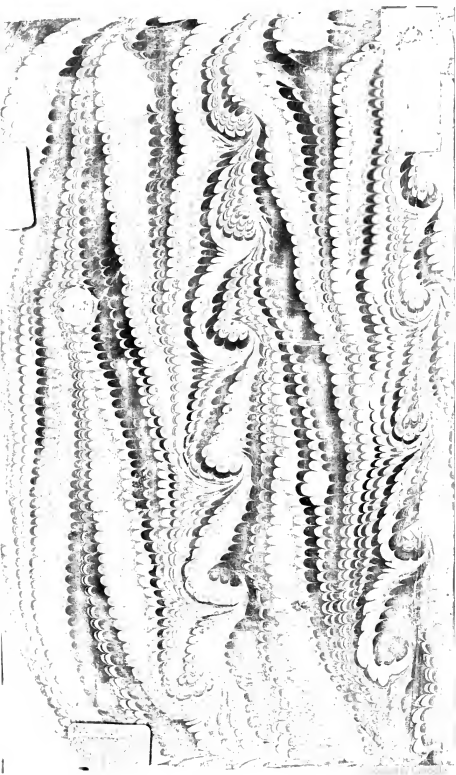
Digitized by Google

by Google

B.B.31

20. 2. 12

20 B. 2

Digitized by Google

BVRCARDI GOTTHELFFII
STRUVII

ICTI,

SERENISSIMIS SAXONIÆ DVCIBVS LINEÆ ERNESTINÆ ET SERENISSIMO
MARCHIONI BRANDENBVRGICO-CVLMBACENSI A CONSILIIS AVLICIS
HISTORICI SAXONICI PROFESSORIS IVRIS ET HISTORIARVM
IN ACADEMIA SALANA ORDINARII

CORPVS
HISTORIÆ
GERMANICÆ

A
PRIMA GENTIS ORIGINE
AD ANNVM VSQVE
MDCCXXX.

EX
GENVINIS
HISTORIARVM
DOCVMENTIS,
COAEVORVM SCRIPTORVM
MONVMENTIS
DIPLOMATIBVS ET ACTIS PVBLICIS
ILLVSTRATVM,
CVM
VARIIS OBSERVATIONIBVS
ET FIGVRIS ÆNEIS
ADIECTO
INDICE LOCVPLETISSIMO
ET
OPVSCVLIS
AD
HISTORIAM GERMANICAM
FACIENTIBVS.

TOMVS II.

LOTH. PALAT. BIBL. CAES.

IENÆ
SVMPTIBVS IOAN. FELICIS BIELCKII
M D CC XXX.

Digitized by Google

PERIODVS DECIMA
AVSTRIACA.
SECTIO TERTIA
DE
MAXIMILIANO I.

§. I. Maximiliani natiuitas & Corporis Status. §. II. Animi mores & Characteres. §. III. Educatio & virtutes. §. IV. Geſta Maximiliani patre adhuc viuo. §. V. Maximilianus contra Turcas ſe munit, exequias patri parat, nuptias cum Blanca Maria celebrat, cum Vladislao Hungariæ Rege paciſcitur. B. Geldricum. §. VI. Comitia Wormatienſia 1495. Pax Publica. Iudicium Camerale. Conſilia de Regimento Imperii. Auxilia contra Gallos. Mediolanenſis & Wurtenbergenſis Duces fiunt. Monomachia Maximiliani cum Claudio de Barre. §. VII. Fœdus contra Gallos. Carolus Italiam relinquit. §. VIII. Cæſar Sigismundo Tirolenſi ſuccedit. Aduentus eius in Italiam. §. IX. Comitia Lindauienſia, Friburgenſia & Wormatienſia. §. X. Caroli VIII. R. Gallorum mors. B. Burgundicum & Geldricum. Albertus dux Saxoniæ fit Friſiæ Præfectus. §. XI. Initia belli Heluetici. §. XII. Progreſſus belli Heluetici, prælia, pax. §. XIII. Ludouicus XII. Mediolanum occupat. Comitia Auguſtana 1500. Diuiſio Imperii in Circulos. §. XIV. Ordinatio Regimenti. §. XV. Ludouicus Alexandrum VI. in ſuas partes trahit & cum Imp. paciſcitur. §. XVI. Ludouicus XII. & Ferdinandus Catholicus regnum Neapolitanum, electo Friderico, inuadunt. Varia pacta cum Imp. pactum Tridentinum. Conſilia de Maximiliano deponendo. §. XVII. Comitia Norimbergenſia 1501. Tumultus Ruſticorum in tractu Spirenſi. §. XVIII. Comitia Electoralia Gelhuſæ 1502. Francofurti 1503. Comitia Moguntina 1503. Grauamina de Iudicio Camerali. Electores receptionem Philippi Auſtriaci in Collegium Electorale renuunt. Societas S. Georgii contra Turcas inſtituta. §. XIX. Initium B. Bauarici. Iudicium Feudale circa terras Georgii Diuitis. §. XX. Rupertus Palatinus proſcribitur. Bellum Bauaricum. §. XXI. Pax & diuiſio terrarum Bauaricarum. Comitia Colonienſia 1504. §. XXII. Tractatus pacis Bleſenſis & Hagenoienſis inter Maximilianum & Ludouicum XII. §. XXIII. Philippus Rex Caſtellæ proclamatur. B. Geldricum 1505. §. XXIV. B. Vngaricum ob ſucceſſionem. Tranſitum a Venetis petit in Italiam. §. XXV. Progreſſus Gallorum in Italia. Comitia Conſtantienſia 1507. Vicariatus Friderici Sapientis. §. XXVI. B. Geldricum an. 1508. §. XXVII. Cauſa belli Veneti. Aduentus Maximiliani in Italia. Titulum Imp. adſumit. §. XXVIII. Bellum Venetum & induciæ. §. XXIX. Fœdus Cameracenſe. §. XXX. B. Ludouici VII. contra Venetos. Auxilia Imp. in Comitiis Wormatienſibus a. 1509. denegantur. Veneti proſcribuntur. Ant. Iuſtiniani Venetorum legatus ad Cæſarem. §. XXXI. Pacta inter Maximilianum & Ferdinandum Catholicum de Caſtellæ regimine. §. XXXII. Comitia Auguſtana 1510. Pax Venetorum cum Papa. Progreſſus belli Veneti. Renouatio fœderis inter Cæſarem & Gallum. B. Papæ cum Duce Ferrarienſi. Mirandulam Iulius II. Papa ipſe oppugnat. §. XXXIII. In iisdem Comitiis decem Grauamina Nationis Germanicæ fuerunt exhibita. §. XXXIV. Pax inter Cæſarem & Venetos tentatur. B. Veneti progreſſus. §. XXXV. Concilium Piſanum & Lateranenſe. §. XXXVI. Clades Venetorum Brixienſis, Prælium a. 1512. ad Rauennam. Induciæ Maximiliani cum Venetis. Galli ex Italia eiiciuntur. §. XXXVII. Reſtauratio b. Geldrici. §. XXXVIII. Comitia Treuirenſia & Colonienſia a. 1512. Iudicium aulicum inſtituitur. §. XXXIX. Gurcenſis aduentus Romam. Maximilianus adſectat Papatum, & paciſcitur cum Papa. §. XL. De pace cum Venetis agitur. Iulius II. moritur. Leo X. eligitur. Gallorum clades ad Nouariam. Continuatio B. Veneti. §. XLI. B. Henrici VIII. cum Gallis. Terouanna occupatio. Maximiliani expeditio in Burgundiam. §. XLII. Pax inter Cæſarem & Venetos tentatur. §. XLIII. Ludouicus XII. moritur, cui Franciſcus I. ſuccedit. Carolus Auſtriacus fit Belgii princeps. Conuentus Regum, Hungariæ, Poloniæ, Bohemiæ cum Maximiliano Viennæ. §. XLIV. Galli Regno Neapolitano & Italiæ inhiant. Prælium ad Marinianum. Pax Nouiodunenſis. §. XLV. Carolus in Hiſpaniam nauigat. §. XLVI. Comitia Auguſtana a. 1518. Conſilia de B. Turcico & ſucceſſione in Imperio. Albertus Moguntinus fit Cardinalis. §. XLVII. Maximiliani mors. §. XLVIII. Familia.

§. I.

FRiderici III. filius erat Maximilianus I. 1) natus XXII. Martii, die Viridium, Neoſtadti 2) a. 1459. Erant ipſi oris probitas, ſtatura quadrata, in qua tamen Imperatoria Maieſtas elucebat; corpus validum ac robuſtum, idemque laboris atque operis patientiſſimum, par victus frugalitas & ex eo valetudo proſperrima. 3)

§. II. Maximilianus hic ab infantia pene in nonum ætatis annum elinguis, vt pleriſque mutus iudicaretur: 4) tanta difficultate primum verba enunciabat, non ſine matris ingenti dolore. Sed in perfecta eius ætate, facundia omnibus etiam externis ſuit admirabilis. Qui ſupra patriam linguam, Latine, Gallice, & Italice eleganter loquebatur. Quod non modo Oratores vniuerſæ Chriſtianitatis Regum ac Principum ingenue ſæpe confeſſi ſunt, ſed inſuper in publicis conuentibus & diætis Imperialibus ac prouincialibus, Electores ac principes Imperii, nec non vniuerſa hæreditariarum terrarum nobilitas teſtata eſt. In quibus ſæpe numero ſine interprete longiſſimas de rebus admodum arduis habuit orationes, liberius loquutus. Res magni quoque momenti ſic tractauit, vt ex arte omnia videretur agere: quod ſola illi natura conceſſit. 5) Præceptorem nactus eſt Petrum

1) NICOLAVS LANCKMANNVS hiſtoria deſpoſationis Friderici ſub finem: *Anno Domini 1459. viceſima ſecunda die Menſis Martii, poſt meridiem, infra quintam & ſextam horas, Domina Imperatrix, & tam Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Regina, in Noua Ciuitate, peperit in lucem filium, quem Reuerendiſſimus Dominus Salzburgenſis Archiepiſcopus baptizauit, & nomen ipſi impoſuit Maximilianus, quem Dominus Deus protegat.* GRVNBECK p. 48. *nicht lang nach der Zerſtœrung des Griechiſchen Landes den zween und zwantzigſten tag des Mertzen, vier Stunde nach mittag iſt Maximilianus von den Banden des mutterlichen Leib in der neueſtade erledigt worden.* Eundem diem confirmat Monumentum ipſius in Templo Franciſcanorum Oeniponti apud LAMBECIVM *lib. II. Comment. de Bibl. Cæſar. Vindobon. c. VIII. pag. 697.* FVGGER *lib. V. c. XIII. n. 6.* qui etiam Eleonoræ litteras ad Auguſtanos, ſuper hac natiuitate exhibet. SCHONLEBEN *ephemeride Habsburgo-Auſtriaca ad d. XXII. Martii.* Eundem diem confirmat, nominis etiam rationem inſimul exponit GERH. a ROO lib. VI. p. 217. *non multis diebus poſt, naſcitur Friderico filius, vigeſimo ſecundo die Martii, qui eo anno cœnæ domini ſacer erat. Cuſpinianus duodecimum eius menſis ponit, quo D. Maximiliani memoria nonnullis celebratur: ſed prior ſupputatio cum manuſcriptis, & ad Paſchalis feſti rationem conuenit, quo ipſo die, puer a Sigismundo Volckensdorffio Salsburgenſi præſule, ſacris baptiſmi vndis tinctus, Maximiliani nomen accepit, ſuſcipiente ipſum Nicolao Vilacho, Croatiæ præfecto. De nominis ratione alia aliter coniiciunt. Sunt qui diuinum nobis Fridericum facere volentes, ducto ex aſtris augurio, Fabii Maximi; ac Pauli Aemilii nomina coniunxiſſe dicunt, quorum facta eſſet æmulaturus. Lazius (vt ſupra paucis attigi) monitum in ſomnis Fridericum Cileiæ periculum euitaſſe, & Maximiliani Laureacenſis antiſtitis, illic Martyrio affecti, nomen puero impoſuiſſe, narrat. Ego in re non magni momenti, hoc tantum affirmare poſſum: cum in tam Auguſta gente, non deeſſent laudatiſſimorum principum nomina, non ſine peculiari aliqua cauſa id nomen, tum primum, in eam proſapiam eſſe inuectum.* Adde MVLLERVM *Reichstags-Theatro vnter Maximiliano ſub initium.* Eundem diem ex Codice Msto ſeculi XV. confirmat RAYM. DVELLIVS *Miſcellan. lib. I. pag. 148.* Ad nomina Maximi & Aemiliani alludit IASON Maynus in oratione ſua, habita in nuptiis Maximiliani cum Blanca, in FREHERI Tomo ſecundo. Maiores Maximiliani ſingulari ſcripto expoſuit, IACOBVS MENLIVS, a quo etiam habemus *Seel und heiligenbuch Keiſer Maximilians altforteru.*

2) Eundem locum equidem confirmat FVGGERVS, ſed in parentheſi addit: *Megiſerus ſetzt, im Schloß Tantzenberg in Karnten, denen von Keutſchach gehœrig.* Inde SCHONLEBEN c. l. *vnde Lazius, & poſt eum Megiſerus habuerint, quod natus ſit in Tanzenberg arce Carinthia, illi viderint. Epiſtola Chunegundis Auguſta puerpera data die Paſchæ, quo baptizatus fuit Maximilianus, & ſignata Neoſtadii miſſaque Auguſtam Vindelicorum apud Fuggerum conuincit illos erroris. Potuit euenire, vt in arce Tanzenberg conciperetur Maximilianus. Nam vt narrat Megiſerus ex antiquis Cileenſibus MSS. Fridericus cum Eleonora Cilea anno 1458. die S. Georgii periculum adiit ne caperetur, manſit deinde Cileæ vsque ad 25. Maii. Inde tranſiuit in Carnioliam, ex Carniolia in Carinthiam, vbi ſi moratus eſt vsque ad finem Iunii cum coniuge, & diuertit ad illam arcem, concipi potuit filius, qui nono dein menſe natus eſt Neoſtadii. Neque alibi nunc erat Fridericus Imp. quia hoc ipſo anno die 17. Martii ab Hungaris Rex ſalutatus eſt, & coronatus Neoſtadii.* Eundem locum confirmat RICHARDVS BARTHOLINVS *in Hodœporico* apud FREHERVM *Tom. II. pag. 328.* de Neoſtadio dicens: *tum etiam quia natale Cæſaris Maximiliani ſolum eſt, ibi tanti principis prima fuere incunabula, vnde Numen adoleſceret, quod tam pie ſancteque Imperium R. gubernaret.*

3) EGNATIVS app. ad Benev. de Rambaldis. CVSPINIANVS pag. 494. *fuit autem humaniſſimus Princeps, Statura quadrata, in qua Cæſarea Maieſtas eluxit ac reſplenduit. Nemo non hunc Imperatorem eſſe, etiam externus, inter triginta maximos Principes, antea non viſum agnouit, tanta erat oris probitas. Corpus erat laborum patientiſſimum, adeo vt in multam noctem crebro ſcriberet, conſuleret, res magnas ageret, ſæpe etiam arma tractaret, haſtis concurreret cum Principibus in ludis, & ſerio cum hoſtibus: æſtum ac frigus, inediam & commeatus penuriam iuxta ferret. Erat alioqui par victus frugalitas; licet quotidie veſceretur ſplendide adeoque munde, vt nemo non ipſum videret, non ſine magna animi voluptate aut cœnantem aut prandentem. Inter prandia raro bibebat, in menſa vt plurimum ter: atque ideo valetudo illi vsque ad periodum vitæ proſpera ſemper fuit.* Corporis eiusdem habitum deſcribit etiam FVGGERVS *lib. VI. cap. XX. n. 5.* PONTVS HEVTERVS *lib. VII. c. XVII.* GRVNBECK *p. 93.*

4) CVSPINIANVS *pag. 485.* GERH. a ROO lib. VIII. p. 288. *a puero Maximilianum impeditiori lingua fuiſſe, ſunt qui prodidere.* FVGGER *lib. V. cap. XXI. n. 4.*

5) CVSPINIANVS *c. l.* GERH. a ROO p. 289. *hinc exterorum oratores Romana potiſſimum lingua vtentes intellexit, & eadem reſpondens, de magnis ſæpe rebus ſapienter ac diſerte perorauit.* IAC. WIMPHELINGIVS in epiſtola ad Iac. Spiegelium apud FREHERVM Tom. II. p. 441. *vt interim taceam,*

pro

trum quendam Engelbertum, pium quidem illum, ſed qui (vt tunc erant tempora) non ſatis dextre eius ingenium excolebat. id quod ipſum ſæpe poſtea conqueſtum, & præpoſteram in docendo rationem accuſaſſe ferunt. 6) Hunc defectum prima ætate commiſſum, ſingulari cum induſtria poſtea reſarciuit. Coluit enim, & ſumma liberalitate fouit viros doctos, cum quibus variis de rebus, vbi a rebus ſuis ocium habere potuit, commentatus, multa, quæ ſibi vſui fore putabat, didicit. 7) Habentur quoque ac proferri poſſunt, præter ea, quæ Germanice luſit, opuſcula quædam Latine ab ipſo ſcripta, dictione ſimplici ac terſa. 8) Primus etiam ex Germaniæ principibus illuſtriorum familiarum genealogias in lucem proferri curauit, qua in re ſtudium ipſius cæteri dehinc æmulari, effecere, vt patria eorum Germania armis olim ac Imperii gloria inſignis, linguarum quoque

pio Cæſari noſtro Maximiliano tam mirificam, nec de Mithridate minorem linguarum peritiam fuiſſe. Regum legatis, oratoribus ſua cuique patrio ſermone, imo etiam Cardinalibus a Roma miſſis, Latino per ſe ſe reſpondere potuit. Horoſcopum ipſius videmus apud GRVNBECK *p. 541*

6) GERH. a ROO *lib. VIII. p. 288.* FVGGER *c. l.* CVSPINIANVS *pag. 485. vbi vero habilis per ætatem ad literas addiſcendas fuit, magiſtro Petro, qui poſtea Noua ciuitatis antiſtes erat, traditus, aliquot annis cum nobilium quorundam filiis contubernalibus latinis didicit literas. Sed cum eius præceptor ſolis dialecticis argutiis doctus, ſophiſmata illi inculcare vellet, ad quæ capeſſenda aptus non erat, ſæpius atrociter verberatus ab eo, magis ipſe verberandus, cum verbera ſeruos deceant non liberos, tandem effecit, vt literas magis odio haberet quam diligeret. Quod tamen præcipuum eſſe debet addiſcenti literas, quemadmodum omnes docent boni præceptores. Audiui ex ore diui Maximiliani hoc verbum, quod nunquam e memoria mea excidet: quod iam Romanorum Rex factus, in menſa (vt ſolebat de variis loqui) multis aſtantibus, dixerat: ſi, (inquit) hodie præceptor meus viueret Petrus, quanquam multa præceptoribus debeamus, efficerem vt eum inſtituiſſe me pæniteret.*

7) GERH. a ROO *c. l.* qui etiam doctos enumerat, quos coluerit, dicens: *inter doctos ſui temporis, quos maxime coluit, ſ. ere: ex hiſtoriarum & antiquitatis inveſtigatoribus, Ioannes Cuſpinianus, ſumma dignitate ab eo auctus, Ioannes Nauclerus, Conradus Peutingerus reip. Auguſtanæ Archigrammatheus. Iacobus Manlius Friburgenſis & Ladislaus Suntheimius. Vt vero ſis C ll gii Camenicus: ex Medicis vero & Mathematicis, Georgius Collimitius Tanſtetterus, Ioannes Vegelinus & Ioannes Stabius, cuius in Matheſi extant aliquot opuſcula non contemnenda. Horum omnium ingenia ac ſtudia muneribus ac præmiis excitauit Maximilianus, vti pro ſe quisque adniſi, optimas quasque artes, imprimis vero hiſtoriarum cognitionem in Germania etiamnum rigida, & armis quam literis magis addicta, eruerent, veraque eruditionis fontes aperirent.* Hoc etiam plenius adhuc exponit CVSPINIANVS *p. 486.* IO. FABER *in Orat. parent. Maximiliano dicta* apud FREHERVM *Tom. II. p. 412.* & in SPIGELII *Notis ad Aegydii Threnodiam p. 438.*

8) Verba ſunt GERHARDI a ROO pag. 289. qui etiam addit: *vt Commentarius rerum ab ipſo geſtarum, cuius alicubi meminere Bilibaldus Pirckheimerus, & ex eius relatu Ioannes Carion; alter item de quorundam animalium ingenio, ex quo ſatis conſtat, arcanas quasdam naturæ cauſas cognitas illi ac probe perſpectas fuiſſe.* De hoc commentario ita dicitur in PARALIP. AD CONR. VRSP. CHRON. p. 459. *Bilibaldus Pirckhaimer Norimbergenſis, Philippo Melanchthoni aliquando dixit, Maximilianum ipſum ſuas res geſtas aliquot annorum deſcripſiſſe, nam ſe nauigio vectum cum Maximiliano a Lindaua ad Conſtantiam, & cum in naui ocium haberet Imperator, vocaſſe ad ſe ſcribam, & dictaſſe illi res geſtas vnius anni, idque variis conſiliis & circumſtantiis. Et cum Pirckhaimerus putaret agi ſecreta quædam, ſecedere voluit. Ibi Imperator manere iuſſit, & auſcultare. Ad veſperam curauit, vt dictata legerentur Pirckhaimero, rogans, vt ei placeret equeſtre latinum, vulgo das reiter latein? Dicebat vero optimus Princeps, ſe percupere paucis complecti res geſtas, vt eruditi, qui vellent deſcribere & hiſtoriam parare, ex autographis certa haberent. Teſtatus autem eſt Pirckhaimer de perſpicuitate huius ſcripti, & quod a morte Maximiliani adnixus ſit, ſed non potuerit aſſequi.* Ex iisdem hæc repetiit FVGGERVS *lib. VI. c. III. n. 8.* Extant in Bibliotheca Cæſarea varia MSCta ex iis, quæ dicto Secretario ſuo Marco Treyzſaurwein von Erentreiz in calamum dedicat Maximilianus, de quibus LAMBECIVS *Comment. lib. II. c. VIII. p. 969.* FVGGER *cit. loc.* MVLLER *II. Vorſt. c. LVII. §. 20.* Ex iisdem dictus Secretarius volumen compoſuit de geſtis Friderici III. & Maximiliani ſub titulo: *der weiß Kunig*, de quo LAMBECIVS *pag. 967.* Sunt, qui Maximilianum auctorem faciunt Operis rhythmici, quod ſub titulo *der Tewrdanck* varia Maximiliani pericula deſcribit, quod aliquoties, potiſſimum *Norimbergæ a. 1517.* fuit impreſſum. Aliam poſſideo Auguſtæ *durch Hanſen Schœnsberger 1519. f.* cum figuris. & quidem CVSPINIANVS hoc ipſi tribuit, *p. 486.* ſcribens: *& licet palam (quia male in pueritia inſtitutus) poeticam aſpernaretur, ad poeticam tamen natus, poetice opus de diverſis ſuis periculis edidit, cui gentili lingua Dewrdanck nomen indidit. Fugiens inuidiam & curioſitatem, quaſi perſonas quasdam comitas, quas ratione & prudentia ſua vitauerit vicerique ac proſtrauerit, vt olim Hercules, qui relicta voluptate, laborem ſequutus eſt per ſaxa per ignes.* Sequitur OFCKHEARVS *de adeptotis p. 247.* Verum ZEILERVS, vero auctori hoc vindicat Melchiori Pfintzingio, Præpoſito ad D. Sebaldum Norimbergæ. Id quod dedicatio rhythmis præpoſita atque ad Maximilianum directa, ſatis clare docet, vbi ipſe Pfintzingerus ſe auctorem profitetur. Plenius de hoc libro egit PLACCIVS *Theatro Anonymorum p. 478.* & potiſſimum ſingulari diſſertatione Cl. V. IO. DAVID KOELERVS. Alia tamen ſunt Maximiliani ſcripta. Sic etiam CVSPINIANVS p. 386. *pulchrumque opus confinxit: quod Portam honoris appellauit, a Stabio viro erudito erudite concinnatam & picturis venuſtatum. Qua re effecit, vt docti omnes noſtra Germania vndique abditas eruerent hiſtorias, omnes ſchedas perluſtrarent. Et quæ diu auos noſtros latebant, prodirent in lucem.* De hoc etiam FVGGER *lib. VI. cap. XX. n. 10.* Hanc BILIBALDI PIRCKHEIMERI Operibus videmus inſertam. Alia Maximiliani Opuſcula a LAMBECIO *p. 971.* adlegantur *die Gartnerey, Falcknerey, Iagerey, Kellerey.* GRVNBECK de ipſius opuſculis ſic loquitur *pag. 82. erſtlichen ein Büchel von der natur der Thieren und mancherley erfahrungen aller Ding ſo er in ſeinem Leben begriffen hat, nachmals ein Büchlein von den Sprüchen und anmancherley gemeine reden, zue den dritten ein Büchlein von ſeiner eltern geſchichten.*

 9) Verba

que ac artium ſtudia amplecti, & fœlici ingeniorum prouentu florere cœperit. 9) Idem etiam ordinauit, vt ſinguli Electores in terris ſuis Academias fundarent. Quare ipſius hortatu Academia Wittebergenſis a Friderico Sapiente, Saxoniæ Electore, atque Viadrina a Ioachimo I. Brandenburgico fuerunt fundatæ. 10) Erat in eo acre ingenium, ſumma diſcendi cupiditas, & tenaciſſima eorum, quæ didicerat, memoria. Itaque quorumcunque artificum opera videbat, eorum cauſas & effectum penitus exquirebat, præcipue vero, ſi qua in communem vitæ vſum belli domiue profutura viderentur. 11) Muſicam etiam præ cæteris amauit. 12) Ad militiam autem & graue Martis opus a primis ſtatim annis animum a natura ſactum habere videbatur, & tractandis armis multa cum dexteritate ſe exercens, omnes æquales anteibat. Nemo arcum citius tendere, ſcopum melius ferire, nemo ſub armis expeditius currere, leuius equum inſilire, nemo omni armorum genere melius dimicare. Tormentis bellicis diſponendis eorumque ictibus recte collimandis cum peritiſſimis eius inuenti artificibus ſæpe, non ſine magna ipſorum admiratione, certauit, nec pauca ad commodiorem eorum vſum adinuenit. Præcipue vero primus Germanorum, copias in certas legiones diuiſit, lanceas & nouum militum genus, quod *die Landsknechte* vocabant, inuenit. 13) Venationi atque aucupio adeo erat deditus, vt ea ſæpe de cauſſa res maximas feſtinationem requirentes, in aliquot dies non ſine euidenti incommodo procraſtinaret: aliquando autem ad inſaniam vſque capreolas auesque maiores, eques inſecutus, per auios deuiosque montium anfractus errabat, vt non ſine ſummo ſemel ad Oenipontem vitæ periculo a capreolis ſeductus, ægre a montanis hominibus, ſame ſerme enectus, maioribusque funibus alligatus, ex Alpium faſtigiis in ſubiectas valles, magno ſpectantium horrore ac ſtupore, dimitti eum neceſſe fuerit; ita, vt a familiaribus verbis caſtigatus, pudore confuſus, certæ ſe morti ereptum fuiſſe confiteretur. 14) Erat in eo ſum-

9) Verba ſunt GERH. A ROO *lib. VIII. p. 189.* CVSPINIANVS p. 489. *primus enim inter omnes Principes noſtra ætate, ſingulorum genealogias indaguuit, miſſis per Italiam, Franciam, & Germaniam nunciis, qui omnia cœnobia, omnes bibliothecas, omnia archiua Principum diſquirerent, euoluerent, ac perſcrutarentur. Atque ob id Annales ſingularum prouinciarum, qui ſitu deliteſcebant ac ſqualore, tineis abſumebantur, eius opera reuixerunt & in lucem commigrarunt. Quotus quisque enim Principum noſtri ſeculi atauum ſuum norat?* Hinc etiam de reliquis eiusdem ſtudiis hæc addit: *philoſophabatur nonnunquam, & ingenioſe de rebus ſæpe naturalibus diſputauit, in nulla re ſocors. De rebus ſacris nonnunquam acriter, ſed non ſine lumine (vt Pythagoras docuit) diſſeruit. In medicis ſæpe magna quædam experimenta exhibuit. Solis iureconſultis, qui Bartoli Baldique opiniones pro oraculis afferebant, contrarius. Eius inſuper ductu literæ Hebraicæ, Græcæ, ac Latinæ, elegantiores quoque diſciplinæ, quaſi in Germania primum ortæ ſunt, ac paulatim ſuccreuerunt, & tandem vi ac impetu quodam eruperunt. Quia bona ſtudia fouit, literatos amauit auexitque, ac præmia digna largiens eſt: agnoſcens ſeſe in pueritia male inſtitutum. Prouectiori ætate doctos libenter audiuit, cum iis commentatus liberius in ſecreto, multa ab iis edidicit.* GRVNBECK p. 80. MVLLER *II. Vorſt. c. XLV. §. IV.*

10) P. LAMBECIVS Commeot. de Bibl. Cæſar. Vindobon. lib. I. p. 31. *in primis Comitiis anno 1495. Auguſtæ Vangionum, ſiue Wormatiæ celebratis, ſapientiſſime decreuit, vt Septemuiri Electores ſua quisque ditione publicas ſcholas, ſiue Academicas, inſtituerent.* De eodem teſtatur BOECLER *de rebus Geſtis Seculi XVI. p. 275.* MICH. SACHS *Kayſer-Chronic p. IV. f. 267.* SENNERTVS *Athenis Wittebergenſibus lib. I. cap. II.* CASPAR PEVCER Chron. lib. V. p. 1279. *Exemplo Imperatoris inuitati & confirmati Principes reliqui, non minore deſiderio & cura cognitionem hiſtoriarum expediuerunt. Nam & Capnio Philippo Palatino Epitomen hiſtoriarum compoſuit, recitata ſerie Monarchiarum ex Herodoto & Xenophonte & aliis probatis Scriptoribus, qui poſtea res Macedonicas & Romanas expoſuerunt. Et reflorescentium in Academia Viennenſi literarum celebritate moti Electores duo Fridericus Saxo cognomento ſapiens, & Ioachimus Brandenburgicus, cum recte indicarent veriora & maiora communis vitæ ornamenta eſſe literarum & artium propagationem, leges, diſciplinam, in ſuis ipſi quoque ditionibus ſcholas inſtituerunt. Fridericus Witteberga ad Albim anno ſecundo ſupra milleſimum quingenteſimum doctoribus omnium honeſtarum artium accerſitis ex Academia Tubingenſi præcipue, nonnullis etiam ex Lipſenſi, ſed Legibus ad formam Tubingenſis ſcholæ, quæ ceu colonia Bononienſium eſt, compoſitis. Ioachimus Francofurti ad Viadrum, colonia deducta ex Lipſenſi, quam ex Pragenſi natam eſſe ſupra dixi. Pragenſis ad Ideam ſcholæ Pariſiorum accommodata fuit. Talis priuata vita fuit Maximiliani.*

11) Verba ſunt GERH. A ROO *pag. 489.* CVSPINIANVS *p. 494.*

12) P. HEVTERVS lib. VII. c. XVII. *Muſicam ſummopere amauit, nec hac in re a Burgundis principibus, prædeceſſoribus ſuis, vinci ſe eſt paſſus, tanta tamque exquiſita eum ſequebatur ſymphoniacorum turba, adferebanturque quotidie ab hominibus ingenioſis noua Muſices inſtrumenta, admirabili arte inuenta, honeſtamque delectationem auribus præbentia.* FVGGER *lib. VI. c. XX. n. 7.*

13) IO. FABER in orat. parent. apud FREHERVM Tom. II. p. 413. *& vt ſummatim perſtringamus, neque Iulio Cæſare, nec Octauiano Auguſto, inferior erat Cæſar hic in militari arte: qui & nouum genus bellandi, nouum quoque militum genus (quos Landsknechte appellant) ipſe inſtituit atque fouit primus.* Plenius hæc exponit P. HEVTERVS *rer. Auſtr. lib. VII. cap. XVIII.* GERH. A ROO *c. I.* CVSPINIANVS *pag. 494.* FVGGER *lib. V. c. VI. n. 8.* ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS Ann. Augsburg. an. 1700. *Circiter hanc tempeſtatem,* (a. 1489.) *cum & contra Venetos, & contra Belgas Germanici pedites, nouo Maximiliani Cæſaris auſpicio, fortiſſima ſtratagemata lanceis longioribus ederent, cœperunt paſſim ab eo armorum genere Lantzknechtt, quaſi dicas Δορύφοροι, Lancearii que cognominati. Hactenus enim aut a prœliando Streitsleuthi, aut ab ingurgitando Schlemmeri nobiscum fuerunt vocati.* Sic etiam militarem ipſius prudentiam commendat HERMOLAVS BARBARVS, in oratione gratulatoria apud FREHERVM *Tomo ſecundo.* GRVNBECK *p. 78. 90.*

14) Verba hæc ſunt P. HEVTERI *rer. Auſtr. lib. VII. c. XVIII.* Pericula hæc, quæ ipſi in capreolarum venatione aliasque acciderunt, late deſcribit FVGGER *lib. VI. c. XX. n. 12.* Locus erat inter Auguſtam & Oenipontem ad pagum Zirle in monte

ummus animi candor, probitasque, licet ab aliis ſæpius circumueniretur. 15) Præterea eximia quædam animi magnitudo, quam, in rebus proſperis moderatio, in aduerſis conſtantia & fortunæ contemptus ſequebatur. Liberalitatem ita coluit, vti multorum ob eam reprehenſionem incurrerit, dum nihil ſibi defuturum putans, pecuniæ ſtudium contemnebat. Inde ſæpe ob penuriam rei pecuniariæ, res magnas proſpere inchoatas deſerere coactus fuit. 16) In congreſſu comis erat & affabilis, ſermonem inter familiares doctis ſalibus condiebat ipſe, neque aliorum in dicendo libertatem ægre ferebat. Honeſtatis, grauitatis, temperantiæque & caſtitatis in matrimonio egregia vbique exempla præbebat, quas in eo commendatiores faciebat inſigne oris decus, formæque & ſtaturæ modus tantæ maieſtati conueniens. 17) Hoc tamen ipſi plerumque vitio vertitur, quod negotia probe cœpta ſemiperfecta relinqueret. 18)

§. III. Qua ratione Mariam Burgundicam duxerit vxorem, ſuperiori iam dictum fuit Sectione. 19) Quæ etiam exinde cum Gallis bella geſſerit, expoſitum. 20) Anno 1486. in Regem Romanorum eligebatur. 21) Anno 1488. a Brugenſibus captiuus fuit factus, ſed a patre iterum liberatus. 22) Inſequenti anno Sigismundus, Tirolenſium princeps, quod legitimam prolem haberet nullam, Maximilianum patruelis filium, adoptionis iure, hæredem omnium ſuarum ditionum inſtituit. 23) Eodem anno præſidebat Comitiis Francofurtenſibus, 24) Inſequenti anno 1490. mortuo Matthia, recuperata omni Auſtria, multam Vngariæ partem occupat, 25) tandem a. 1491. cum nouo Vngarorum Rege Vladislao tranſigit. Anno 1493. ob Annam Britannicam ipſi prærepta ſeſe cum Gallorum Rege Carolo VIII. pace Senliaca componit. 26) Hæc igitur viuo adhuc parente ipſius Friderico III facta fuerunt.

§. IV. Defuncto autem Friderico III. ſtatim factus fuit Imperator. Eodem menſe quo obierat Fridericus, Turcæ Croatiam & Carniolam vaſtant, contra quos præſidiis diſpoſitis in Auſtriam redit. 27) Celebratis igitur patri magnifico cum adparatu exequiis, nuptiis cum Blanca Maria Oeniponti peractis, 28) pacem facit cum Vladislao, rege Vngaro-

monte *S. Martini Wand* dicto. GERHARD. E ROO *p. 290.* CVSPINIANVS *l. l.* Ardorem venandi deſcribit GRVNBECK *p. 76.*

15) ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS Annal. Augſburg. p. 1765. *Optimus hic princeps, cum ob innatam probitatem ſummo ſemper candore, nec quascunque etiam propria negocia agitauerit, ſæpiſſime tamen ab aliis fraudulenter circumuentus fuit. Et cum non multo tempore ante mortem ſuam, a Pontif. Max. Leone, fallaciis quoque deluſus fuisſet, ſerio in hæc verba prorupit: Iam demum vere auſim aſſerere, nullum papam Romanum per omnem meam vitam pacta mihi aut fidem ſeruaſſe.*

16) GERH. A ROO *cit. loc.* CVSPINIANVS *p. 494. cuius eximia bonitas cum ſumma liberalitate fuit coniuncta, adeo vt plerique nihil in eo reprehendendum duxerint, quam quod ſæpe ob penuriam rei pecuniariæ res magnas proſpere inchoatas, deſerere coactus ſit. Non tamen vnquam, etiam in ſumma neceſſitate voluit auream argenteamque & ex gemmis multis ſeculis congeſtam ſupellectilem, a patre, auo, ſocero, ac maioribus ſuis diſtrahere aut alienare, ſed integram in Noua ciuitate Auſtriæ reliquit nepotibus, donec Ferdinandus Archidux iuſſu fratris Caroli Cæſaris aperto theſauro ac viſo, obſtupuit tremebundus, atque incredibilem ac inæſtimabilem theſaurum; fratri ſuo in Flandriam traduxit. Adeo, vt qui eum pauperem ex tot bellis geſtis arbitrabantur, mirati ſint tantas poſt ſe reliquiſſe diuitias.* Idem dicit P. HEVTERVS *lib. VII. c. XVII.*

17) Verba ſunt GERH. E ROO *l. l.* cui adſentitur CVSPINIANVS *p. 494.* Sic etiam totæ in laudibus ipſius ſunt orationes PALLANTIS SPANGELII, IASONIS MAYNI, PANDVLPHI COLLENVTII, HENRICI GLAREANI, & quæ in funere ipſius habita fuit oratio IO. FABRI, & GEORGII SAVROMANI, quæ in Tomo ſecundo FREHERI. Sic etiam laudes ipſius prædicat FVGGERVS *lib. VI. c. XX. n. 5. ſqq.*

18) F. de VERVLAMIO *Hiſtoria Henrici VII. p. 140.* de Maximiliano dicit: *cuius moribus penitus inſitum erat, vt Negotia ſemper ſemiperfecta relinqueret, & reliqua imaginatione tantum forti conſummaret: tanquam Sagittarius malus, qui ſagittas ad cuſpidem vsque attrahere non ſolet.* Confirmat hoc PONTVS HEVTERVS *rer. Auſtr. lib. VII. c. XVIII.* poſtquam alias Maximiliani virtutes commendaſſet, addit: *prædicta Cæſaris Maximiliani virtutes comites habebant humanam imbecillitatem teſtantes. Erat enim in conſiliis varius, in rebus communi ſententia decretis inconſtans, leui rumore ac fama cito aliter perſuaſus. Quare ſubinde non minori facilitate rem dimittebat, quam aggrediebatur.* Huc facit etiam FRANCISCVS GVICCIARDINVS *Hiſt. lib. XIII. p. 282.* ſcribens: *Obiit Lincii in Auſtria finibus, ferarum venationi, vt ſemper, intentus, eademque qua ſemper fere vixerat fortuna comitante: qua in maximis occaſionibus ei oſtentandis cum liberaliſſima fuiſſet, an viciſſim quo minus eas arriperet, ei aduerſa fuerit, an potius iis, qua a fortuna illi in domum importabantur, eum inconſtantia, & non ſatis moderata atque ab reliquorum hominum iudicio ſæpe diſcrepantia conſilia cum immenſa pecuniarum profuſione coniuncta, quæ illi omnes ſucceſſus & occaſiones frangerent priuaret, neſcio. Fuit autem alioqui princeps rei bellicæ peritiſſimus, diligens, tacitus, laborioſiſſimus, clemens, benignus, multisque egregiis dotibus atque ornamentis præditus.*

19) *§. LII.*

20) *Sect. Super. §. LIII.*

21) *Sect. Super. §. LVII.*

22) *Sect. Super. §. LIX.*

23) GERH. E ROO *lib. X. pag. 516.* FVGGER *lib. V. c. XXXVII. n. 9.*

24) *Sect. Super. §. LIX.*

25) *Sect. Super. §. LIV.*

26) *Sect. Super. §. LX.*

27) TRITHEMIVS *Chron. Hirſaug. ad a. 1493.* PONTVS HEVTERVS *lib. IV. c. II.*

28) IACOBI VNREST Chron. Auſtr. p. 792. *Alspald der romiſch Kunig Maximilian ſolches Kayſerlichs Regen auf das loblichſt verpracht het, gedacht Im die kunigliche Maieſtat, das ſeinen Gnaden und dem loblich Stam von Oſterreich nicht gepürlicher wer, dan wider zukern zu dem Stand der heilign Kannſchafft, und nam zu Gemahel ain Hertzogin zu Mayland, gnant Wiancka Maria, ain von allen und rechten Stam Maylandt. die wart Kunig Maximilian geanntwurt gen Innſprug, und durch ain Legatn vermacht, und lang darnach zoch Kunig Maximilian mit der Kunigin auf gegen Burgundi, und Brabant.*

garorum, cui dictum regnum relinquit. 29) Geldriæ etiam Ducatum a quatuor Rheni Electoribus, arbitris ad hanc cauſſam conſtitutis, qui Traiecti ad Moſam Kl. Auguſti 1494. per Conſiliarios ſuos iudicium delegatum conſtituerunt, Carolo Egmondano abiudicatum petit, 30) ex iure Caroli Burgundi, cui Caroli Egmondani auus Arnoldus hunc Ducatum vendiderat, 31) Gerhardus etiam Dux Iuliacenſis, qui in eundem prætendebat, iura ſua Carolo Burgundo ceſſerat, 32) qui ideo a Friderico III. Imp. de dicto ducatu fuit inueſtitus. 33) Idem Imp. etiam d. XIX. Aprilis a. 1478. defuncto Carolo Burgundo, Maximilianum, eiusdemque coniugem Mariam de eodem Ducatu inueſtiuit. 34) Licet Geldrenſes acerrime ſe opponerent, qui potius dicti Arnoldi nepotibus, Carolo atque Philippæ fauebant, Catharina Arnoldi filia rerum adminiſtrationi admota. 35) Maximilianus

29) GERH. A ROO *lib. XI. ineunte: reuerſus Viennam Maximilianus legatos in Hungariam ad Vladislaum miſit, cum quibus ab eo aduenere, Agrienſis præſul, & Nicolaus Bamſis. Hi Imp. Friderici exequiis interfuère, quæ per eos dies, magnifico apparatu, celebrata ſunt. Quid inter ipſos actum ſit, vulgo non innotuit. Pax ac fœdus denuo inſtauratum putabatur, cuius ſumma erat: vti Maximilianus Vladislao, quod cognatus eſſet, regnum permitteret, recepto ſucceſſionis iure ſi absque prole maſcula decedere ipſum contingeret.* Plenius vero hæc exponit GEORGIVS SAVROMANVS in Orat. parent. apud FRENERVM tom. II. p. 426. *& rurſus quanta celeritate quam ſuſceſto agmine Pannonias repetiuerit, cum Rex Vladislaus (quo nemo natus erat melior, iuſtior, aut ſanctior princeps) ſine hærede regnum relicturus videretur; & eum tanquam diſceptatorem & ſimul ſucceſſorem acceſſiuiſſet, quia plerosque regni proceres ad id largitione & pernicioſis factionibus anhelare compertum eſſet. In qua expeditione præter militarem laudem animi eius quoque æquitas inſigniter enituit. Nato enim regi in ipſo rerum motu præter omnium ſpem diuinitus filio Ludouico (cuius nunc adoleſcentis virtus tantum ſuperare cœpit ætatem, vt breui vnus & idem eius annorum & imperiorum progreſſus futurus videatur) eum ipſum inquam, Cæſar primum hanc lucem aſpicientem, coram regni hæredem vltro agnouit, ſumma pietate pronuntiauit, auctoritate armata conſtituit, confirmauit, atque (quod pauci admodum feciſſent) pedem non dubitanter ex tot regnorum quaſi poſſeſſione retulit, ſimul omnem exercitum prouinciæ innoxium reduxit.*

30) IO. IS. PONTANVS hiſtor. Gelr. lib. XI. p. 602. *vnde Carolus Dux, qui vt meminimus, accedendi Cæſarem poteſtatem acceperat, varia mente animoque verſabat. At tandem ſub fide, vt dictum Reginæ Blancæ, ſalutato in oppido Grauia Cæſare, acceptaque Cæſarea gratia, ei adpromiſit Cæſar, ſi ſolidis documentis demonſtrare poſſet, ſe legitimum ac vere natum Gelriæ Ducem, ſe haud quaquam impedimento fore, quo minus principatum iure ipſi debitum ſecure ac placide poſſideret. Inde in quatuor Imperii Electores compromiſſio, vt vocant, facta. Hi cunctis, die conſtituto, ad examen propius vocatis, pronuntiarunt, nec eſſe Carolo, neque eius progenitoribus fuiſſe iuris quicquam in Gelriæ Ducatum ac Comitatum Zutphaniæ: deſiiſſe ſub annum 1427. veterem Gelriæ Ducum ſtirpem ac finiſſe, qui omnium vltimus fuerit, in Reinaldo IV. Auum ipſius Arnoldum patremque Adolphum ab Imperatore haud fuiſſe inueſtitos; eosque circiter annos 50. contra Imperium arma tuliſſe; eamque ob cauſam in commiſſum, vt vocant, feudum recidiſſe. Carolum deinceps nominandum non Gelrum ſed Egmondanum. Quæ ſiue perdura ac decretoria ſententia, nec Imperator nec Electores obtinere potuerunt, quo minus Carolus Gelriæ Dux paſſim a ſuis appellaretur, ac principatus poſſeſſionem ad vitæ vsque finem retineret.* GERH. A ROO *lib. XI. p. 527.* FVGGER *lib. VI. c. I. n. 2.* qui ſententiam exhibet tali ratione: *Weil Arnold von Egmond, und ſein Sohn Adolf, nachdem anno 1423. der Stam der alten Grafen von Geldern abgeſtorben, ohne des Ræm. Keyſers Bewilligung, in dieſes dem Reich lehnbahres Hertzogthum ſich eigenmachtig eingedrungen, niemahls von einigen Keyſer die Leben darüber empfangen, und ſolcher Geſtalt daſſelbe bey 50. Jahre lang als Rebellen beſeſſen, weil auch Caroli Groß-Vater Hertzog Arnold, wann Er ſchon einiges Recht zu Geldern gehabt hatte, ſolches anno 1472. Hertzog Carln zu Burgund verkaufft, und folgbar diß Land mit deſſen Tochter Frau Maria an Kœnig Maximilian und Ertzhertzog Philipſen, als ihren Gemahel und Sohn erblich gelanget: Demnach ſolte Carolus nicht allein diß Hertzogthumb K. Maximiliano abtreten, ſondern auch forthin des Tittels müſſig gehen, und ſich allein Carl von Egmond ſchreiben. Hingegen dafern Er dem Ræm. Kœnig zu Hof dienen wolle, ſolte Ihm Jæhrlich 60000. Gülden zur Beſtallung gereichet werden.*

31) Sic enim controuerſiam exponit PONTVS HEVTERVS lib. V. c. VII. *Arnoldus auus Caroli Geldri Ducatum Geldriæ & Comitatum Zutphaniæ Carolo Audaci Burgundo vendiderat, exhæredato Filio Adolpho, a quo per ſexennium in Carcere duriter habitus erat. Adiecit Contractui Teſtamentum, quo Venditionem confirmauit. Anno inſequenti 1473. in Collegium Equitum Aurei Velleris Valencenis menſe Maio habitum, lata eſt Sententia: Venditionem & Teſtamentum Arnoldi valere: Audacem poſſeſſionem omni Iure adire poſſe: Adolphum Geldrum propter impietatem in Patrem in Carcere vitam finire debere. Hinc ergo ad ſe deuolutum Ius Maximilianus per ſe & Philippum filium, & Albertum Saxoniæ Ducem tuebatur.*

32) Extat iſta ceſſio apud MVLLERVM *II. Vorſt. c. XI. §. IX.* FRANC. HARÆVS Ann. Brabant. p. 437. *Dum autem Gerhardus, Iuliacenſis Dux, Geldriæ Ducatum hæreditario iure peteret, eundem etiam per Sigismundi ſententiam Pragæ 1437. in vigilia exaltationis Sanctæ Crucis latam obtinuiſſet, idem a Friderico III. a. 1442. fuiſſet confirmatum, idem Gerhardus ſingulari diplomate XX. Iunii 1473. omnia iura ſua in Geldriæ Ducatum in dictum Carolum Burgundum transfert, id quod etiam Treuiris VI. Nouembris 1473. a Friderico III. Imp. fuit confirmatum. Poſt mortem vero Caroli Burgundi Fridericus III. Imp. Maximilianum & Coniugem ipſius Mariam Græcii IX. Aprilis 1478. de dicto Geldriæ Ducatu & Zutphaniæ Comitatu inueſtit, ea ratione, qua Carolus, Burgundiæ Dux illum tenuerit.* Prout ſingula hæc ſcripta continentur *in Aſſertione eius iuris, quod Imperatoria Maieſtas ad Geldriæ Ducatum, & Zutphaniæ Comitatum habere prætendit in Comitiis Ratisbonenſibus an. 1541. exhibita, & Salingiaci 1543.* f. edita.

33) Extant litteræ Inueſtituræ apud MVLLERVM *c. l. §. XXII.*

34) Extant literæ Inueſtituræ *c. l. §. XVI.*

35) PONTANVS lib. X. Hiſt. Geldriæ p. 561. n. 10. *Adolpho humanis erepto, Catharina, Adolphi ſoror, a Gelriæ proceribus, Adolpho etiam extremis id ceris percupiente, rerum adminiſtrationi admota, ante omnia præfectos a Carolo Burgundo conſtitutos loco, qua poteſt, mouet: ac omnes in verba Caroli nepotis ſui, licet ille in aula Burgundica teneretur, adigit.*

lianus igitur numeroſo coacto exercitu, Ruremondenſes ad deditionem cogit, Neomagenſem vero obſidionem ſoluere cogitur. 36) Inde inaugurato Louanii Philippo, Belgis Duce, 37) ad Comitia Wormatienſia reditum in Germaniam parans, Albertum Saxoniæ ducem cum exercitu in Geldria relinquit. 38)

§. V. Dum igitur Turcæ circa vltima Friderici tempora Croatiam inuaſiſſent, & licet a Maximiliano magna celeritate fuiſſent repulſi, 39) attamen non deſinerent, incurſionibus Chriſtianos vexare miſerrimis, 40) Gallorum etiam Rex Carolus VIII. Italiam inuaderet, 41) Maximilianus Comitia in diem Purificationis a. 1495. Wormatiæ habenda indicebat, 42) ſed turbis Belgii inteſtinis impeditus, ſerius eo adueniens, demum die Iouis

adigit. PONTVS HEVTERVS lib. I. Rer. Auſtr. c. V. p. 52. *Exinde Catharina interfecti Adolfi ſoror, conſilio auxilioque Geldriæ Ordinum, per vniuerſam Geldriam Ducis Mariæ Rectores pelli curat. Et quamquam Carolus & Philippus dicti Ducis Adolfi liberi, in poteſtate adhuc eſſent Ducis Mariæ, amita tamen eorum Catharina, conuocatis Geldriæ Ordinibus, in verba eos pueri Caroli adigit, maiori parte id non grauatim faciente, pleriſque tergiuerſantibus, adductis non ſolum auctoritate dictæ Catharinæ, ſed inprimis Ludouici Borbonii, Antiſtitis Leodienſis, qui Caroli ac Philippæ auunculus erat.*

36) PONTANVS hiſt. Gelr. lib. XI. p. 603. *Quin Gelria omnis ac Zutphanienſis nimium quantum ea declaratione exacerbati, validius arctiusque inter ſe fœdus ineunt, de Carolo principe tuendo, eique modis omnibus ſuo in Ducatum ac Comitatum iure conſeruando. Hinc non modo inhibuêre ſuas ingredi prouincias Cæſaris militem, verum & præſidiarii eius omnes, pedes equitesque loco vbiuis moti pulſique. At contra Imperator numeroſo coacto exercitu, primum impetum, ira percitus, vertit in Ruremundenſes. Hi vim maiorem pertimeſcentes poſtquam ſeſe dedidiſſent, mota continuo aduerſus Neomagenſes caſtra. Aſt illi admotas vrbi ſuæ, loco naturaque munitiſſimæ, machinas, parum curare: hoſtem identidem muris auertere, ac crebras in Regis caſtra impreſſiones facere, ibique maximas ac multorum hominum ſtrages edere. Tandem generoſum principem ſoluere obſidionem cogunt, ac ſuas redire in ſedes, relictis poſt ſe tormentis pluribus, aliisque quæ auehi deſubito non potuerunt, varii generis impedimentis.* TRITHEMIVS *Chron. Hirſ. ad a. 1494.*

37) PONTANVS c. l. *hinc filius Philippus ſolenniter a prouinciis paſſim, Gelria excepta, & primo quidem a Brabantis Louanii, præſente patre Imperatore, eſt inauguratus inque Ducem ſuſceptus. Eoque facto, reditum exinde in Germaniam Cæſar ad Comitia, quæ Vormaciæ erant celebranda, inſtituit.* P. HEVTERVS *lib. V. c. II.* Decreuerat filium, annum decimum ſeptimum agentem, emancipare, ac dimiſſa tutela, Belgarum illi imperium, maternam hereditatem in poteſtatem conſtituere. FVGGER *lib. VI. c. I.* MVLLER *II. Vorſt. c. IX.*

38) PONTANVS c. l. *Neomagienſes interim omniſque Gelria, digreſſo, de quo dixi, Cæſare eiusque copiis, militem nihilominus, qui erat diuerſis locis relictus Saxoniæ Ducis Alberti, ſibi grauem habuit. Præter cætera, de quo innui, Velauiæ municipium, Nickerkam dictum, Saxo aut eius præſidiarii veluti ſedem belli, elegerant; vnde in dies rapinis, incendiis atque incurſionibus vicinos, qui erant Velauiæ præſertim incolæ vrbeique infeſtos habere oportunum ipſis erat.* FVGGER *lib. VI. c. I. n. 3.*

39) MVTIVS lib. XXX. ineunte: *Anno, quo mortuus eſt Fridericus Imperator, Turca Croatiam oppreſſit, totamque depopulatus eſt, magnam hominum multitudinem captiuam abduxit in ſeruitutem duriſſimam, ad labores tantum iumentis ſubeundos Maximilianus, vbi hoc audiuit, mirabili celeritate cum Germanorum manu in Croatiam properat, Turcæ copias abigit, multis ex illis mactatis: Croatiam recipit, nec mediocrem gloriam reportauit ex illa expeditione.*

40) MVTIVS c. l. *Turca vero quotidie incurſionibus Chriſtianos vexabat: miſerrimis, & crudeliſſimis modis. Quare & contra hunc inpiebat Maximilianus decerni bellum.* Sic etiam Imp. in Propoſitione, ſtatim ſub initium: *Inen allen, und menniglichen ſey ungezweifelnd wiſſend, und unverborgen, die mercklich verwuſtung Beſchedigung und unwiederprieglich verderplich Beſchwerung, ſo die Türgken vergangen Zeyt an vil Orten und ſonderlich an und in den anſtoſſenden Landen, ſeiner Maieſtat erplichen Landen, gegen den Chriſtenlichen Volck, mit Rob, Nom, Todſchlag, Verhœrung, und unerhœrte Wueterey, manigfaltiger Weis geubt und furgenommen. Wie ſy auch am lüngſten ſich mit groſſer Macht in das Land Crabaten gethan, darinn Beveſtigung und Teber gemacht, und die Einwohner deſſelben Lands mit ſolcher übermeſſigen Anfechtung genut, und gedrungen, das ſy ſich mit Iuen den Türgken in ainen Vertrag und Satzung hetten begebin müſſen.* Extat integra Propoſitio apud MVLLERVM *II. Vorſt. c. IV.*

41) P. HEVTERVS rer. Auſtr. lib. V. cap. IV. *exinde Cæſar Wormatiæ Comitia Principum Ciuitatumque Germaniæ liberarum celebrans, auxilia contra Francorum Regem petit, quod non ſolum Regnum Neapolitanum ac Belgas inuaſiſſet, ſed perturbata Chriſtiana Eccleſia, Vrbem Romam, fugiente Venetias Pontifice, occupaſſet. Petit etiam conſueto more opem contra Turcas. Sed ſententiarum diuerſitate, nil memoratu dignum fuit decretum.* TRITHEMIVS Chron. Hirſ. ad a. 1495. *inter alia in medium producta fuerunt Conſilia, quomodo Rex Gallorum pelleretur de Italia, qui plura temere contra Romanam Eccleſiam & eius tentauit Pontificem, & non minus Imperii Iura per Lombardiam & Italiam vbique violauit. De mouenda in Turcas expeditione multa fuerunt dicta, multa concluſa, & nihil ſequebatur in actu. Cuius fuerit Culpa, quid mea intereſt? qui non iudicantis, ſed ſcribentis ſuſcepi officium* GERH. a ROO *lib. XI. p. 529.* DATT *lib. IV. c. III.* Bellum vero Caroli Neapolitanum deſcribit PHILIPPVS COMINAEVS *Memoires lib. VII. c. I. II. ſqq. & libris V. de Bello Neapolitano.* NAVCLERVS *vol. II. Gen. L. p. 1111.* GERH. a ROO *lib. XI. p. 530.* FVGGER *lib. VI. c. I. n. 4.* FRANC. GVICCIARDINVS *lib. I. & II.* IO. MARIANA *lib. XXVI. c. VI. VII. VIII.* ROB. GAGVINVS *lib. XI. p. 284.* Potiſſimum vero huc faciunt ALEXANDRI BENEDICTI Veronenſis *de rebus a Carolo VIII. Galliæ Rege in Italia geſtis, libri duo*, qui reperiuntur in ECCARDI *Corpore Medii aeui Tomo ſecundo* GEORGII FLORI ICti Mediolanenſis *de expeditione Caroli VIII. in Neapolitanum Regnum libri duo.*

42) Patet hoc ex ipſa propoſitione apud DATTIVM p. 825. n. 4. *und wie wol ſein Kü. gnad, den, auf unſer lieben Frawen tag Purificationis, nechſtvergangen, ernennt gehabt: het doch ſein Kü. Mt. auf dieſelbig zeyt alhie zu erſcheinen mercklich verhyndrung gehabt*, enarrat poſtmodum inueſtituram Philippi filii, & cauſſam Geldriæ. MVLLERVM *II. Vorſt. c. IV.* Litteræ Conuocationis extant apud MVLLERVM *I. Vorſt. c. II.*

43) Inte-

uis poſt Oculi magna Principum frequentia de inhibenda Turcarum, Gallorumque potentia proponebat, 43) atque ſuſpicionem, quæ de ipſo enata erat, quaſi ipſe tecte cum Carolo VIII. faceret, elidebat, 44) dum Ludouicus Maria ſolennem legationem in Galliam miſiſſet, qui Regem ad hoc bellum concitaret, Maximilianus vero per dictum matrimonium Ludouico faueret. 45) Dicebatur hæc magna diæta Wormatienſis. 46) Cum autem ante omnia concordia domi eſſet ſtabilienda, Maximilianus pacem Francofurtenſem a. 1486. ad decennium concluſam ad triennium prorogabat: 47) Dum vero Status Imperii pacem perpetuam poſtularent, 48) nondum elapſo iſto decennio, in his Comitiis de publica pace per Imperium ſeruanda, ſtatutum eſt, quæ dicitur *der Kœnigliche Landfriede zu Worms*, 49) eademque communi Statuum conſenſu fuit adprobata, 50) etiam *Handhabung Friedens und Rechtens zu Wormbs* fuit publicata. 51) Hæc eſt iſta Conſtitutio Pacis publicæ atque Ciuilis, per quam abolitis in Imperio omnibus Diffidationibus,

43) Integrum Comitiorum ſtatum breuiter deſcribit NAVCLERVS vol. II. Gen. L. p. 1113. ſcribens: *Anno ſalutis 1495. menſe Martio, Maximilianus Roman. rex conuentum Germaniæ in vrbe Vormatia celebrauit, in quo (vt fama eſt) de duobus deliberandum fuit, quemadmodum Turcis occurrendum eſſet, qui indies magis ac magis Chriſtianorum terras opprimebant. Deinde, quod rex Franciæ Carolus immenſis copiis Italiæ incumbebat, aliqua imperii, nonnulla Eccleſiæ Rom. bona occupans, vrbemque Romam ingreſſus, nonnulla indigna a Rom. Pont. extorſerat, Apuliamque fere totam expugnauerat. Propter quæ rex Rom. tanquam aduocatus Eccleſiæ, vt illius & imperii iura tueretur, crebro vocatus eſt. Sed interim dilata res eſt, principibus ad inteſtina incommoda ſpectantibus: ne tamen nihil ageretur de tribus tandem deliberatum eſt: de iudicio Cameræ, vbi vnicuique iuſtitia redderetur, forma & modus dictus. Placuit & ſapientibus ad hoc, vt vel contra Turcum vel contra regem Franciæ iuſtus mitteretur exercitus, duo fore neceſſaria, pax in imperio, & commeatus tantis copiis dignus. Quo enim modo foris bellum feliciter geri potuiſſet, ſi domi lites fuiſſent? ſed & ſine impenſis fruſtra belligeratur, ſi enim alimenta vel ſtipendia deſint militi, obſequium negabitur & fides. Fuit igitur prouiſa imprimis pax, & principali Statuto mandata: tributum per capita impoſitum perexiguum duntaxat in quinquennium. Sed quia non placuit omnibus, nihil ad effectum eſt deductum, forte vt adimpleatur eritum, quo dicitur: ſicut Germani virtutibus meruerunt imperium, ita ignauia & vitiis amittere poſſunt.* M. COCCINIVS de bellis Italicis apud FREHERVM Tom. II. p. 276. *agebat Maximilianus, per id tempus conuentum Germaniæ Wormatiæ, in quo ipſe adhortabatur Principes Germaniæ pro ſuccurſu imperii, & reipublicæ Chriſtianæ, ac certa millia peditum Germanorum cum quadringentis equitibus Ludouico in auxilium mittebat.*

44) Sic enim Imp. in Propoſitione ſua: *Verrer, ſo ſey auch ſein Kun. Mateſt, als vil Leut gedencken, ausgeben, oder als ſein Gnad anlang, reden mögen, mit dem Küng von Franckreich, obgemelts Furnemens halben, in kainer ſonderlichen Verſtentnus, Bericht oder Weſen, dat tzu ainichen Abbruch, Nachtail oder Zerruttung des hailigen Reichs gedienen mug, ye geweſen, auch nach nit, trüg ſolichs Fürnemens Miſsvallen, und mercklich Beſchwarung: In Maynung und Willen, dem mit Hilff des Allmachtigen, und des Hayligen Reichs Churfürſten, Fürſten und Verwanten ſtadlich zu begegnen.*

45) GERH. A ROO lib. X. p. 389. *Miſerat Ludouicus celebrem admodum Legationem in Gallias, cuius Princeps, Ioannes Franciſcus Sanſeuerinus, Gaiazi Comes, multis promiſſis regem exhortatus, animum gloriæ cupiditate inflammatum, ita ad hoc bellum confirmauit, vt omnia aliorum conſilia ſurdis auribus præteriret.* Quare IO. PHILIPPVS DATT *de Pace Publica lib. III. p. 517.* ait, *Occaſio ſuſpicionum inde enata, quod qui Carolum, Galliarum Regem, Mediolanenſi inhians regno, in Italiam euocauerat Ludouicus Maria, vt Maximilianum Cæſarem tam vaſtis conſiliis æquiorem haberet, Neptem ſuam Ioannis Galeacii ſororem, Cæſari in matrimonium collocauit.*

46) Principes atque Status, qui interfuerunt, enumerat LINTVRIVS in appendice ad Rolewinckii faſciculum temporum *ad a. 1495.* addens: *Summa Principes in propria perſona 45. Comites vero ſine illis, qui cum Principibus erant, circiter 67. qui per ſe venerunt. Deinde multi Legati abſentium Electorum, & Principum & Regum exterorum, & vrbium. Ibi cum magna pompa Regalia ſua acceperunt Electores & Principes, Clerici & Laici. Et propterea dicta fuit Magna Diata Wormatienſis. Ibi etiam tractatum fuit, vt in Chriſtianitate tam pax, quam Iuſtitia in adminiſtratione ſeruaretur, & hoſtibus Chriſti ipſis reſiſtentia fieri poſſet.* MVTIVS lib. XXX. NAVCLERVS *vol. II. Gen. L. p. 1111.* FVGGER *lib. VI. c. I. n. 7.* TRITHEMIVS *ad a. 1495.* BERNH. HERTZOG *Elſaſſ. Chronic lib. II. f. 145.* DATT *lib. III. c. I. & II.* MVLLER *II. Vorſt. c. III.*

47) Maximilianus reſcripto ſpeciali die X. Maii menſis, Campidoni emiſſo, Pacem Francofurtenſem ſi decennium XVII. Martii 1496. elaberetur, in triennium prorogauit. Extat apud DATT *lib. II. c. XIII. n. 13.* MVLLERVM *II. Vorſt. c. XXXIX. §. II.*

48) Prout Acta docent apud DATT *lib. V. c. I.* MVLLERVM *II. Vorſt. c. XXXIX. §. IV.*

49) GERH. A ROO lib. XI. p. 530. *itaque de pace per Imperium ſeruanda ſtatutum eſt.* NAVCLERVS *cit. loc.* De hac pace BROWERVS in Ann. Treuir. ad a. 1495. *nullum præſentius longo temporum interuallo remedium Germania ſentit: cum haud parum inde totius Germanici regni res tranquilliores eſſe cœperint, ſubſeſſorum latrociniis principum diligentia retuſis & potentiorum proteruia, Legum ſeueritate coërcita & refrenata.* Hiſtoriam huius Conſtitutionis plenius explicat DATT *lib. V. c. I.* qui etiam *cap. VII.* inſeruit *handlung und abſchid des Kunigl. tags zu Worms anno XCV. gehalten.* FVGGER *lib. VI. c. I. n. 7.* Sequitur MVLLERVS *II. Vorſt. c. XXXIX. §. IV.* Hac ipſa autem pace omnes etiam diffidationes per A. B. *tit. XVII.* certo modo conceſſæ, abrogantur. Extat hæc Conſtitutio etiam in Corpore Receſſuum Imperii & a mendis repurgata apud DATTIVM *lib. V. c. I. n. 25.* Commentati in eandem fuerunt ANDREAS GAILIVS, IO. DECKHERRVS & ADAMVS CORTREIVS

50) Qua ratione Status plerique Comitiis præſentes ſe ad hanc pacem ſingulari ſcripto obligauerint, narrat DATT *lib. V. c. II.* qui etiam hanc formulam exhibet, hoc titulo: *die verpflichtung der Stand zu Handhabung des Friedens und Rechtens*, quæ a plerisque fuit ſubſcripta, atque ipſorum ſigillis corroborata VII. Auguſti 1495. Abſentes etiam per litteras peculiares, quas vocabant *Beybrieffe*, fidem Cæſari dederunt, de quo DATT *lib. V. cap. II. n. 16.* Diuerſa huius Pacis elogia videmus apud MVLLERVM *c. l. §. XIV.*

51) Extant apud MVLLERVM *II. Vorſt. cap. XLIV.*

52) Extant

ribus, ſecuritas publica in perpetuum ſtabilitur, hodienum adhuc obſeruanda. In eiusdem etiam tutelam Fœdus Sueuicum a. 1496. in triennium fuit prorogatum. 52) varia quoque Principum fœdera fuerunt concluſa. 53) Dum autem controuerſiæ omnes Principum coram aula Imperiali eſſent componendæ, & modo hic, modo illic Iudicium aulæ Imperialis conſtitueretur, ad tuendam pacem publicam, terminandasque Statuum lites de nouo iudicio Camerali fuit decretum. 54) Locus huic iudicio primum Francofurti fuit adſignatus, quod a. 1497. Wormatiam, inde ad alias Ciuitates Imperiales fuit translatum, nunc Wetzflariæ continuatur. 55) Agebatur quoque in iisdem Comitiis, vt, dum bellum contra Gallos Turcasque meditaretur Maximilianus, conſtituto Imperii Regimento, per certos Aſſeſſores de negotiis Imperii ageretur. Factum etiam in iisdem Comitiis a Statibus Proiectum de Ordinatione Regimenti, quod tamen Imp. diſplicebat, qui ſe in Aula ſua prudentes Conſiliarios eſſe conſtituturum adſerebat, qui Imperii curam gererent. 56) Subitaneum quoque auxilium contra Gallos fuit decretum, 57) deſignato Alberto, Saxoniæ Duce præfecto militiæ Imperialis. 58) ab Heluetis etiam petebantur auxilia, legatio ad Gallorum Regem decernebatur, 59) & tributum perexiguum in ſingula Capita imperatum, dictum communis denarius, quod per proximum quadriennium exigeretur in ſubſidium pacis

52) Extant tabulæ prorogati fœderis apud DATTIVM *lib. II. c. XIV.* & MVLLERVM *c. I. c. XLVII.* Qui & reliqua Acta Publica, quæ huc faciunt, proponit. Multa alia quoque fœdera conſenſu Maximiliani, ad firmandam pacem publicam fuiſſe concluſa, idem plenius exponit *lib. V. c. III.*

53) De his plenius DATT *lib. V. c. III.* MVLLER *II. Vorſt. c. XLI.*

54) Sub Friderico equidem III. Imp. ſæpius iamdum actum fuit, de nouo conſtituendo Imperiali iudicio ad tuendam pacem publicam. Factum hoc in Comitiis Noribergenſibus 1467. de qua *Sect. ſuper. §. XLII.* Comitiis Colonienſibus & Noribergenſibus 1487. §. *LVIII.* Francofurtenſibus 1489. §. *LXI.* Tandem vero conſenſu Comitiali die VII. Augusti 1495. hoc Cameræ Iudicium Wormatiæ fuit conſtitutum, hoc adiecto, *daß das Cammergericht zu Francfurt prima Octobris angeen ſolle*, prout Acta VVormatienſia teſtantur §. *LXXVII. n. 2.* Conſultationes de hoc negotio Acta VVormatienſia plenius exponunt, & DATT *lib. IV. c. I. n. 66. ſqq.* In Gravaminibus nationis Germanicæ apud GOLDASTVM *Polit. Imp. p. XXIII. p.* 1040. vocatur *Conſiſtorium Regalis Cameræ.* Plurimum de conſtituto hoc iudicio Maximilianum I. commendat THRASYBVLVS LEPTA ſiue CONRADVS OINNERVS *Vita Georgii Ludouici a Seinsheim lib. I. p.* 43. de Maximiliano ſic ſcribens: *qui cum rei militaris ſcientia rerumque geſtarum gloria & felicitate, fortisſimis Heroibus & huius & ſuperioris aui æquiparandus, in multis etiam anteferendus ſit, ob id æterna laude digniſſimus iudicandus eſt, quod Iudicium, vulgo Camera dictum, quo Germania nullum auguſtius, & ad publicam pacem conſeruandam efficacius vidit, prudentiſſimo ſaluberrimoque conſilio conſtituit, immo aliquando, hoc eſt, Anno* 1495. *VVormatiæ, loco tum iudicii, ipſe Iudex ſedit, & certis Legibus ita muniuit, quod ea cuſtodiantur, nullum Iniuſtitiæ periculum adeoque publica pacis & otii per Germaniam neruus, & vinculum ſecurum iſtuc ſit.*

55) DATT *lib. IV. c. I. n.* 158. Iudex autem communi Cæſaris & Ordinum ſuffragio conſtitutus eſt, Eitel Fridericus. Comes a Zollern, cui in prima Iudicum Congregatione Francofurti mox habita, ſceptrum Maximilianus ipſe tradidit, ac Sedile iudicis commiſit. V. HEVTERVS lib. V. c. IV. *pridie Kalendas Nouembreis Cæſar Francofurti ad Mœnum Romani Imperii Senatum, quem vulgo Cameram Imperialem vocant, inſtituit, dictoque die inter horam nonam & decimam antemeridianam, in ædibus Branfelsiis, Iudices hos cum Aſſeſſoribus inſtituit Eitelfredericum Zollernenſem Comitem, Bernhardum Eberſteinii Comitem, Richardum Neccardicenſem Comitem, Theodoricum Pleiminganum, Nicolaum Heinrenum, Georgium Neidecenſem, Aurtingum Simanum, Martinum Walderodenſem, Barones omnes.* Prodierunt vero Annotata de Perſonis Iudicii Cameræ Imperialis, Ingolſtadii 1557. f. in quorum initio ſtatim: *poſtquam Cæſar Maximilianus, in proximo conuentu principum Wormatiæ habito, Imperialis Cameræ ſua iudicium, quod hactenus aulam ſequi oportuit, ita inſtituit, vt in fixo loco, & per certos Iudices a ſua Maieſtate ſimul cum principibus conſtituendos, poſthac celebraretur. Huic rei Maieſtas ſua, per ſe ipſum initium fecit Francofordiæ in domo Brunfelſiana, vltima Octobris Anno* 1495. *Quando ab iis iudicibus, qui infra notantur, Iudicandi ſacramentum recepit, eisque cauſſas & alia negotia Iudicii, grauiſſima oratione per Baronem Vitum de Wolckenſtain habita, commendauit, ac vt illi poſthac a reliquis, qui huic celeberrimo Tribunali quouis modo præeſſe, aut inſeruire debebunt, ſuo quemque Iuramento adſtringant, commiſit Iudices. Eytel Fridericus Comes de Zollern &c. Iudicii Cameræ Imperialis præſidens. Bernardus Comes de Eberſtain. D. Ivo Wittich* 3. *Nouembris. D. Theodoricus de Plenningen. D. Richardus Grammann de Neckendich, Officialis Treuerenſis. D. Nicolaus de Heynitz. D. Haringo Sicknama Friſius. Vitus de Walrod eques. D. Georgius de Hotzfeld.* 3. *Nouembris. D. Bernhardus Schefferlin,* 2. *Decembris. Per iſtos cœpta eſt haberi publica audientia* 3. *Nouembris.* DATTIVS etiam §. 172. loca indicat, in quæ hoc iudicium fuerit translatum, & SYNT. IVR. PVBL. *Cap. XXIV. §. LXVI.*

56) Exhibet illud Proiectum ex Archiuo Vinarienſi MVLLERVS *im Reichs Tags Staat lib. I. c. I.* & *Maximiliano II. Vorſt. c. XXXIX.* qui etiam Acta huc facientia exponit. Plenius vero hæc Acta exponit DATT *lib. III. c. XI. XII.*

57) Centum quinquaginta florenorum millia quod vocabant *die eylende hulffe*, fuerunt decreta, prout ex Actis VVormatienſibus §. *XLIII. & XLIV.* patet. MVLLER *II. Vorſt. c. XXXV. XXXVI. XXXVII.*

58) Acta Comitialia §. XLIV. *demnach iſt bey der Ko. Mt. und des reichs Stenden, zu des reychs Oberſten Hauptman erwelt worden Hertzog Albrecht von Sachſen. Darauf hat derſelb Hertzog Albrecht etlich artickel ſeiner notturfft und begerd angeben als hernach volgt.* DATT *lib. III. c. IV. n.* 55. Conditiones potiſſimum in eo conſtabant, vt ipſi certum ſalarium aliaque neceſſaria concederentur, iura præfectorum relinquerentur. Deficiente igitur adhuc ærario, omnia in proxima Comitia reiiciebantur, prout ex Actis patet §. *LXXV. n.* 26. Plenius de hoc G. FABRICIVS *Origg. Saxon. lib. VII. p.* 835. MVLLERVS *II. Vorſt. c. XXVI.*

59) DATT *lib. III. c. IV. n. 60. ſqq.*

cis publicæ, ſuſtentationem Cameralis Iudicii, & expeditionem contra Gallos. 60) In iisdem Comitiis Imp. Ludouicum Sfortiam, quem iamdum accepta magnæ pecuniæ ſumma, die S. Catharinæ 1494. de Mediolanenſi Ducatu inueſtiuerat, 61) d. V. Aprilis 1495. denuo inueſtiuit, in eandemque inueſtituram Electores, licet ad Ludouici perſonam ſaltim conſenſerunt, 62) idemque dum Io. Galeacius fuiſſet præteritus, die VIII. Octobris 1494. defendebat. 63) Licet Ludouicus Sfortias hæc diplomata ante Caroli in Italiam aduentum exequi non auderet. 64) Eberhardus quoque Barbatus ex Comite Würtenbergæ & Teccæ, Dux creatur. 65) Geldriæ etiam cauſſa in his Comitiis proponebatur, maxime

60) ROO *c. l.* TRITHEMIVS *ad a.* 1495. Extat inter Receſſus Impetii *die Kæuigliche Satzung zu Worms von dem gemeinen Pfennig*, quam etiam DATTIVS *lib. III. c. V. n.* 18. exhibet, eiusdemque ſummam *n.* 6. hoc modo exponit: *nemo cuius dignitatis aut ſortis fuerit, immunis aut exſors haberetur: Principes ratione redituum ad prædictam expeditionem liberaliter contribuerent; omnes Prælati, Comites, Barones, Nobiles, Ciuitates ex ſingulis millibus florenorum, vnum armatum equitem, vel duos pedites per annum contra Turcas militaturos alerent: Cæteris ex bonis non Cenſualibus e* 25. *florenis vnum tribuerent, decimumque nummum pendere tenerentur, vt & Ciues ditiores. Opifices autem minorum facultatum, ad minimum quartam floreni Rhenani partem ſoluerent; Operarii diurna ſtipe victitantes octodecim nummos per annum contribuerent: ſerui denique & Serua de vnoquoque floreno mercedis ſuæ, duos nummos perſoluerent. Quoad eccleſiaſticos ita decretum eſt. Archiepiſcopi & Epiſcopi iuxta modum cenſuum & redituum conferrent: Capitula vero omnium ac imprimis Cathedralium Eccleſiarum Collectionem quoque ita inſtituant, vt etiam Canonici, Abbates, Abbatiſſæ, Præpoſiti, Prælati e bonis Cenſualibus contribuant: hæc omnia permittente Pontifice, ac contra Turcas barbaros Indulgentias adiiciente.* Extant Acta apud MVLLERVM *II. Vorſt. c. XLII. & c. XLIII.* Acta inſeruntor, qua ratione Communis iſte denarius in terris Saxonicis fuerit iodictus. FVGGER *lib. VI. c. I. n.* 7. IAC. VNRESTVS Chron. Auſtr. p. 793. *zu derſelbu Zeit ſcreib Kunig Maximilian aiuen Tag ans gen Worms an unſer Fravvn Tag zu Liechtmes und erfordert all Furſtn des Reichs da furzunemen, vvie man den Turckn Widerſtand tet, das die Kriſtenhait nicht als ſvverlich von In getempſt vvurd, und unter anndern betracht der gemain Pheunig yederman, edl und unedl, geiſtlich und vveltlich, alſo vver dat hiet an ligendn und varinden Guet, das tavvſent oder daruber vvert vver ain fl. und darnber, vvas in ſein Gevviſſn ermabend. Wer aber hat funffhaudert fl. vvert, ſol IIII ſs gebn, und all, die zu XV Iarn alt vvern, X pf. Das ſolt ain yeder Pfarrer in ſeiner Pfarr mit zvven frumen Manen abnemen, und antvvurtn noch Geſchafft und Ordnung des Kunigs Maximilian.* Licet magnam Imp. argenti ſummam fuiſſe promiſſam, PONTANVS velit, dum *Hiſt. Gelr. lib. XI. p.* 605. dicat: *ſeorſim cum Imperii principibus iisdem in Comitiis pactum Cæſar iniit, de ingenti pecuniæ ſumma per Imperium vniuerſum conficienda, qua reprimi, cum opus eſſet, atque in ordinem quam citiſſime redigi poſſent, quicunque Cæſarea eius Maieſtati immorigeri haberi ac refractari noſcerentur.* Qua ratione nobilitas immediata ſe communi denario ſubducere fuerit conata, late narrat LINTVRIVS *ad a.* 1495. & CASPAR A LERCH von *des Adels herkommen* 2. *Grundſatz f.* 153. DATT *lib. III. c. VI.*

61) Verba ſunt PONTI HEVTERI *lib. V. c. IV. p.* 126. PONTANVS *hiſt. Geldr. lib. XI. p.* 684. *ibi Ludouicus Sfortia accepto Diplomate Dux Mediolanenſis a Cæſare renunciatur.* MVTIVS *lib. XXX. p.* 307. Pactum hoc iamdum fuiſſe, dum Cæſar Blancam Mariam nuberet, ex IOSEPHI RIPAMONTII *Hiſtoria Mediolanenſi lib. VI. p.* 654. diſcimus, dum ait: *tracto in partes Gallo, Ludouicus ad maiorem aliam curam adiecit animum, vt Maximiliani Cæſaris auctoritate Mediolani Dux appellaretur, Eraſmumque Scribam ſuum intimum in id legauit. Quo facilius impetraret a Cæſare id quod volebat, Blancam Mariam fratris ſui filiam in matrimonium ei offert. Accepta conditione & inito Cæſarem inter & Sfortiam fœdere, Ludouicus Mediolani Dux appellatur.* Factum autem hoc per Cæſaris legatos, narrat. Idem confirmat IO. MARIANA *rer. Hiſpan. lib. XXVI. c. IV.* MVLLERVS *II. Vorſt. c. XIII. §. XVIII.* Extat Diploma Inueſtituræ de Ducatu Mediolanenſi in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p.* 791. & apud DU MONT *Tom. III. p. II. p.* 333. *Actum & ſcriptum in Ciuitate noſtra Antvverpienſi die Catharinæ virginis, anno* 1495. NAVCLERVS vol. II. Gen. L. p. 1114. *eodem fere tempore* (1495.) *idem sereniſſimus ac inuictiſſimus rex Maximilianus, defuncto Iohanne Maria vicecomite & Mediolan. principe, per legatos ad hoc miſſos Ludouicum Mariam Sphorciam Mediolanens. præfecit ducem.* Hinc publica ſaltim & ſolennis declaratio in Comitiis facta fuiſſe videtur.

62) MVLLER *c. l. §. XXXII. XXXIII.*

63) Extat diploma Iuſtificatorium *c. l. §. XIX.* De alio diplomate narrat IOVIVS in fauorem huius Ludouici filiorum naturalium, dum *in Narrat. Hared. Mediol. p.* 100. ſic ſcribit: *Sed horum ſolemne exemplar non comparuit, ſuppreſſum vtique ſi extitit, quod non affirmauerim, a Ludouico, demum a Maximiliano Franciſcoque liberis: at mox extincto Franciſco in manus Cæſareanorum a Maximiliano Stampa arcis cuſtode ex ſcriniis Sforcianis traditum, quamquam ii vt nonnulli Sfortiano nomini fauentes prædicant, exempli copiam Ioannis Pauli Ludouici ex concubina filio, benigne, ſed occulte feciſſe dicatur. Hoc vero Diploma* IMHOFF *Hiſt. Italiæ Genealog.* p. 242. habet pro ſuppoſititio.

64) FRANC. BELCARIVS lib. V. Rer. Gall. p. 136. *Ludouicus diplomata a Maximiliano obtinuerat, quibus Ducatu Mediolanenſi ob non præſtita obſequia, iuraque Germanici Imperii non exoluta Imperatori (vt præferebatur) commiſſo donabatur, & ducum Mediolanenſium priuilegia eiusdem Maximiliani auctoritate confirmata paulo ante Galeacii mortem receperat: quod Carolo nondum ad Italiam appulſo exequi non audebat.* Hæc ſingula vberius enarrat MVLLERVS *Staats Cabinet VI. Eræfnung cap. II.* id quod Maximiliano *II. Vorſt. c. XIII.* iterum inſeruit.

65) TRITHEMIVS Chr. Hirſaug. ad a. 1495. *Deinde XXI. menſis Iulii, anno pranotato, Maximilianus Rex, proprio, vt ferebatur, motu ad nullius inſtantiam, Eberhardum Seniorem barbatum Comitem de Wurtemberg, Virum ſciens prudentem, ſtrenuum, & non minus armis, quam rebus atque diuitiis potentem, in publica Principum confesſione de Comitum Numero in Ducem ſublimauit, adhibitis in eo negotio ſolennitatibus debitis & conſuetis. Ex eo tempore Duces in Wirtenberg ex Comitibus facti Duces glorioſe perſeuerant vsque in præſentem diem.* Plenius vero hæc deſcribit IO. LINTVRIVS in appendice ad Werneri Rolewinckii faſciculum temporum *p.* 107. dicens: *in diæta Wormatienſi, Comes Wurtebergenſis, Eberhardus, in Ducem promotus eſt, quod ſic factum fuit: Venit Comes Eberhardus*

xime, dum eundem Ducatum Gallis concedere vellet Carolus, qui etiam miſſis legatis cauſſam ſuam defendere fuit conatus. 66) Facta in iisdem Comitiis fuit Conſtitutio contra Blaſphemos, & Reformatio Iudicii Weſtphalici. 67) In iisdem quoque Elector Moguntinus, Treuirenſis, Colonienſis, Philippus Palatinus, Fridericus Saxo, ſuo & fratris Ioannis nomine, Albertus Dux Saxoniæ, Ioannes El. Brandenburgicus & frater ipſius Fridericus Marchio, Salisburgenſis Archiepiſcopus atque plures alii Principes ſolenni ritu fuerint inueſtiti. 68) In iisdem quoque Maximilianus cum Claudio de Barre equite, Germanos provocante, fuit congreſſus, atque in omnium principum conſpectu ſtupendum, ſed fortitu-

dinis

hardus Wormatiam, cum multis Clientibus & ſpecialiter cum nouem Comitibus, & 37. Nobilibus, & Doctoribus, & multis equis. Ideo, in die Martis poſt Diuiſionis Apoſtolorum, venit ille Eberhardus, & ducitur a duobus Landgrauiis Haſſiæ, duobus Wilhelmis, a dextera, & a Rudolpho, Principe de Anhald, ex ſiniſtra parte, qui ante Nobiliſſimum Regem Romanorum in pedes ceciderunt. Sic Rex Ille Comitem ex ordine Comitum poſuit, & fecit illum Ducem, & primo Pallium Ducale, deinde Pileum Ducalem, tertio Gladium Ducalem, & Arma, & Titulum Ducis dedit. Ibi primo HelFriz Zolrenſis, & Hans a Werdenbergk, & Craft ab Hohenloh, petierunt Regalia a Rege Romanorum. Tum deinde ſellam Cæſaris, cum nigro & fuluo vexillo, circum equitari iuſſit; & ipſe, cum quinque vexillis, cum ducentis equis, deinde poſtuenit. Fuerunt autem quinque Vexilla, vnum Wirtenbergenſis Ducatus, quod portauit Simon Wencker, Comes in Zweybrucke & Bitſch, ſecundum fuit Ducatus, Teck, quod portauit Comes Wolfius a Fürſtenbergk, tertium fuit Comitatus Mompelgardici, quod portauit Simon, Dominus in Falckenſtein: quartum fuluum vexillum, cum nigra Aquila, quod fuit Imperii Sturm Vexillum, quod portauit Bernhardus Comes in Oberſtein; quintum fuit totum rufum, quod eſt Sanguineum Vexillum, & ſignificat Regalia, quod portauit Stephanus, Baro de Gundelfingen. Sic fuit ille inthroniſatus, & dotatus, a Rege Romanorum. Ipſum Diploma ſub dato VVormbs, *am ein und zwantzigſten Tag des Monats Iulii, nach Chriſti Geburt, viertzehenhundert und in dem fünff und neuntzigſten Iahr* exhibet HORTLADER *Tomo I. lib. III. c. I. p.* 809. & ex eo LIMNAEVS *lib. V. c. XVI.* du MONT *Tom. III. p. II. p.* 325. in quo hoc ſingulare, quod extincta familia VVurtenbergica, aliis non debeat conferri Ducatus, verum inter Imperii domania referri: *ſoll bleiben bey Römiſchen Keyſern und Königen, und bey den H. R. Reich, ewiglich, und alſo in Mehrung des Reichs Widdumb-Gut der Cammer incorporirt und einuerleibt ſeyn.* MVTIVS *lib. XXX. p.* 606. NAVCLERVS *c. 4.* a. HERTZOG *Chron. Alſat. lib. II. f.* 157. *v.* LANGIVS *Chron. Citiz. p.* 887. M. BELLAIVS *Comm. Gall. lib. IV. f.* 152. FVGGAR *lib. VI. c. I. n.* 7. DATT *lib. III. c. XII. n.* 77. *ſqq.* MVLLER *II. Vorſt. c. LXII.*

66) Patet hoc ex PONTANI *Hiſt. Gelr. lib. XI. p.* 605. dum ait: *ad Comitia autem, de quibus dictum, Wormacienſia veniſſe iſto tempore a Gelris miſſos viros tam ſeculares quam ſpirituales, ex apologia Ducis, quæ poſita inferius ad annum MDXIX. ſatis conſtat.* Sic etiam ea dicta Apologia idem PONTANVS p. 685. *miſiſſe eum viros tam ſeculares quam eccleſiaſticos ad Imperii comitia, quæ Vormatiæ celebrata anno Chriſti milleſimo ſupra quadringenteſimum nonageſimo quinto, atque ibi coram Electoribus ac ciuitatibus Imperii proteſtatum, ſe per omnia obſequi Cæſareæ Maieſtati, nihilque non agere paratum, quæ agere ipſum, vt Imperii principem, oporteret, modo paterna ſibi hæredia ac ditiones relinquerentur, idque a Cæſare perficeretur. Sed & iſta cum fruſtra agerentur, declaraſſe, ſe permittere cauſam ſuam agi apud Electores ac principes Imperii, neutri parti addictos, vt vel amice per eos vel iure decideretur. Sed & id locum habere nequiiſſe, nec ceſſaſſe interea eos vi & armis ditiones ipſius impetere: quod nimirum ſtatutum fixumque Cæſari eſſet Gelriæ Ducatum domui Burgundiæ per ſas neſasque, vtpote eidem adeo oportunum commodumque, adnectere. Et hinc poſtremo ſumma coactum cum neceſſitate opem auxiliumque amicorum & in his præcipue Gallorum Regis implorare, & fœdus cum eodem icere: idque haudquaquam in præiudicium ac detrimentum Sacri Romani Imperii, ſed animo defendendi, quæ ad ipſum ſpectarent, bona poſſeſſionesque auitas paternasque. Nec cogitaſſe vnquam de Ducatu Gelriæ cæteriſque ditionibus ſuis in Gallum transferendis, quod tamen piæ memoriæ Imperator Maximilianus perſuadere Electoribus haud ſemel voluit, vt eos nimirum in ipſum concitaret.* Hoc autem Maximilianum in Comitiis VVormatienſibus propoſuiſſe, teſtantur Acta VVormatienſia §. *V. fin.* & apud MVLLERVM *II. Vorſt. c. II.* tali ratione: *zum andern ſey offenbahr, wie ſich herr Carle von Egmont, der ſich nennet Hertzog zu Geldern uber hohe Pflicht, Eyd, und Verſchreibung des Hertzogthums von Geldern, das ſeiner Majeſtat, on mittel zugehœrig, und durch ſein Vorfahren, Hertzogen zu Burgundi, mit mercklichen darlegen erwonnen ſey, unbilliger Weiß unterzogen, in ſeinen Gewalt gebracht und angenommen, und ſein Majeſtat dardurch bevveget, daß ſy ſich in irn Hinabziehen, des vergangenen Sommers zur Gegenvvehr geſchikt, in das Veld mit Heres-Crafft gelegert, und ſolch Hertzogthumb vvieder zu erlangen underſtanden. Als aber nach viel geübter Handlung ſolicher Sach halben ain friedlicher Anſtand gemacht, und zu Hinlegung der Sachen gearbait: Sey ein Vertrag mit baiderſeits vviſſen und Willen, und die Irrung auf die Sechs Churfürſten zu rechtlichen Austrag betadingt, darinnen under andern begriffen, daß vier Stet, die Nahmhafften in dem Land zu Geldern, meinem gnadigſten Herrn von Cœlen, biß zu vollendung verfaſter Rechtfertigung eingeantvvurt vverden ſolten zu beſtimter Zeit. Dem hat aber der gedacht Carl von Egmont kein Volg gethan, und dardurch ſeine kun. Gnaden zu vererm Furnehmen geurſacht. Darinn ſein Majeſtat durch ſeine verordnete Haupt Leute taglichs in ernſtlicher Vbung und Handlung ſtünd. Aus nachfolgender bevveglicher Betrachtung: den unverbergen am tag leg, vvie der genande Herr Carle von Egmont in dieſem Handl einem Zuſchub des Kunigs von Franckreich und mit demſelben in beſondere Verſtandnüß auch in der Cron Frankreich verpflicht, beſoldet und gefründe; Solt nun das Land Geldern und Zutphen, dat als kundig dem Hauß Burgundi von Recht und Billigkeit zugehœrig, undervvorffen, auch nicht geringſchatzig, ſunder an Schloſſen, Stadten, Beſeſtigungen vier Schiffreichen Waſſern, Leuten und Gütern mechtig iſt; durch den gedachten von Egmont an den Kun. von Franckreich gevvend, und ihm eingegeben vverden, vvurd dem Heyl. Reich teutſcher Nation, den Churfürſten des Reichs und anderer mercklicher Unrat daraus ervvachſen, davon ſein kun. Majeſtat, in Betrachtung ſolchs Handels, daran viel gelegen ſey, ſich zu Gegenvvehr geſchickt: Und den Tag auf Purificationis Mariæ nit hab verſtehen mügen.* Adde MVLLERVM *II. Vorſt. c. XLIX.*

67) Extant iſtæ in Corpore Receſſuum & apud GOLDASTVM *Conſtit. Tomo II. p.* 112. MVLLERVM *II. Vorſt. c. XLVI. XLVII.*

68) TRITHEMIVS ad a. 1495. *XIV. die menſis Iulii, Maximilianus Rex ornamentis regalibus ex more indutus, & ſedens in ſolio Maieſtatis loco emi-*

nentiori

dinis ſuæ non leue argumentum ac ſpectaculum exhibuit. 69) Durauit autem Principum hæc congregatio quaſi menſibus quinque. 70)

§. VI. Circa Comitiorum initia, menſe Aprili 1495. Venetiis, quo omnium legati pridem conuenerant, ictum eſt fœdus inter Pontificem, Cæſarem, Hiſpanum, Venetos ac Mediolanenſem, id ne antea fieret, in cauſſa fuerat Caroli celeritas, & quod Philippus Cominæus illius legatus, ſeorſum cum Venetis per eos dies, multa agitaret. 71) Idque tanto magis, quod Gallorum Rex Carolus VIII. Imperialem dignitatem adfectare dicebatur. 72) In illud vero Rex Neapolitanus recipi enixe petebat. 73) Fœderi prætendebatur communis omnium defenſio, ſed occultius conſilium erat, Aragonios iuuare, reliquos Italiæ regulos in fœdus adſciſcere, Cæſari ac Hiſpanorum regi, ad bellum in Galliam mouendum, pecuniam decernere, vt Carolus ad ſua defendenda reuocatus, Italia excederet. 74) Carolus autem in patriam redire ſtatuit. Neapoli igitur relicta, Roma per Etruriam ducens, Senas & Piſas, quæ ex Caroli conceſſione ſe Florentinis ſubtraxerant, 75) interuiſit, inde ad Tarrum amnem progreſſus, ad Forum Nouum Parmenſis Ducatus, 76) obuiam habuit confœderatorum copias, duce Franciſco, Mantuæ Marchione, cum quibus d. VI. Iulii 1495. prœlium fuit factum, in quo primum ſuperiores erant Itali, dum vero ad præ-

nentiori ad hoc fabricato ex tabulato ligneo, in ea planitie vrbis, per quam de S. Martino itur ad Carmelitas in ſuburbanum, circumdantibus imprimis Principibus Electorii ordinis ac poſtea quibusdam aliis, in multa Principum, nobilium & populi frequentia, quibusdam nouellis Principibus regalia ſeu feudalia ex antiqua conſuetudine poſtulantibus conceſſit. Ritum Inueſtituræ deſcribit HERTZOG *Elſaſſiſcher Chronic. p.* 152. MVLLER *II. Vorſt. c. LVI. LVII. LVIII. LIX. LX. LXI. LXIII. LXIV.*

69) CVSPINIANVS *p.* 488. & latius FVGGER *lib. VI. c. XX. n.* 10. MVLLER *II. Vorſt. c. LXXIII.*

70) TRITHEMIVS *Chr. Hirſaug. ad a.* 1495. LINTVRIVS *c. l.* Maximilianum ait cum Imperii Principibus ad Feſtum vsque Iacobi conſilia habuiſſe in ciuitate VVorms, P. LANGIVS vero in *Chron. Cit.* duraſſe dicit prædictam diætam per biennium. Verum, ex Actis VVormatienſibus OATTIVS *lib. IV. c. II. n.* 46. probe demonſtrauit, propoſitionem fuiſſe factam die Iouis poſt Oculi, finem Comitiorum in ſeptimum diem menſis Auguſti 1495. incidiſſe, quo ſignatus fuit Receſſus. Integrum vero horum Comitiorum Receſſum vna cum Actis denuo edidit OATTIVS *lib. V. c. VII.*

71) Hoc ipſe innuit PHIL. COMINAEVS *Mem. lib. VII. c. VI. & XV.* Separatim etiam extant Orationes Galliæ legatorum ad Italiæ Status habitæ, ſub titulo: *Legatio Gallicana, Hanouiæ* 1613. 4. & apud GOLOASTVM *Polit. Imp. p. XX. p.* 853. De fœdere vero agunt Acta VVormatienſia §. XXII. *deshalben unſer heiliger Vatter der Pabſt, die Roemiſch Kuniglich Mayeſtat, der Kung von Hiſpanien, der Hertzog von Mayland, und die Herrſchafft von Venedig ſich einer Hulffgegeneinander veraiwiget, vertragen, und zuſamen verbunden: auch etlich Communen in waliſchen Landen in dieſelben Bundnus begert.* COMINAEVS de bell. Neap. lib. II. fin. *nondum illi perfecerant actionem & Maximiliani Caſaris legati, quod moram iſtam grauiter ferrent, abitionem parabant. Mediolani Dux etiam, quum ex conditionibus vnam diu recuſaſſet, permiſit tamen ſuis, vt aſſentirentur. Eo facto decreta fuit confœderatio.* GVICCIARDINVS *lib. II.* IO. MARIANA *lib. XXVI. c. IX.* OATT *lib. III. c. IV. n.* 3. *ſqq.* VNRESTI *Chron. Auſtr. p.* 798. Ipſum fœdus extat apud MVLLERVM *Maximiliano II. Vorſt. c. XIV. §. XVI.*

72) COMINAAVS de b. Neap. lib. II. p. 141. *Hiſpaniarum quoque Rex Ferdinandus, propter Siciliam & Sardiniam, quas teneret, non parum ſibi metuebat. Maximilianus autem Cæſar indigne etiam ferebat, & in eo ſuo imperio minus honeſtum ſibi putabat, tantos eſſe noſtrorum hominum ſucceſſus per Italiam, eumque dolorem augebat, quod nonnulli dicerent Regem affectare Imperium Romanum, & Pontificem, vt id ſibi pace ipſius liceret, interpellaſſe, verum iſtud erat confictum & callide excogitatum. Itaque legationem ambo Reges decreuerunt ad Venetos. Eius, quam Maximilianus mittebat, Princeps erat Epiſcopus Tridentinus: cum eo veniebant, ex nobilitate duo, & quidam iure conſultus. Hiſpania Rex nobilem quendam miſit, egregium virum, amplo cum comitatu, iis magnum deferebat honorem ſenatus, omnemque ſumptum ſubminiſtrabat. A Mediolani Duce veniebant, Epiſcopus Comenſis, & Franciſcus Bernardinus, Vice Comes. Ii omnes nocturno tempore occulte conueniebant, & initio per ſcribas rem tractabant. Nam & Veneti imprimis & Mediolani Dux, cum de foedere adhuc dubitarent, timidius agebant, & ne quid ad Regem efferetur, valde erant ſolliciti.* FRANC. BELCARIVS lib. VI. p. 159. *Pridie Idus Maius Poggium Regale ſeceſſit: inde clamydem Imperatoriam indutus, ac Carolus Cæſar Auguſtus ſalutatus concento equo progreſſus dextra rotundum pomum, orbis ſymbolum, ſiue notam ſiniſtra ſceptrum tenens, Gallica Neapolitanaque nobilitate comitante, vrbem, fauſtis acclamationibus vndique perſonantibus, velut Orientis Imperator ingreſſus eſt, ac conuiuiis, equeſtribus ſpectaculis, aliisque id genus oblectamentis operam dedit, quod Gallicæ leuitati, iuuenilique ambitioni Itali tribuerunt: etenim & Maximilianum recenti æmulatione grauiter accendit, & tantis periculis imminentibus non vana ſpectacula, ſed res ſerias curare debuit.* Immo, vtrumque Imperium Carolo VIII. fuerat prædictum, *de quo* IOVIVS *Hiſtor. lib. I. p.* 11. *Perſuaſerat quoque in vulgus hominum ex antiquis quorundam fatum carminibus celebris fama, Carolo Gallorum regi maximum totius orbis imperium portendi, illumque eſſe eius nominis octauum, cui Mathematicorum teſtimonio fatum foret, occidentis ſimul atque orientis imperio potiri. Nec deerant, qui nobiliſſimum quondam Græcorum imperium, quod Mahometes Ottomannus, Byzantio capto & caſo Conſtantino Græcorum Imperatore, non multis antea annis occupauerat, ad Gallos pertinere, iactarent.*

73) Hoc ex Actis Comitialibus §. *XV.* declarat DATT *lib. III. c. V. n.* 4.

74) Verba ſunt GERH. a ROO *lib. XI. p.* 531. FVGGER *lib. XI. c. I. n.* 6. FRANC. BELCARIVS lib. VI. p. 158. *intellecta fœderatorum aduerſum ſe conſpiratione Carolus anxius (neque enim tot, tantosque principes antea ſimul coiiſſe quisquam recordabatur, prudentiſſimos quosque e ſuis ducibus in conſilium adhibuit. Illi ſtatim antequam fœderatorum vires vna coirent, in Galliam redeundum cenſuerunt.* MVLLER *II. Vorſt. c. XVI.*

75) Hoc narrat COMINES *lib. VII. c. VII. & lib. VIII. c. III.* IO. MARIANA *lib. XXVI. c. IX.*

76) GERH. a ROO *lib. XI. p.* 531. qui hoc ſaltim prælium vocat ad Tarrum amnem. FVGGER *lib. VI. c. I. n.* 8. Plenius vero de hoc prœlio agit PHIL. de COMINES *lib. VIII. c. VI.* qui ipſi præ-

Digitized by Google

prædam præcociter aduolarent, 77) Galli proelii ad Guinegaſtum memores, 78) eos adorti, tandem victoriæ palmam reportarenr, licet illis adhuc facta fuerit dubia. 79) A Maximiliano miſſus huic prœlio inrerfuit Fridericus Capellius, mille equites ac bis mille pedites Germanos ducens. 80) Carolus tandem pace cum Ludouico Sfortia d. X. Octobris 1495. facta, 81) ſub finem Octobris, deductis ſuis, in Galliam rediit. 82) Piſani etiam a. 1496. Pontificis, Cæſaris, Venetorumque & Mediolanenſis ſimul opem implorabant, a quibus omnibus benigne audiri, beneque ſperare iuſſi ſunt, & Maximilianus, miſſo diplomate, libertatem illia confirmauit: quam vri defenderent, Alexander Pontifex literis ſuis cuhortatus eſt. Vicinæ quoque ciuitates Florentinorum, pars odio, aliæ & metu, ac reliqui Italiæ reguli, quibus illorum cum Gallis coniunctio moleſta erat, ſua Piſanis ſtudia oſtendebant. Inprimis vero Mediolani Princeps, & Veneti non promiſſis tantum & conſiliis, ſed re ipſa iuuabanr. Sed cum ille ad rem attentior parcius, hi vero liberalius tribuerenr, Piſani ſuæ ciuitatis patrocinium Venetis obtulerunt, non reſragante, Ludouico, ſed adhortante potius, vr plures in ea re ſumptus non faceret, Venetosque ac Florentinos inter ſe commirteret. Hoc rerum Statu, Florentini aſſiduis nunciis Carolum, vti in Italiam rediret, extimulabant, quod & aliis de cauſis facere ipſe cogitabat, iamque magnos belli apparatus fieri rumor ferebatur. Territus igitur Ludouicus, quod non ſatis ex fide pacem ſe cum rege feciſſe, idque minime ipſum latere nouerat, ſi in Italiam is rediret, proximum ſe periculo ac iniuriis oportunum videns: fidos ex ſuis homines ad Cæſarem mittit, qui eum magnis promiſſis euocarent. Apud Venetos quoque effecit, vti & ipſi aduentum illius vrgerent, conſtituto ad vicena aureûm nummûm millia ſtipendio menſtruo, cui ſummæ altera tricena adiici volebat Cæſar, idque in tres menſes. Id cum Venetis nimium videretur, Sfortia de ſuo numeraturum ſe recepit, cumque illum per id tempus ad Atheſim in Tirolenſi agro eſſe accepiſſet, præmiſſis nunciis Malzium, ſub ipſis alpibus pagum, euocauir, vnde ſub venationis ſpecie adeuntem Bormium vsque proſequutus, de expeditione in Italiam, deque tempore & ratione tranſeundi cum ipſo conſtituit. 83)

§. VII.

prœlio interfuit, idemque vocat *La iournée du combat de Fornoüe* & diem definit VI. Iulii 1495 MVLLER p. 472.

77) PHIL. de COMINES lib. VIII. c. VI. p. 521. *Leurs Eſtradiots, qui eſtoient à leur queüe, virent ſair mulets & coffres, vers noſtre Avantagarde, & que leurs compagnons gagnoiens tout; Ils allerent celle part, ſans ſuivre leurs Hommes-d'armes, qui ne ſe trouverent point accompagnez: mais ſans doute, ſi mille cinq cens Chevaux legers ſe faiſſent meslez parmy nous avec leurs Cimeterres au poing (qui ſons terribles espées) veu le petit nombre que nous eſtions, nous eſtions descouferts ſans remede. Dieu nous donna cette aide, & tout auſſi-toſt comme les coups de lance furent paſſez, les Italiens ſe mirent tous à la fuite.*

78) PHIL. de COMINES c. l. *Pluſieurs fois avoit eſté crié par aucuns de noſtres en combatans; ſouvenez-vous de Guynegate; C' eſtoit pour vne bataille perdue du temps du Roy Louys onzieſme, en la Picardie, contre le Roy des Romains, pour ſoy eſtre mis a piller le bagage; mais il n'y eut rien pris ne pille.* GVICCIARDINVS lib. II. p. 72. *eos magno furore ad flumen vsque Galli, paſſim eos ferientes, captiuum nullum facientes, ſunt inſecuti, illud modo crebro inclamantes: redeat vobis in mentem, Commilitones, Guinequaſtium. Eſt autem Guinequaſtium in Morinis, quorum hodie regio Picardia vocatur, prope Taruannam locus, vbi poſtremis Aloiſii vndecim annis, Gallorum copia in pugna cum Maximiliano Rege Rom. commiſſa, iam propemodum victrices, prædandi ſtudio perturbata, fuſa fugataque ſunt.*

79) GVICCIARDINVS lib. II. p. 73. *Victoriam cuiusque dici gloriam vtrique ad ſe pertrahere conati ſunt, Itali, quod eorum caſtra atque impedimenta intacta atque integra fuere, cum Galli bonam partem, & in his Regis ipſius tentoria amiſiſſent, gloriabantur præterea, ſe hoſtes debellaturos fuiſſe, niſi pars ipſorum ad pugnandum deſtinata, præda cupiditate a conflictu, quod quidem verum eſſe haud abnuebant Galli, abſtinuiſſet. Nihilominus tamen omnium fere mortalium conſenſus palmam Gallis adiudicauit, tum ex eorum qui in ea pugna cecidere, numero tanto minore, quam in parte aduerſa, tum quod hoſtem trans flumen profligauerunt, tum quod ipſis expeditum vlterius progrediendi iter, de quo erat conſenſio, & propter quod in certamen erat ventum, remanſit.*

80) GERH. a ROO lib. XI. p. 531. PHIL. COMINAEVS lib. VIII. c. VI. *interim venerunt Germani pedites, ad duo millia & equites circiter mille, quos Maximilianus Cæſar auxilio mittebat, eisque Fridericum Capelarium præfecerat.* FRANC. BELCARIVS lib. VI. Rer. Gallic. p. 162. *Res Mediolanenſis aucta ſuperior videbatur, nam & Germani mille equites ductore Federico Capellari Feretum pedicum duo millia acceſſerant.* Rationem minoris numeri reddit FRANCISCVS GVICCIARDINVS lib. II. Hiſt. Ital. p. 65. ſcribens: *Stipendiorum paruitate factum erat, vt pauciſſimi Germanorum militum veniſſent.*

81) Extant tabulæ Pacis apud MVLLERVM *II. Vorſt. c. LXXVI. §. XX.*

82) ROO *lib. XI. p.* 532. FVGGER *c. l.* qui etiam hoc bello morbum Neapolitanum ſiue Gallicum notum factum eſſe teſtatur, ex nouo orbe equidem aduectum, ad Gallos & Italos ob nimiam illorum libidinem translatum. PHIL. de COMINES *lib. VIII. c. XI.* TRITHEMIVS *Chr. Hirſaug. ad a.* 1496. VBERTVS FOLIETA *Hiſt. Genuenſi lib. XII. p.* 271. BELCARIVS *Rer. Gallic. lib. VII. p.* 189. MARIANA *Rer. Hiſpan. lib. XXVI. c. X.* REVSNER *Hiſt. Frundsberg lib. L. p.* 2. GVICCIARDINVS *lib. IV. exeunte.* GABR. FALLOPIVS *de morbo Gallico cap. I.* PONTANVS *hiſt. Gelr. libr. XI. p.* 607. ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS *Annal. Augſburg. p.* 1720. de eodem morbo ſic ſcribit: *porro puſtulas & ſcabiem eam hodie morbum gallicum vocamus, qui ſuperiore anno, dum Ludwichus XI. Gallorum rex, Neapolim contra Ferdinandum II. regem ibidem debellaret, in caſtris ab Elephanticis Hyſpani cum menſtruoſa meretrice concubitu ortum ſumpſit. Licet alii fonticum eum morbum per contagionem in caſtra ea per Hyſpanicum militem ex noua terra allatum fuiſſe doceant.*

83) Verba ſunt GERHARDI a ROO *lib. XI. p.* 533. P. HEVTERVS *lib. V. c. V.* qui etiam addit: *nactus erat Cæſar apud Italos, ob res fortiter*

§. VII. Inter hæc, Oeniponti in palatio ſuo diem obiit Sigismundus Archi-Dux, Friderici Senioris Auſtriaci, dicti *mit der leeren Taſchen* filius, pridie Nonas Martii 1496. Hæredem iſte reliquit Maximilianum Cæſarem, patruelis filium. 84) Rebus in Tirolenſi ditione conſtitutis, Cæſar cum parte copiarum in Italiam profectus; partim Romanæ coronationis cauſſa, partim etiam, vt Gallis ſe opponeret 85) in itinere, haud procul Mediolano, de Ferdinandi regis Neapolitani obitu nuncium accepit. Is enim, cum iam retro laborantibus Germanorum rebus, omnia prope recuperaſſet, ſubito quodam morbo correptus, nondum exacto ab Alfonſi patris morte anno, deceſſit. Qui, quod filios non haberet, Cæſar de regno illo ad generum ſuum, Ioannem, Ferdinandi Hiſpani filium transferendo, cogitare cœpit, ſed Ludouicus Sfortisa eam rem diſusdebat, vti incommodam, & per quam disiuncta ſocietate, Gallorum potentia in Italia vires acquireret. Igitur mutato conſilio, Cæſar Friderico regis mortui patruo, ſucceſſionem regni diplomate comprobauit. 86) Poſt varia conſilia, Cæſar collectis copiis, Liburnum expugnare ſtatuit, maritimum Florentinorum oppidum, ingenio loci, & opere munitum. Cum vero, exorta per eos dies tempeſtate, triremes, quæ ad portum erant, affligerentur: & Germani milites, quibus tentoria deerant, frigus durare non poſſent; Cæſar aduerſa diuûm atque hominum voluntate, bellum facere negans, Piſas rediit, & quod Germaniæ res ipſius præſentiam poſtularent, per agrum Mediolanenſem in Tirolum abiit. 87)

§. VIII. Dum autem expediendis Imperii negotiis, quæ Wormatiæ relicta erant, anno ſequenti 1496. conuentum Comitialem in diem purificationis Mariæ Francoſurtum Imp. indixiſſet, ob diuerſa impedimenta, hæc Comitia in II. Auguſti 1496. Lindauiam fuerunt translata, 88) quo tamen Imperator, agens adhuc in Italia, non venit, ſed per Philippum filium ſuum, litteras ad Status miſit, quibus expeditionis Italicæ Statum exponit, atque communis denarii exactionem ſecundum decretum Wormatienſe poſtulat. 89) Dum vero pauciores Status Lindauiæ comparuiſſent, iſti per litteras reſpondent, ſe ſine reliquorum conſenſu nihil valuiſſe decernere, petentes, vt noua in alium locum eundemque commodiorem, Comitia indiceret Imperator. 90) Dum vero iſte Legatos ſuos Lindauiam mitteret, & plures ibidem Status comparerent, tandem per Receſſum Lindauienſem, die Iouis poſt Dominicam Eſto Mihi a. 1497. fuit decretum, vt in Dominicam Lætare a. 1497. communem Denarium omnes Status conferrent, collata etiam pecunia, Imperatori, quod deſiderabat auxilium, non nummis, ſed conducto milite præſtaretur. Ex communi tamen denario Cameralibus etiam perſonis ſalaria præſtanda. Hæc vt eo certius executioni mandentur, Status Dominica Miſericordias Domini denuo Wormatiam eſſe conuenturos. Ordinatio etiam Veſtiaria & leges ſumtuariæ huic Receſſui fuerunt adiectæ. Hæc autem Comitia Lindauienſia, prout Receſſus indicat, finita ſunt Donnerſtag nach Eſto Mihi a. 1497. 91) Inſecuta fuerunt Comitia Wormatienſia, quibus Cæſaris nomine præerant Iacobus Marchio Badenſis, Iudex Cameræ, & Wolfgangus Comes Naſſouius, Geldriæ præfectus 92) & finita iſta fuerunt *Mittwoch nach Sanct Bartholomæus Abend* a. 1497. 93) In hiſce Comitiis grauis Bertholdi Moguntini Oratio ad Status Imperii fuit habita, qua de corrupto Imperii ſtatu agit, & qua ratione iſte ſit emendandus, conſilia quærit. 94) Conſilia etiam contra Ruthenos Liuoniam infeſtantes, in hiſce Comitiis petebat Magiſter Ordinis Teutonici. 95) In iisdem quoque de ſoluendo communi de-

ac feliciter in Auſtria contra Hungaros, & apud Belgas contra Francos geſtas, ingentem bellicæ virtutis opinionem, eiusque ductu facile Francos ſe Italia depulſuros, eorumque fautores in ordinem redacturos, & ex vtriusque ruina limites ſe ſuos amplificaturos confidebant. Cæſar hac apud Italos innixus fama, ingentia ab iis munera, veteraque Imperatoribus a Ciuitatibus conferri ſolita exſpectabat tributa, auream que a Romanorum Pontifice ſperabat Imperii coronam. FVGGER *lib. VI. cap. I. n. 13.* CAMILLVS GHILINVS *de Maximiliani Cæſaris in Italiam aduentu.* MVLLER *III. Vorſt. c. XXX. §. XXXII.*

84) ROO *lib. XI. pag. 534.* FVGGER *lib. VI. cap. I. n. 10.*

85) Patet hoc ex litteris Imp. ad Imperii Status Lindauiam ſcriptis, apud DATTIVM lib. III. c. VII. n. 1. *bewegt worden ſein, uns gentzlich darnach zurichten, in aigner perſon, zu erlangung unſer Kaiſerlichen Cron, und dem Kunig von Franckreich wiederſtand zu tun in Italia zu ziehen.*

86) ROO; FVGGER *cit. loc.* 10. MARIANA *lib. XXVI. c. XIV.*

87) ROO *p. 536.* FVGGER *c. l.* P. HEVTERVS *lib. V. c. V.* MICH. COCCINIVS *de bellis Italicis p. 277.* Facit huc CAMILLI GHILINI Commentariolus *de Maximiliani in Italiam aduentu*, in FREHERI *Tomo tertio.*

88) Hæc ex ipſis Actis demonſtrat DATT *lib. III. c. II. n. 50.* MVLLER *III. Vorſt. cap. I. II.* Litteræ conuocationis extant apud DATT *lib. III. c. VI. p. 544.* LVNIG *p. Gen. Cont. p. 163.*

89) Extant litteræ Imp. *Geben zu Calmia am Montag nach Bartholomei anno domini 1496.* apud DATTIVM *lib. III. c. VII. n. 1.* MVLLERVM *III. Vorſt. c. VII.*

90) Extat declaratio Comitialis apud DATTIVM *n. 2.* MVLLERVM *§. IV.*

91) Integer Receſſus Lindauienſis extat apud DATTIVM *lib. IV. c. VIII.* Singula Comitiorum Acta exhibet MVLLER *III. Vorſt. cap. XXX.* qui etiam *c. I. & ſqq.* ſingula horum Comitiorum Acta exhibet.

92) MVLLER *IV. Vorſt. c. VIII.*

93) Extat iſte apud DATTIVM *c. IX.* & *Ordnung des Cammergerichts* apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen pag. 209.* apud MVLLERVM *IV. Vorſt. c. VIII.*

94) Extat iſta apud WENCKERVM *Appar. Archiv. p. 70.* MVLLERVM *IV. Vorſt. c. VI. §. VII.*

95) MVLLER *c. l. c. III.*

96) Sin-

ni denatio, declaranda Pace Publica, & transferendo iudicio Camerali fuit actum. 96) Dum autem dictis Comitiis Imp. præſens intereſſe nequiret, Comitia iterum Friburgum Brisgouiæ ſuerunt translata, quibus tamen Cæſaris nomine præſuerunt Adolphus Naſſouius, Stürzelius Cancellarius & Hermannus de Sachſenheim. 97) Petebat in hiſce Comitiis auxilia contra Gallos, Belgium, Griſones terras Auſtriacas inundantes, Gallorum prætenſionibus in Ducatum Mediolanenſem, Bello Turcico, prorogando fœdere Sueuico, componenda inter Noribergenſes Burggrauios & vrbem Noribergam controuerſia, Ordinatione Iudicii Cameralis, re monetaria & veſtiaria aliisque ad politiam facientibus, communi denario, multa fuerunt decreta. 98) Mittebat ad hæc Comitia legatos Io. Albertus, Poloniarum Rex, auxilia contra Turcas petituros. 99) In iisdem quoque legatio ad Alexandrum VI. Papam nomine Imperii fuit decreta, qui auxilia peterent contra Turcas, atque vt variis Grauaminibus contra ſedem Romanam medela adhiberetur. Licet iſta Legatio ad effectum minime ſuerit deducta. 100) In iisdem Ius repræſentand nepotum in ſucceſſione auita quoque fuit definitum. 1) Finita hæc Comitia fuerunt die Iouis poſt diem S. Aegidii a. 1498. 2) In iisdem Comitiis etiam Ordinationem fecit de vinis, quod falſari non debeant, 3) & alius iterum Conuentus Wormatiam in diem Catharinæ a. 1498. fuit indictus, qui tamen effectu ſuit deſtitutus. 4)

§. IX. Mortuo ſeptimo Idus Aprilis 1498. Carolo VIII. Gallorum rege 5) Cæſar, collecto ex Heluetiis exercitu, in Burgundiæ Ducatum, filii ſui maternam hæreditatem, quam Francici occupatam tenebant, contendit. Præerat Francorum nomine Burgundis Tremulius Dux, qui cum in vrbem Diuionenſem ſe cum copiis includere eſſet coactus, Cæſari ſine dubio ceſſiſſet, niſi pecunia corrupti Heluetii, ſubito ſtipendia ac miſſionem petiiſſent. Carolus quoque Egmondius a Francis concitatus, magnisque pollicitationibus, ad ſuſcipiendum bellum inflammatus, contempta Septemuirûm Germaniæ ſententia, Belgis e Geldria bellum inſert. Qusre facile Cæſar cum Rege Ludouico, id ſummopere expetente, mediante potiſſimum Friderico Saxoniæ Electore & Renato, Lotharingiæ Duce, 6) inducias aliquot menſium, dimiſſa exercitus maiori parte, facit. 7) Contra Egmondanum tamen bellum, inſtante Cæſare 8) continuabatur, & leuibus prœliis pugnabatur,

96) Singula hæc Acta reperiuntur apud MVLLERVM *IV. Vorſt. c. I. ad VII.*

97) Prout patet ex propoſitione apud MVLLERVM *c. X.*

98) Summam horum Comitiorum refert TRITHEMIVS *ad a. 1498.* ſcribens: *eodem anno factus apud Friburgum in Brisgouia Conuentus Principum Maximiliani præcepto, durauit non paucis diebus, in quo multa pro communi Reipublicæ commodo & vtilitate fuerunt propoſita, plura tractata, nec pauca in diuerſis negotiis concluſa, de bello videlicet in Turcos mouendo, de continuando iudicio Cameræ regalis ante triennium apud Wormatiam ſatis prouide inſtituto & erecto de pace firma vbique ſeruanda in Regno, & de coërcendis rebellibus puniendisque latronibus & violantibus pacem. Alia quoque multa fuerunt ſatis vtiliter propoſita, quæ vtinam fuiſſent & practicata.* Horum Comitiorum Acta vberius expoſuit MVLLER *IV. Vorſt. a cap. IX. ad LVII.*

99) Agit de hac legatione vberius MVLLER *l. c. XVIII.* In FREHERI tomo ſecundo reperitur Nicolai Roſenbergeri, legati Polonici Oratio ad Maximilianum & Principes Imperii in hoc conuentu habita. TRITHEMIVS *ad a. 1498.*

100) De hac legatione MVLLERVS *cap. XX.* De Grauaminibus vero GEORGI *cap. VII. §. I.*

1) MVLLER *cap. XXXIII.*

2) Extat Receſſus Imperii apud DATTIVM *lib. V. c. X.* MVLLERVM *c. LV.*

3) Reperitur iſta in Corpore Receſſuum Imperii hoc titulo: *Ræmiſcher Kæniglicher Maieſtet Ordnung und Satzung über die Wein zu Freyburg in Briſgau anno 1497. aufgericht*, licet annus 1498. ſit ſupponendus, & apud GOLDASTVM *Conſtit. Imper. Tom. II. p. 114.* FVGGER *lib. VI. c. II. n. 2.* Conſtitutionem vero iſtam emendatam exhibet DATTIVS *lib. III. c. XIV. n. 27.* qui etiam de eiusdem ratione erudite diſſerit MVLLER *c. XLII.*

4) DATT *lib. III. cap. II. n. 75.* MVLLER *cap. LIII.*

5) COMINES *lib. VIII. c. XVIII.* PONTVS HEVTERVS *lib. V. c. V.* FVGGER *lib. VI. cap. II. p. 1106.* IO. MARIANA *lib. VII. c. II.* Omnes hi VII. Idus Aprilis ſiue VII. Aprilis determinant, GERH. a ROO excepto, *qui p. 558.* ſexto Idus Aprilis definit. TRITHEMIVS ad an. 1498. *dum hæc agerentur in Gallia, Maximilianus Germanorum Rex contractis copiis exercitum mouit in Sequanos, id eſt ſuperiores Burgundos, in alteram Burgundiam impetum facturus. Quod cum innotuiſſet nouo Regi Ludouico, tumultuarium contra eum miſit exercitum, quanquam viribus imparem Germanorum. Concurrentibus tamen in mutuum conſpectum partibus, atrox bellum committitur, & a Germanis mox Galli ſuperantur, haud paucis eorum interemptis. Verum inſtante iam hyeme interpoſitæ ſunt induciæ, quas Treugas vocant.* GAGVINVS pag. 289. *Cum hæc aguntur, Maximilianus, Romanorum Rex, nunquam quietus Princeps, cuius cœptis fortuna raro feliciter arriſit, coacto raptim exercitu Sequanos, id eſt, ſuperiores Burgundos, petit, in alteram Burgundiam, quæ Francorum eſt, licet ad Philippum Maximiliani filium pertinere plerique diſputent, impetum facturus.*

6) Hoc ex Actis vberius declarat MVLLER *IV. Vorſt. cap. XIV.*

7) P. HEVTERVS *lib. V. cap. VI. Rer. Auſtr.* MICH. COCCINIVS p. 477. de Maximiliano: *cum certis copiis equitum per Sequanos proficiſcebatur contra terras regis Franciæ, & cum nonnullas excurſiones leuiaque prœlia contra Gallos confeciſſet, nec quidquam auxilii a confœderatis ſibi offerretur pacem cum rege Franciæ Ludouico conſtituit, ad id quidem faciendum inducebatur propter bellum, quod dux Geldriæ contra terras, Philippi filii ſui mouerat.* TRITHEMIVS *Chron. Hirſ. ad a. 1497.* HARAEVS *Ann. Brabant. Tom. II. p. 498.* PIRCKHEIMER *B. Heluet. p. 74.*

8) PONTANVS Hiſt. Gelr. lib. XI. pag. 606. *Nam & ipſe exinde Cæſar, cum ad eum in Germaniam euocatus mox acceſſiſſet Filius Philippus Archidux, ipſum inter cætera ſeorſim atque arbitris remotis, ſerio identidemque commonuiſſe perhibetur, ne Gelriæ auferendæ ac reliquis ſuis ditionibus annectendæ negotium miſſum faceret, additis pollicitationibus ac promiſſo, haud defutura imperii auxilia fauoremque.*

9) PONTA-

tur, vsque dum proximo Decembri ſuper induciis ſex menſium inter Carolum Ducem & Archi-Ducem facillime conueniret. Antequam iſtæ expiraſſent, de bello Gelria faciendo conſilia agitare, & filium Philippum identidem huc incitare Imperator haut deſtitit. 9) Eodem anno, in Comitiis Friburgenſibus, Albertus animoſus, Saxoniæ Dux, Belgicæ militiæ, nomine Cæſaris eiusque filii Præfectus, præfecturam Occidentalis Friſiæ, quæ iam ab anno 1494. factionibus, Gröningenſi, vulgo *der Vetcoopers*, & Schiringenſi, variis agitata motibus, hæreditario Iure obtinuit, hac addita lege, vt numeratis ipſi ter centum florenorum millibus, reſtitutisque ſumtibus, in redigendos in ordinem rebelles impendendis, prouincia iterum Archiducibus cederet. 10) Exinde a. 1499. Cæſar e Germania in Geldriam cum copiis deſcendens; Duci Carolo, nunquam a latrociniis quieto, bellum infert, oppidumque Arkelenſium capit. Defendit ſe Gelder quantum poteſt, acceptis a Francorum Rege quingentis lanceariis equitibus, Ducibus, notho Borbonio, ac Ruberto Marcano, Esdainæ Domino, ne pacem Rex violare videretur. Cæſari quoque Cliuiæ ac Iuliæ Ducum auxilia non defuere, qui in Comitiis Friburgenſibus a. 1497. cum Maximiliano eiusdemque filio Philippo fœdus concluſerant. 11) Verum, dum Imp. propter nouum in Sueuos conſœderatos, ſubditos ſuos, atque Heluetios ſubortum bellum, in Germaniam reuerti neceſſum haberet, 12) bellum quidem per Iuliacenſes & Cliuiæ Duces continuabantur, qui tamen mediante Ludouico XII. pacem cum Egmundano fecerunt, 13) in quo nulla nec Maximiliani nec Philippi Archi-Ducis facta fuit mentio, id quidem inſciis atque inuitis ipſis factum, ſunt qui velint, 14) licet potius ſtudio id factum fuiſſe, ſunt, qui contendant, dum Carolus Egmundanus in pactione inter Maximilianum atque Luduuicum XII. nouiter coronatum inita, iamdum fuerit comprehenſus. 15)

§. X. In finem anni 1498. incidebant belli Heluetici initia & apparatus, cuius hæ potiſſimum fuerunt cauſſæ. A primo tempore, quo Maximilianus a Sigismundo adoptatus, ipſo adhuc viuo, ditionum eius imperium ſuſcepiſſet, ſæpe ab Heluetiis conſœderatis petierat, vt concordiam & fœdus, quod ipſis cum Sigismundo interceſſerat, ſecum quoque confirmarent, quod ipſis denegantibus, noua animorum exacerbatio orta, & belli quaſi ſemina iacta eſſe videbantur. 16) Iam enim a multis annis plerique Principes & nobilitas omnis, Heluetis infenſi infeſtique erant, ob aſſertam armis libertatem, & quod a fœdere Sueuico, in quo plurimum poterat nobilitas, tantopere abhorrebant. 17) Inter hæc, Conſtantia celebris ad lacum Podamicum ciuitas, quæ hactenus immunem ſe ab vtrorumque ſocietate continuerat, multis vtrinque promiſſis ſollicitata, per eos dies Sue-

uico

9) PONTANVS *p. 609.*

10) Late hæc narrat HEVTERVS *lib. V. c. VII.* FVGGER *lib. VI. c. II. n. 3.* CHYTRAEVS *hiſtor. Saxon. lib. III. p. 99.* MVLLER *c. l. c. XLVIII.*

11) PONTANVS *Hiſt. Gelr. lib. XI. p. 609.* TRITHEMIVS *ad a. 1498.*

12) P. HEVTERVS *lib. V. cap. VI.* FVGGER *lib. VI. c. II. n. 2.* MVLLER *IV. Vorſt. c. XV. §. 6.* qui etiam ipſas fœderis tabulas §. 10. inſeruit.

13) Pacis conditiones extant apud PONTANVM *p. 615.* MVLLER *c. l. §. 13.*

14) Sic enim CHRONICON COLONIENSE apud MVLLERVM cap. XV. §. 14. *eam pacem inſcio, aut ſaltem non conſulto Rege Romanorum Maximiliano factam, cuius tamen nomine inchoatum bellum fuerat, & admiratos id plurimos præſertim cum etiam pactis conuenſis inter Principes fuiſſet ſtatutum, ne quis ſeorſim & altero inſcio cum hoſte paciſceretur.*

15) PONTANVS p. 615. *Quod vero ei pacificationi nec Regis Romanorum Maximiliani, nec Archiducis Philippi inſerta mentio occurrat, exiſtimo ſtudio potius quam temere factum, & maxime, quod anno hunc præcedente poſt obitum, de quo ſupra intellum, Regis Galliarum Caroli VIII. Cæſar Maximilianus poſtquam comparaſſet iuſtum ex Heluetiis exercitum eo animo, vt Burgundiæ Ducatum, filii ſui maternam hæreditatem, recuperaret, nec res eo tempore ob Heluetios, qui ſtipendia ac miſſionem flagitabant, ei ſuccederet, pactionem per legatos cum Rege Galliarum Ludouico, tum nouiter Rhemis inuncto, ſolenniter inierit. Cui pactioni, cum a parte Galliarum Regis comprehenſus etiam eſſet, quod archiua domeſtica indicant, Carolus Dux, vtpote Regi eidem eiusque prædeceſſoribus fœderatus, ea quoque de cauſa egiſſe iſto tempore omnia pro Gelro ipſum, nec obuiſos magnopere Romanorum Regem aut Archi-Ducem Philippum, aſpectu pactionis iam dicta, vero eſt conſentaneum.*

16) GERH. a ROO *lib. XI. pag. 539.* P. HEVTERVS *lib. V. cap. ult.* NAVCLERVS *ad a. 1499. Anno ſalutis 1499. circa finem Februarii in ſuperiori Alemania haud longe a fontibus Rheni fluminis, inter domum Auſtriæ & Heluetios, alios confœderatos ſeu Suitenſes, exorta eſt grandis turbatio, quæ paulatim deſcendens per lineam Rheni quaqua verſum vsque ad Baſileam, bellum ſuſcitauit atrociſſimum. In eo namque bello etſi nunquam totis copiis bellatum ſit, caſa tamen diuerſis in locis & pugnis referunt XX. millia pugnatorum, quale non memoratur, niſi fallor, a centum annis & citra in omnibus bellis illarum partium fuiſſe viſum vel auditum. Venerunt enim ad arma duo populi finitimi Auſtriæ domus, regis Rom. Maximiliani patrimonium eſt proprium, is tum aberat bello apud Geldrenſes occupatus. Erant per idem tempus in vrbe Conſtantia congregati primates Sueuorum, tractantes de liga eorum renouanda. Hos Auſtrii veluti ſocios locum tenentes, pro rege in auxilium contra Heluetios inuitabant. Quærebant hi media pacis, & inueniſſe ſe arbitrabantur: ſed noua repente turbatio exorta, cuncta prius compoſita diſſipauit: quo factum eſt, vt & ſi nondum concluſa eſſent capitula omnia in liga Sueuorum, opem tamen ferre regi dignum ducerent. Et cum hi belli motus perueniſſent ad regem, totum ipſe imperium contra Heluetios ſuos hoſtes inuocabat: propter quod nonnulli principes communitatesque auxiliares copias miſerunt.* TRITHEMIVS Chr. Hirſaug. *ad a. 1499.*

17) ROO *p. 540.* Addit FVGGERVS *lib. VI. c. II. n. 4.* Maximilianum Imp. in Comitiis Lindauienſibus ac Friburgenſibus ab Heluetis poſtulaſſe, vt Sueuico fœderi accederent, & communi denario ſe ſubiicerent, quod etiam confirmat GOLDASTVS *de Regno Bohemiæ lib. IV. c. VIII. p. 476.* & STVMPFIVS *Schweitzer Chronic. lib. XIII. c. XXI.*

18) ROO

uico ſe fœderi coniunxit, eoque ſtatim Cæſaris & ſociorum legari conuenêre, fœdusque & ſocietatem cum ea ciuitate firmauêre. Accedebar ad has animorum offenſas, vetus quædam ſimultas, inter Atheſinos Cæſaris ſubditos, & Griſones, Rhætiæ populum, Curienſi ditioni parentem, quæ in eum vsque diem ad varios ſubinde arbitros reiecta, componi non potuerat. Cumque res ad arma iam ſpectare videretur, Curienſes, quod impares ſe aduerſariorum viribus putarent, Tiguri, in publico Heluetiorum conuentu, ad Idus Decembris eorum ſe fœderi adſociauêre. 18) Id vbi audiuiſſent, qui Cæſaris & Sueuici fœderis partes ſequebantur, Conſtanriam XX. Ianuarii a. 1499. & ipſi frequentes conuenêre: vbi de belli gerendi ratione, qua parte, quisque & quibus hoſtem viribus aggrederentur, deliberatum eſt. 19) Conſtituebatur etiam Albertus, Bauariæ Dux, Imperialis militiæ præfectus, quem tamen fœdcrati recuſabant, dum indignum iudicarent, Sueuico fœderi, cuius ipſi ſe ferebant Principes, Boicum caput imponi. 20)

§. XII. Initium huius belli apud Vennones, Rhætiæ populum, ſuit exortum, vbi Atheſini aliquot, iuſſu, (vt ferebatur) Oenipontani Conſilii, quod ſuperiorum Auſtriæ prouinciarum regimen vocabant, Münſterdalium quoddam collegium inuadere tentantes, ab accolis repulſi, octodecim ex ſuis amisêre. Locum illum ſub Maximiliani imperio eſſe Atheſini contendebant, contra quorum iniurias, Griſones eum ſuo præſidio firmarunt. 21) Inde, dum Cæſar bello Geldrico eſſet occupatus, Helueti in Comitatum Tyrolenſem aliaque domus Auſtriacæ dominia ipſis vicina hoſtiles faciebant incurſiones. 22) Licet enim Cæſareani & viribus & militum robore longe præſtarent, illis tamen confœderati, licet ruſtica & collectitia manu conſtarent, nequaquam ceſſere. 23) Hinc ſuperiores ad Maienfeldam apud Griſones 24) atque iterato ad Treiſenam in Pago Appenzell Rhenenſis vallis vicum 25) & tertio ad Hardtum vicum prope Briganrium ad lacum Bodamicum conuenerunt. 26) Sub finem Februarii a. 1499. a legatis Philippi Palatini, Baſilienſis, Argentoratenſis, & aliarum ciuitatum tentata pax, obſtinatis vtrinque animis, conueniri 27) non potuit. Licet enim Helueti primum Imperio ſe ſubiicere velle, atque Cæſari in auxiliis eſſe contra Turcas, profiterentur, ſi a bello deſiſteret Maximilianus, nolebat tamen Imp. potius ipſos ſibi ſubiicere conabatur. 28) Ludouicus vero Gallorum rex, ad primum huius belli nuncium, miſſis ad Heluetiorum pagos legatis, pacem iis ac fœdus amicitiamque obtulit. Sperabat enim hac occaſione implicito iis bellis Cæſare, Mediolani imperium, cui iamdudum inhiabat, facilius occupari poſſe. Neque Heluetii, hoc rerum Statu, tanti regis coniunctionem ſibi negligendam putabant. Fit igitur d. XXI. Martii 1499. fœdus ad annos decem, fruſtra id ſuis artibus impedire ſatagente Mediolanenſium duce. 29) Inde XXV. Martii ad Baſileam victores Helueti. 30) In quinto prœlio ad

18) ROO *c. l.* BIL. PIRCKHEIMER *de B. Heluet. lib. II. ineunte.* FVGGER *c. l.*

19) ROO *c. l.* FVGGER *n. 7.* Impia & tumida quorundam militum Sueuicorum verba refert MICH. STETTLER Nüchtländiſcher Geſchichte lib. VII. p. 331. *Etliche in Coſtentz ligende rawe Landsknecht, dorfften offentlich rühmen und ſchreyen, man ſolte ſie nur allein mit dem loſen unnützen Kühmaulern laſſen umbgeben, und ſich erbeiſſen: Sie weren ietzt des Kriegens auch berichtet: ihrer ieder dærffte drey beſtehen: Sie wolten Juncker Jeſum zum Gehulffen nennen, den Schweitzeren ihre lange klaffter Gebet, auch ihre alte Metz zu Einſidlen bevor geben, ſie weydlich auff die Kuhmauler treffen, und in dem Schweitzerland reuchen und brennen, das Sanct Peter vor dem Rauch, den Himmel aufzuſchlieſſen, nichts ſehen, und Gott der Herr auff den Regenbogen ſitzende, vor Hitz die Füs an ſich ziehen würde.*

20) FVGGER *lib. VI. c. II. n. 5.* VRSTISIVS *Basler Chronic lib. VI. cap. XVII.* ADLZREITER *Ann. Boicis p. II. lib. IX. n. 67.*

21) GERH. A ROO *lib. XI. p. 540.* STVMPFIVS *lib. XIII. c. XXIV.* FVGGER *lib. VI. c. II. n. 6.* MVLLER *IV. Vorſt. c. XVI.*

22) TRITHEMIVS ad a. 1498. *anno præſcripto Maximilianus Rex quorundam Principum ſuorum præſentia ſimul & copiis adiutus iterato mouit contra Ducem Carolum in Geldriam, exercitum pugnatorem habens ingentem, cepitque nonnullas in ea munitiones, cepiſſetque forſitan plures, niſi hanc expeditionem Suitenſium excurſiones coactus fuiſſet intermittere. Enim vero gens illa Suitenſium homines nunquam quieti, Rege abſente incurſiones faciebant hoſtiles in Comitatum Tyrolanum, & in alia Domus Auſtriacæ Dominia eis vicina, propter quod neceſſe fuit, eorum temeritati finem imponere.*

23) Verba ſunt PIRCKHEIMERI *operum pag. 75.*

24) ROO, FVGGER *cit. l.*

25) VRSTISIVS *Basler Chronic lib. VI. cap XVII.* ROO *c. l.* STVMPFIVS *c. l.*

26) FVGGER *n. 7.* VRSTISIVS *lib. VI. cap XVIII.* BIL. PIRCKHEIMER *de b. Heluet. lib. II p. 58. 59.* MICH. COCCINIVS *p. 278.*

27) GERH. A ROO *lib. II. ad a. 1499.* PIRCKHEIMER *pag. 77.*

28) VNRESTI Chron. Auſtr. p. 802. *Vnd als der romiſch Künig aus dem Niderlant in das und ſeine Laut kham, lies er des Reichs Panir ſlign, und ſein Sun Hertzog Philipp ſchickt Im zu Hilff XIVC. Kuriſſer. Dy Schweitzer ſchicken Ir Potſchafft zum Kunig, wollt ſein Gnad des Kriegs abſteen, ſo wollten ſy ſich dem Reich unndertenig machn zu ewign Zeiten, auch Im wider dy Turckn Beyſtand tun. Solches slug der romiſch Kunig alles ab an Willn und Wiſſn der Furſtn des Reichs, daran ſy ainen Vnluſt gewunnen und furgenomen, ee ſy ſich gantz zu aign wollten gebn, ee wollten ſy all ſterbn, und vermeinen den Kunig ain lange Zeit Kriegs genug zu gebn, und machten von Stund an ir Ordnung und ſchickten ſich zu Wer.*

29) Verba ſunt GERH. A ROO *p. 541.* FVGGER *n. 8.* VRSTISIVS *lib. VI. c. VIII.* STVMPFIVS *lib. XIII. cap. XXVI.* PIRCKHEIMER *pag. 59.* Extat Tractatus confœderationis Lucernæ XVI. Martii 1499. in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p. 809* apud LEIBNITIVM *Tom. I. p. 809* MVLLERVM *IV. Vorſt. c. LVII. §. II.*

30) STVMPF *lib. XIII. c. XXVI.* locum deſignat *vor dem Brüderholtz by Baſel.* VRSTISIVS *lib. VI. c. XIX.* FVGGER *lib. VI. c. II. n. 9.* PONTVS HEVTERVS *lib. V. c. vlt.*

lio ad Conſtantiam, 31) & ſexto in Rheni valle ad Fraſtentiam, victores iterum Helueti, 32) in ſeptimo etiam apud Griſones ad Atheſin *auf der Malſer Heyde*, 33) ſemel tantum in Hegouia deuicti. 34) Interim Maximilianus, bello Geldrico tum occupatus, acceptis de Heluetiorum rebus, & fœdere cum Gallis icto nunciis, præfecto caſtris Alberto Saxoniæ duce, magnis itineribus Friburgum aduolat, inde ad Imperii principes, miſſis paſſim nunciis, ac litteris, auxilia conuocat. 35) Vaſtata poſtea a Cæſareanis valle Engadina, 36) octauum, idemque vltimum prœlium factum fuit ad caſtrum Dorneck, haud longe a Baſilea, quo præter Comitem Fürſtenbergium, Ducem militarem, multosque illuſtres atque inſignes viros, ceciderunt quatuor millia Cæſareanorum. 37) Ludouicus interim XII. Mediolanenſi prouinciæ inhians, Heluetos magis concitare conabatur, miſſis ad eosdem tormentis bellicis aliquot, cum illorum artificibus & magna pulueris pyrii copia. 38) Maximilianus, licet ad medium Iulii Conſtantia egrederetur, ſequentibus eum, longo ordine, omnibus ciuitatum Imperialium & conſœderatorum copiis, eo animo, vt illas in hoſtem duceret. Principibus vero ob varia fœderatorum conſilia prœlium diſuadentibus, Cæſar in ciuitatem rediit. 39) Per eosdem dies, Ludouicus, Mediolanenſium Princeps, vt pacem faceret, Galeacium Vice Comitem, propinquum ſuum, cum mandatis in Sueuiam legauerat. Gallorum etiam rex, quamuis Heluetiis auxilia & mitteret & polliceretur, ne tamen bellum inter ipſos quam pacem malle videretur, ſuum & ipſe legatum miſit, Caſtellæ præſulem. Factis igitur decem dierum induciis, vtrorumque legati Tigurum conuenêre. Ibi quod Caſtellanum viderent ſub pacis procurandæ prætextu id agere, vt bellum produceretur, ſoli Galeacio conficiendi negocii poteſtas facta. Eo adnitente, Schafhuſii conuentus indicitur, inde Baſileam. Cæſar eo miſit Caſimirum Brandenburgicum, Ioannem Dalburgium, Vangionum antiſtitem, Philippum Naſſouium, Paulum Lichtenſteinium, Cyprianum Serentinum Cancellarium, & Ioannes duos, Abensbergicum & Tungenſem, cum centum equitum comitatu. Aderant Heluetiorum quoque & Griſonum, Curiæque & Sangalli oppidorum legati. 40) Magna tandem Galeacii induſtria in die Mauritii XXII. Septembris a. 1499. pax conuenit in has conditiones, vt compenſatis vtrinque damnis, omnia ablata reſtituantur, Pretigouia Cæſari pareat, diſſidium inter Curienſes & Tirolenſes Friderici Auguſtani arbitrio, reliquæ controuerſiæ per arbitros decidantur. 41) Fructus belli erat, vt vel viginti hominum millia fuiſſent cæſi, vel duo pago-

31) Vocatur *die Schlacht im Schwaderloch bey Coſtnitz.* STVMPF *c. l. p. 446.* VRSTISIVS *lib. VI. cap. XIX.* hoc prœlium Sextum facit HEVTERVS *c. l.* PIRCKHEIMER *lib. III. p. 60.* MICH. COCCINIVS *p. 278.*

32) FVGGER *lib. VI. cap. II. n. 11.* STVMPF *lib. XIII. c. XXVI.* VRSTISIVS *c. l.* hoc quintum prœlium facit, HEVTERVS *c. l.*

33) STVMPF *lib. VI. c. XXVII.* VRSTISIVS *lib. VI. cap. XX.* FVGGER *n. 13.* PIRCKHEIMER *lib. II. p. 65.* COCCINIVS *p. 278.*

34) FVGGER *cit. loc.*

35) Verba ſunt GERH. a ROO pag. 541. PIRCKHEIMER lib. II. p. 60. *Cæſar etſi Geldrenſi implicitus eſſet bello, illud tamen quibus potuit, compoſuit conditionibus, confeſtimque exercitum in Germaniam præmiſit ſuperiorem, cunctisque Principibus, ac Ciuitatibus Imperialibus imperauit, vt auxilia, quo Heluetiorum domari poſſet peruicacia, ſubmitterent. At illi licet parere cogerentur, ſegnius tamen & inuiti, minores quoque, quam imperata fuerant, copias emittebant, nouerant enim bellum hoc nulla neceſſitate, ſed ſolum ob animorum impotentiam, & arrogantiam contractum eſſe. At Sueui admodum moleſte cunctationem hanc ferebant, & cum ſe factis vindicare non auderent, aut nequirent, tamen (vt ſolent) propriam culpam in reliquos imperii reiiciebant ſubditos, quaſi per eos ſtetiſſet, quo minus Heluetii debitas luiſſent pœnas.* STVMPF *lib. VI. c. XXVIII.* VRSTISIVS *lib. VI. c. XXI.* FVGGER *lib. VI. c. III.* ROO *p. 541.*

36) ROO *p. 542.* FVGGER *lib. VI. c. III. n. 2.* PIRCKHEIMER *lib. II. p. 67.*

37) Hoc prœlium late deſcribit PIRCKHEIMER *lib. II. p. 72. & 73.* addit: *deſiderata ſunt in tumultuaria hac pugna Cæſarianorum fere millia quatuor, cecidereque præter Comitem de Furſtenberg multi illuſtres, ac inſignes viri, in quorum numero fuit Comes de Pitſch, & Baro de Caſtelwardt familia illius nouiſſimus.* Paullo poſt addit: *hac clades cum Cæſari in oppido Lindauio degenti fuiſſet nunciata, clauſa, vt dictum eſt, regia. Comitis accuſabat imprudentiam ac temeritatem. Veſperi tamen fores rurſus patuere, Cæſarque in propatulo cœnauit, nullum triſtitiæ ſignum oſtendens, quin facta cœna, cum iam nox ingrueret, ad feneſtram quandam concedens, ſtellasque ſuſpiciens multa de illarum natura & ratione diſſeruit, adeo vt acceptæ calamitatis plane immemor videretur.* STVMPF *lib. XIII. c. XXVIII.* VRSTISIVS *lib. V. cap. XXII.* FVGGER *lib. VI. c. III. n. 7.* MICH. COCCINIVS *pag. 278.* ADAM REISNER *Hiſtor. Frundsberg lib. I. p. 3.* HEVTER *citat. loc.*

38) ROO *lib. XI. p. 542.* STVMPF *lib. XIII. c. XXIX.* FVGGER *lib. VI. c. III. n. 8.*

39) ROO *pag. 543.* STVMPF *lib. XIII. cap. XXVIII.*

40) Hæc verbis plerumque GERH. a ROO ſcribo *p. 543.* STVMPFIVS *c. l.* FVGGER *n. 9.* Plenius VRSTISIVS *lib. VI. c. vlt.*

41) De hac pace ita loquitur GERH. a ROO lib. XI. p. 544. *dilato igitur negocio, per equos celeres Vlmam, quo Cæſar abierat, profectus eo rem adduxit, vt ad finem Septembris pax fieret. Eius conditiones hæ fuerunt primaria: Quas ad Rheticonem montem (Pretigouiam hodie tractum illum vocant) Cæſar ditiones ab Amaſianis Comitibus, quorum proſapia interierat, acceptas poſſederat, earum incolæ ipſi, vti ante bellum, dicto audientes ſint; fœdus cum Griſonibus ictum ſeruent; neque quod ab illo deſciuiſſent, pœnis aut multa afficiantur. Diſſidium, quod inter Curienſes & confines Tirolenſes tenuerat, Friderici Auguſtani præſulis arbitrio decidatur, a quo nulla eſſet prouocatio. Accepta bello damna, cædes, prædationes, incendia, iniuriaque & contumelia perpetua obliuione oblitterentur. Oppida, arces, pagi, villæ ac prædia manu capta, priori quaque domino, vti nunc ſunt, reddantur: quod quisque in ea iuris ante bellum habuerat, retineat. Eorum ciues, inquilini, cæterique cultores ac habitatores in priſtinum locum reſtituantur, neque fraudi cuiquam ſit, offenſionum cauſas eo bello vel dediſſe vel accepiſſe.*

A con-

Digitized by Google

pagorum millia diruta. 42)

§. XIII. Ludouicus XII. vbi primum ex animi ſententia regni res compoſuerat, totus & animo & opibus in bellum Mediolanenſe inſiſtere cœpit, Valentinæ auiæ nomine Principatum Mediolanenſem iure ſibi delatum hæreditario contendens. 43) Ideoque ſtatim poſt coronationem, non modo Galliæ & regni Neapolitani ratione, Ieroſolymæ, & vtriusque Siciliæ Rex, verum etiam Mediolani Dux appellari voluit. 44) Hic anno 1500. Heluetorum ope Mediolanenſem Ducatum occupabat, Ludouico Sfortia Duce facto captiuo, 45) grauiter hoc ferens Maximilianus, hanc aliasque ob cauſſas Comitia Auguſtana indicebat. 46) Hæc magna Principum frequentia celebrabantur. 47) In iisdem Pacem

A contumeliis, iniuriisque & iurgiis abſtineatur: quod vti fiat, iudices vtrinque conſtituantur, qui lites omnes, quæ interuenire poterant, ex æquo & bono diiudicent. Præter has conditiones, aliæ quædam controuerſiæ, arbitri & legatorum diſceptatione, discuſſæ ſunt. Sub hac pace comprehendi Cæſar voluit Auſtriæ domum, Ludouicum Mediolanenſem, principes Electores, cæterosque Imperii Ordines, Argentoratum & Baſileam, cum eorum Epiſcopis, aliasque Imperiales Sueuiæ & ad Rhenum ciuitates Heluetiis vicinas. Hi Galliæ regem, eiusque confœderatos, Sangallenſes, Abbacellenſesque, & Curienſes nominabant. Ita finem habuit bellum Helueticum, quo, etſi nunquam ad ſummæ rei dimicationem ventum, multi tamen ab vtraque parte mortales periere, quorum numerum quidam ad viginti millia prodidere. Acer erat Maximilianus, & belli ſciens, magnaque Sueuorum & Imperialium auxilia habebat, ſed quorum viribus Heluetii quaſi pro communi omnium vna quadam ciuitate, & ex vnis mœnibus depugnantes reſiſtebant, neque inferiores ſeſe declarabant, donec vtrique bello defatigati, pacem æquis conditionibus lubentes accepere. FVGGER *n. 12.* PIRCKHEIMER *p. 77.* MICH. COCCINIVS *p. 279.* Ipſa capita Pacis reperiuntur apud MVLLERVM *IV. Vorſt. c. LVII. §. 25.* Pretigouia corruptum eſt ex Rhætigouia ad montem Rhæticonem in confiniis Comitatus Tirolenſis DELICES de la SVISSE *pag. 639.* STRAVCH *Diſſ. Exot. I. §. IV.* Integrum bellum ſingulari libello BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS deſcripſit, quem Tomo ſecundo Scriptorum inſeruit MARQVARDVS FREHERVS. Vberius illud deſcripſit MICHAEL STETTLERVS *Nuchtlændiſcher Geſchichte lib. VII.* STVMPF *lib. XIII.* VRSTISIVS *lib. VI.* WALDKIRCH *Schweitzeriſche Hiſtorie lib. I. p. 249.* MVLLER *IV. Vorſt. c. LVII.*

42) NAVCLERVS ad a. 1499. *In eo bello, etſi nunquam totis copiis bellatum ſit, cæſa tamen diuerſis in locis & pugnis referunt XX. millia pugnatorum, quale non memoratur, niſi fallar, a centum annis & citra in omnibus bellis illarum partium fuiſſe viſum vel auditum.* Addit VNRESTVS Chron. Auſtr. p. 803. *Vnd iſt zu erbarmen, das ſo vil guetter Lewt in den poſen Krieg umb ſein komen, und nichts gewunnen noch gepeſſert iſt damit, wiewol doch auf des romiſchen Kunigs Tail ob XII. M. Mann umb ſein komen, und der Schweitzer auch ain groſſe unzelig Menig.*

43) Verba ſunt ARNOLDI FERRONI *de rebus geſtis Gallorum p. 47.*

44) GVICCIARDINVS *lib. IV. p. 128.* BELCARIVS lib. VIII. p. 216. *Cal. Iul. regiam coronam apud Dionyſiopolim Ludouicus accepit, poſtridie triumphali pompa Lutetiam iniit, & ſtatim quid animo cogitaret, haud diſſimulandum putauit, ſe rex regiæ, ſanctiorisque conſilii decreto non ſolum Galliarum ſed & Hyeroſolymarum & vtriusque Siciliæ, (quo nomine Siciliam inſulam, ac regnum Neapolitanum temporis illius & aliquot ante ſæculorum ſcriptores appellarunt,) Regem, Mediolanenſemque regulum inſcripſit.* MVLLER *IV. Vorſt. c. XVII.*

45) De hoc plenius ROB. GAGVINVS *lib. XI. c. II. & III.* GERH. A ROO *lib. XI. p. 545.* TRITHEMIVS *ad a. 1499. 1500.* FVGGER *lib. III. c. IV.* PONTVS HEVTERVS *lib. VI. c. I.* IO. MARIANA *lib. XXVII. cap. IV.* GVICCIARDINVS *lib. IV.* NAVCLERVS *vol. II. Gen. L. p. 1120.* PETR. MARTYRIS Epiſt. *lib. XIII. epiſt. CCXIV.* Extat de eo PVBLII FAVSTI Andrelini ad Ludouicum XII. *de captiuitate Ludouici Sfortiæ Triumphus*, ligato ſermone ſcriptus. Initium vero & cauſſas belli Italici a Carolo VIII. & Ludouico XII. moti, latius exponit MICH. COCCINIVS *de bellis Italicis* apud FREHERVM *Tomo II. p. 276.* tandem ita concludit: *Ludouicus autem rex Franciæ alia mente reuoluens ignominiam expulſionis ſuæ ab Italia, quam Caroli tempore perpeſſus erat, anxius ſolicitusque meditabatur, quo pacto ſe contra Mediolani Ducem vindicaret. Itaque inſtigatis ac ſolicitatis Heluetiis contra Sueuos ſibi conterminos, ac inita cum Venetis ſocietate, ipſe, & Veneti vno eodemque tempore contra Ludouicum Sportiam Mediolani Ducem ſuſcceperunt. At is acceptis liberis ſuis & theſauro, in Germaniam ad terras Maximiliani confugit. Sic rex Ludouicus anno nonageſimo nono ſupra milleſimum quadringenteſimum, Ducatum Mediolani, ſine aliqua vi aut repugnatione obtinuit: & Veneti occuparunt Cremonam & terram, quæ dicitur Clara Al dua. & terram quandam circa lacum Benacum.* Idem p. 279. *Anno dein milleſimo quingenteſimo Dominica natiuitatis, Ludouicus Gallorum rex magna equitum ſtipatus caterua in Mediolanum deſcendit, ducens ſecum ad ſex millia Heluetiorum, & vt ambo exercitus ex aduerſo conſtitiſſent, ac iam de mutuo conflictu expectaretur, Heluetii quibus dux largiter ſtipendia dederat, & Fratres in concione appellitauerat, noluerunt aduerſus Gallos & reliquos Heluetios arma mouere ac Ducem ipſum gregali indutum habitu, ne agnoſceretur, deſeruerunt: ſicut Volateranus proſa, & Petrus Crinitus carmine ſcripſerunt, quo quidem tempore & Sphortia captus eſt, & pedites Sueui armis & bonis exuti, Heluetii vero honoribus & præmiis decorati, quibus de rebus Heluetii non incongrue iactitant, ſeſe eſſe auctores ingreſſus Gallorum in Italiam.*

46) Teſtatur de eo GERH. A ROO lib. XI. p. 547. *hoc tam inſperato regis ſucceſſu, ſollicitus Cæſar, multaque & a Venetis antea, & nunc ab illo, qui amicos ſibi eos habere videbatur, quæ ad vetera Imperii iura pertinerent, occupata eſſe ægre ferens, Septemuiros cæterosque Imperii principes & ordines, ad impediendos illorum conatus hortabatur, vti in aſſerenda Imperii dignitate ſibi auxilio eſſent, & iniuriam non tam ſibi, quam Germanorum genti fieri prohiberent, ne Gallum impune abire ſibi, quicquid agat, videns, maiora aggrediatur, & conciliato ſibi Pontifice, (quod facile eſſet) Cæſaream dignitatem ad ſe trahat, aut relicto Germanis titulo ac nomine, ea interim agat, quæ a Cæſare fieri ſolent. Hæc & alia Maximilianus ſerio vrgebat, neue ſua quadam ſocordia Imperii maieſtatem conuelli paterentur, ſed partum a maioribus decus retinerent, obteſtabatur. Mouebantur his principum ac cæterorum animi, & pro ſuo quisque ingenio varie afficiebantur, habitique ſunt aliquot conuentus, quibus decretum eſſe bellum, eiusque neruum pecuniam, rumor ferebat.* De hoc etiam FVGGER *lib. VI. c. IV. p. 1128.* GVICCIARDINVS *lib. V. ineunte.*

47) Enumerat Principes ac Status hiſce Comitiis præſentes FVGGER *lib. VI. c. IV. n. 4.* MARTINVS

cem publicam magis adhuc declarauit, ad eandemque tuendam Fœdus Sueuicum ad duodecim annos fuit prorogatum, idemque a legato Papali Raymundo Gurcenſi Cardinale VIII. Kal. Februarii 1561. in oppido Hall confirmatum, 48) pro tuenda magis pace publica, id quod varie iamdum fuerat tentatum, 49) Imperii Status in ſex Circulos 50) diſtinguebantur, Franconicum, Bauaricum, Sueuicum, Rhenanum, Weſtphalicum, Saxonicum. 51) Anſam Maximiliano dediſſe videtur priſtina Germaniæ diuiſio in quinque iſtos populos, quorum quemlibet ſingulari Circulo comprehendit. Lotharingis cum vicinis Rheno populis Rhenanum conſtituentibus, & addito ſexto, Weſtphalico, quod Weſtphalia poſt Henrici Leonis exauctorationem, ſeparatas plane a Saxonia acceperat rationes. 52) Dum autem dicti Circuli vel nimis ampli eſſent, nec omnia complecterentur, quæ ſub iſtis quinque populis olim fuerant poſſeſſa, quatuor alios in Comitiis Colonienſibus a. 1512. adiecit Maximilianus I. Auſtriacum ſcilicet, Burgundicum, Saxoniæ Superioris, & Rhenanum Inferiorem. Auſtriacus quidem terras, quæ vel ſub Boiis olim comprehendebantur, vel ex Slauorum terris acceſſerant, continet, Burgundicus vero Belgii prouincias, quæ ſub Lotharingis olim partim continebantur. Saxonicus & Rhenanus ſaltim fuerunt diuiſi. 53) Agebatur in iiſdem Comitiis de augendo Circulorum numero, & adiiciendis circulo Bohemico & Boruſſico, irrito tamen cum ſucceſſu, cum & Boruſſi & Bohemi de eo proteſtarentur, metuentes, ne forſan ad onera etiam Imperii adigerentur. 54) Aliæ quoque Conſtitutiones ſingulares in his Comitiis fuerunt publicatæ. 55) Decreta etiam in iiſdem fuit Legatio ad Alexandrum VI. Papam de Annatis, Indulgentiis & Cruciatis ad bellum Turcicum adſignandis, 56) atque inſtructio legatis danda fuit formata. 57)

TINVS CRVSIVS etiam *Ann. Sueu. lib. IX. p. III. c. X.* ait: *Comitia celebrabat Auguſtæ Cæſar Maximil. Ibi chorea celebrata eſt auff dem Fronhoff. Ducebat Cæſar in chorea virginem Neuhardinam, qua funali, quod manu geſtabat, inter ſaltandum ignem triumphalem accendit, ein wol zugerichtes Freudenfewr.*

48) Extat Declaratio Pacis in Comitiis Auguſtæ 1500. factæ, in Corpore Receſſuum. De eadem Raymundus Gurcenſis Cardinalis & Legatus Papalis in Confirmatione Fœderis Sueuici a. 1500. facta, apud DU MONT Tom. IV. p. I. p. 5. *Cum autem Sereniſſimus & Inuictiſſimus Princeps Dominus Maximilianus, Romanorum Rex ſemper Auguſtus, ac Illuſtriſſimi Sacri Romani Imperii, Principes, Electores, aliique Principes & Potentatus Germanicæ Nationis, videntes nihil eſſe Regnis, Prouinciis, & Ciuitatibus Chriſtianis vtilius, quam inter ſe Pacem bonam & vnitatem conſeruare. Fecerunt, inſtituerunt de Anno Domini milleſimo quadringenteſimo nonageſimo quinto, ſeptimo die menſis Auguſti, Wormaciæ Pacem cum Articulis iuſtis & honeſtis. Deinde Anno Domini milleſimo quingenteſimo, decima die menſis Septembris in Ciuitate Auguſtenſi, quaſdam Declarationes præfatæ Pacis adhibuerunt, quæ omnia diligenter vidimus & perſpeximus. Super quibus Articulis Pacis, vt eo melius & facilius Imperii Rebellibus & Pacis fractoribus reſiſtere, ac eandem Pacem manutenere poſſent. Sereniſſimus Romanorum Rex cum certis Imperii Principibus, Electoribus, Epiſcopis, Prelatis, Comitibus, Baronibus, Nobilibus Sueuiæ ac Imperii Ciuitatibus ad manutenendam dictam Pacem, Confederationem (quam vulgo nominant Sueuorum Ligam) inierunt ac contraxerunt. Præterea tam Eccleſiaſticæ quam Laicæ perſonæ, Iuriſdictiones & Iudices eorum, quo melius concordes manere poſſent, intra ſe conſtituerunt, compromiſerunt ac prorogarunt.*

49) Sunt, qui huius diuiſionis initium iam a Fœdere Mergentheimenſi & anno 1387. reputent, quo dicti fœderis ſocii in certas claſſes *gewiſſe Partheyen* fuerint diuiſi, de quo etiam LEHMANNVS *lib. VII. c. LXVIII.* Sed male hoc exinde duci docet ARVMAEVS *de Comitiis cap. II. n. 42.* DATT *vol. nou. rer. German. lib. I. c. VIII. & c. XXVII.* de quo *Per. IX. Sect. VI. §. VIII.* Alii ab Alberti II. diuiſione in Comitiis Noribergenſibus a. 1438. facta ducunt, quæ tamen effectu fuit deſtituta, de qua *Per. X. Sect. I. §. IV.* Alii a Friderici III. temporibus ducunt, moti Receſſu Imperiali Noribergenſi de a. 1467. in quo de XXIV. Adſeſſoribus ad Iudicium Imperiale conſtituendis, *alſo das dieſelben Teutſchen Lande in ſechs Theil getheilt, und ieder Theil vier darzu ordnen ſolt*, de quo *Sect. ſuperior. §. XLIII.* Verum, cum & hæc effectu fuerint deſtituta, ipſam diuiſionem merito tribuo Maximiliano.

50) Vocantur etiam Germanice *Circkel* in ORDIN. REGIM. WORMAT. *de an. 1521. §. XXI. XXII.* GOLDASTVS *de R. Bohemiæ lib. IV. c. V.*

51) Patet hoc ex Ordinatione Regimenti, facta Auguſtæ an. 1500. *in der Regiments-Ordnung* apud MVLLERVM *im Reichs-Tags Staat lib. I. c. V. p. 31.* vbi ſex iſti Circuli plene definiuntur & in *Cammergerichts-Ordnung zu Coſtnitz 1507. art. XX.*

52) De quinque iſtis populis SYNT. IVRIS PVBL. *cap. III. §. II. & cap. V. §. VIII.*

53) REC. IMP. COLON. de a. 1512. §. 11. 12. *Darauf haben wir ſambt denen Standen zehen Circkel geordnet, wie hernach folget: Nemlich ſollen wir mit unſern Erblanden zu Oeſterreich und Tirol &c. einen, und Burgund mit ſeinen Landen, auch einen Circkel haben. Item, ſollen die vier Chur-Fürſten von Sachſen und Brandenburg, mit ſamt Hertzog Georgen von Sachſen, und den Biſchœffen, ſo in den Landen und Gezircken daſelbſt geſeſſen, auch einen Circkel haben. Vnd ſollen die ſechs Circkel hievor auf dem Reichstag zu Augſpurg verordnet bleiben, und ſolche ſonſt einem ieden Stand, an ſeinen Obrigkeiten, Herrlichkeiten, und Rechten unſchadlich ſeyn.* Conuenit SLEIDANVS *lib. X. pag. 272.* dum ait: *Germania eſt enim omnis in ſex deſcripta prouincias, in Franconiam, Bauariam, Sueuiam, Saxoniam, Rheni tractum & Burgundiam. His finibus omnes vsque principes ac ciuitates, in Imperii Comitiis, antiquo more cenſentur: hodie vero Saxonia diuiditur in ſuperiorem ac inferiorem, deinde adiicitur inferior Germania & Weſtphalia, & Auſtria, itaque decem regionibus Imperium nunc circumſcribitur.*

54) GOLDASTVS *de Regno Bohemiæ lib. II. c. XVI. n. 2.* ARVMAEVS *de Comitiis cap. II. n. 41. ſqq.* LIMNAEVS *lib. I. c. VII. n. 37.* SYNT. IVRIS PVBL. *cap. V. §. X.*

55) Sic extat in Corpore Receſſuum *Erklarung des Landfriedens, Cammergerichts-Ordnung, Abſchied des Reichstags zu Augſpurg 1500.*

56) Patet hoc ex ipſo Receſſu: *item ſoll auch ein Bothſchafft zu unſerm heiligen Vater dem Pabſt geſchickt werden, ſeine Heiligkeit des löblichen Fürnemens wider den Turcken und ander Anfechter der Chriſtenheit und des Reichs, des dann ſein Heiligkeit ein Verwandter ſey, hie aufgericht, zu berichten,* und

Digitized by Google

tæ. 57) Præueniebat tamen hanc legationem Alexander, miſſo in Germaniam Raymundo Cardinale, vt Iubilæum indiceret, & cruciatam decimasque colligeret. 58) Sed, dum Germanis probe cognitum eſſet, quam male hæ pecuniæ Germanis extortæ impenderentur, & quod ſpurius eius, Cæſar Borgias hæc dilapidaret, qui dicere conſueuerat, peccata hæc eſſe Germaniæ, non niſi ſub duriſſimis admiſſus fuit conditionibus. 59) Germanorum vero legatio effectu fuit deſtituta. Dum autem poſt obitum Alexandri VI. partem pecuniæ pro Iubilæo collectæ poſtularet Raymundus Cardinalis, eiusdem attentato per ſingulare edictum d. 12. Nouemb. a. 1503. 60) obuiam iuit Imperator, mandans, vt ipſius Commiſſariis pecunia pro Iubilæo & Crucistis collecta concederetur.

§. XIV. Conuenit etiam in iisdem Comitiis cum Imp. de Imperii Regimento, & conſtitutum, vt ipſe Imperator, vel Vicarius eius, Præſes eſſet. Conſtitutus itaque ab Imp. Fridericus III. Saxoniæ Elector, Vicarius, *zum Stadthalter unſer und des Heil. Reichs-Regiment*, adiecto annuo ſalario ſex mille florenorum. 61) Aſſeſſores conſtituti viginti. Vnus ſemper ex Electoribus in perſona, ita, vt ſinguli per trimeſtre ſpatium inuicem alternarent, reliquorum quinque Conſiliarii, vnus ex ſex ad Regimentum ſelectis Principibus Eccleſiaſticis, vnus ex ſex ſecularibus, qui æque per trimeſtre ſpatium inuicem alternarent, Legatus Auſtriacus, Legatus Burgundicus, vnus ex quatuor Prælatis, vnus ex Comitibus, duo Deputati ex octo ſelectis Ciuitatibus, ſex Circulorum legati. 62) Neque enim ſinguli Status ad Regimentum admittebantur, ſed præter Electores, duodecim ſaltim Principes, quatuor Prælati, totidem Comites, octo Ciuitates erant ſelectæ. 63) Negotia erant publica, quæ ad conſeruandam pacem & defenſionem Imperii potiſſimum facerent, cum poteſtate exequendi. Quod ſi tamen res maioris eſſent momenti, requirebatur, vt easdem ad Imp. & ſelectos ex Principibus deferrent, & cum iisdem communicarent. 64) Certa etiam in Comitiis Auguſtanis de anno 1500. conſtituta eſt Ordinatio Regimenti. 65) Prima Regimenti ſeſſio eodem anno 1500. Noribergæ cœpit. 66) Licet autem hæc Regimenti Ordinatio ad ſex annos eſſet præfinita, ceſſauit tamen Regimentum a. 1502. partim, quod ipſum Imp. inſtituti Regimenti pœniteret, partim quod vix dimidia pars ex ſelectis conueniret, reliqui etiam quererentur, ſe plane excludi, immo diuerſa orirentur negotia, quæ omnium conſenſum requirerent. 67)

§. XV. Dum autem Galli Italiæ adhuc inhiarent, & Ludouicus Rex miſſis Romam legatis, Alexandrum VI. Pontificem in ſuas partes perduxiſſet, Cæſar Borgia eius filius, homo malæ frugis, qui ipſe Italiæ regnum adſectabat, hac occaſione vtendum ratus, Piſaurum, Ariminum, ac alia circum loca dominorum fuga deſerta, occupauit. 68) Exeunte anno 1500. Ludouicus Rex, vt a Germanorum motibus ſecurus, Neapolitanum bellum commode adgredi poſſet, Maximilianum ſibi conciliare omni ſtudio conatus eſt. Hinc, dum maſcula prole careret, Maximiliani filio, Philippo, Claudiam filiolam triennem offerebat, Carolo illius filio, qui iſte demum an. 1500. fuerat natus, deſponſandam, idque

und ſein Heiligkeit zu bitten, das Er, als der heilig Vater, ſeine Treue, Hulff und Rath mittheile, ſonderlich, das Er die Aunaten der Teutſchen Nation, ſo darzu ſonderlich zu geben verordnet ſind, darzu gebe, und folgen laſſe. Auch Indulgeuz, Cruciat, und anders darzu gebe, immaſſen Er, als der Vater der Chriſtenheit, zuthun ſchuldig ſey. Es ſoll auch das Reichs-Regiment, wo ſich der Pabſt wiederſezt, und keine Hulffe darzu thun wolt, rathſchlageu, wie die Pabſtliche Heiligkeit zu ſolchem læblichen Furnehmen zu bewegen. Item dieſelbe Bohtſchafft ſol auch Befehl haben, mit ſeiner Heiligkeit, der Concordaten und anderer Beſchwehrung halben, ſo der Teutſchen Nation von Stuhl zu Rom mannigfaltiglich aufgelegt werden, und begegnen, ernſtlich zu handeln, alles nach laut einer Inſtruction, ſo unſer verordnet Regiment in vollkommlicher form wohl wird wiſſen nothdürfftiglich zu ſtellen. Dicitur in hoc Receſſu Papa *des Reichs Verwandter*, quod ita intelligendum, Papam ratione terrarum Imperio ſubiectarum, ſubditum eſſe Imperii. Adde GEORGI Grauam. *Nat. Germ. lib. I. cap. VII. §. III. n. 6.* Fontes horum Grauaminum ipſi adgnoſcunt Catholici, fuiſſe indulgentias, de quibus FRANC. GVICCIARDINVS lib. XIII. pag. 298. *qua quia pecunia tantum a mortalibus extorquenda gratia concedi notum erat, & a quaſtoribus huic negotio præfectis impudenter adminiſtrabantur, magnam plerisque in locis indignationem offenſionemque concitarunt.* SILHON Miniſtre d' Etat liu. II. Diſc. X. p. 178. *ils ont mis à prix les choſes, qui n'en auoient pas; ils ont trafiqué du merite de Ieſus-Chriſt, & vendu aux enfans ce qui prouenoit de l' indulgence de leur mere.*

57) Extat Legatorum Inſtructio apud MVLLERVM *lib. I. c. X. §. X.*

58) MVLLER *lib. I. c. XIX.*

59) MVLLER *lib. I. c. X. §. 2. 3.*

60) Extat illud apud DATTIVM *lib. II. c. II.* LVNIGIVM *Contin. p. Gener. pag. 261.* du MONT *Tom. IV. p. I. p. 47.*

61) Extat diploma Maximiliani *Geben zu Augſpurg am letzten Tag des Monats Auguſti an. 1500.* apud MVLLERVM *lib. I. cap. II.* DATT *lib. III. cap. XII.*

62) Hos deſcribit MVLLER *lib. I. cap. II. §. 3.* FVGGER *lib. VI. c. II. p. 1130.*

63) Quinam ea ſingulis Statibus fuerint ſelecti, recenſet MVLLER *lib. I. c. II. §. 5.*

64) Hæc latius deſcribit MVLLER *lib. I. cap. III.*

65) Reperitur iſta in Corpore Receſſuum ſub titulo: *Ræmiſcher Kænigl. Mai. und des H. Reichs-Stand Ordnung des Regiments zu Augſpurg au. 1500. aufgerichs* & apud MVLLERVM *lib. I. c. V.*

66) FVGGER *lib. VI. c. IV. p. 1131.* MVLLER *lib. I. c. VI.*

67) MVLLER *lib. I. c. XXII.*

68) GERH. a ROO *lib. XI. p. 547.* Cæſaris Borgiæ vero facta nefaria deſcribuntur in Specimine Hiſtoriæ arcanæ de vita Alexandri VI. a LEIBNITIO edita *Hanouera 1696. 4.* & ADAM REISNER *Hiſt. Frundsberg lib. I. p. 4.*

 69) GERH.

idque ea lege, vt ad pubertatis annos prouectis, Mediolanenſis Ducatus, dotis nomine tradatur. Adſenſus eſt Philippus. 69) Maximilianus etiam certum pacis proiectum Imperii Regimento obtulit, 70) a quo, re deliberata, legati ad Gallorum Regem miſſi, Adolphus, Naſſouius Comes, Henricus de Bünaw Eques & Georgius Lampartter, Doctor, qui XIII. Decembris 1500. vsque ad Kal. Iulii inſequentis anni cum Gallis inducias fuerunt pacti, 71) quas ob varias Gallorum artes, primum ratas habere nolebat Maximilianus, 72) tandem accepta certa pecuniæ ſumma, 73) III. Aprilis a. 1501. confirmauit, nulla plane Regis Neapolitani facta mentione.

§. XVI. His ita peractis, cum Ferdinando Hiſpano, qui & ipſe regno Neapolitano inhiabat, fœdus facit Ludouicus, 74) quo vterque ſimul Fridericum Neapolitanum bello aggreſſi, ditionem eius omnem manu captam, ita partirentur; vti Gallo Neapolis ipſa, cum Aprutiorum prouincia, Hiſpano Apulia & Calabria cederet. 75) Id fœdus ab initio tam occultum fuit, vt Fridericus, auxilii ſibi aduerſus Gallum ferendi cauſſa adeſſe Conſaluum putauerit, quoad regis exercitus, qui, vtrique ſimul iuncto, impar futurus videbatur, Romam perueniſſet. Tum enim Hiſpanorum legati, cum Gallis coniuncti, Pontificem adierunt, qui diuiſionem prouinciarum inter reges factam, comprobauit: quod fœdus illud feciſſe dicebantur, vti eo bello defuncti, Chriſtiani nominis hoſtem, iunctis viribus commodius adgrederentur. Igitur Fridericus a duobus potentiſſimis Regibus oppugnatus, dedentibus ſeſe paſſim ciuitatibus, externa neceſſitate circumuentus, ad Gallorum ſe fidem contulit, & ad Ludouicum regem multa pollicitum nauigauit. Non multo poſt Conſaluus, filium illius Alfonſum, Tarenti aliquamdiu obſeſſum, eoque dedito, captum, non in Galliam, quod promiſerat, ſed in Hiſpaniam miſit. 76) Per eosdem dies Ludouicus rex, ne ſecundo rerum ſucceſſui mora a Germanis obiiceretur, veritus, Maximiliani Cæſaris amicitiam omnibus modis ambiebat, a quo ſi diploma de Mediolanenſi principatu impetraſſet, loca quædam ad eius iurisdictionem pertinentia, a Venetis adimere in animo habebat. 77) Mittebat igitur Ludouicus legatum ſuum in Germaniam, qui non ſolum factam ab ipſo regni Neapolitani occupationem ſignificaret, ſed etiam Ducatus Mediolanenſis inueſtituram ab Imp. peteret. 78) Dum autem Ludouicus per arcana cum Papa pacta, omnem Italiam, ipſam quoque Imperii dignitatem ad Francos transferre cogitaret, 79) renuebat Imp. Regimentum etiam in proximis Comitiis illud negotium propo-

69) GERH. a ROO *p. 548.* FVGGER *lib. VI. cap. IV. n. 6.*

70) Extat apud MVLLERVM *lib. I. cap. VII. pag. 56.*

71) Extat de eo Statuum Atteſtatum apud MVLLERVM *pag. 62.*

72) De his plenius MVLLERVS *p. 64.*

73) GVICCIARDINVS lib. V. p. 455. *cuius* (pacis) *opera, quum multæ difficultates, quæ in pacis negocio inueniebantur, non tam cito tolli poſſent, anni 1501. initio inducias in multos menſes, certa pecunia numerata, a Maximiliano impetrauit: quibus Neapolitani regis, quamuis Maximilianus quadraginta ducatorum millibus ab illo acceptis, & ſi opus eſſet quindecim millium in ſingulos menſes ſoluendorum ſtipulatione, nullam ſe pactionem ſine ipſo admiſſurum, & ſi neceſſitas incideret, ad periculum ab illo auertendum, bellum in Inſubria moturum promiſiſſet.* Extat Imp. Ratificatio apud MVLLERVM *pag. 82.*

74) Hic Tractatus XI. Nouembris 1500. concluſus, reperitur in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p. 821.* Prætendebant autem vtrique ad Regnum Neapolitanum, prout ipſæ pacis tabulæ docent *p. 822. & quia prædictus Rex Franciæ ius habere prætendit in Regno Siciliæ citra Farum, illaque de cauſa ad illud recuperandum cum exercitu ſuo proficiſci decreuit, & nihilominus Rex & Regina Hiſpaniæ prædicti ius habere prætendunt in dicto regno, ita vt dictum Regnum vni ex duobus dictis Regibus, & nemini alii de iure pertineat.* Iura autem Gallicana a Joanna I. ſunt petenda, quæ circa annum 1382. Ludouicum Andegauenſem Caroli Sapientis Gallorum regis fratrem, adoptauit, ex quo iura in Ludouicum XI. huiusque filium Carolum VIII. & Ludouicum XII. fuerunt translata. Iohanna II. vero Alfonſum V. dictum Magnanimum, Ferdinandi Catholici, Hiſpaniarum Regis patruum a. 1420. legit ſucceſſorem, cui tamen a. 1422. Ludouicum Andegauenſem, eoque defuncto, fratrem Renatum prætulit, (licet hoc teſtamentum per Conſiliarios ſuppoſitum fuiſſe, velit PAND. COLLENVTIVS *Hiſt. Neap. lib. VI. ineunte,*) qui Arragoniæ armis tandem per Alfonſum a. 1442. pulſus, regnoque vt cederet, fuit coactus, prout FRANC. GVICCIARDINVS *lib. I. p. 21.* pluribus narrat. Idem *lib. V. p. 455. nam etſi Alfonſus Aragoniæ rex peculiari, & ab Aragoniæ regno ſeparato iure id adeptus eſſet, ideoque tanquam rem propriam Ferdinando filio notho tradidiſſet, tamen apud Ioannem eius fratrem, qui illi in Aragonia regno ſucceſſit, & Ferdinandum Ioannis filium, quum Alfonſus id Aragoniæ regni armis & pecuniis adeptus eſſet, iure ad id regnum ſpectare, ad illud tempus vsque tacita querela fuerat: quam Ferdinandus Hiſpanica arte & patientia, non modo debitis inter propinquos officiis, cum Ferdinando Neapolitanorum rege & ſucceſſoribus non prætermiſſis, ſed etiam noua affinitatis vinculo auctis texerat: Ferdinando enim Neapolitano regi, Ioannam ſororem ſuam in matrimonium dedit, & vt altera Ioanna illius filia Ferdinando iuniori nuberet, aſſenſus eſt: nec tamen efficere potuerat, quin cupiditas ſua multo ante Neapolitanis regibus innoteſceret.* Hiſpanorum etiam iura ſigillatim defendit IACOBVS VALDESIVS *de dignitate Hiſpaniæ c. XVII.* IO. GEORG LAVRITZ *de bellis inter Auſtriacos & Gallos Exerc. II. §. IX.*

75) ROO *lib. XI. p. 548.* GVICCIARDINVS *lib. V. p. 455.* BRAVDLACHT *hiſt. Paeſſ. cap. III. p. 13.* FVGGER *lib. VI. c. IV. p. 1133.*

76) Verba ſunt GERHARDI a ROO *c. l.*

77) ROO *c. l.* FVGGER *p. 1134.*

78) De hoc ex ipſis Actis publicis MVLLER *lib. I. c. IX.* qui etiam litteras Maximiliani ad legatum Gallicum, Ioannem de Alto Buſcho exhibet, quibus ipſum hortatur, vt negotia ipſi commiſſa, coram Electoribus, Principibus & Statibus Regiminis Imperialis Noribergenſis exponat.

79) Arcana hæc conſilia Inſtructio continet Commiſſariis Cæſareis ad Ordines Prouinciales Auſtriacos

Digitized by Google

proponendum eſſe reſpondebat. 80) Denuo ad Conuentum Regimenti Noribergenſem a. 1501. legatos mittebat Ludouicus, idem petituros, denegante tamen hoc Imperatore. 81) In iisdem etiam Comitiis, cum dicto Legato Papali de Grauaminibus nationis Germanici articuli quidam fuerunt tractati atque concluſi. 82) Tridenti vero XIII. Octobris 1501. inter Imp. atque Ludouicum conuenit, dicta deſponſatio confirmatur, aliaque Delphini, quisquis ſit futurus, cum Philippi Archi-Ducis filia, auxilia contra Turcas & pro obtinenda Vngariæ atque Bohemiæ corona, conſequenda etiam Romana coronatione: Gallorum vero Regi Mediolanenſis inueſtitura & confirmatio pacis ab Imperii Statibus promittitur. Licet non tam pax firmata, ſed induciæ ſaltim factæ fuiſſent, & primordia pacis iacta. 83)

§. XVII. Gliſcentibus interea cum Papa & Gallis controuerſiis, ab Imperii Regimento non Imp. ſolum, ſed reliqui etiam Status ad diem Iacobi 1501. Noribergam inuitabantur, iſto tamen & diuerſis Statibus non comparentibus. 84) Præter cauſſam Gallicanam, vt diximus, agebatur de Baſilea, quæ eodem anno Heluetis acceſſerat ad Imperium

ſtriacos miſſis, data, apud MVLLERVM *p. 92.* in qua potiſſimum hæc verba: *Nemlich, unſer heiliger Vater der Bapſt hat den Kœnig von Franckreich bewegt, daz Er underſtee, Italien an ſich zu bringen. So wœlle Er yne Alsdann zu der Keyſerlichen Wirde krœnen, alles der Mainung, das damit des Kœnigs von Franckreich Macht groſſer und mer, dann unſer erſtreckt, und ſein Sûn (Cæſar Borgias) der ain Cardinal geweſen, und durch Ine wiederumb in einen weltlichen Staud geſezt iſt, an deſſelben, Kunigs von Franckreich ſtat, zu Regirer in Italien gemacht werde. Es haben auch, der Bapſt, Kunig von Franckreich, und die Venedier, das Keyſerthumb und alle Fürſtenthumb des Heyl. Reichs in Italia, und iezt zulezt, das Kunigreich Neapls, nuder inen ſelbſt ausgetailt, der ains tails erobert in teglicher Anfechtung ſind, und an allen Zweifel erobert werden, wo das mit dem Swert nicht verhüt wirdet*, & quæ plenius ibidem deſcribuntur Gallorum artes fraudesque, inter quæ p. 95. *anfencklichen der Kunig von Franckreich iſt des willens, uns umb die Kayſerlich Cron zu betriegen und zu bringen.* Conſpiraſſe cum Gallo quoque videntur quidam Germaniæ Principes. Sic enim PONTVS HEVTERVS *lib. VII. c. XVII.* poſtquam ipſius animi dotes commendaſſet, addit: *quibus dotibus non ſemel Germanorum aliquot Procerum clandeſtinas contra dignitatem ſuam coniurationes percepit, & ſine armis extinxit; nonnullis tamen eo impudentia prouectis, vt de abrogando illi Imperio atque in ordinem moderatiſſimo Cæſare redigendo, conſilia clam inire non dubitarent.* Confirmat hoc CVSPINIANVS, *p. 494* dicens: *& cum præterea paulo diligentius aliquis animaduerterit, quoties æmuli abrogare illi imperium moliebantur fruſtra, prudentiam non vulgarem inueniet. Ita enim eos eluſit, vt quum olim Principes conuenticulum celebrarent contra eum, quo adminiſtrationem imperii illi auferrent in caſtrum illius principis ſponte ingreſſus, qui autor factionis erat, cum vxore eius pranſus ſit hilariter & intrepide.*

80) MVLLER *p. 101. 103.*

81) De hoc MVLLER *lib. I. c. XIV.*

82) Extant iſti apud DATTIVM *lib. II. c. II. §. V.* & LVNIGIVM *Contin. p. Gener. pag. 252.* vbi etiam Receſſus huius Conuentus repetitur.

83) GERH. a ROO lib. XI. p. 549. *ea in re poſtquam Cardinalis Rotomagenſis fidelem diu operam nauaſſet, ſpe tandem aliqua a Maximiliano facta, Tridentum ad eum profectus eſt. Ibi inter ipſos, de Caroli cum Claudia matrimonio, deque Mediolani Ducatus poſſeſſione illis confirmanda facile conuenit, quod ea res longa eſſe videbatur, & ſi quid interueniſſet, non magno negotio irrita reddi poſſet. Hinc de bello Venetis inferendo agi cœptum. qui multa Imperii Auſtriaque Principum, nonnulla quoque Mediolanenſis ditionis loca tenebant, & Ludouici ſucceſſibus inuidentes, pacem inter ipſum & Cæſarem nolle videbantur. Tertio de generali Synodo conuocanda propoſitum, qua Cardinalis Eccleſiam non in membris tantum, ſed in ipſo capite reformandam eſſe contendebat: erant vero, qui occulte ipſum ad inuadendam ſedem aditum ſibi quærere putarent. De Inſubria iure controuerſia erat, quod Cæſar maſculæ regis proli, ſi qua naſceretur, de ea cauere recuſabat, exules præterea poſtlimino reſtitui poſtulabat. Id, propter quorundam factiones & potentiam, rex minime admiſſurus videbatur. Ne vero Cæſaris interceſſioni omnino nihil daretur, Aſcanius Cardinalis liber eſſe iuſſus, & de Ludouico Sfortia, in Gallia extra cuſtodiam alicubi ſuſtentando, ſpes facta eſt, regemque annua viginti ducalium nummûm millia in ſumptus numeraturum Cardinalis recepit. Poſt longam diſceptationem ita diſceſſum, vti quanquam de re ſumma nihil eſſet liquido tranſactum, primordia tamen pacis eſſe iacta viderentur. Inducia vero confirmata, quibus tenentibus, commodior aliqua ineunda pacis via quæreretur.* P. HEVTERVS lib. VI. c. I. *pridie Idus Auguſti (1501.) Archi-Dux Lugdunum ad Regem Ludouicum mittit Franciſcum Buſſidium, Archipræſulem Biſontinum, virum apud ſe primæ auctoritatis, cum Cheuria ac Verrii Dominis, vt filiam natu maximam Claudiam, ex Anna Britonnaeam, filio ſuo natu maximo Carolo, Duci Lutzenburgenſi, ex promiſſo conuentoque deſpondeat. Promittebat Rex cum filia maternam hæreditatem, Britonum Ducatum. Cæſar Regem Ludouicum Mediolani Ducem, conceſſo diplomate, ac ſacramento clientali accepto, ea conditione renuntiarat, vt ſi dictæ nuptiæ Regis culpa effectum non fuiſſent ſortita, conceſſio dicti Ducatus nullius foret momenti, ſed omnis actio, quam iure Imperii in Ducatum Mediolanenſem Cæſar habebat, ad Carolum Auſtriacum, Lutzenburgi Ducem rediret.* GVICCIARDINVS *lib. V. p. 474.* Ipſe Pacis Tractatus extat in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p. 1.* ex quo habet MVLLER *p. I. cap. XXII.* & du MONT *Tomo IV. p. I. p. 16.* Hanc ſecuta eſt Declaratio diuerſorum Articulorum Bleſis d. XIII. Decembris 1501. Hunc inſecutus fuit Tractatus Lugdunenſis, X. Aprilis 1502. per quem Ludouicus XII. vna cum Ferdinando & Iſabella ſe obligant ad cedendum regnum Neapolitanum Carolo Archi-Duci, qui extat in RECVEIL *pag. 3.* BRAVDLACHT *hiſt. Pacif. cap. IV. §. 20.*

84) Non tam Comitia fuiſſe, quam potius magnum Regimenti Conuentum, docet MVLLERVS *p. I. c. XII. §. 7.* ad quem præter Selectos ad Regimentum deſtinatos, plures ex Principibus aliisque Statibus comparuerunt, eo quod Comitiorum forma deſit, prout ex proœmio potiſſimum & ſubſcriptione patet: Maximilianus, licet ſæpius inuitatus, huic Conuentui non intereſſet, partibus ſuis Friderico, Saxonum Electori demandatis, prout MVLLERVS nos docet *lib. I. c. XII. §. 3.*

85) MVTIVS

rium reducenda, 85) auxilio Friderico Saxoni Ordinis Teutonici Magiſtro contra Polonos præſtando, 86) firmanda pace publica, abuſibus Monetæ tollendis, 87) iubilæo in Germania publicando, 88) & iudicio Camerali transferendo, & quid circa ſingula decretum, ſingulari Receſſu fuit ſtatutum. 89) Circa eadem tempora, in Spirenſi pago, ob nimias Cleri exactiones, Ruſticorum tumultus fuit exortus, a calceo militari, quem in vexillo gerebant, *der Bundſchuh*, dictus, quo ipſo ſe ad Heluetorum exemplum, in libertatem adſerere conabantur, qui tamen per vicinos Imperii Status ſtatim iterum fuit ſopitus. 90)

§. XVIII. Dum autem ob pacem Tridentinam, Comitia Noribergæ, iam Francofurti habenda decreta, non procederent, Gelnhuſæ Iunio menſe 1502. conuenientes Electores, nouam inter ſe ſecerunt vnionem, & de non niſi communi conſilio componendis Imperii negotiis fuit concluſum, auxilia etiam contra Turcas fuerunt promiſſa, ita tamen, vt alii quoque Europæ Proceres inuitarentur, idemque communi conſenſu in Comitiis decerneretur. 91) Dum interim Camerale Iudicium Noribergam translatum, plane ceſſaret, nouum Iudicium ſine Statuum conſenſu Ratisbonæ inſtituebat Imp. 92) quod, dum normam præſcriptam minime obſeruaret, ſportulas etiam iudiciales, quas Status denegabant, peteret, de eodem abolendo in Comitiis Moguntinis 1503. agebatur. 93) Nouum Conuentum Electores Nouembri menſe 1503. Francofurti inſtituebant, in quo Iacobus Treuirenſis in vnionem Electoralem fuit receptus, 94) ſed etiam propoſitam ab Imp. Philippi, Auſtriæ Archiducis receptionem in Collegium Electorale per legatos deprecabantur, 95) atque Imp. denuo monebant, de abolendis grauaminibus Iudicium Camerale Ratisbonenſe concernentibus. 96) Dum autem Imp. de bello aduerſus Turcas eſſet ſollicitus, noua a. 1503. contra eosdem inſtituta fuit ſocietas S. Georgii dicta, a Maximiliano confirmata. 97)

§. XIX.

85) MVTIVS lib. XXX. p. 310. *anno Domini milleſimo quingenteſimo primo, fœdere iuncti ſunt Heluetiis Baſilienſes & Mulhuſenſes.* VESTISIVS lib. VII. c. I. & ex hoc MVLLER lib. I. c. V. qui etiam cauſſas addunt, quod Baſileenſes ex terris Auſtriacis ſæpius fuerint infeſtati. Licet ſine cauſſa hoc factum, indicat Receſſus, qui etiam, quid fuerit decretum, indicat: *zum vierdten: nachdem ſich die Stadt Baſel, die on mittel zum hailigen Reich gehœrt, und dem bisher angehangen und gedienet hat, ietzo in kürz verſchinen Tagen unverurſacht und on allen Bezwang und nott aus der Reichs Gehorſam zu den Schweitzern gethan, die auch dieſelben Schweitzer, wider den Vertrag, iungſt zwiſchen der Kœnigl. Maieſt. und Inen aufgericht, unpillichen angenommen, das dem heiligen Reich ſchwern Abfall bringen mocht; das auch Notturft iſt zu betrachten.*

86) In Receſſu Imperii Auguſtano de a. 1500. iam decretum, vt Poloniæ Rex per literas rogaretur, ne præiudicium Imperio adferat, Ordinem Teutonicum Imperio ſubtrahendo. De eadem re agit FABRICIVS *Origg. Sax. lib. VII. p. 841.* & MVLLER *lib. I. c. XVI.*

87) Plenius de ſingulis agitur apud MVLLERVM *lib. I. c. XVII.*

88) MVTIVS Chron. Germ. lib. XXX. p. 310. *anno hoc Raimundum Cardinalem miſit Pontifex, Alexander ſextus eius nominis, in Germaniam, & alias quasdam ſeptentrionales nationes, cum magna apoſtolica clauium poteſtate, indulta eius extendebant ſe in mortuorum ante multos annos animas, verum vbi limina Germania attigit, eum in Germania legatione fungi prohibebant Principes & Maximilianus, nolebant enim caritati dura exactionem etiam accedere: ſed tandem Principes admiſerunt legatum, qui peragrauit totam Germaniam, ex Inſpruck Norinbergam, illic per Franconiam Orientalem, & Thuringiam, peruenit Coloniam, inuenitque hic legatus Germanos ad pietatem & dandum promptiores aliis nationibus.* NIC. BASELIVS add. ad NAVCLERVM: *in eo Conuentu poſt varios deſuper habitos Tractatus, Raimundus Cardinalis Tit. S. Maria noua Gurcenſis ab Alexandro VI. Legatus a latere, in Germaniam & reliquas prouincias cum gratia Iubilæi miſſus, conſenſu Principum Norimbergam vocatus, ad ſua Legationis partes eſt admiſſus.* Quid hac in parte fuerit concluſum, ipſe Receſſus docet, cui quatuordecim articuli inter Nuntium Papalem ac ſenatum & Conuentum Imperii concluſi, fuerunt inſerti.

89) Extat ipſe Receſſus in forma apud MVLLERVM *lib. I. c. XXI.*

90) De hoc tumultu FVGGER lib. VI. cap. 5. n. 4. qui etiam addit: *Ihre Loſung daran ſie einander erkennten, ware, das der eine fragte: Was iſt dann nun vor ein Weſen? und der andere zur antwort gabe: Man kan vor Munchen und Pfaffen nicht geweſen.* GERH. a ROO lib. XI. p. 551. *per idem tempus, quo hac per Italiam geſta ſunt, in Germania apud Nemetes, ruſtici complures, & ex agris collecta multitudo, in magiſtratus coniuravere. His teſſera, qua inter ſe noſcerent, hac data, quærebant ex obuio quoque: ecquis hoc tempore rerum eſſet Status? is ſi reſpondiſſet, a monachis & eccleſiaſticis nihil tutum eſſe; pro conſcio & fido habebatur. Ea & rogantis & reſpondentis verba, ne abeſſet elegantia, vernaculis verbis in ſimilem ſonum cadebant, quem Rythmum vocant. Creantur inter ipſos præfecti duo, quibus cæteri dicto audientes eſſent. Eo facto, etſi ſatis ipſi declarabant, nullam ſine principatu ſocietatem ſeruari inter plures incolumem poſſe, ſtatuunt tamen omnem prorſus magiſtratum eſſe extirpandum, armis vindicandam libertatem.* Plenius hunc Tumultum deſcripſit TRITHEMIVS *Chron. Hirſaug. ad a. 1502.* quo illorum vexillum tali modo deſcribit: *vexillum ſibi ordinauerunt fieri bicoloratum, album videlicet & blauium, in quo imago Crucifixi Saluatoris deberet eſſe depicta, ſicuti Beato Gregorio dicitur apparuiſſe, ad cuius latus alterum ſotular vnum in ſignum Liga ſotularia formaretur, in altero vero ruſticus geniculando ſtaret complosis manibus depictus, ſuper cuius verticem ita ſcriptura legeretur in vulgari:* Nichts dann die Gerechtigkeit Gottes.

91) De hoc conuentu plenius MVLLERVS *lib. II. c. I. II. III. IV.*

92) Ceſſauerat autem iudicium Camerale; partim quod Regimentum, Noribergæ inſtitutum ceſſaret, partim etiam quod Adſeſſoribus ſalaria deficerent. MVLLER *lib. I. c. XXIII.*

93) De hoc MVLLER *lib. II. c. VI.*

94) MVLLER *p. II. c. VII. p. 279.*

95) MVLLER *p. II. c. X.*

96) MVLLER *p. II. c. XIII.*

97) De hoc plenius agit DATT *lib. II. cap. I.* & MVLLER *lib. II. c. XV.* Primi ſocii erant Wilhelmus,

§. XIX. Tandem vero ferale illud bellum Bauaricum exarſit. Georgius enim diues Bauariæ Dux, lineæ Landshutanæ, teſtamento hæredem ſcripſerat Rupertum, Palatinum, Philippi Electoris filium, generum ſuum, cuius tamen confirmationem anxie licet quæſitam, a Maximiliano I. impetrare non valuit. 98) Hic antequam an. 1503. moreretur, generum ſuum Boiicæ ſecundæ Vicarium conſtituebat, & Status ſuos Prouinciales, vt ſe Ruperto ſubmitterent, admonebat. 99) Morte vero inſecuta, proximi ipſius adgnati Albertus & Wolfgangus lineæ Monachienſis, die V. Decembris 1503. Vlmæ in conuentu Fœderatorum, Landshutanas terras, feudali iure ab Imp. obtinebant. 100) Senatus igitur quinto Februarii 1504. datus Auguſtæ Vindelicorum cauſæ diſceptandæ coram Cæſare, Septemuiris, Principibus & Cæſareo conſilio. Cauſſa coram hoc ſenatu ventilata, Ruperto præter ſucceſſionem naturalem filiæ competentem, quod pleræque terræ ſint allodiales, vel Georgii pecunia comparatæ, adlegante. Adgnatis vero ad ius feudale & adgnationis, pactum etiam ſucceſſorium an. 1392. initum prouocantibus. 1) Tandem vero per ſententiam XX. Aprilis 1504. latam, terræ Landshutanæ tanquam feudales adgnatis fuerunt adſignatæ. 2)

§. XX. Dum

mus, Dux Iuliacenſis, Rudolphus, Princeps Anhaltinus, Eitel Fridericus, Comes Zolleranus, Felix Comes Werdenbergicus, Leonhardus de Frauenberg & Wolfgangus Iörger, Barones.

98) Cauſſam belli ſic exponit H. EVTERVS *Rer. Auſtr. lib. VI. c. VI.* dicens: *Georgius & Albertus Bauariæ Duces fratresque, mortuo patre, eius Regnum inter ſe diuidunt, ita vt Georgius natu maior Ingolſtadii habitaret, ſuperioremque Bauariam poſſideret; Albertus Monachii ſedem ſtatuens, inferiorem teneret, addita conditione, ſi alter eorum ſine maſcula prole vita decederet, ſuperſtes frater eius hæreditatem in ſolidum adiret, filiabus ſucceſſionis iure excluſis certaque pecuniæ ſumma pro dote aſſignata. Dux Georgius prior moritur, vnica tantum relicta filia Elizabetha, vxore Roberti filii Philippi Comitis Palatini: qui, non obſtantibus fratrum pactis conuentis, Bauariæ ſuperioris Ducatum omnesque ſoceri opes ad ſe hæreditario iure eſſe deuolutas aſſeuerabat, quod ex eius vnica filia liberos genuiſſet. Albertus Bauariæ inferioris Dux vxorem duxerat Cunigundim, Cæſaris Maximiliani ſororem, eiusque auxilio cauſam ſuam defendebat. Contendens ex pacto conuento ſe fratris ex aſſe eſſe hæredem. Oritur hac de cauſa inter Albertum ac Robertum bellum: intercedit Cæſar, arbitrumque ſe componendi diſſidii offert. Erat enim vtrique ſanguine iunctus, ac proinde æquiſſimam concordiæ formulam proponit, ſæpiusque Principum Germaniæ hanc ob rem conuentus habens, enixe laborabat, ſine bello res componeretur. Albertus ſe Cæſaris ac Principum Imperii ſententiæ ſubmittebat. Renuebat Robertus, eiusque pater Philippus, confiſi promiſſis Ludouici Francorum Regis, ſedulo ſtudentis Cæſari in Germania longum grauequé ſuſcitare bellum.* Errat tamen in eo Heuterus, quod Georgium & Albertum fratres vocet, cum remotiores adhuc fuerint adgnati. Tale enim erat ſchema:

Stephanus Fibulatus

Stephanus II. Ingolſtadrienſis	Fridericus Landshutanus	Ioannnes Monachienſis
Ludouicus Barbatus	Henricus Diues	Erneſtus III.
Ludouicus Gibboſus † 1445.	Ludouicus Diues	Albertus III.
	Georgius Diues	Albertus IV. / Wolfgangus
	Eliſabetha vxor Ruperti Palatini	

Melius igitur GERH. RODD lib. XI. p. 554. *dum hæc per Italiam geruntur, obiit apud Germanos Georgius inferioris Bauariæ Princeps, cognomento Diues, vnicam relinquens filiam Eliſabetham, quæ Ruperto Palatino, Philippi Electoris filio nupta, duos et filios Philippum & Othonem pepererat. Huic omnia ſua teſtamento legauerat Georgius: ſed Albertus & Wolfgangus ſuperioris Bauariæ reguli, contra leges & inſtituta id factum eſſe contendebant: extare vetuſtiora diplomata, quibus caueretur, ſi quem ex Bauariæ principibus, abſque hærede maſculo decedere contingat, vti proximus ex laterali (quam vocant) lineæ agnatus in bona ipſius & ditionem ſuccederet. Hac ratione cum nihil proficerent, totius rei arbitrium ad Cæſarem detulerunt. Is, ne bello per Germaniam occaſio inter principes cognatos exiſteret, magnopere in eam curam incubuit, vti ſublatis ex æquo & iure controuerſiis, pax & concordia ſeruaretur. Sed Rupertus, vix prima iuuentutis annos ingreſſus, & ſuopte ingenio, & aliorum conſiliis ferocior, conditiones quantumuis æquas non admiſſurus eſſe videbatur.* FVGGER *lib. VI. cap. VI. n. 1. 2.* ADLZREITER *p. II. lib. IX. n. 71.*

99) TRITHEMIVS Chron. Hirſ. ad a. 1504. *prius enim quam moreretur, generum ſuum Ducem Rupertum de Heidelberga cum vxore & liberis ad ſe vocauit in Bauariam, cupiens eum hæredem inſtituere Ducatus ſui, & omnium quæ poſſidebat. Venit ad ſocerum gener cum vxore & liberis anno ferme prius quam obiret, habitauit cum eo in Bauaria, & oppida quædam atque munitiones ſocero mandante in deditionem accepit. Moriturus autem Dux Georgius ſæpe dictum Rupertum generum ſuum ex teſtamento hæredem vniuerſorum inſtituit, eumque violenter ad Bauariæ Ducatum introduxit. Quæ res Alberto Bauariæ Duci vt hæredi proximiori diſplicuit, & teſtamentum Ducis Georgii reclamauit. Sed Georgius Dux quam diu vixit, manu tenuit Generum, & ſedulo ne diſcederet a teſtamento, ſe mortuo, admonebat.* ADLZREITER n. 72. *Dux Georgius, vt Generum rebus ipſis, & velut inchoata adminiſtrationi innecteret, eum Vicarii nomine ſecundæ Boicæ præfecit, adiectis viris illuſtribus & rerum vſu peritis, qui conſiliis adeſſent Ruperto ius dicenti,* FVGGER *c. l.*

100) ADLZREITER *n. 75.* FVGGER *n. 3.* LINTVRIVS *ad a. 1504.*

1) Integrum deſcribit ADLZREITER *p. II. lib. IX. p. 76.* FVGGER *n. 4.* TRITHEMIVS *ad a. 1503.* Ipſum vero pactum mutuæ ſucceſſionis inter Stephanum II. Fridericum & Iohannem, fratres, Duces Bauariæ an. 1392. Monaci initum, exhibet MVLLERVS *lib. II. c. XVIII.*

2) Sententiam & Proceſſum exhibet ADLZREITER n. 78 FVGGER pag. 1148. MVLLER lib. II. c. XVIII. LVNIG *p. Spec. Cont. II. Abſatz I. pag. 58.* du MONT *Tom. IV. p. I. p. 49.*

3) TRI-

§. XIX. Dum autem decreto ſtare nollet Rupertus Palatinus, ipſe cum adiutoribus ſententia Cæſarea fuit proſcriptus. Idem fatum expertus fuit pater ipſius, Philippus Ingenuus, Elector Palatinus, qui fruſtra licet monente Cæſare, Ruperto filio acceſſerat. 3) Contra eosdem Maximilianus totius Regni Principes, ciues atque Miniſteriales euocabat, bellumque iis tanquam Imperii proſcriptis indicit. Et licet Electores datis ad Imp. litteris, diffidationem iſtam impedire conarentur, 4) Comitia etiam ab Imp. a. 1504. Francofurtum fuiſſent indicta, factum tamen hoc potius, vt auxilia ab Imperio impetrarentur, quæ denegabantur. 5) Nihilominus Rege Maximiliano præcipiente, diuerſis a locis in Palatinum mouetur expeditio. 6) Primum contra Rupertum exercitum ducebat Maximilianus, Rex Germanorum, & qui cum ipſo erant Albertus & Wolfgangus, Duces Bauariæ, Fridericus, Marchio Brandenburgenſis, Epiſcopus Argentinenſis, & tota confœderatio Sueuica cum Regni ciuibus in circuitu vniuerſis, qui Georgii Ducatum vaſtabant, plura oppida occupabant. Maximilianus etiam aduentantem ex Bohemia exercitum mercede conductorum a Ruperto haud procul a Ratisbona fudit. Inde diuiſo exercitu, partem dimiſit in Bauariam contra Rupertum, ipſe cum parte altera in Alſatiam contra Philippum, Electorem pergens, 7) multa Palatinatus loca, vrbem etiam Kufſtein, vna cum arce Geroldseck ſtrenue licet a Pintzenauero defenſam, occupat 8) & Philippum ad petendam pacem cogit. Noribergenſes denique proprium exercitum ducentes contra Philippum, multa ei damna circa oppidum Amberg in Bauaria fecerunt, vtpote qui & viciniores erant, & ſe cæſos aliquoties ab eo grauiter animis ferebant. 9) Secundum exercitum contra Philippum duxit Vdalricus, Dux Würtenbergenſis, cum iuſſu regio, tum propriam aduerſus memoratum Principem habens actionem, qui miſſis menſe Maio litteris Heidelbergam, hoſtem & inimicum ſe manifeſtat eiusdem. Deinde contractis copiis ad numerum, vt ferunt, viginti millium pugnatorum peditum, & octingentorum equitum, terras Palatini Comitis ingreditur, Maulbrunnenſe cœnobium incendit, varia oppida capit. 10) Tertium contra Palatinum circumduxit exercitum Alexander Comes Palatinus, Bauariæque Dux & Comes in Veldentia, Capitaneum ſuum cum exercitu paruo ruſticano & magis ad prædam idoneam quam ad pugnam, in terras miſit Palatini, variasque vrbes capit. 11) Quartum contra Philippum Palatinum Comitem exercitum duxit Wilhelmus, Haſſorum Landgrauius, ſecum habens Henricum Ducem Brunſuicenſem, Henricum quoque, Ducem Mecklenburgenſem, Emichonem Comitem de Leiningen, Comitem Lippienſem, Comitem de Königſtein, aliosque plures Comites & nobiles, quorum aliqui odio Palatini laborantes, aut proprias cauſſas prætendentes, ſpontanea voluntate militabant; alii ſtipendio fuerunt ab eo conducti: cum his terras Palatini nimium infeſtauit, 12) qui interea in ſua munitione fortiſſima Heidelbergæ reſidebat. 13) Hæc igitur

3) TRITHEMIVS *Chr. Hirſaug. ad an. 1505.* ADLZREITER *p. II. lib. IX. n. 79.* ROO lib. XI. p. 554. *Cæſar vero, nihil amica tractatione obtineri poſſe videns, illum proſcribit, omnemque illius ditionem cuiuis diripiendam permittit: patri Electori, ne filio opem ferat, eadem mulcta propoſita, interminatur. Philippus animi dubius, dum neque filium deſerendum, neque Cæſaris in ſe iram prouocandam putat, tandem promiſſis (vti ferebatur) a Gallorum rege auxiliis fretus, & paterni animi affectu victus, arma capit, filio defenſorem ſe præbet. Hinc & ipſe omnibus Imperii commodis ac beneficiis priuatur, reliquis item principibus, inprimis vero Vdalrico Wirtenbergenſi & Guilielmo Haſſiæ regulo iniunctum, vti bello illum, tanquam perduellem adorirentur. Promptus in hanc expeditionem erat Vdalricus, cui Alberti filiam Sabinam Cæſaris, quia auuncula ei erat, auctoritate collocatam, ſupra retulimus.*

4) Quid hac in cauſſa fuerit actum, declarat MVLLER *p. II. c. XVIII. §. 16.*

5) De hoc FVGGER *lib. VI. c. VI. pag. 1552.* MVLLER *lib. III. c. I.*

6) TRITHEMIVS *cit. loc.* FVGGER *lib. VI. c. VI. n. 16.* ROO *lib. XI. pag. 554.* ADLZREITER *p. II. lib. IX. n. 79.* quod autem Maximilianus Ruperto tam infeſtus fuerit, rationem reddit FVGGERVS *lib. VI. c. VI. n. 5.* eo quod Fridericus Victorioſus Philippi patruus, & Ludouicus diues Bauariæ Dux, tantum mali intulerint Friderico III. Imp. Addit, quod a. 1396. Bauariæ Duces vrbes Kitzbühel, Radenberg & Kufſtein ſubtraxerint, Alſatiæ etiam Aduocatiam ſeptuaginta millium florenorum pretio Sigismundus Palatinus oppignorauerit, & quod Georgius Dux Comitatus Kirchberg & Weiſſenhorn Auſtriacis terris finitimos, emtionis iure adquiſiuerit.

7) TRITHEMIVS *c. l.* ROO *p. 555.* Victoriam de Bohemis ſingulari carmine canit HENRICVS REBELIVS in FREHERI *Tomo II.* IO. FABER in Orat. parentali p. 413. *Bohemi quoque viri omnium bellicoſiſſimi, qui pluries ſola nominis ſui fama exercitus fugarunt, cum neſcio quid ſiniſtri aduerſus Cæſarem hunc molirentur, eſſentque auxilio his qui non ſatis obedire viderentur, parua militum manu excepta (neque enim exercitum ſuum, qui magnus eſſet, expectare voluit) apud Ratisponam ab hoc Cæſare noſtro proſtrati ſunt atque profligati. Nemo eorum ſaluus remanſit, niſi quem innata clementia Cæſaris conſeruauit, quos & in verba ſua iurare coëgit.* Eadem dicit GEORG SAVROMANVS *orat. parent. p. 425.*

8) Quid circa Kufſteini occupationem acciderit, late exponit ROO *citat. loc.* FVGGER *n. 10.* ADLZREITER *n. 87.*

9) TRITHEMIVS *c. l.*

10) TRITHEMIVS *c. l.* ROO *p. 554.*

11) TRITHEMIVS *c. l.*

12) TRITHEMIVS *c. l.*

13) TRITHEMIVS c. l. p. 614. *interea dum hæc agerentur, Philippus Comes Palatinus in ſua munitione fortiſſima reſidebat Heidelbergæ, finem & exitum rei expectans. Caſtrum eius reſidentiæ muris, turribus, montibus & ſitu fortiſſimum eſt, nec facilis patet acceſſus, in quo tot machinas repoſuit bellicas atque bombardas numero & magnitudine ingentes, quantas vel quales antehac apud vnum principem non vidimus in Germania. Oppidum quoque Heidelberg ſatis ante munierat, & victualia pro triennio ſufficientia præparauerat, viros etiam audacia & fortitudine*

igitur Palatinatus inuaſio per quinque menſes durauit. 14)

§. XXI. Poſtquam aurem XX. Auguſti 1504. defunctus eſſet Rupertus, 15) circa feſtum Michaelis Maximilianus Rex pacem cunctis indixit communem, præcepitque iam deinceps a bello ceſſandum. Et ne cuiquam videretur ſubtraxiſſe patrocinium iuris, conuentum principibus ſtatuit in menſe Iulio ſequentis anni apud Coloniam celebrandum, in quo ſi quis aliquid haberet iuſtæ querelæ aduerſus alium, communi Procerum iudicio definiretur: interea mandauit, ab omni tumultu quieſcendum. 16) In Principio igitur menſis Iulii anni 1505. conuenerunr ad Maximilianum in Coloniam multi Regni Principes. 17) Ibi Philippus Palatinus, a Friderico Saxoniæ Electore ad Cæſarem introductus, veniam ſupplex & pacem orans, in gratiam ab illo receptus eſt, ipſumque inter & Albertum ac Wolfgangum fratres Bauariæ regulos, pacis & concordiæ leges dictæ, & ſub grauiſſima læſæ maieſtatis pœna obſeruari iuſſæ. Ruperti quoque puerorum rationem Cæſar haberi voluit, quibus præter theſaurum Georgii, eam controuerſæ regionis partem attribuit, quæ inter Danubium & Nabum amnes, & veteres Palatinæ ditionis limites, adiacet, quæ exinde *die Iunge Pfaltz*, ſiue a metropoli, Ducatus Neuburgenſis ſolet vocari, cæteræ Georgii ditiones Alberto & Wolfgango ceſſerunt. Omnem quoque controuerſiam, quæ inter Palatinos & Wirtembergicos, multis annis agitata, proximo bello inualuerat, æquis conditionibus ſuſtulit. 18) Singulis relicta, quæ in bello occupauerunt, 19) præcipue vero Maximiliano Cæſari Rotenberga arx, ciuitas & arx Kueſtaina cum multis aliis vrbibus & iuribus ceſſerunt. 20) Licet plena huius diuiſionis Executio demum in Comitiis Conſtantienſibus 1507. fuerit facta. 21) Actum in iisdem Comitiis Colonienſibus de reſtituendo Imperii Regimento & Iudicio Camerali, pace publica promouenda, auxiliis contra Turcas præſtandis & Comitem Zipſenſem, qui Vngariæ regnum affectabat, de bello Venetis inferendo, expeditione etiam Romana, & abolendo communi denario. 22) In iisdem Comitiis Gröninga, eo quod Alberto Saxoniæ Duce, conſtituto Vicario, & poſt mortem ipſius, Georgio filio ſe nollet ſubmittere, banno fuit notata. 23)

§. XXII. Dum hæc in Germania fiunr, nouum in Gallia fœdus, Bleſis d. XXII. Septembris a. 1504. inrer Cæſarem, eiusque filium, & Galliæ regem, per legatos ictum fuit, præſentibus Iulii Pontificis nuntiis, Siſteronenſi Epiſcopo, & Marchione Finarienſi. Fœderis ſumma fuit hæc: vti Caroli & Claudiæ matrimonium, iam antea regis ſacramento confirmatum, ab ipſo demum, & Franciſco Anguliſmenſi conſanguineo, & proximo illius hærede maſculo, aliisque Galliæ quibusdam principibus ſubſcriberetur. 24) Maxi-

tudine potentes pro loci defenſione in præſidio habuit, & hoſtium aduentum ſecurus expectauit.

14) TRITHEMIVS poſtquam ad a. 1504. omnes has expeditiones latius deſcripſiſſet, tandem his verbis concludit: *omnia quæ ſcripſimus, annuа ſub ſerie prænotata mala, in ea concertatione regni & principum Germaniæ aduerſus Philippum Comitem Palatinum facti ſunt, quæ menſibus ferme 5. durauit, quatuor videlicet per inæquales exercitus, quorum primum in Bauaria duxit Maximilianus Rex & certi cum eo Principes. Secundum in Sneuia præceſſit Vdalricus Dux Wirtenbergenſium & ambo ſatis nocuere Palatinatui. Tertius vero pacuus & minimum nocens fuit exercitus Ducis Alexandri. Quartus autem crudelis & nimis hoſtilis incendio & rapina plus nocuit multis, qui ſub manibus Wilhelmi Landgrauii Haſſiorum ducebatur. Hosquatuor impugnantium exercitus, quia deſcripſimus nunc pacem requiramus.* Ex eodem TRITHEMII Chronico Hirſaugienſi deſumta eſt *Hiſtoria Belli Bauarici*, quæ in tertio Tomo FREHERI reperitur. De eodem bello agit MVTIVS *lib. XXX. pag. 311. 312.* CHYTRAEVS *Hiſt. Saxon. lib. V. p. 139. 140.* RICARDVS etiam BARTHOLINVS *de bello Norico Auſtriados* libros XII. ſcripſit, qui prodierunt *Argentorati 1516. 4.* & in REVBERI extant collectione.

15) TRITHEMIVS ad a. 1504. *anno prænotato, 20. die menſis Auguſti obiit Rupertus Comes Palatinus Bauariaque Dux Philippi Palatini Principis Electoris tertio genitus filius & gener Ducis Georgii Diuitis anno ætatis ſui, bello aduerſum ſe adhuc durante, anno ætatis ſuæ XXII. filium relinquens, & filiam cum vxore vidua, Ducis Georgii quondam filia, quæ & ipſa poſt dies paucos moriens ſecuta eſt.* FVGGER *p. 1151.* ADLZREITER *n. 85.*

16) TRITHEMIVS *c. l.*

17) Principes qui ibidem conuenerunt, recenſet TRITHEMIVS *ad a. 1415.* & MVLLER *lib. III. c. III.* ADLZREITER *p. II. lib. IX. n. 93.*

18) ROO *lib. XI. p. 557.* FVGGER *c. l. n. 13.* Has vero pacis conditiones latius exponit ADLZREITER *p. II. lib. IX. n. 93. 94.* De iisdem GULDASTVS *Reichs-Handlungen pag. 45.* MVLLER *lib. III. cap. V.*

19) TRITHEMIVS *ad a. 1505. in eo conuentu Principum Maximilianus Rex inter diſcordantes Duces pacem reformauit, & conditiones pacis in medium propoſuit, quas ſeruari & cuſtodiri ab omnibus inuiolabiliter ſub pœna criminis læſæ Maieſtatis partibus mandauit. Summa conditionum in eo fixit ſententiam, vt qui tempore guerrarum plura perdidit, careret amiſſis, & qui multa fuerat lucratus, non compelleretur, ſaltem in foro contentioſo, ad reſtitutionem.*

20) De his late ADLZREITER *n. 96.* FVGGER *n. 15.*

21) *Vide infra §. XXV.*

22) De ſingulis hiſce latius MVLLERVS *lib. III. c. IV. VI. vsque ad XII.* qui etiam *cap. XIII.* ipſum Receſſum Colonienſem exhibet. GERH. a ROO *lib. XI. p. 557.* *Maximilianus, peracto cum Rotomagenſi colloquio Haganoa diſcedens, Coloniam Agrippinam, ſecundo Rheno deſcendit, vbi indicta erant comitia, ſub Iulii menſis initium, quibus inter alia de bello Venetis inferendo & itinero Romam verſus inſtituendo actum.*

23) PONTVS HEVTERVS *lib. VII. cap. VII.* MVLLER *lib. III. c. XII.*

24) Maximiliano tamen imputabatur, quod hoc matrimonium fuerit reſciſſum. Sic enim in Epiſtola Apologetica apud FREHERVM Tom. III. p. 406. *clamitant Ludouicum Regem Franciſcæ ſocerum fidem Maximiliano Cæſari fefelliſſe, quod Carolo eius nepoti Claudiam filiarum ſuarum natu maxi-* mam

Maximilianus omnibus Mediolanenſis principatus diplomatis reſciſſis, nouum regi eiusque proli maſculæ, ſi qua naſceretur, ſin minus, Carolo & Claudiæ, aut illo ante maturam nuptiis ætatem moriente, Ferdinando Philippi ſecundo filio, ſi Claudiam ipſe duxiſſet, concederet. Quod ſimulatque confectum eſſet, Cæſar ſexaginta aureûm nummûm Rhenenſium millia a rege, altera totidem poſt ſex menſes acciperet, ſingulis item annis, ad natalem ſeruatoris noſtri diem, bina aurea calcaria. Idem in Italiam aduerſus Venetos profectus, 25) Romam ſibi iter ad ſuſcipiendam ſacram coronam expediret. Quod ad bellum Venetis inferendum attineret, quo omnia, quæ abs ſingulorum ditionibus diuulſa poſſidebant, reſtituere cogerentur, Pontifex in fœdere comprehenderetur: Hiſpaniæ regibus, ſi & ipſi aſcribi vellent, quatuor menſes locus relinqueretur. Rex Palatino auxilia, quæ promiſiſſe dicebatur, nulla mitteret. Hæc ſcripto firmata ſunt, ac præterea actum eſt de colloquio inter Cæſarem conſtituendo, cui locus alius deſignaretur. 26) Inſequenti anno 1505. Ludouicus rex, poſtquam Cæſarem Hagenoæ cum filio agere & Comitia celebrare intellexerat, Georgium Amboſium Cardinalem Rotomagenſem eo cum mandatis miſit. Ibi ſolenni ritu d. 4. Aprilis 1510. fœdus ſacramento confirmatum, Ludouicus poſtquam Ambnſius ſolenne vaſallagium præſtitiſſet, de Mediolanenſi Ducatu fuit inueſtitus, & promiſſæ pecuniæ dimidium Cæſari numeratum eſt. 27)

§. XXIII. Sub finem anni 1504. moriebatur Hiſpaniæ regina Eliſabetha. 28) Celebratis igitur poſtridie Idus Ianuarii 1505. ipſi a Philippo archiduce Bruxellia exequiis, ipſe vna cum Iohanna vxore, Eliſabethæ vnica, Rex ac Regina Caſtellæ proclamabantur. 29) Noui eodem anno in Geldria motus, quos Carolus Egmondanus Geldriæ Dux conciebat, auxiliis Ludouici Regi fretus, 30) qui rupto fœdere, illi accedebat, & coactus quaſi Claudiam, Carolo promiſſam, poſtmodum Franciſco Anguleſmenſi, in matrimonium concedebat. 31) Cum Venetis quoque paciſcebatur, vt Maximiliani profectionem Romanam ſecum impedirent. 32) Brabantii autem maximis iniuriis, per principis ſui abſentiam a Carolo prouocati, collecto milite, Arnhemium obſidebant, quibus Cæſar, cum pleriſque prin-

mam non dederit in matrimonium, quam ve illi ſcilicet deſponderet, Mediolani principatum a Maximiliano impetrauerat, beneficio Populi Romani (quod veſtrates vocabulo nouo inueſtituram vocant) ſibi tradi. Et paullo poſt: *etenim ignorare non debuerant, hodie quoque multa ſupereſſe hominum milia, qui pro teſtimonio poſſunt dicere, natu maximam Ludouici filiam non modo eo tempore, quo in Ludouici principatum Maximilianus arma intulit, verum vno etiam atque altero poſt anno nemini collocatam, atque adeo apud patrem fuiſſe: ipſum vero Maximilianum Cæſarem iam antea deſpondiſſe Carolo Mariam, Britannorum Regis Henrici ſeptimi filiam.* Extat ipſe Tractatus Pacis in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. pag. 8.* apud du MONT *Tom. IV. p. IV. p. 55.*

25) Contra hos eodem die ſingulare fœdus Bleſis fuit concluſum, quod extat apud du MONT *Tom. IV. p. I. p. 58.*

26) Verba hæc ſunt GERH. a ROO *lib. XI. p. 556.* O. BEAVDLACNT *c. IV. §. 19.* P. HAVTERVS *lib. VI. c. VII.* FVGGER *n. 16.*

27) P. HEVTERVS rer. Auſtr. lib. VIII. c. VII. *exinde Rex Ludouicus Georgium Amboſium, Cardinalem Rotomagenſem, ad Cæſarem in Germaniam, Hagenoa comitia celebrantem mittit, ſuo ei nomine clientale ſacramentum de Ducatu Mediolanenſi ac Comitatu Ticinenſi Angleriaque diceret, quemadmodum pacis conditionibus ſuperiori anno conceptis erat conuentum, præſenteque dimidiam promiſſæ pecuniæ partem, reliquum ex pacto numeraturus, cum Cæſar in Italiam veniſſet. Amboſius diploma a Cæſare Hagenoa accepit, quo conditionibus pacis anni præcedentis Rex in poſſeſſionem Ducatus Mediolanenſis, vt cliens a patrono conſtituebatur. Huius diplomatis exemplum, Hagenoa dictis legibus ſeptimo Aprilis huius anni exaratum legi.* Tractatum Bleſenſem Hagenoiæ IV. Aprilis confirmauit Maximilianus, prout hæc confirmatio reperitur in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p. 8.* & apud MVLLERVM *lib. III. c. II.* LVNIGIVM *Cod. diplom. Tom. I. p. I. Col. 127.* du MONT *Tom. IV. Supplem. pag. 55.* Vaſallagium a Georgio Amboſio, nomine Ludouici XII. de Mediolanenſi Ducatu VI. Aprilis præſtitum exhibetur *p. 17.* ipſa vero inueſtitura VII. Aprilis 1505. *p. 18.* & apud MVLLERVM *lib. III. c. II. pag. 427.* du MONT *Tom. IV. p. I. pag. 60.* GERH. a ROO *lib. XI. p. 557.*

28) GERH. a ROO lib. XI. p. 557. *ſub finem huius anni (1504.) moritur in oppido Methymnæ Campi, Eliſabetha Hiſpaniæ regina, honeſtiſſimis moribus, & rara in eo ſexu prudentia inſignis; cuius exequiis Granatæ procuratis, Ferdinandus rex, ne belli inteſtini motus, qui ea viuente conſopiti erant, reſuſcitarentur, in frequenti procerum conuentu Ioannam filiam Philippi vxorem, quæ vna ſupererat, Caſtellæ, Legionis, Granatæque & reliquorum vlterioris Hiſpaniæ regnorum dominam ac reginam declarauit, & ex conſuetudine, ad gubernacula capienda, vocari debere decreuit.* PONTVS HEVTERVS *rer. Auſtr. lib. VII. c. VI.* FVGGER *lib. VI. c. VI. n. 11. 10.* MARIANA *lib. XXVIII. c. XI.*

29) P. HEVTERVS *cit. loc.* FVGGER *lib. VI. c. VII.* P. MARTYR *ep. CCLXXXV.*

30) ROO *c. l.* FVGGER *lib. VI. cap. VI. n. 7.* ROO lib. XII. pag. 562. *non multo poſt, Carolum Geldrum, nouis iterum auxiliis inſtruxit, quibus vicinos Philippi ſubditos diuexaret.*

31) Extant matrimonii Tractatus in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p. 19.* GERH. a ROO *lib. XII. pag. 562.* de Ludouico XII. *igitur aperte iam ab eo fœdere auerſum ſeſe oſtendens, filiam Carolo principi pactam, Franciſco Angoliſmenſi deſpondet. Id ne prorſus iniquum eſſe videretur, iam antea quoſdam ſubornauerat, qui tanquam ex omnibus Galliæ conſiliis prouincialibus ad ipſum legati, in tenui ſpe prolis maſculæ hoc vti faceret, ſupplices petiuere. Id toti regno, non iniuria, neque ſine grauibus cauſis poſtulanti, negare ſe non potuiſſe, Philippo regi per legatos ſignificat, quæ ſatis euidens, erat fœderis renuntiatio.* FVGGER *lib. VI. c. XI.* PONTVS HEVTERVS *lib. VI. c. I.*

32) GERH. a ROO lib. XII. p. 561. *hanc Philippi potentiam, tot regnorum acceſſione auctam moleſte ferens Gallorum rex, & Maximiliani Cæſaris iter in Italiam eo expeditius fore timens: varia ſecum animo ſuo conſilia agitabat. Superuenerunt a Cæſare legati, qui quingentos cataphractos, quos promiſerat in Italiam ituro, mitteret, reliquum pecuniæ intra paucos dies ex pacto numeranda daret, Inſubres exules in pa-*

principibus, ſoluto conuentu Colonienſi, ſuppetias ire perrexit. Geldrus, haud contemnendas illum copias adducere videns, quibus ſimul & Brabantinis imparem ſeſe adgnoſceret, deditionem oppidi facit, ſaque, ſub certis quibusdam conditionibus, eius fidei commiſit. A Philippo quoque veniam ſupplex petiit, & in Hiſpaniam ſe cum eo iturum pollicitus eſt, id quod minime præſtitit. Cæſar vero, dimiſſo in Brabantiam filio, Coloniam ouabundus rediit, magnoque ciuium plauſu, campauis per totam vrbem reſonantibus, exceptus eſt. 33)

§. XIV. Hoc ipſo anno 1506. dum Vladislaus, Vngariæ Rex, aduerſa valetudine laboraret, Stephanus Tranſyluaniæ regulus, Annam Vladislai Regis filiam adhue infantem filio ſuo deſponderi poſtulabat, idque Vladislaus importunis cæterorum Principum intarceſſionibus prope coactus, contra vetera pacta conceſſurus eſſe videbatur. Clamabant enim illi, nullum ſe ex Germanis regem aceepturos, maxime, dum ſuperiori anno 1505. in publicis Comitiis ſuiſſet concluſum, ac inpoſterum vllo vnquam tempore, ſi Rex Vladislaus absque hærede maſculo decederet, alienæ gentis & ſanguinis Regem ſibi deligendum proponerent: addita atroci denuntiatione, vt qui contra hanc legem feciſſent, eorum Bona fiſco addicerentur, ac ipſi liberique, & poſtea eorum vniuerſi, aut perpetuo exilio, ſi capi non poſſent, aut capti præſentiſſima extremi ſupplicii pœna plecterentur. His igitur per fideles nuntios mature eognitis, Maximilianus, dum eontra pacta priora eſſet, ſtatim Poſonium cum exercitu profectus: magnum Hungaris a bello imparatis, imprimis regi, pacis quam belli partibus magis idoneo, terrorem fecit. 34) Poſtquam vero vterum geſtare reginam, & menſes prope exactos eſſe reſciuit, conſulto ſe factorum ratus, ſi partum expectet; inducias aliquot dierum impetrari facila paſſus eſt. Interim ad Calendas Iulii 1506. regina puerum enixa eſt, cui Ludouico nomen datum. Hunc cute nondum enata editum memorant, quam inunctionibus medici produxêre. 35) Poſt natum puerum, Maximilianus pacem cum Hungaris fecit, pactis de ſucceſſione denuo confirmatis. Mox Hungarico bello expeditus, iterum ad Italicum iter & coronationem Romam animum conuertens, a Venetis tranſitum petit, quem ipſi denegabant. 36)

§. XXV. Inſequenti anno 1507. Maximilianus aceeptis a Pontifice Iulio & Venetis litteris admonebatur, dignitati Imperioque conſuleret. Ludouicum anim Francorum Regem cum ingenti exercitu in Italiam deſcendiſſe, Inſubriam Imperio ſuo adieciſſe, Genuam rebellantem domuiſſe, Cardinalem Rothomagenſem aſtu vel armis Papam facere conſtituiſſe, vt accepta ab eo Imperii corona, a Germanis ad Francos dignitatem transferret. 37) Commotus Litteris Cæſar, Comitia ad diem Oculi 1507. Conſtantiæ haben-

in patriam reſtitueret, petiêre. Rex ſe præter animi ſententiam conuenta ſeruari cupere dicit, ſed de pecunia, ante tempus præſtutanda, excuſationes adfert, mox datis ad Venetos literis, hoc agit, vti illi vna ſecum Maximiliani iter impediant. Inſederat eius animum non vanus omnino timor, hac Cæſaris profectione id quæri, vti confirmato ipſi Imperio, filius in Regem Romanum eligatur.

33) G. a ROO *lib. XI. p.* 557. P. HEVTERVS *lib. VII. c. VIII.* FVGGER *c. l.* LINTVRIVS ad a 1505. *eodem anno, circa feſtum Pentecoſtes, iterum diæta celebratur pro pace, per Regem Rom. Maximilianum & principes. Ibi bellum in Alemannia intercipitur: ſed rex Franciæ per ducem quendam adeo filium Regis Romanorum in Flandria tribulauit bello forti, quod Rex Rom. cogebatur de Colonia filio venire in ſubſidium. Ibidem per æſtatem bellant, tandem pacificantur.*

34) GERH. a ROO *lib. XII. p.* 562. CZECHOROD *lib. VII. c. VI. p.* 521.

35) Verba ſunt G. a ROO *lib. XII. p.* 562. GEORGIVS SAVROMANVS *in* Orat. parentali apud FREHERVM tom. II. *p.* 426. *& rurſus quanta celeritate quam infeſto agmine Pannonias repetierit, tum Rex Vladislaus (quo nemo natus erat melior, iuſtior, aut ſanctior princeps.) ſine hærede regnum relicturus videretur; & eum tanquam diſceptatorem & ſimul ſucceſſorem accerſiuiſſet, quia pleroſque regni proceres ad id largitioni & pernicioſis factionibus anhelare compertum eſſet. In qua expeditione præter militarem laudem, animi eius quoque æquitas inſigniter enituit. Nato enim regi ex ipſo rerum motu præter omnium ſpem diuinitus filio Ludouico (cuius nunc adoleſcentis virtus tantam ſuperare cœpit ætatem, vt breui vnus & idem eius annorum & imperiorum progreſſus futurus videatur) eum ipſum inquam Cæſar primum hanc lucem aſpicientem, coram regni hæredem vltro agnouit, ſumma pietate pronunciauit, auctoritate armata conſtituit, confirmauit, atque (quod pauci admodum feciſſent) pedem non dubitanter ex tot regnorum quaſi poſſeſſione retulit, ſimul omnem exercitum prouincia innoxium reduxit.* CZECHOROD *c. l. p.* 521. *Natus eſt Ludouicus die 1. Iulii: cui Pater nomen Iulii indere volebat, ſed mater obtinuit, vt Ludouicus in memoriam Regis auunculi nominaretur. Editus in lucem, raro ſine inter homines exemplo, nudatus cute, omnibus qui aderant, noua rei admiratione obſtupeſcentibus. Vocati Medici, vt admotis fomentis delinimentisque cutem puero inducerent: qui poſt multa remedia etiam leniſſima fruſtra adhibita, cum ad omnem contactum membra trepidantia horrerent, vltimo (vt ſcribit Michael Brutus, ex relatione eorum, qui hæc ſpectabant) in ſue media per ſpinam ſecta atque exenterata infantem quoad beſtiæ calor inciperet deſeruere impoſitum habuerunt; mox in aliam, quæ ad hunc vſum cæſa præſto eſſet, & exinde in aliam eodem ordine immiſſum, donec manans ſuperne cruor, vt in puſtulis fieri animaduertimus, ſenſim in tenuem pelliculam coaleſcere, atque induere cutem incepit. Hinc verſus iſte adplicabatur: ante DIeM natVs.* FVGGER *lib. VI. c. XI.* MVLLER *lib. III. c. XIV.*

36) ROO *lib. XII. p.* 563. Singula hæc in litteris conuocationis ad Comitia Conſtantienſia narrat Maximilianus apud DATTIVM *p.* 562.

37) Verba ſunt P. HEVTERI *lib. VII. c. I.* G. a ROO *lib. XII. p.* 565. *conſtitutis Belgii rebus, Cæſar in Germaniam reuerſus, Conſtantiam ad Comitia illic indicta, ſe contulit. Aderant Septemuiri Electores omnes perſonaliter, cæterique eccleſiaſtici & ſeculares principes plerique & ex liberis Germa-*

nia

habenda indicit, quibus Electores omnes, Principes ſeculares & eccleſiaſtici, cum Ciuitatum legatis aderant ſolito frequentiores. 38) Poſtquam Maximilianus hæc Gallorum attentata Statibus propoſuiſſet, 39) dictas etiam litteras legi iuſſiſſet, ardentiſſimis principum ſententiis, ſummaque animorum conſenſione ad defendendam Imperii Germanici dignitatem, Cæſari ingentia promittuntur auxilia, quæ non ſolum pellendis Italia Francis, recipiendaque aurea Romæ corona, ſed ad recuperandam per vniuerſam Europam veteris Imperii Maieſtatem amplitudinemque videbantur ſuffectura, 40) noua quoque Matricula fuit confecta, quantum quisque militum, quantumue pecuniæ contribueret. 41) Hæc ad regem Ludouicum nunciata, effecerunt; vt is rebus Genuæ conſtitutis, Mediolanum prius, inde Sauonæ cum Ferdinando in Hiſpanias redituro collocutus, in Gallias iter maturaret. Ad famam de regis diſceſſu ex Italia, feruor ille apud nonnullos in Comitiis deſerbuit & erant, qui Cæſaris potentiæ, & Auſtriacæ familiæ incremento non ſatis æqui, parcendum eſſe impenſis contenderent, non enim tam magno exercitu iam opus eſſe. 42) Pontifex quoque varia cum animo ſuo conſilia agitans, quod veterum cum Cæſaribus controuerſiarum cauſſas nondum eſſe ſublatas ſciret, non minus ſuis rebus a Cæſare, cuius apparatus fama in immenſum auxerat, quam ante a rege timere cœperat. Itaque miſſo ad illum S. Crucis Cardinale, vti pacato itinere veniat, hortatur, nullum ſe honorem, inaugurandis Imperatoribus adhiberi ſolitum, eſſe omiſſurum. 43) Ludouicus quoque, Gallorum rex, per interpretes ſeſe apud Principes quosdam purgare conabatur, idque eo facilius, quod ad inuadenda Pontificis & Imperii iura nihil palam attentare videbatur, 44) vnum tamen ex his Ioannem Antonium de Cabellis, qui Imp. apud Status diuerſimode calumniari conabatur, captiuum fieri fecit, atque Gallorum calumniis ſingulari Apologia obuiam iuit. 45) Tandem in Comitiis decreta Cæſari fuere tria equitum, nouem peditum millia, qui eum ſemeſtri ſtipendio in Italiam euntem comitarentur, in tormenta vero & reliquos belli ſumptus, centum viginti aureûm Rhenenſium millia, ad medium Octobrem præſentanda. Hæc illi ſuis auſpiciis rem gerenti, ſufficere viſa, quibus ex ſuis ditionibus, quas vellet, copias adiungeret. 46) Heluetii quoque ſex hominum millia ſeſe miſſuros polliciti ſunt, ſed ea lege, ne contra Gallos, niſi adgreſſores arma ferre tenerentur

nia ciuitatibus honoratiſſimus quisque, ſolito frequentiores, in quorum concilio Cæſar Pontificis, Venetorum, ac aliorum aliquot literas, variis ex locis ſcriptas, legi iuſſit, ex quarum nonnullis intelligere erat, Ludouicum Gallorum regem hoc agere, vti Cardinalis Rothomagenſis, Iulio deiecto, in ſedem Apoſtolicam collocatus, Imperii coronam ipſi imponat. GVICCIARDINVS *lib. VII. p.* 679. MVTIVS *lib. XXX. p.* 313.

38) Literas conuocationis exhibet DATT *de Pace publica lib. III. c. VII. n.* 17. *p.* 562. & ex eo MVLLER *lib. IV. c. I.* §. 9. in quibus etiam dictæ cauſſæ recenſentur. Hic etiam *cap. II.* Status, qui in Comitiis comparuerint, recenſet.

39) Propoſitionem Cæſaream adducit FVGGER *lib. VI. c. XII. n.* 2. & ex eo MVLLER *lib. IV. c. III.* G. a ROO *lib. XII. p.* 56.

40) Verba ſunt P. HEVTERI *lib. VII. c. I.* FVGGER *lib. VI. c. XII. p.* 1234. G. a ROO p. 566. *Hæc & alia in hanc rem plura cum Cæſar dixiſſet, Principes & legati omnes, ira ſimul & pudore moti, magno animorum ardore non ferendum eſſe decernunt, vti Imperii dignitas a quoquam labefactetur; nedum, cum ſummo omnium dedecore, in aliam gentem transferatur; ſemel iunctis omnium viribus oſtendi deberet, Germaniam & contra Gallos, & alios quoscunque, partam maiorum virtute gloriam tueri poſſe. Sunt, qui Cæſarem hoc conuentu dixiſſe & productis rationibus demonſtraſſe, prodidere, centies centena aureûm nummûm millia ex ſuis opibus reipublicæ impenſa fuiſſe hactenus, quo tempore ab Imperii ordinibus vix quadringenta millia accepiſſet.* TRITHEMIVS *ad a.* 1507.

41) Exhibet eandem MVLLERVS *lib. IV. c. VII.*

42) ROO *p.* 566. P. HEVTERVS lib. VII. c. I. *Rex Ludouicus, his rebus intellectis, cum nulla ratione bellum cum Germanis cuperet, dimiſſo poſt receptam Genuam exercitu, in Franciam reuertitur, extincto ſopitoque apud Germanos & Italos rumore, quem Pontifex ac Veneti de ſe ſparſerant.* GVICCIARDINVS lib. VII. p. 681. *ſed non multo poſt, quid illa Comitia paritura eſſent, expectatio minui cœpit: quamprimum enim Galliæ regem ſtatim poſt Genuenſes ſubactos exercitum dimiſiſſe, transque alpes rediiſſe, in Germania cognitum eſt, timoreque de pontificatu atque imperio inuadendo ſublato, cumque reliquæ publicæ cauſſæ non tanti fierent, quin, vt plerumque accidit, priuatis commodis poſthaberentur, principum ac populorum ardor magnopere deferbuit: nam præter ceteras cauſſas per vniuerſam Germaniam erat inueteratum ſtudium, ne Cæſarum potentia tanta eſſet, vt reliqui eis parere cogerentur.*

43) ROO *p.* 567. GVICCIARDINVS *lib. VII. p.* 680.

44) ROO *c. l.* GVICCIARDINVS c. l. *nec vero Galliæ rex cauſſa ſua vlla in parte defuerat. Conſtantiam enim clam proprios homines miſerat, qui ibi latitantes atque quam occultiſſime agentes, clandeſtino principum amicorum fauore, infamiæ notas quibus grauabatur, factorum demonſtratione purgatis, quod ſtatim Genua domita tam cito exercitum dimiſiſſet: quod etſi Italia inermis eſſet, tamen quam primum trans alpes rediiſſet, quod non modo ſemper factis ab Romano imperio violando abſtinuiſſet, ſed in omnibus etiam fœderibus, pactionibus, obligationibus quas feciſſet, ſemper ſe nullis rei aduerſus ſacri imperii iura obſtringi velle expreſſiſſet, reliquorum animos mitigare nitebantur: nec tamen tantum his purgationibus freti quieſcebant, quin ſummo ſtudio, liberaliſſimaque manu, vt Germanorum ferocitatem armorum auro cuius tantopere ſplendor adamatur, temperare niterentur.*

45) Agit de eodem plenius FVGGER *lib. VI. c. XII. n.* 5. Inſtructionem eiusdem exhibet DATT *lib. III. c. II. n.* 63. & ex eo MVLLER *lib. IV. c. V.* §. 3. Imp. vero Apologiam GOLDASTVS *Polit. Reichshændeln p. XI. p.* 274. & MVLLER §. 7.

46) GVICCIARDINVS equidem lib. VII. p. 681. *Tandem vigeſima Auguſti die conuentus finem habuerunt, quibus poſt multas altercationes decretum fuit, vt Romanorum regi octo equitum, & viginti duo peditum millia, quæ ipſum in Italiam deducerent cum ſemeſtri ſtipendio, & in tormentorum aliosque qui extra ordinem fiunt ſumptus, centum & viginti Rhenenſium aureorum millia penderentur.* Idem

tur. 47) Veneti iterum per Cæſarianos de fœdere & amicitia interpellati, idem quod antea reſponderunt. 48) Agebatur in iisdem Comitiis de Heluetis ad Imperii obſequium reducendis, 49) & potiſſimum de reſtituendo Iudicio Camerali, quod Ratisbonæ iterum conſtituendum, ita vt a Cæſare duo a ſex Electoribus totidem, a ſex circulis certi conſtituerentur Adſeſſores. 50) Actum de conſeruanda pace publica, monetæ abuſibus tollendis, re veſtiaria. 51) Cauſſa quoque Bauaricæ hæreditatis plenarie componebatur, 52) atque exequiæ Philippo, Maximiliani filio ibidem celebrabantur. 53) Concedebatur etiam Friderico Sapienti, Saxoniæ Electori, vt dum Imp. ex Germania abeſſet, Generalis Vicarii poteſtate vteretur, adiunctis ipſi quibusdam Imperii Statibus, proteſtante licet deſuper Electore Palatino, a proſcriptione ſua nondum abſoluto. 54)

§. XXVI. Poſt hæc, menſe Septembri 1507. Carolus Egmondanus morte Philippi Caſtellæ Regis, liberorum eius pueritia, Cæſaris in Germania negotiis, prumiſſisque Francicis confidens, rupta pace, Brabantiam inuadit. 55) Initio anni 1508. conſiderantes Belgæ, eſſe bellum cum Geldro, inſtare cum Franco, Legatos in Auſtriam ad Cæſarem Irnſtii agentem mittunt, rogatum, (quod ante ſesqui annum recuſarant) dignaretur ad Belgas proficiſci, nepotisque ex filio Caroli Auſtriaci ditiones regere ac defendere. Legationis Principes erant Guilielmus Croyacus, Cheuriæ & Arſchoti Dominus; Ioannes Hauthemius, Brabantiæ Cancellarius, qui elegantiſſima oratione ad Cæſarem habita, effecit, vt ſtatim cum eis itineri ſe accingeret, inque Belgium veniret: vbi rebus omnibus ex Ordinum conſilio conſenſuque conſtitutis, paceque cum Carolo Egmondano Cameraci X. Decembris 1508. facta, 56) bona eorum voluntate iterum in Germaniam revertit, commiſſa Prouinciarum Belgicarum cura filiæ Margarethæ, cui ex Ordinum ſententia conſiliarios Belgas dedit. 57) Muuebat nihilominus Carolus iſte Egmondanus a Ludouico Gallorum Rege inſtigatus, turbas vsque ad Maximiliani I. obitum. 58)

§. XXVII. Exinde Cæſari cum Venetis bellum oritur, varium, graue ac diuturnum, idque ob denegatum ipſi tranſitum. Licet inuidia contra Venetos concepta maiorem cauſſæ partem tulerit. 59) Sub initium igitur anni 1508. Cæſar fecialem, qui ipſum ad Cæſaream coronam accipiendam in Italiam tranſire velle ſignificaret, & quatuor equitum millia recipi poſtularet, Veronam miſit: cui Veronæ magiſtratus ea re prius Venetiis diſcuſſa, reſponderunt, ſi eius aduentus nulla alia quam coronæ accipiendæ cauſſa, ſe illum

Idem dicit GERH. a ROO lib. XII. p. 567. FVGGER lib. VI. c. XII. n. 6. MVLLERVS tamen ex Actis Publicis demonſtrauit lib. IV. cap. VI. duodena ſaltim millia fuiſſe decreta, ita tamen vt fama fieret de triginta millibus.

47) Mittebantur primum Imperii nomine ad Heluetos legati, de quo FVGGER lib. VI. c. XII. n. 3. MVLLER lib. IV. c. IV. qui poſtea legatos in Comitia miſerunt. De his optime G. a ROO lib. XII. p. 567. *per eosdem dies, Heluetii quoque per legatos de auxiliis ad hoc iter mittendis ſollicitati: quanquam a Diuionenſi Præfecto & aliis Galli internunciis, ne id facerent, admonebantur, ne tamen a communi totius Imperii conſenſu diuerſum ſentire viderentur, ſex hominum millia ſeſe miſſuros polliciti ſunt, ſed ea lege, ne contra Gallos arma ferre tenerentur, in cætero dicto audientes futuri. Adhæc reſponſum eſſe a legatis memorat Stumpfius, Heluetios aut Cæſari in omnibus obſequi, aut domi relinqui debere. Sunt qui, vt duodecim millia ſuis ſtipendiis conſcriberent, legatos in mandatis habuiſſe dicant, ſed exorta animorum offenſione, re infecta abiiſſe.* Agit autem de hoc negotio STVMPFIVS lib. XIII. c. XXXII.

48) ROO p. 567. FVGGER lib. VI. c. XII. n. 6. MVLLER lib. IV. c. IX.

49) MVLLER lib. V. c. X.

50) De hoc Receſſu Conſtantienſi plenius egit §. XVI. & ſqq. & MVLLERVS lib. IV. cap. XI. FVGGER p. 1240. Extat etiam in Corpore Receſſuum p. 94. Ordinatio Cameralis Conſtantiæ 1507. confecta. DATTIVS lib. III. c. VII. p. 560. ſingulos Aſſeſſores tunc lectos recenſet.

51) De his pluribus egit MVLLERVS lib. IV. c. XII. XIII. XIV. & c. XVIII. vti integer Receſſus reperitur & apud DATTIVM lib. III. cap. VII. n. 10. p. 557.

52) FVGGER lib. VI. c. XII. n. 7. MVLLER lib. IV. c. XV.

53) FVGGER lib. VI. c. XII. MVLLER lib. IV. c. XVI.

54) FVGGER lib. V. cap. XII. n. 7. diploma deſuper conceſſum exhibet MVLLERVS lib. V. c. I. Hic Vicariatus autem Saxoni conceſſus, eo quod Philippus Palatinus proſcriptione ſua nondum eſſet abſolutus, prout ex FVGGERO diſcimus. c. l. MVLLER lib. V. c. III. Fridericus interim ideo in nummis audit. *Sacri Romani Imperii Locum Tenens Generalis.*

55) P. HEVTERVS lib. VII. c. I. p. 154. G. a ROO lib. XII. pag. 567. FVGGER lib. VI. cap. XII. n. 8.

56) Extant pacis Tabulæ in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX Tom. II. pag. 29. apud du MONT Tom. IV. p. I. p. 109.

57) HEVTERVS lib. VII. c. II. qui etiam legatorum exhibet orationem, FVGGER lib. VI. c. XII. n. 9. FVGGER p. 489.

58) De his motibus plenius in Hiſtoria Geldrica egit PONTANVS lib. XI. v. HEVTERVS lib. VII. c. III. & VIII. Conqueritur de eo ipſe Maximilianus in litteris ad Germaniæ Status apud DATTIVM lib. III. c. II. n. 65.

59) P. HEVTERVS lib. VII. c. II. *exinde Cæſari bellum cum Venetis oritur, varium, graue, ac diuturnum. Cauſa fuit arrogantia Germanorum, & ambitio Venetorum, ortumque eſt apud Auſtriacos, Carnias Alpes vicinasque ditiones incolentes. Paulo ante recuſarunt Veneti tranſitum Cæſari, Romam cum exercitu, vt aurea a ſummo Pontifice redimeretur corona, tendenti.* Sic etiam ANDREAS GRITTVS in oratione ſua ad Senatum Venetum habita apud GVICCIARDINVM lib. VI. p. 693. *nihil enim nobis, tum ob imperii autoritatem, cuius incrementum ſemper nobis ſuſpectum eſſe debet: tum Auſtria familiæ cauſſa, quæ in aliquot noſtra loca ius ſe habere exiſtimat: tum ob Germaniam, cuius inundationes imperio noſtro nimium periculoſæ ſunt, propinquitatem, perniocioſius foret, quam ſi Romanorum*

illum maximo cum honore accepturos: ſed cum tormenta, alioſque bellicos apparatus ad ipſorum fines duxiſſet, facta ab eius oratione diuerſa apparere. 60) Hinc Tridentum veniens III. Februarii 1508. trina vice per præconem Laurentium Loredanum, Ducem, Venetorumque Senatum in iudicium vocat, nemineque eorum comparente, eos in bannum Imperii maius declarat. 61) Hinc ad tertium Nonas Februarii publicis ſupplicationibus peractis, iter in Italiam edicit, & per Matthæum Langium, epiſtolarum magiſtrum, e ſuggeſtu, non iam regem, vt hactenus, ſed Romanorum Imperatorem ſe deinceps adpellandum, promulgari iubet. 62) Sed poſtquam iam ex Italia redux eſſet factus, Bolſani per Bernhardinum, Tituli S. Crucis Cardinalem, litteras a Pontifice accepit, quibus ille Imperatoris titulum Tridenti adſumptum abs ſe confirmari ſignificaret, non aliter ac ſi auream eius capiti impoſuiſſet coronam. Veritus enim, ne antiqua Imperii iura ſibi iterum vindicaret. 63)

§. XXVIII. Cæſar igitur armis viam facturus, ſtatim cum mediocribus copiis Tridento profectus, per montes Vicentiam contendit, ac Roueredo per Marchionem Brandenburgi fruſtra tentato, captisque aliquot oppidis, 64) quarto die, ex quo Tridento exceſſerat, in Germaniam magna omnium admiratione per Boltzanum eſt reuerſus, maiores copias congregaturus. 65) Veneti ob Cæſaris diſceſſum elati, conſcriptis decem peditum, duobusque equitum millibus, Gallorumque auxiliis ſuffulti, 66) hæreditarias Cæſaris ditiones ad Atheſin ſitas inuadunt, Carnos, Hiſtrios, ac Foro-Iulienſes vaſtant. Ab alia parte Andreas Grittus, cum quinque peditum millibus & equitibus leuis armaturæ

rum rex aliquod imperium in Italia haberet. Hæc plenius exponit HISTOIRE DE LA LIGVE FAITE A CAMBRAY *lib. I.* ſingulari cura hoc bellum expoſuerant ANDREAS MOCENICVS libris VI. & BERNARDINVS ARLOMVS libris VI. Vtrique extant in BVRMANNI *Theſauro Italiæ Tom. V. pag.* III.

60) Verba ſunt GVICCIARDINI *lib. VII. p.* 702. P. BEMBVS *Hiſt. Veneta lib. VII. p.* 767. G. A ROO *lib. XII. p.* 568.

61) FVGGER *lib VI. c. XIII. n.* I.

62) Verba ſunt G. A ROO *lib. XII. pag.* 568. GVICCIARDINVS lib. VII. 702. *Maximilianus igitur Tridentum profectus, vt belli initium faceret, tertio Februarii die ſupplicationes tota vrbe indixit: quibus ipſemet Imperii feciales & Cæſareum enſem vagina vacuum ante ſe habens interfuit: in quarum fine, Matthæus Langius, qui illi ab epiſtolis erat, & poſtea Gurcenſis Pontifex fuit, eminenti ſuggeſto conſcenſo, Cæſaris nomine, illum non amplius Romanorum regem, ſed quemadmodum reges Romanorum, quum ad coronam accipiendam veniunt appellari conſueuerunt Imperatorem deſignatum nuncupans, eius in Italiam hoſtiliter exercitum traducendi decretum promulgauit: eodemque die vt nemo Tridento exiret, cauit.* FVGGER *c. l.* MVLLER *lib. IV. c. VI.* Qua ratione etiam hoc Imperii Statibus ſignificauerit, poſtulans ab iisdem, vt ipſum Electi Imperatoris Romanorum titulo honorarent, docent litteræ ipſius ad Eslingenſes ſcriptæ, apud DATTIVM *lib. III. c. VII. p.* 569. & MVLLERVM *lib. V. c. VI.* §. 6.

63) Dicitur quidem, quod Tridentum Cardinalis miſſus. Sic enim P. HEVTERVS lib. VII. c. II. *miſerat illi Pontifex Tridentum vsque diploma aureis exaratum litteris, quibus eum Cæſaris titulo ornabat, non aliter quam ſi auream eius capiti impoſuiſſet coronam. Id autem ea Pontifex faciebat de cauſa, ne cum exercitu vlterius tenderet, veritus ne antiquum in Italia ius auctoritatemque, vt prædeceſſores aliquot Cæſares conati erant, aſſerendum ſibi cenſeret, dignitatem ac libertatem Italiæ minuendo.* LINTVRIVS ad a. 1507. *Papa transmiſit Cardinales ad Tridentum, cum Corona, & Imperiali Titulo, ipſum coronando, & titulo inſigniendo; ſed prudenti vſus conſilio, Titulum recepit Cæſaris, coronam vero Romæ, vt decet, afferre recipiendo voluit.* CVSPINIANVS *p.* 480. FVGGER *lib. VI. c. XIII. n.* 2. Aſt G. a ROO *lib. XII. p.* 569. litteras ipſi Bolſani poſt factam Tridenti proclamationem, fuiſſe porrectas, auctor eſt. Idem docet ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS Annalibus Augſtburgenſibus p. 1745. *Hoc anno* (1508) *dum Germanici regni deſtinata copia, cum Cæſarianis Tridenti ingererentur, inque iuſti exercitus numerum excreſcerent, noluit Iulius ſuſpicioſus papa, præcipue Venetis inhortantibus, tanta turba Italiam vlterius turbari. Quin miſſa extemplo XIV. Februarii die ex Vrbe plumbata bulla, Maximiliano Cæſari plenam poteſtatem fecit, vt ſe Romanorum electum Imperatorem deinceps & ſcribere & nominare ipſo facto deberet.* PETRVS MARTYR ep. CCCLXXXI. *Maximilianum Cæſarem inter Tridentum & munitam Venetorum arcem nomine Roueredum caſtra metantem nouo Summus Pontifex titulo inſigniuit.* Patet hoc potiſſimum ex Poſtſcripto litterarum Imp. ad Eslingenſes Bolſani ſcriptarum, apud DATTIVM *lib. III. c. VII. n.* 30. quo dicit, Papam adſumptionem tituli Imp. ab ipſo Tridenti factam, approbaſſe. CONRING *de Imperio Romano Germ. c. XII.* DATT *lib. III. c. VII. n.* 30. *ſqq.* Ab iſto autem tempore Imp. modo electi Imperatoris titulo fuit vſus.

64) P. HEVTERVS *lib. VII. cap. II.* GVICCIARDINVS *lib. VII. pag.* 702. GERH. a ROO *lib. XII. p.* 569. FVGGER *lib. VI. c. XIII. n.* 3.

65) Sic P. HEVTERVS *c. l.* GVICCIARDINVS lib. VII. p. 703. *ex quo cum indies feliciores ſucceſſus expectarentur, quarto poſtquam Tridento diſceſſerat die, omnium animis ob tantam vel inconſiderantiam, vel inconſtantiam ſumma admiratione repletis, repente Bolgianum, quod oppidum ab Italiæ finibus longius quam Tridentum diſtat, regreſſus eſt.* Veram autem diſceſſus cauſſam exponit G. a ROO *lib. XII. p.* 569. dicens: *cum vero audiret Venetos Bartholomæum Liuianum (Aluianum quidam vocant) & Georgium Cornarium, magni nominis duces, euocaſſe, & auxilia non contemnenda a Gallo expectare, vti & ipſe maiora ſibi præſidia pararet, Ocnipontem, atque inde Vlmam, inſignem Sueuiæ ciuitatem, magnis itineribus contendit, vbi conuentu ordinum indicto, Sueuici fœderis vires in bellum Venetum ſollicitauit, & promiſſa ab Imperio auxilia, in alios ſex menſes prorogari poſtulauit. Sed antequam certi aliquid reſponderetur, propter Geldrorum aſſiduas excurſiones, in Belgium qua potuit celeritate profectus, prouinciarum gubernatione Bruxellis ſuſcepta, & pecunia in bellum Geldricum imperata, in Germaniam rediit.* GVICCIARDINVS *lib. VII. p.* 704. De Sueuici autem fœderis Conuentu Vlmenſi teſtatur Maximiliani Reſcriptum apud DATTIVM *lib. III. c. VII. n.* 46.

66) P. HEVTERVS *c. l.* GVICCIARDINVS lib. VII. p. 703. *hoc tam debile initium Venetorum animos excitauit, quare cum multos pedites conſcripſiſſent*

Digitized by Google

turæ Albania, Alpes Atheſinas inuadit, Trautſonium, ducem Cæſareum in valle oppidi Codorisni fundit. 67) Altera Cæſareani exercitus pars, in Italiam ſe dimittere conata, ad arcem Petronianam a Nicolao Comite Petiliano, Venetorum, ac Triuultio, Francorum Ducibus, quibus aliquot mercenariæ Hiſpanorum cohortes acceſſerant, accepta clade, eſt repulſa. 68) Veneti, partim fuſo, partim repulſo Cæſaris exercitu, ad deditionem compellunt Cluſium, Cadoram, Gradiſcam, Cormonam, Goritiam, ac Wipachum. Antonius Contarenus, educta claſſe, occupat Dumum, Tergeſtum ac Biſtoniam, & niſi vlterius Triuultius procedere recuſaſſet, ſciens, Regem irritari nolle Cæſarem, Tridentum cum vniuerſa ſubiecta regione Veneti in poteſtatem redegiſſent. Cæſar enim eo tempore imparatus, Coloniæ Agrippinæ res priuatas atque Imperii tractabat. 69) Quas ob cauſſas conuenere ad Ripam Benaci lacus oppidum, Imperatoris nomine, Tridentinus præſul, Paulus Lichtenſteinius, & Cyprianus Serentinus ab epiſtolis, a Venetis, Zacharias Contarenus, Gallorum Regis nomine aderant Iacobus Triuultius, & Carolus Iuſredus, Mediolanenſis Senatus Princeps, qui inducias inter Cæſarem & Venetos in triennium pangunt ea lege, quæ quisque tenebat, interea temporis poſſideret, ac pro arbitrio muniret: quibus induciis Cæſareani nulla ratione indui potuere, vt Geldriæ Dux comprehenderetur. 70)

§. XXIX. Quærebat interea Cæſar rationem, qua acceptum a Venetis detrimentum ac dedecus ſarciret. Irritarant enim hoc bello Veneti, nimia dominandi detecta libidine, non ſolum Cæſarem, ſed Papam Iulium, & hactenus ſocium Ludouicum Francorum regem, maxime ob arrogantes induciarum conditiones, quas ſe inconſulto, neglectoque Geldro præſcripſerant. Retundendam igitur ſuperbæ Vrbis ambitionem Pontifex Iulius, Cæſar, Francus, atque Hiſpanus iudicantes, contra Venetos coniurant, ac Cameraci apud Belgas, locum mittendorum Legatorum, ſanciendique fœderis, tanto ſilentio conſtituunt, vt, cum fama tale quid agi ſpargeret, Veneti non crederent. Venit Cameracum pro Cæſare filia eius Margaretha, Belgarum Gubernatrix, Matthæus Langius, Cæſari ab Epiſtolis, ac Nicolaus Friſius; pro Rege Ludouico Georgius Amboſius, Cardinalis Rothomagenſis, tandemque & Ferdinandi Hiſpaniæ Regis Legatus; ſparſerantque famam, ſe coiiſſe, vt pacem inter Caſtellæ Principem Carolum Auſtriacum ac Geldriæ Ducem facerent, factis inter eos hac de cauſa quadraginta dierum induciis; tractantque multa variaque de rebus Geldricis ac Nauarræis, ſed adeo frigide multis verbis chartas implentes, vt facile appareret, non hiſce de rebus eos conueniſſe. Decimo Decembris die 1508. fœdus Cameraci concluditur, atque in ſummo Templo publicatur, & iureiurando confirmatur, non tamen diuulgatur bellum communibus viribus in Venetos decretum. Repetebat ab iis Pontifex Iulius, vt ab iniuſtis poſſeſſoribus, Fauentiam, Ariminium, Ceruiam, Cæſar Imperii nomine Patauium, Vicentiam, Veronam, ſuo nomine Forum Iulii, & Taruiſium; Francorum Rex, vt Inſubrum Dux, Cremonam, Gioradadam, Brixiam, Bergomum, & Cremam; Hiſpaniæ Rex Portus & Oppida a Ferdinando Neapolitanorum Rege, bello Francico Venetis oppignorata, Sipontum, Tranium, Monopolim, Brunduſium, ac Hidruntum. Vt autem Cæſar legitimo titulo inducias cum Venetis factas rumpere poſſet, cautum fuit, Pontifex ab eo, Pontificatus Patrono, auxilium contra Venetorum iniurias imploraret; Francorum Rex ipſemet ad bellum primus omni-

pſiſſent, Gallicas copias, quæ cum Triuultio Veronæ erant, Roueretum euocarunt, maioribusque apparatibus cœptis, Galliæ regem ad idem faciendum incitabant: qui Italiam petens quinque Heluetiorum millia ſuis, & tria millia Venetorum ſtipendiis præmittebat: quoniam ea gens, cum Maximilianus pecuniam numerare non potuiſſet, tandem prorſus ad regis ſtipendia erat conuerſa: qui nihilominus vbi acceptis ſtipendiis conueniſſent, Venetorum imperium ingredi, ſe nulla alia in re quam ad Mediolanenſis imperii defenſionem, aduerſus Cæſarem militare velle profitentes noluerunt. GVICCIARDINVS *c. l.*

67) P. HEVTERVS *c. l.* G. a ROO lib. XII. p. 569. *interim Venetorum duces, ſuperatis quæ Cadurium ducunt anguſtiis, recta in Germanos ibi agentes aciem direxêre. Hi quod ex improuiſo ſeſe circumuentos, & effugia, ab incolis locorum Veneti nominis ſtudioſis, inſeſſa videbant, neceſſitate pugnandi in fortitudinem verſa, facto globo, acerrime repugnantes, numero hoſtium victi ſunt.* FVGGER *lib. VI. c. XIII. n.* 3. P. BEMBVS *lib. VII. p.* 273. GVICCIARDINVS *lib. VII. p.* 705.

68) P. HEVTERVS *c. l.*

69) P. HEVTERVS *c. l.* G. a ROO *lib. XII. p.* 570. FVGGER *c. l.* P. BEMBVS *c. l.* GVICCIARDINVS *p.* 706.

70) P. HEVTERVS *c. l.* G. a ROO p. 570. *Cum in hunc modum res, non ſatis proſpero ſucceſſu, gereretur, (neque enim promiſſa ad tempus pecunia numerabatur, & auxilia alii citius, alii tardius aduentabant) de induciis agi cœptum. Conuenêre itaque ad Ripam Benaci lacus oppidum Imperatoris nomine Tridentinus præſul, & Cyprianus Serentinus ab epiſtolis, a Venetis Zacharias Contarenus. Gallorum quoque regis mandato, ſine quo Veneti nihil paciſci volebant, aderant Ioannes Iacobus Triuultius, & Carolus Iuſredus, Mediolanenſis Senatus Princeps. Cumque de induciis ad triennium ſeruandis, quo tempore ea quisque loca quæ habebat, retineret, conuenire videretur, in eo tantum difficultas offerebatur, quod Gallus generales eſſe illas, & Geldrum iisdem comprehendi volebat. Veneti vero, vti bellum a ſuis finibus auerterent, ac induciarum tempore imperia ſua in iis locis quæ ceperant, confirmarent, ſeorſum a Gallis conſilia habere cœperunt, & ſuo tantum nomine inducias fecerunt, reclamantibus regis legatis. Etſi vero Veneti ſatis idoneas eius rei cauſas adferebant (quod tranſalpinarum rerum cura nihil ad ipſos attineret, ſed de mutuo in Italicis bellis auxilio fœdus eſſe factum, & regi ſi induciis comprehendi vellet, locum & tempus relictum eſſe dicerent) ille tamen grauiter eam rem tulit, veteresque offenſas, bello Neapolitano oblitas, in memoriam reuocauit.* GVICCIARDINVS *lib. VII. pag.* 709. P. HEVTERVS *lib. VII. pag.* 287. FVGGER *lib. VI. cap. XIII. n.* 5.

omnium ſociorum proficiſceretur, alter alteri, ad ſua recuperanda, auxilio eſſet; pax cum Venetis, niſi communi conſenſu, non fieret: tres menſes conceſſi, qui rebus ſuis recuperandis fœderi vellent adſcribi: Francorum Regi Cæſar diploma confirmaret de Ducatus Mediolanenſis iuſta poſſeſſione, Rex Cæſari perſolueret quingenta millia florenorum. Addita eſt fœderi pax inter Principem Carolum ac Geldriæ Ducem; quæ non fuit diuturna. 71) Idemque fœdus d. 17. Nouembris 1510. Bleſis fuit ratihabitum & prorogatum. 72) Pontifex Iulius, ingentem imminere Italiæ tempeſtatem hoc fœdere videns, Venetis obtulit, ſe fœderi non ſubſcripturum, ſi Ariminium ac Fauentiam ſibi reddidiſſent. Qua de re diu deliberantes, tandem magno ſuo malo ſeraque cum pœnitentia negauere. Tum Iulius fœderi Cameracenſi ſubſcribit. 73) Semel Veneti, inſtantis belli mole perculſi, Legatos ad deliniendum Cæſaris animum mittunt. At ille ingenti incenſus ira, audire eos, nec in conſpectum admittere voluit. Nec multo poſt miſſi in Galliam Imp. legati, coram quibus magna ſolennitate fœdus illud iuramento confirmauit. 74) Rothomagenſis, cum Alberto Pio Carpenſi, & Lutetiano præſule, ad Maximilianum proficiſcuntur, qui & ipſe eodem ritu, ac cæteri fœdus comprobauit. 75) Indeque Ludouicus per litteras Tridenti XIV. Iunii 1509. ſcriptas, de Ducatu Mediolanenſi a Maximiliano fuit inueſtitus. 76) Carolus etiam Dux Sabaudiæ datis ad Imp. & Gallorum Regem litteris d. 10 Maii 1509. Auguſtæ Taurinorum ſcriptis hoc fœdere volebat comprehendi. 77) Ludouicus XII. etiam illud ſingulari ſcripto d. 19. Maii 1519. declarauit. 78)

§. XXX. Indicto a Ludouico XII. Venetis bello, proſcriptisque iisdem a Pontifice 79) a. 1509. XIV. Maii ad Geraddam medio inter Mediolanum & Cremam itinere, inter Francos & Venetos collatis ſignis, concurritur. Superantur ingenti peditum cum iactura Veneti. 80) Poſt hanc victoriam, Rex Ludouicus ſpatio quindecim dierum, oppida, quæ repetebat omnia, in fidem accepit; inſuperque Pontifici ac Cæſari occaſionem dedit, nullo negotio ſua recipiendi, refugiente Comite Nicolao Petiliano, Venetorum Imperatore, cum maxima exercitus parte Meſtrium, quod eſt extremum Venetæ ditionis in continente Oppidum, vix ſeptimo a Venetorum vrbe lapide diſtans. 81) Veneti rebus afflictis aliud remedium non reperientes, Pontifici ac Cæſari, quæ repetebant, fruſtra offerunt. Tantus enim eos ex aduerſo prælio inceſſerat terror, vt vrbem munirent, ſubditos nomina dare cogerent, & ad conciliandam beneuolentiam, portoria remitterent, leges frumentarias tollerent, ad Germaniæ Septemuiros, liberasque Ciuitates legatos mitterent, vt apud Cæſarem pro pace interpellarent. 82) Agebatur quidem de Cæſaris & Gallo-

71) His verbis celebre illud fœdus Cameracenſe cum debitis circumſtantiis deſcribit PONTVS HEVTERVS *lib. VII. c. II.* Eadem fere habet G. a ROO *lib. XII. p.* 572. FVGGER *lib. VI. c. XIII. n.* 3. GVICCIARDINVS *lib. VIII. ineunte*, qui & p. 719. dicit: *Cameraci pauciſſimorum dierum interuallo res confecta eſt, nulla re niſi omnibus peractis, cum Catholici regis oratore communicata, quæ poſtero die qui fuit Decembris decimus, in maiori templo, Margarita, Rothomagenſis, & Hiſpani legati ſolenni ſacramento ſancita fuit, nulla alia re tunc in vulgum prolata, niſi inter pontificem & hos principes ſingulos perpetuam pacem fœdusque contractum.* TRITHEMIVS *ad a.* 1509. P. BEMBVS *lib. VII. p.* 290. MVTIVS *lib. XXX. p.* 313. IVSTINIANI *hiſt. Veneta lib. XI. pag.* 216. IO. MARIANA *lib. XXVIII. c. X.* Agitur de hoc foedere in Litteris Ludouici XII. *Tom. I. p.* 120. 122. 124. & *pag.* 136. reperiuntur Articuli quidam ſeparati, qui Cameraci XI. Decembris 1508. de negotiis quibusdam Belgicis fuerunt concluſi. Integram hiſtoriam continet libellus ſub titulo: *Hiſtoire de la Ligue faite a Cambray, a la Haye* 1710. 12. Extat fœdus illud in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. pag.* 25. apud du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 113.

72) Extat illud apud du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 132.

73) Extat Bulla Papalis, per quam fœderi Cameracenſi ſubſcribit in RECVEIL *Tom. II. pag.* 28. apud du MONT. *p.* 116.

74) Teſtantur de hoc litteræ legatorum Cæſaris in Gallia ad Margaretham Auſtriacam inter litteras Ludouici XII. *Tom. I. p.* 152.

75) ROO *lib. XII. p.* 572. Extat Inſtrumentum Maximiliani deſuper datum, apud P. IVSTINIANI *Rer. Venet. lib. XI. pag.* 217. & FVGGERVM *n.* 9.

76) Extant iſtæ in RECVEIL *Tom. II. p.* 29. apud du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 118.

77) Extant iſtæ apud du MONT *Tom. IV. p. I. pag.* 116.

78) Ludouici XII. declaratio in campis ad Pontilio extat *p.* 117.

79) GVICCIARDINVS *lib. VIII. p.* 737. G. a ROO *lib. XII. p.* 572. FVGGER *lib. VI. cap. XIII. p.* 1257. Extat Venetorum proſcriptio X. Aprilis 1509. apud GOLDASTVM *Reichshandeln p. XII. p.* 391. & *Reichshandlungen p.* 72.

80) P. HEVTERVS *lib. VII. c. II.* G. a ROO *lib. XII. p.* 573. *cecidere ex vtrisque plurimi in ipſa pugna, ex Venetis fuga quoque nonnulli, apud ipſos peditum, apud Gallos equitum iactura maior fuit ad octodecim hominum millia vtrinque deſiderata, ſunt qui prodidere.* Idem paulo poſt: *atque hæc fuit nobilis illa ad Giaraddadam pugna, quæ pridie Idus Maias commiſſa eſt, cum magno rerum Venetarum detrimento. Rex eo loco ſacellum S. Mariæ Victoriæ nomine dedicauit.* GVICCIARDINVS *lib. VIII. p.* 745. P. BEMBVS *lib. VII. p.* 300. FVGGER *n.* 13. IVSTINIANI *pag.* 226. Hanc Venetorum etiam Stragem deſcribit P. MARTYR *ep. CCCCXVI.*

81) P. HEVTERVS *cit. loc.* P. MARTYR ep. CCCCXIX.

82) P. HEVTERVS *c. l.* GVICCIARDINVS *lib. VIII. p.* 747. FVGGER *lib. VI. c. XIII. pag.* 15. G. a ROO *lib. XII. p.* 573. *Veneti his difficultatibus circumuenti, neque vllum in armis præſidium eſſe videntes, vltro hoſtibus, quod amiſſuri erant, offerendum rati: de relinquendo continentis imperio, conſilium cepère: & magiſtratibus, quos Patauii, Veronaque & aliis locis Maximiliano deſtinatis habebant, vti locis in eorum poteſtate relictis, ipſi domum redirent, imperauère.* Reperitur equidem in GOLDASTI *Reichshandlungen pag.* 69. Oratoris

Veneti

Gallorum Regis conuentu in campis apertis ad Gardam, qui tamen interruptus fuit. 83) Denegabantur eodem tempore Cæſari in Comitiis Wormatienſibus Iunio menſe 1509. inſtitutis, a Statibus Imperii contra Venetos auxilia, 84) Cæſar tamen XIII. Iunii 1509 Wormatiæ ſententiam proſcriptionis contra Venetos tulit. 85) Mittebatur ad ipſum a Venatis Antonius Iuſtinianus, qui oratione ad prouocandam commiſerationem eximie compoſita, promiſſiſque Cæſari ſingulis annis aureorum nummûm quinquaginta millibus, fruſtra laborauit. 86) Exinde Veneti Legatum in Apuliam miſere, Regi Ferdinando eius ditionis oppida, quæ præſidiis obtinebant, liberaliter reſtituentes. 87) Aſt, licet Veronenſes, Patauini, Vincentini, aliorumque oppidorum ciues ſeſe Imp. dederent, 88) paullo tamen poſt aliquot ciuium opera, ductu vero Andreæ Gritti, Patauium recuperant, quod fruſtra iterum Cæſar oppugnabat. 89) Et licet Imp. cum reliquis fœderatis de ipſa Venetorum vrbe oppugnanda conſilia agitaret, illud tamen ob diuerſos animorum ſenſus caruit effectu 90) Hinc pecuniæ inopia preſſus, dimiſſo exercitu, in Germaniam regreditur, Marchione Brandenburgico cum præſidio Veronæ relicto. 91) Fruſtra tamen

Veneti diffidatio ad Imp. Memmingæ XXX. Decembris 1508. facta, cum Imp. reſponſione, iſta tamen oratio nimiam arrogantiam ſapit, vt cum adlegatis Scriptorum locis plane non conueniat.

83) Agit de eodem G. a ROO lib. XII. p. 576. *ſub Iunii menſis initium Maximilianus Tridentum profectus, cum de regis victoria in itinere audiuiſſet; ex ſuis ad eum miſit, qui gratularentur, ſimul & de opera fideliter nauata gratus ageret. Cum iis a rege miſſus Rothomagenſis, vti cum rege in colloquium veniret, conſtituit, eis ad Gardam in apertis campis dictus eſt locus. Sed Maximilianus, cum Ripam Tridentinam vsque veniſſet, mutato conſilio, in Carnos iter conuertit, miſſoque Cremonam Matthæo Langio, regi ſignificat, illo ſe ob neſcio quos tumultus, iuiſſe, rebus inſpectis, propediem adfuturum, rogare vti aduentum operiretur. Hanc eius excuſationem, quidam ex ſuſpicione aliqua profectam, alii aliter interpretati ſunt. Ipſe cum exercitu numeroſiore in Italiam ire, & Venetias ipſas aggredi velle, præ ſe tulit. Rex mora pertæſus, Mediolanum abiit, & in Galliam iter expedire iuſſit.* Conqueritur de hoc interrupto conuentu Andreas de Burgo, legatus Maximiliani I. in litteris ad Margaretam Auſtriacam, inter Litteras Ludouici XII. *Tom. I. p.* 175. vbi dicit: *& ſemble que le Grand Diable ait tenu la main à interrompre ladite veue.* GVICCIARDINVS *lib. VIII. p.* 761.

84) LINTVRIVS ad a. 1509. p. 113. *eodem anno, Veneti grauiter debellantur. Et Maximilianus Wormatia apud electores & principes in dieta auxilium quærit: ſed non obtinet pro tunc & Cæſar ſcriptis inuehitur contra Status Imperii tunc & poſtea.* FVGGER *lib. VI. c. XIII. n.* 8. 11. Cauſſabantur potiſſimum Germani, quod fœdus Cameracenſe ſine ipſorum voluntate concluſum, Imperium hoc bellum non concernere, auxilia quæ poſtularentur, nimis eſſe ſubitanea. Continentur Acta horum Comitiorum in GOLDASTI *Reichshandlungen p.* 84. & *Politiſchen Reichshandeln p. XII. p.* 400. *ſqq.* Cauſſas denegationis etiam recenſet TRITHEMIVS *ad a.* 1409.

85) Extat ſententia proſcriptionis apud GOLDASTVM *Conſtit. Imp. Tom. II. p.* 117. Litteræ diſfidationis quorundam Statuum *in Reichshandl. p.* 92.

86) Verba ſunt HEVTERI *lib. VII. cap. II.* Idem lib. VII. c. XIII. *in quantam rerum deſperationem Veneti hoc bello aliquando fuerint redacti, patet ex oratione Antonii Iuſtiniani, Venetorum ad Cæſarem anno* 1509. *Legati, habita Latine pro impetranda pace: quæ a Petro Bembo ſilentio preſſa, a Franciſco Guicciardino Hiſtoria Italica libro octauo hoc fere modo recitatur.* Sequitur inde ipſa Oratio. GVICCIARDINVS lib. VIII. p. 752. *& præterea vt illum aliqua ratione ad pacem flecterent, ſumma celeritate Antonium Iuſtinianum legatum ad eum miſerunt: qui ad Cæſaris conſpectum in publico conſeſſu admiſſus, miſere & ſubmiſſe admodum, ſed fruſtra, quia Cæſar nulla de re abſque Gallia rege paciſci volebat, loquutus eſt.* Inde ipſam Iuſtiniani orationem inſerit, quæ tamen in noua editione Veneta Hiſtoriæ GVICCIARDINI fuit omiſſa. Eandem inſeruit ROO *pag.* 574. & Germanice verſam FVGGER *n.* 16.

87) GVICCIARDINVS *lib. VIII. p.* 756. G. a ROO *p.* 576.

88) G. a ROO lib. XII. p. 576. *Veronenſes Piſcariam ad regem profecti, claues, quas attulerunt, Maximiliani legatis forte præſentibus dare iuſſi. Illorum exemplum ſecuti ſunt Patauini, Vincentini, & aliorum quoque oppidorum ciues, præter Taruiſinos, qui vnius ciuis Marci Beliſſarii exhortatione, in Venetorum fide permanſere.*

89) P. HEVTERVS c. l. *pauloque poſt aliquot ciuium opera, ductu vero Andreæ Gritti, Patauium recuperant. Aperta enim porta, vt plauſtra aliquot frumento, fænoque onuſta intromitterentur, Grittus, cum pedite equiteque ſuccedens eam occupat, pauloque poſt arcem expugnat, Leonardo Triſſino cum quatuor aliis, qui Vrbem Cæſari tradiderant, Veneto in foro ſtrangulato. Exinde oppugnantLigniacum, Patauio propinquum. Cæſar ſuorum negligentia amiſſum recuperaturus Patauium, iuſto cum exercitu, ſociorum auxiliis; magnoque tormentorum apparatu obſidet, fruſtraque oppugnat. Erat enim in Vrbe Comes Petilianus cum firma electaque peditum equitumque manu.* Eadem dicit ROO *lib. XII. p.* 577. FVGGER *lib. VI. c. XIV. n.* 2. 4. GVICCIARDINVS *lib. VIII. p.* 767. BEMBVS *lib. VIII. p.* 352. 362.

90) G. a ROO lib. XII. p. 577. de Maximiliano: *Inde maiora iam animo conſilia agitans, miſſis ad confœderatos nunciis, vti totis ſimul viribus res vrgeretur, Gallica Aragoniaque claſſe cum Pontificiis triremibus coniuncta, Venetia ipſa bello peteretur, propoſuit. Eam rem Gallus, ſi eius vrbis expugnata commoda ad omnes ſocios eſſent reditura, vtcunque approbare videbatur; Aragonius vti improbam & de qua in Cameracenſi conuentu nihil actum erat, reiiciebat, Pontifex quoque, ne vel Cæſaris vel Galli potentia per Italiam augeretur, veritus, ab eo conſilio alienus erat.* GVICCIARDINVS lib. VIII. p. 762. *imo quaſi reliqua omnino confecta eſſent, vt coniunctis ſociorum viribus, Veneta vrbs oppugnaretur proponebat: quæ res a Gallia rege libenter audita, ſed Pontifici moleſta fuit: Aragonia vero rex aperte repugnauit.*

91) P. HEVTERVS *c. l.* Cæſaris negligentiam hoc modo inculpat GVICCIARDINVS lib. VIII. p. 760. *huiusce rei ſpeinque Venetis ſe aliquam imperii partem retinere poſſe reſtituenda, multorumque grauiſſimorum caſuum qui poſt ſequuti ſunt, potiſſima cauſſa fuit Cæſaris negligentia, & confuſa rei bellicæ adminiſtratio: cuius ad eam vsque diem, in tantu victoria curſu, nihil præter nomen auditum fuerat: quamuis Gallicorum armorum terrore, tot vrbes, oppidaque ſe illi dedidiſſent, quæ conſeruare illi facillimum fuiſſet: ſed poſt Cameracenſe fœdus aliquot dies in Flandria, vt pecunias in id bellum (vt ante diximus)*

tamen cum Venetis de induciis agebatur. 92)

§. XXXI. Sub anni 1509. finem, mortuo Philippo Archi Duce, Cæſar ac Rex Ferdinandus inter ſe ob Caſtellæ gubernationem diſſidentes, mediante potiſſimum Georgio de Amboſia Cardinale, Bleſis in Gallia conciliantur, ea lege. Rex Ferdinandus Caſtellam regeret, donec communis nepos, Princeps Carolus annum ætatis vigeſimum quintum, attigiſſet; abſtineretque Carolus Regio in Hiſpania titulo, quamdiu mater eius Ioanna viueret. Rex Ferdinandus Cæſari quinquaginta millia ducatorum numeret, eumque, donec ſua a Venetis recuperaſſet, Hiſpanicis copiis iuuaret. Principi Carolo ſingulis annis ducenta millia ducatorum penderet. 93)

§. XXXII. Ineunte anno 1510. Cæſar Auguſtæ Vindelicorum Comitia celebrat, Pontificisque Iulii legatum, Piſaurenſem Præſulem, diſcedere iuſſerat, quod eius opera Septemuiri prius de pace cum Venetis ineunda, quam de ferendo auxilio agendum cenſuiſſent. 94) Decreta tandem ab Imperio contra Venetos auxilia, certus etiam modus fuit præſcriptus 95) Mittebantur æque Auguſtam ad pacem petendam Venetorum legati, nihil tamen perfectum fuit, cum Cæſar nullam pacis mentionem, niſi relicta ſibi Verona, admittere vellet. Veneti vero oblata ingenti pecunia, vrbem eam ſibi reddi poſtularent. 96) Incitauit potiſſimum Imperii Status contra Venetos Ludouicus Helianus Galliæ Regis Orator, Oratione inuectiua in publico conſeſſu habita. Menſe Februario Pontifex Iulius rupto Cameracenſi fœdere, nouum cum Venetis pangit, eosque iam antea diris deuotos ſacris reſtitutos, quibus voluit conditionibus in gratiam recepit. 97) Ne vero Cæſarem hac re offenderet, ſtipulatur, certo Veneti tempore, Cæſari Teruiſium Tergeſtum, omniaque quæ in Foro Iulii, Carnis, ac Hiſtris occuparant, redderent, Tabulas

mus) cogeret, moram traxerat: quas non ante accepit, quam pro more ſuo inutiliter conſumpſerit: & quamuis armatus, cumque omni Cæſarea pompa atque ceremonia Mechinia profectus, & Italia appropinquans, ſe ante tempus fœdere præſcriptum, bellum illaturum diuulgaſſet, nihilominus conſuetis ſuis impedimentis, confuſioneque oppreſſus, vlterius non progrediebatur: neque illum Pontificis ſtimuli mouere poterant, qui Gallicorum armorum metu in quo verſabatur, aſſidue vt in Italiam deſcenderet, vrgebat: & quo melius id facere poſſet, Conſtantinum Macedonem cum quingentis auri libris ad eum miſerat, eidemque prius mille auri libras, quæ ad bellum contra Turcas gerendum ante aliquot annos in Germania ſeruabantur, ei conceſſerat: quin etiam a Galliæ rege mille auri pondo in Mediolanenſis Imperii diploma acceperat. Conqueruntur etiam de eo legati Imp. in Gallia in litteris ad Margaretham Auſtriacam Tom. I. p. 221. 227.

92) GVICCIARDINVS lib. VIII. p. 808. *vbi dum arma pene ſilent, Maximilianus continenter de induciis cum Venetis agebat, Pontifice per Achillem Craſſum Piſaurenſem epiſcopum nuncium ſuum, ad id vehementer annitente, quam ob rem eius oratores, & Io. Cornelius & Ludouicus Mocenicus Venetorum oratores ad Hoſpitaletum ſupra Scalam ad colloquium venerunt: ſed ob immoderatas Cæſaris petitiones Pontifice, qui Venetos omnibus moleſtiis liberari cupiebat, id ægerrime ferente vanus extitit.*

93) Verba ſunt P. HEVTERI *lib. VII. c. II.* GERH. A ROO *lib. XII. pag.* 581. GVICCIARDINVS *lib. VIII. p.* 809. cum alii annum vigeſimum ſaltim ſtatuant FVGGER *lib. VI. c. XIV. n.* 1. 10. MARIANA *de rebus Hiſpanicis lib. VI. c. XXI.* Faciunt huc epiſtolæ Ludouici XII. *Tom. I. p.* 179. 184. 203. 214. iſtæ autem a legatis Imperatoris Bleſis hoc negotium tractantibus, ad Margaretham Auſtriacam, fuerunt ſcriptæ. FVGGER *lib. XII. pag.* 581. P. MARTYR *ep. CCCCXXXIII.*

94) P. HEVTERVS *lib. VII. c. III.* GVICCIARDINVS *lib. VIII. p.* 811. G. A ROO *lib. XII. p.* 582. qui etiam Papæ molimina circa pacem procurandam exponit. Tempus exprimit TRITHEMIVS ad a. 1510. *Conuentus Principum apud Auguſtam Rhætiorum anno præcedente per Maximilianum Regem indictus ad Feſtum Epiphaniæ celebratur: lente cepit, ſed diu durauit a Principio videlicet Ianuarii, vsque ad finem menſis Maii. Conuenerunt illuc Germaniæ Principes multi.*

95) MVTIVS lib. XXX. p. 314. *Conuenerunt Auguſtæ Principes Ciuitatesque Imperii omnes, & Imperator Maximilianus, multorumque Regum legati, Regis Galliæ, Vngarorum, Boemorum, & Iulii, Summi Pontificis. In eo conuentu multum actum eſt de Venetis, omniumque ſententia concordi, bellum denuo decretum eſt aduerſus eos.* FVGGER *lib. VI. c. XIV. n.* 6. 7. introitum Cæſaris, huius propoſitionem, demum etiam Statuum decretum exponit. Decreta autem in auxilia ſex peditum millia, mille octingenti equites. Receſſus Imperii extat in Corpore Receſſuum *p.* 112.

96) P. BEMBVS lib. X. p. 410. *Aloiſius Mocenicus, Ioannes Cornelius legati ad pacem cum Maximiliano tractandam miſſi, vt ſuperiori libro demonſtratum eſt, atque in Alpes profecti regiis internunciis, qui ad eos venerant, reipublicæ datis muneribus (ea erant vini Cretici precioſioris, Ceræ albæ ad tenebras expellendas, fructuum in Ægypto conditorum ad regias epulas omnis prope generis non parua copia) ſermonem cum iis complures dies habuerunt, non vnisque in locis vna fuerunt, neque tamen pax iniri potuit, cum illi omnia, quæ in Maximiliani poteſtate proxime fuerant, a Senatu peterent, Senatus nihil eorum, quæ ante bellum obtinebat, vellet amittere: dependere quidem Maximiliano aliquam pecuniæ vim ſe obligaſſet: ſi de reliquis fœderis capitibus quæ proponebantur, conuenire inter ipſos potuiſſet: ſed obſtinatione, duritiaque ambarum partium factum eſt, vt infectis rebus ab vtrisque domum diſcederetur: ita ea multorum dierum tractatio & mora, quæ ſuſpenſos atque ſolicitos Patrum animos habuerat, poſtremo ad nihilum rediit.* G. A ROO lib. XII. p. 581. *etſi vero Imperator ab illo ipſo* (Iulio II.) *& Electoribus aliisque principibus aſſidue interpellabatur, nullam tamen pacis mentionem, niſi relicta ſibi Verona, admittere volebat. Veneti vero, oblata ingenti pecunia, vrbem eam ſibi reddi poſtulabant.* FVGGER *lib. VI. c. XIV. n.* 9.

97) TRITHEMIVS Chr. Hirſaug. ad a. 1510. *conuenerunt illuc Germaniæ Principes multi: Oratores quoque Ludouici Regis Gallorum, Ferdinandi Regis Arragoniæ, Vladislai Regis Vngariæ & Bohemiæ, aliorumque, & Regum & Principum ac regni ciuium plurimorum. Multa eo conuentu contra Venetos tractata fuerunt, quorum adhuc indomita rebellio contra Imperium durabat. Dixit in eo conuentu Principum, Oratorum Regis Gallorum vnus nomine Ludouicus Helianus Vercellenſis ſenator elegantem oratio-*

bulas, quibus ſe in poſterum ab alienis temperaturos promittebant, darent. Extorſere hanc Iulio Veneti pacem magna cum difficultate. Omnibus enim artibus, ne concederetur, Cæſaris ac Regis Ludouici Oratores erant conati. 98) Exinde Cæſaris Legati Vicentiam armis captam, militi concedunt diripiendam, ægre vita ciuibus conceſſa. 99) Interea in Foro Iulii maxime calamitoſum gerebatur bellum: nunc Germani, nunc Veneti erant ſuperiores: aliquando a propria nobilitate indignis tractabantur modis: vbique clades, mœror, luctus, cædes, direptiones, incendia; vis atque iniuria conſpiciebatur. 100) Pontifex, occaſionem ſeceſſionis a Franco quærens, clam palamque bellum Ferrarienſibus ac Genuenſibus, Francorum clientibus, inferri curat, ſperans, ea ratione facile Cæſarem a Francica amicitia diuelli, ac ſibi Venetisque coniungi poſſe. Sed ii nouo inter ſe fœdere Bleſis 1510. ſancito, ſeparari nondum poterant. 1) Fœderis conditiones erant, vt Cæſar proximo vere 1511, tria equitum, decem peditum millia in Venetos duceret, iis rex mille ducentos cataphractos equites, cum octo millibus peditum, & iuſto inſtrumentorum bellicorum apparatu adiungeret, mari duas triremes, & quatuor longas naues mitteret. Fœdus Cameracenſe vterque tueretur, idem vt faciant, Pontificem, Aragoniumque admonerent, quod ſi ille facere recuſet, Concilium procederet. 2) Italiam Cæſari omnem promittebat Gallus, excepta Mediolanenſi, Genuenſi, Florentina ac Ferrarienſi ditione. 3) Ardebat interea contra Ferrariæ Ducem bellum, vectigalium ſaliſque Comacienſis cauſſa, eundemque Pontifex Iulius cum Francorum Rege, omnibusque qui iis adhærebant, aqua ignique interdixerat. 4) Mutinam etiam Ferrarienſi Duci parentem

orationem latino ſermone conſcriptam: in qua Venetos acriter taxat: aſſerens eos primum fuiſſe piſcatores, ex his mercatores, ex mercatoribus per latrocinia, per cædes & venena, per nefandiſſima ſcelera dominium ſibi vſurpaſſe plurimarum vrbium, ciuitatum, atque terrarum. Adducit inde TRITNEMIVS integram orationem, quam etiam FREHERVS Tomo II. Scriptorum Germanicorum inſeruerat. Dum vero iſta mutila ſit, hanc ex alio Exemplari *Auguſtæ Vindel. 1510. 4.* edito, plenius expreſſi. Petierat autem Maximilianus, vt Rex mittat vnum Oratorem Iuriſconſultum ad diætam Imperialem pro habenda Oratione & perſuadendis illis, quæ petat & proponet Cæſar, prout ex litteris Andreæ Burgenſis ad Margaretham Auſtriacam patet, inter litteras Ludouici XII. *Tomo II. p. 70.*

98) Verba ſunt P. HEVTERI *lib. VII. c. III.* GVICCIARDINVS *lib. IX. ineunte.* GERH. a ROO *lib. XII. p. 581.* FVGGER *l. VI. c. XIV. n. 8.* IVSTINIANI *lib. XI. p. 230.* P. BEMBVS *lib. X. p. 399.* Conqueritur de hac Papæ perfidia Maximilianus in litteris ad Ludouicum Fl. Palatinum, apud GOLDASTVM *Reichshandlungen p. 93.* & in litteris ad Ciuitatem Gelhuſam. *in Reichs-Satzungen pag. 233.* Anſam hoc etiam dediſſe videtur variis Grauaminibus Imp. & Imperii contra Papam proferendis, prout Grauamina Nationis Germanicæ extant in Tomo II. FREHERI apud GOLDASTVM *Polit. Imper. Tom. I. p. XXIII. Conſtit. Imp. Tom. II. p. 119.*

99) P. HEVTERVS *c. l.* GERH. a ROO *lib. XII. p. 582.* GVICCIARDINVS *lib. IX. p. 833.* FVGGER *lib. VI. c. XIV. n. 11.* Litteræ Ludouici XII. *Tom. I. p. 237. 242.*

100) Verba ſunt P. HEVTERI *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. IX. p. 834. ſqq.* P. BEMBVS *lib. IX. p. 375. lib. X. p. 413.* FVGGER *lib. VI. c. XIV. n. 1.* Sic etiam de belli contra Venetos progreſſu agitur inter litteras Ludouici XII. *Tom. I. pag. 244. 245. 248. 252.*

1) Verba ſunt P. HEVTERI *c. l.* Extat fœdus illud XVII. Nouembris 1510. concluſum in RECVEIL *Tom. I. p. 31.*

2) Verba ſunt GERH. a ROO *lib. III. p. 583.* FVGGER *lib. VI. c. XIV. n. 14.* qui etiam centum aureorum millia a Gallorum rege Imp. fuiſſe promiſſa addit.

3) PONTVS HEVTERVS *c. l.* hæc addit: *Interea Francorum Rex Pontifici in ſequentem annum etiam bellum parat, vniuerſam Italiam Cæſari, vt ſimulabat, (excepta Mediolanenſi, Genuenſi, Florentina ac Ferrarienſi ditione) occupandam præbere, cogereque Aurelius contra Pontificem omnium ſacrorum ſui Regni Procerum concilium ſtatuit.* GVICCIARDINVS *lib. IX. pag. 862.* P. IVSTINIANI lib. XI. p. 233. *curauit etiam, quantum potuit, Cameracenſe fœdus arctiori communionis vinculo cum Cæſare confirmare, & ex eius conſenſu Pontificem armis perſequi, ac cum validiſſimis copiis vere primo in Italiam tranſcendere, vt vel rem Venetorum vel Romanam præpotenti armorum apparatu aggrederetur, atque ſpiritualia quoque in Pontificem arma exercerer, cum Cæſare, miſſis Legationibus tacite conuenit, vt concilium euocaretur, in quo fas eſſet, de Pontificis iniuria queri, qui nulla habita ſui muneris ratione, Chriſtianam rem bello exagitet. Actum quoque eſt, quam occultiſſimis conſiliis, de Roma, omnique Eccleſiaſtica ditione occupanda, cuius iura ad Imperium ſpectare ferebantur: totius quoque Italiæ dominationes Cæſar, Rexque affectantes, Venetorum in primis terra, marique potentiam euertere in animis induxerant; admittebanturque eis, iniquiſſimis conditionibus propoſitis, Cyprus, Creta, Corcyra, cum Hiſtria, & Illyrico, vnaque omnis reliqua terreſtris eorum ditio. Ad hanc etiam ſocietatem cum Maximiliano, & Ludouico meundam, Ferdinandus Arragoniæ Rex plurimus ſollicitatus eſt: ſed is regno ſuo contentus, bellaque exoſus, pacem in Rep. Chriſtiana pio ſtudio exoptabat. Eadem mens in plerisque Germaniæ & Galliæ regulis erat qui impium eſſe exiſtimabant, ſacroſancti Pontificis dignitatem iniuſtis armis oppugnari: alia tamen Cæſaris, & Regis voluntas erat, qui omnino concilium cogere decreuerant, ad armaque reſpiciebant.*

4) P. HEVTERVS *c. l.* GVICCIARDINVS lib. IX. p. 841. *his de cauſſis cum Ferrarienſium ducem a Galliæ regis clientela remouere non potuiſſet, eum ducatum omnino occupare decreuerat: & vectigalium ſaliſque cauſſa ſe tantum moueri aiebat.* Sic etiam legati Imp. in Gallia ad Margaretham Auſtriacam inter Litteras Ludouici XII. *Tom. I. p. 259.* de Papa: *propoſuit in Conſiſtorio multas querelas contra Ducem Ferrariæ, & inter cæteras has quod non vult faciat ſal in Comachio, quod dicit eſſe de iuribus Eccleſiæ & debere eſſe in peiori conditione quam eſſent Veneti, qui conuentionem habebant cum dicto Duce Ferrariæ, quod non poſſet facere ibi ſal. Dux autem multas bonas rationes in contrarium adducit, & quod Veneti per vim voluerunt illam conuentionem, nec ſup hoc poſſe Papam vllum ius prætendere: & quantum ad Comachium, demonſtrat, quod non ſit feudum Eccleſiæ ſed Feudum Imperiale, & quod ſupra trecentos annos Domus Eſtenſis habuerit priuilegia ab Imperio & quod eſt contentus ſtare in iuſtitia & eligantur arbitri & iudices.*

5) GERH.

tem Cæſaris legato reſtituit, 5) Mirandulam, quæ Gallico præſidio tenebatur, ipſe obſidioni præſens, ineunte anno 1511. expugnat. 6)

§. XXXIII In iisdem Comitiis Auguſtanis a. 1510. Decem Grauamina Nationis Germanicæ Maximiliano Cæſari exhibebantur, de mala Pontificum fide, reiectis electionibus, illicitis beneficiorum reſeruationibus, expectatiuis, gratiis, collatione beneficiorum, indulgentiis, decimis, & cauſis Germanorum ad Romanorum iudicia non trahendis. Remedia ſimul proponentes, quæ hiſce Grauaminibus poſſint adhiberi, atque auiſamenta ad Cæſaream Maieſtatem, vna cum exhortatione ad Eundem, vt iſta aboleat 7) Grauamina. 8) Cæſar etiam inſtinctu potiſſimum Iacobi Regii, familiaris eius, edicto publico Oeniponti a. 1510. decreuit, ne quis plura poſſideat beneficia, vel alio modo iura atque libertatem Eccleſiæ Romanæ lædat. 9) His decem Grauaminibus alia inſuper fuiſſe addita, vt ad centum vsque excreuerint, ſunt qui velint, 10) licet fide incerta, hoc tamen patet, Maximilianum Imp. Iacobo Wimphelingio demandaſſe, vt ad fidem ſanctionis pragmaticæ Gallorum, talem in vſum Germaniæ adornaret, 11) qui etiam talem poſtea compoſuit, quæ vero defectu fuit deſtituta.

§. XXXIV. Anno 1511. Cæſar, perſuaſus a Rege Arragoniæ Ferdinando, pacem ferme cum Venetis fecerat, 12) mittens ad Pontificem Matthæum Langium Epiſcopum Gurcenſem, qui, poſtquam Mantuæ primum de pace egiſſet, Bononiæ ſummis cum honoribus fuit exceptus. Poſtulabat iſte, vt Veneti omnia Imperii & Auſtriæ loca reſtituere-

5) GERH. a ROO lib. XII. p. 584. *cum itaque Iulius magno conatu in hoc bellum incumberet, Caumontius Ferrariæ principem defendere a ſuo rege iuſſus, Mutinam ducere ſtatuit, in qua, conſcios ſeſe habere, Cardinalis Eſtenſis aſſerebat. Sed pontifex, ex Aragonii regis conſilio, vt eam rem Gallis difficilem redderet, veteri iure Mutinam Cæſaris ciuitatem eſſe declarauit, & eius legato tradi iuſſit.* GVICCIARDINVS *lib. IX. p. 848.* Extat mandatum Papæ de dato Mirandola XXII. Ianuarii 1511. ad Mutinenſes, vt Cæſari homagium faciant, inter Litteras Ludouici XII. *Tit. II. p. 98.*

6) GVICCIARDINVS lib. IX. p. 885. *ſed noui anni auſpicia, res cunctis ſeculis inexpectata inaudita que ſummopere notauit, ac memoria commendauit: cum enim Mirandulæ oppugnatio lentius procedere Pontifici videretur, idque, ducum, ac præſertim nepotis, partim imperitia, partim perfidia tribueret, quod potius ex multis impedimentis oriebatur, impetu ardoreque animi omnibus rationibus anteposito, ſua præſentia rem accelerare conſtituit: nec quam tantæ maieſtatis ſublimitate ipſummet Rom. pontificem in caſtra contra Chriſtianorum oppida proficiſci eſſet indignum & periculoſum, fama ac mortalium omnium de ſe iudicio contempto, iis qui præcipue eius adminiſtrationem eccleſiæ pernicioſam, erroresque omnibus offenſioni, ac tales qui nulla ratione corrigi poſſent eſſe aſſerentibus, concilium cogere, ac principes in eum concitare ſtuderent, conſpicuum colorem, & pene iuſtam cauſſam præbere, vlla cogitatio eum continebat. His verbis tota curia perſonabat: omnes mirabantur: nemo erat qui non vehementer improbaret, nec minus alii Venetorum legati: Cardinales ſupplices ne iret vehementer inſtabant, ſed vanæ erant omnium preces, vanæ ſuaſiones. Secunda Ianuarii, tribus comitatus Cardinalibus Bononia profectus, in caſtra peruenit.* GERH. a ROO lib. XII. p. 584. *vigebat interim bellum Ferrarienſe, & Pontifex ipſe, non prius deſtitit quam ea ciuitas caperetur. Nullis enim ſuorum conſiliis, nulla & itineris & temporis difficultate, quo minus ad bellum præſens ipſe, & periculis ſeſe offerens vrgeret, deterreri potuit, exemplo admodum raro, mirantibus pleriſque, illo ipſo tempore, quo Gallorum rex quietus, ipſe per legatos rem adminiſtrabat, pontificem in caſtris verſari. Germani militari quoque dicterio Cæſaris illi munia, ipſi contra Cæſari, pontificis rectius committi debuiſſe dictitabant.* Deditionem Mirandulæ Idem deſcribit *lib. IX. p. 891.* P. BEMBVS *lib. XI. p. 451.* Inter epiſtolas Ludouici XII. extat *Tom. I. p. 270.* epiſtola Andreæ de Burgo, in qua hæc habentur: *venerunt etiam noua, quod Pontifex cepit duo Oppida ducis Ferrariæ in agro Bononienſi, data olim Duci pro dote vxoris ſuæ. Rex eſt totus indignatus contra Pontificem propter illa quæ fecit hactenus, & quia intercepit aliquas litteras per quas cognouit, quod Papa machinabatur res Diabolicas contra ipſum Regem. Tom. II. p. 87. 92. 99.* Quam bellicoſus Papa fuerit, docet PHIL. MORNAEVS *Myſterio Iniquitatis p. 616.*

7) De his Grauaminibus MATTHIAS FLACIVS Catal. Teſtium Veritatis p. 1007. *Anno vndecimo ſupra milleſimum & 500. oblata ſunt Maximiliano grauamina Germanicarum Eccleſiarum, quibus a Papa premuntur. Iis motus Maximilianus decretum quoddam oppoſuit, quo vtcunque malum reprimeret & leniret. Grauia ſane, ne dicam impia ſunt illa Grauamina, at digna quæ a multis cognoſcantur. Impreſſa ſunt ſæpius: poſtremo vero Coloniæ cum Baſileenſi concilio Syluii.* Intelligit vero FASCICVLVM RERVM EXPETENDARVM & FVGIENDARVM, *Coloniæ 1535. f.* Reperiuntur etiam apud WOLFIVM *Lect. Memorabilium Tom. II. f. 202.* GOLDASTVM *Tomo II. Conſt. Imper. p. 119. politicis Imperialibus pag. 1038. Reichs-Satzungen I. Th. p. 215.* LVNIG *im Reichs-Archiu, p. Gener. Cont. pag. 299.* GEORGI GRAVAMINIBVS *Nat. Germ. lib. I. c. VII. §. VI.* & potiſſimum cum pluribus adiectis apud FREHERVM *Tomo II. p. 673.* Quæ tunc fuerint Grauamina aduerſus ſedem Papalem, exponit etiam PAVLVS LANGIVS *Chron. Citie. ad a. 1513.*

8) Extat eius epiſtola apud FLACIVM *Catalogo Teſtium Veritatis p. 320.* GOLDASTVM *Politicis Imperialibus p. XXIII. pag. 1042.* FREHERVM *Tom. II. p. 373.* GEORGI *c. l. §. IV.*

9) Extat illud apud WOLFIVM *Tom. II. p. 27.* FLACIVM *Cat. Teſtium Veritatis p. 324.* FREHERVM *Tom. II. p. 378.* GOLDASTVM *Conſtit. Imper. Tom. II. p. 122. Polit. Imper. p. XXIII. p. 1043.* SCHILTERVM *de libertat. Eccleſ. Germ. lib. VII. c. I. §. III. p. 821.* GEORGI *c. l. §. X.*

10) Prout GOLDASTVS contendit, *Conſt. Imper. Tomo vno p. 420.* quem ſequitur SCHILTERVS *de Libert. Eccleſ. Germ. lib. VII. cap. I. §. III.* GEORGI *lib. I. c. VII. §. V.*

11) Patet hoc ex vtriusque epiſtolis apud FREHERVM *p. 684. ſqq.* GEORGI *c. I. p. 316.*

12) P. BEMBVS *lib. VII. c. III.* GVICCIARDINVS *lib. IX. pag 905.* GERH. a ROO *lib. XII. p. 583.* FVGGER *lib. VI. c. XIV. n. 14.* Conſilia de hoc negotio patent ex Mercurii de Gattinara, qui legatus erat apud Ferdinandum, litteris ad Margaretham Auſtriacam, Montzoni Arragoniæ XXVI. Iulii a. 1511. ſcriptis, inter Litteras Ludouici XII. *Tom. I. p. 273.*

tuerent, Patauio ac Taruiſio excepto, quas numerata ſatis magna pecuniæ ſumma, ab Imperio tenerent. Adnuebat quidem Papa, renuebant Veneti. 13) Ludouicus vero XII. malebat Cæſarem ſecum in fœdere contra Venetos icto permanere, non dubiam ex pace contra ſe tempeſtatem Pontificis opera emerſuram conſpiciens. Variis igitur artibus pacis mentione obliterata, Cæſareque in fœdere confirmato, per Triuultium Pontifici bellum infert, ac menſe Maio illi Bononiam, multaque alia loca eripit. 14) Interea Cæſareani modicis copiis Veronam contra Venetos tuebantur, diuerſiſque paruis præliis vario ſe euentu exercebant. Cæſar enim iuxta Tridentum ſedens, ſuiſque neceſſaria ſuppeditans, ad res magnas conſilia non explicabat, ſibi quidem ſalutari, at ſocio Franco graui moleſtoque conſilio, adeo vt coniectura cauſam non ſatis aſſequi valens Rex, Lugduni Bloſium ad Regni interiora reuerteretur. Interea conſueto more, ac pecuniæ extorquendæ cauſa, Foroiulienſes, Hiſtri, Tergeſtini, ac Flaminienſes omni bellica calamitate peruaſtabantur, diripientibus eodem tempore Cæſarianis Vtinam, Foro-Iulii Caput, Venetis timore fugientibus, ac paulo poſt vniuerſum Foro-Iulium Cæſari relinquentibus: excepta Gradiſca, cui Ludouicus Mocenicus cum iuſto præſidio ac tormentorum apparatu præerat. Sed cum muri inſigniter verberati ingentem feciſſent ruinam, præſidiarii timore correpti, tradito Cæſareanis Mocenico, deditionem fecere. Sed hæc omnia paulo poſt, excepta Gradiſca, Veneti recuperarunt. 15)

§. XXXV. Per id vero temporis, Cardinalium primæ notæ, quorum caput erat Cardinalis a Caruaial, 16) qui Florentiam receſſerant. nomine, item Cæſaris & Ludouici, concilium generale, Mediolani decretum, ad Kl. Septembris 1511. Piſis celebrandum indicebant, 17) iuxta facultatem Cardinalibus datam, ac iuramento firmatam, ab ipſo Iulio Pontifice, ſi nempe Concilium Generale intra biennium a creatione non indiceret. 18) Voca-

13) GERH. a ROO de Matthæo Gurcenſi lib. XII. p. 585. *breui oratione miſſum ſe ab Imperatore dixit, vt ea, quæ ipſi erepta ab aliis tenerentur, repeteret; quamquam vero Imperator pacem bello præferat, eum Venetis tamen fieri non poſſe, niſi omnia ſimul oppida, quæ vel ad Imperii vel ad Auſtriæ domus iura pertinerent, reſtituantur, aut pro retentis omnium ſolis Patauio Taruiſioque ſatis magna pecunia numeretur, & earum poſſeſſio Imperatoris beneficio accepta feratur. Hæc eius poſtulatio magnas ſecum difficultates adferebat, quod eæ ciuitates adeo munita eſſent, vt Senatus Venetus non eas tantum retinendi, ſed alias quoque ſuperiori bello amiſſas recuperandi ſpem non dubiam in ipſis collocatam haberet.* Inde reliquæ conſultationes deſuper habitæ deſcribuntur. Patet hoc etiam ex Litteris Ludouici XII. *Tom. II. pag. 136. 139. 151. 160. 163. 165. 202. 205.* P. MARTYR *ep. CCCCLII. & CCCCLIV.* GVICCIARDINVS *lib. IX. p. 910.* BEMBVS lib. XI. p. 457. *venerat autem antea Bononiam Matthæus Langus Gurcenſium Epiſcopus ex Germania magno comitatu, homo arrogantia & elatione inſignis, a Maximiliano miſſus, vt cum Iulio de fœdere cum Venetis ineundo ageret: qui paucos ibi dies moratus, cum nimis duras pacis conditiones attuliſſet, infectis rebus in Germaniam rediit.* FVGGER *c. l.* De his Matthæi Gurcenſis quoque conſultationibus plenius egit MICH. COCCINIVS *de bellis Italicis ſub initium & p. 207.* Quod autem Mantuæ primum omnium Fœderatorum conuentus fuerit indictus, docent nos Litteræ Ludouici XII. *Tom. II. p. 96.*

14) P. HEVTERVS *c. l.* P. BEMBVS *lib. XII. p. 458.* GVICCIARDINVS *lib. IX. p. 920.* COCCINIVS *de bellis Ital. p. 159. 166.* Qua ratione prorogatio iſta fœderis per Epiſcopum Gurcenſem apud Gallos fuerit tractata, docent Litteræ Ludouici XII. *Tom. II. p. 60. 64. 76.*

15) P. HEVTERVS *c. l.* ROO *lib. XII. p. 586.* FVGGER *lib. VI. c. XV. n. A.* IVSTINIANI *lib. XI. pag. 235.*

16) Blaſii Orbizii Itinerarium Hadriani VI. cap. XV. Pontificatus tamen illius (Iulii II.) tempore illud immane ſchiſma ſeu conciliabulum in toto orbe terrarum diffamatum profiluit, cuius caput fuerat Dominus Cardinalis a Caruaial.

17) P. HEVTERVS *cit. loc.* PET. MARTYR *epiſt. CCCCLXIV.* Extat *der Rœmiſchen Cardinal Auſſchreiben oder Conuocationes, zum Concilio wieder Pabſt Iulium, ſub dato Mediolani 23. Maii* apud GOLDASTVM *Polit. Reichshandel p. XVIII. p. 736.* & in idiomate Latino *in Politicis Imper. p. XXVIII. p. 1194. in Tomo I. Conſtit. p. 421.* Edicta Maximiliani *ſub dato Friburgi 16. Ianuarii 1511.* & Ludouici XII. *Bleſis 15. Febr. 1511.* de celebratione & conuocatione Concilii Piſani, pro neceſſitate & vtilitate Reipublicæ Chriſtianæ contra Iulium *Tom. I. p. 424.* Conuocatio etiam Generalis Concilii ex parte Principum *pag. 427.* Mandant hoc Cardinales Carolo, Principi Hiſpaniæ inter Ludouici *Tom. II. p. 235. 238.* qua ratione Cardinales a Papa diſceſſerint, docet IO. MARIANA *rer. Hiſpan. lib. XXX. c. l.* GERH. A ROO *lib. XII. p. 587.* COCCINIVS *de bellis Ital. p. 164.* GVICCIARDINVS *lib. IX. p. 927.* Hæc autem conuocatio nomina præfert Bernhardini Sabinenſis, Guilielmi Præneſtini, & Franciſci, Cuſſentini Epiſcopi, qui, ex mandato aliorum ſex Cardinalium, quorum nomina etiam ſunt ſubſcripta, Concilium indicunt. Aſt, GVICCIARDINVS Papæ fauens, lib. X. p. 955. *Concilium, vt ſupra dictum fuit, Romanorum Galliæque Regum autoritate, Cruces, Maclouii, Baiocenſis, Coſentinique Cardinalibus interuenientibus, & Sanſeuerinate etiam palam conſentiente, indictum & denunciatum fuerat: conſultationibus ac decretis, vtriuſque regis procuratores intererant: verum quinque huius peſtis autores Cardinales, quo maiorem autoritatem conciliarent, indictioni aliorum Cardinalium quoque nomina adiunxerant: inter quos Albretus Gallus quamuis inuitus, non potuit regis ſui imperio non parere: ex reliquis vero ab illis nominatis, Cardinalis Adrianus, & Cardinalis Finarienſis, palam, ſine ſuo mandato & conſenſu factum fuiſſe affirmabant: quare cum in hac re non pluſquam ſex Cardinales manifeſtarentur, Pontifex eos ſponte ab hac inſania remoueri poſſe ratus, rerum commiſſarum tali cum ſecuritate, vt eis nulla offenſio eſſet timenda, venia oblata continenter cum illis agebat: quæ omnia Cardinales ſimulate audiebant.* IO. MARIANA *rer. Hiſpan. lib. XXX. c. III.* Sic etiam Cardinalium nomina exprimit TRITHEMIVS *ad a. 1409.* Qui tamen Concilium hoc tanquam illegitimum ſingulari epiſtola ad Maximilianum ſcripta reprobat.

18) FVGGER *lib. VI. c. XV. n. 1.* & IO. MARIANA Rer. Hiſpan. lib. XXX. c. III. *ſuperioribus Comitiis Pontificiis clauſi intra conclaue Patres conſenſu pro ſe quiſque ſacramento ſunt polliciti, quicun-* que

Vocabatur ad hoc Iulius Pontifex, qui Rauenna, vbi commorabatur, 19) Romam redibat, ibidemque haud longe poſt in febrem incidit, & vsque adeo male ſe habere cœpit, vt per totam vrbem increbeſceret, Pontificem interiiſſe, ita, vt Cardinales Mediolani adhuc conſtituti, iter Romam verſus adripuerint. 20) Pontiſex autem vt a ſebribus conualuit, animum ad turbandum concilium Piſanum intendit, & eodem ſub anathemate prohibito, indixit aliud Concilium generale Romæ in palatio Lateranenſi, ad ſeſtum Paſchatos 1512. celebrandum, quam concilii indictionem publicauerat vigeſima prima menſis Iulii. Poſtea Cardinales Mediolani conſtitutos monuit, vt ad obedientiam reuerterentur. 21) Hoc tamen non obſtante, Cardinales iſti in menſe Octobri Piſas ſunt profecti, ad auſpicandum Concilium menſe Maio indictum, in prima ſtatim ſeſſione Bernardinum, Epiſcopum Sabinenſem, tunc ſanctæ Crucis Cardinalem, & Patriarcham Hieroſolymitanum Concilii præſidem conſtituentes. 22) Poſt, duabus ſeſſionibus ibidem habitis, Concilium Mediolanum tranſtulere. 23) Aderant ex Eccleſia Gallicana quinque Archiepiſcopi, viginti Epiſcopi, & viginti quatuor abbates. 24) Cæſar, ob auxilia alio deducta regi offenſus, poſt Lateranenſe concilium a Pontifice promulgatum, neminem Piſas legauit, ſed Epiſcopos ſuos Auguſtæ Vindelicorum ſuper hoc negotio conſultare iuſſit. 25) Hic tandem Conuentus, publico decreto Piſanum Concilium ſeditioſum ac deteſtandum eſſe reſpondit. 26) Iulius interim, vt contra Gallos vires ſuas firmaret, Piſanumque concilium impediret, ſub anni 1511. finem, fœdus cum Arragonio & Venetis de mutua ſociorum defenſione percuſſit, in quo Cæſari & Anglorum regi relictus eſt locus. 27) Cruceius vero Cardinalis, qui præſidis vice fungebatur, & qui cum eo Piſis erant, Cæſarem, vti ſuum

que eorum eſſet Pontifex renunciatus intra biennium Epiſcoporum e toto orbe conuentum habiturum, ſi falleret, graui caput ſuum obteſtatione deuinciens. Hinc non vna pro eodem Apologia. Sic PHILIPPVS DECIVS Patrum Piſanorum nomine apologiam conſcripſit, quæ extat apud RICHERIVM *Hiſtoria Concil. lib. IV. p 167. ſqq.* dein reſponſum, quod ſuo nomine elaborauit *p. 233.* & aliud quod Sermo dicitur *pag. 278.*

19) P. HEVTERVS lib. IV. c. III. *eodem fere tempore Cæſar ac Franciæ Rex, miſſis per vniuerſam Germaniam, Italiam ac Franciam Oratoribus, in proximum Septembris menſem Piſis Concilium auctoritate ſacrorum nominum, ac Cardinalium ſecum facientium, indicunt, Pontificem Iulium auctoritate ac poteſtate exuturi, quem, vt Piſis ſe præſentem ſiſtat, citauere. Pontifex contrarium in Laterano conuocat, eosque ad id citat; confirmatusque tribus Hiſpanorum peditum millibus, quos Rex Ferdinandus ex Hiſpania Neapolim miſerat, veteres reſumit ſpiritus.* MICH. COCCINIVS de bellis Italicis p. 164. *per id vero temporis quo Galli milites Eccleſiaſtici exercitus perſequebantur nomine Cardinalium, qui Florentia ſeceſſerant, nomine item Cæſaris & regis Chriſtianiſſimi concilium generale ad Kalendas Septembris Piſis celebrandum indicebatur. Ad quod quidem vocarunt Iulium Pontificem, publicantur literæ indictionis Parmæ, Regii, Mutinæ, Bononiæ, & etiam Rauennæ, vbi erat Pontifex. Itaque Pontifex rebellione ſeu defectione Bononienſium, fuga exercitus, & indictione concilii perculſus, Rhomam redire ſtatuit, quo & vigeſimo ſeptimo die menſis Iunii peruenit, relinquens Cardinalem Petrum tunc ſancti Quiriaci, vulgariter Regium nuncupatum, Legatum Bononiæ & Romandiolæ.* P. BEMBVS lib. XI. p. 463. *nondum erat Romæ Iulius, cum nouem numero Cardinales, quorum erat princeps Bernardinus Cardinalis ſanctæ Crucis homo Hiſpanus, litteras ad illum Mediolano dederunt, quibus litteris eum certiorem faciebant: quoniam ipſe tot annos, ex quo ſummus Pontif. eſſet, contra maiorum decreta generale concilium ad remp. Chriſtianam iuuandum cogere diſtuliſſet, ſe communem cauſam obire agereque ſtatuiſſent, atque illum vt Piſis ſe ante diem Cal. Septembr. concilio agendo ſiſteret, mouebant. Neue Iulius eas litteras inficiari poſſet ſe accepiſſe, quod nemo eſſet tam audax, qui ei ſe allaturum vllo præmio polliceretur, in foribus templorum Parmæ atque Placentiæ, tum vero etiam Ariminii eas præfigi curauerunt: quod quidem Iulio permoleſtum ſane fuit.*

20) COCCINIVS *p. 169.*

21) COCCINIVS *p. 170.* GVICCIARDINVS lib. X. p. 935. *Concilium in proximas Maii Calendas in vrbe Roma, in D. Ioannis Lateranenſis templo celebrandum indixit: qua indictione Concilium ab aduerſariis conuocatum diſſolutum: inque concilium ab ſe indictum iure, omnium poteſtatem autoritatemque tranſlatam eſſe cenſebat: quamuis Cardinales contra arguerent, quod etſi hoc ab initio verum fuiſſet, tamen poſtquam ipſi anteuertiſſent, debere Concilium ab ipſis conuocatum atque indictum locum habere.*

22) COCCINIVS *p. 171.*

23) COCCINIVS *p. 171.* GVICCIARDINVS *lib. X. p. 970.*

24) COCCINIVS *p. 172.* GERH. a ROO vero *lib. XII. p. 587. ad Piſanum Ludouicus ex toto regno, quatuor & viginti Epiſcopos miſit.* Idem dicit GVICCIARDINVS *lib. X. p. 972.*

25) GERH. a ROO *c. l.* COCCINIVS tamen c. l. *Maximilianus Cæſar ſtatuerat Epiſcopum Brixienſem ad concilium Piſanum mittere, qui tamen certis ex cauſis quas allegauerat, ab huiusmodi onere leuatus eſt, poſthac ordinauit, ac cum pleno mandato abſoluit, Felicem comitem de Werdenberg, Hieronymum comitem de Tyrol Veronenſem, & Doctorem Faellam Vicentinum, qui Tridenti ſubſiſtentes, vlterius hactenus progreſſi non ſunt, neque ad quartam concilii ſeſſionem, quæ ex cauſis emergentibus in quartam diem Ianuarii prorogata fuit, peruenerunt.* GVICCIARDINVS *lib. X. p. 971.*

26) GVICCIARDINVS *lib. X. p. 1005.*

27) GERH. a ROO *lib. XII. p. 587.* PONTVS HEVTERVS lib. IV. c. III. *Secundo Nonas Octobres, nouum fœdus inter Pontificem, Venetos, ac Regem Ferdinandum contra Francum ſancitur, in quo Cæſari, ac Henrico Octauo Angliæ Regi, locus, ſi aſcribi vellent, ſicuti paulo poſt euenit, ad certum tempus relinquebatur, vtroque apud Belgas Franco bellum inferente, dum cæteri confœderati Gaſtoni Foxeo, Francorum in Italia Imperatori, reſiſtunt.* COCCINIVS *p. 173.* Idem p. 173. de Ferdinando: *deinde ligam ſeu fœdus commune cum Iulio Pontifice & Venetis iniit pro mutuo quidem auxilio, & in primis pro recuperandis ac tuendis rebus Eccleſiæ Romanæ, pro ſalario vero Hiſpanorum in ſingulos menſes a Venetis viginti millibus ducatorum conſtitutis, & totidem a Pontifice. Memorata confœderatio Romæ in templo quod vocant Mariæ de populo, Kalendis Octobris publicata extitit, & dux de Thermis Capitaneus ligæ ſeu fœderis Generalis deſignatus* GVICCIARDINVS *lib. X. p. 933.* Patent etiam hæc conſilia ex epiſtola Maxi-

Digitized by Google

ſuum quoque procuratorem eo mittat, rogant. 28) In hoc Concilio Papam contumaciæ accuſant Patres, eundemque omni Papali adminiſtratione ſuſpenſum declarant. 29) Papa e contrario in Concilio Lateranenſi, Decreta Piſis & Mediolani damnat, & ſub rigidiſſimis cenſuris vetat obſeruari. 30) Huic concilio Lateranenſi tamen pauciores interfuerunt Epiſcopi, de quo ipſi conqueruntur Pontificii, idemque an. 1517. fuit finitum. 31)

§. XXXVI. Ludouicus XII. autem ineunte anno 1512. Andream Burgium, Cremonenſem, Cæſareum apud ſe Oratorem, Bruneccam ad Imp. mittit, qui vt Imp. legatum ſuum Piſas mitteret, peteret, ac offenſam ipſi amplis promiſſis reconciliaret. Is ad Regem reuerſus, poſt multas de ipſo querelas, Cæſarem poſtulaſſe refert, vt rex filiolam natu minorem cum dotali Burgundia, Carolo nepoti deſponderet, puellam ſtatim traderet, Bononienſes, Ferrarienſes, & Concilii Piſani res, ipſius arbitratui permitteret, exercitum Romam verſus ire ne iuberet, neque enim permiſſurum, vt regis potentia per Italiam extendatur. 32) Rex alienatum abs ſe Maximiliani animum videns, vt cum hoſte, antequam ille aperte ſe cum eo coniungat, debellaret, operæ pretium duxit. Hinc Galli XVIII. Februarii Breſciam vrbem cum magna Venetorum ſtrage expugnant. 33) Iulius igitur ſe Francorum Regi imparem ſentiens, omnes Europæ Chriſtianos Principes ad opem contra Francum ferendam implorat, Regem Ludouicum, omnesque, qui cum eo faciebant, publice magna cum ſolennitate grauiſſimis cenſuris oneratos proſcribit. 34) Gaſto autem Foiſſeus, Francorum Dux, Rauenna nequidquam tentata, ad Pontificis exercitum aduenientem conuerſus, memorabili prœlio, ipſo Paſchatos die XI. Aprilis 1512. victoriam fuit adeptus, ab Hiſpanis, quibus abire volentibus, fugam permittere noluit, occiſus eſt. 35) Per eosdem dies, Cæſar, cui Mediolanenſis & Burgundici principatus Gallo eripiendi ſpes ab Arra-

Maximiliani I. ad Henricum VIII. R. Angliæ, inter Epiſtolas Ludouici *Tom. II. p. 5.* P. IVSTINIANI *lib. XI. p. 234.* GVICCIARDINVS *lib. X. pag. 954.* P. BEMAVS *lib. XII. p. 485.*

28) GERH. a ROO *c. l.*

29) Sententiam aduerſus Iulium II. in Concilio Piſano, ſeſſione VIII. d. 12. Aprilis 1512. pronunciatam ex RICHERIO *Hiſt. Concil. lib. IV. p. 548.* adducit SECKENDORF *Comm. de Luther. lib. I. Sect. II. §. XI. add. III. l. K.* quæ talis eſt: *declarat* (ſancta Synodus) *præfatum Dominum Iulium Papam II. huius ſacroſancti Concilii (vltra quadrimeſtre & dictos XXIV. adhuc dies eidem conceſſos) manifeſtum & continuum in ſua peruerſitate impeditorem & turbatorem, ac eiusdem Concilii indictorum & ſuppoſitorum pertinaciſſimum inſectatorem, ac decretorum ipſius ſancti Concilii notorium violatorem, contemptorem, & aſſiduum in maximum Eccleſiæ ſcandalum & iacturam contumacem, & in aperta rebellione perſiſtentem ſchismatis excitatorem, pacis inimicum, bella inter fideles principes & Chriſtiani ſanguinis iacturam procurantem, & promouentem Zizania & diſcordias in populo Dei ſeminantem, & in his omnibus enormibus continuis & notoriis criminibus incorrigibilem, induratum, inueteratum, & obſtinatum, eo ipſo incurriſſe pœnas in dictis Decretis contentas, ab omnique, tam in ſpiritualibus quam in temporalibus Papali adminiſtratione ipſo facto ſuſpenſum fuiſſe, eſſe & fore.*

30) P. IVSTINIANI lib. XI. p. 234. *& dum omnia ab his diligenter ad bellum parantur, Pontifex ingenti animi magnitudine aliud ſolemne Concilium Romæ in Laterano celebrandum edicit, Piſanoque fidem abrogat, ac Pſeudo Cardinalium Sanctæ Crucis, Coſſentiæ, Baiuſſæ, Seueriniatis, & Caruaialis impietatem acerbiſſime execratur, eosque omnes veluti rebelles, & ſchismaticos conciliabulique Piſani authores ſacri pilei honore priuat.* Vid. FRANCISCI LONGI a CORIOLANO ſumma Conciliorum *p. 901.* vbi Acta vtriusque huius Concilii reperiuntur. GVICCIARDINVS *lib. X. p. 950.* TRITHEMIVS *ad a. 1409. 1410.* Adde LÖSCHERI *Reformations-Acta Tom. I. c. XXIX.*

31) RAYNALDVS ad a. 1517. n. 5. ex PARIDE de GRASSIS: *Die lunæ XVI. Martii fuit habita ſeſſio in Concilio Lateranenſi præſente Papa & Cardinalibus XVI. ac prælatis XC. vel centum mithratis: ad quam itum eſt tardiuſcule propter conſiſtorium habitum. Miſſam cantauit Cardinalis S. Crucis epiſcopus Sabinenſis cum vnica oratione, licet impoſitum ei fuerat, quod cum tribus, vt alii fecerunt. Ego huic Cardinali operatus ſum, quod miſſa hæc cantanda demandaretur, quia ſicut ipſe fuerat cauſa concilii propter conciliabulum per ipſum Piſis præſumptum etiam inchoatum; ſic ipſe idem clauderet concilium Romæ per ſuam miſſam. Tum paucos numero præſules ex tot ampliſſimis regnis, quæ tunc Romanæ eccleſiæ parebant, toties ad concilium apoſtolico imperio vocatos veniſſe indicat eorum temporum ſocordiam, quibus plures epiſcopi, abiecta eccleſiarum Cura, terrenarumque rerum amore irretiti inanibus curis ſe implicabant; quamobrem nec vnius pſeudomonachi impios furores coercuerunt: huius concilii decreta optato fructu magna ex parte demum caruerunt.*

32) GERH. a ROO *lib. XII. pag. 587.* GVICCIARDINVS *lib. X. p. 973.*

33) MICH. COCCINIVS p. 217. *hac Brixiæ ampliſſima ac ditiſſima ciuitatis expugnatio facta eſt XVIII. die menſis Februarii anno XII. Dominicæ natiuitatis ſupra milleſimum quingenteſimum, interfectorum numerus non eſt omnino certus: Galli primum ſcripſerunt ad Cæſarem interfectorum numerum fuiſſe ſupra XI. milia hominum. Sed poſtea compertum eſt occiſorum ſeu interfectarum perſonarum tam in plateis quam domibus in multo præfatum numerum excedere. Cadauera mortuorum per vicos, plateas, fora frequentia iacuere. Ex Gallis vero & Germanis admodum pauci interiere.* FVGGER *lib. VI. c. XV. n. 5.* GVICCIARDINVS *lib. X. p. 996.* P. IVSTINIANI *lib. XI. p. 236.* BEMBVS *lib. XII. pag. 503.* LITTERAE LVDOVICI *Tom. III. p. 178. 185* Blaſii Orbizii Itinerarium Hadriani VI. *c. XV.* Atque huiusmodi occaſione ſucceſſit conflictus ille horribilis inter Hiſpanos, ſequentes partes Iulii, & Gallos, inhærentes factioni prædicti Domini Cardinalis, quod vulgariter dicitur la bataille de Rauenna.

34) P. HEVTERVS *c. l.*

35) GERH. a ROO *p. 588.* qui addit: *Incidit hoc prœlium in ſolennem dominicæ reſurrectionis diem, qui eo anno Aprilis erat vndecimus.* Hoc prœlium GVICCIARDINVS *lib. X. p. 1012. ſqq.* late deſcribit HEVTER *c. l.* COCCINIVS *p. 223. ſqq.* IO. MARIANA *lib. XXX. c. IX.* FVGGER *lib. VI. c. XV. n. 6.* P. IVSTINIANI *lib. XI. p. 237.* P. BEMBVS *lib. XII. p. 509.* Plenius de hoc prœlio vna cum Catalogo mortuorum agitur inter Litteras Ludouici *Tom. III. p. 227. 232. 235. 241.*

Arragoniæ Angliæque regibus oſtendebatur, decem menſium inducias cum Venetis fecit, & ſex Heluetiorum millibus per agrum Tridentinum iter & tranſitum conceſſit. 36) Itaque Gallorum res priore in loco eſſe cœpêre, & Pontifex pleraque Aemyliæ ac Flaminii loca recuperauit. Genua item a Iano Fregoſio eſt occupata. Igitur Gallorum duces, ſpe Mediolanenſis Imperii diutius retinendi amiſſa, cum exercitu diſceſsêre. Cardinales item qui concilium Piſis Mediolanum tranſtulerant, in tutiora ſeſe loca recipere coacti ſunt. 37) Proponebat equidem Ludouicus XII. pacis conditiones, quas etiam ſub initium Papa ſubſcribebat, 38) ſed abductu a Gallis milite, aduentantibus Papæ in auxilium Heluetis, omnia reuocabat, tertia Maii ſolenni ritu in Baſilica Ioannis Lateranenſis concilium auſpicabatur, atque Gallos ex omni Italia eiici volebat. 39)

§. XXXVII. Intet hos Italiæ motus, Catolus Egmondius, rupta iterum pace, Brabantiæ fines a. 1511. depopulabatur. Margaretha equidem Auſtriaca, quæ Belgio imperabat, collecto milite, acceptis etiam ex Anglia copiis, Venloam fruſtra obſidet. 40) Tum Catolus Harderuicum, Bommelium, Tiletum, aliasque Geldriæ vrbes recuperat. 41) Inde Geldri, Brabanti ac Hollandi inter ſe potius latrocinabantur, quam bellabant, vsque dum in ſexennium induciæ fierent, quæ decimo Auguſti die a 1517. finirentur. 42)

§. XXXVIII. Anno 1512. Comitia ad diem XI. Aprilis Auguſtæ Treuirorum habenda, indicit Imperator. 43) Erat illic maximus Principum Conuentus. 44) Aderat Legatus Regis Galliarum, Campegius, legatus Iulii Papæ; Regum Nauarræ, Angliæ, Poloniæ Oratores. 45) Aeſtate vero anni flagrantiſſima ob immenſam hominum vndique in vrbem affluentium multitudinem, vulgata contagioſa lues Treuirem infecit: quo factum, vt Principes, Coloniam verſus, in loca tutiora, cœlique purioris regionem, Comitia transferrent. 46) In iisdem Comitiis de Pacis publicæ conſeruatione, & Iudicio Cameræ deliberationes fuerunt habitæ, quatuor etiam Circuli ſex prioribus adiecti, 47) de auxiliis, Maximiliano, communi ſubditorum Imperii contributione præſtandis, decretum; & de Schismate Cardinalium a Iulio II. diſcedentium, quod Ludouicus Galliæ rex fouebat, non tolerando, actum. 48) Conſtituti etiam fuerunt Conſiliarii aulici octo, qui in Imp.

aula

36) GERH. A ROO *pag. 588.* P. HEVTERVS c. l. *poſt hæc Cæſar ac Veneti, interpellante Pontifice ac Rege Ferdinando, octo menſium inducias hac lege faciunt: Veneti Cæſari numerarent quinquaginta millia aureorum Rhenenſium, vterque qua tenebat, poſſideret.* Idem dicit GVICCIARDINVS *lib. X. p. 1010.* Iſti vero inducias iſtas ad octo ſaltim menſes reſtringunt. Aſt Tractatus induciarum, qui inter litteras Ludouici *Tomo III. p. 217.* reperiuntur, tempus definitur a die VI. Aprilis 1512. per totum menſem Ianuarii proxime futuri, & non vltra *Vid. & p. 232. 235.* Miſſus denuo ad Maximilianum a Venetis fuerat Antonius Iuſtinianus, qui tamen nihil obtinuit, prout P. BEMBVS nos docet *lib. XI. p. 475.* Idem docet, qua ratione ſæpius de pace cum Imp. fuerit tractatum *p. 488. 493. 496. 501. 507.* Tandem etiam *p. 508.* de induciis hiſce agit.

37) Verba ſunt GERH. A ROO *c. l.* P. BEMBVS *lib. XII. p. 514.* P. HEVTERVS *lib. VII. c. III.* poſtquam de prœlio ad Rauennam dixiſſet, addit: *ſed illud admiratione dignum, Francos duabus ingentibus pugnis in Italia ſuperiores (hac contra Pontificem, illa contra Venetos) paulo poſt non ſolum bello manſiſſe inferiores, ſed vniuerſa Italia exactos, domum inglorios rediſſe; adeo etiam admirabili Deus ratione per res ſæpe aduerſas felicia ac ſalutaria nobis procurat.* Qua ratione vero Gallorum fortuna in Italia ſenſim ſe inclinauerit, docet GVICCIARDINVS *lib. X. pag. 1030. ſqq.* FVGGER *lib. VI. cap. XV. n. 7.*

38) GVICCIARDINVS *lib. X. p. 1032.* qui etiam conditiones propoſitas recenſet. Quare etiam P. HEVTERVS c. l. *Anno 1512. nono poſt pugnam Rauennenſem die, Pontifex Iulius cum Rege Ludouico æquiſſimis conditionibus pacem facit, eumque ſacra profanaque proſcriptione liberat.*

39) GVICCIARDINVS *p. 1033.* P. BEMBVS *lib. XII. p. 511.* FVGGER *lib. VI. c. XV. n. 7.*

40) P. HEVTERVS *lib. VII. c. III.* FVGGER *lib. VI. c. XIV. fin.*

41) De hoc latius HEVTERVS *c. l.* Teſtantur de capto Harderuico Litteræ Ioannis Oſtini ad Maximilianum I. inter litteras Ludouici XII. *Tomo II. p. 116.* Ludouicus vero XII. in Litteris ſuis ad Maximilianum *p. 122.* teſtatur, quod hoc ipſi maxime diſpliceat. Sic etiam agitur de eadem in litteris Andreæ Burgenſis ad Margaretham *p. 125.* Faciunt ad hoc bellum Geldricum aliæ epiſtolæ *p. 131. 132. 185. 187.*

42) P. HEVTERVS *cit. loc.*

43) BROWER *Ann. Treuir. lib. XX. n. 45.*

44) MVTIVS *lib. XXX. p. 315.* Principes, qui Comitiis hiſce interfuerunt, recenſet TRITHEMIVS *ad an. 1512.* BROWERVS & FVGGER *lib. VI. c. XV. n. 8.*

45) MVTIVS *c. l.*

46) FVGGER *c. l.* CHYTRAEVS *lib. VI. Saxon. p. 174.* GERH. A ROO *p. 588.*

47) De *hoc ſupra §. XI.*

48) CHYTRAEVS *c. l.* BROWER n. 4. *viſumque Maximiliano eſt, ad decreſcentes indies Imperii vires conſeruandas ad liberas vrbes defectionem ab Imperio molientes in officio continendas, ad pacem tranquillitatemque in Germaniæ regno ſanciendam, ad bellum denique non inferendum, vt ipſe ait, ſed defendendum, & propulſandum ab exteris illatum, conſultationem adhibere Procerum, & in communi Reip. periculo, commune ab omnibus requirere fidei atque ſubſidii officium. Extant omnia conuentus huius publicis prodita monumentis acta: vt eadem hic a nobis repeti; vel cum faſtidio legentium inculcare nihil opus ſit.* PARALIPOMENA ad Conradi VRSPERGENSIS Chronicon f. 464. *Anno Domini mill. DXII. Maximilianus Comitia habet Treueris & Coloniæ, præſentibus principibus Electoribus, Vriele archiepiſcopo Moguntino, Philippo Colonienſi, Reichardo Treuirenſi, Ludouico Palatino & aliis. Ibi inter alia, quoniam ſuſpicio erat ſchismatis oriundi, & grauaminum in eccleſia, neceſſario decernitur, vt Imperator & principes Electores, cum aliis principibus & ſtatibus Imperii, qua ratione commodiſſime grauamina tollantur, & ſublato ſchiſmate, omnia in ædificationem inſtituantur, diſpiciant & probe conſultent.* Extat Receſſus iſte in duas partes diuiſus in Corpore Receſſuum *pag. 115.* Tacite etiam contra Gallorum Regem conſilia fuiſſe facta, docet COCCI-

NIVS

aula in Imperii negotiis ad Imp. delatis Iudicium formarent, curarent etiam, ne detrimentum capiat Reſp. Germanica. Ex quo Iudicium Aulicum ſuccreuit. 49) In Blaſphemos quoque graues pœnæ fuerunt conſtitutæ, & edictum ea de re ſingulis feriatis diebus pro concione proclamari iuſſum. Actum item de ebrietate & ei vitio deditis, principum familia pellendis. 50) Propoſita item læſæ Maieſtatis pœna, omnibus Imperii ſubditis prohibitum, ne Gallo militarent, quod cum Emicho Comes Leiningenſis feciſſet, proſcriptus eſt, & iuſſu Cæſaris, aliquot arcibus, a Palatino multatus. Alii quoque eius exemplum ſecuti, eodem loco habiti, & Germani, qui ad quatuor millia in Gallorum caſtris erant, reuocati paruêre, nam Tirolenſes plerique erant. 51) In iisdem Comitiis publicata quoque fuit Ordinatio de Notariis, quæ adhuc hodie obtinet, 52) & decreta fuit Reformatio Iudicii Weſtphalici, ne iurisdictionis limites vltra modum extendant, & legitimo modo procedat, habita potiſſimum inter Philippum Colonienſem & Friegrauios Capitulatione. 53) Eodem anno 1512. auſpiciis Imp. Sueuicum fœdus denuo fuit confirmatum. 54)

§. XXXIX. Poſt Gallorum diſceſſum, Pontifex Mantuæ conuentum indixit, ad quem Gurcenſis a Cæſare miſſus. 55) Hic iam ex Gallia Romam deſtinatus, poſtquam a. 1511. fama de Pontificis morte eſſet ſparſa, vt nouæ Pontificis creationi præſto eſſet. 56) Animus enim erat Imp. Papatum ambiendi, id quod ex litteris ipſius ad Paulum Lichtenſteinium patet. 57) Licet autem Papa ſanitatem ſuam recuperaſſet, atque omnem ambi-

NVS p. 218. dicens: *Cæſar tum Germaniam inferiorem petebat, comitatus a Ludouico Palatino imperii electore de Heydelberga, & Vdalrico Wirtenbergenſium duce, quoniam dux Geldriæ maximas fecerat incurſiones, depopulationesque in Bauaros, quos Hollandinos appellant, & Brabantinos, qui olim partim Aduatici dicti ſunt, partim Ambiuariti adiutus ſerebatur occultis auxiliis a rege Franciæ, cuius conatibus Cæſar ve in tempore occurreret, & alia imperii & reipublicæ Chriſtianæ vrgentia negotia tractaret, conuentum ſeu concilium Germanicum Treueris celebrauit.*

49) Sic enim FVGGER lib. VI. c. XV. p. 1289. *In dem zweyten von beruhrten R. Abſchieden, wurde zu dem Keyſerlichen Reichs-Hof Rath ein Anfang gemacht, und dem Keyſer vom Reich Acht Rathe zugeordnet, welche in Keyſ. Mat. Namen die Parteyen entſcheiden, und vom Reich beſoldet werden ſollen.* Decretum de hoc in parte poſteriori Receſſus §. 5. & ſqq. vbi §. 8. dicitur: *auch auſſerhalb des Cammergerichts, ſo die Partheyen etwan ſelbſt der Verzugs und Koſten halben ſcheuen.* Salua cum Cameralis Iudicii iurisdictione, manebat adhuc Maieſtas Imperatoris in controuerſiis Principum definiendis, quod vero vel in Comitiis fiebat, vel pro Imp. arbitrio certus ſenatus Imperialis in vrbe quadam Imperiali conſtituebatur. Patet hoc ex controuerſia Georgii Saxoniæ Ducis & Edzardi Comitis, de qua P. HEVTERVS lib. VII. c. IV. *Interea Cæſar Coloniam Agrippinam profectus, coram ſe ſiſti iubet Georgium Saxonem, ac Comitem Etzardum, cum vterque Legatos miſiſſet, nil vel præſente Cæſare effici potuit, tanta erat ab vtraque parte innata ambitioſis animis & diuturno odio peruicacia. Tandem controuerſiam definiendam permittunt iudicibus neutri parti addictis, quos Cæſar eſſet daturus. Quod ſi nec hi cauſſam finire poſſent, volebat Cæſar renuntiantes vlteriori prouocationi Senatus Imperialis iudicio, quod tum Wormatiæ erat indicturus, omnino ſtarent.*

50) PARALIPOMENA c. l. *Decretum etiam contra blaſphemos, pœna marca auri, vel capitali: & vt hoc decretum neminem fugiat, viſum eſt principibus & ſtatibus imperii, vt concionatores & parochi in quatuor primariis feſtiuitatibus, Paſcha, Pentecoſtes, Aſſumptionis Mariæ, Natalis Chriſti pro concione populum fideliſſime admoneant. Et quoniam ex ebrietate blaſphemia, homicidia, & innumera vitia fluunt, grauiſſime interdicitur, vt Electores & alii principes in aulis ſuis nullos ex nobilibus ebrioſos perferant, & qui de vulgo, in corpore grauiſſima luant.*

51) GERH. a ROO *lib. XII. p. 588.* FVGGER c. l. P. HEVTERVS *lib. VII. c. IV.* TRITHEMIVS *ad a. 1512.*

52) Extat iſta æque in Corpore Receſſuum *p. 130.* & apud GOLDASTVM *Stat. & Reſcripts Imper. Tom. I. p. 222.* & *Tom. I. Conſt. p. 430.*

53) Extat hæc ordinatio apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p. I. p. 235.* Plenius DATT *lib. IV. c. II. n. 115. ſqq.* & *c. IV. n. 90. ſqq.*

54) FVGGER *c. l.*

55) GERH. a ROO *lib. XII. p. 589.* FVGGER *lib. VI. c. XV. n. 10.*

56) COCCINIVS p. 169. *at Iulius Pontifex vt Romam aduenit, haud longe poſt in febrem incidit, & vsque adeo male ſe habere cœpit, quod per totam increbuerit vrbem Pontificem interiiſſe. Omnes namque tabernæ, omnes item officinæ claudebantur. Vrſini præterea & Columnenſes in armis ſtabant, quæ quidem fama obitus Pontificis allata eſt ad Cardinales Mediolani conſtitutos, item ad Cæſarem, item ad regem Franciæ eius obitus tam certus exploratusque habebatur, quod legatus Romandiolæ iter versus Romam arripuerit, & Cardinales Mediolani exeuntes hoſpitia Ferrariæ, & aliis in locis diſpoſuerint, Cæſar quoque voluerit, vt Gurcenſis cum Cardinale Adriano Romam proficiſceretur, ad nouam Pontificis Creationem.* OLDOINVS vit. Pontif. Tom. III. pag. 246. *hac dum agerentur, parum abfuit, quin pontifex ex hac vita migraret: nam XVII. die Auguſti anni 1511. in morbum incidens quarta ægritudinis die adeo ingenti animi defectu oppreſſus eſt, vt per aliquot horas ab ipſius miniſtris pro mortuo fuerit habitus. Vnde mortis fama vbique ſparſa, multi Cardinales abſentes, iique ipſi, qui conciliabulum conuocarant, Romam iter inſtituerunt, & Romæ nonnulli nobiles ſeditioſi populum ad recuperandam libertatem concitarunt.* Sic etiam IO. CAVLIER mandat Margarethæ, inter litteras Ludouici XII. Tom. II. pag. 59. *a ce ſoir ſont venues trois poſtes qui ont apporté au Roy que le Pape vault que mort & qu'il n'y a remede en ſa vie.* Spem tamen ſanitatis eſſe, idem narrat *p. 63.*

57) Extat iſta epiſtola apud WAREMVNDVM de EHRENBERG *in veriſimilibus de regni ſubſidiis ac oneribus ſubditorum p. 19.* & inter Litteras Ludouici XII. *Tom. III. p. 324.* germanice apud GOLDASTVM *Reichshandlungen p. 96.* in qua hæc verba: *& quia cum animo tuo reputare ipſemet potes, ſi Papa hoc morbo defungatur (id quod omnino verendum eſt, quum & omnem edendi lubidinem iam amiſerit, nec alios cibos cupiat quam crudos fructus, tanta autem potione repleatur, vt de valetudine actum eſſe nuncietur) in illum euentum, ſi Papa defungatur, Epiſcopum*

ambitum de Pontificatu publica lege ſuſtuliſſet, 58) miſit tamen inſequenti anno 1512. Septembri menſe Gurcenſem Epiſcopum Romam, 59) prout ſæpius ad pacem procurandam a Papa fuerat expeditus, 60) vt cum Papa, de Imp. Coadiutore ipſi adiungendo, ageret. 61 Quid circa hoc negotium fuerit geſtum, tacent Scriptores, pacis vero negotium multa cura fuit ſuſceptum. Mantuæ primum de Inſubriæ principatu Maximiliano Sfortiæ vindicando, decretum eſt. Vrgebat eam rem Iulius ipſe & Heluetii, quod externi regis potentiam ille per Italiam inualeſcere nollet, ac tenuiorem hi vicinum Gallo præferrent. Multa dein cum Petro Lando, Venetorum legato verba habuit Gurcenſis, pacem cum eo facere, antequam ad Pontificem iret, cupiens. 62) Cum vero nihil concluderetur, & Landus, vti Pontificem conueniret, identidem hortaretur, quod eo interprete, & tanquam arbitto, æquiores pacis conditiones ſperaret; Gurcenſis ſoluto conuentu, Bononiam, atque inde Nouembri menſe Romam profectus eſt, vtrobique magnifice exceptus. 63) Ibi cum rebus Italiæ ita conſtituendis otdinatum eſſet, vt Galli ex iis locis, quæ adhuc tenebant, eiecti, redire ne permitterentur, de Cæſaris & Venetorum pace ad id neceſſaria, agi cœptum. Gurcenſis Patauium, Taruiſiumque. & reliquas ciuitates Venetis relinqui concedebat, ſi Cæſari præter eas, quas habebat, Vincentiam traderent, triginta aureûm nummûm millia quotannis, cenſus nomine perſoluerent. Hæc eius poſtulata Veneti grauia eſſe dicebant, Vincentinis iam a Senatu promiſſum, nunquam ipſos a reipublicæ imperio diuellendos. Iulius vero, ſacræ cenſuræ minis interpoſitis. vti conditiones admitterent, adhortabatur. Quod cum facere illi recuſarent, neque Gurcenſis de poſtulatis quicquam remitteret, Pontifex, qui ad diſturbandum aduerſariorum concilium, Cæſaris authoritate opus habebat, fœdus cum eius vicario, ſeorſum a Venetis, in hunc modum facit: Cæſar Piſani concilii actionibus antiquatis, Lateranenſe concilium approbaret, Alfonſo Ateſtino Ferrariam, & Bentiuoliis Bononiam retinentibus, opem ne ferret, Germanos ab illius ſtipendiis reuocaret. Pontifex Venetos hoſtium loco haberet; ſacris profaniſque armis, quoad omnia ſua recuperaſſet, Cæſarem iuuaret; nullam, eo inconſulto, pacis actionem cum illis inſtitueret; neuter abſque alterius conſenſu cum quoquam noua fœdera, ſocietatemque contraheret; regi Ferdinando ſuus in hoc fœdere locus relinqueretur. His ita conuentis, & publice promulgatis, Gurcenſis Lateranenſe concilium,

pum Gurcenſem Romam ablegauimus, qui negotium interim noſtrum de recuperando Papatu practicetur. Quod quando ipſe intelligis ſine ingenti pecuniæ ſumma, qua impendenda erat, geri atque effici non poſſe, viſum nobis eſt, e re fore noſtri propoſiti, vt Cardinalibus & Proceribus aliis Romanis, quos ad partes noſtras pertrahere ſatagimus, polliceamur ac ſpondeamus trecentum millia ducatorum a Fuggeris mutuandorum & Roma ab eorundem pannelcba ad conſtitutum diem præſentandorum. Idem teſtatur IO. MARIANA rer. Hiſpan. *lib. XXX. c. V.* de Maximiliano dicens: *vaſto is Princeps animo Pontificatum erat complexus, Iulii obitu, an etiam eo ſuperſtite. Sic fama tulit & annales teſtantur. Non detrant qui cupiditati fuerent omni aſſentatoresque quales in aulis Principum multi viuunt. Præ ceteris Sanſeuerinus Cardinalis & aſſiduus non Pontificatum modo pollicebatur: ſed & Neapolitanum imperium in partem acceſſurum, familia ope ſed & totius Italiæ viribus odio nominis Hiſpani.* Agit de hoc negotio P. BAYLE *reſponſe aux queſtions d' vn Prouincial Tom. II. c. CXXIV.* & ſingulari diſſertatione ERN. SAL. CYPRIANVS *de Maximiliano I. Pontificatum maximum affectante, Coburgi 1710. 4.*

58) IO. MARIANA rer. Hiſpan. lib. XXX. c. I. *grauis repente morbus in ea vrbe Pontificem inuaſit ſanitate a medicis deſperata turpi Patres ambitu prehenſare inter ſe, nulla decoris memoria nulla probitatis & modeſtiæ, præ cupiditate aſſequendi quod animis deſtinarunt, ſummum honoris faſtigium. Recreata pontifex valetudine indicatas molitiones ægre, pro eo ac par erat tulit, quin Patres ad ſe ad quartum Idus eius menſis euocatos graui increpatione caſtigauit, ſe ſuperſtite de ſucceſſore agitaſſe, dignum vindicta commiſiſſe facinus. Et ſunt inuiſi ſuſpectique dominantibus, qui ſuccedendi ſpem importuno tempore præſumunt. In poſterum ergo ſeuero edicto Simoniaca labes coërcita in electione Pontificum: quod edictum initio pontificatus per ſcriptum eatenus promulgare varias ob cauſſas diſtulerat.* Idem dicit GVICCIARDINVS *lib. X. p. 945.*

59) IO. MARIANA lib. XXX. c. IV. *inter multiplices tamen cogitationes, fluctuanti viſum eſt, Gurcenſem quidem ad Pontificem legare, ſi eius opera controuerſia inter ipſos facta pace componerentur.* GVICCIARDINVS *lib. IX. p. 860.*

60) Teſtatur de hoc epiſtola Iulii ad Epiſcopum Gurcenſem, inter Litteras Ludouici XII. *Tomo III. p. 112.* quibus etiam ſubiectæ ſunt pacis articuli, a Papa propoſiti. COCCINIVS p. 177. *interim Iulius Pontifex apud Cæſarem vehementer inſtitit, vt Gurcenſem ad ſe deſtinare dignaretur, pro conficienda concordia inter ipſum & Venetos. Cuius rei gratia Veneti certas naues ſigno Aquilæ inſignitas ordinauerunt, quibus Gurcenſis de Venetis Anconam deferretur.* Idem *p. 218.* de Papa: *Ad hæc Matthæum Lang Epiſcopum Gurcenſem Cardinalem nominauit, quo medio eiusdem Cæſarem ad confœderationis ſuæ partes alliceret.*

61) Docet hoc nos ipſe Maximilianus in epiſtola ſua ad Margaretham Auſtriacam, inter Litteras Ludouici Tom. IV. p. 2. dum ait: *envoyons demain Monsr. de Gurce Eveſque de Rome devers le Pape pour trouver fachon que nous puysſuns accorder avec ly de nous prenre pour vng Coadiuteur, affinque apres ſa mort pourons eſtre aſſuré de avoer le Papat & devenir Preſter & apres eſtre Saint, & que yl vous ſera de neceſſité que apres ma mort vous ſeres contrains de me adorer dont ie me trouveré bien gloryoes. Ie envoye ſur ce vng poſte devers le Roy d' Aragon pour ly prier quy nous voulle ayder pour à ce parvenir dont yl eſt auſſy contant moynant que ie reſigne l' Empir a noſtre comun ſyls Charl de ſela auſſy ie me ſuys contente.* Idem paullo poſt addit: *Ie commance auſſy practiker les Cardinaulx dont II. C. ou III. C. mille ducas me ferunt ong grand ſervice, aveque la parcialité qui eſt deia entre eos.*

62) GERH. a ROO *lib. XII. p. 589.* Sic etiam Epiſcopus Gurcenſis Margarethæ Auſtriacæ aduentum ſuum Mantuam narrat, inter Litteras Ludouici XII. *Tom. III. p. 280.* GVICCIARDINVS *lib. XI. pag. 10. 15.*

63) GERH. a ROO *c. l.* Aduentum ipſius, & honores ipſi Romæ habitos ſingulari libello deſcribit

IO.

lium, proximo confeſſu, præſens comprobauit, & Piſanum, Cæſari nunquam legitimum eſſe viſum, teſtatus eſt. 64) Hinc impetratis monitoriis in Venetos litteris, Roma diſcedens, Maximiliano Sfortiæ, qui ex Germania Veronam veniſſe dicebatur, obuiam profectus eſt. Is vero ex Sedunenſis Cardinalis inſtinctu, non expectato illius aduentu, Cremonam abierat, vbi eum aſſecutus Gurcenſis, Mediolanum vsque deduxit. Ibi magna cum omnium lætitia ſolenni ritu inauguratus eſt. 65)

§. XL. Sequenti anno 1513. de pace cum Gallo & Venetis agebatur, ſed fruſtra, induciæ tamen cum Venetis ad finem Aprilis fuerunt prorogatæ. 66) Inter hæc Iulius Pontifex, qui iam edito diplomate, Ludouicum regia dignitate priuauerat, Ferdinando etiam Catholico Nauarram adſignauerat, & Chriſtianiſſimi titulum in Anglum tranſtulerat, nono Calendas Martias obiit, 67) in cuius locum ſuffectus eſt Ioannes Medicæus, cui Leoni Decimo poſtea nomen fuit. 68) Iulii morte finem habuit Piſanum concilium, & Cardinales nouo Pontifici conciliati ſunt. 69) Gallus vero, cui ingens cum Aragonio bellum, occupato Nauarræ regno, extra Italiam erat, 70) inducias cum ipſo, ac pace & fœdere cum Venetis Bleſis d. 23. Martii 1513. facto &, Venetiis d. 21. Aprilis ratihabito, quibus ſe inuicem obligant, quod velint ſibi pro recuperandis ablatis eſſe in auxilio, Gallo quidem pro Ducatu Mediolanenſi recuperando, Venetis vero pro terra ferma. 71) Eademque Liga d. 8. Octobris 1517. fuit confirmata. 72) exercitum nouum ad recuperandum Inſubriæ Imperium miſit, Mediolanum & pleræque Ducatus vrbes Gallis accedebant, 73) qui tamen VI. Iunii 1513. ad Nouaram ab Heluetis Maximiliano Sfortiæ accedentibus, victi, Mediolanenſem Ducatum vt relinquerent, iterum fuerunt coacti. 74) Continuabatur etiam ab Imp. bellum inter Imp. & Venetos, & Patauio licet fruſtra tentato, 75) hi nonis Octobris ad Vincentiam cæſi. 76) Eodem fere tempore, denuo Matthæus Gurcenſis Romam profectus eſt, Cæſaris & Caroli Archiducis nomine, obſequium nouo Pontifici præſtiturus. Aduenienti, Leo purpurati Senatus inſignia obuiam miſit, quibus ille, antequam ad vrbem veniret, vti noluit. Pontifex inter Cæſarem & Venetos arbiter lectus (cum abſque vtriusque partis aſſenſu nihil ſe iudicaturum, fidem dediſſet) edicto promulgato, vtrinque armis & iniuriis abſtineri præcepit. Sed, cum Cæſar

IO. PIERIVS VALERIANVS, in Tomo ſecundo Freheri. GVICCIARDINVS *lib. XI. p. 35.*

64) GERH. A ROO *cit. loc.* Extat apud GOLDASTVM *Conſtit. Imp. Tom. III. p. 484.* mandatum de abolendis decretis Concilii Piſani. P. BEMBVS *lib. XI. p. 521.* FVGGER *lib. VI. c. XV. n. 11.* GVICCIARDINVS *lib. X I. pag. 36.* TRITHEMIVS *ad a. 1512.*

65) PONTVS HEVTERVS lib. VII. c. IV. *exinde Gurcenſis Cardinalis, Cæſaris legatus, Romam ad Pontificem profectus, ſummo cum honore eſt receptus, actumque magna animorum contentione de pace inter Cæſarem ac Venetos ineunda, ſed fruſtra. Quare nouum Pontifex cum Cæſare facit fœdus, quo vtriusque conſenſu Maximilianus Sfortia in Ducatum Mediolanenſem reſtituitur, Cæſare tamen neque diploma neque titulum ei concedente.* GERH. A ROO *c. l.* De hac reſtitutione agitur inter Litteras Ludouici *Tom. III. p. 275. 285. 288. 292. 294. 303. 305. 306. 309. 317. Tom. IV. p. 13. 23. 31. 40.* GVICCIARDINVS *lib. XI. pag. 40.* IO. MARIANA *lib. XXX. cap. XVII.*

66) GERH. A ROO *lib. XII. p. 590.* FVGGER *lib. VI. c. XVI. n. 2.*

67) SPALATINVS vita Iulii pag. 12. *Dieſer Babſt iſt am Sontag Reminiſcere geſtorben Anno Domini V. C. XIII. und hat in die XII. M. Ducaten zw ſeinem Begrebnus, etlich tauſend Ducaten Fried zw erhalten, bis ein newer Babſt erwelt wurd, und in die zweymal hundert tauſend Ducaten zw Sant Peters Münſter verordnet.*

68) TRITHEMIVS *ad a. 1513.* GERH. A ROO *c. l.* P. HEVTERVS lib. VII. cap. IV. *obierat paulo ante ſupremum diem Pontifex Iulius, vir immenſi vaſtique animi: ſucceſſeratque illi Ioannes Medices, aſſumpto Leonis decimi nomine, a quo Cæſar grauis armaturæ equites in auxilium contra Venetos petit, hac ratione experturus, quo erga ſe animo foret Pontifex, & an initum cum Iulio fœdus ſeruare conſtituiſſet. Mittit Leo equitum auxilia; quæ res non parum Venetos ac Francos mouit.* IO. MARIANA *lib. XXX. cap. XVIII.* GVICCIARDINVS *lib. XI. p. 58. 88.* FVGGER *lib. VI. c. XVI. n. 1.* Litteræ Ludouici XII. *Tom. IV. p. 58. 59. vbi & p. 63.* Diarium Conclauis exhibetur *p. 72. 80. 82.* P. IOVIVS *lib. X. exeunte* P. MARTYR *ep. DXVII. DXIX. DXX.* Huius Leonis caracteres ex Pontificiis Scriptoribus detegit ERNESTVS SALOMO CYPRIANVS in præfatione ad TENTZELII *Hiſtoriſchen Bericht von der Reformation §. VI.* Spalatinus ipſius Vitam ſcripſit, quæ reperitur in Tomo II. Hiſtor. Berichts *p. 13.*

69) GERH. A ROO *cit. loc.* Litteræ Ludouici *Tom. IV. p. 82.*

70) De hoc breuiter P. HEVTERVS c. l. *ſub idem fere tempus Rex Hiſpaniæ Ferdinandus, & Angliæ Henricus, conſociatis mari viribus, Guiennam, vlterris Aquitaniæ partem, inuadunt; fugienteque ad Bearnios Ioanne Alberto Rege Nauarra, vniuerſum id Regnum Ferdinandus occupat. Proſcriptus enim Nauarrus fuerat a Pontifice Iulio, cum Francorum Rege Ludouico, quod ei contra Pontificem in auxilium eſſet profectus. Mittit ſtatim Rex Ludouicus Duce Paliciа, circa huius anni finem, iuſtum Ioanni Alberto peditum equitumque auxilium, quo Regnum ſuum recuperet: ſed, quod virtute Frederici Toletani, Albæ Ducis, repulſum, re infecta in Franciam rediit, relicta Regi Ferdinando quieta Regni Nauarræ poſſeſſione* FVGGER *lib. VI. c. XVI. n. 1.* P. MARTYR *ep. CCCCXCV. CCCCXCVIII. ſqq.*

71) GERH. A ROO *c. l.* Extat in RECVEIL *Tom. II. p. 38.* du MONT *Tom. IV. p. I. p. 182.*

72) Du MONT *p. 263.*

73) GVICCIARDINVS *lib. XI. p. 70.*

74) GERH. A ROO *pag. 591.* Plenius GVICCIARDINVS *lib. XI. pag. 79.* IO. MARIANA *lib. XXX. c. XX.* P. MARTYR *Epiſt. DXXIII.* P. IOVIVS *lib. XI. p. 373. ſqq.* FVGGER *lib. VI. c. XVI. num. 3.*

75) GERH. A ROO *p. 591.* GVICCIARDINVS *lib. XI. p. 91.* FVGGER *lib. VI. c. XVI. n. 4.*

76) GERH. A ROO lib. XII. p. 593. *Veneti, primo ſtatim impetu perturbati, fugam arripiunt, tormenta cum impedimentis relinquunt. Cæſi aut capti ſunt equites quadringenti, pedites ad quatuor millia. Pugnatum eſt prælium Nonis Octobribus.*

ſar de prima poſtulatione nihil remitteret, re infecta diſceſſum eſt. 77) Per eosdem dies Ludouici regis procuratores, Lateranenſe concilium approbauêre, & Galliæ Epiſcopi Leoni conciliati ſunt. 78).

§. XLI. Eadem æſtate, qua hæc in Italia geſta ſunt, Henricus VIII. Anglorum Rex, mari traiecto, Teroanam Morinorum vrbem obſidione cingit, ad quem Cæſar, cum pulcherrimo equitatu proficiſcitur, cuius nutu & imperio bellum maxime adminiſtrabatur, quod belli ſciens & locorum gnarus eſſet. 79) Eodem fere tempore Heluetii, ad viginti hominum millia Anglicis ſtipendiis conducti, in Burgundiam proficiſcuntur, quibus Cæſar mille equites adiunxit, quorum Dux erat Vdalricus Wirtenbergicus. 80) Hi Diuionam, primam regionis vrbem obſident, muros tormentis pulſant. Tremullius, qui loco præerat, periculum in quo erat, videns, petito cum Heluetiorum tribunis colloquio, reclamante nequicquam Wirtembergico, ita rem tranſigit, vti rex omni Mediolanenſis principatus iure ſeſe abdicans, certis penſionibus ſexcenta aureûm nummûm millia ipſis perſolueret, ad nullam aliam rem obligatis, quam vti domum tunc irent. Ad has conditiones duras admodum & iniquas, neceſſitas eum impulit. Igitur & obſides quatuor dati. Heluetii vero, ſtipendia ab Anglo ad præſtitutum ſolutioni tempus non eſſe miſſa, cauſabantur 81) Rex tamen has conditiones tanquam arrogantes reiiciebat. 82) Interim in Morinis Galli abs rege, vti commeatum in Terouanam vrbem inferrent miſſi, ab Anglis, quibus Cæſar cum quatuor millium equitatu ſuppetias venit, magna clade in fugam acti ſunt, 83) & vrbs auxilio deſtituta, ad nonum Calendas Septembris deditionem fecit. 84) Interim Iacobus quartus, Scotorum rex & ſuis quibusdam de cauſis, & a Ludouico concitatus, Angliam bello aggreditur. Hunc Angli, quibus Catharina regina præſens, animum & vires auxerat, ad Tilum amnem cum multis principibus viris occidêre. Poſt eius victoriæ nuncium, cum iam ante Cæſar ex caſtris abiiſſet, Henricus Tornaco, celebri Neruiorum ciuitate, Gallis erepta, & præſidio firmata, Germania dimiſſa, in Angliam

TRITHEMIVS *ad a. 1515.* IO. MARIANA *lib. XXX. c. XVI.* GVICCIARDINVS *lib. XI. p. 101.* FVGGER *lib. VI. c. XVI. n. 12.* P. HEVTERVS *lib. VII. c. VI.*

77) ROO *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XI. pag. 103.*

78) ROO *c. l.* GVICCIARDINVS *lib. XI. & lib. XII. pag. 118. exeunte.* P. HEVTERVS *lib. VII. c. IV.* Papa enim Gallorum legatum audire noluerat, niſi reuocato concilio Piſano, Litteræ Ludouici XII. *Tom. IV. p. 198. 235.*

79) GERH. A ROO *lib. XII. p. 591.* P. HEVTERVS *lib. VII. c. V.* FVGGER *lib. VI. c. XVI. n. 5.* GVICCIARDINVS *lib. XII. p. 109.* Quæ circa hoc bellum fuerint conſilia, docent LITTERAE LVDOVICI XII. *Tom. IV. p. 133. 137. 156. 158. 189. 192.*

80) GERH. A ROO *cit. loc.* P. HEVTERVS lib. VII. c. IV. *vere anni 1513. Cæſar acceptis ab Angliæ Rege centum quinquaginta librorum millibus, ac pro reliqua ſolutione eodem Rege, fideiubente conducit viginti quinque millia peditum Heluetiorum, addit his mille equites, duceque Vlrico Principe Wirtembergico in Ducatum mittit Burgundiæ, eum nepoti Carolo Hiſpaniæ Principi vindicaturus.* FVGGER *lib. VI. c. XVI. n. 8.*

81) GERH. A ROO *c. l.*

82) Singulas conditiones recenſet TRITHEMIVS *ad an. 1513.* PONTVS HEVTERVS lib. VII. c. IV. *præfecti Berneuſium, Lucernenſium, ac Friburgenſium, non vocato nec adhibito Wirtembergico, hiſce legibus Franco impoſitis, pacem ſanciere: Rex cum Romano Pontifice in gratiam redito, nec poſtea ab eius auctoritate diſcedito, ei omnia ſua reſtituito. Eam Burgundiæ partem, quam Iureconſulti æquum iuſtumque iudicabunt, Carolo Auſtriaco reſtituto. Ex Arce Mediolanenſi ac Cremonenſi, ceterisque Inſubriæ locis, præſidia deducito, omnique Inſubria in poſterum abſtineto; Heluetiis pro huius belli ſtipendiis, impenſis, ac moleſtiis quadraginta aureorum librorum millia perſoluito; Wirtembergio, eiusque equitatui, octo millia. Obſides quatuor Nobiles, qui capite luant, ſi Rex conditiones reiecerit, dato. Hi paulo poſt ex Heluetia in Germaniam fugêre. Timebant enim capitis pœnam Rege arrogantes leges irridente atque explodente. Exinde tabulis rite conſignatis, per Comitatum Burgundiæ Heluetii ſine iniuria domum rediere, Cæſarem eadem animi leuitate ac perfidia hic deſerentes, qua ante anno 1498. fecerant. Rex cum Ludouicus lectis conditionibus riſit, omnesque reiecit, Tremulium recte feciſſe dicens, quod arte Heluetiorum diſſoluiſſet exercitum, Burgundos graui bello liberaſſet.* GVICCIARDINVS *lib. XII. p. 113. n. 7.* addit: *hanc pactionem Galliæ regno ſalutem attuliſſe plerique exiſtimarunt: nam Diuione capto, in Heluetiorum poteſtate erat, absque vllo impedimento ad Lutetiæ portas vsque excurrere: & veriſimile erat, Angliæ regem Sommæ flumio traiecto, ſeſe illis adiuncturum fuiſſe, quod Galli prohibere non poterant: nam quum tunc temporis non plus quam ſex Germanorum peditum millia haberent, nec dum Gheldrenſium dux veniſſet, oppidis incluſi eſſe cogebantur.* Heluetios autem parum de eo fuiſſe contentos docent LITTERAE LVDOVICI XII *Tom. IV. p. 213.* Agit de his conditionibus etiam VARILLAS *Hiſtoire de Louis XII. in fine* & RECVEIL DES TRAITTES *Tom. II. p. 35.* du MONT *Tom. IV. p. I. p. 175. 218* FVGGER *lib. VI. c. XVI. n. 8. 9.* LITTERAE LVDOVICI XII. *Tom. IV. p. 222.*

83) GERH. A ROO *c. l.* PONTVS HEVTERVS vero *lib. VII. c. V.* hoc prœlium latius deſcribit, & GVICCIARDINVS *lib. XII. p. 109.* FVGGER *lib. VI. c. XVI. n. 7.* Addit HEVTERVS: *peditatus enim non conflixit, nec tormenta damnum intulere, cum mixti inter ſe equites vſui vix fuiſſent. Colluctati enim inter ſe cataphracti, ruptarum lancearum fruſtis ac mucronibus maiorem motum ac tumultum quam cædem edidere, ita vt eodem tempore pugna hæc Calcarium, lingua Francica appellabatur, quod etiamnum me adoleſcente nobiles ſenes narrare ſolitos memini.* P. MARTYR *ep. DXXV.* Idem confirmat FVGGER *c. l.* LITTERAE LVDOVICI XII. *Tom. IV. p. 195. 196.*

84) TRITHEMIVS *ad a. 1513.* P. HEVTERVS *c. l. tertio a pugna die Terouanna deditionem facit, præſidiariis cum armis & impedimentis libere abeuntibus. Rex Henricus, a Flandris exoratus, Terouannam disiectis mœnibus, repletis foſſis, ac dirutis ædificiis, ſolo æquari (ſummo excepto Templo, ac Canonicorum ædibus) permiſit. Sed anno 1517. Francorum Rex Franciſcus primus, loci opportunitate motus, oppidi foſſas purgari, murum ac vallum reſtitui cum iuſſiſſet, multo quam vnquam antea fuerat, muni-*

Angliam victor abiit, ſub initium Nouembris. 85) Poſt hæc an. 1514. præter omnium expectationem, Angliæ rex, pacem cum Ludouico, nouamque affinitatem facit, ſorore ſua iuuencula Maria, Henrici VII. filia, ei in vxorem collocata. 86) Hæc autem Carolo Auſtriaco antea fuerat deſtinata. 87)

§. XLII. Sub anni 1513. finem, tentabatur pax Cæſarem inter atque Venetos, medio Leone X, omne etiam negotium per compromiſſum, die XXIII. Nouembris 1513. factum, arbitrio Papæ fuit relictum. 88) Sub ſpe rati demum ineunte vere anni 1514. fuit concluſum, vt Cæſar ea loca, quæ vel ipſe vel Hiſpani in Patauino & Taruiſino agro ceperant, retineret, Cremonam depoſiti nomine acciperet, idque inter proximum menſem ratum haberetur, & tum Veneti viginti aureûm millia, & altera totidem intra tres menſes Cæſari penderent. 89) Has conditiones recipere Veneti noluêre, & Liuianus in Forum-Iulii profectus, Portum Naonis, Montem falconis, & alia quædam loca recipit, qui cum tentata nequicquam Goritia, diſceſſiſſet, Germani Cremona, Montem falconis iterum occuparunt, & ab obſidione Marani Venetos prohibuerunt. 90)

§. XLIII. Kalendis Ianuarii anni 1515. obiit Luduuicus XII. Francorum Rex, in cuius locum mox ſucceſſit eius gener, Franciſcus I. Anguleſmenſis Dux, adgnatione Regi proximus, cui Claudia eius filia vxor erat. 91) Is eodem die, quo regno initiatus eſt, Mediolanenſis Ducatus titulum aſſumpſit, & fœdus cum Venetis confirmauit. Heluetios quoque per eos dies tentauit, ſed hi legatos audire noluerunt, & niſi promiſſa ſeruentur, in Burgundiam ſeſe aut Delphinatum moturos minabantur. 92) Interea Carolus tutelæ annos egreſſus, a Belgis in Principem, dicto acceptoque ſacramento, fuit inauguratus, qui ſtatim cum Franciſco fœdus facit. 93) Hoc rerum ſtatu Imperator, vti rem Auſtriacam vicinorum regum fœderibus & adfinitate aliqua conſtabiliret, Ioannem Cuſpinianum in Hungariam ad Vladiſlaum regem miſit, qui nunciaret, ob nec opinatum Gallorum regis obitum, & Caroli nepotis annos iam tutelæ egreſſi, res, dubioſque Heluetiorum motus, non fuiſſe ipſi integrum, vti ad expetitum cum illo & fratre illius Sigismundo Poloniæ rege colloquium veniret, quare producendum eſſe tempus, quoad maiori rerum mole ſeſe expedire poſſet. Vladiſlaus ea de re fratrem per celeres nuncios certiorem fecit. Ad finem Martii, cum Gurcenſis Cardinalis a Cæſare in Auſtriam veniſſet, reges Poſonium conuenêre, quo & ille profectus, ea quæ in mandatis habebat, cum ipſis agit, reliqua in aduentum Cæſaris fuerunt dilata. 94) Multis legatis vltro citruque miſſis, tandem XVI. Iulii 1515. in campis apertis prope arcem Trautmansdorff, 95) conuenerunt cum Imp. Vladiſlaus II. Rex Vngariæ, Sigismundus I. Rex Poloniæ, Ludouicus I. Rex Bohemiæ, qui proximo die, ſolenni adparatu Viennam fuerunt ingreſſi. Poſt varias conſultationes, de bello potiſſimum contra Turcas ſuſcipiendo, ideoque legatis ad Venetos mittendis, pace etiam inter Sigismundum & Moſchus concilianda, ad decimum Kl. Auguſti, Maximilianus Annæ Ludouici filiæ coronam impoſuit auream, & florenti ſerto ab ea donatus eſt. Hinc ad D. Stephani itum eſt, vbi peractis ſacris, verba præeunte Strigonienſi, Anna, accepto in fidem annulo, ita Maximiliano deſponſa eſt, vti intra annum aut Carolo aut Ferdinando nepoti iungeretur. Dein Ludouico Maria Cæſaris neptis, præſens ipſa deſponſa eſt, idemque ſingulari tractatu Viennæ d. 22. Iulii 1515. concluſo, fuit confirmatum. 96) His peractis, ducenti viri militari dignitate donati ſunt. Inde ad

munitius reddidit, ei præficiens Fresnoii Dominum, filium nothum Morculli Reguli. FVGGER *lib. VI. c. XVI. n.* 10.

85) Verba ſunt GERHARDI A ROO *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 118. FVGGER *lib. VI. c. XVI. n.* 10. P. MARTYR *ep. DXXXIII.*

86) Verba ſunt G. a ROO *lib. XII. pag.* 594. P. HEVTERVS *lib. VII. cap. VIII.* GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 131. Extat Tractatus Pacis Londini VII. Aug. 1514. concluſæ in RECVEIL *Tom. II. pag.* 39.

87) Docent hoc nos variæ literæ inter illas Ludouici XII. *Tom. IV. p.* 270. 296. 312. 318.

88) Extat hoc compromiſſum inter LITTERAS LVDOVICI XII. *Tom. IV. p.* 213. FVGGER *lib. VI. c. XVI. n.* 13.

89) G. a ROO *pag.* 594. GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 126. Dicitur de hac pace in LITTERIS LVDOVICI VII. *Tom. IV. pag.* 233. 235. 237. Quare etiam Epiſcopus Gurcenſis Cæſari de dato Romæ IV. Martii 1514. narrat, pacem iſtam ad ratihabitionem vsque fuiſſe concluſam *pag.* 273. 282. 290.

90) ROO *p.* 594. P. HEVTERVS *lib. VII. c. VI. VIII.* GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 124.

91) G. a ROO lib. XII. pag. 594. *cum igitur magni iterum motus ex Gallia timerentur, rex dum noua nupta amori, præter ætatis, & infirmæ valetudinis rationem, pluſculum indulget, in febrim incidit, qua ipſis noui anni Calendis extinctus eſt.* P. HEVTERVS *lib. VII. cap. IX.* GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 146. FVGGER *lib. VI. c. XVII. pag.* 314. P. MARTYR *ep. DXLVI.*

92) G. a ROO *lib. XII. p.* 565. GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 151.

93) P. HEVTERVS *lib. VII. c. IX.* GVICCIARDINVS *lib. XII. pag.* 148. FVGGER *lib. VI. c. XVII. n.* 4.

94) G. a ROO *c. l.* FVGGER *lib. VI. c. XVII. n. 6. & ſqq.*

95) Locum ſic deſcribit CVSPINIANVS in Diario p. 802. *mane itaque horam circiter ſextam, 16. Iulii egreſſus eſt Cæſar cum omni ſuo exercitu ad Trautmansdorff ad locum illum deſignatum, in planitie quadam, iuxta ſyluam cui nomen eſt patria lingua Hart: Hic erat collis intumeſcens aliquantiſper a dextris ſylua, a ſiniſtris vepribus ac modicis ſpinis conſparſus monticulus, ab hoc deſcendens Cæſar poterat tam ab Hungaris quam a Polonis latiſſime conſpici, armis illuſcentibus.* FVGGER *lib. VI. cap. XVII. n.* 9. G. a ROO *p.* 595.

96) Extat iſte Tractatus apud LONDORPIVM *Tom. IV. lib. IV. cap. CXXIV. pag.* 177. BALBINVM *Miſcel. Hiſtor. Regni Bohemiæ Dec. I. lib. VIII.*

ad epulas, ludoſque equeſtres & choreas diſceſſum eſt. Per eosdem dies pax & fœdus promulgatum, ex quo maximæ prouinciis illis & regnis commoditates redundarunt, imprimis vero Auſtriacis principibus, ad Hungariæ Bohemiæque regna paratus eſt acceſſus. In eodem etiam Conuentu Maximilianus ſingulari diplomate Ludouicum Hungariæ regem, conſtituit ſuum & S. Imperii Vicarium Generalem, & poſt fata in Imperio legitimum ſucceſſorem. 97) Licet eadem etiam promiſiſſe videatur Henrico VIII. Regi Anglorum. 98) Poſt ſponſalia rite celebrata, Imperator & Polonus Hungarum Neapolim Auſtriæ deduxêre, inde Viennam reuerſi; paucis poſt diebus in regnum hic, ille Egenfurtum ac Lincium abiêre. 99)

§. XLIV. Inter hæc, Cæſaris, Arragoniæque regis, & Mediolanenſis Principis legati, ad defenſionem Italiæ, fœdus cum Heluetiis percuſſerunt, & Pontifex, cui in fœdere ſeruatus erat locus, fruſtra a Gallo ſollicitatus, illis ſe coniunxerat. Sed rex apparatu bellico a Ludouico iam antea facto, & regni opibus, inſuper & Venetorum amicitia fretus, variantibus 100) Heluetiorum conſiliis, Italiam ingreſſus: pleraſque Inſubriæ ciuitates ad obſequium redegit. Dum autem de pace inter Heluetos & Gallos ageretur, eademque iam perfecta eſſet, 1) alii Heluetii ſuperuenientes Gallorum caſtra XIV. Septembris 1515. ad Marinianum inuadunt, ſed poſtera die cruentam victoriam Gallis, qui tormentis vtebantur, relinquere fuerunt coacti, 2) Maximiliano Sfortia vrbe arceque Mediolanenſi cedente, Papa etiam cum Gallo pacem faciente. 3) Inde Veneti Brixiam obſident, ſed audito Germanorum aduentu, obſidionem ſoluunt. 4) Ferdinandus autem Arragonius hoc Franciſci ſucceſſu de regno Neapolitano ſollicitus, inter noua cum Cæſare & Anglorum rege conſilia, X. Kl. Februarii 1516 in pago Madrigalegio prope Gualupam Caſtiliæ oppidum, moritur. 5) Dum igitur Gallus regno Neapolitano inhiaret, has cogitationes interpellabat Cæſaris nec opinatus in Italiam ingreſſus, qui ex fœdere, ſuperiori anno cum Helueris facto, equitum quinque, Heluetorum quindecim, & decem

VIII. Epiſt. p. 1. Ep. LXXVIII. p. 100. LVNIG p. *Spec. Cont. I. Fortſ.* 1. *Abſatz IV. p.* 38. 10. SAMBVCVS *Append. Rer. Vngar. ad Bonfinii Hiſt. Hungar. p.* 539. du MONT *Tom. IV. p.* 1. *p.* 212.

97) Tacent de hoc omnes Scriptores, ex quo concludo, inter arcana fuiſſe. Teſtatur tamen de eo GEORGIVS SPALATINVS in Ephemeridibus Mstis ad *a.* 1515. dicens: *Maximilianus Rom. Imp. Vladiſlaus & Ludouicus Hungariæ & Bohemiæ Reges, pater & filius, & Sigismundus Poloniæ Rex Viennæ in Auſtria conuenerunt, vbi quod miretur poſteritas. Maximilianus Ludouicum Regem Hungariæ & Bohemiæ ita ſibi fecit, dixit & creauit, locum tenentem generalem, vt vellet ſibi etiam defuncto in Imp. Rom. ſucceſſorem. Subſcripſerunt & ſignauerunt Maximilianus, iidem Reges & Matthæus Langius Gurcenſis Cardinalis.* Integrum diploma ex Archiuo Vinarienſi exhibuit MVLLERVS im *Staats-Cabinet Tom. I. p.* 2. in quo: *tenore præſentium facimus, creamus, conſtituimus & ordinamus, noſtrum & Imperii ſacri Vicarium Generalem, vita comite, & poſt fata in eodem Imperio legitimum ſucceſſorem noſtrum, dantes & concedentes eidem filio & Vicario plenam, liberam & amplam facultatem, qua vti conſueuerunt vti & frui alii, qui pro tempore Vicarii Generales extiterunt, poſt vero deceſſum noſtrum poteſtatem noſtram Imperii in ipſum transferimus & traducimus, ſicuti in nos per prædeceſſores fuit translata.* Facere quoque huc videtur P. IOVIVS *lib. XVI. Hiſt. p.* 329. ſcribens: *ſecretiora denique de maximis rebus inita fuere conſilia, quæ ſicuti ipſo rerum exitu, nihil memoria dignum pepererunt, ita ea nos literarum monumentis minime tradenda eſſe cenſuimus.* Hoc autem per pacta contraria, poſtea in Comitiis Auguſtanis 1518. fuiſſe ſublatum, coniectamur ex litteris Sigismundi, Poloniæ Regis, qui Ludouici Hungariæ Regis tutor erat, poſt mortem Maximiliani ſcriptis, in MVLLERI *Staats-Cabinet Tom. I. p.* 10. in quibus: *quod ad illius Maieſtatis* (Maximiliani) *poſtulationem iam nonnullam ſignificationem de Sede Imperii pro Sereniſſimo Domino Rege Hiſpaniæ fecimus in Conuentu Auguſtenſi.*

98) Docet hoc nos ipſe Henricus VIII. in Litteris ad Margaretham Auſtriacam Elthami 12. Iunii 1514. ſcriptis, inter LITTERAS LVDOVICI Tom. IV. p. 323. *car il nous ſouvient bien, que lors que l' Empereur nous fit demonſtrance de l' offre de la Couronne Imperialle, & apres du Vicariat irrevocable, a cauſe que nous eſtions viſitez de malladie, ne luy feiſmes aucune reſponſe adonc, mais que voullions par l' advis de noſtre Conſeil ſavoir & entendre premierement & conſiderer l' importance de telle & ſi grande matiere, & ſur ce par bonne, & meure deliberation declairer la reſolution & determination de noſtre intention.*

99) Hunc conuentum plenius & ſigillatim deſcripſere IO. CVSPINIANVS *in Diario de Congreſſu Maximiliani & Trium Regum*, quod & ipſius Operibus, & FREHERI Tomo ſecundo fuit inſertum & *in vita Maximiliani p.* 490. RICHARDVS BARTHOLINVS *in Hodæporico Matthæi Gurcenſis Epiſcopi*, qui vltro citroque miſſus, omnibus interfuit conſiliis. Inter alia, hunc conuentum deſcripſerunt NIC. ISTHVANFIVS *Rerum Hung. lib. VI. p.* 77. G. a ROO *lib. XII. p.* 595. FVGGER *lib. VI. c. XVII.* P. HEVTERVS *lib. VII. c. XI.* MVTIVS *lib. XXX.* CHYTRAEVS *Saxonia lib. VII. p.* 185.

100) G. a ROO *lib. XII. p.* 596.

1) G. a ROO *p.* 597. FVGGER *lib. VI. cap. XVIII. n.* 2. Pacis iam confectæ conditiones exhibet GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 168.

2) G. a ROO *p.* 597. GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 172. 180. FVGGER *lib. VI. c. XVIII, n.* 3. FRANC. BELCARIVS *rer. Gall. lib. XV. n.* 20. Addit G. a ROO *cæſorum numerus parum apud ſcriptores certus, plures ex Heluetiis: magis clari ex Gallis cecidêre, inter quos nonnulli quoque Germ. præfecti.*

3) ROO *c. l. paulo poſt, Franciſcus, Heluetiis domum abeuntibus, Mediolanum ingreſſus eſt. Sfortia in arcem, præſidio munitam, ſe recepit. Huius rei fama territus Leo Pontifex, per Allobrogum principem cum rege pacem facit. Sub initium Octobris Sfortia, quibusdam pactionibus arcem regi tradit, & in Galliam abit.* P. HEVTERVS *lib. VII. c. IX.* P. IOVIVS *lib. XV. p.* 662. GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 186.

4) GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 189. ROO *lib. XII. p.* 597. FVGGER *lib. VI. c. XVIII. n.* 4.

5) G. a ROO *p.* 598. FVGGER *lib. VI. c. XVIII. n.* 5. GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 197. P. HEVTERVS *lib. VII. c. XI.*

6) G. a

cem Germanotum & Hiſpanorum millia ducens, aduentabat. 6) Maximilianus, Aſula per aliquot dies nequicquam oppugnata, omnem inter Ollium, Padumque & Abduam amnes regionem, præter Cremonam & Cremam, occupauit. Abdua ſuperata, Maximilianus Laudam deditione capit, dein recta Mediolsnum ducens, fecialem præmittit, qui, emiſſis Gallis, vrbem tradi poſtularet, quod niſi ante triduum exactum fiat, peiore illam loco, quam olim ſub Friderico I. fore. Dum itaque Galli iam de relinquenda vrbe cogitarent, & Heluetios aut non venturos, aut ſi venirent, non pugnaturos, ſed ad populares in hoſtium caſtra transgreſſuros dicerent, contra vero Andreas Grittus & Triuiſanus, Venetorum legati, defenſioni intentos eſſe, & meliora de auxiliis ſperare iuberent; aduolat nuncius, Albertum Petrum cum decem Heluetiorum millibus poſtridie adfore. Id cum ita eſſet, iamque Albertus in vrbem receptus, nutantes Gallotum animos confirmaſſet, tumultuabantur in Cæſaris caſtris Heluetii, ob non ſoluta ſtipendia, pugnam in cognatos detrectabant, imperia contemnebant, ſeque aut Mediolanum, aut domum abituros palam dicebant, niſi intra quatriduum pecunia daretur. Hinc a nemine contineri poterant, quo minus per Volturenam vallem domum abirent. Tria item partim Germanorum, partim Hiſpanorum millia, ad Venetos transfugêre. Reliqui leuibus ad Abduam pugnis hoſtem laceſſebant. Maximilianus interim ob magnam pecuniæ penuriam, in Germaniam, Tridentum reuerti fuit coactus. 7) Inter hæc Nouiodunum conuenêre, a Gallotum rege Pariſienſis præſul, cum regiæ domus præfecto, & aliis nonnullis: a Carolo, qui iam Hiſpaniarum rex dicebatur, Guilielmus Cheurienſis & Maximiliani Cancellarius. Hi 13. Auguſti 1516. fœdus inter ſe compoſuerunt, cuius hæc præcipua fuerunt capita: Pax & fœdus inter reges ad mutuam defenſionem ſeruaretur. Gallus Hiſpano filiam Ludouicam, cum ea Neapolitani regni parte, quæ ex diuiſione Ludouico regi ceſſerat, vxorem daret. Carolus in educationem puellæ, quoad nubilis fieret, mille auri pondo quotannis penderet, Nauarræ regnum reſtitueret, quod niſi fecerit, arma pro rege cognato ſumere Franciſeo liceret. Cæſari in fœdere locus intra duos menſes eſſet, qui etſi aſſumatur, nihilominus regi Venetis, ad Veronam recuperandam, auxilia ferre liberum eſſet. Quod ſi Veronam Cæſar nepoti ea lege tradat, vt Franciſcus illam ante exactas ſex ſeptimanas acciperet, tum rex illi centum Ducalium nummûm millia; totidem Veneti duabus intra ſex menſes penſionibus perſoluerent. Interim ripam Tridentinam Roboretumque, & capta in Carnis ac Iulii foro loca ipſa, Veneti quæ habebant, vti erant, ita retinerent, quoad de finium controuerſia, Gallorum ac Hiſpanorum reges, arbitrium tuliſſent. De Geldrenſi quoque Duce conciliando actum eſt. 8) Licet hæc pax neceſſaria magis quam vtilis fuiſſe videatur 9) Et licet Veneti, ne tantum pecuniæ ſoluere cogerentur, Veronam obſiderent, eandem tamen relinquere fuerunt coacti. Anni ſequentis 1517. initio, Maximilianus Nouiodunenſe fœdus approbat, 10) inducias quinquennales cum Venetis facit, Veronam ipſis, ſoluta pecunia reſtituit, & cum ipſis conuenit, vti quinque & viginti aureûm nummûm millia Cæſari quotannis penderentur. Poſtea vero a. 1518. abſoluta pax fuit inſecuta. 11) His ita peractis, quo arctior inter fœderatos neceſſitudo contraheretur, de colloquio Cæſaris & regis vtriusque inſtituendo agi cœptum, iamque Cheurenſis, & Magnus Franciæ Magiſter, cum aliis quibusdam, Cameracum præceſſerant, qui colloquio dictus erat locus. Ea res etſi euentu caruit, per legatos tamen conſtabilita eſt regum inter ipſos concordia, Tractatu iam antea Cameraci XI. Martii 1516. de communi bello contra Tureas gerendo concluſo. 12) Eodem anno d. 19. Octobris Liga inter Leonem X. Papam Romanum, Maximilia-

6) G. a ROO c. l. GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 200.

7) G. a ROO c. l. GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 202. FVGGER *lib. VI. c. XVIII. n.* 6. P. HEVTERVS *lib. VII. c. XII.*

8) G. a ROO *p.* 599. GVICCIARDINVS *lib. XII. pag.* 214. P. HEVTERVS *lib. VII. cap. XII.* THVANVS *lib. I. ad a.* 1516. Extat ipſe Tractatus apud du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 224.

9) Quare IOVIVS *lib. I. de Vita Ferdinandi Dauali Piſcarii* pacem hanc neceſſariam potius vocat quam honeſtam. Idem vita Hadriani *cap. VI. Sequenti anno Carolus, confirmata cum Franciſco Rege ad Nouiodunum amicitia, quam iniquis conditionibus impetraſſe videbatur, in Hiſpaniam venit, circumnectusque per vlteriores Prouincias, paſſim ciuitates & Regulos in verba iurantes ſacramento adegit.*

10) G. a ROO *p.* 600. GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 217. FVGGER *lib. VI. c. XVIII. n.* 8. Rationem huius pacis Nouiodunenſis per Carolum factæ, reddit P. HEVTERVS lib. VIII. c. I. dicens: *alterum cum Carolo Nouioduni fœdus faciens, non minus quam primum propter conditionum iniquitatem duraturum; quas Carolus ſuadente Cheurio admiſit, vt ſibi neceſſario in Hiſpaniam proficiſcenti iter tutum Rex Franciſcus præſtaret, neque abſenti bellum inferret.*

11) Sic G. a ROO *lib. XII. p.* 603. qui addit: *inducias* (Galliæ) *quam pacem, inter ipſos malebat, ne aut illi, metu belli Germanici ſublato, ipſius amicitiam parui facerent, aut hic illorum opibus adiutus, aliquid in ipſum moueret.* P. HEVTERVS lib. VII. c. XVI. *paulo ante pacem Nouiodunenſem Veneti quinquennales cum Cæſare inducias ſanciérant, ſingulis ei annis triginta millia aureorum nummûm ac Ciuitatum ſuarum exulibus, Cæſarem ſecutis, quarum fructuum e propriis bonis partem pollicitis hoc anno abſolutum tandem pacem impetrant, grauiſſimoque liberantur bello.* GVICCIARDINVS *lib. XIII. p.* 277.

12) G. a ROO c. l. GVICCIARDINVS *lib. XII. exeunte.* FVGGER *lib. VI. cap. XVIII. n.* 10. P. HEVTERVS *lib. VII. c. XIII.* P. IOVIVS *lib. XVIII. p.* 902. Addit G. a ROO *pag.* 601. *ex hac pace ingens hominum gaudium eſt conſecutum, &* Vene-

milianum I. Imp. Carolum I. Hiſpaniæ & Henricum Angliæ Regem pro defenſione Eccleſiæ Londini fuit inita. 13)

§. XLV. Maximilianus vero, a Franciſco alienatus, cum Anglo fœdus inſtaurauit, cui & Pontifex & Carolus rex ſubſcripſere. Id etſi ad defenſionem tantum factum eſſe videri volebant, Gallo tamen moleſtum ſuſpectumque erat. Non multo poſt, adulto iam autumno, cum Carolus Middelburgi agens, ventum, quo in Hiſpanias nauigare poſſet, operiretur, Geldri, quorum naues Felix Comes Buranus incenderat, cum valida equitum & peditum manu Hollandiam ingreſſi, Medemblicum, Alcmariam, & Sparendamum, oppida vi capta, diripuêre, multosque pagos incendio dauaſtarunt. Aſperam inde aggreſſi, cum iam mille quingentos ex ſuis, in oppugnatione amiſiſſent, oppido potiti, ad internecionem omnes, absque vllo ordinis, ſexus, ætatisue reſpectu, occidère, neque vllum crudelitatis genus omisêre. Sub anni finem, Carolus ex Selandia ſoluens, ſecundo vento in Hiſpaniam nauigauit, vbi ſingulari gaudio exceptus; regnorum omnium imperium ſolenni ritu ſuſcepit. 14)

§. XLVI. Poſteaquam circa initium anni 1518. inſignem conuentum celebraſſet prouincialium Maximilianus, cui in oppido regio Tirolis Inſprugk adeſſent ex hæreditariis ſingulis Auſtriæ terris nobiles ac ſenatores, multaque illic futura, quæ ſe mortuo pro pace ac conſeruatione patriæ atque prouinciarum Auſtriæ neceſſaria forent, iam diſpoſuiſſet, 15) Auguſtam Vindelicorum petiit, illic principes electores, cæterique Germaniæ principes, Epiſcopi, prælati, reſpublicæ ac innumeri nobiles conuenerunt. 16) Aderant quoque Pont. Max. Leonis X. legatus Cardinalis, Thomas Caietanus, Lutheri doctrinam confutaturus, 17) Regum Hiſpaniæ, Franciæ, Hungariæ, Poloniæ atque Bohemiæ Oratores. 18) Conſultabat in eadem diæta celeberrima Maximilianus de futuro Romanorum Rege eligendo cum Electoribus, 19) de Ferdinando primum, poſt aliorum ſuaſu, de Carolo nepote ſollicitus. Cumque noui exempli res eſſet, Cæſare necdum a Pontifice coronato, regem eligi, in concilio propoſitum fuit, eo inducendum eſſe Leonem, vt coronam & alia Imperatoriæ dignitatis inſignia per legatum conferenda, in Germaniam mittat. Adſpirabat ad hanc dignitatem Carolus, contranitente Gallorum Rege Fran-

Veneti, ſatis lætum belli tam diuturni exitum, adepti eſſe ſibi videbantur, in quo per annos octo, quinquies centena aureûm nummum millia expendiſſe dicuntur. Extat Tractatus iſte in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. pag.* 78. apud du MONT *Tom. IV. p.* 224.

13) Extant apud du MONT *Tom. IV. p. I. pag.* 240.

14) G. a ROO *lib. XII. p.* 6na. FVGGER *lib. VI. c. XIX.* P. HEVTERVS *lib. VII. c. XIV. XVI.*

15) Hæc Verba ſunt IO. FABRI *in orat. parent. Maximiliani I. ap.* FREHERVM *Tom. II. p.* 417.

16) Adlegatur de hiſce Comitiis Auguſtanis RICHARDI BARTHOLINI Peruſini Commentarius. Prouocat ad eundem Commentarium VLR. ab HVTTEN in epiſtola ad Paulum Ricium, quæ extat in IAC. BVRCARDI *Analectis ad p. I. ad p.* 198. ſcribens: *illum in primis Bartholinum Conuentum Auguſtanum* qui *deſcripſiſſe*. In NARDTII vero *Tomo III. Autogr. p.* 18. adlegatur *Reſponſio Principum Germaniæ, data Reuerendiſſimis Dominis Legatis ſanctiſſimi Domini noſtri Leonis X. & cæteris Oratoribus in Auguſta Vindelicorum Anno* 1518. *per eruditiſſimum Dominum* RICHARDVM BARTHOLINVM, *Peruſinum, Capellanum Reuerendiſſ. Cardinalis Gurcenſis in litteras redacta.*

17) Sic enim OLDOINVS *vitis Paparum* Tom. III. col. 392. *Ad Maximilianum imperatorem legatus de Latere, Martini Lutheri falſam doctrinam confutaturus, eſt miſſus.*

18) Verba ſunt IO. FABRI *cit. loc.* GERH. a ROO *lib. XII. p.* 603. *Imperator quoque in Turcicum bellum animatus, conuentum Ordinum Auguſtæ Vindelicorum egit, ad quem Principes ſolito frequentiores venère. Adfuit & a Pontifice Thomas Caietanus Cardinalis, qui Eccleſiæ theſaurum omnem in id bellum inſumſiſſe dicitur.* Licet Lutherus aliam cauſſam aduentus Caietani ſubodoratus fuerit, vt ſcilicet decimas ex Lateranenſis Concilii placitis impetraret, prout auctor eſt SECKENDORFIVS *Comm. de Luther. lib. I. ſect. XVI.* §. *XXXIII. p.* 42.

19) Verba ſunt IO. FABRI *c. l.* P. HEVTERVS *lib. VIII. c. XVII.* FVGGER *lib. VI. c. XIX. n.* 10. CVSPINIANVS *pag.* 490. In KAPPENS *Sammlung. p.* 401. extat Leonis X. Inſtructio Romæ d. V. Maii 1518. Caietano data pro extirpanda ſic dicta hæreſi Lutherana, componendis Huſſitis cum eccleſia Romana, & animando Imp. Rege Daniæ atque Sueciæ cum Turcis. De eadem ex PARIDE de GRASSIS, RAYNALDVS *Tom. XX. Annal. ad a.* 1518. §. 2. vberius agit & ſic ſcribit: *grauiſſima hac omnium fuit legatio; cum ad Lutheranæ hæreſis opprimenda delendaque ſemina, & Bohemorum Huſſitarum reliquias eccleſiæ conciliandas; nec non Cæſarem ac Daniæ, Sueciæ, Norwegiæque Regem in Turcam concitandos mitteretur.* AVGVSTINVS OLDOINVS *Tom. III. Vit. Pontif. col.* 391. *Ad Maximilianum Imperatorem legatus de latere Martini Lutheri falſam doctrinam confutaturus eſt miſſus.* AMBROSIVS de ALTAMVRA in Bibliotheca Dominicana ex Actis Conſiſtorialibus *p.* 259. ſic ſcribit: *Die 26. Aprilis Pontifex Maximus loco Cardinalis Farneſii Legati ad Maximilianum electum Imperatorem, & ad Regem Daciæ pro foedere ſanciendo contra Turcas, creauit Legatum Cardinalem F. Thomam de Vio Tit. S. Sixti voluitque, quod enſem benedictum eidem Imperatori deferret. Die 5. Maii F. Thomas de Vio Presb. Card. S. Sixti in publico Conſiſtorio fuit a Pontifice benedictus, atque more ſolito ad portam populi ſociatus.* GEORGIVS IOSEPHVS EGG Purpura docta lib. IV. p. 388. *Thomas igitur ad Maximilianum Imp. Auguſtæ Vindelicorum comitia tum agentem Legatus de Latere miſſus eſt eo fine, vt emergentem orco Martini Lutheri Doctrinam authoritate Cæſaris & Pontificis comprimeret, ſuaque facundia & eruditione Catholicam ſanctam ſectam tueretur.* Licet PALLAVICINI *lib. I. c. VII. d.* 2. contrarium velit adſerere, quod Caietani legatio ad cauſſam Lutheri minime fuerit directa.

20) To-

Franciſco. 20) De bello quoque in Turcas adſumendo, deque bellorum apparatu & neruo, multa per Cæſarem & Principes, in primisque per legatum Cardinalem fuerunt tractata, qui ad bellum hoc Turcicum de bonis eccleſiaſticis decimas quærebat. 21) Decretus etiam fuit capitis cenſus, quem ſinguli in Imperio viuentes, decimam quidem floreni Rhenenſis partem perſoluerent, ita, vt nec Principes & illuſtres perſonæ excluderentur, qui pro arbitrio ſoluerent. Pecuniam inde redactam in conſcribendum exercitum eſſe impendendam. 22) In iisdem Comitiis Caietanus Cardinalis Alberto Moguntino ſtirpis Brandenburgicæ, ſolenni ritu Papæ nomine, Cardinalis dignitatem confert, & Maximiliano Imp. gladium & pileum conſecratum offert. 23) Actum in Comitiis quoque fuit de Luthero, de quo ſub Carolo V. dicemus. In iisdem Comitiis dicta decem Grauamina Maximiliano iterum fuerunt exhibita, & cum licentia Imp. in Officina Schüreriana ad incrementum Germaniæ, & Dei gloriam Sletſtadti a. 1518. impreſſa. 24) Curauit etiam, vt Pragmatica Sanctio Regni Franciæ cum obſeruationibus Iacobi Wimphelingii in Germania publici iuris fieret. 25) In iisdem quoque Comitiis Erardus de Marka Epiſcopus Leodienſis de nimiis ſedis Romanæ abuſibus fuit conqueſtus, hisque adferre voluit medelam. 26)

§. XLVII. Soluto Auguſtano conuentu, Maximilianus Oenipontem profectus, audiendis & mittendis legationibus operam dabat, & nèpotis ſucceſſionem identidem vrgebat.

20) Totam rem hoc modo exponit GERH. a ROO lib. XII. p. 603. *per eos dies in Hiſpania Carolus rex ſumptis in Marrhanos armis (cenſebantur hoc nomine Maurorum reliquiæ, quaſi Mauritanos dicas) primum ſui, in re bellica, ſpecimen dedit, ex hoſtium ſpoliis duo vexilla, ceteris præſtantiora, ad auum ſuum Imperatorem miſit. Is ætate iam prouectum ſe conſiderans, ſiue mortem haud procul abeſſe animo præſagiens, cum Septemuiris Imperii Electoribus, qui præter Boemiæ regem Auguſtam omnes venerant, de Carolo nepote, in Romanorum regem eligendo, agere cœpit. Cumque noui exempli res eſſet, Cæſare necdum a Pontifice coronato, regem eligi, in concilio propoſitum fuit, eo inducendum eſſe Leonem, vti coronam, & alia Imperatoriæ dignitatis inſignia, per legatum conferenda, in Germaniam mittat. Hæc etſi Franciſcus rex & apud Pontificem ipſum, cui tantam Caroli potentiam non minus quam ſibi timendam oſtendit, & apud plerosque Germaniæ principes impedire nitebatur, nec Pontifex tamen, nec Electores abnuere videbantur, vtque proximis Imperii comitiis ea de re perficeretur decretum eſt. Refert Guicciardinus (nam apud alios id non legi) Maximilianum prius de Ferdinando cogitaſſe, ſed purpurati Sedunenſis, & aliorum conſiliis impulſum, quod firmius Auſtriaca domus, & ipſius Imperii ſtabilimentum in Carolo, tot regnorum domino, quam in eius fratre, & vnitam potentiam, quam diuiſam longe firmiorem eſſe dicerent, illum prætuliſſe.* Agit de eodem GVICCIARDINVS *lib. XII. p.* 281. Neque tamen ſolus hæc habet Guicciardinus, prout Roo contendit, ſed etiam PONTVS HEVTERVS *lib. VII. c. XVII.* & *lib. VIII. c. II.* & poſt hos FVGGERVS *lib. VI. c. XIX. n.* 10. Quanta autem ſollicitudine Carolus pro Imperii dignitate laborauerit, patet ex mandato ipſius ad Hoierum Mansfeldenſem Comitem miſſo, quo ipſi iubet, vt Principum opem ad obtinendum deſiderium ſuum imploraret. Addit, ſe magnam pecuniæ ſummam Corteuillæ, miniſtro in aula Cæſaris reſidenti concrediſſe, quæ inter Principes diſtribueretur, prout ex ſcriptis authenticis declarat SECKENDORF *hiſt. Luther. lib. I. ſect. XVI.* §. *XXXIII. p.* 2. Confirmant hæc verba PONTI HEVTERI *lib. VII. cap. XVII.* vbi dicit: *Septemuiros fere omnes Cæſar in ſententiam pertraxerat. Bina etiam millia auri pondo Princeps Carolus, in Hiſpaniis tum agens, per Germaniam hac de cauſa miſiſſe dicebatur. Affulgebat & ſpes non exigua, Pontificem Leonem in Germaniam per aliquot Cardinales auream Imperii coronam Cæſari transmiſſurum.* Idem dicit *lib. VIII. c. II.* & GVICCIARDINVS *lib. XIII. p.* 282. Verum, ex SECKENDORFIO diſcimus, Fridericum, Saxoniæ Electorem maxime reſtitiſſe.

21) CHYTRÆVS Saxonia lib. VII. pag. 201. *præcipua de bello Turcis inferendo, deliberatio fuit, qui ſuperiore biennio, Campſone, Syria & Aegypti Rege, ad Singam fluuium, cum Mamaluchis, cæſo, vniuerſam Syriam, Palæſtinam & Aegyptum, in ditionem ac Imperium ſuum redegerant. Maximilianus etiam a Senatu Electorum, qui, ſolo Boemiæ Rege excepto, omnes Comitiis intererant, Nepotis ſui, Caroli, rationem haberi, in electione Cæſaris, ipſi ſucceſſuri, petiuit.* Adde RAYNALDVM *Tom. XX. ad a.* 1518. *n.* 85. *ſqq.* Reperiuntur in Tomo ſecundo FREHERI binæ Orationes; altera a Legatis Leonis X. in iisdem Comitiis habita, pro colligendis decimis contra Turcas; altera eſt diſuaſoria, ne Principes in easdem conſentiant, dum proprium lucrum ſaltim quærat Papa, quæ tribuitur VLRICO HVTTENO. Adlegatur etiam a IAC. BVRCARDO Anal. ad p. I. p. 125. VLRICHI de HVTTEN *Eq. Germ. ad Principes Germaniæ, vt bellum Turcis inueherent Exhortatoria, publico Germaniæ Concilio, apud Auguſtam Vindelicorum anno Domini MD XVIII. Maximiliano Auſtriæ Imperatore. In officina excuſoria Sigismundi Grimm. Medici, & Marci Wyrſung.* Apud GOLDASTVM *Tom. I. p.* 436. & *Tom. II. Conſtit. Imper. p.* 127. extant propoſitio & Conſultationes de hac expeditione.

22) De hoc FVGGER *c. l.* Teſtatur de eo Receſſus deſuper confectus, qui in Corpore Receſſuum *p.* 140. reperitur.

23) CAR. STENGELIVS *Rer. Auguſt.* pag. II. c. LXIV. *in iisdem Comitiis Albertus Brandenburgicus Moguntinus Archiepiſcopus, 2. Auguſti Cardinalis inauguratus eſt cæremoniis & ſacris in ea re conſuetis.* Idem declarat FVGGERVS *lib. VI. c. XIX. p.* 1359. Cæremonias ſingulari libello deſcribit IACOBVS MANLIVS, qui in FREHERI Tomo ſecundo reperitur. Et apud RAYNALDVM *Tom. X. Opp. p.* 530. reperitur *Natale Domini pontificis gladii & pilei initiatione ſolemne.*

24) GOLDASTVS *Conſtit. Tom. II. pag.* 396. Iſta poſtmodum ſub titulo *Grauamina Germanicæ Nationis ad Carolum, electum R. Regem, Coloniæ apud Eucharium Cernicornum & Heronem Fuchs a.* 1520. prodierunt, in quo varia ſcripta huc facientia videmus congeſta. Licet pleraque horum in GOLDASTI *Politicis Imperialibus p. XXIII. pag.* 1044. *ſqq.* & in FREHERI *Scriptor. Rer. Germ. Tom. II. p.* 378. reperiantur.

25) Exhibet illam GEORGI *lib. I. cap. VII.* §. *XII.*

26) Primus hanc Admonitionem Chriſtianam ex Spalatini MStis in lucem protraxit IO. ERHARD. KAPPE *in der Nachleſe p. II. p.* 409.

gebat. 27) Inter has cogitationes inuaſit eum lenta quædam febris, quæ vti ſoli cœlique mutatione, aut ipſo itinere diſcuteretur, ſecundo amne Oeno in Auſtriam deſcendit. Welſam oppidum cum veniſſet, intendi morbum videns, ſubſiſtit. 28) Ibidem febrem perpetua venatione atque aucupio pellere conabatur. Dumque aliquando a venatione reuerſus, ardentem ſitim immoderato melopeponum eſu ſedare ſtudet, ſumptoque inſuper dubiæ poteſtatis intempeſtiuo medicamento, contra morbum, ac quam adhuc inſtare ſibi perſuadebat, febris, quæ per intervalla accedere ſolebat, fit continua; accedenteque ventris profluuio, cum duplicia mali vim ſenile corpus perferre non poſſet, ſumpto Chriſtianorum certiſſimo ſanctiſſimoque viatico, compluribusque viris piis ac doctis ad ſe conſolandi confirmandique animi cauſa accerſitis, teſtamento rite confecto, 29) vitam cum morte XII. Ianuarii 30) 1519. hora tertia poſt mediam noctem commutat, cum laborare cœpiſſet menſe Iunio anni præcedentis. Prædixere eius mortem viri eo tempore in Mathematicis diſciplinis peritiſſimi, ex inſigni Solis Eclipſi, quæ dicto menſe Iunio Viennæ Auſtriæ in cœlo apparuit, Cæſaris (vt volebant) geneſin vehementer obfuſcantis, ac proinde ei lethalis. Acceſſit eadem hora miſerabile atque horrendum, ignota de cauſa, in vrbe Vienna incendium. 31) Sepulturæ locum delegit in Ciuitate Noua Auſtriæ, in capella ſumptuoſiſſime a Friderico III. illic in caſtro ampliſſimo conſtructa. Balſamo noluit condi: neque voluit ob pudicitiam illam innatam exenterari, ſed iuſſit, vt corpus mortuum calce repleretur. Sacco quintuplici & diuerſo eſt inuolutus, ſubque ſigno crucis, quod militares fratres S. Georgii deferunt, ſepulturæ traditus. Corpus mortuum biduo cunctis cuiusque ac quantumuis infimæ ſortis hominibus paſſim (priuſquam ſacco obtegeretur) palam vt conſpiceretur, permiſſum. 32) Incluſſus deinceps feretro, primum Welſæ in templum de more delatus, ibidemque ipſi per Io. Fabrum fuit parentatum. 33) Dehinc per villas ac oppida Viennam allatus XXIV. eiusdem menſis, in D. Stephani templo, aſtante vniuerſa Auſtriæ nobilitate, & Viennenſi antiſtite Georgio ſacra celebrante, exequiæ peractæ ſunt cum maxima omnium aſtantium triſtitia. Poſt triduum in Nouam ciuitatem delatus, ſub ara D. Georgii ſepultus, a Philippo Gundelio, profeſſore humanitatis Viennenſi, elegantiſſima oratione funebri decoratus eſt. 34) Multa etiam a viris doctis, reſtauratis ſub eo litteris, Epitaphia ac Elogia ipſi fuerunt ſcripta. 35)

§. XLVIII.

27) Verba ſunt GERHARDI A ROO *lib. XII. exeunte.* IO. FABER Orat. parent. p. 417. *Auguſta (poſteaquam conuentus ille principum eſſet diſſolutus) diſcedens, Inſprugk reuerſus, demum opidum Kopfſtain petiit: illic per aliquot moratus dies cum magiſtratu, qui prouincia Tirolis praeſt, nonnulla commentatus.*

28) ROO *c. l.* FABER *p.* 418.

29) Verba ſunt PONTI HEVTERI *lib. VII. c. vlt.* ROO c. l. *ſunt qui ipſi potionem deiectoriam a medicis, tempore non ſatis commodo, exhibitam fuiſſe aſſerunt. Cuſpinianus ventris profluuio mortuum dixiſſe ſatis habuit.* FVGGER *lib. VI. cap. XX. n.* 1. ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS Annalibus Augſtburgenſibus p. 1765. *Et ecce dum iſta apud nos adornantur, eadem ipſa nocte obiit Welſa, poſt lentam febrem, alui profluuio, in quod ex ſumto parum opportune pharmaco, inciderat, Maximilianus Imperator, qui inde per Viennam Auſtria, querno loculo, quem multis iam annis ſecum circumferre curabat, vectus, apud Nouam ciuitatem Styria, in Georgiano ſacello arcis, in qua poſt prima incunabula educatus, litterisque inſtitutus fuerat honorificentiſſime ad matrem ſuam Leonoram ſepultus eſt.* GRVNBECK *p.* 90.

30) P. HEVTERI ſunt verba. IO. FABER pag. 419. *mortuus eſt infra tertiam & quartam horas die XII. menſis Ianuarii, Anno ſalutis M. DXIX. Poſteaquam vixiſſet annos LIX. menſes IX. dies vero XIX. Regnaſſetque annis XXXIII. Tali quidem moriendi genere, vt Chriſtiano homini vltra id ad bene ac Chriſtiane moriendum non facile quidpiam addi poſſet.* Et paullo poſt: *& ſi omnia qua in Caſaris morte ac vita plane ſint miranda, id tamen pra cateris admirandum magis, quod cum Caſar noſter natus ſit Anno MCCCC. LIX. vixerit quoque LIX. annis, menſ. IX. diebus XIX. Obieritque anno Chriſti M. D. XIX. regnauerit vero* 33. *annis, quod omnes ſcil. numeri huius Caſaris in nouenarium, qui in ſe ter reductus ternarium cauſat, qui omnium eſt perfectiſſimus, terminentur.* GERH. A ROO c. l. *Poſtquam vero deficere iam vires, animumque debilitari ſenſit, vltima voluntatis placita deſcribi iuſſit, vbi & quomodo ſepeliri vellet, Carthuſiano pracepit, hinc vltimis ſacris rite perceptis, animam Deo reddidit, pridie Idus Ianuarii, anno milleſimo quingenteſimo decimo nono, cum vixiſſet annos prope ſexaginta, imperaſſet triginta duos.* Eundem diem emortualem ponit eiusdem Epitaphium Oeniponti a Ferdinando I erectum, apud LAMBECIVM *lib. II. c. VIII p.* 697. & CVSPINIANVS *in vita p.* 492. Male igitur FVGGER *lib. VI. c. XX. n.* 3. diem XI. Ianuarii ponit. Confirmat eundem Protocollum Electionis Caroli V. *in* GOLDASTI *Politiſchen Reichshaudeln p. I. p.* 140. GVICCIARDINVS *lib. XIII. p.* 282.

31) De hoc late HEVTERVS *c. l.* & FABER *c. l.* CVSPINIANVS *p.* 491.

31) FABER *p.* 419. FVGGER *lib. VI. c. XX. n.* 3. qui, qua ratione in feretro conditus, æri fecit incidi.

33) Extat IO. FABRI, qui poſtea Epiſcopus factus fuit Viennenſis, Oratio parentalis in FREHERI Tomo ſecundo.

34) CVSPINIANVS *c. l.*

35) P. HEVTERVS lib. VII. c. XVIII. *varia ac docta Caſari Maximiliano Epithaphia ac Elogia a viris literatis fuere ſcripta, quod eius tempore politiores litera diſciplinaque omnes e cœlo detracta, & ab Inferis excitata, Europam exornarent; nullaque non erant paulo elegantiora ingenia, qua non ad eloquentiam ſub liberalibus Macenatibus ſe exercerunt.* In BILIB. PIRCKHEYMERI Operibus reperitur Eiusdem Mauſoleum Oeniponti in aula noua conſpicuum *p.* 191. Idem *p.* 172. exhibet Currum Triumphalem Maximiliani honori erectum & *pag.* 176. IN. STABII *portam Honoris.* Elogium ipſius & diuerſa doctorum Epitaphia Auſtriacis ſuis ſubiecit PONTVS HEVTERVS *p.* 364.

36) De

§. XLVIII. Prima ipſius vxor erat Maria Burgunda, cum qua XX. Auguſti 1477. nuptias Gandaui celebrauit. 36) Cum hac coniunctiſſime paucis vixit annis. Hæc fatali caſu equo delapſa V. Kl. Aprilis 1482. quarto fœtu grauida, magno cum Maximiliani dolore fuit extincta. 37) Altera fuit Anna, Franciſci, Britonum Ducis filia ac hæres, quam per Legatum ductam, ei Carolus Octauus Francorum Rex, a. 1488. remiſſa filia Margarita, eripuit, & in vxorem duxit. 38) Tertia fuit Blanca Maria, Mediolani Ducis, Galeatii Mariæ Sfortiæ filia, quam per Eraſinum Bruſcam, legatum ſuum, mediante Ludouico Maria Sfortia, quo hic ſibi aditum ad Mediolanenſem Ducatum pararet, cum magna dote duxit in matrimonium. 39) Non probabantur illæ nuptiæ plerisque Germaniæ principibus, quod Sfortiarum ac Vice Comitum familia, Auſtriacæ veteri & tot maiorum imaginibus auctæ proſapiæ, impar eſſet, videreturque Cæſar dote magis quam genere adductus, eam affinitatem inire. 40) In dotem conſtituta fuerant, ad quater centena millia aurei nummi. Inſuper in parapherna aduecta eſt ſumma aureorum ſexaginta millium. 41) Itaque Blanca Maria, cum ampliſſimo comitatu, Oenipontum deducta eſt, vbi poſtridie Idus Martias 1494. nuptiæ fuerunt celebratæ. 42) Cum hac, ſterili matrimonio annis ſeptem vixit, quæ poſtea a. 1511. ex mœrore fuit defuncta, dum

36) De quo *Sect. ſuper.* §. *LII.*

37) P. HEVTERVS lib. I. c. X. *erat hoc tempore Maximilianus cum vxore Brugis. Exit illa cum nobilium virorum ac virginum comitatu ad venationem, inſpectura hieroſ.leonum atque accipitrum, quibus plurimum delectabatur, artem ac ſolertiam, Inſidebat noto Aſturconi, admodum animoſo ac feroci. Cinguli, quæ ſellam ſiſ-ſtam ſtringebant, dum incitaret Aſturco ardentius fertur, inter currendum ſoluuntur. Labitur ſupina equo Maria in tergum, læditque coſtas adeo grauiter, vt poſt tertiam ſeptimanam decumbere cogeretur. Hactenus enim vim mali diſſimulando, nemini aperire, mariti cauſa fuerat auſa. Tandem accedente continua febri, Deo in Vrbe Brugenſi V. Kal. Apriles anno* 1482. *animam reddit quintum,* (leg. quartum) *grauida, ætatis anno vigeſimo quinto, incredibili cum dolore Maximiliani. In ipſo enim adoleſcentiæ flore ac vigore conſtituti, inuicem teuerrime adamabant: quod vel ex eo conſtat, quia per omnem exinde vitam, cum de ea Maximilianus mentionem inferret, aut fieri audiret, a lacrymis aut ſuſpirio abſtinere non poterat. Fit viduus anno ætatis vigeſimo tertio. Conditur Maria (vt petierat) ſumma cum celebritate Brugis, in Templo Diuæ virginis Mariæ, III. Nonas Apriles. Cor Antwerpiæ in matris ſepulchro clauditur.* Idem *lib. VII. c. XVII.* & *p.* 363. illius elogium exhibet. G. a ROO *lib. IX. p.* 392. NAVCLERVS *vol. II. Gen. L. p.* 1106. FVGGER *lib. V. c. XXX.* LAMBECIVS *lib. II. c. VIII. p.* 709. FABER *orat. parent. p.* 410. CVSPINIANVS *p.* 493.

38) De quo *Sect. ſuper.* §. *LXII.* Vnicum ſaltim hic adducere liceat, ex Oratione Germaniæ querula contra Gallos ſub finem Tomi ſecundi FREHERI, vbi inter alia: *quorum vnus Friderico pacifico Cæſari, ſponſam Leonoram præripere & abſtrahere molitus eſt: quorum alter pii Maximiliani filiam, ſeſe dignam appetiit, & pro conſtantia maiorum abiecit; eiusdemque ſponſam ex Britannia per terras ſuas ad me proficiſcentem rupta fide publica pellexit, præripuit, abduxit.* Extat mandatum procuratorium legatis ſuis a Maximiliano datum, Oeniponti XX. Martii 1489. in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p.* 747.

39) GERHARDVS a ROO lib. X. pag. 389. *hac affinitate Ludouicus aditum ſibi ad Mediolanenſe imperium praſtruere conabatur, neque enim affirmare dubitabat, ſe fratri Galeacio iure præferri debuiſſe, quod etſi natu minor tamen ex patre iam duce, non priuato vt illum, eſſe natum;* CORIO *Hiſt. Mediol. p.* 1045.

40) Verba ſunt GERH. a ROO *lib. XI. ſub initium.* FVGGER *lib. VI. c. I. n.* 1. Plenius vero hæc exponit PHIL. de COMINES *lib. VII. p.* 433. dicens: *Le Roy des Romains s' eſt marié, incontinent après ces mutations dont i' ay parlé, avec la fille du Duc Galeas de Milan, ſoeur du Duc, Iehan Galeas, dont a eſté parlé: & s' eſt faict le mariage par la main du Seigneur Ludouic. Le mariage a fort despleu aux Princes de l' Empire, & à pluſieurs amis du Roy des Romains, pour n' eſtre de maiſon ſi noble comme il leur ſembloit qu' il leur appartenoit. Car du coſté des Vicomtes, dont s' appellent ceux qui regnent à Milan, y a peu de Nobleſſe, & moins du coſté des Sforces, dont eſtoit fils le Duc Francique de Milan: car il étoit fils d' vn cordonnier d' vne petite ville, appellé Cotignoles: mais il fut homme tres ſomptueux, & encores plus le fils: lequel ſe fit Duc de Milan, moyennant la faveur de ſa femme, baſtarde du Duc Philippe Maria.*

41) Verba ſunt IASONIS MAYNI in *oratione p.* 226. ROO ornamenta ad quadraginta aureûm nummûm ducalium æſtimat. FVGGER *c. l.* 10. MARIANA *Hiſt. Hiſpan. lib. XXVI. c. IV.* Potiſſimum vero PONTVS HEVTERVS Rer. Auſtr. lib. V. c. II. p. 23. *Mirabantur complures Cæſarem Maximilianum ad tam impares deſcendiſſe nuptias: ſed rerum ignari, non conſiderabant Cæſarem, ob prodigam liberalitatem continuaque bella, ſemper pecuniæ indigum eum ea in dotem ac pro diplomate, quo Ludouicus Sfortia, ſponſæ patruus, Dux Mediolanenſis, renunciabatur, accipere quadringenta millia aureorum ducatorum; pro mundo eius muliebri ducenta millia, aliaque centum millia, quibus cognati eius atque affines honorare dicebantur.* Excuſat tamen Maximilianum FVGGER lib. VI. c. I. p. 1091. eo quod dicta Blanca Maria multorum fuerit virtutum, Sigismundus Archi Dux, tres Electores Eccleſiaſtici vna cum Saxone, hoc ſuaſerint matrimonium.

42) ROO *c. l.* NAVCLERVS vol. II. Gen. L. p. 1111. *eodem anno decimo ſexto die menſis Martii, Blanca Maria virgo illuſtriſſima Galeatii quondam vicecomitis & Mediolanenſium principis filia, ſereniſſimo inuictiſſimo Rom. regi Maximiliano iamdudum deſponſata, in oppidum Inſpruck ad tedas nuptiales traducitur, rituque Chriſtiano copulatur, orationem habuit tum clariſſimam Iaſon Mainus eques Romanus iurisconſultus toto orbe celebratus.* Extat hæc oratio in Tomo ſecundo FREHERI. FVGGER *c. l.* TRITHEMIVS Chr. Hirſaug. ad a. 1494. *Anno eodem menſis Martii die XXVI. quæ fuit Feria quarta, & die altera poſt Feſtum Dominicæ Annunciationis Blanca Maria Galeatii Ducis quondam Mediolani filia, Maximiliano Germanorum Regi prius deſponſata venit ad oppidum Inſpruck, & ingenti cum pompa ſuſcipitur, nec diu poſt celebratis ſolemniter nuptiis Regi coniungitur, cum quo vixit annis ferme quindecim, & ſine liberis obiit, mulier corpore parua, ſed animo magno, ſuæque gentis amatrix.*

dum marito minus 43) grata eſſet, ſepultaque eſt in Monaſterio Auſtriæ, nomine Stams, 44) Duxiſſet & quartam iam ſenex vxorem, Annam, Vladiſlai Bohemiæ atque Hungariæ regis filiam, niſi intempeſtiuas imparesque nuptias prudentes Conſiliarii ac Proceres arte impedientes, Annam eius nepoti Ferdinando deſpondiſſent. 45) Ex priori coniuge Maria Philippum ſuſtulit, Margaretham, & Franciſcum. 46) Philippus XXIII. Iunii 1478. Brugis Flandrorum natus, 47) qui ducta a. 1496. Ferdinandi Catholici & Iſabellæ filia vnica Iohanna, poſt mortem ſocrus, Caſtiliæ regnum fuit adeptus, 48) ſed XXV. Sptembris 1506. ex ardente febre Burgis contracta extinctus, relicto Carolo & Ferdinando, vtrisque poſtea Imperatoribus. 49) Margaretha nata X. Ianuarii 1480. Bruxellis. 50) Infelix iſta Princeps, quæ Carolo VIII. Delphino adhuc, deſponſata, repudiata 51) tamen nupſit a. 1497. Iohanni, Ferdinandi Catholici Regis filio, & dum mare in Hiſpaniam deueheretur, ſæuam ſuſtinauit tempeſtatem, vt ſibi ipſi faceret epitaphium. Hoc, 52) eodem adhuc anno defuncto, Philiberto, Sabaudiæ Duci a. 1501. fuit

43) GRVNBECK pag. 70. *Er ſolt ſich wieder vermæhlen, und ſo viel eines theils von des eigennutzes, den anders tail von rechter lieb und treuwegen, geubet und gearbaitet worden, das er Blancam Mariam von Mailandt genomben hat, mit derſelben ein Zeitlang gelebet, und kein Kind bey ihr erworben, darumb er ihr am letzten abholt iſt worden, mag nit abſeyn, es ſey ein Argwohn bey ihm geweſen. Als ſoll ſie ihr Lieb von ihm in anderweg abgewendet haben, dann er iſt am letzten etlich Iahr nit zu ihr kumben, welches eine Vrſache iſt geweſen eines Abbruchs ihres Lebens, dann ſo ſie von Leib ſonſt hübſch und ſubtiel das er ſie offt über alle Weiber hat gelobt, hat ſich die gantze Natur in dreyen Iahren in ihr alſo verendert, daß ſie von Tag zu Tag abgenomben, iſt am letzten an der Darſucht geſtorben.*

44) P. HEVTERVS *lib. VII. cap. XVII.* FVGGER *lib. VI. c. XXIV. n. 13.* ROO *lib. XII. pag. 587. Pridie Calendas Ianuarii dum Maximilianus Friburgi agit, eius uxor Blanca Maria diem obiit, nulla relicta prole.* FABER *p. 410.*

45) Verba ſunt P. HEVTERI *c. l.*

46) Hos tres ſaltem liberos nominat FABER *c. l.* dicens: *poſtea vero quam ex ea* (Maria) *filios duos ſuſcepiſſet, Philippum qui poſt tempus aliquod Hiſpaniarum Rex fuit deſignatus; atque Franciſcum, qui iuuenis admodum ab hac luce migrauit, nec non Margaritam filiam, inter mulieres huius noſtra ætatis fœminam omnium rariſſimam, aduerſa fortuna equi caſu collapſa diem obiit extremum.* Eosdem etiam ſaltim recenſet FVGGER *lib. VI. c. XXI. n. 1.* & PETRVS AEGYDIVS in Epitaphio Maximiliani I. canens:

Vxores geminas duxi quarum altera Carli
Vnica Burgundi Maria eſt, iuuenilibus annis
Filis ducta mihi, primo qua enixa Philippum,
Et mox Margaritham, Franciſcum deinde tenellum.

Male igitur P. HEVTERVS *lib. VII. c. XVII.* de Maria: *periit enim inter venandum equo decidens, cum peperiſſet Philippum, Margaritam, Franciſcum & Georgium: e quinto grauida, cum fœtu periit.* Georgius enim filius erat naturalis.

47) GEBH. a ROO lib. IX. p. 380. *dum hac in Hannonia fiunt, interim Brugis Maria nono Calend. Iulii filium peperit, qui ſexto poſt die ad D. Donati a Tornacenſi præſule ſacris aquis luſtratus, ex matris voluntate (vti ferebatur) auitum Philippi nomen ſortitus eſt. Fideiuſsere pro eo Adolphus Rauenſteinius Imperatoris, Petrus Luccemburgus Comes S. Pauli, Eduardi Anglorum regis nomine, & Margaretha Caroli vidua. Ingens non Brugis tantum, ſed in aliis quoque ciuitatibus gaudium, ob natum principem fuit, multique feſti ludi, aliaque publicæ lætitiæ argumenta, celebrata ſunt. Imprimis vero baptiſmi apparatus magnificus, & pompa pene regia fuit.* IO. ROLLIVS adnot. Chronic. apud Duellium Miſcell. lib. I. p. 148. *Idem derſelb Hertzog Maximilian hatt von derſelben Maria ain ſonn; iſt poren an ſannt Iohannstag nacht darnach über 1. Iar, und iſt genannt ſilips.* FVGGER *lib. V. cap. XXVIII. n. 9.*

48) P. HEVTERVS *lib. V. cap. V. & VIII.* Galli hoc matrimonium quouis modo impedire conati fuerunt. Quare per Tractatus Barcinonenſes XIX. Ianuarii 1493. concluſos, qui reperiuntur apud LEIBNITIVM *Cod. Iur. Gent. diplom. Tom. I. p. 463.* Ferdinandum obligare conabantur de non tradendis filiabus cuiquam Principi. Sic etiam IO. MARIANA lib. XXVI. cap. IV. *in ea vrbe ad quintum decimum Kalendas Februarii anno milleſimo quadringenteſimo nonageſimo tertio conſenſu hæ conditiones ſancita ſunt. Pax regibus Gallo & Hiſpano eſto fœdusque aduerſus omnes Principes vno excepto Pontifice Romano. Filiasne Ferdinandus Rex cuiquam Principi iungito niſi ex Galli Regis voluntate. Ruſcinonenſis & Ceretani ad Aragonium Imperium ditionemque redeunto detractis inde præſidiis Gallicis.*

49) P. HEVTERVS *lib. VI. c. X.* TRITHEMIVS Chr. Hirſ. ad a. 1496. *eodem anno Philippus Archi-Dux Auſtria Maximiliani Regis Germanorum filius annum agens ætatis octauum decimum Patre iubente duxit vxorem, Ferdinandi & Eliſabetha Regum Hiſpaniæ filiam; cum qua vixit in Brabantia, vbi reſidentiam habebat conſuetam annis decem, & genuit ex ea filios duos Ferdinandum & Carolum, quorum alter hodie regnat in Hiſpania, alter ſub tutela Maximiliani regis paterni Dux commoratur in Brabantia.* CVSPINIANVS *p. 489.* qui etiam Philippi filias recenſet.

50) G. a ROO lib. IX. p. 385. *ſequentis anni initio, ad quartum Idus Ianuarii, Maria Bruxellæ filiam peperit Margaretham.* FVGGER *lib. V. c. XXIX. n. 7.*

51) De quo *Sect. ſuper. §. LXII.*

52(P. HEVTERVS lib. V. c. V. GVICHENON Hiſt. Geneal. de Sauoye c. XXXIII. p. 614. *Marguerite qui eſtoit l' une des plus riches Heritieres de la Chreſtiente, fue recherché en mariage par Iean Prince de Caſtille, qui vn Autheur du ſiecle paſſé, nomme mal George, Fils & Heritier perſomptif de Ferdinand Roy d' Arragon, & d' Iſabelle Reyne de Caſtille, à qui elle fut promiſſe: Et comme elle ſe fut embarquée a Fleſſinghe pour paſſer en Eſpagne, vne horrible tempeſte faillit à faire ſubmerger toute ſa flotte proche des Coſtes d' Angleterre. Dans vn rencontre ſi faſcheux cette Princeſſe temoigna ſon Courage & ſa reſolution; car chacun ſe croyant preſt de la mort, elle ſans ſe trouble écriuit ces deux Vers en vn billet*

Cy giſt Margot la gentil' Damoiſelle
Qu' a deux Marys, & encor eſt Pucelle

Elle enueloppa ce papier de toile, & l' attacha à ſon bras auec ſes principaux ioyaux; afin que la mer portant ſon corps a terre, elle fut recounue & inhumée ſelon ſa qualité. Dieu la deliura de ce peril, parce que le calme eſtant venu, elle prit terre a Hampton en

fuit iuncta. Hoc a. 1504. denato, Belgii præfecturam geſſit, a. 1530. denata. 53) Franciſcus II. Septembris 1481. Bruxellis in lucem editus, eodem adhuc anno XXVI. Decembris iterum fuit defunctus. 54) Venere etiam delectatum fuiſſe Maximilianum, nothi vtriusque ſexus liberi octo teſtantur, quos viduo thoro ſuſcepit. 55) Matrimonii enim iura ſanctiſſime coluit, ac cum nobilibus matronis pudiciſſime verecundiſſimeque eſt verſatus. 56) Nothos maſculos ad honores prouexit: puellas viris claris in matrimonium collocauit. Inter filios Georgius de Auſtria dictus, factus Epiſcopus Brixienſis & Leodienſis, demum Cardinalis, Fridericus de Amberg legioni præfectus fuit. De Maximiliano & Cornelio nil certi conſtat. 57)

en Angleterre, d' ou elle ſe remit ſur mer, & aborda à Burgos ou ſe fit la ſolemnité de ſon mariage, qui pourtant ne dura pas long-temps: car ce Prince mourut le 4. d' Octobre 1498. laiſſant la Princeſſe enceinte d' vn Fils, dont elle accoucha avant le terme.

53) GERH. A ROO lib. XII. p. 537. *non multo poſt Ioannes, Ferdinandi regis filius, diem obiit, vxorem relinquens grauidam. Ea erat Margaretha Cæſaris filia, quæ acerbo eo caſu afflicta, ante pariendi tempus, fœtum edidit minime vitalem. Publicus ob eam rem luctus per Hiſpaniam indictus eſt, & Ferdinandus rex, eiusque regina, in grauiſſimo mœrore fuere, quibus antea læta omnia & felicia euenerant.* Idem paullo poſt: *Margaretha vero Philiberto poſtmodum nupſit, Sabaudiæ duci.* Plenius de eadem agit GVICHENON *c. L. ſqq.* GERH. A ROO lib. XII. p. 565. *aberat eo tempore Cæſar, & a Belgicarum prouinciarum ordinibus vocatus, vti Caroli nepotis vice, rei gubernacula ſuſciperet; conuentu Louanii indicto, Margaretham filiam illis gubernatricem dedit.* CVSPINIANVS *p. 489.*

54) GERH. A ROO lib. IX. p. 391. *ſecundo die Septembris, naſcitur Maximiliano filius Bruxellæ & decimo ſeptimo ab Henrico Bergenſi, Cameraci epiſcopo, ſacris vndis luſtratur: ſpondentibus pro eo Philippo Croyo, Cardinali Cluniacenſi, & Aurantii principis vxore. Nomen puero Franciſco datum, a Franciſco Britanniæ Duce, cuius vice Croyus aderat. Natalem illius Bruxellani magna cum lætitia celebrarunt, quod principem haberent apud ſe natum, ſed non diuturnum illis hoc gaudium fuit, nam eodem anno infans obiit, feriis Stephani Prothomartyris.*

55) Verba ſunt PONTI HEVTERI *lib. VII. c. XVIII.* qui tamen ſeptem ſaltim nothos recenſet, quorum octo numerat FVGGERVS *lib. VI. cap. XXI.*

56) De hac etiam caſtitate matrimonii intelligenda ſunt verba IO. FABRI p. 414. poſtquam de vxoribus ipſius egiſſet: *vtramque adamauit vnice, caſtoque amore dilexit, puto quod neque Gracchus Corneliam Rom. neque Iulia Pompeium Magnum adamauerit magis. Continentia (inquam) ac modeſtia talis ac tanta, vt nullo vnquam tempore quisquam audierit ab ipſo nec ingenuas, ſed neque inferioris ſortis virgines pollutas. Vt maiora interim taceam, matronarum puta ſeu virginum raptus, aut inceſtus, ſeu id generis multa, quibus (proh dolor) Reges nonnulli ac principes huius noſtræ ætatis (vt fertur) plerique dant operam.*

57) De his plenius FVGGER *c. l.*

SECTIO QVARTA
DE
CAROLO V.

§. I. Caroli V. parentes, natiuitas & infantia. §. II. Caroli mores. §. III. Regimen Belgii ſuſcipit & Hiſpaniæ. §. IV. Fœdus Electorale Rhenenſe. Caroli V. electio. Fridericus, Saxoniæ Elector oblatam dignitatem repudiat. §. V. Electio Carolo nuntiatur. §. VI. Auſtriaci & Hiſpani inſtinctu Franciſci rebellant. §. VII. Carolus ex Hiſpania venit & coronatur. §. VIII. B. Hildeſienſe. §. IX. Comitia Wormatienſia 1521. Regimentum Imperii reſtituitur. §. X. Lutheri natiuitas & profeſſio. §. XI. Lutherus contra indulgentias docet: Auguſtæ cum Caietano colloquitur. §. XII. Carolus Miltitius a Papa mittitur in Germaniam. Colloquium Lipſicenſe. Initia Reformationis apud Heluetos, per Vlr. Zwinglium. §. XIII. Leo X. Lutherum condemnat, qui ad Concilium adpellat, & Decretales an. 1520. comburit. §. XIV. Lutheri acta in Comitiis Wormatienſibus. §. XV. Lutherus a Comitiis Wormatienſibus redux, Wartburgum abducitur. §. XVI. Adrianus VI. fit Papa. B. inter Cæſarem & Gallum in Nauarra, Belgio & Italia a. 1521. 1522. geſtum. §. XVII. Bellum Franciſci a Sickingen cum Electore Treuirenſi. §. XVIII. Comitia Noribergenſia 1522. Confirmatio fœderis Sueuici. §. XIX. Carolus concluſo cum Henrico VIII. Anglorum Rege fœdere, in Hiſpaniam venit & rebelles domat. Maria Anglicana ipſi deſponſatur. §. XX. Comitia Noribergam ab Imperii Regimento indicta. §. XXI. Acta legati Pontificii in Comitiis Noribergenſibus. 1522. Centum Grauamina Nationis Germanicæ. Decretum de religione. §. XXII. Conuentus Proteſtantium Interboci a. 1523. Catholicorum Ratisbonæ a. 1524. §. XXIII. Continuatio belli cum Franciſco I. Fontarabia capitur. Carolus Borbonius a Franciſco deficit. §. XXIV. Mortuo Adriano VI. Clemens VII. fit Papa. Quid in Comitiis Noribergenſibus 1524. de religione fuerit actum. Decretum Catholicorum Ratisbonenſe. §. XXV. Initia motuum ruſticanorum, in Sueuia & Franconia. §. XXVI. In Saxonia & Thuringia. Fridericus, Elector Saxoniæ moritur. §. XXVII. Borbonius Galliam inuadit, Franciſcus in pugna Papienſi capitur. §. XXVIII. Franciſcus captiuus in Hiſpaniam ducitur. Franciſcus Sfortia ob conſpirationem contra Cæſarem, Hieronymo Morono conciliante, Ducatu Mediolanenſi priuatur. Franciſcus per pacem Madridenſem liberatur. §. XXIX. Franciſcus e captiuitate liberatus, omnia reuocat. Fœdus Clementinum contra Carolum. §. XXX. Roma a Cæſareanis occupatur. §. XXXI. Roma a. 1527. denuo capitur & diripitur. Borbonius cadit. Papa cum Cæſare pacem facit. §. XXXII. Francorum & Anglorum Regis legati, Carolo bellum denuntiant. Franciſcus Carolum ad duellum prouocat. Carolus V. cum Carolo Egmondano pacem facit. §. XXXIII. Galli regnum Neapolitanum inuadunt. Papa Concilia de Cæſare deponendo. §. XXXIV. Continuatio belli in Italia. Franci Italiam relinquunt. Pax inter Cæſarem & Papam Barcinonæ concluditur. §. XXXV. Pax Cameracenſis a. 1529. §. XXXVI. Pax cum Venetis & Franciſco Sfortia. Florentia fruſtra obſidetur. Philibertus Arauſionenſis in hac obſidione occiditur. §. XXXVII. Cæſar Bononiæ cum Papa fœdus facit, ibidemque coronatur. §. XXXVIII. Ludouico Hungariæ Rege mortuo, Ferdinandus Hungariæ regnum petit. Turca a. 1529. Viennam obſidet. §. XXXIX. Comitia Auguſtana 1525. Spirenſia & Eslingenſia 1526. §. XL. Comitia Ratisbonenſia a. 1527. Motus Pacciani. §. XLI. Comitia Spirenſia a. 1529. Origo

nominis

nominis Proteſtantium. Horum adpellatio & legatio ad Cæſarem. §. XLII. Varii Proteſtantium conuentus. Articuli XVII. Suabacenſes. §. XLIII. Comitia Auguſtana a. 1530. & exhibita in iisdem Confeſſio Auguſtana. §. XLIV. Variæ Ciuitates Confeſſionem ſuam ſeparatim exhibent. Confutatio Auguſtanæ Confeſſionis eiusdemque Apologia, Receſſus Auguſtanus. Varii Principes inueſtiuntur. Reformatio Politia, Viſitatio Cameralis, Finis Regiminis Imperialis. §. XLV. Florentini, Cæſaris ope a Mediceis ſubiugantur. §. XLVI. Electio Ferdinandi in Regem Romanorum. Initia fœderis Smalcaldici. §. XLVII. Pax Religionis Suinfurti & Noriberga 1532. concluſa. Ordinatio Criminalis publicata. §. XLVIII. Turcarum incurſiones in terras Auſtriacas. §. XLIX. Controuerſia Boruſſica. §. L. Fœdus Cæſaris cum Italiæ Principibus. §. LI. B. Wirtenbergicum. Transactio Cadamenſis. §. LII. B. Anabaptiſticum. §. LIII. B. Tunetanum. §. LIV. Franciſci Sfortiæ mors. B. Galli cum Sabaudo. Scripta inter Carolum & Franciſcum contraria. B. cum Imperatore per annum 1536. & 1537. Variæ induciæ, potiſſimum Nicaenſes. §. LV. Paulus III. concilium Mantuam indicit. Proteſtantium varii conuentus. Articuli Smalcaldici. Fœdus Noribergenſe Smalcaldico oppoſitum. Conuentus Francofurtenſis a. 1539. §. LVI. Cæſar per Galliam pergit ad tumultum Gandauenſem ſedandum. §. LVII. Conuentus Proteſtantium Arnſtadsenſis 1539. & Smalcaldicus 1540. Comitia Hagenoienſia & colloquium Wormatienſe 1540. §. LVIII. Comitia & Colloquium Ratisbonenſis 1541. §. LIX. Altera expeditio Africana a. 1541. infeliciter ſuſcepta. §. LX. Bellum ob interfectos in Pado Fregoſium & Rinconem legatos an. 1542. cum Gallo reſtauratur. §. LXI. Galli a Turcis adiuti, Nicæam obſident. Cæſar cum Papa Buxeti colloquitur. Galli Luxenburgum capiunt. §. LXII. B. Geldricum. §. LXIII. Prælium ad Ceroſolam. Cæſar Luxenburgenſis Ducatus vrbes recipit, & fere Pariſios vsque mouet: inopinata tamen pax Creſpiacenſis concluditur. §. LXIV. Comitia Spirenſia 1542. §. LXV. Contentio inter Io. Fridericum Electorem, & Mauritium, ducem Saxoniæ. Cauſſa Numbergenſis. §. LXVI. B. Brunſuicenſe cum Henrico Iuniore. Comitia Noribergenſia & Spirenſia 1542. 43. 44. §. LXVII. Comitia Spirenſia 1544. Wormatienſia 1545. Fecialis Gallus reiicitur. §. LXVIII. Initium concilii Tridentini. Epiſcopi Bononiam ſecedunt. §. LXIX. Conuentus Proteſtantium Francofurtenſis 1546. Colloquium Ratisbonenſe. §. LXX. Tentata Reformatio in Archi-Epiſcopatu Colonienſi ſub Hermanno Archi-Epiſcopo. §. LXXI. Mors Lutheri. §. LXXII. Comitia Ratisbonenſia 1546. Præparatoria Cæſaris ad bellum contra Proteſtantes. §. LXXIII. Proteſtantes Vlmæ conueniunt: horum belli adparatus: in Tirolenſem agrum irrumpunt: a Cæſare proſcribuntur. §. LXXIV. Caſtra Cæſaris ad Landshutam. Proteſtantes Cæſari bellum denuntiant. Caſtra ad Ingolſtadium & bellum ad Danubium. §. LXXV. Mauritius D. terras Io. Friderici El. inuadit. Exitus belli ad Danubium. Quid ad Gingam geſtum. Plures Cæſari conciliantur. §. LXXVI. B. Saxonicum. Bohemi Ferdinando rebelles, Caſparem Pflugkium Regem creant. §. LXXVII. Prælium ad Mulilbergam. Electoris captiuitas. §. LXXVIII. Mortis ſententia contra Io. Fridericum Electorem lata: quæ tamen certis conditionibus remittitur. Conuentus Principum Noribergenſis. §. LXXIX. Captiuitas Philippi, Haſſiæ Landgrauii. §. LXXX. Comitia Vlmenſia & Auguſtana 1548. Mauritius de Electoratu Saxonia inueſtitus. Cum Ferdinando agitur, vt Imperii dignitati renunciet. §. LXXXI. Declaratio Religionis, dicta Interim. §. LXXXII. Reliqua decreta Comitiorum Auguſtanorum. Pax publica confirmatur. Reformatio Politia. Belgii Prouinciæ Imperio ſubiiciuntur. Poloniæ Rex pro Alberto Boruſſiæ Duce intercedit. §. LXXXIII. Cæſar in Belgium proficiſcitur. Henricus Brunſuicenſis Smalcaldicis litem facit. §. LXXXIV. Comitia Auguſtana 1550. Cæſar cum Ferdinando denuo agit, de relinquendo Imperio, terræ Electores Mauritio addicuntur. §. LXXXV. Occupatio Aphrodiſii, ſeu Africæ Vrbis a Cæſareanis. §. LXXXVI. Iulius III. Concilium Tridentinum reſtaurat. §. LXXXVII. B. Parmenſe. §. LXXXVIII. B. Magdeburgenſe. §. LXXXIX. Mauritius cum Henrico II. Gallorum Rege, multisque Germaniæ Principibus fœdus pangit contra Imp. §. XC. Franci a Turcis adiuti, Italiæ oras infeſtant. Tripolis a Turcis capitur. §. XCI. Progreſſus Mauritii in agrum Tirolenſem. Conuentus Lincienſis. Io. Fridericus Elector e captiuitate dimittitur. §. XCII. Henricus II. Lotharingiam inuadit. §. XCIII. B. inter Cæſareanos & Gallos in Belgio & Picardia. §. XCIV. Transactio Paſſauienſis. §. XCV. Alberti Brandenburgici turba. §. XCVI. B. Senenſe. Turcarum claſſis Italiæ oras infeſtat. §. XCVII. Landgrauius & Io. Fridericus dimittuntur. Carolus Metenſem vrbem obſidet. Aumalius profligatur. Albertus Brandenburgicus cum Carolo iterum conciliatus. §. XCVIII. Continuatur bellum in Belgio & Picardia. §. XCIX. Albertus Brandenburgicus nouas turbas mouet. Prælium ad Siferidshuſam cum Mauritio. Hic in prælio occumbit. Albertus moritur. §. C. Transactio Numburgenſis inter Auguſtum Saxoniæ Electorem & Io. Fridericum. Pactum Confraternitatis denuo confirmatur. §. CI. Carolus Philippo Principatum Mediolanenſem cedit. Comitia Auguſtana 1555. pax Religionis. Reſeruatum Eccleſiaſticum. §. CII. Carolus Hiſpaniæ Regnum & Belgii Prouincias Philippo filio cedit. §. CIII. Solennitas abdicationis Francofurti 1556. §. CIV. Vita in monaſterio & mors euangelica. §. CV. Vxor & liberi. Scriptores de Vita ipſius.

§. I.

CArolus V. patre natus Philippo, Caſtiliæ Rege, matre Iohanna, Ferdinandi Catholici filia vnica & hærede, nepos Maximiliani, lucem adſpexit Gandaui XXIV. Februarii 1500. quem diem etiam ſemper pro felici habuit. 1) Infantiam pro maiori parte Mechliniæ, apud amitam Margaritam, Philiberti Sabaudiæ Ducis viduam, transegit;

1) PONTVS HEVTERVS lib. VIII. c. I. *Carolus Auſtriacus, Hiſpaniarum Rex, Belgarum Burgundionumque Princeps, ac Cæſar nominis Quintus, ex antiquiſſima Habsburgica Procerum familia ortus, Philippi Auſtriaci ac Ioannæ Aragoniæ, Caſtellæ &c. Regum filius, Cæſaris Maximiliani primi e filio Philippo nepos, natus eſt Gandaui Flandriæ primaria vrbe, anno* CIↃ IↃ *Menſis Februarii die vigeſimo quarto, mane paulo ante horam quartam, quo eius mater Ioanna ex Hiſpanis grauida appulerat. Lauit eum ſacra aqua antiſtes Tornacenſis.* FVGGER *lib. VI. c. IV. n. 2.* GERH. a ROO *lib. XI. p. 546. circa idem fere tempus vigeſimo quinto* (legendum vigeſimo quarto, qui dies Matthiæ eſt ſacer) *die Februarii qui D. Matthiæ Apoſtolo conſecratus eſt, natus eſt Philippo Belgarum principi filius Gandaui in Flandria, cui Carolo nomen ab auo paterno materno, poſt ad Imperii faſtigium euecto, Quinto cognomen datum, isque multis per Europam prouinciis ſumma cum laude præfuit. Hunc ex ſacro regenerationis fonte ſuſtulere Carolus Croyus, Princeps Bergenſis, & Margaretha dua, Anglica, Eduardi regis*

egit; quæ Belgia præfecta, cum Margaretha Eboracenſi, Caroli pugnacis vidua, aulam hic conſtituerat. Adoleſcentiæ ipſius formandæ præfuit Antonius Vacca Hiſpanus, qui id muneris ad aliquot annos obiit. 2) Mortuo patre Philippo, Margaretha puero nondum ſeptenni dat Præceptorem Adrianum Florentii Vltraiectinum, in Academia Louanienſi Profeſſorem, qui poſtea factus fuit pontifex. 3) Ab hoc quidem probe fuit enutritus, ſed litteras citius deferens, ab ephoro ſuo Guilielmo Croyiaco, Cheuriæ & Arſchoti Domino, ad exercitia militaria fuit ductus. 4) Inde Germanis licet parentibus natus, in Hiſpania tamen ſedem habuit præcipuam. 5)

§. II. Princeps erat, litteris non ſatis excultus, ſed linguam Belgicam, Germanicam, Hiſpanicam, Francicam & Italicam exacte, diſerteque loquens, latinam aliasque aliquot titubabat. Vita moderatus, modeſtus, quietis amans, iracundus ſine vitio, donec creſcentibus articularis morbi doloribus, ſeniorque factus, ad iram procliuior redderetur, fui ſubinde cerebri; in Venerem pronus liberque, attamen cautus & arcanus, ne vitii publicatione facto exemploque noceret. Illatam iniuriam contumeliamque recordari, dataque opportunitate vlciſci atque obliuiſci nouerat. Conquæſta eſt ſæpius Italia de militum eius diſſoluta diſciplina. Sed quid faceret in extrema pecuniæ rerumque omnium inopia ſubinde conſtitutus adoleſcens Princeps, ab vniuerſa fere Europa oppugnatus? In cibo potuque adeo fuit temperans, vt ad pondus menſuramque a medicis præberi ſibi, inualeſcente articulari morbo, permitteret, nec vllum in aula comitatuque genus hominum præter ebrioſos, difficilius tulit. 6) Ab initio princeps prudens potius quam bellator, poſtea virtute militari magnos etiam Principes adæquauit. 7) Non deſunt

regis ſoror, & Auſtriaca Cæſaris Maximiliani filia.
IO. ANTONIVS VIPERANVS Orat. Parentali ad Mamertinos habita, apud FREHERVM Tom. III. p. 598. *Natus eſt porro Gandaui Flandriæ nobili & illuſtri oppido a natali die Ieſu Chriſti anno MD. VI. Kal. Martii, qui dies Apoſtoli Matthiæ feſtus illi bonus fauſtusque fuit, ad ſalutem, & memoriam nominis Chriſtiani fatalis, nobis poſteriſque noſtris in honore habendus. Nam eodem die Imperator creatus & corona inſigni Imperii donatus, & glorioſas de hoſte victorias conſequutus eſt.* CHVTRAEVS *Saxonia lib. XIX. p. 502.* SLEIDANVS *lib. I. p. 27.* NIC. MAMERANI de *reb. præcip. geſt. Caroli* apud SCHARDIVM *Tom. II. p. 602.*

2) GERARDVS MORINGVS *Vita Hadriani cap. XII.*

3) GER. MORINGVS Vita Hadriani cap. X. *Sed occupatus erat a Cæſare Maximiliano, qui eum Carolo nepoti iam Cæſaris, tum patre Philippo Caſtellæ rege recens orbato, præceptorem deſtinarat, quem grauiter offenſum iri metuebat, ſi conditionem, quam Princeps tantus obtuliſſet, contumaciter recuſaſſet, & ob id etiam iniquiorem fore Academiæ Louanienſi, a qua commendatus erat, id quod maxime doluiſſet.* Ipſe Carolus in *Charta* de a. 1511. teſtatur, Hadrianum fuiſſe ſuum Præceptorem, apud ANTONIVM MATTHAEI *Analectis Veteris aui Tom. VI. p. 389.*

4) HEVTERVS *c. l.* qui addit: *quo tempore apud Belgas Principe viro dignis artibus (exceptis literis Latinis Græciſque) liberaliter eſt inſtructus, loquens pro ætatis ratione Latine, Belgice, Germanice, Francice, Hiſpanice, & Italice. Armorum omni genere quotidie corporis ingeniique vires experiebatur, quemadmodum & venatione, luctatione, curſu, ſaltu, ac pila.* HADRIANVS BARLANDVS *Chron. Brabant. cap. CLXXIII.* ambos vocat *viros ſapientes & incorruptos, & qui in recte inſtituendo adoleſcente frequenter fidelem ac ſtrenuam operam nauauerunt, nec priuatum emolumentum, ſed patriæ vtilitatem ſpectarunt.* Adde MORINGVM *c. XII.* ZENOCARVS vita Caroli V. p. 33. *Maximilianus Cæſar, ſug gerente Biſontino, commendauit puerum cuſtodiæ & gubernationi Guilelmi a Croia, Marchionis Ariſcotiæ, qui communi nomine dynaſta Ciuria vocabatur, atque erat patruus Philippi, duci. Ariſcotia, & eius fratrum, Cameracenſis & Tornacenſis diœceſis epiſcoporum.*

5) THVANVS lib. I. p. 8. *cumque tot locorum interuallis & moribus diſtinctarum nationum princeps eſſet, ex Germania oriundus, in Belgio natus & educatus, in Hiſpania tamen, quamdiu per bella Gallica & Germanica licuit, ſedem præcipuam habuit, & Hiſpanorum ductu maxima prælia fecit: ac poſtremo renunciato imperio & abdicatis regnis ibi priuatus mori voluit.*

6) Hac ratione HEVTERVS elogium Caroli V. Auſtriacis ſuis ſubiicit *p. 368.* Corporis habitum deſcribit idem HEVTERVS *rer. Auſtr. lib. XIV. c. VII* vna cum vitiis eiusdem & virtutibus. PANTALEON *p. III. der Teutſchen Helden p. 166.* Virtutes ipſius prædicat THVANVS *lib. XXI. p. 642.*

7) Singulare eſt, quod ipſi tribuit elogium FR. BELCARIVS *lib. XVI. p. 477.* qui, poſtquam inter ipſum & Franciſcum I. comparationem inſtituiſſet, addit: *Carolus ſtatura quoque quadrata, ſed mediocri, capillo flauo, colore niueo, labro inferiore paulo latiore atque in mentum prominente, facie oblonga ac ſubtriſti, ſermone raro, geſtu moderato, non eam initio, quam mox præſtitit, de ſe expectationem dedit. Is vix dum pubes Guilielmo Croio Ciuriano tutore ita inſtituente gerendis negotiis aſſuetus, & publicis conſiliis adhibitus ac præclare educatus, prudentis potius quam bellatoris principis indolem præ ſe tulit. Itaque primum non per ſe, ſed per legatos bella geſſit, ac demum duos & triginta natus annos, aduerſus Solymannum Turcarum Imperatorem Viennam Auſtriacam circumſedentem prima militia ſua rudimenta edidit: quamquam antea feliciter per varios duces multa ac grauia bella confecerat; imprimisque Franciſcum Regem per Carolum Borbonium vltimum Boiorum regulum ſui exercitus imperatorem, qui Ludouica Sabaudiana Regis matre procurante, patrimonio exutus ad Carolum defecit, ad Ticinum ceperat. Sed repulſo Solymano tantum militaris gloriæ guſtum hauſit, vt cætera fere bella per ſe geſſerit, poſt Carolum Magnum Germanicorum Imperatorum potentiſſimus euaſerit; & niſi præclaros eius conatus Franciſcus interturbaſſet, collapſum Germanicum Imperium inſtaurare, Solymannum Turcam vel debellare vel procul reprimere facile potuerit. Erat enim ingenio perſpicax, conſilio bonus, in bellis magnanimus, domi manſuetus ac facilis, in priuato ſumtu parcus, publice non illiberalis, nullis voluptatibus addictus, vt omnia diligenter & belli munia, & conſilia obiret. Tot tantisque virtutibus nonnihil obſtabat infirma fere ſemper valetudo, præſertim quum paulo ætate proceſſiſſet: in conſiliis pertinacia, iudicii ſui nimium tenax, in conſeruandis propagandisque ſuis ditionibus maior nonnunquam vtilitatis, quam honeſtatis reſpectus: quod vitium illi cum Ferdinando Hiſpano materno auo, ſed & cum omnibus fere rerum potientibus commune fuit. Hunc* cum

deſunt tamen, qui diuerſos in Carolo næuos Politicos animaduerterent. 8) Inter eosdemque numerant, quod Lutherum liberum dimiſerit, æque Franciſcum I. Hariadenum Barbaroſſam non ceperit, Muleaſſem Tunetanum reſtituerit, Guletam neglexerit, Mauritio Saxoniæ Electoratum conceſſerit, familiam Mediceam euexerit, Ferdinandum præpropere Regem Romanorum fecerit, Papæ fuerit contrarius, atque Imperio ſe abdicauerit, filio Philippo nuptias cum Maria Anglicana probroſis nimis conditionibus parauerit, exteris, maxime Belgis nimium fuerit addictus, iisdem potiſſimum in Miniſterio vſus, 9) ideoque Germanos atque Hiſpanos a ſe alienauerit, & quæ ſunt alia. 10)

§. III. Sexto ætatis anno Philippum patrem amiſit, an. 1515. emancipatus ab auo Maximiliano, regimen Belgii ipſe ſuſcepit. 11) Eodem anno, Middelburgi reluit a Georgio & Henrico, Saxoniæ Ducibus Friſiam Occidentalem in ipſorum parentem, Albertum Animoſum a. 1498. a Maximiliano Imp. collatam, mediante ſumma ducentorum millium florenorum Rheni. 12) Poſt mortem aui ſui materni, Ferdinandi Catholici, d. 23. Ianuarii 1516. inſecutam, omnia regna ipſius ex Teſtamento ad Carolum, ipſius nepotem peruenerunt. Iſte Ferdinandus quidem a Carolo nepote primum erat alienus, eo quod ipſius Adminiſtratores de ſtudio in Gallos haberet ſuſceptos, ita, vt Ferdinando fratri per priores Teſtamenti tabulas Regnum relinqueret. Verum, poſtquam Carolus Hadrianum, præceptorem ſuum in Hiſpaniam miſiſſet, mutato conſilio, poſtea Franciſcum Ximenium Archiepiſcopum & Cardinalem Toletanum regni gubernationi præfecit, id quod a Carolo ſuit confirmatum, 13) ipſique poſtea Hadrianus, quem Carolus Epiſcopum Derthuſienſem fecerat, ſuit adiunctus 14) Hiſpaniæ Proceres equidem dubitabant, an viua adhuc Iohanna, matris ipſius, titulus Regis ipſi foret conferendus, verum auctoritate aui ſui Maximiliani, in Belgio non ſolum, 15) ſed etiam adſtipulante Ximenio Cardinale, in Hiſpania Rex proclamabatur. Hinc die XIX. Septembris 1517. in Hiſpaniam trans-

cum Ludouico Galliarum Rege eius nominis Vndecimo non immerito conferre poſſumus: quem ſibi imitandum propoſuiſſe, idcircoque Philippum Comminæum, qui vitam Ludouici ſcripſit, ſecum fere ſemper circumduxiſſe proditur: quem tamen facilitate, (alter enim in multis crudelis fuit,) & rerum geſtarum gloria ſuperauit. Vid. & RVSSIERES *lib. XV. fin.* VARILLAS *lib. XIII. p. 349.* & IO. ANTONII VIPERANI Oratio parentalis ad Mamertinos apud FREHERVM *Tom. III. p. 598.* concludens: *atque hac omnia, qua in formando perfecto Imperatore dicti homines afferunt, in noſtro Carolo, quantum fert humana natura conditio, ſumma fuere.*

8) GREGORIVS LETI enim *in Vita ipſius libro IV. p. 343.* recenſet librum latinum, cui titulus: *Stultitia Caroli V.* Italum alterum: *Le Gagate di Carolo V. nel ſuo Imperio.* Facit huc etiam IO. BVRCARDI MENCKENII *diſſertatio Hiſtorico-Politica de Næuis politicis Caroli V.* Quare in PARRHASIANIS *Tom. I. p. 199.* iniuſtitiæ arguitur Carolus V. Facit huc potiſſimum PETRVS MARTYR *epiſt. DLXIX.* ſcribens: *qui apud Principem verſantur tam Hiſpani quam Belgæ (Belgica eſt enim Flandria) mira inquiunt de illius moribus & præclara indole. Sexdecennis eſt, grauitate tamen aiunt pollere ſenili, nec deſunt, qui tantam in adoleſcente autoritatem, imperitiam & naturæ defectum appellent, ſed abſint interpretes maligni. Audit attente, reſpondet breuibus & per interpretes. linguam nondum callet Hiſpanicam. idiomati addiſcendo ſtudet, eſt docilis, optime ſperatur ab his, qui eius interna cognoſcunt. Dicunt magnanimum eſſe ac liberalem, iuſtique ac veri amatorem, cum adulatoribus & intemperantibus ſecus.* Vid. etiam BAYLE *art. Charles Quint.*

9) Erant enim in ipſius Miniſterio Io. Saluagius, Burgundiæ poſtea Cancellarius, Hontenius Cuſius, Roeſius, Armaſtophus, Laxaus, Laurentius Gorrebotus, Carolus Lanoius, & præcipue Marchio Cheuríanus, qui apud ipſum ſumma gratia & auctoritate florebat. Hunc vt Carolus cubiculo, cui præerat, pelleret, neque quidquam, quod ad Rempublicam pertineret, tractaret, petiit Ferdinandus. GOMECIVS *lib. VI. de reb. geſt. Franc. Ximenes*, & *Hiſtoire Generale d' Eſpagne par* LOVIS de MAYENNE TVRQVET *lib. XXVI.* MORINGVS *Vita Hadriani VI. c. XIV.*

10) Hos, aliosque errores politicos taxat FREIBERGER *Germania perturbata p. II. diſc. XXII.* MENCKENIVS dicta diſſertatione.

11) *Sect. ſuper. §. XLIII.* PONT. HEVTERVS *lib. VIII. c. I.*

12) Tabulas fœderis exhibet HEVTERVS *lib. VII. c. X.* FVGGER *lib. VI. c. XVII. p. 1316.* CHYTRAEVS *Saxonia p. 189.* G. FABRICIVS *Origg. Saxon. lib. VII. p. 856.* MVLLER *Ann. Saxon. ad an. 1515.*

13) CHYTRAEVS lib. VII. p. 191. *Teſtamentum autem ſuperiore anno Burgis condiderat Ferdinandus, in quo, Ferdinandum nepotem, Caroli, quem Belgicis moribus innutritum, in Hiſpaniam vix venturum arbitrabatur, fratrem, Gubernatorem Hiſpaniæ conſtituerat, eique tria militarium ordinum, S. Iacobi, Calatrauæ & Alcantaræ magiſteria iure hæreditario donarat. Verum paucis ante mortem diebus, intimis amicis & ſenatoribus regiis, quibus Tabulas Teſtamenti inſpiciendas dederat ſuadentibus, vtrumque caput induxit, & Carolum primogenitum, Ioanna regina Caroli matre viuente; gubernationi Reipublicæ præfecit: eoque abſente curam regnorum, Franciſco Ximenes archiepiſcopo & Cardinali Toletano, ſeni prudenti, iuſti ac recti tenaci, & longo Reipublicæ vſu probato, commendauit.* Idem in oratione ſua de Ferdinando dicit SIGISMVNDVS a SARAW apud CHYTRAEVM *lib. XXI. p. 546.* GOMECIVS *lib. V. de Geſtis Ximenii circa finem.*

14) MORINGVS Vita Hadriani c. XV. Ferdinandus enim moriens commendauerat Ximenio, Carolo abſente, regnorum curam, ſecundum CHYTRAEVM *l. l.* ita tamen, vt maior penes Ximenium eſſet autoritas. Adde BVRMANNVM *in notis.* P. IOVIVS *Vita Hadriani c. V.*

15) PETRVS MARTYR Ep. DXII. *Cæſaris eſt, Reges creare. Carolum Principem, eius ex Philippo nepotem, Regem iubet appellari. Qui Caſtellam incolimus, Regem poſt hac nuncupabimus, Aragones cum ſuis præiudicibus non admittunt, niſi per ſuarum curiarum ſuffragia præſens eligatur. Sapidius forte Caſtellanis etiam foret, expectaſſe parumper. Maturos mallem edere racemos, quam intempeſtiuos & acerbos, de meo guſtu loquor & forte multorum. Qui conſilium præbuerunt, ipſi viderint.*

16) *Sect.*

by Google

tranſfretando, appulit claſſem ad Villam Vitioſam, Auſtriæ oppidum, 16) anno 1518. VII. Februarii inauguratur Valliſoleti Rex Hiſpaniarum, ipſique ſolenne fiebat homagium. 17) Eodem anno, eiusdem auſpiciis, Ferdinandus Magellanus, nobilis Luſitanus, quinque nauium claſſe inſtructus, ad Moluccas, nouo itinere per Occidentem adeundas, peruenit, qui fretum, quod ab eo nunc Magellanicum appellant, inter Peruanam & Polo Antarctico ſubiectas terras aperuit, per quod orientem verſus, curſum dirigens, etſi ipſe in inſula Mautama, pene in conſpectu Moluccarum, per inſidias cæſus fuit, tamen duæ ex ipſius nauibus ad Moluccas peruenerunt. Quarum vna, toto terrarum orbe, auſpiciis Caroli circumnauigato, incolumis Hiſpalim rediit. 18)

§. IV. Inter conſilia de ſucceſſore Maximiliano Imp. deſtinando, dum & Maximilianus de transferenda in Carolum dignitate Imperiali eſſet ſollicitus, & Galliarum Rex Franciſcus I. Germanos, ingenti profuſa pecuniæ ſumma, in ſuam trahere ſententiam conaretur, 19) moriebatur Maximilianus XII. Ianuarii 1519. fuitque quinque menſibus in Imperio interregnum; Durante eodem, dum ſibi a Franciſco I. metuerent Rhenani Electores, Moguntinus, Colonienſis, Treuirenſis & Palatinus, in oppido Oberweſel Treuirenſis ditionis conuenientes, Dominica Lætare 1519. ad mutuam ſe obligant defenſionem, quæ dicitur *die beſondere Rheiniſche Verein.* 20) Præluſiſſe huic fœderi videtur vnio illa Electorum ad Rhenum Bopardiæ a. 1390. tempore Wenceslai Imp. erecta. 21) Quo tempore Carolus ac Franciſcus Reges, non amplius ſecreto, ſed palam ad Imperium aſpirare, illudque multis factis impenſis per clariſſimos Oratores petere cœperunt. 22) Adſectaſſe etiam Henricum VIII. Anglorum Regem Imperialem dignitatem, ſunt, qui tradant. 23) Franciſcus I. equidem Leonem X. Papam ſibi adiungere ſtudebat, atque vt petitionem Imperii adiuuet, flagitat, ſibi titulum Imp. Conſtantinopolitani decerni: pollicetur, ſe moturum eſſe Turcicum bellum, ad quod gerendum maxime profutura eſſet coniunctio Italiæ, Galliæ & Germaniæ. Papa primum ad Comitia Electorum Veſaliam mittebat legatos ſuos, Thomam Cardinalem S. Sixti legatum & Roberrum Vrſinum, Archiepiſcopum Rheginenſem nuntium ſuum, cum hac inſtructione, vt Regem Neapolitanum, cuius Regni proprietas ad Eccleſiam Romanam ſpectaret, nullo pacto in Regem Romanorum eligant, obſtante ſibi defectu inhabilitatis & ineligibilitatis ex conſtitutione Clementis IV. 24) Inuitabantur Veneti ad ſocietatem conſilii. Rogati etiam a Franco Heluetii, tum primum cum eo fœdere iuncti, ſe Germanis commendarent, Septemuiris ſcribunt, quid Francus petiiſſet: ne vero vlla ratione externum Cæſarem, ad ignominiam nominis Germanici legerent, ſuadebant. Sollicitabantur Electores, & quædam Germaniæ ciuitates, vt Gallicis exercitibus

16) *Sect. ſuper.* §. *XLV.* PONT. HEVTERVS *lib. VII. c. XVI.* & *lib. VIII. cap. I.* CHYTRAEVS *pag.* 197.

17) P. HEVTERVS lib. VIII. c. I. *menſe Februario anno* CIↃ IↃ XVIII. *in Hiſpaniæ Regem eſt inauguratus, matre Ieanna Regni gubernatione, ob cerebri læſionem, petentibus Proceribus, hac lege cedente, vt in omnibus Edictis ac diplomatibus filii Caroli nomen, matris ſemper poſtponeretur, neque alio, ea viua titulo, quam Principis Hiſpaniæ, vteretur, Carolo facile in ipſo noui Regni exordio hac in re Proceribus obſequente.* Homagii ſolennitates vberius deſcribunt ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. VI. n. XX.*

18) P. HEVTERVS *lib. VIII. c. XIV.*

19) De his conſiliis P. HEVTERVS *lib. VIII. c. II.* & *Sect. ſuper.* §. *XLVI.* Apud FREHERVM in fine Tomi ſecundi extat Oratio Germaniæ querula, quod Franciſcus ambiret Imperium, qui tamen moribus plurimum diſſideat, Germaniſque ſemper fuerit contrarius. P. IOVIVS Vita Hadriani c. VI. *Nec multo poſt Cæſar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæſare deligendo Procerum Comitia habita, in queis ipſe etiam Franciſcus Gallorum Rex magis innixus largitionibus pro ſe eum ſummi Imperii honorem petebat. Sed Germani natura Gallis infenſi, quanquam nonnulli præſenti pecunia corrupti, & ingentium pollicitationum ſpe inducti, labare viderentur, facile tamen rerum omnium, præterquam publici decoris memoriam abiecerunt, atque ita Carolus curatis ſuffragiis Cæſar eſt adpellatus. Nec mora, tanto cognomine auctus, vti neceſſe erat, quamprimum in Germaniam redire conſtituit, vt de more apertis in campis Cæſar & Imperator militaribus Comitiis acclamaretur.*

20) BROWERVS lib. XX. n. LXVIII. *Circummiſſis igitur per Rheni regionem nuntiis placuit omnibus ad Dominicam Lætare conuenire intra ditionis Treuericæ metas in oppidulum Weſaliam.* Exhibet hanc vnionem GOLDASTVS *Polit. Reichshandeln p. I. p. 23.* & *p. VIII. p. 216.* du MONT *Tom. IV. p. I. p. 283.* Licet autem iſta vnio ad tempus Interregni ſaltim fuerit reſtricta, *bis ſo lang ein Rœmiſcher Kœnig und weltlich Haupt der Chriſtenheit einmütiglich erwelt, und furter mit der Kœniglichen Crone wie ſich gebürt gekrœnt iſt, und nicht langer.* Poſtea tamen tacite fuit continuata: immo, primum in CAPITVLATIONE MATTHIAE *art. IV.* Electores Imp. obligarunt ad confirmandum *die gemeine und beſondere Rheiniſche Verein*, quod poſterioribus etiam fuit inſertum CAPIT. LEOPOLDI & IOSEPHI *art. VI.*

21) De qua *Per. IX. S. VII.* §. *VIII.*

22) P. HEVTERVS *c. l.* GVICCIARDINVS lib. XIII. p. 283. qui etiam pecuniæ neruum ab viroque fuiſſe adhibitum, teſtatur, dicens: *itaque quod ab ano agitatum fuerat, quum iam cum ſingulis Septemuiris de præmiis & donatiuis eſſet conſtitutum, perficere facile exiſtimabant. Ab altera vero parte Galliæ regis nec cupiditas, nec ſpes minor erat; quæ ſuffragiorum Septemuiralium maxima pecunia vi emendorum opinione præcipue nitebatur; quorum aliqui ipſi veteri amicitia & penſionibus addicti rei facultatem demonſtrantes, eum ad rem aggrediendam incitabant.* Quantum autem pro hac electione impenderit Carolus, dictum fuit *Sect. ſuper.* §. *XLVI.* METZERAT *ad an. 1519.* Carolum impendiſſe dicit 300000. Ioachimicos.

23) Hoc ex SPALATINO de vita Friderici III. diſcimus: *der Kœnig von Franckreich, desgleichen der Kœnig von Engelland waren auch gerne Rœmiſcher Kœnig geweſt.*

24) Prout patet ex ipſorum inſtructione apud GOLDASTVM *Conſtit. Imp. Tomo vno p. 439.* Ad-

citibus receptum præbeant: 25) habebat etiam Franciſcus, potentes amicos in Germania inter quos potiſſimum erat Richardus Treuirenſis & Ioachimus Brandenburgicus, qui tamen ob exercitum Caroli Francofurto adpropinquantem fuit territus. 26) Poſtquam Albertus Moguntinus Comitia Electoralia menſe Iunio Francofurtum indixiſſet, conueniunt præter ipſum, Hermannus Colonienſis, Richardus Treuirenſis, archiepiſcopi, Ludouicus Palatinus, Fridericus Saxoniæ dux, Ioachimus Brandenburgicus, 27) Ludouici Bohemiæ Regis nomine, Ladislaua Sternebergius, ab Bohemiæ Ordinibus miſſus, reiecto Sigismundi Poloniæ Regis, qui tanquam tutor hoc iua petebat, legato. 28) Caroli quidem legati ſub hoc tempus Moguntiam vsque venerant, Gallici vero Confluentiæ ſubſtiterant: vtrique per litteras & internuntios principem quique ſuum electoribus commendant. 29) Mittebat ad hæc Comitia Leo X. Papa dictum legatum ſuum Robertum Vrſinum cum huiusmodi mandatis, vt & ſeorſim, & vna cum regis Galliæ procuratoribus, qui illic erant, quantum poſſet, apud Septemuiros eius deſiderium promoueret, monens tamen illum, vt maiore minoreue, prout in Germania Septemuirûm ſtudia & rerum ſtatum inueniret, moderatione vteretur, conſiliumque caperet ex tempore. 30) Dum vero Franciſci I, artes nihil proficerent, Papales legati Carolum Regem Catholicum tanquam futurum Papalis ſedis optimum & filium & defenſorem Electoribus commendabant. Initium d. XVII. Iunii 1519. fiebat per ſacra in æde D. Bartholomæi peracta. 31) Vbi poſtri-

luditur autem ad hoc, qund Clemens IV. inter alia Carolum Andegauenſem pro obtinenda corona vtriusque Siciliæ obliganerat, *ne ipſe, aut ſuorum poſterorum quisquam Imperator fieri poſſet, quum forte ab Electoribus ad id munus deligeretur*, apud VAND. COLLENVTIVM *Hiſt. Neap. lib. IV. p. 197.* Sed reſponderunt Electores, ſe dignum eſſe electuros Imp. SPALATINVS vita Leonis p. 16. *Als der Ro. Kayſer Maximilian im Iar nach Criſti geburt XVCXIX. geſtorben war, bevliß er ſich mit ſchreiben, Botſchafften und in ander weg zu erheben, das die Churfurſten dem Konyg von Franckreich zu Ro. Konyg erwelen, und hett den itzigen Ro. Keyſer Carl dem funften gern verhindert, es wolt aber eben ſo wenig ein gluckſeligen furgang haben, als etlich ſein vorige fürhaben. Da nun Key. Karl erwelt war, ſtellt er ſich, als ließ er in die Wal auch wol gefallen.* Sic etiam BROWERVS *Tom. II. Antiquit. Treuir. ad a. 1519. p. 333.* ſcribit *Leonis legato iniunctum fuiſſe, vt quoiis valeret artibus omnino faceret, vt Franciſci nomen ſeptemuirs acciperent.* Rationem reddit RAYNALDVS ad a. 1519. n. 8. *Metuebat certe Leo, ſi Carolus ad faſtigium imperii eneheretur, ſedem apoſtolicam ab eo oppreſſum iri.* Sic etiam GVICCIARDINVS lib. XIII. p. 293. *Pontificis vero mens ſimulationibus artibusque recondita, quamuis potius quod id niſi cum animo grauiter offenſo denegandi occaſionem non haberet, quam libera voluntate, Carolo contra regni Neapolitani diplomatis leges, quibus e veterum diplomatum forma id ei expreſſe interdicebatur, Imperii ad ſe delati accipiendi poteſtatem conceſſiſſet, nemini erat nota, ac ne ipſi quidem forte ſemper conſtabat.* V. DANIEL *Tom. III. pag. 65.* BELCARIVS *lib. XVI. p. 477.* SLEIDANVS *lib. I. p. 19.* BROWER *Annal. Treuir. lib. XX. n. LXVIII.* Licet etiam Papæ mentem fuiſſe, vt tertius ſubintraret minori potentia præditus, cui potius imperaretur, quam imperare poſſet, docet ipſe Carolus in Reſcripto ad Clementis VII. Criminationes apud GOLDASTVM *Tomo vno p. 481.*

25) G. SABINVS *hiſt. elect. p. 2.* SLEIDANVS *lib. I. pag. 19.* GVICCIARDINVS *lib. XIII. p. 286.* V. HEVTERVS *lib. VIII. c. II.* CHYTRAEVS *Saxonia lib. VIII. ineunte.* Controuerſias illuſtriores circa electionem & coronationem Caroli V. exponit STRAVCHIVS *diſſert. exot. I.* Qua ratione etiam Fridericum Saxoniæ Electorem Franciſcus I. ſollicitauerit, teſtantur eius litteræ ad Electorem, apud CYPRIANI *Hiſtor. Bericht Tom. II. p. 114.*

26) P. HEVTERVS *c. l.* In horum numero GVICCIARDINVS *lib. XIII. p. 290.* etiam habet Ioachimum, Brandenburgicum Electorem, dicens: *& Galliæ rex quotidie magis ingentibus Brandenburgenſis marchionis Septemuiri, qui ingenti pecuniæ promiſſa, & fortaſſe aliqua ex parte repræſentata clam non modo ſuum ſed & Maguntini Archiepiſcopi fratris ſui, qui ex tribus Antiſtitibus Septemuiris vnus erat, ſuffragium illi pollicitus fuerat, promiſſis allectus decipiebatur. Plurimum quoque rex ſibi de altera Septemuirûm parte pollicebatur: & ſi paria eſſent ſuffragia in Bohemiæ regis ſuffragio, quod reliquis ſex, quorum tres ſunt Antiſtites & tres principes, diſſidentibus controuerſiam dirimit, ſpem habebat: idcirco maximam pecuniæ vim qua Septemuiris daretur, ad ora maritima præfectum, quem Ammiralium vocant, qui antea hanc ob cauſſam in Germaniam erat profectus, miſit: & cum multas liberas ciuitates vna cum Virtembergenſi duce iis, qui Imperium in externum transferre vellent minantes, multos milites conſcribere audiret, alias pecuniæ vt ſeſe iis, qui quod ipſe eligeretur, prohibere vellent, armis opponeret, colligebat.* FR. BELCARIVS *rer. Gall. lib. XVI. p. 473.* GVICCIARDINVS p. 291. *ecce exercitus Hiſpaniæ regis, qui ad exercitum pecunia conſcribendum, quam ad eandem Septemuiris largiendam promptior fuit, iuſſu collectus, Francofurto quaſi eos, qui Septemuiris vim afferre vellent prohibiturus eſſet, appropinquans Septemuiris, qui eius cauſſæ fauebant, animum auxit: nutantes in aliorum ſententiam pertraxit: & Brandeburgenſem, qui Galliæ regi fauebat, ita terruit, vt reliquorum conſenſus ſpe amiſſa, totius gentis odium & infamiam apud eam metuens, mentem ſuam aperire non ſit auſus.*

27) Hos nominat G. SABINVS *p. 3.* SLEIDANVS *cit. loc.*

28) Diſceptabatur de eo inter Sigismundi Poloniæ regis & Bohemici regni legatos, vtri ad electionem ſint admittendi. Legati Polonici nitebantur tenore A. B. Hanc legem ad ſe pertinere negabant Bohemi, quibus ipſa hac Bulla priuilegia antiqua fuerint confirmata. Ipſis autem ex priuilegio Caroli IV. hoc deberi. Obtinuerunt etiam Bohemi, prout Acta habentur in GOLDASTI *Politiſchen Reichshandeln p. I. p. 26. ſqq.* CZERCHOROD *Marte Morau. lib. VII. c. VII. p. 940.*

29) SLEIDANVS *c. l.*

30) Extant hæ litteræ apud GOLDASTVM *Reichshandeln pag. 38.* CAROLVS CARRERA Vita Leonis col. 1515. *Sed, quum Germanis Electoribus Germanum placere hominem, Carolum ſcilicet, animaduerteret, opportuna conſilii mutatione Germaniæ proceribus cauſam Caroli, licet non omnino ſincere, commendabat.* GVICCIARDINVS *lib. XIII. pag. 287.* BROWER *Annal. Treuir. lib. XX. n. LXVIII.*

31) SABINVS *c. l.* GEORGIVS SPALATINVS ad a. 1519. *Die 6. Pentecoſt. Sex ſacri Rom. Imperii Electores equis a Curia ad D. Bartholomai templum*

ſtridie ventum eſt ad deliberationem, ad Fridericum Saxoniæ Electorem, Imperium deferebatur, qui tamen illud recuſabat. 32) Hinc Moguntinus, communicato prius conſilio, ſeparatim cum Saxone rem incoat, atque graui oratione in collegio Electorali habita, cauſſas exponit, cur Carolus Franciſco ſit præferendus, qui & Germanus, quique Imperium poſſit defendere. 33) Treuirenſis vero, metuendum eſſe Caroli potentiæ, Franciſcum eligendum volebat. Tertio loco verba faciebat Saxoniæ 34) Elector Fridericus, & vbi Gallum excludi lege, Carolum vero Germanum eſſe Principem, inque Germania domicilium habere, demonſtraſſet, opus eſſe reipublicæ aliquo præpotente dicebat. Sed qui cum Carolo ſit conferendus, neminem ſe talem nouiſſe: placere ergo ſibi, vt is renuncietur Cæſar, veruntamen certis legibus, vt & Germaniæ ſua libertas conſtet, & ea, de quibus facta ſit mentio, pericula vitentur. Hanc ſententiam vbi reliqui, Palatinus etiam, qui antea Gallo fauerat, 35) comprobaſſent, ægre annuit Treuirenſis. Iam multa nox erat, itaque diſceditur, & poſtridie rurſus conuenitur. 36) Ibi cœptum eſt agi, cuiusmodi conditiones Carolo ſint ferendæ: diſceptata res fuit per aliquot dies: vbi demum de Capitulatione Carolo præſcribenda conueniſſet, 37) perſcriptæ leges Moguntiam ad Caroli legatos mittuntur: cum eas illi recepiſſent, 38) die XXVIII. 39) Iunii ſacro publice facto, ingreſſi denuo in ſacrarium interius templi D. Bartholomæi, conſentientibus

templum vecti, præcedentibus & ipſis equeſtribus, qui enſem ſinguli præferrent. Audita re diuina ibi de Spiritu Sancto, iurauerunt iusiurandum pro ara D. Barthol. ſacra, ſeſe probe & legitime lecturos Ro. Imp. cum Sternbergio Boemiæ Regulo & Cancellario.

32) P. NEVTERVS c. l. *tandem Imperium Frederico Saxoniæ Duci Septem-viro offerunt. Sed is conſtanter dignitatem renuent.* SLEIDANVS p. 26. *ad Fridericum Saxonem pridie fuerat delatum Imperium, ſed is ingenti animo recuſabat & ſuo ſuffragio Carolum, ſicut diximus, deſignabat, & oblatam eo nomine magnam pecuniæ vim a legatis Caroli reiicit, & ſuis, ne vel teruntium acciperent, mandabat.* G. SPALATINVS in Ephemeridibus Mstis ad a. 1519. *in ea Rom. Regis Electione paucis ante diebus Fridericus III. Sax. Dux Elector tria habuit ſuffragia, nempe Treuirenſis, Richardi Palatini, & Electoris Brandenburgenſis Ioachimi primi.* Idem confirmatur in Hiſtoria ipſius Friderici. RAYNALDVS Ann. ad a. 1518. n. 160. *Suggeſſerat autem illud conſilium Laurentius Medices Vrbini dux Gallo Regi affinitate coniunctus, vt Romanum imperium affectare deſineret, Saxonemque Hiſpano opponeret: quod quidem conſilium vt amantiſſimum ac ſapientiſſimum a Franciſco Rege laudatum, atque eo pacto commune omnium periculum diſcutiendum dixiſſe, ſi Saxoniæ dux ad imperium proueheretur.* De eodem teſtatus VARILLAS *Hiſt. de François p. 143.* Idemque pluribus adhuc teſtimoniis confirmat SECKENDORF *p. 122.* Singula plenius exponit ERASMVS ROTERODAMVS lib. XIII. ep. IV. ſcribens: *ab omnibus delatum imperium ingenti animo recuſauit, idque pridie quam Carolus eligeretur, cui nunquam contigiſſet imperii titulus, niſi Fridericus deprecatus eſſet, clarior honore contempto, quam fuiſſet adepto. Mox rogatus, quem igitur cenſeret eligendum, negauit ſibi quemquam alium videri tanti nominis oneri ſuſtinendo parem, quam Carolum. Ob hunc inſignem animum, a noſtris oblata triginta floren. millia conſtantiſſime reiecit. Cumque vrgeretur, vt ſaltem decem millia pateretur dari famulis: Accipiant (inquit) ſi velint, attamen nemo manebit poſtridie apud me, qui vel aureum acceperit: ac poſtridie conſcenſis equis ſubduxit ſeſe, ne pergerent eſſe moleſti. Hoc mihi ve comperiſſimum retulit Epiſcopus Leodienſis, qui Comitiis Imperialibus interfuit.* P. LANGIVS *Chr. Citic. p. 878.* Le P. DANIEL *Tom. III. pag. 65.* HARAEVS *ad a. 1518.*

33) Hanc orationem exhibet SABINVS *p. 7.* & SLEIDANVS *p. 20.* Neque tamen hoc votum erat Moguntini, prout vulgo dicitur, ſed verſabantur Electores adhuc in præconſultationibus. Quare etiam SLEIDANVS dicit: *vbi ventum eſt ad deliberationem, Moguntinus* (communicato prius conſilio ſeparatim cum Saxoniæ duce Friderico, cuius erat authoritas permagna) *rem incboat, & de tribus omnino ſententiis ait eſſe quæſtionem.* Sic etiam SABINVS *p. 7.* ſub initium ſtatim Orationis hæc verba refert, *& quoniam hic congreſſus inſtitutus eſt, non vt ſuffragia feramus, ſed vt libere colloquamur, tum de vniuerſa Rep. tum de Electione, dicam quod mihi maxime videatur e Republica eſſe.* Vid. B. CARPZOVII *diſcuſſio voti Septemuiralis grauiſſimi Alberti Moguntini.*

34) Extat oratio Treuirenſis apud SABINVM *p. 9.* & SLEIDANVM *p. 22.*

35) Hoc ex Mareſchalli de FLEVRANGES Memoriis comprobat P. DANIEL Tom. III. p. 63. quod Palatinus auro Gallico corruptus, primum Franciſco fauerit, ſed metu fœderis Sueuici, quod in partes ſuas traxerat Carolus, retractauerit.

36) SLEIDANVS *p. 25.* SABINVS *p. 12.*

37) Prima hæc eſt Capitulatio, tali modo, quo nunc habetur, Carolo V. præſcripta, itaque, vt nimia poteſtas Caroli reſtringeretur, idemque ad conſenſum Electorum atque Statuum obligaretur, prout in S. I. P. *cap. VI. §. XVI. ſqq.* fuit demonſtratum. P. HEVTERVS *c. l. Leges ei præſcribendas, quibus pericula & incommoda ab Archipræſulibus in medium allata vitentur Germaniaque libertati conſulatur.* SLEIDANVS *lib. I. p. 28.* Extat Caroli V. Capitulatio apud GOLDASTVM *Tom. II. Reichs-Satzungen p. 181. Stat. & Reſcript. Imper. p. 1.* & inter alias Capitulationes a LIMNAEO editas.

38) SABINVS *p. 12.* SLEIDANVS *pag. 26.* P. HEVTERVS *c. l.* Extat Procuratorium Legatis Caroli de acceptanda electione datum apud GOLDASTVM *Conſtit. Imp. Tomo vno p. 441.*

39) P. HEVTERVS c. l. *hanc Saxonis ſententiam cæteri Septemuiri comprobant, ac vigeſimo octauo Iunii huius anni Carolum Auſtriacum Hiſpaniarum Regem, Belgarum Burgundionumque Principem Cæſarem renuntiant, menſe quinto, ac die decimo ſeptimo, ab obitu Cæſaris Maximiliani.* Eundem diem confirmat Protocollum Electionis *Tit. XXVI.* & HENNING GODEN *Conſ. I.* GEORGIVS SPALATINVS Annalibus ad a. 1519. *Feria III. poſt Corporis Chriſti, in Vigilia S. S. Petri & Pauli. Intra ſeptimam & octauam Principes Electores e Curia ad S. Bartholomæi ædem profecti, a re diuina de S. Spiritu, ſtatim conclaue ingreſſi, Carolum Archi-Ducem Auſtriæ, Hiſpaniar. Regem, D. Maximiliani nepotem, Ro. Regem communibus & concordibus omnium ſuffragiis delegerunt infra octauam & nonam ante meridiem.* Singulare eſt, quod GVICCIARDINVS *lib. XIII. p. 291.* tradit: *dum eligendi Cæſaris tempus ex ipſorum inſtitutis in variis altercationibus præſtolantur, ecce exercitus Hiſpaniæ regis qui ad exercitum pecunia conſcribendum, quam ad eandem Septemuiris largiendam promptior fuit, iuſſu collectus, Francofurto quaſi eos qui Septemuiris* vim

bus ſuffragiis Carolum eligunt. Deinde ſuffragia relata ſunt in litteras, & confirmata ſingulorum ſigillis. Poſtea accerſita Nobilitate ac multitudine vniuerſa, publice facta eſt renunciatio. 40)

§. V. Poſt hæc, legati, qui iam propius acceſſerant, & vno ſolum aberant milliari, vocantur. Hi erant Matthæus Cardinalis Salisburgenſis, Erardus epiſcopus Leodienſis, Bernhardus Epiſcopus Tridentinus, Fridericus Palatinus, Caſimirus Brandenburgicus, Henricus Comes Naſſouius, Maximilianus Sibeburgius & alii quidam conſiliarii; cum veniſſent, habita communi deliberatione, de republica interim adminiſtranda, dum Carolus in Germaniam veniat, Caſimiro Brandenburgico negotium datur, vt conductis copiis ac ſuo loco diſpoſitis, prouideat, ne quid accidat incommodi: poſtea datis ad Carolum litteris, Electores & miſſa legatione, rem omnem denuntiant. Legationis erat princeps, Fridericus Palatinus: verum interea nonnulli priuatim in Hiſpaniam contendunt, eius rei nuncii, quos inter vnus Francofurto dicitur nono die Barcinonem veniſſe. Palatinus ad exitum Nouembris appulit, & ſeptemuirorum litteras reddit, huius Oratore Bernardo Wurmſero orationem in laudes nouiter electi recitante. Carolus per Mercurinum Gattinarium liberaliter reſpondet, ac licet grauiſſimi videantur impendere motus, hinc a Gallis, illinc a Turcis, tamen non ſe poſſe dicit neque velle deeſſe communi patriæ, præſertim cum tanti Principes tale de ſe iudicium fecerint, & hoc ab ſe requirant; itaque delatum honorem atque munus habere gratum, & primo quoque tempore vela facturum, vt ad Imperii fines perueniat, delatum Imperium acceptat, & Fridericum honorifice donatum ab ſe dimittit. 41)

§. VI. Franciſcus interea repulſam grauiter ferens, 42) omnes Europæ principes contra Carolum commouere conabatur, inprimis vero ſubditos concitare. Primi fuere Auſtriaci, qui ſtatim poſt Maximiliani mortem rebellabant, veteres Præfectos loco mouebant, nouos conſtituentes. Erant autem hi ex omni nobilitate lecti numero ſexaginta, ſacræ profanæque conditionis, & inter hos Præfectus Carthuſianorum Maurbacenſium, quibus e Plebe aderant non pauci. Hi, quidquid erat ſacri profanique nominis, publici priuatique muneris, cum pacis bellique rationibus ex arbitrio diſpenſabant. Nec tamen interea inſanire deſinebant Auſtriaci, donec Rex Carolus, opinione ac deſiderio eorum citius Hiſpania profectus, in Germaniam veniſſet, acceptaque corona, Wormatiæ Comitia habuiſſet. Vnde litteris ſumma cum auctoritate ſcriptis, ac Viennam miſſis, depoſita adminiſtratione his obediant, quos miſſi a ſe Legati eſſent conſtituturi, Plebi omnia præterita condonat, pauci vita bonisque multantur. Sic rebellio ſub initium menſis Ianuarii 1519. finem accepit. 43) Dum etiam Carolus in conſtituendo Hiſpaniæ ſtatu Belgarum

vim afferre vellent prohibiturus eſſet, appropinquans, Septemuiris qui eius cauſſa fauebant, animum auxit: nutantes in aliorum ſententiam pertraxit: & Brandenburgenſem qui Galliæ regi fauebat, ita terruit, vt reliquorum conſenſus ſpe amiſſa, totius gentis odium & infamiam apud eam metuens, mentem ſuam aperire non ſit auſus: itaque cum ad deliberationem veniſſent, vigeſima octaua Iunii die Carolus Auſtrius Hiſpaniæ rex, quatuor Septemuirum, hoc eſt, Moguntini & Colonienſis Archiepiſcoporum, Comitis Palatini, & Saxoniæ ducis ſuffragiis Imperator eſt renunciatus: ſed Treuirenſis Archiepiſcopus, Brandeburgenſi Marchioni ſuffragium dedit, qui & ipſe de ſe tulit: neque dubium eſt, quin ſi ob ſuffragiorum æqualitatem res ad ſeptimi iudicium deueniſſet idem euenturum fuiſſet, quoniam Ludouicus Bohemiæ qui idem & Vngariæ rex erat, Carolo ſuffragium ſuum promiſerat. Sed cum alii Scriptores de his plane taceant, vix eſt, vt homini extero ſolum fidem habeamus.

40) THVANVS lib.I. p.14. *inde orta contentio inter Franciſcum & Regem Catholicum, ſic enim poſt Ferdinandi aui materni mortem, Carolus appellabatur, Moguntino præſule Caroli partes, Treuirenſi contra Marchionem Brandeburgicum adiuuante, tandem electus Carolus Rex Romanorum, quod & Germanus eſſet, & in Germania domicilium haberet: fruſtra reclamante Treuirenſi, & fatum ſe Germaniæ & impendentem ruinam animo præſagire dictitante. nec augurio tanti viri euentus defuit. ſuffragatorum venales ſententias fuiſſe conſtans fama fuit, magnaque inuidia VIIuiri laborarunt, quod ab vtroque principe accepta ingenti pecunia ac præcipue a Franciſci miniſtris, tamen Carolo, ac non potius cuiuis ex ſuo collegio, imperatoriam dignitatem adiudicaſſent: nam in ea petitione non tam id agebat Gallus, vt ratio ſui haberetur, quam vt excluſo Rege Catholico, cuius potentiam merito ſuſpectam habebat, vnus ex VIIuiris aut quilibet ex aliis principibus Germaniæ imperator crearetur.* BELCARIVS *lib. XVI. p.472.* Plenius de hac Caroli electione docet Protocollum Electionis in GOLOASTI *Politiſchen Reichshandeln p.I. p.14.* ex quo etiam *p.16.* patet, Fridericum Saxonem, vna cum Ioachimo Brandenburgico poſtulaſſe, vt prius quam ad electionem pergerent, Electores Fridbergæ vel Gelnhuſæ conuenirent, de variis rebus inuicem acturi, qui tamen conuentus ad effectum minime fuit perductus. Ex eodem Protocollo exhibentur quædam Acta in GOLOASTI *Politicis Imperialibus p.I. p.102.* vbi etiam *p.121.* extat GEORGII SABINI *Hiſtoria electionis Caroli V.* quam æque Tomo ſecundo inſeruit SCHARDIVS: PARAL. CONR. VRSPERG. *f.476.* Le P. DANIEL *Tom. III. pag. 60.* Extant etiam Acta Electionis in GOLDASTI *Reichshandlungen p.97.* Hanc ipſam hiſtoriam ex Legatorum Gallicorum Memoriis plenius exponit VARILLASIVS *Hiſt. Franciſci I. lib. II.* Varias orationes, & epiſtolas Caroli V. electionem concernentes, Scriptorum Tomo Tertio inſeruit FREHERVS. CHRISTIANVS EBERHARDI pleroſque Tractatus huc facientes coniunctim edidit.

41) SLEIDANVS *lib. I. p.16.* P. HEVTERVS *lib. VIII. c.II.* SABINVS *p.14.* GOLDASTI *Reichshandlungen p.99.* Decretum electionis Carolo tranſmiſſum, extat apud du MONT *Tom. IV. p. I. p.296.*

42) Le Sr. d' AVDIGVIER dans le vray & ancien vſage des duels ch. XIV. p. 161. *la preference de Charles outra le Coeur du Roy d' vn ſanglant depit, qui ne pouvoit, ſouffrir, qu' vn ſien ſujet lui eut été preferé en cette election.*

43) De hac rebellione PONTVS HEVTERVS *lib. VIII. c. III.* HARAEVS *ad a.1520.*

44) MORIN-

rum potiſſimum vteretur conſilio, inter quos Adrianus Florentii, antiſtes Derthuſienſis plurimum eminebat, 44) atque adminiſtratores ipſius, potiſſimum dux Croyiacus, impotenti dominatione vterentur, 45) grauiter hoc ferebant Hiſpani, concitante potiſſimum Franciſco, auctore Franciſco Daualo, qui illuſtri Hiſpaniæ loco natus, certa de cauſſa Gadium præfectura fuerat priuatus, ſanctam Giuntam ſiue Vnionem inter ſe faciebant, cui Io. Padillam præficiebant, 46) armaque capiunt pro Hiſpaniæ, vt dicebant libertate, Carolum Regem reiiciunt. 47) Et licet per Antonium Gueuaram Rebellium animos ad obſequium reducere conaretur Carolus, nihil tamen effectum, vsque dum Kl. Decembribus 1520. prœlium fieret haud procul Medina de Campo, in quo ſuperiores Regii, cæduntur rebelles, ducibus eorum, Padilla potiſſimum, captis. Et licet Toletani & Valentini in rebellione adhuc perſiſterent, nihilominus per Hadriani induſtriam, atque Caroli aduentum in Hiſpaniam a. 1522. ad obſequium iterum fuerunt redacti. 48)

§. VII. Inter hos motus Carolus, poſtquam Derthuſienſem Epiſcopum Hadrianum vniuerſæ Hiſpaniæ præfeciſſet, 49) menſe Martio 1520. e portu Corunnæ ſoluens, in Angliam profectus, ab Henrico VIII. qui materteram eius Catharinam habebat in matrimonio, liberaliſſime tractatur, & ſignatis Londini nouæ confœderationis tabulis, 50) in Belgium abiit, maximis omnium qui aderant, Germaniæ legatorum congratulationibus exceptus. 51) Cæſar interim conſtitutis in Belgio rebus neceſſariis, Octobris diem ſextum deſignat Electoribus, vt inaugurationis cauſa ſibi præſto ſint Aquisgrani: ſed per id tempus admodum ſæuiebat ibi peſtis: itaque principes, vbi Coloniam veniſſent, decem ab Aquis milliaribus, & graſſantis morbi fama quotidie creſceret, miſſis litteris atque lega-

44) MORINGVS *c. VI.* IOVIVS *c. VI.*

45) MORINGVS Vita Hadriani cap. VI. *cauſſa fuit ſeditio illa, de qua dixi, qua ortum duxit, quantum accepi, ex opinione auaritiæ, & impotenti dominatione aliquorum, quorum opera in rerum actu Carolus potiſſimum vtebatur, quorum commentis plebs inuſitatis oneribus ſibi premi, ſolitaque libertate exui viſa eſt. Hinc primum odium aduerſus Regem, & illos duntaxat, mox in vniuerſos etiam nobiles conceptum, quod deinde ſermonibus atrocibus per circulos & Cœtus actum, eo vsque excreuit, vt tandem in manifeſtum furorem euaſerit. Nam trucidabantur multi ciuitatum Præſides, & ex optimatibus alii immaniter in vincula coniiciebantur, alii amiſſis fortunis, nudi fœde in fugam agebantur, alii aliis rationibus indigne habebantur, vti fieri ſolet in furorem verſo vulgo. Et niſi ſolertia Rectorum diligenter prouidiſſet, conſilium male ſanis erat, vniuerſam nobilitatem aut funditus excidere, aut certe in ordinem cogere, opibus eorum ad modum plebeiorum adæquatis* IOVIVS cap. VI. *Verum Hadrianus vel ob id in Hiſpania remanebat inuitus, quod aliena improbitatis inuidiam ſibi viro innocentiſſimo minime ſubeundam eſſe iudicabatur. Erant enim Hiſpani fermo omnes Belgis ipſis vehementer irati, qui Ceurio Principe atque auctore, ciuitates inuſitatis auaritiæ commentis expilaſſent. Siquidem Ceurius Caroli nutritius, vti erat in procuratione omnium rerum cum incredibili auctoritate conſtitutus, in vnam eam præſentem curam rapacis ingenii neruos intenderat, vt quantauis maxime poſſet ſignati auri, vel imprudenti ratione cogeretur. Erat enim nouo Cæſari paranda claſſis, exornandus in Germania exercitus, remunerandique Proceres, qui eximia & conſtanti ſuffragiorum benignitate Auguſti Imperii coronam detuliſſent. Is erat in Ceurio conſilii prætextus. Cæterum cum omnia apud eum eſſent venalia, non Cæſarianos modo, ſed priuatos etiam loculos inexhauſta cupiditate auro replebat, adeo vt paſſim fœdiſſimis auaritiæ probris & maledictis proſcinderetur.*

46) De hac Iuncta, & horum ducibus & Padilla, quem fortunæ palponem vocat, plenius P. MARTYR *ep. DCXCI.* Vid. BAYLE *voce Padilla.*

47) P. MARTYR ep. DLXXX. *æquum haud erat, vt Borealium Belgarum conſiliis res Hiſpaniæ gubernarentur, quod longe abeſſent eorum ingenia atque educatio a moribus Hiſpanis.* Idem epiſt. DCXXX. *audiſtis forte aliquando a Toletanis ciuibus & vna Hiſpalenſibus ex aliis quoque vrbibus miſſos fuiſſe ad Regem nuncios ſupplicatum, ne tam crudeliter velit Caſtellam a ſuis Gallis & Flamingis excoriari; ne tam aperta manu Caſtellanus opes inter illos profundat; ne tam impie quæque vacantia vendantur; ne tot pecunias contra Regni Leges a Regno ab his, quos ſecum aduexit, tranſportari patiatur, commercia confundi omnia, aurum iam in Caſtella non reperiri, & quod deterius eſt, Regem premi ære alieno, neque ex tanta auri alluuie, Regiam propterea domum eſſe ditem; ne Caſtellana beneficia, ne Magiſtratus, ne præfecturas alienis impartiatur. Caſtellanas res Caſtellanis dari debere poſtulant: Flamingas Flamingis, reminiſcatur.* MENCKEN *de nauis politicis §. II.* MORINGVS *cap. XVIII.*

48) Hanc latius deſcribit P. HEVTERVS *lib. VIII. c. IV. V. VI. VII. VIII. IX.* PET. MARTYR *ep. DCXLIV. DCLI. & ſqq.* CHYTRAEVS *lib. IX. p. 243.* IOVIVS *c. l.*

49) P. HEVTERVS *lib. VIII. c. IV. V.* SLEIDANVS *lib. I. p. 34.* FR. HARAEVS *Ann. Brabant. p. 547.* MORINGVS *Vita Hadriani cap. XVIII.* MIRAEVS Elog. Belgicis Vita Hadriani: *a Carolo cum regia auctoritate in procuratione vtriusque Hiſpaniæ relictus.* Toti Hiſpaniæ cum Imperio præfectus dicitur LOCRIO *ad a. 1520.*

50) HEVTERVS lib. VIII. cap. V. *cumque aliquot diebus amiciſſime egiſſent, veterumque fœderum leges renouaſſent, hæc adiecere: Reges ſe mutuo ſubinde, deſtinato inter Caletum ac Grauelingam loco, cum æquali comitum numero inuiſunto. Rex Henricus vxorem Catharinam, Carolus amitam Margaritam adducito. Vtriusque comites inermes laicralem tantum gladium portanto. Portus hinc inde claſſibus tempeſtate diſiectis ac mercatoribus patento. Rex Henricus quinque armatis nauibus in Septentriones atque Orientem nauigans, mare a piratis tutum reddito. Idem Rex Carolus in Meridiem ac Occidentem æquali nauium numero velificans facito. Vtriusque receptus in Portum Oppidi Hamptonii eſto. His Londini ſubſcripſere, ac ſigillis tabulas munere, additis aliis legibus permultis, ad vtriusque ſubditorum mercaturam exercentium commoditatem ſpectantibus; in quibus maior Anglis quam Belgis libertas concedebatur.* SLEIDANVS *c. l.* FR. HARAEVS *p. 547.* P. MARTYR *epiſt. DCLIX. DCLXXII. DCLXXX.*

51) HEVTERVS c. l. *exinde Rex Carolus valedicens auunculo, matertera, ac conſobrina, Proceribusque ſalutatis, nauem conſcendit, & in Zelandiam, Belgarum Prouinciam, cum triginta onerariis appellit, omniumque Ordinum ſumma cum lætitia excipitur. Mox vota pro eo ad Deum ſolemniter concepta, populus, magno numero ad Templa confluens,*

legatis, Cæſarem, qui tum erat Louanii, rogant, vt propter eam cauſſam alio ſe conferat. Oppidani vero, qui maximos iam ſumptus feciſſent in adornandis domiciliis & alimonia comparanda, per idoneum interpretem, morbi vim extenuantes, animum eius confirmant, ne dubitet venire: perſtitit igitur in ſententia Cæſar, neque Caroli quarti legem, qui ſic ſtatuiſſet, temere ſe poſſe mutare dicit. 52) Hinc XXIII. Octobris die Seuerini 1520. ſolenni pompa tali facto iuramento: *profiteor & promitto coram Deo & angelis eius, leges ſeruare, iuſtitiam facere, Iura regni conſeruare, debitumque honorem ſeruare, Romano aliisque Pontificibus atque Vaſallis exhibere, donata eccleſiis conſeruare, Chriſto mihi præſtante auxilium, fortitudinem & decorem*, Aquisgrani fuit coronatus. 53)

§. VIII. Anno 1519. durante adhuc interregno, cœpit bellum Hildeſianſe. Eius cauſæ, & prætextus, præter vetuſta inter vicinos principes Brunſuicenſes, & Epiſcopum Hildeſienſem odia atque æmulationes, erant, quod Epiſcopus Mindenſis & Duces Brunſuicenſes, Burcardum a Saldern, Epiſcopi & diœceſis Hildeſienſis hoſtem, & alios, diœceſin Hildeſienſem rapinis & incendiis vexantes, hoſpitio reciperent, feuda aliqua ſuæ ditioni ſubiecta, ſibi vendicare & nobilitatem diœceſanam minus Epiſcopo obedientem aduerſus eundem confirmare exiſtimarentur. Brunſuicenſes etiam cauſſabantur, quod Ioannes Epiſcopus oppignoratas olim a Ducibus Brunſuicenſibus arces; ſatque præfecturas reddere recuſarit. 54) Accedébat, quod Franciſcus, Mindenſis Epiſcopus, dux Brunſuicenſis, tranſitum, Henrici, Luneburgenſis Ducis filiæ, Carolo, Geldriæ Duci deſponſatæ, denegaret, quod commeatus a ſe antea non petitus fuiſſet. 55) Fama quoque erat, has turbas motas fuiſſe ad impediendam Caroli V. electionem, dum Franciſco I. fauiſſe videatur Henricus Brunſuicenſis, 56) cum quo conſpirabant Ioannes Hildeſienſis Epiſcopus & Henricus Iunior Luneburgenſis. Quibus contrarii erant Ericus I. Calenbergenſis, Guilielmus Guelpherbytanus & Epiſcopus Mindenſis. Sic igitur exacerbatis aduerſus Mindenſem præcipue Epiſcopum animis, Ioannes Hildeſienſis cum Henrico, duce Luneburgenſi, & Antonio ac Ioanne Comitibus a Schauenburg, Simone Lippienſi, Friderico Diepholdiæ & Iodoco Hoienſi fœderatus, proximis ante paſcha diebus, in Mindenſem diœceſin impreſſione facta, arcem epiſcopi Petershagen ceperunt, & epiſcopo eiecto, præſidiis occupata munierunt, nec tamen incendiis vſpiam in diœceſi graſſati, nec adgnatorum Ducum Brunſuicenſium hoſtes ſe profeſſi ſunt. 57) Sed, occupata primum diœceſi Mindenſi, litteris Calembergam miſſis, bellum Erico, duci Brunſuicenſi indixerunt, arcem etiam Stoltenow & alia loca comitii Hoienſi ab Erico prius erepta recipiunt, deinde Calenbergam, Hildeſiæ vicinam, aulæ Erici ad Leinam ſedem, obſident. Cum autem Ericus, adiuncto ſibi fratris filio Henrico iuniora, copias coëgiſſet; & Fridericus Elector Saxoniæ, Interrex, mandatum de pace in caſtra miſiſſet, Hildeſienſes & Luneburgenſis coram notario & teſtibus ſe mandatis Interregis pariturosos, modo altera etiam pars pareret, oſtendunt, & ſtatim abductis tormentis, obſidionem ſoluunt, ſed exercitum retinent. Brunſuicenſes vero duces, coactis copiis in agrum

fluens, piis animis rite perſoluit. Inde nauigio Brugas Flandriæ peruenit, excipiturque ab amita Margarita, fratre Ferdinando, Legatis Venetorum, Ducis Saxoniæ, Brunswichi, Luneburgi, Haſſiæ, Colonienſium, Lubecenſium, Norimbergenſium, Auguſtanorum, Argentoratenſium ac Belgarum, Burgundionumque, ſummo cum honore. SLEIDANVS *c. l.*

52) SLEIDANVS *lib. X. pag.* 49. *v.* HEVTERVS *lib. VIII. c. X.* SABINVS *p.* 15.

53) Singulari ſcripto hiſtoriam coronationis deſcripſit HARTMANNVS MAVRVS apud SCHARDIVM *Tom. II. p.* 16. & GOLDASTVM *Polit. Imp. p. III. p.* 264. GOLDASTVS *Polit. Reichshændeln p. I. p.* 74. 151. *Reichs-Satzungen p. II. p.* 185. *v.* HEVTERVS *lib. VIII. c. X.* SLEIDANVS *lib. II. p.* 49. SABINVS *pag.* 15. qui diem electionis male ponit XII. Octobris. GVICCIARDINVS *lib. XIII. p.* 304. Sic etiam ALFONSVS VALDESIVS totum coronationis ordinem PETRO MARTYRI exponit inter huius epiſtolas DCXCIV. HARAEVS *ad a.* 1520.

54) CHYTRAEVS *Saxonia lib. VIII. p.* 205.

55) CHYTRAEVS *c. l. p.* 207.

56) CHYTRAEVS p. 207. *venerat paulo ante, Caroli Geldrenſis generi futuri opera, Henricus, dux Lunaburgenſis in Franciſci Galliæ regis amicitiam in cuius aulam, filium Erneſtum aliquanto ante miſerat. Gallus vero, cum Maximiliano Cæſare extincto, Imperium ſummis viribus ambiret: miſſo in Saxoniam Ioachimo Malzano equite Megapolitano, Ioachimum I. marchionem Brandeburgicum de ſuffragio, & alios principes de copiis militum conſcribendis, auro Gallico ſollicitabat. In his cum Luneburgenſi etiam duce Henrico egerat, vt auxilia militum Saxonicorum, ad legatos Galli, Confluentiam, in quo oppido, addicti Gallo electoris Richardi Treuirenſis ditioni ſubiecto, legati Gallici, tempore comitiorum, eligendi Imperatoris noui cauſa Francofurti habitorum, commorabantur, adduceret.* Sic etiam IVSTINVS GOBLERVS *de B. Hildeſienſi* apud SCHARDIVM *Tom. II. p.* 81. hanc cauſſam proponit: *ſiue Ericum, qui gratia atque autoritate ob operam Maximiliano in quamplurimis bellis egregie nauatam, apud ipſum valuiſſet, ſubuerterent, ſiue vt (multi exiſtimant) Caroli Quinti electionem, vna cum confœderatis, quos Franciſcus Rex Galliæ affectans in ſuas partes pertraxerat impedirent, intulerunt.* Idem addit, Capitulum etiam Præſulem ſuum adiuuaſſe. THVANVS lib. I. p. 27. *quod vero inter epiſcopum Hildesheimenſem & Ericum Brunſuicum bellum ſtatim a morte Maximiliani geſtum eſt, eo facilius compoſitum fuit interuentu Friderici Saxonis (is tunc imperii vicarius in Saxonicis prouinciis) quod illud ab Henrico Luneburgico Franciſci partibus fauente, vt Carolum Auſtriacum, quo minus Cæſar crearetur, impediret, ſuſcitatum crederetur.*

57) CHYTRAEVS *p.* 207. GOBLERVS *c. l.*

agrum Hildeſienſem progreſſi, plura oppida capiunt, diripiunt atque incendunt. Reliſta etiam arcis Peinenſis obſidione, in Luneburgenſem agrum diuertunt. 58) Etſi autem denuo Electores Francofurti congregati, mandatum de armis deponendis ad vtriusque partis principes miſerint, facto inter ſe die Sabbathi poſt Martini feſtum 1519. compromiſſo de finienda hac controuerſia, tamen id fruſtra fuit. 59) Hinc XXVIII. Iunii eodem die, quo Carolus V. fuit electus, prœlium inter Iohannis Epiſcopi Hildeſienſis, eiusdemque confœderati Henrici Luneburgenſis atque Erici Calenbergenſis, Henrici Guelferbytani & Franciſci Mindenſis copias, in campis, Soltauiæ oppido, Ducatus Luneburgici vicinis, commiſſum eſt, in quo quatuor millibus cæſis, Ericus & Henrici ſenioris filius Wilhelmus, & viri nobiles 120. a Luneburgenſibus & Hildeſienſi victoribus capti ſunt. 60) Tandem vero Alberti Moguntini, Friderici III. Saxoniæ & Ioachimi Brandenburgici Electorum, interuentu, dominica die poſt feſtum Epiphaniæ, Seruеſtæ die Martis poſt Vincentii feſtum, induciæ in annum fuerunt factæ, 61) Ericus etiam de liberatione ſua ipſe cum Luneburgenſi transegit. 62) Agebatur de hac cauſſa in Comitiis Wormatienſibus 1521. communi etiam Electorum atque Principum conſenſu decretum fuit, vt ciuitates, arces, pagi vtrinque adempti, atque omnes captiui intra menſem in Cæſaris manus traderentur. 63) Cæſar etiam ſingulari decreto d. 27. Maii 1521. Commiſſarios nominat, qui hanc cauſſam terminarent. 64) Hildeſienſi vero & Henrico Luneburgenſi non parentibus, potius ſententiæ reuiſionem petentibus, Cæſar contra eosdem Gandaui d. 24. Iulii 1521. proſcriptionis ſententiam promulgat, eiusdemque executores, duces Brunſuicenſes conſtituit, qui hac arrepta occaſione, Haſſiæ Landgrauio, ſuisque Ciuitatibus adiuti, diœceſin Hildeſienſem, exeunte Auguſto, hoſtiliter inuadunt. Et, dum interueniente Friderico Saxoniæ Electore atque fratre ipſius Iohanne, Brunſuicenſes die Iouis poſt feſtum S. Dionyſii inter ſe amneſtiam eſſent pacti, in ſolum Epiſcopum Hildeſienſem omnis belli moles incumbebat. 65) Anno 1522. Ericus, Henricus & Franciſcus Duces Brunſuicenſes arcem Peinam, ipſam etiam vrbem Hildeſiam fruſtra obſident, multas tamen vrbes, præfecturas, arcesque capiunt. 66) Tandem vero in Comitiis Noribergenſibus 1523. Ferdinandus Archiepiſcopum Moguntinum Albertum, Georgium Saxoniæ Ducem, ac ciuitates vicinas, Goslariam, Magdeburgum, Einbeccam, Commiſſarios nominat, qui Quedlinburgi initio Maii conuenientes, inter Epiſcopum Hildeſienſem. & Duces Brunſuicenſes veſpera Aſcenſionis Chriſti pacem fecerunt, vt liberatis captiuis, Brunſuicenſes retineant, quæ occupauerant. 67) Hæc etiam Compoſitio a Cæſare d. 20. Octobris 1523. Pampelonæ, a Paulo III. Papa d. 17. Decembris 1537. Romæ fuit confirmata. Præfecturas igitur Epiſcopo Hildeſienſi ademtas ſuo Ducatui adiecerunt nouendecim, nobilium arces ſedecim, oppida maiora ſeptem; Cœnobia octo, 68) quæ omnia Carolus V. Auguſtæ poſtea Ducibus Brunſuicenſibus in feudum contulit; ita, vt Epiſcopus tres ſolummodo arces Sturwaldam, Peinam & Mariaburgam, vna cum metropoli Hildeſia & Pei-

58) CHYTRAEVS *p.* 208. GOBLERVS *c. l.*

59) CHYTRAEVS *pag.* 208. Extat Receſſus & Compromiſſum Electorum apud du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 304.

60) CHYTRAEVS *p.* 205. 208. GOBLERVS *pag.* 82.

61) CHYTRAEVS *p.* 209. GOBLERVS *p.* 82. Optime hanc in rem SPALATINVS Annalibus ad a. 1519. *Die XVI. Nouembr. S. Othmari ſacro conuenerunt tres Principes S. Ro. Imp. Electores in Zcerbiſt Principum ab Anhalt oppido: Cardin. Albertus Maguntinus, D. Fridericus III. Dux Sax. Prorex & Ioachim Brandenburgicus, præſente Duce Heinrico, Ottonis filio, Braunſuicenſi & Luneburgio, ad componendum bellum Braunſuicenſe inter agnatos Duces Heinricos Braunſuicenſes Ottonis & Heinrici bellatoris, in Phryſiis interempti, filios* Ad a. 1520. *Dominica die poſt feſtum Epiphania conuenerunt in Zcerbiſt tres Principes Electores, Albertus Maguntinus & Magdeburg. Cardin. & Archiep. Dux Fridericus Sax. Prorex: & Marchio Ioachim Braudeburgius: Io Luneburgius Hildesheimenſis, Hier. Braudenb. Epiſcopi, Heinricus Ottonis & Heinricus Heinrici Bellatoris filii Duces Braunſuicenſes & Luneburgii; Henricus & Albertus fratres germani Duces Mechelburgii: Ioachimus Ioachimi Brandenburgen. Electoris & Iohannes Anhalten. Princeps, Erneſti, & Margarita Monſterburgia filius. Poſthac ſuperuenit etiam Dux Erneſtus Luneburgius, tamtum ſtatim e Gallia, vbi Gallorum Regi ſubſeruiebat, in Germaniam reuerſus. Ad componendum bellum inter* - - - - - - *& agnatos Duces Braunſuicenſes & Luneburgenſes. Vbi in duas & amplius ſubſtiterunt hebdomades. Multa igitur conati inducias prorogauerunt.* Induciæ Serueſtanæ extant apud du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 306.

62) CHYTRAEVS p. 209. *interea Ericus dux Brunſuicenſis captiuus, ipſe de liberatione ſua cum Luneburgenſi transegit: cedens pro ſe & heredibus arces Erenberg, Barenberg, Stoltenau, Iodoco comiti Hoienſi, & præfectura Lawenau, Schaunburgenſi reſtituendam. Wolpam præterea & Sulingam &* 2500. *aureos pro arce Stichauſen adhuc debitos Luneburgenſi condonans, aliam præterea pecuniæ ſummam ſuo nomine promittens, pro qua prælati, nobilitas & ciuitates ditionis Gottingenſis & Hannoueranæ fidem interponebant. Sic ſancitâ omnium præteritorum ἀμνησίᾳ liber in patrium ducatum rediit.*

63) CHYTRAEVS *p.* 217. GOBLERVS *p.* 82.

64) du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 348.

65) CHYTRAEVS *p.* 218. 219. Extat compoſitio apud du MONT *p.* 351.

66) CHYTRAEVS *p.* 219. GOBLERVS *p.* 83. Extat ſententia banni ap. du MONT *T. I. p.* 350.

67) CHYTRAEVS *pag.* 221. Extant ſingula Decreta in hac cauſſa publicata, vna cum transactione Quedlinburgenſi in Faſciculo *etlicher in der Hildesheimiſchen Sache abgefaſten Schrifften, Hildesheim 1637. f.* Extat compoſitio apud du MONT *p.* 381. vna cum *Caroli V.* & Pauli III. confirmatione p. 393.

68) Sigillatim hæc enumerat CHYTRAEVS *cit. loc.*

Peina conſeruarit. 69) Cum vero armis amiſſa recuperare Epiſcopus deſperaret, ad jus confugit: cuius viam Quedlinburgenſi actione ſibi non præcluſam iudicabat. Romæ itaque litem coram Adriano Pontifice Ducibus Brunſuicenſibus intendit, & ſpoliarum ſe ante omnia petit reſtitui. Agebatur primum cauſſa in auditorio Rotæ, ſed per Romæ direptionem a. 1527. factam, fuit intermiſſa. 70) Cœpta iterum poſt decennium, vsque dum Paulus III. Pontifex cauſſa per Valentinum a Tetleben examinata, Duces Brunſuicenſes in reſtitutionem omnium, cum fructibus perceptis atque percipiendis condemnaret, cuius tamen nulla ſecuta eſt executio, 71) niſi quod a. 1642. plerorumque præfecturarum facta fuerit reſtitutio. 72)

§. IX. Anno 1521. d. 8. Maii Carolus V. Imp. Romæ cum Leone X. P. M. fœdus init contra Gallos aliosque Italiæ turbatores. 73) Inde menſe Octobri exeunte, Cæſar, dimiſſis Septemuiris, Coloniam veniens, Imperii Conuentum Wormatiæ in ſextum Ianuarii diem 1521. indixit. Cum ſatis frequentes Germaniæ Principes aduenißent, primum pax inter Ferdinandum, Auſtriæ Archi-Ducem, ac Venetos, æquis hinc inde conditionibus ſtabilitur. 74) Deinde de Cameræ Imperialis iudicio reſtituendo, ac pace publica conſeruanda leges concipiuntur. 75) Dum etiam Imp. in Hiſpaniam reditum pararet, in iisdem Comitiis Imperii Regimentum denuo conſtituitur, dictum *Kayſerlicher Maieſtæt Regiment im Reich*, 76) publicata Ordinatione Regimenti. 77) Deſtinati ad hoc præter Præſides, Imp. Vicarios, Ferdinandum, Auſtriæ Archiducem & Fridericum, Electorem Palatinum, 78) viginti duo Aſſeſſures, qui Imperii negotia adminiſtrarent, exceptis cauſſis feudorum regalium. Locus æque Noribergam fuit conſtitutus, per annum ſaltim & dimidium, relicta, poſt terminum iſtum præterlapſum, Regimento facultate, pro qualitate rerum locum mutandi, 79) conceſſa etiam ipſis poteſtate, abſente Imp. ſex Electores vna cum viginti ſelectis Principibus conuocandi, vel etiam vbi res maximi fuerint momenti, Comitia indicendi. 80) In iisdem Comitiis d. 26. Maii 1521. Vnionem ſuam Electoralem denuo confirmarunt Electores, 81) & confirmata fuerunt priuilegia domus Auſtriacæ. 82)

§. X. Ad eadem Comitia vocabatur ad cauſſam dicendam Martinus Lutherus. Erat hic Islebiæ natus X. Nouembris 1483. patre Ioanne Luthero, ciue Islebienſe, & operario metallico, poſt in oppido Mansfeld magiſtratum gerente, matre Margaretha Lindemanna. 83) Poſtquam in ſchola Magdeburgenſi atque Iſenacenſi litterarum fundamenta iecіſ-

69) CHYTRAEVS *p.* 222.

70) CHYTRAEVS *c. l.*

71) CHYTRAEVS *p.* 375.

72) De hoc infra ſub Ferdinando III.

73) Extat illud apud du MONT *Tom. IV. Suppl. pag.* 96. LVNIG *Cod. Diplom. Ital. Tom. I. pag.* 67.

74) SLEIDANVS *lib. II. p.* 51. HEVTERVS *lib. VIII. cap. XI.* CHYTRAEVS *lib. VIII. pag.* 217. 222.

75) Extat Ordinatio Cameralis in Comitiis Wormatienſibus a. 1521. publicata, inter Receſſus Imperii *p.* 149.

76) Controuerſias ſuper hoc titulo exponit MVLLER *im Staats Cabinet p. I. c. IV.* §. 2. dum Status illud adpellari voluiſſent *der Kayſerl. Maieſt. und des Heil. Reichs Rath und Regiment*, contradicente tamen Imp. & vocem *des Reichs* non admittente, iſte titulus placuit.

77) Extat Ordinatio Regimenti in Corpore Receſſuum *p.* 142. Vid. etiam GOLDASTI *Reichs-Satzungen p. I. p.* 245.

78) SLEIDANVS lib. IV. pag. 88. *Carolus in Hiſpaniam rediturus & ſenatum & iudicium conſtituerat, penes quos erat Reipublica procuratio. Cæſaris autem erat in eo conuentu legatus Fridericus, princeps Palatinus.* HVB. THOMAS LEODIVS in vita Friderici Palatini lib. V. p. 80. 81. *quare facile conuenit de regimine conſtituendo, & locum tenente (vt vocant) deſignando, per quem negotia Imperii, per Imperatoris abſentiam dirigerentur, præſertim, quia Friderico omnium ſuffragiis locumtenentis honorem delatum iri non dubitabatur: hoc quoque ipſo inprimis comprobante Carolo & maxime optante. Poſtquam vero concluſum ab ordinibus fuit, obtenditur Ferdinandus Caroli frater, cui in hæreditatis paternæ diuiſione, terræ Auſtriacæ ceſſerunt, & eo dum ad ſubditos in fidem recipiendos miſſus erat, & merito fratris locum obtinere, vicesque eius ſuſtinere debere, magna Procerum pars exiſtimabat. Verum quia adhuc iuuenis & lingua Germanicæ ignarus: adhæc terrarum Dominus, quæ quotidie a Turcis oppugnarentur: in aliam ſententiam plerorumque mentes retrahebantur. Tandem viſum eſt, vt Ferdinandus quidem Imperatoris locum tenentis nomen haberet, Fridericus ab illo denominaretur, id eſt Ferdinandi locumtenens diceretur: Quod ipſum recuſans conſtantiſſime Fridericus: poſtremo conuenit, vt vterque ea nominis dignitate gauderet, & ex æquo regiminis negotiis præeſſent: Electori Palatino, ne ſibi poſteriſque ſuis hæc ordinatio fraudi foret, aut in poſterum Iuri Vicariatus aliquid imminueret, diplomate cautum eſt. Friderico autem promiſſa ſunt quadraginta millia florenorum, quæ illi Don. Reymundus a Cordone, factus Vice-Rex Neapolitanus perſolueret, vt & equidem fecit, ſed tarde maleque.*

79) ORDIN. REGIMENTI §. *VIII.*

80) MVLLERI *Staats-Cabinet p. I.* §. *IV.*

81) Extat iſta confirmatio in GOLDASTI *Polit. Reichshandeln p. VIII. p.* 217.

82) Extat hæc confirmatio apud CVSPINIANVM *Auſtria p.* 26. & GOLDASTVM *Stat. & Reſcript. Imper. p.* 19. *Reichs-Satzungen p. II. p.* 193. du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 338.

83) MELANCHTHON in vita Lutheri A. 5. *in matre Margarita, coniuge Iohannis Lutheri, cum cætera erant virtutes honeſtæ Matronæ conuenientes, tum vero præcipue lucebant pudicitia, timor Dei, & inuocatio, intuebanturque in eam cæteræ honeſtæ mulieres, vt in exemplar virtutum. Hæc mihi aliquoties interroganti de tempore, quo Filius natus eſt, reſpondit, diem & horam ſe certo meminiſſe, ſed de anno dubitare. Affirmabat autem natum eſſe die decimo Nouembris, nocte poſt horam vndecimam, ac nomen Martini attributum infanti, quod dies proximus, quo infans per Baptiſmum Eccleſiæ Dei inſertus eſt, Martino dicatus fuiſſet. Sed frater eius Iacobus, vir honeſtus & integer, opinionem familiæ de ætate*

ieciſſet, Erfurtum veniebat, ibidem Magiſterii gradum adeptus, annos natus viginti. 84)
Inde Monaſterium Auguſtinianorum a. 1505. inuito patre ingreſſus, Auguſtinus vocari
voluit. 85) Anno 1507. ſacerdotium ſuſcepit, atque inſequenti anno, auſpiciis Friderici Sapientis Wittebergam, in Academiam recens inauguratam, Io. Staupicii ſuaſu, non
ad concionandum ſolum, ſed etiam Philoſophiam docendam fuit vocatus, vbi primum
Dialecticen & Phyſicen Ariſtotelis magno adplauſu explicauit, ſtudium tamen Theologiæ non omittens. Anno 1510. Romam profectus, propter Monachorum ſui Ordinis
controuerſias eo miſſus. Cum eodem anno reuerſus eſſet, Friderico Electore iubente,
ſumptuſque præbente, gradu Doctoris fuit ornatus, indeque Theologiam cœpit profiteri, Epiſtolam ad Romanos potiſſimum & Pſalmos. 86)

§. XI. In hoc curſu cum eſſet Lutherus, circumferuntur venales indulgentiæ 87)
in

ætate fratris hanc fuiſſe dicebat, natum eſſe Anno a natali Chriſti 1483. SECKENDORF *de Luther. lib. I. ſ. VIII.* §. 8. *add. I.* SELNECCER *Vita Lutheri p.* 9. MATTHESII *Vita Lutheri p.* 1. EBERI *Calend. Hiſtor. ad d. IV. Nouemb.* Cæterum, ait Seckendorfius, *fortuito factum eſt, vt Islebiæ naſceretur Lutherus. Habitabant enim eo anno parentes eius adhuc in vico Mœra, mater vero grauida, cum nondum tam vicinam partui ſe eſſe exiſtimaret, ad nundinas Islebienſes profecta, ibique filium enixa eſt.* Sequitur IVNCKERVS *vita Lutheri p.* 2. Extat etiam familiæ eius herciſcundæ iudicium in LVDEVVIGS *Reliquiis Mſtorum Tom. V. p.* 381. ex quo multa de ipſius familia, notitia. Primo Iubilæo Euangelico ISAACVS MALLEOLVS, Mathematum Profeſſor Argentorat. uſis venditauit diſſertationem breuem *de genitura Martini Lutheri*, quam Hilariis ſuis Euangelicis inſeruit Celeberrimus CYPRIANI *p. I. cap. CXV.* De quo tamen peruerſum PAVLI IOVII eſt iudicium, dum *Hiſt. lib. XIII. p.* 239. ſic ſcribit. *Nec multo poſt, exarſit in Germania, autore Luthero, dira hæreſis, quæ populis, vt in Perſide, acciderat, ad inſaniam verſis, Chriſtianis dogmatis placita, & veteres Sacrorum ritus vehementiſſime conturbauit; Haud facile crediderim, ab occulta cœli poteſtate malignoque ſiderum concurſu proueniſſe, vt religiones toto terrarum orbe enatis factionibus, vno tempore ſcinderentur, quando non Mahometani modo, Chriſti vtique, ſed & remotiſſimæ gentes idololatræ, aut ſidera, aut portenta, pro diis venerantes, cum in India, quæ ad orientem vergit, tum in nouo orbe, ad occiduam plagam reperto, nouas ſacrorum opiniones induerint.* Nugantur etiam NICOLAVS SERARIVS *Comment. in Tobiam cap. VI. p.* 62. GILBERTVS GENEBRARDVS *Chronogr. ad a.* 1522. IO. SPERANTIVS *in Antith. Martini Turon. & Martini Luth ri pag.* 32. MALVENDA *Tom. I. lib. I. c. XXVI. pag.* 61. qui Lutherum ab Incubo fuiſſe progenitum calumniantur, quibus ſatis reſpondet CYPRIANI *Hilariis Euangelicis p.* 938. Male igitur FLORIMVNDVS RAEMVNDVS *de ortu & progr. Hæreſ lib. I. c. IV. p.* 19. Cardanum atque Iunctinum ſecutus d. XXII. Octobris ſupponit. SCHERTZERVS de eo Programm. publ. *p.* 110. ſic iudicat *in denſiſſimis Papatus tenebris, tempore, quo, Aſtronomis teſtibus, Lucifer non anguſtior lucidiorue apparuit, Eccleſiæ Phoſphorus futurus anno* 1483. *d.* 10. *Nouemb. in Vigiliis Martini Islebii naſcitur Lutherus.* Adde CYPRIANI *Hilaria c. l.*

84) MELANCHTHON *c. l.* SECKENDORF §. *VIII.* Reperitur etiam nomen illius *Martin Luder* adhuc in Matricula Facultatis Philoſophicæ Erfurtenſis.

85) SECKENDORF *c. l.* MELANCHTHON: *ſed breui poſt, cum natus eſſet annum vnum & viceſimum, ſubito præter parentum & propinquorum opinionem, venit ad Collegium Monachorum Auguſtinorum Erphordiæ, ſeque recipi petit.*

86) MELANCHTHON. SLEIDANVS *lib. XVI. exeunte;* MATTHAEI DRESSERI *Hiſtoria Lutheri,* NIC. SELNECCERI & IO. MATTHESII *vita Lutheri.* SECKENDORF. IVNCKER *c. l.*

87) SLEIDANVS lib. I. ineunte: *Leo decimus, Pontifex Romanus, ex familia Medicea, Florentinus pro ſua quam in omnes Chriſtiani nominis Eccleſias habere ſe putabat, quadam vſurpatione maiorum poteſtate, miſſis per omnia regna literis atque diplomatis, omnium delictorum expiationem ac ſalutem æternam pollicebatur, interueniente pecunia, quam quisque daret, ad eamque rem qui mittebantur quæſtores, ac huius tanti beneficii præcones, a taria paſſim per omnes prouincias conſtituerant: nec id modo, verum etiam editis libellis dogmata ſua defendebant, in Germania præſertim. Hanc vero condonationem peccatorum, ſuo quodam vocabulo, iam olim recepto, nominabant Indulgentias. Ad hæc ouis, lacte, caſeo, carne veſcendi facultatem diebus vetitis pretia vendebant.* Abuſus etiam indulgentiarum docet GVICCIARDINVS, ipſe Pontificius, *lib. XIII. p.* 297. dicens: *vt autem hæc in Germania denuo excitarentur, occaſionem dederat pontificatus autoritas, qua Leo nimis licenter vtebatur, qui in iis, quas indulgentias vocant, quæ a pontificibus in ſacerdotiis & aliis ſacris rebus concedi ſolent, Laurentii Puccii Quatuor ſanctorum cardinalis conſilium ſecutus, nullo temporum & locorum habito delectu, per vniuerſum orbem ampliſſima priuilegia, quibus non modo viuis delictorum veniam conſequendi, ſed & defunctorum animas eius ignis in quo delicta expiari dicuntur, pœnis eximendi facultatem pollicebatur, promulgarat: quæ quia pecunia tantum a mortalibus extorquenda gratia concedi notum erat, & a quæſtoribus huic negocio præfectis impudenter adminiſtrabantur, magnam plerisque in locis indignationem, offenſionemque concitarant: & præſertim in Germania, vbi a multis ex eius miniſtris huiusmodi mortuos pœnis liberandi facultas paruo pretio vendi, vel in cauponum tabernis alea ſubiici cernebantur: quam indignationem auxit, quod pontifex, qui ab natura ſua facilitatem, multis in rebus parua cum maieſtate pontificio munere fungebatur, nonnullarum Germaniæ partium ex huiusmodi venia exactionum emolumentum Magdalenæ ſorori ſuæ dono dederat: quæ cum Arembolduin epiſcopum eius muneris quod per ſummam auaritiam & extorſionem exercebat, dignum miniſtrum huic exactioni præfeciſſet, & per totam Germaniam eam pecuniam quæ extorqueretur, non ad pontificem ſacrumue ærarium, vnde fortaſſe vt aliqua eius pars in bonos vſus conuerteretur fieri potuiſſet, deferri, ſed ad mulieris cupiditatem explendam deſtinatam eſſe fama loqueretur, non modo eam exactionem & miniſtros ad eam delegatos, verum etiam eius, qui tam inconſulte ea concedebat nomen autoritatemque deteſtandam reddiderat: qua occaſione arrepta Lutherus hæc contemnere & in his pontificis autoritatem vellicare: cumque in hac cauſſa populorum auribus grata, magnus auditorum numerus accurreret, pontificis autoritatem indies magis aperte conuellere cœpit.* Sub mulieres cuius cupidita, erat explenda intelligitur Margaretha, Principis Cibo vxor, ſoror Papæ. Eosdem abuſus taxat FRANCIACVS

in Saxonia a Io. Tetzelio, Dominicano, impudentiſſimo Sycophanta, 88) cuius impiis & nefariis concionibus irritatus Lutherus, ſtudio pietatis ardens, edidit Propoſitiones XCV. de Indulgentiis, quas publice templo, quod arci Wittebergenſi contiguum eſt, affixit pridie Feſti Omnium Sanctorum 1517. atque auditoribus ſuis abuſum indulgentiarum pro concione docet. 89) His diſſertatione inaugurali, Præſide Conrado Wimpina, Francofurti ad Viadrum centum & ſex alias theſes opponit Tetzelius, atque fulmina in Lutherum torquet, vociferatur vbique, hunc Hæreticum igne perdendum eſſe, Propoſitiones etiam Lutheri & Concionem de Indulgentiis publice coniicit in flammas. 90) Hæc initia fuerunt huius controuerſiæ, in qua Lutherus nihil adhuc ſuſpicans aut ſomnians de futura mutatione rituum; ne quidem ipſas Indulgentias prorſus abiiciebat, ſed tantum moderationem flagitabat. 91) Ideoque litteras dabat ad Albertum, Moguntinum & Magdeburgenſem Archiepiſcopum, 92) vt remedia adferret indulgentiarum abuſibus, quos earum quæſtores efficiebant, dum ad ipſum pars pecuniæ inde redactæ ſpectare dicebatur.

ACVS BELCARIVS *Rer. Gall. lib. XVI. n. 15. p.* 478. *Tanta Pontificiorum miniſtrorum impudentia erat, vt harum obeundarum munus palam nundinarentur inter ſe, & nonnunquam parum ſobrii, præſertim in Germania in diuerſoriis, aut alea, aut alio ludi genere ad alios transferrent.* Adde HENRICVM SPONDANVM *Cont. Annal. Baronii ad a.* 1517. *n.* 4. 5. SADOLETVM *lib. XI. ep. I.* Facit ad hæc Reformationis initia potiſſimum HERMANNI von der HARDT *Hiſtoria Literaria Reformationis Helmſtadii* 1717. *f.* ſiue Collectio variorum ſcriptorum, quibus diſquiritur, de bonis literis & Eraſmo, num fuerint fons Reformationis de Reuchlino & publica corruptione, num fuerit cauſa Reformationis. Potiſſimum de indulgentiis, an fuerint origo Reformationis, vbi Leonis X. diploma indulgentiarum Lutheri & Tetzeli Theſes cum aliis ſcriptis continentur. Sequuntur ABR. SCVLTETI *Annales Euangelici ab a.* 1516. *ad* 1536. Reformationis etiam neceſſitatem ex Scriptoribus Pontificiis præpoſuit CYPRIANI in præfatione ad FRID. MYCONII *Hiſtoriam Reformationis.* Adde MICH. FOERTSCHII Orationem *de Neruis Iuſtificationis coram Deo, ſub Papatu turbatis, & ruptis, ſed a Luthero detectis & reſtitutis, Iena* 1717. 4. IO. GEORGII PERTSCHII *Dodecadem Theſium Hiſtorico-Eccleſiaſtico-Theologicarum, Gera* 1717. 4. FRID. MYCONII *Hiſtoriam Reformationis cap. I. II. III.* VALENTINI ERNESTI LOESCHERI *vollſtaendige Reformations-Acta und Documenta*, qui etiam Tom. I. Capite I. corruptelas Papales per ſingula ſecula detexit. Statum Eccleſiæ ab a. 1203. ad 1510. *cap. I. II. III. IV.* neceſſitatem & deſiderium Reformationis *cap. V.* tentatam Reformationem *cap. VI.* prophetias & præludia de eadem *cap. VII. VIII.* Statum Eccleſiæ miſerrimum paullo ante reformationem *cap. IX.* vitam Lutheri *cap. X.* Lutheri ſcripta ante Reformationem *cap. XI.* Statum Procerum, Academiarum, Eruditorum, & Ordinum Religioſorum circa reformationis initia *cap. XII. XIII. XIV.* Lutheri controuerſiam de libero arbitrio *cap. XV.* & alia Lutheri Acta ante Reformationem *cap. XVI. XVII.* Inde omnia Acta & ſcripta circa Indulgentiam a *cap. XVIII.* ad *XXVII.* proponit. Sequuntur reliqua Acta & ſcripta circa Reformationis initia, Lutheri ſcripta, Sermones, & Epiſtolæ, Reſolutiones, Scripta contra Lutherum. Idemque Tomo II. & III. continuatur, Facit huc etiam celeberrimi CYPRIANI *Hiſtoriſch-Theologiſcher Bericht vom andern Evangeliſchen Iubel-Feſt,* potiſſimum *cap. XXII. XXIII. XXIV.* vbi Reformationis neceſſitatem ſatis clare demonſtrat. Adde IO. ERNESTI KAPPII *Schauplatz des Tetzeliſchen Ablaß-Krams und des dawider ſtreitenden Lutheri.* EI. *Sammlung einiger zum Pabſtlichen Ablas überhaupt, ſonderlich aber zu der im Anfang der Reformation zwiſchen D. Martin Luther und Iohann Tetzel hiervon gefuhrten Streitigkeit gehœrigen Schrifften, Leipzig* 1721. 8. Secuta eſt EI. *Kleine Nachleſe, Leipzig* 1728. *Gründliche Reformations-Hiſtorie,* quæ *Witteberga a.* 1717. 8. ſine auctoris nomine prodiit, a GODOFRIDO HECHTIO tamen fuit profecta. IO. CASPAR FVNCKENS *Kurtzgefaßte Reformations-Hiſtorie.* ARNOLD *Vita Mauritii p.* 156.

88) De hoc plenius SECKENDORF *pag.* 25. TENTZEL *Colloqu. menſtr.* 1697. *p.* 901. & potiſſimum GODOFRIDVS HECHTIVS *Vita Io. Tetzelii. Accedit* FRIDERICI MYCONII epiſtola ad Paulum Eberum, hæc auſpicia illuſtrans. De morte Tetzelii ſic loquitur ARNOLD Vita Mauritii p. 1158. *Tetzelius vero, quo tandem peruenerit, incertum eſt. Sunt qui putant, Lipſiæ ipſum in Diui Paulo monaſterio, vbi nunc nobile eſt eiusdem nominis collegium, ab ipſis monachis in cloacam præcipitatum miſerabiliter vitam finiuiſſe: hoc quidem pro certo affirmare non auſim, ſed ſunt eius rei haud obſcuræ coniectura.*

89) SLEIDANVS lib. I. p. 2. *cum iis litteris* (Alberti Moguntini) *mittebat themata, quæ nuper diſputandi cauſa Wittembergæ promulgarat, numero ad nonaginta quinque, iis & de purgatorio & vera pænitentia, & charitatis officio, deque indulgentiis copioſe diſputat, & quæſtorum conciones immoderatas impugnat, ſed indaganda ſolum veritatis cauſa, ſicut dictum eſt. Nam & ad diſputationem inuitabat omneis, qui vellent in medium aliquid adferre, & eos, quibus adeſſe coram non vacaret, vt ſcripto ſententiam ſuam oſtenderent, orabat, & proteſtatus, nihil affirmare, ſed ſanctæ eccleſiæ iudicio rem omnem ſubmittere, veruntamen Thomæ Aquinatis, & id genus alia ſcripta non ſe recipere demonſtrabat, niſi cum ſacris literis & patrum decretis conſentiant.* SECKENDORF *p.* 24. Singularia ſunt, quæ de ſomnio Electoris Friderici hac ipſa nocte referuntur, de quo CASPAR ROTH in *Gloria Lutheri* IMMAN. WEBER *de veritate ſomnii Friderici.* CHRISTIAN SCHLAGEL *in vita Spalatini pag.* 79. TENTZEL *Colloqu. menſtr.* 1697. *p.* 915. IVNCKER *vita Lutheri p.* 27. De hiſce reformationis initiis agit etiam CAROLVS SIGONIVS *Rerum Auguſt. p. II. c. LXIV.* aſt multa cum iniuria.

90) MELANCHTHON *in vita Lutheri B.* 2. SLEIDANVS *lib. I. pag.* 2. SECKENDORF *pag.* 24. 25. De Tetzelii diſputatione ſigillatim egit CHRISTIAN SCHOETTGEN in *Iubilæo Tetzeliano inter* CYPRIANI *Hilaria euangelica p.* 979. LOESCHERI *Reformations Docum. Tom. II. c. II.*

91) Verba ſunt MELANCHTHONIS *c. l.*

92) SLEIDANVS c. l. *vt autem maiori cum fructu rem ageret, pridie calendas Nouembris ad archiepiſcopum Moguntinum, Albertum Brandenburgicum, datis litteris, quid illi doceant, exponit, & populo ſic eſſe perſuaſum queritur, quaſi pecunia comparatis illis diplomatis, de ſalute nihil amplius dubitare debeant, quaſi nullum poſſit admitti tantum ſcelus, quod eius rei beneficio non ſit condonatum, quaſi eorum animæ, qui crucientur igni purgatorio, ſimulac nummus in arculam ſit iniectus, in cœlum e veſtigio ſubuolent, ſoluta pœnis: oſtendit mandatum eſſe Chriſti, vt doceatur euangelium, & epiſcoporum eſſe*

tur. 93) Papa equidem primum hoc negotium per Magiſtrum Generalem Auguſtinianorum Gabrielem Venetum componi volebat, data ipſi d. 3. Februarii 1518. Inſtructione. 94) Verum, dum Romæ accuſatio contra Lutherum, eiusque libros & doctrinam, ſententiæ Eccleſiaſticæ palam oppoſitam, intentata ſemper continuaretur, Pontifex eum citauit, vt intra ſexaginta dies Romæ compareret, coram datis ei iudicibus, Hieronymo de Genutiis, Cameræ Papalis Auditore & Sylueſtro Prierate, S. Palatii Magiſtro, qui iam iudice Lutheri theſas pro hæreticis declarauiſſet. 95) Citatio etiam hæc prius facta eſt, quam epiſtola Maximiliani Cæſaris Romæ redderetur, quam ex Comitiis Auguſtanis ad Leonem ſcripſerat, rogans, vt quantocyus litem illam dirimeret, promittens ſe, executurum, quod Pontifex eſſet iuſſurus. Scribit etiam Leo X ad Fridericum Electorem, poſtulatque, vt Lutherum ipſi tradat. Vbi citatum ſe Lutherus, & Romam euocatum eſſe vidit, multum ſollicitabat, vt de ſua cauſſa per Germaniam alicubi cognoſceretur, idoneis conſtitutis iudicibus, in loco minime opportuno iniuriæ. Cum autem id impetrari non poſſet, Academia Wittebergenſis, miſſis ad Leonem litteris, XXV. die Septembris egregium Luthero dabat & amplum vitæ ac eruditionis teſtimonium, petens, vt non Romæ, ſed in Germania decernantur iudices non ſuſpecti. 96) Præter hanc amicorum interceſſionem, Fridericus etiam Princeps Caietanum interpellat Auguſtæ, remque eo deducit, vt ſolutus neceſſitate proficiſcendi Romam Lutherus, Auguſtam euocaretur, apud Caietanum dicturus cauſſam. Quo cum veniſſet initio menſis Octobris, triduum ibi fuit ante, quam cum Caietano loqueretur, nam ii, quibus eum Fridericus commendarat, qui finitis comitiis domum redierat, vetabant, ne prius illum accederet, quam ipſi publica fide cautum eſſet a Maximiliano Cæſare: ea demum impetrata, venit: & cum humaniter eum excepiſſet, nolle ſe dicabat Caietanus, in diſputationem cum eo venire, ſed controuerſiam amice componere, ſimul duo quædam pontificis mandata proponit, primum, vt ad ſanitatem redeat, & quos diuulgaſſet errores, reuocet: alterum, vt ab eiusmodi ſcriptis, quæ tranquillitatem Eccleſiæ perturbarent, in poſterum abſtineat. Lutherus ad ea, ſe nullius erroris ſibi conſcium eſſe, reſpondet. & ſi quid errarit, petit demonſtrari. Dum autem Caietanus a Luthero, vt reuocaret, & pontificis adgnoſceret poteſtatem, obtinere non poſſet, Lutherus ſcripto ad Caietanum pollicetur, nullam ſe poſthac indulgentiarum mentionem eſſe facturum, ſi modo ſuis aduerſariis eadem lex feratur, vt autem a ſe promulgatam, & adhuc defenſam ſententiam reuocet, non ſe poſſe cum bona conſcientia præſtare, quamdiu ſacræ ſcripturæ teſtimoniis error non demonſtraretur, petit ergo cauſſæ cognitionem ad Pontificem deferri. Cum ad eas litteras Caietanus nihil reſponderet, biduo poſt, amicorum ſecutus conſilia, præſertim, quia voces ille quasdam minaces emiſerat, clam diſcedit, 97) relicta quadam appellatione, quæ poſt

eſſe proprium munus, vt recte populum erudiant, commonefacit igitur officii, & orat, vt pro ſua authoritate libellos editos aboleri iubeat, & declamatoribus illis meliorem docendi rationem præcipiat, ne grauius aliquod ex eo diſſidium oriatur, quod omnino futurum ſit, niſi coërceantur. Cauſa, cur ei ſcriberet, hæc erat, quod ad ipſum, propter Magdeburgenſem eccleſiam, cuius erat etiam antiſtes, earum rerum omnium cura pertineret. SECKENDORF *pag.* 24. vid. etiam LVTHERI præfatio Operum Latinorum Ienenſium. Extat hæc epiſtola ex autographo in KAPPEN's *Sammlung p.* 287.

93) Negat illud PALLAVICINVS *de Concilio Tridentino lib. I. c. III. extremo.* Aſt Lutherus Apologia contra Henricum Brunſuicenſem haud dubie rem ita perſcribit.

94) Sic enim PETRVS BEMBVS lib. XVI. epiſt. p. 406. *Mando tibi ea lege, vt Magiſtratum ſtatim ineas, ne quid ibi poſt hac de venia ſperandum putes. Atque vt iam tibi aliquid præcipiam, in quo multo maxima atque ampliſſima tui muneris pars iam nunc exerceatur, volo te eam curam ſuſcipere, vt Martinum Lutherum tuæ Societatis ſacerdotem, quem ſcire te exiſtimo, in Germania nouas res moliri, noua dogmata noſtris populis tradere, quibus vtantur, ab incœpto, ſi poteſt reuoces. Autoritate ea quam tibi præfectura dat, cum ſcriptis ad eum litteris, tum per doctos & probos internuncios, quos te illic habiturum multos puto, qui placare hominem conentur. Id ſi celeriter feceris, non erit puto difficile modo natam flammam extinguere. Paruæ enim omnia atque ſurgentia paulum magnos vehementesque impetus non ſuſtinent. Sin different, & malum vires ſumpſerit, vereor ne, cum velimus adhibere incendio remedia non poſſimus, Gliſcit enim in dies labes, fortiorque fit atque robuſtior, nihil vt magis eſſe nobis timendum videatur, quam mora. Sed ſingula tibi me mandare hac in re non neceſſe eſſe arbitror. Tua te virtus, tua religio, tua pietas, tua ſingularis doctrina, quid te facere oporteat, facile admonuerint Totum hoc mundo, vt omnem tuam mentem, cogitationem, ſtudium, operam, omnem denique cum diligentiam tum laborem adhibeas tuum, vt quod volumus, conſequamur. Id iure abs te poſtulatur, vel quia Imperium in illum iam habes: vel quia ipſe cæteris & prudentior es & doctior: vel quoniam reipublicæ maxime intereſt, cuius tu Magiſtratum geris: vel etiam propterea; quia ego imprimis fieri cupio, qui quidem tam te amo & tibi tantum tribuo, vt nihil plane ſit, quod mihi vel priuatim debeas.*

95) De his inter Prieratium & Lutherum ſcriptis contrariis teſtatur SLEIDANVS *lib. I. p.* 3. 4. 5. LOESCHER *Reform. Docum. Tom. II. c. III. p. IX.*

96) SLEIDANVS *lib. I. p.* 6. SECKENDORF *pag.* 41. LVTHERVS *Opp. lat. Witteb. Tom. I. pag.* 203. *ſqq.*

97) IO. WOLFIVS *Lect. Memor. Tom. II. p.* 778. ex Cyr. Spangenberg: *Iit in Comitiis Auguſtæ Vindelicorum A.* 1518. *quia non tuto fidendum erat cruentis Romaniſtis, oportuit de nocte afflictiſſimum Lutherum fugam capeſſere, ſubornante veredum Ioanne Staupitio, oſtiolumque reſerante quoddam Chriſtophoro Laugenmantelio: ſic effugit ille ſine ocreis, calcaribus & enſe Wittebergam, cum forſan alioqui a Cardinale Caietano, Leone X pro munuſculo & ſtrena Romam currente deductus fuiſſet.*

poſt diſceſſum palam adfigeretur. Caietanus interim miſſis ad Fridericum Electorem litteris, ipſum monet, vt Lutherum aut Romam mittat, aut e ſuis finibus eiiciat, cui Elector reſpondet, Lutherum hæreſeos nondum conuictum, paratum potius eſſe ad diſputationem in loco non ſuſpecto inſtituendam. 98) Interea Leo X. defectionem aliquam metuens, V. Idus Nouembris, nouo quodam edicto ſancit indulgentias, eamque dicit eſſe Eccleſiæ Romanæ doctrinam, vt Pontifex Romanus poteſtatem habeat, hoc tantum beneficium largiendi, ſic quidem, vt non viuis tantum, ſed & mortuis in purgatorio proſint? hanc eſſe recipiendam omnibus doctrinam, niſi ab Eccleſiæ conſortio velint ſeparari, quam bullam Caietanus d. XIII. Decembris 1518. Lintii publicabat. 99) Idem Carolo Miltitio commendabat, vt Bullam hancce in omnibus Monaſteriis, Eccleſiis, Conuentibus commendaret. 100) Lutherus igitur, quoniam e Caietani litteris acceperat, fore, vt contra ipſum Romæ iudicaretur, menſe Octobri 1518. a Papa ad Concilium prouocat, addita proteſtatione, ſe adgnoſcere quidem auctoritatem Eccleſiæ, ſed Papam vt Papam poſſe errare. 1) Inter hæc moriebatur Maximilianus, indeque ſub Vicariatu Friderici Saxonis radices cepit Lutheri doctrina. 2)

§. XII. Poſthæc, Leo X. Carolum Miltitium a. 1519. in Germaniam mittit, & Fridericum aurea roſa donat. 3) Hic, poſtquam in Saxoniam veniſſet, & cum Luthero Altenburgi, Lichtenburgi atque Liebenwerdæ egiſſet, idque ab eo poſtulaſſet, vt reuocaret, 4) hoc tandem obtinuit, vt Lutherus Martii die tertia litteras daret ad Pontificem, valde quidem demiſſas, quibus ſe de indulgentiis nullam poſthac mentionem eſſe facturum promittit, modo ſuis inimicis inuicem mandetur ſilentium: pro concione quoque ſe velle commonefacere populum, vt de Eccleſia Romana pie ſentiant & honorifice, nec alienam temeritatem aut auaritiam huic aſcribant. 5) Multis autem in Lutherum excitatis aduerſariis, inſtituta fuit Lipſiæ diſputatio, auctoritate Georgii, Saxoniæ Ducis, qui patruelis erat Friderici. Die præſcripta, qui fuit dies quartus Iulii, diſputationis factum eſt initium a Io. Eccio, cum Andrea Caroloſtadio, cuius cauſſa colloquium potiſſimum erat inſtitutum. 6) Eccius enim cum Luthero Auguſtæ comiter conuerſatus, ad diſputandum cum Caroloſtadio, qui pro Lutheri theſibus ſcripſerat, ſe obtulerat: cum autem Lutherus Caroloſtadium comitatus, eo veniſſet, audiendi gratia, pertractus ab Eccio, qui fidem ei publicam a Georgio Principe impetrabat, ad congreſſum deſcendit. Agebatur de Romani Pontificis monarchia, quam Eccius iure diuino dicebat eſſe inſtitutam, de purgatorio, de Indulgentiis, de pœnitentia, de condonatione culpæ & pœnæ remiſſione, deque ſacerdotum poteſtate. Decimo quarto demum die diſputationis fuit exitus,

98) Hæc, quæ in Comitiis Auguſtanis 1518. cum Luthero fuerunt acta, ipſe exponit Lutherus in *breui Commemoratione rerum, quæ Auguſtæ a. 1518. peractis tam Comitiis cum D. Mart. Lutheri Ord. S. Aug. de Indulgentiis Pontificalibus ſunt geſta c. I. p. 207. ſqq.* SLEIDANVS *lib. I. p. 9. ſqq.* SECKENDORF *p. 45. ſqq.* ACHILLES PYRMINIVS GASSARVS *Annal. Auguſt. ad a.* 1518. Litteræ Friderici Electoris ad Caietanum extant in SPALATINI *Annalibus Reformationis p.* 2. MYCONIVS *Hiſt. Reform. cap. VII.* LOESCHERVS *Reformations Actis Tom. II. c. XI. XV.* De hoc Colloquio Auguſtano Lutheri cum Caietano ſingulari diſſertatione egit CHRISTIANVS FRIDERICVS BOERNERVS *Lipſiæ* 1722. LOESCHERI *Reform. Docum. Tom. II. c. XI.*

99) Extat iſta Decretalis in KAPPENS *Sammlung p.* 422. cum variis obſeruationibus eruditis. Mentionem iſtius facit ipſe LVTHERVS *Ep. LXXXIV.*

100) Sic enim in Memoriali ipſius, in CYPRIANI *Nutzlichen Vrkunden p. II. p.* 115. *Imprimis vt dominatio veſtra diligentiſſime curet apud Illuſtriſſimum Dominum Ducem Saxoniæ, vt publicentur ſolenniter in Eccleſiis, Monaſteriis, Conuentibus & aliis locis religioſis & publicis vbicunque fieri ſoleat Conuentus populorum & Clericorum exempla autentica nouæ Decretalis Bullæ ſuper indulgentiis, & vt talis publicatio fiat in dictis locis cum effectu.* Adde IO. FRIDERICI MAYERI diſputationem *de Pontificiis Leonis X. Proceſſum aduerſus Lutherum improbantibus §. VII.*

1) SLEIDANVS lib. I. p. 17. *Lutherus, quoniam e Caietani literis acceperat, fore vt contra ſe Romæ iudicaretur, nouam interiicit appellationem, Nouembris die XXVIII. Initio profitetur, nolle ſe Romani pontificis recte ſentientis authoritatem conuellere, multo minus ab Eccleſia diſſentire: veruntamen, quia pontifex pars ſit cum reliquis mortalibus conditione, fieri poſſe vt erret, & delinquat.* PARALIP. COHR. VRSP. *p.* 471. SECKENDORF *p.* 58. LOESCHER *Tom. II. c. VI.* Epiſtolam Lutheri excuſatoriam exhibet, cum Lutheri Reſolutionibus Theſium ſuarum. Ipſius Adpellationem *Tom. II. cap. XI.*

2) Fatetur hoc ipſe Lutherus, in præfatione in Tomos latinos: *poſt mortem Maximiliani & ſub Vicariatu Friderici Electoris deſæuiſſe paulatim tempeſtatem, & ſenſim abrepſiſſe contemtum excommunicationis ſeu fulminis papiſtici.*

3) SLEIDANVS *lib. I. p.* 17. SECKENDORF *p.* 60. Extant varia ſcripta huc facientia inter Documenta TENTZELII *Bericht adiecta n. X. XIII.* LOESCHERI *Reform. Acta c. XVI. ſqq. p.* 127.

4) Hæc ex actis plenius declarat SECKENDORF *p.* 61. SLEIDANVS *lib. II. ineunte* de Carolo Miltitio: *is animaduertens cauſam indies magis atque magis exacerbari, multa, quæ ad reconciliationem facerent, tentabat, & permiſſu Friderici cum Luthero ſemel & iterum collocutus, rationem inire cogitabat ſanandi vulneris.* De congreſſu Liebenwerdenſi *Docum. XIV. XV.* de Lichtenburgenſi *Doc. XXII. XXIII. Tom. II. c. XVI. Tom. III. c. II. V. XI.* Adde Tomum II. *Hiſtor. Bericht. von der Reformation p.* 42. vbi breue cum roſa aurea 1519. redditum, & plura alia documenta huc facientia reperiuntur. Adde THEOPHILI RAYNAVDI *Roſam medianam Romani pontificis benedictione conſecratam in operibus p.* 401. *ſqq.* qui *p.* 410. addit, hanc roſam Electori miſſam fuiſſe delinitionem Ducis ea via ſubdole captatam, expoſtulante Luthero.

5) SLEIDANVS *lib. I. pag.* 18. extat Lutheri epiſtola apud SECKENDORFIVM *p.* 65.

6) Acta & Scripta inter Lutherum & Eccium exhibet LOESCHERVS *Reform. Doc. Tom. II. c. V.*

7) SLEI-

exitus, 7) nullo cedente. Docebat hoc tempore Tiguri, in Heluetiis, Vlricus Zuinglius, qui ſub initium huius anni venerat eo vocatus, cum antea Glaronæ & in eremo, quem vocant, Diuæ virginis, docuiſſet. Non multo poſt, venit illuc, iuſſu Pontificis, indulgentiarum præco, Samſon Mediolanenſis Franciſcanus, vt pecuniam emungeret: ei ſeſe fortiter opponebat Zwinglius, & impoſtorem eſſe docebat. 8) Papa etiam pr. KL Maii 1519. ad Heluetos ratione indulgentiarum litteras direxit. 9)

§. XIII. Inſequenti anno 1520. Lutherus publico ſcripto petebat, vt ipſe ad diſputationem admitteretur, & cauſſa eius iudicio Academiarum atque aliorum iudicum eccleſiaſticorum ac ſecularium fide dignorum 10) ſubiiceretur. Leo X vero XVII. Iulii ſingulari bulla dogmata Lutheri condemnat, libros quoque eiusdem, quibus iſta continentur, iubet exhiberi atque comburi, & Luthero mandat, vt a docendi munere diſcedat, eidemque dies LX. præfinit, intra quos ſuos ipſe libros aboleat, & doctrinam ſuam publice deteſtetur: niſi pareat, damnat eum & proſcribit, vt hæreticum, & pœnam legibus conſtitutam iubet irrogari, eidem ſacris interdicit, mandat omnibus, vt aditum ipſius atque ſermonem defugiant, nec vllam rem cum eo communicent: qui ſecus fecerint, illos iisdem legibus pœnisque ſubiicit, & decretum hoc, quod Eccius in Germaniam detulit, omnibus in templis ac populi conuentibus, certis diebus iubet recitari. 11) Lutherus, inde irritatus, d. XVIII. Nouembris repetita appellatione priori, adhibitis Notariis & teſtibus, Wittebergæ in monaſterio Auguſtinianorum nouam ad Concilium interpoſuit appellationem, Papam pro tyranno, hæretico, apoſtata, Antichriſto & ſuperbo concilii contemtore habens. 12) Hinc X Decembris 1520. in rogo ante portas Wittebergæ, poſt xenodochium præparato, Decretales vna cum dicta bulla, multa hominum turba præſente, imponit, his verbis prolatis: *quia tu conturbaſti ſanctum Domini, ideoque te conturbet ignis æternus.* 13) Ab hoc igitur tempore ſeceſſionem Lutheri ab Eccle-

7) SLEIDANVS *lib. I. p.* 30. SECKENDORF *p.* 17. PFEIFFERI *Hiſt. Lipſ. p.* 340. Extat potiſſimum de hoc colloquio epiſtola PHILIPPI MELANCHTHONIS ad Io. Oecolampadium *in* PARALIP. AD CONR. VRSP. *f.* 473. & epiſtola PETRI MOSELLANI ad Bilibaldum Birckheimerum, apud SECKENDORF. *p.* 90. in LOESCHERI *Reform. Doc. Tom. III. c. VII. VIII. IX. X.* continentur Relationes & Acta huius Diſputationis prolixe. SPALATINVS *Annal. Reform. pag.* 11. MYCONII *Hiſt. Reform. c. VIII.* LOESCHERI *Reformations Acta Tom. II. c. V.* IACOBVS THOMASIVS *de diſputatione Lutheri Lipſiaca.* GOTTFREDI ARNOLDI *Hiſtoria Georgii, Saxoniæ Ducis cap. II.*

8) SLEIDANVS *lib. I. exeunte.*

9) Extant iſtæ litteræ in KAPPENS *Sammlung p.* 482. Adde IO. IACOB HOTTINGERS *Helvetiſche Kirchen Geſchicht. lib. VI. p.* 17.

10) Extat Lutheri ſcriptum in SPALATINI *Annalibus Reformationis p.* 7.

11) SLEIDANVS *lib. II. pag.* 47. SECKENDORF *p.* 114. LOESCHERS *Reform. Docum. Tom. II. c. XII.* Qua ratione eam Eccius coram in Saxonia publicari voluerit, docent litteræ in CYPRIANI *Hiſtor. Bericht. Tom. II. p.* 178. *ſqq.*

12) SLEIDANVS *p.* 48. *Lutherus, vbi ſe damnatum Romæ cognouit, repetit appellationem illam ſuperiorem, quando a pontifice prouocauit ad concilium: nunc vero, quia pontifex in tyrannide & impietate ſua permaneat, eoque licentia procedat, vt ſe nec vocatum nec auditum nec erroris conuictum damnet, ait ſe rurſus ad concilium ab eo prouocare, quatuor potiſſimum de cauſis: quod videlicet non audita controuerſia, non conuictum, pro ſua libidine damnet, quod fidem in ſacramentis neceſſariam a ſe iubeat abnegari, quod ſuas opiniones & mere humana deliria ſacris literis anteponat, quod concilio nullum relinquat locum: itaque temerarium vocat illum & præfractum & tyrannum, & ſuperbum eccleſiæ contemptorem, & antichriſtum denique: hæc autem omnia, quandocunque ſuis maioribus viſum fuerit, demonſtraturum ſe dicit, eoque Cæſarem ac reliquos magiſtratus orat, vt gloriæ Dei & libertatis concilii tuendæ cauſa, prouocationem ſuam admittant, vt illius tyrannidi frenum iniiciant, vt decretum ab eo factum nihil ad ſe pertinere putent, nec aliquid moueant, donec legitimo cauſa fuerit diſceptata. Prius, quam ad hunc modum prouocaret, quod fuit Nouembris die XVIII. librum emiſerat de captiuitate Babylonica.* SECKENDORF *p.* 117. qui etiam de binis libellis agit, quos contra iſtam bullam ſcripſit Lutherus. LOESCHERS *Reform. Acta Tom. II. cap. XIII.*

13) SECKENDORF *p.* 121. Poſſideo ſcriptum illo tempore editum, ſub titulo: *exuſtionis antichriſtianorum decretalium Acta,* quo integer Proceſſus, & quæ poſt exuſtionem petulantia fuerit ſtudioſorum Wittebergenſium, deſcribitur. Sic etiam ipſe Lutherus factum hoc ſuum narrat in litteris ad Spalatinum *ep. CCII.* dicens: *Anno M. D. XX. decima Decembris, hora nona, exuſti ſunt Wittemberga ad orientalem portam iuxta ſanctam crucem, omnes libri Papæ, Decretum, Decretales, Sextus, Extrauagantes, & Bulla nouiſſima Leonis X. Item Summa Angelica. Chryſopraſus Eckii, & alia eiusdem auctoris, Emſeri, & quædam alia, quæ adiecta per alios ſunt, vt videant incendiarii Papiſtæ, non eſſe magnarum virium libros exurere, quos confutare non poſſunt.* SLEIDANVS lib. II. p. 53. *Lutherus conuocata omni multitudine ſcholaſtica, Witembergæ, & magna doctorum hominum comitante turba, ius pontificium, & nuper euulgatum pontificis decretum, palam incendit, Decembris die decima: & poſtridie, cum doceret, vehementer admonuit, qui ſuæ ſaluti conſultum eſſe vellent, vt a regno pontificio ſibi cauerent.* Hoc etiam factum ſuum publico ſcripto defendit LVTHERVS, quod extat *Tom. I. Op. German. p.* 354. Summam libri iſtius SLEIDANVS c. l. Licet male hoc habeat IACOBVM GRETSERVM *de iure & more prohibendi libros lib. I. c. XXII.* Antea iam dum Lutherus ſcripſerat Apologiam Chriſti pro Martino Luthero ad vrbem Romam, quæ extat in KAPPENS *Nachleſe p. II. p.* 481. Hinc de eo: *Lutherus decimum confecit ſtrage Leonem, de clauo noli quærere: penna fuit.* Quare etiam Carolus V. de eo: *vnus homo nobis ſcribendo perdidit rem.* Quid Eraſmus Roterodamus de Luthero ſenſerit, docet SPALATINVS *Annal. Reformationis p.* 19. Lutherus peccauit in duobus, nempe quod tetigit coronam Pontificis, & ventres monachorum. VVILHELMI ERNESTI TENTZELII *Hiſtoriſcher Bericht vom Anfang und erſten Fortgang der Reformation Lutheri,* cum erudita præfatione ERNESTI SALOMONIS CYPRIANI de eccleſiæ Roma-

Eccleſia Romana repetendam eſſe putâmus, 14) cum antea omnia iudicio adhuc Eccleſiæ ſubmiſerit.

§. XIV. Interea, dum Cæſar poſt coronationem ſuam, Coloniæ hæreret, pontifex per Marinum Caracciolum & Hieronymum Aleandrum denuo cœpit ſollicitare Fridericum Principem, vt Lutheri omnes iuberet exuri libros, ipſum vel capite plecteret, vel cuſtodiæ datum pontifici ſiſteret, & ſibi dicebat Aleander, atque Eccio cauſſæ cognitionem a pontifice eſſe mandatam; hoc tamen, niſi conuictus fuerit, plane denegante. 15) Dum vero Cæſar a. 1521. Wormatiam Comitia indixiſſet, poſtulabat a Friderico Saxoniæ Electore, vt litteris ad eum XXVIII. Nouembris 1520. Oppenheimi datis, 16) dum Papa Lutheri libros comburi vellet, Guilielmus vero, Marchio Arſchotanus atque Henricus Comes Naſſouius, Belgii Gubernator potius inſtarent, 17) vt Lutherus prius audiretur, ipſum ſecum Wortmatiam deferret, vt inibi audiretur, ne ipſi fieret iniuria, interim mandans, ne quid contra Papam ſcriberet Lutherus. Poſtquam vero Imp. audiuiſſet, Lutherum a Papa banno fuiſſe notatum, denuo d. XVII. Decembris 1520. Wormatiæ ad ipſum litteras dabat, 18) mandans, vt Lutherus, quidquid contra Papam atque Eccleſiam Romanam ſcripſerat, reuocaret, omnia Papæ atque Eccleſiæ iudicio ſubiiceret, Elector ipſum Francofurtum vel alium locum vicinum ſecum ferret, ibidemque mandatum vlterius expectaret. Dum autem Elector iamdum in itinere Wormatiam verſus eſſet, litteras Spangenbergii d. 28. Decembris 1520. ad ipſum mittebat, ſe Lutherum ſecum ducere non poſſe nuntians. 19) Wormatiæ quidem ab Electore poſtulabat Imp. vt ipſe ſolus Lutherum accerſeret, & commeatum ipſi præſtaret, quæ omnia ab illis ſuggeſta eſſe videbantur, quibus comparitio Lutheri terrori erat, aut qui technas ſtruebant, per quas, non obſtante commeatu, aduentanti poſſet noceri. 20) Tandem vero multis Imperii Statibus Lutheri præſentiam poſtulantibus, impetratis a Cæſare, Friderico Saxoniæ Electore, Eiusdemque fratre Iohanne, & Georgio Saxoniæ Duce litteris ſalui conductus, contra plerorumque opinionem, 21) vna cum caduceatore, Lutherus Wormatiam petit, 22) cumque propius iam accederet, & paucis abeſſet milliaribus, plerique dehortabantur, eo quod ipſius erant nuper exuſti libri: quo quidem præiudicio iam ipſum eſſe damnatum, & in ſummo futurum diſcrimine dicebant, illata mentione, quod accidiſſet ætate ſuperiori Io. Huſſo: verum ipſe magno quodam animi robore periculum omne contempſit, dicens: ſi tot diaboli Wormatiæ eſſent, quod in domibus lateritiæ tegulæ, ſe tamen intrepide eo eſſe venturum. 23) Wormatiam igitur venit ad XVI. Aprilis. 24) Poſtridie vocatus

Romanæ defectibus ante Reformationem. Idem CYPRIANVS diuerſa documenta hanc hiſtoriam plurimum illuſtrantia ex Mstis adiecit, potiſſimum authographis vſus. Facit huc potiſſimum GOTTLIEB SAMVEL TREVER, qui ſingulari libello expoſuit *die Politiſchen Fehler des Pæbſtlichen Hofes, welche die Reformation Lutheri beſœrdert haben ſollen.* Adde IO. FRIDERICI MAIERI *diſſert. de pontificus Leonis X. proceſſum aduerſus Lutherum improbantibus.* ADAMVS RECHENBERGIVS vero ſingulari diſſertatione Reformationis obſtacula politica exhibuit.

14) Iode vaticinium quod pone Altare Gothæ reperitur

M. C. quadratum, LX. quoque duplicatum
Oraps (ora pro nobis) *peribit, & Hus, Wiclefque redibit.*

apud TENTZELIVM Hiſtor. Bericht von der Reformation *pag. 33. n.* .

15) SLEIDANVS *lib. II. p. 52.* BELCARIVS *lib. XVI. pag. 480.* SPALATINVS *Annal. Reform. p. 11. ſqq.*

16) Extant Cæſaris litteræ inter Documenta TENTZELIO adiecta *n. XXXIII.* in quibus: *begern wir an dein lieb mit hohem Vleys, du wolleſt den ob beſtimbten lutter mit dir auf den nechſt kunfftigen Reichstag zu Wormbs bringen, ſo wollen wir In alda von gelerten und hoch verſtaudigen Perſonen genugſamlich verhœren laſſen, und darob ſein das im kein unrecht oder ichts wider recht beſchehen ſolle, doch das du zu verhütung weytters unluſtes bey den berurten Lutter erſtlichen beſtelleſt, und darob ſeyeſt, damit er mittler zeit in kainerlayweg, wie das beſchehen machte etwas wider Bæbſtliche hylighkeit oder den Stul zu Rom ſchreib oder ausgeen laſſe.*

17) Horum litteræ extant apud CYPRIANI *Tom. II. p. 190.*

18) Extat epiſtola inter dicta Documenta. *p. 483.*

19) Extat epiſtola *n. XXXV.* Alia Alſtedti d. 20. Decembris reperitur apud SPALATINVM *Annal. Reform. p. 22.*

20) SECKENDORF *lib. I. p. 148.* CYPRIANI *Tom. II. p. 211.*

21) Sic enim ex Actis Wormatienſibus in Tomo I. Altenburgenſi ad a. 1719. *Aber viel, beyde der Widerwertigen und andern hatten ſich ſeiner Ankunfft gar nicht verſehen, denn dieweil er durch den Kayſerlichen Ehrnhold mit einen œffentlichen Geleite erfordert war, doch weil vor wenig Tagen zuvor, ehe er ankam, ſeine Bücher durch œffentliche angeſlagene mandat, verdamt waren, meinete niemand, daß er, als der bereit zuvor durch ſolch unzeitig Vrtheil verdamt, kommen würde. Vnd da ihm zu Oppenheim, da er ſolches am erſten erfuhr, von vielen ſeinen Freunden gerathen ward, er ſolte ſich ſelbſt nicht in gefahr begeben, weil er ſehe, daß dieſer Sache Anfang, wieder das gegebene Geleite, ſich ſo übel anlieſſe, gab er ihnen mit groſſer Freudigkeit dieſe Antwort. Wolan, wo ich erfodert und beruffen bin, ſo habe ich bey mir gewiß beſchloſſen, hinein zuziehen, im Namen des Herrn Ieſu Chriſti, wenn ich gleich wuſte, daß ſoviel Teuffel darinnen waren, als Ziegel auf allen Dæchern ſind.* Adde MVLLERI *Staats-Cabinet Tom. VIII. c. VI.*

22) SLEIDANVS *lib. III. ineunte. Fridericus princeps interea dum Cæſarem ad agendos Wormacia conuentus autem concitatur, effecerat, vt Cæſar velle ſe Lutherus euocare diceret & coram audire.* De vocatione Lutheri ad Comitia SECKENDORF *p. 147.* Extant litteræ Citationis apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p. I. p. 244.* De ipſo ſaluo conductu ſingulari diſſertatione egit GODOFREDVS WEGNERVS *Regiomonti 1698.* vbi etiam ſalui conductus litteras exhibet.

23) SLEIDANVS *lib. III. p. 56.*

24) De Ingreſſu Lutheri ad Comitia SECKENDORF

catus, vbi coram Cæſare ac frequenti principum concilio conſtitit. Io. Eccius Iureconſultus, qui Guilielmo, Bauariæ duci, erat a conſiliis, & officialis Treuirenſis, Cæſaris mandatu verba faciens, Lutherum interrogat, an libros ipſius nomine editos pro ſuis adgnoſcat, & an velit retractare. Aderat Luthero Hieronymus Schurfius, qui librorum inſcriptionem recitari iubet & edi, quo facto, Lutherus ſuos eſſe libros profitetur, de altero deliberandi ſpatium poſcit. Hoc ipſi conceſſo, altera die denuo vocatus, prolixa oratione teſtatus, quod, niſi ſcripturæ ſacræ teſtimoniis vel euidenti ratione fuerit conuictus, ſe non poſſe quidquam eorum, quæ ſcripſerit vel docuerit, reuocare. Poſtridie Cæſar per epiſtolam ad Imperii Ordines miſſam, ſe proſcripturum eſſe Lutherum atque ſocios, profeſſus eſt. Ea Cæſaris epiſtola diu multumque fuit in ſenatu principum diſceptata: neque deerant, vt fertur, qui Conſtantienſis Concilii veſtigia ſecuti, fidem ei minime ſeruandam eſſe dicerent: ſed huic ſententiæ tum alios, tum Ludouicum Palatinum Electoram reſtitiſſe vehementer, aiunt, quod ad Germanici nominis labem atque dedecus ſempiternum ea res pertineret. Inde ab Archiepiſcopo Treuirenſi & delectis quibusdam principibus XXIV. Aprilis ſuit auditus, qui vt reuocaret, poſtulabant, vel e decreto futuri Concilii ſubmitteret, ſed cum & hoc nollet, mandatur illi Cæſaris nomine, vt intra viginti & vnum dies ſub conductu publico ad ſecuritatem redeat, neque vel prædicando vel ſcribendo, in itinere populum commoueat. Inde XXVI. Aprilis abiit Wormatia, quem Caſpar Sturm caduceator poſt aliquot horas ſecutus, Oppenheimi inuenit, proſecuturus eum vocali mandato Cæſaris Caroli. 25)

§. XV. Poſt Lutheri diſceſſum, VIII. Maii 1521. in templo maiori Wormatiæ, præſentibus omnibus Principibus, Cæſar, vt Leonis X. gratiam aucuparetur, 26) publicari fecit Edictum, quo Lutherus, tanquam hæreticus manifeſtus proſcribitur, omnibusque mandatur, ne elapſis XXI. diebus, ipſi ad ſecuritatem conceſſis, ipſum recipiant. Licet hoc edictum, non omnium conſenſu fuiſſet confectum. 27) Ab ea promulgatione, Fridericus Elector, Ioanni Berlepſchio Wartburgenſi Præfecto, & Burcardo Hundio Altenſteini Dynaſtæ ſecretum negotium dabat, vt Lutherum in locum quendam ſecretiorem deducerent. Ab his captus Lutherus prope arcem Hundiorum Altenſtein, & vicum Schweina, ad radices ſyluæ Thuringiacæ, Werram amnem verſus ſitæ, quum is a via regia, vt cognatos inuiſeret, non nihil deflexiſſet. In comitatu erat Nicolaus Amsdorfius, eodem, quo Lutherus, carpento vectus, quem equites raptores progredi iuſſerant, Lutherum equo impoſitum, per auia duxerunt Wartburgum. 28) Latebat ibi domeſticos etiam Lutheri perſona, non alio quam Nobilis, *Iuncker Görge* nomine appellatus. 29) In hac ſua ſolitudine, quam Pathmum vocare ſolebat, varias epiſtolas ad amicos

DORF *lib. I. pag. 152.* qui etiam MAIMBVRGIVM refutat, qui ipſum curru magnifico centum equitibus aduectum fuiſſe, dicit. IVNCKER *vita Lutheri p. 47.* ZIEGLERVS *in Schauplatz der Zeit p. 157.* ait, Monachum ſenem, pro inſano habitum, arrepta cruce, currum anteceſſiſſe, exclamantem: *adueniſti tandem deſiderabilis, quem expectabamus in tenebris.*

25) De his plenius SLEIDANVS *lib. III. p. 57.* Acta Lutheri in Comitiis Wormatienſibus, quæ Philippi Melanchthonis vitæ Lutheri fuerunt adiecta. In KAPPENS *Nachleſe p. II. p. 477.* extat G. SPALATINI Epitome Actorum Lutheri in his Comitiis. Eadem cum Luthero Acta exponit GOLDASTVS *Reichshandlungen p. 105. & Polit. Imper. p. XXIV. p. 1095. & Polit. Reichshandel p. XIV. p. 464. & p. XXII. p. 940.* SPALATINI *Annales Reformationis pag. 38. ſqq.* MYCONII *Hiſt. Reform. c. X.* Præſtat ſingulare ſcriptum, hoc titulo: *Etliche ſunderliche fleiſſige Handlung in D. M. Luthers Sachen durch Geiſtliche und Weltliche Furſten des Reichs auch etzlicher hochgelartem Doctorum der heil gen Schrifſt zu Wormbt von Freitag nach Miſericordia Dni bis auf Freitag nach Iubilate den tag ſeines abſchiedes ergangen 1521. 4.* SECKENDORF *lib. I. pag. 153.* PONTVS HEVTERVS *lib. VIII. c. X.* Perſonæ illuſtres in Comitiis præſentes ſingulari ſcripto recenſentur.

26) THVANVS lib. I. p. 15. *cum Leo Lutherum ſacris interdixiſſet, & inaugurationem Caroli in Regem Romanorum contra clauſulam, qua reges Neapolitani in fidem a Pontificibus R. accipiuntur, adprobaſſet, primis comitiis, qua nouus Cæſar anno ſequenti Wormatia habuit, vt Leonis gratiam aucuparetur, Lutherum item proſcripſit, & inito cum Pontifice fœdere de Gallis Inſubria atque adeo tota Italia expellendis continuo conſilium cepit.*

27) SLEIDANVS *lib. III. p. 66. Aiunt edictum hoc a paucis aliquot fuiſſe conflatum, nam ex Electoribus nonnulli fatentur, non ſe fuiſſe conſcios.* METERANVS *I. B. p. 23.* LARREY *Hiſt. d'Angleterre Tom. I. pag. 144.* NARAEVS *ad an. 1521.* SECKENDORF *lib. I. p. 158.* Extat Edictum Wormatienſe inter GOLDASTI *Statuta & Reſcripta p. 5. & Conſtit. Imp. Tomo vno p. 441.* & *Reichs-Satzungen p. II. p. 187.* du MONT *Tom. IV. p. I. pag. 335.* LVNIGS *R. Archiu p. Gen. Contin. p. 344.* De hac Lutheri excommunicatione ſingulari diſſertatione egit IO. STRAVCHIVS.

28) SLEIDANVS lib. III. p. 67. *ab ea promulgatione, Fridericus Princeps, e nobilitate nonnullis, de quorum fide compertum habebat, negocium dabat, vt in locum ſecretiorem & ab hominum frequentia remotum, deducerent Lutherum, vitandi cauſa periculi quod quidem ſumma diligentia fuit & taciturnitate adminiſtratum.* CHYTRAEVS lib. VIII. pag 222. *Conſilii illius, octo homines conſcii fuerunt, quorum tanta fides & taciturnitas fuit, vt nemo præter principem & paucos conſcios, vbi verſaretur Lutherus, reſciſcere poſſet. Magi etiam multi a Pontificiis paſſim, de loco, in quo Lutherus lateret, conſulti, nihil diuinare certum, Deo eum protegente potuerunt.* Plenius hæc ex Actis exponit SECKENDORF *lib. I. p. 159.* SCHLEGELIVS *vita Spalatini p. 45.* CHRIST. CELLARII *diſſertatio de Pathmo Lutheri in arce Wartburg prope Iſenacum.* IO. MICH. KOCHS *Hiſtor. Erzehlung von der Veſtung Wartburg p. 158.* SPALATINI *Annales pag. 51.* MYCONII *Hiſt. Reform. c. XII.* qui locum definit *bey Mohr niche fern von Eiſenach, neben einen Gehæltze in einen Grund.*

29) Lutherus ipſe de ſe: *mirabilis & monachus & captiuus, qui barbam comamque nutriebat, & ſub*

cos & libros etiam Lutherus emiſit, ibidemque per integrum quaſi annum commoratus. 30) Exortis tamen motisque ab Andrea Caroloſtadtio, Wittebergæ variis turbis, 31) dum Philippus Melanchthon hiſce ſedandis parem ſe non videret, Lutherum permouit, vt ineunte Martio a. 1522. Wittebergam rediret, & quoniam a Friderico Electore non erat reuocatus, reditus ſui datis ad eam litteris, reddit rationem. 32)

§. XVI. Cum deinde priuatæ quædam offenſiones intercederent inter Carolum Galliæque regem, ventum eſt ad arma, & primo quidem in Nauarræ regno & finibus Hiſpaniæ, inque Belgio. Vrebatur Franciſcus occaſione motuum Hiſpanicorum, atque Nauarram inuadebat, quam tamen, deficiente a Franciſco Carolo Borbonio, Carolus, & quidem opitulante Hadriano Hiſpaniæ Prorege, recepit. 33) Tenebant tum Galli Parmam & Placentiam: id permoleſte grauiterque Leo pontifex ferebat: cumque etiam Rhegium Lepidi tentaſſent, prorſus animum ab illis auertit, & fœdus cum Cæſare fecit, cuius hæc erant capita præcipua, vt eccleſiæ Romanæ dignitas defendatur, quæ Galli ademerant, recuperentur, Franciſcus Sfortia tum exul, in paternum ſolium reſtituatur & Principatum Mediolanenſem. 34) Coniunctis ergo viribus, Parmam & Placentiam Gallis eripiunt, Mediolanum vrbem capiunt, adminiſtrantibus bellum Proſpero Columna, Ferdinando Daualo Piſcario. 35) Non multo poſt II. Decembris 1521. Leo X. deceſſit e vita, non ſine veneni ſuſpicione: 36) ſucceſſorem habuit Adrianum ſextum Traiectinum, qui Cæſaris adoleſcentiæ fuerat formator. 37) Poſtea XXVII. Aprilis 1522. Cæſariani ad Bicocam villam ad tertium ab vrbe Mediolano lapidem, memorabili prœlio Heluetos Fran-

cos-

& ſub equeſtri ornatu, & Georgii nobilis, Iuncker Gœrge latere debebat apud SACKENDORFIVM *p. 178.* IVNCKERVS *vita Lutheri p. 53. ſqq.* qui etiam habitum ipſius, quo Wartburgi vſus fuerit, ex nummis & tabulis antiquis expreſſit KOCH *p. 165.*

30) De libris, quos Wartburgi ſcripſerit, plenius SECKENDORF *lib. I. pag. 161.* SLEIDANVS *lib. III. p. 67.* CHYTRAEVS *lib. VIII. pag. 222.* KOCH *p. 166.*

31) SLEIDANVS lib. III. p. 72. *quod autem per ſuam abſentiam ait excitatas in eccleſia turbas, ad hunc modum habet. Andreas Caroloſtadius; interea dum Lutherus abeſt, diuerſa dogmata propoſuit: & tumultuoſe ſtatuas e templis eiecerat, concitata plebe: Lutherus autem hac de cauſa potiſſimum reuocatus a ſuis, cum rediſſet, factum iſtud Caroloſtadis damnat, demonſtrans, non hoc ordine progrediendum, ſed imagines atque ſtatuas primum eſſe remouendas ex animo, populumque docendum, ſola fide nos placere Deo, ſtatuis vero nihil profici: ſublatis illis ad hunc modum & recte informatis animis, nullum eſſe periculum amplius ne quid noceant, & ſponte collapſuras: non quidem repugnare, quo minus tollantur, ſed hoc a magiſtratu fieri debere, neque permittendum, vt vulgo & promiſcue fiat ab omnibus* SECKENDORF *lib. I. p. 191.*

32) SLEIDANVS *lib. III. pag. 71.* SECKENDORF *lib. I. p. 195.* IVNCKER *p. 54.* KOCH *p. 173.* Extant de hoc reditu varia ſcripta apud CYPRIANI *Hiſtor. Bericht Tom. II. p. 161.*

33) MORINGVS Vita Hadriani cap. XVIII. *ſed & illud fidem adminiſtrationis eius declarat, quod ſub idem ferme tempus, ſi non ſolus, at certe præcipuus inter collegas, regnum Nauarræ Carolo conſeruarit.* IOVIVS *cap. VII.*

34) SLEIDANVS *lib. III. p. 69.* Cauſſas belli plenius exponit GVICCIARDINVS *lib. XIII. p. 292.* dicens: *neque vlli dubium erat, quin inter duos principes iuuenes, & inter quos multa erant æmulationis ac controuerſiarum cauſſa, tandem grauiſſimum bellum eſſet exoriturum. Galliæ namque regi regni Neapolitani, in quo ſe ius habere exiſtimabat, recuperandi deſiderium in animo fixum hærebat: & vt Ioanni regi Nauarræ regnum reſtitueretur, qua de re tandem vanam ſibi ſpem factam animaduertebat, illi curæ erat. Cæſari vero annua mille auri pondo Nouioduni promiſſa ſoluere moleſtum, & regem conuentione antea Lutetiæ facta contempta, ſua in Hiſpaniam neceſſaria profectionis occaſione immoderate vſum ſe fere ad nouam pactionem coegiſſe cenſebat: ſemper inter eos recens erat Gheldrenſium ducis cauſſa, qua ſola, quod rex Galliæ eius patrocinium ſuſtineret, quem Flandri ſibi inimiciſſimum iudicarent, eos ad arma concitare poterat: ſed præcipue Burgundiæ ducatus a Ludouico XI. Caroli Burgundiæ ducis, qui Cæſaris patris maternus auus fuit, mortis occaſione occupatus, ſemper eorum, qui ſucceſſerant animos excruciauerat, ardentiſſimis aculeis noui Cæſaris animum pungebat. Neque Mediolanenſis imperii cauſſa ſtimuli ſeu controuerſiarum ſemina deeſſe poterant: cuius nomine cum hic rex poſt Ludouici duodecimi mortem diploma nec obtinuiſſet, nec petiiſſet, multaque tum quod non eſſet validum, tum quod cauſſa cecidiſſet, exceptiones contra iura ex diplomate defuncto regi conceſſo manantes prætexerentur, hoc ad bellum inter eos excitandum ſatis eſſe videbatur.* Idem *lib. XIV. ineunte.* Sequitur FR. BELCARIVS *lib. XVI. p. 477.* P. HEVTERVS *lib. VIII. c. XII.* REISNER *lib. II. f. 27.* P. DANIEL *Tom. III. p. 71.* GALEACIVS CAPELLA *de B. Mediolanenſi* apud GRAEVIVM *Tomo II. col. 1254.*

35) GVICCIARDINVS *lib. XIV. p. 336.* SLEIDANVS *lib. III. p. 69.* FR. HARAEVS *p. 554. ſqq.* P. MARTYR *ep. DCCXLVII. & DCCLX.* REISNER *lib. II. f. 28.*

36) SPALATINVS vita Leonis p. 17. *Kurtz darnach als der Keyſer ſchon Meyland und gantz Lombardia on das Schloß Meyland undt die Stadt Cremon eingenummen hetten, ſtieß dieſen Babſt ein Fieber an, daran er bey zehen tagen kranck war, und alſo endlich an anderu tag des Decembers oder Chriſtmonds im Iar nach Chriſti geburt Touſend funfhundert und im ein und zweynzigſten, als er bey acht Iaren regiret hett, geſtorben, nicht on verdacht, als wer im vergebn worden.* GVICCIARDINVS *lib. XIV. p. 367. Leo pontifex Kal. Decembris inexpectata morte obiit.* SLEIDANVS *c. l.* P. MARTYR *ep. DCCXLIX. DCCLI. DCCLIX.* Vitam ipſius ſigillatim ſcripſit PAVLVS IOVIVS, qui etiam addit: *intra pauciſſimos dies non ſine magna veneni, et vt ferebatur, a Bernaboo Maleſpino ipſius cubiculario, atque a poculis miniſtro propinati ſuſpicione interiit.* REISNER *f. 29.*

37) GVICCIARDINVS *lib. XIV. pag. 384.* THVANVS *lib. I. p. 15.* BELCARIVS *lib. XVII. ineunte.* SLEIDANVS *lib. III. pag. 78.* MORINGVS *Vita c. XIX.* qui etiam *c. XX.* ſcribit: *retentumque Hadriani nomen, cum cæteri nomen fere mutent, libellis omnibus ac diplomatibus praſcribit.* IOVIVS *cap. VIII.* GEORGIVS SPALATINVS ipſius vitam ſcripſit, qui *p. 19.* de eo ſic iudicat: *Es ſoll ſuſt ein faſt erbar, aufrecht und redlich Man ſeyn.* SECKENDORF *lib. I. p. 252.* Extat in ACTIS LITTERARIIS *faſcic. VI. p. 65.* Conclaue Adriani VI. quod

GASPAR

eosque ſuperant, quo tria Heluetorum millia ac viginti duo Ordinum ductores cecidere, diſcedentibusque Francis, Franciſco Sfortiæ, Cæſaris iuſſu, Ducatus Mediolanenſis reſtituitur. 38) Apud Belgas etiam anno 1521. inter Cæſarem ac Francum acerrime bellum gerebatur. Robertus enim Marcanus initi cum Cæſare fœderis pœnitens, clam nouum cum Franco, a quo dudum fuerat ſollicitatus, iniit; quærensque belli cauſſam, tandem Marcanus Aimeriæ apud Hannones regulo, Cæſaris clienti, ob priuatas controuerſias, ac poſſeſſionem oppidi Hiergæ, bellum infert. Petit Aimerius accepitque a Cæſare auxilium, Marcanus a Franco. Rupta hac ratione inter Reges pace, ſub exitum Comitiorum Wormatienſium, Cæſar, iuſtis conſcriptis copiis, iis Henricum Naſſouiæ Comitem ac Franciſcum Sickingum præfecit. Francus etiam, collecto exercitu, Carulum, Borboniæ Ducem imperare iubet. 39) Poſt varias vrbium expugnationes hinc inde factas, Tornacum Flandri deditione recipiunt, ex quo Flandriæ membrum ſemper permanſit. 40) Groningani, Geldro accedebant. Picardi, Atrebates & Hannones, quorum Oppida ac Ciuitates præſidiis erant munitæ, quotidianis ſe inuicem excurſionibus vexabant. 41) Pro Ducatu vero & Comitatu Burgundiæ intuitu Heluetorum inter Franciſcum & Margaretham Auſtriacam d. 8. Iulii 1522. Neutralitas fuerat concluſa. 42)

§. XVII. Anno 1522. Franciſcus a Sickingen, qui militum Cæſareanorum Præfectus erat ſupremus, cum decem millibus peditum & duobus equitum, bellum infert Richardo Treuirenſi, conniuente Carolo, qui Richardo, eo quod Franciſco I. Gallorum Regi fauerat, erat infenſus. Cauſſa erat, quod duos ſubditos archiepiſcopus, ne lytrum promiſſum ſoluerent, pro quibus rogatu illorum, fidem Franciſcus interpoſuiſſet, vi prohiberet. 43) Cum autem a mœnibus vrbis Treuirorum, virtute ciuium & auxiliis Palatini depulſus eſſet Franciſcus, deſtructo D. Maximini monaſterio antiquiſſimo, mœnibus vicino, in quo hoſpitium ſuum habuerat, & vaſtatis paſſim Treuirenſis Epiſcopi agris, domum rediit. Treuirenſis vero, facto cum Palatino, Ludouico & Haſſo fœdere, ſumma ope bellum tota hyeme inſtaurat. Franciſcus interim a Sickingen, dum Lutherano dogmati fautor eſſe videri volebat, a Lutheranis non ſolum, & Ciuitatibus ad Rhenum, Palatino, ob nouum inſtitutum vectigal infenſis, ſed etiam nobilibus, quorum plerique, quod res ſuas prodegiſſent, res nouas malebant, auxilia expectabat. 44) Aſt, poſtquam ab Im-

CASPAR BVRMANNVS *Analectis Hiſtoricis de Hadriano VI. p. 141.* inſeruit. Sequitur BLASII ORTIZII *Itinerarium Hadriani VI. ab Hiſpania Romam vſque.* P. DANIEL *Tom. III. p. 99.*

38) Verba ſunt PONTI HEVTERI *lib. VIII. c. XII.* Plenius vero prœlium illud deſcribit GVICCIARDINVS *lib. XIV. p. 398.* qui etiam *p. 400.* addit: *vnde Heluctii per Bergomatium fines iter facientes, numero, & multo magis audacia (certum enim eſt illos clade ad Bicoccam accepta ita afflictos fuiſſe, vt per multos annos conſuetam virtutem non oſtenderint,) imminuti, in montes ſuos redière.* BELCARIVS *lib. XVII. p. 506.* REISNER *f. 30.* qui etiam *f. 31.* diem definit.

39) Hæc plenius deſcribit PONT. HEVTERVS *lib. VIII. c. XII.* REISNER *lib. II. f. 26.* BELCARIVS *lib. XVI. p. 482.*

40) P. HEVTERVS *c. l.* GVICCIARDINVS *lib. XIV. p. 369. nec vero Galliæ regis res trans alpes feliciter ſucceſſerunt. Cæſar enim bello et illato] Tornacum, & paulo poſt eiuſdem vrbis arcem, in qua multa tormenta, eaque inſtructa erant, cepit.*

41) PONTVS HEVTERVS *lib. VIII. cap. XII. & XIII.*

42) Extat iſta apud du MONT *Tom. IV. p. I. pag. 378.*

43) SLEIDANVS lib. III. p. 75. *quod ciuile bellum inter aliquos excitatum eſſe dicit, ad Treuirenſem archiepiſcopum Richardum pertinet, cui tunc bellum faciebat Franciſcus Sickingus, vir fortis, & Lutheri valde ſtudioſus: verum belli cauſa fuit, non religio, ſed quod Richardus duos quoſdam ſuæ ditionis homines, pro quibus ille fideiuſſerat, non ſiſteret iudicio. Sic enim habent litteræ, quibus amicitiam ei Franciſcus ad exitum Auguſti menſis renuntiat.* CHYTRAEVS Saxonia lib. X. p. 258. *Dum autem in Saxonia, duces Brunſuicenſes, latæ a Carolo V. proſcriptionis aduerſus Ioannem epiſcopum Hildeſienſem, executores, tota fere diœceſi occupata, metropolim Hildeſiam menſe Iunio & Iulio obſiderent; ad Rhenum & Moſellam, Franciſcus a Siccingen tumultuans, Treuerim oppugnauit. Bellum enim indixerat Treuerenſi archiepiſcopo, Richardo, quem in odio Cæſaris Caroli eſſe ſciebat, quod in comitiis electionis noui Imperatoris, Richardus, Franciſco Galliæ regi ſuffragium dederat, & ne Carolus crearetur, obnixe contenderat. Franciſcus autem cum poſt Wormatienſe bellum, a Camera proſcriptus, ſed a Maximil. primo Imp. ob virtutem & fortitudinem Heroicam, ex plenitudine poteſtatis abſolutus eſſet: intimus Maximiliani conſiliarius, & militum præfectus ſupremus, etiam apud nepotem Carolum fuit. Conniuente igitur Carolo, arma Richardo cum quo alioquin ſimultates ei plures intercedebant, alio plane prætextu infert. Vidi enim exemplum literarum, quibus bellum archiepiſcopo Franciſcus denunciat, quod duos ſubditos archiepiſcopus, ne λύτρον promiſſum ſoluerent, pro quibus, rogatu illorum fidem Franciſcus interpoſuiſſet, vi prohiberet.* SECKENDORF etiam *lib. I. p. 122.* auctor eſt, Sickingium Caroli V. electionem apud Electores, Moguntinum potiſſimum, plurimum adiuuiſſe, & quodam ſub prætextu ingentem exercitum pro electione Caroli V. tuenda, collegiſſe. Idem etiam ex litteris Spalatini ad Dolzigium *p. 226.* refert, Sickingium adorſus Treuirenſem moniſſe, vt portam aperiat euangelio & verbo Dei, ab epiſcopo humanis viribus vehementer occluſam.

44) CHYTRAEVS *p. 559.* GEORGIVS SPALATINVS Annal. ad a. 1520. *Franciſcus de Sickingen cum X. millibus peditum & ad II. mille equitum, indicto Treuirenſi Archiepiſcopo & Electori bello, capto S. Wendelini oppido, Treuirorum vrbem obſedit, vbi vi tormentorum pulſus retro ceſſit. Monit autem in hoc, vt ſcripſit Hartmundus Cronbergius noſter Iohanni Dolzcker Equiti noſtro, vt patefaceret Euangelio locum, maxime occluſo conatibus Epiſcopi Treuirenſis. Fama erat, Franciſcum ea expeditione quanquam breui, Epiſcopo Treuirenſi, & eius ditioni ad CC. millia aureum intuliſſe damna. Quam paruo tempore, quam magna iactura; Beatos igitur pacis ſtudioſos.*

 45) CHY-

ab Imperii Regimento fuiſſet proſcriptus, 45) poſt Paſcha 1523. Heſſus, Palatinus & Treuirenſis, exercitibus conſcriptis, obſidere Franciſci arces cœperunt, priusquam ille vires ſuas augeret. Landstall obſeſſa eſt, poſtquam compertum fuit, eum illuc ſe recepiſſe. Nam in eius capite rerum omnium cardo verſabatur. Eſtque intra paucos dies magna vis bombardarum diſiecta, vbi cum forte trabe quadam ictus Franciſcus, graue vulnus accepiſſet, iuſſit dedi arcem. Ipſe Franciſcus intra biduum extinctus eſt. 46)

§. XVIII. Ineunte eodem anno 1522. Cæſar Februario menſe Conuentum Imperii Noribergæ celebrabat. 47) Mittebat ad eundem Vngariæ Rax Ludouicus legatos, auxilia petentes contra Turcas, qui Belgradum vrbem, Vngariæ propugnaculum ad Danubii & Saui confluentem ceperant, & opere præſidioque munierant. 48) Metuebatur etiam, ne Turcæ, Rhodo capta, Italiam Siciliamue inuaderent. 49) Promiſſa etiam Kal. Mai. auxilia 50) & quatuor millia equitum, viginti millia peditum ad expeditionem Romanam deſtinata, in bellum Turcicum in ſex Menſes fuerunt decreta. 51) Ferdinandus etiam Auſtriæ Princeps, latam aduerſus Lutherum anno ſuperiori ſententiam vehementer vrgebat, & in Ducatu Würtenbergenſi, quem tunc tenebat, grauiſſimum propoſuit edictum XXVI. die Nouembris, ac præmium delatoribus conſtituit, & paſſim in ſuis prouinciis grauiter in eos, qui pontificiis legibus non parerent, animaduertit. 52) Nihil vero in Comitiis de religione fuit decretum. Sic etiam paulo ante, quam Cæſar in Hiſpaniam abiret, renouatum eſt fœdus Sueuicum ad annos vndecim. 53)

§. XIX. Interea Cæſar iter in Hiſpaniam parans, Belgas Margarethæ amitæ regendos commiſerat, in Imperio fratrem Ferdinandum legatum ſtatuens. 54) Vrgebatur ad hanc profectionem poſtrema Hiſpanorum defectione, qui animis nondum plane pacati, ad veteris obſequii tenorem & antiquam nominis Regii obedientiam reuerentiamque erant reducendi. 55) Hinc XXIV. Maii 1522. Brugis Flandriæ terreſtri itinere Caletum profectus, exceptusque eſt magno cum honore a Regis Angliæ Legatis, atque Oppidi Magiſtratu, qui ad ſecundum vsque milliare obuii proceſſerant. Poſtremo die conſcenſa naui, ſpatio quatuor horarum Caleto Douueram in Angliam appellit. 56) Paullo ante, Henricus VIII. Angliæ Rex Cæſari ingens auri pondus ad bellum Italicum mutuo dederat, indixeratque & Franco bellum, poſteaquam ei Cæſar centum triginta millia aureorum florenorum quotannis addixiſſet, quæ Francus pacis tempore Anglo ſoluere erat ſolitus; & ad nouæ amicitiæ perpetuitatem ſtabiliendam, Cæſari filiam Mariam ſeptennem e matertera eius Catharina ſuſceptam denuo deſpondet, 57) dum iſta in eunis adhuc per ſingularem tractatum Matrimonialem in Monaſterio nouæ fundationis apud Brixiam iamdum d. 22. Februa-

45) CHYTRAEVS *p. 259. 269.*

46) CHYTRAEVS *c. l.* BROWER *Ann. Treuir. lib. XX. p. 337.* Extat in SCHARDII Tom. II. *Actio Memorabilis Franciſci ab Sickingen*, BARTHOLOMAEO LATOMO auctore, & CASPARIS STVRMII *relatio Germanica de expugnatione arcium Sickingi & fœderatorum.* In FREHERI Tomo tertio extat HVB. THOMAE LEODII *de Franciſci a Sickingen rebus geſtis & calamitoſo obitu.*

47) SLEIDANVS *lib. III. pag. 69.* MVLLERI *Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. 5.*

48) SLEIDANVS c. l. & p. 75. *hinc etiam Ludouicus rex & Hungariæ proceres legationem miſerant ampliſſimam, & de Turcica immanitate miſerabiliter conqueſti, firma petebant auxilia & diuturna.*

49) Sic enim IO. LVDOVICVS VIVES Epiſt. ad Eraſmum XI. *Roma non dubito, quin ſis omnia reperturus commota & turbata, præſertim Rhodo capta. De Turca timent omnes, ne impetum conuertat in Siciliam & Italiam.*

50) SLEIDANVS *p. 70.*

51) Docet hoc procœmium Receſſus Noribergenſis, qui extat in Corpore *p. 192.*

52) SLEIDANVS *p. 75.* De hoc GOLDASTVS *in Polit. Reichshandeln p. XVI. p. 576.*

53) SLEIDANVS lib. IV. exeunte: *Sueuicum illud fœdus, de quo ſubinde fit mentio, multo ante factum fuit, initio quidem in annos octo, deinde tres, poſt, duodecim, inde decem: Anno vero ſalutis humanæ ſupra milleſimum quingenteſimum vigeſimo ſecundo, renouatum fuit in annos vndecim, paulo ante, quam Cæſar in Hiſpaniam rediret. Huius autem fœderis erant Cæſar, vt Auſtriæ princeps, poſt etiam Ferdinandus frater, nuper Wirtembergici agri principatum adeptus, item Moguntinus, Palatinus, Salisburgenſis, Bambergicus, Vurciburgenſis, Aiſtetenſis, Auguſtanus, epiſcopi. Guilielmus & Ludouicus fratres, Bauariæ principes. Otho Henricus & Philippus Palatini, fratres, Georgius Brandenburgicus & Albertus e fratre nepos, Philippus Heſſus, Lantgrauius, multi præterea viri nobiles & eccleſiaſtici, dein Sueuiæ ciuitates pleræque omnes, & in his etiam Noriberga.*

54) P. HEVTERVS *lib. VIII. c. XIII.*

55) HEVTERVS *c. l.* SLEIDANVS lib. III. p. 69. *dum vero Cæſar in Germania moratur atque Belgio, valde graues ortæ fuerunt per Hiſpaniam ſeditiones: vt ergo naſcenti malo tempeſtiue occurreret conſtituto prius iudicio & ſenatu, qui ius redderent, perque ſuam abſentiam Imperii negotia procurarent, claſſe vectus in Hiſpaniam rediit.*

56) HEVTERVS *cit. loc.* SPALATINI *Annal. Reformationis p. 27.*

57) HEVTERVS *c. l.* SLEIDANVS lib. III. p. 70. *Cæſar domum rediens, Angliæ regem iterum inuiſit, & vt firmum haberet amicum in Gallia regem, aureorum millia centum triginta tria promittis ei dare quotannis. Tantundem enim ex pacto Galliæ rex Anglo pendebat, eiusque ſorori Mariæ quotannis, itaque niſi de damno ſibi caueretur, Anglus nihil in illum experiri volebat. Actum inter ipſos de hac re fuit Iunii die decimo tertio, Vindeſora, quod eſt ad Thameſim, oppidum & arx ſupra Londinum: maioris etiam neceſſitudinis cauſa, conuenit, vt Angli filiam Mariam, tunc ſeptem annorum puellam, Cæſar conſobrinus in matrimonium ſuo tempore duceret: vter ab eo pacto diſcederet, alteri penderet aureorum millia quadraginta, Galliæ rex, vt amiſſa per Italiam recuperet, omne robur eo conuertit.* GVICCIARDINVS lib. XVI. pag. 553. *& vt omnem ſuſpicionem e medio tolleret, ſtatim filiam, quæ nondum nubilis erat, Cæſari traditurum pollicebatur.*

58) Extat

Februarii 1522. fuiſſet deſponſata. 58) Inſigni pompa ibi excipiebatur, 59) & cum integrum fere menſem in Anglia hæſiſſet IV. Iulii claſſem Hamptonii ſe exſpectantem conſcendit, poſteroque die ſummo mane e portu ſoluens, XVI. Iulii in portum D. Andreæ apud Aſtures claſſem intulit. Summo cum gaudio a Proceribus exceptus, fit certior, in Biſcaia, ac Catalonia, ſuos contra Francos victoriam obtinuiſſe, cæſis octingentis, multis captis, cæteris fuga in omnes partes disiectis. Recepiſſe ſuos, fugientibus Francis, Beoniam ac Maiam, Arces munitas: eſſe ſpem, ipſam Fontarabiam breui in poteſtatem conceſſuram. 60). Tandem vero Kl. Nouembribus certis legibus Hiſpaniæ rebellibus gratiam facit. 61)

§. XX. Dum igitur abſente Cæſare, Imperii Regimentum publica negotia procuraret, Comitia ab eodem Noribergam indicta, & menſe Februario 1522. cœpta continuabantur, relicto Ferdinando 62) Cæſaris Locumtenente, Friderico Palatino interim Neumarcum Palatinatus ſuperioris oppidum, dum præſens eſſet Ferdinandus, ſecedente. 63) Noua ad diem Aegidii ibidem a Regimento indicta celebrabantur Comitia, quæ Februario menſe 1523. fuerunt finita. 64) In iisdem etiam Declaratio Regimenti Caroli V. nomine fuit publicata. 65) Verum, dum ob paucitatem Statuum comparentium nihil potuiſſet concludi, alia ad diem Margarethæ 1523. fuerunt indicta, quæ tamen paucis iterum comparentibus, effectu etiam fuerunt deſtituta. 66) Noua igitur, monente Ferdinando, indicta fuerunt Comitia ad diem Martini habenda, quæ tamen die Eberhardi demum 1524. cœperunt. 67) Aſt, Status, niſi dimiſſis prius Regimenti Conſiliariis, nihil agi volebant, quod etiam proteſtantibus licet ipſis, fuit factum. Et licet Fridericus Palatinus Regimentum plane vellet aboleri, illud tamen continuabatur, conſtituto Philippo, Badenſi Marchione, Ferdinandi Vicario. 68)

§. XXI. Dum igitur nouus Papa Adrianus VI. natura ſua pius, de reformanda eccleſia plurimum eſſet ſollicitus, contradicentibus tamen ipſi Cardinalibus & Romanenſibus, 69) mittebat ad eadem Comitia legatum ſuum, Franciſcum Cheregatum, Vicentinum, Epiſcopum Aprutinum, 70) vna cum litteris, ad Imperii Principes, Romæ d. 25. Nouembris 1522. datis, quibus ipſos ad auxilia, Ludouico Vngariæ Regi contra Turcas præſtanda, atque aduerſus Lutherum concitaret. 71) Reſpondebant Status, aliam commodiorem

58) Extat iſte apud du MONT *Tom. IV. p. I. p. 93.* Inſtrumentum publicum vero ſuper hoc contractu datum in Palatio regio Richemont d. 17. Decembris 1508. *p. 119.*

59) P. HEVTERVS lib. VIII. c. XIII. *paucis paginis pompa deſcribi non poſſet, quam Cæſaris honorandi cauſa Londinenſes Regis iuſſu apparauere. Arcuum triumphalium non erat numerus, quemadmodum nec ſcenarum, quæ ſacras profanasque hiſtorias, fabulas, aliasque artificioſas, ingenioſas, ac ſolertes ingenioſorum hominum inuentiones per omnes præſentabant vias, verſibus Latinis ac vernaculis Regibus congratulantes; legebaturque inter alia & hoc diſtichon:*

Carolus, Henricus viuant, defenſor vterque
Henricus Fidei, Carolus Eccleſiæ.

Scilicet, reſpiciebatur hoc ipſo ad diſcrimen tituli Imp. qui Eccleſiæ erat aduocatus & Henrici VIII. qui fidei defenſor. BECMANN *not. dignit. illuſtr. diſſ. II. cap. II. §. 8.*

60) HEVTERVS *cit. loc.* P. MARTYR *epiſt. DCCLXIV. & DCCLXVI.* FR. HARAEVS *p. 555.*

61) HEVTERVS *lib. VIII. c. XV.* P. MARTYR *ep. DCCLXXI.* CHYTRAEVS *lib. IX. p. 244.*

92) Nullus equidem Receſſus extat eiusdem anni: ſaltim in Corpore Receſſuum *pag. 196.* reperitur Ordinatio Cameralis a Regimento facta. Aſt, ex Actis Comitiorum, quæ congeſſit MVLLERVS *im Staats-Cabinet p. I. c. V. §. 5. ſqq.* ſatis patet, Comitia fuiſſe vniuerſalia.

63) HVB. THOMAS, Leodius, vita Friderici p. 84. *dum hæc agerentur Comitia, quibus ſuperuenerat Ferdinandus, Archi-Dux Auſtriæ, & Caroli Imperatoris frater, cui in regimine ita cedebat Fridericus, vt quoties præſidendum erat, ſecederet ad Nouum forum, quinque horarum itinere a Noriberga diſtans, ne de præſidentia contentio oriri contingeret, quod vterque æquo iure Imperatoris locum tenere vellet.*

64) MVLLERI *Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. 22.*

65) Extat iſta ſub dato Valledoleti vlt. Octobris 1522. apud GOLDASTVM *Conſtit. Imp. Tomo I. p. 447.* & Germanice in Corpore Receſſuum *p. 178.* atque apud MVLLERVM *p. I. c. IV. §. 18.*

66) De iisdem plenius egit MVLLERVS *§. XXII. & ſqq.*

67) MVLLERVS *§. XXX. & ſqq.*

68) De his plenius MVLLERVS *§. XXX. ſqq.*

69) FRID. MYCONIVS *Hiſt. Reform. p. 69. Gab fur, er wolt groſſe Reformation in der Kirchen furnehmen, aber hatte ein Weil, das es die Cardinal und Romaniſten gelitten hatten.* Vide PALLAVICINI *p. I. lib. II. c. III. §. V. p. 51.* Opponebat ſe ipſi potiſſimum Soderinus Cardinalis, qui gladio perſequendos eſſe Lutheranos contendebat SARPIVS *p. 37. ſqq.*

70) Fabrianenſem quidem eundem Epiſcopum vocant GERARDVS MORINGVS *c. XXVI.* & P. SARPIVS, quem ideo refutat PALLAVICINI *lib. II. c. IV. §. III. p. 51.*

71) GERARDVS MORINGVS cap. XXII. *Inter hæc non minore ſollicitudine Lutheraniſmum profligare nititur. Conuentus erat Principum liberarumque ciuitatum Germaniæ apud Nurenbergam. Huc Franciſcum Cheregatum mittit, ſibi antea in Hiſpania cognitum, dum is illic Nuncius Apoſtolicus ageret tum recens a ſe propter opinionem virtutis Præſulem Fabrianenſem declaratum, qui verbis ſuis acerrime Germanos hortaretur, ſi ditiones quoque ſuas ſaluas vellent, nollentque omnia ſua etiam fœde euaſtari, mitterent auxilia primo quoque tempore, abrupta omni tergiverſatione, proxime ſito Ludouico Vngariæ Regi adoleſcenti, tum de impetu Turcarum grauius laboranti, quam vt ſolus poſſet reſiſtere, neque ſinerent nobiliſſimum regnum, quod vniuerſæ Germaniæ velut firmiſſimus obex præiaceret, immaniſſimo hoſti prædæ fieri, qui alioquin ad ipſos quoque pronum acceſſum habiturus eſſet, ſimul exploderent impia dogmata a litteris ſacris, traditisque Eccleſiæ & priſcorum patrum aliena, quæ apud eos paſſim ſuboleſcerent, memores quanto ardore maiores eorum religionem ſanam, remque Catholicam olim aſſeruiſſent, a quibus degenerare cum ad famam turpe, tum vero impium foret. Dedit ad hæc litteras fere ad ſingulos quosque Principes, & Eccleſiaſticos & Laicos* eiusdem

diorem viam hæc omnia ſanandi non eſſe, quam per pium liberumque Concilium, quod ipſe & Cæſar, præcipui orbis Chriſtiani magiſtratus, facile poſſint in aliqua Germaniæ ciuitate cogere, Moguntiæ videlicet, vel Argentorati, vel Metis, vel Coloniæ: fore etiam ex vtilitate Reipublicæ, ſi primo quoque tempore, & ad ſummum intra annum, eius fiat initium. 72) Addebant Status Imperii minas, ſe intoleranda, penitusque non ferenda onera diutius neque perferre velle, neque tolerare poſſe, ſed rei ipſius iniquitate & neceſſitate huc eos adigi, cogi, atque compelli, de aliis commodioribus forte viis & mediis cogitandi, quibus modis horum onerum atque grauaminum liberari ac in priſtinam libertatem poſſent vindicari. 73) Rationes etiam addebant, cur Edictum Wormatienſe contra Lutherum executioni haud poſſit mandari, dum exinde ſeditio ſit metuenda. 74) Rogant

eiusdem exempli, ſed præſertim ad ducem Saxoniæ Fredericum, in cuius dominatu totius incendii fax Lutherus agebat, mouens eum, vt haberet ob oculos quam indelebilis, tetraque gloria ſuæ ad poſteros macula foret, fouiſſe hominem phreneticum, qui non minus impius ac Sataneus, quam ſtolidis nauiis orbem pene vniuerſum in exitium inuolueret. Præterea adiutorem fuiſſe labefactandæ pietati, quam tot Martyrum ſuſus ſanguis, tot eruditiſſimorum hominum vigiliæ, tot fortiſſimorum Principum inuicta arma, ſummo nixu ſtabiliuiſſent. Alioquin non eum de ea temeritate cauſſam feliciter dicturum, cum ſtandum eſſet ad tribunal iudicis Chriſti, & alia multa in eandem ſententiam. Reſipiſceret igitur, & ingreſſus per veſtigia fidei maiorum ſuorum, non ſineret prudentiam ſuam praſtigiis vnius rabioſi homunculi illudi, qui ſcilicet nihil ſcriptis ſuis nefandis produceret, quod temporum ſuperiorum conciliis ex profeſſo damnatum non eſſet, ſpondebat ad hæc, vbi primum ſedatis bellorum turbis poſſet, indicere concilium vniuerſale, vt quidquid Romæ, quicquid alibi apud epiſcopos, Abbates, & vniuerſum denique ordinem Eccleſiaſticum collapſum eſſet, in priſtinum gradum reſtitueretur, ne quid hac parte poſſent obtendere, quod minus monitis ſuis morem gererent. In ſumma tantum effecit ſedulitate, auctoritateque, quam ſanctitas vitæ, præſtantiaque doctrina pepererant, tum gratia, qua maxime apud Germanos Pontifex Germanus valebat, vt malum illud iam tum vtcunque miteſceret & ſpes magna eſſet, niſi mores eius impediſſet, fortaſſis breui, aut in totum, aut ex maxima certe parte explodendum. SLEIOANVS *lib. IV. tuennte.* SECKENDORF *lib. I. p. 253.* CHVTRAEVS *lib. X. pag. 248.* De eiusdem Legati Actis in Comitiis P. MARTYR *ep. DCCCI.* GOLDASTI *Stat. & Reſcr. p. 24. Polit. Reichshandel p. XXV.* P. IOVIVS Vit. illuſtr. Vita Hadriani VI. p. 266. *Pontifex ad Germanos regulos, & liberas ciuitates, quarum legationes ad conuentum Nuremberga vndique coibant, Franciſcum Cheregatum miſit, qui omnium primus ab ipſo Epiſcopus propter veterem amicitiam, & virtutis opinionem fuerat effectus. Hortabatur Germanos, vt ad defendendam ſalutem Ludouici Regis auxilia decernere atque ſummittere vellent, ſimulque eorum hæreſium obliuiſcerentur, quæ antea recte atque legitime pluribus conciliis eſſet damnata.* GEORGIVS SPALATINVS ad a. 1522. *Franciſcus de Chericbatis Epiſc. Termennenſis die VIII. Sept. Roma egreſſus, a Pont. Ro. Hadriano miſſus eſt, Nurmbergam ad Comitia Ro. Imperii, quibus Ferdinandus Caroli V. Ro. Imp. Aug. frater præſidebat, primus omnium, vt amicus ſcripſit, quem ex Hiſpanis Epiſcopum creauit, pontifex factus. Scripſit alias amicus in hoc miſſum, vt expeditionem excitaret contra Turcas & motum in Lutherum. Tribus equis profectus eſt Nurmbergam, triduo ibi diuertit. Prouolutus genibus Ferdinandi, dum eum remotis arbitris audit, implorans opem contra Turcas & Lutherum.* Litterarum vero ſummam exhibet SLEIOANVS *lib. III. p. 75.* SARPIVS *p. 43. ſqq.* PALLAVICINI *p. I. lib. II. c. VII. §. II.* Integras illas exhibet WOLFIVS *Lect. Memor. Tom. II. p. 193.* GOLDASTVS *Stat. & Reſcr. p. 25. Conſtit. Tomo vno pag. 448.* LVTHERVS *Tom. II. Opp. lat. f. 536. b.* vernaculo ſermone illas exhibet LVTHERVS *Tomo II. Op. Altenb. p. 237. Tom. II. Opp. Ienenſ. f. 178. b.* Aliam exhibet HORTLEDER *Tom. I. lib. I. c. I. p. 2.* GOLDASTVS *Polit. Reichshandeln p. XIII. pag. 437.* Qualis vero Inſtructio Cheregato fuerit data, late exponit GEORGI *Grauam. Germ. lib. II. p. I. c. II. §. II.*

72) SLEIOANVS *lib. IV. pag. 85.* Extat hæc Statuum Reſponſio apud GOLDASTVM *Conſtit. Tom. vno p. 152. Stat. & Reſcriptis p. 30.* WOLFIVM *Lect. Memorab. Tom. II. p. 197.* vernaculo ſermone apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. I. c. I. pag. 6.* Agunt de eadem SARPIVS *lib. I. p. 43.* PALLAVICINI *p. I. lib. II. c. VIII. p. 59.*

73) Sic enim in fine Grauaminum: *Quod ſi enumerata onera atque grauamina in præſtituto tempore, non etiam ocyus ex oculis mortalium ſublata atque abolita, & abrogata fuerint, (id quod imperii romani ſtatus laici futurum minime ſuſpicantur, augurantur ue) tum ſanctitatem pontificiam latere nolunt, prædicta vrgentiſſima, atque intolerabilia, penitusque non ferenda onera diutius eos, neque perferre velle, neque tolerare poſſe: ſed rei ipſius iniquitate & neceſſitate, huc eos adigi, cogi, atque compelli pro eorum captu ac induſtria, de aliis commodioribus forte viis & mediis cogitandi, veſtigandi ac conſulendi, quibus tamen modis, qua arte, qua denique ſolertia, onerum atque grauaminum ſupra memoratorum, ab eccleſiaſticis onerari, liberari ac tandem in priſtinam immunitatem & libertatem aſſeri, atque vindicari poſſint. Quemadmodum omnia hæc, priusquam ſanctitatis pontificiæ orator & legatus a Norimberga ſoluiſſet, tidem per modum reſponſi huc legantis ſanctitati referenda, ad longum ſunt expoſita, atque enumerata: eſſentque ita in compendium & quodammodo per catalogum redacta & recenſita, memorato nuncio atque oratori pontificio ferenda ſecum Romam tradita; ſi non præter omnium expectationem, abitionem ſuam hinc tantopere maturaſſet, ac inopinato ita deceſſiſſet. Verum ne ob id eo magis Germanorum principum, procerum atque Romani Imperii Statuum conſultatio & concluſio ſanctitatem pontificiam fugere, vel latere poſſent, tandem placuit, onera ac grauamina, quorum non infrequens tum coram agente adhuc legato facta fuit mentio, per capita, ac ſigillatim ita ſcripta, ſanctitati pontificiæ transmittere, eandemque quam humillime ac ſuppliciter, pro abrogandis hiſce oneribus, rogare obſecrareque: ne deteriora contingant.*

74) SLEIOANVS lib. IV. p. 84. *Quantum ad Lutherum pertinet, ſi quid ex eius doctrina ſit ortum incommodi per Germaniam, grauiter illud & moleſte pro eo ac decet, ſeſe ferre, cupere etiam ei malo medicinam facere: nam vt ipſi atque Cæſari morem gerant, id adgnoſcere ſui eſſe officii, nec in eo velle a ſuis degenerare maioribus: quod queratur, non eſſe de illo ſumptam pœnam, ex formula decreti Cæſaris, id non leui de cauſſa prætermiſſum: omnes enim ordines grauiſſime conqueri de curia Romana & plerosque omnes Lutheri concionibus atque libris ita nunc eſſe eruditos, vt ſi decretum illud aduerſus ipſum valere debeat, maxima ſit inde dubio procul oritura ſeditio & fore, vt plurimi ſic interpretentur, quaſi eo fiat,*

gant denique, nolit Pontifex aliter hæc accipere, quam a bono, pio, ſincero, & Chriſtiano animo profecta, cogitata & dicta eſſe. Varia ad hanc Statuum reſponſionem ipſi minime placentem, replicabat Cheregatus, decreti Wormatienſis executionem vrgebat, modum rogandi, Concilium non adprobabat. 75) Ad hæc Status Legatum Papalem priori reſponſo contentum eſſe debere, vsque dum Grauamina Nationis Germanicæ ad Pontificem fuiſſent transmiſſa. 76) Exhibebantur igitur ipſi a Statibus Euangelicis æque ac Catholicis, laicis potiſſimum, cum conſenſu tamen Eccleſiaſticorum conſcripta 77) centum Grauamina Nationis Germanicæ, quibus contra Papæ & Epiſcoporum iniurias conquerebantur, 78) a Cæſare petentes, vt iisdem medelam velit adferre. 79) Ipſe Cheregatus fateri neceſſum habuit, omnes defectus in orbe Chriſtiano Roma, tanquam fonte, oriri. 80) Quin quod ipſe Papa abuſus in Eccleſia ſatis adgnoſcebat. 81) Inde ad VI. Martii 1523. Cæſa-

ſiat, vt oppreſſa veritate & extincta Euangelii luce, manifeſta vitia, quæ tolerari diutius aut diſſimulari non poſſunt, defendantur: qua quidem perſuaſio certiſſimum ſit excitatura populi contra magiſtratum rebellionem.

75) Reperitur iſta apud GOLDASTVM *Stat. & Reſcr. p. 33. Conſtit. Tomo vno p. 455.* WOLFIVM *Lect. Memorab. Tom. II. pag. 200. ſqq.* Summam eiusdem exhibet SAEPIVS *lib. I. p. 4. 5.* PALLAVICINI *p. I. lib. II. c. VIII. §. IX.* SECKENDORF *lib. I. §. CXLVI.*

76) Extat hæc Statuum Duplica apud GOLDASTVM *Conſt. Tomo vno p. 456. Stat. & Reſcripts p. 35.* WOLFIVM *Tom. II. p. 202.*

77) LAVR. SVRIVS equidem *comment. Rerum in Orbe geſtarum p. 160.* ſcribit: *prodiit tum liber centum grauamina Germaniæ authoribus Lutheranis, vt nihil intentatum relinquerent, quod faceret ad conflandam inuidiam pontifici & eccleſiaſticis.* Sequitur LVD. MAIMBVRG *Hiſtoria Lutheraniſmi lib. I. ſect. LVI.* ſcribens: *Horum centum compoſita erant a Lutheranis, vt ſatis apparebant, ſuppeditata; quædam enim manifeſte ad deſtruendam totam Pontificis autoritatem, diſciplinam etiam Eccleſiaſticam, & ſanctiſſimas quasque conſuetudines Chriſtianiſmi, ab immemorabili tempore obſeruatas tendebant.* Contrarium tamen ex Grauaminum Proœmio pateſcit, vbi dicitur: *placuit principibus, ac cæteris Imperii ordinibus, hæc ipſa quæ contra Eccleſia Romana primores, ſe in medium adducturos polliciti erant, grauamina paulo altius a principibus, ſigillatim per claſſes & quam potuit maximum per ordinem digeſta, referre, recenſereque.* Patet hoc etiam ex fine dicti Proœmii: *Super hæc omnia, omnium ſacri Romani Imperii ſupremæ atque inferioris conditionis Statuum ſupplex eſt adhortatio, humilisque precatio atque petitio, quæ ſanctitati pontificiæ ſupplicant.* Idem patet ex Grauam. XIII. XIV. XXII. Potiſſimum vero ex Grauam. XCIX. *Potior item pars hactenus enumeratorum articulorum, Romanam ſedem, archiepiſcopos, epiſcopos, prælatos, officiales, eccleſiaſtica conſiſtoria, cæteraque eccleſiaſticas perſonas concernentium, Cæſareæ Maieſtati in proximo principum Wormatiæ celebrato conuentu, a laicis Imperii columnis & Statibus, inſcriptio, non ſine ſupplicibus oblata eſt precibus: quo prædicta grauamina, æquitate neceſſitateque ita poſtulantibus, aboleat, atque e medio penitus tollat. Quod ipſum non clam archiepiſcopis, epiſcopis, reliquisque eccleſiaſticorum Statibus, in prædictis comitiis factum eſt. At hucusque nihil vel immutare vel emendare cœperunt. Eam ob rem Seculares Imperii ordines neceſſario, vrgentibusque ex cauſis adacti ſunt, papali ſanctitati ſupra memorata, ac non amplius ferenda onera prout ſua ſanctitas, clementi, chriſtiano planeque paterno animi affectu fieri petiit, indicare: atque ſuppliciter rogare, vt prædicta Grauamina ſua ſanctitas emendet, atque e medio tollat.* GEORGI *Grauam. lib. II. p. III. cap. II.* hoc vberius declarauit.

78) Loquitur de his SLEIDANVS lib. IV. p. 87. *cum ad hunc modum poſtulatis omnibus reſpondiſſent, ipſi viciſſim, quid a pontifice, quid ab epiſcopis per Germaniam præſtari velint, demonſtrant, & ea, quibus iniuriam ſibi ſuisque fieri dicebant, in certa quædam capita redigunt, & deſcripta legato tradunt, & pontificem orant, quandoquidem hæc nulla nitantur æquitate, neque diutius tolerari poſſunt, vt quam primum aboleat; nam alioqui fore, vt ipſimet conſilium ſibi capiant, quemadmodum onus illud a ſe reiiciant, & priſtinam libertatem recuperent.* Inde exponit, qua ratione eiusmodi Grauamina iam ante ſub Maximiliano I. fuerint exhibita. Extant iſta centum Grauamina LXXVII. Capitibus contenta, apud GOLDASTVM *pag. 456.* & *in Stat. & Reſcr. Imp. p. 36. Reichs-Satzungen p. II. p. 197.* HOETLEDER *Tom. I. lib. I. p. 9.* WOLFIVM *Lect. Memorab. Tom. II. p. 205.* COELESTINVM *Tom. III. f. 91.* LVNIO *p. Gen. Cont. pag. 445. Centum Grauamina Sacri Ro. Imp. Procerum a Ro. ſede & Eccleſiaſtico ordine inuecta, a Friderico Seypus excuſa ſunt, prius Ro. Pont. Adriano VI. Romam transmiſſa.* Extant iſta etiam in ſingulari libello, cui titulus: *Simoniæ Curia Romana in Comitiis Noribergenſibus an. 1522. oratori Pontificio propoſita, Francofurti 1612.* Potiſſimum vero huc facit. *Was auf dem Reichstag zu Nürnberg, von wegen Päbſtlicher Heiligkeit an Kaiſerlicher Maieſtat Stathalter und Stade, Lutheriſcher Sache halben belanget, und darauf geantwort worden iſt, mit einer Vorrede Lutheri Wittenb. 1538. 4.* Adde SCHILTERVM *de Libert. Eccleſ. Germ. lib. VII. c. II. §. X. pag. 859.* GEORGI *Grauam. lib. II. cap. II. f. II.* qui non ſolum horum Grauaminum Hiſtoriam, ſed ipſa etiam Grauamina cum notis prolixis exhibet. COCHLAEVM *de Actis Lutheri pag. 85.* SECKENDORF *lib. I. p. 255.* GEORGIVS SPALATINVS Annal. ad a. 1522.

79) SLEIDANVS lib. IV. p. 87. *ad eundem modum queſti fuerant in conuentu Wormacia, & cum eadem capita Cæſari tunc exhibuiſſent, orabant vt authoritatem ſuam interponeret, neque vero tunc ad epiſcopos etiam hæc diſſimulauerant, a quibus cum nihil adhuc emendatum eſſet, pontificem implorabant, eo quod prolixe ac liberaliter, de ſua voluntate & ſtudio emendationis, per legatum ipſis pollicitus erat.*

80) SPALATINVS in vita pag. 23. *Wiewol er auch ſein Orator den Erwelten zu Aprut den Chiergatten in ſyn Instruction auf dem Reichstag zu Nürnberg anno dmni XVCXXIII. fry hat reden laſſen, das alle gebrechen und mangel in der Chriſtenheit aus Rom wie aus dem brunnen und haubt hergefloſſen, und frey bekant, das es guter Reformation bedürffe, wie denn ſolichs aus den gedruckten geſchichten desſelben Reichstags clerlich zu vernehmen.*

81) Patet hoc ex Inſtructione legato Papali data, apud COELESTINVM *Hiſt. Comitiorum Augustanorum f. 4. b. Scimus in hac ſancta ſede, aliquot iam annis, multa abominanda fuiſſe, abuſus in ſpiritualibus, exceſſus in mandatis & omnia denique in peruerſum mutata. Nec mirum, ſi ægritudo a capite in membra, a ſummis Pontificibus in alios inferiores Prælatos deſcenderit. Omnes nos (id eſt Prælati & Eccleſiaſtici) declinauimus, vnusquisque in vias ſuas, nec fuit iamdiu, qui faceret bonum, non fuit vsque ad vnum. Quam obrem neceſſe eſt, vt omnes demus gloriam*

Cæſaris nomine decretum publicatur, quod euangelium doceti debeat ſecundum interpretationes ab eccleſia receptas, conſtituantur homines idonei, qui concionibus adſint, atque errantes leniter admoneant, ſacerdotes, qui vel vxores ducant, vel ordinem ſuum deſerant, iuxta leges pontificias eſſe mulctandos. 82) Interea ſecuritas & pax vniuerſæ religioni vsque ad Chriſtianum, liberum & in Germania celebrandum concilium, tum a Cæſaris legato tam Imperii Statibus ſunt decreta, ex qua re mox proximis in locis Euangelio Chriſti portæ fuerunt apertæ. 83) Cum Saxoniæ quoque Electore eſſe agendum, decernebatur, vt Luthero mandet, ne quid vlterius ad Concilii vsque tempus publicaret, contra quod Saxoniæ Electoris legatus publice proteſtabatur. 84) Cæſar etiam ſingulatibus litteris Vallidoleti vt Oct. 1522. ſcriptis, Papam hortatur, vt Grauamina aboleat. 85)

§. XXII. Anno 1523. die Veneris S. Gallo Abbati ſacro. conuenerunt apud Iüterboccum Archiepiſcopi Magdeburgen. oppidum Fridericus III. Saxoniæ, Ioachimus Brandenburgicus Electores, Iohannes pater, & Io. Fridericus filius. Duces Saxoniæ, Henricus & Philippus Duces Brunſuicenſes & Lüneburgenſes & Wolſgangus Princeps Anhaltinus & Franciſcus, Epiſcopus Mindenſis, ſed & Chriſtiernus Rex Danorum. Eo venit etiam ad maritum Iſabella Regina. Caroli V. Cæſaris ſoror, comitata Regis Danorum ſorore, Marchionis Ioachimi Brandenburgii Electoris vxore, omnes Proteſtantes. 86) In menſe Iunio vero 1524. Ferdinandus cum Cardinale Saltzburgio, Cardin. Campegii, Wilielmo, & Ludouico Ducibus Bauat. & nonnullis aliis XV. Principes & legati conuentum habuerunt Ratisbonæ, conſpirantes contra Lutheri dogma. 87)

§. XXIII. Inter has turbas, Carolus contra Franciſcum I. in Hiſpania, Belgio atque Italia bellum continuabat. In Hiſpania quidem, Fontarabia poſt longam obſidionem a. 1524. a Cæſareanis capitur. 88) In Belgio vero Angli Belgis iuncti, a. 1523. in Picatdiam irrumpunt, Pariſienſes terrent, a quibus vndecim ſaltim aberant milliaribus. Dum autem Vendomius, Gallorum dux, nouis cum copiis Tremullio in auxilium proficiſceretur, Belgæ & Angli verentes, ne a duobus exercitibus intercluſi, fame periclitarentur, motis caſtris, in Belgium contendunt. 89) Maioris vero momenti erat bellum Italicum. Incunte ſiquidem anno 1523. Veneti a Cæſare de fœdere diu ſollicitati, relicto Franco, cum eodem, eius fratre Ferdinando, ac Franciſco Sfortis, Mediolanenſium Duce, fœdus faciunt, quo ſe ad Mediolanenſis Ducatus & Regni Neapolitani defenſionem obligant, cui poſtea Adrianus Papa, Henricus VIII. Rex Anglorum, Florentini, Senenſes, Lucenſes, ac Genuenſes acceſſerunt. 90) Interea Francorum Exercitus, qui in Prouincia Lugdunenſi conuenerat, per partes tranſire Alpes, & in Ducatum Mediolanenſem ſe dimittere incipiebat, ſparſa ſama, Regem cum ingentibus mox ſecuturum copiis, quod fortaſſe ſactum fuiſſet, niſi detecta Caroli, Comitis Monspenſerii, ac Borboniæ Ducis,

viam Deo & humiliemus animas noſtras ei, videatque vnus quisque noſtrum vnde ceciderit & ſe potius quilibet iudicet, quam a Deo in virga furoris ſui iudicari velit. Qua in re quod ad nos attinet, pollicemur, nos omnem operam adhibituros, vt primum curia hac, vnde forte omne hoc malum proceſſit, reformetur, vt ſicut inde corruptio in omnes inferiores emanauit: ita etiam ab eadem ſanitas & reformatio omnium emanet. Ad quod procurandum nos tanto arctius obligatos reputamus, quanto vniuerſum mundum huiusmodi reformationem auidius deſiderare videmus. Vide GEORGI *Grauam. lib. II. p. I. c. II. §. II. n. 3. ſqq.*

82) SLEIDANVS *lib. IV. pag. 88.* Hoc decretum cum multos male haberet, Lutherus pro ſua ſententia fuir interpretatus, prout idem tradit *p. 80.*

83) ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS Ann. Auguſtburg p. 1769. *deinde poſtquam Franciſcus Cheregatus Adriani VI. Papa Batauus ineretis ingenti & Sophiſta deprauati iudicii, pædagogi Caroli Cæſaris, purpuratus, legatus, religionis negotium magnificis promiſſis, Noriberga in Comitiis, ad quæ reipubl. noſtra legatus erat Chunradus Herwartus, tractaret, ac inter cætera Romanam ſedem a vertice ad calcem deformatam, & omnino reformandam eſſe per tapinoſim, imperitis, vt putabat, Germanis fuſſus fuiſſet, oblata illi ab Imperii Principibus C. inclita eius nationis grauamina ſunt, quæ ſi a Pontifice emendarentur, facile apud ſe reliquos errores tolli quoque poſſe, iidem adfirmarunt. Quod cambium cum purpuratus ille non acceptares, ſed potius variis technis veritatem ſupplantare conaretur, occaſionem inuoluntarie* [illegible] *præſtitit, vt ſecuritas & pax vniuerſa religionis, vsque ad Chriſtianum, liberum & in Germania celebrandum Concilium, tum a Cæſaris legato, tum Imperii Statibus ſint decreta, ex qua re mox plurimis in locis Euangelio Chriſti portæ apertæ ſunt, cumprimis vero id liberius tunc temporis, per noſtram hanc ciuitatem, ſuggeſta in templis conſcendere cœpit, plurimumque lucis Chriſtianæ libertatis, quæ hactenus humanis traditionibus captiuata erat, obtulit, licet ſcandalo pro more non caruerit.*

84) Ad hanc Proteſtationem reſpondebatur: *Mann laſſe ſie bleiben in ihren Werth, und werde es eingedenck ſeyn.* Extat iſta Proteſtatio apud LVNIGIVM *Contin. Spicil. Eccleſ. p. tit.* MVLLER *Hiſtorie Euangel. Stande Proteſtation lib. I. cap. I. pag. 8. Hiſtorie der Religions Beſchwerden p. I. p. 23.*

85) Extant iſtæ apud GOLDASTVM *Conſt. Tomo vno p. 447. Stat. & Reſcr. pag. 24.* GEORGI *Grauam. p. 358.*

86) SPALATINVS *ad a. 1523.*

87) SPALATINVS *ad a. 1524.*

88) Hanc Fontarabiæ oppugnationem deſcribit P. HEVTERVS *lib. VIII. c. XVI.* expugnationem *lib. IX. c. I.* HARAEVS *p. 559.* MARTYR *ep. DCCXCI. DCCXCIII.* GVICCIARDINVS *lib. XV. pag. 474.*

89) HEVTERVS *lib. VIII. c. XIX.* P. MARTYRIS *ep. DCCLXXXV.* FR. HARAEVS *p. 557.*

90) De hoc late HEVTERVS *lib. VIII. cap. XIX.* P. MARTYR *ep. DCCLXXX. icta ſunt hac lege fœdera, vt eorum quisque Cæſar & Venetus haberent octingentorum ad Italiæ defenſionem cataphractorum & leuis armaturæ quingentorum equitum. Peditum vero ſex millium, cum impedimentis exercitui ſat quadrantibus.* GVICCIARDINVS *lib. XV. p. 431.* BELCARIVS *lib. XVII. p. 525.*

19) HEV.

cis, Franciæ Coneſtabilis, a Rege defectio iter retardaſſet, 91) qui a Gallo irritatus, a Cæſare ſollicitatus, ad hunc defecerat. 92) Conuenerant interea in fines Comitatus Burgundiæ circiter duodecim millia peditum equitumque, Cæſaris Anglique pecunia in Germania conſcripta, ac Borbonio ad inuadendam Franciam attributa, collecta a Guilielmo ac Felice Fürſtenbergii Comitibus. Sed Rex Franciſcus, parte exercitus in Italiam, Duce Guilielmo Goufferio, Boniuetti Domino, Fontarabiæ occupatore, cum cæteris in Prouincia Lugdunenſi reſtitit. Germani, Borbonio in Italiam profecto, Duce ac pecunia deſtituti, pars ad ſua ſunt delapſi, pars ad Francica ſtipendia tranſiere. Goufferius Mediolanum profectus, a Proſpero Columna, cæterisque Cæſaris Ducibus ita eſt exceptus, vt re nulla memorabili geſta, ſed compluribus viris fortibus deſideratis, ac non contemnendo accepto detrimento, inglorius in Franciam rediret. 93) Poſtridie Idus Septembris obiit Papa Adrianus VI, toxico, vt conſtans erat fama, ſublatus, magno conſœderatorum Italiæ incommodo, quod præter Pontificiam auctoritatem, ab ea parte collatio pecuniæ fœderatis deperiiſſet. Succeſſit illi decimo nono Nouembris Iulius Medices, qui Clemens VII. nominari voluit. 94)

§. XXIV. Clemens VII. ad Comitia a Regimento Noribergæ a. 1523. exeunte cœpta, & menſe Aprili 1524. præſide Ferdinando finita, legatum ſuum mittit Laurentium Campegium. 95) Agebatur iisdem de bello Turcico, pace publica, & Grauaminibus Statuum contra Papam. 96) Mittebat eo Cæſar legatum ſuum, Ioannem Haunartum, Burggrauium Limbacenſem, qui edictum illud Wormatienſe violatum eſſe querebatur, & iubebat illud inpoſterum maximo ſtudio ſeruari. Tandem ad XVIII. diem Aprilis 1524. decretum fuit, vt de voluntate Cæſaris, pontifex in Germania primo quoque tempore liberum

91) HEVTERVS *lib. VIII. c. XVIII.*

92) Cauſſam defectionis P. HEVTERI c. l. verbis deſcribo: *In Carolum enim Mouſpenſerium, Regiæ ſtirpis adoleſcentem innuptum omniumque Franciæ Procerum formoſiſſimum, procaces oculos Ludouica Sabauda, Regis Franciſci mater, vidua ſalaciſſima, coniecerat, nuptiasque eius non obſcure appetiebat; in quas vt facilius conſentiret, apud Filium Regem effecerat, Franciæ Coneſtabilis crearetur, maiorum ei bonorum ſpem non ſimulate, confectis ſecum nuptiis, faciens. Sed cum eas, ducta Suſanna, Borbonii Duce, dedignari ac faſtidire ſe demonſtraſſet, concepto Ludouica contra eum odio, omnibus in rebus aduerſari, & apud filium Regem calumniari criminarique non deſiſtebat. Hinc Carolus Regi parum gratus, nec ad ſecretiora admittebatur conſilia, nec ullis ſe dignis amplius ornabatur honoribus, ſed in priuatarum rerum adminiſtratione relictus, rarius ſolito in aula conſpiciebatur. Cumque vxor eius Suſanna anno* CIϽ IϽ XXII. *nullis relictis liberis diem obiiſſet, denuo de nuptiis inter eum ac Ludouicam contrahendis agi eſt cœptum. Ille matrimonium cum effœta, ſterili fœmina contrahere plane recuſabat. Contemni ſe Ludouica aegerrime ferens, veteri reſumpta & in immenſum aucta indignatione, cum alio illum modo nocere non poſſet, litem in Senatu Regio qui Pariſiis eſt, mouet, de iure propinquitatis ac ſucceſſionis Ducatus Borbonii, in quem Ludouica, cauſſa matris Margaritæ Borboniæ ius repetebat. Cumque Carolus iniuriam ſibi a Ludouica fieri, perſuaſiſſet, Regemque matris partes tuentem, contra ſe ſimulato animo facere, Senatores Pariſienſes frigide ius ſibi adminiſtrare cenſeret; caſurum ſe cauſa iudicans, niſi vetulam Ludouicam vxorem duxiſſet, ingenti concepta erga Regem animi indignatione, ad Cæſarem, qui dudum ampliſſimas ei obtulerat conditiones, deficere, ac de Regis matrisque eius iniuria vindicare ſe conſtituit. Innotuerat enim Cæſari animi eius aegritudo ab eo tempore, cum primum eum innuptum adoleſcentem laſciua Ludouica maritum ambierat; ortamque ac ſenſim auctam ſimultatem, quod Suſannam Ludouicæ prætuliſſet, Cæſar ſciebat. Certior igitur factus nunc alteram acceſſiſſe contumeliam, clam eius animum per certos homines tentat, ac tandem ſecretiſſime miſſo in Borboniam Adriano Crouiaco, Beauraini Domino, primo Reuſſii Comite, certis conditionibus ſororem Leonoram, viduam Emanuelis, Portugalliæ Regis ei, inito fœdere, deſpondet.* Idem latius deſcribit, qua ratione iſte e Gallia ſe ſubduxerit. GALEATIVS CAPELLA *Hiſt. B. Mediolan. lib. III. ineunte.* GVICCIARDINVS *lib. XV. pag.* 437. P. MARTYR ep. DCCLXXXIII. *ex Gallia fertur, Borbonii Ducem, Galliarum Magnum Coneſtabilem & e Proceribus primarium, male pacato in Regem ſuum animo viuere. Ad eum concitandum dominus de Beuree Cæſaris a cubiculo vir nobilis, miſſus eſt*, & *ep. DCCLXXXV.* THVANVS *lib. I. p.* 16. BELCARIVS *lib. XVII. p.* 530. MARILLAC *Hiſt. de Bourbon.* IOVIVS *in vita Borbonii p.* 437. VARILLAS *Hiſt. de François I. lib. IV. p.* 247. REISNER *f.* 33. Le P. DANIEL *Tom. III. p.* 123.

93) HEVTERVS *lib. VIII. c. XVIII.* GVICCIARDINVS etiam *lib. XV. p.* 437. conſilia detegit, dicens: *ipſorum conſilia eo fundamento nitebantur, quod Franciſcus rex ipſemet ad bellum proficiſci ſtatuiſſet: qua in ſententia vt permaneret, Angliæ rex ſe eo anno Galliam non infeſtaturum ei artificioſe ſpem fecerat: Borbonius quam primum rex Alpes ſuperaſſet, cum duodecim peditum millibus, qui Cæſaris & Angliæ regis ære occultiſſime colligebantur, in Burgundiam irrumpere conſtituerat, nec ob regis abſentiæ occaſionem, & ſuam in tota Gallia gratiam, quin maximum progreſſum eſſet habiturus, dubitabat. Ex iis quæ occuparentur, Prouinciam ſibi, Comitis Prouinciæ appellatione, in regis nomen commutato, retineret: cuius dominatum, iure ab Andegauenſis repetito ſibi arrogabat: reliqua omnia Angliæ regi cederent.*

94) Verba ſunt P. HEVTERI *lib. VIII. cap. XVIII.* Idem dicit GVICCIARDINVS *lib. XV. p.* 441. MORINGVS *c. XXIV.* IOVIVS *cap. XVI.* BELCARIVS *lib. XVII. p.* 536. 538. SLEIDANVS *lib. IV. p.* 92. P. MARTYR *ep. DCCLXXXVIII. DCCXCII.* HARAEVS *p.* 559. SECKENDORF *lib. I. pag.* 287. Vitam ipſius ſcripſere GERARDVS MORINGVS, PAVLVS IOVIVS, GEORGIVS SPALATINVS, aliique, quos cum aliis opuſculis ipſum concernentibus, eiusdem epiſtolis in Analectis Hiſtoricis congeſſit CASPAR BVRMANNVS vna cum eruditis obſeruationibus. IOVIVS cap. XXXIV. *Facit huc etiam Cornelii Aurelii Apocalypſis & viſio Mirabilis, ſuper Miſerabili Statu Matris Eccleſiæ, & de Summa Spe eius reparandæ ex inopinata promotione Hadriani VI.*

95) SLEIDANVS *lib. IV. p.* 93. qui etiam p. 95. orationem Campegii ad Imperii Ordines habitam, recenſet. Qua ratione Campegius fuerit exceptus, docet MVLLER *Staats-Cabinet Tom. VIII. cap. VII.*

96) Patet hoc ex Cæſaris Reſcripto ad Comites Mansfeldicos in cauſa Lutherana & Turcica quod apud GOLDASTVM *Tom. II. Conſtit. p.* 152. reperitur, in quo illos ad noua Comitia Noribergenſia

liberum concilium indicat, loco idoneo, vt ad Nouembris diem XI. Spiræ conueniant Ordines, deliberaturi, quod ſequi oporteat, interea, dum concilii fiat initium: vt principes, in ſua quisque prouincia deligant viros doctos atque bonos, qui ex Lutheri & aliorum libris colligant ea, de quibus putabunt poſſe diſputari, quæ principibus exhibeant in proximo conuentu, quo facilior ſit progreſſio, cum ad concilium erit deuentum: ad hæc, vt interuentu magiſtratus ac diligentia pure doceatur Euangelium & modeſte, iuxta ſenſum & interpretationem ſcriptorum, quos eccleſia comprobauit: item, ne qui poſthac libelli & picturæ contumelioſæ prodeant: denique, vt ea, de quibus aulam Romanam & eccleſiaſticum ordinem incuſarunt Principes, proximo Conuentu Spiræ notione facta, definiantur. 97) Sed id mutatum fuit, & Cæſar, vbi cognouit, datis ab Hiſpania litteris, ad Ordines Imperii Idibus Iulii, grauiter eos incuſat ob factum decretum, iubet potius, vt pareant edicto Wormatienſi, niſi pœnam ſubire velint, & actionem omnem religionis differant, dum & ſummi Pontificis, & ſuo etiam iuſſu concilium habeatur, qui ſint ipſorum ſupremi magiſtratus. Cæſar enim Gallico bello diſtentus, dabat operam, vt pontificem ſibi quacunque ratione demereretur. 98) A conuentu vero Noribergico, Campegii inſtinctu, Ferdinandus, Archidux Salisburgenſis, Bauari frater, Tridentinus, Ratisbonenſis Epiſcopus, item Bambergici, Spirenſis, Argentinenſis, Auguſtanus, Conſtantienſis, Baſilienſis, Friſingenſis, Paſſauienſis, Brixinenſis epiſcoporum legati, Ratisbonæ conueniunt, & Iulii die ſexto decernunt, vt edictum Wormatienſe per ſuos fines atque ditiones ſeruetur. 99)

§. XXV. Circa eadem tempora, menſe Nouembri 1524. cœperunt in Sueuia a dominis ſuis diſſidere homines ruſticani, propter onera, quibus grauari ſe nimium querebantur: idem & alii deinde vicini faciebant. Et licet Imperii Regimentum, quod tum erat Eslingæ, miſſis legatis, controuerſias aliquot ſedaret, hic æſtus tamen non conquieuit. 100) Vere primo anni 1525. per Sueuiam atque vicinam Germaniæ partem, quæ eſt ad Danubium, altera fuit exorta tempeſtas ordinis plebeii contra quosdam proceres eccleſiaſticos, iamque iureiurando ac fide data, in ſocietatem coibant obducta cauſa, quaſi & Euangelii doctrinam tueri, & ſeruitutem ab ſe profligere vellent. Magiſtratus quidem cognoſcere de querimoniis ipſorum, & quod iniquum eſſet, emendare ſe velle dicebant, verum illi perſeuerabant & augeſcebant indies, neque tamen in aciem prodibant, ſed certis diebus per occaſionem nuptiarum & id genus conuiuiorum ſubinde conueniebant. 1) Et hoc ipſo tempore euulgata XII. eorum poſtulata, quorum præcipua erant, vt ipſis liceret Eccleſiæ Miniſtros eligere, qui verbum Dei pure doceant, nullis admixtis

genſia inuitat, in quibus de Grauaminibus ſit agendum, his verbis: *ſimiliter onera ſeu incommoda Germanicæ Nationis a ſecularibus Principibus in hoc conuentu contra Romanam ſedem exaggerata, cæteraſque Politicorum aduerſus Eccleſiaſticas expoſtulationes adornatas atque exhibitas, attentione ſumma cognoſcendi & expendendi.* Adde litteras Cæſaris ad Papam apud GOLDASTVM *Tomo vno p.* 479. 500. GEORGII *Grauam. Germaniæ S. III.*

97) SLEIDANVS hæc plenius declarat *lib. IV. p.* 102. De Actis in his Comitiis ex Archiuo Vinarienſi agit SECKENDORF *lib. I. p.* 287. Grauamina in his Comitiis a Ciuitatibus & Nobilitate Franconica exhibita, reperiuntur apud GOLDASTVM *Polit. Reichshændeln p. XXV. p.* 978. Receſſus extat in Corpore *p.* 201.

98) Plenius SLEIDANVS *lib. IV. p.* 106. *Cæſar datis ab Hiſpania litteris ad ordines Imperii idibus Iulii grauiter eos incuſat ob factum decretum.* Extat Edictum Cæſaris apud CYPRIANI *Tom. III. p.* 303. P. HEVTERVS lib. IX. cap. I. *huius anni* (1524.) *æſtate Germani, Cæſare in Hiſpaniis agente, primum Norimbergæ, deinde Ratiſponæ conuentus egerant, tertiumque Spiræ menſe Nouembri indixerant. Sed acceptis a Cæſare ex Hiſpania literis, conuentus Spiranus omittitur, Norimbergici vero ac Ratiſponenſis pro parte decreta abolentur, quod diſertis Cæſar verbis iuberet, decreta conuentus Wormatiani, in quo Lutherus eiusque doctrina communi Principum Germaniæ ſententia erat condemnata, reiectaque, niſi ſuam promereri indignationem mallent, obſeruarentur; confirmans tamen ac rata habens, quæ frater Ferdinandus in conuentu Ratiſponenſi propoſuerat, & e Principum ſententia decreuerat.*

99) SLEIDANVS *p.* 104. SECKENDORF *lib. I. p.* 292. Extat mandatum Ferdinandi in Ducatu VVurtenbergenſi emiſſum in GOLDASTI *Reichshandlungen p.* 111. *Reichs-Satzungen p. II. p.* 220. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. I. §. VIII.* Extat apud LVNIGIVM *p. Gen. Contin. p.* 454.

100) SLEIDANVS lib. IV. p. 107. dicit: *menſe Nouembri cœperunt a ſuo domino, Comite Lupfio Sueuo, diſſidere homines ruſticani, propter onera, quibus grauari ſe nimium, querebantur.* Idem dicit PETRVS CRINITVS *de bello Ruſticano* ſtatim ſub initium: *anno ergo iam dicto, ineunte vere conuenerunt primum ad res poſtea geſtas tractandas, ſubditi Comitis a Lupfen in Hegauia, qui ſuis magiſtratibus conditiones quasdam contra quædam grauamina, ſuo arbitrio recipiendas confirmandasque obtulere, & tandem violentis poſtulationibus exigebant. Hac fama apud finitimos ſparſa & in Algauiam vsque prorepente, fortaſſis non ſine culpa quorundam iſthic agentium procerum magnatumque, multo plures eadem de re, pluribus ex locis frequenti concurſu contra Magiſtratus, nulla iuris vel integritatis, aut fidei ratione habita cœperunt inſurgere.* Idem confirmat HVBERTI THOMAE, Leodii *Hiſtoria belli ruſticani* ſub initium. PETRVS GNODALIVS vero procemio ruſticanorum tumultuum, exemplis demonſtrat, hunc tumultum minime ob Lutheri doctrinam, vt cauillabantur Pontificii, fuiſſe ſubortum, cum eiusmodi tumultus iam ante quam Lutheri doctrina fuiſſet audita, ob immodicas exactiones, collationes, impoſitiones, aliaque onera intolerabilia iamdum fuerint. Idem confirmat SECKENDORF *libro II. ineunte.* MART. CRVSIVS *in Ann. Sueuicis lib. X. p. III. f.* 583. addit: *concurſum ruſticorum prope Vlmam anno* 1524. *cœpiſſe, quia Abbas quidam ruſtico morienti, ex veteri ſeruitutis iure, iumentum vnum, aliis duos equos abſtulerat.*

1) SLEIDANVS *lib. IV. p.* 112.

2) De

mixtis hominum decretis: nolle ſe poſthac vllas dare decimas, præterquam frumenti, & has ipſas oportere diſtribui partim in eccleſiæ miniſtros, partim in homines egenos, partim in vſus publicos: ſe nolle eſſe amplius ſeruos, ſed per Chriſtum factos liberos, ſe quidem non recuſare magiſtratum a Deo conſtitutum, ſeruitutem tamen nolle ferre: ſyluas, feras, aues atque piſces publici iuris eſſe debere: de bonis ſuis ſe nolle plura præſtare quam ab initio pactum. 2) Lutherus equidem, licet hæc ipſorum poſtulata haut improbaſſe videretur, ipſos tamen, vt a violentis modis deſiſtant, publicis ſcriptis hortabatur. 3) Tandem vero ruſtici tripartito exercitu prodeunt in aciem, vnum agmen conſedit prope Biberacum, alterum in Algouia, tertium ad lacum Conſtantienſem. Et licet Senatus Imperii motus iſtos componere conaretur, omnia tamen fuerunt fruſtranea. 4) Hinc, dum Sueuici fœderis ſocii per legatos Vlmæ conueniſſent, qua ratione Vlrico Würtenbergico duci reſiſterent, deliberantes, 5) atque copias contra eum contraxiſſent, conſtituto duce Georgio Truchſeſio de Waldburg, Aprili menſe cohortes aliquot equitum & peditum Sueuici fœderis Vlma profectæ ad Elchingum monaſterium, quod eſt infra Vlmam ad Danubium, multos ruſticorum interficiunt, multos etiam intra vrbem captiuos adducunt. Deinde Georgius Truchſeſius, ruſticos ad Lippeoium oppidum duobus infra Vlmam milliaribus cædit. Inde illis, qui per agrum Vlmenſem, Algouiam & ad lacum Brigantinum confœderant, deditione receptis, recta contendit ad iſtos, qui, poſtquam Winsbergam cepiſſent, atque Comitem Helfenſteinium crudeliſſime occidiſſent, per agrum Würtenbergenſem late vagabantur, hos etiam, interfectis aliquot millibus, profligat, in captiuos grauiter animaduertit. Alterum ruſticorum agmen in Franconiam ibat, & incenſis illic circiter ducentis arcibus, nobilium ædificiis & monaſteriis, eoque amplius, Wirceburgum vrbem capiunt, & arcem obſident. Truchſeſius autem ex agro Würtenbergico ſuperueniens, ad Engelſtatum vicum eos concidit, & in fugam coniicit, poſt Wirceburgum recepit, arcem obſidione liberat, & multos capite plectit, adiutus a Ludouico, Principe Palatino, qui & ipſe aderat. Incendium hoc in vicinam quoque Lotharingiam ex Germania peruenit, ſed domiti ab Antonio huius regionis principe ruſtici, horumque ad XVIII. millia tribus conflictibus fuerunt cæſi. Ad Pfederſheimum quoque agri Wormatienſis oppidum, ruſtici per Palatinum Principem & Richardum Treuirenſem antiſtitem, fuerunt victi & magno numero occiſi. In Briſgoia vero ſeditio ſine cædibus fuit ſedata. 6) Sic igitur in ſuperiori Germania ſedatus fuit vna æſtate tumultus ruſticanus, cæſis ad minimum quinquaginta millibus. 7)

§. XXVI. Ex Sueuia & Franconia hic tumultus in Saxoniam, Thuringiam, potiſſimum irrepſit. Orta enim apud Saxones iſto tempore ſecta quædam inſpiratorum, ex quorum officina prodiit Storchius & Thomas Müntzerus. 8) Hic Stolberga Cheruſcus, primus

2) De his ruſticorum poſtulatis SLEIDANVS lib. V. p. 128.

3) Quid Lutherus de iisdem ſenſerit, latius exponit SECKENDORF lib. II. p. 6.

4) SLEIDANVS lib. IV. p. 113.

5) P. CRINITVS ſub initium: *ſic illis tandem in Algauia (vt dicere cœperam) in loco cui Alba nomen eſt, quod ego ab Alpibus eſſe ſuditum, ſiens eum illic altiſſima iuga montium, crediderim, tum prope Vlmam congregatis, eo ventum eſt, vt eius mali cauſa, præſertim eum eiusdem temporis occaſione, Illuſtris Princeps Huldericus Dux Wirtembergenſis, amiſſum Imperium Ducatus recuperare conaretur, nobiliſſimi Sueuici fœderis Heroes, Vlma conueniendi diem dixerint, vbi per eorum legatos, quo pacto iis rebus eſſet conſulendum, diligenter conſulebatur. Contraxerunt igitur & ipſi geminas non vulgari robore, tam pedeſtres quam equeſtres copias, omni commeatu inſtructas, præfecto his Imperatore generoſo & clariſſimo barone Georgio Erbtruchſes Walpurgenſi. Quæ cum aduerſus ſe product Dux Wirtenbergenſis ſentiret, ab incepto ſuo deſiſtere, dimiſſo exercitu rebus infectis, quanquam vnum aut alterum eius terra oppidulum inter Rotwilam & Stutgardiam tam occupauerat, coactus eſt.* HVBERTVS THOMAS, Leodius, P. GNODALIVS ſub initium, SLEIDANVS lib. IV. p. 113.

6) SLEIDANVS lib. IV. p. 113. *aderant huic ruſticorum Cædi Ludouicus, Princeps Palatinus, & archiepiſcopus Treuirenſis Richardus, quorum ille quidem magna vi conabatur furentem militem retinere: hic autem non ſolum probaſſe, verum etiam multos ipſe confodiſſe fertur.* PARRVS Hiſt. Palatina lib. VI. Sect. I. p. 246. *Ruſticorum partem tumultuantium indomitam ſeditionem ad Pfederſheimium, agri Wormatienſis oppidum, & alibi, Ludouicus ſeptemuir armata manu repreſſit.* Extant litteræ Ludouici, Electoris Palatini ad Melanchthonem de hoc tumultu apud CYPRIANI *Tom. II. p.* 345.

7) Sic belli hiſtoriam claudit SLEIDANVS *lib. IV. ſub finem.* P. HEVTERVS *lib. IX. c. III.* de hoc bello ſic loquitur: *huius anni æſtate bellum ruſticum in Sueuia primo ortum, ac per vniuerſam Germaniam inſtar contagioſæ luis ſerpens magna Nobilium ac ruſticorum clade eſt geſtum finitumque. Cecidere enim diuerſis locis, ductu variorum Principum, vltra centum quinquaginta millia ruſticorum.* CHYTRAEVS *lib. XI. p.* 285. Plenius hanc hiſtoriam ſcripſerunt, PETRVS CRINITVS de bello ruſticano, IO. ATROCIANVS *in Elegia de bello ruſtico,* HVBERTVS THOMAS, Leodius *in Seditionis ruſticanæ Hiſtoria,* qui in Tomo tertio FREHERI extant. In SCHARDII Tomo ſecundo reperitur PETRI GNODALII *Ruſticanorum Tumultuum in Germania Hiſtoria, libris quinque.* MARTINI RINCKHARDI *Monetarius ſeditioſus,* bellum hoc ligato ſermone vernaculo deſcripſit. REISNER *lib. III. f.* 51. CONR. VRSP. *Paral. f.* 383. Adde SPALATINI *Vitas* aliquot Electorum, qui Ruſticorum XII. Articulos exhibet, atque Monaſteria & arces ab ipſis deletas recenſet.

8) SLEIDANVS lib. III. pag. 72. *gliſcebat ad hoc tempus occulte ſecta quorundam, qui cum Deo ſibi colloquium eſſe, & mandatum habere ſe dicebant, vt impiis omnibus interfectis, nouum conſtituerent mundum, in quo pii ſolum & innocentes viuerent ac rerum potirentur. Hi ſuas opiniones clanculum diſſeminabant, in illa potiſſimum Saxoniæ parte, quæ eſt ad Salam flumen, eorumque ſententiam etiam laudabat Caroloſtadius, vt quidem Lutherus refert: cum*que

primus paſtor Euangelicus Zuiccauienſis, poſtquam diuerſis in locis euangelicam doctrinam propoſuiſſet, 9) Alſtedtum venit ad fines Thuringiæ, Palatinatus Saxonici oppidum, nunc ditionis Iſenacenſis. Huc vbi commigrauit ille, cœpit docere primum non ſolum aduerſus pontificem Romanum, ſed ipſum quoque Lutherum: vtriusque doctrinam eſſe vitioſam & impuram: pontificem nimium duris legibus atque vinculis alligaſſe hominum mentes: Lutherum ſoluiſſe quidem ea vincula, ſed in partem contrariam peccare, nimiumque indulgere, nec ea tradere, quæ ſint ſpiritus. Profitebatur de cruce & carnis mortificatione atque diſciplina, de ſomniis, atque hac ratione multos ſibi conciliabat. Quamdiu de ſomniis & id genus rebus aliis loqueretur, tolerauerat eum Saxoniæ Elector Fridericus, præſertim, cum Lutherus etiam per literas intercederet: verum, vbi ſeditioſe contra magiſtratum concionati cœpit, eiectus fuit e finibus, & menſes aliquot deliteſcens, Noribergam venit: illinc etiam paulo poſt extruſus, Mulhuſium ſeſe contulit, oppidum Thuringiæ, vbi docendi munus accepit: & quia ſenatui minus erat acceptus, effecit, vt tumultuante plebe, nouus ibi crearetur magiſtratus, quod initium erat turbæ. Poſthæc oppidani monachos eiiciunt, eorumque domicilium inuadunt: ex iis præcipuum ac longe ditiſſimum obuenit Muncero, qui iam non ſolum eccleſiaſten agebat, ſed ſenatorem etiam. Ex reuelationibus enim diuinis iudicandum eſſe dicebat, & ex Bibliis, deque rebus omnibus arbitratu ſuo pronuntiabat, & quidquid diceret, ſacroſanctum illis erat. Bonorum quoque communionem & humanitati cum primis eſſe conſentaneam docebat, vt & dignitate ſint omnes æquales, & conditione liberi, & promiſcue bonis omnibus vtantur. Quo factum eſt, vt vulgus ab operis atque labore deſiſteret, & qua quisque re careret, eam ab aliis, qui abundabant, etiam inuitis, acciperet. Hæc ille per menſes aliquot agitabat. Exorto vero per Sueuiam atque Franconiam tumultu, cœpit & ipſe manus admouere, iamque tempus idoneum adeſſe ducebat perficiendi negotii, & conflatis in æde Franciſcanorum machinis bellicis, maximam hominum multitudinem ex agris ad ſe perduxit, opinione prædæ ac melioris fortunæ. Socius erat ei conſiliorum omnium, quidam inſigni præditus audacia Phiſerus, Monachus olim Præmonſtratenſis, qui ſomniis nocturnisque ſpectris, plurimum tribuebat. Hic etiam primum facit impetum, vicinum agrum Isſeldium depopulatur, arces atque templa diripit, ex nobilitate multos profligat, multosque capit, poſt, domum reuertit cum magna præda. Quæ quidem res, quoniam feliciter accidit, magnam excitauit alacritatem in animis vulgi, præſertim cum iam vicini quoque ſe commouerent, & Mansfeldicum agrum inuaderent. Itaque Müntzerus, quod omnes vbique iam defeciſſe crederet, Mulhuſio profectus cum trecentis, coniungit ſe Francohuſanis. 10) Ad hoc ipſum tempus mortem obiit Fridericus Elector, non relictis liberis legitimis: nam in cœlibatu vixerat, & ſucceſſorem habuit Ioannem, fratrem Germanum. 11) Ritus Exequiarum ex conſilio Lutheri & Melanchthonis Wittebergæ celebratus eſt, omiſſis omnibus, quæ ad veterem ſuperſtitionem pertinebant. 12) Interim vndecim millia ruſticorum ex pagis eiusdem Erfurtenſem Ciuitatem ingrediuntur, templa & Clerum ſpoliant, verum accepta ſtrage ad Francohuſas ligatis in farcinum ſpoliis, ad ſua fuerunt reuerſi. 13) Dum hæc geruntur, Albertus Comes Mansfeldus, celeriter collectis aliquot turmis equitum, & impetu in illos facto, ad ducentos interficit. Ea re perterrefacti, neque longius progreſſi, Francohuſium fuga

que victus auctoritate Lutheri non potuit, quod vellet, Wittembergæ perficere, deſerta demum ſtatione tranſiit ad illos. Ex hoc hominum genere atque officina prodiit Thomas Muncerus, quo quidem authore, per Turingiam & Franconiam poſt nata eſt popularis in magiſtratum ſeditio. Extat de iisdem ſcriptum Lutheri contra cœleſtes prophetas & Caroloſtadium *Tomo III. Altenburg. f.* 40. *ſqq.* SECKENDORF *lib. II. p.* 3. & 27.

9) G. FABRICIVS Origg. Saxon. lib. VII. p. 265. *Thomas Muncerus natus erat Stolbergi in Herciniis: cui a pueritia calliditas & contumacia inerat: ingenio prauo & turbulento, animo audace, moribus ad dolum & ſimulationem compoſitis. Is ſtudio Theologiæ ſeſe dederat, & honores conſecutus erat. Initiatus autem de more ad munus Eccleſiaſticum; primum docuit Brunſuigi in Saxonia, deinde Zuiccauiæ in Miſnia. Hic nactus aſſeclam, hominem impudentem & improbum, Storchium laniſicem; cœpit audacter nouas opiniones ſpargere, & eas audacius aſſerere: tum Storchium ipſum pro concione, multitudini commendare.*

10) SLEIDANVS *lib. V. ineunte.* FABRICIVS *p.* 866. De Muntzeri dogmatibus agit SECKENDORF *lib. I. p.* 304. Adde CYPRIANI *Hiſtor. Bericht Tom. VI. p.* 331. *ſqq.*

11) Verba ſunt SLEIDANI *lib V. pag.* 119. SECKENDORF *lib. II. pag.* 5. & præcipue *pag.* 33. SCHVRTZFLEISCH vita Friderici III. IVNCKER *p.* 63. P. LANGIVS *Chron. Citic. pag.* 880. poſtquam laudes illius plurimum prædicaſſet, addit: *Fridericus inſuper ille dux noſter, licet ſe propter regnum Dei minime caſtrauerit, vxorem tamen legitimam nunquam duxit, heredes forſan multiplicare cauens, opus hoc fratri ſuo germano Ioanni, thoro legitimo, committens.* Nothos igitur ipſum reliquiſſe Sebaſtianum & Fridericum a Ieſſen CHYTRAEVS docet *Hiſt. Saxon. p.* 415. & SECKENDORF *lib. I. p.* 68. Vide *Sachſiſche Merckwürdigkeiten p.* 445. Huius Electoris vitam ſingularibus libellis & diſſertationibus expoſuerunt IO. ROSINVS, PHIL. MELANCHTHON Oratione funebri HERMANNVS BECKER & VALENTINVS ERNESTVS LOESCHER, qui potiſſimum hunc Electorem contra recentes Pallauicini, Mainburgii, Varillaſii, aliorumque inſulſas calumnias defendit. De ipſius ſepultura KAPPENS *Nachleſe p. II. p.* 606.

12) SECKENDORF *lib. II. p.* 54. Extant iudicia ſuper his exequiis apud CYPRIANI *Tom. II. pag.* 325.

13) GVDENVS *Hiſt. Erfurt. lib. III. p.* 223.

Extat

fuga petunt, ibique commorati, maiores copias expectant, hæc res ſola impetum illorum tardauit, eaque mora interpoſita, vicini Principes equitatum conſcribunt ad mille quingentos, & peditatum non magnum. Hi erant, Saxoniæ princeps Elector Ioannes, eiusque patruelis Georgius, Heſſiæ Landgrauius Philippus, & Brunſuici Dux Henricus. Non longe a Francohuſio, conſederant ruſticani ad octo circiter millia in monte, & contractis curribus muniendi ſui cauſa, difficulter poterant adiri, ſed neque tormentis nec armis erant idonee inſtructi, & plerique omnes rei militaris imperiti. Quapropter etiam principes, miſeratione quadam impulſi, miſſis internunciis hortabantur, vt traditis modo ſeditionis authoribus, ab armis diſcederent, & ˈ npunitate propoſita, domum redirent. Muncerus autem de ſuo periculo ſollicitus, habi concione, ſuos hortatur, & dum in cœlo ſe præſentaret Iris, hoc ipſo, tanquam victo..æ certiſſimo ſigno abutebatur. Poſtquam igitur Philippus, Haſſiæ Landgrauius ſuos oratione concitaſſet, fit XV. Maii 1524. impetus in hoſtem, & tormentis res agitur. Vbi vero miſeri homines, velut attoniti, ac m ente capti, neque ſe defendebant, neque fuga ſalutem petebant, & carmen illud populare, *Veni Sancte Spiritus*, cantabant: plerique enim confiſi pollicitationibus Muntzeri cœleſtem opem expectabant. Emiſſis tormentis, cum iam in munitiones fieret impetus, ac multi paſſim interficerentur, ibi demum in fugam coniecti, Francohuſium petunt: alii quidem in diuerſam montis partem ſe recipiunt. Ceciderunt in conflictu quinquies mille, Francohuſium fuit captum. Profugerat in oppidum Muntzerus, inque domum, non procul a porta, ſeſe abdiderat: huc forte nobilis quidam diuertit: cuius famulus cum in ſuperiorem ædium partem aſcendiſſet, ſpectandi cauſa domicilii, reperit quempiam decumbentem in lecto, rogat qui ſit, an ex tumultu profugerit, an ſit e ſeditioſis vnus: inficiatur ille, ſeque iam pridem ait febricitare: forte iacebat ad lectum crumena, corripit eam alter, vt aliquid auferret prædæ: poſtquam aperuit, literas offendit, quibus Muncerum admonebat Albertus Mansfeldius, vt ab incepto deſiſteret: iis perlectis litteris rogat, num ad ipſum eæ datæ, neganti vim intentat: tum ille deprecatur, ſeque Muncerum eſſe fatetur: captus igitur, ad Georgium Saxoniæ principem, atque Landgrauium abducitur. Ab iis rogatus, quid ita miſeros homines in fraudem pertraxerit? nihil a ſe præter officium eſſe factum, & magiſtratus, qui doctrinam Euangelii non ferant, eiusmodi rationibus eſſe coërcendos, reſpondit. Poſtea deductus Heldrungam, graui de ipſo quæſtione habita, quid ſui fuiſſet propoſiti, & quos haberet ſocios coniurationis, ſtatebatur. Heldrunga profecti Mulhuſium principes, e ſeditioſis quamplurimos capite plectunt, & in his Phiferum. Huc etiam paullo poſt adducitur in caſtra Muncerus, qui tum in iis anguſtiis admodum fuit animo perturbato atque abiecto, neque ſuæ fidei rationem explicare poterat, vt in eo temporis articulo fieri ſolet, ſed Brunſuici dux Henricus voce illi præibat: moriturus autem adgnoſcebat delictum & errorem, idque palam profitebatur, & militum ſeptus corona, principes hortabatur ad maiorem clementiam erga miſeros homines, fore, vt nullum eiusmodi poſthac ſit ipſis extimeſcendum periculum, ſimul monebat, vt ſacræ ſcripturæ libros, qui ſunt ſcripti de regibus, diligenter euoluerent, eo confecto ſermone, gladio percutitur, & exempli cauſſa caput eius adfixum haſtæ, mediis in campis collocatur. 14)

§. XXVII. Nihilominus Carolus V. Franciſcum Sfortiam Ludouici filium per litteras in oppido Tordeſillas penultimo Octobris 1524. datas, de Mediolanenſi Ducatu inueſtit. 15) Menſe Septembri 1524. Borbonius, inuitus licet, ac Piſcarius, mediocri peditum equitumque coadunata manu, Galliam Narbonenſem inuadunt, Aquas Sextias recipiunt, locisque aliquot munitis expugnatis, ad Maſſiliam caſtra locant, quam productis maioribus tormentis oppugnare incipiunt. Sed adueniente magnis cum copiis Franciſco I. Rege, ſoluta obſidione, in Italiam eodem menſe citato gradu reuertuntur. 16) Iisdem cum copiis Alpes tranſcendens, Mediolanum capit; Ticinumque, quod Antonius Leua defendebat, obſidione premit. 17) Ineunte anno 1525. Pontifex cum Franciſco fœdus iniuit, Hiſpanos Lombardia exterminandi: adparatus igitur fiebat, ipſos etiam ex regno Neapolitano eiiciendi. 18) Poſtquam per bimeſtre ſpatium Franciſcus in obſidione Papienſi hæſiſſet, viribus attritis, die Februarii XXIV. anni CIↃ IↃ XXV. poſt mediam noctem,

Extat epiſtola Senatus Erfurtenſis ad Phil. Melanchthonem *c. l. p.* 343.

14) De ſingulis hiſce latius SLEIDANVS *lib. V. p.* 119. SECKENDORF *lib. II. p.* 11. FABRICIVS *lib. VII. p.* 866. *ſqq.* CHYTRAEVS *Saxonia p.* 286. THVANVS *lib. I. p.* 57.

15) Extant hæ litteræ apud du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 398.

16) Verba ſunt P. HEVTERI *lib. IX. cap. I.* P. MARTYR *ep. DCCCIII.* REISNER *f.* 34. BELCARIVS *lib. IV. p.* 544. GVICCIARDINVS *lib. XV. p.* 477. P. IOVIVS *vita Ferdinandi Dauali p.* 763. SLEIDANVS lib. IV. p. 107. *per hanc æſtatem, Carolus Borbonius Dux, Conneſtablius Galliæ, qui anno ſuperiori partim, ſua ſponte, partim a Cæſare ſollicitatus, defecerat, Marſiliam obſidet ſed fruſtra. Diſcedentem in Italiam, rex magna celeritate conſequutur, & per Inſubriam plerisque locis occupatis, ipſa etiam vrbe Mediolano capta, ſub hyemem obſidione cingit Papiam, ad Ticinum flumen oppidum.* Le P. DANIEL *Tom. III. p.* 155.

17) P. HEVTERVS *c. l.* Progreſſus Gallorum in Ducatu Mediolanenſi deſcribit GVICCIARDINVS *lib. XV. p.* 482. P. MARTYR *ep. DCCXCIV. DCCXCV. DCCCV.* Le P. DANIEL *Tom. III. p.* 163.

18) GVICCIARDINVS *lib. XV. pag.* 486. PAVD. de SANDOVAL *Hiſt. captiu. Franciſci I. §. IX.* REISNER *Hiſt. Frundsberg lib. III. pag.* 37.

noctem, ad Papiam, olim Ticinum, Carolus Lanoius, Carolus Borbonius, Ferdinandus Daualus, Alfonſus Vaſtius, Antonius Leua, Duces Cæſareani, coadunatis copiis, caſtra Regis Franciſci, quæ in ferarum iuxta vrbem ſepto communita habebat, inuadunt, commiſſoque variis locis cruento acrique prœlio, tandem fuſis fugatisque Francis, ampliſſimoque Francicæ nobilitatis equitatu diſſipato, memorabilem victoriam, capto Rege Franciſco, octodecim viris illuſtribus, multa nobilitate, ac militum multitudine ingenti in poteſtatem redacta, 19) cæſisque circiter decem virorum millibus, & inter hos viginti Proceribus, obtinuere. E Cæſarianis circiter octingenti ſunt deſiderati. 20) Franci ex vniuerſa Italia pulſi.

§. XXVIII. Cæſar in Hiſpania X. Martii Regis captiui ac Proregis Lanoii litteris de victoria certior factus, tanta moderati animi ſigna dedit, omnes vt ſummopere obſtupeſcerent. 21) Habito igitur conſilio, proponebantur Franciſco liberationis conditiones, quas tamen ipſe reiiciebat. 22) Prorex vero Lanoius captiuum Regem in Hiſpaniam, prout ipſe petebat, inſcio Borbonio & Marchione Peſcario, ſecum vehit, 23) Barcellonam adpellens. Iuſſus eſt duci in arcem oppidi Sciatiuici, in Regno Valentiæ: mox inde, exorante Lanoio, haud procul Vrbe Valentia, in viri nobilis domum, cui venatio inſignis adiacebat: 24) poſtremo in arcem Madritianam, in regno Caſtellæ, cuſtodiente eum veteri Præfecto Alarcone: nullaque ratione Rex obtinere potuit, in Cæſaris conſpectum admitteretur, quanquam ſummo cum honore & vt Regem decebat, haberetur. 25) Menſe Auguſto, Cæſar in Italiam mittit Lopem Vttardum, vt a ſummo Pontifice poteſtatem impetret ducendi in vxorem Eliſabetham, filiam natu maximam Emanuelis Portugalliæ

BELCARIVS *lib. XVIII. p.* 546. Extant capita fœderis apud SPALATINVM *ad a.* 1525. & litteræ Pontificis ad Cæſaris fratrem Ferdinandum, d. VI. Ianuarii 1525. quibus ipſi hoc fœdus ſignificat.

19) Verba ſunt P. HEVTERI *lib. IX. c. II.* Prœlium hoc deſcribit GVICCIARDINVS *lib. XV. p.* 514. qui etiam diem hoc modo definit: *ea nocte, qua XXV. Februarii diem, qui ex Chriſtianorum ritu Matthia Apoſtolo ſacer eſt, & idem Cæſaris natalis dies erat, præceſſit.* Idem p. 515. *media nocte omnes milites ducum iuſſu, vt a Gallis internoſcerentur albis tunicis ſupra arma induti.* Idem confirmat REISNER *Hiſt. Frundsberg lib. III. f.* 41. qui etiam hanc rationem addit, vt terrorem facerent Gallis: *damit der Hauff darauf der Harniſch ſcheinet, bey Nacht deſto græſſer und ſchræcklicher wert anzuſehen.* Hic etiam prœlium illud varie deſcribit. Singularia ſunt, quæ de hoc prœlio narrat SLEIDANVS *lib. IV. pag.* 112. Le P. DANIEL *Tom. III. p.* 171. In SCHARDII *Tomo III. pag.* 607. extat *Papienſis obſidionis, & eorum, quæ in ea accidere, hiſtorica narratio* ab HADRIANO BARLANDO deſcripta. BELCARIVS *lib. XVIII. p.* 553. qui hanc pugnam Mirabellanam vocat. GALEATIVS CAPELLA *lib. IV. fin.* P. MARTYR *ep. DCCCX.* Cauſſam cladis ipſe Franciſcus talem protulit: *ſe deceptum ab Heluetiis, qui non modo ſuam, ſed omnium etiam opinionem turpiſſime feſelliſſent, & auare ab Italis fraudatum, qui in recenſendis cohortibus falſum militum numerum referre eſſent ſoliti: deſertum demum nimis propere a tertio equitum agmine ſemel inclinatam aciem vlla arte bellica virtutis vlloque præſentis animi conatu reparare nequiſſe* apud IOVIVM *pag.* 851. De anno prœlii Chronoſtichon eſt GEORGII SABINI

regIa sVCCVMbVnt pVgnaCIs LILIa gaLLI
aliudque:
arMa aqVILæ VInCVnt LILIa CeLſa trVCIs.

20) De occiſorum in hoc prœlio numero variant Scriptores. Hæc verbis HEVTERI ſcribo REISNER *lib. III. f.* 45. occiſa dicit viginti hominum millia & fere totidem capta. GVICCIARDINVS lib. XV. ſub finem: *conſtans opinio fuit, eo in prælio, partim cæſos, partim in Ticino ſubmerſos, ſupra octo millia hominum ex Gallico exercitu & circiter viginti ex præcipuis Galliæ principibus interiiſſe.* P. MARTYR ep. DCCCXII. *duarum horarum ſpatio ſcribit Prorex ipſe ad Cæſarem, cuius ego literas legi, millia hoſtium quinque & viginti fuiſſe trucidata. Impuliſſe calamum plerique arbitrantur, obruta vero in alueo Ticini fugientium corporum quinque millia.* HARAEVS *ad a.* 1529. P. IOVIVS *lib. XXII. p.* 23. Latius vero Idem hoc prœlium deſcribit in vita Ferdinandi Dauali *libro VI.* FRANCISCVS BELCARIVS *in Comment. rer. Gall. lib. XVIII. ad a.* 1524. FRANCISCVS BELLEFOREST *in Ann. Franciæ lib. VI. c. XXXVI.* ARN. FERRONVS *in Hiſt. Franciſci I.* Diſcurſus de hoc bello apud GOLDASTVM *pag. XI. der Reichshandel pag.* 284. CHYTRAEVS *lib. XI. pag.* 284. ADAM REISNER *lib. III.* THVANVS *lib. I. ad a.* 1525. Le P. DANIEL *Tom. III. p.* 172. Haut ita pridem prodiit *Hiſtoria captiuitatis Franciſci I. authoribus* PRVDENTIO de SANDOVAL & LVDOVICO de CABRERA de Cordua ex hiſpanico in latinum ſermonem translata, *Mediolani* 1715. 8. qua omne negotium prolixius exponitur. Adgnoſcit autem hæc translatio ADAMVM EBERTVM auctorem, Iuris apud Viadrinos doctorem. Communis eſt traditio, ſemper ſeptimum Gallorum regem factum fuiſſe captiuum, cuius tamen fallitatem in Obſeruatione XII. Tomi V. Obſeruationum Halenſium demonſtraui.

21) HEVTERVS *lib. IX. c. II.* BELCARIVS *lib. XVIII. p.* 557.

22) GVICCIARDINVS *lib. XVI. p.* 537. hæc conſilia plenius deſcribit, & BELCARIVS *lib. XVIII. p.* 557. quorum ſummam exhibet HEVTERVS, dicens: *tres præcipuæ proponebantur ſententiæ. Prima ſuadebat, Regem perpetuo, ſed honeſto, carcere adſeruaret. Altera dimitteret, datis legibus quæ ad perpetuam ſtabiliendam amicitiam, componendumque Reipublicæ ſtatum, facere poſſunt. Tertia, quam maximo poſſet emolumento ac commodo Regem in libertatem reſtitueret. Prima fuit reiecta. Secundam, cuius auctor erat Oſmenſis Antiſtes, Cæſari a conſcientia ſecretis, nonnulli ſunt amplexi, alii reiecere. Tertiam, cuius auctor fuit Fridericus Toletanus, Albæ Dux, ingenti Procerum, Ducumque aſſenſu Cæſar eſt amplexus.* De his conſiliis etiam plenius agitur in Hiſtoria captiuitatis Franciſci *lib. II. p.* 101. vbi p. 108. oblatæ Regi conditiones recenſentur. Hiſtoria vero Captiu. *lib. II. §. XII. ſqq.* prætenſiones Cæſaris in Burgundiam examinat.

23) HEVTERVS *c. l.* Hiſt. captiu. *lib. II. §. X.* GVICCIARDINVS *lib. XVI. pag.* 559. IOVIVS *vita Ferdinandi Dauali lib. VII. p.* 863.

24 P. HEVTERVS *c. l.* Hiſt. Captiu. *cit. loc.* GVICCIARDINVS *p.* 560.

25) HEVTERVS, GVICCIARDINVS *cit. loc. Quare Cæſar prorege & Monmorentio audito, Gallia*

Google

lis Regis, annum ætatis vigeſimum ſecundum agentem: miſitque per eundem Lopem concluſo cum Pontifice fœdere, 26) Franciſco Sfortiæ certis legibus numeratisque 600. Ducatorum millibus, ob ingentes ſumptus, in recuperando Ducatu Mediolanenſi impenſos diploma, in Palatio Cæſareo d. 27. Iulii 1525. datum, quo eum Mediolani Ducem renuntiat, dum e contrario dictus Dux Cæſari, eiusdemque Succeſſoribus cederet, quidquid Iuris vel Actionis haberet, vel prætenderet habere in Ducatu Barenſi, cæterisque in Regno Neapolitano ſitis. 27) Detecta autem eiusdem coniuratione cum Venetis & Pontifice, conciliante Hieronymo Morono, qua Cæſarem ex Italia plane eiicere conabantur, Mediolanum cum maxima ditionis parte occupat, Sfortiamque in arce obſeſſum circumuallat. Cremonenſem quoque arcem obſideri curat, vniuerſam Inſubriam in Cæſaris poteſtatem recidiſſe adſerens, quod cliens Sfortia contra Maieſtatem patroni Cæſaris coniuraſſet. 28) Anglorum etiam Rex Henricus Cæſaris creſcentem potentiam habens ſuſpectam, XXX. Auguſti 1525. cum Ludouica Sabauda, Franciſci matre, fœdus pangit. 29) Die XI. Auguſti an. 1525. Toledi induciæ trium menſium fuerunt concluſæ inter Carolum V. Franciſcum I. atque Henricum VIII. quibus durantibus, circa anni 1525. finem Rex Franciſcus deſiderio libertatis, ex animi ægritudine in tam periculoſum incidit morbum, 30) vt medici de ſalute deſperantes, Cæſari, conſulerent, eum (quod ſummo pere petebat) inuiſeret. Verebatur enim, ne Regiæ mortis auctor accuſaretur, ſi obſtinate vitata eius præſentia, in pertinaci propoſito perſtitiſſet. Perſuaſus Cæſar, Regem conſolandi cauſa adit, maturamque ei libertatem æquis conditionibus promittit. 31) Inſequenti a. 1526. Clemens VII. Papa per litteras prolixas pro Franciſco Sfortia intercedit. 32) Tres tunc in Senatu Imp. præcipuæ proponebantur ſententiæ. Prima ſuadebat, Regem perpetuo ſed honeſto carcere adſeruaret. Altera dimitteret, datis legibus, quæ ad perpetuam ſtabiliendam amicitiam componendumque Reipublicæ ſtatum facere poſſent. Tertia, quam maximo poſſet emolumento ac commodo Regem in libertatem reſtitueret. Prima fuit reiecta, Secundam, cuius auctor erat Oſimenſis Antiſtes, Cæſari a conſcientiæ ſecretis, nonnulli ſunt amplexi, alii reiecere. Tertiam, cuius Auctor fuit Fridericus Toletanus, Albæ Dux, ingenti Procerum, Ducumque conſenſu Cæſar eſt amplexus. 33) Tandem vero XIV. Ianuarii 1526. Franciſcus I, poſtquam coram notario & teſtibus in captiuitate clanculum fuiſſet proteſtatus, ſe quidquid agat, non niſi coactum agere, idemque nullius fore effectus, 34) cum Carolo tranſigit, his potiſſimum

liæ regem in Caſtellæ regnum, in Madrilii arcem locum valde a mari & Galliæ finibus remotum, vbi in eo honore & reuerentia, qua tanto principi debebatur, habitus, tamen diligenter & accurate, niſi quod interdum extra arcem mulæ inſidens prodeundi facultatem haberet, duci mandauit. Sub arce autem Madriliana nulla alia quam arx regia Madriti intelligitur. Sic enim Hiſt. Captiu. c. I. *vbi Mantuam Carpetanorum peruenit, arce Imperiali iuſſus hoſpitari, quam incoluit, donec libertate potitus.* BELCARIVS lib. XVIII. p. 562. *Rex in arcem Madritiam a mari Galliaque finibus longe diſtantem deductus, vnde quoties vellet, ſed mulæ inſidens, & cum inſtu præſidio exire poſſet: neque enim ad colloquium Cæſar, niſi prius cum ipſo conueniſſet, aut quin conueniret, nvu multum abeſſet, admittere volebat.* Sic & IOVIVS Vita Ferdinandi Dauali. *Madritum autem perueniens, ibi ſubſiſtere recrearcque ſeſe, & Cæſaris opperiri aduentum iubetur, quem longinquis intentum venationibus intra paucos dies eo perventurum eſſe confirmabant.* Inde COLMENAR *Delices de l' Eſpagne p.* 235. eandem arcem captiuitatis Franciſci I. locum facit. Tempus indicat P. MARTYR ep. DCCCXIII. dicens: *Gallum ergo in Matritenſem caueam die auguſti quarto decimo Aquila clauſit.*

26) De fœdere hoc inter pontificem & Florentinos, atque Cæſarem concluſo GVICCIARDINVS *lib. XVI. p.* 528. 555. 557. IOVIVS *p.* 858. BELCARIVS lib. XVIII. p. 556. *vt in fœdus, quod cum Lanoio icturus erat, Veneti reciperentur, mirandum in modum Clemens laborabat: verum illi pecuniam, quam poſcebat Lanoius, pendere recuſabant: tantum enim, quantum in bellum impendiſſent, & vt inpoſterum non milites ſed pecuniam conferret, depoſcebat; quod & a cæteris, qui Adriani fœdere comprehendebatur, exigebat. Quod ſe difficiles Veneti præbebant, Clementi ex vſu erat: ſi quidem Lanoio, ne res nouas illi molirentur, ſuſpicionem mouebat. Tandem omiſſis Venetis fœdus inter Clementem, ac Cæſarem Lanoio pro Cæſare, Ioanne Bartholomeo Gattinario cum mandato ampliſſimo pro Lanoio ſpondente, Romæ, Kalendis Aprilis ictum eſt.*

27) HEVTERVS *lib. IX. c. II.* GVICCIARDINVS *p.* 559. 561. Extat ipſa conuentio apud du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 434.

28) HEVTERVS *lib. IX. c. III.* GVICCIARDINVS *lib. XVI. p.* 566. 575. IOVIVS *pag.* 869. Hiſt. Captiu. *lib. II. §. XXIII. ſqq.* REISNER *f.* 54. BELCARIVS *lib. XVIII. p.* 564.

29) Extat illud in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p.* 102. du MONT *Tom. IV. p. I. p.* 434. BELCARIVS *lib. XVIII. p.* 560.

30) HEVTERVS *lib. IX. c. III.* GVICCIARDINVS *lib. XVI. p.* 571. qui addit: *quo cum Cæſar iturus eſſet, princeps ſcriba, iuriſque præfectus, quem Magnum Cancellarium vocant, id diſſuaſit, cum diceret, niſi eo animo ad eum iret, ſtatim & ſine pactione eum liberum eſſe vellet, ex ipſius dignitate non eſſe: & niſi id faceret eam humanitatem non regiam, ſed mercenariam fore: eiusque ſanandi deſiderium, non ab eius ſalutis amore, ſed a propriæ vtilitatis ſtudio ne videlicet eius morte fructu, quem ex victoria ſperabat, priuaretur, proficiſci.* Hiſt. Captiu. *lib. II. §. XVI.* IOVIVS *p.* 880.

31) In paroxyſmo ſæpius his verbis fuit vſus: *L' Imperadore hauerà il piacere di farmi morir nelle ſue prigioni ſenza vederlo.* LETI *Vita di Carlo V. p. I. lib. III. p.* 287.

32) HEVTERVS *lib. IX. c. IV.* GVICCIARDINVS *lib. XVI. pag.* 593. SLEIDANVS *lib. VI. pag.* 146.

33) Verba ſunt PONTI HEVTERI *lib. IX. c. II.* Adde PHIL. FRIDERICI HAHN *Memoriam Mercurini Gattinara §. V.*

34) Extat iſta Proteſtatio in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p.* 107. du MONT *Tom.*

mum conditionibus, vt Franciſcus Burgundiæ Ducatum atque Comitatum cum omnibus, quæ ab iis dependent, ſexta a die liberationis ſeptimana cedat: filios natu maiores duos, Franciſcum Delphinum, ac Henricum Aureliæ Ducem, aut huius nomine duodecim Proceres det obſides, vsque dum dictæ regiones fuerint reſtitutæ: Franciſcus renuntiet omni iuri ſuo in Regnum Neapolitanum, Siciliæ, Principatum Mediolanenſem, vrbem ditionemque Genuenſem & Aſtenſem; renuntiet æque fœderi Nouiodunenſi, aliiſque, quæ olim ſuper dictis prouinciis fuerint concluſa, iuri quoque ſuo, quod in Flandriæ quædam oppids, ſupremam etiam iurisdictionem in eundem atque Atrebatenſem Comitatum prætenderet. Rex Leonoram Cæſaris ſororem, natu maximam, viduam Emanuelis, Portugalliæ Regis in vxorem ducat, & cum ea dotis nomine ſemel ducenta millia aureorum liliorum accipat, cum annua penſione, quam cauſa mortis dicti Regis Emanuelis ei Luſitani ſoluant, itemque Comitatum Maſconenſem, Auxerræ, ac Barræ ad Sequanam, in quas ditiones liberi tantum eorum mares ſuccedant. Franciſcus Delphinus filius Regis natu maximus, Mariam dictæ Eleonoræ filiam in vxorem ducat. Rex Henrico Albretano, Carolo Geldriæ Duci, Vlrico Würtenbergico contra Cæſarem non ſit in auxiliis: Cæſarem ad petendam coronam Romanam claſſe adiuuet, Anglo ſummam quingentorum aureorum liliorum millium ſoluat, Carolum Borbonium, aliosque, qui cum Cæſare fecerant, reſtituat. Has pacis leges a Regni ſui Ordinibus approbari, ſacramento muniri, ſubſignari, ac ſigillorum appenſione confirmari curet, interpoſito vero iuramento Cæſari promittat, ſi dictis conditionibus ſtare non poſſit, in eius poteſtatem, vbicunque terrarum tum temporis fuerit, receptis obſidibus rediturum. 35) Deſponſata inde, Ileſcæ, inuito

licet

Tom. IV. p. I. p. 413. in qua, poſt longam præfationem de iniuriis Cæſaris aduerſus Carolum, dicitur: *parquoi ledit ſieur Roi ſe voiant en extreme neceſſité de ne pouvoir & recouvrer ſa liberté, & ſecourir ſon roiaume, qui a tel beſoin de ſa preſence, que chacun ſait, pour la debilitation de Madame ſa mere, qui eſt ſouvent malade, & de Meſſieurs ſes enfans en ſi bas âge, & état d'innocence, qu'ils ne peuvent aider l'un a l'autre; & tout enſemble ne ſauroient ſubvenir aux vrgentes afaires de ſon roiaume, pour lequel ledit Sieur deſire emploier ſa vie & propre perſonne, & auſſi meſſieurs ſes enfans, qui ſont, & doivent etre reputez les enfans de la choſe publique. Proteſte devant Dieu, & és preſences des deſſus nommez qu'il ne veut & n'entend faire aucune choſe contre l'honneur de Dieu, ni contre ſon honneur ni au preiudice & dommage de ſon roiaume. Et le traité qu'il lui faut ceiourdui ſigner au profit de l'Empereur, il l'a fait & fait pour eviter les maux & inconveniens, qui pourroient avenir à la Chretienté, & à ſon roiaume; & que c'eſt per force & contrainte, detention & longueur de priſon, & que tout ce qui eſt contenu en icelui ſera & demeurera nul & de nul effet; & eſt deliberé de garder & pourſuivre les droits de la couronne de France; & proteſte de nullité de tous pactes, conventions, tranſactions, renonciations, quitances, derogations, & ſermens, qu'on lui fera faire contre ſon honneur, & le bien de ſa Couronne ſoit au profit dudit ſieur Empereur, ou autre.*

35) HEVTERVS *c. l.* qui etiam pacis conditiones prolixe refert. SLEIDANVS *lib. VI. p. 146.* BELCARIVS *lib. XVIII. p. 569.* BRAVDTLACHT *Hiſt. Pacif. c. VI. p. 32.* Hiſt. Captiu. *lib. III. §. II. abſoluta igitur pacis pactio Mantuæ Carpetanorum decimo quarto Ianuarii anno milleſimo quingenteſimo vigeſimo ſexto inter Carolum V. & Franciſc. Valeſium Franciæ Regem perpetua quidem gratia concordia, ſed ipſa male adeo fida, vt potius cauſa quemadmodum vlteriora teſtabantur, cladium & deuaſtationis.* Sequuntur inde *§. III.* Pacis conditiones. Idem *§. IV. Poſtquam Capitulatio in ſcripturam redacta, Archi-Epiſcopus reſumpta veſte Eccleſiaſtica Miſſam cantandi ſe applicuit; ipſaque, vbi coram altari defunctus, manibusque Euangelium apertum exhibuit, acceſſit Rex Galliarum, per Corpus Chriſti paulo ante ad manducandum ibi præbitum & per Sancta Euangelia, quæ nunc manu tangeret, iurauit, ſe nunquam tota vita Pacificationem memoratam violaturum, nec alii fauturum, qui id peragere auderet. Prorex Neapolitanus, Hugo de Moncada, Ioannes Alemannus Secretarius, qui mandatis ad concludendam & iuramento confirmandam capitulationem instructi, ſimul ac Rex iuraſſet, & ipſi eodem modo iurauerunt. Iuriſiurandi religione ab vtraque parte interpoſita, Pro-Rex Neapolitanus Regem Franciæ promittere curauit, ſe, vt Regem Chriſtianiſſimum Principemque, quando quid pollicetur, decet, intra ſex menſes in Hiſpanicam captiuitatem rediturum, ſi quidem præſtare non valuiſſet, quod Pace prædicta conuentum. Alacri vultu & voce alta hæc futura Rex ſpopondit, quamuis male poſtmodum promiſſa coluerit.* Hæc promiſſa ſæpius a Franciſco fuerunt iterata, prout tradit Hiſtoria Captiu. *lib. III. p. 178.* Le P. DANIEL *Tom. III. pag. 208.* GVICCIARDINVS *lib. XVI. p. 594.* conſilia in Cæſaris ſenatu de Franciſci liberatione, atque Orationes Mercurii Gattinarii & Lanoii refert, tandem etiam pacis adducit conditiones. IOVIVS lib. VII. p. 881. *Lanoii Belgarumque omnium ipſius præſertim Piſcarii vna atque eadem erat ſententia, vt aliquid de grauioribus poſtulatis Franciſco remitteret, eumque ſibi fœdere ac amicitia conſociaret, vt totius Galliæ facultatibus ad euertendas Italiæ reſpublicas vteretur.* Idem p. 882. *Hæc vnus ante alios minime probabat Mercurius, Epiſtolarum Magiſter honeſta & ſalutaria prudenti conſilio ſemper afferre ſolitus. Is multo honeſtius ac ſpecioſius Cæſarem dignitati & commodis conſulturum oſtendit, ſi ſua prius quam aliena appeteret, vt æquum eſſet, recuperanda cenſeret. Burgundiam a Gallis fraude potius quam armis occupatam ante omnia bello aut pactione recipiendam videri: neque ante imprudenter Gallum Regem quem iure belli captum teneat, debere dimitti, quam totius Burgundiæ vrbes atque arces in poteſtatem redigantur: quibus ſemel receptis finitimam Galliam repentino belli metu perpetuo ſibi obnoxiam, & pacis legibus obtemperantem fore: ac ſi inani ac intempeſtiuo nouæ gloriæ nomine duceretur, Regeque in libertate reſtituto, ea omnia ex eius liberalitate ſe adepturum confideret, ſenſurum illico Gallicas fraudes: ipſumque Franciſcum modo Galliæ ſaluti amplitudinique proſpiciat, absque vlla violati iuriſiurandi verecundia defecturum.* Idem dicit HEVTERVS *lib. IX. c. V.* Pacis vero conditiones exhibet GVICCIARDINVS *lib. XVI. pag. 610.* REISNER *lib. III. f. 53.* RECVEIL *Tom. II. p. 112.* du MONT *Tom. IV. p. I. p. 399.* THVANVS *lib. I. p. 17.* HARAEVS *ad a. 1526.* BELLAIVS *lib. III. p. 84.*

36) ſal-

licet Borbonio, Franciſco, Cæſaris ſorore, Eleonora, relictisque duobus filiis obſidibus, e captiuitate fuit liberatus. 36) Has conditiones tanquam Cæſari pernicioſas, dum Gattinara, Cæſaris Cancellarius ſubſcribere nollet, potius Franciſcum aut plane libertati eſſe reſtituendum aut ſempiterna cuſtodia coercendum concludens, ipſe Cæſar ſubſcripſit. 37)

§. XXIX. Liberatus Franciſcus, inſtante licet per legatos Cæſare, Burgundiam tradere denegabat, in ſua non eſſe poteſtate dicens, de Regni Francici corpore membrum aliquod ſeparare, niſi Ordinum conſenſu ita decernatur, peramice petens, Cæſar traditionem Ducatus Burgundiæ in ſummam pecuniarum transmutet. 38) Hinc Epiſcopus Tarbenſis & Præſes Burdegalenſis, Franciſci I. Legati, in præſentia Legatorum Anglicorum, d. Iouis 21. Septembris an. 1521. Palentiæ Cæſari æquiualentis loco duo myriades Thalerorum Francicorum menſe Septembri offerebant, quæ tamen Cæſar recuſabat. 39) Quo Cæſar audito, non parum animo perturbatur, circumuentum ſe a Rege, cum non exigua exiſtimationis ſuæ læſione, videns. Decernit tamen, nil de traditione Burgundiæ immutare, ſed in eo pacis capite ſatisfaciendo obſtinate perſeuerare, imo potius pacem cum Venetis ac Pontifice facere, reſtituto Mediolani Sfortia, quam a Rege, qui paulo ante ſuus fuerat captiuus, periculi denuntiatione, cogi ad nouam iniquamque transactionem. Cæſar igitur, Borbonium, tradita ei Ducatus Mediolanenſis gubernatione, eo properare, Lanoium in Regnum Neapolitanum proficiſci, Hugonem Moncadam, maris præfectum, ad Pontificem tendere, claſſem vero Barcellonæ extemplo inſtrui iubet. 40) Qui-

bus

36) BELCARIVS lib. XVIII. p. 570. *omnes huiuſcemodi fœdus admirati ſunt: nec quisquam fuit, qui Regem ſuæ libertati reſtitutum maiore Burgundiæ ceſſurum exiſtimaret, paucis exceptis, nimirum fœderis ipſius authoribus; quos pecunia corruptos plerique ſuſpicati ſunt. Clamabat ac reclamabat in primis Gattinarius Cancellarius, & quamquam Cæſar iratus ſubebat, ſubſcribere tamen recuſauit, in rebus adeo Cæſari pernicioſis authoritate, quam Cæſar ipſe dederit, haud vſurus: cuius damnata pertinacia Cæſar ipſe ſubſcripſit, & Madritium ad confirmandam affinitatem, ineundamque cum Rege amplius amicitiam ſe contulit.*

37) SLEIDANVS *lib. VI. p. 146.* Hiſt. Captiu. *lib. III. §. V.* De conuentu Regum Illeſcæ facto: *tunc vero verbis de præſenti ſponſalibus peractis, Imperator arrepta Germana dextra, & Franciæ Rex Eleonora ſponſæ ſua ad proximum conclaue properârunt, vbi duæ horæ hilaritate epulisque præterierunt. Relictis Reginis vterque Regum Torreionum pernoctandi abiit, nolente Imperatore concubitum nouis coniugibus permittere, ante quam Franciſcus redux in patriam conuenta executus.* SLEIDANVS p. 147. *His conditionibus, cum fidem Cæſari dediſſet, liberatus, domum redis, & Hiſpaniæ finibus egrediens, filios duos, Franciſcum & Henricum, valde paruulos, obſides ſibi relinquit, vti conuenerat, & niſi pacta ſeruet, captiuum ſeſe denuo ſiſtere pollicetur.* GVICCIARDINVS *lib. XVI. exeunte.* Hiſt. Captiu. *p. 185.* BELCARIVS *lib. XVIII. p. 570.*

38) Hiſt. Captiu. *lib. IV. p. 197.* BELCARIVS *lib. XVIII. pag. 571.* MARTIN. BELLAIVS Comment. lib. III. p. 84. *Cæſar ſuos legatos Bayonam vna cum Rege abire iuſſit, vt pactionis conditiones regnum ingreſſus ſtatim confirmaret: quibus quum eo perueniſſet, reſpondit prius explorandum eſſe animum & ſententiam ſuorum ſubditorum Burgundiæ, quos nonniſi ipſorum voluntate alienare a ſe poſſet: ſe breui Ordinum totius Ducatus panegyrin haberi curaturum, vt eorum mentem intelligere poſſet.* Idem p. 85. *Cæſar vbi Regis reſponſum quod legatis Bayonnæ dederat, reſciuit, proregem Neapolitanum Carolum Lannoſium, Mingouallium ducem Traiettanum & Alarconem ad eum mittit, ſperans a ducatus Burgundiæ Ordinibus, quod cupiebat decretum iri: quod omnino aliter accidit. Conuictum ad illum veniunt, excipiuntur & tractantur magnificentiſſime, ſed paucis interpoſitis diebus rem parum gratam conſpiciunt: fœdus enim coram vident & audiunt præconio publico recitari initum inter papam Clementem, Regem, Anglum, Venetos, Heluetios & Florentinos, quod ſacrum fœdus adpellatum eſt: cuius hæ conditiones erant, vt Italia in libertatem exteris omnibus expulſis vindicaretur, Sfortia ducatum Mediolanenſem certis quibuſdam conditionibus reciperet: ſic tamen vt Cæſari, ſi liberet, ingrediendi illuc poteſtas fieret. Qua re illi vehementer perculſi ſunt, nec mirum: quum enim ducatus Burgundiæ poſſeſſionem ilico ſe adituros ſperarent (nam princeps Aurangius iam ad ius illud vſurpandum profectus fuerat, velut præfectus futurus eſſet,) vident ſibi fœdus ſuo Cæſari plane inimicum exhiberi. Quæ quum ita eſſe animaduerterent, venia petita in Hiſpaniam reuertuntur, Cæſari renuntiant, ſi redemptionis pretium pecunia numerata velit accipere, & liberos regios reddere, a Rege perſolutum iri, alias conditiones non accepturum.* HARAEVS *ad a. 1526.* Le v. DANIEL *p. 212.* GVICCIARDINVS *lib. XVII. ineunte* & *pag. 624.* vbi dicit, ipſum pro Burgundia XX. millia auri pondo daturum promiſiſſe.

39) Extant hæc oblata apud FRID. LEONHARD *T. II. p. 297.* & du MONT *Tom. IV. p. I. p. 496.*

40) HEVTERVS *lib. IX. c. V.* FRANCISCVS RYPAEVS quidem in *Hiatu Iacobo Caſſano obſtructo*, malam ideo Franciſci fidem oppugnat. Aſt, bonam ipſius fidem defendere conatur DAVID BLONDELLVS in præfatione Apologetica, putans Franciſcum hæc inter vincula promiſiſſe, nihil autem conſenſui tam contrarium eſſe, quam vim & metum, maxime cum Franciſcus in captiuitate de conditionum iniquitate ſæpius fuiſſet conqueſtus. Defendit enim etiam FRANCISCVS BELCARIVS rer. Gall. *lib. XVIII. p. 573.* Rationes vero Regis coniunxit GVICCIARDINVS *lib. XVII. p. 622.* dicens: *propterea quod & primo cum in Pitzighitonis arce eſſet, & poſt in Hiſpania in Madrilienſi arce, ſæpius Cæſari ipſius petitionum iniquitate perſpecta, ſe, ſi neceſſitate impulſus, legibus aut iniquis aut quas ſeruare in poteſtate ſua non eſſet cederet, non modo eas non ſeruaturum, verum etiam quod iniqua & quæ præſtare non poſſet promiſſa a ſe extorſiſſet, ſibi in eo iniuriam factam ducens, ſi quando occaſio daretur eam vlturum, eſſet atteſtatus: neque etiam id ſæpius reticuiſſe: quod ipſi per ſe ſcire poterant, & quod aliis quoque regnis commune eſſe cenſebat, nempe minime in Gallia regis poteſtate eſſe, abſque regni communium conſenſu ſe ad quidquam ex iis, quæ ad regni corpus ſpectarent alienandum obligare: Chriſtianorum vero leges, vt is, qui in bello captus eſſet in ſempiternis vinculis cuſtodiaque detineretur non permittere: quod ea ad nefariorum hominum pœnas, non autem ad eorum, qui fortunæ acerbitate afflicti eſſent ſupplicium, eſſet inuenta: quæ vi a captiuis promitterentur, nullam vim habere omnibus notum eſſe: cumque compoſitio irrita eſſet, nec fidem ſuam quæ ad eam confirmandam acceſſiſſet obſtructum eſſe. Iuſiurandum Remis, quum reges, tanta cum ceremonia & cœleſti oleo conſecrantur datum, quo ſe regni patrimonium*

bus rebus Francus intellectis, cum hactenus ſpe nouæ cum Cæſare transactionis fœderi Italico ſubſcribere diſtuliſſet, d. XXII. Maii 1526. Cognaci inter Pontificem Clementem VII. Franciſcum, Venetos ac Franciſcum Sfortiam fœdus de Sfortia reſtituendo, ac Regiis liberis e Cæſaris poteſtate extorquendis fuit concluſum, quod Fœdus Clementinum ſiue ſacrum fuit dictum. 41) Comprehenſus eodem etiam fuit Angliæ Rex, & vt eius eſſet Protector, magnis pollicitationibus inuitabatur, qui iam liberandi Regis Franciſci cauſa, cum matre eius Ludouica fœdus fecerat, conqueſtusque, Cæſarem victoria animo elatum ſe contemnere, filiamque olim illi deſponſatam, quæſita Luſitaniæ Regis ſorore, repudiare. 42) Hic etiam Henricus VIII, Rex Anglorum denuo cum Franciſco I. Hamptoncurti d. 8. Auguſti 1526. fœdus init de liberandis Franciſci filiis obſidibus. 43) Papa quoque Franciſcum a iuramento Madriti præſtito, abſoluebat. 44) Conditionibus, conſignatis, miſſisque a Pontifice Imp. litteris diffidationis, datis Romæ d. 23. Iunii 1526. in quibus multas contra Carolum criminationes congeſſit, quibus tamen ſingulari libello apologetico Carolus reſpondet, ad concilium Generale prouocans. 45) Pontificiæ & Venetorum copiæ, Duce Vrbinatium Principe, Mediolanum verſus tardius quam neceſſitas, atque inopia, qua Arx a Borbonio obſeſſa, premebatur, requirebat, mouent. Differt ſua auxilia Rex Francus, ſpe tranſigendi de liberis cum Cæſare. Interea Franciſcus Sfortia, commeatus inopia coactus, XXIV. Iulii cum Borbonio tranſigens, Arcem ei Mediolanenſem tradit; Laudemque Pompeii profectus, inde ad Confœderatorum caſtra Marinianum contendit. Fœderati tamen rerum omnium copia abundantes, contra Cæſarem rerum omnium inopia preſſum nihil inſigne geſſerunt. 46)

§. XXX. Exinde abolita per Hiſpaniam Pontificis auctoritate, 47) Cæſareani Pontificem a Confœderatis ſeparaturi, cum opera Procerum Colomnenſium inducias aliquot men-

non minnenrot ſpondent, antiquius eſſe: has ob cauſſas ſe ad Cæſaris inſolentiam cohibendam, non minus liberum quam paratum eſſe. Sic etiam in GOLDASTI *Polit. Imper.* repetuntur *p. 863.* Acta pro & contra conuentionem Madritianam & in Stat. ac Reſcriptis Imper. *Tom. I. p. 104.* HOTTOMANNVS *quæſt. illuſtr. VII.* STRAVCH *Diſſ. Exot. I. §. XI.* Adde IO. CHRISTIAN. SCHELLEN *diſſ. de Franciſco I. Gall. R. pacta cum Carolo V. Imp. ob redimendam captiuitatem inita, adſpernante, Lipſiæ 1697.* & potiſſimum GVNDLINGIVM *de efficientia Metus cap. II. §. XXIV.* L. a. de DANCKELMANN *de Pactis & Mandatis Principis captiui §. XXXIII.* qui Franciſcum omnino fidem fregiſſe, demonſtrat, atque dum promiſſa adimplere ipſi non licuiſſet, ad redeundum in Hiſpaniam fuiſſe obligatum, declarat. Sequitur IO. CHRISTOPHORVS BOEHRING, qui ex natura pactorum demonſtrat, Franciſcum I. Galliarum Regem ob Iusiurandum Carolo V. Imp. haud ſeruatum, periurum cenſeri debere, qui etiam ad argumenta Contrariorum reſpondet *Witteberga 1726. 4.*

41) SLEIDANVS lib. VI. p. 151. *Galliæ rex duobus filiolis, Franciſco & Henrico datis obſidibus, domum ex Hiſpania reuerſus, vt ante diximus, quas pactus erat pacis conditiones, iniquas eſſe dicebat, nec illis voluit teneri. Miſſis igitur vltro citroque legatis, pontifex & Veneti fœdus cum eo faciunt. Eius hæc erant capita, vt ad tutandam Italiæ quietem alatur exercitus, peditum millia triginta, grauis & leuis armaturæ circiter ſex equitum millia: claſſis etiam comparetur triremium duo de triginta cum nauibus onerariis: hoſte per Inſubriam & Italiam debellato, fiat impetus in regnum Neapolitanum, terra ſimul & mari: expugnatum maneat in Eccleſiæ Romanæ poteſtate, ſic tamen, vt Galliæ regi, qui ius in eo ſibi vindicet, aureorum millia LXXV. annua ſoluantur: familiæ Medicea dignitas in republica Florentina conſeruetur: Franciſco Sfortiæ, quem Cæſariani, circumſeſſum coëgerunt ad deditionem, Galliæ rex principatum Mediolanenſem permittit: eique tam ſua quam Heluetiorum auxilia, ſed & vxorem in Gallus regia ſtirpe natam pollicetur, ea lege tamen, vt ille aureorum millia quinquaginta quotannis ipſi dependat, & fratrem Maximilianum in Galliis capitium alat.* GVICCIARDINVS *lib. XVI. p. 583.* & potiſſimum *lib. XVII. pag. 637.* BELLAIVS *lib. III. p. 85.* BELCARIVS *lib. XVIII. p. 574.* CVTTRAEVS *lib. XI. pag. 295.* HARAEVS *ad a. 1526.* Extant Capitula fœderis apud REISNERVM *lib. IV. f. 58.* & in RECVEIL *Tom. II. pag. 124.* apud du MONT *Tom. II. p. I. p. 451.* Vid. etiam SECKENDORF *lib. II. p. 64.*

42) SLEIDANVS *lib. VI. p. 152.* HEVTERVS *lib. IX. c. II.* qui etiam addit: *Verum erat ante pugnam Papienſem Cæſarem nunquam Regi Henrico niſi propria manu exaratas mittere ſolitum litteras, cum hac ſubſcriptione, Tuus filius ac cognatus, Carolus: ſed poſt Papienſem victoriam, aliorum manu ſcriptas, ſubſcribebat Carolus. Quæ de Portugallicis adſerebat nuptiis, vera erant. Summopere enim eas Hiſpani expetebant, pecuniæ ſummam polliciti immenſam, ſi Regis Emanuelis duxiſſet filiam.* GVICCIARDINVS *lib. XVI. p. 553. lib. XVII. p. 640.* Separatum etiam fœdus inter Anglum & Gallum VIII. Auguſti 1526. fuit concluſum, quod extat in RECVEIL *Tom. II. p. 128. ſqq.*

43) Extat illud apud du MONT *Tom. IV. p. I. p. 458.* Confirmatio extat *p. 472. 476.*

44) De hoc Papam increpat Cæſar in litteris ſuis ad eundem datis, apud SLEIDANVM lib. VI. p. 153. *nam & Galliæ rex profitetur palam, quod abs te ſolicitatus, antequam ex Hiſpaniis domum rediret, nouum fœdus inierit, & indicio cognoui, te ſoluiſſe illum a iusiurandi vinculo, quo mihi tenetur: deinde bellum intuliſti prius, quam literæ, quibus illud denuncias, mihi eſſent redditæ, & eo ſpectaſti, quemadmodum non ſolum Italia tota me depelleres, verum etiam ab Imperii dignitate deiiceres.* Idem confirmat REISNER *lib. III. fin.*

45) Extant hæ litteræ de dato Romæ XXIII. Iunii 1526. apud REISNERVM *f. 72.* Earum etiam facit mentionem SLEIDANVS *lib. VI. p. 152.* vterque etiam Cæſaris exhibet reſponſionem. Apud GOLDASTVM *Conſtit. Tomo vno pag. 479.* & *Stat. Imp. p. 81.* reperitur Caroli reſcriptum aduerſus Clementis criminationes, Datum Granatæ XVII. Septembris 1526. quo ſimul ad Concilium Generale prouocat. Aliudque ad Senatum Cardinalium & Principes Germaniæ ſubſequitur. Plenius vero ſingula hæc ſcripta reperiuntur in POLITICIS IMPERIALIBVS *p. XXII.*

46) HEVTERVS *lib. IX. c. V.* GVICCIARDINVS *lib. XVII. p. 646. ſqq.* REISNER *f. 74.*

47) THVANVS lib. I. p. 17. *Cæſar, vt iniuriam, ſibi a Clemente illatam, vlciſceretur, nominis Pontificii autoritatem per omnem Hiſpaniam abolet, exemplo ab Hiſpanis ipſis poſteritati relicto, poſſe eccleſia-*

menſium cum eo pepigiſſent, ipſeque induciis temere fidens, militem omnem, quem in Latio habebat, dimiſiſſet. Pompeius Colomna Cardinalis, 48) ac Hugo Moncada claſſis Cæſareæ præfectus, clam collectis octingentis equitibus, ac tribus peditum millibus, ſummaque celeritate XX. Septembris a. 1526. Romam venientes, antequam Pontifex de eorum conſilio certior fieret, nemine reſiſtente, tribus portis in Vrbem irrupere, animo capiendi Pontificis, non diripiendæ Vrbis. Sed tyro recens conſcriptus cohibere manus non potuit. Summum enim templum Vaticanum, omniaque loca diripit, priuati minus violati. Pontifex ægerrime cum magna hominum multitudine in Molem Adriani elapſus, maiorum tormentorum exoneratione Cæſareanos propius accedere non ſinebat. Verum, quod ingreſſis vix in tres menſes commeatus ſufficeret, datis vltro citroque obſidibus, Moncada in Arcem ad Papam profectus, cum eo Cæſaris nomine inducias in quatuor menſes, acceptis obſidibus, pangit, ea lege: Pontifex copias ſtatim omnes ex Inſubria citra Padum abire iuberet, atque Andream Auriam, triremium ſuarum Præfectum, a claſſe Confœderatorum reuocaret; Cæſariani vero ſtatim copias ex vrbe agroque Romano in Regnum Neapolitanum abducentur. Exinde Confœderatorum res in Italia in peius ire cœpere, res vero Cæſaris quanquam ſumma pecuniæ inopia, exhauſta vniuerſa Inſubria, premeretur, melius tamen ſe habuere, dum Cæſar Pro-regem Lanoium cum claſſe in Italiam properare iuberet, Borbonius etiam cum Alfonſo Daualo, Vaſtii Marchione & Georgio Fronsbergio cum quatuordecim peditum, & quingentis equitum millibus laborantibus Cæſareanis in auxilium proficiſceretur. 49)

§. XXXI. Sub initium anni 1527. Papa, ſpe pacis cum Cæſare ineundæ plane abiecta, expedita re pecuniaria ac frumentaria, confœderatorum ſe copiis iungit: ad quos cum Francus Vaudemontii Comitem mediocribus cum copiis miſiſſet, regnum Neapolitanum inuadunt, multasque vrbes capiunt. Verum hic confœderatorum ardor, pontificis pro parte culpa cito refrixit. Eius enim negligentia commeatus ac pecunia exercitui ſtatim deficere cœpit, vt retrogredi neceſſum haberent. Impediebat & rei ſucceſſum, quod Francus non ea, quæ promiſerat auxilia, mitteret, Angliæ Regis coniunctio fœderi nominis auctoritatem, non auxilium dabat. 50) Deſperans igitur de confœderatorum rebus Papa, cum Lanoio Prorege, Cæſaris nomine in octo menſes inducias fecit, his legibus, vt pontifex pro ſtipendiis Cæſareanorum militum ſexaginta aureûm nummûm ſoluat, Cæſari ius regni Neapolitani, ac Pompeio Columnæ veterem dignitatem locumque reſtituat, capta loca reſtituantur. Pontifex igitur omnes copias dimittebat. 51) Aſt, cum pecunia a Papa promiſſa bimeſtre ſtipendium vix excederet, parui id milites præfectique facientes, agrum Bononienſem depopulabantur. 52) Interim Borbonius a Clemente VII. licet cum exercitu ſuo excommunicatus, 53) ab induciis abhorrens, atque ad Romam

cleſiaſticam diſciplinam citra nominis Pontificii auctoritatem conſeruari.

48) Singularia ſunt, quæ ADAM REISNER *Hiſt. Frundsberg. p. 80.* tradit: *die Fürſten von Columna ſind vor alters her Gbeliner und Keyſeriſch geweſen, und mit den Rumiſchen Bapſten, dieſe und allweg Guelphiſch und gut Frantzœſiſch waren, im Hader geſtanden, deſshalben viel Vnglücks erlitten. Bonifacius VIII. hat die Columneſer nach viel empfangener Gutthat aller irer Herrlichkeit beraubt, dat Creutz wieder ſie gepredigt, und aller, die ſie halfen verderben, von Peen und Schuldt entledigt, und mit ſolchen Strahl ir Land und Leut zerſtæret. Es haben auch die Columneſer zur Zeit Eugenii IV. unverſehens Rom uberfallen und dem Babſt groſen Schaden gethan, Dargegen haben ſich die Babſt und Vrſiner offt unterſtanden die Columneſer auszutilgen. Vnd ietzt iſt inſonderheit Pompeius de Columna, Cardinal verurſacht worden, daß er ein beſonder Buch hat laſſen ausgeben, mit ſolchen Titel: Acta Pompeii Cardinalis aduerſus Clementem VII. darinnen er dieſes Babſts bæſe Thaten an tag giebt, aber dat Buch iſt bald unterdruckt worden. Es iſt ein wunderbarlich Geſchicht, daß Gott durch ein ſolch klein Volck, die machtig ſtadt Rom dem Keyſer in die Hand gegeben, damit der angefangene Krieg und alles Blutvergieſſen geſtillt were worden, wenn nicht Hugo Moncada den Bapſt wieder ledig gelaſſen. Es iſt auch zuverwundern des Bapſt Verhartung, daß er über ſo vielfaltigen Anſuchen, ermahnen, Warnung und Guttliche Strafe dennoch auf ſeinen furnehmen ſo verharrlich blieben, und aller Ding ungetrachtet, nichts anders getrachtet, denn wie er ſein Furnemmen wieder den Keyſer mit Krieg und Gewalt verthaydingen, erhalten und ausführen macht.*

49) Hæc HEVTERVS *lib. IX. c. VI.* plenius exponit. GVICCIARDINVS lib. XVII. p. 704. *& itineribus omnibus occupatis, ac ne quis Romam huius motus nuncius perueniret diligentiſſime cauentes, copiis quas Ananiam miſerant, & aliis ſimul collectis, ita vt in vniuerſum circiter octingenti equites, & tria peditum millia, ſed omnes fere imparati eſſent, ſumma celeritate incedentes, & nemine Romæ quidquam de ipſorum aduentu ſuſpicante, nocte ante XX. Septembris diem Romam peruenerunt, ac tribus Vrbis portis repente occupatis, per Lateranenſem portam ingreſſi ſunt: erat autem cum illis non modo Aſcanius & Vgo Moncada (nam Suſſanus dux ante multos dies Marius mortem obierat, verum etiam Veſpaſianus, qui pacis autor fuerat, fidemque ſuam pro ſe & ceteris omnibus impoſuerat, & Pompeius Columna Cardinalis, ambitione & furore eo vsque abreptus, vt in violentam Pontificis necem conſpiraſſet, & inſuper, vt communis & conſtans opinio fuit, cardinalibus armis & vi ad ſe Pontificem creandum coactis, cruentis manibus, ac nefandis, ſacrilegisque facinoribus pontificatum occupare cogitaret.* IOVIVS *lib. XXIII. p. 25.* REISNER *lib. IV. f. 77.*

50) HEVTERVS *lib. IX. c. VII.*

51) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XVIII. p. 755.* REISNER *f. 96.* HARAEVS *ad an. 1527.*

52) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *p. 657.* REISNER *f. 103.*

53) THRASYBVLVS LEPTA vita Seinsheimii lib. III. p. 209. *Iterum cum a Germanis & Hiſpanis ſequente Anno, 6. Maii, duce Carolo Borbonio vrbs ipſa oppugnaretur, adeo ille (Clementi VII.) inani fiducia inflato non fuit curæ exercitus hoſtilis, vt ſub vrbis oppugnationem ipſe in ædem diui Petri deſcenderet,*

Romam inuadendam a Ferrariæ Duce, qui ipſi neceſſaria omnia pro exercitu clam miniſtrabat, inuitatus, fruſtra licet ad inducias prouocante Lanoio Prorege, 54) VI. Maii 1527. in conſpectu Romæ vrbis caſtra locat, poſteroque die ipſam oppugnationem adgreditur: dumque Germanos frigidius pugnam ineuntes animaturus, arrepta ſcala inter primos aſcendens, pugnam orditur, ſclopetorum globis per cerebrum ac femur adactis, mortuus concidit. 55) Cumque eo cadente, per duas horas veterani acriter pugnaſſent, tandem Germani & Hiſpani in ſuburbium, deinde in ipſam vrbem irrupêre, deſideratis cum Borbonio mille viris, interfectis vero tam in oppugnatione, quam irruptione, quatuor Romanorum millibus. 56) Diuina ac humana militum libidini ceſsêre: in omnem ſexum ætatemque omni libidinis, ſæuitiæ, calamitatis, ac cruciatus genere promiſcue ſæuitum, Cardinales ac Prælati ludibrio habiti. 57) Pontifex Clemens cum effugere potuiſſet, conſilii inopia, vt cum multis aliis circumueniretur, atque in arcem S. Angeli concluderetur, cauſa fuit, vbi per integrum obſeſſus menſem, 58) Cæſare pro Papa liberando preces in Hiſpania inſtituente, dum videri vellet, quaſi ſine ipſius iuſſu hæc fierent. Tandem cum Lanoio, qui Senis erat, & Aurantio, quem veterani Ducem, loco Borbonii ſalutarunt, Vaſtio, Moncada, atque Alarcone, qui Neapoli Romam aduolarunt, XXV. Iunii tranſigit, vt quadringenta millia aureûm nummûm perſoluat, cum tredecim Cardinalibus in arce S. Angeli cuſtodiatur, donec prima pecuniæ penſio ſit perſoluta, tum Neapolim aut Caietam proficiſcatur, expectaturus Cæſaris decretum. 59) Miles interim Cæſareus circiter

deret, ſpectaturus ſacrum; & nunciantes expugnationem primum rideret, donec hoſtes in ipſum templum irruerent, nimium certe fretus (ſcribit Paullus Iouius tum Pontifici Clemente præſens) Apoſtolico fulmine, quod nudius tertius in aduenientes iaculatus fuerat, in cuius execrationis diplomate hæc lecta ſunt verba: Excommunicauimus Carolum dictum Borbonii ducem & exercitum eius, partim ex Lutheranis, partim ex Maranis conſtantem. *Significabantur autem Lutheranorum nomine Germani, vt Hiſpani Maranorum.*

54) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *pag. 368.*

55) HEVTERVS *c. l.* BELCARIVS *lib. XIX. p. 504.* GVICCIARDINVS *p. 772.* REISNER *lib. VI. f. 110.* qui etiam ipſius exhibet epitaphium. Singulare eſt, quod refert HEVTERVS: *obuenit illi mortis genus, quod ſibi ipſi ante paucos menſes fuerat imprecatus. Cum enim Mediolanenſes miſeriis ſuis remedium precarentur, pollicetur ſe exercitum Vrbe educturum, ſi in ſtipendium triginta millia aureorum nummûm contuliſſent: quod quamquam exhauſtis difficillimum erat, facturos tamen ſe recipiunt, ſi non, vt alias ſæpe, fides falleretur. Tum Borbonius: ſi id (inquit) fecero, prima peto mihi pugna hoſtilis tormenti globus, vitam eripiat. Accepta pecunia, fidem Mediolanenſibus violauit, ac prima poſt id tempus pugna, quæ ad mœnia Romana fuit edita, tormenti hoſtilis globo traiectus occubuit.* Confirmat hoc GVICCIARDINVS *lib. XVII. p. 675.* NAVAERVS *ad a. 1527.* BELLAIVS *lib. III. p. 88.* Extat *Hiſtoire du Conneſtable de Bourbon, à la Haye 1696. 12.*

56) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *p. 772.* SECKENDORF *lib. II. p. 73.* late.

57) GVICCIARDINVS *lib. XVIII. pag. 774.* addens: *illud vero calamitatem & infamiam mirum in modum cumulauit, quod multi antiſtites a militibus ac præſertim Germanis; qui Rom. curiæ nominis odio, crudeles & inſolentes erant capti, vilibus iumentis, gradus ac dignitatis ſuæ inſignibus ornati per totam Vrbem per maximam contumeliam circumducebantur: multi crudeliſſime excruciati, aut in ipſis cruciatibus, aut non multum poſt, multa perſoluta, vitam reliquerunt.* Idem p. 775. *audiebantur paſſim Romanarum matronarum, & ſacrarum virginum, quæ gregatim a militibus, vt libidinem ſuam explerent, trahebantur, clamores & eiulatus miſerandi: ita vt vere dici poſſet, Dei opt. max. iudicia mortalibus eſſe obſcura, quod Romanarum mulierum inſignem caſtitatem, in tantam turpitudinem miſeriamque cadere pateretur. Paſſim ingentes eorum qui vel ad mulctam ſtatuendam cogerentur: vel vt vbi res ſuas occultaſſent, aperirent, excruciabantur, gemitus reſonabant. Omnes res ſacræ, diuorum reliquiæ, cuiusmodi ſunt oſſa, & id genus alia, quibus omnia templa erant referta, ornamentis detractis, per contemptionem abiiciebantur: & quæ ex militum præda ſuperfuerunt (quæ quidem erant viliſſima,) Columniorum deinde homines agreſtes in vrbem irruentes, abſtulerunt.* REISNER *lib. VI. f. 114.* MYCONII *Hiſt. Reform. c. XIV.*

58) SLEIDANVS lib. VI. p. 157. *Carolus Borbonius cum aliquot copiis Neapolim profecturus, vrbem Romam, ex itinere, poſtridie quam eo veniſſet, oppugnatione capit ac diripit, Maii die ſexto. Clemens pontifex, & cardinales ac reliqui proceres, cum in Adriani molem vix ægre profugiſſent, obſidionem aliquandiu tolerabant, vndique circumuallati foſſis: poſt ſeptimum deinde menſem, mandato Cæſaris liberati fuerunt. Quanta fuerit militum Germanorum ac Hiſpanorum atrocitas & inſolentia Romæ, verbis explicari vix poteſt. Nam præter horrendas lanienas, direptiones, libidines, deuaſtationes, contumeliæ ac ludibrii genus nullum in pontificem, Cardinales, reliquamque turbam prætermiſſum fuit. Cæſar, factum hoc diligenter excuſans, nullo ſuo mandato accidiſſe dicebat: inprimis autem ad Angliæ regem, ea de re ſcribit: & quanquam iſtud certo credat iuſto Dei iudicio contigiſſe, qui vim & iniuriam ſibi factam ſit vltus, tamen operam ſe daturum ait, vt hæc ipſa clades initium ſit & occaſio ſalutis reipublicæ. Cum in Hiſpaniam eſſet allatus eius rei nuncius, ilico ceſſare Cæſar iuſſit ludos atque ſpectacula, quæ propter recens natum ei filium, edebantur:* SVRIVS *p. 157.* RAYNALDVS *ad a. 1527.* MARNIVX *lib. II. p. 156.* IAC. VALDESIVS *de dignit. Hiſpaniæ c. XXII. §. 39.* Sic etiam Carolus in litteris ad Henricum VIII. Anglorum Regem apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p. II. p. 224.* hoc factum excuſat, dicens, magis illud vindictæ diuinæ, quam propoſito humano eſſe adſcribendum. Sed pro ſimulatione habet CAMBORNVS *in Actione adu. Garnetum p. 123.* dicens: *idem facis Garnete, quod Car. V. qui ad Papam in cuſtodia detinendum quadam ſanctione per omnes imperii ſui fines edita, vt vota haberentur publica pro eodem rurſus in libertatem aſſerendo, quem ipſe in carcerem detruſerat & detinuerat.*

59) HEVTERVS *c. l.* REISNER *lib. VI. p. 118.* qui etiam ipſum fœdus exhibet. Extat illud etiam apud LVNIGIVM *Cod. Diplom. Ital. col. 187.* DU MONT *Tom. IV. Supplem. pag. 99.* GVICCIARDINVS *lib. XVIII. pag. 782.* BELCARIVS *lib. XIX. pag. 597.*

60) HEVTE-

circiter octo continuis menſibus, neglecta abiectaque omni diſciplina ac imperio, agebat, peſte licet inter eos inſigniter graſſante. Has ob cauſſas Cæſareani multarum rerum gerendarum, præſertim Bononiæ occupandæ occaſionem amiſerunt. 60) Cæſar equidem Pontificem in Hiſpaniam duci volebat, deſtitit tamen a propoſito, dum res videretur infamiæ plena. 61) Pridie Kl. Nouembris iterum Cæſar cum Pontifice tranſigit: ſuperioribus tantum conditionibus additum, pecunia, quæ in Hiſpania ad ſacrum erat collecta bellum, ac decimæ e ſacris vectigalibus collectæ, Cæſari cederent, eique in rebus Mediolanenſibus ac Neapolitanis non aduerſaretur: Oſtiam ac Ciuitatem veterem pignora Cæſari traderet. 62) Dum igitur, promiſſa liberatione, Roma eſſet educendus VI. Decembris, Cæſarianis non ſatis fidens, Roma Oruietam in Florentino fugiebat. 63)

§. XXXII. D. XXII. Ianuarii 1528. Burgis in Hiſpania, Guienne Fecialis Regis Galliæ & Cleranceaux Fecialis Regis Angliæ in ſolenni conſeſſu bellum Carolo Cæſari indicunt, præſentibus Oratoribus Venetorum ac Sfortiæ. Hilari Cæſar fronte denunciationem accipit. Sed Angli, Oratore dimiſſo, Franciæ, Venetorum ac Florentinorum legatos, triginta ab Aula ſua milliaribus arcte cuſtodiri, Sfortiæ vero in ipſa aula adſeruari iuſſit, præfatus, ſuos Oratores ab his in Italia detineri. Cum aliquamdiu Legati hinc inde detenti fuiſſent, tandem ab vtraque parte in libertatem reſtituuntur. 64) Sed cum antiſtes Gratianopolitanus, Franci ad Cæſarem Legatus, Regi Franciſco retuliſſet, Cæſarem, cum ei bellum indiceretur, reſpondiſſe, Regem Franciſcum, violata fide, turpiter agere, proinde, ne innocens populus iterum belli calamitatibus obrueretur, præſtare inter ſe ſin-

60) HEVTERVS c. l. *exinde Alarco cum tribus Germanorum ac totidem Hiſpanorum ſignis Arcem ingreſſus, Pontificem cum Cardinalibus arcte cuſtodit, cæteros omnes dimittit. Cum Vaſtio ac Moncada Romam venerant Hiſpani ac Germani, qui in Regno erant Neapolitano; abiectisque Ducum imperiis, niſi miſera Vrbs reliquum fecere. Graſſabantur enim in ea octo millia Hiſpanorum, duodecim millia Germanorum, quatuor millia Italorum peditum: quos cum Lanoius ac Vaſtius educere conarentur, a ſeditioſis ad cædem quæſiti, ægre effugere, manſitque in Vrbe ſuo viuens arbitratu, inſolens, auarus, libidinoſus, impiusque miles, neglecta abiectaque omni diſciplina & imperio, circiter octo continuis menſibus peſte inter eos inſigniter graſſante. Nec mirum, dum non niſi omnibus deſtitutus exercitus Germanicus ſpe ſaltim præda mutatus.* Sic enim GVICCIARDINVS lib. XVIII. p. 748. *Mirandum certe erat, Borbonii & eius exercitus conſilium, qui cum ſine pecunia, tormentario apparatu, ſine fabris, ſine certa commeatus facultate, per tot hoſtiles terras, & contra hoſtes qui longe maiores quam ipſi copias habebant, iter ingrederentur. Sed multo miranda magis erat Germanorum conſtantia, qui vnico tantum in ſingula capita aureo numo accepto ex Germania profecti, quique cum tamdiu in Italia binis ternisue aureis nummis acceptis toleraſſent, contra omnium militum, & præſertim eius gentis morem nullo alias præmio aut promiſſo quam victoriæ ſpe, etiamſi manifeſto animaduerteretur, ſi in loca commeatu minime affluentia venirent, & hoſtes propinquos haberent, ſine pecunia victum comparare non poſſe itineri ſe commiſiſſent: verum enim vero, magna Georgii ducis ipſorum, qui Romam & bonam Italiæ partem eis prædæ proponebat, apud eos autoritas, ſpem augebat, & vt multa perferrent, efficiebat.* THVANVS *lib. I. p. 17.* GEORGIVS SPALATINVS Vitis aliquot Electorum pag. 1140. *Hoc etiam anno Georgii de Fronsberga, Imperatoris Caroli V. ducis aliorumque militum virtute Roma capta diripitur: Pontifex Clemens VII. qui cum aliquot Cardinalibus in Caſtellum S. Angeli profugerat, obſidetur. Roma capta ac direpta cauſam afferunt, quod Pontifex cum Gallis, Venetis, Rege Angliæ, Mediolanenſibus &c. contra Imperatorem conſpiraſſet, cum quo tamen anno MDXXV. paucis ante hebdomadibus, quam prælium Ticinenſe, Gallis funeſtiſſimum, committeretur, contra Franciſcum & alios hoſtes fœdus inierat. Res profecto ſua nouitate non nobis ſolum, ſed olim poſteris quoque mirabilis futura, Romam, eccleſiæ caput, expugnatam, Pontificem, Antiſtites & omnes omnino ciues ac peregrinos, vt quisque occurrebat, nec opinata impetu ſpoliatos, ludibrio habitos, caſos oppreſſosque fuiſſe.* Plenius hanc Romanorum cladem deſcripſerunt CAESAR GROLIERIVS *de direptione vrbis Romæ*, & quæ in SCHARDII Tomo ſecundo reperiuntur *Relatio de Roma capta, expugnata & deſpoliata*, STAPHYLEI atque alterius *Orationes de excidii vrbis Romæ cauſſis*, Relatio de eodem excidio apud GOLDASTVM *Polit. Reichshandel p. XII. p. 443. Polit. Imper. p. 1016.* VARAL. CONR. VASP. *f. 487.* REISNER *Hiſt. Frundsberg. lib. VII.* GVIL. ZENOCARVS *vita Caroli V. lib. I. p. 44.* MVTIVS *lib. XXXI. pag. 318.* CHYTRAEVS *lib. XI. p. 295. lib. XII. p. 308.* HARAEVS *ad a. 1527. Hiſt. Captiu. p. 244.* RELLAIVS *lib. III. p. 88.*

61) GVICCIARDINVS lib. XVIII. pag. 791. *Cæſar Pontificem in Hiſpaniam duci cupiebat, ſed tamen cum, quod res eſſet infamia plena, tum vero ne Angliæ regis animum ita irritaret, ſed maxime, quia omnes Hiſpaniæ populi, ac præſertim antiſtites principesque a Rom. Imperatore eccleſiæ defenſore & patrono tanto cum totius Chriſtianæ reip. dedecore, illum qui Chriſti in terris vices gereret, in cuſtodia detineri magnopere deteſtabantur.*

62) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XVIII. p. 811.* Extant litteræ Pacis inter Carolum V. & Clementem VII. apud REISNERVM *lib. VII. p. 146.* BELCARIVS *lib. XIX. p. 604.*

63) GVICCIARDINVS lib. XVIII. pag. 812. *cumque omnia transacta eſſent, conſtitutumque vt nona die Decembris Hiſpani ipſum in tutum locum deducerent, ipſe, ob infeſtum in ſe, vt exploratum habebat, Vgonis animum, & quamuis aliam ob cauſſam, quæ impedimento eſſe poſſet, aliquam mutationem metuens, prioris noctis initio, clam mercatoris more indutus arce egreſſus, a Ludouico Gonzaga Cæſaris milite, qui ipſum in Pratis cum magna ſclopetariorum cohorte præſtolabatur Montemfaliſconem vsque deductus fuit: vbi peditatu fere omni dimiſſo, Ludouicus ipſe, eum Oruietum quam ciuitatem noctu ſine vllo Cardinalium comitatu eſt ingreſſus, deduxit.* Idem dicit MART. BELLAIVS *Comment. lib. III. p. 96.* RAISNER *lib. VIII. ineunte.*

64) HEVTERVS *lib. X. cap. I.* SLAIDANVS lib. VI. p. 161. *Legatos ambo reges ad Cæſarem mittunt & Galliæ quidem rex, vt accepta pecunia ſibi reddat filios obſides: Anglus vero debitum ſibi ſolui petit, & quidem triplex primum, ex mutuo trecenta aureorum millia deinde quingenta millia propter non ſeruatum matrimonii pactum: poſtremo, quatuor annorum penſionem, quam ei Cæſar promiſerat. Cum ad ea Cæſar, non ex ipſorum animi ſententia reſponderet, bellum ei per præconem etiam Anglus* denun-

ſe ſingulari certamine decernentes, alterius morte miſeriis finem imponerent; Rex Franciſcus Nicolaum Perenotum, Cæſaris Legatum, reuocari iubet, ac XXVIII. Martii omnium Principum Legatis in ampliſſimam Curiæ Pariſienſis aulam coouocatis, in ſede ſublimi regie indutus conſidens, longa oratione in Cæſarem culpam omnem inſtantis belli ac violatæ pacis reiicere conatur, poſtulans a Perenoto, epiſtolam ad Cæſarem deſerat, continentem ſe ſalſo de violata pace ab eo accuſatum, ac quoties id dixiſſet, toties eum inique mentiri, mentitumque eſſe, petereque, locum cooſtituat, quo hæc vera eſſe, ſingulari cum eo certamine congreſſus, declarare poſſit. Cum Perenotus litteras deſerre, & mandata tam contumelioſa inſolentiaque exponere Cæſari recuſaſſet; 65) Rex, miſſo in Hiſpaniam Feciali, & cartello, quod vocanr, certaminis diem & locum conſtitui petit. 66) Hoc cum Cæſar VII. Iunii legiſſet, hilari ſerenoque vultu reſpoodens, certamen ſe admittere ait, addens, regem iuſto prœlio captum, de iure ſe ad certamen prouocare, niſi conditionibus Madritianis per omnia ſatisfeciſſet, non potuiſſe. 67) Miſſo igitur in Galliam Borgonia Feciali, locum ſtatuit in Galliæ ac Hiſpaoiæ confiniis in Faſianorum inſula, ad amnem Toloſam, qui inter Fontarabiam & Andauiam labitur: vbi ante biennium e carcere ſuerat liberatus, die armorumque genere per viros nobiles ab vtraque parte lectos, conſtituendo. 68) Hunc Fecialem Rex in pleno Procetum conſeſſu audiuit, ſed atrocibus verbis ipſum adlocutus, litteras nec alta voce legi, prout iuſſum ſuerat, nec recipi voluit. 69) Sic etiam Anglotum regem Henricum VIII. prouocaſſe Carolum, auctor eſt GVICCIARDINVS. 70) Poſt quam vero ſcriptis iniuriæ plenis poſtea inuicem agerent, a. 1536. denuo ad duellum prouocabatur. 71) Eodem anno 1528. Carolus Imp. cum Carolo Egmondano pacem concludit, per quam ipſe omnibus fœderibus contra Imp. renuntiat, & fidelem ſe Imp. fore profitetur. 72)

§. XXXIII. Interea in Italia Lautereccius, Gallorum Dux, capta Aquila, ad interiora regni Neapolitani progrediebatur, oppidia ac Ciuitatibus omnibus deditionem facientibus, præſidiaque admittentibus, redegiſſetque in poteſtatem vniuerſum cum vrbe Regia regnum, oiſi clam oumerante Cæſareanis Pontifice aliquot menſium ſtipendia, exercitus

denuntiat, qui iam tum agitabat conſilia, quomodo relicta vxore Catarina, matertera Cæſaris, alteram duceret, quod poſtea fecit. HARAEVS *ad a. 1528.* De fœdere inter Anglos Gallosque concluſo GVICCIARDINVS *lib. XVIII. p. 786.* hanc ipſam autem belli denuntiationem exponit *lib. XVIII. pag. 819.* BELCARIVS *lib. XIX. pag. 605.* Solennitates circa hanc belli denuntiationem adhibitas deſcribit RECVEIL DES TRAITTTES DE PAIX *Tom. II. p. 157.* du MONT *Tom. IV. p. I. p. 503.*

65) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XVIII. p. 822.*

66) HEVTARVS *c. l.* BELCARIVS *lib. XIX. p. 606.* BELLAIVS *lib. III. p. 91.* SLEIDANVS lib. XI. p. 162. *Cæſar ob non ſeruatam ſibi fidem, paſſim ad alios reges, grauiſſimis verbis Gallum incuſabat, Gallicis quoque legatis idem ſubinde dixerat. Rex igitur Lutecia datis ad eum litteris, XXVIII. die Martii, per publicum præconem, haraldos vulgo nominant, ex eo ſermone, quem ad meos, inquit, habuiſti legatos, intelligo te tractare nonnulla, quæ ad infamiam meam pertinent: quaſi contra fidem datam e tuis manibus exceſſerim. Iam vero, quanquam is, cui poſt transactionem ponuntur cuſtodes, ab obligatione ſoluitur, & licet hac ratione ſatis etiam ſim excuſatus, tamen honoris mei tuendi cauſa, breuiter hæc ad te ſcribere volui, ſi ergo vel hoc meum factum & abitionem criminaris, vel aliquid vnquam a me geſtum eſſe dicis, contra viri principis officium, clare dico te mentiri, nam honorem & exiſtimationem meam ad extremum vsque ſpiritum defendere conſtitui. Non igitur opus eſt pluribus verbis, & ſi quid in me requiris, non eſt quod in poſterum ſcribas, verum deſignato locum, vbi duello decertemus: etenim ſi congreſſum differas, atque interim non deſinas me criminari, teſtificor, totius rei turpitudinem ad te pertinere, nam duello dirimetur controuerſia.* Extant Litteræ Franciſci hac de cauſſa ad Carolum ſcriptæ apud HEVTARVM *c. l.* Verum autem Cartellum, quo ea continentur, quæ SLEIDANVS tradit, reperitur in Hiſtoria Captiuitatis *p. 253.* Dum autem per Epiſcopum Gratianopolitanum primus ad duellum prouocaſſet, ipſe in litteris ad eundem hoc repetit apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen Tom. II, p. 259.* IO. GEORG. SCHERZETZ *diſſ. de duellis Principum p. 22.*

67) HEVTARVS *c. l.* GVICCIARDINVS *c. l.*

68) Extant litteræ Caroli apud HEVTERVM *c. l.* & GOLDASTVM *Reichs-Satzungen c. l.* quarum finis talis eſt: *quod ſi intra quadrageſimum ab accepta hac epiſtola diem mihi non reſponderis, nec cuius ſis animi declararis, dilationis ac recuſatæ pugnæ dedecus ignominiaque in te recidet, cum perpetua violatæ per te fidei nota, turpique macula.* SLEIDANVS *lib. VI. p. 165. 166.*

69) HEVTERVS *lib. X. cap. I. iuſſit Cæſar Legato ſuo caſtrenſi, has literas Regi, obtenta facultate, palam legeret, aut ei hac conditione legendas traderet. Admiſſus igitur Pariſiis in pleno Procerum conſeſſu, Rex in medio ſedens, anne reſponſum afferat, certamenque Cæſar admittat? Affirmat Legatus, addens ſe & alia habere Maieſtati eius communicanda, iniunctumque ſibi, petere a Rege poteſtatem publice Cæſaris litteras alta voce legendi, aut vt ſua Maieſtas id facere dignaretur. Rex non bene ſibi conſcius, generoſumque Cæſaris animum probe noſcens, literas nec legi nec recipi voluit, ſed ſolus pauliſper cum Legato caſtrenſi locutus, tandem abiit, nec eum amplius audire voluit, multo minus recipere Cæſaris literas.* In Hiſtoria Captiuitatis Franciſci I. p. 255. omnia ex relatione ipſius Borgoniæ plenius exponuntur. Adde SPALATINI *Vitas aliquot Electorum pag. 1140.*

70) GVICCIARDINVS lib. XVIII. pag. 822. poſtquam Franciſci primam denunciationem expoſuiſſet, addit: *& cum ipſum etiam aliqua in Angliæ regis, fratris ſui contumeliam iactaſſe ſciret, ſe, quod regem illum ad dignitatem ſuam tuendam idoneum eſſe noſſet, de eo non agere: ſed tamen ſi is corporis aduerſa valetudine forte impediretur, ad vitam ſuam eius cauſſa periculo obiiciendam ſe paratum fore addidit. Idem & Angliæ rex poſt paucos dies eodem ritu & pompa fecit: quæ quidem haud magno cum honore Chriſtianorum principum fiebant.*

71) De hoc infra. §. *LIII.*

72) Extat apud SLICHTENHORST *Chroniques de Gueldre lib. XI. p. 409.* du MONT *Tom. IV. p. I. p. 514.*

73) Hæc

citus Germanorum, Hiſpanorum & Italorum Roma deductus, Neapolim contendiſſet, ac Ciuitatea aliquot munitiores inſediſſet. Referunt etiam litteræ ad Saluiatum Cardinalem in Gallia legatum datæ, Francorum Regem ob proſperos in regno Neapolitano ſucceſſus elatum, quaſi iam parto regno egiſſe cum Pontifice, miſſo ad ipſum oratore, vt tertiogenitus filius dux Engoliſmenſis regno Neapolitano præficeretur, illeque neptem Mediceam in matrimonium duceret: tum iuncta affinitate, armorum fœdus inter Clementem & Gallum ad offendendum defendendumque percureretur, vt Cæſar ob ſedem Apoſtolicam inique oppreſſam imperiali dignitate exueretur: at Clementem quamuis inanibus etiam tum verbis a Cæſare, qui Oſtiam & Ciuitatem Veterem, nec non tres Cardinales in cuſtodia Neapolitana tenebat, deluſus fuiſſet, grauiora metuentem pericula, detrectaſſe ſe bello implicare, ni prius Cæſareus exercitus omnino profligatus in regno Neapolitano fuiſſet, ac Rauenna & Ceruia a Venetis Romanæ eccleſiæ reſtitueretur: moleſte præterea ferre, ducem Ferrariæ, qui Mutinam ac Regium Romanæ eccleſiæ eripuerat, a Gallo non modo in amicitiam acceptum, verum regia affinitate auctum fuiſſe: de abrogando autem Cæſari imperio, licet nullus veterum Germanorum Cæſarum, quos Romanus Pontifex de gradu deiecit, tot menſibus Chriſti Vicarium in cuſtodia acerbiſſima detinuiſſet, coegiſſetque ad redemptionem libertatis, nec vnquam tot hæreſes, quam Caroli V. negligentia pullulaſſent, ob temporum tamen calamitatem id aggredi non tutum eſſet: refertque GVICCIARDINVS, Clementem reſpondiſſe, Germaniam ab Eccleſia defecturam, ſi Pontifex deligendi Cæſaris iure vteretur; veritum enim, ne imperium Gallorum Regi ab ipſo Pontifice traderetur, ac propter hæreſis Lutheranæ graſſationes ſatius fore, vt ſtuderet paci, nec parentis communis officium deponeret. 73) Interim Cæſareani diſceſſere Roma XVII. Februarii; delectuque habito, vix duodecim millia peditum ac mille quingentos equites recenſuere, cæteros peſtis luxusque abſumpſerat. 74) Fine menſis Aprilis 1528. Lautereccius caſtra ad vrbem Neapolim communit, expectans confœderatorum claſſem. Acceſſerunt Ducis Ferrariæ ac Mutinæ equitum auxilia. 75) Cæſareani, qui Neapoli erant, claſſem contra illam fœderatorum, cui Philippus Auria præerat, dirigunt, ſed numero & arte ſuperati, eandem perdiderunt, præfectis in hoſtium poteſtate relictis. Exinde arctius Neapolis obſideri cœpta eſt. 76) Antonius Leua, eductis Mediolano copiis, Papiam vi expugnat, omnibus Francis, qui intus erant, interfectis. E Germania vero Henricus, Brunſuici Dux, cum decem millibus peditum ac ſexcentis equitibus, Cæſaris pecunia conductis, in auxilium Neapolitanorum profecturus, in agrum Veronenſem deſcendit, oppidaque aliquot capit. Sed cum Antonius Leua aurum non expediret, ſumma vero per omnem Italiam eſſet rerum omnium, ac præcipue panis inopia, Germani, conuerſis ſignis, menſe Iulio in Germaniam rediere, duobus millibus exceptis, qui cum Leua manſere, omni Neapolitanis auxilii ſpe ſublata, maxime, dum Veneta claſſis Sinum Neapolitanum recluderet. 77) Hoc rerum ſtatu, Andreas Auria, Philippi frater, relictis Regis Franciſci ſtipendiis, Cæſari dat nomen, cauſſatus inter alia, patriæ ſuæ Genuæ libertatem a Rege opprimi, & ad Sauonam omnem rei maritimæ mercaturam transferri. Poſt hæc, Philippus Auria VI. Iulii cum ſua claſſe Neapolim deſerit. 78) Interea lues venerea in Francorum ad Neapolim caſtris graſſabatur, vt vix centum Lautereccio ſupereſſent ſani equites, pedites vix mille, multis etiam militum præfectis quotidie morientibus. Quare Hugo Maramaldus, qui cum Prorege Auranti Neapoli cum Imperio erat, Capuam, Puteolas, ac Nolam, eiectis Francis, recuperat. Nec enim ſolum Franci cum peſte, ſed & cum fame luctabantur. Tandem mali magnitudine victa peruicacia, noctu clam caſtra Neapoli Auerſam mouent. Sed abitu a Cæſarianis percepto, inuaduntur ac ſternuntur. Capiuntur Præfecti, Salutius Auerſæ ſine commeatu incluſus, deditionem facit. 79) Auguſto ac Septembri menſibus, adueniente e Francia iuſto cum copiis Fani D. Pauli Comite, Cæſarianis in Inſubria negotium faceſſebat, quam Cæſaris nomine ægre defendebat Antonius Læua, Mediolanenſibus ſumtus pro milite præbentibus, Andrea Auria Francos ex Genua eiiciente, quam Cæſar liberam eſſe iuſſit. 80)

§. XXXIV.

73) Hæc verbis RAYNALDI *Annal. Tom. XX. ad a. 1528. n. 9.* ſcribo, ideoque non omnia verba mea facio. Idem in Apologia ſua ad Papam adducit ipſe Imp. apud RAYNALDVM *ad a. 1526. n. 27. vt inde ſanctitas veſtra nos etiam ab omni imperiali dignitate deponeret.*

74) HAVTERVS *lib. X. c. I. & II.* GVICCIARDINVS *lib. XVIII. p. 818. 828.* IOVIVS *lib. XXV. pag. 82.* REISNER *f. 150.* CHYTRAEVS *lib. XII. pag. 312.*

75) HEVTERVS *c. l.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. ineunte.* IOVIVS *lib. XXV. p. 92.* REISNER *f. 157.* SLEIDANVS *lib. VI. p. 166.*

76) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 844.* IOVIVS *lib. XXV. p. 96.* HARAEVS *ad a. 1528.* BELLAIVS *lib. III. p. 99.*

77) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 852.*

78) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 865.* IOVIVS *lib. XXVI. p. 142.* prolixe THVANVS *lib. I. p. 17.* BELCARIVS *lib. XX. p. 617.* CHYTRAEVS *lib. XII. p. 312.* BELLAIVS *lib. III. pag. 100.*

79) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 872.* IOVIVS *lib. XXVI. pag. 129.* HARAEVS *ad a. 1528.* REISNER *lib. VIII. p. 171.*

80) HAVTERVS *lib. III. c. III.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 874.* BELLAIVS *lib. III. p. 104.*

81) HEV-

§. XXXIV. Menſe Aprili 1529. Alfonſus Daualus, Vaſtii Marchio, cum reliquiis Francici Exercitus, eorumque conſœderatis, in regno Neapolitano bellum geſſit, eosque maiori oppidotum ac Ciuitatum parte eiecit; ſed Calabros & Apulos, defendente eos Amalphitano Principe Friderico Caraffa, ac Simone Romano, ſubigere non potuit. Interea Fani D. Pauli Comes in Mediolanenſi ditione bellum varia gerebat fortuna, ſtuſtra conatus Genuam Sauonamque recuperare, ac cum ſuis conſœderatorumque copiis Mediolanum obſidere, Papiam etiam oppugnans, ab Antonio Leua, iuxta Landrianum pugna ſuperatur, ac cum pleriſque Præfectis captus, cum omnibus impedimentis ac tormentis. Qua clade territi Franci, vniuerſa derelicta Inſubria, in Franciam reuertuntur. Conſœderatorumque Italorum animi ad pacem inclinari cœperunt, moti non minus Cæſaris potentia atque fortuna, quam ſociorum Francorum infelicitate ac ſiniſtra belli adminiſtratione. 81) Exinde pax iterum inter Clementem VII. & Cæſarem Barcinonæ d. 29. Iunii 1529. his concipitur conditionibus, vt Cæſar Alexandrum Medicem, Laurentii filium, tradita ei in vxorem filia notha, Margaretha Auſtriaca, Florentiam reducat, Papæ reſtituantur Ceruia, Rauenna, Mutina, Rhegium, ac Rubercia ſine fraude Imperii, Pontifex, Cæſari diploma de iuſta regni Neapolitani poſſeſſione concedat, niueique tantum coloris equum tributum accipiat; Cæſar Pontifici contra Ferrariæ Ducem ſit in auxilio, Franciſci Sfortiæ habeat rationem, eiusque cauſſam Iudicibus non ſuſpectis committat, Lutheranos ad Catholicæ religionis leges perducat; Pontifex ac Cæſar etiam in Italia ad colloquium conueniant. In has conditiones Cæſar XXIX. Iunii Barcellonæ ad ſummi Templi altare, ſolenniter iurauit. 82) Papa etiam Carolo Imperialem coronam offerente. 83)

§. XXXV. Poſt varias cum Franciſco I. factas inducias, mediante potiſſimum Margaretha Auſtriaca, 84) Internuntii ad Cæſarem ab amita Margaretha miſſi in Belgium redierant, ſummam abſolutamque in ſolennibus tabulis ei adferentes poteſtatem tranſigendi cum Rege Franciſco. Vrbs Cameracenſis ei negotio conficiendo deſtinabatur; venit eo nomine Cæſaris eius amita Margaretha, cum Senatu Belgico; a Rege Franciſco eius mater Ludouica, cum Concilio Francico. Hæ VII. Iulii diuerſis portis Cameracum ingreſſæ, in contiguas domos, rupta maceria, diuertêre. Rex Franciſcus, vt prope eſſet, Compendium venit. Miſit Anglus Londinenſem antiſtitem, ac Suffolciæ Ducem, Clemens Capuanum archipræſulem: aduenerantque & omnium conſœderatorum legati, quibus ſemper Franci, ſtudio pacis, diuerſa, quam quæ tractabantur, referebant. Dum XXII. Iulii Cameracum de inita inter Cæſarem & Pontificem firma pace, nuntii adferuntur, diſſolutus fere erat ob res Burgundicas conuentus Cameracenſis, parabantque ſinguli, re infecta, diſceſſum, niſi prudentia archipræſulis Capuani proceres retinuiſſet, negotioque in integrum reſtituto, tandem vt inter Cæſarem Regemque pax concluderetur, cauſſa fuisſet, 85) quæ V. Auguſti 1529. in ſummo Cameraci templo publicabatur, dicta Fœdus Samarobrinenſe. 86) Pax Madritiana paucis mutatis, confirmabatur, ita vt Cæſar contentus eſſe debeat iure & actione in Ducatum Burgundiæ & Comitatus adnexos, vt ipſe vel ſucceſſores ius ſuum via iuris, vel per arbitros ſemper perſequi poſſent. Rex pro redemptione filiorum, Cæſari vigeſies centena aureorum liliorum puri auri ſoluat. Hesdinum reſtituat, omni iure ſuo in Flandriam, Arteſiam, Tornacum & Duacum renuntiet. Cæſar iuribus, quas in Ciuitates ad Somonam ſitas allegare poſſit, renuntiet. Rex Cæſari ante filiorum adhuc liberationem cedat Aſtæ Comitatum, & quidquid in Mediolanenſi Ducatu & Regno Neapolitano poſſidet, idemque vt fœderati faciant, curet, hæredes Borbonii reſtituat, Philiberto Chalonio etiam Aurantiæ Principatum, Leonoram Cæſaris ſororem

81) HEVTERVS *lib. IX. c. III.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 905.* IOVIVS *lib. XXVI. p. 179.* qui Gallorum ducem vocat Franciſcum Borbonium, cognomento Sancti Pauli regulum.

82) HEVTERVS *lib. IX. c. III* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 906.* THVANVS *lib. I. pag. 18.* BELCARIVS *lib. XX. p. 625.* IOVIVS *lib. XXVII.* REISNER *p. 175.* Ipſe Tractatus Pacis atque Conſœderationis extat apud du MONT *Tom. IV. p. II. pag. 1.*

83) IOVIVS lib. XXVII. p. 189. *eodem rerum conſiliorumque ſucceſſu, miſſus eſt cum præſcriptis mandatis Hieronymus Vaſionenſis antiſtes, Pontificiæ familiæ diſpenſator, qui apud Barchinonem Cæſarem conuenit, atque his ferme legibus cum eo fœdus percuſſit. Pontifex Chriſtianæ pietatis titulum prætendens, miſeratusque quaſſata diro bello Italiæ vaſtitatem, ſynceram deterſis ſuperioribus odiis, voluntatem atque amicitiam Cæſari offerebat, pollicebaturque de more capiti eius imperatoris diadematis coronam impoſiturum, ſi Cæſareanis viribus in patriam reduceretur.*

84) Tales induciæ Bredæ XIV. Iulii 1525. inter Franciſci I. matrem Ludouicam & Margaretham ad ſex menſes concluſæ, extant in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tomo II. p.* 100. Sic etiam inter Carolum V. & Henricum VIII. atque Franciſcum I. Toledi XI. Auguſti 1525. factæ fuerunt induciæ ad tres menſes pro liberando Franciſco *p.* 101. A. 1528. die XV. Iunii factæ fuerunt octo menſium induciæ inter Carolum V, Franciſcum I, Henricum VIII. & Margaretham Auſtriacam Hamptoncurti concluſæ *p.* 166.

85) HEVTERVS *lib. IX. c. III.* GVICCIARDINVS lib. XIX. p. 901. *Gallia vero regis conſilia quod ſe filios alia ratione recuperare poſſe diffideret, ad pacem omnia ſpectabant: cuius cum & Cæſar cupidus eſſet, duo homines a Margarita regina in hunc finem in Hiſpaniam miſſi, ampliſſimam ei pacis faciendæ poteſtatem adferentes redierunt.* Idem *p.* 909. THVANVS *lib. I. p.* 18. BELCARIVS *lib. XIX. p.* 626. IOVIVS *lib. XXVI. p.* 39.

86) Apud FREHERVM *Tom. III. p. 437.*

87) HEVTE-

rem ducat vxorem. 87) Licet in omnibus fidem Franciſcus non haberet. 88) Eadem die inter Imp. & Henricum VIII. Anglorum Regem pax atque Confœderatio fuit concluſa. 89) Tandem vero concluſis XXVI. Maii 1530. per Annam Montmorantium nouis articulis, additis priori ſummæ ducentorum millium aureorum adhuc quadraginta millibus, Francifci filii ſecundum eosdem fuerunt liberati. 90)

§. XXXVI. Cæſar interea iter in Italiam parans, Proregi Philiberto Aurantio ſeribit, omnibus in vnum coactis copiis, Pontificem Clementem ac Medicæos Florentiam vi aut amiciria reducat, cæteraque omnia, quæ Pontificii iuris eſſent, illi ſubigat. 91) Interea Cæſar rebus omnibus in Hiſpania conſtirutis, poſtquam d. 29. Iunii 1529. inter ipſum Ferdinandum Archi-Ducem & Papam Barcellonæ fœdus fuiſſet concluſum, de reducendis ad obſequium Prnteſtantibus, vel vi & armis eo adigendis, idemque iuramento confirmaſſet, 92) inde Barcellona ſoluens, XII. Auguſti Genuam adpellit. Exceptis Venetis, omnes variis de cauſis Legatos gratulatum ad Cæſarem miſere. 93) Fine Octobris Aurantius ad mœnia Florentina caſtra ponit, certabarur etiam per torum menſem Nouembrem leuibus vario euentu prœliis, 94) quo rempore Pontifex Bononiam profectus, Cæſarem poſt paucos dies eodem venienrem ſummo cum honore ac gratulatione excepir, 95) Tum Cæſar Franciſcum Sfortiam, eius ſe fidei ſiſtenrem, ac Venetorum legatos audit; adnitenteque Pontifice, tandem cum vtroque XXIII. Decembris rransigit, vt Veneti omnia, quæ in regno Neapolitano occupauerant, Cæſari reſtiruerent, Franciſcus Sfortia ſolutis nongenris millibus aureorum nummorum, Mediolanenſem Ducatum recipiat. 96) Et licet Aurantius a. 1530. Florentiam arctius obſideret, parum profecit, quin potius ipſe occideretur, hærede ſcripto Renato Naſſouio. 97)

§. XXXVII. Antequam vero Cæſar Bononiam veniret, ei aduentanti tres Pontificis legati præſto fuerunt, vt eum pontificiæ ditionis fines intrantem, ſacramenro adigerent, quo de more iurare cogebatur, nunquam ſe pontificiæ libertati vim allaturum. Ea autem iurisiurandi formula, verbis rite conceptis, ex ſacris cæremoniarum libris petebatur. Sed Cæſar ſui imperatorii iuris appoſite memor, ita iurauit, vt ſe de iure ſuo nihil deceſſurum teſtarerur. Placentiam ſiquidem & Parmam vrbes, tanquam Mediolanenſi imperio antiquitus attributas, quoniam id Imperatorum beneficium ſemper fuiſſet, non obſcu-

87) HEVTERVS *c. l.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 911.* ERASMVS *lib. XXII. ep. XXVI.* HARAEVS *ad an. 1529.* BELLAIVS *lib. III. p. 106.* qui tamen hæc male ad a. 1530. reiicit. BRAVDTLACHT *cap. VII. pag. 37.* Pacis tabulæ extant in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tomo II. p. 170.* apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 7.* cum omnibus Actis ad eandem facientibus. Licet ratione Ducatus Mediolanenſis, Comitatus Aſtenſis & Dominii Genuenſis ſolennem poſtea exhibuerit proteſtationem Franciſcus I. quæ reperitur in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p. 181.* & du MONT *p. 52.* dum Franciſcus I. ineunte regimine ſeſe obligauerit de non diminuendo coronæ domanio, hoc tamen per pacem Cameracenſem fuiſſet factum, abſolutus de eo fuit per ſingularem Bullam Clementis VII. Bononiæ die XXIX. Nouembris 1529. datam, quæ extat in RECVEIL *Tom. II. p. 181.*

88) HEVTERVS lib. I. c. IV. *Rex vero Compendio ad Fanum S. Quintini, indeque Cameracum, ad ſalutandam Margaritam Auſtriacam, ſponſa ſua Leonora amitam, venit, aliquotque diebus Confæderatorum Italorum conſpectum, pudore confuſus, vitauit. Sed ante abitum ſingulorum vocatis Oratoribus, excuſat ſe, quod coactus ad has leges deſcendiſſet, cum nullam aliam recipiendorum filiorum rationem videret. Cæſarem enim, ſua fortuna innixum, totius Italiæ at Franciæ obſtinata coniuratione cogi non poſſe. Deinde ſingulis ſpem facit, ſe in amicitia veterique fœdere permanſurum, ſed nil minus cogitabat. Receptis enim filiis, omnes deſeruit, Borbonii haeredibus nil reſtituit, Aurantio nil ſeruauit, Auguſti die duodecimo Rex cum matre ad Fanum S. Quintini reuertitur, Margarita Auſtriaca Mechliniam.* Facit huc etiam GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 916.* dicens: *illud autem ridiculum erat, quod cum pax inter Cæſarem & Galliæ regem iam contracta, & promulgata eſſet, Tarbenſis Epiſcopus, Regis apud Venetos, Florentinos, Ferrarienſem, & Peruſinum legatus, maximos regis ad bellum apparatus extollebat, eosque ad idem hortabatur.*

89) Extat apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 42.*

90) Extant iſti Articuli in RECVEIL *Tom. II. p. 184.* HEVTERVS *lib. X. cap. VI.* HARAEVS *ad a. 1530.* BELLAIVS *lib. III. p. 107.*

91) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 913.*

92) FRANC. GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 908.* de hoc fœdere: *Cæſar & Ferdinandus, vt heretici in viam reducantur omnem operam danto: & pontifex ſacra remedia adhibeto: quod ſi pertinaces perſtiterint, Cæſar & Ferdinandus eos armis coguntο: & pontifex vt ceteri Chriſtiani principes ipſos pro viribus iuuent, operam danto.* Idem dicit FRANC. BELCARIVS *Comment. Rer. Gallic. lib. XX. p. 626.* PONTVS HEVTERVS *Rer. Auſtriac. lib. X. c. IV. Cæſar eiusque frater Ferdinandus ac Pontifex vi aut amicitia Lutheranos ad veteris Catholicæ Religionis leges perducito. In has conditiones Cæſar vigeſimo nono Iunii Barcellonæ ad ſummi Templi Altare ſolemniter iurauit.*

93) HEVTERVS *c. l.* SLEIDANVS *lib. VI. p. 174.* GVICCIARDINVS *p. 914.*

94) HEVTERVS *c. l.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. pag. 926.*

95) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 930.* IOVIVS *lib. XXVII. p. 225.*

96) HEVTERVS *cit. loc.* GVICCIARDINVS *lib. XIX. p. 933.* IOVIVS *lib. XXVII. p. 231.* Singula, quæ circa hanc reſtitutionem geſta fuerunt negotia, exponit GALEACIVS CAPELLA *de rebus geſtis pro reſtitutione Franciſci II. Mediolanenſium Ducis in* SCHARDII *Tomo II.*

97) Florentinis ſcilicet prorumpentibus, de quo GVICCIARDINVS *lib. XX. p. 947. vbi primo impetu, Aurengius, non ducis, ſed equitis munere fungens, temere progreſſus, interimitur.* Erat autem Renatus Naſſouius ex Philiberti ſorore Claudia & Henrico Dillenburgenſi natus, ex quo iura domus Naſſouicæ in Arauſionenſem Principatum: Genealogiam nectit CHYTRAEVS *Saxonia pag. 187.* HARAEVS *ad an. 1530.*

obſcuro nec intermiſſo iure repetere videbatur. 98) Bononiam autem poſtquam III. Nouembris inſigni ſplendore fuiſſet ingreſſus, poſt diuerſos habitos cum Papa arcanos congreſſus, tandem contradicente licet primum Carolo, qui potius Papam ad conuocandum Concilium perſuadere conabatur, hoc tamen reluctante, 99) XXIII. Decembris inter Papam, Carolum, Ferdinandum, Reges Galliæ & Angliæ, atque Status Italiæ, Fœdus, Sanctiſſimum dictum, de Sedis Romanæ defenſione, & ſi pacificis rationibus hoc fieri non poſſet, armis coërcenda religione Chriſtiana, fuit concluſum. 100) Inde, cum omnia ad coronationem eſſent parata, VIII. Kl. Martias 1530. corona primum Longobardica fuit redimitus. 1) Inde XXIV. Februarii ibidem coronatio Romana, vt Germaniæ propior eſſet, 2) fuit peracta, poſtquam verbis conceptis iuraſſet, ſe pontificiæ dignitatis perpetuum fore defenſorem, 3) vtrumque coronationis actum celebrante Clemente Pontifice. 4) Vix Cæſar cum Cardinalibus prætergreſſus oſtium templi, inſequentibus aliquot

98) Verba ſunt P. IOVII *lib. XXVII. p. 213.* Idem dicit SLEIDANVS *lib. VII. p. 182.* REISNER *pag. 176.*

99) Patet hoc ex Papæ reſponſione ad Mercurini Orationem, in qua hæc verba occurrunt: *His claſſibus dogmatum conſideratis, cauſa cernuntur, quare non ſit conuocanda ſynodus. Reliquum eſt igitur, vt Carole armis pacem reſtituas, Italia domita tuis armis, quieta eſt. Rex Galliæ oppreſſus, qui tecum non de Stoicis Paradoxis, aut Iudaicis ſuperſtitionibus Monachorum, ſed de Imperio certauit. Quanto facilius Germaniæ partem non magnam compeſces, qua in re & poſteritatem incuraris*, apud COELESTINVM *Hiſt. Comit. Auguſt. Tom. I. f. 20.* ex quo habet MVLLER *lib. III. c. II.*

100) Teſtatur de eo IOVIVS lib. XXVII. p. 229. *Pontifex vero in prætorium cum vniuerſo ſacerdotum ordine continuo eſt reuerſus. Nec multo poſt Cæſar & ipſe prætorium intrauit, cui parata erant ſumma ædium partes, ita coniuncta Pontificiis, vt inter vtriusque cubilia, ſolus intereſſet paries, aditum præbente portula, vt quum vellent, ignaris omnibus, remotisque arbitris, interdiu noctuque de ſummis rerum negociis familiariſſime diſputarent.* BELCARIVS *lib. XX. p. 628.* De fœdere ipſo REISNER *p. 177.* COELESTINVS *Hiſt. Comit. Auguſt. f. 15.* qui etiam quam ægre Cæſar adnuerit, declarat, MVLLER *lib. III. c. II.* HARAEVS *ad a. 1529.* De congreſſu iſto Bononienſi extat PAVLI DVMMERICHII Oratio a. 1559. Wittebergæ recitata, quæ inter Melanchthonianas poſthumas *Witteberga 1565.* editas, occurrit. Ex hac CHYTRAEVS *Hiſt. A. C. p. 5.* COELESTINVS *Hiſt. Comit. p. 10.* SECKENDORF *lib. II. §. XLIX. p. 143.* MVLLER *Hiſtorie A. C. Stende Proteſtation p. 400. ſqq.* ſua hauſerunt.

1) IOVIVS lib. XXVII. p. 237. *poſtquam de tribus coronis dixiſſet*, addit: *præſto igitur affuere Modoetienſium legati, cuius erant principes, Polydorus Vectius, & Paulus Velanius, qui ad retinendam veteris prærogatiuæ dignitatem, vetuſtiſſimi operis coronam & annalium codices antiquitate pernobiles detulere. Ea erat ſine florentibus pinnis in ſimplicem & latum orbem circumducta, ferro introrſus tempora præcingente, ſed exterius auro & gemmis exornata. Biduo itaque antequam tertiam coronam acciperet, in ſacello domeſtico, conſtante Pontifice, ſacris peractis, Cæſar vngitur, ferreaque corona, & cæteris regiis inſignibus decoratur.* CHYTRAEVS *lib. XIII. p. 319.* H. C. AGRIPPA, qui hanc coronationem æque deſcripſit *p. 267. coronam, quam vocant chalybeam, Pontifex non abſque ſolennibus ceremoniis capiti eius impoſuit, Regemque Longobardiæ pronunciauit.* Scilicet, deperdita priori, chalybeam iſtam ſub Henrico VII. fuiſſe factam *Per. IX. S. IV. §. X.* demonſtraui, poſtea tamen auro fuit ſuperducta. Sic enim TRISTANVS CALCHVS Hiſt. patr. lib. IV. p. 157. *eſt autem circulus ferreus, quem corona aurea gemmis, margaritisque ornata extrinſecus circumducta complectitur. Intus ferrum apparet, a quo & nomen fert.* Extant apud LVNIGIVM *Cod. Diplom. Ital. Tom. I. Col. 2515.* duo Inſtrumenta ſolennia de ſolennitatibus circa Imperatorum coronationem Italicam cum corona ferrea obſeruari ſolitis Data Modoetiæ d. 14. Februarii 1530. ex quo habet du MONT *Tom. IV. Supplem. p. 101.*

2) Rationes, cur non Romæ, ſed Bononiæ fuerit coronatus, adlegantur variæ. GVICCIARDINVS *lib. XX. p. 941.* ita loquitur: *Pontifex poſtea & Cæſar vt ex propinquiore loco expeditionem promouerent, Senam, & deinde Romam Cæſaris inaugurandi gratia ſe transferre decreuerunt: ſed quum iam ſiue id re vera Cæſar in animo haberet, ſiue fingeret, diſceſſuri eſſent, literæ ex Germania, quibus Cæſar vt in eam prouinciam ſe transferret, vrgebatur, ſunt allatæ, vrgebant autem id Septemuiri Auguſtales cæterique principes comitiorum cauſſa: Ferdinandus vt Romanorum rex appellaretur, reliqui vero concilii cauſſa: quocirca vlterius progrediendi cogitatione depoſita, Bononiæ maximo concurſu, ſed parua pompa & ſumptu, die quo Diui Matthiæ memoria celebratur, die Carolo fauſtiſſimo imperatoria corona eſt donatus: quo etiam die natus, eodem Galliæ rex captus: eo item die Cæſarea inſignia ornamentaque in Germania accepta.* IOVIVS vero *lib. XXVII. p. 236.* alias habet rationes, dicens: *Cæſar enim multis de cauſis Bononiæ coronari ſtatuerat, quanquam id antea Romæ faciundum eſſe decreuiſſet, vbi ſuperiores Cæſares tanquam in ſanctiſſima ſacrorum ſede, & felici nationum omnium domicilio, vrbeque ipſa veteris imperii honore, antiquorum triumphis & ſtupendis ſupremæ fortunæ monumentis longe clariſſima, coronas legitimo iure ſuſcepiſſent. Sed euaſtata vrbis & nondum nouis commodis ſubleuata calamitoſa tenuitas, & opulenta ſuppellectilis ornamentorumque penuria Cæſarem auertebant, quamuis Romani eius ſpe aduentus ab omni triſtitia & ſordibus, ad lætitiam veteremque ſplendorem reuocati viderentur. Erant præterea Cæſari multa opportuna, ſtatutoque tempore in Germania peragenda.* Sed addit IOVIVS *lib. XXVII. p. 240. erant omnia ad imaginem Vaticani templi conſtituta, & noua ſacellis appellationes impoſita, vt ea ſigillatim, ad veterem conſuetudinem ex Pontificiis libris reſponderent.*

3) Verba ſunt SLEIDANI *lib. VII. pag. 181.* Extat iuramentum apud GOLDASTVM *Conſtit. Tom. III. p. 508.* & LVNIGIVM *Reichs-Archiu p. Gen. Contin. p. 499.* quod tale eſt: *Ego Carolus, Romanorum Rex & breui Dei gratia futurus Imperator Cæſar, per Deum diuumque Petrum promitto, polliceor, teſtificor atque iuro, me in poſterum pro viribus, ingenio & facultatibus meis Pontificiæ dignitatis & Romanæ eccleſiæ perpetuum fore defenſorem, nec vllam eccleſiaſticæ libertati vim illaturum: ſed poteſtatem, iurisdictionem & dominationem ipſius, quoad eius fieri poteſt, conſeruaturum, ac protecturum; cuius rei teſtem voco Deum ipſum & hæc ſancta euangelia.*

4) HEVTERVS lib. X. c. IV. *interea Bononiæ ad redimendum per pontificem Clementem corona aurea Cæſarem neceſſaria inſtruebantur: quibus paratis, Pontifex eam Cæſari magna cum pompa impoſuit, cum ante biduum ferream Lombardici Regni coronam*

quot armatis ſtipatoribus, pons ipſe, ſuper quem ingrediebantur, XX. ferme pedum longitudine confractus, cecideruntque innumeri, vnus aut alter moribundi, pauci vulnerati inuenti ſunt, res ab omnibus miraculo tenus habita, non omnes vna periiſſe. Plerique hanc rem in omen vertentes, ex confracto ponte nullum deinceps alium Imperatorem coronatum iri, vaticinari auſi ſunt. 5)

§. XXXVIII. Inter hæc negotia, bellum gerebatur Turcicum. Mortuo enim a. 1526. in prœlio ad Mohazium d. 29. Auguſti Ludouico, vltimo Vngarorum Rege, 6) vxor eius Maria Auſtriaca, Cæſaris ſoror, liberis non genitis, in Auſtriam ad fratrem Ferdinandum eſt reuerſa, qui Annæ vxoris cauſſa, quæ Ludouici erat ſoror, ſucceſſionem petebat. 7) Accedebant pacta antiqua de ſucceſſione in regnum Vngariæ inter Fridericum III. & Matthiam, atque Maximilianum & Vladislaum inita. 8) Sed aduerſarium habebat Iohannem Sepuſium, Waywodam Tranſyluanum. Quo quidem ex diſſidio, cum nobilitas omnis & ordines diuiderentur, bellum fuit exortum, Germanis ac finitimis populis funeſtum & exitiale: 9) Nam victus ad Tockaium ab Auſtriacis Ioannes, ad Hieronymum Laſchum, virum apud Sarmatas illuſtrem ſe contulit, eodemque ſuaſore, ſe & regnum ſuum in Turcarum fidem dedit. 10) Qua clientela hoc euenit, vt menſe Septembri 1529. Solymannus Turcarum Rex, cum ingenti exercitu Hungariam inuaderet, ac pro maiori parte occuparet, indeque in Auſtriam conuerſo exercitu, Viennam per menſem fruſtra, ac cum ſummo ſuorum detrimento, oppugnaret, tandemque circa Idus Octobris re infecta diſcederet, propugnante, vrbemque defendente Philippo Palatino & Nicolao Salmenſi, 11) licet vltra ſexaginta millia hominum ſecum in captiuitatem abduceret. 12)

§. XXXIX. Ingruente igitur bello Turcico, & creſcentibus indies religionis diſſidiis, Cæſar in Hiſpania adhuc agens, datis Toledi litteris, ad Kl. Octobris 1525. conuentum Auguſtam indicit, in quo de republica tractent, Grauaminibus Religionis, & perpetuandis in Turcam auxiliis: quod ſi coram ipſe non poſſit intereſſe, daturum ſe aliis negotium

ronam capite ſuſcepiſſet, Henrico Naſſouio, ac Noircarmæ Regulo, primis Cæſaris Cubicularis, cum ſemper ſolemnibus veſtibus induentibus atque exeuntibus. GVICCIARDINVS *lib. XX. pag. 942.* MVTIVS *lib. XXXI. p. 319.* CHYTRAEVS *Saxonia p. 319.* THVANVS *lib. I. pag. 14.* BELCARIVS *lib. XX. pag. 630.* HARAEVS *ad a. 1529.* MAMPRANVS *de geſtis præcipuis Caroli V.* male XXIV. Martii ponit. Solennia coronationis deſcribunt IOVIVS *lib. XXVII. p. 238.* PARALIP. CONR. VRSP. *f. 497.* H. CORN. AGRIPPA *de duplici Coronatione Caroli V. apud Bononiam,* in SCHARDII *Tom. II. p. 266.* & GOLDASTVM *Polit. Imp. p. 340.* HARTM. MAVRVS *de eadem coronatione* apud SCHARDIVM *pag. 22.* *Acta der Kayſerlichen Crœnung zu Bononia* apud GOLDASTVM *p. II. der Reichshandel pag. 155. 156.* REISNER *lib. VIII. p. 176.* COELESTINVS *Hiſt. Comit. Auguſt. p. 16.*

5) Verba ſunt AGRIPPAE *p. 270.*

6) Extat STEPHANI BRODERICI liber *de clade Ludouici, Hungariæ Regis* in SCHARDII *Tomo II. p. 218.* quem IO. SAMBVCVS poſtea recognouit & IO. CASPAR KVHNIVS cum commentario edidit, *Argentorati 1688. 8.* IOVIVS *lib. XXIII. p. 26.* CZECHOROD *lib. VII. c. VII. p. 949.* SPALATINVS *Vitis aliquot Electorum p. 1138.* Relatio breuis reperitur in KAPPENS *Nachleſe II. Th. p. II. pag. 696.*

7) HEVTERVS *lib. IX. c. VI.*

8) CHYTRAEVS lib. XII. p. 306. *Vngarici vero regni proceres, cæſo Ludouico, in duas factiones diſtracti erant, quarum altera, non alienigenam, ſed Vngarici ſanguinis regem expetens Ioannem Zepuſienſem, Stephani filium, Palatinum Tranſyluaniæ, regem nominabat, altera pars, vetera de ſucceſſione pacta, inter Fridericum III. & Matthiam primum, deinde inter Maximilianum & Vladislaum inita ſeruans, Ferdinandum eligebat, qui ſtatim miſſis aduerſus Ioannem, duce Caſimiro Marchione Brandenburgenſi copiis, eum profligauit, & idibus Nouembris, Budæ coronatus eſt.*

9) SLEIDANVS *lib. VI. p. 151.*

10) COEL. CVRIO *ſupplem. XIII. pag. 308.* IOVIVS *lib. XXVIII. pag. 274.* THVANVS *lib. I. p. 30.* CHYTRAEVS *lib. XII. p. 306.* SLEIDANVS *lib. VI. p. 162.*

11) SLEIDANVS lib. VI. p. 174. *eodem Tempore Turcarum Imperator, Solimannus, a Ioanne Vaywoda ſolicitatus, per Hieronymum Laſcum, Polonum, excellentis ingenii virum, innumero cum exercitu per Vngariam tendit in Auſtriam, & primariam eius regionis vrbem Viennam, ad Idus Septembris obſidet, & cuniculis rem agit, & qua parte mœnia ſubuertiſſet, manus acerrime conſerit, ſed cum milites præſidiarii Germani, quorum præcipuus dux erat Philippus Palatinus princeps, fortiſſime ſtationem defenderent, poſtridie Idus Octobris, infecta re diſcedit, multis hominum millibus in reditu, partim trucidatis, partim in miſerabilem ac fœdam ſeruitutem abductis, Vayuodam autem abiens Budæ regem conſtituit.* CVRIO *p. 311.* HEVTERVS *lib. X. c. IV.* IOVIVS *lib. XXVIII. p. 285.* De bello Pannonico ſigillatim egit MICHAEL SOITERVS in SCHARDII *Tomo II.* & IO. ZERMEGH *Hiſtoria rerum geſtarum inter Ferdinandum & Ioannem Vngariæ reges Amſtelodami 1662.* CHYTRAEVS *lib. XII. p. 314.* HARAEVS *ad a. 1529.* Extat *Viennæ Auſtriæ vrbis a Solymanno obſeſſa Hiſtoria* apud SCHARDIVM *Tom. II. p. 237.* CONR. VRSP. PARALIP. *f. 493.* SECKENDORF *lib. II. pag. 131.* REISNER *pag. 177.*

12) THRASYBVLVS LEPTA *Vita Georgii Ludou. a Seinsheim lib. I. pag. 61.* vbi de ipſo: *in famulatu Principis Bauarici Guilhelmi tamiſper durauit, donec terribile illud Claſſicum per vniuerſam Europam percrepuit, Solymannum Turcarum Tyrannum (qui prope ante triennium in Vienna Auſtriaca oppugnanda capiendaque, omnes immanium virium ſuarum Conatus & artes, ſed fruſtra, multo ſuorum cum ſanguine expertus fuerat, propugnante ante alios Illuſtriſſimo & fortiſſimo Principe Philippo, Ruperti filio, Philippi nepote, Palatino; fœdiſſimeque vaſtata & deformata Pannonia, denique ſupra ſexaginta millia Germanorum capitum in barbaricam triſtiſſimamque ſeruitutem abducta, inglorius in Thraciam præcipiti fuga redierat,) innumerabilibus inſtructum copiis, & in Samandriam ad Danubium infuſis, ea de cauſſa redire in Pannoniam, vt Viennam iterato oppugnet, a cuius mœnibus ante repulſus cum ignominia diſceſſiſſet.*

13) SLEI-

gotium, qui ſuum locum expleant. Hæ litteræ ſerius redditæ fuerunt in Germania, nempe ad XIII. Auguſti diem: quapropter de Ferdinandi principis, quem Cæſar ſibi legauerat, & aliorum, Regimenri potiſſimum Imperialis voluntate, productus hic dies ad Nouembris diem XI. vt longinquiores etiam ad iter ſeſe comparare poſſent. 13) Dum vero ſtato die perpauci venirent, ob ſeditionem popularem, dilata res fuit in annum ſequentem, vt Kal. Maii 1526. Spiræ Status conuenirent. Decretum fuit tamen inter alia, magiſtratui prouidendum interea eſſe diligenter, concionatores verbum Dei populo proponant & explicent iuxta ſententiam doctorum, quos eccleſia Chriſtiana recepit, vtque doceant non ſeditioſe, verum ſic, vt nomen Dei celebretur, & tranquillitas retineatur. 14) Stato tempore Spiræ aderant Germaniæ principes admodum frequentes, Electores omnes, præter Brandenburgicum. In his etiam fuit Elector Saxoniæ Ioannes, & Landgrauius Haſſiæ, Philippus. Cæſaris erant legati, Ferdinandus frater, epiſcopus Tridentinus Bernhardus, Caſimirus Brandeburgicus, Philippus Badenſis, Guilielmus Bauarus, Ericus Brunſuicenſis. Hi XXV. Iunii facto initio, Cæſaris litteris recitatis, obſeruari volebant decretum Wormatienſe. Exorta igitur de religione ſimultate, Saxo & Landgrauius domum cogitant, & ſuis, vt ad iter ſe comparent, mandant. Eo cognito, Ferdinandus & Treuirenſis Richardus, & alii, quod viderent, magni rem eſſe periculi, ſi tempore tam exulcerato, nullo facto decreto diſcederetur, animos demulciunt, atque ita demum fuit decretum, ad conſtituendam religionis formam & rerinendam tranquillitatem opus eſſe legitimo, vel publico totius orbis concilio, cuius intra annum fiat inirium: & ne qua mora vel impedimentum interueniat, legationem eſſe mittendam ad Cæſarem, oratum, vt miſerum & tumultuoſum Imperii ſtatum reſpiciat, quamprimum in Germaniam accedat, & concilium procuret. Ad religionem & edictum Wormatienſe quod attinet, placuit, vt interea, dum ex iis conciliis alterum habeatur, ita ſeſe gerant omnes, in ſua quique prouincia, quo ſui facti probabilem rationem 15) Deo ſimul & Cæſari quoque reddant. Prius quam hoc fieret decretum, Saxoniæ Princeps & Landgrauius, legatos Argentinenſes, Noribergicos, Auguſtanos ad ſe vocant, & quoniam ipſis charam eſſe videant euangelii doctrinam, & vero, quid epiſcopi moliantur atque pontificii, non ſit obſcurum, deliberare ſeſe dicunt, num qua ſocietas atque fœdus iniri poſſit, vt, ſi quem huius profeſſionis cauſa periclitari contingat, mutua ſubminiſtrentur auxilia, deinde quoniam de Francoſurtenſibus ac Vlmenſibus bonam quoque ſpem habeant, non ſe recuſare dicunt, quo minus & ipſi appellentur. Ad hæc legati, nullum ſe quidem eius rei mandatum habere, ſed diligenter ſuis eſſe renunciaturos aiunt. 16) In iisdem quoque Comitiis iterum certa Grauamina contra ſedem Romanam fuerunt collecta atque exhibita. 17) Erant cum Saxone Georgius Spalatinus, Ioannes Iſlebius Agricola, theologi: Lantgrauius quoque ſuos adduxerat: interpellabant autem reliqui principes, ne docerent, motus vitandi cauſa, verum id fruſtra fuit. Ferdinandus etiam, ante factum decretum, ciuitatum omnium legatis ad ſe vocatis, cum de ſua ſuorumque maiorum & Auſtriacæ domus in ipſos beneuolentia quædam dixiſſet, hortabatur, vt Cæſari morem gerant, neque ſe conſiliis & perſuaſionibus quorundam abduci paterentur. Vngariæ quoque regi decreta fuerunt auxilia: quæ vocabant *die eylende Hülffe*, ſed quo tempore dimiſſus eſt conuentus, quod erat ſub exitum Auguſti menſis, iam in Vngariam progreſſus Turcarum Imperator, Ludouicum regem prœlio ſuperauerat. 18) Poſtquam clades Regis percrebuit, Kl. Decembris Eslingæ conuenerunt Deputati ad Regimentum Imperii Proceres, qui XXI. Decembris ſtatuerunt, vt, quæ in proximo Spirenſi conuentu decreta de ſuppetiis celeribus fuerant, ſtatim expedirentur. Tum Comitia alia vbi de continuis auxiliis *beharrlicher Hulffe* ageretur, Ratisbonæ

13) SLEIDANVS *lib. V. pag. 139.* SECKENDORF *lib. II. p. 41.* Quæ Regimenti Imperialis partes fuerint in his Comitiis, docet MVLLER *in Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. XLIV.* & apud LVNIGIVM *p. Gen. Contin. p. 457.* KAPFENS *Nachleſe p. II. p. 679.*

14) SLEIDANVS *lib. V. p. 140.* Extat Receſſus Auguſtanus *in Corpore p. 210.*

15) SLEIDANVS *lib. VI. p. 149.* Extat apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. I. cap. II.* & LVNIGIVM *Staats-Conſiliis Tom. I. n. 9.* Conſilium, qua ratione quisque Statuum ſe in hoc tenore poſſit conſeruare, CHVTRAEVS *lib. XII. p. 314.*

16) Deliberatum iam VII. Nouembris 1525. Friedwaldæ, quæ Haſſiæ eſt arx, in Thuringiæ confiniis, inter Io. Fridericum, Ioannis Electoris filium, & Philippum, Haſſiæ Landgrauium, de ſocietate cum bene adfectis ineunda. Ineunte anno 1526. Noribergenſem Senatum rogarunt, vt legatos Torgauiam mitteret, quibuscum de coniunctione conſiliorum, ante inſtantia Spirenſia Comitia, in cauſſa religionis tractari poſſet. Licet autem Senatus legatos Gotham miſerit, & ore atque ſcripto, quod HORTLEDER *Tom. I. lib. VIII. c. I.* exhibet, die XV. Februarii apud vtrumque Principem non contemnendis rationibus ſeſe excuſaſſet, magnam cæteroquin conſtantiam in religione teſtatur, Principes tamen die Mercurii poſt Cantate IV. Maii Torgauiæ 1526. fœdus defenſiuum Eccleſiaſticis oppoſitum, inter ſe pacti ſunt, quod HORTLEDER *d. l. cap. II.* DU MONT *Tom. IV. p. I. pag. 449.* referunt, idemque paullo poſt d. XII. Iunii Magdeburgi reiterarunt, accitis etiam, vel inuitatis in ſocietatem aliis SECKENDORF *pag. 44.* DU MONT *Tom. IV. p. I. pag. 455.*

17) Extant iſta apud CYPRIANI *Reformations-Hiſtorie Tom. II. p. 379.* SLEIDANVS *lib. VI. pag. 148.*

18) De his Comitiis plenius egit SLEIDANVS *lib. VI. p. 147.* HEVTERVS *lib. IV. c. VI.* SECKENDORF *lib. II. p. 45.* Receſſus extant in Corpore *p. 213.* LVNIG *p. Gen. Contin. p. 460.* Principes & Epiſcopos in hiſce Comitiis præſentes recenſet KAPFE *in der Nachleſe p. II. p. 679.* Cæſaris Propoſitionem *p. 680.* Ciuitatum Reſponſionem *p. 685.*

19) SE-

næ Kl. Aprilis anni ſequentis haberentur, & Cæſar, omiſſa iam Legatione nuper Spiræ decreta, per literas rogaretur, vt in Germaniam veniret. 19)

§. XL. Comitia Ratisbonæ, vt Eslingæ fuerat conſtitutum, menſe Martio a. 1527. habita, nullius fuerunt effectus. Ex Principibus nullus, legatorum pauci comparuerunt. 20) Inſequenti anno 1528. Landgrauius Philippus & Elector Saxoniæ, conſcriptis copiis ad bellum ſpectabant: Eius autem rei hæc erat cauſſa. Iureconſultus quidam, Otto Paccius, nobili genere natus, ex primis Georgii Saxoniæ principis conſiliariis vnus, per occaſionem colloquii Lantgrauium admonuit, vti ſuis rebus prouideret: nuper enim Ferdinandum, Ioachimum El. Brandeburgicum, Georgium Saxonem, Guilielmum & Ludouicum Bauaros, Moguntinum, Salisburgenſem, Bambergicum, Wirciburgenſem iniiſſe fœdus, ipſius & Saxoniæ principis alectoris, & opprimendæ cauſa religionis: fidei vero faciendæ cauſa, confœderationis exemplum exhibet, archetypum quoque pollicetur. 21) Dum copias illi parant atque bellum, intenti erant omnium animi, quorſum hoc exiret: nam cauſæ vulgo ferebantur variæ, ſicut fieri conſueuit. Cum vero iam omnibus rebus eſſent inſtructi, tunc primum dimiſſis in omneis partes literis atque nunciis, formulam ad ſe delati ſœderis promulgant, & ſimul iis, qui fœdus iniiſſe dicebantur, ſcribunt, miſſis legatis, vt quid ſit ipſorum propoſiti, cognoſcant, ſed hi omnes, pro ſe quisque ſeparatim, ſeſa purgant, euulgatis literis, & figmentum eſſe, neque doceri poſſe confirmant. Et Georgius quidem Saxoniæ Princeps, Lantgrauii ſocer, vrgebat inprimis, vt authorem ederet: niſi faciat, ab ipſo confictum eſſe, motus excitandi & turbandæ Germaniæ cauſa, ſeſe arbitraturum. Primus impetus erat futurus in epiſcopos vicinos: itaque ſe comparabant illi, conductis, quas poterant in ea celeritate, copiis. Cum autem archetypum Paccius exhibere non poſſet, vti promiſerat, ibi Lantgrauius paulo cœpit agere cunctantius: interceſſione demum Palatini ac Treuirenſis Richardi, diſceſſum fuit ab armis, ea lege, vt in belli ſumptum aureorum millia centum dependerent epiſcopi Lantgrauio, Moguntinus quidem XL. Wirciburgicus totidem, Bambergicus vicena. Cum deinde ad certum diem, legati principum, ad quos ea criminatio pertinebat, conueniſſent, Paccius, quem Lantgrauius ibi ſiſtebat, falſi fuit conuictus, & dimiſſus tandem a Lantgrauio, cum annis aliquot apud exteros oberraſſet, Antwerpiæ pœnam capitis luit. Rebus ad hunc modum pacatis, Sueuici confœderati Lantgrauium incuſabant; quod ſociis vim & iniuriam feciſſet: cumque nouus ex eo motus impenderet, ſedata demum res Wormaciæ fuit, ſub exitum Decembris interuentu Palatini Principis. 22)

§. XLI. Ca-

19) SECKENDORF *lib. II. p. 46.* Extat Receſſus in Corpore *p. 222.* De his ab Imperii Regimento indictis Comitiis MVLLER *im Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. XLVII.*

20) SLEIDANVS *lib. VI. p. 156. & p. 158. ad Ratisbona comitium nulli venerunt principes, & legatis tantum miſſis eo, nihil actum ſuis, niſi quod ſcriptis ad Cæſarem literis, Maii die XVIII. cur nihil actum ſit, demonſtrant, & e republ. futurum, ſi bella ciuilia componantur, oſtendunt, & ipſius præſentiam inprimis eſſe neceſſariam dicunt.* SECKENDORF *lib. II. p. 80.* Extat Receſſus in Corpore *p. 224.* De his Comitiis MVLLER *im Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. 1.*

21) De hoc fœdere ſic iudicat SLEIDANVS *lib. VI. p. 165.* dicens: *ſunt, qui putant non fuiſſe nihil, quod ille de confœderatione dixerat; eamque ſuſpicionem augebat ille, qui quatuor annis antea fuerat Ratisbonæ, principum aliquot conuentus, vt libro quarto diximus* (dictum de eo ſupra §. XIX.) *Itaque conceptum quidem aliquid eius generis non autem ad finem deductum, neque plane decretum fuiſſe putatur: quod tamen nolim pro vero ponere, ac ſuum cuique iudicium hic permitto.* Ipſe Otto in litteris ad Lutherum in IOANNIS Spicil. Tabul. Vet. Tom. I. p. 549. *ego nunquam duxi in animum (poſtquam cepit mihi ſplendere euangelica veritas) vnum vt hominem deciperem; taceo, quod tantam ſeditionem in toto chriſtianiſmo mouerem. Pacare volui impiorum iram (Deum optimum teſtor) non irritare; ſeditiones paratas detegere, non ſeminare, pios admonere, cautiores facere, non in bellum aut tumultum accendere volui. Quod autem res alio, quam volueram, proceſſit, diuine voluntati permitto: michi autem, neeque conſcientie omnino eſt ſatisfactum, quod mea infamia (nam nichil preter conſcientiam meam ille ſum habeo) tot bonos piosque homines conſeruauerim.* Formulam fœderis habet COCHLAEVS *Vita Lutheri p. 184.*

22) Agit de hoc negotio SLEIDANVS *lib. VI. pag. 164.* GEORG SPALATINVS *Annal. Reform. p. 102. ſqq. Vitis Elect. Saxoniæ p. 1117. Breui poſt ſub feſtum Pentecoſtes anni eiusdem MDXXVIII. Elector & Landgrauius Haſſiæ bellum inſtruxere, aliquot millibus equitum peditumque contractis, vt ab inſidiis ſocietatis clandeſtinæ quorundam Epiſcoporum ac Principum, quam contra Euangelium, eiusque defenſores, Electorem atque Landgrauium, Vratislauiæ coaluiſſe ferebant, ſe defenderent. Nimirum Ferdinandus Vngariæ Bohemiæque Rex, Præſul Salisburgenſis, Duces Bauariæ, Marchio Brandenburgicus Ioachimus, Dux Saxoniæ Georgius, tum Moguntinus, Herbipolenſis & Bambergenſis Epiſcopi in hoc fœdus conſpiraſſe tradebantur. Quanquam vero Elector & Landgrauius iam cum aliquot millibus militum Franconiam ingreſſi eſſent, & Haſſus inprimis tantas equitum copias conſcripſiſſet, quantas poſt hominum memoriam nusquam in Campum eductas eſſe fama eſt, ſocii tamen aduerſæ partis, Rex Ferdinandus inprimis ac reliqui Principes & Epiſcopi Haſſo impenſas expeditionis ita reddiderunt, vt Elector quoque Saxoniæ, ſuaſu Treuirenſis & Palatini Electorum, Smalcaldiæ pacem pronus admitteret, eoque Dei nutu ingens bellum, ſine ſanguine fuerit repreſſum. Enim vero Dux Saxoniæ Georgius &c. Doctorem Ottonem Pogkium Caſſellas Haſſorum, in iudicium ad cauſſam dicendum vocari iuſſit; quod ipſum Ducem & alios Principes in ſuſpicionem fœderis huius falſo induxiſſet. Sed hic pertinaciter in ſententia ſtetit, nec vmquam inficiatus eſt, quæ crimini dabantur. Nihilominus clanculum dimiſſus eſt.* NORTLEDER *Tom. I. lib. II. cap. I.* FABRICIVS *lib. VII. Origg. Saxon. pag. 870.* CHYTRAEVS *Saxonia lib. XII.*

§. XLI. Calendis Auguſti menſis, Cæſar, datis Valliſoleti litteris, Imperii conuentum indicit Spiræ, ad initium Februarii 1529. religionis & Turcici belli cauſſa: quo minus autem ipſe veniat, per occupationes excuſat, ſimul conſtituit legatos, Ferdinandum fratrem, Fridericum Palatinum, Guilielmum Bauarum, Ericum Brunſuicenſem, Bernhardum Epiſcopum Tridentinum & Balthaſarem Epiſcopum Maltenſem, poſtulatum Hildeſienſem. 23) Initium Comitiorum factum eſt Idibus Martii 1529. Principes ac Ordines aderant admodum frequentes. Elector Saxoniæ Melanchthonem adduxerat. Principio de religione ſuit actum, atque Pontificii eo ſpectabant, vt Saxonem aliosque Principes a ciuitatibus dirimerent. In eo cum non proficerent, 24) decretum fit in eam ſententiam: Qui Cæſaris edictum adhuc ſeruarunt, deinceps quoque ſeruent ad concilium vsque, & populum etiam huc adſtringant: qui vero doctrinæ genus mutarunt, neque diſcedere iam ab eo poſſunt, absque metu ſeditionis, vt hi ſibi temperent in poſterum, nec aliquid præterea innouent adusque concilii tempus: deinde, ne doctrina eorum, qui de cœna domini ſecus quam eccleſia, docent, recipiatur, neue abrogetur Miſſa: nec iis in locis, vbi nouum eſt doctrinæ genus impedimentum fiat, quo minus ad Miſſam, qui volent, accedant: anabaptiſtis etiam, qui ſuum dogma pertinaciter defendunt, capitis pœna conſtituatur, & eccleſiæ Miniſtris iniungatur, vt iuxta probatam ab Eccleſia interpretationem doceant, alia vero dogmata, de quibus forte diſputari poſſit, non attingant, ſed concilii decretum expectent: ad hæc, vt pacem inter ſe colant omnes ordines, & religionis cauſſa nec damnum inuicem dent, nec alter alterius ditionis ſubditos in ſuam fidem aut tutelam recipiant: qui ſecus ſecerint, proſcriptorum numero eſſe iubeantur. 25) Huic decreto ſeſe opponunt Ioannes, Saxoniæ Elector, Georgius Brandenburgicus, Erneſtus & Franciſcus Luneburgici, Landgrauius, Anhaltinus, & Aprilis die XIX. palam, cur non aſſentiantur, de ſcripto recitant: interea dum inchoetur aut publicum totius orbis aut prouinciæ Germaniæ concilium, nihil ſe facturos, quod iure poſſit improbari: quod inſuper de colenda pace, de non interuertendis aliorum bonis, de anabaptiſtis decretum ſit, in eo quoque ſe, quid ſui ſit officii, non ignorare. Huic Principum proteſtationi, communicato conſilio, primi nominis ciuitates aliquot ſeſe coniungunt, Argentina, Noriberga, Vlma, Conſtantia, Reutlinga, Winshemium, Memminga, Lindauium, Campodunum, Hailbrunna, Isna, Weiſſenburgum, Nortlinga, Sangallum. Et hæc quidem eſt origo nominis proteſtantium, quod non ſolum in Germania, ſed apud exteras quoque gentes peruulgatum eſt atque celebre. 26) Ferdinandus exceſſerat iam e Concilio Principum, antequam hi proteſtarentur, tametſi, vt paululum modo diſceſſum differret, a Saxone ſuerat rogatus atque ſociis. 27) Henricus Brunſuicenſis equidem & Philippus Badenſis certos quosdam Compoſitionis articulos proponebant, quos etiam die Mercurii poſt Iubilate 1529. pacis ergo acceptabant Status Euangelici, qui tamen a Statibus Imperii tanquam maiori parte non ſuerunt accepti. 28) Poſtea, appellationis quoque formulam Proteſtantes concipiunt, & edunt, in ea rem omnem ordine commemorant, ac demum ab omni actione Spirenſi & decreto ibi facto prouocant ad Cæſarem, ad ſuturum generale, vel Germanicæ nationis legitimum concilium, ad omnes denique non ſuſpectos iudices, ac ſimul legationem ad Cæſarem in Italia agentem, decernunt. 29) Miſſi igitur ad Cæſarem Io. Ehingerus, Conſul Memmingenſis, Alexius Frauentrutus, Georgii, Brandenburgici Marchionis Secretarius, Michael Cadenus Noribergenſis, qui ad XII. Septembris, die ipſis Placentiæ ſtatuta, quæ ipſis ſuerant mandata, coram Cæſare exponunt, ſed duriore accepto reſponſo, atque vt decreto Spirenſi ſubſcribant Proteſtantes, iubente, Legati, cum legiſſent appellationem, ſic vt erat concepta, tradunt Alexandro Schweiſſio, teſtibus ad eam rem adhibitis, vt fieri conſueuit: ille quidem initio recuſat, ſed tandem accipit, & ad Cæſarem deſert, eodemque die poſt meridiem redit, & reliquo ſermone con-

XII. p.312. COCHLAEVS *de actis & ſcriptis Lutheri ad a. 1528.* SECKENDORF *lib. II. pag. 94.* IO. STRAVCHIVS inter diſſertationes exotericas diſſert. IX.

23) SLEIDANVS *lib. VI. pag. 166.* MVLLER *Hiſt. Euangel. Stande Proteſtation lib. I. c. II.*

24) SLEIDANVS *lib. VI. pag. 170.* MVLLER *c. l.* & *Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. LIV. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. cap. I. §. XI.*

25) SLEIDANVS *lib. VI. p. 171.* HEVTERVS *lib. X. c. III.* CARAFA Germ. Sacra p. 8. *Ferdinandus publico Decreto indulſit, vt in Fidei ac Religionis negotio eo modo ſe gererent, quo Deo, & Cæſari facti ſui rationem poſſent reddere, nihil tamen innouarent vsque ad Cæſaris aduentum vel Concilii celebrationem.* Vocat illud ideo primum Interim, quem ſequitur NIC. HELVICVS *Theatro Hiſtor. II. B.* p. 37. Extat apud GOLDASTVM *Tom. III. Conſtit. p. 494.* Receſſus in Corpore *p. 231.* LVNIG *p. Gen. Contin. p. 480.*

26) Verba ſunt SLEIDANI *p. 173.* IOACH. CAMERARIVS *Vita Melanchthonis p. 36.* CARAFA de Ferdinando Archi-Duce *p. 8.* ſic ſcribit: *Cum vero contra ſeditioſos, & bonorum Eccleſiaſticorum inuaſores Decreta feciſſet, iis noluerunt Principes ſubſcribere, adiunctisque ſibi aliquot ciuitatum Legatis, proteſtati ſunt, vnde poſtea Proteſtantium nomen vſurparunt.*

27) SLEIDANVS *p. 171.* HEVTERVS *lib. X. c. IV.* HORTLEDER *Tom. I. lib. I. c. IV.* MVLLER *lib. I. c. IV.* SECKENDORF *lib. II. pag. 127.* COELESTINVS *Hiſt. Comit. Auguſt. Tom. II. p. 192.* exhibet Decretum Spirenſe cum Proteſtatione. CAMERARIVS *de B. Smalcaldico p. 462.*

28) De his MVLLER *lib. I. cap. IV. §. IX. p. 41. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. cap. I. §. XV.*

29) SLEIDANVS *p. 173.* Extat Inſtrumentum adpellationis apud MVLLERVM *lib. I. cap. V.* vna cum Actis Proteſtationis.

30) SLEI-

confecto, Cæſarem iubere dicit, ne pedem moueant e diuerſorio, ne quid ſuis perſcribant, ne ſuorum quem aliquo mittant, donec aliud renunciet, capitis atque fortunarum denunciata pœna, ſi ſecus faciant. 30) Penultimo demum Octobris die, Parmæ, quo iuſſi erant ſequi, Nicolaus Granuellanus, qui Mercurini partes obibat ægrotantis, nunciat eis, etſi delatam ſibi prouocationem Cæſar ægre ferat, tamen permittere, vt domum ad ſuos reuertantur, Cadenum vero iubet manere, capitis pœnam comminatus, niſi pareat, qui tamen ex Italia clam aufugit. 31)

§. XLII. Proteſtantes autem, quo ſecuritati ſuæ proſpicerent, de fœdere iterum fuerunt ſolliciti. Poſtquam enim inter Iohannem Electorem & Philippum Landgrauium iamdum Torgauiæ a. 1526. conueniſſet, 32) in idemque fœdus alii Principes fuiſſent recepti, Albertus potiſſimum Brandenburgicus, Dux Boruſſiæ, 33) facto decreto Spirenſi, cœptum de fœdere cogirari vehementius, & finito conuentu, concepta quædam Noribergæ fuit eius rei formula, 34) & poſt in conuentu Rotacenſi, ditionis Coburgenſis, inter Electores, Saxonem atque Brandenburgicum, Haſſiæ Landgrauium atque Ciuitates, Argentoratum, Noribergam & Vlmam amplius tractata. 35) Dum vero Saxoniæ Elector cum Ciuitatibus Zwinglianæ doctrinæ addictis fœdus inire nollet, conuentus quorundam Principum Salfeldiæ & Numburgi placuit, qui tamen effectu fuerunt deſtitui, vsque dum Saxoniæ Elector, & Georgius, Brandenburgicus Marchio, Schlaitzæ congrederentur, & pro legatis ſuis de certa inſtructione inuicem conuenirent. Cumque menſe Octobri 1529. Suabacum legati Principum ac ciuitatum veniſſent, Saxonis & Georgii Brandenburgici nomine propoſitum fuit, quoniam religionis ac veræ doctrinæ defenſio, ſit huius fundamentum fœderis atque cauſa, primum oportere conſentientes omnium in eo eſſe voluntates. Itaque recitata fuit doctrinæ ſumma, articulis XVII. comprehenſa, quam adprobarent omnes. 36) Argentinenſes autem ac Vlmenſes legati, neque ſuperiori conuentu Rotacenſi factam eius rei mentionem eſſe, neque ſe quicquam in mandatis habere, dicebant. De cœna Domini non erar eadem omnium ſententia: & hic ſolus erat ſcrupulus, cum ergo decerni proprerea nihil poſſet, alter fuit Smalcaldiæ conuentus indictus ad Idus Decembris. 37) Poſtquam igirur Cadenus ex Iralia aufugiſſet, eo ſub finem Nouembris venerunt Saxoniæ Princeps eiusque filius, Iohannes Fridericus, Erneſtus & Franciſcus Luneburgici, frarres, Landgrauius Philippus, Georgii Brandenburgici conſiliarii, ciuitates etiam, Argentoratum, Vlma, Noriberga, Heilbrunna, Reutlinga, Conſtantia, Memminga, Campodunum, Lindauia. Sub idem tempus venerunt ex Italia legati, cumque legationem renunciaſſent, viſum fuit, agendum eſſe omnium primo de religione, cuius nuper erant propoſita capira. Argentinenſes vero atque Vlmenſes, primo de fœdere agendum eſſe putabant, cum de religione diſſidia non ſtatim poſſint componi. Tandem ita diſceditur, vt qui doctrinam hanc omnem profiteri velint atque recipere, Noribergam veniant ad ſextum Ianuarii diem anni ſequentis 1530. deliberandi cauſa, quid deinceps agendum. 38) Ad conuentum illum Noribergenſem venerunt principum & perpaucarum ciuitatum legati: conſilium erat, mirtendam eſſe legationem ad Cæſarem arque Ferdinandum, ſed ab eo diſceſſum fuit. Et quia Cæſar Imperii conuentum primo vere putaba-

30) SLEIDANVS *lib. VII. ineunte.* MVLLER *lib. II. c. I. & c. XX.* SLEIDANVS *p. 133.* extat Relatio legatorum apud HORTLEDERVM *T. I. lib. I. c. VII.* Inter IO. STRAVCHII Diſſertationes exotericas Septima eſt *de cauſa Proteſtationis, Appellationisque Ordinum Proteſtantium, Legatorumque cuſtodia,* qua iſtam examinat. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden lib. I. c. I. §. XIX.*

31) Hoc negotium tali modo exponit SLEIDANVS *lib. VII. p. 179.* ſcribens: *penultimo demum Octobris die, Parmæ, quo iuſſi erant ſequi, Nicolaus Granuellanus qui Mercurii partes obibat ægrotantis, nunciat eis, etſi delatam ſibi prouocationem Cæſar ægre ferat, tamen permittere, vt domum ad ſuos reuertantur: Cadenum vero iubet manere, capitis pœnam comminatus, niſi pareat: cuius quidem rei hæc erat cauſa. Lantgrauius dederat abituro libellum eleganter adornatum, qui doctrinæ Chriſtianæ ſummam paucis complectebatur, vt Cæſari daret: is per occaſionem, cum ad ſacrum iret Cæſar, porrigit. Cæſar inuicem epiſcopo cuidam Hiſpano, vt quid rei eſſet, cognoſceret, hic forte in locum illum incidit, vbi Chriſtus monet apoſtolos, ne principatum affectent: hoc enim ipſorum non eſſe profeſſionis, & gentium reges vſurpare ſibi talem poteſtatem. Eum locum author inter alia tractauerat, demonſtrans cuiusmodi ſit officium miniſtrorum eccleſiæ: ſed ille, cum obiter legiſſet, percontanti Cæſari ſic referebat, quaſi magiſtratui Chriſtiano ius gladii tolleret libellus, & gentibus duntaxat alienis a religione Chriſtiana permitteret, hac ergo de cauſa detinetur iſte: hoc etiam Granuellanus addebat, velle Cæſarem, vt, idem ſcriptum exhibeat quoque pontifici: cum autem ipſe factum purgaret: neque ſatis commodum reſponſum ferret, & e ſermone Granuellani periculum ſuum intelligeret, ſilentio conſcendit equum, & celeriter Ferrariam, inde Venetias profectus, domum reuertit.*

32) De hoc ſupra §. *XXXIX.*

33) De hoc HORTLEDER *Tom. I. lib. VIII. cap. II.*

34) SLEIDANVS *lib. VI. fin.*

35) MVLLER *lib. II. c. XVI. p. 235.* qui etiam confœderationis formam ibidem firmatam exhibet.

36) SLEIDANVS *lib. VI. fin.* SACKENDORF *p. 140.* de hoc conuentu plenius MVLLER *lib. II. cap. XIX.*

37) SLEIDANVS *c. l.* Diſputabatur enim, an illi, qui de ſacra cœna ſecius ſentirent, in ſocietatem ſint recipiendi, de quibus MVLLER *lib. II. c. XVI.* Componendis equidem his diſſidiis inſtitutum Colloquium Marpurgenſe a. 1529. ipſo Luthero & Huldarico Zwinglio præſente, de quo Iuſti Ionæ extat Relatio apud SECKENDORFIVM *lib. II. p. 139.* MVLLER *lib. II. c. XX.* De hoc conuentu vero plenius MVLLERVS *lib. II. c. XXII. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. lib. I. §. XIX.*

38) SLEIDANVS *lib. VII. p. 180.*

39) SLEI-

tabatur indicturus, placuit, interea deliberandum eſſe, quid in eo proponi debeat, & quod ſingulis viſum fuiſſet, intra tempus menſtruum Saxoni renunciandum, vt per eum cæteri quoque cognoſcant. Itaque diſceſſum fuit quarto Idus Ianuarii. 39)

§. XLIII. Cæſar interea, qui Nouembris die quinto Bononiam venerat, Ianuarii die XXI. dimiſſis in Germaniam litteris, conuentum indicit omnium Ordinum, Auguſtæ ad diem octauum Aprilis, religionis potiſſimum & Turcici belli cauſſa. 40) Auguſtam primus omnium venit Elector Saxoniæ, cum Io. Friderico filio, Luthero, eo quod Auguſtæ non ſatis ſecurus eſſe videbatur, Coburgi relicto, Melanchthonem vero Auguſtam ſecum ferebat. Præter Saxonem, aderant Moguntinus, Colonienſis, Brandenburgicus, Electores: Treuirenſis & Palatinus legatos mittebant. 41) Auguſtam Cæſar venit idibus Iunii, ſub veſperum. Iam aderant plerique Principes, & obuiam omnes progreſſi, perhumaniter excipiunt aduentantem, gladium præferente Iohanne Electore. 42) Erat in Cæſaris Comitatu Campegius Cardinalis, a pontifice miſſus cum plenis mandatis: hunc inter & Ferdinandum fratrem, Cæſar cogitabat in vrbem ingredi medius, ſed quia præter morem hoc erat Imperii, Moguntinus & Colonienſis erant proximi. 43) Alter dies erat ſacar, & Corporis Chriſti memoriæ dicatus: itaque Cæſar ad diuorum templa ſupplicationem faciebat, miſſam celebrante Moguntino. Principes aderant omnes maximo numero, præter Saxonem, Lantgrauium, Luneburgicos fratres, Georgium Brandeburgicum, Anhaltinum. Cæſar quidem eis nunciauerat, vt & intereſſent, & ſuos abrogarent concionatores: illi autem neque venerunt, & quia conuentus hic eo ſit indictus, vt omnium audiantur ſententiæ, non ſe poſſe ſuis imponere ſilentium ante cognitionem cauſæ, dicebant. Die 18. Iunii per certos Feciales publice fuit enunciatum, vtriusque partis concionatores deſiſtant, donec de religione decidatur. Cæſar tamen aliquos conſtituerat, qui ſine cuiusquam contumelia doceant. Fuit hoc voce præconis denunciatum, conſtituta pœna. 44) Imp. itaque voluntati iſto quidem tempore erat obſecundandum, qui tamen nec concionatores ſuos, nec ſororis Mariæ, nec fratris Ferdinandi, nec reliquorum Principum Catholicorum concionatores prædicare permiſit. 45) Iunii die vigeſimo factum eſt initium actionis, & Cæſar Miſſam auditurus de more Saxonem adeſſe iubet, ac ſibi præferre gladium, ille re deliberata, cum Theologi dicerent, licere adeſſe, quod ad ſuum officium eſſet euocatus, non ad Miſſam, velut ad cultum diuinum, acceſſit, Georgio Brandeburgico comitatus: reliquorum nemo venit: a ſacro ventum eſt in Curiam. 46) Ibi Fridericus Palatinus nonnulla præfatus, moram Cæſaris excuſat, & ſimul cauſſam indicti conuentus repetit: deinde recitata fuit oratio prolixa de ſcripto, quo, quid huc vsque in religionis negotio & bello Turcico geſtum, exponitur, atque omnes, vt quæ ipſorum ſit ſen-

39) SLEIDANVS *lib. VII. pag. 181.* HEVTERVS *lib. X. c. II.* MVLLER *lib. II. c. XXIII.*

40) SLEIDANVS *lib. VII. pag. 181.* SECKENDORF *p. 151.* MVLLER *lib. III. c. III.* Extat edictum apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p. II. p. 227.* SPALATINVS *Vitis Electorum p. 1117.* LVNIG *p. Gen. Contin. p. 496.* MVLLER *lib. III. c. III.*

41) SLEIDANVS lib. VII. p. 182. *Auguſtam primus omnium venit Elector Saxoniæ, cum Ioanne Friderico filio: in reliquo comitatu erant Philippus Melanchthon, Ioannes Iſlebius Agricola, Iuſtus Ionas, Georgius Spalatinus.* De hoc Electoris itinere Auguſtam, Idem p. 201. *hoc durante comitio, Lutherus erat Coburgi, ad Franconiæ fines, mandatu ſui principis, vt tanto vicinior eſſet Auguſtæ, ſi qua forte res ipſius conſilium poſtularet.* SPALATINVS Vitis Electorum p. 1118. *Cum autem aliis literis Coburgum nunciaretur, Imperatorem Calendis Maii demum Auguſtæ futurum, dilato paulum itinere alius poſt alium ſecuti ſunt, nempe Moguntinus, Colonienſis, Brandeburgicus: Treuirenſis autem & Palatinus legatos miſere.* COELESTINVS *pag. 29.* SECKENDORF *lib. II. pag. 151. 180.* MVLLER *lib. III. cap. VII.*

42) SLEIDANVS *c. l.* COELESTINVS *p. 71.* qui etiam pompam & rationem ingreſſus Auguſtani prolixe deſcribit. ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS *Annal. Augſburg p. 1786.* SPALATINVS Vitis Electorum p. 1118. *Hic itaque Elector noſter Cæſarem per ſex & amplius hebdomadas fruſtra præſtolabatur, qui cum tandem die corporis Chriſti ſub veſperam accederet, Elector noſter ipſi in vrbis ingreſſu gladium, vt Imperii Archi-Mareſchallus prætulit.* HEVTERVS *lib. X. cap. V.* SECKENDORF *pag. 160.*

43) SLEIDANVS *lib. VII. pag. 183.* MVLLER *lib. III. cap. XII.* BELCARIVS *lib. XX. pag. 632.*

44) SLEIDANVS *cit. loc.* HEVTERVS *lib. X. c. V.* CHYTRAEVS *lib. XIII. p. 320.* Deliberationes Theologorum Proteſtantium de concionibus exhibet COELESTINVS *p. 32. 52. 80.* MVLLER *lib. III. c. IX. X. XIII. XIV.* SECKENDORF *p. 160.* SPALATINVS *p. 1118. Ann. Reform. p. 201.*

45) SPALATINVS Vitis aliquot Electorum p. 1118. *Mox eadem veſpera voluit Imperator, Electorem, concionibus domeſticis intermiſſis, publicis proceſſibus ſacris intereſſe. Qua de re multa queſtus Iohannes, nec ipſe in frequentia reliquorum ad miſſam acceſſit, nec filius, nec reliqui cognati Principes, vt Erneſtus & Franciſcus Duces Brunſuic. Georgius Marchio Brandeburg. Landgrauius Haſſiæ, & Wolfgangus Anhaltinus. Sæpenumero etiam Elector, pro conceſſione concionatorum, non minus coram, quam per literas, obteſtatus eſt Imperatorem, qui tantum ſe, quantum rerum ratio pateretur, permiſſurum, reſpondit. Quoniam in Imperatoria vrbe res gerebatur, diutius illa ac moleſtius vrgeri non poterat. Itaque Caroli voluntati hoc quidem tempore obſecundandum erat. Qui tamen & concionatores ſuos, atque ſororis Mariæ Reginæ, Doct. Hengkelium, & Fratris Ferdinandi Regis Methardum, vt & reliquorum Principum nobis aduerſariorum æque minus ac noſtros, prædicare permiſit.*

46) SLEIDANVS *c. l.* HEVTERVS lib. X. c. V. *interea Cæſar in Germaniam profectus, Auguſtam Vindeliciæ Idibus Iunii venit. Conſcripſerant Auguſtani octo peditum cohortes ad Vrbis cuſtodiam. Cæſar, iis exauthoratis, alios in nomen ſuum adactos Vrbem tutari iubet. Saxo Cæſari ad Miſſæ ſacrificium eunti gladium de more præferre iuſſus, id facere non eſt auſus, antequam conſultis Theologi Lutherani id illi licere cenſuiſſent.* SECKENDORF *pag. 167.*

47) SLEI-

ſit ſententia, in medium proponant, admonentur. 47) Principes, habita deliberatione, iudicabant, omnium primo agendum eſſe de religione, mandatumque eſt Electori Saxoniæ & Principibus coniunctis, vt ſuam confeſſionem & ſententiam de abuſibus emendandis ſcripto comprehenſam Cæſari exhiberent. 48) Quarto poſt die, Campegius in conſeſſu Principum, Cæſare præſente, orationem habuit latinam, hortatus eos, vt in cauſa religionis morem gerant Cæſari, collaudata ipſius virtute ac pietate: ſe quoque pontificis nomine daturum operam, vt eandem fidem profiteantur omnes, & reconciliatis animis bellum in Turcam ſuſcipiatur. 49) Ab eo, legati Auſtriaci, quantam acceperint a Turca calamitatem, exponunt, opemque petunt. Poſt hæc, Saxoniæ princeps Elector, Iohannes, Georgius Brandeburgicus, Erneſtus & Franciſcus, Lüneburgenſes, Duces, Philippus Haſſiæ Landgrauius, Wolſgangus Princeps Anhaltinus, Albertus Comes Mansfeldenſis d. XXIV. Iunii, Cæſaris thronum circumſtantes, per Georgium Pontanum, Electoris Cancellarium, vt ſuæ doctrinæ confeſſionem ſcripto comprehenſam, audiat, petunt: Cæſar equidem ſcriptum ſibi exhiberi, atque vt poſtridie domum ſuam veniant, iubet. Sed inſtantibus iſtis, vt publice prælegeretur, ægre adnuit, altera die præſtituta. 50) Sic die Saturni, qui erat XXV. Iunii, præuia Proteſtatione, niſi in hiſce Comitiis, prout in Edicto Conuocationis contineatur, cauſa Religionis decidatur, abuſus Eccleſiæ tollantur, ſe inhærere velle Proteſtationibus atque Adpellationi in Comitiis Spirenſibus 1529. exhibitis, vsque dum in Concilio vniuerſali cauſæ Religionis plene fuiſſent deciſæ, 51) Iohannes Saxoniæ Elector, cum Duce Iohanne Friderico, filio ſuo, & reliqui ſex Proteſtantes, Legatique Noribergenſes & Reutlingenſes, tertia poſt meridiem hora, coram Imperatore comparuerunt, ſecum habentes Confeſſionem Germanice & Latine ſcriptam, in qua articulis XXVIII. continebantur, quæ crederent. Lecta itaque fuit in conclaui Imperatoris, quod ſacris deſtinatum, in palatio Epiſcopali a Chriſtiano Baiero clara voce, vernaculo ſermone, Confeſſio Proteſtantium 52) a Melanchthone potiſſimum ſcriptis concepta, 53) dicta CONFESSIO AVGVSTANA. 54) Finita lectione, vtrumque exemplum Alexandro Sueiſſio, Vicecancellario Imperii porrigebatur, ſed Imperator ipſe Latinum apprehendit. 55)

§. XLIV.

47) SLEIDANVS *c. l.* Extat Propoſitio Cæſarea apud COELESTINVM *p. 116.* GOLDASTVM *Conſtit. Imp. Tomo vno pag. 504.* SECKENDORF *p. 168.* MVLLER *lib. III. c. XV. §. VIII. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. lib. I. §. XXV.*

48) CHYTRAEVS *lib. XIII. p. 321.* SLEIDANVS *p. 186.* COELESTINVS *p. 112.* MVLLER *lib. III. c. XVI.*

49) SLEIDANVS *c. l.* Extat Oratio Campegii apud COELESTINVM *p. 124.* Auſtriacorum *p. 133.* SECKENDORF *p. 169.*

50) SLEIDANVS *lib. VII. p. 186.* COELESTINVS *p. 133.* THVANVS *lib. I. pag. 26.* MVLLER *lib. III. c. XVIII.* SECKENDORF *p. 170.* MYCONII *Hiſt. Reform. c. XV.*

51) Extat in LVTHERI V. Tomo *Ienenſi p. 30.* De eadem aguot COELESTINVS *Tom. II. f. 189. 10.* SAVAERTVS *in Miraculis A. C. p. 288.*

52) SLEIDANVS *c. l.* COELESTINVS *p. 141.* SECKENDORF. MVLLER *c. l.* CHYTRAEVS *lib. XIII. ineunte.* HARAEVS *ad a. 1530.*

53) Auctor quidem ipſius Confeſſionis erat Melanchthon, ita tamen, vt materiam potiſſimum ſuppeditaret Lutherus. Mandabat enim Iohannes Elector, Luthero, Iuſto Ionæ, Pomerano & Melanchthoni, vt certos de religione articulos componerent, qui Luthero id negotii derelinquebant, qui XVII. conſcribebat articulos, quos *pag. 25.* exhibet COELESTINVS, & Archetypum vocat Auguſtanæ Confeſſionis, de quibus etiam CHYTRAEVS *Hiſt. Aug. Conf. p. 19.* & MVLLER *lib. III. cap. VI.* SECKENDORF *p. 151.* Dum etiam alii Status certos Religionis articulos per theologos ſuos componi feciſſent, ex Suabacenſibus, Lutheri, aliorumque Theologorum articulis, Melanchthon Confeſſionem Auguſtæ concepit, quam Luthero reuidendam miſit Elector, COELESTINVS *p. 40.* Sic enim CHYTRAEVS lib. XIII. p. 320. *compoſuit igitur Lutherus, antequam iter Auguſtanum ingrederentur, Articulos XVII. quibus Chriſtianæ fides & doctrinæ publice in eccleſiis populo proponenda, & præcipue ad animarum ſalutem & veram pietatem vtilis ac neceſſaria ſummam, omiſſis diſputationibus ſcholaſticis, & populo erudiendo non neceſſariis, complexus erat. Iuſſerant & cæteri principes ac ciuitates, Lutheri doctrinam amplexi, ſinguli ſuos theologos, ſummam doctrinæ in eccleſiis ſuarum regionum ſonantis, ſcripto comprehendere. Sed hos ſeptendecim articulos, a Luthero delineatos, præcipue Philippo in ſcribenda confeſſione propoſitos fuiſſe, teſtantur eadem verba & phraſes in aliquot articulis retenta, & ordo ac ſeries articulorum fere ſimilis, & epiſtola Ioannis Electoris Auguſta ad Lutherum ante Cæſaris aduentum data.* SECKENDORF *p. 158.* MVLLER *lib. III. c. XI. XVII.* Extant quædam epiſtolæ Lutheri durantibus Comitiis ad Spalatinum ſcriptæ, in SPALATINI *Annalibus p. 213.* IOACHIMVS CAMERARIVS *Vita Melanchthonis §. XXXVIII.* ſcribit: *Maluerat hoc Philippus non Principum & eis adiunctorum nomine edi, ſed docentium, qui Theologi vocantur. Nam & magis decere iſtos talia diſſerere, & autoritatem illam potentia quaſi liberam reſeruari, vtilius eſſe iudicabat. Sed obtineri id non potuit, quod actionem illam ſplendidiorem fore ſubſcriptis iſtis nominibus exiſtimaretur, & aliis quoque de cauſis, vt hoc fieret, videretur melius.*

54) HEVTERVS lib. X. c. V. *& quoniam his Comitiis in vrbe Auguſtana primum Proteſtantes nouæ religionis capita Cæſari exhibuiſſent, Confeſſio Auguſtana eſt appellata.* ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS *Ann. Augſpurg. p. 1787.* Exhibet eandem inuariatam, prout in Comitiis Auguſtanis fuit exhibita, COELESTINVS *Tom. II. p. 151.* GOLDASTVS *Reichs-Satzungen p. I. p. 253.* & MVLLER *lib. III. c. XIX.* Dicitur iſta confeſſio inuariata, ad diſtinguendam eandem ab variata, quam Melanchthon in quibuſdam mutatam an. 1540. edidit, de quo MVLLER *lib. III. c. XIX. §. 4.* Exinde Proteſtantes dicti fuerunt Confeſſioniſtæ, ſecundum CAMERARIVM *de Bello Smalcaldico p. 463.*

55) SLEIDANVS *c. l.* COELESTINVS *p. 190.* Apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. I. c. IX.* extat *Bericht, was dem Chriſtlichen Glauben zu gut auf dem Reichstag zu Augſpurg a. 1530. gehandelt worden.* qui liber tamen ad inuidiam Proteſtantium fuit compoſitus, quare eiusdem refutatio iuſſu Electoris fuit ſuſcepta, de qua SECKENDORF *pag. 202.* &

§. XLIV. Poſt hæc, Argentinenſes, Conſtantienſes, Memmingenſes, Lindauienſes, doctrinæ ſuæ confeſſionem a Wolfgango Fabritio Capitone & Martino Bucero conſcriptam & ipſi tradunt Cæſari, de cœna Domini non idem quod Saxones atque ſocii ſentientes. Simul ac Zwinglius ſuorum dogmatum elenchum eidem Imperatori huc Tigurum tranſmiſit. 56) Cæſar vero, examinata per doctores Pontificios confeſſione, 57) & re cum legato pontificio deliberata, 58) & denegata Saxoni, quam petierat, inueſtitura, decreuit reſponſum ad ſcriptum Saxonicum, 59) & principibus illud Kal. Auguſti communicat. Exitus erat vehemens atque durus, propoſita nimirum pœna proſcriptionis iis, qui non parerent: ſed de principum conſilio mitigatum hoc fuit: 60) itaque tertia die Auguſti conuocat omnes ordines Imp. ac per Fridericum Palatinum exponit, ſe per viros honeſtos atque eruditos confeſſionis confutationem fieri feciſſe, quam iubet recitari. Quo facto, Proteſtantes monet, vt ad Eccleſiæ ſinum redeant; hi vero vt confutationis exemplum ipſis concedatur, orant, quibus Cæſar biduo poſt, cum diu deliberaſſet, daturum ſe quidem ait, verum ea lege, ne quid eius euulgent aut typis procudant: nolle enim ampliorem vllam admittere diſceptationem: quod tamen iſti renuebant. 61) Poſtridie, qui ſextus erat Auguſti dies, Landgrauius, paucis aliquot comitatus, illinc diſceſſit, relictis legatis, quod moleſte admodum Cæſar tulit. 62) Inde per certos delectos de concordia varie fuit actum, ſed cum de miſſa, coniugio ſacerdotum, cœna domini, votis monaſticis non conueniret, 63) Cæſar Proteſtantium animos variis minis vel promiſſis delinire

MVLLER *lib. III. c. IV.* SPALATINVS *Annal. Reformationis p. 131.* qui etiam Doctores Catholicos in his Comitiis præſentes *p. 141.* recenſet & ſcripta contra A. C. Plenius hiſtoriam exhibitæ Confeſſionis expoſuit DAVID CHYTRAEVS *in Hiſtoria Confeſſionis Auguſtanæ* & IO. SAVBERTVS *in Miraculis Auguſtanæ Confeſſionis.* PARALIP. CONR. VRSP. *f. 497.*

56) SLEIDANVS *lib. VII. p. 187.* HARAEVS *ad an. 1530.* Auctores huius confeſſionis indicat ACHILLES PIRMINEVS GASSARVS *Ann. Augſburg. p. 1788.* ſcribens: *Cum vero non omnes Germaniæ ciuitates, quæ tamen Euangelium ſe amplecti profitebantur, idem quod Saxo & ſocii de Cœna Domini ſentirent, ſpeciale ſcriptum doctrina ſua a Wolfgango Fabritio Capitone Hagenoio, & Martino Butzero Schletſtadienſe compoſitum, Straßburgenſes, Conſtantienſes, Lindauiani, & Memmingenſes Imperatori quoque tradunt. Simul ac Zwinglius ſuorum dogmatum elenchum eidem Imperatori hoc Tiguro tranſmiſit. Quibus ſcriptis Carolus Imperator non modo exacerbatus, ſed etiam toti negocio infenſior iniquiorque eſt redditus.* De hac etiam confeſſione vberius egit RVDOLPHVS HOSPINIANVS *Hiſtoria Sacramentariorum p. II. p. 98. b.* Ipſam vero confeſſionem exhibet CYPRIANI *Abgetrungener Vnterricht von Kirchlicher Vereinigung der Proteſtanten Beylagen no I.*

57) MVLLERVS *lib. III. c. XX.* Doctores recenſet, quibus ad examinandum conceſſa fuerit Confeſſio.

58) SLEIDANVS *c. l.*

59) COELESTINVS *Tom. II. pag. 245.* MVLLER *lib. III. cap. XXII.* CHYTRAEVS *lib. XIII. p. 322.* Quid circa hanc confutationem fuerit deliberatum, exponit lib. XIII. p. 321. *cum autem de exhibita confeſſione in ſenatu Principum deliberationes inſtituta eſſent, triplices ſententia fuerunt: prima atrociſſima, vt edictum Wormatienſe aduerſus Lutherum & omnes ipſi adhærentes, ratum eſſet, & non obedientes armis cogerentur. Secunda lenior vt exhibita confeſſio, viris bonis & doctis, ac neutri parti addictis, iudicanda committeretur, poſtea Cæſar pronunciaret. Tertia, vt refutatio confeſſionis, Cæſaris authoritate comprobata, Electori Saxoniæ & coniunctis Principibus recitetur. Deinde tota cauſa Cæſaris iudicio permittatur, qui omnia in integrum reſtitui mandet, donec controuerſia in concilio legitime fuerint iudicatæ. In hanc tertiam ſententiam cum plerique inclinarent, mandatum eſt aduerſæ partis Theologis, Fabro epiſcopo Viennenſi, Eccio, Conrado Wimpina, Conrado Collino, Cochleo, Medardo, Auguſtino Mario, & aliis, vt refutationem confeſſionis principum nomine exhibita, appararent. Hi, acerrimum librorum contra Lutherum Imperatori exhibuerunt: qui, a ſenatu Cæſaris aulico, & quibusdam Imperii Principibus perluſtrati, multo immoderatiores quam deceret, & nimium maledici ac contumelioſi, exacerbandis vtriusque voluntatibus magis quam conciliandis, ſeruituri videbantur: cum principum confeſſio mitiſſime & leniſſime ſcripta eſſet. Quare denuo retexere confutationem pontificii Theologi, & conuicia omnia demere, & omiſſis parergis, tantum de articulis exhibitæ confeſſionis moderate reſpondere iuſſi ſunt. Sic in ſextam hebdomadam ab exhibita confeſſione publicatio confutationis pontificiæ dilata eſt.*

60) SLEIDANVS *c. l.*

61) SLEIDANVS *c. l.* SECKENDORF *p. 170.* MVLLER *lib. III. cap. XXIV.* Hanc poſtea ANDREAS FABRICIVS Coloniæ latino ſermone euulgauit, quam CHYTRAEVS in vernaculum tranſtulit & Hiſtoriæ A. C. inſeruit. Inde an. 1572. prodiit vernaculo ſermone, prout exhibitum fuerat, idemque ſcripto Pontificio ſub titulo *Brill auf den Euangeliſchen Augapfel*, alterique *Catholiſcher Oculiſt und Stahrenſtecher* fuit inſertum. Extat etiam apud COELESTINVM *Tom. III. p. 1.* qui deinde *p. 17.* exponit, quid circa petitam exhibitionem Confutationis fuerit actum. SPALATINVS *Ann. Reform. pag. 148.*

62) SLEIDANVS *lib. VII. p. 189.* SECKENDORF *p. 172.* MVLLER *lib. III. c. XXVII.*

63) SLEIDANVS lib. VII. p. 190. *poſt multam actionem, Idibus Auguſti delecti fuerunt vtrinque ſeptem, qui concordiæ rationes inirent. Ex pontificiis erant Epiſcopus Auguſtanus, Henricus Brunſuicenſis, iureconſulti duo Colonienſis & Badenſis, Theologi tres, Wimpina, Eccius, Cochlæus: e proteſtantibus erant, Georgius Brandeburgicus, Ioannes Fridericus Saxo, iureconſulti duo, Theologi tres, Melanchthon, Ioannes Brentius, Erhardus Schnepfius. Inter hos de nonnullis conuenit, ſed de Miſſa, de coniugio ſacerdotum, de cœna Domini tota, de votis monaſticis, de iurisdictione epiſcoporum, præcipua erat controuerſia, maxime vero de Miſſa, deque votis, nam in eo nihil remittebant pontificii: reliqua licet etiam improbarent, tolerari tamen poſſe dicebant ad concilium vsque: ſacerdotibus quoque permittebant coniugium, iis tantum, qui iam haberent vxores, reliquis non item, & hæc quidem omnia maioris vitandi motus cauſa: quantum ad illud pertinet de poteſtate & iurisdictione epiſcoporum, Saxones aliquando plus erant largiti, ſed neque Landgrauini neque Luneburgici, neque Noribergenſes probabant. Viſum deinde fuit, hunc numerum eſſe arctandum, itaque terni ſunt vtrinque delecti. Melanchthon cum duobus iureconſultis, & Eccius cum totidem, ſed Philippo*

bnire conabatur. 64) Poſt hæc XXII. Septembris decretum publicabatur, & Proteſtantibus ad XV. Aprilis vsque deliberandi ſpatium concedebitur, an Pontificiæ Eccleſiæ dogmatibus aduſper concilii tempus velint accedere, idemque ante terminum elapſum, Cæſari litteris ſignificare. 65) Inſequenti die Pontanus contra priorem confutationem apologiam Cæſari defert, quam tamen non accepit. 66) Proteſtantes demum petita dimiſſione diſcedunt, relictis ibi conſiliariis legatis, 67) Mediantibus equidem Alberto Moguntino, Ioachimo Brandenburgico & Henrico Brunſuicenſi, ex ſingulis Statibus certi ſeligebantur Status, qui de componendo Religionis negotio cum Euangelicis tractarent, qui tamen inuicem non conueniebsnt. 68) Tandem vero, poſtquam Iohannes Saxoniæ Elector, atque Philippus, Haſſiæ Landgrauius cum venia domum fuiſſent profecti, in Curia Ciuium, publico omnium conſeſſu, d. XXII. Septembris Receſſus Religionis fuit recitatus, 69) Ioachimo Brandenburgenſi Electore, atroci epiphonemate concludente, ſuntque eo potiſſimum illi, qui aliter quam Romana eccleſia ſentirent, & crederent, damnati. 70) Licet contra eundem diuerſa Grauamina exhiberent Proteſtantes. 71) In iisdem Comitiis XXVI. Iulii Duces Pomeraniæ & Gualterus Cronbergius Pruſſiæ Magiſter, fuerunt inueſtiti. 72) Ferdinandus vero d. V. Septembris prope Wellenburgum ad ædiculam S. Rhadæ in Marchionatu Burgouienſi, territorio proprio, de Archiducatu Auſtriæ & Ducatu Würtenbergico, equo inſidens, cum maxima feſtiuitate fuit inueſtitus. 73) Tandem vero d. XIX. Nouembris 1530. Receſſus Auguſtanus publicatur, in quo doctrina Euangelicorum condemnatur, Catholicorum vero confirmatur. 74) Publicata quoque in iisdem Comitiis fuit Raformatio Politiæ, 75) Spira Iudicio Camerali fuit deſtinata, 76) eiusdem

lippo fuit iniunctum, ne quid amplius concederet: cum vero ſententiis non conuenirent, pontificii volebant a pluribus denuo tractari, proteſtantes autem, cum hoc agi viderent, vt plures via conciliationis reperirentur, actionem illam detrectabant, ſi vero de rationibus agere placeret conſtituendæ pacis, intereà dum concilium fiat, non ſe recuſare dicunt. Agit etiam de hac tentata compoſitione prolixe COELESTINVS *Tom. III. p. 20.* SECKENDORF *pag. 175.* MVLLER *lib. III. c. XXVI. XXVIII. XXIX. XXX.* SPALATINVS *c. l. p. 153. ſqq.*

64) SLEIDANVS lib. VII. p. 190. *dum hæc ita geruntur, Cæſar Georgium Brandenburgicum ſolicitat per epiſcopum Moguntinum & alios eiusdem familiæ, Saxonem vero per Fridericum Palatinum, per Naſſouium, per Georgium Truccesſium, vt ab incepto deſiſtant. Saxonem quidem conatus eſt etiam ab aliis diuellere, tanquam præcipuum, & petenti ſua ditionis inaugurationem, pro more Imperii, denegabat, niſi prius cum eccleſia Romana in gratiam rediret: alteri vero denunciabat, niſi pareret, fore, vt Alberti ſui nepotis ex fratre Caſimiro, tutela ipſi adimatur. Landgrauio conati ſunt perſuadere, ſi Cæſari morem gerat, Vlrichum principem Wirtembergicum iri reſtitutum, & quam haberet cum Naſſouio de Chattis controverſiam, Cæſaris interuentu poſſe componi.* Extat in GOLDASTI *Conſtit. Imper. Tomo vno p. 509.* deliberatio de mediis concordiæ & Pacis inter vtramque partem aduſper concilii tempus ſeruandæ VIII. Sept. 1530. Aliaque decreta in his Comitiis facta. MVLLER *lib. III. c. XXXII.*

65) SLEIDANVS *lib. VII. p. 193.* extat decretum apud COELESTINVM *Tom. III. p. 137.* SECKENDORF *lib. II. pag. 200.* MVLLER *lib. III. cap. XXXIX.*

66) SLEIDANVS *lib. VII. p. 194.* COELESTINVS *Tomo III. p. 137.* qui etiam Tomo IV. ſtatim ſub initium Confeſſionis Apologiam exhibet SECKENDORF *lib. II. p. 206.*

67) SLEIDANVS *cit. loc.* MVLLER *lib. III. cap. XLI.*

68) Quid circa hoc compoſitionis negotium fuerit geſtum, vberius exponit COELESTINVS *Tom. III. f. 25. 26.* CAMERARIVS *vita Melanchthonis §. XLII.* SAVBERTVS *Miraculis A. C. p. 169.* MVLLER *lib. III. cap. XXVII. ſqq.* COCHLAEVS *de Actis Lutheri f. 209. ſqq.* CHYTRAEVS *Hiſt. A. C. p. 263. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden lib. I. c. I. §. XXX.*

69) Extat ille apud CHYTRAEVM *Hiſt. A. C. p. 296.* MVLLERVM *lib. III. cap. XXXIX.* LVNIGIVM *p. Gen. Contin. p. 646.*

70) Sic ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS *Annal. Augſburg. p. 1789.*

71) MVLLER *lib. III. c. XXXIX. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden lib. I. c. I. §. XXXVI.*

72) Has ſolennitates deſcribit COELESTINVS *Tom. II. p. 251.* & GOLDASTVS *Polit. Imper. p. VI. p. 361.* De Ferdinandi inueſtitura GOLDASTVS *Reichshandlungen p. 126.* ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS Annal. Augſburg. p. 1788. *Interim menſe Iulio Georgius & Berwinus Pommeraniæ duces fratres ſolenni more de feudis, ſedente Carolo ſub maieſtatis imperatoria habitu, qui trecentis aureorum millibus æſtimabatur, in foro vinario inueſtiuntur. Item & Waltherus Cronbergenſis, contra Albrechtum Brandeburgium ſeniorem, qui ducta ante triennium Dorothea Fridrychi Daniæ regis filia, ordinis tutelam repudiauit, & a Sigismundo Poloniæ rege cui ſe cum tota terra in tutelam dediderat, dux Boruſſiæ factus erat, iam grandis Theutonica diuæ virginis militia Magiſter, ac reſciſſis Albrechti actis, dominus Boruſſiæ publice creatus eſt.*

73) ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS Ann. Augſburg. p. 1789. *Longe maxima feſtiuitate inde Ferdinandus Vngariæ & Bohemiæ rex, præſentibus Anna coniuge, & Maria ſorore vidua, reginis, extra vrbem Augſburgenſem, prope Wellenburgum ad ædiculam S. Rhadæ, ſub diuo, in patentibus campis, a fratre imperatore, Archiducatum Auſtriæ, ſimul ac ducatum Wirtenbergenſem, in proprio territorio, vipote Burgauienſi Marchionatu, equo inſidens, iuxta domus eius nuperam prærogatiuam, in beneficium V. die Septembris accepit. Quo loco omnis generis militaria exercitia, equeſtres ludi, & præliorum imagines, ornatiſſimo triumpho ſed non ſine cædibus, (nonnulli enim homines caſu, alii bombardis, quæ fulminum inſtar creberrime explodebantur, periere, vtque adeo principum ioci non carent plebeculi exitio) celebrata tum fuere.*

74) Huius contenta exhibet SLEIDANVS *lib. VII. p. 200.* & ex eo COELESTINVS *Tom. IV. p. 120.* MVLLER *lib. III. c. XLVIII.* Integer vero Receſſus reperitur in Corpore *p. 244.* Varia decreta Comitiorum Auguſtanorum exhibet GOLDASTVS *Conſtit. Tom. III. p. 508.*

75) Extat iſta in Corpore Receſſuum *p. 267.*

76) Sic enim in Receſſu §. LXXXIII. *darzu meynen und wollen wir, auch Churfürſten, Fürſten und Stande des Reichs, das nun hinfurter unſer Kammer*

dem Viſitatio ſuit decreta, eademque Martio menſe 1531. ſuſcepta. 77) Et licet continuatio Regimenti fuiſſet decreta, illud tamen eodem anno 1531. ob ſumtuum defectum plane ceſſauit. 78)

§. XLV. Circitet hoc tempus finem habuit bellum Florentinum. Quo tempore Roma capta fuit, atque pontifex, Florentini familiam Mediceam eiecerant, & Gallis auxilia deinde ſubminiſtrarant, cum Neapoli bellum geterent. Reſtitutus autem pontifex vt ſe ſuosque gentiles vlciſceretur, miſſa in Hiſpaniam legatione, fœdus cum Cæſare facit, Imperii ſupremam inaugurationem ei pollicitus intet alia, ſi quidem in Florentioos, pro eo ac meriti eſſent, animaduerteret. Conditionem Cæſar accipit, neque multo poſt Genuam adplicat. Eo venerunt ad ipſum a Florentinis legati deprecatum: iis Cæſar, vbi grauiter incuſaſſet, reſpondet, etſi magnam pœnam meriti ſint, condonari tamen poſſe factum, modo pontificem recipiant, præter hanc, nullam eſſe aliam pacis rationem. Vbi cum his mandatis domum rediſſent, 79) diu multumque re diſceptata, vicit vnius & alterius ſententia, qui libertatem totis viribus, propugnandam eſſe dicerent, illata mentione; non modo Clementem, ſed & Cæſarem ipſum diuturnis exhauſtum bellis, in magna eſſe rei nummariæ difficultate. Verum tamen, cum Bononiam Cæſar veniſſet, alteram mittunt legationem, ſed ea non ſuit admiſſa, pontifice nimirum ita ſuadente. Sic igitur a Cæſareanis atque pontificiis copiis obſeſſi, cum per anni fere tempus bellum duxiſſent, quarto Idus Auguſti, certis conditionibus, cum Ferdinando Gonzaga Cæſaris legato tranſigunt. Cæſar deinde per ſingularem Auream Bullam Auguſtæ d. 28. Octobris 1530. Reip. Florentinæ omnia commiſſa remittit, omnesque Conceſſiones, libertates, & gratias, quibus, antequam a debita fide decederet, vtebatur, reſtituit: nec non Ciuitatis Regimen in Medicea Familia, & in eius poſteritate maſcula, Iure primogenituræ ſeruato, io infinitum inſtituit. 80) Hinc Alexandrum Medices, cui filiam ſuam Margaretham notham in matrimonium promiſerat, principem eis conſtituit. Is deinde maximæ molis arcem ibi conſtruxit, & hoc quidem eſt ipſorum ſeruitutis initium.

§. XLVI. Exeunte anno 1530. Cæſar datis litteris, iubet Saxonem Electorem adeſſe Coloniæ ad XXI. Decembris diem, propter ardua quædam Reipublicæ negotia. Cum eas accepiſſet ille, Nouembris die XXVIII. venerunt ad ipſum eodem die nuncii atque litteræ Moguntini, quibus ipſum inuitabat, vt ad XXIX. Decembris diem adeſſet Coloniæ, creandi cauſſa Romanorum Regis. 81) Ea re cognita, Saxo, dimiſſis illico litteris huc illuc, Landgrauium reliquosque Principes ac Ciuitates Proteſtantea orat & hortatur, vt ad XXII. Decembris diem Smalcaldiæ conueniant: ſed interea filium ſuum Ioannem Fridericum, & cum eo quosdam e ſuis familiaribus Colooiam celeritet dimittit, vt ad diem a Cæſare conſtitutum adſint. Per eos demonſtrat, conuocationem Moguntini non eſſe recte nec ordine factam, & hac ipſa regis creatione violari cumprimis Imperii iura atque libertatem, Auream Bullam imprimis, ideoque non ſe ratam habere actionem hanc atque probare. 82) Vbi Smalcaldiam omnes venerunt, Iohannes, Saxoniæ Elector, Erneſtus Dux Brunſuicenſis, Philippus, Haſſiæ Landgrauius, Wolfgaogus Princeps Anhaltinus d. XXII. Decembris 1530. fœderis concipiunt formulam, non quidem offendendi quenquam, ſed ſui defendendi cauſa, cui Gebhardus & Albertus Mansfeldii Comites, Georgii Marchionis Brandenburgenſis aliorumque Principum legati, Deputati Ciuitatum, Magdeburgenſis, Bremenſis, Noribergenſis, Winsheimenſis & Weiſſenburgenſis aliarumque

mer-Gericht, aus obangezeigten Urſachen, ſtetigs zu Speyer bleiblich ſeyn und gehalten, und ſonſt nirgends anderswohin verändert werden ſoll, es beſchehe dann mit unſern, auch Churfürſten, Fürſten und Standen Wiſſen und Willen.

77) Decreta iſta per Receſſum Auguſtanum §. *LXXXIV.* Ipſe Viſitationis Receſſus extat in Corpore *p. 279.* Viſitatores in eiusdem procemio nominantur nomine Imperatoris Marquardus a Stein Præpoſitus Moguntinus & Vlricus, Comes Helfenſteinenſis; nomine Alberti Moguntini Caſpar a Weſthauſen, Cancellarius Moguntinus, nomine Ludouici, Electoris Palatini, Lucas Hug, Conſiliarius Palatinus, Philippus, Epiſcopus Spirenſis, Iohannes, Comes Palatinus, nomine Wilhelmi, Argentoratenſis Epiſcopi Ioannes Rechberger, Cancellarius, nomine Philippi Marchionis Badenſis, Hieronymus Vheus, Cancellarius.

78) Decreta enim per Receſſum Spirenſem de a. 1529. §. XXVII. ſuſtentatio Regimenti ad biennium, eodemque finito, licet in Receſſu Auguſtano §. *LXXIII.* iterum ad triennium, dimidiam partem ab Imp. dimidiam ab Imperio alendum denuo fuiſſet decretum, plane ceſſauit, prout in dicto Viſitationis Receſſu de a. 1531. §. L. patet, *dieweil das Regiment gefallen.* Rationes fuiſſe videntur, quod Status in ſumptibus neceſſariis ſuppeditandis fuiſſent difficiliores, Regimenti decretis parere detrectarent, & circa religionem diſſiderent. Vid. RECHENBERG *de Regimento Imperii.*

79) Hæc verbis SLEIDANI ſcribo *lib. VII. p. 189.* Plenius hæc declarat IOVIVS *lib. XXIX.* GVICCIARDINVS *lib. XX. pag. 938.* THVANVS *lib. I. p. 18. 32.* PVTEANI *Hiſtoria Medicea.* GRATIANVS *in vita Petri & Alexandri Medices.*

80) Extat hæc A. B. apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 72.*

81) SLEIDANVS *lib. VII. p. 203.*

82) SLEIDANVS *c. l.* SPALATINVS Vitis aliquot Electorum p. 1121. *enimuero Elector noſter filium Ducem Iohannem Fridericum, cum legitimis cauſis abſentia ſua dicta die Decembris, ſuo loco miſit Coloniam, auctoritate & mandato ſatis inſtructum, qui die 19. menſis, veſperaſcente cœlo, maturato itinere, vrbem intrauit, quo & Imperator biduo ante acceſſerat. Sequenti die 20. adeundi Cæſaris poteſtatem petebat, quæ eodem die ipſi facta eſt. Itaque Iohannes Fridericus enixe abſentiam parentis Imperatori excuſabat, cui ille excuſationi plane acquieuit, & quod Electori filium præcipue mittere placuiſſet, gratum ſibi eſſe acceptumque affirmauit.*

83) Qui-

Digitized by Google

que ſubſcripſerunt. 83) Conſœderati etiam Smalcaldia dant litteras ad Cæſarem die XXIV. Decembris, quibus violari Iura Imperii & potiſſimum Auream Bullam proſerebant, ſi viuo Imperatore Rex Romanorum eligatur: graue Imperio futurum, duos habere eodem tempore dominos, quibus ſit obtemperandum. Idem etiam Saxo aliique Proteſtantium Principes ad Collegium Electorale ſcribunt. 84) Accedebant iſtis alii, atque inter hos Ioannes, Wilhelmus & Ludouicus, fratres, Duces Bauariæ. In primo autem congreſſu Principum Electorum, cauſſas creandi Romanorum Regis has in medium Cæſar adduxit Coloniæ, quia diuerſis ipſe regnis atque populis imperaret, neque poſſet continenter eſſe in Germania: turbulentus admodum eſſet & periculoſus orbis chriſtiani, præcipue vero Germaniæ Status, propter diſſidia religionis, propter vim atque potentiam Turcarum, propter nuper excitatam ſeditionem atque bellum ruſticanum, & quia per Imperium multa inofficioſe fierent ac minus obſequenter: Regem itaque eligendum eſſe Romanorum, qui per ſuam abſentiam Imperio præſit, velut alterum caput. Neminem autem fratre ſuo magis eſſe idoneum, cuius fines atque regna iam eſſa veluti murum aliquem pro ſalute totius Germaniæ, oppoſitum Turcicæ immanitati. Principes electores, a deliberatione Cæſarem orant, ne Germaniam deſerat: ſed in ea ſibi domicilium atque ſedem collocet. Cum autem in ſententis perſiſteret, collatis conſiliis, quinta Ianuarii die, Ferdinandum renunciant Romanorum regem. Saxo, quod vnum poterat, creationem hanc eſſe vitioſam, explicatis cauſſis, neque ſibi probari, per filium diſerte proteſtatur. 85) Colonia poſt, omnes profecti ſunt Aquas: ibi Ferdinandus inauguratus regno fuit, vndecimo Ianuarii die, ab Hermanno Colonienſi, & continuo dimiſſis huc illuc in Germaniam litteris, hoc ipſum denuntiat: Cæſar etiam publicis literis edicit, vt ipſum pro Romanorum rege omnes adgnoſcant, & ſeparatim ad Proteſtantes hoc perſcribit. 86) Denuo Proteſtantes eodem anno Smalcaldiæ conueniunt, atque die Lunæ poſt Dominicam Inuocauit a. 1531. fœdus defenſiuum inter ſe pangunt, ſi ratione Religionis ipſis vis fiat. 87)

§. XLVII. Proteſtantes igitur vim a Cæſare metuentes, eodem anno tertio Smalcaldiæ conueniunt, litterasque ad Reges Franciæ, Angliæ, Daniæ, maritimasque eius tractus Ciuitates, & ad alias Imperii dant vrbes, de fœdere cum ipſis pangendo. Dant omnes ſpem, nemine tamen ſubſcribente. 88) Eodem anno denuo Francofurti conuenerunt Prote-

83) Quinam fœderi ſubſcripſerint, memoratur a SLEIDANO *lib. VII. p. 204.* dum ait: *ſubſcripſerunt huic continuo principes, item Albertus & Gebhardus Mansfeldici, Magdeburgum, etiam atque Brema: ſed Argentoratum, Vlma, Conſtantia, Lindauia, Meminga, Campodunum, Heilbrunum, Rutelinga, Biberacum, Iſna, ſic recipiunt, vt ad ſuos referant, & intra ſextam hebdomadam diſerte nuncient, quid velint: Georgium vero Brandeburgicum & Noribergam placuit per literas interpellari, quandoquidem ipſorum legati nullam habebant agendi ſuper eo facultatem, ſuit & hoc decretum, Dania regem & Pomeranum, item Megelburgium principem, Hamburgum, Embecum, Northemium, Francofurtum, Brunſuicum, Gotingam, Mindam, Hannobriam, Hildesſemium, Lubecam, Stetinum, aliasque ciuitates maritimas per legationem eſſe ſolicitandas.* ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS Annal. Augſtburg. pag. 1790. *Quia vero paulo poſt nominatus Saxonia Elector Coloniam Vbiorum ad electionem Romani regis, aque ac alii Electores Principes citarentur, ſimul ac cruenti eius decreti, quod Augſburgi nuper factum, & pronuntiatum fuerat, nulla videretur ſperanda relaxatio, dimiſſis illico huc illuc literis, proteſtantes omnes hortatus, oratque vt ad XXII. diem Decembris Schmalkaldæ in confiniis Thuringiæ & Heſſiæ ſe conueniant. Vbi locorum inter illos fœdus, non quidem quemquam offendendo, ſed ſui defendendi cauſa, ſancte initum primo eſt. Id quod exin totos decem & ſeptem annos a loco, vbi actum & ſancitum initio fuit, nomen retinuit, vt ſcilicet confœderatio Schmalkaldica ſemper diceretur.* Ipſe hic Receſſus Præliminaris extat apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. VIII. cap. VII. p. 1498.* du MONT *Tom. IV. p. II. pag. 75.*

84) SLEIDANVS *lib. VII. p. 204.* SECKENDORF *lib. III. p. 1.* ID GOLDASTI *Politicis Imperialibus p. II. p. 220.* reperiuntur varii diſcurſus contra electionem Regis, viuo Imp. factam. Et in *Politiſchen Reichshandeln p. II. p. 136.* LVNIG *Staats-Conſilia Tom. I. n. XXVII.* MENCKEN *de nauis Polit. Caroli V. §. IV.* BELCARIVS *lib. XX. p. 632.* HARAEVS *ad a. 1531.* SECKENDORF *lib. III. p. 4.* SLEIDANVS *lib. VIII. p. 224. quod Bauaros principes fratres in ſuo numero ponunt, hanc rationem habet. Hi Ferdinandi regis electionem improbabant etiam, & communicatis conſiliis, cum Saxone, cum Lantgrauio, Galliaque rege fœdus inierant, Germania libertatis tuenda cauſa: Gallia quidem rex aureorum millia centena depoſuit apud Bauaros, vt eſſent in promptu, ſi res ita ferret* THVANVS *lib. II. p. 43.* Extat decretum electionis apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p. II. p. 230. Reichshandeln p. III. p. 137. p. 140.* G. SPALATINI *im Hiſtor. Archiu. p. I. pag. 60.*

85) SLEIDANVS *lib. VII. exeunte.* MVLLERVS *lib. III. c. XLVII.* quod hoc intentauerint, qua ratione Iohannem, Saxoniæ Electorem banno Papali inuoluerent, atque ab hac electione excluderent, Bauarum etiam ducem contra Electionem fuiſſe docet. Adde SPALATINVM *c. l.* qui ſingula hæc recenſet vberius.

86) SLEIDANVS *cit. loc.* HEVTERVS lib. X. c. VI. *nonis Ianuarii Ferdinandus Bohemiæ & Hungaria Rex, Archi-Dux Auſtriæ, Colonia Agrippinæ, præſente Cæſare, a maiori Septemuirum parte Romanorum Rex renuntiatur, reclamante, ſalva obteſtatione, Saxone, omnibusque Proteſtantibus. Tertio Idus Ianuarii corona Caroli Magni Argentea Aquisgrani magna cum pompa redimitur, Cæſarque publicatis litteris edicit, eum omnes Imperio ſubditi pro Rege agnoſcant, ſuſcipiant, reuereantur, & obediant, expreſſe eadem de re ad Saxonem omnesque Proteſtantes ſcribens.* Inde coronationis ritum prolixe deſcribit CHYTRAEVS *Saxon. lib. XIII. pag. 332.* THVANVS *lib. I.* ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS *Ann. Augſburg. p. 1791.*

87) Extat apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. VIII. cap. VIII. pag. 1501.* LVNIGS *p. Spec. II. Abth. p. 249.* du MONT *Tom. IV. p. II. p. 78.*

88) SLEIDANVS *lib. VIII. ineunte.* HEVTERVS *lib. X. c. VI.* SECKENDORF *lib. III. p. 5.*

 89) SLEI-

Proteſtantes, quo Ciuitates ſe titulum Regis Ferdinando eſſe conceſſuros, declarant. Principes autem ad Cæſarem & ad Ferdinandum ſcribunt, quod contra morem ac libertatem ſit actum Imperii, non ſe poſſe illud adprobare, nec ipſi titulum tribuere Romanorum Regis. 89) Interea Cæſar, componendi diſſidii religionis cauſa conuentum indicit Imperii Spiræ, ad Idus Septembris: ſed in menſem Ianuarium anni ſequentis diem producit, & Ratisbonæ locum indicit, vt Auſtriæ tanto eſſet vicinior, vbi bellum eſſe futurum videbat. 90) Sed prorogatis Comitiis, per Albertum Moguntinum & Ludouicum Palatinum, qui per Legatos ſuos, Ludouicum Comitem Stolbergenſem & Wolfgangum ab Affenſtein, Cæſarem de neceſſitate compoſitionis cum Proteſtantibus faciendæ admonuerant ab eodemque mandatum obtinuerant, cum ipſis agendi, primum ad initium Aprilis 1532. Suinfurti de pace fuit actum & agnitione Regis Romanorum, iisdem intercedentibus. 91) Verum, dum conuenire inuicem non poſſent, interceſſores Noribergæ conuentum alterum indicunt ad tertium Iunii diem. Ibi tandem, licet ſumma rei conciliari non poſſet, tamen, quod irruente in Auſtriam Turca, neceſſe erat omnes vndecunque vires contrahere: Cæſar XXIII. Iulii 1532. pacem publicam totius Germaniæ ſancit, & ne religionis cauſa cuiquam vlla moleſtia creetur, edicit, aduſper concilii tempus, aut ſi nullum fiat, tantiſper, donec per Ordines Imperii alia fuerit inuenta ratio diſſidium hoc ſanandi, interim actiones omnes religionis cauſſa intentatæ ſuſpendantur. Proteſtantes vero Cæſari obſequium & auxilia contra Turcas promittunt. 92) Cæſar autem, quem per litteras atque nuncios interpellabant, metu Turcarum motus, qui in Auſtriam irruptionem tentabat. 93) Auguſti menſis die ſecundo eandem ratam habuit, & edicto publico deinde ſanxit, & Cameræ cæteriſque iudicibus mandauit, idemque vocari ſolet *das Regensburgiſche Mandat*. 94) Durantibus hiſce deliberationibus, Comitia Ratisbonæ aguntur: atque Receſſu XXVII. Iulii 1532. publicato de ſubſidiis contra Turcas, Concilio habendo, viſitatione Iudicii Cameralis & Rotwilenſis, publicanda Ordinatione Criminali fuit decretum. 95)

§. XLVIII. Durantibus Comitiis Ratisbonenſibus 1532. Turca denuo Auſtriam inuadit, ad Lintium vſque excurrit, Viennam denuo oppugnare cogitans & longe lateque deuaſtatis agris, nullum immanitatis genus prætermittit, Græciam petit, oppidum Stiriæ. Cæſar vero caſtris omnibus ad Viennam poſitis, hoſtem cum ingenti exercitu, expectabat. Quo perſpecto, Solymannus, nulla re memorabili perfecta, conuerſis ſignis, Drauum ac Sauum amnes cum omnibus copiis traiicit, Belgradumque reuertitur, vltra triginta hominum millia in captiuitatem abducens, cum non minorem numerum diuerſis locis trucidaſſet. 96)

§. XLIX.

89) SLEIDANVS *lib. VIII. pag. 214. 215.* SECKENDORF *lib. III. p. 15.*

90) SLEIDANVS *lib. VIII p. 217. 220.* COCHLAEVS *p. 232.* CHYTRAEVS *lib. XIII. p. 236.*

91) SLEIDANVS lib. VIII. p. 222. *Cæſar initio menſis Ianuarii, relicto Belgio, Ratisbonam petebat, conuentus agendi cauſa. In itinere cum Moguntiam veniſſet ad Calendas Februarii, Moguntinus archiepiſcopus & Palatinus princeps iterum de pace intercedunt, & actionem permittente Cæſare, Saxonem atque Lantgrauium mouent, vt idem faciant: itaque miſſis vltro citroque literis, Schuinfurti, quod eſt ad Mœnum flumen, oppidum Imperii, fit conuentus ad initium Aprilis, ibi cæptum eſt agi de pace ad concilium vsque ſeruanda.* CHYTRAEVS *lib. XIII. pag. 336.* Inde plenius exponitur, quid circa regem Romanorum fuerit geſtum. GOLDASTVS *Polit. Reichshandel p. II. pag. 142.* SECKENDORF *lib. III. p. 20.*

92) SLEIDANVS *lib. VIII. pag. 227.* BELCARIVS *lib. XX. p. 635.* NARAEVS *ad a. 1532.* HEVTERVS lib. X. c. VI. *tertio Decembris in Germaniam profecturus, Tornacum certis de cauſis contendit, ibique eodem die Equitum Aurei Velleris numerum, nouis aliquot aſcitis, ſupplet. Menſe Ianuarii anno* CIↃ IↃ XXXII. *Cæſar e Belgio Ratisbonam ad Comitia contendit, Kalendisque Februarii Moguntiam veniens, Archipræſule ac Palatino petente concedit, cum Proteſtantibus de pace agi liceat. Sed nunquam res ad optatum finem perueniſſet, niſi Solymannus Turcarum Rex cum trecentis virorum millibus ad expugnandam Auſtriæ Viennam aduenire fuiſſet nunciatus. Quare concedente Cæſare vt ad tempus generalis aut Prouincialis Concilii, Proteſtantes, ſine vlla moleſtia, religionis noua ritibus vterentur, communibus omnes conſiliis & animis auxilia Cæſari, contra Solymannum mittant. Erant autem in Proteſtantium fœdere Germaniæ Principes ſeptem, Ciuitates viginti quatuor. His ſe non religionis cauſa, ſed quod Ferdinandum Rom. Regem creatum non probarent, Bauari fratres iunxerunt, Rex quoque Francorum, qui apud Bauaros centum millia aureorum librorum depoſuerat maiora pollicitus auxilia, ſi eis a Cæſare aut Ferdinando vis intentaretur. Erat & eis hac de cauſa operam pollicitus Anglus, qui, repudiata Cæſaris matertera, Annam Boulenam, ex ſe in adulterio grauidam, vxorem ducere animo decreuerat.* Extat etiam apud GOLDASTVM *Conſtit. Tomo vno p. 511.* Caroli V. Edictum de compoſitione pacis cum Proteſtantibus. SPALATINVS *Annal. Reform. p. 291.* SPALATINVS *Vitis aliquot Electorum p. 112.* ALTING *Hiſt. Palat. p. 149.* DU MONT *Tom. IV. p. II. p. 87.*

93) PONTVS HEVTERVS Rer. Auſt. lib. X. c. XI. *Sed nunquam res ad optatum finem perueniſſet, niſi Solymannus Turcarum Rex cum trecentis virorum millibus ad expugnandam Auſtriæ Viennam aduenire fuiſſet nunciatus.* Eadem dicit FRANC. BELCARIVS *Comment. Rer. Gall. lib. XX. p. 635.*

94) SLEIDANVS *lib. XIII. p. 227.* CARAFA *p. 11.* SECKENDORF *lib. III. p. 19.* Extat iſta pax Religionis apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. I. c. X.* vna cum Edicto Imp. *cap. XI. XII.* LVNIG *Contin. p. Gen. p. 589. 604.* SCHILTERVM *Hiſtor. Pacis Relig. cap. II. p. 52.* GOLDASTVM *Tomo I. p. 511. & Tom. II. p. 172.* & ex eo in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *T. II. p. 187.* DU MONT *p. 89.*

95) SLEIDANVS *c. l.* Extat Receſſus in Corpore *p. 285.* cui ſubiecta eſt *die Peinliche Hals-Gerichts-Ordnung*, quæ modum præſcribit iudiciis Criminalibus, in iisdem Comitiis decreta. Extat iſta Lex Criminalis latino ſermone apud GOLDASTVM *Tom. III. p. 516.*

96) SLEIDANVS *lib. VIII. p. 229.* qui etiam addit: *Galliæ regem Cæſar de auxiliis appellauerat: verum is reſpondit, vt quidem Cæſar tum referebat, Ger-*

§. XLIX. In dicto conuentu Ratisbonenſi, Poloniæ Rex Sigismundus Boruſſiam eſſe antiquitus in fide & clientela ſui regni venditabat. Poſtquam enim Teutonici Ordinis milites ſub Friderico II. Imp. Boruſſiam ſibi ſubegiſſent, 97) auctis viribus, bella geſſerunt aliquamdiu cum Poloniæ regibus. Prœlio victi, fidem per iusiurandum dederunt Caſimiro Poloniæ Regi, patri Sigismundi. Poſtquam autem Albertus, Marchio Brandenburgicus a. 1511. fuiſſet in Magiſtrum Ordinis electus, per biennium graue bellum geſſit cum Poloniæ rege Sigismundo, & a. 1521. pactæ fuerunt in annos quatuor induciæ. Interea ſubinde ſollicitat Cæſarem Albertus & Ordines Imperii de Comitiis, ad Comitia Noribergæ 1524. ipſe venit, & vt Imperii princeps locum ſuum habuit in conſeſſu, nam belli cauſa erat, quod in Poloni verba iurare nollet. Cum autem & Cæſar eſſet bello Gallico impeditus, Turca in Vngariam impetum faceret, & ſeditione ruſticorum diſtineretur Germania, ſic, vt auxilium inde nullum expectari poſſet, & iam exirent induciæ, pacem cum Polono facit, eique fidem dat, vt præcipuo ſuo magiſtratui, euangelii doctrinam ſuſcipit, mutato ordine, Pruſſiam ſibi vindicat, & qui fuit ante Magiſter, iam de voluntate Regis Dux Boruſſiæ ſalutatur, & aliquando poſt, in matrimonium ducit Friderici, Daniæ Regis filiam, Dorotheam. Academiam quoque Königsbergenſem inſtituit. Eo facto, vniuerſum Ordinem in ſe concitauit, nam etſi Pruſſiam tenebat, ac Poloniæ regis præſidio nitebatur, tamen de communi conſenſu Waltherus Cronbergius ei ſuffectus eſt, qui priſcum nomen atque ſtatum repræſentaret, qui Mergentheimi apud Francos ſedem ſuam poſuit. Albertus autem, edito ſcripto, ſui facti rationem explicat, & quemadmodum extrema neceſſitate coactus, cum ab Imperio deſtitueretur, in Poloni clientelam ſeſe dederit, oſtendit. 98) Sollicitatus igitur Cæſar a Walthero Cronbergio, transactionem illam, velut in detrimentum Imperii factam, reſcindit, & nullius eſſe momenti XIV. die Nouembris pronuntiat. 99) Cum autem Albertus in propoſito maneret, proſcriptus a. 1531. fuit a Camera, ſollicitante Walthero Cronbergio. Qua re cognita, Poloniæ rex, per legatum in conuentu Ratisbonenſi petit proſcriptionem illam totam deleri. Cronbergius autem oratione prolixa demonſtrat Iunii die tertio, Pruſſiam eſſe ditionis Imperii, nec ad Poloniæ reges pertinere quicquam: & licet ſui maiores, bello deuicti, fidem dare coacti ſint Caſimiro, Sigismundi patri, tamen id omnino fuiſſe contra ſuperioris temporis pactum, quod autem ita ſe res habeat, id vel ipſius Alberti teſtimonio poſſe doceri, qui ante annum octauum, in Comitiis Noribergæ ſit illud profeſſus. Itaque petit, vt Poloniæ regis poſtulato repudiato, ſententia in Albertum lata mandetur executioni, 100) quod tamen factum non fuit. In Comitiis Auguſtanis 1548. Waltheri ſucceſſor Wolfgangus proſcriptionis executionem denuo petebat, contranitente tamen Poloniæ rege, nihil iuris eſſe Imperio in alienum clientem prætendente. 1)

§. L. Tractabant interea Cæſar ac Pontifex de nouo inter ſe, cæterosque Italiæ Principes fœdere ineundo, quod tamen ante Februarii diem XXIV. a. 1532. perfici non potuit. Comprehendebantur hoc fœdere Pontifex Clemens, Cæſar, Rom. Rex, cæterique omnes

Germaniam eſſe potentem ſatis, qua ſola Turca reſiſtat. Angliæ rex cunctanter etiam neque ſatis aperte reſcripſit: Clemens pontifex opem tulit, & ſummæ rerum præfecerat Hippolytum Medices, Cardinalem, Heluetii, licet a Cæſare ſolicitati, non ſe commouerunt. HEVTERVS *lib. X. c. VII.* qui etiam dicit: *habebat iuxta Viennam in caſtris Cæſar ducenta ſexaginta hominum millia. At flos peditum centum millia, equitum triginta millia non ſuperabat: cum quibus, quod ex acerrimis Germania, Hiſpania, Italia, ac Belgarum veterani eſſent collecti, Cæſar acie cum Solymanno certare, ſi aduenisſet, ex omnium conſilio ſtatuerat. Non enim longius a Danubio recedere, ne ab immenſo hoſtium equitatu commeatu intercluderetur, decreuerat. Tormentorum Cæſari ingens aderat numerus, quæ percalefacta, & ad exonerandum inidonea facta, plauſtris rotisque eiecta, hisque implicata, pediti contra hoſtilis equitatus inuaſionem valli loco obiici iuſſerat.* IOVIVS *lib. XXV.* SECKENDORF *lib. III. pag. 28.* HVB. THOMAS LEODIVS *vita Friderici Palatini lib. VIII. p. 155.* THRASYBVLVS LEPTA *p. 61. 63.*

97) De hoc AENEAS SYLVIVS cap. XXII. *grata oblatio Friderico fuit: qui collaudato propoſito, quas voluere fratres ſub aurea bulla litteras conceſſit. Illi* (Teutonici Equites) *ſumptis armis, breui tempore quicquid Pruteni iuris citra Viſtulam fuit, occupant.* Extat diploma Friderici II. in GOLDASTI *Reichshandlungen p. 167.*

98) SLEIDANVS *lib. V. exeunte.* THVANVS *lib. I. pag. 29.*

99) SLEIDANVS *lib. VII. p. 200.*

100) SLEIDANVS *lib. VIII. p. 228.*

1) SLEIDANVS *lib. XX. ineunte.* CHYTRAEVS lib. XIII. pag. 340. *Albertus Marchio Brandenb. qui militum Teutonicorum Boruſſiæ magiſterium, in ducatum hæreditarium conuerterat, eaque de cauſa, a reliquo ordine, qui nouum magiſtrum ſeu principem ordinis, Waltherum a Cronberg, ſtatim elegerat, coram Cæſare & Camera iudicio accuſatus erat: cum Cæſar in comitiis Auguſtanis transactionem cum Polonia rege, velut in detrimentum Imperii factam, reſcidiſſet, nec tamen ille pareret: tandem a Camera iudicio, ſolenni ritu ſub dio promulgata ſententia, proſcriptus eſt. Etſi autem varia, aduerſus ducem Boruſſiæ Albertum, a Walthero Cronbergio, in ſingulis Imperii conuentibus executionem flagitante, tentata ſunt: & ſucceſſor Waltheri Wolffgangus, ſolenni ceremonia, collatis ipſi Boruſſiæ magiſtratus inſignibus, a Cæſare Carolo Spiræ inauguratus eſt: tamen in poſſeſſione ducatus Boruſſiæ, ſub Poloniæ regis patrocinio, Albertus toto vitæ tempore permanſit, eamque ad hæredes transmiſit.* Acta reperiuntur in GOLDASTI *Reichshandlungen p. 149.* Recruduit controuerſia, cum Fridericus I. a. 1700. ſe Regem coronari faceret Boruſſiæ. Dum enim Magiſter Ordinis Teutonici a. 1702. deſuper in Comitiis fuit proteſtatus, cui tamen reſpondet IO. PETRVS LVDWIG *im vertheidigten Preuſſen wieder den Anſpruch des Teutſchen Ritterordens, Mergentheim 1703. 4.* Dum etiam in *art. X.* Proiecti Capitulationis Perpetuæ de reſtituendo Ordine Teutonico in omnes terras actum fuiſſet, huius abolitionem hodie petunt Brandenburgici.

2) HEVTE-

omnes Italiæ Principes (exceptis Venetis) qui ad præſentis Italiæ Status defenſionem ſe inuicem obſtrinxere, exprimentes, quem quisque militum numerum ac quantum auri eſſet collaturus, ſi quis Italiæ bellum intuliſſet. Antonium Læuam, Confœderatorum Ducem militarem nominant. Occultius etiam fœdus Pontifex clam cum Cæſare iniit, pollicitus, ſe Angliæ regem cum Anna Bolena diris deuoturum. 2) Hinc rebus in Italia conſtitutis, primo vere 1533. in Hiſpaniam ſoluit, 3) dum interim Pontifex per legatos cum Proteſtantibus de Concilio ageret, 4) licet Papa hoc maxime ſubterfugeret. 5)

§. LI. Inſequenti anno 1534. geſtum fuit bellum Würtenbergicum Anno enim 1519. Vlricus princeps Würtenbergicus ditione ſua pulſus fuit & eiectus a Sueuici fœderis ſociis, cum Reutlingam, oppidum Imperii, confœderatum ipſis, nuper cepiſſet. Eam deinde prouinciam Cæſar ab illis, reſtitutis ſumptibus, poſt Ferdinandus frater a Cæſare, cum hæreditas diuideretur, eſt conſecutus. 6) In Auguſtanis vero Comitiis Principes quidam intercedebant, vt Vlricus, qui iam in vndecimum annum exulabat, reſtitueretur: intercedente etiam per Langæum, legatum ſuum, Gallorum Rege Franciſco, ſed id fruſtra fuit, & Cæſar. repetitis ab initio cauſis, quamobrem fuiſſet profligatus, ornamenta ſolennia principatus fratri ſuo tum publice conferebat. Landgrauius ergo, qui magna neceſſitudine & propinquitate coniunctus erat Vlrico, cogitabat illo ipſo tempore aliquid moliri, ſed a nonnullis, qui ſuam operam erant polliciti, deſtitutus, ad commodiorem occaſionem rem diſtulit: 7) & nunc, per abſentiam Cæſaris, cum etiam hoc ipſo tempore, Sueuicum fœdus, in annos vndecim antea factum, diſſolueretur, Galliam petit, & agrum Mompelgardicum, regi, pro certa pecuniæ ſumma, nomine Vlrici Principis oppignorat, ea lege, niſi intra tertium annum ille luat, vt tum ſit regni Galliæ hæreditarius: præter eam pecuniam, rex quoque mutuo ſe daturum promiſit alteram ſummam, facta ſpe, non repetitum iri. 8) Landgrauius primo vere copias conſcribit, & tunc demum datis ad Ferdinandum Regem litteris, quibus facti ſui rationem explicabant ambo, cum Ferdinandus interim ad iuris atque legum diſceptationem cauſam reiiceret, exercitum educunt, & Maii die XIII. cum in copias hoſtiles, qui erant ad duodecim millia peditum, incidiſſent, emiſſis tormentis, in fugam illos coniiciunt, prope Lauſenam oppidum agri Würtenbergici. Ferdinandicis præerat Philippus, Princeps Palatinus, qui machina vulneratus in eo conflictu, calcem pedis amiſit. In fuga quamplurimi, cum in Neccarum flumen ſeſe præcipitaſſent, perierunt. Eo facto, plerique omnes per agrum Würtenbergicum in Vlrici Principis poteſtatem redeunt. 9) Sub huius belli tempus, archiepiſcopus Moguntinus & Saxoniæ princeps Georgius, Landgrauii ſocer, agebant de reconciliatione Ferdinandi regis & Io. Friderici, Saxoniæ Electoris, qui Iohanni patri a. 1532. defuncto ſucceſſerat, 10) & Cadami demum, quod eſt Bohemiæ oppidum, Iunii die penultimo pacem faciunt his conditionibus: religionis cauſa vis nulla fiat, neque lis vlla forenſis moueatur, & ea pax, quam Cæſar fecit, ſeruetur: Ferdinandus efficiat loco Cæſaris, vt Cameræ iudicium ab omni ſuperſedeat actione contra proteſtantes, in quibus tamen nec anabaptiſtæ, nec ſacramentarii, nec id genus aliæ ſectæ ſint comprehenſi: Saxoniæ princeps atque ſocii Ferdinandum adgnoſcant pro Romanorum rege, titulumque tribuant: Ferdinandus inuicem hoc apud Cæſarem & reliquos Electores efficiat intra certum tempus, vt decretum eiusmodi fiat: cum tempus olim incidet creandi Romanorum regis viuo Cæſare, vt tum principes Electores ante conueniant, & deliberent num iuſtæ ſint & idoneæ cauſſæ, & ſi

2) HEVTERVS *lib. X. c. IX.*

3) HEVTERVS *c. l.* SLEIDANVS *pag. 229.* HARAEVS *ad a. 1533.*

4) SLEIDANVS *c. l.* late de hoc, & quod Petrus Paulus Vergerius ea de cauſſa ad Proteſtantes fuerit miſſus SECKENDORF *lib. III. p. 30.* Extant etiam hac de cauſſa diuerſa ſcripta apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. I. c. XIV. & XV.*

5) Hoc ſatis innuit SLEIDANVS lib. VIII. fin. dicens: *erat tum apud Ferdinandum regem pontificis legatus Petrus Paulus Vergerius. Et quia Rheginus epiſcopus ætate iam erat prouectus, & valetudine minus firma, Clemens Vergerio mandabat, ſi quidem illi quid accideret impedimenti, vt ipſe legationem ſubiret: inprimis vero monebat, vt in memoria ſemper habeat, quæ ſua ſit de concilio mens atque voluntas: mandatis igitur atque formulæ præſcriptæ diligenter inſiſtat, neque latum vnguem ab ea diſcedat, nec in anguſtias ipſum atque neceſſitatem peragendi concilii conneciat, etiamſi forte rex Ferdinandus maxime vrgeat & inſtet.* De mandatis hiſce Vergerio datis, prolixius SECKENDORF *lib. III. pag. 93.*

6) SLEIDANVS *lib. IX. p. 237.* IO. TETHINGERVS *Würtenb. lib. I.*

7) SLEIDANVS *lib. IX. p. 237.* Orationes Langæi in Comitiis Auguſtanis exhibet BELLAIVS *lib. IV. p. 143.* Vlricus tamen anno vertente reluit. Vide Apologiam apud FREHERVM *Tom. III. pag. 425.*

8) SLEIDANVS *cit. loc.* BELLAIVS *lib. IV. p. 137.* BELCARIVS *lib. XX. p. 642. 644.*

9) SLEIDANVS *p. 242.* Integrum hoc bellum libris duobus deſcripſit IO. TETHINGERVS in *Wurtenbergia*, quæ extat apud SCHARDIVM *Tomo II.* Cui acceſſit Commentarius *de Wurtenbergiæ rebus geſtis Huldarico Principe* libris Tribus. Extat ibidem etiam EOBANI HESSI *acclamatio gratulatoria ad Philippum Haſſum, de victoria Wurtenbergica,* NICOLAI AS. BARRATI *Oratio de expulſo & reſtituto Duce Wurtembergenſi.* Extant etiam hæc Acta apud HORTLEDERVM *Tomo I. libro III.* CHYTRAEVS *Saxonia lib. XIV. p. 347. 353.* THVANVS *lib. I. p. 59.* GVICCIARDINVS *lib. XX. p. 737.* CRVSIVS *Ann. Suev. lib. XI. p. III. p. 625.* REISNER *f. 25.* THRASYBVLVS LEPTA *lib. I. pag. 65.* Extat IO. STRAVCHII Diſſ. Exot. X. *de eiectione & reſtitutione Ducis Wurtenbergici.*

10) SLEIDANVS lib. VIII. pag. 228. *ad Idus Auguſti Saxoniæ princeps & elector diem ſupremum claudit: ei ſuccedit Ioannes Fridericus filius.* SECKENDORF *p. 30.*

11) SLEI-

& ſi appareat, tum demum ex formula legis Carolinæ pergant: quod ſecus factum fuerit, irritum ſit: hoc vero decretum, niſi fiat intra decimum menſem, Saxo ſociique non teneantur pacto: ſucceſſionem quoque Saxonis in bonis paternis & auitis, intra tempus illud Cæſar confirmet: Ferdinandus etiam det operam, vt quæ Saxoni ſunt cum principe Cliuenſi pacta matrimonii, Cæſar approbet. Dum his de rebus agunt, ſimul alteram quoque pacificationem tractant, & Saxo quidem Landgrauii atque Würtenbergici nomine ſpondet, tanquam mandatarius, ratam habituros quidquid conueniſſet. Poſt multam actionem, recuperato iam omni agro Würtembergico, ſic pactum fuit: Vlricus princeps & ipſius hæredes maſculi, ſint Ferdinandi regis, tanquam Auſtriæ principis beneficiarii, & agri Würtembergici poſſeſſionem ei ferant acceptam, extincta forte familia Würtembergica, nec extantibus maſculis, Auſtriaci principes eam regionem obtineant, Imperii beneficio & auctoritate, cui & hoc nomine teneantur. 11)

§. LII. Circa eadem tempora geſtum fuit bellum Anabaptiſticum. 12) Prodierunt enim e ſchola Münceri, qui infantum baptiſma improbantes, illos qui ipſis accedebant, de nouo baptizabant, ſanctimoniam quandam externam præ ſe ferebant, multaque nefaria alia docentes, cumque per Germaniam longe lateque ſerperent, tandem Monaſterii Weſtphaliæ, ſedem ac locum fixum occuparunt. Anſam dabat Bernardus Rotmannus, qui in D. Mauritii templo, non procul ab vrbe Monaſterio frequenti Ciuium auditorio a. 1532. euangelium docebat. Mox a ciuibus præſtantioribus in vrbem ſuit receptus, eoque res, contranitentibus licet pontificiis, fuit adacta, vt in ſex templis euangelium doceatur: quicquid ſit impiæ religionis & ſuperſtitioſæ tollatur: in primario templo nihil mutetur, neque ciuitas illud quicquam ad ſe pertinere putet; hæc pacis formula fuit obſignata Lantgrauii & epiſcopi & ipſius clientelæ & nobilitatis & totius populi ſignis Februarii die XXIV. anno CIↃ IↃ XXXIII. Rebus tunc admodum pacatis venit Monaſterium ſarcinator quidam Belga, Iohannes Beuckels Leidenſis dictus, anabaptiſta vehemens, cui Rotmannus accedebat. Hi, vna cum Bernhardo Cnipperdolingo turbas mouent, & dum multi ex proceribus vrbis ſenſim ſe ſubduxiſſent, relicta ſaltim promiſcua plebe, anabaptiſtæ menſe Februario 1534. nonum deligunt ſenatum, ſuæ factionis omnes, creant quoque conſules, & in his Cnipperdolingum, templa diripiunt, omneſque, qui non ipſorum eſſent ſectæ, nulla, nec ætatis, nec ſexus habita ratione, armata manu eiiciunt, opportuna vrbis loca operibus præſidiiſque muniunt. Inter hæc, dum epiſcopus vrbem obſideret, Ioannes Matthæus illorum propheta, mandabat, vt quod quiſque haberet auri, argenti, rei mobilis, id omne deferret in medium, capitis propoſita pœna. Comburebantur eiusdem iuſſu, omnes libri, Bibliis exceptis. Poſtquam autem Matthæus extra vrbem ad caſtra Epiſcopi properaret, a milite quodam fuit confoſſus, cui Ioannes Leidenſis ſuccedebat, qui ex Cnipperdolingo conſule, tradito ipſi gladio, fecit carnificem, duodecim viros deſcribit, qui ſummæ rerum præeſſent, & tanquam in Iſraële cuncta gubernarent, polygamiam introducit, aurificem ſubornat, qui conuocata multitudine, ad VIII. Kl. Iulii commemorat, patris cœleſtis eſſe mandatum, vt imperium orbis terrarum Ioannes Leidenſis obtineat, vt cum validiſſimis copiis egreſſus, reges atque principes omnes promiſcue interficiat. Sic ergo rex factus, illico XII. viros abrogat, & pro conſuetudine regum deligit ſibi proceres, coronas etiam duas & vaginam & torquem & ſceptrum & alia id genus ornamenta ſibi parari iubet ex auro lectiſſimo. Quoties in publicum prodiret, comitatus erat ſuis proceribus domeſticis, proxime eum ſequebantur adoleſcentuli bini, equites, dexter coronam & Biblia geſtabat, alter euaginatum enſem. In foro paratum erat ei ſolium ſublime, panno veſtitum aureo: quæ deferebantur ad ipſum actiones & querimoniæ plerumque ad coniuges pertinebant atque diuortia, quibus nihil erat frequentius. 13) Cum iam Epiſcopus, aliquot menſibus, omnem belli ſumptum ſolus feciſſet: Colonienſis archiepiſcopus Hermannus, & Cliuenſis princeps Ioannes, auxilio miſerunt pecuniam, tormenta, peditum & equitum cohortes aliquot. Colonienſis etiam in caſtra fuit profectus, communicandi cauſa conſilii, neque multo poſt vrbs fuit aliquot locis oppugnata, cum autem eius per vim capiundæ ſpes nulla intereſſet, ſeptem fuerunt extructa circum propugnacula, tollendi cauſa commeatus, cum ſingulis peditum ſignis & cohortibus aliquot equitum, qui ibi eſſent in hybernis, continuandæ vero cauſſa obſeſſionis atque belli, quod ad omnes æque pertineret, Monaſterienſis Epiſcopus, ab iis Principibus atque ciuitatibus, quæ ſunt Rhenanæ prouinciæ, tanquam a vicinioribus auxilia petit. Eius rei gratia ad XII. Decembris diem 1534. conuentus indicitur Confluentiæ. His Ioannes Fridericus Elector

11) SLEIDANVS *lib. IX. p. 243.* HEVTERVS *lib. X. c. X.* HARAEVS *ad a. 1534.* THVANVS *lib. I. p. 28.* Extat etiam Cadamenſis Tranſactio apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. I. c. XVII.* & integer *lib. III. c. XIII.* apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p. I. p. 263.* IO. STRAVCHII *diſſert. Exot. X. §. 9.* du MONT *Tom. IV. p. II. p. 119.* Ratificatio *pag. 122.*

12) SLEIDANVS *lib. X. ineunte.* HENR. DORPII *hiſtoria, quomodo euangelium Monaſterii cœperit ac per anabaptiſtas fuerit diſſolutum.* CHVTRAEVS *lib. XIII.* BELCARIVS *lib. XXI. p. 648.* CHYTRAEVS *lib. XIV. p. 354.* ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS *Annal. Augſburg p. 1800.*

13) Titulum illius ex litteris ſalui Conductus Paſtori Haſſiaco conceſſis exhibet SPALATINVS *Annal. Reformationis p. 299. Ich Iohann aus Gottes Gnaden, aus Krafft des Kœniglichen Reichs in den neuwen tempel Gottes ein diner der gerechtigkeit.* Inde figura ipſius ſigilli & Monetarum exhibentur.

14) Extat

Elector vltro ſe coniunxit, qui Epiſcopo auxilia decernunt, Anabaptiſtas etiam monent, vt deſiſtant, id quod per legatos ſuos Philippus Haſſiæ Landgrauius quoque fecit. 14) His tamen renuentibus, in conuentu Wormatienſi, Aprili menſe 1535. habito, decreta viginti aureorum millia menſtrua. 15) Cum intra vrbem iam res in eum eſſet deducta caſum, vt fame quamplures quotidie morerentur, multi etiam alio diſcederent, belli duces monebant oppidanos, quod ſi regem & paucos præterea quosdam traderent, ipſis nihil futurum eſſe fraudi. Ciues etſi vehementer optabant, ſeueritate tamen & vigilantia regis deterriti, nihil audebant. Rebus autem ad extremum in vrbe adductis, duo quidam profugiunt, ex iis vnus capitur a militibus, alter, interpoſita fide, ad epiſcopum venit, & vterque potiundæ vrbis rationem oſtendit. Inde XXIV. Iunii 1535. noctu ſub horam vndecimam copiæ ſilentio ad vrbem accedunt, & induſtria perſugæ militis aliquot delecti, per foſſam in vallum perueniunt, interfectis excubitoribus: reliquis portam patefaciunt, cumque initio reſiſterent oppidani, & occupato foro ſeſe communiuiſſent, re deſperata, multisque cæſis impetu primo, miſericordiam implorant & impetrant. Rex autem & Cnipperdolingus in hoc ipſo tempore capiuntur. Rotmannus, abiecta ſpe ſalutis, cum in confertam hoſtium turbam incurriſſet, confoditur, ne viuus in illorum veniat poteſtatem. Vrbe capta, Epiſcopus dimidiam prædam & tormenta ſibi ſumpſit. Secutus eſt deinde alter Imperii conuentus Wormatiæ, ad Idus Iulias. In eo Ferdinandus rex per legatos proponit & rogat, occupata nunc vrbe, num præterea ſit agendum de delendis in vniuerſum anabaptiſtis: monet etiam, vt pontificem Romanum de concilio principes interpellent. Illi, quid de anabaptiſtis fieri conueniat, eſſe iam antea cautum aliquot edictis: de concilio pontificem eſſe non ſemel ſollicitatum a Cæſare: neque ſe poſſe aliquid præterea, dicebant: Eodem in conuentu Monaſterienſis epiſcopus petit impenſas atque damnum ſibi ſarciri, & pactam pecuniam nondum eſſe perſolutam queritur. Cum nihil amplius decerni poſſet, perpauci etiam ordines adeſſent, indictus eſt alter ibi conuentus, ad Kalendas Nouembris, in quo de rationibus & ſumptu belli cognoſceretur, &, quæ reipublicæ forma ſit inſtituenda poſthac Monaſterii, decerneretur. Inſtituto hoc conuentu, decretum, prædam & tormenta ab epiſcopo capta, cum ſumptibus debere compenſari, Monaſterium in priſtinum reſtituendum, captiuos puniendos. Rex & ſocii duo captiui, ducebantur huc illuc ad principes ſpectaculi & ludibrii cauſſa, XIII. deinde Kal. Februarii 1536. Monaſterium reducuntur, & ſingulis attribuitur cuſtodia ſeparatim: eodem etiam die venit illuc epiſcopus, & cum eo Colonienſis archiepiſcopi & principis Cliuenſis legati. Quod ſecutum eſt biduum piis admonitionibus datum eſt, vt ab errore deduceretur: & rex quidem agnouit peccatum, ac precibus ad Chriſtum confugit: reliqui duo nec vllum fatebantur delictum, & obſtinate ſua deſendebant. Poſtridie rex in locum editiorem productus, alligatur palo: aderant bini carnifices ac forcipes igniti: ad treis primos morſus conticuit, deinde miſericordiam Dei continenter implorans, cum horam & amplius ad hunc modum laceratus eſſet, transacto demum per pectus mucrone, deceſſit: idem ſupplicium & ſocios eius perculit. Extincti caueis ferreis illigantur ſinguli, & ad ſummam turrim vrbis exponuntur penſiles, rex quidem medius, & quanta eſt hominis ſtatura, ſublimius illis. 16)

§. LIII. Inter hæc, Cæſar certior factus, Hariadenum Barbaroſſam, Algerii in Numidia Regem, Solymannicæ claſſis Præfectum, eiecto Rege Muleaſſe, occupaſſe Regnum vrbemque Tunetum, menſe Aprili 1535. Barcinona ſoluit, & in Africam cum exercitu profectus, cum Tunetam vrbem & arcem Guletam cepiſſet, regem eius loci Muleaſſem, Mahometanæ religionis, reſtituit, ſibique vectigalem facit, arce communita valido præſidio, poſt, in Siciliam nauigat. 17) Ad hoc bellum Paulus III. pontifex qui Clementi VII. ſucceſſerat, ei miſit auxilio triremes aliquot inſtructas, Virginio Vrſino ductore, ſimul, vt ordini eccleſiaſtico per Hiſpaniam imperaret, decumas permiſit. 18)

§. LIV. Per Siciliam, ad Italos redeunti Cæſari adfertur in itinere, Franciſcum Sfortiam, quem Mediolani Ducem confirmauerat, XXIV. Octobris 1535. 19) improlem deces-

14) Extat hoc de negotio *Acta: Handlungen: Legation und Schriffte: ſo durch den durchleuchtigen hochgeboren Furſten und Herrn, Herrn Philipſen, Landgraven zu Heſſen &c. im der Münſterſchen ſache geſchehn, zuſammen gebracht durch* ANTONIVM CORVINVM 1536.

15) Extat Receſſus in Corpore *p. 335.*

16) Hæc plenius exponunt SLEIDANVS *lib. X.* HARAEVS *ad a. 1534.* HEVTERVS *lib. X. c. X. XI. lib. XI. c. II. III.* SECKENDORF *lib. III. p. 76.* In SCHARDII Tomo II. extant LAMBERTI HORTENSII *Tumultuum Anabaptiſticorum liber vnus,* ANT. CORVINI *de miſerabili Monaſterienſium obſidione libellus ad Georgium Spalatinum.* Sic etiam CONRADVS HERESBACH *de factione ſcripſit Monaſterienſium.*

17) Tractatus Protectionis extat apud DU MONT *Tom. IV. p. II. p. 128.*

18) SLEIDANVS *lib. IX. p. 252.* BELCARIVS *lib. XXI. p. 649.* CHYTRAEVS *lib. XIV. pag. 359.* HEVTERVS *lib. XI. c. III.* In SCHARDII Tomo ſecundo extat IO. ETROPII *Diarium expeditionis Tunetanæ a Carolo V. ſuſceptæ.* IOVIVS *lib. XXXIII. XXXIV.* GVIL. ZENOCARVS *vita Caroli V. lib. I. fin. & lib. III.* CHYTRAEVS *lib. XIV. p. 359.* In ANTONII MATTHAEI Analectis extat ANTONII PONTII Conſentini *Hariadenus Barbaroſſa ſiue Hiſtoria belli Tunetani.* THRASYBVLVS LEPTA *lib. I. p. 65.*

19) SLEIDANVS lib. IX. p. 253. *ſub finem deinde menſis Octobris Mediolani princeps Franciſcus Sfortia decedit e vita, non relictis liberis, ea res nouæ belli*

deceſſiſſe, cuius vacuas poſſeſſiones Imperii iure filio ſuo Philippo, poſt Hiſpanorum regi per ſingulares Inueſtituræ litteras Bruxellis d. II. Octobris 1540. confert, ex quo tempore in Hiſpanorum manſit poteſtate. 20) Dum igitur Franciſcus, miſſis ad Cæſarem Neapolim pro reſtitutione Ducatus Mediolanenſis legatis, nihil obtinuiſſet, rupta pace, bellum Carolo Sabaudiæ principi facit, propter controuerſiam hæreditatis, dimidiam partem Ducatus Sabaudici quam ex Philiberti hæreditate matri ſuæ Ludouicæ deberi prætexebat, 21) quam ſibi deberi dicebat, ab illo poſſeſſam & occupatam. Sabaudus iam ante debilitatus, & impar hoſti tam valido, breui tempore fere totis finibus fuit eiectus. Rex enim ſuperatis alpibus, Pedemontanam quoque regionem inuadit, & inter alia præcipuum iis locis oppidum Taurinum capit, & opere præſidioque munit. Habebat in matrimonio Sabaudus, Emanuelis, Luſitaniæ regis filiam, Beatricem, Cæſar autem huius ſororem, Iſabellam, & ſuperioribus quidem annis neutri ſeſe dederat ille: cum autem nunc ad Cæſarem inclinare videretur, regem e ſorore conſanguinea Ludouica nepotem in ſe concitauit. Sunt, qui dicant, Clementem pontificem, regi conſilium hoc dediſſe, vt, ſi Mediolanum aliquando recuperare vellet, vicinam Sabaudiam atque Taurinos primum occuparet. 22) Vbi primum ergo de conatu regis intellexit Carolus, illico per Germaniam, aliisque in locis, quantum omnino poteſt, conſcribit exercitum, & in Italiam euocat: & quum Neapoli Romam veniſſet initio menſis Aprilis, aliquot poſt diebus, ſenatum ſibi dari petit, & in frequenti cœtu Cardinalium, præſente pontifice & exterorum regum legatis, orationem habet grauem ac vehementem in Galliæ regem, qui rupto fœdere & inueterato quodam odio, pulcherrimos ipſius & ſanctiſſimos conatus impediret ac euerteret. Exitus orationis erat, vt diceret ſe paratum eſſe cum illo dimicare ſingulari certamine, quo videlicet alterutrius priuato potius, quam publico totius orbis incommodo, belli finis aliquando fiat. 23) Inde quoque atrociſſimis ſcriptis ſe inuicem impugnarunt. 24) Cæſar vero collectis iam viribus, & per mediam Italiam facto itinere, valido cum exercitu Prouinciam Galliæ

ni belli dedit occaſionem. HEVTERVS *lib. IX. c. II.* MART. BELLAIVS *lib. V. Hiſt. Gall.* FRANC. BELCARIVS *lib. XXI.* CHYTRAEVS *Saxonia lib. XIV. p. 360.* THVANVS *lib. I. p. 19.* FRANC. HARAEVS Addit RIPAMONTIVS *Hiſt. Mediol. lib. X. p. 731.* Sfortiam Cæſari Ducatum hunc teſtamento legaſſe, dicens: *Sfortia deinde ipſe moritur, facto teſtamento, quo Cæſari legabat imperium & miſſa in Regiam legatione, Mediolanenſes, ſeſe vrbemque ei, & ſua omnia illico permiſere, petentes ſimul, vt quanta fide & alacritate ipſi venirent in ditionem imperiumque eius, tanta clementia, & benignitate Regum maximus ciuitatem populumque & Eccleſiam Italiæ maximam ſuſcipere ac tueri ſemper vellet.* Idem confirmat MARIANAE *ſupplem. ad a. 1535.* HARAEVS *ad an. 1535.*

20) RIPAMONTIVS lib. X. p. 751. *iam Cæſar tunc* (Philippum) *Mediolani Ducem creat, atque cum perſcribi traditionis eius auctoritatem iuberet, ita in diplomate erat præfatus: tradere ſe Philippo filio, Prouinciam Mediolanum, quæ eſſet recepta ſuis armis & defenſa: quam vetuſto Cæſarum iure poſſideret.* Litteræ Inueſtituræ extant apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 200.*

21) CHYTRAEVS lib. XIV. p. 372. *Carolus Cæſar, cum Neapoli hybernaſſet, Romam menſe Aprili venit, ac de Concilio indicendo diligenter cum Pontifice egit. Interea Franciſcus Galliæ rex, Carolum Sabaudiæ Ducem, auunculum ſuum, ab Heluetiis Bernatibus, Geneuam defendentibus, recens male mulctatum, præcipuis oppidis, & in his Taurino occupato, patria ditione expellit; prætexens ius hæreditatis, quo dimidia Sabaudiæ pars, quam Philibertus, Philippi Breſſii ex prima coniuge Burbonia filius ſine liberis mortuus, ſorori ex vtroque parente ſuæ, Ludouicæ, Franciſci regis matri, reliquiſſet: ſibi deberetur. Vere autem odiorum cauſa erant, quod Cæſari Carolo, Sabaudus, coniugis ſuæ Luſitanicæ ſororio, amicior quam Franciſco videretur, & vetus Auſtriæ ducum patrimonium Aſtum ab eo accepiſſet, & regi, Nicæam, vbi cum P. P. Clemente colloqui ante biennium cupierat, & nuper exercitui ſaluum per ditiones ſuas commeatum negaſſet.* LAMBERTI van der BVRG *Hiſtoria Sabaudica ſub Carolo III.* Plenius GVICHENON *Hiſtoria de Savoye Tom. I. p. 639.* GVIL. BELLAIVS *lib. V. p. 173.*

Tale vero erat Schema:

Philippus
vxor Margaretha Borbonia

Philibertus II. *† ſine liberis a. 1504. cuius terras, quarum dimidiam partem petebat Franciſcus*	Louiſa *nupta Carolo Angoliſmenſi*	Carolus III. *Dux Sabaudiæ*
	Franciſcus I.	

22) SLEIDANVS *lib. X. p. 284.* HEVTERVS *lib. X. c. IV.* qui addit: *Confidebat Sabaudus amicitia & affinitate Cæſaris. Vxores enim eorum germanæ erant ſorores, dederatque Cæſar Sabaudo e Ducatu Mediolanenſi, vt a Francica eum diſtraheret amicitia, Comitatum Aſtæ. Quam iuſtas huius belli cauſas habuerit Francus, apud Bellaium Francum ſcriptorem legere licet, qui cum longa narratione ac faſtidioſa verboſitate iuſtas eas fuiſſe docere conatur, aërem cum verberare diligens Lector facile animaduertet.* HARAEVS ad a. 1536. Prolixe autem de hoc agit GVIL. BELAIVS *Comment. lib. V. p. 179.* THVANVS *lib. I. p. 19.* THRASYBVLVS LEPTA *lib. I. p. 66.*

23) SLEIDANVS *lib. X. p. 283.* CHYTRAEVS *Saxonia lib. XIV. p. 372.* HEVTERVS *lib. X. c. IV.* SPONDANVS *ad a. 1536. n. 7.* refert: *Zenocarus in Caroli vita etiam magnificentius ſcribit, Carolum ad duellum Gallum prouocaſſe ſeptem oblatis optionibus, vt mari vel terra, vel flumine, equo vel pedibus, colle vel planitie inter ſe decertarent.* Carolum ideo taxat BAYLE *art. Charles Quint.* GVIL. BELLAIVS *lib. V. pag. 186.* Extant apud GOLDASTVM *Polit. Reichshandel. p. XIII. p. 449. Handlungen mit Pabſt Paulo zu Rom.* BELCARIVS *lib. XXI. p. 659.*

24) Prodierunt *Exemplaria litterarum, quibus & Chriſtianiſſimus Galliarum Rex Franciſcus, ab aduerſariorum maledictis defenditur: & controuerſiarum cauſſæ, ex quibus bella hodie inter ipſum & Carolum V. Imp. emerſerunt, explicantur Pariſiis 1537. 4.* Reperiuntur etiam eiusmodi ſcripta in FREHERI *Tomo Tertio* & in GOLDASTI *Politicis Imperialibus p. XV. p. 903. Polit. Reichshandeln p. XI. pag. 342.*

Galliæ inuadit. Rex ad Auenionem caſtra poſuit, inter Rhodanum & Druentiam flumina, & deuaſtatis agris, qua parte Cæſarem eſſe deſcenſurum videbat, cum pugnandi poteſtatem non faceret, in ſummas illum difficultates coniecit, nam inopia rerum omnium Cæſar abductus, & multis hominum millibus ex inedia & contagione deſideratis, Antonio quoque Læua ſublato, cum reliquas copias dimiſiſſet, Genuam redit. 25) Alter eius exercitus per eam æſtatem, in Picardia bellum faciens, oppidum Peronam obſedit, Henrico Naſſouio ductore, verum infecta re, per idem fere tempus, quo Cæſar ex Prouincia diſceſſit, & vtriusque rei nuncius allatus Luteciam eodem die, magna lætitia ciuitatem affecit, nam valde trepidatum fuit, & graues habebantur ad populum in Cæſarem conciones & vallis atque foſſis vrbem munire cœperant legati regis, & ad portas erant depoſitæ ſtationes. 26) Cæſar, poſtquam Montisferratenſem ditionem, quam Sabaudus & Saluſſius Marchio & alii ambiebant, Friderico Gontzagæ, cui Margaretha Palæologa, Bonifacii VI. poſtremi Marchionis Montisferratenſis a. 1530. defuncti ſoror, nupta erat, adiudicaſſet, 27) Octobri menſe Genua ſoluit, & in Hiſpaniam redit, vbi per totum annum 1537. permanſit. 28) Exercitus autem eius Belgicus Floro Barenſi ductore, San Paulum oppidum & arcem in Atrebatibus, Iunio menſe vi capit, præſidiariis omnibus necatis: inde profectus in Morinos, Terouennam oppidum obſidet, fruſtra tamen. Ibi demum penultima Iulii 1531. induciæ factæ ſunt decem menſium, in ea ſolum regione, pro cuius meliori executione Legati Cæſaris atque Regis d. 3. & 5. Nouembris Cameraci inuicem conuenerunt. 29) In Gallia ſubalpina ſeu Pedemontio vigebat bellum nihilo ſecius, & Cherium oppidum vi receptum fuit a Cæſarianis, & ingens edita ſtrages militum, atque ciuium. Et cum deinde Taurini premerentur inopia milites, obſeſſis omnibus viis & intercluſo commeatu, Galliæ rex, autumni tempore conſcriptis copiis, filium natu maiorem Henricum, & Annam Momoranciam eo mittit, qui ferro patefacta via præſentem inediam ſubleuarunt. 30) Poſt varias inducias, Montzoni Arragoniæ d. 9. Nouembris 1537. ad tres menſes, Barcelonæ 15. Decembris 1537. au Cubannes de Titon inter Narbonnam & Perpinianum d. 11. Ianuarii 1537. vsque ad Kl. Iunii 1538. concluſus, Toledi etiam d. 10. Ianuarius 1538. factus, quod nolint, niſi vtriusque partis conſenſu, fœdus cum Anglorum Rege renouare, 31) Maio menſe 1538. pontifex Niceam proficiſcitur, oppidum Liguriæ maritimum: eo Cæſar & Galliæ rex etiam venerunt, ipſius rogatu potiſſimum, nec tamen ipſi congreſſi. Poſt multam actionem, etſi de ſumma rei non conueniret, induciæ tandem factæ fuerunt Iunio menſe in annos decem. 32) Hæ vero Induciæ a Carolo Sabaudiæ Duce, Niceæ d. 21. Nouembris 1538. fuerunt ratihabitæ, atque Kl. Februarii 1538. a Carolo V. Imp. confirmatæ. 33) Aliquot poſt diebus, quam Pontifex deceſſerat, ipſi Reges ad Aquas mortuas conuenerunt, quod eſt Galliæ Narbonenſis oppidum, ad oſtium Rhodani, foſſam Marianam veteres adpellant, eo Cæſar in Hiſpaniam rediturus, ad Idus Iulii cum claſſe deſcendit, vbi Franciſcus ad ipſum in triremem venit, inde Cæſar naui egreſſus cum rege in oppido prandet, ibidemque pernoctat. 34)

§. LV. Dum

25) SLEIDANVS *lib. X. p. 291.* IOVIVS *lib. XXXVI.* CHYTRAEVS *lib. XIV. p. 372.* HEVTERVS *lib. X. c. IV.* BELLAIVS *lib. VII. & VIII.* BELCARIVS *lib. XXI. p. 681.* HARAEVS *ad a. 1536.*

26) SLEIDANVS *c. l.* HEVTERVS *c. V.* BELLAIVS *lib. VIII. p. 295.* LEPTA *p. 68.*

27) Verba ſunt CHYTRAEI *lib. XIV. pag. 373.* Plenius vero hanc cauſſam exponit THVANVS *lib. I. pag. 33.* dicens: *Iam Mantua marchio, quem fœdere contra Cæſarem icto ſubſcripſiſſe diximus, etiam ante pacem cum Pontifice factam in parteis Cæſaris transierat, itaque Cæſar eo fere tempore ex Pannonia rediens Mantuam venit, vbi a Friderico honorifice exceptus, vt hoſpitem honorifica gratificatione remuneraret, eum ex Marchione Ducem creauit: addidit & nouum beneficium: nam cum Io. Georgius Palæologus, qui Bonifacio Montisferrati marchioni Vilelmi fratris F. ſucceſſerat, paullo ante ſine liberis deceſſiſſet, & Fridericus, qui Margaritam Bonifacio ſororem in matrimonio habebat, hæreditatem adire vellet, contra Sabaudo & Saluciarum principe tendentibus, Cæſar oppida & arces impoſito præſidio ſequeſtri iure occupauit, & poſtea tradita poſſeſſione ſecundum Fridericum pronunciauit. Iura Sabaudica inde petebantur, quod Iolanta Theodori Palæologi, Montisferratenſis Marchionis filia an. 1330. Aymoni Sabaudiæ Comiti fuiſſet nupta, his conditionibus, vt extincta maſcula linea, Iolantæ heredes ſuccederent. Blanca, Wilhelmi Marchionis filia nupta fuit, Carolo II. D. Sabaudiæ a. 1485. ſed huius poſteritas deceſſerat.* GVICHANON *Hiſt. Genealog. de Savoye Tom. I. c. XXXIV. p. 645.* Superſuerat quidem poſt Bonifacii IV. mortem, Io. Georgius, Epiſcopus Caſalenſis, qui etiam matrimonium adfectabat cum Iulia, Friderici Neapolitani filia, ſed moriebatur a. 1533.

28) SLEIDANVS *lib. X. p. 293.*

29) Extant iſti Tractatus apud RIBIER *Memoires Tom. I. pag. 58.* du MONT *Tom. IV. p. II. pag. 154.*

30) SLEIDANVS *lib. XI. p. 321.* HEVTERVS *lib. XI. c. VII.* HARAEVS *ad a. 1537.* BELLAIVS *lib. VIII. p. 314.* THRASYBVLVS LEPTA *p. 71.*

31) Extant iſtæ induciæ apud GVIL. RIBIER *Memoires Tom. I. p. 62.* FRED. LEONARD *Tom. I. p. 401. ſqq.* RECVEIL *Tom. II. p. 207.* du MONT *Tom. IV. p. II. pag. 157.* BELLAIVS *lib. VIII. pag. 320.*

32) Extant Induciarum Articuli apud GOLDASTVM *Reichshandeln p. XI. pag. 364.* RECVEIL *Tom. II. p. 210.* du MONT *p. 169.*

33) Extant apud du MONT *p. 172. 185.*

34) SLEIDANVS *lib. XII. p. 331.* CHYTRAEVS *lib. XV. p. 385.* BELCARIVS *lib. XXII. pag. 690.* IOVIVS *lib. XXXVII. p. 202.* HEVTERVS *lib. XI. c. X.* THVANVS *lib. I. p. 20.* HARAEVS *ad a. 1538.* SECKENDORF *lib. III. pag. 170.* BELLAIVS *lib. VIII. pag. 334.*

35) SLEI.

§. LV. Dum hæc fierent, mortuo an. 1534. Clemente VII. Paulus III. ſucceſſit, Farneſiorum familia ortus. 35) Hic ad concilium congregandum pronus videri volens, ideo Petrum Paulum Vergerium legatum ſuum a. 1535. in Germaniam mittens, vt hoc Statibus ſignificaret. Immo feſto Pentecoſtes 1536. illud durante Miſſa fecit publicari, idemque publico edicto ad templorum valuas affixo hoc ad diem XXVII. Maium 1537. Mantuam indicit. Sed Mantuano Duce, præter alia, & præſidium vrbis poſtulante, 36) pontificio ſumtu alendum, quod nolebat Paulus dare, alio diplomate, nullo loco conuentus nominato, dilatum Concilium fuit in Kalendas Nouembris. 37) Creuit interea ſociorum numerus, qui ad Smalcaldicum fœdus acceſſerunt, & quamuis Noribergenſi conuentu 1534. diſſenſiſſent principes, Saxone nolente plures in fœdus recipi, quod Haſſus magnopere cupiebat, 38) tamen inſequuto anno 1535. Smalcaldiæ decretum fuit, ne quis puræ doctrinæ addictus, ſi vellet in fœdus recipi, a ſociis reiiceretur. 39) Miſit etiam Francus XIX. Decembris Guilielmum Bellaium Smalcaldiam, petens in fœdus admitti. Illi non recuſant, modo contra Cæſarem nil ſanciatur: Idem Regis Angliæ Legato reſpondent. 40) In conuentu etiam Francofurti 1536. plures fuerunt recepti. 41) Eodem anno die Michaelis fœdus hoc ad decennium Smalcaldiæ fuit prorogatum, Saxo & Haſſus Capitanei fuerunt conſtituti, & quantum quisque ad communes vſus contribuere debet, decretum. 42) Dum vero poſt exhibitam confeſſionem Auguſtanam plures in fœdus acceſſiſſent, fama etiam de concilio ſerperet, ſocii Smalcaldici rurſus Februario menſe 1537. conueniunt, deliberaturi, ſi locus ſibi in Synodo foret, in quibus cedi poſſit pontificiis, & in quo firmiter inhærendum. 43) Miſerat ad eundem conuentum Cæſar Procancellarium ſuum Matthiam Heldum, qui cum Proteſtantibus diuerſimode egit, 44) Papa vero Petrum Vorſtium Epiſcopum Aquenſem. 45) Ibidem articuli, Luthero auctore, qui cum Theologis in conuentu erat, conſcripti & approbati ſunt, quos vulgo Smalcaldicos appellamus. 46) Huic Smalcaldico fœderi vero Catholicorum quidam, Moguntinus & Salisburgenſis archiepiſcopi, Guilielmus & Ludouicus Bauari, Saxo Georgius, Ericus & Henricus Brunſuicenſes per Matthiam Heldum Noribergæ d. 10. Iulii 1538. in annos XII. fœdus contrarium, dictum ſanctum, fecerunt, pro defendenda religione Catholica. 47) Id quod anſam dedit conuentui Francofurtenſi Februario menſe 1539. inſtituto, cui Cæſaris nomine Ludouicus Palatinus, Ioachimus, Brandenburgicus Elector & Iohannes Lundinen-

35) SLEIDANVS *lib. IX. p. 245.* HEVTERVS lib. X. c. vii. *Septembris die 25. Romæ moritur Papa Clemens VII. diuturno ſtomachi vitio tabefactus. Surrogatur in eius locum (quod Clementem Cardinales ita ſemper ſentiſſe ſciebant) Alexander Farneſius, Romana familia natus, Cardinalium natu maximus, literarum cognitione clarus, qui Paulus Tertius nominari voluit, ſtatimque Aſcanium & Alexandrum Farneſios inter Cardinales legit: Romanis lætantibus, quod poſt tredecim Pontifices, quos ſpatio centum ac trium annorum Vrbs viderat, iterum Romani generis Papam in D. Petri ſede II. Nonas Nouembres ſedentem vidiſſent.* SECKENDORF *lib. III. p. 74.* THVANVS *lib. I. p. 18.* SPALATINVS ipſius vitam breuiter ſcripſit.

36) SLEIDANVS *lib. IX. p. 253.* PALLAVICINVS *hiſt. Conc. Trident. lib. IV. c. III.* SECKENDORF *lib. III. p. 126.* Bulla conuocationis extat apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. I. c. XXIII.* & GOLDASTVM *Polit. Imper. p. XXVII. p. 1197.* Sequuntur ibidem Proteſtantium Imperii Statuum rationes, cur Synodus Mantuana indicta, neque æqua videri poſſit, neque vtilis Eccleſiæ. CYPRIANI *Vrkunden zu der Reformations Hiſtorie p. II. p. 33.*

37) SECKENDORF *lib. III. p. 16. 161.* SLEIDANVS *lib. IX. p. 255.*

38) De hoc late SECKENDORF *lib. III. p. 75.* Extant de hoc varia conſilia apud HORTLEDERVM *lib. VI. c. II.*

39) De hoc conuentu qui ad VI. Decembris 1535. indictus, SLEIDANVS *lib. IX. pag. 255.* CHYTRAEVS *lib. XIV. pag. 358.* SECKENDORF *lib. III. p. 98.* qui etiam illos, qui hoc conuentu fœderi acceſſerunt, recenſet.

40) SLEIDANVS *lib. IX. pag. 257. 263. 286.* HEVTERVS *lib. X. c. II.* SECKENDORF *p. 102.* qui etiam *p. 105.* ex Spalatini Mſto recenſet, quid propoſuerit BELLAIVS. De reſponſo in his Comitiis Vergerio facto HORTLEDER *Tom. I. lib. I. cap. XX.*

41) SLEIDANVS lib. X. p. 288. *recepti ſunt in fœdus, hoc in conuentu Wirtembergicus princeps Vlrichus, Bernimus & Philippus fratres, Pomeraniæ principes, Georgius & Ioachimus Anhaldii, fratres, item, Auguſta, Francofurtum, Campodunum, Hamburgum, Hannobria: de cæteris quoque rebus, ad fœdus atque defenſionem pertinentibus, deque iudicio Cameræ tractatum fuit: hoc etiam decretum, mittendos ad Cæſarem eſſe nuncios atque literas, quibus ad ipſius epiſtolam, Neapoli datam, reſpondeatur.*

42) De hoc prolixius CHYTRAEVS *lib. XIV. p. 370.* Extat integrum fœdus apud HORTLEDERVM *lib. VII. cap. IX. X.* in RECVEIL *Tom. II. pag. 661.* apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 141.*

43) Patet hoc ex Lutheri præfatione in articulos Smalcaldicos *Tom. VI. Altenb. f. 1227.* in quibus cedi poſſit, vel firmiter perſeuerari debeat. CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 378.*

44) SLEIDANVS *lib. XI. ineunte.* SECKENDORF *lib. III. pag. 1491.* Relatio eorum, quæ cum Heldo acta fuerunt, extat apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. I. cap. XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. c. XXIX.* exponuntur cauſſæ, cur ad Concilium venire nequeant c. XXX. conſultatio Henrici VIII. de concilio a Papa indicto.

45) SPALATINI *Annales Reform. p. 311.* PALLAVICINI *lib. IV. c. I. p. 114. c. II. p. 116.*

46) Lutherus eosdem Electoris iuſſu conſcripſerat, de eis tamen cum Iuſto Iona, Caſpare Crucigero, Io. Bugenhagio, Philippo Melanchthone, Nicolao Amsdorfio, Io. Agricola & Georgio Spalatino egerat. SECKENDORF *lib. III. p. 151.* SPALATINI *Annales Reform. p. 307.*

47) SLEIDANVS *lib. XII. p. 338.* SECKENDORF *lib. III. pag. 171.* SPALATINI *Annales Reform. p. 366.* Extat illud fœdus apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. VIII. c. XIV.* LVNIG *p. Spec. II. Abth. p. 252.* RECVEIL *Tom. II. p. 664.* du MONT *Tom. IV. p. II. p. 164.*

dinenſis Archiepiſcopus interſuerit. Cum his Aprilis die XVI. demum transactum fuit his conditionibus, vt Cæſar A. C. addictis largiatur XV. menſium inducias: pacificatio Noribergenſis & Cæſaris edictum Ratisbonenſe interim ſint rata, licet Cæſar hæc rata non haberet. 48)

§. LVI. Orta fuit hoc ipſo fere tempore á. 1539. Gandaui ſeditio, dum Gandauenſes pecuniam a Flandriæ Ordinibus a. 1536. decretam nollent ſoluere, ad priuilegia ſua prouocantes. Cæſar, eo cognito, cum per Italiam prius cogitaſſet in Germaniam venire, mutato 49) conſilio, per Galliam iter facere conſtituit: cum rex illud ab eo vehementer contenderet, ac liberaliter omnia promitteret. 50) Accepta igitur fide publica, paruo cum comitatu ingreſſus iter, menſe Nouembri, cum ad Galliæ fines Hiſpaniæ propinquos veniſſet, regis filios duos, Henricum atque Carolum, qui diſpoſitis equis eo contenderant, & Conneſtabilium, qui multo ante, magna cum nobilitate præceſſerant, offendit: ab iis receptus, ac deinde per mediam Galliam & ampliſſimas vrbes deductus, cum Locham, in Biturigibus veniſſet, obuium habuit Regem ipſum, ex recenti morbo tunc vix recreatum. Facto deinde per Aureliam itinere, Kl. Ianuarii 1540. Lutetiam eſt ingreſſus, medius inter regios liberos, gladium prægeſtante Conneſtablio. Nec enim vllum aut feſtæ lætitiæ genus aut honoris, quo mens hominis capi poſſet, prætermiſſum fuit. 51) Licet Aureliæ de retinendo Cæſare conſilia fuiſſe memorent, ſed contradicente potiſſimum Montmorancio Conneſtablio & conſilia impediente Eſtampiæ domina nihil fuit concluſum. 52) Commoratus Lutetiæ in ſeptimum vsque diem, diſcedit, comitante Rege in Veromanduos, filiis autem Valentianas vsque deducentibus, oppidum Hannoniæ: 53) Gandauum vero XXIV. Februarii intrat, cauſſaque examinata, ſententiam contra Gandauenſes pronuntiari facit, per quam priuilegiis ſuis priuantur, atque arcis ad diuum Bauonem prima fundamenta fuerunt iacta duodecima Maii, XXVI. ciues capite plectuntur, alii proſcribuntur, vel pecunia mulctantur. 54)

§. LVII. Inter hæc, dum Cæſar transactionem Francofurtenſem ratam habere nollet, conuentus fit Smalcaldicorum ad XIX. Nouembris 1539. Arnſtadti, quod Schwartzburgicæ ditionis eſt oppidum, indicitur. Hic deliberatam fuit de augendo fœdere, deque defenſione neceſſaria, ſi forte Cæſar transactionem Francofurtenſem non admittat, de recte diſpenſandis bonis eccleſiaſticis, de mittenda in Angliam legatione, propter decreta religionis nuper facta, deque mitigando regis animo, de ſollicitando Galliæ rege, ne doctrinæ cauſſa homines innocentes affligantur, de mittendis etiam ad Cæſarem legatis, vbi primum in Belgium adueniſſe conſtiterit. 55) Dum etiam a Camera Imperiali nimium vrgerentur Euangelici, Grauamina ſua contra eandem latino atque Germanico idiomate publicauerunt. 56) Et quoniam ex confœderatis quidam aberant, alii vero de rebus aliquot decer-

48) De hoc SLEIDANVS *lib. XII. p.341.* extat decretum apud NORTLEDERVM *Tom. I. lib. I. c. XXXII.* cui ſubiectus eſt cap. XXXIII. de eadem materia dialogus & apud GOLDASTVM *Conſtit. Tom. III. p.562. Reichs-Satzungen p. II. p.233.* LVNIG *p. Gen. Cont. p. 635.* BELCARIVS *lib. XXII. p.706.* SECKENDORF *lib. III. p.200.* SPALATINI *Annales Reform. p.366.* du MONT *p. 187.*

49) HEVTERVS *lib. X. c. XI.* rebellionis occaſionem prolixe refert, SLEIDANVS *lib. XII. p.346.* & HARAEVS *p.614.* IOVIVS *lib. XXXVIII. pag. 237.*

50) SLEIDANVS *cit. loc.* HEVTERVS *lib. X. c. XII.* BELCARIVS *lib. XXII. p.704.*

51) SLEIDANVS *lib. XII. p.347.* HEVTERVS *lib. X. c. XII.*

52) HEVTERVS lib. X. c. XII. *Amboſia Bloſium, inde Aureliam Reges peruenere, diſputatumque hic fertur, variantibus ſententiis, de retinendo Cæſare; ſed contradicente Conneſtable Mommorancio, nil fuit concluſum. Poſt incendium Amboſianum Cæſar de Regis fide dubitare cœperat, ac proinde occaſionem quærere captandæ beneuolentiæ Eſtampis Dominæ, quæ in ſumma apud Regem erat gratia, diſertaque muliebri garrulitate Cæſarem ſubinde oblectabat. Cum paulo ante cœnam ad focum ſe Cæſar calefaceret, aderat inter alios Eſtampia, quam digitis prehenſam ad focum ducit, ac perquam humane & familiariter cum ea confabulatur, manu circulum aureum, ad digiti humani ambitum factum, cui ingentis pretii adamas erat incluſus: qui cum digito eius excidiſſet, Eſtampia ſubito inclinata circulum e pauimento ſubleuat, Cæſarique præſentat. Ille blandum ſubridens, Tui is nunc iuris eſt, inquit: veteri Cæſarum Regumque more, numquam ea, quæ manu in terram excidunt, a ſubleuantibus recipientium. Cum illa, ingenti exhibito honore, non ſe dignam tanto munere dixiſſet, iubet Cæſar, annulum ſibi ſeruet, in memoriam huius a ſe ſuſcepti itineris, ac colloquii Aurelianenſis. Tum gratias agens, memorem ſe beneficii, honoris, ac doni futuram promittit: nec ex eo amplius tempore Rex de retinendo Cæſare, abrumpendaque data illi fide, audire voluit, ſed Lutetiam progreſſus, pompam intraturo, Cæſari honorificentiſſimam apparari iubet.* THVANVS *lib. I. p.21.* Idem lib. XXI. p.643. *itaque reprehenditur in Cæſare vulpinus ille per Gallias tranſitus, cum ad Gandenſium motus componendos properaret: in quo Annæ Momorancio impoſuit, qui porro a Cæſare deceptus Franciſcum ludificatus eſt, ob idque poſtea domum relegatus, quanquam hoc etiam ſuas excuſationes habet.* HARAEVS *ad an. 1539.* BELLAIVS *lib. VIII. p.335.*

53) SLEIDANVS *lib. XII. p.345.* HEVTERVS *cit. loc.* THVANVS *lib. I.* BELCARIVS *lib. XXII. pag. 706.*

54) SLEIDANVS lib. XIII. p.361. *dum hæc geruntur, Cæſar animaduertit in Gandauenſes, & ſeditionis authores capite plectit, & ablatis armis, quum priuilegia & beneficia omnia ipſis ademiſſet, arcem ibi conſtruit, & præſidium in capite ac ceruicibus illorum collocat.* Plenius hæc deducit HEVTERVS *lib. X. cap. XIII. XIV. XV.* BELCARIVS *lib. XXII. p.706.* CHYTRAEVS *lib. XV. p.390.*

55) SLEIDANVS *lib. XII. p.347.* SECKENDORF *lib. III. p.232.* SPALATINI *Annal. Reform. pag. 367.*

56) SPALATINVS c. l. *In denſelben 1539ten und auch dem nechſten Iar zuvor ſind die verwandte der Evangeliſchen vereynigung durch allerley beſchwerung des kayſ. Cammergerichts, ſo ſern gedrungen, das*

Digitized by Google

decernendi mandatum non habebant, alrer fuit Smalcaldiæ conſtitutus dies. Ad Kal. Martias 1540. Principum & Ciuitatum Proteſtantium legari Smalcaldism veniunt, vt erat conſtitutum: vna quoque venerunt Theologi, Ionas, Pomeranus, Melanchthon, Cruciger, Bucerus, eisque fuit iniunctum, vt formulam conſcriberent, qua putarent cum aduerſariis agendum eſſe de conciliatione doctrinæ. Hic conuentus etiam multo cum animorum conſenſu fuit celebratus, atque noua conſcripta fuit Confeſſio, cui vellent inhærere, eadem ad Imp. transmiſſs. 57) In eodem conuentu deliberatum fuit de iis rebus, quæ nuper indefinitæ remanſerant Arnſtadti. 58) Mittebat etiam ad hunc Conuentum Cæſar Diezericum Comitem de Mauderſcheid, & Wilhelmum Comitem de Nuenar legatos ſuos, quibus Euangelici Status declararionem ſuam ſcripto exhibuerunt. 59) Dum autem maximam huius anni partem Cæſar ſine bello apud Belgas ageret, audiendis Proteſtantium legatis, mittendisque ad eos litteris tempus rerebat; tandem ad VI. Iunii diem 1540. Spiræ conuentum indicit. 60) Ferdinandus deinde rex, Belgio relicto, in viam ſe dabat, conuenrus Hagenouici cauſſa, cum propter morbi contagionem Spiræ non liceret. 61) Huius factum eſt initium XXV. die Iunii, cum Ferdinandus rex ante menſem eo veniſſet. 62) Sed, dum conuenire ibidem non poſſent, Ferdinandus Iulii die XXVIII. decretum facit & Wormatiæ diem colloquio dicit, ea lege Principes Electores, item Magdeburgicus, Salisburgenſis & Argenrinenſis Epiſcopi, Guilielmus & Ludouicus Bauari, & Cliuenſis inbentur eo ſuos mittere conſiliarios & proteſtantes quoque ſuos, ita, vt vtrinque ſinr vndeni: ſcribas etiam adeſſe, pari numero, qui ſingula diligenter excipiant, & de dogmatibus Auguſtæ propoſitis collocutionem fieri placuit, & rogandum Cæſarem, vt Imperii conuentum indicat, interea vero pacem ab omnibus coli debere. 63) Hoc decretum Hagennuienſe Cæſar non ſolum confirmat, ſed etiam Granuellanum ad Conuentum Wormatienſem mittit. 64) In hoc Idibus Ianuarii 1541. inter Melanchthonem & Eccium inchoatur colloquium, ſed poſt tertium colloquii diem Cæſar datis ad Granuellanum litteris, ipſum reuocat, & actionem omnem ad Comitia Ratisbonæ indicta reiicit. 65) Duranre tamen adhuc Colloquio d. 20. Septembris 1540. ex Conſilio Cæſaris Bruxellis ſingulari mandato ſcripta Lutheri, Melanchthonis, Huſſi, Wicleſi, aliorumque ſub pœna grauiſſima prohibentur. 66)

§. LVIII. Menſe Martio 1541. plerique Principes ac Ordines Ratisbonam veniunt, cum aliquamdiu Cæſar eos expectaſſet. Venit eo etiam Lantgrauius, prope ſub exitum Martii, magno cum comitatu, & poſtridie ſatellitio ſtipatus, ad Cæſarem iuit, a quo fuit acceptus perhumaniter. Saxo legationem eo miſit ampliſſimam, atque Theologos, & in his Melanchthonem. A Pontifice quoque venit Cæſar Contarenus, magni nominis Cardinalis. 67) Facta propoſitione, factaque Imp. deligendi ad colloquium vtriusque partis perſonas facultate, per Fridericum Palatinum Principem ad Colloquium deſignat Iulium Pflugkium, Io. Eccium, Io. Gropperum, Philippum Melanchthonem, Martinum Bucerum, Io. Piſtorium, quibus etiam acceſſerunt Caſpar Cruciger & Nicolaus Amsdorfius, vt dogma-

das ſie ein Lateiniſch und Deutſch ausſchreiben gegen dem Kayn. Cammergericht im Druck haben laſſen ausgeen.

57) SPALATINVS c. l. p. 370. *Daran auch die Evangeliſche Churfurſt, Furſten Stende und Stete ſich alſo gefaſt, daß ſie eyn chriſtlichen Synodum, tag und verſammlung zu Schmalckalden haben verordnet von Iren Reten, geſchickten und gelerten im Martio angefangen und geweret, bis in die andere Wochen nach Oſtern. Do iſt auch warlich Gott by der geringen antzal mit ſolchen Gnaden geweſt, das man ſagt und ſchreibt, das es ſo eintrechtiglich zugangen ſey, das ſie ſo gar zuſammen geſtimpt, das auch aller derer ſchrifften, ſo nicht zu Schmalckalden geweſt, mit der Verſamlung daſelbſt ſo gar zugetroffen, als weren ſie nicht allein alle bey mander, ſondern auch ein hertz und ſynn geweſt. Das es nich viel leut dafur achten, das dergleichen Chriſtlich Synodus in vil hundert Iahren nicht gehalten ſy worden. Dann nachdem Ro. Kay. Mat. begert, clerlich anzuzeign, wieweit man weichen konte und wolte, oder nicht, damit das geſprach nicht vergeblich furgenommen, als hat man ſich eyner Nawn Chriſtlichen Confeſſion vereynigt, Ro. Kayr. Mat untertenigklich zugeſchickt. Derwegen auch furnemlich, und aus andern zufelligen urſachen, der Churfürſt zu Sachſen und Landtgrave zu Heſſen, in der Oſterwochen auch gin Schmalckalden verreiſet, bemeldte Confeſſion und undertenig antwort an Kayr. Mat auch andere greſſl. furhabende ſachen abzufertigen.*

58) SLEIDANVS lib. XII. pag. 351. SECKENDORF lib. III. p. 257.

59) Extat iſta in SPALATINI *Annalibus Reformationis p. 382.*

60) SLEIDANVS *lib. XIII. pag. 361.* CHYTRAEVS *lib. XV. p. 392.* HEVTERVS *lib. XI. cap. XV.* HORTLEDER *Tom. I. lib. I. c. XXXIII.*

61) SLEIDANVS *lib. XIII. p. 366.* SECKENDORF *lib. III. pag. 258.* BELCARIVS *lib. XXII. pag. 709.*

62) Status atque legatos eo conuenientes recenſet SPALATINVS *c. l. p. 431.*

63) SLEIDANVS *lib. XIII. pag. 367. 369.* SECKENDORF *lib. III. pag. 270.* HORTLEDER *cap. XXXV.* SPALATINVS *p. 445.* qui omnes perſonas ad hoc colloquium deſtinatas recenſet & Acta Conuentus exhibet.

64) SLEIDANVS *lib. XIII. p. 371.*

65) SLEIDANVS *lib. XXIII. p. 373.* BELCARIVS *lib. XXII. p. 712.* HORTLEDER *cap. XXXV. XXXVI.* hæc acta plenius exponit, atque ſcriptum inſeruit ſub titulo: *Warnemund* LVITHOLDENS *Vom tag zu Hagenau*, quod pulcherrimum ſcriptum vocat SECKENDORF *lib. III. p. 294.* Extant varia ſcripta hoc colloquium concernentia apud GOLDASTVM *Polit. Imper. p. XXVII. p. 1204.* STRAVCH *diſſ. Exot. VIII. §. 30.* Acta huius Colloquii & perſonas recenſet SPALATINVS *p. 536.*

66) Extat Mandatum apud SPALATINVM *pag. 494.*

67) SLEIDANVS *lib. XIII. p. 378.* HARAEVS *ad a. 1541.* HEVTERVS *lib. XI. c. XV.* SECKENDORF *lib. III. p. 352.* BELCARIVS *lib. XXII. pag. 718.*

dogmata controuerſa tractent, & poſt ad ſe Principesque referant. 68) Die XXVIII. Aprilis Granuellanus collocutoribus librum exhibet ad fururam conciliarionem confectum, dictum *das Regensburgiſche Interim*, cuius auctor Io. Gropperus fuiſſe dicitur, licet alii vel Io. Cochlæo vel Martino Bucero vel Georgio Wicelio illum tribuanr, 69) quem Eccius quidem faſtidiebat, reliqui Theologi emendatum, vna cum Proteſtantium ſententia Cæſari reddiderunt. 70) Legatus Papæ, Contarenus in hoc Concilio Proteſtantibus conceſſerar, de iuſtificatione vt taccantur termini transſubſtantiationis, meriti, præmii, Paulo III. tamen Papa hæc minime probante. 71) Sed, dum inter collocutores non conueniret, publicato die XXVIII. Iulii decreto, omnis actio refertur ad Concilium & conuentum vel Germaniæ totius, vel Ordinum Imperii, promittir atiam Cæſar, de concilio acturum ſe diligenter cum Pontifice, & ſi neque generale, naque prouinciale poſſit obtineri, conuentum Imperiii ſe denunciaturum ait intra XVIII. menſem, religionis componendæ cauſſa, & darurum operam, vt eo quoque pontifex legatum aliquem mittat: proteſtantibus mandat, ne quid præter conciliata dogmata noui ſuſcipiant, epiſcopis autem, vt ſuas ecclefias a vitiis repurgent. Idemque vocatur *der Regensburgiſche Friedſtand.* 72)

§. LVIX. Eodem anno 1541. altera ſuſcepta fuit expedirio Africana. Poſtquam enim Solymannus per Luſtibeium & Barbaruſſam Italiæ oras rentaſſet. 73) Budam etiam deuictis Vngaris, eodem anno, mortuo a. 1540. Ioanne Sepuſienſi aſtu occupaſſet, 74) Cæſar peractis Ratisbonæ Comitiis, mox in Italiam contendit, & Lucæ cum pontifice colloquirur, 75) qui Cæſarem a maritima expedirione deterrebat, quod autumno iam ad hyemem inclinante, perdifficilis eſſer nauigatio, interea dum in naues imponitur exercitus, quem ex Germanis, Iralis, Hiſpanis iam ante collegerat. Sed ipſe, licet de clade Pannonica iam acceperat, quo Turcas in diuerſa parte diſtineret, omnino ſibi proficiſcendum eſſe duxit, & ſublaris anchoris ſoluir e portu Veneris, & per Corſicam atque Baleares inſulas facto itinere, ad XXIII. Octobris diem, Algieram appulit, vrbem Africæ maririmam. Peditatus erat omnis ad XXII. millia, equites paulo ſupra mille. Primam aciem Hiſpanorum ducebat Ferrandus Gontzaga, Siciliæ prorex, alteram Germanorum, Cæſar: tertiam, Iralorum & equitum Rhodiorum, Camillus Columna. Quo die claſſem Cæſar applicuir, & poſtridie, cœlum erar ſerenum, & placidum mare, tertio vero die coorta vehementior tempeſtas & imbres effuſiſſimi, cum non remitterent, adminiſtrationem belli totam impediuerant, ira quidem, vt Cæſar amiſſis circiter ducentis nauibus & tormentis & reliquo omni apparatu, & militibus

68) SLEIDANVS *lib. XIII. pag. 380.* CHYTRAEVS *lib. XV. pag. 394.* SVAVIS *Hiſt. Concilii Trident. lib. I. p. 103. ſqq.* SECKENDORF *lib. IV. §. I. VII.* IOACH. CAMERARIVS *Vita Melanchthonis p. 196.* SARPIVS *Hiſt. p. 153.* THRASYBVLVS LEPTA *p. 76.*

69) De auctoribus huius Interim Ratisbonenſis diſputant WEISMANN *Introduct. in Hiſt. Eccleſ. p. 36.* & potiſſimum M. IO. ERDMAN RICK *im dreyfachen Interim p. 5.* qui etiam ipſum hunc librum *p. 200.* exhibet CAROLVS CARAFA p. 17. de auctore ſic iudicat: *non omiſerunt tamen Proteſtantes in proximis Comitiis Ratisbonæ librum edere, cuius auctor, aut ſaltem corrector fuit Bucerus, componendis, vt videbatur, rebus accommodatiſſimus, ſed cum nec Proteſtantes, nec Catholici ea, qua propoſita erant, reciperent, omnisque diſceptatio coram Legato Caſpare Contareno in lites recideret; concordia ſuum ſortita locum non eſt.* Eadem dicit NIC. HELVICVS *Theatro Hiſtor. lib. II. pag. 42.* IO. COCHLAEVS *p. 301.*

70) SLEIDANVS *lib. XIII. p. 380. lib. XIV. ineunte.* SECKENDORF *lib. III. pag. 364.* IOACHIMVS CAMERARIVS *vita Melanchthonis pag. 193. protulerunt librum, neſcio quorum opera conflatum, de quo perſuaſum Imperatori fuerat, eo ipſo vtriusque partis errores poſſe corrigi. Poſtulabatur igitur, vt ille probatus reciperetur. Id quod neutra pars facere voluit, cum Saxonici illum non penitus reiicerent, ſed cenſerent, emendari oportere, inque eo operam ſuam pollicerentur: aduerſarii autem totum librum repudiarent & damnarent. Vt infelice admodum ſidere natum tunc librum exiſtimem, qui recens veluti in pueritia ſua omnibus inuiſus & clanculum educatus, poſtea adultior, cauſa maximarum calamitatum fuerit.*

71) SLEIDANVS *lib. XIV. p. 389.* Acta horum Comitiorum plenius exponit HORTLEDER *cap. XXXVII.* & GOLDASTVS *Reicht-Satzungen p. II. p. 237.* Congeſſit MARTINVS BVCERVS *Alle Handlungen und Schrifften zu vergleichung der Religion auf iüngſtgehaltenen Reichstag zu Regenſpurg verhandelt und einbracht Anno D. M. XLI. Strasburg 1542. 4.* SECKENDORF *lib. III. p. 365.* Quid in hiſce Comitiis fuerit actum, vberius exponit SPALATINVS *p. 532.* Extat Receſſus in Corpore *p. 355.* LVNIG *p. Gen. Cont. p. 644.*

72) PALLAVICINI *Hiſtoria Concilii Tridentini lib. IV. n. 121.* SFONDRATI *Gallia vindicata Diſſ. II. §. I. pag. 390.* IO. MARIANA *Summar. ad Hiſt. Hiſp. p. 13. Imperator rebus Belgicis compoſitis, vindicatis Gaudauenſibus, in Germaniam abiit. Dabatur opera conciliandis ſectariis cum eccleſia: multa inter Theologos diſputationes habita. Remedium ſalutare, ſi peruicacia hæreticorum argumentis vinceretur. Anno ſuperiori fuerat inter Theologos colloquium inſtitutum Vuormatiæ ad ſeptimum Kalendas Decembris, neque intermiſſum hoc anno. Verum Imperatoris aduentu ad Ratisbonenſes conuentus ſuſtentatum, Actio Nonis Aprilis inchoata. In iis delecti Theologi diſputarunt, Princeps pro Catholicis Eckius, pro hæreticis Melanchthon. Aderat Caſpar Contarenus Cardinalis a Pontifice legatus, qui pacis ſtudio de iuſtificatione, & transſubſtantiatione aliqua conceſſiſſe viſus eſt aduerſariis; qua eo Romam reuerſo acriter accuſauit in ſenatu Petrus Cardinalis Carafa. Aculeatam orationem ex ore Pontificis præſentis mitti omnes indicarunt. Eo contumelia maior.*

73) IOVIVS *lib. XXXVI. p. 12.* COELIVS SECVNDVS CVRIO *lib. XXI. p. 467. Solimanus Italiam, quam habebat in conſpectu, extemplo petendam ratus, vt ſi cœpta proſpere prouenirent, ipſe etiam totis copiis trajiceret: Luſtibeium & Barbaruſſam transfretare atque explorare Salentinorum voluntates iuſſit.* VIVRRANVS *p. 606.*

74) IOVIVS *lib. XL. ineunte.* CVRIO *lib. XXIV. p. 552.* BELCARIVS *lib. XXII. p. 716.*

75) IOVIVS *lib. XL. p. 334.* SECKENDORF *lib. III. p. 371.*

76) SLEI-

bus aliquot millium deſideratis, infecta re diſcedere cogeretur, in Hiſpaniam demum reuerſus, quod fuit menſe Nouembri. 76)

§. LX. Dum igitur Franciſcus adhuc Ducatum peteret Mediolanenſem, occaſio belli ipſi circa idem tempus naſcebatur. Ad Solymannum enim Conſtantinopolim miſerat Franciſcus Cæſarem Fregoſium Genuenſem & Antonium Rinconem, exulem Hiſpanum. Hic poſt aliquot annos reuerterat, vt cum hero ſuo conſerret, a quo rediturus Conſtantinopolim, cum monitus licet, Pado amne deueheretur, vt Venetias peteret, Cæſariani aliquot milites certiores facti, poſitis a Vaſtio inſidiis, auaritiæ cauſſa, eum cum ſociis, ſub initium menſis Iulii 1541. interficiunt. 77) Hinc Rex Franciſcus, belli cauſſam adripit, violatos adſerens contra ius Gentium ſuos legatos, ac proinde indictum, immo illatum ſibi eſſe bellum. Negabat conſtanter Vaſtius, ſuo iuſſu ac ſcientia violatos, minusque interemtos, excuſandique ſui cauſſa ad Regem mittit Franciſcum Lodronii Comitem. Reſpondet Rex, ſe ſaluo honore rem tantam negligere non poſſe. 78) Dum etiam Lucæ Cæſar cum Pontifice ageret, legato Gallico ſatisfactionem petente, iniuſſu ſuo hoc factum Cæſar reſpondebat. 79) Vere igitur anni 1542. Rex Franciſcus ac Rex Daniæ Chriſtianus III. acerbiſſimis ſuperbiſſimisque verbis Cæſari per caſtrenſes Legatos bellum indixere, perque omnes Regni ſui prouincias publicari iuſſere. Idem apud Belgas vigeſimo quarto fit Maii: 80) Interea, Guilielmus Bellaius Franciſci Regis apud Pedemontanos Præfectus Clara-

76) SLEIDANVS *lib. XIV. p. 391.* BELCARIVS *lib. XXII. p. 717.* HARAEVS *ad a. 1541.* IOVIVS *lib. XL. p. 343.* HEVTERVS *lib. XI. cap. XV.* Plenius de hac expeditione NICOLAVS VILLAGAGNONVS apud SCHARDIVM *Tomo II.* De hac tamen expeditione ita iudicat THVANVS lib. I. p. 31. *quamuis eam multi non omnino præter opinionem Cæſaris accidiſſe velint, vati minore virium & famæ diſpendio ſe cum ventis & tempeſtatibus conflictaturum quam ſi cum Solimanno in Pannoniam cum maximis copiis aduentante, quibus ſe parem fore deſperabat, omnium fortunarum vno prælio aleam ſubiiſſet.* THRASYBVLVS LEPTA lib. I. p. 77. *Cæſare ab obſidione Algeriana ob aduerſiſſimas tempeſtates, amiſſis circiter ducentis omnis generis nauigiis, irrito maximeque funeſto conatu repulſo, & e ſex millibus Germanis, delectu per Georgium a Regenſpurg habito, ad eam expeditionem in Africam transportatis, vix tertia eorum parte incolumi in Germaniam reuerſa, Cæſare quidem contra omnes Cœli, aëris, & pelagi aduerſitates, animo ita indomito, & erga milites vultu alacri, ot ſe ipſo maior, de Fortuna ſibi ſuisque procaciter aduerſiſſima, glorioſe triumphaſſe exiſtimatus ſit.*

77) SLEIDANVS lib. XIV. p. 390. *Galliæ rex, hoc durante conuentu, Cæſarem Fregoſum Genuatem, Antonium Rinconem Hiſpanum, exulem, mittit ad Turcarum Imperatorem: hi cum Padum nauigarent, ituri Venetias, capti ſunt & trucidati, ſub calendas Iulii menſis.* HEVTERVS *lib. XI. c. XV.* IOVIVS lib. XL. p. 337. *ab Hiſpanis enim, qui per ſpeculatores cognita eorum nauigatione in inſidiis terra pariter ac flumine diligenter excubabant, quum meridie ad Ticini oſtium perueniſſent, ab armatis lintribus, qui tecti fronte ex occulta ſtatione repente prodierant, circumuenti iugulatique ſunt. Periit cum Fregoſio Bonifortius centurio, ſeruatus autem eſt Camillus Seſſulanus Fregoſiana alæ præfectus, isque cum omnibus nautis, ne patrata cædis fama certo indicio vulgaretur, Cremonam deuectus eſt, & in arce cuſtoditus. Alterum porro nauigium, in quo erant Comites cum ſcriniis multaque pecunia, occupatis hoſtibus in aduerſam ripam intactum feliciter euaſit, indeque vectores ſimul, & nauta terreſtri itinere per nemoroſas calles occultati, Placentiam, allato rei geſtæ nuncio, peruenerunt. Cæterum cadauera poſt duos menſes elapſi cuſtodia nautæ, iuxta confluentes Padum & Ticinum ſemiſepulta, ob idque diſcerpta feris, & tabe conſumpta, monſtrauêre, ita vt Fregoſii manus ex antiquo vulnere vno manco digito facile noſceretur, ac augendæ repræſentandæque iniuriæ cauſa, ad Franciſcum, ab vxore, quæ caſum deplorarat, auulſa cadauere & loculo condita deferretur. Scio Gallos non inepta ſuſpicione, nequaquam eos ſtatim interfectos putaſſe, ſed prius in quæſtione cruciatos, vt arcana legationis tormentis elicerentur: ſed de hac ſubtili coniectura, quum nihil adhuc compertum ſit, rem vtique dubiam in medio relinquemus.* THVANVS lib. I. p. 21. *ſed in itinere diſpoſitis a Vaſtio inſidiis, dum per Padum ſecundo flumine nauigio ferrentur, tribus milliaribus paullo ſupra Ticini in Padum ſe exonerantis fauces trucidati ſunt: qua de iniuria poſt crebras apud principes Chriſtianos, præcipueque apud Pontificem & Germanos expoſtulationes, cum Regi a Cæſare non ſatisfieret, poſtremo rurſus ad arma ventum eſt, vt iuſtius bellum eſſet, in Lucemburgenſem agrum duce Aureliano, & Ruſcinonenſem comitatum a Delfino, diuerſis partibus fit impetus.* BELCARIVS lib. XXII. p. 717. *ſub idem tempus Georgius Auſtriacus Maximiliani Imperatoris filius nothus Valentinus Archiepiſcopus, atque Eburonum Pontifex deſignatus, propter Fregoſium ac Rinconem cæſos Lugduni comprehenſus, atque in cuſtodiam traditus eſt.* GVIL. BELLAIVS *lib. IX. p. 339.*

78) SLEIDANVS *c. l.* HEVTERVS *c. l.* IOVIVS c. l. *Sed Vaſtius eius impoſitu contumeliæ notam, vel iure vel præſcriptis, ac ideo publicatis libellis ita diluit, vt id poſtquam iure cognoſci non poterat, vel ſingulari certamine, ſi dignitate compar offerretur, diluturus eſſe crederetur. Cæterum complures Rinconem iure cæſum exiſtimarunt, quod inuidioſiſſimo legationis munere ſuſcepto aduerſus Chriſtianum nomen Barbaros concitare, occaſionesque gerendi belli, indicatis Cæſaris conſiliis demonſtrare diceretur. Fregoſio autem immerenti, vitam malignitate atque odio ereptam dicerent, quod vir bellicoſus & acer, ad Genuæ totiusque Liguriæ principatum aſpiraret, vigente adhuc apud populum non ingrata Iani patris memoria, qui Genuenſium princeps extitiſſet.*

79) IOVIVS lib. XL. p. 339. *introductusque eſt Monitius Galliæ regis legatus, ad id tum miſſus, vt quereretur Fregoſium atque Rinconem captos, atque eos ſibi reddi poſtularet: neque enim tum interfectos eſſe conſtabat. Cæſar ad id, apud ſe ius induciarum inuiolatum eſſe inuiolabileque manſurum reſpondit, quicquid vero illis diſſimulato habitu nequaquam nomen profitentibus dum in Pado nauigarent, præter ſpem accidiſſet, iniuſſu ſuo & ſe ignaro penitus accidiſſe: proinde ſi admiſſi facinoris authores indicarent, eos omnino comprehenſurum & ad ſupplicii pœnam Gallis traditurum. Res vbi in Pado acta erat, per nautas indicata, non obſcuram habebat coniecturam.*

80) HEVTERVS *lib. X. c. XVI.* Fœdus quod inter vtrosque conclusum, exhibetur in RECVEIL *Tom. II. p. 221.* Immo, cum Guſtauo I. Suecorum Rege contra Carolum fœdus fecit Franciſcus, quod extat *T. II. pag. 222.* Extat apud GOLDASTVM *Polit.*

Claraſcum capit, cui ſe Mediolanenſis Præfectus Vaſtius opponit. Hinc Cæſarem quinque in locis oppugnat Franciſcus. Aurelianus ſiquidem Lutzenburgum deditione capit, a Reinero, Aurantiæ Principe ſtatim iterum receptum. 81) Martinus Roſſemius Antwerpiam ſibi dedi fruſtra poſtulat, inde reliquam Brabantiam peruadit, ac tentato incasſum Louanio, exercitum per Comitatum Namurcenſem in Franciam reducit. 82) Franci etiam Vendomio Duce Arteſiam inuadunt. Delphinus in Ruſcinonenſi Comitatu Perpinianum fruſtra tentabat, 83) Bellaius vero plura Pedemontii oppida auro quam in deditionem accipiebat. 84) Inde an. 1543. Iunii menſe Franciſcus Rex Hannones & Atrebates vaſtauit, Landreſium capit atque munit, 85)

§. LXI. Non contentus autem Franciſcus, Cæſaris ditiones vno eodemque tempore, quinque exercitibus, diuerſis inuaſiſſe locis, 86) vt eum conſilii inopem, quibus primum occurreret, incertum diſtineret, a Solymanno etiam per Legatum Polinum iuſtam claſſem, quæ Duce Hariadeno Barbaruſſa, Cæſarem alio loco oppugnaret, impetrat, vtque anni 1543. vere educeretur, efficit. Barbaruſſa igitur, præteruectus Meſſanæ fretum, Rhegium cum arce occupat, incenditque, ciuibus in ſeruitutem abductis. Hinc Oſtiam, Tiberis oſtium, præternauigans, atque Hetruriæ Liguriæque oram lambens, in Maſſiliæ portum claſſem inſert, inde vna cum Gallorum claſſe Nicæam, Sabaudicæ ditionis oppidum terra marique oppugnat, & capta licet vrbe, Præfectus cum præſidiariis in Arcem concedebant. Hanc cum aliquamdiu fruſtra oppugnaſſent, aduentu Vaſtii, qui cum iuſtis copiis in itinere erat, Turcæ Francique territi, reductis ad naues tormentis impedimentisque, direpta incenſaque Nicæa, ciuiumque parte in ſeruitutem abſtracta, cum claſſe, re infecta diſceſſere. 87) Barbaruſſa in Gallos nimis infenſo, 88) in Portum Telonii, vbi hyemaret, claſſemque reficeret, contendente, qui poſtea ineunte vere 1544. Algeriam fuit reuerſus. 89) Cæſar autem, poſtquam Philippum filium deſignaſſet Hiſpaniæ Regem, 90) claſſe ex Hiſpania aduectus, Buxeti, quod inter Cremonam atque Placentiam eſt oppidum a. 1543. cum Pontifice collocutus, ſed nec ad pacem cum Gallo firmandam, nec ad Parmam & Placentiam Petro Aloiſio Papæ filio confirmandam, poterat commoueri. 91) Hinc in Germaniam contendit, ac paullo poſt in Belgium, inito cum Henrico VIII.

Polit. Imper. p. XX. p. 963. & CHYTRAEVM *p. 986.* IO. FRAXINEI *Hiſtoria belli inter Franciſcum & Carolum V. geſti per apologum expreſſa.*

81) HEVTERVS *c. l.* BELCARIVS *lib. XXIII. p. 730.* BELLAIVS *lib. IX. p. 359.*

82) HEVTERVS *lib. XI. c. XVIII.* SLEIDANVS *lib. XIV. p. 408.* HARAEVS *ad a. 1542.* Facit huc IO. SERVILII *Geldro-Gallica coniuratio* in FRESHERI Tomo tertio.

83) HEVTERVS *lib. XI. c. XVIII.* BELCARIVS *lib. XXIII. p. 731.*

84) HEVTERVS *lib. XI. c. XIIX.*

85) HEVTREVS *lib. XI. c. XIX.* BELCARIVS *lib. XXIII. p. 743.*

86) SLEIDANVS lib. XIV. p. 408. *Iulio menſe Galliarum rex atrociſſimis verbis bellum Cæſari denunciat, & edito libello, ſuis liberum facit, vt quacunque ratione poſſent, terra marique prouincias illius deuaſtarent. Paulo ante Longeuallus & Roſſemus in Brabantiam inuaſerant, magnumque terrorem inferebant imparatis, & proximum erat, vt Antwerpiam caperent atque Louanium, ſed deſtituti rebus ad tormenta neceſſariis, non poterant oppugnare, & progreſſi, quacunque vaderent, omnia populantur, & pecuniam extorquent, & vt patefacta via, filio regis, Aureliano principi, Carolo, qui Lucemburgica regioni bellum tunc faciebat menſe Auguſto ſeſe coniungunt. In his copiis erant a Dama rege miſſi equites, ad CCCC. præter Damillerum, Virtonium, Iuoeum capta fuit, etiam vrbs primaria, Luceburgum. Rex ipſe diuerſa parte bellum mouet, & valido cum exercitu profectus Parpinianum, quod eſt ad Pyrenaos montes oppidum agri Ruſcinonenſis, obſidet: ſed & per Pedemontium arma iubet expediri, ductore Guilielmo Langao, & in Atrebates atque Morinos impetum facit, Vendomio principe rem adminiſtrante. Sic adeo quinque diuerſis locis hoſtem inuadit & multorum iudicio præſtabat, vnam aliquam prouinciam ſummis copiis oppugnare, quod exitus etiam docuit. Nam & Parpinianum fruſtra tentauit, & Aureliano domum reuerſo, Cæſariani, præter Iuœum, pleraque recuperant, per hanc occaſionem Antwerpia cœpta fuit muniri, qua prius facilem habebat aditum. Bellum rex facturus, Polinum remiſit ad Turcam oratum, vt in prouinciam Galliam ſibi claſſem mitteret: eum autem ſerius aliquando Polinus adueniſſet, Solymannus rem in annum ſequentem reiicit.* HEVTERVS *lib. XI. c. XX.*

87) SLEIDANVS *lib. XV. p. 431. 434.* HEVTERVS *c. l.* IOVIVS *lib. XLIV. pag. 532.* HARAEVS *ad a. 1543.* Vide Orationem Legatorum Gallicorum ad Germaniæ Principes, apud FREHERVM *Tom. III. p. 441.*

88) IOVIVS p. 533. *verum tot ictibus ad tantam deuentum erat tormentarii pulueris & pilarum inopiam, vt hac Polinus, aut mutuo, aut pretio a Barbaruſſa petere cogeretur, fremente atque obiurgante Barbaro, quod in Gallia alieno apparatu indigerent, qui Maſſilia multis vini doliis, quam rebus ad bellum neceſſariis nauigia onerare maluiſſent. Neque enim vir ſeutrus & ferox a iaciendis probris abſtinebat, querebaturque ſe eluſum ſpe rerum ingentium, quas Polinus Byzantii longe ampliſſimas promiſiſſet, & tanta quidem iracundia, vt Polino catenas ſe iniecturum minaretur, qui eo ipſum a Byzantio perduxiſſet, vbi aut exiſtimationis iacturam facere, aut claſſem conſumpto tormentorum inſtrumento inutilem reddere neceſſe foret.* BELCARIVS *lib. XXIII. p. 747.*

89) HEVTERVS lib. XII. c. I. *ineunte vere, Barbaroſſa claſſe Tollonio, vbi hiemarat, educto, iter Algerium verſus inſtituit, variis locis facta deſcenſione, calamitoſæque prædationis relicta memoria, non exigua Franciſci Regis cum ignominia, quod capitalem nominis Chriſtiani hoſtem miſerabili innocentium populorum conditione, quo nunquam venire auſus fuiſſet, perduxiſſet.*

90) SLEIDANVS lib. XV. p. 428. *prius autem, quam ex Hiſpanis decederet, filium Philippum deſignauit regem, & in matrimonium ei dedit Ioannis Luſitaniæ regis filiam, Mariam.*

91) SLEIDANVS lib. XV. p. 428. *Genua deinde profectus, in colloquium venit cum Pontifice Buſſeti, quod eſt inter Placentiam atque Cremonam,*

ad Tari

VIII. Angliæ Rege, contra Francum fœdere, eſt reuerſus. 92) Franciſcus autem Duce Aureliano, Ducatum Luxenburgenſem inuadit, & Luxenburgum metropolim capit. Carolus Cæſar vero Landreſium fruſtra obſidet, prouidente ei de commeatu Franco, Luxenburgum etiam, duce Fürſtenbergio fruſtra obſidet. 93)

§. LXII. Gallis Guilielmus, dux Cliuenſis acceſſerat. Poſtquam enim Carolus Egmondanus vita decedens, eundem contra datam fidem an. 1538. Ordinum quorundam adſenſu, hæredem ſcripſiſſet, iſte paulo poſt a Geldris in Ducem inauguratus, præcipuis ciuitatibus præſidia impoſuit. 94) Hic a. 1539. in conuentu Proteſtantium Francofurtenſi per legatos ſcriptum exhibebat, in quo explicabat, quo iure Geldriam poſſideret, ſimul orans, vt ad Cæſarem pro ipſo intercederent. 95) In conuentu equidem Ratisbonenſi 1541. Principes pro Cliuenſi deprecabantur, vt ipſum in Imperii tutelam acciperet, petentes, hoc tamen renuente, 96) potius reſtitutionem Geldriæ Ducatus poſtulante. 97) Motus inde Cliuenſis a. 1541. in Galliam abiit, ibidemque cum Iohanna Nauarræa, Henrici II. R. Nauarræ filia magna cum ſolennitate nuptias celebrat. 98) Et licet a. 1542. Spiræ pro Cliuenſi Colonienſis & Saxo intercederent, Cæſare tamen, niſi Geldriæ poſſeſſione decederet, renuente. 99) In Comitiis etiam Noribergenſibus 1543. de ea-

ad Tari fluminis ripam, oppidum. Ibi rurſus ab eo petit, ſicut ante per litteras, vt Galliæ regi ſe profiteatur inimicum: ſed ille non hoc expedire reipublicæ docebat, in eoque permanſit. Filio ſuo Petro Aloiſio pontifex nuper attribuerat Parmam atque Placentiam, quas a Cardinalium ſenatu, facta permutatione, conſecutus erat: & quia ducum Mediolani fuerant hæ cuitates aliquando, petebat, vt Cæſar authoritate ſua filio poſſeſſionem confirmaret & inſignia principatus more ſolenni conferret: id vero Cæſar, qui Mediolanum obtineret, ac ſui iuris nihil imminuere vellet recuſabat. Pontificis etiam hoc fuiſſe conſilium aiunt, vt Cæſar accepta pecunia, nepotem Octauium crearet Mediolani ducem. Cæſar abrupto colloquio, ne diutius impediretur, quum Florentiæ, duci Coſmo Mediceo, Florentinam arcem atque Liburni, quas ad hoc vsque tempus habebat in ſua poteſtate, tradidiſſet, acceptis ab eo ducentis aureorum millibus, & amplius eo, progreditur. HEVTERVS *lib. XI. c. XX.* BELCARIVS *lib. XXIII. p. 739.*

92) SLEIDANVS lib. XV. pag. 429. *Cæſar & Angliæ rex fœdus faciunt aduerſus Galliæ regem, qui Scotis opem ferebat. Hanc vero ſocietatem grauiter tulit pontifex, ideoque Gallicam amicitiam ſibi ducebat eſſe neceſſariam.* HEVTERVS lib. XI. cap. XX. *Cæſar in Germaniam, ac paulo poſt in Belgium, inito cum Henrico Angliæ Rege contra Francum fœdere, eſt reuerſus. Alienatus erat a Franco ſummopere Anglus, quod cum ſuperiori anno bellum cum Scotis gereret, Francus pecunia ac milite eos iuuaſſet. Conditiones tantum fuere, vterque ſummis viribus Franco bellum inferret, alter alteri rebus neceſſariis auxilio eſſet. Hoc fœdus Pontifex ægerrime tulit, eaque maxime de cauſa in amicitia Francica ſibi perſiſtendum iudicauit: Verebatur enim, ne importuno tempore deſertus oppugnatusque ab omnibus fere Chriſtianis Principibus Francus, animo exacerbatus, a Pontificis quoque Romani auctoritate diſcederet.* Extat fœdus illud in RECVEIL *Tom. II. pag. 676.* apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 217.*

93) SLEIDANVS *lib. XV. p. 433. 435.* HEVTERVS *lib. XI. c. XXII.* HARAEVS *ad an. 1543.* GVIL. BELLAIVS *lib. X. p. 385.*

94) SLEIDANVS lib. XII. p. 332. *in hoc ipſo tempore deceſſit e vita Carolus Egmondanus, Geldriæ princeps: quemadmodum finibus prope totis eiectus fuerit, libro ſuperiori diximus: in his autem anguſtiis poſitus, cum iam ægrotus decumberet, egit cum Gulielmo principe Cliuenſi, propinquo ſuo, qui de ipſius & nobilitatis atque populi voluntate, rei ſummam totam ad ſe deinde tranſtulit, maxima cum Cæſaris offenſione.* HEVTERVS *lib. XI. cap. X.* Hanc Hiſtoriam prolixius expoſuit PONTANVS *Hiſtoria Geldriæ lib. XII.* CHYTRAEVS *lib. XV. pag. 398.* HARAEVS *ad a. 1528.* Contra fidem autem datam hoc fuiſſe, patet ex pactis, quæ cum Cæſare a. 1528. inierat Carolus, qua ipſum quidem in Ducatu Geldriæ confirmauerat, ita tamen, vt ſi ſine liberis moreretur, Carolus, ipſiusque hæredes ſuccederent. SLICHTENHORST *Chron. de Gueldre lib. XI. p. 409.* RECVEIL *Tom. II. pag. 657.* Anno 1534. idem Dux Carolus Franciſco I. ſub certis conditionibus terras ſuas cedit SLICHTENHORST *p. 420.* RECVEIL *p. 660.* cui fœderi tamen per noua pacta cum Carolo Grauiæ X. Decembris ao. 1536. inita, iterum renuntiat. SLICHTENHORST *p. 426.* RECVEIL *Tom. II. p. 662.* Tandem vero XXVII. Ianuarii 1538. cum Ordinibus Geldriæ de ſucceſſione Gulielmi Iuliacenſis paciſcitur SLICHTENHORST *p. 430.* RECVEIL *Tom. II. p. 671.*

95) SLEIDANVS *lib. XII. p. 343.*

96) SLEIDANVS lib. XIV. p. 389. *aderant legati Cliuenſes, qui principem excuſabant, & cum in ſuo iure explicando pergerent, Cæſar conſurgit & abit. Iulii die XXI. principes ac ordines omnes ad Cæſarem veniunt, & pro Cliuenſi deprecantur, & vt eum in Imperii tutelam accipiat, & amica tractationi litem permittat, petunt, in eaque ſuam operam profitentur, & ſi forte componi non poſſit, vt iure ſuum repetat, obteſtantur. Cæſar ad ea per Ioannem Nauium, quum ſit hic indictus conuentus reipublicæ cauſa, quo ſublatis nimirum diſſidiis, Germaniæ pax reſtituatur, in eoque plurimum ſit conſumptum temporis, neque ſtatui tamen aliquid poſſit, ob animorum diuulſionem, magna quidem ſua moleſtia, neque ſine diſpendio rerum ſuarum: valde ſibi mirum videri dicit, quod in hac vna cauſa, quæ propria ſua ſit, ita conſentiant. Sic illos dimittit, non ſine offenſione.*

97) SLEIDANVS lib. XIV. pag. 392. *Cæſar e Germania diſcedens, Friderico Palatino negocium dabat, vt per Principes Electores ageret cum Cliuenſi de reſtituenda Geldria. Mittunt hi legatos, eumque tum ſui priuati periculi, tum publicæ perturbationis admonent, ille & legitimum hæredem, & abſque vitio poſſeſſionem eſſe nactum, & cauſam totam diſceptationi iuris permittere ſeſe dicit, & ne vim ſibi fieri patiantur, ſed ad æquitatem Cæſaris animum inflectant, obteſtatur.*

98) SLEIDANVS *lib. XIII. pag. 381.* HEVTERVS *lib. XI. c. XV.*

99) SLEIDANVS lib. XV. p. 430. *Spiram venit ad Cæſarem, Archiepiſcopus Colonienſis, & pro Cliuenſi intercedit, ſed id fruſtra fuit: niſi enim a Geldriæ poſſeſſione prius ille diſcederet, nullam pacis mentionem Cæſar audiebat. Et quum Saxonicus legatus, mandatu ſui principis, Granuellanum Moguntiæ pro Cliuenſi deprecaretur, ac perſuadendi cauſa, reipublicæ diceret priuatam iniuriam eſſe condonandam, præſertim iam imminente Turca: non eſſe diſceſſurum a propoſito Cæſarem ille reſpondet, quæcunque tandem ſit futura Turcarum impreſſio.* HEVTERVS lib. XI. cap. XX. *Cæſar Spiram veniens, Proteſtantium Legatos audit, eisque pro parte ſatisfacit: deprecanteque pro Cliuio Archipræſule*

de cadem cauſſa Geldrica fuit actum, 100) & ſæpius conuentio fuit tentata, nihil tamen perfectum, niſi quod in Comitiis Noribergenſibus Germaniæ Principes magna difficultate, opera Granuellani, a Cæſare exigui temporis inducias Cliuio impetraſſent. 1) Hic autem poſtquam in profeſto Paſchatis 1543. in prœlio ad Sittardam victor euaſiſſet, animo elatus, inducias ac pacem repudiat, confirmatusque Franci pecunia ac litteris, animum contra Cæſarem iuuenili imperitia obfirmat. 2) Eodem anno, celebratis Spiræ Comitiis, Cæſar collecto exercitu in Belgium venit, Duram, munitiſſimum Iuliacenſis Ducatus oppidum expugnat Clade hac perterrefactæ cæteræ Geldricæ Iuliacæque Ciuitates & Oppida, mox vno conſenſu Cæſari allatis clauibus, deditionem fecere. 3) Ipſe Guilielmus, Cliuiæ Dux, qui ridicule crediderat, Cæſarem Algeriana expeditione aquis abſorptum periiſſe. 4) Francorum magnificis promiſſis nil eſſe fidendum animaduertens, Cæſari ſupplex factus, intercedente Henrico Brunſuicenſe & Hermanni Colonienſis legatis, per Principem Arauſionenſem ac Granuellanum has leges Venloæ VII. Septembris 1543. ipſi fecit præſcribi, vt ſeruata religione Catholica, fœderi Gallico & Danico renuntiet, Geldriæ poſſeſſione decedat, Iuliacenſem Ducatum, Hensbergo & Sittardo excepto, recipiat. 5) Inde die II. Ianuarii 1544. fœdus inter ipſum atque Guilielmum, Iuliacenſem Ducem, Bruxellis fuit concluſum. 6) Hoc apud Gallos nunciato, Ioanna Nauarræa ipſi negatur, quæ haut inuita alteri in Francia nupſit, Cliuius Mariam Auſtriacam, Ferdinandi I. filiam ducit vxorem. 7)

§. LXIII. Inſecuto anno 1544. Franciſcus Borbonius, Dux Anghianus a Rege Franciſco Pedemontiis præfectus, Carignanum obſidet, 8) quod Mediolani præfectus Vaſtius liberaturus, ad Cereſolam pagum XIV. Aprilis cruenta victoria vincitur, Carignanum Franco deditur. 9) Cæſar vero cum exercitu Spira profectus, Metim venit, indeque Fürſten-

Colonienſi, ac Legato Saxoniæ Ducis, nullam eſſe reſpondit aliam pacis rationem, niſi in perpetuum Geldria Zutphaniaque ceſſiſſet.

100) Prodiit *Aſſertio eius iuris, quod Imperatoria Maieſtas ad Geldriæ Ducatum & Zutphaniæ Comitatum habere prætendit, in Comitiis Ratisbonenſibus anno MDXLI. exhibita cum ſubiectis Scholiis. Sequitur deinde continua & plenior Iuris, & legitimæ poſſeſſionis memorati illuſtriſſimi Ducis in Geldriæ Ducatu & Zutphaniæ Comitatu Defenſio, cum probationibus, Parata quidem, vt exhiberetur in Comitiis Spirenſibus MDXLII. Exhibita vero nunc eandem in Noribergenſibus Comitiis anno MDXLIII. Saligniaci 1543. f.* Vid. TESCHENMACHERI *Annales Cliuiæ.*

1) SLEIDANVS lib. XV. p. 421. *Quum propter Cæſaris aduentum, ad multo grauius bellum res tenderet inter ipſum atque Cliuenſem: principes electores & alii Ordines per legatos intercedunt, & vix demum inducias impetrant a Granuellano, non quidem certas ac definitas, verum tales, vt eſſet in arbitrio Cæſaris, vbi primum Germaniam tetigiſſet, illas vel habere ratas, vel repudiare, atque interim oppidum Sittardum, quod eſt ad fines agri Iuliacenſis, valde munitum, in poteſtate Cæſaris futurum erat, donec ille, quid ſuæ mentis eſſet, explicaret. Interceſſores hoc etiam promittebant, obuiam ſe miſſuros legationem ad Cæſarem, deprecandi cauſa: & Granuellanus quidem magnam ſpem faciebat, fore, vt benignum ab eo reſponſum ferrent. Pactionem hanc, legati Cliuenſes, quorum erat primus Ioannes Vlattenus, genere nobilis & vir doctus, probabant, & interceſſoribus agebant gratias ob nauatam operam.*

2) SLEIDANVS p. 422. *ſed interea fuit commiſſum prælium, ad oppidum Sittardum, Martii die vigeſimo quarto: cumque ſuperior eſſet in eo Cliuenſis, partim ob hanc victoriam, partim impulſu Galliæ regis pecuniam ſubminiſtrantis, animum obfirmabat, repudiatis induciis quum legati domum rediiſſent.* HEVTERVS *lib. XI. c. XX.*

3) SLEIDANVS *lib. XV. p. 432.* HEVTERVS *lib. XI. c. XXI.* Extat PAVLI IOVII *Narratio de hoc bello Iuliacenſi* apud SCHARDIVM *Tom. II. pag. 422.*

4) SLEIDANVS c. l. *inde Duram Cæſar petit, & quum ad Auguſti diem vigeſimum ſecundum eo veniſſet, poſtridie miſſo præcone, deditionem ſibi fieri poſtulat, niſi faciant, bellum denunciat. Milites præſidiarii contemptim reſpondent, neque ſibi periculum eſſe dicunt ab illo, qui iampridem ſit factus eſca piſcium. nam rumor increbuerat, Cæſarem, quum poſt cladem Argieranam ex Aphrica domum rediret, facto naufragio, periiſſe: & hæc opinio ſic inſederat animis populi Cliuenſis, vt etiam illis, qui ſe non vidiſſe modo Cæſarem, ſed conueniſſe quoque dicebant, vix crederent: principi quoque fuit idem perſuaſum, fatali quadam credulitate. huius autem figmenti putantur authores fuiſſe Galli, ne Cliuenſes remolleſcerent, ac Cæſaris potentiam veriti, paciſcerentur.*

5) SLEIDANVS lib. XV. p. 433. *his ergo conditionibus, in gratiam, Septembris die ſeptimo, receptus eſt. ab eccleſia catholica religione non diſcedat: ſi quid mutauit, reſtituat: fidem & obedientiam Cæſari Ferdinando regi & Imperio promittat: fœderi Gallico & Danico renunciet: fœdus nullum faciet, in quo non & Cæſar & Ferdinandus & ipſorum excipiantur hæredes: a totius Geldriæ poſſeſſione decedat, & iuſiurandum populo remittat: ad recuperandam Geldriam, ſi quæ forte loca deditionem facere recuſent, auxilia Cæſari ſubminiſtret: Cæſar inuicem illi prouinciam Iuliacenſem, bello nuper acquiſitam reddit, duobus exceptis oppidis, Hensbergo & Sittardo, quæ ſibi retinet ad tempus, donec de ipſius fide comperium habeat & obſeruantia.* THVANVS *lib. I. p. 24.* HARAEVS *ad a. 1543.* Extant Conditiones apud PONTANVM *lib. XII. p. 832.* in RECVEIL *Tom. II. pag. 226.* apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 265.* Hinc XII. Septembris Geldriæ ſubditi ſe Carolo V. ſubmiſerunt SLICHTENHORST *lib. XII. p. 466.* Inde V. Ianuarii 1544. Leodii confœderatio inter Carolum V. & Guilielmum Iuliacenſem fuit concluſa RECVEIL *Tom. II. p. 681.*

6) Extat illud apud du MONT *Tom. II. p. II. pag. 250.*

7) SLEIDANVS *lib. XV. p. 433.* HEVTERVS *lib. XI. c. XXI.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 406.* Hiſtoriam huius belli feſtiuo apologo adumbrauit IO. FRASINEVS, cuius clauem ibidem exhibet CHYTRAEVS.

8) HEVTERVS *lib. XII. c. II.*

9) SLEIDANVS lib. XV. p. 443. *poſtridie paſcha, qui tum erat Aprilis die XIV. Cæſariani milites, Alphonſo Daualo ductore, confligunt in Pedemontio cum Gallis ad Carignanum oppidum, & ſuperantur multis millibus deſideratis. Gallorum dux erat Angianus Vendomenſis, de quo ſupra diximus. Ea nunciata*

Fürſtenbergium, qui relictis Gallis, ipſi acceſſerat, cum copiis ad obſidendum Lutzenburgum præmittit, quod decimo quinto obſidionis die, ob commeatus penuriam deditionem facit. 10) Tum Cæſar ad exercitum venit, breuique ad deditionem compellit Commercium, Vaucolurium, Lineum, ac cætera omnia, quæ ſupariori anno Franci in Ducatu Lutzenburgico ceperant oppida ac Arces. 11) Occupato etiam poſt longam obſidionem Fano S. Deſiderii, 12) vlterius in Franciam Pariſios vsque tendebat, licet legati Regis in caſtris Cæſaris eſſent, de pace miſſi. 13) Dum vero Angliæ Rex facta a. 1543. cum Carolo V. contra Franciſcum confœderatione, in obſidione Boloniæ hæreret, quam etiam tormentis valde concuſſam deditione cepit, 14) commeatusque inopia timenda eſſet, Francis omnia, quæ in tutum aſportare non poterant, igne conſumentibus, tum quod occupata vrbe, a qua bidui ſaltim itinere aberat Carolus, miles incredibili præda implicatus, facile a ſubſequente regio exercitu opprimi poſſet, copias Villerium Coſtereti ducit, indeque per Valloſios ad Sueſſionum antiquam Vrbem caſtra ponit, 15) vbi paullo poſt iterum 16) de pace agi eſt cœptum, cuius lages a parte Cæſaris moderabant Ferdinandus Gontzaga, Nicolaus Perenotus, Granuellii Dominus ac Commendator Calameæ Ordinis Alcantaræ; a parte Regis, Claudius Annibaldus, Carolus Nullius, ac Baiardus, eamque tandem Crespii in Inſula Franciæ poſt varias diſceptationes d. XVIII. Septembris a. 1544. his conditionibus concluſere. Quidquid ab induciis Nicenis vtrinque captum eſt, reddatur: Aſtenæum oppidum, Galliæ rex, Lotharingiæ duci, quoniam eſt in clientela Luceburgicæ prouinciæ, reſtituat: vt vetus religio reſtituatur & eccleſiæ concordia, mutuam operam & auxilium alter alteri præſtabunt, eoque totis viribus incumbent. Galliæ rex in bellum Turcicum pollicetur equites cataphractos ſexcentos & peditum millia decem, renunciat iuri & petitioni Aragonicæ, Neapolitanæ, Flandricæ, Atrebatenſi, Geldricæ: Cæſar inuicem renunciat ditioni Bolonienſi, Peronæ & aliis ad Somiam flumen poſitis oppidis, ad hæc, Burgundiæ inferiori & agro Matiſconenſi: deinde, filio regis Aureliano duci, Carolus, filiam ſuam natu maiorem, Mariam, aut vero Ferdinandi fratris filiam, in matrimonium ſpondet, & vtram dare velit, intra quartum menſem exponet: ſi filiam dederit, Brabantiam, Geldriam, Luceburgum, Limburgum, Flandriam, Batauiam, Hannoniam, Atrebates, Namurcum, Friſiam, Vtricam, & quicquid eſt ibi regionum, item Burgundiam ſuperiorem in dotem promittit, vt ab ipſius morte vtantur, fruantur: hoc ſi fiat, rex iuri Mediolanenſi pro ſe ſuisque renunciet liberis: quod ſi non ralictis liberis filia Cæſaris decedat e vita, iam Aurelianus ab omni illa poſſeſſione diſcedat, & integrum ei maneat ius Mediolanenſe, Cæſari vero Burgundicum: ſi Ferdinandi filiam dederit, principatum Mediolanenſem in dotem largiatur: vtrumcunque ſit matrimonium, intra ſpacium anni perficiatur, & Sabaudiæ ducem rex integre reſtituat: Hesdinum regi permittitur. 17) Ea facta pace, Cæſar e Sueſſionibus domum redit, dimiſſis copiis. Accidit ea

uicta clade Cæſarem multi putabant non recuſaturum actionem pacis, verum obfirmate bellum parabat. Plenius hoc prœlium deſcribit HEVTERVS *lib. XII. cap. II.* qui demum ait: *pugnatum eſt ad Cereſolum poſtridie Idus Aprilis, occiſaque feruntur duodecim millia virorum, ſed maxime Germanorum. Adducta enim fuere vtrimque in aciem ſupra quadraginta virorum millia. Nec incruenta Francis, profligato ſiniſtro cornu, fuit victoria.* BELCARIVS *lib. XXIII. p. 751.* BELLAIVS *lib. X. p. 396.*

10) SLEIDANVS *lib. XV. p. 448.* HEVTERVS *lib. XII. cap. III.* BELCARIVS *lib. XXI. ineunte.* BELLAIVS *lib. X. p. 412.*

11) SLEIDANVS *lib. XV. p. 448.* HEVTERVS *lib. XII. c. III.*

12) SLEIDANVS *lib. XV. p. 449.* HEVTERVS *c. l.* HARAEVS *ad a. 1544.* Exiat inter Celeber. MENCKENII Scriptores Rerum Germanicarum *Tom. I. p. 1289.* ANTONII de MVSICA Antwerpienſis *Commentariolus Rerum Geſtarum apud S. Digerium ab Imp. Carolo V. ad R. Angliæ Henricum VI.*

13) SLEIDANVS lib. XV. pag. 449. *& quanquam erant in Caſtris Cæſaris, legati regis Galliæ de pace miſſi, Cæſar tamen progrediebatur nihilominus, & quum iam huc usque perueniſſet, incredibilis fuit orta Lutecia trepidatio, fugiebant omnes, qui paulo eſſent lautiori fortuna, nec regis edictis fugam prohibendis contineri poterant, & ſex modo hominum manebat, itaque periculum erat, ne ab his ipſis vrbs omnium longe maxima & inprimis opulenta diriperetur.*

14) SLEIDANVS *cit. loc.* apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 252.*

15) SLEIDANVS *c. l.* HEVTERVS *lib. XII. c. IV.* LEPTA *p. 81.*

16) Actum enim de eo iam antea, prout HEVTERVS nos docet lib. XII. c. IV. *rex Franciſcus, conſpecto rerum ſuarum periculo, ſi Cæſar atque Anglus in fœdere perſiſtentes bellum contra ſe continuaſſent, pacis auctores circumſpicere cœpit. Repertis hominibus idoneis, tantum promiſſis ac donis effecit, vt Martinus Guſmannus, Ordinis Prædicatorum monachus, Cæſari a confeſſionibus, ſe ea de re cum Granuellio acturum, Cæſarique verba facturum, promitteret, ſtetit promiſſo, effecitque initio menſis Septembris, (bello induciis non datis) Cæſar permitteret, certi viri de pace acturi Chauſſeam, medio inter Chalonum ac Vitrium itinere, conuenirent. Iuere nomine Cæſaris Gonzaga ac Granuellius; nomine Regis, Claudius Annibaldus, ac Cheuanſis Dominus. Ad Angliæ Regem hac de cauſſa eſt miſſus Cardinalis Bellaius, Renonius Præſes Curiæ Rotomagenſis, & Aubeſpina Dominus: qui cum certas leges concepiſſent, ad Reges ſuos profecti, eorum voluntatem perquirebant.*

17) SLEIDANVS *lib. XV. exeunte.* HEVTERVS *lib. XII. c. IV.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 406.* THVANVS *lib. I. p. 22.* BELCARIVS *lib. XXIV. p. 762.* IOVIVS *l. XLV. fin.* MARIANA *ad a. 1544.* HARAEVS *ad a. 1544.* BELLAIVS *lib. X. p. 414.* Extant Tabulæ Pacis in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p. 227.* apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 279.* adnexa eſt Delphini proteſtatio ſuper hac pace *p. 235.* Receſſus Limitaneus ibid. & declaratio Caroli V. ſuper promiſſa alternatiua coniugii *p. 238.* du MONT *p. 288. 292.* Ratificatio Caroli V. huius Tractatus d. 3. Sept. 1545. *p. 289.*

dit ea pacificatio pleriſque omnibus præter opinionem. Nam qui Cæſari familiares erant, certiſſimam ſibi promiſerant victoriam, priusquam in bellum iretur, & intra menſes aliquot, ipſorum ditionis Galliam ſuturam, aut regem imperata ſacturum eſſe iactabant, cui potentiſſimi tres hoſtes imminerent, Cæſar, Imperium, Britannus. 18) Proppera autem mors Aureliani Cæſarem promiſſione exſoluit, 19) ita, vt Franciſcus de nouo fœdere legatos ad Cæſarem mittaret; 20) qui tamen nihil amplius obtinuerunt, quam vt Cæſar eo ſe declararet, a ſe nihil eſſe metuendum, niſi prouocaretur. Henricus etiam Angliæ rex Bononiam a. 1545. facta in caſtris d. 7. Iunii 1546. pace, pretio reſtituit. 21)

§. LXIV. Circa eadem tempora, Cæſar Ordinum conuentum indicit Spiræ per Ferdinandum regem, & initium fieri menſe Ianuario 1542. & Ferdinandum fratrem ſuo loco præſidere iubet, eique Hugonem Monſortum, & Ioannem Nauium attribuit. Principes aderant, Elector Brandeburgicus, Fridericus Palatinus, Albertus Megelburgius, Erneſtus Badenſis, Moguntinus, Wormacienſis, Spirenſis, Conſtantienſis, Hildesheimenſis epiſcopi: reliqui miſerant legatos. 22) De bello Turcico proponebatur, dum, Buda capta, 23) vlterius Turcæ progredi tentarent. Aderant & Gallorum Regis legati, qui Imperii Status a bello contra Turcas dehortarentur, & Ioannes Moronus, legatus Pontificius, qui Mantuam, Ferraram, Bononiam aut Placentiam, quæ ſint omnes amplæ ciuitates ac peropportunæ, proponebat: veruntamen, ſi minus hæ placeant, non illum recuſare, quia Tridenti fiat, quod ſie ad Germaniæ fines oppidum. Ferdinandus rex & principes pontificii hunc locum accipiunt. Proteſtantes vero neque concilium pontificis, neque locum probant. Galliæ regis legati, cum nihil proficerent, & Ordines in bellum Turcicum inclinarent, ſuamque præſentiam & ingratam eſſe viderent atque ſuſpectam Cæſarianis, ante finem Comitiorum abeunt ſubirati. 24) Proteſtantes vero Status in auxilia belli Turcici conſentire nolebant, vsque dum Ferdinandus d. 10. Aprilis 1542. ipſis declarationem dediſſat de pace Ratisbonenſi ſeruanda. 25) Finem conuentus habuit Aprilis die XI. decreta auxilia, ſummæ rerum præficitur Ioachimus Brandenburgicus, & magiſtratui permiſſum, vt ſuis hoc nomine tributum imperarent: adhæc, vt pacem omnes colant, nec vllum intra fines Imperii motum excitent, decretum fuit. 26)

§. LXV. Ex iisdem Comitiis exarſit eodem anno 1542. inter Io. Fridericum Electorem, & adgnatum ſuum Mauritium inteſtina contentio, ob Wurtzenam, epiſcopali dignitate celebrem Miſniæ ciuitatem, in qua ſibi & Elector & Mauritius ius colligendi tributa in Turcicum bellum arrogabat. 27) Accedebat cauſſa Numburgica. Mortuo enim a. 1541. Philippo Palatino, Numburgenſi epiſcopo, in eius locum a Collegio fuit cooptatus Iulius Pflugkius. Elector autem Saxoniæ, non hoc licere Collegio, niſi de ſuo conſenſu, contendebat, & reiecto Pflugkio, Nicolaum Amsdorfium, ex nobilitate, Theologum Magdeburgicum inſtituit, inaugurante Luthero XX. Ianuarii 1542. qui poſt eius rei librum edit lingua populari, & Pflugkio, tanquam hoſti puræ doctrinæ, gregem Domini minime committendam eſſe docet. Pflugkius ad hunc modum repudiatus, emiſſis libellis ad Ordines Imperii, ius ſuum demonſtrat, & de iniuria queritur: princeps inuicem reſpondet, & prolixe de ſuo Saxonicæque domus iure locutus, & multis ex vetuſtate repetitis, inter alias cauſſas, cur eum ferre non poſſit epiſcopum, hanc etiam adducit, quod Auguſtanæ confeſ-

18) SLEIDANVS *lib. XV. exeunte.*

19) SLEIDANVS lib. XVI. p. 473. *hi* (Proteſtantium legati ad Regem Galliæ) *quum Septembris die decimo veniſſent, Ambianum de morte ducis Aureliani, qui pridie deceſſerat, cognoſcunt. Is erat Cæſari futurus aut gener aut affinis, & perpetuæ amicitiæ veluti firmiſſimum quoddam vinculum: ſed ecce, quo fere tempore nuptiæ erant peragendæ, paucorum dierum morbo perit, circiter XXIII. annorum iuuenis.* HARAEVS *ad a. 1544.*

20) BELCARIVS lib. XXIV. p. 771. *Kalendis Nouembris Claudium Hauuebaldum Amyralium, ac Franciſcum Oliuarium Cancellarium Franciſcus ad Cæſarem miſit, qui propter Aureliani mortem priore fœdere irrito nouum & ſolidum pertractarent, Brugis tum agebat Cæſar breui Antuerpiam ad conficiendam in bellum Germanicum pecuniam profecturus: id enim iam tum animo agitabat: quem illuc quoque ſequuti nihil aliud retulerunt, quam Cæſarem niſi prouocaretur, Regi bellum haud illaturum: itaque ad Regem reuerterunt.* HARAEVS *ad a. 1545.*

21) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 515. ad hoc fere tempus pacem Galliæ rex facit cum Anglo, & Bononiam ei permittit, donec pecuniam debitam perſoluat.* MEVTEREVS *lib. XII. c. V.* Extant tabulæ Pacis *au Camp entre Ardres & Gumes* in RECVEIL *Tom. II. p. 239.* apud du MONT *p. 305.* BELCARIVS *p. 771.*

22) SLEIDANVS *lib. XIV. p. 396.* SECKENDORF *lib. III. p. 382.*

23) SLEIDANVS *c. l.*

24) SLEIDANVS *lib. XIV. p. 397. 401.* HORTENSIVS *lib. I. p. 449.* SECKENDORF *p. 383.*

25) Extat apud LVNIGIVM *p. Gen. Cont. pag. 664.*

26) SLEIDANVS *lib. XIV. pag. 402.* CHYTRAEVS *lib. XV. p. 398.* Extat Receſſus in Corpore *pag. 369.*

27) Hæc cauſſa enim adlegatur in ipſa formula compoſitionis, apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. V. c. XIII. p. 1306.* ARNOLDVS *Vita Mauritii pag. 1163.* Male igitur ab aleæ luſu cauſſam repetit LAMBERTVS HORTENSIVS *de B. Germ. lib. I. p. 449.* dicens: *vterque oppidi cuiusdam ius certatim ſibi vindicabant. Aliam cauſſam diſcordiæ fuiſſe inter eos accepi. Cum in alea ludo Mauritius, omni pecunia amiſſa, patruelem ad continuandum luſum, depoſito oppidulo, improbius paulo vrſiſſet, illo amiſſo, acerbius eum ab Electore increpitum fuiſſe, vt adoleſcens in poſterum modum in ludendo ſeruaret. Tum acerbitatem reprehenſionis tam grauiter accepiſſe Mauritium, vt inde digreſſus, paucis diebus poſt Electori bellum denunciaret.* THVANVS *lib. VI. pag. 67.* SECKENDORF *lib. III. p. 405.*

confeſſioni palam aduerſetur. 28) Ad ciuile bellum res omnino ſpectabat: nam ad arma conuocabant vterque ſuos: verum interuentu Lantgrauii, die Lunæ poſt Paſchatos feſtum a. 1541. compoſita quieuit. Hoc dum paulo ante Paſchales ferias fuiſſet factum, exin belli Placentarum, *des Fladenkriegs*, nomen accepit. 29)

§. LXVI. Inualuit eodem anno 1542. bellum Brunſuicenſe. Poſtquam enim Henricus Brunſuicenſis in hoc incumberet, vt belli fieret initium aduerſus Proteſtantes, acerbiſſimisque inuectiuis in eosdem vteretur, 30) Incendiarios etiam per Saxoniam aliaque Proteſtantium loca miſiſſet, idque multorum indicio eſſet confirmatum, 31) hi in Comitiis Ratisbonenſibus de a. 1541. ipſum de eo incuſabant. 32) Accedebat, quod Imperii Ciuitates, Goslariam & Brunſuicum, Smalcaldici fœderis, perpetuis excurſionibus atque rapinis vexaret. 33) In Conuentu equidem Spirenſi a. 1542. Proteſtantes Ferdinandum Regem ſollicitauerunt, vt & Cæſaris & ſuo nomine iuberet eum a Goslarienſibus abſtinere. Geſſit morem Ferdinandus, qui tum aduerſus Turcam ipſorum haberet opus auxiliis, & miſſis legatis acriter hominem monebat: ſed ille contemptim & faſtuoſe reſpondit, neque deſtitit. 34) Hinc facta primum in die Margarethæ 1542. Iſenaci conuentione, 35) bellum ei Saxo faciunt & Landgrauius, communi ſociorum nomine, & breui tempore ſuam in ditionem, ipſius agrum omnem perducunt, & vrbem, non procul ab vrbe Brunſuico poſitam, Wolfebutelam, in qua ſpem omnem collocauerat, deditione capiunt. Ipſe, non diu commoratus, aduentante iam hoſte, fuga ſibi ſalutem petit, & ad Bauaros cum natu maximo filio, Carolo Victore, contendit: In ea arce complures repertæ ſunt litteræ, quibus liquido doceri poteſt, quid ipſe, quid Bauari, quid Moguntinus, quid Heldus & alii nonnulli conati fuerant. Proteſtantes, edito ſcripto, ſui facti cauſſas prolixe commemorant, & non intuliſſe, verum neceſſario defendiſſe bellum ſociis illatum, demonſtrant. 36) Ad Idus Iulias 1542. alter Conuentus Noribergæ inſtitutus propter bellum Vngaricum. 37) Aderat rex Ferdinandus, legati vero Cæſaris erant, Fridericus Palatinus, Epiſcopus Auguſtanus, Fridericus Fürſtembergius, Hugo Monfortus, Ioannes Nauius. Proponebat Ferdinandus, tardius mitti militem promiſſum, ſine pecunia, machinis & adparatu. Mittunt ad hæc Comitia legatos ſuos Saxo & Landgrauius cum litteris, datis e caſtris Guelſerbytanis XI. Auguſti 1542. quibus cauſſam ſuam defendunt,

28) SLEIDANVS *lib. XIV. pag. 395.* CHYTRAEVS *lib. XV. pag. 395. 398.* BELCARIVS lib. XXIII. p. 729. Extant de hac controuerſia diuerſa ſcripta apud HORTLEDERVM *lib. V. c. XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVIII. XIX. XXI. XXII.* SECKENDORF *lib. III. p. 387. 409.* Poſt prœlium ad Mühlbergam vero, Iulius Pflugkius mittitur in poſſeſſionem Epiſcopatus Numburgenſis, & Amsdorfius deiicitur. SLEIDANVS *lib. XIX. pag. 583.* SPALATINI *Annales Reform. p. 655. 685.* ARNOLD *Vita Mauritii p. 1164.* qui tamen ſimultatis cauſas a longis retro temporibus reputat.

29) DRESSERVS *Iſagoges Hiſtorica parte IV. f. 448.* SAGITTARIVS *Hiſt. Io. Friderici* §. *XIII.* Extant tabulæ compoſitionis apud HORTLEDERVM *c. XIII.* du MONT *Tom. IV. p. II. p. 226.* LVNIGIVM *p. ſpec. ſect. IV. p. 53.*

30) De hoc late SLEIDANVS *lib. XII. p. 339. 340.* CHYTRAEVS *lib. XV. p. 397.*

31) SLEIDANVS lib. XIII. p. 370. *ad a. 1540. ſub hoc quoque tempus orta ſunt variis in locis incendia per Saxoniam & loca finitima, ditionis fere proteſtantium, exuſtis aliquot oppidis atque vicis. Hoc tantum ſcelus, authore Brunſuicenſe factum eſſe ſeribatur, vt infra dicetur.* Idem p. 380. *diximus antea de variis incendiis, per Saxoniam excitatis: e maleficis autem deprehenſi complures atque capti, diuerſis locis, habita quaſtione, plerique teſtificabantur ad extremum vsque ſpiritum, a præfectis & familiaribus Henrici Brunſuicenſis, accepta pecunia, ſe fuiſſe conductos atque ſummiſſos, vt id facerent.* ARNOLD Vita Mauritii pag. 1167. *Vagabatur eo tempore per omnem fere Germaniam certum genus peſſimorum hominum, qui partim campos veneno corrumpendo, partim etiam ignem in ædificia immittendo, multum & beſtiis & hominibus nocebant. Horum aliqui cum in diuerſis locis deprehenſi eſſent, quaſtione habita, & de autore interrogati, immiſſos ſe ab Henrico Duce dicebant, vt multis in locis, præſertim in illis, qui Lutheri doctrinam promouerent, incendia excitarent.* Extat de eo ſingularis Relatio apud HORTLEDARVM *Tom. I. lib. IV. cap. XIII.*

32) SLEIDANVS lib. XIII. p. 378. *hoc igitur nomine, ſed & aliis de rebus, Langrauius & legati Saxonici, Ratisbona, Brunſuicenſem apud Cæſarem accuſant, & quid incendiarii ſinguli profiterentur, ſcripto comprehenſum exhibent. His coniunxerat ſe Guilielmus Brunſuicenſis, qui & ipſe fratrem germanum Henricum, a quo multis annis fuerat detentus in carcere, grauiter accuſabat.* Extat de eo libellus ſupplex ad Cæſarem apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib IV. c. XXVI.* & reſponſio *c. XXVII.* Controuerſia cum fratre Guilielmo exponitur apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. IV. cap. XXX. XXXI.* SECKENDORF *lib. III. p. 386. 416.*

33) Extat de eo ſingularis relatio apud HORTLEDERVM *Tom. I. lib. IV. cap. I.* HORTENSIVS *de B. Germ. p. 450.* CHYTRAEVS *lib. XV. p. 394.*

34) SLEIDANVS *lib. XIV. p. 410.* BELCARIVS lib. XXIII. p. 725.

35) Extat iſta conuentio Iſenacenſis apud HORTLEDERVM *c. XXXVII.* LVNIGIVM *p. ſpec. IV. p. 265.* du MONT *Tom. IV. p. II. p. 231.*

36) SLEIDANVS *lib. XIV. p. 410.* SPALATINVS *Annal. Reform. p. 630. & pag. 633.* reperiuntur litteræ diffidationis d. 13. Iulii 1542.

37) THRASYBVLVS LEPTA lib. I. pag. 80. *cum conuentu Ratispona habito & mox decreto, indictoque bello Hungarico, quod fuit 11. Aprill. Anno 1542. eoque properantius, vt ad prima veris ſigna, priusquam Turcarum præſidia adaugeri, & confirmari nouis militibus poſſent, Germanus, ſociusque Hungarus miles non Peſto tantum, ſed & ipſa Buda potiretur, haſere in ſæpe dicto Conuentu Ratiſponenſi (Ordinibus Imperii ad arma conuerſis) reliquiæ quædam grauiſſimarum deliberationum de Repub. conſtituenda, quarum diffinitio & terminatio ad Subſecium alium Norimbergam reiectus fuit, in quo, quid tractatum, Receſſus (vulgo Reichs-Abſchied) in publicum editus 26. Auguſti, Anno vt ſupra 42. oſtendo.*

dunt, alias ſe auxilia ad bellum Turcicum non denegare, 38) produnt etiam, quæ Henrici fuerint in Cæſarem & Ferdinandum maledicta. 39) Exitus Comitiorum fuit ad XXVI. Auguſti diem, pœna decernitur in eos, qui Comitiorum Spirenſium decretis non obtemperent, ſimul alia quædam gerendo bello neceſſaria ſtatuuntur. 40) In iisdem Comitiis ſub finem d. 26. Auguſti 1542. concluſa fuit transactio inter Ferdinandum I. atque Antonium, Lotharingiæ Ducem, qua Ducatus iſte pro libero fuit declaratus, ita tamen, vt ratione quarundam terrarum vaſallus adhuc ſit Imperii, ad eiusdemque onera contribuat, 41) quæ poſtea a Carolo V. Imp. in Ciuitate Spirenſi d. 28. Iulii a. 1543. fuit ratihabita atque confirmata. 42) Inſequenti anno 1543. noua fiunt Comitia Noribergenſia II. Kal. Februarii, quibus de muniendis locis finitimis Turcarum ditioni, de contribuendis in eam rem ſumptibus & emendatione Camerali fuit decretum. Licet Proteſtantes non adſentirentur, quia factum hoc ſit non communicato cum ipſis conſilio, de pace ac iure nihil certi conſtitutum ſit, & quia contributionis magna ſit inæqualitas. 43) In Comitiis etiam Spirenſibus 1544. hæc cauſſa agebatur, atque in iisdem Proteſtantes publico ſcripto cauſſam ſuam defendebant. 44) Cum vero Cæſar vellet ſequeſtrum dare, qui Henrici regionem, donec lis componeretur, adminiſtraret, 45) ipſe regis Galliæ pecunia collecto milite, & adiunctis Ioanne Comite Schawenburgenſi, & Ottone Comite Ritbergenſi, vtrnque Landgrauii cliente, ſociis, aduerſus fœderatos mouet, 46) & poſt inducias, intercedente Mauritio Saxone duce, aliquoties factas, a. 1545. Henricus prœlio prope Northemium Calenbergenſis ditionis villam dedit ſe Mauritio, & eodem Mauritio ſuaſore, ſupplex cum filio factus, Landgrauii ſe poteſtati permittit, 47) a quo Caſſellas, inde Zie-

38) SLEIDANVS *lib. XIV. p. 411.* Scriptum hoc Proteſtantium apologeticum in his Comitiis exhibitum, extat apud HORTLEDERVM *c. XL.* BELCARIVS *lib. XXIII. p. 727.*

39) Hæc breuiter recenſet HORTENSIVS p. 450. *ceſſatorem eſſe Cæſarem, & nimium cunctari. Norimbergenſe fœdus non tueri. In culpa præcipue Grannellanum eſſe, qui a Confœderatis & populis & Principibus accepta pecunia corrumpatur, dignumque ob id, qui infeliciter periret. Cæſarem interim altum in vtramuis aurem ſtertere, nec expergiſci poſſe. Nomen Cæſaris inane ad terrorem tantum faciendum ſpectare, & ſine vlla re memorabili prætexi, perinde vt aucupes ſimulacra quædam accipitrum & aquilarum formulas ad perterrefaciendas alias aues ſub dio exponant.*

40) SLEIDANVS *lib. XII. p. 412.* Extat Receſſus in Corpore *p. 393.* Quid in his Comitiis in cauſſa Henrici Brunſuicenſis factum, tradit HORTLEDER *c. XLVI.*

41) Extant tabulæ integræ apud CONRINGIVM *de Finibus Imperii c. XXVII.* & gallico idiomate in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p. 674.* Feuda vero, quæ adhuc ab Imperio tenet, memorantur in litteris inueſtituræ Rudolphi II. Marchionatus Pontis Moontenſis, Comitatus de Blanckenberg ſiue Albimontis, Beſliſtheim & Clarimontis, Marchionatus Hattonis Caſtri. Vid. etiam ITTERVS *de feudis Imperii c. VI. §. 13.*

42) Extat apud du MONT *Tom. IV. p. II. pag. 235.*

43) SLEIDANVS *lib. XV. p. 421.* Extat Receſſus in Corpore *p. 403.*

44) SLEIDANVS *lib. XV. p. 437.* Extat Receſſus in Corpore *p. 415.* Proſtat Scriptum particulare *Der Churfurſten, Fürſten, Graffen, Stadte und Stande der Chriſtlichen Einung wahrhaffter und beſtandiger Bericht von wegen der rechtmasſigen defenſion, welche ſie wieder Heinrichen von Braunſchweig furzunemen gedrungen, desgleichen anderer des von Braunſchweigs Vnbaten halb auf dem Verhœrſtag zu Speier furbracht auf Sambſtag den V. Aprilis M. D. XLIV.* 4. Hoc omnis cauſſa plene exponitur.

45) SLEIDANVS lib. XV. p. 422. *Bauari fratres in comitio per legatos intercedunt apud proteſtantes, & inter alias hanc etiam proponunt conditionem, vt Henrici Brunſuicenſis ager omnis, interea, dum cauſa fiat cognitio Cæſaris aut aliquot Germaniæ principum fidei permittatur: ſed de eo nihil tum potuit decerni.* Idem lib. XV. p. 447. *de ſequeſtri ratione, poſt variam & multam actionem, demum placuit, vt Cæſari tanquam ſummo Magiſtratui permittatur omnis ager Brunſuicenſis, donec vel amice, vel iure ac legibus diſceptata lis fuerit atque definita: prouinciæ vero adminiſtrationem Cæſar committat, vel Palatino, vel electori Brandeburgico, item Mauricio vel Cliuenſi principi: pœnam violatæ pacis publicæ luant, qui non parebunt: Henrico Brunſuicenſi denunciet Cæſar; vt pareat, ſin minus, legibus in ipſum vindicet, has demum conditiones Cæſar propoſuit, in eoque permanſit: eas deinde ratas habuerunt proteſtantes, vt infra dicemus.* Idem p. 449. *Erant tunc in Lotharingia legati proteſtantium, vt ſequeſtrationis pacta nuper a Cæſare propoſita confirmarent. Meti primum, poſtea Tulli ſubſtiterunt, & datis frequenter literis ad Cæſarem atque Granuellanum, quamobrem veniſſent, explicant: Cæſar vero tandem per occupationes bellicas excuſans, domum ipſos redire iubet, & rem omnem ad proximum Imperii conuentum, aut in aliud tempus commodius reiicit.* Idem p. 472. *Brunſuicenſis ager omnis Cæſari permittitur, qui confeſtim Henrico mandat, vt legibus rem agat, ab armis abſtineat: ille vero minime aſſentitur de eoque proteſtatur, & Cæſar ei denuo grauiſſimis verbis ac proſcriptionis denunciata pœna mandaret, vti pareret, non modo non obtemperat, verum etiam acerbe reſcribit, eiusque conſiliarios, Granuellanum inprimis atque Nauium, vitioſe criminatur: nec eo contentus, occulte cœpit cogere manus, vt amiſſa recuperaret.* Decretum exhibet HORTLEDER *c. XLIX.*

46) De hoc late SLEIDANVS *lib. XVI. p. 473.* HORTLEDER *c. XLIX. LI. LIII. LIV.*

47) SLEIDANVS *lib. XVI. p. 476.* qui tamen addit: *de Mauritio fuit poſt diſſipata fama, quaſi captioſis & fraudulentis verbis Henricum in eas anguſtias perduxiſſet. eo cognito, ſcriptum ille diuulgat & quamobrem a Saxone atque Langrauio rogatus deeſſe ipſis non potuerit oſtendit, & rem omnem ordine commemorat & iniuriam ſibi fieri demonſtrat, & nihiloſecius, vt ille liberetur, intercedit.* Exhibet illum HORTLEDER *cap. LII.* In ARNOLDI *vita Mauritii p. 1173.* extat de hoc prœlio, captiuitate & ſubmiſſione Henrici vberior narratio, licet iſta diſcrepet a Mauritii relatione apud HORTLEDERVM *p. I. lib. LIV. c. LII.* Extat in SCHARDII Tomo II. *Commemoratio ſuccincta cauſarum belli a Smalcaldicis contra Henricum Brunſuicenſem anno XLII. ſuſcepti cum Hiſtoria, quomodo Ducatu exutus & tandem a Smalcaldici fœderis ſociis captus ſit, edita ab iisdem.* THVANVS *lib. II. p. 45.*

48) CHY-

de Ziegenhainam in cuſtodiam abducitur, ex qua, poſt prœlium ad Mühlbergam fuit liberatus. 48) Guelſerbytum a. 1546. demolitum. 49) Tandem vero interueutu Mauritii atque Auguſti, Electorum Saxoniæ a. 1553. omnia controuerſia plene fuit compoſita. 50)

§. LXVII. Cæſar, ante Creſpiacenſem pacem ex Belgio redux, initio Ianuarii 1544. Spiram venit ad Comitia, quæ indixerat. Frequens admodum fuit hic Spiræ conuentus, nam & Ferdinandus rex, & Electores omnes, & plerique omnes Principes aderant, & in his etiam Cliuenſis. 51) Agebatur de bello Turcico, & diſſidiis de religione componendis, 52) de negotio Brunſuicenſi, vtraque parte apud Cæſarem cauſſam agente. 53) Mittebat etiam ad hæc Comitia Franciſcus Fecialem ſuum, vt legatis ſuis, qui Nanceii ſubſtiterant, viam pararet, qui tamen tanquam hoſtis a Cæſare fuit reiectus. 54) Tandem vero Iunii menſis die X. finem habuit conuentus. Ordines Imperii pecuniam Cæſari decernunt ſemeſtrem, aduerſus Galliæ regem, in equitum millia quatuor, peditum XXIV. eius vero pecuniæ partem aliquam Cæſar communicat Ferdinando, quo loca finitima Turcis muniat: in futurum bellum Turcicum colligi placet pecuniam viritim, per omnem Germaniam, pro cuiusque facultatibus atque cenſu, nec immunitas vlli detur: ne quis exteris militet, Galliæ regi præſertim, grauiſſima pœnia interdicitur, & magiſtratui permittitur, vt in eos vindicet, qui deprehenſi fuerint: quia diſſidium religionis in his bellicis occupationibus tractari non potuit, ad proximum conuentum, inque menſem Decembrem reiicitur, pacem interea colant omnes, Imp. etiam promittit, ſe per viros doctos & pacis amantes certum modum reformationis componere velle: idem de Statibus poſtulans. 55) Cameræ iudices locum ſuum retineant, vsque ad tempus eis præfixum: cum id exierit, tunc in eum conſeſſum recipiantur omnes promiſcue, non habita ratione religionis. 56) De ſequeſtro terris Brunſuicenſibus dando, etiam fuit decretum. 57) In iisdem Comitiis Cæſar, d. 23. Maii 1544. magno Belgarum gaudio commodoque, pacem facit cum Chriſtierno rege Danorum. 58) In iisdem pacta Io. Friderici Saxoniæ Electo-

48) CHYTRAEVS *Saxonia lib. XVI. p. 470.*

49) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 516. his etiam diebus, Brunſuicenſes, Goslarienſes, Hildesſemii, Hannobrii, mandatu Saxonis atque Lantgrauii demoliuntur, Henrici Brunſuigii primariam arcem, Wolffebutelum, quam ad hoc vsque tempus, impoſito præſidio munierant.*

50) Extat compoſitio cum Lantgrauio apud HORTLEDERVM *c. LV.* cum Io. Friderico Saxone *cap. LVI.*

51) SLEIDANVS *lib. XV. p. 435.* HEVTERVS *lib. XII. cap. I.* SECKENDORF *lib. III. pag. 473.* LEPTA *p. 81.*

52) SLEIDANVS *lib. XV. p. 436.*

53) De his late SLEIDANVS *lib. XV. p. 437.* THVANVS *lib. I. p. 43.*

54) SLEIDANVS lib. XV. p. 438. *Galliæ rex, qui facile poterat ſcire, Cæſarem de ſe grauem habituram querimoniam ad principes, legationem decernit ampliſſimam, Ioannem Bellaium Cardinalem, Franciſcum Oliuerium Aleuconium, Africanum Malleium, prætorem Diuionenſem: Hi quum Ianuario menſe veniſſent Nanceium, oppidum Lotharingiæ, ſubſiſtunt, & cautionem Cæſaris expectant, fecialem enim rex præmiſerat Spiram, eius rei cauſa, cum literis ad Cæſarem, & priuatim etiam ad principes Electores, quibus literis petebat ſuis legatis publica fide caueri. Cum autem fere ſub exitum Februarii, fecialis eo veniſſet, indutus veſte ſolenni, ſicut fieri conſueuit, ſiſtitur a Granuellano, cui & literas reddit ſui regis ad Cæſarem ſcriptas, cum aliter non poſſet, & ſui cauſam aduentus explicat, & legatis, qui non ita procul abſint, iure gentium caueri petit. Iuſſus manere domi, & diligenter obſeruatus, ne quis ad ipſum colloquendi cauſſa veniret, quarto poſt die dimittitur, aſperrimis verbis. Imprudenter ipſum feciſſe, & magnum adiiſſe capitis periculum, qui ſit auſus, eo venire: nam regem, qui ſit hoſtis Germaniæ, non habere quod agat intra fines Imperii, neque ius gentium illi communicandum eſſe: redeat ergo domum, & hæc regi ſuo renunciet: non eſſe vero, quod poſt hac aut ipſi vel quiuis alius accedat: & nunc quidem ipſe condonari factum atque remitti, clementia quadam Cæſaris magis, quam pro ipſius merito, ſed caueat in poſterum: alioqui non laturum impune: nam feciſſe contra leges feciales, nec in Cæſaris domicilium ei licuiſſe venire, niſi de illius permiſſu: quod ad litteras attinet, quas habere ſe dicat, ita regem eſſe de republica Chriſtiana & inprimis de Germania meritum, vt in hoc rerum ſtatu Cæſar neque velit neque debeat eas recipere, ne per illius vſitatum ſcribendi genus atque promiſſa, vel ipſe vel etiam alii decipiantur. Hoc reſponſum gallice perſcriptum ei datur. Sic ergo remittitur cum literis regis ad Cæſarem ſcriptis atque principes, & additi fuerunt equites nonnulli, qui Nanceium vsque perducerent. huius autem rei nihil fuit communicatum principibus, ac pleriſque videbatur hoc ab Imperii conſuetudine eſſe alienum. Ea re cognita, legati magnis erant in anguſtiis, valde ſoliciti, quomodo ſine periculo domum redirent: collato autem conſilio cum Lotharingiæ principe Antonio, noctu clanculum diſcedunt, inque Galliam propinquam reuertuntur.* Idem lib. XV. p. 445. *cum ergo domum rediiſſent legati, quam habituri fuerant in conſeſſu omnium orationem, eam typis excuſam emittunt.* Extat iſta Oratio in FREHERI Tomo tertio, calumniarum in Cæſarem plena. BELCARIVS *lib. XXIII. p. 753.*

55) in Receſſu Imperii §. LXXX. SECKENDORF *lib. III. p. 521.* Theologorum Wittebergenſium Reformationem ex ſcriniis Sereniſſimi Ducis Saxo-Gothani primus produxit CYPRIANI *Tom. II. pag. 405.*

56) SLEIDANVS *lib. XV. pag. 446.* HEVTERVS lib. XII. c. I. *quo conuentu Cæſari aduerſus Francum decernuntur equitum quatuor, peditum viginti quatuor millia, qui ſex menſibus Imperii ſumptu militarent: promiſitque hanc ob cauſam Cæſar Proteſtantibus, primo quoque tempore in Germania aut generale, aut nationis Germanicæ Concilium ſe procuraturum; ſummo Pontifice Paulo factum ægerrime ferente, ac ſcripto Cæſari exprobrante. Superiori etiam anno Concilium Pontifex in vrbe Tridentina indixerat.* Extat Receſſus in Corpore *p. 415.*

57) SLEIDANVS *lib. XV. p. 447.* Extat decretum apud HORTLEDER *Tom. I. lib. XV. cap. XLIX.* du MONT *p. 292.*

58) SLEIDANVS p. 446. *Daniæ quoque rex, miſſis legatis, omnino tranſegit cum Cæſare, quum ad illud vsque tempus, per totam hyemem, copias militum aluiſſet in futurum euentum, a Gallia regis amici-*

Electoris dotalia cum Cliuenſi confitmat, d. 11. Maii 1544. ſigillatim ius ſucceſſionis in illis ditionibus, ſi Cliuenſis nullo relicto filio decederet, coniugium Eleonoræ Ferdinandi filiæ, cum Io. Friderico, maximo natu Electoris filio decernitur: hac tamen conditione vtrumque, ſi prius de religione conueniret, & varia ratione Monaſterii Grünhayn & Dobrilug, cum Electore paciſcitur. 59) Inſequenti anno 1545. erat Imperii Conuentus Wormatiæ, Cæſar, quum ſæpe conſtituiſſet, impeditus articulari morbo, ſerius eo venit, legatos habebat ibi Cardinalem Auguſtanum, Fridericum Fürſtenbergium, XXIV. die Martii Ferdinandus rex per abſentiam Cæſaris, proponit. Quamobrem hic ſit indictus conuentus, notum ipſis eſſe, nimirum conſtituendæ religionis, & iuris, & pacis, & Turcici belli cauſſa. 60) Wormaciam deinde Cæſar venit Maii die XII. poſtridie Cardinalis Farneſius. Huius quæ fuerit aduentus cauſa, non equidem plene conſtat, ſed excitandi belli cauſſa in Lutheranos veniſſe, certo putabatur. 61) Cæſar interea per Granuellanum & Nauium de concilio, deque Turcarum bello, cum Proteſtantibus agit. Hi Franciſcum Burcardum, Gunterotum Cancellarium Heſſicum, Chriſtophorum Veningerum, Iacobum Sturmium ad eam rem deligunt, qui ſuperiorem actionem omnem paucis repetunt, & ita ſibi de pace caueri petunt, ne decreto concilii tollatur, ad hæc, vt iuxta Spirenſe decretum Camera conſtituatur: id ſi fiat, de republica ſe cum reliquis eſſe deliberaturos. 62) Poſtquam diu multumque diſceptatum eſſet, Cæſar Auguſti die quarto finem actioni facit, & dum Principes ipſi adeſſe deberent, actionem omnem in menſem Ianuarium anni ſequentis prorogat, & Ratisbonam principes omnes venire iubet, niſi valetudine detineantur, vt religionis concilietur diſſidium, vtrinque quaterni inſtituuntur collocutores, binique auditores, eosque ſub Calendas Decembris adeſſe Ratisbonæ, & inde Comitia rem inchoare iubet. 63) Deinde ſuperiorum annorum edicta pacis renouat & confirmat, & ne quid contra fiat, edicit, pecuniam in bellum Turcarum, ex anni ſuperioris decreto collectam aſſeruari, donec de ſuſcipiendo bello deliberatum fuerit, & quibus in locis nondùm collecta ſit, conferri ſtatim iubet & aggregari. Cameræ reformationem in proximum conuentum reiicit. Interea iuriſdictionem illis permittit atque prorogat. Huius decreti caput illud, quod eſt de colloquio doctorum, pontificii recuſant, nec in eo Cæſari volunt adſentiri: cætera non impugnant. 64)

§. LXVIII. Dimiſſo conuentu Wormatienſi d. XIII. Decembris 1545. 65) fit initium Concilii Tridentini, quod a Paulo III iam Kl. Iunii a. 1542. ad Kl Nouembris fuerat indictum 66) a. 1544. denuo denuntiatum, in idus Martias anni ſequentis indictum. Mittebat Papa eo legatos ſuos Io. Mariam Montanum, Marcellum Ceruinum & Reginaldum Polum, qui XIII. Martii 1546. Tridentum veniebant, quos poſt decendium Cæſaris legati ſequebantur. Nihilominus Initium Concilii ad d. XIII Decembris differebatur, quo prima Seſſio fuit facta. 67) Altera inde ſeſſio fuit VII. Ianuarii a. 1546. 68) Cauſſa dilationis erat præcipua, vt interim Proteſtantes ſpe aliqua lactarentur, & belli adparatus tanto occultius poſſit fieri. Fortaſſis etiam arcana Cæſar conſilia habebat, vt cum Euangelicis inita concordia, Maieſtatem ſuam contra Pontificem & Gallum ſtabiliret. Titulus pla-

amicitia videbatur diſcedere, propter ſocietatis Turcica famam. nam hoc prope ſignificabant legati, cum familiarius ad ſocios loquerentur. CHYTRAEVS *lib. XV. p. 408.* Ipſum fœdus extat apud du MONT *Tom. IV. p. II. p. 274.*

59) CHYTRAEVS *c. l.* Extat confirmatio Ferdinandi apud du MONT *p. 270.* Diploma Caroli V. *p. 272.* Eiusdem Ratificatio a Carolo V. & Ferdinando I. facta d. 3. Iunii 1544.

60) SLEIDANVS *lib. XVI. p. 459.* BELCARIVS *lib. XXIV. p. 765.* SECKENDORF *lib. III. p. 521.* Extat Receſſus Wormatienſis in Corpore *pag. 435.*

61) SLEIDANVS *pag. 467.* SECKENDORF *lib. III. p. 561.*

62) SLEIDANVS *p. 469.*

63) SLEIDANVS *lib. XVI. p. 459.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 409.* THVANVS *lib. II. p. 44.* HORTENSIVS *lib. I. p. 451.*

64) SLEIDANVS p. 472. *indixerat hoc anno Cæſar Wormatiam Germaniæ Principum Comitia, Præſide Romanorum Rege, ſed nil fuit decretum, quamquam is ſummopere pro pace & auxiliis contra Turcam decernendis, fruſtra laboraſſet. Abſentes principes Legatos miſerant, qui magis rebus perturbandis quam ſedandis ſtudentes, aperte profeſſi fuerunt, Principes ſuos nec Concilii Tridentini, nec Senatus Imperii decretis ſententiisque, niſi cum viſum fuiſſet, ſtaturos.* Extat in FREHERI Tomo tertio PAVLI RICII Oratio in his Comitiis habita *de vita morumque emendatione ſerio facienda, & bello in Turcas faciendo.*

65) P. SVAVIS POLANVS *lib. II. p. 141.*

66) SLEIDANVS lib. XIV. p. 407 *interea pontifex calendis Iunii concilium indicit & quemadmodum non ſemel indictum ab ſe concilium poſtremo ſuſpenderit ad idoneum vsque tempus, prolixe commemorat, itaque culpam omnem a ſe remouet & licet nunc quoque ſit anceps reipublicæ ſtatus nolui ſſe tamen ait, differre longius. Indicit autem illud, Tridenti, ad calendas Nouembris, eoque venire iubet patriarchas, epiſcopos, Abbates & id genus alios, quibus iure vel priuilegio conciliis intereſſe licet, ac ſententiam dicere permiſſum eſt. Cæſarem etiam & Galliæ regem inprimis hortatur, vt aut ipſi veniant, aut legatos mittant, & ſuis epiſcopis eo proficiſci mandent, Germanos autem epiſcopos ante omnes inuitat, ideo quòd ipſorum cauſa potiſſimum & rogatu labor hic ſuſcipiatur omnis.* De hac Bulla indictionis P. SVAVIS POLANVS *lib. I. p. 109.*

67) SLEIDANVS *lib. XVI. p. 455.* de Paullo III: *eodem quoque tempore, concilium, quod bellis ante hac impeditum fuit, rurſus denunciat in idus Martias anni ſequentis.* Extat Bulla indictionis concilii apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. I. c. XXXVIII.*

68) SLEIDANVS *lib. XVI. p. 486.* equidem dicit: *ſeptima deinde Ianuarii die, huius anni, cum auctior eſſet epiſcoporum numerus, fit initium concilii.* Verum, ex Suaui Polano ſatis patet, hanc fuiſſe ſeſſionem ſecundam CHYTRAEVS *lib. XVI. pag. 413.*

69) SVA-

placuit *Sanctum Oecumenicum Concilium legitime congregatum, ductu Spiritus Sancti præſidentibus Legatis pontificiis.* 69) Ibi ante omnia iubebantur de religionis articulis agere, licet id Cæſaris intentioni aduerſaretur, qui de reformatione Cleri aut aliis capitibus tractari prius malebat, vt Proteſtantibus fucus fieret & occaſiones interea matureſcerent. 70) In octaua ſeſſione a. 1547. d. XI. Mart. ob aëris intempetiem decernebatur, Concilium Bononiam eſſe transferendum. Licet potior ratio ſubſuiſſe videatur ex metu, eo quod inſignis iſte Proteſtantium Dux, Sebaſtianus Schertelius Tyrolenſium finibus adpropinquaret. Hinc Itali epiſcopi Bononiam ſecedebant, manentibus cunctis, quos Cæſar miſerat, a quo fruſtra Bononienſes reuocantur, & contra translationem Bononienſem Proteſtatio exhibetur, 71) nec reſtitui concilium in locum potuit, antequam Paullus III. qui inceperat illud, deſiiſſet viuere. 72)

§. LXIX. Anno 1546. cœpit ſpargi rumor, Cæſarem occulte moliri bellum. Ianuario igitur menſe conuentus erat Proteſtantium Francofurti. Deliberatum ibi fuit de concilio Tridenrino, de prorogando fœdere, de ſumptibus belli Brunſuicenſis, de non deſerendo Hermanno Colonienſi, 73) qui ad caſtra Proteſtantium transierat, de ſolicitando Cæſare in Comitiis, vt pacem religioni det & Cameram recte conſtituat. 74) Landgrauius etiam de hoc rumore belli ad Granuellanum ſcribit, qui tamen ipſi reſpondet, nihil a Cæſare eſſe metuendum. 75) Interea colloquium Ratisbonenſe XXVII. Ianuarii incoatur. Collocutores a Cæſare miſſi venerunt Petrus Maluenda, Hiſpanus, Eberhardus Billichus Carmelita, Io. Hofmeiſterus Auguſtinenſis, Io. Cochlæus, Theologi. A Proteſtantibus venerunt Bucerus, Brentius, Georgius Maior, Erhardus Schnepfius. Præſides a Cæſare conſtituti, Mauricius Epiſcopus Eiſtetenſis, & aliquot diebus poſt, Fridericus Comes Fürſtenbergius, cui adiectus fuit Iulius Pflugkius. Interim vero Saxoniæ dux, qui conditiones colloquii non probarat, poſtquam de illis accepit, ſuos reuocat, atque ſic colloquium effectu fuit deſtitutum. 76)

§. LXX. Circa iſta tempora, in Colonienſi Archiepiſcopatu Reformationem tentabat Hermannus Elector, ex familia Comitum de Neuwied, Princeps pius erat ſed parum doctus. Hic primum a. 1539. Philippum Melanchthonem Francofurto accerſebat, vt cum ipſo de Reformatione ageret eccleſiaſtica in terris Colonienſibus. A. 1541. Martinum Bucerum Argentorato Bonnam vocabat, qui etiam ibidem in publico concionabatur, atque ab Saxoniæ Electore Melanchthonem denuo expetebat. Horum igitur conſilio, librum ſingularem de dogmatibus & cæremoniis Eccleſiæ confici curabat, quem deinde Statibus ſuis in Comitiis Prouincialibus proponebat. Animus Electori plane non erat, vt Epiſcopatum ſeculo addiceret, illud ſaltim agebat, vt, relicto ſtatu Eccleſiaſtico, normam præberet Archiepiſcopatus in doctrina & moribus reformati. Adplaudebant ipſi Comites, Ordo Equeſtris, & pleræque Ciuitates, ſola Colonia excepta & Canonicorum plerisque. Hi etiam ad Papam adpellabant, qui Electorem a. 1546. banno notabat. Licet autem Proteſtantes omne ipſi promitterent auxilium, Princeps pius tamen atque pacatus bello implicari nolebat, ideoque ipſe ſe abdicabat, vt ideo tentata Reformatio effectum minime ſortiretur. 77)

§. LXXI. Du-

69) SVAVIS POLANVS *lib. II. p. 151.*

70) Conſultationes deſuper habitas videmus apud SVAVEM POLANVM *lib. II. p. 155.*

71) Extat diploma reuocationis de dato Auguſtæ Vindelicorum XXII. Auguſti 1548. vna cum Proteſtatione apud GOLDASTVM *Conſt. Tomo vno pag. 561.*

72) SLEIDANVS lib. XIX. p. 575. *& ſub hoc tempus, qui Tridenti erant patres, Bononiam eunt, neque poſt illum conſeſſum, in quo de ſacramentis egerunt, vlla fecerunt decreta. Diſcedendi cauſa ferebatur, quod aer huius loci minus eſſet ſalubris, ita dictante Hieronymo Fracaſtorio Veronenſi, qui patrum concilii medicus erat, & a pontifice menſtruos habebat aureos ad ſexaginta. tulit hoc indigniſſime Cæſar, & ſuæ ditionis epiſcopis atque Theologis mandat, ne pedem illinc mouerent. itaque concilii pars Tridenti, pars altera Bononiæ fuit.* THVANVS *lib. IV. p. 219. & lib. V. ineunte.* Edictum Cæſaris extat apud GOLDASTVM *Tom. vno p. 563.* quod ſequitur *Caroli V. Proteſtatio contra Conciliabulum Bononienſe a Paulo III. Papa congregatum. Facta Romæ per Iacobum Mendozam, Legatum Cæſareum anno Domini MDXLVIII.* Sic etiam SVAVIS POLANVS lib. III. p. 322. *Cæſar ex his omnibus in animum ſuum credere induxit, quamdiu Papa ſuperſtet foret, Concilium Tridentinum non rediturum, aut certe rem in longum iri extractum.* Faciunt huc *Maximes Politiques du Pape Paul III. touchant ſes demêlez avec l' Empereur Charles-Quint au ſujet du Concile de Trente, tirés des lettres anecdotes* de Don HVRTADO de MENDOZA, *ſon Ambaſſadeur à Rome, par Mr. AYMON, à la Haye 1716. 12.* In his litteris vitam & gesta Pauli III. Papæ videmus deſcripta, & qua ratione morbo Gallico fuerit defunctus. Conſultatio Phil. Melanchthonis ſuper hoc Concilio extat apud HORTLEDERVM *lib. I. c. XLIII.* LVNIG *Staats-Conſilia Tom. I. pag. 33.* Alii apud HORTLEDER *c. XLIV. XLVII.*

73) De hac Hermanni reformatione SLEIDANVS *lib. XV. pag. 426.* SECKENDORF *lib. III. p. 432. 614.*

74) SLEIDANVS *lib. XVI. pag. 478.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 413.* THVANVS *lib. II. p. 46.* SECKENDORF *lib. III. p. 612.*

75) SLEIDANVS *p. 479.*

76) SLEIDANVS *pag. 481.* SECKENDORF *lib. III. p. 567. 619.* De hoc Colloquio vide GEORGII MAIORIS & MARTINI BVCERI *Bericht* apud HORTLEDERVM *lib. I. c. XL. XLI.*

77) SLEIDANVS *lib. XVII. & XVIII.* PET. MERSSAEVS *Catal. Elect. Eccleſ. p. 134.* SECKENDORF *Hiſt. Lutheraniſmi lib. III. §. CVII. CVIII.*

Rrrrrr 2 78) SECKEN-

§. LXXI. Durante Concilio Tridentino, Lutherus ad Comites Manſfeldios proficiſcitur, vocatus ab iis componendi cauſſa diſſidii, quod inter ipſos erat de finibus & hæreditate. Non ſolebat ille quidem eiusmodi negocia tractare, & per omnem vitam ſuis tantum ſtudiis vacauerat: ſed quia natus erat Islebii, quod eſt Manſfeldiorum ditionis oppidum, non potuit hunc laborem & operam illis atque patriæ non præſtare. Venit eo, conſentiente Electore, anno 1545. cum Iuſto Iona & Melanchthone, ſed nihil eo tempore profecit, manente & ingraueſcente diſcordia. 78) Iterum extremo Ianuarii 1546. rogatu Comitum, & Electoris venia, cum ſolo Iuſto Iona, Halenſi antiſtite eodem profectus, inſigniterque exceptus, obuiam ipſi venientibus Comitibus ipſis, cum ſociis centum triginta. 79) Priusquam Islebiam perueniret, valetudine ex animi mœrore, ob Zwingliana certamina & mollia Melanchthonis & aliorum de hac lite iudicia contracto, 80) vtebatur tenuiori, ſed tamen & cauſſam agebat, propter quam erat vocatus, & aliquoties in templo docebat, percepta quoque cœna Domini. Decimo ſeptimo vero Februarii die cœpit ægrotare grauius ex pectore, & quanquam erat imbecillior, prandit tamen cum reliquis atque cœnauit. Inter cœnandum, variis de rebus locutus, hoc etiam inter alia rogabat, num in illa ſempiterna vita ſimus alter alterum recognituri. 81) Vrgente vi morbi, poſt mediam noctem excitatus, queritur de pectoris anguſtia, & præſentiens iam inſtare vitæ finem, poſt pia ſuſpiria, 82) ſpiritum ſuum in manus Dei ſemel & iterum commendat, tanquam dormiturus, paulatim e vita decedit, nullo cum corporis, qui quidem animaduerti poſſet, cruciatu. Sic ergo mortuus eſt in patria ſua, quam a multis annis non viderat, Februarii die XVIII. 83) maximo cum gemitu plurimorum. Manſfeldii quidem cupiebat illum ſuis in finibus, quod illinc originem haberet, ſepeliri, ſed iuſſu principis Electoris, Wittembergam cum honore delatus, quinto poſt die reconditur. 84)

§. LXXII. Dum itaque Cæſar a. 1546. Ratisbonam Comitia indixiſſet, ad Kl. Aprilis legati Proteſtantium Wormatiæ conueniunt, de ſumma rei conſulturi, quia vero benigne Cæſar Lantgrauium ab ſe dimiſerat, illi acceptis ab eodem litteris, qui rem actam interea cum Saxone communicauerat, Aprilis die XXIII. diſcedunt, vt Ratisbonæ, quo proficiſcendum erat alioquin ad Comitia, de his ipſis rebus deliberent. 85) Cæſar, vbi Ratisbonam venit, 86) & e præſidum colloquii ſermone cognouit de re tota, moleſtiſſime

78) SECKENDORF *lib. III. p. 634.*

79) SECKENDORF *lib. III. p. 635.*

80) SECKENDORF *lib. III. p. 580.*

81) SLEIDANVS *lib. XVI. pag. 488.* BELCARIVS *lib. XXIV. p. 770.*

82) SLEIDANVS lib. XVI. p. 488. *ſed vrgente vi morbi, poſt mediam noctem excitatus, queritur de pectoris anguſtia, & præſentiens iam inſtare vitæ finem, his omnino verbis Deum implorat: pater mi cæleſtis, Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, Deus omnis conſolationis, ago tibi gratias, quod filium tuum Ieſum Chriſtum mihi reuelaſti, cui credidi, quem ſum profeſſus, quem amaui, quem celebraui, quem pontifex Romanus & reliqua impiorum turba perſequitur & afficit contumelia: rogo te mi domine Ieſu Chriſte, ſuſcipe animulam meam: mi pater cæleſtis, etiamſi diuellor ex hac vita, licet corpus hoc mihi ſit iam deponendum, certo tamen ſcio me tecum eſſe permanſurum in ſempiternum, neque poſſe me tuis ex manibus a quoquam diuelli.* THVANVS *lib. II. p. 43.* Eadem dicit BELCARIVS *lib. XXIV. p. 773.* qui præter reliquas, quas in Lutherum euomit calumnias, hanc etiam vocat orationem phariſaicam. Variis Catholicorum calumniis de morte Lutheri obuiam iuit CYPRIANI *Hilariis Euangelicis p. I. cap. XV.*

83) Lutherum d. 18. Februarii fuiſſe defunctum nullum eſt dubium, de eo tamen, an hic dies Concordiæ fuerit dicatus. Adſerit illud IVNCKERVS *Vita Lutheri p. 302.* GEORGIVS MAIOR *in Commonefactione Hiſtorica, Witteberga 1567. 8. edita lit. A. B. cum Luthero enim extincto die Concordia ſimul expirauit & inter homines eſſe deſiit Concordia.* Dubitauit tamen de eo KORTHOLT *Miſcellaneis Academicis, §. XVIII* & ex eo FECHT diſputatione *de Luthero Martyre p. 29.* RVRGERVS *in Hiſtor. Nachricht von Lutheri Münch Stand und Kloſterleben p. 89.* eo quod Concordiæ dies 13. Auguſti incidat. Idem magis adhuc docuit TENTZELIVS *Curieuſen Bibliothec an. 1706. p. 241.* & potiſſimum CYPRIANI *Hilariis Euangelicis p. I. c. CXV. p. 943. ſqq.*

84) Extat IVSTI IONAE, qui præſens erat, relatio ad Io. Fridericum Electorem de obitu Lutheri, apud SECKENDORF *lib. III. p. 636.* THVANVS *lib. II. p. 47.* CHYTRAEVS *lib. XVI. pag. 413.* Ex Pontificiis habemus IO. COCHLAEI inſulſas fabulas de *Actis & ſcriptis Lutheri*, CASPARIS VLENBERGERI *hiſtoriam de vita, moribus, geſtis & morte Lutheri, Melanchthonis & Flacii.* Ex noſtris habemus MATTHAEVM DRESSERVM, THOMAM FORSTMANN IO. SCHARFIVM, IO. MATTHESIVM, IO. CONR. DANHAVERVM *in Memoria Thaumaſiandri Lutheri.* Huc etiam facit CHRISTIANI IVNCKERI *Vita Martini Lutheri nummis atque Iconibus illuſtrata.* MARTINI CHRISTIANI GRINSII *Lutheri Volſtandiges Leben* per Annales. CASPAR ROTH *Gloria Lutheri.* IO. MICH. KOCH *Chriſtliches Ehren-Gedächtnüs Lutheri, Iſenaci 1714. 4.* continens præter IVSTI IONAE concionem funebrem & MELANCHTHONIS parentationem, vitam Lutheri. *Auserleſene Anmerckungen Tom: II. obſ. XII. §. XV.* Ipſe CALVINVS Lutheri mortem luget, dum Comment. in Eſaiam c. LXII. v. 1. ſcribit: *noſtris temporibus inſigne exemplum eſt editum in morte Lutheri, qui paulo ante ſubductus eſt ex mundo, quam Germaniæ accideret grauis illa clades, quam multis annis prædixerat &c. Hoc potiſſimum referendum duxi, quod cum recens ſit, tum vero quod in tam inſigni præcone Euangelii & Propheta Dei magis conſpicuum eſſe debeat. Notitiam litterariam ſcriptorum omnis generis de B. D. Luthero* nobis exhibuit inſignis iſte noſtræ ætatis Literator IO. ALBERTVS FABRICIVS, ſub titulis CC. digeſtam.

85) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 494.* SECKENDORF *lib. III. p. 619.* Exiit Receſſus in Corpore *pag. 441.*

86) Iter Cæſaris e Belgio ſigillatim deſcripſit NICOLAVS MAMERANVS, quod reperitur in CHYTRAEI *Saxonia p. 957.* & apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. I.* per IO. WILH. NEVMAYERVM in vernaculum ſermonem translatum.

87) SLEI-

ſime tulit Theologorum abitionem, & dimiſſis in Germaniam litteris, admodum de eo queritur, & principes, vt ipſi veniant, grauiſſimis verbis hortatur. Agebatur in iisdem Comitiis de religionis diſſidio componendo, bello Turcis inferendo, & iudicio Cameræ reſtituendo, cum per interceſſionem Galliæ regis vnius anni pactæ induciæ ad finem Octobris exeant. Solebant ante Electores communicare conſilia: ſed hoc tempore Moguntini & Treuirenſes legati ſeceſſionem faciebant a Colonienſibus, Palatinis, Saxonicis, Brandenburgicis, & ad pontificios transeunt, &, re deliberata, Concilium Tridentinum adprobant, Cæſarem, vt illud tueatur, idemque proteſtantibus perſuadeat, hortantur, quo nimirum & eo veniant, & ſynodi decretis atque cognitioni ſe ſubmittant. Proteſtantes vero Cæſarem orant, vt firmam pacem & æquabile ius conſtituat, vt religionem legitimo Germaniæ concilio vel Imperii conuentui, vel colloquio doctorum, certis legibus inſtituendo permittat: Tridentinum etiam hoc concilium non illud eſſe, quod in Imperii conuentibus decretum ſit atque promiſſum, demonſtrant. 87) Dum his de rebus deliberatur, fama ſpargitur, a Cæſare, Ferdinando & pontifice maximos fieri bellicos apparatus. Nam quia pacem Galliæ rex cum Cæſare colebat, & inducias in hunc annum Turca largitus erat, idoneum hoc videbatur eſſe rei gerendæ tempus. Epiſcopi quidam & ſacrificus Cæſaris magnum inter alios huc attuliſſe momentum dicuntur, a pontifice nimium ſubornati. 88) Cum ergo belligerari Cæſar omnino conſtituiſſet, nona die Iunii Tridentinum Cardinalem celerrimo curſu Romam mittit cum mandatis, ad pontificem, auxilia promiſſa conquirendi cauſſa. Biduo poſt, centuriones omnes, tribunos atque duces cum pecunia dimittit, vt e veſtigio delectus habeant. Cum igitur ipſa res declararet, non eſſe vanum rumorem, cum iam non in Germania tantum, ſed per Italiam quoque manus cogerentur, Hiſpanorum etiam aduentarent copiæ, Iunii die XVI. Cæſarem adeunt, & quia plena ſint omnia motibus bellicis, num ipſius hæc fiant imperio ſciſcitantur, & quorſum iſte pertineat apparatus. Aderant eis Colonienſis ac Palatini legati. Cæſar per Nauium reſpondet, ſe pacis ſemper fuiſſe ſtudioſum: nunc etiam eiusdem ſe voluntatis eſſe, nec aliud habere ſibi propoſitum, quam vt concilientur Ordines, & pax atque ius per Imperium valeant: in eo qui ſibi paruerint, eos omnem ab ſe beneuolentiam expectare iubet, qui ſecus faciant, in hos pro iure & authoritate ſua ſibi agendum eſſe dicit. 89) Cæſar autem XIX. Iunii a. 1546. fœdus ſecretum facit cum Mauritio Saxone, qui vt fœderi Smalcaldico accederet, perſuaderi non poterat, 90) de mutuis auxiliis, 91) facta ipſi ſpe dignitatis ſeptemuiralis. 92) Proteſtantium legati, cum ad vim

87) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 506.* SECKENDORF *lib. III. p. 662.* HEVTERVS *lib. XII. c. VI.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 413.* THVANVS *lib. II. pag. 45.*

88) THVANVS lib. II. p. 45. *quanquam multis perſuaſum fuit, Cæſarem initio ad arma Turcica propenſum, vnde plus gloria minus damni & inuidia reportare potuiſſet, dein a Pontifice, cum quo Genua, Nicea, Luca, ac poſtremo Buxeti familiare colloquium habuerat, inductum ſententiam mutaſſe, & arma contra Turcam parata in Germanos vertiſſe, peſſimo, ſed ſolemni & vſitato Pontificibus R. ſicuti Proteſtantes iactabant, conſilio, qui eos, inter Chriſtianos, qui ipſorum nimiam potentiam in dubium vocant, capitaliori odio, quam ipſos Chriſtiani nominis hoſtis ſemper proſecuti ſunt. igitur Cæſar ſiue Pontificis conſilio, qui magna auxilia pollicebatur, ſiue ambitione, aut etiam neceſſitate ob eas quas diximus cauſſas adductus, exeunte anno Gerardum Veltuicum hominem doctum & linguarum apprime peritum Conſtantinopolim miſit, vt de inducíis cum Turca Ferdinandi nomine ageret.* HARAEVS *ad a. 1546.*

89) SLEIDANVS *p. 506.* THVANVS *lib. II. p. 46. 48.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 413.* ARNOLDVS *Vita Mauritii pag. 1176.* HORTLEDER *Tom. II. lib. I. c. IV. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden lib. I. c. II. §. XI.*

90) ARNOLD Vita Mauritii p. 1170. *Itaque cum cæteri Principes fœdus illud Schmalcaldicum (a loco ſic appellatum) contraxiſſent, eique & Landgrauius ſocer, & Iohannes Fridericus Elector & patruus interesſent, nunquam ipſe adduci potuit vt ſe illis adiungeret, quod fœdus in Cæſaris odium potiſſimum contractum ſciebat. Principes enim, quod ob religionis profeſſionem Cæſari inuiſi eſſent, eiusque potentiam & animum in religionem inimicum timerent fœdus hoc percuſſerant, vt ſi quando opus eſſet, defendendi ſui poteſtatem maiorem etiam haberent. Cauſam hanc quamuis Mauritius non improbaret, quod eandem, quum illi religionem profiteretur, fœderi tamen illi (vt antea dixi) includi ſe noluit.*

91) SLEIDANVS *p. 511.* ſaltim ait: *Mauricius, qui vigeſimo quinto die Maii Ratisbonam venerat, Iunii die vigeſimo diſcedit, vbi Cæſar priuatim cum eo diu multumque ſermocinatus fuit, eius vero quæ fuerit ſumma colloquii, res ipſa poſt declarabit.* HEVTERVS vero *lib. XII. c. VI.* fœderis capita deſcribit addens: *hæc ex autographo deſcripſi.* THVANVS *lib. II. p. 67.* HARAEVS *ad a. 1546.*

92) THVANVS lib. II. p. 87. *Mauritius diſſimulandi mirus artifex, cum profundam ambitionem comitate vultus & rara humanitate tegeret, in Cæſaris familiaritatem propter morum ſimilitudinem facile deuenerat; a quo Ratisbona nuper ſub exitum Maii in priuatum colloquium adhibitus, & prolixa beneuolentia ſignificatione dimiſſus eſt, facta ſpe, vti creditur, ſeptemuiralis dignitatis, ac reliquorum Io. Friderici honorum, quæ proſcripturus eſſet & ipſi attributurus, ſi comes expeditionis eſſe vellet. Inde vbi domum reuerſis, ſubſequente mox Ferdinando rege, Pragam ad illum, vt de belligerandi ratione ſimul ſtatuerent, profectus eſt. Et ſane id minime latuiſſe Mauritium pleriſque merito perſuaſum eſt hunc colorem ambitioni & callidæ alieni inuadendi cupiditati falſo prætexentem, quam ſumma perfidia in agnatos & neceſſarios exercuerit.* PONTANVS *Hiſtoria Gelria lib. XIII. p. 850. Accedebat ambitio Mauritii, atque adeo occulta in Io. Fridericum odia, quæ Cæſar arte & calliditate in ſuam vtilitatem vertit.* ARNOLDVS Vita Mauritii p. 1180. *Cæſar etiam per literas Mauritium, vt idem faceret, inſtigabat, ampliſſimis propoſitis conditionibus, quibus ei omnes ditiones Iohannis Friderici & eligendi Imperatoris dignitatem pollicebatur.*

ad vim & arma ſpectarent omnia, neque ſine periculo de rebus neceſſariis vel deliberare poſſent, vel ad ſuos etiam perſcribere, diſcedunt alii poſt alios, domumque redeunt. 93)

§. LXXIII. Smalcaldici itaque fœderis Proteſtantes, poſtquam iam a. 1536. Francofurti inter ſe conueniſſent, quantum quisque pro rata præſtare deberet, decreto contra Cæſarem bello, Duces nominant Ioannem Fridericum, Saxoniæ Ducem, Septemuirum, ac Philippum, Haſſiæ Landgrauium: Hi etiam ratione Directorii bellici atque expeditionum militarium, poſtquam d. 4. Iulii 1540. inter ſe conueniſſent, Cæteri omnes, his parentes, vt dudum conuenerant, copias pecuniamque expediunt. 94) Superioris etiam Germaniæ Ciuitates & Dux Würtenbergicus, audito Cæſaris reſponſo, quod per Nauium dedit, omnem fidem opemque polliciti, quantas omnino poſſunt, peditum copias conſcribunt & primi fuerunt in armis. 95) Smalcaldicorum legati Vlmæ congregantur, vt in commune conſulant atque in hoc conuentu decretæ ad Cæſarem litteræ, quibus Cæſarem de præſtito iuramento, atque vt a bello deſiſtat, monent. 96) Legatos etiam ad Heluetorum conuentum mittunt Badenam. 97) Et licet Palatinus Proteſtantes cum Cæſare vellet conciliare, fruſtra tamen hoc fuit. 98) Cæſar potius factis cum Turcis induciis, concitante potiſſimum Cæſaris ſacrifico 99) concluſo etiam XVI. Iulii cum Pontifice fœdere, 100) qui d. 4. Iulii 1546. illis, qui bello contra Proteſtantes ſe addicerent, bullas Indulgentiarum concedebat, 1) conductis vndique copiis, quam poſſet occultiſſime, Smalcaldicos adoriri cogitabat, 2) verum præſto erant Proteſtantes, & propoſito die Iouis poſt Margaretham 15. Iulii publico ſcripto, quo belli cauſſam exponunt, atque ſe ab inculpationibus, quaſi Cæſari fuerint inobedientes, liberant. 3) Inde

93) SLEIDANVS *lib. XII. p. 512.* CHYTRAEVS *lib. XVI, pag. 413.* THVANVS *lib. II.* HEVTERVS *lib. XII. c. VI.* Acta horum Comitiorum deſcribuntur apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. cap. II.*

94) HEVTERVS *lib. XII. c. VII.* qua ratione Io. Fridericus Elector & Philippus, Haſſiæ Laodgrauius inuicem Ichtershuſæ conuenerint, patet ex ipſorum Receſſu IV. Iulii 1546. apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. VI.* LVNIGIVM *p. ſpec. ſect. IV. p. 266.* du MONT *Tom. IV. p. II. pag. 309.* Iuſtitiam huius belli ſingulari diſcurſu expoſuit FRIDERICVS HORTLEDER apud GOLDASTVM *Polit. Imp. p. XXXI. p. 1370.*

95) SLEIDANVS lib. XVII. p. 532. *Exercitus autem erat bipartitus: vnum agmen erat Vlrichi principis, ad viginti quatuor ſigna peditum, & in his ex nobilitate complures: alterum erat a ciuitatibus conductum. Hi cum Vlmæ conueniſſent omnes, Iunii die XXI. Gunspergam petunt, & altera luce producti, diſpartiti conſiſtunt. duces erant Ioannes Hedeccus, Schertelinus, Balthaſar Gultlingus, Sebaſtianus Beſſererus, Matthæus Langemantelus, Ioannes Harderus, Iudocus Roſebergus. Hi ciuitatum copias primum, certis conditionibus, per iusiurandum vt fieri ſolet, aſtringunt, & vt Schertelino pareant, ac dicto ſint audientes mandant, donec principes ipſi, fœderis duces venerint. Poſt ad Wirtembergicos digreſſi, cum idem egiſſent, Hedeccum illis eadem ratione ducem conſtituunt.* HEVTERVS *c. l.* Numerum copiarum Proteſtantium computat HARAEVS *ad a. 1546. pag. 639.* dicens: *moxque Proteſtantes copias pecuniamque expediunt, Ioannes Fridericus Saxo Septemuir peditum quadraginta nouem ſigna, equitum turmas octodecim, Heſſus quadraginta octo vexilla peditum, equitumque turmas duodecim, aliique quisque pro facultatum ratione ita vt eorum copia, habito delectu, ſupra centum peditum ac quindecim equitum millia cenſerentur.*

96) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 513. 518.* THVANVS *lib. II. p. 49.*

97) SLEIDANVS lib. XVII. p. 516. *Proteſtantium ſuperioris Germaniæ legati, quinta die Iulii Badenam Vlma veniunt ad conuentus Heluetiorum, & expoſitis mandatis, in menſem Auguſtum reiiciuntur: poſtulata erant, ne militi externo dent iter per ſuos fines, & vt ſuos militare ipſis permittant, ſi res ita poſtulet.* THVANVS *lib. II. p. 55.*

98) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 516.* THVANVS *lib. II. p. 52.*

99) SLEIDANVS lib. XVII. p. 505. *Nam quia pacem Gallia rex cum Cæſare colebat, & inducias in hunc annum Turca largitus erat, idoneum hoc videbatur eſſe rei gerendæ tempus, Epiſcopi quidam & ſacrificus Cæſaris magnum inter alios huc attuliſſe momentum dicuntur, a pontifice nimirum ſubornati.* THVANVS lib. II. p. 45. *quanquam multis perſuaſum fuit, Cæſarem initio ad arma Turcica propenſum, vnde plus gloriæ minus damni & inuidiæ reportare potuiſſet, dein a Pontifice, cum quo Gelriæ, Nucæ, Lucæ, ac poſtremo Buxeti familiare colloquium habuerat, inductum ſententiam mutaſſe, & arma contra Turcam parata in Germanos vertiſſe, peſſimo, ſed ſolemni & vſitato Pontificibus R. ſicuti Proteſtantes iactabant, conſilio, qui eos inter Chriſtianos, qui ipſorum nimiam potentiam in dubium vocant, capitaliori odio, quam ipſos Chriſtiani nominis hoſteis ſemper proſecuti ſunt. igitur Cæſar ſine Pontificis conſilio, qui magna auxilia pollicebatur, ſine ambitione, aut etiam neceſſitate ob eas, quas diximus cauſſas adductus, exeunte anno Gerardum Veltuicum hominem doctum & linguarum apprime peritum Conſtantinopolim miſit, vt de induciis cum Turca Ferdinandi nomine ageret.*

100) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 514.* Extat Fœdus illud apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. III.* GOLDASTVM *Reichshandlungen pag. 139. Reichshändeln p. VI. pag. 592.* du MONT *Tom. IV, p. II. p. 308.* BELCARIVS *lib. XXIV. p. 773.*

1) Extat iſta apud du MONT *Tom. IV. p. II. pag. 310.*

2) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 524.* Facit huc NICOLAI MAMERANI *Catalogus omnium Generalium, Tribunorum, Ducum, Primorumque totius Exercitus Caroli V. Imp. Aug. & Ferdinandi Regis Roman. ſuper rebelleis & inobedienteis Germ. quosdam Principes ac Ciuitates conſcripti, Coloniæ 1550. 8.* Inſertæ ſunt relationes de ipſo hoc bello, de expeditione Mauritii in Saxoniam, Io. Friderici Electoris obſidione Lipſienſi.

3) SLEIDANVS lib. XVII. p. 519. *cum Saxo & Lantgrauius ad Cæſarem priuatim ita ſcripſiſſent, vti diximus, publicum etiam ſcriptum edunt idibus Iulii, quo demonſtrant, religionis cauſa bellum hoc ſuſcipi, & hoc eſſe conſilii Cæſaris, vt obducta ſpecie quadam rebellionis, & tanquam in paucos aliquot vindicare velit, ſocios fœderis diuellat, alios ab aliis, & tanto facilius paulatim poſt omnes euertat.* Extat hoc ſcriptum apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XI.* ſub titulo: *Der Durchlauchtigſt und Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürſten und Herrn, Herrn Iohann*

Inde ad XVI. Iulii diem Landgrauius ſuas copias in hoſtem educebat. 4) Primus impetus a ſuperioribus Germanis, qui iam expediti erant, factus eſt in hoſtem ex Vindelicis, qui Pontificis copias vt præuerterent, Schertelino Duce, Fieſſam, Auguſtanæ ditionis ad Lechum, oppidum occupant. Inde in Tirolenſem agrum irrumpunt, Schertelinus Erebergam arcem capit, Oenipontem etiam capturus, ni Ferdinandi copiæ, omnem viam, aditusque occupaſſent: Poſt, Hedecco duce, Dillingam capiunt & Donawertham. 5) Interim Io. Fridericus Saxo & Landgrauius cum ſuis copiis procedunt, & per Franconiam profecti, cum Wirciburgenſis epiſcopus ipſis idonee de non impediendo commeatu cauiſſet, ad ſocios contendunt. 6) Erat id temporis Ratisbonæ Cæſar, & præter Hiſpanos ad millia tria, peditum Germanorum millia circiter quinque, & ad ſeptingentos equites, nullæ ad ipſum copiæ tunc conuenerant, reliquos Hiſpanos ex Pannoniis expectans. 7) Nihilominus Saxonem atque Landgrauium d. XX. Iulii publicis litteris proſcribebat. 8) Proſcriptionis etiam litteras ad Mauritium Saxonem mittit, & grauiſſimis verbis mandat, vt ipſi in occupandis illorum prouinciis adſit totis viribus, immo, vt ipſe quam primum occupet omnia, & ſui iuris ruendi cauſa detineat: nam alioquin fore, vt occupantis omnia fiant. 9) Contra hanc banni ſententiam ſcriptum publicabant Smalcaldici, quo ſe ab omnibus imputationibus purgabant. 10)

§. LXXIV. Dum igitur Proteſtantes cum omnibus copiis iam ad Danubium eſſent, 11) Cæſar, qui nondum erat inſtructus, Auguſti menſis initio, relicta Ratisbona cum præſidio, Landshutum petit, Bauariæ ducis oppidum, ad Iſarum flumen, & pro mœnibus caſtra ponit. 12) Saxo, Landgrauius atque ſocii, ex caſtris ad Petues in Palatinatu Superiori Auguſti die vndecima, quo ſint in ipſum animo, iuxta belli morem atque legem denunciant. Hanc epiſtolam per adoleſcentem quendam nobilem atque tubicinem, ad Cæſarem mittunt, in caſtra prope Landishutum: ille autem non modo non accipit, verum etiam iubet, capitis denunciata pœna, vt eam ſuis referant, hoc inſuper addit, ſi quis in poſterum ab illis ad ſe veniat, fore, vt loco muneris atque torquis aurei, laqueum ab ſe ferat: deinde proſcriptionis formulam illis tradit, & grauiſſimis verbis mandat, vt ſuis eam reddant. 13) Poſtea, quo ſit eundum, deliberabatur: erant, qui Landshutum dicerent, vbi Cæſar erat; cum autem periti regionis docerent, intereſſe paludes, ita quidem,

Iohans Fridrichs Hertzogen za Sachſſea, des heiligen Rœmiſchen Reichs Ertzmarſchalb und Churfurſten, und Herra Philipſſen Landgraven zu Heſſen warhafftiger Berichs und Summari ausführung, waramb inen zu unſchulden auffgelegt wird, das ſie Rœmiſcher Key. May. ungehorſame Fürſten ſein ſolten. Adde CHRISTIAN ALRMANNS *Bedencken ob der Krieg, ſo anno 1546. und 47. in Sachſen und Meiſſen geführet wordea, vor einea Krieg wieder die Evangeliſch Lutheriſche Religion zu halten.* Sic etiam apud eundem *Tom. II. lib. I. c. II. & III.* & LVNIG *Staats-Conſilus Tom. I. n. XXXV. ſqq.* reperiuntur variæ conſultationes ſuper eo, an pro defendenda religione arma capere liceat.

4) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 524.*

5) SLEIDANVS *c. l.* HEVTERVS lib. XII. c. VII. *interea apud Belgas Maximilianus Egmondius, Bura Comes, iuſta peditum equitumque conſcripta manu, Cæſaris exſpectabat mandatum. Sed ſumma Haſſi diligentia effecit, vt ſerius vocaretur. Coadunatis enim, vt diximus, ſuis ſociorumque copiis, XV. Kal. Auguſti in Cæſarem ducit. Scartlausin alteram partem miſſus, cum ſuis Wirtenbergiisque copiis Fieſſam aut Fuſſenem Antiſtitis Auguſtani Oppidum, Arcemque Erebergam ditionis Rom. Regis, cum Oppido Cluſa, in anguſto Alpium tranſitu ſita, occupat, impediturus, ne Hiſpanorum Italorumque copiæ ex Italia ad Cæſarem proficiſcerentur.* HEVTERVS *lib. XII. c. VIII.* THVANVS *lib. II. p. 54.* HARAEVS *pag. 639.*

6) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 525.* THVANVS *lib. II. pag. 55.* NICOLAVS etiam MAMERANVS edidit *Catalogum expeditionis rebellium Principum ac Ciuitatum Germaniæ ſub duobus potiſſimum generalibus præfatis contra Carolum V. conſcripta & producta a. 1546.*

7) SLEIDANVS *cit. loc.* HARAEVS *pag. 640.* HEVTERVS *c. l.* Extant apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XIII. & ſqq.* Relationes, ſtatum aulæ & exercitus Cæſarei atque Fœderatorum demonſtrantes, vna cum diuerſis conſultationibus, qua ratione bellum ſit gerendum.

8) SLEIDANVS *lib. XVII. pag. 525.* HEVTERVS *lib. XII. cap. VIII.* THVANVS *lib. II. pag. 56.* BELCARIVS lib. XXIV. pag. 773. de Imperatore: *quanquam viribus longe inferior, tamen decimo tertio Kal. Aug. Saxonem, & Langrauium proſcribit: ea autem proſcriptionis lex eſt, vt proſcriptorum bona omnia, poſſeſſionesque publicentur, ac primo occupanti addicantur. Cauſas proſcriptionis rebellionem obtendit, quod eius edictis parere ſæpius, immo fere ſemper recuſarint: quod externos Reges aduerſus ipſum incitarint (Franciſcum Galliæ atque Henricum Angliæ Reges intelligebat) & quod prorſus impium eſt, Solymanum clam in Hungariam euocarint: quamobrem læſæ Maieſtatis merito condemnatur. Triduo poſt Gerardum Valduaicum, vt inducias cum Solymano paſciſcatur, Ratisbona Conſtantinopolim remittit.* Extant proſcriptionis tabulæ apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. cap. XVI.* du MONT *Tom. IV. p. II. p. 314.* Qua ratione contra hanc proſcriptionem Theologi Wittebergenſes varia ediderint, & præcipue GEORGIVS MAIOR *Ewiger Gœttlicher allmachtiger Maieſtat Declaratioa wieder Kayſer Carln, Kœnig in Spanien,* docet Hiſtoria arcana *ia Auserleſenen Anmerckungen tom. II. obſ. XII. §. XVIII.*

9) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 529.*

10) Extat apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XIX.*

11) Extat deſignatio copiarum Proteſtantium apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XXIV.* THVANVM *lib. II. p. 55.*

12) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 531.*

13) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 531.* HEVTERVS lib. XII. c. IX. *vndecimo Auguſti Proteſtantium Duces, e caſtris Donawerdicis miſſis ad Cæſarem literis, qui ad Landshutum in Bauaria caſtra metatus erat, bellum ei, recitatis aſpere cauſis, indicunt. Cæſar, reiectis literis, ne legere legique volens, ne quis in poſterum a rebellibus cum literis ad ſe veniat, niſi gulam laqueo frangi cupiat, ſeuere iubet, tradens adoleſcenti ac tubicini, qui literas attulerant, proſcriptionis tabulas rebellibus Principibus perferendas.*

Actum

dem, vt anguſtis admodum viis, per vnum & alterum ſubinde milliare ſingulis eundum eſſet equitibus, mutato conſilio, Ratisbonam ire ſtatuunt, vbi Cæſar & præſidium reliquiſſet & tormenta: nam & caſtris ibi deligi locum idoneum, & ſi Cæſar obſeſſis opem ferat, de ſumma rei poſſe cum eo dimicari. 14) Cæſar interea Pontificis copiis, quas Octauius Farneſius ducebat, & quidem peditum erant millia decem, equitum leuis armaturæ, quingenti, 15) firmatus, ad Ingolſtadium caſtra locat. 16) Vbi iam eo loco Smalcaldicorum exercitus omnis conueniſſet, cœptum eſt omnibus tormentis in caſtra Cæſaris fulminari, & vehementiſſime quidem: Cenſebantur eſſe in armis pro Proteſtantibus 80. millia peditum, & equitum decem millia, cum 130. tormentis bellicis, quibus Cæſarem e Germania commode potuiſſent arcere; ſed aliquot dierum mora ferias fecit exercitum ſuum coadunandi. 17) Landgrauius hoſtem adoriri ſuadebat. Variantibus ſententiis, cum alii diſſuaderent, vt rem ſummi diſcriminis: alii non improbarent quidem, modo vt ab Ingolſtadiis, qui tormentis abundabant, nihil periculi ſit metuendum, & equitatus etiam adhibeatur ſtatim initio pugnæ: nihil actum fuit. Quod quidem ita reprehenditur a multis, vt hic error, & ipſorum calamitatis & victoriæ Cæſaris initium atque cauſa fuiſſe putetur. Nam & equitatu longe ſuperabant, & humili tantum foſſa Cæſaris dum erant munita caſtra: cum autem eius diei fulmen & impetum Cæſar ſuſtinuiſſet, nocte ſequenti caſtra ſic communiuit, vt maiori deinde fiducia rem agerer, ac tempeſtatem omnem multo commodiorem ferret. 18) Dimiſſa pugnandi occaſione, per triduum adhuc ibi commorati Smalcaldici, cum Cæſar interea ſeſe vallis atque foſſis muniuiſſet, IV. Septembris die diſcedunt, vt Maximilianum Egmondanum Burenſem tranſitu prohibeant, qui quatuor equitum, peditum decem millia Cæſari adducebat. Hic tamen ab itinere deflectit, & Noriberga Ratisbonam profectus, ad Ingolſtadium Cæſari ſe iungit incolumis. Hac igitur expectatione illi deiecti, Donawerdam tertio poſt die redeunt. 19) Poſtea ad Nordlingam caſtra caſtris opponebantur, Cæſare tamen diſcedente, qui per Farneſium Donawerdam occupabat. 20)

§. LXXV. Dum hæc in Sueuia geruntur, magna fit rerum per Saxoniam immutatio, Mauritius enim, Dux Saxoniæ, licet ipſi Io Fridericus Elector in hanc expeditionem profecturus, terras ſuas commendaſſet, ipſeque promiſiſſet, quod ſi futurum eſſet, vt vel Bohemiæ Rex, vel alius quiſpiam regiones illas vellet inuadere, ſe ob ſucceſſionis ius, quod in illis haberet, atque ob eam, qua ipſi deuinctus eſſet, beneuolentiam, omnia quæ poſſet, libentiſſime facturum, 21) nihilominus, ob dictum fœdus cum Cæſare, vna cum Ferdinando Romanorum Rege, Saxoniam inuadebat, 22) Conſiliariis ſuis a Cæſare corruptis,

Actum in Proteſtantium Concilio fuerat, quo nomine Cæſar in litteris foret compellandus: Saxo Hiſpaniæ Regem appellabat; Haſſus Carolum Gandenſem. Sed tandem conuenium, ſcriberetur, Carolus qui ſe pro Cæſare gerit. THVANVS *lib. II. p. 57.* BELCARIVS *lib. XXIV. p. 774.* HARAEVS *p. 641.* Extant hæ litteræ apud HORTLEDERVM *Tomo II. lib. III. c. XXIV.* LVNIGIVM *p. Gen. Contin. p. 753.* in quibus tamen Carolo Cæſareæ Maieſtatis titulum concedunt. SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 539.* de proſcriptionis formula: *hanc igitur vt acceperunt, e caſtris ad Ingolſtadium, altera die Septembris, honoris & exiſtimationis tuendæ cauſa reſpondent, edito ſcripto valde prolixo.* Hæc reſponſio extat apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XXIX. & c. XXX.*

14) SLEIDANVS *lib. XVII. pag. 533.* THVANVS *lib. II. p. 56.*

15) SLEIDANVS *lib. XVII. p. 534.* qui addit: *diſcedens ex Italia Farneſius, dixiſſe fertur, ſe tantam eſſe daturum ſtragem per Germaniam, vt in Lutheranorum cruore vel natare poſſit ipſius equus.* HEVTERVS *lib. XII. cap. IX.* THVANVS *lib. II. pag. 57.*

16) SLEIDANVS *lib. XVII. pag. 535.* Extant litteræ diffidationis in caſtra Cæſaris miſſæ apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XXVIII.* in quibus ipſum compellant *Carlen, der ſich den funfften Rœmiſchen Keyſer nennet, Kœnig in Hiſpanien.* HEVTERVS *lib. XII. c. IX.*

17) Verba ſunt CARAFAE *p. 20.*

18) Verba ſunt SLEIDANI *lib. XVIII. ineunte.* THVANVS *lib. II. p. 59.* Quid vero ad Ingolſtadium fuerit geſtum, exponitur relatione ſingulari apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XXXI.* HEVTERVS *c. l.* Prædixerat hæc iamdum Carolus V. dum fœderatorum exercitum copioſum animaduerteret, de eodem iudicans. *Cito eſt defore conſilium, & pecuniam, & concordiam.* CHYTRAEVS *in Caroli V. oratione funebri p. 190.* PAVLVS IOVIVS præprimis in Epiſtola ad Io. Fridericum Electorem & Philippum Haſſiæ Landgrauium in *Actis Litterariis Tom. II. faſc. I. pag. 89.* ſic ſcribit. *Sed plerique veteres milites & clari bello Duces, qui interfuerunt, plurimum admirantur, quod aliquot occaſiones parandæ victoriæ non inani quodam errore prætermiſiſſe videamini, ſed vt Cæſari æque fortiſſimo cunctatori, ac pugnatori pugnaciſſimo incruenta, & ideo nobiliſſima victoria pararetur, de eo quidem hoſte qui diſciplina militum, caſtra metandi ſcientia, ducendi agminis ordine, ſummaque inſtruendæ aciei peritia, de tormentorum apparatu confeſſione omnium erat formandus.* Inter Quæſtiones etiam proponit: *Cur Cæſarem ad Ingolſtadium properantem & plano apertoque in loco ſine munitione pernoctare coactum vel interdiu in itinere, vel nocte nequaquam munitis caſtris non inuaſiſtis; cum Equitatu peditatuque locorumque noticia & Incolarum dubio ſtudio firmiores præclari omnino facinoris edendi facultatem habuiſſe iudicaremini.*

19) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 545.* HEVTERVS *lib. XII. c. IX.* BELCARIVS *lib. XXIV. p. 775.* HARAEVS *pag. 642.* CAMERARIVS *tamen de B. Smalcaldico p. 481.* Burenſem ſeptem millia equitum triginta millia peditum adduxiſſe ſcribit.

20) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 547.* HEVTERVS *c. l.* THVANVS *lib. II. pag. 64.* BELCARIVS *lib. XXIV. p. 778.*

21) Hæc late narrat GEORGIVS ARNOLDVS p. 1129. ita concludens: *hæc idcirco commemoraui longius, quod ex eo colloquio occaſio promanauerit, vt multi Mauritium poſtea tanquam verſipellem & minus promiſſa ſeruantem infamare auſi fuerint.*

22) SLEIDANVS *lib. XVIII. pag. 547.* HEVTERVS *lib. XII. c. IX.* Conſultationes Miniſtrorum

ptis, ipſum ætate adhuc immaturum inſtigantibus. 23) Licet autem Elector ad finium cuſtodiam aliquot cohortes reliquiſſet, Wittebergam etiam atque Gotham præſidio muniuiſſet, iſtæ tamen Vngarorum, qui tuno primum in Germania viſi, impetum ferre non valentes, omnes fere miſete occubuerunt. 24) Cæſat interim Donawertha progreſſus, Dillingam & Hochſtætum, paulloque poſt, Laugingam, & Gundelfingam ad Btentam flumen, deditione capit. Danubii itaque poſſeſſionem adeptus, permagnas habebat rei gerendæ commoditates, & Laugingæ relicto præſidio, cum Brentam traieciſſet, prope Sonnhæmum vicum caſtra ſtatuit, Vlmam petiturus. 25) Smalcaldici vero ad Gingam veniunt, & parum abſuit, quin ipſum Cæſarem caperent. 26) Per eosdem dies, Octobri menſe, legati Smalcaldicorum ſub exitu Octobris Vlmæ conueniunt, vt in commune conſulerent. 27) Cum autem ſententiis non conuenirent, menſe Nouembri Gingam ad caſtra profecti fuerunt, vt facilior eſſet deliberatio. Ibi proponitur, quia ſocii religionis nulla dent auxilia, & ex conſœderatis Luneburgenſes & Pomerani & alii quidam, nihil omnino, teliqui vero per Saxoniam Ordines atque Ciuitates non ita multum conferant, & ex Galliis nihil adſeratur, & dilabente quotidie milite, propter anni tempus & alia incommoda, deminuatur exetcitus, e tribus vnum eſſe deligendum, vt aut prœlio contendant, aut diſcedant, præſidiis in hyberna diſpoſitis, aut pacem induciasque faciant. Re deliberata, pacis mentionem poſſe fieri placuit, & adhibetur Adamus Trottus, qui per cauſam Electoris Brandenburgenſis aditum habebat ad eius fratrem Ioannem Marchionem. Cum autem Cæſar, qui rationes illorum omnes & incommoda per indicium ex propinquo cognouit, & nuper e Saxonia lætum acceperat nuncium, duras admodum conditiones ptoponeret, decernitur, vt reliquis omnibus abductis copiis in Saxoniam, equites mille, & ad octo millia peditum relinquantur in hybernis, ad eamque rem ſumptum faciant dux Würtembergicus & Germaniæ ſuperiotis Ciuitates. 28) Cæſar vero cum Bopfingam, Nordlingam, Oettingenſem agrum & Dinckelspulam deditione cepiſſet, Roteburgum, quod eſt ad Duberam flumen oppidum Imperii, magna celeritate contendit, 29) Smalcaldici, poſtquam in valle Brentiana periculum vix euaſiſſet, diſcedunt, 30) illorum expeditione ob diſſidia fructu deſtituta. 31) Poſt hæc Vlricus Würtenbergicus, Fridericus Palatinus, Vlmenſes atque Francofurtenſes, Auguſtani, Argentoratenſes cum Cæſare iterum conciliantur. 32)

§. LXXVI. Bohemi interea, inuiti licet, & Huſſari, Sebaſtiano Weydmullio duce ad XX. Octobris diem 1546. in Vogtlandiam itrumpunt, 33) cædibus, direptionibus, incen-

rum verbi diuini de hoc bello extant apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XXXIII.* reliqua Acta *c. XXXIV. & ſqq.*

23) ARNOLDVS p. 1183. *In hanc ſententiam cum liberius nonnulli magnæ autoritatis viri locuti eſſent, graue aduerſus ipſos odium concepit Mauritius, ex quorum numero virum quendam nobilem & prudentem fide accepta diu in arce illius propria obſtrictum detinuit, quod eius in ſe voluntatem ſuſpectam haberet. Mauritius enim, quod & ætate immaturior eſſet, & magnitudine promiſſi alliceretur, multis præſertim ad hanc rem incitantibus (de quibus haud obſcura fuit ſuſpicio, eos pecunia a Cæſare accepta, Mauritio hoc perſuaſiſſe) nihil aliud, quam quod animo propoſuerat, perficere cupiebat.*

24) ARNOLD p. 1181. *Interea etiam Bohemi grauis armaturæ equites ſubſequuntur, & prælium committunt. Horum impetum cum ſuſtinere illorum equites non poſſent, fugam arripiunt. Dum vero Vngari vna cum reliquis pedeſtres Electoris copias inuadunt: qua cum ordinibus perturbatis, & ob loci iniquitatem & ſuorum fugam pellere hoſtes exultantes non poſſint, ſalutem ſibi fuga quoque quærere cupiunt, ſed fruſtra. Nam quod Vngari ob equorum celeritatem ad hoſtem inſequendum plurimum valerent, omnes ferme miſerabiliter occubuerunt.*

25) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 549.*

26) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 550.* HEVTERVS *lib. XII. c. X.* THVANVS *lib. II. p. 65.* Extat Relatio de iis, quæ ad Giengam fuerint geſta apud HORTLEDERVM *T. II. lib. III. c. XXXVII.*

27) CHYTRAEVS *lib. XVIII. p. 553.*

28) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 556.* Hoc etiam patet ea Relatione apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XLVIII. & c. XLIX.* exhibetur Receſſus Gingenſis. du MONT *Tom. IV. p. II. p. 316.*

29) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 557.*

30) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 557.*

31) SLEIDANVS c. l. *ſic ergo parum feliciter fuit adminiſtratum bellum: cuius quidem mali præcipua fuiſſe cauſa putatur, quod non ex vnius arbitrio res ageretur. Cum enim æquali eſſent poteſtate præditi Saxo & Langrauius, non ſemel accidit, vt in diſceptando peropportuna dilaberentur occaſiones: quod etiam de diſtribuendo præſidio decretum fuerat, non ſucceſſit, cum nonnulli contribuere quid amplius recuſarent.*

32) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 559. 562.* HEVTERVS *lib. XII. c. X. XI.* HORTLEDER *Tom. II. lib. III. c. LIII. LVI.* THVANVS *lib. IV. pag. 102.* LVD. ab AVILA *lib. II. p. 97.* HARAEVS *pag. 643.* Qua ratione Würtenbergicus ſe ſubiecerit, exponitur ap. MEYERVM *Londorpio Contin. Tom. I. p. 12.*

33) SLEIDANVS lib. XVIII. p. 552. *de Bohemis ante diximus: hi militabant quidem Ferdinando regi, ſed admodum inuiti, propter antiquum fœdus, quo domui Saxonicæ coniuncti ſunt: deinde, quod non neceſſarium bellum eſſe dicerent, & quod electori plerique putarent iniuriam fieri, Ferdinandus autem pernicit, & a Pannoniis atque Sileſia milites euocauit, vt illos vel nolentes cogeret, equites Pannonii vulgo dicuntur Huſſari, genus hominum valde rapax & immite. Conductis ergo copiis, quum iam finibus egrederetur, Sebaſtianus Weittemullus, ductor exercitus, ad XX. Octobris diem, miſſis literis, bellum Saxoniæ duce populo denunciat, quod ſuperioribus annis ipſorum princeps collegium Dobrilugum occuparit, quod Cæſari nuper atque ſociis fidem renunciarit, violato fœdere, quod cum domo Saxonica Bohemis intercedat: & quanquam nihil opus fuerit vlla denunciatione, propterea quod ille ſit a Cæſare proſcriptus, tamen ne quid prætermiſſum eſſe videatur, voluiſſe hoc pro ſui muneris ratione ſignificare.* Extant litteræ diffidationis Weidmullii apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XXXIX.*

incendiis atque libidinibus graſſantur: ſed non diu commorati Bohemi, ad XI. Nouembris diem diſcedunt a ſignis, & dilapſi domum recurrunt. Vngari vero, & quos mercede Ferdinandus conduxerat, Mauricio ſeſe coniungunt, qui Zuiccauiam, deinde Schnebergam & Altenburgum, & pleraque omnia electoris oppida deditione capit, inque ſuam fidem illos adigit, præter Gotham, Iſenacum, Wittembergam. Eius rei nuncius in caſtra Cæſaris perlatus, magnam excitauit lætitiam. 34) Mauritii factum plerique omnes admodum reprehendebant, qui tamen ideo publico ſcripto ſe purgat. 35) Elector celeritate opus eſſe iudicans diuiſis copiis a Danubio proficiſcitur. Congregato vero apud Fuldam exercitu, Thuringiam ingreditur, Lipſiam properans, quam vix præſidio muniuerat atque ſuburbia incenderat Mauritius. 36) Miſſis igitur ad Ordines Prouinciales Mauricianos litteris. 37) Ianuarii die XIII. 1547. fit oppugnationis initium, ſed oppidanis fortiſſime ſeſe defendentibus, infecta re diſceditur, ſub eius menſis exitum. Crebris autem tormentorum ictibus, ac veluti grandine quadam, oppidum vehementer dilaceratum fuit & plane deformatum. 38) Illinc Saxo profectus, non ſolum amiſſa deinde recuperat per Thuringiam & Miſniam, ſed Mauricium quoque ſuis oppidis exuit, incolumi tantum Lipſia & Dreſda. Magdeburgicum etiam & Halberſtatenſem Epiſcopatum ad ſe traducit, facta cum Archiepiſcopo Ioanne Alberto transactione. 39) Pridie, quam Lipſiam oppugnaret, Ferdinandus rex Bohemis mandat, vt ſumptis armis auxilio proficiſcantur Mauritio: parebant quidem illi, ſed iniuſſi poſtea domum redierunt. 40) Vbi ſtatum Saxoniæ Cæſar cognouit, & crebris Mauritii litteris ſollicitaretur, equitum peditumque copias ei mittit auxilio, Alberto Brandenburgico ductore, qui tamen d. 2. Mart. 1549. ad Rochliciam ab Erneſto Luneburgi duce capitur. 41) Elector etiam Mauritio ſuperior ipſi Annæbergam, Mariæbergam, Freibergam adimit, licet Chemnitium tunc deditionem recuſaret. Induciæ quidem inter Electorem atque Mauritium ad menſem fiebant, vt diſcordiæ inter ipſos natæ componerentur. Hæc res Electori, quo minus progrederetur, moram intulit. Factæ tamen omnino erant ex vſu ipſius Mauritii, qui eo ſpectabat, vt mora eiusmodi interpoſita, Imperator, qui iam in itinere erat, ſpatium progrediendi haberet. Colloquium habebatur Mitweidii, in quo, cum Electoris Legati tanquam ſuperioris iniqua poſtularent, Mauritii vero contra omnia recuſarent, quippe qui Principis in ea re mandata haberent; accidit, vt infecta re colloquium diſſolueretur. Stantibus tamen induciis,

Bohe-

34) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 554.* HEVTERVS *lib. XII. c. IX.* HORTLEDER *Tom. II. lib. III. c. XLII. XLIII. XLIV.* THVANVS *lib. II. pag. 69.* ARNOLDVS *Vita Mauritii p. 1186.* de hac inuaſione vberius.

35) SLEIDANVS *c. l.* Extant de hoc diuerſa ſcripta apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. XL. XLI.* MEYERVM *Londorp. Contin. Tom. I. ſub initium.* Adde ARNOLDVM *p. 1183. 1228.*

36) ARNOLD *p. 1191.*

37) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 560.* HORTLEDER *Tom. II. lib. III. c. LV.*

38) Verba ſunt SLEIDANI *lib. XVIII. p. 564.* De hac obſidione diuerſæ cantilenæ apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. cap. LVI. ad LX.* THVANVS *lib. IV. pag. 103.* CHYTRAEVS *lib. XVI. pag. 415.* BELCARIVS *lib. XXIV. p. 781.* ARNOLD p. 1198. *Cum per dies quindecim obſidio duraſſet, neque ullo vnquam tempore, niſi nocturno, globorum tempeſtas intermitteretur, ex tribus oppidi partibus ita deſtractus erat murus, vt ſi vellent, oppugnationem facilem haberent, ſed duo, quo minus id facerent, impediebant. Primum erat, quod obſidio intempeſtiuo tempore ſuſcepta, frigore atque aëris intemperie milites, antea labore feſſos, variis morborum generibus afflixerat, vt vix tertia pars exercitus commode ſe haberet. Deinde præſidium quoque in oppido firmum & validum eſſe ſciebant. Quod ſi primo oppugnatio infeliciter ipſis ceſſiſſet, quemadmodum omnino credibile erat, nihil magnopere tanta firmitate, qui oppidum tenebant, opus habuiſſent, & in campo hoſtes non auſi fuiſſent diutius conſiſtere. His difficultatibus & rerum & temporis Io. Fridericus commotus, ne maiorem exercitus iacturam faceret, præſertim cum Mauritius a tergo eſſet, & quotidie copiis nouis augeſceret, obſidionem ſoluit, & cum omni exercitu Altenburgum proficiſcitur. Erat profecto valde ipſi ignominioſum, obſidionem relinquere, cum tanta vi vrbem oppugnaſſet, quanta hominum memoria tam breui tempore nulla vnquam fuiſſet oppugnata. Nam poſt diſceſſum eius plus quam duodecim millia globorum tormentariorum in orbe inuenta fuerunt: qua ex re facile eſt intelligere, quam acerba & vehemens fuerit illa obſidio. Certe multo feciſſet & melius, & prudentius, ſi obſidione illa relicta, Mauritium fuiſſet inſecutus. Quod enim meliores ſuas copias Lipſiæ reliquerat, auſus non fuiſſet ullo in loco conſiſtere.* De eadem hac obſidione FRIFERVS *Rerum Lipſienſium lib. IV. §. XXIII. ſqq.* Quæ de hac obſidione Georgii Anhaltini fuerit ſententia, docet IOACHIMVS CAMERARIVS *lib. II. p. 127.* Sunt, qui Io. Friderici Duces militares perfidiæ inculpent, prout etiam paret ex Hiſtoria arcana *in Auserleſ. Anmerck. Tom. II. Obſ. XII. §. 23.* qui, inuadente Mauritio terras Electorales, familias ſuas & pretioſa Lipſiam transuehi curauerint; hinc vrbi pepercisse dicuntur, tormenta eo direxiſſe, vt ignitii globuli vltra vrbem porrigerentur. Quare etiam commune erat prouerbium *Leipzig liegt auſſen, and Leipzig liegt drinnen, darumb kan Leipzig nicht Leipzig gewinnen,* VOGELIVS tamen *Ann. Lipſienſibus p. 174.* contradicit, eo quod vrbs nihilominus nimium fuerit lacerata.

39) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 564.*

40) SLEIDANVS *lib. XVIII. p. 565.* Extat de eo Relatio apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. LXIV. p. 569.*

41) SLEIDANVS *c. l.* HEVTERVS *lib. XII. c. XI.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 415.* THVANVS *lib. IV.* HARAEVS *p. 645.* HORTLEDER *Tom. II. lib. III. c. LXV. LXVI.* Singulare eſt, quod de hac Alberti captiuitate tradit LVD. ab AVILA de bell. German. lib. II. p. 99. dicens: *Rochlizia, quam ab Alberto occupatam diximus, ſub illuſtris cuiusdam fœminæ imperio erat. Ea Landgrauii ſoror, marito amiſſo, manſerat in cœlibatu. Huius illecebris & conuiuiorum frequentia ineſcatus Albertus, inter vinum & epulas (vt Germanis ſolenne eſt) choreis etiam aliisque id generis deliciis animum oblectabat. Quibus artibus illa fidem & amicitiam ſimulans, altiore ſecuritate hominis mentem ſopierat, quam vt*

virum

Bohemorum rebellio in tantum exereuerat, vt nouo Rege facto, qui Caſpar Pflugk nominabatur, Ferdinandus prorſus ſpernretur, & ad Electorem legatos cum literis & amplis promiſſionibus mitterent, qui nuntiarent, fore Bohemos paratos ad auxilium contra quoscunque ferendum. Suum Regum Ferdinandum inuitis omnibus bello ipſum infeſtaſſe, ſe iam eiecto illo, cupere perpetuam cum Electore colere amiciriam, modo ipſorum fines Thumbshirnius ingrederetur. Thumshirnius etiam Annæberga profectus, valles Ioachimicas occupat, immo paucæ admodum ciuitates Ferdinando manebant fideles. Elector interea Miſenam, Haynam, Chemnitium, immo omnes Mauritio vrbes terrasque occupabat, præter Lipſiam, Cygneam, Dresdam ei Pirnam, quæ oppida partim quod munita eſſent, partim quod firma præſidia haberent, ac longam obſidionem requirerenr, deditionem detrectabant. 42)

§. LXXVII. Dum hæc ab Electore in Miſnia geruntur, Carolus Imp. Egram peruenit, die valde pluuioſo, cui obuiam proceſſerunt Ferdinandus Rex & Mauritius. Adducebat ſecum ad triginta millia peditum, equitum ad quinque millia, inter quos mille & quingenti equites erant Neapolitani, ſplendide inſtructi & ad pugnam expediti. Exercitus autem collectus erat ex Germanis, Italis & Hiſpanis, quod vni nationi non ſatis crederet. Cum his copiis Imperator aduerſus Electorem magnis itineribus contendit, adiuncto ſibi Ferdinando fratre & Mauritio. Vngaros autem equites & Hiſpanos præmittebat, vt vias omnes obſiderent, & quoscunque deprehenderent, apud ſe retinerent, eius vt aduentus quam occultiſſimus eſſet. Quæ quidem opinio atque ratio eum non ſefellit. Nam in Miſniam iam peruenerat, & non longe ab Electore aberat, cum illi interea adhuc non crederenr, illum adeſſe hoſtem, neque quicquam ſibi periculi imminere, ita erant animo otioſo, atque oſcitanti. Cum iam vnius diei itinere Imperator ab Electore abeſſet, dirimenre ambos Albi flumine, miſſis hinc inde exploratoribus, certior fit, Electorem cum ſuis copiis, quæ erant duodecim cohortium peditum, equitum vero duorum millium, ad Mühlbergam, quod eſt ad ripam fluminis oppidum, reſediſſe. Summo igitur mane caſtra mouet, & propius ad hoſtem accedit. Erat is dies Dominicus, quem Miſericordiss Domini vulgo appellare ſolemus, quæ res ſecerat, vt Elector, priusquam concionem audiuiſſet, diſcedere nollet. Quod enim complures eius equites Vngaros & Hiſpanos ad alteram ripam obequitantes, vidiſſenr, ſuſpicabantur, hoſtem eſſe in propinquo. Itaque monebanr eum, ne ibi diutius expectans incommodum aliquod acciperer, ſed Wittebergam, quæ non longe aberat, cum omnibus copiis contenderet. Quibus Elector reſpondit: nihil eſſe periculi, non adeſſe Cæſarem, ſed Mauritianas tantum copias, quas non magnopere timerer. Mauritius etiam, priusquam Cæſar ad ripam adeſſet, legatos ad Electorem miſerat, indicans, Cæſarem iam aduentare, monere ſe, vt legatis ad Cæſarem miſſis pacem deprecaretur, eaque in re perficienda ſuo & conſilio & auxilio vteretur. Cupere ſe omnino pacem porius quam bellum, quod bello inteſtino multum & periculi & laboris ſemper inſit. His Elector reſpondit: vt pacem a Cæſare flagiraret, ſibi non eſſe libitum. Habere ſe rres maximas contra hoſtem opportunitates, fluuium profundum, ſyluam magnam & ciuitarem Wittenbergenſem propinquam: his ſe vti velle. Quæ vero per legatos ſibi enunciaſſet, eiusmodi eſſe, vt ad conſolationem ægrotorum adhibenda viderentur. 43) Erant ad alteram ripam diſpoſitæ ſtationes a Saxone cum tormentis, vt Cæſarem impedirenr, quo minus aut effecto ponte, vel vado reperto flumen transmitterer, tum etiam, vt cum pontem, quem e ſcaphis atque lintribus ipſi confectum habebanr, defenderenr. Cum autem adeſſe Cæſarem omni cum exercitu viderent, & Hiſpanorum agmen vnum, circiter mille, magno impetu proruerent in flumen, ſic vt brachiis tantum extarent, & confertim eiacularentur, illi flammam in ſcaphas coniiciunt, quæ partim exuſtæ fuerunt, & a ripis paulatim diſcedunr. Ibi pedites aliquot Hiſpani, nudi & gladios rransuerſos ore deferentes, in flumen ſeſe coniiciunr, & quum natando perueniſſent in vlteriorem ripam, nauigia illa, quæ ſecundo flumine deuecta, Saxones a reliqua parte pontis auulſerant, ſiſtunt, & licet multis peterentur telis, abducunt. Ex iis nauigiis, & illis, quæ Cæſar plauſtris adduxerar, effecto ponte, fluuius deinde fuit conſtratus, vt pedites & impedimenta tranſirenr. In hoc rerum ſtatu, Saxo, qui tunc ſacram concionem audiebat, præmiſſis impedimentis, ipſe poſtea ſubſequirur, & Wittebergam iter habet. Cæſar autem, qui in celeritate momentum omne poſitum eſſe videret, vado a iuuene molitore Strauchio, ob raptos a milite Saxone equos biiugos vindicta æſtuante, ipſi monſtrato, 44) primum Huſſaros & leuiorem omnem

virum Principem & belli Ducem deceret. De eodem ex AVILA teſtatur SLEIDANVS *lib. XXI. ineunte.* Sequitur THVANVS *lib. IV. p. 104.* Verum, ipſe Albertus Auilam iniuriarum poſtulat apud SLEIDANVM *lib. XXIV. p. 756.* Excuſat eundem etiam ſingulari diſſertatione IO. GEORGIVS LAYRIZ *de Alberto Iuniore, Marchione Brandenburgico, Baruthi 1674. 4.* Adde *Wahrhafftige Zeitung von Marggraff Albrechts Gefangenſchafft 1547.* ARNOLDVS p. 1201. *Rochlitienſi ditioni præerat mulier quædam vidua, quæ Iohanni Principi, Georgii Principis filio (cuius ſupra mentionem fecimus) nupta aliquando fuerat. Erat hæc Philippi Landgrauii Haſſiæ ſoror, & poſt mortem mariti parum caſte, vt talem fœminam decebat, viduitatem ſuam cuſtodierat. Itaque apud omnes ſuſpectæ omnino vitæ habebatur. Fauebat enim partibus Iohannis Friderici, quamuis proprietas ditionis, quam iure Feudi dotalitii ipſa tenebat, ad Mauritium pertinebat.*

42) ARNOLD *p. 1207. ſqq.*

43) Verba ſunt ARNOLDI *p. 1210.*

44) THVANVS *lib. IV. p. 112.* NAT. COMES *Hiſt.*

omnem equitatum tranſire flumen iubet. Poſt ipſe quoque cum grauiori armatura tranſit incolumis, neque cunctandum ratus, donec impedimenta ſimul & peditatus adeſſent, porgreditur, & tribus trans Albim milliaribus, ad ſyluam Lochanam, Saxonem offendit, ibi ſuos ad virtutem cohortatus, initium prœlii facit. Exercitus omnis equeſtris erat bipartitus: In prima acie erant Albanus, Lanoius, Antonius Toletanus, Baptiſta Spinella. Mauricius: alterum agmen Cæſar & Ferdinandus cum duobus filiis & Sabaudiæ ducis filio ducebant. Poterat Saxo vim tantam ſuſtinere & forte profligare etiam, ſi quidem exercitum omnem habuiſſet coniunctum: nam & Wittembergæ & paſſim erant in præſidio relictæ magnæ manus, & Guilielmus Thumshirnius cum ſuis copiis in Bohemia aberat, nec in tanta celeritate Cæſaris conduci potuerant omnes. 45) Itaque numero victus & multitudine, cum ad noctem vsque pugnatum eſſet, in ſylua *der Schweinhart* dicta, ipſe per ſiniſtram maxillam accepto vulnere aduerſo, cum fortiter ſeſe defenderet, Thiloni Trottio, Miſnenſi equiti captiuum ſe dedit, 46) & ad Albanum abductus, Cæſari deinde ſiſtitur. In cuius aſpectum vbi venit, *equidem me tibi captiuum*, inquit, *ſtatuo, clementiſſime Cæſar, & vt cuſtodiam mihi ponas principe dignam, oro.* Tum ille: *nunc ergo ſum tibi Cæſar*, ait: *accipiam te pro merito.* Ferdinandus paulo acrius illum adortus eſt verbis, & quod ipſum atque liberos omnibus fortunis euertere tentaſſet, incuſat. Captus cum eo fuit Erneſtus Brun-

Hiſt. lib. II. HEINRICH MERCKEL *Hiſtor. Bericht von der Belagerung Magdeburg n. 86.* apud HORTLEDERVM *p. II. lib. IV. cap. XIX.* AVILA *lib. II. p. 111.* FALETVS *de initiis & progreſſu bel. Germ. lib. V. p. 712.* apud HORTLEDERVM. THVANVS *lib. IV.* Singularia ſunt, quæ CAROLVS CARAFA Germ. ſacra reſtaurata p. 22. proponit, dicens: *quæ omnia miraculo ſane adſcripta fuere; nam & vadum die ſequenti eodem loco non amplius repertum eſt, nec ſibi quisquam perſuadere poterat, quomodo Saxones, tantis bellis exerciti, paucos equites madidos, vix integras bombardas geſtantes, & quidem in proprio ſolo, ſine commeatu, ac pabulo, viarum prorſus ignaros hac illac divagantes, non arcuiſſent.*

45) Hæc & alia inter fœderatorum errores reputat THVANVS lib. IV. p. 127. ſcribens: *nec diſſimulari poſſunt maximi errores a fœderatis admiſſi: qui cum primi in armis eſſent, ſi ſtatim Cæſarem totis viribus adorti fuiſſent, eum procul dubio imparatum, & adhuc inermem facile oppreſſiſſent, nec minus peccatum eſt ab iisdem, cum Ratiſpona, quam facile capere poterant, & qua capta Cæſarem Danubii poſſeſſione omnino deiiciebant, omiſſa, Rainum & alia non tanti momenti oppida occupauerunt. Inter errores & illud numeratum a Cæſarianis, quod Neoburgum ſitu & pontis annonaque commoditate præcipuum oppidum, quo conſeruato, omnia inter Licum, qui Auguſtam Vindelicorum alluit, ad vsque Monacum obtinebant, adeo debili præſidio firmauerint, III. tantum relictis in eo vexillis, vt recedente ſociorum exercitu oppidani ſtatim eiecto præſidio aduenienti Cæſari portas aperuerint. iam cum Cæſar de mutandis caſtris & hoſte inſequendo conſilium cepit, ſi diuiſo hoſtium exercitu, neque enim aliter fieri poterat, fœderati in equitatum feciſſent impetum; haud dubiam victoriam, vti Cæſariani fatentur, de hoſte reportaſſent. Poſt diſſolutum autem exercitum maximus is Saxonis error fuit, quod capto Rocliſia Alberto non recta in Mauritium duxerit, quem poſt tantam cladem aut facile debellatum iri ſi reſtitiſſet, aut tota Miſnia ceſſurum apparebat, quem errorem altero longe maiore cumulauit Saxo, cum Tumſernium in Boëmiam, Mansfeldium in inferiorem Saxoniam, attributa ſingulis exercitus parte, miſit: quo factum eſt, vt a Cæſare, ſine pugna Albim tranſmittente nullo negotio oppreſſus ſit.*

46) Multa adhuc eſt controuerſia, a quonam captus fuerit Elector, Hiſpanis, Vngaris atque Italis hanc gloriam ſibi vindicantibus, prout AVILA *lib. II. p. 122.* FALETVS *lib. V. n. 271.* HORTENSIVS *lib. VII.* docent. BELCARIVS lib. XXIV. p. 785. ait: *dum cataphracti Hiſpani, quatuor leuli, atque Hiſpani leuis armaturæ, vnus item Huſſarus captum detractis chirothecis ad Albanum deduxerunt.* NIC. ISTHVANFIVS *Hiſt. Hung. lib. XVI. p. 279.* de hac captiuitate ita loquitur: *fuga ſeſe mandauit, initio a peditibus facto, quem quum Cæſariani Hiſpani pariter & Vngari atque Itali intento curſu promiſcue ſequerentur, Ioſephus Lucanus Quinqueeccleſiis oriundus, Franciſci Niarii miles, Saxonem armis & criſtis conſpicuum aſſequitur, & acriter reſiſtentem, neſcius quisnam eſſet, in facie vulnerat, & capit. Sed ſuperuentu Hiſpanorum, qui haud procul aberant, abripitur; Albano primum Cæſaris in exercitu legato, ac deinde Cæſari ipſi ſiſtendus. Ioſephus pugionem eius argento auroque obductum, ac prægrandi in vagina extrema parte nodo inſignem ſibi retinet, vt eo detracti nobilis ſpolii ſigno, virtutis ſuæ teſtificanda vteretur. Non ſum neſcius tunc capti Saxonis aduerſa fortuna caſum aliter ab aliis tradi: ſed ego a noſtris, qui bello interfuere, in hunc, quem dixi, modum, narrari ſatis memini. Addebant Ioſephum clari huius facinoris ergo; in equitum auratorum, quos vocant, numerum a Cæſare, ritu ſolenni adſcitum, & torque donatum, quem ſimul cum pugione ad heredes in perennem facti memoriam tranſmiſiſſet.* NAT. COMES *lib. II. exeunte*, Hippolyto Portio tribuit. De Hiſpanorum vana oſtentatione THVANVS lib. III. p. 92. *producta etiam inuſitatæ amplitudinis ocrea, quam Saxoni poſt pugnam detractam dicebant, ridiculo Hiſpanicæ oſtentationis exemplo, quod minime commemorandum duxiſſem, niſi Carolus Lotaringus, qui res illius anni in commentarios redegit, id ipſe perſcripſiſſet.* Verum, in diuerſis Relationibus apud HORTLEDERVM *p. II. lib. III. c. LXIX.* dicitur, quod, dum Hiſpani, Itali, Vngari inter ſe diſputarent, quorum eſſet captiuus, ipſum Electorem ſe Thiloni de Trotte Equiti Miſnenſi, ex Mauritii exercitu dediſſe, &, ne exteri de eo gloriari poſſent, binos exemtos digito annulos in teſtimonium ipſi tradiſſe. Potiſſimum ARNOLDVS Vita Mauritii p. 1212. *Qui vero ob corporis molem curru vehebatur, periculum euadere non potuerat, ſed circumuentus ab Vngaris, qui ob equorum celeritatem fugientes, inſequebantur, vt ſe dederet, vrgetur. Ille, quod eos acerbe odiſſet, facere id recuſat, & ſe quantum poteſt, defendit. Tum vnus ex Vngaris in ſiniſtram eius maxillam vulnus repugnanti inflixit. Interea quidam Nobilis, ex familiaribus Mauritii Ducis, Tilo de Trotban, ſuperueniens, & remotis Vngaris Electorem, vt ſeſe dederet, interpellat. Rem enim in eum locum deductam eſſe, vt euadere nullo modo poſſet. Hac Germani hominis voce cognita, Elector, cum ab ipſo, quis eſſet, quæſiuiſſet, detractis annulis, quos in digito habebat: Tuus, inquit, captiuus ero, atque hos annulos meos tibi, vt eius rei teſtes ſint, trado. Nobilis Electorem, augeſcente circa ipſum ſubinde hoſtium multitudine, ad Mauritium deducere non poterat, ſed in Albanum incidit, qui accepto Electore, ad Cæſarem & Ferdinandum, qui tum vna erant, eundem deducit.* Ferdinandus I. vero referente THRASYBVLO LEPTA *lib. I. p. 86.* hoc Elector

Brunſuicenſis, Philippi filius: natu vero maximus filius electoris, accepto vulnere Wittembergam peruenit. Captiuorum ingens erat numerus: qui ex fuga ſuperſtites fuerant, circiter CCCC. Wittembergam contendunt. 47) Multa fuerunt omina, quæ fatalem hanc cladem antecederent, vel eandem concomitarentur. 48) Immo, Electoris conſilia ab ipſius Miniſtris Cæſari prodita, ipſum etiam proditione fuiſſe captum, plerique tradunt. 49) Cæſa-

Electori præbuit teſtimonium: *Si omnes, quot ſecum ille tunc habuit, tam fortiter, atque ipſe dimicare, & ſuſtinere animo præſente hoſtilem impreſſionem & vim repellere voluiſſent, vix futurum fuiſſe, vt eo ille die ſuperaretur atque caperetur.* Idem dicit CAVSIVS *Ann. Suev. Dec. III. lib. XI. cit. loc.* THVANVS *lib. IV. p. 115.*

47) Hæc verbis SLEIDANI ſcribo *lib. XIX. p. 576.* HEVTERVS *lib. XII. cap. XIII.* THVANVS *lib. IV. p. 115.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 421.* BELCARIVS *lib. XXIV. pag. 785.* HARAEVS *pag. 646.* SPANGENBERG *Chron. Mansfeld c. CCCLXXXI.* Speciatim hoc bellum Smalcaldicum deſcripſerunt IOACHIMVS CAMERARIVS, græco ſermone, cum verſione latina & ſupplementis SIMONIS STENII, LAMBERTVS HORTENSIVS, LVDOVICVS AVILA, & HIERONYMVS FALETVS, qui in latinum ſermonem fuit translatus, atque in vernaculum, prout extat apud HORTLEDERVM *p. II. lib. III. c. LXXXI.* Apud eundem *c. LXIX.* extant diuerſæ relationes de hoc ad Muhlbergam prœlio. In SCHARDII *Tom. II. p. 506.* extat deſcriptio pugnæ Muhlbergenſis. Nummos in Electoris captiuitatem cuſos explicat IVNCKERVS *vita Lutheri p. 235.*

48) SLEIDANVS lib. XIX. p. 577. *quo tempore Cæſar prope Miſnam acceſſit, quod fuit Aprilis die vigeſimo ſecundo, deinde, poſtridie, & eo die, quo flumine transmiſſo pugnauit, & aliquot poſt diebus, ſolis aſpectus valde fuit triſtis, obſcurus, pallidus, & veluti caligine quadam circumdatus, ita quidem, vt plerique longiſſime a Saxonia remoti, & ignari quid ageretur, iudicarent, magni aliquid portendi, nec enim in Germania ſolum, ſed per Galliam etiam & Britanniam id fuit obſeruatum, & ita rem habere multa hominum millia teſtificari poſſunt.* Idem dicit IOACHIMVS CAMERARIVS *in Vita Melanchthonis p. 261.* LVDOVICVS ab AVILA de bel. Germ. lib. II. f. 126. *Friderico etiam futura clades eiusdem prodigio denuntiata eſt. Sol enim velut ſanguinolentus apparuit, &, quod mirabilius eſt, perinde ac ſi curſum tardaſſet, ſpaciumque dies addidiſſet, quum intentius intueremur, altior, quam pro horarum ratione, fieri viſus eſt. Conſtans omnium hac de re opinio eſt, nec ego certe refellere auſim.* ARNOLDVS *Vita Mauritii p. 1212.* De his plenius SAGITTARIVS *Hiſt. Io. Friderici* §. XX.

49) Qua ratione Elector a ſuis fuerit proditus, tradit CHRONICON MAGDEBVRGENSE im *Hiſtor. Archiu. Tom. V. p. 83.* Hinc diſtichon illorum temporum vulgatum

hat gethan der gelb (Ponickou) *Dick* (Goldacker) *und lange* (*Schœnberg*)
ſo wer der Churfurſt nicht gefangen

Et aliud

Ich weis ein Quatuor und ein Daus
die ſechſe halten ubel hauß
Iulius Pflug, Doctor Türck, Fachs und Carlowitz
Ponickoa und Schœnbergk ſind verſchmizt
bingen die Sechs all an eynen Strick
brecht Sachſen und Meyſſen gros Glück

Idem tradit MATTHAEVS RATZENBERGER *Hiſtoria Arcana in Halliſchen Teutſchen Anmerckungen Tom. II. p. 298.* dum antea *pag. 296.* duxiſſet Philippum etiam Landgrauium clam cum Cæſare feciſſe. Eadem refert PAVLVS MVHLPFORTVS, qui prælio interfuit, in relatione ſua ad HORTLEDERVM *lib. III. c. LXIX. p. 569.* ARNOLDVS *Vita Mauritii p. 1209.* de Carolo V, *In Miſniam iam peruenerat & non longe ab Electore aberat, cum illi interea adhuc non crederent, vllum adeſſe hoſtem, neque quicquam ſibi periculi imminere. Sane vel ſingulari quadam voluntate Dei, vel magna animorum obſtinatione accidiſſe puto, vt aduentum Imperatoris cum tantis copiis neque ipſi præſenſerint, neque etiam præſentientibus atque fidem de aduentu Cæſaris facientibus credere vllo modo voluerint, vulgus enim hominum ac plerique ex proceribus, non Cæſarem adeſſe dicebant, ſed alium ſub eius ſpecie, qui nomine Cæſaris promiſcuas collegiſſet copias, impulſu atque inſtinctu Mauritii. Quin Electorem in eadem opinione fuiſſe, res ipſa declarauit. Quæ omnia fecerunt, vt præcipua autoritatis apud Electorem viros proditionis multi inſimularint. Atque ab illis Electori perſuaſum eſſe affirmant, ne eiusmodi rumoribus leuibus fidem accommodarent; ſane aut proditionem inſignem, aut ſingularem pœnam diuinam aut magnam ipſorum pigritiam fuiſſe, quæ animos omnium occæcarit, res ipſa documento eſt. Nam nec Thumshernius, qui non longe ab Egra aberat, vllos dimiſit exploratores, qui certi aliquid de Imperatore cognoſcerent, an in tuto eſſent omnia: ita erant animo otioſo ac oſcitanti. Sane exiſtimo, ſi Elector omnes ſuas copias in vnum habuiſſet, difficillime eum oppugnari potuiſſe. Sed eſt Deus moderator atque arbiter, qui in manibus ſuis magnorum Principum corda habet, eaque quorſum vult, inclinat.* Hoc facit relatio ex Mſto apud Cypriani præfat. ad Myconii Hiſtoriam Reformationis p. 25. *Auf dat man aber nun den Churfürſten dem Kayſer ie deſto gewiſſer in die Hände liefern mægte machten ihn die Meißner und ſeine geheimenRæthe ſo gar ſicher, daß ſie ihm alle Kundſchafften verhilten, alſo daß ihm nichs das geringſte konte zukommen, und offenbar werden, dadurch er ſich hatte vorſehen und verwahren kænnen, lieſen auch keinen einzigen Menſchen zu ihm kommen, mit welchen er ſich alleine vertraulich hatte beſprechen oder unterreden kænnen oder der ihm grundliche Vrſachen hatte angezeigt, wie es allenthalben ſtunde. Mittlerweile beredeten ſie ihm und machten ihme ſo ſicher, als ob kein Kayſer uberal in rerum natura wære der ihme konte Schaden thun. Ob wohl der Kayſer dem Churfurſten immer naher kam, beredeten ihn doch ſeine Rathe und bildeten ihm ein es ſey kein Kayſer vorhanden, bis er ſo nahe herbey kam das der Churfurſt zurück weichen und zu Meißen die Brucke hinder ihm abbrennen laſſen muſte, aber von den heffigen Nacheilen des Kayſers ließen des Churfürſten Rathe ihme gantz und gar keine einige Kundſchafft zu kommen und ſchlugen unter Meißen das Lager bey Muhlbergk an die Elbe an einen ſo gantz flachen, und ſiechten Ort, daß man den gantzen Elb Strohm Ober und unterhalb nicht furten kan, denn eben allein an dieſen Orte, welches dem Kayſer alles verkundſchafft war, daß dieſes eben der Locus proditionis ſeyn ſolte. Derowegen, da ſie nun den Churfürſten gar wohl zwiſchen ſich gefaſſet und in locum proditionis & captiuitatis gelagert hatten, lieſen ſie ihme zu guter letzt noch eine Feld-Predigt halten, und darauf eine Mahlzeit zurichten und ſchickten die Reiſigen mit ihren Zeige die Oberſten voran und zogen ſie die des mehreren theils ſelbſt mit, und flohen alſo ſamtlich von ihme mit den Fußvolck voran, daß der Kayſer ſo eilends den Churfürſten uber der Mahlzeit ergreiffe, daß man ihme kaum auf ſein Roß bringen konte, welcher mit zwo groſen Wunden im Kopff und einer an der Hand nach Wittenberg floh.* Hinc igitur Heiderus oratione I. parentali Iohannis D. Saxoniæ: *Non hoſtium*

 virtute

Cæſari poſtea, dum Halæ moraretur, per litteras a Pontifice magna victoriæ gratulatio eſt facta, in diplomate Maximi & Fortiſſimi delato cognomine. 50) Sic vnica hac Cæſaris victoria Proteſtantium res factæ fuerunt afflictiſſimæ, dum nulla exterorum potentia ſubnixi, facultas ipſis deeſſet vires reſuſcitandi 51)

§. LXXVIII. Capto Saxone, Cæſar Wittebergam petit, eoque cum exercitu Maii die quarto peruenit. Dum vero Wittebergæ oppugnationem periculoſam, obſidionem vero difficilem fore putaret, vt ipſam tamen capere poſſet, ad alia conſilia ſe conuertit. Quod enim nullas deditionis conditiones accipere vellent, per ſecialem vxori Electoris & filiis eius, cæteriſque omnibus denuntiare iubet, niſi ad certam diem deditionem facerent, & oppidum in ſuam poteſtatem traderent, ſe Electoris caput in vrbem miſſurum. Cum dies præſtitutus veniſſet, neque tamen illi deditionis ſignum vllum darent, d. X. Maii 1547. Iohannem Fridericum capitis damnat, 52) licet non ex animi ſententia hoc feciſſe videatur. 53) Ille vero cum ſententiam audiſſet, animi conſternati ſignificationem nullam dedit, 54) ſed exiſtimare ſe reſpondit, Cæſarem non ita ſecum eſſe acturum: veruntamen ſi fixum hoc ei ſit atque decretum, petere, vt certo ſibi renuncietur, quo de rebus ad vxorem atque liberos pertinentibus conſtituat. Brandeburgicus autem Elector, vbi de facto prœlio cognouit, ſtatim iter adripit, & poſtquam ad Maii diem ſextum in caſtra veniſſet, Cæſaris animum mitigare tentat. Seſe igitur iſto, aliiſque Principibus interponentibus, cum præſertim Elector captiuus filiis ſuis Io. Friderico II. Io. Guilielmo & Io. Friderico minori, ac fratri Io. Erneſto eius rei auctor eſſet, de deditione agi cœptum, eoque res redacta fuit X. Kl. Iunii, vt oppidum cum omnibus rebus voluntati Cæſaris permitterent, ſaluis dimiſſis illis, qui tum id tenebant. Conditiones Cæſar proponebat, quas vbi Saxo in caſtris ante Wittebergam ratas habuit, Maii die decimo nono, vitam redemit. Inter alias hæc etiam perſcripta fuerat, vt quicquid concilium aut Cæſar de religione decernerent, approbaret: cum autem ille minime aſſentiretur, in eoque permaneret, nec vllius periculi rationem in eo haberet, Cæſar eam particulam induci iuſſit & ob-

virtute, ſed partim deſertione ſociorum, partim ſuorum proditione, cum honeſtiſſimum vulnus in facie accepiſſet, & pro aris ac focis, pro lege & grege ſanguinem profudiſſet ſuum, victus eſt, & in Caroli poteſtatem redactus. Hinc dicere ſolitus Elector: Ich bin reicher als Chriſtus, Denn mit dem aſſe nur ein Verrather, ich aber habe deren viel an meinen Tiſche. Vide WOLFII *Memorabilia Tom. II. p. 516.* Teſtatur etiam IO. ROSINVS *in vita Io. Friderici* Ec. 1. Iohannem patrem hunc Io. Fridericum filium ita fuiſſe adlocutum: *Man hat eine Tradition von einen Hertzog von Sachſen, der durch Verratherey in die Hende ſeiner Feinde ſoll geliefert werden. Wie? wenn es auf dich gienge?* Adde Lutheri annotationem ex ore Iohannis Electoris exceptam *Tom. II. Isleb. f. 16. b.* CYPRIANI *præfationem in Myconii Hiſtoriam reformationis.*

50) Verba ſunt LVDOVICI ab AVILA *lib. II. p. 140.* NATALIS COMES *lib. III. p. 61.* MARCHANTII *Hiſt. Flandr. p. 234.* IO. VALDEIIVS *de Dign. Hiſpan. c. XVI. n. 17. c. XIX. n. 92.*

51) Sic de eo iudicat SILHON *Miniſtre d'Etat p. II. p. 287.* ſcribens: *La Ligue Proteſtante tomba du premier coup qu'elle reçût, ſans ſe pouvoir relever, & qu'vne ſeule bataille gagnée la fit aller en fumée pour la premiere raiſon que i'ay dite, & à cauſe qu'elle manquoit de quelque grande Puiſſance qui euſt de quoy reconcilier & r'aſſembler le debris du naufrage, qui pût mettre ſur pied de nouvelles forces, & venir à d'autres faits d'armes contre les Ennemis, & à d'autres eſpreuues contre la fortune.*

52) Extat mortis ſententia apud HORTLEDARVM *Tom. II. lib. III. c. LXX.* du MONT *p. 332.* FALETVS *lib. VI. n. 290.* HARAEVS *p. 647.* SLEIDANVS *lib. XIX. pag. 577.* ſeptimum diem Maii facit. Extant CASPARIS AQVILAE, Superintendentis Epiſtolæ conſolatoriæ ad Electorem captiuum, apud CYPRIANI *Tom. II. p. 481. ſqq.* THVANVS *lib. IV. p. 116.* IV. Idus ſiue XII. Maii. Ipſa vero ſententia X. Maii præfert. Digna alias ſunt THVANI verba dicentis: *nam Saxo mortis ſententia more ſolenni IV. Eid. Maias lata, & dum in tentorio cum Brunſuico ſederet, per delegatum ſignificata, nihil commotus aut vultu turbatus eſt, ſed ſereno in eum, qui venerat ore intuens, quid tum, inquit, ſi Vitemberga non tradita me mori oportet. hac enim, non vita mea petitur. Ceterum nihil hæc me terrent; vtinam nec coniugem item & liberos & amicos, quibus a calamitate mea maius periculum, quam mihi imminet. Nam quicquid mei contemplatione hoſti dabitur, illis peribit, nec mihi proderit. quorſum enim acceſſionem paucorum dierum iam effœto ſeni, neque diu victuro? itaque ſi optio detur, malim re liberis ſalua quamprimum mori, quam diu illis ſpoliatis viuere. neque tamen prohibebo, quin pietati aliquid condonent, & ſibi ſatisfaciant, ita dum mei rationem habent, non omnino ſalutis ſuæ obliuiſcantur: hæc fatus, Brunſuicum ad latrunculis ſecum ludendum inuitauit, hac etiam ſecuritate contemtum mortis & hoſtis pariter præ ſe ferens.*

53) ARNOLD Vita Mauritii p. 1214. *Non arbitror Cæſarem quicquam atrocius facturum fuiſſe in ipſum Electorem, etiamſi oppidum non cepiſſet. Tantus enim Electoris erat fauor per omnem Saxoniam, tot adhuc priſtini belli erant reliquiæ, vt paſſurus Cæſar graue bellum fuiſſet, ſi crudelitate illud terminare voluiſſet. Reſtabant adhuc Landgrauius integris viribus: Saxoniæ quoque ciuitates ſuos in armis habebant: Dania Principem coniunctum cum illis fore putabant, vt ſi grauius quicquam Cæſar in Electorem ſtatuiſſet, non tam finiſſe, quam incepiſſe bellum videri poſſet. Verum cum hoc eius conſilium feliciter ceſſerit, ad ſummam prudentiæ laudem eſt referendum.*

54) THVANVS de eo lib. XIII. p. 402. *Vir conſtantia & inuicti animi etiam ab ipſis hoſtibus, ad hæc liberalitatis regiæ laudem conſecutus, qui poſt varias vitæ ærumnas & diuerſitates quibus tota vita conflictatus eſt, tranquillitatis partem in morte tandem inuenit, obſcuriore tamen eius poſt obitum fama, quod liberos paterna calamitate oppreſſos reliquiſſet.* Patet etiam ipſius conſtantia ex litteris ipſius ad Gregorium Brück apud CYPRIANI *Tom. II. pag. 500.* PHIL. MELANCHTHON in Teutſchen Bedencken p. 720. *Vnd hat die Bekantniß und Beſtandigkeit Hertzog Iohann Friedrichs unſerer Kirchen mehr gefrommet, als vielleicht die victorie hatte dienen mœgen, da ohne zweiffel die Bundes-Genoſſen untereinander ſelbſt uneins worden waren.*

55) Hæc

by Google

& obliterari. Cæteræ vero conditiones erant, vt dignitati ſeptemuirali, tam ſuo quam liberorum nomine renuntiet, & Cæſari vt pro ſuo ſtatuat arbitratu, permittat; Wittebergam & Gotham Cæſari tradat, ſic tamen, vt ſupellectilem omnem & annonam auferat, præterquam tormenta. & tertiam alimoniæ partem. Militi præſidiario Cæſar abitionem permittat, absque ſignis tamen. Albertum Brandenburgicum Saxo liberum ſine mulcta dimittat, & ablata illi reſtituat. Cæſar inuicem dimittat Erneſtum Brunſuicenſem, accepta prius ab eo fide, quæ Mansfeldiis & Boruſſiæ Magiſtro & Solmenſibus per hoc bellum adempta ſint, Saxo reddat; iuri Magdeburgico, Halberſtadtenſi, Halenſi renuntiet. Cameræ Imperii, quam Cæſar conſtituet, parere, & ſumptus in eam ſubminiſtrare promittat: vt Henricus Brunſuicenſis atque filius liberi fiant, aſſentiatur, nec vllam in eos actionem moueat: diſcedat ab omni fœdere contra Cæſarem atque Ferdinandum regem inito, nec vllum deinceps faciat, in quo non ipſi cum ſuis prouinciis atque ſociis comprehendantur: bona illius omnia Cæſar publicat, eaque donat Ferdinando fratri & Mauricio, ſic tamen, vt ei liberisque aureorum millia quinquaginta annua Mauricius dependat. Si Cæſari videatur, Saxo, permittente Mauricio, Gotham oppidum & arcem retineat cum omni fructu, veruntamen arcis munitionem demoliatur, nec oppidum firmet. Quia magnam vim æris alieni Saxo contraxit, Mauricius, vt ea debita quæ contracta ſunt ante fœdus Smalcaldicum, perſoluantur, ſubſidio dabit illius liberis ad centum florenorum millia: deinde reliqua debita, quæ publicatis, & ipſi a Cæſare donatis bonis inhærent, perſoluat, eaque ratione quæ ſunt inter vtrosque lites & controuerſiæ fines habeant: in illos, qui Cæſari militarunt, nihil Saxo moueat, ſed nec in Daniæ regem: decreta Cæſaris & Ordinum Imperii ſeruet: quia ſupplicium & pœna corporis ei remittatur, erit deinceps in cuſtodia Cæſaris, aut ipſius filii, Hiſpaniarum principis. 55) Capta igitur Witteberga, & deductis Electoris præſidiis, Mauritius cum aliquot ſuis cohortibus & Hiſpanorum equitatu oppidum prior ingreditur. Altera die idem Cæſar facit cum Ferdinando fratre, dumque in arcem vrbis veniſſet, obuiam ei fit Electoris vxor, honeſtiſſima mulier, habitum gerens lugubrem, cum aliquot fœminis primoribus. Ad pedes Cæſaris cum illa ſe abieciſſet; pro marito plorans intercedit, quam Cæſar porrecta dextra ſurgere atque bono animo eſſe iubet. In vrbem quoque cum Cæſaris iuſſu Elector adductus eſſet, magna fuit exceptus commiſeratione vulgi, quod multi præ animi dolore ac beneuolentiam quam erga Principem ſuum habebant, lacrymas tenere non poſſent. Deinde Saxoni permittit, vt oppidum ingreſſus, per dies octo cum liberis commoretur. 56) Witteberga poſtmodum Mauritio traditur, 57) tormenta inter Cæſarem Ferdinandum & Mauritium diuiduntur. 58) Gothana arx per Lazarum Schwendium diruitur. 59)

§. LXXIX. Dum hæc geruntur, Mauricius & Brandeburgicus pro Landgrauio diligenter intercedunt: & quo commodius res ageretur, Lipſiam illum euocant: ſed cum Cæſar omnino vellet, vt absque conditione ſeſe dederet, arces etiam omnes atque tormenta traderet, infecta re domum redit. 60) Cæſar vero rebus ad Wittebergam conſtitutis, Halam Saxoniæ proficiſcitur, ea mente, vt Magdeburgenſibus, qui obſtinate in ſententia ſtabant, neque vllum humilitatis ſignum præſtabant, metum incuteret, inde petiturus Haſſiam, niſi Landgrauius tranſigeret. Ibidem orta eſt inter Germanos & Hiſpanos milites periculoſa ſeditio, ita, vt Germani conclamatis militaribus vaſis, tormenta bellica occuparent, & ſummo in periculo res eſſet, & quod actio de Landgrauio Halæ inſtituta, Cæſar, ne qua proditio ſubeſſet, vehementer metuebat. Iſte vero, poſtquam Germanos humaniſſimo filiorum nomine appellaſſet, commotis ipſorum animis, ſeditionem

55) Hæc verbis SLEIDANI ſcribo *lib. XIX. p. 576.* HEVTERVS *lib. XII. c. XIII.* THVANVS *lib. IV. p. 117.* Extat ipſum pactum apud NORTLEDERVM *c. LXXI. LXXII.* du MONT *pag. 332.* Quod vero interea VVittebergæ actum fuerit, ſingulari ſcripto exponit IO. BVGENHAGEN *c. LXXXIII.* BELCARIVS *lib. XXIV. p. 786.*

56) SLEIDANVS *lib. XIX. pag.* 579. THVANVS *lib. IV. p.* 118. ARNULDVS *Vita Mauritii p.* 1215.

57) SLEIDANVS lib. XIX. p. 582. *ſexta die Iunii Cæſar iam moturus caſtra, milites præſidiarios, Wittemberga rurſus euocat: confeſtim Mauricius ſuos immittit, & quum eodem die conſules atque ſenatum vocaſſet in arcem, de priuilegiis ipſorum atque libertate nihil ſe valde deminuere dicit, ac ſimul in ſuam fidem illos per iusiurandum adigit.*

58) ARNOLDVS c. l. *Cæſar vero cum pridie nonarum Iunii regionum Iohannis Friderici partem Mauricii ducis fidei primum commiſiſſet, eumque muneri Cæſaris eligendi præpoſuiſſet, Hallam verſus exercitum ducit. Mauritio tamen quendam ex militibus præfectum adiungit, qui tormenta bellica omnia adduci curaret. Ex pacto namque inter Cæſarem, Ferdinandum & Mauricium conuenerat, vt omnia tormenta in tres partes diuiderentur, quarum quæque illorum vni poſtea tribueretur.*

59) SLEIDANVS c. l. *a Cæſare quoque miſſus fuit Lazarus Schuendius cum præſidio militum, vt & Gotham arcem dirueret, & Albertum Brandeburgicum ibi captiuum liberaret.* Extat de eo IO. BVGENHAGIVS *Wie es Vns zu Wittenberg in der Stadt gegangen iſt, in dieſem vergangen Krieg, warhafftige Hiſtoria* 1547. 4. qua ſe potiſſimum contra illorum calumnias defendere conatur, qui ipſum ſtatim a fide ſua erga Io. Electorem receſſiſſe contenderint. THVANVS *lib. IV. p.* 118. Licet Gotha poſtea ex Cæſaris conceſſione per Io. Fridericum iterum fuerit munita.

60) SLEIDANVS *lib. XIX. p.* 580. ARNOLDVS *p.* 121.

61) AR-

nem pacauit. 61) Cum autem in his eſſet anguſtiis Landgrauius, nec aliter poſſet, Mauritii fidem atque Brandeburgici ſecutus, XVII. Iunii Halam venit, ibi, poſtquam pacis formulam a Cæſare propoſitam ſubſcripſiſſet, 62) Cæſari fit ſupplex, ſed, cum diutius eum Cæſar inſidere genibus pateretur, iniuſſus conſurgit, & ipſum vna cum Mauritio, vna ſecum apud Albanum ducem eſſe cœnaturos dicit. Finita cœna, permanendum ipſi erat, cuſtodibus admotis. Ad datam quidem a Cæſare fidem prouocabat ipſe non ſolum, ſed Mauritius etiam & Ioachimus, Brandenburgicus Elector, quibus Cæſar reſpondit, cauiſſe quidem illi, non, quod omnino non, *nicht mit ewiger Geſængnis* eſſet detinendus, ſed, quod non perpetuo, nec aliud ſuæ fuiſſe voluntatis. 63) Et licet Landgrauius, quo libertatem quamprimum recuperaret, pecuniam non multo poſt omnem dependeret, arces demoliretur, & machinas traderet, captiuus nihilominus in Belgium duce-

61) ARNOLDVS *pag.* 1215. qui ita concludit: *omnes exiſtimant, præſentiam Cæſaris eo die Hiſpanis ſalutem attuliſſe, quod, amiſſis tormentis & loco opportuniori, in ſummis conſiſterent anguſtiis.*

62) SLEIDANVS lib. XIX. p. 581. *formula pacis hæc erat: vt ſe ſuamque prouinciam Cæſari nulla conditione dedat: ad Cæſarem ipſe veniat, & ſupplex condonari ſibi petat: erga Cæſarem obſequenter ſeſe deinceps gerat & officioſe: quæ Cæſar pro ſalute reipublicæ faciet decreta, ſeruet: Cameræ iudicio, quod Cæſar conſtituet, pareat, & ſumptum pro virili parte ſuſtineat: aduerſus Turcam auxilia, ſingulis temporibus, vt cæteri principes, conferat: ab omni fœdere, maxime autem Smalcaldico diſcedat, & eius generis literas omnes Cæſari tradat: nullum fœdus vnquam faciat, in quo non Cæſar & Ferdinandus rex comprehendantur: hoſtibus Cæſaris omni ſua prouincia interdicat: ſi quem Cæſar mulctare velit, eum minime defendendum ſuſcipiat: Cæſari det iter per ſuos fines, quum res ita feret: in ſuæ ditionis homines, qui contra Cæſarem aut Ferdinandum militabunt, grauiter animaduertat: eos vero, qui iam militant, reuocet, vt intra diem XIV. diſcedant a ſignis, & niſi pareant, bonis omnibus mulctet, quæ Cæſari deinde cedant: in ſumptus belli Cæſari dependat intra quartum menſem aureorum millia centum quinquaginta: quas habet arces atque propugnacula, præter Zsegenhemum aut Caſſellum, ad ſolum vsque demoliatur, & quos in ea diſponet præſidiarios atque duces, in Cæſaris fidem adigat: nihil in poſterum, niſi de Cæſaris voluntate, muniat: machinas omnes bellicas cum omni inſtrumento Cæſari ſtatim tradat: ex iis vero Cæſar ei largiatur, quantum ſatis eſſe videbitur ad eius loci, quem ei concedet, tutelam: Henricum Brunſuicenſem, eiusque filium, liberos dimittat, & Henrico ſuam prouinciam reddat, eiusque ditionis populo iusiurandum remittat, deque damno dato cum illo tranſigat: quæ Pruſſiæ magiſtro cæteriſque per vim eripuit, reſtituat: in Dania regem vel quosuis alios nihil moneat, quod vel opem ei non tulerint, vel quod Cæſaris ſecuti ſint partes: captiuos omnes, qui Cæſari militarunt, absque mulcta dimittat: iis qui iure cum ipſo quaque de re volent experiri, ſeſe ſiſtat: has leges ipſius liberi ratas habeant: idem faciant nobilitas atque populus, & ſi quidem ille pacta non ſeruet, comprehenſum Cæſari tradant: pro his rebus omnibus Brandeburgicus & Mauricius & Wolffgangus Palatinus generi fideiubent, & niſi pareat, vires omnes in ipſum expedire ſpondent, vt ad ſeruanda pacta cogant.* Addit ille p. 583. *poſtero die, mane, Chriſtophorus Carlebicius ad Langrauium veniens, pacis formulam exhibet, vti ſubſcribat, in ea fuit additum, Cæſaris eſſe interpretari ſingula eius capita. Langrauius ergo, quoniam id in illa, quam Brandeburgicus & Mauricius ante miſerant, perſcriptum non erat, epiſcopo Atrebatenſi renunciat, non ſibi eſſe integrum ſubſcribere. is per ſcribam eſſe neglectum ait, & rurſus idem vrget, ſic ille morem gerit.* HEVTERVS *lib. XII. c. XIV.* Extant articuli apud HORTLEDERVM *c. LXXV.* du MONT *Tom. IV. p. II. p.* 321. THVANVS *lib. IV. p.* 121.

63) SLEIDANVS *lib. XIX. pag.* 584. HORTLEDER *c. LXXVI.* BELCARIVS *lib. XXIV. pag.* 787. THVANVS lib. XLI. p. 447. de Philippo: *ſed cum profligato Ioanne Friderico Saxone VII. viro a Mauritio genero perſuaſus cum Cæſare tranſegiſſet, vnius literulæ cauillatione aſtu Granuellani deluſus ac carceri mancipatus, totum quinquennium victricia Cæſaris ſigna & aulam ſecutus eſt.* Hæc explicantur in *Teutſchen Anmerckungen obſ. XII. §. XXVII.* quod Epiſcopus Atrebatenſis vocem *einig* pro *ewig* explicauerit. Inquirit in veritatem ſingulari programmate in Academia Helmſtadienſi 1712. AVGVSTINVS LEYSERVS, atque veritatem facti ex HORTLEDERO demonſtrat, ſed contra regulas hoc fuiſſe iuſtitiæ. Totam rem declarat ARNOLDVS p. 1216. *ibi inter alias conditiones hæc quoque propoſita fuit, vt ad Cæſaris pedes prouolutus, delicti commiſſi condonationem peteret. Hoc ſi faceret, Cæſarem ipſum perpetua cuſtodia liberaturum. His verbis quoniam fraus poſtea facta fuit, noui quoque belli cauſa inde exſtitit. Cæſar enim promiſerat, ſe Landgrauium ab omni carcere liberaturum eſſe:* Er wolle ihm mit *einiger* Geſængnis nicht belegen. *Hoc cum omnino perſuaſum eſſet Landgrauio, præſertim cum Ioachimus Brandenburgicus Elector & Mauritius Sponſores pro Cæſaris fide exſtitiſſent, iam ſe ab omni periculo immunem credebat. Itaque veſperi cœnam lautam inſtituunt, ibique Principes omnes conueniunt. Cum vix peracta illa eſſet, Albanus Hiſpaniæ Dux, cum magno ſatellitio aduenit, Landgrauiumque in cuſtodiam Cæſaris deduci iubet. Cum ille fidem Principum imploraret ſeque per inſidias circumuentum quereretur, Albanus Cæſarem, quod promiſiſſet, ſeruare inquit. Ita enim tranſactione comprehenſum vt Cæſar Landgrauium perpetuo cuſtodia non grauaret. Quod ſi in perpetuum viuere Landgrauius poſſet, Cæſarem quoque ipſum dimiſſurum. Pro eo enim verbo* Einiger Geſængnis *corruptis litteris* Ewiger *conſcripſerunt.* Addit Arnoldus: *Certe cum ante id tempus Landgrauius multa inſidioſe egiſſet & callide, voluiſſe credo Deum, vt in hunc modum vulpecula a vulpe deciperetur.* THRASYBVLVS LEPTA lib. I. p. 86. *Reſtabat ad cumulum victoriæ Cæſaris, vt Philippus Landgrauius Haſſiæ aut vi, aut ſeductione in eiusdem poteſtatem perueniret, quorum hoc aucupatione vnius ſyllabæ, vocularum: einig, ewig obtentum eſt.* Sic etiam in Cæſaris Reſponſo per Heldium Vice-Cancellarium Landgrauio conceſſo: *Desgleichen auch das S. F. G. weder mit ewigen Gefangnis, noch mit Confiſcation oder Entſetzung derſelben Güter, mehrers vder weiters, davon die Artickel der Abrede, ſo Ihre Mai. gnädigſt gewilliget, inne halten, möchte beſchwert werden,* LARREY *Hiſt. d' Angleterre Tom. I. pag.* 597. Adde SR. d' AVRIGNI *Hiſt. Vn. lib. I. c. II. p.* 3. P. DANIEL *Hiſt. de France Tom. III. p.* 527. *Hiſtorie der Religions-Beſchw. p. I. c. II. §. XVII.* CHYTRAEVS *lib. XVI. pag.* 423. THVANVS *lib. IV. p.* 120. 122. qui tamen Granuellano hoc tribuit.

64) SLEI-

ducebatur. 64) Ingena etiam pecunia imperata illis, qui fœderatis militauerant. 65) Cæſar igitur cum præcipuos ſuos hoſtes in manu haberet, vtrique imperat, vt & Henricum Brunſuicenſem & Albertum Marchionem incolumes ac liberos dimittant, quorum alter in Landgrauii, alter vero in Electoris cuſtodia fuerat. Illi iuſſa faciunt, & ambos dimittunt, ad Cæſaremque ire iubent. Hinc Mauritio omnia Electoris donat, exceptis paucis in Thuringia oppidis, quæ gubernationi & neceſſitati filiorum Electoris conceſſit. 66) Bohemi vero in rebellione ſua adhuc pertinacea, occupata Pirna, in ordinem rediguntur, quem in Regem elegerant, Caſpar Pflug, ob periculi magnitudinem, ſtatim ab initio in Saxoniam fugam parauerat. 67)

§. LXXX. Antequam hæc conſtituerentur, Cæſar e caſtris ante Wittebergam ſexta die Maii conſcribit Ordines Imperii, vt ſub Idus Iunii 1547. Vlmæ conueniant, fœderis ineundi cauſa. Legatos eo mittit Cardinalem Auguſtanum, Ioannem Brandeburgicum, Liranum, Henricum Haſium. Idem facit rex Ferdinandns. 68) Hi in conuentu prolixe exponunt, quid cum Saxone & Haſſo fuerit actum. Verum, deliberationes peſtilentiæ vis interpellauit: Auguſtam ergo ſeſe tandem recipiunt, quo in loco Cæſar magnos Imperii conuentus agere inſtituit, 69) ad eosdemque ad Kl. Septembris Imperii Status conuocat. 70) Interea Cæſar a reliquis Imperii Ordinibus pecuniam poſcit, ob ſumptus belli, quod ipſorum cauſa potiſſimnm, & pro ſalute Germaniæ ſuſceptum eſſe dicebat. Nobilitas etiam omnis, & ii, qui Smalcaldicis militauerant, tota paſſim Germania mulctantur. 71) Sub finem Iulii menſis, Auguſtam Cæſar venit cum Saxone captiuo: Landgrauium vero Donawerdæ reliquit, cuſtodibus Hiſpanis, qui multa quotidie in eius contemptum atque ludibrium faciebant. Armata fuerunt hæc Comitia, nam præſidium erat in vrbe iam ante, decem ſigna peditum: in agris vero circum erant Hiſpanorum & Italorum copiæ: a quibus vt eſſent immunes Memmingenſes, triginta, Campidonenſes autem viginti aureorum millia pendebant: ad hæc, ab inferiori Germania venerunt equites circiter ſexcenti, quos per agrum vicinum Cæſar diſtribuit. 72) Frequentiſſimus fuit hic Conuentus, aderant Electorea omnes, & in his Adolphus Colonienſis & Mauritius: venit etiam eo rex Ferdinandus & Cardinalis Tridentinus & Henricus Brunſuicenſis, Cliuenſis, ſoror Cæſaris Maria, & neptis, Lotharingiæ vidua. 73) Kl. Septembris fit initium, ibi cum Maximilianus Auſtriacus Cæſaris nomine pauca præfatus, propoſitio Cæſaris de ſcripto legitur de conſtituendo potiſſimum & reformando iudicio Camerali, 74) Pace publica tenenda & conſtituenda Germania. 75) Actum iisdem Comitiis fuit de Landgrauii liberatione. 76) Petebat, etiam vt promittant Principes ſe ſynodo obtemperaturos. 77) Dum igitur inuicem deliberarent Status,

64) SLEIDANVS *p.* 585. de Lantgrauio: *ille, qui caſum hunc immoderatisſime ferret, de pecunia, deque diruendis arcibus velle ſe curare dicit, & confidere, cuius rei ſpem faciant, fore vt ea praſtetur. Poſtea Turingia finibus egreſſus cum Hiſpanis vbi Greuetallum veniſſet, Albano fidei publica literas & obligationis formulam exhibet: is nihil, niſi de perpetuo carcere promiſiſſe Caſarem aut interceſſoribus. Et quis igitur eius captiuitatis, ait Lantgrauius, erit modus aut terminus, quoue temporis interuallo circumſcribetur? etiamſi per XIV. aut eo plures annos, inquit Albanus, te detineat, nihil tamen contra promiſſum Caſar fecerit. Ille, quo libertatem quamprimum recuperaret, pecuniam non multo poſt, omnem dependit, arces demolitur, & machinas tradit. Porro, tormentorum, qua partim ab illo, partim a Saxone & Wirtembergico & a ciuitatibus eſt conſecutus Caſar, ingens erat numerus, &, vt aiunt, ad quingenta: quorum deinde nonnulla, Mediolanum, alia Neapolim, alia in Hiſpaniam miſit, reliqua per Belgium diſtribuit, tanquam victoria trophaa & monumenta.* HARAEVS *p.* 647. Traditio eſt, Lantgrauium eo tempore cudi feciſſe Ioachimicos cum inſcriptione. BESS. LAND. V. LVD. VLORN. ALS. EN FALSCH AID. GESCHVVORN. de cuius tamen fide haut ſine ratione, ſingulari ſcripto dubitauit GVIL. ERNESTVS TENTZELIVS & RINCKIVS *de Vet. Numiſm. poteſt. c. XXI.* quos ſequuntur Autores *der Hiſtoriſchen Remarquen* 1702. *p.* 50. Licet auctor *obſeru. V. Tom. II. Teutſcher Anmerckungen* ipſum pro genuino velit venditare.

65) THVANVS lib. IV. p. 123. *dein reliquis imperii ordinibus quorum contemplatione bellum ſuſceptum dicebat, grandis pecunia imperata, & ii, qui fœderatis militauerant, tota paſſim Germania multantur. Ea ſumma, vt ex rationibus publicis poſtea apparuit, decies ſexies centum millia aureorum conficiebat.*

66) ARNOLD *p.* 1217.

67) ARNOLD *p.* 1217. 1218.

68) SLEIDANVS *lib. XIX. p.* 579. HEVTERVS *lib. XII. c. XIII.*

69) SLEIDANVS *lib. XIX. pag.* 583. THVANVS *lib. IV. p.* 120.

70) SLEIDANVS *lib. XIX. p.* 588. BELCARIVS *lib. XXIV. p.* 787.

71) SLEIDANVS *lib. XIX. p.* 589.

72) SLEIDANVS *lib. XIX. pag.* 591. THVANVS *lib. IV. p.* 126.

73) SLEIDANVS *c. l.* HEVTERVS *lib. XII. c. XV.* VVERLICH *Augspurg. Chronic. p. III. p.* 66. Omnes in his Comitiis præſentes recenſet NICOLAVS MAMERANVS in *Catalogo Familia totius Aula Caſarea per expeditionem aduerſus inobedientes, vsque Auguſtam Rheticam: omniumque Principum, Comitum, Baronum, Statuum, Ordinumque Imperii, & extra Imperium, cum ſuis Conſiliariis & nobilibus ibidem in Comitiis Anno* 1547. & 1548. *praſentium.*

74) SLEIDANVS *c. l.* BELCARIVS *lib. XXIV. p.* 790. THVANVS *lib. IV. p.* 128.

75) Extat conſtitutio Caroli V. de pace publica tenenda, apud GOLDASTVM *Tomo vno p.* 536. LVNIG *p. Gen. Cont. p.* 807. & Reformatio Politiæ Imperialis *p.* 547. *Reſcript. & Stat Imper. pag.* 126. LVNIG *p. Gen. Cont. p.* 831.

76) SLEIDANVS *lib. XIX. pag.* 596. HORTLEDER *Tom. II. lib. III. c. LXXXIV.*

77) CHYTRAEVS lib. XVI. p. 422. *Conuentu Auguſtano, Imperator Carolus, deliberationes menſe Septembri exorſus eſt, fuitque pracipuum caput,*

Status, XXIV. Februarii die 1548. Mauritius in publico foro de electorali dignitate & terris, inſpectante omnia conſtanter & magno cum animo Io. Friderico, fuit inueſtitus. 78) In iisdem quoque Comitiis cum Ferdinando fratre plurimum agebat Carolus, vt renuntiata Imp. dignitate, hanc Philippo filio cederet. 79)

§. LXXXI. Dum interim Concilium Tridento Bononiam fuiſſet tranſlatum, & Cæſar de religionis negotio componendo cogitaret, negotium fuit datum nonnullis, vt & doctrinæ & cæremoniarum & emendationis eccleſiasticæ capita conſcriberent. Hi erant Iulius Pflugkius, epiſcopus Numburgenſis, Michael Sidonius, Ioannes Agricola Islebius, auctor Antinomorum, qui de dogmatis librum conſcribunt, fundamento potiſſimum Interim Ratisbonenſi vtentes, 80) ſed admodum arcane, & quum diu multumque

put, de quo ab initio Imperii ſemper Carolus egerat, vt controuerſia Religionis per Synodum tandem tollerentur, & interim dum de religione controuerſia in Synodo explicarentur, Pax aliqua inter Ordines Germanicos conſtitui poſſet. Primum igitur petiit, vt promittant principes ſe ſynodo obtemperaturos eſſe, de quo poſtulato cum ad Philippum, Elector Mauritius retuliſſet, is ſcripto reſpondit, quod ex germanico in latinum tranſlatum inſeruit CHYTRAEVS *Saxoniæ* p. 957. ſubiecta eſt *Ephemeris itinerum Caroli V. toto belli Germanici tempore, & antea die 15. Octobris anni 1547. vsque ad 23. Iulii & Comitia Auguſtana celeberrima 1548. celebrata.*

78) SLEIDANVS *lib. XX. p. 624. Mauricio, Cæſar, honorem ſeptemuiratus, & Ioannis Friderici prouincia maximam partem, iam ante, ſicut diximus, attribuerat in caſtris ante Wittembergam: ſed hoc in conuentu publica & ſolenni ceremonia tanquam in poſſesſionem illum mittit, & in ſuam Imperiique fidem accipit, fuit hoc Februarii die vigeſimo quarto, qui quidem dies eſt Cæſaris natalis. Ea vero ceremonia ſic habet. In foro tabernaculum erat extructum a materia, patulum, in quod per gradus aſcendebatur, eo Cæſar a meridie venit ſub horam tertiam, comitatus electoribus: poſt illinc in vicinam domum tranſit, & veſtem ſolennem induit, tum ipſe, tum electores. Inde rurſus prodit & in ſolio conſidet: idem illi faciunt, ſuo quisque loco, a tergo, ſuper Cæſarem erant quodam in pegmate collocati tubicines. Ibi primum agmen Mauricii procedit, & incitatis equis tabernaculum petit, vti fieri conſueuit. Interim Mauricius cum altero agmine conſiſtit e regione, comitatus turba procerum, & proxime ante ipſum erant tubicines duodecim. Mox prodeunt ex illa caterua Henricus Brunſuicenſis, Wolfgangus, electoris Palatini frater, Albertus Bauarus, & vbi curſu perueniſſent ad locum, deſcendunt ex equis, & Cæſarem adeunt, ac demiſſe rogant, vt Mauricio publicum Imperii beneficium & inſignia principatus conferat. Cæſar, cum electoribus re communicata, per Moguntinum reſpondet, placere ſibi, modo ille veniat ipſe idem petat. Eo accepto reſponſo, Mauricius cum toto agmine procurrit: præferebantur ei vexilla decem cum totidem inſignibus regionum, pro quibus inaugurationem petebat: vbi conſcendiſſet, ingenua ſubſidet ante Cæſarem, & idem rogat. Miſſus erat ab Auguſto fratre Comes Mansfeldiae Hoierus, qui flagitaret idem. Itaque Cæſar per Moguntinum reſpondet, quoniam vterque fidelem operam ſibi nauarint, velle ſe Mauricio eiusque liberis maſculis, aut ſi nulli ſint, Auguſto fratri eiusque liberis electoratum Saxoniæ & Ioannis Friderici poſſeſſiones omnes conferre, niſi quantum illius liberis iam ante ſit conceſſum. Moguntinus deinde, iusiurandum, quo tenentur electores, recitat, & vbi Mauricius, illo præeunte verbis, iuraſſet, Cæſar enſem ei tradit, & hac cæremonia velut in poſſeſſionem mittit. ille gratias agit, & omnem fidem obſequentiamque pollicetur: poſt, illa, quæ diximus, vexilla, quum ea Mauricius accepiſſet a Cæſare, deiiciuntur in promiſcuam multitudinem, vti fieri ſolet. Hæc omnia poterat Ioannes Fridericus, ex ædibus, vbi diuerſabatur, ſpectare: & quidem ſpectauit: nam erant in eodem foro.* ARNOLDVS pag. 1219. *Ab eo loco cum Mauritius magna ſuorum pompa multorumque Principum comitatu ædes Ioannis Friderici, qui tam dignitate illa priuatus erat, præteriiſſet, Fridericum e feneſtra proſpicientem magno animo dixiſſe ferunt: Equidem lætor, quod hodierno die in tanto honore viderim patruum meum. Verba hæc licet commotionem animi aliquam declarent, tamen & conſtantiæ teſtimonium dant & ſummæ prudentiæ: quippe cum in ſummo animi dolore ibi iracundiam temperauerit, & illi, qui circum eum eſſent, cuſtodes ne ægre quidem rem ab eo ferri intelligerent* HEVTERVS *lib. XII. c. XVI.* NAEAEVS *p. 650.* VVERLICH *Augsp. Chron. lib. III. p. 67.* THVANVS *lib. V. pag. 147.* FALETVS *lib. VII. n. 354.* SAGITTARIVS *§. XXII.* In SCHARDII Tomo ſecundo extat NIC. MAMERANI *relatio de inueſtitura regalium Mauritii* & vernaculo ſermone apud HORTLEDERVM *Tomo II. lib. III. c. LXXXV.* SIMON STENIVS *in vita Mauritii apud* FREHERVM *Tom. III. p. 454.* FABRICIVS *Origg. Saxon. p.* 101. Vaticinium de eo extat Salizungi, quod adducit IO. ROSINVS vita Io. Friderici Ep. 1. *Anno a nato Christo MDXII. Bornæ, quod eſt oppidum Miſniæ, ditionis electoralis, vixit præſes curiæ prouincialis, quem plerique nominarunt Baccalaureum Salzungi, vir prudens: Is ſæpe numero repetiiſſe hæc verba dicitur: Affore tandem aliquando tempus, vt ſacrificulos capitum ſuorum raſura pudeat, & elector Saxoniæ prouinciis ſibi ſubiectis mulctetur: verumtamen poſteros eos eſſe recuperaturos.*

79) HEVTERVS lib. XII. c. XV. *Aduenerat etiam e Belgio Regina Maria, Cæſaris ſoror: quæ ab eo inſtructa, diligenter cum fratre Ferdinando Rom. Rege egit, renunciata hac dignitate, eam in Philippum Hiſpaniæ Principem, quem Cæſar breui exſpectabat, transferri permitteret. Rex Ferdinandus, negotio recte perpenſo, cum ſe non ſolum propriam auctoritatem inſigniter læſurum, ſed etiam animi parum generoſi ſpecimen hoc facto præbiturum conſideraret, & in primis tot maſculorum liberorum claritatis atque honoris incremento impedimentum ſe daturum videret, quod anguſtis poſt mortem ſuam ditionibus imperaturi, neceſſario paternæ auctoritatis claritatisque auxilio eſſent fulturi, ſorori Mariæ reſpondet, nepotem Philippum, Hiſpaniæ ac tot aliis ingentibus aliquando Regnis imperaturum, addito Germanico Imperio magis obrui ac peſſundari, quam iuuari honorarique, recordaretur Principem Philippum hominem eſſe, finitasque habere vires atque ingenium, captumque tantum humanum. Proinde modum ac metam cupiditati eius Cæſar ſtatueret, ne Principem Philippum tanta mole oppreſſum ſuccumbere, vniuerſamque Habsburgicam Auſtriacamque familiam intempeſtiua ambitione euertere cuperet. Cæſar, fraternis rationibus recte examinatis, filiique ſui conditione penitus perſpecta, probe fratrem iudicaſſe cenſuit, negotiumque aut in vniuerſum, aut in aliud tempus reiecit.* SLEIDANVS *lib. XXII. pag.* 691. THVANVS *lib. V. p.* 150.

80) MELANCHTON ad Camerarium ep. DCCXXXII. *Liber de quo Ratiſponæ diſputauimus, nunc rurſus in theatrum Auguſtæ profertur, & ornatus*

que tractaſſent, & crebro ſub incudem reuocaſſent, Petrus Maluenda & Dominicus a Soto Dominicani illum plurimum deprauaſſent, Cæſari demum exhibent. 81) Cum ergo diu multumque iactatus eſſet inter ordines priuatim, Romam quoque mittitur. Nam etſi totus fere papismus in eo ſtabiliretur, 82) tamen, quod aduerſariis eſſent conceſſa nonnulla, pontificem prius eſſe conſulendum, placuit. Is deinde Cæſari per Cardinalem

natus eſt fucoſius. Si recipietur, magnæ erunt eccleſiarum in his regionibus diſtractiones, pellentur multi docti & pii ſacerdotes ex ſuis eccleſiis, vt Arianis temporibus: WITTENBERGISCHER BERICHT p. 89. Licet etiam WERSMANNVS *Introduct. in Hiſt. Eccleſ. Sec. XVI. p.* 173. auctor ſit, collectores viſos fuiſſe expoſitione fidei, paullo ante ab Angliæ Epiſcopis confecta, de qua BVRNETVS *Hiſt. Reform. Angl. p.* 41. *ſeqq.* De hac etiam MELANCHTHON ad Camerarium ep. DCCXXX. *In Britannia deliberationes ſiunt de doctrina profecto difficiles.*

81) SLEIDANVS *lib. XX. p.* 620. Et p. 627. *Ad hunc modum promulgatus quidem fuit liber, ſed non ita conſcriptus initio. Non ſemel enim ſub incudem reuocatus, & Buccero exhibitus fuit aliquanto purior.* P. SVAVIS *lib. III. p.* 260. HEVTERVS *lib. XII. c. XVI.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p.* 429. HARAEVS *p.* 650. THVANVS *lib. V. p.* 142. *Pontifici in ea cauſa, in qua minime illum ſincere verſari ſciret, induſtriam ſuam elocare Cæſar, cardinali Tridentino iam Auguſtam reuerſo ex Mendozæ litteris, etiam antequam ſcriptum illud in eius manus veniſſet, exiguam ſpem eſſe de Concilio inſtaurando cognouiſſet, rem ad Imperii ordines XIX. Kalen. Febr. detulerat, negotiumque Mendozæ dediſſe dixerat, vt ſi Pontifex in ſententia perſeueraret, Concilium vitii palam argueret. Quod etſi non omnem de concilio ſpem praeideret, tamen quia longior mora interponeretur, exiſtimare e re publica eſſe, vt interim via aliqua conciliationis ineatur; eius quidem rei ſibi ab ipſis curam permiſſam eſſe; verum æquius videri, vt ex omni theologorum numero pauci deligantur viri pii, docti & concordiæ ſtudioſi, qui negotium illud citra vllam aſperitatem tractent, igitur deligentur nonnulli, inter quos cum minime conueniret, rurſus res tota Cæſaris arbitrio committitur: is ergo Iulio Flugio epiſcopo Numburgico, & Mich. Sidonio quorum ſupra mentionem fecimus, Ioanni item Iſlebio Agricolæ, qui ante XX. annos pro Saxonica confeſſione cum Phil. Melanchthone ac Io. Brentio ſteterat negotium dat vt eo doctrinæ ceremoniarum, atque commendationis eccleſiaſticæ Formulam conſcriberent.* PALLAVICINVS tamen *Hiſt. Conc. Trident. lib. X. c. XVIII.* illos non auctores, ſed cenſores facit, dicens: *quis illius fuerit auctor, incertum eſt: ſed ipſum Cæſari obtulerunt nonnulli principes, qui vel nimia pacis cupiditate hallucinati, vel quæſtionum ad religionem ſpectantium imperii ſpem cum eodem Cæſare conceperant, fore, vt in vna eademque doctrina poſſent hæretici cum catholicis concordare. Illum Cæſar recognoſcendum dederat tribus viris ſacrarum litterarum ſcientia inſignibus Iulio Pflugio, Michaeli Sidonio, probo vtrique catholico: & Ioanni Agricolæ Iſlebio hæretico, Septemuiri Brandenburgici concionatori.* In Expoſitione Wittebergenſi *p.* 157. animaduertitur, ne verbum quidem de lege in toto hoc libro obuenire. Nec ſine mercede manſit horum opera, dicebant Chriſma ab eis & oleum Pontificium inter alia defendi, velut rem ſacram & ſaluti neceſſariam, vt ipſi diſcederent vnctiores. Sic enim SLEIDANVS lib. XXI. ineunte: *Auctores libri tres antea nominauimus: ex iis Ioannes Iſlebius, liberale donum a Cæſare ſimul & Ferdinando rege tulit, ob nauatam operam, Michael vero Sidonius epiſcopatum Merſeburgenſem in Saxonia deinde eſt conſecutus: hinc iocus illorum, qui Chriſma dicebant ab eis & oleum pontificium inter alia defendi, rem ſacram & ſaluti neceſſariam, vt ipſi nimirum diſcederent vnctiores.* PETRVS SVAVIS POLANVS *Hiſt. Concilii Tridentini p. II. lib. XIII. c. VIII. §. I. p.* 110. ſic de hoc Interim indicat: *Hi nempe triumviri Pflug, Held, Agricola, longa habita conſultatione formulam religionis compoſuerunt, qua ſæpius examinata, immutata & ſub incudem reuocata; primum ab ſeipſis, deinde ab aliis viris doctis, quibus Cæſar inſpiciendam dederat. Acceſſit etiam e proteſtantium miniſtris præcipui aliquot, qui ſuffragio eam etiam comprobarent. Verum tot mutationes, additiones & detruncationes paſſa eſt, vt luculenter conſtaret, fuiſſe opus variorum hominum, contrarios ſe fines ſpectantium. Tandem in eam eualuit formam, qua nunc conſpicitur.* SFORTIAE PALLAVICINI *p. II. lib. X. c. XVII. p.* 61. ſic iudicat: *In pluribus Articulis ac potiſſimum in iis, quæ de Sacramentis agebant, ea doctrina Lutheranorum erroribus aduerſabatur; in aliis vero contexta erat formulis ambiguis, quas liceret vtrique partium pro re ſua interpretari. Quare hi tres delecti poſt diuturni ſtudii laborem retulere, quicquid in libello continebatur dummodo ſana interpretatione exponeretur, doctrinæ catholicæ non repugnare; excepto ſacerdotum coniugio & vſu calicis apud Laicos: quæ duo ibi ita permittebantur, vt reuera tanquam licita minime probarentur. Sed dicebatur: cum difficillimum compertum eſſet, ſacerdotes a ductis vxoribus ſeiungi, & experimento conſtaret, aliquot populos ab Euchariſtia ſuſcipienda ſub antiqua ſpecie abduci non poſſe, vtrumque tolerandum eſſe, donec concilium decerneret id, quod Eccleſiæ magis profuturum putaſſet.* CAMERARIVS vero *in Vita Melanchthonis p.* 165. de eodem ſic commentatur. *Hic liber paucorum quorundam clandeſtina & tenebrioſa opera congeſtus, ac, vt vetere verbo vtar, conſutus fuit. quo præſcribatur, quid interim, dum decreta Synodi prodirent, fieri ſeruarique oporteret, ab iis quidem qui in doctrina Eccleſiæ & ritibus vſitatis aliquid innouaſſent. Vnde liber iſte quaſi tituli nomine eſt vocatus Interim & dedit facetis multa falſe dicendi occaſionem, cum quidem neutri parti placeret, & vtrique, etſi non eodem modo atque propoſito, cum repudiarent. Suntque poſtea multo maiores & deformiores diſſipationes, atque etiam ruina conſecuta. Conuenerat autem & eo concilio probatus fuerat iſte labor, vti ne a Pontificis quidem partes ſequentibus improbaretur, atque adeo Pontifex ipſe vel concedendo indulgendoque, vel diſſimulando & conniuendo illum admitteret. Atque mirabantur plerique, a quibus vera conſideratione res perpendebantur, Carolo Imperatori perſuaderi potuiſſe, ut in eam rationem ſententiamque incumbendum putaret. Qui pro ſagaciſſimi animi prudentia & diuturna experientia, quod ſimilia negotia quo euaſiſſent, non ignorare poſſet, videre intelligereque deberet, neque re ipſa conſiſteret ac valere; neque temporibus congruere, magisque ac citius nouas contentiones atque pugnas commoturam quam certamina atque priores res ſedaturam eſſe. Sed occæcantur nimirum animi, maximorum quoque & ſapientiſſimorum virorum, quando infringi ſuam vim fata non volunt.* BVRNETVS Hiſt. Reform. Anglic. p. II. p. 57. *Duo primi ab omni tempore in Communione Romana vixerant. Poſtremum vero a Cæſare delinitum fuiſſe, omnes fere ſuſpicati ſunt, vt Auguſtanæ Confeſſionis viri nomen, quod meditabatur præſcriptum, nullo labore ab omnibus admitteretur.* De his Auctoribus vberius IO. ERDMANN BIECK im *Dreyfachen interim cap. II. & III.*

82) Capita huius libri Interim exponit SLEIDANVS

lem Sfondratum has animaduerſiones aperit, vt presbyter ordinatus ducat vxorem, & ſacrum officium adminiſtret, eſſe inauditum: Conſuetudinem illam ſumendi cœnam Domini ſub vtraque ſpecie, eſſe abrogatam, & in his duobus indulgendi facultatem nulli competere, præterquam Pontifici Romano & Concilio: religionis antiquæ ſectatores non eſſe his dogmatis alligandos, verum, ſi qui Lutherani velint ab incœpto deſiſtere, non eſſe repudiandos, illud de duabus miſſis, intelligi debere ſolum de Lutheranis: pſalmodiam oportere vbique reſtitui: diebus feſtis celebrandam eſſe cuiusque eccleſiæ patroni memoriam: iis, qui iam ſunt ſacerdotes, aut poſtea fient, abſtinendum eſſe a coniugio: ſacrorum bonorum & iurisdictionis oportere fieri promptam reſtitutionem: conſtare enim de ſpolio, nec vtendum in eo forma iuris ordinaria, ſed de plano cognoſcendum, & manu regia conficiendum eſſe negotium. Immo male habebat Papam, quod Cæſar in cauſſis religionis decernere ſibi ſumat; metuens, ne ad exemplum Henrici VIII. Anglorum Regis, caput Eccleſiæ eſſe velit, iuſſitque, vt liber iſte abrogaretur. 83) Hac illata cenſura, Moguntinus, Treuirenſis, Colonienſis, quibus ea communicata fuit, eodem plane modo Cæſari reſpondent, & reſtitutionem inprimis vrgent, eamque perneceſſariam eſſe docent, ſi quidem religio Chriſtiana conſeruari, & quibus in locis abolita, recuperari debeat: paci quoque non aliter poſſe conſuli: prouidendum igitur inprimis, vt templa & monachorum collegia plene reſtituantur: & quoniam de vi ſpolioque conſtet, agendum eſſe paucis, vt cultus diuinus quamprimum recuperetur: orare autem, vt in bonam partem hæc accipiat, & eccleſiæ membra ſuo patrocinio defendat. Reliqui tres Electores, non quidem eius erant ſententiæ, Palatinus inprimis & Mauricius, verum vterque cauſſas habebant, cur Cæſari non admodum reclamarent. Cæteri Principes, qui maxima parte erant Epiſcopi, eodem modo ſicut Moguntinus, atque collegæ reſpondebant, Ciuitatum non ita magna fuit habita ratio. 84) Cæſar igitur Idibus Maii conuocat omnes Ordines, & de ſua in Germaniam charitate præfatus, librum iſtum retitari iubet. Ibi Moguntinus, qui primum inter Electores locum obtinet, non exquiſitis Ordinum ſententiis, conſurgit, ac veluti publico nomine, Cæſari, pro tanto labore, ſtudio, cura, diligentia, charitate patriæ, maximas agit gratias: & quoniam antehac ipſius fidei rem permiſerint, ac nunc in eo ſit elaboratum, æquum eſſe dicit, vt gratiſſimis animis hoc ipſum agnoſcant, & decreto pareant. Hanc gratiarum actionem Cæſar habuit pro communi aſſenſu & approbatione, nec vllam poſt excuſationem admiſit, & librum typis euulgari iubet latino ſimul & populari ſermone. 85) Hunc librum Religionis declarationem Carolus adpellari volebat, hoc titulo, *Der Römiſchen Kayſerlichen Maieſtæt Erklærung, wie es der Religion halber im heiligen Reich, bis zu Austrag des gemeinen Concilii, gehalten werden ſoll, auf den Reichs-Tag zu Augſpurg den XV. Maii im MDXLVIII. Iar publicirt und eröffnet, und von gemeinen Stænden angenommen* 86) Dicebatur autem vulgo *Interim*, ea de cauſſa, quod hac doctrinæ formula eo vsque eſſent vſuri, donec Patrum Tridenti congregatorum examinatione ac decreto certi quid de controuerſis Religionis capitibus eſſet conſtitutum. 87.) vel *Decretum Auguſtanum, liber Auguſtanus, formula Interreligionis*, & per ſcomma *Sphinx Auguſtana, partus monſtroſus Auguſtanus.* 88) Inde variæ conſultationes fuerunt factæ de hoc Interim recipiendo. 89) Alber-

DANVS *lib. XX. p.* 625. Ipſe CARAFA *p.* 24. confiteri neceſſum habet, eſſe librum mere Pontificium, ſcribens: *In libello vero promulgato omnia erant Catholica, niſi quod, qui ex ſacris Ordinibus Apoſtata vxores duxiſſent, iis vterentur vsque ad declarationem Concilii, & qui ſub vtraque ſpecie communicauerant, eundem vſum vsque ad eamdem Concilii ſententiam ſeruarent.*

83) COELESTINVS SFONDRATI Gallia vindicata p. 391. *Paulus Pontifex, quamuis ætate iam præcipiti, multisque vinculis ob Farneſiam familiam Carolo adſtrictus, nec eius potentiam veritus tot victoriis florentem, grauiſſimis ad eum literis abrogari hoc edictum aut corrigi iuſſit* SLEIDANVS *pag.* 627. SARPIVS *p.* 324.

84) SLEIDANVS *lib. XX. p.* 627. THVANVS *cit. loc.*

85) SLEIDANVS *lib. XX. p.* 629. HEVTERVS *lib. XII. c. XVI.* BELCARIVS *lib. XXV. pag.* 800. 812. THVANVS *c. l.* Male igitur Auctor Auguſtanæ & Anti-Auguſtanæ Confeſſionis *p. II. cap. VI. §. V. p.* 135. dicit, ipſos C. A. addictos Status ab iſta receſſiſſe, atque hunc librum Carolo Imp. obtuliſſe. Cui tamen VALENTINVS ALBERTI *in gründlicher Wiederlegung* dicti libri in præfatione §. *XXXIV.* contradicit. Potius Imp. Statibus hunc librum obtrudere voluiſſe, docet CAMERARIVS *Vita Melanchthonis p.* 267. ſcribens: *Sane conſtat minime clementer, potius imperioſe, de recipiendo libro illo ad omnes ordines fuiſſe delatum, & tanquam de his conſenſiſſent vniuerſi, neque recuſationem, neque preces, denique nihil, quod contradiceretur, admiſſum eſſe.* Male igitur PALLAVICINI c. l. *vt eius obſeruantia proſcriberetur*, publicatum fuiſſe interim dicit, *ſed vt Principum qui aderant, ſententia exploraretur; non vt per eam libelli propoſitionem Catholici ſuis e ritibus remouerentur, ſed ſolum vt palam fieret; ad quas tandem conditiones Laici ſeptemuiri & alii Principes proteſtantes deuenirent.*

86) Extat in Corpore Receſſuum *pag.* 465. LVNIG *Contin. Gen. pag.* 240. Et inter GOLDASTI Conſtit. *Tomo vno pag.* 518. & *Stat. & Reſcript. Imper. p.* 107. ſub titulo: *Declaratio Religionis.*

87) HEVTERVS *lib. XII. c. XVI.* Peſſime igitur Theologus Pontificius, AMBROSIVS de ALTAMVRA: *quem Hæretici Interim vocant, eſt liber, qui etiam nuncupatus Auguſtana Confeſſio, & iſte complectitur Sex Capitula.*

88) PHILIPPVS MELANCHTHON ad Victorinum Strigelium Cap. CLXIII. *Saxonicarum ciuitatum paſtores edent commune ſcriptum contra corruptelas doctrinæ, quas continet Sphynx Auguſtana. Interea & ὁ κόλαξ μαγγίτων defenſionem edet Sphingis. Sed ſi conſenſum noſtrum tuebimur iſtius βωμολοχίαι minus nocebunt.* Idem Ep. L. *Saxonicæ ciuitates*

Albertus Moguntinus & Palatinus Elector, Würtenbergicus etiam illud accipiebant, recuſabat illud Ioannes Brandenburgicus, Ioachimi Electoris frater. Ciuitatum legati, vt ſibi liceret ad ſuos referre, orabant. 90) Sic etiam mira conſtantia illud reiecit Io. Fridericus, captiuus Elector, durius poſtea habitus. 91) Ex Sueuia plures ſacerdotes ob non receptum Interim eiiciebantur. 92) Conſtantienſes 93) atque Magdeburgenſes 94) proſcribebantur. Exortæ inter Theologos Mauritianos & reliquos Theologos ex terris Io. Friderici Controuerſiæ Adiaphoriſticæ, iſtis Interim circa Adiaphora recipi volentibus, his contradicentibus, 95) Immo varia hominum erant de hoc libro Interim iudicia. 96)

tates tandem decreuerunt, ſe prorſus non recepturas eſſe librum Auguſtanum.

89) Extat Mauritii & Ioachimi II. Saxoniæ & Brandenburgici Electorum Receſſus Iuterboci 7. Decembris 1548. concluſus, ſuper libro Interim, apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. LXXXVI.* MATTHIAS FLACIVS de eodem egit.

90) SLEIDANVS lib. XX. p. 630. *Mauricius non multo poſt editum a Caſare decretum, abiit: Ioannes vero Brandeburgicus, electoris Ioachimi frater, Caſarem adit, & Ferdinando rege præſente, petit, vt in eo ſibi parcat, & de ſuis in ipſum officiis quadam locutus, hac potiſſimum fiducia ſe militaſſe ipſi proximo bello dicit, quod de religione ſibi cauſſet. Caſar, Ordinum Imperii conſenſum hunc eſſe, nec ab eo recedi oportere dicebat: ille contra, non omnes aſſenſiſſe, neque ſe bona conſcientia decretum hoc laudare poſſe reſpondit, & pactum atque promiſſum vrgebat. Cum nihil Caſar proficeret, iubet eum diſcedere, quod ideo factum eſſe putatur, ne ſuo vel exemplo vel ſermone, aliorum animos ille confirmaret. Itaque ſub veſperum eodem die domum verſus proficiſcitur, neque per ſuam ditionem quicquam immutauit, frater eius elector, qui ſemper id operam dedit, vt Caſari placeret, minime reſtitit: ſed neque Palatinus quum Caſarem alioqui non admodum haberet tunc propitium. Legati Ciuitatum hi qui ſunt Auguſtana confeſſionis, quum vrgerentur, orabant vt ſibi liceret ad ſuos referre: quo poſt ex eorum ſententia reſpondeant, permiſſum hoc eis fuit.* Adde SVEGERVM *cap. VIII.* PALLAVICINI p. II. lib. X. c. XVII. §. VII. pag. 63. *Hoc Caſaris decretum, potius non improbatum quam comprobatum in Comitiis fuit, & non tam voce, quam ſilentio. De eo non magis heretici quam Catholici conquerebantur, tum quod lex aqua comitiis non eſſet, tum quod tot in illis cogerentur ſuam doctrinam deſerere. Quare non ipſi minus quam Catholici commentariis per typos in lucem editis libellum acriter confutarunt.* Quæ Friderici Electoris Palatini de eodem fuerit ſententia, docui in *Pfaltziſcher Kirchen-Hiſtorie cap. III. §. IV.*

91) De hac Electoris conſtantia late SLEIDANVS *lib. XX. p.* 632. qui addit: *eum in eo firmus & immotus perſiſteret, durius aliquanto tractari cœpit, & adempti fuerunt ei libri ſacri, & iniunctum, vt diebus vetitis abſtineret a carnibus: ille etiam, quo fuerat eſus ad hoc vsque tempus, permiſſu Caſaris, euangelii doctor, quum præſens imminere ſibi periculum videret, mutata veſte, clanculum ſe ſubduxit.* SAGITTARIVS §. *XXII.* Extat de eo ſingularis relatio apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. LXXXVIII.* & ex eo SVEGER *Confeſſione Auguſtana cap. VII.* CHYTRAEVS *lib. XVI. pag.* 429. THVANVS *lib. V. p.* 144.

92) SLEIDANVS *lib. XX. p.* 630. late exponit, qua ratione Halenſes Io. Brentium eiecerint, addens: *Porro Sueuia ciuitates pleraque omnes auctoritatem ſecuta Caſaris, imperata ſe facturos promittebant. Itaque doctores paſſim multi ex locis migrabant, ne quid ſua profeſſione committerent indignum, Andreas Oſiander Norbergam ideo reliquit, inque Pruſſiam ſeſe recepit. Spira & VVormacia ſinguli tantum erant, qui & ipſi fuga ſalutem petebant: Guilielmus Comes Naſſouius Eraſmum Sarcerium idcirco diſcedere patiebatur: VVirtembergicus etiam princeps, cuius in agro paſſim erant Hiſpanorum præſidia, quum a Caſare mandatum veniſſet, librum tam editum pro concione recitari iubet, & ne quis contra faciat, edicit, & ſi quis in poſterum miſſificare velit, poteſtatem facit, & ſuis, ne quem ſacrificium prohibeant, mandat, & eccleſiæ miniſtros, non approbantes decretum, a ſe dimittit. in his erat Erardus Snepfius.* Quid cum Argentinenſibus fuerit actum, exponit SLEIDANVS *lib. XX. p.* 635. Idem lib. XXI. p. 639. *non multo poſt, ad principes abſentes, eos inprimis, vbi maxime opus eſſe videbatur, dat literas Caſar, & mandat vt huic decreto ſtatim obtemperent: & decimo quidem die Iulii ſcribit ad Argentinenſem epiſcopum, Eraſmum, det operam, vt illud, quod labore ſuo maximo perfectum ſit, in executionem veniat, & ſi deſtituatur hominibus idoneis, aliunde ſumat.* THVANVS *lib. V. p.* 144. ARNOLD *Kirchen und Ketzer-Hiſtorie p. II. lib. XVI. c. XXVI.* BIECK *p.* 123. BVRGER *cap. VIII.*

93) SLEIDANVS *lib. XXI. p.* 644. HEVTERVS *lib. XII. c. XVI.* THVANVS *lib. V. p.* 149.

94) De hoc §. *ſequenti.*

95) SLEIDANVS lib. XXI. p. 658. *quum per fines Mauritii res ad mutationem videretur ſpectare religionis, Lubecenſes, Luneburgenſes, Hamburgenſes eccleſia miniſtri, euulgato ſcripto, librum & decretum Auguſtanum prolixe confutant: eius vero ſcripti potiſſimus erat author, Ioannes Epinus, deinde doctores Magdeburgici, Nicolaus Amſtorffius & inprimis Mathias Flacius Illyricus, Albona vrbe natus, & Nicolaus Gallus grauiter ſeſe Vittembergicis atque Lipſienſibus opponunt, & multis editis libellis eos incuſant, quaſi diſſimulanter agant, & per adiaphora, ſeu res medias pontificia religioni viam aperiant, hanc denique regulam ponunt, omnes caremonias atque ritus quantumuis natura ſint indifferentes, non amplius eſſe adiaphora, cum vis, & opinio cultus; & neceſſitas accedit, & quum impietatis datur occaſio.* De his ARNOLDVS *Kirchen- und Ketzer Hiſtorie p. XI. lib. XVI. c. XXVI.* Quid hac in cauſa in terris Mauritii Electoris fuerit actum, vbertius exponit ſcriptum, cui titulus: *Gründlicher und warhafftiger Bericht aller Rathſchlege und Acten ſo die Theologen zu Wittenberg und andre darzu erforderte, auf den Land-Tagen, und Verſammlungen, nach dem Krieg, wider die dazumahl neuen Reformation des Augſpurgiſchen Buchs, Interim genant, zur Widerlegung deſſelbigen geſchrieben, auch was ſie nachmals in Mitteldingen und aus was Vrſachen gerathen, verwilliget und nachgegeben haben, getreulich und vleiſſig aus allen Actis und derſelben Originalen zuſammen gezogen.* De hoc vero ſcripto ſic iudicat ADAMVS RECHENBERGIVS, in diſſertatione de Interim Auguſtano §. XXXV. *Si quis inſpiciat Acta, & qua ex actis Synodicis & aliis diligenter collecta ſunt a Theologis quibusdam* EXPOSITIO Wittebergæ *anno MDLIX. latine & germanice edita, deprehendet Flacium cum affectus eſſi bonam cauſam tueretur, affectus vehementia aliquando obreptum, Philippo impegiſſe, qua ipſi in mentem nunquam venerant.* Potiſſimum huc facit IO. SLEIDANVS *lib. XXI. pag.* 653. ſic ſcribens: *De Mauricio diximus, quemadmodum poſt recitatum religionis decretum Auguſta diſceſſit: vbi domum rediit,*

cia. 96) Dum nec Catholicis illud ſatis arrideret. 97)

§. LXXXII. Poſt hæc, Cæſar ab Ordinibus pecuniæ petit collationem, quæ in ærario publico conſeruetur. Ferdinandus vero auxilia petit contra Turcas, idemque fuit decretum. 98) Vltima die Iunii fit Comitiorum finis, quibus definitum, Tridenti continuandum eſſe concilium, ſeque curaturum Cæſar promittit, vt quam primum ibi redintegretur, quod cum factum eſſet, poſtulat, vt omnes, eccleſiaſtici præſertim, & confeſſionis Auguſtanæ ſocii, publica fide, quam ſit eis praſtiturus, eo veniant: futurum enim, vt pie & Chriſtiane, iuxta ſacras literas & patrum doctrinam, res agatur omnis & definiatur, depoſitis affectibus, & vt ipſi, quantum ſatis eſt, audiantur. Hinc,
alia

vediit, nobilitatem & reliquos ordines conſcribit, & Miſeni rem omnem proponit, vt qua ſit Cæſaris voluntas, oſtendit. Illi promiſſum & Cæſaris & ipſius audiuerunt, & vt Auguſtana confeſſionis religio ipſis permittatur, inſtant: placuit poſt, vt theologi Wittenbergici ſimul & Lipſenſes adhiberentur: itaque conuentum eſt, primum Bega deinde Cella, poſt, Iuterboci venit huc etiam a Brandenburgico miſſus electore, Ioannes Islebius. Hic fuit decretum de rebus mediis, & iis, quæ dicuntur adiaphora, poſtremus erat conuentus Lipſia: conſcripta fuit hic formula religionis, quam per Mauricii fines ſequerentur omnes. Hic vero libellus maximas deinde peperit offenſiones. Idem] vberius adhuc exponit NIC. HELVICVS *Theatro Hiſtor. IV. B. p.* 52. IOH. QVOD VVLT DEVS BVRGER in *Confeſſione Doctrina Saxonicarum Eccleſiarum* ſcripta anno 1551. qui, quicquid io Comitiis Prouincialibus Electoralibus deſuper fuerit actum, ex ipſis Actis confirmat IO. ERDMANN BIECK *dreyfachen Interim c. III. Hiſtorie der Religions Beſchwerden cap. II. §. XXI.* SVAVIS POLANVS lib. III. p. 331. *breui prodiit turma ſcriptorum tam Catholicorum quam Proteſtantium. maxime e ciuitatibus Hanſeaticis ſcriptum illud laceſſentium.* Longum horum Scriptorum Catalogum nectit MARTINVS LIPENIVS *Biblioth. Theol. ſub Interimiſticis & Adiaphoriſticis.* Adde BVRGERVM *cap. VIII.* §. 6. GEORGIVS MAIOR tamen in Commonefactione Hiſtorica lib. B. de eodem ſic loquitur: *in his actionibus eo tempore Inclytus Princeps Mauritius, Dux Saxonia, Elector, primus a bello coram in Comitiis Auguſtanis & abſens ſeſe Imperatori proponenti nonam conciliata religionis formam edoctus & confirmatus a Melanthone & aliis, qui a quibus extiterit autoribus, nunc commemorare ſuperſedeo, acriter & animoſe oppoſuit. Id me vere affirmare autographa teſtantur, qua extant, & norunt idem multi eius rei conſcii, interque hos nonnulli, qui exemplum imitati ac formam recenſationis ab eo ſunt mutuati:* Ad Controuerſiam vero Adiaphoriſticam potiſſimum facit GEORGII MAIORIS *Commonefactio Hiſtorica de Statu eius temporis, quod Euangelii lucem praceſſit, & qua eius initia, atque inter varia impedimenta & pericula eius progreſſus, qui item faces diſſidiorum fuerint & adhuc ſint, Witteberga* 1562. 8. Adde IOACHIMI CAMERARII Orationem parentalem quartam *p.* 1301. Orationem nonam *p.* 1370. Orationem decimam *pag.* 1385. Idem in Vita Melanchthonis §. LXXXIV. *non enim Princeps Mauricius ſine exceptione aſſenſus fuerat decreto, quo libro ille quaſi omnium Ordinum iudicio approbabatur; ſed promiſſa Imperatoris de religione vrgens & quid ipſe ſuis eſſet pollicitus commemorans, ſibi neceſſitatem impoui vt ad ſuos ea de re referret.*

96) SLEIDANVS lib. XXI. p. 640. *Idem liber poſt exiit Italice, Latine, Gallice conſcriptus. Quanquam Cæſar acerrimis verbis edixerat, ne quis editum de religione librum vllo modo impugnaret, varia tamen exierunt ſcripta, qua totam eius doctrinam damnabant, & homines, vt ab eo, tanquam a præſentiſſima peſte ſibi cauerent, admonebant. In his erat Caſpar Aquila, Saluoldenſis eccleſia miniſter in Turingia. Scribendi cauſam huic dederat Islebius, qui domum rediens Auguſta, de libro valde gloriatus erat in itinere & aureum nunc inſtare ſeculum, & Aquilam quoque dixerat aſſentiri: hoc vbi ſciuit iſte, vehementiſſime reſpondet, & mendacii eum inſimulat, & falſis dogmatis refertum eſſe librum affirmat. In Galliis autem Robertus Abrincenſis epiſcopus contra ſcripſit, verum diuerſa ratione, & librum inprimis reiicit, quod ſacerdotibus coniugium, & cœnam domini totam vulgo permittat, & per occaſionem atrociſſimis verbis in Bucerum debacchatur, ob alteram ductam vxorem. Roma etiam ordinis Dominicani generalis, vti vocant, Romaus in eandem ſententiam contra ſcripſit. In reprehenſionem itaque libellus incurrit vtrobique.* Sic etiam MELANCHTHON per Marbachium ad Miniſterium Marpurgenſe: *Liber Auguſtanus continet manifeſtas corruptelas. Ideo nequaquam eum approbabimus, etiam ſi exilia & ſupplicia nobis proponentur.* MARBACHII *Epiſt. in Appar. c. VII. p.* 254. Qua ratione neque Martinus Bucerus hunc librum approbauerit, docet SLEIDANVS *lib. XX. pag.* 623. Varia etiam de Interim iſto tempore dicteria. Tale erat: *Selig iſt der Mann, der Gott vertrauen kan, und willigs nicht ins Interim, denn es hat den Schalck hinter Ihm.* Per Anagramma Interim dicitur MENTIRI vel INTERITVM. Alias: *Impia Nunc Teneo Et Romanos Inuebo Mores.* THRASYBVLVS LEPTA lib. I. exeunte: *Crepitus illius Pegaſei Interim Acroſtichida quidam vafritiores in hunc ſenſum ſuboluerunt: Ihr Narriſche Teutſchen, Euer Reich iſt mein.* Varios nummos in Interim cuſos exhibet IVNCKERVS *vita Lutheri p.* 248. THVANVS *lib. V. p.* 153. Hiſtoriam huius libri Interim vberius expoſuit IO. ERDMANN BIECK *in Dreyfachen Interim cap. II.*

97) PALAVICINI *p. II. lib. X. c. XVII. §. VII. att. Hoc Cæſaris decretum potius non improbatum quam comprobatum in Comitiis fuit, & non tam voce, quam ſilentio. De eo non magis heretici quam Catholici conquerebantur tum quod lex aqua cunctis non eſſet, tum quod tot in rebus cogerentur ſuam doctrinam deſerere. Quare non ipſi minus quam Catholici commentariis per typos in lucem editis libellum acriter confutarunt.* Idem de Epiſcopo quodam *p. II. lib. XI. c. I. p.* 64. ſcribit: *actum eſſe de re Chriſtiana clamauit.* SVAVIS l. c. p. 325. *Vna & communis vox erat Curialium omnium, agi nunc de Summa rerum, iam conuulſa eſſe Eccleſia fundamenta, hinc vires omnes colligendas, Principes omnes excitandos, ad omnium nationum Epiſcopos nuncios quaquam verſum mittendos, vt principio huic obſtens, vnde ſine dubio ſecutura eſſet Eccleſia Romana, ſi non euerſio (qua certe impoſſibilis) ſaltem maxima, qua fuit vnquam & fœdiſſima deformatio.* SVAVIS p. II. lib. XI. c. I. p. 65. *Damnabant inſuper totum illius doctrina corpus, quod ambiguis loquendi formulis exprimeretur, ſenſum ſatis commodum prima facie admittentibus, introrſum vero veneno tinctis, etiam alicubi verba generalia conſectantibus, qua Lutheranis detur effugium, ad interpretationem iis ex ſuo ſenſu affingendum.*

98) SLEIDANVS lib. XX. p. 629. *quarto poſt die refert ad Ordines, & quanto ſuo labore quantoque ſumptu pax comparata ſit Germania, demonſtrat,*
& quia

alia recitantur decreta, inprimis illud de religione, grauibusque verbis mandatur, vt omnes Religionis declarationi obtemperent. 99) In iiſdem Comitiis pax publica denuo fuit confirmata & Politia reformata. 100) Imp. etiam ſingulari decreto XXVI. Iunii 1548. Auguſtæ facto, nemine Electorum vel Principum, qui aderant, ne hiſcere auſo, non ſine Germanici Imperii detrimento, Belgii Prouincias, quas ipſe Geldriæ Ducatu, atque dominio temporali Vltraiectino & Tranſiſalano auxerat, his ſe Cæſari a. 1528. ſubiicientibus, 1) Imperii iuri ſubmiſit, hac addita conditione, vt omnes Belgii Prouinciæ tantum contribuant, quantum duo Electores. 2) Agebatur etiam in iiſdem Comitiis cauſſa Boruſſica magna contentione, Stanislao Laſco, qui a Sigismundo Poloniæ rege fuerat miſſus petente, vt proſcriptio contra Albertum Boruſſiæ Ducem decreta aboleretur, & Gedanum atque Elbinga, quæ Polonici iuris eſſent, non amplius ad Imperii Comitia euocarentur, Wolfgango Melchingo, quem Cæſar ante quadriennium in Ordinis Teutonici Magiſtrum Spiræ inaugurauerat, e contrario contendente, Pruſſiam in Imperii clientela ſemper fuiſſe. 3)

§. LXXXIII. Cæſar igitur per Sueuiam Spiram contendit, inde Moguntiam venit, atque ſecundo flumine Rheno deſcendit in Germaniam inſetiorem, & Saxonem atque Landgrauium, qui Hala Sueuorum nuper adductus erat, cum eius vxor denuo eſſet deprecata, captiuos abducit, diuerſis nauibus impoſitos. 4) Cum in Belgium Cæſar veniſſet, Saxonem quidem ſecum eſſe voluit, Landgrauium vero miſit Audenardam, Flandriæ oppidum. 5) Inſequenti anno 1549. Cæſar per Flandriam & Hannoniam & Atrebates filium circumducit, in eiusque fidem populum adigit per iusiurandum, poſt Antwerpiam ſimul ambo redeunt ſub idus Septembris, ibi magnificentiſſimo apparatu filius Cæſaris, non ab oppidanis modo ſed ab exteris etiam mercatoribus, Hiſpanis, Italis, Germanis, Anglis excipitur, poſt, amita Maria comitante, reliquas etiam prouincias adit, ab iisque fidem accipit. 6) Interea ad Kl. Octobris 1548. in Camera Imperiali aduocati tres, ob ſuſpicionem Lutheraniſmi remouentur, cæteris autem omnibus inter alias leges præſcribitur, vt eccleſiæ catholicæ dogmatis inſiſtant, aut loco ſubmoueantur. Ibi Smalcaldicis litem mouere cœpit Henricus Brunſuicenſis, ob anteactum bellum. Quando pulſus fuit, pactus quidem erat, quum e carcere dimitteretur, etiam iuratus, nihil ſe tentaturum eſſe, verum

& quia res ipſa poſtulet, vt in futurum etiam caueatur, peruile ſibi videri dicit atque neceſſarium, vt magna quapiam pecunia vis conferatur, & certis locis in ærario publico conſeruetur, vt ſi quis forte motus intra vel extra Imperii fines aliquando naſcatur, paratum ſit præſidium. Paucis deinde diebus interiectis, Ferdinandus rex commemorat, ſe grauibus de cauſis, quas & ipſi ſatis intelligant, & explicare nihil attineat, miſſa legatione, cum Turca feciſſe inducias annorum quinque, & ante annum eſſe factum initium: & quanquam ille ſuis mandarit, ne quid contra faciant, tamen petere, vt nihilo ſecius auxilia iam ante promiſſa contribuant, vt ſi forſan ille diſcedat a pactis, facile reſiſti poſſit: deinde, quoniam ille loca finitima validis præſidiis muniat, ſibi quoque nihil hic eſſe negligendum: itaque paſſim inſtituiſſe munitiones locorum, & alere præſidiis: ſed propter ſuperiorum annorum ſumptus bellicos longe maximos, non ſe poſſe tantum onus diu ſuſtinere: orare igitur, vt in hos vſus pecuniam annuam dependant, donec induciæ durabunt: hoc enim ad ipſorum omnium pertinere quietem atque ſalutem.

99) SLEIDANVS *lib. XXI. ineunte.* HEVTERVS *lib. XII. c. XVI.* Extat Receſſus Comitiorum in Corpore *p. 444.* LVNIG *Contin. p. Gen. p. 756.*

100) Reperitur vtrumque in Corpore *pag. 487.*

1) THVANVS lib. V. p. 118. *poſtulata Cæſaris Ordines, etſi graue erat in futuros vſus pecuniam conferre, comprobant; & Ferdinando regi in ſingulos induciarum annos C. millia aureorum promittunt. Permiſſum & Cæſari, vt Imperii Cameram arbitratu ſuo conſtitueret, & iudicem ſuppleret, ſumtusque in eam rem ab Ordinibus promiſſi. Itaque Kal. VIIbr. inchoatur, & aduocati tres, qui de Lutheri doctrina ſuſpecti erant, ordine mouentur, ceterisque inter alia præſcribitur, vt maiorum religionem colant, aut ſe dignitate abdicaturos promittant, ibi renouata contra Smalcaldici fœderis ſocios lites, ab Henrico Brunſuico primum, licet cum carcere emitteretur, nihil ſe tentaturum promiſiſſet, deinde eius exemplo a Moguntino, Pruſſiæ magiſtro, Naſſouio, Solmenſi, aliis: ictum & in Comitiis fœdus, quo Cæſaris prouinciæ omnes, quas per Germaniam & Belgium obtinet, ſine in tutela & patrocinio Imperii & in vſus publicos contribuant, ita tamen, vt ſuis vtantur legibus & iurisdictione; Germania inuicem a Cæſaris prouinciis eandem tutelam & auxilia exſpectet.* Extat decretum in RECVEIL DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p. 244.* apud CONRINGIVM *de Finibus c. XXVIII. p. 750.* LVNIGII *Teutſchen Reichs-Archius Tom. II. p. 37.* GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p. I. p. 278.* du MONT *Tom. IV. p. II. p. 340. 342.* Teſtatur etiam de eo R. I. Auguſtæ *de a. 1518. §. 67.* THEASTVLVS LEPTA *lib. I. p. 89.* ſic de eo iudicat. *Eo conuentu, conſecutus eſt Cæſar, ſed diſpari euentu, hæc duo: primum, vt quæ Imperii iura in Cæſaris hæreditariis Germaniæ inferioris ditionibus (quas vno nomine Burgundicas vocant) adhuc ſalua vigebant Transactione quadam (nemine Electorum, aut quorum alias intererat, ne hiſcere quidem contra auſo) abolita, eoque Imperii nerui grauiſſime afflicti & inciſi ſint, altero quaſi brachio aut pede eius detruncato, ſiue ad euidentiam alludendo, Aquila egregie deplumata, id quod vaticinationem quadam ſuperioris ætatis aruſpicum ſiue oſcinum innuere voluerunt, propoſita imagine mœſta Aquilæ conſiſtentis ſupra nauigium fluctuans in procelloſo mari, & expandentis alas admodum tenues, atque aſpicientium illam ocioſe, & quaſi inter ſe colloquentium.*

2) Decretum exhibet LAMB. HORTENSIVS *Rer. Vltraiect. lib. VII. p. 173.* de dato XIII. Kl. Nouembr. 1528. Et in compendio HARAEVS *p. 577.* Confirmauit illud ſingulari Bulla Clemens VII. Papa.

3) THVANVS *lib. V. pag. 146.* BELCARIVS *lib. XXV. p. 796.* Acta in his Comitiis iuſſu VVolfgangi Magiſtri fuerunt coniunctim edita 1550. 4.

4) BELCARIVS *lib. XXI. p. 646.* HARAEVS *pag. 652.*

5) SLEIDANVS *lib. XXI. p. 647.*

6) SLEIDANVS *lib. XXI. p. 664.* HEVTERVS *lib. XIII. c. I. II.*

7) SLEI-

verum ab ea transactione diſceſſit, & non ipſe modo, ſed & Moguntinus, & Pruſſiæ magiſter, & Naſſouius & Renardus Solmenſis, & alii litem aduerſus Landgrauium inſtituebant 7)

§. LXXXIII. Imp. vero datis ad Ordines Imperii XIII. Martii 1550. e Belgio litteris, Comitia indicit XXV. Iunii Auguſtæ Vindelicorum habenda, cum mandato, vt frequentiſſimi conueniant, aut Legatos cum ampliſſimis abſolutisque mandatis mittant; Cupere enim ſe ſemel tollere diſſidia, Germaniæque rempublicam conſtituere. 8) Ad exitum Maii Cæſar vna cum filio, Bruxella diſcedit, & Auguſtam ad Comitia contendit, adducto ſecum Saxoniæ Duce captiuo, Landgrauio autem relicto Mechliniæ. 9) Iulii die vigeſimo ſexto, Cæſar Auguſtæ facit initium Imperii conuentus. In eo proponit de proſequendo concilio, de ſeruando religionis decreto nuper Auguſtæ facto, de mulctandis rebellibus, de reſtitutione iurisdictionis & bonorum ſacrorum. Erant & hæc armata Comitia, tametſi tranquillior eſſet aliquando rerum ſtatus. Principes aderant, Moguntinus & Treuirenſis Electores, reliqui miſerunt legatos: aderant præterea Wolfgangus Pruſſiæ Magiſter, Wirciburgicus, Eiſtetenſis, Conſtantienſis, Auguſtanus, Tridentinus, Cameracenſis, Merſeburgenſis, Epiſcopi, cæterorum principum nemo, præter Bauarum, & tandem etiam, Henricum Brunſuicenſem. Re deliberata, maiori parte placuit, proſequendum eſſe concilium, Mauricius vero per legatos non aliter ſe probare illud oſtendit, niſi vt res omnis ab initio retractetur, & Auguſtanæ confeſſionis Theologi non ſolum audiantur, ſed decidendi quoque poteſtatem habeant, vt pontifex ſe concilio ſubmittat, neque præſidis locum obtineat, & iusiurandum epiſcopis remittat, quo libere ſententiam dicant. Hanc eius conteſtationem publice recitatam, legatus poſt in acta referri voluit, ſicut fieri conſueuit, ſed denegatum hoc ei fuit. Cæſar deinde pontificem de concilio interpellat. 10) Idibus Februarii 1551. dimittitur Imperii conuentus, quo liberum ac generale concilium fuit decretum, atque vt ad Kl. Aprilis Noribergæ conueniant Electorum & ſex reliquorum Principum legati, qui deliberent, quemadmodum ea pecunia, quæ ex ærario publico ſumpta fuerit in bellum Magdeburgicum, debeat reponi. Ferdinando regi decernuntur in Turcam auxilia, tametſi grauate, quæ ſuperiori conuentu fuerant ei promiſſa. 11) Qui Noribergæ conuenerant Principum legati, menſe Aprili, ſtatuerunt, in obſidionem Magdeburgicam rurſus eſſe contribuendam pecuniam. Et quanquam Cæſar edicto poſt idem mandabat, permagna tamen in eo fuit difficultas, & inuiti omnes conferebant, quod diuturnior eſſet obſidio, neque finis adpareret. 12) In Comitiis etiam Auguſtanis Cæſar cum Ferdinando de ſurrogando ſibi in Imperii dignitate Philippo filio, denuo agebat, hoc tamen recuſante. 13)

§. LXXXIV. Sub idem fere tempus a. 1550. obiit Hariadenus Barbaroſſa, Algeris Rex, Ottomannicæ claſſis præfectus, ſubſtituiturque illi a Solymanno Dragutus, Piratarum Turcicorum Princeps exercitatiſſimus, qui fraude occupata apud Numidas vrbe Africa, quæ olim Aphrodiſium ac Leptis, hodie ab Afris Mahumedia dicta, Regem ſe nominari iuſſit, collatisque in vrbem opibus ac viribus, vt noui regni limites proferret, animum intendit, vniuerſæ Hiſpaniæ, & inprimis Siciliæ, ob ſitus commoditatem infeſtiſſimus. Quam ob rem victus Cæſar vtriusque Regni precibus, tum etiam ne Dragutus ſolidiora noui Regni iaceret fundamenta, Ioanni Vegæ, Siciliæ, Petro Toletano Neapolis Pro-Regi, & Andreæ Auriæ, claſſis ſuæ Præfecto, præſcribit, iuſtis coactis copiis, instructaque claſſe, Africam vrbem expugnent, Dragutumque pellant. Hi habito cum Draguto, qui in auxilium vrbi venerat, ante muros prœlio, demum IV. Idus Septembris 1550. vrbem adſultu capiunt, multa Afrorum ſtrage edita. 14) Dragutus ad Turcam confugit, Byzantium profectus. Ea res noui belli dedit occaſionem, quod Turca non in Cæſarem modo, ſed in Ferdinandum quoque regem deinde ſuſcepit. 15)

§. LXXXV.

7) SLEIDANVS *lib. XXI. p. 647.* THVANVS *lib. V. p. 148.*

8) SLEIDANVS *lib. XXI. exeunte.* HEVTERVS *lib. XIII. c. III. tertio Idus Martii Cæſar ad Ordines Imperii e Belgio ſcribit, ſe impeditum aduentu filii, morte Papæ Pauli, aëris inclementia, ac podagra, tam cito, quam deſiderat, in Germaniam redire non poſſe, ſed recuperata valetudine itinere ſe accincturum, indicereque eam in rem ad VII. Kal. Iulii Auguſtam Vindelicorum Principum conuentum, velle ſe quam frequentiſſime conueniant, aut Legatos cum ampliſſimis abſolutisque mandatis mittant: cupere enim ſe ſemel tollere diſſidia, Germaniaque rempublicam conſtituere.*

9) SLEIDANVS *lib. XXI. p. 678.* HEVTERVS *c. l. Agatur de facienda in religione concordia, de Concilii Tridentini admiſſione, de exequendis decretis ſuperiori anno Auguſtæ conceptis, de reſtituendis ſacris bonis de mulctandis rebellibus non reconciliatis. Sed quidquid Cæſar moliebatur, effectu carebat.*

10) SLEIDANVS *lib. XXI. p. 682.* CHYTRAEVS *lib. XVII. p. 435.* FABRICIVS *lib. IX. Hiſt. Saxon. p. 102.* HARAEVS *p. 656.* THVANVS *lib. VI. p. 193.* Extat Receſſus in Corpore *p. 515.*

11) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 701.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XII.*

12) SLEIDANVS *lib. XXII. pag. 702.* THVANVS *lib. VIII. ineunte.*

13) THVANVS *lib. VIII. p. 236.*

14) SLEIDANVS *lib. XXII. pag. 683.* THVANVS *lib. VII.* HEVTERVS *lib. XIII. c. IV.* BELCAIRIVS *lib. XXV. p. 813.* HARAEVS *p. 659.* LEVNCLAVIVS *Ann. Turc. ad an. 1550.* NATALIS COMES *lib. IV. p. 78.* IO. CHRISTOPH. CALVETI STELLAE *Comment. de Aphrodiſio expugnato* apud SCHARDIVM *Tom. II. pag. 370.* IO. ANT. VIPERANVS Oratione funebri apud FREHERVM *Tomo III. p. 606. oppidum autem & arce munitiſſimum breui temporis ſpatio paruis copiis vix LX. noſtrorum interitu expugnatum.*

15) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 684. 700.*

68) SLEI-

§. LXXXVI. Mortuo Paulo III. a. 1550. ſuffectus fuit Iulius III. Io. Maria Montanus dictus, antea Papæ legatus in Concilio, 16) qui reductionis diplomate admodum ſuperbo, d. XXI. Nouembris 1550. ad Imp. potiſſimum inſtantiam, 17) concilium Tridenti reſtaurauit, 18) quod etiam Kl. Maii 1551. fuit repetitum. 19) Mittebat ad hoc Concilium Papa legatos ſuos Marcellum Creſcentium, Sebaſtianum Pighinum & Aloiſium Lipomanum. Inuitabantur Proteſtantes non ſemel, venerunt etiam eo legati Ioachimi Electoris Brandenburgici, Chriſtophorus Straſius & Io. Oſmannus, 20) dein Würtenbergenſes, Io. Theodoricus a Plenningen & Io. Henricus Kockling a Steineck, inſignes nobilitate & pietate viri, 21) etiam d. 23. Ianuarii 1552. confeſſionem Chriſtophori Ducis a Theologis Würtenbergenſibus Dernſtedti confectam Concilio exhibuerunt, vna cum variis Grauaminibus, quibus medelam adferri cupiebant, quod moleſte admodum Patres tulere. 22) Nouos eo mittebat legatos Chriſtophorus Dux Würtenbergicus Wernherum de Münchingen & Hieronymum Gerardum, quos ipſius Theologi, Io. Brentius, Iacobus Beurlin, Iacobus Herbrandus, Valentinus Vannius ſequebantur. 23) Argentoratenſes eo mittebant Io. Sleidanum, quem ipſorum Theologi, Io. Marpachius, & Chriſtophorus Sollius ſtatim ſequebantur 24) Mauritius Elector eo mittebat Wolfgangum Colerum & Leonhardum Badehornium qui die VII. Ianuarii a. 1552. Tridentum veniebant, 25) poſtquam ab Imp. litteras ſalui conductus forma vberrima conſcriptas d. 23. Auguſti 1551. obtinuiſſent, 26) qui ad Proteſtantium inſtantiam, ad inſtar ſalui conductus Baſileenſis, ab ipſo Concilio ſeſſione decima quinta, d. 15. Ianuarii 1552. confirmatus fuit amplificatusque. 27) Miſerat Mauritius Elector etiam Philippum Melanchthonem, Eraſmum Sarcerium & Valentinum Paceum, qui Confeſſionem doctrinæ Saxonicarum Eccleſiarum ſiue Repetitionem A. C. iuſſu Electoris a Melanchthone an. 1551. conſcriptam, ibidem exhiberent, qui tamen Norībergæ ſaltim ſubſtiterunt. 28) Iſti vero legati cum vidiſſent, nihil agi, quod in libero Concilio deberet, in quo Papa non iudex eſſet,

16) SLEIDANVS lib. XXI. p. 674. *hac demum ratione Ioannes Maria Montanus, quem Tridenti atque Bononiæ præfectum fuiſſe concilio diximus, Februarii die ſeptimo creatur pontifex.* Quam timidus ille Papa fuerit, teſtatur nummus ipſius apud IO. IACOBVM LVCKIVM *Sylloge Numiſmatum elegantiorum p. 142.* cum inſcriptione: D. IVLIVS III. REIPVB. CHRISTIANAE REX AC PATER ab altera parte Atlas terrarum orbem ferens cum inſcriptione: *Immane pondus. Vires infracta.*

17) Sic enim FRANC. VARGAS ad Epiſcopum Atrebatenſem: *Si litteris fides eſt, promiſit Imperator ad Reformationem procedendum haud fore, niſi cum placuerit Pontifici, ipſumque auctoritate ſua ſancturum, ne Epiſcopi huic obſtarent, ſed quæ eidem viderentur, dimitterent*, apud LE VASSOR *p. 63.*

18) Extat Bulla apud SVAVEM POLANVM *lib. III. p. 344.* SLEIDANVS lib. XXII. p. 689. *Iulius pontifex, crebro ſollicitatus a Cæſare, ſub idus Nouembris conſcripto diplomate, bullam ipſi vocant, concilium decernit, ſuum eſſe confirmans, indicere, & dirigere concilia: cupere etiam ſe Germaniæ tranquillitati conſulere, qua Romana eccleſia & pontificum qui Chriſti ſint in terris vicarii, ſemper fuerit obſeruantiſſima. Tridentum igitur ad calendas Maii veniant omnes, qui iure vel conſuetudine ſua quadam aut priuilegio debeant intereſſe, & quos Paulus tertius ante vocarit, cum eodem in loco ſynodum indiceret: nam eo die continuatum iri concilium: & ſi vel per ætatem aut valetudinem aut occupationes reipublicæ non poſſit ipſe coram, per legatos tamen in eo ſe velle præſidere. Scriptum hoc ad Cæſarem deinde mittit.* Idem *lib. XXII. p. 691. Litteras illas, quibus concilium denunciatur, pontifex ad exitum Decembris Romæ promulgat. Sunt in iis, quæ multorum poſſent animos offendere, cuiusmodi eſt, quod ſuum eſſe dicit gubernare concilia, quod ſe Chriſti vicarium vocat, quod continuari vult actionem, non autem ab initio repeti, quod præſidis locum & authoritatem ſibi vendicat, quod ſui tantum ordinis homines eo vocare videtur. Hæc etiam Cæſar, quum ei litteræ redderentur animaduertiſſe dicitur, vt quæ paulo erant aſperiora, mutarentur. Verius enim fuiſſe putatur, ne his tanquam ſcopulis deterriti Germani, vel repudiarent denuntiationem, vel moram & impedimentum aliquod inferrent huic operi, quod ipſe tanto labore perfeciſſet. Nolim iſtud quidem pro vero ponere, & ſolent eiuſmodi conſilia tegi: ſed ſi verum eſt, nihil eum impetraſſe conſtat, nam illam, de qua dixi formulam pontifex euulgauit, nullo immutato verbo neque defuiut, qui conſilio hoc illum feciſſe putant, vt a concilio Germanos abſterreret, ne venirent, aut ſi venirent, præiudiciis teneret illaqueatos.* BELCARIVS *lib. XXV. p. 814.*

19) SLEIDANVS lib. XXII. p. 704. *cum calendæ Maii veniſſent, inchoata quidem fuit actio concilii: ſed quia perpauci tum adhuc aderant, & Parmenſe bellum interuenerat, in calendas vsque Septembris producta res fuit.* Idem p. 710. *dum hæc geruntur, venit concilii dies, calendæ Septembris. Eum ad diem præſto fuerunt præter Italos & Hiſpanos epiſcopos, Moguntinus & Treuirenſis, magna omnium, vt quidem apparebat, lætitia & congratulatione, neque multo poſt, etiam Colonienſis.*

20) BVRGER *Confeſſio Doctrin. Saxon. c. IX. pag. 82.*

21) SLEIDANVS *lib. XXIII. p. 722.* BVRGER *cap. XII. p. 112.*

22) BVRGER *c. l. p. 110.* Facit huc etiam Syntagma eorum, quæ nomine illuſtriſſimi Principis ac Domini Dn. Chriſtophori, Ducis VVirtenbergenſis & Teccenſis, & Comitis Monbelgardi &c. in ſynodo Tridentina per Legatos eius acta ſunt. Contra VVirtenbergenſem Confeſſionem ſcripſit PETRVS A SOTO, Dominicanus *Coloniæ 1555. 4.* BVRGER *cap. X.*

23) BVRGER *p. 115.*

24) SLEIDANVS *lib. XXIII. p. 736.* THVANVS *lib. X. p. 444.*

25) BVRGER *c. XIII.* ADAMI *Vita Melanchthonis p. 345. Tom. II. Epiſt. p. 340.*

26) Extant iſtæ apud BVRGERVM *c. X.* qui late narrat, quid circa has literas fuerit actum. SVAVIS *pag. 349.*

27) CARANZA *Summa Conciliorum pag. 676.* Poſtulabant enim Proteſtantes, vt proceres Eccleſiaſtici fidem ſuam communi Concilii nomine interponant, teſtante SLEIDANO *lib. XXII. pag. 707.* SVAVIS POLANVS *lib. IV. p. 365. ſqq.* BVRGER *c. X. XI.* vberius exponunt, quid circa hoc fuerit geſtum.

28) Hanc Confeſſionem dictus BVRGERVS an. 1722. Merſeburgi iterum fecit recudi, præmiſſa huius Confeſſionis Hiſtoria. Adde CAMERARIVM *vita Melanchthonis*, §. XC.

ſed æque vt alii diuinis litteris iudicaretur, Proteſtantibus votum deciſiuum non concederetur, nec Epiſcopi a iuramento Papæ præſtito abſoluerentur, ſinguli ſuos reuocauerunt. 29) Dum vero Concilium langueſceret, nec dum omnes conuenirent, propter regum Principumque diſcordias, in biennii tempus extrahitur, 30) idemque a. 1552. occaſione belli Mauritiani contra Cæſarem plane diſſipatur. 31) Aderant vero præter legatos pontificis, & Cardinalem Tridentinum, Epiſcopi ſexaginta duo, & in his Germani octo, Hiſpani viginti quinque, Sardi duo, Siculi quatuor, Vngarus vnus, Agrienſis, reliqui omnes Itali, Theologi vero quadraginta duo, & in his vndeuiginti Hiſpani, Germani & Belgæ duodecim. 32)

§. LXXXVII. Anni 1551. initio, Octauius Farneſius, qui Papales copias in bello Smalcaldico duxerat, a Cæſare alienior factus, partim ob mortem patris Petri Ludouici Farneſii, eo (vt exiſtimabat) conniuente, per quatuor ſicarios, procuratam, partim, propter ereptam a Cæſaris Ducibus Ferdinando Gontzaga & Andrea Auria Placentiam; ad hæc veritus, ne dictus Gontzaga atque Auria, quibus inprimis patris cædem Placentiæque occupationem imputabat, Parmam etiam per occaſionem eriperent, omnique ſe principatu eiicerent, iuuenili imperitia de Cæſaris amicitia diffidens, conuerſo ad Henricum, Franciæ Regem animo, eius ſibi partes amplectendas iudicauit. Scribit litteras ad fratrem Horatium Farneſium, qui paullo ante in Franciam erat profectus, Dianam, Henrici regis filiam notham, in vxorem ducturus; ſuo nomine cum Rege tranſigat. Cupere enim ſe Parmam regis præſidio contra Cæſaris vim defendere. Rex Henricus, qui dudum Cæſari bellum inferre ſtatuerat, Thermæ Dominum, in Italia Legatum conſtitutum, Parmam iuſtis peditum equitumque cum copiis ire, Octauiumque defendere iubet. Præficit Rex equitatui Horatium Farneſium, ducta Diana a ſe Caſtreſii Ducem nominatum, peditatui Petrum Strozzam, Florentinorum exulum Principem. Hi cum Octauio communicatis conſi-

29) SLEIDANVS *lib. XXIII. p. 722. 726. 736. 740.* CVRIO *Suppl. XXIX. p. 714. ſiu.* PALLAVICINI *lib. XII. c. IX. & XV.* SVAVIS *lib. V. p. 343.*

30) SLEIDANVS lib. XXIII. p. 751. *ſupra diximus, ad calendas Maii deſignatum fuiſſe diem conſeſſui: re vero deſperata qui ſupererant patres, conueniunt, & propter regum principumque diſcordias in biennii tempus concilium extrahunt, & amplius eo, ſi forte diſſidia non componantur. fuit hoc Aprilis die vigeſimo nono & iam cum Gallia rege pontifex tranſegerat. Paucis deinde lapſis diebus, Cæſaris etiam oratores abeunt.* Plenius hanc concilii hiſtoriam exponunt PETRVS SVAVIS POLANVS, ſiue potius PAVLVS SARPIVS *in Hiſtoria Concilii Tridentini.* SCIPIO HENRICI *in cenſura aduerſus Suauis Polani Hiſtoriam* & SFORTIAS PALLAVICINI. De quibus legi meretur CAESAR AQVILINIVS *de tribus Hiſtoricis Concilii Tridentini.* Adde FRANCISCI de VARGAS PETRI de MALVENDA, *de Concilio Tridentino epiſtolas & Obſeruationes, cura* MICH. VASSORII, *Brunſuigæ 1704. 4.*

31) SLEIDANVS *lib. XXVI. pag. 751.* THVANVS lib. X. p. 304. *nam cum Cardinalis Tridentinus ad nouorum in Germania tumultuum famam Pontifici ſcripſiſſet, non amplius ſe tuendæ vrbis oneri eſſe parem; Pontifex ſtatim in conſiſtorio tractatum cum Rege initum proponit, & vt dimitti Concilium placeret, rogat: vtrumque approbantibus Cardinalibus, diploma Tridentum ad Patres mittitur & mox Concilium diſſipatur.* CARAFA p. 29. *Verebantur Patres, qui Tridenti Concilio intererant, ne & Tridentum duceret, hinc poſtquam Electores ſacri, aliique Germaniæ Epiſcopi receſſiſſent, Italiam reliqui repetierunt.* ARNOLDVS p. 1237. *Quo tempore bellum aduerſus Cæſarem Mauritius gerebat, concilium erat Tridenti congregatum, eoque conuenerant omnes Eccleſiaſtici ordinis viri, vt capita religionis controuerſa a communi conſenſu conciliarent. Miſerat quoque illuc Mauritius quosdam ex Theologis ſuis. Vix de vno & altero capite diſceptatum inter eos fuerat, cum Theologi a Mauritio miſſi reuocarentur. Reliqui quanquam in actione inſtitutа pergerent, tamen fama Tridentum perlata, Cæſarem fugere, & Mauritium, clauſa capta, non longe cum exercitu abeſſe, dilapſi omnes a propoſito deſiſtunt. Pontificii enim erant omnes, qui in actione pergebant, ideoque periculum ſibi a Mauritio imminere arbitrabantur. Hic fuit eius Concilii exitus, de quo Cæſar multis iam annis ſumme laborauerat. Et quanquam nonnulla capita religionis condemnata ab illis eſſent, quæ Mauritius cum ſuis probabat, tamen effectu omni eorum condemnatio caruit. Nam quia religionis aduerſarii eſſent, qui iudicandi ſibi autoritatem ſumebant, ſuſpectum quoque fecerunt ſuum in eo Concilio decretum.*

32) SLEIDANVS lib. XXIII. p. 751. *Supra diximus ad Calendas Maii deſignatum fuiſſe diem conſeſſui: re vero deſperata, qui ſupererant patres conueniunt, & propter Regum principumque diſcordias, in biennii tempus concilium extrahunt, & amplius eo, ſi forte diſſidia non componantur. Fuit hoc Aprilis die vigeſimo nono, & iam cum Gallia rege pontifex tranſegerat. Paucis deinde lapſis diebus, Cæſaris etiam oratores abeunt. Creſcentius vero legatus, valetudine detentus hærebat: is nocturno ſpectro perterrefactus, vt aiunt, & ægrotare, ſimulque vitæ cœpit deſperare, quantumuis etiam familiares atque medici conſolarentur, neque falſum erat eius iudicium: nam inualeſcente morbo, Veronæ deceſſit. Atque hic quidem eſt exitus concilii, quod magnis Animis inſtauratum, doctrinam pontificiam omnino recuperare, ac breui conſtituere cogitabat. Aderant præter legatos pontificis, & Cardinalem Tridentinum, epiſcopi ſexaginta duo, & in his Germani octo, Hiſpani viginti quinque, Sardi duo, Siculi quatuor, Vngarus vnus, Agrienſis, reliqui omnes Itali: theologi vero quadraginta duo & in his vndeuiginti Hiſpani, Germani & Belgæ, duodecim. Qua cœperit occaſione Creſcentius legatus ægrotare, conſtitueram ſilentio præterire, quod ſuſpicio erat in eius inuidiam eſſe confictum: Sed quoniam ipſius amici ac familiares, qui decumbentem aliquando conſolati ſunt, ita referunt addendum eſſe putaui. Martii die vigeſimo quinto, ſcribendis literis ad Pontificem valde fuerat occupatus, & laborem ad noctem vsque continuauit. Ibi ſurgens vt ſeſe reficeret, ecce viſum eſt illi canis quidam ater, inuſitata magnitudine flammantibus oculis, auribus ad terram prope demiſſis, ingredi, & ad ipſum recta contendere, deinde, ſub menſam dilabi perculſus & obſtupefactus, vbi demum ſeſe collegit, famulos inclamat, qui erant in anteriori cubiculo: Iubet adferri lumen, & inueſtigari canem: cum autem nuſquam appareret, ne in vicino quidem conclaui grauem ſuſcepit cogitationem, & in morbum incidit, vt ante dixi. Moribundus etiam ſubinde ſuis acclamaſſe fertur, vt canem qui lectum conſcenderet arcerent.*

33) SLEI-

conſiſiis, cum illi copias, quas adduxerant, reliquiſſent, Mirandulam proficiſcuntur, nouumque in amica ditione militem conſcribunt. 33) Pontiſex Iulius de Octauii conſiliis certior factus, adeo ægre tulit, vt ad III. Idus Aprilis, ſpatio nimirum triginta dierum, Octauium Romem ad dicendam cauſam euocaret, non comparentem, læſæ Maieſtatis reum proſcriberet, Cæſarique eius Prouinciam inuadendam occupandamque concederet. Is ſtatim Ferdinando Gontzagæ perſcribit, collectis copiis Parmsm oppugnet. Cogunt vno tempore Pontiſex ac Gontzaga copias, rebusque omnibus peratis, Montius sc Vitellius, Ponrificii Duces, Mirendulam, Gontzaga Parmam obſidet. 34) Verum, reconciliationem cum Cæſare ſocero, dum ipſius filiem narnralem, Margarethsm Alexsndri Florentini viduam, haberet in mstrimonio, deuique quæſiuit, eademque a. 1556. impetrata, Placentiam etiam recepit, srce excepta, quam, non niſi filius Octsuii, ſuis erga Hiſpanos meritis, patri obtinuit, ſaluo tamen Iure Imperii. 35)

§. LXXXVIII. Inde cœpit bellum Magdeburgicum. Poſtquem enim Magdeburgici, eo quod Smalcaldicis eceeſſerant, iam a. 1547. fuiſſent proſcripti, 36) & decretum religionis poſtea repudiaſſent, nouis edictis Cæſar in eos agit, eosdemque & in prædem omnibus obiicit, & vicinos principes sc Ordines grauiter monet, vt bellum eis faciant, & quacunque ratione poſſint, noceant. 37) Verſabantur igitur in quotidienis periculis, neque ſine vitæ & ſortunarum diſcrimine poterant vrbe excedere: cum vnicuique licerbt, ſortunam in eos experiri. 38) Senatus cum antee publicis literis de vi & iniuris vicinorum eſſet conqueſtus, nunc alterum ſcriptum edit ed omnes in vniuerſum, maxime eutem ed finitimos, & criminationes de ſe ſpsrgi dicit, quaſi in Cæſarem & Imperium pertineciter ac ſuperbe sgant, pacem repudient, 39) & contumelioſe multa ſcribant. Inde XXIV. Martii nouum libellum epologeticum promulgant, 40) & tertium Kal. Octobris. 41) Georgius autem Megepolitsnus collecte mediocri peditum manu, quæ cum Henrico Brunſuicenſi fuerar, & equitibus trecentis, in Magdeburgenſium agros irruit, vt prædandi licentie ſuis conceſſa, quie alias pecuniis carebat, militem heberet obſequentiorem. Hanc iniuriam cum Magdeburgenſes depellere vellenr, multitudinem hominum ex agris cogunr, & prœlio cum hoſte decertare cogitent, quem ob pauciratem militum deſpectui habebant. Hunc igitur repugnante licet Alberto Mansfeldenſi Comite, quem Electore capto, ad ſe receperant, edgrediuntur, ſed facile vincuntur. 42) Re igitur bene in Magdeburgicos geſta, inſtante, potiſſimum Georgio Megapolitano, continuo multi ſe comparant, ed militism: in his erant Mauricius, Elector Brandeburgicus, cum Alberto patruele & Henricus Brunſuicenſis: deinde nobilitas etiam omnis adpellatur, vt equitatum adducanr. Dimicabatur leuioribus prœliis ad vrbem, cum Magdeburgum, odio Brûnſuicenſis Henrici confluxiſſent viri militares & in armis exercitati. Octobris die XII. a. 1550. pactæ fuerunt induciæ, & in vrbem nonnulli venerunt legati de pace: verum id fruſtre fuit. Dum hæc geruntur, Ordines erchiepiſcopatus Magdeburgici, quos inter facile primum locum obtinebat clerus, Halæ conueniebant, & Octobris die XV. legationem ad Cæſarem & principes Imperii decernunt, qui cum Auguſtam veniſſent, decimo poſt die, ſenatum populumque Magdeburgenſem grauiſſimis verbis accuſant, atque, vt tanquem proſcripti mulctentur, petunt, prius quam ex recenti clade vires & animum recipiant. 43) Decre-

33) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 702.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XI.* BELCARIVS *lib. XXV. p. 822.* THVANVS *lib. IV. p. 6. finem.* Addit HERM. RVBEVS *Hiſt. Ravennat. lib. IX. p. 494.* ipſum Cæſari torquem aurei Velleris remiſiſſe. Quæ vero iam ante iuter Carolum V. atque Papam de Parmenſi Ducatu fuerint controuerſiæ, declarantur in Diſſertatione Præliminari de Iure Imperii in Ducatum Parmenſem & Placentinum, Syntagmati Iuris Publici præmiſſa. Eadem quoque GOTFRIDVS KVNLMANNVS, SIMON FRIDERICVS MVSAEVS, IVSTVS HENNINGVS BÖHMERVS, IACOBVS PAVLVS GVNDLING ſingularibus ſcriptis demonſtrarunt.

34) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 704-716.* HEVTERVS *c. l.* NAEAEVS *p. 663.* CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 425.* THVANVS *lib. VIII. p. 242.* NATALIS COMES *p. 79.*

35) THVANVS lib. XVII. pag. 516. *Octauius Farneſius, Parmæ Dux cum Cæſare ſocero reconciliatus eſt, accepta Placentia Nauarra ac Nauarrienſis territorii & Caſtellorum in Parmenſi agro a Cæſareanis occupatorum poſſeſſione. Iſta vero leges genero a Cæſare dicta: vt Placentiæ arcibus præſidium Hiſpanorum accipere illud ſtipendio ſuo alere teneretur, manerent Imperio & Romanæ S. ſalua rationes, quas in Parmenſi ditione habent.*

36) SLEIDANVS *lib. XIX. p. 590.*

37) SLEIDANVS *lib. XXI. p. 655.*

38) SLEIDANVS *lib. XXI. pag. 665.* HEVTERVS lib. XIII. c. III. *interea Magdeburgii cultus diuini formam, quam Auguſtæ Cæſar, edito libello Interim, ſequendam iuſſerat, reiicientes, iterumque hac de cauſa a Cæſare proſcripti, ſine vitæ fortunarumque periculo Ciuitate exire non poterant. Nam Saxonibus inprimis Cæſar, eorumque vicinis, copias contra rebelles educerent, iuſſerat; quicquid occupaſſent, eis donans.*

39) SLEIDANVS *lib. XXI. p. 665.*

40) SLEIDANVS *lib. XXII. ineunte.* THVANVS lib. VI. p. 169.

41) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 686.*

42) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 686.* Extant in hac cauſſa diuerſa Magdeburgenſium edicta, quibus omnium opem implorant, cauſamque ſuam defendunt. Extat etiam *ein warhafftiger Bericht dero von Magdeburgk, des ihnen was Montags nach Matthei nechſt verſchienen, in dieſem funffzigſten gegenwertigen Iare, der numerzal diß Ores landes ergangen 1550.* ARNOLD *p. 1219.*

43) SLEIDANVS *cit. loc.* THVANVS *lib. VI. pag. 194.*

44) HEV-

Decreta igitur, fruſtra licet intercedentibus Principibus, 44) in Comitiis contra Magdeburgenſes, Imperii nomine expeditio, conſtituto Mauritio belli præfecto. 45) Mauritius igitur inuiris licet ipſius Ordinibus prouincialibus, magnis viribus rem agit, & conſtructis aliquot caſtellis, vt in iis milites hyemarent, ſub exitum Nouembris an. 1550. vrbem adgreditur. Poſtridie Iduum Decembris, edicto valde prolixo, Cæſar, grauibusque verbis inſectatur Magdeburgicos, ne quis opem ipſis ferat, iubet, & militibus atque ducibus, qui erant in vrbe, mandat, vt intra diem XIV. poſt allatas literas, excedant, eiusque rei fidem faciant Mauricio, vel per eius abſentiam, Lazaro Schwendio: ſi pareant, impunitatem proponit, ſin autem ſecus, pœnam atrocem conſtituit. 46) Decembris die XIX. Magdeburgici erumpunt, multos ſecum ducunt captiuos, atque inter hos Georgium Megapolitanum. 47) Poſtquam autem Magdeburgenſes ſuper deditione aliquoties fuiſſent ſollicitati, 48) atque Pirnæ 49) primum, dein Wittebergæ de pacis articulis actum: 50) tandem Nouembris die tertia, a. 1551. Hedeccus a Mauritio miſſus venit Magdeburgum, & eductis militum præfectis in vicinum caſtellum, plene tranſigit, confectis & obſignatis ea de re litteris. Et militi quidem fide publica fuit cautum, vt tuto liceat abire. Fuit hoc eius menſis die octauo. Sed mox cum eſſent exauthorati, tacite retenti fuerunt & rurſus conducti, Megelburgio ductore per pacificationem iam dimiſſo: Mauricius enim conſulto nomen ſuum obduci nolebat. Pacis autem hæ ferebantur conditiooes, vt ſupplices deprecentur Cæſarem: ne quid in Auſtriacam & Burgundicam familiam faciant: Cameræ ſe ſubmittant: Auguſtano decreto poſtremo pareant: iuri ſeſe ſiſtant omnibus: vrbis munitiones ad Cæſaris arbitrium diruant: Cæſaris præſidia quouis tempore admittant, eique patefaciant vrbem: aureorum millia quinquaginta dependant in vſum fiſci: pro belli ſumtu tormenta maiora duodecim Cæſari tradant: Megelburgium ducem & captiuos alios dimittant. Mauritium adgnoſcant Burggrauium & vrbis protectorem: Mauritius quinque ſigna peditum introire iubet, & poſtridie obuiam eunte ſenatu, vrbem d. 9. Nouembris ingreditur cum vniuerſis copiis, atque in Cæſaris, Imperii, ſuamque fidem, qui dux belli fuisſet, omnes adigit, poſt relicto præſidio, cæteros educit. 51) Legatus Cæſaris, quod ſecus, ac ipſe vellet, & Cæſar mandauerat, tranſacta res cum Magdeburgenſibus eſſet, maiorem concepit ſuſpicionem, ſalutato tamen Mauritio humaniter, ad Cæſarem proficiſcitur. Hiems ſe iam intendebat: nec tempus erat belli gerendi idoneum: ne tamen miles dilaberetur, qui ſtipendia integra non acceperat, Mauritius eum Northuſium abire iubet, atque ibi expectare, quoad ſibi ſatisfieret, & vt fieret, ſe curaturum. Hac arte fucum faciebat Cæſari, vt putaret, eum nihil hoſtile cogitare, eoque ſpectabat, vt coniunctas illas ad tempus idoneum retioeret copias, idque aliorum potius quam ſuorum incommodo. Miles etiam iſte Northuſanorum atque Erſurtenſium agros depopulabatur. 52) Magdeburgenſes vero miſſis ad Cæſarem Pragam legatis, Georgio Gerickio conſule, Franciſco Pfeilio Syndico & Henrico Merckelio Secretario a. 1562. a banno fuerunt abſoluti. 53)

§. LXXXIX. Per eos dies, quibus erat in vrbe Magdeburgo Mauricius, non obſcure ſignificabat, quid ſui eſſet animi, velle ſe nimirum etiam ſui capitis periculo

44) HEVTERVS *lib. XIII. c. V.*

45) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 688.* BELCARIVS *lib. XXV. p. 813.*

46) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 691.*

47) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 689.* ARNOLD *pag. 1222.*

48) SLEIDANVS lib. XXII. p. 692. & p. 704. *quapropter etiam de pace Mauricius crebro cum oppidanis agebat, & quinta die Maii, cum illi fide publica veniſſent in caſtra, diu multumque diſceptata res fuit, ipſo præſente.* CAMERARII *Res geſta ad an. 1550.*

49) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 706.*

50) SLEIDANVS lib. XXIII. ineunte. *Pacificationis cauſa, ſua ditionis Ordines conſcribit Mauricius, & ſub finem Septembris Wittembergam veniro iubet. Eoque legatos, vti conuenerat; Magdeburgici mittunt, qui decimo poſt die domum redeunt ab Alberto Brandeburgico deducti* & pag. 720. *Wittemberga tranſactum de bello fuit: & quanquam non ſtatim ſoluebatur obſidio, tamen amici fuerunt inter eos congreſſus Octobris die duodecimo.* CHYTRAEVS *lib. XVII. p. 438.*

51) SLEIDANVS *lib. XXIII. p. 722.* BELCARIVS *lib. XXV. p. 823.* Homagium ex MERCKELIO exhibet CALVISIVS in præfatione, qui etiam refert: *Als nun gedachter D. Mordeyſen in ſeinem Antrag das Wort mit unterlauffen laſſen: Nachdem ſich die Stadt nunmehr ergeben; So hat der Syndicus D. Levin von Emden, ſobald eingeredt und geſagt Vertragen und nicht ergeben. Darauf der Churfürſt ſelber geantwortet: Es iſt vertragen, ſoll auch vertragen ſeyn und bleiben.* Singula ſcripta bellum hoc Magdeburgenſe concernentia reperiuntur in HORTLEDERI *Tomo II. libro IV.* atque inter hæc SEBASTIANI BESSELMEYERI *Hiſtoria belli Magdeburgici* vernaculo ſermone atque alia HENRICI MERCKELII, qui Secretarius vrbis fuit ſub titulo: *Wahrhafftiger, ausführlicher, gründlicher Bericht, von der alten Stadt Magdeburg Belagerung, ſo die Röm. Kaiſerl. Maj. Carolus Quintus, ſamt Churfürſten, Fürſten und Standen des H. Röm. Reichs &c. Anno 1550. am 16ten Septembr. angefangen, und bis auf den 9. Nov. Anno 1551. continuiret: Und wie endlich die Stadt vertragen, zur Ausſöhnung und Gnaden wieder kommen.* Huius Tractatus Summam exhibet CALVISIVS *im zerſtörten und wieder aufgerichteten Magdeburg in præfatione.* ID. POMARIVS etiam Paſtor S. Petri apud Magdeburgenſes in Chronico ſuo Magdeburgico ad a. 1550. hanc obſidionem prolixe deſcribit. Adde *Hiſtoriſch & Politiſch Archiv Tomo V.* BESSELMEYERI hiſtoria etiam apud SCHARDIVM *Tom. II. pag. 518.* reperitur. CHYTRAEVS *lib. XVII. p. 438.* THVANVS *lib. VIII.* CAMERARIVS *ad a. 1552.* ARNOLDVS *p. 1227.*

52) ARNOLD *p. 1227.*

53) CALVISIVS in præfatione.

54) SLEI-

riculo liberare ſocerum, 54) Germaniæ potiſſimum libertatem labefactari cauſſatus. 55) Tentauerat a. 1550. quidem Landgrauius Mechliniæ, vbi detinebatur, fugam, quæ tamen & ipſi, dum arctius poſtea includebatur, & ſociis, qui morti ſubiiciebantur, male ceſſit. 56) Legatos iam antea Mauritius Oenipontem miſerat ad Cæſarem, Lantgrauii liberandi cauſſa, id quod alii quoque Principes petebant. 57) Daniæ etiam regem & multos Germanorum Principes, Lantgrauii filium Guilielmum, Georgium Megapolitanum, Ottonem Palatinum, Albertum Brandenburgicum, habito Lochæ conuentu, ſibi coniunxerat, 58) Haſſiam ex voluntate filiorum Landgrauii, in ſua verba iurari fecerat. 59) Cum Henrico II. Gallorum Rege primum Fridawaldæ arce Haſſiaca d. V. Octobris 1551. fœdus concluſerat, 60) quod cum Chamborti XV. Ianuarii 1552. fuiſſet confirmatum, Chamborticum dici ſolet, 61) Henricus II. enim Baionenſem epiſcopum Ioannem Fraxineum, ei miſerat occulte, hominem iam antea diu verſatum in Germania nec linguæ imperitum, 62) qui hoc fœdus procurauit.

§. XC. Concluſo inter Mauritium & Francum fœdere, hic cum Turca paternam amicitiam renouarat, eiusque claſſem in mari Mediterraneo exſpectabat. Cogebantur interim in Italia a Francis, Pontificiis, ac Cæſarianis ſumma cum diligentia veteres nouæque copiæ. Sed Francus rebus omnibus paratior, non diutius ſimulandum cenſens, triremes Maſſilia, Duce Polino exire, ac Draguto Solymanni Præfecto iungere ſe iubet. In Aquitania claſſe alia clam inſtructa, vndecim Belgarum onerarias, cum mercibus in Hiſpaniam pacis fiducia tendentes capit. Dragutus cum arcem Melitanam fruſtra tentaſſet, præmiſſo Polino, Tripolim, Mauritaniæ Ciuitatem, Hiſpanorum præſidio munitam, contendit. Conſpectis Francicis ſignis, qualia & Turcæ expoſuerant, in Portum vt amici admittuntur: vnde

54) SLEIDANVS *lib. XXIII. pag. 724.* & *lib. XXIV. ineunte.* BELCARIVS *lib. XXV. p. 823.*

55) THVANVS lib. X. p. 295. *nimirum ſumta arma pro tuenda religione, qua aduerſariorum artibus, contra fidem datam in Germania conuellatur & labefactetur, ex occaſione diſſidii religionis ſtrata ad inſolentem dominatum via: tam exactos liberis ciuitatibus concionatores, nec legitimi concilii expectato exitu, Augusta propoſitam confeſſionem paſſim aboleri, & rebellionis obtento crimine vim mentibus & conſcientiis afferri, item pro liberando Heſſo ſocero inſtitit, quem cauillatoria fraude carceri iam totos quinque annos mancipatum, a ſe, Volfgango Palatino, & Ioach. Brandeburgico filii eius iure repoſcant: cuius emittendi cum toties ſpes facta ſit, nondum tamen fidem praſtari, ſed exquiſitis ludificationibus tempus trahi, non ſine magna honoris ſui & exiſtimationis iactura. Communem denique agi libertatem aiebat, quam in dies maximo cum animi dolore opprimi cerneret, externo milite contra Imperii leges in Germaniam inducto, & nouis ſubinde emungenda pecunia commentis propoſitis. Iam enim nullius ordinis aut principis, ac ne ipſorum quidem VIIuirorum rationem haberi: principes vero externos fæderatos & quibus pro artiſſima, qua Germanis coniuncti ſunt, neceſſitudine, Germaniæ ſalus cara eſt, contra Imperii morem longe a publicis conuentibus prohiberi: qua omnia eo ſpectent, vt ſub durum ſeruitutis iugum miſſa Germania, illam tandem Europa totius monarchiam pariant, quam tot iam annos parturiant.*

56) SLEIDANVS *lib. XXII. p. 690.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XI.*

57) SLEIDANVS *lib. XXIII. p. 727.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XIII. initio Decembris Caſar Oenipunte Legatos Septemuirûm Mauritii ac Brandeburgii, pro Haſſi liberatione enixe ſatagentes, audit. Adſerebant in eandem rem literas a Romanorum Rege, Alberto Bauaria Duce, & a Luneburgicis fratribus exaratas. Aderant & Legati, idem precantes, Regis Dania, Frederici Septemuiri Palatini, Wolfgangi Ducis Bipontini, Ioannis Brandeburgii, Henrici, Ioannis, & Alberti Mecklenburgenſium fratrum, Erneſti Marchionis Badenſis, Chriſtophori Ducis Wirtembergii. Reſpondet Caſar, rem eſſe maioris momenti, quam vt de ea ex tempore ſtatuere poſſit. Exſpectare ſe in diem Saxonia Septemuirum Mauritium, alioſque Principes, quibus cum de Haſſi libertate eſſet acturus. Quo reſponſo Mauritius non contentus, animum ad bellum Caſari inferendum conuertit.* THVANVS *lib. VIII. pag. 240.*

58) SLEIDANVS *lib. XXIII. pag. 724.* CHYTRAEVS lib. XVII. p. 443. *dum Wittemberga cum Magdeburgenſibus, de componendo bello, & pacis conditionibus per Mauritii conſiliarios agitur, Mauritius cum ſociis principibus Locha denuo conuentum celebrat, in quo, fœdus cum Gallia rege, Mauritius elector Saxonia, Wilhelmus Landgrauius Haſſia, & Ioannes Albertus dux Megapolitanus concludunt, ac obſides Gallo poſtea, Iohannes Albertus iuniorem fratrem Chriſtophorum: Wilhelmus fratrem Philippum, Pariſios mittunt.* HARAEVS *pag. 663.* CAMERARIVS *ad a. 1552.*

59) SLEIDANVS *lib. XXIII. p. 720.*

60) Singularia ſunt, quæ circa hoc fœdus narrat WILHELMVS TEVTLERVS *in oratione de Vita & Obitu Wilhelmi Haſſia Landgrauii pag. 54.* & WAREMVNDVS ab EHRENBERG 1. *de Fœderibus 2. n. 41. Cum Fridewaldi Haſſorum arce venatoria, conſilium de hoc fœdere iniretur, & vna cum Electore Mauritio, Albertus Marchio, Wilhelmus Landgrauius, Gallia Regis Legatus, Iohannes Fraxineus, intereſſent, eo momento, quo de ſumma rei inter ipſos vix conuenerat, & iuramentum inuicem praſtitum eſſet; en rapidum coruſcantis aëris fulgur totum conclaue occupat, ſequente mox vnico, ſed validiſſimo & terrifico aëris mugitu. Qua repentina inſolentis ominis obiectio cum fortiſſimorum heroum pectora quateret & reliqui quaſi in re dubia harentes ad ſe inuicem taciti ſpectarent; Ibi vero Baionenſis, (legatus Gallicus) decretum hoc a Deo fauſta ominatione approbari, nequicquam aduerſi timendum latus exclamauit; idque exemplis ex antiquitate repetitis (vt erat hiſtoriarum & ciuilis ſapientia peritiſſimus) eleganter confirmauit.*

61) SLEIDANVS *lib. XXIII. p. 724.* THVANVS *lib. X. ineunte.* HEVTERVS lib. XIII. c. XIII. *interea Septemuir Mauritius clam Caſare cum Franco, his Legibus, paulo ante initum fœdus obſignat: Rex Henricus pro ſua parte ſociis in ſingulos menſes aureorum liliorum quadraginta millia numerato: qua ſumma in Germania viginti millia peditum & octo millia equitum alunto, Francicaque inſuper auxilia, ſi Caſar contra armatus prodiiſſet, addito, Germania finibus exercitum, vt Caſar intercipiatur, aut vires eius diſtrahantur, admoueto, Belgii iuſtis copiis bellum infereto.* Extat fœdus illud in RECVEIL *Tom. II. p. 258.*

62) SLEIDANVS *c. l.* THVANVS *lib. VIII. pag. 239.*

vnde mox occupata oppidi porta, Turcæ qui ſint, declarant, præſidiarios cædunt, ciues capiunt, oppidoque de commeatu præſidioque prouiſo, diſcedunt. Maria Auſtriaca Cæſaris ſoror, Belgicarum nauium direptione violatam a Francis pacem iudicans, detentis eorum mercatoribus ac mercibus, VI. Kal. Octobres Bruxellæ bellum in Francos publicari iuſſit. Tum ab vtraque parte libelli in publicum eduntur, quibus alter alteri violatæ pacis cauſſas adfigebat. Per Pedemontium etiam atque Taurinos oppida multa capit Francus; & in his Cherium atque Sandamianum, ductore Briſſaco. 63)

§. XCI. Mauritius autem ipſius, & Io. Alberti Megapolitani atque Wilhelmi Haſſiæ Landgrauii nomine, rebus domi conſtitutis, & conſiliariis aliquot adiunctis Auguſto fratri, paruo cum comitatu ad illas, quas per Thuringiam habebat copias contendit, habito prius Torgauiæ Prouincialium conuentu, diſſuadentibus licet Statibus ipſius Prouincialibus, 64) euulgato publico libello, quo expeditionis ſuæ cauſſas exponit. 65) Priusquam domo diſcederet, Miſniæ Burggrauius Henricus, ex illuſtri Ruthenorum familia, Bohemiæ Cancellarius, Ferdinandi Regis nomine, cum illo de conciliatione diligenter egerat. Accedebat ipſi Landgrauii filius, Guilielmus. Coniuncto exercitu, per Sueinfurtum, Roteburgum, Dinckelſpühlam, Nortlingam, magna celeritate petunt Donawerdam. Rotenburgi ſe ipſis coniungit Albertus Brandenburgicus. Quacunque transirent, ſuam in poteſtatem redigunt oppidanos, & iis, quos antea Cæſar delegerat, abrogatis, nouum inſtituunt magiſtratum: ſimul pecuniam illis imperant atque tormenta. Auguſtam deditione capiunt. 66) Habebat Mauritius exercitum omnium rerum inſtructiſſimum & quidem pedites ad millia viginti, equites ad quinque millia. Cum non multos dies ibi fuiſſet commoratus, quod Cæſari ſpatium ad ſe colligendum & confirmandum concedere nollet, mutato veteri ſenatu, & nouo, qui ſuarum partium eſſet ſubſtituto, eccleſia cathedrali Lutheranis reddita, Pontificiis eiectis, tormentis aliisque rebus ad bellum neceſſariis comparatis, oppido excedit, ita aduerſus Cæſarem contendit. 67) Dum autem Romanorum Rex Ferdinandus intercederet, Lincium ad ipſum veniebat Mauritius. Sed dum ſine ſociorum aſſenſu nihil ſe concludere poſſe adfirmaret, ad Maii diem XXVI. rurſus conuentus Paſſauium fuit indictus. 68) Mauritius autem in caſtra reuerſus, Alpes atque agrum Tirolenſem vna cum ſociis petit, arcem Ereburgum vna cum clauſtris capit, 69) & dum

63) SLEIDANVS *lib. XXII. pag. 710. 716.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XI.*

64) ANNALES TORGAVIENSIS inter MENCKENII Scriptores Rer. Miſn. pag. 587. *Anno MDLII. Mauritius in conuentu Torgauiæ, prouincialium requiſiuit conſilium, an vi pactis cum copiis ad iuniorem Landgrauium Haſſiæ proficiſci deberet, eiusque patrem Philippum, quinque prope annorum captiuum liberare. Hoc diſſuaſerant omnes, quia difficile ac periculoſum eſſet, in bellum contra Imperatorem deſcendere. Nihilo ſecius profectus eſt Mauritius, caſtrum Ehrenburgenſe in Alpibus occupauit, & Imperatorem eo compulit, vt e Germania fugeret Landgrauiumque dimitteret.*

65) SLEIDANVS *lib. XXIV. ineunte.* extat apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. V. c. IV.* & GOLDASTVM *Reichthandlungen p. 187. & Reichthandeln p. XXVI. p. 1060.* BELCARIVS *lib. XXV. p. 825.* Male equidem apud Gallos non ſolum, ſed Pontificiæ etiam ſedis addictos ſuper hoc bello audit Mauritius. BODINVS etiam libris de Republica Mauritium ſæpius cauillatur. Contra ipſius tamen iniurias IOANNES FRIDERICVS a BRAND in ſingulari diſſertatione, præſide OSWALDO HILLIGERO, Ienæ 1617. ſub titulo: *Vindiciæ Mauritianæ*, ventilata, gnauiter ipſum defendit. Et cum ſimiles calumnias fouerent auctor Autonomiæ & Iurisconſulti Dillingenſes, illorum etiam iniuriis CORNELIVS CRVLL oppoſuit diſcurſum Hiſtorico-Politicum *de Iuſtitia belli Saxonico Mauritiani, Lipſiæ 1631. 4.* Eandem belli Mauritiani hiſtoriam, iuſtitiamque breuiter expoſuit IO. CHRISTOPHORVS BARTENSTEIN ſingulari diatriba, *de bello, Imperatori Carolo V. a Mauritio Saxon. Electori illato, Argentorati 1710. 4.* Albertus etiam Brandeburgicus ſcriptum contra Cæſarem edidit admodum virulentum, de quo THVANVS *lib. X. p. 295.* PETRVS HEIGIVS etiam *Qu. Sax. XI.* Mauritium contra Bodinum defendit.

66) SLEIDANVS *lib. XXIV. p. 760.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XIII.* THVANVS *lib. X. p. 298.* ARNOLD *p. 1229.*

67) ARNOLD *p. 1230.*

68) SLEIDANVS lib. XXIV. p. 872. *vbi Lincium venit Mauritius, de liberando ſocero Landgrauio, de religionis atque doctrinæ componendo diſſidio, de recte conſtituenda republica, de pace cum Galliæ rege, ſocio & confœderato, facienda, de proſcriptis in gratiam recipiendis, proponit. Hi erant Ringrauius & alii, quos paulo ſupra nominauimus, & in his etiam Hedeccus, qui ſuperioribus annis in Mauricii clientelam ſeſe dederat, vt ante dictum eſt, in eius vero caput Cæſar nullum conſtituerat præmium, ne Mauricium offenderet, vt eſt credibile. Ad ea poſtulata, Ferdinandus quo cum erant Maximilianus filius, & gener Albertus Bauariæ dux, & Cæſaris item legati, reſpondet, non recuſare Cæſarem, quo minus liberetur Landgrauius, ſic tamen vt ſtatim diſcedatur ab armis: de religione, deque republica, vt in proximo Germaniæ conuentu cognoſcatur: vt autem Galliæ quoque regis habeatur ratio, perquam eſſe graue Cæſari: licere tamen vt ex eo Mauricius reſciſcat, quemadmodum velit paciſci: proſcriptos etiam poſſe in gratiam redire, modo conditioni, quam Cæſar tulerit, obtemperent. Adhac, petebat vt Ferdinandus, facta pace, Mauricius operam ſuam ipſi præſtet in Vngaria, neue milites ad Galliæ regem dilabantur. Cum autem ad ea Mauricius reſpondiſſet & abſque ſociorum aſſenſu non ſibi licere quicquam ſtatuere diceret, ita fuit diſceſſum, vt ad Maii diem vigeſimum ſextum rurſus conueniatur Paſſauii, quod eſt inter Ratisbonam atque Lincium, ad Danubii, & Oeni confluentem, oppidum: venirent etiam eo principes interceſſores, eorumque legati.* Quid Lincii fuerit actum, exponit HORTLEDER *Tom. II. lib. V. cap. XI.* THVANVS *lib. X. p. 298.*

69) SLEIDANVS *lib. XXIV. p. 767.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XV.* BELCARIVS *lib. XXV. p. 827.* qua ratione Ehrenburgum captum, extat ſingularis relatio apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. V. c. XI.* HARAEVS *pag. 664.* THVANVS *lib. X. p. 300.*

70) THVA-

dum vlterius progrederetur, Cæſar, noctu, maxima celeritate, tumultuarie diſcedens Oeniponte, cum Ferdinando fratre Villacum, quod eſt in Carnis oppidum, ad Drauum flumen, ſeſe recipit, 70) Mauritius vero ab inſequendo Cæſare tunc deſiſtebat 71) Cæſar interea Saxoniæ Electorem Ioannem Fridericum, toto iam quinquennio captiuum, paullo ante dimiſerat, ne videlicet hoſtis ad ſuam gloriam iſtud referret, quod quidem ipſe captiuus etiam minime volebat. 72) Prius tamen cum dimiſſus a Cæſare fuit, in certa verba iurare eſt coactus. Inter cætera hæc fuerunt, ne quid bellorum contra Auſtriacam domum moueret; ne Mauritium vel alios in poſſeſſione ſua turbaret. 73) Nihilominus Cæſarem, quocunque iret, comitatur. Vbi venit Oenipontem Mauricius, quidquid ibi repertum eſt rerum Cæſaris & Hiſpanorum, & Cardinalis Auguſtani direptum fuit. Ferdinandi Regis autem atque Ciuium bonis nihil eſt datum damni. Et quia triduum ſolum erat reliquum ad inducias, quæ futuræ tractationis cauſa conſtitutæ fuerant, Mauritius illinc Paſſauium petit. 74)

§. XCII. Ab alia parte Francus, datis ad Germaniæ Principes litteris, quibus ſe libertatis Germaniæ & Principum captiuorum vindicem nominabat, 75) iuſtis paratis copiis, in Lotharingiam ducit. Exinde inuicem obſides Mauricius ac Rex ex promiſſo mittunt, pollicitamque in tres menſes Germanis ad bellum pecuniam Francus numerat. 76) Cum Annas Mommorancius Conneſtabilis Tullum ac Verdunum, Imperii Ciuitates, deditione in poteſtatem redegiſſet, iuſtoque præſidio muniuiſſet, Lotharingiam petit, & principem puerum, in Galliam mittit, circiter nouem annorum, quantum uis deprecante matre vidua, ſuamque filiam in matrimonium ei ſpondet. 77) Dumque his rebus Galliæ Rex detinetur, Mommorancius, Metim, vrbem Imperii celebrem occupar, Aprilis die decimo, cum & modicum eſſet intus præſidium & Galli præter tranſitum innoxium, multa pollicerentur, & ipſorum libertatis retinendæ cauſa, regem arma ſumpſiſſe dicerent. 78) Venit etiam eo poſt, ipſe Rex ad XVIII. Aprilis diem, & quatriduo ibi com-

70) THVANVS lib. X. p. 300. *poſtridie Mauritiani ac ſocii ad Zirlam, quæ II. ab Oeniponte millaribus diſtat, peditatum præmiſſum aſſequuntur, vbi de improuiſo eorum aduentu cognouit, quamuis aduerſa valetudine, & pluuioſo ac nimbroſo cælo, per noctem lectica vectus, ad tadarum lumen cum Ferdinando fratre, qui nuper Lincio venerat, & omnibus qui aderant principum legatis, ceteroque aulico comitatu magna trepidatione Oeniponte diſcedit, relictis impedimentis, & per Alpeis, quibus Tridentum, iter, itinere primum facto, mox ad lauam flexis, ac Villacum, quod eſt oppidum ad Drauum flumen in Fori Iulii & Norici finibus, ſumma celeritate contendit.* Et paullo poſt: *eadem nocte, qua Cæſar abiit, Mauritius Oenipontem peruenit, cœna, qua Cæſari parata erat, nondum conſumta. Inde aliquandiu abeuntem inſecutus ad ſuos reuertit. Et Ferdinandi quidem ac ciuium bonis parcitur: quiequid vero rerum Cæſaris Hiſpanorum & Cardinalis Auguſtani vltramodum fœderatis inuiſi, ibi repertum eſt, diripitur.* Inde Cæſaris metum plenius deſcribit ARNOLD *p. 1230. 1231.* THRASVBVLVS LEPTA lib. II. p. 97. *ab eodem* (Mauritio) *Oeniponte, pulſus & fugatus, omnium retro partarum victoriarum laudem & gloriam corrupit, ſiue (vt Italici nonnulli Scriptores loquuntur) maculauit & denigrauit, ſcilicet de columnis Herculis auff Bruneck zu - . Ab ea fuga Oenipontana aliat felicisſimo Imperatori, omnia aduerſa & triſtia, hoſtibus autem eius ſecunda & iucunda accidere.*

71) ARNOLD p. 1233. *Mauritium, qua res potiſſimum reuocarit ab inſequendo Cæſare, non ſatis conſtat. Quanquam enim, vt ſupra dictum eſt, peditatus aberat, & anguſtia viarum præſidiaque a Cæſare diſpoſita eius impetum tardabant; tamen non ſatis cauſa fuit, vt ab hoſte perterrito atque copiis nudato prorſus diſcederet. Multorum igitur atque eorum, qui Mauritio familiariſſimi fuerunt, opinio eſt, eum victoriam exploratam e manibus voluntarie dimiſiſſe. Forte noluit tanta maieſtati illam ignominiam inurere, vt in Vaſalli ſui manus redacta eius gratiam implorare cogeretur.*

72) SLEIDANVS, HEVTERVS, BELCARIVS, THVANVS c. l. ARNOLD p. 1230. *Fertur hoc in bello dixiſſe Cæſar, ſe vrſum catena ligatum ſecum ducere, quo dimiſſo, Mauritium facile eſſet repreſſurus. Significabat hac corporis mole Ioannem Fridericum, ſuperioribus bellis a ſe captum, cuius liberatione ſperabat ſe Mauritio plurimum nocere poſſe, propter eam, quam apud omnes habebat, autoritatem & beneuolentiam, cuius conditionem meliorem facere miſericordia & fauor populi, ob recentem eius calamitatem, quem religionis cauſa ab omnibus perpeſſus credebatur. Opinor certe, ſi Cæſar illud conſilium ſecutus eſſet, Mauritii res peſſimo loco futuras fuiſſe. Maior namque pars ſubditorum etiam Mauritii, miſericordia quadam mutata fortuna, Iohannis Friderici reditum deſiderabat, & alioqui a Mauritio alieniores erant ob operam Cæſari in bello ſuperioribus annis nauatam. Sed arbitror, Cæſarem ſuſpicatum, ne, ſi illum dimitteret, Mauritio reconciliaretur, & poſtea vnanimi conſenſu ad ſe oppugnandum venirent, quo facilius vterque iniurias, a Cæſare acceptas, per occaſionem vlciſceretur, ideoque conſilium repudiaſſe.* Extat Relatio de hac liberatione apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. III. c. LXXXVII. LXXXVIII.* Male igitur NATALIS COMES Hiſt. lib. IV. p. 107. *Federicus Saxonum Dux captiuus natura conceſſit.* SAGITTARIVS *§. XXIV.*

73) Verba ſunt ARNOLDI *p. 1237.*

74) SLEIDANVS *lib. XXIV. p. 767.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XIII. & XV.*

75) De his SLEIDANVS *lib. XXIV. pag. 757.* qui *p. 759.* addit: *hoc ſcriptum, typis excuſum, & editum lingua populari, præferebat in fronte pileum inter duos pugiones, idque ſymbolum eſſe libertatis, aſcriptum erat, deinde ſuberat titulus regis, qui ſe libertatis Germaniæ & principum captiuorum vindicem nominabat, hoc ſymbolum nonnulli repertum in vetuſtis numiſmatis, & a percuſſoribus C. Cæſaris vſurpatum fuiſſe dicunt.* Extat hoc ſcriptum apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. V. c. III.* Sub initium harum literarum reperitur pileus inter duos pugiones cum verbo: *Libertas.*

76) SLEIDANVS *lib. XXIV. ineunte. & p. 762.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XIII.*

77) SLEIDANVS *lib. XXIV. p. 761.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XIV.*

78) SLEIDANVS c. l. *quum enim Galliæ finibus rex egrederetur, quod fuit ad idus Martii, datis ad illos literis & miſſis internunciis, commeatum ſibi tantum expediri petebat, vt per ipſorum fines traducere*

commoratus, inque ſuam fidem adacto ſenatu & populo, præfectum eis conſtituit Gonnorium, & arma tradi, inque locum vnum comportari, & vrbem communiri iubet. Idem facit in reliquis oppidis, perque Lotharingiam, ac præmiſſis nunciis, Argentoratum, Hagenoam atque loca finitima, & ad epiſcopum Argentinenſem, frumento ſeſe iuuari petebat & commeatu. 79) Animus Henrico erat, proferre Franciæ limites ad vsque Rheni ripas, quare occupata Meti, tentare non dubitabat Treuiros, Argentoratum, Colmariam, Sletſtadtium, cæteraſque Germaniæ Ciuitates Cis-Rhenanas. Sed territæ Metenſium exemplo vicinæ Imperii Ciuitates Franco nil fidendum iudicabant, ſeque ſubitaneo præſidio muniebant. Tum ad Regem iuxta Argentoratum caſtra habentem veniunt Proteſtantium Principum ac Ciuitatum Legati, eique de aduentu gratias agentes, ne vlterius progrediatur, Cæſarem enim in eam neceſſitatem redactum, vt Principum petitionibus neceſſario ſatisfacere ſubſcribereque cogatur. Francus, diuiſo in quatuor partes exercitu, quatuor diuerſis itineribus in Lotharingiam ac Franciam ingenti cum difficultate incommodoque peruenit. Adiuuabat proficiſcendi diligentiam, quod certior eſſet factus, Mariam Auſtriacam collectis in vnum quindecim Belgicorum peditum ac tribus equitum millibus, Duce Reuſſio ac Roſſemio flamma ferroque Campaniam euaſtare. 80)

§. XCIII. Exercitu igitur vnis in caſtris coadunato, Moſellam traiicit Henricus, receptoque Eſtainæo, quod Roſſemius ceperat, Lutzenburgios inuadit, moxque Rodemarcum & Iuolium capit. Interea Reuſſius ac Roſſenius Picardos omni cladis genere vexabant, capiunt, incenduntque, Nouiodunum, Neſſam, Chaunium, Roiam, Follembranam, Regiam, ac pleraque alia eius tractus Oppida, cum multis arcibus, tam ingentem Pariſienſibus incutiunt metum, vt plane de vrbe defendenda deſperarent, nulliusque Imperio a fuga ſiſti poſſent. Hac de cauſſa parte exercitus Vendomio tradita, contra Cæſareanos in Picardiam properare iubet, ipſe Lutzenburgicæ ditioni quam omnem occupauerat, Neuerſii Ducem præficiens, Hannoniam inuadit. 81)

§. XCIV. Eodem tempore ſoror Cæſaris, Maria, conuentus agebat Aquisgrani, fœderis ineundi cauſſa cum vicinis. Et Cliuenſis quidem Princeps, per legatos ſe excuſat: Colonienſis autem archiepiſcopus, Adolſus, eo profectus, in Burgundicæ domus venit ſocietatem: idem facit Leodienſis etiam Epiſcopus, Georgius Auſtriacus. 82) Interea Mauricius Paſſauium venit. Ibi actione repetita Linciana, Kl. Iunii, copioſius omnia proponit & explicat, multa Grauamina exhibet. Aderant legati Cæſaris, Ferdinandus rex, Bauariæ dux Albertus, Salisburgenſis, Eiſtetenſis, epiſcopi, Principum Electorum omnium, Cliuenſes & Würtenbergici legati. Romanorum Rex Paſſauio ad Cæſarem ab eoque Paſſauium recurrens, Cæſaris reſponſa adſerebat, 83) Tandem II. Auguſti 1552. his legibus pax facta: confœderati Principes ante XII. Auguſti diem diſcedant ab armis, & copias ita dimittant, vt Ferdinando regi militent, ſi velint; ad eum quoque diem Landgrauius liber factus, in ſua, quam habet ad Rhenum arce, Rheinfelſa ſiſteretur, interpoſita prius cautione, de ſeruandis conditionibus Halæ Saxonum a Cæſare latis, quæ Landgrauio erat cum Naſſouio Comite de ditione Cattorum controuerſia, recognoſcetur per Principes Electores: 84) intra ſextum menſem Cæſar agat Imperii conuentum, ac, qua potiſſimum ratione diſſidium religionis componi debeat, deliberabitur: pacem interea colant omnes & propter religionem nulla cuiquam exhibeatur moleſtia: ad Imperialem Came-

ceret exercitum, pollicitus omnem beneuolentiam, vtebatur autem adminiſtro Cardinali Lenocurto, vrbis epiſcopo, qui ſtudium ipſius atque voluntatem ſenatui commendabat. Conneſtablius quoque ſcripſerat eis amiciſſime: verum vbi propius ad vrbem cum copiis veniſſet, intromitti petebat, & obtinuit: poſtridie portas & munitiones omnes in ſuam poteſtatem redegit. ARNOLDVS p. 1235. *Monebat ipſum quoque, quod Galliæ Rex Henricus ſecundus cum firmo exercitu in Germaniam peruenerat, & Metim, primariam Lotharingiæ ciuitatem & Romano Imperio addictum, dolo atque fraude in ſuam poteſtatem redegerat. Promiſit enim ciuibus, ſe ſine vllo maleficio atque iniuria tranſitum facturum in Germaniam, & mediocri cum comitatu in ciuitatem ipſorum venturum, quo facilius rem frumentariam expediret. Quod enim Germanicæ libertatis defendendæ cauſa bellum tam periculoſum ſuſciperet (hanc namque cauſam præ ſe ferebant Galli) nihil ſe contra ipſos hoſtile cogitare. Eius fidem cum ſecuti eſſent, ille maioribus copiis intromiſſis, vrbem occupat, & multis atque præcipuis ciuibus eiectis præſidium ſuorum ibidem relinquit.* BELCARIVS *lib. XXVI. ineunte.* THVANVS *lib. X. p. 302.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XIII.* Iuramentum Metenſe reperitur in RECVEIL *Tom. II. pag. 262.* In SCHARDII Tomo II. reperitur ſcriptum, ob quas cauſas quibusque modis Henricus, Galliarum Rex vrbem Metenſem ceperit cum geſtis reliquis. Iura etiam Gallorum in Lotharingiæ Ciuitates defendere conatur THVANVS *lib. XI. p. 337.*

79) SLEIDANVS lib. XXIV. pag. 761 HARAEVS *p. 665.*

80) HEVTERVS *lib. XIII. c. XIV.* qui addit: *Tres præcipue Francum cauſæ ſubito deſerere Germaniam coegere. Primo, quod Roſſemius Eſtainum, munitum ad Moſam Oppidum cepiſſet, Prouinciamque vicinam vaſtaret. Deinde, quod Mauricii cum Cæſare ac Romanorum Rege colloquia haberet ſuſpecta. Tertio, quod occupandi Argentorati, quod ſummopere deſiderabat, ſpe decidiſſet.* THVANVS *lib. X. pag. 305.*

81) HEVTERVS *lib. XIII. c. XII.* BELCARIVS *lib. XXVI. p. 832.* THVANVS *lib. X. p. 309.*

82) SLEIDANVS *lib. XXIV. p. 767.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XV.*

83) SLEIDANVS *lib. XXIV. p. 772.* HEVTERVS *c. l.* Grauamina Paſſauii exhibita reperiuntur apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. V. cap. XIII.* THVANVS *lib. X. p. 313.*

84) De hac controuerſia SLEIDANVS lib. XXI. p. 642. *lis erat multis ab hinc annis, Lantgrauio & Guilelmo Comiti Naſſouio, de ditione Cattorum: eam nunc demum Cæſar his ipſis diebus decidit, aduerſus Lantgrauium lata ſententia.*

85) Capita

Google

Cameram admittantur etiam ii, qui ſunt Auguſtanæ confeſſionis: ad Galliæ regem quod attinet, quoniam Imperii res ad ipſum nihil pertinent, licebit, vt quas cum Cæſare priuatim habet actiones, eas exponat Mauricio, vt poſt ad Cæſarem omnia referantur: proſcripti recipiantur in gratiam, modo nihil poſthac in Cæſarem ac reliquos Ordines faciant, modo etiam ii, qui Galliæ regi militant, intra tempus trimeſtre redeant in Germaniam, illo deſerto. Brandeburgicus Albertus, comprehendatur in hac pace, modo diſcedat ab armis, & ante XII. Auguſti diem copias dimittat: hanc pacem qui violauerit, hoſtis iudicabitur. His omnibus, qui præſentes erant principes, primi Ordinis, cæterorum vero legati ſubſcripſerunt. Paſſauii enim fuit hæc conſcripta formula, ideoque *Paſſauienſis Transactio* dicta, quam & Cæſar obſignauit. 85) Pace facta, Galliæ regis legatus, Fraxineus domum redit. Moleſte quidem rex transactionem tulit: ſed cum Landgrauio magnum eſſe periculum audiret, niſi pactio fieret, aſſenſit, & obſides in Germaniam ſaluos remiſit. 86) Multi quoque aiebant, indigne Mauritium tuliſſe, quod Metim vrbem contra fidem datam ab Imperio Gallus abſtraxiſſet, eamque cauſam fuiſſe, vt maturius cum Cæſare paciſceretur. 87)

§. XCV. Albertus autem Brandenburgicus proditionis Mauritium inſimulans, quod fœdere contracto inuitis aliis diſcederet, reiecta hac transactione, 88) inſtitutum ſuum nihilominus vrgebat, & ad pacem redacta Noriberga, Nobilitatem etiam & Ordines iis in locis imperata facere cogebat. 89) Nam etſi communem cauſſam agebat initio, ſicut edito ſcripto 90) facturum ſe profeſſus fuerat, tamen non erat eius fœderis, & ſoluta Vlmæ obſidione, cœpit quodammodo ſuum priuatum agere negotium, vel quod vni ſibi vellet adquirere, quid belli dediſſet fortuna, vel quod Mauricii factum improbaret, vel quod a Galliæ rege ſollicitatus, alio ſpectaret: ſed tamen quos in ſuam fidem adigeret, ſociis quoque fidem eandem præſtari iubebat. Inprimis Bambergenſem atque Würtzburgenſem Epiſcopum ad grauiſſimas adigit conditiones. Bambergenſis quidem, vt ſe ſuamque prouinciam periculo iam imminenti ſubduceret, ſuæ ditionis oppida & præfecturas ad viginti coactus fuit ei dare, confectis ea de re litteris XVIII. Maii. Würtzburgicus autem aureorum millia ducenta viginti dependet, & ſimul eius debita, quorum erat ſumma, circiter trecenta quinquaginta numûm aureorum millia, in ſe recipit, & perſoluere pollicetur. 91) Deinde in archiepiſcopi Moguntini fines progreſſus, ad Mœnum flumen, plurimum damni dat, incendiis atque rapinis, & ingentem pecuniæ vim ab eo poſtulat: cumque nonnulli intercederent, neque tamen de ſumma conveniret, Moguntinus, in Rhenum antea demerſis maioribus tormentis, v. Iulii die diſcedens, fuga ſalutem petit. Eodem etiam tempore, Albertus ab Archiepiſco, Treuirenſi petit, vt præcipuam ipſius ditionis arcem Ehrenbreitſtein ad Rheni atque Moſellæ confluentem, loco excelſo ſitam ipſi traderet, hoc tamen morem non gerente. 92) Facta Paſſauii transactione, Wormatiam atque Spiram in ſuam redigit poteſtatem. 93) Francofurtum ad Mœnum quod Mauritius reliquerat, obſidet, 94) Auguſti vero die nona recedit, & Rheno transmiſſo, prope Moguntiam caſtra ponit, ciuibus in ſuam fidem adactis, maximam pecuniæ vim eccleſiaſticis imperat, Moguntinis præſertim atque Spirenſibus. Cum ea dari non poſſet, plerisque fuga dilapſis, vtriusque vrbis templa diſpoliat, tectum quoque plumbeum templi primarii Spirenſis demoliri cœpit, deprecante vero ſenatu, deſtitit: Moguntiæ autem, & arcem Epiſcopi, Rheno propin-

85) Capita transactionis Paſſauienſis exponit CHYTRAEVS *lib. XVII. p.* 458. HARAEVS *pag.* 666. SLEIDANVS *lib. XXIV. p.* 784. THVANVS *lib. X. p.* 318. BELCARIVS *lib. XXVI. pag.* 834. qui diem transactionis male ponit pr. Kl. Auguſti. GOLDASTVS *Reichs-Satzungen p. I. p.* 282. HEVTERVS *c. l.* Ipſa Transactio conſtans artic. XXIV. cum appendice reperitur in METERI *Londorpii Cont. Tom. I. p.* 14. in RECVEIL des TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p.* 261. GOLDASTI *Reichs-Satzungen p. II. p.* 257. *& in Stat. & Reſcr. Imper. pag.* 175. *Conſt. Tom. I. p.* 566. Corpore Receſſuum *p.* 535. & apud HORTLEDERVM *c. XIV.* LVNIG *p. Gen. Tom. I. p.* 129. Iſta a IVSTINO GORLERO in latinum ſermonem fuit translata. Commentati in eandem fuerunt IO. STRAVCHIVS, qui diſſertatione Iuris Publici *XIV.* eius hiſtoriam exponit, & ADAMVS CORTREIVS in Obſeruatis Hiſtorico-Politicis ad eandem. Quid & Cæſarem & Mauritium ad hanc transactionem compulerit, recte iudicat FRANC. BELCARIVS *lib. XXVI. pag.* 534. ſcribens: *ex hoc fœdere & totius Germanici belli tractatione Cæſarem ſua ambitionis magis, quam religionis rationem habuiſſe manifeſtum eſt: quem qui excuſant, confirmata potentia religionem facile in ordinem redacturum ac confirmaturum fuiſſe dicunt; quod fortaſſe perfeciſſet, niſi & valetudo & Rex cum hoſtibus eius conſociatus impedimento fuiſſet,* PALINIERE Hiſt. de France lib. I. fin. *Entre autres raiſons on propoſoit a Maurice le grand danger ou il ſeroit, tant, du coſté de l' Empereur, qui avoit dreſſé vne groſſe armée: que du coſté de ſon Couſin Iean Federic, que l' Empereur vouluit renvoyer libre en ſon pais. L' Empereur auſſi craignoit la force des Allemans & François. Le fils de Landgrave le danger & longue detention de ſon Pére.*

86) SLEIDANVS *lib. XXIV. p.* 785. THVANVS *lib. X. p.* 319.

87) ARNOLD p. 1236.

88) ARNOLD p. 1236. *Cum pacis conditiones Francofurti in caſtris a Mauritio firmata eſſent, Albertus Marchio in eam pacificationem conſentire noluit, proditionis Mauritium inſimulans, quod fœdere contracto inuitis aliis diſcederet. Quia enim non haberet multum quid perderet, aliorum incommodis ſua commoda augere volebat.*

89) SLEIDANVS *lib. XXIV. pag.* 777. HARAEVS *p.* 667. THVANVS *lib. X. p.* 311.

90) Extat eiusdem ſcriptum apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. V. c. V.*

91) SLEIDANVS *lib. XXIV. p.* 770. THVANVS *lib. X. p.* 312. CAMERARIVS *ad a.* 1552.

92) SLEIDANVS *c. l.* ARNOLDVS *p.* 1238.

93) SLEIDANVS *lib. XXIV. p.* 783.

94) SLEIDANVS *lib. XXIV. p.* 784.

pinquam, hoſpitium ſuum, & quinque templa, deinde naues omnes, etiam eas, quæ vino eſſent onuſtæ atque frumento, incendi facit: idem Spiræ, quo Cæſari difficiliorem relinqueret tranſitum, 95) ſuisque reuocatis, quos ibi in præſidio habebat, in fines Treuirorum proficiſcitur, Auguſtam Treuirorum deditione capit, inde Luceburgium agrum, hinc rurſus Lotharingiam ingreditur, & paſſim multum damni dat, expectans, cuiusmodi conditionem Galliæ rex deſerat. Francones vero Epiſcopi & Noribergenſes Herbipolenſi transactione a Cæſare plane caſſata, ſe fœdere contra ipſum muniunt, ſuaque tentant recuperare. 96)

§. XCVI. Hoc tempore a. 1552. Senenſes in Italia, Galliæ regis impulſu & auxilio, præſidium Hiſpanorum eiiciunt, & arcem ibi cœptam ædificari, mandatu Cæſaris, diruunt, & in libertatem ſeſe vindicant, Gallos intromittunt. 97) Solymannus etiam Turcarum Rex, ex initi cum Franco fœderis pacto, menſe Auguſto inſtructam illi claſſem auxilio mittit, quæ, Præfecto Draguto, oram regni Neapolitani circumnauigans, magnam incolis trepidationem attulit. Andreas Auria iuſſu Cæſaris claſſem contra educit, magis vt incolas animaret, quam, nauium numero longe inferior, cum hoſte confligeret. Coactus tamen ad inſulam Pontiam, cum Turcis congreditur. Diuiſa enim Dragutus claſſe, pleno mari Auriam duabus diuerſis e plagis inuadit, atque de eodem inſigni potitur victoria: Dragutus cum fruſtra aliquamdiu Francicam claſſem exſpectaſſet, grauisque immineret autumnus, cum præda ac captiuis, Conſtantinopolim redit. 98) Inſequenti anno 1553. Iulius III. Papa omni ratione adnitebatur Senenſes Cæſari conciliare, dum animo angeretur, Francorum, Hiſpanorumque copiia atteri Italiæ vires. Sed Senenſes per occaſionem diſceſſus Cæſariani Exercitus, vrbem muniunt, nihilque quod ad diuturnum graueque ſuſtinendum bellum facit, omittunt. Erat hoc tempore Francica claſſis in Senenſium portu, qui Herculis Monœci dicitur, Dragutum cum Solymanni claſſe exſpectans: qui cum menſe Auguſto veniſſet, Corſicam inuadunt, pleramque Inſulæ partem capiunt, ſed aduentante cum claſſe Andrea Auria, eandem iterum relinquere fuerunt coacti. 99) Sub initium anni 1554. Senenſe hoc bellum inter Cæſarem ac Francum opera Coſmi, Ducis Florentiæ recrudeſcit, metuentis, ne ſtatum quoque Florentinum perturbaret. 100) Senarum itaque vrba obſidione fuit cincta, atque extremam famem perpeſſa, ad deditionem a 1555. coacta. 1) Cæſariani præfectus exercitus Marchio Marignanus portum Herculis, quem Galli tenebant, inuadit, & virtute militum arcem occupat, interfectis præſidiariis, tandemque vniuerſa Senenſium Tuſciæque ditio in Cæſaris conceſſit poteſtatem. Eodem fere tempore iterum Turcica claſſis Regi Franciæ ex fœdere auxilium latura, oram Italiæ legens, Plombinum Hetruriæ Tuſciæque communem portum, iuxtaque eum Inſulam Eluam fruſtra tentauit; magnaque abducta hominum pecorumque præda, cum Principe Salernitano Franciæ Regis legato triremem conſcendens in Græciam abiit. 2)

§. XCVII. Interea Landgrauius, prout conuenerat, e cuſtodia dimiſſus, Traiecti iterum, iubeute Maria, Regis ſorore, aliquamdiu detinetur, quod Riſenbergius, qui eius filio Guilielmo militarat, ad Albertum Brandenburgicum tranſiens, Cæſarianis bellum inferret. Sed docente Haſſo, inuito id filio, exauctoratum Riſenbergium facere, inſtitutum iter tenuit, & inſtantibus Kl. Septembris in Haſſiam venit. 3) Tum Cæſar cum copiis Auguſtam intrat, lectumque a Proteſtantibus Magiſtratum loco mouet, Tribus abrogat, Templaque aliquot Proteſtantibus, aliquot Catholicis reſtituit; relictoque in vrbe præſidio, Kl. Septembris diſcedit. 4) Ioanne Friderico Saxone fidei officiique admonito, conceſſis ipſi Reſtitutionis in priſtinam dignitatem litteris, & eodem die, quo Cæſar Auguſta diſceſſit, in Saxoniam libero dimiſſo. 5) Tum Cæſar in Lotharingiam profectus XI. Kl. Nouembris Vrbem Metenſem a Gallis egregie munitam, cum magno exercitu obſidione cingit, Franciſco Lotharingo, Guiſio Duce cum octo peditum, tribus equitum

95) SLEIDANVS *lib. XXIV, pag.* 785. HEVTERVS *lib. XIII. c. XV.* THVANVS *c. l.* & *lib. XI. pag.* 336.

96) SLEIDANVS *pag.* 786. 787. HEVTERVS *c. l.* THVANVS *lib. XI. p.* 337. 340. Hanc transactionem tamen poſtmodum plane caſſauit Carolus V. GOLDASTVS *Reichs-Satzungen p. II. pag.* 264. *Stat. & Reſcr. Imper. p.* 191.

97) SLEIDANVS *lib. XXIV. p.* 785.

98) SLEIDANVS *lib. XXV. ineunte.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XVI.*

99) SLEIDANVS *lib. XXV. pag.* 809. HEVTERVS *lib. XIII. c. XVIII.*

100) BELCARIVS *lib. XXVI. p.* 835. HEVTERVS *lib. XIII. c. XXI.*

1) SLEIDANVS *lib. XXV. p.* 818. *lib. XXVI. p.* 840. HEVTERVS *lib. XIII. cap. XXII. XXIII.* THVANVS *lib. XI. p.* 334.

2) SLEIDANVS *lib. XXVI. p.* 843. HEVTERVS *lib. XIII. c. XXIII.* BELCARIVS *lib. XXVI. p.* 864. NATALIS COMES *lib. VI. p.* 116. *lib. IX. pag.* 186. *lib. X. pag.* 234. THVANVS *lib. XV. p.* 457.

3) SLEIDANVS *lib. XXIV. pag.* 786. HEVTERVS *lib. XIII. c. XV.*

4) SLEIDANVS *c. l.* HEVTERVS *c. l.*

5) SLEIDANVS. HEVTERVS *c. l.* qui addit: *falſum enim eſt, quod ſcribit Natalis Comes, Cæſaris captiuum diem obiiſſe, filiisque paternum principatum reſtitutum. Hoc enim editionis Operis huius anno* CIↃ IↃ XCVIII. *Mauritii, non Ioannis Friderici ſtirps in Saxonia Septemuiratu rerum potitur.* NATALIS COMES etiam *lib. V. p.* 104. & 107. Io. Fridericum in captiuitate mortuum fuiſſe falſo adſerit. Extat Relatio de Electoris liberatione apud HORTLEDERVM *Tomo II. lib. III. c. LXXXVII. & LXXXVIII.* vbi etiam docetur, qua ratione in noſtra vrbe & vicinia ſummo cum omnium gaudio exce-

rum millibus, flore nobilium iuuenum totius Franciæ eandem defendente. 6) Erat tum in Lotharingiæ finibus, ad Oppidum Pontamoſſum, Albertus Brandenburgicus, cum quinquaginta ſignis peditum, & equitatu non paruo, cumque de ſtipendiis tam præteriti quam futuri temporis inter ipſum Galliæque regem non conueniret, interuentu quorundam reconciliatur Cæſari, qui poſt ſecretum cum ipſo habitum colloquium, per ipſum non Gallum ſolum, ſed Mauritium etiam Electorem vlciſci cupiens, 7) culpam omnem ei condonat, & actionem in eum inſtitui belli cauſa, vetat, transactionem cum Epiſcopo Bambergenſi factam atque Würtzburgenſi confirmat, & militiam Vngaricam ei remittit. Eo cognito, Guiſii Principis frater, Aumalius, qui magno cum equitatu miſſus erat in Lotharingiam, a Rege, ne quid Albertus, de quo dubitabant, damni daret, ſtatuit eum adoriri. Ventum ad manus IV. Nouembris, Aumalius tribus acceptis vulneribus capitur. Ea parta victoria, venit ante Metim Albertus cum Aumalio captiuo, caſtraque ponit ad Moſellam flumen, ac deinde curatum ex vulnere captiuum, Blaſſenburgum mittit cuſtodiendum. 8) Cæſar, qui ob articularis morbi ſæuitiam, hactenus Theouillæ ſubſtiterat, XII. Kl. Decembris ad exercitum venit, magnaque ingentium tormentorum vi ac multitudine vrbs oppugnari eſt cœpta. 9) Hyemis autem intemperie Cæſar coactus, re deſperata, Kl. Ianuarii 1553. obſidionem ſoluit, & Dedehouium profectus, ac inde reuerſus, in Belgium, legiones aliquot in Treuiris hyemare iubet, in his etiam fuit Albertus. 10) Henricus I. vero poſtea a Carolo Cardinali Lotharingo, Archiepiſco-

po

exceptus fuerit Elector. Literæ reſtitutionis aurea bulla corroboratæ extant apud LVNIGIVM *P. ſpec. ſ. IV. p.* 64.

6) SLEIDANVS *lib. XXIV. pag.* 788. HEVTERVS *lib. XIII. cap. XV. XVI.* NARAEVS *pag.* 667.

7) ARNOLDVS pag. 1240. *Ad Caſarem vero copiis coniunctis cum veniſſet, Cæſar remotis arbitris, ſolus cum ipſo loquitur, & omnia ſuperioris belli conſilia expiſcatur. Multi pro certo affirmarunt; Cæſarem audito Alberto (erat enim ad defendendam cauſam ſuam non rudis) non ſolum offenſionem animi remiſiſſe, verum etiam magna de ſua liberalitate promiſiſſe. Multi quoque affirmant, tum inter ipſos actum fuiſſe, vt ſicut Gallorum Regem, ita etiam Mauritium per ipſum Albertum ſocium ſuperioris belli vlciſceretur.* THRASVBVLVS LEPTA lib. II. p. 102. *Itaque Marchionem Albertum non ſolum, condonata omni offenſa, in gratiam recepit Caſar, ſed & eadem pacta, & transactiones, vtpote vi & metu inter fremitum armorum, & hoſtilem aſperrimamque concuſſionem impotenter extortas, quasque ſua Maieſtas ante ſemeſtre per ſolemnes codicillos reſciderat, eorumque obſeruatione ambobus Epiſcopis, nominatim autem Epiſcopo Melchiori interdixerat, auctoritate Caſarea rurſus confirmauit, quia conſiliorum & reſcriptorum varrietate & diſcrepantia factum eſt, vt Franconia ſupremam prope cladem adierit, eiusque foetus quaſi reconciliatio illa extiterit.*

8) SLEIDANVS *pag.* 789. NEVTERVS *lib. XIII. c. XVI.* BELCARIVS *lib. XXVI. pag.* 841. THVANVS *lib. XI. p.* 334. ARNOLDVS p. 1139. *Albertus cum ad fines Gallia veniſſet, non ſolum Clericorum ordinibus, quos grauiter vexauerat, ſed etiam Regi Gallia, ad quem, tanquam ad Patronum tendebat, formidoloſus erat. Quare Metim cum veniſſet, quam ciuitatem contra ius & fidem Gallia Rex Imperio ademerat, neque ipſe intromiſſus fuit, neque etiam ſui. Stipendia vero cum militibus perſoluta non eſſent, fidem Regis implorabat, vt cuius impulſu bellum id ſuſceptum eſſet. Sed quia Rex crudelitatem hominis oderat, benigne omnia palam ei pollicebatur, ſed occulte conſilia de opprimendo eo inibat. Itaque ſub ſpecie ferendi auxilii, Aumalium Lotharingum, nobili genere natum, cum mille cataphractis ad Albertum tranſire iubet, & quid ab ipſo fieri velit, oſtendit. Albertus re per indicium cognita, quamuis ab equitatu infirmior eſſet, tamen, vt arte artem deluderet, Regis amicitiam ſimulauit, eiusque aduentu plurima ſe recreari dicebat. Sed cum propius ille accederet, Albertus, inſtructis ſuis ad prælium incitatis, ex inopinato Gallos inuadit, vt periculum, quod ſibi ab Aumalio machinari ſciebat, in Gallorum perniciem recideret. Cum plures vtrinque cecidiſſent, penes Albertum victoria manſit, & edita magna Gallorum ſtrage, Aumalium viuum in ſuam poteſtatem accepit.*

9) SLEIDANVS p. 789. *tunc inprimis valide fuit vrbs concuſſa tormentis, quorum tanta vis erat, vt non Argentorati ſolum, ſed trans Rhenum etiam ad milliaria quatuor exaudiretur fragor atque tonitru. abeſt autem Argentoratum a Meti, milliaribus magnis duodeuiginti.* HEVTERVS *lib. XIII. cap. XVI.*

10) SLEIDANVS *lib. XXIV. p.* 790. HEVTERVS lib. XIII. c. XVII. *cum Ceſar ad vrbem Metenſem tormentis nec cuniculis quicquam proficeret, nullaque ratione conſultum videretur, militem morbis inualidum, in dubia expugnationis euentum, firmiſſimo obiicere præſidio, diſcedere ſoluta obſidione ſtatuit. Bruma enim continuo gelu corpora vrebat, ingensque aere demiſſa nix moleſtiſſima erat: quibus incommodis cum mox continua superuenirent pluuia, reſoluta niue; omnia aquis tegebantur, corrumpebanturque: milites vero alui ſolutione ac torminum doloribus correpti (dyſenteriam Graci vocant) magno in dies numero, interibant. Etenim e centum peditum millibus, quæ Caſar ad Vrbem adduxerat, ſupra quadraginta millia hiemis intemperies abſumpſerat. Motis igitur Caſar caſtris, tormenta præmittit, Metimque Kal. Ianuarii anno* CIↃ IↃ LIII. *deſerit, fortiſſimis equitum turmis in tergo relictis: qui erumpentes magno numero hoſtes non ſemel, illata clade, repulere.* ARNOLD *p.* 1341. HARAEVS *p.* 668. THVANVS *lib. XI. p.* 348. deſiderata dicit XXX. militum millia. Extat apud NORTLEDERVM *Tom. II. lib. V. c. XV.* Relatio de hac obſidione. Egerunt de eadem FRANC. BELCARIVS *lib. XXVI. p.* 840. *ſq.* THVANVS *lib. XI. p.* 232. CHVTRAEVS *lib. XVII. p.* 458. *ſqq.* Hanc ob ſolutam obſidionem varia ſcommata in Carolum. Huc faciunt Rhytmi:

Der Maur, die Metz, und die ſchœne Magd
die drey haben dem Keyſer den Danz verſagt

quod alias ita effertur:

ni Metz, ni Mauritz, ni Mauritania, ni Magd,
ni Mort, quid multis? fueram per ſingula ſolus.

Alii:

Herculis optaſti longas tranſire columnas,
ſiſte gradum, Metis hac tibi meta datur

apud AVRGOLDENSEM *Diſcurſ. ad Inſtrum. Pacis p. I. p.* 35.

po Rhenenſi & Franciſco de Beauquere, Epiſcopo Metenſi obtinuit, vt ipſi dominium Metenſe menſe Ianuario 1556. per ſingulares litteras donarent. 11)

§. XCVIII. Inter hæc, Cæſaris exercitus Belgicus populatur Galliam, & arcem iis locis munitiſſimam Heſdinam capit, quam a. 1553. Galliæ rex recuperat. 12) Inde Cæſar in Belgio agens, per Reuſſium & Bignicurtium Terouannam Morioorum Ciuitatem IV. Idus Iunii 1553. capit, eandemque ſolo facit æquari. 13) Hinc per Philibertum, Sabaudiæ Ducem, Cæſariani Exercitus ductorem, Heſdinum denuo capitur & diruitur. 14) Facto iuxta Dorlanum Picardiæ prœlio, Galli fuerunt ſuperiores, 15) qui poſtea Arteſiam inuadunt, vaſtantque, & Cambreſianam arcem capiunt. 16) Inter hæc, Gallorum Rex Henricus de fœdere cum Mauritio Electore, aliisque Germaniæ Principibus cogitabat, immo Carolo V. tunc ægrotante, plane ad Imperii dignitatem adſpirabat, elata hanc in rem Epiſcopo Vennetenſi Metis agenti inſtructione, vt ibidem cum Mauritii aliorumque Principum legatis ageret. 17) Immo, eadem die 13. Iunii 1553. Mandatum dabat Cardinali Lenoncurtio, Vieilleuille & Marillac idem fœdus perficiendi. 18) Poſtquam etiam ad d. 16. Auguſti. Vlmam Comitia fuiſſent indicta, ſalui conductus litteras pro legatis ſuis petebat, 19) quæ tamen poſtea Auguſtam fuerunt translata 20) A. 1554. Galli iterum in Belgium irrumpentes, poſt varia oppida, Bouinam, Namurcenſis ditionis, & Dionantum, Leodicnſis ditionis oppidum, expugnant: 21) Hinc Galli, cum in Italia ad Idus Decembris anni 1554. Eporediam oppidum Alpinum ad Duriam flumen, ductore Briſſaco cepiſſent, a. 1555. Martii die tartia Caſalium oppidum Pado vicinum, in quo præſidium erat Hiſpanorum & Germanorum, ex inſidiis capiunt, & aliquot poſt diebus arcem quoque: deinde alia multa ſuæ ditionis faciunt, in his Valentiam ac Saluadorum diruunt & complanant, atque omni fere Marchionatus Montisferrati ditione Franci potiuutur, 22) & pleraque Montisferratenſium caſtella diruunt. 23) Claſſem quoque Hiſpanorum diuerſi generis mercibus onuſtam vincunt. 24) Poſtquam autem Carolus a. 1555. Philippo, filio, Belgii prouincias conceſſiſſet, nonis Februarii 1556. quinquennales

11) Quæ eatant apud du MONT *Corps Diplomatique Tom. V. p. I. p.* 1. atque a Sculteto ſuperiori Mich. Praillon nomine totius Ciuitatis d. VIII. Ianuarii 1556. atque a Capituli Metenſi d. XII. Martii 1556. fuerunt confirmata, vindicauerat enim ſibi Metenſis Epiſcopus Imperium in hanc vrbem, de quo SLEIDANVS *lib. XXIV. p.* 292. *per hos etiam dies epiſcopus Metenſis Robertus, cardinalis Lenoncurtius, Galliæ regi deditiſſimus, Metim venit, & iurisdictionem omnem ſibi vendicat, & ad ſe pertinere dicit, qui ſit Imperii princeps, & nouum inſtituit ſenatum, in eumque nonnullos adoptat ordinis eccleſiaſtici, & Marſaum oppidulum, ad Germaniæ fines poſitum, opere & Gallorum præſidiis munit.*

12) SLEIDANVS *lib. XXIV. p.* 789. BELCARIVS *lib. XXVI. p.* 847.

13) SLEIDANVS lib. XXV. ineonte & *quum inde ab exitu menſis Aprilis, Terouennam obſediſſet, Morinorum oppidum, Gallicæ ditionis, vigeſimo Iunii die, oppugnatione capit, diripit, incendit, diruit.* HARAEVS *p.* 669. THVANVS *lib. XII. p.* 361. HAVTERVS *lib. XIII. cap. XVIII.* Extat in SCHARDII Tomo II. p. 577. IACOBI BASILICI MARCHETI *narratio de Morini & Heſdini expugnatione.*

14) SLEIDANVS *lib. XXV. p.* 853. HEVTERVS *lib. XIII. c. XIX.* Vide litteras legatorum Galliæ apud MENCKENIVM *Tom. II. p.* 1408.

15) SLEIDANVS lib. XXV. p. 809. *vbi iam dirutum eſſet Heſdinum, Cæſar ad exitum Auguſti cogitabat tentare Dorlanum, ſed vbi Conneſtabilius id per indicium accepit, magnum equitatum & peditatus partem aliquam celeriter educit, & opinione citius illos aggreditur, inque fugam conicit, pluribus interfectis atque captis.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XIX.* prœlium hoc iuxta Picquinium factum eſſe dicit. BELCARIVS *lib. XXVI. p.* 860. eam vocat pugnam ad Fauquembergam.

16) SLEIDANVS *lib. XXV. pag.* 810. HAVTERVS *lib. XIII. c. XIX. XXI.*

17) Extat Instructio Epiſcopo data Pariſiis 13. Iunii 1553. apud MENCKENIVM *Scriptorum Tomo II. p.* 1402. in qua ſub initium: *premièrement ſa Majeſté ayant eſté advertye, que l' Empereur eſt mors ou tellement affligé & exenué de diuerſes maladyes, qu' il eſt pour être le demeurant de ſes iours du tout inutile, veult que le dit Seigneur Eveſque de Vennes mette peine eſtant arrivé au dit Metz d' entendre par tous les moyens qu' il pourra, comme les affaires de la Germanie ſeront diſpoſez.* Et paullo poſt: *Le dit Eveſque de Vennes ayant faict ladite depeſche, en aduertira incontinent ledit Seigneur & luy mandera ſon advis ſur les affaires de la dite Germanie ſelon ce qu' il en aura apris depuis ſon arrivée au Metz, & meſme de celuit des Electeurs que lui ſemblera que l' on dera plus ſolliciter & favoriſer pour entreprendre ſa promotion en la dignité d' Empereur.* Qua ratione Rex Mauritii Electoris gratiam fuerit aucupatus vide *p.* 1411. 1413.

18) Extat Inſtructio apud MENCKENIVM *pag.* 1444.

19) Extat petitum inter MENCKENII *Scriptores Tom. II. p.* 1404. & Epiſcopi Vennetenſis epiſtola ad Comitem Stabuli d. 24. Iunii 1553. ſcripta *p.* 1405. in qua: *I' ay reçeu les Lettres qu' il vous a plen m' ecrire du* 19. *de ce mois auec ques le double des lettres de l' indiction de la Diete à Vlme, qui eſt au XVI. du mois d' Aouſt, ſurquoy ie fais compte que l' Empereur voulant monſtrer bonne mine en mauluais ieu, deſire perſuader aux Allemans qu' il eſt encores en deliberation de compoſe, les affaires d' Allemagne.*

20) Epiſtola ad Comitem Stabuli Galliæ d. 27. Iulii 1553. ſcripta apud MENCKENIVM p. 1426. *Cependant l' on faict courir vng bruict que la Diete de Vlme eſt transferée en Auguſte, & que d' Empereur s' y doibt trouer.*

21) SLEIDANVS *lib. XXV. p.* 826. BELCARIVS *lib. XXVI. pag.* 858. HEVTERVS *lib. XIII. c. XXI.* HARAEVS *p.* 675.

22) SLEIDANVS *lib. XXVI. pag.* 838. HEVTERVS *lib. XIII. c. XXII.*

23) SLEIDANVS *lib. XXVI. pag.* 843. HAVTERVS *lib. XIII. c. XXIII.*

24) SLEIDANVS lib. XXVI. p. 845. *ventitabat tum ex Hiſpaniis in Belgium claſſis, omnis generis mercibus onuſta: cumque veniſſet in oram Normanniæ, Galli, qui multo ante præſciuerant, magnis viribus eam inuadunt, horribilis autem fuit conflictus, depreſſis & incenſis vtrinque nauibus & quam pluri-

nales inducias cum Henrico II. fuit pactus. 25) Bellum tamen per Philippum II. hoc ipſo anno fuit continuatum, 26) non niſi a. 1559. per pacem Cambreſienſem finiendum. 27)

§. XCIX. Albertus vero Brandenburgicus acceptis a Cæſare ſtipendiis, a. 1553. in Germaniam cum auro tendens, nouumque militem conſcribens, iterum Noribergenſibus, Franconiæque antiſtitibus crudele infert bellum. Id vero vt ſopiretur, diuerſis habitis diuerſorum Principum conuentibus Heidelbergæ & Francofurti, 28) varii pacificatores, ipſeque Cæſar, Romanorum Rex, omnesque Germaniæ Principes, menſe Martio, Aprili, ac Maio fruſtra laborarunt. 29) Dum itaque Camerales Alberto bellum fieri mandarent, 30) fœdere inito, Elector Moguntinus, ac Treuirenſis, Henricus Brunſuicenſis, Wolfgangus Pruſſiæ Magiſter, ac plerique alii contra Albertum ſacramento ſe deuinxere, Mauritio Electore ſocialis Exercitus Duce lecto. Mauritius vero timens Io. Fridericum & Ciuitates maritimas, nec ſubditis ſuis tanquam Io. Friderico addictis ſatis fidens, bellum potius extra Saxoniam tentare conabatur. 31) Sed Albertus, multo fœderatis paratior, inſenſiſſime ditionem Brunſuicenſis, Noribergenſes, ac Franconiam depopulatur, in oppida ac pagos igne ferroque ſæuit, ruſticos, qui pecuniam non habebant, teterrimo mortis genere adficit. Qua ratione per Germaniam furentem, regnumque ſibi condere conantem, repreſſuri confœderati, quibus ſe Romanorum Rex paullo anta

plurimis deſideratis quorum alii ferro, alii incendio, multi fluctibus abſorpti perierunt. Galli naues aliquot expugnatas, in portum Diepenſem, vnde profecti fuerant, abducunt. Fuit hoc Augusto menſe. THVANVS *lib. XV. ineunte.*

25) SLEIDANVS lib. XXVI. p. 860. *conuenerunt hoc ipſo tempore Cæſaris Galliaque regis legati, quumque pace finiri diſſidium non poſſet, quinta die Februarii menſis, annorum quinque paciſcuntur inducias terra marique tam in Belgio quam per Italiam & alia. Poſſeſſionem quisque retinet eorum, quæ per belli tempus occuparat: exules Neapolitanos atque Siculos excludit Cæſar: Papam primo loco comprehendit ſicut etiam Galliæ rex, & ſuos deinde quisque neceſſarios atque propinquos, vti fieri ſolet. Eas inducias non multo poſt rex & per Galliam & Meti quoque, Cæſar autem aliquando ſerius diuulgari ſuis in prouinciis mandat. Rumor erat Papam indigne tuliſſe factas inducias, & Galliæ regi poſt vt eas violaret conatum eſſe perſuadere: alii contra putabant, ipſius hortatu potiſſimum eſſe pactas, quod bellum in Lutheranos moliretur. De captiuis nihil tranſigi potuit his induciis, inter quos erant præcipui nominis dux Areſcotus Belga & Conneſtablii filius Momorancius natu maximus, ante annum tertium Terouenna captus.* HEVTERVS *lib. XIV. c. IV.* BELCARIVS *lib. XXVII. p.* 879. Extant tabulæ Induciarum in RECVEIL *Tom. II. p. 272. de Vaucelles en l' Abbaye pres Cambray.* Harum occaſione etiam per Oliuerium Cancellarium conſcripta eſt tractatio de iniquitate Tractatuum Madritenſium Cameracenſium & Crespiacenſium, quæ ibidem repetitur *p.* 267.

26) HEVTERVS *lib. XIV. c. V.*

27) HEVTERVS *lib. XV. c. VI.* BELCARIVS *lib. XXVII. p.* 900. *& lib. XVIII. p.* 918. THVANVS *lib. XXII. p.* 70. NATALIS COMES *lib. X. p.* 232. *lib. XII. pag.* 259. HARAEVS *ad a.* 1559. RECVEIL *Tom. II. p.* 287.

28) SLEIDANVS lib. XXIV. pag. 792. *Erat tum Albertus Heidelbergæ cum electore Palatino & litteras illinc ad Cameræ iudices miſerat: de quibus venerunt Bauarus, Wirtembergicus, mandatu Cæſaris, pacificandi cauſa: venit etiam dux Cliuenſis. Re diu diſceptata, quum epiſcopi magnam pecuniæ vim offerrent, Bambergicus inprimis, vt oppida ſibi relinquerentur pacata, probarent etiam hanc conditionem interceſſores. Albertus qui pacta ſibi ſeruari vellet, quæ Cæſar etiam confirmaſſet, quum hoc ipſo tempore per ſuos in Saxonia cogeret equitatum, & iam de quorundam auxiliis compertum haberet, infectâ re diſcedit, offenſis interceſſoribus & mox ad arma ſeſe conuertit, ac edito ſcripto Martii die vigeſimo ſeptimo, rem omnem ordine commemorat, deque aduerſariis, ob violatam fidem grauiſſime queritur, & argumentum illud refutat, quo dicebant epiſcopi, non ſibi licere quicquam de bonis eccleſiaſticis alienare, & neceſſario ſibi ſuum in armis defendendum eſſe docet. Wirciburgicus aderat ipſe, Bambergenſis miſerat legatos. Quæ Wirtembergico duci lis erat & ſimultas cum ordinis Germanici magiſtro principum interceſſione compoſita fuit, quum hic, vt oppida recuperaret, aureorum millia triginta dependeret. Ad ſecundum Aprilis diem, qui tum erat Paſcha dies, Mauricius quoque venit Heidelbergam ad Principes, vſus magna celeritate, triduo poſt domum recurrit. Hi, quos diximus, principes interceſſores vt ab iniuriis ſeſe defenderent, fœdus faciunt, in eoque ſunt etiam Moguntinus & Treuericus:* De Conuentu Francofurtenſi, THRASYBVLVS LEPTA *lib. II. p.* 105. SLEIDANVS *lib. XXIV. exeunte.* BELCARIVS *lib. XXVI. pag.* 835. THVANVS *lib. XII. ineunte.*

29) HEVTERVS *lib. XIII. c. XVII.*

30) SLEIDANVS lib. XXIV. p. 790. *Quum Alberti Marchionis præfecti, copias conducerent illius mandatu, Bambergicus apud Cameram ea de re queſtus, Decembris die vigeſimo nono literas obtinet, quibus mandatur Albertinis, vt ab armis abſtineant.* Et paullo poſt: *Bambergenſis Epiſcopus, Februarii die decimo ſeptimo nouas iterum literas obtinet a Camera, quarum vnis idem denuo mandatur, quod prius: alteris autem iniungitur nobilitati, per Franconiam, & Noribergicis, item Palatino principi, Ioanni Friderico Saxoni, tanquam finitimis, vt opem ei ferant.* Idem p. 793. *Quum reiectis conditionibus Hedelberga profectus Albertus cogeret exercitum, Bambergicus & Wirciburgenſis alteras obtinent a Camera literas iis & Moguntino & Palatino & Mauritio, & Pruſſiæ Magiſtro, & Ioanni Friderico & Wirtembergico & Lantgrauio & Noribergicis atque vicinis omnibus mandatur, vt opem illis ferant, fuit hoc Maii die ſecundo.* Extant in Tomo II. HORTLEDERI libro VI. varia hac de re ſcripta. THVANVS *lib. XII. p.* 354.

31) Sic epiſcopus Vennetenſis ad R. Galliæ d. 15. Iulii 1553. apud MENCKENIVM Tom. II. p. 1415. *Car ce Duc Maurice craignant le Duc Iehan Federic, du quel il tient la Terre, & n' eſtant entierement aſſeuré de la fidelité de ſes ſubiects qui ſont enclins à leur ancien & premier Sgr. craignant auſſi le ſecours que les villes maritimes pourroient bailler contre luy au dit Iehan Federic deſire, comme il eſt vray ſemblable, eslongner la guerre de luy pour en renovye, en autre part, & aſſeurer ainſi les Eſtats qu' il a nouuellement acquis.*

32) HEV-

ante iunxerat, Alberto Kl. Iulii ſolenniter bellum indicunt. 32) Vtrique exercitum viginti quatuor fere millium ducebant. 33) Albertus igitur, traiecto Viſurgi, ad Saxoniæ fines contendit, cui collecto milite, non expectatis omnium fœderatorum copiis, obuiam venit Mauritius. Nona die Iulii 1553. fit atrox prœlium ad vicum Siffridhuſum Luneburgenſis tractus, prope arcem Peinam, 34) conuenerat inter Alberti equites, vt, aliis poſthabitis, ſummo impetu in hos qui ſigna hoſtium ferrent, perrumperent, quibus ſublatis & interfectis, ordines Mauritii in toto conflictu perturbarent. Cum etiam primo concurſu nonnullos ſigniferos deieciſſent, tanta conſternatio in exercitu Mauritii fuit facta, vt complures equites turmatim fugam adriperent, graui tamen Iohannis a Wolfen ope & hortatione ſuerunt, reſtituti poſt multam dimicationem penes Mauricium fuit eius diei victoria: 35) ſed ipſe tormento manuario traiectus ad ilia, biduo poſt vitam finit. 36) Licet etiam fama fuiſſet, ipſum a quodam miniſtro ſuo, quem paullo ante offenderat, fuiſſe occiſum. 37) Albertus Hannoueram peruenit incolumis. Deſiderata ſunt ad quatuor circiter millia, plerique omnes equites: captiuorum ingens fuit numerus. 38) Henricus Brunſuicenſis eo in conflictu duos amiſit filios Carolum & Phi-

32) HEVTERVS *lib. XIII. c. XVII.* ARNOLDVS *p. 1242.* MENCKE *Tom. II. p. 1431.*

33) Patet hoc ex litteris Mansfeldiæ Comitis ad Henricum II. Gallorum Regem d. 24. Iunii 1553. ſcriptis apud MENCKENIVM Tom. II. p. 1413. *Et ſi dit maintenant qu' il a mis ſon Camps ſi prés de celuy des aultres, que cacunne foys qu' il ſera beſoing, il ſe pourra ioindre avecques eux: quoy faiſant il aura vne armée de quatre mille Chevaulx & de plus de vingt mille Lansquenets. Doncques ie me ſuis retiré es lieulx ou i' ay entendu les forces du dit Sgr. Electeur eſtre telles, qu' avec l' ayde de Dieu il pourra ſouſtenir & repouſer tout l' effort de ſes Ennemys, ſi aulcunes en aura. Car il a mille cinq cens Chevaulx, & ſi bon nombre de gens de pied q' i il eſt requis, qui ſont à mon aduis plus de ſeize mille.*

34) ARNOLDVS p. 1247. *Factum fuit proelium circa Viſurgim ad oppidum Peinam Iulii menſis die nono.* Vberius vero locus definitur in ipſius epitaphio: ALBERTO BRANDENBVRGICO ARMIS ET INCENDIIS IN PATRIAM SAEVIENTI, PROPE ARCEM PEINAM AD VICVM SIFFRIDHVSIVM CONGRESSVS, IN CVRSV VICTORIAE GLOBO FERREO FERITVR TERTIO POST DIE OBIIT, V. ID. IVLII MDLIII. Litteræ ad Comitem Stabuli Galliæ d. 27. Iulii 1553. ſcriptæ apud MENCKENIVM *Tom. II. p.* 1424. ſic locum definiunt: *Les deux Armées eſtans environ les villages de Imbres & Berof au chemyn de Idenesheim & bien pres l' une de l' autre, ils s' adviſerent, d' vn lieu dict Halbendorf qui ſembloit donner beaucoups dvantaige a ceulx qui premier le gaigneroiet* THEATRVM EVROPAEVM *lib. II. p.* 127. in margine vocat *pugnam in campis Lüneburgenſibus, vulgo dem Baiterbruch.*

35) CHYTRAEVS *lib. XVIII. pag.* 466. HAREVS *p.* 671. SLEIDANVS *lib. XXV. pag.* 801. *ſqq.* BELCARIVS *lib. XXVI. pag.* 846. *ſqq.* HEVTERVS *lib. XIII. c. XIII.* THVANVS *lib. XII. p.* 557. Extant de eo litteræ Mauritii ad Epiſcopum Herbipolitanum apud HORTLEDERVM *Tom. II. lib. VI. c. VII.* & MENCKENIVM *Tom. II. p.* 1427. & alia relatio *c. VIII. XI. XII. XIII.*

36) De morte vero Mauritii ARNOLDVS p 1246. *Mauritius vero cum non ſolum prudentis Ducis, ſed ſtrenui etiam militis officio fungeretur, & vbicunque ſuos premi cerneret, hoſti ſe obiiceret, ſuosque ad fortitudinem & alacritatem pugnandi adhortaretur; poſtremo fere pugnæ tempore, cum iam victoria ſe ad ipſum inclinaret, diſcurrens hinc inde per equites a tergo traiectus fuit manuario tormento ad ilium. Sic egregius Princeps, quem dubio Marte fortuna incolumem ſeruauerat, iam parta fere victoria, funeſto ſuorum ſpectaculo funditur. Cumque quidam ex ſuis, quos caſus obtulerat, ab equo in terram ipſum ſtatuerent, inclinatus ad ſalicem quandam, quæ eo loco erat, hortabatur ſuos, vt hoſtem fugientem acriter perſequerentur, ne victoriam quæ ipſorum iam eſſet, ex manibus dimitterent:* IO. POLLICARII ſcriptum *c. IX.* oratio funebris c. X. THOMAS WINTZER *in Hiſt. Pugnæ infelicis inter Mauritium Electorem & Albertum Brandenb.* apud SCHARDIVM *Tom. II. p.* 560. ſubiecta eſt IOACH. CAMERARII *oratio in funere Mauritii habita Lipſiæ.* THVANVS *lib. XI.* CHYTRAEVS *lib. XVIII. p.* 466. STENIVS in vita Mauritii *pag.* 457. FABRICIVS Origg. Saxon. *lib. VIII. p.* 48. 49. *poſtridie, qui duodecimus erat Septembris dies, Albertus Brunſuico ſuas educit copias & cum in hoſtem incidiſſet, quod fuit non procul ab vrbe, manus conſerit: ſed numero victus, præſertim, cum ipſe nullum, Henricus autem ad viginti ſigna peditum haberet, in fugam conicitur ac profligatur, tametſi cruentam hoſti victoriam reliquit, a prœlio Brunſuicum redit.* ARNOLDVS pag. 1247. *Mauritius in caſtra relatus maximo cruciatu vexabatur a puluere nitrato, qui magna opera chirurgorum reſtingui vix potuit. Eo namque in prœlio nouum quoddam atque inhumanum fuit excogitatum eiaculandi genus, quod conſueuiſſent & pedites & equites Alberti plumbis bombardicis ſuperaddere lardi fruſtum, quoad poſtea emiſſum, atque puluere incenſum ita infeſtabat corpora hominum, vt multo quaſi igne admoto flagrarent.* Qua ratione funus Mauritii Freibergam fuerit deductum narrat. ARNOLDVS *p.* 1248. Addit iſte *p.* 1249. *Audiuerat Mauritius minus bene apud etiam ſuæ ditionis homines, quod patruum ſuum Iohannem Fridericum fœdere cum Cæſare inito (vt ſupra diximus) oppugnaſſet. Sed hoc ipſius interitu tanta mutatio animorum facta eſt, vt qui illum antea acerbe oderant, eius morte iam enervatam imperii dignitatem putarent, multaque horrenda Germaniæ augurarentur.* MENCKE *Tom. II. p.* 1417. Prodigia, quæ mortem Mauritii antecesserint, explicat SLEIDANVS *lib. XXV. pag.* 802. THVANVS *c. l.* STENIVS Vita Mauritii *p.* 458. CAMERARIVS *ad a.* 1553. ARNOLDVS *pag.* 1251.

37) RVSCELLI *Lettere di Princ. Tom. I. pag.* 162.

38) ARNOLD p. 1247. *Mauritiani cum hoſtem ad noctem vsque inſecuti eſſent, multos captiuos in caſtra reduxerunt. In eos nihil hoſtile Mauritius fieri voluit, ſed peditibus in vnum locum coactis, iurare eos coegit, ne intra quatuor menſes nouo iuramento obſtringerentur. Equites captiuos, qui alicuius eſſent nominis, ſuis permiſit, vt ab eis more militari pretium pro dimiſſione extorquerent. Numerus captiuorum ad quinque millia fuit: interfectorum ad quatuor. Signa militaria hoſtibus erepta fuerunt atque ad Mauritium relata, equeſtria quatuordecim, pedeſtria vero quinquaginta quatuor. ... A Mauriti parte Principes quatuor, nimirum ipſe Mauri-*

Philippum. Albertus autem Brandeburgicus, qui vix captiuitatem euaſerat, 39) collectis e ſuga copiarum reliquiis, nouis aliquot conſcriptis cohortibus, Brunſuici ſe continebat. Henricus, Dux Brunſuicenſis, Mauritio a fœderatis ſuffectus, veteribus copiis, quibus Noribergii & Antiſtites ſtipendia ſoluebant, ſuos iungit, Idibusque Septembris in aciem educit. Prodiir contra Albertus, ſed numero virtuteque ſuperatus, altera accepta non exigua clade profligatur, ac Brunſuicum refugit. Cumque intellexiſſet, Ducem Henricum ad Vrbis obſidionem cum exercitu properare, educto equitatu in Thuringiam, indeque in Franconiam contendit prope Suinfutum iterum profligatus. 40) Et licet Mauritii frater Auguſtus, eodem anno cum Alberto paciſceretur, 41) nihilominus Albertus a Camera Imperiali Kl. Decembris 1553. proſcribebatur. 42) Cæſar etiam publicis litteris XVIII. Decembris Bruxella ad Principes Germaniæ ſcriptis, Albertum denuo proſcribit. 43) Hic terris ipſius a Franconicis occupatis, 44) in Galliam demum confugit 45) vnde fidem publicam a Cæſare petiir, vt legibus licerer cum aduerſariis decertare. Quod dum parabat, Pfortzheimi VIII. Ianuarii 1557. pauper & eiectus Princeps morbo oppreſſus ſuit & morte. 46)

§. C. Poſt Mauritii mortem, ſub initium Auguſti menſis, domum e Dania reuerſus Auguſtus Mauritii frater, aliquot poſt diebus, re deliberara cum ſuis, in fidem ſuam adigit omnem populum, & in his Wittebergenſes, vt ſibi ſuisque liberis maſculis addicti ſint, &, ſi nulli ſuperſint, in Ioannis Friderici & liberorum eius ditionem redeant, ſi quidem Cæſari parear ille, & ſuperiorum annorum pacta ſeruet, ſin minus, vt tum Landgrauio ſint fideles. Eo facto, ſalutatur Princeps Elector, & Ordinum ſuorum conuentus indi-

Mauritius, Fridericus Dux Luneburgenſis Carolus Victor & Philippus Magnus, Heinrici Ducis Brunſuicenſis filii, fratres, & tentum quinquaginta Nobiles ceciderunt.

39) ARNOLDVS p. 1247. *Ibi dum pro tempore Mauritium conſolatur: nunciatur vtrique, Albertum in fuga deprehenſum. Tunc Heinricus: quod ſi ita eſt, inquit, ſanctiſſimo iureiurando affirmo, ipſum de hac ſacie (ſub qua Mauritius cubabat) hodierno die ſuſpenſum iri. Nam ipſius temeritas atque furor cauſa fuit, vt tot Principes viri atque optimi milites hodie interierint. Sed rumor iſte falſus fuit, quamuis non abſit ſuſpicio, captum eum fuiſſe a quodam milite, qui antea ſub eo ſtipendia meruerat, pactaque mercede dimiſſum.*

40) ARNOLDVS *p.* 1250.

41) SLEIDANVS lib. XXV. p. 809. *Dania rex iam ante ſuos miſerat in Saxoniam legatos, vt Auguſti generi ſui rebus conſulerent. Hi demum, adiuti Brandeburgenſis Electoris legatis, reconciliant Auguſtum Alberto. Conditiones erant, vt Auguſtus neque bellum fratris perſequatur, nec hoſtibus Alberti ferat opem: idem faciat Albertus, & ſi forte copias prope ad fines Auguſti traducet, abſque maleficio proficiſcatur. Auguſtus caueat, ne quum ſuas manus dimittet, ad hoſtes Alberti perueniant: poſtremo, quod eſt inter Saxonicam & Brandeburgicam domum ſedus hereditarium, primo quoque tempore renouetur.* THVANVS *lib. XII. pag.* 359. Extant compoſitionis tabulæ apud HORTLEDERVM *Tomo II. lib. VI. c. XIV,* LVNIGIVM *p. ſpec. ſ. IV. pag.* 67.

42) SLEIDANVS lib. XXV. p. 813. *ſolicitantibus epiſcopis atque ſociis, Albertum Brandeburgicum, Cameræ iudices, ceremonia ſolenni, calendis Decembris proſcribunt, vt publicæ quietis & Imperii perturbatorem, dimiſſis huc illuc literis & affixis palam, ipſiusque vitam & fortunas, omnium prædæ permittunt.* THVANVS *lib. XII. p.* 361. Extat ſententia Cameralis apud HORTLEDERVM *c. XVI. XVII. XVIII.* in ſequentibus vero capitibus occurrunt variæ Alberti Apologiæ & ſcripta his contraria.

43) SLEIDANVS *lib. XXV. p.* 819. HEVTERVS *lib. XIII. c. XXII.*

44) SLEIDANVS *lib. XXV. p.* 813. Idem p. 823. *octauo poſt die, præcipuum eius propugnaculum Blaſſeburgum, deditione capitur, & in Ferdinandi regis poteſtatem peruenit.* HORTLEDER *c. XXV.* De hoc SLEIDANVS lib. XXVI. p. 836. *priori libro diximus, quemadmodum Alberti Marchionis arx præcipua Blaſſeburgum, in qua totius regionis poſita ſpes erat, deditione capta fuit: hoc vero tempore, ne fortaſſe recuperata quandoque maioribus incommodis occaſionem daret, funditus illam aduerſarii ſubuertunt & excidunt, non abſque magna Brandeburgicæ domus & propinquorum offenſione.* THVANVS *lib. XIII. pag.* 453. CAMERARIVS *ad a.* 1553.

45) SLEIDANVS *lib. XXV. p.* 826. HARAEVS *pag.* 684. Integrum bellum THRASYBVLVS LEPTA *lib. II. p.* 110. *ſqq.* vberius deſcribit.

46) THVANVS *lib. XIX. p.* 571. LONDORPII Sleidanus cont. p. 25. *incunte hoc anno milleſimo, quingenteſimo, quinquageſimo ſeptimo, IIX. Ianuarii Pfortzhemii Albertus Brandeburgicus, præſentibus ſuis adfinibus Carolo Badenſi & Friderico Palatino, qui tum temporis Alberti ſororem per V. ferme menſes decumbentem, vna cum coniuge viſitarat, ex mortalium numero ſublatus eſt. Quatenus autem Chriſto ſpiritum ſuum reddiderit, quaue pompa Pfortzhemii in templo S. Michaelis elatus ac tumulatus ſit, ex ſcripto publico Iacobi Heerebrandi Doctoris Theologi videre eſt, ad illud igitur lectorem ablegatum volumus.* CHYTRAEVS *Saxonia lib. XIX. p.* 496. extat relatio IACOBI HEERBRANDI apud HORTLEDERVM *c. XXX.* cui *c. XXXI.* ſubnectitur ſuccincta hiſtoria totius belli. HEVTERVS lib. XV. c. I. *Sexto Idus Ianuarii (vt hoc obiter inſeram) Forſeimii apud Carolum Marchionem Badenſem, affinem ſuum, obiit Albertus Brandeburgius, Germaniæ flagellum dictus, quinque menſibus valido morbo (venenum epotaſſe, fuere qui aſſererent) vir robuſtus, in ætatis flore conſtitutus, conflictatus, tandemque anno ætatis trigeſimo quinto victus. Nec enim diu vaſtus animus quieuiſſet, ſi diuturnior vita conceſſa fuiſſet. Ingentia enim animo voluebat, liberatus, quem ſolum timebat, Cæſare Carolo. Sed huiusce ingenii Deus ad tempus tantum vtitur. Periit miſer, inops, proſcriptus, vtque meruerat, exul: ſucceſſitque illi in ſolidum, Cæſaris Ferdinandi conſenſu & autoritate Georgius Fridericus Brandeburgius, proximus agnatus ex lege, eius hereditatem quo inueniebat ſtatu adiret, nullique moleſtiam ob præterita faceret.* THRASYBVLVS LEPTA *lib. II. p.* 136.

42) SLEI-

indicit, vt ad vigeſimum Auguſti diem Lipſiæ ſibi præſto ſint. 47) Hoc in conuentu Io. Fridericus, qui adhuc titulo & inſignibus Electoralibus vtebatur, 48) denuo Electoralem dignitatem & poſſeſſiones ablatas omnino ſibi reſtitui poſtulabat: verum id fruſtra fuit, neque ſe teneri, vt id faceret, Auguſtus: & pactis illis atque legibus, quas Cæſar tuliſſet, quando captus ipſe fuit, inhærere, veruntamen non omnem actionem repudiare ſe dicebat. 49) Tandem vero intercedente Chriſtiano Daniæ Rege, poſt multam & variam ac prope ſemeſtrem diſceptationem, XXIV. Februarii 1554. Numburgi compoſita res fuit, his conditionibus: Ioannes Fridericus diſcedat ab Electoratu, Miſnia, & oppidis metallicis: Auguſto ſine liberis maribus extincto, ad ipſum eiusque liberos mares hæc omnia redeant: interim Io. Friderico liceat vſurpare nomen Electoris & Inſignia, tam in obſignandis literis, quam in procudenda moneta: præfecturas etiam & oppida quædam Auguſtus ei liberisque largitur, & pro ſuperiorum aliquot annorum reſiduis debitis, quæ Mauricius non dependerat ipſius liberis, perſoluit ad centum aureorum millia: ſed & arcem oppidumque Conigsbergam, in Franconia & epiſcopo Wirciburgenſi oppignoratum in aureorum millia quadraginta luit, & Saxoni liberisque reſtituit. Poſtremo, fœdus hæreditarium Saxonicæ domus violatum ſuperioribus annis, renouatur, ac denuo ſancitur. Eam transactionem Ioannes Fridericus, decumbens, non multo ante vitæ finem, ſcriptura & ſigno ſuo confirmauit, & vt idem filii facerent, iuſſit. 50) Inſequenti anno 1555. Martii die VI. Auguſtus, Marchio Brandenburgenſis Ioachimus II. Io. Friderici filii & alii quidam eius regionis Principes Numburgi conuenerunt, ibique fœdus hæreditarium, quod eſt inter Saxonicam, Brandeburgicam & Haſſiacam familiam renouarunt & ſimul decernunt, velle ſe conſtanter inhærere Auguſtanæ confeſſionis veſtigiis, & ne qua ſuſpicio naſceretur vllius noui vel occulti conſilii, quinto poſt die, quam eo veniſſent, cauſam conuentus ad Cæſarem perſcribunt. 51)

§. CI. Eodem Anno 1554. ſub finem Octobris, Carolus filio ſuo Philippo, Principatus Mediolanenſis poſſeſſionem tradi iubet per internuntios, adhibitis, quæ fieri ſolent, cæremoniis. 52) Exeunte hoc anno Ferdinandus rex Comitiorum cauſſa, quæ iamdum ad d. XV. Auguſti 1553. inde ad diem Martini 1554. Auguſtam fuerant indicta, 53) eo venit, & cum neminem ibi reperiſſet, biduo poſt, miſſis tum litteris, tum internunciis, hortatur Principes, vt quia de grauiſſimis Imperii negotiis agendum ſit, quamprimum accedant. 54) Februarii die quinto, Ferdinandus rex, etſi perpauci Principes aderant, actionis facit initium Auguſtæ: 55) cum vero tardius plerique venirent, non ante nonas Martii 1555. factum fuit initium. 56) Actum primum fuit de religione, atque VII. Kl. Octobris, plena religionis ſecuritas & liberum exercitium Proteſtantibus fuit promiſſum, Pax Religionis, licet contra eandem per Cancellarium ſuum d. 23. Martii ſolennem Proteſtationem exhibere faceret Otto, Epiſcopus Auguſtanus 57) in perpetuum ſtabilita, Prote-

47) SLEIDANVS *lib. XXV. p. 804.*

48) SLEIDANVS lib. XXIV. p. 792. *Ioannis Friderici atque Mauricii principis legati conueniunt, vt ipſos concilient, nam ille ſuis in literis atque moneta, quam cuderet, Electoris nomen & gladios binos transuerſos, quod eſt Electoratus inſigne, ſibi vſurpabat, & Gotham arcem, permittente Cæſare, rurſus muniebat. Id autem grauiter tulit Mauricius, & ad ſuos Ordines de eo querimoniam habuit: horum erat omnium ſententia, rationes ineundas eſſe pacis: itaque miſſi fuerunt legati, ſicut diximus, verum fruſtra.*

49) SLEIDANVS *lib. XXV. p. 804.* Litteræ Gallicæ apud MENCKENIVM *Tom. II. p. 1439.*

50) SLEIDANVS *lib. XXV. p. 816.* HORTLEDER *lib. III. c. LXXXVIII. p. 96. 84.* ipſas Conuentionis tabulas exhibet & LVNIGIVS *p. ſpec. ſect. IV. p. 69. 267.* THVANVS *lib. XIII. p. 402.* SAGITTARIVS *§. XXVIII.* MVLLERVS *Ann. Saxonicis ad a. 1554.* CHYTRAEVS *lib. XVIII. p. 477.* BELCARIVS *lib. XXVI. p. 846.*

51) SLEIDANVS *lib. XXVI. pag. 838.* CHYTRAEVS *lib. XVIII. pag. 480.* WINCKELMANN *Heſſ. Chronic p. V. c. VI.* CAMERARIVS *ad a. 1555.*

52) SLEIDANVS *lib. XXV. p. 828.* Iam antea per Diploma de dato XI. Decembris 1549. hanc ſucceſſionem ordinauerat Carolus, quod reperitur in FABRI *Staats-Cantzley Tom. V. pag. 816.* Immo SLEIDANVS *lib. XV. p. 328.* ad a. 1543. ait: *Prius autem quam ex Hiſpanis decederet, filium Philippum deſignauit Regem, & in matrimonium ei dedit Ioannis Luſitaniæ Regis filiam Mariam.*

53) SLEIDANVS lib. XXV. ineunte ad a. 1553. *vt his turbis atque motibus Germaniæ remedium aliquod adhiberetur, Imperii conuentum Cæſar Maio menſe indicit ad Idus Auguſti.* Idem lib. XXV. p. 808. *Imperii vero conuentus, quem ad Idus Auguſti Cæſar indixerat, vt initio libri docuimus, in calendas Octobris, & ab his deinde prorogatur in menſem vsque Ianuarium.* Idem p. 819. *De Comitiis Imperii futuris Auguſtæ, non ſemel ante diximus: & quia Cæſar, tum valetudine tum bellis impeditus adeſſe non poterat, Ferdinandus rex, illius rogatu, prouinciam hanc in ſe recipit, ab eoque ſolicitati principes vt venirent, propter turbulentum Germaniæ ſtatum excuſabant. Cæſar iam eo miſerat e ſuis conſiliariis nonnullos, Auguſtanum quoque Cardinalem ad hoc delegerat: ſed cum ob eam, quam dixi, cauſam, nemo veniret, in aliud magis idoneum tempus reiecta res fuit.*

54) SLEIDANVS *lib. XXV. p. 830.*

55) SLEIDANVS *p. 831.* Extat ipſa Propoſitio apud LENMANNVM *Actis Pacis Relig. lib. I. c. I.*

56) SLEIDANVS *lib. XXVI. p. 848.* THVANVS *lib. XVI. p. 502.* LEHMANN *lib. I. c. III.*

57) SLEIDANVS p. 840. *Auguſtanus Cardinalis diebus aliquot ante, quam Romam iret, per epiſtolam, in ſenatum principum atque legatorum miſſam, cupere ſe quidem omnibus modis pacem oſtendit: ſed, vt conſilium vllum ſuſcipiat, quo ſedis Apoſtolicæ dignitas & vetus religio violetur, non ſe commiſſurum.* Extat iſta Proteſtatio apud LENMANNVM *lib. I. c. III.* LONDORPIVM *p. II. pag. 27.* STENGELIVM *Comment. Rer. Aug. Vindel. p. 298.* *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. cap. II. §. XXXV.*

58) SLEI-

Proteſtantes etiam a iugo Papali plane fuerunt exemti. 58) Ipſi in poſſeſſione bonorum immediatorum relicti, iuriſdictio vero eccleſiaſtica Epiſcoporum in terris Proteſtantium, quam abolitam plane volebant Proteſtantes, Pontificiis hoc denegantibus, tamen adusper amicabilem conditionem ſuſpendebatur. 59) Licet hoc Papam male admodum haberet. 60) Confirmatur eadem Conſtitutione etiam Pax Profana, & quo ſecurior ſit vtraque Pax, certus executionis modus præſcribitur, qui ſeruari debeat, vbi quid contra pacem vel publicam vel profanam fuerit actum. 61) Inſerebatur huic Conſtitutioni clauſula quædam, quæ vulgo adpellari ſolet Reſeruatum Eccleſiaſticum, *der Geiſtliche Vorbehalt*, qua decretum, vt, ſi quis Archiepiſcopus, Epiſcopus, Prælatus, vel quicunque beneficium quoddam eccleſiaſticum poſſideat, relicta pontificiorum religione, ad Proteſtantes tranſeat, ipſum, ſalua tamen exiſtimatione, priuari debere Archiepiſcopatu, epiſcopatu prælaturis & quibuscunque beneficiis eccleſiaſticis. 62) Hanc clauſulam, intercedentibus licet Proteſtantibus, ex Imperiali poteſtate decreuit Imperator, eandemque integram Conſtitutionem ſine reſeruatione ſubſcribentes Proteſtantes, tacite adprobarunt. 63) In iisdem Comitiis etiam communi Statuum conſenſu renouata Ordinatio Cameralis fuit publicata. 64) Neque tamen hæc Pax Religionis Catholicis fuit extorta, quin potius iſti ex libera voluntate nulla vi, nulloue metu coacti, eandem Euangelicis conceſſerint. 65)

§. CII. Tan-

58) SLEIDANVS *lib. XXVI. pag. 856. itaque ſeptimo Calend. Octobris decretum factum recitatur palam, vt fieri ſolet, in hanc ſententiam. Propter Auguſtanæ confeſſionis doctrinam, religionem atque fidem, Cæſar, Ferdinandus rex, cæterique principes ac ordines, neminem totius Imperii quocunque modo violent, nec ad deſerendam religionem ſuam, ceremonias atque leges, quas in ſua ditione vel iam inſtituerunt, vel poſthac inſtituent confeſſionis Auguſtanæ ſocii, mandatis aut alia quauis ratione cogant, neue contemnant etiam, ſed hanc religionem illis liberam permittant, ſimulque bona, facultates, vectigalia, poſſeſſiones atque iura ſicut pacate poſſint eis vti frui: diſſidium quoque religionis non aliis quam piis, amicis & tranquillis rationibus componantur. Eodem modo qui ſunt confeſſionis Auguſtanæ ſeſe gerent erga Cæſarem, Ferdinandum regem, cæterosque Principes ac Ordines antiquæ religioni coniunctos, tam ſacros quam ciuiles, erga cæteros omneis eccleſiaſtici ſtatus, eorumque collegia, quocunque tandem illi migrarint habitandi cauſa, modo vt recte procurentur miniſteria, ſicut infra dicetur. His omnibus & religionem ſuam & ceremonias, & leges & poſſeſſiones & vectigalia, cæteraque iura libere permittant, nec vlla ratione impediant, quo minus illis pacate vtantur fruantur, & quicquid erit offenſionis atque litis, more ac legibus Imperii definiatur vtrobique. Qui non ſunt alterius religionis, hi in pace non comprehendantur.* Male hoc decretum habet HEVTERVM, dum lib. XIII. c. XXII. ita loquitur: *ſine menſis atque anni Romanorum Rex Auguſtam ad indicta dudum Comitia, quibus ipſum præſſe Cæſar iuſſerat, veniens, Principes exſpectabat: qui Nonis Februarii anni* CIↃ IↃ LV. *conuenere, multisque ſoluto more ſesqui pedalibus verbis pompoſe conceptis, operoſisque prolitis, de religionis Catholicæ reſtitutione auxiliisque contra Turcam mittendis, fruſtra egere.* THVANVS *lib. XVI. p. 505.* IO. STRAVCHII Diſſ. Exot. X. *de ſtatu Germaniæ poſt debellatos Smalcaldici fœderis ſocios, Paſſauica Transactione, Pacificatione Auguſtana & reſeruato Eccleſiaſtico.* Hiſtoriam pacis religioſæ plenius expoſuit IO. SCHILTERVS, & MVLLERVS, *Staats-Cabinet p. VII. c. I. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. II. §. XXXII. ſqq.* Ipſa pax Religionis extat apud LEHMANNVM *lib. I. c. XXXIV.* SCHILTERVM *c. II. §. XXXIV.* Acta congeſſit GOLDASTVS *Reichs-Satzungen p. I. p. 283.* & CHRISTOPHORVS LEHMANNVS, ſed admodum manca. Commentatus in eandem fuit præter alios, ADAMVS CORTREIVS. SCHILTERVS potiſſimum demonſtrauit, hanc primam non fuiſſe, ſed illam quæ Suinfurti a. 1532. tractari fuit cœpta, de qua §. XLVII. dixi, quæ diuerſimode fuit confirmata, per bellum Smalcaldicum vero plane abolita, nunc facta perpetua.

59) Licet idem hoc acſi fuerit abrogata, de quo CARAFA p. 34. *abrogata præterea fuit iuriſdictio ſacra aduerſus Auguſtanæ Confeſſionis Religionem.* Quid circa ſingula fuerit actum, vberius exponit LEHMANN *lib. I. c. V. ſqq.* & ex hoc *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden lib. I. c. II. §. XXXIX. ſqq.* HENR. ANDR. CRANIVS *de Pace Religionis probl. V. & VI.*

60) SLEIDANVS lib. XXVI. p. 865. *rumor tum erat, & increbuit fama de pontificis ac ipſius clientela, clandeſtinis conſiliis aduerſum confeſſionis Auguſtanæ ſocios. Hanc opinionem augebat, quod dubium non erat, Papam indigniſſime ferre, ſi peruenit anni decretum Auguſtæ factum, quo religioni pax data fuit atque libertas: credebatur etiam ſollicitare Cæſarem, vt illud irritum faceret: videbat enim a regno ſuo nouas fieri quotidie defectiones & quid Bauari molirentur intelligebat: adhæc Moguntinus, Treuirenſis & Colonienſis Archiepiſcopi per occaſionem Thermarum tunc conueniebant; nec id nulla de cauſa fieri putabatur.*

61) Extat hæc Conſtitutio integra in Corpore Receſſuum *p. 543.* LVNIG *P. Gen. Contin. p. 916.* in Ordinationem etiam Executionis commentatus fuit ADAMVS CORTREIVS.

62) SLEIDANVS lib. XXVI. p. 857. *ſi quis Archiepiſcopus, Epiſcopus, antiſtes, aut alius ordinis eccleſiaſtice a religione vetere deficiet, is continuo decedat ab epiſcopatu ſuo, præfectura, beneficio, ſimul omnibus etiam fructibus, quos inde percepit: quod ipſum tamen ad nullam eius infamiam pertinebit: & collegio ſiue iis, ad quos ea res iure vel conſuetudine pertinet, liceat & integrum ſit in eius locum eligere ſeu conſtituere alium, qui ſit veteris religionis, quo nimirum inſtitutionis, electionis, præſentationis, confirmationis, & id genus alia iura ſimul cum tranquilla poſſeſſione bonorum integra illis permaneant: ſic tamen, vt futuræ conciliationi religionis, de qua dictum eſt, nihil hoc ipſo detrahatur.* BELCARIVS *lib. XXVI. pag. 868.* Connectitur hæc Clauſula *in §. XVIII.* De hoc reſeruato extat Reſcriptum Ferdinandi *in Reichs-Satzungen p. I. p. 286. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden §. XXXVII.*

63) Agitationem hac de cauſſa exponit SLEIDANVS *lib. XXVI. pag. 854.* THVANVS *lib. XVI. p. 505.* De reſeruato hoc Eccleſiaſtico ſpeciatim egerunt SCIPIO ARETINVS, ſiue potius IACOBVS LAMPADIVS AHASVERVS FRITSCHIVS, VLRICVS OBRECHTVS. Alias prodiit *Der Geiſtliche Vorbehalt aus ſeinen Gründen erœrtert.*

64) Extat iſta in Corpore Receſſuum *p. 570.*

65) FRANCISCVS BVRCARDVS, ſiue potius Icti Colonienſes *de Autonomia pag. 4.* non ſolum Transactionem Paſſauienſem Cæſari fuiſſe extortam, tradit, ſed etiam varia contra hanc Pacem obiicit.

§. CII. Tandem vero Carolus curis fatiſcens, atque articulari morbo oppreſſus, fortunæque pertæſus, forſan etiam religionis ſcrupulis commotus, de Imperio deponendo conſilia cepit. 66) Poſtquam igitur Philippum filium ex Anglia in Belgium euocaſſet, 67) conuocatis ad VII. Kal. Septembris 1555. Belgarum Ordinibus, in pleno horum conſeſſu, Philippo filio omnem in Belgii prouincias poteſtatem conceſſit, 68) qui acceptis tabulis Cæſareis, VI. Kl. Nouembris Ordinibus ſuis ſacramentum facit. 69) Paullo poſt Cæſar filio Philippo etiam cedit omnibus regnis hæreditariis, bello partis, ac quacunque ratione quæſitis, Hiſpaniæ, Siciliæ, Sardiniæ, Balearium, Americæ, Indiæ Orientalis, ac noui orbis, idque præſentibus Proceribus, ac nil ſibi ſeruans, præter centum aureorum millium penſionem reditus, vnde cum familia (quam ad exiguum redegerat numerum,) viueret. 70)

§. CIII. Dum igitur Ferdinando fratri perſuadere non poſſet, vt accepta idonea compenſatione, Imperium Philippo reſtitueret, neque vt ipſum per Italiam ac Belgium Imperii Vicarium conſtitueret, legatos ad ipſum iſto tempore Oeniponti agentem miſerat; per quos eum de inſtituto ſuo certiorem factum, ad capeſſendam Imperii adminiſtrationem cohortabatur, rogabatque, vt Philippum filium Germanis principibus conciliaret & commendaret. 71) Conſtitutus profectioni dies ad Idus Nouembris, qui tamen in annum

Idem faciunt IESVITAE DILLINGENSES in *Compoſitione Pacis*, NORDERMANN *de Principiis Iuris §. XXX.* Hiſce tamen, & quidem FRANC. BVRCARDO DOMARRIN de DISSINGAV & ABRAH. CALOVIVS, reliquis etiam PETRVS SYRINGIVS, ſub IVSTS SPRINGERS nomine, BARTHOLOMAEVS CHAERICVS ſub nomine ANTONII SEMSELLONAE de GODENTIIS, HENRICVS ANDREAS CRANIVS, FRIDERICVS ALBERTVS MAVLIVS, IO. SVRVVS, BERNHARDVS BESTRAMVS, QVIRINVS CVSACN *de pace Religioſa*, qui LENMANNO *continuato & ſuppleto* fuerunt inſerti, abunde reſponderunt. Varias circa Pacem Religionis Quæſtiones mouet WILHELMVS IGNATIVS SCHVTZ *Manuali Pacifico ad Art. V. I. P.* cui tamen HIERONYMVS BRVCKNER ſub nomine NEIDERI BORROMAEI BVCKRANTI in animaduerſionibus reſpondet. Facit huc etiam IO. DECKHERRVS in Conſultationibus Forenſibus. In LVNIGS *Staats-Conſiliis Tom. I. n. 42.* reperitur: *Bedencken einiger Chur- und Fürſten A. C. Verwandter Rathe über unterſchiedene unlautere Puncten des Religions-Friedens de a. 1553. wie dieſelbe theils zu verſtehen, theils noch ferner zu erlautern.* Adde *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. II. §. XLVII.*

66) Varie de cauſſis abdicationis Caroli V. agunt ſcriptores. HEVTERVS ſenectam & morbi ſalium ſæuitiam adlegat lib. XIV. cap. I. dicens: *egerat iam dudum hac de re cum ſorore Leonora, ac Maria, earumque ſententiam exquiſierat. Tantum vero aberat, vt illa fratrem curis laboribusque fatiſcentem, articularisque morbi ſanitia oppreſſum, a propoſito diuertere cuperent, vt ab eo de pii ſeceſſus loco edocta, ſe ſe ſocias admitti, ac, quocunque vellet, vna abduceret enixe conſtanterque rogarent.* Idem dicit WILHELMVS GOOELSVAERVS Hiſt. abdicationis pag. 640. *cum itaque Carolus anno MDLV. vt diximus, imbecilla corporis valetudine & ingraueſcente ætate conflictaretur, quo quieti & tranquillitati exoptata ſe dederet.* BVRGOLDENSIS vero *Diſcurſ. ad Inſtr. P. p. I. diſc. I. pag. 39.* varias adlegat rationes alias, quod alii deterritum ſuſpicarentur Cæſarem Henrici II. Galliarum Regis felicitate, cui opponere filii iuuentam, regnandi auidam & capacem, quam annos palmasque ſuas conſultius habuerit. Quin & vulgo credebatur, Cæſaris fortunam faſtidio ac ſatietate iam captam, quod ex cauſſa Metenſi & bello Mauritiano adpateat. Alii ex Proteſtantibus Cæſarem religione fuiſſe tactum dicebant. THVANVS lib. XVI. p. 506. *matris morte Cæſar ſiue admonitus, ſiue aduerſam fortunam pertæſus vrgente ingraueſcentis valetudinis incommodo, de ſeceſſu in Hiſpaniam ſerio cogitare cepit.* NATALIS COMES lib. IX. p. 197. *illa dum Romæ geruntur, Cæſar vel honorum iam pertæſus, cum rerum omnium denique ſit ſatietas, vel cupiens poſt infinitos bellorum labores exauctorari ac donari rude, vel quod eſſet valetudinarius eum Bruxellis grauiter laboraret e pedibus, ſtatuit ad tranquilliorem vitæ rationem ſe conferre, omniumque regnorum & principatuum amplitudinem ac magnificentiam parui facere.* BRANTOME *Capit. etrang. Tom. I. p. 36.* dicit, quod Papa eſſe voluerit, ſed vnicus hic eſt, prout notauit BAYLE.

67) SLEIDANVS *lib. XXVI. p. 845.* HEVTERVS *lib. XIV. c. I.*

68) SLEIDANVS lib. XXVI. p. 847. *hoc ipſo menſe Cæſar totius Belgii proceres omnium Ordinum euocat Bruxellam, denique ſua valetudine loquutus inter alias profecturum ſe demonſtrat in Hiſpaniam, & adminiſtrationem deponit, filioque Philippo ius atque poteſtatem omnem confert & illos ad officium hortatur. Ea fama per omnem Europam longe lateque diſſeminata fuit, & erat parata claſſis ac profectioni conſtitutus dies ad Idus Nouembris, paulatim vero deferbuit is rumor & quia ſuberat hyems, in æſtatem aiebant reiectam eſſe nauigationem.* Solennitates deſcribit NEVTERVS *lib. XIV. c. I. & II.* CNYTRAEVS *lib. XVIII. pag. 481.* THVANVS *lib. XVI. p. 506.* NAT. COMES *lib. IX. p. 198.* IOACHIMVS CAMERARIVS *ad an. 1555.* FRANC. NARAEVS *ad a. 1555.* Extat diploma ceſſionis apud GOLDASTVM *Stat. & Reſcript. Imper. p. 199. Conſtit. Tomo vno p. 575.* SCHASOIVM *Tom. II. p. 64.* In RECVEIL *Tom. II. p. 275.*

69) HEVTERVS *lib. XIV. c. IV.* BELCARIVS *lib. XVII. p. 878.*

70) NEVTERVS *lib. XIV. c. IV.* THVANVS lib. XV. exeunte. *menſe poſt interiecto, in eodem loco coram vicariis ac regnorum & prouinciarum ſuarum rectoribus, quos ob id euocauerat, Hiſpania, Sardinia, Gymneſiis inſulis, America ac noui orbis dominatu filio cedit, ſeruata tantum, vbi ad locum deſtinatum perueniſſet, C. aureorum clɔ penſione, qua ſe ac familiam alere poſſet.*

71) THVANVS lib. XVI. exeunte: *iam ante ſæpius Cæſar cum Ferdinando fratre egerat, vti diximus, ſi qua ratione ei & Maximiliano F. perſuadere poſſit, vt imperium accepta idonea compenſatione Philippo reſtitueret, cum id impetrare non poſſet, illud poſtremo petierat, vt ſaltem eum imperii per Italiam & Belgium cum plena poteſtate vicarium conſtitueret: ſed neque illi aſſenſere, quod dicerent, tantum de Cæſarea dignitate ac maieſtate, quam integram & illibatam tueri recepiſſent, deceſſurum, quantum ex ea alteri conceſſiſſent: itaque Cæſar, qui nihil ab iis obtineri poſſe cerneret, legatos ad fratrem hoc tempore Oeniponte agentem miſerat, per quos eum de inſtituto ſuo certiorem factum ad capeſſendam Imperii adminiſtrationem cohortabatur, rogabatque, vt Philippum filium Germanis principibus ac ciuitatum ordinibus conciliaret & commendaret.*

72) THVA-

num ſequentem eſt dilatus. 72) Hinc, poſtquam Imperialem Cameram per litteras ſuas XXVII. Auguſti 1556. ſcriptas, de abdicatione ſua certiorem reddidiſſet, VII. Septembris 1556. ex Sudeburgo Selandiæ ad Imperii Ordines ſcribit, iisque, Imperii negotia fratri tractanda commiſſa eſſe ſignificat, eos ad obedientiam ipſi præſtandam exhortatur. 73) Inde ad Electorum Collegium honorificam adornat legationem, cui Guilielmus Arauſionenſis Princeps, Georgius Sigismundus Seldius Vice-Cancellarius Auguſtalis, & Wolfgangus Hallerus a Secretis Imp. præerant. At illa, non niſi ſecuto biennio, mandata expediit, ſiue, quod interim tribus Electoribus morientibus, noui ſucceſſerint, ſiue quod poſt profectionem Caroli e Belgio, induciis inter hunc & Regem Galliæ ruptis, talè bellum exortum ſit, vt omnium animis de exitu eius ſuſpenſis, tempus a Comitiorum celebratione eſſet alienum. 74) Cæſar interea XVII. Septembris ante occaſum ſolis nauim Sudeburgi ingreditur, atque in Hiſpania ad Laredum Biſcaiæ portum adpellit. 75) Demum a. 1558. XXIV. Februarii die Imp. legati Francoſurtum venerunt, ad Comitia Electoralia, tunc primum indicta, vbi litteris Caroli exhibitis, renuntiationis ceſſionisque tabulas exhibuerunt. Hanc abdicationem Electores, inuiti licet, accipientes, quod rogati fuerant, faciunt, ac poſt deliberationem conditionum, quibus Imperii Electores Romanum Regem Capitulatione obſtringere conſueuerunt, Imperii Maieſtatem in Ferdinandum transferunt, eique fidem præſtant atque obedientiam. 76)

§. CIV. Poſtquam in Hiſpaniam eſſet delatus Carolus, confluxere ſtatim ad ipſum Hiſpanorum vtriusque Ordinis Proceres: quos humaniter compellans, lectica Vallidoletum cum ſororibus defertur, Carolumque ex filio nepotem amplexus, & ad pietatem, virtutem, iuſtitiam, temperantiamque cohortatus, rebus omnibus conſtitutis, circa anni finem in Prouinciam Eſtremaduram, haud procul Vrbe Placentia, ſe contulit, inque Monaſterio D. Iuſti, Ordinis Eremitarum D. Hieronymi, loco ſolitario habitationem elegit, duodecim tantum aſſumptis auxilii cauſa famulis, & ex iis quatuor ſaltim opera ordinarie vſus, ſororibus Vallidoleti manere iuſſis. Sumpſerat in rei familiaris vſum e tot ampliſſimorum regnorum ditiſſimis annuis prouentibus ſemel centum millia aureorum ducatorum, e quibus, dum vixit, quatuor tantum millia inſumpſit, reliqua impendit connubio iungendis pauperioribus virginibus, iuuandis viduis, pupillis, ac ſimilibus imbecillis iudicii calamitoſis hominibus. 77) In hoc Monaſterio meditationibus ſacris tempus terebat, horto delectabatur 78) & contemplatione geſtorum ſuorum, quæ in conclaui habebat depicta. 79) Poſtquam in eodem non integro elapſo biennio placide vixiſſet, XXI. Se-

72) THVANVS c. l. *Conſtitutus profectioni dies ad Eid. IXbr. verum ea, ſiue ob hiemis aſperitatem ſiue quia prudens pater nondum compoſitis inter nos & nouum regem rebus tam cito filium adhuc publicæ adminiſtrationis rudem nollet deſerere, in annum ſequentem dilata eſt.*

73) GODELEVAEVS *pag. 647.* HEVTERVS *lib. XIV. c. VI.* Extant litteræ ad Cameram Imperialem ſcriptæ apud GOLDASTVM *Stat. & Reſtr. p. 200.* apud du MONT *Tom. V. p. I. pag. 3. 4.* Sequuntur litteræ ad Principes ſcriptæ *p. 201. Conſtit. Imp. Tomo vno p. 576.* Et in RECVEIL *Tom. II. pag. 276.*

74) GODELEVAEVS, HEVTERVS cit. loc. THRASYEVLVS LEPTA *lib. II. p. 98.*

75) GODELEVAEVS *c. l.* qui addit: *magnus Carolus, vbi primum e naui deſcendens terram pede tetigit, proſtratus ipſam oſculatus eſt, & ſalue, inquit, mihi optatiſſima mater, nudus ex vtero matris meæ exiui, nudus ad te, tanquam ad alteram matrem redeo, tibique quod vnus poſſum, pro tam multis in me meritis, corpuſculum hoc & oſſa dedo & dedico, mox ad Chriſti imaginem, quam ſemper ſecum geſtabat, eo enim ſigno aduerſus hoſtes vtens ſemper pugnarat, oculos attollens gratias ipſi edit, flens, quod ſibi in Prouinciam per eius bonitatem reuerti ſub vltimum vitæ tempus licuiſſet, quæ omnium ſibi eſſet chariſſima & per quam ad maxima Imperia & honoris gradus perueniſſet, cuique omnes ſuos triumphos ac victorias ſecundum Deum acceptum referret.* THVANVS *lib. XVII. exeunte.* BELCARIVS *lib. XXVIII. p. 916.*

76) Integrum proceſſum ſingulari ſcripto expoſuit WILHELMVS GODELEVAEVS *in Hiſtoria Abdicationis Caroli V.* quem ſequitur THVANVS *lib. XXI. p. 627.* LONDORPIVS *lib. I. p. 61.* HEVTERVS *lib. XIV. c. VI.* ZENOCARVS *lib. V. de vita ipſius.* Acta Comitiorum Francofurtenſium habet GOLDASTVS *Polit. Reichshandeln p. XXIII. p. 950.* Num id facere iure potuerit, legi meretur reſponſum SIGISMVNDI SELDII Vice-Cancellarii Ferdinandi I. apud GOLDASTVM *p. V. der Reichshandel p. 181.* VLR. OBRECHTI *diſſ. de abdicatione Caroli V.* Capitulatio Ferdinandi I. reperitur in GOLDASTI *Polit. Reichshandeln p. V. pag. 162.* CHYTRAEVS *lib. XVIII. p. 481.*

77) HEVTERVS *lib. XIV. c. VI.* Ipſum autem iamdudum hoc ſibi animo concepiſſe, teſtatur SANDOVAL in Hiſtoria Vitæ, quam Carolus V. in Monaſterio D. Iuſti tranſegit *p. 303.* dicens: *effectus hic rei pridem ante concepta; confeſſus quippe Priori Guadalupenſi & dicto Martino de Angulo, adſtante Iohanne Regla, qui ipſi a Confeſſione, pactum inter ſe & coniugem Imperatricem, vt ambo Monaſterium ingrederentur. ipſe quidem, vbi virorum populus, illa, vbi non niſi mulieres deuotæ; ſed hac vinis erepta fidem implere non licuiſſe, bellis quippe inuitabilibus & in excidium Chriſtianæ Religionis tendentibus propenſionem ſinceram moratis.* Sic etiam idem *p. 321.* Colloquium cum Franciſco Borgia, qui relicto Gandiæ Ducatu, Ieſuiticum ordinem ingreſſus fuerat, referens, addit: *ſciſcitatus poſthac Imperator, an idem recordetur, ſe ipſi anno 1542. Monzoni confeſſum, ſibi conſilium Monaſterium abdicatis Regnis ingrediendi: quod cum Franciſcus affirmaſſet, aſſeverauit Cæſar certo credi poſſe, ſe nemini illud vnquam reuelaſſe, quam ipſi & adhuc alicui Sæcularium.*

78) SANDOVAL hiſtoria vitæ ipſius *p. 301. 302.* BELCARIVS *lib. XXVII. p. 891.*

79) BVRGOLDENSIS *diſc. ad Inſtr. P. p. I. diſſ. I. §. XLI.* ex THOMAE STYEABI vita Io. Friderici refert: *omnes res ſuas geſtas in mappis depingi, easque in monaſterii parietibus affigi curauit. Sæpius coram iſtis mappis pictis ſedit, ſecum ipſe recolens, quid in expeditionibus ſuis acciderit: vbi deuenit ad eas mappas, in quibus Smalcaldenſe bellum, & captiuitas Electoris Saxoniæ depicta erant, ingemiſcens*

XXI. Septembris 1558. ſumpta ſacra Euchariſtia ſub vtraque, in ſolo Saluatore ſpem omnem ſalutis collocans, (ideoque euangelicæ veritatis conuictus fuiſſe dicitur 80) mane inter horam tertiam & quartam, paulo ante auroræ ortum, tertiana ſebri, e continuis articularis morbi doloribus nata, quæque tandem in continuam eſt mutata, fuit extinctus. 81) Teſtamento relicto, quod iam ante decennium Auguſtæ Vindelicorum condiderat, 82) licet aliud poſtea moriens etiam confecerit. 83) Sepultus eſt Granadæ, Bæticæ vrbe primaria, iuxta matrem Ioannam, & auum, auiamque maternam, 84) poſtea vero per ipſius abnepotem Philippum IV. an. 1655. in Pantheon Scorialenſe fuit delatus. 85)

Rex

miſtens ac ſuſpirans dixit: hunc ſi reliquiſſem, qualis fuerat, manſiſſem & ego, qualis eram. HERREVS *pag. 688.*

80) THVANVS lib. XXI. p. 643. *nulla re magis animi magnitudinem oſtendit, quam vitæ clauſula, qua vir alios vincere aſſuetus ſe ipſum vicit, vitaque tot caſibus obnoxia, iam potiorem mente agitans, antequam moreretur, renunciauit, & qui reip. vixerat, ſibi ac Deo cœpit viuere. itaque toto biennio, quod mortem præceſſit, in Hieronymianorum fratrum ſodalitio, monitore vſus Conſtantino quodam, qui ei a ſacris confeſſionibus erat, præcipue B. Bernardi noſtratis lectione ſe ſolabatur, & toto pectore in Deum reuolutus ſic ratiocinabatur; ſe quidem indignum eſſe, qui propriis meritis regnum cœlorum obtineret, ſed dominum Deum ſuum, qui illud duplici iure obtineat, & patris hæreditate & paſſionis merito, altero contentum eſſe, alterum ſibi donare, ex cuius dono illud ſibi merito vindicet, hacque fiducia fretus minime confundatur: neque enim oleum miſericordiæ niſi in vaſe fiduciæ poni: hanc hominis fiduciam eſſe a ſe deficientis & innitentis domino ſuo: alioqui propriis meritis fidere, non fidei, ſed perfidiæ eſſe; peccata remitti per Dei indulgentiam, ideoque credere nos debere, peccata deleri non poſſe, niſi ab eo, cui ſoli peccauimus, & in quem peccatum non cadit, per quem ſolum nobis peccata condonantur: ita cum ſenſim ad lentam tabem febris acuta acceſſiſſet, imaginem Chriſti cruci affixi identidem in oculis, vlnis, ore & tota mente complexus, in eo ſolo ſe omnem ſalutis ſuæ ſpem collocare declarauit, ſumtoque viatico, In me mane, inquit, dulciſſime Seruator, vt ego in te maneam, in qua verba deficiens, animam, glorioſiſſima heic vita defunctam Deo, qui dederat illam, reddidit cum annos LVIII. menſes VI. dies XXV. regna hereditaria annos XL. Imperium XXXI. tenuiſſet.* Sic etiam SANDOVAL in dicta vita p. 325. *orta luce Synaxin repetere cupienti cum Prior docuit, poſt Vnctionem extremam illa haut opus; ſed monuit alter, non ſuperfluam fore iter longinquum ingredienti, locutusque inter manducandum verba hæc latina: in me maneas, ego in te maneam.* SCHARDIVS *ad a. 1558. p. 126.* THRASYBVLVS LEPTA *lib. II. p. 99. quod ad mitiora conſilia inflexus, diuinoque (vt non dubitandum) lumine colluſtratus, præclariſſime oſtendit Carolus, pace conceſſa Eccleſiis purioris religionis ſtudioſis, & antea in victoria publicis calamitatibus ſua bonitate lenitis, & ſingulari conſilio familiis Principum in eo ſtatu, in quo fuerant ante victoriam, relictis & conſeruatis.* Hinc non ſine ratione IO. FRIDERICVS MAYERVS *de morte Caroli V. euangelica* ſingulari diſſertatione egit, *Lipſiæ 1682. 4.* LONDORPIVS *lib. I. p. 86.* Prolixe de eodem loquitur L'ABBE DE S. REAL *in Dom Carlos nouvelle Hiſtorique p. 129.* qui eiusmodi vtitur argumentis, quod perſonis Lutheranæ religionis ſuſpectis fuerit vſus, qui ipſi a ſacris, Doctore Cacalla, Archiepiſcopo Toletano, & potiſſimum Conſtantino Pontio, qui ipſi ſemper in vltimo etiam vitæ articulo præſto fuerit, poſtea tamen tanquam hæreticus damnatus. Deinde dicitur, quod in cella ipſius plurima ſcripta fuerint reperta de iuſtificatione & gratia. Tertio, quod Teſtamentum ipſius nihil fere de legatis piis, precibus publicis, in ſe continuerint, immo alienus fere fuerit a Pontificiorum Zelo. Male hæc habent MAXIMILIANVM RASSLERVM, qui *in vind. diplom. Ludou. n. XIL.* iniuriam hoc ipſo Carolo fieri putat ingentem, qui etiam Scriptores hoc aſſerentes variorum redarguit errorum. Licet autem in hoc ipſi facile adſentiar, nullum fuiſſe Carolo a ſacris Cacallam, falſum tamen eſt, quod Raſslerus adſerit, Pontium ſuperſtite Imperatore Hiſpali in vincula fuiſſe coniectum: neque enim Conſtantinus hic Pontius Carolo a confeſſionibus ſacris, ſed alius Conſtantinus, Canonicus Hiſpalenſis, prout ex P. SANDOVAL Hiſtoria vitæ Caroli V. in Monaſterio *p. 314.* patet, dum ait: *cum Dominicum de Guzman Monachum Hiſpali in carcerem duxiſſent, Cæſar effatus, hunc comprehendi, qui id mentis ſimplicitate meruiſſet; audiensque Conſtantinum Canonicum dictæ Vrbis pariter comprehenſum, ille, inquit, hæreticus ingens erit, ſi hæreticum ipſum fuiſſe apparebit. Sic etiam euenit, quemadmodum Indicum quidam poſtea aſſeuerauit, ipſum nempe ex hæreticis maximis vnum fuiſſe.* Conſtantinus vero Pontius Carolo ſemper præſto fuit, prout THVANVS nos docet *lib. XXIII. pag. 705.* dicens: *Conſtantinus vero, qui a ſacris confeſſionis diu Cæſari, eique in ſolitudine ſua poſt Imperii ac regnorum abdicationem ac poſtremo animam agenti ſemper præſto fuerat, ad idem mox tribunal raptus in tetro carcere paulo ante expirauerat, ſed ne theatrum Conſtantino careret, eius quaſi concionantis effigies circumducta eſt.* Idem teſtatur SVRIVS POLANVS *lib. V. p. 468.* Id quod etiam contra BAELIVM facit in *Dict. Hiſtor. p. 896.* Bartholomæum autem Caranzam luctanti Caroli animæ cuncta adiumenta miniſtraſſe, ex FAMIANO STRADA male hauſit RASSLERVS, cum SANDOVAL *p. 325.* ſaltim dicat: *eadem veſpera, qua deinde vnctus, Caranza Archiepiſcopus Toletanus ille infelix appulit, quem Cæſar ardenter expectauerat.* Hic autem qua ratione etiam de religione ſuſpectus in carcerem fuerit coniectus, teſtatur THVANVS *lib. XXV. p. 790.* Mortem Caroli & geſtorum ſummam deſcribit CHYTRAEVS *lib. XIX. p. 501. ſqq.*

81) HEVTERVS *lib. XIV. c. VI.* THVANVS *lib. XXI. p. 642.* CHYTRAEVS *lib. XIV. pag. 501.* CAMERARIVS *ad a. 1550.*

82) Hoc exponit THVANVS *lib. XXI. p. 643.*

83) SANDOVAL p. 324. *Cæſar licet geminatis morbis, phyſico medicamine aduerſaretur, maxime tamen valetudinem animæ curauit confeſſionibus crebris ob id procumbendo; teſtamento præterea confecto.*

84) HEVTERVS *lib. XIV. c. VI.* BVRGOLDENSIS *p. I. diſc. I. p. 38.* ex GVIL. BAVDARTIS lib. XVI. Apophtegm. tale eius recenſet Epitaphium:

hic iacet intus, Carolus Quintus,
ora pro eo bis vel ter, Aue Maria vel Pater noſter.

85) IO. MARIANA Summ. ad Hiſt. Hiſpaniæ ad a. 1558. *Corpus translatitio funere in eo monaſterio compoſitum annis conſequentibus in D. Laurentii Regia cura Philippi filii migrauit.* Neque tamen per Philippum filium, ſed per Philippum IV. demum, qui Pantheon Scorialenſe abſoluit, an. 1655. fuit translatum, prout COLMENAR *delices de l' Eſpagne p. 286.* docet. Singulare eſt, quod narrat CASPAR A REIES *in Elyſio iucundarum Quæſtionum campo qu. XXXIV. n. 26. p. 413.* dicens: *anno 1656. cum potentiſſimi Regis noſtri Philippi iuſſu, anteceſ-*

ſorum

Rex vero Philippus patri, vt decebat, ampliſſimas Bruxellæ Brabantiæ celebrauit exequias; idemque fecere non ſolum ceteræ omnes eios Prouinciæ ac Regna, ſed vrbes etiam, ciuitates atque Oppida. 86) Tertia a Cæſaris morte ſeptimana, ſoror eius Regina Maria, Ludouici Hungariæ ac Bohemiæ Regis vidua, Belgarum per viginti quinque annos Gubernatrix, eſt ſecuta. Eleonora vero altera Cæſaris ſoror, fratrem ac ſororem Martio menſe præceſſerat. 87)

§. CV. Vxor ipſius erat Iſabella, Emanuelis, Portugalliæ Regis ac Mariæ Caſtellanæ filia, cum qua inſigniter dotata, concedente Pontifice, dum ipſi ſeptimo gradu eſſet cognata, 88) (cum quinquies antea cum aliis fruſtra fuiſſet deſponſatus,) 89) nuptias contraxit, 90) quæ Kl. Maii 1539. fuit extincta. 91) Ex hac natus eſt anno 1526. Ferdinandus, qui in cunis obiit. 92) Inde d. XXI. Maii an. 1527. natus eſt Philippus II. Rex Hiſpaniarum, Maria nata 21. Iunii 1528. Maximiliani II. Imp. vxor. Quo defuncto, an. 1582. cum filia Margaretha in Hiſpanias remigrauit, & religioſam ducens vitam, in cœnobio Madritenſi inter diſcalceatas ſanctimoniales d. 26. Februarii 1603. requieuit. 93) Iohanna n. 27. Iunii 1527. Madriti, quæ Iohanni Regni Luſitani Principi fuit deſponſata, & apud

ſorum ſuorum Regia cadauera ad inſigne illud Pantheonis monumentum traducerentur, inuictiſſimi Imperatoris Caroli V. cadauer adhuc incorruptum eſt, labe nulla, nulla temporis edacitate, aut putredinis carie infectum; ſpectaculum ſane mirificum & plane admirandum, poſt annos 96. incorruptum permanſiſſe, vt tradit P. F. Franciſcus de los ſanctos in deſcriptione fabrica D. Laurentii & Pantheonis. Hoc tamen fabulæ inſtar eſt, quod idem narrat, nullis balſamis aut medicamentis pollinctum fuiſſe regale cadauer. Solennia exequiarum apud Hiſpanos deſcribit SCHARDIVS *ad a. 1558. p. 130.*

86) NEVTERVS *c. l.* Separatim extat Scriptum *de Exequiis Caroli V. quas Ferdinandus fratri ſuo Auguſtæ Vindelicorum fecit fieri. Auguſta 1559. 4.* Sic etiam habemus IVLII PFLVGKII & IO. ANT. VIPERANI Orationes in mortem Caroli V. GEORGII AMERPACHII *Threnodiam de morte Caroli V.* IO. BAPT. ADRIANVS quoque, teſte *Poccatio de Script. Florent. p. 103.* Orationem ipſi funebrem ſcripſit. De reliquis qui orationes ipſi ſcripſerunt parentales ita loquitur SCHARDIVS ad an. 1558. *funus eius variis Doctorum orationibus omnium fere nationum cohoneſtatum eſt. Inter quos in Italia Bononia, Franciſcus Robortellus, Florentia, Io. Baptiſta Adrianus. In Germania Vienna, Georgius Ederus, & Andreas Rapicius Cæſaris Conſiliarii & Paulus Fabricius Mathematicus, Friburgi Briſgoia Ioannes Artopæus Iureconſultus. Denique in exequiis Auguſtanis Ludouicus Madrutius ita virtutes eius celebrarunt, vt certamen laudum ipſius ſuſcepiſſe videantur.*

87) HEVTERVS *c. l.* THVANVS *lib. XXI. pag. 642.*

88) Tale vero erat Schema
Eduardus R. Portugalliæ

Eleonora vx. Friderici III. Imp.	Ferdinandus
Maximilianus I.	Emanuel
Philippus	Iſabella Caroli V. vxor
Carolus	

89) HARAEVS Ann. Belg. ad a. 1526. *Anni 1526. initio, redeunte ad Cæſarem a Pontifice Legato, mox Carolus Cæſar vxorem ducit Iſabellam Emanuelis Portugalliæ Regis maiorem natu filiam, nuptiis decimo die Ianuarii Hiſpali ſolenniter celebratis, cum quinquies antea cum aliis fruſtra fuiſſet deſponſatus, cum Claudia filia Ludouici XII. Francorum Regis anno 1501. cum Maria Henrici Septimi Angli anno 1507. cum Renata, altera Ludouici XII. Franci anno 1515. cum Ludouica Franciſci Franci adhuc in cunis vagiente anno 1516. denique cum Maria Henrici VIII. Angli ſeptenni anno 1522.* De Claudia Ludouici XII. filia, ipſi per pacem Tridentinam & Bleſenſem deſponſata, dictum Sect. ſuper. §. *XV. XVI. XXII.* De Maria Anglicana ſupra §. *XIX.* De Ludouica §. *XLIV.*

90) NIC. MAMERANVS de geſtis præcipuis Caroli ad a. 1526. *deinde anno MDXXVI. Iſabellam filiam Regis Portugalliæ XII. Martii, Hiſpali, quam Sibiliam vulgus vocat, in Hiſpania vxorem duxit.* CHYTRAEVS vero Saxonia *ad an. 1526. pag. 295.* X. Ianuarii ponit. Sequitur FVGGERVS *lib. VI. c. XXI. p. 1393.* Verum, conciliandi ſunt ſcriptores eum X. Ianuarii ſponſalia cum eadem celebrauerit, prout SCHÖNLEBEN *in Ephemeride Auſtriaca p. 217. & 235.* demonſtrauit, XII. Martii vero nuptias celebrauit. Licet SCHÖNLEBEN cum GERVILERO XI. Ianuarii faciat. Qua ratione de hoc matrimonio fuerit actum, declarat BELCARIVS *lib. XVIII. pag. 565.* dicens: *tum de Cæſaris, atque Iſabella Ioannis Luſitaniæ Regis ſororis matrimonio agi cœptum, quam vxorem Cæſar ducere ſtatuerat, tametſi Angli ſe eius filiam ducturum iureiurando ſanctiore promiſerat: ſorori in dotem nongenta nummum aureorum millia Luſitanus dabat: quorumque quadringenta iam, ſed mutuo data Cæſar acceperat. Hiſpani vltra quadringenta, quæ ſuis Regibus in neceſſitate conſtitutis olim ſponte dabant, & vulgo ſeruitium vocabant, tum vero quaſi vectigal annuum exigebantur, ſi matrimonium conficeretur, altera quadringenta pollicebantur. Permittere cunctabatur Clemens vel vt Cæſarem facilius ad ſuas rationes adduceret, vel vt ſi bellum moliretur, ne eidem pecuniam belli neruum, inſtrumentumque praberet.* GVICCIARDINVS *lib. XVI. p. 574. 593.* Inſignem dotem ipſam attuliſſe, docet etiam GEORGIVS SPALATINVS Annal. p. 632. *Feria III. poſt Epiphania, vt ſcribebatur, Caſ. Imp. Aug. Carolus V. Auſtrius Viſilia in Hiſpanis habuit nuptias cum filia Regis Luſitaniæ ſeu Portugalliæ acceptis in dotem ab ea, vt fama erat, IX. mill. centen. aureum, excluſis filiabus Regum Gall. & Britanniæ ſiue Angliæ, quæ ambæ & ipſi erant collocata & deſponſata ei.*

91) SLEIDANVS lib. XII. p. 344. *apparuit hoc tempore, quod erat Maio menſe, cometa, & illis ipſis fere diebus moritur Caroli Cæſaris vxor, Iſabella, cui deinde Galliæ rex, vbi primum audiuit, Lutetiæ facit exequias atque funus, qua regum eſt conſuetudo.* HEVTERVS *lib. XI. c. X.*

92) IOVIVS lib. XXVII. p. 233. *Interea Cæſaris vxor Iſabella puerum peperit, cui propter aui materni memoriam Ferdinandi nomen impoſitum.*

93) CHYTRAEVS *Saxonia c. l.* THVANVS lib. XXI. p. 644. *reliquit tres liberos ex Eliſabetha Luſitana, Philippum regnorum heredem, Mariam Auguſtam Maximiliani II. proprioris ſobrini vxorem, & Ioannam, quæ Ioanni Luſitanorum principi nupſit, ex qua natus Sebaſtianus poſthumus, qui avo in regnum ſucceſſit.*

 94) THVA-

& apud Olyſiponem d. 2. Ianuarii 1554. Sebaſtianum poſthumum fuit enixa. Naturales vero ipſius liberi fuerunt Ioannes ab Auſtria, Belgio poſtea præfectus, e Barbara Blumbergia XXV. Februarii 1547. Ratisbonæ natus, atque 10. Octobris 1578. defunctus, relicta Anna, Abbatiſſa Cœnobii de las Hueuelas de Burgos & Iohanna, Franciſco Petræ pretiæ Principi nupta. 94) Licet etiam non deſint, qui Ioannem Auſtriacum non ex Barbara, ſed ex longe illuſtriori ac plane Principe fœmina procreatum fuiſſe dicant, cuius vt famæ parceretur, prætentam fuiſſe aliam a Carolo Cæſare. 95) Margaretha, ex Margaretha de Plumbes XXVIII. Decembris 1522. nata, vxor primum Alexandri de Medices, Vrbinatenſium Ducis, poſtea Octauii Farneſii, Ducis Parmenſis, a cuius obitu Belgio fuit præfecta, mortuaque a. 1586. 96) Alii plures ipſi adhuc tribuunt. 97)

94) THVANVS c. l. *ante matrimonium ex contubernio Margaritam ſuſcepit, quæ Alexandro Medici primum, dein Octauio Farneſio Parmenſium duci nupſit: & cum vxorem diu ante mortem amiſiſſet, poſtremo Ioannem Auſtrium ex femina Ratisponenſi quoque ſuſcepit, qua in re tanta verecundia vſus eſt, vt niſi a penitiſſimis matris Margaritæ nomen ignoraretur: de Ioanne vero nunquam niſi paucis ante mortem diebus, locutus ſit, cum eum per amicos Philippo F. commendauit: memorabili inprimis principibus documento, quorum vita ſuis pro exemplo eſt, vt ſi quid peccent, clam & in occulto peccent.* De Iohanne Auſtrio dicit etiam Abbas de S. Real *Dom Carlos p. 123.* quod pro filio primum habitus fuerit Dom Louis Quiſciada.

95) Verba ſunt FAMIANI STRADAE *de B. Belgico Dec. I. lib. X. pag. 626.* BAYLE *art. Iuan d' Autriche & Barbare Blomberg.*

96) De Margaretha notha, BALCARIVS lib. XII. p. 331. *pontificis autem e filio nepoti, Octauio, pacta ſuis hic in matrimonium Cæſaris filia notha, Margaritha, quam Florentiæ princeps Coſmus ambiuerat poſt necem Alexandri Medicei.*

97) IMHOFIVS *not. Procerum lib. I. c. V. §. VIII. n. I.* addit: *Bern. Iuſtiniani in Hiſt. Hiſpan. accenſet Priamum Conradum ab Auſtria, nec non alium Iohannem, ſeptimo ætatis anni, qui ſuperioris ſeculi triceſimus erat, exſtinctum*, Vid. BAYLE *art. Barb. Blomberg.*

Plures ſunt, qui ſeparatim Hiſtoriam Caroli ſcripſerunt, de quibus in diſſertatione ſua *de nauis Politicis* Caroli V. iudicat MENCKENIVS. Ipſe quidem Carolus V. de geſtis ſuis Commentarios ſcripſit, quorum etiam ANTONIVS *Bibliotheca Hiſpanic. Tom. II. p. 497.* & plures alii a MENCKANIO p. 4. & BAYLIO p. 892. legaſi, faciunt mentionem. Inter alios ALPHONSVS VLLOA vitam eius Italico ſermone ſcripſit, ſed in laudibus eſt nimius. Inde PRVDENTIVS de SANDOVAL Philippi III. Hiſtoricus, vitam Caroli V. hiſpanice, vaſtis voluminibus deſcripſit. Ex hoc ADAMVS ABERTVS, apud Viadrinos Profeſſor, *Hiſtoriam Captiuitatis Franciſci I. nec non vita Caroli V. in Monaſterio in latinum ſermonem tranſlatam*, nuper demum edidit. Eodem Hiſpanico idiomate IO. ANTONIVS de VERA & FIGVEROA, Comes de la Roca, Philippi IV. ad Venetos legatus, de rebus geſtis Caroli V. per compendium expoſuit, gallice poſtea translata. PETRVS SALAZAR etiam *Chronica Hiſpanica Caroli V.* conſignauit, verum in Proteſtantes eſt iniquus. Ex Belgis GVILIELMVS ZANOCARVS vitam ipſius ſcripſit ſatis inepte, & IO. VORTHVSIVS, cuius *Phœnix, ſeu apotheoſis conſecrationis Auguſtæ*, qua Caroli M. & Caroli V. res geſtæ, conſilia & euentus deſcribuntur, prodiit *Antwerpiæ 1562. 4.* Ex Italis vitam ipſius ſcripſit LVDOVICVS DOLCIVS & ex receotioribus GREGORIVS LETI. Inter Gallos, ANTONIVS VARILLASIVS ipſius hiſtoriam *Hiſt. de François I. p. 296.* promiſit, quæ tamen edita non eſt. Ex Germanis IACOBVS MASENIVS ſcripſit *animam hiſtoriæ huius temporis in iuncto Caroli V. & Ferdinandi I. fratrum imperio repræſentata.*

SECTIO QVINTA DE FERDINANDO I.

§. I. Ferdinandi natiuitas & mores. §. II. Ferdinandus in Hiſpania educatur, inde in Belgium mittitur. §. III. Ferdinandus cum Carolo V. fratre terras diuidit Auſtriacas. §. IV. Ferdinandus rex Bohemiæ, Vngariæ & Germaniæ eligitur. §. V. Ferdinandus cum Ioanne Sepuſienſi paciſcitur. Mortuo eodem bellum recrudeſcit. Buda a Turcis per inſidias capitur. §. VI. Continuatio belli Vngarici. §. VII. Comitia Ratisbonenſia 1556. Controuerſia de Comitatu Caſimelenbocenſi componitur. Conuentus Proteſtantium Francofurtenſis. Colloquium Wormatienſe. Comitia Spirenſia 1557. §. VIII. Sententia Ferdinandi in cauſſa Brandeburgicorum contra Franconiæ Epiſcopos. §. IX. Cædes Melchioris Zobelii, Epiſcopi Herbipolitani. §. X. Ferdinandus a Papa adprobatur Imp. §. XI. Comitia Auguſtana a. 1559. & quale Concilium petierint Proteſtantes. §. XII. Conuentus Proteſtantium Numburgi 1561. Ferdinandi ſententia contra Genuenſes in cauſa Finalienſi. §. XIII. Concilii Tridentini reſtauratio & finis. §. XIV. Cauſſa Grumbachiana. §. XV. Ferdinandus Auſtriacis communionem ſub vtraque: Religionis etiam conciliationem per Caſſandrum vrget, & moritur. §. XVI. Vxor & liberi.

§. I.

SVcceſſor igitur Caroli V. in Imperio erat frater ipſius, Ferdinandus I. qui X. Martii 1503. Compluti apud Hiſpanos natus, parentibus Philippo, Auſtriæ Archi-Duce, poſtea Rege Caſtiliæ, & Iohanna, Hiſpaniarum hærede. 1) Præceptorem, dum in Hiſpania educaretur, auus ipſi præfecit Aluarum Oſorium, morum & aulæ Magiſtrum Petrum Nonnium Guzmannum Calatrauæ militiæ præfectum, a quibus non in tyrociniis militaribus ſolum, ſed litteris etiam & doctrinis diligenter eſt inſtitutus. 2) Aliquamdiu

1) CHYTRAEVS *lib. V. p. 131. ad a. 1503.* FVGGER *Oeſter. Ehrenſpiegel lib. VI. c. XXI. pag. 1395.* SCHONLEBEN *Ephem. Auſtr. p. 234.* HAVTAEVS *lib. VI. c. IV.*

2) Verba ſunt SIGISMVNDI a SABAW in oratione de Ferdinando, Græce habita apud CHYTRAEVM *lib. XXI. pag. 545.* GOMECIVS *lib. VII. de geſtis Ximenii.*

3) MORIN-

Digitized by Google

diu etiam Hadriano, qui Caroli V. Informator fuerat, vſus Præceptore. 3) Princeps dicitur prudentia, iuſtitia, liberalitate, manſuetudine, aſſiduitate, & vigilantia nulli ſecundus, in quo pietatis & pacis in domo Dei conſtituendæ præcipuum ſtudium fuerit. 4) Licet ſub initium Lutheranis nimium fuerit infeſtus. 5)

§. II. Poſt Ferdinandi Catholici mortem, dum Hiſpani huic Ferdinando, apud eosdem nato magis fauerent quam Carolo, Belgicis moribus innutrito, curam ipſius ſuſcepit Franciſcus Ximenius, Cardinalis Toletanus, qui poſtea Carolo in Hiſpaniam ingreſſo, auctor fuit, vt ipſum in Germaniam ad Maximilianum ablegaret. Id a. 1518. factum, quo in Belgium menſe Iunio Ferdinandus appulit, vbi cum Eraſmo Roterodamo de ſtudiis ipſius regendis actum eſt, qui tamen ob aduerſam valetudinem aliasue ob cauſſas aulæ ſe committere nolebat. 6)

§. III. Poſtquam a. 1521. nuptias celebraſſet cum Anna Hungarica, Carolus V. pro hæreditaria ei portione vtramque concedit Auſtriam, cum omnibus, quæ inde in Germania dependent prouinciis, ac quicquid in Sueuia, ad lacum Acronium, Siluam Hercyniam, agros Briſacenſes, vltraque Rhenum circa Ellum amnem Auſtriaca poſſidebat familia. 7)

§. IV. Extincto ad Mohaczium a. 1526. Ludouico adfini, ipſe ex iure vxorio XXIV. Februarii 1527. Pragæ inauguratur Rex Bohemiæ, 8) poſtea profligato Iohanne de Zapolia, Tranſyluaniæ regulo, diadema Vngaricum ambiente, 9) coronatur XXVIII. Octobris eiusdem anni Albæ Græcæ Rex Hungariæ, ex antiquis cum Maximiliano pactis hoc regnum iure obtinens. 10) Anno 1530. ſolenniter in Comitiis Auguſtanis a Carolo V. Imp. inueſtitur de Würtenbergenſi Ducatu. 11) Anno 1531. V. Ianuarii Coloniæ in Regem Romanorum eligitur, atque XI. Ianuarii Aquisgrani coronatur, proteſtantibus

licet

3) MORINGVS Vita Hadriani c. XV. *eodem tempore aliquandiu ibibi Ferdinandi fratris Caroli praeceptor fuit, non ſine magna iam tum fruge, tum commoditate.*

4) Verba ſunt THVANI *lib. XXXVI. p.* 286. SCHOENLEBEN *proleg. p. II. c. VIII. pag.* 353. ISTHVANFIVS lib. XXI. exeunte, *nemo enim noſtra aetatis principum, pacis & belli artium eo peritior, nemo grauiſſimarum rerum experientior fuit: nullus regum recte ac ſapienter factis, ac indulgentia, clementia, liberalitatisque exemplis eum ſuperauit.* SPONDANO *Annal. Baronii contin. a.* 1555. *a.* 3. dicitur Pietatis cultor eximius.

5) SLEIDANVS lib. III. p. 75. *Ferdinandus Auſtriae princeps, latam aduerſus Lutherum anno ſuperiori (1521.) ſententiam vehementer vrgebat, & in ducatu Wirtembergenſi, quem tunc tenebat, grauiſſimum propoſuit edictum, XXVI. die Nouembris, ac praemium delatoribus conſtituit, & paſſim in ſuis prouinciis, grauiter in eos, qui pontificis legibus non parerent, animaduertit.*

6) SIGISMVNDVS a SARAVV in oratione de Ferdinando apud CHYTRAEVM lib. XXI. p. 545. *in hoc pietatis & optimarum artium ſtudio ad Reipublica gubernationem praeparatus & excultus eſt in Hiſpania princeps noſter, vsque ad Ferdinandi, aui, regis Catholici obitum, qui in teſtamento eum Gubernatorem regnorum abſente Carolo fratre ſcripſerat, & trium militarium ordinum magiſteria ei legarat. Hunc enim in Hiſpania natum & educatum, non ſolum rex Ferdinandus auus, ſed cuncti fere Hiſpanorum principes, multo quam Carolum fratrem, ſub alio caelo ortum, & Belgicis moribus innutritum, maiori beneuolentia & caritate proſequebantur. Sed recognitis extremo vitae regis momento, a Senatoribus aliquot, teſtamenti tabulis, legatum illud inductum, & Cardinalis Toletanus, Franciſcus Ximenes, Gubernator conſtitutus eſt. Is Ferdinandum nepotem quamprimum ad ſe deductum, nunquam a ſe diuelli poſtea paſſus eſt. Cumque familiares Ferdinandi ingenium & indolem apud Hiſpanos principes & alios paſſim mirifice praedicare, & Carolo praeferre, & Belgarum mores vituperare intelligeret, mandata a Carolo confecit, quibus, honeſta concedendi ipſis deinceps otii ſpecie, longiſſime a Ferdinando praeſentes miniſtros circiter triginta amandauit, & Carolo, in Hiſpaniam iam ingreſſo hortator fuit, vt Ferdinandum in Germaniam ad Maximilianum transmittat. Id anno ſequenti factum eſt, quo in Belgium menſe Iunio Ferdinandus appulit, vbi cum Eraſmo Roterodamo de ſtudiis ipſius regendis actum eſt.* GOMECIVS *vita Ximenes lib. V. p.* 1070. *lib. VI. p.* 1072. MASENIVS *vita Caroli p.* 8. Vide etiam ERASMI *Ep. CCCCVII. CCCCXIV. & CCCCXXXVII.*

7) Verba ſunt HEVTERI *lib. VIII. c. XI.* SIGISMVNDI a SARAW oratio de Ferdinando apud CHYTRAEVM Saxonia *lib. XXI. p.* 546. *poſtea diuiſa inter fratres haereditate Ferdinandus has regiones anno* 1521. *celebratis die* 26. *Maii cum Anna Vngariae regina Vladislai filia nuptiis, gubernare coepit.*

8) CHYTRAEVS *Saxonia lib. XII. pag.* 303. 307. SLEIDANVS *lib. VI. p.* 159. IO. SAMBVCVS in Oratione ipſius Parentali in obitum eius habita & BONFINIO ſubiecta *p.* 569.

9) De hoc Sect. ſup. §. *XXXVIII.*

10) SLEIDANVS lib. VI. p. 164. *Ferdinandus autem rex nitebatur transactione, quam Caeſar Maximilianus, anno MCCCCXCI. cum Vngaris & Ladislao rege fecerat, qua cautum fuit: quod ſi Ladislaus abſque ſobole maſcula decederet, vt dum Maximilianus & ipſius heredes, recta linea deſcendentes, regnum illud obtinerent. Cum ergo Ladislai filius Ludouicus eſſet extinctus, non relictis liberis, Ferdinandus, qui & Maximiliani, eſſet e filio nepos, & Auſtria princeps, & praeterea Ludouici ſororem haberet in matrimonio, ſibi regnum illud deberi confirmabat.* CHYTRAEVS Saxonia lib. XII. p. 306. *Vngarici vero regni Proceres, caeſo Ludouico, in duas factiones diſtracti erant, quarum altera, non alienigenam, ſed Vngarici ſanguinis regem expetens, Ioannem Zepuſienſem, Stephani filium Palatinum Tranſyluaniae, regem nominabat, altera pars, vetera de ſucceſſione pacta inter Fridericum III. & Matthiam primum, deinde inter Maximilianum & Vladislaum inita ſeruans, Ferdinandum eligebat, qui ſtatim miſſis aduerſus Ioannem, duce Caſimiro Marchione Brandeburgenſi copiis, eum profligauit, & idibus Nouembris Budae coronatus eſt.* PIASECIVS *p.* 36.

11) Vide Sect. ſuper. §. *XLIV.*

12) Vide

licet Saxone & Brandenburgico. 12) Hi tamen poſtea transactione Cadamenſi a. 1534. inita, conſenſerunt. 13)

§. V. Dum autem in Vngariæ regno a. 1538. Ferdinandus cum Iohanne pactus fuiſſet, vt, ſi Iohannes vita excederet, Ferdinandus totius Pannoniæ Imperio potiretur, 14) mortuo a. 1540. Iohanne, Cibinii, 15) regnum ex pacto poſcit, reginæ & filio Sepuſianum patrimonium ſufficere ratus, quod donis ipſe ac reditibus, vidua regina dignis, eſſet aucturus. 16) Vngari autem corona Stephani I. ſtatim poſt mortem patris, filio ipſius adhuc infanti ſolenni ritu impoſita, ipſi etiam Stephani nomen concedebant. 17) Auſtriacorum itaque armis, Rochandulfo duce, Buda vndique obſeſſa & vehementiſſime fuit oppugnata, Solimannus, præmiſſis illico ſatrapis cum exercitu, ipſe magnis inſecutus itineribus cum Vngariæ fines attigiſſet, viciſſe iam ſuos cognouit, tum pugna terreſtri, tum maxime claſſe fluuiali, vrbemque obſidione liberaſſe. 18) Ad quam cum caſtra haberet, blanditiis effecit, vt regius puer, quaſi eam videre geſtiret, ad ſe in caſtra efferretur, quem antequam remiſit, tot milites, amicitiæ ſpecie, in vrbem intrauerunt exieruntque, vt eadem die ſe captam ciuitas ſentiret, quod plures ſemper remanſere, quam luſtrata vrbe egrediebantur. 19) Reddito filio, matri imperabatur, vt in Tranſylua-

12) Vide Sect. ſuper. §. *XLVI.*

13) Vid. Sect. ſuper. §. *LI.*

14) IOVIVS lib. XXIX. p. 226. *confecerant inter ſe pacem Ferdinandus atque Ioannes pari deſiderio quietis & otii, ambobus certe vtilem, ſed ex eo rerum ſtatu neceſſariam potius quam honeſtam, maxime autem exoptatam Hungaris, quibus vel diductis in partes cauebatur, vt fortunæ incolumes manerent, vel his, qui antea exules Ferdinandum ſecuti, ſolum vertiſſent, vrbes quoque, oppida, vicos, arces, quæ tum in poteſtate eſſent, ſuo quique præſidio tueretur: Ioannem vero Ferdinandus regem appellaret, quum eum antea ſermone ac literis Waiuodam a vetere Tranſyluaniæ præfectura vocare eſſet ſolitus. In tabulis autem conſcriptis obſignatisque fœderis diſerte fuerat appoſitum, ſubſcribentibus nonnullis Hungarorum principibus, vt ſi Ioannes vita excederet, Ferdinandus totius Pannoniæ Imperio potiretur. Ea tum conditio in arcanis habita ſuppreſſaque eſt metu Solymani, cuius id regnum eſſet, tanquam belli iure captum, & beneficiario tantum nomine Ioanni liberaliter attributum.* Idem dicit COELIVS CVRIO *ſupplem. lib. XXIII. pag.* 531. Vid. IO. ZERMEGH *hiſtoria rerum geſtarum inter Ferdinandum & Iohannem, Vngariæ reges Amſtelodami* 1662. STRAVCH *Diſſ. Exot. I.* §. *XXIV.*

15) IOVIVS *lib. XXXIX. pag.* 233. CVRIO *pag.* 534.

16) IOVIVS lib. XXXIX. p. 240. *inprimis Nicolaum Salma quem Cæſar virtutis opinione in illuſtrium equitum ordinem cooptatum, aurei velleris torque donauerat, ad reginam mittit, qui tabulas nouiſſimi fœderis proferat: hortetur eam, vt regno decedat, quod recenti pactione alieni iuris eſſet factum. Porro etiam atque etiam moneat, ne ſuas & pupilli pueri ſpes morando & tergiuerſando corrumpat. Conceſſurum enim puero Ferdinandum Sepuſianam prouinciam, vti antea diſerte ex tabulis ambo reges conueniſſent, & ipſi quoque reginæ peramplos reditus, & quicquid in dotale nomen obueniret. Quod ſi ea legitimi fœderis obl. uiſci vellet, et tam opportune denunciaret, neque Carolo Cæſari, neque Ferdinando regi defutura arma, quibus regnum repeterent, tanquam antiquo iure, & nouo multorum Hungarorum conſenſu Auſtriæ domui contributum.*

17) IOVIVS lib. XXXIX. p. 234. *interea apud Albam regalem inſigni pompa apparatuque regis funus eſt celebratum, impoſitaque infantis capiti ſolennibus cerimoniis antiqua illa ex auro corona, quæ Stephani Hungarorum primi regis fuiſſe dicitur, aſſeruabaturque religioſa admodum cuſtodia in arce Viſegradenſi. Neque enim Hungari ſatis rite factum legitimumque regem arbitrantur, qui eam publice delatam capite non geſtarit. Propterea & regi infanti læto auſpicio, dum ſacro fonte ablueretur, Stephani nomen indiderant, renouata memoria antiquiſſimi regis, qui id regnum felici virtute condidiſſet. Cæterum ius imperii Iſabellæ reginæ communi procerum ſtudio delatum, ea lege, vt in publicis literis filii matriſque nomen praeſcriberetur, eodemque titulo regia moneta cuderetur. Sed in Georgio (antiſtite Varadinenſi) ſumma imperii poteſtas eminebat: præerat enim ærario, teſſeraſque arcium tenebat.*

18) SLEIDANVS lib. XIV. p. 390. *quo tempore Cæſar conuentus agebat Ratisbonæ, Ferdinandus rex Budam obſidet, & oppugnat, in qua tum erat Vayuodæ Ioannis vxor vidua cum filiolo Stephano. Tutores autem infantes & regni proceres Turcicum auxilium implorauerant: legatum ergo Turca mittit cum copiis, qui menſe Iulio Budam venerunt: ipſe deinde cum reliquo exercitu non multo poſt eo venit. Itaque Ferdinandici milites, Germani, Bohemi, Morani, relicta obſidione, & ingenti accepta clade, Peſto etiam amiſſo, quod eſt oppidum contra Budam, reliqui fuga ſibi ſalutem quærunt.* IOVIVS *lib. XXXIX. p.* 274. COELIVS CVRIO *lib. XXIII. extremo.* THVANVS *lib. I. pag.* 30. BELCARIVS *lib. XXIII. ineunte*, qui etiam p. 723. viginti Chriſtianorum millia hoc bello fuiſſe interempta dicit. PIASECIVS *p.* 38.

19) SLEIDANVS lib. XIV. pag. 391. *Turca ſub exitum Auguſti munera mittit infanti Stephano, veſtes auro textas, & equos valde ſpecioſos, ac matri nunciat cupere ſe puerum videre, petit vt in caſtra ſibi mittat. Mulier perterrefacta cum aliud non poſſet, hortatu procerum, mittit vna cum nutrice, comitatum turba nobilium. Ille perhumaniter excipit, ac deinde per ſuos reginæ conſiliarios oſtendit, velle ſibi Budam tradi: nam ipſos non illam poſſe ab hoſte defendere, & ſibi ſubinde redeundum huc eſſe cum exercitu: quod valde ſit & moleſtum & ſumptuoſum: itaque multo præſtare, vt ipſe teneat. Hi de ſuo periculo ſoliciti, muſſant. e veſtigio Ianizarorum præfecto negotium datur vrbis occupandæ, neque prius ad matrem reginam miſſus eſt filius, quam re perfecta. Cum iam vrbem tenerent & ciues omnes exarmaſſent, arcem quoque ſibi tradi poſtulant, in qua regina tum erat. eam Turca iubet interim per internuncios animo eſſe præſenti, & Tranſyluaniam ei atque filiolo concedit. Quum igitur omni conquiſita ſupellectile, tumultuarie abiiſſet, a præfectis & a milite barbaro deducta Budam Turca cum duobus filiis venit, Septembris die ſecundo, & templum ingreſſus expiatum, actisque gratiis deo ſuo, propter rem bene geſtam, in caſtra reuertit, & relictis Budæ Peſtique præſidiis, reliquum exercitum domum reducit, & in itinere Laſcum dimittit, quem propter Fregoſum & Rinconem interceptos, Belgradi captiuum reliquerat, Budam proficiſcens, nam Galliæ rex, vehementer irritatus eo facto, per Polinum, Solymanno rem omnem enunciauerat.* IOVIVS lib. XL.

ſyluaniam abiret, Lippæ ſedem in poſterum habitura. Ita Buda, Turcis 1541. ſubiecta, multa damna Chriſtianæ rei attulit. 20)

§. VI. Anno 1543. vlterius progreſſi Turcæ, arcem Walpo, quæ in confiniis Boſniæ, Croatiæ & Hungariæ eſt ſita, poſt trium menſium obſidionem, vt & Soclos, Quinque eccleſias, Strigonium, Albam Regalem, munitiſſima Vngariæ oppida, deditione capiunt. Inſequenti anno 1544. Vicegradum occupant. 21) Anno 1545. induciæ quinquennales fiunt cum Turcis. 22) Anno 1548. Ferdinandus Agriam in ſuam fidem ac tutelam a Perennii Epiſcopi obitu receptam munire cœpit. Haud multo poſt Agrienſes de Regis mandato ad Zolnockiam profecti, eam eripiunt. 23) Anno 1550. recruduit bellum, Ferdinandus equidem mediante Georgio, monacho, qui tutor fuerat Stephani, cum Ioannis vidua pactus, Tranſyluaniam in ſuam redigit poteſtatem. Male hoc habebat Turcas, qui in Tranſyluaniam irrumpentes, Lippam, aliasque arces occupant. 24) Inſequenti anno Chriſtiani Segedinum vrbem capiunt, verum, dum in arcis obſidione hærerent incauti, a Turcis cæduntur. Inde Turcæ Temeswariam capiunt, Chriſtianos ad Dregeliam vincunt, Zolnockium capiunt, Agriam vero haud paruo ſuorum cum damno relinquere fuerunt coacti. 25) Anno 1553. & 1554. diuerſis conflictibus in Tranſyluania agebatur. 26) Anno 1555. fruſtra Conſtantinopoli apud Solymannum per legatos agebat Ferdinandus 27) Anno 1556. Sigethum fruſtra Turcæ tentant, ad Bobatſchium vincuntur. 28) Eodem anno induciæ cum Turcis fiunt, 29) dum interim Tranſyluania iterum deficeret. 30) Finitis induciis bellum a. 1560. continuabatur, vsque dum a. 1562. nouæ induciæ ad octo annos inter Ferdinandum & Solymannum concluderentur. 31)

§. VII. Poſtquam Rex Romanorum factus, diuerſis præfuit Comitiis, Spiræ & Noribergæ 1542. & 1543. 32) A. 1544. adgnoſcitur in Comitiis Spirenſibus a toto Imperio Rex Romanorum legitimus. 33) A. 1551. ipſum Iulius III. Papa excommunicabat. 34) A. 1552. tranſigit cum Proteſtantibus Paſſauii, 35) atque a. 1555. Pacem Religionis Caroli Imp. nomine facit, 36) ideoque ipſum Paulus IV. Papa increpuit, quod ſede Papali inconſulta, tractationem de religione inſtituiſſet 37) Anno 1556. Comitia celebrabat Ratisbonæ, quæ XVI. Martii 1557. 38) finita, in iisdemque decretum, de colloquio religionis, controuerſiis dirimendis ad XIV. Auguſti Wormatiæ inſtituendo; & de auxiliis octo menſium aduerſus Turcas duplicatis, Ferdinando pendendis; de pace publica in religione & profanis cauſis ſeuere tuenda: de viſitatione Iudicii Cameræ, promulga-

XL. p. 289. *caeterum Solymanus, quum Hungari proceres cum purpuratis prandereut, certos duces, quibus antea negotium dederat, per ſimulationem viſendæ vrbis immiſſis cohortibus Sabatinam portam occupari iuſſit, vsque adeo tacite & diſſimulanter, vt nec cuſtos ſatis otioſus commeantis turbæ ſpectator, porta aditum alienæ poteſtatis factum ſentiret: nam quum frequentes ſedato paſſu manipulatim intrarent, multi etiam ex compoſito, vt patrandæ rei ſuſpicionem auerterent, veluti iam luſtrata vrbe, in caſtra redibant. Eo modo plateis foroque & compitis omnibus celeriter occupatis, & nusquam tumultu edito, prætorianorum præfectus per regiones pronunciari iuſſit, vt Budenſes omni timore depoſito limine ſe continerent, maturèque ſi vitam ac libertatem & denique fortunas incolumes vellent, arma traderent. Paruère imperio ciues, prolatisque armis in fidem recepti, Turcas hoſpitio receperunt.* CVBIO *lib. XXIV. p.* 552.

20) IOVIVS lib. XL. p. 296. *Budam enim Turcico præſidio cuſtodiendam cenſet, reginamque obiter monet, vt æquo animo vrbe atque arce excedere velit: ipſam enim cum puero vltra Tybiſcum in Lippa regnaturam, regione admodum pacata atque opulenta, & quod non mediocri etiam ſolatio eſſe poſſit, Sigismundi patris finibus propinqua, donec Stephanus puer agnoſcendo regno feliciter adoleſcat.*

21) SLEIDANVS lib. XV. p. 431. *alter Turcarum exercitus in Pannoniam irruit, Quinque eccleſiam oppidum, & vrbem arcemque Strigoniam capit, Albam autem regalem expugnat. Miſerat auxilia pontifex, Baptiſta Sabello, Iulio Vrſino, ducibus: verum ii paulo ſerius aduenerunt.* Faciunt huc IO. MART. STELLAE Epiſtolæ *de Turcarum in regno Hungariæ annis* 1543. *&* 44. *Succeſſibus,* MART. MAYERI *Ortelius rediuiuus ad a.* 1543. 1544. BELCARIVS *lib. XXIII. p.* 744.

22) SLEIDANVS *lib. XVI. p.* 471.

23) IO. SAMBVCVS *Hiſt. rer. ad Agriam geſtarum ſub init.* MEYERI *Ortel. rediuiu. ad a.* 1548.

24) THVANVS *lib. XI. ineunte.* MEYERI *Ortelius rediuiuus ad a.* 1551.

25) Extat in SCHARDII Tomo II. *rerum ad Agriam MDLII. anno geſtarum narratio. Et expugnatio arcis Temeswar.* THVANVS *lib. X. pag.* 320.

26) MEYERI *Ortelius rediuiu. ad a.* 1553. 1554.

27) SLEIDANVS *lib. XXVI. p.* 872. MEYERVS *ad a.* 1555.

28) Extat in SCHARDII Tomo II. *obſidionis Zigeth breuiſſima veraque expoſitio*, & p. 581. rei contra Turcas geſtæ anno 1556. breuis deſcriptio VVOLFGANGI LAZII, & BASILII IO. HEROLDI, MERC. GALLO BELG. *Tom. I. lib. I. p.* 16.

29) MEYERVS *ad a.* 1556.

30) SLEIDANVS lib. XXVI. p. 871. *nam authore Petro Petronicio cliente regis, qui de ſubſidio Turcam ſolicitarit, Tranſyluaniam totam, cum nulla premeret neceſſitas, nec iuſta cauſſa ſubeſſet, ad Ioannis Vaywodæ filium a rege defeciſſe.* MEYERVS *ad a.* 1551. LONDORPII *Sleidanus contin. lib. I. pag.* 18.

31) MEYERVS *ad a.* 1562.

32) *Sect. ſuper. §. LXVI.*

33) *Sect. ſup. §. LXVII.*

34) SPONDANVS *a.* 1551. *n.* 8.

35) *Sect. ſup. §. XCIII.*

36) *Sect. ſup. §. C.*

37) SPONDANVS *a.* 1555. *n.* 10.

38) *Sect. ſuper. §. CII.*

mulgatum eſt. 39) In iisdem Comitiis Proteſtantes Reſeruato Eccleſiaſtico litteris ſe opponunt. 40) Etiam d. 22. Decembris 1556. Ferdinando exhibebant Proteſtationem & declarationem circa Autonomiam, ad quam Cæſar d. 5. Februarii 1555. reſpondebat, ſe pacem Religionis in omnibus articulis & clauſulis eſſe ſeruaturum. Dum vero in publicato Receſſu huic Grauamini nulla adhibita fuerit medela, d. eod. 16. Martii 1557. deſuper proteſtabantur. 41) Eodem anno, Francofurti ad Mœnum per Principes interceſſores Ottonem Henricum Palatinum, Auguſtum Electorem Saxoniæ, Wilhelmum Cliuenſem & alios, Naſſouienſis controuerſia, de Comitatu Cattorum Melibocorum, quæ plus quinquaginta annis iam agitata fuerat, tandem amice compoſita eſt: Heſſo Comitatum Cattorum retinente, ac viciſſim ſexcenta millia aureorum Naſſouio, & in iis, pro centum & quinquaginta millibus comitatum Dietz reddente. Durante hac tractatione, Theologi Principum & Statuum Auguſtanæ confeſſionis Francofurti de colloquio Wormatiæ inſtante, & de Synodo, poſt Colloquium habenda, vbi inter alia de diſciplina & de rituum eccleſiaſticorum conformitate ageretur, inter ſe contulerunt, & calendas Auguſti conſtituerunt, quibus Wormatiæ ante diem colloquio cum pontificiis dictum, aliquot hebdomades conuenirent, & de controuerſis inteſtinis, antequam cum aduerſariis congrederentur, amice conferrent. Id, etſi Electori & Ducibus Saxoniæ, ab Electore Palatino & cæteris ſignificatum eſt, & cæteri Calendis Auguſti conuenerint: tamen Electoris Saxoniæ Theologi initio Septembris primum appulerunt. Quo menſe colloquium inchoatum, & paulo poſt abruptum, tandem plane diſſipatum eſt. Cauſſam præbuit aſtuta Pontificiorum petitio, vt oppoſiti collocutores ſe a ſectis cum Auguſtanæ confeſſionis doctrina pugnantibus, Cinglianis, Oſiandriſtis, & cæteris, de quibus mandata iuniorum Saxoniæ Ducum Theologos habere, ac cæteris aduerſari ſciebant, ingenua & aperta declaratione ſeiungerent, iuſſos enim ſe ab Imperatore, cum Auguſtanæ Confeſſionis Religionem amplectentibus, quibus ſolis Pax in Imperio nuper data eſſet, non cum aliis ab vtraque parte damnatis ſectis de conciliatione colloqui. Cum autem Melanchthon & cæteri Electoris Saxoniæ Theologi, explicationem & cognitionem controuerſiarum præcedere, nec damnari ante cauſam cognitam Cinglianos, Synergiſtas, Adiaphoriſtas oportere diſputarent: iuniorum Saxoniæ Ducum Theologi, Erardus Snepfius, Victorinus Strigelius, Ioannes Stoſſelius, & his coniuncti Ioachimus Morlinus, & Erasmus Sarcerius, proteſtationem præſidi Colloquii, Iulio Pflugkio offerunt, in quo Cinglianorum, Oſiandri, Maioris, Synergiſtarum & Adiaphororum errores ſe improbare, & a profitentibus illos, ſe confeſſionem ſuam ſeiungere, oſtendebant, ac poſtea domum redeunt. Hac diſtractione inter Confeſſionis Auguſtanæ ſocios facta, Pontificii progredi in colloquio nolebant, donec res, ad Imperatoris cognitionem delata eſſet. Ferdinandus procedere collocutores reliquos iubet, & ſatis eſſe iudicat, ſi ordine in ſingulis articulis re explicata condemnationes addantur. Sed pontificii collocutores procedere pertinaciter recuſant. Sic re infecta tandem diſceſſum eſt, cum de norma iudicii in eccleſia, & peccato Originis tantum, ſcripta quædam primis diebus Theologi commutaſſent. 42) Eodem anno 1557. Comitia Spiræ celebrat ad corrigendos Imperialis Cameræ defectus. 43) Sic etiam Auſtriæ Ordinibus Viennæ congregatis, communionem ſub vtraque indulget, Tridentinorum patrum decreta contraria improbans. 44)

§. VIII. Primis Imperii auſpiciis, Ferdinandus in cauſſa Brandenburgica iudicium tulit. Nam cum ex ſuperiorum bellorum occaſione, quibus Albertus immani licentia bacchatus, Franconiam & finitimas prouincias magnis cladibus afflixerat, controuer-

39) CHYTRAEVS *Saxonia lib. XIX. pag.* 495. SLEIDANVS *lib. XXVI. exeunte.* LONDORPIVS *p.* 27. CAMERARIVS *ad a.* 1556. THVANVS *lib. XVII.* Extat Receſſus Ratisbonenſis in Corpore *p.* 653. LVNIG *p. Gen. Contin. p.* 27.

40) FRANC. BVRCARDVS *de Autonomia p.* 19. Adde ſcriptum *der Geiſtliche Vorbehalt aus ſeinem Gründen erœrtert, das iſt, gründliche demonſtration und Beweiſung, daß der geiſtl. Vorbehalt, ob er gleich dem Religions-Frieden mit einverleibet, die proteſtirendem Stande keines Wege: verbinde* 1630.

41) Extant hæc ſcripta in FRANC. BVRCARDI *Autonomia p.* 23. apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen Tom. I. p.* 289. LVNIG *p. Gen. Contin. p.* 6. 7. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. III. c. I.*

42) CHYTRAEVS *pag.* 496. THVANVS *lib. XIX. p.* 570. CAMERARIVS *ad a.* 1557. Extant Acta apud GOLDASTVM *Polit. Reichshandeln p. XVIII. p.* 740. SARPIVS *Hiſt. Conc. Trident. lib. V. p.* 458.

43) Extat Receſſus in Corpore *p.* 667. & latino ſermone apud GOLDASTVM *Conſtit. Imp. Tom. II. p.* 366.

44) CHYTRAEVS lib. XIX. pag. 493. *Ferdinandus Romanorum Rex, omnium prouinciarum ſuarum conuentus Viennæ, Poſonii, Pragæ & Oeniponte habuit, vt aduerſus Turcas auxilia ſibi compararet, quorum auſpiciis, Tranſyluania vniuerſa, relicto Ferdinando, Ioannem Ioannis regis Vngariæ filium, Dominum receperat, & Georgius Bebeck in Vngaria prope Agriam ſeditioſe tumultuabatur: & Baderſis ac Quinque eccleſienſis Turcici præfecti, Babozam, & alias arces, Stiriæ vicinas ceperant, & ad Zygethi obſidionem ſe parabant, quam ſequenti menſe Iunio & Iulio acerrime oppugnatam, ſed a præfecto Marco Horwarth fortiſſime defenſam, Turcæ, deſertis ac incenſis Baboza ac cæteris arcibus Stiriæ propinquioribus, deſeruerunt. Poſt ſolutam obſidionem, Ferdinandus, Ferdinandi filius, exercitum in Vngariam ad Strigonium duxit, & paulo poſt vrbe Turcis relicta, in Auſtriam rediit. In conuentibus illis, priusquam auxilia promitterent prouinciæ, Auſtriacæ inprimis quinque, Religionis libertatem,*

trouerſia eſſet inter Alberti iam mortui agnatos, quibus propter antiquum fœdus Saxoniæ & Heſſiæ principes ſe adiunxerant, & Franconiæ Epiſcopos ac Senatum Norimbergenſem, quod illi occupata agnati bona ſibi reſtitui, deſtructarum arcium damna ſarciri debere contenderent; hi quando nihil a pacis conſtitutionibus & Imperii decretis alienum feciſſent, potius vt ſumtus in executione mandanda Imperii ſententia aduerſus Albertum proſcriptum lata, facti refunderentur, petebant. Heic Cæſar, qui controuerſiam eam non priuati iuris eſſe, ſed ad tranquillitatem publicam ſpectare videret, quamuis contra Albertum facta a fœderatis, recte facta eſſent, tamen cum morte eius crimen extinctum & odium quadamtenus expiatum videretur, vt concordiam inter primarios Imperii proceres & Epiſcopos ſeruaret, damnorum a Brandeburgica familia acceptorum rationem haberi voluit, & cum iam anno ſuperiori menſe Martio fœderati vniuerſam a ſe occupatam regionem Georgio Friderico, Alberti agnato & heredi reſtituiſſent, inſuper Cæſar cenſuit, vt pro arcibus deſtructis CLXXV CIↃ aureorum ipſi dependerent, cui ſententiæ poſtremo, vt damnoſam belli moleſtiam effugerent, priuatis rationibus publicæ quieti poſthabitis, illi aſſenſere. 45)

§. IX. Eodem hoc anno XVII. Kal. Maias, Melchior Zobelius Epiſcopus Würtzburgenſis, poſtquam inſidias ipſi a Grumbachio in nemore Guttenbergenſi ſtructas, vix euaſiſſet, 46) in Ciuitate ſua a XV. ſicariis confoditur. 47) Cum enim ex arce ſua, quæ trans Mœnum eſt, in vrbem ad cauſſas audiendas veniſſet, & inde rediens, diuerſorium publicum præterueheretur, ab hominibus, qui iam equis conſcenſis vinum, quaſi abituri poſcebant, inuaditur, vnaque cum eo duo equites interficiuntur, aliquot præterea vulnerantur. Quo facto, cum tumultus excitatus eſſet, nec cauſſa cognita, plebs tanquam ad incendium reſtinguendum accurreret, hoc enim ſicarii fugientes ſubinde inclamabant, per portam, quæ a conſciis ſeruabatur, elabuntur, & per abſtruſas conualles anfractuoſis itineribus progreſſi, Ioannem Zobelium, epiſcopi interfecti conſanguineum forte obuium aggrediuntur, & quaſi bello captus eſſet, dextram fidei teſtem repoſcunt, vt ad diem & locum, quem vellent, ſe ſiſteret. Ignorabatur initio auctor; ſed perquiſitione ob facti atrocitatem diligenter facta, Chriſtophorus Kretzerus, Wilhelmi Grumbachii emiſſarius, cædis inſimulatus eſt, ob idque anno ſequenti Auguſtæ in Comitiis publice proſcriptus ac poſt diuturnam latitationem, Kugelsbachii, exploratoris ſollertia, in arce Schaumburgica in Lotharingiæ finibus comprehenditur, dignas ſcelere pœnas ſubiturus, quas tamen ille deſperatione adactus, dum Herbipolim deducitur in itinere, cuſtodibus dormientibus, ſibimet fracto gutture anteuertit, cum conſciorum nomina prius edidiſſet. Id Grumbachii Equitis Franci iuſſu factum tum conſtitit, Zobelio Epiſcopo ſuccenſentis, quod legatum a Conrado de Bibra Epiſcopo Herbipolenſi vxori ſuæ relictum ſoluere noluiſſet, & dum cum Alberto Marchione ferro & flammis paſſim graſſaretur, ipſum tanquam proſcriptum bonis exturbaſſet. 48)

§. X. Poſtquam Ferdinandus in Comitiis Francofurtenſibus plenam Imperii adminiſtrationem ſuſcepiſſet, & Viennam fuiſſet reuerſus, miſit Aprili menſe ad Paulum IV. Papam, ſupremum Camerarium ſuum Martinum Guſmannum, Pontifici electionem ſuam nunciaturum, cum hac oblatione, ſe Papam propediem pro coronatione eſſe imploraturum. Pontifex autem inſtante licet Philippo II. per Franciſcum Vargam, deinde

tatem, & liberum Auguſtanæ confeſſionis exercitium, publico Imperii decreto ſancitum, ſibi etiam ab Imperatore conceſſi flagitarunt. Etſi autem aſſentiri expreſſe Ferdinandus recuſabat, nemini tamen religionis nomine moleſtiam deinceps exhibuit.

45) Verba ſunt THVANI *lib. XXI. pag.* 629. qui hæc ex CHYTRAEO hauſit *lib. XIX. pag.* 513. Totam etiam hanc actionem THRASYBVLVS LEPTA *lib. III. p.* 173. vberius enarrat, ita concludens p. 176. *Vnde factum, cum Marchio Georgius Fridericus actionem ſuam ſupra aliquot centena millia florenorum extendiſſet, ea ad centena ſeptuaginta millia defalcata & reducta ſit: viginti quinque millibus ſingulis annis a quolibet Confœderatorum Ordinum perſolutis, quoad ea Marchionis lacuna expleta omne motuum impendens periculum auerruncatum eſt.* Iuſtitiam huius iudicii exponit BARTENSTEIN *in diatriba de bello Mauritii p.* 59.

46) THRASYBVLVS LEPTA *lib. II. p.* 149. de Seinsheimio: *Porro enim ipſo Epiſcopo Melchiore in otio pariter atque negotio liberius egit, monendo ipſum, caueat ſibi ab inſidiis Grumbachianis: corporis intentiores cuſtodias (quarum negligentior videbatur) adhibeat, cui, vt ita moneret, cauſſam dedit, quod compertum haberetur quoſdam Grumbachianæ factionis, in nemore Guttenbergenſi ab aulica arce ad occaſum viginti & amplius ſtadiis diſtante, & quo ipſe a negotiis Reipubl. ſolutior, ad firmandas corporis vires, & animi multis curis feſſi leuationem, pro more interdum venatum exibat, eo maiore voluptate, quod locum illum Guttenbergam, in quo ipſe cœlum naſcens hauſiſſet, nomenque inde gentilitium duceret, oculis ſubiectum intueretur, vita ipſius in prato quodam aperto, vix extra teli iactum a Guttenberga, inſidias ſtruxiſſe; quorum nomina poſtea detecta ſunt, vt ſequitur: Georg von Wirſchberg, Matthes ſein Knecht, Baſtian ſein Schreiber. Kretzer ſampt ſeinen Iungen Faiſtlin. Valtin Hill. der dick Peter.*

47) LEPTA p. 151. *Grumbachius aliud ſimulans, aliud agens, feralium Dirarum inſtigata conſilia coxit necandi optimi Principis Melchioris adminiſtris in eo vſus Iodoco Zeduuizio, Theodorico Pichten, cum duodecim aliis, ad quoduis immane ſcelus audendum paratiſſimis, & perditiſſimis graſſatoribus.*

48) Verba ſunt THVANI *lib. XXI. p.* 630. CAMERARIVS *ad a.* 1558. Extat in SCHARDII Tomo III. PETRI LOTICHII *de cæde Melch. Zobelii Hiſtorica narratio* & CASPARI STIBLINI *ſatyra in ſicarios.* Acta vero anteriora in cauſſa Grumbachiana reperiuntur apud HORTLEDERVM *Tomo II. lib. VI. c. XXVI. & XXVIII. p.* 1651. c. *XXX.* vero *p.* 1926. extat relatio de eadem hac cæde. HVB. LANGVETVS *in Hiſtoria belli Gothani*

 ſub

de Ioannem Figueroam legatos ad Papam miſſos, & audire legatum & Imperatorem adgnoſcere recuſauit, eo quod Imperium ipſi a Carolo non reſignatum, Ferdinandus ipſo inſcio accepiſſet, & Pacem Proteſtantibus principibus Germaniæ Auguſtanam confeſſionem amplexis iuraſſet. Guzmannus igitur, prout iuſſus erat, præuia proteſtatione, Roma diſceſſit. 49) Tandem vero Paulo IV. defuncto, Pius IV. in eius locum ſuffectus, a. 1560. Imperatoriam dignitatem tranalatam a Carolo fratre in Ferdinandum ratam habuit, eiusque tanquam legitimi & Catholici Imperatoris legatos perhonorifice ſuſcepit. 50)

§. XI. Inſequenti anno 1559. Comitia Auguſtæ inſtituebantur. Ante omnia Caroli V. Exequiæ magna pompa celebratæ, laudante funus Ludouico Madrutio electo Epiſcopo Tridentino, qui poſtea in Cardinalium Collegium fuit cooptatus. Funeri interfuere præter Imperii Principes & Ordines, ex tota fere Europa Principum ac Procerum legati. Peractis cæremoniis, 51) præſente Ferdinando Imp. colloquii Wormatienſis Acta Ordinibus Imperii publice ſunt prælecta. Ex quibus, cum nullam ex colloquiis conciliandæ Religionis ſpem certam deinceps concipi poſſe Ordines iudicaſſent, Ferdinandus, Concilium Oecumenicum ſe procuraturum eſſe contendit, ac vt eius decretis ſe aſſenſuros eſſe Ordines promitterent, flagitauit. Electoris Saxoniæ & coniunctorum Principum legati, fruſtra per concilium Pontificium Religionis conciliationem tentari, reſpondebant; ideoque rectius fore Paſſauienſis conuentus Decreta, & pacem Religionis, Auguſtæ nuper ſancitam, ſeruare, & ſe mutuo tolerare, donec tempora ipſa commodiorem concordiæ occaſionem diuinitus monſtratam offerrent. Cum autem Ferdinandus Imp. propoſitum de concilio vrgeret: Saxonici & cæteri Auguſtanæ Confeſſionis Ordines, ſe quoque Chriſtianum, liberum & Oecumenicum Concilium in Germania non impedituros eſſe oſtendunt, modo legitime celebretur, & indictio eiusdem non a Romano Pontifice, ſed Imperatore fiat. Pontifex in concilio non præſes aut iudex, ſed pars ſit, & concilio ſubiiciatur. Archiepiſcopis & Epiſcopis, Prælatis & aliis, iuramenta, quibus ipſi deuincti ſunt, remittat, vt libere & ſine metu ſententias dicere poſſint. 52) Norma iudicii in Concilio ſolum verbum Dei, ſeu ſacra Scriptura, non leges aut Traditiones humanæ, non conſuetudines eum verbo Dei pugnantes, non pontificiæ eccleſiæ conſenſus ſit. Ordines & Theologi Confeſſionis Auguſtanæ in concilio non ſolum audiantur, ſed etiam in deliberationibus controuerſorum articulorum voces deciſiuas habeant, & ſaluo conductu ſufficiente, ſecuri reddantur. Sententiæ deciſiuæ & Decreta Concilii, non ſecundum maiora, ſed iuxta verbi diuini Regulam & præſcriptum, ſanciantur. Ante omnia vero Tridentini Concilii partialia acta & decreta omnia, caſſa & irrita ſint. Poſtremo, ſi Religionis controuerſiæ in concilio, communi vtriusque partis conſenſu dirimi, & concordia verbo Dei congruens inueniri non poſſit, nihilominus Auguſtanæ Confeſſionis Ordinibus, Pax Religionis & Paſſauienſis conuentus decreta, firmiter in Imperio ſeruentur. His conditionibus, concilium Generale, ſi hoc tempore obtineri, & Cæſarea Maieſtas de eo Status ſecuros & certos reddere, idque Receſſui Comitiorum inſerere poterit, ſumma voluntate ſe aſſenſuros oſtenderunt. Exhibebant in iisdem Comitiis Status Proteſtantes d. 12. Maii 1559. Grauamina ſua, quibus Imp. repræſentabant, pacem Religioſam non obſeruari, variis cauillationibus interuerti, æqualitatem inter Status Imperii eſſe obſeruandam, reformationem monaſteriorum & beneficiorum per mandata Iudicii Imperialis impediri. Hiſce Grauamina ſua opponebant Catholici, quibus negabant pacem a Catholicis fuiſſe violatam, A. C. addictos potius ipſos priuare templis atque Eccleſiis, ſententias camerales executioni non mandari. 53) Cum igitur de Concilio etiam ſe fruſtra laborare Ferdinandus videret, Religionis Pacem, ante quadriennium ſancitam, denuo confirmauit, & de Executione aduerſus turbatores pacis publicæ in ſingulis circulis ſeu prouinciis ſuſcipienda, & Moneta, ſimilis & iuſti valoris & ponderis, in Imperio inſtituenda, decreuit. Decre-

ſub initium hæc etiam exponit atque tradit, qua ratione Grumbachius Albertum Marchionem potiſſimum contra Herbipolitanum Epiſcopum concitauerit. LEPTA *p.* 152. 155. 163. 186.

49) GODELEVAEVS *Hiſt. abdicat. Caroli V. ſub finem.* Ex eodem habet THVANVS *lib. XXI. p.* 628. CHYTRAEVS *lib. XIX. p.* 499. P. SARPIVS *Hiſt. Conc. Trident. lib. V. p.* 459. Extat de hac Papæ denegatione GEORGII SIGISMVNDI SELDII Conſilium apud GOLDASTVM *Polit. Reichshandeln. p. V. p.* 167. & MEYERVM *Lond. Cont. Tom. I. p.* 26. Hoc etiam IMMAN. WEBER diſcurſui ſuo; *Papa quid facis?* adiecit.

50) GODELEVAEVS *fin.* THVANVS *lib. XXI. p.* 629. GOLDASTVS *Polit. Reichshandeln P. V. p.* 201. 202.

51) THVANVS *lib. XXII. p.* 665. *vid. Sect. ſuper.* §. *CIII.* SCHARDIVS *ad a.* 1559. *pag.* 134. LEPTA *p.* 17.

52) Verba hæc CHYTRAEI *lib. XX. p.* 518. 519. THVANVS *lib. XXII. p.* 666. BELCARIVS *lib. XXVIII. Epit. rer. geſt. ſub Ferdinando apud* SCHARDIVM *Tom. III. pag.* 134. CAMERARIVS *ad a.* 1559. LONDORP *lib. I. p.* 111. Extat Receſſus in Corpore *pag.* 677. Ordinatio Monetaria *pag.* 699.

53) Extant vtraque ſcripta apud LEHMANNVM *de Pace Religionis lib. II. cap. I. II.* SCHARDII *Sleidanus Cont. p. I. lib. IV. p.* 171. Ferdinandi Edictum von Freyſtellung der Religion apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p.* 293. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. III.* §. *III. IV.* CORTREII *Obſ. ad P. Relig. p.* 257. NIC. HELVICI *Theatr. Hiſtor. III. B. p.* 70. FREIBERGER *Germ. perturb. & reſtaur. p. II. Diſc. XIII. XIV.* BVRCARDI *Autonomia p.* 33. LVNIG *p. Gen. Cont. I. Fortſ. p.* 67

54) Ex-

Decreta etiam in iiſdem Comitiis fuit per Receſſum ſecundarium 54) legatio ad Gallorum Regem Henricum II. ſuper reſtitutione Lotharingiæ Ciuitatum Imperii, 55) atque Liuonis contra Moſchum centum florenotum millia, quæ tamen accepta non fuerunt, ab ipſis, quin potius Sigismundo Auguſto Poloniæ Regi ſe ſubiieerent. 56) In iiſdem Fridericus III. El. Palatinus die XI. Iulii de terris ſuis fuit inueſtitus. 57) Grumbschius vero banno vtroque fuit notatus. 58)

§. XII. Anno 1561. X. Ianuarii Numburgi ad Salam ex compromiſſo, partim etiam inuitati, conuenerunt Principes Auguſtanæ Confeſſionis: Fridericus Comes Palatinus Rheni, Auguſtus Dux Saxoniæ Elector, Io. Fridericus dux Saxoniæ, Wolfgangus Comes Palatinus Rheni, Erneſtus & Philippus Brunſuicenſes Duces, Vlricus Dux Megapolitanus, Chriſtophorus dux Würtebergenſis, Carolus Marchio Badenſis, Erneſtus Princeps Hennebergicus, Güntherus Schwartzburgenſis, legati Principum Ioachimi II. Electotis, & Ioannis ac Georgii Friderici, Marchionum Brandenburgenſium: Ioannis Alberti ducis Megapolitani, Barnimi & Ioannis Friderici, Ducum Pometaniæ, Philippi Landgrauii Haſſorum, (qui paullo poſt(ipſe aduenit,) Adolphi Ducis Holſatiæ, Wolfgangi & cæterorum Principum in Anhald. Rex Daniæ Fridericus II. & Principes Lüneburgenſes literas tantum teſtes ſuæ erga cæteros Principes beneuolentiæ & ſtudii coniunctionis cum ipſis tuendæ, miſerunt. Durauit hic conuentus totas fere tres hebdomadas. Actum in eo primo de, Auguſtana Confeſſione ab omnibus Principibus, qui puriorem Euangelii doctrinam amplexi ſunt, communi ſubſcriptione denuo renouanda & confirmanda: deinde, de Concilio, quod Pontifex Tridenti continuandum indixetat, an a Principibus Auguſtanæ Confeſſioni addictis adiri vel recuſati debeat. De Confeſſione Auguſtana potiſſimum fuit deliberatum, dum Pontificii Euangelicæ Religioni addictis obiicerent, illos Confeſſionem veram, prout Auguſtæ fuerat exhibita, non ſequi. Poſt longam igitur ſex aut ſeptem dierum, de diuerſis & inter ſe diſſimilibus Auguſtanæ confeſſionis editionibus collocutionem, & exemplarium, quæ in ipſo conuentu Auguſtano, manu Georgii Spalatini, & Ioannis Brentii ſcripta, plane inter ſe, & cum prima editione Wittebergenſi, paucis exceptis verbis, congruentia habebant, & aliorum diuerſis annis expreſſorum collationem: etſi Palatinus & Saxo Electores, recentiotem editionem, de an. 1540. quæ non rebus ipſis, ſed verborum copia tantum ac explicationis perſpicuitate & dexteritate a priori differret, & in plurimorum manibus eſſet, retineri volebant: tamen cum alii Principes omnes, & abſentium legati, primos Confeſſionis articulos, eadem verborum forma, ſicut Imp. Carolo V. Auguſtæ exhibiti eſſent, ſubſcribendos eſſe cenſerent: tandem Electores etiam hac conditione aſſenſi ſunt, vt præfatio noua addatur, in qua poſtetior quoque illa editio Confeſſionis & Apologia, tanquam cum prima conſentiens comprobetur, & loca quædam primæ Confeſſionis & Apologiæ declatentur. Electores etiam, Confeſſionis Saxonicarum eccleſiarum & Francofurtenſis Receſſus mentionem in prooemio faciendam cenſuerunt. Sed cum Saxoniæ dux, & alii Smalcaldicos potius articulos repetendos vrgerent, nullum ex his præfationi inſertum eſt. Præfationem a duotum Electorum Conſiliariis Cracouio & Ehemio delineatam, & in ſenatu Principum lectam, plerique probarunt, paucis aliis, & in his, Ioanne Ftiderico Saxone, excepto, qui non poſſe præfationi, & communi ſubſcriptioni cum iis, qui errores & ſectas cum verbo Dei & Auguſtana Confeſſione pugnantes fouetent, aſſentiti, niſi de articulis controuerſis, ac in primis de cœna Domini, diſerte ſe declarent Elector Palatinus & alii Principes: & errores a noſtris Eccleſiis ante reiectos, ac inprimis ſacramentarium, nominatim ac in ſpecie teſtentur ſe improbate, qui etiam

54) Extat iſte in Corpore Receſſuum *pag.* 694. LVNIGIVM *c. l. p.* 69.

55) THVANVS lib. XXII. p. 667. *legati noſtri dein V. Kal. April. introducti ſunt, & poſtquam luculenta habita oratione regis egregiam erga Cæſarem & Imperii proceres atque Ordines voluntatem prolixe declararunt, vt regni antiquum cum Imperio fœdus renouaretur, & arctiore in poſterum amicitia firmaretur, poſtremo petiere, ad hæc Cæſar gratias oratoribus agit, & Regem Imperii Principum & Ordinum aut ſuam denique amicitiam nunquam deſideraturum dicit, modo facta dictis reſpondeant, & nuper ablata Imperio ciuitates ab ipſo reſtituantur, quod ſi fiat, non videre, quid impedimento eſſe poſſit, quo minus ſincera amicitia inter ipſos coire poſſit, hæc legati, de ciuitatibus quod proponatur, nihil ſe in mandatis habere reſpondent: ceterum ea de re ad regem relaturos, petere interea, vt regis amicitiam ipſis delatam pari beneuolentia remetiantur. ita ſolutum comitium & honorifice accepti ac dimiſſi legati: quibus & clam inſuſurratum, non potuiſſe Cæſarem de reſtitutione ciuitatum mentionem non facere; ceterum neque ipſum propterea, neque Imperii principes & Ordines a regis amicitia, etiamſi illa non reſtituantur, diſceſſuros, decreta & ampliſſima ad regem legatio, cui obeunda deſtinati Cardinalis Auguſtanus, & Chriſtophorus dux Wirtembergicus.* BELCARIVS *lib. XXVIII. p.* 919.

56) THVANVS lib. XXII. p. 666. *poſtea auditus Guil. Fürſtenbergii ordinis Liuonici magiſtri legatus Georgius Segebergus, qui deplorata Liuonia ſuperiore anno a Moſcis immaniter vaſtata calamitate, opem & auxilia ab Imperii Ordinibus petit, ſuffragante ei in agnati ſui gratiam Ioanne Alberto Megalopolenſi duce; cum iuſta petere crederetur, C. aureorum CIↃ decernuntur ad exercitum contra Moſcos pro prouincia defenſione conſcribendum, quæ ſumma cum Imperii maieſtate & periculo ac temporum neceſſitate minor videretur, Liuoni priſtinos ſpiritus adhuc retinentes ſuperbe eam neglexere, ne in tenui & exili ſubſidio fiduciam temere poſuiſſe viderentur, itaque ea ſpe deiecti Sigismundum Auguſtum Poloniæ regem adeunt, & vt Liuoniæ defenſionem ſuſcipiat, ſaluo Imperii iure rogant.*

57) CHYTRAEVS *ad a.* 1559. ALTING *Hiſt. Palat. p.* 176.

58) LEVTA *lib. III. p.* 171.

59) CHY-

iam ſententiam ſuam ſcripto comprehenſam Senatui Principum exhibuit. Cumque nihil ſe obtinere videret, poſtridie diſceſſit. Venerunt eo etiam Ferdinandi legati, qui Principes ad Concilium Tridentinum denuo inuitarent, quibus reſponſum fuit, Pontificem Romanum indixiſſe concilium Tridenti continuandum, & ſuis tantum iuratis Epiſcopis poteſtatem dicendæ ſententiæ concedere, ideoque liberum hoc non eſſe. Auditi etiam fuerunt Pii IV. Pont. Max. legati, qui Status ad Concilium inuitarent. Exhibebant iſti ſingulis Principibus Breuia Pontificia, quæ omnia non reſignata in hoſpitium Pontificiorum ſunt remiſſa. Poſtremo conuentus die, Pontificiis etiam legatis mane reſponſum eſt, Electores & Principes nullam Papæ iuriſdictionem adgnoſcere, neque opus eſſe, vt de ſua voluntate in adeundo concilio, cuius dirigendi aut indicendi ipſe poteſtatem non habeat, Papæ reſpondeant, ſed Ferdinando Imp. ſe ſententiam ſuam expoſuiſſe. Poſt varias de Concilio Tridentino deliberationes, tandem concluſum eſt, vt Erfurti die XXII. Aprilis, aliquot Electorum ac Principum Conſiliarii & Theologi conueniant, qui neruoſum & integrum de concilio reſponſum, collatis ſententiis conficiant, quod in Comitiis proximis, communi horum Statuum nomine, exhiberi poſſit. Ad Io. Fridericum Saxonem etiam legati mittuntur, petentes ſubſcriptionem A. C. vel ſi nolit, vt clamores ſuorum Theologorum reprimat, ne Numburgenſis Conuentus Acta publicis ſcriptis criminentur. 59) Eodem anno 1561. d. 13. Martii Ferdinandus I. in cauſſa Finalienſi decreuit, vt Genuenſes præſatam Marchionem per eos ſpoliatam, in plenam poſſeſſionem dicti Marchionatus reſtituant. 60)

§. XIII. Dum autem Pius IV. Concilium Tridentinum iterum indixiſſet 61) die XVIII. Ianuarii 1562. illud fuit apertum, 62) & proxima ſeſſione, ſaluus conductus Germanis in ampliſſima forma conceſſus. De dogmatibus primum decreta edere Patres menſe Iulio cœperunt, de communione ſub vtraque ſpecie & paruulorum, & Septembri proximo, de vero & propiciatorio Miſſæ pro viuis & mortuis ſacrificio. Sequenti anno, de ſacramento ordinis, de ſacramento Coniugii, ſponſalibus, diuortiis: & tandem die 3. & 4. Decembris de Purgatorio, de Inuocatione ſanctorum, de imaginibus, de indulgentiis, delectu ciborum, ieiuniis, diebus feſtis, Catechiſmo, Miſſali, & Breuiario: breuibus decretis, paucisque verbis immenſum teterrimarum ſuperſtitionum & idololatricorum abuſuum pelagus concluſerunt, anno 1563. exeunte. 63) Dum interea XXX. Nouembris a. 1562. Comitia electionis Maximiliani Francofurti celebraret Ferdinandus, Electores ac Principes, aliique Confeſſionis Auguſtanæ Status, integram ſententiæ ac voluntatis ſuæ declarationem, de concilio, in Numburgenſi conuentu promiſſam, ſcripto comprehenſam exhibuerunt. In quo cauſas exponunt, cur ad impium concilium a Pontifice Pio IV. indictum, non accedant: addita ſimul commemoratione, quæ eius concilii, aliorumque omnium pontificiorum decretorum, & continuationis ratio ſit: quibusque conditionibus iidem Status Auguſtanæ Confeſſionis in Comitiis Imperialibus, aliisque conuentibus, ad concilium generale, pium, liberum, legitimum & oecumenicum in Germania prouocarint atque nunc prouocent. 64) Miſit ad hæc Comitia Ludouicus Condæus Princeps Theophilum Spiſamium & Io. Scalam legatos ſuos, qui d. VI. Nouembris motuum de Religione apud Gallos cauſſas exponerent. 65) Eodem anno Imp. Magdeburgenſes a banno Imperiali, quo a Carolo V. fuerant innotati, Pragæ d, 12. Iulii 1562. liberat. 66)

§. XIV. Eo-

59) CHYTRAEVS *Saxonia lib. XX. pag. 523.* THVANVS *lib. XXVIII. p. 52.* LONDORP. *lib. II. p. 257.* SCHARDIVS *ad a. 1561. pag. 146.* MERCVRIVS *Gallo-Belg. Tom. I. lib. II. ineunte.* SARPIVS *lib. V. p. 493.* Paucos ante annos GEORGIVS PAVLVS HÖNN edidit *Hiſtoriam des von denen Euangeliſchen Standen a. 1561. zu Naumburg gehaltenen Convents, Francfurt 1704. 8.* quam ex Actis publicis illuſtrauit. *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. V. §. XXI. ſqq.* Faciunt huc *ſupplicatoris libelli quorundam Chriſti miniſtrorum de Synodo propter controuerſias grauiſſimas congreganda, ad Conuentum Numburgenſem miſſi, Vrſellis 1561. 8.* vbi continetur libellus ſupplex Theologorum Ienenſium aliorumque de tollendis religionis diſſidiis.

60) Extat ſententia apud du MONT *Tom. V. p. I. pag. 77.*

61) Extat bulla indictionis apud SARPIVM *lib. V. p. 489.*

62) SARPIVS *lib. V. ineunte.* THVANVS *lib. XXXII. p. 152.*

63) Verba ſunt CHYTRAEI *lib. XX. pag. 538.* SCHARDIVS *ad a. 1563. p. 168. Quarta Decembris Concilium Tridentinum variis decretis publicatis & editis, ſolutum eſt, cum Cardinalis Moronus primus Legatus Concilio præſidens finem iis verbis fecit, poſt gratias Deo actas, reuerendiſſimi patres ite in pace. Ab vniuerſo coetu Amen reſponſum, atque ita Concilio Tridentino finis feliciter datus eſt anno octogeſimo ſeptimo, poſteaquam primum a Paulo Tertio Mantua indictum fuerat, a prima vero ſeſſione Tridenti celebrata 18.* Extat apud GOLDASTVM *Polit. Imper. p. XXVII. p. 1272.* Pii IV. Oratio de Concilii Tridentini decretis morumque reformatione confirmandis. Faciunt huc *Lettres anecdotes & Memoires Hiſtoriques du Nonce* VISCONTI *Cardinal Préconiſé, & Miniſtre Secret de Pie IV. & de Ses Creatures, au Concile de Trente par Mr.* AYMON *à Amſterdam 1719. 12.* LEPTA *lib. III. pag. 189.*

64) CHYTRAEVS *c. l.* Cauſſas inde ſuas publico ſcripto diuulgarunt, quod extat apud GOLDASTVM *Polit. Imper. p. XXVIII. f. 1200.* & *Reichshandlung p. 194.* HORTLEDERVM *lib. I. c. XXIX.* LVNIGS *Staats-Conſilia Tom. I. p. 258.* & latino ſermone a LAVRENTIO TVPPIO tranſlatum, ſeparatim *Helmſtadii 1664. 4.* in GOLDASTI *Polit. Imper. p. XXVII. p. 1266.* Facit huc etiam IO. STRAVCHIVS *diſſ. exot. VIII. §. XV. XVI.*

65) Oratio Spiſamii ſeparatim a. 1563. edita proſtat.

66) Extat apud du MONT *Tom. V. p. I. pag. 93.*

67) THRA-

§. XIV. Eodem anno 1563. Guilielmus Grumbachius, eques Francus, ſed peſſimæ frugis, 67) conciliato ſibi prius Io. Friderico, Saxoniæ Duce, 68) poſtquam compertum fuiſſet factum, Herbipolenſem Epiſcopum aut ipſius inſtinctu, aut ab ipſius emiſſariis fuiſſe occiſum, mille equites ac totidem pedites mira celeritate ac ſilentio conſcribit, iisque ad Sinnum amnem, locum & diem condicit, plerisque eorum, cui militaturi eſſent, ignaris: condicta die, ipſe cum ſuis ex Coburgenſi agro progreditur, & Richardum Keerem, Herbipolenſis eccleſiæ Præpoſitum ad Weſterwinkelum cœnobium haut longe a Vilhuſio oppido intercipit, ac VI. Non. Octobris ſummo mane ad Mœnum, qua ſani Burchardi arcem præterfluit, recta tendit, ibique vnoquoque equite in tergum peditem aſſumente vadum fluminis a piſcatoribus commonſtratum transmittit: & cum portam Herbipoleos macellariam occluſam reperiſſet, ad piſcatoriam tranſit, eamque eum non diligenter cuſtoditam & alioqui debilem ſciret, ſerrulis in hunc vſum allatis aperit: qua pateſacta, magno impetu irruens, præconis voce ciues monet, ne domo pedem efferrent; nam non ciues, ſed ſacri collegii ſodales peti. Portis igitur præſidio firmatis, & armis a ciuibus acceptis, quibus ſuos minus bene inſtructos armat, in Canonicos & monachos nimium ſæuit, præſidiariis interim aſſidue ex arce fulminantibus. Sed, cum Grumbachius quaſi moram in vrbe facturus, patibulum ad militis terrorem, pro more in foro erigi, & metatores nomina falſa quaſi venturorum adſcribentes ad hoſpitia aſſignanda, ædes circumambire iuſſiſſet, inſuper ni ſatisfieret, non ſolum vrbi incendium, ſed toti circum agro vaſtitatem minaretur, prolato etiam libro, quo Epiſcopi ac Canonicorum flagitia atrociter exagitabantur, quem ſe euulgaturum iactabat, veriti Canonici, ne minis facta reſponderent, tandem in has conditiones v. poſt die cum ipſo tranſigunt, vt bona paterna & hæreditaria ei ſtatim per delegatos reſtituantur. Erneſto Mandelsloo & Wilhelmo Steinio præcipuis amicis ac ducibus, de damnis bello Albertino ab Epiſcopo Herbipulenſi acceptis ſatisfiat; & illi quidem ſex mille talentorum, huic decem mille dependantur; & ad inſtaurationem arcis Breitbachiæ ex nemore Bambergico materia ſuppeditetur, conuentum item, vt memoria cædis Melchioris Epiſcopi aboleatur, neque de ea amplius in ſuſpectos inquiratur, litibus quæ in Camera Imperiali, & coram Herbipolenſi epiſcopo contra Grumbachium pendeant, extinctis, Richardus Keeres, vbi de redemptionis precio cum Zedwizio conuenerit, dimittatur: additum poſtremo transactioni, vt ſi Cæſarea vel regia maieſtas, vel quiuis alius aliquid contra hanc pacificatiunem ſuſcipere voluerit, epiſcopus coram Cæſare, Camera Imperiali, fiſcali & aliis, Grumbachium ac complices deſendere, & indemnes præſtare teneatur, atque adeo efficere, vt transactio hæc confirmetur. Huic transactioni ſubſcripſere VIII. nobiles pro Epiſcopo, nomine Grumbachii ipſe Erneſtus Mandelslous cum Steinio. Grumbachius igitur dimiſſis copiis, in arcem ſuam Hellingenſem ſe contulit. Ferdinandus autem Cæſar facti indignitate permotus, omnia Herbipoli acta reſcindit, ac Grumbachium cum Steinio, Mandelsloo, Zedwitzio, Michaele Fuſtlino, & Theodorico Picthio tanquam præcipuis ducibus publice proſcribit, & proſcriptos per Imperium denunciat. 69) Inſequenti anno 1564. Deputatorum Imperii Comitia per Moguntinum Electorem pro firmanda pace publica Wormatiam prouocari iubet, quibus Grumbachius prolixum ſcriptum exhibet, quo ſe pacis publicæ ſemper fuiſſe ſtudioſum demonſtrat, neceſſitate autem compulſum, pro ablatorum bonorum recuperatione iuſta arma ſumſiſſe, neque proſcriptionis ſuæ habendam eſſe rationem, cum in Pannonia, inconſultis Electoribus & cauſſa iamdum transacta fuerit facta, cui tamen Epiſcopus Herbipolenſis alio ſcripto reſpondet. Decretum tandem, vt neceſſitate vrgente, pro quiete publica conſeruanda, mille quingenti equites communibus Imperii ſumtibus alenda conſcriberentur. 70)

§. XV. Tandem vero Ferdinandus datis ad Pium IV. litteris, communionem ſub vtraque & coniugium ſacerdotum pro Auſtriacis vrgebat, 71) Papa etiam ſingulari Bulla communionem ſub vtraque concedente. 72) Hinc religionis conciliationem, lecto iam decum-

67) THRASYBVLVS LEPTA lib. IV. p. 256. *Guilielmum Grumbachium in prima adoleſcentia ſua cubicularium Reuerendiſſimi & laudatiſſimi Principis Domini Laurentii a Bibra, Epiſcopi Wirceburgenſis, &c. egiſſe: Quem cum aliquando ad menſam miniſtrantem intuitus, orisque lineamenta & faciem diligentius contemplatus eſſet Iohannes Trithemius Abbas quidem Spanheimenſis, ſed odiis Monachorum ſuorum Abbatia excuſſus, vir rerum in natura latentium & abſtruſarum indagator ſolertiſſimus, & Mathematicarum diſciplinarum vel ad ſuperſtitionem peritus: conuerſum ad Epiſcopum Laurentium, dixiſſe:* Adoleſcens iſte *(digito in eum intento)* cum magno commodo aut ſummo incommodo patriæ ſuæ olim futurus eſt: & ſi hoc, teterrimo ſupplicio vitam terminabit.

68) Hiſt. B. Gothani apud TENTZELIVM p. 818. LEPTA p. 206.

69) Hoc late deſcribit THVANVS *lib. XXXVI. p. 283.* LONDORP lib. IV. pag. 525. SCHARDIVS *ad a. 1563. p. 166.* MERC. G. B. *Tom. I. lib. II. p. 241.*

70) THVANVS *pag. 284.* SCHARDIVS *ad a. 1564. p. 170.* SCHADE *Sleidanus Contin. p. II. lib. XII. p. 376.* Extat Receſſus in Corpore *p. 713.*

71) Literas haſce exhibet GOLDASTVS *Tomo II. Conſtit. Imper. p. 379. 380.*

72) Teſtatur de eo IO. CYRIACVS Baro in POLHEIM in Oratione parentali Maximiliano II. habita, apud CHYTRAEVM lib. XXIII. pag. 635. *itaque cum Auſtriaci vſum vtriusque ſpeciei Cœnæ Dominicæ publicum, & alia Religionis capita, in Auguſtana Confeſſione expoſita, ſibi concedi flagitarent, Ferdinandus non modo ipſe capita illa ac rationes petita emendationis abuſuum conſiderabat: ſed, cum Græcæ etiam eccleſiæ teſtimonium allegari audiret, Vrbanum Gurcenſem epiſcopum, Venetias; hac vna de cau-*

decumbens per Georgium Caſſandrum acerrime tentabat, ipſum etiam Duisburgi tunc commorantem Viennam inuitans, impedito tamen Caſſandro, eo quod morbo laboraret articulari, Imp. ipſi mandabat, vt ſcripto atque conſilio illum adiuuet, id quod etiam admirabili breuitate & moderatione præſtitit, conſultatione de articulis inter pios Catholicos & Proteſtantes controuerſis, edita, & ad Maximilianum Cæſarem mortuo iam Ferdinando miſſa. 73) Poſtquam leui febri initio, mox vehementiori per ſemeſtre fuiſſet tentatus, accedente aqua intercute, die XXV. Iulii, qui Iacobo ſacer eſt 1564. Viennæ obdormiuit, cum LX. annos IX. menſes vixiſſet,. 74) Celebratis poſtea ipſi VII. Auguſti 1565. Viennæ exequiis, corpus ipſius funebri pompa Pragam fuit deductum, ibidemque ſepultum. 75)

§. XVI. Vxor

de cauſa præcipue miſit: vt in eccleſia Græcorum morem diſtribuendi vtriusque partis ſacramenti & ſententiam de illo doctrinæ capite exploraret: Et in Synodo Tridentina per ſuos Oratores, diligentiſſime inſtitit & vrſit, vt Auſtriacarum regionum populis integro ſacramento vti, conceſſione Pontificis, liceret. Etſi autem adeo perſpicua & manifeſta de hoc articulo veritas eſt, vt nulla vi infirmari poſſit: tamen Synodus nihil ea in re decernere auſa, rem integram ad Pontificem Pium IV. reiecit: qui tandem die 16. Aprilis, anni 1564. archiepiſcopo Salisburgenſi diploma mittit, quo facultatem in Auſtria & Bauaria, exhibendæ laicis vtriusque ſpeciei: certis tamen conditionibus circumſcriptam permittit. Quod cum paulo ante mortem Ferdinandus accepiſſet, ſe valde lætari eo beneficio, & gratias Deo agere vero pectore oſtendit: & de cæteris etiam capitibus controuerſis, viam concordiæ idoneam, Pontificis aſſenſu inire poſſe optauit. LONDORP *lib. V. p. 645.*

73) THVANVS lib. XXXVI. p. 286. *Princeps prudentia, iuſtitia, liberalitate, manſuetudine, aſſiduitate, vigilantia nulli ſecundus; ſed ſupra eas omneis virtutes, pietatis in illo & pacis in domo Dei conſtituendæ præcipuum ſtudium fuit, nam vt in impetu Turcorum, cui impar viribus erat, ſuſtinendo ac frangendo mora & arte vti optimum factu experientia didicerat, ſic & in religionis negotio non igne & ferro graſſari, ad quod ipſum & Galliæ regem plerique hortabantur, ſed colloquiis, diſputationibus, amicis collationibus, Conciliis denique ſiue nationalibus, ſiue oecumenicis rem gerere tutius iudicabat, itaque cum videret concilio Tridentino iam ad exitum perducto, quantum ad Germaniam & ſuæ ditionis populos, parum profectum, ſeroque animaduerteret, ſibi a Cardinale Morono verba data, quo a poſtulatis ſuis & communibus cum rege Galliæ initis conſiliis diſcederet, quod ab aliena ope tantis malis ſubſidium fruſtra expectauerat, a propriis ſibi ſumendum exiſtimauit, & Maximiliani F. optimi iuxta ac prudentiſſimi principis conſilio vſus, de controuerſis Auguſtanæ Confeſſionis articulis amice conciliandis ſerio cogitare cœpit, qua in re opera Georgii Caſſandri viri optimi ac doctiſſimi, qui Duisburgi tunc erat, vti voluit, is ad exactiſſimam rerum ſacrarum ſcientiam ſummum animi candorem ac moderationem addiderat, & in cognoſcendis huius æui controuerſiis rationibusque, quibus hæc tempeſtas vtcunque ſedari, & ne maior diſtractio & dilaceratio eccleſiæ fiat, occurri poſſit, conquirendis omne vitæ ſpatium contriuerat, ad eum igitur Ferdinandus XI. Kal. Iun. literas dederat, quibus Viennam ad ſe vt veniret, hortabatur: eumque ob continuos arthriditis dolores maiorem anni partem lecto affixus facile ſe excuſaſſet, alteris ad eum Viennæ Eid. Viil. datis literis rogat, vt quando ipſi præſentia ſua inſtitutum reconciliationis opus promouere per valetudinem non liceat, quod vnum ſupereſt ſcripto & conſilio illud adiuuet, collectoque doctrinæ Catholicæ ſummario, præter antiqua & indubitata fidei Catholicæ in confeſſione Auguſtana comprehenſa dogmata, quæ ſemper fuerunt extra controuerſiam poſita, etiam illos omneis articulos explicet, qui iam hinc inde inter eruditos vtriusque partis ad concordiam ſunt deducti, vel pro conſtituenda eccleſiæ vnitate ac quiete concedi & indulgeri ſalua veritate Catholica adhuc poſſunt, & quibus denique confeſſio Auguſtana expreſſe contradicit, quamuis ab iis qui eam amplectuntur, contra religionem Catholicam in dubium vocentur: quod ille admirabili breuitate & moderatione præſtitit, conſultatione de articulis inter Pios Catholicos & Proteſtantes controuerſis edita, & ad Maximilianum Cæſarem, iam mortuo Ferdinando, miſſa, qua viro optimo, &, qui animum ab omni affectu & partium ſtudio abduxerat, æquaque ac ſincera mente vnitam veritatem a Chriſto proditam & Apoſtolorum miniſterio per orbem vniuerſum diffuſam partim literis conſignatam, partim priſca vniuerſali ac perpetua eorum, qui eccleſias poſt apoſtolos, gubernandas receperunt, traditione conſeruatam profitebatur, vltima & tanquam cygnea vox fuit: nam biennio poſt Coloniæ viuis exemptus eſt.* Cæſaris conſultationem cum Caſſandri literis exhibuit IO. SAVBERTVS *in Caſſandro Euangelico, Noribergæ 1631.*

74) THVANVS *lib. XXXVI. p. 286.* SCHAEDIVS *ad a. 1564.* CHYTRAEVS *lib. XXI. p. 543.* qui etiam SIGISMVNDI orationem Græciæ de Ferdinando recitatam inſeruit. HARAEVS *Tom. III. p. 31.* LONDORP *lib. V. pag. 605.* LEVPA *lib. III. exeunte.*

75) ISTHVANFIVS Hiſt. Hungar. lib. XXII. p. 459. *in hoc tempus capti Erdodii, funebres Ferdinandi Cæſaris exequiæ ſingulari pompa celebratæ inciderunt: quum exanime corpus eius annum vnum & dies XIII. Viennæ in templo arcis iacuiſſet, nec Maximilianus filius ſucceſſorque variis bellorum procellis agitatus ei prius humando vacare potuiſſet. Itaque poſtridie nonas Sextiles, Vrbano Epiſcopo Gurcenſi cura deducendi funeris demandata eſt, qui Romani Imperii Aquilas & inſignia præcedere; deinde aliorum regnorum vexilla decem ſequi, totidem equos atri coloris ſerico tectos, ac vtrinque per latera inſigniis, Phrygio opere acu pictis conſtratos ſequi iuſſit. Funus deinde longiſſimo comitantium ordine, facibusque prælucentibus in ædem Diui Stephani, a Maximiliano & fratribus, ac Alphonſo Ateſtino genero, Ferrariæ duce, atratis & lugubribus in palliis magnificentiſſima pompa deducta eſt; & oratio a Franciſco Forgatio Epiſcopo Varadienſi, de eius vita & in regno adminiſtrando laudibus, munificentia, clementia, aliisque regiis virtutibus elegans habita. Admirationi omnibus haud immerito erat, faſtigiatum decensque mauſolæum temporario opere e materia compoſitum, ad prealtam vsque concamerati templi teſtudinem pertingens, quod innumerabilibus lampadum vitrearum lychnis magno ſplendore ardentibus collucebat. Deinde peractis ſacrorum ritibus, feretrum ſubiere certatim & ſuſtulere proceres illudque extra portam Flumentanam humeris delatam, non ſine gemitu & lachrymis currui impoſuere; qui ſex equis iugalibus abſolutæ nigredinis trahebatur, ſicque illud non minore vbique ſeruata funeralis pompa celebritate Pragam deductum eſt, ibique Annæ coniugi Vladislai filiæ, cum qua per XXVI. annos coniunctiſſime vixerat, appoſitum.*

76) Vide

§. XVI. Vxor ipſius erat Anna Vngarica, quam a. 1521. duxit, quæ a. 1546. fuit extincta. 76) Ex eadem XV. liberos reliquit & in iis IV. maſculos ac XI. filias. Tales autem numerantur: Eliſabetha, Sigismundo Auguſto Poloniæ Regi die 6. Maii 1543. nupta, d. 15. Iunii 1545. ſublata. 77) Maximilianus II. Anna, nupta Alberto II. Bauariæ Duci, Ferdinandus II. Tirolenſis: Maria, nupta Wilhelmo, Duci Iuliacenſi, Magdalena, religioſa Halenſis, Catharina, in priori matrimonio nupta Franciſco, Duci Mantuano, & hoc deſuncto, a. 1553. Sigismundo Auguſto Regi Poloniarum adfini. Eleonora, nupta Wilhelmo Duci Mantuano, Margaretha, Monialis, Iohannes, altero iterum anno extinctus, Barbara, nupta Alfonſo II. Duci Ferrariæ. Carolus II. lineæ Styriæ. Vrſula, tertio anno extincta, Helena, Monialis Halenſis. Iohanna, Franciſci, Magnæ Hetruriæ Ducis vxor. 78)

76) Vide ſupra §. *III.* HARAEVS *ad an. 1521.* SIGISM. a SARAW *in orat. de Ferdinando* apud CHYTRAEVM *lib. XXI. p. 551.*

77) THRASYBVLVS LEPTA lib. I. pag. 79. *Nuptiarum dies fuit indictus ad 6. diem Maii anno ſupra notato, Sponſa immatura morte, & ſine prole Anno 1545. die 15. Iunii ſublata, & indigne a marito tractata. Qua mortua, idem Sigismundus ad redintegrandum cum Ferdinando Rege ſocero (grauiter offenſo ob malam tractationem filiæ) coniunctionem & affinitatem conuerſus, coniugio ſibi copulauit, Catharinam germanam ſororem Eliſabethæ, quam Franciſcus Dux Mantuæ viduam reliquerat, nuptiis celebratis Craconiæ 31. Iulii, anno 1553. ſicut memoriæ prodidit Sigismundus Liber Baro ab Herberſtein &c. qui vtramque ſororem, tanquam Magiſter ſeu Præfectus Curiæ, ad Sponſum ſe deduxiſſe ſcribit. Audiui ego ex ipſo Seinsbemio, cum obiter & e re nata illarum nuptiarum mentio incideret, Carolum V. Caſ. muneri miſiſſe Sponſæ duo, vt vocant, Clenodia, modico torqui appenſa, quorum alterum fuit adamas, ſemibazis, alterum quartæ partis thaleri magnitudine, cuius vna facies aquilam bicipitem; altera columnas Herculis cum Symbolo:* PLVS VLTRA *expreſſas repræſentarit, quæ Clenodia peritis gemmarum mangonibus ea ſolerter æſtimantibus quindecim mille aureorum nummûm precium ſuperaſſe celebratum ſit.*

78) CHYTRAEVS lib. XVI. pag. 417. *Anna Cæſaris Ferdinandi coniux, Vladiſlai Vngariæ & Boemiæ regis filia, cum quatuor filios, Maximilianum 1527. Ferdinandum 1529. Ioannem 1538. Carolum 1540. & vndecim filias, Eliſabetham 1526. Annam 1528. Mariam 1531. Magdalenam 1532. Catharinam Poloniæ reginam 1533. Leonoram 1534. Margaretham 1536. Barbaram 1539. Vrſulam 1541. Helenam 1543. & Ioannam 1547. peperiſſet, & ex his duodecim ſuperſtites relinqueret: pariendi laboribus ſuperata, Praga ex hac vita deceſſit, de qua Ioannis Ludouici Braſſicani I. C. carmen luculentum, quod Phœnicem inſcripſit, & Friderici Nanſeæ epiſcopi Viennenſis oratio funebris cum epitaphio extat* FVGGER *p. 1393.* HENNINGESIVS *IV. Monarchia p. 277.* De iisdem THVANVS lib. XXXVI. p. 287. *Ferdinandus moriens ex Anna Ludouici Pannoniæ regis ſorore XV. liberos reliquit, & in iis IV. maſculos ac XI. filias, quarum Eliſabetha ac deinde Catharina Sigismundo Auguſto Poloniæ regi elocatæ ſunt; ceteræ ſingulis fere Germaniæ & Italiæ principibus nupſerunt, ſed nulla re felicior fuit, quam ſucceſſore Maximiliano, qui veſtigiis paternis inſiſtens rara prudentia, & æquitatis laude imperium poſt eius obitum adminiſtrauit.* Idem lib. II. p. 54. *Cæſar Annam & Mariam Ferdinandi fratris filias Alberto Vilhelmi Baioariæ ducis filio, & Vilhelmo Cliuenſi, quem ab adfinitate in Gallia vti diximus, contracta abduxerat, Ratiſpona deſponderat, duobus potentiſſimis Germaniæ ſuperioris & inferioris principibus nouo neceſſitudinis modo obſtrictis, ne auxilia, quæ inde ab Italia, inde ex Belgio propediem exſpectabat, tranſitu prohiberentur.* Idem lib. XXXVI. pag. 303. de nuptiis Iohannæ cum Franciſco, magno Hetruriæ duce: *tandem ex conſenſu Ferdinandi & Caroli fratrum ea Franciſco vxor deſtinatur; idque tabulis obſignatis confirmatur, ea lege, vt nuptiæ intra annum luctus a morte patris celebrarentur.* SIGISM. a SARAW vero apud CHYTRAEVM *lib. XXI. p. 551. ſingulari etiam benedictione coniugium ipſius ornauit Deus, cum eam quatuordecim liberorum matrem lætantem fecit, ex quibus duodecim, vt arbitror, ſuperſtites reliquit.*

SECTIO SEXTA DE MAXIMILIANO II.

§. I. Maximiliani II. educatio & mores. §. II. Coronatur Rex Bohemiæ, Romanorum & Vngariæ. §. III. Maximilianus legatum Romam mittit. §. IV. B. Turcicum & Tranſyluanicum: Obſidio Melitenſis fruſtranea. §. V. Maximilianus Auſtriacis & Bauaris vſum calicis & coniugium ſacerdotum concedi petit. §. VI. Comitia Auguſtana a. 1566. & quæ in iisdem acta. Negotium cum Friderico III. Palatino Electore. §. VII. B. Vngaricum. §. VIII. B. Gothanum. §. IX. Auguſto, Saxoniæ Electori de expeditione Gothana ſatisfit. Comitia Circulorum Erfurtenſia, Pragenſia, Poſonienſia, Auſtriaci religionis libertatem impetrant. §. X. B. Treuirenſe. §. XI. Controuerſia inter Ferrarienſem & Florentinum de dignitatis prærogatiua. §. XII. Conuentus Statuum Fuldenſis a. 1568. Comitia Deputatorum Francofurtenſia 1569. Comitia Spirenſia 1570. Maximiliani II. filiæ Philippo II. & Carolo IX. deſponſantur. §. XIII. Maximilianus deteſtatur lanienam Pariſienſem. Rudolphum II. coronari facit Regem Vngariæ & Romanorum. Comitia Ratisbonenſia an. 1575. §. XIV. Maximilianus II. Rex Poloniæ eligitur. §. XV. Maximiliani II. mors in Comitiis Ratisbonenſibus. §. XVI. Familia.

§. I.

SVcceſſit Ferdinando filius ipſius Maximilianus II. natus Viennæ Kal. Auguſti 1527. 1) Hic

1) BARO de POLHAIM in Orat. de Maximiliano II. p. 631. *natus eſt autem Maximilianus II. Imperator, Viennæ Auſtriæ, anno 1527. die prima Auguſti, patre Ferdinando rege Romanorum, Vngariæ, Boemiæ & Archiduce Auſtriæ, de cuius virtutum vere Heroicarum, & magno ac optimo rege digniſſimarum, laudibus, Orationem a Ioanne Mathesio erudite & ſuauiſſime ſcriptam, omnibus familiariſſime notam eſſe optarim.* FVGGER *lib. VI. c. XXI. p. 1396.* CHYTRAEVS *lib. XII. p. 307.* ad a. 1527. *eodem anno, In hanc lucem primum editi ſunt Vlricus dux Megapolitanus, Alberti filius, & Maximilianus*

Hic in Hiſpania educatus, 2) prima in bello Gallico an. 1544. rei militaris fecit tyrocinia, poſt Germanico bello interfuit, 3) Comitia Auguſtana a. 1548. oratione incoauit. 4) Hinc, ducta vxore Maria, Caroli V. filia, Hiſpaniam per integrum triennium ſoceri vice gubernauit. 5) Inde in Germaniam redux, Paſſauienſem pacem plurimum promouit. 6) Poſtea ad patris mortem vsque in Auſtria vixit. 7) Laudatur iſte ab eruditione & linguarum notitia, 8) prudentia & æquitate. 9) Et licet in Hiſpania Catholicæ Religionis zelo fuiſſet imbutus, 10) plurimum tamen fauit Proteſtantibus, conſcientiarum dominatum potiſſimum improbans. 11)

§. II. Hic die XX. Sept. 1562. Pragæ in Regem Bohemiæ fuit ſalutatus. 12) Eodem anno XXIV. Nouembris Francofurti ab omnibus Electoribus præſentibus electus fuit in Re-

lianus II. poſtea Romanorum Imp. cum ante ſemeſtre Ferdinandus, Boëmia Rex die Matthia coronatus fuiſſes (Te CeCbI InsIgnI eXornant FerDnanDe Corona, regnI & ſVCCeſſor poſt ſIbI natVs erat.)

2) Hæc BARO de POLHEIM nos docet apud CHYTRAEVM p. 631. dicens: *puer generoſis aliquot adoleſcentibus, inter quos pater etiam meus Maximilianus, liber Baro a Polhaim & Wartemburg, fuis: ad patruum Carolum V. Imp. in Hiſpaniam miſſus eſt: vt cum filio illius Philippo atate fere aquali in bonis literis & aliis artibus, in gubernatione ipſis poſtea vſus futuris erudiretur.*

3) Idem: *primum in re militari tyrocinium fecit Maximilianus, bello Gallico, anni 1544. & poſtea Germanico, quod Carolus Caſar aduerſus principes aliquot, & ciuitates Imperii confœderatos anno 1546. ſuſcepit, in quo a latere Imperatoris patrui ſui ille nunquam diſcedens magni & fortis animi, ac virtutis heroica documenta illuſtria edidit: & pracipuis conſiliis & actionibus in bello, & parta victoria, in receptione ſupplicum interfuit.*

4) Idem p. 632. *Comitia etiam Auguſtana, ſtatim poſt captos confœderatorum Duces in autumno anni 1347. indicta Carolus Caſar, Maximiliani oratione incoari voluit, antequam vſitato more capita ad deliberandum propoſita per ſcribam pralegerentur vid. Sect. IV. §. LXXIX.*

5) Idem: *ex illis ipſis Comitiis, anno 1548. in Hiſpaniam Maxamylianus profectus eſt, vbi ducta in matrimonium Caroli filia Maria, integrum triennium Hiſpanias ſoceri vice gubernauit.*

6) Idem *c. l.*

7) Idem *pag. 633.*

8) Dictus BARO de POLHEIM apud CHYTRAEVM *p. 636.* ita de eo loquitur: *nunc de interiore etiam Imperatoris noſtri vita & conſuetudine domeſtica dicam, qua optimi ordinis & plurimarum virtutum plena fuit. Diſtincte & ratione certa domi diſtributa habebat tempora omnium actionum, precum, deliberationum, ſubſcriptionum, prandii, cœna, ſomni, venationum. In conſiliis ſumma iuſtitia & ſalutis publica cura, & in audiendis aliorum ſententiis moderatio & lenitas erat. In prandio, quod vſitata & certa hora ſumebat, hilares & lepidi ſermones cum aſtantibus, ſingularis in victu temperantia & ſobrietas, ſumma ciuilitas & elegantia morum conſpiciebatur. A prandio patebat ad ipſum menſa aſtantem, vel prope aſſidentem aditus, omnibus omnium Ordinum, etiam humilima & abiectiſſima conditionis hominibus, qui eum alloqui volebant, aut ſupplices libellos porrigebant. His ſingulis comiter & placide, eadem lingua, qua proponebantur negocia, reſpondebat. Vt enim ingenioſiſſimus & potentiſſimus rex Mithridates olim, ſingulis diuerſiſſimarum gentium populis imperio ſuo ſubiectis, patria lingua locutus eſſe ſcribitur: ita noſter Imperator Hiſpanos, Italos, Gallos, Germanos, Belgas, Boëmos, Pannones, & latine loquentes, recte intelligebat, & ſingulorum linguas, perinde ac ſi natiua eſſent, callebat. Latina certe oratione, non tantum perſpicua & diſerta: verum etiam eleganti & pura, & expedite profluente, vſum eſſe conſtat. Poſtea aliquantulum temporis quieti, aut hortorum inſpectioni tribuit. Ante cœnam, rurſus vel deliberationibus vacabat, vel recitantes literas, de reſponſis antea decretis formatis audiebat, & ſubſcriptione ſua confirmabat.* THRASYBVLVS LEPTA lib. V. p. 324. *Quantum huius Principis fuerit ingenium, quot linguarum cognitionem habuerit, qua virtus, qua ſapientia, quanta erga communem patriam caritas, eam pietate & iuſtitia continendo, extiterit, omnem id humanam facundiam ſuperat; & extant de eo Iohannis Craſonis Medici (cuius ſupra memini) & Dauidis Chytrai diſerta & luculenta Orationes.*

9) THVANVS *lib. XXXVI. pag. 287.* de Ferdinando I. *nulla re felicior fuit, quam ſucceſſore Maximiliano, qui veſtigiis paternis inſiſtens, rara prudentia & aquitatis laude imperium poſt eius obitum adminiſtrauit.* Plura de eo prædicat *lib. LXII. p. 134.* concludens: *princeps aquitate animi, prudentia, & iuſtitia inſignis, & in quo ad ſummam fortunam nihil merito deſiderares, niſi ipſam fortunam & firmiorem valetudinem.* IO. SAMBVCVS in Orat. funebri in eius memoriam habita, in append. rer. Vngar. Bonfinii p. 600. eum vocat *cuſtodem pietatis, authorem pacis, virtutum ſpeciem, exemplum antiqua conſtantia, moderationis & clementia.* BARO a POLHEIM apud CHYTRAEVM pag. 631. *cumque natiuam indolem, ſua ſponte ad decus excitatam, educationis & diſciplina ſanctitas, & ad omnia virtutum officia aſſuefactio accurata, & literarum humanitatis cultura diligens accederet atque expoliret: praclara illa & ſingularis, & omnium principum ac priuatorum beneuolentiam & ſtudia mirifica ſibi concilians, natura doctrina & virtute exculta bonitas & praſtantia extitit: vt vere, & merito Amor & Delicia generis humani publicis elogiis poſtea appellatus ſit.*

10) SCHÖNLEBEN *Pietate Auſtriaca Proleg. p. II. c. VIII. §. IX.*

11) THRASYBVLVS LEPTA lib. IV. p. 270. *Maximopere commendauit Caſar Maximilianus, vt qui ab omni conſcientiarum carnificina grauiſſimo iudicio temperandum iudicaret, ſape ingenueque profeſſus, nullum peccatum grauius eſſe, quam conſcientiis velle dominari. Eosque nimirum, qui in conſcientias ſibi imperium ſumunt, cœli arcem inuadere, nec raro poteſtatem quam in terris habent, amittere.*

12) CHYTRAEVS lib. XX. p. 538. *Maximilianus, Ferdinandi Imperatoris filius, Boëmia Rex Praga; & Romanorum Rex Francofurti ad Mœnum; & anno nondum vertente, Vngaria Rex Poſonii coronatus eſt.* B. a POLHEIM p. 633. *non toto anno vertente, trium regnorum coronam, Boiemici, (anno 1562. die 20. Septembris, Praga) Romani, die 30. Nouembris proxime ſequentis Francofurti; Vngarici, (die 8. Septembris anni 1563. Poſonii,) praſente patre, & duobus fratribus Ferdinando & Carolo archiducibus Auſtria acceperat.* FVGGER *lib. VI. c. XXI. p. 1396.* SCHARDII Epitome rer. geſt. ſub Ferdinando I. *ad a. 1562.* IO. SAMBVCVS *p. 602.* ISTHVANFIVS *lib. XVI. p. 291. lib. XXI. p. 421.* Separatim extat hiſtoria coronationis Maximiliani & Mariæ Pragæ factæ, *Francofurti 1562. 4.*

13) Diſpu-

in Regem Romanorum. Et dum durantibus de electione Conſultationibus, Io. Gebhardus Colonienſis Elector fuiſſet defunctus, Electores ad electionem progredi nolebant, potius a Colonienſi Capitulo poſtulabant, vt electionem maturaret, quæ etiam d. 19. Nouembris fuit peracta, & Fridericus, Comes de Wied electus, ſtatim Francofurtum properauit atque electioni interfuit. 13) Maximilianus vero ſtatim poſt electionem ibidem, d. vltima Nouembris fuit conſecratore Moguntino coronatus. 14) Anno 1563. VIII. Septembris vna cum coniuge Maria Piſonii coronatus fuit in Regem Vngariæ. 15) Anno 1564. defuncto Parenti ſuccedit in Imperio. 16)

§. III. Poſtquam in Regem Romanorum coronatus eſſet Maximilianus, diſceptabatur, qua ratione electionis confirmationem peteret a Pio IV. Papa, hoc iuramentum obedientiæ poſtulante, quod Maximilianus, tanquam fraudi futurum ſucceſſoribus ſuis, denegabat. Et licet Papa ſaltim vellet, vt de obedientia fidem daret, non qua Imperator, ſed qua Rex Hungariæ & Bohemiæ, neque hoc voluit Maximilianus. Tandem Pius Papa in litteris Borromæi ad Nuntium die XXVIII. Septembris 1563. ſua appoſuit manu: quod ipſe Ferdinandus Imp. arbiter huius rei eſſet: quo porro factum, vt literis a Maximiliano ad Pontificem nonis Februarii 1564. datis, Comes Helfenſteinius, Maximiliani Orator, tanquam Regis Romanorum in ſenatu exceptus, orationem in ſcriptis ante conceptam fecerit, pollicitus in ea amorem, & reuerentiam. 17)

§. IV. In-

13) Diſputatur de eo, an non potius Capitulum Colonienſe poſt Io. Gebhardi Electionis mortem, Iura in Collegio Electorali exercuerit. Io. Gebhardus equidem Georgium a Seyn, Comitem a Witgenſtein Legatum miſerat ad hanc electionem, iſtum vero defuncto Io. Gebhardo fuiſſe reuerſum, patet ex eo, quod inter perſonas cum Friderico nouo electo aduenientes, apud SCHARDIVM *Tomo III. p. 103.* recenſeatur *Georgius a Seyn, Comes in Wittgenſtein &c. qui antea legatus fuerat.* Scilicet d. 2. Nouembris defunctus Io. Gebhardus, d. 19. Nouembris electus fuit Fridericus, qui ad Electorum inſtantiam d. 23. Nouembris Francofurtum cum multo Comitatu, inter quos Georgius Comes a Seyn properauit, ſecundum os. SCHADAEVM *Sleid. no Contin. Tom. I. lib. VII. n. 75.* d. 24. Nouembris vero facta fuit electio, cui interfuit Fridericus nouiter electus, de quo Relatio apud GOLDASTVM *Reichshandeln p. I. p. 66. Auff berührten Tag, welcher iſt der Abendt Catharinæ geweſt, ſind die Churfürſten alle ſieben (darunter dann ietzige Kœnigliche Maieſtat, als Kœnig zu Bœhmen, desgleichen der neuwe Electus zu Cœllen, Ertzbiſchoff Friderich ſo auff der Keyſerlichen Mayeſt. und den andern Churfurſten hœchſtes Vormahnen, erſt am Abend zuvor, durch ſchnelle Reiſe ankommen, auch geweſt) ein ieder des Morgens zu ſiben Vhr, von ſeiner Herberge in gewœnlicher Kleidung, auff das allne Rathhauß Rœmer genannt, geritten.* Idem dicunt omnes Relationes Maximiliani II. Electionem deſcribentes ipſum Fridericum electioni interfuiſſe. Exinde igitur conſtat, Capitulum Colonienſe circa hanc electionem nulla plane iura exercuiſſe.

14) POLHEIM. CHYTRAEVS SAMBVCVS. FVGGER *c. l.* MERC. G. B. *Tom. I. lib. II. p. 214.* HARAEVS *Tom. III. p. 12.* Protocollum Electionis cum aliis ſcriptis huc facientibus reperitur apud GOLDASTVM *Polit. Reichshandel p. I. pag. 66.* & *Reichshandlung p. 263.* Coronationis *p. 73.* Acta & geſta conuentus Electoralis Francofurtenſis ſingulari ſcripto exponuntur apud SCHARDIVM *Tomo III. p. 83.* quam ſequuntur Acta Coronationis *p. 85.* Sequitur de electione & inauguratione Maximiliani Hiſtoria per ADAMVM & NICOLAVM HETDENOS deſcripta *p. 88.* Eidem Maximiliano de honore nouo gratulatur IO. POSTHIVS *pag. 92.* & IO. LAVTERBACHIVS *p. 96.* Catalogus virorum illuſtrium, qui electioni interfuerunt *p. 99.* Eadem etiam ſeparatim extant in GOLDASTI *Politicis Imper. p. I. p. 141.* Capitulationem Maximiliani II. primus edidit GOLDASTVS *p. II. der Reichs-Satzungen p. 285.* & ex eo CARPZOVIVS eandem Commentario de Lege Regia adiecit. Sed cum manca iſta eſſet, integram ex Originali Palatino edidit HENRICVS GVNTHERVS THVLEMARIVS, *Heidelbergæ 1682. 4.* LEVTA *lib. III. p. 204.*

15) CHYTRAEVS. POLHEIM. SAMBVCVS. FVGGER *c. l.* MERC. G. BELG. *Tom. I. lib. II. p. 244.* ISTHVANFIVS *lib. XXI. pag. 423.* LUNDORP *lib. III. p. 454.* SCHARDIVS ad an. 1563. pag. 164.

16) ISTHVANFIVS lib. XXII. ineunte. MERC. G. BELG. *Tom. I. lib. II. p. 261.*

17) SARPIVS lib. VIII. p. 809. *per id tempus aliud negotium non minoris operæ Pontificem ſollicitum habuit, nam cum ab Rege Romanorum mittendi eſſent Oratores, qui de ſua electione Pontifici ſignificarent, non putauit ad exemplum aliorum Imperatorum & Regum, quos nulla premebat difficultas, ſibi ad voluntatem Papæ quidquam promittendum ac iurandum, ſed ratione habita Principum, & ceterorum Germaniæ Proteſtantium, ne ipſos vltro offenderet, voluit ſibi prius declarari, quibus verbis vtendum eſſet. Ea re in Cardinalium conſultatione poſita, decreuerunt illi, poſtulandam ei Electionis confirmationem, & in obedientiam Sedis Apoſtolicæ ad exemplum omnium aliorum Imperatorum iurandum. Quibus reſpondit, falſos illos fuiſſe, ſe vero nunquam in aliquid conſenſurum, quod fraudi futurum ſit ſucceſſoribus ſuis, ſicut nunc deceſſorum ſuorum actiones ad ſuum præiudicium trahantur; cum id non aliud ſit, quam ſe vaſallum profiteri. Mandat itaque vt Orator ſuus his verbis vtatur. Maieſtatem eius omnem reuerentiam, deuotionem, & obſequium Sanctitati eius & Sedi Apoſtolicæ præſtituram: ac promittere, ſe Sanctam fidem Catholicam non ſolum ſaluam conſeruaturam, verum etiam, quantum poterit, amplificaturam. Cum inter eos non conueniret, huius negotii tractatione iam annum continuata, exiſtimant tandem Romæ commodum ſe temperamentum inueniſſe hoc propoſito, vt de obedientia fidem daret, non qua Imperator, ſed qua Rex Hungariæ & Bohemiæ, negari enim non poſſe aiebant, Regem Stephanum anno ſalutis humanæ milleſimo Regnum Apoſtolicæ Sedi donaſſe, illudque vna cum titulo Regio, poſtea eidem acceptum retuliſſe, & ſe ei in clientelam dicaſſe, & Vladislaum Ducem Bohemiæ, accepta ab Alexandro II. facultate mitram geſtandi, ad ſolutionem centum argenti marcarum in annos ſingulos ſe obligaſſe. Quæ ab Germanis in conſultationem adducta, quod non aliis niterentur firmamentis quam Papæ Gregorii VII. affirmatione, in ridiculis habita: usque reſponſum, oportere documentis recentioribus & certioribus, ac titulo iuris minus ambigui. Multi vltro citroque nuncii commeabant, cum variis propoſitionibus, reſponſis, & replicationibus, quibus omnibus omiſſis mihi conſilium eſt, negotii modo exitum referre, qui eiuſmodi fuit. Poſt menſem viceſimum, venit Romam Comes*

 Elfe-

§. IV. Interea Augerius Busbequius, qui iam Byzantii octennium fere tractandæ pacia cauſſa transegerat, ea certis conditionibus a. 1562. impetrata, Viennam rediit, relicto ibi Alberto Wiiſio, qui vice Ordinarii Oratoris fungeretur. 18) Mittebat etiam Turcarum Solimannus Ibrahimum, qui inaugurationi Maximiliani Francofurtenſi interer at, atque tabulas induciarum octennalium ſecum ferebat, hac conditione, vt earum redimendarum XXX. aureorum nummûm millia quotannis Conſtantinopolim mitterentur. 19) Mortuo autem Ferdinando, frequenti ſenatu conuocato, de bello Turcico deliberatur. Nicolaus Zerinius quidem bellum aduerſus Turcas ſuſcipiendum ſuadebat, Maximilianus vero ad pacis conſilia potius propendebat. 20) Poſtquam autem Tranſyluaniæ Princeps Io. Sigismundus bellum Cæſari inferret, Hadadum Tranſyluanis ademptum recuperabat, Vardam minorem, Couazonem, Athiam arcem expugnat, cui Cæſar Lazarum Schwendium cum exercitu opponit. 21) A. 1568. Legati ad Solimannum mittuntur, inducias continuaturi cum munere honorario trium præteritorum annorum. 22) Nihilominus bellum in Hungaria continuabatur & Tockaium a Schwendio capitur, 23) ipſi etiam Erdodium deditur. 24) Paucis poſt diebus conſumptis, in caſtris ad Erdodium pax conficitur, his conditionibus, vt Io. Sigismundus Tranſyluaniam perpetuo firmæ poſſeſſionis iure obtineret: ea tamen, ipſo absque hæredibus decedente, in Cæſaram & eius ſucceſſores rediret: regio interim nomine abſtineret, alios quos Cæſar dare vellet, illuſtres titulos vſurparet. 25) Interea Cæſaris legati Conſtantinopolim miſſi redeunt, quibus Solimannus legatos ſuos adiungebat, qui litteras eiusdem adferebant; quibus ille ſe pacem ſeruaturum eſſe pollicebatur, ſi Tockaium Tranſyluano reſtituatur, e contrario Tranſyluanus damna, quæ violatis induciis Cæſari intuliſſet, reſarciret, quæ cum Cæſari minus probarentur, pacis iſtæ conditiones cum Tranſyluano initæ tanquam minus ſinceræ non confirmabantur. 26) Inde bellum reſtauratur. Turcæ, licet caſtra Schwendiana ad Sanmarium oppugnaſſent, irrito tamen hoc fuit conatu. 27) Inde Erdodiam obſident, quam acerrime licet defenſam, Germanis tamen tumultuantibus, arcemque II. Auguſti dedentibus, capiunt. 28) Et licet Eccius Comes Salmenſis de Alba Regali per inſidias capienda conſilia ageret, inhibitus tamen fuit ab Imp. ne Turcas irritaret, ad quos denuo nuntium miſerat de induciis firmandis. 29) Interim Solimannus cum initio ad preces Ioannis Tranſyluani auxilia aduerſus Auſtrios petentis inclinare videretur, ſuorum conſiliis reuocatus, impetum eo anno in Melitenſes equites vertit, quos cum ante in Rhodi expugnatione incolumes dimiſiſſet, cum Hiſpano, perpetuo ipſius hoſte ſtudia ſua ad ſe oppugnandum coniunxiſſe impatienter ferebat, & quod continuis excurſionibus infeſtam Aſiæ & Africæ oram facerent. Et licet terra marique Melitam vrbem acerrime oppugnarent, cum triginta tamen hominum millium iactura eam relinquere fuit coactus. 30)

§. V. Anno

Elfſtenius Orator illius Regis, quocum renouata eadem de poſtulanda confirmatione, & obedientia iureiurando promittenda tractationes. Sed illo dicente, ſe habere in ſcriptis orationem, quam totidem verbis recitare debeat, imperatumque, ne vnum eius apicem commutaret, Papa facta congregatione generali rem Cardinalibus propoſuit. Illi poſt longam conſultationem denique ſtatuunt, quamuis nec confirmatio petatur, nec promittatur obedientia, tamen in reſponſione ad Oratorem dicendum, ſanctitatem eius Electionem Regis confirmare, omnes defectus, qui in illa de facto & de iure interuenerunt, ſupplendo, & obedientiam Regis accipere, nulla interim, vtrum poſtulata fuerit, an non poſtulata, promiſſa an ſecus, mentione adiecta. Atque hac caeremonia parum ex ſententia animi Pontificis, minus etiam ad mentem Collegii Cardinalium eſt peracta. Licet hac de re in Sarpium inuehatur PALLAVICINVS *lib. XXII. c. VI. §. fin.* vid. SCHILTER *de libert. eccleſ. Germ. lib. VII. c. X. §. VIII. IX.*

18) ISTHVANFIVS *lib. XXI. p. 421.* De hoc ipſe in epiſtolis de legatione Turcica legi meretur, & MELCHIOR ADAMI *in vitis ICtorum.* BAYLE *artic. Busbec.*

19) ISTHVANFIVS *lib. XXI. p. 422.* Extant Acta legationis in Comitiis Francofurtenſibus huius legati Ebraimi Strotſchenii, nati Poloni, apud SCHARDIVM *Tomo III. p. 97.*

20) Conſilia hæc deſcribit ISTHVANFIVS *lib. XXII. ineunte.*

21) ISTHVANFIVS *lib. XXII. pag. 442.* MEYERI *Ortelius rediuiuus ad a. 1564.* LONDORP *lib. VI. ineunte.*

22) ISTHVANFIVS *p. 446.*

23) ISTHVANFIVS *lib. XXII. p. 449.* THVANVS *lib. XXXVII. p. 326.* Extat in SCHARDII *Tomo IV. pag. 23.* expugnatio arcis Tockay per IO. SAMBVCVM deſcripta. Epit. de rebus geſtis Maximiliani *ad a. 1565.* MEYERI *Ortelius rediuiuus ad a. 1565.* LONDORP *p. 656.*

24) THVANVS *lib. XXXVII. pag. 327.* LONDORP *lib. VI. p. 657.*

25) ISTHVANFIVS *p. 451.*

26) ISTHVANFIVS *p. 455. 461.* MEYER *ad an. 1565.*

27) ISTHVANFIVS *p. 456.*

28) ISTHVANFIVS *lib. XXII. p. 458. Epit. rer. geſt. ad a. 1565.*

29) THVANVS *lib. XXXVII. p. 327. miſſo interim Georgio Hoſſuloto Byzantium Cæſar Solimani mentem periclitari ſtatuit, an inducus pactis ſtare vellet, nam Cernouichius eodem ante a Cæſare miſſus nuper redierat, ambigua ſpe pacis, dumque in eo eſt, Salmenſis, qui Rabæ ſeu Iauarino præerat, IV. Eid. VIIbris conſilio cum Iudice Albæ Regalis, qua non plus VIII. milliaribus a Iauarino abeſt, de vrbe eradenda inito, eo cum ſuis magno ſilentio contendit, mane porta ad emittendas pecudes patefacta Turcos nihil tale metuenteis oppreſſurus, verum Cæſar, qui nuper Hoſſutotum Byzantium miſiſſet, veritus ne eo facto ſpem de pace factam ſibi omnino præcideret, nuncio celeriter ad Salmenſem miſſo eum ab incepto deſiſtere iubet, & ille quidem, quamuis ægre, paruit, quippe qui victoriam iam ſpe deuoratam ſibi e faucibus eripi doleret.* Epit. rer. geſt. *ad a. 1565.*

30) THVANVS *lib. XXXVII. pag. 328. lib. XXXVIII. p. 338.* LONDORP *lib. VI. p. 875.*

31) Verba

Digitized by Google

§. V. Anno 1564. Pontifex, miſſo in Germaniam Vintimilienſi Epiſcopo egerat, vt Concilium Tridentinum promulgaretur. Cæſar vero, qui ſe paratum oſtendebat, tum inſtanter vrgebat, a Carolo archiduce & Alberto Bauaro monitus, & ſuorum periculo incitatus, vt gratia calicis etiam non ſacerdotibus a Pontifice fieret: eamque in rem Vienna ad eum litteras dederat XVI. Kl. Mart. cum Non. Februarii Bauarus itidem ad Pontificem ſcripſiſſet, quibus & calicis vſum petentibus concedi poſtulabat, idque ambo illi, Morono & Lotharingo Cardinalibus & Archiepiſcopis VIIuiris probari aiebant, tum etiam petebant, vt ratio iniretur, qua non ſolum ſacerdotes, qui aſſertis ſuis coniugiis ſe ipſos ab eccleſia ſeparaſſent, retentis vtcunque in contubernio vxoribus, eidem eccleſiæ reconciliari poſſent, ſed etiam benigne indulgeretur, vt ad exiguas Catholicæ relligionis reliquias conſeruandas, iis locis, in quibus presbyteri eo numero, qui ſufficiat, haberi non poſſunt, ab epiſcopis viri laici iuſtæ ætatis ac doctrinæ, & vitæ inculpatæ ac bonæ famæ ad miniſterium altaris & alia ſacerdotum munia ordinari & admitti queant, & alterum quidem conceſſit Pontifex, alterum omnino negauit. Quapropter Maximilianus Cæſar, per Proſperum Arcuenſem Comitem datis ad Pontificem litteris IV. Kal. Decembris cum eo egerat, vt quod ad ſacerdotum coniugia, aliquid de ſeueritate remitteret, & Noricis, Boiis, Quadis, Marcomannis & Pannoniis ea in re gratificaretur. 31) Hic vero Commendonum Cardinalem mittebat, qui illi denuntiaret, pontificem omnibus execrationibus, eccleſiaſticisque pœnis in eum animaduerſurum, ipſumque priuaturum Imperatoria Maieſtate, atque Catholicis principibus in eum conuocatis nouum Imperatorem creaturum, niſi eiusmodi decretum, ſi factum eſſet, illico reſcidiſſent. 32)

§. VI. Prima poſt hæc in Germania Comitia menſe Martio Auguſtæ 1566. celebrabat, quibus tum alii Saxoniæ Principes, tum vero Elector Auguſtus & Vlricus Megapolitanus interfuerunt, in quibus præcipua de bello Turcico fuit deliberatio, ad quod belli ſumptus maiores, quam vlli ante eum Imperatori a Germania decreti. 33) Actum etiam fuit de Cameræ & rei monetariæ emendatione. Finalienſis controuerſia inter Marchiones Carrectanos & Genuenſes fuit definita, qui opitulantibus ſubditis, Finalium occupauerunt, nunc vero ad reſtitutionem adigebantur, prout iamdum a Ferdinando a. 1561. fuerat decretum. 34) In iisdem & Wilhelmus Grumbachius, qui Herbipolim ante triennium inſidioſe occupatam diripuerat, & nunc vna cum ſociis apud Ioannem Fridericum Saxoniæ ducem, in arce Gothana receptum habebat, Io. Friderico Saxoniæ Duce licet intercedente, denuo eſt proſcriptus. 35) Hinc Auguſtus, Saxoniæ Elector ſub

31) Verba ſunt THVANI *lib. XXXVI. exeunte* & lib. LXII. pag. 134. *in negotio autem religionis, quod in Germania multis abhinc annis agitatum eſt, eam rationem ſeruauit, vt cum a ſacris maiorum nusquam receſſeret, non propterea Proteſtantibus ſuſpectus fuerit, mediam emendationis viam tota vita conſectatus: cui etiam poſt concilium Tridentinum ad finem perductum inſtitit, impetrato ſuis calicis vſu a Pontifice: quem & pro ſacerdotum coniugio ſæpius interpellauit, ſed nullo exitu.* ISTHVANFIVS *lib. XXII. p. 451.*

32) Verba ſunt GABVTII *Vita Pii V. lib. III. c. VI. p. 97.* qui etiam addit, Imp. confeſſum fuiſſe, viſum ſibi videre ſeſe coram Pio, flagellum manu tenente, conſiſtere. FLECHIER *la Vie du Cardinal Commendon lib. III. c. IV.*

33) CHYTRAEVS *lib. XXI. p. 561.* THVANVS lib. XXXIX. p. 371. *Albertus Baioariæ Dux Cæſaris nomine hæc capita propoſuit, de quibus in Comitiis decerneretur, vt ratio iniretur, qua hæreſes, in pace relligionis non comprehenſæ ex Imperio eliminarentur, vt VIII. cIↄ equitum & XL. peditum cIↄ contra Turcas conſcriberentur, quibus in treis annos ſtipendia per VIII. menſes ſoluerentur, eaque collatio in ſignata pecunia fieret, qua tota, prout occaſio vrgeret, in bellum impenderetur. Imperialis item Cameræ emendandæ ratio iniretur, & quod in ea ſanctum eſſet, locum haberet, decreta de publica tranquillitate & moneta ſeruarentur, poſtremo de Finalio in Liguris controuerſia diu in comitiis agitata terminaretur, & ſubditis ditionis illius edicto Cæſareo mandaretur, vt quamprimum arma deponerent. Secundum hæc, ante omnia decreta auxilia aduerſus Turcam maiora quam antea cuiquam Cæſarum, & maiori animi alacritate, cum plerique præter promiſſa auxilia Imperii nomine, etiam priuatas opes & operam ſuam in eam militiam vltro deferrent, deinde miſſus Finalium Parthinus, qui Cæſari erat à conſiliis, cum præfecto Tridentino cuius auctoritate & interuentu lis inter Carrectos & loci ſubditos componeretur.* ISTHVANFIVS *lib. XXII. p. 463.* LONDORP *lib. VII. p. 619.* MERC. G. B. *Tom. I. lib. III. p. 304.* qui etiam *p. 463.* quantum fuerit decretum, definit, dicens: *ipſe Auguſta non ſine ſumma omnium totius Germaniæ Ordinum alacritate, magna equitum peditumque ſubſidia, quæ Romana vocantur, obtinuit ita vt XLVIII. peditum & equitum millia, primo quoque tempore ſe in bellum collaturos obtuliſſent; quod Cæſar ſe ipſum, ſi vita & valetudo ſuppetat, in caſtra profecturum, ducendoque exercitui præfuturum pollicebatur.* SCHARDIVS *ad a. 1566.* In GOLDASTI *Reichs-Satzung p. II. p. 288.* reperitur Ordinatio in his Comitiis publicata.

34) De hac controuerſia THVANVS lib. XXXVI. ineunte. *Genuenſes Finalium, quod ad Imperii iurisdictionem pertinere diximus, in Liguria occupauerant Carrectæ familiæ oppidum, ad id votis & ope oppidanorum adiuti & inuitati, qui dominos ſuos pertæſi ad libertatem ſub Genuenſis reip. patrocinio aſpirabant, ea de re cum Alfonſus Finalis marchio apud Cæſarem ſæpius conqueſtus eſſet, & poſtremo litem Genuenſibus intendiſſet, tandem Cæſar ſecundum Alfonſum pronuntiauit, & Genuenſes ad Finali reſtitutionem & ſumptus in id bellum factos marchioni refundendos condemnauerat. Cum tamen non parerent Genuenſes, poſtremo, Cæſar fecialem ad eos miſit, ſed irrito initio ſucceſſu, paullumque res ob eorum contumaciam a bello abfuit: verum interuentu Philippi Finalium marchioni inuitis oppidanis reſtitutum eſt, & Genuenſes Cæſari reconciliati.* Extant etiam Rudolphi II. Imp. decreta Pragæ d. 18. Auguſti 1579. quibus Philippo II. Hiſpaniarum Rege concedit, vt arci Finalienſi Gouoni dictæ, præſidium imponat apud du MONT *Tom. V. p. I. p. 365.* Vide etiam *Super. Sect. §. XII.*

35) CHYTRAEVS *c. l.* THVANVS *lib. XXXIX. p. 375. in his Comitiis præterea III. Eid. Mart. Guilielmus Grumbachius, qui Herbipolim ante triennium*

ſub exitum Comitiorum de Electoratu & terris fuit inueſtitus. Eadem gratia Vinarienſium fratrum & Palatini VIIuiri abſentis legsris fuir facta. 36) Antonius etiam, Comes Oldenburgicus de Comitatu ſuo fuir inueſtitus, Friderico, Daniæ Rege, vna cum Holſatiæ Ducibus eiusdem ſucceſſionem, caſu exiſtente, ſibi petentibus. 37) Hæc tamen controuerſia, prout etiam iſtæ de Montisferratenſi ſucceſſione, inter Ducem Sabaudiæ & Mantuæ, 38) & de Præcedentia inter fratres, Principes Vinarienſes & caput de religione, in aliud tempus fuerunt dilatæ. 39) Miſerat Pius IV. Papa ad ea Comitia Commendonum legatum ſuum, qui ſi religionis negotium in Comitia deduceretur, publice proteſtaretur, & coram Imperatore atque omnibus principibus publico in conſeſſu grauiter denuntiaret, niſi eam cogitationem abiicerent, futurum, vt Pontifex omnem auctoritatem in eos principes tam laici, quam ſacrari ordinis reprimendos exercerer; ac mulro magis in ipſum Imperarorem, quem & imperio & ditionibus & omnium iure ſucceſſionum, & quibuscunque prærerea rebus potirurum ille ſe confideret. 40) Poſtquam eriam Friderico III. Elector Palatinus, primus ex Germaniæ Principibus Reformatam Religionem non ſolum fuiſſer amplexus, ſed etiam eandem in terras ſuas introduxiſſet, agebatur hiſce in Comitiis, an etiam Reformati pacis religioſæ ſint capaces, immo conſilia habebantur deturbando ipſo ab Electorali dignitare. Conquerebanrur de eo quoque Wormatienſis atque Spirenſis Epiſcopi, quod ſub prætextu Reformarionis, ipſis monaſteria Neuhauſen & Sintzheim ſubduxerir, horum reſtitutionem poſtulantes. Inter Theologos ipſi potiſſimum erant contrarii, Tilemannus Heshuſius, quem Wolfgangus Palatinus ſecum adduxerat, & Chriſtophori Würtenbergici Theologi, Iacobus Andreæ & Felix Bidenbach, potiſſimum vero Pii IV.

nium inſidioſe occupatam diripuerat, eum Erneſto Mandelsloo & Gulielmo Steinio ac ſociis; qui apud Ioannem Fridericum Saxonem in arce Gothana receptum habebat, publice denuo proſcriptus eſt. Singulare eſt, quod tradit SCHARDIVS ad an. 1566. *decimo tertio deinde eiusdem menſis* (Maii) *Wilhelmus a Grumbach cum ſociis conſpirationis, quos Herbipolim diripuiſſe ac pacem in Franconia anno 63. perturbaſſe diximus, nona proſcriptione, omnium Statuum conſenſu aggrauantur. Miſerat eo Ioannes Fridericus Dux Saxoniæ ſuos Legatos, inter hos præcipuum Henricum Huſanum, Iuris vtriusque Doctorem, perquam facundum, qui negotium ipſorum apud Status ageret, & pro prioris proſcriptionis annullatione ſolicitaret. Sed is, partim aliis disſuadentibus, partim magnitudine negotii deterritus, Principi, vt proſcriptos dimitteret, literis conſuluit, eumque Dei & hominum ſalutares admonitiones ſpernentem deſerens, ad eos tranſiit, quorum admonitione ipſum a concepta pertinacia abduci poſſe cenſeret.* LEVTA *lib. III. p. 266.* Extat *Abdruck zweier Schreiben Henrici Huſani* in hac cauſſa.

36) THVANVS lib. XXXIX. p. 375. *decretis factis ſub exitum comitiorum Auguſtus VIIuir, qui cum clɔ Iɔ equitibus egregie inſtructis venerat, ſolutis ceremoniis magna pompa diploma a Cæſare ſuſcepit. Eadem gratia Vinarienſium fratrum & Palatini VIIuiri abſentis legatis facta.* SCHARDIVS *p. 48.* Facta autem Auguſti inueſtitura iisdem cæremoniis ac Mauritii, WERLICH *Augſpurg. Chronic p. III. p. 115.* MVLLERI *Annales Saxon. d. XXIII. Aprilis 1566.*

37) CHYTRAEVS lib. XXI. pag. 562. *cum a Maximiliano Imperatore in comitiis Auguſtanis, Antonius comes Oldenburg & Delmenhorſti, feudum ſuarum ditionum autoritate Imperatoris confirmari peteret: Fridericus Daniæ Rex & patrui Holſatiæ duces, ſibi quoque vt proximis agnatis, ex eadem ſtirpe ortis, idem beneficium, in quo ius ſucceſſionis ab inteſtato haberent, conferri petiuerunt. Regem enim Chriſtianum I. comitem Aldenburgenſem, fratri ſuo Gerardo, ea conditione partem comitatus ſuam donaſſe, vt extincta Gerardi poſteritate, ad ſuos poſteros ea rediret. Aldeburgenſis legatus contra, Delmenhorſtanam ditionem, a Gerardo hæreditate acceptam, ſed enim plurimos annos in aliena poteſtate fuiſſet, ſolius comitis Antonii periculo & ſumptu, primum acquiſitam eſſe: deinde ditionem Harpſted coniugii nexu recens comitatui copulatam eſſe. Quod vero ad ipſum comitatum Oldeburgenſem attinet, quem a Gerardo auo hæreditate acceperit; facile coniunctam feudi collationem Dominum ſuum Holſatis conceſſurum eſſe, ſe illi viciſſim comites Oldenburgenſes, velut proximos agnatos & cohæredes ſuos in ducatibus Sleswicenſi & Holſatia ſimul inueſtiri patiantur. Nam eidem comiti Gerardo, domini ſui auo, illiusque poſteris, Ius ſucceſſionis in ducatibus Sleswici, Holſatiæ, & Stormariæ, poſt familiæ Chriſtiani interitum, ſolennibus literis Hafniæ ſcriptis adtributum eſſe.*

38) Dictum de ea iamdum Sect. IV. ſuperior. §. *LIV.*

39) THVANVS *lib. XXXIX. pag. 372. venit & eodem Sabaudiæ dux, & poſt eum Mantuanus de Monſerratenſi principatu diſceptaturi. Vinarienſes fratres, quæ per Palatinum & Saxonem VIIuiros componi non poterant diſſidia, a comitiis dirimi petebant, ſed vrgente belli Turcici mole omnes hæ controuerſiæ, & caput etiam de religione in aliud tempus dilata ſunt.* Controuerſiæ rationem Idem p. 370. expoſuerat: *ſed & alia difficultates inciderant, quæ in cauſſa erant, cur tam cito ad comitia venire non poſſent, diſſidia nimirum nuper exorta inter Io. Friderici Saxonis quondam VIIuiri filios, inter quos fratre minore natu nuper defuncto, cum conueniſſet, vt alternis gubernarent, maior natu ſine ætatis prærogatiua, ſiue ex conuentione prior rebus præfuit, qui poſtea dulcedine imperandi illectus, vti putabatur, alteri cedere noluit. Hinc odia inter eos accenſa, in quibus Thebanorum fratrum exemplum veriti cognati principes, omnem operam dabant, vt naſcentes odiorum ignes, antequam in incendium euaderent, reſtinguerentur. Palatinus VIIuir cum Auguſto VIIuiro Lipſiæ ob id conueniunt, vbi res diuerſis colloquiis agitata, cum exitum non haberet, tandem ad Comitia Imperii remiſſa eſt.*

40) Verba ſunt IO. ANTONII GABVTII *lib. II. de rebus geſtis Pii V. pag. 46.* FLECHIER *lib. III. cap. II.* THVANVS *lib. XXXIX. pag. 372.* SCHARDIVS ad a. 1566. *neque vero tantum de negotiis, quæ propoſita ad deliberandum fuiſſe commemorauimus actum, ſed & aliis. Nam præter Principum inueſtituras illic ſuſceptas, legatione miſſa, ſubditis Ducis Vinarienſis, qui ad arma conſurrexerant contra Dominum, obedientia iniuncta eſt. Et de pace, inter Reges Daniæ & Sueciæ belligerantes, conſtituendæ rationes ſuſceptæ fuere. Electori quoque Palatino Friderico, qui Religionem non approbatam fouere, & Epiſcopi Wormatienſis ditionis nonnulla occupaſſe accuſaretur, negotium exhibitum, ſed ita, vt quam aduerſarii ſperarant, ipſe victoriam retulerit, bona occupata cum religione retinens.*

41) THVA-

Pii IV. Papæ legatus Commendonus. Eo res etiam deuenit, vt die 14. Maii Friderico Palatino per Vdalricum Zaſium Imperii Vice-Cancellarium denuntiaretur, vt monaſteria Neuhaus & Sintzheim reſtitueret, Caluinianæ ſectæ Theologos atque paſtores e ditione ſua excluderet, aut Septemuiratu cederet, quem Cæſar in eius filium libenter eſſet collaturus. Verum Fridericus poſt breuem diſceſſum, Senatum ingreſſus, pone ſe habens filium ſecundum, Io. Caſimirum, Biblia gerentem, graui oratione docuit, dicta Monaſteria in territorio Palatino eſſe ſita, nec ſe ad eadem reſtituenda inaudita cauſa poſſe cogi. Quantum ad religionem, reſpondit, eſſe cauſam conſcientiæ, quæ cogi nequeat, ſe Caluini ſcripta non legiſſe, Catechiſmum ipſius fundamentis ex S. Scriptura petitis confirmari, ſe meliora edoctum, facile eſſe aſſenſurum, religionem vero ſuam niſi cauſa cognita damnari minus æquum eſſe, id vero communis hoſtis atque adeo Pontificia aſtu fieri, vt commiſſis inter ſe principibus, Germaniæ pacem turbaret. Hac oratione plerique moti, & dum Auguſtus, Saxoniæ Elector intercederet, Commendoni & quorundam Principum conatus factus fuit irritus, Fridericus vero Palatinus a Cæſare cum gratia fuit dimiſſus. 41) Exhibebant in iisdem Comitiis d. 25. Aprilis Euangelici Grauamina ſua Imp. quibus minime ſe diſcordiæ & turbarum eſſe auctores profitebantur, craſſiſſimos Concilii Tridentini errores redarguebant, & varia contra Catholicos conquerebantur, ad quæ tamen Catholici reſpondebant. 42)

§. VII. Dum hæc Auguſtæ agerentur, Carolus, Cæſaris frater, ad IV. Nonas Februarii 1566. indicta Poſonii Comitia celebrauit, quæ primum admodum fuerunt turbulenta. 43) Comperto tamen Solymanni in Vngariam cum exercitu aduentu, decreta Cæſari auxilia, ſimulque ſancitum, vt ſecundum antiqua nobilitatis inſtituta, præſenti in caſtris Cæſari quiſque pro virili præſto eſſe contendat. 44) Inde habito Viennæ Ordinum Auſtriacorum conuentu, pecuniarum collationes quoque imperantur. 45) Interea Ioannes Tranſyluanus ſumptis regiis Pannoniæ, Illyrici, Croatiæ ac Stiriæ electi titulis, litteras ad vrbes, Proceres ac Nobilitatem Vngaricam dat, quibus ipſos, vt ſibi ſe ſubiiciant, adhortabatur, ni Turcas in Pannoniæ finibus habere velint. Comitia etiam Thordæ ad VI. Idus Martii habenda indicit, quibus Cæſaris nomine, alia Schwendius opponit. 46) Iam & Ioannes & Turci in armis erant, & Ainaſcum oppidum præcipuo milite nudatum haut longe ab Agria per abſentiam præfecti, ſcalis admotis inopinato adgreſſi, IX. Kl. Maii vi capiunt, trucidatis defenſoribus. Quo ſucceſſu inflati, cum

41) THVANVS lib. XXXIX. p. 373. SCHARDIVS *ad a.* 1566. *Porro præter Imperii Electores Moguntinum Danielem, Ioannem Treuirenſem, Fridericum Colonienſem, Fridericum Palatinum, Auguſtum Saxonem, alioſque ſpirituales atque ſeculares Principes complures, etiam illic cum duobus Cardinalibus Germanis, Marco Sitticbio Conſtantienſi & Ottone Auguſtano, Epiſcopis, Pontificius Legatus Commendonius adfuit, cuius opera Concilii Tridentini decreta Catholicis Germanis oblata acceptataque fuerunt,* Et porro: *Electori quoque Palatino Friderico, qui Religionem non approbatam fouere, & Epiſcopi Wormatienſis ditionis nonnulla occupaſſe accuſaretur, negotium exhibitum, ſed ita, vt quam aduerſarii ſperarunt, ipſe victoriam retulerit, bona occupata cum religione retinens.* DAVID CHYTRAEVS ad Marbachium in Fechtii Epiſtolis Theologicis, p. III. n. CV. ALTINGIVS *Hiſtoria Eccleſ. Palatina p.* 200. PAREVS *Hiſt. Palatina pag.* 165. Acta reperiuntur apud LEHMANNVM *de Pace Religionis lib. III. c. I. II. IV.* LVNIGIVM *Staats-Conſiliis Tom. I. p.* 306. Extat apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p. I. p.* 294. Reſolutio an etiam Reformati pacis Religionis ſint capaces. Receſſus Auguſtanus reperitur in Corpore Receſſuum *p.* 721. apud LVNIG *Cont. P. Gen.* 1. *Forts. p.* 115. Verius hæc exponuntur in *Pfaltziſcher Kirchen-Hiſtorie cap. V. §. XLII. ſqq.* GOLDASTI *Reichs-Satzungen p.* 294.

42) Extant vtraque ſcripta apud LEHMANN *lib. II. c. IV.* SCHADAEVM *Sleidano Contin. p. II. lib. II. p.* 34. LVNIG *Staats-Conſilia Tom. I. p.* 280. *Hiſtoria der Religions-Beſchwerden p. I. c. III. §. VIII. ſqq.*

43) ISTHVANFIVS lib. XXII. p. 462. *Carolum vero fratrem Comitiis Pannonicis, quæ ad quartum Nonas Februarias indixerat, celebrandis præfecit. In quibus tumultuum, altercationumque ſatis fuit: adeo vt illa raro antea fuerint turbulentiora. Nobilitas namque Cæſaris abſentiam, & nondum amotos præfecturis, vti ſæpius promiſſum erat, exteros homines, nec coërcitam militum inſolentiam, quin potius multis partibus auctam, moleſtiſſime ferebat.*

44) ISTHVANFIVS lib. XXII. p. 465. *Cæſar literas, quibus Sulimani in Vngariam aduentus ſignificabatur ad Carolum comitiis Vngaricis vacantem extemplo miſit. Eadem ab idoneis certiſque exploratoribus ad Zrinium & Querecenium, quorum ille Sigeto, hic Giulæ præerat, quique ambo comitiis intererant, perſcribebantur: ita vt Sulimanum, præmiſſo Pertaſſo, ſororis ſuæ filio, qui ſecundum inter purpuratos locum obtinebat Giulam obſidione cingendam, ſe vero ipſum aut Agriæ aut Sigeto oppugnando vires & arma admoturum decreuiſſe, indicarent. Quibus a nobilitate in comitio, cognitis, contentionibus finis eſt impoſitus, decretaque, quanta afflicta vires opesque ferre poterant, ſubſidia, ſimulque ſancitum, vt ſecundum antiqua nobilitatis inſtituta, præſenti in caſtris Cæſari quiſque pro virili præſto eſſe contendat.* De hoc etiam loquitur THVANVS lib. XXXIX. p. 375. *dum hæc Auguſtæ agerentur, Carolus Cæſaris frater indicta Poſonii comitia celebrauit, tam faciles Hunnicorum procerum animos nactus, vt non ſolum vniuerſis eius poſtulatis in tam iuſta ac neceſſaria cauſſa aſſentirentur, ſed etiam vltro in eam expeditionem profecturos ſe profiterentur, ſi aut Cæſar vel quiſpiam ex eius fratribus huic bello intereſſet.*

45) Pergit THVANVS: *quibus confectis Viennam ſine mora tendit, & eandem gratiam ab Auſtriacis impetrat, collationibus pecuniarum ex prouincia conſenſu imperatis ad munitiones vrbis inſtaurandas & aliis in eam rem vſibus.* SCHARDIVS *ad a.* 1566.

46) THVANVS *lib. XXXIX. p.* 375. SCHARDIVS *ad a.* 1566.

cum caſtra ad Sigethum promouiſſent, egreſſo in occurſum Nicolao Zerinio, eum delectis, acrirer & diu pugnatum fuir quatuor horarum ſpatio: ac poſtremo hoſtes in fugam compulſi, Quinqueeccleſias ſe receperunr. 47) Vario Marte pugnabarur. Turci enim, licet Paloram relinquere neceſſum haberent, 48) Iulam ramen capiunt. 49) Cæſarei vero diuerſis Principum Europæ auxiliis adiuti, 50) Veſprinium, Dattam, 51) Geſterum caſtellum, 52) occupant, precibus etiam ad tintinnabuli ſonitum inſtitutis. 53) Er licet ipſe Maximilianus cum magnis copiis in Vngariam veniret, 54) iſta ramen expeditio haut adeo felix fuit. Etſi enim Solimannns in obſidione Zygethi, quod fortiſſime a Nicolao Zerinio defendebarur, morte eſſet extinctus: ramen Mahometis Baſſæ induſtria ſingulari, celata in caſtris ipſius morte, biduo poſt, Zigethum captum, & comes Scrinius fortiſſime dimicans, in porta inrerſectus, ipſique caput præciſum, a Baſſa Budenſi ad Eccium Comitem Salmenſem, in Maximiliani caſtra, quæ ad Arabonis & Danubii confluenrem ad Iaurinum ſeu Rabam oppidum fixa manebant, quod a Danubio non recedendum eſſe duces iudicarent, miſſum eſt. 55) Paulo ante, Giula arx in Tranſyluaniæ finibus fortiſſima Peſtano Baſſæ a Ladislao Kerczenio rradita erat. 56) Io. Sigismundus etiam Tranſyluanus, relicta Tockaii obſidione, retrocedit. 57) Latzarus Schwendus a. 1567. Zatmariam capit. 58) Cum autem Turcicæ copiæ in Thraciam redirent, vr Selymo, ſubiectionem arque debitam fidelitatem præſtarenr; Maximilianus etiam Viennam receſſir, & miſſis Conſtantinopolim a. 1567. legatis, pacem octo annorum, addicta penſione annua rriginta millium aureorum, quam parer poſtremis vitæ annis dare ſolitus erar, imperrauir, 59) his conditionibus, vt quisque retineret, quod occupauerar, quæ inſequenri anno 1568. fuerunr confirmatæ. 60) Hoc vero Cæſar, plurimum profuit, dum Schwendius fines admodum ampliauerit.

§. VIII.

47) THVANVS *lib. XXXIX. p.* 375.

48) THVANVS *lib. XXXIX. p.* 376. SCHARDIVS *ad a.* 1566. ISTHVANFIVS *lib. XXII. pag.* 465.

49) SCHARDIVS *ad a.* 1566.

50) THVANVS lib. XXXIX. p. 377. *iamque IV. Germanici peditatus legiones conuenerant, ducibus Romero Vallerthumbio, Balderduno, Helfeſtanio & Poluilerio, equitum Teutonicorum XX cIↃ fuiſſe memorant, IV. Hungarorum egregie armis inſtructorum auxiliares item externi & complures in exercitu numerati ſunt. nam Sabaudus CCCC. equites ſclopetarios ſummiſit, Coſmus Florentinorum dux III. cIↃ peditum ad Cæſarem miſſa ſuis ſumptibus alebat. Velelmus Gonzaga Mantuæ dux pecunia, reſp. item Genuenſis & Lucenſis eum adiuuerunt. Ferraria vero dux Alfonſus Ateſtinus vltra C. aureorum cIↃ Cæſari commodata cum magno nobilium fortiſſimorum virorum numero bello intereſſe voluit, atque alii plerique ex diuerſis Europæ partibus reguli, proceres, ac nobiles ſola rei fama impulſi, ſumma alacritate in caſtra confluebant, claſſem quoque Cæſar in Danubio inſtruxerat, in qua erant XII. triremes, ac XXX. naues onerariæ, quæ III. cIↃ ſclopetariorum fere Italorum, quibus præerat Flaëchus Germanus militia Melitenſis eques, & plerasque præterea machinas portabant, ab omni ſagittarum iniuria tuta.* Idem *p.* 378.

51) THVANVS *lib. XXXIX. pag.* 378. ISTHVANFIVS *lib. XXII. exeunte.* SCHARDIVS *ad a.* 1566. BELCARIVS *lib. XXX. p.* 1008.

52) THVANVS *lib. XXXIX. p.* 377. LONDORP *lib. VI. p.* 742.

53) THVANVS lib. XXXIX. p. 378. *Maximilianus pius princeps, qui vireis humanas citra diuini numinis gratiam debileis ac fluxas ſciret, ante omnia inſtituerat, vt Viennæ & in caſtris ad tintinnabuli ſonitum omnes in genua procumbentes publicis precationibus pro communi ſalute cottidie defungerentur, itaque paſſim videre erat, in vrbe per vicos & extra per vias cunctos ad ſignum ſtatim genua flectere, ſi in equis eſſent, mox equo ad preces faciendas deſcendere.* Hoc enim in Receſſu Auguſtano *§. LXVIII.* fuerat decretum, & vocatur *die Türcken Glocke.*

54) THVANVS *lib. XXXIX. pag.* 379. ISTHVANFIVS *lib. XXIII. p.* 475.

55) CHYTRAEVS *p.* 561. BELCARIVS *lib. XXX. p.* 1010. THVANVS *lib. XXXIX. pag.* 380. LONDORP *lib. VI. p.* 744. Extant apud SCHARDIVM *Tomo IV. p.* 25. Hiſtoria Sigethi capti per Samuelem Budinam.

56) CHYTRAEVS *c. l.* THVANVS *pag.* 384. qui *p.* 385. addit: *ita Iula ac Sigethum duæ fortiſſimæ Pannoniarum munitiones eodem tempore fere in poteſtatem Turcorum venere. in quo rerum periti: ores, Cæſaris & eius belli conſiliariorum prudentiam deſiderarunt, qui cum nihil aggredi, ſed caſtris continere ſe decreuiſſent, ex tam numeroſo exercitu maiora præſidia vtrique arci non impoſuerint, quæ veriusque loci expugnationes remorari potuiſſent.* Idem fere dicit ISTHVANFIVS *lib. XXIV. ineunte.*

57) THVANVS *lib. XXXIX. pag.* 387. ISTHVANFIVS *lib. XXIII. p.* 492.

58) THVANVS *lib. XLI. p.* 455. SCHARDIVS *ad a.* 1567. ISTHVANFIVS *lib. XXIV. p.* 498.

59) CHYTRAEVS *c. l.* THVANVS lib. XLI. p. 456. *itaque legati a Cæſare Antonius Verantius antiſtes Agrienſis, ante quinquennium eodem munere defunctus, & Chriſtophorus Tiſſenbachus Iunio exeunte Vienna profecti Byzantium verſus iter ſuſceperunt, quo tandem XI. Kal. VIIbr. incolumes peruenerunt, moxque ſalutatis Purpuratis, & publico conuiuio more gentis accepti, tandem ad imperatorem introducti ſunt. diu tamen & in annum vsque ſequentem negotium extractum, Selimo interim Hadrianopolim profecto & ibi eum ſubſequentis Cæſaris oratoribus, donec res omnino confecta eſt, ſicuti poſtea dicemus.* ISTHVANFIVS *lib. XXIV. p.* 507. SCHARDIVS *ad a.* 1567. ANSELMVS STOECKELIVS *in Vita dicti Verantii, Monaci* 1579. 4. edita, hunc calamitoſum Vngariæ ſtatum deſcribit.

60) THVANVS lib. XLIV. p. 540. *in Germania Maio exeunte legati Cæſarei quos ad inducias anno quoque octauo renouandas Conſtantinopolim ſuperiore anno ablegatos diximus, vna cum Ebraimo oratore Turcico aliis de cauſis ad Cæſarem miſſo, Viennam pridie Kalend. Iun. redierant. Earum, quibus & Veneti, & Ioannes Vaiuoda comprehendebantur, cum aliæ leges & conditiones erant, tum vti quisque ſibi retineret quicquid vltimo bello cepiſſet, quod Maximiliani rebus plurimum profuit, quippe finibus Schwendii opera ſic ampliatis, vt ad XL. milliaria Germanica cis & trans Tibiscum late dominaretur: quo quidem in terrarum ſpatio multæ arces, munitiones & inſignes, partim ex hoſte receptæ,* par-

§. VIII. Eodem tempore exortum eſt bellum Gothanum. Guilielmus Grumbachius enim, poſtquam ab Imperio eſſet proſcriptus, 61) ſollicitata ad defectionem Imperii nobilitate, Io. Fridericum & Io. Guilielmum Saxoniæ Duces obteſtatur, vt ipſi accedant, ſe curaturum, vt dignitatem terrasque amiſſas recuperarent. Renuit Io. Guilielmus Vinarienſis, Io. Fridericus vero vanis Grumbachii & Cancellarii ſui Chriſtiani Brückii artibus promiſſisque illectus, fore ſcilicet, vt rebus motis reſtitueretur ipſe in paternas & auitas hæreditates vniuerſas, Electore Saxoniæ Auguſto, vel per ſicarios ſublato, vel ſi hoc non ſuccederet, per concitatam, tota Germania ſuæ cauſæ prætextu, nobilitatem excuſſo, ipſum recepit. 62) Conciliantur Principi quicunque rei bellicæ periti, & a clientelis equitum ac peditum inſtructi habebantur. Conducuntur horum operæ magnis ſtipendiis milites: infeſtantur & terræ Electoris Saxoniæ & viæ publicæ latrociniis, 63) ſubornantur in Auguſtum ſicarii. 64) Propoſitum coniuratis erat, ſi euentus conatibus reſponderet, prout ex litteris interceptis & transfugis compertum fuit, ſub initium veris VIIICIↃ equitum conſcribere, & IIII legiones, quarum II in Weſtphalia ad Rhenum vsque, II in Vandalicis regionibus excubarent. Veſtphalicis dato negotio, vt per epiſcoporum ditiones, Franconiam, ac deinceps Thuringiam late graſſarentur, Mulhuſium, Northuſiam & Erſordiam grandi pecunia multarent: Vandalicis item vt idem facerent, & Saxonis VIIuiri totam ditionem vi ac rapinis depopularentur, mandatum: quo facto, Io Fridericus ad Wittebergam Elector crearetur, & vbi exercitus duo coiiſſent, idem ſalutaretur, more inter Romanos olim recepto, ab vniuerſo milite Imperator; Principes ceteri in ordinem cogerentur; qui recuſarent, de medio tollerentur; equeſtris ordo Imperio Principum ſubtractus, in libertatem aſſereretur, & ſoli ſubiiceretur Imperatori: noua ad extremum Imperii forma inſtitueretur. 65) Inita & cum externis principibus occulta fœdera, ac præcipue cum Erico, Sueciæ Rege, cuius turbidum ingenium ad turbandam Germaniæ quietem coniuratis viſum eſt peropportunum, miſſæ & ad Galliæ Regem literæ, grauiſſimis aduerſus Cæſarem & Imperii Ordines

partim Schwendii diligentia aut exſtructa aut inchoata. Idem & ararii noui sis in locis inſtituendi autor extitit, vnde non leue ſubſidium publicis rebus acceſſit, ac Germanis per loca munita diſtributis rem limitaneam matura prouidentia tam in Pauonia quam in Stiria finibus conſtituit.

61) *Vide ſupra §. VI.*

62) HVB. LANGVETI Hiſtoria B. Gothani apud TENTZELIVM Hiſt. Gothanæ Supplem. Sec. ſectione ſecunda p. 817. *ſed quod intelligeret nobilitatem ſolam nec authoritate, nec viribus, nec opibus tanta rei parem futuram, ſi potentiores Principes adhærerentur: nec protinus omnes ex hoc ordine hæc conſilia probaturos, atque a ſuis principibus diſſeſſuros eſſe. Denique ſi quid a nonnullis non vniuerſis moueretur, conatus ſeditionis ſpeciem eſſe habituros. Idcirco re deliberata, dat operam, vt ad præſidium Nobilitatis adiungat patrocinium Principum, gratia, authoritate, affinitatibus potentum. Præfert autem cæteris Duces Saxoniæ fratres, Ioannem Fridericum ſecundum, & Ioannem Guilielmum, Ioannis Friderici Electoris olim filios, tanquam proximos vicinos, & ſuo iudicio huic telæ, quam inſtituebat, pertexendæ accommodatiſſimos. Eos enim ex collectis adeptisque per parentem ſtuduit hominum, norat gratia valere apud promiſcuam multitudinem augente fauorem commiſeratione ex memoria cladis perpeſſa in bello Germanico titulo defenſæ religionis. Apud hos ita ſeſe inſinuat, vt alterum natu maximum Ioannem Fridericum de ſua cauſæ bonitate perſuaſum, & maximis ſpebus impletum, glorioſoque titulo Parentis, Patroni, Protectoris ac Vindicis nobilitatis Germanicæ infatuatum facile ſibi deuinxerit: Alterum Ioannem Guilielmum, quanquam ſæpe ac mirifice tentatum, circumuenire tamen atque in ſuas protrahere partes nequiuerit.* THVANVS *lib. XLI. p.* 449.

63) HISTORIA B. GOTHANI *p.* 820. THVANVS *c. l.*

64) THVANVS c. l. *ad hæc, odia inter eum & Auguſtum VIIuirum exacerbare, & vt ſceleris magnitudine eum obligaret, in perniciem Auguſti coniurare & ſicarios ſubornare.* HIST. B. GOTHANI p. 821. *priusquam ex Comitiis* (Wormatienſibus) *domum redit dux Elector Saxoniæ, comprehenditur non procul a Dreſda ob furtum quidam natus prope Fribergam Miſniæ, Ioannes Brem. Hic Dreſdam adductus ex ſeſe ſponte, non interrogatus, enunciat, conductum ſe eſſe a Grumbachio, vt Electorem in autius at fere ſine ſatellitio vagantem in ſiluis, aut ſ ras inſectantem, globo traiiciat, & ad eam eadem ſe ſclopeto inſtructum eſſe. Idem poſt tormentis examinatus repetit. Capitur & alius gr ſſator inſignis, Erphordienſium hoſtis, Philippus Plaſſ, qui inter alia confitetur, ſibi quoque a Grumbachio ſi inſidias, quæ parentur Electori, adiuuare velit, præmia propoſita eſſe. Sed aſſentiri ſe noluiſſe. Nec diſſimilia his teſtimonia alia deferuntur ad Electorem ab inclytis & nobilibus viris, Guntero Comite Schwartzeburgico & Chriſtophoro Zebitio, ex ore Grumbachii excepta.* Idem fere dicit THVANVS *lib. XLI. pag.* 450. LVCKIVS *in Sylloge Numiſmatum p.* 226. exhibet nummum Auguſti, repræſentantem nauim prope petram, mari agitatam turbido, in cuius velo expanſo Chriſtus Cruci affixus, & malo adſtans Elector, gladiumque humeris imponens, quem hoſtes ſeptem vndique equis adnatantes telis gladiisque petunt, cum hac epigraphe: TE GVBERNATORE. Hunc nummum occaſione Gothanæ obſidionis cuſum fuiſſe autumat LVCKIVS, quem ſecutus fuit TENTZELIVS in Schediasmate ſuo de nummis Saxonicis pacis, bellique tempore cuſis, qui etiam coniectatur, ſex equites nauem cingentes ſex factionis illius auctores cum ipſo Io. Friderico deſignare. Sequitur eum GLEICHIVS *in Hiſtoria Numiſmatum ſuccincta* §. *XXXI.* & SCHLEGEL *de nummis Gothanis pag.* 47. Verum IVNCKERVS *in vita Lutheri p.* 268. potius auctor eſt, ſignificare hoc Emblemate Electorem voluiſſe, eccleſiam turbidam petitamque ab aduerſariis. Ipſe quoque TENTZELIVS *in Saxonia Numiſmatica lin. Albertina Tomo I. p.* 117. tradit, tale Nummisma iam tempore Conuentus Numburgenſis 1561. Auguſti Electoris iuſſu fuiſſe cuſum.

65) HIST. B. GOTHANI *p.* 826. THVANVS *lib. XLI. p.* 449. Additur in dictā HISTORIA p. 827. *comprobarunt hæc deinceps archiua a deditione in arce reperta, & indiciis atque confeſſionibus Principis Ioannis Friderici, Grumbachii & cæterorum patefacta conſilia. In literis vero interceptis*

dines querimoniis plenæ, quibus auxilia petebantur. 66) Facta poſtremo ſpes a Grumbachio amicitiæ & opum Anglicarum, quas ipſi fœmina impoſtrix, quæ ipſi miro aſtu perſuadere conabatur, ſe eſſe Annam, Angliæ Reginam, natam Duciſſam Iuliacenſem, ab Henrico VIII. repudiatam, figmentumque de morte eius propterea excogitatum, vt facilius carcere Londinenſi liberaretur, vnde funibus elapſa nauique impoſita aufugerit, theſauro viginti quinque tonnarum auri ablato. 67) Addidit Grumbachius varias impoſturas, & ne quid inexpertum relinqueret, magicam quoque ſuperſtitionem. 68) In plebem vero, concione ad populum habita ſparſerat, bellum religionis abolendæ cauſa, conſpiratione inter Cæſarem, Auguſtum Electorem, & Germaniæ epiſcopos inita, ſuſceptum eſſe. 69) Graſſante dein coniuratorum audacia, non Cæſar ſolum, ſed etiam Auguſtus Elector per litteras ac legatos orat patruelem, factionis ſeditioſæ ducem cum ſatellitio vniuerſo a ſe dimittat. Eodem officio apud Io. Fridericum defuncti ſunt Fridericus Palatinus Septemuir & Philippus Haſſus. 70) Poſtquam autem in Comitiis Auguſtanis 1566. renouata fuiſſet proſcriptionis ſententia in Grumbachium, eiusdemque auxiliatoras & receptatores, eademque tubis ac tympanis, more ſolenni per ſecialem fuiſſet publicata, eius executio Auguſto Electori demandatur. 71) Fuit & decretum, vt miſſa lagatione iubeatur Io. Fridericus proſcriptos in manus Cæſaris tradere, aut vinctos, vbi

hec verba inerant: Imperatorem Maximilianum publicatione renouata proſcriptionis violaſſe fidem ac religionem iuriſiurandi, atque hoc periurio ſemetipſum exutum maieſtate Imperatoria de faſtigio Imperii deieciſſe. Et paullo poſt: *in hanc conſpirationem ita conſenſit Dux Ioannes Fridericus, vt de ſuo ſtipendia Ducibus decreuerit, & victoribus, ſi rem perficerent, pœmia propoſuerit, ex præda parta & occupatis terris, liberaliſſima. Conſtitutum fuit inter eos biennio ante de innouanda inſignium Electoralium forma, deque typis peculiaribus monetæ imprimendis, cum arrogantis, minimeque decentis tituli, vbi ad arma deuentum eſſet, inſcriptione. Comparata iam & inſtructa fuerunt præla ad excudenda publica fidei diplomata, quibus caueretur ſaluti eorum, quos ſeruatos cuperent.*

66) HIST. BELLI p. 827. *de colligendis belli neruis rationes iniia: petita mutuo a quibusdam Germaniæ principibus ingens pecuniæ vis: fœdus cum Rege Sueciæ non ſolum expetitum & tentatum eſt, ſed & miſſis hinc inde legatis, initum contractumque fuiſſet, ni interceptus quidam in mari conſilia omnia aperuiſſet. Quas minas, quæ opprobria in cognatos principes, & machinationes quam hoſtiles aduerſus eosdem, mandata illa continuerint, id inſtructionum, vt vocant, formula poſtea reperta teſtari feruntur. Nulla ibi Imperatoris, nulla cognati ſanguinis, iuratorumque pactorum ratio habita eſt. Eſt inter alios libellus repertus etiam, qui continet belli denunciationem directam ad Imperii Ordines, multo ante compoſitam, & manu propria Ducis Ioannis Friderici pleriſque in locis correctam & auctam. Ita vt nihil illis ad claſſicum canendum euertendamque patriam defuerit, quam loculi auro referti, & prætextus aliquis ſpecioſus. Eum ſeſe accepturos arbitrati ſunt, ſi Elector Saxoniæ, quem variis calumniis apud Nobilitatem ſibi addictam deformarant ac prægrauarant, decreto Imperii aut Cæſaris iuſſu, executionis faciendæ cauſa, arma ſumeret.* MERC. G. B. *Tom. I. lib. III. p.* 400.

67) THVANVS lib. XLI. p. 451. auctor eſt, ipſi ſpem fuiſſe factam de amicitia, opibus & matrimonio Eliſabethæ, Anglorum Reginæ, dum ita ſcribit: *Facta poſtremo ſpes ab Grumbachio amicitiæ & opum Anglicarum a Eliſabetha: & quanquam Ioannes Fridericus Agnetem Heſſi filiam & Mauritii, qui patrem ipſius ſpoliauerat, viduam in matrimonio haberet, tamen perſuaſum ei tam facile vxorem repudiari poſſe, vt Eliſabetham ipſam duceret; quam ſtolide ſana ſoceri de euentu funeſto totius vaticinantis monita repudiauerat, in eam rem confictæ a coniuratis quaſi ab Eliſabetha literæ notis arcanis exaratæ, quibus illa mirifico eum ſola virtutis & paternæ & ſuæ famæ cognitum amore deperire conteſtabatur, & familiare cum ipſo colloquium expetere, quibus rebus vt maior fides aſtrueretur, impudens iuxta & audax commentum Grumbachium molitum affirmant; ſuppoſitam nimirum anno ſuperiore feminam e proſtibulo ad id ante inſtructam, quæ obſoleto habitu, vt lateret, Erfordiam venit; eodem mox Io. Fridericum vanis promiſſis a ſuis infatuatum veniſſe, & cum ea, quam Eliſabetham rebatur, quæ relicto regno ad eum impotenti amore perculſa ſimulato morbo ſumma celeritate aduolaſſet, ſic enim illa aiebat, vt conſpectu eius & colloquio candiu expetito frueretur, diu collocutum, ab eaque poſt amplexus arctiſſimos certa auxiliorum & nuptiarum fiducia diſceſſiſſe.* Verum inter epiſtolas GOLDASTINAS ep. CCXXXVI. dicitur, *quæ de fictitia vel ſubornata Eliſabetha Regina Angliæ ſcribuntur a Thuano omnibus ſunt fabula.* Rectius fraudem detexit TENTZELIVS *Supplem. Hiſt. Gothana p.* 792.

68) HIST. B. GOTHANI p. 828. *ſed hoc maxime triſte & deplorandum eſt, quod ad artes minime conuenientes homini Chriſtiano confugere veriti non ſint. Per puerum enim ruſtici filium, vel magicis præceptis imbutum, vel ab incantatoribus faſcinatum, vel a Grumbachio ad eas impoſturas aſſuefactum: per hunc ergo Princeps in conclaue ſuum, & arcaniſſimam conſuetudinem receptum, reſponſa ex angelis ſciſcitari, & de futuris quid euenturum eſſet, explorare eſt ſolitus. Nunc de ſucceſſibus victoriisque ipſius Ducis: nunc de Cæſaris & Electoris Saxoniæ interitu: nec non theſauris effodiendis, aliisque id genus ſimilibus euentibus. His cum a diuini verbi præconibus vehementius contradiceretur, grauia illis ſupplicia, ni tacerent, indicta ſunt. Et ſuſcepit magi patrocinium ipſe Princeps tanto ſtudio cantoque feruore, vt Theologos hanc conſulendi diabolum conſuetudinem acriter reprehendentes, mordacibus & contumelioſis ſcriptis, quæ extant, repelleret, nec vlla pia, rectaque & ſalutaria monita admitteret.* Vocabatur ille *Hanſel Tauſendſchœn, oder der Engelſeher, ſonſten mit Nahmen Hans Muller, der Jungere, zu Sundhauſen.* MVLLER *Ann. Sax. ad a.* 1567.

69) HIST. B. GOTH. *pag.* 829. THVANVS *cit. loc.*

70) HISTORIA B. GOTHANI *p.* 820. 821. THVANVS *c. l.* LEPTA *lib. II. p.* 232.

71) HIST. B. GOTH. p. 822. *duci Electori vero Saxoniæ Auguſto demandatur ab Imperatore ac ceteris ordinibus decreta in proſcriptos & Receptores, ni pareant, executio, & imperantur auxilia quatuor Germaniæ prouinciis, Turingiæ vicinioribus. Vtrique Saxoniæ, ſuperiori & inferiori, Franciæ Orientali & Weſtphaliæ,* Cæſaris etiam litteras deſuper ſcriptas in compendio exhibet SCHARDIVS *ad a.* 1566.

72) HIST-

vbi illc velit, ſiſtere, ni pareat, debita receptatoribus pœna afficiatur. 72) Et licet Palatinus Elector, Haſſia & Cliuenſis Dux ſe medios interponerent, & nulli operæ, nullis ſumptibus parcerent, vt Io. Fridericum ad officium reducerent; iſte tamen omnes conditiones recuſabat, ſe, ob graue bellum Pannonicum ſecurum eſſe ratus. 73) Auguſtus igitur elector, poſtquam Io. Fridericum per litteras denuo monuiſſet, ſed ab ipſo acerbe fuiſſet notatus, 74) accepto a Cæſare mandato, collectoque milite, pridie Natalis Domini 1566. copias ſuas præter ſpem, ad Gotham vrbem mittit. Denuntiatio ſtatim per fecialem fuit facta, qua ſubditi Io. Friderici a fide, quam ei tanquam legitimo domino debebant, ob læſæ Maieſtatis Cæſareæ crimen, ſoluebantur, & deſerto illo, in Io. Guilielmi fratris verba iurare iubebantur. 75) Obſeſſa Gotha, neque tamen, quod adhuc pauciores numero copiæ aduenissent, vndique cincta, commeatus & auxiliares, ingreſſu haud omnino intercludi poterant. Itaque ex vicinis locis aliquot milites, ſed fere imbelles in oppidum compulſi, & ex pagorum circumpoſitorum præda in aliquot dies annona comportata. Mox aduentante toto exercitu, cum aliquot dies ſine vllo operæ pretio elapſi eſſent, decima quarta ab obſidione die, Auguſtus VIIuir in caſtra venit, & omnem vndique vrbem foſſis, aggeribus & caſtellis circumdat, vallo tam prope ad vrbem perducto, vt oppugnatoribus obſeſſisque colloquendi facultas eſſet. 76) Mittebantur equidem ex vrbe cum litteris & aureis quater mille, qui nobiles ad ſubueniendum ſollicitarent, copiasque conducerent, iſtæ tamen interceptæ fuerunt, conſilia coniuratorum detecta. 77) Cives igitur omni ſpe auxilii deſtituti, conſilia inuicem capiunt, atque ex equeſtri Ordine, aulicis, Senatu ac plebe conueniunt, concordibusque votis conſilium capiunt, & Principem litteris ſupplicibus monent, ne ſe ipſum atque ſuos, proſcriptorum cauſſa obſtinate perditum eat, quin potius mature ſe tam periculoſo bello expediat. Sed nullum ad illas præter minas, reſponſum eſt datum. 78) Dumque clam oppidani, ruſtici & præſidiarii conſultant, caſus incidit, qui occulta ac remiſſa eorum conſilia ex indignatione in apertam ſeditionem adduxit. Ciues igitur in vrbe tumultuantes, cunctos ad arma contra proſcriptos capienda hortantur, eoque veluti ſigno excitati præſidiarii, cum intus ab Hieronymo Brandenſteinio, militum tribuno vrgerentur, vt nouo ſe iuramento obligarent, ob idque in aream arcis educti, id facere detrectarent, nequicquam Brandenſteinio & ipſo Io. Friderico minas ad obteſtationes addente, ſtatim exaudito oppidanorum clamore, portas occupant, & concurſu ciuium ad arcem facto, ſe cum iis coniungunt, comprehenſo ante alios Brandenſteinio; quo facto, cæteri proſcripti e latebris ſunt producti. 79) Ii erant præter Brandenſteinium, ipſe Grumbachius, factio-

72) HIST. B. GOTH. *p.* 822. THVANVS p. 450. Extat ſpeciatim cum litteris quibusdam adiectis *Copey der Antwort, ſo Hertzog Iohans Fridrich zu Sachſen der Mittler &c. des Reichs abgeſandten Botſchafften, auf ir Anbringen und Werbung, Wilhelmen von Grumbachs, Ernſt von Mandelslo, und Wilhelm von Steins halben gegeben* 1566. 4. Hanc etiam prolixam reſponſionem exhibet SCHAROIVS *ad a.* 1566.

73) THVANVS *lib. XLI. p.* 450.

74) HIST. B. GOTH. p. 822. *Electorem vero Saxoniæ non obſcure amplius aut ambigue, ſed ex propoſito, diſerte ac acerbe notet, & falſo atque minique traducat. Intexuntur ſcripto Grumbachiana epiſtolæ, obiectum de conductis & emiſſis ſicariis crimen diluentes, excuſatione prorſus inter ſe diſcrepante. Quod enim initio inficiatur impudenter, & deriuat a ſe in alios, id ad extremum ita confitetur, priora prodens: vt niſi Elector deſinat oppugnare ipſum, non defuturos minitetur, qui eum quoquo modo tollant:* Prodierunt enim *Copeien derer Schrifften, ſo zwiſchen dem Churfurſten und Hertzog Iohans Fridrichen dem Mittlern, zu Sachſen &c. Graf Günthers von Schwartzburg, und Wilhelmen von Grumbachs, auch volgends zweier zu Drosden gerechtfertigten Vbelthæter, und derer von inen erzwungnen vermeinten Vrgichten halben ergangen an*no 1566. 4.

75) HIST. B. GOTH. *p.* 824. 825. THVANVS *c. l.* Extant de eo varia ſcripta: *Abdruck der Røm. Keyſerl. Maieſtat Mandat und Befehl an den Churfürſten zu Sachſen, der Achts-Execution halben. Auch des Churfürſten zu Sachſen &c. verordneten Ober Sachſiſchen Creyſes Obriſten Verwarungs-Schrifft anno* 1566. *& varia alia*, vel diffidationem, vel deditionem vrbis & arcis concernentia. In GOLDASTI *Reichs-Satzungen p. II. p.* 294. reperitur Maximiliani II. proſcriptio per fecialem XIII. Decembris 1566. publicata. SCHAROIVS *ad a.* 1566. 1567. LEPTA *lib. IV. p.* 234.

76) HIST. B. GOTHANI *pag.* 825. THVANVS *c. l.*

77) HIST. B. GOTH. p. 826. *dum hæc opera ad vrbem parantur, a nocturnis excubiis deiiciuntur internuncii ex arce emiſſi cum literis & auro ſignato ad Erneſtum Mandelslonium. Aureorum erant quater mille pondere, Rhenanis leuiores, auro pares, notati inſignibus Electoralibus decuſſatim ſecantium ſeſe binorum gladiorum, & inſcriptione vendicante dignitatem Electoralem Ioanni Friderico a natalibus. Literæ characteribus exaratæ erant inuſitatis. Hi agniti, & arcana obſeſſorum machinationes, & magiſtros equitum, militumque tribunos, ſocios atque complices coniurationis omnes patefaciunt, quorum multi ſui purgandi cauſa ad Electorem Saxoniæ & legatos Imperatoris literas ſcribunt. Nonnulli in caſtra deincept veniunt, aliqui male ſibi conſcii fuga ſalutem quærunt.* Inter Schedas meas poſſideo litteras Guilielmi Grumbachii ad Erneſtum de Mandelsloh ex arce Grimmenſteio XXXI. Ianuarii 1567, quas vna cum dictis quater mille aureis ad ipſum miſerat, quibus ita exprimuntur *viertauſende Klippen in Golt Gülden wierdt geſchlagen, iedoch ſind ſie in Golt etwas beſſer.* Inde ipſum monet, vt cum copiis adductis quantocyus accedat, hoc addito: *wann es ſollen alsdann die Reichen Leutte nicht mit Læffeln, ſondern mit Scheffeln angetheilet werden.* De nummis iſtis SCHLEGEL *de nummis Gothanis p.* 44. 45.

78) HIST. B. GOTH. *pag.* 829. THVANVS *pag.* 452.

79) HIST. B. GOTH. p. 830. *auget ciuium & ruſticorum in vrbem coactorum indignationem caſus, qui præceſſit pridie Paſchatos. Præcipuus enim Capita-*

factionis princeps, Guilielmus Steinius, ſocius & omnium conſiliorum particeps, Chriſtianus Brükius principis Cancellarius, & Io. Beierus, qui ſub Auguſto VIIuiro præfecturæ monetariæ quæſtor, cum ſoluendo non eſſet, deſerto domino transfugerat & coniuratis operam ſuam addixerat. 80) Hi extemplo in vrbem rapti in Curiam deducuntur, vbi diuerſis locis ſub cuſtodia habiti ſunt. His actis, re inter eos conſultata, placuit, vt vna communi epiſtola, quid in vrbe actum eſſet, a nobilibus, aulicis, centurionibus, Senatu, Auguſto Electori, Io. Guilielmo & Cæſaris legatis ſignificaretur, & de conſenſu Io. Friderici petitum, vt dies condiceretur, qua per delegatos de pace ageretur, paratis cunctis proſcriptos dedere, & vrbem ipſam, ſi id æquis conditionibus liceret. Huic epiſtolæ Io. Fridericus ſeorſim ſuas adiungit litteras, Cæſaris legatis inſcriptas, quibus petebat, vt Palatinus Elector, Guilielmus Cliuenſis Dux, & ipſe Philippus Haſſus ſocer, qui paullo ante e viuis exceſſerat, accerſerentur, & in commune de pacis conditionibus deliberaretur. Aberat tunc Auguſtus, Caſſellas cum Io. Guilielmo profectus, vt funus Haſſi præſentia ſua cohoneſtarent: vt in caſtra rediit, Gothani, quod petebant, impetrant; ad litteras Io. Friderici nihil fuit reſponſum. Dicta congreſſui dies, proponuntur conditiones, in quibus cum ſe compreheodi paſſus eſſet Io. Fridericus, conſilii inops, tandem conuenitur, vt ipſe ſe, vrbem & arcem cum apparatu omni bellico, commeatu ac fiſco dedat Cæſari ſine vlla conditione, vt proſcripti, & Saxoniæ Electoris ſubditi, qui non renunciata domino ſuo obligatione, contra ipſum militarant, in Electoris manus tradantur; armati iotra quatuor horarum ſpatium vrbe & arce excedant ſine tympanis, & complicata ſigna prius tradant Oppidani vitam, fortunas & immunitates integras retineant, portis patefactis, præſidium intra vrbem & arcem accipiant, claues Electori exhibeaotur, captiui ſine pretio dimittantur; Gothani ciues per VIII. delectos, ſupplices Cæſari fiant, aut eius loco Electori Saxoni, milites ac ciues fidem obſtringant, ſe nunquam contra Cæſarem, Imperium & Saxoniæ Electorem arma eſſe laturos; in Io. Guilielmi verba iurent, excluſo ab omni ſucceſſionis iure Io. Friderico fratre, & natis ex illo filiis, & ſi contingat, Io. Guilielmum ſine maſcula prole decedere, ad Electorem Saxonem eiusque filios hæreditas deuoluatur, quibus deficieotibus, Landgrauii Haſſiæ ſuccedant. 81) Pactis vtrinque obſignatis, Elector XIII. Aprilis Dominica Miſericordias Domini 82) 1567. vrbem ingreditur. Io. Fridericus vero ſe in manus legatorum Cæſareanorum tradit, ne in Auſtriam duceretur, ſed apud Auguſtum Electorem relinqueretur, petens. Nihilominus triduo poſt Viennam ducitur, facta vxori eius abeundi & ſupellectilem pretioſam ſecum aſportandi copia. 83) Mox de proſcriptis & captiuis quæſtio habetur, & Grumbachius inprimis tormentis ſubiicitur, ex cuius & ſueiorum confeſſionibus, cum de criminibus conſtaret, XIV. Kl. Maii de iis ſupplicium ſumitur. Grumbachius & Brukius ſecti in quatuor partes: cum Steinio, quod eum tanquam a ſe ſeductum excuſaſſet Grumbachius, mitius actum: nam capite primum trun-

pitaneus ciuium, idemque ciuis, fortitudinem & rei militaris vſum omnibus carus, Ioannes Hoffmau, non ex vrbe, ſed arce (contra militum inter ſe pacta, qua erant, vt arcem præſidia iſtuc collocata, vrbem vero ciues defenderent) ad oppugnandum hoſtium caſtellum proximum, erumpere cogitur. Vbi pugnans fortiter, cum aliquot gregariis militibus interficitur. Quod ergo ſeruari potuiſſet, ſi auxilia, vti conuenerat inter eos, ſubmiſſa fuiſſent, incipit in vrbe de tribuni militum Brandenſteinii perfidia, populusque grauiter queri, quod non tantum honeſtum fortemque ciuem præſenti periculo obieciſſet, ſed & viriliter dimicantem turpiter deſeruiſſet. Exoritur ergo fremitus & indignatio in vrbe, cuius cum præſidiarius miles e clauſtris in aream arcis quarta die Aprilis eductus, ad Sacramentum militiæ de nouo præſtandum, non ignarus eſſet, iurare recuſat: vel quod deſperaret de defenſione arcis, vel quod amplius militare nollet cauſſam improbans, & quod pertæſus eſſet latebrarum, ſqualoris & egeſtatis, quam pertulerat. Stipendia enim nulla niſi vnius menſis & victum tenuem ac ſordidum per id tempus acceperat. Vrgente præfecto Hieronymo Brandenſteinio, & nil proficiente, nec obteſtationibus, nec minis, accurrit princeps ipſe. Sed & eo nihilo plus concitato militi perſuadente, exauditur clamor in vrbe: fit mox concurſus ad arcem: porta vi recluduntur: coniungit ſe miles cum oppidano præſidio. Comprehenditur tribunus militum Brandenſteinius: proſcripti depoſcuntur: qui cum metu ſeſe abdidiſſent, inquiruntur per arcem reſeratis conclauibus: inuenti capiuntur, vincti abripiuntur in vrbem, atque in curiam deducuntur, vbi diuerſis in locis cuſtodiuntur. THVANVS p. 452. SCHARDIVS *ad a.* 1567.

80) HIST. 2. GOTH. p. 831. ibi additur: *Zebicius vero cum nonnullis aliis ea veſpera elapſus, poſtridie ſummo mane per portam arcis emittitur, vbi deceptis excubiis foſſam, qua anguſtiſſima erat, concitato equo tranſiliens euadit. Is eſt autem Zebicius, qui ſuo ſe ſclopeto Zobelium Antiſtitem Vuurceburgenſem traieciſſe profiteri fuit auſus cum Pichtio Luneburgico.* Eadem dicit THVANVS *p.* 452.

81) HIST. 2. GOTH. *pag.* 832. THVANVS *pag.* 853.

82) HIST. 2. GOTH. p. 833. *factum id eſt die decima quarta Aprilis, hora circiter ſexta veſpertina. Incidit illa dies in Dominicam Miſericordias Domini, hoc ex Eccleſiaſtico Calendario nomine notam. Qua ante annos viginti a Carolo V. Imperatore pater Ioannes Fridericus ſenior acie victus & captus eſt, pene eadem hora. Diſcrepantibus tamen diebus menſis politici, cum ante viginti annos eadem Dominica in viceſimam quartam Aprilis inciderit. Sed decima tertia Aprilis, quæ antiſtiti Wurceburgenſi Zobelo fraude Grumbachii peremto, vitam: eadem admirando iuſtitiæ ac vindictæ diuinæ teſtimonio ipſi Grumbachio tunc primum redacto in hoſtium poteſtatem, annos octo poſt, ſpem vitæ eripuit.* THRASYBVLVS LEPTA lib. IV. p. 244. *Capta autem eſt Gotha ſiue dedita potius, 24. Aprilis, Anno vt ſupra 67. Dominica (vulgo) Miſericordias Domini, &c. eodem die, quo Receptatoris pater Iohannes Fridericus Elector, &c. fatali ipſo articulo viceſimi anni, eiusdemque diei ad Müllbergam a Carolo V. Cæſare in acie captus fuerat, quod ſane in miraculum eius rei geſta ſcientes conuerterunt.* Sequitur THVANVS *p.* 453.

83) HIST. 2. GOTH. *pag.* 833. THVANVS *pag.* 453.

84) HIST.

truncatus eſt & poſtea quadrifariam ſectus. Eadem pœna Hieronymus Brandenſteinius arcia præfectus affectus eſt, qui in diripienda Herbipoli ſe ferociter geſſerat, Gothanos etiam nimium adflixerat. Laqueo gula fracta eſt Io. Beiero, capite plexus eſt Dauid Baumgartnerus, Sueuiæ Baro, Auguſta oriundus, qui ob æs alienum profugus, Grumbachianæ factioni ſe addixerat, & prauia de nobilitate in libertatem aſſerenda, conſiliis, quæ & ipſius nomine publicata ſunt, participauerat. Puer Magus laqueo ſuſpenſus fuit. 84) Tum diuiſæ machinæ bellicæ, quæ CLX numero inibi compertæ ſunt, IX inſigniorea ſibi Imperii prærogatiua ſumpſit Auguſtus: cæteras cum Io. Guilielmo ex æquo partitus eſt: VIII grandioribus ſepoſitis, quæ dono Cæſari miſſæ ſunt. 85) Poſtea ex decreto Comitiorum Ratisbonenſium Gothanæ arcia, tanquam ſeditioſorum ac perduellium receptaculi demolitio imperatur. 86) Cuſi in victoriæ tantæ memoriam argentei nummi cum hac inſcriptione: TANDEM BONA CAVSSA TRIVMPHAT. 87) Inter hæc, ductus Viennam Io. Fridericus, & ignominioſa pompa per vrbem X. Kl. Quintilis traductus, effuſa, quamuis copioſiſſimo imbre ſuperueniente, ad nouum ſpectaculum plebe. Præcedebant L. Equites Norici, quos totidem Saxones ſequebantur, deinde VIII. qui ſigna in terram verſa deſerebant; quingenti circiter pedites, currum apertum, in quo ipſe vehebatur, ſtramineum pileum in capite geſtans, comitabantur. Ita variis anfractibus per celebriores vrbis plateas, vt plebis oculos paſceret, circumuectus eſt, inde Neapolim translatus in cuſtodiam L armatorum, & domeſtico comitatu admodum exiguo, additum tamen poſtea indulgentia Cæſaria nouum famulitium. Intercedebant pro eo miſſis oratoribus, Moguntinus, Treuirenſis, Brandeburgicus Septemuiri, & vniuerſa Boiorum & Palatinorum familia, Würtenbergenſis Dux, Guilielmus Landgrauius, Cliuenſis Dux, Badenſis Marchio, & Comes Hennebergicus, nihil tamen obtinuerunt, quam vt captiuus laxiori cuſtodia teneretur, 88) in qua poſtquam per annos XXVIII. continuos vixiſſet, ipſiusque libertas varie fuiſſet tentata, 89) demum a. 1595. fuit extinctus. 90)

§. IX. Durante hac obſidione, d. III. Ianuarii a. 1567. omnes Io. Friderici Ducis ſubditi Salfeldiam euocantur, ibidemque auctoritate Imperiali per Fecialem abſoluti, Ioanni Guilielmo fratri fidem præſtare iubentur. 91) Ibidem Auguſto Electori d. VIII. Ianuarii in ſumtuum ſatisfactionem quatuor præfecturæ, Weyda, Arnshaug, Ziegenrück & Sachſenburg hypothecæ loco in ſecuritatem conſtituuntur. 92) Dum autem iſta nondum ſufficerent, Comitia vniuerſalia Circulorum Erfurti Septembri menſe 1567. fuerunt cele-

84) HIST. B. GOTH. *pag. 833.* THVANVS *p. 453.* Qua ratione etiam Iuſtus Ionas Iunior, ob cauſſam Grumbachiaoam Hafniæ capite fuerit plexus, docet MVLLEEVS *Ann. Saxon. ad a. 1567.*

85) HIST. B. OOTH. *p. 834.* THVANVS *c. l.* licet alii maiorem tormentorum oumerum adducaot.

86) HIST. B. GOTH. THVANVS *c. l.*

87) Nummus iſte ab vno latere repræſentat Gladios Electorales decuſſatim poſitos, cum inſcriptione TANOEM EOHA CAVSA TRIVMPHAT MOLRVII: a parte auerſa MOLXVII. GOTHA. CAPTA. SVPPLICIO OE PROSCRIPTIS IMP. HOSTIB. OBSESS. SVMPTO COETREISQ. PVGATIS AVGVSTVS. O. SAXO. ELECTOE ETC. *Fieri fecit.* Vid. LVCKII *Sylloge Numiſm. p. 224.* SCHLRGEL *p. 46.* De eodem nummo agit LEPTA *p. 244.* Plures ſunt, qoi hiſtoriam fatalis iſtius belli ſcripſerunt. Inter hos primo loco nominanda eſt *Hiſtorica deſcriptio ſuſcepta a Cæſarea Maieſtate Executionis contra S. Rom. Imperii rebelles, eorumque Receptatorem: & capta vrbis Gotha ſoloque æquati caſtri Grimmenſtein Anno Domini MDLXVII.* quæ Anno MDLXVIII. menſe Auguſto prodiit, quam etiam SCHAEOIVS *Tomo IV.* inſeruit *p. 34.* & quæ in vernaculum ſermonem fuit translata. Autorem detexit P. BIZAEVS *in Hiſtoria Senatus Populique Genuenſis ad a. 1567. p. 577.* vbi, dum belli Gothani hiſtoriam breuiter exponit, ſequentia immiſcet: *huius autem belli cauſſa & occaſiones, adeoque vniuerſa Hiſtoria de capta vrbe Gotha & caſtro Grimmenſtein Idibus Aprilis funditus exciſo, a generoſo & clariſſimo viro D. Huberto Languetto, qui ob ſingularem eruditionem ac ceteras eximias virtutes ab omnibus commendatur atque ſuſpicitur, latine deſcripta eſt, ac etiam typis excuſa.* Plenius de hoc libello TENTZEL *p. 809.* SCHAROIVS *ad an. 1566. 1567.* LONDORP *lib. VII. p. 786.* CRVSIVS *Ann. Sueu. p. III. lib. XII. pag. 729.* NATALIS COMES *lib. XVIII. p. 383.* CHYTRAEVS *lib. XXI. p. 568.* BALTH. MENCIVS *in Hiſtorica Narratione de VII. Elect. Saxoniæ p. 87.* SPAHGENBERG *Chronic. Saxon. cap. CCCCII.* & plures alii, quos longo numero citat SAGITTARIVS *Hiſtor. Gothana pag. 34. 35.* Inter Mſta mea, præter varias litteras, quas Originales vocant, ipſa Io. Friderici manu ſubſcriptas, aliasque Grumbachii, Alberti de Roſenberg, aliorumque, tres ſpeciales reperiuntur deſcriptiones huius belli, quarum vna prolixior eſt, variasque inſertas habet epiſtolas.

88) THVANVS *lib. XLI. p. 454.*

89) Teſtatur de eo CHYTRAEVS lib. XXVII. p. 761. *pro captiuo Saxoniæ principe Ioanne Friderico, plerique Imperii principes cum Daniæ rege, apud Imp. per legatos menſe Martio Pragæ interceſſerant, vt ex diuturna octodecim annorum cuſtodia tandem liber dimitteretur. Etſi autem verbotenus aſſenſit Imperator: tamen formam cautionis, a captiuo Principe præſtandæ, talem præſcripſit, vt ille ad finem viſa in cuſtodia durare, quam tali modo liberari maluerit.*

90) MVLLERI *Ann. Saxonici ad an. 1595.* KHEVEHHILLER *Ann. Ferdin. Tom. IV. p. 1378.*

91) SCHAROIVS ad a. 1567. *Circiter hoc idem tempus ſubditi Iohannis Friderici, tam Nobiles quam plebeii literis euocati Salueldiæ conueniunt, & ibi a iuramento & fidelitate, qua Ioanni Friderico obligati fuiſſent, autoritate Imperiali per Heroldum, vt vocant, abſoluti, Iohanni Guilielmo fratri, Iohanni Friderico relicto omnem fidelitatem præſtare iubentur.* MVLLERVS *Ann. Saxon. ad a. 1567.*

92) SCHAEOIVS c. l. *cum itaque trium præfecturarum cum pagis atque oppidis ad eas pertinentibus oppignoratione Auguſto Electori cauiſſet.* Sed rectius MVLLERVS quatuor iſtas præfecturas ex ipſis Actis numerat.

93) SCHAR-

celebrata, 93) iiſdemque quod de ſumtibus cum Io. Guilielmo ſit tranſigendum, decretum, & qua ratione reliqui, qui ex Grumbachii adſeclis refugerant, Erneſtus Mandelslous, Iodocus Zebicius, Dietericus Pichtius, Michael Faiſtlinus inueſtigarentur, & meritæ pœnæ ſubiicerentur. 94) Dum etiam in Comitiis Ratisbonenſibus non ſolum demolitio arcis Grimmenſtein fuiſſet decreta, ſed etiam conuenerat, 95) vt trium annorum pecunia ad vnum contraheretur: ea lege, vt illa in Cæſaris manus non perueniret, niſi bellum cum Turcis gereretur, eadem de re & actum Erfurti, conuentus & Pragæ & Poſonii habiti, & imperata grauia vectigalia ad militem alendum. 96) Auſtriaci vero Ordines dum æris alieni, quo premebatur Maximilianus, leuationem ab iisdem peteret, liberum Auguſtanæ Confeſſionis exercitium denuo petunt, & quod antea fuerat denegatum, 97) tunc demum obtinent, vt Maximilianus Imperator, duobus Auſtriæ Ordinibus, Dynaſtis ſeu Comitibus, Baronibus & cæteris nobilibus, in eccleſiis, in quibus ius Patronatus habebant, liberum doctrinæ ac Rituum Confeſſionis Auguſtanæ exercitium concederet: hac tamen conditione, vt ſeni vtrinque a Cæſare & Ordinibus delecti, & in his duo ex Saxonicis eccleſiis euocati, de ſingulis doctrinæ articulis & Ritibus inter ſe conferrent. Ex Saxoniæ eccleſiis Ioachimus Camerarius Lipſia, & Dauid Chytræus Roſtochio litteris Imperatoris in Auſtriam ſunt exciti. Cum autem duo iſti Ordines in domo Prouincialium Viennæ deinceps aliquot annis, vsque ad Maximiliani obitum, concionatores & miniſterium eccleſiæ publicum fouerent: maxima pars ciuium etiam, deſertis ſuis templis & paſtoribus Pontificiis, eo confluebant, & ab Auguſtanæ confeſſionis miniſtris cœnam Domini ſumebant, atque infantes ſuos baptizari, ſponſos & ſponſas copulari & funera deduci curabant. Mortuo itaque Maximiliano, illud a Rudolpho obtinuerunt paſtores Pontificii, vt exercitium illud Religionis in vrbe Vienna publicum aboleretur, relicta nihilominus Dynaſtis & Nobilibus Religionis exercitio in ſuorum prædiorum eccleſiis & arcibus. 98)

§. X. Anno 1568. Iacobus Elſius, Archiepiſcopus Treuirenſis, Auguſtam Treuirorum, quæ ipſi obſequium denegabat, obſidet. Et licet oppidani ab Imperiali Camera mandatum contra Ducem prædictum impetraſſent, vt quamprimum ab iſta obſidione deſiſteret, nihilominus tamen iſta a IV. Idibus Iunii ad V. vsque diem Sextilis fuit continuata. Tandem vero Cæſaris, atque Electorum Circuli Rhenani interuentu, in has conditiones fuit transactum: vt Præſul, cautione data, nihil moleſtiæ aut damni oppidanis inde creatum iri, cum armatis, qui Legato Cæſaris fidem obſtringerent, in vrbem admitteretur, & ciues ita ſe erga eum gererent, vt ei diutius apud ipſos immorari neceſſe non eſſet. De iuribus inter partes controuerſis lis ordine & ſecundum iuris receptam in Imperio formulam terminaretur. 99)

§. XI. Renouata iſta ætate fuit controuerſia inter Ferrarienſem & Florentinum de dignitatis prærogatiua: 100) cuius cognitionem cum ad ſe pertrahere vellet Pontifex, Ferrarienſis e contrario tergiuerſabatur, & quamuis citatus, nunquam adduci potuit, vt procuratorem Romam mitteret, ſed vt a Cæſare & in aula Cæſarea lis terminaretur, omni ratio-

93) SCHARDIVS ad a. 1567. *menſe Auguſto, Legati Imperatoris, Electorum, ac Circulorum Imperii Erphordia vigore decreti Ratiſponenſis conueniunt, atque de impenſis executionis Gothanæ, Electori Saxoniæ Auguſto, aliisque tribus Circulis reſarciendis conſultant, quod in Comitiis Ratiſponenſibus certa ac liquida eorum ratio haberi non potuiſſet, ea diligenter ad calculum reuocata, & reſectis ſuperfluis, ſumma eorum conſtituitur 953634. floreni cum aliquot groſſis atque nummis. Impenſarum vero in demolitionem arcis factarum computatio 55559. cum aliquot groſſis & nummis itidem. Quorum ſolutio pro rata contributionis Statibus Imperii imponitur.* GVDENVS Hiſt. Erfurt. lib. III. pag. 235. *Auguſtus 747635. florenos erogauerat, ab Imperio, cuius nomine bellum ſuſcepit, reſtituendos, qua de re, nec non aliis Imperii neceſſitatibus, vt conſultaretur, Erfordiam Comitia indicuntur.* Quod autem GVDENVS atque SCHARDIVS circa impenſarum ſummam varient, hæc eſt ratio, quod iſte ſolius Electoris impenſas, hic vero Circulorum etiam computet.

94) Extat Receſſus in Corpore *p. 768.*

95) SCHARDIVS ad a. 1567. *Maii die 12. Comitia Ratiſponenſia, de quibus diximus, finiuntur, hoc decreto, vt contributionum Imperatoris in Comitiis Auguſtanis, loco perpetui ſubſidii, promiſſarum triennalis ſolutio in biennalem iuxta ſua Cæſ. Maieſt. petitionem conuertatur. Cumque de arcis & ciuitatis Gothanæ deditione nuncium 19. Aprilis allatum fuiſſet, eius tanquam ſeditioſorum receptaculi demolitio, Cæſare eam vrgente, a Statibus comprobatur. Expenſarum vero in obſidione ab Imperio factarum ratione, nouus Conuentus Erphurdiæ ad primum Auguſti celebrandus indicitur, Legatis nihil de his in mandatis quid agerent, habentibus.* Extat Receſſus Ratiſponenſis in Corpore *p. 753.*

96) THVANVS *lib. XLI. p. 454.*

97) THVANVS lib. XXXIX. p. 388. *ſecundum hac indicti conuentus Auſtriæ Ordinum, quorum initium Viennæ IV. Kal. Xbr. (1566.) factum eſt. Cum illi omnia vltro Cæſari deferrent, viciſſim ab eo petebant, vt confeſſione Auguſtana iam diu a ſe expetita ſibi in poſterum vti liceret: quod poſtulatum cum Cæſar diu eluſiſſet, poſtremo inſtantibus Ordinibus ab eo reſponſum eſt, vt quoniam aliam ab ea, quam ipſe profiteretur, fidei rationem profiteri vellent, ſtatim venditis bonis ex prouincia diſcederent.*

98) CHYTRAEVS *lib. XXII. pag. 579.* POLHAYM in Oratione *p. 635.* THVANVS *lib. LXII. p. 134.* LONDORP *lib. VIII. pag. 948.* THVANVS *lib. XLIV. p. 540.* SCHARDIVS *de geſtis ſub Maximiliano II. p. 99.*

99) LONDORP *lib. VIII. p. 950.* BRDWERVS *Ann. Treuir. lib. XXII. p. 402.* qui etiam Electoris Iura defendit, cum ex aduerſo Ciuitatis iura defendat GVILIELMVS KYRIANDER. THVANVS *lib. XLIII. p. 525.* SCHARDIVS *ad an. 1568. p. 89. & 98.* SCHADR *lib. IV. p. 116. 125.*

100) Vtriusque partis fundamenta declarat CRVSIVS *de Iure Proedrias c. XI.*

1) THVA-

ratione contendebat. Id cum honeſte Coſmus recuſare non pnſſet, quo tamen id cum bona Pontificis gratia fieret, impetrauit, vt Pontifex de Maximiliano non vt Cæſare, ſed tanquam arbitro aſſentiretur, ea tamen lege, vt intra certum tempus de cauſſa cognoſceret, & iuris ratione eam diiudicaret. Verum, Maximilianus, qui & auctoritatem ſuam retinere, & inter Ferrarienſem & Florentinum ſororios iudex ſedens, neutri moleſtiam faceſſere vellet, acceptis Pontificis litteris, in iuſtam indignationem exarſit, quod & in ſententia ferenda modus & conditio præſcriberetur, nec ſibi cauſſæ ad ſe & imperatorium tribunal vere pertinentis, libera cognitio permitteretur. Itaque rem de die in diem ducebat, & diſſidium hoc amice componi exoptabat. 1) Pius V. autem Coſmo fauens, emiſſo diplomate VI. Kal. Septembris a. 1569. Coſmum Magnum Hetruriæ Ducem creat. Quod cum grauiter Cæſar ferret, quod ad illius & Imperii haut dubiam iniuriam pertinere exiſtimaretur, per Oratores ſuos contra inaugurationem interceſſit, quæ nihilominus IV. Nonas Martii 1570. fuit peracta. 2) Mittebat tamen Papa Commendonum Cardinalem ad Imp. qui multis argumentis coram ipſo Papæ iura defendere fuit conatus. 3) Poſtquam autem Franciſcus, Coſmi filius, Ferdinandi I. Romanorum Imperatoris filiam Ioannam duxiſſet in vxorem, accepta etiam argenti ſumma, 4) in Comitiis Ratisbonenſibus a. 1574. eundem Magni Ducis titulum ipſi conceſſit. 5)

§. XII. Dum igitur motus Belgici & Gallici continuarent, exercitus etiam terras Germanicas tranſirent, Daniel Moguntinus Elector, Electores aliosque Status Imperii Fuldam conuocabat, ibidemque deliberabatur, qua ratione Pax Religionis & Politia in Imperio conſeruarentur & malis Germaniæ obuiam iretur. Decernebatur igitur d. 3. Februarii, vt pax religionis conſeruaretur, exercitus, non niſi diuiſis copiis, tranſiret. 6) Anno 1569. Conuentus Statuum Deputatorum Imperii ad XIV. Aprilis Francofurtum fuit indictus. Cum enim non ſolum de damni ab Arauſionenſis exercitu ex Galliis ſuperiori anno reuerſo, Alſatis illatis, & de inſolentia copiarum Comitis Palatini Wolfgangi in diœceſi Spirenſi, aliisque finitimis locis exercita, ad Cæſarem variæ querimoniæ eſſent delatæ, de mediis, quibus his malis obuiam iretur, fuit deliberatum. 7) Sed cum medela nondum adhiberetur, noua in ſequentem annum 1570. Spiræ indicta fuere Comitia, quibus actum de frenanda Germanorum militum libertate, in addicenda exteris Regibus opera & lædendis Imperii ſubditis nimis abutentium, petulantia, & ad veterem grauitatem reuocanda. Deinde, vt Pax publica in Imperio per executionem & auxilia Circulorum expeditius violenter oppreſſis miſſa, conſeruari deinceps commodius poſſit. Tum de arcibus Vngaricis aduerſus Turcas ſumptu Imperii muniendis: de Gothani belli impenſis Augusto Electori refundendis: de iuſtitiæ adminiſtratione in iudicio Cameræ expedita: de recuperandis prouinciis ab Imperio auulſis: de matricula Imperii, & contributionibus ad onera publica æquabiliter inter Ordines inſtituendis: de Moneta: de opificum collegiis: de pannis laneis: de officinis typographicis. 8) In iisdem Comitiis Io. Sigiſmundo, poſtquam regis renunciaſſet titulo, Tranſyluania omnis per pacem concluſam iure hæreditario fuit relicta. 9) Exhibitus quoque in his Comitiis a Belgis fœderatis libellus ſupplex

1) THVANVS *lib. XLIV. p. 841.*

2) THVANVS *lib. XLVI. p. 614. & lib. LIV. p. 888.* SCHARDIVS *ad a. 1569. p. 130. & ad a. 1570. p. 136.* PAVLVS ALEXANDER MAFFAEVS Vita Pii V. lib. III. c. XIX. *Sanctiſſimus Dominus creauit ducem Florentiæ & Senarum magnum ducem Hetruriæ cum regia poteſtate*

3) Prout FLECHIER La Vie du Cardinal Commendon lib. III. cap. VIII. expoſuit vberius GABVTIVS etiam *Vita Pii V.* de hoc negotio *lib. III. c. XVI.* ſic iudicat: *Pius, vti poteſtatem in terris gerens Chriſti Domini, cuius ſunt cœli terrarumque ambitus, vltro citroque agi ea de re amplius noluit, ratus id minime conuenire ei, qui pro ſua ampliſſima auctoritate poſſet hæc & alia in hoc genere longe maiora efficere.*

4) FLECHIER c. l. pag. 319. *Mais quelque temps apres Cosme mourut, & Maximilien ayant receu de l' argent de ſon fils, luy confirma, & augmenta meſme l' honneur que ſon pere avoit receu de Pie V.*

5) THVANVS *lib. LX. p. 82. poſtea Io. Baptiſta Concinus iam multoties ad Maximilianum Cæſarem ob conceſſum a Pio V. magni Etruriæ ducis titulum Coſmo & Franciſco, qui ſororem ipſius in matrimonio habebat, ſuccenſentem miſſus tandem obtinuit, vt hi Franciſco tituli tanquam Imperii beneficiario confirmarentur, eaque de re ampliſſimum a Cæſare diploma impetrauit.*

6) SCHADE *p. II. lib. IV. pag. 106.* SCHARDIVS *de Rebus ſub Maximiliano II. geſtis p. 70. 92.*

7) SCHARDIVS *ad a. 1569. p. 123.* Idem p. 125. *die duodecimo Iunii, cum Deputati Ordines Francofurti, re diu multumque deliberata, inter ſe conueniſſent, de modo, quo copiis Germanicis, e militia Gallicana reuertentibus occurrendum eſſet, vt citra maleficium ad ſuos redirent, conuentus ſoluitur. De cuius decretis ideo minus dici vel ſcribi neceſſe, quod publicata non ſunt, & pleraque ſaltem caput, de quo diximus, reſpexerint.* SCHADE *lib. V. p. II. p. 156.* Receſſus extat in Corpore *p. 780.*

8) Verba ſunt CHYTRAEI *lib. XIII. pag. 598.* SCHARDIVS *ad a. 1570. p. 140.* Chytræum ſequitur THVANVS *lib. XLVII. p. 636.* MERC. G. BELG. *Tom. II. p. 38.* Extat Receſſus in Corpore *p. 790.*

9) ISTHVANFIVS lib. XXIV. p. 517. *Spiræ poſt varios collatos vltro citroque ſermones, pax tandem & fœdus ſolenne percutitur: cuius conditionum hæc ſumma erat: vt vterque veterum contentionum atque odiorum memoriam ex animis egregia fide expelleret: Iohannesque Sigismundus nomini regio & titulis, pro quibus & pater, dum eſſet in viuis, & ipſe per annos circiter quinquaginta, funeſtis bellis & certaminibus acerrime dimicaſſent, in poſterum cederet, & quodcunque aliud præter regium vſurparet, contra Maximilianus eum vt regibus ortum Sereniſſimi principis titulo cohoneſtaret. Tranſiluania omnis intra Alpeis, Iohannis Sigismundi poteſtati ſubderetur, idque iure hæreditario: extra alpeis vero regiones Hungaricæ, Bihartenſis cum Varadino, Mara-*

plex pro auxiliis impetrandis. 10) Inter Hamburgenſis quoque Ciuitatis & Ducum Holſatiæ legatos acres contentiones in his Comitiis, de Dominio vrbis & iure exemptionis Hamburgenſium fuerunt. 11) Ibidem inter deliberationes, Cæſar Annam filiam natu maiorem, Philippo II. deſtinatam, poſt amplexus, Ioanni ab Hoia, Monaſterienſi Epiſcopo in Belgium deducendam tradit. 12) Hinc XXII. Octobris ſponſalia, inter Carolum IX. Gallorum Regem & Eliſabetham Maximiliani filiam, ſolenni pompa celebrantur. 13) Anno 1571. Comitia Deputationis Imperii Francofurti fuerunt celebrata, in quibus de Moneta & Matricula Imperii in ordinem redigenda fuit actum. 14)

§. XIII. Anno 1572. deteſtatur maxime cruentam illam lanienam Pariſienſem die S. Bartholomæi factam. 15) Hinc Legatum ſuum Roma euocat, eo quod Gregorius XIII. Papa Magni Ducis titulum a Pio V. conceſſum reuocare nollet. 16) Eodem anno X. Kl. Octobr. Rudolphum filium ſuum Poſonii in Regem Vngariæ fecit inaugurari. 17) Anno 1575. in Comitiis Ratisbonenſibus, Rudolphus II. Maximiliani filius in Regem Romanorum fuit electus. Miſit ad hæc Comitia Henricus Borbonius legatos ſuos, petentes, vt Cæſaris interceſſione Regi iterum conciliaretur, vt Pax reformatæ religioni, & cæteris Galliæ Principibus ſecum coniunctis reſtitueretur. 18) In iisdem etiam Comitiis Franciſco Mediceo Magni Hetruriæ Ducis titulum concedit.

§. XIV. Anno 1572. Maximiliani Cæſaris filius Erneſtus, poſt mortem Sigismundi Auguſti, a Commendono Cardinali Polonis commendabatur in Regem, ipſi etiam fauebant Lithuani, verum, dum tardiorem ſe præberet Imp. Henricus Valeſius ipſi præferebatur. 19) Anno 1575. poſtquam Henricus III. eo quod Polonia relicta, Galliæ regnum adquiſiuiſſet, Comitia noui Regis creandi indicuntur, in quibus Archi-Cancellarius Regni, cum maxima Senatorum Poloniæ & Lithuaniæ parte, Maximilianum Imp. elegit & renuntiauit. Petrus Sborouius Palatinus Cracouienſis, Koska Sendomirienſis, comes Tentſchini, & pauci alii, cum magna Nobilitatis parte, a Senatu diſcedentes, & Regem ex genere & ſanguine Polono creandum cenſentes, Annam, defuncti Regis Sigismundi ſororem, virginem forte quinquagenariam Reginam conſtituunt, eique Stephanum Bathori Tranſyluaniæ Principem, natione Vngarum, maritum Regem adiungunt, eundem proclamant, & ſtatim litteris ad Cæſarem Maximilianum datis, eum hortantur, ne paucorum ſenatorum & Nobilium ſuffragiis fretus, Regnum Poloniæ ſibi adeundum putet. E contrario, qui Maximilianum elegerant Poloniæ Proceres, Stephanum per litteras a ſuſcipiendo Poloniæ Regno dehortantur, præſertim, cum per Oratores ſuos in Comitiis Poloniæ proponi iuſſerit, ſe ea conditione Regem eligi cupere, vt primum locum dignitatemque Cæſari & Auſtriacæ familiæ concedant. Inſequenti anno 1576. Poloniæ regni Senatores, qui Maximilianum elegerant, ſplendidiſſimam ad ipſum legationem Viennam mittunt, vt articulos, de quibus inter Ordines regni & Cæſaris legatos in Comitiis electionis Varſouiæ conuenerat, iuramento confirmaret, & quamprimum in regnum veniret. Dum autem Maximilianus articulorum moderationem prolixo ſcripto poſtularet, & Leouicenſis conuentus eius partis Procerum, qui Maximiliano addicti erant, in Polonia inſtaret, viſum eſt ipſi, ad eum conuentum omnem referendam eſſe tractationem. Sed, dum Poloni periculum

Maramaraſienſis cum Haſto & ſalis fodinis, ac Craſna & Solnocum, quod exterius vocatur, eidem, donec viueret, parerent. Quæ vltra hos terminos ſunt, ea Cæſari intacta relinquerentur. Si quid finium Ioan. Sigismundus, verſus Orientem a Turcis recuperare poſſet, id eius peculiaris ditionis eſſet.

10) MERC. G. B. *Tom. II. lib. I. p. 38.* METERANVS *lib. III. p. 161.*

11) CHYTRAEVS. THVANVS *cit. loc.* LONDORP *lib. X. p. 43.* STRAVCH *diſſ. Exot. §. XX.*

12) CHYTRAEVS *lib. XXII. p. 599.* LONDORP *lib. X. p. 45.* THVANVS lib. XLVII. p. 637.

13) SCHARDIVS ad a. 1570. p. 146. *viceſimo ſecundo Octobris Spiræ ſponſalia Sereniſſimæ Reginæ Eliſabethæ Maximiliani Imperatoris filiæ cum Chriſtianiſſimo Gallorum Rege Carolo Nono, Regali magnificentia & ſolennitate in ſummo templo ſanciuntur: Archiduce Auſtriæ Ferdinando ſpeciali mandato, a Rege Galliæ, Carolo ad eam ceremoniam auſpice conſtituto, & ſponſum nomine & facietenus repræſentante: Archiepiſcopo vero & Electore Moguntino, Daniele, benedictionis ſacræ ritum adminiſtrante.* Idem p. 147. nuptiales ſolennitates in templo Macerienſi factas deſcribit THVANVS *lib. XLVII. p. 638.* LONDORP *lib. X. p. 146.* Extat contractus matrimonii in RECVEIL *Tom. II. p. 324.*

14) Extat Receſſus in Corpore *p. 836.* SCHADE *p. I. lib. IX. p. 366.*

15) Hanc plenius deſcribit THVANVS *libro LII.* Quam male hanc tulerit Maximilianus, teſtantur ipſius litteræ ad Lazarum Schwendium deſuper ſcriptæ, quibus eam vocat *ein ſchändliches Blutbad* apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen p. II. p. 324. Conſt. Imp. Tom. II. p. 385. Stat. & Reſcript. Imp. pag. 208.*

16) THVANVS *lib. LIV. p. 888.* SCHARDIVS *ad a. 1572. p. 177.*

17) THVANVS c. l. *inter hæc Cæſar a palpitatione cordis iam diu æger, qui numeroſam familiam haberet, & eius amplificandæ ad omnes occaſiones intentus eſſet, Rudolfo & Erneſto filiis in Pannoniam miſſis, vt regni comitiis intereſſent, Rudolfum in regno Pannoniæ ſucceſſorem ab Ordinibus deſignari curauit, ipſe paullo poſt cum Auguſta vxore ac ceteris liberis & Carolo archiduce fratre magna pompa Poſonium venit, vbi Rodolfus X. Kalen. VIIIbr. corona regia inſignitus eſt. Res magno paratu peracta cum numeroſa regni nobilitate extra vrbem ſub tentoriis recepto gentis more in armis conueniſſet, & omni honorifica ſignificatione publicam de ea inauguratione conceptam lætitiam teſtaretur.*

18) CHYTRAEVS *lib. XXIII. p. 626.* NATALIS COMES *lib. VI. pag. 587.* THVANVS *lib. LX. p. 82.* LONDORP *lib. XV. p. 254.*

19) FLECHIER Vita Commendoni lib. IV. ch. VI. *Mais rien ne ruina tant ſes prétentions que ſa lenteur & ſa négligence; car il eſtoit naturellement difficile à émouvoir. Il ſe fit luy-meſme des difficultez; il vouloit ſonder toutes les intentions des Polonois, & s' aſſeûrer de l' affaire avant que de l' entreprendre.*

20) Hæc

riculum in mora eſſe demonſtrarent, Cæſar denuo eis mentem ſuam de Erneſto filio, tradita ei in matrimonium Anna, Rege coronando, declarat. Hoc renuentibus Polonis, Maximilianus tandem XXII. Martii iuramentum de articulis & conditionibus præſcriptis religioſe ſeruandis præſtitit, & decretum electionis ab Oratoribus accepit. Interea vero, dum Maximilianus lentus cum Oratoribus Polonis tractationes agitat, aduerſa Polonorum factio, Stephanum Bathori miſſa ſolenni legatione ad præſtandum iuramentum, & accelerandum aduentum in Poloniam inuitat. Is nulla interpoſita mora, iuramentum in Tranſyluania præſtat, & exiguis copiis comitatus, iter in Poloniam quamprimum adripit, Annam in matrimonium ducit, & cum ea Cracouiæ, Rex Poloniæ Kal. Maii proximis coronatur. 20)

§ XV. Dum hæc in Polonia geruntur, Maximilianus Imp. Comitia Ratisbonæ, 21) de auxiliis aduerſus Turcas, negotio Religionis & aliis negotiis indicta, celebrat. Durantibus hiſce Comitiis A. C. addicti Principes d. 12. Octobris 1576. inter ſe fuerunt pacti, vt medelam ipſorum Grauaminibus atque Religionis autonomiam ab Imp. peterent. 22) Eodem vero die Princeps optimus mœrore & curis confectus XII. Octobris a. 1576. fuit defunctus, relicto Rudolpho II. filio ſucceſſore. 23)

§. XVI. Vxor ipſius erat Maria, Caroli V. filia, quam an. 1548. matrimonio ſibi iunxit. 24) Ex hac numeroſa ipſi nata ſoboles: ex qua ſuperſtites patri fuere Rudolphus, qui Imperium poſt eum tenuit, Erneſtus, qui in Belgio poſtea deceſſit, Matthias, Maximilianus, Albertus Cardinalis, Wenceslaus. 25) Ferdinandus, qui priori matrimonio Philippinam Welſeriam duxerit vxorem, licet ex hac nati filii ſaltim Andreas & Carolus ab Auſtria fuerint dicti, & hac defuncta, a. 1580. duxit Annam Catharinam Mantuanam. 26) Albertus VII. Fridericus, Carolus, ante patrem extincti. 27) Ex ſequiori ſexu, Anna grandior natu filia Philippo II. Hiſpanorum, Eliſabetha Carolo IX. Francorum Regi in Comitiis Spirenſibus 1570. fuit elocata. 28) Præter has, numerantur Maria, Margaretha, Eleonora, iuuenes extinctæ. 29)

20) Hæc prolixius deducit CHYTRAEVS *lib. XXIII. pag. 626. 627.* & POLHAYM *in Oratione p. 637.* THVANVS *lib. XLI. p. 69. lib. XLII. p. 131.* NATALIS COMES *lib. VI. pag. 590.* ISTHVANFIVS *lib. XXV. p. 538.* LONDORP *lib. XV. exeunte. lib. XVI. p. 268.* MERC. G. B. *Tom. II. lib. III. p. 501.* Nummum in hanc expeditionem Polonicam cuſum exhibet LVCKIVS *p. 261.*

21) Extat de iisdem Receſſus in Corpore *p. 847.* In GOLDASTI *Reichs Satzungen p. I. p. 295.* reperiuntur varia Reſcripta in his Comitiis publicata de libertate Religionis in Epiſcopatibus.

22) Extat apud LENMANNVM *lib. II. c. XVII.* LVNIGIVM *p. Spec. Cont. I. Forſ. II. Abth. II. p. 272.* du MONT *Tom V. p. I. p. 274.* BVRCARDI *Autonomia p. 81. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. II. §. XVI. ſqq.* Inter LVNIGII *Scripta ſelecta p. 123.* reperitur Conſultatio Conſiliariorum Ludouici, Electoris Palatini ſuper hiſce Grauaminibus.

23) CHYTRAEVS *lib. XXIII. p. 628.* qui etiam tale de ipſo habet Chronodiſtichon:

arCe RatIsbona profeCtVs In athera Cæſar,
Cæſar alt fILI DIVe RVDOLphe VaLe.

Inſeruit idem IOANNIS CYRIACI in POLHEIM Orationem in Academia Roſtochienſi an. 1577. in Maximiliani honorem habitam, in qua circa finem: *cum vero Imperator, coniunctionem Poloniæ cum finitimis Chriſtiani orbis prouinciis toti Imperio & nomini Chriſtiano ſalutarem & neceſſariam, ideoque coniunctis Imperii viribus etiam retinendam eſſe iudicaret; indictis Imperii Comitiis Ratisbonæ, in media deliberatione & apparatu belli, a Deo, ex huius terreni imperii moleſtiis in tranquillam & beatam regni cæleſtis pacem & felicitatem euocatus eſt, ipſa die Maximyliani 12. Octobr. proxime elapſi; Princeps ſapiens, iuſtus, moderatus, paterno animo de publica ſalute & pace perpetuo ſollicitus, diligens & aſſiduus in omni gubernationis officio, clementer tolerans eccleſias puram Euangelii doctrinam profitentes, & literarum ſtudia eccleſiæ neceſſaria fouens, denique ſingulari clementia, lenitate, beneficentia, manſuetudine, & comitate paterna erga omnes præditus.* THVANVS lib. LXII. p. 134. *Maximilianus Cæſar ſiue curis confectus, ſiue longa corporis ægritudine debilitatus IV. Eid. VIIIbr. optime meritam de repub. Chriſtiana animam in Comitiis, & quaſi inter Ordinum Imperii manus ac complexus Deo reddidit, cum XLIX. annos exegiſſet, & Imperium XII. tenuiſſet.* ISTHVANFIVS *lib. XXV. p. 566.* LONDORP *lib. XVI. p. 271.* MERC. G. BELG. *Tom. II. lib. III. p. 350.* Nummos in ipſius mortem cuſos exhibet LVCKIVS *pag. 263.* Extat BASILII IO. NEROLDI *Panegyricus in eundem* & CHRISTOPHOR. WARSEVICII *oratio in mortem ipſius.*

24) HEVTERVS lib. XII. cap. XV. ad a. 1548. *hoc fere tempore Maximilianus Auſtria Archi-Dux, Rom. Regis filius natu maximus, Auguſta in Hiſpaniam contendit, ducturus in vxorem Mariam Cæſaris patrui ſui filiam natu maximam.* THVANVS lib. V. p. 150. *dum adhuc Auguſtæ Cæſar eſſet, Maximilianus Ferdinandi F. inde digreſſus in Hiſpaniam contenderat, vt Mariam natu maiorem Cæſaris filiam & propiorem ſobrinam ſuam in vxorem acciperet, ibique proregis titulo regna adminiſtraret. Nam Cæſar Philippum filium tunc XXI. annos natum ad ſe vocare ſtatuerat, vt eum Germaniæ Ordinibus ac Belgii populis oſtenderet, eaque de cauſſa confecto bello Saxonico Albanum paullo ante in Hiſpaniam ad illum miſerat.* FRANC. BELCARIVS *lib. XXV. p. 800.* HARAEVS *p. 651.* POLHEIM *p. 632. & p. 636. coniugem habuit vt ſupra memini, Mariam filiam Caroli V. Imperatoris primogenitam.* Nuptias Pintiæ celebratas ſcribit CHYTRAEVS *lib. XVI. p. 431.*

25) Verba ſunt THVANI *lib. LXII. p. 134.*

26) KHEVENHILLER *Tom. I. p. 129.*

27) FVGGER *lib. VI. c. XXI.* Pacta dotalia Madriti 14. Ianuarii 1570. erecta extant apud du MONT *Tom. V. p. I. p. 175.*

28) Verba ſunt THVANI *cit. loc.* POLHEIM p. 637. *fuit autem coniugium noſtri Imperatoris caſtum, dulce, & fœcundum, ex quo nouem filios, & ſex filias, ac in his Annam, Philippo regi Hiſpaniæ auunculo, & Eliſabetham Carolo IX. Galliæ regi, in Comitiis Spirenſibus, anno 1570. elocatam ſuſcepit.* Actum de matrimonio Eliſabethæ cum Carolo IX. iamdum in Comitiis Auguſtanis 1566. THVANVS lib. XXXIX. p. 373. *venerat ad Comitia Kal. Maiis ad Cæſarem Bernardinus Bocatellus Redonum epiſcopus de nuptiis Regis cum Maximiliani filia acturus.* MERC. G. BELG. *Tom. II. lib. I. p. 53.* Extat Contractus Matrimonialis apud LVNIGIVM *Cont. II. f. IV. p. 62.* Vide etiam ſupra *§. XII.* Extant pacta dotalia apud du MONT *p. 178.*

29) FVGGER *cit. loc.*

PERIODVS DECIMA
SECTIO SEPTIMA
DE
RVDOLPHO II.

§. I. Rudolphi natiuitas, ſtatura & mores §. II. Rex Bohemiæ, Vngariæ & Romanorum eligitur. §. III. Comitia Deputatorum Spirenſia 1577. Rudolphus motus Belgicos conatur componere. §. IV. Formula Concordiæ. §. V. Motus Aquisgranenſes de religione. §. VI. Calendarium Gregorianum. Comitia Auguſtana 1582. §. VII. Motus Colonienſis ſub Gebhardo Truchſeſio. §. VIII. Bellum Colonienſe. §. IX. Prorogatio induciarum cum Turcis. Comitia Deputatorum Wormatienſia a. 1586. §. X. Maximilianus, Rudolphi frater eligitur Rex Poloniæ. §. XI. Controuerſia de ſucceſſione in epiſcopatum Argentoratenſem. §. XII. Noui motus Aquisgranenſes. §. XIII. B. Turcicum. §. XIV. Conuentus Heilbrunnenſis. Comitia Ratisbonenſia 1594. §. XV. Sigismundus Bathori cum Rudolpho paciſcitur. Rudolphus in Tirolenſi ditione ſuccedit. §. XVI. Continuatio b. Turcici. §. XVII. Controuerſia de ſucceſſione in Ducatu Ferrarienſi & Mutinenſi. §. XVIII. Comicia Ratisbonenſia 1597. 1598. §. XIX. Progreſſus belli Vngarici a. 1598. 1599. §. XX. Varia Rudolphi pacta & negotia cum Sigismundo, Transſyluaniæ Principe. §. XXI. Sententia contra Aquisgranenſes lata. Wurtenbergicus a nexu feudali Auſtriaco ſoluitur. Comitia Deputatorum Spiræ a. 1600. §. XXII. Varii Proteſtantium Conuentus. Colloquium Ratisbonenſe an. 1601. §. XXIII. B. Transſyluanicum. §. XXIV. Comitia Ratisbonenſia a. 1603. Conuentus varii Proteſtantium, potiſſimum Heidelbergenſis. Querela de iudicio aulico. §. XXV. Noui motus Transſyluanici. Continuatio belli Turcici. Pax Transſyluanica & Turcica. §. XXVI. Controuerſia de ſucceſſione Marpurgenſi. §. XXVII. Conuentus Electorum Confluentinus & Fuldenſis. §. XXVIII. Controuerſia Brunſuicenſis. §. XXIX. Cauſſa Donawerthenſis. §. XXX. Comitia Ratisbonenſia a. 1608. Fundamenta Vnionis Euangelicæ & Ligæ Catholicæ. Conuentus Correſpondentium Aſchbuſanus. §. XXXI. Auſtriaci tumultuantur. Matthias Archi-Dux caput domus Auſtriacæ declaratur & Vngariæ Rex coronatur. §. XXXII. Liberum exercitium Euangelicæ Religionis Auſtriacis conceditur. §. XXXIII. Litteræ Maieſtatis Bohemis & Sileſiis conceſſæ. §. XXXIV. Controuerſia de ſucceſſione Iuliacenſi. §. XXXV. Continuatio huius controuerſiæ. Conuentus Homburgenſis, Tremonienſis, Düſſeldorpienſis, Colonienſis, Pragenſis, Iüterbocenſis. §. XXXVI. Controuerſia de tutela Palatina. §. XXXVII. Vnio Euangelica. Liga Catholica. Leopoldi Archi-Ducis copiæ in Epiſcopatu Argentinenſi & Paſſauienſi. §. XXXVIII. Leopoldus Archidux ſucceſſionem ambit. Matthias Rudolpho Bohemiæ regnum extorquet. XXXIX. Noui motus Aquisgranenſes. Brunſuicenſes proſcribuntur. §. XL. Conuentus Vnitorum Rotenburgenſis. §. XLI. Conuentus Electorum Noribergenſis. De electione Regis Romanorum agitur. §. XLII. Rudolphi II. Mors.

§. I.

SUcceſſit Maximiliano filius ipſius Rudolphus II. ex Maria, Caroli V. filia XVIII. Iulii a. 1552. prognatus. 1) Princeps erat mitis, adſpectu ſatis decorus, fronte auguſta, & ore non inuenuſto, oculis lucidis, ſtatura mediocris, magis depreſſa, quam elata. Viuidum illi ingenium, erectumque, ingens rerum omnium peritia, iudicium elimatum, præſtantiſſima delibetatio ſamam dabant; amorem quoque religionis cultus, 2) morum integtitas, conciliabant, eaque principia eius Imperii ſpecioſiora & mira, cum Orbis terrarum adplauſu fuere. Inclinata vero ætate, naturalium inueſtigatione rerum, & ornamentis picturæ ita delectatus eſt, vt iisdem totum ſe mancipans, Imperii quoque curas & negotia negligetet. Nam & Chymicarum rerum experimenta ipſe tentauit, horologiis componendis, & pingentibus, integros dies & continuos adſidebat. Hinc amare ſolitudinem cœpit. 3) Et dum magis vergeret in ſenectam, a Tychone de Brahe, celebri illo Mathematico perſuaſus, vt inſidias propinquiorum caueret, in dies magis motoſus factus, omnibus diffidens, in penetralibus ſeceſſibus ſeſe continebat, & neque in templum, neque foras quoquam prodibat, niſi quod deambulare ſolebat in porticibus interioribus, quas multimodas intra Arcem Pragenſem ſabricari ſecerat cum feneſtris anguſtis & obliquis, vt proſpiciens videri, vel iaculo, quod ſempet timebat, peti non poſſet. Præſertim ad ſtabula equorum, quibus videndis impenſius oblectabatur, per angiportuum longos anfractus commeate ſolebat, & curioſiores eius videndi copiam nusquam facilius habere poterant, niſi aſſumpto habitu agaſonum, quaſi curandis tunc illis equis aſſiſterent. In priuato miniſterio pauciſſimis ſamiliaribus vtebatur, potiſſimumque mechanicis, ac fœminis: quas ille ætate ac forma ptæſtantes diligenti cum delectu diligebat. 4) Ac publicorum negotiorum curam omnem prorſus ſepoſuerat, rariori aditu pro iis tractandis, ad cum patente paucis miniſtris, qui ſoli aurium Principis potentes, voluntatem eius ad propriæ vtilitatis emolumenta conuertebant, eorumque arbitrio cuncta regiminis ratio conſtabar. Exinde fere tumultus quotidiani, & effrænis male conciliatorum horum audacia, quæ originem nonniſi ab amoribus Principis traxerunt. 5)

§. II. Hic

1) BVCHOLTZER *p. 584.* BIRCKEN *lib. VI. c. XXI. p. 1396.* GANS in arboreto. PIESPORDIVS. SCHONLEBEN *proleg. II. c. X. p. 268.*

2) Sic a Religionis Zelo eum maxime commendat SCHÖNLABEN *proleg. II. c. VIII. §. X.* Licet etiam Proteſtantibus multa conceſſerat, idque ex adfectata fratris Matthiæ regnandi libidine.

3) Sic de eo latius iudicat DAN. EREMITA *in itin. Germ. ſub initium.*

4) PIASECIVS *p. 218.*

5) DAN. EREMITA *in itin. German. ſub initium.*

6) DAN.

§. II. Hic in Hiſpania educatus, 6) poſtquam adultus a. 1572. XXV. Septembris Poſonii in Regem Hungariæ fuit coronatus. 7) Hinc XXII. Septembris 1575. Pragæ Rex Bohemiæ fuit inauguratus. 8) Eodem anno XXVII. Octobris in Comitiis Ratisbonenſibus electus fuit Rex Romanorum, ibidemque Kal. Nouembris coronatus. 9) An. 1576. patri ſucceſſit in Imperio.

§. III. Primo ſtatim Regiminis anno 1577. Francofurti Comitia Deputatorum Imperii celebrantur, in iisdemque Ordinatio Politiæ publicabatur. 10) Hinc, dum Belgæ Philippo, Regi Hiſpaniarum omne obſequium denegarent, a. 1578. Gebhardum Truchſeſium Colonienſem, & Iacobum Elſium Treuirenſem, Salisburgenſem etiam Archiepiſcopum, Ferdinandum Bauariæ Ducem & Ottonem Henricum Schwartzburgicum Comitem de componendis Belgii motibus ablegat. 11) Dum etiam eodem tempore Imperii Comitia Wormatiam indixiſſet, miſſus ad ea a Matthia Archi-Duce, Belgii Gubernatore, Philippus Marnixius, qui habita Nonis Maii oratione ad Imperii Principes qui aderant, deploratum Belgii ſtatum & Albani Auſtriique tyrannidem acerbis verbis exagitat, Imperiique opem contra Hiſpanos implorat. 12) Inſequenti anno 1579. poſt fœdus Traiectinum, Coloniam ad pacis Belgicæ negotium Gebhardum Colonienſem & Iacobum Treuirenſem archiepiſcopos, Iulium Herbipolenſem, Wilhelmum ducem Iuliacenſem, Ottonem Henricum Comitem Schwartzburgicum miſit. Aderant Hiſpaniæ Regis legati, Carolus de Arragonia, Terræ nouæ Dux, Secretarius Scharenberger cum aliis, qui cum legatis Ordinum Belgii, quorum Philippus, dux Arſchotanus Princeps erat, de conditionibus pacis initio Maii tractare cœperunt. Per ſeptem menſes ibidem commorati, re infecta diſceſſerunt, conquerentes, nihil ſibi de mediis pacis propoſitis a Belgii Ordinibus reſponderi, 13) Hiſpani vero Religionis libertatem quam Belgæ poſtulabant, nollent concedere. 14)

§. IV. Inſequens annus 1580. a publicata Concordiæ Formula celebratur. Poſtquam enim Lipſiæ & Wittebergæ plures eſſent, qui ex Melanchthonis ſchola profecti, a Lutheri doctrina diſcreparent, 15) variatæ Confeſſioni Auguſtanæ adhærentes, Auguſtus Saxoniæ Elector, componendis diſſidis, quæ exinde oriebantur, collato cum aliis conſilio, Georgio potiſſimum Cœleſtino, Georgio Lyſtenio & Martino Miro varios deſuper inſtituit conuentus, Wittebergenſem 1570. Dresdenſem 1571. Torgenſem 1574. Maxime vero articuli Torgenſes fuerunt propoſiti, ex quibus deprehenderentur heterodoxi. Hos, dum Wittebergenſes quidam nollent ſubſcribere, loco fuerunt moti 16) atque inter hos Caſpar Peucerus factus fuit captiuus. 17) Nouum a. 1576. d. XV. Februarii Lichtenbergam ad Albim indixit conuentum Auguſtus Elector, ad eundemque duodecim conuocabantur Theologi tum Georgius Lyſthenius, Martinus Mirus, Nicolaus Selneccerus, Henricus Salmuthus, Wolfgangus Harderus, Paulus Crellius, Daniel Greſerus, Petrus Glaſerus, Nicolaus Iagertüffel, Io. Cornicrælius, Maximilianus Mörlinus, Io. Sagittarius. Hi inuicem conueniebant, vt abolitis Melanchthonia ſcriptis, libri Symbolici ſolum pro norma eſſent, & per Theologos fide dignos certa fidei forma componeretur. Dum igitur per Theologos Wirtenbergenſes in Monaſterio Maulbrunnenſi certa formula fuiſſet compoſita, hæc per Iacobum Andreæ in Saxoniam fuit delata. Nouus igitur conuentus, Maio menſe

6) DAN. EREMITA *itin. Germ.* ſub initium: *Iuuenta illi in Hiſpania, & illo Orbis terræ Principum theatro peracta, in abſolutiſſimos mores formata erat.*

7) ISTVANFIVS *lib. XXV. ineunte. App. rer. Hung.* BOHFINII *p. 609.* MERC. G. BELG. *Tomo III. p. 445.* Extat deſcriptio ſolennitatum coronationis in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. VII. p. 97.*

8) ISTVANFIVS *lib. XXV. p. 549.*

9) Vide *Sect. ſuper.* §. *XIII.* Capitulatio iſtius extat in GOLDASTI *Polit. Imper. p. XII. pag. 608.* Nummos in ipſius coronationem cuſos exhibet LVCKIVS *Syll. Numiſm. p. 259.*

10) Extat iſta in Corpore *p. 871.*

11) THVANVS *lib. LXVI. p. 263.*

12) THVANVS *lib. LXVI. p. 265.* MERC. G. BELG. *Tom. II. lib. IV. p. 731.* Extat Oratio PHILIPPI de MARNIX, Domini de S. Aldegonda, pro Sereniſſimo Archi Duce Auſtriæ Matthia, & Ordinibus Belgicis in hiſce Comitiis habita, ſeparatim expreſſa. Contra hanc tamen a parte Catholicorum prodiit *Apologia* CALLIOI CHRYSOPOLITANI *Luxenburgi 1579. 4.* Auctor tamen in Marnixium atque Belgas & Principem Auriacum nimium eſt iniquus, licet multa proferat ſingularia. KHEVENHILLER Tom. I. pag. 53. SCHADE *p. III. lib. III. p. 51.*

13) CHYTRAEVS *lib. XXIV. pag. 660.* GROTIVS *Ann. lib. III. p. 85.* REIDANVS *Ann. lib. II. p. 28.* ERN. EREMVNDVS *orig. & prog. Tumult. Belg. p. 335. anno 1579. rurſum de pace agi cœptum. Conuenere Coloniam ad hunc finem Pontificis, Imperatoris, Regis Hiſpaniæ, & Generalium Belgicæ Ordinum legati. Tantum vero abfuit, vt pax firmaretur, quin potius nouæ ſciſſionis data occaſio, vt Mechlinia quoque ac Siluaducis, aliaque plures a Prouinciarum pacto diſcederent.* THVANVS *lib. LXVIII. p. 338.* STRADA *dec. II. lib. II.* NARAEVS *Tomo III. p. 295.* BROWER *Ann. Treuir. Tom. II. lib. XXI. pag. 457.* THRASYBVLVS LEPTA *ibid. p. 333.* Extant articuli a Belgis propoſiti in RECVEIL *Tom. II. p. 424.* Proſtant Acta pacificationis *Antwerpiæ 1580. 8.* & per THEODORVM GRAMINAEVM vernaculo ſermone, *Coloniæ 1580. f.*

14) THRASYBVLVS LEPTA *lib. V. p. 334.*

15) Quænam poſt Lutheri mortem in Academia potiſſimum VVittebergenſi acciderint turbæ, exponuntur in IO. MAIORIS Synodo ruium, quæ in ACTIS LITTERARIIS repetitur *faſc. IV. pag. 15.* Agit etiam de his turbis Crypto-Caluiniſmi, prout adpellabatur, ARNOLD *in Kirchen und Ketzer Hiſtorie p. II. lib. XVI. c. XXXII.*

16) De his ARNOLDVS *l. c.* RECHENBERG *App. trip. c. VI. §. 7.*

17) Ipſe PEVCERVS Hiſtoriam Carceris ſui ſcripſit *Serueſta* primum 1603. 4. poſt *Tiguri 1615. 8.* editam.

menſe 1576. Torgauiam fuit indictus, cui præter nominatos, intererant Iacobus Andreæ, Dauid Chytræus, Martinus Chemnitius, Andreas Muſculus, Chriſtophorus Cornerus, & Io. Zangerus, qui coniunctim Formulam Concordiæ compoſuerunt, quæ ad varios Imperii Status fuit miſſa, vt quid ipſi ſentirent, proponant. 18) Acceptis variis cenſuris, iſta formula tribus Theologis, Andreæ, Selneccero, & Chemnitio ad examinandum fuit relicta, qui Martio menſe 1577. in Monaſterio Bergenſi prope Magdeburgum varia immutauerunt. 19) Acceſſerunt tribus hiſce Maio menſe, Muſculus, Cornerus, Chytræus, a quibus ſex Theologis Formula iſta denuo ad incudem fuit reuocata. 20) Hinc formula, prout Bergæ fuerat immutata, in Conuentu Statuum Saxonicorum Torgauiæ a. 1579. primum fuit propoſita. 21) In vnum igitur Corpus relata Confeſſio Auguſtana inuariata, cum eiusdem Apologia, Articuli Smalcaldici, Catechiſmus Maior & Minor Lutheri, & declaratio quæſtionum inter ipſos Lutheranos controuerſarum, esdemque ſub communi nomine Libri Concordiæ an. 1580. publicata, poſtquam a tribus Electoribus, Auguſto Saxone, Ludouico Palatino & Io. Georgio Brandeburgico XXI. Principibus, XXII. Comitibus, IV. Baronibus XXXV. Vrbium primariarum Magiſtratibus & plus quam octo millibus Eccleſiarum & Scholarum miniſtris fuiſſet recepta & ſubſcriptione firmata. 22) Licet non deeſſent, quibus iſta Concordiæ formula libris ſymbolicis adiecta, minus probaretur. Dum in Saxonia non ſolum quidam Ordines Prouinciales & Wittebergenſes quidam eandem minus probarent; Sed etiam Brunſuicenſes, Luneburgenſes, Pomerani, Holſati, Megapolitani, Boruſſi, Dani, Badenſes, Palatini eandem non reciperent: 23) Hi etiam, Bremenſes atque Anhaltini cauſſas denegatæ ſubſcriptionis publicis ſcriptis aperirent. 24)

§. V. Circa eadem tempora, exorti fuerunt Motus Aquisgranenſes. Poſtquam enim ſuperioribus annis, occaſione tyrannidis ab Albano in Belgas exercitæ, Antwerpienſes, aliique Belgæ permulti Aquisgranum ſeceſſiſſent, horumque familiaritate diuturna, Aquisgranenſes plurimi, cum in eandem de religione ſententiam pertracti eſſent, exercitium purioris religionis publicum a ſenatu petiuerunt. Quod cum negaretur, nihilominus ad conciones & ſacramentorum adminiſtrationem publicam conueniunt. Quare ad Imperatorem delata, Commiſſarii Erneſtus Bauarus, nuper in Epiſcopum Leodienſem electus, & Guilielmus dux Iuliacenſis conſtituti. Legatis in vrbem miſſis, magno labore & contentione nouæ religionis exercitium aboleri, & ſolam Pontificiam doctrinam & ritus in vrbe retineri vrgebant. Imperator etiam crebris & ſeueriſſimis litteris ſenatui mandabat, vt ſectarios concionatores quamprimum vrbe pellerent, & antiquam legem, ne quis, niſi Pontificiæ religioni addictus, in Senatum legeretur, (contra cuius præſcriptum ab anno 1575. etiam alterius religionis ciues recepti erant) conſtanter ſeruarent. Cum autem die Vrbani vtraque factio ſuæ religionis Conſules crearet, Imperator ciuibus mandat, vt Pontificios Conſules ſolos pro magiſtratu agnoſcant. Hinc motus in vrbe orti Canonicis aliisque alio migrantibus: Burgundi & Iuliacenſes commeatuum importationem prohibent, donec paullo poſt, maioribus nouis tumultibus in diœceſi Colonienſi & vicinia ortis, Aquisgranenſes aliquantulum conquieuerint. 25)

§. VI. In-

18) HVTTERVS *Concordia Concorde pag. 75.* HOFFMANN *kurtzer Bericht von Concordien Werck* & ex his ARNOLDVS *p. II. lib. XVI. c. XVIII. §. 16.*

19) ARNOLD *loc. cit. §. 17.* HAINECCII & LEVCKFELDI ſcriptoribus rerum Germanicarum adiecta ſunt *Acta quædam Formulæ Concordiæ*, atque in his potiſſimum literæ Trium iſtorum Theologorum, de hoc negotio, Berga XIV. Martii 1577. perſcriptæ.

20) Patet hoc ex HVTTERI *prolegomenis* p. 10. litteris Auguſti Electoris ad Petrum Vinerum, Bergenſem Abbatem, & SEBASTIANI GOBELII Abbatis Bergenſis Programmate ſeculari in dictis Actis. Licet potiora Iacobo Andreæ tribuat THOMASIVS *Hiſt. der Weisheit und Thorheit p. II.* & ex eo ARNOLDVS *p. II. lib. XVI. c. XVIII. §. 22.* qui etiam quantum ipſe ſuis ſaltim commodis atque ambitioni ſtuduerit, contendunt. De Iacobo Andreæ plura tradit MVLLER *Staats-Cabinet Tomo VIII. c. IX.*

21) ARNOLD *c. l. §. 18.*

22) GOEBELIVS *in dicto Programmate p. 10.* RECHENBERG *in Prolegomenis ad libros Symbolicos.* Qua ratione Philippus Ludouicus Palatinus Neoburgicus, Richardus Simmerenſis & Ludouicus Elector F. ſubſcripſerint, declaratur in *Pfaltziſcher Kirchen-Hiſtorie cap. VI. §. XIII. XIV. XX.* licet IO. CASIMIRVS hoc denegaret. *§. XXV.*

23) De hoc late ARNOLDVS *p. II. lib. XVI. c. XVIII. §. 27.*

24) Statim enim ac prodiit, a Caluinianis varia ſcripta fuerunt edita, vt *Admonitio Neoſtadiana: Iudicium Anhaltinorum, Bremenſium defenſio denegatæ ſubſcriptionis: Examen M.* CHRISTOPHORI IRENAEI, AMBROSII WOLFII ſiue potius CHRISTIANI HERDESIANI *Hiſtoria Auguſtanæ Confeſſionis.* Quæ omnia in Apologia a TIMOTHEO KIRCHNERO, SELNECCERO & CHEMNITIO a. 1582. publicata, fuerunt confutata. Cuius Apologiæ breuem analyſin exhibet HVTTERVS *in Concordia Concorde.* Scripſit etiam RVDOLPHVS HOSPINIANVS, Tigurinus, *Concordiam diſcordem*, qua Concordiæ Libro errores & abſurda grauiſſima affingit, ſed reſpondet HVTTERVS in *Concordia Concorde.* Prodiit quoque *Achillis Claugeri ſatyra in nouam diſcordem concordiam Bergenſem.* Male etiam de hoc Concordiæ Libro iudicat ROBERTVS BELLARMINVS, contra quem tamen Theologi VVürtenbergenſes ſolidam ediderunt refutationem & PHILIPPVS LVDOVICVS HANNECKENIVS. Legi etiam meretur GEORG MVLLER *Hiſtorie der Formula Concordia.*

25) Verba ſunt CHYTRAEI *lib. XXV. p. 690.* THVANVS *lib. LXXIV. pag. 517.* NOPPII *Aacher Chronic ad a. 1580.* SERIOANVS *p. III. lib. VI. p. 122.* LEHMANN *III. B. c. XXVIII.* HELVICI *Theatrum IV. B. pag. 91.* KHEVENHILLER *Ann. Ferd. I. Th. p. 192. 246.*

26) THVA-

§. VI. Inſequenti a. 1582. Gregorius XIII. 26) conſultis peritioribus Italiæ Mathematicis, Calendarii emendationem per Aloyſium Lilium confectam, ad Europæ Principes & celebriores Germaniæ academias miſit, vt communi conſilio reciperetur. 27) Agebantur eodem anno Auguſtæ Comitia, quibus de pecuniæ collatione ad fines contra Turcas tuendos actum, in quam delegati, antequam de eorum querelis cognoſceretur, adſentiri recuſabant. In iisdem Comitiis etiam Cæſar propoſuerat, an non Imperio detrimentoſum videretur, nouum in Belgio Principem, dimiſſo Matthia, Rudolphi fratre, Ordinum auctoritate conſtitui, omnique ope enitebatur, vt iniuriam, quæ ad Auſtriacam familiam tantum ſpectabat, totius Imperii propriam faceret. Sed nihil ea ſuper re aliisne multis fuit decretum. 28) Actum in his Comitiis fuit, de moderanda Matricula, adminiſtranda iuſtitia & reformanda moneta. 29) Varia etiam a Proteſtantibus de Religionis Grauaminibus in his Comitiis agitata fuerunt conſilia, eademque Imp. fuerunt exhibita. 30) Sub exitum Comitiorum de Calendarii Gregoriani promulgatione agi cœpit, de quo Auguſtus Elector iam antea cum Haſſorum Principe, Guilielmo, harum rerum perito egerat, qui reſpondit, non tam de re ipſa conſultandum eſſe, quam de rei peragendæ modo, nam in eo negotio Cæſaris & ſacri Imperii auctoritatem & exiſtimationem verti, quam cum indies Pontifex dolis ac machinis conuellere nitatur, non committendum eſſe, vt ipſi rem ad eius maieſtatem adeo pertinentem tantopere neglexiſſe videantur, dum Calendarii emendatio ab antiquo iuris fuerit Imperatorii. Interceſſit igitur prolixa oratione Auguſtus, & cum nemo Principum aut Ciuitatum Auguſtanam Confeſſionem amplectentium, Calendarium in Germania accipere vellet, Cæſar negotium diſtulit, & veterem formam hactenus vſurpatam in Cameræ iudicio eo anno ſeruare mandauit. 31) Tandem vero illud a nouo antiſtite Colonienſi Erneſto & Catholicæ religioni addictis fuit receptum. 32)

§. VII. Eodem Anno 1582. ſub initium Gebhardus Truchſeſius ex Waldburgiorum Comitum familia, qui, poſtquam d. 5. Decembris a. 1577. præteritis Erneſto, Alberti, Bauariæ D. filio, Epiſcopo iam Leodienſi & Friderico, Duce Saxo-Lauenburgenſi, Colonienſi Chorepiſcopo, qui idem ambiebant, ope potiſſimum Hermanni, Comitis Nuenarii in Archiepiſcopum Colonienſem fuit electus, Friderico Salentino, qui ob ductam vxorem ceſſerat, in Archiepiſcopatu Colonienſi datus ſucceſſor, 33) Agnetem, Io. Georgii Mansfeldii Comitis filiam Bonnæ coram fratre ac ſorore, ſed in arcano duxit in vxorem. 34) Dum autem exiguis eſſet facultatibus, vt occaſionem retinendi Epiſcopatus haberet, ex Solmenſis & Nuenarii Comitum, quibus cum illi arctiſſima neceſſitudo intercedebat, conſilio, Proteſtantes ſuſcitat, qui liberam religionis ſuæ profeſſionem & vſum in Colonienſi ditione

26) THVANVS lib. LXXVI. pag. 577. *ſed concilio Tridentino promulgato, cum emendatio illa toties agitata & expetita eſſet omiſſa, Gregorius XIII. ad eam conſiciendam eo maiore cura incubuit, quod vereretur, ne idem in Germania Cæſares molirentur, idque vt iuris imperialis negotium ſuſciperent.*

27) THVANVS *lib. LXXVI. p. 678.* MERC. G. B. *Tom. III. lib. IV. p. 201.*

28) THVANVS *lib. LXXVI. p. 579.* De his Comitiis & Cæſaris comitatu ad eadem prolixe KHEVENHILLER *Tom. I. p. 229.* LEHMANN *de Pace Religionis p. II. c. XLIV. ſqq.*

29) Extat Deſignatio, qua ratione Cæſar 27. Iunii 1582. Auguſtæ, fuerit exceptus, *Erfurti 1582. 4.* atque alia *Dresdæ 1582.* In Mſto poſſideo Deſignationem Comitatus Auguſti Electoris ad hæc Comitia. Nummos in his Comitiis cuſos exhibet LVCKIVS *p. 285.* Receſſus in Corpore *p. 890.*

30) Scripta huc facientia vide apud LEHMANNVM *lib. II. c. XLIV. ſqq. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden lib. I. c. III. §. XXVI. XXVII.*

31) THVANVS *c. l.* CHYTRAEVS *lib. XXVI. p. 711.* KHEVENHILLER *p. 246.*

32) ISSELT *lib. IV. pag. 402.* CHYTRAEVS *lib. XXVI. p. 741. lib. XXVIII. p. 779* THVANVS lib. LXXIX. p. 662. ad a. 1583. *eodem tempore Cæſar, qui ſuperiore anno impetrare non potuerat, vt Kalendarium Gregorianum ob eas, quas memoraui, cauſſas ab Imperii Ordinibus reciperetur, inter maiorum religioni addictis vt locum haberet, tenuit, & Erneſtus cum ob belli molem exacto iam Octobri id exequi non potuiſſet, ex conſilio Henrici Scorenburgii a ſecundo die IXbris, reiectis X. intermediis ad XIII. tranſcendit, quo die B. Martini feſtum celebratum eſt; in eum diem propterea tranſlatum, ne tanta celebritatis, quæ in XI. inciderat, memoria eo anno obliteraretur.* Idem lib. LXXIX. p. 675. ad a. 1584. *renouata & de Kalendario Gregoriano contentio; quod cum Cæſar iam ſuperiore anno ac ceteri principes maiorum religioni addicti per ſuas ditiones promulgaſſent, Auguſtæ Vindelicorum a Proteſtantibus nondum receptum fuerat.* Inde narrat, qua ratione ibidem adhuc fuerit acceptum. Coniunctim prodierunt MICHAELIS MAESTLINI, LVCAE OSIANDRI, TOBIAE MOLLERI, LAMPERTI FLORIDI, aliorumque *Bedencken von dem alten Rœmiſchen Calender, Heydelberg 1584. 4.*

33) IO. SCHEIDII *Parent. p. 39.* ISSELT *de B. Colon. lib. I. p. 6.* IO. DAV. KOELER *de Actis & fatis Gebhardi Truchſeſii §. III.*

34) THVANVS lib. LXXVI. p. 582. *rurſus Antonio Io. Gebhardus Mansfeldius, & eo mortuo Fridericus Hermanni gentilis, & poſt Fridericum Salentinus, ex Iſemburgicorum Comitum familia ordine ſucceſſerunt. Verum Salentinus, qui & Paterbornenſem epiſcopatum tenebat, cum X. annis præfuiſſet, dignitate vtraque ſe ſponte abdicauit, vt Antoniam Vilelmam Caroli Arenbergii comitis ſororem, præſtanti forma virginem in vxorem duceret, nulla in religione mutatione facta aut tentata. Itaque cum tantam dignitatem multi ambirent, & in iis Erneſtus Alberti Bauariæ ducis F. ei prælatus eſt a ſacri collegii ſodalibus, annitente Hermanno Nuenario comite, Gebhardus Truchſeſius ex illuſtri Valburgenſium regulorum familia, in Sueuia, & Othonis Cardinalis Auguſtani ex fratre nepos, ac anno huius ſaeculi LXXVII. VIII. Eid. Maias inauguratus. Is vero cum exemplo deceſſoris ſui & vxorem ducere in animo haberet, non vtique eadem moderatione vſus eſt, ſed ducta vxore etiam VIIuiratum retineri poſſe ſibi perſuaſit. in Agnetem Io. Georgii Mansfeldii comitis filiam ante oculos coniecerat, quæ* pieta-

ditione concedi a magiſtratu vrbis peterent: exhibito ſupplici libello, nihil pro tempore a magiſtratu reſponſum, tantum qui libello ſubſcripſerunt, in carcerem per apparitorem ire iuſſi: interea contrario libello, a Melchiore Bruino collegii SS. Apoſtolorum paſtore reſpondetur, quibus ſingula petitionis capita exagitantur ac refelluntur. 35) Mittuntur vtrinque Auguſtam ad Comitia delegati, ſed non expectato horum reditu, Proteſtantes inſtigante Adolpho, Nuenario Comite, ad Mecterenſem vicum ipſius ditionis VII. Iulii conueniunt, Zacharia Vrſino Sileſio concionatore in id a Io. Caſimiro ſummiſſo. Dum autem hæc villa in Archiepiſcopali territorio eſſet ſita, Magiſtratus, admotis ad locum conuentus maioribus tormentis, collimari mandat, tectoque perforato, parum abſuit, quin Nuenarius ipſe ſit interfectus. Indicto demum Mülhemii conuentu, Nuenarius a concionibus celebrandis abſtinuit. 36) Inde cum Gebhardus profectionem ad Comitia adornaret, ſacri collegii ſodales veriti, ne quid ille cum Proteſtantium Principum legatis in ſuam perniciem agitaret, eo Fridericum Saxo Lauenburgicum e ſuo numero ablegant: inde ortæ inter Fridericum & Gebhardum damnoſæ vtrinque ſimultates, ex quarum occaſione Guilielmus Cliuenſium Dux a Senatu & Collegio ſollicitatus, fidem de auxiliis ſuppeditandis obſtrinxit, nec non & Alexander Farneſius, Philippi in Belgio ſupremus Dux, operam ſuam & vires vltro detulit. Quibus confirmatior Senatus edicto propoſito decernit, vt omnes, qui alteram a maiorum religione doctrinam amplecterentur, intra menſis ſpatium vrbe excederent. 37) Interea Proteſtantium delegati in Comitiis ab Auguſtanæ Confeſſionis Principum legatis commendatitias ad Senatum litteras impetrant. 38) Sub exitum etiam Comitiorum Auguſtanorum venerunt ab Gebhardo legati, Adolphus Solmenſis Canonicus, & Suartius, qui & abſentiam Electoris excuſarent, & ſi quidem religionis libertas & eccleſiaſticorum Principum citra adminiſtrationis ſuæ iacturam matrimonia impetrari poſſent, periculum facerent. 39) Ipſe Gebhardus, Collegium & Magiſtratum contra ſe ad vim ſiue inferendam ſiue ſuſtinendam cum videret inſtrui, copias cogit, ſpecie defendendi limitis, qui Belgico bello ardente, & diſcurrentibus regiis & Ordinum militibus periclitabatur. Inde armatus Bonnam intrat, claues ſibi tradi poſtulat, Senatu tamen renuente. Concitata etiam plebs querelam ad Cæſarem & Imperii Ordines inſtituere paratos ſe oſtendebant. 40) Interea a Collegio ſecretis Romam miſſis eius rei nunciis, mirum in modum Pontifex, commotus eſt, prius tamen litteris ad Gebhardum ſcriptis, ipſum monet, vt famæ ac ſaluti ſuæ in tempore conſulat, & ſi forte longius, quam oportuit, ſit progreſſus, pedem retro ferat. Mandatum etiam Treuirenſi archiepiſcopo datum, vt ad ipſum proficiſceretur, & Pontificis nomine cum eo amplius ageret. rogatus & a Pontifice Rudolphus Cæſar, eodem officio apud Gebhardum per legatum eſt defunctus. 41) Interea a Principibus Proteſtantibus vndique ad eum legati veniebant, cuncti opes ſuas pollicentes. Edictum itaque d. 16. Decembris 1582. proponit, quo ſe ex tenebris Papatus, in lucem & veram ſalutiferi verbi diuini cognitionem adſeruiſſe publice teſtatur: interim ſe nullius conſcientiæ vim inferre velle, ſed vtriusque tantum religionis in Imperio approbatæ liberam profeſſionem iuxta pacem in Comitiis promulgatam inſtituere decreuiſſe: nec vero Collegium Metropolitanæ eccleſiæ electione ſua fraudare ſtatuiſſe, vel quidquam contra priuilegia moliturum, idemque edictum aliud d. XI. Ianuarii 1583. ſequebatur, per quod liberum Religionis exercitium ſubditis ſuis indulget. 42) At

pietatis exercitiis addicta in cœnobio Gieriſeimio degebat: cumque illa in ſororis Maria, qua Petro Erneſto Crichingenſi regulo coniux deſtinabatur, comitatu Coloniam veniſſet, immane quantum ex aſſiduo eius colloquio exarſit, dein cum illi in Thuringiam ad ſua pergerent, & inde Coloniam crebro commearent, in itu & reditu in Gebhardi arcibus excepti nouis amoribus conciliandis occaſionem præbuerunt. Tandem cum inſtaret Petrus Erneſtus Mansfeldius frater, vt promiſſis fidem publica nuptiarum celebratione faceret, & ita ſermonibus, qui haut ſatis belli de familiaritate vtriusque paſſim per Germaniam ſpargebantur, materiam præcideret, ipſe Bonnæ coram fratre ac ſorore, ſed in arcano Agnetem in vxorem duxit ſub initium huius anni. LONDORP *lib. XXII. p. 500.* Plenius ISSELT de B. Colon. *lib. I. pag. 2.* qui etiam dicit, quod iam ante copulationem, familiarem cum Agnete habuerit conſuetudinem. Et pag. 12. *maleficio iſtius Nigromantici*, (Hieronym. Scoti Parmenſis) *in amorem huius Agnetis præcipitatus eſſe dicitur: vt qui in ſpeculo faciem illius, Electori adhuc innota, repræſentaſſet.* CHYTRAEVS *lib. XXVI. p. 725.* SCHADE *p. III. lib. VII. p. 151.* P. PIASECIVS *p. 17.* male eam vocat Io. Georgii Comitis Naſſouii filiam. KOELER *§. IV.*

35) THVANVS *p. 583.* LONDORP *c. l.* Libellum ſupplicem exhibet ISSELT *lib. I. p. 17.* KHEVENHILLER p. 247. *II. Th. p. 290.* LEHMANN *III. B. c. X.* TESCHENMACHER *Ann. Cliu. p. II. p. 359.* Facit huc etiam GEORGII MYLII *Sendſchreiben an den Rath zu Cœlln, umb denen Vnterthanen A. C. das œffentliche Exercitium Religionis in ihrer Stadt zu geſtatten Heidelberg 1582. 4.*

36) THVANVS *c. l.* LONDORP *c. l.* ISSELT *lib. I. p. 14.*

37) THVANVS *p. 584.* LONDORP *pag. 501.* ISSELT *p. 29.*

38) THVANVS *p. 684.* Extant Principum Proteſtantium litteræ ad Senatum Colonienſem apud ISSELT *lib. I. p. 26.*

39) THVANVS *c. l.* ISSELT *p. 44.*

40) ISSELT *p. 52.* THVANVS *p. 584.* LONDORP *p. 501.*

41) Litteræ Pontificis ad Gebhardum extant apud ISSELT *lib. I. pag. 76.* & CHYTRAEI Saxoniæ ſunt ſubiectæ *p. 971.* THVANVS *p. 387.* & in LVDEWIGS Reliquiis *Mſtorum Tom. V. p. 383.*

42) Extat Edictum apud ISSELT *pag. 79.* THVANVS *p. 587.* Separatim quoque prodiit *Churfürſt Gebhards Chriſtliche Erklärung in Religions-Sachen 1583. 4.* KOELER *§. XI.*

43) ISSELT

At Gebhardus, qui omni ratione Bonnam in poteſtate habere cupiebat, prolatis Collegii litteris, vt putatur, ſuppoſitis, clauium traditionem, fruſtra antea tentatam, vrget, ac tandem impetrat, quibus acceptis, vigiliæ oppidanis interdicuntur, cuſtodiæ ad portas ex milite externo conſtituuntur. 43) Et cum Colonienſes per Moguntinum & Treuirenſem Septemuiros, qui legatos Bonnam ad Gebhardum miſerant, nihil ſibi obtinuiſſe viderentur, etiam Rhenanorum conſiliariorum aduocationem poſcunt, qui per litteras Gebhardum monuerunt, a rebus nouis abſtineret, neque præcipiti conſilio ſe in difficultates, ex quibus poſtea extricare ſe non poſſet, temere immitteret. Poſtremo & ad nobilitatem antea monitam ſcribunt, eique diem poſt Chriſti Natalem, vt Coloniam veniret, indicunt. Quo cognito, Gebhardus exagitata collegii audacia, ipſis per litteras mandat, vt in hoc conuentu, præter iuris ordinem coacto, tantum quid a ſodalibus proponeretur, audiant, cæterum nihil, quod legitimo ſuo principi, aut archiepiſcopatui præiudicet, cum ipſis transigant. 44) Exeunte anno 1582. Ioannes Bipontinus, cum Ludouici Electoris, Io. Caſimiri, Richardi Palatinorum legatis Coloniam venit, cum Senatu & ſacri Collegii ſodalibus de pacis ineundæ conditionibus acturi, ſed nihil profecerunt. 45) Fridericus interim Saxo-Lauenburgenſis ſpe dignitatis Electoralis auram popularem captabat, nauem commeatu onuſtam, quam Gebhardus Bonnam deuehi iuſſerat, intercipit, ipſique armis ſe opponit. Huic ſe adiungebat Antonius, Comes a Schauenburg, qui tantum conſiliis contra Gebhardum, quantum Fridericus armis præſtabat. Quibus anguſtiis preſſus Gebhardus, Principum Proteſtantium aduocationem apud Cæſarem & Imperii Ordines expoſcit: nec defuêre officio Ludouicus Palatinus, Auguſtus Saxo & Io. Georgius Brandenburgicus Septemuiri, qui prolixas ad Cæſarem litteras dederunt, orantes, ne ob religionem Gebhardo aut ſuis eandem cauſſam fouentibus, vis fieret. Palatinus in eadem re ad Moguntinum & Treuirenſem Electorem ſcripſit. 46) Cæſar vero iam fruſtra tentato Gebhardi animo per Andream Gailium, denuo ad eum mittit Iacobum Curtium, cui tamen Gebhardus reſpondit, ſe in proximis Comitiis Cæſari & Ordinibus plene eſſe ſatisfacturum. 47) Gebhardus vero XVII. Kl. Februarii 1583. ſcripto publicato, præfectis ac magiſtratibus cunctis ſuæ ditionis enixe inhibet, ne cui religionis cauſſa moleſtiam facceſſant. 48) Fridericus interea ad v. Kl. Februarii Comitia indicit, quibus multa in Gebhardum accuſationum capita proponebantur, quod inconſultis Ordinibus, copias militares conſcripſiſſet, penſiones debitas non ſoluiſſet, nouam religionem profeſſus eſſet, eiusque libertatem ſubditis permiſiſſet, de matrimonio contrahendo fidem obligaſſet, cum Andino & Belgis occulta conſilia iniuiſſet, externos conſiliarios in ditionem ſuam introducere ſtatuiſſet, Cæſaris inſulam nuper præſidio externo muniuiſſet. His de cauſſis Comites, nobiles ac Ciuitates eius diœceſis ſubditos minime ſacramento ipſi præſtito teneri, ſed iuxta patriæ leges ſe cum collegio coniungere, eique, non vero Epiſcopo parere debere. Ad hæc Reſeruarum vrgebant eccleſiaſticum. His propoſitis, cunctorum legati petierunt, vt poſtridie audirentur. Pro Gebhardo Adolphus Solmenſis longam habuit orationem. Bipontinus etiam & Proteſtantium legati Gebhardi cauſſam ſuſcipiebant, cum e contrario Oresbacius Guilielmi Cliuenſis, Parmenſis Ducis, Cæſarei & Pontificii legati hæſitantes confirmarent, vt Kl. Februarii 1583. a tribus Ordinibus, Comitibus, Nobilibus & Oppidanis aduerſus Gebhardum, tanquam res nouas in Imperio molientem decretum fieret, exercitus communibus ſuffragiis Lauenburgico tribuitur, cum quo arces ab Archiepiſcopo occupatas reciperet. 49)

§. VIII. Interea Gebhardus, quo auctore incertum, archiuum Bonnenſe ſpoliat: partemque inſtrumentorum Nuenarius, intempeſta nocte ſecundo Rheno diſcedens, ſecum abſtulit. Eo ipſo die, quo Comitia ſoluta ſunt, Gebhardus, qui cum Agnete Mansfeldia occultarum nuptiarum beneficio vſus erat, eas d. 2. Februarii 1583. in valle Roſarum publice celebrauit. 50) Dumque nuptiali lætitiæ indulget, Fridericus a Parmenſi adiutus, Cæſaris Inſulam intercipit, & Bruelam. Gebhardus autem Fridericum orat, interuentu ſuo efficiat, vt violentia vtrinque abſtineatur, resque amice componantur. 51) Inſtat & apud Ciuitates Imperii Auguſtanæ Confeſſioni addictas, vt in communi cauſſa partes ſuas interponant. Colloquium itaque Hailbrunnam indicitur, vbi ad V. Non. Martii 1583. Coloniæ, Argentinæ, Wormatiæ, Spiræ, Francofurti, Auguſtæ, Noribergæ, Vlmæ, Eslingæ ac Nordlingæ delegati conuenerunt: miſit & ſuos legatos Ludouicus Palatinus Elector, queſtusque de externo milite introducto, auctor fuit, vt pecunia ad vſus Imperii collecta ad tuendos Imperii fines ſeponeretur. Decreta & ad Cæſarem tertia legatio, qui veritus motum inteſtinum, legationem ad Parmenſem decreuit,

43) ISSELT *p. 82.* THVANVS *p. 588.* LONDORP *cit. loc.*

44) ISSELT *p. 85.* THVANVS *p. 588.*

45) ISSELT *p. 86.* THVANVS *p. 587. lib. LXXVIII. p.* 646. KHEVENHILLER *Tom. II. pag.* 289.

46) ISSELT *lib. II. p.* 102. THVANVS *lib. LXXVIII. p.* 647.

47) ISSELT *lib. II. p.* 108. THVANVS *c. l.*

48) ISSELT *p.* 112. THVANVS *p.* 648.

49) ISSELT *p.* 140. THVANVS *pag.* 648. LONDORP *lib. XXIII. p.* 520.

50) THVANVS *lib. LXXVIII. p.* 490. LONDORP *lib. XXIII. p.* 521. *Parent. p.* 41. ISSELT *lib. II. p.* 160. SVRIVS *p.* 1075.

51) ISSELT *p.* 159. THVANVS *pag.* 650. LONDORP *c. l.*

52) ISSELT

creuit, cum mandatis, vt ab Imperii ingreſſu militem abſtineret: ſed collegium rem excuſat, & contra Imperii conſtitutiones minime fieri contendebat, cum Rex Catholicus, Belgii ratione Princeps ſit Imperii. 52) Interim XI. Martii Arensbergii Ordinum Weſtphaliæ Comitia celebrabantur, quibus cum Apologiam ſuam exhibuiſſet Gebhardur, vincente numero Proteſtantium, Gebhardo ſuit acceſſum. 53) Fridericus inter hæc Hulcrædum caſtrum aliasque vrbes capit, Nuenarius Berckam aſtu intercipit. Gebhardus arcem Weſtphaliæ Hoieburgenſem egregie inſtructam & Werlenſe oppidum occupat. 54) Miſit etiam Imp. tertium legatum ſuum Io. Preynerum, ſed & hoc ſine effectu. 55) Et Papa Andream Auſtrium cum amplo comitatu & mandatis mittebat, vt Gebhardum archiepiſcopatu priuaret, qui tameo a Io. Caſimiro Palatino impeditus, per Alſatiam, Lotharingiam & Lucenburgenſem agrum iter capere coactus fuit, ſociorum quibusdam Io. Caſimiri iuſſu captis. 56) Hic vero conſcripto milite, quo maiorem armis ſuis auctoritatem conciliaret, Wormatiæ indicta ad Kl. Aprilis Comitia vrget, vbi Priocipum Proteſtantium ſuffragiis decretum ſuit, Electori Colonienſi opitulandum eſſe, præter duorum menſium ſtipendia, vltimo conuentu Auguſtano decreta, alia ſex menſium conſerenda, quæ Magdeburgi vel Francoſurti intra trium menſium ſpatium repræſententur. 57) Tandem Gregorii XIII. Diploma Romæ Kl. Aprilis datum publicatur, quo Gebhardus banno notatur, ipſique omne ius in archiepiſcopatum Colonieoſem adimitur, 58) id quod etiam Cæſar ratum habet. 59) Augebat inuidiam, quod Gebhardus omnia Archiepiſcopatus oppida Io. Caſimiro oppignoraſſet. 60) Et licet legati Principum Proteſtantium vrgerent, nouum hoc & nusquam auditum in Imperio exemplum, vt Pontifex, ignaro Cæſare, inconſultis Electoribus, archiepiſcopum atque Electorem loco ac dignitate moueret, nihilominus Comitia nouæ electioni, inſtantibus Pontificis & Cæſaris legatis, Coloniam ſuerunt indicta, id quod Collegii ſodales publicis ſcriptis per exempla anteriora excuſare conabaotur. 61) Indictus etiam ab Imp. Bingæ conuentus Trium Electorum ad Rhenum effectu ſuit deſtitutus, dum Moguntious prætexeret, dum Gebhardus a Pontifice dignitatibus iamdum ſuiſſet priuatus, nulla amplius opus eſſe compoſitione, 62) Tandem concordibus ſuffragiis XXIII. Maii 1583. Erneſtus Bauarus, iam Friſingenſis, Hildeſienſis & Leodienſis Epiſcopus, in Colonienſem præſulem ſuit delectus, Friderico Saxoni prælatus, quod hoc rerum ſtatu Principe opibus & adfinitatibus præpotenti ad Rempublicam adminiſtraodam opus eſſet, Canonici, qui Gebhardo fauerent, loco ſuerunt moti. 63) Bellum igitur inter Erneſtum & Gebhardum geritur, varia oppida hinc inde capiuntur. Veoit quidem cum exercitu Bonnam, Io. Caſimirus ſed ſiue ille a milite veterano, nam tantum tyrones circa ſe habebat, ſiue a pecunia & aliis ad bellum neceſſariis imparatus, nihil ſere dignum tanta expectatione geſſit. Poſtquam autem Cæſar per miſſos feciales non ſolum Caſimiro, ſed etiam Badenſi, Nuenario, aliisque belli ducibus proſcriptionis pœnam denuntiaſſet, niſi ab armis quamprimum diſcederent, id non mediocriter tumultum in caſtris auxit, ob ſtipendii defectum iam ante exortum. 64) Conuentus Moguntiam indictus, inde communi conſenſu Francofurtum ad Mœnum ſuit translatus, quo conuenerunt Moguntini, Treuirenſis, Palatini, Saxonis,

52) ISSELT *p.* 171. THVANVS *p.* 650.

53) ISSELT *p.* 191. THVANVS *p.* 651. Publicis typis extat hæc apologia ſub titulo, *Ausſchreiben und wahrhaffter Bericht, Vnſer Gebhards Ertzbiſchofs zu Cœln* 1583. 4. cum adiectis documeotis quam plurimis, hanc cauſam illuſtrantibus.

54) ISSELT *p.* 210. THVANVS *p.* 652.

55) ISSELT *p.* 212. THVANVS *p.* 652.

56) ISSELT *lib. II. pag.* 220. THVANVS *p.* 652. Plenius CHYTRAEVS *lib. XXVI. pag.* 726. & ex eo LONDORP *lib. XXIII. p.* 522.

57) ISSELT *pag.* 223. THVANVS *pag.* 633. CHYTRAEVS *p.* 727. Ipſe Io. Caſimirus cauſſam ſuam ſingulari ſcripto defendit, hoc titulo: *Ausſchreiben Vnſer Iohan Caſimirs Pfaltzgraffen bey Rhein &c. darinnen die Vrſachen ausgeführet werden, warum wir uns in ietzige Kriegs-Expedition zu Rettung des wieder den Land und Religion Frieden bedraugten Churfürſt Gebhardten durch ordentliche Vocation begeben, Neuſtadt an der Hardt* 1583. 4. adiectis publicis documentis quam plurimis, quod in Gallicam etiam ſermooem fuit traoslatum.

58) Extat diploma apud CHYTRAEVM *Saxonia p.* 972. ISSELT *lib. II.* 227. ex quo habet LONDORP *p.* 524. THVANVS *p.* 653. Proſtat io *anathematiſmum, quo Gregorius XIII. P. P. Romanus, illuſtriſſimum Principem Gebbardum Truchſeſium Archiepiſcopum Colonienſem, S. R. Imperii Electorem &c. damnauit nuper* LEONHARTI WARAMVNDI *Turingi admonitio, Lugduni Bat.* 1583. 4.

59) Extant de eo Cæſaris litteræ ad trium Electorum legatos apud ISSELT *p.* 239.

60) ISSELT *p.* 224. THVANVS *p.* 653.

61) Hæc prolixe adducit ISSELT *p.* 269. & ex eo THVANVS *p.* 655. Elector vero die XV. Maii 1583. publicauit *Warnungſchrifft wieder die vermeynte unbefugte fürhabende neue Wahl* 1583. 4.

62) CHYTRAEVS lib. XXVI. p. 727. *Imperator ſedulo de his rebus admonitus, Conuentum trium Electorum Moguntinenſis, Treuirenſis & Palatini, Binga indixit, vt compoſitionem inter Gebhardum electorem ac capitulum Colonienſe tentarent. Sed vbi Legati Palatini præfixa die comparuerunt, perſonatque ad illum actum legitimare voluerunt: Moguntini Mandata recipere recuſarunt, prætendentes, nulla compoſitione deinceps opus eſſe, quod Pontifex Gebhardum Truchſeſium iam epiſcopatu & electoris dignitate priuarit, capituloque petente diem præfixerit, intra quem alium eligere debeant; ideoque nec imperatori, neque ſibi licere, contra voluntatem pontificis in cauſſa illa quidquam amplius agere.*

63) ISSELT *lib. III. p.* 280. THVANVS *lib. XXVIII. exeunte.* LONDORP *p.* 526.

64) Bellum, qua ratione geſtum, plenius exponit ISSELT *lib. III. p.* 315. *ſqq.* THVANVS *lib. LXXIX. p.* 266. MAAC. G. B. *Tom. III. pag.* 193. *lib. II. p.* 206. *ſqq.* facit huc *Hiſtoriſche Beſchreibung*

Saxonis, Brandenburgici Electorum legati. Miſerunt eo Gebhardus atque Erneſtus legatos ſuos pro Electorali dignitate intercedentes. Agitata & ſummis animorum ſtudiis diſcuſſa cauſſa, a Treuirenſis, Saxonis & Brandenburgici Septemuirorum legatis via media inuenta eſt, qua vtrique parti ſatisfieret; vt nimirum Gebhardus depoſitis armis dignitate Bauaro cederet, & penſionem honeſtam, qua ſe ſuosque aleret, ex vectigalibus diœceſis annuam ab eodem acciperet: de conditionibus his ad Gebhardum ſe relaturos cum Truchſeſiani reſpondiſſent, negotium intermiſſum eſt. 65) Continuabatur nihilominus conuentus Francofurtenſis, ſed, dum reuerſis Truchſeſianis cedere dignitate nollet, nec Erneſtus in annuam penſionem conſenſurus eſſe videbatur, conuentus tandem diſſoluitur. Dum inter hæc Io. Caſimirus, comperta Ludouici Palatini, fratris ſui morte diſceſſiſſet, Gebhardi exercitus valde fuit diminutus, nihilominus victor Friderici Lauenburgenſis ad Aloſtam, animum iterum cepit. 66) Expugnato autem caſtro Bonnæ imminente, eadem vrbs arctiſſime obſidetur, & cæſo, quem Nuenarius in ſubſidium adducebat, milite, concitato per Michaelem Pirclerum ab Arembergio tumultu, XXVI. Ianuarii 1584. Erneſto deditur. 67) Gebhardus interim in Weſtphalia conuentu Rudenam indicto, rei nummariæ explicandæ & diſciplinæ ſacræ iuxta Auguſtanam confeſſionem inſtaurandæ incumbebat. 68) Ferdinandus Erneſti frater, conſtitutis Bonnæ rebus, Gebhardum de nouis auxiliis ſollicitum, inſequitur. Fit ad Burgum Zutphaniæ ad Iſalam ſitum prœlium, pr. Kl. Aprilis in quo fuſi Truchſeſiani, reliquiæ diſſipatæ. Gebhardus, dilabentibus ſuis, tandem Delfas ad Arauſionenſem Principem ſe contulit, qui Hagæ aliquamdiu hoſpitium exuli cum vxore attribuit, eius vero cauſam deſeruit, nec armis tueri vnquam voluit. Poſtea in Angliam tranſiit, auxilia pro recuperando Archiepiſcopatu ab Eliſabetha Regina exoraturus, & hoſpitio Eſſexii Comitis ibidem fuit vſus, ſed apud Reginam offenſio orta eſt ex Zelotypia, quæ miſerum infectis rebus diſcedere iuſſit. Redux ergo Argentinam conceſſit, vbi antea iam magna controuerſia in Capitulo inter Catholicos ac Proteſtantes, Catholicos illos præcipue, qui a partibus Gebhardi Coloniæ ſteterant, Solmenſem ſcilicet, Winnebergicum, Wittigſteinium &c. orta erat, quum Sodales Capituli, neque hos ipſos, neque Gebhardum, vt Decanum, propter excommunicationem Papalem admittere nolebant, ſed in eius locum Fridericum Saxo-Lauenburgenſem ſurrogabant. Diu ergo & acriter pugnatum vtrinque eſt, donec Capitulum in duas partes ſciſſum, & Proteſtantibus Gebhardus, vt videtur, tanquam Decanus præfuit adhuc 26. annos, donec tandem A. 1601. die 21. Maii podagræ, calculi, colicæ doloribus confectus, diem ſupremum improlis obiit, Agnete vidua relicta, & ſolenniſſime ſepultus, Io. Pappo funebrem concionem ipſi habente, ipſique in templo Cathedrali ſolenne Monumentum marmoreum fuit extructum. 69) Nuenarius Comes in Sicambris bellum porro contra Hiſpanos gerere non deſtitit. Eius diſceſſu mox Arenberga, Werla, & cæteræ arces in Erneſti poteſtatem citra certamen venerunt. Inde nobiles & ciues Weſtphaliæ in fidem & gratiam Erneſti receptæ. Ioannes Mopelus Theologus ab Erneſto in prouinciam miſſus, qui Catholicam religionem bello intermiſſam per ea loca inſtauraret. 70). Interim Rotenburgi ad Tubarim conuentus celebratur, vbi a Cæſaris & Electorum, nec non Ludouici Würtenbergici Ducis legatis de pace religionis ac Reipublicæ in Imperio conſtituenda, de Colonienſium Præſulum diſſidio componendo, ſed ſero actum, iam profligatis Gebhardi rebus, itaque re fere infecta diſceſſum eſt. 71)

§. IX. Eodem anno 1584. ſancita eſt induciarum inter Rudolphum Cæſarem & Tur-

bung des, ſo ſich nach gehaltenen Kayſerlichen Reichstag zu Augſpurg im heiligen Reich Teutſcher Nation verlauffen und zugetragen hat, continuirt bis auf die nechſte Niederlag, Gebhard Truckſeſen, geweſenen Churfürſten zu Cölln 1584. 4. LAGVILLE *Hiſt. d. Alſace II. part. p. 55. ſqq.*

65) ISSELT *pag.* 352. & 368. THVANVS *pag.* 661.

66) ISSELT *lib. IV. pag.* 408. THVANVS *pag.* 663.

67) ISSELT *pag.* 417. CHYTRAEVS *lib. XXVI. pag.* 733. THVANVS *lib. LXXIX. p.* 670 LONDORP *lib. XXIV. ineunte.* KHEVENHILLER *Tom. II. p.* 581.

68) ISSELT *p.* 446. THVANVS *p.* 673.

69) De hoc late CHYTRAEVS *lib. XXVI. p.* 745. THVANVS *lib. LXXIX. pag.* 675. *lib. XCVI. pag.* 471. LONDORP *lib. XXVII. pag.* 577. KHEVENHILLER *II. Th. pag.* 326. *ſqq.* BERNH. HERTZOGS *Elſaſſ. Chronic. III. B. p.* 125. *Hiſtorie der Religions Beſchwerden p. I. c. III. §. XXX.* LAGVILLE *Hiſtoire d' Alſace Tom. II. p.* 56. Extant de eo *Ausſchreiben und Gründlicher Bericht unſer Georgen von Seyn Graffen zu Witgenſtein, Hermann Adolphen Graffen zu Solms, Iohanſen Freyherren zu Winnenberg, Erneſten Grafen zu Mansfeld, wegen Excludirung und Verbannung unſerer Perſonen* 1585. 4. *Acta und Handlungen der Kayſ. nacher Strasburg verordneter Commiſſarien, belangend der Euangel. Capitularen aus, und abſchaffung.* 1586. 4. Omnia vero Gebhardi acta & fata ſingulari diſſertatione, eademque erudita, expoſuit IO. DAVID KOELERVS *Altdorfi* 1723. Adde IOH. PFANNERVM *Hiſtoriam Pacis Weſtphalica p.* 10. & BAYLE *Reſponſe aux Queſtions d'un Prouincial cap. LX. p.* 535. qui hoc factum examinat. KHEVENHILLER *Tom. III. p.* 616.

70) ISSELT *p.* 458. *Truchſeſius vero Gebhardus poſtquam intellexiſſet felicem Bauari in bello gerendo fortunam, ſpem retinendi Archiepiſcopatus abiiciens, ad Auraicum Principem Delphos Batauorum profectus eſt, vbi & adhuc vitam agens priuatam, commoratur. Nuenarius quoque ad Ordines Gelriæ conceſſit, qui eius opera in bello ſuo contra Regem Hiſp. nunc vtuntur.* THVANVS *p.* 674.

71) ISSELT *p.* 675. CHYTRAEVS *p.* 471.

Turcam prorogatio, quæ a Kl. Ianuarii inciperent, & in nonum vsque annum durarent. Ad eam prorogationem firmandam miſſus a Cæſare Henricus Lichtenſteinius cum muneribus, in cuius comitatu Io. Leunclauius erat. Et licet Turcorum Præfecti aliquot cum ſuis copiis Carniolæ fines ingreſſi, multum damni paſſim darent, direptis pagis ac vicis, & magna mancipiorum multitudine ſecum in ſeruitutem abducta, cæſi tamen fuerunt, id quod iure factum Turcarum Sultanus Perſico bello implicatus, pronuntiabat. 72) Anno 1586. ineunte, Comitia Deputatorum Wormatiæ fuerunt celebrata, in iisdemque de matricula redintegranda, re monetaria adminiſtranda, iuſtitia & motibus Imperii componendis fuit actum. 73)

§. X. Anno 1587. poſt Stephani, Poloniarum Regis mortem, inter diſſidia XII. Auguſti eligebatur Rudolphi frater, Maximilianus, dum alii Sigismundum, Sueciæ Principem Regem crearent. 74) Fauebat Sigismundi partibus Io. Zamoſcius regni Poloniæ Cancellarius, qui Cracouiam ipſi ſeruare conabatur, quam cnm oppugnatione infeſtarent Maximiliani copiæ, eas ad ipſa vrbis mœnia fündit Zamoſcius, indeque 27. Decembris coronatus fuit Sigismundus. 75) Nouas igitur ex Germania copias expectans Maximilianus, Bitſinum, vicinum Sileſiæ, Ducatus Briegenſis oppidum ſecedit, quem inſequitur Zamoſcius, eundemque collatis ſignis die 24. Ianuarii 1588. vincit, poſterea die ad deditionem compellit & Regi ſuo ſiſtit. 76) Tandem vero mediantibus Cardinale Aldobrandino, legato Cæſareo Domino de Roſenberg, & legato Hiſpanico Duce de Sabioneta, in Sileſiæ & Poloniæ confinio ad Beutenam IX. Martii a. 1589. pax fuit concluſa, per eandemque Maximilianus liberatus, his conditionibus, vt titulo regis Poloniæ abſtineat, pacta & fœdera antiqua inter Poloniæ, Vngariæ & Bohemiæ regna, domumque Auſtriacam, miſſis vltro citroque legationibus vtrinque renouata, inſtaurentur, Maximilianus liber, cum attigerit ditiones Cæſareas XXVIII. Iulii transactionem pacis iuramento & litteris firmet. Hæc pax a Sigismundo Lublini, a Cæſare Rudolpho, ac cæteris principibus Auſtriacis, per legatos Pragæ fuit iurata. 77)

§. XI. Anno 1590. Comitia Deputatorum Francofurti inſtituebantur, quibus potiſſimum deliberabatur, qua ratione miles Hiſpanus ex terris Germanicis ſit prohibendus, verum Catholicis atque Proteſtantibus inter ſe diſſidentibus, ſine fructu fuit diſceſſum. 78) Anno 1591. prorogat Rudolphus inducias cum Turcis in nouos octo annos. 79) Inſequenti anno 1592. mortuo Ioanne Manderſcheidio Comite, Epiſcopo Argentinenſi, ſciſſo factionibus Collegio, non ſolum vota diſſidebant, ſed de loco, in quo electio fieri debeat, inter ſuffragatores minime conueniebat. Catholicæ Religioni addicti, Tabernis, Proteſtantes, qui pactis & maiorum inſtituto atque exemplis nitebantur, in vrbe vt conuentus indiceretur, poſtulabant. Diem ad III. Kl. Iunii electioni in vrbe, loco ſolito facieudæ conſtituerant Proteſtantes, idque litteris Ioachimi Caroli Brunſuicenſis, Præpoſiti nomine, aduerſæ parti ſignificandum curant; cum illi ſe excuſarent. Dicta die Proteſtantes conueniunt, qui habita prius per Io. Pappum concione, concordibus votis Io. Georgium, Electoris Brandenburgici nepotem eligunt, qui mox electionem ratam ſe habere per procuratores profeſſus, ad omnia loca diœceſi ſubiecta, præfectos ac magiſtratus ſcribit, & vt ſibi, tanquam Epiſcopo ac legitimo Principi dicto ſint audientes, imperat. Senatus interim dum electionem certamine non carituram prouideret, Kokersbergam Epiſcopalis ditionis caſtellum vi capit, atque Dachſteinium præſidio munit. Quo cognito, qui Tabernis erant, diem eligendo Epiſcopo conſtituunt V. Idus Iunii, eamque dignitatem in Carolum Lotharingium Cardinalem, qui iampridem illam prenſabat, conferunt, & lon-

72) THVANVS *lib. LXXX. p.* 694. ISTHVANFIVS *lib. XXV. exeunte*, qui addit: *hac detrimenta Turcis illata cum initio Nouennalis fœderis cum ipſis ſuperiori anno initi contigiſſent, Byzantium perlata, purpuratorum ipſiusque Muratis animos haud leuiter pupugerunt, ita vt ea Paulo Aitzingo & Henrico Lichtenſtainio Cæſaris legatis, qui munera illuc attulerant, acrioribus verbis exprobrarent, & ſe inducias nequaquam ſeruaturos minarentur. Verum quum poſtmodum intellexiſſent iniuriarum initium a ſuis factum eſſe, acquieuerunt, & legatos dimiſerunt.* MERC. G. B. *Tom. III. lib. II. p.* 332.

73) Extat Receſſus apud GOLDASTVM *Reichs-Satzungen Tom. II. p.* 327.

74) Late de hoc CHYTRAEVS *lib. XXVIII. pag.* 782. THVANVS *lib. LXXXVIII. pag.* 227. LONDORP *lib. XXVII. p.* 681 PIASECIVS *p.* 60. MERC. G. B. *Tom. III. lib. III. p.* 479. IANSONII MERC. G. B. *lib. I. p.* 53.

75) THVANVS *pag.* 232. Vita Io. Zamoſcii LONDORP *p.* 686. PIASECIVS *p.* 66. Potiſſimum huc faciunt *Ordinum Regni Poloniæ, nonnullorumque eius Magiſtratuum de electione Sereniſſ. Principis Sigismundi Tertii Regis, ad diuerſos Principes Chriſtianos Legationes, Epiſtolæ, Reſponſa. Ex quibus, quomodo electio ea adminiſtrata ſit, quaque deinceps in præſentem hunc diem III. Menſ. Nouem. acta ſint, omnibus perſpicuum eſſe poterit. Eorundem Ordinum mandato edita. Cracouiæ* 1587. 4. In quo ſcripto Acta Publica Sigismundi III. electionem concernentia continentur. KHEVENHILLER *Tom. II. p.* 363.

76) CHYTRAEVS *p.* 795. THVANVS *pag.* 235. LONDORP *lib. XXVIII. p.* 699. PIASECIVS *p.* 69. ISTHVANFIVS *lib. XXVI. pag.* 572. Nummos hac in cauſſa cuſos exhibet LVCKIVS *p.* 302. KHEVENHILLER *p.* 609.

77) CHYTRAEVS *p.* 800. 801. THVANVS *lib. XCVI. p.* 472. LONDORP *lib. XXIX. ineunte.* ISTHVANFIVS *p.* 574. PIASECIVS *p.* 74. MERC. G. B. *Tom. III. lib. III. p.* 573. IANSONII MERC. G. B. *lib. II. p.* 104. Ipſe Tractatus Pacis extat apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 458. KHEVENHILLER *Tom. III. p.* 717.

78) KHEVENHILLER *Tom. III. p.* 809.

79) Procem. Rec. Imp. Ratisbon. *de a.* 1594.

80) THVA-

& longo programmate Coloniæ & aliis locis Franciſci Criechingenſis Eccleſiæ Argentinenſis decani nomine, publicato, electionis ita factæ rationem reddunt. Carolus æque datis ad Senatum litteris, eaſtclla vult reſtitui. Senatu vero hoc denegante, contracto decem millium exercitu, bello principium fecit, Bichſelda occupata, & excurſionibus ſub portas vrbis factis. Inde diſcurſationibus tantum circa Molsheimium & Antlauiam fuit certatum. Ferdinandus equidem Auſtriacus, cui Cæſar negotium commiſerat, per legatos ſuos vtrosque ad pacem ſuit hortatus, verum, dum Argentoratenſes non ad ſolium Cæſaris, ſed communium Imperii Ordinum iurisdictionem rem pertinere cauſſarentur, Cardinalis bello ius ſuum perſequitur, ad Kokersbergam caſtra ponit V. Kl. Quintilis & poſt acrem oppugnationem, locus vi capitur, Dachſteinium deſertum præſidio munitur. Vaſſeleimum, quod in Senatus ditione eſt oppidum, occupatur. 80) Accedebat Argentinenſibus Chriſtianus, Princeps Anhaltinus, ſummus militiæ Dux ab Argentinenſibus conſtitutus, qui ſæpius felici pugna eum Lotharingis certauit. 81) Commeantibus hinc inde delegatis, cum nihil proficeretur, Cæſar auctoritate ſua vtendum ratus, exeunte anno fecialem in vrbem mittit, qui Imperii inſignibus ornatus & baculum deauratum manu tenens, in foro mandata exponit, collegiique ſodalibus ac Senatui Cæſaris nomine denunciat, arma vt deponerenr, & de controuerſia coram delegatis iudicibus compromitterent. Idem ad Carolum profectus, fecit. 82) Exeunte Ianuario 1593. Seleſtadtium oppidum Imperiale, inſidiis a Lotharingico fruſtra tentatum: quanquam id ille, vt ſibi inuidioſum, pernegaret. Tandem, eum cunctos armorum tæderet, vltro citroque commeantibus Cæſarcis legatis, Gallo Popelio a Lobcowitz potiſſimum, in has conditiones transactum eſt, vt depoſitis vtrinque armis, milite dimiſſo, & pace conſtituta, cauſſa controuerſa arbitrio V. Principum de quibus partes conuenirent, decidenda relinqueretur. Ii fuerunt Wolſgang Brendelius, Archiepiſcopus Moguntinus, Iulius, Epiſcopus Würtzburgenſis, Ferdinandus Auſtriæ Archidux, Ludouicus Haſſus, Philippus Ludouicus Palatinus, & Fridericus Guilielmus Saxonici Septemuiratus adminiſtrator. Interea Carolus Cardinalis Tabernas Alſatiæ, Binſeldam aliasque præfecturas retineret, Molsheimium ipſi reſtitueretur. Brandeburgico viciſſim Dachſteinium reſtitueretur, aliæque itidem præfecturæ, fructuum æſtimatione facta, attribuerentur. Argentinæ ciuitati Vaſſelſemium reſtitueretur, & tormenta in eo reperta. Conditionibus partes ſubſcripſere VI. Id. Martii. Secundum hæc, Principes Aprili menſe Spiram Nemetum legatos miſerunt, conuentuque in Iunium proximum delato, cum poſt acres vtrinque altercationes, nihil decerni potuiſſet, menſe Quintili ſtatuerunt, vt quæcunque vel voce vel ſcripto in hoc negotio hucusque acta eſſent, ad Cæſarem transmitterentur, eiusque auctoritati permitterentur. Conuentus in XVII. Kl. Decembris Francofurtum ad Mœnum conſeratur, omnia interim integra eſſent nihilque tam in ſacra quam ciuili adminiſtratione nouaretur: qui ſecus faceret, in pœnam mandati Cæſarei incurriſſe cenſeretur. 83) Inſtinctu vero Ludouici Palatini, arbitri partes hac in cauſſa ſibi ſumens Henricus IV. Rex Francorum a. 1603. partem poſſeſſionum vrbi vicinarum Brandenburgico, vt minus Argentinenſibus ſuſpecto, attribuit, partem Cardinalem poſſidere iuſſit. 84) Tandem vero interponente partes ſuas Friderico Würtembergico, Hagenoæ pridie Idus Nouembris 1604. hæc controuerſia finem accepit, his conditionibus, vt Brandeburgicus toto Epiſcopatu Lotharingo Cardinali cederet, & ab eo viciſſim CXXX. aureorum millia acciperet. Würtenbergicus concordiæ ſequeſter oppidum & præfecturam Obernagenſem per triginta annos poſſideret, quo tempore pro Brandenburgico XXX. aureorum millia æris alieni, ac ſingulis præterea annis IX. aureorum millia dependeret, poſt triginta annorum ſpatium ius eſſet Lotharingo, aut eius ſucceſſoribus præfecturam illam, depenſis CCCC aureorum millibus redimere. 85) Hæc vero Pax Hagenoæ a. 1620. denuo ad ſeptennium fuit confirmata. Anno 1627. vero omnia bona Catholicis per mandatum Cæſareum reſtituta. 86)

§. XII. Anno 1593. recruduerunt motus Aquisgranenſes. Antiquus enim vrbis magiſtratus ex ſolis Pontificiis conſtans, a Canonicis & duce Iuliacenſi vicino incitatus & adiutus, accuſationem nouorum Conſulum & Ciuium reformatæ religionis coram Cæſare Rudolpho inſtituit, qui ſeueriſſimis mandatis, Rempublicam in priorem ſtatum redigi vrge-

80) THVANVS *lib. CIV. p.* 266. LONDORP *lib. XXXII. pag.* 868. MERC. G. BELG. *Tom. III. lib. IV. p.* 739. KHEVENHVLLER *Tom. III. p.* 1005. SCHADE *p. III. lib. XVII. p.* 465.

81) THVANVS *lib. CIV. p.* 268. LONDORP *lib. XXXII. p.* 873.

82) THVANVS *lib. CIV. p.* 269.

83) CHYTRAEVS *lib. XXIX. p.* 863. THVANVS *lib. CV. p.* 287. KHEVENHILLER *Tom. IV. pag.* 1105. *Tom. VI. p.* 2655. LAGVILLE *Hiſt. d' Alſace Tom. II. p.* 6083.

84) THVANVS *lib. CXVIII. pag.* 726. *lib. CXXIX. p.* 1045. MERC. G. B. *Tom. IV. lib. I. p.* 61. IANSONII MERC. G. B. *lib. V. pag.* 405. CARAFA *p.* 37. 38.

85) CHYTRAEVS *cit. loc.* THVANVS *lib. CXXXI. p.* 1108. LONDORP *lib. XXXIII. ineunte.* Nummos huc facientes exhibet LVCKIVS *p.* 332. Tabulæ conuentionis extant apud LONDORPIVM *Tom. III. lib. VIII. c. CXI. p.* 966. in MEYERI *Lond. ſuppl. Tom. I. p.* 300. LVNIG *p. Spec. p.* 504. IANSONI MERC. G. B. *lib. VI. p.* 537. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 43.

86) Extat apud KHEVENHILLER *Tom. X. pag.* 1530.

87) CHY-

vrgebat. Cum autem noui Conſules & Senatores, pacem Religionis in Imperio ſancitam prætexerent, & cæterorum Auguſtanæ Confeſſionis Principum & Ordinum interceſſione vterentur, Cæſar in Comitiis Auguſtanis, de conſilio Ordinum Imperii, archiepiſcopum Treuirenſem & Electorem Saxoniæ Commiſſarios conſtituit, quorum ſubdelegati Aquisgranum profecti, vtramque partem audientes, & principali cauſſa indeciſa, Relationem ſuam & Acta omnia denuo ad Imperatorem remittebant. Is in Iudicio aulico controuerſia cognita, tandem menſe Auguſto, ſententiam admodum ſeueram aduerſus accuſatos pronuntiat, ita vt omnia ſecundum ſtatum anni 1560. reſtituantur, nihil in religione innouetur, Catholicæ ſolum religionis in magiſtratu eligendo ratio habeatur, omnes litis expenſæ actoribus refundantur. Licet autem nouus Magiſtratus coram Notario Leodienſi ab Imp. male informato ad melius informandum adpellaret, nihilominus d. 6. Octobris Executoriales decernebantur. Huius autem ſententiæ executio, eo quod Auguſtanæ Confeſſioni addicti in Comitiis Auguſtanis 1594. pro reformatis intercederent, ad tempus adhuc fuit ſuſpenſa. 87)

§. XIII. Eodem anno 1593. renouatum fuit bellum Turcicum. 88) Poſtquam enim Turcæ ſuperiori anno, duce Hazan Baſſa Boſnenſi, in Croatiam ex Boſnia progreſſi, oppidum & arcem Wihitz Chriſtiani orbis in iſto tractu propugnaculum occupaſſent, Petriniam muniunt, quod terrorem finitimis Auſtriacis, immo toti Germaniæ incuſſit, 89) Thomam Erdedium Slauoniæ Bannum atque Chriſtianos inter Wihitſchium & Carlſtadtium, Croatiæ oppidum XVII. Septembris cædunt, 90) Siſſeckum tamen fruſtra obſident. 91) Denuo Turcæ M. Ianuario 1593. Neuheuſelium aſtu intercipere fruſtra tentant. 82) Et licet Cæſar Pragæ & Presburgi Martio menſe de pecuniæ collatione & auxiliis contra Turcas Comitia habuiſſet, haut tamen adeo magno fructu, 93) Germani tamen Principes, Romanus Pontifex, Rex Hiſpaniæ, Italiæ Principes, atque alii ad hoc tam neceſſarium bellum ſumptus liberaliter contulerunt. 94) Inde Hazan Baſſa occupato Trenſinio initio Iunii menſis 1593. ad Siſſecki obſidionem redit, ſed a Cæſareanis magna clade fuit adfectus, ipſeque in prœlio occiſus. 95) Turcarum vero Imp. Amurathes apertum bellum contra Rudolphum decernit, qui primum per penſionem annuam, intra biennium non ſolutam, pacem procurare ſtudebat, ſed comperto, quod Turcæ magno exercitu Croatiam inuaſiſſent, Siſſeckum vi occupaſſent, exercitum contra eosdem mittit. 96) Turcæ igitur Veſprinium & Palottam capiunt; 97) Ferdinandus vero Comes ab Hardeck ſummus exercituum Vngariæ Imperator ad Albam regalem de Turcis XXIV. Octobris victor euadit. 98) In ſuperiori Vngaria Chriſtophorus a Tieffenbach, Villeckum & munitam arcem Zabuccam vi expugnatam Turcis adimit. 99) Initio anni 1594. aliquot equi-

87) CHYTRAEVS *lib. XXIX. p.* 864. THVANVS *lib. CIV. p.* 251. LONDORP *lib. XXXIII. p.* 900. NOPPIVS *ad a.* 1592. 1593. MERC. G. B. *Tom. IV. lib. I. p.* 102. IANSONII MERC. G. B. *lib. VII. pag.* 56. KHETENHILLER *Tom. IV. p.* 1111.

88) Quæ in Sultani Diuano hoc de bello fuerint agitata, ſatius exponit THVANVS *lib. CIV. pag. 271. ſqq.* & apud ISTHVANFIVM *lib. XXVI. ineunte.*

89) CHTTRAETS. *lib. XXX. p. 873.* THVANVS *lib. CIV. p. 276.* ISTHVANFIVS *lib. XXVII. p. 596.* METERI *Ortelius rediuiuus pag. 125.* KHEVENHILLER *Tom. III. p. 982.*

90) CHTTRAEVS *p. 874.* De hac clade LONDORP lib. XXXII. p. 877. *ſubito hoſtium aduentu oppreſſi egre admodum arma Chriſtiani expediunt, pedites primum tamen hoſtium impetum mox excipiunt, exoritur clamor, ad manus ventur & ab hora ſecunda promeridiana, vsque ad ſextam ferme veſpertinam, acerrime pugnatur: cadunt vtrimque plurimi ſuperabundante hoſtium multitudine, noſtri tandem omnes eodem in veſtigio, quod pugnantes ceperant, ceciderunt, ita vt ex omni numero vix octuaginta elaberentur. Præfecti & Duces periculum videntes, fuga ſibi mature proſpexerant, ſed capti poſtea & capite plexi, iuſtas ignauia ſua pœnas dederunt. In caſtris Turcæ ad ſexaginta Ioachimicorum millia, quæ ad ſolutionem militum Linzio, ante biduum, allata fuerant, inuenerunt. Magna hac Turcorum victoria erat, multo tamen ſanguine comparata. Scribunt enim nonnulli ad duodecim Turcorum millia tum occubuiſſe & non difficile fuiſſe victoriam ipſis præripere, niſi infinita hoſtium multitudine noſtri oppreſſi fuiſſent.* METERI *Ortelius rediuiuus p. 129.* KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1097.*

91) CHTTRAETS *p. 872.*

92) THVANVS *lib. CIV. p. 278. Nicolaus Palfius Neuheuſeli caſtelli præfectus inſidias a III. cIↃ Turcis ſtructas felicitate maiore an virtute incertum, euaſit, nam cum illi loco idoneo militem abdidiſſent, cum parte in conſpectum loci veniunt quaſi prædabundi, contra quos egreſſi præſidiarii cedentes acriter inſequuntur, vt prædam reciperent, atque vbi inſidias prætergreſſi ſunt, ſubito e latebris Turci erumpunt, & locum defenſoribus vacuum, intercluſo reuertentibus aditu, aggrediuntur. Verum oppidanis, qui remanſerant, ſtrenue propugnantibus & tormentis rem gerentibus fruſtra fuere, id menſe Ianuario actum.*

93) THVANTS *lib. CIV. p. 278.*

94) LONDORP *lib. XXXII. p. 878.* METERVS *pag. 129.*

95) CHTTRAEVS *cit. loc.* ISTHTANFIVS *lib. XXVII. p. 605.* PIASECIVS *p. 110.* THVANVS *lib. CIV. p. 280. 281. nam XVI. cIↃ a V cIↃ deuicta, ex noſtris vix C. ad pontem aut in flumen lapſi, aut a ſuis oppreſſi plus XII. cIↃ ex Turcis periere & in his Haſan exercitus Imperator.* LONDORP *lib. XXXIII. p. 908.* METER *p. 132.*

96) CHTTRAETS *p. 875.* THVANVS *lib. CIV. p. 281.* ISTHVANFIVS *lib. XXVII. p. 609.* PIASECITS *p. 111.* METER *p. 136.* LONDORP *lib. XXXIII. pag. 911.*

97) CHTTRAETS *c. l.* THVANVS *pag. 464.* ISTHVANFIVS *c. l.* METER *p. 137.*

98) CHYTRAEVS *p. 876.* THVANVS *p. 282.* ISTHVANFIVS *lib. XXVII. pag. 615.* LONDORP *lib. XXXIII. p. 914.* METER *p. 139.*

99) CHYTRAEVS *cit. loc.* ISTHVANFIVS *lib. XXVII. pag. 618.* PIASECITS *p. 119.* METER *p. 140.*

100) THVA-

equitum millia in Hungariam ducti, Matthia Archiduce Cæſaris fratre, ſummo Exercitus ductore. Menſe Martio ab ipſo Nouogradum deditione capitur, & poſtquam Turci ad Iaſprini pontem, prope Zolnockum fuiſſent cæſi, 100) Strigonium Aprili menſe exeunte ab ipſo obſidetur, & occupato licet ſuburbio atque S. Thomæ caſtello, nihilominus ad famam aduentantis Sinami Baſſæ, proteſtantibus licet Germanis, obſidio ſoluitur, atque Archidux demum relicta Vngaria, in Auſtriam ſecedit. 1) Licet vero poſtea ab Bohemis firmatus, in Vngariam fuerit reuerſus. 2) Sinamus Baſſa vero Tatam capit & Rabam, quam Ferdinandus Hardeccius ſex millium præſidio munitam debebat, ideoque proditionis fuit accuſatus, & cauſſa examinata, ideoque aliaque ob crimina ſecuri percuſſus. 3) Immo, licet Cæſareus miles vel quinquaginta millibus conſtaret, omnium tamen rerum egeſtate premebatur, & Duces militares artis bellandi erant expertes, vt Turcæ facile præualerent. 4) Inde Pappam a Cæſarianis relictam Turcæ capiunt, Comorrham vero ab Eraſmo Praun fortiter deſenſam relinquere iterum fuerunt coacti. 5) Interea Tranſyluaniæ Princeps Sigismundus Bathori, conuocatis Iulio menſe Albam Iuliam Tranſyluaniæ Ordinibus, quam diu iam animo agitauerat, & cum proceribus præcipuis, grauiſſime diſſuadentibus, ante deliberauerat, defectionem a Turcis, & ſocietatem cum Romano Imperatore, bellum aduerſus Turcas apertum gerente; publico decreto ſancit & promulgat, & Balthaſarem Bathori, Andreæ filium, patruelem ſuum in cuſtodiam dari iubet. Hunc enim proceres quidam, inſtitutum Principis improbantes, & toti patriæ, ac ipſis præcipue exitioſum fore iudicantes, miſſis Conſtantinopolim legatis, Principem conſtitui, loco Sigismundi, petiuerant. Hos comprehenſos, partim velut Principis ſui & patriæ proditores, ſupplicio afficit; partim captos datinet. Ipſe, adiunctis, qui ab Alba Græca ad Tranſyluaniæ fines vsque a Turcis defecerant, Raſciis, quantum poteſt incommodi Turcis adfert, & Temeswaram a fluuio allucnte dictam, Baſſæ Turcici in ea Vngariæ parte ſedem, eminus obſidet, quam tamen ob Tartarorum in Tranſyluaniam aduentum, relinquere iterum fuit coactus. Digreſſis Tartaris, Michael Horwart, Tranſyluaniæ Capitaneus, Turcarum aliquot millia in Walachia inferiore hyemantes profligat. 6)

§. XIV. Dum autem Lotharingicæ copiæ occaſione controuerſiæ Argentoratenſis Alſatiam plurimum diuexarent, ſtatim etiam ad Rhenum Inferiorem terræ occaſione belli Belgici, infeſtarentur, his de cauſis a. 1594. Conuentus inſtituebatur Heilbrunnenſis quem Fridericus IV. Palatinus Elector dirigebat. Præſentes præter ipſum erant Iohannes Veldentinus, Georgius Fridericus Brandenburgicus, Fridericns Würtenbergicus, Erneſtus Fridericus Badenſis, & Ioachimi Erneſti Brandenburgici, Adminiſtratoris Magdeburgici legatus Caſpar Brandtner, qui etiam facto die XVI. Martii 1594. Receſſu inter ſe conueniebant, vt de abolendis in proximis Comitiis Religionis Grauaminibus curarent. 7) Dum

100) THVANVS *lib. CX. ineunte.*

1) CHYTRAEVS *lib. XXX. p. 889.* THVANVS *lib. CX. p. 463.* ISTHVANFIVS *lib. XXVIII. p. 627.* Multum Cæſareis nocuiſſe diſſidia, auctor eſt THVANVS lib. CX. p. 470. dicens: *accedebat potentiſſimum inter eos diſcordiæ telum religionis diſſidium, quod vtroſque inter ſe inuiſos reddebat, Itali Germanos prauitatis ſectaria incuſantes, & Germanis viciſſim vitia Italis ſua exprobrantibus, eoque res deuenit, vt Itali ſcripſerint, ipſis dum contra Turcos pugnarent, a tergo perfidioſe inflictos ſcloppetorum a Germanis ictus.* LONDORP *lib. XXXIV. p. 937. 940.* MEYER *p. 145.*

2) CHYTRAEVS *pag. 891.* ISTHVANFIVS *lib. XXVIII. p. 636.*

3) CHYTRAEVS *p. 890. Sinamus Baſſa, occupatis in Scythia caſtris, Chriſtianorum fuga deſertis, Rabam vndique cinctam, ne quis ingredi aut egredi abſque periculo poſſet, aliquoties acriter oppugnat. Donec tandem, duobus propugnaculis, per cuniculos, vt ſcribunt, puluere pyrio ſubiecto, disiectis: Ferdinandus comes ab Hardec, qui cum 6000. militum præſidio, vrbi praerat, deſperata defenſione, communicato cum caeteris militum præfectis conſilio, ad Sinamum Baſſam legatos de deditione mittit & incolumitatem corporum & fortunarum pactus, propugnaculum illud orbis Chriſtiani muniſſimum quod annuo commeatu & rebus omnibus ad defenſionem neceſſariis inſtructiſſimum ferebatur, vna cum omni apparatu bellico in vrbe relicto, Turcis, die Michaelis Gregoriani: 29. Septembr. Iuliani tradidit.* Idem paullo poſt: *Ferdinandus comes de Hardec, quem antea edictis publice affixis, Cæſar ipſe innocentem a crimine proditionis declararat, nunc tandem Viennæ, in cuſtodiam, decimo poſt Rabam die datus eſt.* ISTHVANFIVS *lib. XXVIII. p. 644. 655.* LONDORP *lib. XXXIV. p. 957.* MEYER *pag. 153.* THVANVS *lib. CX. p. 471.* Qua ratione poſtea ille propter hanc deditionem, aliaque ipſi imputata crimina, manu amputata, qua deditionem ſubſcripſerat, ſecuri fuerit percuſſus, CHYTRAEVS tradit *p. 897.* & THVANVS *lib. CXIV. pag. 603.* REIDANVS *Ann. Belg. lib. XI. p. 299.*

4) REIDANVS *Ann. Belg. p. 300.* hunc ſtatum tali ratione deſcribit: *erant autem per id tempus in Chriſtianorum partibus confuſa turbataque omnia: Summam Imperii Matthias Archi-Dux tenebat, rudis militia: Franciſcus Saxo Loweburgicus, equitibus præfectus, vt bello nequaquam melior, ita vinolentia deterior. Sed illo ad aliam perducto dignitatem, ſucceſſor datus Burgouiæ Marchio, adoleſcens, & militiæ inexpertus. Genitus erat Ferdinando Archi-Duce, & Philippina Welſeriana, quam ſtirpem vt imparem, nec legitimam, Archiducatu reliqui deſpiciunt. Hinc factum, vt inermes Tartari incuſtoditum amnem tranarent, & quinquaginta millium exercitum, tutum inſulæ nauiumque præſidio, omnibus affluentem, valida defenſum vrbe, terrore concuterent.*

5) CHYTRAEVS *pag. 890.* ISTHVANFIVS *lib. XXVIII. p. 647.* THVANVS *lib. CX. pag. 472.* PIASECIVS *p. 120.* MEYER *p. 154.*

6) CHYTRAEVS *p. 890. 891.* THVANVS *lib. CX. p. 474.* MERC. G. D. *Tom. IV. lib. I. p. 96. ſqq.*

7) Extat Receſſus apud LONDORPIVM *Tomo III. pag. 509.* HELVICI *Theatr. Hiſtor. lib. IV. p. 103. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. III. §. XXXVI.*

8) Verbæ

Dum in Vngaria Exercitus Chriſtiani Strigonio adſideut, Rudolphus Cæſar Maio menſe a. 1594. Comitia Ratisbonæ celebrat, 8) quibus LXXX. menſium Romanorum auxilia ad bellum Turcicum in ſex menſes fuerunt decreta. 9) De iudicio Cameræ, Moneta, de Matricula Imperii reformanda, etſi quædam decreto Comitiali inſerta, pleraque tamen ad deputatos ſequenti anno Spiræ conuenturos, reiecta ſunt. 10) Conuentus etism iſte Deputationis Spirenſis ex Comitiorum Ratisbonenſium decreto an. 1595. fuit inſtitutus nihil tamen certi in eodem definitum. 11) In iisdem Comitiis Erneſtus Colonienſis 12) pluresque alii in Conclaui Equeſtri *in der Ritterſtuben* conſuetis cæremoniis fuerunt inueſtiti. Fridericus Würtenbergicus magno equidem comitatu sd hæc veniebat Comitia, inueſtituram ab Imperio accepturus, quam tamen ob pacta cum domo Auſtriacæ tunc nondum obtinuit, 13) licet demum inſequenti anno 1595. ab Auſtriacæ domus dominio directo fuerit liberatus. Diuerſa etiam in his Comitiis Euangelicorum certamina fuerunt exhibita, ſed nihil deciſum. 14) In iisdem Comitiis de eligendo Rege Romanorum fuit actum, quod Hiſpanus potiſſimum legatus vrgebat, tamen publice in conuentu mentionem facere prætermiſerat. Eo collimabant Pontifex & cum Saxoniæ Adminiſtratore Friderico Guilielmo, Electores Eccleſiaſtici. Alienior tamen Cæſari animus, quod fratrum aliquo ad regium faſtigium euecto, donandæ neceſſario ditiones erant, queis fortunam ſuſtentaret. 15)

§. XV. In-

8) Verba ſunt CHYTRAEI *p. 892.*

9) CHYTRAEVS *lib. XXX. p. 892.* Cæſaris aduentum atque Comitiorum introitum deſcribit THVANVS *lib. CIX. p. 451.* LONDORP *lib. XXXIV. p. 941.* Separatim extat *ſolennis Imp. ingreſſus in vrbem Ratisbonam, Praga 1594. 4.* vna cum deſignatione Statuum, qui ibidem comparuerunt. Potiſſimum huc facit PETRI FLEISCHMANNS von Puntzelwitz *kurtze und eigentliche Beſchreibung des zu Regensburg in dieſem 94. Iar gehaltenen Reichstag, ſambt einverleibten Kayſ. Hoffstades und corrigirten Tunlars, Regenſpurg 1594. 4.* qua Comitiorum ſolennitates vna cum Miniſtris aulæ & Cancellariæ Cæſareæ, Statibus qui comparuerunt, horumque legatis ordine deſcribuntur. IANSONII Merc. G. B. *lib. IX. p. 233.* MERC. G. BELG. *Tom. IV. lib. I. p. 152.* Nummos in his Comitiis cuſos exhibet LVCKIVS *p. 342.* KHEVENHILLER *Tom. IV. pag. 1210.*

10) CHYTRAEVS c. l. *auxilia ad bellum Turcicum, ac imprimis vim pecuniæ ingentem flagitat. Quæ ſane amplior, quam illi vnquam antea Cæſari, ab ordinibus Germaniæ addicta eſt. Cum enim antiquitus, ad Romanam expeditionem, ab Imperatoribus, Corona a Pontifice accipienda gratia, Romæ ſuſcipi ſolitam (quæ tamen iam 142. annos intermiſſa eſt) ſinguli Imperii ſtatus, certum equitum & peditum numerum, vel æſtimationem pecuniæ, qua illi alerentur, ſingulis menſibus conferrent; quæ coacervata, circiter 64. millia aureorum, ἐν πλάτει vno menſe conficere adfirmatur. In his Comitiis, 50. menſes, ſe intra ſexennium, contributuros, Principes & ciuitates polliciti ſunt, atque hæc præcipua huius conuentus actio fuit.* THVANVS lib. CIX. p. 452. *tandem ad capita a Cæſare propoſita reſponſum, ſterilitate tot annorum impediri, ne iam large in communi neceſſitate Imperio & Reip. Chriſtianæ ſubuenire poſſint, tamen vt in parte communi deſiderio ſatisfaciant CXX. menſium ſtipendia ſe exſoluturos, tempus & numerus & proinde ſumma non appoſita, ne arcanum Imperii euulgaretur, decretum præterea, vt Cæſarea Maieſtas per legatos & literas ab aliis Principibus exteris auxilium flagitet, nobilitatem, in quam non eſt libera Imperii indictio, maritimas ciuitates de auxiliis appellet, dein de ratione imponendi ac colligendi tributum actum, conſtitutumque vt in omnibus prouinciis & vrbibus, opidis, pagis Germaniæ ante baſilicas gazophylacia ſtatuantur, & per concionatores ac curiones populus ad eleemoſynas in hoc bellum conferendum inuitetur, mandatum & iisdem, Concionatoribus ac Paſtoribus, vt cunctos ad pœnitentiam ſedulo hortentur, & ad tintinnabuli pulſum vbique preces indicta cottidie concipiantur.* Propoſitio Cæſarea extat apud KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1220.* PIASECIVS *p. 121.* Extat HENR. STEPHANI Oratio *de expeditione in Turcas perſequenda* in REVSNERI *Orat. Turc. vol. I. pag. 230.* & p. 263. IANSONII Merc. G. B. *lib. X. p. 376.* IACOBI TYPOTII *Orationes ad Reges & Principes Chriſtianos de bello aduerſus Turcas Francofurti 1595. 4.* Extat Receſſus in Corpore *p. 909.*

11) Extat Cæſaris propoſitio ap. SCHADAEVM *p. III. lib. XX. p. 822.*

12) THVANVS lib. CIX. p. 452. *Eidibus Iuliis ſolemni ceremonia Colonienſis a Cæſare inauguratus eſt, oſculo ad enſis a Saxone VIIuiro prælati & a Cæſare porrecti capulum admoto.* BROWER *Ann. Treuir. p. 427.* KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1217.*

13) THVANVS *lib. CIX. pag. 452. Fridericus Virtenbergicus magno comitatu Iↄc equitum ad Comitia venit, in quo VIII. Comites, IV. Barones, & C. amplius e nobilitate numerati ſunt, Virtenbergico principatu a S. Imperio ſolo, non ab Auſtria domo ſicuti deceſſores ſui Vlricus, Chriſtophorus temporum neceſſitati obſecundantes, pactis initis conſenſerant inaugurari petens, quod repetitis altius rationibus eum non Auſtriæ domus, ſed Imperii beneficiarium eſſe contenderet.*

14) Scripta exhibita reperiuntur apud LEHMANNVM *lib. II. c. LXV. ſqq.* Vide etiam METERANVM *lib. XVII. p. 912. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. III. §. XXXVII. ſqq.*

15) IO. REIOANVS Ann. lib. XI. pag. 302. *Eodem conuentu actum de Romano Rege eligendo; cæterum ſecreto, & intra cubiculum Cæſaris: Solus Hiſpanicus Legatus vrgebat, tamen publice in conuentu mentionem facere prætermiſerat. Nunc, iuſſu Regis, oſtentabat Cæſari imminentes clades, turbas Imperii, damnum Auſtriacæ domus, ſi incerto ſucceſſore deſungeretur. Diſtractum in partes Imperium iri, hinc Bauaro inde Gallo propriam potentiam affectantibus. Ex hæreticis vero principibus eſſe, qui quamuis neutri illorum Cæſareum optent faſtigium, turbari tamen res haud ægre laturi ſint, quo Auſtriaci arceantur. Etenim iam vulgo ferri, palam iactaviſſe Wirtenbergenſem Ducem, ſatis diu in Auſtriaca domo Imperium conſediſſe. Palatinum quoque Comitem (quem penes defuncto Cæſare, interregnum ſit) lætum fore diuturnis controuerſiis quo longiore potentia fruatur. Eadem, poſtulante Hiſpano, Pontifex Romanus per Nuncios ſuos, Madruzium Cardinalem & Cremonæ Epiſcopum, Cæſari demonſtrabat. Nec alio tendebant Electorum cæteri. Et iam huc perducta res, vt terni Electores, & cum his Saxoniæ Adminiſtrator, fidem darent, delecturos ſe, quem Cæſar voluiſſet. Adiecerat inſuper Saxo, ire ad Brandeburgicum velle, eandemque illum in ſententiam trahere. Cæſar velut promens & Conſilium ſecuturus,*

§. XV. Ineunte anno 1595. Pragæ d. 18. Ianoarii inter Rudolphum Cæſarem & Sigismundum Bathori, Chriſtophori filium, Tranſyluaniæ Principem, Moldauos & Walachos ſibi adiunctos habentem; ſocietas & fœdus aduerſus Turcas, his conditionibus eſt initum, vt coniunctis animis ac viribus, bellum aduerſus Turcam gerant, ac neutet absque altero pacem cum Turcis faciat, Tranſyluaniæ Princeps non ſubditus, vt olim, ſed amicus & ſocius regni Vngariæ, & liber ſit Princeps ipſe, & ex eo deſcendentes mares. Quibus deficientibus, ad Regnum Vngariæ Tranſyluania redeat, & per Gubernatorem indigenam, ſaluis Prouinciæ & ſingulorum priuilegiis gubernetur. Tranſyluano etiam Maria Chriſtiana, nata 1574. Caroli Archi-Ducis filia in matrimonium fuit collocata. 16) Nec nouum quid erat, dum eiusmodi pacta iamdum a. 1568. inter Maximilianum II. Cæſarem & Io. Sigismundum, Tranſyluaniæ Principem fuiſſent concluſa. 17) Eodem anno XIV. Ianuarii Ferdinandus Archidux Auſtriæ ſenior, Ferdinandi Imp. filius, Maximiliani II. Imp. & Caroli frater, Oeniponte, rebus humanis eſt exemptus, cui Rudolphus Imp. fratris filius in gubernatione Comitatus Tirolenſis & coniunctarum in Sueuia & Rheni tractu Auſtriacarum regionum ſucceſſit. 18)

§. XVI. Continuabatur eodem anno bellum Turcicum. Imp. enim præter impenſas belli, Ordinibus in Comitiis Ratisbonenſibus decretas, extra ordinem a Circulis certus militum numerus in auxilium fuit miſſus. 19) Poloni etiam auxilia promittunt. 20) Exercitui Cæſareo præfectus Matthias, Cæſaris frater, legato ipſi dato Carolo Mansfeldio, qui Strigonium Nonis Iulii oppugnat, vrbs etiam XXIII. Auguſti, arx vero II. Septembris a. 1595. expugnatur, 21) ſed Carolus paullo poſt dyſenteria moriebatur. 22) Et licet Turcæ, Osmanno duce, in auxilium vrbi obſeſſæ venirent, ipſi tamen cæſi fuerunt, multis ſuorum millibus amiſſis, caſtrisque captis & direptis. 23) Inde Vicegradum a Turcis deditum occupatur, Vaccia irrito conatu tentatur, d. 18. Ianuarii an. 1595. vero occupatur. 24) Raba per Ferdinandum Hardeccinum Turcis traditur, qui deſuper capitis pœna fuit damnatus. 25) Sigismundus etiam Tranſyluaniæ Princeps aliquoties cum Turcarum præfectis vitiliter congreſſus, impetus illorum non retudit ſolum, ſed etiam multas arces Tranſyluaniæ vicinas Turcis ademit, Sinanum Baſſam ex Walachia Transalpina expulit. 26) Verum, dum Polonicus exercitus, ex improuiſo totam Moldauiam occuparet,

rus, differre tamen rem, tradito principibus more, quis ſuſpecti de ſucceſſore ſermones, quia orientem plerique ſolem venerantur. Forte quoque alienior illi animus, quod Fratrum aliquo ad regium faſtigium euecto, donanda neceſſario ditiones erant, quis fortunam ſuſtentaret. addidit & cauſam alteram Guilielmus de S. Clemente, Cæſari, vbi inclinationem Hiſpani, in Erneſtum competiiſſet, formidoloſam eius potentiam eſſe. Quippe ſi Erneſtus Romanorum ipſe Rex Hiſpani filiam inſuper, & Belgarum terras dotis nomine acciperet, abunde illi virium ad deiiciendum Cæſarem fore. At Saxoniæ Adminiſtratorem ſummis laudibus cumulabat, adeo non alienum a Pontificiis ſacris dictitans, vt ſpes ſit breui iisdem acceſſurum: fauere ad hæc Auſtriacis. Quam ob cauſam cum Guilhelmus de S. Clemente, tum Haraus Marchio, autores Regi erant, vt ſtipendio eum annuo, ſin id nimium, triennali donaret. Etenim vtilem Regi miniſtrum non modo in pacis negotio apud Belgas, & Romani Regis electione fore, ſed & alibi, ſi qua rerum mutatio exiſteret, at Cæſareum faſtigium vacaret.

16) CHYTRAEVS *lib. XXX. p. 896.* THVANVS *lib. CXIV. p. 601.* qui addit: *ac poſtremo Albæ Iuliæ in ipſa Tranſyluania nuptiæ celebratæ ſunt, ominε infelici, alienatione animorum ſtatim inter coniunctos ſecuta, ſiue Sigismundi impotentia ei cauſam dedit, per innodationis faſcinationem a Ianua ſtrige vetula Ioannis Koacocii, ſicuti paſſim iactatum fuit, factam, ſiue ab Hungaris inuidis perſuaſus, qui impotenti aduerſus Germanos per occaſionem adfinitatis tunc in illa aula pollenteis odio ferebantur.* PIASECIVS *p. 130.* MEYER *pag. 156.* LONDORP *Tom. III. lib. I. p. 8.* Ipſum fœdus extat apud DU MONT *Tom. V. p. I. pag. 514.* KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1351.*

17) De quo *Sect. Super. §. IV.*

18) CHYTRAEVS *cit. loc.*

19) CHYTRAEVS lib. XXX. p. 897. *itaque noſter etiam Imp. præter impenſas belli, ab Ordinibus Imperii in Comitiis promiſſas, a ſingulis etiam circulis ſeu prouinciis Imperii certum numerum equitum & peditum extra ordinem flagitat. Quos plerique principes, in hoc communi patriæ periculo, ſubuenire Imperatori promptis animis conantes, ſine ſumptu conducunt, ac ſuperior Saxonia 1200. equites, inferior 600. Franconia mille equites; Sueuia 4000. pedites: Auſtriacæ regiones 2000. equites & 6000. pedites: Weſtphalicus orbis 500. equites; 1500. pedites; Bohemi etiam, Sileſii, Morani, Luſatii, præter Pontificem, Florentinum, Ferrarienſem, Mantuanum auxilia prolixe & fideliter conferunt. Quæ expeditio, tantis ſumptibus & laboribus ab Imperii Ordinibus & aliis inſtituta, vtinam, Ducem ad tanti belli adminiſtrationem idoneum & feliciorem quam ſuperiori æſtate, ac magis ſalutarem Imperio & Eccleſiæ Chriſtianæ exitum ſortiatur.* MEYER *p. 160.*

20) CHYTRAEVS *pag. 897.* THVANVS *lib. CXIV. p. 604.* PIASECIVS *p. 127. 141.* MEYER *pag. 160.*

21) CHYTRAEVS *c. l.* THVANVS *lib. CXIV. pag. 607.* ISTHVANFIVS *lib. XXIX. pag. 666. 664.* Nummos in hanc Strigonii expugnationem cuſos exhibet LVCKIVS *p. 354.* aliosque qui faciunt ad bellum hoc Turcicum *p. 359.* MEYER *p. 168. 172.*

22) CHYTRAEVS *c. l.* THVANVS *pag. 600.* ISTHVANFIVS *pag. 662.* PIASECIVS *pag. 131.* MEYER *p. 176.*

23) THVANVS *lib. CXIV. p. 607.* ISTHVANFIVS *lib. XXIX. p. 661.* qui addit: *cæſa aut capta ad quatuordecim millia hoſtium dicuntur. Signa 37. cum totidem colubrinis relata, ac præda ingens parta ex qua Mansfeldius nihil præter tormenta & ſigna retiuuit, cætera victoribus ducibus & militi conceſſit.* PIASECIVS *p. 131.* MEYER *p. 172.* KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1389.*

24) CHYTRAEVS *pag. 899.* THVANVS *lib. CXIV. p. 606.* ISTHVANFIVS *pag. 665.* MEYER *p. 179.* KHEVENHILLER *c. l. p. 1379.*

25) KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1379.*

26) CHYTRAEVS p. 899. *præcipuum autem virtutis & fortitudinis bellicæ ſpecimen, hac æſtate, Sigismundus Bathor, Tranſyluaniæ princeps inuictus edidit, qui aliquoties cum præfectis Turcicis viriliter congreſ-*

paret, eandemque Turcis iterum ſubiiceret, Stephanus Tranſyluani Præfectus, Moldauiam recuperare conatur, ſed a Polonis, quamuis fortiſſime dimicaret, ſuperatus eſt & captus. 27) Inſequenti anno 1596. Sigismundus Temeswarium oppugnat, quam tamen aduenientibus in auxilium Tartaris, relinquere iterum fuit coactus, licet eosdem profligaret. 28) Nouus in Vngariam mittitur cum Maximiliano fratre Campi Mareſchallus, Arnoldus, Baro de Schwartzenberg, ita vt Maximilianus in ſuperiore, Matthias in inferiore Pannonia rem gereret. 29) Lente autem & tarde Cæſareo exercitu Iulio menſe demum conueniente, Zolnocum fruſtra tentatur, aſt XXIV. Auguſti Hatwanum capitur, nec tamen retinere aut munire demum illam vrbem præſidiis annixi ſunt, ſed Turcis inſtaurandam reliquerunt. 30) Hi interea Septembri menſe Agriam obſident. Exercitus Chriſtianus opem obſeſſis laturus, lentis itineribus progrediens, totis XIV. diebus, vix duodecim milliaria conficit. Cum ad ſextum ab Agria milliare quieuiſſet: nuncium de capta a Turcis vrbe, triſtiſſimum accepit. 31) Interea Temeswarium a Sigismundo Iunio menſe obſidetur, quod tamen prœlio a Turcis victor licet debilitatus, iterum reliquit. 32) Hinc autem poſtquam ſe Maximiliano iunxiſſet, die XXII. Octobris ad Creſſum prope Agriam, primum Turcæ profligantur, caſtrisque Chriſtiani potiuntur, ſuperueniente autem Cicada, qui vltimum agmen XL. ciↄ armatorum ducebat, & integer in confuſos, rapinis prædaque onuſtos, impreſſione facta, facile eos in fugam vertit, decem millibus & vltra Chriſtianorum amiſſis. 33) *Anno 1597. Rudolphus Imp. Sigismundo, Tran-

congreſſus, impetum eorum retudit, & arces, Tranſyluaniæ vicinas, Geun, Lippam, Fochiat, Solymos & alias ad Mariſium amnem, recuperauit & tandem Sinamum Baſſam ex Walachia Transalpina expulit: cum Sinamus, Tergiuiſium vsque in finibus Transalpinæ & Tranſyluaniæ prope Huzumezum oppidum progreſſus fuiſſet. Aduentante autem cum exercitu Sigismundo, paulatim recedens, Bucareſtum in meditullio Transalpinæ ad Dambowitz fluuium, vbi ſedes Palatini Walachiæ olim fuit, regreſſus eſt. Inde quoque fugientem inſecutus Sigismundus, Girgio ſeu Girgowitz arcem munitiſſimam a Georgio Deſpota olim ædificatam, & magno apparatu bellico inſtructam, cepit: Sinamo Baſſa trans Danubii pontem a ſe recens extructum fugiente, & iuga illius rumpente, ne perſequi eum Tranſyluanus poſſet. TNVANVS *lib. CXIV. pag. 617.* ISTNVANFIVS *lib. XXIX. p. 669.* LONDORP *Tom. III. lib. I. p. 19.* KNEVENNILLER *Tom. IV. p. 1406.*

27) CNYTRAEVS *pag. 899.* ISTHVANFIVS *lib. XXIX. p. 677.* PIASECIVS *p. 128.* MEYER *pag. 182.*

28) CHYTRAEVS *p. 910.* KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1605.*

29) CHYTRAEVS *p. 911.* THVANVS *lib. CXV. p. 635.* Deſtinatus equidem fuerat Alphonſus, Dux Ferratienſium, de quo CHYTRAEVS p. 910. *Rudolphus Imperator, de ſummo, poſt archiducem Maximilianum Generalem futurum exercitus Turcis opponendi, Duce, quem Carolo Mansfeldo ſubſtitueret, ſollicitus, Alphonſum, Ferrariæ Ducem, cuius iam ſeneſcentis prudentia, virtus, ſcientia rei militaris, circumſpectio & induſtria, commendabatur, potiſſimum ſibi diligendum duxerat. Is, ante triginta annos, patri etiam Rudolphi Maximiliano II. in Vngaria ſuo ſumptu militauerat, ac equites duxerat, & nunc Imperatori potenti, & Reipublicæ Chriſtianæ in neceſſaria hac militia ſeruire cupiebat. Sed cum poſtremus ſuæ familiæ dux eſſet, nec hæredes ex tribus ordine coniugibus vllos haberet: ſucceſſorem certum, antequam in Vngariam procul domo proficiſceretur, patrii Ducatus gubernationi præficere cupiebat. Itaque fratri ſuo patrueli, Cæſari Eſtenſi, notho, ius ſucceſſionis in Ducatu Ferrariæ tribui a Romano Pontifice, ſuperiore domino Feudi, petit: aliquot millia librarum auri viciſſim grati animi declarandi cauſa offerens. Sed recuſante conſtanter Clemente VIII. nec vlla prece nec precio flecti ſe patiente, expeditio Vngarica a Ferrarienſe, in patria neceſſario manente, intermiſſa eſt.* TRVANVS lib. CXV. p. 635. *Cæſar vt Ferrarienſem Ducem præfici cupiebat, & ille ſiquidem Pontifex Ferrarienſem principatum in Cæſarem Ateſtinum, quem hæredem deſtinabat, conferret grandem pecuniam in illud bellum & operam ſuam vltro pollicebatur. Sed Pontifex nunquam aſſentiri voluit, itaque Maximiliano fratri, qui in ſuperiore, vt Matthias in inferiore, Pannonia rem gerebat, ſumma imperii delata eſt.*

30) CNYTRAEVS *p. 911.* TNVANVS *lib. CXV. p. 640.* ISTHVANFIVS *lib. XXX. ineunte. & p. 690.* PIASECIVS *p. 142.* MEYER *p. 198.*

31) CNYTRAEVS *p. 912.* PIASECIVS *cit. loc.* ISTHVANFIVS *lib. XXX. pag. 694.* TNVANVS *p. 641.* MEYER *p. 203.* LONDORP *Tom. III. lib. II. p. 104.* KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1618.*

32) THVANVS *lib. CXV. p. 636.* de Sigismundo: *is ſub id ad Temeſuaram caſtra poſuerat, recenti clade affectis præſidiariis inſtandum ratus, iamque magnam murorum partem diruerat; cum poſt decimum ab obſidione diem VIII. Kalend. Iun. Tartari per Ponti Euxini litus in Bulgariam ſe effundentes, pars Temeſuaram profecti ſunt, numeroque XL. ciↄ aucti Turci noſtrorum caſtra a tergo inuadunt, quibuscum noſtri obſtinato prœlio conflixerunt, ambiguam diu victoriam nox ſuperueniens controuerſiam diremit. maior numerus ex maiore hoſtium numero cæſus. deſiderati ciↄ ciↄ Chriſtiani. Sigismundus diu pro mutuo habitus fuit, prœlio abſcedere, vt poſtea compertum eſt, a ſuis coactus. Poſt certamen ſoluta Temeſuara obſidio, nunquam comparentibus a Cæſare promiſſis auxiliaribus.* Sigismundo vero victoriam tribuit ISTHVANFIVS lib. XXX. p. 687. *verum Tartaros & Turcas duce principe eorum, quem Hamum vocant, ad ſoluendam obſidionem contra ſe venire cognoſcens, & obuiam iis progreſſus in planicie, quæ inter Nandoralbam & Temeſuarium late patet, manus conſeruit, cæſosque & profligatos ad tria milliaria tergis inſtando perſecutus eſt. Deinde victor, reductis tormentis, & incolumi exercitu, Cæſarianos in ſtationes ſuas dimiſit.* MEYER *p. 195.* LONDORP *Tom. III. lib. II. p. 103.*

33) THVANVS *lib. CXV. p. 643.* ISTHVANFIVS *lib. XXX. p. 698. ſqq.* qui & *p. 703.* addit: *in hoc prœlio, quo nullum acrius ac magis cruentum noſtra tempeſtate fuit, tam aperto in campo, quam hoſtium caſtris: interiere ex noſtris, quinque aut ſex millia equitum, ac totidem peditum, inter quos non pauci clari nominis præfecti.* THVANVS autem lib. CXV. p. 644. *qui cæſorum in Agriæ obſidione & pugna CC. poſt Nicopolitanam annis ad Kereſtum commiſſæ, ſic enim locum prœlii vocant, vtrinque rationem inierunt, XX. ciↄ ex noſtris, ex hoſtibus L. ciↄ deſiderata prodiderunt.* PIASECIVS *p. 143.* MEYER *pag. 206.*

34) CHV-

Digitized by Google

Tranſyluaniæ Principi ad ipſum Pragam profecto, noua militum auxilia & pecuniæ ſummam promiſit: ſummæ belli iterum Maximilianus præfectus. Pontifex per legatum Io. Franciſcum Aldobrandinum, Italica auxilia circiter decem millium ſuo ſumptu ſe in Vngariam miſſurum promiſerat: quibus Ducem Mantuæ præfecit. Germaniæ etiam Circuli denuo copias auxiliares ſuo ſumptu collegerunt. Hi menſe Iulio & Auguſto prope Poſonium & Aldeburgam lente conuenientes, ad Pappam profecti ſunt, quam poſt octidui obſeſſionem menſe Auguſto occuparunt. Inde Aldeburgam ad exercitus luſtrationem redierunt. Initio Septembris ad Rabam ſine vllo oppugnationis conatu plerique deſederunt: donec Mahometem Baſſam Turcicum propius cum exercitu accedere allatum eſt. Ibi relicta Rabæ obſidione, quod impares Turcis ſe eſſe dicerent, trans Danubium in Scythiam, Comorrham verſus, receſſerunt XXIV. Septembris, & in aduerſa Danubii ripa boreali deſcendentes octiduo poſt, arcem Totes, in oppoſita Danubii ripa auſtrali ſitam, a Turcis circumſederi ac expugnari, exercitus Cæſareus otioſus ſpectauit. Inde Watſiam deſcendentes, cum Turci & vrbe Peſto appropinquare dicerentur, deſerta & incenſa arce Turcis relicta, ad oram Danubii borealem, Strigonio, quod ad meridiem Danubio adiacet, oppoſitam retroceſſerunt. 34) Temeswari etiam obſidio, per Sigismundi, Tranſyluaniæ Principis Cancellarium, ſero, menſe Octobri inchoata, paulo poſt, ob tempeſtates fœdas, & Turcarum, vrbem defendentium fortitudinem, deſerta eſt. 35)

§. XVII. Eodem anno 1597. XXVII. Octobris mortuus eſt Alfonſus Dux Ferrarienſis ſenex, quem ſummæ belli Turcici adminiſtrationi præficere Imperator ſuperiori anno cogitauerat, 36) cuius ditionem Cæſar Eſtenſis nothus, ab eo hæres & ſucceſſor inſtitutus, ſtatim occupauit; reclamante Clemente VIII. Pontifice, tanquam Feudi domino: qui poſt trinam citationem, non comparentem fulmine excommunicationis perculit, & armis ac exercitibus eundem eſt perſecutus. 37) Ineunte vero anno 1598. bellum inter Pontificem & Cæſarem Eſtenſem per Petrum Aldobrandinum Cardinalem fuit compoſitum, ita, vt Eſtenſis Pontifici Ferrariam cederet: Regium Lepidi, Mutinam aliasque vrbes & feuda Imperii & bona propria allodialia retineret, ex hoc poſt nodum controuerſia de Comitatu Comacienſi fuit ſuborta, an tanquam Ducatus Ferrarienſis pars Pontifici cederet, quæ noſtra ætate fuit reſuſcitata. Cæſar igitur a Rudolpho Romani Imperii Princeps & Dux Rhegii, Mutinæ & Carpi creatus eſt, litteris inueſtituræ XVII. Ianuarii Pragæ datis. 38)

§. XVIII. Interea hoc anno, de auxiliis Imperatori ad bellum Turcicum ferendis, Comitia Germanici Imperii, Ratisbonæ menſe Decembri 1597. inchoata, continuantur: in quibus Cæſaris Commiſſarius, Archi-Dux Matthias, pro auxiliis aduerſus Turcas inſtare cœpit. Tandem Ordines LX. menſium penſiones intra triennium ſoluendas Imperatori addixerunt. Decretum etiam, vt contra moroſos executio locum habeat, auxilia ab exteris Principibus petantur, monetæ abuſibus medela adferatur. 39) Licet Proteſtantium quidam Status eodem anno 1598. Francofurti conuenientes, ibidem & ſequenti anno 1599. Fridbergæ decreuerant, ſe Contributionem iſtam minime eſſe conceſſuros; Vnionis etiam fundamenta ibidem iecerunt. 40)

§. XIX. Dum

34) CHYTRAEVS *lib. XXX. p. 922.* THVANVS *lib. CXIX. p. 770.* ISTHVANFIVS *lib. XXX. p. 715.* PIASECIVS *pag. 151.* LONDORP *Tom. III. lib. III. p. 117. 130.* MEYER *p. 221.* KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1601. 1747.*

35) CHYTRAEVS *cit. loc.* ISTHVANFIVS *lib. XXX. exeunte.* PIASECIVS *cit. loc.* MEYER *pag. 227.*

36) KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 1457.*

37) Extat de hac controuerſia ICti cuiusdam Itali *Reſponſum Iuris Feudalis, in cauſa Cæſaris, Ducis Ferrariæ contra Clementem VIII. Papam, Francofurti 1615. 4.*

38) CHYTRAEVS *lib. XXX. pag. 924. 928.* THVANVS *lib. CXIX. exeunte.* PIASECIVS *p. 152.* LONDORP *Tom. III. lib. III. p. 118.* MERC. G. B. *Tom. IV. lib. III. pag. 431.* KHEVENHILLER *Tomo IV. p. 1770. Tom. V. p. 199.*

39) CHYTRAEVS *lib. XXX. p. 929.* THVANVS *lib. CXXI. pag. 819.* qui demum ita concludit: *Poſt aliquot dierum conſultationem Cæſarianis prouinciis circa Danubium laborantibus XX. menſium decreta ſtipendia intra triennium perſitanda; ac poſtremo ad id, quod de ſubſidiis petitum fuerat aſſenſere Ordines, id exeunte Februario actum.* Paullo aliter REIDANVS Ann. Belg. lib. XIV. pag. 392. *Poſtea conuentu Ratisbonam indicto, Cæſar accepta detrimenta excuſauit: & cauſas eorum, ſimulque rationes expoſuit, quis in poſterum cura atque ordine meliore, bellum gereretur. His conficiendis impetratum ab Imperio, quinquennale tributum, in ſingulos annos, quantum ad expeditionem Romam verſus conferri olim ſolebat; quæ ſumma quinque annorum ſpatio, ter centies, vicies ac bis centena Carolinorum millia faciebat. Præterea millibus equitum quatuor, equitum ſenis ſtipendia, ſi maioribus quam adhuc viribus ipſe Turcicus Imperator bello incumberet. Iuſerea & ſoluenda, quæ anno MDXCIV. promiſſa, neque dum collata erant. Multum eo in conuentu Colonienſis Epiſcopus laborauit, vt Mauritius, totius Imperii nomine, ad ſummam Hungarici belli præfecturam vocaretur. Quod adulationis Belgæ, aut perfidiæ recreatur, quo ſub ſpecie honoris duce ac tutore ſuo ſe orbaret.* LONDORP *Tom. III. lib. III. p. 146.* Nummos Rudolphi II. & Matthiæ in his Comitiis cuſos exhibet LVCKIVS *pag. 367.* Extat Receſſus in Corpore *p. 940.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 1896.* qui potiſſimum Propoſitionem & reliqua horum Comitiorum Acta exhibet.

40) Extant hæc Acta vna cum Receſſu Fridbergenſi de dato XXX. Iulii 1599. apud LONDORPIVM *Tom. III. p. 509.* HELVICVS *Theatr. Hiſtor. lib. IV. p. 113.* CARAFA *pag. 39.* de eo ſic ſcribit *Quare decreuerunt Proteſtantes anno 1599. Friedbergæ, quod alias Francofurti conceptum fuerat contra Papatum magis ac magis excreſcentem, ad conſeruationem pacis publicæ & Religionis ſibi inuicem adhærere, vnum veluti virum agere, & vnius cauſam omnes ſuſcipere. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. III. §. XLI. XLII. XLIII.*

§. XIX. Dum vero legati domum repetunt, præter omnem expectationem, nuntius Pragam adfertur, Rabam ante triennium per Hardeccum Comitem Turcis traditam, induſtria & fortitudine Adolphi Baronis a Schwartzenberg eximio ſtratagemate Turcas ſe eſſe prætexentes, qui Buda commeatum adferrent, tempore antelucano immitti petentes, quaſi Chriſtiani ipſos inſequerentur, XIX. Martii 1598. fuiſſe recuperatam. 41) Idem poſtea Albam Regalem fruſtra tentabat. 42) Ad IV. Nonas Octobris eodem die Buda a Cæſareanis, Varadinum a Turcis obſidebatur, & poſt irritos XXX. dierum conatus, vtraque caſtra tanto diſſita interuallo, eodem die rebus infectis fuerunt ſoluta. 43) Tattam tamen & Pelottam Schwartzenbergius aliasque arces occupat. 44) Michael etiam Walachiæ Waywoda eodem anno Cæſari ſe per ſacramentum ſubiicit. 45) Schwartzenbergici vero aſtus, quo Budam denuo capere tentabat, detectus fuit atque effectu deſtitutus. 46) Et licet Octobris menſe 1599. in inſula Danubiana inter Chriſtianos & Turcas de pace factus fuiſſet conuentus, iſte tamen ob iniquas Turcarum petitiones effectu fuit deſtitutus. 47) Galli vero Papenſes præſidiarii, mota rebellione a. 1600. ad Turcas deficiunt, vrbe tamen per Nadasdium capta, cæduntur. 48) Turcæ eodem anno Caniſium per proditionem Georgii Paradeiſerii, occupant, aduentante licet in auxilium exercitu Cæſareo, 49) quod menſe Iulio 1601. Ferdinandus Archi-Dux multis militum a Pontifice & Hiſpano miſſorum millibus firmatus, 50) fruſtra recuperare conabatur. 51) Eodem anno Septembri menſe Alba Regalis a Cæſareanis fuit capta. 52) Facta poſtea ad Albam pugna, Turcæ victi fuerunt fugatique. 53) Poſtea Haſanes an. 1602. Albam deditione capit, 54) Cæſarei Ruswormio duce, Budam obſident, & Peſtho licet occupato, tamen ab Haſane prœlio conſerto fugantur. 55)

§. XX. Sigismundus, Tranſyluaniæ Princeps, poſtquam ſuperiori anno de eodem Pragæ cum Cæſare egiſſet, initio anni 1598. mutato vitæ inſtituto, Tranſyluaniam prouin-

41) CHVTRAEVS *pag. 929.* THVANVS *lib. CXXI. p. 821.* ISTHVANFIVS *lib. XXX. p. 718.* MEYER *p. 233.* LONDORP *Tom. III. lib. IV. p. 160.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 1919.*

42) ISTHVANFIVS *lib. XXXI. p. 742.* MEYER *p. 237.* LONDORP *Tom. III. lib. IV. p. 170.* KHEVENHILLER *p. 1926.*

43) ISTHVANFIVS *lib. XXXI. p. 730.* THVANVS *lib. CXXI. p. 827.* PIASECIVS *p. 166.* LONDORP *Tom. III. lib. IV. pag. 194.* MEYER *p. 248.* De obſidione & liberatione Varadini extat epiſtola Melchioris de Redern, ad Archi-Ducem Auſtriæ & illius obſidionis diarium reperitur apud Dnum de LVDEWIG *Reliqu. Mſtorum Tom. VI. p. 321.*

44) ISTHVANFIVS lib. XXXI. p. 738. *Dum Rederus & Niarius ad Varadinum per hunc modum a Turcis & Tartaris circumuallantur, & Maximilianus Caſſonia aduerſa laborans valetudine, inuandis tamen obſeſſis cum Georgio Baſta & aliis ducibus conſilia confert, Matthias princeps magno cum exercitu, & tormentorum apparatu Budam graui obſidione premebat. Primis quidem ceptis & conatibus fauens fortuna ſic arriſerat, vt Suarcemburgus & Palffius, donec Matthias, qui maiora adhuc ſupplementa e Germania & Galliis expectabat, cum totis viribus in caſtra perueniſſet, Tatam adhibitis tormentis vi expugnatam recuperarent, caſis ad vnum omnibus, qui eam tuebantur, Turcis e deinde tanta celeritate arma & terrorem circumferrent, vt Geſteſis, Vitania, Beſprimio, Palota, Ticonio, & Vaſonio, ac Monedula arce, ad Baſaniam ſyluam, intra octauum diem potirentur: victoresque Iaurinum exercitu incolumi redirent.* PIASECIVS *p. 166.* MEYER *p. 240.*

45) ISTHVANFIVS *lib. XXXI. pag. 723.* MEYER *p. 251.*

46) ISTHVANFIVS *lib. XXXI. pag. 732.* THVANVS *lib. CXXII. p. 842. 844.* MEYER *p. 260.* LONDORP *Tom. III. lib. IV. p. 207. 226.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 2110.*

47) ISTHVANFIVS p. 742. *cum in pretorio tabernaculo diu multumque verbis diſceptaſſent, petere ceperunt, vt non ſolum Strigonium, Filecum, Nogradum & alia omnia hoc bello a noſtris capta, ſed etiam Iaurinum redderetur, quod illud Sinanus, multo Turcarum labore & ſanguine expugnaſſet: noſtri contra & Agriam & Hathuanum, ac quæ circa poſſiderent, cum Sinoeo, & Cerepo reddi poſtulabant; nec Iaurinum ex æquo & bono repeti poſſe dicebant, quod iure belli, atque adeo vi ab ipſis extortum recuperatumque eſſet; illi ex aduerſo Agriam cum locis vicinis ab ipſo principe Mehemete occupatam ſine expiabili delicto, nec dari nec accipi poſſe reſpondebant.* THVANVS *lib. CXXII. pag. 844.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 11.* MEYER *p. 263.*

48) ISTHVANFIVS *lib. XXXII. pag. 751.* THVANVS *lib. CXXIV. pag. 916.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 20.* MEYER *p. 274.* PIASECIVS *p. 190.* LONDORP *Tom. III. lib. VI. p. 249.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 2400.*

49) ISTHVANFIVS *lib. XXXII. pag. 764.* THVANVS *lib. CXXIV. p. 915.* PIASECIVS *p. 191.* MEYER *p. 282.* LONDORP *lib. VI. p. 288.*

50) THVANVS lib. CXXVI. p. 977. *haud feliciori ſucceſſu res in Pannonia ad Caniſam geſta a Cæſarianis, Pontificiisque copiis, expeditioni cum ſummo imperio praerat Ferdinandus Archi-Dux Caroli F. aſſumpto Vicario Vincentio Mantua Duce in eam ſummiſſa a Philippo Hiſpaniarum Rege VI cIↃ Ferd. Madrutio ductore a Pontifice XIII. bellatorum cIↃ quibus Franciſcus Aldobrandinus ſororis filius, ſed in nomen familiæ adoptatus, præeſſe iuſſus.*

51) ISTHVANFIVS *lib. XXXII. p. 775. 781.* THVANVS *lib. CXXVI. p. 978.* LONDORP *p. 315.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 576.* MEYER *p. 291. 298.* PIASECIVS *p. 196.* LVDOLPH *p. I. c. III. p. 13. 18.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 2362.*

52) ISTHVANFIVS *lib. XXXII. pag. 777.* THVANVS *lib. CXXVI. p. 979.* PIASECIVS *p. 196.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 59.* MEYER *p. 292.* LVDOLPHS *Schaubühne lib. I. c. III. p. 13.* LONDORP *p. 314.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 2403.*

53) ISTHVANFIVS *lib. XXXII. pag. 778.* THVANVS *lib. CXXVI. pag. 980.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 61.*

54) ISTHVANFIVS *lib. XXXIII. pag. 785.* CONTIN. CHYTRAEI *pag. 72.* MEYER *pag. 319.* PIASECIVS *p. 208.* LONDORP *p. 338.*

55) ISTHVANFIVS *lib. XXXIII. pag. 790.* THVANVS *lib. CXXVII. p. 994.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 74.* MEYER *p. 322.* PIASECIVS *p. 208.* LVDOLPH *p. 61.* LONDORP *pag. 340.* KHEVENHILLER *Tomo V. p. 2518.*

56) CHY-

vinciam, ne in Turcarum vel aliorum manus perueniat, Imperatori Rudolpho ac hæredibus illius cedit, coniugem in Tranſyluania relinquit, & in Silcſia Principatus Oppel & Ratibor, vna cum 50000. Ioachimicorum, vel Epiſcopam deinceps toto tempore fruendam viciſſim ab Imp. recepit. Poſſeſſio Tranſyluaniæ, adſentientibus Prouinciæ Ordinibus, Imperatoris legatis, Stephano Zuhaio, epiſcopo Waccienſi & qui Nadasdi Comiti morbo impedito, ſuffectus fuerat, Nicolao Iſthuanſio Doctori, Bartholomæo Pezio tradita initio Aprilis, & iuramentum fidelitstis atque ſubiectioois ſolenne præſtitum eſt: tametſi legati principem hortati ſint, ne ſubito Tranſyluaniam deſereret, ſed vnum alterumue adhuc annum patriæ præeſſet. 56) Hocque peracto, ipſe Sigismundus Bathori, relegata vxore ſua Auſtriaca ſterili, Ratiboriam & Opeliam in Sileſia ſibi ab Imperatore conceſſam feceſſerat, quietam vt præferebat, vitam acturus. Sed mox viliorem eſſe, quam ſperauerat, illam remunerationem ab Imperatore ſibi commutatam cognoſcens, errorem ſuum vt corrigeret, mutato hâbitu in Polooiam ad affinem ſuum Ioannem Zamoſcium, Cancellarium diuertit, ibique animo confitmato, in Tranſyluamiam redit, priusquam Maximilianus Archidux, quem Principem illius prouinciæ Imperator deſignauerat, cum exercitu eo intraſſet: & Clauſeburgi coram conuocatis Ordinibus Tranſyluaniæ pactionis ſuæ cum Imperatore, & eius reiectæ, reditusque ſui in patriam ſeri cauſſa expoſita, abductis in cuſtodiam legatis Cæſareis, iusiurandum fidelitatis iterum ab eis omnibus accepit, præterquam a Varadinenſibus, quibus iam non erat liberum mutare propoſitum, excubante ibi pro Imperatore cum præſidio valido Melchiore Rederô. Maximilianus autem audito hoc rerum ſtatu, & litteris Sigismundi acceptis, quibus reditum ſuum excuſabat, ſubſtitit quidem Caſſouiæ, ſed de Tranſyluaniæ Principatu varie poſtmodum fuit decertatum. 57) Paullo poſt Sigismundus, habito cum ſuis conſilio, miſſis a. 1599. legatis, cum Cæſare iterum certis conditionibus in gratiam redire conſtituit, ſed mutata ſtatim ſententia, Andreæ Bathorio Cardinali, reſeruatis ſibi XXIV. aureûm nummûm ſumma, in Poloniam ad Zamoſcium iterum ſecedit. 58)

§. XXI. Eodem anno 1598. ſententia contra Aquisgranenſes, tanquam contumaces, Hiſpanorum legatorum inſtigatu, vltimo Iunii pronuntiata eſt, arque illis aqua & igni interdictum, dato negotio Erneſto Bauaro, Colonienſi Septemuiro ac Leodienſi Epiſcopo, Treuirenſi Archiepiſcnpo, Cliuiæ Duci, vt ſententiam executioni mandarent. Diſſidium in vrbe cœperat ex eo, quod Proteſtantes, Catholicis omni auctoritate exutis, ſummum Imperium ſibi ſumpſerant, & concionatores ſuæ doctrinæ addictos induxerant. TandemConſules, qui tunc erant, Colonienſis Electoris interuentu, ſeueritate iudicii ſunt exempti, ea lege, vt concionatores Auguſtanæ Confeſſionis vrbe faceſſerent; Catholica religio ſola admitteretur. Catholici magiſtratus priſtinæ dignitati, Proteſtantibus amotis, reſtituerentur. Qui Magiſtratum ab illo tempore geſſerant, ad ſumptus & damna alteri parti ſarcienda fuerunt damnati. 59) Licet poſtea Proteſtantes, dum ad ſoluendam iſtam ſummam eſſent imparati, media hyeme Februario menſe 1605. ex vrbe fuiſſent eiecti. 60) Anno 1599. XXIV. Iunii, tranſigir Rudolphus cum Friderico Würtenbergico Duce, Pragæ, ipſumque mediantibus quadringentis Ioachimicorum millibus, ſoluit a feudi lege, qua per pactionem anni 1534. Würtenbergici, Auſtriacæ domui erant adſtricti, reſeruata tamen Auſtriacis, ſi maſculi deficerent, iure ſucceſſionis. 61)

§. XXII. Anno 1600. Comitia Deputatorum Spiræ celebrat, quibus de rebus Cameralibus & re monetaria fuit actum. 62) Anno 1600. d. 27. Octobris inter Fridericum Electorem Palatinum, Ioachimum Fridericum El. Brandenburgicum, Io. Georgium, poſtulatum Adminiſtratorem Argentoratenſem, Ioannem, Comirem Palatinum Bipontinum, Georgium Fridericum, Marchionem Brandenburgenſem, Henricum Iulium, Epiſcopum Halberſtadtienſem, Erneſtum Fridericum, Marchionem Badenſem, Baruimum, Ducem Pomeraniæ & Ioannem Seniorem, Naſſouiæ Comitem, Spiræ Receſſus fuit concluſus, vi cuius inuicem conueniunt, quod per Deputationem abolitionem Proceſſuum Aulicorum

der

56) CHVTRAEVS *lib. XXX. p. 928.* THVANVS *lib. CXXI. p. 822.* ISTHVANFIVS *lib. XXX. p. 706. lib. XXXI. ineunte.* PIASECIVS *p. 165.* LVDOLPH *lib. I. c. III. p. 19.* KHEVENNILLER *Tomo V. p. 1932.*

57) THVANVS *p. 823.* ISTHVANFIVS *lib. XXXI. p. 722. 726.* LONDORP *Tom. III. lib. IV. p. 179.* PIASECIVS *p. 166.*

58) CHYTRAEVS *pag. 937.* ISTHVANFIVS *lib. XXXI. p. 736.* THVANVS *lib. CXXI. ineunte.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 945.* MEYER *pag. 255.* LVDOLPH *pag. 21.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 2099.*

59) Verba ſunt THVANI *lib. CXXI. p. 819.* REIDANVS *lib. XV. pag. 513.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 1951.* SCHADE *p. III. lib. XXIII. p. 1005.*

60) THVANVS *lib. CXXXIII. p. 1158.* LONDORP *Tom. III. lib. IV. p. 174.* NOPPIVS *ad a. 1598.* qoi Pontificiorum reſtitutionem prolixe deſcribit. MERC. G. B. *Tom. IV. lib. III. p. 551.* METERANVS *lib. XIX. p. 1068. lib. XXV. p. 310.*

61) Vid. *Gründlicher Beweis, das die Prälaten und Kluſter des Hertzogthumbs Würtenberg vor 200. und mehr Iahren, zu dem und Land Hertzogthumb gehœrig geweſen p. 98.* LIMNAEVS *Tom. IV. Addit. ad lib. V. cap. XVI.* Ipſum pactum extat apud du MONT *Tom. V. p. I. p. 593.* CHRIST. BESOLDVS Præfatione ſua Prodromo Vindiciarum Eccleſiaſticarum præmiſſa, de hac transactione Pragenſi prolixe agit.

62) Variæ ſcripta huc facientia extant apud LONDORPIVM *Tom. III. p. 522.* Extat Receſſus in Corpore *p. 959.*

63) Extat

der Hofproceſſe, a Cæſare petere, ad bellum Turcicum nullas contributiones ſoluere, & pro cauſa Argentoratenſi R. Gallorum auxilium implorare velint, nouum etiam Conuentum Fridbergam ad d. 18. Ianuarii 1601. indicunt. 63) Idem in conuentu Fridbergenſi d. 2. Febr. 1601. accedente Philippo Sigismundo, Epiſcopo Osnabrugenſi, & Franciſco, Duce Saxo-Lauenburgico, & quibusdam Comitibus fuit denuo conſtitutum. 64) Iidem Principes Heidelbergæ d. 12. Februarii 1603. vnionem inter ſe firmant. 65) Anno 1601. exeunte Colloquium Ratisbonenſe per Maximilianum Bauarum & Philippum Ludouicum Palatinum fuerat inſtitutum, qui ipſi vna cum Alberto Wolſgango Guilielmo Palatinis fuerunt præſentes. Miſerant eo Saxoniæ Elector, Marchio Brandeburgicus, qui Onoldi ſedem habet, atque Dux Würtenbergicus legatos ſuos, ad componenda religionis diſſidia. Actum potiſſimum de norma Eccleſiæ Chriſtianæ & iudice controuerſiarum. 66)

§. XXIII. Anno 1602. Sigismundus Tranſyluaniæ Princeps Imp. ſe ſubmiſit. Poſtquam enim iſte Bathorio Cardinali, adgnato ſuo a. 1599. Tranſyluaniam conceſſiſſet, Cæſar per Georgium Baſtam, & Michaelem Walachiæ Waiwodam, Bathoriis infeſtum, quem ſpe præfecturæ vtriusque Daciæ ſub Auſtriacis regendæ impletum, ſibi deuinxerat, contra ipſum agebat, Clemens etiam Papa, miſſo ad Bathorium legato ſuo, Malaſpina, Epiſcopo Caietano, eundem ad pacem cum Cæſare cohortabatur. 67) Poſt varios conflictus, atque XXVIII. Octobris factum atrox Tranſyluanorum cum Walachis prope Cibinium certamen, in quo Tranſyluani cæſi ac fugati, ipſe Cardinalis poſt fugam occiſus, 68) habitis Claudiopoli Comitiis, Tranſyluaniæ Status ad Cæſarem legatos mittunt, his conditionibus, vt ſi Cæſaris frater Maximilianus, ad prouinciam ſuis legibus regendam

63) Extat hic Receſſus apud du MONT *Tomo V. p. II. p. 7.* LONDORP *Tom. III. p. 552.*

64) Extat *cit. loc. p. 13.* LONDORP *Tom. III. p. 560.* HELVICVS *Theatro Hiſtor. lib. V. p. 121.*

65) *c. l. p. 22.* LONDORP *Tom. III. pag. 557.* CARAFA *p. 39. Hac cum aliquoties Heilbronnæ, Friedeberga, Heidelberga & Spira, Proteſtantes inter ſe deliberaſſent, tandem anno 1603. Elector Palatinus Adminiſtrator Argentinenſis, Haſſia Landgrauius Mauritius, Anſpacenſis & Badenſis nouum fœdus inierunt Heidelbergæ: quo ſibi inuicem pollicebantur tales proceſſus Aulicos repellere, & vnius cauſam, ſi oppeteretur, in ſe ſuſcipere, ita vt ſi aliquis exequutionem proceſſuum Aulicorum aut mutationem Religionis attentaret, huic vna omnes ſe opponere deberent. Immo actum fuit de Hollandorum, aliorumque Principum ſubſidio implorando; & paulo poſt in hunc finem Pariſios Mauritius Haſſia transmiſſus, vt Regis Galliæ ſubſidium imploraret, & Patrocinium Principum Germaniæ Gallis deferret. Rex, qui anteceſſorum ſuorum exemplo Germanis diffidere didicerat, accuratiorem deſignationem ſingulorum conſœderatorum, modum, viam, & continuationis media prolixiora ſibi indicari petiit, quibus opus tantum aggredi decreuiſſent, cum non leue videretur excutere iugum ſupremi dicaſterii, quale erat Cæſareum, a quo orbis Germanicus, & Imperium Romanum dependeret.*

66) Huius colloquii ſummam breuiter exhibet THVANVS lib. CXXVI. p. 954. dicens: *in Germania quoque ſub id religionis negotium agitatum fuit, inſtituto Ratiſbonæ colloquio inter Theologos a Maximiliano Baioariæ Duce miſſos Albertum Hungerum, Antonium Velſerum, Volfgangum Hannemannum, Iacobum Gretzerum, & Adamum Tannerum, e Ieſuitico ſodalitio; & confeſſionis Auguſtanæ ſocios a Philippo Ludouico Baioariæ Duce Neoburgenſi & Veldentii Comite itidem miſſos, Iacobum & Philippum Hailbroneros, Abrahamum Mannam, Tobiam Brunonem, Magnum Agricolam, Chriſtophorum Moroldum, Dauidem Schramium, Henricum Teitelbachium, a Chriſtiano II. VIuiro ad hoc Aegidius Hunnius, Dauid Rungius, Io. Fladungus Vinarienſis: a Ioachimo Friderico Brandeburgico VIuiro Abdias Wiknerus, Laurentius Lælius; a Friderico Wirtenbergico Principe Andreas Oſiander, Felix Bidenbachius venere. Principium colloquio factum IV. Kal. Xbr. idque ad VII. vsque Eid. Xbr. continuatum, & XIV. ſeſſionibus abſolutum fuit, in quibus de Sacra Scriptura auctoritate quæſtio retractata fuit, cum eam vtpote ſolam & vnicam fidei normam ad ſalutem æternam, controuerſias religionis dirimendas, cultum verum aſſerendum ſufficere, adductis Patrum teſtimoniis Auguſtani contenderent: alii contra aſſererent, Scripturam non eſſe iudicem omnium controuerſiarum & fidei: ſed hoc vnum ad ſummum Pontificem R. Petri ſucceſſorem, & Chriſti vicarium pertinere, cuius in his rebus definitio ſiue cum Concilio ſiue absque Concilio errare non poteſt, & Scripturam quidem religionis irreprehenſibilem normam eſſe, ſed non ſolam & vnicam; ac præter eam neceſſario admittendas eſſe traditiones, Eccleſiæ definitiones, & doctorum orthodoxorum conſenſum. Teſtimonia in eam rem ex Patribus & iure Pontificio commutata. Poſt longas altercationes re tandem infecta diſceſſum eſt, & publicata ab vtraque parte colloquii acta Ingolſtadii & Vitembergii.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 66.* vbi etiam capita Colloquii recenſentur. LVDOLPHVS *Schau-Bühne lib. I. cap. II.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 2397.* Extat autem AEGIDII HVNNII *Relatio Hiſtorica de habito nuper Ratisbonæ colloquio inter Auguſtanæ Confeſſionis Theologos & Pontificios Witteberga 1602. 4.* Hiſtoriam vero Concilii plenius expoſuit DANIEL CRAMERVS, qui edidit *Extract und kurtzen wahrhafftigen Bericht von Colloquio zu Regenburg 1602. 4.* Inter Pontificios ADAMVS TANNERVS, qui ipſe Colloquio præſens, edidit *Relationem Compendiariam de initio, progreſſu & fine Colloquii Ratisbonenſis, Monachii 1602. 4.*

67) ISTHVANFIVS *lib. XXXI. pag. 736.* THVANVS *lib. CXXII. ineunte.* PIASECIVS *p. 174.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 10.* METER *pag. 261. 265.* LONDORP *Tom. III. lib. V. p. 220. 238.* KHEVENHILLER *Tom. V. p. 1258. 2413. 2535.*

68) ISTHVANFIVS *lib. XXXI. p. 738.* THVANVS *lib. CXXII. pag. 841.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 12. niſi quod Michael Walachiæ inferioris Princeps, Cæſari Rudolpho fœderatus, inſidias vitæ ſuæ in aula Turcica ſirui a Cardinale Bathoreo didiciſſet, exercitum in Tranſyluaniam duxit, & prope Cibinium 28. Octobris pugna, Cardinalem profligauit, totamque Tranſyluaniam ſua virtute recuperatam Imperatori Rudolpho reſtituit.* Exhibetur ibidem p. 14. Epiſtola CASPARI HORWART ad Poloniæ Regem, de Cardinalis Andreæ Bathorei clade in Tranſyluania accepta die Simonis & Iudæ. PIASECIVS *p. 175.* KHEVENHILLER *p. 2418.*

69) ISTHV.

Google

dam mitti non poſſet, prouincialibus poteſtas, quem vellent, eligendi, permitteretur; eumque Cæſar ſacramento ſibi obſtrictum obfirmaret, Stephano Chaquio Tranſyluaniæ Principatum adſectante. Verum, dum Cæſar in deliberando ac reſpondendo moras faceret, Tranſyluani tertia habent Comitia Claudiopoli, ibique auditis Turcæ & Poloniæ R. nuntiis, Sigismundum denuo proclamant, 69) qui collectis copiis, Moſe Siculo Duce, cum Cæſareanis tertio Nonas Sextilis in confiniis Vngariæ & Tranſyluaniæ ad Doroslonem confligit, ſed decem ſuorum millibus occiſis, vincitur. 70) Anno demum 1602. Baſta Biſtritia occupata, omnem Tranſyluaniam diripit, vt miſera eiusdem eſſet facies, 71) ipſeque Sigismundus intra vrbes munitas ſe contineret, qui acceptis duorum menſium induciis, legatos ad Cæſarem mittit, qui arcem Lobcouitiam in Bohemia vna cum annuis L millium aureorum nummûm promiſit, quo accepto, Sigismundus in conuentu Claudiopolitano Baſtæ Cæſaris nomine omnem Tranſyluaniæ Principatum tradit. 72) Et licet plures eſſent, qui contradicerent, atque inter hos Moſes Siculus rebellionem moueret, Baſta tamen illi occurrens, copias eius cum magna ſtrage proſternit. 73) Sigismundus vero ad Cæſarem Pragam contendit, qui tradita paullo poſt arce Lobcouitia, atque adimpletis promiſſis ipſi ſatisfecit 74)

§. XXIV. Celebrata inde a. 1603. fuerunt Ratisbonæ Comitia, quibus, contradicentibus primum Principibus ſecularibus, ſubſidia tamen LXXX. menſium largiter fuerunt promiſſa. 75) Actum in iisdem Comitiis etiam de bello Belgico, & legatis ad Belgas fœderatos atque Albertum Belgii Hiſpanici Gubernatorem mittendis, de controuerſiis inter Ciuitatem Emdanam atque Comitem Friſiæ Orientalis componendis adminiſtratione iuſtitiæ, abuſibus monetæ tollendis & moderatione matriculari. 76) Eodem anno Proteſtantes poſt varias deliberationes Fridbergæ, Heidelbergæ & Spiræ inſtitutas, iterum conuenerunt, Fridericus IV. quidem Elector Palatinus, Adminiſtrator Argentoratenſis, Haſſiæ Landgrauius Mauritius, Marchio Anſpacenſis & Badenſis nouum fœdus Heidelbergæ inierunt de tollendis iudicii Aulici proceſſibus, ita, vt ſi aliquis eorundem executionem, aut mutationem Religionis attentaret, huic ſe omnes opponere deberent. Miſſo etiam in Galliam Mauritio Haſſo, Gallorum atque Belgarum auxilia implorabantur. 77) Et dum multæ de Iudicio aulico eſſent querelæ, quod iurisdictionem ſuam in cauſſis potiſſimum religionis vltra modum extenderet, concluſum votis omnium, ſummum aliquod ſuæ vnionis iudicium eſſe inſtituendum, cuius ſuprema directio Palatino Electori deferatur, ſuum vero quisque Principum aut Statuum vnitorum in illo Adſeſſorem haberet, qui vna cum cæteris religionis præcipue cauſſas definiret. 78) Licet illud ad effectum haut fuerit deductum. 79)

§. XXV. Noui interea motus in Tranſyluania. Dum enim a. 1603. ex iſta terra legati ad Cæſarem venirent, totius Prouinciæ nomine, fidem atque obſequium promittentes, ii qui remanſerant, noua facta conſpiratione, a Cæſare deficiunt, Moſem Siculum ſibi Principem eligentes, qui a Mehemete Turcarum Principe prouinciæ Tranſyluaniæ Imperium ſibi & poſteris impetrauit, miſſumque ab illo acinacem & clauam ac vexillum, imperii inſignia accipit, 80) & acceptis a Turcis copiis, Caranſebeſſam, Albam Iuliam, Claudiopolim, Cibinium capit, verum ad Coronam hærens, a Radulone Tranſalpinæ Wala-

69) ISTHVANFIVS *lib. XXXII. p. 757.* THVANVS *lib. CXXVI. p. 980.* PIASECIVS *p. 194.* LVDOLPH *p. 23.* LONDORP *Tom. III. lib. V. p. 238. lib. VI. p. 306.*

70) ISTHVANFIVS *lib. XXXII. p. 758.* THVANVS *lib. CXXVI. p. 981* MEYER *p. 290.* qui tamen diem definit Kl. Auguſti. LONDORP *p. 310.*

71) ISTHVANFIVS *lib. XXXII. pag. 784.* MEYER *p. 307.* PIASECIVS *p. 207.* LONDORP *p. 341.*

72) ISTHVANFIVS *p. 785.* LONDORP *p. 342.*

73) ISTHVANFIVS *p. 786.* MEYER *p. 315.* PIASECIVS. *p. 207.*

74) ISTHVANFIVS *p. 786.* PIASECIVS *p. 207.* KHEVENHILLER *Tom. VI. p. 2821.* LVDOLPH *p. 73.*

75) THVANVS lib. CXXX. p. 1070. *in Germania interim parata in ſequentem annum ſubſidia, & ob id celebrata Ratispone Comitia, quibus frequentes Principes interfuerunt & certatim a ſacro ordine, quaſi alios exemplo ſuo prouocante promiſſa auxilia, nec tamen propenſa ea liberalitas caruit inuidia, cum alii Principes & ciuitates fere Proteſtantium ſectæ addictæ dicerent, præſules eo promptiores & in promittendo largiores eſſe, quod ex ea occaſione ſuos populos grauare conſueuerint, & magnum inde emolumentum capere, quippe tantum ſingulares ſucceſſores & de poſteritate parum ſolliciti, quod aliisqui vniuerſales ſunt, parcius faciant, quippe ne hereditariis populis onerosi exſtant, & nimiis exactionibus præiudicium heredibus ſuis faciant, quod magnis querelis in imperio ſæpius materiam ſuppeditat, tunc vero, quod huc vsque factum non fuerat, promiſſa LXXX. menſium ſtipendia & Brunſuicum copias peculiares, & Saxo VIIuir tormenta inſtructa cum omni apparatu Cæſari de ſuo polliciti ſunt.* LVDOLPH *lib. III. c. II. p. 91.* vbi etiam de cauſſa Embdana agitur & apud METERANVM *p. I. lib. LXIV.* CONTIN. CNYTRAEI *pag. 89.* LONDORP *Tom. III. lib. IX. p. 450.* KHEVENHILLER *Tom. VI. p. 2650.*

76) Extat Receſſus in Corpore *p. 985.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. §. XXVIII.* LONDORP *Act. Publ. Tom. I. lib. V. c. XXV.*

77) CARAFA *p. 39.*

78) De hoc latius MASENIVS *Annal. Treuir. lib. XXIII. p. 444.*

79) Patet hoc ex conſultatione apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. I. p. 1.* LVNIGS *Staats-Conſiliis Tom. I. pag. 580.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. p. 444.* BELLVS *p. 5. Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. VIII. §. XX.*

80) ISTHVANFIVS *lib. XXXIII. pag. 794.* THVANVS *lib. CXXX. p. 1069.* MEYER *p. 334.* LVDOLPH *Tom. I. pag. 98.* KHEVENHILLER *Tomo VI. p. 2680.*

Walachiæ Principe, qui Cæſari ſe ſubiecerat, ad diem XXII. Quintilis profligatur, cæſis quater Tranſyluanorum millibus, & in his, ipſo Moſe Siculo. 81) Et licet Albertus Magnus & Becteſſes reliquias colligerent, denuo tamen iſti a Cæſareanis cæſi fuerunt ac fugati, Tranſyluania Cæſari iterum ſubiecta. Cum Turcis eodem anno 1603. bellum continuabatur: Iſti equidem nocturno prœlio, dum caſtra Cæſareanorum prope Budam adgrediuntur, a Ruswormio duce die XXIX. Septembris magna clade adficiuntur, vt Belgradum regredi cogerentur, 82) Ruswormio Hatuanum occupante. 83) Ineunte anno 1604. poſt Mehemeti III. mortem, Turcæ de pace agere cœperunt, inſtituti etiam in Peſtanis campis ſub tentorio fuerunt conuentus; dum vero Turci Strigonium & Iaurinum repeterent, munera etiam præteritis annis prætermiſſa, ob iniquas has poſtulationes re infecta fuit diſceſſum. 84) Poſtea Iagenreuterus ſumma ignominiæ nota Peſtum relinquit, cuius exemplum Hatuani præſidiarii ſequuntur, dum interea Haſanes Strigonium fruſtra obſideret. 85) Et licet Septembri menſe medio inter vtrorumque caſtra loco, prope Strigonium ad vrbem Ratziorum denuo de pace ageretur, nihil tamen actum, dum Turcæ ſollicitis animis deditionem Strigonii peterent, ac pro eo Caniſiam offerrent; noſtrique viciſſim Agriam ſuperaddi poſtularent. 86) Eodem tempore, quo Strigonii obſidio eſt ſoluta, Stephanus Boſcaius in partibus vltra Tibiſcum flumen pernicioſos motus excitabat. Hic paucos ante annos affectati in Tranſyluania regni cupidine exarſerat, & cum id minime ſuccederet, reuocandi e Sileſia Sigismundi auctor extiterat, poſtea factionibus Chaquianis excluſus atque proſcriptus, in ſuis arcibus prope Varadinum exilium tolerauit. 87) Iſte, dum Turcæ, Moſe interfecto, Gabrielem Bethlenum ſubſtituere conarentur, datis ad ipſum litteris, petiit, vt ipſe ſurrogaretur, ſe in Turcarum clientela futurum, quod facile impetrauit. Aſt, dum Turcæ Becta Temeſienſi purpurato & Betleno ducibus, Lippam occupare tentant, eoque ipſo aditum ſibi aperire in Tranſyluaniam, a Dampierio & Racocio nocturno prœlio magna ſtrage adficiuntur. 88) Perſiſtebat nihilominus in rebellione Boſcaius, Barbianum Comitem Bellgiioſæ Caſſouiæ præfectum ad extirpandam omnem religionem a Pontificia alienam a Cæſare miſſum eſſe, obtendens, dum iſte Caſſouiæ contra Proteſtantes magna ſeueritate graſſaretur. 89) Variæ etiam contra Cæſarem erant querelæ, Germanis in Vngaria vndique dominantibus. 90) Et licet per

81) ISTVANFIVS *p. 797.*

82) ISTHVANFIVS *lib. XXXIII. pag. 801.* THVANVS *p. 1068.* MEYER *p. 344.* De expeditionibus huius anni contra Turcos KHEVENHILLER *Tom. VI. p. 2669. ſqq.*

83) ISTHVANFIVS *p. 802.* THVANVS *p. 1068.* MEYER *p. 348.*

84) ISTHVANFIVS *p. 804.*

85) Hiſtoriam pacis, qua ratione iam a. 1604. fuerit cœpta, tradit LVDEWIG *Reliqu. Mſtorum Tom. VI. p. 300.* ISTHVANFIVS *pag. 807.* THVANVS *lib. CXXXI. pag. 1111.* PIASECIVS *p. 209.* MEYER *p. 360.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 97.* Tabulæ Pacis extant apud du MONT *Tom. V. p. II. p. 78.* addita confirmatione Cæſarea data in arce Brandiſii d. 9. Decembris 1606.

86) ISTHVANFIVS *p. 808.* THVANVS *lib. CXXXI. p. 1112.* qui etiam locum indicat: *induciarum negotium interea ad Strigonium vrgebat purpuratus, & ad Ratziorum opidum ab eo vnitati delegati conuenerant.* Germanice dicitur *Ratzenſtadtel.* MEYER *p. 362.*

87) Statum ipſius his verbis deſcribit ISTHVANFIVS lib. XXXIII. p. 809. *cum ille a Sigismundo ad Cæſarem legatione fungeretur, isque interim Andreæ Cardin. Bathorio, quamquam patrueli, ſed inimico ac hoſti paulo ante ſuo prouinciam Tranſyluaniam, decepto Cæſare, de manu tradidiſſet, ſeque in Poloniam recepiſſet, poſt diuturnam in Aula Cæſaris manſionem, ſub qua de obiectis criminibus ſeſe purgare debebat, domum quam extra Transſiluan. fines habebat, diſceſſit, neque auſus in Transſiluan. redire, ex qua factionibus Chaquianis excluſus, proſcriptusque erat, diu in ſuis arcibus circa Varadinum exilium tolerauit: Cæſarianarumque partium ſe ſectatorem oſtendit, quum tamen ingens eſſet ſuſpicio apud omnes, interea eum ambitione atque auaritia procul ab æquo & honeſto deductum affectandi regni conſilia & cogitationes in occulto coquere, & agitare,* PIASECIVS *p. 217.*

88) ISTHVANFIVS *p. 809.* CONTIN. CHYTRAEI *p. 94.* MEYER *p. 381.* KHEVENHILLER *Tom. VI. p. 2839.*

89) ISTHVANFIVS *p. 812.* THVANVS lib. CXXXI. p. 1113. *Io. Iacobus Barbianus Belliioci Comes, Baſta inſtigatu, inter hæc Caſſouiæ ſumma ſeueritate graſſabatur, Proteſtantibus iisdem interdicto concionum publicarum vſu, & concionatoribus nouiſſima interminatus, niſi ab iis abſtinerent, etiam machinis bellicis ad templa, vbi conueniebant, admotis, & cum Georg Saba ciuis in vrbe locuples non pareret, X. talerorum cIↄ ſeueriſſime exactis mulctatus eſt, & tres e nobilitate ſeditionis excitatæ poſtulati intra ſemiruti cœnobii rudera incluſi fame enecti dicuntur, ea re cum magnum in ſe odium concitaſſet Rilli iocenſis, poſtremo & Stephano Boſtkaio viro inter Hungaros primario, & arcta cum Sigismundo Bathorio cognatione coniuncto grandem pecuniam imperauerat, quam cum ille exſoluere detrectaret, alia atque alia excuſationis loco cauſſatus, vim imperio adiicit, & recuſantis tria in proximo caſtella ad prædam militi concedit, quod hominem generoſum & tamen moderatione potius quam diſſimulatione bneusque vſum ad arma defenſioni capienda incitauit, qui iniuriam tantam minime ferendam ratus, ſalua fide eam vlciſci ſibi licere arbitrabatur: ſic enim dicere ſolebat, Andrea II. Hungariæ Rege in comitiis anno Sal. cIↄ CCXXII. cautum & ſanctum eſſe: ſi quis Regibus contra iura regia & priuilegia ac libertates aliquid tentantibus reſiſteret, id ipſi fraudi & infamiæ non eſſet.*

90) Has exponit PIASECIVS p. 217. *omnes enim meliores Præfecturas, & dignitates æque militares ac togatas, Cæſar non indigenis Vngaris, vti ex vi iurisiurandi ſui tenebatur, ſed externis Germanis conferebat. Nobiliores enim doe amplioris Virgines nonniſi ex voluntate Cæſaris nubere poterant, fauore Cæſaris in eis maritandis ad Germanos ſemper inclinante. Si aliquis ſplendidiora patrimonia poſſidebat, leui obiecto infidelitatis indicio, bonis ſuis mulctabatur, & eadem bona non Vngaris aliis fidelioribus,*

per legatos ſuos ad Cæſarem Pragam miſſos, hæc excuſare conaretur, iſti tamen admiſſi haut fuerunt. 91) Hoc ipſo Heidones, licet iuramentum fidei Cæſari renouaſſent, commouit, vt Dampierio relicto, Peczii, ducis Cæſarei copias magno impetu adgrederentur, Caſſouia, Cibinium minus, Leuocia & Eporeſſia rebellibus ſe dederent, plures etiam ex Proceribus ad Boſcaium deſciſcebant. 92) Inde, accepta a Turcis aurea corona, Comitis Kismarienſis & ſuperioris Hungariæ dynaſtæ & Circulorum Comitis titulum ſibi ſumſit. 93) Inſequenti anno 1605. Boſcaius ad Edelinum pagum penes flumen Bolduam prope Sendronem a Baſta fuit victus, qui inde Sendronem recipit, Tocaiumque obſidione liberat, Caſſouiam fruſtra tentat. 94) Boſcaius vero Tockaium occupat, 95) Gregorius Nemethius, etiam vnus ex Haidonum ductoribus, regiones Transdanubianas igne ferroque deuaſtat, eadem ratione Auſtriam etiam Stiriamque infeſtans, 96) licet rebelles a Sopronii obſidione magno ſuorum cum damno fuerint repulſi. 97) Turci interea dedentibus Germanis, Strigonium occupant. 98) Et licet Mehemet Veſirius impoſita capiti eius corona, Boſcaium regem nominaſſet, 99) nihilominus miſſis vltro citroque legatis, tandem Viennæ a. 1606. de pace agi cœptum, qua primum XXIII. Iunii cum Boſcaio & Hungaris conuenit his conditionibus, vt libera vbique ſit religio, Cæſar Matthiam fratrem in Vngaria conſtituat Gubernatorem, Palatinus publicis ſuffragiis eligatur, a Cæſare confirmetur, eiusque & procerum Vngariæ conſilio omnia negotia tractentur, exteris ſubmotis. Boſcaio vero omnis Tranſyluania hæreditario iure concedebatur, cum ea Vngariæ parte, quam Sigismundus Bathorius obtinuerat, & inſuper omnis vltra Tibiſcum ditio, ſimul cum arcibus Sacmario & Tockaio & Comitatibus Bereghiano & Vgociano, ita tamen, vt mortuo eo ſine liberis, ad Vngariæ reges redeat, neque ad adgnatos tranſeat: reliqua in Comitiis propediem habendis definiantur. 100) Cum Turcis vero Sitwatorokiæ ad Danubium

lioribus, ſed Germanis tradebantur, vt in breui titulis dotalibus, & fiſci nomine Germani, Vngaris veteribus pulſis colonis, opimiora quaeque incola Vngariæ prædia obſiderent, & Vngari Magiſtratibus, & omni regiminis poteſtate exauthorati, quaſi in peregrino ſolo peregrinis dominis parere cogerentur. Tributa quoque non conſenſu Prouincialium, ſed prout Cæſarianis dominantibus libuiſſet, imponebantur; & miles Germanus odio in eam gentem innato, magis quam Turca ſæuiebat. Communi autem huiusmodi cauſa propriam diſſidentes in Religione adiunxerant, eam occaſionem rebus nouandis, & aſſerendis libertatibus ſuis opportunam fore arbitrati. Et maxime commoti Comitiorum anno ſuperiore Poſonii celebratorum decreto, quo omnis in illo Regno hæreticarum ſectarum vſus prohibebatur, & ſectarum huiusmodi aſſeclis pœna exilii fuerat interminata, contra illud obteſtationem interpoſitam facto Galſati Conuentu iterarant, poſtquam Comes Belgioioſa vice Georgii Baſta Præfectus Cæſareus Caſſouia templa omnia ipſis ademerat, & exercitium quodvis, etiam priuatum ſuæ ſectæ cuique prohibuerat. Ac cum talibus querelis Vngari iuſtu remedia in Aula Imperatoris ſæpius quæſiiſſent, a miniſtris illius Aulæ omnibus Germanis, vel Germanis coniunctioribus reiecti, & ad Imperatorem nunquam admiſſi, nonniſi triſtem repulſam domum referebant. THVANVS *p.* 1114. & *lib. CXXXIII. p.* 1170. qui etiam de Hungarorum ſcripto agit, quod ex conuentu Carponenſi Decembri menſe 1605. miſerint, in quo hæc verba: *nam ſe coactos ad arma pro iuribus regni & tuenda libertate deueniſſe, non contra Principes Chriſtianos, ſed contra Pontificis tyrannidem eiusdemque mancipii Regis Rodolphi, qui eius mandatu ipſos exterminandos ac penitus delendos ſuſcepit.* LVDOLPH *lib. V. cap. III.* LONDORP *Tom. III. lib. XI. p.* 578.

91) THVANVS *pag.* 1114. PIASECIVS *pag.* 218.

92) ISTHVANFIVS *p.* 813. THVANVS *p.* 1113. KHEVENHILLER *Tom. VI. p.* 2937.

93) THVANVS *p.* 1114. *ab eo tempore Boſkaius Comitis Kismarienſis & ſuperioris Hungariæ dynaſtæ & Circulorum Comitis titulos ſibi ſumſit, & monetam auream & argenteam cum his nominibus percuſſit, meruitque ſea gratia ſeu virtutis opinione, vt aurea corona, quæ Vladiſlai Regis olim fuerat, & hactenus poſt Budam captam in Turcorum poteſtate manſerat, a Sultano donaretur.*

94) ISTHVANFIVS *lib. XXXIV. ineunte.* PIASECIVS *p.* 219.

95) ISTHVANFIVS *lib. XXXIV. p.* 828.

96) ISTHVANFIVS *pag.* 828. THVANVS *lib. CXXXIII. p.* 1166.

97) ISTHVANFIVS *p.* 830.

98) ISTHVANFIVS *p.* 834. THVANVS *lib. CXXXIII. p.* 1166. PIASECIVS *p.* 230.

99) ISTHVANFIVS poſtquam Mehemetis Veſirii declarationem regiam atque orationem ad Vngaros adduxiſſet, p. 837. addit: *quæ cum dixiſſet, (erat autem dies Veneris, Turcis ſacer, apud nos Diui Martini Memoriæ dicatus) proferri poſtea coronam, ac alia ornamenta iubet, & enſe auro & gemmis admodum ſplendide ornato, latus ei ipſemet cingit, coronamque capiti imponit. Ea eſſe dicitur variorie operis, intus quidem lignea, & ſuperne laminis aureis tecta & lapillis obſoletum in morem inditis elaborata, quæ quanquam a Turcis Imperatorum Conſtantinopolitanorum, aut Deſpotarum Thraciæ diadema fuiſſe fertur: incertum tamen eſt, quænam & vnde ſumpta ſit. Eam Boſcaius accepit quidem, ſed præfatus (quod vnicum in omni vita modeſtiæ eius exemplum ſit) ſe loco muneris, non ad vſum, aut regiæ dignitatis ſignum accipere, Georgio Secio ſtatim tradidit, moris apud Vngaros eſſe, inquiens, diadema a Viro quopiam forti ac fide virenteque præſtanti ſeruari; neque interim alterius caput redimiri eo poſſe, donec qui prior inſignitus fuiſſet, in viuis ſuperſit. Conſtare autem omnibus, Cæſarem, qui idem rex quoque Vngariæ ſit, ante XXX. amplius annos rite eſſe coronatum. Deinde ad circumſtantes ſuos aſſeclas conuerſus, Vngarico ſermone eadem diſſeruit: debere eos teſtes ſibi eſſe, non ita ſe eam coronam accipere, vt iura publicæ libertatis, aut ſingulorum violare, aut oppreſſa eſſe vellet, quorum cauſa tuenda arma ſumſiſſet.* THVANVS vero *lib. CXXXIII. p.* 1166. *diadema vocat mire Græcarum ancillarum artificio elaboratam, & LX. ſicuti iactabatur, Hungaricorum aureorum ∞.*

100) ISTHVANFIVS *lib. XXXIV. pag.* 842. THVANVS *lib. CXXXVI. p.* 1225. Extant pacis articuli apud MEYERVM *p.* 412. & LOND. SVPPL. *Tom. I. p.* 362. vbi etiam *p.* 364. exhibetur conſilium Melchioris Cleſelii de libero Religionis exercitio Vngaris concedendo. LONDORP *Tom. III. lib. XII. p.* 723. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 68. KHEVENHILLER *Tom. VI. p.* 3048.

nubium inter Strigonium & Comorram de pace fuit actum, atque die XXI. Nouembris conuenit, vt Turcarum Princeps Achmet Cæſarem patris loco haberet, vtrinque ablata retineantur, limites deſignentur: legati vtrinque mittantur cum muneribus, atque hæc pax ad viginti annos duraret. 1) Boſcaius paullo poſt, veneno vt dicitur, extinguitur, cui ſufficitur Sigismundus Ragotzius Tranſyluaniæ Princeps. 2)

§. XXVI. Deceſſerat eodem tempore an. 1604. Ludouicus V. Haſſiæ Landgrauius Marpurgi ſedem habens, facto teſtamento, vt ex æquo hæredes eſſent, Mauritius, qui Caſſellis ſedem habebat, Marpurgicæ partis: Darmſtadtini fratres Ludouicus, qui Darmſtadti ſedem habebat, Philippus, qui Butzbaci & Fridericus, qui Homburgi, Gieſſenæ, hac addita conditione, vt, qui religionem mutaſſet, hæreditate excideret. Mauritio approbanti, Darmſtadtini fratres reclamabant, non in familias, ſed in capita diuiſionem poſtulantes, ex pacto confraternitatis non ſolum, & vigore Inſtrumenti paterni, ſed & quod Philippi iunioris, qui a. 1583. fuerat extinctus, hæreditas æqualiter fuerit diuiſa. Accedebat religionis mutatio Mauritii, qui Reformatis acceſſerat. 3) Hanc religionem dum a. 1605. Marpurgi per Valentinum Schonerum introducere conabatur Mauritius, tumultus oritur, ipſeque e ſuggeſtu deturbatur. Aduentante vero Marpurgum Mauritio, atque ſigna aliquot militum in eandem vrbem inducente, poſt octiduum ciues per delegatos ad genu Principis prouoluti, & culpam confeſſi, pœnam ſupplices petierunt: Schonerus ipſe interuenit, eiusque precibus exoratus Mauritius, indignationem remiſit, paucis, qui turbis cauſſam dederant, & porro daturi credebantur, ſolum vertere iuſſis, & poſtquam ſemel atque iterum ſacram ſynaxim, adhibita panis fracti ceremonia celebrauit, Marpurgo diſceſſit. 4)

§. XXVII. Creſcentibus interea Religionis diſſidiis, Lotharius Treuirenſis Suicardum Moguntinum & Erneſtum Colonienſem Electorem Confluentiæ excepit, iidemque reliquis Electoribus auctores fuerunt, vt Auguſto menſe Fuldæ conuenirent. Sed, conſultationibus ibi extractum tempus fuit, niſi quod decretum fuerit, iudicium reuiſorium in Camera eſſe reſtituendum. 5)

§. XXVIII. Eodem tempore a. 1605. Henricus Iulius, Dux Brunſuicenſis, Brunſuicum vrbem, primum aſtu, deinde aperta vi adgreditur, ſed nihil proualuit, dum Cæſar non ſolum ſub proſcriptionis pœna ipſum inde diſcedere iuberet, ſed etiam Hanſeaticæ ciuitates miſſis primum legatis, vt a ſocia ciuitate abſtineat, petunt, poſt, ſub Auguſto, Lunæburgi Duce auxiliares copias mittunt. 6) Anno 1606. nouo publicato Cæſaris edicto, addita excommunicationis, ni pareret denuntiatione, aduentantibus etiam copiis ab Hanſeaticis ciuitatibus collectis, tandem Henricus Iulius XVI. Kl. Aprilis incenſis ad Olperam caſtris, vrbem reliquit. 7) Licet

1) ISTHVANFIVS *pag. 845.* THVANVS *lib. CXXXVI. p. 1229.* qui pacem in XV. ſaltim annos firmatam fuiſſe dicit, cum tamen reliqui Scriptores & ipſi pacis articuli XX. annos conſtituant. PIASECIVS *pag. 241.* Extant pacis articuli apud MEYERVM *p. 424.* & LONDORPII *ſuppl. Tom. I. p. 376.* in RECVEIL *Tom. III. p. 33.* LVDOLPH *lib. VI. c. III.* LONDORP *pag. 745.* MERC. G. BELG. *Tom. VII. lib. I. p. 169.* KHEVENHILLER *Tom. VI. p. 3064.*

2) ISTHVANFIVS *lib. XXXIV. p. 847.* PIASECIVS *p. 241.* THVANVS *l. l.* MEYER *pag. 426.* LVDOLPH *lib. VI. c. III.* LONDORP *lib. XII. exeunte lib. XIII. p. 803.* KHEVENHILLER *p. 3068.*

3) THVANVS *lib. CXXXIII. p. 1161.* LVDOLPH *lib. V. c. II.* LONDORP *Tom. III. lib. XI. p. 587.* Acta *in Sachen die Fürſtl. Marpurg. ſucceſſion belangend, Gieſſen 1615. f.* Adde *Acta Marpurgenſia Caſſel 1646. 4.* MERC. G. BELG. *Tom. V. lib. III. p. 541. Tom. VI. lib. III. p. 54.* KHEVENHILLER *Tom. VI. p. 2925.*

4) De hoc *Marpurgiſche Kirchenhandel* & *Caſſeliſche Wechſel-Schriſſten*, quibus opponebatur *Nothwendige ausführliche Speciale Widerlegung deren im Heſſen-Caſſeliſchen publicirten alſo genanten Wechſel-Schriſſten Gieſſen 1647. f.*

5) De hoc conuentu MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. p. 446.* Extat inter *Hochwichtigen Schriſſten unter Rudolpho II. Ingolſtadt 1618. 4.* extat etiam ap. LONDORP *Tom. I. c. VII. p. 64.* in MEYERI *Londorpio ſuppleto Tom. I. p. 154.* LVNIGS *Staats-Conſilia Tom. I. p. 700. ſqq.* *Extract aus der Relation der verrichten Sachen bey dem Fuldiſchen angeſtellten Churfürſten-Tag, der Sechs des Heil. Reichs Churfürſten den 27. Auguſti anno 606. das Iuſtiti Weſen betreffende.*

6) THVANVS *lib. CXXXIII. pag. 1162.* LONDORP *lib. V. c. II. lib. VI. cap. II.* LONDORP *Tomo III. lib. XII. p. 663.* MERC. G. BELG. *Tom. V. lib. III. p. 599. 654. Tom. VI. lib. III. p. 126.* KHEVENHILLER *Tom. VI. p. 2922.*

7) THVANVS *lib. CXXXVI. p. 1231.* LONDORP *p. 701.* Agunt de hac controuerſia: *Ausführlicher warhafftiger Hiſtoriſcher Bericht, die fürſtliche Landes Erbſtadt Braunſchweig, auch der Hertzogen zu Braunſchweig und Lüneburg, Wolfenbutteliſchen Theils daruber habende Landsfürſtl. hohe Obrigkeit und Gerechtigkeit, und Ihr der Stadt unmittelbahre angebohrne Schuldigkeit, Subiection und Vnterthanigkeit betreffend, 1607. fol. tribus Tomis.* Contra hos a Senatu Brunſuicenſi prodiit: *Wahrhafftiger Abdruck fernerer Defenſionum und Euentual-Handlung 1606. 4.* atque *kurtze Abfertigung, Proteſtation, Verantwortung, Entſchuldigung, Oblation und Erbieten 1608.* His ſcriptis oppoſita fuerunt *der Poſtreiter, das Botenlohn*, potiſſimum vero *illuſtre Examen autoris illuſtriſſ. über des Raths zu Braunſchweig Laſterſchrift, Helmſtadt 1608. 4.* *Et Refutatio und Wiederlegung des Raths zu Braunſchweig erdichteter vermeynter Euentual-Handlung, Helmſtadt 1608. 4.* Dum etiam Ciuitates Hanſeaticæ hac in cauſſa ederent *der Vereinigten Hanſe-Stede kurtze Nothwendige Verantwortung, ſambt angehengter Proteſtation, Lübeck 1609. 4.* a parte Ducis prodiit *Gründlicher Bericht auf der vereinigten Teutſchen Hanſeſtedte vermeynte Verantwortung und Fliegenwedel, Helmſtedt 1609. 4.* Sic etiam Iureconſultus olim Helmſtadtienſis ANDREAS KNICHEN edidit *Encyclopadiam Brunouici Imperii & Iurisdictionis, nec non ingenitæ, hæreditariæ atque omnigenæ ſubiectionis Ciuitatis Brunſuigæ, Hanouerae 1608. 4.* Verum

Licet hæc cauſſa in Iudicio aulico varie fuerit poſtmodum agitata 8)

§. XXIX. Anno 1607. motus Donawerdenſes orti. Donawerda Sueuiæ Ciuitas eſt, Bauariæ olim Ducibus ſubiecta, ſed Ludouici Bauari temporibus ſeſe in libertatem asſeruit, confirmata in eadem a Sigismundo Imp. Hanc, eo quod Proteſtanrium religioni acceſſerat, bello Germanico ceperat Carolus V. ſed per Transactionem Paſſauienſem priſtinæ libertati ſuit reſtituta. 9) In hac vrbe Monaſterium erat opulentum, ſanctæ Crucis dictum, a Comitibus olim Dillinganis conditum, eius Abbas cum proceſſiones publice per forum inſtituere ſuperioribus annis, more hactenus in iſta vrbe inuſitato conaretur, admonitus tempeſtiue a magiſtratu eſt, vt ab inſtituto iſto abſtineret, & intra ſuos terminos ſeſe contineret, cui ipſe parere nolens, rem ad aulam Cæſaream defert, indeque litteris publicis proceſſiones illas publice peragendi facultatem impetrat. Magiſtratus e contrario exceptiones quasdam fruſtra inſert. Cum igitur anno 1606. XV. Aprilis die D. Marco feſto, proceſſiones ſuas iterum inſtitueret, & per viam conſularem forumque primarium incedens, præmiſſo Cœnobii vexillo, ſubſequentibus iunioribus pueris pro Muſica ſelectis, Sacerdotibus ex monaſterio quinque, & vniuerſa caterua Pontificia, per portam Danubianam in pago Achſesheim ceremonias ſuas peracturus, egrederetur. Ciues vehementer hoc ſacto exacerbati, glomeratim vndique clauis, baculisque inſtructi, portam occupant, aditu Abbatem prohibituri, qui, cum peracto in pago ſuo ſacrificio, horam circiter vndecimam reuerteretur, obuiantem ſibi plebis multitudinem videt, aliquosque eo audaciæ progreſſos animaduertit, vt impetu in vexilla facto, ea contunderent, diffringerent, lacerarent, qui antea in egreſſu viam prætoriam & publicum vrbis mercatum, erecto vexillo tranſierant: diuerticula iam & ſemitas transuerſas petere, & magno cum periculo in Cœnobium ſuum redire ſunt coacti. Abbas vt illatam hanc ſibi ſuisque iniuriam vindicaret, rem omnem ad Cæſarem refert, & criminis læſæ Maieſtatis ciues accuſat. Cæſar Bauariæ Principi Maximiliano, vt quomodo hæc omnia ſint comparata, inquirat, imperat. Is ſubdelegatos ſuos in vrbem mittit, ſed ciues quidam male feriati non eos ſolum, ſed & Cæſarem ipſum conuitiis proſcindere non dubitant. Itaque cum monitionibus ſuis proficere nihil legati Cæſaris poſſent, eo tandem res perducta eſt, vt mandatum proſcriptionis VII. Auguſti die anni 1607. aduerſus vrbem iſtam publicatum, eiusque executio Bauariæ Principi Maximiliano fuerit demandata. Senatus, viſa hac ſeueritate, Abbati promitrit, damnum ſe a Ciuibus Cœnobio illatum, eſſe compenſaturum, ex tumultus auctoribus duos Sebaſtianum Schenckium & Erasmum Goggellum, Bauariæ Ducis ſubdelegatis puniendos permiſerat, ſic in reliquos etiam ſe diligenter inquiſiturum, ſub priuilegiorum ſuorum, quinimo vitæ etiam & bonorum omnium amiſſione, ſanctc VIII. Septembris die pollicetur. Sed non contentus hac promiſſione Bauariæ Dux, præconem Cæſareum cum legatis quibusdam aliis III. Nouembris die, qui ex ciuibus, vtrum quod pollicitus Senatus arat, ratum & ipſi habere vellent, quærerent, eo deſtinauit. Cum igitur Ciues aſſenſum ſuum ſuſpendentes, nihil eorum, quæ Senatus promiſerat, approbare velle viderentur, præco in pratum ciuitati proximum progreſſus, mandatum Cæſaris proſcriptionis publice proclamat, & Bauariæ Dux decem millium peditum, equitum vero ſeptingentorum exercitum magna celeritate cogit, qui XI. Decembris ad ciuitatem progreſſus, deditionem poſtulat. Mittuntur ciues quidam ad Bernshuſium, equitum Ducem, & vel octo vel ad minimum quatuor dierum ad deliberandum ſibi dari ſpatium expetunt, ſed nihil impetrant. Hinc denuo ſeptem Ciues alii, Bernshuſium Northemii agentem denuo adeunt, religionis ſibi exercitium liberum relinqui, milites, vt a direptionibus

Verum Brunſuicenſium cauſſam defendit IOANNES TAVTIVS *in Diſcurſu de Rerumpublicarum inferioris Saxoniæ regimine & Statu, Francofurti 1620. 4.* Huic vero repoſuit ANDREAS KNICHEN *Epopſin hypotypoſeos 1607. 4.*

8) Varia etiam ſcripta huc facientia reperiuntur apud METERVM LONDORP CONTIN. *Tomo I. p. 220. 272. 306.* MERC. G. BELG. *Tom. V. lib. IV. pag. 654.*

9) Verba plerumque ſunt CONTIN. CHYTRAEI *p. 127.* THVANVS *lib. CXXXVIII. p. 1286.* LONDORP *Tom. III. lib. XIII. p. 812.* KHEVENHILLER *Tom. VI. pag. 3174.* AVRGOLOENSIS *Diſc. ad Inſtr. Pacis p. II. p. 62.* LVDOLPH *lib. VII. c. II.* SPANHAIM *Memoires de Louiſe Iuliane pag. 78.* hac de cauſa ſic ſcribit: *Le Duc de Baviere qui avoit mugueté ceſte ville de longve main, comme eſtant extremement à ſa bienſeance, & enclavée en ſes Eſtats, convertit ceſte occaſion à ſon avantage. Ayant extorqué vn ban de la Cour Imperiale, il s' en rendit Executeur pour s' accommoder d' vne place, qui coppoit ſes Eſtats en pieces, & luy donnoit moyen de s' eſquarrer ſes confins. Et afin qu' on fuſt deſabuſé d' abord, de s' imaginer, qu' elle deuſt eſtre reſtituée à l' Empire, la Cour de Munchen ordonna, que les poids, meſures, & ausnes de Baviere y fuſſent introduites, & vne iournée anniverſaire eſtablie, pour ſolenniſer la memoire de ceſte conqvete avantageuſe.* Quid Comes Wilhelmus Naſſouicus hac de cauſſa ſenſerit, docent ipſius litteræ ad Iohannem patrem ſcriptæ in *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. III. p. 427.* Prodiit hac in cauſa a partibus Bauarorum *Donawertiſche Relation 1610. 4.* cuius auctor eſſe dicitur WILHELMVS IOCHERVS, Conſiliatius Bauaricus, qua demonſtrare conatur, liberum eſſe Imp. aut Circuli Duci executionem demandare, aut alium quemuis executionis Ducem conſtituere. Huic Donawerdenſes oppoſuerunt *Beſtændige Information iuris & facti 1611. 4.* cuius auctores eſſe dicuntur SEBASTIANVS FABER, Procancellarius Würtenbergicus & LVDOVICVS MVLLERVS Cancellarius Oetingenſis. Reſponderunt tamen Bauari alio ſcripto, ſub titulo: *Nothwendige Erinnerung, Ingolſtadii 1613. 4.* Varia ſcripta huc facientia extant apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p. 354. 386. 465.* MERC. G. B. *Tom. VII. lib. III. p. 43.*

 10) KHE-

nibus abſtinerent, admoneri: innocentium rationem haberi: legatis ſuis duobus, ſeu vigilum præfectis, qui ciuium ſolummodo in ordinem redigendorum & coercendorum cauſa conſcripti fuerint, veniam dari, & excommunicationis fulmine ciuitatem liberari petunt, vrbis deditionem faciunt, & claues aduenienti ſtatim Duci traditum iri promittunt. Vt ventum ad vrbem eſt, cum crepuſculum iam veſpertinum inſtaret, ciues a direptionibus militum ſibi metuentes, aperire portas ea veſpera renuunt, ſequenti tamen die quin admittantur, nihil ſe repugnaturos, promittunt. Subirati Bauarici ad ſtationes ſuas reuertuntur, diem ſequentem expectant, qui vt illuxit, aduentantes iterum circiter horam matutinam octauam, vrbem ingreſſi ſunt. Hoc facto, præſidia Bauarica portis adhibita, & excubiæ a Præfectis Bauaris ſunt conſtitutæ, ciuibus poſtmodum, vt delata in Curiam arma deponerent, eſt imperatum. Arma illa Rainam deinde transportata, & ciuibus quibusdam compedes iniecti ſunt, templo ciuitatis primario Ieſuitis tradito, qui conciones ſtatim in eo habere cœperunt, & proceſſionem inde publicam, feſto D. Thomæ die ad Cœnobium inſtituerunt. Vt etiam vrbs tanto magis iure Bauarico innecteretur, pondera atque menſuram Bauaricam ibidem iuſſit introduci. Cæterum cum vrbs hæc in Circulo Sueuico comprehenderetur, neque executio iſta Duci eiusdem Circuli fuiſſet demandata, a Duce Würtenbergenſi Sueuicorum Statuum Conuentus Vlmam fuit indictus, vt quomodo vrbi ſubueniretur, Ordines mature conſultarent. Accedebant etiam legati Cæſarei, Status iſtos hortantes, ne cauſſæ illius participes ſe vllo modo redderent. Dum inuicem conſultaretur, nuntius aduenit de vrbis deditione. Sueuici igitur Circuli Status ad Imperatorem non ſolum, ſed etiam potiores Germaniæ Principes litteras mittunt, vt in Comitiis Ratisbonenſibus vrbis habeatur ratio, quo in priſtinum libertatis ſtatum in ciuilibus atque eccleſiaſticis reſtituatur, petentes. Hæc reſtitutio deinceps varie fuit tentata, a Rudolpho II. etiam anno 1610. Viennæ præſente Coloniæ Electore, Ferdinando Archi-Duce atque Henrico Iulio, Brunſuicenſi Duce fuit decretum, vt Maximilianus, ſi ipſi de impenſis ſatisfieret, vrbem reſtitueret, dum vero Ciuibus hoc non valeret, 10) iſta cauſſa multoties in Comitiis repetita, exitu tamen tunc fuit deſtituta. 11)

§. XXX. Inſequenti anno 1608. Comitia Ratisbonam fuerant indicta, quibus Cæſaris nomine præerat Ferdinandus, ipſius adgnatus, Græcienſis lineæ: Proponebatur in iisdem de contributionibus ad bellum Turcicum, inſtauranda iuſtitia, bello Belgico, re monetaria & moderatione matriculæ. Verum, inter Catholicos & Proteſtantes minime conueniebat, iſtis ante omnia de contributionibus ad bellum Turcicum, pro ordine propoſitionis, his de iuſtitiæ negotio & difficultatibus, quæ ex violata pace religionis, & Cameræ Imperialis non rite adminiſtrato iudicio extitiſſe dicerentur, primo loco agi debere dicentibus atque inſiſtentibus. Turbatiſſima fuerunt illa Comitia, in quibus Proteſtantes reſpondere nolebant, niſi ſæpius petita grauamina tollerentur, Donawertha in integrum reſtitueretur, alia forma iudicii inſtitueretur, aulicæ ſententiæ, *die Hofproceſſe* proſcriberentur, & pares numero aſſeſſores cuiuscunque Religionis concederentur, ordinariæ viſitationes intermitterentur, Eccleſiaſticis, Abbatibus, Prioribus, Monachis Proceſſus contra Euangelicos denegarentur, ſepulchra apud Catholicos Euangelicis concederentur, Romano Pontifici ius in Imperio denegaretur, forma iuramenti in feudorum inueſtitura mutaretur, nec maioris votorum numeri in cauſis religionis & contributionum ratio haberetur. 12) Archi-Dux igitur die V. Kl. Maii Ratisbona diſceſſit: ſicque Comitia quidem tum temporis finita, aſt, de propoſitis capitibus ne inchaota quidem fuit tractatio. 13) Dum igitur omnia ſe ad arma pararent, ex dictis Comitiis maiora fundamenta Vnionis Euangelicæ atque oppoſitæ Ligæ Catholicæ iacta fuerunt. Finitis enim iisdem, Aſchuſii apud Francos *am Odenwald*, Conuentum celebrarunt quidam Proteſtantes, ibique pro tuenda religione

fœdus

10) KHEVENHILLER Tom. VII. pag. 272. *Dieweil der Churfürſt von Cœlln, Ertzherzog Ferdinandt, und Hertzog von Braunſchweig zu Wienn waren, wurdt in Donawerdiſchen Sachen, erkandt, daß Hertzog Maximilian in Bayern die Statt ohn einige Exception in priſtinum ſtatum reſtituiren, und Ihn die Vnkoſten, ſo Er in Occupirung der Statt angewant, wieder gemacht werden ſolten, weilen aber die Vnkoſten noch nicht bezahlt, ſo bleibt die Statt auch noch des Hertzogs.*

11) SPANHEIM Memoires p. 79. *Mais toutes les plaintes les Proteſtans furent inutiles & leurs remonſtrances vaines. La colluſion entre la Cour Imperiale & celle de Baviere fit, que les droits de l' Empire furent violez, & que l' uſurpation l' emporta ſur la raiſon.* I. P. artic. V. §. XII. decretum: *quod ad Ciuitatem Donawerdam attinet, ſi in proxime venturis Comitiis Vniuerſalibus in priſtinam libertatem reſtituenda eſſe iudicabitur ab Imperii Statibus, eodem gaudeat Iure in Eccleſiaſticis & Politicis, quo cætera Imperii liberæ Ciuitates vigore huius Tranſactionis gaudent, ſaluis tamen quoad hanc Ciuitatem eorum, quorum intereſt iuribus.* Sed, cum Bauari ſumptuum reſtitutionem peterent, quibus ferendis vrbs par non eſſet, alii vero pro vrbis libertate nihil conferre vellent, manſit hæc vrbs ſub Bauari poteſtate, vsque ad prœlium ad Schellenbergam. Reſtituta Imperio per Ioſephum, ſed Bauaris iterum per pacem Badenſem, fuit conceſſa.

12) CARAFA p. 40.

13) LONDORP *Tom. III. lib. XIV. pag. 819.* CARAFA *p. 40.* MASENIVS *lib. XXIII. p. 449.* LVDOLPH *lib. VIII. c. II.* Acta horum Comitiorum extant apud GOLDASTVM *Polit. Reichshændel p. XXII. p. 946.* LEHMANN *lib. II. c. LXXI. ſqq.* HELVICI *Theatr. Hiſtor. lib. V. p. 127. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. III. §. LV.* MERC. G. BELG. *Tom. VII. lib. III. p. 55.* LONDORPIVM *Tom. I. c. VI. p. 37.* KHEVENHILLER *Tom. VIII. pag. 2.*

14) REL-

fœdus percuſſerunt, Palatino Duce conſtituto, Chriſtiano Anhaltino huius Vicario: ordinati ſunt ſocii, diſtributæ curæ, imperata pecunia. 14)

§. XXXI. Eodem tempore, Vngariæ & Auſtriæ vtriusque Ordines, ſiue ita inſtructi, ſiue etiam pertæſi, quod ad Imperatorem ſolitarium difficilis ipſis pateret pro expediendis negotiis ſuis acceſſus, tumultuari & de conſtituendo ſibi Rege murmurare cœperunt. Comitia etiam Poſonii ab Vngariæ Proceribus fuerunt inſtituta, ad quæ cum XV. Ianuarii die, Matthias Archi Dux, Cæſaris per Vngariam Gubernator adueniſſet, ſplendide fuit exceptus, in iisdemque decretum, vt articuli pacis Viennæ concluſi, vna cum religionis libertate ſeruarentur. Facta concluſione, fœdus Kalend. Februarii 1608. 15) cum Auſtriacis initum, hac conditione, vt ſi forte circa dictam pacis cum Sultano tractationem, incommodum aliquod & bellum Hungaricis vicinisque regionibus ab aliquo inferri contingat, coniunctis ſtatim viribus ſibi inuicem auxilio venire debeant. Iſtis ex voto expeditis, in colloquiis eorundem Comitiorum introducebantur a diuerſis querelæ contra miniſtros Imperatoris Aulæ, a quibus nunquam tempeſtiue negotia gentis iſtius curarentur. Nec multa cunctatione conſenſerunt illi populi omnes, vt Matthiam ſibi Regem & Principem eligerent, coniunctaque manu Vngari cum Auſtriacis mutuo ſeſe fœdere obligarunt, vt nonniſi ipſius imperio parerent. Cum igitur Matthias Archi-Dux accepiſſet, Cæſari hæc non omnino placere, ſubito Vienna Neoburgum Monaſterium XV. Aprilis conceſſit, cui plurimi proceres, ii præſertim, qui Viennenſem pacem ſubſcripſerant, ſe aggregant, multæ etiam militum copiæ ab Auſtriacis conſcriptæ. Cæſar autem Bohemiæ Ordines, ſocios etiam & confœderatos de auxiliis in promptu habendis, & in caſu neceſſitatis præſtandis interpellat. Hinc Saxo & Brandenburgicus Electores Matthiam Archiducem per litteras & legatos monent, vt ab omni vi abſtineat, Matthias autem in Morauiam pergens ſplendide excipitur. Inde datis ad Circulum Bohemicum & ad vrbes Pragenſium litteris, vt duo ex ſingulis locis legati Zaslouiam ad conuentum die IV. Maii habendum veniant, poſtulat, vbi expeditionis ſuæ rationem ſit redditurus. Datis etiam ad Electores litteris, exemplum contractus Viennæ die XXV. Aprilis 1606. communi Archi-Ducum conſenſu initi, quo Matthias ob Rudolphi II. animi infirmitatem, pro capite Domus Auſtriacæ fuerat declaratus, 16) transmittit, vt auxilio illud promouere ſtuderent, petens. Sub finem Maii, Legati Matthiæ Archi-Ducis Pragam venerunt, ibidemque XXVI. Maii certa capita propoſuerunt, quæ cum grauiora eſſent, conſultum videbatur Ordinibus, vt vtriusque partis legati in patenti prope Debritſium agro conuenientes, maturam de capitibus iſtis cum Cæſaris conſenſu conſultationem ſuſciperent. Tandem vero aduentantibus Cæſaris legatis, interuentu Papæ atque Electorum, Saxonis potiſſimum atque Brandenburgici, 17) die XVII. Iunii 1608. in arce Pragenſi conuenit, vt Cæſar regnum Hungariæ atque Auſtriam omnem Matthiæ cedat, Cæſar vero hone-

14) BELLVS *lib. I. p. 8.* qui etiam indicat, quid a ſingulis Correſpondentibus ad onera fœderis fuerit contributum. HELVICVS *lib. V. pag. 129.* CARAFA p. 41. *His non obtentis non puduit Proteſtantes ab inceptis Comitiis recedere, ac Aſchbuſii nouum Conuentum ſui Ordinis celebrare, ibique fœdus contra Cæſarem & Catholicos omnes percutere: ac ſtatim pecunias, arma, Duces, ac factionis ſuæ Capita ordinare. Ibi Anhaltinus in Vicarium fœderis; Palatinus in Præfectum vindicandæ libidinis fuit electus; ordinati ſunt ſocii, diſtributa cura, imperata pecunia, & diſcuſſa Imperii negotia, erecto tribunali, in quo foret Cæſaris correctio & ſociorum defenſio.* Eiusdem Conuentus Aichhuſani faciunt etiam mentionem HELVICVS *Theatr. Hiſtor. lib. V. p. 129.* BELLVS *p. 8.*

15) Extat illud apud du MONT *Tomo V. p. I. pag. 91.*

16) Extat ille Receſſus apud GOLDASTVM *de R. Bohemiæ app. Docum. p. 138.* LVNIGIVM *im Reichs-Archiu Contin. II. ſ. IV. p. 74.* qui tali modo incipit: *Cum rerum præſentium deplorato ſtatu, perdita iam pene Hungaria, & inclyta Domus Auſtriacæ Prouinciis, Hungariæ vicinis deuaſtatis, aliisque multis de cauſis (proh dolor) conſtat, ſacram Cæſaream Maieſtatem Dominum & fratrem noſtrum obſeruandum, ex quadam animi indiſpoſitione & infirmitate, quæ ſua periculoſa interualla habet, in Gubernatione Regnorum & prouinciarum minus ſufficientem & idoneum eſſe, ita vt iis a Deo ſibi commiſſis eo, quo par eſt modo, præeſſe nequeat; Hisce aliisque rationibus adducti, Nos Matthias, Maximilianus, Ferdinandus, & Maximilianus Erneſtus, Archi-Duces Auſtriæ, Fratres & Patrueles, ingenti dolore permoti, a nobis illud, quod a Deo & natura conceſſum eſt, negligendum non eſſe, merito conſiderantes, accelerandum nobis conuentum hic Viennæ exiſtimauimus, vbi negotio hoc mature & bene deliberato, nullum aliud remedium præſtantius eſſe comperimus, quam vt vigore pactorum & transactionum inter nos initarum, tum etiam hactenus laudabili a maioribus noſtris conſeruata conſuetudine, & attenta ſacræ Maieſtatis indiſpoſitione, ſuperiusque commemorata infirmitate, Caput nobis & Columen Domus noſtræ, nempe Archi-Ducem Matthiam ſecundum naturæ ordinem, & feliciſſimæ recordationis Aui noſtri Imperatoris Ferdinandi diſpoſitionem nobis in hac cauſa ſeligamus, & Ore & Corde vnanimi, conſtituamus.* Extat etiam apud du MONT *Tomo V. p. II. p. 68.* Extant varia ſcripta apud MAYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p. 423.*

17) PIASECIVS *pag. 255.* qui demum addit: *ſtatim tamen ſummus Pontifex medium ſe interpoſuit, & vna Electores Imperii, quorum opera mitigatus Imperator, ius regni Vngariæ Matthiæ conceſſit, vtque ad illud inauguraretur, coronam & inſignia regalia Vngarica, quæ apud ſe Pragæ tenebat, cum Cardinali Dietrichſteino, Poſonium ad diem inaugurationi noui Regis præſtitutum miſit. Adminiſtrationem quoque Auſtriæ vtriusque ipſi conceſſit, Tirolenſi Comitatu ſibi reſeruato. Atque tali cinere operta tunc fuit illa fratrum diſcordia, quæ in breui poſt grauius exarſit.* CONTIN. CHYTRAEI pag. 131. *Et Saxo quidem, cui arcta cum Bohemico Regno ab antiquis temporibus neceſſitudo, nec non Brandenburgenſis Electores Septemuiri, Matthiam Archiducem literis 22. Aprilis ſcriptis, deinde per Legatos etiam amiciſſime ſimul & ſerio monuerunt, vt ab*

omni

honeſtam annuam contributionem ex iſtis prouinciis accipiat: Matthias in Bohemiam ſuccedat, ſi Rudolphus ſine liberis fuerit extinctus, Morauiæ etiam adminiſtratio ipſi ſtatim permittatur. In Comitiis Imperii proximis definiatur, quid Imperii Status ad bellum Turcicum debeant conferre. Matthias vero Tirolenſi Comitatui plane renuntiet. Quo facto, Regni Hungarici inſignia in caſtra Matthiæ ſtatim deferuntur. 18) Iſteque Presburgi d. 19. Nouembris 1608. ſolenni ritu, præſtito prius iuramento, 19) de ſeruanda iuſtitia, pace & Eccleſia, populosque ſibi ſubiectos fideliter regendo & firmandis Iuribus Regni, fuit coronatus. 20)

§. XXII. Eodem tempore, dum Euangelicis per Auſtriam Statibus Lincii maxime & aliis in locis exercitium religionis, ſecundum Auguſtanam Confeſſionem, miniſtris in Eccleſia conciones publicas habentibus, reſtauraretur, Leopoldus quidem Archidux & Epiſcopus Paſſauienſis, Viennam profectus, cum Nuncio Pontificis Melino, Cardinale Forgatſio, & Viennenſi Epiſcopo, crebra apud Regem ſollicitatione, vt exercitium illud rurſus abrogaretur, templa occluderentur & conciones publicæ inhiberentur, mandatum impetrarunt. Res ea nouos ſtatim per Auſtriam motus, nouasque turbas peperit. Status enim Euangelici, habito conſilio, Regi nouo ſacramentum dare, & fidelitatis iuramento ſe obſtringere, vnanimi conſenſu, donec libertatem religionis obtinerent, recuſarunt, initoque fœdere, publicarum concionum, & Auguſtanæ religionis exercitium, cum vitæ fortunarumque omnium iactura aſſerere, & ab interdicto iſto vendicare ſtatuerunt, ſubditos ſuos omnes arma habere parata iubentes, vt poſtulante ita neceſſitate, vel triceſimus, vel decimus, vel quintus in bellum prodire poſſit. Miſſo etiam ad Regem libello ſupplice, cui centum & octuaginta Satrapæ nomina ſua dederant, reſponſi nihil acceperunt, ſed a propoſito ſuo recedere & iuramentum præſtare iubentur. Intercedentibus tandem Bohemis Morauisque die XIX. Martii 1609. transactio inter Regem & Euangelicos Status, Leopoldo Archi-Duce, Nuncio Pontificis, Epiſcopo Viennenſi & aliis fruſtra repugnantibus, facta eſt, qua Religionis Exercitium proceribus paſſim in arcibus, pagis & caſtris, vt & in vrbanis ædibus pro ſe & ſuis fuit conceſſum. 21)

§. XXIII. Ineunte anno 1609. XXVIII. Ianuarii cum regni Bohemiæ Status Pragæ conuentum agerent, atque Religionis exercitium in vniuerſo regno liberum ſibi permitti a Cæſare modis omnibus efflagitarent, exhibitis aſſecurationis a Maximiliano Cæſare anno 1575. conceſſis litteris, quod non permittere velit, vt alicui in Bohemiæ regno vis aliqua ob religionis & conſcientiæ cauſſam inferatur. Sed Rudolpho non niſi communionem ſub vtraque concedere volente, Pontifici, plurimum agebant, vt Cæſarem contra ipſos concitarent. 22) Iſti vero exhibita in Comitiis ſolenni Proteſtatione, ſolutisque primo Aprilis die iisdem, diem ſibi in curia noua Pragenſi IV. Maii nominant, quo conuenirent, & de rebua ſuis deliberarent. Mittunt etiam legatos ad Matthiam Regem atque Imperii Status, qui pro ipſis intercederent. Sed, dum reſponſum non ferrent, in quo poſſent acquieſcere, III. Iunii die breue ſcriptum ad manus Cæſaris transmittunt, quo religionis libertatem denuo petunt: ſin ſecus, defenſionis negotium ſe eſſe ſuſcepturos, operamque daturos, vt militibus armisque inſtructi, & Regem ſuum quam optime poſſent, tueantur. 23) Intercedentibus tandem delegatis Saxonicis, mediante potiſſimum Balthaſare de Zuniga, legato Hiſpanico, accedente etiam multa argenti ſumma, in Comitiis denuo

omni vi abſtineret, ac ſupremi magiſtratus (nempe Cæſarea Maieſtatis) cui ipſi non vno nomine obſtricti ſint, ſiu ipſius ac vniuerſa domus Auſtriaca, quæ per inteſtinum hoc diſſidium in magnum & præſentisſimum diſcrimen vocaretur, rationem haberet. Inde facile licet coniectari, quid de Carafæ ſententia ſit iudicandum, qui *p.140.* ſic ſcribit: *Summo gaudio Proteſtantes intellexerunt Rodolphum, ac Matthiam, cæterosque Auſtriacos inter ſe diſſidere, & ſicut iam pridem, ſic nouiſſime ſubit temporis, tum Auſtriacos ſuæ Religionis proceres, tum Morauos, ac Vngaros in conceptis ſeditionibus fouerunt, non alio fine, quam vt in Imperio liberi euaderent & tanto liberius poſſeſſis fortunis gauderent, aut alios a ſuis fortunis deturbarent.*

18) CONTIN. CHYTRAEI *p.134.* Integri Pacis Tractatus inſeruntur, & in RECVEIL *Tom. III. p. 41.* apud du MONT *Tom. V. p. II. pag. 92. 95.* MERC. G. BELG. *Tom. VII. lib. III. p.136.* LONDORP *Tom. III. lib. XIV. p.829. 864.* LVDOLPH *lib. VIII. c. II.* KHEVENHILLER *Tom. VIII. p. 8. ſqq.* SILHON *Miniſtre d' Etat Tom. II. diſc. VII. pag. 387.*

19) Duplex præſtitit iuramentum, vnum generale ante coronæ impoſitionem, alterum poſt eandem, vtraque habet KHEVENHILLER *Tom. VII. pag. 29.*

20) CONTIN. LONDORPII *Tom. III., p.914.* MERC. G. BELG. *Tom. VII. lib. IV. p.127.* Coronationis ſolemnitates deſcripſit CLAVD. MALINGRE *Remarques d' Hiſtoire p.149.* & PIASECIVS p.259. *In Vngaria autem initio huius anni* (erat in tempore) *Poſonii, permittente vt ſupra memorauimus, Cæſare Rudolpho, Matthias Archi-Dux eius germanus Regnum Vngariæ capeſſiuit, cum applauſu ſummo Vngarorum denominatus Matthias II. Rex Vngariæ, hocque nomine inſignita numiſmata aurea & argentea tunc circa illam ſolennitatem in vulgus ſpargebantur.* Plenius vero ſolennia deſcribuntur a KHEVENHILLER *Annal. Ferdin. Tom. III. pag. 14. ſqq.*

21) CONTIN. CHYTRAEI *pag. 141. & 150.* LVDOLPH *lib. VIII. c. II. lib. IX. c. II.* LONDORP *Tom. III. lib. XV. p.922.* Extant varia ſcripta apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p. 429.* Extat ipſe Receſſus apud LVNIGIVM *Cont. II. p.76.* SCHADE *p. III. lib. XXXIV. p. 1396. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden Tom. I. c. III. §. XLIII.*

22) CONTIN. CHYTRAEI *p.149.* LVDOLPH *lib. IX. c. II.*

23) CONTIN. CHYTRAEI *p.159.*

24) CON-

denuo Pragæ celebratis, die XI. Iulii Litteræ Maieſtatis, quæ vocantur, a Rudolpho Cæſare fuerunt conceſſæ, quibus Statibus ſub vtraque liberum Religionis Exercitium, Conſiſtorium inferius, ius conſtituendi ſacerdotes, atque Academia Pragenſis fuit conceſſa. 24) Inſtabant etiam Sileſii, & dum Bohemi copias ſuas, niſi conceſſa & ipſis religionis libertate dimittere nollent, & his per Diploma Pragæ XX. Auguſti 1609. hæc libertas fuit conceſſa, deſuper licet proteſtante Carolo Archi-Duce, Epiſcopo Vratislauienſi. 25) Iidemque per ſingulare diploma d. 26. Auguſti 1609. obtinuerunt, quod Capitaneatus Sileſiæ non niſi Principi indigenæ debeat conferri. 26) Non deerant tamen, qui hiſce Maieſtatis litteris obiicerent, Imperantibus minime conuenire, Religionis priuilegia & libertatem concedere, Imp. eo fuiſſe adactum, nec Epiſcopos, multo minus Papam conſenſiſſe, ideoque omnia eſſe inualida. 27)

§. XXXIV. Eodem anno 1609. poſtquam Io. Guilielmus, Dux Iuliacenſis, Cliuenſis atque Bergenſis ſine hæredibus die XXV. Martii fuiſſet extinctus. 28) Wolfgangus Guilielmus Comes Palatinus, Neoburgi ſedem habens, patris Philippi Ludouici nomine Duſſeldorpium magna celeritate venit, poſſeſſionem adprehenſurus, quod idem tentat Stephanus de Hartfeld, Legatus Brandenburgici Electoris Io. Sigismundi. Cæſar autem miſſis ad Conſiliarios Iuliacenſes litteris, vti cum relicta defuncti Ducis vidua Rempublicam adminiſtrarent, & neutram partem in poſſeſſionem, donec de eorum iure plenius cognoſceretur, admitterent, ſerio imperauit, 29) publicato etiam XIV. Maii edicto, omnes vt a vi abſtineant, hortatur, eosque qui ad Ducatum poſſint prætendere, ad Iudicium aulicum vocat. 30) Plures autem in Ducatus ſucceſſionem prætendebant. 31) Ioannes Sigis-

24) CONTIN. CHYTRAEI *pag. 167. 168.* LVDOLPH *lib. IX. c. II.* LONDORP *Tom. III. lib. XV. p. 952. 957.* Extant iſtæ Litteræ Maieſtatis in Apologia Statuum Bohemicorum ſub vtraque communicantium anno 1619. Germanice edita Lit. L. M. *§. XXVII.* THEATRO EVROPAEO *Tom. I. ad a. 1618. p. 4.* apud GASTELIVM *de Statu Publico Europæ cap. VI. §. 213. p. 334.* BELLVM *lib. II. p. 69.* GOLDASTVM *de R. Bohemia app. Docum. p. 140.* PFEFFINGERVM *Memorabilibus Sec. XVI. p. 276.* GOLDASTVM *Conſt. Imp. Tomo vno p. 583.* & latino ſermone apud LVNIGIVM *Contin. I. pag. 122.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 98. 115.* KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 184.* qui earundem etiam Hiſtoriam exponit, atque tradit has litteras intercedentibus legato Hiſpanico atque Saxonico fuiſſe conceſſas. Facit huc etiam *Hiſtorica Relatio de Rebus in Bohemia inter proxima regni Comitia in negotio religionis geſtis 1609. 4.* & varia ſcripta apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p. 425.* vna cum ipſis litteris Maieſtatis. SCHANE *p. III. lib. XXXIV. pag. 1458.*

25) CONTIN. CHYTRAEI p. 169. *interea Legatis Sileſiis libertatem religionis Ordinibus iſtis permitti, ſumma contentione adnitentibus, Status Bohemici milites ſuos, quorum prope Rogenſanium luſtrationem inſtituerant dimittere, donec petitioni Sileſiorum ſatisfactum eſſet, modis omnibus, prolixo ſimul, quibus grauamina Statuum expoſita erant, libello Cæſari oblato, recuſarunt.* Idem p. 171. *Pragæ quoque Sileſiorum Legati, ſimiliter vt Bohemi, liberum religionis exercitium & aliorum Priuilegiorum confirmationem impetrarunt. . Cautum etiam tum fuit, ne ſuprema, Capitaneatus vt vocant, dignitas, nulli poſthac eccleſiaſticæ perſonæ concedatur; eoque munere tum Dux Münſterbergius, fuit cohoneſtatus, ac ſimiliter, ne in Epiſcopum Vratislauienſem, poſt Caroli Archiducis Auſtriaci moderni Epiſcopi mortem, quisquam niſi Sileſius aut Bohemus natione aſſumatur.* Extant hæ Litteræ Maieſtatis Sileſiis conceſſæ in THEATRO EVROPAEO *Tomo I. ad a. 1618. p. 10.* apud GASTELIVM *pag. 338.* BELLVM *lib. II. p. 70.* KHEVENHILLER *Tomo VII. p. 199.* SCHANE *p. 1478.*

26) Extat illud apud LVNIGIVM *p. Spec. Contin. Forſ. I. p. 407.*

27) FREIBERGER *Germ. perturb. & reſtaur. p. III. diſc. I.*

28) CONTIN. CHYTRAEI p. 160. *die viceſimo quinto Martii, Ioannes Guilielmus Dux Iuliacenſis, Cliuenſis, & Bergenſis, inteſtino quodam morbo laborans, cum paulo ante, venatione ſeſe oblectaſſet, ſubitanea fere, ſed placida tamen morte extinctus, magno cum ſubditorum dolore, & ob ſucceſſionem, cum heredes poſt ſe nullos reliquerit, metu, obdormiuit.* PIASECIVS *pag. 259.* LVDOLPH *lib. IX. c. II.*

29) CONTIN. CHYTRAEI *p. 160.* LONDORP *Tom. III. lib. XV. p. 932.*

30) CONT. CHYTRAEI *p. 166.* LONDORP *p. 943.*

31) Schema ſucceſſionis tale eſt:

Wilhelmus
Dux Iuliacenſis & Bergenſis
† 1511.

Maria nupta
Ioanni III. Cliuenſi

Wilhelmus D. Iul. Cliu. Berg. † 1592.	Sibylla nupta 1425. Io. Friderico Saxoniæ Electori	Anoa Amalia Henrici VIII. Angliæ Regis vxor, ſed repudiata

Children of Wilhelmus:

Carolus Fridericus † 1575.	Io. Wilhelmus † 1609.	Maria Eleonora, vxor Alberti Friderici Brand.	Anna, nupta Philippo Ludouico Neoburgico	Magdalena, nupta Ioanni Bipontino	Sibylla, o. Carolo Burgouiæ Marchioni a. matrim.

Maria Eleonora → Anna, nupta Io. Sigismundo El. Brandenburgico

Anna → Wolfgangus Guilielmus

Prætenſiones ſingulorum indicat BVRGOLDENSIS *ad Inſtrum. Pacis p. I. diſc. XXXII.* STRAVCH *diſſ. Exot. X.* LVDOLPH *lib. IX. c. II.* PFEFFINGER *Memorab. ſec. XVII. p. 287.* SCHWEDER *Theatro Præsenſ. illuſtr. lib. II. S. VII. cap. IV.* PVFFENDORF *lib. IV. §. I. ſqq.* LIMNAEVS *I. P. lib. V. c. X.* GASTEL *de Statu publ. Europæ c. IX. n. 108.* CARAFA *pag. 42.* KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 201.* Singularia ſunt, quæ EVERH. REIDANVS *Ann. Belgicis lib. IX. p. 232.* proponit, quod & pater Guilielmus, & filius Io. Guilielmus fuerit vecors. Et p. 835. *Ipſis nonis Ianuariis mortalitatem Wilhelmus Cliuia Dux impleuit, ſexennio maior ſeptuagenario. Cæterum extremi anni VI. & XX. in furore illi transacti, cum detrimento ſubditorum, qui* Princi-

Sigiſmundus equidem Elector Brandenburgicus in matrimonio habebat Annam, Alberti Friderici, Brandenburgici Marchionis & Boruſſiæ Ducis filiam, ex Maria Eleonora, quæ ſoror erat primogenita Io. Guilielmi defuncti, ideoque non ex iure repræſentandi ſolum, ſed etiam quod in pactis dotalibus Mariæ Eleonoræ a. 1572. factis, ſucceſſio ad eandem eiusdemque poſteros fuerit definita, extinctis ex Iuliacenſi linea maſculis. 32) Neque iſtas terras diuiſioni eſſe obnoxias, dum ex priuilegio Ferdinandi I. an. 1559. conceſſo, iſtæ terræ ſeparari nequeant, id quod etiam a Maximiliano II. & Rudolpho II. fuerit confirmatum. Alter erat Philippus Ludouicus, Palatinus, ex iure Annæ vxoris adhuc viuæ, quæ defuncti Io. Guilielmi ſoror erat ſecundo genita, atque extincta primogenita, ius prætendebat potius, maxime dum ex primogenita filius natus haut fuiſſet, ex Anna vero Neoburgici vxore ſuperſit Wolfgangus Guilielmus, qui ſuccedere debeat. 33) Inde Ioannis Bipontini vidua, Magdalena, quæ ſoror erat tertia. 34) Carolus Burgouiæ Marchio, quartam ſororem Sibyllam habebat in matrimonio, qui non tam vniuerſum Ducatum, ſed quod ius Primogenituræ locum non habere putarent, ex æquis partibus terras diuidi poſtulabant, licet poſtea iura ſua Neoburgico ceſſiſſent. 35) Quintum inter prætendentes locum occupabat Saxoniæ Elector Chriſtianus II. Ducesque vtriusque lineæ. Albertina equidem linea iura ſua exinde repetebat, quod Fridericus III. Imp. Græcii XVI. Iunii 1483. Alberto Animoſo in compenſationem meritorum impenſarumque expectatiuam conceſſerit in Iuliacenſem atque Bergenſem Ducatum, ſi Wilhelmi Iuliacenſis poſteritas maſcula fuerit extincta, 36) quod etiam Maximilianus I. Fallazini XVIII. Septembris 1486. indeque in Comitiis Wormatienſibus VIII. Septembris 1495. confirmauerit non ſolum, ſed etiam ad Erneſtum, Alberti fratrem, eiusdemque poſteros extenderit. 37) Mortuo equidem ſine virili prole a. 1511. Guilielmo Iuliacenſi, terras ipſius Carolum V. Ioanni Cliuenſi,

Principis ac defenſoris exſortes, grauiter a bellantibus vtrimque Belgis vexati: dum ab indigenis ipſis, impune nonnullis priuatum quæſtum ſectantibus. Defuncto Duce, aperto eorum, qui ad Hiſpanum inclinabant conatus erupero, & captata gentis dominatione Ducis generos, qui Auguſtana ſacra amplectebantur, exuere imperio adnixi ſunt. Qua ratione Senatus Cliuenſis furioſo Io. Guilielmo Duce, Hiſpano terras ſubiicere voluerit, tanquam validiſſimo Pontificiæ religioni, & Senatus auctoritati tutandæ & occulta iis cum Archi-Duce fuerit conſcientia, atque Ducis vxori primæ Badenſi noctu fauce laqueo fuerint præcluſæ, idem narrat *lib. XIV. p. 390.* Idem Ann. lib. XIII. p. 356. *Illud notabile, quod Britannus medicinam Amſtelodami exercens, menti ſe Ducem redditurum profeſſus erat, ſi Numen arti aſpiraret: dederatque ſpecimina ſcientia ſua, ad ſanitatem ea in vrbe reuocatis furioſis aliquot hominibus. Quis primo ſanguinis, quantum vlla ratione liceret, eliciuerat; dein ingeſto puluiſculo ſomno, per dies noctesque aliquot prohibebat. Ei a Cancellario ac Senatu promiſſa XX. florenorum millia: & donec viueret, duum millium in annos ſingulos ſtipendium, ſi deſtinata perficeret: Sed experimentum Scientia in aliis ab eo dari poſtulabant. Non defuit ille, ac adoleſcentem domo nobilem (Weſpenningio nomen erat) ad mentem, qua captus erat, reduxit. Nihilominus abſurda adeo conditiones a Cancellario, ac Senatu propoſita, vt quæcunque Duci præberet, ipſe prælibaret, vt artem cum Ducis medicis communicaret, aliaque id genus, quaſi deterrere hominem, nec Principi ſuo plus mentis vellent.*

32) Pacta dotalia extant apud TESCHENMACHER *n. 130.* idem ſuccedendi Ius Mariæ Eleonoræ, eiusdemque poſtens in pactis dotalibus Annæ a. 1574. denuo confirmatur *n. 131.* Faciunt huc etiam *Diſcurs von dem erbarmlichen und hœchſtbeſchwerlichen Zuſtand, darinn ſich die Furſtenthumb Iulich, Cleue und Berg befinden, 1617. 4.* NICOL. VON LANGENBERGN *Ausfuhrlicher Diſcurs von der Gulichiſchen Landen und Leuten hœchſtbetrübten Zuſtand Cleue 1617. 4.* ANGELI de FOENIS *Diſcurſus Hiſtorico- & Politico-Iuridicus de vera Iuliacenſium & Cliuenſium ſucceſſione, Francofurti 1515. 4. Vnpartheiſcher Diſcurs vom Gulichſchen Succeſſions-Weſen ſambt angeheffter Genealogie 1609. 4. Diſcours ſommaire & veritable ſur le ſuiet des Pais de Cleues & Iuliers praſenté au Roy par Iean George Comte de Hohenzollern, Ambaſſadeur de l' Empereur, à Pont a Mouſſon 1609. 4.* KLOCKIVS *Tom. I. conſ. VII.* GRAMONOVS *lib. I. pag. 13.* METERANVS *lib. XXIX.* Sic etiam apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p. 467.* varia ſcripta huc facientia continentur. De his LONDORP *Tom. III. lib. XV. p. 936.* SPENER *Op. Herald. p. ſpec. lib. I. c. XIII. §. VIII. IX. X.* PVFENDORF *Hiſt. Brandenb. lib. IV. §. I.* RHETIVS *de prærogatiua inter perſonas illuſtres.* ERASMI SEIDELS *Gerechtigkeiten des Hauſes Brandenburg. Synopſis vniuerſalis ſucceſſionis Elect. Brandeburg in Duc. Cliuiæ Iul. &c.* Facit huc etiam *Diſcurſus vtcunque Iuridicus Prætenſionis Brandeburgica.* RENSCHENS *Brandenburg Cedernhayn p. 93.* CASPAR ABELS *Brandeb. Staats-Hiſtorie p. II. c. VI.* SCHAUE *p. III. lib. XXXV. p. 1503. ſqq.*

33) LONDORP *pag. 933.* Faciunt huc potiſſimum IOANNIS IVLII MONTENSIS (ſub quo Melchiorem Voets, conſiliarium Palatinum latere dicit PLACCIVS *de Pſeudonymis n. 1814.) de ſucceſſione Iuliacenſi diſcurſus V. Francofurti 1617.* quorum *Primus vtcunque Iuridicus* prætenſionis Brandenburgicæ quaſi fundamenta continet, a quodam Brandenburgico in lucem editus. Secundus *vere Iuridicus* Brandenburgicæ aſſertionis refutationem complectitur, auctore Io. Iulio Montenſi. Tertius ſub nomine *Apodoxeos*, Brandenburgicæ ſententiæ defenſionem latius vindicat, eodem incerto Brandenburgico autore. Quartus ſub nomine *Apologiæ, illuſtrium filiarum Iuliacenſium*, potius & melius ius eſſe, quam Sereniſſimæ Dominæ Electricis Brandenburgenſis, demonſtrat. Quintus *aſſertionem Neoburgicam* & prioris refutationem complectitur.

34) Extat *klarer Bericht was maſſen Frau Magdalena Pfaltz-Graffin bey Rhein vor ſich und ihre Mannliche poſteritat zu denen Iulich-Cleviſch- und Bergiſchen Landen berechtiget ſey 1609. 4.*

35) SPENER *lib. III. c. XXVII. §. XXVIII.* LVDOLPH *c. l.* Hodiernus Dux Bipontinus Guſtauus Samuel Leopoldus hæc Iura ſua a. 1727. apud Cæſarem denuo demonſtrauit REICHSFAMA *Tomo I. pag. 229.* & Palatinus Sultzbacenſis *Tom. II. pag. 351.*

36) Extat iſta Expectatiua apud LVNIGIVM *p. ſpec. ſect. IV. p. 14.* TESCHENMACHER *n. 95.*

37) Extat Diploma illud apud LVNIGIVM *c. l.* Idem *p. 31.* exhibet atteſtatum de a. 1512. quod Saxoniæ Duces poſt mortem Io. Guilielmi inueſtituram de dictis terris petierint.

38) STRAV.

Digitized by Google

uenſi, ne Gallis accederet, confirmaſſe, ſaluo tamen vtriusque partis iure. 38) Interim expectatiuam iſtam nihilominus a Maximiliano II. & Rudolpho II. fuiſſe confirmatam. Ex eiusdem igitur Expectatiuæ iure, non ſolum Erneſtina linea, ſed etiam ex pactis dotalibus inter Io. Fridericum Saxoniæ Electorem, atque Sibyllam Cliuenſem a. 1526. initis, ſucceſſionem petebat, quæ his conditionibus concluſa, vt ſi Ioannis maſcula poſteritas deficeret, Cliuenſis æque & Iuliacenſis penes Saxones eſſet hæreditas, quæ etiam ab Ordinibus dictorum Ducatuum Prouincialibus fuerunt confirmata. 39) Dum autem Ioanni filius natus eſſet Guilielmus, hic ducta Ferdinandi filia, a ſoceri fratre Carolo V. a. 1546. impetrauit, vt maſculis non amplius exiſtentibus ad fœminas etiam ſucceſſio pertineret, 40) id quod a Maximiliano II. Imp. a. 1566. fuit confirmatum. 41) Carolus Gonzaga Niuerſienſis Dux maternum genus ducebat ab Engelberto, Cliuenſi Comite. Henricus Dux Bullionenſis Comitatum Marcanum petebat, eo quod genus maternum duceret ab Engelberto III. Comite. Erneſtus vero Comes de Manderſcheid etiam paternum genus ducebat ab Engelberto II. Marcano Comite, ideoque adgnationis iure ſucceſſionem petebat. Licet vtrique pares ſe haut videntes, ſtatim renuntiarent. 42)

§. XXXV. Variis poſtea vicibus de componendo inter Brandenburgicos & Neoburgicos negotio, Homburgi primum, arce Witgenſteinenſi, arbitro Mauritio Haſſo, fuit tractatum, ſed dum nihil proficeret, nouus conuentus Tremoniæ vlt. Maii 1609. fuit celebratus, ibidemque indefeſſo Mauritii ſtudio XX. Iunii conuenit, vt communi nomine vsque ad plenariam tractationem dictæ terræ adminiſtrarentur, ſubditi in fidem acciperentur, communi conſilio omnia agerentur, vsque dum omnis controuerſia vel amicabili compoſitione, vel per compromiſſum etiam fuiſſet deciſa, ſaluo tamen reliquorum Prætendentium iure. 43) Poſt hanc tractationem, prædicti Principes Düſſeldorpium profecti, & in vrbem, quorundam, qui ciues & milites ad Principum partes iam traduxerant, opera, inuitis plerisque veteribus conſiliariis intromiſſi ſunt. Inde Prouinciæ Comitia Duſſeldorpii fuerunt celebrata, proteſtante licet Cæſare, & de ſtatu Prouinciæ ordinando deliberatur. 44) His durantibus controuerſiis, Imp. Leopoldum, Ferdinandi II. fratrem Archiducem, Argentinenſem & Paſſauienſem Epiſcopum, tanquam Commiſſarium Iuliacum miſit, qui vsque dum controuerſiæ de ſucceſſione componerentur, ſequeſtrum ageret, dum Principem Auſtriacæ domui aduerſum ad harum terrarum ſucceſſionem nollet admitti. 45) Verum, his non obſtantibus, Palatinus Neoburgicus, adſumto Comite Solmenſi, loca fere omnia Ducatus Iuliacenſis perluſtrat, ſumtoque a ſubditis fidelitatis iuramento, poſſeſſionem adprehendit, maxime, dum a Gallorum rege exercitus ad fines Geldriæ eſſet deſtinatus, vt exigente ita neceſſitate, Neoburgico & Brandenburgenſi accederet, Belgis etiam Fœderatis omnem opem promittentibus. 46) Inde Halæ Sueuorum Receſſus iſte Tremonienſis non confirmatus ſolum fuit & declaratus XXVII. Ianuarii 1610, 47) ſed etiam XI. Februarii cum Gallorum Rege Henrico IV. pro terris iſtis conſeruan-

38) STRAVCHIVS *Diſſ. X. §. XII.* LONDORP *Tom. III. lib. XV. p.* 96.

39) Extant iſta pacta dotalia apud LVNIGIVM *c. l. p.* 31. TESCHENMACHER *n.* 106. Litteræ vero Ordinum Prouincialium *p.* 41. Confirmata iſta fuerunt a. 1544. a Carolo V. & Ferdinando I. LVNIG *p. ſpec. ſect. IV. p.* 54. Adiectæ etiam hæ litteræ ſunt *Ausführlicher wohl gegründten Deduction des Chur und Fürſtlichen Hauſes Sachſen an den verledigten Fürſtenthumern Gülich, Cleue und Berg, Leipzig* 1609. 4. Cum vero contra hoc ſcriptum prodiret *Refutatio Deductionis Saxonicæ*, prodiit *Sächſiſche Apologie, Leipzig* 1610. 4. Contra Saxones etiam prodiit *kurtzer aber wohlgegrundeter Special-Bericht von dem vermeynten Intereſſe, deſſen ſich das Chur-und Fürſtliche Haus Sachſen bey den Iuliſchiſchen, Cleuiſchen und andern darzu gehœrigen Landen rühmet, Cölln* 1610. 4.

40) Extat Diploma apud LVNIGIVM *p. ſpec. Cont. II. p. IV. ſect. XVI. p.* 409. *& pag.* 411. TESCHENMACHER *Annal. Cliuenſ. Cod. Diplom. n.* 117. Priuilegium vnionis dictarum terrarum a Ferdinando a. 1559. conceſſum vna cum Maximiliani II. confirmatione a. 1566. *p.* 417.

41) Extat hæc confirmatio apud LVNIGIVM *p. Spec. Contin. II. p.* 417.

42) KLOCKIVS *p. I. conſ. VII. n.* 1001. GRAMONDVS *lib. I. pag.* 14. LONDORP *T. III. lib. XV. p.* 942.

43) LONDORP *Tom. III. lib. XV. pag.* 943. LVDOLPH *lib. IX. c. II. §. XLII.* Extat Receſſus Tremonienſis apud LVNIGIVM *p. ſpec. p. III. ſ. III. p.* 69. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 103. Idem poſtea Halæ Sueuorum d. XVII. Ianuarii 1610. fuit confirmatus, apud eundem *p.* 74. & in RECVEIL *Tom. III. p.* 47. apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p.* 481.

44) CHYTRAEI CONT. *pag.* 171. LONDORP *p.* 944.

45) MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE p. 79. *Les Princes & Eſtats Proteſtans entreprindrent la defenſe des droits de l' Electeur de Brandebourg, & du Comte Palatin de Neubourg, voyans que la Maiſon d' Auſtriche ſe bandoit à l' encontre d' eux, pour les en deſpouiller ſans ſuiet. De fait l' Archiduc Leopold ſe rendit incognito, à Iuilers, & en print poſſeſſion. Le pretexte en fut qu' il gouverneroit ces Eſtats par proviſion, comme Commiſſaire Imperial, iusque à ce que l' Empereur euſt cognu du different des pretendants. Mais par effect on taſcha d' en accommoder quel qu' un des Princes de la Maiſon d' Auſtriche & d' en fauoriſer les affaires des Archi Ducs au beſoin, aux Eſtats desquels ce voiſinage eſt fort importans.* Immo conſilia tunc fuiſſe de vindicandis hiſce prouinciis domui Auſtriacæ, patet ex LEVINI von VLM, Vice-Cancellarii Imperii conſultatione apud LVNIGIVM *Selectis Scriptis p.* 14. quæ a 1718. & 1717. integra iterum prodiit.

46) CONT. CHYTRAEI *p.* 169. LONDORP *p.* 971. LVDOLPH *n.* 49. MEYERI *Lond. ſuppl. Tom. I. p.* 485.

47) Extat Tractatus iſte in RECVEIL *Tom. III. p.* 58. apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 121.

48) Extat

ſeruandis fœdus fuit concluſum. 48) Coloniæ equidem a. 1610. tum inſtitutus fuit partium conuentus, reconciliatio etiam vtrinque tentata fuit, & vti Principes ex poſſeſſione cedentes, omnia in priſtinum, quo tempore mortis Io. Guilielmi Ducis fuiſſent, ſtatum, reſtituerent, poſtulantibus, Principum vero delegatis id non modo acceptare recuſantibus, ſed & Iuliacenſis arcis traditionem ſibi fieri, modis omnibus vrgentibus. 49) Et licet Cæſar variis mandatis Principes vt cederent poſſeſſione, hortaretur, iſti tamen adpellantes a Cæſare male informato ad melius informandum, eandem, Gallorum Belgarumque ope, Saxonibus licet intercedentibus, tuebantur. 50) Eodem anno 1610. Maio menſe, Pragæ, in conuentu Principum quorundam & Electorum, de compoſitione cauſſæ Iuliacenſis fuit deliberatum, ibidemque certi conſtituti fuerunt Cæſaris Commiſſarii, qui vna cum quibusdam Imperii Principibus cauſſam diiudicarent. 51) Interim Mauritius Naſſouicus Gallico & Belgico milite die XXII. Auguſti 1610. Iuliacum deditione capit, Principibus etiam poſſidentibus reſtituit. 52) Ad conuentum vero V. Septembris Coloniæ indictum venerunt Io. Suicardus Moguntinus, Erneſtus Colonienſis, Electores, Maximilianus & Ferdinandus, Auſtriæ Archi Duces, Henricus Iulius, Dux Brunſuicenſis, Ludouicus, Haſſiæ Landgrauius, vna cum Alberti Auſtriaci legatis, Cæſaris vero erant Commiſſarii Lotharius, Treuirenſis Elector, & Io. Georgius Comes Hohen-Zollerানus. Hi factæ propoſitione, Principes poſſidentes, vt Iudicio ſe Cæſareo ſubmitterent, poſtulabanr. His vero recuſantibus, ſine fructu fuit diſceſſum. 53) Accedebant iſtis poſtea Euangelicæ Vnionis Principes, idque publico ſcripto profitebantur. 54) Dum autem Saxoniæ Elector Ducesque in poſſeſſionem ſimul admitti peterent, die XXI. Martii 1611. conuentus Iüterboci fuit inſtitutus, præſente Io. Sigismundo, Brandenburgico Electore. Medii tunc Principes erant Chriſtianus, Brandenburgicus Marchio, & Haſſiæ Landgrauius Ludouicus. Aderant prater hoſce, Ioachimus Erneſtus, Marchio Brandeburgicus, Mauritius, Haſſiæ Landgrauius, & Chriſtianus Princeps Anhaldinus, qui tamen & ipſe Neoburgico non conſentiente, effectu fuit deſtitutus. 55) Saxones autem iura ſua titulo, inſignibus, inueſtitura, continuatoque in Aula Cæſarea Proceſſu, integra adhuc conſeruant. 56)

§. XXXVI. Circa eadem tempora, mortuo IV. Septembris 1610. Friderico IV. Palatino, ſuboria fuit controuerſia de Tutela Electorali, cum Elector iſte, præterito proximo adgnato, Philippo Ludouico Neoburgico, Ioannem Iuniorem Bipontinum filio ſuo Friderico V. adhuc impuberi teſtamento ſcripſiſſet tutorem, qui etiam conſentiente Rudolpho II. per decretum XX. Iulii 1611. & Collegio Electorali, in poſſeſſione fuit confirmatus, vsque dum aliter vel lege vel transactione lis componeretur. 57)

§. XXXVII.

48) Extat Tractatus ille in RECVEIL *Tom. III. p.* 62. apud du MONT *c. l. p.* 135.

49) LONDORP *pag.* 987. KHEVENHILLER *Tom. VII. p.* 292.

50) LONDORP *p.* 980. LVDOLPH *lib. II. c. II. n.* 12.

51) CONT. CHYTRAEI *p.* 180. LVDOLPH *lib. X. c. II. n.* 10.

52) CONT. CHYTRAEI *p.* 186. LVDOLPH *lib. X. c. II. n.* 9. de hoc: *eXpVgnat IVLIa robVr VI MaVrItIVS DVX.* MASENIVS *Ann. Treuir. p.* 451. 452. GRAMONDVS lib. I. p. 13. *Vtcumque res, certum eſt, ſtatim ab exceſſu Henrici in Leopoldum arma conuerſa, peditumque decem millia in id belli traducta in Germaniam, duce Mareſchallo Caſtrao cui negante Alberto per Luxenburgos iter, prætervecta Campania Metis via fuit Iuliacum.* CONT. CHYTRAEI *p.* 185. PIASECIVS *p.* 269.

53) Extat de hoc Conuentu Colonienſi vernaculo ſermone *wahrhaffige Relation* apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p.* 553. LVDOLPH *n.* 13. PIASECIVS *p.* 269. MERCVRIVS GALLO BELGICVS *Tom. VIII. lib. IV. pag.* 9. *ſqq.* Fuſius Le VASSOR *lib. I. p.* 8. SCHADE *p. III. lib. XXXV. pag.* 1551.

54) Extat *Gemein Ausſchreiben der Vnirten Euangeliſchen Churfurſten, Fürſten und Stande des Heiligen Reichs, aus was Vrſachen ſie ſich miteinander in ein engere Verain und Correſpondentz zu begeben, und den baiden poſſidirenden Fürſten, in den Gülichſchen Fürſtenthumben, Land und Herrſchafften die hulfliche Hand zu bieten bewogen worden,* apud GOLDASTVM *Polit. Reichshandel p. XXVI. p.* 1063. PIASECIVS *p.* 276.

55) LVDOLPH *lib. XI. c. II. n.* 3. 4. Quæ circa hunc Receſſum Iüterbocenſem acciderint, exponit MVLLERVS *Ann. Sax. ad a.* 1511. Ipſa quoque Anna, Io. Sigismundi, Brandenburgici Electoris vxor, contra eundem proteſtabatur. De eodem agit IO. CERNITIVS *Hiſt. Elect. Brandenburg p.* 15. Extat Receſſus in RECVEIL *Tom. III. p.* 81. & apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. pag.* 631. & LVNIGIVM *p. ſpec. ſect. II. pag.* 135. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 162. PFEFFINGER *Memor. p.* 372. MERC. G. BELG. *Tom. IX. lib. I. p.* 1. SCHADE *lib. XXXVI. p.* 1594.

56) Sic Chriſtianus II. XXVII. Iunii 1610. de his terris Pragæ a Rudolpho II. Imp. communi nomine fuit inueſtitus MVLLER *Ann. Sax. pag.* 254. Extant litteræ inueſtituræ apud LVNIGIVM *p. ſpec. ſect. II. p.* 131. Litteræ inueſtituræ Matthiæ Imp. de a. 1613. *p.* 143. Ferdinandi II. a. 1621. *p.* 160. Ferdinandi III. a. 1638. *p.* 165. Sic etiam a reliquis Imp. de iisdem terris fuerunt inueſtiti.

57) PAREVS *Hiſt. Palat. p.* 369. Cauſſam tutelæ teſtamentariæ defendit DIONYSIVS GOTHOFREDVS & MARQVARDVS FREHERVS. Pro legitima vero tutela egerunt GEORGIVS OLEMINIVS, IO. AESCHLINVS & CHRISTOPHORVS GEWOLDVS, cuius ſcripta controuerſa cum FREHERO reperiuntur in Repræſentatione Reipublicæ Germanicæ. Plenius de his ſcriptis egi in *Bibliotheca iuris cap. XIV. §. XXII.* Adde Dominum a LVDEWIG *Erlauterung der G. B. p.* 72. *Pfalziſche Kirchen-Hiſtorie cap. IX. §.* 11. MERC. B. G. *Tom. VIII. lib. IV. p.* 48. *Tom. IX. lib. I. p.* 85. LVDOLPH *lib. X. c. I. n.* 48. Varia Acta publica tutelam hanc teſtamentariam concernentia reperiuntur in MEYERI *Londorpio ſuppl. Tom. I. p.* 264. 284. 399. 614.

KHEVEN-

§. XXXVII. Dum vero ſæpius de Religionis grauaminibus conqueſti fuiſſent Status Euangelici, 58) qui mutuis inter ſeſe litteris agentes, *die Correſpondirende* dicti fuerunt, cauſſam potiſſimum promouente Friderico IV. Palatino, 59) anno 1609. etiam Chriſtianus, Princeps Anhaltinus, vna cum Ludouico Camerario, Principum Statuumque Proteſtantium nomine ad Cæſarem legarus Pragam veniſſet, Donawerthæ reſtirurionem in ſtatum priſtinum petens, laboranti iuſtitiæ ſubueniri, pacem religionis confirmari, proceſſum aulæ emendari, in Senatorum & Conſiliariorum Collegium Proteſtantes etiam cooprari. Auditus tum quidem Princeps & liberaliter habitus fuit, ſed cum ſpe conſultationis quam primum de illis inſtiruendæ certiſſima, fuit dimiſſus. 60) Dum igitur medela horum grauaminibus nulla adferrerur, Catholici iamdum de Liga cogitarent, 61) cauſſa etiam Iuliacenſis accederet, ineunte anno 1610. conuenerunt Halæ Sueuorum de rebus maximis deliberaruri Elector Brandenburgicus cum fratre ſuo, Epiſcopo quondam Argentoratenſi, Ioannes Princeps Biponrinus, Philippus Ludouicus Palarinus Neoburgenſis, Ioachimus Erneſtus, Marchio Onolsbacenſis, Ioannes Fridericus, Dux Würtenbergenſis, Georgius Fridericus Marchio Badenſis, Chriſtianus Anhsltinus & Comites perplures & Ciuiratum quindecim delegati, qui inſtante potiſſimum Henrico IV. Galliarum Rege, 62) *Vnionem* inter ſe in communem cauſſam, conſtituro Chriſtiano Anhaltino Duce, facientes, *die Vnirten Stænde* vocari voluerunt, idque publicis non ſolum

KHEVENHILLER *Tom. VII. p.* 282. 408. & potiſſimum Cl. IO. DAVID KOELERVS *de Friderico V. §. IV.* qui etiam ſcripta huc facientia prolixe recenſet.

58) Coniunctim prodierunt eiusmodi ſcripta, quibus hæc grauamina continentur, ſub titulo: *Hochwichtige und denckwurdige Copien und Schrifften, ſo kurtz verſchiner Zeit, zwiſchen dem Rœm. Kayſer Rudolpho II. und etlichen Churfurſten, Furſten, Stædten, Craiſ. Stænden abgeloſſen, Ingolſtadt* 1618. 4. Extant etiam apud LONDORPIVM Actis Publicis *Tomo I. p.* 64. & MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p.* 154.

59) Faciunt huc verba IAC. MASENII *Ann. Trevir. lib. XXIII. n. LXVI. p.* 481. de Liga, licet nimis iniurioſa: *fuit hac oppoſita præcipue vnioni Proteſtantium qui vitato confederationis titulo ſe Correſpondentes vocabant & ſub ſpecioſo titulo libertatis defendenda (qualis plerumque rebellium eſſe ſolet) iam ab anno huius ſeculi quarto conſpirare cæperunt, & ſenſim alios atque alios huic coniurationi vel inuexos, vel ſuffragatores adſciſcere. In his primipilares erant Caluiniſtæ, quibus alii ſupra recenſiti, Germaniæ Principes cum Ciuitatibus plerisque Proteſtantium liberis acceſſerunt: tum vero ſolicitati Reges Angliæ, Daniæ, Sueciæ, Dux Tranſiluaniæ, Proceres Regni Bohemiæ & Hungariæ, Statuique Hollandiæ. denique augebat animos ſpes magna in Rep. Veneta, & Rege Galliarum collocata. Primum in Germania huius factionis caput erat Fridericus IV. Elector Palatinus, quod ipſius haud multo poſt mortui elogium, velut dignum tanto Principe, Heidelbergæ in Baſilica S. Spiritus marmoreo inauratum ſepulchro ad poſteritatis memoriam ſupereſſe voluerunt. Sic enim in Epitaphio legitur: Fridericus IV. D. G. Comes Palatinus Rheni; Dux Bauariæ, S. R. I. Archi-Dapifer & Princeps Elector, qui Vnionis pro libertate & religione apud Principes Imperii prima fundamenta iecit.*

60) LONDORP *Tom. III. lib. XV. pag.* 960. BELLVS *lib. I. p.* 4. CARAFA *p.* 41. Extant ea, quæ cum Chriſtiano Pragæ fuerunt acta, in LONDORPII *Actis Publicis Tom. I. p.* 81. *ſqq.*

61) LEO VAN AITZEMA in Sacken van Staet en Oorlogh I. D. pag. 29. *Ick weet wel dat die van d' Unie ſuſtineeren dat de ſelve Catholiicque ligue alrede geformeert was eer d' Unie ghemaeckt wiert. Maer uyt de gemelte inſtructie van Boyſiſe kan men het tegendeel afnemen: inde woorden meme pour affoiblir la Ligue que les dits Princes Catholiques d' Alemaigne pourſuivent. Dat is: om te verſwacken de Ligue daer de Catholiicke Princen om arbeyden: ergo nogh niet ghemaeckt. Item, daer na ſeydt hy dat deſelve Ligue ſoude zyn fort avaneée: Seer gevordert; ergo nogh niet gemaeckt. Item daer na geeft hy laſt aen Boyſiſe om ſich t' informeeren en quels termes la dite Ligue Catholique & de quels Princes elle eſt compoſée. Item que le Duc de Bavìere en devoit eſtre le Principal chef. Ergo onſeeker: dienvolgens ongedaen: want yets dat onder ſoo veel perſoonen Princen ende Hooften geſcheeden moſt, konde niet verbolen blyven. Alſoo ook geen Catholyck Prins in Duytsland op de Gulick, Cleef ende Berghſche Landen pretendeerde. Maer alleen Keyſer Rudolphus Ratione officy: naedemaelook de Catholycke Furſten ſelb, als jaloux van den Ooſtenrycxse macht (gelyk na der hant Beyern ſelf wel heeft tekennen gegeven, ende in der daet getoont) nit genegen waren om den Keyſer nog grooter te maeken als hy was: ſoo iſſet ſeer te preſumeren, dat de Catholiike Princen hae hebben te ſamen ghedaen ingevolge ende uyt jalouſie van d' Unie der proteſterende.*

62) MEMOIRES DE LOVISE IVLIANA p. 80. *Ceſte Seconde entrepriuse ſervit à l' eſtreindre l' Vnion des Princes & Etats Proteſtans en Allemagne, pour ſe garentir d' oppreſſion. C' eſt eſtabliſſement a eſté reproché avec aigreur à la Maiſon Palatine par ſes ennemis, comme un attentat hardi, & une menee pleine d' audace: & elle a eſte criminaliſée pour ce ſujet, dedant & dehors l' Empire. Mais outre ce que ceſte conjonction eſtoit innocente, & permiſe par les loix de l' Empire & n' avoit autre but que la conſervation de ceux, que leur foibleſſe expoſoit ſeparement a la violence de leurs ennemis, ceux la ſe ſont equivoquez, qui en ont atribue le Principe à la Cour Palatine, pour en groſſir le roëlle de ſes crimes pretendus. A y en a eu meſmes des Eſcrivains qui ont eſté aſſez hardis, que de charger le feu Roy de Boheme, d' avoir formé ce corps, pour en eſtre eſpaulé en ſon deſſein d' arracher la Couronne à l' Empereur. Qui eſt une bapelourde ſignalée, veuque ce deſſein fut projetté l' an 1608. le 4 May a Abauſen, au Marquiſat d' Anſpach, avancé a Rotenbourg, & conduit à chef à Halle en Suabe l' an 1609. lors que ce Prince n' avoit pas encore achevé la treizieſme année & n' avoit aucune part et affaires, le Prince Electeur ſon Pere eſtant encor plein de vie. Ioint qu' il n' y eut aucun de la part de la Maiſon Palatine, qui euſt charge de faire ce projet, qu' on ſçait eſtre né dans une communication toute particuliere du Marquis Ioachim Erneſt d' Anſpach, de la Maiſon de Brandenbourg, & du Prince, Chriſtian d' Anhalt. Et s' il y a aucun Prince, qui ait eſté le premier moteur de ce deſſein, ſa eſté le Roy Henry le Grand, de glorieuſe memoire, qui a ſouvent conſeille aux Princes Proteſtante de ſe joindre en corps, pour ſe ſouſtenir les uns les autres en cas d' oppreſſion. Point que la Maiſon Palatine n' avoit* aucun

lum litteris, ſed etiam miſſo ad Cæſarem ſcripto demonſtrarunt. 63) Mittebat ad hunc Conuentum Henricus IV. Galliarum Rex legatum ſuum Boiſiſſe, qui etiam cum vnitis fœdus faciebat, ab ipſo Rege d. 23. Februarii 1610. Pariliis confirmatum. 64) Ex hoc conuentu d. 27. Ianuarii 1610. litteras mittebant ad Imp. Grauamina ipſorum exhibentes, quod Donawertha nondum fuerit reſtituta, Proceſſus aulici nondum aboliti, minas addentes, ipſos excuſatos fore, ſi his medela non afferatur, ſi tandem neceſſitate adacti, arma ſumſerint. Sic etiam in hoc conuentu de cauſſa Iuliacenſi ſuſcipienda fuit deliberatum. 65) Licet iſta vnio Saxoniæ Electori & Principibus Lutheranis minus placeret. Quare etiam Chriſtianus II. Saxoniæ Elector, Henricus Iulius Brunſuicenſis & Ludouicus, Haſſiæ Landgrauius, Pragæ d. 22. Iulii 1610. ſingularibus litteris Noribergenſes, Vlmenſes, atque Argentoratenſes dehortarentur. 66) Licet Chriſtiano II. Electori hæc Vnio tanto minus placeret, quod iſta Brandenburgico Electori in cauſſa Iuliacenſi faueret. Belgæ vero Vnioni accedebant. 67) E contrario Suicardus Moguntinus, Lotharius Treuirenſis, & Erneſtus Colonienſis Electores, Confluentiæ primum conuenerunt; poſt, adiunctis ſibi aliis, ex parte Catholicorum, potiſſimum Principibus Statibusque quam plurimis, conuentus Herbipoli fuit celebratus, & poſtquam in communionem illius fœderis Epiſcopi, Wormatienſis, Spirenſis, Argentinenſis, Baſilienſis, Oſnabrugenſis, Bambergenſis, Herbipolenſis, Eiſtatenſis & Auguſtanus: Abbates vero, Fuldenſis, Campidonenſis, & alii, denique Magnus Magiſter Equitum Teutonicorum fuiſſent adducti, Liga Catholica fuit conſtituta, ſocii dicti die Ligiſten, caput Ligæ deſignatus Dux Bauariæ. 68) Finitis autem illis vtriusque partis conuentibus, copioſus paſſim exercitus in Germania, Gallia, Anglia & vnitis prouinciis Belgicis pro Brandenburgico & Neoburgico Principibus, in Bohemia vero, Italia & locis aliis pro Leopoldo Archi Duce conſcriptus

aucun intereſt particulier de pouſſer ceſte affaire, eſtant aſſez à couuert en ce temps la par ſa Puiſſance, & par ſa reputation. Il eſt certain, qu' aprés que ce corps avoit eſté formé, la direction en fut deferée a l' Electeur Palatin Frederic IV. a cauſe du rang qu' il tenoit en l' Empire.

63) CONT. CHYTRAEI *p.* 177. LVDOLPH *lib. X. c. II. n.* 28. 36. PVFENDORF *Rer. Suec. lib. I. §. XVIII.* Status qui vnioni ſubſcripſerint, recenſentur apud LONDORPIVM *A. P. Tom. I. lib. I. c. XV. XVI. p.* 87. METERANVS *lib. XXIX. p.* 582. HELVICVS *lib. V. p.* 132. Extat declaratio Statuum Vnitorum & ipſa vnio in RECVEIL *Tom. III. p.* 61. apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 126. KHEVENHILLER *Tom. VII. p.* 284.

64) LEO van AITZEMA I. B. p. 29. *Dit is, t' begin geweſt van d' Vnie der Proteſterende of correſponderende Furſten: daer van naemaels veel is geſproocken; ende waer op na een langhduyrige Vrede onder Keyſer Rudolph, gevolght is een ſeer bloedige & ſtrenge oorlogh onder de Keyſers Ferdinand de tweede ende de derde, want deſelve Vnie tuſſchende Proteſtanten gemaeckt meeſt door incitatie van Vranckryck (gelyck in de gemelte inſtructie van Boyſiſe te ſien is: Seggende by Koningh Hendrick geſtonden te hebben aen deſelve Princen pour les inciter a s' aſſembler avec leurs amis.) gaf oorſacke dat oock gemaeckt wiert eene Ligue Catholique; of verbintenis onder de Catholique Princen.* MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE p. 82. *La neceſſité & les Violences ayans armé les Princes Vnies, une Diete celebre fut convoquée a Hale en Suabe & Henry le Grand recherché par ce corps d' eſpauler le droit des Princes, qui eſtoyent moleſtez en la Succeſſion de Iuilers. Ce ſage Monarque recognut la Iuſtice de leur cauſe, & leur promit un Secours conſiderable. Le ſieur de Boiſſiſe fut envoyé par luy en ceſte Diete, & un corps d' armée dreſſé.*

65) CARAFA p. 42. *Idem fere ex Hala Sueuorum, vbi Proteſtantes tunc conuentum indixerant, vt de cauſſa Iuliacenſi ſuſcipienda deliberarent, ſuumque Patrocinium Principibus ſuæ religionis contra Cæſarem eiusque delegatum præberent, Cæſari litteris fuit renunciatum: nimirum Proteſtantes Principes apud poſteritatem excuſandos eſſe, quod cum multoties fruſtra preces admouiſſent, tandem neceſſitate adacti arma ſumſerint, vt ipſi ſibi proſpicerent, & opus ita adminiſtrarent, prout tenebantur, vt ſibi ac patria ob iniuſtam ſuæ Majeſtatis adminiſtrationem labeſcenti, conſulerent. Iſta tam aſpera incolcata ſummam inter Catholicos & Proteſtantes diffidentiam cauſarunt, imo ex ipſis Proteſtantibus nonnulli mitioris ingenii, longe aliter ab aliis ſenſerant, indicantes præpoſtere iſta moueri ob res lenioris momenti, & ſingulares quorundam affectus. Sic enim ſentiebant Duces, & Electores Saxoniæ, qui proinde viam non ita aſperam ad remedia quærebant, ſed patientia & precibus agendum eſſe, arbitrabantur; prauidentes, ſi vi ageretur, omnem Rempublicam poſſe peſſumdari. Verum cum hæc tam ſalutaria conſilia ingererentur, ſtatim inter proteſtantes diviſio facta eſt, & mitiores ſimplici nomine Proteſtantes, alii vero Correſpondentes dicti ſunt; quo etiam nomine poſtea gloriati, ſua negotia tractarunt.* Ipſæ litteræ extant apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. I. c. XVI. p.* 87. Iidem etiam publico edicto cauſas exponebant, quæ ipſos permouerint, cauſæ Iuliacenſi ſe immiſcere *p.* 89.

66) Hæ litteræ extant apud LONDORPIVM *Tom. I. p. I. c. XIX. pag.* 95. METERANVS *lib. XXV. p.* 588. BELLVS *lib. I. pag.* 4. CONT. CHYTRAEI *p.* 177. LVDOLPH *lib. X. p. II. c. II. n.* 28. 36. PVFENDORF *lib. I. §. XVIII.* Hinc etiam varia reperiuntur Conſilia an Vnioni ſit accedendum, apud LONDORP *lib. I. c. XIX.* LVNIGS *Staats-Conſilius p. I. p.* 726. 837.

67) BELLVS *lib. I. p.* 6. *ſqq.* LONDORP *Tom. I. lib. I. cap. XXXIV. pag.* 109. AITZEMA *p. I. pag.* 129.

68) CONT. CHYTRAEI *p.* 177. IAC. MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. §. LXV. pag.* 451. optime hæc declarat, ſcribens: *quocirca Electores Eccleſiaſtici, vt Swichardus Moguntinus, & Erneſtus Colonienſis, cum Lothario Confluentiam, dieta illic inſtituta ad colloquium venere, cumque iam vicinam omnem ac ſe denique infeſtis ad ruinam armis peti viderent, atque in exitium Catholicæ Religionis conjuratos Proteſtantium animos cernerent, ſociandas inter ſe Catholicorum Principum vires pro Religione, patria, & æquitate defendenda quamprimum iudicauere. Quam in rem certæ ſubſidii mutuo præſtandi conceptæ leges; vt ſi quisquam illorum ab hoſte peteretur e definito militum numero ſuis quisque impenſis ſuffragaretur alteri, & periculum vnius omnium eſſe diſcrimen cenſeretur. Porro, vt hæc pacis armorumque ſocietas tanto validioribus præſidiis aduerſus*

ptus eſt, delectusque varii ſunt habiti. 69) Dum igitur Leopoldus ArchiDux, Epiſcopus Argentoratenſis per Franciſcum, Criechingenſem Comitem, per diœceſin Argentinenſem copias conſcriberet, iſtæque Argentinenſibus graues eſſent, Elector Palatinus, Ioachimus Erneſtus Brandenburgenſis Marchio, Georgius Fridericus Durlacenſis, Iulius Fridericus Würtenbergenſis, collectis copiis ſuperato Rheno, Oſendorfium contendunt, Leopoldi copiis ſe Tabernas & Molshemium recipientibus, Dachſteinium tamen & Molsheimium a fœderatis captum fuit. Et licet Crichingenſis ſe intra quatuordecim dies exercitum eſſe abducturum promiſiſſet, poſtquam tamen fœderati receſſiſſent, in pagos ſeſe iterum diſtribuerunt. 70) Dum etiam Leopoldi exercitus in Paſſauienſi Epiſcopatu ſtationes haberet, Fœderati Hailbrunnæ atque Hagenouiæ denuo conuenerunt. Tandem vero die XXIV. Auguſti interpoſitione Io. Reinhardi, Comitis Hanouiæ, Wilſtedci eo deuenit, vt Exercitus vtrinque abduceretur. 71) Et licet Executio contra fœderatos a Cæſare Bauariæ Duci Maximiliano fuiſſet demandata, hic tamen ſingulari ſcripto eam fuit deprecatus, 72) & poſtea Monachii XIV. Octobris 1610. inter Maximilianum Bauarum Catholicorum Ducem & Vnitos conuenit de mutua amicitia, dimittendo milite, niſi quantum ad communem neceſſarium eſſet defenſionem, excepta etiam cauſſa Iuliacenſi, quæ cuilibet parti libera maneret. 73)

§. XXXVIII. Recrudeſcebant interea indies graues contentiones Archiducis Matthiæ pro ſucceſſione in Imperio & in regno Bohemiæ, quam Archi-Dux Leopoldus, fauore ipſiuſmet Imperatoris, ambiens, exercitum occaſione Iuliacenſis expeditionis collectum, Paſſauium Bohemiæ vicinum traduxerat, non obſcuro indicio conſiliorum. 74) Indicebatur equidem a. 1610. Maio menſe, conuentus quorundam Electorum atque Principum, quorum præcipui erant Io. Suicardus, Erneſtus, Chriſtianus II. Moguntinus, Colonienſis, Saxonicus Electores, per legatos, Archi-Dux Maximilianus, Archi-Dux Ferdinandus, Henricus Iulius, Dux Brunſuicenſis, Philippus & Ludouicus, Haſſiæ Landgrauius, in perſonis, Dux Bauariæ per legatos Pragam Actum in eodem de conciliatione Cæſaris cum Matthia fratre, ſucceſſione Regis Romanorum, compoſitione motuum Iuliacenſium, cauſſa etiam Donawertenſi, nihil vero fuit decretum, 75) Viennæ tamen VII. Auguſti 1610. cura potiſſimum Henrici Iulii Ducis, inter Rudolphum II. & Matthiam conuenit, quo ipſe Matthias venia petita, Cæſari ſe Bohemiæ regnum cum adnexis & Comitatum Tyrolenſem relicturum, certamque pecuniæ ſummam præſtiturum, pollice-

uerſus coniuratam Proteſtantium vim muniretur, in communionem illius fœderis adducti ſunt Epiſcopi, Wormacienſis, Spirenſis, Argentinenſis, Baſileenſis, Oſnabrugenſis, Bambergenſis, Herbipolenſis, Eiſtatenſis, & Auguſtanus: Abbates vero Fuldenſis, Campidunenſis, & alii, denique magnus Magiſter Equitum Teutonicorum, ac Dux Bauariæ caput huius vnionis deſignatus, qui omnes ſacramento fidelitatis mutuo aduerſus iuſtitiæ publicæ euerſores, bonorumque Eccleſiaſticorum inuaſores colligati, Ligiſta dicti ſunt. Hanc vero Catholicorum Principum, vt appellabant, ligam, vehementer & Summus Pontifex, & Rudolphus Imperator approbarunt. Sic etiam de hac Liga CARAFA p. 41. *Catholici e contra Principes ordineſque per Germaniam videntes vtramque pacem vacilare; Leges & Conſtitutiones Imperii in dubium vocari, Iudicia cameralia, ſententiaſque diffinitiuas variis exceptionibus, reuiſionibuſque, vt vocant, eludi; Conſilium Imperii Aulicum, ipſum quemet Imperatorem anguſtis circumſcribi finibus; Comitia, Conuentuſque Principum impediri, aut irrito conatu diſſipari; nequaquam dormiendum arbitrati, arctius inter ſe fœdus percuſſerunt defendendi dumtaxat ſui cauſa, & vt ſalua Cæſaris & Imperii Auctoritate, vim iniuſtam, ſi inferretur, a ſe depellerent, tranquillitatemque publicam ſtabilirent quo quidem fœdere (quod vulgo Ligam Catholicam appellarunt.) aduerſæ partis machinationes aliquo modo eo quidem tempore repreſſæ fuerunt.* BELLVS *lib. I. p.* 10. PVFENDORF *lib. I. §. XIX.* PIASECIVS *p.* 302. Capita Ligæ extant apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. pag.* 607. du MONT *Tom. V. p. II. pag.* 118.

69) CONT. CHYTRAEI *c. l.* LVDOLPH *p.* 301.

70) CONT. CHYTRAEI *p.* 173.

71) SCHADAEVS *Sleidano Contin. p. III. p.* 1537. 1546. 1547. PFEFFINGER *p.* 334. LVDOLPH *lib. X. c. II. n.* 26. 27. CARAFA *pag.* 44: extat Receſſus apud du MONT *c. l. p.* 147.

72) Extat hoc ſcriptum apud LONDORPIVM *Tomo I. p.* 96.

73) Acta Pacificationis ſeparatim extant, hoc titulo: *Friedens Tractation, was geſtalt dieſelbe im October anno* 1610. *durch die Euangeliſche Vnirte Churfürſten und Stande bey der Furſtl. Durchl. Hertzog Maximilian in Bayern zu Munchen angebracht, auch folgends daſelbſt zu beyden Theilen abgehandelt und beſchloſſen worden, Munchen* 1613. 4. in quo etiam ipſi pacis Tractatus repertuntur MERC. G. B. *Tom. VIII. lib. IV. p.* 53. CARAFA *p.* 45. *In ſuperiore Germania correſpondentes Principes cum Catholicis Electoribus, & Bauaria Duce, qui Catholici fœderis Præfectum agebat, conciliati ſunt, ſpondentes vtrimque ſe pacem culturos; nec mutuam ditionem infeſtaturos, excepta re Iuliacenſi, ſua cuilibet parti libera maneret, vt ſeruatis Imperii conſtitutionibus, in quam vellet partem, inclinaret.* MERCVRIVS GALLO-BELG. *Tom. VIII. lib. IV. pag.* 53. Facit huc etiam *Vnſer von Gottes Gnaden Heinrichen Iulii Poſtulirten Biſchoffs des Stiffts Halberſtadt und Hertzogen zu Braunſchweig und Luneburg &c. warhafftiger und ſummariſcher Bericht wegen der in verſchienen* 1610. *Iahrs nicht erfolgter Abdanckung des Paſſauiſchen Kriegs-Volcks* 1611. 4.

74) Verba ſunt PIASECII *p.* 269. Le VASSOR *lib. II. p.* 121.

75) LVDOLPH *lib. X. c. II. n.* 10. quæ Principum in hoc conuentu fuerit ſententia, exponitur apud LONDORPIVM *Tom. I. pag.* 91. KHEVENHILLER *p. VII. p.* 269. vbi de Henrico Iulio, D. Brunſuicenſi ſic ſcribit: *der Hertzog von Braunſchweig, ſo die meiſten Schrifften in dieſen negotien ſelbſt verfaſt, und der geweſt, ſo hin und wieder zum Kayſer und Kœnig poſtirt.*

 76) LV-

pollicetur. 76) Id quod etiam Pragæ V. Septembris 1610. a Principibus, qui præſentes erant, ſuit confirmatum. Sed cum exercitus iſte non dimitteretur, potius, motis caſtris, Decembri menſe, Auſtriam verſus contenderet, Matthias ad arma paſſim iuſſit conclamari, litteras ad Bohemiæ Ordines mittit, quibus, tametſi non crederet, Cæſarem inita nuper pacta non eſſe ſeruaturum, confœderationis tamen eos admonitos velle adſeruit, vt exigente ita neceſſitate, auxilio ſibi non deeſſent. 77) Paſſauienſis vero Exercitus vlterius pergit in Bohemiam, Pragam verſus contendens, ad quos Leopoldus quidem Archi Dux ſeſe ſtatim recepit. Venerat tum quidem ad eos ſecialis Cæſareus, habitu ſuo ſolenni indutus, mandatum a Cæſare adferens, vt Crumlauiam iterum recedentes, quod reſtaret ſolutionis, ibi expectarent, verum, cum ad caſtra acceſſiſſet, habitoque cum ArchiDuce Leopoldo ſecretiori ſermone, vt amicos aduentare exercitum iſtum, qui vrbem ingreſſus, neminem lædere, ſed Cæſareæ Maieſtatis auctoritatem vindicare atque aſſerere paratus eſſet, reſpondere omnibus iuſſus eſt. Dum igitur XV. Februarii 1611. Bacchanalia in vrbe celebranda eſſent, ſummo mane, corrupto pecuniа portitore, vrbem minorem pedites equiteſque ſunt ingreſſi. Et licet ciues primum reſiſterent, facto tamen in ipſa vrbe conflictu, tandem ceſſerunt, Leopoldo cum milite in vrbem recepto. Dum autem, nec Cæſare iubente, in veterem ac nouam vrbem admitterentur, tandem accepto trium menſium ſtipendio, vrbem minorem reliquerunt. 78) Interim Matthias ab Ordinibus inuitatus XXIV. Martii 1611. Pragam, ſplendide exceptus, ingreditur, & poſtquam XI. Aprilis inter Rudolphum II. & Matthiam de tradendo huic Bohemiæ regno conueniſſet, ita tamen, vt de omnibus quæ ad victum faciunt, aulæ Rudolphi proſpiciatur, 79) Bohemi, Sileſii & reliqui a iuramento Cæſari præſtito fuiſſent abſoluti, hic XXIII. Maii ſolenni ritu in Regem Bohemiæ fuit coronatus. 80) Hinc Paſſauici milites ex Bohemiæ regno, accepta ſtipendiorum ſolutione, & delictorum omnium venia, fuerunt dimiſſi. 81)

§. XXXIX. Nouus ſub initium Iulii 1611. apud Aquisgranenſes exurtus eſt tumultus, dum ciues aduerſus Senatum inſurgentes, correptis armis, curiam portamque ciuitatis occuparent, factoque in Collegium Ieſuitarum impetu, ſedibus eos ſuis diſturbarent atque eiicerent. Cauſſa tumultus erat, quod Senatus aliquibus, qui Proteſtantium ſeſe cœtui in vicinis Iuliacenſium ditionibus adiungerent, non ſolum carceris pœnam denuntiaret, ſed etiam mulctam grauiſſimam irrogaret, eosdemque cedere ciuitate iuberet. 82) Hunc tamen Iuliacenſium Principum, Brabantiæ & Gallorum Regis legati ſedare conabantur. 83) Paulo ante hunc tumultum, Cæſar menſe Iunio 1611. per Fecialem Brunſuicenſes proſcribit, niſi intra annum ad Ducis Brunſuicenſis obedientiam redeant. 84)

§. XL. Ha-

76) LVDOLPH *lib. X. c. II. p.* 46. Extant conuentionis tabulæ in RECVEIL *Tom. III. p.* 68. apud DV MONT *Tom. V. p. II. p.* 143.

77) MERC. G. BELG. *Tom. VIII. lib. IV. p.* 154. Dum Tractatus iſte Viennenſis, de exercitu Paſſauienſi dimittendo, mediante potiſſimum Henrico Iulio, Brunſuicenſi Duce fuiſſet concluſus, ipſe poſtmodum publicari iuſſit *Wahrhafftigen und Summariſchen Bericht wegen der im verſchienen* 1610. *Jahr, nicht erfolgter Abdanckung des Paſſauiſchen Kriegsvolks* 1611. 4. KHEVENHILLER *Tom. VII. p.* 288.

78) MERC. GALLO BELG. *Tom. VIII. lib. IV. p.* 160. PIASECIVS *p.* 275. LVDOLPH *lib. XI. cap. II. n.* 67. KHEVENHILLER *Tom. VII. p.* 342. *ſqq.*

79) MERC. GALLO BELG. *Tom. IX. lib. I. p.* 33. 108. PIASECIVS p. 275. *Matthias vero 24. Martii die adueniens; ſummo applauſu & ſuperbo Boemorum apparatu fuit introductus in Ciuitatem veterem, vbi poſt multas querelas, opera Henrici Iulii Ducis Brunſuicenſis reconciliatio inter ipſum & Cæſarem coaluit certis conditionibus, quarum capita præcipua erant; vt Rex Matthias ex vectigalibus Boemiæ Cæſari quotannis vita eius durante, trecenta millia nummorum aureorum ſolueret: Cæſar Præfecturas Bardeſutiæ, Brandiſiæ, Liſauiæ & Perſicuariæ vna cum Arce Pragenſi in vita retineret: Iurisdictionem Imperialem plenam haberet. Boemiæ autem Regni & eius Prouinciarum adminiſtrationem cederet Matthiæ Regi, Conſiliarii quoque Cæſaris nonnulli interim ſub cuſtodiis detenti, fuerunt liberi dimiſſi, vna cum Tenagelio, qui vsque & tormenta pertulit. Nec minus negotii in concilianda illa pace attulit concertatio ſuper Priuilegiis & libertatibus Boemorum, præſertim hæreticorum, quorum licentia & publicus hæreſis vſus tunc maxime fuit ſtabilitus, literis vt vocant Maieſtatis, tali occaſione a Rudolpho eis datis.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. pag.* 453. MERC. GALLO-BELG. *Tom. IX. lib. I. pag.* 33. *p.* 108. KHEVENHILLER *Tom. VII. p.* 202.

80) PIASECIVS p. 276. *atque his omnibus ſopitis, poſtquam Cæſar abſoluerat Boemos a iure iurando fidelitatis ſibi debitæ, Matthias Rex iurauit ſe ſeruaturum eorum Priuilegia, nominatim Boemiæ, Sileſiæ, Luſatiæ, Morauiæ Ordinibus ſeruientia, & ritu Eccleſiæ Catholicæ ſolenni a Cardinali Dietrichſteino ſacram vnctionem, omniaque inſignia regalia, ac ſimul iusiurandum ſubiectionis Ordinum illius Regni recipit die vigeſima tertia Maii in Sacello D. Venceslai Baſilicæ Pragenſis Arcis.* ISTHVANFIVS *lib. XXXVIII. p.* 552. KHEVENHILLER *p. VII. pag.* 265. *ſqq.* KHEVENHILLER *Tom. VII. p.* 350. SCHADE *p. III. lib. XXXVI. p.* 1613. *ſqq.* LONDORP *Tom. I. p.* 96. MERC. *p.* 47. 117. Le VASSOR *lib. I. p.* 65.

81) MERC. *p.* 50. LVDOLPH *lib. XI. c. II. n.* 20.

82) MERC. GALLO-BELG. *Tom. IX. lib. I. pag.* 175. LVDOLPH *lib. XI. c. II. n.* 30. HOPPIVS *Aacker Chronic. lib. II. p.* 217. Le VASSOR *lib. II. p.* 181. CARAFA *pag.* 46. KHEVENHILLER *Tomo VII. p.* 406. SCHADE *lib. XXXVI. p.* 1634. 1644. & *p. IV. lib. I. p.* 71. METERANVS *lib. XXIX. pag.* 638. Extant de hac cauſſa varia ſcripta apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p.* 626. vna cum tabulis compoſitionis.

83) MERC. *p.* 72. 83. LVDOLPH *c. l.*

84) MERC. *p.* 77. LVDOLPH *n.* 34. KHEVENHILLER *Tomo VII. p.* 383.

85) De

§. XL. Habitus eſt hoc tempore Rotenburgi Vnitorum conuentus, quo etiam Cæſar legatos mittit, cum magnificis promiſſis, quibus tamen reſponſum: facto opus eſſe, dum nec Donawerda fuerit reſtituta, nec Imperium Paſſauienſi atque Alſatico exercitu adhuc liberatum, nec debere ipſis fraudi eſſe, quod Gubernatore Imperii a peſſimis conſiliariis læſo, ne illud pereat, ipſi ad gubernacula, ſaluo tamen Cæſaris reſpectu, pro ſua & ſociorum ſalute manum admouerint. Poſt legatorum diſceſſum, initis bellorum expeditionumque & ſumptuum in expugnanda arce Iuliacenſi, contraque Alſaticos & Paſſauienſes factorum rationibus, æreque alieno ex communi ærario perſoluto, compenſato item, quod alius præ alio expenderat vel damni tulerat, & legibus, quibus expenſæ impoſterum regularentur, confirmatis, commune ærarium, duplicatis contributionibus, Vniti auxerunt, officia bellica in omnes caſus diſtribuerunt, militarem diſciplinam conſtituerunt, annonæ ſimul & munitionum bellicarum horreis in diuerſis Vnitorum territoriis diſpoſitis. Porro, cum a Ciuitatibus Imperii negotium Brunſuicenſe, Aquisgranenſe, itemque Colonienſium aduerſus religioſos Proteſtantes ſeueritas proponeretur, concluſum eſt, debere Vnitos in Brunſuicenſi negotio neutrales etiamnum manere, operamque dare, vt ad concordiam Princeps cum Ciuitate reducatur. Aquisgranenſium cauſſam eſſe ſuſcipiendam, Colonienſium vero in medio relinquendam. De fœderibus etiam cum extraneis fuit actum, Legatique in Galliam, Angliam atque Belgium fuerunt miſſi, auxilia petituri. Lectæ ſunt poſtmodum Venetorum, Maximiliani Archi-Ducis, Heluetiorumque litteræ, & ad eas quam humaniſſime fuit reſponſum. Geneuenſibus etiam in caſu neceſſitatis auxiliorum ſpes facta. A Bambergenſi vero Epiſcopo, vt contra Conſtitutiones Imperii ſuos ob religionem infeſtare deſinat: & a Wormatienſi, vt Ieſuitas introducere ceſſet, introductosque iterum abducat, per litteras poſtulatum eſt. Præterea, quod in Camera Imperiali ad quæcunque Romanorum Catholicorum poſtulata proceſſus decernerentur, Euangelicis vero illi denegarentur, & alia ibi ad iuſtitiæ religionisque præiudicium minus licite & recte committerentur, grauiter admodum Vniti tulerunt, atque ideo tam ad Iudicem & Præſidentes, quam ad Aſſeſſores, cum aliqua interminatione, ſi correctio non fieret, ſcripſerunt. Poſt hæc atque alia peracta, conuentui die XXII. Auguſti finis fuit impoſitus. 85)

§. XLI. Sub initium Octobris 1611. Comitia Electoralia Noribergæ fuerunt celebrata, in quibus Ioannes Bipontinus, ſaluo tamen iure Palatini Neoburgici, in Collegium Electorale fuit admiſſus. 86) Ex hoc conuentu, Electorum legati ſub Nouembris initium, Pragam ſunt profecti, & ad Cæſarem admiſſi, cum præter Ducem Brunſuicenſem nemo ei adeſſet, Statum Imperii, qualis eſſet, luculenta Oratione deſcripſerunt, poſtulata Electorum eſſe dicentes, vt eius adminiſtratio, iuſtitia inprimis inſtaurata, nouisque tam aulicis quam Imperialibus conſiliariis & miniſtris aliis conſtitutis, renouetur, & Comitia ſub veris initium, nominato conuenienti loco indicantur: diſplicere enim ipſis, quod a Rege Matthia factum eſſet, nec gratum ipſis accidiſſe, quod Cleſelium & alios eius legatos excipere neceſſe fuiſſet, tametſi non extra culpam omnino Cæſarem eſſe, male adminiſtratæ hactenus Reipub. vel inde ſuſpicentur, quod nihil cum ipſis de rebus difficilioribus, vt ab anteceſſoribus quidem eius factum, communicarit. Petere autem eos, vt ſi forte manere in Bohemiæ regno nolit, vt tempus quando inde exire, & locum, vbi habitare impoſterum velit, ipſis aperiat. Nam, quod ad electionem Romanorum Regis attinet, ſine conſenſu & voto eius nihil eos facturos, petere igitur, vt cum domum Auſtriacam nequaquam præterire ſtatuant, quem ſibi ex ea ſucceſſorem exoptet, aperire ipſis haut grauatim velit, excuſatos interim eos habens, quod promiſſam contributionem nondum præſtiterint, grauiſſimis enim cauſſis, quas proximis Comitiis expoſituri eſſent, impeditos hactenus fuiſſe. Ad hæc poſtulata reſpondit Imp. ſe optare, vt antequam quid de ſucceſſore ſtatuatur, comitia prius, quibus ipſemet adeſſe poſſet, habeantur, atque, vt in tempore electioni iſti deſignando diligentem ſui rationem habeant, idque agant, ne impediantur, quo minus quæ neceſſaria futura ſunt monere, & proferre in medium poſſent. Cum igitur inter Electores de verno tempore electioni noui Regis Romani, quæ Francofurti more ſolito fieret, nominando conueniſſet, finis tandem conuentui iſti 12. Nouembris fuit impoſitus. 87)

§. XLII. Sub

85) De his late MERC. G. BELG. *Tom. IX. lib. I. p. 95.* CARAFA *p. 47. Correſpondentes Principes, antequam eo veniſſent, prius Rotenburgi ad Tuberam conuenerunt, vbi de grauaminibus queſti, Donawertæ reſtitutionem, Principum Proteſtantium in ditione Iuliacenſi poſſeſſionem, aliasque immunitates poſtularunt. Legationes ad Heluetios, & ad alios extra Germaniam inſtituerunt: grauiſſimamque exactionem ad conſtituendum ærarium ſibi inuicem impoſuerunt.* KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 380.*

86) CARAFA *p. 47.* MASENIVS *lib. XXIII. pag. 453.* MERC. GALLO-BELG. *Tom. IX. lib. I. p. 124. 130.* Edicta Noribergenſium inter hæc Comitia Electoralia facta extant apud GOLDASTVM *Polit. Reichshandel p. XXIII. p. 953.* Le VASSOR *lib. II. p. 191.* HELVICVS *lib. V. p. 138.*

87) MERC. *pag. 130.* LVDOLPH *lib. XI. cap. II. n. 27.* LONDORP *Tom. I. lib. I. c. XXXIV. pag. 98.*

88) Per

§. XLII. Sub illud tempus, Imperator Rudolphus, qui cœlebs manſerat, 88) vergens in ſenectam, & perſuaſus a Tychone de Brahe, vt inſidias propinquiorum caueret, in dies magis moroſus erat, omnibus diffidens, in penetralibus ſeceſſibus ſeſe continebat. 89) Wolſgangum Rumpſium, qui aulæ negotia dirigebat, remouens, quo ipſo iſta plurimum diſſoluebantur. 90) Exeunte vero 1611. male ſe habere incipiebat, accedenteque ad crus alterum, ex graui fluxu, inflammatione, morbus eius inualeſcere magis magisque viſus eſt, donec X. Ianuarii 1612. inter ſextam & ſeptimam horam matutinam placide obdormiret. 91) Qui morti eius aderat cubiculariorum Præfectus, obitum eius, donec Rex Matthias adueniſſet, occultare ſtatuerat, vnde etiam menſa, vt antea, horam circiter decimam parata & inſtructa fuit, verum, cum ad Trautmansdorſium paullo poſt de eo relatum fuiſſet, res omnis palam facta, & veredarius ad Matthiam Regem, itemque ad Electores internuntii ablegati ſunt. 92) Funus Cæſareum VI. Febr. die a duce Brunſuicenſi, Marchione Onoltzbacenſe, Principe Anhaltino, Landgrauio Leuchtenbergenſi & Proceribus aliis, in templum, comitante illud Matthia Rege, delatum eſt. 93) Ineunte demum Octobri exequiæ Pragæ ſolenniter fuerunt celebratæ. 94) Matthias etiam inquiri fecit in eius miniſtros ſamiliares, quorum aliqui in captiuitatem fuerunt ducti. Ad eosdem examinandos adhibitus fuit Melchior Cleſelius, isque rigidioris alicuius examinationis, niſi ſponte ſua quorum conſcii eſſent, aperirent, ipſis inmittendæ mentionem forte intet alia feciſſet, Ruſcius, ærarii præfectus, conſcientiæ ſtimulis exagitatus, violentas ſibi manus attulit, laqueoque vitam abrupit. 95)

88) Per Comitem tamen KHEVENHILLERVM de matrimonio ipſius cum Iſabella Hiſpanica fuiſſe tractatum, ipſe tradit *Tom. I. p. 116.* Regis Hiſpaniæ etiam conſenſum Idem *p. 252.* declarat, tergiuerſante tamen Rudolpho *p. 346. 402. Tom. III. p. 768. 863. 939.* Qua ratione iſta poſtmodum Alberto Auſtriaco nuptui fuerit tradita, idem tradit *Tom. IV. p. 1848. Tom. V. p. 1952.* Inde de Maria Medicea in matrimonium ducenda deliberabatur, Magnus Dux vero exemplum Iſabellæ metuens, eam potius Henrico IV. Gallorum Regi nuptui collocabat. Poſtea conſilia de Caroli Archi-Ducis filia, Duce Lotharinga, vel Ruſſorum, vel VValachiæ Principis filia in matrimonium ducendam agebantur KHEVENHILLER *Tom. V. p. 1222.*

89) PIASECIVS *p. 218.* Vide ſupra §. *I.*

90) KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 439. Als der Hertzog Wilhelmb von Newburg bey Ihrer Mayeſtat bey einer halben Stund Audienz gehabt, haben ſie ſich alsbald übel darauff befunden, wie derſelben der kalte Brandt zu dem Schenckel geſchlagen, ſeynd ſie, nachdem Sie dem Tag zuvor mit Ihrem Beicht-Vater conferirt, zu Morgens frühe umb 7. Uhr, da Ihr der Cammer-Diener ein newgewaſchenes Hemmet ubergeben wœllen, ſo gähling verſchieden, das man derſelben weder das Hochwürdig Sacrament noch die letzte Oelung geben kœnnen: und dat beſchach den 20. Ianuarii im 59. Iahr und 6. Monat ſeines Alters.*

91) KHEVENHILLER *c. l. p. 2221.*

92) PIASECIVS *p. 281. & vt caetera quoque attingamus, huius anni initio menſe Ianuario Imperator Rudolphus II. obiit 60. ætatis ſuæ anno, Imperii 36. quos omnes exegit in ſumma animi tranquillitate ac quiete Pragæ, immo & ex Palatio ſuo vix unquam ſe mouens, & bella quæ cum Turca habuit per Legatos adminiſtrans. Ad vltimum turbarunt eius otia odia fraterna, quæ & otiam ipſi abruperunt.* MERC. GALLO-BELG. *Tom. IX. lib. I. pag. 149.* LVDOLPH *lib. XII. c. II. n. 8.* GRAMONDVS *lib. I. pag. 31.* SCHADAEVS *Cont. Sleidani p. III. lib. XXXVII. p. 1655.* qui etiam *p. 1664.* tradit, ipſum magnum Theſaurum quatuordecim myriadum reliquiſſe, de quo tamen ob defectum pecuniæ valde dubitat LVDOLPHVS. BROWER *Ann. Trevir. lib. XXIII. p. 453.* Epitaphium ipſi tale ſtatutum:

DVX aC LVX gentIs FabIanI beV LVCe RoDoLphVs
Cæſarlo genItVs ſangVIne Cæſar obIt.

De hac morte ABRAHAMVS HOSMANNVS varias litteras edidit ſub titulo: *Klag- und Trauerſchreiben wegen tœdtlichen Hintritts Kayſers Rudolphi II.*

93) PIASECIVS *c. l.* MERC. GALLO-BELG. *p. 155.* KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 439.*

94) MERC. GALLO-BELG. *Tom. IX. lib. III. p. 44.* PIASECIVS *p. 482.*

95) PIASECIVS *cit. loc.* MERC. *pag. 156.* LVDOLPH *cit. loc.* KHEVENHILLER *Tom. VII. pag. 441.*

SECTIO OCTAVA
DE
MATTHIA.

§. I. Natiuitas & geſta Matthiæ, antequam fieret Imperator. Belgii fit præfectus. §. II. Bello Turcico præficitur. Rudolpho II. fit exoſus, ipſi Regnum Vngariæ & Bohemiæ extorquet. §. III. Matthiæ electio & coronatio in Imp. §. IV. Comitia Ratisbonenſia a. 1613. quibus Proteſtantes & Catholici ſua exhibent Grauamina. §. V. Confirmatio Confraternitatis Saxo-Haſſo-Brandenburgicæ. Compoſitio Xantenſis in cauſſa ſucceſſionis Iuliacenſis. Sententia banni contra Aquisgranenſes. Conuentus Circuli Saxoniæ Inferioris. §. VI. Vnitorum Fœdus cum Belgis. Conuentus Noribergenſis. Induciæ Turcicæ. Brunſuicenſes Duci præſtant homagium. Proiectum nouæ Ordinationis Iudicii Aulici. §. VII. Conſilia Domus Auſtriacæ de ſucceſſione, quæ in Ferdinandum definitur, idemque Rex Bohemiæ coronatur. §. VIII. Matthiæ conſilia de Ferdinando in Regem Romanorum & Hungariæ eligendo. Iubilæum Euangelicorum. §. IX. Initia Motuum Bohemicorum. Tres Cæſaris Miniſtri Pragæ de feneſtra proiiciuntur. §. X. Continuatio Motuum Bohemicorum. Vdenheimum deſtruitur. Conuentus Vnitorum Rotenburgenſis. Auſtriaci ſupra Anaſum deficiunt. §. XI. Ferdinandus eligitur Rex Vngariæ. §. XII. Melch. Cleſelii fata. §. XIII. Matthias pacis conſilia cum Bohemis tractat. Egra Conuentus indicitur. §. XIV. Mors Matthiæ.

§. I. Suc-

Digitized by Google

§. I.

SUcceſſit ipſi Matthias, filius Maximiliani II. ex Maria, Caroli V. filia, Viennæ natus XXIV. Februarii 1557. 1) Adoleſcentia eius ab Augerio Gisleno Busbequio, Belga, Ferdinando I. Imp. ad Solymannum Exlegato, optimis moribus ac diſciplinis informata, & de re militari contra Turcas inſtituenda copioſe fuit inſtructa. 2) Hic anno 1577. a Belgis Fœderatis inuito primum Cæſare 3) & Arauſionenſi, ad Belgii præfecturam vocatus, eo tamen pacto, vt cuncta ſenatus conſilio, atque ductu Guilielmi Auriaci adminiſtraret. 4) Poſtquam vero Belgæ ab Hiſpano plane defeciſſent, cui propoſito ipſe ſemper obſtiterat, fidei & ſrctæ propinquitatis cum Philippo II. memor d. 22. Iunii 1581. in Ordinum conſeſſu Antwerpiæ graui prius habita oratione, 5) gubernationis titulum non inuitis Belgis, 6) ſponte abdicauit, 7) Belgis Alenconium Ducem ad gubernationem vocantibus. Et licet magna Concilii pars eum honeſto comitatu; ac munere honorario proſequi cuperet, aliis tamen hoc impedientibus, nihil poterat decerni. Vana igitur hac ſpe deluſus Archidux, dum ipſe ad diſceſſum neceſſaria parare cogeretur, abitum vsque in menſem Martium ſequentis anni protraxit, 8) inſtitutoque per Duſſeldorpium Coloniam inde per Alſatiam ac Tirolim itinere, demum Pragam peruenire voluit; ſed non adnuit frater Rudolphus: ipſi adhuc propter negotia Belgica valde iratus, eundem Linzii iuſſit ſubſiſtere. Et licet intercedente Matre cum Imp. iterum fuiſſet conciliatus, indigne tamen ipſum Cæſar habuit, a quo nec impetrare potuit, vt Stiriam ad Anyſſum ipſi hæreditario iure concederet, dum alias omni hæreditatis iure vellet renuntiare. 9)

1) BIRCKEN *lib. VI. c. XXI. p. 1390.*

2) IO. PALATIVS *Aquila Auſtriaca p. II. lib. XLVII. c. II. p. 131.*

3) GROTIVS *Ann. Belg. lib. II. ſub finem.* CHYTRAEVS *lib. XXIV. pag. 654.* THVANVS lib. LXIV. p. 222. *cumque eodem tempore Araſibotanus Flandriæ gubernator conſtitutus eſſet, & Gandauum cum plerisque Belgii proceribus veniſſet, inter eos, quibus & Arauſionenſis ambitio ſuſpecta erat, & qui eo rerum potiente non ſatis Catholica R. religioni conſultum exiſtimabant, conſultatum fuit, de præſide per Auſtrii abſentiam deligendo, qui remp. iuxta pacificationem Gandenſem adminiſtraret, & refrenata Arauſionenſis ambitione religionem maiorum ſartam tectam tueretur. is propoſitus fuit Matthias Auſtrius Rudolphi Cæſaris frater, quem iam ante per occultos nuncios ſollicitauerant, miſſo ad eum Maſtelledio cum quo ille & paucis ex domeſticis, re minime cum Cæſare, ſicuti poſtea ſcripto apud Philippum ſe purgauit, communicata, in viam ſe dedit VI. Non. VIIIbr. Vienna Auſtria clam noctu profectus, & permutatis equis Coloniam & inde Liram in Brabantia venit; quare non mediocriter Arauſionenſis & Ordines, qui Bruxellis erant, commoti ſunt, quod ipſis inconſultis Maſteledius ad Matthiam miſſus, & ipſe Matthias euocatus eſſet.* FRANC. HARAEVS *Ann. Brabant. Tom. III. p. 265.* KHEVENHILLER *p. I. pag. 47.* Quam magnifice Bruxellis d. 17. Ianuarii 1578. fuerit exceptus, docet KHEVENHILLER *Tom. I. p. 47.* METERANVS *lib. VII. p. 355. 361.* MERC. G. BELG. *Tom. II. lib. IV. p. 711.* Quam indigne hoc Cæſar tulerit, docet Paulus PIASECIVS *Chron. p. 21.* ſcribens: *indignabantur Auſtriaci, quod rebellibus Auſtriacorum Auſtriacus, isque Catholicus hæreticis militaret.* IMM. WEBER *Sylloge Rerum Præcip. temp. Matthiæ cap. I. §. IV.* Immo Rudolphum Cæſarem eum per ſequeotes equites a propoſito reuocare conatum fuiſſe, teſtatur FAM. STRADA *de B. Belg. Dec. I. lib. IX.* & multis Germaniæ Principibus mandaſſe, vt eum ex itinere retractum ipſi mitterent. NIC. ISTHVANFIVS *Hiſt. Pannon. lib. XXV. p. 356.*

4) GROTIVS *lib. III. p. 71.*

5) Exhibet illam FRANC. HARAEVS *cit. loc. pag. 316.*

6) PIASECIVS c. l. *nimium Hollandos, quod Matthiæ minus fiderent, belli que inexpertem viderent (onde Belgii pupillum vocitarint) vel quod mallent talem, qui proprias facultates haberet, quas eorum nervo tunc tenui ad impenſas tanti belli coniungeret, eius pertæſos, acceptis variis moleſtiis tædiisque faſtidium muneris excitaſſe.*

7) STRADA *Dec. II. lib. IV.* HARAEVS *p. 314.* WEBER *c. l. §. IV.*

8) KHEVENHILLER *p. I. p. 167.*

9) KHEVENHILLER *c. l. p. 191. derhalben der gute Herr by ſeiner Fraw Mutter der Kayſerin zum erſten umb Perdon und umb intereeſſion by Kayſer Rudolphen und Kœnig Philippen, damit ſein in Niederland zug, nit ſo übel, ſondern zum beſten, wie er es vermeint, auffgenommen würde, gebetten, und zu den End Ernſt von Eck ſein Camerherrn zu Ihr Mayeſt. geſchickt, die ihn aber erſt nach dreyen Tagen vorgelaſſen, und letzlichen mit den verlangten Perdon und der begehrten intereeſſion abgefertiget, den Ertz-Hertzog aber hat Ihr May. nie mehr geſehen, wol auch im Reich, wie Ihr Mayeſt. auf der Reiß nach Spanien geweſen, hat by Kayſer Rudolph die eingewendete Mutterliebe intereeſſion ſo viel gewircket, daß Ihr Mayeſt. ſein Brudern wider zu Gnaden angenommen, doch ihn nicht nach Prag kommen laſſen, ſonder die Reſidentz zu Lintz benennt, wo er ſo gar kein Macht gehabt: daß er auch kein Gartner ohn ihr Mayeſt. bewilligung auff- oder abſetzen dœrffen, das dem Ertz-Hertzog ſo zu Hertzen gangen, daß Er von Ihr Mayeſt. für die hœchſte Gnad, ihm die Herrſchafft Steyr im Land ob der Ennß für eigenthümlich zu geben, gebetten, mit erbieten, wœlle hergegen ietzig- und künfftige am- und Zuſpruch bey allen Erb-Kœnigreich und Ländern auff ewig renunciren, und ſich dahin mit 3. oder 4. Cammerherrn, und einer geringen Hofſtatt auf ſein Lebenlang retirieren, nachdem er aber bey ſeinem gantzen Ertz-Hauß Teutſch- und Spaniſcher Linien durch ſein in Niderlændt zug, als ein unruhiger, groſſer Herrſchafften begüriger Herr, in Argwohn gerathen, iſt es ihm gantz abgeſchlagen worden.* Idem vero p. 710. dicit: *Der Ertz-Hertzog Matthias als er die Adminiſtration renunciiret, iſt er ein weil da und dort in Niderland herumb zogen, und nachdem er die Abfallung der Stände von ſeinem Hochlœbl. Hauß hochempfunden, hat er von den Staden ſein Unterhaltung begehrt, iſt nach Antorff zogen, die ihm ein iæhrliche penſion, als 12000. Brabandiſche Gulden geben und 50000. fl. Iæhrlichen in ſeinem Abweſen verſprochen, darauff er durch das Land von Cleve und Gœllen wider in Oeſterreich verreiſt.*

§. II. Poſtquam adultior factus, auſpiciis paternis in Vngaria aduerſus Turcas militabat, quo tempore a. 1587. poſt mortem Stephani Bathori, inter alios Coronæ Polonicæ Candidatos referebatur. 10) Erneſto Archi-Duce, qui bellum aduerſus Turcas, nomine Rudolphi II. adminiſtrauerat, poſt extinctum Alexandrum Farneſium Belgis præfecto, Pannonici belli cura a. 1594. ipſi fuit demandata, quam etiam felici cum ſucceſſu per biennium geſſit, donec, Cæſare ita iubente, Maximiliano Archi-Duci fratri natu minori ea committeretur. 11) Dum igitur Cæſaris animum a ſe videret eſſe alieniorem, maxime, dum animaduerteret, fratrem ab Imperii negotiis eum procul habere velle, dum Comitiis Ratisbonenſibus a. 1608. habitis, præterito Matthia, Ferdinandum patruelem præficeret, 12) idque ageret, vt Ferdinandum iſtum in Imperio, & reliquis regnis conſtitueret ſucceſſorem, 13) dum Matthias, eo quod Belgis militauerit, Proteſtantibus fauere videretur, Auſtriacis eſſet exoſus, 14) vtilitatis etiam publicæ intererat, eo quod Matthias iamdum quinquagenarius cœlebs adhuc eſſet, dum Ferdinandus ex Maria Bauarica iamdum filios ſuſtulerat, 15) conſilia hæc ſtuduit anteuertere. Hinc conciliatis ſibi a. 1608. Poſonii in conuentu generali Auſtriæ pariter ac Vngariæ Ordinibus, Vngariæ coronam obtinuit, 16) nec ea contentus, mox de Bohemiæ quoque & Imperii ſucceſſione ſibi voluit caueri nec quieuit, vsque dum etiam Bohemiæ Regnum a. 1611. obtineret. 17)

§. III. Poſt mortem Rudolphi, Io. Georgius I. Saxoniæ Elector, & Ioannes Bipontinus, tutoris & adminiſtratoris Electoratus Palatini nomine, Imperii Vicariatum ſuſcipiebant, licet etiam Philippus Ludouicus Palatinus Neoburgicus tanquam tutor legitimus in idem ius prætenderet. 18) Elector Moguntinus Electores reliquos Francofurtum euocabat, & condicta fuit dies vndecima Maii pro eligendo Rege Romanorum Francofurti. Matthias, qui ipſe præſens aderat, 19) poſt habitas deliberationes, dum modo Albertus Auſtriacus, in quem præter Saxoniæ Electorem, etiam Eccleſiaſtici inclinabant, Maximilianus Bauarus, modo Sabaudiæ Dux, modo alii proponerentur, III. Iunii 1612. ipſo Alberto Auſtriaco ad euitandas ſimultates intercedente, Imperator Romanorum ſalutatur, idemque ritu ſolenni XIV. Iunii coronatur, ſacra coronationis exequente Io. Suicardo Archiepiſcopo Moguntino. 20) Vxor Imperatoris tertio poſt die fuit coronata ritu perſimili. 21) Et die 25. Martii 1613. Poſonii in Vngariæ Reginam. 22)

§. IV. Sub finem Decembris, Cæſar Comitia Ratisbonam indixit ad XXIV. Aprilis 1612. habenda, absque vllo tamen Noribergenſium præiudicio, qui locus primis Comitiis per A. B. fuit deſtinatus. 23) Die XIII. Auguſti facta fuit propoſitio, de pace in Imperio tenenda, bello Turcico & Re monetaria. 24) Exhibebantur iisdem Grauamina Correſpondentium, quibus de iudicio aulico conquerebantur, quod iurisdictionem ſuam in politicis & profanis vltra modum extendat, contra conſtitutionem iudicii Cameralis, dum

10) REINH. HEIDENSTEIN Rer. Polon. lib. VIII. p. 253. *ex iis, qui Genti Auſtriacæ cupiebant, tum optimus fere & grauiſſimus quisque fauit Matthiæ.*

11) ISTNVANFIVS *lib. XXVIII. p. 402. lib. XXIX. p. 431.*

12) Vide *Sect. Super. §. XXX.*

13) PIASECIVS *p. 259.*

14) PIASECIVS *p. 311. oderant illum Auſtriaci, ab eo tempore, quo Hollandis militauit, & propterea etiam a ſucceſſione in iſtis regnis poſt Rudolphum, excludere voluerunt.*

15) ISTNVANFIVS *lib. XXXV.*

16) *Sect. Super. §. XXXI.*

17) *Sect. Super. §. XXXVIII.*

18) Vtrorumque diplomata Vicariatus exhibet GOLDASTVS *Polit. Reichshandel p. VII. pag. 208.* LONDORPIVS *Tom. I. p. 100. 101.* & MEYER *Tomo I. p. 643.* LVDOLPH *lib. XII. c. II. n. 12.*

19) Solennem ipſius introitum deſcribit KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 443.*

20) PIASECIVS *p. 281.* MASENIVS *Annal. Treuir. lib. XXIII. p. 454.* MERC. GALLO-BELG. *Tom. IX. lib. I. p. 153.* & *lib. II. p. 71.* vbi omnes electionis atque coronationis ſolennitates fuſe exponuntur, ex quo habet GOLDASTVS *Polit. Imper. p. II. p. 170.* LVDOLPH *lib. XII. c. II. n. 16.* Eadem deſcribit KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 443. ſqq.* Varia ſcripta Matthiæ electionem concernentia repetiuntur in GOLDASTI *Polit. Reichshandeln p. I. p. 88. & p. IV. p. 153.* ſcripta, quæ concernunt coronationem Annæ Auguſtæ, in Hiſtoria coronationis Impp. *p. 155.* Le VASSOR *lib. III. pag. 307.* In LONDORPII *Tom. I. lib. I. c. XXX. p. 102.* repetiuntur varii Diſcurſus de ſubiecto Imp. eligendi. Vtriusque coronationem etiam deſcribit BERNHARDVS PRAETORIVS *in Corona Imperiali, Noriberga 1613. 4.* edita, vna cum multis carminibus. Ipſius Capitulationi *art. XXXV.* primum fuit inſertum, vt Rex Romanorum etiam ſine Imp. conſenſu poſſit eligi, quotiescunque Electores illud conueniens putarent. Inde in reliquis etiam Capitulationibus fuit factum. Deliberationes in Collegio Electorali circa hanc Capitulationem IO. CHRISTIAN MVLDENER *Capit. Harmonica* adiecit *Append. I.* Adde SCHADAEVM *p. IV. lib. I. p. 16.*

21) KHEVENHILLER *p. 471.*

22) KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 548.*

23) MERC. GALLO-BELG. *Tom. IX. lib. IV. p. 92. 108. 119. T. X.* LVDOLPH *lib. XII. c. II. n. 26.* Litteræ intimationis extant apud MEYERVM *Tomo I. p. 671.* Patet hoc & §. XVII. Receſſus *Wer einen ſolchen Hof zu Nurnberg furzunehmen verhindert worden, und dieſer Zeit, aus erheblichen Ehehafften bewegenden Vrſachen dieſen Vnſern erſten Reichstag anhero gen Regensburg verlegt.* HIPPOLYTVS E LAPIDE *de Rat. Statut p. II. cap. III. ſect. III.* autumat.

24) MERC. G. BELG. *c. l. p. 108.* LVDOLPH *lib. XIII. c. II. n. 10.* Propoſitio extat apud LONDORPIVM *Tom. I. p. I. c. XXXVIII. pag. 114.* In LVNIGS *Staats-Conſiliis Tom. I. p. 772.* reperiuntur ZACH. GEITZKOFLERI & WILHELMI FERDINANDI von EFFRA Conſilia de his Comitiis HELVICVS *lib. V. p. 140.* KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 556.* MEYER *Tom. I. p. 694.*

25) MERC.

ſum nihil ſibi Cæſares reſeruarint, præter cauſſas fractæ pacis & feudorum Imperii, in quibus tamen nihil ſine Statuum conſilio conſenſuque fieri debeat, nec cauſſarum auocationes ad aulam eſſe tolerandam, vt Donawerda reſtituatur, in conſtituendo Præſide & Adſeſſoribus Cameræ vtriusque religionis ratio habeatur, viſitationes Camerales reſtituantur, nec maiora in omnibus negotiis locum habere debeant. 25) E contrario, Status etiam Catholici ſua proponebant Grauamina de turbata religione contra Proteſtantes. 26) Poſt varia demum ſcripta inter Cæſarem atque Correſpondentes agitata, Comitia XXII. Octobris finiuntur, iisdemque decretum de re monetaria, redintegranda matricula, adminiſtranda iuſtitia, ſeruanda pace publica & religionis, auxilia quoque pecuniaria XXX. menſium in bellum Turcicum fuerunt decreta, licet ob Proteſtantium diſſenſum Cæſar ſperatam ſummam non obtinuerit. 27) Correſpondentes vero die eodem, adhibitis Notario & teſtibus contra hoc decretum fuerunt proteſtati. 28)

§. V. Anno 1613. d. 23. Martii in caſtris Poſonienſi & Varſouienſi Pactum & fœdus inter Imp. Romanorum Matthiam & Sigismundum III. Poloniæ R. concluditur, quo pacta atque fœdera inter Poloniam atque Auſtriam inita renouantur, mutuum ſibi inuicem amorem, Pacis & commerciorum culturam pollicentur. 29) Inſequenti an. 1614. exeunte Martio, calebratiſſimum illud pactum Vnionis atque Confraternitatis inter domum Saxonicam, Brandenburgicam & Haſſiacam Numburgi denuo fuit confirmatum, 30) increſcentibus iterum inter Brandenburgicos atque Neoburgenſes de ſucceſſione Iuliacenſi diſſidiis, 31) Hiſpanis Palatino, Belgis Brandenburgico fauentibus. Et licet Xanti Cliuenſis Ducatus, intercedentibus Anglorum, Gallorum, Danorum, Colonienſium & Würtenbergenſium legatis, de compoſitione actum die XII. Nouembris, atque certa capita fuiſſent

25) MERC. G. BELG. *Tom. IX. lib. IV. p. 119. Tom. X. lib. I. p. 1.* LVDOLPH *lib. XIII. c. II.* fuſe. CARAFA *p. 48. 49.* KHEVENHILLER *p. 561. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden lib. I. cap. III. §. LXXI. ſqq.*

26) MERC. *Tom. X. lib. I. p. 18.* CARAFA *p. 49.* Extant vtrorumque Grauamina apud GOLDASTVM *Polit. Reichshandeln p. XXV. p. 1050.* & MEYERVM *Tom. I. p. 701.* LEHMANN *de Pace Religionis p. II. c. LXXIV. ſqq.* SCHADE *p. IV. lib. II. p. 119. ſqq.* LVNIG *Cont. I. P. Gen. II. Fortſ. p. 24. 21.* MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE *p. 107.* LONDORP *Tom. I. lib. I. p. 133.* Imp. priuati ſaltim commodi cauſa hæc conſilia indixiſſe, Cleſelio id conſilii ſuggerente.

27) PIASECIVS pag. 284. *mox etiam ad alia Comitia Ordinum Germaniæ Ratisbonam Imperator tranſiit: vbi multis oueratus querelis contra iudicium ſuum Aulicum propoſitis, quod maiorem debito iurisdictionem ſibi vſurparet, Cameralem autem deprimeret, ſubſidia contra Turcas Tranſiluaniam armis infeſſos interim petentes dubia obtinuit, & imperfectis aliis negotiis Comitia illa ſoluit.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. p. 456.* Extat Receſſus in Corpore *p. 1006.* Acta in his Comitiis apud LONDORPIVM *Tom. I. p. 114. ſqq.*

28) MERC. *Tom. X. lib. I. p. 63.* Proſtat de eo, *Gründliche Relation desienigen, was bey dem Reichstage zu Regenſpurg 1613. von der Evangel. Correſpondirenden Churfürſten und Stände, Geſandten und Abgeordneten verhandelt worden 1614. f.* CARAFA p. 48. *Comitia Imperii Ratisbonam indicit, in quibus tamen grauaminibus Proteſtanium ſatisfacere ſtuduit, vt inſtauratis viſitationibus Cameræ Imperialis, Iuſtitia promoueretur; Aſſeſſorum Cameræ numerus, & ſtipendia augerentur. Sublata Calendarii differentia, conformitas conſtitueretur; controuerſiaque omnes componerentur. Ad hoc requirebatur prius Electorum, atque aliorum Principum conſenſus, iuſta aliqua collatio ad infringendos Turcas, Vallachiam, Transſyluaniam, Moldauiam, & Vngariam infeſtantes, pacemque alias pactam turbantes. Inſuper in Imperio requirebatur iuſta rei monetalis conſtitutio, totius etiam Imperialis Albi completio. Qua omnia cum maxime vrgerentur, & Correſpondentes Principes ſeſe difficiliores præberent, vrgerentque mutationem Bullæ Aureæ, abrogationem pluralitatum votorum, abolitionem grauaminum & iuſtitiæ opus commutatum, nihil aliud agi potuit, quam vt abrogatis prolixis ſcriptis, ad conſultationem deſcenderent; in qua cum rurſus Proteſtantes difficilimos ſe præberent, nihil aliud ſibi in mandatis eſſe dixerunt ab iis, qui tanta rei caput erant, quam vt non obtentis petitis infecta re, ad quam venerant, abſcederent.* Idem p. 49. addit: *Inter has diſceptationes ex inferiori Vngaria triſtis nuntius aduenit de irruptione Turcarum, de Bethlehemi Gaboris infido erga Bathorium obſequio, de illius ad Turcarum patrocinium perfugio & de oppidi Lippenſis, Geneuſis, aliorumque proditione, neque tamen a Correſpondentibus Proteſtantibus aliquid conceſſum fuit. Catholici tantum minores, non ferentes vltimam patriæ calamitatem, contributionem in 30. menſes conſenſerunt, rogaueruntque Cæſarem, vt pro iure ſuo aqualitas conſtitueretur, quod a maiori parte ſancitum fuit; quamuis aliqui e proteſtantibus recalcitrarent.*

29) Extat apud du MONT *Tom. V. p. II. p. 220.*

30) MERC. GALLO-BELG. Tom. X. lib. II. pag. 16. *ſub initium Aprilis, illuſtris Electorum & Principum conuentus Naumburgi in Thuringia habitus fuit, Electore Saxoniæ cum fratre Auguſto & vtriusque vxore, comitantibus eos mille & ducentis equitibus, Electore Brandenburgico cum ſexcentorum, Iohanne Erneſto Principe Iſenacenſi cum ducentorum; Iohanne Caſimiro Coburgenſi cum trecentorum, Ludouico Haſſiæ Lantgrauio cum ducentorum, quatuor Vinarienſes, totidemque Altenburgenſes Principes, cum ducentorum equitum comitatu & ſplendido apparatu veſtiuque condecorati, ibi conuenientibus, & de hæreditaria confœderatione inter illuſtres Saxoniæ, Brandenburgenſes & Haſſiæ familias, prioritate Vinarienſis & Altenburgenſis familiarum, nec non de controuerſo Iuliacenſi negotio deliberationem ſuſcipientibus.* LVDOLPH *lib. XIV. cap. II. n. 40.* CARAFA *p. 46.* PVFENDORF *Rer. Suec. lib. XX. c. CVII.* SCHADE *p. IV. lib. II. n. 4. ſqq.* Diſtincta autem ſunt pactum Vnionis, quod XXIX. Martii fuit confirmatum & pactum confraternitatis XXX. Martii. Vtraque extant apud LIMNAEVM *I. P. lib. IV. c. VIII. §. XXV. p. 138.* GASTELIVM *c. IX. §. CX.* LONDORPIVM *Tomo I. p. 153.* LVNIGIVM *p. ſpec. ſ. IV. p. 148.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 237.* CARPZOV *de pacto Confr. Sax. cap. I. §. XIV.* Licet illud, quantum ad Brandenburgicorum acceſſionem nunquam ſpeciatim fuerit confirmatum ab Imp. prout etiam SCHILTERVS bene monuit *Inſt. I. Publ. lib. III. tit. I. §. X.*

31) De his late MERC. GALLO-BELG. *Tomo X. lib. II. p. 27.* LVDOLPH *lib. XIV. c. II. n. 11.* KHEVENHILLER *Tom. VIII. p. 697.*

fuiſſent transacta, eademque a Brandenburgicis accepta, 32) Wolfgangus Guilielmus tamen Palatinus, qui, vt Ligam Catholicam eo certius haberet in auxiliis, Catholicam Religionem fuerat amplexus, 33) eiusdemque potentia nixus, licet transactionem ſubſcripſiſſet, omnia reiiciebat, nec Hiſpani Veſalia præſidium deducere volebant, nec, niſi relicto a Belgis Iuliaco, transactionem ratam habere, quo factum, vt Hiſpani æque ac Belgæ, nomine quisque clientis ſui, in occupandis vſurpandisque illius hæreditatis oppidis, non ceſſarent, 34) Io. Sigismundo, Brandenburgico Electore Reformatam religionem amplectente. 35) Poſtquam etiam eodem anno die XXIII. Auguſto ſententia contra Aquisgranenſes fuiſſet publicata de omnibus in priſtinum ſtatum reſtituendis, 36) executio Alberto Auſtriaco fuit demandata, qui miſſo cum exercitu Ambroſio Spinola, vrbem ad Cæſaris obſequium reducit, atque abrogato nouo Proteſtantium Senatu, exauctoratus Romano-Catholicus in locum priſtinum fuit reſtitutus. 37) Eodem anno, Martio menſe Conuentus Circuli Saxoniæ Inferioris Halberſtadti fuit celebratus, tum ratione turbarum in Imperio, tum ratione Iuliacenſium ditionum, Brunſuicenſis etiam vrbis, immo ipſius Epiſcopatus Halberſtadtienſis, in quo mutata religione Canonici Proteſtantes Catholicos excludere conabantur. In eodem autem decretum fuit, ſe omni ratione eo eſſe adlaboraturos, vt pax publica & profana conſeruaretur, grauaminibus religionis medela adferatur. 38)

§. VI. Inter hæc Correſpondentes facto XVI. Maii a. 1613. cum Belgis Fœderatis fœdere, 39) quod demum a. 1614. a Friderico Palatino ex Anglia reduce fuit confirmatum. 40) Exeunte Ianuario 1615. Vnitorum Statuum conuentus Noribergæ fuit inſtitutus, cui etiam Galliæ, Britanniæ & Daniæ Regum, Ordinumque Belgii confœderatorum legati interfuerunt, ſed præter litteras Saxoniæ Electoris de cauſa Iuliacenſi publice prælectas, ſaltim legatio ad eundem fuit decreta. 41) Indeque Proiectum nouæ Ordinationis

32) Extant transactionis capita in MERCVRIO GALLO BELG. *Tom. X. lib. III. p. 53.* CARAFA *p. 51.* LVDOLPH *lib. XIV. c. II. n. 27.* Ipſæ tabulæ extant apud LVNIDIVM *p. ſpec. ſ. IV. p. 82.* apud METEERVM *Lond. ſuppl. Tom. II. pag. 8.* in RECVEIL *Tom. III. p. 111.* du MONT *Tom. V. p. II. pag. 259.* SCHADAEVS *pag. 253.* METERANVS *lib. XXXI. p. 50.* GASTEL *de Statu Publico Europæ cap. IX. §. CVIII.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. §. XCII.* Extat Protocollum actionis Xantenſis apud LONDORPIVM *Tom. I. p. 169.*

33) MERC. GALLO-BELG. *Tom. X. lib. II. p. 50.* LVDOLPH *lib. XII. c. II. n. 13.* Le VASSOR *lib. IV. p. 442.* CARAFA *p. 42.*

34) PIASECIVS p. 288. *hacque partitio hereditatis Iuliacenſis dum ſtetit, tunc Hollandi Hiſpanos eam præripientes timent, & vulgus exiſtimat Hiſpanos Neoburgico, Hollandos Brandeburgico militare, neutro iſtorum fructum ex tanto patrocinio ſentiente, vt experimentum euidentius mox probauit. Cum enim ſub finem anni iidem Principes opera Legatorum Angliæ, Galliæ, Daniæ Regum & Electorum Colonienſis, at Palatini, atque Ducis Virtembergenſis Xanti oppido Cliuiæ tractatu inſtituto, certa concordiæ capita conſcripſiſſent, nempe vt demolitis Iuliaci & Duszeldorpii munitionibus, & præſidiis Veſaliæ aliisque locis abductis, iuxta Tremonianam, & Hallenſem concordiam vterque Princeps coniunctim ad deciſionem cauſſæ illas Prouincias adminiſtraret; fructusque earum æqualiter participaret, Archidux Albertus eam concordiam ſibi quidem placere, pro parte tamen Hiſpaniæ Regis & Imperatoris ratam ſe habere, vel Veſaliæ præſidium deducere non poſſe reſpondit. Quinimmo Spinola Veſaliæ præſidium ad tria millia armatorum auxit, Veſalienſibus (cum opponerent deditionis conditionem de recipiendis mille præſidiariis expreſſam) eluſis eo quod verborum conditionis illius contextus maiorem præſidii numerum non excluderet. Vnde Hollandi quoque cum ad dimittendum Iuliacum & demoliendas munitiones ibi exſtructas omnia præparaſſent, in eo retinendo perſtiterunt, & æque iſti atque Hiſpani propria compendia quærentes, nomine tantum quisque clientis ſui in expugnandis & vſurpandis illius hereditatis oppidis abuti non ceſſarunt.* MERC. G. BELG. *Tomo X. lib. III. p. 60.*

35) LVDOLPH *lib. XIV. c. II. n. 37.* PIASECIVS *p. 288.*

36) Extat apud du MONT *Tom. V. p. II. p. 235.* KHEVENHILLER *Tom. VIII. p. 701.*

37) PIASECIVS p. 288. *his autem exciti Hiſpani, conſilium inuadendi Iuliacenſes ditiones diu ante conceptum maturarunt, prætexentes exequutionem decreti Imperialis contra Aquisgranum & Mulheimium, quam Archiduci Alberto ab Imperatore committi fecerant. Delegatus itaque exequutionis illius Ambroſius Spinola cum exercitu Hiſpanico ex Belgio mouens, menſe Iulio Aquisgranum venit, ac facili negotio, ad obſequium Imperatoris reuocauit Ciuitatem, quæ dimiſſo Brandeburgici (hoc ſponte receperat Ciuitas illa Ducum Iuliaci patrocinio vti ſolita) præſidio, Imperialis poteſtatis arbitrio ſeſe permiſit, ac exauthorato nouo ex hæreticis collecto Magiſtratu, veterem Catholicum, pro quo amoto, talis controuerſia fuerat exorta, in locum & dignitatem priſtinam reſtituit.* MERC. G. BELG. *Tom. X. lib. II. pag. 110.* SCHADAEVS *p. IV. lib. III. pag. 237.* METERANVS *lib. XXXI. pag. 37.* LVDOLPH *lib. XIV. c. II. n. 18. lib. XVI. c. XIII. n. 22.* CARAFA *p. 52.* HELVICVS *lib. V. p. 149.* Extat Mandatum Imp. apud LONDORPIVM *Tom. I. pag. 160.* Varia ſcripta apud METERVM *Lond. ſuppl. Tomo I. pag. 646.*

38) CARAFA *p. 46.* Extant de hoc conuentu bina ſcripta de dato Halberſtadt den 26. Martii 1614. *in Hochwichtigen Schrifften unter Rudolpho II. pag. 78.*

39) Extat fœdus illud in RECVEIL *Tom. III. p. 102.* LEONEM van AITZEMA *Tom. I. p. 29.* In LVNIGII *Staats-Conſiliis Tom. I. p. 816. 833.* reperiuntur varia conſilia de hac confœderatione. De eodem ſingulari ſcripto agitur, quod ſub titulo: *Hollandiſche Bundsverwandnüs*, prodiit *1614. 4.* KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 618.*

40) LONDORP *Tom. I. p. 166.* vbi etiam *p. 172.* conſilium extat de hoc fœdere & *p. 179.* conſilium MARCI GERSTENBERGERI, quo cauſſæ exponuntur, cur Saxoniæ Elector vnioni nequeat accedere, cui tamen MICHAEL LOEFENIVS, Conſiliarius Palatinus reſpondet.

41) De hoc conuentu late MERC. GALLO-BELG. *Tomo X. lib. III. pag. 79.* LVDOLPH *lib. XV. cap. II. n. 18.* Extant litteræ Electoris Saxoniæ apud LONDORPIVM *Tom. I. pag. 183.* MEYER *Tom. II. p. 39.*

42) Repe-

tionis Iudicii Aulici a Matthia Imp. propoſitum, prælectum & quædam fuerunt monita adiecta. 42) Eodem anno, poſtquam Turcicus legatus Viennam ſplendide fuiſſet ingreſſus, exeunte Maio induciæ vicennales cum Turcis, qui a Perſis atque Aſiaticis variæ vrgebantur, fuerunt concluſæ, iisdemque pacis tractatio Situatorocenſi, de anno 1606. denuo fuit confirmata. 43) Eædemque induciæ Kl. Maii 1616. denuo confirmantur. 44) Eodem anno 1615. primum Hanoueræ, deinde Ritterhuſii inter Fridericum Vlricum Ducem & Hanſeaticarum Ciuitatum, qui pro Brunſuicenſibus agebant, Deputatos de pacis negotio fuit actum, & pro tranquillitate retinenda a Ciuibus non ſolum inſignis pecuniæ ſumma quotannis ſoluenda, ſed & arcis in vrbe condendæ facultas, aliaque quamplurima Duci fuerunt oblata, quibus pene ad aliarum Ciuitatum conditionem Brunſuiga fuit redacta, niſi quod in armamentarium, vallum atque portas omne ſibi ius integrum voluit reſeruari. Et Ducem quidem ad hæc accipienda, fuiſſe pronum, ſed annuentem a Wuſtrouio retractum, eoque fuiſſe adductum, vt nimis ampla, & vel meræ ſubiectionis ſeruitutisque obſequia poſtulauerit. Ea vbi detrectarunt Ciues, Dux, collecto tumultuario exercitu, menſe Auguſto, vrbem obſidione cinxit, cui cum in auxilium veniſſet copioſus, non ſolum Belgicus, ſed & vrbium Hanſeaticarum miles, poſt habitum in campo Altfeldico conflictum die XXXI. Decembris an. 1615. inter Fridericum Vlricum, Brunſuicenſem Ducem, atque Ciuitatem Brunſuicenſem Stedernburgi conuenit, vt Brunſuicenſes Duci homagium præſtent, ſaluis tamen eorum iuribus priuilegiisque. 45)

§. VII. Dum autem improlis eſſet Imp. inſequenti anno 1616. de ſucceſſione non in Auſtriacas ſolum terras, ſed etiam Imperatoriam dignitatem conſilia agebantur. Et dum Matthiæ fratres, Albertus & Maximilianus prole eſſent deſtituti, de deferenda ſucceſſione Ferdinando, Caroli II. Archi-Ducis, qui Græcii ſedem habebat, primogenito, agebatur. 46) Hinc in Bohemiam pergebat Matthias Iunio menſe, habitisque Pragæ Comitiis Philippi III. Hiſpanorum Regis Fratrumque, qui liberis erant deſtituti, ſucceſſioni renuntiantium conſenſu, 47) Ferdinandum in filium adoptans, ſibi ſucceſſorem ſtatuebat, quod multi Bohemiæ Status adprobabant, ita, vt regni prius iura atque Priuilegia, Maieſtatis etiam litteras iuramento confirmaret, ac viuo Matthia, citra huius atque Ordinum conſenſu negotiis regni ſe non immiſceret. Licet autem hæc omnia iuramento fuiſſent firmata a Ferdinando II. ſtatim tamen iſte, cum cubiculum ſuum repetiiſſet, a Nuntio Papali ab eodem fuit abſolutus. Inde XXIX. Iunii 1617. Pragæ ſolenniter fuit coronatus. 48) Licet nec iſti Bohemiæ Status, quos ſub vtraque adpellabant, nec Correſpondentes Principes hanc electionem adprobarent, eo quod Ferdinandum Catholicis noſſent nimis eſſe addictum, 49) ideoque quid facto opus eſſet, Heilbrunnæ deliberabant. 50)

§. VIII. Poſt-

42) Reperitur apud LEHMANNVM de *pace Religionis lib. I. c. XXXVIII.* LONDORPIVM *Tomo I. p. 194.* qui etiam reliquas Statuum conſultationes de Ordinatione Iudicii aulici vsque ad annum 1654. exhibet.

43) MERC. G. BELG. *Tom. X. lib. IV. p. 76. Tom. XI. lib. II. p. 31.* LVDOLPH *lib. XV. cap. II. n. 42.* Extant ipſæ pacis tabulæ in RECVEIL *Tomo III. p. 223.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 264.* cum ratificatione Cæſaris data Pragæ d. 1. Decembris 1615. KHEVENHILLER *Tom. VIII. p. 742.*

44) Extat apud du MONT *Tom. V. p. II. p. 280.*

45) METERANVS *lib. XXXII. p. 155.* SCHADÆVS *p. 320. ſqq.* LVDOLPH *lib. XV. c. II. n. 4.* WERDENHAGEN *de Rebuspubl. Hanſeat. p. 462.* WEBER *de Matthia Sect. II. §. VII.* Extant pacis Stedernburgenſis Tabulæ in RECVEIL *Tom. III p. 128.* METERI *Lond. ſuppl. Tom. II. p. 21.* SCHADE *p. IV. lib. IV. p. 272. ſqq.*

46) CAR. CARAFA Germ. ſacra p. 54. *Maximilianus enim percepta mente Imperatoris Matthiæ, cæterorumque e familia Auſtriaca Archiducum, iter in Belgium inſtituit, vt de his rebus cum Alberto conferret, nam deſtituti heredibus fratres omnes, omnis familiæ in Ferdinandum patruelem cogitarunt reiicere; illumque ad Regna Bohemiæ, & Vngariæ, & ad altiora promouere.* PIASECIVS *pag. 303.* LVDOLPH *lib. XVII. c. II. n. 21.* Extat apud LONDORPIVM *Tom. I. p. 350.* conſilium Maximiliani de hac ſucceſſione. Conſilia alia ap. KHEVENHILLER *Tom. VIII. p. 735. 882. 1070.* MERCVRIVS GALLO-BELG. *Tom. VII. p. 885.* SCHADE *p. IV. lib. VI. p. 409.* Hæc etiam ſucceſſio per certa pacta domus Auſtriacæ fuit definita, quæ vna cum renuntiatione Philippi III. reperiuntur apud eundem *pag. 353.* & PVFENDORF *lib. I. §. XXI.* Le VASSOR *lib. XI. p. 81. ſqq.* GOLDASTVM *de R. Bohemiæ App. Docum. p. 143.*

Schema adgnationis tale:

Ferdinandus I.

Maximilianus II. — Ferdinandus — Carolus auctor lineæ Stiriæ

Rudolphus II. Matthias. Maximilianus. Albertus. — Ferdinandus II.

47) Extat pactum in arce regia Pragenſi d. 6. Iunii 1617. apud du MONT *Tom. V. p. II. p. 298.* cum Matthiæ Cæſaris ratificatione *p. 301.* Renuntiationes extant apud KHEVENHILLERVM *Tomo VIII. p. 1100.*

48) NIC. BELLVS *Oeſterr. Lorbeercrantz lib. I. p. 9. 10. 14. 15.* METERANI *Contin. lib. XXXIV. p. 278.* SCHADÆVS *p. IV. lib. VI. p. 413.* HELVICVS *lib. VI. p. 155. 162. ſqq.* MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE *p. 115. 116.* varias artes circa hoc negotium detegunt. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. cap. III. §. XCII.* MERC. G. BELG. *Tomo V. pag. 885.* Extant etiam Acta Publica apud LONDORPIVM *Tom. I. pag. 367.* LVDOLPH *lib. XVII. cap. III. n. 21.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. p. 460.*

49) LVDOLPH *cit. loc.*

50) LVDOLPH *lib. XVII. c. II. n. 25.* Extat ſcriptum Imp. ad Electorem Palatinum de hoc conuentu apud LONDORPIVM *Tom. I. p. 355.* KHEVENHILLER *Tom. VIII. p. 1153.* SCHADE *p. IV. lib. VI. p. 398.*

51) Qua

§. VIII. Poſtquam feliciter tranſacta fuiſſet Bohemica coronatio, Cæſar cum Rege deſignato, & Archi-Duce Maximiliano in Saxoniam profectus, 51) de Romana Corona eidem Ferdinando imponenda, cum Saxoniæ Electore deliberauit, 52) idque egit, vt Electori perſuaderet, vbi in arma fuerit eruptum, non religionis negotium id fore, ſed ſolos Caluinianos, aduerſus quos odia Theologi iam abunde ingeſſerant, iri coërcitos 53) & non longe poſt Conuentum Electorum indici fecit. Verum Fridericus, Palatinus Elector, cum Statibus Correſpondentibus omnem lapidem mouebat, vt illa præpedirentur: 54) ipſemet adulta hyeme Monachium venit, atque Bauariæ Ducem ad Regiam Germaniæ coronam euehere promiſit, hoc tamen recuſante. Hinc ad Sabaudiæ Ducem reſpexit. 55) Dum interim Germaniæ Comitia differrerentur, Poſonii Comitia agebantur, iisdemque de ſucceſſore Matthiæ deſtinando proponebatur. 56) Eodem anno 1617. inſtante Io. Georgio I. Saxonum Electore, Iubilæum Euangelicorum, 57) per triduum d. 31. Octobris d. 1. & 2. Nouembris fuit celebratum. Paulus V. vero Papa eodem tempore ſupplicationes in formam Iubilæi indixit, vt Deus ceſſare faciat hæreſes, diſſidia inter Principes tollat. 58)

§. IX. Interea in Bohemia odiis certabatur Catholicos inter & Proteſtantes. Hi igitur litteris Maieſtatis nixi, noua hinc inde extruebant templa. Tale etiam Cloſtergrabii, qui locus ad Archiepiſcopum ſpectabat, inuito eodem fuit erectum. Sed, cum per Cæſaris Matthiæ ſententiam cauſſa cecidiſſent, Archiepiſcopus, collectis operariis, templum ſolo æquauit, totumque Religionis exercitium interdixit. Simile templum conſtruxerant ſub ditione Abbatis Braunouienſis, eo inuito inconſultoque, ac noua quotidie decreta ſanciente, quibus iubebantur ab opere abſtinere, fanum claudere, & claues Senatui Regio Pragenſi deferre, quod cum facere abnuiſſent, ciues aliquot Pragam conducti in carcerem ſunt miſſi. 59) Vt autem iſti liberarentur, Bohemorum ſub vtraque Proceres, nullis ſumtibus pepercerunt. Iſti etiam ob turbatas litteras Maieſtatis frequentes conuentus agebant, atque indictis Maio menſe Pragam Comitiis, poſt variis deliberationes, vna cum Comite Turrio, die Mercurii XXIII. Maii curiam Regiam armati conſcendunt, & Conclaue Regium, vbi Conſiliarii ad res Regni tractandas conſidebant, ingreſſi, cum Regiis regni legatis varie de Religionis ſuæ priuilegiis violatis diſceptant, nonnulla decreta exprobrant, in ipſosmet Conſiliarios verbis iniurioſis inuehuntur, quaſi eorum interpretatione ſubdola, Litterarum Maieſtatis ſenſus genuinus inuerteretur, & creſcente ex ſermonibus vltro citroque habitis iurgio, tandem in tres Conſiliarios, Baronem Guilielmum Slabatam, Baronem Iaroslaum de Martinitz, Smiſanskium dictum, Regni Mareſchallum & Secretarium Philippum Fabricium violentas manus iniiciunt, eosque e feneſtris in profundiſſimum vallum chlamydatos & gladiatos, more gentis in puniendis proditoribus libertatum patriarum recepto, deturbant. Et quia præter ſpem incolumes euaſerant, aliquot bombardarum ictus in procumbentes explodunt. Cæteros duos, Burggrauium & Popelium domum abducentes, Magiſtratu priuatos cuſtodiri præceperunt. Rationem tamen nefarii facinoris, ſedata plebe, biduo poſt prælo edunt, factumque apud Cæſarem non tam excuſant, quam quod merito illud egerint, defendunt. Hinc Regni adminiſtrationem Ordinum titulo inuadentes nouum Magiſtratum inſtituunt, triginta Directores e toto Regno ſeligunt, illisque regium palatium tradunt, Societatis Ieſu Collegas e toto regno ſuo, conſtitutis grauiſſimis pœnis proſcribunt, milites conſcribunt, atque e toto regno, vix duobus oppidis exceptis, Regios eiiciunt, 60) arma etiam in Bohemiam, Sile-

51) Qua ratione Melch. Cleſelius, Cardinalis, ne ipſe hoc iter cum Rege ſuſcipere deberet, fuerit deprecatus, docet KHEVENHILLER *Tom. VIII. pag. 1142.*

52) PIASECIVS *p. 333. veniſſe Ferdinandum, iam inde ſibi ſuffragium pro ſucceſſione in Imperio aucupaturum*, KHEVENHILLER *Tom. VII. p. 238.*

53) PVFENDORF *Rer. Suec. lib. I. §. XVIII.*

54) Qua ratione Fridericus cum Anglis deſuper deliberauerit, docet KHEVENHILLER *p. 1150.*

55) CARAFA *pag. 56.* PVFENDORF *lib. I. §. XXI.* LVDOLPH *lib. XVII. c. II. n. 20.* LE VASSOR *lib. XII. p. 217.* HELVICVS *lib. VI. pag. 162.* MASENIVS *lib. XXIII. p. 543.* MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE *pag. 117. 118.* Diuerſæ litteræ, arcana conſilia Imp. Electionem concernentes, reperiuntur in LONDORPII *Tomo III. p. 606. ſqq.*

56) MERC. G. BELG. *Tom. XII. lib. II. p. 8.* CARAFA *p. 57.*

57) Extant vtrorumque litteræ apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. II. pag. 152.* Litteræ IO. GEORGII Electoris vna cum Inſtruction *und Ordnung* in CYPRIANI *Præfatione ad Tentzelii Hiſtoriſchen Bericht von der Reformation §. VII.* Ibidem etiam recenſentur nummi in Iubilæum cuſi: MERC. G. BELG. *Tom. XII. lib. I. p. 124.* MASENIVS *lib. XXIII. p. 460.* METERANVS *lib. XXXIV. p. 307.* LVDOLPH *lib. XVII. c. I. II.* KHEVENHILLER *pag. 1162.*

58) Male igitur GRAMONDVS *Hiſt. Gall. lib. II. p. 175.* Lutheranos ad imitationem Iubilæi Papalis ſuum indixiſſe Iubilæum ſcribit.

59) IAC. MASENIVS poſtquam hæc narraſſet, *Ann. Treuir. lib. XXIII. p. 460.* addit: *Qua in re, vt principio apparuit leuiſſima, ſcintella iacta fuit incendii, quo tota deinde Germania bellis diuturnis conflagrauit.*

60) CARAFA *p. 58.* MERC. G. B. *Tom. XII. lib. II. p. 21. ſqq. Tom. XII. lib. III.* SCHADE *p. 458. 510.* METERANVS *p. 369.* BELLVS *lib. II. p. 49.* PIASECIVS *pag. 313.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. §. CVIII.* MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE *p. 125.* PVFENDORF *lib. I. §. XXII.* LVDOLPH *lib. XVIII. c. III. Epitome rerum Germanicarum*, quæ auctorem habet PETRVM PAPVM Conſtantienſis Capituli Decanum *p. 8.* BVRGOLD *diſc. ad Inſtrum. Pac. p. I. d. l. p. 66.* Acta Bohemica hoc in negotio plenius exponit LONDORPIVS *Tom. I. p. 411.* Rationem caſus haut adeo infelicis habet LVDOLPH lib. XVIII. c. II. n. 42. *es war eine Hœhe von etwa hundert Schuen (etliche ſetzen mehr*

Sileſiamque ipſam poſtmodum Auſtriam, reliquasque prouincias ſubiectas mouent. 61)

§. X. Cæſar equidem a principio hos motus componere cogitans, pluribus litteris egit, vt Regni proceres ſolitum obſequium Regi ſuo deferrent, innouationem etiam litterarum Maieſtatis promittebat. Intercedebant Principes, Saxoniæ Elector, Bauariæ Dux, Bohemiæ Rex Ferdinandus, & alii qui reis pacem & immunitatem ſpondebant, ſed nec iſta animis iamdum nimium exacerbatis, proderant. 62) Belgis potiſſimum Bohemos magis magisque commouentibus, qui diligenter monebant, ne tractatuum ſpecie circumueniri ſe patiantur; exemplo quoque ſuo ad excutiendum prægrauem dominatum ipſos animabant, omne ſtudium polliciti. Addebat quoque Bohemis fiduciam Vnio. 63) Inter hæc commercia primi menſis, Principes Proteſtantes Germaniæ, obſeruantes Cæſarem a ſeditione domi nata præpediri, nec facile poſſe Imperii malis ſubuenire; arcem Vdenheimenſem a Philippo Chriſtophoro Spirenſi Epiſcopo contra priuilegia Spirenſis vrbis erectam, & munitam, dum terris Palatinis videretur eſſe damnoſa, Fridericus Palatinus Elector, tanquam Aduocatus vrbis & Epiſcopatus Spirenſis, vna cum Duce Würtenbergenſi, Marchione Badenſi, & Chriſtiano Principe Anhaltino, adſumptis aliquot militum turmis, & operibus quamplurimis inuadentes, aliquot horarum ſpatio demoliti ſunt, vnaque hora ad centum millia florenorum damni Epiſcopo intulerunt, cauſſas ſuæ expeditionis publicis inde ſcriptis exponentes. 64) Gliſcentes deinde Bohemorum motus adprobant, & ſtatim milite conſcripto, aliorum opem implorant. Habitus deinde ab Friderico Palatino, Ioachimo Erneſto Brandeburgico conuentus, in quo de notabili ſumma pecuniæ, de Palatino ad coronam Bohemiæ promouendo, de Catholicis Epiſcopatibus, ſeruata partium æqualitate diſtribuendis, de munere regendi ſummo iure Exercitus Electori Palatino deferendo, de duobus Legatis ſubſtituendis, quorum alter circa Rhenum, alter vero in Franconia imperaret; ac tandem de armiluſtrio in Diœceſi Herbipolenſi deliberatum eſt. Latebant hæc conſilia pleroſque alios. Correſpondentes etiam Principes Sabaudiæ Duci pollicebantur dignitatem Imperialem, ſi Palatinus Elector, illius auxilio coronam Bohemiæ adſequeretur, cum nihil foret dubitandum, quia ille duorum votorum in Collegio Electorali potens, Georgii Guilielmi Brandenburgici etiam voti ſecurus, qui Eliſabetham Carolam Electoris Palatini ſororem habebat in matrimonio, facile Lotharium Treuirenſem Electorem, Baronem de Metternicht, in ſuas partes ſit inducturus. 65) Nouo habito conuentu Rotenburgi ad Tubarim Cæſarem monebant, vt turbas Bohemicas quam citiſſime componeret, duras conditiones remitteret. 66) Mittebant Mansfeldium cum aliquot militum millibus Bohemis auxilio, qui euocatis vicinis Pilſnam obſidebat & d. XI. Nouembris 1718. occupabat, 67) ita vt Cæſari Budtwitzium ſaltim & Crumlouia ſupereſſent. Et licet Cæſar Bucquoium atque Tampierium cum copiis contra Bohemos mitteret, iſti tamen pares non erant, dum in illorum caſtris triginta millia tum equitum, tum peditum, numerarentur. Accedebant iisdem Auſtriaci atque Sileſii, a Cæſare poſtulantes, vt generalem libertatem Religionis cæteraque omnia poſtulata Bohemis concederet. Exercitum etiam in duas partes diuidebant: pars Auſtriam depopulabatur, & pars in Bohemia Cæſaris exercitum circa Budtwitzium latitantem obſeruabat, neque inde illum egredi patiebatur. Auſtri etiam ſupra Anaſum iugum excutere cogitabant, munimentum excitantes

contra

mehr, etliche weniger) bis auf die ebene Erde herunter. Gleichwol blieben ſie beym Leben. Welches daher kommen, das ſelbigen Orts etwann zur Helffte der Habe, ein Holderbaum aus der Mauer gewachſen war, auf welchen das Kehrſel aus der Küche und den Gemächern geſchüttet worden, und gleichſam einen Hügel hinab gemacht hatte. Dahero ſie auf ſolchem Baum, der ſich erſchüttert, nicht ſehr hart gefallen, und die andere Helffte der Hæhe nur hinab gerollet, und alſo ohne Verletzung, ausgenommen etwas weniges an Slabata, davon kommen. Le VASSOR *lib. XII. p. 223.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 27. ſqq.* SCHADE *p. IV. lib. VII. p. 456. ſqq.* THEATR. EVROP. *Tom. I. p. 36.* Patres S. I. ſingularem publicarunt apologiam pro S. Ieſu ex Bohemiæ regno proſcriptis, *Vienna 1618. 4.* Vide etiam KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 121.* MELCH. GOLDASTI Diſſ. de Ieſuitarum practicationibus, & ex fini belli Bohemici præſentiumque motuum ac turbarum auctores, extat apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. p. 905.*

61) KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 183.*

62) CARAFA *pag. 59. 60.* MERC. G. BELG. *Tom. XII. lib. II. pag. 99.* LVDOLPH *lib. XVIII. c. III. n. 50.*

63) Patet hoc ex litteris Belgarum fœderatorum apud LONDORPIVM *Tom. I. p. 545.* PVFENDORF *lib. I. §. XXII.*

64) CARAFA *pag. 60.* MERC. G. BELG. *Tomo XII. lib. II. p. 68. ſqq.* vbi etiam dicitur; *ab opere autem iſto aliquoties eum Elector Palatinus, cum præſertim Spirenſi etiam ciuitati, ne arcem aliquam ſiue munitionem ad tria milliaria quis ei opponeret, priuilegiis proſpectum conſtaret, dehortatus fruſtra fuit.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 28.* MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE *p. 124.* HELVICVS *lib. VI. p. 167.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXXII. p. 460.* METERANVS *Contin. lib. XXXV. p. 358.* BELLVS *lib. II. p. 79.* vbi etiam varia ſcripta huc facientia continentur. SCHADE *p. IV. lib. VII. §. IX. p. 476.* LVDOLPH *lib. XVIII. c. II. n. 30.* Acta in hoc negotio exponit LONDORP *Tom. I. p. 376.* Huc etiam faciunt *Acten in Sachen Speyer contra Speyer die Demolition der Vdenheimiſchen Veſtung. Baues betreff. Speyer 1628. f.* Hoc tamen poſtea, deuicto per prœlium Pragenſe Palatino a. 1623. ſublato Vdenheimi nomine, & Philipsburgi cognomine ipſi attributo, fuit reſtitutum MERC. G. BELG. *Tom. XIV. lib. IV. p. 52.* BELLVS *lib. VII. p. 757.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 216.*

65) CARAFA *p. 61.* BELLVS *lib. III. p. 167. lib. III. p. 229.*

66) CARAFA *p. 62.* MERC. G. B. *Tom. XII. lib. III. p. 43.* BELLVS *lib. II. p. 135.*

67) Extat ſingularis Relatio de obſidione & occupatione huius vrbis, *Pragæ 1618. 4.*

 68) CA-

contra Bauarum & Paſſauienſes, armati deinde contra Cæſaris militem, eum a finibus ſuis excludere conati ſunt, & ſic occluſo Danubio, ſuperiorem & inferiorem Auſtriam intarſecante, ipſi Cæſari, eiusque copiis commeatum denegabant. 68)

§. XI. Inter has turbas, Poſonienſia Comitia continuabantur, Matthia Imp. ob ingraueſcentem valetudinem ſemper Viennæ hærente. In iisdemque Ferdinandi electio adprobatur, vt ſingulas regni libertatea, privilegia & iura, religionia etiam exercitium conſeruet, illarum grauaminibus medelam adſerat. 69) Quibus a Matthia & Ferdinando per litteras confirmatis, ipſis Kl. Iulii 1618. in Regem Vngariæ fuit coronatus. 70)

§. XII. Electioni & coronationi Ferdinandi Regis adſuerat inter alios etiam Melchior Cleſelius, Cardinalis, Viennenſis Epiſcopus, humili genere ortus, qui Cæſari ab intimis fuerat conſiliis. Hic pro conſeruanda eiusdem auctoritate plurimum ſtudebat, Ferdinando in petenda Bohemiæ Vngariæque corona fuerat contrarius, Hiſpanorum conſiliis aduerſabatur, ad pacem magis inclinabat, & Proteſtantibus vltimo fauere videbatur. Hoc ipſo Ferdinandum expertus fuit ſibi inimicum. Hic, vna cum Hiſpanis Cleſelium apud Imperatorem ſuſpectum reddere conabatur, quaſi diſſenſionis ſemina ſpargeret in familia Auſtriaca, cum hæreticis faceret, ſuis potiſſimum commodis conſuleret. Sed cum hæc Matthiam mouere nequirent, periculum ipſi in ſolenni coronationis actu, dum ſclopeta excuterentur, intentatum fuiſſe dicitur. Cum Viennam reuerſus eſſet, coram Ferdinando Rege, Archiduceque Maximiliano in arce comparere, horam circiter ſecundam, XX. Iulii die iuſſus fuit. Nuncio itaque Pontificis in currum adſumpto, ad aulam confeſtim vectus eſt, multos cum ipſo ſermones inter eundum miſcens. Cum curru deſcendiſſet, dimiſſo cum curru Nuncio, & mandato de ſe obſeruando miniſtris ſuis dato, in arcem aſcendit, aulam Archiducalem petiturus. Exceptus in via a miniſtro quodam, obuiam ipſi veniente, & Archiducem, quod ob valetudinem minus commodam in occurſum procedere non poſſet, excuſante, perductus ad aulam iſtam fuit. Rex cum Archiduce & Oratore Hiſpano in aula congregati, admittendum eum non cenſuerunt. Abducto igitur eo in Cœnaculum aliud per Sigismundum Breunerum Baronem, qui ad iter iam iam ingrediendum, cum Tampirenſi & Colalto comitibus paratus ibi ſubſiſtebat, ſignificari ei curarunt, decretum eſſe a domo Auſtriaca, & cum Papa Romano transactum, vt ob male adminiſtratam prouinciam, cauſasque multas alias, non toleraretur in aula diutius, depoſito igitur Cardinalis habitu, nigri coloris vulgarem, qui ipſi ſtatim offerebatur, adſumeret, & Baronem Comitesque prædictos ſtatim ſequeretur. Cardinalis, adhibita proteſtatione, cum aliter non poſſet, pileo pallioque Cardinali depoſitis, habituque nigro aſſumpto, cum Barone & prædictis Comitibus per occultum tranſitum ex arce deſcendit, conſcenſoque ſtatim curru, ad fines Stiriæ, indeque porro in Tirolenſem regionem profectus eſt, ducentis Tampirenſibus equitibus ipſum comitantibus. In itinere parata iam omnia erant, vt mutatis ſtatim equis, progredi quamprimum poſſent. Accerſitus eadem hora ad Archiducale palatium Petrus Hutnerus, qui Cardinali a ſecretis conſiliis hactenus fuerat, & eum Miniſtris aliis eum in aula præſtolabatur, claues Cardinalis deponere iuſſus, arreſtoque fuit obligatus. Omnia autem iſta tam circumſpecte taciteque peracta fuerunt, vt ne in arce quidem, quisquam id animaduerteret; & ipſis Cardinalis miniſtris, donec ſub veſperam domum reuerterentur, & ſecretiora Domini ſui inueſtigata iam viderent, nihil eorum innoteſceret. Abducto hunc in modum Cardinale, Rex cum ArchiDuce ad Cæſarem ſeſe contulerunt, & ignarum rerum omnium de facto iſto, cauſſisque erudierunt, qui licet grauiter hoc ferret, per Dietrichſteinium tamen Cardinalem vix iterum fuit ſopitus, dum multa animi & corporis infirmitate deſuper ſrangeretur. Ad coniugem Cæſaris, quæ Cleſelium patris inſtar habuerat, eadem adhuc veſpera per ſupremum aulæ præſectum Maximilianum Trautmansdorffium, hoc ipſum quoque referentes. 71) Quæ mariti infirmitate, & inſpera-

68) CARAFA *pag.* 64. 65. 66. MERC. G. B. *Tom. XII. lib. III. p.* 80. PVFENDORF *lib. I.* §. *XXIV.* BELLVS *lib. I. p.* 148. De occupatione Pilſenæ diuerſæ extant relationes *Pragæ.* 1615. 4 editæ.

69) De his cooditionibus late MERC. G. BELG. *Tom. XII. lib. II. p.* 126. BELLVS *lib. II. ineunte.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. p.* 463.

70) PVFENDORF *Comm. rer. Suec. lib. I.* §. *XXI.* LVDOLPH *lib. XVIII. c. III. n.* 50. MERC. G. BELG. *Tom. XII. lib. II. pag.* 138. LONDORP *Tom. I. p.* 374.

71) Hoc negotium plenius exponunt BAPT. NANI *hiſt. de la Rep. de Veniſe Tom. I. lib. IV.* MICH. le VASSOR *Tom. III. lib. XII. pag.* 229. LVDOLPH *lib. XVIII. c. II. n.* 31. *lib. XXIII. c. I. n.* 9. MERC. G. BELG. *Tom. XII. lib. II. p.* 146. GRAMONDVS *lib. IV. p.* 242. PIASECIVS *p.* 311. qui addit: *Aulici autem Imperatoris tunc omnes conſternati tanto caſu, ne mutire quidem vel Imperatori quæ geſta fuiſſent narrare audebant, ſinguli veriti ne eandem cum Cleſelio fortunam ſubire cogerentur. Imo Imperator ipſe cum hoc demum ab ipſismet Archiducibus intellexiſſet, ſuſpicatur, ne ſibi quoque in cuſtodiam eſſet concedendum, ſimulauit dolorem: ſed exinde ex melancholia inualeſcente quo laborabat morbo, aſſidue decumbebat in lecto, & identidem inter gemitus proclamabat: reddite mihi Cleſelium. Imperatrix vero, quæ iſtum patris habuerat loco, tanta afflictione mariti, & inſperata rerum viciſſitudine perculſa, ex animi anxietate infirmitatem contepit, ex eaque ſub finem anni iſtius obiit.* BELLVS *lib. II. p.* 60. METEBANVS *contin. lib. XXXV. p.* 277. vix igitur credendum, quod IO. PALATIVS ſcribit *Aquila Auſtriaca, ſub Matthia p.* 135. Cæſarem, vbi Cardinalem abductum reſcit, indignatum fuiſſe primum, mox, cognita cauſſa, factum non improbaſſe. SCHADE *p. IV. lib. VII.* §. *XVII. pag.* 499. KHE-

ſperata rerum viciſſitudine plurimum perculſa, ex animi anxietate etiam infirmitatem concepit. Male hæc habebant Paulum V. pontificem, licet cum ipſo rem iam fuiſſe tranſactam finxiſſent, qui etiam ipſius liberationem fruſtra vrgebat. Huius ſucceſſor Gregorius XV. demum obtinuit, vt Romam captiuus mitteretur, vbi cauſſa coram delegatis Cardinalibus examinata, innocens fuit declaratus, atque a. 1623. liberatus, 72) conſentiente Ferdinando II. a. 1627. ad epiſcopatum ſuum rediit. 73)

§. XIII. In cauſſa Bohemica vero pacatis potiſſimum conſiliis, inuito licet Ferdinando, vtebatur Matthias. 74) Cumque hyems adoleſceret, rurſus ad Bohemiæ Ordines litteras dedit, quibus eos ad obſeruantiam, conceſſis induciis, hortabatur, vt interim per Saxoniæ Electorem pacis aliqua via iniretur. In hunc etiam finem Adamum a Wallenſtein in Bohemiam, & ad Electorem delegauerat, quo communicatis conſiliis, pacis conditiones componerentur. 75) Conuentus etiam ad pacem ineundam ad XIV. Aprilis 1619. Egræ fuit conſtitutus, 76) quem tamen mors Imperatoris paullo poſt inſecuta, interrupit. Mansfeldius autem Pilsna potitus, patriæ vniuerſæ exactiones imponebat, & bellorum gloria allectus, prolixiora bella ſuadebat. Hinc Imperatoris litteris eſt proſcriptus. Turrius Comes cum parte exercitus in Auſtriam irrupit, cauſſatus prædam e Bohemia eo auectam ſe repetiturum. 77)

§. XIV. Inter has turbas moriebatur Matthias X. Martii ſt. v. 1619. 78) anno ætatis LXIII. Corpus eiusdem XV. Martii virginum Regiarum cœnobio ſub veſperam illatum a clero, conſiliariisque Cæſareis fuit, 79) poſtea ſub ſacello Cæſareo apud PP. Capucinos intra vrbem Viennæ depoſitum. Exequiæ poſtmodum, parato in templo iſto doloris Caſtro magnifico, conſuetis adhibitis ceremoniis celebratæ XXIV. Aprilis die fuerunt. 80) Vxor ipſius erat Anna, Ferdinandi II. ArchiDucis, Tirolenſis lineæ, & Annæ Mariæ Mantuanæ filia, quæ cum ipſo IV. Decembris 1611. fuit copulata, 81) poſtea Pragæ X. Ianuarii 1616. in Reginam Bohemiæ coronata, 82) ſed a. 1618. defuncta. Ex hac tamen liberos non ſuſtulit. Filium tamen naturalem reliquit, Don Matthias de Auſtria dictum. 83)

499. KHEVENHILLER *Tom. VIII. p.* 423. *ſqq. Tom. IX. p.* 200. Scripſit hac occaſione GEORGIVS ACACIVS ENENCKELIVS *Seianum* ſuum *Argentorati* 1620. 4.

72) PIASECIVS p. 366. *hoc anno Romæ obierat Gregorius Papa XV. octaua menſis Iulii, & non multo ante ſuam mortem e captiuitate Archiducum Auſtriæ liberauerat Cardinalem Melchiorem Gleſelium, miſſo Auditore Rotæ Veroſpio, qui examine facto, eum iniuſte fuiſſe detentum inuenit, & ſecum abduxit Romam, vbi in Caſtro Sancti Angeli per paucos dies ſubſiſtere iuſſum, poſtea Pontifex innocentem declarauit, & Collegium Cardinalium ad Conclaue Electionis noui Pontificis eum admiſit.* MERC. G. B. *Tom. XV. lib. I. p.* 98. BELLVS *lib. VII. p.* 767. *lib. VIII. p.* 794. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 709. *Tom. X. p.* 156.

73) LVDOLPH *lib. XXIII. c. I. n.* 9. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 1481.

74) Singularis conſultatio de Bohemis per mitiorem viam reducendis Eraſmi de Tſcheroembi extat apud KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 294.

75) CARAFA *p.* 66. MERC. G. B. *Tom. XII. lib. III. p.* 37. Varia ſcripta Bohemorum & Saxonis ſuper hac compoſitione extant apud LONDORPIVM *Tom. I. p.* 535. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 312. BELLVS *lib. II. p.* 145.

76) MERC. G. B. *Tom. XII. lib. III. p.* 144. CARAFA *c. l.*

77) MERC. G. B. *Tom. XII. lib. III. p.* 108. 143. CARAFA *c. l.* PVFENDORF *c. l.* BELLVS *lib. III. p.* 173. KHEVENHILLER *Tom. IX. pag.* 183. *ſqq.* 292.

78) IO. KEPPLERVM ex aſtris per ſex litteras M. M. M. M. M. M. quorum hic ſenſus *Monarcha Mundi Matthias Menſe Martio Morietur*, hanc mortem prædixiſſe volunt. Licet Auctor Perſecutionis Eccleſiæ Bohemicæ rem aliter referat: *Narrauit*, inquiens, *Amicis Ioh. Geſſenius, ſe poſtquam A.* 1618. *Ordinum Bohemicorum Legatus ad Hungaros factus, in reditu captus, & Viennæ deductus, ſed poſt ab Imperatore dimiſſus fuerit, in carceris pariete adſcripſiſſe literas*, I. M. M. M. M. *quæ cum a diſceſſu legerint varii, nec intellexerint, ingreſſum tandem Ferdinandum & ſic interpretatum:* Imperator Matthias Menſe Martio Morietur: ſimulque arrepta creta, adſcripſiſſe *eidem Prophetiam:* Ieſſeni, Mentiris, Mala Morte Morieris. Pergit Auctor, Geſſenium, hæc Amicis, poſt Matthiæ fata referentem, addidiſſe: *vt ego mentitus non ſum, ita procul dubio Ferdinandus operam dabit, ne ſe vanum fuiſſe vatem dici poſſit*, quod etiam factum, dum poſtea Ieſſenius capite fuerit truncatus. WEBER *cap. I. §. XI.*

79) KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 334.

80) MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. pag.* 10. PIASECIVS *p.* 317. GRAMONDVS *lib. IV. p.* 240. MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXXIII. pag.* 464. SCHADAEVS *p. IV. lib. VIII. §. LII.* PVFENDORF *lib. I. §. XXV.* LVDOLPH *lib. XIX. c. II.* THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 106.

81) MERC. G. B. *Tom. IX. lib. I. pag.* 136. PIASECIVS *p.* 276. *interim Matthias Rex initio Decembris Viennæ Auſtriæ nuptias celebrauit cum Anna Archiduce Ferdinandi Tirolenſi filia.* SCHADAEVS *p. III. p.* 1638. 1648. LVDOLPH *lib. XI. c. II.*

82) MERC. G. B. *Tom. XI. lib. I. p.* 103. METERANI *Cont. lib. XXXIII. p.* 165. SCHADE *p. IV. lib. V. §. II. p.* 349. PIASECIVS *p.* 296. Litteræ proſcriptionis Mansfeldii extant apud LONDORPIVM *Tom. I. p.* 552.

83) Mentionem eiusdem facit KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 728.

SECTIO

SECTIO NONA
DE
FERDINANDO II.

§. I. Ferdinandi II. Natiuitas & Mores. §. II. B. Venetum & geſta antequam fieret Imp. §. III. Ferdinandi electio & coronatio in Imp. §. IV. Bohemia & Auſtria Status Ferdinandum nolunt agnoſcere. Fridericus Palatinus eligitur Rex Bohemiæ. §. V. Hungari ſub Bethlen Gabor. deficiunt & Sileſii. §. VI. Conuentus Correſpondentium Noribergenſis a. 1619. Conuentus Statuum Circuli Saxonia Inferioris. Conuentus Catholicorum Herbipolenſis. Gallia Rex a Caſare ſollicitatur. §. VII. Catholici ſcriptis ſuis belli incentores. Caſar Friderici electionem pro nulla declarat: de auxiliis ſibi proſpicit Papa potiſſimum & Maximiliani Bauari. Correſpondentium auxilia. §. VIII. Conuentus Circuli Saxonia Superioris. §. IX. Conuentus Electorum Mulhuſinus. §. X. Fridericus homagium in Bohemia ſuſcipit. Comitia Pragenſia: Tractatus Vlmenſis inter Vnionem & Ligam. §. XI. Bauarus cum Liga Exercitu Auſtriam: Io. Georgius Saxo Luſatiam: Spinola Palatinatum ſubigit. Vnionis exercitus otioſus. §. XII. Bohemica negotia langueſcunt. Prælium Pragenſe. §. XIII. Morani, Luſatii, Sileſii ad Caſaris obſequium redeunt. Erneſtus Mansfeldius exercitum pro Friderico colligit. Paulus V. Victoriam Pragenſem celebrat. Scriptores B. Bohemici. §. XIV. Fridericus cum ſociis proſcribitur. Conuentus Correſpondentium Heilbrunnenſis. Catholicorum Auguſtanus. Vnio per pactum Moguntinum diſſoluitur. Conuentus Saxonia Inferioris Segebergenſis. Palatinatus ab Hiſpanis occupatur. §. XV. Lutherani ex Bohemia & terris Auſtriacis pelluntur: Catholici reſtituuntur: Iudicium ſanguinis Praga inſtituitur. §. XVI. Marchio Iegerndorfius turbas mouet in Sileſia, & Betlen Gabor in Hungaria, qui tamen Niclasburgi cum Caſare pacem facit. §. XVII. Chriſtiani Brunſuicenſis, Georgii Friderici Durlacenſis & Mansfeldii Conatus. Prælium ad Wiſelochium, Wimpinam, Hoechſtam, Floriacum. Durlacenſis terris priuatur. Tractatus Bruxellenſis. Chriſtiani nummus. §. XVIII. Bauarus Palatinatum Superiorem & Inferiorem inuadit. Bibliotheca Heidelbergenſis Romam transfertur. §. XIX. Comitia Edenburgenſia 1622. §. XX. Comitia Ratisbonenſia 1622. Translatio dignitatis Electoralis in Bauarum. Peruerſa Moneta Status in Germania. §. XXI. Circuli Saxonia Inferioris Ordines Chriſtianum Brunſuicenſem Ducem eligunt. Hic ad Stadtloam a Tillio vincitur. §. XXII. Betlenus bellum reſtaurat, ſed pacem iterum facit. §. XXIII. Pax Turcica. Diuiſio Comitatus Tirolenſis & Alſatia Landgrauiatus. §. XXIV. Conuentus Ordinum Saxonia Inferioris Brunſuicenſis. Chriſtianus IV. Dania Rex eligitur Dux Circuli. Tillius & Wallenſteinius in Saxoniam inferiorem mittuntur. Caſus Dania Regis Hamela. Pugna Hannouerana. §. XXV. Comitia Edenburgi 1625. §. XXVI. Nouus Conuentus Brunſuicenſis. Inducia cum Caſare. Conuentus Haga Comitum. §. XXVII. Dania Rex tres facit exercitus. Mansfeldii expeditiones & fata. §. XXVIII. Tillius contra Danum agens, eundem ad Lutteram vincit. §. XXIX. Ruſtici in Auſtria rebellant. Io. Erneſti, Vinarienſis Ducis & Turrii Conatus in Sileſia, Marchionis Durlacenſis in Alſatia. §. XXX. Continuatio belli in Saxonia inferiore. §. XXXI. Conuentus Catholicorum Herbipolenſis. Electorum Mulhuſinus. Danus pacem petit. Conuentus Colmarienſis de pace cum Palatino. §. XXXII. Caſaris filius Ferdinandus III, & coniux Eleonora in Regem & Reginam Bohemia coronantur. Palatinatus Superior Bauaro conceditur. §. XXXIII. Caſarei imperium maris Balthici tentant. Wallenſteinius fit ſupremus maris præfectus & Ducatu Megapolitano donatur. Stralſunda fruſtra obſidetur. § XXXIV. Origo controuerſia de ſucceſſione Mantuana. §. XXXV. Continuatio belli in Holſatia. Pax Lubecenſis. §. XXXVI. Reformatio Caſarea: Edictum de reſtitutione bonorum Eccleſiaſticorum. §. XXXVII Inſolentia Legionum Caſareanarum & Wallenſteinii. Conuentus Liga Herbipolitanus, Conuentus Electorum Ratisbonenſis. Abdicatio Wallenſteinii. Coronatio Auguſta. §. XXXVIII. B. Mantuanum. Pax Claraſcenſis & Ratisbonenſis. §. XXXIX. Quid Guſtauum Adolphum commouerit ad expeditionem Germanicam ſuſcipiendam. §. XL. Guſtauus Adolphus cum exercitu in Pomeraniam venit, eius maximam partem occupat, cum Pomerania Duce paciſcitur. Franciſcus Dux Lauenburgicus vapulat. §. XLI. Brandenburgicus haret. Fudus inter Gallos & Suecos. §. XLII. Conuentus Lipſienſis, & colloquium inter Proteſtantium Theologos. Conuentus Liga Dunkelſpühlenſis. §. XLIII. Guſtauus reliquas Pomerania vrbes capit, in Nouam Marchiam irrumpens, Francofurtum ad Viadrum occupat. §. XLIV. Excidium Magdeburgenſe. §. XLV. Guſt. Ad. cum Electore Brandenb. paciſcitur. Gryphiswaldum occupat. Wilhelmus, Haſſia Landgrauius ipſi accedit. §. XLVI. Conuentus Francofurtenſis, 1631. Multi Status & vrbes fæderi Lipſienſi renuntiare per Caſaris exercitum coguntur. §. XLVII. Tillius Saxoniam inuadit. Prælium Lipſienſe 1631. §. XLVIII. Rex per Erfurtum in Franconiam pergit, & Rinoa occupata, in Palatinatum. §. XLIX. Roſtochium occupatur & Wiſmaria. Bauerius Virmondi victor. Circuli Saxonia Inferioris Ordines Guſtauo ſtudent. §. L. Saxonis progreſſus per Bohemiam. §. LI. Wallenſteinio militare imperium iterum defertur. §. LII. Neutralitas Bauari, Liga, Palatini Neoburgici, Colonienſis & Treuirenſis quaſita. Fridericus Palatinus ad Regem venit. Regis fædera cum Statibus Germania. Regis progreſſus in Wetterauia, ad Danubium, in Bauaria 1631. §. LIII. Geſta in Saxonia inferiori 1631. §. LIV. Wallenſteinius Saxones ex Bohemia pellit. Conuentus Brandenburgici & Saxonis Torgauienſis. §. LV. Rex & Wallenſteinius caſtra caſtris ad Noribergam opponunt. Rex in Bauariam diſcedit. §. LVI. Progreſſus Pappenheimii per Haſſiam. Elector Treuirenſis arcem Ehrenbreitſtein Gallis cedit. Progreſſus Ducum Suecicorum in Alſatia. Prælium ad Wiſelochium, Progreſſus in Palatinatu, & Saxonia inferiore. §. LVII. Geſta per Luſatiam & Bohemiam. Holckius, Pappenheimius & Fridlandus in Miſniam irrumpunt. §. LVIII. Prælium ad Lutzenam. Mors Regis Suecorum. §. LIX. Caſarei ditione Electorali eiiciuntur. §. LX. Oxenſtirna omnis negotiorum cura demandatur. Iſte Francofurti ad Viadrum, Dresda & Berolini agit. Conuentus Heilbrunnenſis. Pacem varii tentant. Friderici Palatini Mors. §. LXI. Bernhardi progreſſus in Franconia, ad Danubium & Iſaram. §. LXII. Hornii & Rheingrauii Progreſſus ad Rhenum & in Suenia a. 1633. §. LXIII. Heidelberga capitur. Lotharingius ad Pfaffenhonium profligatur. §. LXIV. Geſta in Weſtphalia & Saxonia inferiori 1633. Prælium ad Oldendorpium. §. LXV. Geſta per Sileſiam. Fridlandi Stratagemata. Prælium ad Steinauiam. §. LXVI. Conuentus Heidelbergenſis. Legati in Galliam mittuntur. §. LXVII. Pacis conſilia 1634. Conuentus Halberſtadtienſis. Oxenſtierna cum Brandenburgico agit & Saxone. §. LXVIII. Fatum Wallenſteinii. §. LXIX. Geſta a. 1634. in Suenia, Alſatia & Weſtphalia. Prælium ad Warwcilam II. Martii. §. LXX. Conuentus

nentus Francofurtenſis & Wormatienſis. §. LXXI. Geſta in Saxonia Inferiori, Weſtphalia, Sileſia, Suenia. Prælinm ad Lignitium. §. LXXII. Geſta in Banaria & ad Danubinm, Ratisbona a Ferdinando occupatur. Prælinm Nordlingenſe. §. LXXIII. Fœdus cum Gallis firmatur. His Alſatia ceduntr. Conuentus Wormatienſis. Fuga Reginæ Eliſabethæ in Galliam cum Friderici corpore. §. LXXIV. Cæſarei poſt victoriam Nordlingenſem per Sueuiam late graſſantur. Geſta per Wetteraniam. §. LXXV. Pax Pragenſis. Luſatia in Saxonia Electorem plenetransfertur. §. LXXVI. Hugo Grotius in Galliam mittitur. Conucutus Wormatienſis. §. LXXVII. Geſta in Wetterauia, Sueuia, Franconia. Philipsburgum, Auguſta, a Cæſareis capiuntur. Elector Treuirenſis abducitur captiuus. §. LXXVIII. Plerique Euangelici Pragenſem pacem amplectuntur. Belli progreſſus. §. LXXIX. Induciæ Stumsdorſienſes cum Polonis. Conuentio Wismarienſis cum Gallis. Acta inter Saxones & Suecos. Prælinm ad Witſtockium. §. LXXX. Progreſſus belli in Weſtphalia, Wetterania, Alſatia, Saxonia Inferiori, Burgundia. Prælium ad Haſeluuam & ad Rauonam §. LXXXI. Conuentus Colonienſis de pace. Comitia Electoralia Ratisbonenſia. Palatinus ius ſuum in hoc Conuentu tuetur. Electio & Coronatio Ferdinandi III. §. LXXXII. Mors Ferdinandi II. & familia.

§. I.

SVccedebat Ferdinandus II. qui IX. Iulii 1578. parentibus Carolo II. Auſtriæ Archiduce, qui Ferdinandi I. filius tertius erat, lineæ Sririæ, & Maria, Alberti V. Bauariæ Ducis filia, Græcii natus. 1) Princeps erat regiis admodum virtutibus ornatus, ſed zelo erga Romanam religionem nulli ſecundus, 2) nulla tamen expeditionum bellicarum experientia inſtructus 3) Dominandi etiam cupidinem pro ſcopo habens, Germaniam oppreſſis Proteſtantibus, in Monarchiam redacturus. 4)

§. II. Hic patri ſuo a. 1590. duodecennis adhuc, in Styria ſuccedebat. 5) Poſtquam adultior factus, bellis Vngaricis intererat. Anno 1615. cœpit bellum Venetum. Poſtquam enim Vſcoci ad Croatiæ fines habitantes 6) direptis paſſim & interceptis Venetorum nauibus mare infeſtum admodum redderent, Veneti, miſſis ad Ferdinandum Archiducem legatis, grauiter de iniuria iſta fuerunt conqueſti. Hic dato mandato Senginſi præfecto, in piratas iſtos ſedulo iubet inquirere. Sed, cum iſte Venetis non ſatisfaceret, hi prætextu iſto vſi, (dum potius arcana conſilia haberent domus Auſtriacæ potentiam infringendi,) Vſcocos non ſolum terra marique perſequebantur, ſed in Forum Iulii etiam irrumpentes, Gradiſcam obſident, quam acriter defenſam XXVIII. Martii

1) FVGGER *lib. VI. c. XXI. p.* 1397. BVCHOLTZER *Index Chron. p.* 662. SCHONLEBEN *p. II. c. X. ad IX. Iulii.* FRANTZ CHRISTOPH KHEVENHILLER *Ann. Ferdin. Tom. I. ineunte.*

2) GVIL. LAMORMAINVS ſingulari libello Ferdinandi II. virtutes deſcripſit, vbi capite primo ſtatim fidem & Catholicæ Religionis Zelum declarat & p. 3. ſic ſcribit. *Annos natus non plures viginti, (quod alibi dictum eſt) in ipſo ſuſcepti Regiminis exordio, Laureti in agro Piceno, coram Virgine Matre, Deo vouit, vel cum vitæ diſcrimine abacturum ſe e Styria, Carinthia, Carniola, ſectas, ſectarumque Magiſtros. Tertio ſupra quadrageſimum anno, Vngaria Bohemiæque iam Rex, & Cæſar, idem ſe in Bohemia, illique Regno adiunctis Prouinciis acturum, Cellis (vbi in Styriæ ac Auſtriæ finibus præcipua religione Virgo colitur,) ſuſcte conſtanterque vouit. Tandem octo fere ante obitum annos obſtrinxit ſe voto, nullis defuturum occaſionibus, quas Deus dignaretur offerre, quin Fidem Catholicam in Vngaria, olim vt Catholiciſſima ac piiſſima ſic ſub Beatiſſ. Virginis patrocinio fortiſſima feliciſſimaque protegeret, & modis mediisque licitis ac honeſtis protegeret, & modis mediisque licitis ac honeſtis propugnaret. Ad ſimile votum edendum inuitauit, ac induxit e Conſiliariis eum, cuius opera maxime vtebatur, vt ſcilicet promitteret ſe aduigilaturum & pro viribus Cæſaris Zelo cooperaturum. Haud ſegnius reſtituendæ Religionis Votum Deo reddidit, quam concepit. Primo, vt alibi vidimus, Styriam, Carinthiam, Carniolam penitus expurgauit. Deinde ex Bohemiæ regno, & Morauia, & ex vtraque Auſtria Acatholicos Prædicatores omnes dimiſit, Catholicosque ſuffecit, eo animorum prouentu. vt nonnulli abſque temeritate ſe affirmare poſſe exiſtiment, Ferdinandi Zelo ac opera centies centena millia hominum ad Eccleſiæ Catholicæ gremium & caulas eſſe reuocata; adeoque Ferdinandum omni iure poſſe ac debere harum Prouinciarum Apoſtolum dici, aut Apoſtolici Imperatoris cognomento decorari.* Eadem de ipſo prædicat SCHONLEBEN *de Orig. G. Habsb. p. II. c. VIII. §. XII.* BVRGOLDENSIS *Diſc. ad Inſtr. P. p. I. d. XIV. §. II.* Eundem ipſius Zelum prædicat NIC. VERNVLAEVS *Virt. Gent. Auſtr. cap. I. p.* 7. qui etiam *cap. V. p.* 126. alias ipſius virtutes hinc inde collaudat.

3) PIASECIVS pag. 497. *Princeps moribus manſuetis, Religioſoque magis otio natus, & nunquam ad aliquam expeditionem bellicam, niſi ſemel ad infauſtam recuperationem Caniſiæ ipſemet iuit, ſed per miniſtros arma ſemper tractauit; nullus tamen dici poteſt illo fortunatior in bellis gerendis, ſi ea finire voluiſſet: ſed dum vno alteroque nec dum finito, (inexorabilis in reſtituendo Palatinatu, infiniti belli perpetua anſa) alia inſuper prouocat, omnia tot victoriarum ſuarum emolumenta amiſit: poſteriſque ſuis grauiora bella, & non eandem felicitatem relinquens, eorum rem in difficillimum periculorum longorum diſcrimen adduxit.*

4) Hoc prolixe declarat BVRGOLDENSIS *p. I. diſc. XIV. §. V.* Prodiit ſeparatim *Status particularis Regiminis S. C. Maieſtatis Ferdinandi II.* 1637. 24. Singulos Miniſtros etiam, officiales & Duces Militares Aulæ Ferdinandæi recenſet FRANCISCVS CHRISTOPHORVS KHEVENHILLERVS *Annalibus Ferdinandeis*, quibus omnia ab illius natiuitate ad mortem vſque geſta tomis XII. abunde deſcripſit.

5) KHEVENHILLER *Tom. III. pag.* 773. qui etiam *p.* 1498. prolixe docet, qua ratione Terrarum Regionem ſuſceperit. Et p. 1710. ritum antiquum inaugurandi Carinthiæ Duces deſcribit.

6) Horum Statum ſingulari Hiſtoria deſcripſit AMELOT de la HOVSSAYE, quæ tertiam partem facit Hiſtoriæ Reipublicæ Venetæ. Extat Conſultatio Nobilis cuiuſdam Veneti ſuper hoc bello inter LVNIGII *Staats-Conſilia p.* 937. Aliudque Cleſelii Cardinalis *p.* 956. KHEVENHILLER *Tom. IV. p.* 1077. NANI *Hiſt. Venet. lib. I. p.* 32.

Martii 1616. iterum relinquunt. 7) Poſt varias clades, damnaque maritima, quæ Veneti non ab Vſcocis ſolum, ſed etiam a claſſe Neapolitana fuerunt perpeſſi, 8) tandem intercedente Philippo III. Hiſpanorum Rege, Madriti pacis capita fuerunt compoſita, quæ Veneti acceptare primum recuſarunt: 9) Demum, interueniente Gallorum Rege Ludouico XIII, VI. Septembris 1617. hæc pacis capita Pariſiis fuerunt ſubſcripta, atque ineunte a. 1618. ab vtraque parte ratihabita, his conditionibus, vt ablata vtrinque reſtituerentur, Vſcocorum piratica inhibeatur, Segnæ Vſcocorum propugnaculo præſidium Germanicum imponatur. 10) Hinc a. 1617. coronatur Rex Bohemiæ, anno 1618. 11) Kl. Iulii Rex Vngariæ. 12)

§. III. Mortuo Matthia, vicariam Imperii adminiſtrationem Palatinus & Saxoniæ Electores vi A. B. ſuſcipiunt. 13) Electores etiam a Moguntino die XX. Iulii 1619. Francofurtum ad noui Imp. electionem euocantur, 14) atque inter hos Ferdinandus, 15) contradicentibus licet Bohemis, eo quod electionis ius ſit reale, & nemini ſine Electoratus alicuius poſſeſſione poſſit competere. 16) Iſte tamen nihilominus ad electionem proficiſcitur. 17) Mittebant ad hæc Electionis Comitia Bohemi legatos ſuos, petituros, vt,

7) PIASECIVS p. 296. *Ferdinandus autem Archi-Dux in ſuo Gracienſi tractu noui belli initia ſenſit hoc anno: cum enim lentius ageret in coërcendis Vſchocis ex Croatici ſinus anfractu excurrentibus, & continua pyratica mare Adriaticum infeſtum tenentibus, Veneti quod prece per multos annos repetita obtinere non potuerant, armis vindicandum decreuerunt; vel quod eam cauſam belli palam præferrent, aliam autem agitarent arcano conſilio, vti belli illius ductus ſuſpicari permittit. Collectum enim exercitum, non qua Vſchoci in Croatia parte Auſtriacis ſubiecta oppugnandi erant, ſed contra Comitatum Goricienſem duxerunt, vbi de terminis ditionis Forojulienſis cum Goricienſi Auſtriaca vtrinque non ſatis conueniebant præſertim circa Gradiſcam, quam ipſi potiri maxime cupierunt, eo tota belli mole conuerſa. Sed maioribus animis, quam viribus arteque militari obſidionem ibi inſtituerunt ineunte Martio anni iſtius. Nam vt ad Medeam caſtra poſuerant, ab illa parte progreſſi, vineam & aggeres ad oppugnandum illud oppidum excitarunt, cum altera parte fluuius Natiſon ſiue Liſoncius omnem commoditatem, commeatum, & militem recipiendi oppidanis præberet. Militem quoque cum inexercitatum haberent, nempe ex plebe propria tantum ditionis promiſcua collectum, in promouenda illa oppugnatione & excipiendis obſeſſorum eruptionibus fere ſemper ſuccumbebant. Vnde prope bis mille ex ſuis amiſſis priusquam finiret Martius, inde retrocedere debuerunt: firmatis tamen præſidio caſtellis vicinis, & propugnaculis excitatis, quibus commeatum Gradiſcenſibus adſerri prohiberent. Ad Trieſtam quoque claſſe adducti, portum illum irrito conatu oppugnarunt: ſimiliter & Goriciam, vbi Pompeius Iuſtinianus eorum præcipuus militiæ Præfectus, dum aduerſum Ciuitatis montem incaute ſpeculatur, iaculo bombardæ percuſſus occubuit. Lucinium tamen vicinum Goriciæ deditione occuparant, & Iſtria eorum Prætor Lindera intercepta, vicina loca Croatiæ excurſione facta diripuerat, totoque tempore ad finem anni huius in diuerſis hoſtici locis diuerſi militares ipſorum Præfecti nunc victi, nunc victores, prædis terra marique agendis vacarunt, bello hoc in annum ſubſequentem continuato: a quo auocari non potuerunt exhortatione Summi Pont. Rom. nec minus Hiſpaniæ Regis, qui ad diſtrahendas ipſorum vires Mediolani validum exercitum conſcriptum, contra Sabaudum nouum bellum, pro non impletis conditionibus concordia Aſtenſis molientem, conuertere tunc fuit coactus.* MERC. G. BELG. *Tom. XI. lib. II. ineunt.* LVDOLPH *lib. XV. c. I. p.* 523. 524. *lib. XVI. c. I. p.* 569. SCHADE *p. IV. lib. V.* §. 7. *p.* 358. Le VASSOR *lib. VIII. p.* 5. NANI *Hiſt. Veneta lib. I. II.* In MEVERI *Lond. ſuppl. Tom. II. p.* 63. Relatio reperitur de hoc bello, quo omnis culpa in Venetos reiicitur. Adde KHEVENHILLER *Tom. VIII. p.* 899. 1066.

8) PIASECIVS p. 303. *In mari vero maiora damna res Veneta tunc ſenſit, cum præter Vſchocos, qui viginti mercatorum Venetorum naues ex Oriente commeantes ſpoliarent: etiam Dux Oſſuna Prorex Neapolis claſſem Neapolitanam (cum vexillis & inſignis Ferdinandi) in mare Adriaticum expediuiſſet, a qua duas corundem naues cum mercibus pretioſioribus captas, Neapolimque conductas, prædæ militari addixit. Atque tali rerum viciſſitudine bellum illud ad menſem Nouembrem protractum, primo induciis breuibus diremptum, deinde perpetua pace ineunte anno proximo ſopitum, conquieuit.* Le VASSOR *lib. XI. p.* 76.

9) Qua ratione hoc negotium Pacis Madriti fuerit pertractatum, docet KHEVENHILLER *Tom. VIII. p.* 1027.

10) MERC. G. BELG. *Tom. XII. lib. I. p.* 38. VITTORIO SIRI *Memoire recondite Tom. IV. pag.* 115. NANI *Hiſt. Veneta lib. III.* Le VASSOR *lib. XI. p.* 92. 110. Extant iſti Tractatus Madritenſes & Pariſienſes in RECVEIL *Tom. III. pag.* 142. apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 302. 304. LVDOLPH *lib. XVII. c. I. n.* 12. Extat apud LONDORPIVM *Tomo I. p.* 371. Diſcurſus Venetianus, quo de hoc bello & iurisdictione Venetorum in mare Adriaticum iudicatur.

11) *Supra* §. *VII.*

12) KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 21.

13) Edictum Vicariatus Palatini extat apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 331. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 334.

14) MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. pag.* 12. LVDOLPH *lib. XIX. c. II. n.* 7. PIASECIVS *p.* 318. BELLVS *lib. III. p.* 176. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 341.

15) PVFENDORF *lib. I.* §. *XXV.* MERC. G. B. *p.* 105. Extant litteræ conuocationis apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. II. p.* 573.

16) MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. p.* 105. PIASECIVS p. 318. *Directores Boemiæ apud Electores, præſertim Moguntinum & Saxonicum miſſis litteris oppoſuerunt, quod Ferdinandus vti Rex & Elector Boemiæ ad Electionem Imperatoris vocandus non eſſet, cum nec dum poſſeſſionem re ipſa iſtius Regni obtinuerit, & eius receptio ac inauguratio conditionibus circumſcripta, aliis necdum adimpletis pro rata & firma haberi non poſſit.* HELVICVS *lib. VII. p.* 202. MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE *p.* 134. THEATR. EVROP. *Tom. I. p.* 164. 173. PVFENDORF *lib. I.* §. *XXV. XXVI.* Le VASSOR *lib. XIV. pag.* 456. 462. HOLZBEITER *p. III. lib. IV. n.* 1. Extant litteræ ad Saxonem deſuper ſcriptæ, cum huius reſponſione apud LONDORPIVM *Tom. I. p.* 657. 658. Extant litteræ Eccleſiaſticorum Electorum ad Bohemos apud LONDORPIVM *Tom. I. p.* 665.

17) MERC. *Tom. XII. lib. IV. pag.* 114. 146. PVFENDORF *lib. I.* §. *XXVI.*

18) PIA-

vt, dum regnum rege eſſet deſtitutum, ipſi ad Electionis Comitia admitterentur, qui tamen dum repulſam tulerint; Hanouiæ ſubſtiterunt, Proteſtationem Moguntino tranſmittentes, qua cauſſas exponebant, cur Ferdinandus ad electionem admitti non poſſit, vel ſaltim electio tantiſper, vsque dum controuerſiæ inter Ferdinandum & Bohemos ſubortæ fuiſſent ſopitæ. 18) Eo vsque etiam differri volebant Electionem ſeculares, atque inter hos maxime Palatinus, vt vicaria poteſtate tanto diutius frueretur. 19) Quam tamen Eccleſiaſtici, Ferdinandi partibus fauentes, atque vt Palatini vicaria poteſtas præſcinderetur, feſtinabant, ipſum etiam Ferdinandum admittebant. 20) Ipſe ad hunc conuentum accedere nolebat Fridericus Palatinus, ne Bohemos & confoederatos per gratulationem Ferdinando poſt ipſius electionem faciendam, offenderet, ſed miſerat Francofurtum Io. Alberrum, Comitem Solmenſem, magnum Aulæ Magiſtrum, Io. Chriſtophorum von der Grun, Cancellarium, Volradum Pleſſenium, Henricum Dietericum Schönbergium, Ludouicum Camerarium, Conſiliarios intimos. 21) His legatis non quidem iniunctum erat, Ferdinandi regiam dignitatem Bohemicam in controuerſiam vocare, ipſis tamen demaodatum, Bohemorum cauſam & ius ſuffragii tueri, 22) & ne Ferdinandus eligeretur, omnibus modis machinari. 23) Saxone vero ad partes Ferdinandi tranſeunte, cæteri maiori parti ſuffragiorum ceſſerunt, ac omnes Palatino excepto, qui ſuffragio ſuo Maximilianum Bauarum deſignabat, non tam ex amore erga Maximilianum, quam vt Catholicos collideret, & dimoto Ferdinando, Auſtriacorum Impp. ſeries interrumperetur. 24) die XVIII. menſis Auguſti renuntiarunt Ferdinandum Regem Romanorum, 25) qui firmata iuramento conſueto capitulatione, 26) & allatis Aquisgrano & Norimberga Imperii inſignibus, die 30. Auguſti ſt. v. ſolenni ritu ad tantam dignitatem fuit coronatus. 27)

§. IV.

18) PIASECIVS *p.* 318. BELLVS *lib. III. p.* 198. MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. p.* 148. Extat Bohemorum Proteſtatio apud LONOORPIVM *Tom. I. p.* 663. PVFENDORF *c. l.* Le VASSOR *lib. XIV. pag.* 462. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 404.

19) Qua ratione termioi protogationem, iam nuotiis quam litteris, anxie quæſiuerit Fridericus, pluribus docet ARENIVVM VNITORVM *c. II. p.* 193. Litteras Eiusdem ad Moguntinum atque Saxooem exhibet LONDORP *Tom. I. p.* 657. Animum Friderico fuiſſe, ante coronationem iuſtum exercitum conficere, ſe Bohemis coniungere, Ferdinando apertum bellum indicere, eumque regno deturbare, teſtatur BRAENRLIVS *lib. I. p.* 14. Sic etiam Sabaudum diuturnioris Vicariatus beneficio, ad Genuam occupandam, voluiſſe vii, docet Protocollum Negotiationis Sabaudicæ io Cancellaria Anhaltina. Adde Le VASSOR *lib. XIV. pag.* 456. LVDOLPN *lib. XIX. c. II. n.* 11. 12. Si CARAFAE *p.* 72. fides eſt habenda, conſilia fuerunt de Francofurto inuadeodo, & Ferdinandi acceſſu præpediendo.

20) CARAFA p. 68. *Palatinus etenim ambitioſas ſtatim litteras Vicariatus per ſingula loca publicauit; & iuxta Regis Angliæ, aliorumque Principum conſilium, Vicariatum iſtum protendere in aliquos annos per ſuos Legatos ſatagebat, immo cum Coelectoribus, & præcipue cum Moguntino coram egit, ne dies nona electionis præfigeretur; quod tamen Elector Moguntinus magnæ prudentiæ, & maximi Zeli Princeps nulla ratione omittendum duxit.* PIASECIVS *p.* 318.

21) TNEATR. EVR. *Tom. I. p.* 617. legatos nominat. Rationem vero abſentiæ Friderici prodit LVOOV. CAMERARIVS litteris ad Aohaltinum Francofurti d. 12. Auguſti 1619. ſcripta. *Ich ſehe die Election Ferdinandi vor Augen, Gott wolle dan miracula thun, ſo geſchehen kunte, wann Ferdinandi abdication zu Prag erfolgen ſolte. Quo caſu ſtehe ich ſehr an, was Pfaltz reſoluiren kœnte oder ſolte, und ob nicht beſſer ſeyn ſolte gar davon zu bleiben, als mit ins Conclaue zu gehen, Ferdinando zu gratuliren und auffzuwarten, welches alles bey Bohem, vi confæd. ein ſeltzam Anſehn haben würde.*

22) SPANHEIM *Memoires lib. I. p.* 137.

23) In CANCELLARIA ANHALTINA p. 111. dicitur, *qu' il ſeroit mieux de prendre plutoſt un Turc, & voir un diable à la ſucceſſion de l' Empire, que de la laiſſer venir a Ferdinand.* Adde KOELERVM *de Friderico V. d. XXVIII.*

24) Legatus Friderici primarius Comes Solmenſis ſuffragium propria ipſius manu præſcriptum, ſic recitauit. *cum in animo meo nihil magis ſemper in votis habuerim & flagrantius optauerim, quam vt tale S. R. Imperio caput eligendo præficeretur, ſub quo Ius & iuſtitia ex aequo adminiſtraretur, & præſenti calamitoſæ imperii conditioni, aliisque ingraueſcentibus malis occurratur, nec bellis exteris res publica inuoluatur, ego re tota attentius ponderata, in eorum numero, qui inter candidatos Imperiales denominati ſunt, cogitationem & animum meum in Ducem Bauariæ conuerti & defixi, principem expertum, prudentem ac pacificum, qui ditiones ſuas in quiete poſſidet & regit, neque vllo bello implicatus eſt: proinde ei ſuffragium & calculum meum in nomine Dei tribuo, nullo alieno in hunc vel illum Candidatorum prædictorum animo vel affectu abreptus; multo minus aliquo in domum Auſtriacam, quae alias fida meæ domus Electoralis ſtudia reapſe & ſatis ſuperque experta eſt, odio inductus, verum ex animi mei ſententia, ſecundum fidem & debitum, quo imperio per religioſum iusiurandum obſtringor. Si vero maiora vota aut regem Ferdinandum, aut Archiducem deſignent, atque e re imperii viſum ſit, vt dignitas imperialis diutius absque imminutione liberæ electionis in vna domo perſiſtat, non ſunt mihi priuatae inuidendi illis rationes, ſed omnem obſeruantiam eius declarabo.* SPANHEIM *Memoires lib. I. p.* 137. RVSOORF *Vindicus Cauſæ Palatinæ c. XXXV. n.* 430. KOELER *p.* 29.

25) PIASECIVS *p.* 319. MERC. G. B. *p.* 140. BELLVS *lib. III. p.* 220. METERANVS *lib. XXXVI. p.* 694. SCHAOE *p.* 607. GRAMONDVS *lib. IV. p.* 243. MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. pag.* 464. CARAFA *p.* 72. 73. LVDOLPN *lib. XIX. c. II. n.* 14. Le VASSOR *lib. XIV. p.* 470. PVFENDORP §. *XXVI.* qui etiam Maximiliano votum ſuum dediſſe Fridericum teſtatur, & Manifeſtum Caroli Ludouici ap. LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 771. TNEATR. EVR. *Tom. I. p.* 169. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 416.

26) Extat iſta apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. LXXXII. p.* 700. BELLVM *lib. III. p.* 237. LIMNAEVM *de Capitulationibus pag.* 584. LVNIGIVM *p. Gen. Contin. II. p.* 57. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 349. KNEVENHILLER *Tom. IX. p.* 428.

27) PIASECIVS *c. l.* MERC. G. E. *pag.* 152. BELLVS *lib. III. p.* 245. KHEVENHILLER *p.* 443.

§. IV. Inter hæc, regnorum & regionum Auſtriacarum adminiſtrationem Ferdinandus Rex adgreditur, facta ipſi ab Alberto Archiduce, plenaria eius rei poteſtate. Miſſis igitur ad Hungariæ Bohemiæque Regna & coniunctas ipſis prouincias, Auſtriæ etiam Archi Ducatum litteris, ad homagium præſtandum ſingulos eſt adhortatus. 28) Auſtriaci Status militem interim ex regionibus iſtis abduci & grauaminibus ſuis remedium petunt adhiberi, interea ſibi prouinciæ adminiſtrationem, quoad in noui Principis verba iuratum ſit, veteri iure competere adſerebant 29) Horum igitur atque Bohemorum priuilegia publico edicto profitetur ſe confirmaturum. 30) Aſt Bohemi in propoſito ſuo perſeuerantes, fœdus cum Auſtriæ Superioris Statibus confirmant, 31) & dum Moraui accedere nollent, Turrius Comes in Morauiam facit expeditionem, 32) inde in Auſtriam pergit inferiorem, huius Ordines cunctabundos adhuc, ob Pontificios praualentes, vt Bohemis accedant, adigit, Viennæ arma oſtentat, & occupato ſuburbio Lincienſi, per dies aliquot illic inſpectante rege, ſtatiua habet, vrbem proditione capere contendens, 33) ſed celeriter in Bohemiam reuerti compulſus, Bucquoio Mansfeldium VIII. Iunii 1619. ad Tinam profligente, 34) dum interim Ieſuitæ ex Morauia, Sileſia & Vngaria præſcriberentur. 35) Pragæ autem Comitia a Directoribus ad XXIII. Iulii fuerunt indicta, atque in iisdem confœderationis inter Bohemos, Morauos, Sileſios & Luſatos inita capita pro tuenda religione & litteris Maieſtatis, præleguntur, quæ etiam d. 31. Iulii 1619. ibidem fuit concluſa. 36) Poſt varias velitationes & conflictus, vrbes etiam in Bohemia hinc inde interceptas, 37) Directores XIX. Auguſti præſentibus Morauiæ, Sileſiæ, Luſatiæque ſuperioris & inferioris legatis, conſilio a matutino tempore ad horam vſque tertiam poſtmeridianam, ianuis clauſis habito, decreuerunt, Ferdinandum Regem Regno plane abdicandum, aliumque eſſe eligendum. Hoc decretum a Bohemis ſtatim, a Morauis die XX. a Sile-

28) MERC. G. B. *Tom. II. lib. IV. p. 33.* PIASECIVS *p. 327.* PVFENDORF *lib. I. §. XXV.* CARAFA *p. 68.* Extant litteræ ſuper hac ceſſione ad Ordines Auſtriacos ſcriptæ apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. XII. p. 580.* Apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. III. pag. 164. ſqq.* reperiuntur varia ſcripta inter Ferdinandum & Auſtriacos Ordines contraria, horum homagium & grauamina concernentia.

29) PVFENDORF *lib. I. §. XXV.* Extat de eo Auſtriacorum Deductio apud LONDORPIVM *Tom. I. pag. 581.* vna cum Ferdinandi reſponſione. KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 671.*

30) MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. p. 35.* CARAFA p. 67. *Ferdinandus etenim iam alias Rex Bohemiæ deſignatus, coronatus, & ſacramento Bohemorum confirmatus, ſumma modeſtia, omnia regni priuilegia ſtatim poſt mortem Matthiæ Cæſaris, Bohemiæ incolis obtulit confirmare, litteras Maieſtatis, earumque tenorem exacte obſeruare, & reis omnibus veniam ſe velle indulgere declarauit. Ne autem voluntas diceretur in ſolo exteriori vocis apparatu, de facto expedita diplomata miſit ſuo quondam Vicario, quibus toti Regno Bohemiæ ſua iura, Statuta, litteras Maieſtatis, priuilegia, tam in Religione quam in aliis politicis, fœdera inter Ordines ſub vtraque, & Principes atque Ordines Sileſiæ in Comitiis anno 1609. inita, modo tamen illa non tenderent ad Religionem Catholicam euertendam, & aequis, & vetuſtis conſuetudinibus eſſent conformia, abſque contradictione confirmauit, ſpondens inſuper ſe arcem Caroloſtadianam conſeruaturum; tantum indigenas Bohemos ad publica regni officia adhibiturum, nec monetam Bohemicam diminuturum, & denique omnia promiſſa exacte ſeruaturum.* Idem p. 70. addit: *Sicque vnica Ciuitas Viennenſis Regi, & adhuc illa incerta fidei remanſerat.* THEATR. EVR. *Tom. I. pag. 127.* NANI *Hiſt. Veneta lib. IV.* PIASECIVS *pag. 317.* PVFENDORF *lib. I. §. XXV.* LVDOLPH *lib. XIX. cap. III. n. 28.* Extant litteræ confirmationis apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. p. 574. c. LXXXVIII. LXXXIX.* Separatim extat *Ius hæreditarium & legitima ſucceſſio in regno Bohemiæ Ferdinandi Viennæ 1619. 4.* BELLVS *lib. III. p. 179.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 108.*

31) MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. pag. 39.* Varia Conſilia de his Bohemiæ motibus inter LVNIGII *Staats-Conſilia p. 982.*

32) PIASECIVS *p. 317.* MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. pag. 48.* CARAFA *pag. 68.* BELLVS *lib. III. p. 181.*

33) PIASECIVS pag. 318. *Inde progreſſus, Auſtriam quoque ſuperiorem ad idem fœdus pertraxit: & ſpe concepta quod Viennæ non deeſſent, qui ſibi aduenienti portas aperirent, eo contendit cum exercitu, ſuburbiumque Lincienſe occupauit. Sed vt aduertit, quod Diſſidentes in Religione vti condixerant, tumultum ibi excitare non poſſent, quo aliquam Portam ad ſe intromittendum interciperent. Frequentibus Ferdinandi excubiis ad omnem eorum motum inuigilantibus, exploſis aliquoties contra arcem tormentis, ad fines Bohemiæ nemine inſequente receſſit.* MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. p. 80. 99. ſqq.* HOLZREITER *p. III. lib. IV. n. 6.* PVFENDORF *lib. I. §. XXV.* LVDOLPH *lib. XIX. c. II. n. 32.* CARAFA *p. 69.* BELLVS *lib. III. p. 183.*

34) MERC. G. B. T. XII. *lib. IV.* CARAFA *p. 70* *Quibus omnibus iam in extremo periculo conſtitutis, tandem prouidit Deus, vt poſt aduentum Belgarum militum multa in melius mutarentur. Illi prima fronte paulo poſt aduentum Auream ſemitam occuparunt: mox Nodelitzium, Teinam, Witinganiam, Lamſchil, aliaque oppida Bohemiæ Bucquoius expugnauit, feliciqve prælio Mansfeldium, & Hohenloium cum maioribus copiis Bohemiam propugnantes in meditullio fere Regni proſtrauit, atque Roſembergam, Fronsbergam, aliasque præcipuas Bohemiæ vrbes vna fere victoria occupauit, tanta Bohemorum conſternatione, vt ſtatim Pragam confugerint, munimenta excitarint, & Comitem Turrium ex Auſtria ad tuendam patriam in extremum periculum deductam euocarint.* BELLVS *lib. III. p. 194.* MASENIVS *Ann. Treuir. lib. XXIII. pag. 464.*

35) MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. p. 56. 102. 105.* Extat Sileſiorum Edictum, per quod Ieſuitæ proſcribuntur apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. XI. p. 578.* BELLVS *lib. III. p. 192.*

36) Extant articuli confœderationis apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. XXXVII. p. 635.* CARAFA *p. 69.* in RECVEIL *Tom. III. pag. 158.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 339.* THEATR. EVR. *Tomo I. p. 188.* BELLVS *lib. III. p. 222.* MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. p. 113. 132.*

37) De his late MERC. G. BELG. *Tom. XII. lib. IV. p. 107.*

38) MERC.

a Sileſiis Luſatisque XXI. Auguſti fuit publicatum. Idque ideo, quod contra leges, metu aut per largitiones, corruptis ſuffragiis Rex ſit deſignatus, & conditionibus, ex quibus electionem ſuſpendiſſent Ordines, contrauenerit, iam Matthia imperante, hoſtilia in Regnum molitus, & adhuc immiſſo milite ſæuiens, qui & cum Hiſpanis pactum ſuper ſucceſſione in fraudem liberæ Electionis Ordinibus competentis iniuerit, 38) prout cauſſas ſuas publicis ſcriptis, eo, & inſequenti anno exponebant. 39) Non deerant quidem, qui exemplo Heluetorum, Batauorumque, liberam conſtitui vellent Remp. vel cum Ferdinando eſſe tranſigendum, præualuit tamen eorum ſententia, qui Regem malebant. 40) Miſſus ad hunc Conuentum a Friderico Achatius a Dona, & licet iſte, prout iuſſus erat, electionem differri vellet, vsque de ſoceri conſenſu certus eſſet Fridericus, Bohemi tamen eum maturandum eſſe cenſuerunt, ne populus Ferdinandum repoſceret. 41) Et licet Electores Francofurti congregati, datis ad Bohemiæ Ordines litteris, eos dehortarentur, nihilominus die XXVI. Auguſti, habito iterum conuentu. poſt preces & cantiones ſacras peractis, Fridericus V. Elector Palatinus in Regem Bohemiæ per maiora electus fuit & proclamatus, votis quidem ex Procerum ſtatu triginta ſex, ex equeſtri vero nonaginta & vno ad electionem iſtam concurrentibus, & ciuitatibus fere omnibus conſentientibus. Poſtero die, collectis Morauiæ, Sileſiæ, Luſatiæque Legatorum votis, a Regno & tribus prædictis prouinciis deputati fuerunt, qui regnum Palatino offerrent. 42) Fuerunt, qui de Ioanne Georgio, Saxoniæ Electore, aut Carolo Emanuele, Sabaudiæ Duce Auſtriacæ domui infenſo, ob belli peritiam, & fœdus cum Venetis pangendum, vel etiam Chriſtiano IV. Danorum Rege principe bellicoſo, & omnibus fere Principibus Euangelicis ſanguine vel fœderibus iuncto eligendo mentionem iniicerent. Sed hic dominandi admodum cupidus, Sabaudus remotus nimis, nec tantæ moli par iudicabatur, ille Auſtriacis nimium addictus, nec Bohemis ſatis æquus metuebatur, & ne inſignia feuda, quæ a Regno Bohemiæ obtinebat, auelleret. 43) Licet Saxoniæ Electori per Andream Schlickium Comitem oblata fuiſſe dicatur

38) MERC. G. B. *Tom. XII. lib. IV. pag. 151.* NANI *Hiſt. Veneta lib. IV.* PVFENDORF *lib. I.* §. *XXVII.* Le VASSOR *lib. XIV. p. 453.* LVOOLPH *lib. XIX. c. III. n. 36.* KHEVENHILLER *Tom. IX. pag. 452.*

39) Extat apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. LXXXVII. p. 712.* ſingulare Bohemorum ſcriptum, quo cauſſas ſuas, ob quas Ferdinandum reiiciunt, exponunt, atque aliud *c. C. p. 733.* cui tamen *c. CI.* ſubiuncta eſt. *Deductio de Iure Auſtriacorum hæreditario.* Sequuntur varia ſcripta contraria huc facientia, & in LVNIGS *Staats-Conſilus Tom. I. p. 1020.* BELLVS quoque *lib. I. p. 23.* Ius hæreditarium in regnum Bohemiæ demonſtrare conatur. Idem prolixe facit MELCHIOR GOLDASTVS *de Regno Bohemiæ integro libro ſexto.* Inſequenti vero anno prodiit *Deductio, das iſt nothwendige Ausfuhrung, bericht und erzehlung, deren urſachen und motiven, darumb Kayſer Ferdinandus der ander, nach Tœdtlichem abgang weyland Kayſer Matthiæ des Regiments im Kœnigreich Bœheim, und derſelben Incorporirten Lander verluſtigt. Vnd wodurch die Lender zu der befugten und rechtmeßigen Wahl izt regierender Kœn. Mai. in Bœheim, vermæge ihrer Freyheiten zu ſchreiten bewogen und getrungen worden, Prag 1620. 4.* adiectis multis diplomatibus. PIASECIVS *p. 319.* huius ſummam exhibet, dicens: *ex induſtria illi* (Bohemi) *ſub hoc tempus collecti ad Comitia ſua generalia Pragæ; vna cum Morauiæ, Sileſiæ, & Luſitaniæ Legatis, præſtolabantur exitum Electionis Francofurtenſis, & vt primum intellexerunt, electum fuiſſe Imperatorem Romanorum Ferdinandum, ſub finem Auguſti facta deliberatione, eum Regno Boemiæ abdicarunt, & alium Regem eligendum decreuerunt. Cuius facti rationes longa Apologia edita tales dederant; quod nimirum non fuerit legitime electus, cum non eligi ſed recipi voluerit: idque non vocatis Proceribus omnibus, ſed inuitatis tantum paucis, qui in Aula Cæſarea tunc fortuito aderant, usque minis ad conſentiendum vt coronaretur adactis. Quod Conditiones in ſua inauguratione interpoſitas, nempe adminiſtratione Regni, viuente Cæſare vſurpata per omnia violarit, & eis violatis Boemos in iureiurando ſibi præſtito, appoſita in eo tali clauſula, hoc ipſo ſolui voluerit: Quod cum Rege Hiſpano ſanguinem Annæ Ludouici Regis ſororis, ex qua Auſtriaci hæreditatem in iſto Regno ſibi deriuant, nulla ratione (niſi quod omnis Auſtriacorum ſanguis mutuis connubiis ſit iam commiſtus) attingente, tranſegerit de ſucceſſione in iſto Regno, ſi deficeret ſua proles maſcula, quo ius liberæ Electionis Ordinibus eiusdem Regni auferret, & iugo Hiſpanico gentem inuitam ſubiiceret.* Idem poſtea declarat, Bohemis ab antiquo ius fuiſſe Regem eligendi. Iſta autem Deductio cum prolixior ſit, eadem in compendium relata, prodiit ſub titulo: *Breuis cauſarum collectio, quibus moti Status Regni Bohemiæ, & incorporatarum Prouinciarum, non admiſſo Rege Ferdinando &c. ad noui Regis electionem proceſſerunt 1690. 4.* & in alio: *Euidentia cauſa Bohemica, qua Ferdinandi II. Cæſaris legitima abdicatio & Frederici Palatini iuſta electio ſuccincte demonſtratur 1626. 4.* Præterea huc faciunt *Catholicum & Notorium Imperat. Ferdinandi II. & Friderici V. Elect. Palatini vtriusque Regis Bohemici Electi pro Iure S. Imperii a. 1625. 4. Briefve Information des affaires du Palatinat 1624. 4.* Le VASSOR *lib. XIV. p. 471.*

40) BRACHELIVS *lib. I. p. 13.* AOLZREITER *p. III. lib. IV. n. 7.*

41) SPANHEIM *Memoires lib. I. p. 143.* licet hanc legationem ſaltim interpoſitionis cauſa, atque aliorum Principum exemplo factam eſſe dicat.

42) MERC. G. BELG. *Tom. XII. lib. IV. p. 151. Tom. XIII. lib. I. p. 12.* PIASECIVS *p. 322.* BELLVS *lib. III. p. 220. 234. 249.* METERANVS *lib. XXXVI. p. 697.* GRAMONDVS *lib. IV. p. 243.* MASENIVS *lib. XXIII. p. 464.* PVFENDORF *lib. I.* §. *XXVII.* LVOOLPH *lib. XIX. c. III. n. 38.* Extant litteræ Bohemorum apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. LXXXVIII. p. 715.* Separatim extat decretum Principum, Ordinum, ac Statuum Auguſt. Conf. in vtraque Sileſia vlt. Sept. 1619. in Comitiis Vratislauienſibus ſolenniter publicatum, *Brega 1619. 4.*

43) Sic PVFENDORF *cit. loc.* PIASECIVS *p. 322. propendebant illi primum ad Saxoniæ Electorem, ſed metuebant, ne iſte aeque ac Auſtriaci hæreditarium ius in hoc Regno, vel aliquibus ei adiunctis prouinciis vſurparet. Daniæ Regem reſeruabant vltimæ neceſſitati, magis inclinati ad Ducem Sabaudiæ, cui etiam Fridericus Palat.* (*vt compertum*

tur corona, ab eodem tamen recuſata. 44) In Friderico, præter mite ingenium, ſpectabatur vicinia, & quod Gallis, Britannisque ac Belgis amicitia, affinitate aut fœdere innexus, caputque eſſet Vnionis. 45) Cunctabatur ſub initium, incertum belli exitum ſibi proponens, & ne terras ſuas periculo exponeret. 46) Plurimum eum dehortabatur mater Ludouica Iuliana prudentiſſima fœmina, quæ multis lacrymis deteſtata fuit hanc Bohemorum de filio optionem, 47) diſſuadebant æque Saxo & Brandenburgicus, Electores, 48) ipſeque ſocer ipſius Magnæ Britanniæ Rex. 49) Diſſuadebat Maximilianus Bauarus, quem per Rheinhartum Comitem Solmenſem deſuper tentauerat, ſingularibus litteris. 50) Præter ſplendorem faſtigii regii, & tam opimarum ditionum acceſſionem, ſtimulabant præcipites quidam homines in ſpes inanes proni, aut e nouis rebus ſuarum fortunarum incrementa aucupantes, quos inter Ludouicus Camerarius Conſiliarius ipſius intimus 51) præcipuus habebatur, & Abrahamus Scultetus concionator aulicus primarius. 52) Sic etiam Mauritius Auunculus atque Dux Bullionæus ex odio erga Domum Auſtriacam ipſi ad coronam ſuſcipiendam fuerunt auctores. 53) Creditum quoque ab vxore Eliſabetha, Iacobi VI. Britanniæ Regis filia dubitanti calcar fuiſſe additum; ingerente, indecorum eſſe, velut cœlitus oblatum ſceptrum repudiari ab eo, qui Regis filiam in thorum adſumere ſit auſus. 54) Euocatus ad coronam Fridericus Heidelberga ſe Ambergam, inde d. XI. Octobris

tum fuit ex Cancellaria Anhaltina, adhuc ante obitum Matthiæ Cæſaris, ad hoc & ad conſequendum Regnum Romanorum operam ſuam offerebat, dummodo viciſſim ab ipſo in occupanda Alſatia & Regno Vngariæ conſequendo adiuuaretur. Sed cum ille parum virium tanto negotio conferre poſſet, Fridericus propriis impenſis ſibi ipſi potius quam alteri quærere Regnum maluit. THEATR. EVROP. *Tom. I. p. 200.* GRAMONDVS *lib. IV. p. 243.* BELLVS *lib. III. p. 254.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 534.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 194.* HELVICVS *lib. VII. p. 230.* Inter LVNIGII *Staats-Conſilia Tom. I. p. 988.* etiam Conſilium reperitur de hac re. Faciunt huc potiſſimum Acta Conſultatoria apud LONDORPIVM *Tom. III. lib. VII. c. IV. p. 183.*

44) Sic enim Achatius Dona d. 25. Auguſti 1619. in ANHALTISCHER CANTZELLEY *p. 173.* ſcribit: *Iederman ſagts und glaubts, daß die Wahl auf den Pfaltzgrafen fallen, und die Lutheraner den kürtzern ziehen werden, bevorab weil Graf Andreas Schlick über vielfaltig angewendete artificia nicht hat erhalten kœnnen, daß Chur-Sachſen in die acceptation verwilligt hatte. Die Sæchſiſche Rath hatten gern den Sohn eingeſchoben, aber diß halt den Stich nicht, weil er noch ein Kind.*

45) MERC. GAL. BELG. *Tom. XII. lib. IV. p. 151. Tom. XIII. lib. I. p. 12.* PIASECIVS *pag. 322.* BELLVS *lib. III. p. 220. 234. 236. 249.* HELVICVS *lib. VII. p. 231.* METERANVS *lib. XXXVI. p. 697.* GRAMONDVS *lib. IV. pag. 243.* MASENIVS *lib. XXIII. pag. 464.* PVFENDORF *lib. I. §. XXVII.* LVDOLPH *lib. XIX. c. III. n. 38.* LONDORP *Tomo I. lib. IV. c. LXXXVIII. p. 715.*

46) Dubitatum ſub initium fuit de Friderici acceptatione: Sic enim Achatius Dona d. 27. Auguſti in ANHALTISCHER CANTZELLEY pag. 177. *Man ſtehet etlicher maſſen in Sorgen, ob die acceptation gewis erfolgen werde, dabey ſich die Stande verſichern, das wenn man die Gœttl. Vorſehung erwegen und unter andern bedencken werde, das einmahl dis ein Werck der Gœttlichen Barmhertzigkeit das auch der Beruff wol fundirt &c. es werde auſſer allen Zweifel der Pfaltzgr. Gewiſſens halber nicht umbhin kœnnen, das er ſolchen Beruf nicht annehme.* De ipſius cunctatione & deliberatione teſtantur AOLZREITER *p. III. lib. IV. n. 15. p. 46.* BELLVS *lib. III. p. 249.*

47) SPANHEIM *Memoires lib. I. p. 142.* Et ex hoc Le VASSOR *lib. XIV. p. 521.*

48) Extant Electorum diſſuaſoriæ apud KHEVENHILLER *Tom. IX. pag. 420.* LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. XCI. pag. 718.* BELLVM *lib. III. p. 253.* Bauari diſſuaſoriæ apud KHEVENHILLERVM *Tom. IX. p. 871.*

49) CARAFA *p. 71. Fato vt ita dicam quodam felici Regis Ferdinandi minus inter Correſpondentes Germaniæ, & Principes exteros dignitatem Cæſaream, aut Regiam Bohemiæ ambientes, conueniebat. Nam Germani multis myriadibus, easdem dignitates venditantes, easdem in Germania, & Bohemia ſibi ipſis applicabant, & vota ſeditioſorum non amplius pro Italis, aut Gallis, ſed pro ſuis præſentabant. Quare maxima inter nundinatores diffidentia orta eſt, quam non modice auxit Regis Angliæ nunquam conſtans de Regni Bohemici, & Imperiali Dignitate ſententia. Nonnunquam enim illas dignitates Palatino genero ſuo vouebat, atque illum ſenatus conſulti Anglicani decretis, ſubſidiisque ſpecioſis lactabat; nonnunquam etiam illum a tali ambitione dehortabatur, & inconſtanti cultu per Legatos ſuos Ferdinando Regi priſtinam ſuam dignitatem deferens, generum excludebat: quod cum quoque Reges Galliæ, & Daniæ facerent, tandem totum ambitionis pondus penes Germaniæ Proteſtantes remanſit.* Adde SPANHEMII *Memoires de Louiſe Iuliane p. 140.* LARREY *Hiſt. d' Angleterre Tom. III. p. 71.*

50) De hac conſultatione AOLZREITER *p. III. lib. IV. n. 16.* Litteras diſſuaſorias Monachii d. 24. Sept. 1619. cum Friderici reſponſione exhibet LVNIG *Staats-Conſiliis Tom. I. p. 1036.* SPANHEIM *Memoires lib. I. p. 141. Le Duc de Baviere à la verité diſſuadoit ceſte acceptation, mais la chancellerie de München le fit en termes, qui pouvoyent ſervir a y engager l' Electeur Palatin pluſtoſt qu' a l' en detourner, reſpondant aux offres amiables de l' Electeur par d' autres reciproques, & proteſtant de bon voiſinage avec ſes etats.* KOELER *Friderico §. XIV.* Adde *Gründliche Anzeig, was zwiſchen Chur-Pfaltz und Bayern in eetziger betrübten Bœheimiſchen, Vnruh geſchrieben, gehandelt und tractirt worden, München 1621. 4.*

51) AOLZREITER *p. III. lib. IV. n. 12.* PVFENDORF *l. c.* Apologiam quidem ſcripſit, quæ extat apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. VII. c. VII. p. 369.* cui tamen IACOBVS KELLER, Ieſuita ſub PAELI HERCYNIANI nomine oppoſuit *Rhabarbarum, domanda bili, quam apologia ſua prouitauit Ludou. Camerarius.*

52) KOELER *c. l.*

53) PVFENDORF *lib. I. §. XXVII.* GRAMONDVS *lib. V. p. 245. & lib. XII. p. 551.*

54) PVFENDORF *c. l.* LVDOLPH *lib. XIX. c. III. n. 40.* Le VASSOR *lib. XIV. p. 518.* BRACHELIVS *lib. XV. Hiſt. pag. 270.* de eo ſic iudicat: *Princeps moderatæ indolis; ſed praui Senatores & promiſſa Aſtrologorum in ancipitia conſilia iuuenem impulerunt.* THEATR. EVROP. *Tom. I. pag. 203.* GALEAZZO GVALDO *Hiſt. Ferdinandi IV. lib. I. pag. 33.*

55) THEATR.

bris Waldſachſium, Palatinatus ſuperioris oppidum, Bohemiæ finitimum ſe contulit, vbi d. XIV. eiusdem menſis, viginti legati Bohemici, quorum Princeps erat Ioachimus Andreas, Comes Schlickius, ipſum ad capeſſendum Regnum inuitarunt. 55) Quo accepto & datis Reuerſalibus, poſtquam Wenceslaus Wilhelmus de Ruppa etiam Eliſabetham gallico ſermone ſalutaſſet, vlterius Egram, indeque d. XXI. Octobris inter publicas lætitiæ demonſtrationes magna ſolennitate Pragam fuit ingreſſus. 56) D. XXV. Octobris in æde Matropolitana Pragenſi D. Vito ſacra, præſtito iuramento Bohemica lingua, ſolenni ritu fuit coronatus. Coronato & in ſolio collocato Regi Proceres omoes, qui loco non prohibebantur, tacta digitis corona, capiti regio impoſita, ſupplices, præeunte Burggrauio, fidem atque obſequium ipſi iureiurando adſtrinxerunt. 57) Ex iis quinque delectos Fridericus gladio D. Wenceslai inſiniſtrum brachium a ſe percuſſos militiæ auratæ equites creauit. Eliſabethæ etiam coronatio d. XXVIII. Octobris fuit peracta. Hioc facti ſui rationes publico ſcripto reddit. 58)

§. V. Adplaudebant nouo Regi ex odio erga Auſtriacos Veneti, Dani, Sueci que. 59) Multum etiam fiduciæ Friderico addebant Vngari, ob moleſtias religioni illatas, ſibi metuentes, ne Bohemis oppreſſis, & ipſorum conſcientiæ frena iniicerentur. Hi ergo a Gabriele Betleno, Tranſyluauiæ Principe, quem & Bohemi ſollicitauerant, auxilium petebant, qui, poſtquam pacem cum Turcis & fœdus 60) firmaſſet, legatos ſuos & Vngarorum Pragam mittebat, de pace inuicem concludenda. 61) Inde magno cum exercitu in Vngariam Superiorem irrumpit, & Caſſoulam plurimaque alia oppida, ipſumque Presburgum in poteſtatem redigit, Palatino Palſio illud cum corona, ſine graui difficultate cedente. 62) Is terror Bucquoium Bohemia euocauerat, quem Bohemi iunctis Tranſyluanorum copiis inſecuti, circa Viennam, poſt acrem velitationem trans Danubium reiecerunt. 63) Et licet Homanaius, vnus ex præcipuis Vngariæ Proceribus cum ſexdecim millibus, Coſacis, & Polonis in ſuperiorem Vngariam & Tranſyluaniam irruens, eum reuocaſſet; & quam citiſſime pedem referre coëgiſſet, 64) nihilominus tamen Betlenus ab Vngariæ Ordinibus, abdicato Ferdinando, Princeps Vngariæ declaratur, fœdusque

55) THEATR. EVR. *Tom. I. p. 241.* BELLVS *lib. III. p. 249.* MERC. G. BELG. *Tom. XIII. lib. I. p. 75.* Mutuæ Orationes & litteræ Reuerſales Friderici reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. VI. c. LXXXIX. XC. p. 716.*

56) Introitus ſolennia deſcribit THEATR. EVR. *Tom. I. p. 243.* LONDORP *Tom. I. lib. VI. c. XCVI.*

57) PIASECIVS p. 322. *nec a propoſito abduci potuit ſuaſionibus Maximiliani Bauariæ ducis agnati ſui: & initio Octobris Valdſachſii Legatione Bohemorum audita, priuilegiisque eorum & decretis vti petebant, approbatis, vltima Octobris cum vxore & filiis Pragam intrauit: quartoque poſt die Corona Regia ſolenni ritu in ſummo Arcis Templo, præſtito iureiurando ſuper legibus Regni accepit ritu perſimili, quem exequebantur Miniſtri ſectæ Euangelicæ, templi illius Cathedralis, Catholicis Sacerdotibus ad aliud templum migrare coactis; imo Rex iſte nouus eiecerat paulo poſt ex illo templo imagines ſacras, & omnem cultum Catholicum.* PVFENDORF *lib. I. §. XXIX.* MASENIVS *lib. XXIII. p. 465.* LVDOLPH *lib. XIX. c. III. n. 43.* Extat Hiſtoria coronationis apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. cap. XCI. XCV. XCVI. XCVII. pag. 723.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 627.* Reuerſales ipſius Bohemis dati extant in MERC. GAL. BELG. *Tom. XIII. lib. I. p. 75.* apud BELLVM *lib. III. pag. 281.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 245.* Le VASSOR *lib. IV. p. 530.* KOELER *p. 2.* qui etiam nummos in hanc coronationem cuſos recenſet. Hæc autem in ipſum facta fuerunt Chronoſticha:

FrIDerICVs reX boIbeMIæ
&
FrIDerICVs IMperator VIVat

Cui alius oppoſuit:

CoMes fVIſtI non reX, ſeD Inane aſpIraſtI
CIto neC reX erIs neC CoMes, quIa Cæſarl rebeLLaſtI.

58) PVFENDORF *c. l.* Extat edictum Friderici, noui Regis apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. XCIX. n. 730.* BELLVM *lib. III. p. 289.* MERC. G. BELG. *Tom. XIII. lib. I. p. 55. 105.* Le VASSOR *lib. XIV. p. 53.*

59) SPANHEIM *Memoires lib. I. p. 147.*

60) KHEVENHILLER *Tom. I. p. 686.* LONDORP *Tom. I. lib. IV. cap. LXXIII. XCVIII.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 216.*

61) Horum propoſitio extat apud KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 629.*

62) PIASECIVS p. 310. *Ad Gaborium Bethlemum in Tranſyluaniam expediti etiam a Directoribus Boemiæ Legati, ab illo Principe ſpe acquirendi tali occaſione Vngariæ Regni ad nouandas res erecto eoque ad ſocietatem belli illius propenſo, prompta ſubſidia obtinuerunt, & ipſemet Bethlemus accitis copiis Turcicis, cum quadraginta millibus armatorum contra Ferdinandum mouens, primo Caſſouiam cepit, & mox omnes montanas Vngariæ Ciuitates in ſuam poteſtatem redegit.* Le VASSOR *lib. XIV. p. 487.* MERC. G. B. *Tom. XIII. lib. I. ineunte & p. 21. 69. 206.* CARAFA *pag. 76. 89.* PVFENDORF *lib. I. §. XXVIII.* BELLVS *lib. III. pag. 283.* LVDOLPH *lib. XIX. c. III. n. 44.* MASENIVS *Ann. Trevir. lib. XXIII. p. 465.* Extat Vngarorum confœderatio cum Bohemis apud LONDORP *p. 984.*

63) PIASECIVS p. 322. *Maiori autem auſu vrgebat nutantes res Ferdinandi Gabor Bethlem Tranſiluaniæ Princeps: iſte enim vti condixerat Boemis cum triginta millibus armatorum in Vngariam ingreſſus, omnia pene ibi munitiora præter Comorram & Iaurinum occupauit, & Poſonii præſidio firmo relicto, Viennam circum exercitum ſuos Duce Budiano diſpoſuit, caſo Buquoio, & a cuſtodia Pontis Danubii, ac ſuburbii Neoſtadienſis intra Ciuitatem compulſo. Iamque conuocarat Comitia Procerum Vngariæ Poſonium, in quibus finiente menſe Septembre coronaretur Rex Vngariæ, niſi vis fortuna Ferdinando propitioris conſilia ipſius præter omnem ſpem turbaſſet.* PVFENDORF *c. l.* LVDOLPH *n. 50.* MERC. G. B. *Tom. XIII. lib. I. p. 67.*

64) PIASECIVS *pag. 323.* BELLVS *lib. III. p. 288.* PVFENDORF §. *XXIX.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 689.* Extant de hoc litteræ Ferdinandi II. ad Colonienſem apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. VI. c. CCVIII. p. 987.*

65) Extat

que inter illud regnum atque Bohemos Poſonii XV. Ianuarii 1620. 65) ſancitur. Hæc tamen ſingula Imp. ſtatim publico edicto caſſabat. 66) Hinc, parte copiarum in Vngariam ſuperiorem miſſa, cum cæteris Presburgum ipſeſe conferebat. Verum, inſtante Cæſare, XX. Februarii 1620. induciæ vsque ad feſtum S. Michaelis fuerunt concluſæ, compoſitione ad conuentum Neoſolæ habendum, reiecta. In quo etſi fœdus Vngarorum & Tranſyluanorum cum Bohemis decerneretur, ac abdicato Ferdinando, Betlenus Vngariæ Rex proclamaretur; id tamen pro Ferdinando effectum fuit, vt diſtracto interim Betleno, tota belli moles in Fridericum incumberet, 67) Sileſii etiam, celebrato Principum conuentu Vratislauiæ grauamina ſua publicabant, Principes ſuos, præcipue Münſterbergenſem ac Lignicenſem ad Friderici coronationem miſerunt; ſtatim a reditu Niſſenſem arcem Archi-Ducis inuaſerunt, & eiurato vniuerſo nomine Auſtriaco, Epiſcoporum dignitatem abrogarunt, moxque de ſufficiendo in Epiſcopum Vratislauienſem Ludouico, Friderici fratre deliberarunt. Hoc ægre ferebat Sigismundus III. Rex Poloniæ, qui ducta Anna, Ferdinandi forore, ab Auſtriacorum parte ſtabat, & miſſo legato, litterisque Bohemos ac Sileſios fuit dehortatus. 68)

§. VI. Peracta vtrinque coronatione, Nouembri menſe 1619. Comitia Correſpondentium Principum Noribergæ habentur, quibus Fridericus iſte Palatinus, Auguſtus & Fridericus Palatini Neuburgenſes, Io. Erneſtus, Dux Saxo-Vinarienſis, cum fratribus Friderico & Guilielmo, Ioachimus Erneſtus, & Sigismundus Marchiones Brandenburgenſes, Io. Fridericus, Iulius Fridericus & Magnus, Duces Würtenbergici, Mauritius, Haſſiæ Landgrauius, Fridericus, Marchio Badenſis, reliquorum Principum, Comitum & Ciuitatum legati intererant. 69) Mittebat ad eadem Cæſar Io. Georgium Comitem Hohenzolleranum, legatum ſuum, qui Cæſaris nomine iſtos ad pacem & tranquillitatem in Imperio ſeruandam hortabatur, promittens, ſe eorum Grauaminibus medelam adlaturum, grauiter de Bohemorum iniuriis conqueſtus, Fridericum tamen fuit adhortatus, vt Bohemiæ Regno iterum cederet. 70) Reſpondebant Principes, Grauamina ipſorum ſæpius fuiſſe exhibita, nunquam vero iisdem ſatisfactum, petere igitur, vt Conſilium Aulicum iuxta præſcriptum Cæſareæ Capitulationis conſtituatur, proceſſus, qui pacem religionis & profanam concernunt, in iſto Conſilio non admittantur, vel abrogentur, Prouinciale in Sueuia iudicium non nimium extendatur, auocationes in cauſſis ad Cameram & alia iudicia ſpectantibus non concedantur, inquiſitiones Statuum Euangelicorum Camerales, & pernicioſæ interpretationes A. B. maxime, quantum ad Ius ſucceſſionis in Electoratibus ac Principatibus, intermittantur, promiſſa olim a Rudolpho Cæſare & repetita a Matthia nuper Donawerdæ reſtitutio in actum ducatur, & omnia ita dirigantur, vt Status Imperii ſine grauamine viuant, & iuſtitia ex æquo adminiſtretur. Quod ſi igitur Catholici Status arma deponant, atque a conſcribendis & introducendis in Imperium peregrinis militibus abſtineant, ſe ſtatim ab armis eſſe ceſſaturos, ſin ſecus; Deo eſſe rem commiſſuros & defenſioni ſuæ inuigilaturos. Quantum ad cauſſam Bohemicam attinet, ſe non ſolum vt periculum a propriis finibus prohibeant, eſſe obligatos, ſed etiam vt cuiuis Statui Euangelico, atque ita Bohemiæ etiam Regi ſubueniant, maxime, ſi in ditionibus hæreditariis ſuis oppugnari cum contingat, vi conſtitutionum Imperii & factæ inuicem conſœderatio-

65) Extat apud LONDORP *Tom. I. lib. IV. c. CCIV. p. 984. Tom. II. lib. V. c. XXXVIII. p. 48.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 292.* CARAFA *p. 92.*

66) Extat apud KHEVENHILLERVM *Tomo IX. p. 944.*

67) PIASECIVS p. 323. *atque tali ope Regis Poloniæ Vienna tunc liberata, & Corona Vngariæ Ferdinando ſeruata fuit: nec aliam opportunitatem eam ſumendi Gaborius deinceps haberi potuit; quinimo exinde metuens huiusmodi irruptiones Polonorum in Vngariam, inducias cum Ferdinando tractauit, ac concluſit a fine anni huius ad menſem Octobris anni proximi duraturas: pacto præcipuo quod poſſideat interim omnia, quæ in Vngaria occuparat, quodque querelæ Ordinum Vngariæ in Comitiis Neoſolii proxime celebrandis componerentur: & Poloni incurſionibus Vngariam ne vexarent. Quibus induciis durantibus Ferdinandus ſecurus ab ea parte, tempus habuit colligendi a Summo Pontifice & Hiſpano Rege auxilia, comparandi vires, easque totas non diſtractas conuertendi contra Boëmos cum euidenti commodo ſuo, & maximo momento ad obſequentes victorias.* Idem *p. 327.* Extant induciarum tabulæ in RECVEIL *Tom. III. pag. 159.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 358.* MERC. G. B. *Tom. XIII. lib. I. p. 211. lib. II. p. 166.* WASSENBERG *p. 44.* CARAFA *pag. 95.* BELLVS *lib. IV. pag 338.* LONDORPIVM *c. CCXI. p. 1006.* Le VASSOR *lib. XV. p. 662.* PVFENDORF *§. XXIX.* THEATR. EVROP. *Tom. I. pag. 343.*

68) CARAFA *p. 75.* MERC. B. G. *Tom. XIII. lib. I. p. 26. Tom. XIII. lib. II. p. 95.* Extant litteræ hac in cauſſa publicatæ apud LONDORPIVM *Tomo I. lib. IV. c. CXXXIII. p. 796. ſqq.* Conſilium Archiepiſcopi Gneſnenſis ſuper hac cauſa extat apud KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 632.*

69) Extant litteræ conuocatoriæ ad hunc Conuentum nomine Friderici Palatini, Ioachimi Erneſti Brandenburgici, Io. Friderici Würtenbergici, Mauritii Haſſi, Georgii Friderici Badenſis, Chriſtiani Anhaltini, exaratæ, apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. CLIX. p. 866.* Singulos, qui interfuerunt, recenſet KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 635.*

70) Sic enim Hohenzolleranus apud LONDORPIVM *Tom. I. p. 873. Der Churfürſt ware zwar nicht zu verdencken, das er das K. Bömen angenommen, wan es ſonderlich ex intentione geſchehen, dadurch ärgers zu verhüten; denn er muſte bekennen: da er der Churfürſt Pfaltzgr. wie auch Sachſen, auch wohl Gabor dieſelbe Cron nicht angenommen hetten, das die Böhmen als deſperirte leute dieſelbe wohl Türcken und Tartarn würden offeriret haben. Der Herr Pfaltzgr. aber konte ſich bey den Hans Oſtereich auf ewig hochverdienet und ihm einen unſterblichen Ruhm und Nahmen machen, wann er Ihr K. M. ſolches wieder cediren und einraumen thäte.*

71) De

derationis, ipſos teneri. 71) Graues in hoc Conuentu fuerunt inter Correſpondentes quæſtiones, dum Palatinus, aliique magis illi addicti, ex Bohemico negotio & Imperii Grauaminibus rem vnam vellent conflare, vnicoque contextu vtriusque regni libertatem adſerere, quod quidem initio Correſpondentes animoſe futurum ſperabant; atque ideo Hollandorum, Anglorum, Danorum, totiusque diſtrictus Saxoniæ Inferioris Principum, Ciuitatum, & aliorum inimicorum domus Auſtriacæ patrocinium contra Cæſarem, eiusque adhærentes Catholicos poſtulabant, & magna ſpe nunc Paſſauium, nunc Ratisbonam, aliasque commodas Ciuitates occupari deſiderabant. Verum, vt Cæſaris legationem audiverunt Correſpondentes, atque notauerant, non omnes æqua conferre ſubſidia, nec omnes expeditioni Bohemicæ adfectos, Batauos etiam nouum genus fœderis poſtulare; ſolum ſibi Palatinatum, ſuamque cauſſam protegendam ſuſcipiebant. 72) Litteras tamen & Legationem ad Cæſarem, Bauariæque Ducem mittunt, plenam minis, & querelis, quibus Palatini cauſſam ſe ſuſcipere velle ſimulabant; exiguntque a Bauaro, vt a Cæſaris auxilio deſiſteret, grauamina illorum mox ſolueret, Cæſarem a vi inferenda dehortaretur: a Cæſare vero, vt Palatinum in Bohemia viuere permitteret, & Imperii grauamina quantocius ſubleuaret. 73) Dum igitur omnia ad arma vergerent, Status etiam Circuli Saxoniæ Inferioris Luneburgi primum XI. Auguſti ac dein Brunſuici XXVI. Septembris 1619. conueniunt, atque concludunt, vt ſinguli Status triplum militum ſecundum quantum matriculare vna cum reliquo adparatu haberent in promptu, conſtituto Circuli Duce, Chriſtiano, Brunſuicenſi Duce, & Poſtulato Adminiſtratore Epiſcopatus Mindenſis. 74) Circa eadem tempora Catholici etiam Status Herbipoli conueniunt, vbi de conſeruanda religione Catholica fuit actum, Dux Lotharingiæ in fœdus receptus, atque vt auxilia externa Pontificis & Hiſpaniæ Regis ſollicitarentur, militesque conſcriberentur, fuit decretum. 75) Gallorum etiam Rex a Cæſare ſollicitatus, ſuaſu potiſſimum Niuernienſis Ducis, Cæſari auxilia promiſit. 76) Interim Fridericus, nouus Rex reformatam Religionem vndique introducere conabatur, imagines a templis eiiciebantur atque diffringebantur. 77)

§. VII. Ferdinandus, factis cum Vngaris induciis, primo Friderici electionem publico diplomate d. 29. Ianuarii 1620. irritam declarabat, 78) cui tamen Fridericus ſtatim aliud oppoſuit. 79) Mox Maximilianum Bauarum, quem poſt coronationem domum reuertens, Monachii adierat, inito d. VIII. Octobris 1619. fœdere, rationibus ſuis illigabat, exercitus fœderis Catholici, Ligæ dictæ directionem ipſi committens. 80) Interim, dum Ieſuitæ horumque fauentes, ſcriptis ſuis ſanguinolentis bellum magis ſufflaminarent, 81) in Imperio ad prima veris ſigna miles vndique parabatur: e Lotharingia & Alſatia

71) De hoc late MERC. G. BELG. *Tom. XIII. lib. I. p. 113.* BELLVS *lib. III. pag. 291.* LVDOLPH *lib. XIX. c. II. n. 19.* MASENIVS *lib. XXIII. p. 465.* Ipſa propoſitio extat apud LONDORPIVM *c. CLXI. p. 866.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 635.* LEHMANN *lib. II. c. XCIV. XCV. XCVI.* THEATR. EVROP. *Tom. I. p. 275.* HELVICVS *lib. VII. p. 249.* Vnitorum reſponſio *c. CLXII.* Le VASSOR *lib. XIV. p. 532.*

72) CARAFA *p. 77.* Extat ipſe Receſſus apud LONDORPIVM *c. CLXIV.*

73) CARAFA *c. l.* & fuſius MERC. GALLO-BELG. *Tom. XIII. lib. I. p. 171.* Legatorum Propoſitio ad Bauariæ Ducem reperitur apud LONDORPIVM *c. CLXVII.* vna cum reſponſione, BELLVS *lib. III. p. 30.*

74) Extat Receſſus apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. CLVI. p. 862.* Varias litteras ad hunc conuentum & ab eodem exhibet KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 864.*

75) CARAFA *p. 78.* MERC. GALLO-BELG. *T. XIII. lib. I. p. 166.* BELLVS *lib. III. p. 296.* Capita in hoc conuentu Herbipolenſi tractata reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. CLVIII. p. 866.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 820.*

76) De hoc late Le VASSOR *lib. XIV. p. 536.* BELLVS *lib. IV. p. 378.*

77) KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 660.*

78) CARAFA *p. 79.* MERC. GALLO-BELG. *Tom. XIII. lib. I. pag. 212.* PVFENDORF *lib. I. §. XXX.* BELLVS *lib. IV. p. 339.* Extat hoc ſcriptum caſſatorium apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 1.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 808.* Le VASSOR *lib. XV. p. 640.*

79) Extat apud KHEVENHILLER *Tom. IX. pag. 1020.*

80) CARAFA *p. 77.* ADLZREITER *p. III. lib. IV. n. 25.* qui etiam *n. 26.* capita exponit, quibus directio exercitus Catholicorum ipſi fuerit commiſſa. LVDOLPH *lib. XIX. c. II. n. 16.* Qua ratione Fridericus Palatinus cum Maximiliano Bauaro variis primum ſcriptis egerit, patet ex LONDORPIO *Tom. I. lib. IV. pag. 908. ſqq.* BELLO *lib. IV. p. 368.* Receſſus cum Maximiliano Bauaro VIII. Octobr. 1619. Monachii deſuper initus, extat apud LONDORPIVM *Tom. V. p. 795.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 354.*

81) Prodierat iamdum IO. PAVLI WINDECKII Tractatus *de Theologia Iureconſultorum, Colonia 1604. 4.* in quo de Proteſtantibus, tanquam damnandis hæreticis loquitur. Inde feralis iſte Apoſtata, CASPAR SCIOPPIVS ſcripſit *Scorpiacum, ſiue cerum Remedium aduerſus Proteſtantium hæreſes, Moguntia 1642. 4.* Secutum eſt Eiusdem *Claſſicum belli ſacri*, quo auctor eſt Imp. de exſtirpandis Proteſtantium Principibus, cui tamen MATTHIAS BERNEGGERVS, ſub nomine THEODOSII SERENICI, oppoſuit primum *Proaulium tuba pacis occenta Scioppiano belli ſacri claſſico*, quo tamen nihil continetur, niſi commonefactio ad Principes de Praxi ac Inſtitutis patrum Ieſuitarum a quodam religioſo conſcripta, quam ex Italico in latinum tranſtulit. Subſecuta eſt eiusdem *Tuba pacis occenta Scioppiano belli ſacri claſſico, Auguſtæ Treboccorum 1621. 4.* qua plerumque variæ artes promouendi religionem deteguntur. Inde prodiit *Iuris publici quæſtio Capitalis, ſintne Proteſtantes iure Cæſareo Hæretici, & vltimo ſupplicio afficiendi, contra ſanguinarium Caſparis Scioppii claſſicum, tractata a* IVSTO MEIERO, vbi potiſſimum declarat, Proteſtantes nec iure diuino nec Cæſareo, dici poſſe hæreticos. Anno 1608. prodiit BARONII BROCARDI *Vermahnung an die Evangeliſche Fürſten*, ſed recuſum a. 1619. ſub titulo: *War-*

ſatia nonnulli; plures ex ditione Weſtphalica, qui Correſpondentibus erant militaturi; alii in Germania, alii in Belgio Fœderato colligebantur, Ex Anglia quatuor millia in Hollandiam miſſi ſtipendio Regis, & Ordinum Regni, vt illorum loco ter mille exercitati in Palatinatum dimitterentur. Præter iſtas copias Marchio Badenſis, decem mille pedites, & mille equites in ſua ditione collocarat ex Heluetiis, & quibusdam Gallis. 82) Wilhelmus Dux Saxo-Vinarienſis, duas legiones peditum Bohemis adducebat, ſicut pariter & alias numeroſas copias Comes Styrumbicus, & plures alii ex nobilitate Sueuica & Rhenana. 83) Non de religione ſolum agebatur, ſed etiam continenda potentia Auſtriaca, ne armis Hiſpanicis in Germania collocatis, abſolutoque Dominatu vſurpato, hæreditariam ſibi ſucceſſionem in Imperio ſtabiliret, totamque Europam in Monarchiam redigeret. 84) Imperatori vero adducebatur exercitus a Rege Hiſpaniæ viginti millium peditum & ter mille equitum, Hiſpanico ærario alendus, quousque incepta tempeſtas ſedaretur; quem iam Viennæ Comes di Ognate Regius legatus colligebat, & frequentiores copias ex Italia expectabat. Hæ Hiſpaniæ regis copiæ, cum exercitum Cæſareum auxiſſent, tam in Morauia, quam in Bohemia & Auſtria, Bucquoius egregie hoſtium copias exercebat, pluraque prœlia feliciter perpetrabat. 85) Paulus V. etiam Papa in tota Hiſpania, Italia, Sicilia, Flandria, fructuum ex bonis Eccleſiaſticis in annos ſingulos prouenientium, decimam partem ſeponi, ac ingentem pecuniæ vim inde collectam, ad impenſas eiusdem belli applicari fecit. Imo ex proprio quoque ærario XX. millia nummorum aureorum in menſes ſingulos contribuit pro Liga Catholica, quæ validum exercitum comparauerat, eumque in Cæſaris auxilium miſerat. 86)

§. VIII. Inter hos motus, exeunte Ianuario a. 1620. Superioris Saxoniæ Statuum conuentus a Saxoniæ Electore Lipſiæ fuit habitus, in quo, præſentibus Bohemiæ Poloniæque Regnorum Legatis, poſt inſtitutam de capitibus quibusdam deliberationem, decretum factum V. Februarii fuit, vt, dum toti Imperio immineat periculum, pro defenſione Circuli rectius inſtituenda, tria peditum millia cum mille equitibus, per ſex menſes integros ſuſtentarentur, Statibus ſingulis pecuniam ſtipendiis ipſorum perſoluendis neceſſariam contribuentibus, directorium vero totum Electori Saxoniæ committeretur, Cæſari mos gereretur, in cauſſa vero Bohemica ad neutram partem inclinarent, quale etiam reſponſum Legatis Bohemis, qui aderant, fuit datum. 87) Saxoniæ enim Elector Palatinum, cum quo eousque æquali parique iure vixerat, potentiorem fieri nolebat, veritus etiam, ne Saxoniæ Duces, qui cum Friderico faciebant, Electoratum repeterent. 88) Augebant odium Theologi Saxonici, Reformatis infenſiſſimi. 89)

§. IX. Inde Maio menſe 1620. ad Conuentum, quem Mulhuſii Electores Eccleſiaſtici vna cum Saxone Bauaroque, & Ludouico Haſſo, omnes Cæſari addictiſſimi agitabant, licet Treuirenſis atque Bauarus eo ſaltim legatos ſuos miſiſſent, querelas ſuas deferebant, eorum-

Warnung von derer ſub vna allerhand Rathſchlage wieder die Evangeliſchen extat apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. c. CLXXII. p. 891.* Erat iſte Baronius Parmenſis, ex familia Card. Baronii, Auditor Congregationis de propaganda fide, cuius violenta conſilia prodit METERANVS *lib. XXIII. fin.* De hoc SPANHEIM Memoires de Louiſe Iuliane p. 57. *En ce temps là eſclatterent en la Cour Palatine les adois d' vn certain Baronius, qui eventa divers desſeins prins à Rome au preiudice des Princes & Eſtats de l' Empire, ſur tout au desavantage de la Maiſon Palatine. Il y a long temps, qu' on pouvoit recognoiſtre, qu' on luy en vouloit, & qu' on quettoit les occaſions d' eſclatter. Et ce n' eſt pas la Couronne de Boheme, qui ait fait naiſtre les proiets de ſa ruine. La fabrique en eſt plus ancienne, & les desſeins en ont eſté baſtis devant la naiſſance meſme de ceux qui firent faire le ſault perilleux à Prage aux Miniſtres de Matthias.* Sequitur *Extractum ex Scioppii Claſſico*, & GOLDASTI diſſertatio *de Ieſuitarum practicationibus & an ſint belli Bohemici, præſentiumque motuum ac turbarum auctores.* Sequitur c. CLXXIII. *Bedencken, auf was Weiſe das gantze Teutſchland wider zur Rœmiſchen Catholiſchen Religion zu bringen*, quod ſcriptum iam antea a. 1598. ſub titulo: *de Statu Religionis in Germania*, prodierat, & extat apud GOLDASTVM *Politicis Imperialibus p. XXII. pag. 1140.* Sic etiam apud LONDORPIVM *c. CXCIX. ſqq.* reperiuntur varia Conſilia, quæ huc faciunt. Contra Pontificios prodiit *Machiauellizatio, qua Vnitorum animos diſſociare nitentibus, reſpondetur*, pro Vngaris potiſſimum ſcripta. *Examen edicti de pace religionis ſeruanda in Germania, Mirandula 1617. 4.* Vid. GRYPHIVS *de ſcript. ſec. XVII. p. 114.* Contra Proteſtantes, *Informatio de famoſo negotio compoſitionis diſſidentium inter ſe Principum & Statuum Imperii, Cosmopoli 1618. 4.* Et plura alia ſcripta, de quibus in Bibliotheca Iuris *cap. XIV. §. XXXVI.*

82) CARAFA *p. 80.* BELLVS *lib. IV. ineunte.*

83) CARAFA *p. 81.* MERC. GALLO-BELG. *Tom. XIII. lib. II. p. 70.*

84) PIASECIVS p. 324. Prodiit hac de re *Conſilium oder kurtzer Vnterricht, daß Deutſchland nunmehr nicht ein Frey-Wahl-Reich, ſondern dem Haus Oeſterreich zuſtendig ſey 1625. 4.*

85) CARAFA *p. 80. 96.* MERC. G. BELG. *Tomo XIII. lib. II. p. 70.*

86) PIASECIVS *p. 324.*

87) CARAFA *p. 79.* MERC. G. B. *Tom. XIII. lib. I. p. 212.* PVFENDORF *lib. I. §. XXX.*

88) PIASECIVS pag. 325. *ex hæreticis autem Principibus Germaniæ ſolus Elector Saxoniæ, ne Palatinum auctum Boëmia Regno potentiorem videret, cum quo eo vsque æquali parique iure vixerat, ſeu quod vereretur, ne Duces Vinarienſes quandoque ope ipſius autum Electoratum Saxoniæ repeterent, Mulhuſii Electoribus Eccleſiaſticis congregatis ſe coniunxit, eorumque Decretis cauſſam Boëmorum (nec dictam nec auditam) damnantibus ſubſcripſit.*

89) Prout varia ſcripta teſtantur apud LONDORPIVM *Tom. I. lib. IV. cap. CXCVI. CXCVII. CXCVIII. p. 931. Tom. II. p. 97.* MEYER *Lond. ſuppleto Tom. II. pag. 237.* PVFENDORF *lib. I. §. XXXII.*

90) MERC.

eorumque auxilia implorabant. 90) Omnes Friderici conatus improbant, ipſumque vt vltro Regno cedat, hortantur; Bohemos, cæterosque, vt arma deponant, non ſine minis mouent. Simul ab Vnione, ne huic negotio ſe immiſceat, poſtulant, cautione d. X. Martii 1620. interpoſita, religionem Proteſtantium aut bona ſacra haut quidquam peti. 91) Ferdinandus quoque pro Cæſarea auctoritate Ordinibus, vt quieſcant, imperat; ductoresque ac milites a ſacramento Friderici auocat. Quæ omnia eo maiorem habuerunt efficaciam, quod ipſe Fridericus antehac Ferdinandum Bohemiæ Regem, & inde legitimum Cæſarem agnouiſſe videretur. 92) Agebatur in eodem Conuentu iamdum de proſcribendo Palatino, quod tamen Moguntinus & Saxo pluribus diſſuadebant. 93) Legationibus quoque Rex Daniæ, & Inferioris Saxoniæ Principes demulcentur. Inferioris Auſtriæ Ordines, quorum plerique Catholici, in verba Ferdinandi iurant, fœderique cum Bohemis renunciant, poſtquam ille ipſis verbo ſuper libertate ſacrorum cauiſſet. Auſtriæ ſuperioris Ordines licet requiſiti, iuramentum fidelitatis recuſant. 94)

§. X. In Bohemia interim, poſtquam Fridericus d. VI. Februarii 1620. Brunnæ, a Morauis 95) atque Sileſiis d. XXVI. Februarii 1620. 96) homagium accepiſſet, Chriſtianus etiam Anhaltinus IX. Martii 1620. Bucquoium ad Egenburgum profligaſſet, 97) habita fuerunt Pragæ Comitia, in quibus de confirmanda cum Vngariæ Ordinibus & Tranſyluaniæ Principe confœderatione, fuit actum, eademque ad Danos etiam, Suecos, Britannos proferenda, pace cum Turcis facienda, adparatu militari & ſtipendiis militum fuit deliberatum, Fridericus Henricus etiam Palatini filius ſexennis, ſi Parens deceſſerit, datus ipſi fuit Succeſſor. 98) Aſt, dum omnia

90) MERC. G. BELG. *Tom. XIII. lib. I. p. 224. lib. II. p. 19.* BELLVS *lib. IV. p. 348. 422.* Apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 6.* extat Reſponſum, legatis Bohemis datum, & apud BELLVM *lib. IV. p. 359. 361.*

91) CARAFA p. 81. *Quibus Germaniæ malis vt Electores occurrerent, Mulhuſii conuenerunt, atque inde Ordines Bohemiæ, & Vngariæ monuerunt, vt Cæſari fideles illius iram debita ſubiectione mitigarent, illum enim ſuum eſſe Regem vnctum, coronatum, & Sacramento Ordinum alias agnitum, a quo nullo modo poſſent recedere, ad Palatinum alias litteras dederunt, vt habita ratione proſapiæ, & muneris, quod in Imperio gerebat, eo ſua conſilia dirigeret, vt arma deponerentur, & delectus vlteriores intermitterentur, nec exoticus miles in Imperium euocaretur. Quod nequaquam fieri poterat, ni Imperatori Bohemiæ regnum cum prouinciis adiunctis quamprimum reſtitueret, ſcripſere etiam Electores ad Principes Correſpondentes, ad Ordinem equeſtrem Sueuiæ, Franconiæ, & Rheni, atque ad Ordines vtriusque Auſtriæ, & Bohemiæ, rogantes, ne tam periculoſis bellis, ex quibus tantum effuſio aquati ſanguinis, & patriæ extrema pernicies poſſit expectari, vllo modo ſeſe immiſcerent. Huic Conuentui cum Saxoniæ Elector interfuiſſet, Mauritius Haſſiæ Landgrauius non leuiter offenſus, illum dehortatus eſt, ne Pontificiis plus nimio faueret, & ſua Religionis amantes ſperneret. Verum Elector maturum ſibi eſſe ingenium, quo facile poſſet diſternere inquietos, ac ſeditioſos, ſcripſit; quo ſcripto ipſum Mauritium, eiusque aſſeclas non parum notauit, quaſi ipſi eſſent ſeditionis amantes, & multorum bellorum rei: quare eundem Mauritium rogauit, vt apud alios vera tranquillitatis turbatores illo officio cenſoris defungeretur, quo apud ipſum præpoſtere defungi voluit.* Le VASSOR *lib. XV. p. 643.* MERC. G. BELG. *Tom. XIII. lib. I. p. 242. lib. II. p. 19.* PVFENDORF *lib. I. §. XXX.* HELVICVS *lib. VIII. pag. 271.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 308.* LVDOLPH *lib. XX. c. II. n. 21.* BELLVS *lib. IV. p. 361.* Extant varia ſcripta ex hoc conuentu apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 11. ſqq.* KHEVENHILLERVM *Tom. IX. p. 836.* Aſſecuratio de bonis eccleſiaſticis Euangelicis data extat apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. V. c. V.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 313. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. §. XI.*

92) PVFENDORF *cit. loc.* MERC. G. BELG. *Tom. XIII. lib. II. p. 41.* Variæ litteræ monitoriæ Cæſaris apud LONDORPIVM *pag. 27.* KHEVENHILLERVM *Tom. IX. p. 849.*

93) De quo varia ſcripta in libro, cui titulus: *Ein denckwürdig Model der Kayſerlichen Hof-Proceſſe* apud LONDORPIVM *Tom. II. pag. 363.* qui LVDOVICVM CAMERARIVM habet auctorem. Inter LVNIGII *Staats-Conſilia Tom. I. p. 1077.* reperitur *Bedencken, ob der Kayſer in der Böhmiſchen Sache Richter ſeyn könne.*

94) CARAFA pag. 78. *adulta iam hyeme vix poterat miles in caſtris aperti campi ſubſiſtere, ſed in præſidiis hærens ad commercia vtraque pars ferebatur. Cæſar cum ſuperioribus, & inferioribus Auſtriacis Horna hærentibus agebat, ſatisque propitios ſibi inferiores Auſtriacos fecerat conceſſione liberi exercitii non procul a Vienna, ſi modo reſipuiſſent. Superiores vero Auſtrii obduratiores, Legatos quidem Viennam miſerunt: ſed nihil iis commiſerunt, quam vt Cæſaris mentem ſuis dominis perſcriberent; ita vt potius nugari, quam ſerio aliquid agere viderentur. Quod cum Cæſari pacis auido ſumme diſpliceret, ac nihilominus propter frequentes hoſtes, quibus vndique cinctus vix poterat ſubſiſtere, cogeretur diſſimulare, cum aliquo horum conuenire laborauit, nam Auſtriaci ad Occidentem eum premebant, Bohemi ad Orientem, Moraui, & Vngari ad Meridiem truculenter ei inſultabant.* MERC. GALLO-BELG. *Tom. XIII. lib. I. pag. 167. lib. II. pag. 115.* BELLVS *lib. III. p. 299. 380. lib. IV. p. 411.* Proceſſus Homagii Viennæ facti extat apud LONDORPIVM *Tom. III. p. 32.* Varia alia ſcripta apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. II. p. 259.* Le VASSOR *lib. XV. p. 664.* KHEVENHILLER *Tom. IX. pag. 915. 1036.* LVNIGII *Staats-Conſilia Tom. I. n. CLXXII.*

95) MERC. GALLO-BELG. *Tom. XIII. lib. I. p. 230. lib. II. ineunte.* PIASECIVS *p. 325.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 937.*

96) MERC. G. BELG. *pag. 237.* PIASECIVS *c. l.* Acta in Conuentu Vratislauienſi extant apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. II. p. 240.* BELLVS *lib. IV. p. 347.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 294.*

97) MERC. GALLO BELG. *p. 239.* BELLVS *lib. IV. p. 351.*

98) CARAFA p. 82. *Comitia Pragæ celebrarunt, in quibus filium Palatini, ſi parens deceſſerit, ſibi Regem deſignarunt; fœdera cum Vngaris, & Tranſyluanis innouarunt. Legationem ad portam Ottomannicam ſpoponderunt; ſubſidium primarium Bethlemo addixerunt; reditus Eccleſiaſticos, pauciſſimis exceptis, proſuo vſui applicarunt; & nobiles ſuos adhuc dubiæ fidei mulctatione omnium bonorum euocarunt; ſuosque tandem omnes ad militiam, & communem patriæ defenſionem armarunt.* Cauſſas diſtinctæ

omnia ſero nimis pararentur, Danus, Angluſque Iacobus I. ſocer licet Friderici, langueſcerent, omnia in deterius cedebant. 99) Accedebat Tractatus Vlmenſis Friderico nimium fatalis. Poſt minacia enim vtrinque ſcripta, 100) Vnio & Liga contractis copiis, hæc circa Donawertham, illa ad Vlmam caſtra caſtris oppoſuerant. Et iamiam ad manus videbantur deuenturi, qui tam ferociter ante periculum locuti fuerant. Sed mox congreſſu vtriusque partis Vlmæ indicto, res III. Iulii ſt. n. componitur, ac Vnio Bohemiæ defenſionem abdicat, ſolius Palatinus tutela ſuſcepta. Quæ res non parum Friderici partes debilitauit; præſertim cum antea magnificis verbis vires Vnionis oſtentaſſent, qui ipſum ad tam ancipitia conſilia impulerant. 1) In hac tamen concordia vterque Palatinatus comprehendebatur. Vt autem hoc modo transigeretur, Galliæ Regis Legati, quorum caput erat Dux Engoliſinenſis, qui Vlmæ tunc aderant, multum momenti attulerunt. Scilicet, quod nollet Gallus tanta opum acceſſione Palatinum extolli, ne iſte, vti olim, res Reformatorum per Galliam fulciret, quos ipſe in ordinem redigere propediem meditabatur. Vnde & idem Daniæ Regem, & Saxonem, ne Friderico aſſiſterent, monuerat. 2) Nec deerant, qui Ioachimum Erneſtum Brandeburgicum, qui rebus pace belloque

ſucceſſionis videmus in Conſult. XVIII. Act. Bohem. Conſult. p. 200. *iniquum eſſe, ſi non poſt tot myriades aureorum a Friderico pro obtinendo regno Bohemiæ impenſas per ſucceſſionem fructus horum ſumptuum in filium patre mortuo redundaret; Hac ratione Auſtria non tantum omnem ſpem tolli potiundæ iterum Bohemia, ſed etiam Iacobum & Britannos promtiores futuros ad pecuniam pro certa in familia ſucceſſione tuenda, erogandam.* BELLVS *lib. IV. p. 352. 395.* MERC. G. B. *Tom. XIII. lib. I. pag. 241. lib. II. p. 56.* PIASECIVS *p. 346.*

99) PIASECIVS p. 325. *at Palatini res ſtatim ab initio langueſcebant: nam licet Rex Angliæ & Daniæ, ac omnes fere diſſidentes in Religione & Auſtriacorum æmuli ipſi fauerent, tamen dum in illis principiis oſcitanter agunt, nullam vtilem operam eius rationibus praſtiterunt hoc anno, vt ſolus, cum Boëmis totam belli molem ſuſtinere debuerit.* Tractatus nouæ confœderationis cum Vngaris extat apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 49.* Reliqua Acta Comitiorum Pragenſium *pag. 53.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 975.*

100) Extant talia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 7. ſqq.*

1) CARAFA *p. 82.* MERC. G. B. *Tom. XIII. lib. II. p. 76.* CARAFA *p. 83.* PIASECIVS *p. 325.* BELLVS *lib. IV. p. 399.* ADLZREITER *p. III. lib. IV. n. 12.* PVFENDORF *lib. I. §. XXXI.* LVDOLPH *lib. XX. cap. II. n. 31.* Extant ipſæ conuentionis tabulæ apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 48.* VILLEROY *Memoires Tom. III. p. 547.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 339.* ADLZREITER *p. 61.* MASENIVS *p. 100.* BRACHELIVS *lib. I. p. 22.* GRAMONDVS *lib. IV. p. 247. hoc hamo captus Fridericus.* Et paullo poſt: *certo eo fœdere partum proſpectum Palatini rebus, fatiſcunt ſtatim ipſius vires,* & in RECVEIL *Tom. III. p. 165.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 369.* Hiſtoriam tractationis refert KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 807.*

2) Verba ſunt PVFENDORFII *c. l.* CARAFA p. 83. *inſtitutus poſtea fuit tractatus pacis Vlmæ, quam Galliæ Regis Legatus curabat apud Principes Correſpondentes, & apud Bauariæ Ducem, qui etiam ſuos delegatos tranſmiſerat; & poſt aliquot dies commercii inter vtramque partem conuenit, vt vterque Dux tum fœderis Catholici, tum Correſpondentium Principum exercitum ſuum inde abduceret; neque deinceps alter alteri moleſtiam inferret, ſed potius ambæ partes laborarent, vt pax Religionis Germaniæ integra ſeruaretur.* Le VASSOR *lib. XV. p. 658.* AITZEMA I. D. p. 32. *Hoewel Vranckryck die de grootſte aanrader ende Auteur van der Proteſtanten Vnie was geweeſt, als het voor es aenghewesen, nu niet alleen niet by de Vnions Furſten, dede maer ter contrarie de Catholique Ligue was favoriſerende: ende de Luterſche Furſten teghen de Caloiniſche ophiſſende, ende byſonder den Konigh van Denemarcken, ende Churfurſt van Saxen van d' Vnions Fürſten vervreemdende: gelijk ſulex uyt de Inſtructie des Konigs aen den Hartogh van Angoulesme, de Heren van Bethune ende van Preaux zijn Ambaſſadeurs, in den iare twintigh gheſonden in Duytslande ende op de Vergaderinge tot Vlm, te ſien is: zynde de ſelve Inſtructie mede onder de ghedruckte Memorien van Villeroy in t' derde deel te vinden. In welke Inſtructie onder andere ook hy pryſt den Koningh van Engelandt dat hy aen den Baron van Dhona onlangs van den Churfurſt (want voor Koningh van Beemen heeft de Koningh van Engelandt hem noyt willen kennen) aen hem in Englandt geſonden hadde, gheblameert meer als yemandt anders (blamé plus qu' aucun autre) ſyn diſſeing of aennemingh van de Croon Beemen. t' zy dat hy deſelve ongerechtig achtede, t' zy dat hy vreeſde eerenthaloen te ſullen ge-engageert zyn hem te helpen, Soo hy in eeniger manieren deſelve aenneminghe approbeerde; immers alſo, dat hy tot nogh toe gheen d' alderminſte verklaringh tot zyn faveur van den Koningh zyn Schoon vader hadde konnen trecken.* Adde *Ambaſſade des Meſſieurs les Ducs d' Angouleſme, Comte de Bethune, & de Chaſteauneuf enuoyez, par le Roy Louis XIII. en Allemagne l' an 1620.* BELLVS *lib. IV. p. 400.* HELVICVS *lib. VIII. p. 284.* Potiſſimum huc faciunt VILLEROY *Memoires d' Eſtat Tom. III. p. 452.* vbi etiam Principes in dicto conuentu præſentes recenſentur & *p. 455.* Gravamina Euangelicorum in hoc conuentu exhibita proponuntur. In quorum relatione menſe Iulio referunt legati: *Reconfirmant par nos entremiſes une bonne paix parmy tous les Eſtats de la Germaine, ſans priver toutefois l'Empereur de porter ſes armes, & dee ſe parens & amis qui ne ſont de ladite ligue Catholique dans le Palatinat, luy laiſſant ceſte faculté d' eſtre ſecouru en Boheme de toutes les forces qui ſont ſur pied, levées par la dite ligue, & que les Eſtats Catholiques demeurans paiſibles en ſeureté, ils auroient liberté entiere d' aller ſervir ſa Mareſté Imperial ou il ſemble que le beſoin les appelle, & la neceſſité des affaires les y oblige, ce q' autrement ils n' euſſent ſceu faire.* Et paullo poſt dicitur: *Aquoy, Sire, correſpondent les Paroles que le Duc de Baviere nous a fait tenir par ſes Ambaſſadeurs, & depuis par le ſieur de Vaubecourt, aduouant non ſeulement tenir la conſervation de ſes Eſtats de cet accord fait par vôtre authorité; mais auſſi tout les Catholiques eſtans remis, en l' aſſeurance de leurs biens, & l' Empereur ſecouru à ce moyen des ſeules forces, par leſquelles il peut ſe remettre en campagne, & ſe reſtablier en creance parmy ſes peuples dont il eſt tellement deſcheu, que ſans aſſiſtance d' aucuns de ſes ſubiects, excepté de Vienne, il y a plus de ſix ſepmaines que toute ſon armee eſt reduicte au oerd, & ne ſort de ſon retranchement, les ennemis eſtans quaſi à leurs portes. Et par ce, Sire, que voſtre authorité ſeule a eſte cauſe que les deux armees qui eſtoient icy ne ſont venues avec mains encores qu' elles fuſſent campees l' une davant l'autre, ſi proches qu' il n' eſt*

par

que gerendis impar, & res Palatinas parum curabat, Vnionis ducem, & auro fuiſſe corruptum arguerent. 3)

§. XI. Poſtquam compoſitione facta, Vnionis copiæ in Palatinatum inferiorem deſcendiſſent, Bauarus, prout a Cæſare fuerat iuſſus, qui ſupra triginta militum millia ſub ſignis haberet, in ſuperiorem Auſtriam tendit, eamque ſub Ferdinandi obſequium redigit, hinc in Bohemia cum Cæſareis Ducibus copias coniuncturus. E diuerſa parte Coſaci, Poloniæ Regis inſtinctu, Sileſiæ ac Morauiæ infuſi, iste terrorem dabant. 4) Saxo iamdudum in Auſtriacos pronus, quod oppreſſis hiſce, Electoratus domui a Carolo V. collatus, periclitaturus videbatur, tum pollicitis ſuper cauſſa Iuliacenſi ad ipſius vota decidenda ineſcatus, ſtimulantibus inſuper in quibusdam ſacerdotibus, qui Lutheranis Pontificios proniores, quam Caluinianos clamabant, 5) commendata ipſi a Cæſare executione, 6) in Luſatiam cum exercitu irrumpit, expugnataque per vim Budiſſina, pleraque eius prouinciæ oppida recipit, fruſtra renitente Io. Georgio Marchione Iægerndorfio, qui ad defendendam eandem a Friderico miſſus erat. 7) E contrario Fridericus Saxoniæ Electorem omnibus feudis Bohemicis priuat. 8) E Belgio ab Alberto Archi-Duce miſſus fuit Ambroſius Spinola cum viginti peditum millibus, quatuor equitum, in Palatinatum mouebat, cui protegendo Vnionis copiæ ad Oppenheimum caſtra poſuerant, haut quidquam Spinolæ pares, quippe tumultuarie collectæ, nec diſciplina ſatis compoſita, ac præter Ducum diſſenſionem cum ſtipendii penuria conflictantes. Spinola igitur Rheno apud Moguntiam ſuperato, pleraque Palatinatus oppida maligne munita in poteſtatem redigit, illuſo Vnionis exercitu, hoc prætextu, Auſtriacam domum in Liga Catholica haud comprehendi, 9) Iacobus I. Magnæ Britanniæ Rex, quod ſenio & indole ab armis abhorreret, generum ſuum Bohemiæ Regem nunquam volebat adgnoſcere, nil niſi modicum pecuniæ transmittit, & ad tria millia peditum Britannorum, conniuente potius, quam iubente ipſo, Vnioni accedunt. 10) Poſtquam autem de iſta Spinolæ expeditione audiuiſſet, tum demum decreuit mittere ad talem neceſſitatem ſubſidia, quæ ab Henrico Naſſouio intempeſtiue conducta Palatinatum nil iuuerunt. 11) Et crediderunt multi, ſemel

atque

pas quaſi croyable, que de ſi grandes forces ayent peu demeurer un mois entier ſans rien dire, pour donner a cognoiſtre à un chacun combien voſtre entremiſe a ou de force.

3) PVFENDORF *c. l.* RELLVS *lib. IV. p. 445.* Quis Status Proteſtantium & cauſſæ Bohemicæ tunc fuerit, exponitur in epiſtola WANCESLAI MEROSCHWA ad Io. Traut Norlbergenſem 1620. 4. PIASECIVS *p. 326.* De iſto ſic iudicat IO. IOACHIMVS RVSDORFIVS in præfatione Conſilii ſui primi *p. 7.* ſcribens: *ſtatim autem in interiores receſſus animi Ioachimi Erneſti Brandenburgici, qui cum ſummo imperio exercitui Fœderatorum præerat, præcipuam etiam in conſilio & rebus cæteris deliberandis & ſtatuendis auctoritatem habebat, penetraui; eumque, vel degenere timore, vel praua inuidia, vel recondita ſimultate & odio occupatum, res negligentius adminiſtrare, Palatinatus defenſionem & conſeruationem nihili æſtimare, militares curas non intelligere, rebus magnis bello & pace gerendis imparem eſſe, cum hoſte clanculum conſueſcere, cauſam communem & ſociorum, ne quid inclementius dicam, deſerere animaduerti.* Ideoque idem RVSDORFIVS Cauſas propoſuit, cur pacis conſilia ſint præferenda & amplectenda.

4) PVFENDORF *lib. I. §. XXXII.* CARAFA *p. 83.* Bauaro autem a Cæſare demandatam hanc contra Auſtrios & Bohemos fuiſſe executionem, teſtatur RELLVS *lib. IV. pag. 431.* PIASECIVS *pag. 327.*

5) PVFENDORF *c. l.*

6) RELLVS *lib. IV. p. 409. & p. 412. 427.* qua ratione executio Saxoni fuerit demandata, teſtatur LONDORP *Tom. II. p. 173.* PIASECIVS *pag. 327.* Agebatur etiam de proſcriptione Palatini, quæ tamen adhuc differebatur, prout RELLVS docet *p. 413.* & LONDORP *Tom. II. p. 192.* Le VASSOR *lib. XV. p. 665.* qui etiam Saxoniæ Electorem quid permouerit, his verbis tradit: *Fridericus ademtis feudis Bohemicis & Io. Caſimiro & Io. Erneſto Ducibus Saxoniæ, Coburgenſi, & Iſenacenſi, addictis Saxonem ſibi infeſtiorem reddidit.*

7) CARAFA *pag. 85.* PVFENDORF *cit. loc.* MERC. GAL. BELG. *Tom. XIII. lib. II. pag. 170.* Qua ratione Budiſſa V. Octobris 1620. fuerit occupata, prolixius deſcribit RELLVS *lib. IV. pag. 441.* Extat etiam *Wahrhaffliger Bericht, was ſich vor und in der Stadt Bautzen bey wahrender Belagerung und Eroberung zugetragen 1620. 4.*

8) Extat edictum apud KHEVENHILLERVM *Tom. IX. p. 1017.*

9) CARAFA *pag. 83. 85.* MERC. G. BELG. *Tom. XIII. lib. II. p. 137. 167.* PIASECIVS p. 325. *Ac cauerant quidem, quod comprehenderetur vterque Palatinatus in illa concordia, ſed Spinola hoc neglecto feſtiue Moguntinus Elector eum excuſauit, quod Auſtriaca Domus in Liga Catholica non eſſet, nec obligaretur ipſius pactione, ab Archiduce Alberto miſſus ex Belgio cum exercitu valido in Palatinatum, primo illinc Oppidum inſigne Crucenacum, ad tam inſperatam vim minus prouiſum poſt breuem oppugnationem ad deditionem coëgit, ibique ſede belli ſibi fixa, vltra progrediens, Alzenam ac Oppenheimium, & demum alia plura eius regionis loca vi cepit, eamque partem Rheni, cum vtraque ripa in ſuam poteſtatem redegit, præſidiisque muniuit. Fœderatorum copiis cum Duce Georgio Federico Marchione Badenſi in proximo deſidentibus, nec eius conatus impedientibus.* THEATR. EVROP. *Tom. I. pag. 355.* BRACHELIVS *lib. I. p. 22.* CARAFA *p. 102.* MASENIVS *p. 467.* RELLVS *lib. IV. p. 420.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 340.* PVFENDORF *lib. I. p. XXXII.* Extat Inſtructio Marchioni de Spinola data apud LONDORPIVM *Tom. II. pag. 141.* cum variis aliis. Laudes Ambroſii Spinolæ, aliorumque huius gentis exponit AVBERTVS MIRAEVS, in gentis Spinolæ illuſtrium elogiis, quæ tamen iam *Antwerpiæ 1607. 4.* prodierunt. IANI LERNVTII *Epinicia honori & virtuti Ambroſii Spinolæ dicata, Antwerpiæ 1607. 4.*

10) PVFENDORF *lib. I. §. XXXII.* Faciunt etiam huc tres epiſtolæ Buckingamiæ Ducis ad legatum Hiſpanicum apud Anglos ſcriptæ, apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 217.* ex quibus ſatis clare patet, quam paruam generi ſui curam habuerit Iacobus.

11) PIASECIVS *pag. 327.* Iudicat hac de re LARREY *Hiſt. d'Angleterre Tom. II. p. 738.*

12) Sic

atque iterum occaſionem rei bene gerendæ Vnioni allubuiſſe, ſed quam Ioachimus Erneſtus Marchio Anſpacenſis, penes quam ſummum exercitus imperium, vario obtentu eluſerit, auro Hiſpanico, vti putabatur, corruptus, & de cætero bellandi artibus Spinolæ nullo modo comparandus. Igitur nullo operæ pretio facto, in hyberna diſpergitur Vnionis miles. 12) Et licet Galliæ Rex per Ducem Angoliſmenſem, non ſolum in Germania, ſed etiam apud Gaborium de mediis pacis ageret, Rex quoque Daniæ intercederet pro tractanda ceſſione armorum, & magis Rex Angliæ, cuius Legatus in aula Imperatoris continuo degens, hoc idem ſollicite procurabat. Imperatorii tamen nullum tractatum pacis admittendum eſſe iudicabant, niſi prius Palatinus Bohemiæ regno ſe abdicaſſet. 13)

§. XII. Dum igitur Cæſariani, Duce Bucquoio ad dextram, Bauarici ad ſiniſtram procederent, ob itineris anguſtias & commeatus pabulique penuriam, exercitum quinquaginta millibus conſtantem ſecum ducentes. 14) Tertius exercitus contra Vngaros, qui induciis violatis, Betlenum Neoſoli Regem proclamauerant, erat ducendus. 15) Hunc Tampierius Comes ducebat, qui dum Poſonium, vbi regalis Vngariæ corona adſeruabatur, intercipere tentaret, & ſpecularetur, iaculo bombardæ a præſidiariis percuſſus, interiit, exercitus ipſius profligatur. 16) Verum, tot hoſtibus impares erant Bohemi, a ſociis fere derelicti. 17) Et refrixerat fauor ſubiectorum. Proceres enim, qui Britannicos theſauros, ac confluentia vndique auxilia, nouasque ſibi per Auſtriacas ditiones ſatrapias ſomniauerant, cum nihil horum adpareret, a Rege alienabantur. Vulgus belli incommoda, tributorum grauitatem, & hoſtilem iuxta ac proprium militem per viſcera regni graſſantem tacite execrabatur. 18) Abrahami Sculteti potiſſimum conſilio, e templo arcis imaginibus, & quod nimium ſe redderet familiarem & ſæpius vltra regium faſtigium ſe demitteret, 19) dum e contrario, Regina faſtu turgeret. 20) Exinde neglectus, aut contumacia aduerſus nouum Regem, eiusque iuſſa, confuſa conſilia, pecunia, & alia bello neceſſaria, maligne ſuppeditata, miles diſciplinæ inſolens, ignauus, ad imperia ducum piger, & ob tardius ſoluta ſtipendia fremens. 21) Accedebat, quod miles Bohemus inferior longe numero eſſet Cæſareano, præter ſex Vngarorum millia, vix viginti militum millibus conſtans. 22) Ablegabatur equidem ad Bauarum Schlammersdorfius tribunus, diem locumque colloquio dici petens, in quo amicæ compoſitionis via ten-

12) Sic etiam de hoc iudicat IO. IOACH. RVSDORFIVS præf. Conſilii primi *p. 7. cum Principes Germaniæ Confœderati vulgo vocabantur Vniti, anno MDCXX. nulla re per æſtatem, vel contra Ducem Bauariæ in Sueuiam ſuſcepta, vel contra Marchionem Spinolam in Palatinatu geſta, in hiberna, quæ Wormatiæ conſtituerant, ſine tropæo ſeceſſerent.*

13) Verba ſunt PVFENDORFII *lib. I. §. XXXII.*

14) CARAFA *p.* 834. ADLZREITER *p. III. lib. V. §.XXXI.*

15) CARAFA *p.* 84. BELLVS *lib. IV. p.* 445.

16) PIASECIVS *p.* 328. BELLVS *lib. IV. pag.* 446.

17) PIASECIVS pag. 325. *ſimiliter & alii earum partium colligati otioſi hærebant, forte, quod Palatini fortunæ non adeo fauerent, ſeu quod maiori eius neceſſitati auxilia ſua reſeruarent, ſperarentque adhuc negotium tractatione amica componi potuiſſe, cum id Legatus Regis Galliæ, Angliæ, & Daniæ apud Imperatorem diligenter vrgeret. Palatinatus itaque pene indefenſus tunc manebat, & in Boemiæ Regno Palatinus ſolis Boemicis viribus rem gerebat, iisque nimium diſtractis, cum Sileſii potiſſimum illius Regni robur in prohibendo Polonis ad Imperatorem tranſitu apud Viadrum ſeu Oderam fluuium continuo excubarent omnes: ſed tamen non infelices tota æſtate ſucceſſus habuit.* BELLVS *lib. IV. p.* 467.

18) Facit huc potiſſimum ſcriptum apud LONDORPIVM *Tom. I. lib IV. c. CXLIV. p.* 923. ſub titulo: *Greuel der Verwüſtung. Aliudque: Extract eines Schreibens, welches aus Prag, einem bekandten Freund, wegen zerſtœhrung der Thumbkirchen daſelbſt in offenen Druck gegeben.* 1620. 4. CARAFA *p.* 87. BELLVS *lib. III. p.* 317. THEATR. EVROP. *Tom. I. p.* 280. vbi etiam dicitur actum fuiſſe de Statua Chriſti in cruce pendentis in ponte Pragenſi, ni Schlickius & Turrianus Comites, ne tumultus orietur, hoc impediuerint. CONSTANTINVS PEREGRINVS in *Buquoii itin. quadrimeſtri p.* 158. auctor eſt, Eliſabetham Reginam in ponte crucifixum adeo fuiſſe odio proſecutum, vt, ne illud videret, interdixerit ſibi, quamdiu Pragæ fuerit, omni per pontem tranſitu, addita voce impia: *Nolo balneatorem iſtum nudum ſemel aſpicere.*

19) Auctor des Greuels der Verwüſtung apud LONDORPIVM c. I. p. 926. *Der König macht ſich mit den Leuten, mit den Landherrn, und Frauenzimmer gar gemein, begleitet ſie aus ſeinem Zimmer, und zeucht ſeinen Huth ab faſt gegen iedermann. Wann iemand zu ihm kombt: fragt er allezeit ſeinem Ober-Cammerer Herrn von Ruppa, was er thun ſoll, und ſagt zu ihm: was rath hat der Herr. Er geht offt ſpaziern gar hinnaus in den Thiergarten nur mit einem iungen und Lacqueyen.* CONSTANTINVS PEREGRINVS a. 158. refert: Fridericum Pragæ prope molendinum magnum, magna omnium indignatione cum fece populi lauantem viſum fuiſſe. KOELER *p.* 49.

20) LVDOV. CAMERARIVS Ep. p. 32. *Wann nur das Engliſch exorbitirn mit die Gemuther andert, ſo iſt alles gut, das man mit den Eſſen, und zur Kirchen gehen auf das Frauenzimmer warten muß, und andrer punctilien verurſachen ſchon offendicula, und argert ſonderlich die Boehmiſche Damen, das man die Brüſte nie zudecket.*

21) Verba ſunt PVFENDORFII *lib. I. §. XXXIII.* Hæ etiam rationes adducuntur in relatione de hoc prœlio apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. VI. c. CXVII. p.* 220. & apud BELLVM *lib. IV. pag.* 459.

22) PIASECIVS p. 328. *ſed vt ad Ducem Bauariæ redeamus, is rebus in ſuperiori Auſtria ex voto compoſitis, omnes copias Imperiales ad finem Boemiæ contraxit: cum quibus Pragam Regni & negotii tanti caput peteret. Et cum ſimul incedere non poſſent propter itinerum anguſtias, easque a Boemis in ſiluis præſertim Hercinus obſeſſas, & magis propter pabulum equorum, quod nonniſi ex longinquo prouidere debuit, per diuerſa incedentes demum prope Pilſ-*

tentaretur. Bauarus tamen nullam aliam pacis legem adſeuerabat, quam vt prius pacatum Bohemiæ, regnum Ferdinando tradatur; quod moras a Friderico quæri iudicaret. 23) Hinc Anhaldinus Princeps exercitum contra Bauaricos & Cæſareos ducens, ſemper retrocedere cogebatur, vsque ad Pilſnenſem vrbem: vbi cum præſidium expectaret, de fide Erneſti Mansfeldii, vrbem illam Palatino detinentis, dubitare cœpit. Quare & Palatinum Praga euocabat, quo præſente, etiam Mansfeldum euocauerat; vt cum illo de exercitus ſtatione, ac loci conſeruatione deliberarent, & cum ipſe locum ſibi commiſſum nollet deſerere, non modice ſuſpicionem de infida poſſeſſione auxit. Qua propter Bohemi neque exercitum ſuum illi loco concredere auſi ſunt: ſed poſt aliquot ad Ratkonizium velitationes, rurſua Pragam vsque retrocedunt; ſperantes ſaltem ibi tutum exercitui ſuo refugium fore. 24) Cæſarei autem vna cum Bauaricis fugientes inſecuti ſunt, & antequam Bohemi integram munitionem ſibi præparaſſent in monte Albo, exercitum ſuum in duas acies diuiſerunt, easque Bohemis oppoſuerunt, dum interea in vrbem Pragamſe reciperet Fridericus. 25) Dies VIII. Nouembris 1620. erat Dominica XXIII. poſt Trinitatis feſtum, dum prœlio inter vtrosque decerneretur, Anhaltinus Iunior, poſtquam oppoſitas ſibi turmas impuliſſet, mox ipſe reiicitur & ſaucius capitur. Is terror Vngaros equites, antequam manum cum hoſte conſeruiſſent, conſternatos in fugam impulit. Certatim inde cæteri ſe proripuerunt, dum terror Panicus totum pene inuaderet exercitum. 26) Intra horam parta victoria, quæ toti regno iugum impoſuit.

pe Pilſnam omnes conuenerunt, poſtquam vnuſquiſque Ducum illorum in ſuo tranſitu plura Oppida partim vi, partim deditione occupaſſet. Nec dubiam victoriam promittebat tam validus exercitus, in quo aderant Duces experti, milites ſtipendiarii omnes veterani, maiori parte pedites Hiſpani ſelectiores, vniuerſe quinquaginta millia numero pedites & equites computati; cum in Palatini exercitu nonniſi ſex millia ſtipendiariorum exercitatiorum, quos Dux Vinmarienſis ex Hollandia nuper conduxerat, haberentur, & pauca cohortes a Boemis ab initio tumultuum illorum collecta (Erneſtus Mansfeldius Comes vltra Pilſnam, vt in Bauariam irrumperet, cum ſuis turmis ſubſtiterat) ac Vngarorum octo millia leuioris armatura. Cetera autem agmina Palatini ex delectu Boemorum ac Morauorum Prouincialium conſtabant, vniuerſis copiis triginta millia hominum non excedentibus. Et hi egeſtate rerum omnium preſſi, cum decem octo menſibus ſtipendia nulla receperint. Vnde etiam non adeo bene adfecti Palatino, præſertim Centuriones ac Ordinum Magiſtri maiori parte Praga morabantur, officiis ſuis neglectis. Sic enim numerum definit IO. CHRISTOPHORVS BECMANNVS *Anhaltiſcher Hiſtorie p. V. lib. III. cap. I. §. XXXIII. p.* 327. relatione Chriſtiani Anhaltini Principis vſus, dum ita ſcribit: *Wobei auch noch dieſes ſich findet, daſs zwar die Bohmiſche Armee nicht nur an ſich ſelbſt weit geringer als die Gegenſeitige an der Zahl geweſen, und nicht viel über* 20000. *Mann geſchætzet worden, ſondern über* 15000. *Mann in der That nicht ſtarck geweſen ſintemahl bei* 5000. *Mann in der Stat Prage meiſtentheils wider Verbot geweſen, viele auch von vorhergegangenen Sommer und damaligen Herbſt-Kranckheiten in Oeſterreich conſumiret worden, theils auch auf Partheien ausgeſchickt geweſen, theils von dem ſtarcken Marche zurücke geblieben, und mægen über ietzgedachte* 15000. *die Hungarn in allen noch bei* 6000. *ſtarck geweſen ſein, wiewohl ſich auch derer viele, auf dem Marche und ſonſten noch abgeſtreiſt.* Adde KOELERVM *de Friderico p.* 55.

23) PIASECIVS p. 329. *miſerat Palatinus ad Ducem Bauariæ, colloquium cum ipſo & tractatum pacis aliquem requirens, & explicationem verborum, qua ipſe Bauarus in vltimis ſuis mandatis ad Boemos datis appoſuerat, (ea de ipſo Palatino neque dici, neque accipi debere) Verùm, Bauariæ Dux reſpondit, ſero nimis colloquium peti, nec concedi poſſe, niſi prius Palatinus Regno Boemia ceſſurum ſe promitteret: verborum autem illorum ſignificationem talem eſſe dixit, quod cum in diplomate executionis a Cæſare ſibi commiſſa nulla mentio Palatini facta ſit, ſe quoque nolle hanc executionem vltra extendere.* BELLVS *lib. IV. p.* 453. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1088.

24) PIASECIVS *p.* 328. CARAFA *pag.* 86. BELLVS *p.* 454.

25) Sic ipſe Chriſtianus in litteris ad Fridericum apud BECMANNVM c. l. *Mais Dieu, qui auec ſa iuſte balance peſe ſelon ſa divine volonté les Evenemens humaines, en a faiſt la demonſtration de ſon courroux enuers nos Impietés offence & enormités dont ie comprendray & accuſeray nous tous. C'eſt, que Dieu tellement a oſté la courage de la plus part de noſtre Soldateſque, que ie n' euſſe iamais peu croire, qu' auec telle & ſi ſondaine frayeur plus qu' effeminée, puiſſe avoir faiſt à vn coup en tell nombre d' hommes, que i' avois veu auparauant aſſez bien faire leur devoir.* Et paullo poſt: *Car auſſitot que les Ennemis viendrent ſe preſenter, eſtans encor bien à trois ou* 400 *pas de l' Infanterie du Conte de la Tour, les noſtres tirerent ſans ordre, ni valeur, Ainſois contre la defence expreſſe en l' air, & prindrent in continent l' espouvante & la fuite en pleine courſe ſans aucun arreſt.*

26) De eo adhuc controuertitur, an Fridericus Pragenſi proelio interfuerit. Adſerit illud MERCVRIVS GALLO-BELGICVS *ad a.* 1420. *p.* 420. Ex Actis Conſultatoriis etiam Bohemicorum *Conſult. XIX.* adparet, Bohemos voluiſſe, vt ipſorum exercitus ipſius auſpiciis militaret. Adfuit Fridericus in caſtris ad Raconitium, de quo Nobilis Anglus in epiſtola apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. V. c. CXVII. p.* 221. ſcribit: *Der Kænig habe ſich perſænlich in das Feldlager begeben, da er ſich denn iederzeit alſo groſsmüthig, mannhafftig, und geberzeigt, erzeigt, ſonderlich im Feldlager bey Ruckonitz, das mann ihn auch offt bitten und erſuchen müſſen, das er doch ſeine Perſon beſſer wahr nehmen wolte.* Ipſe quoque Fridericus in Epiſtola ad Vnitos apud LONDORPIVM *p.* 236. ſcribit: *das er ſich in die* 7. *Wochen bey ſeinen Kriegsheer in Lager befunden.* Verum, iu proelio Pragenſi præſens non erat, quod plurimum exprobrat GRAMONOVS *lib. IV. p.* 154. ſcribens: *plane indignus Fridericus, qui per ſuffragia in regem legeretur: decretorium illi erat Pragenſe prælium: Quis credat, quo tempore conſerebantur pro ipſo manus, ludicris Praga exercitum & tripudiis inter fœminas? Poſtquam inſtructa in prælium acies, recipit ſe Fridericus, effœminatus homo, in vrbem, ſub cuius muris agebatur de ſumma rei Palatina, de corona Bohemica, de imperio occidentis. Certe vel hoc vno tum iniquæ electionis indicio digni Bohemi, qui iure electionis priuarentur, ſi quod habueram.*

27) PIA-

ſuit. 27) Equidem Fridericus, ſuaſu Turrii ſenioris, & Hohenloici, qui deſperata victoria, mature ſe Pragam contulerat, ad Bauarum miſerat, viginti quatuor horarum ſpatium petituros, tentandæ compoſitioni. Sed cum hic octo duntaxat horas concederet, ea lege, vt Fridericus Regno Bohemiæ, annexisque prouinciis repudiatis, interea temporis ad Cæſaris obſequium rediret; hic deſperatis rebus, & ne a Bohemis Cæſari dederetur, veritus, poſtera luce cum vxore & paruulis liberis, raptim Praga profectus eſt, corona & inſignibus regni, vna cum Archiuo relicto. 28) Inde comitante ipſum Principe Anhaltino ſeniore & Comite Turrienſi, Vratislauiam iuit, Sileſios ad conſtantiam hortatus, ſpe facta, res ſuas adflictas mox aliorum accurſu Principum, reparatum iri. Sed cum Morauos iam Cæſaris ſe gratiæ ſubmiſiſſe, ac Sileſios Saxoni ad deditionem inuitanti aures præbere intelligeret, Berolinum & hinc ad Batauos conceſſit. 29) Hic fruſtra implorato Iacobi I. ſoceri auxilio, miſſoque in Angliam Ioachimo Rusdorfio, nihil obtinuit, Parlamento licet militem & pecuniam liberaliter offerente, 30) Rhenæ, ditionis Traiectenſis oppido ad Rhenum ſito vixit, tandem, cum Guſtauus Adolphus, Rex Sueciæ victricibus armis ſuis Palatinatum, excepta Heidelberga & Franckenthalio receipiſſet, Moguntiam venit Fridericus, ibidemque lethiſera febri oppreſſus a. 1632. obiit.

27) PIASECIVS p. 328. *Sed cum intellexiſſent Boemi Ducem Bauariæ, nec de Pilſna oppugnanda cogitare, nec prælio generali ibi decertare velle, ſed recta Pragam iter dirigere, ipſi vt præuenirent eius conatus, primi ſua caſtra Pragam verſus mouerunt, ſcienter ſatis & commode, nempe vt præ mœnibus arcis, & parua partis Pragæ hoſtem exciperent, & ſi fortunam inuenirent aduerſam, receptis intra muniones ſuas copiis, vallo & propugnaculo ante ad talem caſum tempeſtiue excitatis defenderentur. Quod autem interuerterit illud tam ſalubre conſilium, explicari non poteſt, niſi referatur ad Deum vnicum victoriarum auctorem, qui confundit ſapientes, quos vincendos decreuit, vt manifeſtius pugna iſta edocuit.* Ipſum vero prœlium tali modo deſcribit: *deſperato itaque omni tractatu, die ſeptima Nouembris, primi Boemi peruenerunt ad campum Albo monte, Arcis Pragenſis itinere dimidia hora vicino, & ſatis opportuno loco inſtruendæ aciei, conſtituerunt. Nec multas poſt horas Bauarici quoque (in tranſitu proximi fluenti limoſi eos Boemi remorari potuiſſent,) ſuperuenerunt. Et quidem Bucquoio, qui æger ex vulnere nuper accepto lectica vehebatur, tardius cum extremo agmine ſuccedente, ea die nihil fuit tentatum, verum inſ quens octaua Nouembris (Dominica fuit) litem illam diremit. A parte Cæſarianorum ſummus rerum moderator Bauariæ Dux, eiusque Vicarius Comes Tillius, Bucquoius, Maradas Hiſpanorum Ductor, a parte autem Boemorum, Princeps ſenior Anhaltinus (Palatinus qui toto tempore eousque in caſtris fuerat, receſſerat ad Pragenſem Arcem) Comes Hohenloius, & Matthæus Turrenſis acies inſtruxerant, peritia ſumma qua in ea arte deſiderari poteſt, ac pari vtrinque animorum alacritate, ab hora meridiana inierunt prælium, in quo iunior Anhaltinus cum iuniore Turrenſi inuecti in Bucquoianos, illud latus pene diſſiparant; caſo præcipuo eius Ductore Megauio, Rompheo, Praſingeo, & quatuor Vallonicis centurionibus ac capto Breinero, cuius Legio pedeſtris cum Tiphenbachicis iam deſerere ſigna ceperat, cum Poloni Coſaci a Maximiliano Liehtenſteinio illius alæ Præfecto confligere iuſſi, Vngarorum turmas inuaſerunt, & a primo congreſſu ſtatim in fugam effuſis inſiſtentes, Ordines Boemorum ab illis fugientibus turbatos penitus diſtraxerunt. Bucquoianis quoque laborantibus interim Tillius ſubuenerat, & inſtaurato prælio Anhaltinus aliique capti, pene omnes ſuos amiſerunt: tota deinde acies Imperialis in cædes fluctuantium Boemorum conuerſa, multo plures in fuga quam in pugna conficiebat, vt numerus ex eis occiſorum ad duo millia aſcenderit, cum ex Imperialibus non plures trecentis ceciderint.* CARAFA p. 86. *Hæc victoria, vt conſtans omnium fama vulgauit, Bohemiam ſubiugauit, Auſtriam coercuit, Morauiam reduxit, Sileſiam repreſſit, Vngariam recuperauit, vniuerſam Germaniam ſtabiliuit. Religionem Catholicam ex captiuitate in libertatem aſſeruit.* BELLVS *lib. IV. p.* 455. ADLZREITER *p. III. lib. IV. n.* 57. GRAMONDVS *lib. IV. p.* 252. PVFENDORF *lib. I. §. XL.* LVDOLPH *lib. XX. c. III. n.* 76. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1098. qui etiam *pag.* 1101. addit: *Allhier iſt ein ſonderlichs Geheimnuſs Gottes zu obſerviren, daſs nemlich dieſe Schlacht an dem Orth beſchehen, wo die Bœhmen den Pfaltzgrafen vor ihren Kœnig gegrüſt, und an dem Tag, da das Evangelium gefallen, gebet dem Kayſer was des Kayſers, und Gots, was Gottes iſt.* HELVICVS *lib. VIII. p.* 295. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 409. Quæ Galliæ legati de hac victoria ad Regem ſuum ſcripſerint, exponit Le VASSOR *lib. XV. p.* 713. Separatim extant variæ de hoc prœlio relationes, tales etiam reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. VI. c. CXVII. p.* 220. *& c. CXIX.* PETRI SABINI *Concio de hac victoria.* CONSTANTINI PEREGRINI *Relation alles deſſen was ſich in Bœhmen, ſonderlich bey der Pragerischen Schlacht begeben.* ADOLPHI SCHVLCKENII *Oratio Eucharistica de glorioſa Ferdinandi victoria.* Ob hanc fugam tam præcipitem dictus fuit *Rex ſolſtitialis, Rex zephyrius: der Winterkœnig.*

28) KHEVENHILLER *Tom. IX. pag.* 1114. *darauf ſich der Pfaltzgraff mit ſeiner Gemahlin und gantzer Hoffſtatt ſambt hinterlaſſung aller Fahrnuſs in ſein und ſeiner Gemahlin eignen Nachtzeüg und ſein Hoſſenband des Engliſchen Ordens Guartier genennt, in der alten Stadt und folgends in Schleſien nach Breslau begeben.* BECMANN *c. l.* varias adducit rationes, cur tam præcipiti fuga Pragam reliquit. Idem dicit SPANHEIM *Memoires pag.* 165. Licet BELLVS *lib. IV. p.* 458. hoc inter errores ipſius politicos referat. Adde Nobilis cuiusdam Angli epiſtolam, poſt prœlium Pragenſe ſcriptam, apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. V. cap. CXVII.* & ACTA CONSVLT. BOHEM. *conſult. XX.*

29) PIASECIVS *p.* 330. PVFENDORF *c. l.* BELLVS *lib. IV. p.* 456. qui etiam errorem Friderici politicum circa hanc fugam notat. Propoſitionem Friderici Sileſiis factam vide apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 237. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1313.

30) In MIEGII Monumentis Virorum illuſtrium reperiuntur permultæ epiſtolæ Rusdorfii ex Anglia, ad Ludouicum Camerarium potiſſimum, de hoc negotio perſcriptæ. Qua ratione Parlamentum Anglicanum Iacobo ad cauſſam Palatinam auxilia promiſerit, teſtatur BELLVS *lib. V. pag.* 510. 558. LONDORP *Tom. II. p.* 481. In HAHNII Collectione Monumentorum *Tom. II. p.* 777. reperitur Conſultatio Politica de mediis reſtaurandi res in Europa collapſas; qua deſcribuntur & examinantur ea, quæ conſideranda, obſeruanda & exequenda ſunt, vt bellum pro reſtitutione collapſarum in Europa rerum, feliciter ſuſcipiatur, geratur, finiatur, quod ad iſta tempora facere videtur, & vel Camerari-

obiit. 31) Pragæ interea, traditæ Bauariæ Duci litteræ Maieſtatis omnesque confœderationes cum aliis factæ in originali fuerunt, indeque Bohemi, acceptis de priuilegiis ipſorum conſeruandis, libertate religionis & commiſſorum condonatione promiſſis, Bauariæ Duci, Cæſaris nomine fidelitatis iuramentum præſtiterunt. 32) Bohemiæ Status d. 13. Nouembris a. 1620. 33) Cæſari ſe iterum ſubmittunt. Maximilianus Dux inde Papæ hanc victoriam ſignificat, qui ipſi deſuper gratulatur. 34)

§. XIII. Poſt cladem hanc Pragenſem, Moraui Bucquoium Praga cum Cæſareo exercitu venientem, apertis vrbium portis recipiunt, 35) reſtituta Catholica religione. 36) Luſati, ſuperata per Saxoniæ Electorem Budiſſa, quam fruſtra defendebat Io. Georgius Brandenburgicus, Princeps Carnouienſis, ſtatim a victoria Pragenſi non expectata alia obſidione aut pactis, ſe dederant. 37) Hæc etiam prouincia ob ſumptus in hoc bellum impenſos, per ſingulare pactum Budiſſæ d. 13. Iunii 1623. Io. Georgio Electori fuit conceſſa. 38) Nec moram Sileſii faciunt, non tam metu armorum, quam, quia Saxo de priuilegiis & libertate ſacrorum ipſis cauerat, auxilium ſuum pollicitus, ſi hæc violari contigerit. Qui ſero poſtea adgnouit, ſe a Cæſare fuiſſe deceptum, vt Sileſios deciperet. Vratislauienſes igitur, quo Fridericus ſe receperat, ſtatim de eiusdem dimiſſione cogitabant, illamque ſexaginta millibus ſlorenis ementes, militem Budiſſa venientem magna vi pecuniæ placant. 39) Inde habito Octobri menſe 1621. Vratislauiæ Ordinum Conuentu, ad obſequium Cæſaris per Saxonem reducuntur, fruſtra 40) licet eos dehortante Iægerndorfio, qui in Sileſia adhuc omnia turbabat. Erneſtus Mansfeldius tamen, cui in ſolis armis cenſus, collectis prœlii Pragenſis reliquiis, afflictas Friderici res ſuſtentare, incaſſum conabatur. Pilſena igitur ac Tabore, vicinisque oppidis firmatis,

rarium vel Rusdorfium habet auctorem. In eiusdem Tomo I. vero p. 875. variæ eiusdem Epiſtolæ arcanæ reperiuntur Londino ad Ludov. Cameratium ſcriptæ.

31) BVRGOLD. *p. I. diſc. I. p.* 124. *& diſc. XXV. p.* 437.

32) PIASECIVS p. 330. *ac Dux Bauariæ poſtridie mane Ciuitatem minorem & Arcem Pragenſem nemine reſiſtente intrauit, & iusiurandum fidelitatis in nomen Imperatoris ab illo Magiſtratu recepit. Ex veteri Ciuitate, ponte a minori Ciuitate interclusa, miſerant Boemi petentes tres dies ad deliberandum ſuper deditione: ſed cum Dux Bauariæ reſpondiſſet, neque tres horas ſe conceſſurum, deditionem fecerant, accepta promiſſione, quod Priuilegia eorum conſeruarentur, libertas Religionis ipſis permitteretur, & condonarentur commiſſa præterita: quæ an condonata fuerint; annus proximus docebit. Certe a militum rapinis, vt erat promiſſum non fuerunt liberati; iſti enim nulla ſecuritate Ducis Bauariæ cohiberi potuerunt a diripiendis & expilandis domibus opulentiorum, poſtquam noluerant ſatiari ingenti præda in Arce & in caſtris Bohemorum reperta Militaria ſigna centum, & tormenta bellica permulta ceſſerant Duci Bauariæ: Qui recepto a Boemis iuramento fidelitatis, redierat Monachium, & capta Vrbis Pragæ curam commiſerat Maximiliano Lichtenſteinio, ac Comiti Tillio, præceperatque, vt omnibus trium oppidorum Pragenſium Ciuibus arma adimerentur.* BELLVS *lib. IV. p.* 456. 464. Apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 223. reperitur relatio de hac Pragenſis vrbis deditione, *& p.* 231. iuramentum Statuum Bohemicorum *pag.* 236. Friderici Palatini litteræ de hoc prœlio. CARAFA *pag.* 89. Singulæ Bauari actiones in hoc bello deſcribuntur, ſub titulo: *Bayeriſcher Feldzug* 1621. 4. & *Ober und Nieder Enſiſch wie auch Bœhmiſch Iournal, München* 1621. 4. VRBANI FRIEDENREICHS Panegyricus, Maximiliano Boiorum Duci dictus, *Monachii* 1621. 4. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1107. 1117. Apud eundem KHEVENHILLERVM *p.* 1169. diuerſorum ſcriptorum tituli recenſentur, quæ tunc prodierunt. Maxime vero controuertebatur, an Maximiliano Bauaro, an vero Bucquoio hæc victoria ſit tribuenda. Dum enim Bauaro per diuerſa ſcripta atque Panegyricos omnis tribueretur victoria, ſtipendio conducebatur, HENRICVS FITZIMONIVS S. I. Scriptor, licet PLACCIVS de Script. Pſeudonymis a. 2065. BALDVINVM IVNIVM velit, cuius eſt *Bucquoy quadrimeſtre iter, progreſſusque, quo fauente nomine ac auſpice Ferdinando II. R. Imp. Auſtria eſt conſeruata, Bohemia ſubiugata, Morauia acquiſita, eademque opera Sileſia ſolicitata, Hungariaque terrefacta*, cum Appendice progreſſus Eiusdem, primo *Brunnæ*, deinde *Viennæ* 1621. 4. Hoc libello omnis fere victoriæ gloria Bauaro vindicatur. Huic tamen defendit BERCHTOLDVS A RAVCHENSTEIN in *Conſtantio Peregrino caſtigato, ſeu relectione itineris quadrimeſtris Bucquoii Pragæ* 1621. 4. qui Peregrinum falſe perſtringit. Ex vtrique ſcriptis multa ad huius prœlii hiſtoriam hauriuntur. CONSTANTIVS potiſſimum PEREGRINVS *p.* 29. relationem Bohemorum interceptam de receſſu, itinere, acie & pugna Bohemorum inſeruit. Ipſe quoque, teſtis oculatus, ſub CANDIDO EBLANI nomine, de prœlio Pragenſi dedit narrationem. Adde Gloriam bellicam Maximiliani ab Academia Ingolſtadienſi libris XX. adumbratam a. 1623. 4. BRACHELIVS *lib. I. p.* 26. ADLZREITER *p.* 76. GVALDO PRIORATO *lib. I. p.* 35. THEATR. EVROP. *Tom. I. p.* 408. LOTICHIVS *lib. VII. c. IX.* METERANI *Contin. p.* 48. GRAMONDVS *lib. IV. p.* 252.

33) Extat horum declaratio apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 370.

34) Extant vtræque litteræ apud KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1109.

35) CARAFA *p.* 90. BELLVS *lib. IV. p.* 487. PVFENDORF *lib. I. §. XXXII.* Extat apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. V. §. CXXIII. p.* 232. Inſtructio legatis Morauicis data pro ſua ſubmiſſione. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1137.

36) CARAFA *p.* 93.

37) CARAFA *p.* 90. BELLVS *lib. IV. p.* 429. 473. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 368. GROSSER *Lauſitzyſchen Merckwürdigk. p.* 230. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1124.

38) Extat iſte Receſſus immiſſionis apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 438.

39) CARAFA *p.* 91. PVFENDORF *lib. I. §. XXXIV.* Extant varia ſcripta Saxonis & Sileſiorum de hac reductione ad Cæſaris obſequium apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 238. Capita pacis *p.* 379. BELLVS *lib. IV. p.* 476. *lib. V. p.* 507. & in RECVEIL *Tom. III. p.* 165. MEYER *Lond. ſuppl. p.* 354. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 379. KHEVENHILLER *p.* 1131.

40) KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1317. 1327. HELVICVS *lib. IX. p.* 315. MERC. G. B.

tis, citra pecuniam non ſpernendum comparat exercitum, quem prædis late actis alit. 41) Paulus vero Papa Pragenſem victoriam feſtis ſolemnibus celebrauit. 42)

§. XIV. Cæſar autem, vt perculſum Friderici animum penitus opprimeret, ac Germaniæ Principes ab auxilio eidem ferendo abſterreret, iſtum XXII. Ianuarii 1621. Viennæ proſcribit, vna cum Io. Georgio, Marchione Iägerndorfio, Chriſtiano Anhaltino & Georgio Friderico Hohenloio Comite; etſi paullo poſt Anhaltinus & Hohenloius in gratiam iterum fuerint recepti. 43) Tum Bauaro fuit iniunctum, vt ſuperiorem Palatinatum, Alberto Auſtriaco, vt Inferiorem occuparet. Eam proſcriptionem ſine Electorum conſenſu illegitimam, & Capitulationi Cæſareæ repugnantem multi arguebant, aduerſus inauditum & indefenſum extra iudicii formam, in propria cauſa & quia Friderico lis non cum Cæſare, ſed cum Archiduce fuerat. Cæſar e contrario in notorio & enormi crimine id poteſtatis ſibi competere adſerebat eo ſecurius, quod armis & felicitate ſua con-

Tom. XIV. lib. I. p. 41. Extat Saxonis Propoſitio in hoc Conuentu apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 58. Facit huc *Schleſiſcher Zuſtand, das iſt Acta und Schrifften, ſo nach der Bœhmiſchen Niderlag, wegen der Schleſier und ander Lænder abgangen*, 1629. 4. Ad bellum hoc Bohemicum plura ſcripta faciunt. Ex Pontificiis PETRI PAPI, Conſtantienſis Capituli Decani, *Epitome Rerum Germanicarum ab anno* 1617. *ad annum* 1643. *geſtarum*, 1643. 24. AVBERTI MIRAEI *Commentarius de b. Bohemico Ferdinandi II. auſpiciis, Colonia* 1622. 12. CASPARIS ENS *Fama Auſtriaca.* NICOLAI BELLI *Oeſterreichiſcher Lorber-Crantz.* CAROLI CARAFAE *Germania ſacra*, RAPHAELIS SADELERI *ephemeris Bauarica expeditionis in vtramque Auſtriam & Bohemiam*, GVILIELMVS STAOEN *in trophaeis Verdugianis.* LVDOVICI AVRELII *Hiſtoria de rebellione Bohemorum, Roma* 1625. 8. *Gründliche Anzeig, was zwiſchen Chur-Pfalz und Bayern in Bœhmiſcher Vnruhe tractiret worden, München* 1621. 4. quo ſcripta actaque legationum inter Fridericum Palatinum & Maximilianum Bauarum continentur. In Friderici iniuriam prodierat *Secretiſſima inſtructio Gallo-Britanno-Batava Friderico V. Palatino data*, 1621. 4. cui tamen per *Elenchum libelli famoſi* eodem anno editum reſpondetur. Praecipue vero Catholici omnem culpam belli Bohemo-Germanici in Proteſtantes reiicere voluerunt, in ſcripto, cui titulus *Fürſtl. Anhaltiſche Geheime Cantzelley* 1621. 4. quae etiam latino ſermone ſtatim prodiit, ſub titulo: *Secreta Principis Anhaltini Cancellaria* & italico, hoc titulo: *Penſieri de Proteſtanti*, quaſi ex documentis poſt obtentam victoriam Pragenſem in Cancellaria Chriſtiani Anhaltini repertis, ſint deſumta. Reperitur iſta apud LONDORPIVM *Tom. III. c.* I. Agit de eadem SPANHEIM *Memoires p.* 202. Auctor eiusdem dicitur WILHELMVS IOCHERVS, Conſiliarius Bauaricus, prout eum prodiit PLACCIVS *de Script. Anon. cap. XI. n.* 1781. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p.* I. *c.* IV. §. *XXX.* Huic LVDOVICVS CAMERARIVS vna cum VOLRADO de PLESSEN oppoſuit *Bericht und Antwort auf die Bayer-Anhaltiſche Geheime Cantzelley*, vna cum aliis eiusmodi ſcriptis, quae reperiuntur in Tomo tertio LONDORPII, e quibus iſta, quae ſub FABII HERCYNIANI nomine prodierunt, IACOBVM KELLERVM Ieſuitam adgnoſcunt auctorem. Idem CAMERARIVS oppoſuit *Prodromum oder Vortrab nothwendiger Rettung vornehmer Euangeliſcher Hohen und Niedern Standes bedrængten und verleumbden Perſonen Vnſchuld* 1622. 4. Huic ſcripto varias epiſtolas Cæſaris, El. Moguntini, D. Bauariæ, Nuntii Papalis, Caroli Carafæ, legati Hiſpanici, Comitis d' Ognate, Card. Ludouiſii interceptas adiecit, ex quibus de violentis Catholicorum conſiliis conſtat. Iſtæ litteræ poſtea ſub titulo *Cancellaria Hiſpanica* fuerunt publicatae, de quo ipſe CARAFA p. 117. *Verum neſcio quo caſu litterae noſtra cum litteris Auguſtiſſimi Caſaris in manus hoſtium, plateas omnes ſcrutantium, & Veredarios ſpoliantium inciderunt, qui quod ſuſpicabantur certe cognoſcentes, illud præpedire ſtuduerunt. Palatinus ipſe interceptas litteras ſociis Regibus, & Amicis communicauit, immo typis mandauit inter alias ſcripturas Cancellaria, quam vocauit Hiſpanicam, vt ſtupenda, & longe ſpectantia conſilia diſcuterentur, & maiori conatu impedirentur.* Et p. 120. *Et cum noſtra conſilia publicata fuiſſent ſub titulo Cancellariæ Hiſpanicae, Caſar mirum in modum verebatur, ne vniuerſalis commotio in Germania oriretur.* De his ſcriptis etiam iudicat LVDOLPH *lib. XXIV. c. II. n.* 42. LVDOVICI CAMERARII *Epiſtola aliquot ſelectæ* 1625. 4. Eiusdem aliorumque *Epiſtola nuper poſt pugnam maritimam in Suedica naui capta, capta a victore Polono* 1627. 4. quæ etiam in LONDORPII *Tomo III. p.* 952. reperiuntur. Multa quoque conſilia & rationes politicæ declarantur in Actis Legationis Gallicanæ, quæ prodierunt ſub titulo: *Ambaſſade de Meſſieurs les Ducs d' Angouleſme, Comte de Bethune, & de Chasteauneuf envoyez par le Roy Louis XIII. en Allemagne l' an* 1620. Sic etiam huc facit EVERARDI WASSENBERGI *Florus Germanicus*, & plura ſcripta alia, quæ recenſet STRVVIVS *de Script. Hiſt. Sec. XVII. cap. II. §. XI.* Adde *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. §. XXX.* A parte Proteſtantium ANDR. ab HABERNFELD *de bello Bohemico, Lugduni Batavorum* 1646. 12. *Conſideratio cauſſarum huius belli, quod anno* 1618. *in Bohemia exortum a.* 1647. 4. quo prolixe demonſtratur, Papicolarum tyrannidem potiſſimum in cauſſa fuiſſe. *Catholicon & Notorium Imp. Ferdinandi II. & Friderici V. Palatini* 1625. 4. quo vtriusque partis argumenta per rationes expenduntur, & pro Friderico Palatino concluditur. NICOLAI NARSTRINII *reſponſio Apologetica ad Fabii Hercyniani appendicem Cancellariæ Anhaltinæ* 1626. 4. *Breuis Informatio & reſponſio ſolida ad præcipua capita, loca & puncta ſecreta Cancellariæ Bauarico-Anhaltinæ.* Acceſſit LVITZONII THOMSONII Carlomontii *diſſertatio de cauſſis nuper motæ Bohemiæ* 1624. 4. *Briefue Information des affaires du Palatinat.* 1624. 4. *Speculum Conſiliorum Hiſpanicorum Lugduni* 1626. 4. Faciunt huc etiam *Memoires de Louiſe Iuliane de Naſſau* a FRIDERICO SPANHEMIO conſcripta.

41) PVFENDORF *c. l.* CARAFA *p.* 94.

42) CARAFA p. 91. *altero poſt victoriam Pragenſem menſe, hac eadem victoria non ſolum Germanicum orbem ſed pari fere ſplendore, lætitiaque Italicum, nec non Gallicum affecit. Quare Paulus V. Romæ binis ſuis Breuiculis Bauarum & Bucquoium ſalutauit, eisque victoriam gratulatus ſolemnia feſta indixit, quæ ipſemet Pontifex frequentauit.*

43) PIASECIVS *p.* 348. PVFENDORF *lib. I. §. XXXV.* Extat ſententia proſcriptionis apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. VI. c. I. p.* 306. & *c. II.* ſententia contra ipſius adſeclas. AITZEMA *p. I. p.* 55. du MONT *Tom. V. p.* 37. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1347. BELLVS *lib. V. p.* 501. LVDOLPH *lib. XXI. c. II. n.* 20. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 470.

44) PV-

confiſus, Germaniæ Principes iam deſpicere inciperet. 44) Iohannes interim Palatinus, Adminiſtrator Electoratus, Conuentum, datis ad Correſpondentes die XXII. Nouembris litteris, Heilbrunnam 45) indicit, ad quem etiam Iacobus I. M. Britanniæ Rex legatum ſuum mittebat, Vnitos hortaturus, vt Palatini cauſſam ſuſciperent, ſe ipſis fore in auxiliis promittens. In hoc conuentu, Palatini & ſociorum proſcriptio non adprobabatur. 46) Eadem ratione Februario menſe 1621. Conuentus Ligæ Catholicæ Auguſtæ fuit celebratus. 47) Nihilominus poſtea d. 12. Aprilis 1621. mediantibus Electore Moguntino & Ludouico, Haſſiæ Landgrauio, Moguntiæ inter Principes Correſpondentes & Ambroſium Spinolam pax fuit inita, Vnio diſſoluta, & Palatinatus Spinolæ relictus. 48) Mauritius quoque Haſſus, facta cum Spinola Bingæ d. 15. Aprilis pace, gratiam ſibi Cæſaris conciliare properabat. 49) Dum interim Spinola totam Wetterauiam etiam ſub hyemis algore, pro Rege Hiſpaniæ occuparet. 50) Idem Palatinatum quoque occupabat, niſi quod Angliæ Regis tribunus Veerius munitiſſima loca, Franckendalium, Manheimium & Heidelbergam adhuc in praeſidiis teneret. 51) Non nihil metus Cæſari faciebant conuentus Saxonum Inferiorum a Chriſtiano IV. Daniæ Rege Segebergæ indictus, & quæ ibi paratæ eſſe copiæ dicebantur. Ac erat Dano ad audendum ſat animi. 52) Sed cum alii litteris Cæſaris deliniti aut territi nollent, alii nihil poſſent, temerarium eidem viſum, tantam rem adgredi, præſertim cum Iacobus Rex verbis potius quam armis agendum cenſeret, Legatos tamen ad Cæſarem miſit, Friderico veterem dignitatem & ditionem ſaluam petituros; 53) quos æque ac imbelles Iacobi preces 54) Cæſar eluſit,

44) PVFENDORF *lib. I. §. XXXV.* BVRGOLDENSIS *p. I. diſc. I. p.* 87. Apud LONDORPIVM *p.* 314. *ſqq.* reperiuntur varia ſcripta, in hanc & illam partem. Separatim prodiit *Iuſtitia Cæſarea Imperialis circa declarationem Banni contra Palatinum Electorem* 1621. 4. *Acht-Spiegel, Mannheimb* 1622. 4. in quo nullitas proſcriptionis Palatinæ declaratur & *kurtze Darthuung und Bericht, das die Churpfaltziſche Achts-Erklarung vielen unheylbaren Nullitæten unterworſen* 1621. 4. Facit huc Io. Ioach. Rusdorfii Specimen Patrocinii pro Friderico Electore Palatino, Rege Bohemiæ contra ſententiam Proſcriptionis Cæſareæ, diuerſa alia ſcripta tunc edita recenſet KHEVENHILLER *Tom. IX.* 1590. *p.* 1700. 1786. Adde SPANHEIMS *Memoires p.* 175. KOELERVM de *Friderico §. XVIII.*

45) Extant litteræ conuocationis apud LONDORPIVM *p.* 240.

46) Extant litteræ Correſpondentium ad Bauarum de hoc conuentu apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 371. LVDOLPH *lib. XXI. c. II. n.* 34.

47) BELLVS *lib. V. p.* 507.

48) CARAFA p. 97. *ſolatio etiam fuit pax inita apud Moguntiam inter Principes Correſpondentes, & Burgundicarum copiarum Ducem Spinolam, per quam fœdus Correſpondentium, alias Aſchbuſii initum, & Halle confirmatum; diſſolutum fuit: illique Principes domum remiſſi, Palatinatum Spinolæ reliquerunt.* PIASECIVS *p.* 348. *Eumque* (Mauritium) *Ciuitates Imperiales ſequutæ, fœderatorum ſocietati renunciarunt, & non multo poſt omnes quoque fœderis illius aſſeclæ per Legatos ſuos Fridericum Comitem Solmenſem, Beniamin Bunighauſen, Georgium Zobelium, ac Doctorem Ioachimum Faber Imperatori ſe ſubmiſerunt: ac interceſſore Electore Moguntinenſi, Darmſtadino Landgrauio, cum Spinola Moguntiæ initio Aprilis Conuentu facto, cui Fridericus Dux Wittembergicus, & Ioachim Erneſtus Marchio Onoltzbacenſis pro Fœderatis interfuit, compoſuerunt, quod fœdus ſuum ſoluerent, nouumque in fauorem Electoris Palatini, vel contra Imperatorem non inirent, & copias ſuas a quarta Maii dimitterent; e conuerſo Spinola in terris illorum aliorumque Principum, Nobilium, Ordinum ſiue Catholici ſiue Euangelici ſint, tractatu illo comprehenſi, a quauis actione hoſtili abſtineret, ac executionem ſibi commiſſam contra Electorem Palatinum ad Maium proximum prorogaret: qua prorogatio iterum ad menſem Iulium fuit dilata.* BELLVS *lib. V. p.* 515. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 490. Extant pacis tabulæ in RECVEIL *Tom. III. p.* 166. PVFENDORF *lib. I. §. XXXV.* Variæ litteræ Moguntini & Ludouici Darmſtadienſis ad Correſpondentes cum horum reſponſione extant apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 381. Optime hac de re iudicat SILHON Miniſtre d'Etat p. II. p. 287. *La Ligue Proteſtante tomba du premier coup qu' elle receut, ſans ſe pouvoir relever, & qu' une ſeule bataille gagnée la aller en fumée, pour la premiere raiſon que i' ay dite & cauſe qu' elle manquois de quelque grande Puiſſance, qu' euſt de quoy recueiller & r' aſſembler le debris du naufrage, qui pûe mettre ſur pied de nouvelles forces, & venir à d' autres faits d' armes contre les Ennemis, & à d' autres espreuves contre la fortune.* Adde WOLFGANGI AEGIDII *augurium pacis.* h. e. *de Germanorum Imperii Principum & Statuum ſuper diſſidiis a pacificatione religionis dependentibus iamdudum iactata & tractata compoſitione, breuis diſpoſitio a.* 1620.

49) PIASECIVS p. 348. *Ex primis Haſſiæ Landgrauius Mauritius cum Spinola tranſegit, quod neque Palatini, neque Diſſidentium fœderatorum partes ſiqui vellet, ſed quietus in ſuis ditionibus fidem Imperatori ſeruaret.* LVDOLPH *n.* 35. PVFENDORF *c. l.* BELLVS *lib. V. p.* 511. 513. LONDORP *p.* 382. RECVEIL *Tom. III. p.* 166. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1446. 1449. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 491. AITZEMA *Tom. I. p.* 46.

50) CARAFA p. 95. *felicius ad Rhenum progrediebatur Spinola, qui totam Wetterauiam etiam ſub hyemis algore pro Rege Hiſpaniæ occupauit, deinde tranſmittens aliquot ex ſuis Fridburgum oppidum ſibi dedi poſtulauit. Ceſſere tunc Spinolæ oppida Gelhuſum, Rothemium, Brunsfelſum, aliaque multa illius diſtrictus; idque tanto alacrius actum eſt, quanto euidentius conſtitit Cæſarem Viennæ publice Palatinum proſcripſiſſe.* BELLVS *lib. V. ineunte.* LVDOLPH *lib. XIX. c. II. n.* 30.

51) CARAFA *p.* 97. PVFENDORF *lib. I. §. XXXIX.*

52) KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1466.

53) CARAFA *p.* 95. 100. PVFENDORF *lib. I. §. XXXV.* BELLVS *lib. V. p.* 510. 518. 546. 571. Extant Acta Legatorum Danicarum cum Cæſare apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 391. LVDOLPH *lib. XXI. c. II. n.* 38.

54) PIASECIVS *p.* 349. MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. I. p.* 29. CARAFA *p.* 108. *interceſſit autem poſt Chami obſidionem aliquis inter Bauarum & Mansfeldium de deditione copiarum & patriæ, conuentus, parario Carpenſonio, qui inducias inter vtrumque exercitum ingeſſit, cui ſucceſſit illud de pace commercium, per Chalonum Viennæ, cum demiſſiſſimis litteris ad Cæſarem, & Legatum Hiſpaniæ a*

Llllllll 2 *Mans-*

ſit, licet Parlamentum ad reſtituendum Fridericum omnia larga manu promitteret. 55) Qui & ideo in paucorum menſium inducias vsque ad finem Iunii per Palatinatum inferiorem conſenſerat; vt iſtum inani ſpe lactaret, ac Hiſpani per otium ibi res ſuas firmare poſſent, quas adminiſtrandas Spinola in Belgium remeans, Gonſaluo Cordubæ tradiderat. 56) Interea Mansfeldium in Bohemia graſſantem hinc Saxones, inde Ioannes Tillius, Bauarici exercitus dux, oppidis inſeſſis proturbabant; qui in finibus ſuperioris Palatinatus, non tam copiis ſat numeroſis, quam aſtutia ſua confiſus hærebat. Ei, ne in Bohemiam regredi poſſet, Tillius obſiſtit; ac interea iſtam ditionem in verba Bauari adigit. Igitur Mansfeldius, ne velut indagine cingeretur, intercluſo commeatu & graſſantibus per ipſius caſtra morbis, eidem illuſit ſimulatis pactis, quibus magnam pecuniæ ſummam ſibi fuerat ſtipulatus, & traditis munitionibus, quas ſeruare non poterat. Inde cum e difficilibus locis ſe extricaſſet, irriſo Tillio, in Palatinatum inferiorem ſe proripuit, & Corduam obſidione Franckendaliæ depulit. Mox inſtante Tillio, Spirenſem in ditionem, & hinc in Alſatiam ſeceſſit, magna, quacunque tranſibat, facta populatione. 57)

§. XV. Sic pacata Bohemia, adiunctisque prouinciis, Templa Catholicis reſtituuntur, 58) Lutherani ſacerdotes ſpreta Saxonis, ad litteras Maieſtatis prouocantis, interceſſione, Bohemia & Auſtria pelluntur, Ieſuitæ reducuntur. 59) Iudicium ſanguinis Pragæ formatur, præſide Carolo Lichtenſteinio, regni Prorege, in quo XXI. Iunii 1621. quadraginta ſeptem, inter quos Proceres multi, vel ad mortem, vel perpetuos carceres condemnantur, bona publicantur, abſentes proſcribuntur. 60) Similem reorum punitionem

Mansfeldio exaratis plenius tractatum. Verum, cum hac Bauarus confirmaſſet, & de receptu Mansfeldii conueniſſet, miratus eſt, quando ſe deceptum fuiſſe intellexit, quare furtiue diſcedente, & a pactis, & a patria, Mansfeldio, cætera Palatinatus ſuperioris occupauit. Quid autem cum Mansfeldio fuerit actum, patet ex litteris Bartholomæi Richelii, legati Bauarici ad Moguntinum, apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. VI. c. XCIV. p.* 510. Pactam autem Mansfeldio pecuniam, ipſi numeratam minime fuiſſe, tradit ADLZREITERVS *p. III. lib. VI. n.* 11. PVFENDORF *c. l.* Extant propoſitiones Digbii legati Britannici, apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 485. vna cum epiſtolis inter ipſum & Bauariæ Ducem mutuis. Ex hac ratione RVSDORFIVS cauſas expoſuit, cur pacis conſilia præferenda ſint, & amplectenda, quod inter ipſius conſilia primum locum occupat, vbi p. 8: *Anglum primo conſideremus, in quem oculos deflectimus & ſpes noſtras potiſſimum collocamus. Is rebus Generi ſui florentibus, & viribus noſtris integris, nunquam aperte nomen in bellum dare voluit, nec armis auxiliatricibus cauſam Bohemicam iuuare, quanquam clam conſilio & voto fauerit; num nunc rebus & potentia noſtra attritis, arma capiet & conſilia pacis conuertet in bellica? Si me non fallit opinio, enixe & obſtinate pacis tractationes acquiret & continuabit, vel quia a bello abhorret, vel quia, quod ſemper timuimus, aliquid monſtri alit.*

55) Vide Acta Parlamenti apud KHEVENHILLERVM *Tom. IX. p.* 1521.

56) PIASECIVS. PVFENDORF *c. l.* BELLVS *lib. V. p.* 526.

57) CARAFA *p.* 96. 99. PIASECIVS *p.* 349. 350. PVFENDORF *c. l.* MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. I. p.* 9. *&* 15. late narrat, qua ratione Hiſpanos a Franckenthalii obſidione repulerit. CARAFA *p.* 109. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1395. 1434.

58) CARAFA *p.* 93. 102.

59) Multum ad hoc contuliſſe CARAFAM ipſe de ſe teſtatur *p.* 98. BELLVS *lib. V. p.* 609. *lib. VI. p.* 683. Sententia proſcriptionis a Lichtenſteinio publicatæ, extat apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. VI. c. CXXI. p.* 555. 630. MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. III. p.* 45. PIASECIVS *p.* 359. *pro Auguſtana itaque ſecta ſeu Lutheranis reſtituendis, ſcripſerat Elector Saxoniæ ad Imperatorem, fidem appellando edictorum literarumque ipſius diuerſarum, in quibus profitebatur bellum illud pro recuperatione Prouinciarum ſuarum hæreditariarum, non pro tollendis Literis Maieſtatis, neque in præiudicium Euangelicæ vel Lutheranæ religionis ſuſceptum fuiſſe. Ad quam querelam cum Imperator Boëmos propter rebellionem ſuam priuilegia omnia amiſiſſe, & ſi ex gratia ipſius reſtitueretur beneficium Literarum maieſtatis, eos ad ingenium & ad nouas turbas cudendas ſub earum tutela redire poſſe, reſpondiſſet, omninoque in ſententia ſua de eis non reſtituendis perſiſteret, illum eo magis indignatum ad Comitia Ratisbonam venire noluiſſe mali opinabantur.* CARAFA *p.* 130. 134. 137. 154. qui tamen p. 97. 98. dicit: *tolerati tamen fuere adhuc Germanici duo modeſtiores, ne populus concitaretur; & ne integrum Imperium moueretur.* MEYER *Lond. ſuppl. Tom. I. p.* 309. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 658.

60) Varia de hoc fuiſſe iudicia, patet ex variis ſcriptis. CARAFA equidem p. 98. excuſat, ſcribens: *eodem fere tempore poſtquam perduellionis rei abſentes, & fugitiui iam ſecundo, & tertio fuiſſent, prout ſtyli eſt, euocati, & præſentes vna fere die omnes in vincula detruſi, Cæſar conſtituto tribunali ſeueræ inquiſitionis, de ſingulorum reorum delictis agi voluit, habito iuramento ab iis, quorum erat dicta, & facta totius regni iudicare; additoque ſeuero præcepto, ne cuiuſquam perſonam exciperent, ſed ſecundum id, quod in extremo iudicio defendere potuiſſent; ex legibus Imperii, & regni iudicarent. In hunc finem centum & viginti duo quæſita ſingulis fuere propoſita, datusque accuſator, ac defenſor, tempusque ſufficientiſſimum, vt ſe defenderent, cum autem ex abſentibus nullus compareret, & euidenter ſatis de delictis conſtaret; Cæſaris Legatus ad inſtantiam regii Cognitoris, illos, adhibitis debitis ceremoniis, reos pronunciatos, aqua, & igni interdixit, & fortunas illorum omnes fiſco addixit. Defunctorum deinde tempore rebellionis, quorum culpa ex ipſis factis euidentiſſime probata fuerat, memoriam, (pariter in fiſcum relatis bonis) damnauit, ita tamen, vt talis damnatio nominis ac famæ hæredum, & conſanguineorum nihil officeret.* Contrarium dicit PIASECIVS p. 350. *Pene enim omnes illarum Prouinciarum populi ad partes Palatini iterum propendebant, territi maxime ſumptis menſe Iunio huius anni de Pragenſibus ſuppliciis, non Chriſtiano ſolum homini, ſed quantumuis barbaro (nolumus fœdare chartas innocuas deſcriptione tam feralis carnificinæ) ob immanem crudelitatem execrandis, ni mature Imperator annuntiaſſet omnibus deinceps condonationem commiſſorum, edicto tali publicato Olomuncii, ac Vratislauiæ, & inſuper Elector Saxoniæ fidem ſuam pro ſecuritate impunitatis & immunita-*

t.s

tionem Dux Bauariæ Cæſaris nomine Lintii incepit, nonnulloſque ex proceribus, atque Ordinibus patriæ arci incluſit, quos poſtea Cæſar partim Paſſauium, partim Viennam, ad inſtruendam cauſſam ſuſcepit, 61) Lutherani quoque ex Morauia & Carinthia fuerunt eiecti, 62) & per Cardinalem Dietrichſteinium rebelles fuerunt condemnati. 63) Licet Io. Georgius I. Saxoniæ Elector ſuper Euangelicorum eiectione apud Imp. plurimum fuerit conqueſtus. 64)

§. XVI. Territis autem cruenta iſta executione populis, atque ad defectionem pronis, in Sileſia non parum adhuc turbarum dabat Io. Georgius, Brandenburgicus Marchio, qui Iägerndorfi ſedem habebat. Hic enim occupata Neuſſa, Glatzio, Troppauia, & excurſionibus in Bohemiam factis, inde per Morauos in Hungariam tendebat 65) ad Betlenum, qui, poſtquam Morauos ac Sileſios in obſequio erga Fridericum conſeruare ſtuduiſſet, 66) magno cum exercitu e Tranſyluania in Hungariam veniebat, loca ſibi a Cæſareis interim erepta, recuperaturus, Filleccam, Presburgumque, ſimul Neuheuſelio ſubuenturus, in cuius obſidione Bucquoius ceciderat. 67) Neque tamen aliquod operæ pretium factum, niſi quod Auſtriæ & Morauiæ vaſtitas inferretur. Ac Betlenus Friderici res deſperatas videns, tum conſtantiæ Hungarorum diffiſus, quorum multi Cæſaris gratiæ iam acceſſerant, pacem tandem XXVI. Ianuarii 1622. Niclasburgi cum Cæſare init honeſtis conditionibus, quod hic metueret, ne bello per Hungariam extracto, Turca ſe immiſceret. Et cedebat quidem Betlenus Regis Hungariæ titulo, ſed illum Principis Imperii, & Caſſouiam cum ſeptem Comitatibus in Hungaria, inque Sileſia Oppelam & Ratiboriam Ducatus quoad viueret, accipiebat. 68) Nullo dein negotio Iägerndorffii copiæ Sileſia pelluntur, & loca ab ipſius, ac Mansfeldii milite inſeſſa recuperantur. 69)

§. XVII. Vltimum conatum inſtaurandis Palatini rebus expromebant Chriſtianus Brunſuicenſis Dux, Georgius Fridericus, Marchio Durlacenſis, & Mansfeldius. Ille, collectis copiis, a. 1611. Palatinatum verſus tendebat, & capto Amœnoburgo, Haſſiam grauiter infeſtabat. 70) Sed, coëuntibus Bauaricis atque Hiſpanis, retro in Weſtphaliam vertit, atque intercepto Lippſtadtio & Suſato, expilata Paderbornenſi, Monaſterienſi ditione, militem ſuum auget, inſtruitque. 71) Mansfeldius per Alſatiam graſſabatur, ac nouis

tis huiusmodi Sileſiæ toti interpoſuiſſet. RELLVS *lib. V. p.* 530. 554. LONDORP *Tom. II. p.* 426. LVDOLPH *lib. XXI. c. II. n.* 25. Extat ſeparatim *Kayſerliche Declaration und Executions-Proceſs wieder Dero Bœhmiſche Rebellen* 1621. 4. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1293. quo ſingulos proſcriptos & capite damnatos recenſet. Et *p.* 1646. illos, quorum bona fiſco addicta fuerunt. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 478. HELVICVS *lib. IX. p.* 326.

61) CARAFA *p.* 99. RELLVS *lib. V. p.* 533.

62) CARAFA *p.* 129. MERC. G. E. *Tom. XIV. lib.* III. *p.* 70.

63) KHEVENHILLER *p.* 1636.

64) KHEVENHILLER *p.* 1657.

65) PVFENDORF *lib. I. §. XXXVI.* PIASECIVS *p.* 350. CARAFA *p.* 97. 104. 106. RELLVS *lib. V. p.* 552. 559. 887. Extant varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 437. MERC. G. E. *Tom. XIV. lib. I. p.* 13. CARAFA *p.* 110. 113.

66) CARAFA p. 91. *videbatur poſt victoriam Bethlemus cum Vngaris fortunam Bohemorum, Morauorum, & Sileſiorum reparaturus; ille multos, & multi illum ad hoc prouocabant, præſertim Turenſis, qui ad ipſum confugerat, neque hoc erat abſque periculo, ſi extenuatis iam Cæſareis, & exhauſtis prouinciis, Taborium, Pilſna, Wittinganium, aliaque poſt Pragam in Bohemia vrbes, nondum dedita, Sileſia nondum reconciliata, Morauia adhuc perturbata, Vngaria rebellis, & Imperium plures partes diuiſum conſpiraſſent.* Extant litteræ Betleni ad Morauos apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 243. RELLVS *lib. IV. p.* 477.

67) CARAFA *p.* 94. 101. LVDOLPH *lib. XXI. c. II. n.* 46. PIASECIVS *p.* 350. PVFENDORF *§. XXXVI.* RELLVS *lib. V. p.* 538. 543. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1341.

68) CARAFA *p.* 110. 114. 115. PIASECIVS *p.* 350. 357. PVFENDORF *c. l.* RELLVS *lib. V. p.* 498. *& lib. VI. ineunte.* Pacis tabulæ extant in RECVEIL *Tom.* III. *p.* 179. apud du MONT *Tom. I. p.* II. *p.* 407. MERC. G. E. *Tom. XIV. lib. I. p.* 103. LVDOLPH *lib. XXI. c.* III.

69) PVFENDORF *lib. I. §. XXXVI.* MERC. G. E. *p.* 105. CARAFA *p.* 115.

70) PIASECIVS p. 350. *ab altera parte circa Weſtphaliam Chriſtianus Dux Brunſuicenſis, Alberſtatenſis Epiſcopus menſe Octobre collecta tumultuaria militum manu pro defenſione Palatinatus in Moguntinenſi tractu Amanoburgum, cum arce ſitu editioris rupis munita, cepit. Inde Neoſtadium & circum vicina loca occupauit, & plura in direptionem militi ſuo conceſſit.* RELLVS *lib. V. p.* 599. CARAFA *p.* 111. MERC. G. E. *Tom. XIV. lib. I. p.* 19. 60. 96. PVFENDORF *lib. I. §. XXXVIII.* Scripta hanc Chriſtiani irruptionem concernentia, maxime Haſſiaca reperiuntur, apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 529. KHEVENHILLER *Tom. IX. p.* 1453.

71) CARAFA p. 117. *acerrimus in illorum commotione fuit Chriſtianus Dux Brunſuicenſis Halberſtadienſi Epiſcopatui intruſus, qui aliis de cauſis pariter Cæſari offenſus, cum non potuiſſet ſui Epiſcopatus, præpoſterorumque decretorum contra Catholicos Eccleſiæ Halberſtadienſis Canonicos editorum, confirmationem nanciſci; cauſam Palatini ſimul, & vindictam ſuam ſuſcepit; conſcriptisque copiis, poſtquam conſilia ſua Principi Mauritio de Naſſau, nec non Ordinibus Hollandiæ communicaſſet, ex inferiori Saxonia in ditionem Moguntinenſis Archiepiſcopi, deinde in Landgrauii Haſſiæ, ac tandem in Weſtphaliam deuenit; ibique Lipſtadium, ac Suſatum intercepit, poſtea ſuas copias, in Epiſcopatum Paterbornenſem, conceſſa libertate rapiendi, ac graſſandi, promouit; & mox interceptis quam plurimis oppidis, Paterbornenſem ciuitatem proditione nonnullorum ciuium ingreſſus, Iudæos prædæ expoſuit, Eccleſiaſticos pecunia mulctauit, Cathedralis eccleſiæ theſaurum inuaſit, & ſacra Lipſana Sancti Liborii optimo argento, & auro incluſa profanauit, aureamque thecam ſacrilege furatus, in ſtipendia militum inſolentiſſimorum poſt cuſam monetam effudit, quod ſacrilegium non occulte Deus in Principe tam iniquo vlciſci voluit, nam, notarunt nonnulli, poſt tam probroſum,*

 ſce-

nouis Hagenoam munitionibus circumdabat, Tabernas vero relinquere iterum fuit coactus, cum Tillius interim per Palatinatum minora oppida conſectatur. 72) Hinc a Cæſare denuo IV. Ianuarii 1622. proſcribitur Mansfeldius. 73) Germersheimi quidem cum Bruxellenſis Infantis legato Rouillano agebat, vt Cæſari ſe dederet, 74) ſed poſtquam Fridericus e Batauis, traiecto mari, per Galliam Lotharingiamque ignotus ad Mansfeldium perueniſſet, 75) acriter bellum repetitur. Inde traiecto Rheno, Tillium XXIX. Aprilis 1622. ad Mingelsheimium haut procul a Wiſelochio acri pugna caſtigat. 76) Qui tamen mox acceptam cladem reparauit, victo VI. Maii apud Wimpinam, poſt acerrimam pugnam, Durlacenſi, qui poſt prœlium ad Wiſelochium copias ſuas, quas reducendo Friderico collegerat, a Mansfeldio ſeparauerat, vt Bauari vires, facta in ipſius ditiones irruptione, diſtraheret. 77) Huic tanta clade perculſo, paullo poſt Cæſar acrius incumbit, pronuntiata aduerſus ipſum ſententia, qua Eduardi Fortunati liberis Superiorem Marchiona-

ſceleſtumque facinus, nunquam poſtea victoriam aliquam reportauit, vt in ſequentibus referemus, immo, ne quis de vindicta dubitaret, cum præfatus Chriſtianus ex theſauris illius Eccleſiæ, aliisque ſacrilegiis conflatis pecuniam cudiſſet, atque in ea brachium cum denudato enſe expreſſiſſet, quaſi contra ſacerdotes ſpecialiter euaginatum, (quod ſuperba moneta inſcriptio ſignificauit, nimirum flagellum Clericorum) voluit Deus, vt in vindictam tantæ ſuperbiæ, ſceleratæque præſumptionis, non ita poſt brachio, & gladio deſtitueretur, vt poſtea referemus, cuius vindictæ præſagia etiam ſenſit in ipſa Diœceſi Paderbornenſi ac Monaſterienſi, vbi quamuis occupata magna parte Weſtphaliæ, totaque ditione Epiſcopatus Paderbornenſis; videretur locorum illorum Imperator; tamen exiguis copiis Electoris Colonienſis repulſus fuit, & mox egere cœpit, tam auxilio, quam commeatu, pecunia & bellico apparatu, ob quem non ita procul a Moguntina ad Hoeſtam miſere caſus, diſſipato exercitu, vix ipſe ſolus effugit. MERC. G. E. Tom. XIV. lib. II. p. 12. *ex argento quod magna Paterborna & alibi copia acceperat, Imperiales nouos vna facie manum ex nube protenſam & gladio armatam, cum nominis ſui adſcriptione, altera vero inſcriptionem, qua Dei amicum, Sacrificulorum vero omnium hoſtem ſe profitebatur, exhibentem cudendos curauit.* PIASECIVS *p. 358.* de hoc Chriſtiano: *manifeſto pœnam tulit ſacrilegii facti in Templo Paderbornenſi expilato, vbi ex auro 80. pondo conflatum loci eius Patronum S. Liborium abſtulit, & ex argento Monaſterii Suſati, aliisque ædibus ſacris rapto, monetam ſignari iuſſit, ab vna parte manu ex nube protenſa gladio armata, ab altera inſcriptione, Amicus Dei, inimicus Cleri, omninoque ad talem ictum illam manum extenderat.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 1680.* Habemus adhuc Chriſtiani Ioachimicos, qui ex ſanctorum ſtatuis & thecis cuſi dicuntur, hac cum inſcriptione *Gottes Freund, der Pfaffen Feindt,* de quibus IACOBVS a MELLEN *in Specimine ſylloges nummorum ex argento vncialium p. 9.* & HAMB. HISTOR. REM. 1702. *pag. 97.* BVRGOLDENSIS *p. I. diſc. I. p. 80.*

72) CARAFA *p. 115.* MERC. G. BELG. *p. 98.* BELLVS *lib. VI. pag. 614.* PVFENDORF *cit. loc.* ADLZREITER *p. VII. lib. VI. n. 10.*

73) MERC. G. BELG. *p. 101.* BELLVS *lib. VI. p. 627.* Extat ſententia nouæ proſcriptionis apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. VI. c. CXCIV. p. 594.*

74) De hoc tractatu MERC. G. E. *Tom. XIV. lib. II. p. 5.* de Mansfeldio dicens: *is Germersheimii tum erat, tractationem aliquam cum Rouillano Infantis Bruxellenſis legato in capita ſequentia ſuſcepturus, vt ſcilicet oppidum & prouinciam Hagenoenſem in feudum, pro ſe ſuisque hæredibus acciperet; Princeps Imperii fieret; bonis Auriaci Principis omnibus, quamdiu confiſcatio duraret, potiretur; ea poſt factam iterum pacem ſublata, parem redditibus penſionem annuam haberet, aut ſi redimere a Principe ea poſſet, feudi nomine perpetuo retineret. Expenſam in decem equitum & quadraginta peditum millia arrhæ nomine pecuniam quamprimum reciperet. Intra ſex ſeptimanas ducenta imperialium millia, centies mille ſcutatos Hungaricos & totidem coronatos in ſpecie acciperet Mareſchalli Infantis officio cum duodecim millium coronatorum penſione menſtrua potiretur, nullius, præterquam Marchionis Spinolæ Imperio ſubiectus.* CARAFA p. 121. *Mansfeldius enim qui rurſus cum Infante Belgii adminiſtratrice ac Domina, paciſci cupiuerat, immo iam per D. Rollingerum, habitis conditionibus proficuis pactus erat; ad præſentiam Palatini a pactis receſſit.* KHEVENHILLER *p. 1702.*

75) PIASECIVS *p. 357.* MERC. G. E. *Tom. XIV. lib. I. p. 4. quod ad Palatinum attinet, is conſcenſa naui in Galliam menſe Martio traiecerat, cumque Lutetiam veniſſet, & non Regem ibi ſolum, ſed & alia viſu digna nulli cognitus vidiſſet, per Lotharingiam cum Michalowitzio Bohemiæ Satrapa, & mercatoris cuiusdam Argentinenſis miniſtro, exiguoque Comitatu alio iter fecit, Biſſi in Leopoldi archiducis milites aliquot incidit, menſaque vt in diuerſoriis fieri ſolet, adhibitus cibum cum illis capere, & quæ proferebantur aduerſus Palatinum conuitia haurire auribus plurima coactus fuit. Nocte inde digreſſus Bipontum venit, nullibi tamen ſeſe donec Laudauiam ad Georgium Ludouicum Comitem Lewenſteinium appuliſſet, aperuit.* BELLVS *lib. VI. pp. 630.* PVFENDORF *c. l.*

76) PIASECIVS p. 357. *ac non contemnendos iſti Palatinales Duces progreſſus interim faciebant; Mansfeldius Hagenoam in Alſatia, & mox Magdeburgum Spirenſe ceperat; poſtea Friderico Palatino ipſo præſente, qui per Galliam mutato habitu cum paucis Comitibus eo tunc aduenerat, Tillium cum Bauarico exercitu apud Mingelsheimium menſe Aprili prœlio fuderat, cæſis ex eo duobus millibus, & pluribus inſignioribus Præfectis, quatuor tormentis, ſignisque militaribus plurimis captis; deinde Ladeburgum obſedit, & vi aperta expugnauit: Eppingam ac Sinsheimium recuperauit, præſidiis Hiſpanicis cæſis.* CARAFA *pag. 122.* ADLZREITER *p. III. lib. VII. n. 6.* MERC. G. E. *Tom. XIV. lib. II. p. 7.* BELLVS *lib. VI. pag. 630.* PVFENDORF *c. l.* CARAFA *p. 122.*

77) PIASECIVS *p. 357.* CARAFA *c. l. verum mox mutata fortuna, Bauaricis copiis vna cum Hiſpanicis vnitis, ad Wimpenam celeberrimam victoriam conceſſit; in qua Durlacenſis; quamuis inſtructiſſimus apparatu, & numero militum, ac loci commoditate ſuperior, cum octo legionibus, viginti octo equitum turmis, decem tormentis & mille octingentis curribus diſpoſita acie; cecidit in manus Tillianorum & Burgundianorum, qui paulo ante caſtra ſua coniunxerant.* Idem poſtea *p. 123.* de Maria circa hoc prœlium in aere conſpicua, nugatur. ADLZREITER *p. III. lib. VII. n. 11.* MERC. G. E. *Tom. XIV. lib. II. p. 15.* BELLVS *p. 631.* THEATR. EVR. *Tomo I. pag. 626.* PVFENDORF *cit. loc.* LVDOLPH *lib. XXII. c. II. n. 42.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 1703. 1706.*

78) PVFEN-

chionatum Badenſem cum omni emolumento hactenus percepto reſtituere iubetur. 78) Dum Mansfeldius in Palatinatu rem gerit, Leopoldus Archi-Dux Hagenoam recuperare laborat; ſed quem iſte repente ingruens, non ſine clade repellit. 79) Inde reuerſus, Ludouici, Darmſtadtienſis ditionem male mulctat, & ipſum cum filio captiuum abducit, paullo poſt tamen pecunia emunctum iterum dimittit. 80) Interea Brunſuicenſis valido cum exercitu e Weſtphalia Rhenum verſus progreditur, & male habita Fuldenſi atque Darmſtadtienſi ditione, Hoechſtam oppidum capit, Mœnum ibi ponte tranſiturus. Verum ingruente celeriter Tillio, ac Cordua, aſperrimo cum hiſce prœlio XIX. Iunii confligere cogitur. In quo, cum poſt ſex horarum pugnam hoſtes indeſeſſos vrgere cerneret, ſuos prœlio excedere, Mœnumque iuſſit ſuperare. Incumbentibus tamen hoſtibus fuga magis quam receptus fuit, ac ſatiſcente ponte, plurimi flumine aut ferro hauſti. 81) Inde maiorem copiarum partem prœlio ereptam Mansfeldio iunxit, ac vna cum iſto complura Alſatiæ oppida ſubegit. 82) Dum autem Cæſar poſtularet, vt promouendæ transactioni, Brunſuicenſi & Mansfeldio miſſionem daret Fridericus, factum hoc equidem, aſt exarmatus Fridericus plane ſpernitur, & cœptus 83) inter Cæſaris Legatum Schwartzenburgenſem Comitem ex Anglia reducem, & Weſtonum, Angliæ Regis legatum Bruxellis tractatus, varias per fruſtrationes trahitur, donec totum negotium ad conuentum Ratisbonenſem, quem Cæſar indicebat, reiiceretur. 84) Leopoldus quoque Alſatiæ loca a Mans-

78) PVFENDORF *c. l.* BELLVS *lib. VI. p. 665.* Negotium hoc optime exponit CARAFA pag. 127. ſcribens: *prius autem Cæſar ſententiam in Marchionem Durlacenſem tulit, vt Marchionatum Badenſem Eduardi filiis, vti hæredibus legitimis, reſtitueret. Lis etenim iſta ſub tribus Imperatoribus dudum ab Eduardi Marchionis Badenſis filiis agitata fuerat contra Georgium Fridericum Marchionem, qui, nepotum ſuorum tutor, hæreditatem pupillorum ſibi appropriauerat; occaſione capta, quod parens ad impares nuptias tranſiiſſet, & Catholicam Religionem induxiſſe tentaſſet, quod quamuis in Imperio abſonum foret: tamen cauſa nondum ſatis inſpecta, & ne ob rem ſingularem integra Germania bello affligeretur; in Marchione Badenſe hactenus toleratum fuerat. Cum vero præfatus Marchio Georgius Fridericus arma contra Cæſarem ſtrinxiſſet: ac prius filio ditionem ſuam magna fraude ceſſiſſet; fuiſſetque pars aliqua ditionum pupillorum Principum a Marchione Spinola inter alia loca occupata; voluit Cæſar ad interceſſionem Electoris Moguntini, ac noſtram, (maxime vt Catholica Religio debite promoueretur,) veris hæredibus, Eduardi filiis Catholicis in Aula Bruxellæ educatis, ditionem reſtituere, quare ex ſententia ſuorum Conſiliariorum aulicorum vnanimiter ſuffragantium ſecundum iura ſcripta, & Germaniæ conſuetudines, Georgium Fridericum vti reum condemnauit ad reſtituendum eisdem ſuperiorem Marchionatum Badenſem, nec non fructus perceptos ac percipiendos, cum omnibus clenodiis, tabulis, mobilibus, & refuſione ſumptuum ac damnorum.* HELVICVS *lib. X. p. 356.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 1764.* Qua ratione terras iſtas occupauerit, optime tradit REIDANVS Ann. Belg. lib. XI. p. 297. *Cæſar ob prodigentiam grandia debita, & flagitia Eduardi Fortunati, Badenſis Marchionis, Bauariæ a Lotharingiæ Ducis, regere terras huius, ac prouentus in debitorum ſolutionem vertere iuſſerat: præfinito, vnde quotannis Eduardus ſe ſuosque ſuſtentaret. Sed ille parum præſcripta pecuniæ ſumma contentus, Marco Fuggero, ditionem ſuam, & hæreditarium in eam ius vendit, quotannis ſibi Imperialium millia VII. & XXX. donec ſupereſſet, pactus. Eduardum ſanguine non alius propius contingebat Erneſto Friderico Marchione Durlacenſi. Is indigne ferens, non tantum Eduardo alios tutores, & ſe longius ſitos, Cæſarem dediſſe: ſed & Fuggerum, mercatorem, & Hiſpano addictum, ſuum deinceps vicinum, in eo fore Marchionatu, cuius ipſe nomen & inſignia vſurparet: eaque re ſimul diuelli in partes Marchionatum ratus, vicinos Auguſtanæ confeſſionis Principes, Palatinum ac Wurtenbergenſem, conſilium & opem flagitat, etiam Argentinenſes, quibus ſuſpecta Lotharingi potentia. Nam quem terris ſuis excedere cupiebant, nunc in dies creſcere, & Imperio eius omnem pene ditionem ſuam vndique claudi, ægerrime ferebant. Itaque libenter auxilia tulere. His initus Erneſtus Aquas Heluetiorum, atque Eslingam vrbes, Raſtadium ac Stolhouam arces, breui in poteſtatem redigit. Simul in manus venere Ambroſius Brellochus, Alpeſtri Rhetia oriundus, & Franciſcus Muſcatellus Vincentinus Italia vterque pulſus, & Eduardo Fortunato ſcelerum adiutores.*

79) MERC. G. BELG. *p. 37. 115.* PVFENDORF *c. l.* PIASECIVS *p. 357.* BELLVS *lib. VI. p. 655.*

80) MERC. G. BELG. *pag. 41. 87.* BELLVS *lib. VI. p. 656.* CARAFA *p. 125.* KHEVENHILLER *pag. 1728.*

81) CARAFA *pag. 126.* PIASECIVS *cit. loc.* MERC. G. BELG. *pag. 43.* BELLVS *lib. VI. p. 661.* ADLZREITER *p. III. lib. VII. n. 18.* PVFENDORF *c. l.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 1685.*

82) CARAFA *p. 126.* MERC. G. B. *p. 87.*

83) MERC. G. B. *pag. 89.* BELLVS *lib. VI. p. 633.* De hac dimiſſione varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 626.*

84) CARAFA p. 127. *Interim Bruxellæ Suarzemburgicus cum Regis Angliæ Legatis, & Palatini miniſtris conuenerat, ſed difficulter votis correſpondebant. Palatiniani enim integram ſuæ ditionis, nec non dignitatis reſtitutionem depoſcebant, Cæſarei vero vix illius partem concedere Frederico, ſed ſibi primogenito, & dignitatem poſt obitum ducis Maximiliani, ea tamen conditione, vt Catholicæ religioni addiceretur, forte ſe offerre poſſe dubitabant, ſicque infecta tractatione, totum negotium ad futurum conuentum, cui maxime Palatinus diffidebat, dilatum eſt.* PIASECIVS p. 337. *Tamen cum Palatinus voluntati Regis Angliæ & Daniæ refragari non poſſet, poſtquam illi ſpe pacificationis ab Imperatore acceptæ ipſum ſerio monuerant, vt arma deponeret, tredecima menſis Iulii Tabernarum obſidionem ſolui fecit, & Mansfeldium ac Alberſtadenſem cum vniuerſa militia dimiſit. Iam enim Comes Szwartzemburgicus ex Anglia redierat, recta conuerſus Bruxellas, eoque venerat Anglicus Legatus Veſtonus, tractatus pacis inchoaturus, quos culpa ſua Palatinus remorari nolebat.* Ei p. 358. *Ceterum poſt illam Mansfeldii & Alberſtadii miſſionem, res Palatini cum ſubleuari debuiſſent, in peius ruerunt; nam & tractatus pacis Bruxellis magis ad tempus trahendum inſtitutus, perfici non potuit, eo quod Belgii Gubernatrix, non habebat ad decidendum illud negotium, vel ad concedendas inducias plenam ab Imperatore poteſtatem; quod demum inclinatis tractatibus patuit.* MERC. G. B. *p. 37.* BELLVS *lib. VI. p. 659.* PVFENDORF *lib. I. §. XXXIX.* De hac pacis tractatione extat. Catho-

Manſfeldio occupata, recuperat, & Spiræ, Wormatiæque præſidium imponit. Ac paſſim miles Cæſareanus eo petulantius Proteſtantibus erat moleſtus, quod nemo, quem metueret, ſupereſſet, 85) Corduba in Palatinatum regreſſus, Franckenthaliam ambiebat; iamque exercitum ad obſidendum locum collegerat; cum ex Belgio commercium pacis ſeu induciarum ad XV. menſes inſtitutum aduenit, quo non ſolum Franckenthalia, ſed cæterum Palatinatus inferior ad manus Regis Hiſpaniæ deponi debebat; ita tamen, vt infecta pace, rurſus Regi Angliæ oppidum in eodem ſtatu, quo recipiebatur, relinqueretur. 86) Manſfeldius etiam ſacramento Friderici ſolutus, Cæſari primum miniſteria ſua offerebat. Sed mox Bullionæi pollicitationibus adlectus, per Lotharingiam in Metenſem tractum vna cum Chriſtiano Brunſuicenſi ducit, magno per Galliam terrore dato, ne partibus Hugonottarum accederet. Sed inani Gallis tractatu illudens, an vel ipſe illuſus, cum validas aduerſus ſe copias colligi videret, ad Batauos tranſire conſtituit. Ac depoſitis Sedani machinis maioribus, relictoque ibidem Friderico, per Hannoniam feſtinato itinere in Brabantiam rapitur, vndecim dierum ſpatio quinquaginta nouem milliaria cum exercitu emenſus. Ei apud Floreacum Cordua ſe obiecit, iter ipſi intercluſurus. Acre ibi prœlium, XXIX. Auguſti 1622. & magna vtrinque cædes. Perruperunt tamen Manſfeldiani, fame licet & tanto itinere confecti, ac apud Bredam Mauritio Arauſionenſi iuncti, haud modicum momentum attulerunt, vt Spinola obſidionem Bergarum ad Zomam ſolueret. Inde Manſfeldius tacito Batauorum impulſu, Friſiam Orientalem, opimam regionem irrupit, copias ibi ſuas refecturus, ac firmatis viribus denuo belli aleam tentaturus, poſtquam ita aperte Iacobi Regis credulitatem ab Auſtriacis ludibrio haberi adparebat. 87)

§. XVIII. Bauariæ interim Dux, cum ex Amberga commeatus accipere partem maximam Manſfeldium audiuiſſet, vt tranſitum ipſi præcluderet, eum peculiari exercitu Palatinatum Superiorem fuit ingreſſus; atque occupato Chamo, Ordines Prouinciæ eo adegit, vt ipſi ſe ſubiicerent. 88) Hanc prouinciam Cæſar Bauaro promiſerat, vt ære alieno, tradita tantiſper in pignus ob ſumptus in bellum impenſos, Auſtria ſuperiore, facta de alieno ſolutione, poſſet liberari. 89) Hiſpani Palatinatum Inferiorem vindicare cogitabant, Tillius tamen a Bauariæ Duce ad occupandas easdem terras miſſus, 90) pleraque oppida occupat, ipſamque Metropolim Heidelbergam Britannico licet præſidio munitam, obſidet, 91) vrbs demum VI. Septembris 1622. adſultu fuit capta, arx vero & Manhemium deditione. 92) Inſequenti anno incomparabilis iſte Theſaurus Bibliothecæ

Catholici cuiusdam epiſtola apud LONDORPIVM *Tom. III. p. 125.*

85) PIASECIVS *p. 359. & ſtatim poſtquam a Palatinatu diſceſſerat Manſfeldius & Alberſtadienſis, quaſi cuſtodibus remotis Leopoldus Archi-Dux ex ſuperiori Alſatia adueniens Hagenoam recepit, & inde mouens, Spiram ac plura viciniora Oppida occupauit: & alii Imperiales Duces nemine iam propugnante Landauia, Vintſinga, Neoſtadio, quæ adhuc in nomine Palatini tenebantur, iſtius præſidia eiecerunt.* MERC. G. BELG. *Tom. XIV. lib. II. p. 111.*

86) Verba ſunt CARAFAE *p. 134.* PIASECIVS *p. 361.* MERC. G. BELG. *Tom. XIV. lib. IV. p. 24. 50. 753. 757.* BELLVS *lib. VII. p. 774.*

87) Verba ſunt PVFENDORFII *§. XXXIX.* PIASECIVS *p. 357. ſtatimque Manſfeldius cum Alberſtadenſi inter quotidianos cum Imperialibus, & Hiſpanicis conflictus ad fines Galliæ per Metenſem Epiſcopatum tranſeuntes, pene cum viginti millibus armatorum, ſparſo rumore, quod Regi Galliæ militaturi irent, apud Sedanum obliquum curſum in Hollandiam per Brabantiam, vbi Gonzalum de Corduba cum viginti quinque millium exercitu itinera ipſis intercludentem apud Falleis oppidum ſub finem Auguſti prælio commiſſo fuderunt: Et licet reſtituerit Cordubenſis aciem ſuam inclinatam peditatus Hiſpanici opera, qui in illo conflictu firmus diſperſo equitatu ſtetit, tamen prohibere non poterat, quin illi tranſirent Bredam, extremaque ſolum eorum agmina carpens, aliqua ſigna & currus ſuos ablatos recuperarat. In illo conflictu Alberſtadenſis, iaculo bombardæ in manu ſiniſtra percuſſus, vulnere ex labore pugnæ inflammato, eam iterata ſectione reſciſſam amiſit.* CARAFA *p. 127. 133.* MERC. G. B. *p. 118. & lib. III. pag. 13.* BELLVS *lib. VI. pag. 667. 671.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 1730.*

88) MERC. GAL. BELG. *Tom. XIV. lib. I. p. 78.* CARAFA *p. 10.* BELLVS *lib. VI. p. 573.* PIASECIVS *p. 349.* Extant varia ſcripta de hac Palatinatus ſuperioris occupatione apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 508.*

89) PVFENDORF *lib. I. §. XXXVII.*

90) CARAFA *p. 111.* MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. I. p. 38.*

91) Qua ratione Vrbs ad deditionem fuerit euocata, tradit MERC. G. BELG. *Tom. XIV. lib. I. p. 38.* BELLVS *lib. V. p. 591. lib. VI. p. 673.* LONDORPIVS *Tom. II. p. 517. 627.* Obſidio deſcribitur in MERC. G. B. *p. 83. 111. & lib. III. ineunte.*

92) MERC. GALLO-BELG. *Tom. XIV. lib. II. ineunte & lib. III. p. 6. 35.* BELLVS *lib. VI. p. 678. 685.* LONDORP *Tom. II. p. 628.* PIASECIVS *p. 358. Tillius vero Heidelbergam (ad Nicrum fluuium ſita eſt illa Ciuitas Electorum Palatinorum ſedes) medio menſe Auguſto obſidione cinxit, ſummaque vi oppugnatam, ſedecima Septembris (magis inertia defenſorum) immiſſo per ruinas propugnaculorum deiectorum milite capit, diripiendamque permiſit. Arx quoque paucos poſt dies deditionem fecit, pacta defenſoribus, & magna parte Ciuibus, qui eo confugerant, incolumitate. Supellex autem omnis Palatini & Bibliotheca inſtructiſſima Imperatori & Duci Bauariæ ceſſit. Nec moratus Tillius Manhemium (ad confluentem Nicri & Rheni ſitum, in cuius arce veteri Echelberg dicta, quondam Ioannes Papa XXIII. a Concilio Conſtantienſi exauthoratus per triennium captiuus manſerat) obſedit, magnaque contentione oppugnatum & defenſum, demumque a præſidiariis ad Arcem concedentibus incendio deformatum, ſub finem Octobris vi obtinuit. Verus Anglus pro Palatino præerat illi loco, & ſatis ſtrenue rem geſſit, ſed multitudine hoſtium ſuperante, etiam Arcem dedit 2. die Nouembris, libertate & incolumitate tam corporum quam facultatum omnium plena, non ſibi tantum & militibus ſuis, ſed omnibus qui cum ipſo erant, obtenta, & cum vexillis explicatis, bombardis funiculisque accenſis, ac duobus tormentis minoribus præſ-*

thecæ Heidelbergenſis a Maximiliano Bauaro, pro fauore, vti videtur Papæ ad obtinendum Electoratum conciliando, per Carolum Caraſam nuntium Papalem fuit impetratus, atque miſſo a Gregorio XV. Leone Allatio collectus, curribus impoſitus, Romam fuit delatus in Vaticanum, licet varia hinc inde ſpolia Cardinalium, diuerſas etiam Germaniæ Bibliothecas locupletauerint. 93) In Palatinatu vero Religio Catholica iterum introducebatur. 94)

§. XIX. Maio menſe 1622. celebrabantur Edenburgi Comitia Vngarica. Erant, qui a Bethlemo, propterea, quod Sileſii Oppelenſem & Ratiborenſem dominatus, ipſi promiſſos tradere recuſarent, metuendas eſſe turbas putarent, verum is honorem & ſeruitium omne Cæſari deferebat. 95) In his Comitiis, Ordinum conſenſu, de limitaneis locis præſidio Germanico firmandis, de legibus prouinciarum, Ordinum fide erga Cæſarem declaranda, inſtauratione arcium, recuperando Watzio, purgatione fluminis prope Taurinum, conſtituendis præfectis, adminiſtranda iuſtitia. & recuperatione locorum a Bethleno oppignoratorum fuit actum, de religione fuit diſſimulatum, Palatinus vero electus fuit Stanislaus Turſus, Lutheranus; 96) Durantibus his Comitiis, Cæſar miſſo a Daniæ Rege legato Siuerto Peckfich pro Palatino requiſitus eſt, vt ex variis locis exercitus pari paſſu dimitteretur, & amici tractatus ad totum negotium componendum certo loco, & tempore inſtituerentur; ad quod Cæſar reſpondit, ſe omnem operam eſſe adhibiturum, vt in pacis negotio Palatinus, aliique ſentirent, nihil ab eo fuiſſe omiſſum, quo communis patriæ tranquillitas poſſit reſarciri. 97) In iisdem Comitiis Eleonora Cæſaris coniux XXVI. Iulii 1622. Regina Vngariæ ſolenni ritu fuit coronata. 98)

§. XX. Ferdinandus autem, cum artes iuxta atque arma ita feliciter vbique ſuccederent, iam opportunum tempus aduenisse judicans, quo dudum deſtinata circa Electoralem dignitatem in Bauarum transferendam. 99) Licet Hiſpani hoc plurimum diſſuaderent,

præſidiarii exirent. Et ſtatim: *totoque Palatinatu in poteſtatem Imperatoris redacto, Francheutalium ſolum Palatinales retinuerant, non amplius quam ad autumnum proximum, vt tunc dicemus.* Relatio Heydelbergenſium de vrbe capta extat apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 743.* LVDOLPH *lib. XXII. c. II. n. 54.* ADLZREITER *p. III. lib. VII. n. 27.* De Manheimii deditione KHEVENHILLER *Tom. IX. pag. 1736.*

93) CARAFA pag. 150. *ſupradictis cæremoniis* (in Comitiis Ratisbonenſibus an. 1623.) *peractis; dum Principes Electores variis Imperii negotiis intenderent: ego impetrata a Bauaria Electore Bibliotheca Heidelbergenſi, qua & copia librorum, & raritate manuſcriptorum omnibus aliis in Germania & forſan in Europa bibliothecis antecellebat, Romam transmittendam curaui.* SPANHEIM Memoires p. 261. *Ou ioignit en ce temps là aux autres deſpouilles, qu' on tira du Palatinat de tous coſtez, celle de ceſte antienne & precieuſe Bibliotheque, qui avoit eſté vn des plus riches ornement de tout l' Alemagne, & qui donnoit de l' admiration à ceux, qui voyoyent ce prodigieux amat de plus exquis monumens, qui nous reſteut de l' antiquité. Ceſte proye avoit eſte guettée dés long temps. Le Pape l' avoit iugé digne de ſes ſoins, & deſiré d' eſtoffer la librairie du Vatican d' vn ſi raro threſor. Et quoy que le Duc de Baviere n' euſt pas apprins à donner ni à partager, & euſt abbaiſſé ſes ſoins iusqu' a deſpouiller tous les lambris des Maiſons principales de l' Electeur, neant moins le Pape ayant eſté ſon premier ſolicitenr pour l' Electorat, il fut obligé de ce porter a ceſte complaiſance, & d' en offrir vne bonne partie au Cardinal Ludouiſio, ayant à faire encore de Rome pour venir a bout de ſes deſſeins. De ſorte que ceſte Bibliotheque fut diviſée, au mois de Decembre d' l' an 1622. & chariée en partie à Rome, en partie à Munchen. Vn Grec, nommé Leon Bibliothecaire au Vatican vint expres a Heidelberg pour ce ſuiet. Iamais muletts porteren vne plus precieuſe charge de dela les monts, ſi on a permis aux Miniſtres du Pape d' en faire vn triage, ſans l' avoir eſcremée auparavant. Au bout ceſte partie de la Bibliotheque Palacine eſt aujourd' huy vn des plus riches meubles du Vatican, & porte encore les marques del' hereſie, eſtant logée à part, & marquée d'un eſcriteau heretique de Bibliotheque Palatine.* LVDOV. CAMERARIVS Bericht auf die Bayr. Anhaltiſche Cantzelley cap. XIII. *wann nun auch die Stadt Heidelberg hernacher liederlicher Weiſe in des Generals Tilly Gewalt gerathen, ſo hat der Hertzog von Bayern die beruhmbte Bibliothecam, daſelbſten dem Cardinali Ludoviſio geſchencket, dieſelbe abzuholen, iſt auch Leo natione Græcus, (Superintendent Bibliotheca Vaticana,) wie man vernimbt, abgefertiget worden. Meinet alſo der Hertzog von Bayern durch dis ſtattliche Præſent, noch vielmehr fauoris und Beförderung zu der Chur-Pfaltz bey dem Collegio Cardinalium zu erwerben.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 734.* HELVICVS *lib. XI. pag. 377.* MERC. G. BELG. *Tom. XIV. lib. III. p. 107.* PIASECIVS *pag. 366.* MORHOF *Polyhiſtor. lib. I. cap. IV.* NAVOARANA *p. 2.* *Introd. ad notit. rei litter. cap. II. p. 73.* KHEVENHILLER *Tom. IX. pag. 1733.*

94) CARAFA *p. 234.* PAREVS *Hiſtor. Palat. pag. 345.* *Acta & Actitata der Reformation in der Pfaltz c. II. Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. IX. §. XVIII.*

95) MERC. G. BELG. *Tom. XIV. lib. II. p. 52.* BELLVS *lib. VI. p. 637.* Horum Comitiorum Acta exponit KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 1672.*

96) CARAFA *p. 123.* BELLVS *p. 638.* MERC. G. B. *p. 80.* Propoſitio in his Comitiis facta extat apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 597.*

97) CARAFA *p. 125.* MERC. G. BELG. *p. 53.* BELLVS *pag. 640.* Extant hæc ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. II. pag. 599.* KHEVENHILLER *p. 1790.*

98) MERC. G. B. *p. 92.* BELLVS *lib. VI. p. 669.* KHEVENHILLER *p. 1677.*

99) Conſilia hac de re cum Comite de Ognate, legato Hiſpanico, & Carolo Carafa, nuntio Papali agitata, ipſe CARAFA exponit *p. 117.* Diſſuadebant hanc translationem Hiſpani, promiſſis Iacobi I. illecti, prout ipſe tradit *p. 119. quod vt facilius impetraret* (Iacobus I.) *ſpem ſpecioſam Matrimonii vnici ſui filii cum ſorore Regis Hiſpaniæ iniecit, ita vt quidam eiusdem Regis conſiliarii, prout fama euulgabatur, recuperationi Belgicarum Prouinciarum inhiantes, non leniter ad pacem ineundam, & ad Palatinatum cum Electoratu reſtituendum afficerentur, maiorique conatu ſatagerent, Electoratus translationem Cæſari ſub ſpecie maioris boni diſſuadere: aut ſaltem ob inſtantem bellorum calamitatem, tali translatione* augen-

derent, promiſſis Iacobi I. Magnæ Britanniæ Regis illecti, dum de matrimonio Walliæ Principis cum Maria, Hiſpanorum infante ageretur, exſequeretur, pro quo etiam Galliæ Rex nitebatur. Conuentum igitur Ratisbonæ inſtitutum XXIV. Nouembris. 1622. obiit, 100) qui iam ad diem Iohannis 1621. indictus, effectu fuerat deſtitutus. 1) Neque tamen vniuerſos Ordines conuocauerat Ferdinandus, ſed Electores duntaxat, & pauculos ſibi fere obnoxios. Moguntinus quippe Palatino dudum inſenſus, Viæ montanæ inhiabat. Colonienſis Bauarica ſtirpe ortus, pro ſua domo nitebatur. Treuirenſem odia in Fridericum; Salisburgenſem ditio Bauariæ interiecta ſubigebat. Ludouicus Darmſtadtieoſis dudum Cæſari addictus, vt in cauſſa Marpurgcoſi ſauentem iudicem experiretur. 2) Saxo, ob pulſos Bohemia Lutheranos indignatus, licet ipſum Imp. per ſingulares litteras deliniret & denuo ad Comitia inuitaret, 3) adeſſe nolebat, legatos tamen æque ac Brandenburgicus arctiſſimis mandatis circumſcriptos miſit. 4) His igitur Cæſar VII. Ianuarii 1623. quid circa traosferendam in Bauarum dignitatem Electoralem decreuerit, exponit: additur in ſpeciem de pecunia aduerſus Turcam, & Batauis compeſcendis. 5) Et licet Electores Cæſarem ab ioſtituto auertere conarentur, Legati potiſſimum Saxonici atque Brandenburgici diſſentirent, eiusmodi agendi modum in cauſſa tam ardua Capitulationi Cæſareæ, legibusque Imperii minus congruere adſerentes, nec filiis fratrique, & agnatis innoxiis, Friderici ob delictum, ius quæſitum auferri debere, inaudita præſertim indefenſaque

ſperaſſent, eum damnatum, Magiſtratu abdicatum, augendam eum vniuerſali totius Germaniæ commotione, rem differri, donec mutata facie Imperii, periculum, ne omnes Palatino accederent, abeſſet, nec deerant maligni nimium in futurum ſpeculantes, qui hoc conſilium adſcriberent, non tam ſpeciali commodo, quam metui; ne domus Bauarica ſemel ad Electoralem dignitatem promota ſuccedentibus annis Imperialem dignitatem facili negotio aſſequeretur. De eodem matrimonio inter Carolum, Walliæ Principem & Mariam Philippi II. filiam propoſito Conſultatio eſt in MEYERI *Lond. ſuppl. Tom. II. p. 578.* quod etiam a Iacobo iuramento fuit confirmatum, quod ibidem exhibetur *p. 583.* PVFENDORF *lib. I. §. XXXVII. XL.* Quid cum Hiſpanis hoc in negotio actum fuerit, tradit CARAFA p. 120. *itaque in eo acriter laborauimus tam Bruxellæ, quam Matriti apud Regem, Regiosque miniſtros Comitem de Oliuares ac Balthaſarem de Zuuiga, & cum noſtra conſilia publicata fuiſſent ſub titulo Cancellariæ Hiſpanicæ, Cæſar mirum in modum anxie verebatur, ne vniuerſalis commotio in Germania oriretur.* BELLVS *lib. VII. p. 730.* MERC. G. BELG. *Tom. XIV. lib. IV. p. 34.* PIASECIVS *pag. 364.* PVFENDORF *lib. I. §. XLII.* Extant varia de hoc ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. II. p. 789.* Inter IO. IOACH. RVSDORFII Conſilia *f. 65.* reperiuntur. *Rationes & argumenta, quorum virtute infertur, matrimonium inter Principem Angliæ & Infantam Hiſpaniæ nunquam effectum habiturum.* Adde HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p. 68.*

100) CARAFA p. 134. *quod Cæſarem non retardauit, quin Comitia ad proximum menſis Nouembris medium ſtabiliret. Quare certum diem vigeſimum quintum omnibus Electoribus indicens, Ratisbonam ipſemet iter adornauit; tanto ſecurius, quando magis conſtabat; vndique Cæſaris hoſtes ceſſiſſe, & vix aliquod periculum alicubi ſupereſſe. Klingenbergenſes enim, & Glatzenſes paulo ante ſeſe honeſtis pactis dederant, & Turcarum Imperator pacem ex neceſſitate appetens, legatum cum muneribus deſtinarat, inuiolatamque pacem ſe conſeruaturum confirmarat.* Hæc autem Comitia hoc ipſo iam anno fuiſſe dilata, Idem teſtatur p. 131. ſcribens: *vt negotium hoc differri pateretur, ſaltem vsque ad finem Comitiorum inſtantium Imperii, quæ iam proximum Octobrem dilata fuerant.* Idem dicit PIASECIVS p. 359. *tuncque demum Comitia Generalia Germaniæ ſæpius dilata, pro abdicando Palatinali Electoratu Friderico ad finem anni huius celebranda indixit Ratisbonæ, quo ipſemet cum Imperatrice & Comitatu Aulico menſe Nouembre tranſierat. Sex ex Electoribus nullus a principio adfuit, ac paulo poſt cum nonniſi Eccleſiaſtici adueniſſent, inuitandis & expectandis Saxonico & Brandeburgico Electoribus, reliquum anni huius tempus fuit conceſſum.* Solennem ipſius ingreſſum in vrbem Ratisbonam deſcribit MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. III. pag. 59. ſqq.* BELLVS *lib. VII. ineunte.* CARAFA *p. 140.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 162.*

1) De hoc BELLVS *lib. V. p. 529. 538.*

2) Verba plerumque ſunt PVFENDORFII *lib. I. §. XL.* CARAFA p. 127. *totum negotium ad futurum conuentum, cui maxime Palatinus diffidebat, dilatum eſt, ad quem Cæſar Saxoniæ Electorem, Ducem Pomeraniæ, Mechelburgenſem, Electores Catholicos omnes cum Ludouico Landgrauio Heſſiæ, qui paulo ante e manibus Mansfeldii, & Ludouici Palatini liberatus fuerat; inuitauit.* Pomeranum tamen & Brunſuicenſem non veniſſe, idem teſtatur pag. 141.

3) Extant iſtæ apud KHEVENHILLERVM *Tom. X. p. 11. ſqq.* & aliæ die vlt. Februarii 1623. datæ *p. 73.* BELLVS *lib. V. p. 529. 538.* CARAFA *p. 137. 139. 141.* HELVICVS *lib. XI. p. 372.*

4) PIASECIVS p. 360. *atque propterea Electores Saxoniæ & Brandeburgi etiam ad repetitam per Volfgangum a Verſzenitz Cæſaris vocationem, pro Comitiis illis venire detrectarant, cauſis abſentiæ ſuæ perſcriptis, quod illam damnationem Palatini, & Electoratus collocationem legibus, conſuetudinibus Imperii æquitatique contrariam probare non poſſent, & timerent maiorem Imperatoris offenſam, ſi præſentes ipſius obfirmatæ voluntati contradicerent.* Quæ circa hoc negotium Saxonis fuerint conſilia, exponit CARAFA *p. 119.* MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. IV. p. 15.* BELLVS *lib. VII. p. 745.*

5) PIASECIVS p. 359. *die ſeptima Ianuarii, Anni Milleſimi, Sexcenteſimi, Vigeſimi tertii, fecit inchoari, & proponi negotia, propter quæ Conuentum illum conuocarat. Inprimis longa ſerie narratis Friderici Palatini delictis, declarauit, quod eum proſcripſerit, Electoratu priuauerit, eiusque Electoratum lege vt vocatur Commiſſoria, ad ſe deuolutum ex plenitudine poteſtatis, tranſtulerit in Ducem Bauariæ Maximilianum, cuius fidelem operam toto illo bello fuit expertus. Addita quoque erant aliqua, ſuper quibus Imperator deliberationem, & conſilium illius conſeſſus requirebat, nempe de iuuandis rebus Vngaricis, de modo reſtituendæ pacis Germaniæ, de inſtauranda authoritate iudiciorum Cameræ Imperialis, de Hollandis, qui multa loca in Imperio occuparant, de Monetariis. Sed illud caput rei fuit, de exauthorando Friderico Palatino, contra quem cum accuſationem & iudicium vel ſaltem ad ſpeciem inſtituendum, & ruinam Electoratus deferendus eſſet, in illis Comitiis primum dignoſcendum fuiſſe, omnes præteri-*

que cauſſa. 6) Paullo ferocius proteſtabatur Wolfgangus Guilielmus Neoburgicus; ſe aduerſus Aureæ Bullæ conſtitutionem tanquam proximum adgnatum atque innoxium, iniuſte fuiſſe præteritum. 7) Cæſar tamen nullis rationibus flecti ſe paſſus, cum promiſſa reſcindere non poſſet, dum Eccleſiaſtici potiſſimum vna cum Catholicis demum conſentirent, & fauor Religionis Catholicæ intercederet, 8) maioris partis adſentationem ſibi ſufficere ratus, XXV. Februarii 1623. ſolenni ritu ſeptemuiralem dignitatem Maximiliano Bauaro confert, hoc addito: quamprimum a ſe Conuentum indicendum, vbi ſuper Palatini liberis, agnatisque amica ratione aut formato iudicio ſit diſceptandum; ac poſt Bauari mortem, eam rem nemini fore præiudicio. 9) Actui tamen inaugurationis Saxonis atque Brandenburgici Legati, Neoburgicusque & Hiſpanus Orator intereſſe recuſa-

prateritisque omnibus qui ex lege vocabantur ad illum Magiſtratum, remotiorem gradu in ſerie gentis Palatina, victoris arbitrio ſolo fuiſſe euectum videntes, principia abſoluti Dominatus exhorruerunt. HELVICVS *lib. XI. p.* 37. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 712. Eandem propoſitionem exhibet MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. III. p.* 75. BELLVS *lib. VII. p.* 712. LONDORP *Tom. II. p.* 657. CARAFA *p.* 141. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 4.

6) PIASECIVS p. 360. *variabant etiam ſtudia Collegii Comitiorum, plures Imperatore ac Bauaria Duce ad partes ſuas trahente: ſed tamen ſub finem Ianuarii, ab illo datum fuit reſponſum ad Caſaream propoſitionem tali ſenſu: Quod Palatinus promeruerit quidem tantas pœnas, ſed procedendi in hac cauſſa modum illegitimum videri, in quo reus, nec citatus, nec auditus, ſine vlla iudiciali cognitione damnaretur: Cum tamen etiam in minoribus cauſis, ſecundum genuinas Imperii Leges, & pacta ab ipſomet Imperatore circa inaugurationem ſuam iurata, pares Curia, & eiuſdem cum reo dignitatis, & conditionis perſona, ad iudicium ſint adhibenda in quouis delicto quantumuis manifeſto. Translationem quoque Electoratus ad perſonam remotiorem omiſſis filiis, fratre, agnatis proximioribus, qui nihil peccarunt, quinimo Caſari in hoc perturbato rerum ſtatu vtilem operam nauarunt, & ex praſcripto Bulla aurea ius quaſitum ſuper Electorata habent, Legibus Imperii, & omni aquitati ac conſuetudini in ſimilibus antiquitus recepta aduerſari, aliisque Electoribus facultatibus exemplum hoc praiudicare, & ſucceſſionis Electoralis iura a fundamentis conuellere. Haque & alia in iterato reſponſo (poſtquam ad primum Imperator immotus in propoſito perſiſtebat) grauiores rationes inducebantur: & demum inuocabatur elementia Imperatoris ac pietas erga patriam, quaperpetua Electorum ac Principum Imperii diffidentia, belloque perenni conflictatura eſſet, ſi in ea ſucceſſionis Electoralis confuſa veſtigia manerent, & Palatinus ope tot Regum & Principum affinium, amiſſa recuperare cogeretur. Sed fructu ad extremum inani hac omnia agitabantur, cum Imperator nullis ſuaſionibus & deprecationibus flecti vellet, vel non poſſet reſcindere ſua promiſſa, ſeu rationes praiudicatas Status ſui conſeruandi, continendaque in freno Germania (ragion di Stato moderni dicunt) ſanctioribus obligationibus armis Hiſpanicis, diuerſisque recens (ſub hoc tempus nouum fœdus fecerat Auſtriaca domus, de conſiliis & opera mutua conferenda pro conſeruanda ſucceſſione ſua proſapia in ditionibus ſuis) initis fœderibus connexas.* CARAFA *p.* 142. 152. LVDOLPH *lib. XXIII. c. II.* MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. III. p.* 107. 125. 146. 154. BELLVS *lib. VII. pag.* 718. *ſqq.* Extant ſcripta in his Comitiis agitata apud LONDORPIVM *Tom. II. pag.* 661. PVFENDORF *lib. I. §. XL.* HISTORIE DER RELIGIONS BESCHWERDEN *p. I. c. IV. §. XX. ſqq.*

7) CARAFA *p.* 147. PVFENDORF *c. l.*

8) Extat conſenſus apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. VI. c. CLXXIV. p.* 670. CARAFA p. 119. *Lutherana ſecta, hactenus paritate fere votorum in Collegio Electorali elata, atque ideo in omnibus Comitiis ſui erroris tenaciſſima, per hanc translationem non parum damni patiebatur cum in Catholicum Electorale votum decideret. Quod non facile a ciuitatibus Imperialibus, caeterisque Principibus Germania plerumque harefi infectis, tolerandum iudicabatur, tanto ſuarum fortunarum, nec non ſecta hactenus per aqualitatem votorum ſatis conſeruata periculo, ad cuius repulſam omnes Lutherani, Caluiniſta, Huſſita, & quotquot ſunt ſectaris Eccleſia Romana hoſtes, videbantur conſpiraturi.* HELVICVS *lib. X. p.* 345.

9) PIASECIVS c. l. *ſed aeque iſta atque illa prima pro Palatino reiecta. Imperator, vigeſima quinta Februarii ſolenni ritu Ducem Bauaria Maximilianum Electorem Archidapiferum Imperii renunciari fecit, per Vice-Cancellarium Germania, qui diſertiori oratione declarauit, quod iſti Caſar dignitatem Electoralem, Friderico ob ſua delicta ademptam, cum iure ſeſſionis in Collegio Electorum & ſuffragii in eligendo Imperatore contulerit. Qua renunciatione Dux per internuntios accepta, in Concilium veniens, genu flexus ad pedes Imperatoris, ab eo pileum & pallium Electorale accepit, & iusiurandum conſuetum tactis Euangeliis praſtitit. Tres Electores, Moguntinenſis, Colonienſis & Treuirenſis, ac Epiſcopus Salisburgenſis, Ratisbonenſisque aderant illi actui: Legatus Hiſpania Regis adeſſe (ac ſi Rege ſuo inſcio illa fierent) recuſante, & Legatis Electoris Saxonia & Brandeburgici, ac Princeps Volfgangus Vilhelmus Neoburgicus Comes Palatinus, qui vti proximior agnatus Friderici, ac Catholicus, illum gradum appetebat. Et ne penitus a ſua ſpe iſte excidiſſe, vel ne Angli ac Dani pro Friderico (ſpe adhuc aliqua eos deſtituiſſe oportebat) interceſſiones neglecta fuiſſe viderentur, in vltima ſua declaratione Imperator apponi iuſſerat, quod filiorum, ac fratris Friderici, & Principis Neoburgici, aliorumque eius agnatorum ius ad Electoratum & ditiones Palatinatus, in Conuentu proxime ad hoc inſtituendo, amica compoſitione, vel ſi hac non ſuccederet, iudiciario proceſſu, adhibito Electorali Collegio, ac aliis Iudicibus non ſuſpectis intra certum tempus definiendum eſſet ac poſſeſſio Electoratus Duci Bauaria data, illis praiudicare non deberet. Immo in diplomate iſti ſuper eodem Electoratu dato adderetur clauſula, ac ipſemet Dux, reciproca obligatione caueret: Quod ſi alicui ex proximioribus pradictis idem Electoratus adiudicaretur, illi ditio eiuſdem Electoratus poſt obitum ipſius Ducis Bauaria ab Imp. conſignanda eſſet.* Inde Bauaricæ ſtirpis ius ad Electoratum declarat PIASECIVS. CARAFA *p.* 149. Translationis proceſſum deſcribit MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. III. p.* 160. ADLZREITER *p. III. lib. VIII.* qui etiam *lib. IX. n.* 29. cauſſas abdicationis Palatini atque translati Electoratus defendit, BELLVS *lib. VII. p.* 737. LONDORP *Tom. II. p.* 674. qui etiam conſilium exhibet, an acceptare debuerit hunc Electoratum Maximilianus, & *p.* 699. vota quorundam Electorum circa hanc translationem, cum obſeruationibus Volradi de Pleſſen Conſiliarii Palatini, cum variis ſcriptis huc facientibus. SPANHEIM *Memoires p.* 234. HELVICVS *lib. XI. pag.* 373. THEATR. EVROP. *Tom. I. pag.* 716. LVDOLPH *lib. XXIII. c. II.* Qua ratione etiam Papa præten-

cuſabant, hic etiam multa obiiciebat. 10) Iidem etiam Electores, datis ad Imp. Annebergæ litteris de violato iure Collegii Electoralis queſti, omnia a ſuis nuntiis facta confirmarunt. 11) Gallus e contrario legatis ſuis iniunxerat, vt Maximiliano, Electoris titulum concederent. 12) Licet poſtmodum Imp. Hiſpanorum inſtinctu, Bauarum tentaret, atque poſtularet, vt octauus Electoratus introduceretur. 13) Dum igitur Luſatia vtraque Saxoni ob factos in bellum Bohemicum ſumptus fiduciario iure addiceretur, 14) eidemque demulcendo ablegatus Ludouicus Haſſus: Is poſtea, adiuncto Moguntino, Tillioque, Schleuſingæ cum Saxone congreſſus, Bauarum collegam adgnoſcit, qui etiam ibidem XXX. Iunii 1624. in Collegium Electorale fuit introductus. 15) Triennio poſt, Wallenſteinio a. 1626. ipſius ditiones inuadente, Brandenburgicus eundem adgnouit, adlaborante Saxone. 16) Tum Bauaro atque Colonienſi commiſſum, vt Ludouicum Haſſum in poſſeſſionem ditionis Marpurgenſis mitterent. His pondus addebant Tillii copiæ, quibus iſthoc obtentu per Haſſiam Inferiorem hoſpitia aſſignabantur. 17) Cæſar quoque oſtentandæ clementiæ, Wilhelmum & Fridericum, Duces Saxoniæ, quos captiuos tenebat, dimiſit, ac Chriſtianum Anhaldinum in gratiam recepit. 18) In iisdem Comitiis, Moguntinus ſolenniter fuit inueſtitus, & Io. Georgius Hohenzolleranus XII. Martii in Principum numerum cooptatus. 19) Circa eadem tempora, inualeſcente apud Germanos moneta minuta, potiſſimum cuprea, Ioachimici, aliæque maioris moduli monetæ valore decuplo multiplicabantur, ex quo tot oriebantur commerciis detrimenta, tumultus, aliaque mala, vsque dum publicis edictis ad priſtinum valorem reduceretur moneta. Vocabatur illud *die Kipper-und Wipper-Zeit.* 20)

§. XXI. Inferioris autem Saxoniæ Principes, quibus Ratisbonæ acta magnopere diſplicebant, a. 1623. arcano inter ſe concluſo fœdere, vt ſe contra Cæſaris potentiam tuerentur, copias & quidem decem peditum, duo equitum millia comparabant, inualeſcente præſertim per Weſtphaliam Corduæ, & Ioannis Iacobi Comitis Anholdini milite. Dux Copiarum adſciſcitur Chriſtianus Brunſuicenſis, obtentu ſumpto, vt hoc modo a

derit, vt nouus Elector confirmationem a Papa peteret, patet ex Mich. Longo Conſultatione apud LVNIGIVM *Staats-Conſiliis Tom. I. p.* 49. BVAGOLDENSIS *p. I. diſſ. XXIV.* Litteræ inueſtituræ extant apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 795. Declaratio Imp. apud LVNIGIVM *p. Gen. Cont. II. p.* 64. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 418. cum Maximiliani Reuerſalibus KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 137. Inueſtituræ ritum ſolennem deſcribit KHEVENHILLER *Tom. X. pag.* 62. 10. IOACHIMVS RVSDORFIVS vero exhibuit *Specimen Patrocinii pro Sereniſſimo Principe Ludouico Electore Palatino contra ſententiam Proſcriptiones Cæſarea*, quod extat inter ipſius Conſilia *p.* 13. prodiit tamen anno 1623. *Iuſtitia Cæſarea Imperialis circa declarationem banni contra Comitem Palatinum Electorem & circa nuperam Executionem Pragenſem.* In quo ſcripto potiſſimum fuit demonſtratum, dum Bohemi in notorio delicto fuerint verſati, abſque partium Citatione ſententiam ferre vel declarare, fuiſſe licitum.

10) KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 66. Ratio erat, quod de matrimonio inter Carolum, Angliæ Principem & Infantem Hiſpanicam tunc tractaretur.

11) PIASECIVS *p.* 360. Extant iſtæ Litteræ apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 732.

12) PVFENDORF *c. l.*

13) Quid deſuper fuerit actum, docet KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 106.

14) PVFENDORF *c. l.* PIASECIVS p. 361. *Ipſe Imperator ſolutis Comitiis Pragam inuiſit, ibique rebus conſtitutis & Saxoniæ Electore, collata ipſi Luſatia ſuperiori & inferiori fiduciario iure, in amicitia confirmato, Viennam menſe Iunio tranſierat. Promiſſa equidem Electori iam a.* 1622. *fuerat Luſatia; Sed demum ſub initium Iunii* 1623. *deputati a Cæſare Commiſſarii, Baro a Thalenberg, Otto a Noſtitz & Otto Melander Dresdam ad ſuperiorem & inferiorem Luſatiam Electori Saxoniæ attribuendam, profecti fuerunt.* Extat Receſſus Immiſſionis apud LVNIGIVM *p. ſpec. ſ. I. p.* 97.

15) PIASECIVS *p.* 372. de Cæſare: *quin & Electorem Saxoniæ propter Electoratum Palatinalem ad Ducem Bauariæ translatum male contentum placari curauit, vt in Conuentu Electorum ac Principum Germaniæ ad finem Iunii indicto Sleuſingæ translationem illam Electoratus probauerit, & ad conſeſſum Electoralem nouum illum Electorem admiſerit, licet obteſtatus fuerit, quod per hoc oppoſitioni per ſuos Nuntios in Comitiis Ratisbonenſibus contra eandem translationem Electoratus facta, aut iuribus familiæ Rhenenſi Palatinæ derogare non intendat. Moguntinus ſolus cum Saxone adfuit præſens illi Conuentui, alii Electores per Legatos, idemque Moguntinus iusiurandum Electorale ab Electore eodem nouo recepit.* PVFENDORF *c. l.* MERC. G. B. *T. XV. lib. II. p.* 138. LVDOLPH *lib. XXIV. c. II. n.* 32. HELVICVS *lib. XII. p.* 420. THEATR. EVROP. *Tom. I. p.* 820. BELLVS *lib. VIII. p.* 825. CARAFA *p.* 179. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 437.

16) PVFENDORF *c. l.* Vide infra §. *XXX.*

17) PVFENDORF *c. l.* Extat ſententia Imp. in hac cauſſa Kl. Aprilis 1623. lata, apud LONDORPIVM *p.* 735. vna cum mandato ad Ordines Prouinciales & aliis ſcriptis. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 134. MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. III. extunte & lib. IV. p.* 22. BELLVS *lib. VII. p.* 747. *lib. VIII. p.* 811. CARAFA *p.* 150. 178. Qua ratione ſub finem Martii poſſeſſio Marpurgenſis a Ludouico Darmſtadtienſi fuerit arrepta, docet MERC. G. B. *Tom. XV. lib. I. p.* 57.

18) PVFENDORF *c. l.* MERC. G. B. *Tom. XV. lib. II. p.* 108.

19) CARAFA *p.* 179. BELLVS *lib. VII. pag.* 744. MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. III. pag.* 164. PIASECIVS *p.* 372. Extat diploma d. 28. Martii 1623. Ratisbonæ datum apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 422.

20) De hoc malo THEATR. EVROP. *Tom. I. p.* 455. 676. LVDOLPH *lib. XXII. c. II. n.* 64. De his turbis:

IrVs eſt & sVbIto qVI MoDo CræsVs erat
VnreCht gVt koMbt geVVIs nICht an DrItten erben
VVIpera pLebs LVDIs peperIt trIſtIssIMa fata

Facit huc Conſilium ZACHARIAE GFITZKOFLERI apud LVNIGIVM *p.* 1049. Adde alias Conſultationes apud KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 5..

Varia

Digitized by Google

do a Mansfeldio abſtractus, eo facilius Cæſari poſſit reconciliari 21) Sed Tillius, cui iſtius motus obſeruare iniunctum erat, 22) admoto ad fines agri Brunſuicenſis exercitu, minabatur Friderico Vlrico Brunſuicenſi; ſe terras ipſius ingreſſurum, ni frater ipſius arma deponat. Iſte e contrario ferociter petere, vt Tillius finibus ſuis abſcedat. Quod hic floccipendens, iam late per eiusdem prouinciam incipit graſſari. Vnde territi Principes, nondum ſat prouiſis, quæ tanto bello gerendo requirebantur, Chriſtiano denunciant, vt aut a Cæſare oblatam gratiam amplectatur, aut Inferioris Saxoniæ finibus faceſſat. 23) Veritus igitur iſte, ne amicis iuxta atque inimicis inuadentibus in anguſtias redigatur, per Weſtphaliam ad Mansfeldium tendere conſtituit, atque inuicem per Landgrauii Haſſiæ Mauritii ditiones impetum in Palatinatum, pro reſtituendo Palatino, minitabantur, vel in Bohemiam tendebant. 24) Sed inſequens acriter Tillius, vltimum ipſius agmen carpebat. Inter aſperas velitationes, aliquot impedita loca ſuperantur. Sed VI. Auguſti 1623. apud Stadtloam Monaſterienſis ditionis ad Zutphaniæ fines, totus Brunſuicenſis Exercitus conſiſtere coactus eſt, qui nuper collecto & inexercitato milite conſtans; Tillianis par non fuit. Magnam ibi cladem accepit Chriſtianus amiſſis machinis, impedimentisque, & magna copiarum parte occiſa, capta, aut diſſipata. Ipſe cum reliquiis apud Batauos receptus fuit. 25) Tillio Friſiam Orientalem, cui Mansfeldius inhærebat, inuadere animus erat. Sed cum Bataui Embdæ præſidium firmaſſent, ac Mansfeldius immiſſis terræ aquis, aditum interclusiſſet, retro cedebat. Perſuadebant tamen Bataui Mansfeldio, vt accepta pecuniæ ſumma, Friſiam ſat iam exhauſtam relinqueret. Qui antequam exercitum dimitteret, cui vlterius alendo nulla ratio ſuppetebat, validam manum per Monaſterienſem & Paderbornenſem ditionem effudit, rapinis ſtipendiorum vicem ſuppleturis, qui tamen vel cæſi fuerunt vel diſſipati. Ipſe Dux cum reliquis in Batauos abiit, alia via bellum reparaturus. 26) Interim Cæſarei Lippſtadti-

Varia ſcripta Monetaria recenſet GRYPHIVS *de Script. ſec. XVII. p.* 109.

21) MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. III. p.* 164. BELLVS *lib. VII. p.* 751. PIASECIVS *p.* 362. Plenius hæc exponit CARAFA *p.* 158. ſcribens: *interim in inferiori Saxonia de translatione Electoratus, qua multis ſumme diſplicuerat, ſerio apud Ordines deliberatum eſt; & quia Tillius non procul a Brunſuicenſi ditione cum exercitu ſedem fixerat; ſub ſpecie diſtrictum illum tuendi a milite tam Tillii, quam Mansfeldii adhuc in Friſia hærentis; inter Regem Daniæ, Electorem Brandenburgenſem, Ducem Brunſuicenſem, Ducem Holſatiæ, & Mechelburgenſem, ciuitates Bremam, Lubecam, Hamburgum, Luneburgum & alias arcanum fœdus initum fuit, cui Chriſtianus, Dux Brunſuicenſis ſeſe cum Imperio præfectum præbuit, verum cum tantum ad defenſionem dicerentur ſeruitura copiæ; Dux Luneburgenſis, qui iam a triginta circiter annis præfecturam ordinariam Circuli ſuſtinuerat, hoc ſui muneris fore exiſtimans, collectis aliquot copiis nomine totius prouinciæ moderata præſidia diſpoſuit, magnaque modeſtia vim deprecatus fuit.* Quæ fuerint Chriſtiani copiæ, exponit MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. IV. pag.* 73. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 171.

22) PIASECIVS p. 361. *ſub finem vero Martii ſoluerat Comitia Imperator, ac paulo ante dimiſerat Tillium cum mandato, vt exercitum augeret ad cohibendum Mansfeldium & Alberſtadenſem, qui ex Hollandia in Saxoniam inferiorem, & ille in Friſiam Orientalem conceſſerat, viresque reſtaurarat.* CARAFA *p.* 153. 159. 160. 163.

23) CARAFA *p.* 153. PIASECIVS *pag.* 362. Quænam inter Tillium, Circuli inferioris Status & Fridericum Vlricum Brunſuicenſem litteris fuerint acta, exponit MERC. G. B. *Tom. XIV. lib. IV. p.* 46. 79. BELLVS *lib. VII. p.* 751. 755. LONDORP *Tom. II. p.* 753. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 174.

24) Arcana hæc conſilia aperit CARAFA *p.* 157. Idem p. 159. *verum hæc tantum eo fine dicebantur, vt Chriſtianus impune meliora loca occuparet, aciem mature inſtrueret, & aditum ſibi in Bohemiam aperiret. Nam eo ipſo tempore a Saxoniæ Electore tranſitus in Bohemiam petebatur, ab Eisfeldenſibus collatio non exigua ſumma pecuniaria impetrabatur, & copia multo maiores, quam opus eſſet, conſcribebantur.*

25) PIASECIVS p. 362. *Tillius itaque ex Veteravia mouens per Haſſiam, nec quicquam tranſitum denegante Mauritio Landgrauio, eo contendit, ſcriptis literis ad Vlricum Ducem Brunſuicenſem, quod Alberſtadenſis occaſionem ſibi daret ingrediendi illas ditiones. Et tunc quidem Principes illius circuli non ſatis contra tantam vim inſtructi, perſuaderi ſibi permiſerant ſolum Alberſtadenſem quæri, eoque amoto ſeſe immunes fore. Ac propterea illum ablegarant poſtquam excuſarant, quod nil hoſtile contra Cæſarem vel contra vicinos moliretur, verum ſtudio per ipſos auocatus a Mansfeldio, ſecuritatis ſuæ perſonæ cauſa in caſtris ſe contineret, reconciliationem Cæſaris expectans. Et licet Tillius tali excuſationi non acquieſcens cum exercitu ad eorum fines appropinquaret, iamque in Brunſuicenſi Principatu Arcem Friedland, aliaque circa Volfenbutelam plura loca occupaſſet, tamen ipſi quieuerunt. Sed cum iſte caſo poſtea ſeptima Auguſti Alberſtadenſi in Veſtphalia apud Lonerbruchum prope Monaſterium, (abeuntem ex Imperio ac pugnam detrectantem, cum tranſitum Knipauſius eius Tribunus male cuſtodiſſet, improuiſo conſequutus profligarat)* MERC. GAL. BELG. *Tomo XIV. lib. IV. p.* 105. qui tamen VI. Auguſti huic prælio definit, quem etiam relationes apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 768. ſtatuunt. Locum ſic definit CARRFA p. 165. *ad ſyluam prope Statloo, inter aquas & vallum.* Cladem vero pag. 166. *ac mox ſpatio duarum horarum totum exercitum Halberſtadienſis, qui triginta circiter millibus armatis conſtabat, adeo diſſipauit, vt 6000. in ipſo loco ſint cæſa, quatuor mille ſeſe dederint, cæteri captiui, læſi, ac fugati fuerint. Inter captiuos numerati ſunt tres Duces, quatuor Comites, ſex Tribuni, & facile centum Capitanei cum ducentis ſignifcris, ex magni nominis miniſtris. Halberſtadienſis ipſe fuga ſibi conſuluit cum duabus equitum turmis, amiſſis duodecim tormentis bellicis, totoque exercitus bellico apparatu.* ADLZREITER *p. III. lib. VIII. n.* 35. prælium & inter hæc locum ſic deſcribit: *medio inter Abuſium & Loham campo ſubſtitit: loco nomen eſt Diſſendicum haud procul a Statlona ciuitate.* BELLVS *lib. VII. p.* 769. PVFENDORF *lib. I. §. XLII.* LVDOLPH *lib. XXIII. c. II. n.* KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 188.

26) PVFENDORF *lib. I. §. XLII.* BELLVS *lib. VII. p.* 777. *lib. VIII. ineunte.* KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 197.

ſtadtium, ditionem Marcanam & Rauensbergenſem, aliaque loca in poteſtatem redegerunt. 27)

§. XXII. Eodem tempore, Betlenus Turcicis auxiliis ſuffultus, & quod a Brunſuicenſi atque Mansfeldio aliquod operæ pretium factum iri ſperaret, bellum acriter reparabat, cauſſatus, nupera pace ſibi promiſſa ſeruata non fuiſſe. Igitur percurſa Hungaria, in Morauiam penetrat, ipſa quoque Bohemia iam trepidante. Ei a Cæſare obuiam miſſus cum exercitu Nigromontius Marchio male habetur, & intercluſo commeatu, ad extremam neceſſitatem redigitur; cum repentinus pauor Betlenum retro vertit, e falſo rumore, velut multa millia e Germania Cæſari in auxilium aduolarent. Petitas ab ipſo inducias Cæſar primum ad d. 29. Nouembris inde ad Kl. Martii 1624, ſub certis conditionibus vsque extendebat & qui præda onuſti domum diſcedere conabantur Turcæ, male multabantur. Mox tamen idem Betleno honeſtis conditionibus pacem dabat, quæ VIII. Maii 1624. Viennæ fuit concluſa, quod Turcico bello implicari nollet & rebus ſuis in Germania promouendis, vacare ſatius duceret. 28) Eademque pax d. 20. Decembris 1626. Leuthouiæ fuit confirmata. 29)

§. XXIII. Miſerat anno 1623. legatum ſuum Ferdinandus Iacobum Curtium ad portam Ottomannicam, cum ſolenni legatione ac ſolitis muneribus, ad pacem ſtabiliendam. Miſſi etiam fuerunt Legati in Vngariam, quibus mandatum, vt vna cum deſtinatis a Sultano, in locum vnum conuenirent, & pacem quæ anno 1606. in Sithwarock fuerat concluſa, 30) atque a. 1616. confirmata, prorogarent. Querebatur Cæſar de pactorum transgreſſione circa pagos dedititios, de diuaſtationibus, de captiuis, de iure Patronatus Tranſyluaniæ, de ſubſidiis praſtitis rebellibus, ac denique quod Waitzium vi fuiſſet occupatum. Quibus omnibus per contrarios articulos, & iuſtam compenſationem Cæſarei deinceps medelam adferri poſtulabant. Sed tractatio iſta in aliud tempus dilata, ſæpius interrupta, ac rurſus anno ſequenti 1625. Maio menſe concepta, non niſi tertio poſt anno fuit ſtabilita. 31) Nec minus res ſuæ familiæ conſtituit. Poſtquam enim per ceſſionem Regis Hiſpaniæ, Ferdinando ſoli & ſucceſſoribus ius in regno Bohemiæ, Stiria, Carinthia, Carniola, Foroiulio & Archiducatu Auſtriaco fuiſſet firmatum die Leopoldi 19. Nouembris 1623. Comitatus Tirolenſis, Landgrauiatus Alſatiæ, Brisgouia, cum adiacentibus Sueuiæ regionibus, in tres partes fuerunt diuiſæ, quarum vna Ferdinando Cæſari, altera Leopoldo, tertia Carolo ceſſit, qui tamen voto obſtrictus, nullo modo de ineundo matrimonio cogitans, hoc ius ſuum poſtea Cæſari reliquit, contentus Marchionatu Burgouienſi, & nonnullis aliis dominiis in Morauia & Sileſia, dum viueret, præter annuam penſionem multorum millium florenorum. Cæſar vero libere hanc Caroli donationem Leopoldo eiusdemque maſculis ſucceſſoribus reliquit, eundemque in ſua parte conſtituit Gubernatorem. 32)

§. XXV.

27) MERC. G. R. *Tom. XIV. lib. IV. pag.* 117. *Tom. XV. lib. I. p.* 15. 40. PIASECIVS p. 363. *interim opportunitate victricium vbique armorum Auſtriacorum vſus Princeps Neoburgicus, Lippiam hareditatis Iuliacenſis longa & difficili oppugnatione ad deditionem coëgit, totumque Comitatum Rauensburgenſem recepit: Et Cordubenſis Eſſenum in Montenſi Comitatu præſidium Hiſpanicum introduxit.* RELLVS *lib. VII. p.* 777. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 206. 526.

28) Verba ſunt PVFENDORFII *lib. I.* §. *XLIII.* PIASECIVS p. 362. *in Vngaria Gabor Bethlem offenſus, quod quinquaginta millia nummorum aureorum annua ex pactis Nikelſpurgenſibus ſibi promiſſa non ſoluerentur, & quadam conditiones non ſeruarentur, per Comitem Turrenſem ſeniorem Legatum ſuum Conſtantinopoli a Turca maiora auxilia impetrauerat, illisque acceptis, Budianus in Auſtriam inferiorem, ipſe vero Bethlem in Morauiam irrumpens, menſe Octobre plurima damna Cæſarianis dedit: Tiſenbachicam legionem profligauit, plurimos ex ea capit & vna cum Vanglero Vicepræfecto Tiſenbachii Tyrnauiam, quam etiam receperat, vinctos ablegauit: præſidiarios Morauia circa Brunam exuſtis ibi ſuburbiis fudit, & Comitem de Monte nigro cum Cæſarianis copiis fuga agre ad Gedingum oppidum elapſum, ibidem obſidione graui ad vigeſimam Nouembris preſſit: Demum vero Turſone Palatino Vngaria procurante inducias fecit ad menſem Aprilem proximum. Turca tamen ipſius auxiliares in reditu a Nouoſelenſibus, Comorenſibus, Iaurinenſibus Cæſarianis præſidiis, multum incommodi acceperunt.* CARAFA *pag.* 160. 171. RELLVS *lib. VII. p.* 772. 781. 783. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 151. *ſqq.* 596. MERC. G. R. *Tom. XV. lib. I. p.* 24. 56. Ibidem *lib. II. p.* 54. docetur, qua ratione induciæ XXV. Martii 1624. fuerint prorogatæ. Pacis articuli extant *p.* 96. apud RELLVM *lib. VIII. p.* 809. *eoque territus haud grauatim veteres conditiones pacis tunc ſuſcepit* & in RECVEIL *Tom. III. p.* 200. apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 444. De hac pace PIASECIVS p. 371. *perſuaſus iſte (Bethlem Gabor) erat, quod Imperator anno hoc pacata omnia habens in Germania, totas vires in Vngariam ad Tranſiluaniam inuadendam conuerteret.* MEYERVS *Lond. ſuppl. Tom. II. p.* 633.

29) Extat apud du MONT *Tom. V. p. II. pag.* 498.

30) De hac pace ſupra ſub RVDOLPHO *II.* §. *XXV.*

31) CARAFA *p.* 183. *bello hoc* (in Saxonia inferiore) *ingruente, ad ſolamen Cæſaris, & Catholicorum pax Turcica menſe Maio huius anni ſtabilita fuit in aperto campo prope Gyarmatam, ſeptem articulos comprehendens, & quia hi poſtea ſemel, atque iterum fuerunt corrupti, & rurſus correcti, melius infra recenſentur, nunc vero ſufficiat dixiſſe, hanc pacem non parum ſaltem ad famam Cæſari profuiſſe; cum a nouis exercitibus appeteretur; præterquam, quod non niſi anno ſequenti Turcarum inuaſionem ſenſerit, quare hac pax vere plurimum rebus Cæſareis conduxit.* MERC. G. B. *Tom. XV. lib. IV. p.* 63. vbi etiam pacis articuli extant & apud LONDORPIVM *Tom. II. p.* 792. RELLVS *lib. VIII. p.* 894. apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 475. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 718.

32) CARAFA *p.* 184. Extat ipſe Tractatus partitionis apud KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 158.

33) PIA·

§. XXIV. Dum igitur Cæſar religionem Catholicam in Auſtria & Bohemia vbique reduceret, variis etiam in locis a. 1623. & 1624. reſtitutio bonorum Eccleſiaſticorum pro Catholicis mandaretur, 33) Cæſareus miles ſub prætexru Palarini adſeclas inſequendi, grauis eſſet toti Germaniæ, ac iamdudum viciniis immenſam gliſcens Auſtriacorum potentia formidinem incuſſiſſet, poſt varios Tractatus menſe Octobri & Nouembri 1623. inter Galliæ, Angliæ, Daniæ, Sabaudiæ, Venetorum, Belgarum variorumque Germaniæ Principum, & Betleni Gaboris legatos, qui ibidem mutato habiru, tamquam mercatores comparebant, 34) de reſtitutione vallis Tellinæ & Palatinatus Auenionis habitos, in fœdus Pariſiis VIII. Auguſti 1624. concluſum, coëunt Gallus, Britannus, Danus, adiunctis Sabaudo, Venetisque & Batauis, diuerſo ſinguli reſpectu; ſed in eo omnes conueniebant, vt Auſtriacorum progreſſus ſiſterentur. Præcipue tamen obtentui ſumebatur Palatinus in auitum patrimonium reponendus, & vt Hiſpani valle Tellina, clauſtris Italiæ excuterentur. 35) Aſt, dum etiam Iacobus I. ſpe inani ſe matrimonii deceptum eſſe cerneret, apparatusque pro reſtituendo Palatino neceſſarii a Parlamento fuiſſent ordinari, ipſe tamen parem ſe Auſtriacæ potentiæ non videns, variis vtebatur conſiliis. 36) Demum Gallorum Belgarumque conatus ob motus internos eſſent irriti, reliqui ſua tantum curarent, tota belli moles in Saxoniam inferiorem, Daniæque Regem Chriſtianum IV. incumbebat, quem & miſeratio in Palatinum ſtimulabat, & cura pro Chriſtiano Brunſuicenſi, ſororis filio. Simul Epiſcopatus, Bremenſem, Verdenſem, Mindenſemque ac plures fortaſſe in filios ſuos transuoluendi occaſionem iam præberi rebatur. 37) Habito igitur

33) PIASECIVS p. 371. *hac autem* (pace Vngarica) *concluſa, Imperator, hæreticis omnibus, qui ad nouandas res omni oblata occaſione propendere videbantur, exercitium Religionis ſuæ tam in Auſtria vtraque quam in Boëmia interdixit, quinimo ius Ciuitatis Pragæ; vbi tumultus periculoſius concitarentur, talibus ademit ibidemque Templa Lutherana & Caluiniana aliquamdiu occluſa, alia Carmelitis Diſcalceatis, alia Societati Ieſu tradi fecit.* HELVICVS *lib. XIII. p.* 427. 466. BELLVS *lib. IX. p.* 848. 886. 925. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 821. Inter Conſilia atque Epiſtolas RVSDORFII Conſultationibus adiectas, varia reperiuntur, qui hanc concernunt reſtitutionem quæſitam, HISTOIRE DES TRAITES DE PAIX *Tom. I. p.* 262. Quænam bona vel vi, vel per ſententiam fuerint reſtituta, tradit CARAFA p. 175. *Pauois ex Imperio per ſententiam obtigerat bonorum Eccleſiaſticorum reſtitutio adiudicata, vt Præpoſito Elwacenſi contra Oppidum Dagenfelds ratione Concionatoris hæretici in Eybach; quem iuſſit Cæſar auocari; & Subſtituto Catholico curione, ritus antiquatos reſtitui. Quod etiam in fauorem Epiſcopi Auguſtani, Abbatis Campidonenſis, & Decani Gronuenbacenſis, Volfango Chriſtophoro a Pappenheim detinenti bona omnia Collegiatæ Eccleſiæ Gronnenbacenſis præceptum fuerat cum obligatione Catholicæ Religionis, vt olim paulo poſt pacem religionis fuerat: & pariter in fauorem Epiſcopi Eiſtatenſis contra Marchionem de Onolsbach occupantem Eccleſiam de Galkronenetz cum omnibus decimis, prouentibus, mobilibus, & immobilibus ordinatum fuerat, verum hac, vti & alia, in fauorem Equitum S. Ioannis contra Comites de Hanou, ciuitatis de Dinckelspull, contra Comitem de Oetbingen paſſim intrudentem prædicantes & antiquantem Catholicam Religionem; contra Comites de Stolberg pro reſtitutione monaſterii de Waſſerslott, a Cæſare decreta; poſtquam Cæſareus miles ex Imperio fuiſſet auocatus, ſerius executioni demandata fuerunt; immo aliqui horum neque iſto, ne ſequenti anno ſua iura vendicare potuerunt,* Idem *p.* 177. *In Imperio aliquantulum audaciores Eccleſiaſtici executionem præcedenti anno omiſſam promouerunt. Archiepiſcopus Moguntinus propter Decreta facta a S. M. in conuentu Ratisbonenſi ad noſtras preces, & beneficio Hiſpanicarum copiarum Stradam montanam, quam olim anteceſſores illius Palatinis oppignorauerant, & recenter Regis exercitus inuaſerat recuperauit; moxque in illa exercitium Catholicæ Religionis magno animo inſtaurauit, idem fecit Epiſcopus Spirenſis in aliquot oppidis paulo ante recuperatis, & Herbipolenſis Epiſcopus contra Comitem de Hanau apud Cæſarem reſtitutionem aliquot monaſteriorum iſto interim impetrauit.* Extant de hoc varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 766. Extat Edictum Cæſaris Viennæ d. 1. Septembris 1624. apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 463. Varia edita reperiuntur apud KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 485. 727. HELVICVS *lib. XIII. p.* 448.

34) HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p.* 260.

35) MERC. G. E. *Tom. XV. lib. III. p.* 53. vbi etiam capita fœderis exponuntur. CARAFA *p.* 180. 197. BELLVS *lib. VIII. p.* 813. PVFENDORF *lib. I. §. XLIV.* Extant tabulæ fœderis apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 711. cum variis conſultationibus & iudiciis de hac Liga. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 622. Auctor tamen de l' HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX. concedere non vult, Ligam Auenioni fuiſſe concluſum, dum *Tom. I. p.* 260. ſic ſcribit; *Pluſieurs Auteurs Italiens en font mention & les Eſpagnols la donnant comme certaine, en ont pris occaſion de louer la prudence du Comte Duc d' Oliuarez qui fut diſſiper l' orage que cette ligne fit foudre de ſon tems ſur les Etats de la Maiſon d' Autriche. I' ay deſa declaré pluſieurs fois que ie troyois ce Traité faux & i' ay rapporté pluſieurs raiſons de cette opinion.* Adde p. 291.

36) PIASECIVS *l. l.* Quid in Parlamento Anglicano deſuper fuerit actum, vberius exponit KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 412.

37) CARAFA p. 174. *diſplicebat ſummopere Regi, quod miles Cæſareus peracto prælio Lipſtadium ſerio obſediſſet, & locum tam munitum expugnaſſet; ſed magis, quod totam illam viciniam, Sparenburgum, Herſordum, Rauenſburgum, aliaque loca verſus Paterbornenſem, & Hildeſemienſem diœceſim occupaſſet: immo maxime, quod miles omnis in hybernа, Haſſiam ad limitem inferioris Saxoniæ deduceretur, quare non parum ſibi, ſuisque, quos pro filiis prenſauerat, Epiſcopatibus metuebat; iamque non contentus Ferdenſi, Halberſtadienſem, Bremenſem, Lubecenſem ac Osnabrugenſem, vt tanto commodius conſtitueret ſuum regnum Interamniſicum, ambiebat. Hinc transmiſſo Comite Oldenburgenſi ad Cæſarem, qui veniam Palatino impetraret, ipſemet Rex ad Ducem Brunſuicenſem excurrit, & Magdeburgenſem pſeudadminiſtratorem primo, deinde alios illius diſtrictus Regulos, & præpotentes ciuitates ad arma togenda ſub alio prætextu prouocauit.* LEO van AITZEMA I. D. p. 51. *Derhalven veel reden waren, waerom men de noch overige Proteſtantſche militie behoorde te aſſiſteren; op dat met gheheele macht Soo van de Keyſerſche als Ligiſche quame af te ſacken.*

tur Maio menſe 1625. Circuli Saxoniæ inferioris conuentu, Segebergæ de milite congregando fuit decretum, & Daniæ Rex, in Ducem Circuli, Cæſare licet contradicente, fuit creatus, 38) Chriſtiano Seniore Brunſuicenſi, qui hoc munus vndecim annos geſſerat, eidem renuntiante. 39) Imp. tamen ſignificabant, ipſorum delectus ſaltim ad Circuli facere defenſionem. 40) Spinolam etiam per ſingulares litteras hortabantur, vt deſinat Chriſtianis eſſe moleſtus. 41) Fauebant potiſſimum Dano Brunſuicenſes Duces, ipſius e ſorore nepotes, Chriſtianus Wilhelmus Adminiſtrator Magdeburgicus adfinis, & Duces Mecklenburgenſes. Inde miles conſcribitur, & cætera bello neceſſaria magno ſtudio parantur: ſociis non ſpernendam pecuniæ ſummam ſuppeditantibus. 42) Mansfeldius quoque in Anglia, & Chriſtianus Brunſuicenſis in Gallia non inualidas copias conſcripſerant, quæ per Galliam in Alſatiam irrumpere debebant; ſed quas poſtea, Gallis promiſſum tranſitum denegantibus, in Batauos abduxerunt; mox, poſt fruſtra tentatam Bredæ liberationem, in agrum Colonienſem effuderunt, numeris non parum minuentibus crebras ob mortes ac deſertiones. Iſtis Anhaldinum Tillius oppoſuerat. 43) Ipſe contractum e Wetterauiæ Haſſiæque ſtatiuis exercitum in Brunſuicenſium fines ducebat, ac Viſurgis opportuna loca occupabat. 44) Frequens inde litterarum Danum inter, Saxonesque Inferiores, ac Tillium commutatio. Illi, arma nullius in offenſam, ſaltim ad tuendos fines comparata teſtantes, petebant, vt Tillius exercitum remoueat: hoc ferociter reſpondente: milites Cæſaris aues non eſſe, vt in aëre vitam agitare queant. Cæterum ſi ipſi prius exercitum dimittant, ſe quoque abiturum. 45) Idem in conuentu Brunſuicenſi Auguſto menſe 1625. inſtituto, cum legatis Tillianis agebatur, ſed fruſtra. 46) Cæſar vero, Germaniæ libertati vt fræna imponeret, Albertum Wallenſteinium ſiue potius Waldſteinium, quem ob varia in ipſum merita, Fridlandiæ Ducem creauerat, 47) ſeparato cum exercitu ſubmittit, qui occupata ditione Halberſtadienſi ac Magdeburgenſi, compedes

te ſacken, ende deeſen Staet (die Sy als een oorſpronck ende Source van alles wat eegen haer gheſchiede, verdacht hielden) op het lief te vallen. Maer wat was t' d' aſſiſtentie tot nogh toe ghedaen, hadde ſoo weynigh gevordert: Vranckryk hadde haer innelandſche oorlogh; de Konig in Engeland wae oudt, ſlap, ſtondt qualyk met ſyn Parlement; hadde den Churfürſt ſyn Schwager de Beemſche Croon altydt afgeraden; de Koningh van Dennemarcken was wel belliqueux, en de hadde luſt om hetwerck by der handt te nemen; ende tot dien eynde was dit iaer te Segeboergh in t' Landt de Hollſteyn un by eenkomſte, alwaer den Koning van Dennemarcken, van Beemen voort Koningckl. Schweetſche, Staetſche, Chur-Brandenbourgſche, Brunſuickſche, Mecklenborgſche, ende andre Geſandten by een waren; maer de Koningh van Dennemorcken vondt by eenige niet genoegh reſolutie, by d' andere niet genoegh macht, Vranckryck was abſent. Ende dat Werck alleen by der handt te nemen, was niet radtſaem.

38) CARAFA *p.* 197. BELLVS *lib. VIII. p.* 889. De hoc conuentu ſcriptum Circuli Saxoniæ Inferioris apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 807. varia ſcripta inter Chriſtianum & Cæſarem apud BELLVM *lib. VIII. p.* 889. MERC. G. B. *Tom. XV. lib. IV. p.* 43. LONDORP *Tom. III. p.* 806. KHEVENHILLER *Tom. V. p.* 786. 793.

39) Extat ſcriptum huius Chriſtiani apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 907. in quo ſcripto etiam huius Conuentus Acta reperiuntur ADLZREITER *p. III. lib. X. n.* 2.

40) KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 771.

41) Extant apud LONDORPIVM *Tom. II. lib. VI. c. XX. p.* 390. & reſponſio *c. XXI.*

42) PVFENDORF §. *XLIV.*

43) CARAFA p. 199. *ſoluta interim per deditionem vrbis Bredana obſidione; & obſidentibus hinc inde diſperſis, etiam defendentes vrbem cum exercitu Hollandorum, qui fruſtra liberationem procurauerant, dimiſſi ſunt. Quare Mansfeldius cum magna parte exercitus ad Regem Dania profecturas, duodecim mille pedites, & mille equites Geneppa Moſam tranſiens ad Cliuiam deduxit, deinde prope Emmericum nauibus Rhenum traiiciens, ibidem aliquamdiu inter Reſam, & Veſaliam ſubſtitit, vbi Chriſtianus Halberſtadienſis cum equitibus obambulans integram patriam diœceſis Colonienſis exactionibus infeſtauit, donec Anhaltinus cum octo equitum, peditumque millibus verſus Monaſterium & Osnabrugam ſe receperunt.* MERC. G. B. *Tom. XV. lib. IV. p.* 83.

44) CARAFA p. 200. *Cæſaris interim copia non minus, quam Regis Dania aucta ſunt, nam non ſolum legiones, qua in Belgio fuerant, redierunt; ſed Anhaltinus, & Tillius ex Haſſia, Veterauia, & Paterbornenſi ditione in proximam Viſurgi ſtationem deuenerunt; vt hoſtilibus copiis ſi ita neceſſe foret, ſeſe opponerent, imo ne praeuenirentur, Hoxteram & Holzmundam, qui inſignes ſunt vltra Viſurgim aditus, occuparunt, incolasque arma deponere coegerunt, quod vt Danus intellexit; Hammelium, & Mindam ſuam exercitum deduxit; ibique aliquamdiu ſubſiſtens, vt Tillii molimen expectaret.* PVFENDORF *lib. I. §. XLIV.* MERC. G. B. *Tom. XV. lib. IV. p.* 100. BELLVS *lib. VIII. p.* 920.

45) De his plenius MERC. G. B. *Tom. XV. lib. IV. p.* 36. 101. BELLVS *lib. VIII. p.* 903. LONDORP *Tom. III. p.* 813. PVFENDORF *lib. I. §. XLV.* Separatim prodierunt, *Gründliche und Erhebliche Motiuen und Vrſachen, warumb S. Kœn. Mai. in Dennemarck ſich zur Defenſion des Nieder-Sachſiſchen Creyſes unumbgänglich zu Felde begeben müſſen* 1626. 4.

46) Acta huius conuentus plenius exponit BELLVS *lib. VIII. p.* 915. & LONDORP *Tom. III. p.* 824. Separatim proſtat *Eigentliche Verhandlung dee Creystages, ſo im Auguſto* 1625. *zu Braunſchweig gehalten*, 1625. 4. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 778.

47) Wallenſteinii ſtatum anteriorem paucis complectitur RVHGVS lib. III. p. 273. *Albertus Volleſtainas*, ait, *Praga, ex nobili, ſed priuata familia natus, Cæſari in Foroiulio contra Venetos prima ſtipendia meruit, duarum equitum turmarum ductor, quas ipſe propriis ſumptibus conſcripſerat, inde promotus ad maiores militia gradus in bello Boëmico, praſertim in Pragenſi conflictu, ita ſtrenue ſe geſſit, vt paucis poſt annis ad ſupremum militia faſtigium a Cæſare eueheretur, factusque Cæſarie Dux Generalis, contra Danum eo ſucceſſa bellauit, vt præter Ducatum Fridlandia, Iecinum, aliaque in Boëmia loca, Ducatum etiam Mega,olitanum, Cæſareo fiſco addictum, ſua virtutis pramium habuerit.* THOMAS CARVE quoque Itin. *cap. IX.* huius Wallenſteinii fata exponit, qui etiam addit, eius exiſtimationem creuiſſe, poſtquam Comitis ab Harrach, cuius in aula Cæſaris potiſſima erat exiſtimatio, fi-

Iia n

Google

pedes Albi iniiceret. 48) A litteris inde paullatim ad manus res reducitur. 49) Dano primordia belli non ſatis fuerunt auſpicata, qui, dum vallum vetuſtate collapſum Hamelæ obequitat, improuiſo lapſu in foſſam præcipitatus, aliquot per dies exiguam vitæ ſpem ſuis reliquerat. Eo caſu perterriti eius duces, cum exercitu retro Verdam concedunt, ne forte Tillius capite deſtitutis ingrueret, vtque Brunſuicenſis per Weſtphaliam aduentantes copias ſibi eo tutius adiungeret. Tillius interim nudata præſidiis a Dano loca Hamelam, Mindam, aliaque occupat, 50) ſed ab obſidione Nyenburgi non ſine damno repellitur. Aſt, dum Rex Callenbergam a Tillio nuper occupatam recuperare cupidus, Fridericum Saxoniæ Ducem & Io. Michaelem Oberntrautium cum aliquot legionibus, eo miſiſſet, Tilliani iisdem obuiam procedunt, ac non procul Hanouera vtrumque, poſt acrem pugnam, magna cum copiarum parte IV. Nouembris cædunt. 51) Poſt tamen Rex Stolzenauiam recuperat. 52) Fridlandus vero pontem Deſſauienſem caſtello firmat. 53)

§. XXV. Inter hæc, Comitia Edenburgi habenda ad XIII. Octobris 1625. indicuntur, vt, dum de Gabrielis Bethleni bellicis adparatibus varius hactenus rumor fuiſſet, de imminentibus Vngariæ periculis, Cæſareis mandatis inpoſterum promouendis, eorumque violatoribus puniendis, de polygamia, de Turcicis Caniſienſis præſidii excurſionibus refrænandis, de prædonibus caſtigandis, Arrabonis fluuio purgando, aliisque regno neceſſariis conſulerent. 54) In iisdem Comitiis renuntiari fecit filium ſuum maiorem natu Fer-

liam duxiſſet vxorem. PVFENDORF *lib. VI. §. XVIII. 10.* CHRISTOPH. WAGENSEILIVS *Exerc. Varii argumenti Exerc. V.* oſtendit, Albertum hunc fuiſſe omnino quondam Academiæ Altdorfinæ Ciuem d. 29. Septembris 1599. in matriculam relatum, vanum tamen eſſe dicit, quod carcere illo ſqualido, antro canino, *das Hundsloch* dicto, in ipſum fuerit animaduerſum, licet ob varios exceſſus a Concilio Academico ad certam mulctam fuerit condemnatus.

48) CARAFA p. 200. *cum vero Danicus exercitus in dies excreſceret, conſtaretque, iam ex Anglia magnam vim pecuniæ fuiſſe ſubminiſtratam, eique præter Mansfeldii, & Chriſtiani Halberſtadienſis copias in proxima Osnabrugenſi ditione graſſantes; Vinarienſis Ducis ter mille equites, quorum Legatus erat Fuchſius, item Obertrautii Equitum Magiſtri duas legiones acceſſiſſe moxque maiores copias ab Hollandis & Gallis expectari, voluit Cæſar etiam altero exercitu Tillio multis præſidiis extenuato ſuccurrero, Wallenſteinio itaque Principi curam dedit; vt nouas copias conſcriberet, illisque militem veteranum ex Bohemia, & Morauia in formam integri exercitus vniret. Quod quam citiſſime exequuens, ſpatio duorum menſium exercitum viginti trium millium ad limitem Bohemiæ prope Aegram deduxit; illoque ibidem luſtrato, mox relicta ad leuam Norimberga in Franconiam optimo ordine perrexit, ſextisque caſtris Magdeburgenſium & Brunſuicenſium fines attigit, occurrit huic exercitui in viarum anguſtiis difficillimis Dux Brunſuicenſis euocata Nobilitate, & vicanis quamplurimis militibus mixtis, per quos aliquantulum repulſus Wallſteinius ad Gottingham oćiduo ſubſiſtere coactus fuit; donec adueniente Tillii milite ad ſex millia, & viam ſternente latiorem, aditum inuenit. Tunc ſuperatis ſemel ſyluis & anfractibus, plenis greſſibus in inferiorem Saxoniam, non ab ea parte, qua Tillius caſtra fixerat; ſed verſus Halberſtadium irrupit; atque non ita poſt Halberſtadium, Halam, & totam Magdeburgenſem ditionem inuaſit.* PIASECIVS *p. 378.* BELLVS *lib. IX. p. 921.* PVFENDORF *lib. I. §. XLV.* KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 890.

49) Quid per legatos æque ac litteras, Rex Danorum apud Cæſarem egerit, docet LVDOLPH *lib. XXI. c. II. n.* 38. BELLVS *lib. V. p.* 518. 546. 571. 640. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 493. HELVICVS *lib. IX. p.* 331. CARAFA *p.* 95. 100. 123. PVFENDORF *lib. I. §. XXXV.* LONDORP *Tom. II. lib. VI. c. XXIV. ſqq. c. XLIX.*

50) CARAFA p. 200. *Hammelii inter luſtrandas noctu excubias ex crepidine mœniorum in foſſam cum equo lapſus, non exiguum vitæ periculum ſubiit, quare poſt ea, tam Hammelium, quam Mindam deſerens, vt maiores copias expectaret, in Verdenſem diœceſim ſucceſſit. Tillius vero deſertam Hammeliam occupauit, Mindam, exiguo præſidio trecentorum tantum militum immiſſo, ſui iuris fecit; illamque vrbem poſtea magis ac magis muniuit.* PIASECIVS *c. l.* MERC. G. B. *Tom. XV. lib. IV. p.* 115. 131. PVFENDORF *lib. I. §. XLVI.* LVDOLPH *lib. XXV. c. II. n.* 31. WASSENBERG *im Teutſchen Floro p.* 94. regem ebrium fuiſſe dicit.

51) CARAFA p. 201. *Interim Tillius maiori ſecuritate, poſtquam fruſtra Nienburgum oppugnaſſet, & Regi Daniæ negotium faceſſere non deſtitiſſet, in ſuis expeditionibus progrediebatur, hoſte non parum metuente nouum exercitum. Iamque ſemel Tillius ſatis magna clade afflictus, non ſolum cum Gardum, & Grotium, Ducum Legatos amiſiſſet, ſed cum ſæuientes ruſtici aliquot turmas Croatorum & Wallonum diſſipaſſent; ſeſe debuerat ſubducere, verum ad Wallenſteinii acceſſum rurſus irrumpens inſignem victoriam non procul ab Hannobria 4. Nouembris retulit: quando in conſlictu cecidit Fridericus Dux Saxoniæ Altenburgenſis perfidus, qui dudum Neoſtadii captus, Cæſarique conciliatus ſancte ſponderat, ſe non amplius contra Suam Maieſtatem militaturum: & Oberntrautius Danici exercitus inter equites Tribunus præcipuus, cuius obitu non parum Danici conſternati, pacis mentionem fecerunt; quæ tamen vt patuit ex decurſu, non niſi ad colligendas vires tempusque extrahendum ordinata fuit.* PIASECIVS *p.* 378. BELLVS *lib. IX. p.* 921. PVFENDORF *lib. I. §. XLVI.* LVDOLPH *lib. XXV. c. II. n.* 34. MERC. G. B. *Tom. XV. lib. IV. p.* 160. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 526. De ſubiectione Ducis Altenburgenſis KHEVENHILLER *Tom. X. c.* 826.

52) CARAFA p. 225. *Rex Daniæ Stolizenauium recuperauerat, magna Tillianorum clade; qua victoria inſolentior euaſit, maxime vbi intellexit, Mansfeldium Stadenſem ciuitatem attigiſſe atque ibi multorum tormentorum bellicorum apparatu inſtructum copias velle cum ſuis coniungere. cum tamen Tillius, impetrato Kalenbergio, ac tunc Hannoueram ambiens; magno conatu ſtudebat præpedire quod Danus animaduertens, Hannoueram præſidio ſex millium firmans, ipſum Mansfeldium in agrum Bremenſem cum decem millibus hyberna molientem expectauit.* PVFENDORF *lib. I. §. XLVI.*

53) PVFENDORF *c. l.*

54) CARAFA *p.* 206. qui etiam Comitiorum acta plenius exponit. BELLVS *lib. IX. p.* 935. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 693.

Ferdinandum III. Regem Vngariæ, qui ibidem VIII. Decembris ſolenni ritu fuit coronatus. 55)

§. XXVI. Eodem anno 1625. m. Septembri ab Electore Moguntino Comitia Deputatorum Vlmam indicebantur, ad eademque omnes Electores, ex Principibus Eccleſiaſticis Herbipolenſis, Conſtantienſis, Monaſterienſis Epiſcopi, ex ſecularibus, Auſtriacus, Bauarus, Brunſuicenſis, Brabantinus, Pomeraniæ Duces, Mauritius Haſſiæ Landgrauius, Abbas Weingartenſis, Fürſtenbergius Comes; Ex Ciuitatibus Colonia atque Noriberga conuocabantur. 56) Interim Nouembri menſe 1625. nouus Brunſuici inſtitutus fuit Conuentus Ordinum Circuli Saxoniæ Inferioris, quo Saxonum Elector, nec non Brandeburgenſis, & Pomeranus legatos miſerant, atque in conſtitutione induciarum laborabant. 57) Neque iam multum ab illis abhorrebat Rex Daniæ, qui, vt rebus Danicis propter ipſius abſentiam periclitantibus, conſuleret, in quindecim dierum a prima Decembris, deinde in trium menſium inducias conſenſit, quibus coram Brandeburgicis & Saxonicis legatis tota ditionis inferioris Saxoniæ controuerſia diſcutienda. 58) Verum, has Mansfeldius, totam fere Luneburgenſem ditionem feliciter occupans, præpediuit. 59) Poſtea, Saxoniæ Inferioris Ordines petierunt, vt durantibus induciis, omnes oppreſſiones, exactiones, depopulationes ceſſarent. Cæſarei e contrario poſtulabant, vt copiæ exauctorarentur, de Mansfeldio, Chriſtiano Brunſuicenſi, aliisque contra Cæſarem arma ferentibus traderetur cautio, quod nihil inpoſterum contra Cæſarem agitarent, nulli milites abſque expreſſa Cæſaris licentia conſcriberentur, nulli exercitui ſuppeditaretur contra Cæſarem commeatus, annona, aut tranſitus. Præterea, vt damna, Cæſari & Principibus Imperii, maxime Chriſtiano Seniori duci Luneburgenſi illata rependerentur. Tandem, vt occupatos Comitatus, Hoienſem, Diepholtanum, Bruckhuſanum, aliasque vrbes & arces reſtituerent, præſidia impoſita dimitterent, ac Paci Religionis viuerent conformiter. Fœderati vero Principes abductionem exercitus Cæſarei, liberum Religionis exercitum, iurisdictionem in ſuis ditionibus tam hæreditariis quam adquiſitis poſtulabant. 60) Decembri menſe Conuentus Hagæ Comitum inſtituebatur Legatorum Regum Angliæ, Sueciæ, Bethlemi, ipſorum Ordinum Hollandiæ & aliorum inimicorum Domus Auſtriacæ, qui omnes in reſtitutionem Palatini erant conſpiraturi. 61) Concluſum equidem IX. Decembris a. 1625. inter M. Britanniæ, Daniæque Regem atque Ordines Belgii fœderati fœdus, de auxiliis Danu præſtandis, 62) cum reliquis tamen nihil potuit concludi. Bethlemi enim Legatus ſine ſufficientibus mandatis comparuerat, alia tamen expectabat Suecus: nec dum aduenerant alii Legati. Interim conditiones fœderis ſanciendi perpendebant; & quia remotiores minoribus periculis ſuberant, minoraque commoda expectabant, hinc minoribus ſumptibus grauari volebant. Alii etiam in fœdere faciendo legniores, eo tempore, quo adhuc dubitabatur de conuentu Brunſuicenſi, manum cohibuerant; & rem communem paratiori animo tractandam in ſubſequentem Martium remiſerant. Interea Angli Legationem ad Regem Galliæ; & Dani ad Saxonicum & Brandeburgicum Electores ſuſcipiebant; Hollandi ad ciuitates Hanſeaticas, Camerarius ab exule Palatino ad Regem Sueciæ, & cuncti in XX. Martii 1626. cum paratiſſimis mandatis ad feriendum fœdus comparere debebant. 63) Dum e contrario Imp. cum Hiſpano, Papa & Liga Catholica de arctiori fœdere laboraret. 64)

§ XXVII. Primo vere 1626. omnes ſe ad arma præparabant, Daniæ Rex publice propoſitis expeditionis ſuæ cauſis, pecunia quidem deſtitutus, 65) aſt nouis Hollandorum,

55) PIASECIVS *p.* 379. CARAFA *p.* 221. LVDOLPH *lib. XXV. c. II.* THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 871. BRACHELIVS *lib. II. p.* 102. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 703.

56) KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 758.

57) CARAFA *pag.* 225. 226. 228. PIASECIVS *p.* 379. BELLVS *lib. IX. p.* 914. 922. & *lib. X. ineunte.* PVFENDORF *lib. I. §. XLVII.* THEATR. EVROP. *Tom. I. p.* 859. 971. HELVICVS *lib. XIV. pag.* 411. LONDORP *Tom. III. pag.* 835. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 801. *ſqq.*

58) CARAFA *p.* 226. 229. LONDORP *Tom. III. p.* 838. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 830.

59) CARAFA *p.* 226. PIASECIVS *p.* 379.

60) Late CARAFA *p.* 228. PIASECIVS *p.* 386. LONDORP *Tom. III. p.* 839. PVFENDORF *lib. I. §. XLVII.* BELLVS *lib. X. p.* 940.

61) CARAFA *p.* 202. Extant varia ſcripta inter Circuli Status & Tillium apud KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 778. 1202.

62) Extant tabulæ fœderis in RECVEIL *Tomo III. p.* 236.

63) CARAFA *p.* 202.

64) De his Conſiliis vberius KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 1049.

65) CARAFA p. 227. *magna interim auxilia Rex Daniæ ab Hollandis, Anglis, & Gallis expectabat: dubius poſtea de eorum fide Legatos expediuit; apud illos tamen tarda erant omnia. Rex Galliæ quidem pecuniam aliquam per Epeſſ.um Legatum ſuum, prout fama vulgatum fuerat, transmiſerat: ſed Angliæ, & Hollandiæ Ordines tergiuerſabantur, nam infeliciter Anglicana claſſis cum decem mille peditibus, & aliquot equitibus, centum & quinquaginta nauibus inſolitis inſtrumentis bene instructa, & in Hiſpaniam ad portum Caleſenſem delata, ibidemque expoſita, male pugnauerat; acriter ſtationem ſibi commiſſam defendente D. Ferdinando de Giron, cuius induſtria & fortitudine in vno prælio octingenti Angli, & 300. equi interierant, acquiſitis octo tormentis bellicis; poſt quam victoriam fere totidem diſperſi milites in terra profugi perierant: cæteri vero in exiguo ſatis numero in reditu tempeſtatis iniuria perculſi, & commeatu deſtituti, infirmique in Angliam ſub finem huius anni redierant, nullo omnino fructu ſuæ expeditionis collecto. Quare poſtea non modica regni Ordinum, & particularium mercatorum, partem in hac expeditione habentium lis orta fuit; quam vt Rex ſedaret; ſuos aliquamdiu domi continere, vt vires reſumerent, omnino debuit.* BELLVS *lib. IX. p.* 933.

Extat

rum, Manſfeldii & Halberſtadtienſis copiis auctus, ſexaginta millia militum in ſuo exercitu numerabat; illos in tres exercitus ſimiles diuidens. Vnum Chriſtianus Halberſtadtienſis regebat, cui Daniæ Rex Brunſuicenſem ditionem Friderici Vlrici, quem ſuſpectum habebat, adſignauerat, 66) qui Epiſcopatum Oſnabrugenſem, Hildesheimenſem, Mindenſem, aliosque infeſtaret, vt commeatum & pecuniam exrorqueret. Alterum Rex ipſe iuxta Viſurgim gubernabat, qui Tillio iridem progredienti opponebatur; eratqne ille inrer duos alios medius, vt cæreris laboıantibus conſilio & auxilio adeſſet. Tertius exercitus Manſfeldio commiſſus fuerat ad Albim. 67) Sed Chriſtianus Brunſuicenſis poſt fruſtra rentatam Goslariam, cum Northeimum, Gœttingam & Mundam præſidiis firmaſſet, Guelſerbyrum reuertir, vbi paullo poſt, VI. Maii non ſine veneni ſuſpicione extinguitur. 68) Manſfeldius vero ſumpto per Brandenburgicas rerras irinere, in Anhalrinam ditionem accedens, Serueſta occupara, caſtellum ponti Deſſauienſi a Fridlando adpoſirum expugnare adgreditur, infauſto conaru. Nam repente ſuperueniens Wallenſteinius, magna cum clade XXV. Aprilis 1626. Manſfeldium repellit, eundemque cum eopiarum reliquiis in Marchiam cedere cogir. 69) Manſfeldius vero reparatis vrcunque eopiis, adſumtoque lo Erneſto Vinarienſi duce, in Sileſiam tendit, Cæſareos ad Oppeliam profligat, inde ad Betlenum tranſiturus, qui & ipſe denuo fortunam aduerſus Cæſarem erar tenrarurus. Wallenſteinius, vbi Manſfeldii conſilium animaduertiſſet, raptim copiarum partem per Luſatiam præmirrir, quæ exrremum ipſius agmen carperet, ipſe toto cum exercitu inſecuturus. Ac Manſfeldius quidem, poſt multa in irinere exhauſta incommoda, tandem in Hungariam per Sileſiam penetrar, 70) vbi Betlenus ſe iam mouere cœperat, Cæſareanosque ad Poſonium profligar. Sed incumbente acriter Wallenſteinio, perrerritus Berlenus, & quia Turearum auxilia ob aceepram a Perſis cladem languide accedebant, pro more ſuo ſuper induciis rractare inſtiruit, quæ etiam vsque ad Aprilem menſem 1627. fuerunt concluſæ, interim pacem facir. 71) Manſfeldius igitur, poſtquam tormenta ſua & impedimenta militaria Baſſæ Budenſi vendidiſſet, per Turcicas ditiones ad Venetos irer ſuſcipit, fortunaque damna alia via reparaturus; ni morte in Boſnia prope Zaram oppreſſus, Auſtriacos pertinaci hoſte liberaſſet. 72)

§. XXVIII.

Extar vero Chriſtiani IV. Edictum, ſub titulo: *Gründlıche und erhebliche Motıoen nnd Vrſachen, warumb Kœn. Mat. in Dennemarck und Norwegen Chriſtıan der Vıerdte ſich zur defenſion des Nieder-Sechſ. Kreyſes unumbganglich zu Felde begeben müſſen 1626. 4.*

66) CARAFA p. 230. *Rex quo ſecurior eſſet de fœdere, & de Brunſuicenſi ditione, loco ad belli impetum ſuſtinendum delecto, ſuſpectum Ducem Vlricum Fredericum Brunſuicenſem maiorem natu, ad ſe in Holſatiam euocatum ditione propria ſpoliauit; eique animoſiorem Chriſtianum Halberſtadienſem Pſeudo epiſcopum ſubſtituit non ſine Ordinum Ducatus Brunſuicenſis aliqua indignatione; eo quod non Chriſtiano, ſed Vlrico ſacramentum dixiſſent; neque facile ludum iſtum pila inſtar admitterent; ſed Rex factum ex neceſſitate, & ad tempus tantum, cui ſerure oporteret, excuſauit.* LONDORP *Tomo III. p.873.* vbi etiam ſcripta extant, qua ratione Cæſari ſe ſubiecerit Fridericus Vlricus.

67) CARAFA *p. 235.*

68) PIASECIVS *p.387.* Iniquus in eundem CARAFA p.238. ſic ſcribit: *Chriſtianus, licet initio more ſuo feruidus in Haſſia militem conſcripſiſſet; ex quo rurſus Mauritius Haſſius, & Haſſiaci perfidia notati ſunt, nihilominus ſecundo ſui dominii menſe infirmitate percuſſus, inter extremos dolores, tyrannis iconoclaſtis ſacrilegis Eccleſiam Dei infeſtantibus familiares, ex hac vita deſperabundus deceſſit. Exſecrato corpore, præter maculata inteſtina vermis inuentus fuit in corpore eius aliquot ulnarum, qui in illo anno, nec ex vna cauſa prognatus vitam adoleſcentis vix vigeſimum nonum ætatis annum attingentis præmature abſumſit, cæterisque Eccleſiam Dei, ſacra lipſana, & ſacras fortunas infeſtantibus horrorem incuſſit.* PVFENDORF *lib. I. §. XLVIII.* BELLVS *lib. X. p. 953.* HELVICVS *lib. XIV. p.479.*

69) Latius hoc prœlium deſcribit CARAFA *p. 236.* PIASECIVS *p.387.* BELLVS *lib. X. p.947. 957.* PVFENDORF *lib. I. §. XLVIII.* ADLZREITER *p.III. lib. XI. n.22.23.* WASSENBERG *p.101.* THEATR. EVR. *Tom. I. p.922.* KHEVENHILLER *Tom. X. p.1234.*

70) CARAFA *pag. 252.* PIASECIVS *cit. loc.* KHEVENHILLER *Tom. X. p.1241.*

71) Qua ratione Bethlen Gabor ad Conuentum Hagæ Comitum legatum ſuum miſerit, ipſiusque propoſitionem integram refert CARAFA *p.239.* Induciæ vero inter ipſum & Ferdinandum II. XX. Nouembris a. 1626. & pax Decembri menſe facta, extant in RECVEIL *Tom. III. pag. 252.* BELLVS *lib. XI. p. 41.* CARAFA *p. 274. 280.* Varia ſcripta huc facientia apud LONDORPIVM *Tom. III. p.931.* KHEVENHILLER *Tom. X. p.1283. 1285.*

72) PVFENDORF *c. l.* Hæc Manſfeldii fata ſatis expreſſit PIASECIVS *p.388.* ſcribens: *& quidem Manſfeldius, vt alias diximus, a clade Deſſauienſi in Sileſiam conuerſus, magnos progreſſus fecerat: fuderat apud Oppolium Cæſarianos, quorum Dux Annibal de Dona etiam vulnus acceperat in illo conflictu: occupārat non in Sileſia tantum, ſed & in Morauia plura Oppida, ut Kozle, Iagendorfium, Teſinam, Ratiboriam, Tropauiam, omnemque illam oram, qua liberum tranſitum ad fines Vngariæ ſibi aperiret, in ſuam poteſtatem redegerat: & relicto Duce Vinmarienſi cum Bandiſio ac octo millibus militum pro cuſtodia illorum locorum interceptorum, in Vngariam tranſierat; vbi Cæſarianis in territorio Poſonienſi magnam ſtragem intulit, integra eorum legione Vallonica cæſa; Gaborens quoque ad famam ipſius aduentus collecto numeroſo exercitu, totam Vngariam ad nouandas res concitarat, ac commouerat Budenſem Baſſam, vt circa Neoſelium & Strigonium caſtella quadam ad Imperatorem pertinentia expugnauerit & Nouigradiam obſeſſam ad neceſſitatem deditionis prope adegerit. Sed audita Dani clade, & intellecto quod neque ab Hollandis neque ab Anglo ſubſidia pecuniaria certo habere poſſet, indeque timens ne tota belli moles ſibi ſoli incumberet, in caſtris circa Conuentinum pacem, cura Eſterhaſii Palatini Vngariæ ad menſem Aprilem anni proximi compoſuit cum Valnſteinio, qui eo cum copiis Imperatoriis aduenerat, & vinci poterat non prælio nec ferro, ſed cunctatione & inedia, morbiſque humidioris tunc Autumni, quibus iam eius copiæ adeo diminutæ fuerant, vt ex octo millibus ipſius equitum in Vngariam*

condu-

§. XXVIII. Danus interea Oſnabruga occupata, filium primogenitum eius præſulatus Coadiurorem creari curat, præpropere nimis, cum mox Danica præſidia per Comitem Anholdinum inde eiicerentur. 73) E contrario Tillius ex agro Paderbornenſi in Haſſiam progreſſus, Hirsfeldiam & alia complura loca occupat, Munda quoque per vim expugnata atroci militis præſidiarii & ciuium cæde edita. Vbi eriam Landgrauius Mauritius Ludouico Darmſtadtienſi Rheinfelſam, & Chattorum arcem Rheno imminentem per ſententiam huic adiudicaram, tradere cogitur. 74) Inde Tillius Gotringam deditione capit, ac Danos ab obſidione Callenbergæ, ſubmiſſo Ludouico Iacobo Fürſtenbergio, non ſine clade repellit. Sed, cum Northeimium obſidere pararet, Rege cum vniuerſo exercitu adproperanre, Göttingam recedebat, vbi aliquot legiones a Wallenſteinio & Lüneburgico ſubmiſſæ ipſi iungebantur. His copiis auctus, Regem in Eichsfeldiam transgreſſum inſequi conſtituit. Qui numero ſe inferiorem videns, per impedita loca Guelferbytum retro tendebat. Sed Tillius abeuntem premere, & per triduum velitationibus infeſtare, donec ad Lutteram Brunſuicenſe oppidum ad montem Barenberg XXVII. Auguſti 1626. Danus magno prœlio vincererur. 75) Hinc cum reliquis, & ſubſidiis octo millium, quæ ipſi Angli Belgæque ſubmiſerant, circa Verdam ad Viſurgim aliquos pagos vaſtauit, & inde progrediens, Hoyam arcem cepit, Niemburgum etiam Epiſcopatus Bremenſis, & Stoltzenauiam commeatu introducto ſubleuauit, & tandem in hyberna conceſſit. 76) Impetus victoris infeſſa a Dano Saxoniæ loca Bremam vſque, Guelferbyto, paucisque aliis exceptis, trahebat. 77) Fridericus igitur Vlricus Dux Brunſuicenſis, Georgius etiam Dux Luneburgenſis Cæſaris gratiam paciſci properabant. 78) Ioannes vero

conductis, vix quatuor millia cum equis ad biberna redierint. Atque ita reſiliente Gaboreo a fœdere Anglico, Mansfeldius, vt Camerarius prædixerat, periit. Et quidem in pactis illatam eum Cæſarianis induciarum Gaboreus cauerat ei ſecuritatem reditus ad propria, eiusque ſociis ac militibus, ſed ipſo cum qualiuis cautione non ſatis tutum ſibi fore reputans per medios Cæſarianos redire, tormenta ſua bellica & impedimenta militaria vendiderat Baſſæ Budenſi, ac per Turcicas ditiones impetrato tranſitu ad Venetos, cum Dalmatiam attigiſſet, prope Zaram morbo ex itinere concepto interiit. CARAFA *p. 257. 258. 261. 263. 278.* LVDOLPH *lib. XVI. c. II. n. 23. ſqq.*

73) PIASECIVS *p. 386.* PVFENDORF *lib. I. §. XLVIII.* KHEVENHILLER *Tom. X. p. 1255.*

74) PIASECIVS *c. l.* CARAFA *pag. 256. 267.* BELLVS *lib. X. p. 948.* PVFENDORF *c. l.* LONDORP *Tom. III. p. 927.*

75) PIASECIVS p. 387. *nihilominus Tillius interim feliciter rem geſſit. Mindam vi expugnauit Veidenbrucum & Gottingam deditione cepit; partem copiarum Danicarum apud Calenbergam miſſo cum triginta ſex equitum turmis, & mille quingentis peditibus Comite Furſtenbergio fudit, ſexcentis ex eis caſis, & quinque ſignis equitum captis, ex parte vero ſua Ioanne Martino, Horiurio, Seurio, Tribunis, ac circiter ſexaginta gregariis militibus deſideratis. Ipſemet vero Tillius decima Auguſti die (quo etiam electus fuerat Rex Romanorum Francofurti Ferdinandus II.) obtinuit victoriam apud Lutheram pæne omnibus aliis quæ præceſſerant, celebriorem. Northemio imminebat Tillius & ſuffeciſſe poterat Dano, quod ipſum ab obſidione illius oppidi recedere coegerat: ſed eum non ſatis tunc inſtructum ad pugnam, ac Gottingam quo tranſitus erat difficilior recedentem, dum auidius inſequitur, in loca iniquiora ab exploratoribus male cognita præcipitauit. Tillius itaque auctus interim quatuor legionibus peditum & turmis tribus equitum a Valnſteinio ſibi ſummiſſis, in tali opportunitate rei bene gerendæ conuerſo curſu, Danos ex illis anguſtiis eluctari, iterumque verſus Volfenbutelam ad tutiora tranſire adnitentes, integro triduo velitando diſtinuit, vt ſubſiſtere & pugnandi copiam dare debuerint prope Lutheram Ducis Brunſuicenſis Arcem, vbi prælio commiſſo poſt acerrimum vtrinque conflictum, Danici ſuccubuerunt. Cæſorum ibi in ipſa acie, præcipue ex peditatu quinque millia numerabantur, cum aliquot Ordinum Doctoribus: capti plusquam bis mille, inter quos inſigniores Tribuni non pauci & Centuriones, Vicarii, Signiferi prope centum.* Aberrat vero PIASECIVS in prœlii die, quem certius ad diem XXVII. Auguſti definiunt relationes apud LONDORPIVM *Tom. III. lib. VIII. cap. LXXXV. LXXXVI.* Locum definit CARAFA *p. 262.* iuxta montes Barenbergenſes, non procul a munito caſtro Lutterenſi: ADLZREITER *p. III. lib. XI. n. 64.* WASSENBERG *pag. 108.* BELLVS *lib. XI. p. 7.* PVFENDORF *§. XLIX.* KHEVENHILLER *Tom. X. pag. 1267.* HELVICVS *lib. XIV. p. 485.* THEATR. EVR. *Tom. I. p. 931.* AITZEMA *Tom. I. p. 550.* De his Dani conatibus ſic iudicat. SILHON Miniſtre d'Etat P. II. p. 288. *La Ligue Proteſtante, qui prit Son Origine de la intervenue brouillerie entre les Pratendans à la Succeſſion de Cleves, & acheva de croiſtre & de ſe former, ſur le ſuiet de l'Election du Comte Palatin au Royaume de Boheme. Le Premier grand eſchec qui luy ſurvint luy fut mortel; & elle fut ſi eſtourdie de la perte de la Bataille de Prague, qu' elle ne put iamais s' en remettre; & toût ce que le Roy de Dannemarck, Halberſtat & Mansfeldt ont depuis fait pour reſtablir ce Party, n' a ſervy qu' a le faire plus long temps languir & a reſſemblé à la vertu des eaux precieuſes qu' on donne aux malades deſeſperez qui leur font bien revenir le coeur, & leur allongent la vie de quelques heures; Mais qui ne les remettent point en ſanté, & ne les empeſchent pas de mourir.*

76) PIASECIVS *c. l.* CARAFA p. 274. *Hollandi enim, Angli & Galli ſub fine æſtatis octo mille ſubmiſerant pedites, ex quibus filius ipſius Regis ex Holſatia & Dania quinque mille tranſmiſerat, qui vna cum copiis pſeudo adminiſtratoris ſtatim poſt victoriam coniunctis, exercitum quindecim millium efficiebant, cum quo Rex Hoyam oppugnare decreuerat.* PVFENDORF *c. l.*

77) PIASECIVS *c. l. Tillius vero proſequens victoriam Neoſtadium, Steinbrucum, Hanobriam, Verdam, & plura alia vicina ibi Oppida ad recipiendum præſidium Cæſarianum coëgit, ac totum Comitatum Hoyenſem, præter Arcem Hoyam, & Epiſcopatus Bremenſis ditionem, præter Niemburgam occupauit. Wolfenbutela quæ tam facile hyeme imminente oppugnari non poterat, in fide Dani manſit, pacto vt Tilliani Ciuitatem libere ingredi, & viciſſim Ciues extra exire ac negotiari ſecure poſſent.* BELLVS *lib. XI. p. 12.* KHEVENHILLER *Tom. X. pag. 144.*

78) CARAFA *p. 266.* BELLVS *lib. XI. p. 10.* PVFENDORF *cit. loc.*

79) CARAFA

vero Albertus ac Adolphus Fridericus, Megapolitani Duces cum Cæſaris præſidia recipere decreuiſſent, præueniente Dano & præcipuis ipſorum oppidis militem immittente, deſtinata exequi prohibebantur, atque obſequium Dano præſtare cogebantur. Vnde Cæſari in Duces offenſæ anſa ſumebatur, quam poſt ditione exuti ſenſere. 79)

§. XXIX. Eodem adhuc anno 1626. in Auſtria Superiore a ruſticis quoque fuit tumultuatum, ob prohibitam Proteſtantium religionem iratis, qui ducibus vtebantur Stephano Feidingero & Achatio Villingero calceario. Hos repetitis præliis acriter reſiſtentes, Godefridus Henricus Pappenheimius tandem inſequenti anno in ordinem redegit. 80) Interim Ioannes Erneſtus Vinarienſis Dux in Sileſia reſidens, non modice vires ſuas firmabat, apud Tropauiam munitis locis metabatur, inde per Sileſiam, Morauiamque late excurrens. Aduerſus iſtum Wallenſteinius factis cum Betleno inducijs, tendebat; ſed mors propera Ducem iſtum magni animi medios inter conatus abripuit. 81) Daniæ quidem Rex Adminiſtratorem Magdeburgenſem & Turrium Comitem in Sileſiam miſerat, exercitui in locum defuncti Io. Erneſti Vinarienſis præfuturos. Sed Wallenſteinius ſupplementis ſuis copiis, & occupatis a. 1627. oppidis, Liſchwicio, Carnouia, Koſelia, & Troppauia, iſtum exercitum tota Sileſia exturbabat. Pars militum, quæ ſub Carpezano Tribuno fuerat, poſt miſſionem diſperſa; reliquos ſub Baudiſio duce per Poloniæ fines in Marchiam euadere conantes immiſſus a Wallenſteinio Pechmannus, Tribunus cecidit, quo tamen in prælio & ipſe occubuit. 82) Et licet Georgius Fridericus Marchio Durlacenſis ſenior, qui ſedem Baſileæ fixerat, Anglicana & Gallicana pecunia exercitum in Alſatia conſcripſiſſet ex Gallis & Heluetis, cum quo partes Rheni inuaderet & Palatinatum priſtino domino reſtitueret, ipſi etiam ſe ciuitas Baſileenſis adiunxiſſet, erantque, qui verebantur, ne omnes Helueti huic bello implicarentur; miſſo tamen a Cæſare in Alſatiam Leopoldo Archiduce, cum aliquot peditum equitumque legionibus, omne molimen euanuit. 83)

§. XXX. Partis his victoriis, Cæſar in reſtitutionem religionis Catholicæ propenſiſſimus, varia bona eccleſiaſtica mandat reſtitui. 84) Electores vero Eccleſiaſtici d. 26. Septembris 1627. ſuper hac reſtitutione conſultationem ſuam Cæſari miſerunt. 85) Inde menſe Septembri a. 1627. in campo Strigonienſi inter Imp. atque Turcas pax fuit concluſa. 86) Eodem anno 1627. Daniæ Rex poſitis inter Viſurgim atque Albim caſtellis, progreſſus Cæſareorum ſiſtere nitebatur, ac per excurſiones, Luneburgenſem ditionem vaſtabat. Tillius autem apud Tangermundam Albi ſuperato, loca per Marchiam a Danis infeſta occupat; iiſdemque Hauelberga exturbatis, Hauelam fluuium tranſit. Mox, incumbente ſimul Wallenſteinio, Boitzeburgum ac Lauenburgum recuperat, ac Regiis ſemper cedentibus in Holſatiam tandem penetrat. Cæſæ ibi, quas Durlacenſis Marchio ducebat, copiæ; nec minus illæ, quæ in intimam Iutiam, Alburgum vsque refugerant. Captum quoque Rensburgum; ſic vt Regi e Cimbrica Cherſoneſo, præter Crempam & Glückſtadtium nihil reſtaret. Interea Fürſtenbergius Northeimum capit, non ſine ſuorum clade, actis ad deſperationem præſidiariis, ob negatas honeſtas deditionis conditiones, quas tamen poſtea, bis acriter ab oppugnatione repulſus, vltro offerre cogebatur. Nyenburgum quoque Anholdino ſe ſubmiſit, qui omnem ad Viſurgim tractum, & Bremenſem ditionem, Stada excepta, in poteſtatem redegit. 87) Tandem & Pappenheimio Guelferbytum deditur, obſtructo Ockeræ alueo inundatum. Iſte rerum ſucceſſus 88) Danum non ſolum impediuit, ne quod meditabatur, in Sileſiam copias mitteret, 89) ſed etiam Georgium Guilielmum Brandeburgicum Electorem ſubegerat, vt Bauarum Collegam adgnoſceret, Cæſaris militi tranſitum hoſpitiaque pollicitus, ſuoſque Dano militantes auocans. Inde late per Marchiam, Mecklenburgenſem ditionem & Pomeraniam Cæſaris ſe miles diffundit, ac prouinciales grauiſſimis exactionibus pro libidine exhaurit. 90)

§. XXXI.

79) CARAFA p. 282. *in hunc finem Rex celebratis Comitiis in Holſatia, ab Ordinibus bis mille equites, & ſex mille pedites obtinens Ducem Megapolitanum vna cum tota ſua ditione in ipſius obſequium nouo ſacramento fidelitatis & ſocietatis, fruſtra aliter monente Cæſare, adegit.* PVFENDORF *cit. loc.* KHEVENHILLER *Tom. X. p. 1226.*

80) De hoc late PIASECIVS *p. 389.* CARAFA *p. 253. 259. 264. 270.* BELLVS *lib. X. p. 949. 951. lib. XI. p. 44.* WASSEHBERG *p. 136.* LVDOLPH *lib. XXVI. c. II. n. 32. lib. XXVII. cap. II. n. 36. 37.* HELVICVS *lib. XIV. p. 493.* THEATR. EVR. *Tomo I. p. 935.* LONDORP *T. III. p. 925.* ADLZREITER *p. III. lib. XI. n. 35.* KHEVENHILLER *Tomo X. p. 1112. ſqq.* late Idem *p. 1464. ſqq.* huius belli finem deſcribit.

81) PIASECIVS *p. 389.* CARAFA *pag. 272.* BELLVS *lib. XI. p. 34. lib. XII. pag. 85.* PVFENDORF *§. L.*

82) BELLVS *lib. XI. pag. 44.* PVFENDORF *c. l.* CARAFA *p. 281. 294. 304.*

83) CARAFA *p. 277.* PIASECIVS *pag. 397.* WASSENBERG *p. 136.*

84) Huius varia adducit exempla CARAFA *p. 268.* Idem Germaniæ ſuæ ſacræ varis adiecit diplomata, reſtitutionem religionis concernentia.

85) Extat apud KHEVENHILLER *Tomo X. p. 1450.*

86) Extat iſta apud KHEVENHILLER *Tomo X. p. 1505.*

87) CARAFA *p. 293.* PVFENDORF *lib. I. §. L.* PIASECIVS *pag. 398.* KHEVENHILLER *Tom. X. p. 1429.*

88) CARAFA *p. 309.* de hac occupatione varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. III. p. 978.*

89) CARAFA *p. 277.*

90) CARAFA p. 257. *harum autem copiarum intuitu Elector Brandenburgicus miſit e ſuis, qui*

§. XXXI. Hyberna militum præſidia per vniuerſam fere Germaniam deducta, cum multorum oppreſſione, Electorum, aliorumque Principum animos exacerbauerant; vt ſerio de pace conſtituenda deliberare decreuerint. Hinc Electores & Principes fœderis Catholici ſibi ipſis diem Herbipoli a. 1627. indixerunt, vt opportuno conſilio maximis incommodis occurreretur. In eo primum ventilata fuit Cæſaris fortuna, & auctoritas nimium potens, quæ vni Wallenſteinio commiſſa ſingulis fere Germaniæ prouinciis ad nutum imperabat. Quod cum omnibus diſpliceret, tum vel maxime his, qui nonnihil ſibi, ſuæque familiæ detrahi exiſtimabant; nec tamen omnino huic poteſtati audebant ſeſe opponere: nam nnn parum res Catholica videbatur promouenda, ſi victoriæ iam obtentæ poſſent continuari. Non deerant, quibus Comitia Imperii Generalia placebant, quæ rurſus alii iudicabant conuocari non poſſe, cum nec Imperator illa poſtulaſſet, neque præſens Imperii ſtatus illa pateretur. Quare in præſato Conuentu Deputatorum parum in publicis deliberationibus effectum, niſi quod Legati ad Cæſarem deſtinati fuerint, Metternichius Electoris Moguntini, & Curtius, Electoris Bauarici Conſiliarii; qui querelas de militum exactionibus & corrupta inſtituerent diſciplina. 91) Præparatorius tamen fuit hic Couuentus alterius, poſt aliquot menſes Mulhuſium euocati, in quo Electores in perſona debeant adeſſe, & Cæſarem rogare, vt & ipſe ſuos deſtinaret, qui de Imperio in commune conſulerent. Sed is Conuentus aliquoties dilatus, non niſi in principio hyemis fuit habitus, ibidemque XIX. Octobris prima ſeſſio & prima propoſitio ab Imp. fuit facta, cui alteram Moguntinus ſubiunxit, qua ratione Pax Germaniæ ſit reſtituenda, ſed nihil fuit decretum, potius omnia ad Comitia Imperii Generalia fuerant reiecta. 92) Paullo poſt hunc conuentum, Rex Daniæ per Comitem de Oldenburg ſolennes conditiones pacis propoſuit Cæſari; obtulitque, ſe velle in Daniam retrocedere, ſi Cæſar e diuerſo, locis omnibus occupatis in inferiori Circulo Saxonico cederet, & priſtino ſtatui cuncta reſtitueret, aut ſaltem illum immunem in omnibus redderet, ſeruato iure ſuo, ſuorumque filiorum ad Epiſcopatus prætenſos. Hæc vbi obtinere non potuit, ſe ſuaſ-

Cæſaris exercitum hoſpitio exciperent, & vim deprecarentur, cum certa verbali utque ſcripturali cautione, ſe in fide Cæſaris permanſurum, quod vt magis Cæſar crederet, hactenus dilatum uſſenſum ad promotionem Electoratus Ducis Bauariæ, tunc perlibenter ſubmiſit, ſeque in omnibus Cæſari cum Electore Saxoniæ pariturum ſancte promiſit. Idem p. 305. teſtatur: *quapropter Elector Brandenburgicus, vt prius Brunſuicenſis fecerat, ſuos e caſtris Danici reuocare decreuit, plerique enim non ex plebeio, ſed ex equeſtri, & ciuium ordine, ei Regi militabant, & in propria patria perniciem illi exactiones imponenti aſſiſtebant, imo præſidia habentes Ruppini, Friſaci, Zedenici, & Liebenwoldi ſumptus menſtruos a Brandenburgicis exigebant, poſtea illos, licet ſerius Cæſari fidus, ſub graui pœna reuocauit, ac ſolis Cæſareis copiis neceſſaria quaque præberi mandauit; imo omnes ſuos tam equeſtri loco natos, quam ciues, & ruſticos cis & vltra Odera flumen commorantes, equis validiſſimis, ferris, puluere tormentario, globulis, & omnibus armis inſtructos ad omne ſignum adeſſe iuſſit, vt hoſtes propulſarent: ideo etiam Cæſarea præſidia Berlini, Francofurti & alibi libenter admiſit, adeo copioſa, vt iam Marckam Brandenburgicam poſſent Imperio ſuo ſubiicere, & libere ſuperatis confidere. Ex hac tam propitia Electoris Brandenburgici erga Cæſarem voluntate, nata fuit fama, illum Catholicæ religionis nomen daturum, cuius feliciſſimi nuncii famam auxit; quod* [illegible] *ita pridem multos e ſuis prædicantibus, quod vehementius populum concitaſſent, officio priuaſſet, modeſtioribus aliquot ſubſtitutis, per quos auctoritas, & obedientia Cæſaris ſtabiliebatur, & ſingulis integra fides erga ſuam Maieſtatem ſerio commendabatur.* Subiectio autem iſta iam facta ineunte a. 1627. prout ex ſcriptis apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 940. 984. patet. BELLVS *lib. XII. p.* 90.

91) CARAFA *p.* 279. BELLVS *lib. XII. p.* 88. ADLZREITER *p. III. lib. XII. n.* 5.

92) CARAFA *pag.* 279. PIASECIVS p. 397. *Sub id quoque tempus in fine Octobris & initio Nouembris Conuentus Electoralis Mulhuſii fuit celebratus, in quo Imperatoris Legati propoſuerant ad deliberandum, quomodo pax vniuerſalis Germaniæ reſtitueretur, debita pro bello præterito contracta ſoluerentur: & ſi pax componi non poſſet, ſumptus prouiderentur pro vlteriori defenſione Imperii. Electores, Moguntinus & Saxoniæ ſoli præſentes ibi aderant, alii per Legatos, ſed colloquio facto omnia illa negotia ad Generalia Germaniæ Comitia reiiciebantur, nec quidquam pro tranquillitate publica fuit definitum; quinimo nouas diffidentias commouerat ibi iniecta mentio ex Conuentu Ligæ Catholicæ Herbipoli nuper celebrato, de reſtituendis bonis Eccleſiarum Catholicarum, & reducenda pace Religionum ad concordiam Paſſauienſem, Anno Chriſti 1555. Quod tamen longioris belli cauſſam futuram nemo tunc ſuſpicabatur, præſertim quod arma Imperatoria vincere non ceſſarent, eisque nemo ſe oppoſiturus credebatur.* ADLZREITER *p. III. lib. XII. n.* 35. *ſqq.* SPANHEIM *Memoires p.* 283. THEATR. EVROP. *Tom. I. p.* 991. IAC. MASENII *Ann. Treuir. lib. XXIV. p.* 484. HELVICVS *lib. XV. p.* 538. LVNIGII *Staats-Conſilia Tom. II. pag.* 145. LVDOLPH lib. XXVII. c. II. n. 25. Extant Acta huius Conuentus apud LONDORPIVM *p.* 994. Arcana in hoc Conuentu Statuum conſilia detegit CARAFA p. 280. *reuera tamen ſecreto, & principaliter vt potentiam Cæſaris deprimerent, & illorum, aliorumque Principum Imperii libertas, & priuilegia non ſolum conſeruarentur, ſed augerentur.* Cæſaris vero conſilia exponit PVFENDORF *lib. I. §. LI.* dicens: *ceterum e Mulhuſino conuentu nullus in publicum fructus, niſi quod Cæſar per iſtum ad euertendam plane Ordinum libertatem viam ſibi ſtrueret, dum velut in Comitiorum locum iſtos e paucis, ſibique fere obnoxios congreſſus fouet, quibus ſola conſultandi nulla decernendi facultas relinquebatur, & quorum conſilia pro lubitu Cæſar aſpernari poterat.* Quæ vero cauſſa fuerit dilati Conuentus, ipſe etiam tradit CARAFA p. 311. *Dudum etiam controuertebatur, quinam forent admittendi, an ſoli Electores, an Principum Legati, an ipſe Cæſar. Varii etiam euentus, plerumque felices pro Cæſareo exercitu, in dies ſtatum cauſæ, & conſiliorum rationes immutabant.* Idem tamen *pag.* 323. quædam capita de Friderici Palatini ſubmiſſione in hoc conuentu decreta proponit, quæ Cæſaris potius fuiſſe videntur, quam Statuum. KHEVENHILLER *Tom. X. pag.* 1428. 1446. vbi illos, qui huic conuentui interfuerint, recen-

ſe ſuasque controuerſias Electorum Collegio diiudicandas propoſuit: 93) cum vero nec iſta ſuccederent, & Wallenſteinius illi Cæſaris nomine longe alias conditiones propo ſuiſſet, quæ ſolum regnum Danicum ipſi relinquerent, expenſas reſtituere, & perpetuo Epiſcopatibus prætenſis cedere iuberent; 94) indictis nouis ſui regni, ditionumque Comitiis multo violentius ſeſe ad arma præparabat. 95) Palatinus inter illa, de reconciliatione cogitabat, & aliquas conditiones componens, rugabat Ducem Lotharingiæ, nec non Ducem Würtenbergenſem, vt ſuas vices interponerent. Dicta igitur Septembri menſe fuit dies Colmariæ, ad quam Legati Palatini Andreas Pawel & Io. Ioachimus Rusdorf cum plena cummiſſione parendi adeſſe debebant. Verum, in tradendis plenipotentiariorum litteris non exigua fuit difficultas, quæ in plures menſes fuir extracta. Tales etiam conditiones a Cæſare proponebantur, quas præſtare penes Palatinum non erat, & ab hoc oblatæ moderationes plane reſpuebantur. 96)

§. XXXII. His ad Septentrionem pro Cæſare feliciter procedentibus, Imperator Vienna Pragam transſierat, vbi coronatio Ferdinandi III. d. 25. Nouembr. & Eleonoræ Auguſtæ d. 23. Nouembris ſolenni ritu peragebatur. Nouum ibi videbatur de ordine Eccleſiaſtico introducto, qui a ducentis & amplius annis locum non habuerat, in ſeſſionibus Statuum regni, ſed tanquam externus, aut coronæ Regiæ inſertus habitus fuerat. 97) Propoſuit Cæſar in primis Comitiis, regni inſtaurationem, legum nouarum obſeruantiam, vicinorum Principum amicitiam, perpetuam pacem, hoſtiuu, ſi ingruerent, reiectionem, limitanearum arcium defenſionem, promptum armorum apparatum, deperditarum ditionum recuperatiunem, & filu ſui coronationem, ad quam omnes Ordines inuitauit. Dum antea de prioribus conſulerent, & tam Imperatricis, tam filii coronatio adornaretur, nouique regni Magiſtratus inſtituerentur, Corona regni caute aſſociata Pragam delata fuit. Hinc, inconſultis Ordinibus Eleonora Auguſta die XVIII. Nouembris 1627. in Bohemiæ Reginam, Ferdinandus III. vero die XXIX. Nouembris ab Archiepiſcopo Pragenſi Cardinali ab Harrach in Regem Bohemiæ fuit coronatus. 98) Hinc etiam die Sabbathi recordationi S. Ignatii Sacro 1627. Edictum de reformatione Regni Bohemici facir publicatum, quo omnes Euangelici, niſi intra ſpatium ſex menſium ad Catholicam religionem ſe conuertant, de regno mandat migrare. 99) Cum Turca etiam Sultano Murath Han in campo Szönienſi anno 1627. induciæ denuo prorogantur. 100) Interim, dum Pragæ demoraretur Imperator, receperat Auſtriam ſuperiorem, eousque nomine Hypothecæ ſubiectam Duci Bauariæ, pro ſumptibus belli, qui ad tredecim myriades (*millionen*) florenorum computabantur, cum per Palatinatum Superiorem, qui per Tractatus Monachienſes XXII. Februarii 1628. concluſos, Bauaru plene cedebatur, ipſi ſatisfactum fuiſſe videretur. 1)

§. XXXIII. Inter hos victoriarum progreſſus, Maris etiam Balthici imperium tentatum, frenando ſeptentrioni, ſimul ſubiugandis Batauis, quorum commercia nauigatione illius maris fundantur. Multa iam olim cum Polonis fuerant conſilia arcana de Belgarum in mari Balthico commerciis euertendis, Hiſpanorum ſtabiliendis, ſubiugandaque Dania, 2) quæ nunc eo facilius in effectum duci poſſe videbantur. Tentabantur igitur miſſo ad eosdem Schwartzenbergico Cæſare Ciuitates Hanſeaticæ, licet fruſtra, 3) dum etiam Daniæ Rex miſſo ad easdem Ioachimo Kratzero legato, harum quoque opem implo-

recenſet. Adde *Tom. XI. pag.* 98.

93) CARAFA *p.* 280.

94) CARAFA *p.* 316. extant iſtæ Conditiones apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 992. KHEVENHILLERVM *Tom. X. pag.* 440.

95) CARAFA *c. l.*

96) CARAFA *p.* 280. 303. PVFENDORF *c. l.* Extant Acta apud LONDORPIVM *Tom. III. pag.* 995. *Tom. IV. p.* 668. & MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. I. p.* 771. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 519. ADLZREITER *p. III. lib. XII. n.* 8. LVDOLPH *lib. XXVII. c. II. n.* 30. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 1521.

97) CARAFA *p.* 331. Ritum Coronationis KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 1414. vberius deſcribit.

98) CARAFA *p.* 332. PIASECIVS p. 397. *interim Imperator Vienna Pragam transſierat, & fecerat Imperatricem coronari Reginam Boemiæ ſub finem menſis Nouembris, ſimulque renuntiauit Regem Boemiæ (nulla forma Electionis ſeruata vt olim, ſed abſoluto iuſſu, iuxta nouam pragmaticam perpetuæ hæreditatis) filium ſuum Ferdinandum conditione adiecta, quod viuente Patre, non deberet vſurpare Rex nouus illius Regni adminiſtrationem.* THEATR. EVROP. *Tom. I. p.* 1014.

99) Extat apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 500.

100) Extant cum Ratificatione Ferdinandi II. data Viennæ d. 10. Septembris 1628. apud du MONT *c. l. p.* 501. Adde KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 1471.

1) PIASECIVS *p.* 400. ADLZREITER *p. III. lib. XIII. n.* 1. CARAFA p. 339. *ſerio interim Cæſar per Comitem de Trautmansdorf Arcani Conſilii Conſiliarium apud Electorem Bauariæ ceſſionem ſuperioris Auſtriæ vrgebat, pro qua ſua Maieſtas hæreditariam donationem ſuperioris Palatinatus cidem Electori pia commutatione offerebat, & ſubditi ipſi Auſtriæ magis erga Cæſarem, quam erga Bauarum propenſi, non contemnendam ſummam ſignati auri ſexcentorum millium florenorum liberaliſſime addicebant.* Idem *p. g.* 343. Extant tabulæ iſtæ apud LONDORPIVM *Tom. V. p.* 796. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 538. 542. 544.

2) Hæc conſilia latius exponit PVFENDORF *lib. I. §. LII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 123.

3) PIASECIVS p. 398. *in annum autem Chriſti, Milleſimum, Sexcenteſimum, Vigeſimum Octauum, aliæ longe diuerſæ belli illius ducendi rationes Cæſarianos exceperunt. Ad maritima enim delati, vbi ſinus aquarum ad Inſulas inuadendas traiiciendi, & Ciuitatibus oppugnandis auxilia erant intercludendi,*

imploraret, 4) Wallenſteinius a Cæſare, inaudito hactenus exemplo, ſupremus claſſis præfectus per Oceanum ac mare Balthicum declaratur, collato in eundem ineunte anno 1628. Mecklenburgico Ducatu, quem velut in pignoris vicem, ob ſumptus in id bellum factos tantiſper obtineret, 5) qui tamen a. 1629. pleno feudi iure in eundem fuit translatus, Megapolitanis Ducibus publicis ſcriptis deſuper proteſtantibus. 6) Occupato litore, portuque Wiſmarienſi, claſſi comparandæ incumbitur, negotiumque datum Comiti Mansfeldico, Wiſmariæ tunc præfecto, vt quindecim naues bellicas extruendas curaret, quibus & Sigismundus, Poloniæ Rex ſuarum aliquot adiungebat. 7) Inde & Pomeraniæ manus iniiciebantur, quæ, licet toto bello extra omne armorum contagium remota, immenſo Cæſarei militis agmine inundabatur; grauibusque exactionibus premebatur, 8) cuius vnicus Dux, proliſque expers, minore cum inuidia Cæſarem hæredem habiturus videbatur. Eumque in finem iam Bauatus actionem in Pomeraniam a Ludouico Romano, Ludouici IV. Imperatoris filio deriuatam, vbi Ducem fato fungi contingeret, meditabatur, qua Brandenburgicus ſucceſſione, quæ pacto ipſi debebatur, excluderetur. Stralſunda potiſſimum tentabatur, Maris Balthici oſtium. Poſtulabatur, vt ea præſidium Cæſareum reciperet, magnam pecuniæ ſummam ſolueret, & alia, quibus litis materia quærebatur. Cum ea vrbs haut conſentiret, mox occupata a Cæſareis Rugia inſula, XVI. Maii 1628. obſidione cingitur. Ciues hoſtis hactenus ſemper victoris inſolentia haut territi, ad vim propulſandam ſtrenue ſe parant, quibus aliquot peditum cohortes Danus auxilio miſerat. Sed præcipua fiducia in Rege Sueciæ erat, qui, cum facile intelligeret, quanti ſua intereſſet, Cæſarem littore Balthico non potiri, vltro puluerem pyrium, quem iſti a Gedanenſibus petierant, ſubmiſit, ac per Legatum auxilia prolixe obtulit, cupienteſque valido milite firmauit. His ſubſidiis aucti oppidani, acriter ſæpius repetitos Cæſareorum inſultus repulerunt, eoſque, poſt amiſſa duodecim militum millia XXII. Iulii obſidium ſoluere coëgerunt. Tentata quidem poſt cum vrbe fuit compoſitio; ſed nihil fidi a Cæſare expectans, fœderi Sueciæ Regis d. 22. Iulii 1628. 9) eſt innexa, eidem facilem mox in Germaniam ingreſſum factura, Fridlando, fruſtra, vt Suecicum præſidium oppido deduceretur, poſtulante. 10)

§. XXXIV. Eodem anno 1628. controuerſia ſuborta fuit de ſucceſſione Mantuana. Franciſcus III. Dux Mantuæ a. 1612. deceſſerat, relicta vnica filia Maria, ex Margaretha Sabauda. Succedebat illi germanus frater Ferdinandus, & huic iunior frater Vincentius II. qui cum prolem non haberet, Mariam iſtam in matrimonium dederat Carolo II. Niuernienſi Duci, adgnato ſuo, ſucceſſionis Mantuanæ declarauerat hæredem. Mortuo igitur a. 1628. Vincentio, non ipſe, ſed pater ipſius Carolus I. Dux Niuernienſis, ex iure adgnationis fidelitatis iuramentum a ſubditis Mantuanis recepit, mittens ad Imperatorem epiſcopum Mantuanum, petiturum, vt pro cliente haberetur. Sed Hiſpani

eludenda eſſent, ſine claſſe valida rem gerere non potuerunt. Ad eam vero comparandam accinctis, plurimæ difficultates occurrebant. Miſerat Imperator Comitem Szwartzenbergium ad Conuentum ſocietatis Anſiaticæ Lubecæ ſub hoc tempus celebratum, poſtulans, vt operam ſuam ſocietas illa conferret ad inſtruendam huiuſmodi claſſem, qua mercatura ipſius exercitio contra monopolia Anglicana & vectigalium in tranſitu Helleſponti Danici Zund dicti iniurias vſui eſſe poſſet. Verum reſponſum accepit, quod Ciuitatibus non eſſet tutum ſuſcipere bellum contra Principes maris illius Dominos, in quorum locis commorari & negotiari conſueuerunt: Imperiales etiam Ciuitates illius oræ maritimæ requiſita, vt præſidia Cæſarea reciperent, & claſſem in ſuis portubus pro Cæſare armari permitterent, omnino recuſarunt, præter Viſmariam & pauca loca vi occupata a Delegato Valuſteinii Arnhemio. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 1510. CARAFA *p.* 336. extant de hoc varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. III. pag.* 1004. PVFENDORF *c. l.*

4) Extat huius oratio apud KHEVENHILLERVM *Tom. X. p.* 1520.

5) Extat de hoc Propoſitio Cæſaris Commiſſariorum ad Ordines Guſtrouiæ a. 1628. congregatos, apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 1012. PIASECIVS *p.* 397. 290. LVDOLPH *lib. XXVIII. c. II. n.* 40. Diploma conceſſionis reperitur apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 546. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 61. qui etiam Acta exhibet, qua ratione Fridlandio dictus Ducatus fuerit traditus.

6) Extat *Kayſerlich Manifeſt oder wohlgegründete Deduction der Vrſachen, warumben beede Gebrüdere, Hertzog Adolph Friedrich und Hans Albrecht von Mechelbürg, Ihrer Fürſtenthumben und Landen priuirt und entſetzt worden, de dato Wien den IX. Iunii* 1629, apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 8. KHEVENHILLER *Tom. XI.* 683. THEATR. EVROP. *Tom. I. pag.* 1047. cui Duces oppoſuerunt *Fürſtliche Mecklenburgiſche Apologiam* 1630. 4.

7) PIASECIVS *pag.* 399. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 783.

8) Prima enim pacta de ſucceſſione in Pomeraniam a. 1338. inita fuerunt inter Ludouicum Romanum, Ludouici Bauari Imp. filium, tunc Electorem Brandeburgicum, de quibus MICRAELIVS *Pomer. Chronic. lib. II. p.* 331. SCHVRTZFLEISCH *Originibus Pomeranicis §. VIII.* PVFENDORF *c. l.* Iſta vero pacta defuncto a. 1464. Ottone III. Stettinenſium vltimo, a. 1480. ſub Alberto Achille, Electore denuo fuerunt confirmata, & Bogislai, atque Ordinum litteris, de ſucceſſione, ſi maſcula linea Ducum Pomeraniæ deſineret, fuit cautum. 10. CERNITIVS *Hiſt. Elect. Brandenb. pag.* 38. MICRAELIVS *pag.* 156.

9) Extat hoc fœdus apud du MONT *Tom. V. p. II. p.* 549.

10) CARAFA p. 345. *ciues Stralſundæ (quæ eſt ciuitas Ligæ Hanſiaticæ in Pomerania) ob occupationem a Cæſareanis inſulæ Rugiæ, & ob propugnaculum ab iisdem erectum in parua inſula, quæ eſt e regione canalis, ſeu portus ciuitatis, nimium de ſua libertate dubitantes, inito conſilio cum Rege Daniæ, præfatum propugnaculum ſtricta obſidione oppugnarunt, ac tandem expugnarunt, quod indigne ferens Colonellus Arnheim, ad caſtigandam eorum rebellionem, cum duodecim millibus armatis cœpit obſidere ciuitatem, ſane non valde maturo conſilio, ob multa, ſed*

Hiſpani Gallicis adſinitatibus & patrociniis potentem Principem, vicinum Mediolano habere nolentes, Principem de Guaſtalla, remotiorem quidem gradu, ſed ex eadem Gontzagarum ſtirpe genitum, præferri ei in illa hæreditate optabant; & effecerant, vt Imperator ius ipſius in dubium vocans, Legatoque illius renuntiari fecerit, quod ipſum tanquam legatum Ducis Niuernienſis, quem pro Duce Mantuæ non adgnoſceret, admiſſurus non eſſet, niſi prius ille arreptam auctoritate propria poſſeſſionem Feudi Imperialis dimitteret, & ius ſucceſſionis, ſi quod ibi prætendat, in iudicio ſuo probaret, pareretque iudicato. 11)

§. XXXV. Batavi interea, ne mari Balthico excluderentur, plures naues armabant, & per Laurentium Realem præſidia duorum millium ſclopetariorum Regi Daniæ eorum ſumptu alendorum offerebant, per quos ipſe anguſtiis Sundæ conſuleret, inſuper & alios quater mille ſubmittere promiſerunt. Sed Daniæ Rex Batauorum copias ad tuendum fretum admittere nolens, promiſſas auxiliares copias alibi quidem collocandas non detrectabat. 12) Deſperatis igitur rebus Danicis, ſub initium anni 1628. Conuentum Ordinum regni Danici, admiſſis etiam Legatis Hollandicis & Suecicis, inſtituit, vt de reparanda fortuna deliberaretur. Ordines quidem Daniæ bellorum pertæſi, ſedulo pacis rationem inculcabant. Hollandi vero & Sueci nihil omittebant, quo Regi vindictam ſpiranti, eandem vt facilem ex poſſeſſa adhuc Crempena & Glückſtadtio perſuaderent. 13) Hinc Daniæ Rex confirmato cum Anglo & Sueco ac Hollandis fœdere, vires iterum collegit, claſſeque maxima valens, bellum a. 1628. inſtaurauit, Cæſareanorum præſidia ex Femera Inſula & Ecklenfurto eiicit, Wolgaſto ac Vſedomia inſula intercepta, tranſitus a Stettino, ne commoditati illorum inſeruirent, obſedit; & plurimas etiam naues, quas circa Wismariam, ac a Rege Poloniæ mutuo conquiſierant, variis prœliis conquaſſauit. Tillius interea cum alio exercitu circa Holſatiam commorans, poſtquam initio menſis Maii iſtius anni præſidium Anglicum cum Præfecto Morgano Stada decedere coegiſſet, inde progreſſus, Crempam, & Glückſtadtium mari vicinum & opportunum recipiendis ibi auxiliis, cum ad iſta arcenda claſſe careret; damni multum in longa & inani locorum illorum oppugnatione accepit. 14) Dum etiam Cæſareani partem copiarum in Poloniam; partem in Italiam ad bellum Mantuanum amandaſſent, Daniæ Rex, miſſo Morgano in ditionem Holſatiæ ac Slesuicenſem, plurimas ditiones ſuas, eiectis præſidiis Cæſareanis recuperauit, 15) Profuit hoc ad Tractatum pacis Lubecæ a Delegatis Cæſareis Danicisque tota hyeme inani labore continuatum, tandem, vrgente potiſſimum bello Mantuano, 16) XII. Maii 1629. faciliores conditiones Danus obtinuit, vt receptis terris ſuis, rerum Imperii nonniſi vti Dux Holſatiæ amplius curam haberet. 17) Inſuper Regi facultas

ſed præcipue, quod non poterat impedire ſubſidia, quæ per mare ventura erant. Qua ratione Stralſundenſes cum Wallenſteinio egerint, idem poſtea exponit p. 347. PIASECIVS p. 398. *aliæ vero potentiores Ciuitates contra talem iuſſum etiam armis ſeſe munierant, & Stralſunda vsque obſidionem grauiſſimam prope anno integro propterea ſuſtinuit, demumque vicit, ipſimet Valnſtenio, qui eam totis viribus promouebat, magna clade illata: Deinde Inſulam Denbolmiam ſuis littoribus propinquam ab Arnhemio occupatam recuperauit auxiliis* Dani *& Sueci Regis, quæ Cæſariani claſſe deſtituti probibere non valebant.* HELVICVS *lib. XVI. p.* 564. THEATR. EVR. *Tom. I. p.* 1066. Le VASSOR *lib. XXV. p.* 773. Extant apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 1017. varia Acta & Scripta cauſſam hanc Stralſundenſem concernentia. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 186. *ſqq.* Ipſi vero Stralſundenſes publico nomine euulgarunt ſcriptum cum hoc titulo: *Gründlicher Bericht von der Hanſeſtadt Stralſundt, wie anno* 1627. *die Einquartirung daſelbſt begehret, aber gütlich abgehandelt, und gleichwol folgig Gewalt unterſchiedlich wider ſie verübet, auch von der Belagerung, Stürmung, und was dabey und weiter bis zum Abzuge des Feindlichen Kriegsvolcks vorgangen, nebſt Beylagen. Stralſund* 1631. 4. PVFENDORF *lib. I. §. LIII.* ADLZREITER *p. III. lib. XIII. n.* 19. LVDOLPH *lib. XXVIII. c. II. n.* 41. Tractatus Stralſundenſium cum Suecorum Rege, Guſtauo Adolpho concluſus, exhibetur in RECVEIL *Tom. III. p.* 255. Rationes, quæ Guſtauum impulerint, vt Stralſundenſibus ſubueniret, exponuntur apud PVFENDORF *lib. II. §. IV. ſqq.*

11) PIASECIVS *p.* 399. PVFENDORF *lib. I. §. LV.* LVDOLPH *lib. XXVIII. c. I.*

12) CARAFA p. 329. *Facit huc* IO. IOACHIMI RVSDORFII *Claſſicum imminentis communis diſcriminis, quo denuntiatur & præfinitur, quantum quemque vicinum periculum immineat Angliæ, Galliæ, & reliquis regnis ac Prouinciis Europæ, ſubiugata Germania, & victo Dano, & quam neceſſe ſit, Dano & Germaniæ periclitanti & belligeranti abſque omni mora ſuccurrere,* inter ipſius Conſilia *p.* 207.

13) CARAFA *p.* 335. Facit huc RVSDORFII Conſilium *p.* 181. quo conſultum & Reip. Chriſtianæ eſſe perutile, demonſtrat, vt Rex Magnæ Britanniæ claſſem ſuam in auxilium Regis Daniæ mittat. Eiusdemque *Examinatio Politica, quid de expeditione Regis Daniæ, & de fœdere inter eum, & Regem Magnæ Britanniæ ordinesque Magnæ Britanniæ, ordinesque Batauos concluſo poſſit cenſeri & vt Rex Sueciæ & Elector Brandenburgicus illi accedere teneantur.*

14) PIASECIVS *p.* 398. PVFENDORF *lib. I. §. LIV.* ADLZREITER *p. III. lib. XIII. n.* 11. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 210.

15) PIASECIVS *p.* 410. CARAFA *p.* 346. 347.

16) PIASECIVS *c. l.* Addit hanc rationem PVFENDORF *c. l. erant, qui crederent, Fridlandum occaſionem honeſte bello ſeſe extricandi cupide amplexum, quod deficientibus ſtipendiis, quæ tanto exercitui ſufficerent, & corrupta plane diſciplina, rem ſuo ex ingenio gerere non poſſet, ac metueret, ne gloria parta bello diutius extracto deſtrueretur.* Dum autem pacis Tractatus hærerent, prodiit *Daniæ Regis Declaratio cum adnexis Probationibus, cur Pax in Imperio non ſit reſtaurata, Hafniæ* 1628. 4.

17) Summam pacis hoc modo refert PIASECIVS p. 410. *nempe vt amicitia inter Imperatorem & Danum Regem vetuſta coloretur: Danus rerum Im-*

cultas conceſſa nouum vectigal per quatuor annos in Albi flumine exigendi, quod Glückſtadti a. 1630. erectum, ſed a. 1637. contradicentibus Ciuitatibus iterum finitum. 18) In hac pace mentio Ducum Mecklenburgenſium nulla fiebat. Deſtinauerat ad eundem Conuentum Guſtauus Adolphus Suecorum Rex legatos ſuos, qui Suecicum militem Stralſunda educendum promitteret, ſi ex vtroque Circulo Saxonico copiæ educerentur, Principes reſtituerentur, præmiſſus etiam a Legatis Ioannes Saluius e Dania Ioannem Lehuſium Lubecam ablegauerat, qui Cæſareis Miniſtris aduentum Legatorum Suecicorum denuntiaret, ac fide publica eorundem ſecuritati caueri poſtularet. Quem citra reſponſum Cæſarei, iuſſu Fridlandi dimittebant, extrema interminati, ſi Legati Suecici Lubecam accedere auderent, id quod inſtigantibus Danis factum fuiſſe dicitur. 19)

§. XXXVI. Inter has Cæſaris victorias, non prouinciæ Auſtriacæ reformabantur ſolum, 20) ſed etiam varia de reducenda in Germaniam religione Catholica & reſtituendis bonis Eccleſiaſticis erant conſilia. 21) Cæſar etiam filium ſuum Leopoldum Guilielmum ad Argentinenſem & Pataſienſem Epiſcopatum, reſignante Leopoldo ArchiDuce, iam ante deſignatum, 22) Halberſtadtienſis Epiſcopatus & Abbatiæ Hirſchfeldenſis Adminiſtratorem renunciari curat, 23) in quem etiam Pontifex Præſulatum Magdeburgenſem a. 1628. contulerat, vtut Electoris Saxoniæ filius, abdicato Chriſtiano Guilielmo a Canonicis, ei regimini deſignatus eſſet. 24) Iſtum Bremenſis & alii Epiſcopatus erant ſecuturi. Cæſar quoque per Mandatum Pragæ datum d. 15. Decembris 1627. Argentinenſi vrbi mandat, vt Templum primarium, *das Münſter*, atque alia cum pertinentiis & omni ornatu Capitulo reſtituant. 25) Inde Edictum de reſtituendis bonis Eccleſiaſticis in Au-

Imperii nonniſi vti Dux Holſatiæ curam haberet, & in actionibus regiminis Imperatoris nil corrigeret: Epiſcopatus in Germania non occuparet. Speciali tamen diplomate poſtmodum conceſſerat Imperator eius filio Friderico Epiſcopatum Bremenſem. Inſulas Femeram, Nordſtrand, & alia loca intercepta legitimis Dominis reſtitueret; Venſliam, Stormariam, Holſatiam, Iutiam, Ditmarſiam, Sleſuicum & alias ditiones ac loca ab Imperialibus occupata integra reciperet, ſaluo Imperatori iure directi Dominatus ſuper Holſatia, Stormaria, & Ditmarſia. Expenſa vtrinque vt compenſarentur, & captiui dimitterentur. Pactis iſtis a parte Imperatoris Rex Hiſpaniæ, Poloniæ, Adminiſtratrix Belgii cum tota Domo Auſtriaca, & Electoribus ac Principibus Ordinibusque Imperii; A parte vero Dani Rex Galliæ, Angliæ, & Sueciæ, & Ordines Hollandiæ includerentur, ſi eis non contradicerent. Sed contradixerunt iſti ſtatim ob non reſtitutum Palatinum, & Mechelburgenſes, ac alios Principes; qua flamma adhuc tunc neglecta paulo poſt tota Germania miſere conflagrauit. HELVICVS *lib. XVII. p.* 1. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 5. ADLZREITER *p. III. lib. XIV. ineunte.* LE VASSOR *lib. XXVI. p.* 127. Extant Acta & tabulæ pacis apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 1078. cum ipſis Actis Pacis in RECVEIL *Tom. III. p.* 258. 276. Antequam pax adhuc procederet, prodiit *Sereniſſimi Daniæ ac Norwegiæ Regis Declaratio cum adnexis Probationibus & Documentis vtri partium imputari poſſit aut debeat, quare in S. Romano Imperio & adiacentibus ei Prouinciis & Regionibus, optatiſſima Pax hactenus non ſit reſtituta aut reſtaurata.* du MONT *Tom. V. p. II. p.* 561. De Pacis tractatione KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 125. 147. 161. De Legatis ad hanc Pacem *p.* 666. & Concluſione *p.* 666. *ſqq.*, Ipſi Pacis Articuli extant *p.* 675. apud du MONT *p.* 581. HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p.* 125.

18) De hac controuerſia inter Daniæ Regem & Hamburgenſes THEATR. EVROP. *Tom. II.* p. 151. & ſingularis extat Apologia Hamburgenſium apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. II. p.* 663. Anno 1637. equidem prorogationem petebat Daniæ rex, quam tamen & Cæſar & Collegium Electorale denegabant, quod exhibet LONDORP *Tom. IV. p.* 689. LVNIG *Contin. II. ſect. IV. p.* 73.

19) LONDORP *Tom. III. p.* 1079. PVFENDORF *lib. II. §. XIII.* CHEMNITZ *p. I. p.* 9 HELVICVS *lib. XVII. p.* 4. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 4. De hoc bello ſeparatim extat *Bellum Bohemo-Germanicum*, 1630. 4. LIBORIVS VVLTVENVS *in kurtzer Erzehlung aller vornehmbſten Händel zwiſchen der Beyer Tylliſchen und Kayſerlichen Wallenſteiniſchen gegen der Königl. Dennemarckiſchen Armada* 1628. 4. Facit huc etiam WASSENBERGII *Florus Germanicus.*

20) De hac reformatione plenius CARAFA *p.* 283. qui etiam edictum Ferdinandi II. de reducenda in Bohemiam religione Catholica *p.* 297. inſeruit. Extat *Reformations-patent im Königreich Böhmen* apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. II. p.* 730. KHEVENHILLER *Tom. X. p.* 1481. *ſqq. Tom. XI. p.* 313. 527.

21) CARAFA p. 311. *non ita pridem Cæſar conſultus, & ſollicitatus præcipue ab Epiſcopo Auguſtano, Conſtantienſi, & Wormatienſi, nec non ab Abbate Cæſarienſi, & ab aliis grauatis, vt reſtitutiones monaſteriorum, Epiſcopatuum, aliorumque bonorum Eccleſiaſticorum aggrederentur, contra Ducem Wirtembergenſem, & Marchionem Anſpacenſem, in quorum manibus adhuc erant cœnobia Lorcha, Brenzenhuſienſe, Herbertingenſe, Mulbrunnenſe, Coronæ Regia, Bebenhuſianum, Heilbrunnenſe & Reichenbacenſe, quod olim Cæſar Rudolphus II. in fauorem Epiſcopi Conſtantienſis inceperat vrgere. Quare Sua Maieſtas ipſos Electores Imperii conſulere voluit, an ea, quæ merito exigebantur, nunc tandem defunctis tot bellis, deberent reſtitui; neque enim de cauſa iuſtitiæ quæſtio erat, ſed de executione, quam Sua Maieſtas absque Electorum iudicio, ac voto ſolus noluit contra plurimorum mentem aggredi illo tempore.* Inde exponit, quid Catholici Electores Cæſari reſponderint, & qua ratione ipſius conſilium adprobarint. Extat etiam hoc reſponſum apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 998. Conſilium Moguntini *p.* 1012. Bauari *p.* 1045. Epiſcopatus, quos Pontificii repetierint, recenſentur in *Summariſchen Bericht etzliche nach den Paſſauiſchen Vertrag eingezogene Stiffter betr.* 1629. 4. Extat in THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 7. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 164. 183. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. §. XXXIV. ſqq.*

22) CARAFA *p.* 313.

23) CARAFA *p.* 325. PVFENDORF *lib. I. §. LI.* THEAT. EVR. *Tom. II. p.* 40.

24) CARAFA *p.* 341. PVFENDORF *l. l.* LONDORP *Tom. III. p.* 1021. LVDOLPH *lib. XXVII. c. II.*

25) Extant hoc de negotio *Acta und Handlungen in Sachen Herrn Thum-Dechant und Capitularen des Stiffts Strasburg* 1634. 4.

26) Scripſit

in Aula Cæſarea formabatur, idemque cum Electoribus communicabatur, Catholici illud adprobabant, maxime Bauarus, qui etiam, dum pleræque Ciuitates Imperiales eſſent Euangelicæ, volebat, vt antiquæ Aduocatiæ Imperiales (*Reichs-Vogtheyen*) reſtituerentur. 26) Mittebantur etiam ad Saxoniæ Electorem Petrus Stralendorfius Imperii Vice-Cancellarius, atque Hermannus Queſtenbergius, Conſiliarius Aulicus, vt huic edicto conſentiret. 27) Tandem vero poſt varias deliberationes, promouente potiſſimum Papali Nuntio, Carolo Carafa 28) VI. Martii 1629. edictum publicatur, quo bona Eccleſiaſtica a Proteſtantibus, poſt Paſſauienſem tranſactionem occupata, ſiue mediata fuerint, ſiue immediata, Pontificiis reſtitui iubentur; ſimul declaratur, non eſſe Proteſtantibus iuſtam querendi cauſſam, ſi Lutherani Pontificiorum Ordinum ditionibus expellantur; & quod pax religionis ad eos ſolos pertineat, qui Auguſtanam confeſſionem amplectantur. In recuſantes proſcriptio decernitur, & executio citra exceptionem confeſtim facienda. 29) Ac vt inſultatio eo foret manifeſtior, exercitus Cæſareus ſub Comite Wolfgango a Mansfeld ſexdecim millium, & amplius peditum, ac mille quingentorum equitum circa Vlmam hyberna fixerat, omnibus metum incutiens, qui reſtitutionem promoueret. 30) Ab Auguſtana vrbe, e Sueuiæ Ciuitatibus fit initium, quarum ciues publico exercitio Lutheranæ religionis arcebantur. 31) Inde paſſim per omnes Germaniæ regiones conſtituebantur, qui bona eccleſiaſticis adempta adnotarent, res ex edicto ordinarent, ſpretis quæ

26) Scripſit hac occaſione Vlmenſis Syndicus DANIEL HEIDERVS *kurtzen doch gründlichen Diſcurs, ob die alten Reichs-Vogtheyen wieder anund zu Werck gerichtet werden ſollen und kœnnen*, quod plane denegabat. Et dum Conſiliarius Epiſcopalis diuulgaret *Beſtandige und wohlgegründete Wiederlegung*, anſam hoc dabat *des Gründlichen hiſtoriſchen Berichts von alten Reichs-Vogtheyen*, quod ſcriptum demum poſt ipſius mortem prodiit *Vlmæ* 1655. 4.

27) CARAFA *p.* 315.

28) CARAFA p. 315. *Ego etiam in re tanti momenti, ex qua Salus Imperii pendebat, vigilantiſsimus, Viennæ, licet maximis expenſis, virum verſutum deſtinaui, qui nomine Sedis Apoſtolicæ conſtantiam Electorum promoueret, & decretum laude digniſſimum nomine Sanctitatis ſuæ vrgeret, maxime illo tempore, quo plures vndique accurrebant, vt ipſorum fortunis conſuleretur. Sic Brunſuicenſis, ſic Holſatus, Mindenſes, Luneburgicus, Landgrauii Haſſiæ, Wirtenbergenſis Dux, Duces Saxonici, Vinarienſes, Coburgenſes, & Altenburgenſes, inſuper Hiſpanici, & Gaborei Legati. Quidni etiam Sedes Apoſtolica, cuius res vel maxime agebatur, mitteret, qui ſollicitam manum adhiberet?*

29) PIASECIVS p. 410. *auxerunt etiam mox diſſidiorum in Germania materiam edicta Imperatoris ſeueriora, 6. Martii iſtius Anni C. 1629. (propter prolixitatem omittuntur) promulgata, pro reſtitutione bonorum Eccleſiaſticorum, & Religione Catholica inſtauranda, diſſidentiumque Religionum pace ad concordiam Paſſauienſem A. C. 1552. & Auguſtanam 1555. tum & ad terminos Confeſſionis Auguſtanæ 1530. reducenda, hoc anno diuulgata.* ADLZREITER *p. III. lib. XIV. n.* 11. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 24. Le VASSOR *lib. XXVI. p.* 132. PVFENDORF *lib. I. §. LVII.* Extat edictum integrum apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 1048. cui ſubiuncta ſunt varia conſilia ICtorum de hoc edicto, atque inter hæc THEODORI REINCKINGII *p.* 1069. qui Cæſari adplaudebat, & Tübingenſium, qui contraria docebant. LEHMANN *lib. III. cap. XVII.* HELVICVS *lib. XVII. p.* 8. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 10. SPANHEIM *Memoires p.* 291. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 24. 39. LVNIG *p. Gen. Cont. II. p.* 71. RECVEIL *Tom. III. p.* 261. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 564. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 183. 429. vbi etiam ſtatus Epiſcopatum Proteſtantium declaratur. Adde *p.* 1183.

30) CARAFA p. 337. *Magnum exercitum illis diebus Cæſar collegerat in limitibus Sueuiæ ſub Comite Wolfgango a Mansfeldt ſexdecim millium, & amplius peditum, ac mille quingentorum equitum, qui circa Vlmam hyberna fixerant, omnibus metum incutientes, ingentesque pecuniarum collationes inſtituentes. De hoc exercitu variæ tunc erant coniecturæ; exortis enim tumultibus Italicis ob Vincentii Mantuæ Ducis obitum, & Ducis Niuerſienſis controuerſam poſſeſſionem, multi Italiæ tunc metuebant. Alii Heluetios continendos dicebant, ne dum fœderatis Argentinenſibus, Vlmenſibus, Norimbergenſibus, aliisque ciuitatibus Imperialibus imperarentur ſacrarum fortunarum reſtitutiones iuxta mandata, præpedirent. Nonnulli etiam exercitum ad omnem euentum, vel in Vngaria, vel in inferiori Germania applicandum iudicantes, eundem ibidem optime detineri cenſebant, vt ſecundo flumine, vbicunque neceſſe foret, euocaretur. Vnum conſtabat, propter illius exercitus præſentiam, hæreticorum animos, alioquin ad nouas ſpes erectos, plurimum concidiſſe. Daniæ Rex nedum de Germaniæ auxiliis diffidens, magnam ſpem in Ciuitates Imperiales propter Religionis inſtaurationem, & bonorum Eccleſiaſticorum reſtitutionem multis in locis publicatam, & vniuerſaliter præparatam, offenſas repoſuerat; eratque, qui fœdus contractum fuiſſe diceret, cuius ſe primarium Ducem Marchio Durlacenſis etiam aſcitis in ſocietatem Gallis gloriabatur. Sed hæc omnia conſilia (fugiente Marchione) per huius exercitus conſtantiam diſſipata ſunt, hoſtes extenuati, & Cæſaris auctoritas vel maxime fuit per Imperium ſtabilita.*

31) CARAFA p. 338. *quod de reſtitutione Catholicarum eccleſiarum dicebatur, notauimus propter pericula generalis alicuius ſeditionis, commotis nonnihil Heluetiis, quos tanta copia excitauerant, nedum omnino maturam fuiſſe mandati concepti publicationem, exercitus tamen præſentia multis in locis, præcipue apud Sueuos vbi frequentiſsimæ ſunt ciuitates Imperiales corruptæ, non parum ſacrarum fortunarum reſtitutionem promouit, illo etenim præſente, liberrime Cæſar Epiſcopo Auguſtano, me inſtante, mandauit, vt pagos ſibi ſubditos omnes, & hæreticorum, Proteſtantiumque dominorum hactenus refractarios ſecundum tenorem tranſactionis Paſſauienſis, Catholicæ religionis obtemperantes redderet. Quod idem Leopoldo fratri imperauit, vt Campiduni, Memminga, Colmariæ, & alibi in ſuperioribus hæreditariis regionibus attentaret. Magno etiam Ordinis Teutonici Magiſtro commiſſa fuit inſtauratio priſci ritus oppidi Bopfingenſis, Nordlingenſis, Aalen, Dinckelspublii, & Gemundii, ſeruata pace Paſſauii. Fuere hæc certe prænuntia futuri decreti Generalis, vt præſente exercitu initio facto, minus alibi, abſente forte, ſentirentur, vel pertinaciores adigerentur. Memminga enim militum motus ſtatim binas eccleſias pro Catholicis expreſſit. Lindauii etiam ſexcentis militibus ſemel admiſſis, ſecuriſsimi Cæſarei*

Ooo ooo o 2

Legati

quæ Proteſtantes ſuper iſtius iniquitate querebantur. 32) Per Sueuiam equidem Epiſcopus Conſtantienſis, Comes Sultzenſis, Abbas Campidonenſis, Vlricus Statzinger: Per Franconiam Epiſcopus Bambergenſis, Prælatus Eberracenſis, Pappenheimius. Ad Viſurgim & per Weſtphaliam Epiſcopus Osnabrugenſis, Magiſter Ordinis Teutonici, & Maius Conſiliarius aulicus. Per Saxoniam Metternichtius, Altringerus, Wentzelius. Ad Rhenum Elector Moguntinus, ad executionem fuerunt conſtituti. 33) Saxoniæ vero Elector huius edicti abolitionem tanquam Paci Religionis, Legibus Imperii & libertati quietique Germanici abolitionem acerrime petebat. 34) Dum vero reſponſum non ſatis æquum obtineret, Proteſtantes, vt ſe ex anguſtiis hiſce extricarent, & proprias & exterorum vires circumſpiciebant, præſertim cum Cæſaris exercitum non mediocriter debilitaſſent validæ in Italiam, Hiſpanisque contra Batauos, & Polonis aduerſus Sueciæ Regem in Boruſſiam miſſæ copiæ, quarum maximam partem belli incommoda morbique abſumpſerant. 35)

§. XXXVII. Accedebat tantis malis militum inſolentia. Legionum numerus in immenſum augebatur, vt a Fridlando iactatum ſit, Cæſarem ſupra centum ſexaginta militum millia ſub ſignis habere. Hi toti Germaniæ velut in prædam ſibi conceſſæ intolerandis modis inſultare, hoſpitia, vbicunque placebat, ſumere, inconſultis Principibus, ad quos eæ terræ ſpectabant. Bona illorum, qui contra Cæſarem militauerant, fiſco Cæſareo addicebantur. Plerique tamen inuidiam tantæ oppreſſionis in Fridlandum deriuatum ibant, qui inſolita fortuna ebrius, velut dictatorem ageret, nec Cæſaris mandatis, niſi quantum ipſi collibitum, pareret. 36) Dum igitur vndique querelæ de oppreſſione in Germania audirentur, de Suecorum etiam in Germaniam expeditione rumor eſſet, Conuentus Ligæ Sociorum a. 1629. Heidelbergæ inſtituebatur, qui Cæſarem per legatos orabant, vt grauaminibus medelam adferret, Conuentum Electorum indiceret, pacem in Germania reſtitueret, de milite tamen conſeruando alendoque fuit decretum. 37) Sopiendis his querelis Cæſar Conuentum Electorum a. 1630. Ratisbonam indicit, cum interim nihilo ſegnius edicti executio procederet. Ad iſtum Conuentum ipſe Cæſar IX. Iulii acceſſerat, & Electores Eccleſiaſtici, Bauarusque; ſed Saxo atque Brandeburgicus, ſæpius licet inuitati; venire abnuerant, edicto offenſi, & quia Cæſari pro filio ſuo, vt Rex Romanorum deſignaretur, prenſaturo, in os negare nolebant. 38) Proponitur ibi a Cæſaris legatis Stralendorfio Barone, Imperii ViceCancellario, & Arnoldino de Clarſtein III. Iulii, culpam malorum eſſe penes Palatinum, cui omnis obtinendæ reſtitutionis ſpes ſit præſcindenda; eiusque ac Batauorum machinationibus obuiam eundum. Additur de iure Cæſarum per Italiam aſſerendo; ac Sueci in Germaniam expeditione. Denique, vt de alendo exercitu, corrigenda militari diſciplina, ac pecuniis in ſtipendium commode colligendis, decernatur. 39) Saxo e contrario abrogationem edicti per Legatos, quos antea

Legati, Comes Hugo de Montfort, & Epiſcopus Conſtantienſis claues oppidi, domus Prætoriæ, & armentaria, reſtitutionem bonorum Eccleſiaſticorum non ſine inſigni fructu ſpirituali vrgere cœperunt, & Vlmenſes hactenus rigidiſſimi ſolum ad ſtrepitum vicinorum militum per Legatos, dicto Cæſaris ſeſe fore obedientes promiſerunt. ADLZREITER *p. III. lib. XIV. n.* 36. PVFENDORF *lib. I. §. LVII.* HELVICVS *lib. XVII. p.* 21. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 25. De Reformatione apud Auguſtanos ſuſcepta, prolixe LONDORP *Tom. IV. p.* 23. 218. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 48. LEHMANNVS *ſuppletus p.* 453.

32) Apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 2. 3. extant ſcripta contra hoc edictum. Executionis varia exempla apud KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 490.

33) LONDORP *Tom. IV. p.* 1. vbi etiam quid ipſis fuerit commiſſum, exponitur. HELVICVS *lib. XVIII. p.* 49. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 24. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. lib. XLI. ſqq.*

34) KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 450.

35) PVFENDORF *l. l.*

36) PVFENDORF *lib. I. §. LVI.* PIASECIVS p. 410. *& ſimul inſolens militis alendi introducta ratio, iunitis Prouinciarum populis, eo onere contra præſcriptum antiquarum ſanctionum Imperialium grauatis, idque nulla æquabili moderatione ſeruata, ſed licentia militaris arbitrio, vt Ciuitates & Oppida quaſi in prædam data, a receptis hoſpitio, ſeu præſidii Imperatorii titulo militibus, ſtipendiorum nomine diriperentur conniuentibus ad omnia eorum Præfectis. Iſti enim non aliud reſponſum dabant ea de re conquerentibus, niſi quod Imperator mallet ſuos ſubditos habere pauperes quam rebelles.* Idem p. 417. *immo ſub hoc tempus paſſim per Imperium bona aliorum quoque, plurium qui contra Imperatorem militauerant, ab eius ad hoc Delegatis fiſco Imperiali applicabantur. Circa Decretum pro reſtitutione bonorum Eccleſiaſticorum publicatum, Imperator immutare nil voluit, & Virtembergenſi Duci conquerenti, quod octo millia armatorum pro executione illius Decreti in ſuas ditiones hoſtiliter tunc intraſſent, reſponſum dedit; quod ind. diſceſſuri non eſſent, niſi Dux illi Decreto paruerit. Priuato tantum nomine Catholici promiſerant, quod Francofurti in breui conuenire, ac amice de tali controuerſia tractari deberent. Contra nouum abuſum imperandi Prouinciis & Ciuitatibus immenſa tributa prout liberet militari auiditati, æque Catholicorum atque Diſſidentium grauiora lamenta audiebantur.*

37) ADLZREITER *p. III. lib. XIV. n.* 44. HELVICVS *lib. XVII. p.* 18. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 47. Extat decretum Conuentus apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 1084. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 46. De hoc Conuentu KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 681. qui etiam omnes, qui comparuerint, legatos recenſet.

38) PVFENDORF *lib. I. §. LVIII.* CARAFA *p.* 347.

39) Extat hæc Propoſitio apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 45. vna cum reliquis huius Conuentus Actis. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1017. HELVICVS *lib. XVIII. p.* 67. 75. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 163. LVDOLPH *lib. XXX. c. II. n.* 39. ADLZREITER *p. III. lib. XV. n.* 3. *ſqq.* CHEMNITZ *p. I. lib. II. p.* 95. Le VASSOR *lib. XXVIII. p.*

antea Viennam miſerat, enixe exigebat, 40) de quo variæ Catholicorum erant ſententiæ, Cæſar vero ſolitis verborum blandimentis, & deſignato Francoſurti conuentu, vbi de iſto negotio ageretur, a fortioribus conſiliis Saxonem auertere nitebatur. 41) Cæterum de iniuriis & oppreſſionibus Cæſarei exercitus, ac inſolentia Fridlandi, eiusque dictatoria poteſtate Pontificii iuxta atque Proteſtantes, potiſſimum Saxoniæ & Brandenburgi Electores, Pomeraniæ & Würtenbergici Duces querebantur, quem odium ac nauſeam generis humani vocitabant. Simul immenſæ pecuniarum ſummæ, quibus Ordines emuncti fuerant, recenſebantur, magna cum Cæſaris inuidia, qui culpam in pertinaciam hoſtium, & fatalem temporum inſelicitatem retorquebat. Sed Fridlandum cumprimis vrgebat Bauarus odio peculiari, dum ipſius auctoritatem non mediocriter imminuerat. Et Bauarus ſibi ſummum belli arbitrium non obſcure ambiebat; cui ſe Cæſaris Conſiliarii vehementer opponebant, veriti, ne Bauarus tanta potentia ſubnixus, ſummam rerum in ſe traheret. Præſertim cum & ipſe, vt Rex Romanorum deſignaretur, clam prenſaret, inclinantibus non parum in ipſum Moguntino, Colonienſi & Saxone. Dum igitur accerrime Fridlandi abdicationem vrgerent Electores, Cæſar tandem, renitens licet, in illam conſentit, velut magnam partem inuidiæ in iſtum deuoluturus, miſſis ad illum Memmingam, vbi tunc commorabatur amicis illius, Werdenbergio Comite & Queſtenbergio Barone, qui ipſum ad hoc perſuaderent. Nec ille in ordinem ſe redigi adeo ægre ferre viſus fuit, quod prouideret, breui ſore, vt ablatum imperium ſibi, non ſine precibus iterum offerreretur. 42) Sed & comphures legiones Cæſaris, quindecim potiſſimum equitum millia per Comitem Rambaldum de Colaltis dimittebantur, leuandis Germaniæ oneribus, & militum exactionibus modus ſtatuebatur. Retinuit tamen ſub ſignis Cæſar triginta nouêm millia, Ligiſtæ tricies mille trecentos, ſelectum, veteranum & victorem militem. 43) Reſtitutio etiam Palatini in his Comitiis ab Anglico potiſſimum legato vrgebatur, ſed huic tales reconciliationis conditiones proponebantur, vt Palatinus Cæſari ſe ſubmitteret, veniamque commiſſorum ab ipſo peteret, Boemiæ regno pro ſe & ſuis poſteris renuntiaret, Electoratu ſe abdicaret, & a fœderibus quibusuis abſtineret. 44) Sub finem Comitiorum, VII. Nouembris anno 1630. coniugem ſuam Eleonoram Gontzagæam Mantuanam, Imperator

XXVIII. p. 431. De his Comitiis etiam ſpeciatim egit THEODOSIVS BERBHICVS, ſiue potius MATTHIAS BERNEGGERVS. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 182. Receſſus extat apud LVNIGIVM *p. Gen. Cont. II. p.* 83.

40) Extat propoſitio Legati Saxonici, Viennæ facta, apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.37.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.1150.*

41) PIASECIVS *p.* 417. PVFENDORF *lib. I. §. LVIII.*

42) PIASECIVS p. 417. *vnde eo magis permotus Imperator, talis inſtituti authorem Valnſteinum, & in quem præcipue querela illa collineabant, (odiis Ducis Bauariæ maxime petebatur) generali militari Præfectura abdicauit. Cautum quoque fuit Comitiali Decreto vt Exercitus imminueretur: Legiones ad certum numerum reducerentur: nullum nouum bellum abſque Electorum conſenſu ſuſciperetur; & tributa pro alendo milite nonniſi in Conuentibus Prouinciarum ad hoc celebrandis peterentur, ac determinerentur. Sed cum Bauariæ Duci Præfecturam generalem militarem, pro fideliori talis decreti obſeruatione committi Electores poſtularent, & Imperator renueret, maioris diffidentiæ auſam inde arripuerunt, & pacificatione vniuerſali, quam a Comitiis illis expectabant deſperata, omnes Germaniæ Ordines magis turbari cœperunt.* CARAFA p. 347. *Interim pro conuocando Electorali conuentu Ratisbonæ pro Imperii pace, & electione Regis Romanorum multis conſumptis laboribus per multos menſes cum Electoribus fruſtra inſudatum eſt; nam etiamſi Electores promptiſſimos ſe oſtenderent ad celebrandum conuentum; tamen Cæſari præſentarunt prius moderanda eſſe grauamina, quæ omnes Imperii principes in propriis prouinciis ab armis Imperialibus patiebantur propter exercitus magnitudinem, illiusque violentiam, & rapinam; & ideo quamuis a Cæſare transmiſſus in Imperium Comes Rambaldus de Colalto, miſſionem feciſſet quindecim millium equitum a ſeruitio Cæſareo, & deinde valde bonas & prudentes ordinationes circa diſciplinam, & vitam militarem reliquis dediſſet; non tamen expetitus effectus ſecutus eſt; vel quia remedium non fuit ſufficiens, vel quia Principes Imperii voluiſſent, vt pene omnium militum Imperialium (aliquibus paucis cum exercitu Ligæ Catholicæ ſolum relictis) miſſio fieret; quod quidem Cæſar nec poterat, nec debebat præſtare; tum propter negotia eiusdem Germaniæ, quæ adhuc ignem malæ voluntatis ſub cinere fouebant; tum etiam ob Italiæ rumores, ac tandem ob pericula, quæ imminebant propter Pacem cum Turcis non firmatam, cuius ſpem licet enutrirent mutua oratorum inter duos Imperatores tranſmiſſiones, tamen quia adhuc ratificata non erat, in ea quidem fundamentum fieri non poterat; immo, etſi ratificata fuiſſet; quia iam antea experimento compertum fuerat, eam Turcas tanto tempore obſeruaſſe, quanto eam frangere non potuiſſent, cum eorum vires in alias partes diſtracta eſſent; maxime extimeſcendum erat.* NANI *lib. VIII. p. 168.*

43) LVDOLPH *lib. XXX. cap. II. n. 44.* TH. CARVE *Itin. cap. IX. p. 77.* ADLZREITER *p. III. lib. XV. n. 46.* Le VASSOR *lib. XXVIII. pag. 438.* qui etiam auctor eſt, Gallos per Patrem Ioſephum Capucinum hanc depoſitionem plurimum promouiſſe, de quo MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE p. 249. 295. Dicit AVRGOLDENSIS p. I. diſc. I. p. 107. *miſſi tandem ſunt ad Walenſteinium Io. Bap. Verdenburgius & Gerardus Quaſtenbergius Barones, qui ſemper in aula conſilia eius iuuiſſe crediti; His quum exauctorationem ipſi exponerent, confeſtim Cæſaris iuſſui obſecutus eſt Wallenſteinius, Memmingæ tanquam in carcere tum egens. Quum primum ipſi hic proceſſus nunciaretur, lapide Cretico menſa inſcripſiſſe dicitur: die Kayſerliche reformation, bringet den Kayſer umb ſeine Cron; und mich umb meine reputation; die Churfürſten werden bekommen ihren Lohn.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1133.*

44) PIASECIVS *pag. 417.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1180.* qui etiam de ſeſſione legati Anglicani ſic ſcribit: *bey der letzten Audientz haben die anweſende Churfürſten alle in einer Reihe geſeſſen, und die Engliſche Abgeſandte gegen ihnen über.* Extant Acta huius negotii apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 98.* qui etiam *pag. 100.* Receſſum Comitiorum exhibet.

45) PIA-

tor fecit coronari. 45) Eodem an. 1630. Io. Georgius I. Saxoniæ Elector d. 25. Iunii Iubilæum exhibitæ Confeſſionis Auguſtanæ in terris ſuis celebrauit. 46)

§. XXXVIII. In iisdem Comitiis XIII. Octobris 1630. cauſſa Mantuana componitur. Poſtquam enim Carolus Niuernienſis Dux Mantuanum Ducatum occupaſſet, Præfectus Hiſpanicus Mediolani Gontzalerz Corduba magnum apparatum bellicum colligebat contra iſtum, in ſocietatem iſtius belli trahens Carolum Emanuelem Ducem Sabaudiæ, ea occaſione vindicare volentem veteres ſuas cum Mantuanis controuerſias. 47) Ac præmiſerat a. 1628. Imperator ad Ducem Niuernienſem Delegatos ſuos, Ioannem Naſſouiæ Comitem & Hermannum Queſtenbergium, requirentes, vt Ducatus Mantuæ vna cum Montisferratenſi Marchionatu traderetur in depoſitum Imperatoris, vsque dum per Iudicium aulicum de ſucceſſione fuerit decretum. Cumque ille parere nollet, Mediolanum reuerſi illi, aliorum monitionem ipſi per caduceatorem menſe Maio inſinuari curarunt, quod, niſi intra quindecim dies paruerit mandatis Imperatoris, proſcriptio Imperatoria contra ipſum eſſet promulganda. Poſt hanc itaque denuntiationem, cum Niuernienſis Dux ad Cæſarem melius informandum prouocaſſet, Præfectus Mediolani in Montisſerratenſem ditionem exercitum duxit, ac interceptis aliquibus minoris nominis oppidis, Caſalium, caput regionis obſedit, licet illud ob Padi exundationes deſerere fuerit coactus. Ab altera vero parte, Dux Sabaudiæ Alba poſt triduanam oppugnationem intercepta, obſedit Trinum, idemque longa obſidione ob commeatus inopiam & pulueris nitrati, deditione cepit. Niceam alius exercitus Mediolanenſis cum Præfecto Serbelone obſedit, quod acriter licet defenſum, Hiſpanorum tandem ceſſit poteſtati. Et licet Gallica ſubſidia, eo quod Sabaudiæ Dux Alpium aditus munierat, Niuernienſi Duci fuiſſent intercluſa, 48) inſequenti tamen anno 1629. primo vere ipſemet Rex Galliæ cum triginta millium exercitu eo adueniens, Suſam Italiæ clauſtrum, vi irrumpens, occupauit, & toto exercitu ſuo in Sabaudiam introducto, aditum ſibi in Italiam aperuit. Terrebat inopinatus ille Gallorum aduentus Hiſpanos, eo quod propugnacula prope omnia, tam circa Mediolanum, quam Neapoli præſidiis eſſent vacua, & vires tunc excipiendo periculo pares non haberent. Sabaudiæ igitur Dux ſtatim Suſam ad Regem venit, ibidemque XI. Martii a. 1629. cum ipſo conuenit, vt Gubernator Mediolani ab Caſalis obſidione ſtatim recederet, & loca in Montisſerrato occupata dimitteret, Sabaudus retineret Trinum cum annuo cenſu inde prouenient quindecim millium nummorum aureorum. Cæſar intra bimeſtre, diploma ſuper Ducatu Mantuano & Monteiaſerratenſi Marchionatu Niuernienſi daret, & Rex Hiſpaniæ intra idem tempus hæc omnia adprobaret. 49) Verum, iſtam concordiam non niſi ad lucrandum Hiſpanis tempus fuiſſe compoſitam, mox apparuit. Imperator enim conditionem illam, ſe inconſulto factam, ratam habeie noluit, & Rex Hiſpanus reſpondit, ita demum Mantuano ſe paceın daturum, ſi Galliæ Rex Sabaudo Suſam reſtitueret, exercitum ex Italia abduceret: Niuernienſis depoſitis armis, Cæſaris ſententiam expectaret. Soluerunt tamen Caſalii obſidionem Hiſpani 50) Galliæ vero Rex, firmato VIII. Aprilis a. 1629. cum Vrbano VIII. Venetis & Mantuæ Duce contra Auſtriacos fœdere 51) relicto circa Suſam toto exercitu, in Galliam ex improuiſo rediens, alterius menſis inſuper induciis factis, quibus durantibus, Imperator, interceſſorum, præſertim Summi Pontificis Romani cura, ad adprobandum illum tractatum pacis induceretur. 52) Sed iſtæ quoque induciæ magis conducendis in Italiam Auſtriacorum legionibus, quam paci conciliandæ ſeruierunt. Dum Cæſarei Duces cum triginta millium exercitu & magno adparatu bellico in Rhætiam penetrantes, initio menſis Iunii Curiæ, Gallico inde Legato eiecto, ſuum præſidium collocarent. Hocque modo de libero, maioribus ex Germania conducendis copiis tranſitu ſecuri, per Mediolanenſem ditionem in Mantuanum agrum tranſierunt. Ab altera parte Hiſpani, Neapoli numeroſo milite adducto, & alio Mediolani, cui Hiſpaniæ Rex Ambroſium Spinolam præfecerat, conſcripto, vna cum Duce Sabaudiæ Padi ripas inſederant, vt Galli, licet in propinquo adeſſent, Caſalium tamen tranſitum nullum haberent. Cæſarianis Mantuanum territorium hoſtiliter ingreſſis, Niuernienſis Dux fortiter ſe oppoſuit: & cum illi Canneto intercepto, Mantuam adpropinquaſſent, eos ipſe ad finem huius anni continuis dimicationibus diſtinuit, ac demum & caſtra ipſorum demiſſo lacu inundauit. Sicque illi prope quinque ſuorum millibus partim cæſis, partim aquis ſuffo-

45) PIASECIVS *p. 418.* KHEVENHILLER *pag. 1146.*

46) KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1266.*

47) Montisferratenſem enim Marchionatum iam antiquo iure contra Mantuæ Duces adſerebant Sabaudiæ Duces, quorum iura ſingulari conſultatione expoſuit ANTONIVS FABER. Le VASSOR *lib. XV. p. 777.* Qua ratione hæc controuerſia iam in Comitiis Auguſtanis 1566. fuerit agitata, exponitur *Sect. VI. ſub Maximiliano II. §. VI.*

48) PIASECIVS *p. 401.* GVICHENON *Hiſt. Geneal. de Savoye Tom. I. pag. 845.* FRANCISCVS NIGER disquiſitionem edidit de Mantuæ Ducatu pro Carolo Duce *Francofurti 1629. 4.* Le VASSOR *lib. XXV. p. 790.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 39.*

49) PIASECIVS *p. 412.* GVICHENON *p. 845.* Le VASSOR *lib. XXV. p. 86. 96.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 604. 797.*

50) PIASECIVS *p. 413.*

51) Extat fœderis proiectum in RECVEIL *Tom. III. p. 267.* ipſum fœdus *p. 271.*

52) PIASECIVS *c. l.* Le VASSOR *lib. XXVII. p. 77.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 800.*

53) PIASE-

ſuffocatis, a Mantua tunc receſſerunt, & in Mutinenſi, Rhegienſi, Placentino ac Cremonenſi tractu ſumptis hybernis, non minus, quam in hoſtico, ſtipendiis & commeatu populos diuexarunt. 53) Inſequenti anno 1630. poſtquam iterum Alexandriæ & Baſſolini de pace fuiſſet actum, 54) Cæſarei ab vna parte contra Mantuam, ab altera Hiſpani ad oppugnandum Montisferratum & Caſalium arma conuenerunt. Iſti, fugatis apud Portum Veneris Gallis, Niuernienſem intra Mantuam compulerunt, & non multo poſt, proditione Præfecti tunc illius Ciuitatis, quaſi auxiliares a Venetis aduentantes, in Ciuitatem admiſſi, eam ceperunt ac ſpoliarunt, arce quoque ipſis a Duce dimiſſa, pacta ſibi Ferrariam tranſeundi poteſtate. 55) Sed Spinola circa Caſalium difficiliorem experiebatur fortunam, dum loci præfectus, Comes Torraſius eruptionibus continuis magna damna daret oppugnatoribus. Gallicus etiam exercitus interim Pinarolium & Marchionatum Salutii, ac plura loca Sabaudiæ Ducis caperet, & demum menſe Auguſto, progrediens in auxilium Caſalienſibus, apud Carignanum & Pondeſturam prœlio commiſſo Hiſpanos profligaret. 56) Interuentu tamen Mazarini, qui Pontificis tunc erat legatus, in caſtris ad Riualtum IV. Septembr. induciæ fuerunt vsque ad XV. Octobris diem paratæ, per quas vrbs Hiſpanis fuit tradita, arx vero Gallis relicta. 57) Mittebat ad hæc Comitia Ludouicus XIII. legatum ſuum Carolum Brulartum, cui adiunctus erat Ioſephus Capucinus, qui de pace proponebat. Committebatur hoc negotium Antonio, Abbati de Cremsmünſter, Petro Rudolpho de Strallendorf, Imperii Vice-Cancellario, Ottoni de Noſtwitz & Hermanno de Queſtenberg, qui ſuper pacis conditionibus cum ipſo agerent. 58) Tandem in Comitiis iſtis Ratisbonenſibus XIII. Octobris 1630. pax conuenit, his conditionibus, vt Gallus Imperii ſtatum nullo modo laceſſeret, nec hoſtibus Imperii & domus Auſtriacæ auxilia daret, Sabaudiæ Duci Trinum cum locis, quorum cenſus annuus 15000. aureorum nummorum Italicorum æquaret, cederet, Lotharingiæ Ducillæ de hæreditate Mantuana vel amica collatione, vel Cæſaris deciſione ſatisfieret. Duci Guaſtallæ annui 6000. aurei, ſeu loci eiusdem cenſus addicerentur. His conditionibus Carolus Mantuæ Ducatum cum Montisferratenſi Marchionatu obtineret, ipſi etiam & Sabaudiæ Duci loca vtrinque ablata reſtituerentur, munitionibus vtrobique de nouo extructis, ſolo æquatis. Controuerſiæ cum Gallis de Lotharingiæ Epiſcopatibus in aliud tempus reiicerentur. Veneti & Dux Lotharingiæ hac pace comprehenderentur. 59) Ortis vero quibusdam dubiis, dum Galliæ Rex exprimi vellet, quinam Auſtriacorum hoſtes eſſent intelligendi, & nollet diuidi hæreditatem Mantuanam in partes pro Duce Sabaudiæ & Guaſtallæ, Mazarinus tamen effecit, vt nihilominus ab armis vtrinque abſtineretur, & Montisferrati loca vtrinque, abductis copiis libera relinquerentur, cuſtodienda Ordinibus Prouinciæ vsque ad deciſionem Cæſaream. 60) Poſtquam vero Suecorum Rex in Germaniam expeditionem ſuſcepiſſet, ambarum partium & Principum arbitrorum Legati Chieraſci in Pedemontano Principatu conuenientes, poſt longas per hyemem tractas controuerſias, illa dubia ſopiuerunt, ac correctis nonnullis punctis, reſtitutionem potiſſimum locorum ablatorum concernentibus, tandem VI. Aprilis 1631. pacem firmam concluſerunt, quæ deinde d. XIX. Iunii 1631. fuit confirmata, 61) ipſeque Carolus Niuernienſis paullo poſt d. XII. Iunii de Mantuano Ducatu & Montisferratenſi Marchionatu fuit inueſtitus. 62) Galli, licet omnia loca Sabaudo ablata reſtituerent, ſtatim tamen Suſam & Pignarolium, conniuente Victore Amadeo, Sabaudiæ Duce iuuene, qui Carolo Emanueli patri a. 1630. ſucceſſerat, iterum occupant. 63)

§. XXXIX.

53) PIASECIVS *c. l.* GVICHENON *p. 853.* Le VASSOR *lib. XXVII. p. 205.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 785.*

54) GVICHENON *p. 856.* Extant etiam Tractatus Baſſolini X. Maii 1529. concluſi de æſtimatione terrarum, quæ Sabaudiæ Duci obuenire debeant in RECVEIL *Tom. III. p. 274.* & apud GVICHENON *Tom. VI. p. 563.*

55) PIASECIVS *p. 414.*

56) PIASECIVS *c. l.* GVICHENON *p. 883. 885.* Le VASSOR *lib. XVII. p. 242. 375. 398.* Deſcribitur hoc bellum, maxime quod poſt Tractatus Suſenſes geſtum in *Relation fidelle de ce qui s' eſt paſſé en Italie en l' année mil ſix cens trente*, quæ reperitur in *Recueil de diverſes Pieces pour ſervir à l' Hiſtoire p. 178.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 371.*

57) PIASECIVS *cit. loc.* Extant induciæ in RECVEIL *Tom. III. pag. 300.* apud du MONT *Tomo V. p. II. p. 614.* Le VASSOR *lib. XXVIII. p. 408. lib. XXIX. p. 509.*

58) De his Actis cum legato Gallico KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1188.*

59) PIASECIVS *pag. 415.* Le VASSOR *lib. XXVIII. p. 446.* GVICHENON *p. 887.* qui etiam *Tom. VI. pag. 870.* tabulas pacis exhibet & in RECVEIL *Tom. III. pag. 301.* apud du MONT *Tomo V. p. II. p. 615.* Acta huius pacis in Comitiis exhibet LONDORP *Tom. IV. p. 87. ſqq.* THEATR. EVROP. *Tom. II. p. 200.*

60) PIASECIVS *p. 416.* Gallorum rationes exhibentur apud GVICHENON *p. 888.* & in RECVEIL *Tom. III. p. 304.* Le VASSOR *lib. XXIX. p. 495.*

61) PIASECIVS *p. 424.* GVICHENON *p. 889.* Le VASSOR *lib. XXX. p. 775.* Extant tabulæ pacis in RECVEIL *Tom. III. p. 317.* apud du MONT *Tom. VI. p. I. p. 9.* Confirmatio *p. 14.* HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *p. 437. 439.* Separatim prodierunt Acta inter Duces Mantuæ & prolixe hoc bellum deſcripſit ADLZREITER *p. III. lib. XIV. n. 71. ſqq.* BAPT. NANI *Hiſtor. Veneta lib. VIII.* LVDOLPH *lib. XXVIII. & XXIX.* WASSENBERG *p. 175.*

62) PIASECIVS *p. 424.* THEATR. EVROP. *Tom. II. p. 386. 408.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag. 1955. 1990.*

63) PIASECIVS *p. 425.* GVICHENON *p. 891.* qui vocat *Intrigue ſecrete de Queraſque.* Hæc plenius deſcribuntur dans *Relation de ce qui s' eſt paſſé* *depuis*

§. XXXIX. Inter haſce turbas, magnus iſte Suecorum Heros, Guſtauus Adolphus, Ruſſorum, Polonorumque victor, factis a. 1629. Varſauiæ cum Polonis ſex annorum induciis, 64) de expeditione Germanica ſerio cogitare cœpit. Inuitatus iſte iam a. 1614. per Ioanoem Zobelium, a Mauritio Haſſiæ Landgrauio, vt Vnioni nomen daret, poſt, proſtratis Palatini rebus, a Gallis, Anglisque, vt communi contra Auſtriacos exercitui præeſſet. Sed Ruſſico, Polooicoque bello implicitus, ærario etiam exhauſtus, & portu ad Auſtralem Maris Balthici oram exponendo militi deſtitutus, negotium in aliud tempus differre fuit coactus. 65) Dum autem Danus a Cæſareis proſterneretur, iidemque oram maris Balthici tentarent, Guſtauus Adolphus ſibi terrisque ſuis metuens, habito cum ſelectis Ordinum conſilio, bellum in Cæſarem decernit, 66) & dum Stralſundam Cæſarei infeſtarent, auxilia adflictæ vrbi ſubmiſit, vt mari Balthico ſecuritas præſtaretur. Dum igitur Cæſar, Arnhemio duce, Polonis contra Suecos auxilia ſubmiſiſſet, ipſum denegato Regis titulo Sudermanniæ ſaltim Ducem compellaret, litteras ipſius ad Bethlenum Gaborium ſcriptas intercepiſſet, Duces Megapolitanos, Regis fœderatos, terris priuaſſet, Legatus ipſius a Lubecenſi tractatu fuiſſet reiectus, 67) litteras ad Electores non ſolum, 68) ſed legatos etiam ad Fridlandum mittit, tentaturos, qua ratione ad tutam pacem via ineatur. Sed cum Fridlandus nihil æqui reſponderet, bellum tarra marique parat, milites apud Batauos, Anglosque & Ciuitatea Germaniæ maritimas conſcribi curat. 69) Mittebat runc legatum ſuum, Comitem Volcmarum de Farensbach ad Anglos, Gallos, Belgasque ad formandam contra Ferdinandum Ligam, qui etiam ad arma capienda erant proni. Pergebat ad Carolum Mantuanum, cui de armis in Germaniam vertendis promittebat, inde in Vngariam ad Ragotzkium Priocipem, vt cum ipſo ſe firmaret. 70) Daniæ vero Rex, Suecorum progreſſus metuens, ſedulo inſtiterar, vt Gedani congreſſus ſuper pace tractanda ſuſciperetur, cui ſequeſtrum ſe ipſum offerebat. Laborabant quoque circa hunc conuentum Brandenburgicus Elector, & Pomeraniæ Dux, veriti, ne Guſtauo in Germaniam adpellente, belli ſedes ipſorum io ditionibus ſumeretur: Inſtituebatur conuentus Aprili menſe 1630. ſed, dum Suecorum legati ob enatas quasdam cum Gedaneoſibus controuerſias, ſe tutos in ea vrbe minime crederent, & reliquos legatos Elbingam aliumue locum inuitarent, Danici vero legati conſtanter abnuerent, interim de aduentu Guſtaui in Germaniam & proſperis eiusdem ſucceſſibus nuntiaretur, re infecta fuit diſceſſum. 71)

§. XL. Datis menſe Aprili nouis ad Electores litteria, quibus de titulo regio ſibi denegato querebatur, 72) cauſſas expeditionis ſcripto typis euulgato exponit. 73)

depuis quelque temps en Italie pour le faict de Pignerol, in *Recueil de diverſes Pieces pour ſervir à l' Hiſtoire p. 521.*

64) Extant iſtæ apud LONDORPIVM *Tomo III. p. 1104.* in RECVEIL *Tom. III. p. 284.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 594.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 816.* Le VASSOR *lib. XXVI. p. 136.* qui etiam *lib. XXVIII. p. 453.* animi ipſius caracteres exponit.

65) PVFENDORF *lib. II. §. I.* Le VASSOR *lib. XXVIII. p. 458.*

66) PVFENDORF *lib. II. §. IV.*

67) Has rationes coniunxit CHEMNITZ *vom Schwediſchen Krieg im Teutſchland p. I. ſub initium.* LVDOLPH *lib. XXX. c. II. n. 69.* De Arnhemio a Cæſare Polonis in auxilium miſſo PIASECIVS *p. 406.* NANI *lib. VIII. p. 171.*

68) CHEMNITZ *p. I. pag. 12.* PVFENDORF *lib. II. §. XIV.* LONDORP *Tom. IV. p. 18.*

69) PVFENDORF *lib. I. §. XIV.*

70) Hæc conſilia fere reticent reliqui, prodit tamen iſta BAPT. NANI *Hiſtor. de Veniſe lib. VII. p. 83.* ſcribens: *Guſtave eſtant débaraſſé de ce coſté là, commença à former de grands desſeins dans ſon eſprit, & ſoit qu' il y fut excité par d' autres, ou qu'il euſt envie de prevenir les attaques qu'il apprehendoit, il preſta l' oreille a diverſes propoſitions de plusieurs Princes mal ſatisfaits des Auſtrichiens, & ialoux de leur grandeur. Guſtave etant donc reſolu de faire quelque Ligue, envoya le Comte Volmar de Farensbach ſecrettement vers divers Princes. Mais en Hollande, en Angleterre & en France, ce Comte trouva qu'on avoit plus d' inclination à prendre les Armes, que l' on n' apportoit de reſlexion ſur ce qu' il y avoit à faire. En effet les gueres toutes recentes de Pologne, dont le Succez eſtoit ſi heureux, avoient plutoſt donné de la reputation à Guſtave, qu' a ſon Royaume, qui eſtoit regardé par tout le monde, comme non moins pauvre qu' eloigné, & par conſequent trop foible pour lutter contre la fortune & contre la puiſſance ſi bien affermie des Auſtrichiens. Neant moins Richelieu qui ne negligeoit rien qui puſt eſtre vtile, reſolut d' envoyer ſecrettement des Miniſtres pour examiner plus particulierement le genie, & le pouvoir de ce Roy, & la diſpoſition ou eſtoient les Princes de l' Empire. Cependant Farensbach ayant paſſé par des chemins inconnus en Italie, arriva a Mantoue dans le temps que les Troupes Allemandes eſtoient ſur le point d' y deſcendre. Il obſerva la crainte, où avec beaucop de raiſon eſtoit ce Duc, & luy offrit de faire vne diverſion en Allemagne, pourveu qu' avec de l' argent qu' il faudroit livrer au plutoſt, on ſecondaſt les bonnes intentions du Roy de Suede, qui avoit plus d' ambition & de courage que de Troupes & de finances. Mais ayant d' abord decouvert que Charles eſtoit plutoſt en eſtat de demander des ſecours d' argent, que d' en donner, il s' en alla avec des Lettres de creance à Veniſe, où il ne demanda qu' vne Galere pour paſſer en Dalmatie. Son desſein eſtoit d' aller à Bude & de la en Tranſilvanie vers le Ragotzki, qui avoit ſuccedé à Betlem Gabor, afin de lier amitié avec luy, & de concerter enſemble comme ils pourroient attaquer Ferdinand, & par quel coſté ils luy pourroient apporter plus de praiudice. Voila quel fut le commencement de ce tourbillon, qui penſa renverſer toute l' Allemagne dans ſa plus grande proſperité, lequel fut negligé par quelques-vns & abſolument mépriſé par quelques autres.*

71) CHEMNITZ *p. I. pag. 32.* PVFENDORF *lib. II. §. XVIII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag. 1146.*

72) CHEMNITZ *p. I. lib. I. pag. 37.* PVFENDORF *lib. II. §. XXIII.* Extant iſtæ litteræ cum Electorum reſponſione apud LONDORPIVM *Tomo IV. p. 77.*

nit. 73) Inde ſedecim alas equitum ac nonaginta duas peditum cohortes naues adſcendere iubet. Vniuerſum peditatum Io. Banerius, rem tormentariam Leonardus Torſtenſonius moderabantur. 74) Licet ſub initium in aula Cæſarea parum metueretur. 75) Cum iam claſſis exercitu onuſta in portu Elsnabbenſi ſtaret, ventum ſecundum expectans, Bogislai XIV. Pomeraniæ Ducis Legati Regem adeunt, orantes, vt iſta expeditione ſuperſedeatur, ne belli ſedes Pomeraniam iam antehac ſatis exhauſtam plane in vaſtitatem daret. Id cum abnueret Guſtauus, vt neutrarum ipſi partium eſſe liceret, inſtabant, quod & ipſum negabatur. 76) Transmiſſo feliciter mari, dies XXIV. Iunii 1630. Regis claſſem ad Rudenam inſulam ſtitit, 77) qui vt in terram deſcendit, Deum ſtatim de felici ſucceſſu fuit precatus. 78) Fuerat alias ipſi conſilium copias in Rugiam exponere, ibique bellum auſpicari, ſed cum hoſtem iam a Leslæo tribuno ſuo tota Rugia pulſum intelligeret, 79) in Vſedomiam inſulam facit exſcenſionem, Wollinum, Caminumque aliaque oppida a Cæſareis deſerta occupat. 80) Dum autem Torquatus de Comitibus Cæſareis copiis per eas oras ſummo cum Imperio præfectus, ad Stettinum occupandum ſe pararet, ſuaque deſtinata intra biduum executioni daturus crederetur, Guſtauus iſtius conatus anteuertere properans, minoribus nauigiis, quæ magno numero collegerat, exercitum, bellicaque inſtrumenta imponit, ac aduerſo Viadro ſubuectus, ad Stettinum adeſt improuiſus, vrbem ſibi dedi poſtulans. Dux equidem multa excuſans, ad iſta petita tergiuerſabatur, ſed dum Guſtauus in promptu demonſtraret, qua ratione paucas intra horas vrbem maligne adhuc munitam vi poſſet expugnare, Dux tandem vt Sueuicus miles vrbe reciperetur, conſentit, quod ea ipſa, qua venerat die X. Iulii 1630. non per portas, ſed per opera adhuc imperfecta factum. Eodem die fœdus Guſtauum inter & Bogislaum XIV. initur, ſuper mutua cumprimis defenſione, ſaluo tamen iure Romani Imperii in eam prouinciam, ac vt Duci ſua ditio ſalua ſit. Id tamen præcipue ſibi Rex reſeruabat; ſi Duci humanitus quid contingat, antequam Brandeburgicus Elector iſtam conuentionem adprobaſſet, aut ſi eidem ſuper ſucceſſione ab aliis lis moueatur, vt tunc Guſtauo ac ſucceſſoribus, Pomeraniam ſequeſtri titulo detinere tantiſper ius ſit, quoad lis fuerit compoſita, & ſucceſſor ſumptus belli abſque Pomeraniæ onere exſoluerit, ſimulque fœdus hoc ratum habuerit. Quod ſequenti anno ab Ordinibus Prouincialibus fuit confirmatum. 81) Proximum hinc fuit Stargardiam occupare, Anclamium, Vckermundam & Wolgaſtum licet acriter defenſum, ad deditionem fuit compulſum. Inde Cæſarei Greiffenhaga & Gartzio eiiciuntur, ita, vt Cæſareis nil niſi Gryphswalda & Colberga eſſent reliqua. 82) Guſtauus etiam Damgardo expugnato & Ribnitza, Megapolitanas terras ingreditur, eundemque Ducatum intra paucos menſes, pulſis Wallenſteinianis præſidiis, ad obſequium Ducis reuocauit; præter Roſtochium & Wismariam, & pauca alia loca, quæ aliquanto diutius reſtiterunt. 83) Franciſcus Carolus autem, Lauenburgicus Dux, qui ipſi acceſſerat, auſis impar, Raceburgi oppreſſus in hoſtium venit poteſtatem. 84) Cæſar equidem d. VIII. Auguſti 1630. litteras ad ipſum mittebat, Regem dehortatus, vt a Germaniæ inuaſione deſiſteret, cui tamen Rex reſpondebat, Cæſarem iam antea Polonis in auxilio ſuiſſe contra Suecos, & Pomeraniam infeſto animo inuaſiſſe. 85)

§. XLI. Pulſis iam pleraque Pomerania Cæſareis, bellum in Brandenburgici Electoris ditiones inſequenti anno 1631. voluebatur, qui, dum neutri parti ſe penitus vellet addicere, anceps fluctuabat. 86) Aſt, Guſtauum inter & Galliæ Regem fœdus Pariſiis per Oxenſtirnium tractatum, Bernwaldæ in noua Marchia XIII. Ianuarii 1631. poſtquam tractatus, dum Guſtauus Adolphus Galliæ Regem huic bello immiſcere nollet, veritus ipſum proprium potiſſimum cauſſam eſſe acturum, ſemel atque iterum fuiſſent interrupti, fuit conclu-

73) CHEMNITZ *p. 37.* PVFENDORF *cit. loc.* THEATR. EVR. *Tom. II. p. 230.* Extat apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 73.* in RECVEIL *Tom. III. p. 293.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1290.*

74) Singulas legiones recenſet CHEMNITZ *lib. II. p. 48.* PVFENDORF *c. l.* Inter Tribunos, quos ſecum in Germaniam duxerat, erant Achatius Tod & Maximilianus Teufel. Inde dictum: *er ſey mit Tod und Teuffel in Teutſchland kommen.*

75) CHEMNITZ *lib. II. p. 50.* PVFENDORF *§. XXIV.* Le VASSOR *lib. XXVIII. p. 468.*

76) CHEMNITZ *pag. 54.* PVFENDORF *§. XXV.*

77) Preces haſce exhibet KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1305.*

78) NANI *lib. VII.*

79) De hoc prolixe CHEMNITZ *lib. II. inuente*, vbi etiam exponit, qua ratione Cæſarei, vt Suecos excluderent, Danis hanc inſulam tradere voluerint.

80) PIASECIVS *p. 417.* CHEMNITZ *p. 58. ſqq.* PVFENDORF *§. XXV.*

81) ADLZRETTER *p. 111. lib. XV. n. 63.* CHEMNITZ *lib. II. p. 59.* PVFENDORF *lib. II. §. XXVI.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag. 1309.* Ipſæ tabulæ extant in RECVEIL *Tom. III. p. 291.* apud du MONT *Tom. V. p. II. pag. 606.* Apud CHEMNITIVM *pag. 69.* & LONDORPIVM *Tomo IV. p. 79.* extant litteræ Ducis, quibus factum hoc neceſſitate excuſat.

82) PIASECIVS *p. 418.* CHEMNITZ *p. 68. 72. 94. ſqq.* PVFENDORF *lib. II. §. XXVIII.* KHEVENHILLER *p. 1354.*

83) PIASECIVS *p. 417.* CHEMNITZ *pag. 81. lib. III. p. 189.* PVFENDORF *§. XXXIII. lib. III. §. XXII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1327. 1853.*

84) CHEMNITZ *pag. 84.* PVFENDORF *§. XXXIV.* KHEVENHILLER *p. 1368.*

85) KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1666.*

86) CHEMNITZ *lib. III. p. 117.* PVFENDORF *lib. III. §. I.* Le VASSOR *lib. XXXI. p. 100.* Hos primos Guſtaui progreſſus deſcribit ARLANIBAEVS *Armis Suecicis.*

concluſum. Fundamentum ferebatur communium amicorum vicinorumque libertas recuperanda, Oceani marisque Balthici ſecuritas, commerciorum libertas, reſtitutio oppreſſorum Imperii Romani Ordinum, vtque munimenta ad littora, potiuaque Oceani, ac Maris Balthici, inque Rhætia deſtruantur, & in eum ſtatum reducantur, in quo ante proximum bellum fuerant, ad quem finem Guſtauum triginta millia peditum, ſex equitum ſuo ſumtu in Germania habiturum, Galliæ Rege quadringenta vncialium millia quotannis conferente. Cauebatur inſuper, vt cum Bauariæ Electore Maximiliano, cum quo Rex Fontanis bellequi d. 30. Maii 1631. ad octo annos fœdus concluſerat, 87) & Liga, amicitia aut neutralitas ſeruaretur, vtque circa ſacra Sueciæ Rex non aliter ſe gereret, quam ſecundum Imperii leges, ac ritus, Catholici in integro relinquerentur. Duraturum autem erat fœdus ad menſem vsque Maium anni trigeſimi ſexti; ni pax interea coaleſceret, conſenſu partium prorogandum. 88)

§. XLII. Inter hos motus, Io. Georgius I. Elector, poſtquam iam a. 1630. inter ipſum atque Electorem Brandeburgicum de eodem conuenerat, idemque Saxoniæ Ordines Prouinciales in Conuentu a. 1630. Torgauiæ habito, adprobaſſent, 89) datis ad Status Euangelicos d. 29. Decembris a. 1630. litteris, 90) Proteſtantium Conuentum ad VIII. Februarii 1631. Lipſiam indicebat, facta etiam de hoc Conuentu Cæſari ſignificatione. 91) Obtentus ſumebatur conuentus Francoſurtum ad Mœnum a Cæſare indictus, quo amica compoſitio Catholicos inter & Proteſtantes foret tentanda, vt hi ſententias prius inter ſe conſerant. Iſto conuentu demum concludebatur, a Cæſare litteris maſcule ſcriptis abolitionem edicti, & finem oppreſſionum eſſe petendam, nec minus arma paranda, quibus vis a quocunque intentata, ac iniuriæ militis Cæſarei propulſentur; ac vt inuicem ſibi auxilium ferant, ſi quis eorum impetatur: ſalua tamen Cæſaris reuerentia, atque Receſſus d. 2. Aprilis a. 1631. publicabatur. 92) Mittebatur ad eundem Conuentum a Guſtauo legatus, Bogislaus Philippus Chemnitius, qui Proteſtantes vel omnes, vel ſingulos etiam, vt fœderi contra Cæſarem innecterentur, tentarent, atque vt regios conatus, commeatu, pecunia, tranſituque foueant. Saxo enim metuens, ne Guſtauus proprium potius negotium ageret, renuebat, idque potius curabat, vt neutrius ſe partis ferret, viresque Cæſaris ac Guſtaui æqua lance libraret. 93) Cæſar vero, omnes & ſingulos, per mandata auocatoria, vt fœderi renuntient, adhortabatur. 94) Electorem etiam, miſſo ad ipſum Rudolpho Hegemüllero, Conſiliario aulico dehortari conabatur. 95) Eidem deſtruendo Liga quoque Catholica, conuentu Dunckelſphülæ habito, ſe adſtrinxerat; quæ & litteris datis, ipſorum inſtitutum improbabat. 96) In eodem Conuentu inter Io. Bergium Concionatorem aulicum Brandenburgenſem, Io. Crocium & Theophilum Neubergerum Caſſellanos, atque Theologos Saxonicos Electorales Polycarpum Lyſerum, Io. & Henricum, Höpfnerum & Matthiam Hoe colloquium fuit, in quo etiam de quibusdam religionis capitibus inuicem conuenerunt. 97) Receſſum Lipſienſem Elector d. IV Aprilis 1631. ad Cæſarem mittebat, vt Grauaminibus Religionis medela adſeratur, vtque Reformatio Auguſtana & delectus militares ſiſtantur, petens. Mittebat etiam Cæſar Conſiliarium ſuum intimum, Rudolphum Hegenmüllerum Viennam, qui cum Electore ſuper Grauaminibus tractaret, verum, irrito cum effectu. 98)

§. XLIII. Sue-

87) Extat illud apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 216.* KHEVENHILLER *Tom. X. p. 2037.* in RECVEIL *Tom. III. p. 321.* apud du MONT *Tomo VI. p. I. p. 14.*

88) PIASECIVS *p. 425.* Le VASSOR *lib. XXIX. §. 597.* Extant ipſæ tabulæ apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 129.* Litteræ Guſtaui ad Ludouicum XIII. quibus auxilium petebat in RECVEIL *Tomo III. p. 300.* fœderis vero tabulæ *p. 311.* du MONT *Tom. VI. p. I. p. 1.* ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n. 10.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 2021. 2065.*

89) KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1250.*

90) Extant Conuocationis litteræ apud KHEVENHILLERVM *Tom. XI. p. 1253.*

91) Litteræ extant apud LONDORPIVM *Tomo IV. lib. I. c. XLIV. p. 130.*

92) Extat iſte apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 144.* HELVICVS *lib. XIX. p. 126.* THEATR. EVR. *Tom. II. p. 369.* LVDOLPH *lib. XXXI. c. II. n. 17.* du MONT *Tom. VI. p. I. p. 6.*

93) PIASECIVS *p. 426.* CHEMNITZ *lib. III. p. 133.* PVFENDORF *lib. III. §. XII.* Status, horumque legatos, qui ad dictum conuentum comparuerunt, receoſet KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1518. ſqq.* vbi etiam Concio Matthiæ Hoë, Propoſitio & reliqua Acta continentur. HELVICVS *lib. XIX. p. 160. 120.* THEATR. EVR. *Tom. II. p. 294. 307.* LVDOLPH *lib. XXXI. c. II. n. 16. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. §. XLIX.* SPANHEIM *Memoires p. 296.* Præter varia ſcripta de hoc conuentu ſeparatim edita, eius Acta edidit LONDORPIVS *Tom. IV. pag. 130.* VOGEL *Ann. Lipſ. p. 414.* ADLZREITER *p. III. lib. XV. n. 44. lib. XVI. n. 1.* WASSENBERG *lib. II. p. 219.* LVDOLPH *lib. XXXI. cap. II. n. 15.* Le VASSOR *lib. XXIX. p. 603.*

94) PIASECIVS *p. 426.* Extant mandata iſta auocatoria & Litteræ publicæ ad Status Euangelicos, Ciuitates potiſſimum Imperiales datæ, apud LONDORPIVM *Tom. IV. pag. 152.* KHEVENHILLER *p. 1614.* HELVICVS *lib. XIX. pag. 129.* THEATR. EVR. *Tom. II. p. 328.*

95) Ipſius Inſtructio & Acta extant apud KHEVENHILLERVM *Tom. XI. p. 1570.*

96) PVFENDORF *lib. I. §. XII.* CHEMNITZ *lib. III. p. 141.* PIASECIVS *p. 429.*

97) Acta huius Colloquii ex Archiuo Facultatis Theologicæ Lipſienſis exhibet VOGELIVS *pag. 421.*

98) Electoris litteræ & Acta cum legato Cæſaris reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 143. ſqq.* HELVICVM *lib. XIX. p. 128.* THEATR. EVROP. *Tom. II. pag. 311.* LVDOLPH *lib. XXXI. cap. II. n. 30.*

99) CHEM-

§. XLIII. Sueci interea, inſtante adhuc hyeme, Lœckenitiam arcem, Prentzlo-am Vckermarckiæ, Treptoam, Loitzenſem arcem, Demminum & Malchinum occupant, 99) Gryphswaldam fruſtra tentant, Colbergam circa initium menſis Martii per quinque menſes circumſeſſam, deficiente demum annona, deditione capiunt. 100) Cæſarei ei contrarii, Tillio duce, contra Guſtauum mouent, qui ad Suetam caſtra metantur, iuncto ibi naualibus pontibus flumine. 1) Tillius vero famem præcipue metuens in regione iam deuaſtata, direpto, quod occupauerat, Nouo Brandenburgo, reuertitur, & Magdeburgum toto impetu adoritur. Tillio digreſſo, Guſtauus Francoſurtum ad Viadrum a Cæſareanis infeſſum, adſultu capit, Landsbergam deditione. 2) Hinc, vt Magdeburgum liberaret, Spandoam ab Electore Brandenburgico ſibi tradi petit, quod etiam hac ſaltim conditione fuit factum, vt vbi Magdeburgo ſubuentum, aut Guſtauus in tutum fuerit ſubductus, reſtituatur. 3) Cum Saxone etiam agebatur, vt apud pontem Deſſauienſem copias ſecum iungeret, Magdeburgi liberationem pariter ſuſcepturus; vtque ſuo exercitui annonam, ac pyrium puluerem, & machinas præberet, Saxone vero omnia abnuente. 4)

§. XLIV. Inter hæc, funeſta dies Magdeburgo illuxerat. Cœperant in dicta vrbe motus iam a. 1627. dum Chriſtianus Guilielmus Magdeburgenſis Archiepiſcopatus Adminiſtrator, eo quod Dano acceſſerat, fuiſſet proſcriptus. Publicato etiam edicto de bonorum Eccleſiaſticorum reſtitutione, Magdeburgenſes ſibi metuentes, Io. Georgii I. Saxoniæ Electoris filium ſecundo genitum, Auguſtum Archiepiſcopatus Adminiſtratorem poſtulabant, cui Papa Leopoldum Guilielmum, Cæſaris filium iuniorem præferri volebat. 5) Magdeburgici interim Cæſaris copiis ſub Wallenſteinio non ſolum de commeatu proſpexerant, ſed etiam magnam pecuniæ vim numerauerant, quam cum amplius præſtare recuſarent, potius naues aliquot pro Wallenſteinii vſu in Albi intercepiſſent, iſte Ciuitatem, Cæſareanorum præſidium recipere recuſantem, XXII. Martii 1629. cœpit obſidere, quam tamen IX. Octobris iterum reliquit, exindeque a Cæſareanis ſemper fuit infeſtata. 6) Anno 1630. Chriſtianus Guilielmus vrbem denuo clam intrat, atque a Ciuibus homagium ſumit. Mittit etiam Suecorum Rex eo Mareſchallum ſuum, Dietericum de Falckenberg, auxilia promiſſurum, 7) Exeunte Martio 1631. denuo oppugnationem vrgebat Tillius, vt Suecorum regem, quem viribus ſibi imparem iudicabat, in patentia camporum eliceret, ni Magdeburgum perire vellet, & Guſtaui æque ac Cæſaris deſtinatis opportunum. Tillius primo litteris Adminiſtratorem, Ciuesque ac magnificis promiſſis Falckenbergium vrbis præfectum tentabat. Sed, cum hac via nihil profi-

cere-

99) CHEMNITZ *lib. III. pag.* 116. PVFENDORF *lib. III. §. IV. V.*

100) CHEMNITZ *p.* 121. PVFENDORF *§. VI.* RHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1768.

1) CHEMNITZ *pag.* 127. PVFENDORF *§. VIII. & IX.*

2) PIASECIVS *p.* 428. CHEMNITZ *p.* 130. PVFENDORF *§. XI.* RHEVENHILLER *p.* 1773.

3) CHEMNITZ *p.*142. PVFENDORF *§.XIII.*

4) CHEMNITZ *p.*144. PVFENDORF *§.XIV.*

5) Hæc late exponit CHEMNITZ *lib. II. p.* 74. 104. CARAFA *p.* 342. WASSENBERGS *Florus Germanicus p.* 164. RHEVENHILLER *Tom. X. pag.* 1264. *Tom. XI. pag.* 127. Anteriori anno 1626. Norberti, Magdeburgenſis olim Archiepiſcopi reliquias per Caſparum Queſtenbergium Strohofienſem Abbatem Pragam fuiſſe delatas, tradunt Pontificii, inprimis CARAFA *p.* 275. 291: ſed deceptos illos fuiſſe, atque aliud Archiepiſcopi Henrici Corpus ſecum tranſtuliſſe Pontificios ſingulari diſſertatione demonſtrare voluerunt PHILIPPVS MVLLERVS & BARTH. CHRIST. RICHARDVS *in Pſeudo Norberto.*

6) PIASECIVS p. 410. *quo nomine Magdeburga quoque aliquoties magnam vim pecuniæ numerauerat, & tandem fatigata, cum tantis ſumptibus ſe ſufficere non poſſe reſpondiſſet, eosque præſtare recuſaſſet, Croatorum Legio cum Præfecto Bechero ad extorquendam huiusmodi ſolutionem miſſa, omnes tranſitus ad Ciuitatem inſedit, & multos currus ad mercatum eo venientes diripuit: viciſſimque populus Ciuitatis arma pro defenſione ſua corripuit, eruptioneque facta, naues aliquot cum commeatu pro vſu Valnſteni tranſeuntes in Albi fluuio intercepit, & ex vicinioribus ſtationibus ac ex pago ibi vicino Cruconia Cæſarianos inde Ciuitati infeſtos imminentes, caſis prope centenis eicit: ex eoque initio res in apertum bellum prorupit. Valenſteinius enim eo ſtatim plures legiones cum Tribuno Cronico direxerat, qua Ciuitatem obſiderent. quantumuis Magiſtratus per Legatos Hamburgenſium & Lubecenſium excuſauerint illum populi errorem, ſe inconſulto & inuito perpetratum, ac offerret multum auri, vt pacem redimeret. Nec alia ratione placari ille voluit, niſi vt reciperet præſidium Cæſareum Ciuitas, a quo iſta direptionem timens, & magis ne exequi vellet mandata Imperatoris nuper edita pro reſtitutione Religionis Catholicæ ac bonorum Eccleſiaſticorum, extremam defenſionis fortunam maluit experiri, exindeque a Cæſarianis continuo fuit oppugnata exitu triſti, vt ſuo loco apparebit.* ADLZREITER *p. III. lib. XIV. n.* 52. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 59. prodiit iſte tempore *Ausführliche wohlgegründete Deduction E. E. Raths und Gemeiner Stadt Magdeburg, darinnen der Rœm. Kayſerl. auch zu Hungarn und Bœhmen Kœnigl. Maieſt. ihrem allergnädigſten Kayſer und Herrn, ſowohl allen Chur-Fürſten und Standen der Heil. Rœm. Reichs, und ſonſten iedermänniglich ermelden Raths und der Stadt kundbahre Vnſchuld, wegen der itzigen unvermutheten, überaus harten, und hochbeſchwerlichen, doch unverdienten Blotquirung, grauſamen feindlichen zuſetzung und Bedrangnüß allerunterthänigſt, unterthänigſt, Dienſt-und freundlich zu erkennen gegeben wird. Gedruckt im Jahr 1629 durch Andream Betzeln* in 4to ſcripto, quid Ciuitas Magdeburgenſis ab a. 1625. pertulerit, refertur. Huius & alterius ſcripti, ſub titulo: *die andere Belagerung der Stadt Magdeburg* ſummam exhibet CALVISIVS *in Præfatione.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 772.

7) LVDOLPH *lib. XXX. c. II. n.* 83. BVRGOLD. *p. III. pag.* 115. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1353.

8) KHE-

Digitized by Google

ceretur, ad vim conuerſus, munimenta, quæ extra vrbem, Magdeburgenſes hinc inde extruxerant, ab iisdem vel non ſatis probe defenſa, vel Sudenburgo vel noua ciuitate relicta, quod ipſis in vitium vertitur, 8) expugnat. Guſtauus Adolphus equidem Magdeburgo in auxilium venire tentabat, ſed, dum a Brandenburgico Electore vt ipſi Cüſtrinum atque Spandoam præſidio muniendam traderet, vt a tergo eſſet ſecurus, illud non obtineret, inter hæc negotia Magdeburgum capiebatur. 9) Iam enim opera ad valli pedem erant promota, cum Tillius VIII. Maii tubicinem in vrbem mittit, vt extrema per deditionem auertant, imperaturum, quem illi ad tertium vsque diem detinebant. Hoc ipſo, ſcilicet X. Maii cum vallum ciuibus, periculo ſe iam defunctos arbitrantibus, fere nudatum foret, & Falckenbergius in curiam conceſſiſſet, tubicini reſponſum adornaturus, quo nondum reuerſo, nihil a Tillio tentatum iri credebatur, Pappenheimius de his omnibus ex vrbe monitus, ſubito adſultu munimentum nouum, quod ſuburbio Neuſtadio obiacebat, inuadit, quo facile ſuperato, mox in vrbem penetrat. Ciues quidem in ipſa vrbe adhuc reſiſtebant, ſed cum Falckenbergius cecidiſſet, Pappenheimius etiam frangendæ pertinaciæ ignem proximis ædibus inieciſſet, ciues in domos ſuas dilabi cœperunt. Tum vero nullum crudelitatis ac libidinis genus ab efferati militis rabie omiſſum, dum interim ignis omnia abſumeret. Ex tanta multitudine quadringenti duntaxat ciues ſuperfuere, & præter ædem ſacram primariam, die *Domkirche* aliasque *Vicarii* Canonicorum ædes, centum triginta tres piſcatoriæ plerumque domus ad Albim. Ipſe Adminiſtrator Epiſcopatus capitur. 10)

§. XLV. Ad tam crudele exemplum multi animorum Proteſtantium motus. Guſtauus autem, poſtquam publico ſcripto manifeſtaſſet, cur in ſubſidium Magdeburgenſibus haut 11) venire potuiſſet, maxime, quod tranſitus ipſi nondum ſecurus, vt ſecuritati ſuæ proſpiceret, Georgium Guilielmum, Brandenburgicum Electorem, quouis modo inducere conabatur, vt aut icto fœdere in partes ſuas deſcenderet, aut Spandoam, Cu-

8) KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1795. *Allhier wollen etliche dafür halten, ſie hätten dieſe zwey Oerter auf das äuſerſte defendirn, und alſo die Kayſerlichen aufhalten ſollen, ſo hätte es hernach mehr Zeit bedürfft, die Haupt-Veſtung zu belagern, unterdeſſen hätte der König in Schweden mit dem Entſatz deſto beſſer ankommen können, aber durch verlaſſung der angeregten vorſtadte hätte man den Kayſerlichen dieſen Vortheil gegeben, daß ſie deſto geſchwinder mehrentheils können unter das Geſchütz kommen, und man ihnen dieſemnach wenig Schaden mehr mit denſelben aus der Stadt zufügen mögen.*

9) Docet hæc KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1786. de Guſtauo Adolpho dicens: *Meine Reiſe gehet auf Magdeburg zu, und ſelbiges zu entſetzen, nicht nur, ſondern denen Evangeliſchen zum Beſten, will mir niemand beyſtehen, ſo ziehe ich ſtracks wieder zurücke, mache mich in meinen Orten frey, biete dem Kayſer einen Accord an, und ziehe wieder nach Stockholm: Ich weiſs der Kayſer ſoll einen Accord eingehen, wie ich begehre, aber am jüngſten Gericht werdet ihr Evangeliſche angeklaget werden, daſs ihr nichts bey dem Evangelio habt thun wollen, es wird euch auch wohl hier vergolten werden. Dann iſt Magdeburg weg, und ich ziehe, ſo ſehet zu, wie es euch gehen wird.*

10) Fatum hoc ciuitatis exponit PIASECIVS *pag.* 427. ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n.* 24. CHEMNITZ *p. III. p.* 147. WASSENBERG *p.* 201. qui *p.* 213. vrbem a ciuibus fuiſſe incenſam dicit, ideo in adnotationibus deſuper notatus. THOM. CARVE *Itin. p.* 13. THEATR. EVROP. *Tom II. pag.* 368. PVFENDORF *lib. III. §. XVIII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1788. *ſqq.* Excidium hoc Magdeburgenſe ſingulari diſſertatione expoſuit GOTTLIEB SAMVEL TREVER, *Lipſia* 1702. 4. Singularis inter PETRI LOTICHII, qui circa medium ſeculi XVI. vixit, poemata, elegia IV. lib. II. reperitur ad Ioachimum Camerarium, quam ipſe de obſidione vrbis Magdeburgenſis inſcripſit, in qua enthuſiaſmo quodam poetico ſingula hæc vrbis fata luſiſſe dicitur, prout etiam CHEMNITZ *lib. III. p.* 160. & MORHOFIVS *Polyhiſt. lib. I. c. XIX.* tradit, quem tamen ideo notat BAYLE art. *Lotichius lit. G. p.* 1871. hoc Lotichii carmen ad tempora obſidionis Mauritianæ referendum eſſe ratus, cui tamen ſingulari diſſertatione reſpondet SEBASTIANVS KORTHOLT. Verum, Lotichium ad priorem iſtam obſidionem ſub Mauritio facere, docet nos TOBIAS PAVRMEISTER, dum de Iurisdictione Imperii Romani *lib. II. p.* 935. ſic ſcribit: *quæ de fœderibus & bellis, pacis publica tuendæ cauſa, expediendis, diximus, tunc maxime vſu venerunt, cum a Carolo V. Romanorum Imperatore proſcripta, ac poſt recuſatas duriores libertati ac Religioni aduerſas pacis conditiones, Mauritio Saxonum Electore, Cæſaris & Ordinum Decreto, publica militia duce facto, vltra annum graui obſidione preſſa fuit, in qua fortiter ſuſtinenda, ac pro viribus depellenda, prudentia, virtus & conſtantia eius ita illuxit, vt immortalem ad omnem poſteritatem laudem & gloriam hinc conſecuta, ac ſalua tandem Religione ac libertate, ex ſummis illis difficultatibus emergendi felici dexteritate, omnibus fere, aſtu ac fremitu fabulis iſtius tempeſtatis correptis palmam præripuerit. Decuſus innocentia, fide & integritate, potiſſimum eius temporis Poeta, Petrus Lotichius Secundus, in Elegia de obſidione Vrbis ad Ioach. Camerarium non minus eleganter quam vere cecinit:*

Proſit & excuſet, quod ſim mihi conscia Recte,
Inque caput patriæ, nulla quod arma tuli.

Hanc obſidionem, occupationem & excidium diuerſi ſcripſerunt, Prodiit enim ſtatim *Exitii & excidii Magdeburgenſis Hiſtorica relatio* 1631. CHRISTOPHORI THODAENI, qui paſtor fuerit ad D. Catharinæ, *Bericht, wie es ihm und den Seinigen in der Eroberung ergangen. Die Magdeburgiſche blutige Belagerung, und iammerliche Erober- und zerſtörung der Stadt Magdeburg*, & potiſſimum SETH HENRICI CALVISII *das zerſtöhrte und wiederaufgerichtete Magdeburg, Magdeburg* 1727. 4. In hoc ſcripto vero variæ reperiuntur huius excidii relationes, EVCHARII ELEVTHERII *Fax Magdeburgica*, in qua potiſſimum rationes adducuntur, quæ Chriſtianum Guilielmum, Adminiſtratorem permouerint, in vrbem veniendi. Diuerſæ litteræ publicæ, in hoc negotio ſcriptæ, atque inter hæc, Tillii Manifeſtum ad Magdeburgenſes æque atque Chriſtianum Guilielmum Adminiſtratorem publicatum & ſcripta alia vna cum Annalibus Ciuitatis ab a. 1632. vsque ad annum 1727.

11) Extat illud in THEATR. EVROP. *Tom. II. p.* 372. apud CALVISIVM *pag.* 186. PVFENDORF

Cuſtrinumque in ſuam traderat poteſtatem. Tergiuerſante Electore, potius finita conditione Spandoam repetente, ipſi quidem Rex ſtatim Spandoam fidei ſuæ liberandæ conſignat; ſed mox cum exercitu Berolinum tendit, præmiſſo tubicine portas referari imperans, & hoſtilia minatus, ſi quis reſiſtere audeat. Sic tandem abſumpta tergiuerſandi facultate, concluſum, vt Spandoam iterum Rex præſidio ſuo cuſtodiret, quoad bellum duraret; & apud Cuſtrinum tranſitu, receptuque ſi opus foret, frueretur. Spandoæ præſidium Electori, Cuſtrinenſe Regi iuramento cauere ſuper obſeruatione horum pactorum adigebatur. 12) Inde occupata Gryphswalda, quæ ſola adhuc Cæſareis reſtabat in Pomerania, 13) Albim verſus progreditur, & capta Hauelberga, ad Werbenam caſtra ponit, 14) in quæ Wilhelmus, Haſſiæ Landgrauius veniens XII. Auguſti mutuum fœdus cum Rege pangit. 15) Hoc Tillium tanto acrius commouit, vt literis non ſolum prouinciales, in abſentem concitare conaretur, ſed & Fuggerum Comitem cum decem legionibus a Liga recens conſcriptis in Haſſiam irrumpere iubet. 16) Belgæ etiam Anglique argenti ſubſidia præſtant. 17)

§. XLVI. Hoc ipſo tempore, ad diem III. Auguſti 1631. vt ſecuros redderent Proteſtantes, ne Suecorum Regi 18) accederent, inſtituebatur Conuentus Francofurti, vulgo *der Compoſitions-Tag*, prout Rarisbonæ fuerat decretum. Proponebatur v. Septembris de religionis diſſidiis componendis, & pace in Imperio reſtituenda. Sed, dum Catholici reſtitutionem bonorum Eccleſiaſticorum vrgerent, Proteſtantes de explicatione Transactionis Paſſauienſis cum ipſis minime conuenientes, bona Eccleſiaſtica ipſorum dominio ſubiecta liberæ fuiſſe reformationi ſubiecta, arguerent, inde ſine fructu, poſt prœlium Lipſienſe fuit diſceſſum. 19) Interea, dum a Proteſtantibus fœderatis vndique arma pararentur, Cæſar per exercitum, Egonis Fürſtenbergii ductu ex Italia reducem, Superioris Germaniæ Proteſtantes, cum litteræ nihil proficerent, vt fœdus Lipſienſe eierarent, cogere inſtituit. Ibi Memminga primum, & Campodunum fuit ſubacta, ac pecuniis emuncta. Inde Ducis Würtenbergici tutor trepida deditione tranſegit, cum iam in itinere eſſent, tria militum millia, auſpiciis Guſtaui Regis a Schlammersdorfio conducti, & manus peditum Vlmenſium, qui auxilio mittebantur. Hinc Vlma, & quidquid vrbium per Sueuiam, ſimul Circulus Franconicus Lipſienſi fœderi renunciant, miles ab his

DORF etiam *lib. III. p.* 16. eius ſummam exhibet his verbis: *Caterum ne ab imperitis aut malevolis culpa perditi Magdeburgi in Guſtauum devolueretur, ipſe ſcripto publice emiſſo edocuet, non minimam cladis ſua cauſam Magdeburgenſes ipſos præbuiſſe intempeſtiua tenacitate, ac inhumanitate aduerſus milites, & quod tanto hoſti repellendo idonea parare media neglexiſſent, plus ſatis alienis confiſi auxiliis, quam propriis ſtare potuiſſent. Regi pronam ſemper fuiſſe voluntatem. Sed quam effectus dare inelucta-biles rerum difficultates prohibuerint; ac caco impetu accurrere molientem, ſe ipſum, ſummamque rerum ac tot oppreſſorum ſpei perditurum fuiſſe nullo vrbis fructu. Hoſtem Gryphenbaga ac Gartzio, exturbatum penitus profligaro in proclius fuiſſe, ac uno impetu Magdeburgum tendere, ni tranſitum ad Cuſtrinum denegaſſet Brandenburgicus. Inde Francofurto, & Landsberga pulſum hoſtem tergo progredientis haſurum. Nec tamen ſibi licuiſſe ſalutem ſuam, exercitusque ab arbitrio Brandenburgici ſuſpendere nulla accepta cautione. Citra huius acque Saxonis fauorem Magdeburgi liberationem tentare haut quicquam cum proſperi ſpe ſucceſſus potuiſſe. Vtrumque autem ita ambigue ſecum egiſſe, vt quid ſolidi ab ipſis expectare poſſet, non adpareret.* Adde KHEVENHILLER *Tom XI. p.* 1813.

12) PIASECIVS *p.* 428. CHEMNITZ *lib. III. p. III. pag.* 163. PVFENDORF *lib. III. §. XVII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1823.

13) CHEMNITZ *pag.* 173. PVFENDORF *lib. III. §. XVIII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag.* 1783. 1843.

14) PIASECIVS *c. l.* CHEMNITZ *pag.* 178. PVFENDORF *§. XIX.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1849.

15) CHEMNITZ *p.* 26. *lib. III. p.* 194. PVFENDORF *§. XXV.* Extant fœderis tabulæ apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 216.

16) CHEMNITZ *pag.* 196. PVFENDORF *§. XXV.*

17) Extant de eo ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 214. Qua ratione Hamiltonios ex Britannia copias adduxerit, exponit PVFENDORF *lib. III. §. XXIII.* CHEMNITZ *lib. III. p.* 192.

18) SPANHEIM Memoires p. 296. *Mais à fin que l' irruption formidable du Roy de Suede ne fuſt ſecondée par des Princes & Eſtats deſeſperez des violentes executions des Commiſſaires Imperiaux, qui gourmandoyent de toutes parts les Princes & les Villes, & ne ſe retraſſent entre les bras d' vn Prince victorieux, on protetra derechef vne iournée à Francfort, en apparence pour compoſer le different des bien Eccleſiaſtics entre les deux partis, en effet pour amuſer le tapis.* Occaſione huius tentatæ compoſitionis, Epiſcopus Auguſtanus per Ieſuitas Dillingenſes conſcribi faciebat *Pacis compoſitionem, Dillinga* 1629. 4. in qua præter varia contra Pacem Religionis, potiſſimum quæſt. LXVII. pertractatur, Epiſcopum Auguſtanum pace Religionis haut teneri, dum contra eandem fuerit proteſtatus. Huic IO. GERHARDVS *conſiderationem quarundam Quaſtionum Theologicarum Iena* 1631. 4. oppoſuit.

19) PIASECIVS p. 429. *Et licet Catholica Liga in Dunckelſpiel congregata, pro tractanda plena concordia Conuentum Francofurti inſtituiſſet ad initium Auguſti, tamen illius fæderis diſſidentium ſocii omnes, totis viribus apparatum bellicum (eo quod Catholici quoque in illo ſuo Conuentu Dunckelſpilenſi ſuis copiis ſupplementa conſcribi decreuiſſent) conquirere non deſiſtebant. Ac Francofurti Conuentu illo re infecta ſoluto, ideo quod Delegati Cæſaris media pacis nonniſi conſentanea edictis Imperialibus pro executione reſtitutionis bonorum Eccleſiarum ſexta Martii 1629. promulgatis, proponi vellent, & Catholici pactioni Paſſauienſi Anno Chriſti 1552. & Auguſtanæ 1555. inſiſterent, eius ſenſum clarum, (Diſſidentes prouocabant ad interpretationem Paſſauienſis concordia, cuius verborum contextum perplexum eſſe dicebant, praſertim quod bona Eccleſiarum Catholicarum non directe ſubiectarum Imperatori, ſed in ditionibus Principum, ſeu ſub iure patrocinii Dominorum loci cuiuſque conſiſtentium poſt illam concor-* diam

his conſcriptus exautoratur, & magnam partem Cæſaris ſacramento accedit, ingenti inſuper pecuniæ ſumma exſoluta. 20)

§. XLVII. Tillius autem, relicto cum idoneis copiis Pappenheimio ad defenſionem Magdeburgi, & vicinorum locorum, Thuringiam verſus mouebat, vt Haſſiæ Landgrauio Guilielmo, Saxoniæque Ducibus, & cumprimis Electore perdomitis, Proteſtantium fœdus plane diſſiparet. Ac iam in ditione Vinarienſi atque Schwartzburgenſi hoſtili modo graſſabatur, 21) ipſa Iena noſtra fuit direpta, & vrbes perplures. Inde ad Albim progrediebatur, vt Suecorum Regi obuiam iret, ad Wolmerſtadtium caſtra locans; ſed Guſtauus in tres legiones incidens, pleroſque cædit vel diſſipat. 22) Dum autem Tillius Guſtauum ad plenam aciem ex caſtris ad Werbenam elicere nequiret, 23) ab Saxoniæ Electore poſtulat, vt decreto Lipſienſi renuntiet. Hoc vero renuente, terras ipſius cum quadraginta bellatorum millibus hoſtili modo ingreſſus, Merſburgum occupat, & Lipſiam per vnum diem tormentis verberatam, Pleiſſenburgo arce excepta, ad deditionem compellit. 24) Ita tandem Elector, qui copias ſuas Torgam contraxerat, 25) quod hactenus aduerſatus fuerat, miſſo Arnheimio, Guſtaui auxilium implorat, qui prius frigidius reſpondebat, Wittebergam in receptus ſecuritatem, Electoris filium primogenitum, ſtipendium trium menſium petebat. Electore vero omnia liberaliter offerente, fœdus in has leges concluditur, vt ſociatis viribus, Rex defenſionem Electoris ſuſcipiat, in eius præiudicium nihil agat, ſumma negotiorum directio penes Regem ſit: neuter abſque alterius conſenſu de pace tractet: Regi locis ad Albim opportunis tranſitus concedatur, eiusque exercitui, quamdiu in territorio Electoris hoſpitetur, neceſſaria ab hoc alimenta præbeantur. Fœdere in caſtris Regis ad Werbenam Kl. Septembris 1631. icto, quo Rex Electori aſſiſtere promittit, 26) Guſtauus exercitum tredecim peditum, nouem prope equitum millibus conſtantem, Wittebergæ trans Albim ducit, & inde apud Dibenam ad Muldam, inter VVittenbergam atque Lipſiam Saxonicis copiis iungitur. 27) De ſumma belli deliberabatur, dum prœlium primo diſſuadére Rex videretur, ne periculi aleam clade forſan accepta, ſubirent. Sed inſtante Saxone, prouinciam ſuam vtrique exercitui alendo imparem eſſe cauſſatus, Lipſiam verſus tenditur. 28) Tillius, li-

diam Catholicis adempta) dubia interpretatione corrumpi non permittentes, maiores diffidentia vtrimque exarſerunt, & fœderati ſpe amicæ compoſitione deſperata, arma iam inſtructa habentes, palam de accerſendo ad ſuas partes Sueco deliberationes agitabant. Extant Acta huius Compoſitionis Francofurtenſis apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 220. PFANNER *Hiſt. Pac. Weſtphal. lib. I. §. II.* KHEVENNILLER *Tom. XI. p.* 1726. *ſq.*

20) PIASECIVS *p.* 428. CHEMNITZ *lib. III. p.* 179. PVFENDORF §. *XX.* KHEVENNILLER *Tom. XI. p.* 1653. HELVICVS *lib. XIX. pag.* 155. THEATR. EVROP. *Tom. II. p.* 339. 433. Adde LVNIGII *Staats-Conſilia Tom. II. p.* 255.

21) PIASECIVS p. 428. *ipſe autem Tillius poſt captum Magdeburgum in Vinmarienſi, Coburgenſi, Altenburgenſi, Allensleibia ditionibus, & demum in Haſſia copias ſuas diſtribuerat, vt ibi diſſiparet fœderis Lipſienſis militares delectus, a quibus maius periculum rebus Imperatoris imminere, & eis tempeſtiue oppreſſis hoſtis iſte externus ex Germania non difficilius quam Rex Danus nuper expelli poſſe videbatur.* CHEMNITZ *lib. III. p.* 183. PVFENDORF *§. XXI.*

22) CHEMNITZ *lib. III. pag.* 184. PVFENDORF *c. l.*

23) CHEMNITZ *p.* 186. PVFENDORF *c. l.* KHEVENNILLER *Tom. XI. p.* 1681.

24) PIASECIVS pag. 429. *primum autem nomine Cæſaris per Nuntios ſuos requiſierat ab Electore Saxoniæ, vt renuntiaret illi fœderi, exauthoraret ſuum militem, & Cæſareo aſſignaret hoſpitia in ſuis ditionibus, ac commeatum ſuppeditaret, niſi mallet pro hoſte haberi. Et cum iſte reſpondiſſet, ſe in fide & obedientia Cæſari ſæpius probata permanere, & a ſe plura quam Conſtitutiones Imperii iureiurando Cæſaris firmatæ requirant, exigi non poſſe, immo gratiam ac remunerationem pro tam amplis erga Cæſarem meritis ſibi deberi, ille poſtpoſita tali obteſtatione in Saxoniam ſuis copiis progredi iuſſis, Merſeburgum, Veiſſenfelſium, Friburgum, ac plura illius tractus oppida, licet ſponte deditionem fecerint, diripi a militibus, & incendio vaſtari permiſit. Naumburgo, Pegauia præſidia ſua impoſuit; a Lipſienſibus poſtulauit, vt commeatum ſibi præſtarent; quem poſtquam in magna copia accepiſſet, imperauit, vt præſidium Cæſareum in Ciuitatem admitterent, alioquin eandem fortunam quam nuper Magdeburgenſes ſenſerant, experturi eſſent: tandemque cum omnia ad expugnandam illam ciuitatem præparaſſet, reluctantes Ciues, verum exemplo tam formidoloſo perculſos coegit, vt initio Septembris Electorale præſidium dimiſerint, & Cæſareum receperint.* CHEMNITZ *lib. III. p.* 198. *ſqq.* PVFENDORF §. *XXVI.* VOGEL *Ann. Lipſ. p.* 449. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1864.

25) Quis iſto tempore fuerit apparatus Electoris militaris, docet KHEVENHILLER *Tom. XI. pag.* 1664.

26) Extat apud du MONT *Tom. VI. p. I. pag.* 18.

27) PIASECIVS p. 429. *ſed hoc magis accelerauit periculum, quod Tillius præuenire voluerat, dubioſque adhuc fœderatos impulit, vt ſocietatis cum Sueco conciliationem maturarent. Elector enim Saxoniæ reliquæ ditioni ſuæ idem quod iam Lipſia euenerat metuens, conſilium quod diutius aſpernabatur de coniungendis pro defenſione ſua cum illo Rege armis ſuſcepit, & vna cum Electore Brandeburgico eum Diebenæ (apud Vittembergam Rex Suecus tranſmiſſo Albi eo tranſierat) conueniens, prima Septembris huius Anni Chriſti,* 1631. *conditiones mutui fœderis cum ipſo ſtabiliuit. Maxime euentus docuit, quantum attulerit diſpendii, irritaſſe fœderatos Lipſienſes, & non prius repreſſiſſe externum illum hoſtem, cum quo potentia domeſtica illorum, tantum virium acceſſit, quod ſtatim coniuncti hoc modo exercitus Suetici, & fœderati, Cæſareanis quibus ſinguli fuiſſent impares, potentia longe præſtiterunt.* CHEMNITZ *lib. III. p.* 202. ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n.* 84. PVFENDORF *§. XXVII.*

28) CHEMNITZ *lib. III. pag.* 204. PVFENDORF. *§. XXVIII.*

29) CHEM-

us, licet caſtra ad Lipſiam munitionibus circumdari, & machinas idoneis locis diſponi iuſſiſſet, inſtituta tamen conſultatione in ſuburbio Lipſienſi, intra veſpillonis ædes pictis ad parietem ſandapilis, 29) Pappenheimii, aliorumque Ducum fiducia motus, relictis caſtris, non expectatis auxiliis, quæ ipſi a Tieffenbachio adducebantur, 30) verſus Breitenfeldæ campos, vno a Lipſia milliari, cum exercitu in aciem poſito procedit. Fit atrox prœlium VII. Septembris 1631. regio exercitu dextram, Electoris ſiniſtram manum obtinente. Sed Saxonici cumprimis pedites, & turmæ equitum, quos Vaſalli armauerant, omnes milites noui impreſſionem Ceſareorum haut ſuſtinentes, ſolutis Ordinibus, armisque abiectis, terga fugæ dabaut. Hoc ſucceſſu præmature nimis inflati Cæſarei, iam paſſim nuntios victoriæ dimittebant. Elector in iſto tumultu Eulenbergam verſus ſe proripuerat. Aſt Rex, hautquaquam territus, ſiniſtrum ſuorum cornu latus hoſtium, phalanges frontem inuadere iuſſit. Hic eques Cæſareus circa reliquias Saxonum diſſipandas occupatus, pugna feſſus, & in prædam cædemque, ordinibus pene ſolutis, effuſus, ab integris compoſitisque regiis ſtatim in fugam pellitur. Et licet pedes acerrime pugnam cieret, poſt atrocem tamen quinque horarum pugnam, plena victoria Guſtauo ceſſit, victore exercitu in loco pugnæ pernoctante. Ipſum Tillium præfectus alæ cum legione Rheingrauiana Fridericus, cognomine Longurionis vulgo nuncupatus, (*der lange Fritz*) in turba eminus agnitum adſecutus fuerat, ac oblatam vitæ gratiam adſpernantis, caput, dorſumque breuiore ſclopeto non ſegniter contuderat. Et viuo aut mortuo potitus fuiſſet, ni Rudolphus Maximilianus, Dux Lauenburgicus a latere aduolans, Friderici caput globo transuerberaſſet, ac fatiſcenti iam ſeni Halam effugium præbuiſſet. E Cæſareis in illa planitie cæſi numerabantur ſeptem millia ſexcenti, præter eos, qui in fuga perierunt. Saxonum ſuper tria millia cecidiſſe feruntur: Regiorum circiter duo millia deſiderati, maximam partem equites. E captiuis quinque millia ſtipendiis Regis accedebant. 31) Rex altero a victoria die, Lipſiam acceſſit, quam paullo poſt Elector deditione cepit. Rex interea cum expedita equitum caterua Mersburgum properauerat, vbi valida manus prœlio profuga iterum coiuerat, e qua mille amplius cæſi, quingenti capti. Inde Halam itum, quæ vna cum arce Mauritioburgo nullam moram fecit. 32) Oppidum iſtud iuramento Regi fidem dedit. Magdeburgici Præſulatus regimen Ludouico, Anhaltino Principi, tantiſper commiſſum. Paullo poſt, & vniuerſi Principes Anhaltini in protectionem Regis ſe conferunt, promiſſo ad belli ſumtus certo in menſes tributo, operaque ſubditorum gratuita, ſi in ditione ipſorum vel munitionem extruere, vel Albim ponte vellet inſternere. 33)

§. XLVIII.

29) CHEMNITZ p. 207. 214. PVFENDORF §. XXVIII. Prodiit ideo *der Leipſiſche Todtengraber, welcher von des Herrn General Tylli Einkehrung in ſeinen Hauſe vor Leipzig geſchehen ausfuhrlich berichtet.*

30) Omnem culpam huc reiicit CARVS p. 20. *Si enim Cæſareani ſuſtentare voluiſſent prælium, quoad Comes de Tieffenbach & Generalis Aldringer vterque cum ſuis copiis acceſſiſſet, illae res Imperii nunquam deſcendiſſent. Sed ita erat in Fatis.*

31) PIASECIVS p. 430. *Primum in prælio ſeptima Septembris die a Lipſia vno milliari, inter pagos Brestenfeldium ac Podeluſinum commiſſo, in quo poſt acerrimum vtraque certamen quinque horis continuatum, Tillius ſuccubuit. Nec dubie ab ipſo principio pugna victoria ad Suecum inclinabat, cornu enim ſiniſtrum Tilli ventum tunc ab Occidente flantem præripere volens, longius a corpore exercitus proceſſerat, & exceptum a Sueticis peditibus equitatus immiſſis (tali arte pugnabant illi) totum turbatum nullam vtilem operam praſtitit. Tillius vero cum ipſemet a fronte ſelectiores turmas contra infirmiorem aciem hoſtilem, in qua Saxonicæ legiones ſtabant, inuertiſſet, diſſiparat quidem illam, ſed dum ibi ſui debellatum putantes, alii fugientes Saxonicos inſequuntur, alii occupant tormenta, alii currus diripiunt, diſtractis ita Ordinibus, impetum mox ſuperuenientium fortiorum ſubſidiorum Sueticorum ſuſtinere non valuit. Dextra ala Tilliana legiones pedeſtres, quæ ex veteranis conſtabant, ab ipſomet Guſtauo Rege Sueco impugnata diutius reſtiterunt; verum iſtæ quoque cum nulla ſubſidia haberent, fuerunt profligata, paucis fuga elapſis. Caſi ibi feruntur ex Cæſarianis nouem mille, ex Saxonicis bis mille, ex Sueticis ſeptingenti, & præcipue ex iſtis Ordinum Ductores Teufel (nuper ex captiuitate Polonica dimiſſus) Hallius, Callebach, Coruillus, Bamſuſſius: ex Cæſarianis vero Adolphus Dux Holſatiæ, Otto Baro a Scheumberg, Ottmar ab Eruite, Bongardus Gritte perierunt, plures viui capti, vna cum centum ſignis militaribus & viginti quatuor maioribus tormentis bellicis aeneis, ac omnia impedimenta & apparatus Caſtrenſis præda victorum ceſſerunt. Tillius duo vulnera accepit in brachio, quo ictus à ſuo capite auertebat, & ereptus e pugna Halam euaſit, moxque lectica ſe portari fecit Halberſtadium, indeque Alcfeldium Viſurgim verſus, reliquias exercitus ſui ex fuga colligendo.* THEATR. EVROP. *Tom. II. p.* 432. BRACHELIVS *lib. IV. pag.* 240. ARLANIBAEI *arma Suecica p.* 228. CHEMNITZ *lib. III. p.* 209. PVFENDORF §. *XXIX.* Le VASSOR *lib. XXXI. p.* 42. WASSENBERG *lib. III. p.* 244. THOM. CARVE *Itin. p.* 19. qui tamen prœlii diem male ponit menſis Auguſti die ſexto decimo ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n.* 87. VOGEL *Ann. Lipſ. pag.* 452. *ſqq.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag.* 1868.

32) PIASECIVS p. 430. *Suecus autem Rex illam victoriam proſequens, relicto apud Lipſiam Electore Saxoniæ, cui præſidium eius loci Cæſarianum poſtridie deditionem fecerat, Merſeburgum duxit, ibique Cæſarianos prope quinque mille ex fuga congregatos iterum profligauit. Inde progrediens, Halam vndecima Septembris, & ſequenti die arcem Mauritii ad deditionem coegit, plurimis Cæſarianorum ſub ipſius ſigna concedentibus, vt intra paucos dies ad ſexaginta millia armatorum exercitus eius excreuerit.* CHEMNITZ *p.* 215. PVFENDORF §. *XXX.* VOGEL *p.* 455.

33) CHEMNITZ *p.* 216. PVFENDORF *c. l.* ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n.* 94. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1877.

cultas conceſſa nouum vectigal per quatuor annos in Albi flumine exigendi, quod Glückſtadti a. 1630. erectum, ſed a. 1637. contradicentibus Ciuitatibus iterum finitum. 18) In hac pace mentio Ducum Mecklenburgenſium nulla fiebat. Deſtinauerat ad eundem Conuentum Guſtauus Adolphus Suecorum Rex legatos ſuos, qui Suecicum militem Stralſunda educendum promitteret, ſi ex vtroque Circulo Saxonico copiæ educerentur, Principes reſtituerentur, præmiſſus etiam a Legatis Ioannes Saluius e Dania Ioanuem Lehuſium Lubecam ablegauerat, qui Cæſareis Miniſtris aduentum Legatorum Suecicorum denuntiaret, ac fide publica eorundem ſecuritati caueri poſtularet. Quem citra reſponſum Cæſarei, iuſſu Fridlandi dimittebant, extrema interminati, ſi Legati Suecici Lubecam accedere auderent, id quod inſtigantibus Danis factum fuiſſe dicitur. 19)

§. XXXVI. Inter has Cæſaris victorias, non prouinciæ Auſtriacæ reformabantur ſolum, 20) ſed etiam varia de reducenda in Germaniam religione Catholica & reſtituendis bonis Eccleſiaſticis erant conſilia. 21) Cæſar etiam filium ſuum Leopoldum Guilielmum ad Argentinenſem & Pataulenſem Epiſcopatum, reſignante Leopoldo ArchiDuce, iam ante deſignatum, 22) Halberſtadtienſis Epiſcopatus & Abbatiæ Hirſchfeldenſis Adminiſtratorem renunciari curat, 23) in quem etiam Pontifex Præſulatum Magdeburgenſem a. 1628. contulerat, vtut Electoris Saxoniæ filius, abdicato Chriſtiano Guilielmo a Canonicis, ei regimini deſignatus eſſet. 24) Iſtum Bremenſis & alii Epiſcopatus erant ſecuturi. Cæſar quoque per Mandatum Pragæ datum d. 15. Decembris 1627. Argentinenſi vrbi mandat, vt Templum primarium, *das Münſter*, atque alia cum pertinentiis & omni ornatu Capitulo reſtituant. 25) Inde Edictum de reſtituendis bonis Eccleſiaſticis in Au-

Imperii nonniſi vbi Dux Holſatiæ curam haberet, & in actionibus regiminis Imperatoris nil corrigeret: Epiſcopatus in Germania non occuparet. Speciali tamen diplomate poſtmodum conceſſerat Imperator eius filio Friderico Epiſcopatum Bremenſem. Inſulas Femeram, Nordſtrand, & alia loca intercepta legitimis Dominis reſtitueret; Venſliam, Stormariam, Holſatiam, Iutiam, Ditmarſiam, Sleſuicum & alias ditiones ac loca ab Imperialibus occupata integra reciperet, ſaluo Imperatori iure directi Dominatus ſuper Holſatia, Stormaria, & Ditmarſia. Expenſæ vtriuque vt compenſarentur, & captiui dimitterentur. Pactis iſtis a parte Imperatoris Rex Hiſpaniæ, Polonia, Adminiſtratrix Belgii cum tota Domo Auſtriaca, & Electoribus ac Principibus Ordinibusque Imperii; A parte vero Dani Rex Galliæ, Angliæ, & Succia, & Ordines Hollandiæ includerentur, ſi eis non contradicerent. Sed contradixerunt iſti ſtatim ob non reſtitutum Palatinum, & Mechelburgenſes, ac alios Principes; qua flamma adhuc tunc neglecta paulo poſt tota Germania miſere conflagrauit. HELVICVS *lib. XVII. p. 1.* THEATR. EVR. *Tom. II. p. 5.* ADLZREITER *p. III. lib. XIV. ineunte.* LE VASIOR *lib. XXVI. p. 127.* Extant Acta & tabulæ pacis apud LONDORPIVM *Tom. III. p. 1078.* cum ipſis Actis Pacis in RECVEIL *Tom. III. p. 258. 276.* Antequam pax adhuc procederet, prodiit *Sereniſſimi Daniæ ac Norwegiæ Regis Declaratio cum adnexis Probationibus & Documentis vtri partium imputari poſſit aut debeat, quare in S. Romano Imperio & adiacentibus ei Prouinciis & Regionibus, optatiſſima Pax hactenus non ſit reſtituta aut reſtaurata.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 561.* De Pacis tractatione KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 125. 147. 161.* De Legatis ad hanc Pacem *p. 666.* & Concluſione *p. 666. ſqq.*, Ipſi Pacis Articuli extant *p. 675.* apud du MONT *p. 581.* HISTOIRE DES TRAITEZ DE PAIX *Tom. I. p. 125.*

18) De hac controuerſia inter Daniæ Regem & Hamburgenſes THEATR. EVROP. *Tom. II.* p. 151. & ſingularis extat Apologia Hamburgenſium apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. II. p. 663.* Anno 1637. equidem prorogationem petebat Daniæ rex, quam tamen & Cæſar & Collegium Electorale denegabant, quod exhibet LONDORP *Tom. IV. p. 689.* LVNIG *Contin. II. ſect. IV. p. 73.*

19) LONDORP *Tom. III. p. 1079.* PVFENDORF *lib. II. §. XIII.* CHEMNITZ *p. I. p. 9* HELVICVS *lib. XVII. p. 4.* THEATR. EVR. *Tom. II. p. 4.* De hoc bello ſeparatim extat *Bellum Bohemo-Germanicum*, 1630. 4. LIBORIVS VVLTVRNVS *in kurtzer Erzehlung aller vornehmbſten Händel zwiſchen der Beyer Tylliſchen und Kayſerlichen Wallenſteiniſchen gegen der Königl. Dennemarckiſchen Armada* 1628. 4. Facit huc etiam WASSEHBERGII *Florus Germanicus.*

20) De hac reformatione plenius CARAFA *p.* 283. qui etiam edictum Ferdinandi II. de reducenda in Bohemiam religione Catholica *p. 297.* inſeruit. Extat *Reformations-patent im Königreich Böhmen* apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. II. p.* 730. KHEVENHILLER *Tom. X. p. 1481. ſqq. Tom. XI. p. 313. 527.*

21) CARAFA p. 311. *non ita pridem Cæſar conſultus, & ſollicitatus præcipue ab Epiſcopo Auguſtano, Conſtantienſi, & Wormatienſi, nec non ab Abbate Cæſarienſi, & ab aliis grauatis, vt reſtitutiones monaſteriorum, Epiſcopatuum, aliorumque bonorum Eccleſiaſticorum aggrederentur, contra Ducem Wirtembergenſem, & Marchionem Anſpacenſem, in quorum manibus adhuc erant cœnobia Lorcha, Brezenbuſienſe, Herbertingenſe, Mulbrunnenſe, Corona Regia, Bebenhuſianum, Heilbrunnenſe & Reichenbacenſe, quod olim Cæſar Rudolphus II. in fauorem Epiſcopi Conſtantienſis inceperat vrgere. Quare Sua Maieſtas ipſos Electores Imperii conſulere voluit, an ea, quæ merito exigebantur, nunc tandem defunctis tot bellis, deberent reſtitui; neque enim de cauſa iuſtitiæ quæſtio erat, ſed de executione, quam Sua Maieſtas abſque Electorum iudicio, ac voto ſolus noluit contra plurimorum mentem aggredi illo tempore.* Inde exponit, quid Catholici Electores Cæſari reſponderint, & qua ratione ipſum conſilium adprobarint. Extat etiam hoc reſponſum apud LONDORPIVM *Tom. III. p. 998.* Conſilium Moguntini *p.* 1012. Bauari *p. 1045.* Epiſcopatus, quos Pontificii repetierint, recenſentur in *Summariſchen Bericht etzliche nach den Paſſauiſchen Vertrag eingezogene Stiffter betr.* 1629. 4. Extat in THEATR. EVR. *Tom. II. p. 7.* LVDOLPH *lib. XXIX. c. II.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 164. 183. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. §. XXXIV. ſqq.*

22) CARAFA *p. 313.*

23) CARAFA *p. 325.* PVFENDORF *lib. I. §. LI.* THEAT. EVR. *Tom. II. p. 40.*

24) CARAFA *p. 341.* PVFENDORF *c. l.* LONDORP *Tom. III. p. 1021.* LVDOLPH *lib. XXVII. c. II.*

25) Extant hoc de negotio *Acta und Handlungen in Sachen Herrn Thum-Dechant und Capitularen des Stiffts Strasburg* 1634. 4.

26) Scripſit

in Aula Cæſarea formabatur, idemque cum Electoribus communicabatur, Catholici illud adprobabant, maxime Bauarus, qui etiam, dum pleræque Ciuitates Imperiales eſſent Euangelicæ, volebat, vt antiquæ Aduocatiæ Imperiales (*Reichs-Vogtheyen*) reſtituerentur. 26) Mittebantur etiam ad Saxoniæ Electorem Petrus Stralendorfius Imperii Vice-Cancellarius, atque Hermannus Queſtenbergius, Conſiliarius Aulicus, vt huic edicto conſentiret. 27) Tandem vero poſt varias deliberationes, promouente potiſſimum Papali Nuntio, Carolo Caraſa 28) VI. Martii 1629. edictum publicatur, quo bona Eccleſiaſtica a Proteſtantibus, poſt Paſſauienſem tranſactionem occupata, ſiue mediata fuerint, ſiue immediata, Pontificiis reſtitui iubentur; ſimul declaratur, non eſſe Proteſtantibus iuſtam querendi cauſſam, ſi Lutherani Pontificiorum Ordinum ditionibus expellantur; & quod pax religionis ad eos ſolos pertineat, qui Auguſtanam confeſſionem amplectantur. In recuſantes proſcriptio decernitur, & executio citra exceptionem confeſtim facienda. 29) Ac vt inſultatio eo foret manifeſtior, exercitus Cæſareus ſub Comite Wolfgango a Mansfeld ſexdecim millium, & amplius peditum, ac mille quingentorum equitum circa Vlmam hyberna fixerat, omnibus metum incutiens, qui reſtitutionem promoueret. 30) Ab Auguſtana vrbe, e Sueuiæ Ciuitatibus fit initium, quarum ciues publico exercitio Lutheranæ religionis arcebantur. 31) Inde paſſim per omnes Germaniæ regiones conſtituebantur, qui bona eccleſiaſticis adempta adnotarent, res ex edicto ordinarent, ſpretis quæ

26) Scripſit hac occaſione Vlmenſis Syndicus DANIEL HEIDERVS *kurtzen doch gründlichen Diſcurs, ob die alten Reichs-Vogtheyen wieder an- und zu Werck gerichtet werden ſollen und können*, quod plane denegabat. Et dum Conſiliarius Epiſcopalis diuulgaret *Beſtändige und wohlgegründete Wiederlegung*, anſam hoc dabat *des Gründlichen hiſtoriſchen Berichts von alten Reichs-Vogtheyen*, quod ſcriptum demum poſt ipſius mortem prodiit *Vlmæ* 1655. 4.

27) CARAFA *p.* 315.

28) CARAFA p. 315. *Ego etiam in re tanti momenti, ex qua Salus Imperii pendebat, vigilantiſſimus, Viennæ, licet maximis expenſis, virum verſatum deſtinaui, qui nomine Sedis Apoſtolicæ conſtantiam Electorum promoueret, & decretum laude digniſſimum nomine Sanctitatis ſuæ vrgeret, maxime illo tempore, quo plures vndique accurrebant, vt ipſorum fortunis conſuleretur. Sic Brunſuicenſis, ſic Holſatus, Mindenſes, Luneburgicus, Landgrauii Haſſiæ, Wirtenbergenſis Dux, Duces Saxonici, Vinarienſes, Coburgenſes, & Altenburgenſes, inſuper Hiſpanici, & Gaborez Legati. Quidni etiam Sedes Apoſtolica, cuius res vel maxime agebatur, mitteret, qui ſollicitam manum adhiberet?*

29) PIASECIVS p. 410. *auxerunt etiam mox diſſidiorum in Germania materiam edicta Imperatoris ſeuerora, 6. Martii iſtius Anni C. 1629. (propter prolixitatem omittuntur) promulgata, pro reſtitutione bonorum Eccleſiaſticorum, & Religione Catholica inſtauranda, diſſidentiumque Religionum pace ad conditiones Paſſauienſem A. C. 1552. & Auguſtanam 1555. tum & ad terminos Confeſſionis Auguſtanæ 1530. reducenda, hoc anno diuulgata.* ADLZREITER *p. III. lib. XIV. n.* 11. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 24. Le VASSOR *lib. XXVI. p.* 132. PVFENDORF *lib. I. §. LVII.* Extat edictum integrum apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 1048. cui ſubiuncta ſunt varia conſilia ICtorum de hoc edicto, atque inter hæc THEODORI REINCKINGII *p.* 1069. qui Cæſari adplaudebat, & Tübingenſium, qui contraria docebant. LEHMANN *lib. III. cap. XVII.* HELVICVS *lib. XVII. p.* 8. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 10. SPANHEIM *Memoires p.* 291. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 24. 39. LVNIG *p. Gen. Cont. II. p.* 71. RECVEIL *Tom. III. p.* 261. du MONT *Tom. V. p. II. p.* 564. RHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 183. 429. vbi etiam ſtatus Epiſcopatum Proteſtantium declaratur. Adde *p.* 1183.

30) CARAFA p. 337. *Magnum exercitum illis diebus Cæſar collegerat in limitibus Sueuiæ ſub Comite Wolfgango a Mansfeldt ſexdecim millium, & amplius peditum, ac mille quingentorum equitum, qui circa Vlmam hyberna fixerant, omnibus metum incutientes, ingentesque pecuniarum collationes inſtituentes. De hoc exercitu variæ tunc erant coniecturæ; exortis enim tumultibus Italicis ob Vincentii Mantuæ Ducis obitum, & Ducis Niuerſienſis controuerſam poſſeſſionem, multi Italiæ tunc metuebant. Alii Heluetios continendos dicebant, ne dum fœderatis Argentinenſibus, Vlmenſibus, Norimbergenſibus, aliisque ciuitatibus Imperialibus imperarentur ſacrarum fortunarum reſtitutiones iuxta mandata, præpedirent. Nonnulli etiam exercitum ad omnem euentum, vel in Vngaria, vel in inferiori Germania applicandum iudicantes, eundem ibidem optime detineri cenſebant, vt ſecundo flumine, vbicunque neceſſe foret, euocaretur. Vnum conſtabat, propter illius exercitus præſentiam, hæreticorum animos, alioquin ad nouas ſpes erectos, plurimum concidiſſe. Daniæ Rex nedum de Germania auxiliis diffidens, magnam ſpem in Ciuitates Imperiales propter Religionis inſtaurationem, & bonorum Eccleſiaſticorum reſtitutionem multis in locis publicatam, & vniuerſaliter præparatam, offenſas repoſuerat; eratque, qui fœdus contractum fuiſſe diceret, cuius ſe primarium Ducem Marchio Durlacenſis etiam aſcitis in ſocietatem Gallis gloriabatur. Sed hæc omnia conſilia (fugiente Marchione) per huius exercitus conſtantiam diſſipata ſunt, hoſtes extenuati, & Cæſaris auctoritas vel maxime fuit per Imperium ſtabilita.*

31) CARAFA p. 338. *quod de reſtitutione Catholicarum eccleſiarum dicebatur, notauimus propter pericula generalis alicuius ſeditionis, commotis nonnihil Heluetiis, quos tanta copia excitauerant, nedum omnino maturam fuiſſe mandati concepti publicationem, exercitus tamen præſentia multis in locis, præcipue apud Sueuos vbi frequentiſſimæ ſunt ciuitates Imperiales corruptæ, non parum ſacrarum fortunarum reſtitutionem promouit, illo etenim præſente, liberrime Cæſar Epiſcopo Auguſtano, me inſtante, mandauit, vt pagos ſibi ſubditos omnes, & hæreticorum, Proteſtantiumque dominorum hactenus refractarios ſecundum tenorem tranſactionis Paſſauienſis, Catholicæ religionis obtemperantes redderet. Quod idem Leopoldo fratri imperauit, vt Campiduni, Memmingæ, Colmariæ, & alibi in ſuperioribus hæreditariis regionibus attentaret. Magno etiam Ordinis Teutonici Magiſtro commiſſa fuit inſtauratio priſci ritus oppidi Bopfingenſis, Nordlingenſis, Aalen, Dinckelspuhlii, & Gemundii, ſeruata pace Paſſauii. Fuere hæc certe prænuntia futuri decreti Generalis, vt præſente exercitu initio facto, minus alibi, abſente forte, ſentirentur, vel pertinaciores adigerentur. Memmingæ enim militum motus ſtatim binas eccleſias pro Catholicis expreſſit. Lindauii etiam ſexcentis militibus ſemel admiſſis, ſecuriſſimi Cæſarei Legati*

quæ Proteſtantes ſuper iſtius iniquitate querebantur. 32) Per Sueuiam equidem Epiſcopus Conſtantienſis, Comes Sultzenſis, Abbas Campidonenſis, Vlricus Statzinger: Per Franconiam Epiſcopus Bambergenſis, Prælatus Eberracenſis, Pappenheimius. Ad Viſurgim & per Weſtphaliam Epiſcopus Oſnabrugenſis, Magiſter Ordinis Teutonici, & Maius Conſiliarius aulicus. Per Saxoniam Metternichtius, Altringerus, Wentzelius. Ad Rhenum Elector Moguntinus, ad executionem fuerunt conſtituti. 33) Saxoniæ vero Elector huius edicti abolitionem tanquam Paci Religionis, Legibus Imperii & libertati quietique Germanici abolitionem acerrime petebat. 34) Dum vero reſponſum non ſatis æquum obtineret, Proteſtantes, vt ſe ex anguſtiis hiſce extricarent, & proprias & exterorum vires circumſpiciebant, præſertim cum Cæſaris exercitum non mediocriter debilitaſſent validæ in Italiam, Hiſpaniſque contra Batauos, & Polonis aduerſus Sueciæ Regem in Boruſſiam miſſæ copiæ, quarum maximam partem belli incommoda morbique abſumpſerant. 35)

§. XXXVII. Accedebat tantis malis militum inſolentia. Legionum numerus in immenſum augebatur, vt a Fridlando iactatum ſit, Cæſarem ſupra centum ſexaginta militum millia ſub ſignis habere. Hi toti Germaniæ velut in prædam ſibi conceſſæ intolerandis modis inſultare, hoſpitia, vbicunque placebat, ſumere, inconſultis Principibus, ad quos eæ terræ ſpectabant. Bona illorum, qui contra Cæſarem militauerant, fiſco Cæſareo addicebantur. Plerique tamen inuidiam tantæ oppreſſionis in Fridlandum deriuatum ibant, qui inſolita fortuna ebrius, velut dictatorem ageret, nec Cæſaris mandatis, niſi quantum ipſi collibitum, pareret. 36) Dum igitur vndique querelæ de oppreſſione in Germania audirentur, de Succorum etiam in Germaniam expeditione rumor eſſet, Conuentus Ligæ Sociorum a. 1629. Heidelbergæ inſtituebatur, qui Cæſarem per legatos orabant, vt grauaminibus medelam adſerret, Conuentum Electorum indiceret, pacem in Germania reſtitueret, de milite tamen conſeruando alendoque fuit decretum. 37) Sopiendis his querelis Cæſar Conuentum Electorum a. 1630. Ratisbonam indicit, cum interim nihilo ſegnius edicti executio procederet. Ad iſtum Conuentum ipſe Cæſar IX. Iulii acceſſerat, & Electores Eccleſiaſtici, Bauaruſque; ſed Saxo atque Brandeburgicus, ſæpius licet inuitati; venire abnuerant, edicto offenſi, & quia Cæſari pro filio ſuo, vt Rex Romanorum deſignaretur, prenſaturo, in os negare nolebant. 38) Proponitur ibi a Cæſaris legatis Stralendorfio Barone, Imperii ViceCancellario, & Arnoldino de Clarſtein III. Iulii, culpam malorum eſſe penes Palatinum, cui omnis obtinendæ reſtitutionis ſpes ſit præſcindenda; eiuſque ac Batauorum machinationibus obuiam eundum. Additur de iure Cæſarum per Italiam aſſerendo; ac Sueci in Germaniam expeditione. Denique, vt de alendo exercitu, corrigenda militari diſciplina, ac pecuniis in ſtipendium commode colligendis, decernatur. 39) Saxo e contrario abrogationem edicti per Legatos, quos antea

Legati, Comes Hugo de Montfort, & Epiſcopus Conſtantienſis claues oppidi, domus Pratoria, & armentaria, reſtitutionem bonorum Eccleſiaſticorum non ſine inſigni fructu ſpirituali vrgere cuperunt, & Vlmenſes hactenus rigidiſſimi ſolum ad ſtrepitum vicinorum militum per Legatos, dicto Cæſaris ſeſe fore obedientes promiſerunt. AOLZREITER *p. III. lib. XIV. n.* 36. PVFENDORF *lib. I. §. LVII.* HELVICVS *lib. XVII. p.* 21. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 25. De Reformatione apud Auguſtanos ſuſcepta, prolixe LONDORP *Tom. IV. p.* 23. 218. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 48. LEHMANNVS *ſuppletus p.* 453.

32) Apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 2. 3. extant ſcripta contra hoc edictum. Executionis varia exempla apud KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 490.

33) LONDORP *Tom. IV. p.* 1. vbi etiam quid ipſis fuerit commiſſum, exponitur. HELVICVS *lib. XVIII. p.* 49. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 24. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. lib. XLI. ſqq.*

34) KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 450.

35) PVFENDORF *l. l.*

36) PVFENDORF *lib. I. §. LVI.* PIASECIVS p. 410. *& ſimul inſolens militis alendi introducta ratio, inuitis Prouinciarum populis, eo onere contra præſcriptum antiquarum ſanctionum Imperialium grauatis, idque nulla æquabili moderatione ſeruata, ſed licentia militaris arbitrio, vt Ciuitates & Oppida quaſi in prædam data, a receptis hoſpitio, ſeu præſidii Imperatorii titulo militibus, ſtipendiorum nomine diriperentur conniuentibus ad omnia eorum Præfectis. Iſti enim non aliud reſponſum dabant ea de re conquerentibus, niſi quod Imperator mallet ſuos ſubditos habere pauperes quam rebelles.* Idem p. 417. *immo ſub hoc tempus paſſim per Imperium bona aliorum quoque, plurium qui contra Imperatorem militauerant, ab eius ad hoc Delegatis fiſco Imperiali applicabantur. Circa Decretum pro reſtitutione bonorum Eccleſiaſticorum publicatum, Imperator immutare nil voluit, & Virtembergenſi Duci conquerenti, quod octo millia armatorum pro executione illius Decreti in ſuas ditiones hoſtiliter tunc intraſſent, reſponſum dedit; quod inde diſceſſuros non eſſe, niſi Dux illi Decreto paruerit. Priuato tantum nomine Catholici promiſerant, quod Francofurti in breui conuenire, ac amice de tali controuerſia tractari deberent. Contra nouum abuſum imperandi Prouinciis & Ciuitatibus immenſa tributa prout liberet militari auiditati, æque Catholicorum atque Diſſidentium grauiora lamenta audiebantur.*

37) ADLZREITER *p. III. lib. XIV. n.* 44. HELVICVS *lib. XVII. p.* 18. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 47. Extat decretum Conuentus apud LONDORPIVM *Tom. III. p.* 1084. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 46. De hoc Conuentu KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 681. qui etiam omnes, qui comparuerint, legatos recenſet.

38) PVFENDORF *lib. I. §. LVIII.* CARAFA *p.* 347.

39) Extat hæc Propoſitio apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 45. vna cum reliquis huius Conuentus Actis. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1017. HELVICVS *lib. XVIII. p.* 67. 75. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 163. LVDOLPH *lib. XXX. c. II. n.* 39. ADLZREITER *p. III. lib. XV. n.* 3. *ſqq.* CHEMNITZ *p. I. lib. II. p.* 95. Le VASSOR *lib. XXVIII. p.*

antea Viennam miſerat, enixe exigebat, 40) de quo variæ Catholicorum erant ſententiæ, Cæſar vero ſolitis verborum blandimentis, & deſignato Francofurti conuentu, vbi de iſto negotio ageretur, a fortioribus conſiliis Saxonem auertere nitebatur. 41) Cæterum de iniuriis & oppreſſionibus Cæſarei exercitus, ac inſolentia Fridlandi, eiusque dictatoria poteſtate Pontificii iuxta atque Proteſtantes, potiſſimum Saxoniæ & Brandenburgi Electores, Pomeraniæ & Würtenbergici Duces querebantur, quem odium ac nauſeam generis humani vocitabant. Simul immenſæ pecuniarum ſummæ, quibus Ordines emuncti fuerant, recenſebantur, magna cum Cæſaris inuidia, qui culpam in pertinaciam hoſtium, & fatalem temporum infelicitatem retorquebat. Sed Fridlandum cumprimis vrgebat Bauarus odio peculiari, dum ipſius auctoritatem non mediocriter imminuerat. Et Bauarus ſibi ſummum belli arbitrium non obſcure ambiebat; cui ſe Cæſaris Conſiliarii vehementer opponebant, veriti, ne Bauarus tanta potentia ſubnixus, ſummam rerum in ſe traheret. Præſertim cum & ipſe, vt Rex Romanorum deſignaretur, clam prenſaret, inclinantibus non parum in ipſum Moguntino, Colonienſi & Saxone. Dum igitur accerrime Fridlandi abdicationem vrgerent Electores, Cæſar tandem, renitens licet, in illam conſentit, volut magnam partem inuidiæ in iſtum deuoluturus, miſſis ad illum Memmingam, vbi tunc commorabatur amicis illius, Werdenbergio Comite & Queſtenbergio Barone, qui ipſum ad hoc perſuaderent. Nec ille in ordinem ſe redigi adeo ægre ferre viſus fuit, quod prouideret, breui fore, vt ablatum imperium ſibi, non ſine precibus iterum offerreretur. 42) Sed & complures legiones Cæſaris, quindecim potiſſimum equitum millia per Comitem Rambaldum de Colaltis dimittebantur, leuandis Germaniæ oneribus, & militum exactionibus modus ſtatuebatur. Retinuit tamen ſub ſignis Cæſar triginta nouêm millia, Ligiſtæ tricies mille trecentos, ſelectum, veteranum & victorem militem. 43) Reſtitutio etiam Palatini in his Comitiis ab Anglico potiſſimum legato vrgebarur, ſed huic tales reconciliationis conditiones proponebantur, vt Palatinus Cæſari ſe ſubmitteret, veniamque commiſſorum ab ipſo peteret, Boemiæ regno pro ſe & ſuis poſteris renuntiaret, Electoratu ſe abdicaret, & a fœderibus quibusuis abſtineret. 44) Sub finem Comitiorum, VII. Nouembris anno 1630. coniugem ſuam Eleunoram Gontzagæam Mantuanam, Imperator

XXVIII. p. 431. De his Comitiis etiam ſpeciatim egit THEODOSIVS BERENICVS, ſiue potius MATTHIAS BERNEGGERVS. THEATR. EVR. *Tom. II. p.* 182. Receſſus extat apud LVNIGIVM *P. Gen. Cont. II. p.* 83.

40) Extat propoſitio Legati Saxonici, Viennæ facta, apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.*37. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.*1150.

41) PIASECIVS *p.* 417. PVFENDORF *lib. I. §. LVIII.*

42) PIASECIVS p. 417. *vnde eo magis permotus Imperator, talis inſtituti authorem Valnſteinum, & in quem præcipue querela illa collineabant, (odiis Ducis Bauariæ maxime petebatur) generali militari Præfectura abdicauit. Cautum quoque fuit Comitiali Decreto vt Exercitus imminueretur: Legiones ad certum numerum reducerentur: nullum nouum bellum abſque Electorum conſenſu ſuſciperetur; & tributa pro alendo milite nonniſi in Conuentibus Prouinciarum ad hoc celebrandis peterentur, ac determinerentur. Sed cum Bauariæ Duci Præfecturam generalem militarem, pro fideliori talis decreti obſeruatione committi Electores poſtularent, & Imperator renueret, maioris diffidentiæ auſam inde arripuerunt, & pacificatione vniuerſali, quam a Comitiis illis exſpectabaus deſpsrata, omnes Germaniæ Ordines magis turbari cœperunt.* CARAFA p. 347. *Interim pro conuocando Electorali conuentu Ratiſbonæ pro Imperii pace, & electione Regis Romanorum multis conſumptis laboribus per multos menſes cum Electoribus fruſtra inſudatum eſt; nam etiamſi Electares promptiſſimos ſe oſtenderent ad celebrandum conuentum; tamen Cæſari præſentarunt prius moderanda eſſe gravamina, quæ omnes Imperii principes in propriis prouinciis ab armis Imperialibus patiebantur propter exercitus magnitudinem, illiusque violentiam, & rapinam; & ideo quamuis a Cæſare transmiſſus in Imperium Comes Rambaldus de Colalto, miſſionem ſeciſſet quindecim millium equitum a ſeruitio Cæſareo, & deinde valde bonas & prudentes ordinationes circa diſciplinam, & vitam militarem reliquis dediſſet; non tamen expetitus effectus ſecutus eſt; vel quia remedium non fuit ſufficiens, vel quia Principes Imperii voluiſſent, vt pene omnium militum Imperialium (aliquibus paucis cum exercitu Ligæ Catholicæ ſolum relictis) miſſio fieret; quod quidem Cæſar nec poterat, nec debebat præſtare; tum propter negotia eiusdem Germaniæ, quæ adhuc ignem malæ voluntatis ſub cinere fouebant; tum etiam ob Italiæ rumores, ac tandem ob pericula, quæ imminebant propter Pacem cum Turcis non firmatam, cuius ſpem licet enutrirent mutua oratorum inter duos Imperatores tranſmiſſiones, tamen quia adhuc ratificata non erat, in ea quidem fundamentum fieri non poterat; immo, etſi ratificata fuiſſet; quia iam antea experimento compertum fueras, eam Turcas tanto tempore obſeruaſſe, quanto eam frangere non potuiſſent, cum eorum vires in alias partes diſtracta eſſent; maxime extimeſcendum erat.* NANI *lib. VIII. p.* 168.

43) LVDOLPH *lib. XXX. cap. II. n.* 44. TH. CARVE *Itin. cap. IX. p.* 77. ADLZREITER *p. III. lib. XV. n.* 46. Le VASSOR *lib. XXVIII. pag.* 438. qui etiam auctor eſt, Gallos per Patrem Ioſephum Capucinum hanc depoſitionem plurimum promouiſſe, de quo MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE p. 249. 295. Dicit BVRGOLDENSIS p. I. diſc. I. p. 107. *miſſi tandem ſunt ad Walenſteinium Io. Bap. Verdenburgius & Gerardus Quaſtenbergius Barones, qui ſemper in aula conſilia eius iuuiſſe crediti; Hi quum exauctorationem ipſi expouerent, confeſtim Cæſaris iuſſui obſecutus eſt Wallenſteinius, Memmingæ tanquam in carcere tum degens. Quum primum ipſi hic proceſſus nunciaretur, lapide Creteo menſæ inſcripſiſſe dicitur: die Kayſerliche reformation, bringet den Kayſer umb ſeine Cron; und mich umb meine reputation; die Churfürſten werden bekommen ihren Lohn.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1133.

44) PIASECIVS *pag.* 417. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1180. qui etiam de ſeſſione legati Anglicani ſic ſcribit: *bey der letzten Audientz haben die anweſende Churfürſten alle in einer Reihe geſeſſen, und der Engliſche Abgeſandte gegen ihnen über.* Extant Acta huius negotii apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 98. qui etiam *pag.* 100. Receſſum Comitiorum exhibet.

45) PIA-

tor fecit coronari. 45) Eodem an. 1630. Io. Georgius I. Saxoniæ Elector d. 25. Iunii Iubilæum exhibitæ Confeſſionis Auguſtanæ in terris ſuis celebrauit. 46)

§. XXXVIII. In iisdem Comitiis XIII. Octobris 1630. cauſſa Mantuana componitur. Poſtquam enim Carolus Niuernienſis Dux Mantuanum Ducatum occupaſſet, Præfectus Hiſpanicus Mediolani Gontzaletz Corduba magnum apparatum bellicum colligebat contra iſtum, in ſocietatem iſtius belli trahens Carolum Emanuelem Ducem Sabaudiæ, ea occaſione vindicare volentem veteres ſuas cum Mantuanis controuerſias. 47) Ac præmiſerat a. 1628. Imperator ad Ducem Niuernienſem Delegatos ſuos, Ioannem Naſſouiæ Comitem & Hermannum Queſtenbergium, requirentes, vt Ducatus Mantuæ vna cum Montisferratenſi Marchionatu traderetur in depoſitum Imperatoris, vsque dum per Iudicium aulicum de ſucceſſione fuerit decretum. Cumque ille parere nollet, Mediolanum reuerſi illi, aliorum monitionem ipſi per caduceatorem menſe Maio inſinuari curarunt, quod, niſi intra quindecim dies paruerit mandatis Imperatoris, proſcriptio Imperatoris contra ipſum eſſet promulganda. Poſt hanc itaque denuntiationem, cum Niuernienſis Dux ad Cæſarem melius informandum prouocaſſet, Præfectus Mediolani in Montisferratenſem ditionem exercitum duxit, ac interceptis aliquibus minoris nominis oppidis, Caſalium, caput regionis obſedit, licet illud ob Padi exundationes deſerere fuerit coactus. Ab altera vero parte, Dux Sabaudiæ Alba poſt triduanam oppugnationem intercepta, obſedit Trinum, idemque longa obſidione ob commeatus inopiam & pulueris nitrati, deditione cepit. Niceam alius exercitus Mediolanenſis cum Præfecto Serbelone obſedit, quod acriter licet defenſum, Hiſpanorum tandem ceſſit poteſtati. Et licet Gallica ſubſidia, eo quod Sabaudiæ Dux Alpium aditus munierat, Niuernienſi Duci fuiſſent intercluſa, 48) inſequenti tamen anno 1629. primo vere ipſemet Rex Galliæ cum triginta millium exercitu eo adueniens, Suſam Italiæ clauſtrum, vi irrumpens, occupauit, & toto exercitu ſuo in Sabaudiam introducto, aditum ſibi in Italiam aperuit. Terrebat inopinatus ille Gallorum aduentus Hiſpanos, eo quod propugnacula prope omnia, tam circa Mediolanum, quam Neapoli præſidiis eſſent vacua, & vires tunc excipiendo periculo pares non haberent. Sabaudiæ igitur Dux ſtatim Suſam ad Regem venit, ibidemque XI. Martii a. 1629. cum ipſo conuenit, vt Gubernator Mediolani ab Caſalis obſidione ſtatim recederet, & loca in Montisferrato occupata dimitteret, Sabaudus retineret Trinum cum annuo cenſu inde proueniente quindecim millium nummorum aureorum. Cæſar intra bimeſtre, diploma ſuper Ducatu Mantuano & Montisferratenſi Marchionatu Niuernienſi daret, & Rex Hiſpaniæ intra idem tempus hæc omnia adprobaret. 49) Verum, iſtam concordiam non niſi ad lucrandum Hiſpanis tempus fuiſſe compoſitam, mox apparuit. Imperator enim conditionem illam, ſe inconſulto factam, ratam habere noluit, & Rex Hiſpanus reſpondit, ita demum Mantuano ſe pacem daturum, ſi Galliæ Rex Sabaudo Suſam reſtitueret, exercitum ex Italia abduceret: Niuernienſis depoſitis armis, Cæſaris ſententiam expectaret. Soluerunt tamen Caſalii obſidionem Hiſpani 50) Galliæ vero Rex, firmato VIII. Aprilis a. 1629. cum Vrbano VIII. Venetis & Mantuæ Duce contra Auſtriacos fœdere 51) relicto circa Suſam toto exercitu, in Galliam ex improuiſo rediens, alterius menſis inſuper induciis factis, quibus durantibus, Imperator, interceſſorum, præſertim Summi Pontificis Romani cura, ad adprobandum illum tractatum pacis induceretur. 52) Sed iſtæ quoque induciæ magis conducendis in Italiam Auſtriacorum legionibus, quam paci conciliandæ ſeruierunt. Dum Cæſarei Duces cum triginta millium exercitu & magno adparatu bellico in Rhætiam penetrantes, initio menſis Iunii Curiæ, Gallico inde Legato eiecto, ſuum præſidium collocarent. Hocque modo de libero, maioribus ex Germania conducendis copiis tranſitu ſecuri, per Mediolanenſem ditionem in Mantuanum agrum tranſierunt. Ab altera parte Hiſpani, Neapoli numeroſo milite adducto, & alio Mediolani, cui Hiſpaniæ Rex Ambroſium Spinolam præfecerat, conſcripto, vna cum Duce Sabaudiæ Padi ripas inſederant, vt Galli, licet in propinquo adeſſent, Caſalium tamen tranſitum nullum haberent. Cæſarianis Mantuanum territorium hoſtiliter ingreſſis, Niuernienſis Dux fortiter ſe oppoſuit: & cum illi Canneto intercepto, Mantuam adpropinquaſſent, eos ipſe ad finem huius anni continuis dimicationibus diſtinuit, ac demum & caſtra ipſorum demiſſo lacu inundauit. Sicque illi prope quinque ſuorum millibus partim cæſis, partim aquis ſuffo-

45) PIASECIVS *p. 418.* KHEVENHILLER *pag. 1146.*

46) KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1266.*

47) Montisferratenſem enim Marchionatum iam antiquo iure contra Mantuæ Duces adſerebant Sabaudiæ Duces, quorum iura ſingulari conſultatione expoſuit ANTONIVS FABER. Le VASSOR *lib. XV. p. 777.* Qua ratione hæc controuerſia iam in Comitiis Auguſtanis 1566. fuerit agitata, exponitur *Sect. VI. ſub Maximiliano II. §. VI.*

48) PIASECIVS *p. 401.* GVICHENON *Hiſt. Geneal. de Savoye Tom. I. pag. 845.* FRANCISCVS NIGER diſquiſitionem edidit de Mantuæ Ducatu pro Carolo Duce *Francofurti 1629. 4.* Le VASSOR *lib. XXV. p. 790.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 30.*

49) PIASECIVS *p. 412.* GVICHENON *p. 845.* Le VASSOR *lib. XXV. p. 86. 96.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 604. 797.*

50) PIASECIVS *p. 413.*

51) Extat fœderis proiectum in RECVEIL *Tom. III. p. 267.* ipſum fœdus *p. 271.*

52) PIASECIVS *c. l.* Le VASSOR *lib. XXVII. p. 77.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 800.*

ſuffocatis, a Mantus tunc receſſerunt, & in Mutinenſi, Rhegienſi, Placentino ac Cremonenſi tractu ſumptis hybernis; non minus, quam in hoſtico, ſtipendiis & commeatu populos diuexarunt. 53) Inſequenti anno 1630. poſtquam iterum Alexandriæ & Baſſolini de pace fuiſſet actum, 54) Cæſarei ab vna parte contra Mantuam, ab altera Hiſpani ad oppugnsndum Montisferrstum & Caſalium arma conuenerunt. Iſti, fugatis apud Portum Veneris Gallis, Niuernienſem intra Mantuam compulerunt, & non multo poſt, proditione Præfecti tunc illius Ciuitatis, quaſi auxiliares s Venetis aduentantes, in Ciuitatem admiſſi, eam ceperunt ac ſpoliſrunt, arce quoque ipſis a Duce dimiſſa, pacta ſibi Ferrariam tranſeundi poteſtate. 55) Sed Spinola circs Caſalium difficiliorem experiebatur fortunam, dum loci præfectus, Comes Torraſius eruptionibus continuis magna damna daret oppugnatoribus. Gallicus etiam exercitus interim Pinarolium & Marchionatum Salutii, ac plura loca Sabaudiæ Ducis caperet, & demum menſe Auguſto, progrediens in auxilium Caſalienſibus, apud Carignanum & Pondeſturam prœlio commiſſo Hiſpanos profligaret. 56) Interuentu tamen Mazarini, qui Pontificis tunc erat legatus, in caſtris ad Riualtum IV. Septembr. induciæ fuerunt vſque ad XV. Octobris diem paratæ, per quas vrbs Hiſpanis fuit tradita, ſr⁕vero Gallis relicta. 57) Mittebat ad hæc Comitia Ludouicus XIII. legatum ſuum Carolum Brulartum, cui adiunctus erat Ioſephus Capucinus, qui de pace proponebat. Committebatur hoc negotium Antonio, Abbati de Cremsmünſter, Petro Rudolpho de Strallendorf, Imperii Vice-Cancellario, Ottoni de Noſtwitz & Hermanno de Queſtenberg, qui ſuper pacis conditionibus cum ipſo agerent. 58) Tandem in Comitiis iſtis Ratisbonenſibus XIII. Octobria 1630. pax conuenit, his conditionibus, vt Gallus Imperii ſtatum nullo modo laceſſeret, nec hoſtibua Imperii & domua Auſtriacæ auxilia daret, Sabaudiæ Duci Trinum cum locis, quorum cenſus annuus 15000. aureorum nummorum Italicorum æquaret, cederet, Lotharingiæ Ducillæ de hæreditate Mantuana vel amica collatione, vel Cæſaris deciſione ſatiatieret. Duci Guaſtallæ annui 6000. aurei, ſeu loci eiusdem cenſus addicerentur. His conditionibus Carolus Mantuæ Ducatum cum Montisferratenſi Marchionatu obtineret, ipſi etiam & Sabaudiæ Duci loca vtrinque ablata reſtituerentur, munitionibus vtrobique de nouo extructis, ſolo æquatis. Controuerſiæ cum Gallis de Lotharingiæ Epiſcopatibus in aliud tempus reiicerentur. Veneti & Dux Lotharingiæ hac pace comprehenderentur. 59) Ortis vero quibusdam dubiis, dum Galliæ Rex exprimi vellet, quinam Auſtriacorum hoſtes eſſent intelligendi, & nollet diuidi hæreditatem Msntuanam in partes pro Duce Sabaudiæ & Guaſtallæ, Mazarinus tamen effecit, vt nihilominus ab armis vtrinque abſtineretur, & Montisferrati loca vtrinque, abductis copiis libera relinquerentur, cuſtodienda Ordinibus Prouinciæ vsque ad deciſionem Cæſaream. 60) Poſtquam vero Suecorum Rex in Germaniam expeditionem ſuſcepiſſet, ambarum partium & Principum arbitrorum Legati Cheraſci in Pedemontano Principatu conuenientes, poſt longas per hyemem tractas controuerſias, illa dubia ſopiuerunt, ac correctis nonnullis punctis, reſtitutionem potiſſimum locorum ablatorum concernentibus, tandem VI. Aprilis 1631. pacem firmam concluſerunt, quæ deinde d. XIX. Iunii 1631. fuit confirmata, 61) ipſeque Carolus Niuernienſis paullo poſt d. XII. Iunii de Mantuano Ducatu & Montisferratenſi Marchionatu fuit inueſtitus. 62) Galli, licet omnia loca Sabaudo ablata reſtituerent, ſtatim tamen Suſam & Pignarolium, conniuente Victore Amadeo, Sabaudiæ Duce iuuene, qui Carolo Emanueli patri s. 1630. ſucceſſerat, iterum occupant. 63)

§. XXXIX.

53) PIASECIVS *c. l.* GVICHENON *p. 853.* Le VASSOR *lib. XXVII. p. 205.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 785.*

54) GVICHENON *p. 856.* Extant etiam Tractatus Baſſolini X. Maii 1529. concluſi de æſtimatione terrarum, quæ Sabaudiæ Duci obuenire debeant in RECVEIL *Tom. III. p. 274.* & apud GVICHENON *Tom. VI. p. 563.*

55) PIASECIVS *p. 414.*

56) PIASECIVS *c. l.* GVICHENON *p. 883. 885.* Le VASSOR *lib. XVII. p. 242. 375. 398.* Deſcribitur hoc bellum, maxime quod poſt Tractatus Suſenſes geſtum in *Relation fidelle de ce qui s' eſt paſſé en Italie en l' année mil ſix cens trente*, quæ reperitur in *Recueil de diverſes Pieces pour ſervir à l' Hiſtoire p. 178.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 371.*

57) PIASECIVS *cit. loc.* Extant induciæ in RECVEIL *Tom. III. pag. 300.* apud du MONT *Tomo V. p. II. p. 614.* Le VASSOR *lib. XXVIII. p. 408. lib. XXIX. p. 509.*

58) De his Actis cum legato Gallico KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1188.*

59) PIASECIVS *pag. 415.* Le VASSOR *lib. XXVIII. p. 446.* GVICHENON *p. 887.* qui etiam *Tom. VI. pag. 870.* tabulas pacis exhibet & in RECVEIL *Tom. III. pag. 301.* apud du MONT *Tomo V. p. II. p. 615.* Acta huius pacis in Comitiis exhibet LONDORP *Tom. IV. p. 87. ſqq.* THEATR. EVROP. *Tom. II. p. 200.*

60) PIASECIVS *p. 416.* Gallorum rationes exhibentur apud GVICHENON *p. 888.* & in RECVEIL *Tom. III. p. 304.* Le VASSOR *lib. XXIX. p. 495.*

61) PIASECIVS *p. 424.* GVICHENON *p. 889.* Le VASSOR *lib. XXX. p. 775.* Extant tabulæ pacis in RECVEIL *Tom. III. p. 317.* apud du MONT *Tom. VI. p. I. p. 9.* Confirmatio *p. 14.* HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *p. 437. 439.* Separatim prodierunt Acta inter Duces Mantuæ & prolixe hoc bellum deſcripſit ADLZREITER *p. III. lib. XIV. n. 71. ſqq.* BAPT. NANI *Hiſtor. Veneta lib. VIII.* LVDOLPH *lib. XXVIII. & XXIX.* WASSENBERG *p. 175.*

62) PIASECIVS *p. 424.* THEATR. EVROP. *Tom. II. p. 386. 408.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag. 1955. 1990.*

63) PIASECIVS *p. 425.* GVICHENON *p. 896.* qui vocat *Intrigue ſecrete de Querasque.* Hæc plenius deſcribuntur dans *Relation de ce qui s' eſt paſſé depuis*

§. XXXIX. Inter haſce turbas, magnus iſte Suecorum Heros, Guſtauus Adolphus, Ruſſorum, Polonorumque victor, factis a. 1629. Varſauiæ cum Polonis ſex annorum induciis, 64) de expeditione Germanica ſerio cogitare cœpit. Inuitatus iſte iam a. 1614. per Ioannem Zobelium, a Mauritio Haſſiæ Landgrauio, vt Vnioni nomen daret, poſt, proſtratis Palatini rebus, a Gallis, Anglisque, vt communi contra Auſtriacos exercitui præeſſet. Sed Ruſſico, Polonicoque bello implicitus, ærario etiam exhauſtus, & portu ad Auſtralem Maris Balthici oram exponendo militi deſtitutus, negotium in aliud tempus differre fuit coactus. 65) Dum autem Danus a Cæſareis proſterneretur, iidemque oram maris Balthici tentarent, Guſtauus Adolphus ſibi terrisque ſuis metuens, habito cum ſelectis Ordinum conſilio, bellum in Cæſarem decernit, 66) & dum Stralſundam Cæſarei infeſtarent, auxilia adflictæ vrbi ſubmiſit, vt mari Balthico ſecuritas præſtaretur. Dum igitur Cæſar, Arnhemio duce, Polonis contra Suecos auxilia ſubmiſiſſet, ipſum denagato Regis titulo Sudermanniæ ſaltim Ducem compellaret, litteras ipſius ad Bethlenum Gaborium ſcriptas intercepiſſet, Duces Megapolitanos, Regis ſœderatos, terris priuaſſet, Legatus ipſius a Lubecenſi tractatu fuiſſet reiectus, 67) litteras ad Electores non ſolum, 68) ſed legatos etiam ad Fridlandum mittit, tentaturos, qua ratione ad tutam pacem via ineatur. Sed cum Fridlandus nihil æqui reſponderet, bellum tarra marique parat, milites apud Batauos, Anglosque & Ciuitates Germaniæ maritimas conſcribi curat. 69) Mittebat tunc legatum ſuum, Comitem Volcmarum de Farensbach ad Anglos, Gallos, Belgasque ad formandam contra Ferdinandum Ligam, qui etiam ad arma capienda erant proni. Pergebat ad Carolum Mantuanum, cui de armis in Germaniam vertendis promittebat, inde in Vngariam ad Ragotzkium Principem, vt cum ipſo ſe firmaret. 70) Daniæ vero Rex, Suecorum progreſſus metuens, ſedulo inſtiterat, vt Gedani congreſſus ſuper pace tractanda ſuſciperetur, cui ſequeſtrum ſe ipſum offerebat. Laborabant quoque circa hunc conuentum Brandenburgicus Elector, & Pomeraniæ Dux, veriti, ne Guſtauo in Germaniam adpellente, belli ſedes ipſorum in ditionibus ſumeretur: Inſtituebatur conuentus Aprili menſe 1630. ſed, dum Suecorum legati ob enatas quasdam cum Gedanenſibus controuerſias, ſe tutos in ea vrbe minime crederent, & reliquos legatos Elbingam aliumue locum inuitarent, Danici vero legati conſtanter abnuerent, interim da aduentu Guſtaui in Germaniam & proſperis eiusdem ſucceſſibus nuntiaretur, re infecta fuit diſcaſſum. 71)

§. XL. Datis menſe Aprili nouis ad Electores litteris, quibus de titulo regio ſibi denegato querebatur, 72) cauſſas expeditionis ſcripto typis euulgato exponit. 73)

depuis quelque temps en Italie pour le faict de Pignerol, in *Recueil de diverſes Pieces pour ſervir à l' Hiſtoire p. 521.*

64) Extant iſtæ apud LONDORPIVM *Tomo III. p. 1104.* in RECVEIL *Tom. III. p. 284.* du MONT *Tom. V. p. II. p. 594.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 816.* Le VASSOR *lib. XXVI. p. 136.* qui etiam *lib. XXVIII. p. 453.* animi ipſius caracteres exponit.

65) PVFENDORF *lib. II. §. I.* Le VASSOR *lib. XXVIII. p. 458.*

66) PVFENDORF *lib. II. §. IV.*

67) Has rationes coniunxit CHEMNITZ *vom Schwediſchen Krieg im Teutſchland p. I. ſub initium.* LVDOLPH *lib. XXX. c. II. n. 69.* De Arnhemio a Cæſare Polonis in auxilium miſſo PIASECIVS *p. 406.* NANI *lib. VIII. p. 171.*

68) CHEMNITZ *p. I. pag. 12.* PVFENDORF *lib. II. §. XIV.* LONDORP *Tom. IV. p. 18.*

69) PVFENDORF *lib. I. §. XIV.*

70) Hæc conſilia fere reticent reliqui, prodit tamen iſta BAPT. NANI *Hiſtor. de Veniſe lib. VII. p. 83.* ſcribens: *Guſtave eſtant débaraſſé de ce coſté là, commença à former de grands desſeins dans ſon eſprit, & ſoit qu' il y fut excité par d' autres, ou qu'il euſt envie de prevenir les attaques qu'il apprehendoit, il preſta l' oreille a diverſes propoſitions de plusieurs Princes mal ſatisfaits des Auſtrichiens, & jaloux de leur grandeur. Guſtave etant donc reſolu de faire quelque Ligue, envoya le Comte Volmar de Farensbach ſecrettement vers divers Princes. Mais en Hollande, en Angleterre & en France, ce Comte trouva qu'on avoit plus d' inclination à prendre les Armes, que l' on n' apportoit de reflexion ſur ce qu' il y avoit à faire. En effet les gueres toutes recentes de Pologne, dont le Succez eſtoit ſi heureux, avoient plustoſt donné de la reputation à Guſtave, qu' à ſon Royaume, qui eſtoit regardé par tout le monde, comme non moins pauvre qu' eloigné, & par conſequent trop foible pour lutter contre la fortune & contre la puiſſance ſi bien affermie des Auſtrichiens. Neantmoins Richelieu qui ne negligeoit rien qui puſt eſtre utile, reſolut d' envoyer ſecrettement des Miniſtres pour examiner plus particulierement le genie, & le pouvoir de ce Roy, & la diſpoſition ou eſtoient les Princes de l' Empire. Cependant Farensbach ayant paſſé par des chemins inconnus en Italie, arriva a Mantoüe dans le temps que les Troupes Allemandes eſtoient ſur le point d' y deſcendre. Il obſerva la crainte, où avec beaucop de raiſon eſtoit ce Duc, & luy offrit de faire une diverſion en Allemagne, pourveu qu' avec de l' argent qu' il faudroit livrer au plutoſt, on ſecondaſt les bonnes intentions du Roy de Suede, qui avoit plus d' ambition & de courage que de Troupes & de finances. Mais ayant d' abord decouvert que Charles eſtoit plutoſt en eſtat de demander des ſecours d' argent, que d' en donner, il s' en alla avec des Lettres de creance à Veniſe, où il ne demanda qu' une Galere pour paſſer en Dalmatie. Son desſein eſtoit d' aller à Bude & de la en Tranſilvanie vers le Ragotzki, qui avoit ſuccedé à Betlem Gabor, afin de lier amitié avec luy, & de concerter enſemble comme ils pourroient attaquer Ferdinand, & par quel coſté ils luy pourroient apporter plus de prejudice. Voila quel fut le commencement de ce tourbillon, qui penſa renverſer toute l' Allemagne dans ſa plus grande proſperité, lequel fut negligé par quelques-uns & abſolument mépriſé par quelques autres.*

71) CHEMNITZ *p. I. pag. 32.* PVFENDORF *lib. II. §. XVIII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag. 1146.*

72) CHEMNITZ *p. I. lib. I. pag. 37.* PVFENDORF *lib. II. §. XXIII.* Extant iſtæ litteræ cum Electorum reſponſione apud LONDORPIVM *Tomo IV. p. 77.*

nit. 73) Inde ſedecim alas equitum ac nonaginta duas peditum cohortes naues adſcendere jubet. Vniuerſum peditatum Io. Banerius, rem tormentariam Leonardus Torſtenſonius moderabantur. 74) Licet ſub initium in aula Cæſarea parum metueretur. 75) Cum iam claſſis exercitu onuſta in portu Elsnabbenſi ſtaret, ventum ſecundum expectans, Bogislai XIV. Pomeraniæ Ducis Legati Regem adeunt, orantes, vt iſta expeditione ſuperſedeatur, ne belli ſedes Pomeraniam iam antehac ſatis exhauſtam plane in vaſtitatem daret. Id cum abnueret Guſtauus, vt neutrarum ipſi partium eſſe liceret, inſtabant, quod & ipſum negabatur. 76) Transmiſſo feliciter mari, dies XXIV. Iunii 1630. Regis claſſem ad Rudenam inſulam ſtitit, 77) qui vt in terram deſcendit, Deum ſtatim de felici ſucceſſu fuit precatus. 78) Fuerat alias ipſi conſilium copias in Rugiam exponere, ibique bellum auſpicari, ſed cum hoſtem iam a Leslæo tribuno ſuo tota Rugia pulſum intelligeret, 79) in Vſedomiam inſulam facit exſcenſionem, Wollinum, Caminumque aliaque oppida a Cæſareis deſerta occupat. 80) Dum autem Torquatus de Comitibus Cæſareis copiis per eas oras ſummo cum Imperio præfectus, ad Stettinum occupandum ſe pararet, ſuaque deſtinata intra biduum executioni daturus crederetur, Guſtauus iſtius conatus anteuertere properans, minoribus nauigiis, quæ magno numero collegerat, exercitum, bellicaque inſtrumenta imponit, ac aduerſo Viadro ſubuectus, ad Stettinum adeſt improuiſus, vrbem ſibi dedi poſtulans. Dux equidem multa excuſans, ad iſta petita tergiuerſabatur, ſed dum Guſtauus in promptu demonſtraret, qua ratione paucis intra horas vrbem maligne adhuc munitam vi poſſet expugnare, Dux tandem vt Sueuicus miles vrbe reciperetur, conſentit, quod ea ipſa, qua venerat die X. Iulii 1630. non per portas, ſed per opera adhuc imperfecta factum. Eodem die fœdus Guſtauum inter & Bogislaum XIV. initur, ſuper mutua cumprimis defenſione, ſaluo tamen iure Romani Imperii in eam prouinciam, ac vt Duci ſua ditio ſalua ſit. Id tamen præcipue ſibi Rex reſeruabat; ſi Duci humanitus quid contingat, antequam Brandeburgicus Elector iſtam conuentionem adprobaſſet, aut ſi eidem ſuper ſucceſſione ab aliis lis moueatur, vt tunc Guſtauo ac ſucceſſoribus, Pomeraniam ſequeſtri titulo detinere tantiſper ius ſit, quoad lis fuerit compoſita, & ſucceſſor ſumptus belli abſque Pomeraniæ onere exſoluerit, ſimulque fœdus hoc ratum habuerit. Quod ſequenti anno ab Ordinibus Prouincialibus fuit confirmatum. 81) Proximum hinc fuit Stargardiam occupare, Anclamium, Vckermundam & Wolgaſtum licet acriter defenſum, ad deditionem fuit compulſum. Inde Cæſarei Greiffenhaga & Gartzio eiiciuntur, ita, vt Cæſareis nil niſi Gryphswalda & Colberga eſſent reliqua. 82) Guſtauus etiam Damgardo expugnato & Ribnitza, Megapolitanas terras ingreditur, eundemque Ducatum intra paucos menſes, pulſis Wallenſteinianis præſidiis, ad obſequium Ducis reuocauit; præter Roſtochium & Wismariam, & pauca alia loca, quæ aliquanto diutius reſtiterunt. 83) Franciſcus Carolus autem, Lauenburgicus Dux, qui ipſi acceſſerat, auſis impar, Raceburgi oppreſſus in hoſtium venit poteſtatem. 84) Cæſar equidem d. VIII. Auguſti 1630. litteras ad ipſum mittebat, Regem dehortatus, vt a Germaniæ inuaſione deſiſteret, cui tamen Rex reſpondebat, Cæſarem iam antea Polonis in auxilio fuiſſe contra Suecos, & Pomeraniam infeſto animo inuaſiſſe. 85)

§. XLI. Pulſis iam pleraque Pomerania Cæſareis, bellum in Brandenburgici Electoris ditiones inſequenti anno 1631. voluebatur, qui, dum neutri parti ſe penitus vellet addicere, anceps fluctuabat. 86) Aſt, Guſtauum inter & Galliæ Regem fœdus Pariſiis per Oxenſtirnium tractatum, Bernwaldæ in noua Marchia XIII. Ianuarii 1631. poſtquam tractatus, dum Guſtauus Adolphus Galliæ Regem huic bello immiſcere nollet, veritus ipſum proprium potiſſimum cauſſam eſſe acturum, ſemel atque iterum fuiſſent interrupti, fuit conclu-

73) CHEMNITZ *p.37.* PVFENDORF *cit. loc.* THEATR. EVR. *Tom. II. p.230.* Etsi apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.73.* in RECVEIL *Tom. III. p.293.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.1290.*

74) Singulas legiones recenſet CHEMNITZ *lib. II. p.48.* PVFENDORF *c. l.* Inter Tribunos, quos ſecum in Germaniam duxerat, erant Achatius Tod & Maximilianus Teufel. Inde dictum: *er ſey mit Tod und Teuffel in Teutſchland kommen.*

75) CHEMNITZ *lib. II. p.50.* PVFENDORF *§. XXIV.* Le VASSOR *lib. XXVIII. p.468.*

76) CHEMNITZ *pag. 54.* PVFENDORF *§. XXV.*

77) Preces haſce exhibet KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1305.*

78) NANI *lib. VII.*

79) De hoc prolixe CHEMNITZ *lib. II. intante*, vbi etiam exponit, qua ratione Cæſarei, vt Suecos excluderent, Danis hanc inſulam tradere voluerint.

80) PIASECIVS *p. 417.* CHEMNITZ *p. 58. ſqq.* PVFENDORF *§. XXV.*

81) ADLZREITER *p. III. lib. XV. n. 63.* CHEMNITZ *lib. II. p. 59.* PVFENDORF *lib. II. §. XXVI.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag. 1309.* Ipſæ tabulæ extant in RECVEIL *Tom. III. p. 291.* apud du MONT *Tom. V. p. II. pag. 606.* Apud CHEMNITIVM *pag. 69.* & LONDORPIVM *Tomo IV. p. 79.* extant litteræ Ducis, quibus factum hoc neceſſitate excuſat.

82) PIASECIVS *p. 418.* CHEMNITZ *p. 68. 72. 94. ſqq.* PVFENDORF *lib. II. §. XXVIII.* KHEVENHILLER *p. 1354.*

83) PIASECIVS *p. 417.* CHEMNITZ *pag. 81. lib. III. p. 189.* PVFENDORF *§. XXXIII. lib. III. §. XXII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1327. 1853.*

84) CHEMNITZ *pag. 84.* PVFENDORF *§. XXXIV.* KHEVENHILLER *p. 1368.*

85) KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1666.*

86) CHEMNITZ *lib. III. p. 117.* PVFENDORF *lib. III. §. I.* Le VASSOR *lib. XXXI. p. 100.* Hos primos Guſtaui progreſſus deſcribit ARLANIBAEVS *Armis Suecicis.*

concluſum. Fundamentum ferebatur communium amicorum vicinorumque libertas recuperanda, Oceani marisque Balthici ſecuritas, commerciorum libertas, reſtitutio oppreſſorum Imperii Romani Ordinum, vtque munimenta ad littora, potiusque Oceani, ac Maris Balthici, inque Rhætia deſtruantur, & in eum ſtatum reducantur, in quo ante proximum bellum fuerant, ad quem finem Guſtauum triginta millia peditum, ſex equitum ſuo ſumtu in Germania habiturum, Galliæ Rege quadringenta vncialium millia quotannis conſerente. Cauebatur inſuper, vt cum Bauariæ Electore Maximiliano, cum quo Rex Fontanis bellequi d. 30. Maii 1631. ad octo annos fœdus concluſerat, 87) & Liga, amicitia aut neutralitas ſeruaretur, vtque circa ſacra Sueciæ Rex non aliter ſe gereret, quam ſecundum Imperii leges, ac ritus, Catholici in integro relinquerentur. Duraturum autem erat fœdus ad menſem vsque Maium anni trigeſimi ſexti; ni pax interea coaleſceret, conſenſu partium prorogandum. 88)

§. XLII. Inter hos motus, Io. Georgius I. Elector, poſtquam iam a. 1630. inter ipſum atque Electorem Brandeburgicum de eodem conuenerat, idemque Saxoniæ Ordines Prouinciales in Conuentu a. 1630. Torgauiæ habito, adprobaſſent, 89) datis ad Status Euangelicos d. 29. Decembris a. 1630. litteris, 90) Proteſtantium Conuentum ad VIII. Februarii 1631. Lipſiam indicebat, facta etiam de hoc Conuentu Cæſari ſignificatione. 91) Obtentus ſumebatur conuentus Francoſurtum ad Mœnum a Cæſare indictus, quo amica compoſitio Catholicos inter & Proteſtantes foret tentanda, vt hi ſententias prius inter ſe conſerant. Iſto conuentu demum concludebatur, a Cæſare litteris maſcule ſcriptis abolitionem edicti, & finem oppreſſionum eſſe petendam, nec minus arma paranda, quibus vis a quocunque intentata, ac iniuriæ militis Cæſarei propulſentur; ac vt inuicem ſibi auxilium ferant, ſi quis eorum impetatur: ſalua tamen Cæſaris reuerentia, atque Receſſus d. 2. Aprilis a. 1631. publicabatur. 92) Mittebatur ad eundem Conuentum a Guſtauo legatus, Bogislaus Philippus Chemnitius, qui Proteſtantes vel omnes, vel ſingulos etiam, vt fœderi contra Cæſarem innecterentur, tentarent, atque vt regios conatus, commeatu, pecunia, tranſituque foueant. Saxo enim metuens, ne Guſtauus proprium potius negotium ageret, renuebat, idque potius curabat, vt neutrius ſe partis ferret, viresque Cæſaris ac Guſtaui æqua lance libraret. 93) Cæſar vero, omnes & ſingulos, per mandata auocatoria, vt fœderi renuntient, adhortabatur. 94) Electorem etiam, miſſo ad ipſum Rudolpho Hegemüllero, Conſiliario aulico dehortari conabatur. 95) Eidem deſtruendo Liga quoque Catholica, conuentu Dunckelſphülæ habito, ſe adſtrinxerat; quæ & litteris datis, ipſorum inſtitutum improbabat. 96) In eodem Conuentu inter Io. Bergium Concionatorem aulicum Brandenburgenſem, Io. Crocium & Theophilum Neubergerum Caſſellanos, atque Theologos Saxonicos Electorales Polycarpum Lyſerum, Io. & Henricum, Höpſnerum & Matthiam Hoe colloquium fuit, in quo etiam de quibusdam religionis capitibus inuicem conuenerunt. 97) Receſſum Lipſienſem Elector d. IV Aprilis 1631. ad Cæſarem mittebat, vt Grauaminibus Religionis medela adſeratur, vtque Reformatio Auguſtana & delectus militares ſiſtantur, petens. Mittebat etiam Cæſar Conſiliarium ſuum intimum, Rudolphum Hegenmüllerum Viennam, qui cum Electore ſuper Grauaminibus tractaret, verum, irrito cum effectu. 98)

§. XLIII. Sue-

87) Extat illud apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.216.* KHEVENHILLER *Tom. X. p.2037.* in RECVEIL *Tom. III. p.321.* apud du MONT *Tomo VI. p.I. p.14.*

88) PIASECIVS *p.425.* Le VASSOR *lib. XXIX. §.597.* Extant ipſæ tabulæ apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.129.* Litteræ Guſtaui ad Ludouicum XIII. quibus auxilium petebat in RECVEIL *Tomo III. p.300.* fœderis vero tabulæ *p.311.* du MONT *Tom. VI. p.I. p.1.* ADLZREITER *p.III. lib. XVI. n.10.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.2021.2065.*

89) KHEVENHILLER *Tom. XI. p.1250.*

90) Extant Conuocationis litteræ apud KHEVENHILLERVM *Tom. XI. p.1253.*

91) Litteræ extant apud LONDORPIVM *Tomo IV. lib. I. c. XLIV. p.130.*

92) Extat iſte apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.144.* HELVICVS *lib. XIX. p.126.* THEATR. EVR. *Tom. II. p.369.* LVDOLPH *lib. XXXI. c. II. n.17.* du MONT *Tom. VI. p. I. p.6.*

93) PIASECIVS *p.426.* CHEMNITZ *lib. III. p.133.* PVFENDORF *lib. III. §. XII.* Status, horumque legatos, qui ad dictum conuentum comparuerunt, recenſet KHEVENHILLER *Tom. XI. p.1518. ſqq.* vbi etiam Concio Matthiæ Hoë, Propoſitio & reliqua Acta continentur. HELVICVS *lib. XIX. p.160. 120.* THEATR. EVR. *Tom. II. p.294. 307.* LVDOLPH *lib. XXXI. c. II. n.16. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. §. XLIX.* SPANHEIM *Memoires p.296.* Præter varia ſcripta de hoc conuentu ſeparatim edita, eius Acta edidit LONDORPIVS *Tom. IV. pag. 130.* VOGEL *Ann. Lipſ. p. 414.* ADLZREITER *p. III. lib. XV. n. 44. lib. XVI. n.1.* WASSENBERG *lib. II. p.219.* LVDOLPH *lib. XXXI. cap. II. n.15.* Le VASSOR *lib. XXIX. p. 603.*

94) PIASECIVS *p.426.* Extant mandata iſta auocatoria & Litteræ publicæ ad Status Euangelicos, Ciuitates potiſſimum Imperiales datæ, apud LONDORPIVM *Tom. IV. pag. 152.* KHEVENHILLER *p.1614.* HELVICVS *lib. XIX. pag. 129.* THEATR. EVR. *Tom. II. p.328.*

95) Ipſius Inſtructio & Acta extant apud KHEVENHILLERVM *Tom. XI. p.1570.*

96) PVFENDORF *lib. I. §. XII.* CHEMNITZ *lib. III. p.141.* PIASECIVS *p.429.*

97) Acta huius Colloquii ex Archiuo Facultatis Theologicæ Lipſienſis exhibet VOGELIVS *pag. 421.*

98) Electoris litteræ & Acta cum legato Cæſaris reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.143. ſqq.* HELVICVM *lib. XIX. p.128.* THEATR. EVROP. *Tom. II. pag.311.* LVDOLPH *lib. XXXI. cap. II. n.20.*

§. XLIII. Sueci interea, inſtante adhuc hyeme, Lœckenitiam arcem, Prentzloam Vckermarckiæ, Treptoam, Loitzenſem arcem, Demminum & Malchinum occupant, 99) Gryphswaldam fruſtra tentant, Colbergam circa initium menſis Martii per quinque menſes circumſeſſam, deficiente demum annona, deditione capiunt. 100) Cæſarei ei contrarii, Tillio duce, contra Guſtauum mouent, qui ad Suetam caſtra metantur, iuncto ibi naualibus pontibus flumine. 1) Tillius vero famem præcipue metuens in regione iam deuaſtata, direpto, quod occupauerat, Nouo Brandenburgo, reuertitur, & Magdeburgum toto impetu adoritur. Tillio digreſſo, Guſtauus Francofurtum ad Viadrum a Cæſareanis inſeſſum, adſultu capit, Landsbergam deditione. 2) Hinc, vt Magdeburgum liberaret, Spandoam ab Electore Brandenburgico ſibi tradi petit, quod etiam hac ſaltim conditione fuit factum, vt vbi Magdeburgo ſubuentum, aut Guſtauus in tutum fuerit ſubductus, reſtituatur. 3) Cum Saxone etiam agebatur, vt apud pontem Deſſauienſem copias ſecum iungeret, Magdeburgi liberationem pariter ſuſcepturus; vtque ſuo exercitui annonam, ac pyrium puluerem, & machinas præberet, Saxone vero omnia abnuente. 4)

§. XLIV. Inter hæc, funeſta dies Magdeburgo illuxerat. Cœperant in dicta vrbe motus iam a. 1627. dum Chriſtianus Guilielmus Magdeburgenſis Archiepiſcopatus Adminiſtrator, eo quod Dano acceſſerat, fuiſſet proſcriptus. Publicato etiam edicto de bonorum Eccleſiaſticorum reſtitutione, Magdeburgenſes ſibi metuentes, Io. Georgii I. Saxoniæ Electoris filium ſecundo genitum, Auguſtum Archiepiſcopatus Adminiſtratorem poſtulabant, cui Papa Leopoldum Guilielmum, Cæſaris filium iuniorem præferri volebat. 5) Magdeburgici interim Cæſaris copiis ſub Wallenſteinio non ſolum de commeatu proſpexerant, ſed etiam magnam pecuniæ vim numerauerant, quam cum amplius præſtare recuſarent, potius naues aliquot pro Wallenſteinii vſu in Albi intercepiſſent, iſte Ciuitatem, Cæſareanorum præſidium recipere recuſantem, XXII. Martii 1629. cœpit obſidere, quam tamen IX. Octobris iterum reliquit, exindeque a Cæſareanis ſemper fuit infeſtata. 6) Anno 1630. Chriſtianus Guilielmus vrbem denuo clam intrat, atque a Ciuibus homagium ſumit. Mittit etiam Suecorum Rex eo Mareſchallum ſuum, Dietericum de Falckenberg, auxilia promiſſurum, 7) Exeunte Martio 1631. denuo oppugnationem vrgebat Tillius, vt Suecorum regem, quem viribus ſibi imparem iudicabat, in patentia camporum eliceret, ni Magdeburgum perire vellet, & Guſtaui æque ac Cæſaris deſtinatis opportunum. Tillius primo litteris Adminiſtratorem, Ciuesque ac magnificis promiſſis Falckenbergium vrbis præfectum tentabat. Sed, cum hac via nihil proficere-

99) CHEMNITZ *lib. III. pag.* 116. PVFENDORF *lib. III. §. IV. V.*

100) CHEMNITZ *p.* 121. PVFENDORF §. *VI.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1768.

1) CHEMNITZ *pag.* 127. PVFENDORF §. *VIII. & IX.*

2) PIASECIVS *p.* 428. CHEMNITZ *p.* 130. PVFENDORF §. *XI.* KHEVENHILLER *p.* 1773.

3) CHEMNITZ *p.* 142. PVFENDORF §. *XIII.*

4) CHEMNITZ *p.* 144. PVFENDORF §. *XIV.*

5) Hæc late exponit CHEMNITZ *lib. II. p.* 74. 104. CARAFA *p.* 342. WASSENBERGS *Florus Germanicus p.* 164. KHEVENHILLER *Tom. X. pag.* 1264. *Tom. XI. pag.* 127. Anteriori anno 1626. Norberti, Magdeburgenſis olim Archiepiſcopi reliquias per Caſparum Queſtenbergium Strohofienſem Abbatem Pragam fuiſſe delatas, tradunt Pontificii, inprimis CARAFA *p.* 275. 291: ſed deceptos illos fuiſſe, atque aliud Archiepiſcopi Henrici Corpus ſecum tranſtuliſſe Pontificios ſingulari diſſertatione demonſtrare voluerunt PHILIPPVS MVLLERVS & BARTH. CHRIST. RICHARDVS in *Pſeudo Norberto.*

6) PIASECIVS p. 410. *quo nomine Magdeburga quoque aliquoties magnam vim pecuniæ numerauerat, & tandem fatigata, cum tantis ſumptibus ſe ſufficere non poſſe reſpondiſſet, eosque præſtare recuſaſſet, Croatorum Legio cum Præfecto Bechero ad extorquendam huiusmodi ſolutionem miſſa, omnes tranſitus ad Ciuitatem inſedit, & multos currus ad mercatum eo venientes diripuit: viciſſimque populus Ciuitatis arma pro defenſione ſua corripuit, eruptioneque facta, naues aliquot cum commeatu pro vſu Valnſtenii tranſeuntes in Albi fluuio intercepit, & ex vicinioribus ſtationibus ac ex pago ibi vicino Cracouia Cæſarianos inde Ciuitati infeſtos imminentes, caſis prope centenis eiecit: ex eoque initio res in apertum bellum prorupit. Valenſtenius enim eo ſtatim plures legiones cum Tribuno Cronico direxerat, quæ Ciuitatem obſiderent, quantumuis Magiſtratus per Legatos Hamburgenſium & Lubecenſium excuſauerint illum populi errorem, ſe inconſulto & inuito perpetratum, ac offerret multum auri, vt pacem redimeret. Nec alia ratione placari ille voluit, niſi vt reciperet præſidium Cæſareum Ciuitas, a quo iſta direptionem timens, & magis ne exequi vellet mandata Imperatoris nuper edita pro reſtitutione Religionis Catholicæ ac bonorum Eccleſiaſticorum, extremam defenſionis fortunam maluit experiri, exindeque a Cæſarianis continuo fuit oppugnata exitu triſti, vt ſuo loco apparebit.* ADLZREITER *p. III. lib. XIV. n.* 52. LVDOLPH *lib. XXIX. c. II. n.* 59. prodiit iſte tempore *Ausführliche wohlgegründete Deduction E. E. Raths und Gemeiner Stadt Magdeburg, darinnen der Röm. Kayſerl. auch zu Hungarn und Böhmen Königl. Maieſt. ihrem allergnädigſten Kayſer und Herrn, ſowohl allen Chur-Furſten und Ständen des Heil. Röm. Reichs, und ſonſten iedermänniglich ermelden Raths und der Stadt kundbahre Unſchuld, wegen der itzigen unvermutheten, überaus harten, und hochbeſchwerlichen, doch unverdienten Blocquirung, grauſamen feindlichen zuſetzung und Bedrängniß allerunterthänigſt, unterthänigſt, Dienſt-und freundlich zu erkennen gegeben wird. Gedruckt im Jahr* 1629 *durch Andream Betzeln* in quo ſcripto, quid Ciuitas Magdeburgenſis ab a. 1625. pertulerit, refertur. Huius & alterius ſcripti, ſub titulo: *die andere Belagerung der Stadt Magdeburg* ſummam exhibet CALVISIVS *in Præfatione.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 772.

7) LVDOLPH *lib. XXX. c. II. n.* 83. BVRGOLD. *p. III. pag.* 115. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1353.

Ppp ppp p 2 8) KHE-

ceretur, ad vim conuerſus, munimenta, quæ extra vrbem, Magdeburgenſes hinc inde extruxerant, ab iisdem vel non ſatis probe defenſa, vel Sudenburgo vel noua ciuitate relicta, quod ipſis in vitium vertitur, 8) expugnat. Guſtauus Adolphus equidem Magdeburgo in auxilium venire tentabat, ſed, dum a Brandenburgico Electore vt ipſi Cüſtrinum atque Spandoam præſidio muniendam traderet, vt a tergo eſſet ſecutus, illud non obtineret, inter hæc negotia Magdeburgum capiebatur. 9) Iam enim opera ad valli pedem erant promota, cum Tillius VIII. Maii tubicinem in vrbem mittit, vt extrema per deditionem auertant, imperaturum, quem illi ad tertium vsque diem detinebant. Hoc ipſo, ſcilicet X. Maii cum vallum ciuibus, periculo ſe iam defunctos arbitrantibus, fere nudatum foret, & Falckenbergius in curiam conceſſiſſet, tubicini reſponſum adornaturus, quo nondum reuerſo, nihil a Tillio tentatum iri credebatur, Pappenheimius de his omnibus ex vrbe monitus, ſubito adſultu munimentum nouum, quod ſuburbio Neuſtadio obiacebat, inuadit, quo facile ſuperato, mox in vrbem penetrat. Ciues quidem in ipſa vrbe adhuc reſiſtebant, ſed cum Falckenbergius cecidiſſet, Pappenheimius etiam frangendæ pertinaciæ ignem proximis ædibus iniecisſet, ciues in domos ſuas dilabi cœperunt. Tum vero nullum crudelitatis ac libidinis genus ab efferati militis rabie omiſſum, dum interim ignis omnia abſumeret. Ex tanta multitudine quadringenti duntaxat ciues ſuperfuere, & præter ædem ſacram primariam, die *Domkirche* aliasque *Vicarii* Canonicorum ædes, centum triginta tres piſcatoriæ plerumque domus ad Albim. Ipſe Adminiſtrator Epiſcopatus capitur. 10)

§. XLV. Ad tam crudele exemplum multi animorum Proteſtantium motus. Guſtauus autem, poſtquam publico ſcripto manifeſtaſſet, cur in ſubſidium Magdeburgenſibus haut 11) venire potuiſſet, maxime, quod tranſitus ipſi nondum ſecurus, vt ſecuritati ſuæ proſpiceret, Georgium Guilielmum, Brandenburgicum Electorem, quouis modo inducere conabatur, vt aut icto fœdere in partes ſuas deſcenderet, aut Spandoam, Cu-

8) KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 1795. Allhier wollen etliche dafür halten, ſie hatten dieſe zwey Oerter auf das aüſerſte defendirn, und alſo die Kayſerlichen aufhalten ſollen, ſo hatte es hernach mehr Zeit bedürfft, die Haupt-Veſtung zu belagern, unterdeſſen hatte der König in Schweden mit dem Entſatz deſto beſſer ankommen können, aber durch verlaſſung der angeregten vorſtadte hatte man den Kayſerlichen dieſen Vortheil gegeben, daß ſie deſto geſchwinder mehrentheils kœnnen unter das Geſchütz kommen, und man ihnen dieſemnach wenig Schaden mehr mit demſelben aus der Stadt zufügen mœgen.*

9) Docet hæc KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1786. de Guſtauo Adolpho dicens: *Meine Reiſe gehet auf Magdeburg zu, und ſelbiges zu entſetzen, nicht nur, ſondern denen Evangeliſchen zum Beſten, will mir niemand beyſtehen, ſo ziehe ich ſtracks wieder zurücke, mache mich in meinen Orten frey, biete dem Kayſer einen Accord an, und ziehe wieder nach Stockholm: Ich weiſs der Kayſer ſoll einen Accord eingehen, wie ich begehre, aber am jüngſten Gericht werdet ihr Evangeliſche angeklaget werden, daſs ihr nichts bey dem Evangelio habt thun wollen, es wird euch auch wohl hier vergolten werden. Dann iſt Magdeburg weg, und ich ziehe, ſo ſehet zu, wie es euch gehen wird.*

10) Fatum hoc ciuitatis exponit PIASECIVS *pag.* 427. ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n.* 24. CHEMNITZ *p. III. p.* 147. WASSENBERG *p.* 201. qui *p.* 213. vrbem a ciuibus fuiſſe incenſam dicit, ideo in adnotationibus deſuper notatus. THOM. CAREVE *Itin. p.* 13. THEATR. EVROP. *Tom II. pag.* 368. PVFENDORF *lib. III. §. XVIII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1788. *ſqq.* Excidium hoc Magdeburgenſe ſingulari diſſertatione expoſuit GOTTLIEB SAMVEL TREVER, *Lipſiæ* 1702. 4. Singularis inter PETRI LOTICHII, qui circa medium ſeculi XVI. vixit, poemata, elegia IV. lib. II. reperitur ad Ioachimum Camerarium, quam ipſe de obſidione vrbis Magdeburgenſis inſcripſit, in qua enthuſiaſmo quodam poetico ſingula hæc vrbis fata luxiſſe dicitur, prout etiam CHEMNITZ *lib. III. p.* 160. & MORHOFIVS *Polyhiſt. lib. I. c. XIX.* tradit, quem tamen ideo notat BAYLE art. *Lotichius lit. G. p.* 1871. hoc Lotichii carmen ad tempora obſidionis Mauritianæ referendum eſſe ratus, cui tamen ſingulari diſſertatione reſpondet SEBASTIANVS KORTHOLT. Verum, Lotichium ad priorem iſtam obſidionem ſub Mauritio facere, docet nos TOBIAS PAVRMEISTER, dum de Iurisdictione Imperii Romani *lib. II. p.* 935. ſic ſcribit: *qua de fœderibus & bellis, pacis publica tuenda cauſa, expediendis, diximus, tunc maxime vſu venerunt, cum a Carolo V. Romanorum Imperatore proſcripta, ac poſt recuſatas duriores libertati ac Religioni aduerſas pacis conditiones, Mauritio Saxonum Electore, Cæſaris & Ordinum Decreto, publica militia duce facto, vltra annum graui obſidione preſſa fuit, in qua fortiter ſuſtinenda, ac pro viribus depellenda, prudentia, virtus & conſtantia eius ita illuxit, vt immortalem ad omnem poſteritatem laudem & gloriam hinc conſecuta, ac ſalua tandem Religione ac libertate, ex ſummis illis difficultatibus emergendi felici dexteritate, omnibus fere, aſtu ac fremitu fabulis iſtius tempeſtatis correptis palmam præripuerit. De cuius innocentia, fide & integritate, potiſſimum eius temporis Poeta, Petrus Lotichius Secundus, in Elegia de obſidione Vrbis ad Ioach. Camerarium non minus eleganter quam vere cecinit:*

Proſit & excuſet, quod ſim mihi conſcia Recti,
Inque caput patria, nulla quod arma tuli.

Hanc obſidionem, occupationem & exidium diuerſi ſcripſerunt, Prodiit enim ſtatim *Exitus & excidii Magdeburgenſis Hiſtorica relatio* 1631. CHRISTOPHORI THODAENI, qui paſtor fuerit ad D. Catharinæ, *Bericht, wie es ihm und den Seinigen in der Eroberung ergangen. Die Magdeburgiſche blutige Belagerung, und iammerliche Erober- und zerſtœrung der Stadt Magdeburg*, & potiſſimum SETH HENRICI CALVISII *das zerſtœhrte und wiederaufgerichtete Magdeburg, Magdeburg* 1727. 4. In hoc ſcripto vero variæ reperiuntur huius excidii relationes, EVCHARII ELEVTHERII *Fax Magdeburgica*, in qua potiſſimum rationes adducuntur, quæ Chriſtianum Guilielmum, Adminiſtratorem permouerint, in vrbem veniendi. Diuerſæ litteræ publicæ, in hoc negotio ſcriptæ, atque inter hæc, Tillii Manifeſtum ad Magdeburgenſes æque atque Chriſtianum Guilielmum Adminiſtratorem publicatum & ſcripta alia vna cum Annalibus Ciuitatis ab a. 1632. vsque ad annum 1727.

11) Extat illud in THEATR. EVROP. *Tom. II. p.* 372. apud CALVISIVM *pag.* 186. PVFENDORF

Cuſtrinumque in ſuam traderet poteſtatem. Tergiuerſante Electore, potius finita conditione Spandoam repetente, ipſi quidem Rex ſtatim Spandoam fidei ſuæ liberandæ conſignat; ſed mox cum exercitu Berolinum tendit, præmiſſo tubicine portas referari imperans, & hoſtilia minatus, ſi quis reſiſtere audeat. Sic tandem abſumpta tergiuerſandi facultate, concluſum, vt Spandoam iterum Rex præſidio ſuo cuſtodiret, quoad bellum duraret; & apud Cuſtrinum tranſitu, receptuque ſi opus foret, frueretur. Spandoæ præſidium Electori, Cuſtrinenſe Regi iuramento cauere ſuper obſeruatione horum pactorum adigebatur. 12) Inde occupata Gryphswalda, quæ ſola adhuc Cæſareis reſtabat in Pomerania, 13) Albim verſus progreditur, & capta Hauelberga, ad Werbenam caſtra ponit, 14) in quæ Wilhelmus, Haſſiæ Landgrauius veniens XII. Auguſti mutuum fœdus cum Rege pangit. 15) Hoc Tillium tanto acrius commouit, vt literis non ſolum prouinciales, in abſentem concitare conaretur, ſed & Fuggerum Comitem cum decem legionibus a Liga recens conſcriptis in Haſſiam irrumpere iubet. 16) Belgæ etiam Anglique argenti ſubſidia præſtant. 17)

§. XLVI. Hoc ipſo tempore, ad diem III. Auguſti 1631. vt ſecuros redderent Proteſtantes, ne Suecorum Regi 18) accederent, inſtituebatur Conuentus Francofurti, vulgo *der Compoſitions-Tag*, prout Ratisbonæ fuerat decretum. Proponebatur v. Septembris de religionis diſſidiis componendis, & pace in Imperio reſtituenda. Sed, dum Catholici reſtitutionem bonorum Eccleſiaſticorum vrgerent, Proteſtantes de explicatione Transactionis Paſſauienſis cum ipſis minime conuenientes, bona Eccleſiaſtica ipſorum dominio ſubiecta liberæ fuiſſe reformationi ſubiecta, arguerent, inde ſine fructu, poſt prœlium Lipſienſe fuit diſceſſum. 19) Interea, dum a Proteſtantibus fœderatis vndique arma pararentur, Cæſar per exercitum, Egonis Fürſtenbergii ductu ex Italia reducem, Superioris Germaniæ Proteſtantes, cum litteræ nihil proficerent, vt fœdus Lipſienſe eierarent, cogere inſtituit. Ibi Memminga primum, & Campodunum fuit ſubacta, ac pecuniis emuncta. Inde Ducis Würtenbergici tutor trepida deditione tranſegit, cum iam in itinere eſſent, tria militum millia, auſpiciis Guſtaui Regis a Schlammersdorfio conducti, & manus peditum Vlmenſium, qui auxilio mittebantur. Hinc Vlma, & quidquid vrbium per Sueuiam, ſimul Circulus Franconicus Lipſienſi fœderi renunciant, miles ab his

DORF etiam *lib. III. p.* 16. eius ſummam exhibet his verbis: *Cæterum ne ab imperitis aut malevolis culpa perditi Magdeburgi in Guſtauum devolueretur, ipſe ſcripto publice emiſſo edocuit, non minimam cladis ſuæ cauſam Magdeburgenſes ipſos præbuiſſe intempeſtiua tenacitate, ac inhumanitate aduerſus milites, & quod tanto hoſti repellendo idonea parare media neglexiſſent, plus ſatis alienis confiſi auxiliis, quam propriis ſtare potuiſſent. Regi pronam ſemper fuiſſe voluntatem. Sed quam effectus dare ineluctabiles rerum difficultates prohibuerint; ac cæco impetu accurrere molientem, ſe ipſum, ſummamque rerum ac tot oppreſſorum ſpes perditurum fuiſſe nullo vrbis fructu. Hoſtem Gryphenhaga ac Gartzio, exturbatum penitus profligare in prœlio fuiſſe, ac uno impetu Magdeburgum tendere, ni tranſitum ad Cuſtrinum denegaſſet Brandenburgicus. Inde Francofurto, & Landsberga pulſum hoſtem tergo progredientis haſurum. Nec tamen ſibi licuiſſe ſalutem ſuam, exercitusque ab arbitrio Brandenburgici ſuſpendere nulla accepta cautione. Citra huius atque Saxonis fauorem Magdeburgi liberationem tentare haut quicquam cum proſperi ſpe ſucceſſus potuiſſe. Vtrumque autem ita ambigue ſecum egiſſe, vt quid ſolidi ab ipſis expectare poſſet, non adpareret.* Adde KHEVENHILLER *Tom XI. p.* 1813.

12) PIASECIVS *p.* 428. CHEMNITZ *lib. III. p. III. pag.* 163. PVFENDORF *lib. III. §. XVII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1823.

13) CHEMNITZ *pag.* 173. PVFENDORF *lib. III. §. XVIII.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag.* 1783. 1843.

14) PIASECIVS *c. l.* CHEMNITZ *pag.* 178. PVFENDORF *§. XIX.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1849.

15) CHEMNITZ *p.* 26. *lib. III. p.* 194. PVFENDORF *§. XXV.* Extant fœderis tabulæ apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 216.

16) CHEMNITZ *pag.* 196. PVFENDORF *§. XXV.*

17) Extant de eo ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 214. Qua ratione Hamiltonius ex Britannia copias adduxerit, exponit PVFENDORF *lib. III. §. XXIII.* CHEMNITZ *lib. III. p.* 192.

18) SPANHEIM Memoires p. 296. *Mais à fin que l' irruption formidable du Roy de Suede ne fuſt ſecondée par des Princes & Eſtats deſeſperez des violentes executions des Commiſſaires Imperiaux, qui gourmandoyent de toutes parts les Princes & les Villes, & ne ſe iettaſſent entre les bras d' vn Prince victorieux, on proietta derechef vne iournée à Francfort, en apparence pour compoſer le different des bien Eccleſiaſties entre les deux partis, en effet pour amuſer le temps.* Occaſione huius tentatæ compoſitionis, Epiſcopus Auguſtanus per Ieſuitas Dillingenſes conſcribi faciebat *Pacis compoſitionem, Dillingæ* 1629. 4. in qua præter varia contra Pacem Religionis, potiſſimum quæſt. LXVII. pertractatur, Epiſcopum Auguſtanum pace Religionis haut teneri, dum contra eandem fuerit proteſtatus. Huic IO. GERHARDVS *conſiderationem quarundam Quæſtionum Theologicarum Ienæ* 1631. 4. oppoſuit.

19) PIASECIVS p. 429. *Et licet Catholica Liga in Dunckelſpiel congregata, pro tractanda plena concordia Conuentum Francofurti inſtituiſſet ad initium Auguſti, tamen illius fœderis diſſidentium ſocii omnes, totis viribus apparatum bellicum (eo quod Catholici quoque in illo ſuo Conuentu Dunckelſpielenſi ſuis copiis ſupplementa conſcribi decreuiſſent) conquirere non deſiſtebant. Ac Francofurti Conuentu illo re infecta ſoluto, ideo quod Delegati Cæſaris media pacis nonniſi conſentanea edictis Imperialibus pro executione reſtitutionis bonorum Eccleſiarum ſexta Martii 1629. promulgatis, proponi vellent, & Catholici pactioni Paſſauienſi Anno Chriſti 1552. & Auguſtanæ 1555. inſiſterent, eius ſenſum clarum, (Diſſidentes prouocabant ad interpretationem Paſſauienſis concordiæ, cuius verborum contextum perplexum eſſe dicebant, præſertim quod bona Eccleſiarum Catholicarum non directe ſubiectarum Imperatori, ſed in ditionibus Principum, ſeu ſub iure patrocinii Dominorum loci cuiuſque conſiſtentium poſt illam concordiam*

his conſcriptus exautoratur, & magnam partem Cæſaris ſacramento accedit, ingenti inſuper pecuniæ ſumma exſoluta. 20)

§. XLVII. Tillius autem, relicto cum idoneis copiis Pappenheimio ad defenſionem Magdeburgi, & vicinorum locorum, Thuringiam verſus mouebat, vt Haſſiæ Landgrauio Guilielmo, Saxoniæque Ducibus, & cumprimis Electore perdomitis, Proteſtantium fœdus plane diſſiparet. Ac iam in ditione Vinarienſi atque Schwartzburgenſi hoſtili modo graſſabatur, 21) ipſa Iena noſtra fuit direpta, & vrbes perplures. Inde ad Albim progrediebatur, vt Suecorum Regi obuiam iret, ad Wolmerſtadtium caſtra locans, ſed Guſtauus in tres legiones incidens, pleroſque cædit vel diſſipat. 22) Dum autem Tillius Guſtauum ad plenam aciem ex caſtris ad Werbenam elicere nequiret, 23) ab Saxoniæ Electore poſtulat, vt decreto Lipſienſi renuntiet. Hoc vero renuente, terras ipſius cum quadraginta bellatorum millibus hoſtili modo ingreſſus, Mersburgum occupat, & Lipſiam per vnum diem tormentis verberatam, Pleiſſenburgo arce excepta, ad deditionem compellit. 24) Ita tandem Elector, qui copias ſuas Torgam contraxerat, 25) quod hactenus aduerſatus fuerat, miſſo Arnheimio, Guſtaui auxilium implorat, qui prius frigidius reſpondebat, Wittebergam in receptus ſecuritatem, Electoris filium primogenitum, ſtipendium trium menſium petebat. Electore vero omnia liberaliter offerente, fœdus in has leges concluditur, vt ſociatis viribus, Rex defenſionem Electoris ſuſcipiat, in eius præiudicium nihil agat, ſumma negotiorum directio penes Regem ſit: neuter abſque alterius conſenſu de pace tractet: Regi locis ad Albim opportunis tranſitus concedatur, eiusque exercitui, quamdiu in territorio Electoris hoſpitetur, neceſſaria ab hoc alimenta præbeantur. Fœdere in caſtris Regis ad Werbenam Kl. Septembris 1631. icto, quo Rex Electori aſſiſtere promittit, 26) Guſtauus exercitum tredecim peditum, nouem prope equitum millibus conſtantem, Wittebergæ trans Albim ducit, & inde apud Dibenam ad Muldam, inter VVittenbergam atque Lipſiam Saxonicis copiis iungitur. 27) De ſumma belli deliberabatur, dum prœlium primo diſſuadére Rex videretur, ne periculi aleam clade forſan accepta, ſubirent. Sed inſtante Saxone, prouinciam ſuam vtrique exercitui alendo imparem eſſe cauſſatus, Lipſiam verſus tenditur. 28) Tillius, li-

diam Catholicis adempta) dubia interpretatione corrumpi non permittentes, maiores diffidentia vtrimque exarſerunt, & fœderati ſpe amica compoſitionis deſperata, arma iam inſtructa habentes, palam de accerſendo ad ſuas partes Sueco deliberationes agitabant. Extant Acta huius Compoſitionis Francofurtenſis apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 220. PFANNER *Hiſt. Pac. Weſtphal. lib. I. §. II.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1726. *ſq.*

20) PIASECIVS *p.* 428. CHEMNITZ *lib. III. p.* 179. PVFENDORF *§. XX.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1653. HELVICVS *lib. XIX. pag.* 155. THEATR. EVROP. *Tom. II. p.* 339. 433. Adde LVNIGII *Staats-Conſilia Tom. II. p.* 255.

21) PIASECIVS p. 428. *ipſe autem Tillius poſt captum Magdeburgum in Vinmarienſi, Coburgenſi, Altenburgenſi, Allensleibia ditionibus, & demum in Haſſia copias ſuas diſtribuerat, vt ibi diſſiparet fœderis Lipſienſis militares delectus, a quibus maius periculum rebus Imperatoris imminere, & eis tempeſtiue oppreſſis hoſtis iſte externus ex Germania non difficilius quam Rex Danus nuper expelli poſſe videbatur.* CHEMNITZ *lib. III. p.* 183. PVFENDORF *§. XXI.*

22) CHEMNITZ *lib. III. pag.* 184. PVFENDORF *c. l.*

23) CHEMNITZ *p.* 186. PVFENDORF *c. l.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1681.

24) PIASECIVS pag. 429. *primum autem nomine Cæſaris per Nuntios ſuos requiſierat ab Electore Saxoniæ, vt renuntiaret illi fœderi, exauthoraret ſuum militem, & Cæſareo aſſignaret hoſpitia in ſuis ditionibus, ac commeatum ſuppeditaret, niſi mallet pro hoſte haberi. Et cum iſte reſpondiſſet, ſe in fide & obedientia Cæſari ſæpius probata permanere, & a ſe plura quam Conſtitutiones Imperii iureiurando Cæſaris firmata requirant, exigi non poſſe, immo gratiam ac remunerationem pro tam amplis erga Cæſarem meritis ſibi deberi, ille poſtpoſita tali obteſtatione in Saxoniam ſuis copiis progredi iuſſis, Merſeburgum, Veiſenfelſium, Friburgum, ac plura illius tractus oppida, licet ſponte deditionem fecerint, diripi a militibus, & incendio vaſtari permiſit. Naumburgo, Pegauiæ præſidia ſua impoſuit, a Lipſienſibus poſtulauit, vt commeatum ſibi præſtarent; quem poſtquam in magna copia accepiſſet, imperauit, vt præſidium Cæſareum in Ciuitatem admitterent, alioquin eandem fortunam quam nuper Magdeburgenſes ſenſerant, experturi eſſent: tandemque cum omnia ad expugnandam illam ciuitatem præparaſſet, reluctantes Ciues, verum exemplo tam formidoloſo perculſos coegit, vt initio Septembris Electorale præſidium dimiſerint, & Cæſareum receperint.* CHEMNITZ *lib. III. p.* 198. *ſqq.* PVFENDORF *§. XXVI.* VOGEL *Ann. Lipſ. p.* 449. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1864.

25) Quis iſto tempore fuerit apparatus Electoris militaris, docet KHEVENHILLER *Tom. XI. pag.* 1664.

26) Extat apud du MONT *Tom. VI. p. I. pag.* 18.

27) PIASECIVS p. 429. *ſed hoc magis accelerauit periculum, quod Tillius præuenire voluerat, dubiosque adhuc fœderatos impulit, vt ſocietatis cum Sueco conciliationem maturarent. Elector enim Saxoniæ reliqua ditioni ſuæ idem quod iam Lipſia euenerat metuens, conſilium quod diutius aſpernabatur de coniungendis pro defenſione ſua cum illo Rege armis ſuſcepit, & vna cum Electore Brandeburgico eum Diebenæ (apud Vittembergam Rex Suecus tranſmiſſo Albi eo tranſierat) conueniens, prima Septembris huius Anni Chriſti, 1631. conditiones mutui fœderis cum ipſo ſtabiliuit. Maxime euentus docuit, quantum attulerit diſpendii, irritaſſe fœderatos Lipſienſes, & non prius repreſſiſſe externum illum hoſtem, cum quo potentia domeſtica illorum, tantum virium acceſſit, quod ſtatim coniuncti hoc modo exercitus Suetici, & fœderati, Cæſareanis quibus ſinguli fuiſſent impares, potentia longe præſtiterunt.* CHEMNITZ *lib. III. p.* 202. ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n.* 84. PVFENDORF *§. XXVII.*

28) CHEMNITZ *lib. III. pag.* 204. PVFENDORF. *§. XXVIII.*

29) CHEM-

us, licet caſtra ad Lipſiam munitionibus circumdari, & machinas idoneis locis diſponi iuſſiſſet, inſtituta tamen conſultatione in ſuburbio Lipſienſi, intra veſpillonis ædes pictia ad parietem ſandapilis, 29) Pappenheimii, aliorumque Ducum fiducia motus, relictis caſtris, non expectatis auxiliis, quæ ipſi a Tieffenbachio adducebantur, 30) verſus Breitenfeldæ campos, vno a Lipſia milliari, cum exercitu in aciem poſito procedit. Fit atrox prœlium VII. Septembris 1631. regio exercitu dextram, Electoris ſiniſtram manum obtinente. Sed Saxonici cumprimis pedites, & turmæ equitum, quos Vaſalli armauerant, omnes milites noui impreſſionem Ceſareorum haut ſuſtinentes, ſolutis Ordinibus, armisque abiectis, terga fugæ dabaut. Hoc ſucceſſu præmature nimis inflati Cæſarei, iam paſſim nuntios victoriæ dimittebanr. Elector in iſto tumultu Eulenbergam verſus ſe proripuerat. Aſt Rex, hautquaquam territus, ſiniſtrum ſuorum cornu latus hoſtium, phalanges frontem inuadere iuſſit. Hic eques Cæſareus circa reliquias Saxonum diſſipandas occupatus, pugna feſſus, & in prædam cædemque, ordinibus pene ſolutis, effuſus, ab integris compoſitisque regiis ſtatim in fugam pellitur. Et licet pedes acerrime pugnam cieret, poſt atrocem tamen quinque horarum pugnam, plena victoria Guſtauo ceſſit, victore exercitu in loco pugnæ pernoctante. Ipſum Tillium præfectus alæ cum legione Rheingrauiana Fridericus, cognomine Longurionis vulgo nuncupatus, (*der lange Fritz*) in turba eminus agnitum adſecutus fuerat, ac oblatam vitæ gratiam adſpernantis, caput, dorſumque breuiore ſclopeto non ſegniter contuderat. Et viuo aut mortuo potitus fuiſſet, ni Rudolphus Maximilianus, Dux Lauenburgicus a latere aduolans, Friderici caput globo transuerberaſſet, ac fatiſcenti iam ſeni Halam effugium præbuiſſet. E Cæſareis in illa planitie cæſi numerabantur ſeptem millia ſexcenti, præter eos, qui in fuga perierunt. Saxonum ſuper tria millia cecidiſſe feruntur: Regiorum circiter duo millia deſiderati, maximam partem equites. E captiuis quinque millia ſtipendiis Regis accedebant. 31) Rex altero a victoria die, Lipſiam acceſſit, quam paullo poſt Elector deditione cepit. Rex interea cum expedita equitum caterua Mersburgum properauerat, vbi valida manus prœlio profuga iterum coiuerat, e qua mille amplius cæſi, quingenti capti. Inde Halam itum, quæ vna cum arce Mauritioburgo nullam motam fecit. 32) Oppidum iſtud iuramento Regi fidem dedit. Magdeburgici Præſulatus regimen Ludouico, Anhaltino Principi, tantiſper commiſſum. Paullo poſt, & vniuerſi Principes Anhaltini in protectionem Regis ſe conſerunt, promiſſo ad belli ſumtus certo in menſes tributo, operaque ſubditorum gratuita, ſi in ditione ipſorum vel munitionem extruere, vel Albim ponte vellet inſternere. 33)

§. XLVIII.

29) CHEMNITZ *p.* 207. 214. PVFENDORF *§. XXVIII.* Prodiit ideo *der Leipſiſche Todtengraber, welcher von des Herrn General Tylli Einkehrung in ſeinen Hauſe vor Leipzig geſchehen ausfuhrlich berichtet.*

30) Omnem culpam huc reiicit CARVE p. 20. *Si enim Cæſareani ſuſtentare voluiſſent prælium, quoad Comes de Tieffenbach & Generalis Aldringer vterque cum ſuis copiis acceſſiſſet, illuc res Imperii nunquam deſcendiſſent. Sed ita erat in Fatis.*

31) PIASECIVS p. 430. *Primum in prælio ſeptima Septembris die a Lipſia vno milliari, inter pagos Breitenfeldium ac Podeluſinm commiſſo, in quo poſt acerrimum vtrinque certamen quinque horis continuatum, Tillius ſuccubuit. Nec dubie ab ipſo principio pugnæ victoria ad Suecum inclinabat, cornu enim ſiniſtrum Tillii ventum tunc ab Occidente ſtantem præripere volens, longius a corpore exercitus proceſſerat, & exceptum a Sueticis peditibus equitatus immiſtis (tali arte pugnabant illi) totum turbatum nullam vtilem operam praſtitit. Tillius vero cum ipſemet a fronte ſelectiores turmas contra infirmiorem aciem hoſtilem, in qua Saxonicæ legiones ſtabant, immiſiſſet, diſſiparat quidem illam, ſed dum ibi ſui debellatum putantes, alii fugientes Saxonicos inſequuntur, alii occupant tormenta, alii currus diripiunt, diſtractis ita Ordinibus, impetum mox ſuperuenientium fortiorum ſubſidiorum Sueticorum ſuſtinere non valuit. Dextra ala Tilliana legiones pedeſtres, quæ ex veteranis conſtabant, ab ipſomet Guſtauo Rege Sueco impugnata diutius reſtiterunt; verum iſta quoque cum nulla ſubſidia haberent, fuerunt profligatæ, paucis fuga elapſis. Cæſi ibi feruntur ex Cæſarianis nouem mille, ex Saxonicis bis mille, ex Sueticis ſeptingenti, & præcipui ex iſtis Ordinum Ductores Teufel (nuper ex captiuitate Polonica dimiſſus) Hallus, Callebach, Coruillus, Bamtuſſius: ex Cæſarianis vero Adolphus Dux Holſatiæ, Otto Baro a Schennberg, Ottmar ab Erwite, Bougardus Gritte perierunt, plures viui capti, vna cum centum ſignis militaribus & viginti quatuor maioribus tormentis bellicis æneis, ac omnia impedimenta & apparatus Caſtrenſis præda victorum ceſſerunt. Tillius duo vulnera accepit in brachio, quo ictus à ſuo capite auertebat, & ereptus e pugna Halam euaſit, moxque lectica ſe portari fecit Halberſtadium, indeque Alcfeldium Viſurgim verſus, reliquias exercitus ſui ex fuga colligendo.* THEATR. EVROP. *Tom. II. p.* 432. BRACHELIVS *lib. IV. pag.* 240. ARLANIBAEI *arma Suecica p.* 228. CHEMNITZ *lib. III. p.* 209. PVFENDORF *§. XXIX.* Le VASSOR *lib. XXXI. p.* 42. VVASSENBERG *lib. III. p.* 244. THOM. CARVE *Itin. p.* 19. qui tamen prœlii diem male ponit menſis Auguſti die ſexto decimo ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n.* 87. VOGEL *Ann. Lipſ. pag.* 452. *ſqq.* KHEVENHILLER *Tom. XI. pag.* 1868.

32) PIASECIVS p. 430. *Suecus autem Rex illam victoriam proſequens, relicto apud Lipſiam Electore Saxoniæ, cui præſidium eius loci Cæſarianum poſtridie deditionem fecerat, Merſeburgum duxit, ibique Cæſarianos prope quinque mille ex fuga congregatos iterum profligauit. Inde progrediens, Halam vndecima Septembris, & ſequenti die arcem Mauritii ad deditionem coegit, plurimis Cæſarianorum ſub ipſius ſigna concedentibus, vt intra paucos dies ad ſexaginta millia armatorum exercitus eius excreuerit.* CHEMNITZ *p.* 215. PVFENDORF *§. XXX.* VOGEL *p.* 455.

33) CHEMNITZ *p.* 216. PVFENDORF *c. l.* ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n.* 94. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1877.

34) PIA-

§. XLVIII. Poſt hæc, Halæ inter Regem & Electorem conſultabatur de bello in futurum gerendo. Poſt varia conſilia concludebatur, vt Rex per ſaltus Thuringicos in Franconiam, Saxo in Cæſaris ditiones hæreditarias, Sileſiam, Bohemiamque pergeret. 34) Guſtauus igitur Hala digreſſus, per Querfurtum Erfurtum verſus tendit, quæ vrbs miſſis obuiam legatis, Regi ſe ſub certis conditionibus dedit, qui etiam vrbem ingreſſus, Wilhelmum Saxoniæ Ducem ibi conſtituit Adminiſtratorem. 35) Wilhelmus etiam Dux Vinarienſis cum fratribus Alberto, Erneſto & Bernhardo, fœdere ſe Regis illigauerat. Inde per ſaltus Thuringicos pergens, totum Hennebergicum Comitatum in ſuam redigit poteſtatem. Porro Königshouiam capit, Suinfurtenſes ſe Regis poteſtati permittunt. Mox Würtzburgum vrbem, & poſt aliquot dierum obſidionem, arcem, antequam Tillius, qui collecto milite, in auxilium properabat, aduentaret, capit, in qua ingens auri argentique facti & infecti vis, e tota prouincia eodem congeſta, adparatus quoque bellici, annonæque & vini ingens copia cum aliis in Regis poteſtatem venere. 36) Ad famam irrumpentis in Franconiam Guſtaui, conuentus Francofurtenſis ſoluebatur. Tum Proteſtantes per Franeoniam, grauibus hactenus iniuriis a Cæſare & Pontificiis preſſi, ad ſocietatem & protectionem Regis ſe conferebant, promiſſa ad belli ſumtus certa pecuniæ ſumma. Hine Kl. Nouembris Hanouia a Suecis intercipitur, 37) Francofurtum vero ad Mœnam XVI. Nouembris, apertis portis, Suecos admittit. 38) Ibidem Georgius, Haſſiæ Landgrauius, d. 19. Nouembris 1631. conuentione cum Rege inita, Ruſſelsheimium Mœno traiiciendo opportunum, præſidio regio inſidendum tradebat. 39) Idem de pace inter Cæſarem atque Regem concilianda, mentionem fruſtra iniicebat. Hinc Rex Ringoa occupata, in Palatinatum ſe vertebat, atque expugnato Oppenheimio, Moguntia ipſi XIII. Decembris deditur, Manheimium XXIX. Decembris capitur. 40) Vlterius ad Nicrum progreditur Rex, Wimpfenam aliaque loca occupans, cum Vlma vnionem conſtituens, 41) Dum interea Hornius in Franconia relictus, Mergentheimum, Winsheimum & Heilbrunnam caperet. 42) Tillius vero, dum Würtzburgenſi arci nequiret ſuccurrere, occupato Rotenburgo, Noribergam fruſtra tentabat. 43)

§. XLIX. Dum Guſtauus per Superiorem Germaniam victricia arma circumfert, quæ in Megapolitano Ducatu ſub Achatio Tottio hærebant copiæ Suecicæ Roſtochium VI. Octobris 1631. deditione capiunt, quod XI. Ianuarii 1632. Wiſmaria ſequitur & arx Dœmitzæ. 44) Ioanne Banerio Virmondum Ducem Cæſareum, Wanslebii hærentem ex improuiſo inuadente. Inferior quoque Saxonia Regi ſtudet, Bremenſi Archiepiſcopo, Georgio, Friderieo Vlrico & Chriſtiano, Brunſuicenſibus, ſingulare fœdus cum Rege pangentibus. 45)

§. L. Cæſarei interea, poſt Lipſienſem ſtatim pugnam, vtramque ingrediuntur Luſatiam, Budiſſæ etiam, Görlicio ae Zittauiæ præſidia imponentes, quas tamen vrbes, aduentante cum exercitu Electore, ſtatim iterum relinquebant. 46) Et licet Hiſpani Electorem per Franciſcum Paradiſum tribunum Dresdam ablegatum, tentarent, fruſtra tamen hoc fuit, 47) dum ſpretis Auſtriacorum illecebris, Elector Arnheimium cum exercitu Bohemiæ immitteret, qui poſt Sluckenoam, Tetſchenam, Auſſigam & Leitmericiam, nemine reſiſtente, occupatam, tandem Pragam verſus progreditur, quæ præſidio viduata, ſine mora Saxones aduentantes admiſit. 48) Paullo poſt quoque ad Limburgum Cæſarei a Saxonibus non perfunctorie vapulabant. Egra dehinc, Schlakenwerda, Falbenoa, & plura alia oppida in Saxonum poteſtatem conceſſerunt. Et lieet ex Guſtaui eonſilio, circumlato

34) PIAIACIVS *p.* 430. PVFENDORF §. *XXXI.* Reprehenditur tamen hoc conſilium a pleriſque. Sic enim PIASECIVS p. 433. *Et quidem ſtatim a principio bellum illud offenderat in eo, quod olim Annibalem poſt pugnam Cannenſem vti victoria neſciiſſe probaunt. Rex enim Suecus fulmen iſtius belli poſt pugnam Lipſienſem omne ſuum robur (vt ſuccideret imprimis neruos Ligæ Catholicæ) conuerterat contra Germaniam, quam (præter Bauariam & paucos Epiſcopatus) a quocunque diucxari Auſtriacis forte magis expediret, eaque ab aliquo hoſte occupata, ipſorum viribus in reliquo integris, quandoque liberari poſſet. Caput vero rei Vienna & hæreditaria Prouincia Auſtriaca, a quibus plena victoria pendebat, & quæ facilius obtineri poterant, ac ſi de induſtria cladis Lipſianæ damnis reparandis ſeruarentur, illæſa manſerunt. Seu quod illa belli pars ceſſerat Electori Saxoniæ, cuius Miniſtris ſatis præſtitiſſe rati, quod Pragam ac pauca in Sileſia & Boëmia oppida intercepiſſent, vltra forte quod eſſent viribus debiliores, non proceſſerunt.*

35) Conditiones extant apud KHEVENHILLERVM *Tom. XI. p.* 1880.

36) KHEVENHILLER *p.* 1882.

37) KHEVENHILLER *p.* 1890.

38) KHEVENHILLER *p.* 1899.

39) Extat apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 19.

40) KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1911.

41) Hos regis progreſſus prolixius deſcribit PIAIACIVS *c. l.* ADLZREITER *p. III. lib. XVI. n.* 95. CHEMNITZ *p.* 2018. *ſqq.* PVFENDORF §. *XXXII. ſqq.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1879.

42) PVFENDORF §. *XLIII.* CHEMNITZ *p.* 247. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1092. *Tom. XII. p.* 92.

43) CHEMNITZ *lib. III. p.* 238. 242. PVFENDORF §. *XX.*

44) CHEMNITZ *lib. III. p.* 251. PVFENDORF §. *XLV. XLVI.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1893. 1931.

45) CHEMNITZ *p.* 255. PVFENDORF §. *XLVII. XLVIII. XLIX.*

46) CHEMNITZ *lib. III. p.* 263. PVFENDORF §. *L.* GROTIVS *p.* 249. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1918.

47) CHEMNITZ *c. l.* PVFENDORF *c. l.* De hoc Acta proſtant ſub titulo: *Copia Reſolutionis welche Churfürſtl. Durchl. zu Sachſen dem Königl. Hiſpaniſchen ſubdelegirten Geſandten gegeben, den* 19. *Oct.* 1631.

48) KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1921.

49) CHEM-

cumlato per Auſtriam & Morauiam bello, delectus Cæſaris diſſipare potuiſſent Saxones, iſti tamen luxu immerſi torpentes, ſpatium dabant Matthiæ Gallaſio Pilſenam valido præſidio firmandi, ac Saxonum progreſſus prohibendi. Nec deerant Miniſtri, qui inuidia & ſuſpicione in Guſtauum Electoris animum inficerent. 49)

§. LI. Dum igitur Tillio omnia infeliciter ſuccederent, de nouo Duce exercitui Cæſareo præficiendo deliberabatur. Et licet Hiſpani Ferdinandum, Vngariæ Regem, Cæſaris filium ſuaderent, tamen Germani in Fridlandum conſpirabant, inuito etiam Bauaro. Mittebantur ad ipſum Znaimum, Morauiæ oppidum, vbi tunc agebat, Io. Baptiſta Werdenbergius Comes, & Hermannus Queſtenbergius, mox Io. Vlricus Eggenbergius Princeps, ſumma ipſi amicitia iuncti, qui ipſi exercitus ſummam offerrent. Iſte vero ingratum Cæſaris animum, praua Hiſpanorum, Bauari & Tillii conſilia exprobrare atque ſimulare, quaſi acceptare munus nollet: Importunitate tamen rogantium vinci viſus, in amicorum gratiam, citra vllum Imperii vocabulum, ad menſem vsque Martium delectibus habendis ſe vacaturum promiſit: interea Cæſar diſpiceret, quem exercitui ducem daret, aut, quod ipſe potius iudicet, de pace agat. Inſtituto feliciter delectu, paullo poſt, a Cæſare in has leges fuit deſcendendum: Fore Fridlandum totius Auſtriæ Domus adſenſu, exercitus Supremum Ducem cum abſoluta poteſtate, Cæſarem, recuperata Bohemia, Pragæ ſedem fixurum, de ordinaria remuneratione Fridlando cauturum, addicta ad ſecuritatem aliqua prouincia e Cæſareo patrimonio. Extraordinariæ mercedis loco futurum ipſi ſupremum regale ius in occupatas prouincias. Ius item Fiſco addicendi per Imperium, abſque vllius contradictione, poteſtatem item condonandi. Liberum ipſi fore, ſtatum militibus diſtribuere, contributiones, commeatus exigere, Tribunos, Centuriones pro lubitu creare. Si quando pacis in Imperio tractatio ſuſciperetur, habitum iri cauſſæ Fridlandi de Ducatu Megapolitano rationem. Omnes belli ſumtus Fridlando debere ſuppeditari. Omnes Cæſaris hæreditarias prouincias Fridlando ad ſuum & exercitus receptum fore apertas. 50) Hinc concluſo cum Philippo IV. Hiſpaniarum Rege, Viennæ d. XIX. Februarii 1632. contra Guſtauum Adolphum nouo fœdere, omnia ad bellum magis parabantur. 51)

§. LII. Sub initium anni 1632. de neutralitate Bauaro & Ligæ concedenda, per Gallicos legatos agebatur, 52) id quod Galliæ Rex per fœdus ſecretum cum Bauaro XXX. Maii 1631. concluſum, promiſerat, 53) quod tamen, dum nec miles Ligiſticus ex Bohemia euocaretur, nec Pappenheimius ex Saxonia inferiori, id quod Guſtauus vrgebat, fruſtra fuit. Eandem neutralitatem Palatinus Neoburgicus & Ferdinandus Colonienſis Elector fruſtra petebant. Philippus Chriſtophorus tamen Treuirenſis Elector, poſtquam, facto cum Gallis Confluentiæ d. 21. Decembris 1631. fœdere, ipſis arcem ſuam Ehrenbreitſtein promiſiſſet, eandem amplectebatur, renitente licet ipſius Clero, qui in Hiſpanorum partes propendebat. 54). Menſe Februario Fridericus Palatinus Guſtauum Adolphum Francofurti accedebat, per iſtum ditiones ſuas recuperaturus, ab eodemque omni beneuolentiæ & humanitatis genere fuit exceptus. 55) Primo vere, poſt varia cum Saxoniæ Inferioris Ordinibus, Vlma etiam, & Comitibus Wetterauicis concluſa fœdera, 56) finitis induciis, quas Ligæ conceſſerat, cæſis per Rheingrauium Hiſpanis, Crucenacum capit, Braunfelſam, Trarbacenſem arcem, Wetterauiæ arcem & Bobenhuſam vna cum Kirchberga in Hunnorum tractu. 57) Hornius interea Bambergenſes terras ingreditur, ſed a Tillio inde profligatur. 58) Aſt Rex, ne Hornii ad Bambergam receptus ſuis terrorem, hoſtibus animum daret, ſepoſita Heidelbergæ & Philipsburgi oppugnatione, quam animo agi-

49) CHEMNITZ *p.* 267. PVFENDORF §. *LI.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1925.

50) PIASECIVS *p.* 434. CHEMNITZ *lib. III. exeunte lib. IV. p.* 294. PVFENDORF §. *LII.* BVRGVS *de b. Suetico lib. III. p.* 277. *ſic voluit Volleſtainus huius belli curam ſibi ſoli incumbere, ipſeque ad libitum omnia facere, ſtatiua militibus diſtribuere, contributiones, commeatus exigere, Tribunos, Centuriones creare, gnarus eam eſſe imperandi rationem, vt non aliter conſtet, quam ſi vni reddatur. Quod ſi aliquando Cæſari hæc reuocare, ſeque ea cura remouere placuiſſet, ante ſemeſtre admoneret, nec deinceps ipſe ad reddendum adminiſtrata prouincia rationem cogeretur.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n.* 4. *ſqq.* CAREVE *Itin. p.* 80. BVRGOLDENSIS *p. I. diſc. I. p.* 117. Le VASSOR *lib. XXXI. p.* 63. 127. KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1949. *Tom. XII. p.* 14.

51) Extat apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 30.

52) CHEMNITZ *lib. IV. ineunte.* PVFENDORF *lib. IV. ineunte.* Projectum Neutralitatis de dato Moguntia XXIX. Ianuarii 1632. LVDOLPH lib. XXXII. c. II. n. 38. extat in RECVEIL *Tom. IV. p.* 327. & apud LONDORPIVM Tom. IV. p. 279. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 71. 136. Le VASSOR *lib. XXXI. p.* 138. 167.

53) Vide ſupra §. *XLI.*

54) PIASECIVS *p.* 433. CHEMNITZ *p.* 278. PVFENDORF *lib. IV.* §. *II.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n.* 7. Extat Capitulatio in fortalitio Ehrenbreitſtein IX. Aprilis 1632. inita, apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 274. vna cum Suecorum ratihabitione, RECVEIL *Tom. III. p.* 332. 334. du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 35. Licet iam ante etiam idem Elector Confluentiæ XXI. Decembris 1631. pactus fuiſſet, de quo in RECVEIL *Tom. III. p.* 325. apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 24. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 26. 253.

55) CHEMNITZ *lib. IV. p.* 283. PVFENDORF §. *IV.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 87.

56) CHEMNITZ *lib. IV. p.* 283. PVFENDORF §. *III.* PAREVS *Hiſt. Palat. lib. VI. p. III. p.* 380.

57) PIASECIVS *p.* 432. CHEMNITZ *p.* 286. PVFENDORF §. *V.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 255.

58) CHEMNITZ *lib. IV. p.* 297. PVFENDORF §. *IX.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n.* 16.

agitabat, in Tillium ire conſtituit, rebus tamen ad Rhenum prius diſpoſitis: quarum ſumma directio penes Ochſenſtiernam Cancellarium relicta. 59) Rex igitur Tillio verſus Danubium tendenti acceleratis quantum poterat, itineribus inſtans, Noribergæ benigne excipitur, inde pergens, Donawertham capit. 60) Licum v. Aprilis, fruſtra licet Tillio impedire conante, tranſit, vbi ipſe Tillius ſupra dextrum genu trilibri globo pereuſſus, ac Ingolſtadtium ægre delatus, paucos poſt dies inter maximos cruciatus expirauit, cum moribunda iam voce Ratisbonam cuſtodiendam ingeminaret. 61) Lico transmiſſo, Rex Auguſta potitur. 62) Ingolſtadtium non ſine vitæ periculo, dum paullo propius hoſtium munimentis ſucceſſiſſet, & tormentum in eum directum eius equum diſcerpſerit, fruſtra tentat, 63) licet Hornium ad occupandam Ratisbonam præmiſiſſet, Bauarus tamen ipſum præueniebat. 64) Hoc conſilio depulſus, Bauariæ complura oppida capit Rex, & VII. Maii Monachium, aulæ Bauaricæ ſedem cum Friderico Palatino, & Guilielmo Saxoniæ Duce, aliisque Proceribus ingreditur. Expilatus ibidem Theſaurus & Bibliotheca Electoralis, & ſub pauimento defoſſa fuerunt tormenta centum quadraginta, in quorum vno triginta aureorum millia abſcondita prædæ cedebant. 65) Inde Rex in Franconiam regreditur, Weiſſenburgum liberaturus, quo Bauarus iam fuerat potitus. 66) Dum interea Regis in Sueuia copiæ Memmingam, Campodunum & pleraque per Algoam, oppida occuparent. 67)

§. LIII. In Saxonia inferiori exeunte anno 1631. Bannerius Magdeburgum a Mansfeldio defenſum obſidebat, & iam in eo erat, vt circa anni finem dederetur, ſed aduentante in auxilium Pappenheimio, iterum relinquere cogebatur. 68) Aſt, inſequenti anno 1632. Pappenheimius, cum vaſtatis circa locis, vrbi de annona proſpici non poſſet, Magdeburgum deſerit, cui Banerius militem ſtatim immittit, & conuocatis ciuium reliquiis, initium facit eius inſtaurandæ, Rege potiſſimum plurimum promittente. 69) Guilielmus autem Saxoniæ Dux legionem hoſtium ad Hameliam ſecurius hærentem opprimit. Inde Goslariam, & Northeimum ab hoſtibus deſertum, facile in poteſtatem redigit. Göttingam adſultu capit, Duderſtadium quoque agri Eichsfeldici caput, eidem ſe ſubmittit. Dum interea Haſſiæ Landgrauius Guilielmus, Paderbornenſis prouinciæ oppida ad obſequium reduceret. 70) Poſtquam autem Guilielmus Saxoniæ Dux vna cum Banerio in Franconiam fuiſſent euocati, Pappenheimius ſub initium Martii ad Viſurgim reuerſus, Eimbecam expugnat, vnde in Bremenſem ditionem tendit, quam in Danum transferre Cæſarei tentabant. Pappenheimius etiam in tres legiones Suecicas per Kedingenſem agrum hoſpitantes ſubito impetu facto, quadringentos cædit, multos capit. Dum autem Danus Bremenſem prouinciam militi Sueco & Archiepiſcopali euacuare recuſaret, Pappenheimius Stadam reliquit, cui Sueci ſtatim præſidium immittunt. 71)

§. LIV. Dum Bauariæ inſultat Guſtauus, Wallenſteinius, poſtquam Saxoniæ Electorem fruſtra de pace tentaſſet, collecto exercitu quadraginta bellatorum millibus conſtante, in Bohemiam mouet, ad Saxones exturbandos, qui ſegnitet rem agebant, quod flagitium Arnheimi plerique ſuſpicabantur, qui Fridlandi amicitiam, memor militiæ ſub ipſo actæ, nondum exuerat, Guſtauo vero erat infenſus. 72) Conuenerant equidem Saxoniæ & Brandenburgicus Elector Torgauiæ, de pace procuranda inuicem acturi & copiis coniungendis, ſine fructu tamen fuit diſceſſum. 73) Varia quoque erant Arnheimii cum Fridlando commercia, hoc ſaluam religionem & bona eccleſiaſtica promittente, ſed cum Elector

59) CHEMNITZ *p.* 301. PVFENDORF §. *X.*

60) PIASECIVS *c. l.* CHEMNITZ *p.* 308. PVFENDORF §. *XI. XII. XIII.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n.* 20. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 119.

61) PIASECIVS *c. l.* CHEMNITZ *p.* 309. PVFENDORF §. *XIV.* Le VASSOR *lib. XXXI. p.* 163. KHEVENHILLER *p.* 124.

62) PIASECIVS *c. l.* CHEMNITZ *p.* 312. PVFENDORF §. *XV.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n.* 25. KHEVENHILLER *p.* 126.

63) CHEMNITZ *p.* 315. PVFENDORF §. *XVI.* vbi etiam vitæ periculum ad XX. Aprilis ſic deſcribit: *eadem quoque dies ipſi Guſtauo Regi pene ſuprema illuxerat. Cum enim is loci habitum contemplaturus paulo propius hoſtium munimentis ſucceſſiſſet, hic comitatu quis eſſet ſuſpicati, tormentum in eum direxerunt, quo emiſſus globus tantum non ſuras Regis perſtringens equum diſcerpſit, vt Rex ſanguine oppletus in terram prouolueretur. Is tamen mox ſub equi cadauere ſe extricans, in pedes erectus ſuos e ſumma conſternatione maximo gaudio perfundebat.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n.* 30. *ſqq.* Idem refert CARVA *p.* 26. qui addit, vrbem per proditionem Guſtauo fuiſſe tradendam, quæ tamen fuerit detecta.

64) CHEMNITZ *p.* 321. PVFENDORF §. *XVII.*

65) PIASECIVS *p.* 433. CHEMNITZ *p.* 321. PVFENDORF §. *XX.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n.* 38. Le VASSOR *lib. XXXI. p.* 173. LVDOLPH *lib. XXXII. c. II. n.* 49. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 142.

66) CHEMNITZ *pag.* 326. PVFENDORF §. *XXI.*

67) CHEMNITZ *pag.* 327. PVFENDORF §. *XXI.*

68) KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 104.

69) CHEMNITZ *lib. IV. p.* 288. PVFENDORF *lib. IV.* §. *VII.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 106.

70) CHEMNITZ *p.* 290. PVFENDORF *c. l.* KHEVENHILLER *p.* 108.

71) CHEMNITZ *p.* 336. PVFENDORF §. *XXVII. XXVIII. XXIX.*

72) CHEMNITZ *p.* 329. PVFENDORF *lib. IV.* §. *XXIV.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 19.

73) De hoc Torgauienſi conuentu CHEMNITZ *p.* 292. BVRGVS *de B. Suec. lib. III.* §. 9. PVFENDORF §. *XXVIII.*

74) CHEM-

Elector peculiarem tunc pacem abnueret, 74) facili demum negotio, capta Egra Pragaque, Saxones omni Bohemia pelluntur. 75)

§. LV. Inter hæc, dum ad Rhenum ſuperiorem, Cæſarei, Oſſa duce, Suecis nonnihil damni inferunt, 76) Hiſpani in Palatinatum irrumpunt, Spiram etiam capiunt, qui tamen per Rheingrauium iterum fugantur, 77) Guſtauus ad Noribergam caſtra munit, quam militi ſuo in prædam oſtentauerat Fridlandus. Hic, poſtquam ſub initium Iunii ſe Bauaro apud Egram iunxiſſet, XXX. Iunii caſtra Suecis cum magno exercitu opponit, magna cum fiducia iactans, intra quatriduum appariturum, vtrum ipſe, an Sueciæ Rex dominus orbis ſit futurus; Regem tamen adgredi non auſus, ipſum annona ac pabulatione intercludere cogitabat. Et ſane in regiis caſtris ad extremum pabuli anguſtia laborabatur, licet annonam affatim Norimberga ſuppeditaret. 78) Poſt crebras velitationes, atque interceptum hoſtium commeatum, 79) aduentantibus etiam Regi in auxilium Oxenſtierna Cancellario, cum Chriſtiano, Palatino Birckenfeldenſi, Guilielmo & Bernhardo Saxoniæ Ducibus, Guilielmo, Haſſiæ Landgrauio, & Io. Banerio cum multis copiis, vt ſeptuaginta quinque bellatorum millia in caſtris habere diceretur, XXI. Auguſti e caſtris progreſſus, hoſte tamen in iisdem ſe continente, ſubſequenti nocte altioribus locis tres ſuggeſtus ſtruebantur, e quibus octodecim grandioribus tormentis Rex in caſtra Fridlandi fulminabat, modico hoſtium damno. Vnde XXIV. Auguſti atrox certamen ſurgit, Suecis per accliuia ad caſtrorum munimenta ruentibus, hoſte e contrario in ipſos continuum glandium imbrem effundente. Tandem, cum Rex operam a ſuis ludi videret, duobus millibus amiſſis, ſuos ſubducebat. 80) Dum igitur nulla ſpes ſupereſſet, Fridlandum e latebris ſuis protrahendi, caſtra tandem mouet, Noribergæ amplo præſidio relicto. Hinc etiam Cæſarei Noriberga diſcedunt. Rex porro audito Fridlandi diſceſſu, cum parte exercitus Bernhardum Ducem Kitzingam, ad Franconiæ defenſionem ire iubet; cum ceteris ipſe per Rotenburgum ad Tubarim, Dünckelſpuhlam, Nordlingamque & Donawertham contendit, in Bauariæ denuo viſcera bellum immittere, ac tumultuantibus per Superiorem Auſtriam agreſtibus, quas petierant ſuppetias mittere cupiens. Superato igitur Donawerthæ Danubio, XXVII. Septembris Rainam oppidum recuperat. 81) Regis vero vlteriora deſtinata Saxoniæ Elector interrumpebat, qui ipſum a Cæſareis nimium preſſum ad auxilium in Saxoniam inuitabat.

§. LVI. Dum vtrique exercitus ad Noribergam hærerent, Pappenheimius, deſerta Stada, per Brunſuicenſem agrum, Haſſiam verſus iter tendebat, indeque occupato Duderſtadtio, Thuringiæ imminebat. Reuerſus tamen, Haſſos ad Volckmarſium cædit, ac ſuperato Viſurgi, Georgium Luneburgi Ducem & Baudiſium Callenbergæ obſidionem ſoluere cogit. 82). Interim ad Rhenum, Treuirenſis Elector arcem Ehrenbreitſtein menſe Iunio Gallis ex pacto cedit. Quod cum ægre ferret Clerus Treuirenſis, in ipſa Treuirorum metropoli & Confluentia, Hiſpanorum recipit præſidium, quam vrbem Hornius XI. Iunii deditione capit, ſed vna cum reliquis ditionis Treuirenſis oppidis, Gallis & Electori Treuirenſi reſtituit, Hornio tranſitum illic liberum Suecis ſtipulante. 83) In Saxonia inferiori autem Georgius Dux Luneburgicus, & Baudiſius iunctis copiis, Duderſtadium expugnant, & Guelpherbytum obſident. Sed, dum Baudiſius in Weſtphaliam abit, Paderbornam obſedit, quam tamen aduentante ex Belgio Pappenheimio iterum relinquit. Et licet ad Huxeram ſe muniret, tamen, cum viribus longe impar eſſet, Viſurgis ripam relinquere fuit coactus; inde etiam eorum Ducibus inter ſe diſſidentibus, Guelferbyti obſidio ſoluitur, Pappenheimio Hildeſiam capiente. 84) Dum etiam Cæſarei per Lucemburgenſem agrum & Lotharingiam in Alſatiam penetrarent, infeſtandæ Würtenbergicæ ac Durlacenſi ditioni, Guſtauus Hornius, iunctis cum Würtenbergico copiis, Cæſareos XVI. Auguſti ad Wiſelochium cædit, 85) Ehesheimium, Offenburgum, Ortenburgum capit, omnemque vallem Kentzinganam ſibi ſubiicit. 86) Inde XXVIII. Octobris, Benfeldam Alſatiæ arcem & VI. Decembris Sletſtadtium capit. Mox Colmaria & Hagenoa ſe dedunt. Inde præfecto Alſatiæ rebus Ottone Ludouico Rheingrauio, Vlmam verſus pro-

74) CHEMNITZ *p.* 331. PVFENDORF §. *XXV.*

75) PIASECIVS *p.* 434. CHEMNITZ *p.* 335. PVFENDORF §. *XXVI.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 22.

76) CHEMNITZ *p.* 341. PVFENDORF §. *XXX.* ADLZREITER *p. III. lib. XXVII. n.* 13. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 131.

77) PIASECIVS *p.* 434. CHEMNITZ *p.* 341. PVFENDORF §. *XXXI.*

78) CHEMNITZ *p.* 350. PVFENDORF §. *XXXV.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n.* 63. *ſqq.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 116. 156.

79) KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 163.

80) PIASECIVS *c. l.* CHEMNITZ *p.* 358. *ſqq.* PVFENDORF §. *XL. XLI. XLII.* LVDOLPH *lib. XXXII. c. II. n.* 75. KHEVENHILLER *p.* 169.

81) PIASECIVS *c. l.* CHEMNITZ *p.* 422. PVFENDORF §. *LIII.* KHEVENHILLER *p.* 119.

82) CHEMNITZ *p.* 35. PVFENDORF §. *XXXVI.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n.* 83. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 203.

83) CHEMNITZ *p.* 356. PVFENDORF §. *XXXVII.*

84) CHEMNITZ *p.* 406. 428. PVFENDORF §. *XLIV. XLV. XLVI.*

85) CHEMNITZ *p.* 416. PVFENDORF §. *LI.*

86) CHEMNITZ *p.* 420. PVFENDORF §. *LII.*

87) PIA-

properat. 87) In Palatinatu inferiori ab Ottone Rheingrauio, Regio iſtius oræ præfecto, Fridelsheimium, inde XXVI. Nouembris Franckenthalia deditione capitur. 88) Guilielmus Baudiſius vero in ditione Colonienſi multas arces, multaque oppida capit. 89) Dum interea Galli Philipsburgum fruſtra tentarent, Auguſtam Treuirorum Hiſpanis eriperent. 90) Suecorum etiam Rex Heluetos, vt ipſi eſſent in auxiliis, miſſo legato, tentabat. 91)

§. LVII. Interea Cæſarei, profligatis ex Bohemia Saxonibus, in Luſatiam irrumpunt, Lubenam, Zittauiam, Görliciumque occupant. Inde menſe Iulio Arnheimius, poſt fruſtra tentatam Zittauiam, Glogouia maiore, ibidemque magna præda potitur. Poſt, Lubena facili negotio Arnheimio ceſſit & Steinauia, quam tamen Cæſarei ſtatim recuperant. 92) Hi iam quindecim millia explentes, Glogouiam petebant, quando Regii ac Brandeburgici, ductu Iacobi Duwalii, Saxonibus iuncti, iſtorum impetum ſtiterunt. 93) Poſt varias contentiones inter Regios & Saxones de præcedentia, fit impetus in Cæſareanorum caſtra ad Steinauiam & Vratislauiam, & multum ipſis damni fuit illatum. 94) Et licet Duwallius Vratislauiam vel pacto vel vi capere tentaret, tergiuerſante tamen Arnheimio, nihil fuit effectum. 95) Fridlandus igitur, vt Saxonicus miles e Sileſia reuocaretur, Henricum Holckium cum ſex millium milite mittit in terras Electorales, qui late ſub Dresdæ conſpectum vsque rapinis incendiisque ſæuiebant. 96) Fridlandus interea, relictis caſtris ad Noribergam, poſtquam Culmbacenſem ditionem rapinis atque incendiis fœde deſormaſſet, arcemque Coburgenſem, occupata vrbe, fruſtra oppugnaſſet, per Vogtlandiam in Miſniam, contendit, quam præmiſſus ab ipſo Gallaſius rapinis atque incendio miſere habebat. 97) Qui & poſt Chemnicium deditione captum, Holckio iunctus, Freibergam occupat. 98) Inde cum Albim apud Miſenam tranſire fruſtra tentaſſet, transuerſam prouinciam populabundus, ad Altenburgum Fridlando iungitur. Hinc Lipſiam verſus itum, vbi Pappenheimius quoque accedebat, qui poſt perſultatam Inferiorem Saxoniam, Thuringos, qua tranſibat, diripuerat, iamque ad inuadendam Erfordiam animum adiecerat, cum audito Regis aduentu, inde flectit, & ad Mersburgum transmiſſa Sala cum Fridlando Lipſiæ exercitum admouet; quæ vna cum arce XXII. Octobris facili negotio capitur. Vnde Pappenheimius Halam tranſiens, oppido mox potitur, ſed qui in arce agebant Regii, ſubeuntes ſtrenue repellebant. 99) Guſtauus igitur ab Electore iteratis vicibus ad auxilium inuitatus. 100) Danubio mouet, & per Franconiam in Thuringiam tendit, vbi ſaltibus ſuperatis, ad Arnſtadtium Bernhardo Duci iungitur. Eo ex loco Rex Oxenſtiernam in Superiorem Germaniam ablegat, vt Proteſtantes arctiore inter ſe vinculo necteret, quem in finem ſuperioris Germaniæ Circulos, Sueuicum, Franconicum & vtrumque Rhenanum ad Conuentum Vlmæ habendum inuitat. 1)

§. LVIII. Rex igitur audito, Fridlandum Weiſſenſelſæ conſediſſe, Numburgum mouet, ibidemque caſtra munit: 2) Comperto tamen, hoſtem Weiſſenſelſa mouiſſe, & ipſe Numburgo relicto, mox eo venit, non eo animo, vt prœlio decerneret, ſed vt per vicina hoſpitantes opprimeret. Vbi a præcurſoribus Regiis vna Croatarum ala, quæ vltimum agmen tegebat, ad internecionem fere cæditur, vexillo quoque, cui Imperii Romani Aquila, & Fortuna pro inſigni erat, erepto, quod multis in læti ominis vicem acceptum. 3) Captorum indicio cognitum, Pappenheimium cum legionibus aliquot in diuerſa abiiſſe. Diminuto igitur Fridlandi exercitu, Rex Georgium Luneburgicum Ducem, quem ex Saxonia Inferiore arceſſierat, non amplius expectare, ſed prœlio decertare ſtatuit, priusquam Pappenheimius reuocaretur. Fridlandus aduentu Regis cognito, ad Ripacum vicum aciem explicuerat: vbi inter ſelectas turmas V. Nouembris acriter velitatum, ac minoribus machinis certamini proluſum, quoad nox pugnam dirimeret. Vterque exercitus eam noctem in acie perſtabat; ac Regi animus erat, ante ſolis ortum hoſtem adoriri, ni denſiſſima nebula lucem expectari ſubegiſſet. Fridlandus vero Pappenheimium reuocat, atque vt facilius ipſi iungeretur, ob nebulæ caliginem, exercitum Lutzenam vsque retraxerat, eaque ad dextram relicta, in latiſſima planitie pone viam regiam ordines explicarat, quam foſſa, qua ligna defluere ſolent, altius raptim excauata præmuniebat,

87) PIASECIVS *p. 437.* CHEMNITZ *p. 439.* PVFFENDORF *§. LVIII.* KHEVENHILLER *Tomo XII. p. 229. ſqq.*

88) PIASECIVS *c. l.* CHEMNITZ *pag. 448.* PVFFENDORF *§. LIX.*

89) PIASECIVS *p. 437.* CHEMNITZ *p. 450.* PVFENDORF *§. LX.*

90) CHEMNITZ *p. 417.* PVFENDORF *§. LI.*

91) Quid cum Heluetis fuerit actum, vberius deſcribit KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 738. ſqq.*

92) CHEMNITZ *lib. IV. p. 408.* PVFENDORF *§. XLVII.* GROSSER *pag. 250.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 25.*

93) CHEMNITZ *pag. 408.* PVFENDORF *§. XLVII. XLVIII.*

94) CHEMNITZ *pag. 412.* PVFENDORF *§. XLIX.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 31.*

95) CHEMNITZ *pag. 453.* PVFENDORF *§. LXI.*

96) CHEMNITZ *p. 415.* PVFENDORF *§. L.*

97) CHEMNITZ *p. 425.* PVFENDORF *§. LV.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 45.*

98) CHEMNITZ *p. 427.* PVFENDORF *§. LV.* MOLLERI *Freiberg. Annales pag. 471.* KHEVENHILLER *p. 51.*

99) CHEMNITZ *p. 431.* PVFENDORF *§. LV.* VOGEL *Ann. Lipſ. p. 479.* KHEVENHILLER *p. 56.*

100) CHEMNITZ *pag. 425.* PVFENDORF *§. LIV.*

1) CHEMNITZ *p. 435.* PVFENDORF *§. LVI.*

2) CHEMNITZ *p. 436.* PVFENDORF *§. LVI.*

3) CHEMNITZ *pag. 462.* PVFENDORF *§. LXIII.*

4) CHEM-

niebat, diſpoſitis in ripa ſclopetariis & maioribus tormentis. Die VI. Nouembris poſt matutinum tempus velitando fere tranſactum, cum ſol altior nebulas diſcuſſiſſet, Rex in hoſtem, qui Lutzenam incenderat, vadit, vt circa vndecimam horam prœlium committi inciperet. Pedeſtri primum prœlio ad foſſam coitur, vbi præualebant Regii. Sed equitatui plurimum remoræ foſſa iſta adferebat. Rex igitur in Smalandorum fronte conſiſtens, inuocato Saluatoris nomine, & ſuos cohortatus, vt ſe ſtrenue ſequerentur, foſſam ſaltu ſuperat, & cum paucis, queis par alacritas, in grandem cataphractorum cateruam acerrime impingitur, cæteris adhuc circa foſſam hærentibus. 4) Fuere qui crederent, Regem opinione citius in hoſtem delatum, quod oculorum acies ad propinqua tantum pertingens, paullo remotiora non diſcerneret. Eo in conflictu Regis brachium ſclopeti ictu traiicitur, fracto quoque oſſe; cuius vulneris dolorem etſi is aliquantiſper diſſimularet, alacri vultu ac voce ſuos ad pugnam capeſſendam incitans; viribus tamen deficientibus, a Franciſco Alberto, Lauenburgico Duce, qui latus ipſius ſtipabat, petit, vt e tumultu prœlii in locum tutiorem deduceretur. Inter quæ cataphractus aduolans, admoto ad Regis tergum ſclopeto, medium globo traiecit, quem aliqui ſubtribunum ſub Goetzii legione, Pontificiæ religionis, Mauritium Falckenbergium nomine credunt, etſi & iſte mox iterum a. Suecis occiſus memoretur. Quanquam autem Rex adhuc conaretur ſe eripere, hoſte tamen acriter ingruente, linquentibus viribus equo defluxit, qui ſtapedibus hærentem aliquantiſper trahebat, donec inter hoſtes viuus adhuc procumberet, qui dum ipſum ad ſuos raptare conaretur, inſtantibus Suecis, demum Ioannes Schneberg, ex Bokendorp, diœceſis Paderbornenſis vico oriundus, illum enſe confodiſſe peremiſſe, ſpoliaſſeque exanimem dicitur. 5) Fama mortis regiæ cito per exercitum diſpalata, vsque adeo regiorum

4) CHEMNITZ *pag. 463.* PVFENDORF *§. LXIII.* PIASECIVS p. 436. *vnde iſti ipſam quoque Dresdam Electoris ſedem facile obtinuiſſent, niſi celerius ſubueniſſet Rex Suecus. Qui primo aduentu pulſis Cæſarianis Numburgum cepit, ibique decima Nouembris caſtra ſua poſuit, & per exploratores comperto, quod Valnſteinius Lipſia relicta ad duo milliaria Veiſenfelſium, ac inde obuiam ſibi veniret, ipſe quoque quarta decima Nouembris, necdum finitis apud Naumburgum caſtrorum ſuorum munitionibus, proceſſit ad pagum Churſitz quindecima die Nouembris ſtylo nouo, & inſtructa acie hoſtilibus agminibus ſe conſpiciendum præbuit. Subſtiterat autem Valnſteinius apud Lutzenam, vt ibi Pappenhemium a Mersburgo cum ſelectiori equitatu accerſitum expectaret: ſed Rex Suecus de hoc per exploratores admonitus, vt præueniret aduentum Pappenheimii, primo diluculo inſequentis diei in aciem prodiit, & tantiſper expectatio donec nebuloſum aërem Sol oriens diſcuſſiſſet, pugnam inchoauit. Huius itaque initio potiſſimum robur Suecicum dum ad congreſſum foſſas binas quas Valnſteinius, vt loco loricæ acies ſua eſſent, beneficio noctis præcedentis duci, ac ſclopetariis compleri fecerat, præter ſpem ſuperare cogeretur, magnam cladem accepit, demumque poſt longam luctam vi (ſeu ſtudio vt ibi intercluderetur permittentibus Cæſarianis) perrumpens, acerrimo conflictu inito, profligarat quidem frontem hoſtilem, verum cum ſubſidia recipere & pugnando defatigatum propter illas foſſas retrocedere difficile poſſet, ab accurrentibus maiori numero Cæſarianorum auxiliis reiectum concidit, cuius tota fere Prætoria Finorum flaua dicta, ac cærulea Viuchelii legione cæſa.* ADLZREITER *p. III. lib. XVII. n. XC.* VOGEL *p. 485.* Le VASSOR *lib. XXXII. pag. 358.* KHEVENHILLER *Tom. XII. pag. 188.*

5) Variæ de morte Regis ſunt ſententiæ. PVFENDORF *§. LXIII.* ſic ſcribit: *cum vero pertinax eo tempore rumor erat, Regi poſt vulneratum brachium a Franciſco Alberto Lauenburgico Duce letalem ictum illatum; ſuſpicione inde orta, quod nuper miſſione a Cæſare obtenta ad Saxoniæ Electorem ab iſto ablegatus fuerit, vt hunc Regis partibus abſtraheret; quoque ſtatim poſt prælium ad Lutzenam rebellis Suecis operam ſuam Saxoniæ Electori addiceret. Id quod poſtea prolixius declarat.* Eodem collimare videtur PIASECIVS, qui poſt allegata verba, ſic pergit: *ibidemque ipſemet quoque Rex Suecus duobus lethalibus vulneribus (incertum a quo, ſeu a tali qui ibidem ſimul perierat, aut a familiari ſuo, cui de hoc gloriari non licuit) pugnando acceptis occubuit, Franciſcus Albertus Dux Saxoniæ Lauburgicus, qui paulo ante a Cæſarianis partibus ad eum defecerat, indiuiduus ipſius comes in iſto prœlio illæſus manſit, idemque primus Valnſteinio (iſti fuit familiarior, & priusquam tranſiſſet ad Suecum, & poſt illam pugnam) de cæde eius nuntiarat; & inter cadauera cæſorum non agnitum, cum lixæ ſpoliaſſent, ac diuerſi diuerſa ex eius armis & veſtibus circumferrent, hora antemeridiana increbuerat rumor de morte ipſius.* BVRGVS tamen *lib. III. p. 403.* Lauenburgicum pro fido Regis ſocio ipſo occiſionis tempore, venditat. Idem *p. 412.* tradit: *cæterum occiſi Regis gloria ad quem ſpectet, incompertum eſt: hoſtes quidem Holcæ aut Ghetsii legionibus tribuunt, & Holcæ tubicen eius calcar oſtendit; Ac Piccolomineus thoracem habet ex Alcis corio, quo is vſus eſſe fertur, quem Rex ea die geſtauerat, & Piccolominei commilito Buccelli dum campum excurreret occiſum Regem cognouiſſe dicitur, cuius alias fuerat captiuus, ac Piccolomineo oſtendiſſe, qui fidem aſſerenti non adhibuit; neque de Regis veſtibus aliud extat & Cyanos, quam aurea catenula appenſam collo geſtabat, ſingularis magnitudinis gemma, atque antiquum Sueciæ Regum munus, nusquam inuenta eſt; quamuis Rex omnino ſpoliatus in campo deinde repertus ſit.* VOGEL *p. 487.* LVDOLPH *lib. XXXII. c. II. n. 94.* Le VASSOR *lib. XXXII. p. 364.* Singularia tamen, quæ FERDINANDVS FVRSTENBERGIVS proponit *Monum. Paderborn. p. 195.* vbi de Heriſtallo loquitur: *hoc loco & genere Falckenbergiorum, ortus eſt Theodorus Falckenbergius, Guſtaui Adolphi Sueciæ Regis aula Mareſcallus pedeſtris & equeſtris legionis ductor, & qui Regis ſui nomine Magdeburgum aduerſus Tillium Catholici exercitus ducem propugnauit, atque vrbe a Cæſareo milite capta, in ipſo eius vallo occubuit. Mauritius contra Falckenbergius equeſtris legionis Gotziana legatus, Cæſari militauit; poſt captus a Succis, & paucis diebus ante dimiſſus, quam ad Lutzam fuit dimicatum, eidem prælio interfuit, Regemque Sueciæ, quem paulo ante captiuus, & propter merita Theodori Falckenbergii familiariter habitus, optime de facie norat, plumbea glande ſauciatum equo primus deiecit, pariterque hoſtili telo transfixus concidit proxime Regem; cui humo proſtrato, fatali ictu ſuperueniens Georgii ab Oynhauſen Gotziana legionis equitum magiſtri legatus, Ioannes Schneberg, ex Bockendorp, diœceſis Paderbornenſis, vico oriundus, illa enſe confodit, peremit, ſpoliauitque exanimem. Placuit hoc recens Paderbornen-*

rum animos incendit, Suecos potiſſimum & Finnones, vt duce Bernhardo, Saxone, ad quem ſummum in exercitum Imperium ab obitu Regis deuolutum erat, magno impetu in hoſtes ruerent; vt hi vim eorum non amplius ſuſtinentes, terga verterent. 6) Profligatis vbique Cæſareis, Pappenheimius interea Hala euocatus, prœlium inſtaurat atrox ancepsque. Nam Cæſarei acerrima impreſſione facta, Regios loco iterum depellebant, recuperatis quoque tormentis. Sed hi mox, redintegrato impetu, hoſtem, Pappenheimii lethaliter vulnerati caſu exterritum denuo profligant, tormentisque iterum potiuntur; quoad nocturnis tenebris ingruentibus, Cæſarei magna cum ſtrage campo pulſi, victoriam Regiis ceſſere. Bernhardus Dux, reſtitutis quantum tempus ferebat, Ordinibus, noctem in loco conflictus exigebat. Numerus vtrinque cæſorum ad nouem millia adſcendiſſe fertur. 7) Corpus Regis inter defunctos male laceratum repertum 8) exenteratum fuit & vnguentis conditum, per Wittebergam, Vetusque Brandeburgum in Pomeraniam deuectum, Wolgaſti depoſitum, vsque dum XVI. Iulii an. 1633. ſolenni pompa in Sueciam deueheretur. 9)

§. LIX. Poſtquam hoſtis ſe Lipſiam recepiſſet, atque inde in Bohemiam, Bernhardus Dux, ad quem ſummum in exercitum Imperium ab obitu Regis deuolutum erat, Weiſenfelſam redit, Saxonicis & Lüneburgicis, qui in itinere erant, victoriam proſecuturus. Saxonicus vero eques, hoſte digreſſo, Torga veniens, Lipſiam irrumpit, cæſis, qui obſiſtebant, Cæſareis. Inde iunctus Saxonicis copiis Bernhardus Dux, trium legionum reliquias, quæ Chemnicium inſidebant, duris ſat conditionibus ad deditionem coëgit. Freibergam Cæſarei vltro deſeruere. Qui Pleiſſenburgum Lipſiæ arcem obtinebant, ſolis gladiis accincti, dimiſſi ſunt. Tandem & Zuickauia occupatur, vt ante anni exitum Cæſareani ex omni ditione Electorali eiicerentur. 10)

§. LX. Poſt

bornenſium militum facinus dum vetera monumenta percenſimus, hic ſubnectere, & verbo ad poſteritatis memoriam conſignare: Ne qui alii vt poſt victoriam ignaui etiam gloriantur, hanc ſibi laudem præcerpant. Nobis cum certa fides ex iis, qui prælio interfuere, tum torques aureus Regi inter opima ſpolia a Schnebergio detractus, relatusque teſtis eſt. Neque aliud nobis propoſitum, quam partam Paderbornenſium nomini gloriam candida veritati aſſerere. KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 191.* In mortem eius varii nummi fuerunt cuſi, inter hos vnus cum tali inſcriptione:

ſtans acie pugnans moriens vincensque triumphat.

De nummis vero ſigno ♀ & ☿ monetarii Weismantelii notis, inſignitis atque Erfurti cuſis, plenius SAM. REYHER de Nummis ex auro & argento Chymico factis *cap. I.* Chronoſtichon in mortem ipſius tale:

SaLVator patrIæ MorItVr GVſtaVVs ADoLphVs.

6) PIASECIVS pag. 436. *nil tamen propterea ſuis remiſſum ex feruore dimicandi, & Bernardo Duce Vinmarienſe a ſiniſtris, qua nulla erant foſſa, in dextram hoſtilem alam irruente, dextra quoque Suetica vires reſumpſit, fortuitoque curruum nitrato puluere onuſtorum prope molas verſatiles incendio turbatis Cæſarianorum ordinibus, tota iſtorum acies inclinare cœpit, pluribus ex ea in fugam dilabentibus.* CHEMNITZ *pag. 467.* PVFENDORF *§. LXIII.* LOCCENIVS *Hiſt. Suec. lib. VIII. p. 604.* ſic exercitum adloquentem inducit. *Vos chari milites! iam libertatis noſtræ propugnator obiit. Mihi mea vita non eſt vita, niſi mortem eius vlciſcar. Animoſe inuadite hoſtem. Cuius quis probare cupit, ſe dilexiſſe regem, iam probet, me præeuntem ſequatur & maſcule pugnet.*

7) Pergit PIASECIVS: *demum vero Pappenhemius cum ſuo equitatu ſerius a Merſburgo adueniens, non paucis ex fuga reuocatis prælium inſtaurauerat, quod iſto quoque pila tormenti mox percuſſo, & ſaucio (in itinere priusquam Lipſiam perueniſſet, obiit ex illo vulnere) e pugna elato, ad noctem durauit. Et ita Mars dubius perpetuo inquirendum reliquit, Suecisne tum ceſſerit victoria, qui locum certaminis, (primi Cæſariani aciem deſeruerant) ac tormenta bellica, impedimentaque hoſtis obtinuerant, & pauciores (nempe caſi Sueci ter mille, & Cæſariani ſex mille, inter quos Ordinum ductores plurimi & pauci euaſerunt non ſaucii) perierunt, ſed amiſerunt Regem.* HELVICVS *lib. XXI. p. 231.* CHEMNITZ *p. 466.* PVFENDORF *§. LXIV.* Nugatur igitur CARVE *p. 30.* qui ambiguo marte fuiſſe diſceſſum, adſerere non dubitat.

8) PVFENDORF *§. LXIII.* poſt dimidiam a caſu horam, corpus Regis repertum fuiſſe dicit NANI *de la Republ. de Veniſe Tom. III. p. 229. Il fut enfin trouvé au milieu des morts, tout couvert de playes, tout briſé de coups de pieds de chevaux, & dépouillé: deſorte que meſme il ne luy reſta pas vne chemiſe de tant de conqueſtes & d' vn ſi puiſſant Empire.*

9) CHEMNITZ *p. 468.* PVFENDORF *§. LXV.* CHEMNITZ *p. 155.* PVFENDORF *§. LIX. Circa id tempus Guſtaui Regis corpus hactenus Wolgaſti depoſitum, inſigni cum pompa nauibus imponitur, in Sueciam deferendum, comitante Regina vidua, ac duobus Senatoribus Gabriele Oxenſtierna, & Matthia Sopio hac de cauſa e Suecia miſſis. Eam pompam complures Principes ſua præſentia honorabant. Elector Brandeburgicus cum Filio, ambo Duces Meclenburgici, Dux Croya. Tum fœminæ Principes, Brandeburgici vxor & filia, Chriſtiana Palatina virgo, Brunswicenſes, Meclenburgicorum, & Croyenſis Ducum vxores, duæ Meclenburgicæ, quinque Anhaltinæ virgines. E Senatoribus Regni præter duos iam dictos Hermannus Wrangelius, Achatius Tottius, Ioannes Banerius, Steno Bielkius, præter innumeram multitudinem, non minore planctu ac dolore defunctum proſequentes, quam paſſim ipſe per Germaniam plauſu exceptus fuerat. Claſſis Nicopiæ adpulit, ibique Regium corpus aſſeruatum fuit, quoad omnia exſequiis pro dignitate ducendis pararentur.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 733.* Qua ratione vero Corpus eius demum XXII. Iunii Holmiæ in templo equeſtris Ordinis fuerit conditum, addito hoc Epitaphio: *in anguſtiis intrauit, pietatem amauit, hoſtes proſtrauit, Suecos exaltauit, oppreſſos liberauit, moriens triumphauit,* narrat CHEMNITZ *p. II. lib. II. p. 462.* PVFENDORF *lib. VI. §. LX.* Vitam ipſius, ſed ieiune admodum ſcripſit MATTHAEVS LVNGWITIVS *in Schwediſchen Lorberkrantz, Leipzig 1632. 4.* IACOBI vero FABRICII proſtant *Iuſta Guſtauiana, Stettini 1633.* ſeu Concio funebris Wolgaſti XVI. Iulii 1633. habita, cum ipſius curriculo vitæ. Adde PHILIPPI LVDOVICI HEYLMANNI *Leonem Arctoum redinuum, Guſtaum Adolphum. Francofurti 1703. 4.*

10) CHEMNITZ *pag. 469.* PVFENDORF *§. LXVI.* VOGEL *p. 490.* MOLLER *p. 489.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 60. ſqq. 199.*

11) De

§. LX. Poſt Regis mortem, varii animorum motus apud Hoſtes non ſolum, ſed Proteſtantes etiam & exteros. 11) Saxo equidem de vniuerſis Proteſtantibus in concilium cogendis agitabat, quod vt interuerteret Oxenſtierna, Sueciæ Cancellarius, cui omnis negotiorum cura fuerat impoſita, Francofurti ad Mœnum cum quibusdam Ordinum quatuor Superiorum Circulorum delegatis conuentu habito, 12) Dresdæ cum Saxoniæ Electore, inde Berolini cum Brandeburgico Electore congreſſus, 13) Saxoniæ Inferioris Ordinum conuentum Luneburgi indictum inhibet, tanquam ad diſſociandos Proteſtantes facientem. 14) Inde XXVIII. Februarii 1633. conuentus Ordinum quatuor Circulorum ſuperiorum Heilbrunnæ indicitur, quem Saxoniæ Elector, tanquam ipſi ex fœdere Lipſienſi conuocandi ius competeret, per litteras apud Ordinum præcipuos impedire fruſtra conabatur. 15) Nihilominus Ordines, circa initium Martii frequentes conuenerunt, Würtenbergicus Dux, Badenſis Marchio & complures Comites: cæteri Legatos miſere. Proponebatur VIII. Martii ab Oxenſtierna, de Circulis iſtis fœdere inter ſe connectendis, ad reſtituendos oppreſſos Ordines, vindicandasque Imperii leges, ac vt Coronæ Sueciæ ſatisfactio præſtetur, neue in peculiares tractatus ſinguli cum hoſtibus deſcendant; & quæ pœna in eum ſtatuenda, qui a fœdere ſeceſſionem fecerit. Præterea de bello Cæſari & Ligæ indicendo, numero exercitus, ſumma belli, directione diſciplinaque militari agendum. Iſta capita cæteris, qui ad conuentum non acceſſerant, & inprimis Saxoniæ Electori ab Oxenſtierna transmittebantur: quæ pleriſque probata, Saxoni haut quicquam erant ad palatum. Ab initio nonnullis, ac præcipue Sueuicis videbatur, de fœdere ad conuentum vniuerſorum Proteſtantium eſſe reiiciendum, vbi etiam de directione rerum ſit conſtituendum, quæ tantiſper Oxenſtiernæ ſit deferenda. Poſt varias conſultationes, tandem XIII. Aprilis ita concludebatur: vt inter Ordines quatuor Circulorum inuicem, & cum Regina Sueciæ fœdus ſit pro aſſerenda libertate Germaniæ, legibusque Imperii, vtque Ordines Proteſtantes reſtituantur, pax circa ſacra & profana ſtabiliatur, ac Coronæ Sueciæ pro meritis ſatisfactio præſtetur. Quæ tamen ſingulis Ordinibus cum Suecis intercedebant pacta, ſalua perſiſtere iubebantur, quantum illis hoc fœdere non ſit derogatum, quæ nec ipſa huic fœderi debeant obeſſe. Inde directio rerum, quæ ad fœdus ſpectant, Oxenſtiernæ defertur, cui Conſilium, quod vocabant Formarum adiungebatur. Cautum quoque, ne cuiquam peculiares cum hoſte tractatus ſuſcipere liceat, niſi de Conſilii conſenſu, qui ſecus fecerit, hoſtis loco ſit. Tum de ſuſtentandis exercitibus, ſtipendiis, adparatu bellico, commeatu diſciplinaque militari conſtitutum. Promittebant quoque Ordines, ſe Suecos in poſſeſſione eorum, quæ armis in Germania occuparint, defenſuros, quoad idonea iisdem, & æqua ſatisfactio obtingat, ſalua tamen Imperii maieſtate. 16) Mittebat ad eundem conuentum Friderici Palatini, qui die 19. Nouembris 1632. Moguntiæ maligno morbo vel mœrore, vel, vt alii volunt, veneno propinato, fuerat defunctus, 17) vidua legatum ſuum, quæ etiam Palatinatus reſtitutionem, quantum a Suecis poſſidebatur, a Guſtauo iam decretam, atque admiſſionem ad hunc Conuentum obtinuit, Saxone licet hoc improbante. 18) Cum Galliæ legato Feuquierio IX. Aprilis fœdus fuit renouatum ad firmam pacem vsque duraturum. 19) Belgæ pecuniæ ſummam offerebant. 20) Mittebatur ad Heluetios Pappenheimius, qui ipſos ad commune fœdus inuitaret, his tamen denegantibus. 21) Dum iſta Heilbrunnæ aguntur, Daniæ Rex Suecorum potentiæ progreſſum metuens, pacis ſe conciliatroem ferebat, dum Cæſar ipſi Bremenſem, Verdenſem & Butzouienſem Præſulatum promiſiſſet, cum vectigali ad Albim, ſi pacem Germaniæ ex Cæſaris dignitate & emolumento procurare, amotis ſimul Suecis, poſſit. 22)

11) De his prolixe CHEMNITZ *p. II. lib. I. ineunte.* PVFENDORF *lib. V. ineunte.*

12) CHEMNITZ *p. II. lib. I. p. 10.* PVFENDORF *lib. V. §. IX.*

13) CHEMNITZ *p. 13.* PVFENDORF *§. XI. XII.* HELVICVS *lib. XXI. p. 263.*

14) CHEMNITZ *p. 18.* PVFENDORF *§. XIII.*

15) CHEMNITZ *p. 64.* PVFENDORF *§. XVIII.* Omnes, qui in hoc conuentu comparuerint, recenſet KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 504.*

16) PIASECIVS *p. 464.* CHEMNITZ *p. 33. 61.* PVFENDORF *§. XXVIII. XXIX. XXXIV.* ADLZREITER *p. III. lib. XVIII. n. 2.* Le VASSOR *lib. XXXIII. pag. 499.* Fœdus extat in RECVEIL *Tom. III. pag. 343.* du MONT *Tom. VI. p. I. p. 51.* THEATR. EVROP. *Tom. III. p. 26.* Propoſitionem & Acta Conuentus Heilbrunnenſis exhibet LONDORP *Tom. IV. p. 292.* & KHEVENHILLER *c. l.* LVDOLPH *lib. III. c. II. n. 33.*

17) PIASECIVS *pag. 437.* CHEMNITZ Tomo I. p. 449. *Kœnig Friederich in Bœhmen, befand bey Vollziehung gedachten Accords ſich zwar noch gut: vermochte aber doch den Abzug, und die Wiedereinraumung ſeiner Feſtung, (Mannheim) welche ſo lange Iahr in der Feinde Gewald geſtanden, nicht zu erleben. Sintemahl Er, nachdem Er, zu Ausgang des Herbſtmonats, von Kœnige zu Schweden abgereiſet, und am Rheinſtrom angelanget, den neunzehenden Wintermonats nach einer vierzehntagigen ausgeſtandenen Leibſchwachheit, welche die Schwermuth, ſo er aus des Kœnigs zu Schweden tœdlichen Hintritt geſchœpffet, nicht wenig befœrdert, dieſe Welt geſegnet.*

18) CHEMNITZ *pag. 87.* PVFENDORF *§. XXXV.*

19) CHEMNITZ *pag. 73. 88.* PVFENDORF *§. XXXVI.* Le VASSOR *lib. XXXIII. p. 517.* extat iſta renouatio apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 313.* in RECVEIL *Tom. III. p. 344.* du MONT *pag. 48.* Eademque Confœderatio Francofurti ad Mœnum d. XV. Septembris 1633. demuo fuit confirmata *p. 56.* THEATR. EVR. *Tom. III. p. 47.* KHEVENHILLER *p. 519.*

20) CHEMNITZ *pag. 99.* PVFENDORF *§. XXXVIII.*

21) CHEMNITIVS *pag. 140.* PVFENDORF *§. LIII.*

22) CHEM-

poſſit. 22) Hic etiam Daniæ licet Ordinibus diſſentientibus, Vratiſlauiam ad VIII. Iulii omnium partium legatos inuitat, irrito tamen conatu. 23) Idem per legatum ſuum Grangium tentabat Galliæ quoque Rex atque Poloniæ, & Hollandi, Palatinus Neoburgicus & Moguntinus atque Colonienſis Electores. 24) Dum inter ea Dresdæ Saxonicus & Brandeburgicus Electores de belli continuatione, Directorio & futura pace inuicem agerent. 25) Vtrisque d. 26. Februarii 1633. cum Ludouico XIII. Gallorum Rege ibidem conueniebat. 26)

§. LXI. Diſtributis poſthæc inter Duces prouinciis, 27) Bernhardus Dux cum maiori copiarum parte, Ianuario menſe 1633. in Franconiam abit, Bambergam, nemine repugnante occupat, & Hochſtadium, inde propius Danubio accedit, 28) & poſtquam XII. Martii ſe Hornio ad Auguſtam iunxiſſet, in Bauariam irrumpit, & Neoburgum ab hoſte vltro deſertum, præſidio munit. 29) Hinc, exorta militum conſpiratione, Bernhardus Dux, qui ad eandem ſedandam plurimum contulerat, a Suecia Ducatum Franconiæ, vna cum Epiſcopatibus Würtzburgenſi & Bambergenſi, tanquam bello parta, a Guſtauo Adolpho iamdum promiſſa, d. X. Iunii 1633. obtinuit. Immiſſio atque traditio facta eſt d. XVIII. & XIX. Iulii 1633. per legatum Suecicum Chriſtophorum Carolum Comitem de Brandenſtein, poſtquam Statibus Prouinciarum Iuramenti Suecis dati gratiam feciſſet. Die XIX. Iulii in Bernhardi clientelam ſe contulerunt Conſiliarii, Prouinciales, & Senatus Herbipoli. Die XXVIII. Februarii 1634. indictus ab eodem, & Chriſtiano Marchione Brandenburgenſi fuit Conuentus Circularis Herbipolim, ibidemque peractus. Recepta igitur Franconia, Bernhardus Dux a. 1633. 30) Aichſtadtum capit, ſed ſpe ſua Ingolſtadtum per proditionem capiendi excidit. 31) Poſtquam autem Feriæ Dux ex Italia cum duodecim peditum, duobus equitum millibus per Tellinam vallem in Germaniam venerat, Altringero ſe iungens, Suecici Duces Hornius, Bernhardus Dux, & Chriſtianus Palatinus, ſociato ad Stockachum XXV. Septembris exercitu, prœlio cum ipſo decertare conſtituunt, qui tamen Danubium verſus iter capiebat. 32) In Sueuiam exinde pergit, vna cum Hornio ſe ad montem Schellenberg munit, vlterius verſus Ratisbonam progreditur, quam d. V. Nouembris capit, 33) & VIII. Nouembris Straubingam. 34) Inde Iſaram tranſiens, in Fridlandum ducit, cum ipſo prœlio certaturus, hoc tamen in Bohemiam recedente, copias ſuas per hyberna diſponit. 35)

§. LXII.

22) CHEMNITZ *pag. 28. 231.* PVFENDORF *§. XXXI. XC.* LONDORF *Tom. IV. p. 291.*

23) CHEMNITZ *p. 142.* PVFENDORF *§. LVI.*

24) CHEMNITZ *p. 76.* AOLZREITER *p. III. lib. XVIII. n. 8.* PVFENDORF *§. XXXIII.*

25) CHEMNITZ *pag. 22.* PVFENDORF *§. XIV. XV.* In hoc conuentu etiam Fœdus cum Gallico Rege fuit concluſum, quod exhibetur in RECVEIL Tom. III. p. 339.

26) Extat apud du MONT *Tom. VI. p. II. pag. 44.*

27) De hac diſtributione PIASECIVS *p. 464. ſumma vero conſiliorum huiusmodi rectio Axelio Oxenſtiernio Sueciæ Cancellario fuit commiſſa, & Imperium illius fœderis militare remanſit penes Duces viuente Rege Guſtauo inſtitutos, præcipue penes Bernardum Vinmarienſem, Guſtauum Horn, & Ioannem Bannerum, qui Legiones ſuas (remanſerant etiam Suetica omnes ad vſum belli in Germania, præter paucas cohortes funeri caſi Regis eiusque Reginæ viduæ conducendæ in Sueciam deſtinatas) mox nouo delectu auxerunt, & diſtributi per totam Germaniam, ſolertiori cura belli illuſtrationes promouebant.* CHEMNITZ *p. II. lib. I. pag. 35.* PVFENDORF *lib. V. §. XIX.*

28) PIASECIVS *p. 437.* CHEMNITZ *p. 37.* PVFENDORF *§. XX.*

29) CHEMNITZ *pag. 98. 100.* PVFENDORF *§. XXXIX.*

30) CHEMNITZ *p. 100.* PVFENDORF *§. XL.* Inſtrumentum Donationis atque inueſtituræ datum Heidelbergæ d. 10. Iunii 1633. ex Archiuo Gothano primus produxit Celeberr. CYPRIANI *Aduerſariis Hiſtoricis de Bernhardo M. p. 1.* huius tenoris: *Demnach der Allerdurchlauchtigſte Herr Guſtauus Adolphus, der Schweden Gothen und Wenden Kœnig, &c. aus ſonderbahrer freundt-Vetterlicher und Kœniglicher Affection, wohlbedachten freyen Muth, und eigenen Bewegnüß, zu Vfnehmen des Vhralten Chur- und fürſtlichen Hauſes der Hertzogen von Sachſen, und Ergœtzlichkeit der langwierigen Preſſuren und erlittenen Schaden, dem Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürſten Fürſten und Herrn, Herrn Bernhardten, Hertzogen &c. Kœniglicher Maieſtat und Dero Cron Schweden beſtellten General, das Hertzogthum Francken, und die beyden Biſchoffthümer Würtzburgck, und Bamberg, zu verehren ſich erklehret, ſolches auch um ſo viel mehr, wegen der Ihrer Kœniglichen Maiſt. hochlœblichſter Gedachtnüß und Dero Cron hernachmahls gutwillig geleiſteten Dienſten, zu Werck gerichtet hatten, wann nicht der unverhoffte eingefallene Todesfall Allerhœchſtgemelten Kœnigl. Maieſtat glorwürdigſter Gedachtnuß erfolget waro; Als haben die ietzige Kœnigl. Maieſt. &c. ſo wohl die Cron Schweden &c. in Erwegung deſſen, wie auch Vermerckung derer, nach Allerhœchſtgedachten Kœnigl. Maieſt. Hœchſtſeel. Gedechtnuß geſchehenen Hintritt, von Ihrer Fürſtlichen Gn. nochmals bis dahero continuirlich geleiſteten, erſprießlichen nützlichen Dienſte, obbenantes Hertzogthum Francken, ſamt beyden Biſchoffthumern, Würtzburgk und Bamberg, ſo iure belli an Ihre Kœnigl. Maieſt. und die Cron Schweden erwachſen, und gefallen, hochgedachter Ihrer Fürſtl. Gn. nachfolgender Geſtalt doniret, und übergeben &c.* Iuſſu atque auctoritate Reginæ ſubſcriptum hoc diploma ab Axelio Oxenſtierna.

31) CHEMNITZ *p. 122.* AOLZREITER *p. III. lib. XIX. n. 19.* PVFENDORF *§. XLVII.*

32) PIASECIVS *p. 465.* CHEMNITZ *p. 206.* PVFENDORF *§. LXXX.* KHEVENHILLER *Tomo XII. p. 639.*

33) PIASECIVS *p. 466.* CHEMNITZ *p. 257.* PVFENDORF *§ XCV.* AOLZREITER *p. III. lib. XVIII. n. 38.* KHEVENHILLER *Tom. XII. pag. 611.*

34) CHEMNITZ *pag. 260.* PVFENDORF *§. XCVI.*

35) CHEMNITZ *pag. 261.* PVFENDORF *§. XCVII.*

36) CHEM-

§. LXII. Hornius vero re per Alſatiam bene geſta, Sueuiæ aduerſus Bauaricos auxilio venturus, traiecto Rheno, ex itinere Kentzingam, & Friburgum Briſgouiæ occupauerat. Inde duobus Würtenbergenſium millibus, qui Rotwilam occupauerant, auctus, Danubium verſus properat, & Banerii copiis valde quidem deminutis, ad Geckingam iungitur, Bauaros, qui Memmingam & Campodunum occupauerant, ad hoc oppidum cædit, & deſerta Campoduni obſidione, hoſtem agro Würtenbergico, arcet. 36) Inde ad Auguſtam Bernhardo iungitur. 37) Hoc iterum relicto, & Pappenheimio expugnato, in Palatinatum ſuperiorem tendit, Neumarcum expugnat: Lichteoauium Franconiæ arcem, per Hubaldum tribunum, quem eo ablegauerat, capit; 38) ipſe vero Conſtantiam Septembri menſe fruſtra oppugnat. Hinc in Alſatiam pergit, 39) & ſuperato ad Argentinam Rheno, Colmariæ Rheingrauio iungitur. 40) Hic interea, Iunio menſe, Kirchouiam, Neoburgum ad Rhenum, Rœtelam & vrbes ſylueſtres occupauerat. 41) In Alſatiam vero, Hornio digreſſo, Cæſareani Hagenoam V. Ianuarii 1633. occupant, & Neuburgum ad Rhenum. 42) Briſacenſes Badenwileram, Rœtelam & Sauſenbergam, Badenſes arces in poteſtatem redigebant, quibus Rheingrauius Otto Ludouicus ſe opponebat, 43) Cæſareorum etiam manus ad Briſacum & Enſisheimum cædebat. Et licet Philippus Rheingrauius a fine menſis Iunii arctius includeret Briſacum, aduentante exercitu Feria Duce & cum Altringero, Octobri menſe illud reliquit. Chriſtiano Palatino ſe iungens. Sic etiam Otto Ludouicus Rheingrauius, deſerta Tabernarum & Hagenoæ oppugnatione cedebat. 44)

§. LXIII. In Palatinatu inferiori, Ludouicus Schmidbergius, legionis vicarius, Dilsbergam ſubito adſultu, arcem paullo poſt deditione capit. 45) Inde Abel Moda ſubtribunus Heidelbergam V. Maii repentino adſultu occupauerat. Arci a Chriſtiano Palatino Birckenſeldenſi vis admota, quæ XXIV. Maii a præfecto Hardenbergio Barone honeſtis conditionibus deditur, indeque præſidia Bauarica & Hiſpana e Palatinatu Inferiori eiecta. 46) Inde contra Lotharingum quoque hoſtiliter agendum ducitur. 47) Sed Palatinus Lotharingum Kl. Auguſti ad Pfaffenhnuiam profligabat. 48)

§. LXIV. In Weſtphalia equidem, Batavi, qui graſſantes in vicinia exercitus haut citra ſuſpicionem adſpectabant, neutralitatem huic Circulo procurare nitebantur: Aſt, dum conuenire inuicem nequirent, Baudiſius non ſolum in Colonienſi tractu agebat, qui etiam Andernaco ab Hiſpanis obſeſſo ſuccurrit, 49) ſed etiam Georgius Luneburgicus, præſulatus Osnabrugenſis oppida, excepta metropoli, in ſuam poteſtatem redigit, Herfordiam, Bileſeldum, Lemgouiam occupat, Gronſeldium, qui inter Hamelam & Mindam ad Viſurgis ripam conſederat, Suecos tranſitu prohibiturus II. Martii cædit. 50) Wilhelmus etiam, Haſſiæ Landgrauius, occupata Tremonia, Reclingshuſa, Coſelda, Paderbornam obſidet, & XXIX. Martii expugnat, Lipſtadtum vero fruſtra tentat, 51) quod tamen XVIII. Decembris demum deditione capit. Georgius vero Dux Martio menſe Hamelam obſidet, quam Cæſarei acerrime defendebant. 52) Poſtquam autem Gronſeldius cum Merodio & Bennighuſio collecto ex præſidiis exercitu in auxilium venientes XXVIII. Iunii ad Oldendorpium eſſent cæſi, tribus millibus centum triginta duobus hoſtibus occiſis, Hamela XII. Iulii honeſtis conditionibus ſe dedit. 53) Et licet Benighuſius collecta e reliquiis cladis Oldendorpianæ manu, in Haſſiam irrumperet, Fritzlariam ac Franckenbergam occuparet & Amœnoburgum, Landgrauio tamen celeriter cum equitatu adproperante,

36) CHEMNITZ *p. 39.* PVFENDORF *§. XXI.* PIASECIVS *p. 465.* KHEVENHILLER *Tom. XII. pag. 624.*

37) CHEMNITZ *pag. 99.* PVFENDORF *§. XXXIX.*

38) PIASECIVS *p. 465.* CHEMNITZ *p. 156. 194.* PVFENDORF *§. LX. LXXV.* KHEVENHILLER *p. 675.*

39) PIASECIVS *p. 465.* CHEMNITZ *p. 195.* ADLZREITER *p. III. lib. XVIII. n. 34.* PVFENDORF *§. LXXVI. LXXVII.* Le VASSOR *lib. XXXIV. pag. 209.* KHEVENHILLER *Tom. XII. pag. 622.*

40) CHEMNITZ *p. 252.* PVFENDORF *§. XCII.*

41) CHEMNITZ *p. 159.* PVFENDORF *§. LXI.*

42) CHEMNITZ *p. 158.* PVFENDORF *§. XXII.*

43) PIASECIVS *p. 465.* CHEMNITZ *p. 125. 251.* PVFENDORF *§. XLVIII.* KHEVENHILLER *p. 644. 656.*

44) CHEMNITZ *pag. 161. 206.* PVFENDORF *§. XCI. XCII.* KHEVENHILLER *p. 640.*

45) CHEMNITZ *pag. 46.* PVFENDORF *§. XXIII.*

46) PIASECIVS *p. 465.* CHEMNITZ *p. 127.* PVFENDORF *§. XLIX.* ADLZREITER *p. III. lib. XVIII. n. 27.* KHEVENHILLER *Tomo XII. pag. 245. 683.*

47) CHEMNITZ *pag. 153.* PVFENDORF *§. LXIII.* KHEVENHILLER *Tom. III. p. 338.*

48) PIASECIVS *p. 465.* CHEMNITZ *p. 203.* PVFENDORF *§. LXXIX.* ADLZREITER *p. III. lib. XVIII. n. 29.* KHEVENHILLER *p. 663.* Miſerum illorum temporum in Palatinatu Statum deſcribit Conſilium ſecretum litteris ad Reginam datis inter RVSDORFII *Conſilia p. 489.*

49) CHEMNITZ *p. 48. 105.* PVFENDORF *§. XXIII.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 692.*

50) PIASECIVS *p. 437.* CHEMNITZ *pag. 48.* PVFENDORF *§. XXIV.* KHEVENHILLER *p. 699.*

51) PIASECIVS *p. 466.* CHEMNITZ *pag. 53. 109. 170.* PVFENDORF *§. XXV.* KHEVENHILLER *pag. 715.*

52) CHEMNITZ *p. 52. 107. 129.* PVFENDORF *§. XLIII. L.* ADLZREITER *p. III. lib. XVIII. n. 50.* KHEVENHILLER *p. 709.*

53) CHEMNITZ *pag. 164.* PVFENDORF *§. LXIV.* PIASECIVS *p. 465.* qui quinque millia ex Ligiſticis ibi cecidiſſe refert. KHEVENHILLER *pag. 710.*

eo non expectato, in Colonienſem remeat ditionem. 54) Dum interim Cniphuſio II. Septembris Oſnabruga deditur. 55) Epiſcopatui Guſtauus, Guſtaui Regis filius nothus fuit præfectus. Nec minus Vſlarius, Brunſuicenſis Ducis ſummus Præfectus, Peinam arcem, inde Callenbergam deditione capit. Quo ſucceſſu animatus Brunſuicenſis Dux Hildeſiam denuo circumſidere inſtituit: ſed qui labor in multos menſes fuit extractus. 56)

§. LXV. In Sileſia, poſtquam Sueci, Ianuario menſe, ſe ad Olauiam Saxonibus iunxiſſent, Briega occupatur, Poloni in auxilium Cæſareis aduentantes ad Strelenam profligantur. Inde Grotcouia occupatur. Ob Suecorum vero & Saxonum diſſidia, atque Arnheimii cunctationem, nihil geſtum fuit memoratu dignum. 57) Et licet Fridlando in Sileſiam irrumpenti ad Münſterbergam obuiam irent, iſte tamen prælium, licet copiis ſuperior, declinabat. 58) Mittebatur equidem ad Fœderatos Tertzkius Comes, qui cum Arnheimio colloquium expeteret, qui etiam cum Raſchino Sueco & Borgsdorfio Brandenburgico in caſtra ipſius veniens, vbi de ſex hebdomadum induciis propoſitum, ſed nihil fuit concluſum. Miſſi denuo ex ſingulis fœderatorum copiis tribuni bini, apud quos magna adſeueratione iactabat; ſe veniſſe, vt cum Suecis & Imperii Principibus æternam pacem concludat, militi ſtipendia exſoluat, vniuerſis ſatisfaciat. Si Cæſar iſta abnuat, ſe cum Euangelicis pacem initurum, & Cæſarem in malam partem acturum, quæ vltima verba ſoli Felſio Suecorum deputato in aurem inſuſurrabat: ſed nihil tunc actum, quam vt induciæ in duas ſeptimanas concluderentur. Poſt hæc Fridlando expetente, ad ipſum accedebat Turrius comes, qui Suecorum copiis in Sileſia præerat, cum quo Fridlandus agebat de inſtaurandis Bohemorum priuilegiis, exulibus reſtituendis, Ieſuitis exturbandis. Præterea cum Suecis ſuper expenſis belli tranſigendum: tandem omnem exercitum contra Turcas educendum. Circumferebantur inſuper certa capita, quæ pro ſe peculiariter ſtipulari volebat Fridlandus; de regno Bohemiæ in ipſum transferendo; pro quo ipſe exulibus erepta bona, Proteſtantium ſacris libertatem, Palatini reſtitutionem pollicebatur: vtque loco Mecklenburgicæ, Saganique & reſiduorum ſtipendiorum, Morauia ſibi adſignaretur. Tandem omnes ſibi exercitus tradi poſtulabat; quos ipſe Viennæ admoturus eſſet, Cæſari ad hæc omnia ratihabenda adigendo. De quibus omnibus ad Saxonem per Arnheimium, ad Oxenſtiernam per Turrium referebatur. 59) Poſt varios congreſſus, ludibria Fridlandi erumpebant, dum poſtularet, vt ſibi prius Vratislauienſis, Sueidnicenſis & Glogouienſis Ducatus tradatur: aliter ſe tractatus non orſurum, Fridlandus interim aſtutiæ ſuæ fructum ceperat, ſuppletis defectibus, ac præcipue pulueris pyrii, quibus laborauerat, ac pluribus ad ſe copiis euocatis. Recrudeſcit igitur bellum in Sileſia. Fridlandus Schweidniciam obſidebat, quam tamen aduentante Fœderatorum exercitu, relinquere iterum fuit coactus. 60) Denuo de pace agere cœpit Fridlandus, de quo Arnheimius cum Oxenſtierna Kl. Septembris Gelnhuſæ congreſſus, cui tamen omnia videbantur eſſe ſuſpecta. 61) Interim Holckius e Bohemia in Miſniam irrumpebat, inſtinctu, vt credebatur, Daniæ Regis, Arnheimii, & aliorum, qui eo tempore Electorem ad ſeparatam cum Cæſare pacem compelli poſſe iudicauerant. Hic ibidem omni atrocitatis genere graſſatus, Lipſiam progreditur, quæ per biduum igniuomis globis perterrita, ſe dedit, ſeptuaginta vncialium millibus direptionem redimens. Arx tamen ſub Trandorfio præfecto ſtrenue vim intentatam propulſabat. Sed poſt factas in Sileſia nouas inducias, per Altenburgum in Bohemiam reuerſurus Holckius, XXX. Auguſti Adorfii apud Vogtlandos extinguitur. 62) Denuo factis induciis cum Fridlando, in Sileſia de pace agebatur, quæ tamen dum Fridlandus fœderatorum ſaltim copias vellet atterere, paullo poſt abrumpebatur. 63) Dum autem Fridlandus Miſniam verſus iter caperet, Arnheimius cum pleraque exercitus parte eo redit. Sed Fridlandus repente retro flectens, Suecos ſub Turrio Comite, Suecis longe inferiore, d. XVIII. Octobris ad pontem Steinauienſem cum triginta millium exercitu adgreditur, eosdemque deuincit, captiuos facit, & potiores Exercitui Cæſareo intermiſcet. 64) Inde per Schafgotſchium Lignitiam, Glogouiam maiorem, Francofurtum recuperat, ita, vt de Pomerania Sueci metuerent. Ipſe in Luſatiam irrumpens, Görlicium, Budiſſinam capit, Electoribus IX. Octobris pacis conditiones offert. 65) Interea Schafgotſchius Ohlauiam occupat, Arnheimius vero, poſtquam in Marchiam venis-

54) CHEMNITZ *pag. 208.* PVFENDORF §. *LXXXII.*

55) PIASECIVS *pag. 466.* CHEMNITZ. PVFENDORF *c. l.*

56) CHEMNITZ *pag. 211.* PVFENDORF §. *LXXXII.*

57) PIASECIVS *p. 437.* CHEMITZ *p. 54. 111.* PVFENDORF §. *XXVI. XLVI.*

58) PIASECIVS *p. 466.* CHEMNITZ *p. 134.* PVFENDORF §. *LII.*

59) CHEMNITZ *p. 135. 155. 167.* PVFENDORF §. *LIII. LXVI.* Capita pactorum, quæ Fœderatis propoſuit Fridlandus, exhibet CARVE *Itin. c. XHI.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 578.*

60) CHEMNITZ *pag. 168.* PVFENDORF §. *LXVII.* ADLZREITER *p. III. lib. XVIII. n. 58. 59.*

61) CHEMNITZ *p. 191.* PVFENDORF §. *LXXI.*

62) CHEMNITZ *pag. 211.* PVFENDORF §. *LXXXIII.* ADLZREITER *p. III. lib. XVIII.* §. *LVI.* VOGEL *pag. 506.* KHEVENHILLER *Tomo XII. p. 602.*

63) CHEMNITZ *pag. 213. 214.* PVFENDORF §. *LXXXII. LXXXVI.*

64) PIASECIVS *p. 466.* CHEMNITZ *p. 218. 271.* PVFENDORF §. *LXXXVI. C.*

65) CHEMNITZ *pag. 272.* PVFENDORF §. *C. CI.*

66) CHEM-

veniſſet, hoſtem trans Oderam cogit, ſed Francofurtum VII. Decembris fruſtra obſidet. 66) Licet Vratislauienſes Suecis potius fauerent, quam Cæſareis. 67)

§. LXVI. Inter hæc, Oxenſtierna conuentui Heidelbergæ agendo vacabat, ad quem VIII. Iunii coiuerant Ludouicus Philippus, Ioannes, & Chriſtianus Palatini, Bernhardus Saxoniæ, Euerhardus Würtenbergicæ Duces, Fridericus Badenſis Marchio; Comitesque Hoenloici, Hanouicus, & Iſenburgicus, aliique. Vbi de explendis militum poſtulatis, atque exſoluendis inpoſterum ſtipendiis decernebatur; vtque omnium frugum, vinique decimæ militari annonæ attribuerentur; ac Philipsburgum cui Galli inhiabant, & Hagenoa in poteſtatem redigerentur. 68) Extremo Iulii Oxenſtierna Francofurti ad Mœnum conuentum indixerat, vbi ſuper futuræ pacis legibus, & aliis, quæ præſens tempus exigebat, deliberabatur. Confirmabat autem Conuentus ille, decreto XIII. Septembris facto, quidquid Heilbrunnæ actum eſſet, tum decernebat, quæ Oxenſtiernæ & conſilio Fœderatorum circa tractatus pacis ſint obſeruanda: nec quidquam concluderetur, niſi ſub conditione ratihabitionis ab vniuerſis addendæ. Cum Legatis quoque Gallicis, Feuquierio & Grangio, qui Francofurti tunc aderant, varia tractabantur. Offetebant iſti aliquot militum millia, de qun tamen conueniri non poterat, & Philipsburgum tradi ſibi auide inſtabant. 69) Aderat quoque Sigismundus Gœtzius, Brandenburgicus Cancellarius, qui prætet alia poſtulabat, vt Pomeraniæ Duce defuncto, Elector in capeſſenda Pomeraniæ poſſeſſione haut impediatut. 70) Fœderaturum nomine legati in Galliam mittebantur Iacobus Lœflerus Vice-Cancellarius, & Philippus Streiffius, Conſiliarius Bipontinus, quibus in mandatis fuit datum, ſiniſtras Regi ſuſpiciones a Catholicis ſuggeſtas eximere, ſuper auxiliis mittendis & futuris pacis tractatibus agere. 71) Cum Ragotzio quoque, vt Suecis accedetet, fruſtta agebatur. 72)

§. LXVII. Inſequenti anno 1634. Oxenſtietnæ negotium Pomeraniæ apud Brandeburgicum, armorum directio apud Saxonem plurimum inuidiæ conciliabant, 73) quare ineunte ſtatim anno, inter Cæſarem & Saxonem denuo de pace agebatur. 74) Interea Oxenſtierna ad Conuentum Halberſtadienſem properabat, quam ſub finem antecedentis anni conuocauerat Fridericus Vlricus Dux Brunſuicenſis. Comparebant ibi Ordines inferioris Saxoniæ ipſi, aut per delegatos, præter Holſatiæ Duces & Lubecam. Sed qui ſimul euocati, Comites VVeſtphalici & Hanſeaticæ vrbes non comparebant. Capita deliberationis IV. Februarii a Friderico Vlrico proponebantur. Et Saxone licet omnia diſſuadente, decernebatur tamen XVIII. Februarii, vt cum quatuor Superioribus Circulis, & Sueciæ Regno in fœdus coiretur, de cuius modo & conditionibus in conuentu Francofurtenſi ſit agendum. Tum de axercitu quinque millibus ducentis equitibus, ſedecim millibus ſexcentis peditibus conſtante, conſtituebatur, contribuendi rata & adparatus militaris. Suprema directio Oxenſtiernæ deferebatur, cuius ſuaſu ſummi Duces declarabantur Georgius, Lüneburgicus Dux, & Io. Banerius. Sed belli propior cura & inſpectio penes Conſilium ex Deputatis Ordinum conſtans eſſe debebat. Inuitabantur etiam ad Coniunctionem Saxoniæ Elector, VVeſtphalici Ordines, Holſatiæ Duces & Lubecenſes. 75) Rebus Halberſtadti confectis, Oxenſtierna Stendalium ſe ad Brandeburgicum Electotem conferebat, qui quatuot mille peditum, mille ſexcentos equites Banerio ſe adiuncturum, & Ftancofurtum legatos miſſurum pollicebatur, de Pomerania vero fruſtra inſtabat. 76) Saxo ab Brandeburgico licet & Oxenſtierna inuitatus, accedere denegabat, ſummam terum directionem ſibi, & Præſulatum Magdeburgenſem Auguſto, filio ſuo ademptum eſſe, queſtus. 77)

§. LXVIII. Cæſareo interim exercitui grauis motus a Fridlandi machinationibus imminere videbatur. Is poſt cladem Suecorum ad Steinauiam, cum totam Pomeraniam inundaturus crederetur, progreſſibus Bernhardi Ducis ſiſtendis, in Superiorem Palatinatum conceſſerat. Sed ingruente hyeme, in Bohemiam regreſſus, ibi ac per vicinas Cæſaris ditiones exetcitum in hyberna diſtribuerat; ſimul abruptos in Sileſia pacis tractatus denuo agitabat. Verum, eundem dudum maleuoli ſuſpectum Cæſari reddiderant, eo quod omnia ex libidine agetet, pacis tractatus ſuſciperet, Cæſareos prouinciales

66) CHEMNITZ *pag.* 277. PVFENDORF §. *CII. CIII.*

67) CHEMNITZ *pag* 276. PVFENDORF §. *CIII.*

68) CHEMNITZ *p.* 121. 136. PVFENDORF §. *LIV.*

69) CHEMNITZ *p.* 150. 172. PVFENDORF §. *LXIX.* LONDORP *Tom. IV. p.* 339. RECVEIL *Tom. III. p.* 345.

70) CHEMNITZ *p.* 181. 218. PVFENDORF §. *LXXII. LXXXVII.*

71) CHEMNITZ *pag.* 179. PVFENDORF §. *LXX.* LONDORP *Tom. IV. p.* 327.

72) CHEMNITZ *pag.* 186. PVFENDORF §. *LXXIII.*

73) Extat in HISTOR. ARCHIV. *Tom. II. p.* 156. Conſilium Miniſtri cuiusdam Saxonici ſuper hoc Directorio Euangelico.

74) CHEMNITZ *p. II. lib. II. p.* 297. PVFENDORF *lib. VI. §. IV. VI.*

75) CHEMNITZ *pag.* 301. ABLZKAITER *p. III. lib. XIX. n.* 1. *ſqq.* PVFENDORF §. *VII.* Acta huius Conuentus extant apud LONDORPIVM *Tom. IV. pag.* 371. Receſſus d. XVII. Febr. 1634. concluſus apud du MONT *Tom. VI. p.* 1.

76) CHEMNITZ *pag.* 307. PVFENDORF §. *VIII.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1472. *pag.* 58.

77) CHEMNITZ *pag.* 308. PVFENDORF §. *VIII.*

78) PIA-

les enormibus exactionibus emungeret. Accedebant flagrantia Hiſpanorum, Bauari & Ieſuitarum odia, qui omnes largitionibus ſuis, ſolo Queſtenbergio excepto, ab ipſo abalienarunt. Ab his permotus Cæſar Fridlandum imperio militari dimouere conſtituit, idque in Ferdinandum, Hungariæ Regem, filium ſuum conſerre. Hoc Fridlando primum per amicum ſuum Queſtenbergium, inde per facundia atque aſtutia celebrem Capucinum Valerianum ſecit intimari. Hic, licet palam iactaret, ſe munere abiturum, per intimos tamen amicorum, Illoam, Tertzkiumque affinem ſuum, inter præfectos militares diſſeminabat, Cæſareos miniſtros ipſos a deſtinatis præmiis velle excludere. Conciliandis quoque gregariorum animis ſpargebatur, Fridlandum ea de cauſſa cum Cæſaris Conſiliariis diſſidere, quod hi intempeſtiua hyeme militem in expeditionem velint extrudere. Ita animatos ductores Fridlandus Pilſenam conuocat, ipſisque cauſſas, ob quas imperio cedere conſtituerit, exponit. Sed, dum iſti, ad quorundam ſuggeſtum peterent, ne ipſos deſereret, fidem ipſorum poſtulat, ſe ipſum nunquam deſerturos. In eum ſenſum ſyngrapha XII. Ianuarii 1634. concipitur, quinquaginta duorum tribunorum ſubſcriptione firmata. Hoc Viennæ comperto, edictum Cæſareum promulgatur, quo omnes duces militesque Fridlandi Imperio ſoluuntur, &, vt tantiſper Gallaſio pareant, iubentur. Dum igitur Fridlandi auctoritas indies magis euaneſceret, ac tribunorum plerique ſubſcriptionis ſuæ ſecuri ad Gallaſium ſe conferrent, ad Euangelicos tranſire ſerio conſtituebat Fridlandus: eoque ſe cum Saxonicis arctius coniungere, & per Kintzkium Comitem ad Bernhardum Ducem aditum ſibi ſtruere cœpit: cum Gallis quoque, interprete Arnoldo, & Kintzkio agebat. Hinc, cum amicorum intimis Illoa, Tertzkio, Kintzkio Pilſena Egram ſe conferebat, vt Bernhardo Duci eſſet propior. Hic ſæpius a Wallenſteinio per Franciſcum Albertum Lauenburgicum, quem ad ipſum Ratisbonam miſerat, inuitatus, vt ipſi ſuccurreret, in cautionis vicem Landsbergam & Francofurtum ad Viadrum Suecis ſe redditurum offerens. Sed, dum ipſi atque Oxenſtiernæ Wallenſteinii fides admodum eſſet ſuſpecta, cunctabatur, Fridlando pollicitus, ſi inter ipſum ac Cæſareos aperta hoſtilitas erumpat, ſe certo ipſi ſubuenturum. Inter hæc, Piccolomineo hæc Wallenſteinii conſilia prodente, poſtquam e Cæſare proſcriptus fuiſſet VVallenſteinius, & quidam ex eiusdem ſociis Viennæ in cuſtodiam dati; Præfectus Egræ Ioannes Gordonus, Tertzkii ſubtribunus, a Fridlando e paupere gregario ad illud muneris prouectus, præmii magnitudinem librabat, ſi Fridlandum e medio ſuſtuliſſet. Adſumto igitur in facinoris ſocietatem Waltero Leslæo, vigilum præfecto, & Butlaro Tribuno, Illoam, Tertzkium, Kintzkium, Neumannum cum tribus aliis XV. Februarii ſt. n. 1634. in arcem ad cœnam inuitat, cœna fere peracta, conuento tempore inter nonam & decimam horam ſtationes per arcem, & in foro tacite formantur, & per ſuperiorem portam dimacharum Butlari turma meris Hibernis conſtans, in oppidum, & mox in arcem intromittitur, quæ ipſis ingreſſis, iterum claudebatur. Hi ſtatim ſtrictis gladiis in conuiuium irrumpunt, & fauſta Cæſari ominantes, cum Butlarus, Gordonus, & Leslæus ad vnum latus ſecederent, menſa euerſa, reliquos fruſtra reſiſtentes, aut effugia circumſpectantes trucidant eo minore negotio, quod miniſtri in ſeparatum conclaue ad cibum capiendum ſeducti, ibique eſſent concluſi. Hac cæde patrata, Gordonus excubias arcis, Leslæus ſtationem in foro obſeruabat, Butlarus cum Centurione, & duodecim gregariis ad Fridlandi diuerſorium properat, ac edito clamore in ipſius conclaue perrumpit: vbi Centurio Deuerouxius, Hibernus natione, in nocturno amiculo menſæ ſe acclinantem, & ipſo ingruente ad feneſtram ruentem haſta transuerberat, vt nullo edito verbo, humi moribundus procumberet. Gallaſius interim & Piccolomineus diligentia ſua effecerunt, vt exercitus in officio contineretur, ac bene compoſitus aduentanti Regi Hungariæ traderetur. 78)

§. LXIX. Poſt varias de futura expeditione conſultationes, inter Bernhardum Ducem potiſſimum III. Ianuarii 1634. Berchingæ in Aichſtadienſi Epiſcopatu habitas, Suecorum copiæ in Palatinatu ſuperiori pleraſque vrbes occupant, Bauaros etiam Wiltzburgo ſuccurrentes cædunt. 79) Cæſarei tamen e Bohemia mouentes, Suecos paullo poſt iterum expellunt, Bauari XXII. Martii Straubingam recuperant. 80) Audita

vero

78) PIASECIVS *pag.* 468. ADLZREITER *p. III. lib. IX. n.* 11. *ſqq.* CHEMNITZ *p. II. lib. II. p.* 325. *ſqq.* PVFENDORF *lib. VI. §. XIII. XIX.* TH. CARVE *Itin. c. XI.* LVDOLPH *lib. XXXIV. c. II. n.* 29. Le VASSOR *lib. XXXV. p.* 385. VITTORIO SIRI *Memorie Recondite Tom. VIII. p.* 32. *ſqq.* LOTICHIVS *rer. German. p. II. lib. IV.* NANI *Hiſt. Veneta lib. IX.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1110. *ſqq. Hiſtorie della Vita d' Alberto Valſtain* di GVALDO Prioraio, a IOSVA ARNDIO latine verſa. THOMAS CARVE *Itin. c. XIV.* exhibet ſyngrapha, quibus Pilſenæ ſe obligarunt ſupremi Præfecti & mandatum Cæſaris de ipſius remotione. Separatim extat *Hiſtoire de la Conſpiration de Valſtein par* SARAZIN, quam tamen morte præuentus, non abſoluit. ALBERTI CVRTII S. I. eſt *Ausführlicher und gründlicher Bericht von der vorgeweſten Friedlandiſchen Conſpiration.* Vita VVallenſteinii in Compendium redacta *im Bücher-Cabinet p. III. p.* 480. Epitaphium ipſius habet BVRGOLDENSIS *p. I. diſc. I. p.* 127.

79) CHEMNITZ *p.* 332. PVFENDORF *lib. VI. §. XII.*

80) CHEMNITZ *pag.* 338. PVFENDORF *§. XXI.*

81) CHEM-

Digitized by Google

vero Fridlandi cæde, Bernhardus Dux iter acceletabat, ſi forte partem copiarum Fridlando addictarum ſibi adiungete & Pilſenam intercipere poſſet, ſed ob viarum difficultatea fuit impeditus. 81) Hornius item Rauensburgo mouens, XV. Martii Biberacum, XXI. Martii Campodunum, XXX. Martii Memmingam capit, Cæſareos ad Wangenam cædit. 82) In Alſatia, Cæſarei quidem Briſaco ſamem ſentienti ſecundo Rheno annonam inferebant, Colmariæ obſidionem minantes, quos Otto Ludouicus Rheingrauius prœlio ad Warweilam II. Martii vincit, oceupato Neuburgo, Kl. Aprilis Friburgum Briſgoiæ capit, 83) cui etiam ineunte hoc anno Philipsburgum ſe dederat. 84) Dum autem vi pacti inter Guſtauum Adolphum atque Electorem Treuirenſem iamdum initi, hoc caſtrum Gallis in ſequeſtrum eſſet tradendum, per legatum Gallicum de Feuquieres illud Francofurti d. 16. Auguſti 1634. fuit concluſum. 85) In Weſtphalia, Cæſarei Suecorum hoſpitia infeſtabant, quibus tamen Haſſorum Dux militaris Melander obuiam ibat. 86)

§. LXX. Inter iſta tempora, Conuentus Francofurti ad Mœnum ſuperiori anno ab Oxenſtierna indictus, inſtituebatur, ad quem pro communi coniunctione omnes Euangelici fuerant inuitati. Ad iſtum quatuor Superiorum Circulorum Ordines mature coiuerant; plerique Saxonum tardius adueniebant, Holſatis & Weſtphalis Comitibus plane non comparentibus. Propoſitio die XXVIII. Martii fiebat per Oxenſtiernam, de animis, conſiliis & armis coniungendis, in quas leges pax fieri debeat, Suecorum præmiis, mediis bello continuando ſuppeditandis, quid Daniæ Regi mediationem denuo offerenti, reſpondendum, quomodo Galliæ Regi circa Philipsburgum ſit ſatisfaciendum, de neutralitate Neoburgico concedenda, & quibus conditionibus extranei Principes ac Reſpublicæ, ſi qui velint, in ſocietatem ſint adſciſcendi. Quæ capita ab Oxenſtierna ſtatim ad Daniæ Regem & Saxoniæ Electorem fuerunt tranſmiſſa. Serius vero conſultationes procedebant, partim, quod Saxoniæ Ordines nondum aduenissent, partim etiam, quod eo tempore Bernhardus Dux quosdam Ordinum ex improuiſo hoſpitationibus oneraſſet. De Neutralitate cum Neoburgico primum agebatur, eademque ipſi demum concedebatur, Saxonis legatus Ordines ad pacem hortabatur. Daniæ Regi Francofurtum, Erfordia, Spira aut Wormatia proponebatur, quo primo tempore de pace agi poſſet. Inter varias Saxonia querelas, de directorio ſibi, & Magdeburgenſi atque Halberſtadtienſi præſulatu filio ereptis, & diſcrepantes Superiorum Circulorum atque Inferiorum de coniunctione conditiones, belli ſumtibus, ſatisfactione Suecica, qui Pomeraniam potiſſimum ſibi relinqui petebant, Philipsburgo, quod Galli ſibi tradi poſtulabant, nuncius acceptæ ad Nordlingam cladis aduenit. Quo perculſi Ordines, ne nihil egiſſe viderentur, raptim III. Septembr. inſtat aliquod decreti formant ſuper negotiis, quæ hactenus tractata fuerant, velut perfectæ iam Saxonicorum Circulorum cum Superioribus coniunctione. Addebantur peculiaria capita de ſumma rerum adminiſtratione, bellique ſumtibus & continuatione. Ea tamen, dum nec ab Oxenſtirna, nec ab omnibus Ordinibus fuiſſent ſubſcripta, fuerunt inania. 87) Ad hunc conuentum ab Angliæ Rege mittebatur Io. Duræus cum litteris Io. Dauerantii, Saliſburienſis, Thomæ Mortoni, Dundinenſis, & Ioſephi Halli, Exomienſis Epiſcopi, qui proponebat, qua ratione pax perpetua inter Euangelicos ſit firmanda. Aſt, licet diuerſis ſcriptis deſuper fuerit actum, nihil tamen in effectum deductum: 88) Finito Conuentu Francofurtenſi, alius Wormatiæ inſtituebatur, & iam in eo erat, vt Status ibidem conuenientes infecta re diſcederent. Aſt, mutatis animis demum de mediis conſeruandis exercitum conueniebant, nec æquam pacem eſſe reiiciendam. 89)

§. LXXI. Bellum vero vbique continuabatur. In Saxonia quidem Inferiori Brunſuicenſis Dux obſidioni Hildeſienſi inſiſtebat, maiori pertinacia quam ſucceſſu, 90) quæ tamen vrbs XII. Iulii ſuſis, quæ in auxilium venerant copiis, ad deditionem fuit compulſa. 91) In Weſtphalia, Gleenius Ligæ Dux, poſtquam ad Huxteram detrimenti quidpiam a Suecis ſuiſſet paſſus, Huxteram nihilominus X. Aprilis deditione capit, Hammum & Lunam occupat, a Suecis ſtatim recuperata. 92) In Sileſia vero Leslæus Lands-

81) CHEMNITZ *p.* 337. PVFENDORF §. *XX.*

82) CHEMNITZ *pag.* 340. PVFENDORF §. *XXII. XXIV.*

83) CHEMNITZ *p.* 345. PVFENDORF §. *XXVI.* ADLZREITER *p. III. lib. XIX. n.* 35.

84) CHEMNITZ *pag.* 351. PVFENDORF §. *XXVII.* Le VASSOR *lib. XXXVII. p.* 339. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1304.

85) HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p.* 305.

86) CHEMNITZ *pag.* 355. PVFENDORF §. *XXIX.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p.* 1294.

87) CHEMNITZ *p.* 364. 410. 496. PVFENDORF §. *XXXIV. XLIX.* Acta huius Conuentus extant apud LONDORPIVM *Tom. IV. pag.* 375. LVDOLPH *lib. XXXIV. c. II. n.* 41. Le VASSOR *lib. XXVII. p.* 203. KHEVENHILLER *Tom. XII. pag.* 1462.

88) KHEVENHILLER *Tom. XII. pag.* 1464. Produit etiam *Hypomnema de negotiatione pacifica a Io. Duræo ſuſcepta.*

89) KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1474.

90) CHEMNITZ *pag.* 358. PVFENDORF §. *XXX.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1355.

91) PIASECIVS *p.* 470. CHEMNITZ *p.* 487. PVFENDORF §. *LXVII.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1373.

92) PIASECIVS *p.* 470. CHEMNITZ *p.* 356. PVFENDORF §. *LIV. LV.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1351.

93) CHEM-

Landsbergam XXV. Martii deditione capit. 93) Io. Gœtzius vero pro Suecis Troppauiam & Oelſam capit, ab oppugnanda Oppelia vero re infecta diſcedit. 94) Arnheimius Budiſſa, Görlicia, immo tota Luſatia ab Electore recuperata, 95) prœlio ad Lignicium III. Maii victor, quatuor hoſtium millibus cæſis. 96) Dum interea Banerius XXIII. Maii Francoſurtum ad Viadrum, Brandeburgicæ ditionis occuparet, licet Saxones ipſum impedirent, quo minus Glogouiam obſideret, 97) quam Arnheimius poſtea facili negotio in poteſtatem ſuam redigebat. 98) Dum interea Banerius in Bohemiam tendit, Leutmericiam occupat, & Saxoni iunctus, Pragam fruſtra tentat. 99) Hornius, poſt captum Biberacum, Campidonum, Memmingam, Vberligam fruſtra tentat, Buchornum excitatis raptim munimentis, firmat. 100) Rheinfelda quoque & Briſacum eminus obſeſſa, fame vrgentur. 1)

§. LXXII. Ferdinandus III. nouus Cæſarei exercitus Dux, poſtquam per Ferdinandum Hiſpaniarum Infantem, Cardinalem, adducto ex Inſubribus, exercitu, fuiſſet firmatus, Ratisbonam tendit, quam Bernhardus copiis inferior firmo præſidio munitam relinquit; Hine Ferdinandus primo oppidum Aulæ, poſt ipſam vrbem acerrime oppugnat, tormentis & igniuomis globis infeſtat, Kehlheimum etiam occupat. 2) Et licet Bernhardus, poſtquam ſe ad Auguſtam Hornio iunxiſſet, vrbi ſuccurrere tentaret, 3) Landshutam etiam expugnaret, 4) Ratisbona tamen, poſtquam quindecies mille tormentorum ictibus oppidum pulſatum, duo millia globorum igniuomorum fuerint iniecta, ſeptem adſultus tentati, octo millia Cæſareanorum amiſſa, XVI. Iulii ad deditionem fuit compulſa. 5) Poſt hæc, Sueci, relicta Bauaria, Auguſtam contendunt, ſi hoſtis Ingolſtadtii Danubium tranſiret, ad Donawertham eidem ſe obiecturi. 6) Aſt, Ferdinandus, ſuperato Danubio, Donawertham capit, Nordlingam VI. Auguſti tota vi adgreditur. Suecis ad Bopſingam caſtra locantibus. 7) Euocabantur igitur copiæ hinc inde diſperſæ, Cratzius quidem, quem Bernhardus ad obſidendum eminus Forcheimium reliquerat, accedebat. Sed Mero veniebat Rheingrauius, qui poſt Rheinfeldam deditione captam, pontem incendio abſumptum prius reparauerat, ac opera a ſe excitata ſolo æquauerat, quum inde ſe moueret. Sed & propinqua ſpe Briſaeo potiundi, inuitiſſimus Rheno digrediebatur, magnum momentum daturus, ni prœlium præcipitatum foret, cum paucarum duntaxat horarum itinere Rheingrauius adhuc abeſſet. 8) Dum autem hoſtis oppidum indies magis vrgeret, in auxilium aduentabant Sueci, & licet Hornius, vsque dum Rheingrauius adueniſſet, prœlium diſſuaderet, eo quod Cæſarei, milite Hiſpano ex Italia adueniente fuiſſent firmati, ideoque numero longe ſuperiores, propius vero ad vrbem eſſe accedendum, conſulebat & caſtra munimentis defendenda, fit tamen atrox prœlium. Metuebatur enim, ne capta Nordlinga, Cæſarei Danubio penitus potirentur, & Proteſtantes in hisce terris plane intercluderentur. Accedebat inter Bernhardum Ducem æmulatio, & noxia Proteſtantium rebus obtrectatio. Primo conflictu XXVI. Auguſti Sueci fiunt victores. Aſt XXVII. Auguſti Sueci ſex millibus ſuorum cæſis, quos inter Fridericus, Anſpacenſis Marchio, & multis captis, inter quos Guſtauus Hornius erant, victi, centum triginta ſignis, tormentis & omnibus amiſſis impedimentis. 9) Ipſe Bernhardus fugiens nihil retinuit præter veſtimenta, quæ corpore geſtabat

93) CHEMNITZ *pag.* 362. PVFENDORF §. *XXXIV.*

94) CHEMNITZ *pag.* 405. PVFENDORF §. *LVIII.*

95) KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1255.

96) PIASECIVS p. 470. *copia Electoris Saxonia vna cum Suecicis Banneri interim in Luſatia & Sleſia Budiſſinum, Gorlitium, Francofurtum ad Oderam, Zittauiam, Glogouiam maiorem, Croſſenam vi ceperunt, ac alia plura loca in dies occupabant, apud Lignitium menſe Maio Cæſarianos cum Duce Coloredo collatis ſignis profligarunt, caſis ex eis quatuor millibus & ſexaginta vexillis captis cum omni apparatu bellico: ac in Boëmia Mielnicio, Limburga, multique aliis Oppidis occupatis, Pragam arcte obſederunt.* CHEMNITZ *pag.* 407. PVFENDORF *cit. loc.* KHEVENHILLER *Tom. XII. pag.* 1260.

97) CHEMNITZ *pag.* 403. PVFENDORF §. *LVII.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1262.

98) CHEMNITZ *pag.* 490. PVFENDORF §. *LXVIII.*

99) CHEMNITZ *pag.* 494. PVFENDORF §. *LXIX.*

100) CHEMNITZ *pag.* 393. PVFENDORF §. *LII.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 4287.

1) CHEMNITZ *pag.* 481. PVFENDORF §. *LXV.* KHEVENHILLER *p.* 1293. 1311.

2) CHEMNITZ *p.* 390. 466. PVFENDORF §. *LI. LXI.* ADLZREITER *p. III. lib. XIX. n.* 46. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1183.

3) CHEMNITZ *pag.* 471. PVFENDORF §. *LXII.*

4) CHEMNITZ *p.* 479. ADLZREITER *p. III. lib. XIX. n.* 48. 49. PVFENDORF §. *LXIV.*

5) PIASECIVS *p.* 470. CHEMNITZ *p.* 476. PVFENDORF §. *LXIII.* KHEVENHILLER *pag.* 1191.

6) CHEMNITZ *pag.* 480. PVFENDORF §. *LXIX. LXX.*

7) CHEMNITZ *p.* 521. PVFENDORF §. *LXX.* PIASECIVS *c. l.*

8) CHEMNITZ *pag.* 356. PVFENDORF §. *LXXI.*

9) PIASECIVS p. 471. *Quinta die Septembris ille Dux cum Hornio (habebant ſex millia equitum, & 15. millia peditum) venerant in conſpectum Cæſarianorum, quorum numerus 40. millibus armatorum conſtabat, & prælio commiſſo circa conualem Ottingenſem medio milliari a Nordlinga diſtantem, eos profligarunt magna ſtrage edita, præſertim in Legionibus Italicis, quarum præcipui tribuni Octauius Aldobrandinus.* CHEMNITZ *p.* 529. qui rationes infelicis prœlii tali ratione deſcribit: *Der Königl. Schwediſche Feld-Marſchalck, H. Guſtaff Horn, hette gerne geſehen, daſs man bey dem erſten Schluſs* verblie-

Digitized by Google

ſtabat 10) Ferdinandus iſte ſingulari ,Diplomate ſupremus Militiæ Cæſareæ Dux a Ferdinando Patre fuit conſtitutus. 11)

§. LXXIII. Ea clades Oxenſtiernam maximis difficultatibus opprimebat, qui tamen Senatus Sueciæ litteris firmatus, res Suecorum lapſas pro viribus reſtituere nitebatur. Exterorum etiam, Anglorum, Venetorum & potiſſimum Gallorum auxillia implorantur, & Ludouico XIII. deuinciendo per ſingularem ceſſionem d. XXVI. Auguſti 1634. Philipsburgum traditur. 12) Interim Bernhardus, cui a Suecis, Quatuorque Circulis ſuperioribus per ſingulare Inſtrumentum, quod Oxenſtirna, Elector Palatinus, Dux Würtenbergenſis, Marchio Badenſis, pluresque alii Wormatiæ d. 11. Martii 1635. ſubſcripſerunt, 13) ſumma militiæ præfectura concedebatur, copias ſuas per Mœnum Rhenumque dimittit, Rheingrauius Argentoratum verſus euadit. Inde poſtquam Bernhardus Dux d. 23. Iulii ad Saræpontem ſe cum Cardinale de la Valette exercitu coniunxiſſet, atque Moguntiam quam Suecorum præſidia tenebant, obſidione liberaſſent, a Galaſio tamen in Lotharingiam recedere cogebatur, quæ miſere adfligebatur. Hinc concluſo cum Gallorum Rege menſe Octobri 1635. fœdere, in cuius articulis arcanis continebatur, quod Alſatiæ Landgrauiatus, vna cum Præfectura Hagenouienſi ipſi ſint cedenda, & in futura Pace idem cum omnibus donationibus a Corona Suecica Ducibus factis, ſint confirmandæ, ita tamen vt Religio Catholica in ſuo Statu relinquantur. 14) In Saxonia inferio-

verblieben ware, den Artzberg gefaſſet, ſelbigen, ſo wohl auch den Hugel, ſo zur lincken Hand liegt, und den gantzen Grund von der Lincken ſeite des Artzbergs beſtreichen kan, verretrenchiret, und ſich weiter von ſelbigen Hügel bis an das moraſtiſche Bachlein, ſo von Bopffingen auf Nærdlingen flieſet, die Eger genandt, mit Wercken geſchloſſen hatte: Welches in einer Nacht wohl zuthun, und in dergleichen deſenſion zubringen geweſen ware; daſs man, ungehindert des Feindes, ſich hernach weiters in ſelbigem poſto befeſtigen und nach der Stadt einen ſichern Zugang machen kænnen. Bey welchen Vorhaben da man gebüeben ware, es, menſchlicher weyſe davon zureden, nicht übel, ſondern weit anders, als geſchehen, ausſchlagen mægen. In erwegung daſs, da man auf ſolche Art ware logiret geweſen, man, die Stadt aufs neue zu encouragiren, und nach Nohturſſt zuverſtarcken, gute Gelegenheit, die Zufuhr aus dem Wirtenbergiſchen und Ulmiſchen gantz ſicher und offen, auch hinter ſich gegen Ueresheim, welcher Feld voller Korn geſtanden, eine geraume Zeit zu fouragiren gehabt hatte; Hergegen ware der Feind, ſo ohne das ſchon groſſen Mangel vor Roſs und Mann gelitten, mehr eingeſperret, und dahin verhoffentlich gezwungen worden, daſs er von der Belagerung offt gemeldter Stadt abſtehen müſſen. Bevorab da der Cardinal Infant (wie hernach die Spaniſche Generalo den Feld-Marſchalck ſelbſt berichtet) über acht oder zehen Tage von der Zeit der Schlacht nicht würde mit dem Kænige in Hungarn conjungiret geblieben ſeyn, ſondern ſeinen Weg, ſamt der Spaniſchen Armeé, nach dem Boden-See ins Elſas, und ferner gegen die Niederlande genommen haben: Wodurch auch vermuthlich der Kænig in Ungarn ſeinen deſſein, ſo er ſonſt auf Schwaben und Francken gehabt, anderswohin zurichten, bewogen worden ware. Allein das Glück, ſo, durch gœttliche verleihung, der Evangeliſchen Partey eine geraume Zeit beygewohnet, hatte bey manchen eine ſo groſſe Sicherheit und Verachtung des Feindes verurſachet; daſs ein bedachtſames und vorſichtiges Procedere nur vor eine verlangerung des Kriegs, ja vor tragheit und zaghaſſtigkeit angedeutet werden wollen. Zudeme, da der Anfang, ſich wohl angelaſſen und man ſich eingebildet gehabt, daſs des Feindes gantze Renterey bey der Action, ſo den Abend vorgangen, gegenwartig geweſen, man dahero geringen wiederſtand in occupirung gemeldten Poſtens zufinden vermeynet. Aus welchen Vrſachen der Feld-Marſchalck, daſs man die zuweit avancirte, Trouppen wieder zurückziehen, und beym erſten Deſſein verbleiben ſolte, zu rathen, ſich entzogen: verhoffend, es würde dieſe lezte beſſer, als geſchehen, ablauffen. ADLZREITER *p. III. lib. XIX. p.* 53. 54. PVFENDORF §. *LXXII. LXXIII. LXXIV. LXXV.* LVDOLPH *lib. XXXIV. c. II. n.* 80. Le VASSOR *lib. XXXVII. p.* 245. THEATR. EVROP. *Tom III. p.* 334. WASSENBERG *Floro Germ. p.* 337. qui varia Cæſareanorum adducit Stratagemata. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1218. Guſtaui Hornii relationem de hoc prœlio vide in MEMOIRES DV CARD. RICHELIEV *Tom. I. p.* 429.

10) PVFENDORF §. *LXXII.* CHRISTOPHORVS von der GRVN, qui ipſius fuerat legatus Caſtrenſis, in Hiſtoria MSta narrat, ſe fugientem in oppido Nerresheim Bernhardi litteras omnes combuſſiſſe, addens: *Wurden derowegen nach Ruinirung der Cantzeley die furnehmſt und kæſtlichſte Sachen, unter Ihro Fürſtliche Gnaden getreuſte Officierer und Diener ausgetheilet. Da ich dann unter andern* 2. *Diamanten zu mir genommen, worunter der eine ſo groſs, als eine groſſe welſche Baum-Nuſs, und in einen güldenen Kaſtelein, darin der Kænig in Schweden auf einer Seiten, und die Koenigin auf der andern abgemahlet war, eingefaſt geweſen. Solches Kleinod, daran unten eine Perline Eychel von ziemlicher Groeſſe gehangen, und auf* 60000. *Rthl. aſtimirt worden, hat die Koenigin Ihro Fürſtl. Gnaden vor weniger Zeit allergnadigſt praſentiret und geſchencket, welcher Stein neben den andern Diamant, welcher auch auf* 11000. *Rthl. werth geweſen, habe mit groſſer Gefahr wunderlicher Weiſe wieder herüber gebracht, und hochgedacht Ihro Furſtl. Gnaden zu Franckfurt am Mayn mit deroſelben hoechſten Freuden und Contentement überlieſert.* De Hornii cum Bernhardo Duce æmulatione, Le VASSOR lib. XXXVII. pag. 238. *Le Duc Bernard n' en voulut rien croire. Prévenu que le Maréchal voit avec chagrin le commandement général des troupes Suedoiſes & conféderéer entre les mains d' un Prince Allemand, il ſe plaignit que la pretendue diverſion en Baviére, n' etoit qu' un pretexte que Horn recherchoit a fin de s' exempter de ſervir ſous un autre. Quoi qu' il en ſoit des motiſs ſecrets du Maréchal, il attaqua ſi vigoureuſement Landshut, que la place fut bien tot emportée.*

11) Extat Diploma apud KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1237.

12) CHEMNITZ *pag.* 534. 539. PVFENDORF §. *LXXVI. LXXVII. LXXVIII. LXXX.* Extat ſuper hac ceſſione Tractatus in RECVEIL *Tom. III. p.* 355. apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 74.

13) Extat initium Inſtrumenti in CYPRIANI *Aduerſariis Hiſtoricis de Bernhardo p.* 3.

14) Extat Fœderis Formula MEMOIRES de RICHELIEV *Tom. I. p.* 550. vbi inter articulos arcanos: *Outre ce que deſſu, ſa Maieſté donne & delaiſſe audit Sieur Duc le Landgraviat d' Alſace, y com-*

feriori difficilem ſe præbebat Georgius, Lüneburgi Dux, reliqui etiam per Saxoniam Inferiorem haud obſcure arguebant, id agi, vt excuſſa Suecorum directione, Ordines ſuas ſibi res ſeorſim adminiſtrarent. 15) Rebus igitur Fœderatorum tali modo adflictis, miſſi ad Gallos legati auxilia vrgebant & argenti ſummam, 16) tandem Kl. Nouembris in has leges fuit conuentum, vt Fœderati Gallis cedant totam Alſatiam cum Benfelda, ita tamen, vt Gallica præſidia etiam fœderatis fidem iurent, ac locis traditis ſua iura ſint integra: eisdem permittatur Briſacum, & alia cis Rhenum loca, Conſtantiam verſus, ad quæ occupanda Fœderati auxilium conferant; ſecuta pace, Rex ea loca reſtituat, nulla ſumtuum petita refuſione. Galliæ vero Rex duodecies mille pedites in Germania alat, Regi æque ac Fœderatis fide deuinctos, & ex directoris iudicio in cauſſæ communis vſum adhibendos & quinquies centena librarum millia ſtatim exſoluat, inter Fœderatorum exercitum diſtribuenda. 17) Oxenſtierna etiam ad XII. Nouembris Conuentum Wormatiæ indicebat. Sed, dum pauci adeſſent, apud congregatos Oxenſtierna XXII. Nouembris proponebat de reparando exercitu, ſtipendiis, annona, adparatu bellico, tormentis, de fœdere inſuper Gallico, peculiaribus Saxonis tractatibus cum Cæſare, Neoburgici neutralitate & Dani mediatione. Ad continuandum fœdus, qui aderant, Ordinibus ſat voluntatis erat, facultatis parum: de pecunia inprimis altum ſilentium; annonæ nonnihil, & apparatus bellici promittebatur. Fœdus illud cum Gallis, Ludouicus Philippus Palatinatus Electoralis Adminiſtrator Bipontinus, Würtenbergicus, Haſſus, Badenſis, & nonnulli Comites ſubſcribebanr, Oxenſtierna tamen hoc facere denegabat, conuentus in futurum annum differtur. 18) Nihilominus in Alſatia, Colmaria & Sletſtadtium cum reliquis Alſatiæ oppidis Gallis traduntur, non expectato Oxenſtiernæ conſenſu. 19) Interim Eliſabetha Regina, Friderici Palatini vidua, Franckenthalii tunc agens, poſt Nördlingenſem cladem ſecuram ſe amplius non videns, ipſe etiam Palatinatus Adminiſtrator, Ludouicus Philippus, vna cum familia & omni ſupellectile, ipſo quoque Regis Friderici corpore 20) in ſtanneo conditorio, in Galliam ſeceſſerunt, 21)

ſep. lt›

comprit le Baillage de Haguenou, tenu à preſent par les Armes de ſa Maieſté; pour en ioüir ſous le titre de Landgrave d' Alſace, avec tous les droits qui ont appartenu cy-devant à la Maiſon d' Auſtriche dans ledit Pays; à la charge d' y conſeruer ſans aucun trouble, l' exercice de la Religion Catholique, & les perſonnes & biens des Eccleſiaſtiques, dans tous leurs privileges, franciſes. Et au cas que l' on vienne à faire ou Traitté de Paix, ſa Maieſté promet de faire tout ſon poſſible pour faire conſerver audit Sieur Duc la iouÿſſance dudit pays d' Alſace, & de toutes les donations qui luy ont eſté faites par la Couronne de Suede, ou luy faira donner vne recompenſe convenable, & autant qu' il ſe pourra, à ſon Contentement.

15) CHEMNITZ *p.* 551. PVFENDORF §. *LXXXVII.*

16) CHEMNITZ *p.* 540. 557. PVFENDORF §. *LXXXIX.*

17) CHEMNITZ *p.* 558. PVFENDORF §. *LXXXIX.* Extant ipſæ fœderis tabulæ apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 444. RECVEIL *Tom. III. p.* 353. du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 79. HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *p.* 306.

18) CHEMNITZ *p.* 563. 572. PVFENDORF §. *XCI.* Le VASSOR *lib. XXXVII. p.* 351. ADLZREITER *p. III. lib. XX. n.* 16.

19) CHEMNITZ *p.* 574. PVFENDORF §. *XCVII.* Extat Tractatus Ceſſionis IX. Octobris 1634. in RECVEIL *Tom. III. p.* 359. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1335.

20) Indicat hoc nobis IO. IOACH. RVSDORF *Ep. XCI.* ad Franc. Curtium, vbi *p.* 130. ait: *per totam ipſe cum coniuge & famulis noctem occupabatur in compingendis & includendis, quæ nondum compacta erant ſarcinis. Facile crediderim nullius rei quæ ipſius propria eſſet, oblitum fuiſſe, ita, vt fortaſſe de eo verum ſit, quod de minimo pulviſculo blaſerant. Nec tamen conditorii ſtannei, in quo Regis fratris corpus repoſitum erat, immemor fuit: ſed illud e templo auferri & currui, quem ſex iuges equi traherent, imponi; deinde tres ciſtas, in quibus Regis defuncti veſtimenta & linteamina aſſeruabantur, tum aliam maiorem, in qua tabula & monumenta actorum publicorum & rerum in comitiis inter fœderatos cum Regibus & Principibus tractatarum, inclusa fuerunt, deuehi præcepit, cætera quæ ad Cancellariam & Palatinatum ſpectabant, remanſerunt.*

21) RVSDORF *c. l. p.* 134. rationem adfert, cur Regis corpus Franckenthaliæ non fuerit relictum: *de cadauere Regis pauca adhuc dicere neceſſe eſt; fateor illud materiem dediſſe diverſorum Sermonum & iudiciorum, & velut ſpectaculum exſtitiſſe regiæ fortunæ, renouata in animis hominum rerum infeliciter geſtarum & malorum poſt acceptam coronam conſecutorum memoria. Non ſolum vulgus, & qui a Palatinis partibus alieni erant, anſam inde arripuerunt inſultandi fato illius Principis: ſed etiam proceres & amici vix ſibi temperare poterant, quin neſcio quæ præpoſtera iudicia ferrent, & in verba a moderatione animi exorbitantia prorumperent. Dux ſane Vinarienſis Bernhardus haud ſemel erga nos conteſtatus fuit, quantum ſibi diſpliceret, quantumque offenderetur illa deductione. Lua vos, inquiebat, intemperia agitant, vt illud vobiſcum ita circumducatis & ſpectandum exhibeatis. Satis inquietudinum & moleſtiarum bonus Princeps habuit in vita; varia fortuna huc illuc iactatus & ſine lare oberrare coactus: iam nec in morte, quæ omnibus mortalibus requies eſt, quietem & ſtabilem ſedem inuenire poteſt. Verum enim vero Regina Eliſabetha grauiſſimas cauſas habuit, cur cadauer Mariti Regis Francouallia periculo ignominiæ expoſitum, ſi hoſtis vrbe poteretur, relinqui noluerit; ſed inde euehi præceperit. Non ſolum autem amorem & fidem coniugalem, ſed etiam curam & ſolicitudinem, quam habebat honoris & exiſtimationis tum ſua, tum mariti in eo teſtari, ſimul etiam ſe timore, quo continenter torquebatur, liberare voluit. Prudentiſſima enim femina ſemper timere neceſſe habuit, ne cadauer vrbe capta hoſti prædæ factum contumelia & ignominia afficeretur & vel in locum infamem defoderetur, vel concremaretur ſparſa in aërem & aquas fauilla, ſicut fieri ſolet cum perduellibus & reis læſæ Maieſtatis, quorum memoria poſt mortem condemnatur, & in cadauera pœna exercetur. Illius fœdi criminis cum hoſtes Regem Fridericum inſimularint ac ideo proſcripſerint, quæ cautio ſatis idonea dari potuit, eos ſi cadauere potirentur illius, quem viuum tanto odio proſecuti ſunt, & in poteſtate ſua, vt in eum exemplum ſtatuerent memo-*

ran-

ſepulto eodem Sedani 22) Ducatus Bullionenſis oppido, Campaniæ finitimo.

§. LXXIV. Cæſarei interea poſt hanc victoriam, per Sueuiam, terras potiſſimum Würtenbergicas late graſſantur, Dünckelſpühlam 23) & in Franconia Mergentheimum, Königshouam, Kitzingam, Ochſenfurtum, ac poſtea Sueinfurtum, Würtzburgum, Weinsheimium & Weiſſenburgum capiunt. 24) Diuerſa parte Bauari, Gronsfeldio duce, in Palatinatum vertunt, Heidelbergam, Wertano Duce III. Nouembris tentant, adueniante vero e Wetterauia Bernhardo Duce, obſidionem ſoluunt, Schorndorfium XXIV. Nouembris capiunt. 25) Et licet Heidelbergenſis arx denuo, Diodato tribuno duce, Decembri menſe tentaretur, aduentantibus tamen in auxilium Gallis, liberabatur. 26) Dum interea Philippus Mansfeldius in Wetterauiam irrumperet, Braunfelſam & Fridbergenſem arcem caperet, Francofurtum eminus obſideret. 27) In Sueuia, Auguſta graui licet annonæ penuria preſſa, hoſtium tamen pertinaciam fide ſua & Winckelii præfecti vicit. 28) In Saxonia inferiore, Guelſerbytum fruſtra tentabatur, Minda vero a Georgio duce per menſes aliquot obſeſſa XV. Octobris deditur, quam X. Nouembris Stoltenauia ſequitur. 29)

§. LXXV. Dum autem a Guſtaui morte, ad pacem magis inclinare videretur Io. Georgius I. Saxoniæ Elector, quam etiam Arnheimius & Conſiliarii quidam, qui auro Hiſpanico ferebantur eſſe corrupti, magis promouere ſtudebant, varii de pace inſtituebantur conuentus. Sub initium anni 1634. clandeſtina cum Fridlando erant conſilia, quæ per cædem ipſius fuerunt interrupta. Poſt eam mittebantur ab Hiſpaniæ Rege per Baronem Paradæſum litteræ, quibus ille operam ſuam componendo diſſidio Cæſarem inter & ipſum offerebat. Paulo poſt, Henricus Iulius Lauenburgicus Dux a Cæſare ad vtrumque Electorem mittebatur, ambos ad Tractatus pacis ſecum ſuſcipiendos inuitans. Addebantur a Cæſare ad Saxonem peculiaria promiſſa de ſummo Cæſarei exercitus imperio in ipſum conferendo, ſi ſuas copias coniungere vellet, aut per totam Sileſiam pro Saxonicis hoſpitia, ſi induciæ placerent. 30) Denique & palam inuitante Cæſare, legatos ſuos Leutmericiam Bohemiæ mittebat, qui cum Deputatis Cæſareis congrederentur. Ferebatur tamen, illo tractatu de præuiis duntaxat negotiis agi, & vt cognoſceretur, quas conditiones ferre aut admittere Catholici velint; viamque adeo Daniæ Regis mediationi, ac communis pacis tractatibus ſterni. Idque Regi Daniæ, per litteras XXX Maii ſcriptas & Oxenſtiernæ per Legatos ſignificat. Fruſtra ad hunc Conuentum quoque inuitatur Brandeburgicus. 31) Tandem, poſt cladem Nordlingenſem pacis conſilia magis feruebant & XXII. Nouembris 1634. Pirnæ, Gallis licet fruſtra contradicentibus, In certa capita conuenit, 32) quæ, cum XI. Ianuarii Ordinibus ſuis Prouincialibus expoſuiſſet 33) Elector, XXVIII. Februarii 1635. Laubnæ armiſtitium inter Cæſarem & Saxonem eſt ſecutum. 34) Nihilominus ad bellum ſe præparat, Brandeburgicum vero Electorem, Ducem Luneburgenſem fruſtra ſollicitat. 35) Hinc XXX. Maii 1635. poſt aliquot capita Pirnenſibus tractatibus vel addita vel alterata, 36) Pax Pragæ fuit concluſa his conditionibus;

tandum, non idem auſuros Ego quidem optaſſem; illud vel ſepultura maiorum dudum illatum, vel citius & alio, quam in Galliam translatum fuiſſet: ſed quia vtrumque neglectum; cum modeſtia ferendum & excuſandum eſt. Ex his ni fallor, ſatis clare vides, quid de inſubito noſtro diſceſſu, ſeu fuga e Palatinatu deque devectione & transportatione cadaueris Regis Friderici iudicandum ſit.

22) IAC. BALDE equidem S. I. *de Vanitate Mundi poem. LXXII.* ſic de eo

Vbi minorum gentium
Fridericus ille friget?
Niuem videns in purpura
Tantum ſemel cadentem:
Vnius anni regulus
Hoc nomen inquinauit:
Iam puluis eſt, iam vermis eſt.
Cui vero nota tumba eſt!

Verum in Galliam Corpus Friderici fuiſſe delatum, docet Rusdorfius, Sedanum indicat IOANNIS *Append. Poſter. ad* PAREI *Hiſtoriam Palatinam p.* 533.

23) CHEMNITZ *p.* 543. PVFENDORF §. *LXXXII.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1241.

24) CHEMNITZ *p.* 581. PVFENDORF §. *CII.* WASSENBERG *p.* 342.

25) CHEMNITZ *p.* 575. PVFENDORF §. *XCVIII.* KHEVENHILLER *p.* 1335.

26) CHEMNITZ *p.* 576. PVFENDORF §. *C.* KHEVENHILLER *p.* 1347.

27) CHEMNITZ *p.* 573. 576. PVFENDORF §. *CI.* KHEVENHILLER *p.* 1340.

28) CHEMNITZ *p.* 578. PVFENDORF §. *CI.*

29) CHEMNITZ *p.* 584. PVFENDORF §. *CIV.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1367.

30) CHEMNITZ *p.* 360. PVFENDORF *lib. VI.* §. *XXXI.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1380.

31) PIASECIVS p. 471. *Elector Saxoniæ ſtatim vt intellexerat de illo conflictu Nordlingenſi, relicta obſidione Pragæ, ex Boemia abduxit ſuos exercitus, & tractatum pacis, quem hactenus Legati Cæſaris cum ipſis Conſiliariis Lutomeritii lentis colloquiis traxerant, (nempe veritus ne tota belli moles cum pœnis læſæ Maieſtatis in ſuum caput recideret) feruentius promoueri curauit.* CHEMNITZ *p.* 494. PVFENDORF *lib. VI.* §. *LIX.*

32) CHEMNITZ *p.* 571. 597. PVFENDORF *lib. VI.* §. *XCV. CVII. lib. VII.* §. *VIII.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 138. LVDOLPH *lib. XXXIV. c. II. n.* 67.

33) CHEMNITZ *p.* 675. PVFENDORF *lib. VII.* §. *XXVI.* KHEVENHILLER *pag.* 1387. 1621.

34) CHEMNITZ *p.* 677. PVFENDORF §. *XXVI.* Extant induciarum tabulæ apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 456. du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 85. KHEVENHILLER *p.* 1673. HELVICVS *lib. XXIII. p.* 248.

35) CHEMNITZ *p.* 679. PVFENDORF §. *XXVII. XXVIII.* KHEVENHILLER *p.* 1677.

36) Quænam capita in pace Pragenſi fuerint alterata,

nibus, vt bona eccleſiaſtica mediata ex vigore Tranſactionis Paſſauienſis Poſſeſſoribus relinquantur. Bona vero immediata, & mediata poſt Tranſactionem Paſſauienſem a Proteſtantibus occupata in eo ſtatu, prout ab eis XI. Nouembris 1627. fuerunt poſſeſſa, ad quadraginta annos vsque relinquantur, & ſi a Catholicis ablata, ipſis reſtituantur; exceptis iis, pro quibus ante iſtum terminum in Camera Imperiali lis fuerit mota. Interea temporis controuerſia vel amicabili compoſitione, vel via iuris definiatur. Auguſtus, filius Electoris ſecundus Magdeburgenſem Archiepiſcopatum ad dies vitæ obtineat, reſeruatis Chriſtiano Guilielmo Brandeburgico duodecim millium Ioachimicorum annuis. Leopoldum Guilielmum maneat Præſulatus Halberſtadtienſis. Ordini Equeſtri immediato & Ciuitatibus Imperii religionis ſecuritas reſeruatur, Donawertha in priſtinum ſtatum reſtituatur, quamprimum Bauaro de belli impenſis fuerit ſatisfactum. De exercitio religionis in terris hæreditariis, æquando numero Aſſeſſorum Cameræ & Iudicii Aulici vtriusque Religionis, inpoſterum agendum, Viſitationes Ordinarias eſſe reſtituendas. Palatino omnis ſpes reſtitutionis fuit præcluſa, Megapolitanis vero Ducatus reſtitutio fuit decreta. Reſtituantur vtrinque ablata, Galliæ etiam & Sueciæ Reges eo adigantur. Generali Amniſtia ſinguli fruantur, exceptis iis, qui in cauſſa Bohemica & Palatina fuerint comprehenſi, vel ſpeciali Receſſu indicati. 37) Militia Imperii reſtituatur, ad eandemque centum viginti menſtrua Romana conſtituantur, Comitia indicantur, omnes vero Ligæ hucusque factæ ceſſent. 38) Huic autem pacificationi, dum Legis inſtar vniuerſalis haberi

alterata, adiecta, vel omiſſa, docet HISTORISCH ARCHIV p. II. p. 206. PVFENDORF lib. VII. §. XLIII. *Interea plene adornandis, quæ Pirnæ concepta erant, pacis legibus, Legati a Saxoniæ Electore & Georgio Landgrauio Pragam venerunt. Qui poſtquam ad negotium expediendum cum Commiſſariis Cæſareis acceſſiſſent, deprehendebant, Cæſareos Pirnenſi Inſtrumento multa addidiſſe, in eodem multa omiſiſſe, aut interpoſuiſſe; vt Electorales iſtud ſubſcribere non auſi, quosdam ſuorum Dresdam remitterent, expetenda Electoris declarationi.*

37) Receſſus deſuper eodem die fuit formatus apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 99.

38) PIASECIVS p. 471. *tandemque Praga Anno ſubſequente pacem concluſit non pro ſua parte tantum, ſed pro tota Germania, idque conditionibus durioribus ordini Fœderatorum, quorum cauſa Religionis nonniſi induciæ ad annos quadraginta fuerunt ibi conceſſa, & reſciſſa omnis ſpes reſtitutionis in gradum priſtinum Palatinorum, præſertim quoad ditiones Electorales ipſumque Electoratum, eius ſucceſſione hæreditaria ad lineam Bauaricam Vilhelmianam translata, at plerisque fœderis ſociis, quos ipſemet Saxoniæ Elector in Lipſienſi, Anno Chriſti* 1631. *Conuentu ad arma contra Imperatorem ſumenda concitarat, ab illa Amneſtia excluſis, Boemiaque perpetua Auſtriacorum hæreditati addicta; Tum & Electione futura Regis Romanorum ſtabilita: prorſusque adoleuit ſua ſpecie illius pacis Pragenſis lex Maieſtatis Monarchiæ in Germania, vt ſingularius attingamus ſuo loco.* Idem p. 483. *conuenerant itaque primum Lutomeritiis ac Pirnæ, deinde initio iſtius Anni* 1635, *Pragæ Delegati Cæſarei & Saxonici, ac poſt multimodas diſceptationes, tandem die* 30. *Maii eiusdem Anni conſcripſerunt conditiones pacis Germaniæ, ſeu verius quoddam fœdus Imperatoris cum Electore Saxoniæ, qui tali conditione paciſcebatur pro reliquis Germaniæ Ordinibus, ſi eidem fœderi ſubſcriberent.* Sequuntur deinde apud eundem pacis capita. His finitis *p.* 483. pergit: *iſta autem pacificatio Pragenſis, magis concitauit incendium in Germania bellicum quam reſtinxit: exhorruerunt enim omnes ad tantam nouitatem, quod contra morem receptum patrium, ſine Comitiis Generalibus, vel aliquo Conuentu Germaniæ Ordinum legitimo; vnus ſolus Elector Saxoniæ pro omnibus talia præſumpſerit, in quibus cumprimis beneficium Paſſauienſis concordiæ eius interpretatione Diſſidentibus in Religione prorſus adimitur, & nonniſi breues annorum quadraginta induciæ conceduntur: Imperatori ſtabilitur poteſtas Monarchica vſurpata in abdicando Friderico Palatino & transferendo eius Electoratu ad Ducem Bauariæ, cauſa eius non cognita, nec ſeruata vlla iudicii norma in Conſtitutionibus Imperialibus ad hoc præſcripta: ac in mancipanda libera Bohemia contra omne fas in ius ſuum hæreditarium; plurimi innoxii bonis ſuis ſpoliati, ab omni reſtitutionis & Amneſtiæ ſpe excluduntur, ac in deſperationem adducuntur; Dynaſtis nominis magni externis, qui totics pro componendis hiſce Germaniæ motibus, authoritatem ſuam grauiſſime interpoſuerant, opes ſuas ingentes, vitam viresque exercituum immenſorum pro conſeruanda libertate Germaniæ auita inuitati, ſuppliciterque (etiam ab ipſomet Electore Saxoniæ) exorati expoſuerant, bellum indicitur, milites conſcribuntur, armantur; tributa pro eorum ſtipendiis imperantur, hoſpitia, hyberna aſſignantur, vt ibi non tam pax dari, quam claſſicum longe grauioris belli cani videatur. Conſuli poteſt de his Iuſtus Aſterius in ſuo libro de hac pace, Pariſiis typis impreſſo. Sed tamen pleraque Ciuitates Imperiales huiusmodi pacificationem Pragenſem ſuſceperunt, ſufficere ſibi rata, ſi eius præſidio a præſenti calamitate ſeruarentur, nepotibus autem integram relinquerent curam propugnandarum ſuarum immunitatum, ſi poſt quadraginta induciarum annos maiori neceſſitate vrgebantur.* CHEMNITZ *p.* 708. PVFENDORF §. *XLIII.* Extant pacis articuli apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 458. in Corpore Receſſuum *p.* 1019. VOGEL *p.* 522. LVNIGIVM *p. Gen. Cont. II. p.* 102. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1690. du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 88. HELVICVS *lib. XXXIII. p.* 356. THEATR. EVR. *Tom. IIX. p.* 425. 472. HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p.* 143. Le VASSOR *lib. XXXVIII. p.* 547. LVDOLPH *lib. XXXV. c. II. n.* 33. Contra hanc pacem BERNHARDVS COMENIVS ſcripſit *prodromum exequiarum funeſtæ pacificationis Pragenſis* & IVSTVS ASTERIVS ſiue potius TILEMANNVS STELLA *deplorationem pacis Germaniæ.* Pro eadem facit INNOCENTIVS EHRENFRIED von CREVTZLAG ſiue PETRVS OSTERMANNVS *im Schwediſchen Statenfriede, Vindiciæ pacis Pragenſis* & *Gegründete Ablehnung etlicher wider den Pragiſchen Friedenſchlus mouierter* dubiorum. Obſeruationes contra hanc Pacem vide in *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. §. LXI.* Accurate de eadem iudicat SPANHEIM MEMOIRES DE LOVISE IVLIANE *p.* 328. *Il ſembloit que dès que ce Traitté, ſeroit jetté en moule, que l' Empire reprendroit vne novelle face, que les armes tomberoyent a chascun des mains, & que le temple de Ianus ſeroit clos & barré à tout jamais. Ces avantages apparens & deſirables pouvoyent ſurprendre un Prince pacifique eſtans inſinuez avec dexterité par ceux qui avoyent beaucoup de part en ſa confiance*

heri deberet, adiectus fuit Receſſus ſpecialis, per quem vtraque Luſatia Saxoniæ Electori pleno iure ceditur, & per Cæſaris Commiſſarios XXIV. Aprilis 1636. in ipſum plane transfertur. 39)

§. LXXVI. Inter has negotiationes, ipſi Sueci vna cum Oxenſtierna pacem captabant, 40) Hugone Grotio ad Gallos miſſo, qui Suecorum ibi negotia tractaret. 41) Conuentus igitur Wormatienſis ad diem X. Ianuarii 1635. indicitur, ſed cum pauci adhuc Ordines adeſſent, aucto horum numero VII. Februarii fit ab Oxenſtierna propoſitio, quibus legibus, Bernhardo Duci, Imperium in exercitum deferendum, vnde miles ſuſtentandus, quid circa tractatum Pirnenſem ipſis ſit obſeruandum. Tranſigitur igitur cum Bernhardo ſuper militari Imperio, media vero ſuſtentandi exercitus pauca reperiuntur, ad Saxoniæ Electorem & Daniæ Regem litteræ mittuntur, ipſe quoque Oxenſtierna iter in Saxoniam parat. Decretum fit XX. Martii, quod tamen Oxenſtierna ſubſcribere abnuebat, ne fœdus Gallicum in fraudem Sueciæ probare videretur. 42)

§. LXXVII. Durantibus hisce de pace Conſiliis, Bernhardus Dux Ianuario menſe 1635. in Wetterauiam irrumpit, ſed aduentante Cæſareo milite ipſi ſuperiore, Rhenum verſus redit, dum interim Cæſarei per Wetterauiam late graſſarentur, 43) atque XIV. Ianuarii circa horam quartam matutinam Philipsburgum ſocordius cuſtoditum, per foſſam glacie ſolidatam admotis ſcalis capiunt. 44) Poſtquam vero Bernhardus Dux per legatum ſuum de Ponickau d. 26. Octobris 1635. cum Gallorum Rege Tractatus iniuiſſet de exercitu duodecim millium peditum, ſex millium equitum fornando, conſeruaudoque, ſubſidiis ipſi a Gallo quatuor Millionum promiſſo, vlterius in Alſatiam pergebat. 45) Henricus Ludouicus vero, Naſſouiæ Comes, pro Fœderatis Braunfelſam, munitiſſimam Wetterauiæ arcem XVIII. Ianuarii intercipit, Cæſarei XXIII. Ianuarii Spiram ad deditionem compellunt. 46) In Sueuia, Auguſta Vindelicorum, & poſtquam Eberhardus Dux Pragenſem Pacem acceptaſſet, ſub certis conditionibus Cæſar iterum fuit conciliatus. 47) Poſtquam extremam famem fuiſſet perpeſſa, XVIII. Martii ad deditionem a Cæſareis fuit compulſa. 48) Würtenbergicas arces mora temporis, & fames paullatim ſub iugum Cæſaris redigebat, excepta Twila, a tempore Nordlingenſis prælii arctius incluſa. Vlma quoque Pragenſem pacem amplectitur. Tandem & Memminga Cæſareis armis vndique præualentibus, ſe ſubmittit. 49) In Franconia vero, Cæſarei arcem Würtzburgenſem, Pappenheimenſem, Coburgenſem capiunt. 50) Chriſtiauus Marchio, Cæſareum præſidium in arcem ſuam Blaſſeburgum recipit, Noriberga etiam XVII. Iunii pacem Pragenſem amplectitur. Ita fœdus Euangelicum per Superiorem Germaniam penitus fuit extinctum. 51) Landgrauius, Suecis ad finem vsque belli fidelis, a Cæſareis premitur. 52) In Sa-

confiance & en ſes graces. Mais on ſe gardoit bien de luy monſtrer le revers, que par ce Traitté la domination deſpotique de la Maiſon d' Auſtriche ſeroit affermie en l' Empire, l' Allemagne miſe dans les fers, les armes arrachées a tous les Proteſtans, & miſes es mains d' un prince heritier preſomtif de la troiſieſme Couronne, vne Maiſon Electoral opprimée, le contre poids du College Electoral levé pluſieurs puiſſans Royaumes irritez, leurs armes attirées, & qu' au bout l' Electeur de Saxe ſeroit le tablier funeſte, au quel ce Traitté ſeroit debattu autrement qu' a Pirne & a Prague. Et p. 331. *La plus part du monde bapetſoit ce Traitté du nom de tablature de la Servitude Allemande, & de la conſpiration faitte contre les ennemis de la Maiſon de Auſtriche, tout y ayant eſté paſſé en ſa faveur, & touts les Princes & Eſtats taillez & mutinez à plaiſir.* Plures ſcriptores recenſet GEVPHIVS *de Script. ſec. XVII. p.* 128. De hac pace:

Praga atrox orbi qua protulit impia bellum,
quo pacto pacem redderet illa bonam.

39) De hoc GROSSER *Lauſitz. Geſchichte p.* 254. qui etiam integrum Receſſum ſecundarium inſeruit, & LVNIG *p. ſpec. p.* 127. Idem *p. ſpec. ſect. II. p.* 275. du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 101. 125. qui etiam d. XII. Iunii 1635. Badæ per litteras patentes hanc pacem omnibus ſignificauit p. 108. Mandatum exhibet Plenipotentiariis Saxonicis deſuper datum. EVRGOLDENSIS *p. I. diſc. I. §. LXX.* THEATR. EVR. *Tom. III. p.* 647. MVLLER *Ann. Sax. ad* 14. *Aprilis* 1636. LVDOLPH *lib. XXXVI. c. II. n.* 55.

40) CHEMNITZ *lib. III. p.* 621. PVFENDORF *lib. VII. §. I. III.*

41) CNEMNITZ *p.* 622. PVPENDDRF *§. IV.*

42) CHEMNITZ *p.* 623. PVPENDDRF *§. V. VI. VII. VIII.* Extant quædam ſcripta huc facientia apud LONDDRPIVM *Tom. IV. p.* 454.

43) CHEMNITZ *p.* 640. PVFENODRF *§. XII. XIII.*

44) PIASECIVS p. 482. *Dolus quoque ipſis* (Cæſareis) *ſatis fauit, nam initio eiusdem anni Philippi caſtrum, quod Galli a Suecis per pactionem acceptum male cuſtodiebant, Caſpar Bambergerus Tribunus militum Cæſareus, immiſſis in habitu ruſticano intro quinquaginta ſelectioribus ex ſuis militibus, & ſigno ab eis accepto, nocte intempeſta vallo foſſisque ſuperatis inuaſit, præſidiarios Galloſque partim trucidari, partim captiuos Heilbronam conduci fecit.* CHEMNITZ *p.* 643. ADLZREITER *p. III. lib. XX. n.* 19. PVFENDORF *§. XIV.*

45) HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p.* 511.

46) PIASECIVS *p.* 482. CHEMNITZ *p.* 644. PVFENDDEF *§. XV.*

47) Extant conditiones apud KNEVENNILLER *Tom. XII. p.* 1961.

48) PIASECIVS *p.* 482. CNEMNITZ *p.* 653. PVFENDDEF *§. XIX.* LVDOLPH *lib. XXXV. c. II. n.* 22. ADLZREITER *p. III. lib. XX. n.* 22. Extremam famem, quam Auguſtani perpeſſi, deſcribit CARVE *Itin. c. XV. p.* 134. KHEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1705.

49) CHEMNITZ *p.* 708. PVFENDORF *§. XLII.* PIASECIVS *p.* 486. KNEVENHILLER *Tom. XII. p.* 1716. 1752.

50) PIASECIVS *p.* 482. CHEMNITZ *p.* 663. PVFENOORF *§. XX.* KHEVENHILLER p. 1753.

51) PIASECIVS *p.* 486. CHEMNITZ *p.* 707. PVFENOORF *§. XLII.*

52) CNEMNITZ *p.* 665. PVFENDDRF *§. XXI.* KHEVENHILLER *p.* 1742.

53) CHEM-

In Saxonia inferiori nutabat Georgius Dux, 53) dum Suecorum ſucceſſus non parum imminueret. Friderico, Daniæ Regis filio Bremenſis Præſulatus, mortuo Io. Adolpho XIX. Februarii fuit conceſſus. 54) Apud Treuiros ſecurius agente præſidio Gallico, Hiſpani XXVII. Martii ſummo mane vrbem irrumpunt, portam petardis aperientes, ac quidquid Gallorum reſiſtebat, concidunt, cæteros, quos ſuga non eripuerat, ipſumque Electorem Treuirenſem, Philippum Chriſtophorum a Sötern, eo quod ſub Gallorum protectionem ſe dederat, & Buſſium præfecti filium Viennam captiuos abducunt. 55) Bernhardo vero Duce Galliam verſus ſe recipiente, Cæſarei Wormatiam capiunt & Luteram, Moguntiam tentant. 56)

§. LXXVIII. Poſtquam igitur Saxoniæ Elector per legatos ſuos, Ioannem de Porta & Io. Paulum Monachum Oxenſtiernæ rationes expoſuiſſet, quæ ipſum ad amplectendam Pragenſem Pacem permouerint, ipſumque ad pacem fuiſſet adhortatus, 57) Oxenſtierna cum Saxoniæ Electore & ante, & poſt pacem Pragenſem, per Brandenſteinium potiſſimum Comitem, varie tractabat, qua ratione per ipſum etiam pax firma cum Cæſare poſſit concludi, Coronæ Sueciæ atque Ordinibus Euangelicis ſatisfieri. 58) Sed, dum irriti eſſent tractatus, Elector copiis e Sileſia firmatus, exercitum duodecim equitum, quindecim peditum millia explentem, per Halam & terras Anhaltinas propius Suecis admouet, his Magdeburgum verſus recedentibus. 59) Interim, Elector Ordines vtriusque Saxoniæ ad pacem amplectendam perſuadere conabatur, iactans; modo Sueci ex hoc negotio remoti ſorent, ſe cæterorum Proteſtantium copiis ſtipatum, lautiores quam Pragæ conditiones a Cæſare obtenturum. Nec ſucceſſu conatus carebat. Nam plerique Ordinum, inprimis Anhaltini, Wilhelmus Dux Saxoniæ, & Saxoniæ Inferioris Ordines, Elector Brandenburgicus pacem iſtam acceptabant. Erfurtenſes etiam Suecorum præſidium emittebant. 60) Dum interea Cæſarei in Pomeraniam & Haſſiam irrumperent, Dux & Landgrauius nutarent. 61) Et dum in Superiori Germania Cæſarei ad Gallos ex vniuerſa Germania eliminandos incumberent, Francoſurtum pacem acceptabat, 62) Conſilium Formatum ibidem congregatum plane diſſoluitur. 63) Qui Argentorati degebant Principes, Comites, & ex equeſtri Ordine omnes pacem reſpiciebant, miſſis ad Hungariæ Regem, quo pro ipſis transigerent; quorum aliquibus ſat æquæ, reliquis aſperæ leges ſuerunt dictæ, Marchio tamen Badenſis Gallorum promiſſa ſecutus, his ſeſe plane addixerat. Ducis Würtenbergici Legatis, quos Hungariæ Rex ipſe audire dedignabatur, Curtius reſpondebat, eum Principem pace excluſum, & cum Cæſare agendum, vt ex gratia partem regionis ipſi reſtituat. 64) Dilsberga inde & Heidelberga XXVIII. Iulii deficientibus alimentis, deditionem faciunt, Moguntia vero tunc a Gallaſio fruſtra obſidetur, Binga & Saxenhuſa a Cæſareis expugnantur. 65) Saxones vlterius pergentes quasdam vrbes Magdeburgenſis Præſulatus, Suecis eiectis capiunt, 66) ſed peditatus ipſorum ſub Baudiſio ad Dœmitziam, quam expugnare cœperant, ſeptem millibus conſtans, XXII. Octobris a Banerio pleramque partem conciditur. 67) Interea Cæſarei VIII. Octobris Stargardiam expugnant, ad Wollinum vero pellun-

53) CHEMNITZ *pag. 667.* PVFENDORF §. *XXVII.*

54) CHEMNITZ *lib. II. p. 554. lib. III. p. 669.* PVFENDORF *lib. VI.* §. *ClX. CX. CXI. lib. VII.* §. *XXIII.*

55) PIASECIVS p. 482. *ſimili aſtu, licet ex cauſa longe diuerſa, Hiſpani ex præſidiis Lucemburgenſibus collectis tribus millibus militum veteranorum, eisque a Theonuille ſecundis aquis Moſella Treuerim nocte ſub ſinem menſis Martii huius Anni deuectis, Ciuitatis illius nil hoſtile expectantis inde, (nempe a Catholicis & potius ad defenſionem ipſius, ex pacto veteri Ducum Lucemburgenſium obligatis) portas exoſtris ſiue machina pyrobolari Petarda vulgo dicta effregerunt, Ciuitatemque in ſuam poteſtatem redegerunt, cæteris prope ducentis præſidiariis, quos ex Gallis ille Elector conſcripſerat; quin & ipſummet Electorem captiuum fecerunt, abduxeruntque Bruxellas; demumque ad Imperatorem ad diuturniorem detentionem amandarunt ſub cuſtodiis, oneratum ſuſpicionibus quaſi Gallis conſentiret; cum tamen ille Gallicum præſidium accerſierit nonniſi contra vim Suecorum, quam ſub præſidiis Hiſpanicis ſeu Cæſareis (vt euenit aliis Epiſcopis locisque Germaniæ, præſertim Moguntino, & Philippi caſtro) euitare nequiuiſſet. Ideo non licuit tunc vti prouido conſilio, vt quis ſaluaret ſe in illa tempeſtate ab hoſte externo, niſi ab amicis maiori calamitate obrui voluiſſet.* CHEMNITZ *p. 649.* PVFENDORF §. *XVII.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 1770.*

56) CHEMNITZ *pag. 706.* PVFENDORF §. *XL. XLI.* ADLZREITER *p. III. lib. XX. n. 26.* CARVE *Itin. pag. 140.* Le VASSOR *lib. XXXVII. p. 378. lib. XLIII. p. 412.*

57) Inſtructio legatorum aliaque Acta extant apud KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 1725.*

58) CHEMNITZ *pag. 733. 743.* PVFENDORF §. *LVI. LIX. LXII. LXIII. LXVI.* Extant de hoc varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 487.*

59) CHEMNITZ *pag. 762.* PVFENDORF §. *LXIV.*

60) CHEMNITZ *pag. 709. 777.* PVFENDORF *lib. VIII.* §. *XLVI. XLVII. XLVIII. L. LXXI. LXXII. LXXIII. LXXIV.* HELVICVS *lib. XXIII. p. 361.* Io LVNIGIIS *Staats-Conſiliis Tom. II. p. 292.* reperitur Conſultatio de hac pace acceptanda.

61) CHEMNITZ *pag. 803.* PVFENDORF §. *LXXX. LXXXI. LXXXII.*

62) PIASECIVS *p. 486.* CHEMNITZ *p. 826.* PVFENDORF §. *LXXXVIII.*

63) CHEMNITZ *pag. 829.* PVFENDORF §. *LXXXIX.*

64) CHEMNITZ *pag. 826.* PVFENDORF §. *LXXXVIII.*

65) CHEMNITZ *p. 830.* PVFENDORF §. *XC.* ADLZREITER *p. III. lib. XX. n. 34.* KHEVENHILLER *p. 1737. 1759.*

66) CHEMNITZ *pag. 849.* PVFENDORF §. *LXVII. XCV.*

67) CHEMNITZ *pag. 853.* PVFENDORF §. *XCVII.*

68) CHEM-

pelluntur. 68) Banerius IX. Decembris Hauelbergam expugnat. 69) In Franconia vnicum Suecis ſuperſtes oppidum Königshoua III. Decembris Cæſareis deditur. 70) Ad Rheni tractum Franckenthalia, fame coacta, menſe Octobri in hoſtium manus conceſſerat. Mox Gallaſius e Lotharingia, re infecta regreſſus, & magna exercitus parte per famem ac peſtem conſumta, in Alſatia Tabernis cum arce Hohenbaara & Dachſteinio oppido potitur, arcem tamen deſerit. Hagenoam per octo dies Cæſarei tormentis verberauerant, ſed premente fame, & contagio immenſum graſſante, re infecta diſcedunt. Moguntia ob annonæ defectum deditur. 71) Et licet mediante Adolpho Friderico, Megapolitano Duce, de pace ageretur, fruſtanei tamen fuerunt conatus. 72)

§. LXXIX. Poſtquam autem, contranitente licet Cæſaris legato, XII. Septembris a. 1635. induciæ inter Suecos & Polonos Scumsdorſii ad annos XXVI. fuiſſent concluſæ, 73) cum Gallis etiam in nouæ conſœderationis capita Wiſmariæ XX. Martii 1636. fuit conuentum, 74) Pacis bellique conſilia eodem anno agebantur. 75) Ineunte ſtatim anno, Sueci Miſniam inuadunt, ibidemque mira crudelitate graſſantur. Sed aduentante Saxone electore, verſus Albim regrediuntur. 76) Saxo potiſſimum & Banerius circa Salam & Albim hærebant, 77) vsque dum Saxo Hatzfeldio iunctus, 78) Magdeburgum obſideret; cui Banerius XXX. Iunii fruſtra cupit ſuccurrere, 79) quæ tamen vrbs III. Iulii ob pulueris pyrii defectum Saxoni fuit dedita, licet præfecti Io. Drakius & Salomon Adami Werbenam ſtatim captiui fuerint adducti ad cauſſam dicendam. 80) Hinc Saxo, Cæſareo milite ſtipatus, Hauelberga, Werbena, Ratenauia & Brandeburgo potitur. 81) Vlteriores progreſſus in Pomeraniam prœlium ad Wittſtockium XXIV Septembris 1636. interrupit, vbi Sueci facti fuerunt victores. In loco conflictus, cæſorum Saxonum & Cæſareorum inter quatuor & quinque millia reperta, præter eos, qui in fuga fuerant trucidati, quos inter vndecim equitum centuriæ. Sed maxima clades peditatui Cæſareo incubuerat, qui parum abſuit, ab internecione. 82) Banerius inde, poſtquam Cæſareos vltra Haſſiam propulſaſſet, Erfurto potitus, in Miſniam tendit, 83) Torgauiam a. 1637. occupat. Lipſiam obſidet, quam tamen poſt grauem obſidionem d. VI. Februarii a. 1637. iterum relinquunt. 84) Interea Wrangelius Gartzio XIII. Septembris expugnato, in Marchiam progreditur & Cüſtrino fruſtra tentato, Francofurto vero expugnato, in Pomeraniam reuertitur. 85)

§. LXXX.

68) CHEMNITZ *pag. 854.* PVFENDORF *§. XCIX. C.*

69) CHEMNITZ *pag. 901.* PVFENDORF *§. CXVI.*

70) CHEMNITZ *pag. 914.* PVFENDORF *§. CXXI.*

71) PIASECIVS *p. 486.* CHEMNITZ *p. 919.* PVFENDORF *§. CXXII.* KHEVENHILLER *p. 1971.*

72) CHEMNITZ *pag. 865.* PVFENDORF *§. XCII.* Extant de hoc varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 523.*

73) PIASECIVS *p. 480. ſed ſtatim legati diuerſorum Principum, præſertim Claudius Memmius de Auo Galliæ Regis, ac Duglaſius Comes Angliæ Regis legatus, tum & Hollandorum Ducisque Pruſſiæ Oratoris interceſſerunt, vt arma cohiberentur ad paucos dies, quibus durantibus, maxime conſentientibus Proceribus Polonis effecerunt, vt Rex licet magis propenderet ad bellum (Cæſaris legatus importune ſuadebat bellum, quo Sueci a rebus Germanicis reuocarentur) permiſerit haberi colloquium de pace. Ad hoc itaque induciis breuibus proclamatis, Delegati ex Comitiis Regni Poloniæ, quorum Princeps fuit Iacobus Zudzik Archi-Cancellarius Regni Poloniæ deſignatus Epiſcopus Cracouienſis, & ex parte Suecorum Pontus de Garde, Ioannes Vrangel Præfectus militiæ Sueticæ, Oxenſtierna iunior, & Abrahamus Vdenboſius, conuenientes Stumdorſii, poſt longas ac moleſtiores de prærogatiuis ac titulis ſui cuiusque Regis, tum & de literis fidei ac mandati diſceptationes, tandem pacem tractarunt. Et quidem propoſitum omnibus erat vniuerſas inter hæc Regna controuerſias ſopire, ſolidamque in perpetuum pacem ſtabilire. Sed cum Rex Vladiſlaus cum ſuis Germanis fratribus, vti Sueci requirebant, titulo Regis Sueciæ, & iure hæreditariæ ſucceſſionis in Regno Sueciæ ſeſe abdicare (licet hoc circa ſuam inaugurationem Polonis ſyngrapha ſecretiori cauerat,) omnino nollet, nonniſi induciæ ad annos viginti ſex, nempe ad vndecimam menſis Iulii diem, anno Chriſti 1661. fuerunt ſtabilitæ.* Sequuntur inde conditiones. PVFENDORF *lib. VII. §. CXXVII.* Extant iſti Tractatus apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 478.* RECVEIL *Tom. III. p. 371.* du MONT *Tom. VI. lib. 1. pag. 115.* Le VASSOR *lib. XXXVIII. p. 577.*

74) Iamdum XXVIII. Aprilis 1635. in Compendienſi vrbe Conſœderatio inter Chriſtinam & Ludouicum XIII. fuit concluſa, quæ extat in RECVEIL *Tom. III. p. 365.* Sic etiam cum Bernhardo XXVI. Octobris talis fuit erecta *p. 373.* Hæc vero Wiſmarienſis extat *p. 375.* PVFENDORF *lib. VIII. §. X. XI. XII. XIII.* apud du MONT *p. 123.*

75) CHEMNITZ *lib. IV. ineunte.* PVFENDORF *lib. VIII. ineunte.*

76) CHEMNITZ *lib. IV. p. 953.* PVFENDORF *lib. VIII. §. XXI.* Crudelitates, quas Sueci, Numburgi potiſſimum exercuerint, deſcribuntur apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 561.*

77) PVFENDORF *§. XXII. XXIII. XXIV.*

78) CHEMNITZ *pag. 992.* PVFENDORF *lib. VIII. §. XXV.*

79) CHEMNITZ *p. 1000. 1003.* PVFENDORF *§. XXIX. XXX.* AOLZREITER *p. III. lib. XX. n. 14.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 1989.*

80) PIASECIVS *p. 487.* PVFENDORF *§. LI.*

81) PVFENDORF *§. LIV.*

82) PIASECIVS *§. LVIII.* AOLZREITER *p. III. lib. XX. n. 29.* THEATR. EVROP. *Tom. III. p. 707.* WASSENBERG *p. 354.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 1996.*

83) PVFENDORF *§. LXIV.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 2001.*

84) KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 1323.*

85) PVFENDORF *§. LXVI. LXVII.*

86) CHEM-

§. LXXX. In Weſtphalia, ipſis Kal. Ianuarii 1636. Cæſarei ad Haſelunam cladem perpeſſi, vt plus quam mille hoſtes cæſos in loco conflictus cum quatuor tormentis relinquerent, 86) aduentante tamen e Lotharingia Marchione de Grana cum nouis copiis, Sueci cis Viſurgim cedere coguntur. 87) Sed, poſtquam Leslæus pro Suecorum rebus reſtaurandis, in Weſtphaliam reciperetur, iſte XXVI. Aprilis Mindam in Suecorum redigit poteſtatem. 88) Wilhelmus interim Landgrauius, poſtquam diutius nutaſſet, tandem Suecis ſe iungit, 89) Lamboium, Ducem Cæſareum Hanouiæ obſidionem ſoluere cogit. 90) Ad Moſellam eodem anno, poſtquam Cæſarei per Ioannem de Werth Ehrenbreitſteinum arctius incluſum tenerent, Melander cum copiis Belgicis & Haſſiacis commeatum eo deducere conabantur, qui tamen d. 30. Ianuarii 1637. cum clade repellebantur. 91) Eodem anno Galli, Forcæo Marchione Duce, Coloredum, Ducem Cæſareum, qui poſt receptum e Lotharingia per Baſileenſium præſulatum hybernarat, eodem exhauſto, trans Moſellam in Luxeburgicum agrum abire conſtituerat, inter Rauonam & Baccaratum inuadunt, poſt acrem trium horarum conflictum cædunt, ſexcentis occiſis, totidem & vltra captis, quos inter quadraginta ſex ductores & inter hos ipſe Coloredus Nanceium deducti. 92) In Alſatia, Bernhardus Dux, poſtquam ſe cum Cardinalis de la Valette exercitu iterum coniunxiſſet, Tabernas, poſt acerrimam defenſionem demum, atque arcem Hohenbaaram ad deditionem compellit, quas Galliarum Rex d. XX. Iulii ipſi tradidit, Richelius tamen Regi ſuo iterum vindicauit. 93) In Saxonia inferiori Banerius Vltzenam & Lüneburgum in ſuam redigit poteſtatem. 94) In Haſſia vero Görzius cum Cæſareis late graſſabarur, atque in Weſtphalia Paderbornam, Suſatum, Tremoniam, Wertenſem arcem & Hammum capit, Dorſtenum in caſſum tentat. Et videbantur Haſſi tota mox Weſtphalia expellendi, ni clades ad Witſtocum Götzii progreſſus ſtitiſſet. 95) Gallaſius quoque, denuntiato Gallis Briſaci VI. Idus Septembris bello, in Burgundiam & Galliam irrumpebat, irrito tamen conatu, niſi quod Dolam Burgundiæ a Gallis, Condæo Duce obſeſſam liberaret. 96) Imminente tamen ipſi Bernhardo Duce, Burgundiam iterum reliquit.

§. LXXXI. Inter hæc, Daniæ Rex inanem pacis tractatum Lubecæ molitur, 97) & pacis mediationem in Suecia vrget. 98) Sueci etiam conuentum qui iuſtinctu Vrbani VIII. Papæ a. 1636. Coloniæ erat inſtitutus, abnuebant. 99) Mittebat tamen eo Papa Ginetrum Cardinalem, Galli aliique legatos ſuos. Sed licet per triennium duraret, ſucceſſu tamen fuit deſtitutus, dum Cæſar & Friderici Palatini, & Principum Fœderatorum legatos nollet admitti. 100) Cæſar interea Ratisbonam Conuentum Electorum ad V. Septem-

86) CHEMNITZ *lib. IV. pag. 957.* PVFENDORF §. *XXXIII.*

87) CHEMNITZ *p. 958.*

88) CHEMNITZ *pag. 1009.* PVFENDORF §. *XXXVI.*

89) CHEMNITZ *pag. 960.* PVFENDORF §. *XXXVII. XXXVIII.* KHEVENHILLER *Tomo XII. p. 2013.*

90) CHEMNITZ *p. 963. 1017.* PVFENDORF §. *XXXIX. XL.*

91) KHEVENHILLER *Tomo XII. pag. 2189. 2345.*

92) PIASECIVS *pag. 487.* PVFENDORF §. *XLIII.*

93) PIASECIVS *pag. 487.* MEMOIRES de RICHELIEV *Tom. I. p. 654. 657.* In expugnatione vero Tabernarum Bernhardus Dux indicem dextræ manus digitum perdidit, in Cimebiarchio Vinarienſi hodieque ſeruatum, teſte TENTZELIO *Saxonia Numiſmatica lin. Erneſtina pag. 545.* PVFENDORF §. *XLV.* Ex illuſtri & antiqua Ponickauiorum proſapia in militia Suecorum & Bernhardi memorantur Tobias & Fabianus de Ponickau. Iſte quidem a Bernhardo Duce in Galliam miſſus a Gallorum Rege obtinuit, vt ipſi durante bello 4. Milliones librarum Gallicarum promitterentur, de quo CHEMNITZ *p. II. lib. III. pag. 835.* & *920.* PVFENDORF *lib. VII.* §. *XCI.* Licet exinde integræ adhuc ſint Saxonicorum aduerſus Gallos prætenſiones. Fabianus vero de Ponickau Mauritii caſtrum prope Halam ſtrenue defendit CHEMNITZ *p. II. lib. IV. pag. 952.*

94) PVFENDORF §. *LIII. LXXII.*

95) PVFENDORF §. *LXX.* ADLZREITER *p. III. lib. XXI. n. 16.* KHEVENHILLER *p. 2018.*

96) PIASECIVS *pag. 488.* PVFENDORF §. *LXXIII.* Extat Manifeſtum apud LONDORPIVM *Tom. IV. pag. 572.* KHEVENHILLER *Tomo XII. p. 2009.*

97) CHEMNITZ *pag. 1027.* PVFENDORF *lib. VIII.* §. *XLVII.*

98) PVFENDORF *lib. VIII.* §. *LXXVIII.*

99) PIASECIVS p. 490. *Iam ante inchoata iſta Comitia* (Ratisbonenſia) *ad multiplices Summi Pontificis Vrbani VIII. perſuaſiones, vt haberetur vniuerſalis cum omnibus Principibus Chriſtianis pacis tractatio Coloniæ haberetur Agrippinæ, ad quam Summus Pontifex miſerat Cardinalem Ginettum, & Imperator deſtinarat Epiſcopum Herbipolenſem Erneſtum Fruberum, & Ferdinandum Curtzium, Hiſpaniæ vero Rex Ducem de Alcala, & Rex Galliæ Mareſchallum de Pieze, Poloniæ autem Rex Caſparum Dinoff Palatinum Sieradiæ, Iacobum Sobieski Palatinum Belzenſem, adiuncto ipſis Secretario talis Legationis Iacobo Maximiliano Fredro, Succamerario Premislienſi.* Le VASSOR *lib. XXXIX. p. 135.*

100) PIASECIVS p. 511. *omnium autem iſtorum bellorum vnica cauſa, rationes ſtatus Domus Auſtriacæ, ne hoc quidem anno ad aliquod temperamentum reduci potuerunt: Conuentusque ad hoc Coloniæ Agrippinæ indictus, quo munus initiaretur, nunc hac, nunc illa excuſatio obſtitit: maxime ea, quod Imperator nollet admitti ad eam Hollandos; hacque ſublata difficultate cura Legatorum Venetorum, alia emerſit de non dando ibidem loco filiis Friderici Comitis olim Electoris Palatini, ac Principibus Germaniæ Fœderatis, quaſi indignitas eſſet Imperatori, ſi cum ſuis ſubditis, iisque bello deuictis pacem tractaret. Atque in his aliisque ſimilibus dubiis diſputandis integrum triennium effluxit: demumque ne tentata quidem tractatione concordiæ Coloniæ Legatus Papæ Cardinalis Ginettus cum aliis qui conuenerant, diſceſſit.* PVFENDORF *lib. X.* §. *XC.*

1) PV-

Septembris indicebat; in quo de filio ipſius Ferdinando in Romanorum Regem creando, cum de pacanda Germania proponebatur. Et circa pacem quidem id maxime anquirebatur, quomodo Galli Suecique Germania forent dimouendi, ac num omnes pace Pragenſi excluſos eadem recipere fas eſſet. Dum vero Eccleſiaſtici Electores & Bauarus Cæſari eſſent addicti, Palatinus eſſet euerſus, pleraque ad ipſius nutum peragebantur. Decernebatur tractatui cum Suecis inſtituendo in aula Cæſaris locum eſſe dandum, cui nomine Collegii Electoralis Moguntinus ac Braudeburgicus intereſſe debeant, vt tamen cæteris quoque Electoribus ſi velint adeſſe, licitum ſit. Componendis inter Auſtriacos & Gallum controuerſiis, Pontifex ſe mediatorem ferebat. Sed duriſſimus nodus circa Ordines Pragenſi pace excluſos erat, quos duorum Proteſtantium Electorum Legati amneſtia comprehendendos contendebant, nec citra id Imperii tranquillitatem ſperandam. 1) Pro Palatini Electoris reſtitutione Anglici Legati Thomas Taylerus & Thomas Howardus Arundeliæ Comes nitebatur; ſimul ipſe Palatinus literis ad Collegium Electorale non ſolum, ſed etiam publicis ſcriptis ius ſuum tuebatur. 2) Cæterum Ferdinandi III. electio in Regem Romanorum XII. Decembris poſtquam ad ſeruandam Capitulationem iuramento ſe obligaſſet, facili negotio peragabatur, licet Saxo, vsque dum Generalis Amneſtia fuiſſet concluſa, eandem impedire fruſtra conaretur. 3) Licet Carolus Ludouicus Palatinus contra eandem publico ſcripto proteſtaretur. 4) Treuirenſis, qui adhuc Viennæ captiuus detinebatur, nulla in hoc conuentu habita fuit ratio, licet deſuper in Capitulatione fuerit cautum. 5) Ferdinandus etiam conſecratore Moguntino ſtatim XX. Decem-

1) PVFENDORF §. *LXXXIV.* PIASECIVS *p.489.* HELVICVS *lib. XXIV. pag. 399.* THEATR. EVR. *Tom. III. p. 692.* Acta huius Conuentus extat apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.576.* LVDOLPH *lib. XXXVI. c. II. n. 56.*

2) Prodiit hac de cauſſa *Manifeſtum, ſeu deductio Caroli Ludouici ad Sacram Cæſaream Maieſtatem, continens ius ſucceſſionis in Electoratu 1637. f.* quod etiam vernaculo extat ſermone, cuius auctor habetur GOTTFRIED MELLEN, quod etiam extat apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 640.* cui Bauarus oppoſuit *Anti-Manifeſtum*, quod etiam extat apud LONDORPIVM *Tom. IV. pag. 711.* vna cum Palatini reſponſione *p. 737.* Cuius eſt *breuis Manifeſtatio Anti-Manifeſti Bauarici, 1640. 4. & confirmatio manifeſtationis 1642. 4.* Sic etiam IOACHIMVS IOANNES RVSDORPIVS *Euerſionem Electoratus Bauarici, & vindicias* dedit *cauſſa Palatina*, cui tamen reſpondet IO. ADLZREITERVS. Inter RVSDORFII etiam *Conſilia p. 387.* & *416.* varia Palatini reſtitutionem concernentia reperiuntur *p. 422. Acta & Negotia Io. Tayleri & Comitis Arondelia ablegatorum R. Anglia apud Imp. in cauſa Palatinu* Bauaricum autem ſcriptum contra Breuem Manifeſtationem exhibetur apud MEVRERVM *Lond. ſuppl. Tom. IV. p. 352.* Ad cauſſam Palatini ſpectat etiam *Epiſtola de Iure Electorali Gentis Palatino-Bauara 1637. 4. Pomi Paleſtini Euaporatio, hoc eſt: enodatio reſponſorum & reſcriptorum in cauſſa Palatina nuper datorum Londini 1641. 4.* Vid. BIBL. IVRIS *cap. XIV. §. XX.* GRYPHIVS *de Script.* Sec. XVII. p. 111. KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 2095. 2194.*

3) ADLZREITER *p. III. lib. XXI. exeunte.* WASSEBERG *lib. IV. p. 388.* Le VASSOR *lib. XLI. p. 105.* PVFENDORF *§. LXXXIV.* Actus Electionis deſcribitur apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 606.* HELVICVS *lib. XXIV. p. 404.* THEATRVM EVROPAEVM *Tom. III. p. 733.* CAPITVLATIO extat apud LVNIGIVM *p. Gen. Cont. II. pag. 110.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 1779. 1880.* qui etiam *p. 1903.* exhibet Capitulationem *p. 2154.* Saxonicorum legatorum ſcriptum ſuper Amneſtia decernenda, extat *p. 2154.* du MONT *Tom. VI. p. I. p. 29.*

4) Extat iſta apud KHEVENHILLERVM *Tom. XII. p. 2264.*

5) Ex eodem capite non ſolum, ſed exhibita etiam Caroli Lodouici proteſtatione, IVSTVS ASTERIVS, ſiue potius TILEMANNVS STELLA, in Examine Comitiorum Ratisbonenſium 1637. hanc electionem reiicit tanquam illegitimam, & varia documenta huc facientia adiecit. Rationes colligit PIASECIVS *p. 489.* ſcribens: *muſſitabant tamen plerique, ac querebantur tacite, quod præter morem antiquum, non in pleno Electorum numero, iuxta præſcriptum Aurea Bulla, immo quaſi ſtudioſe excluſo, ac ſub cuſtodiis retento, priusque damnato quam iudicato Electore Treuerenſi, eligeretur Rex Romanorum, apparebantque exempla vetera, in quibus præſertim Regis Romanorum (in Imperatoris electione ſufficit, quod maior pars Electorum conſentiat) ſpreto quod vnus aliquis Elector abfuiſſet ſeu diſſenſiſſet, Electio facta irrita habebatur) præſertim Conradi III. inauguratio Anno Chriſti 1139. Confluentiæ inconſultis omnibus Principibus celebrata, & propterea impugnata: & Philippi Sueui, qui Electus Rex Romanorum a ſuis fautoribus, abſentibus & contemptis aliis Electorale ius habentibus abdicatus fuit ea dignitate Anno Chriſti 1198. ab Innocentio III. Papa Rom. Tum & Maximiliani I. ad cuius Electionem Anno Chriſti 1486. inſtitutam, cum Vladislaus Rex Boemia non fuiſſet vocatus, tamdiu oppugnauit, donec placatus cautione Comitiorum Anno Chriſti 1489. Francofurti celebratorum eam ratam habuit. Ac etiam Ferdinandi I. Regis Romanorum, Anno Chriſti 1531. Colonia renuntiati abſente Ioanne Friderico Electore Saxonia, qui eum ob hanc cauſam diutius pro Rege Romanorum agnoſcere noluit, donec anno Chriſti 1544. in Comitiis Spira allectus ſpe ſucceſſionis in Ducatu Cliuen. ſibi tunc a Carolo V. Imp. ſtabilita, illam renuntiationem Regis Romanorum confirmarat. Hocque præcauendo a principio Comitiorum voluerat Imperator, vt Elector ille Treuerenſis indicaretur & exauthoraretur, quo alius ipſi interim ſufficeretur, adeſſeque poſſet Electioni Regis Romanorum in eiſdem Comitiis. Verum Electores tam difficilem Cenſoriam poteſtatem aſſumere recuſabant; præſertim contra Electorem Eccleſiaſticum, cuius perſonam primum apud Summum Pontificem Romanorum accuſari, eiusque mandato capi iudicarique decuiſſet. Nec ſatis iuſta ipſius abdicationis Electoratu cauſa eſſe videbatur ea, quod Hiſpanis non eſſet ſtrictius colligatus, vel quod in illa perturbatione totius Germaniæ ſub aduentu Regis Sueci in præſidio ſuorum locorum potius Gallos habebat, a quibus defendi poterat, quam Hiſpanos, qui alia quoque loca, præſertim Moguntiam ſeruare non potuerunt, immo & periculum accerſierunt. Dubiumque erat cui magis fidendum eſſe in rationibus Imperii, Gallisne qui eius libertatem in priſtinum ſtatum reſtitui vellent, an talibus qui illud in hæreditariam ſucceſſionem mancipare contendunt.* Aſterio tamen reſpondet PETRVS OSTERMANNVS *in legitima Ferdinandi III. coronatione.* SIRI *Memor. recond. Vol. VIII. p. 408.* PVFENDORF *lib. IX. §. LXV.* LVDOLPH *lib. XXXVI. c. II. n. 61.*

6) THEATR.

Decembris fuit coronatus. 6) Nec multo poſt eius quoque vxor Maria Auguſtæ titulos, vnctionemque ſolennem obtinuit, XI. Ianuarii anni ſequentis. 7)

§. LXXXII. Hiſce peractis, Ratisbona Viennam rediit Ferdinandus II. ibique longo ſtomachi prouocatione quotidiani vomitus debilitati vitio conſumptus, die XV. menſis Februarii, ſt. n. 1637. placide animam exhalauit. 8) Prima ipſius vxor Maria Anna, Wilhelmi Bauariæ Ducis filia, cum qua XXIII. Aprilis 1600. nuptias contraxit, 9) quæ VII. Martii anno 1616. fuit defuncta. Alteram Eleonoram, Vincentii, Mantuæ Ducis filiam IV. Februarii 1622. duxit. 10) Ex his liberos ſuſtulit Chriſtinam XXV. Maii 1601. natam, infantem defunctam; Ioannem Carolum Kl. Nouembris 1605. natum XXIV. Decembris 1619. Græcii defunctum, 11) Ferdinandum III. Mariam Annam, Maximiliano I. Bauariæ Duci nuptam, 12) Cæciliam Renatam, & Leopoldum Guilielmum, Epiſcopum Argentoratenſem, Paſſauienſem, Olmucienſem, Magiſtrum Ordinis Teutonici & Supremum Belgii Præfectum. 13)

6) THEATR. EVROP. *Tom. III. pag. 745.* KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 1924.*

7) PIASECIVS *pag. 498.* WASSENBERG *lib. IV. p. 398.*

8) PIASECIVS *p. 497.* qui etiam hæc adnotat: *die 15. menſis Februarii (quo Valnſtenium Egræ ante triennium mactari fecerat,) placide animam exhalauit.* PVFENDORF *lib. VIII. §. XXXIV.* THEATRVM EVROP. *Tom. III. pag. 758.* ADLZREITER *p. III. lib. XXII. ineunte.* CARVE *p. 191.* Le VASSOR *lib. XLI. p. 126.* KHEVENHILLER *Tom. XII. pag. 2361.*

9) KHEVENHILLER *Tom. IV. p. 2197.*

10) CARAFA p. 116. *matrimonium interea inter Cæſarem, & Leonoram Principem Mantuanam Oeniponti celebratum eſt, totaque noſtra Aula Oenipontum fuit profecta ſponſalia cohoneſtatura.* PIASECIVS *p. 357.* qui tamen deſponſationem Græcii in Stiria factam fuiſſe dicit. THEATR. EVROP. *Tom. I. p. 619.* BELLVS *lib. VI. p. 615.* MERC. G. B. *Tom. XIV. pag. 108.* KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 1227. 1598.*

11) KHEVENHILLER *Tom. IX. p. 807.*

12) Solennitates nuptiarum deſcribit KHEVENHILLER *Tom. XII. p. 1775. 2143.* Contractus Matrimonii Viennæ d. 17. Iulii 1635. extat apud du MONT *Tom. VI. p. I. p. 111.*

13) RITTERSHVS. *tab. Geneal.* PFEFFINGER *Vitr. illuſtr. p. 755.* De matrimonio Mariæ Annæ PIASECIVS p. 486. *Viennæ interim quindecima Iulii, deſponſari fecerat Imperator Ferdinandus filiam ſuam natu maiorem Mariam Maximiliano Bauariæ Electori & Duci, ac totum eum menſem in apparandis nuptialibus epulis, ludis, venationibus, ſpectaculis inſumpſit.* De his etiam ADLZREITER *p. III. lib. XX. exeunte.* CARVE *Itin. p. 141.* *Bauariæ Dux Maximilianus Imperatoris filiam natu grandiorem Neptem ſuam, cum conſenſu Pontificis maximi in coniugem ſibi adſciuit.*

SECTIO DECIMA
DE
FERDINANDO III.

§. I. Ferdinandi III. natiuitas, & geſta, antequam fieret Imp. §. II. Banerii geſta per Saxoniam, Thuringiam, Pomeraniam. Hermanſteinum a Cæſareis capitur. Hanouia Comiti reſtituitur. §. III. Turba Haſſiaca poſt Guilelmi mortem. §. IV. Mors Bogislai XIV. D. Pomeraniæ. Pacis Conſilia. Conuentus Colonienſis. §. V. Fœdus Suecos inter & Gallos renouatur. Progreſſus Cæſareanorum per Pomeraniam. §. VI. Bernhardi Ducis progreſſus ad Rhenum. Prælium ad Rheinfeldam. Prælium ad Witteweiram. Occupatio Briſaci. Tractatus inter Cæſarem & Haſſos. Carolus Ludouicus Palatinus tentat Weſtphaliam. §. VII. Conuentus Ordinum Circuli Saxoniæ Inferioris & Rhenani Superioris. Varia conſilia de pace. §. VIII. Progreſſus Suecorum a. 1639. in Miſnia, Bohemia & Pomerania. §. IX. Bernhardi D. Mors. Galli Briſaco potiuntur. §. X. Conuentus nouus Luneburgenſis. Fœdus inter Haſſos & Luneburgicos. Tractatus ſecreti. §. XI. Progreſſus belli a. 1640. in Miſnia, Caſtra Cæſareanorum ad Salfeldiam. Geſta ad Viſurgim & in Sileſia. Sueci Pomeraniam ſibi plane vindicant. §. XII. Comitia Electoralia Norimbergenſia. §. XIII. Comitia Ratisbonenſia a. 1640. Brema & Hamburgum ad Comitia vocantur. §. XIV. Tractatus Goslarienſis. De Pacis præliminaribus Hamburgi conuenit. §. XV. Decretum Comitiorum Ratisbonenſium. §. XVI. Banerius Comitia Ratisbonæ turbare conatur. Geſta Suecorum in Miſnia & Sileſia. Prælium ad Guelferbytum. Mors Banerii. Conuiuium Hildeſienſe. Saxones Luſatiam recuperant. §. XVII. Geſta Suecorum per Sileſiam a. 1642. Prælium ad Sueidnicium. §. XVIII. Kœnigsmarckii & Torſtenſohnii geſta per Miſniam. Prælium ad Lipſiam a. 1642. §. XIX. Guebriani & Haſſorum geſta ad Rhenum inferiorem. §. XX. Tractatus Stettinenſes. Negotium Cæſaris cum Dano. Cauſſa Palatina Viennæ agitur. §. XXI. Geſta Torſtenſohnii, Kœnigsmarckii & Guebriani a. 1643. §. XXII. Guelferbytum Auguſto Duci reſtituitur. Hildeſienſis controuerſia componitur. §. XXIII. Comitia Deputatorum Francofurtenſia. Cæſar Georgium ab Eberſtein in Galliam mittit. Legati Monaſterium & Osnabrugam tendunt ad pacem tractandam. Ludouicus XIII. moritur. B. Sueco-Danicum. §. XXIV. Geſta per Holſatiam, Miſniam, Sileſiam & ad Rhenum. §. XXV. Ragotzius bellum mouet. §. XXVI. Difficultates circa Pacis initia. §. XXVII. Prælium ad Iancouiam. Cæſaris metus. §. XXVIII. Torſtenſohnius in terras Auſtriacas irrumpit, Ragotzio in Vngaria ſe iungit. Ragotzius pacem cum Cæſare facit. §. XXIX. Bauari geſta contra Turennium. Clades Gallorum ad Mergentheimum. Clades Bauarorum ad Allersheimum. §. XXX. Kœnigsmarckii geſta in Miſnia. Induciæ Saxonicæ. §. XXXI. Initia Pacis Tractatuum & qua ratione Imperii Status fuerint admiſſi. §. XXXII. Wrangelii geſta per Thuringiam, Haſſiam, Bauariam. §. XXXIII. Electio Ferdinandi IV. in Regem Bohemiæ & Vngariæ. §. XXXIV. Induciæ Bauaricæ & Moguntinæ. §. XXXV. Wrangelius Cæſarem ad Egram adgreditur. §. XXXVI. Bauarus cum Cæſare Tractatus ſuſcipit. Acta in Haſſia. §. XXXVII. Geſta in Bauaria & Sueuia. Kœnigsmarckius Pragam minorem capit. §. XXXVIII. Pax Weſtphalica. §. XXXIX. Contenta Pacis Osnabrugenſis. §. XL. Contenta Pacis Monaſterienſis. §. XLI. Pacis Executio. §. XLII. Compoſitio controuerſiæ Iuliacenſis.

Comitia

Comitia Ratiſbonæ indicuntur. Conuentus quorundam Electorum Pragæ. Ferdinandus IV. eligitur & coronatur Rex Romanorum. §. XLIII. Receſſus Imperii Nouiſſimus. §. XLIV. Auguſta coronatur. Sueci Bremam tentant. §. XLV. Comitia Deputatorum Imperii Francofurtenſia. §. XLVI. Leopoldus coronatur Rex Vngariæ & Bohemiæ. Carolus Mantuanus fit Imperii Vicarius. §. XLVII. Io. Georgii Saxoniæ Electoris mors & diuiſio terrarum. §. XLVIII. Ferdinandi mors & familia.

§. I.

FErdinandus III. lucem hanc Græcii XIII. Iulii 1608. adſpexit. 1) Hic, poſtquam adultus, VII. Decembris 1625. Sempronii in Regem Vngariæ fuit electus, & ſequenti die inauguratus. 2) Anno 1627. die XXV. Nouembris corona regni Bohemici fuit inſignitus. 3) Anno 1634. poſt Wallenſteinii interitum, Exercitui Cæſareo præfectus, occupatione Ratisbonenſi & victoria Nordlingenſi inclaruit. 4) Inde anno 1636. XII. Decembris in Regem Romanorum fuit electus & XX. Decembris inauguratus, 4) qui miſſo Romam Io. Antonio, Eggenbergio Principe, obedientiam Papæ XVI. Nouembris 1638. promiſit. 6)

§. II. Sub initium ſtatim anni 1637. Banerius, poſtquam Saxones III. Ianuarii ad Eulenburgum fugaſſet, Torgam capit, Lipſiam XIII. Ianuarii obſidet, ſed re infecta diſceſſit. 7) Hatzfeldius igitur & Götzius Electori laboranti in ſubſidium, & ſoluta Lipſiæ obſidione, in Thuringiam veniunt, per agrum Erfurtenſem Ienam contendunt, quam paucis centuriis inſeſſam, capiunt & diripiunt, nec Muſis parcunt. 8) Dum autem poſt varias velitationes, Banerium ad Torgam includere conarentur, hic in Pomeraniam, Iunio menſe ſe recipit. 9) Cæſarei igitur, Gallaſio duce, Pomeraniam irrumpunt, & Loitium, Wolgaſtum, Demminum, Vſedomiam inſulam occupant. 10) Ad Albim vero Cæſarei Ratenauiam, Hauelbergam, Werbenſe munimentum, Dœmitzam, Lüneburgum & Winſenam capiunt. 11) Ehrenbreitſteinum etiam ad Rheni & Moſellæ confluentem arcem munitiſſimam, Cæſarei, poſt abſumtos equos, aſinos, canes, feles, mures ac glires XVI. Iunii ad deditionem adigunt. 12) Hanouia vero a Suecis hactenus inſeſſa, ſingulari tranſactione Comiti reſtituitur. 13) Bernhardus Dux, poſtquam ſe cum Domino du Hallier Gallici Exercitus Præfecti coniunxiſſet, Enſisheimum capit, Rhenum traiicit. Et licet Io. Wertanus ipſius caſtra oppugnaret, fruſtra tamen hoc fuit, hunc æque atque Iſolam & Reinacherum repellebat, variisque prœliis commiſſis, regreditur in Lotharingiam. 14)

§. III. Guilielmus V. interea, Haſſiæ Landgrauius cum copiis quibusdam Suecicis in Friſiam penetrabat, ſed, dum Stickhuſii obſidioni inhæreret XXIV. Septembris 1637. graui morbo correptus extinguitur, incertum fato, an alieno ſcelere. 15) Quanquam autem Conſiliarii Caſſellani, audita Principis morte, ſtatim prouinciales & militem in verba Guilielmi VI. filii adigerent, Georgius II. tamen Darmſtadtienſis edictum proſcriptionis a Ferdinando II. conceptum, a Tertio confirmatum, ſed hactenus nondum publicatum, Caſſellas mittit, vna cum litteris, quibus adminiſtrationem prouinciæ ex Cæſaris auctoritate ſibi depoſcebat, in refractarios atroces pœnas denuntians, & cominus oſtentato Cæſareo exercitu. Mox edicto Haſſiæ Ordines Alsfeldam ad conuentum agendum euocat, intercedentibus Caſſellanis, ſuique Principis cauſſam aſſerentibus. Sed & Saxoniæ Elector eosdem litteris hortatur, vt Cæſaris ſe voluntati, pacique Pragenſi adplicent. His monitis vt pondus accederet, Götzius cum exercitu ſuo Haſſiam verſus tendebat. Vnde Caſſellani, hortantibus multis Imperii Principibus & flagitantibus Haſſiæ Ordinibus, Marpurgi cum Darmſtadtienſi tractatus ſuſcipiunt. Vbi, quanquam hic circa adfectatam adminiſtra-

1) SIGISM. von BIRCKEN *lib. VI. p. 1389.* SCHÖNLEBEN *prolegom. p. II. c. X. p. 267.*

2) *Sect. ſuper. §. XXV.*

3) *Sect. ſuper. §. XXXII.*

4) *Sect. ſuper. §. LXXII.*

5) *Sect. ſuper. §. LXXXI.*

6) Extat oratio apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. IV. p. 115.*

7) PVFENDORF *lib. IX. §. III. IV.* VOGEL *pag. 536.* ADLZREITER *p. III. lib. XXII. n. 25.* THEATR. EVR. *Tom. III. p. 750.*

8) ADLZREITER p. III. lib. XXII. n. XXVII. *ſoluta Lipſia obſidione, Comes Hatzfeldius, ſociatis cum Gœtzio & Darmſtadienſi Landgrauio copiis, per agrum Erfurtenſem, Ienam cum iuſto ſatis exercitu contendit. Quare Stalbanſius, Suecus, cui eius regionis cura id temporis erat impoſita, oppidis omnibus, Ienam præter & Weinmaram, expilatis, profugit trans Salam, iugis aliquot de ponte ſolutis. Iena proinde paucis Suecorum centuriis inſeſſa, proximus patuit direptioni ceteræque Martis inſolentiæ, quæ nec a Ienenſibus quidem Muſis ſibi temperauit. Conſilium erat, Suecos per Salæ vadum inſeſtari, ſed tormentis illi e regione diſpoſitis, per dies aliquot tranſitum molientes arcuerunt, donec maiore vi, Torgauiam (quo Bannerius a Lipſienſi obſidione diuerterat) reiecti, ſe recepere.* B. parentem ſæpius narrantem audiui, ſe cum Muſis hic loci tunc vacaret, vitæ periculum a Cæſareo milite ipſi intentatum vix euaſiſſe.

9) PVFENDORF §. *V.-X.*

10) PVFENDORF §. *XV.-XXIV.* CARVE Itin. *cap. XXIII.-XXVII.* ADLZREITER *p. III. lib. XXII. n. 40.*

11) PVFENDORF §. *XXIX. XXX.* THEATR. EVR. *Tom. III. p. 801.*

12) PVFENDORF §. *XXXV.* ADLZREITER *p. III. lib. XXII. n. 4. ſqq.*

13) PVFENDORF §. *XXXVI.* Extat iſta tranſactio apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 687.*

14) PVFENDORF §. *XXXVIII. XXXIX. XL.* ADLZREITER *p. III. lib. XXII. n. 14. ſqq.* MEMOIRES de RICHELIEV *Tom. II. p. 30.*

15) PVFENDORF *lib. IX. §. XXXI.* qui addit: *ſane Laurellius medicus fatebatur, Melandro autore, aut ſaltem conſcio venenum ipſi propinatum fuiſſe.*

miniſtrationem, damnique refuſionem aliquam multis myriadibus taxatam, nonnihil remiſiſſe videretur: tamen cum oblata ab ipſo iuramenti formula vix tolerari poſſe videretur, tractatus tunc incaſſum cadebat. Mox nouo Cæſaris edicto, Landgrauii teſtamentum & Ordinum iuramentum Principi præſtitum irritum declaratur: ſimul hisce iniungitur, vt Darmſtadtienſem prouinciæ adminiſtratorem adgnoſcant, copias ſuas Cæſareis iungant, loca occupata reſtituant, Pragenſi paci ſe ſubmittant, fœderibus exterorum renuntient. Landgrauia igitur Amalia Comes Hanouienſis, prudentiſſima fœmina, tempori extrahendo, tractatus cum Darmſtadtienſi inſtaurat, dum interim Haſſorum Dux militaris Melander rebus per Friſiam diſpoſitis, in Haſſiam tenderet, iuncto ſibi apud Heruordiam cum Suecis Kingio. Quibus cum par non eſſet Götzius, qui nuper duo militum millia ad Rhenum miſerat, retro cedebat. Vnde iſtis occaſio dabatur munitis Haſſiæ oppidis neceſſarias res inferendi. 16)

§. IV. Eodem anno, cum X. Martii Bogislaus XIV. vltimus Pomeraniæ Dux ſine prole fuiſſet extinctus, hæreditatem eius cernere omnibus modis cupiebat Elector Brandeburgicus, paſſimque iactato iure ſuo, Suecos velut alienæ rei detentores in inuidiam vocare ſatagebat. Aſt, Sueci iure belli partim nitebantur, partim fœdere cum Bogislao a. 1631. concluſo. 17) Scriptis non ſolum res agebatur & legationibus, ſed etiam Brandenburgicus poſſeſſionem adprehendere tentabat, cui tamen Bielckius, qui prouinciæ a Suecis fuerat præfectus, reſiſtebat. 18) Inter iſta, de pace diuerſimode agebatur. Moguntinus equidem & Brandeburgicus, Electoralis Collegii nomine, Sigismundum Marchionem delegauerant, expediendis, quæ tractatui præparando requiruntur. Hic etiam Kl. Martii Vierradæ Pomeraniæ cum Bielckio congreſſus, id affecerat, vt per ſubdelegatos, Io. Lillieſtrœmium a Bielckio & Io. Georgium Bornium & Io. Marenholtzium a Marchione ſubſtitutos, qui ad condictum diem Kl. Iunii in Oderæ fluminis inſula, inter Oderbergam & Suetam congrediebantur, de loco & tempore Tractatuum inuicem acturi. Poſtquam autem Marchio ab Electore ad nuptias Poloniæ Regis legatus eſſet deſtinatus, Tractatus iſti Iulio menſe expirant. 19) Eodem anno, ſecretos Hamburgi cum Saluio tractatus moliebatur Auguſtus, Dux Brunſuicenſis, internuntio VVerdenhagio, clam ſuccinente Cæſaris apud Hamburgenſes Reſidente Mentzelio. 20) Franciſcus etiam Albertus & Henricus Iulius, Lauenburgici Duces, Banerium in caſtris apud Torgam accedentes, ſecreto de pace agebant. 21) Horum vero, vti etiam Daniæ Regis & Adolphi Fridcrici, Ducis Megapolitani conatus fuerunt irriti. 22) Non maior erat ſucceſſus tractatibus communi paci inſtaurandæ Coloniæ inſtitutis, dum nec Sueci eo venire, nec Galli Ferdinandum III. pro Imp. vellent adgnoſcere, nec Imperator Ordines ad Pacis Tractatus admittere. 23)

§. V. Interea de fœdere Suecorum cum Gallis renouando agebatur, ad bellum iunctis viribus perſequendum, dum paci non fiderent, quod poſt varias diſceptationes, 24) demum Hamburgi XXIV. Februarii ſt. v. 1638. concluditur, de bello aduerſus Cæſarem continuando. 25) Cæſarei vero in Pomerania progredientes XXI. Februarii Gartzium Pomeraniæ, & XII. Martii munimentum ad Warnemundam capiunt. 26) Licet Banerius Iulio menſe Gartzium, Loitium, Tribſeſium, Damgartum, demum VII. Septembris VVolgaſtum recuperaret, 27) Gallaſium etiam, dum in iſtum pergeret, cedere cogeret, qui trans Albim per Marchiam, & hac relicta, in Magdeburgicum agrum abit, populatione longe lateque facta, inde in Sileſiam & Bohemiam concedit. 28.

§. VI. Eodem anno, Bernhardus Dux poſtquam cum Gallorum Rege in S. Germaniæ fine d. XXVII. Octobris 1635. fœdus fuiſſet pactus, quo Dux in fauorem fœderatorum ſe ad octodecim militum millia ſuſtinenda obligauerat, promiſſis ipſi a Gallo per annum quatuor myriadibus, 29) & Alſatiæ Landgrauiatu, prout a Domo Auſtriaca fuerat poſſeſſus, adeoque confœderatio d. XVII. Aprilis 1637. confirmata 30) & d. XVII. Aprilis 1639. noua conuentio fuit facta, 31) denuo Rhenum verſus mouet, Seckingam ſtrictum & Lauſ-

17) De hoc fœdere dictum *Sect. ſup.* §. *XL.*

18) PVFENDORF §. *XLI-XLIX.* THEATR. EVROP. *Tom. III. p.* 788. Extant *Literæ ab obitu Pomeraniæ Ducis, ex aula Sereniſſimi Septemuiri Brandenburgici & ad eam datæ* 1638. 4. quibus etiam iura Brandenburgica defenduntur.

19) PVFENDORF §. *LIV. LVI. LVII.* Extat de eo *ſuccincta narratio omnium eorum, quæ ab vltimis comitiis Septemuiralibus, & eligendo Romanorum Rege Ratisbonæ habitis in pacis cum Corona Suecia negotio, vsque ad exitum anni* 1637. *ſunt geſta* 1638. 4.

20) PVFENDORF §. *LVIII.*

21) PVFENDORF §. *LIX.*

22) PVFENDORF §. *LX. LXI. LXII.*

23) PVFENDORF §. *LXIII. LXIV. LXV. LXVI.* Dictum de his Colonienſibus Tractatibus *Sect. ſuper* §. *LXXXI.*

24) Quæ Gallos inter atque Suecos fuerint diſceptationes, exponit PVFENDORF *lib. IX.* §. *LVIII-LXXIV. lib. X.* §. *III-XIII.*

25) Formula fœderis exhibetur apud PVFENDORFIVM *lib. X.* §. *XIV.* Pactum fœderi adiectum §. *XV.* Idem fœdus exhibet LONDORPIVS *Tom. IV. p.* 689. & in RECVEIL *Tom. IV. p.* 384. Le VASSOR *lib. XLIII. p.* 520.

26) PVFENDORF *lib. X.* §. *XIX. XX.*

27) PIASECIVS *pag.* 512. PVFENDORF §. *XXII.*

28) PVFENDORF §. *XXVIII.* ADLZREITER *p. III. lib. XXIII. n.* 50.

29) Extat fœdus apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 118. LAGVILLE *Hiſt. d. Alſace Tom. II. pag.* 132.

30) du MONT *p.* 147.

31) du MONT *p.* 174.

31) PIA-

& Lauffenburgum capit, Rheinſeldam obſidet, quam etiam, poſt prœlium ad Rheinſeldam, XXII. Februarii, in quo Cæſareanorum Duces Io. VVertanus, Sauelli cum plerisque Præfectis militaribus, ſignis & impedimentis fuerunt capti, XIII. Martii honeſtis conditionibus ad deditionem compellit, 32) quam Maio menſe Rötela & Friburgum ſequuntur. 33) Bernhardus etiam, poſtquam XXX. Iulii ſt. v. prœlio ad VVitteweiram Bauaros viciſſet, 34) aliisque victoriis in diuerſis conflictibus inſignis. 35) Briſacum arctius includit, quod acerrime licet a Rheinachero defenſum, poſt varie tentatum a Götzio auxilium, demum fame ſubigente, III. Decembris ad deditionem fuit compulſum. Indequo non ſolum pleramque Alſatiæ partem occupat, ſed etiam in Burgundiam irrumpit, multa loca occupat, ibidemque hyberna conſtituit. 36) Ob has Bernhardi victorias, Moguntini Electoris & Georgii Darmſtadtini opera, Tractatus pacis inter Cæſarem & Haſſos Moguntiæ concluditur, Cæſareis ad omnia fere Haſſorum poſtulata facilibus. Circa ratihabitionem vero Cæſaris negotium hærebat, ideo, quod Landgrauia non ſibi ſolum, ſed & aliis Imperii Ordinibus liberum ſacrorum vſum eſſet ſtipulata. 37) In VVeſtphalia vero Carolus Ludouicus Palatinus Elector dynaſtiam Meppenam, ditionis Monaſterienſis, Cniphuſio quondam a Regina Sueciæ donatam, ab huius hæredibus redemerat, ſedem armis futuram, quæ auxilio Regis Angliæ, & aliorum adparabat, & vbi recentes delectus coirent. Hanc tamen, poſtquam Kl. Mali Cæſarei occupaſſent, Palatinus cum Kingio, Suecorum Duce copias iungit, ſed vtrique VIII. Octobris ad Lemgouiam ab Hatzfeldio cæduntur. 38)

§. VII. Habitus inde Luneburgi VII. Nouembris Conuentus Ordinum Circuli Inferioris Saxoniæ, volente ſane Cæſare, qui hos bello aduerſus Suecos implicare ſatagebat. Sed, cum de neutralitate, de armis pro ſui defenſione agitari audiret, Electores ſubornabat, qui litteris ab hoc Inſtituto eosdem dimouerent, velut ea neutralitas & peculiaria fœdera legibus Imperii pacique Pragenſi aduerſarentur. 39) Ordines etiam Circuli Rhenani ſuperioris, facto Kl. Decembris VVormatiæ decreto, de ſua agebant defenſione. 40) Dum interim Palatinus Elector de fœdere cum Suecis ageret, 41) Lauenburgici etiam Duces de pace inter Cæſarem Suecosque ſeorſim concilianda laborarent, 42) Mediante Dano, varii de pace Lubecæ, Hamburgi, aliisque locis inter Ferdinandum Curtium Comitem a parte Cæſaris, Saluium a Suecorum parte, & Auauxium Gallorum, facti fuerunt congreſſus, & de litteris ſalui conductus, loco & tempore conuentus fuit tractatum, licet de formula litterarum ſalui Conductus, nec de loco adhuc conueniret 43)

§. VIII. Inſequenti anno 1639. Banerius, poſtquam Albim tranſiiſſet, in Miſniam irrumpit, Freibergam menſe Martio adgreditur, quam tamen aduentante cum valida manu in auxilium Bucheimio Comite, iterum deſerit. 44) Poſtquam vero Torſtenſohnio fuiſſet iunctus, IV. Aprilis Cæſareas & Saxonicas copias ad Chemnicium cædit; vt to-

32) PIASECIVS *pag.* 512. CARVS *Itin. cap. XXXIII.* qui etiam Capitulationem exhibet. VVASSENBERG *p.* 427. PVFENDORF §. *XLV. XLVI. XLVII.* THEATR. EVROP. *Tom. III. p.* 911. Litteræ Chriſtinæ Reginæ, quibus Bernhardo Duci gratulatur, reperiuntur in CYPRIANI *Aduerſariis Hiſtoricis p.* 12.

33) PVFENDORF §. *XLVIII.* MEYERI *Lond. ſuppl. Tom. IV. p.* 110. ADLZREITER *part. III. lib. XXIII.*

34) PVFENDORF §. *LII.* THEATR. EVR. *Tom. III. p.*963. VVASSENBERG *p.*436. Le VASSOR *lib. XLIII. p.* 621. ADLZREITER *p. III. lib. XXIII. n.* 25. Litteræ Chriſtinæ Reginæ, quibus Duci gratulatur, extant in CYPRIANI *Aduerſariis pag.* 17.

35) Bernhardi victorias tali ratione deſcribit Io. CHRISTOFHORVS von der GRVN Hiſtoriæ ipſius MSta ſub finem a. 1638. *Hierbey iſt noch zu gedencken, das Ihro Fürſtl. Gnaden Hertzog Bernhard von Sachſen-Weimar in dieſen Iahr neben Triumfirung der Stadte und Feſtungen Lauffenburg, Sekingen, Rheinfelden, Rœteln, Neuburg, Freyburg, Marckelsheim, Breyſach, Lands-Cron und dem Schloſs Burg, 9. Haupt-Schlachten mit dem Feinde gehalten, als nemlich die erſte bey Rheinfelden Sonntags den 16. Febr. die andere Mittwochs den 21. Febr. wieder bey Rheinfelden, das dritte Treffen mit dem Obriſten Corpus bey Benfelden, Donnerſtags den 31. May. Das vierdte Sonntags den 29. Iul. bey dem Dorf Frieſemheim. Das fünffte Montags den 3. Iul. zu Wittenweyer. Das ſechſte Treffen iſt geſchehen Donnerſtags den 6. Sept. auf den Hohlen Graben bey St. Peter. Die ſiebende Schlacht Donnerſtags den 4. Octobris auf dem Ochſenfelde. Das 8. und neundte Treffen 2. mahl in den Lager vor Breyſach, als Sonntags den 14. und Montags den 15. Octobris, Haben dieſemnach Ihro Fürſtl. Gnaden allezeit, auſſerhalb der erſten Schlacht vor Rheinfelden, victoriſirt, und das Feld behalten.*

36) PIASECIVS *pag.* 513. PVFENDORF §. *LVII.* THEATR. EVROP. *Tom. III. p.*1022. BVRGOLDENSIS *p. I. diſc. I. p.* 131. Le VASSOR *lib. XLIV. p.* 102. MEYER *Lond. ſuppl. Tom. IV. pag.* 123. ADLZREITER *p. III. lib. XXXIII. n.* 35.

37) Iamdum XXIII. Ianuarii 1638. inter Caſſellanos & Darmſtadtienſes conuenerat, quos Tractatus exhibet THEATR. EVROP. *Tom. III. p.* 901. poſtea vero Moguntiæ noui cœperunt, de quibus PVFENDORF §. *XXXIV. XXXV.* THEATR. EVR. *Tom. III. p.* 972.

38) PIASECIVS *pag.* 512. ADLZREITER *p. III. lib. XXIII. n.* 38. PVFENDORF §. *XXXVI. XXXVII. XXXVIII.* VVASSENBERG *p.* 364.

39) PVFENDORF §. *XLIII.* Reſponſio Statuum Circuli ad Electores extat apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 697. litteræ ad Ordines Circuli Inferioris apud MEYERVM *Lond. ſuppl. pag.* 117. ADLZREITER *p. III. lib. XXIV. n.* 17.

40) Extat illud apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 691.

41) PVFENDORF §. *LXII.*

42) PVFENDORF §. *LXIII. LXIV.*

43) PVFENDORF §. *LXIII. ſqq.*

44) PVFENDORF *lib. XI. §. VI.*

45) PIA-

vt totus fere horum exercitus deleretur. Cæſorum cadaueribus integrum milliare ſpargebatur, captiuorum mille quingenti erant, quos inter Bucheimius Comes. Capta tormenta ſex, pedeſtria ſigna viginti vnum, equeſtria quadraginta duo. 45) Denuo X. Aprilis Freiberga fruſtra tentatur, Mansfelda tamen & Pirna in Suecorum veniebant poteſtatem. 46) Et licet de Dresda in poteſtatem redigenda deliberaret, quam annonæ caritas premebat, ob interceptam Albis ſubuectionem, iſta tamen relicta, in Bohemiam tendit, Pragam XX. Maii fruſtra tentat. 47) Sed, poſtquam Hatzſeldius in auxilium Saxoniæ Electori veniens, Suecica præſidia eiicere conaretur, in Miſniam regreditur, 48) verum, poſtquam Pirnæ munimenta deieciſſet, denuo in Bohemiam redit, XIII. Octobris Pragam tentat. 49) Dum ad Pragam Banerius hæreret, Saxo Budiſſinam recuperat. 50) Sueci vero omnem recuperant Pomeraniam, & quod ſolum ſupererat Demminum III. Martii, fame ſubigente, ad deditionem compellunt. 51) Inde XXVII. Iulii Landsbergam expugnant, atque Auguſto menſe, in Sileſiam irrumpunt. 52)

§. IX. Inter hæc, multa erat Gallos inter & Bernhardum Vinarienſem Ducem diſcordia ſuper poſſeſſione Briſaci, quam Galli magno deſiderio adpetebant. Sed id, ne in Gallorum manus traderetur, Grotius ſuaſerat. Ac cupiebat Dux certam ſibi in vſum belli & pacis ſedem parare, ſimul hoc modo apud amicos iuxta & hoſtes pretium ſui accendere; nec obſcure deſtinata ſua pandebat, cuſa moneta, Saxonicis & Briſacenſibus inſignibus notata. Tentabant inde Galli Ducem, vt parem aut maiorem numerum Gallorum cum Germanis in oppidi præſidium admitteret. Ad blanditias inde conuerſi, mittebant, qui Ducem Lutetiam ad ſpectacula & choreas inuitarent. Sed & per matrimonium eum illaqueare conabantur, propoſita Combaleta Eguilloniæ Duce, Richelii cognata, quam velut Saxonico ſanguini imparem adſpernabatur. Miſerat tamen Dux Erlachium in Galliam, qui negotia & morbum excuſabat, quo minus Lutetiam ipſe acceſſerit. Cum iſto Galli ſuper tradendo Briſaco, ſi quid Duci humaniter accideret, clam conueniebant. Vt igitur Ducis deſtinata infringerent Galli, quem & potentem, & vicinum habere nolebant, pecunias ipſi ſubtrahebant, quas e Suacia ſubminiſtrari non poſſe nouerant. Simul ne nouorum delectuum ipſi copia foret, conquiſitores militum magna cum vi pecuniæ Baſileam, & Argentoratum mittebantur, qui Gallis militem conducerent. Inter hæc conſilia, ex Burgundia redux Bernhardus, vbi multas vrbes expugnauerat, Neuburgum ad Rhenum peruenerat, poſtera die copias trans Rhenum ducturus, vt Hohenwilam obſidione liberaret, cum ex improuiſo ipſum morbus inuaderet, quo momento ingraueſcente, poſtquam teſtamentum ſecretum condidiſſet, VIII. Iulii 1639. fuit extinctus. 53) Paucis ante mortem horis nigræ maculæ in corpore eruperant; vnde aliqui malignam febrem ſuſpicabantur, ſed veneno necatum a pluribus creditum; idque a Medico Geneuenſi Blandino miſtum putabatur. 54) Varii erant, qui Vinarienſem exercitum ſibi conciliare ſtudebant.

45) PIASECIVS *p.* 512. PVFANDORF §. *VII.* MAYER *Lond. ſuppl. Tom. IV. p.* 166. ADLZREITER *p. III. lib. XXIV. n.* 29.

46) PVFENDORF §. *VIII.*

47) PVFENDORF §. *IX. X. XI.*

48) PVFENDORF §. *XIV.*

49) PVFENDORF §. *XV.*

50) PVFENDORF §. *XVI.*

51) PVFENDORF §. *XVIII.*

52) PVFANDORF §. *XIX. XX.*

53) Hæc Ducis Bernhardi atque Exercitus Vinarienſis fata prolixius exponit PVFENDORF *lib. XI. §. XXXVIII. ad LV.* Extat de eo ſcriptum apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 702. PIASECIVS *p.* 513. Le VASSOR *lib. XLIV. p.* 113. 262. ADLZREITER *p. III. lib. XXIV. n.* 9. 10. In HISTOR. ARCHIV *Tom. II. p.* 115. extant litteræ Io. Georgii Berthran von Heespach d. XI. Iulii 1639. ad Wilhelmum Saxoniæ Ducem de hac morte ac ſtatu hæreditatis ſcriptæ. Tractatus de hoc exercitu cum Gallo concluſus extat in MEYERI *Lond. ſuppl. Tom. IV. p.* 170. RECVEIL *Tom. III. p.* 396. du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 185. HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p.* 513. Facit huc SAMVELIS GLONERI *Leſſus Vinarienſis* MATTHAEI LVNGWITII *H. Bernhards Kriegsthaten* & GEORGII ENGELSVSSII *Sachſen-Weimariſcher Feldzug.* MVLLERI *Ann. Saxon. p.* 360. vbi ex iudicio Medicorum ſatis adparet, ipſi venenum fuiſſe propinatum LVDOLPH *lib. XXXIX. c. II. n.* 48. LAGVILLE *Hiſt. d' Alſace Tom. II. p.* 148.

54) HVGO GROTIVS *Ep. MCCXIII.* ad Oxenſtirnum. *Grauem luctum hac fert epiſtola e fortiſſimi Ducis Bernhardi morte, quem prope vnum Principis dignum nomine habebat Germania. Neuburgi clariſſimam factis vitam finit 18. Iulii, cum vltra quatriduum non ægrotaſſet. Febris ardens ambiguas reliquit indicationes, aut peſtilentia, quæ illis locis non abeſt, aut veneni, cuius ſuſpicionem vix vitare poſſunt potentum exitus. Eam auget, quod penes Cæſarianos pridem rumor & ſpes fuit, cum non diu victurum. Eſt autem nobis hoc triſtior hic caſus, quod ereptus eſt nobis in ipſo tentamine rerum, quas pridem optabamus. Ponte enim e nauibus ad Nieuburgum perfecto paratus obſidiom eximere Hohentuilam, deinde ea per Germaniam aggredi, quæ a Bannerio partem hoſtium diſtraherent, Bauaricum militem diſſiparent, & ei quid in Germania reſtaret animatum ad ſpem libertatis experirentur.* MICH. Le VASSOR *lib. XLV. p.* 262. *ſqq. On arrive le 15. à Huningue, & les deux Generaux y tombeat malades; le Duc d' une fievre violente & maligne; le Comte d' une indiſpoſition de fatigue, dont il avoit eu de facheuſes atteintes dans la Franche-Comté. Bernard ſe fait transporter le lendemain a Neubourg, & y meurt le 18. de la peſte, ou de poiſon, comme diſent quelques uns, dans la 36. année de ſon âge. L' Aumonier du Duc ne craignit pas d' avancer tout publiquement dans une oraiſon funebre, que ſon maitre étoit mort dans la penſée d' être veritablement empoiſonné. Mais quelle preuve en avoit-il? Ce ne pouvoit être qu' un ſoupcon fondé ſur la malignité de ſa maladie, & ſur certaines taches livides qui parurent ſur ſon corps un peu avant ſa mort. Signe fort équivoque. Cependant, on crut la Choſe d' autant plus vraiſemblable, qu' un bruit venu, dit-on, de la Cour de Vienne, étoit*

Google

bant. Ex teſtamento equidem Wilhelmo ſeniori ex fratribus competebat, 55) qui tamen moram nectebat. Palatinus Elector dum ex Anglia redux, cum magna argenti ſumma, pro conciliandis Exercitus ductoribus in Briſgoiam properaret, per Galliam tranſiens detinebatur. Cæſarei etiam exercitum tentabant. Et licet Bernhardus Dux teſtamento cauiſſet, Imperii auſpiciis exercitum eſſe ſeruandum, præualebant tamen Gallorum artes, 56) & corruptis ductoribus, per pactum Colmarienſe XXIX. Septembris initum, exercitus iſte ſub Ducis Longueuillii, qui a Gallis ad id fuerat deſtinatus, imperium, loca a Vinarienſi Duce capta, in Gallorum poteſtatem, cauponante Erlachio, rediguntur, nec tamen Alſatia, prout Bernhardus diſpoſuerat, a Gallis poſtmodum per pacem fuit reſtituta. Hæ

ſteit deia communément répandu que Bernard ne paſſeroit pas l'année. Si nous en croïons l'Hiſtorien de Suede, lors que le Duc iouiſſoit d'une parfaite ſanté, certaines gens ecrivirent de Vienne dans une ville voiſine du Rhin, pour ſavoir s'il étoit encore en vie, ou non. Vn Medecin Genevois, qui le ſervoit, fut ſoupçonné de lui avoir donné le morceau, ou le breuage fatal. Grotius ſemble avoir rejetté d'abord cette opinion aſſez commune. Mais il changea de ſentiment, aprés qu'il ſe fut plus exactement informé des circonſtances de la maladie & de la mort de Weymar. Quelques uns ont cru que le prétendu empoiſonneur fut ſuborné par Richelieu, a fin de ſe venger du mépris avec lequel Bernard rejetta la propoſition qu'on lui fit d'épouſer la niéce du Cardinal, & d'obtenir plus facilement Briſac aprés la mort du Duc. Il eſt vrai que Richelieu ſe defia toujours de lui. M. le Duc de Weymar eſt un excellent Capitaine, fait-on dire au Cardinal dans un écrit qui lui eſt attribué. Mais il eſt tellement attaché à ſes interéts, que perſonne du monde ne ſe peut aſſurer de lui. C'eſt pour quoi la Cour de France parut fort conſolée de ſa mort, quand elle crut pouvoir compter que Briſac & les troupes de Weymar lui demeureroient. Mais avant cette aſſurance, la perte d'un ſi grand Genéral pouvoit déranger tellement les affaires de Louis en Allemagne, qu'il eſt difficile de ſe perſuader que dans une incertitude entiére de ce qui erriveroit aprés la mort de Bernard, Richelieu ait penſé à ſe défaire de lui. On ſeroit donc plus tenté de croire que la Cour de Vienne voulut ſe délivrer d'un ennemi formidable. PVFENDORF *lib. XI. §. XXXIX. Cum improuiſo morbus inuadit, momento inualeſcens, vt ſtatim agnoſceret, nunquam dum vixerit, pari ſe ægritudine correptum. Id tamen uniċi queſtus, ſe nunc in ipſo articulo opera pretium faciendi lecto affigi. Inter alia Moſkelio, de exercitu in obſequio Reginæ continendo monenti, reſpondebat, eum nulli alteri, quam ſacramento Suecico obſtrictum. Morbo ingraueſcente, cum extrema inſtare ſentiret, ritu Chriſtiano expiatus teſtamentum paucis verbis condit, idque in ſuum tempus ſecretum adſeruari iubet. Mox conſtante ad vltimum ſermone & ratione inter edita pietatis indicia placide expirat. Paucis ante mortem horis nigra macula in corpore eruperant. Vnde aliqui malignam febrem ſuſpicabantur, quæ & dum Pontarlino moueret, in caſtris intra biduum quadraginta homines abſumſerat. Sed veneno necatum à pluribus creditum. Nam neminem eorum, qui circa viuum aut mortuum verſati fuerant, iſte morbus infecerat. Et chirurgi, dum corpus aromatibus condit, manus paulatim à cranio perſtricta, ſtatim intumeſcebat, mox & brachium tumore corripiebatur, idemque gangrana accedente vndecimo poſt die extinguebatur, nullo alterius morbi ſigno. Nec ipſe Dux decumbens de veneno dubitauerat; & ſacerdos funebri ſermone de eo palam profitebatur; idque a Medico Geneuenſi, cui Blandino vocabulum, miſſum putabatur. Venerant quoque Baſileam literæ remotis è locis ſcriptæ, ſciſcitantes, num Dux mortuus eſſet, cum de morbo ipſius nondum rumor eodem perferri potuiſſet. Sed & apud Cæſareos pridem rumor ac ſpes fuerat, ipſum non diu victoriis ſuis ſuperſtiturum.* De Inſidiis etiam vitæ Bernhardi ſtructis, patet ex litteris Caroli de Marin, Tiguri ad Bernhardum d. 6. Iulii 1639. ſcriptis: *Ayant à coeur la conſervation de la perſonne de V. A. I'ai crû être de mon devoir, de lui faire part, d'une lettre écrite de bonne main de Veniſe, par la quelle elle verra le deſſein deteſtable, qu'on continue ſur ſa vie, ſur tout a cette heur, que le Vice-Roy de Sicile, appellé Don de Meloe, eſt arrivé a Milan, declaré par le Roy d'Eſpagne pour General de l'armée, qui ſera emmenée vers le Rhin contre V. A. pour le ſervice de la quelle il' a apporté un million d'or, & fait état de pouvoir emmener d'Italie cinq a ſix mille hommes, pour les ioindre aux trouppes de l'Archiducheſſe de Tirol, & a celles que le General Gheleen amaſſe en Suabe, qui ſelon ſon calcul ſeront 12. à 15000. hommes, outre la diverſion, que le Duc de Lorraine vaudra faire avec le petits Cantons, pour le ſecours de la Bourgogne.*

Venedig, d. 11. Iunii 1639.

Es verlanget manniglich, wo I. F. G. von Weimar ſeine Armée hinwenden, welche groſſe Verwunderung cauſiren. Gott der Herr wole dieſen Herrn leitten, vor Traditori gnædig behüten, es wird ihm ſehr nach dem Leben getracht: anzi die Spaniſchen vermeinen gewiß, Ihn aus dem Wege zu raumen, darauf ſtehet der Zeit in Teutſchland alle dero Hoffnung. Da der Herr Obriſte Gelegenheit, daß es dem Edlen Holden zu wiſſen kan gemacht werden, ſolte es mir lieb ſeyn, um ſich in aller Occorenza darnach wiſſen zu gouverniren, weil nunmehro das Haupt-Werck der Evangeliſchen im Reich nechſt Gott auf dieſem Herrn ruhet. Quare etiam in Tabula ſepulcrali, quam Erneſtus Pius agnato ſuo, Duci Bernhardo a. 1660. Gothæ poſuit: Deceſſit in pulcherrimo ætatis flore, cum ad annum vitæ trigeſimum quintum implendum, dies 28. deeſſent, morbo correptus maligno atque venenato d. 8. Iulii An. CIↃ IↃ C XXXIX. Neoburgi ad Rhenum.

55) Sic enim ipſe Bernhardus in diſpoſitione ſua ipſa die emortuali conſcripta: *Vber dasienige, was der Allerhæchſte unß bishero an Landen und andern zeitlichen Güthern gegœnnet, unſern letzten Willen zu vernehmen, Alß nemlich was die eroberte Lande anlanget, weil uns Gott dieſelbe gœnnen wollen, und es doch conſiderable Lande und Platze ſeyn; So wollen wir daß ſolche bey dem Reiche deutſcher Nation erhalten werden. Vnd derowegen verſchaffen und vermachen Wir dieſelbe hiermit einem Vuſern freundlichen lieben Herrn Brudern, welcher dieſelbe anzunehmen begehren wird, und derſelbe kan und wolle ſich bey Ihrer Mayeſt. und Cron Schweden, aufs beſte als immer müglich inſinuiren, damit Sr. Ldl. bey gedachten Landen umb ſo viel deſto mehr manteniret werden mœge, Solten aber unſerer Herrn Brüder keiner die Lande annehmen wollen, So halten wir für billich, daß Ihr. Mayeſt. in Franckreich in allwege den Vorgang haben, doch dergeſtalt, daß Ihr. Mayeſt. und unſere Guarniſonen darin gehalten, und wenn es zu einem Vniverſal-Frieden kommen wird, die Lande dem Reich reſtituiret vverden ſolten.*

56) Qua ratione Dominus de Choiſy in Alſatiam fuerit miſſus, ad infringendum Bernhardi Teſtamentum, teſtatur Inſtructio ipſi data d. 2. Auguſti 1639. MEMOIRES de RICHELIEV *Tom. II. p.* 426.

Hæ copiæ, poſtquam aliæ Gallorum ſe iunxiſſent, in Palatinatum deſcendunt, quibus tamen Bauaricæ ſe opponunt, Sed, poſtquam Piccolomineus,Rhenum eſſet transgreſſus, & XVII. Iunii ad Diedenhofam Gallos profligaſſet, 57) Longeuillius retro mouens, Neuſtadrium, mox Alzeam, & Oppenheimum occupat. Verum, ob ducum diſcordiam & famem increbeſcentem, miſera horum erat facies. Machinis igitur Bingæ relictis, apud id oppidum, & Bopparti ac Baccharaci Rhenum traiiciunt, ac primum in Sylua occidua hyberna capeſſunt.

§. X. Inferioris Saxoniæ Ordines nouo ſub initium anni Luneburgi inſtituto conuentu, de neutralitate Circulo concilianda agebant, fruſtra licet eos Cæſaris nomine, Curtio ſollicitante. 58) Multa quoque eo tempore de tertiis formandis partibus ſpargebantur, in quas præcipue Daniæ Rex inclinabat. 59) Dum autem Cæſar tractatum cum Landgrauia non ratihaberet, 60) iſta concluſo cum Friderico, Auguſto & Georgio Brunſuici & Luneburgi Ducibus fœdere, in bellum propendebat, licet parum promoueret. 61) Dum interea Hamburgi pacis negotiatio circa formulam ſalui conductus hæreret. 62) Inter Curtium vero & Saluium ſecreti inſtituebantur Tractatus, quos Lauenburgicus promouere nitebatur. Cum Banerio etiam in Bohemia per Oswaldum Medicum tales inſtituebantur, licet eiusmodi Tractatus Suecis admodum eſſent ſuſpecti. 63)

§. XI. Ineunte anno 1640. Cæſarei Februario menſe plura loca per Bohemiam recuperant. 64) Dum autem Banerius eodem menſe in Miſniam tenderet, 65) Cæſarei cum Saxonicis e Vogtlandia mouentes, ad Salfeldam caſtra metantur; ac Ienæ, alibique deſtructos a Banerio pontes in Salam reficiunt, dum interim Sueci ſub Banerio ſua caſtra VIII. Maii opponerent. Poſt varias velitationes, tandem fœderati mouent, temerarium rati, hoſtem intra munita caſtra adoriri. 66) Interim per Haſſiam ad Viſurgim in ditiones Lüneburgenſes vterque exercitus diſcedit, Georgio Lüneburgi Duce Suecis fauente. 67) In Sileſia Sueci Wolauiam, Cæſarei Hernſtadium, Iauram, Strigauiam capiunt, Hirſchbergam tentant, cui Stalhantſchius ſubuenit. 68) Brandeburgici vero Francofurtum ad Viadrum XIII. Iulii fruſtra tentant. 69) In Pomerania; poſt mortem Georgii Guilielmi Electoris Brandeburgici, qui Regiomonti XXI. Nouembris 1640. fato fuit functus, Sueci nunc apertius ſummum prouinciæ imperium exercere conſtituunt, nouo Electore Friderico Guilielmo Pomeranos fruſtra ſollicitante. 70) Ad Rhenum Hiſpani III. Februarii Alzeiam capiunt, circa Briſacum vero recuperandum incaſſum laborant, quod Galli miſſo in Alſatiam Oiſonuillio cum titulo Generalis Vicarii plane ſibi vindicant. 71)

§. XII. Ineunte hoc anno 1640. Comitia Electorum, Cæſaris inſtinctu Noribergæ celebrabantur. Proponebatur a Moguntino XXIII. Ianuarii, mox & Cæſaris Commiſſario, de reſtituenda Imperio pace, aut ſi per exteros ea obtineri nequeat, belli continuandi mediis. Adierant eum Conuentum aliorum quoque Ordinum Legati, quos inter Lüneburgici. Hi tranquillandæ Germaniæ cumprimis vrgebant, vt conſultationes de bello ac pace, non vti hactenus penes paucos, ſed vniuerſos Ordines forent. Pro ſe ſuper detento a Cæſareis Guelferbyto, cauſæque Hildeſienſis iniuria querebantur. Hiſce ſuper communi tractatu inſtituendo, ſuccinebant Neoburgici, Mecklenburgici, Francofurtenſes atque Vlmenſes. Idem ſuadebant Legati Danici. Electores vero, vt illos a coniunctione cum Suecis auerterent, de Guelferbyto ipſis ſpem faciunt, oblata mediatione ſua in negotio Hildeſienſi. Landgrauiam etiam monent, vt Legatos ſuos mittat, quanquam paullo poſt, & hæc, & Lüneburgici copias ſuas Banerio iungerent. Cæterum, Electores cum ſentirent, citra aliorum Ordinum operam, ſuper præſentibus negotiis ſtatui non poſſe, conuentu omnium Ordinum opus eſſe, decernunt, 72) qui & a Cæſare Ratisbonam indicitur, initio intra duos menſes faciendo. Regis Galliæ nomine aderat tunc Noribergæ Heppius, ſed quia legationis ſuæ idoneam fidem facere non poterat, a Cæſaris Commiſſario protinus iubebatur vrbe faceſſere. 73)

§. XIII. Serius coeuntibus Ordinibus, fit tandem III. Septembris per Guilielmum Badenſem propoſitio, de tranquillando Imperii Statu, atque vt, quoad pax obtineatur, ſuper belli ſubſidiis decerneretur, de inſtauranda quoque iuſtitia addebatur; 74) ipſo Cæſare

57) De hac victoria MEYERI *Lond. ſuppl. Tom. IV. p. 176.*

58) PVFENDORF §. *XXV-XXXII.*

59) PVFENDORF §. *XXXIII.*

60) PVFENDORF §. *XXXIV.* Extat fœdus illud apud LONDORPIVM *p. 709.*

61) PVFENDORF §. *XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVII.*

62) PVFENDORF §. *LXIII. ſqq.*

63) PVFENDORF §. *LXVI. ſqq.*

64) PVFENDORF *lib. XII. §. III.*

65) PVFENDORF §. *IV.*

66) PVFENDORF §. *IX. X. XI. XII.* ADLZREITER *p. III. lib. XXXV. n. 31.*

67) PVFENDORF §. *XIX-XXVIII.*

68) PVFENDORF §. *XXIX. XXX. XXXI. XXXIV.*

69) PVFENDORF §. *XXXII.*

70) PVFENDORF §. *XXXVII. XXXVIII.*

71) PVFENDORF §. *XXXIX. XL. XLI.*

72) PVFENDORF *lib. XII. §. LXXX.* ADLZREITER *p. III. lib. XXV. n. 3.* Extant Acta huius Conuentus apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 785.* Scripta coniunctionem Luneburgicorum cum Suecis concernentia reperiuntur *p. 829.* LVDOLPH *lib. XL. c. III.*

73) Litteræ conuocationis XXVI. Maii 1640. extant apud LONDORPIVM *Tom. IV. p. 816.* THEATR. EVR. *Tom. IV. p. 265.*

74) Litteræ inuitatoriæ extant apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. IV. p. 264.* Propoſitio reperitur

Cæſare præſente, Statusque ſingulari ſermone exhortante. Neque tamen ſalutare quid ab his Comitiis erat ſperandum, dum Catholici in Collegio Electorali facerent maiora, maxime dum Saxo cum Imp. pacem feciſſet. Ea Principum Collegia Auſtriacus legatus dirigebat. Epiſcopi conſtituebant maiora, hi etiam per penſiones Hiſpanicas erant adlecti, bannum quoque Papale, ſi aliter ſentirent, metuebant. 75) De pace primum agi cœptum, ſed dum mox adpareret, omnem operam inanem fore, abſente parte aduerſa, fœderatos vel ad Comitiorum locum, vel Noribergam eſſe vocandos, quibusdam placebat. Sed Cæſari inconſultum videbatur, vtramque Coronam in vnum locum vocari. Vnde tunc placebat, circa Coloniam pro Gallis, & Lubecam pro Suecis nihil eſſe mutandum. Id non ſatis ex dignitate iudicabatur, Reges ab Electoribus inuitari, ne pacem petere viderentur; ſed vt Pontifex & Veneti apud Gallum, Daniæ Rex apud Suecos ea de re ageret. Super diplomatis ſalui conductus tandem a Cæſare impetratum eſt, vt ex petito Regum formarentur, excluſo vocabulo nondum reconciliatos, quos Cæſar ante admitti nolebat. Licet Cæſar, inſtinctu Hiſpanorum, ad pacem non adeo videretur pronus, ac ſpes eſſet, exteros vi poſſe Germania depelli, coniunctis cum Cæſare omnibus Ordinibus. Quanquam autem aliqui Ordinum non prius ad alterum propoſitionis caput accedendum contenderent, quam ſuper primo plane foret conuentum: vrgebat tamen Cæſar, vt ſuper hybernis, ac ſupplendo, alendoque exercitu abſolueretur; in quod maior Ordinum pars conſentiebat. Petentibus a Cæſare propoſitum, vt exercitus partim per Franconiam in hybernis collocaretur, idemque ad octoginta bellatorum millia augeretur. Deſignatio ſumtuum intra quinque menſes faciendorum, vltra nonaginta tres auri tonnas adſcendebat. Hoſpitatio militum ab Electoribus & Principibus arbitrio Cæſaris committebatur, incaſſum queritantibus Vrbibus, ſeque iſti oneri eximi flagitantibus. Etſi dum Ratisbonæ deſuper conſultaretur, iam Cæſaris iuſſu legiones in hyberna properarent. Exercitui alendo Auſtriaci & Bauari liberaliter centum quinquaginta menſes Romanos; alii ſexaginta & minus, Ratisbonenſes duodecim tantum adnuebant. Vrbicorum plerisque ſexaginta placuerunt, multis cum obteſtationibus, ne plane ad incitas redigerentur. His deliberationibus de bello annus conſumebatur, etſi Cæſar iam Kl. Nouembris monuiſſet, vt ad primum caput diſcutiendum rediretur; vt tamen de Amneſtia, quæ hactenus maxime agitata fuerat, ſilentio præteriret & ſuper Sueciæ ſatisfactione Ordinum ſententiam expoſceret. 76) Ad iſta Comitia æque conuocabantur Hamburgum & Brema. Iſta quidem ad ſeſſionem & votum, proteſtantibus deſuper Holſatiæ Ducibus, non fuit admiſſa; hæc proteſtante licet Bremenſi Archiepiſcopo, illud obtinuit. 77) Actum quoque in iisdem Comitiis de Præcedentia inter Vinarienſes & Altenburgenſes 78) de transferendo Iudicio Camerali Francofurtum, licet Magiſtratu vrbis hoc deprecante. 79) Diuerſa in iisdem Comitiis ab Euangelicis æque ac Catholicis proponebantur Grauamina. 80) Franconici etiam Comites ad votum Curiatum iterum fuerunt admiſſi. 81)

§. XIV. Dum igitur Comitia iſta in ſequentem annum protraherentur, de pace hinc inde agebatur. De fœdere quidem inter Lüneburgicos & Suecos, iam a. 1640. concluſo, poſt varias difficultates conuenit, 82) licet inſequenti anno 1641. de eiusdem ratihabitione multæ adhuc ſuborirentur difficultates, 83) vsque dum irritum plane hoc fieret, per Tractatus Goslarienſes XVI. Ianuarii 1642. cum Cæſare concluſos. 84) Cum Cæſare vero

petitur apud LONDORPIVM *p.* 863. Separatim prodiit *Ausführlicher Bericht, wie es in deme zu Regensburg anno* 1640. *angeſtellten Reichstag bey der Kayſerlichen Propoſition gehalten worden, Nürnberg* 1640. 4. cum propoſitione & deſignatione omnium Statuum & legatorum, qui præſto fuerunt. LVDOLPH *lib. XL. c. II. n.* 26.

75) PVFENDORF *lib. XII. §. XCV.*

76) PVFENDORF *lib. XII. §. LXXXI. LXXXII.* Integrum Comitiorum Protocollum exhibet LONDORPIVS *Tom. IV. p.* 865. & *Tom. V. p.* 1. *ſqq.* MAYER *Lond. ſuppl. Tom. IV. p.* 271. ADLZREITER *p. III. lib. XXV. n.* 6. HELVICVS *lib. XXVIII. p.* 326. THEATR. EVR. *Tom. IV. p.* 204.

77) Extant litteræ Proteſtationis apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 850. *ſqq. Tom. V. p.* 2. Bremenſium defenſio apud MAYERVM *Lond. ſuppl. Tom. IV. p.* 783. Contra Hamburgenſes prodiit *Gründliche Remonſtration, daß die Hamburger des Hochlœbl. Hauſes Holſtein Erb-Vnterthanen, Kopenhagen* 1642. 4.

78) LONDORP *Tom. V. p.* 100. 113.

79) LONDORP *Tom. V. p.* 152. CORTREIVS *ad P. Relig. p.* 287. PVFENDORF *lib. XIII. §. XCIII.*

80) LONDORP *Tom. V. p.* 321. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden Tom. I. c. IV. § LXVI.* PVFENDORF *lib. XIII. §. XCIII. De Grauaminibus conſignandis, e quibus ordinum inter ſe diffidentia pullulauerat, Cæſar ipſe anſam præbuerat & Catholici diſerte ſpem iſtorum abolendorum fecerant: vnde Evangelicis ſua colligere & digerere cura fuerat. Sed cum in rem præſentem veniendum eſſet; ac Euangelici ſuper iſtis emendandis ad tractatus cum Catholicis deſcendere cuperent, hi abnuebant. Ita iſthoc negotium dilatum, poſt plane intermiſſum fuit, non parum annuente Legato Pontificis, qui circa id tempus apud Cæſarem proteſtationem ſuper negotio pacis & grauaminum interpoſuerat.*

81) LONDORP *Tom. V. p.* 555. Decretum Imp. de eo extat apud LVNIGIVM *P. Gen. Cont. II. p.* 672.

82) De hoc late PVFENDORF *lib. XII. §. XLIX. - LXVIII.* Extat Tractatus apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 192.

83) PVFENDORF *lib. XIII. §. LXIV - LXVIII.*

84) PVFENDORF *lib. XIV. §. LXVII. LXVIII. LXIX.* Extant iſti Tractatus apud LONDORPIVM *Tom. V. p.* 762. LVNIG *p. ſpec. ſ. IV. p.* 146. du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 233.

85) PV-

vero pacem adhuc Lauenburgici, 85) atque Erneſtus Saxoniæ Dux conciliare nitebantur, 86) dum interea Conradus Lutzouius cum nouis mandatis a Cæſare Hamburgum miſſus, qui cum Saluio varie tractabat. 87) Brandenburgico vero Electori, vt medius ſit inter partes belligerantes, conceditur. 88) Cum Gallis fœdus Hamburgi XXX. Iunii 1641. renouatur. 89) Poſtquam a Cæſare XX. Auguſti Edictum de Generali Amneſtia fuiſſet publicatum, 90) ſecreti Tractatus inter Conradum Lutzouium & Io. Adler Saluium, atque a Gallorum parte Claudium de Mesmes, Comitem d' Auaux, Hamburgi continuantur, 91) demum circa Pacis Præliminaria XV. Decembris 1641. ibidem inter iſtos conuenit, vt loca vniuerſalis Tractatus ſint Osnabruga & Monaſterium Weſtphaliæ, quibus durantibus Tractatibus, Neutralitas concederetur: vterque congreſſus pro vno habeatur, libero hinc inde commeatu. Salui conductus pro vtroque congreſſu commutentur vtrinque omnes intra duos menſes, a parte Cæſaria pro Seciæ Plenipotentiariis, Reſidente Gallico, domo Palatina, Brunſuico-Lüneburgenſi, Haſſo Caſſellana, & reliquis Imperii Statibus, Seciæ fœderatis, a parte Suecorum pro Imperatoris Plenipotentiariis, Deputatis Moguntinis & Brandeburgicis, idque ſecundum formulas conceptas. Dies congreſſus conſtituta eſſe debeat XXV. Martii. Vnus autem eſſe debeat cum Suecis Galliſque Tractatus. 92)

§. XV. Continuabantur interim Ratisbonæ Comitia, vbi, dum Lüneburgici & Haſſici Legati ſuper amneſtia vniuerſali maſcule ſuiſſent locuti, tandem ſalui conductus beneficio priuati, Ordinibus non conſultis, Ratisbona exeſſe iubebantur. 93) Fit tandem X. Octobris 1541. decretum, quo generalis Amneſtia omnibus conceditur, cauſſa Bohemica, Magdeburgenſi & Palatina excepta. Reſtitutio bonorum ſecularium eo modo fiat, quo a. 1630. fuerunt circa Suecorum Regis aduentum in Germaniam; eccleſiaſticorum vero ſecundum tempus XII. Nouembris a. 1627. dirigatur. Monaſterium & Osnabruga Tractatibus pacis inſtituendis confirmantur. Pax Religionis & Publica ſarta tecta maneat: bellum continuetur ad pacem vsque vniuerſalem: Decretum etiam de augendo Exercitu Cæſareo, hoſpitationibus, diſciplina militari, centum & viginti menſtruis Romanis. Nemo hoſtibus militet, nec Neutralitas concedatur: Ad promouendam Iuſtitiam Comitia Deputatorum Imperii ad Kl. Maii 1642. Spiram vel Francoſurtum eſſe euocanda. Iudicium Rotwilenſe, aliaque Sueuiæ Imperialia vna cum Poſta Imperiali conſeruentur, ita tamen, vt grauaminibus de iisdem medela adſeratur. Bulla Brabantina eo declaratur, ne Brabantini ciues extra territorium euocentur, nec proceſſus ab Arreſto inchoetur. 94) Licet in iisdem Comitiis multa ſine Legum Imperii ordine ſuiſſent peracta. In Electorali Collegio Catholici Cæſari addicti, nec minus Saxo. In Principali Auſtriaci præſidebant, triginta amplius Euangelicorum vota aberant. Tergiuerſantibus anathemata Pontificia, offenſa Cæſaris, ſubtractio 95) penſionis Hiſpanicæ oſtentabantur. Palatina cauſſa Viennam ablegatur, ibidemque IX. Nouembris denuo ſuſcipitur. 96)

§. XVI. Inter hæc pacis conſilia, Banerius ſub initium anni 1641. Ratisbonam verſus iter intendebat, ſpe Comitia iſta turbandi. Et ſæuiens tunc gelu facilem Danubii tranſitum pollicebatur. Dum vero Cæſar Ratisbona cedere nollet, edicto Ordines ad pacem conſtantiamque hortabatur, & contractis a Bauaro copiis, vrbs operibus & quatuor millium præſidio firmabatur. Remittens tamen gelu, facultatem Danubium glacie conſtrictum

85) PVFENDORF *lib. XII. §. LXVIII.*

86) PVFENDORF *§. LXIX.* LONDORP *Tomo IV. p. 837.*

87) PVFENDORF *§. LXXIII.-LXXX.* Varia ſcripta huc facientia reperiuntur apud MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. IV. p. 304.*

88) PVFENDORF *lib. XIII. §. LXX. LXXI. LXXII. LXXIII.*

89) PVFENDORF *§. LXXIV. LXXVII.* ADLZREITER *p. III. lib. XXI. n. 32.* Extat illud fœdus in RECVEIL *Tom. III. p. 414.* MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. IV. p. 318.*

90) Extat apud LVNIGIVM *p. Gen. Cont. II. pag. 189.*

91) PVFENDORF *§. LXXVIII-LXXXIX.*

92) PVFENDORF *§. XC.* qui etiam ipſum Tractatum exhibet, in RECVEIL *Tom. III. p. 435.* apud du MONT *Tom. VI. p. I. p. 231.* LONDORP *Tom. V. p. 760.* MEYERVM *Lond ſuppl. Tom. IV. p. 410.* Coniunctim prodierunt *Acta circa Pacis Præliminaria Amſtelodami 1642. 4.* PFANNERI *Hiſt. P. Weſtphal. lib. I. §. III.* Le VASSOR *lib. XLVIII. p. 117.* Facit huc etiam *Copia Litterarum Amici ad Amicum de Tractatibus pacis, Amſtelodami 1662. 4.* quibus integrum Præliminarium negotium exponitur. THEATR. EVR. *Tom. IV. p. 872.*

93) PVFENDORF *lib. XIII. §. XCV.*

94) Hæc enim per Carolum IV. Ioanni Brabantino a. 1343. conceſſa, huius tenoris, ne quis ſiue Clericus ſit ſiue Laicus, in quibuscunque cauſſis ciuilibus vel Criminalibus, in ſubditos, Vaſallos atque Miniſtros Ducis Brabantini aliquam iurisdictionem, vel iudiciariam poteſtatem, euocando, & proſcribendo exercere præſumat, excepto caſu denegatæ iuſtitiæ. Vid. *cap. VI. §. XIII.*

95) De hac Comitiorum concluſione plenius egit PVFENDORF *lib. XIII. §. XCI-XCVII.* Extat ipſe Receſſus in Corpore *p. 1032.* & apud LVNIGIVM *p. Gen. Cont. II. pag. 133.* MEYERVM *Lond. ſuppl. Tom. IV. p. 337.* De cauſſis in his Comitiis propoſitis ADLZREITER *p. III. lib. XXVI.* PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. I. §. XX.* LVDOLPH *lib. XL. & XLI. c. II.* Separatim prodiit *Bericht wie der Reichs-Abſchied zu Regensburg iſt abgeleſen und publiciret worden, Nürnberg 1641. 4.* Potiſſimum huc facit Diſcurſus, quem *Archiuo Hiſtorico p. V. n. IX.* inſerui, in quo potiſſimum declaratur, qua ratione legatus Cæſaris D. Pirckelmayer in his Comitiis ſe geſſerit.

96) PVFENDORF *lib. XIII. §. XCVI. XCVIII.* ADLZREITER *p. III. lib. XXVI. n. 12.*

97) PV-

ſtrictum transeundi adimebat. 97) Neque Banerius, hoc licet ſucceſſu fruſtratus, ſpem belli, in Bauari Cæſariſque ditiones transferendi, abiecerat. Per Palatinatum igitur ſuperiorem in Bohemiam tendit, ſed inſtante Piccolomineo, vlterius pergit, ad Zuiccauiam Guebriano iungitur. 98) Vtrique ad Salam pergunt, ſed inſtante hoſte, Sueci Halberſtadtium ſe recipiunt, 99) vbi Banerius X. Maii fuit extinctus. Idem fatum paulo ante II. Aprilis ſubierat Georgius, Lüneburgi Dux, poſt circumpoſitum Guelferbyto obſidium. Vtrique non ſine ſuſpicione veneni, quod in conuiuio Hildeſienſi propinatum fuiſſe dicebatur, fuerunt extincti. 100) Auguſtus nihilominus Dux Guelferbyti obſidionem continuabat. Hunc varie quidem Cæſarei tentabant, vt a Suecis ſeiungeretur, verum, dum nihil præualerent, 1) Leopoldus Archi-Dux in Piccolominei caſtra veniens, in auxilium Guelferbyto venit. Fit XIX. Iunii ſt. v. atrox prœlium per quinque horas, donec tandem peditatus Cæſareus, turbatis ordinibus, a Suecis in fugam coniiceretur. Eo prœlio totus fere Bauaricus peditatus fuit deletus. In loco pugnæ tria millia octingenti humo mandabantur, præter eos, qui per fruticeta, & ſparſim ceciderant. Cæſarei ita repulſi, ſtatim intra ſtationem ſuam ad Guelferbytum ſe recipiebant, 2) dum interea Suecico exercitui nouus Dux Torſtenſohnius deſtinatur. 3) Cæſarei vero nouo milite firmati, Oſteruicam, Hornburgenſem arcem, Einbeccam aliaque Saxoniæ Inferioris oppida capiunt, 4) Göttingam fruſtra tentant. Dorſtena Weſtphaliæ arx X. Septembris Hatzfeldio deditur. 5) Auguſtus etiam relictis Suecis, facta ſibi de Guelferbyto reſtituendo ſpe, ſoluta obſidione, in Cæſaris partes tranſit. 6) Saxo interea V. Iunii Zuiccauiam recuperat, 7) Hatzfeldius vero Heldrungam & Masfeldam, Hennebergenſem arcem capit. 8) E Sileſia Stalhantſchius, initio anni, poſtquam capta ibi loca idoneis præſidiis firmaſſet, verſus Luſatiam Inferiorem & Marchiam progrediebatur, cum iam Brandeburgicæ copiæ irruptionem in Pomeraniam agitarent. Quæ audito eius aduentu, raptim intra Berolinum ſe coniiciunt, eius vrbis defenſionem, ope ciuium & prouincialium molientes, quo fine ſuburbia, ac vicina prædia incendunt, Stalhantſchius aquis paſſim gelu conſtrictis vrbem tentare inſtituit. Sed remittente frigore, ac vaſtitate Marchiæ territus, in Luſatiam regreditur, inde in Sileſiam, Lubenam arcem & Heintzendorfam capiens. 9) Saxonici interim vna cum Cæſareis Laubam ſubigunt & XII. Septembris Görlicium a Suecis licet acerrime defenſum, atque ſic Luſatiam a Suecis plane purgant. 10) In Pomerania quoque & Marchia Suecos inter & Brandeburgicos mutuis excurſionibus certabatur. 11) In Alſatia Cæſarei Crucenacum capiunt, Hohentuilam irrito conatu obſident. Genezenbacum vero & Friburgum a Gallis fruſtra oppugnatur. 12)

§. XVII. Inſequenti anno 1642. dum in Sileſia Suecorum res proſtratæ admodum eſſent, Stalhantſchius, occupata Gubena & Sorauia, Saganum, vna cum Torſtenſohnio, Glogouiam maiorem, aliaſque vrbes capit, 13) Sueidniciam obſidet; cui dum Franciſcus Albertus Dux Lauenburgicus ſuccurrere conaretur XXI. Maii profligatur, ipſeque capitur, quare Sueidnicia XXIV. Maii ſe dedit. Hinc Kl. Iunii 14) Olmucium capit Torſtenſohnius; Königsmarckius vero Littam & Neuſtadtium Morauiæ occupat, Lilienhoeckius VI. Iunii Niſſam capit, Oppelam adſultu. 15) Et licet XVI. Iunii Briegam obſideret Torſtenſohnius, aduentante tamen cum exercitu Piccolomineo, obſidionem XV. Iulii ſolue-

97) PVFENDORF *lib. XIII. p. 434.* HIST. DV MARECH. DV GVEBRIANT *lib. V. c. I. II. III.* LE VASSOR *lib. XLVII. p. 397.*

98) PVFENDORF *§. III. X.*

99) PVFENDORF *§. XIII.*

100) PIASECIVS *pag. 520.* LE VASSOR *lib. XLVII. p. 412.* ADLZREITER *p. III. lib. XXVI. n. 7.* PVFENDORF *§. XI. XIV.* vbi addit: *cuius cauſſam in morbum ex laboribus contractum, aut conuiuium Hildeſianum retulere, prout cuique credulitas, aut in partes ſtudium fuit. Sane pro magnitudine odii, quo hoſtis in ipſum flagrabat, nullum flagitium ſupra fidem eſt. Et conſtat eo ipſo tempore ſicarios aliquot in ipſius exercitu pecunia emtos egiſſe; quod iſto ſublato res Suecorum per Germaniam plane collapſura crederentur.* De ipſo vero Conuiuio idem lib. XII. §. XXIV. *caeterum eo tempore multus de conuiuio Hildeſiano rumor erat; conuiuatori a-que* (Georgio Lüneburgico, qui varios Duces eo inuitauerat) *ac hoſpitibus exitioſo, quo vtriſque maleſica arte medicatum vinum opera cuiusdam Monachi Gallici propinatum fuerat, Catholicis gaudium ſuum male diſſimulantibus. De quo ſcelere etſi nobis parum diſtincte compertum; euentus tamen rumorem non vanum fuiſſe arguit. Nam Chriſtianus Haſſiæ Landgrauius, & Schaumburgius Comes largius hauſto liquore mox extincti ſunt. Dux Georgius & Banerius, qui præcipue petebantur, parciore potione exitum ad proximum ver diſtulere.*

1) PVFENDORF *lib. XIII. §. XXII. XXIII.*

2) PVFENDORF *§. XXIV.* LE VASSOR *lib. XLVIII. p. 105.* ADLZREITER *p. III. lib. XXVI. n. 34.* THEATR. EVR. *Tom. IV. p. 599.*

3) PVFENDORF *§. XXIX. XXX. XLIX.*

4) PVFENDORF *§. XXXIV. L.*

5) PVFENDORF *§. XXXV. XLVIII.*

6) PVFENDORF *§. XLIII. XLIV.*

7) PVFENDORF *§. XXVI.* Extat *kurtzer und Summariſcher Bericht von Belagerung und Eroberung der Stadt Zuickau, 1641. 4.*

8) PVFENDORF *§. LIII.* ADLZREITER *p. III. lib. XXVI. n. 43.*

9) PVFENDORF *§. LVI. de reb. Frid. Guil. lib. I. §. VI.*

10) PVFENDORF *§. LVII.*

11) PVFENDORF *§. LIX.*

12) PVFENDORF *§. LXIII.*

13) PVFENDORF *lib. XIV. §. X. XIII.*

14) PIASECIVS *pag. 520.* LE VASSOR *lib. L. p. 674.* PVFENDORF *§. XIII. XIV. XV.*

15) PVFENDORF *§. XV.*

ſoluere cogitur. 16) Cæſarei Glogouiam obſidentes, illam ſubueniente Torſtenſohnio, exeunte Auguſto iterum relinquunt. 17)

§. XVIII. Königsmarckius interea XXIX. Iulii 1642. in Miſniam mittitur & Thuringiam, qui occupata Northuſa, Duderſtadio & Gleichenſteina arce, ſtipendium Halberſtadtienſi & Magdeburgenſi ditioni imperat. Hinc Numburgum properat, & licet edita fuerit mœnium ruina, in oppidum tamen perrumpere non potuit. 18) Torſtenſohnius autem, cum neque in Bohemiam penetrare, obſiſtente hoſte, nec ad prœlium eundem pertrahere poſſet, poſtquam ad Albim ſe Königsmarckio iunxiſſet, Lipſiam obſidet duabus duntaxat cohortibus inſeſſam, ad quam liberandam Leopoldus Archidux, cum Cæſareis aduentabant. 19) Fit XXIII. Octobris 1642. atrox prœlium ad Breitenfeldam prope Lipſiam, in quo inſignem cladem perpeſſi fuerunt Cæſarei. Cauſam cladis quidam in Hungaros & Croatas referunt, qui manum conſerere abnuentes, ſtatim ſe ſubduxerant, cum ſi pugnam capeſſere voluiſſent, quando ſiniſtrum Suecorum cornu initio vacillabat, magnum momentum ſuis adſerre potuiſſent. Maior culpa penes ſiniſtrum Cæſareorum cornu, quod Suecis ingruentibus, nondum rite fuerat diſpoſitum, ac ſemel pulſum, pugnam repetere non audebat. Cæſareorum, qui in loco pugnæ, aut in fuga cædebantur, circiter quinque millia numerabantur, inter quos e primariis ducibus multi. 20) Repetitur igitur Lipſiæ obſidio, eademque XXV. Nouembris ad deditionem fuit compulſa. 21) Hinc vt viam ſibi in Bohemiam muniret Torſtenſohnius, XXVII. Decembris Freibergam obſidet, quam tamen XVII. Februarii 1643. aduentantibus in auxilium Cæſareis, cum multa ſuorum clade relinquere fuit coactus. 22) Königsmarckius vero poſt prœlium a Torſtenſohnio digreſſus, Aſcaniam & Querfurtum occupat. 23)

§. XIX. Cæſarei autem in Bohemia copias ſuas iterum colligunt. 24) Interea Haſſi, quibus ſe Guebrianus cum exercitu Vinarienſi iunxerat, ad Rhenum Inferiorem multa per Colonienſem & Iuliacenſem ditionem oppida occupant, Cæſareis tamen iisdem obuiam euntibus, in Franconiam tendunt, quos Cæſarei ſequuntur. 25) Inſequenti anno 1643. Haſſi e Rheno inferiori reduces, Paderbornam & Tremoniam fruſtra tentant. 26)

§. XX. In pacis vero negotio, Maio menſe 1642. Stettini de induciis Brandeburgicis, 27) miſſa etiam ab his legatione in Sueciam, & de induciis & matrimonio Electoris cum Sueciæ Regina agebatur. 28) Cæſar interea Aurſpergium ad Daniæ Regem mittebat, qui ab eodem duodecim militum millia & ſexcenties mille vnciales mutuo peteret, oblata viciſſim vectigalis Glückſtadtienſis prorogatione, ac Pinnebergici Comitatus & Bremenſis præſulatus confirmatione. Sed circa pacem conueniebat, vt permutando ratificationis inſtrumento, tum ordiendis tractatibus dies decerneretur. 29) Licet Cæſarei tempus extraherent, & ſecretos iterum Tractatus captarent. 30) De Palatina cauſſa Viennæ agebatur: Cæſar demum poſt tædioſas moras XXVI. Aprilis declarabat: ſi Palatini ſcripto, aut per Legatos Cæſari ſe ſubmittant, & omnibus fœderibus præſentibus & futuris contra Cæſarem, Imperium & Domum Auſtriacam renuntient, Cæſarem delicti ab ipſis aut eorundem parente admiſſi, veniam daturum, in Palatinatum Inferiorem eoſdem repoſiturum, pro Germersheimenſi præfectura ſortem, pro qua pignori oppoſita illa ſit, redditurum, quin & ſuperiorem Palatinatum reſtituturum, vbi Rex Angliæ aut Palatini tredecim milliones florenorum vna ſumma exſoluerint diluendo debito, quo Cæſar Bauaro ſit obſtrictus. Dignitas Electoralis ſit penes Maximilianum, eiusque hæredes maſculos, tum penes tres inſuper alios ex linea Wilhelmina, dum demum ea dignitas alternis inter Wilhelminam & Palatinam vicibus geratur. Hac Cæſaris declaratione in Angliam miſſa, Legatus vna cum Palatinis Viennam domum reuerti iubetur. 31)

§. XXI. Inſequenti anno 1643. Torſtenſohnius ex ſtatiuis apud Budiſſinam in Bohemiam mouet Aprili menſe, 32) indeque Iunio menſe in Morauiam, vbi multa loca occupat. 33) In Sileſiam inde pergit, & poſtquam Carnouiam fruſtra obſediſſet, in Holſatiam tendit. 34) Gallaſius interea in Luſatia Lubenam & Zittauiam; in Sileſia Lembergam capit, 35)

16) PVFENDORF §. *XVI. XVII.*

17) PVFENDORF §. *XX.*

18) PVFENDORF *lib. XIV.* §. *XIX. XXIII.* ADLZREITER *p. III. lib. XXVII. n. 12.*

19) PVFENDORF §. *XXIV. XXV.* VOGEL *pag. 584.*

20) PVFENDORF §. *XXVI.* ADLZREITER *p. III. lib. XXVII. n. 22.* In THEATR. EVR. *Tomo IV. p. 900.* reperiuntur literæ Torſtenſohnii, aliæque Præfecti cuiusdam Cæſarei de hoc prœlio, quas etiam Annalibus ſuis inſeruit VOGELIVS *pag. 586.* Male hoc prœlium ad Torgam factum dicit PIASECIVS *p. 520.*

21) PVFENDORF §. *XXVII.* VOGEL *p. 598.* ADLZREITER *n. 25.*

22) PVFENDORF §. *XXX. lib. XV.* §. *III.* Hanc obſidionem prolixe deſcribit MOLLER *Ann. Freiberg. p. 594. ſqq.*

23) PVFENDORF §. *XXXIII.*

24) PVFENDORF *lib. XIV.* §. *XXXI.*

25) PVFENDORF §. *XXXVII. - XL.*

26) PVFENDORF *lib. XV.* §. *XXVI.*

27) PVFENDORF *lib. XIV.* §. *XLIII. LXVI.*

28) PVFENDORF §. *XLVII. XLIX. de reb. Frid. Guil. lib. I.* §. *XV.*

29) PVFENDORF §. *LX.*

30) PVFENDORF §. *LXI. - LXVI.* Extant variæ de pace literæ apud LONDORPIVM *Tom. V. p. 773. 812.*

31) PVFENDORF §. *LXXI.* De hac cauſſa varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. V. p. 784.*

32) PVFENDORF *lib. XV.* §. *V.*

33) PVFENDORF §. *VI. VII.*

34) PVFENDORF §. *XIV. XVII.*

capit. 35) Königsmarckius magna apud Dreſdam populatione facta, Halberſtadtium XIII. Iulii intercipit, 36) irrumpente vero in Pomeraniam cum Cæſaria milite, Crocouio, eodem properat, Crocouium apud Belgardum obſidat. 37) In Megapolitano tractu, Domitza, quam Dani adpetebant, fruſtra obſidetur. 38) Guebrianus interea Gallorum dux, poſtquam Bauaris impedientibus, fruſtra in Würtenbergenſem agrum penetrare annifus fuiſſet, 39) Rotwilam XIX. Nouembris expugnat, licet id magno nimis Gallos conſtaret. Ipſi Guebriano brachium globo colliſum, quo poſtea abſciſſo extinguebatur. 40) Bauarici autem ipſis obuiam euntes XIV. Nouembris Gallos ad Dutlingam fugant, & vel quatuor millia in Dutlinga Mulheimo & Neidinga capiunt. 41)

§. XXII. Abſoluti hoc anno demum fuerunt dudum agitati Cæſarem inter & Lüneburgicum Tractatus; quibus conuentum, vt Cæſaria præſidia Guelferbyto, Einbecca & aliis in Brunſuicenſi agro locis deducerentur, id quod XIV. Septembris ſt. v. fuit factum. 42) Hildeſienſis etiam cauſſa in iudicio Camerali & diuerſis Comitiis hucusque fuit agitata. 43) Poſtquam autem per Tractatus Goslarienſes reſtitutio vrbis Hildeſienſis vna cum præfecturis Peina, Steurwald & Marienburgo fuiſſet pacta, reliqua ad amicabilem compoſitionem fuerunt reiecta. Hinc Brunſuici XXVII. Aprilis 1643. per Ferdinandum, Archiepiſcopum Colonienſem & Epiſcopum Hildeſienſem atque Auguſtum & Chriſtianum Ludouicum, Brunſuici & Lüneburgi Duces, omnis controuerſia fuit compoſita, per quam omnia oppida & Præfecturæ Hildeſienſi Epiſcopo reſtituuntur, Lutteræ, Barenbergæ, Coldingæ, Weſterhofii præfecturis exceptis, quæ Brunſuicenſi domui vna cum prædiis quibusdam & iuribus relinquuntur. 44) Acceſſit eodem die Receſſus ſecundarius, a Ferdinando III. confirmatus, per quam religioni Proteſtantium in ditione Hildeſienſi proſpicitur. 45)

§. XXII. In negotio Pacis XI. Februarii an. 1643. Comitia Deputatorum Imperii Francoſurti celebrabantur, in quibus per Cæſaris legatos, Erneſtum Oetingenſem & Georgium Vlricum Wolckenſteinium Comites, ſuper iuſtitia inſtauranda proponebatur, cui obiter additum, quid circa pacem hactenus fuerit actum. 46) Proteſtantibus, licet Auſtriacis atque Burgundis, qui bellum potius ſuadebant, de pace agebatur. De reſtituenda quoque iuſtitia tractabatur, ſed in proxima Comitia reiiciebatur. Deputati, qui aderant, Haſſiæ Landgrauiam a Suecorum ſocietate abſtrahere fruſtra conabantur. 47) Mouebatur inde quæſtio: an, & quomodo Collegium Principale pacis futuræ Tractatibus intereſſe debeat. Auſtriaci & Burgundi latius deducebant, vniuerſi Principum Collegii nomine miſſionem eſſe omittendam, futuros enim Tractatus ad controuerſias, ſi quæ Cæſari cum Ordinibus intercedant, non pertinere: ſingulis tamen Ordinibus, quibus terrarum quid ademtum, integrum relinquendum, quibus mandatis ſuos velint inſtruere. Aſt, contra-

35) PVFENDORF §. *XVIII.*
36) PVFENDORF §. *XIX.*
37) PVFENDORF §. *XX. XXI. XXII.*
38) PVFENDORF §. *XXIV.*
39) PVFENDORF §. *XXX.*
40) PVFENDORF §. *XXXII.*
41) PVFENDORF §. *XXXIV.* qui insimul addit: *octo inſuper legiones equeſtres, ſeptem peditum phalanges ſat confuſis ordinibus Lauffenburgum euadebant, relictis impedimentis; quas amiſſa Rotwila ille Lauffenburgum prouocaſſe non infacete cauillabatur.* LONDORP *Tom. V. p. 771.*

42) PVFENDORF *lib. XV.* §. *XXV.* qui etiam addit: *tribus horis antequam Guelſerbyto Cæſarei exirent, tabellarii duo, a Cæſare vnus alter a Moguntino ad præfectum arcis miſſi aderant; quos cum ſiniſtri quid adferre Dux Auguſtus ſuſpicaretur, aditum ad præfectum non concedebat, quoad egreſſis Cæſareis ſuus miles introiiſſet. Nec fefellerat iſtum ſua coniectura. Nam iubebatur præfectus oppido non excedere, & variis obtentibus Ducem eludere. Vnde cum præfectus lectis ante portam literis, retro ſe cum ſuis ad portam verteret, iactans, peculiare quid ſibi Cæſaris nomine cum Duce agendum eſſe, reuera vt pontem penſilem occuparet, eo iam ſubducto irritus diſcedebat.* THEATR. EVROP. *Tom. V. pag. 161.* Ipſe vero Auguſtus XIX. Septembris vrbem fuit ingreſſus, de quo extat MARTINI GOSKY *epinicium votiuum ſuper ingreſſum in ſedem auitam Guelſerbytanam in ipſius Arbuſto p. 261.* qui etiam Thaleros iſtos, in conſultationis de Guelſerbyto euacuando cuſos explicat, qui dum campana fuerint inſigniti, vulgo dicuntur *die Glockenthaler.* Plenius de iisdem ex TENTZELIO agitur *in Hamb. Hiſtor. Remarquen ad a. 1703.* ſub initium.

43) In Camera Imperiali VII. Decembris 1629. ſententia fuit publicata, qua reſtitutio Epiſcopatus cum omnibus fructibus decernitur. THEATR. EVR. *Tom. II. p. 45.* quam Duces per Reuiſionis Remedium ſuſpenderunt, eandemque *Gründliche und wahrhaftige Informatio Iuris & facti*, quæ iuſſu Friderici Vlrici Ducis a. 1634. fuit edita, euertere conatur. Hanc poſt Friderici Vlrici mortem, alia *Informatio Iuris & facti a. 1635.* fuit inſecuta, qua demonſtratur, pacem Pragenſem ad negotium hoc Hildeſienſe minime poſſe extendi. Inde prodiit *Faſciculus etlicher in der Hildesheimiſchen Sache abgefaſſeten Schrifften, Lüneburg 1637. f.* quo ſcripto Ducum fundamenta penitius declarantur. Apud LONDORPIUM *Tom. IV. p. 808.* extat Memoriale Legatorum Ducalium ad Collegium Electorale Norібergæ 1640. congregatum, de cauſſa hac definienda. In Comitiis Francofurtenſibus de a. 1641. de eodem negotio fuit actum, LONDORP *Tom. V. p. 185.* & per Tractatus Goslarienſes a. 1642. HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p. 279.*

44) Dicitur *der Hildesheimiſche Haupt-Receß.* BVRGOLDENSIS *p. III. diſc. XV. p. 124.* Integrum vero idem ſubiecit FRANC. IRENICI *Collegio Iur. Publici p. I.*

45) Extat iſte Receſſus Religionis in *Anti-Vindiciis Statuum Epiſcopatus Hildeſienſis Euangelicorum pag. 376.*

46) Extat propoſitio Cæſarea apud LONDORPIUM *Tom. V. p. 819.* PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. II. §. I.*

47) LONDORP *Tom. V. pag. 830.* THEATR. EVROP. *Tom. V. p. 59. 298.*

48) PV-

contrarium Principes contendebant, licet his etiam Electorales contradicerent. 48). Tractatus interea induciarum cum Brandeburgico hærebant. 49) Circa pacem vniuerſalem Cæſar ratificarionem Vienna miſcrar, ſed in quibuadam emendatam, id quod Suecis maxime diſplicebat. 50) Licet Cæſar ſecretam tractarionem iterum captaret, ideoque Georgium ab Eberſtein Dominicanum in Galliam mittebat. 51) Poſtquam vero Cæſaris ratificatio demum ſuiſſet recepra, 52) loca Tractatibus deſtinata iuramento exſoluuntur, præſidia inde ducuntur, 53) dies XI. Iulii ad Tractatus inſtituendos definitur, legati paſſim ad loca deſtinata tendunt. 54) Et licet ex morte Ludouici XIII. Gallorum Regis, quæ V, Maii 1643. accidit, aliqua mutatio metueretur, ſtatim tamen cum Ludouico XIV. ſucceſſore Sueci ſœdua renouarunt. 55) Octobri etiam menſe 1643. ſœdus inter Suecos Gallos, & Georgium Ragotzium Tranſyluanum concluditur. 56) Dani vero ſub Rudena non ſolum a Suecis vectigal exigunt, ſed etiam Suecorum nauibus in Oreſunda manus iniiciunt. Hanc iniuriam vlturi Sueci, per victoriaa etiam hactenus partas facti elatiores 57) in Holſatiam, Iutlandiam & Scaniam irrumpunr, Danosque adhuc imparatos eo adigunt, 58) vt Gallorum interuentu, 59) per pacem Bromſembroæ XIII. Auguſti e. 1645. concluſam, Sueco Iemptelandiam & inſulas Codani ſinus Gotland & Oeſeliam concederenr, etiam pignoris loco ad XXVI. annos Halandiam. 60)

§. XXIV. Dum interim Torſtenſohnius in Holſatia hæreret, Königsmarckius ineunte anno 1644. in Miſniam veniebat, aduentante tamen e Franconia Hatzſeldio, Cæſareis impar, Hala Eislebiam, inde trans Werram ſe recipit, & a Landgrauia auxiliis ſe ſublcuari poſtulat. 61) Hoc digreſſo, Elector Chemnitium, Grimmam, Rochlicium & Leiſnicenſem arcem occupat, in Luſatia quoque Sonnewaldum recuperat. 62) Cognita vero Suecorum in Daniam irruptione, Cæſareis ducibus placebat, Suecos intra anguſtias Cherſoneſi Cimbricæ, in quas ſe coniecerant, concludere, ac vel vi vel ſame deſtruere. Gallaſius igitur in Holſariam mouet, Boitzenburgum expugnat, cui Danus ſe iungit. 63) Torſtenſohnius vero contractia apud Renaburgum copiis, Gallaſio obuiam tendit, qui Albim tranſit, quem Torſtenſohnius inſequirur. 64) Caſtra caſtris Septembri menſe prope Bernburgum opponuntur. 65) Inde in Miſniam tendit Torſtenſohnius, Pegauiam occupat. 66) Interim in Sileſia Cæſarei Drachenbergam, Schweidniciam, Wolauiam, Oppelam recuperant, Glogouiam vero & in Morauia Olmutium fruſtra obſident. 67) Crosna & Francoſurtum a Suecis Brandeburgicis reſtiruunrur. 68) Per ſuperiorem Germaniam, Bauarici Vberlingam recipiunt. 69) Turennius vero e Burgundia & Lotharingia in Alſariam veniena, duas eorum legiones inter Doneſchingam & Huſingam XXIV. Maii cædit, Friburgum verſus procedit, a Bauaricis obſeſſum, cuius liberationem fruſtra tentat, quod tandem XV. Iulii iisdem deditur. 70) Galli vero per Ludouicum Borbonium ducem Enguianum firmati, XXIV. Iulii partem caſtrorum Bauaricorum poſt atrocem quinque horarum pugnam expugnant, ſed XXVI. Iulii non ſine ſuorum clade repelluntur. 71) Auguſto menſe Galli Manheimium & Spiram capiunt, Imperiali Cameræ ſecuritate promiſſa, & XXIX. Auguſti Philipsburgum. Septembri etiam menſe, capta Wormatia & Moguntia, Enguianus in Galliam redit. 72)

§. XXV. Ra-

48) PVFENDORF *lib. XV. §. LIX. - LXXII.* qui ſingula huius conuentus capita exponit.

49) PVFENDORF *lib. XVI. §. XXXV.*

50) PVFENDORF *§. XXXVI. XXXVIII.*

51) PVFENDORF *§. XLI.* Extant de eo Literæ apud LONDORPIVM *Tom. V. p. 819.*

52) PVFENDORF *§. XLII.*

53) PVFENDORF *§. XLIV. XLV.*

54) PVFENDORF *§. XLIII. LV. ſqq.* LONDORP *Tom. V. p. 822.*

55) PVFENDORF *§. XLVII.* Le VASSOR *lib. L. exeunte.*

56) PVFENDORF *§. LXXIII. LXXIV.* Extant Acta huius Pacis in RECVEIL *Tom. III. p. 442.*

57) Memoires & Negotiations de Mr. CHANVT ad a. 1645. p. 1. *La Suede enflee par les Victoires & les heûreux ſucces, qu' Elle y avoit eus s' imagine que tout Luy etoit permis, & que les moindres ſoupçons, que Luy donnoient ſes voiſins, ſuffiſoient pour les traiter d' ennemis. Sur ce fondement Elle fit entrer une Armee dans le Danemarc, & comme ell' ſurpris ces Provinces, qui n' y ſongoient pas, Elle y iettá l' epouvente & y fit en peu de tems le grands progres.*

58) PVFENDORF *§. LXXVIII. LXXXVI. LXXXVIII.* Extant de hoc varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. V. pag. 838.* PIASECIVS *p. 520.* WASSENBERG *p. 556.*

59) Memoires de CHANVT Tom. I. pag. 2. *Le Dannemarck, qui veritablement ſouhaitoit la paix, & qui, eſtoit bien aiſe, de reſpirer apres les guerres qu'il avoit ſoufferetes, écouta volontiers les propoſitions que luy fit la France; & la Suede ſe voyant blâmée de ſon mauvais procedé par ſes Alliez retira ſes trouppes & donna les mains à un accommodement.*

60) Extat pax iſta in RECVEIL *Tom. III. p. 466.* LONDORP *Tom. V. pag. 937.* Hoc bellum Sueco-Danicum tribus libris ſcripſit BOECLERVS. Deſcribitur etiam *in Hiſtoriſcher Einleitung zum Nordiſchen Krieg p. 66. ſqq.* vbi etiam *pag. 74.* pax Bromſenbroenſis reperitur.

61) PVFENDORF *lib. XVI. §. II. III.*

62) PVFENDORF *§. VIII.*

63) PIASECIVS *p. 521.* PVFENDORF *§. IV.*

64) PVFENDORF *§. V. VI. VII.*

65) PVFENDORF *§. X. XI.*

66) PVFENDORF *lib. XV.*

67) PVFENDORF *§. XVII. XVIII.*

68) PVFENDORF *§. XIX.*

69) PVFENDORF *§. XXV.*

70) PVFENDORF *§. XXVI.* ADLZREITER *p. III. lib. XXIX. n. 16. 18. 19.*

71) PVFENDORF *§. XXVII. XXVIII.*

72) PVFENDORF *§. XXIX.* ADLZREITER *p. III. lib. XXIX. n. 24.*

73) Exhi-

§. XXV. Ragotzius intet hæc a Suecis, concluſo 1643. cum iisdem Gallisque fœdere, 73) ſtimulatua, cum triginta ſex millibus, maximam partem equitibus, XVIII. Ianuarii 1644. Hungariam verſus progeditur, ae Carolio, Calauiaque occupata, ad vtramque Tibiſci ripam multa loca in poteſtarem redigit. Zatmariam inprimia & Toctayam; Caſſouiam inſuper & Epperiaa. Cauſæ belli hæ vulgabantur, quod ferre amplius non potuerit libertatem Regni Hungariæ circa ſacra & profana a ſacrificis cumprimis proculcari. 74) Aſt ingruente cum dundecim Germanorum millibus Götzio, recedebat. 75) Pacis igitur negotium, ſequeſtro Polono, ſeruebat. 76) Licet inſequenti anno Suecis iunctus, maiorem Cæſareis metum intulerit.

§. XXVI. Pacis negotium, licet plurea in dies legati Osnabrugam & Monaſterium venirent, hærebat, dum Dani non ſolum diſcederent, 77) ſed in Cæſaris, Hiſpani & Galli procuratorio, multa deſiderarentur: 78) Ordines etiam Imperii a Suecis Gallisque ſæpiua inuitati 79) tardarenr. Tandem XXI. Nouembris 1644. mutua procuratorii traditio fiebat. 80) Hinc vrgentibua Venetia tanquam Sequeſtris, XXIV. Nouembris vtraque pars Monaſterii ad faciendam propoſitionem progreditur. Cæſarei & Hiſpani Latina lingua, Galli vernacula ſua vtebantur. 81) Osnabtugæ vero ſine mediatore agebatur, & XXVII. Nouembria fiebat propoſitio. 82)

§. XXVII. Dum vero Sueci, vt Cæſarem tanto facilius ad pacem ineundam adigerent, conſilia capiebanr, de bello in Cæſaris prouincias hæreditarias tranaferendo, ineunte anno 1645. Torſtenſohnius in Bohemiam mouebat, cui dum Cæſarei ſe obiicerent, fit ad Iancouiam XXIV. Februarii ſt. v. atrox pugna, eademque iteratis vicibus, in qua Sueci victores. E Cæſareis cæſorum quatuot millia amplius cenſebantur, inter quos Io. Götzius & tribuni multi. Plutes eranr captiuorum, inter quos Hatzfeldius. Potiti quoque ſunt Sueci tormentia viginti ſex, triginta quatuor pedeſtribus, quadraginta octo equeſtribus ſignis. 83) Aſt Cæſar tantæ cladis nuntio conſternatus, ſtatim Praga Ratiabonam, inde ſecundo Danubio Viennam properat, dimiſſo ad ſuperiorem Auſtriam tuendam fratre Leopoldo. 84) Torſtenſohnius autem occupata Broda Teutonica & Neuhuſa, vbi magna vis armorum, quæ Vienna ad exercitum Cæſateum ſubmiſſa erat, intercepta, Iglauiam III. Martii capit & XIX. Martii Cremſam. 85)

§. XXVIII. Torſtenſohnius interim Hungariæ ad fines accedere cupiebat, intra Viennam & Presburgum facile viam tranſeundo Danubio reperturus, & tunc ad vtramque ripam bellum Auſtriæ vna cum Ragotzio inſuſurus, ſed comperto, quod Ragotzius in Tranſyluaniam abiiſſet, ſecundum Danubium mouens in Auſtriacas terraa irrumpit, Corneoburgum & Niclasburgum deditione capit, inde Btinam munitiſſimum Morauiæ oppidum obſidet, 86) quam tamen iterum relinquit. 87) Hinc poſtquam Dluglaſſius quem Torſtenſohniua miſerat, VI. Maii 1645. non procul Suedloa Ragotzianis iunctus fuiſſet, Tyrnam XVII. Maii occupanr, circa Presburgi vero obſidionem diſſident, 88) dum interea Cæſarei caſtellum ad pontem Viennenſem a Suecis captum XX. Maii recuperant. 89) Dum autem Torſtenſohnius non ad Ragotzii nutum bellum gereret, ſed ante omnia Suecici exercitus conſeruationem reſpiceret, ipſe XXVI. Iulii 1645. eum Cæſate paciſcitur, ita, vt Tockayum, Mongatſehium aliæque arces Ragotzio & deſcendentibus traderentur. 90) Torſtenſohnius igitur in Bohemiam tendebat, quo etiam Cæſareus exercitus ſequebatur. 91) Sed eum Torſtenſohnius morbo ingraueſcente impediretur, exercitum Carolo Guſtauo Wrangelio IV. Decembris relinquit. 92)

§. XXIX.

73) Exhibet fœdus hoc ZVVANTZIG *im Malcontanten Fürſt Ragotzi.*

74) PVFENDORF *lib. XVI.* §. *XX.* Extant litteræ Ragotzii & Cæſaris apud LONDORFIVM *Tom. V. p.* 879.

75) PVFENDORF §. *XXII.*

76) PVFENDORF §. *XXIII.*

77) PVFENDDRF *lib. XVI.* §. *XXXIII.* qui & §. *XXXIV.* legatos recenſet, qui tunc Monaſterii & Osnabrugæ adfuerint.

78) PVFENOORF §. *XXXVIII. XXXIX. XL. XLIX. L. LIV. LV.*

79) PVFENDORF §. *XXXIII. XXXVII. XLIII. XLVIII. LIII.* PFANNER *lib. II.* §. *I.* Extant tales litteræ apud LONDDRFIVM *Tom. V. pag.* 903.

80) PVFRNOORF §. *LVIII.*

81) PVFENOORF §. *LIX.* LONDDRF *Tom. V. p.* 924.

82) PVFENDORF §. *LXI.*

83) PIASECIVS *p.* 528. PVFENDORF §. *IV. V. VI. VII.* Extant de hoc prœlio Cæſaris Litteræ apud LONODRFIVM *Tom. V. p.* 921. ADLZREITER *p. III. lib. XXX. n.* 6.

84) PIASECIVS *p.* 522. *Caſar audita hac ſtrage ſuorum, Praga, iſti minus fidens, cum* 30. *ſolis Comitibus itinere Ratisbonenſi Viennam properauit. Eoque delatus, neceſſaria ad illius Vrbis defenſionem apparari fecit, Imperatricem vxorem cum filiis & Nouercam Imperatricem Leonoram vna cum magno fœminarum nobilium numero Gratzium amandauit, militem quoque ex Croatia & Auſtria ſumma celeritate colligi, & veteranos ex præſidiis Arcium finitimarum eorum loco tyronibus ſubſtitutis, extrahi iuſſit, ac mox exercitum aliqualem, quo hoſtem d fineret, contraxit.* ADLZREITER *n.* 9. WASSENRRRG *p.* 612.

85) PVFRNOORF §. *IX.*

86) PVFENDORF *lib. XVII.* §. *X. XI. XII.*

87) PVFENDORF §. *XXIII.*

88) PVFENDORF §. *XIV.*

89) PVFENDORF §. *XV.*

90) PVFENOORF §. *XXI.* Extant induciarum Tabulæ apud LONODRFIVM *Tom. V. pag.* 1044. ADLZREITER *p. III. lib. XXX. n.* 12. RECVEIL *Tom. III. p.* 879. BVCHER-CABINET p. III. p. 556. Vid. ZVVANTZIG *Malcontanter Fürſt Ragoczy.*

91) PVFENDORF §. *XXIV.*

92) PVFENDDRF §. *XXV.*

93) PV-

§. XXIX. Galli intera, duce Turennio, cis Rhenum Aprili menſe mouent, quibus Bauarici ſe opponunt, atque XXV. Aptilis eosdem ad Mergentheimum magna clade adficiunt, qua maxima pars pedeſtria exercitus fuit deleta, plures ductores, mille quingenti gregarii capti, quinquaginta amplius vexilla, quatuor machinæ, totidem muli nummis onuſti. 93) Bauarici poſt hanc victoriam in Haſſiam eunt, Kirchainam fruſtra oppugnant: 94) Galli autem poſtquam a Könismarckio & Enguiano Duce fuiſſent firmati, Bauaricis in Sueuia iterum obuiam eunt. Fit XXIV. Iulii ſt. v. 1645. ad Allersheimum Sueuiæ pagum, prœlium, in quo Galli victores. E Bauaricis præter plurimos præfectos, ac bis mille gregarios cæſos, capti fuerunt mille trecenti, machinæ ſedecim, ſigna pedeſtria quindecim, equeſtria nouendecim. 95) Dum autem Cæſarei Bauaricis ſubuenirent, Turennius ad Rhenum ſe recipit, quem Bauarici ad munimenta vsque Philipsburgi inſecuti, multa oppida recuperant. 96) Haſſi interea Caſſellani Marpurgenſem ditionem, quam Darmſtadtienſes huc vsque ex Cæſaris decreto tenuerant, ipſa quoque vrbe arceque Marpurgo capto, occupauerant. 97)

§. XXX. Königsmarckius interea ſub finem anni 1644. reliquias Gallaſiani exercitus Magdeburgi obſederat; illis elapſis, Hornburgum arcem ceperat, & munimenta deſtruxerat. Hoc ipſo anno 1645. poſtquam per Bremenſem præſulatum late graſſatus, in Miſniam tendit, ſed poſt cladem Gallorum ad Mergentheimum, implorante Landgrauia, in Haſſiam venit, inde Turennio ſe iungit. 98) Redux poſtea in Miſniam, dum terris Electoralibus grauis eſſet, Saxoniæ Electorem eo adigit, vt XXVII. Auguſti inducias in ſex menſes ſaltim faceret, quibus decretum, vt omnia præſidia Suecica ex oppidis Electoris deducetentur, ſola Lipſia excepta, Suecis menſtrua vndecim vncialium millia ſoluerentur. 99) Hinc ſuperato Albi, in Luſatiam tendit, & capta Greiſenſteina arce, magnis itineribus per Sileſiam Superiorem properans, Torſtenſohnio iungitur. 100) Nouis tamen XX. Februarii 1646. Eulenburgæ inſtitutis Tractatibus, Induciæ vsque ad pacem vniuerſalem, Cæſare licet contranitente XXXI. Martii propagantur. 1)

§. XXXI. Tandem vero in Conuentu Deputatorum Francofurtenſi, poſt inanes diſceptationes, vrgentibus hoc potiſſimum Gallis Suecisque, Cæſar adnuit, vt Ordines Tractatibus Pacis ad formam Collegii intereſſe poſſent. Idque peculiari propoſitione XXVII. Ianuarii 1645. Deputatis promulgat, hac tamen lege, neu ab Ordinibus ablegati congreſſibus Cæſareorum Legatorum cum extraneis ſe ingerant, ſed tantum conſilio & opera ipſis præſto ſint; longius ne progrediantur, aut tractatus extrahant. Et licet Imp. Conuentum Francofurtenſem durantibus pacis tractatibus vellet continuari, cum quo omnia communicanda: abnuebant tamen Status, potius vniuerſam diſceptationem in locum Tractatuum reiici volentes. Promittebant etiam Cæſarei Legati ſuper Amneſtia ad votum Ordinum, a Cæſare decretum, dum vero illud non compareret, Deputati moræ pertæſi, vnus poſt alterum diſceſſere, ac demum Bauarum XII. Aprilis 1645. abeuntem, omnes fuerunt ſecuti. Ita Conuentus iſte per triennium extractus, tandem eſt ſolutus. 2) Eodem tempore, dum Galli admodum inſtarent & Pontifex, 3) Cæſar non modicam tractatuum remoram amouebat, in libertatem conſtituto Electore Treuirenſi; qui tamen 11. Aprilis ſcripto prius fidem dederat, ſtaturum ſe pace Pragenſi, quam citra exceptionem acceptabat, tum iis, quæ in Electione & Coronatione Cæſarea & ab Electorali Collegio hactenus decreta fuerant: Hermanſteinum inſuper ad finem belli Cæſaris arbitrio relicturum; e contrario, vt Philipsburgum Gallis eripiatur, curaturum. 4) Inter hæc ſenſim aduentabant Ordinum Legati. Religionis Proteſtantium ſocii magnam partem Osnabrugas venerant, Monaſterii vero maior numerus erat legatorum Principum Romanis ſacris addictorum. 5) Poſt varias velitationes, dum Ordinum legati ſenſim aduentarent, Suecorum Propoſitio Kl. Iunii per Mylonium ad Cæſareos defertur, cui Gallica etiam accedebat. 6) Hæc autem Propoſitio cum totius Imperii ſtatum, Ordinumque libertatem ſpectaret, iam ardua quæſtio agitari cœpit, circa modum, quo Ordines ſuper legibus pacis inter ſe conſultare, ac ad tractatus cum Regiis concurrere deberent. Cæſarei & Electorales, Lengrichæ habito congreſſu, decernunt: omnes vtique Ordines cum iure ſuffra-

93) PVFENDORF *lib. XVII. §. XXXI. XXXII.*

94) PVFENDORF *§. XXXIII.*

95) PVFENDORF *§. XXXIV. XXXV. XXXVI.* ENGELSVS *pag.* 235.

96) PVFENDORF *§. XXXVII.* ADLERFLYTER *p. III. lib. XXX. n.* 33. VVASSENBERG *pag.* 635.

97) PVFENDORF *§. XXXVIII.*

98) PVFENDORF *lib. XVII. §. XXVI.*

99) PVFENDORF *§. XXVII. XXVIII.* Extant iſtæ induciæ apud LONDORPIVM *Tom. V. pag.* 1031.

100) PVFENDORF *§. XXV.*

1) PVFENDORF *lib. XVIII. §. IV.* Extant Tabulæ in RECVEIL *Tom. III. p.* 486.

2) PVFENDORF *lib. XVI. §. LXI. lib. XVII. §. XXXIV. de reb. Frid. Guil. lib. II. §. XV.* PFANNER *lib. II. §. VII.* LVDVVIG *de Iure allegandi Ord. Imperii cap. I. §. XXVII. p. 98. ſqq.*

3) PVFENDORF *lib. XVI. §. LXI.* PFANNER *lib. II. §. VIII.* Extant de eo litteræ Innocentii X. apud LONDORPIVM *p.* 1030.

4) PVFENDORF *lib. XVII. §. LVI.*

5) PVFENDORF *lib. XVII. §. LII. LXXX.*

6) PVFENDORF *lib. XVII. §. LXV.* qui eandem etiam exhibet. PFANNER *lib. II. §. XVI.* VVASSENBERG *p.* 643. HELVICVS *lib. XXXIV. p.* 85. LVDOLPH *lib. XLV. c. II.* AD. ADAMI *Relat. Hiſt. p.* 64.

ſuffragii quouis modo ad Tractatus eſſe admittendos, quantumuis a recepto conſultandi modo ſit diſcedendum. Ordinum legati, conuentu habito, ita decernunt: omnes Ordines, quibus votum & ſeſſio in Comitiis ſit, ad conſultandum eum pleno ſuffragii iure eſſe admittendos. Conſultationes per Tria Collegia; facta hinc inde communicatione, ad concluſionem deducendas. 7) De loco etiam congreſſus adlegatorum deliberabatur; dum Galli eosdem in Monaſterienſi vrbe fieri, Sueci in Oſnabrugenſi, alii vel Coloniam vel Lengericham, qui pagus æquali ſpatio a Monaſterio & Oſnabruga diſtat, commendarent. Placuit tandem, vt vtroque loco Oſnabrugæ & Monaſterii conuentus ſuos celebrarent, hoc tamen modo, vt, quoties Cæſarei legati præſentes eſſent, Principum adlegati in nullo congreſſu comparerent. Quod ſi autem adlegati cum exteris regibus vel ſua vel imperii cauſſa colloqui vellent, id peculiari fiat congreſſione, cui neque Cæſareis liceat intereſſe. In Suecorum igitur ædibus ſeparatis Conclauibus Cæſarei, Euangelici, & ex pontificiis Moguntinus, Treuirenſis, Bauarus, Bambergenſis, Herbipolenſis, Badenſis, Spirenſis atque Oſnabrugenſis conuenere. Placuit etiam, vt, quæ agerentur, Cæſarei Catholicis, Sueci Proteſtantibus referrent. 8) Noua oriebatur controuerſia ſuper Magdeburgico, Caſſellano, Durlacenſi, Naſſouio Saræpontano & Argentoratenſi, qui ab Oſnabrugenſibus hactenus ad deliberationes fuerant admiſſi, ſed quos Cæſarei, ac Monaſterienſes vtique excludendos contendebant. Omnibus defectio & partium ſtudium obiiciebatur. Magdeburgici inprimis, ne præiudicium fiat bonis Eccleſiaſticis. 9) Et licet Cæſarei iſtos, exhibita ad Suecorum poſtulata reſponſione excluſiſſent, 10) Ii tamen demum poſt multas diſceptationes fuerunt admiſſi, & pro Magdeburgico ſcamnum transuerſum decretum. 11) Electorales etiam legati Excellentiæ titulum adfectabant. 12) Euangelici Grauamina ſua XI. Decembris exhibebant. 13) Catholici idem XXIX. Ianuarii 1646. faciunt. 14)

§. XXXII. Inſequenti anno 1646. primum Wrangelii factum erat Brixienſis arcis, hactenus nulli hoſti tentatæ, expugnatio, quam poſt tridui oppugnationem, IX. Ianuarii deficiente obſeſſis puluere, ad deditionem compulit, inſigni annonæ prouiſu diuitem. 15) Dum vero Cæſarei ac Bauarici ſe coniungerent, Sueci copiis inferiores, e Bohemia ſe recipiunt. 16) Porro per Thuringiam, ad Viſurgim progreditur Wrangelius, XXIV. Aprilis Huxteram capit, & V. Maii Paderbornam, inde in Haſſiam Superiorem progreditur, 17) & poſtquam Königsmarckius ipſi iunctus, Weſtphaliam irrumpit, Lemgouiam, aliasque vrbes capit. 18) Sed, poſtquam in Haſſiam reuerſus, Turennius quod primum detrectauerat, demum XXXI. Iulii ad Gieſſam ipſi iungitur. 19) Hinc in ſuperiorem Germaniam tendunt, in Bauariam irrumpunt, Rainam XI. Septembris expugnant, 20) Auguſtam obſident, quam tamen aduentantibus in auxilium Cæſareis XII. Octobris iterum relinquunt. 21) Lauingam recedunt, indeque in Bauariam redeunt, 22) ſed dum Galli longius penetrare nollent, Wrangelius per Sueuiam copias ſuas in hyberna diſtribuit. 23) Dum autem interea Cæſarei loca per Sileſiam & Auſtriam a Suecis occupata recuperare tentarent, Wittenbergius eo miſſus, hoſtibus obſeruandis, qui tamen dum impedire non poſſet, quo minus Cæſarei Auſtriæ oppida recuperarant, in Bohemiam abit & Sileſiam Superiorem. 24)

§. XXXIII. Dum Cæſarei ſua per Auſtriam recuperant, Ferdinandus III. filium ſuum primogenitum Ferdinandum IV. IV. Auguſti in Regem Bohemiæ fecit coronari. 25) Idem inſequenti anno 1647. XVI. Iunii Poſonii in Regem Hungariæ coronatur. 26)

§. XXXIV.

7) PVFENDORF §. *LXIX. LXXX. lib. XVIII. §. XLIV. XLVI. XLVIII. Rer. Brandenb. lib. II. §. XXVI.* PFANNER *lib. II. §. XVIII. ſqq.*

8) PVFENDORF *lib. XX. §. LXXXII.*

9) PVFENDORF *lib. XVII. §. LXXXI.* VOLMARI *Protocollum p.* 206. 219. 238. 250.

10) PVFENDORF §. *LXXXII.* PFANNER *lib. II. §. XXX.*

11) PVFENDORF §. *LXXXVII. XCV. CVI.* PFANNER *lib. II. §. XXXI-XLII.* SYNT. IVR. PVBLICI *cap. XVIII. §. XX.*

12) PFANNER *lib. II. §. XLIII. ſqq. de reb. Frid. Guil. lib. II. §. XXV. LXXI.* Hunc titulum etiam a Cæſare, Electoralibus fuiſſe conceſſum, diſcimus ex VOLMARI *Protocollo p.* 152.

13) PVFENDORF §. *CVII-CXIV.* PFANNER *lib. II. §. LXIX-LXXII.* LONDORP *Tom. V. pag.* 1045.

14) PVFENDORF *lib. XVIII. §. L-LVI.* PFANNER *lib. III. §. I. ſqq.*

15) PVFENDORF *lib. XVIII. ineunte.*

16) PVFENDORF §. *I. II.*

17) PVFENDORF §. *VI. VII. VIII.*

18) PVFENDORF §. *XII.*

19) PVFENDORF §. *XIII. XVII.*

20) PVFENDORF §. *XXI.*

21) PVFENDORF §. *XXIII. XXIV. XXV.*

22) PVFENDORF §. *XXVI. XXVII.*

23) PVFENDORF §. *XXVIII. XXIX. XXXII.*

24) PVFENDORF §. *XXXIII-XXXIX.* ADLZREITER *p. III. lib. XXXI. n.* 10. 11. 12.

25) THEATR. EVROP. *Tom. V. pag.* 1139. BRACHELIVS *lib. VI. p.* 102.

26) THEATR. EVROP. *pag.* 1329. BRACHELIVS *p.* 118. PIASECIVS *p.* 524. *Vngari quoque quieverant, nouumque Regem Vngariæ (melius Poloni viuente vno Rege, alterum non eligunt) anno præterito quinta Auguſti Pragæ coronatum ad Regnum Boemiæ Ferdinandum IV, filium Imperatoris Ferdinandi III. coronari permiſerunt die 5. Iunii A. C.* 1647. *in Comitiis Poſonii celebratis: in quibus etiam fuit renuntiatus nouus Palatinus Vngariæ poſt Nicolaum Eſterhaſi nuper defunctum, Traſcouicius Prorex Croatiæ, & differentiæ inter Catholicos ac Religio-*

§. XXXIV. Anno 1647. Wrangelius Lindauiæ obſidionem fruſtra molitur, Galli etiam Vberlingam fruſtra tentant. 27) Dum interea Gallaſius morbo articulari & ſebri impediretur, immo XV. Aprilis Viennæ ſato ſungeretur. 28) Melander, qui ab Haſſis dimiſſus, Comitia dignatione nomine Holtzapfel auctus, exercitui Cæſareo præficitur. 29) Dum interea Vlmæ, Ianuario menſe, de induciis inter Suecos, Cæſareos & Bauaros ageretur, quæ demum ineunte Martio Suecos inter, Gallos & Colonienſem, ac Bauarum ad pacem vniuerſalem vsque concluduntur, licet de Cæſareis induciis fruſtra adhuc tractaretur. Tractatibus iſtis hoſpitia Suecis & Bauaro determinabantur: Suecis Memminga & Vberlinga ſecuritatis gratia traduntur; hi vero Bauaro Rainam, Donawertam, Wembdingam & Mundelheimium cum ſubiectis tractibus reſtituunt. 30) Dum Vlmæ Tractatus feruet, Turennius arcem Tubingenſem VII. Martii deditione capit 31) inde in Moguntinam ditionem irrumpens, Aſchaffenburgum & Hoechſtam capit, atque Moguntinum demum adegit, vt XXIX. Aprilis ægre licet, cum ipſo tranſigeret, hybernorum onus quinquaginta millibus florenorum redimeret, Gernsheimo & arce Starckenberg præſidia deduceret, Steinheimum Galliis traderet, iisdem & Hœchſtam relinqueret, & apud Kœnigſteinam & Lohnſteinam liberum tranſitum præſtaret. 32) Relicta igitur Moguntina ditione, durius Darmſtadtienſem habet Turrennius. 33)

§. XXXV. Wrangelius interea Sueinfurtum obſidet & XV. Aprilis deditione capit. 34) Inde euocato ad ſe Wittenbergio, in Bohemiam excurrit, Egram obſidet, eandemque VII. Iulii deditione capit. 35) Amiſſa Egra, Cæſar, qui ſua præſentia militi animum, rebus gerendis pondus addebat, Falckenauiam arcem recuperat. Inde ſuperata Egra flumine, verſus cognomine oppidum procedit, ante quod in monte, cui a patibulo nomen, iuxta Suecos conſidet, flumine tantum interiecto. Wrangelius autem dum XX. Iulii ſummo mane Cæſaris ſtationes opprimere tentat, tres legiones in ſugam Sueci coniiciunt, & cum ſugientibus ſimul in caſtra vsque ad primariam ſtationem & Cæſaris prætorium irrumpunt, vbi multum damni Cæſareis ſuit illatum, ac parum aberat, quin ipſe Cæſar caperetur: ſed dum longius penetrare conantur, repelluntur. 36) Hinc Cæſarei IX. Auguſti Tribelam arcem altero adſultu capiunt, Suecos etiam XII. Auguſti in conflictu ad Tribelam cædunt, 37) Cæſarei vero XXXI. Auguſti ad Tœpelam repelluntur. 38)

§. XXXVI. Dum autem Bauariæ Elector inducias Vlmenſes ratas habere nollet, cum Cæſare iterum tractatio inſtituitur, quo fine Kheuenhüllerus Comes & Mendelius Paſſauii congrediuntur, atque Transactionem inuicem ineunt, qua Bauaro dignitas Electoralis confirmatur, eademque a Cæſare quidem Pilſenæ, ab Electore Monachii VII. Septembris 1647. fuit ſubſcripta. 39) Hinc Bauarus Memminga occupata, XVIII. Septembris ſuas copias Cæſareis iungit. 40) Wrangelius interea per Thuringiam ad Viſurgim tranſit, copias ſuas per Halberſtadtenſem, Mindenſem & Hildeſienſem Præſulatum, agrum etiam Brunſuicenſem in hybernis diſtribuit. 41) Melander vero Marpurgum occupat, reſtituto Caſſellanis ſuperiori Principatu, 42) dum Königsmarckius Landgrauiæ in auxilium venit, qui Vechtam capit, Fürſtenauiam & plura loca Darmſtadtienſi eripit, Paderbornam obſidet. 43) Et licet Lamboius in Friſiam irrumperet, Haſſi tamen vna cum Königsmarckio ipſi obuiam eunt. 44)

§. XXXVII.

Religiones diſſidentes introductarum vtrinque querelarum, circumſcriptionibus conquesti erant auctoribus.

27) PVFENDORF *lib. XIX. §. II.*

28) PVFENDORF *§. III. XXXI.*

29) Qua ratione a Landgrauia a. 1640. ob inſolentiam fuerit dimiſſus, tradit PVFENDORF *lib. XII. §. XIV.* qua ratione Cæſaris exercitui præfectus, idem tradit *lib. XIX. §. III.*

30) De induciis iam agi cœptum II. Nouembris 1646. de quo PVFENDORF *lib. XVII. §. XXVIII. LXXVIII.* ADLZREITER *p. III. lib. XXXII. n. 2.* Redintegrabantur Tractatus Ianuario menſe 1647. PVFENDORF *lib. XIX. §. V. VIII. IX-XIII.* vsque dum concluſi *§. XIV.* ratificati a Colonienſi *§. XXVI.* a Suecis *§. XXXIX.* Extant Tabulæ in RECVEIL *Tom. IV. p. 504.* Acta huius Armiſtitii etiam extant apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 182.* THEATR. EVROP. *Tom. VII. pag. 29.*

31) PVFENDORF *lib. XIX. §. XXIII.*

32) PVFENDORF *§. XXVIII.*

33) PVFENDORF *§. XXIX.*

34) PVFENDORF *lib. XIX. §. XXIII. XXIV.*

35) PVFENDORF *§. XXX. XXXII.*

36) PVFENDORF *§. XXXVI.* ADLZREITER *p. III. lib. XXXII. n. 24.*

37) PVFENDORF *§. XLI.*

38) PVFENDORF *§. XLII.*

39) PVFENDORF *lib. XIX. §. XLIII. CLXVIII.* LONDORP *Tom. VI. pag. 211.* ADLZREITER *p. III. lib. XXXII. n. 27.*

40) PVFENDORF *§. XLVII.* PFANNER *lib. IV. §. LXXVII.* ADLZREITER *p. III. lib. XXXII. n. 31.*

41) PVFENDORF *§. XLVII-LII.*

42) PVFENDORF *§. LIII.* Faciunt huc *Acta Marpurgenſia, das iſt, alle diejenigen Schrifften, Handel-und Gegenhandelungen ſo zwiſchen der Fürſtl. Heſſiſchen Caſſeliſchen an einem: und dann der Fürſtl. Heſſiſchen Darmſtadiſchen Linie andern Theils, wegen der Marpurgiſchen Succeſſion Sachen vor-bey-und nach, am Caſſeliſcher ſeiten in dieſen 1646. Jahr vorgangener occupation des Ober-Fürſtenthumbs Heſſen, inſonderheit der Stadt und Schloſſes Marpurg und darinnen ferters an Hand genommener Huldegung und anderweitiger Beſtellung des Regiments, bis dahero vorgelauffen und hinc inde gewechſelt.*

43) PVFENDORF *§. LIX. LXII. LXIII.*

44) PVFENDORF *§. LXVI. LXVII. LXVIII.*

45) PV-

§. XXXVII. Anno 1648. Wrangelius trans Mœnum mouens, 11. Martii Winsheimum capit, 45) & poſtquam Turennio ſe iunxiſſet, in Cæſareos tendit, qui inter Neoburgum & Ingolſtadtium hærebant, eosdemque trans Danubium reiiciunt. 46) Wrangelius autem in Sueuiam mouet, Kl. Aprilis Dünekelſpühlam occupat, 47) qui Kœnigsmarckio iunctus, dum Cæſarei Auguſtam tenderent, ad Sumershauſam vicum VII. Auguſti extremum hoſtium agmen profligat. Ex Cæſareis cæſi æſtimabantur, bis mille, amplius. Ipſe Dux, Melander ſaucius Auguſtam deportatus, eodem die ſub veſperam expirauit. 48) Poſt hanc cladem Cæſarei, deſerta Donawertha, in Bauariam ſe recipiunt. 49) Sueci Iſaram transeuntes, in Bauariam irrumpunt, 50) ſed conflictu ad Dachauiam XV. Septembris inferiores, in Sueuiam transeunt. 51) Vltimum complementum dabat Kœnigsmarckius, qui ex Superiori Palatinatu in Bohemiam irrumpens, plura loca occupat 52) & Conſilium cepit Pragam inuadendi, quod ipſi ab Erneſto Odowalskio Cæſareis infenſo, fuerat ſuggeſtum. In minorem enim Pragæ vrbem, ductore Odowalskio, XV. Iulii inter horam ſecundam & tertiam matutinam ex improuiſo per vallum irrumpit, eademque potitur, Vrbs iſta per triduum fuit direpta. Ipſum Gatzophylacium Cæſareum primo impetu effractum, cuius tamen reliquias Reginæ ſuæ ſeruauit Königsmarckius. Prædam in ea vrbe partam quidam ſeptem, alii duodecim myriadibus taxabant. Captæ vrbis nuntius poſtridie, quam Osnabrugæ transactum eſſet, allatus eſt; qui ſi citius aduenißet, pacem retardaturus metuebatur. 53) Dum autem ſummum Exercitus Imperium Carolo Guſtauo Palatino a Suecorum Regina fuiſſet deſtinatum, 54) ipſe in caſtra Bohemica initio Septembris veniens, maiorem Pragæ vrbem Veterem & nouam oppugnat, quam tamen obſidionem aduentante in auxilium Cæſareo exercitu XXII. Octobris iterum relinquit, 55) pace paullo poſt publicata. 56)

§. XXXVIII. Inter has belli actiones, pacis Conſultationes Osnabrugæ & Monaſterii promouebantur. 57) Osnabrugæ quidem cum Suecorum Regina Chriſtina, & Statibus Euangelicis ſine mediatione agebatur, Cæſaris partes gerentibus Maximiliano Comite a Trautmansdorf, Io. Maximiliano Comite a Lamberg, Io. a Crane Cæſaris Conſiliario. A parte Suecorum aderant Io. Oxenſtierna, Sueciæ Cancellarius, & Io. Adler Saluius Aulæ Cancellarius. 58) Monaſterii vero cum Gallorum Rege Ludouico XIV. tractabatur, ibidemque cum Papali Nuntio Fabio Chigio, plerique Statuum Catholicorum Legati aderant. Cæſaris partes ibidem vna cum Trautmansdorfio gerebant Io. Ludouicus, Comes a Naſſau, Conſiliarius Cæſaris intimus, & Iſaacus Volmarus, Ferdinandi Caroli Archi Ducis Conſiliarius. A parte Gallorum Regis Henricus Dux de Longueuilla, Claudius de Mesmes, Comes d' Auaux 59) & Dominus Abel Seruien, Regis Gallici Miniſter, Mediatoris partes gerente Aloyſio Contareno, Venetorum Equite & legato. 60) Aderant etiam Hiſpanorum & Belgarum Legati, de pace inuicem tractaturi. Proteſtantes Electori Saxoni negotiorum ſuorum directorium relinquere nolebant. Nam quia Electoris Conſilia Cæſari obnoxia habebantur, metus erat, ne Cæſareis inde occaſio naſceretur, prout Hiſpanorum ſe res darent, negotium id temperandi. Ac ſi demum transactio ſequeretur, Saxonicorum opera nil amplius, quam Pragæ obtentum fuerat, ſperabant. Qui & ſummam ſuorum conſiliorum iam ſatis oſtenderant. Vnde reliquorum nomine

45) PVFENDORF *lib. XX. §. XI.*

46) PVFENDORF *§. XIII. XIV.*

47) PVFENDORF *§. XX.*

48) PVFENDORF *§. XXIII. XXIV.* ADLZREITER *p. III. lib. XXXIII. n. 6.*

49) PVFENDORF *§. XXV.*

50) PVFENDORF *§. XXIX. ſeqq.*

51) PVFENDORF *§. XLIII.*

52) PVFENDORF *§. XLVII.*

53) PVFENDORF *§. XLVIII. XLIX. L.* ADLZREITER *p. III. lib. XXXIII. n. 29.* Inter IO. CHRISTOPHORI WAGENSEILII Exercitationes varii argumenti extat Exercitatio Tertia, recenſens libellum Hebraicum *Milchama Beſchalom*, ſiue *Hiſtoriam, de Semi Pragenſis Vrbis poſtrema expugnatione, quam auſpiciis Chriſtinæ, Sueciæ Reginæ a. 1648. Comes Io. Chriſtophorus Kœnigsmarckius peregit.*

54) PVFENDORF *§. LX.*

55) PVFENDORF *§. LXII. LXIII.*

56) PVFENDORF *§. LXV.* Scriptores, qui ſpeciatim ad hoc bellum faciunt, præter CHEMNITIVM & PVFENDORFIVM, quorum fidem, quod ſua ex Archiuis hauſerint, potiſſimum ſui ſecutus, ſunt EVERHARDVS WASSENBERGIVS, IO. PETRVS LOTICHIVS *Hiſtoria b. Germanici* PHILIPPVS LANDSBERGIVS, PETRVS BAPTISTA BVRGVS, IOSEPHVS RICCIVS, MATTHAEVS LVNGWITIVS *in Laurea Suecica*, BALTH. HENCKELII *Epiſtolæ Carcerales de bello Germanico, Holmiæ* 1640. *Kriegs und Friedens zu unſerer Zeiten kurtz begriffene Hiſtory von* 1618. *biß* 1650. *Epitome Rerum Germanicarum ab anno* 1618. *ad* 1643. *geſtarum*, quæ PETRVM PAPVM, Decanum Conſtantienſem habet Auctorem. Præterea huc faciunt THEATRVM EVROPAEVM, ADLZREITERVS *Annalibus Boiicis.* SIGISM. FEVERBERGERI *Germania Perturbata & Reſtaurata*, LVDOLPHS *Schaubühne der Welt.* Le VASSOR *Hiſtoire de Louis XIII. Hiſtoire du Mareſchal de Guebriant.* IOAN. BAPT. NANI *Hiſtoria Veneta.*

57) Plura ſcripta huc facientia continentur in LONDORPII *Tom. VI.* ADLZREITER *p. III. lib. XXXI.*

58) Memorantur ipſi in Prœmio Inſtrumenti Osnabrugenſis.

59) Memorantur iſti in Prœmio Inſtrumenti Monaſterienſis.

60) Adpetebat equidem mediationem Fabius Chiſius Papalis nuntius, quem tamen Galli, eo quod Cæſari & Hiſpanis nimium faueret, reiiciebant. PVFENDORF *lib. XVII. §. LXXXIX.* VOLMAR *Protocollo p. 120.* De Veneto vero legato Prœmium pacis Monaſterienſis: *interuentu & opera Illuſtriſ. & Excellentiſſimi Legati, Senatoriſque Veneti, Domini Aloyſii Contareni, Equitis, qui Mediatoris*

mine Altenburgicus hac de re acriter querebatur, teſtatus, Saxonico Electori ſe nec poſſe nec velle directorium relinquere, qui tam diſtorta, & pernicioſa conſilia hactenus agitarit, & adhuc agitet. Sed nec vlli Electori, aut Principi directorium iure competere, ſed ab Ordinibus communi ſuffragio aliquem conſtitui moderandis eiusmodi negotiis. 61) Ex reliquorum igitur ſuffragio horum potiſſimum cauſſam promouebat Wolfgangus Conradus a Thumbshirn, Legatus Saxo-Altenburgenſis, Ducis Friderici Guilielmi, cauſſam Euangelicorum, ſuſpiciebat, & proteſtante licet Moguntino, dirigebat, & ſcripta exhibita ad Dictaturam procurabat. Hunc adminiculabantur 62) Henricus Langerbeckius legatus Cellenſis, Iacobus Lampadius legatus Brunſuicenſis Ducis, & Conradus Einſidelius ac Io. Krullius Magdeburgici Adminiſtratoris legati. 63) A parte Catholicorum, pacem circa Religionis ſtatum plurimum promouebat Io. Philippus a Schönborn, Epiſcopus Herbipolitanus. 64) Galli vero, licet ratione Religionis Catholicis magis fauerent, & parum æque ferrent, quod Cæſarei Proteſtantibus nimium concederent, maxime, dum Auauxius vel ex male temperato erga ſacra ſua zelo, vel quod purpuræ Cardinalitiæ inhiaret, frigidam ſubinde ſuffunderet, 65) nihilominus etiam Suecorum atque Proteſtantium cauſſam rationem habere debebant. 66) Varia agebantur modo pacis, bellique conſilia, varii vtroque loco non ſolum inſtituebantur conuentus, ſed etiam particulares quidam Lengeringæ, vico Tecklenburgico, medio inter vtrumque itinere. 67) Poſt varias agitationes, paullatim matureſcebat pax Germaniæ, & quidem Monaſterii primum XX. Ianuarii ſt. v. 1648.

diatoris munere, procul a partium ſtudio totos pene quinque annos impigre perſunctus eſt. Danum etiam Sueci reiiciebant. Electorales quoque inſtinctu Cæſaris fruſtra mediationem captabant, repugnantibus tam Suecis quam Ordinibus reliquis.

61) Verba ſunt PVFENDORFII *lib. XVIII. §. CL.*

62) Teſtantur de eo Acta apud LONDORPIVM *Tom. VI. lib. III. c. LXXIX. LXXX.* LVNIG *p. Spec. I. Contin. II. Forts. p.* 301.

63) THEATR. EVR. *Tom. VI. p.* 282. BVRGOLDENSIS *p. I. diſc. I. p.* 148. PVFENDORF lib. XVIII. §. CXIV. *Sed quia Saxonici interpoſitionem in controuerſia Grauaminum affectare videbantur, id plerisque diſplicebat, qui eam operam ſemel Suecis delatam retractare nolebant. Vnde hac de re per Altenburgicum & Luneburgicum Suecis ſignificant, vt ſi forte Cæſarei ſequenti tractatione ad Saxonicorum ſententiam prauocent, illis præmeditato occurri poſſet.* PFANNER *lib. III. §. XXXVII. ſqq.* Et PFANNERVS lib. II. §. XVI. *Inter paucos aut potius nullos ſolus Saxo Elector Cæſareæ Domui fidus, Regum conſilia in deterius trahebat, quibus non magis, quam fortuna raro ſincera fidendum monebat; Infeſtus Regibus inuiſusque neque Religionis ſuæ ſociis multum gratus, quibus Euangelicæ rei incommodare videbantur, qui moderatiora ſuadebant. Ipſius etiam Magdeburgi filii Electoris Auguſti Legati, Conr. Einſidelius atque Io. Crullius, ICtus quorum præ cæteris callida conſilia notabantur, peruicaciam illius crebris ſermonibus perſtringebant, qua non ſibi minus quam vicinis Principibus terrisque extremam perniciem accerſiturus eſſet. Nec minus alii Saxonum ipſumque vt incorrigibilem traducebant, negligendos tamen conatus illius contra propria totiusque Euangelici cœtus commoda verſos differentes quod, vt aiebant, non Conſiliarii tantum ſeptemviri cordati atque integri in diuerſa tenderent, ſed & filius dignitatis Electoralis heres improbaret, quæ patri tam impenſe placere omnes mirentur. Etiam Seruientius Galli Orator priuatis colloquiis inhumanitatem eius inſectabatur, qui ſociis Religionis, quos iuuare debuerat, peiora intulerit, quamque ab hoſtibus timeantur; immemor nempe eorum, quæ in Catholicos Galli patrabant.*

64) LVDEWIGS Würtzburg. Geſchichtſchreiber p. 948. *Dieſer Herr iſt billig ein Friedens-Stiffter und Liebhaber zu nennen, ſintemahl durch deſſen äuſſerſte Mühe und Arbeit Anno* 1650. *(nach lang gehaltenen Tagen und unausſprechlichen Vnkoſten zu Munſter und Oſnabrück) endlich zu Nürnberg der algemeine liebe Friede den gantzen Röm. Reich erſchienen.* LVDOLPH *lib. XLVI. c. II. n.* 73.

65) Belle in rem PVFENDORF lib. XIX. §. CVIII. *Super Grauaminibus Cæſarei Suecis acriter conuitentibus, non pauca in Euangelicorum gratiam remiſerunt, Catholicis Ordinibus frementibus, tot præſulatus, aliaque bona ſacra Suecis, Euangelicisque concedi. Nec obſcure nimia Cæſareorum liberalitas perſtringebatur, qui nullo more præter conſenſum eorum, quorum intereſt, integros Principatus condonaſſent, e quibus inſignia ſubſidia bello gerendo collata ſint. Nam abſurde ab Auſtriacis exemplum medici adductum, qui non labra, nares, aureſque, & alia vtilia membra reſecare ſolent, ac per ſummam iniuriam ſuæ Religionis Præſules intra membra putrida referri. Frigidam heic ſuffundebant Galli, ac inprimis Auauxius male temperato in ſacra ſua zelo, an quia purpura Cardinalitia hoc merito inhiabat; qui dum id negotium diſceptatur, Oſnabrugam profectus, Cæſareos, ne tam multa Euangelicis indulgerent, Catholicos, vt Cæſareis acriter reſiſterent, vrgebat. Tum Euangelicos variis artibus temere inter alia iactans; ſi Hiſpanica pax præuerteret, omnem ipſis ſpem eorum perituram, quæ nunc commoda ratione obtinere poſſint. Simul declarabat, Catholicos ipſi ſuam cauſam diligenter commendaſſe nec Gallos ob ſacra bellum in Germania geſturos, aut Suecos eo fine armis, argentoque ſublevaturos. Nam conſtare ſibi ſeparato ſuo exercitu, & ſubtracto pecuniario ſubſidio, Euangelicos ad æquas circa grauamina conditiones deſcenſuros.*

66) BASNAGE in Annalibus des Prouinces Vnies p. 17. *La France de ſon coté ſe trouvoit fort embaraſſée ſur la matiere; car elle étoit obligée de ſoutenir les Proteſtans qu' elle regardoit comme ſes plus fideles Alliés. Cependant elle craignoit qu' on ne l' accuſât d' avoir abandonné les Revenus de l' Egliſe, & que la Maiſon d' Auſtriche qui tachoit de la rendre odieus par ſa liaiſon avec les Herétiques, ne la decriat beaucoup plus, ſi elle apuioit les Prétenſions des Suedois. Ceſt pourquoi elle prit dans cette circonſtance des Caractéres fort diſcrens. M. de Serviens eut ordre de repreſenter que la France n' aprouvoit pas que le Patrimoin de l' Egliſe & les Legs pieux des Princes Chretiens fuſſent étes ceux pour lesquels ils avoient éte fondés. Mais on lui commanda en même tems de ſe tenir dans des termes généraux qui d' un côté n' ofenſaſſent pas les Suedois, & qui de l' autre la miſſent à couvert des reproches de la Maiſon d' Auſtriche.* Idem patet ex Inſtructione legatis Gallicis data, in MEMOIRES DE LA COVR DE FRANCE *Tom. III. p.* 61.

67) Tales indicat VOLMARVS *Protocollo p.* 75. 80. 190. 194. PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. II. §. XXVII.*

68) PV-

ſt v. 1648. pax inter Hiſpanos ac Belgas fuit ſubſcripta, eademque v. Maii ratificata, qua Belgæ pro Republica libera declarantur. 68) Tandem XXII. Iulii Osnabrugæ Tabulæ Pacis Cæſareorum, Suecorum, Procerumque Osnabrugenſium adprobatione fuerunt perfectæ, eædemque præſentibus ſingulorum etiam Statuum Legatis XXVII. Iulii in Suecorum ædibus fuerunt prælectæ. Ipſa tamen ſubſcriptio, volentibus id Suecis, & fœderis fidem allegantibus, quantumuis Proceres inſtarent, donec cum Gallis quoque pax conſieret, fuit dilata, datæ tamen a Cæſareis, Suecis, & pro Optimatibus a Moguntino redditæque dextræ, idem conuentionis robur fore, atque ſignatis pactis eſſe ſolet. 69) Ibidem cum Seruiento, Gallorum legato, Osnabrugæ, & Ordinibus Imperii Auguſto menſe conuenit, dum autem Monaſterii nondum omnia eſſent compoſita, Inſtrumentum inuolucro ab vtrinque Legatis obſignato, apud Moguntinum Directorium deponebatur. 70) Continuantur igitur adhuc Tractatus Monaſterienſes, dum plerique Legati Osnabrugenſes VI. Septembris eo ſe conferrent. 71) Aſt, de Gallica ſatisfactione, & an Galliæ Rex ratione Alſatiæ inter Imperii Status ſit recipiendus, plurimum agebatur, 72) vsque dum in certam formulam fuiſſet conſenſum. Dicta igitur die XIV. Octobris Monaſterii hora poſt meridiem prima, Oxenſtierna & Saluius ad Cæſareos, Lambergium, & Cranium quinque rhedis, & quadrantis horæ interuallo poſt Seruientus, & Grullartus Reſidens ad Naſſouium Comitem, & Volmarum ſex rhedis peruehuntur, vbi in quintam vsque horam morati ſunt, & cum Inſtrumentum recte ſe habere deprehenderetur, vtrique ſuum ſubſcriptione ſolenni firmauere. Regiis Legatis ad ædes ſuas regreſſis, Cæſarei, poſt quadrantem horæ eodem ipſos ſecuti ſunt, ac Lambergius, Craniusque Suecicum Inſtrumentum apud Suecos; Naſſouius & Volmarus Gallicum apud Gallum ſubſcripſere. Inde vtraque Inſtrumenta a Secretariis Legationum Ordinibus congregatis, hora nona veſpertina ad ſubſcribendum fuerunt oblata. Ex horum Ordine ad ſubſcribendum delecti erant, ex Electorum Collegio Moguntinus, Bauarus, Saxo, Brandeburgicus. Ex Principum Senatu Bambergius, Herbipolenſis, Altenburgius & Cellenſis, illisque Ciuitatum nomine, delegatus Argentinus & Ratisbonenſis fuerunt additi. Hi non ſolum, ſed etiam cæteri, qui aderant, relicta illis libertate, manum ac ſigilla ſua ingenti cum gaudio adpoſuerunt. Mox integram per horam maiores machinæ feſtiuis diſploſionibus detonuerunt. Poſtera luce XV. Octobris oppidanis militibus armatis in foro diſpoſitis, præcinentibus tubis, tympaniſque, Monaſterii pax a Secretario vrbis in foro, ac omnibus biuiis promulgata eſt, ad ſingulas vices ſingulis cohortibus arma explodentibus. Omnibus peractis, ſeptuaginta maiores machinæ terna vice per vallum reboarunt. Eodem ritu, Osnabrugæ quoque promulgatio fuit facta. 73) Eo ipſo die, Burgundicus Legatus Petrus a Weimbs ſolennem proteſtationem aduerſus pacem Gallicam typis exſcriptam publicabat. Anteriori iam die aduerſus Suecicam pacem Pontificis Legatus Fabius Chiſius proteſtationem interponebat, 74) quam XXVI. Nouembris 1648. inſecuta fuit Declaratio Nullitatum Innocentii X. 75)

§. XXXIX.

68) PVFENDORF *lib. XX. §. CXL.* LONDORPIVS *Tomo VI.* varia ſcripta ad hos Tractatus facientia inſeruit & *p.* 331. integrum Tractarum, qui & in HAPPELII *Hiſt. mod. Europa p.* 37. & in RECVEIL *Tom. III. p.* 516. reperitur, apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 429.

69) PVFENDORF *lib. XX. §. CLXIV. CLXVII.* qui etiam addit: *caterum quam grata iſthac pax Caſareis fuerit, vel inde colligere licet, quod Cranius congreſſu publico iactare non dubitarit; ſe lato qaidem animo ad hunc conuentum acceſſiſſe; ſed ſi negotiam, prout nunc ſe habeat, concludatur, illaſa conſcientia diſcedere hinc non poſſe.*

70) PVFENDORF *§. CLXVIII. CLXXI. CLXXII. CLXXIX.*

71) PVFENDORF *§. CLXXXIV.*

72) PVFENDORF *§. CLXXXIX. ſeqq.* PFANNER *lib. V. §. CII. ſqq.*

73) PVFENDORF *§. CIX-CX.* PFANNER *lib. V. §. CXXXVII. CXXXVIII.*

74) PVFENDORF *§. CCX.* Extat Proteſtatio Nuntii apud LONDORFIVM *Tom. VI. p.* 423. apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 462. Proteſtatio Burgundi *p.* 425. apud du MONT *p.* 464. Ad pacis hanc Hiſtoriam præter PVFENDORFIVM & PFANNERVM, qui ſua ex Archiuis ſumſerunt, quorum fide nitimur, faciunt CHRIST. FORSTNERI *epiſtola de negotio pacis Osnabrugenſis.* ADAMI *Arcana Pacis Weſtphalica.* ISAACI VOLMARI *Protocollam Actorum Publicorum Inſtrumenti Pacis Weſtphalica, Memoires Politiqaes pour ſeruir à la parfaite intelligence de l' Hiſtoire de la Paix de Ryswick par Mr.* du MONT; quibus Tomo I. Hiſtoriam Pacis a ſubſcriptione Tractatuum Hamburgenſium vsque ad concluſam pacem breuiter perſequitur. *Memoires & Negotiations ſecretes de la Coar de France touchant la paix de Münſter.* In FELLERI Monumentis ioeditis *Trimeſtri ſexto* reperitur GEORGII HENRICI LVDOLPHI *Opaſculum de Tractara Pacis Monaſterienſis.* Adde CHRIST. GODOFR. HOFMANNI *Seriem Rerum per Germaniam & in Comitiis a Tranſactione Paſſauienſi ad a.* 1720. *geſtarum &* IVSTI HENNINGI BOEHMERI *Controaerſias ſelectas circa Tractatas Pacis, Hala* 1726. qua potiſſimum de iis, quæ circa procuratoria mediationem, admiſſionem Statuum ad Tractatus fuerint acta, proponuntur. HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX acceſſit etiam *Hiſtoire des Traittes de Weſtphalie* ſatis abunde deſcripta.

75) Extat illa apud LONDORPIVM *Tom. VI. p.* 473. in RECVEIL *Tom. III. p.* 563. In eadem rationes proteſtationis exprimuntur his verbis: *Grauiſſima Religioni Catholica diuino cultui, ſedi Apoſtolica & Romana, ac inferioribus eccleſiis, Ordinique Eccleſiaſtico, ac Iurisdictionibus, auctoritatibus immunitatibus, libertatibus, exemptionibus, priuilegiis, rebus, bonis ac iuribus illorum illata fuerunt praiudicia. Etenim pactionibus partim alterius pacis huiusmodi inter alia, bona Eccleſiaſtica alias ab hareticis occupata, illisqae, eorumqae Succeſſoribus in perpetuum addicantur. Hareticis Auguſtana, vt vocant, confeſſionis, ſua liberum hareſeos exercitium in plerisque locis permittitar, & locorum pro adificandis, ad hunc effectum templis aſſignatio promittitur, ipſiſqae cum Catholicis ad publica munia & officia, ac ad nonnullos Archiepiſcopatas, Epiſcopatus,*

 alias

§. XXXIX. Bina exinde oriuntur Pacis Inſtrumenta; *Oſnabrugenſe* cum Suecis, & *Monaſterienſe* cum Gallis confectum, quæ communi nomine Pacis Weſtphalicæ efferri ſolent. Oſnabrugenſis Pacis Inſtrumentum XVII. articulis conſtat. 76) Capita, præter Amneſtiam generalem & perpetuam, Cauſſam Palatinam, Pacem & ſecuritatem Religionis, Iura Statuum, Satisfactionem Suecicam, compenſationem Statuum, horumque reſtitutionem concernunt. In cauſſa Palatina, Bauaro Palatini Electoratus vna cum Palatinatu Superiori confirmabatur, in linea Wilhelmina duraturus, hac extincta, domui Palatinæ reſtituendus. Carolus vero Ludouicus in Palatinatum inferiorem reſtituebatur, conſtituto in fauorem ipſius octauo Electoratu & ſumma quadringentorum Imperialium a Cæſare intra quadriennium ſoluendorum. 77) In ſtatu Religionis, Transactio Paſſauienſis & inſecuta Pax Religionis confirmantur, 78) eiusdemque, Reformatæ etiam Religioni addicti participes declarantur, 79) ita tamen, vt præter Lutheranam, Catholicam & Reformatam, nulla alia in Imperio toleretur. Circa reſtitutionem bonorum eccleſiaſticorum licet Cæſarei & Catholici terminum anni 1627. vrgerent, Sueci & Euangelici annum 1618. placuit tandem terminus ad Kl. Ianuarii 1624. ita vt omnia in eum ſtatum

aliaque dignitates, & beneficia eccleſiaſtica, precumque primariarum eidem Ferdinando Regi in Imperatorem electo a præfata ſede Apoſtolica conceſſarum participationem, admittantur. Annatæ, Iura Pallii, confirmationes, menſes Papales, & huiusmodi Iura, ac reſeruationes in bonis Eccleſiaſticis dictæ Confeſſionis Auguſtanæ excluduntur, Confirmationes electionum, ſeu poſtulationum prætenſorum Archi-Epiſcoporum, Epiſcoporum, aut Prælatorum eiusdem confeſſionis poteſtati ſeculari attribuuntur. Plures Archiepiſcopatus, Epiſcopatus, Monaſteria, Præpoſituræ, Balliuiæ, Commendæ, Canonicatus, & alia beneficia, & bona Eccleſiaſtica Principibus hæreticis, eorumque hæredibus, etiam ſublata denominatione Eccleſiaſtica, in feudum perpetuum ſub dignitatis ſecularis titulo conceduntur. Contra pacem huiusmodi ollumue eius articulum nulla Iura canonica, vel ciuilia, communia vel ſpecialia, Conciliorum Decreta, Religioſorum Ordinum regulas, iuramenta, aut concordata cum Romanis Pontificibus, vllaue alia ſtatuta ſiue Politica, ſiue Eccleſiaſtica, decreta, diſpenſationes, abſolutiones, aut alias exceptiones allegari, audiri, vel admitti debere diſponitur. Numerus ſeptem Electorum Imperii olim Apoſtolica autoritate præfinitus, ſine noſtro & Sedis præfatæ bene placito augetur, & octauus Electoratus in fauorem Ludouici, Caroli Comitis Palatini Rheni hæretici inſtituitur, aliaque multa, quæ pudet referre, orthodoxæ Religioni, Sedique præfatæ Romanæ, & inferioribus Eccleſiis, cæteriſque præmiſſis ſummopere præiudicialia & damnoſa decernuntur. Eam vero ſcriptis oppugnarunt IO. HORNBECK, DAVID BLONDELLVS, ſub nomine AMANDI FLAVIANI & BENEDICTVS CARPZOVIVS ſub nomine LVDOVICI DE MONTE SPERATO, & potiſſimum HERMANNVS CONRINGIVS *in Animaduerſionibus in Bullam Innocentii XI.* Adde *Bibliothecam Iuris cap. XIV. §. XXIX.*

76) Comprehenduntur iſti verſibus hiſce Memorialibus, quos adducit BVRGOLDENSIS *p. I. diſc. II. p.* 149. HAPPEL *p.* 75.

Articulis ſeptem & denis Pax Suecica conſtat:
Primus amicitiæ coniungit fœdere partes:
Præteriti immemores vult læſos eſſe ſecundus:
Priſtina reſtituit ternus ſua iura cuique:
Enumerat quartus ſpeciales reſtituendos:
In ſacris quibus conflata grauamina ſoluit:
Heluetiis ſextus dat libertatis honorem:
Septimus in fœdus Caluinum pacis adoptat:
Iura Politiæ Statibus bis quartus adumbrat:
Fors reſtituit vetera commercia nonus:
Bellorum decimus partitur præmia Suecis:
Brandeburgiaco vndecimus Pomerana reſarcit:
Mechlenburgiacis bis ſenus adempta rependit:
Brunſwigum decimi demulcent munera terni:
Dat Confeſſori decimus ſolatia quartus:
Haſſum terquino placant & Clerus & Haſſus:
Arma bis octauus ſiſtit pacemque reducit:
Septimus hanc firmat decimus redditque peracram.

Extat Inſtrumentum apud LONDORPIVM *Tom. VI. p.* 282. apud PVFENDORFIVM *lib. XXI. §. CCX.* in Corpore *p.* 1059. in RECVEIL *Tom. III. p.* 541. apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 469. HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p.* 148. HAPPELII *Hiſtor. mod. Europæ p.* 45. Germ. ſermone, & in LVNIGII *Reichsarchiu p. Gen. p.* 831. cum variis ſcriptis per FRITSCHIVM *in Manuali Iur. publici* & ſæpius ſeparatim vel cum aliis Actis editum. Conqueritur tamen iam ſuo tempore Carolus Ludouicus El. Palatinus in litteris de dato Londini XXI. Decembris 1648. ad Statuum Euangelicorum Legatos, *das die in Druck ſpargirte Inſtrumenta Pacis ziemlich incorrect und an etlichen Orten etwas obſcur zu ſeyn ſchienen, durch deſſen ungleichen Verſtand manche Reſtitution gehemmet werden könte.* in THEATR. EVROP. *Tom. VI. p.* 607. Commentati fuerunt in hoc Inſtrumentum PHILIPPVS ANDREAS BVRGOLDENSIS, AHASVERVS FRITSCHIVS, VLRICVS OBRECHTVS, GODOFREDVS FERDINANDVS DE BVCKISCH, IACOBVS OTTO, & præcipue HENRICVS HENNIGES.

77) *Art. IV.* Extat etiam apud du MONT Tom. VI. p. I. p. 492. *Guarantia, nomine Cæſareæ Maieſtatis, Coronarum Galliæ & Sueciæ, nec non Electorum, Principum & Statuum Imperii, per eorum Plenipotentiarios, Electori Bauariæ Maximiliano data, de procuranda Caroli Ludouici, Comitis Palatini Rheni, eiusdemque Fratrum Renuntiatione, iuxta I. P. ad dignitatem Electoralem, Palatinatum ſuperiorem, & Comitatum Cham. Monaſterii* 1649.

78) *Art. V.* Multum iam ante diſputabatur, qualis Pax Proteſtantibus ſit concedenda. LAVRENTIVS FORERVS equidem S. I. in Comitiis Ratisbonenſibus 1640. exhibuerat *rationes pro amneſtia facienda & argumenta contra eandem*, qua bellum cum Proteſtantium ſuppreſſione ſuadet continuari. In ipſo Conuentu Oſnabrugenſi exhibitum fuit *Iudicium Theologicum ſuper quæſtione, an Pax qualem deſiderant Proteſtantes, ſit ſecundum ſe illicita*, cuius auctor vel FABIVS CHIGIVS habetur vel HENRICVS WAGNERECKIVS, cui tamen IO. GEORGIVS DORSCHEVS ſe oppoſuit; HERMANNVS CONRINGIVS vero ſub IRENAEI EVBVLI nomine *conſultationem* ſcripſit *pro pace perpetua Proteſtantibus danda.* GRYPHIVS *de ſcript. ſec. XVII. p.* 131. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. §. XXXVI.*

79) *Art. VII.* de horum receptione multæ controuerſiæ, Saxoniæ Electore admodum deſuper proteſtante. De ea controuerſia late PFANNERVS *lib. V. §. XXXVII. ſqq.* PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. II. §. LXIX.* MVLLER *Staats-Cabinet p. IV. c. III.* Saxonis vero Proteſtatio extat apud LONDORPIVM *Tom. VI. p.* 355.

80) Ne-

ſtatum reducantur, 80) in Palatinatu vero ad ſtatum ante motus Bohemicos, ſiue a. 1618. omnia eſſe reducenda ſtatuitur. 81) Reſeruatum eccleſiaſticum ad Euangelicæ Religionis addictos extenditur, Sileſiorum religionis libertati proſpicitur. 82) Confirmantur inde Iura Territorii Statuum, & Comitialia, ita, vt Imp. in rebus maioris momenti, nihil ſine Statuum conſenſu Comitiali poſſit decernere. 83) Suecis vero in ſatisfactionem decernuntur Pomerania citerior vna cum inſula Rugia & locis adnexis, Ciuitas portusque Wismarienſis, vna cum munimento Walfiſch & præfectura Poel. Archiepiſcopatus etiam Bremenſis & Epiſcopatus Verdenſis ſeculi iuri addicti, vna cum Capitulo Hamburgenſi cum iure ſeſſionis & Voti in Comitiis. 84) Brandenburgico vero Electori præter Pomeraniam vlteriorem, & Epiſcopatum Caminenſem, in compenſationem Citerioris, adducuntur Magdeburgicus Archiepiſcopatus, ex quo tamen quatuor Præfecturæ, Querfurt, Güterbock, Damb & Borck, Saxoniæ Electori vna cum titulo Burggrauii Magdeburgici confirmantur. Halberſtadtienſis & Mindenſis Præſulatus, vna cum Comitatu Hohnſteinenſi ſeculi iuri addicti. 85) Megapolitano Duci pro Ciuitate Wismarienſi Suerinenſis & Ratzenburgenſis Epiſcopatus, ſub Principatus iure decernuntur, vna cum Commendis Ordinis D. Iohannis Mirow & Nemorow, 86) Domui Brunſuicenſi, eo quod ceſſerat Coadiutoris iure in Saxoniæ Inferioris Epiſcopatus, alternatiua cum Catholicis in Epiſcopatum Osnabrugenſem additur ſucceſſio, vna cum monaſterio Walckenried ſub ſeculi iure. 87) Domui Haſſo-Caſſellanæ Abbatia Hirſchfeldenſis ſub Principatus iure & Comitatus Schaumburgenſis pleraque pars, vna cum ſexcentorum millium Imperialium ſumma, ex Archiepiſcopatibus Moguntino & Colonienſi, Epiſcopatibus Paderbornenſi & Monaſterienſi, atque Abbatia Fuldenſi ſoluenda. 88) Conuentio Caſſellana, interuentu Erneſti Saxo-Gothani Ducis XIV. Aprilis an. 1647. inita, confirmatur. 89) Heluetorum etiam libertati proſpicitur. 90)

§. XL. Monaſterienſe vero Inſtrumentum cum Gallis concluſum, tredecim conſtat articulis, quibus præter ea, quæ generalem Amneſtiam & iura Statuum tum circa Religionem, tum ſtatum Politicum concernunt, ex Osnabrugenſi in hoc fuerunt tranſumta. Continentur eodem Reſtitutio Electoris Treuirenſis, Palatini, Ducum Würtenbergenſium, Marchionum Badenſium, & Satisfactio potiſſimum Gallica, quibus Metenſis, Tulenſis & Verdunenſis Epiſcopatus pleno iure 91) relinquuntur, Briſacum, Alſatia vtraque, vna cum Suntgouia, Præfecturaque Decem Ciuitatum Imperialium, cum Archi-Ducum Auſtriacorum Ferdinandi Caroli & Sigismundi Franciſci conſenſu, 92) ſaluo harum iure, & imperii immedietate, in Galliæ Regem transferuntur. 93) In Philipsburgo ius Præſidii Gallis conceditur, pax Claraſcenſis etiam confirmatur. Contra hanc Pacem per legatum

80) Negotiations de la Paix de Münſter Tom. III. p. 162. *Sur le point de l' Amneſtie les Suedois aiant perſiſté à demander qu' elle ait ſon effet des l' année mil ſix cens dix-huit (quoi qu' ils ſoient comme d' accord avec le Comte de Trautmansdorf, qu' elle commencera à l' année mil ſix cens vingt-quatre & qu' ils ne faſſent cette inſtance que pour montrer de la fermete à ſoutenir les interets des Etats Proteſtans de l' Empire,) nous avions été obliger d' appuier la demande de nos Alliez pour conſerver l' union avec eux; ce que nous avions fait de ſorte nean moiens que nous avions aſſez donne à entendre aux Mediateurs que ce n' etoit pas avec deſſein d' y tenir ferme. Mais les Imperiaux ont de la pris occaſion de dire que lors qu' ils s' etoient declarez & avoient fait leur offre pour la ſatisfaction de la France, c' etoit avec condition que l' Amniſtie n' auroit ſon commencement que l' année mil ſix cens vingt-ſept la quelle condition n' etant pas effectuée ce qui avoit ete accordé par eux pour la ſatisfaction de la France ne ſubſiſtoit plus.*

81) Hoc in ſumma demonſtrat HENNIGES ad h. l. *art. V. §. VI.* Vberius verò hoc declaratur in *Pfaltziſcher Kirchen-Hiſtorie cap. IX. §. XIV. cap. X. §. XII. ſqq. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. I. c. IV. p. 818.*

82) *Art. V. §. XXXVIII. ſqq.*

83) *Art. VIII. §. II. Gaudeant.*

84) *Art. X.*

85) *Art. XI.*

86) *Art. XII.*

87) *Art. XIII.*

88) *Art. XV.*

89) Conuentio iſta extat apud LONDORPIVM *pag. 307.* & LVNIGIVM *Forſ. der andern Contin. p. 899.* du MONT *Tom. VI. p. I. p. 442.* qua portio Marpurgenſis domui Caſſellanæ, Gieſſenſis vero vna cum 60000. millibus Imperialium Darmſtadtienſem maneret.

90) *Art. VI.* Vid. SYNT. IVRIS PVBLICI *cap. IV. §. VII.*

91) Galli primum offerebant, ſe Alſatiam tamquam Imperii feudum eſſe accepturos, quod tamen ne Imperii negotiis immiſcerentur, fuit reiectum, de quo LAGVILLE Hiſt. d'Alſace Tom. II. p. 167. *Cette offre étonna d' abord le Comte de Trautmansdorf; rien en apparence n' etoit plus flatteur pour l' Empereur, que de voir le Roy de France devenir ſon Vaſſal, & ſe reduire, à cet egard à la condition des plus petits Princes de l' Empire. Mais etant revenu de ſa ſurpriſe regarda la propoſition comme un piége qui embaraſſoit; & il craignit que ſi le Roy poſſedoit des fiefs dans l' Empire, & qu' il eût par conſequent voix & ſéance dans les Dietes, ſa puiſſance n' y contrebalançat l' autorité de l' Empereur, qu' elle n' entrainat dans les deliberations le ſuffrage des Princes & des Etats, contre les prétentions de la maiſon d' Autriche, & qu' en un mot le Vaſal ne fût bientôt plus maître dans l' Empire que le Seigneur dominant.* Adde etiam *p. 173.* vbi rationes pro & contra adducuntur.

92) Extant ideo horum litteræ ceſſionis & renunciationis, Viennæ d. 24. Nouembris 1648. apud du MONT *Tom. VI. p. I. p. 490.*

93) Extat Inſtrumentum apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 407.* PVFENDORFIVM *lib. XX. p. 876.* in Corpore Receſſuum *pag. 1084.* & in RECVEIL *Tom. III. pag. 528.* apud du MONT *Tom. VI. p. I. pag. 450.* Adde HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p. 443.* HAPPEL *p. 76.* & cum variis

 ſcriptis

tum ſuum, Sannalarium d. XX. Ianuarii 1649. proteſtabatur Carolus II. Gontzaga Dux Mantuæ, ratione Iurium ipſi in Montisferratenſes terras a Duce Sabaudiæ detentas, competentium. 94)

§. XLI. Concluſa nunc pace, ratihabitiones a Cæſareis & Statibus inſequenti anno 1649. vrgebantur, Suecis initio dubitantibus. 95) Fit tandem VII. Februarii a. 1649. Commutatio ratihabitionum Monaſterii, 96) quam etiam Statuum ratihabitiones paſſim ſequebantur. 97) Dum autem Sueci Germaniam nollent relinquere, vsque dum omnia executioni fuiſſent mandata, Conuentus Maio menſe Noribergæ inſtituitur, quo Cæſaris nomine Octauius Piccolomineus, a Suecorum vero parte Carolus Guſtauus Wrangelius, vna cum Statuum legatis quam plurimis accedebat. 98) Poſt varias conſultationes & difficultates, quas Hiſpani potiſſimum de Franckenthalia reſtituenda mouebant 99) & diuerſos Executionis Receſſus particulares in diuerſis Vrbibus confectos, 100) primus Executionis Receſſus XI. Septembris ſt. v. a Cæſareis legatis, Iſaaco Volmaro & Georgio Ludouico Lindenſphürio ſubſcribitur, quo Cæſar Bauarusque præcipuis locis, quæ in Imperio tenebant, cedere obligabantur. 1) Secuta demum fuit Executionis Pacis Conuentio Principalis cum Suecis XVI. Iunii ſt. v. Noribergæ, 2) & cum Gallis XXIII. Iunii 1650. ſubſcripta, 3) qua decernitur, quo modo & ordine reſtitutio ſingulorum locorum ab vtraque parte adhuc detentorum, militumque exauctoratio fieri debeat. Addita deſignatio reſtituendorum & diſtributio quinque Millionum in Circulos facta. Publicato hoc Receſſu, qui *Friedens Executions Haupt-Receß* dicitur, magna non Noribergæ ſolum ſed etiam Viennæ lætitia, dum Cæſar XXII. Iulii edicta per vniuerſum Imperium publicaret, ne quis contra Pacem quidpiam tentaret. 4) Hinc etiam Bremenſes, dum exactioni vectigalis Oldenburgici, quod tamen *Art. IX. §. II.* fuerat confirmatum, ſe acerrime opponerent, XXII. Octobris 1652. in bannum Imperii declarantur, 5) licet præſtita cautione, inſequenti anno iterum abſoluerentur. 6)

§. XLII. Anno 1651. recruduit controuerſia in terris Iuliacenſibus, quas Fridericus Guilielmus Brandenburgicus Elector inuadebat, 7) quæ tamen interueniente Hatzfeldio a Cæſare miſſo, Brandenburgico etiam & Neuburgenſi, IX. Auguſti ſub dio, inter Cæſaris inſulam & Angermontium amice conuenientibus, 8) per Cliuenſes Tractatus XI. Octobris 1651. iterum ſuit compoſita, & omne negotium Cæſaris Commiſſariis relictum. 9) A Cæſare vero XXVII. Aprilis Comitia indicuntur ſub finem Octobris Ratisbonæ habenda, 10)

ſcriptis apud LVNIGIVM *p. Gen. p. 914.* cuius tenor his verſibus exprimitur:

Articulis quatuor minor eſt Pax Gallica Sueca,
nonnihil in rebus varians, vt in Ordine rerum
In quatuor primis (niſi quod remouetur Ibera,)
vix eſt diſparitas in re, neque diſcrepat ordo
Quintus ineſt quinto: Gallorum & ſeptimus vni:
In ſexto ſociis Gallus dat præmia Cattis;
Heluetiis quod ſextus ibi dat, ſeptimus iſthic:
Nonus & octauus ſimiles ſunt prorſus vtrique
At decimus, Gallis loca quæ cedenda, recenſet:
Vndecimo in partes Galli pax Itala tranſit,
Vltimus his illisque & penultimus idem eſt.

94) Extat Proteſtatio apud du MONT *Tomo VI. p. I. p. 493.*

95) PVFENDORF *lib. XXI. §. I.-X. de reb. Frid. Guil. lib. III. §. XXXI.* LONDORP *Tom. VI. p. 453.* Receſſus Suecorum Gallorumque ſuper hac commutatione cum Statibus Imperii confectus extat pag. 455.

96) PVFENDORF *§. XI.* LONDORP *p. 467.*

97) PVFENDORF *§. XLIV.* extat Receſſus apud du MONT *Tom. VI. p. I. p. 497.*

98) PVFENDORF *§. XLV. LI. LIII. LVI.* qui etiam *§. LVII.-LXXXVI.* Acta huius Conuentus exponit. Varia ſcripta circa pacis executionem reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 436. ſqq. 535.*

99) PVFENDORF *§. XXXIII. XLIII. LXIII. LXVII. LXIX. LXXI. XCII. lib. XXII. §. XII. XXII. XXVII.* LONDORP *Tom. V. p. 539. 555. 576. 578.* HAPPEL *pag. 200.*

100) Receſſus de reſtitutione Sultzbacenſi apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 470.* Dünckelſpühlenſis *p. 486. 597.* Kaufbeurenſis *pag. 520.* Biberacenſis *p. 521.* Lindauienſis *p. 525.* Rauensburgenſis *p. 532.*

1) PVFENDORF *lib. XXI. §. LXXXVI.* LONDORP *Tom. VI. p. 549.*

2) PVFENDORF *lib. XXII. §. XXIX.* Extat iſte apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 579.* in RECVEIL *Tom. III. p. 578.* LVNIG *p. Gen. p. 964. ſqq.*

3) PVFENDORF *§. XXX.* LONDORP *p. 594.* du MONT *Tom. VI. p. I. p. 549.*

4) PVFENDORF *§. XXXI.* Quid cum nummo, qui vulgo dicitur *Stecken Reuterpfennig*, in memoriam huius Conuentionis cuſo actum, exponitur in *Hamb. Hiſtor. Remarquen 1702. p. 65.*

5) THEATR. EVROP. *Tom. VII. p. 245. 341.* Extat ſententia banni apud LONDORPIVM *Tomo VI. p. 673.* cum multis aliis ſcriptis & *p. 804. ſqq.*

6) LONDORP *Tom. VII. p. 229.* AVAGOLDENSIS *p. III. diſc. XII.* LIMNAEVS *Tom. V. addit. ad lib. VII. c. VII.* HAPPEL *p. 224.*

7) THEATR. EVROP. *Tom. VII. p. 13.* vbi etiam Brandenburgici Electoris Manifeſtum exhibetur. PVFENDORF *de reb. Frid. Guilelmi* integro libro quarto cauſſam hanc Iuliacenſem declarat.

8) THEATR. EVROP. *Tom. VII. p. 24.*

9) THEATR. EVROP *c. l.* 10. ab ALPEN *Vita Bernh. a Galen lib. I. §. XXIII.* PVFENDORF *lib. IV. §. XXXV. Eius conuentionis ſumma capita hæc erant: ab vtroque acceptari Commiſſionem in Præſulem Monaſterienſem, & Auguſtum Brunſuicenſem Ducem collatam, cui e parte Electoris Auguſtus Anhaltinus Princeps, & Ludouicus Henricus Naſſouius Comes, e Neoburgici parte Paderbornenſis & Oſnabrugenſis Præſules ſint adiungendi: queis cognoſcendum, num ea controuerſia ex Inſtrumento pacis, an e pactis, & cautionibus Principum decidenda ſit. Quod a maiori parte decretum fuerit, eo citra prouocationem ſtandum.* Extant Receſſus Tabulæ apud LONDORPIVM *Tom. VI. pag. 632.* RECVEIL *Tomo III. p. 614.* Conuenerat autem iam ante inter eos Duſſeldorpii VIII. Aprilis 1647. io RECVEIL *Tom. III. p. 505.*

10) THEAT.

da, 10) quæ demum Decembri menſe fuerunt inſecutæ. Interim dum Pragam III. Iulii a. 1652. Imp. aduentaret, Moguntinus, Treuirenſis, Palatinus, Saxo, Electores ad ipſum inuitati conueniebant, ibidemque Moguntinus XXIX. Octobris ſt. v. & poſtera die Treuirenſis in Conuentu Electorali vnionem Electoralem coram Saxone, Electorum Seniore iuramento firmauit, 11) id quod Brandeburgicus in reditu Dresdæ fecit. 12) Agebatur ibidem de pacis executione & eligendo Rege Romanorum, quæ tamen ab Electoribus ad Comitia Ratisbonenſia fuerunt reiecta. 13) Poſtquam igitur Imp. II. Decembris ſt. v. eo aduentaſſet, 14) non ſtatim capita deliberanda proponebantur, feruente adhuc Brandenburgicos inter & Suecos, ratione finium & vectigalium Pomeraniæ controuerſia. 15) Controuertebatur etiam de Excellentiæ titulo legatis Electorum concedendo, præcedentia inter Bauarum & Palatinum, Saxo-Vinarienſem & Gothanos Duces, aliisque Statuum controuerſiis. 16) Inter hos ſcrupulos, poſtquam Electores de modo & ordine ſedendi & procedendi in Collegio Electorali inuicem transegiſſent, 17) XXI. Maii ſt. v. Ferdinandus IV. in Regem Romanorum eligitur, ibidemque VIII. Iunii ſt. v. ſolenni ritu a Io. Philippo a Schönborn, Electore Moguntino coronatur, 18) proteſtante licet deſuper Colonienſi. 19) Principes pleroſque male habebat hæc electio, viuo Imp. facta, certo nondum conſtituto modo, & quod Electores ſibi ſolis ſumerent ius conficiendi Capitulationem. 20) Ferdinandus autem iſte IV. IX. Iulii 1654. morbillis, fatali Auſtriacis morbo fuit defunctus. 21)

§. XLIII. Fit tandem XX. Iunii ſt. v. 1653. Propoſitio Cæſaris, de pace conſeruanda & expediendis adhuc negotiis reliquis. 22) Variæ, ex pace Weſtphalica cum Ciuitatibus Imperii ſuboricbantur ſimultates, quæ ad re & correlationem admitti petebant, quæ tamen ab Electoribus atque Principibus negabatur. 23) Confirmatum quoque fuit Palatino munus Architheſaurarii, quod in locum Archidapiferatus in Bauarum tranſlati, ſuſceperat, de eodemque V. Auguſti 1652. ab Imp. fuerat inueſtitus. 24) Hiſpanis Biſuntina vrbs apud Burgundos, loco Franckenthalii, quod Palatino reſtituebatur, confirmabatur. 25) Sic etiam de admittendis in Principum Collegium nouis Principibus multa erat controuerſia. Admiſſi tandem ſunt XXX. Iunii ſt. v. Eitel Fridericus Hohenzolleranus, Io. Antonius Eggenbergicus & Wenceslaus Lobkouitius, prout iam per R. I. de a. 1641. 26) fuerat decretum. 27) Præter hos, Leopoldus Philippus Carolus Salmenſis, Maximilianus Dietrichſteinius, Octauius Piccolomineus, Io. Weickardus Auerſpergicus, XXVIII. Februarii 1654. fuerunt introducti, ita tamen, ne præiudicium fiat antiquis Principum

10) THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 30.* PFANNER *Hiſtor. Comit. lib. I. §. I. IV.* Extant litteræ intimationis apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 658.* HAPPELIVM *p. 208.*

11) THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 289.*

12) PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. III. §. LXIV.*

13) THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 290.* Promiſſa Electoribus facta, recenſet PFANNER *lib. I. §. IV.*

14) Hoc prolixe deſcribitur in THEATRO EVROPAEO *Tom. VII. p. 291.* PFANNER *lib. I. §. V.* Extat etiam ſpecialis Relatio de hoc introitu, Propoſitione & electione Regis Romanorum 1653. 4.

15) PFANNER *lib. I. §. VII.-XVIII.* PVFENDORF *lib. III. §. XLIX.* Extant *S. Cæſareæ Maieſtatis litteræ ad Reginam Sueciæ, ſuper reſtitutione Pomeraniæ vlterioris vt & Reginæ reſponſio ad iſtas litteras 1653. 4.* Obtinuerat autem Elector Statibus ſuffragantibus, a Cæſare decretum, vt Sueci neque inueſtitura, neque indultum adnueretur, nec locum inter Ordines capere liceret, antequam Electori Vlteriorem Pomeraniam reddiderint. Eo iam deuenerat, vt Sueci ſimulato e Ratisbona abitu, de bello minas iactarent. Concluſo tandem Stetini XVII. Ianuarii 1653. Receſſu limitaneo controuerſia omnis fuit compoſita, & VI. Iunii vlterior Pomerania Brandenburgicis tradita. Faciunt huc quædam ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 651.* ipſe Receſſus *Tom. VIII. p. 851.* DIAR. EVR. *Tom. VIII. pag. 513.* PFANNER *lib. II. §. XXXV.* Poſt hunc Receſſum, demum 25. Maii 1654. Exequiæ Bogislao XIV. fuerunt peractæ. IVNCKER *lib. LIV. c. II. n. 55.*

16) De his late PFANNER *lib. I. §. XX. ſqq.* ad finem vsque. Varia ſcripta huc facientia extant apud LONDORPIVM *Tom. VI. lib. V.* THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 333.*

17) Extat iſta Transactio apud LONDORPIVM *Tom. V. p. 9.* HAPPEL *pag. 289.*

18) Deſcribitur in THEATRO EVROPAEO *Tom. VII. p. 357.* LONDORP *Tom. VII. pag. 39.* PFANNER *lib. II. §. LXIX. LXX.* HAPPEL *p. 239.* Capitulatio extat apud LONDORPIVM *Tom. VII. p. 10.* in RECVEIL *Tom. III. fin.* PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. IV. §. XXXVIII. ſqq.* THVLDENVS *lib. II. p. 72.*

19) Extat iſta Proteſtatio apud LONDORPIVM *Tom. VII. pag. 48. 49.* Reſponſio Moguntini *p. 61.* IVNCKERVS *Schaubühne lib. LIII. c. II. n. 6.*

20) PFANNER *lib. II. §. I. ſqq. §. LX.* Extant varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 881.* Monita etiam ad Capitulationem *p. 919.*

21) THEATR. EVR *Tom. VII. p. 574.* WAGNER *Hiſt. Leopoldi lib. I. p. 7.*

22) PFANNER *lib. III. ineunte.* LONDORP *Tom. VII. p. 55.* THEATR. EVR. *p. 361.* HAPPEL *p. 241.* IVNCKER *lib. LIII. c. II. n. 68.*

23) PFANNER *lib. III. §. X. XXVIII. LXVIII. XCIV. lib. IV. §. LXXX. LXXXV. LXXXVI. LXXXVII.* LONDORP *Tom. III. p. 58. 287.*

24) THEATR. EVR. *Tom. VII. pag. 40. 286.* THVLEMARIVS *de Octouir. cap. XV. §. XIII. XIV.* LONDORP *Tom. VII. p. 264.* IVNCKER *lib. LI. cap. II. n. 22.*

25) Imp. iam diploma deſuper an. 1650. conceſſerat, quod extat apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 334.* ſecutus fuit conſenſus Electorum ibid. atque inſtante legato Hiſpanico conſenſus omnium Statuum *Tom. VII. p. 298. 308.*

26) *§. XCVII.*

27) PFANNER *lib. II. §. XXVIII. - XXXIV. lib. III. §. V. XXIX. XXXII.* LONDORP *T. VII. p. 75.*

28) PFAN-

cipum familiis, nec iſti, qui ſine bonis Imperii immediatis ſuerint admiſſi, in exemplum adducantur, nec illorum liberi ad ſeſſionem & votum admittantur, niſi bona Principe digna adquiſiuerint. 28) Naſſouiis quoque bina Vota, ratione Hadamar & Siegen, atque Dillenburg & Dietz, ſuerunt conceſſa. 29) Prælatis Imperii acceſſit alterum votum Rhenanum, 30) Comitibus quartum adiectum fuit Weſtphalicorum. 31) Decretum etiam fuit de ſuſtentando Iudicio Camarali, augendis Adſeſſorum ſalariis, horum præſentatione, Proceſſu abbreuiando. 32) Proſpectum fuit debitoribus obæratis, ne ad vſuras vltra alterum tantum adigantur, atque vt particularis ſolutio locum habeat. 33) Executio Imperii reſtituitur. Et dum Sueuiæ Status Iudicium Rotwilenſe aboleri poſtularent, non Rotwilenſes ſolum, ſed etiam Comes Sultzenſis Iudicii Præſes, eiusdem conſeruationem petebant. 34) Reliqua vero negotia, quæ ex Pace Weſtphalica adhuc reſtabant expedienda, de Grauaminibus Religionis, de Statibus quibusdam adhuc reſtituendis, electione Regis Romanorum, Capitulatione Perpetua, declaratione Status in Bannum, ad Comitia Deputatorum Imperii proximo Octobri menſe inſtituenda, reiiciuntur. 35) De adiungendis etiam Imperii Deputatis Ordinariis ad paritatem Religionis ſeruandam, fuit deliberatum. 36) Bremenſes proſcriptione ſoluti, proteſtante licet Suecorum legato, ex decreto Imperiali, in Collegium Vrbium ſuerunt admiſſi. 37) Cæſari tamen ſubſidium LX. menſium poſtulanti hoc fuit denegatum. Tandem vero VII. Maii Receſſus publicatur, in quo ſimul vtrumque Pacis Inſtrumentum, vna cum Receſſu Executionis confirmantur, vt Legis Imperii vim ſuerint adepta. 38) Statibus horumque legatis hinc diſcedentibus. 39) Publicato hoc Receſſu Ratisbonenſi, Nuntius Papalis Scipio Hei, Archiepiſcopus Piſanus, contra eundem Proteſtationem publicabat, contra omnia ea, quæ in dicto Receſſu in præiudicium Eccleſiæ Romanæ Catholicæ ſuerint contenta, repetitis iis, quæ in Proteſtatione Innocentii X. contra Pacem Weſtphalicam contineantur. 40)

§. XLIV. In iisdem Comitiis, Poloni auxilia ab Imperio petebant contra motus Coſacorum, quæ tamen ipſis ob Statum Imperii nimis debilitatum denegabantur. 41) In iisdem Eleonora Auguſta a. 1653. XXV. Iulii ſt. v. 42) a Moguntino fuit coronata, proteſtante tamen iterum Colonienſi. 43) Moderatrix etiam Gynæcei Auguſti locum obtinuit ſtatim poſt Principum coniuges, præ virginibus e Principum familiis. 44) Durantibus Comitiis, Königsmarckius Bremam adgreditur, munimentum extra vrbem occupat, quod tamen Bremenſes ſtatim recuperant. Poſt varia Imp. dehortatoria, 45) & inducias octo hebdomadum, interuentu Batauorum tandem XXIV. Nouembris ſt. v. 1654. Stadæ conuenit, vt ſaluis vtriusque partis iuribus, Bremenſes Suecorum Reginæ, tanquam Duci Bremenſi homagium præſtarent, Suecis Burg, Bergſtät & Lehe relinquerent. 46)

§. XLV. Inſequenti anno 1655. Comitia Deputatorum Imperii Francoſurti ad Mœnum habebantur. Fit propoſitio Cæſaris nomine, per Hugonem Eberhardum Epiſcopum Wormatienſem, Georgium Vlricum Comitem Wolckenſteinium & Io. Cranium Conſiliarium Imperialem, de reſtitutione ex Capite Amneſtiæ & Grauaminum, Securitate Im-

28) PFANNER *lib. III. §. LXVII. LXXI. lib. IV. §. LXXI.-LXXII. lib. V. §. XXXVIII. LXXVIII. LXXXIV.* LONDORP *Tom. VII. p. 437. 448. 457. 475. 524. 532. 566. 570. 683.*

29) PFANNER *lib. VI. §. LIII.* LONDORP *Tom. VII. p. 294. 567.*

30) HERDTENS *Grund Veſte p. II. c. IV. p. 91.*

31) LONDORP *Tom. VII. p. 68. 308.* PFANNER *lib. IV. §. XXXIV. lib. VI. §. XXVII.*

32) R. I. §. *VII. ſqq.* PFANNER *lib. VI. §. XXIV.* LONDORP *Tom. VII. p. 122. ſqq. p. 225. 230. 333. 340. 409. 443. 465. 487. 512. 528. 572. 589. 594. 641. 654.*

33) PFANNER *lib. III. §. XCVII.* LONDORP *Tom. VII. p. 167. 700.* Facit huc etiam HENRICI HAHNII Commentarius *ad §. de indaganda.*

34) LONDORP *Tom. VII. p. 199.* PFANNER *lib. VII. §. VIII. IX.*

35) R. I. §. *CXCI.* PFANNER *lib. VI. §. LV. ſqq. lib. VII. §. XXXIV.*

36) Conſultationes de eo ad longum refert PFANNER *lib. IV. §. VI. ſqq. XXXIV. lib. V. §. V. ſqq. §. IX.* LONDORP *Tom. VII. p. 330. 373.*

37) PFANNER *lib. IV. §. LX. ſqq.* HAPPEL *p. 244.* CORTREIVS *§. XVII. XVIII. XIX.* Extat Suecorum Proteſtatio apud LONDORPIVM *Tomo VII. p. 257. 276. 449.* & Decretum Imperii *p. 278.* Bremenſium vero Memoriale *p. 320. 330. 350. 455. 523. 527. 586. 688.*

38) PFANNER *lib. VII. §. LI.* LONDORP *Tom. VII. p. 688.* THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 369.* Vocatur autem iſte Receſſus Imperii Nouiſſimus, quia nullus eundem alius fuit ſecutus. THEATR. EVROP. *Tom. VII. p. 513.* vbi etiam *p. 518.* ipſe Receſſus exhibetur, & in Corpore *p. 1057.* LVDOLPH *lib. LIV. c. II. n. 16.* Commentati in eundem fuerunt VLRICVS OBRECHTVS & PAVLVS GAMSIVS *Francofurti 1695. 4.*

39) PFANNER *lib. VII. §. LV.* HAPPEL *pag. 267.*

40) Extat Proteſtatio apud LONDORPIVM *Tom. VII. lib. VI. c. DCXXIV. p. 717.* LVNIGIVM *p. Gen. p. 639.*

41) PFANNER *lib. II. §. LII. lib. III. §. LVI. LX.* LONDORP *Tom. VII. p. 59. 80.*

42) PFANNER *lib. III. §. LXXV.*

43) PFANNER *lib. III. §. LXXII. LXXIII.* HAPPEL *p. 242.* IVNCKER *lib. LIII. c. II. n. 71.*

44) PFANNER *lib. III. §. LXXIV.* LONDORP *Tom. VII. p. 78.*

45) CORTREIVS *de Statu Ciu. Brem. §. XXVIII. XXIX.*

46) PFANNER *lib. VII. §. XLIX.* THEATR. EVROP. *Tom. VII. p. 629.* LONDORP *Tom. VII. p. 713. 918. 927.* & *Tom. IX. pag. 385.* Compoſitio *p. 963. 970. 978.* RECVEIL *Tom. III. p. 668.* HAPPEL *p. 297.* CORTREIVS *§. XXXI.* Sic etiam hoc negotium plenius deſcribit PVFENDORF *Hiſtor. Caroli Guſtaui lib. I. §. XV. ſqq.*

47) THEATR.

te Imperii, & quæ ex pace Weſtphalica adhuc erant reliqua. 47) Durauit iſte Conuentus etiam poſt mortem Cæſaris in ſex annos. Et licet poſt Ferdinandi mortem, Conuentus eousque fuiſſet dilatus, quo Principes Electores de Cæſare nominando conuenerint: 48) Hoc facto tamen, a Moguntino ad deputationem Francofurti continuandam iterum inuitantur. Miſſi etiam ad hunc Conuentum fuerunt Suecorum legati de Cæſareis iniuriis queſti. 49) Verum, poſtquam Comitia, quæ adhuc durant, a. 1662. fuiſſent cœpta, Conuentus iſte ſine fructu diſſoluebatur, negotiis ad ipſa Comitia reiectis.

§. XLVI. Eodem anno 1655. de ſucceſſore denuo ſibi deſtinando ſollicitus Ferdinandus, Leopoldo filio ſuo XVI. Ianuarii ſt. v. homagium ab Auſtriacis præſtare iubet, 50) atque indictis Vngariæ Comitiis, poſtquam VI. Iunii ſt. v. Eleonora Auguſta in Hungariæ Reginam fuiſſet coronata, 51) eundem XVII. Iunii ſt. v. Poſonii Regem Hungariæ per Archiepiſcopum Strigonienſem facit coronari 52) quam Kl. Septembris inſecuta eſt Pragæ coronatio Auguſtæ. 53) IV. Septembris ſt. v. coronatio Leopoldi in Regem Bohemiæ, per Harrachium Archiepiſcopum fuit facta. 54) Anno 1657. menſe Martio Carolum Mantuæ Ducem ob deſertas Gallorum partes, & ſuſceptum in ſe Cæſarei Exercitus in Italia Imperium conſtituit Generalem Vicarium Imperii, licet proteſtante deſuper Duce Sabaudiæ. 55)

§. XLVII. Annno 1656. VIII. Octobris ſt. v. obiit Io. Georgius I. Saxoniæ Elector, 56) facta inter filios diſpoſitione, 57) vt Electorales terras cum Miſniæ maiori parte & Luſatia ſuperiori maximus natu Io. Georgius II. in dignitate Electorali Succeſſor, vna cum iuribus ſublimibus Imperii & Circuli, in reliquas terras, obtineret: Auguſtus Adminiſtrator Magdeburgicus, Thuringicas ditiones vna cum ſede Weiſenfelſa; dynaſtiam Querfurtenſem, & præfecturas aliquot Burggrauiatus Magdeburgici per pacem Weſtphalicam Electori conceſſas. Tertius Chriſtianus Merſeburgenſem Epiſcopatum, vna cum Luſatia inferiore & præfecturis Delitz, Zorbig & Bitterfeld in Miſniæ confiniis. Quartus, Mauritius Epiſcopatum Numburgenſem cum Vogtlandiæ '& Heunebergici Principatus partibus, Schenckiorum dynaſtia Tautenburg & quatuor præfecturis Auguſto Electori pro ſumtibus Gothani belli, in ſecuritatem pignoris loco traditis Arnshaug, Weida, Ziegenrück & Sachſenburg. 58) Ex qua diuiſione quatuor iſtæ lineæ domus Albertinæ Saxonicæ fuerunt ſubortæ, Electoralis, Weiſenfelſenſis, Merſeburgenſis & Citicenſis.

§. XLVIII. Tandem vero Ferdinandus III. Imp. concluſo cum Polonis XX. Martii 1657. fœdere, quo ipſis auxilia promittit contra Suecos, 59) morbus ipſum inuadit, quo XXIII. Martii ſt. v. 1657. Viennæ fuit extinctus. 60) Prima ipſius vxor erat Maria Anna, Philippi III. Hiſpaniarum Regis filia, quam XXI. Februarii 1631. duxit, iure ſucceſſionis Hiſpanicæ in ipſam eiusdemque poſteros deuoluto. 61) Hac XXIII. Maii 1646. defun-

47) THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 709.* Varia Acta apud LONDORPIVM *Tom. VII. pag. 1051.* vbi etiam omnes, qui præſto fuerunt legati, recenſentur *Tom. VIII. p. 1. ſqq.* HAPPEL *pag. 309.* IVNCKER *lib. IV. cap. II. n. 29.* THEATR. EVR. *Tomo VII. p. 707.* vbi etiam Schema Seſſionis.

48) LONDORP *Tom. VIII. p. 181.* Proponebatur equidem de hoc conuentu vel prorogando vel finiendo 12. Iunii 1657. a Moguntino, Principes tamen eundem continuari volebant DIAR. EVR. *Tom. I. p. 317.* Ibidem *p. 411.* exhibetur Moguntini ſcriptum de hac continuatione ad Electores Francofurti 16. Septembris ſt. v. 1657. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 57.*

49) PVFENDORF *de reb. Caroli Guſtaui lib. IV. §. IV.* LONDORP *lib. VIII. p. 322.* THVLDENVS *lib. VII. p. 76.* LVDEWIG *de Iure adlegandi p. 124.* Ipſi etiam Deputati mediationem ſuam Suecos inter & Polonos offerebant LONDORP *Tomo VII. p. 28. 29.*

50) THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 714.* HAPPEL *Hiſt. mod. Eur. p. 310.* RINCK *Leben Leopoldi pag. 367.*

51) THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 720.*

52) THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 721.* HAPPEL *p. 313.* THVLDENVS *Hiſt. Eur. lib. IV. p. 68.* RINCK *p. 372.* IVNCKER *lib. LV. c. 3. n. 41.*

53) THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 860.* HAPPEL *p. 349.*

54) THEATR. EVR. *p. 870.* HAPPEL *p. 349.* RINCK *p. 375.* WAGNER *lib. I. p. 8.*

55) THEATR. EVR. *p. 1041.*

56) THEATR. EVR. *Tom. VII. p. 1024. ſqq.*

57) Extat Teſtamentum illud de dato Dresdæ 20. Iulii a. 1652. apud LVNIGIVM *p. ſpec. ſ. IV. pag. 169.* Acceſſit eodem anno confirmatio Ferdinandi III.

58) Vocabantur olim *die aſſecurirten Aembter*, quæ tamen per pactum ſpeciale 9. Auguſti 1660. Mauritio, Cuicenſi Duci fuerunt ceſſæ, prout illud exhibet LVNIG *p. ſpec. Cont. II. p. 519.*

59) ROCHOWSKY *Ann. Polon. p. II. lib. III. ſ. 215.* PVFENDORF *Vita Car. Guſt. lib. IV. ſ. 288.* DIAR. EVR. *Tom. I. p. 30.* IVNCKER *lib. LVII. c. II. n. 13.* THEATR. EVROP. *Tom. VII. p. 1030.* HAPPEL *p. 383.*

60) THEATR. EVROP. *pag. 1031. Tom. VIII. p. 1.* DIAR. EVR. *Tom. I. p. 54.* RINCK *pag. 384.* HAPPEL *p. 384.* IVNCKER *c. I. n. 17.* WAGNER *lib. I. pag. 8.*

61) THEATR. EVROP. *Tom. II. p. 291.* In Pactis dotalibus enim ſic conuentum: *& quia Sereniſſima Regina Franciæ Domina Anna Hiſpaniarum Infans virtute pactorum dotalium renunciationisque facta cum conſenſu & permiſſione Sereniſſimi & Chriſtianiſſimi Principis Ludouici XIII. Franciæ Regis ipſius mariti ita excluſa eſt & manet ab omni iure ſucceſſionis, vt omnes illius liberi ex illa naſcituri tam mares quam fœmina omnesque deſcendentes tam primo, quam ſecundo, tertio & quartogenitus, atque adeo in infinitum cuiuscunque gradus fuerint, perpetuis temporibus futuris, ſub quolibet titulo aut cauſa non poſſint nec debeant ſuccedere in vllo regno, ſtatu, prouincia, Dominio vel loco Sereniſſimi Regis Catholici ipſiusque hæredum & ſucceſſorum legitimorum tam intra regna Hiſpaniæ quam extra illam in reliquis prouinciis & omnibus regnis, ſiue præſentibus, ſiue iis, quæ venturis temporibus ipſo Sereniſſimus*

defuncta, duxit 62) II. Iulii 1648. Mariam Leopoldinam, Leopoldi V. Archi-Ducis lineæ Tyrolenſis filiam, quæ 63) XIX. Auguſti 1649. ſuit denata. Tertia Coniux Eleonora, Caroli II. Ducis Mantuani filia, quam XX. Aprilis ſt. v. 1651. duxit, 64) quæ VI. Decembris 1686. ſuit denata. Ex his natus ipſi Ferdinandus IV, VIII. Septembris 1633. qui iam Rex Hungariæ, Bohemiæ & Romanorum, a. 1654. extinctus. Maria Anna, nata XXII. Decembris 1634. Philippo IV. Regi Hiſpaniarum nupta. Philippus Auguſtinus, natus XV. Iulii 1637. denatus XXIX. Iunii 1639. Maximilianus Thomas, n. XX. Decembris 1638. obiit VI. Iulii 1639. Leopoldus Imp. Maria, ex vtero an. 1646. ſecta, & paulo poſt extincta. Carolus Ioſephus, Epiſcopus Paſſauienſis, & Olomucienſis, nec non Magnus Magiſter Ordinis Teutonici, ad Poloniæ Coronam deſtinatus, 65) n. VII. Auguſti a. 1649. defunctus XXVII. Ianuarii 1664. Tereſia Maria Ioſepha n. XXVI. Martii 1652. obiit XII. Maii 1653. Eleonora Maria n. XXI. Maii 1653. nupta priori matrimonio Michaeli, Regi Poloniæ XVII. Februarii 1670. dein Carolo V. Duci Lotharingiæ V. Februarii 1678. defuncta VII. Decembris 1697. Maria Anna Ioſepha, n. XX. Decembris 1650. nupta XXV. Octobris 1678. Io. Wilhelmo, Electori Palatino, mortua VII. Aprilis 1689. & Ferdinandus Aloyſius Ioſephus n. II. Februarii 1657. obiit XVI. Iunii 1688. 66)

ſimus Rex Catholicus, ipſiusque ſucceſſores tenuerint, poſſederint quaque ad eos pertinuerint; ideo dicta Sereniſſima Infans Domina Maria ſibi reſeruat ius ſuum competens vna & iunctim sum iure, quod ipſi accreuit per ſommemoratam renunciationem ſactam ab ipſius ſorore Regina Franciæ approbante iſtud, illudque confirmante per pactum expreſſum (quod robur & vigorem legis intemerata & inuiolabilis & ſtabilis obtinere debet,) ipſo Sereniſſimo Rege Catholico pro ſe & omnibus ſuis heredibus & ſucceſſoribus. CASS. THVCELII *Acta publica Tom. I. pag. 462.* KHEVENHILLER *Tom. XI. p. 15. 550. 914.* Qua ratione fuerit conſummatum *p. 1485.*

62) LVDOLPH *lib. XLVI. c. II. n. 13.*

63) THEATR. EVROP. *Tom. VI. pag. 480. 882. 1029.*

64) THEATR. EVROP. *Tom. VII. pag. 842.* IVNCKER *lib. LI. c. II. n. 24.*

65) PVFENDORF de reb. Caroli Guſtaui lib. IV. §. XXXVII. *enimuero cum iam Moſcus in Lituaniam irrupiſſet, Ioannem Caſimirum, ac Reipublicæ nomine ſenatores, ac præcipuorum Palatinatuum in Maiore & Minore Polonia Nobiles ſolenni Legatione Cæſari Coronam Polonicam obtuliſſe; quam quidem publice in ſpeciem Cæſar recuſarit, priuatim vero, præſentibus tantum in conclaui ſuo Rege Hungariæ, Archiduce Leopoldo Wilhelmo, Principe Aurſpergio, & Legato Hiſpanico vna cum Legatis Poloniis eandem pro filio ſuo minore natu Carolo Ioſepho acceptaſſe, certis ſuper eo negotio pactis initis.*

66) THEATR. EVROP. *pag. 1032.* PFEFFINGER *Vitr. illuſtr. Tom. I. p. 761.* HAPPEL *pag. 384.* DIAR. EVROP. *Tom. VIII. p. 55.*

SECTIO VNDECIMA
DE
LEOPOLDO.

§. I. Leopoldi natiuitas, parentes & mores. §. II. Controuerſia de Vicariatu. §. III. Controuerſia de iure coronandi Imp. §. IV. Leopoldi electio diſſidioſa. §. V. Comitia Deputatorum Imperii continuantur. Grauamina Suecorum & Gallorum contra Cæſarem. der Rheiniſchen Fürſten Allianz. §. VI. Bellum in Polonia, Holſatia & Pomerania cum Suecis. Pax Oliuenſis, Pyrenæa, Roſchildenſis & Hafnienſis. §. VII. Controuerſia Monaſterienſis. §. VIII. Motus Tranſyluanici. §. IX. Initia B. Hungarici: Turcæ Neuhenſelium occupant & Serinwar. §. X. Clades Turcarum ad S. Gothardi Fanum. Pax cum Turcis. §. XI. Initium Comitiorum a. 1663. §. XII. Leopoldus terras Tyrolenſes acquirit. §. Controuerſia de ſucceſſione in Ducatu Cellenſi. §. XIV. Controuerſia Erfurtenſium cum Electore Moguntino. §. XV. Controuerſia de Wildfangiatu. §. XVI. Controuerſia Bremenſis. §. XVII. Magdeburgum El. Brandenburgico homagium præſtat. Controuerſia de ſucceſſione Iuliacenſi inter Brandenburgicos & Neoburgicos plene componitur. §. XVIII. Controuerſia de ſucceſſione Oldenburgenſi. §. XIX. Leopoldus vnicus heres domus Auſtriacæ matrimonium init cum Margaretha Thereſia. Conſpiratio Vngarica a. 1670. §. XX. Controuerſia Borckeloenſis, Huxarienſis, Brunſuicenſis. §. XXI. Controuerſia inter Electorem & Vrbem Colonienſem. §. XXII. Galli ex iure deuolutionis in Belgium prætendunt, & Germaniam. Pax Aquiſgranenſis. Galli bellum mouent contra Belgas Fœderatos. Fœdus Gallorum cum Suecis. §. XXIII. Galli Lotharingiam occupant. §. XXIV. Controuerſia de ſucceſſione Altenburgenſi. §. XXV. Fœdus Bileſeldiæ & Coloniæ ad Spream pro Belgii defenſione. Galliæ Rex quatuor Belgii Fœderati prouincias occupat. §. XXVI. Cæſareus & Brandenburgicus miles Rhenum tranſeunt pro Belgii defenſione, Montecuculius a Lobcowitio impeditur. Tractatus Voſſemenſis inter Gallos & Brandenburgicos. §. XXVII. Belgarum Fœdus cum Leopoldo & Hiſpanis. Cæſareani ad Rhenum Inferiorem pergunt. Galli Traiectum ad Moſam occupant. §. XXVIII. Tractatus Colonienſis. Captiuitas Guilielmi Fürſtenbergii. Pax Belgarum cum Anglis, Colonienſi & Monaſterienſi. §. XXIX. B. ab Imperio contra Gallos decernitur. Prælium ad Senetſam. Souchius an in culpa? §. XXX. Prælium ad Sinsheimum, Holtzhemium & Enſisheimium. Elector Brandenburgicus cum exercitu ad Rhenum agit. Bournonilli fides ſuſpecta. Cæſarei Burgundium inuadunt. §. XXXI. Sueci prouincias Brandenburgicas inuadunt. Prælium ad Ratenauiam & Fehrbellinum. §. XXXII. Rex Daniæ Ducem Holſatiæ ad pactionem Rendsburgenſem adigit. Wiſmariam occupat. §. XXXIII. Monaſterienſes & Lüneburgenſes Bremenſem Ducatum occupant, §. XXXIIII. Galli Leodium, Huium, Dinantum, Limburgum, Dachſteinium occupant. Turennius cadit. Prælium ad Auguſtam Treuirorum, qua capitur. §. XXXV. Nouiomagum ad Pacis Tractatus, Anglo ſequeſtro, placet. §. XXXVI. Leodii Neutralitas. Galli in terras Iuliacenſes irrumpunt. Galli Ariam & Bouchainum capiunt. Traiectum ab Auriaco fruſtra obſidetur. Philipsburgum capitur. §. XXXVII. Sueci Vſedomiam occupant. a Brandenburgicis recuperatum, Wolgaſtum fruſtra tentant. Brandenburgicus Anclamum, Lockenitiam, Demminum, Dammum occupat. Dani prælio nauali victores, in Scaniam irrumpunt. §. XXXVIII. Galli Dachsburgum capiunt, Valencenas,

nas, S. Audomari fanum, Cameracum: Belgas ad Mont-Caſſelium cadunt. Fœderati Carloregium fruſtra obſident. §. XXXIX. Dux Lotharingia in Galliam perrumpere conatur. Io. Georgii Iſenacenſis Ducis geſta ad Rhenum. Galli Friburgum & S. Gisleni fanum occupant. §. XL. Dani Chriſtianopolim & Malmogiam Scania fruſtra obſident, ad Landscronam vincuntur, aſt, mari victores Rugiam inſulam occupant. §. XLI. Conuentus Fœderatorum Bremenſis. Brandenburgicus Stetinum capit. §. XLII. Galli Gandauum capiunt. Conuentus Colonienſis. Obſidio Montium. §. XLIII. Danorum conſilia fruſtranea. Sueci Rugiam inſulam iterum occupant, a Brandenburgica recuperatur. Stralſunda & Gryphswalda occupatur: Suecorum irruptio in Boruſſiam. §. XLIV. Galli ſylueſtres vrbes tentant: munimentum Kehl occupant. §. XLV. Præliminaria Pacis Nouiomagenſis. §. XLVI. Pax Belgica & Hiſpanica concluditur. §. XLVII. Pax Germanica concluditur. §. XLVIII. Luneburgenſes, Monaſterienſis, Brandenburgicus Elector & Dania Rex cum Suecis Gallisque paciſcuntur. Brandenburgicus Elector ab Imperio petit ſatisfactionem. §. XLIX. Hamburgum Daniæ Rex fruſtra tentat. Magdeburgici Ducatus poſſeſſionem adprehendit Brandenburgicus Elector. §. L. Iudicium Gallorum recuperatorium. Galli Argentorato inhiant. §. LI. Argentoratum Galli occupant. §. LII. Fœdus cum Suecis. Congreſſus Francofurtenſis. §. LIII. Galli erectis variis fortalitiis ad Rhenum, Luxemburgum capiunt. §. LIV. Initia motuum Vngariæ. §. LV. Turca in Vngariam mouent. Fœdus Imp. cum Poloniæ Rege, Bauariæ & Saxoniæ Electore, atque diuerſis Imperii Statibus. §. LVI. Viennæ obſidio & liberatio. Cæſarei Barcanum, Strigonium, Nouigradum occupant. §. LVII. Galli Delphinum, Regem Romanorum eligi volunt. Conſilia contra eosdem. Armiſtitium vicennale. §. LVIII. Progreſſus belli Vngarici a. 1684. 1685. 1686. Buda occupatur. Prælium ad Strigonium & Mohatzium. §. LIX. Comitia Vngariæ Poſonienſia. Ioſephus Rex Vngariæ coronatur. §. LX. Progreſſus Cæſareorum in Vngaria a. 1688. Belgradum occupatur. Victoria Ludouici Badenſis in Boſnia. §. LXI. Controuerſia de ſucceſſione in Electoratu Palatino. §. LXII. Turbæ Hamburgenſes. §. LXIII. Controuerſia Daniæ Regis cum Duce Gottorpienſi. Tractatus Altonauienſis, 1689. §. LXIV. Fœdus Cæſaris cum Brandeburgico. Fœdus Auguſtanum. §. LXV. Controuerſia de ſucceſſione in Electoratu Colonienſi. §. LXVI. Galli Palatinatum innadunt, ad Rhenum nimium ſæuiunt. Fœdus Belgarum cum Imp. in quo articulus ſecretus de ſucceſſione Hiſpanica. Moguntia recuperatur. Galli Palatinatum relinquunt. §. LXVII. Brandenburgicus Elector vrbes Colonienſes recuperat. §. LXVIII. Turcæ pacem petunt, a Ludouico Badenſi ad Niſſam & Widdinum profligantur, Belgradum recuperant. Geſta a. 1689. & 1690. Efſeckum per Croyiacum ſeruatur. §. LXIX. Ioſephus in Regem Romanorum eligitur. §. LXX. Camera Wetzlariam transfertur. §. LXXI. Controuerſia de Succeſſione Saxo-Lauenburgica. §. LXXII. Controuerſia de Succeſſione Saxo-Ienenſi. §. LXXIII. Cæſar contra Gallos Fœdera pangit. Geſta Bauariæ & Saxoniæ Electorum ad Rhenum. Fridericus Carolus Wurtenbergenſis Ducatus Adminiſtrator capitur. Rheinfelſa a Gallis fruſtra obſidetur. §. LXXIV. Controuerſia de nono Electoratu. §. LXXV. Controuerſia de Archivexilliferatu Imperii. §. LXXVI. Progreſſus belli ad Rhenum vsque ad finem belli. §. LXXVII. Controuerſia de munitionibus Ratzeburgenſibus. §. LXXVIII. Controuerſia de ſucceſſione in Epiſcopatu Leodienſi. §. LXXIX. Controuerſia de ſucceſſione Veldentina. §. LXXX. Bellum in Belgio geſtum vsque ad finem. Prælium ad Floriacum, Landam, Stenkerckam. §. LXXXI. B. Sabaudicum. §. LXXXII. B. in Catalonia. §. LXXXIII. B. Maritimum. §. LXXXIV. Gallorum de pace molimina, & Pacis Præliminaria. §. LXXXV. Pacis Ryswicenſis Tractatus. Angli, Belgæ, Hiſpani pacem cum Gallis ſubſignant. Iura Adlegatorum Imperii. §. LXXXVI. Pax demum a Germanicis Legatis ſubſignatur. Proteſtatio contra clauſulam quarti articuli. §. LXXXVII. Contenta Pacis Ryswicenſis cum Germanis concluſæ. §. LXXXVIII. Proteſtationes contra hanc pacem. Controuerſia ſuper clauſula quarti Articuli. §. LXXXIX. Compoſitio controuerſiæ Palatinæ cum Duciſſa Aurelianenſi. §. XC. Variæ controuerſiæ de præſidio Philipsburgi, reſtitutione Briſaci & præſidio Rheinfelſæ. Munimentum Kehl Ludouico Badenſi conceditur. §. XCI. Progreſſus B. Turcici. Prælium ad Salanckemen. §. XCII. Prælium ad Zentham. Pax Carlouicenſis. §. XCIII. Controuerſia de ſucceſſione Megapolitana. §. XCIV. Controuerſia de Succeſſione Saxo-Coburgenſi. §. XCV. Controuerſia de nono Electoratu redintegratur. §. XCVI. Controuerſiæ Holſaticæ. Pax Trauenthalenſis. §. XCVII. El. Brandenburgicus fit Rex Boruſſiæ. Controuerſia de ſucceſſione in Epiſcopatu Lubecenſi. §. XCVIII. Publicatio Calendarii emendati. §. XCIX. Declaratio Succeſſoris in Regno Hiſpaniæ. Mors & Teſtamentum Caroli II. §. C. Galli Teſtamentum acceptant. Andegauenſis Hiſpaniæ Rex declaratur. §. CI. Andegauenſis iter in Hiſpaniam. Iura Gallicana in ſucceſſionem Hiſpanicam euerſa. §. CII. Iura Auſtriaca in ſucceſſionem Hiſpanicam. §. CIII. Heluetii Catholici & Luſitani vna cum Colonienſi & Bauaro Electore Philippum Regem adgnoſcunt. Anglorum & Belgarum erga Gallos poſtulata. §. CIV. Papa & Italiæ Principes, qua ratione ſe hoc in negotio geſſerint. §. CV. Cæſarei in Italiam irrumpunt. Prælium ad Carpium & Clarium, Seditio Neapolitana. §. CVI. Mantua a Cæſareis includitur. Expeditio in Cremonam. Clades trium legionum ad Caſale maius. Prælium ad Luzzaram. Germanorum excurſio verſus Mediolanum. §. CVII. Belgæ Colonienſes & Geldriæ vrbes occupant. Nouiomagum a Gallis fruſtra tentatur. §. CVIII. Aſſociatio quinque Circulorum. §. CIX. Negotium cum Antonio Vlrico, Duce Guelferbytano. §. CX. Galliæ Rex hoſtis Imperii declaratur. Landauium occupatur. Bauarus Vlmam occupat & Sueuiæ vrbes. Prælium ad Fridlingam. Nanceium Galli occupant. §. CXI. Expeditio maritima verſus Gades & Vigos. §. CXII. Controuerſia Leopoldi cum Papa. §. CXIII. B. Italicum a. 1703. Cæſarei Sabaudiæ Duci accedunt. §. CXIV. Bonna, Limburgum, Huium, Geldria a Fœderatis occupantur, Prælium ad Eckeram. §. CXV. Cæſarei in Bauariam & Palatinatum Superiorem irrumpunt. Galli ſe Bauaro iungunt. §. CXVI. Bauari irruptio in terras Tyrolenſes. §. CXVII. Geſta ad Danubium. prælium ad Munderkingam. Clades Styrumii ad Hochſtadium. Briſacum. Landauium & Auguſta a Gallis occupantur. Prælium ad Speierbach. §. CXVIII. Rex Luſitaniæ Fœderatis accedit. Carolus III. Rex Hiſpaniæ declaratur, qui Liſabonæ adpellit. §. CXIX. B. Luſitanicum. Gibraltar a Fœderatis occupatur, a Gallis fruſtra tentatur. Prœlium nauale ad Malagam. §. CXX. Prœlium ad Schellenberg & Hochſtadienſe. §. CXXI. Bauari & Galli trans Rhenum reiiciuntur, Vlma, Landauium, Auguſta Treuirorum, Trarbacum capiuntur. Briſacum ſtratagemate tentatur. Tractatus Ilbesheimenſes. §. CXXII. Geſta in Belgio. a. 1704. §. CXXIII. Galli Vercellas, Iuream, Veruam, Villa-Francam occupant. §. CXXIV. Vngariæ motus ſub Ragozzio. §. CXXV. Iuſtitium Camerale. §. CXXVI. Principes a Leopoldo facti. §. CXXVII. Mors & Familia Leopoldi.

§. I.

LEopoldus natus Viennæ XXX. Maii ſt. v. 1640. patre Ferdinando III. tunc in Comitiis Ratisbonenſibus præſente, matre Maria Anna, Philippi Hiſpaniarum Regis filia, 1) nec tamen prout vulgo fertur, ex vtero fuit cæſus, 2) eodemque die baptizatus, nomen obtinuit Leopoldus, Ignatius, Ioſephus, Balthaſar, Franciſcus, Felicianus. 3) Poſtquam ſeptimum ætatis annum fuerit adeptus, morum ipſius præfectus Io. Ferdinandus Porcia Comes, qui Venetam legationem multis annis egregie obierat, & charus erat Ferdinando Cæſari, præceptore dato Müllero, & poſt hunc Nidhardo, vtrisque S. I. Patribus. 4) Poſtquam in Theologicis, Politicis & litterarum Studiis eſſet enutritus, ſacro ordini deſtinabatur, Ferdinando IV. Romanorum Rege conſtituto, 5) & licet in certa quæpiam pietatis exercitia Ieſuitis conſueta ſe adſtrictum voluerit, nunquam tamen Ieſuitarum Ordini nomen dedit. 6) Princeps erat corpore non adeo magno, 7) clemens, religioſus, 8) litterarum 9) Muſices etiam amantiſſimus, peritiſſimusque, 10) artibus mechanicis deditus, 11) nimium fidens religionis Catholicæ Patribus, & Miniſtris, qui clementia ipſius ſæpius abutebantur, anſamque dabant peruerſo ſtatui Camerali, & diuerſis motibus, præſertim Vngaricis. 12)

§. II. Mortuo Ferdinando IV. Auſtriæ non ſolum Regens, ſed etiam Vngariæ, Bohe-

1) THEATR. EVR. *Tom. IV. pag.* 287. LVDOLPH *lib. XL. c. II. n.* 23. FRANC. WAGNER Hiſt. Leopold. lib. I. p. 4. *Suſcepit Ferdinandus III. Imperator e prima Coniuge Maria, Philippi III. Hiſpaniarum Regis Filia, Liberos omnino quinque; quos inter Maſculi Ferdinandus IV. & quem deſcribendum ſuſcepimus, Leopoldus Ignatius. Natus hic eſt Viennæ, Germanicarum orbium Principe, die Iunii nona, D. D. Primo ac Feliciano, auſpicatis ſane nominibus ſacra; anno Sæculi Sexti decimi quadrageſimo, Auſtriæ rebus, ſi quisquam alius, infelici.* RINCK *p.* 24.

2) VVAGNER p. 4. *Auguſta Mater, multo e ſecundinis ſanguine diffluxit, nullo quod Medicis mirum, vitæ diſcrimine. Id in omen inepti vertêre: eum equidem Tyrannum fore, quale Monſtrum ex Auſtriæ domo nondum enatum eſt, ſed cuius Imperio, ſanguinariis bellis, multi mortales perituri eſſent. Forſan inde etiam enata opinio longe inſulſiſſima, ſed eadem vulgatiſſima, & doctis etiam credita, & publico nummiſmate excuſa a quopiam: e Matris vtero cæſum Leopoldum; nimirum quæ ſex ab hoc partu, annorum vitam produxit. Illud certius: in Infantis recens editi vertice coronam extitiſſe, qualem Vngari, complicatum in nodum, medio capite geſtant. Medici humidum corpuſculum, multaque pituitæ obnoxium; vt qui fortuita omnia pro oſtentis habeat, fatalem ſeu Vngaris, ſeu Vngariæ fore Principem arguebant. Et certe nemo inde a Ferdinando Primo, plenius aut Iure ampliore obtinuit Regionem. Accidit, vt Turcicus Legatus ante ſuum Vienna diſceſſum regias proles, Cæſaris indultu ſalutaret. Ferdinando ac Mariana (poſtmodum Caroli II. Matre) paucis collocutus, hæſit in Leopoldi Infantis obtutu, firmus ac defixus; rogatus ſubitæ conſternationis cauſam repoſuit; eſſe in Infantis oculis, ac fronte neſcio quid, quod verbis exponere non poſſet, ſed cum ſibi videri, qui olim Muſulmannorum rebus atrocia damna daturus ſit. Ea voces multam tum quidem admirationem Aulæ, ſermonemque præbuere; neglecta poſtmodum, velut a Barbaro, ſed a teſte locupletiſſimo eoque præſenti P. Müllero exceptas, ſuosque in Commentarios relatas reperi.* RINCK etiam *p.* 13. illorum refutat errorem, qui partum Cæſareum fuiſſe dicant.

3) RINCK *p.* 34.

4) RINCKIVS *pag.* 42. tradit, quod ab ipſo Ferdinando III. ſecundum ſcriptum Ferdinandi II. quod *Princeps in Compendio* inſcribitur, fuerit informatus, quod ſcriptum etiam ibidem exhibetur. Ad hunc Nithardum dixiſſe fertur Leopoldus: *facias ex me Carolum V. & ego faciam te Pontificem.*

5) RINCK *p.* 81.

6) VVAGNER *p.* 7.

7) Staturam ipſius deſcribit RINCK *p.* 314.

8) Teſtatur de eo RINCKIVS *p.* 157. Pietatem ipſius commendat FERDINANDVS VVIDEMANN S. I. ſcripto poſt mortem Leopoldi edito *Morgenſtern bey der Sonne.* FRANC. VVAGNER lib. I. p. 5. *Erat autem ea pueri docilitas, & natiua ad omne religionis ſtudium, incitatio; vt franandæ pietatis temeritudo, precandi ſpatia contrahenda viderentur. Dimidium horæ, quod huic exercitationi finierat Porsia, integram proferri ipſe impetrauit. Vnicus ei, & ſuauiſſimus ludus arulas ſtruere, Sacra facientium ritus imitari, Diuûm icones ſtudio exornare, vt ſæpe diceret Imperator: Filium ſuapte vias inire, quibus eum ducere conſtituiſſet, & olim ſanctis, numerisque omnibus abſoluti Præſulis exemplar fore.* De religionis ſtudio potiſſimum teſtantur tres columnæ, quas vouit & immenſis ſumtibus Viennæ erigi fecit. Primam in memoriam immaculatæ conceptionis Mariæ a. 1667. dicauit, RINCK *p.* 617. Alteram Trinitati, tempore peſtis Viennenſis vouit, cuius fundamenta 30. Iulii 1687. fuerunt iacta, RINCK *p.* 977. quæ a. 1693. fuit conſummata, RINCK *p.* 1185. De hac ſingulare extat ſcriptum, ſub titulo: *das dem Dreyeinigen Gott andaechtig vertrauend, angenehm, danckbahre Oeſterreich, Wien* 1682. 4. Tertiam Ioſepho a. 1702. vouit, dum ad Landauii obſidionem properaret Ioſephus, Rex Romanorum, quæ demum mortuo ipſo a. 1706. fuit erecta, RINCK *p.* 1507.

9) De ipſius cultura latini ſermonis teſtaotur variæ litteræ, quas adducit RINCKIVS *p.* 85.

10) RINCK *p.* 122.

11) RINCK *p.* 115. 124. VVAGNER c. l. *In perdiſcendis diſciplinis eadem ſuæ ingenii felicitas; at memoriæ vis prope modum admiranda, cuius rei exempla ad calcem operis haud pauca afferam. Cum ad depingendos, puerili manu, litterarum apices, aggrederetur, pauculis horis perficiebat, quod vix multis diebus alter. Latinam ſic condidicit, non vt prompte modo, ſed vel cum eruditis, venuſte loqueretur. Poetica ac Oratoriis non leuiter tinctus Hiſtoriam omnem, Regiam nempe Diſciplinam, breui tempore percurrit. Dialectica, ac Philoſophiæ curriculum emenſus, prompte ac ſubtiliter de quouis argumento ad admirationem diſputabat. Legum doctrina, Mathematicis Diſciplinis, ciuili imprimis, ac militari Architectonica mire capiebatur.*

12) RINCK *pag.* 139. 147. 164. 179. Extat BAPTISTAE NANI Senatoris Veneti ſcriptum *de aula Leopoldi.* Faciunt huc etiam *Memoires de la Cour de Vienne, à Cologne* 1705. 12. quæ etiam Germanice prodierunt, ſub titulo: *Relation von dem Kayſerlichem Hoffe zu Wien.*

13) Vide

Bohemiæque Rex declarabatur. 13) Poſt Ferdinandi III. vero mortem a. 1657. controuerſia oriebatur de Imperii Vicariatu, quem & Ferdinandus Maria, Bauariæ, & Carolus Ludouicus, Palatinus Elector adſectabant. 14) Repetebat Bauarus, iura domui Bauaricæ in Electoratum iam ab antiquo fuiſſe, per translationem Electoratus facta firmiora, & potiſſimum, quod Vicariatus iura Electoratui atque Archidapiſeratui connexa, cum eodem fuiſſent translata, ipſique Bauari de eodem inueſtiti. Opponebat Palarinus, Vicariatum non Electorarui nexum, ſed Comitiuæ Palatinatus, quæ nunquam fuerit in Bauaros translata, in quam, dum ipſe per Inſtrumentum Pacis fuerit reſtitutus, integrum eſſe ius Vicariatus, & Bauari inueſtituram per dictum Inſtrumentum abolitam, eundemque Vicariatum in Ferdinandi Mariæ inueſtitura omiſſum. 15) Controuerſia hæc multo feruore agebatur, vtroque etiam, quantum poſſet, Vicariatus iura exercente, multæ quoque turbæ in Collegio Electorali exinde fuerunt excitaræ: 16) nihil tamen iſto tempore deciſum, niſi quod Saxoniæ Elector atque Imperialis Camera Bauari Vicariatum agnoſcerent. 17)

§. III. Durante hoc Vicariatu, controuerſia inter Moguntinum & Colonienſem agebatur, ob coronationem Ferdinandi IV. Res primum ſcriptis diſceptabatur. Moguntino ad Exempla anteriora factæ coronationis; 18) Colonienſi ad A. B. prouocante. 19) & fere ad arma fuiſſet deuentum, vsque dum XXV. Iunii 1657. omnis controuerſia transactione fuiſſer compoſita, vt quilibet in ſua diœceſi, extra vtramque aurem alternis 20) vicibus coronationem peragerent, quod etiam Capitulatione Leopoldina, Ioſephina & Carolina fuit confirmatum. 21)

§. IV. Dum igitur ob gliſcens Polonos inter Suecosque bellum, cui etiam Leopoldus, ob miſſa Polonis auxilia miſcebatur, Comitia Electoralia differrerentur, inſtante tandem Saxone, 22) iſta a Moguntino ad IV. Auguſti 1657. Francofurtum fuerunt indicta, ad quæ legati Papæ & Regum exterorum mittebantur. Aderant Io. Philippus a Schönborn, Moguntinus, Carolus Caſpar a Leyen, Treuirenſis, Maximilianus Henricus, e domo Bauarica, Colonienſis, Io. Georgius II. Saxoniæ Elector, & Carolus Ludouicus Palatinus, vna cum Bauari legaro, Egone Fürſtenbergio, & Brandenburgici Mauririo Naſſouio, 23) ipſo demum Leopoldo IX. Martii 1658. vrbem Francofurtenſem ſolenniter ingrediente. 24) Adfuit a Pontifice Ioſephus Sanſelicius, Coſantiæ Archiepiſcopus, Coloniæ iam pluribus annis, Nuncii officio functus. Galliæ Regis Oratores fuere Grammontius, Regni Mareſchallus, & Hugo Lionnæus, Marchio Freſnii vterque dotibus egregiis, præſertim, quibus hominum animi capi ſolent. E contrario, præter Leopoldum Guilielmum, Archi-Ducem, Fontanus Marchio, Hiſpanus Orator, qui fide in Leopoldum nemini Germanorum ſecundus, optimis conſiliis, quaſi Regis ſui, vt agebatur rem gerebat, & miſſo ad Electores Iſaaco Volmaro, Comite Oettingano, Imperialis Conſilii

13) Vide Sect. *ſuper* §. *XLVI.* In hanc extat *Familia D. Auguſtini Excalceata Helicon Boemo Hercynius*, *Praga* 1656. 4.

14) Extant vtriusque edicta Vicariatus apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p.* 30. THEATR. EVROP. *Tom. VIII. pag.* 3. du MONT *Tom. VI. p. I. pag.* 160. 175.

15) Vtriusque partis ſcripta reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p.* 45. 122. 146. 153. 251. 263. Iura Palatioi defenderunt IO. FREINSHEMIVS, ſub nomine GRATIANI PHILOECI, HERMANNVS CONRINGIVS & EZECHIEL SPANHEMIVS. Vid. *Bibl. Iuris cap. XIV.* §. *XXI.* Vtrorumque argumenta in compendio exhibet EVRGOLDENSIS *diſc. ad Inſtrum. P. p. I. diſ. XXVI.* PFEFFINGER ad Vitriarium *lib. I. tit. IX.* §. 5. *p.* 269. TOLNER *Hiſt. Palatina c. IV.* SCHILTER *Inſtit. Iur. Publ. lib. I. Tit. XVIII.* COCCEIVS *cap. XVI.* §. 3. THEATR. EVROP. *Tom. VIII. p.* 10. *ſqq.* LVDEWIG *ad A. B. Tom. I. p.* 831.

16) Eo deuenit, vt, dum Bauaricus legatus Oexelius, ſcripto coram Collegio Electorali publice prælecto, iniurius eſſet in Fridericum Palatinum & inter alia verbis vteretur *der Verwürckung der Churwürde*, Carolus Ludouicus nimium exagitatus, atramentarium ipſi obiiceret, ægre hoc ferente Collegio Electorali. LONDORP *Tom. VIII. p.* 333. Compoſitio inter vtrosque *p.* 368. IVNCKER *lib. XVIII. c. II. n.* 19. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 432. RINCK *p.* 439.

17) LONDORP *Tom. VIII. p.* 251. licet Palatinus idem peteret *p.* 255. Leopoldus etiam datis 14. Ianuarii 1659. ſuper Vicariatu a Bauaro geſto, ſingularibus litteris fuit teſtatus. IVNCKER *lib. LIX. c. II. n.* 11. THEATR. EVR. *Tom. VIII. pag.* 378.

18) Sic Otto M. ab Hildeberto, Henricus II. a Willigiſo, Conradus Salicus ab Aribone, Rudolphus Sueuus a Sigfrido, Maximilianus II. a Daniele Brendelio, Matthias a Io. Suicardo, Ferdinandus IV. a Io. Philippo a Schonborn, ſingulis Archiepiſcopis Moguntinis fuerat coronatus.

19) Tit. IV. n. 4. *Colonienſi Archiepiſcopo competit dignitas, nec non officium Romanorum Regi primum diadema Regium imponendi.*

20) Extat hæc Transactio apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p.* 121. in THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 521. DIARIO EVROPAEO *Tom. I. pag.* 948. apud THVLEMARIVM *cap. XXV. n.* 30. RINCK *p.* 424. NAPPEL *p.* 445. du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 182. Plura de hac controuerſia prodierunt ſcripta, BOINEBVRGIO Barone & CONRINGIO iura Moguntini propugnante, dum alii, atque inter hos, PETRVS a STREITHAGEN defenſionem iuris Colonienſis ſuſciperet. Vid. *Bibl. Iuris cap. XIV. p.* 604.

21) LEOPOLDI *art. XXXVII.* IOSEPHI *art. XXXVI.* CAROLI VI. *art. III.*

22) Extat de eo Saxonis ſcriptum apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p.* 203. THEATR. EVROP. *Tom. VIII. p.* 102. Brandenburgicus vero Elector electionem differri volebat PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. VII.* §. *XXI.*

23) THEATR. EVR. *Tom. VIII. pag.* 44. *ſqq.* DIAR. EVROP. *Tomo I.* RINCK *p.* 388. WAGNER *lib. I. p.* 40.

24) THEATR. EVR. *Tom. VIII p.* 350. DIAR. EVR. *Tom. I. p.* 630. HAPPEL *p.* 425. Electorum

filii Præſide, & Mayenbergio Auguſtino, cauſſam ipſius plurimum promouebat. 25) Gallis primum fauere videbantur Eccleſiaſtici Electores vna cum Bauaro, Ludouico XIV. Imperialem dignitatem adſectante, dum Saxo & Brandenburgicus Leopoldo fauerent. Et dum periculi plena videretur Ludouici electio, Bauarum Galli commendabant, ipſi decies centena millia quotannis per Mareſchallum de Gramont ſubſidia promittentes, vsque dum ex terris Auſtriacis factus fuiſſet ditior. Immo, Electores Eccleſiaſtici a Ferdinandi obitu, Carlichii (quod Treuiri caſtellum eſt,) conuenerant, atque Bauarum Imperio eſſe admouendum, decreuerant. 26) Leopoldo etiam contradicebant Sabaudus & Suecus. Galli, dum artes ipſorum minime procederent, ipſo potiſſimum Bauaro abnuente, Leopoldum Guilielmum Archiducem, Ferdinandi II. filium proponebant, cui etiam Moguntinus fauebat, idque eorum votis a ſe tribui, adfirmans, qui neque iuuenem neque hæreditarium, nec immodice Hiſpanis obnoxium Principem efflagitent. Obſeptum nunc ſeu hoſtibus, ſeu quod omni hoſtilitate deterius, infidis amicis Imperium, viro opus habere, qui ipſe conſilium capere, & exequi valeat. Quamtumuis ornatiſſimam Leopoldi iuuentutem, quia tamen magnam partem ex Aulicorum libidine pendere deberet, ſpretum iri & non minus, ac in interregno turbas daturum. Spondebat inſuper Moguntinus, interceſſione ſua apud Pontificem ſe impetraturum, vt Epiſcopatuum, quas teneret, vectigalia, in ſumptus, pompamque Imperatoriam ſuſtinendam diuertere Archi-Duci liceret. 27) Dum autem Moguntinus adhuc tergiuerſaretur, & de Philippo Guilielmo, Neoburgico eligendo cogitaret, Treuirenſis, Saxo & Brandenburgicus ſeceſſum minabantur Noribergam vel Ratisbonam, ibidemque Leopoldum eſſe electuros, quibus Moguntinus ſe cum reliquis, Francofurti Neoburgicum eſſe oppoſituros declarabant, vt electio diſſidioſa metueretur. Deferueſcente tamen impetu, tandem in partes Leopoldi vna cum Saxone & Brandenburgico, Palatinus etiam & Moguntinus accedebant, ipſiusque electio decernebatur. 28) Licet Galli non ſolum Capitulationis capita duris conditionibus, & commiſſoria, quæ dicitur clauſula, vellent augeri, quæ tamen fuerunt mitigatæ, 29) Potiſſimum etiam negotium faceſſebat art. XIII. Capitulationis Cæſareæ, in qua continebatur: *Et ne patria nouis turbis inuoluatur, nullo ſe pacto in præſentia per Italiam, ac Circulum Burgundicum bello ingerat, neque Imperatoriæ, neque Auſtriacæ domus nomine, ſuppetias vllas, copiarum, aut nummorum aduerſus Franciam, eiusque per Italiam ac Burgundicum circulum fœderatos ſubmittat.* 30). Oblata Leopoldo legum formula, magna erat exſpectatio; tantine empturus Imperium. An qua incerto rumore ferebatur, re potius infecta diſceſſurus eſſet, velut qui mutilæ conciſæque adeo dignitatis cupidine non admodum tangeretur. Et licet, qua erat animi magnitudine, ægre vt cognatum Regem his pactis deſtitueret, a ſe impetraret, Archi-Dux tamen admittenda ſine exceptione omnia; vt & Portia, Curtius, Auerſpergicus, Lobkouicius, Schwarzenbergius, Noſtizius, Starenbergius in id conſilium adhibiti conſenſu ſtatuere. 31) Principes Imperii Deputati contra Capitulationem proteſtabantur, diuerſa monita exhibentes, quæ inſeri poſtulabant. 32) Accedebat Mantuani proteſtatio contra articulum IV, quo Claraſcenſis pax confirmatur, dum Montisferratenſem Marchionatum Sabaudo relinqui nollet, 33) His tamen non obſtantibus, confecto Capitulationis negotio, Leopoldus VIII. Iulii ſt. v. 1658. more ſolenni in Imp. eligitur 34) atque XXI. Iulii ſt. v. ibidem ab Archie-

rum qui ſenſus fuerint, vberius expoſuit WAGNER *lib. I. p.* 26.

25) WAGNER *p.* 26. hæc vberius exponit.

26) WAGNER *p.* 31. Propoſitio Mareſchalli de Gramont Bauaro facta extat in FELLERI *Monum. Tom. I. p.* 19.

27) RINCK *p.* 386. Qua ratione Colonienſis, inſtigantibus potiſſimum fratribus Fürſtenbergiis, Auſtriacis fuerit contrarius, docet PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. VII. §. XXVII.* Idem de Gallorum artibus agit in vita Caroli Guſtaui *lib. IV. §.* 229. & *lib. V. §. XLVI.* IVNCKER *lib. LVII. c. II. n.* 392. qua ratione Sueci Auſtriacos a corona Imperiali excludere tentauerint, addit PVFENDORF: *quo fine Ioannes Chriſtianus Boineburgius & Wilhelmus Furſtenbergius ab Electoribus Eccleſiaſticis Monachium miſſi, & Regis Galliæ nomine eodem profectus Antonius Grammondus fruſtra fuere, diffidentia Bauari erga Moguntinum, etſi Boineburgius ſancte aſſeuerarat, huncce ſerio id egiſſe, vt dignationem Cæſaream ab Auſtriacis in Bauarum transferret, nec hunc abhorruiſſe, ni mater cum Maximiliano Curtio & Haslangio manibus pedibusque obſtitiſſet.* WAGNER *lib. I. p.* 32.

28) Hæc conſilia latius exponit PVFENDORF *§. XLVI. LVIII.* WAGNER *lib. I. p.* 29.

29) RINCK *pag.* 400. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 491.

30) WAGNER *lib. I. p.* 45.

31) WAGNER *lib. I. p.* 42. 47.

32) RINCK *p.* 415. Extat Proteſtatio Francofurti d. 8. Auguſti 1658. apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p.* 383. Monita 27. Aprilis 1657. exhibita reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p.* 257. qui etiam *p.* 349. Capitulationem exhibet & HAPPELIVS *pag.* 432. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 473. RECVEIL *Tom. III. pag.* 736. du MONT *Tom. VI. p. II. p.* 226.

33) RINCK *p.* 415. Extat proteſtatio apud LONDORPIVM *Tom. VIII. pag.* 367. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 490. apud du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 234. Acta Sabaudica in PASTORII *Laurea Act. Publ. p.* 124.

34) Denunciatio Francofurtenſis Magiſtratus ante electionem, reperitur apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p.* 333. 341. Ipſe electionis actus deſcribitur in THEATR. EVROP. *Tom. VII. p.* 346. 525. THVLDENVS *lib. IX. p.* 270. DIAR. EVR. *Tom. I. p.* 871. apud HAPPELIVM *p.* 430. Prodierunt etiam hac in cauſſa variæ ſcripta: *Epiſtola Equitis Romani Francofurtum miſſa*, cui ſubiicitur *Reſponſum equitis Germani.* IO. FRISCHMANNVS vero Regis Gallorum Reſidens apud Argentoratenſes

chiepiſcopo Colonienſi, conſentiente tamen Moguntino, coronatur. 35)

§. V. Durantibus iſtis Comitiis Electoralibus, Deputationis Conuentus, circa ipſam electionem Moguntiam transferebatur. Et licet Imp. eum Moguntiam vel Ratisbonam transferri vellet, Octobris tamen menſe 1658. Conuentus Francofurti, 36) inſtante Moguntino, qui noui Conuentus indictionem a Cæſare factam, iuribus Archi Cancellariatus putans eſſe contrariam, redintegrabatur. 37) Mittebant eo legatos ſuos Galliæ Rex & Rex Carolus Guſtauus Matthiam Biätenclauium, qui diuerſis exlubitis litteris, de Ferdinando III. & domo Auſtriaca conquererentur, 38) quod non ſolum pacem Polonos inter & Suecos varie tentatam impediuerit, ſed etiam Polonis auxilia ſubmiſerit, eoque ipſo contra pacem Osnabrugenſem egerit. 39) Hic tantum proficiebat, vt dum Status metuerent, ne Leopoldus Hiſpanis etiam auxilia contra Gallos ſubmitteret, ipſique nouo bello implicarentur, Moguntiæ de fœdere defenſiuo ageretur, de quo iamdum durantibus Comitiis Electoralibus fuerat actum, idemque Francofurti 4. Auguſti 1658. inter Moguntinum, Treuirenſem, Colonienſem Archiepiſcopos, Chriſtophorum Bernhardum Monaſterienſem Epiſcopum, Philippum Guilielmum Palatinum Neuburgenſem, Sueciæ Regem, vt Ducem Bremenſem, Auguſtum, Chriſtianum Ludouicum & Georgium Guilielmum Duces Brunſuicenſes, Guilielmum Haſſiæ Landgrauium, dictum *der Rheiniſchen Fürſten Allianz* concluderetur, de pace conſeruanda & ſibi mutuo aſſiſtendo, 40) cui 15. Auguſti 1658. Galliæ rex accedebat. Horum ſtipendiis ad decem militum millia ſub ſignis erant futuri, deſignato copiarum Duce, Carolo Salmenſi. Fœderis capita hæc erant: *Curare, ne quid in Monaſterienſem pacem quis, quam moliretur, quamuis iniuriam a ſociis depellere; militum quorumquorum tranſitum, moleſtias, exactiones inhibere, copias communi conſilio, ubi vſus ſit, adhibere; Triennio hæc pacta tenerent; & vltra prorogarentur, ſi Belgicas turbas interim ſopiri non contingeret.* 41) Hi vero Fœderati commune conſilium belli Hildesheimi conſtituebant, quod vocabatur *der Allianz-Rath*, quod dirigente Moguntino, X. Ianuarii 1659. initium cepit, & coram eodem negotio fœderis communia fuerunt pertractata. 42) Male hæc habebant. Sanfelicium, nuntium Papalem, qui pernicioſi rem eſſe exempli adſerebat, Catholicos miſcere conſilia cum Lutheranis. Treuirenſis & Monaſterienſis adeo vera adgnoſcebant hæc dicta, vt protinus, quæ iam dede-

ſis ſtylo lapidario & ſatyrico emiſit a. 1657. *Collegium Electorale, Collegium reliquorum Imperii deputatorum, Moguntini Labores Electores, & Labores Electorum*, cui tamen BOECLERVS oppoſuit *Cenſuram in Collegium Electorale amicam*. Reſpondet equidem FRISCHMANNVS per *Cenſuram Cenſuræ*, ſed huic *repetita altera amica in Collegium cenſura & Reſponſio in Cenſuram Cenſura* obiicitur, de quibus GRYPHIVS *de Script. Sec. XVII. p. 140.* RINCK *p. 422.* PASTORIVS *Floro Germ. Tom. I. pag. 647.* & *in Lauru Actorum Publicorum Europæ p. 255.* quo etiam alia Acta durante Interregno continentur. WAGNER *lib. I. p. 46.*

35) DIAR. EVR. *Tom. I. p. 984.* THEATR. EVR. *Tom. VIII. pag. 525.* LONDORP *Tom. VIII. pag. 361.* Extant hæc Acta coronationis etiam in LIMNAEI *Synt. dign. illuſtr. p. I. p. 589.* HAPPEL *p. 444.* RINCK *p. 423.* WAGNER *lib. I. p. 46.*

36) HAPPEL *p. 452.* Legati Deputatorum qui huic Conuentui interfuerunt, recenſentur ſub initium DIARII EVROPAEI. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 540. 550.*

37) Extant de eo variæ litteræ apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 416. 470. 512. 518. 519. 520. 521. 532. 553. 562. 577. 607. 638. 670.* LVNCKER *lib. XX. c. II. n. 16.* THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 552. 1027.*

38) Extant quinque Suecorum nomine a Biätenclauio exhibita Memorialia apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 174. 175. 233. 253.* Primum quidem d. XXII. Septembris 1657. Quintum V. Maii 1658. PVFENDORF *de rebus Caroli Guſtaui lib. IV. §. XLIII.* THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 61. 374. 415.* De Gallorum Grauaminibus *p. 76.* Hæc ſcripta etiam coniunctim extant in I. A. PASTORII *Lauru Actorum Publicorum Europæ*. Facit huc *Reſponſio ad Literas Veteris Amici, qua Auſtriacis attributæ laudes & Criminationes in Suecos iacta breuiter expenduntur, Eleutheropoli* 1658. 4.

39) In Quinto Memoriali apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 284.* recenſentur grauamina contra domum Auſtriacam, quæ talia ſunt: *contra Ferdinandum III.* 1. *Diſturbauit Tractatum pacis, qui Anno* 1651. *&* 1652. *Lubecæ inter Sueciam & Poloniam erat inſtitutus, prout ex Protocollo Polonicorum Commiſſariorum Warſauiæ inter Metrica ſeu Archiui Acta inuento, hic ad oculum monſtratum eſt, & id deſiderantibus adhuc monſtrari poteſt.* 2. *Concitauit Czarem Moſchorum aliosque vicinos Principes contra Sueciam, eoque ipſo Sueciam infinitis damnis affecit,* 3. *Amicos & Socios S. R. Mai. Sueciæ a ſocietate Suecica abalienare conatus eſt.* 4. *Pacis Tractatus inter Sueciam & Poloniam, cum alibi per Poloniam, tum anno* 1656. *vergente ad exitum autumno ad Gedanum per Liſolam impediuit.* 5. *Fœdus contra Sueciam cum Rege Poloniæ iniuit. Bellum tandem præſens in Polonia contra Sueciam decreuit, & filio ſuo, Sereniſſimo Regi Hungariæ arma illa, quibus nunc Polonia quietem impediuit, & Germaniæ ipſi, cumprimis vero Suecicis prouinciis ibidem ſitis, exitium interminatur, quaſi propria ſua manu porrexit.* Reſpondetur tamen *breui Informatione & demonſtratione* apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 185.* Gallis etiam reſpondetur *breui diſcuſſione querelarum.* THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 78.*

40) Extat fœdus integrum apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 417.* HAPPELIVM *p. 452.* DIAR. EVR. *Tom. I. p. 1010.* THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 560.* du MONT *Tom. VI. p. II. p. 235.* RINCK *p. 441.* PASTORIVM *Flor. Germ. Tom. I. p. 674.* WAGNER *lib. I. p. 47.*

41) Fœdus cum Gallo extat apud IO. ab ALPEN vita *Chriſtoph. Bernh. a Galen lib. IV. §. XIV.* LONDORP *Tom. VIII. p. 422.* THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 569.* RECVEIL *Tom. III. p. 749.* du MONT *Tom. VI. p. II. p. 239.* Aliud d. 25. Iunii 1659. fuit initum. Super conſtitutione Ducis militaris, quod extat *p. 253.*

42) Acta huius conſilii proponuntur in THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 1101.*

43) WAG-

dederant nomina, vellent expungi. Neoburgicus quoque receſſurus erat, ſi integrum fuiſſet. 43) Hoc fœdus tamen Francofurti XXXI. Auguſti 1660. ad alterum 44) triennium: & XXV. Ianuarii 1663. in tertium fuit prorogatum. 45) Huic fœderi etiam Fridericus Guilielmus Brandenburgicus Coloniæ ad Spream d. 27. Aprilis 1664. accedebat 46) Illud Herbipoli XXVIII. Februarii 1667. cum Moguntino denuo fuit prorogatum. 47)

§. VI. Miſerat interea Leopoldus a. 1657. Hatzfeldium cum ſedecim militum millibus ex ſœdere cum Io. Caſimiro Rege Viennæ d. 27. Maii 1657. initn, in Poloniam, 48) qui ſtatim Ragotzium, Tranſyluaniæ Principem ad ignobiles pacis conditiones adigebat. 49) Idem Cracouiam capit, & Poſenam. 50) Concluſo etiam cum Danis & Electore Brandenburgico ſœdere, 51) quem Poloni per pacta Vehlauienſia XIX. Septembris 1657. ſupremi iuris Ducem declarauerant, 52) anno 1658. Thorunium occupatur 53) & Montecuculi Comes Suecos Holſatia pellebat, 54) indeque inſequenti anno 1659. in Pomeraniam irrumpens, Tribſeam, Loitiam, Damgartum, Demminum, Caminum, Wollinum occupabat. Souchius etiam Gryphswaldam & Stettinum a XIX. Septembris vsque IV. Nouembris fruſtra obſidebat. 55) Tandem vero per pacem Oliuenſem III. Maii a. 1660. arbitris Anglorum, Belgarumque legatis, & Lumbrano Galliæ Regis Oratore, concluſam, omnia loca per Holſatiam, Pomeraniam & Megapolenſem Ducatum reſtituuntur, Mariæburgum & Elbingam, quæ e Boruſſia Suecls ſupererant, Poloni reciperent, at Sueciæ Regni Liuoniæque titulus plane abdicent, 56) dum per pacem Pyrenæam concordia Gallos inter atque Hiſpanos VII. Nouembris 1659. 57) per pacem Rotſchildenſem XXVI. Februarii 1658. 58) & inſecutam XXVII. Maii 1660. Hafnienſem 59) vero, Danos inter atque Suecos fuiſſet firmata. Per Rotſchildenſem etiam pacem Holſati Duces ſupremi iuris in Ducatu Slesuicenſi fuerunt facti, id quod fundamentum fuit controuerſiarum Danos inter atque Holſatos ſubſecuturarum. 60)

§. VII. Eodem tempore, Chriſtophorus Bernhardus a Galen, a. 1650. in Epiſcopum Monaſterienſem ſuit electus, deſuper licet proteſtante Bernhardo Mallincrotio, Decano. 61) Dum autem Monaſterium Hanſeatica Ciuitas Mallincrotio faueret, nec Galeni præſidium admittere, 62) potius pro Ciuitate Immediata Imperii, volebat declarari. 63) Conuenerat equidem inter vrbem & Epiſcopum in arce Schöneflitana d. XXV. Februarii a. 1655. de certo militum numero in præſidium admittendo, vsque ad proximum Comitium. 64)

43) WAGNER c. l.

44) DIAR. EVR. *Tom. V. p.* 231. du MONT *Tom. VI. p. II. p.* 330.

45) ID. ab ALPEN *lib. V. §. XIV.* du MONT *p.* 449. 453.

46) Extat apud du MONT *Tom. VI. p. III. p.* 7.

47) RECVEIL *Tom. IV. p.* 190.

48) Extat de eo relatio Leopoldi ad Principem quendam Imperii in DIARIO EVROPAEO *Tom. I. p.* 95. qua ſimul cauſſæ exponuntur, & in PASTORII *Teutſchen Floro Tom. I. p.* 253. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 108. Accedebat, quod Poloni Carolum Ioſephum, Magiſtrum Ordinis Teutonici Regem deſignaſſent, PVFENDORF *de rebus Caroli Guſtaui lib. IV. §. XXXVII.* De Cæſaris fœdere cum Polonis, PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. VI. §. LXIII.* Fœdus extat in RECVEIL *Tom. III. p.* 707. du MONT *Tom. VI. p. I. p.* 179. De hoc bello prolixius WAGNER *lib. I. p.* 8.

49) RINCK *p.* 445. HAPPEL *p.* 391. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 129. WAGNER *p.* 18.

50) HAPPEL *p.* 393. RINCK *p.* 446. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 128. PVFENDORF *de reb. Caroli Guſtaui lib. IV. §. XL.* WAGNER *p.* 19.

51) RINCK *p.* 447. Extant capita fœderis in DIAR. EVR. *Tom. I. pag.* 483. Ipſa pacta apud PVFENDORF *lib. VII. §. XVII.* WAGNER *lib. I. p.* 52.

52) PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. VI. §. LXXVIII.* THEATR. EVROP. *Tom. VIII. p.* 150. 608. DIAR. EVR. *Tom. III. p.* 183. HAPPEL *p.* 459. RECVEIL *Tom. III. p.* 714. WAGNER *c. l.*

53) THEATR. EVROP. *Tom. VIII. pag.* 674. RINCK *p.* 454.

54) RINCK *p.* 455. Hoc bellum etiam prolixius deſcribitur *in der Einleitung zum Nordiſchen Krieg p.* 98. *ſqq.* WAGNER *p.* 55.

55) Conſilia ſuper hac expeditione deſcribuntur in THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 1143. vbi etiam Cæſaris irruptio legitimatur, PVFENDORF *de reb. Frid. Guilielmi lib. VIII. §. XVII. de reb. Car. Guſt. lib. VI. §. LXVII.* HAPPEL *p.* 499. RINCK *p.* 404. Extat de eo Memoriale Sueciæ Ablegati in Conuentu Francofurtenſi exhibitum apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p.* 611. cum aliis ſcriptis WAGNER *p.* 60.

56) Extant Acta Pacificationis Sueco-Polonicæ apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p.* 651. *ſqq.* PVFENDORF *lib. VIII. §. LXXV. de rebus Caroli Guſtaui lib. VII.* DIARIVM EVROPAEVM *Tom. IV. p.* 292. RECVEIL *Tom. III. p.* 805. du MONT *Tomo VI. p. II. p.* 303. HAPPEL *p.* 546. RINCK *p.* 468. WAGNER *p.* 70.

57) DIAR. EVR. *Tom. III. app. p.* 1. RECVEIL *Tom. III. p.* 773. LONDORP *Tom. VIII. pag.* 639. HAPPEL *p.* 514. Separatim extat *Hiſtoire de Paix concluë ſur la Frontiere de France & d' Eſpagne entre les deux Couronnes l' an 1659. à Cologne 1667.* 12.

58) LONDORP *Tom. VIII. p.* 624. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 746. HAPPEL *p.* 470. RECVEIL *Tom. III. p.* 724. Hæc autem pax Toſtrupi fuit concluſa, Rotſchildiæ adaptata, PVFENDORF *de reb. Car. Guſtau. lib. IV. §. XI. XII.*

59) LONDORP *Tom. VIII. p.* 677. HAPPEL *p.* 559. Scripta inter Suecos & Danos poſt pacem Rotſchildenſem extant in THEATRO EVROPAEO *Tom. VIII. p.* 1188. RECVEIL *Tom. III. p.* 814.

60) Specialis Transactio de eo fuit inita II. Maii 1658. THEATR. EVROP. *Tom. VIII. p.* 773.

61) IO. ab ALPEN *vita Chriſtoph. Bernh. a Galen lib. I. §. VII. XI.*

62) ALPEN *lib. III. per totum.* HAPPEL *p.* 385. THEATR. EVR. *Tom. VIII. p.* 88. In App. DIARII EVROPAEI *Tom. VI. p.* 32. *Ausfuhrung über die Frage ob die Stadt Münſter Bundnus machen kœnne.*

63) ALPEN *lib. III. §. XXIII.*

64) ALPEN

tium. 64) Conuenerant etiam Coloniæ Principum legati, qui controuerſiis Monaſterienſibus Cæſaris auctoritate præfecti, ſed re infecta fuit diſceſſum. 65) Agebatur inde cauſſa in Cæſaris aula, & publicabatur IX. Decembris 1656. decretum, vt Monaſterienſes ius præſidii vna cum adnexa cuſtodia clauium & portarum firmioribus argumentis probent. 66) Poſtquam igitur compoſitio varie fuiſſet tentata, Vrbs durante interregno, XX. Auguſti a. 1657. a Galenio ſubſidiis Electorum Eccleſiaſticorum & Neoburgici firmato, cœpit obſideri & machinis infeſtari. 67) Dehortantibus tamen Vicariis, 68) & Belgis obſeſſæ vrbi in auxilium aduentantibus, 69) Epiſcopus in caſtris *zum Geiſt* XXI. Octobris 1657. cum Monaſterienſibus paciſcitur, vt Ciuitas ex vrbano milite trecentos continuet, ſuoque ſumptu alat, quibus Princeps quingentos adiungat; vtrique vna cum Præfecto, quem Epiſcopus miſerit, & Principi, & Ordinibus & Ciuitati ſacramento obligentur, ſalua alias pactione Schonflitiana & decreto Cæſaris. 70) Dum autem Vrbani præſidiarios Epiſcopi ad ea adigere vellent, quæ cum ipſius & militiæ deſpectu coniuncta, copias ſuas iterum educebat. 71) Varie interim Monaſterienſes Hanſeaticas ciuitates & Batauos de auxilio ferendo ſollicitabant, ab iisdemque vrbis præſidium petebant. 72) Leopoldus interea per decretum XII. Decembris 1658. Monaſterienſibus mandat, vt iuris definitioni ſe ſubiiciant, & ab omni prorſus ad alios recurſu ſe contineant. 73) Sequitur tandem IX. Iulii 1659. decretum Cæſaris, quo Monaſterienſes Epiſcopi præſidium recipere iubentur, cui dum Ciuitas haut pareret, Executoriales ad Epiſcopum ſubnectuntur. 74) Dum vero Ciuitas Batauorum auxilia fruſtra imploraret, Epiſcopus Cæſaris & Gallorum milite firmatus, infra vrbem XXII. Iulii caſtra metatur, eandemque poſt velitationes aliquot circumſidet. 75) Tandem vero XXVI. Martii 1661. vrbs Epiſcopi arbitrio ſe ſubmittit, quadraginta quinque Imperialium millia exſoluit. Epiſcopus igitur vt cohiberet Ciuitatem, arcem imponit. 76)

§. VIII. Interim Leopoldus Comitia Regni Bohemici XXVII. Iulii 1657. Pragæ inſtituerat. 77) Idem in Vngaria Poſonii menſe Auguſto 1659. factum, regni ſecuritati proſpecturus. 78) Turcæ enim Georgio Ragotzio, qui a Suecis fuerat concitatus, ſed deſertus, ab Hatzfeldio vero fugatus, ob bellum Polonicum infenſi, Tranſyluaniæ Ordinibus mandant, vt ipſo deiecto, nouum Principem ſibi eligant; qui ea lege Franciſcum Redeium, vicarium Principem conſtituunt, dum Ragotzius apud Turcas expietur. 79) Verum, dum Ragotzius Principatum repeteret, Turcæ a. 1658. in Tranſyluaniam irrumpentes, Ienoam, Karanſebam atque alia munimenta, occupant, Achatium Barcſchai, inuitis Ordinibus principem imponunt, 80) quem dum Ragotzius oppugnat, a Turcis ad Clauſenburgum XXII. Maii a. 1659. prœlio victus, e vulneribus Waradini moritur, 81) quod propugnaculum XVII. Auguſti ſt. v. anno 1660. a Turcis expugnatur, fruſtra in auxilium properante Souchio, Duce Cæſareo. 82) Eodem anno 1660. licet Barcſchaius in Principatum reſtitueretur, Tranſyluanorum pars nouum Principem Io. Keminium eligunt, cui etiam in Comitiis Regenæ habitis, Principatum Barcſchai cedit; reſeruato ſibi annuo reditu. 83) Dum autem Keminius Turcis ſe parem haud videret, facto cum Cæſare fœdere, pleraque munimenta ſua, Giulam potiſſimum & Claudiopolim Cæſareo præſidio munit. 84) Mittebatur etiam eo Montecuculius, qui licet ipſi paucus eſſet miles, & morbis

64) ALPEN *lib. III. §. VII.* Extat Tractatus apud AITZEMA *Saken van Staet en Oorlogh IV. D. pag. 69.*

65) ALPEN *lib. III. §. III. §. XVIII. XX.*

66) ALPEN *lib. III. §. XXIV.* LONDORP *Tom. VII. p. 1195.* DIAR. EVR. *Tom. I. p. 391.* AITZEMA *p. 70.*

67) ALPEN *lib. III. §. XXXIII.* THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 92.*

68) Extant Vicariorum litteræ ad Epiſcopum apud ALPEN *lib. II. §. XXXV.* LONDORP *Tomo VIII. p. 165.* Epiſcopi excuſatoriæ *p. 278.* AITZEMA *pag. 75.*

69) ALPEN *lib. III. §. XLIV.* Quid cum Belgis actum, per ſcripta exponit ALPEN *lib. III. p. 58. ſqq. 196.*

70) ALPEN *lib. III. §. XLV.* RINCK *p. 481.* LONDORP *Tom. VIII. p. 302.* THEATR. EVROP. *Tom. VIII. p. 99.* DIAR. EVR. *Tom. I. p. 478.* IVNCKER *lib. LVII. c. II. n. 45. 46.* RECVEIL *Tom. III. p. 720.* du MONT *Tom. VI. p. II. p. 197.*

71) ALPEN *lib. IV. §. XV.*

72) ALPEN *lib. IV. §. XXI.*

73) LONDORP *Tom. VIII. p. 481.* THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 19.* ALPEN *lib. IV. c. XVI.*

74) LONDORP *Tom. VIII. p. 579.* ALPEN *lib. IV. §. XXII.* HAPPEL *p. 530.*

75) ALPEN *lib. IV. §. XLIX.* Quid Monaſterienſium legati & Hanſeaticarum Ciuitatum Reſidens Aitzema deſuper cum Belgis egerit, prolixe recenſetur in THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 245.*

76) ALPEN *lib. IV. §. LXXI. ſqq.* RINCK *p. 483.* HAPPEL *pag. 681.* LONDORP *Tom. VIII. p. 753.* THEATR. EVR. *Tom. IV. p. 308.* AITZEMA *p. 814.* du MONT *Tom. VI. p. II. p. 353.*

77) RINCK *pag. 451.* THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 110.*

78) Extat Cæſarea Propoſitio apud LONDORPIVM *Tom. VIII. pag. 607.* IVNCKER *lib. LIX. c. III. n. 23.* MEYERI *p. II. Ortel. rediu. pag. 178.* DIAR. EVR. *Tom. IV. p. 378.*

79) MEYER *pag. 174.* THEATR. EVR. *Tom. VIII. p. 1003.* WAGNER *lib. II. ineunte.*

80) MEYER *p. 177.* THEATR. EVR. *p. 1008.*

81) MEYER *p. 179.* THEATR. EVR. *T. VIII. p. 1127.* HAPPEL *p. 579.* RINCK *p. 470.*

82) MEYER *p. 186.* THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 39.* RINCK *p. 471.* Extat de hoc Conſilium Vngarorum apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 694.* WAGNER *lib. II. p. 88.*

83) MEYER *p. 188. 190.* DIAR. EVR. *Tom. VI. p. 141.* LONDORP *Tom. VIII. pag. 735.* THEATR. EVR. *Tom. III. p. 1118. Tom. IX. p. 47. 326.*

84) MEYER *p. 194.*

morbis fractus, nihilominus Tranſyluaniam ingreditur, ſed parum fructuoſi peregit, in Vngariam fuit reuerſus. 85) Barcſchai vero, dum Tranſyluaniam Turcis tradere conaretur, capitur & capite plectitur. 86) Reiecto vero Keminio, Michaelem Abaffium Turci a. 1651. ſubſtituunt, qui de Keminio victor, hoc in prœlio tumultuario occiſo, 87) dum interea Nicolaus Serini, qui nouum munimentum, Serinwar dictum, 88) Caniſiæ oppoſuerat, ipſam hanc vrbem fruſtra tentaret. 89) Turcæ etiam an. 1662. Claudiopolim oppugnant, ſed fortiter defenſum, re infecta diſcedunt. 90) Mittebantur equidem a Cæſare legati ad aulam Ottomannicam, qui inducias peterent prorogari, omnia ob metum Gallorum largiter promittentes, quos vana ſpe Turcæ illudebant, vsque dum ad bellum omnia fuiſſent parata. 91)

§. IX. Leopoldus interim Imp. iam Maio menſe 1662. Comitia inſtituerat Poſonii, quibus tamen fructuoſi nihil peractum, dum Euangelici Status negarent, vlla de re conſulturos prius, quam erapta ab a. 1659. templa ad vnum omnia reſtituerentur. 92) Vngari etiam in vniuerſum militem Germanum inuiſum habebant, Iulio tamen menſe fuit decretum, vt Germanus miles, nouem millibus exceptis, ex regno educeretur. 93) Ab Imperii Statibus auxilia petebat Imp. 94) id quod inſtitutis Ratisbonæ Comitiis, renouabatur. Aſt, poſtquam Turcæ iam ſatis eſſent inſtructi, Cæſaris legato Peretzio indicant, niſi relicta a Cæſareis Tranſyluania, deſtructo munimento Serinwar, & damnis hactenus illatis, immenſa pecuniæ ſumma reparatis, pacem haut eſſe ſperandam. 95) Hinc Vezirius cum ſexaginta millibus in Vngariam irrumpit, dum apud Cæſareos omnia eſſent imperata, Viennæ quoque metueretur. Cæſareæ copiæ vniuerſum duodecim equitum, vndecim peditum legionibus, tribus deſultariorum, Croatorum vna conſtabant; ſed pleræque Tranſyluanica expeditione, cædibus clandeſtinis, morbis, magnopere diminutæ, ſeminudæ, armis, equis, Præfectis, tormentis deſtitutæ. 96) Poſtquam Turcæ Forgatſchium Comitem XXVIII. Iulii 1663. ſt. v. ad Barckanum profligaſſent, 97) Neuheuſelium infeſtant, & quindecim licet ſuorum millibus amiſſis, VI. Septembris deditione capiunt, culpa in Forgatſchium, Gubernatorem, reiecta, hoc tamen ob præſidiariorum exortam ſeditionem ſe excuſante. 98) Dum in hac obſidione hærerent, ſuperato Wago, in Morauiam irrumpunt, vt auxilia Vngaris ſubmittenda impedirent, omnia deuaſtantes, multis Chriſtianorum millibus in captiuitatem deductis, omnem Germaniam multo terrore implent. 99) Occupato Neuheuſelio, Turcæ Neutram, Nouigradum, Leuentzam & Freyſtadtium occupant, a Souchio inſequenti anno recuperata, 100) Serinwarium vero fruſtra tentant. 1) Dum interea Petrus Serinius Turcas in Bosnia, Nicolaus Serinius iſtos ad Comorrham cæderet. 2) Inſequenti anno 1664. poſtquam Leopoldus ab Imperii Statibus non ſolum inſignem Exercitum ſecundum triplum Matriculæ cuiuslibet Status, cum adparatu neceſſario impetraſſet, duce Leopoldo Badenſi, & Locum tenente Georgio Friderico, Comite Waldeccenſi, ſed etiam a fœderatis Rhenanis duce Wolfgango Iulio, Hohenloico Comite, Chriſtophoro Bernhardo Monaſterii Epiſcopo & Friderico Durlacenſi Marchione, Directoribus conſtitutis Exercituum, armorumque Imperii, Galli auxilia non contemnenda ſubmitterent, 3) ab Alexandro VII. etiam Papa multa pecunia a diuerſis Italiæ Principibus militaribus ſubſidiis fuiſſet firmatus, 4) Serinius, occupata Babocza & aliquot

85) WAGNER *lib. II. p. 94.*

86) MEYER *p. 195.* THEATR. EVR. *Tom. IX. pag. 329.*

87) MEYER *p. 202. 210.* THEATR. EVR. *Tomo IX. p. 333. 594.* RINCK *pag. 478. 487.* WAGNER *p. 96. 103.*

88) MEYER *p. 197.* qui etiam hoc munimentum ſuce deſcribit & *p. 201.* RINCK *p. 479.*

89) RINCK *p. 477.*

90) WAGNER *lib. II. p. 104.*

91) MEYER *p. 215.* RINCK *p. 484.* LONDORP *Tom. VIII. p. 927.* THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 588.* WAGNER *p. 107.*

92) Hæc Comitia prolixe deſcribit MEYER *p. II. p. 218.* Propoſitio Cæſarea apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 934.* Statuum vero ſcripta *p. 840.* THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 573.*

93) MEYER *p. 240.* Extant articuli Poſonienſes in fine Tomi IX. DIARII EVROPAEI.

94) MEYER *p. 252.* LONDORP *Tom. VIII. p. 744.* THEATR. EVROP. *Tom. IX. p. 296.*

95) MEYER *p. 252.* WAGNER *p. 108.*

96) MEYER *p. 265.* WAGNER *p. 121.*

97) MEYER *p. 263.* RINCK *p. 492.* THEATR. EVROP. *Tom. IX. p. 948.* HAPPEL *pag. 710.* WAGNER *p. 126.*

98) MEYER *pag. 266.* RINCK *pag. 494. 497.* Licet WAGNERVS *p. 133.* Forgatſchium excuſet, ſcribens: *Eadem adhuc die Forgacſius Deum hominumque fidem inclamans: non turpi timore, non perfidia, ſed vna militum ſeditioſorum amentia huc adductum ſe conteſtatur, Candidum vexillum, deditionis inſigne ſuſtulit.*

99) MEYER *pag. 273. 286.* RINCK *pag. 495.* THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 960.* WAGNER *p. 128.*

100) MEYER *p. 285. 290.* RINCK *p. 498.*

1) MEYER *p. 309.* WAGNER *p. 135.*

2) MEYER *p. 296.* RINCK *p. 498.* THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 964.*

3) WAGNER lib. II. p. 141. *fuitque ea Ludouici XIV. magnanimia pietas, vt peditum quatuor, equitum duo millia Coliguio Duce, ex Italia in Vngariam Regis ſtipendiis militaturos transferret. His ſe flos ipſe Nobilitatis magno numero adiunxit. Fuitque in Nobiliſſima gente, tanta animorum, ad inſtauranda maiorum decora, inuitatio; vt edicto Rex ardorem temperare, & intra certum numerum pios volones conſtringere cogeretur.*

4) RINCK *p. 503.* THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 862.* Concluſum Imperiale III. Decembris deſuper confectum extat apud LONDORPIVM *Tom. IX. p. 1.* Plura ſcripta huc facientia *p. 234. 300.* Receſſus Circuli Franconici de milite in Vngariam mittendo 31. Martii 1664. confectus, extat in DIAR. EVR. *Tom. XI. p. 1.* WAGNER *p. 137.*

5) MEYER

quot vrbibus, pontem Eſſeckienſem XXII. Ianuarii ſt. v. delet, 5) dum interea Hohenloicus Quinque eccleſias, vrbem caperet, ab arcis vero & Sigethi obſidione recedere fuiſſet coactus, 6) dum Abaffius Clauſenburgum proditione capit. 7) Souchius autem Vngariæ ſuperiori præfectus, profligatis Turcis, Neutra & Leuentza captis, ad dictam vrbem Turcas XIX. Iulii cædit, vt octo millibus ſuorum cum magna præda amiſſis, cædere fuiſſent coacti. 8) Inde Barckanum occupat, 9) Serinius vero cum Hohenloico Caniſiæ obſidionem, a Cæſareis deſtitutus, ob annonæ & pecuniæ defectum, relinquit. 10) Turcæ Serinwarium obſident, cui ſuccurrere tentabat Serinius, ſed contradicente Montecuculi Comite, vsque ad totius Exercitus aduentum, caſtrum XXX. Iunii a Turcis adſultu capitur & ſolo æquatur. 11)

§. X. In Vngaria vero inferiori Turcæ Arrhabonem traïcere tentant. Hoc præuerſuri Chriſtiani, verſus S. Gotthardi Monaſterium caſtra mouent, eademque metantur caſtris Turcarum aduerſa. Dum vtrinque ad ripam conſidetur, bellicis tormentis in caſtra vtriusque fulminatur, licet Chriſtiani pulueris pyrii defectu laborarent. Kalendis tandem Auguſti ſt. n. 1664. Ianizarorum ſex millia, quibus alios atque alios Vezirius ſubmittebat, Arrhabonem inundant, perruptoque amne horrendis clamoribus mediam Chriſtianorum aciem ex copiis Circularibus & plerumque tyronibus conflatam obruunt; ſed quæ primum vix impetum ſuſtinet, vniuerſo pene equitatu proſtrato. Nec aberat procul, quin prima hæc clades, exercitus reliqui excidium ſecum traxiſſet. Diuerſas namque legiones a Badenſi Marchione ſubſidio miſſas, turbat hoſtis, cædit, fugat. Donec per Montecuculum & Hohenloicum tractoque in prœlium Gallorum Duce Colignio, acies reparatur, intra ſemihoram ſic mutata, vt in fugam & amnem reiecti Turcæ, ſupra octo millia cæſi aſſerantur, inſignis præda capta, isque terror incuſſus ſit hoſti, vt iſta nocte ſua Caſtra trans amnem deſeruerit. Chriſtiani nec inſecuti fugientem, nec victoriam proſecuti ſunt, dum ob nimios imbres, dum quod cum multarum rerum, potiſſimum pulueris pyrii inopia, panis maxime inedia conflictarentur. 12) Turcæ hac clade accepta, pacem poſcunt, quæ X. Auguſti in caſtris Turcicis prope pagum Viſuar ad XX. annos fuit concluſa, his conditionibus, vt Tranſyluania vtriusque partis miles educeretur, eademque prouincia Principi ſuo Abaffio penitus reſtitueretur, qui tamen Turcis ſexcenta Thalerorum millia pro belli impenſis ſolueret. Comitatus Zattmarienſis & Zabotſchienſis Cæſari relinquantur, Waradinum vero & Neuheuſelium Turcis, libero tamen iure Imp. conceſſo munimentum ad Wagam extruendi, 13) quod etiam altero anno factum, Leopoldi caſtro extructo. Præmaturam quidem hanc plerique pacem dicebant, poſt tantam Turcarum cladem, ipſi etiam Vngari ægre ſerebant. Aſt, dum iuuene Imp. aula Imperialis oblectationibus locum daret, Miniſtri ad pacem potius vergerent, adparatus belli neceſſarius deficeret, & dum Vngaros inter & Germanos plane non conueniret, de ſupprimendis Vngaris conſilia eſſent, pax promouebatur, 14) miles Imperii dimittebatur. 15)

5) MEYER *p.298.* Quid de auxiliis ad bellum Turcicum cum Belgis Fœderatis egerit Cæſaris legatus, Sinzendorfius, teſtatur ALPEN *lib. V.* *§.XXVIII.* Renuebant iſti, ne Turca illos commercis prohiberet, & ſolis ita Britannis via ſterneretur. Conſilia Monaſterienſis Epiſcopi de hoc bello idem exponit *§.XXXI.* RINCK *p.506.*

6) MEYER *p.300.305.* RINCK *p.507.* THEATR. EVR. *Tom.IX. p.1147.* ALPEN *lib.V. §.XLVIII.* WAGNER *p.143.*

7) MEYER *p.306.* RINCK *p.507.*

8) MEYER *p.351.* RINCK *p.508.* DIAR. EVR. *Tom. XI. pag.456.* LONDORP *Tom. IX. pag. 269.* THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 1158. 1163.* MEM. d'ARTAGNAN *Tom.III. p.369.* WAGNER p.150. *Magna in fugientes ab Vngaris præcipue ſtrages illata; multi e ſyluarum latebris, quibus ſalutem quæſierant, ad necem protracti. Ianitſcharorum quingentorum cohors, inter arbuſta deliteſcens, ab Holſatia Duce, internecione deleta; eorundem Præfectus a Metterniehio Barone tribuno, propria manu confoſſus; ſauciatus: Budenſis Vezirius, octo millia promiſcua multitudinis cæſa. Et edixerat Suſa, ne captiuum quemquam ſeruarent. Plenior futura erat victoria, ſi euocati a Nadaſtio Vngari tempore affuiſſent. Relicta ab hoſtibus trina caſtra Turcarum, Valachorum, Moldauorum, inque iis præda omnis generis maxima. Fuerunt e Gregariis, qui decem florenûm millia aufferrent. Signa centum capta, currus mille, annona referti, iumentisque inſtructi.*

9) MEYER *p.354.* RINCK *p.513.*

10) MEYER *p.312.* RINCK *p.514.* THEATR. EVR. *Tom.IX. p.1166.* WAGNER *p.145.*

11) MEYER *pag. 325. 331.* RINCK *pag. 517.* THEATR. EVR. *p.1158.* WAGNER *p.154.*

12) IO. ab ALPEN *lib.V. §.XLIX.* MEYER *pag.335.* RINCK *pag. 521.* DIAR. EVR. *Tom. XII. p. 407.* LONDORP *Tom. IX. pag. 272.* WAGNER *p.159.* qui *pag.166.* numerum cæſorum ſic definit. *Sedecim omnino millia Turcarum cæſa, Montecuculus tradit; iis forte accenſitis, quos tentatus ſæpius fluminis ſuperandi conatus, variis dimicationibus, quosque Sporckius abſumpſit.*

13) IO. ab ALPEN *§. LI.* MEYER *pag.357.* RINCK *p.528.* LONDORP *Tom.IX. p.308.* THEATRVM EVROP. *Tom. IX. p. 1142. 1246.* Vid. SIGISM. von BIRCKEN *Donauſtrand p.172.* DIAR. EVR. *Tom. XI. p. 498.* WAGNER *p.170.* HISTOIRE DV TRAITTES DE PAIX *Tom.II. p.382.*

14) MEYER *p.359.* qui etiam rationes exhibet in Comitiis Imperii exhibitas, quas late recenſet WAGNERVS *p.171.* ALPEN *§.LII.* RINCK *p.532.* THEATR. EVR. *Tom.IX. pag.950.1132.* LONDORP *Tom.IX. p.309.* RICAVLT *Hiſt. des Turcs Tom.III. p. 113.* RECVEIL *Tom.III. p.87.* *Vernünftige Betrachtung alles deſſen, was vor Eintritt des Jahres 1664. bis auf den halben Auguſti vorgangen 1664. 4. die herannahende Türcken-Gefahr, 1663. 4.* Prodiit tamen *Memoria belli Hungarico-Turcici inter Leopoldum & Mahometem, ab auctore* IO. HENRICO ANOLERO, *Argentoratenſi Marſiliæ 1665.* quo Cæſar & ipſius Miniſtri traducuntur, qui liber Viennæ 2. Maii 1668. flammis fuit addictus. DIAR. EVR. *Tom. XIX. p.323.*

15) LON-

tur. 15) Hæc tamen pax Vngaris anſam dedit motuum, Duce Weſſelino an. 1665. cæptorum, de quibus infra, vbi de bello Vngarico ſermo erit, dicendum. 16)

§. XI. Dum autem Imp. Conuentum Deputationis, prout varie tentauerat, diſſoluere non poſſet, & auxilia ab Imperio peteret contra Turcas, Comitia Imperii vniuerſalia ad Kl. Octobris 1662. Ratisbonæ indicebat, 17) conſtituto Principali Commiſſario, Guidobaldo Archiepiſcopo Salisburgenſi. 18) Fit tandem XIII. Ianuarii ſt. v. 1663. propoſitio Cæſarea de bello Turcico, pace in Imperio ſeruanda, & reſtituendis, quæ adhuc ex Pace Weſtphalica ſuperſint. 19) Et licet Imp. ſubſidia pecuniaria ad bellum Turcicum poſtularet, decreti tamen poſt multas altercationes L. menſes in pecunia vel milite præſtandi, indeque copiæ auxiliares, quæ ſex millibus quingentis conſtabant, Hohenloio Duce, in Vngariam fuerunt miſſæ. Actum poſtmodum de Capitulatione perpetua, negotiis belli pacisque, & varia facta fuerunt decreta, Comitiis in hunc vsque diem durantibus. 20)

§. XII. Eodem anno 1665. d. 24. Iunii Franciſcus Sigismundus Tyrolenſis lineæ vltimus moriebatur, lectiſſimus adoleſcens, Prouincialibus, vel inde charior, quod adito mox Regimine, Muſicorum, Venatorum, Epheborum, Comicorum, Stipatorum, atque Italorum gregibus ærarium leuârat, quibus Carolus Ferdinandus, frater ipſius, ſumma magnificentia aulam inſtruxerat, Sulzbacenſem Principem, Mariam Hedwigam, egregia forma virginem, ſibi per Konigseggium, Comitem deſponderat, qui propediem eam adducturus, expectabatur. Dum aula apparatibus Nuptiarum ſeruet, venatum cum nobilium caterua profectus, cum æſtu ac ſudore diffluerét, frigidæ poculo e viua ſcaturigine auidius hauſto, peſteque illico, per omnes artus diffuſa, exanimis concidit, atque inter ſuorum manus domum reportatus, altero poſt die extinctus eſt. Eius mœrorem Leopoldi liberalitas admodum temperauit. Archi-Ducis Auſtriacæ titulos, quod vehementer cupiebat, vſurpare permiſſa, cum annus duodecim florenorum millium penſione, poſtmodum Franciſco Saxo-Lauenburgico Duci opulenta cum dote collocata eſt. In Tyrolenſi vero Prouincia Leopoldus ſucceſſit. 21)

§. XIII. Anno 1665. controuerſia oriebatur circa ſucceſſionem in Cellenſi Ducatu. Poſtquam enim Chriſtianus Ludouicus, Cellenſis Dux XI. Martii 1665. absque prole maſcula obiiſſet, frater natu minor Ioannes Fridericus Cellenſem partem ſibi vindicatum ibat, eius poſſeſſione adprehenſa, cum e contrario Georgius Guilielmus, qui hucusque Hanoueræ ſederat, maior natu frater, eandem iure optionis 22) e paterno teſtamento ſibi competere adſereret. Et licet Sueci Gallique ſequeſtros ſe offerrent, Catholici etiam, Io. Friderici, qui ipſorum religioni ſe addixerat, partes ſtrenue tuerentur, interpoſitione tamen Friderici Guilielmi, Electoris Brandenburgici, primum Brunſuici, dein etiam Hildeſiæ Tractatus fuerunt ſuſcepti, & vltimo hoc loco VI. Septembris omnis controuerſia ſuit compoſita, vt Georgius Guilielmus Cellenſem Ducatum cum Comitatibus Hoya & Diepholta, Ioannes Fridericus Callenbergicam & Grubenhagenſem ditionem ſortiretur: ſequeſtribus mirantibus, qua ratione maior fratrum eo pacto non parum lædi ſe paſſus foret. 23)

§. XIV. Eo-

15) LONDORP *Tom. IX. p. 28.*

16) §. *LIII.*

17) Extant litteræ inuitatoriæ de dato Viennæ 8. Febr. 1662. apud LONDORP *Tom. VIII. p. 811.* RINCK *p. 486.* THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 535.*

18) LONDORP *p. 840.* THEATR. EVROP. *Tom. IX. p. 111.*

19) LONDORP *p. 965.* THEATR. EVR. *Tomo IX. p. 856.*

20) LONDORP *p. 976.* THEATR. EVR. *Tomo IX. p. 861.* Diarium horum Comitiorum anni 1663. & 1664. reperitur in MVLLERI *Staats-Cabinet p. IV. & V.* Aliud vero longe prolixius reperitur in Eiusdem *Iuriſtiſch-Politiſchen Electis Tomo I. p. 215. Tom. II. p. 351.* Prodiit etiam duabus partibus *Wohlgemeinter Diſcurs, was bey allgemeinen ietzigen Reichs-Tage zu Regenſpurg beſchloſſen und zu deliberiren vorkommen mægte 1664.* 4. VVAGNER *pag. 121.*

21) VVAGNER *lib. III. pag. 200.* DIAR. EVROP. *Tom. XII. p. 84.* RINCK *p. 558.* LAMBECIVS *Comment. de Bibl. Cæſar. lib. II. c. VIII. p. 804.*

22) Georgius enim Dux Brunſuici & Luneburgi a. 1641. Teſtamento cauerat, vt extincto ſine liberis fratre ipſius Friderico, qui Cellenſem Ducatum tenebat, duo ſemper remanerent Ducatus, Cellenſis & Hannoueranus. Ad iſtum ſpectaret Ducatus Grubenhagenſis, cum Comitatu Inferiori Hoyenſi & Comitatu Diepholtz. Ad Calenbergenſem vero ſiue Hannoueranum, ſpectaret Ducatus Gottingenſis vna cum terris Homburgenſi, Eberſteinenſi & Schaumburgica, Comitatu etiam Superiori Hoienſi. In binas haſce partes ſeniores bini, Chriſtianus Ludouicus & Georgius Guilielmus ſuccederent, optione ſeniori relicta: vni autem ex iisdem extincto, tertius ſuccederet Io. Fridericus, optio tamen eſſet penes ſupremanentem. Ad hanc igitur Georgius Guilielmus prouocabat, qui etiam defendendo Iuri ſuo in Comitiis exhibebat *Bericht Hertzog Georg Wilhelms zu Braunſchweig competirenden Iuris Optionis:* quæ extat apud LONDORPIVM *Tom. IX. p. 392.* cui Io. Fridericus oppoſuit *Gegründeten Gegenbericht, Zelle 1665.* 4. in quo demonſtrare voluit, ius Optionis hoc in caſu locum non habere. Teſtamentum vero hoc Georgii de ſeparandis in perpetuum duobus iſtis Ducatibus, per Teſtamentum Erneſti Auguſti primi Electoris, & factam vtriusque vnionem perpetuam fuit abolitum. Adde LVNIGII *Gerechtſame p. II. p. 154.*

23) Hanc controuerſiam plenius exponit PVFENDORF *de reb. Frid. Guilielmi lib. IX. §. LXXIX. LXXX.* Extat Receſſus compoſitionis apud LVNIGIVM *p. ſpec. ſ. IV. pag. 140.* du MONT *Tom. VI. p. II. p. 44.*

24) Iura

§. XIV. Eodem tempore gliſcebant magis controuerſiæ inter Moguntinum & Erfurtenſes. Dum enim Moguntini ex conceſſo iure eccleſiaſtico ipſum vrbis dominium ſibi adſercre ſenſim conarentur, 24) Erſurtenſes belli tricennalis tempore, Suecorum potiſſimum ope, libertatem ſuam vindicare, & in pace Weſtphalica pro libera Imperii Ciuitate declarari cupiebant, proteſtantibus deſuper & Moguntino, & Saxonibus. 25) Inualuit magis controuerſia, dum concluſa pace Weſtphalica, Io. Philippus Elector, e gente Schönbornia, precibus eccleſiaſticis, prout ante bellum tricennale factum, includi poſtularet, & dum Erſurtenſes id pro arbitrio olim quandoque factum regererent, reſtitutionis commiſſionem a Cæſare impetrabat Moguntinus, negotio demandato Melchiori Ottoni Bambergenſium antiſtiti, & Eberhardo Würtenbergico, qui per ſubdelegatos ſuos expeditis iis, quæ ex pace Weſtphalica erant reſtituenda, etiam Receſſui Compoſitionis inter Senatum & Ciuitatem certam precum publicarum formulam addebant, quam tamen Senatus abnuebat. 26) Nouis ſuper electione Tribunorum, Quæſtorum & Senatus ſubortis diſſenſionibus, petente Moguntino, a. 1654. noui a Cæſare eo mittuntur Commiſſarii, qui electionis negotium componunt, pro Moguntino preces denuo vrgent atque imperant. 27) Anno 1655. Volmarus Limprechtus, antea Quæſtor plebeius, Quatuotuir eligitur, cui per plebis gratiam Tribunitia poteſtas, per annum alias duratura, ad a. 1659. fuerat continuata. Venerat eodem anno mutationi magiſtratus dies, & dum legis eſſet, vt regimen anno quinto a defuncta dignitate iterum redeat, ordo eundem Limprechtum tangebat, quod tamen ob continuatos huc vsque ipſi honores æmuli negabant, quod fraudi ſibi eſſe non poſſe, ipſe profitebatur. Reſtituti igitur Senatores, quos priſtina Cæſaris Commiſſio antiquauerat, Limprechto ad Cæſaris mandata & iuſſa Electoris prouocante. Cœptum quidem a. 1660. Moguntiæ de poſtulatis agi, & Swalbaci transactio completa eſt, quam tamen Ciues non acceptabaut. 28) Miſſus igitur a Cæſare Schmidburgius Baro, qui Limprechtum reſtituit, precum formulam proponit, quæ paucis mutatis, obſtetricante Limprechto, recipitur, licet Senatores nonnulli & Ciues contradicerent, Miniſterium etiam renueret, & Saxonum Duces Erſurtenſes a. 1661. dehortarentur, omni odio in Limprechtum redundante, qui tamen Cæſaris protectionis litteris munitur. 29) Nihilominus XXIV. Februarii 1661. a iudicio aulico de precibus pro Moguntino eccleſiaſticis decernitur, quod demum II. Martii 1662. a Moguntino Erfurtenſibus transmittitur, dum Senatus Hallenhorſtium & Kniphouium antea Senatu motos, reſtitui iubet, contradicente populo. 30) Dum vero Cæſar & Moguntinus inſtarent, a Senatu & Ciuibus Fœdus ſub titulo *Einigkeits-Receß* XXVI. Nouembris an. 1662. fuit concluſum, his legibus, vt integra ſint Electori iura, Saxoniæ Ducibus protectio, ſed & vrbi libertas eſſet: communi igitur ope laborandum, vt concordia inter Senatum & Ciues ſtabiliretur. Hunc tamen Receſſum Limprechtus domi ſe continens, ſubſcribere detrectabat. Concluſum etiam in Senatu, ne quid inconſultis Saxonibus ſtatueretur. 31) Miſſi igitur a Cæſare Schmidburgius Baro & Goppoldus Conſiliarii aulici Erfurtum, qui facta XXIII. Decembris propoſitione, decretum paritorium inſinuant, obſequium exigunt, Hallenhorſtium & Kniphouium reſtitui iubent, preces vrgent, noua formula compoſita, Receſſum vnionis pro inualido declarant, hoc addentes, tamen nec preces, nec reſtitutionem Conſularium vrbi præiudicio fore. 32) Dum vero Senatus cunctaretur, publicata ſententia, in pœnam quinquaginta marcarum auri puri condemnantur. 33) Hortabantur Saxones, facta Cæſaris & Moguntini declaratione de non præiudicando, vt parerent, aſt in deſperationem acti, plures Limprechtum in Curiam vocant, & non obſtante Cæſaris protectione, in carcerem coniiciunt, cuius dimiſſionem Commiſſarii vrgent,

24) Iura Moguntini in vrbem, & in quantum ſe ſubiecerint, exponit auctor *der Nachricht von der Stadt Erfurt lib. I. cap. VIII.* Prodierunt in hac controuerſia varia ſcripta, atque inter hæc a parte ciuitatis *kürtzlich, doch gantzlich Verzeichnus aller und ieder Rechte und Gerechtigkeiten, welcher und keiner mehr vor alten Zeiten die Ertzbiſchoffe zu Mayntz ſich angemaſſet haben. Erfurt 1589. f.* cui acceſſerunt varia Erfurtenſium priuilegia atque Concordata cum Moguntinis, Saxoniæ Ducibus, & Glichenſibus Comitibus. *Abdruck Kayſerl. Mandats Ertz-Biſchoff Albrechten a. 1521. wieder die Stadt Erfurt ertheilet, ſambt denen Klagen und Forderunge auch articulis bey dem Cammergericht eingegeben und den 22. Septembris, a. 1588. publicirten Vrtheil,* cum multis adiunctis. Adde LVNIGII *Gerechtſame p. I. p. 252.*

25) GVDENVS *Hiſt. Erfurt. lib. IV. pag. 276.* PVFENDORF *Comm. Rer. Suec. lib. XVIII. §. XC.* In LONDORPII *Tom. VI. p. 67. 79. 344.* exhibentur varia Scripta, hac in cauſſa exhibita.

26) THEATR. EVR. *Tom. IX. pag. 22.* GVDENVS *lib. IV. p. 281.* Extat Receſſus apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 614.*

27) THEATR. EVROP. *pag. 23.* GVDENVS *p. 289.* Apud LONDORPIVM *Tom. VI. p. 553. 555. 609.* reperiuntur varia ſcripta hanc magiſtratus electionem concernentia.

28) GVDENVS *lib. IV. p. 298. 293.*

29) THEATR. EVROP. *Tom. IX. p. 317.* GVDENVS *p. 296. multa vtrimque propoſita, tandem Elector hanc exegit: precamur Deum nobis dilectum pro Eminentiſſimo Electore Moguntino, tanquam Domino noſtro Clementiſſimo, & eius Archiepiſcopatu.* Et paullo poſt: *datis de his promiſſis, ſolo verbo tanquam placito vtriusque partis omiſſo: preces iſtas recitare miniſterio Senatus imperat.* Qua ratione vero Ciues & Miniſterium abnuerint, idem tradit *lib. IV. p. 298.*

30) THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 548.* vbi etiam ſcriptum *der Vormünder* exhibetur, quo cauſſas exponunt, cur preces propoſito modo acceptare non poſſent. GVDENVS *lib. IV. p. 303.*

31) THEATR. EVR. *p. 555.* vbi etiam Receſſus exhibetur. GVDENVS *lib. IV. p. 309.*

32) THEATR. EVR. *p. 558.* GVDENVS *p. 311.*

33) THEATR. EVR. *p. 887.* GVDENVS *p. 319.*

vrgent, qui tamen vt furori plebis ſe ſubducerent, Mülhuſium rendunt. 34) Nouum Cæſaris de dato XVIII. Iulii ſt. v. 1663. publicatur maudatum, vt intra octiduum Limprechtum dimittant, nouum ſenatum introducant, imperata faciant, ſub pœna proſcriptionis. Aſt, Erfurtenſes coram Notariis ſupplicationis remedium arripiunt. Cæſaria vero Commiſſarii XVII. Septembris ſententiam banni declaratoriam per Notarios inſinuant, qui XXIV. Septembris Kniphoſium & Hallenhorſtium reſtituunt, plebe tamen adhuc reluctante. 35) Mittitur igitur VIII. Octobris præco Cæſareus, habitu fæciali vna cum Notario & quinque tubicinibus, qui ſententiam banni publicaret, quos tamen Ciues ante portam inuadunt, ex equis deiiciunt, verberant, vulnerant, mandatorum copias adimunt, ad ſclopetariorum inde domum ducunt, & licet non deeſſent, qui mortem minitarentur, poſt bidui tamen detentionem X. Octobris dimittunt. 36) Dum igitur executio, proteſtantibus licet circuli Saxoniæ Superioris Statibus, 37) Moguntino a Cæſare eſſet demandata, Elector collecto milite, agrum Erfurtenſem infeſtat. Vrbici erumpunt, in vrbem currum cum pendentibus ex eo ciuibus, facinus Moguntinorum, vehunt; qui dum in foro ſiſtitur, incitatam iam plebem vlterius commouebat. In turmas ſeditioſi coëunt, Optimates quærunt, ſpoliant captiuos, e curia Limprechtum & Hallenhorſtium educunt, illos tanquam omnis mali incentores arguunt, proſternunt, conculcant, fudibus cædunt, vt fere exanimes eſſent. Interim aliæ duæ turmæ ad Io. Danielis Gudeni Sigilliferi Electoralis domum properant, illam ſpoliant, Kniphoſius domo educitur & globo per caput traiecto interiit, Gudenio in turrim templi Mariani euadente. Limprechtus quæſtionibus ſubiicitur, & tanquam proditionis, peculatus & ambitus reus, capitis damnatus, eodem plectitur, caput clauo ferreo in ipſa Curia ſuffixum, truncus in foro ſepultus eſt. 38) Saxoniæ autem Duces habito cum Electore Torgauiæ conuentu, factoque decreto de ſubueniendo Erfurtenſibus, idem per Mauritium Erfurtenſibus indicant. Hi etiam cauſſam ſuam publicis ſcriptis defendunt. 39) Idem faciunt etiam Erfurtenſes. 40) Aſt, Moguntinus, poſtquam cum Saxoniæ Electore in certas iam leges conueniſſet, 41) atque a Gallorum rege per Reiſſenbergium legatum ſuum auxilia impetraſſet, collecto quindecim millium exercitu, Sommerfeldio duce, VII. Septembris 1664. vrbem obſidione cingit, 42) cui Pradellus Marchio cum Gallorum octo millibus ex Vngaria reductis, inuitis Imperii Statibus 43) accedebat, ſero licet pœnitentiam agente, Suecorum 44) & Imperii auxilia implorante, 45) atque per introductas pro Moguntino preces, obſidionem auertere conante Ciuitate. 46) Dum obſidio violentius continuaretur, factis induciis, conuentus in Piltersleben fuit habitus, vbi demum in deditionis leges v. Octobris conuenit, promiſſa Ciuitati religionis & quadam

34) THEATR. EVR. *p. 888.* GVDENVS *p. 321.* Electoris & Friderici Wilhelmi Saxonis litteræ extant apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 953.*

35) THEATR. EVR. *p. 891.* GVDENVS *p. 323.*

36) Extat in THEATR. EVROP. *p. 891.* ipſa præconis relatio & in DIARIO EVROP. *Tom. X. p. 929.* HAPPEL *pag. 660.* Apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 936.* varia Acta hanc banni declarationem concernentia. GVDENVS *p. 325.* WAGNER lib. III. p. 194. *Offenſus iniuria Cæſar miſſo feciali proſcriptionis litteras pœnasque rebellibus denuntiat. Conſternata tali fulmine plebs fanatica, primo conuitiis impetere fecialem, alii Monachum, alii ſacrificiali habitu Sacerdotem, magum, & impoſtorem dicere; vti qui incedentem ſolenni habitu fecialem nunquam vidiſſent. Denique equo detractum, luto prouolutum, ſpoliatumque diſcerpturi erant, niſi Conſules in cuſtodiam, e furentium dentibus ſubripuiſſent. Poſt, vbi ſceleris magnitudo, factique pœnitentia ſubiit, obteſtantur fecialem, vt miſera Ciuitatis miſertus iniuria condonata pro ſe Cæſarem placaret. Ille poſtquam large addixiſſet omnia, nouaque iam procella tumeret, certæ neci matura ſe fuga ſubduxit.*

37) THEATR. EVR. *p. 899.* Extat proteſtatio apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 935.*

38) THEATR. EVR. *p. 900.* GVDENVS *p. 330.* LONDORP *Tom. VIII. p. 962.* Extat *ſummariſcher Bericht, wie der zu Erfurt geweſene Ober-Vierherr M. Volcmar Limprecht verſchuldet, das er am 20. Nou. 1663. mit dem Schwerdt offentlich hingerichtet worden 1663. 4.* Corpus vero ipſius poſtea iuſſu Electoris effoſſum & 17. Nouembris ſt. v. 1664. ſolennes ipſi in templo Mercatorum factæ fuerunt exequiæ, prout ex NICOLAI STENGERI ſermone funebri typis edito, patet. THEATR. EVR. *p. 1125.*

39) THEATR. EVROP. *Tom. IX. p. 899.* In Appendice DIARII EVROPAEI *Tom. I. p. I.* & LONDORPII *Tom. IX. p. 38.* reperiuntur ſcripta hac in cauſſa publicata. *Iuſtitia protectionis Saxonica in Ciuitate Erfurtenſi*, quæ auctorem adgnoſcit VITVM LVDOVICVM a SECKENDORF, cui Moguntini, obſtetricante Boineburgio, reſpondent per *aſſertionem Iuris Moguntini.* Repoſuerunt Saxones *repetitam & neceſſariam defenſionem iuſtæ Protectionis Saxonicæ in Ciuitate Erfurtenſi* Moguntini *Aſſertionem iuris Moguntini in Erfurdiam vindicatam.* De his ſcriptis probe iudicat GRYPHIVS *pag. 144.* In Mſto poſſideo SECKENDORFII *des Chur- und Fürſtl. Hauſes Sachſen wohlgegründete Deduction ſeines in- und an der Stadt Erfurt, bevorab zu Erhaltung dero Freyheit, Eſtats, und Weſens habenden Rechtens und Intereſſe.*

40) Extat in THEATRO EVROPAEO *p. 907.* Deductio innocentiæ Erfurtenſium contra relationem Cæſaris Commiſſaribrum. In *Tomo IX.* LONDORPII *p. 5.* & *Tomo XI.* DIARII EVROPAEI *App.* extat *Gründliche Deduction der Stadt Erfurt das Sie in puncto des von Chur Mayntz geſuchten Kirchen-Gebets und ſonſt keine Wiederſetzlichkeit verübet*, cum diuerſis adiunctis & pluribus aliis ſcriptis.

41) GVDENVS *p. 396.* qua ratione etiam Saxoniæ Elector Erfurtenſes fuerit adhortatus, vt Moguntino parerent, teſtatur ſcriptum apud LONDORPIVM *Tom. IX. p. 230.* THEATR. EVR. *p. 1120. 1123.*

42) GVDENVS *p. 340.*

43) Concluſum Comitiale deſuper factum extat apud LONDORPIVM *Tom. IX. p. 219.*

44) Litteræ Erfurtenſium ad Sueciæ Regem cum reſponſoriis extant apud LONDORPIVM *Tomo IX. p. 221.*

45) THEATR. EVROP. *p. 1109.*

46) THEATR. EVROP. *pag. 1121.* GVDENVS *pag. 338.*

47) THEATR.

quadam Regininis libertate. Homagium igitur Electori accedenti præſtitum, atque domandæ Ciuitati Arx S. Petri fuit conſtructa. 47) Gallorum vero Regi, ob præſtita auxilia, monumentum ſepulcrale Childerici, quod a Cæſare impetrauerat Moguntinus, fuit donatum. 48) Proteſtabantur equidem Saxoniæ Duces, ob Protectionis iura ſibi in Ciuitatem Erfurtenſem competentia, ſed mediante Saxoniæ Electore, qui Moguntino fauebat, omnis controuerſia per Receſſum Lipſienſem XX. Decembris 1665. fuit compoſita, quo Erfurtum cum omni territorio Moguntino fuit relictum, reſeruantes ſibi Saxones ius conducendi, certos pagos, & pro emolumentis Protectionis certam pecuniæ ſummam; Moguntino etiam prætenſionibus ſuis in quoſdam pagos & feuda renuntiante, & quaſdam præfecturas ab Epiſcopis & Abbatibus domui Saxonicæ oppignoratus ſe euicturum eſſe promittente. 49)

§. XV. Eodem anno 1664. oriebatur inter Palatinum & Vicinos de Wildſangiatus iure controuerſia. 50) Concluſa enim pace Weſtphalica, peregrini multi in locis Rheno vicinis per bellum Germanicum deſolatis, ſedem figebant, quos ſibi tanquam Wildſangios vindicabat Elector Palatinus. Licet autem hoc ius in territorio Palatino minime denegaretur, vicini tamen, vtpote Moguntinus, Treuirenſis, Colonienſis, Spirenſis & Argentoratenſis Antiſtites, Carolus Dux Lotharingiæ, Rheingrauii Comites vna cum nobilitate Imperii immediata in ſuis territoriis hoc Palatino concedere nolebant. Exinde ardua enata fuit controuerſia, quæ primum ſcriptis vltro citroque emiſſis, fuit ventilata, 51) poſt concluſo inter eosdem contra Palatinum fœdere, in bellum fere funeſtum erupiſſet. 52) Moguntino enim cum copiis Lotharingicis XII. Maii 1665. Ladenburgum occupante, deſuper conqueritur Palatinus. 53) Conſtituitur a Cæſare Guilielmus, Badenſis Marchio Commiſſarius, 54) quo mediante, XV. Septembris ſt. v. legati omnium pattium Spiram conueniunt de compoſitione acturi. 55) Aſt, dum ruſtici Palatini in Schwabenheim quosdam præfectos militares Treuirenſes atque Lotharingos inſolentius ſe gerentes captiuos abduxiſſent, ad arma concurritur, 56) poſt varias velitationes, de pace Oppenheimi agitur, ibidemque XXI. Octobris 1665. Receſſus Præliminaris concluditur, de continuandis Spiræ ſub Cæſaris & Brandenburgici Electoris mediatione, Tractatibus, qui ſi intra bimeſtre ſpatium non finiantur, omnis controuerſia compromiſſo relinquenda. 57) Dum autem Spiræ conuenire non poſſent, potius fœderati terris Palatinis exactionibus ſuis graues eſſent, ad Galliæ & Sueciæ Reges prouocabat Elector Palatinus, & conſentientibus reliquis, 58) vtrorumque ſubdelegati Heilbrunnam mittuntur, qui firmato iudicio, vtriusque partis cauſſas ſcripto propoſitas examinant, & per laudum compromiſſoriale VII. Febr. ſt. v. 1667. omnem controuerſiam definiunt, hoc modo, vt Palatinus inpoſterum hoc ius exerceat, vna cum iure conducendi, in omnibus territoriis, in quibus olim illi hoc competierit, ſed in aduentitios ſaltim, non in illos etiam, qui ex vno oppido vel pago in alium migrent, nec Wildſangiatus iura in præiudicium iuris territorii vlterius extendat. 59)

§. XVI.

47) THEATR. EVR. *p. 1123.* GVDENVS *p. 340. ſeq.* LONDORP *Tom. IX. p. 233.* 10. ab ALPEN *lib. V. §. LV.* RECVEIL *Tom. IV. p. 701.* du MONT *Tom. VI. p. II. p. 29.* Hanc cauſſam etiam plenius deſcribit *Auctor der Nachricht von der Stadt Erfurt lib. I. c. XIII.* RINCK *pag. 541.* HAPPEL *pag. 693.* WAGNER lib. III. p. 195. hac de re licet non in omnibus ſatis accurate, ſic ſcribit: *Pone vindicta, & Moguntini exercitus adfuit, qui a proſcriptis Cæſaris iuſſu pœnam repoſceret. Sedecim millia numerabantur, paucis ad ampliſſimum pomœrium cingendum, ſed in imparatos ſat multi. Ex his Gallorum erant octo millia Bradello Duce, cæteri fere militari habitu ruſtici. Breuis expeditio fuit. Poſt leuem oppugnationem dedere ſe, leges quæ a victore accipere ceaſſis ciuibus. Religiones integra permiſſa; libertas & arx, (Cyriaci Burgum vocant) trepia, præſidioque Gallico occupata ſunt. Diſplicuit Cæſari, & magnam partem Principibus, quod in cor inermis Germaniæ, extera auxilia induxiſſet Moguntinus. Miſera Ciuitas Saxonia Electorem maxime incuſabat, qui vnus opis promiſſa ſpem feſelliſſet, vti ante publico commentario ſua Domus in eam vrbem prærogatiuas vulgaret. Sed ſerum id ſcilicet, vanumque.*

48) Vide ſupra *Per. III. §. XXVIII.*

49) Hic Receſſus perfidia Miniſtri cuiusdam promotus fuiſſe dicitur, MVLLERI *Ann. Sax. p.* 466. RINCK *p.* 543. Capita huius Receſſus reperiuntur in THEATR. EVR. *p.* 1497. HAPPEL *pag.* 737. Ipſe Receſſus apud du MONT *Tom. VI. p. III. p.* 134. HISTOIRE DE TRAITTES DE PAIX *Tom. II. p.* 444. Quid vero de hac renuntiatione iudicet SCHVRTZFLEISCHIVS, patet ex Epiſtola CLXXXVI. dum ait: *Et quidem A. clↄ Iↄ CLXVII. a domo Saxonica renunciatum iuri patrocinii hereditarii in Erfurtum; ſed non iuri ex capite territorii, a domo Vinarienſi prætenſo. Illud enim ex alia cauſa oritur, & propterea ea ceſſio non intelligitur ratione eiusdem.* Intelligit autem ius Territorii clauſi, quod in Thuringiæ Landgrauiatu obtinet.

50) VVildfangiatus, in quo conſiſtat, exponitur a Thulemario *de Octouir. cap. XVIII. §. XLI.* & in SYNT. IVR. PVBL. *cap. XVII. §. XXV.*

51) Scripta iſta Tomo XII. DIARII EVROPAEI adiiciuntur ſub titulo *Moguntino-Palatina Acta Publica.* Continuantur eadem *Tom. XIII. XIV.* Talia etiam reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. IX. p.* 337. THEATR. EVROP. *Tom. IX. p.* 1129. VVAGNER *lib. III. p.* 201.

52) THEATR. EVROP. *Tom. IX. p.* 1127.

53) THEATR. EVROP. *p.* 1488. LONDORP *Tom. IX. p.* 350. 372.

54) THEATR. EVROP. *p.* 1489. LONDORP *Tom. IX. p.* 446.

55) THEATR. EVROP. *p.* 1491.

56) THEATR. EVROP. *pag.* 1492. HAPPEL *pag.* 732.

57) THEATR. EVROP. *p.* 1492. Extat Receſſus Oppenheimenſis apud LONDORPIVM *Tom. IX. p.* 376. PVFENDORF *lib. IX. §. LXXXI.* du MONT *Tom. VI. p. III. p.* 153.

58) LONDORP *Tom. IX. p.* 423. 595. DIAR. EVR. *Tom. XV. p.* 312.

59) Extat hoc Laudum Compromiſſoriale Heilbrunenſe

§. XVI. Anno 1666. quoque continuata fuit controuerſia Bremenſis. Poſtquam enim Brema Ciuitas, a Ferdinando III. Imp. Suecis & Gallis ad Tractatus Pacis vniuerſalis fuiſſet euocata, 60) contra eiusdem libertatem Sueci agere præſumſerunt, dum Bremenſis Archiepiſcopatus in ſatisſactionem coronæ Suecicæ ſuiſſet adſignatus. 61) Aſt, accepto ab Imp. diplomate, Kl. Iunii a. 1646. pro Ciuitate libera declaratur, 62) eiusdem libertati per Pacem Osnabrugenſem proſpicitur, 63) atque ad Comitia anni 1653. Suecis licet contradicentibus, admittitur. 64) Poſtulabant igitur Sueci a. 1663. a Ciuitate, vt Imperii immedietati renuntiaret, quod eum negaretur, Sueci vrbem terra marique infeſtant, non obſtante Cæſaris inhibitione, ſub pœna fractæ pacis publicæ facta. Interuentu tamen Batauorum res XXIV. Nouembris 1654. componitur, & caput immedietatis ad alios Tractatus reiicitur, ſaluo vtriusque partis iure. 65) Ad Comitia hodierna Brema etiam a. 1662. vocabatur, 66) indeque hæc cauſſa, in Comitiis & multis ſcriptis ab vtraque parte agebatur. 67) Anno 1666. menſe Februario Sueci poſtulabant, vt Ciuitas fidem Cæſari dictam plane eieraret, Immedietati renuntiaret, in arcem atque vrbem Suecorum præſidia admitteret, 68) quod eum denegaret, non obſtantibus Cæſaris dehortatoriis, 69) a Carolo Guſtauo Wrangelio Duce obſidetur. 70) Mittitur a Cæſare Sintzendorfius ad Regni Senatores, Rege impubere, qui ea re pacem violatam videri, doceret; & Brunſuicenſem, Saxonesque Principes, ad opem ferendam incitaret, vbi quos ſuſpecta vicinia magis tangeret. Et iam vndique arma parabantur, & Bremenſium alacritas diutinam obſidionem factam ſperabatur. Inde Sueci, qui impetu capiendam vrbem præſumpſerant, rem iudicio committunt. E Catholicis Moguntinum, Bauarum, ex Proteſtantibus Brandeburgicum & Saxonem; Auguſtam, item Coloniam, Francofurtum & Noribergam Cæſar iudices nominat. Eorum Legatis adnitentibus, poſt varios, eosdemque difficiles Tractatus in caſtris Suecicis, in pago Habenhauſen d. 15. Nouembris 1666. in has ſere conditiones concordia reſtituta: Eadem, qua hactenus Commerciorum, Priuilegiorum, Religionis libertate vterentur Bremenſes, eius, quod

brunnenſe apud LONDORPIVM *Tom. IX. p.* 486. THVLEMARIVM *cap. XVIII.* in RECVEIL *Tom. IV. p.* 187. VVAGNER *lib. III. p.* 202.

60) AD. CORTREII *Obſ. de Statu Ciu. Brem.* §. *I. II. III.* LVNIGII *Gerechtſame p. II. p.* 93.

61) CORTREIVS §. *VI.*

62) Extat diploma apud LONDORPIVM *Tom. VI. p.* 430. CORTREIVS §. *XV.* Licet iam antea Fridericus, Daniæ Princeps, Archiepiſcopus Bremenſis deſuper fuiſſet proteſtatus, de quo varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. IV. p.* 850. *Tom. V. p.* 1. 28.

63) *Art. X.* §. *VIII. Ciuitati vero Bremenſi, eiusque territorio & ſubditis præſens ſuus ſtatus, libertas, iura & priuilegia in Eccleſiaſticis & politicis ſine impeditione relinquantur. Si qua autem ipſi cum Epiſcopatu ſeu Ducatu aut capitulis ſint aut imposterum enaſcantur controuerſia, ea vel componantur amicabiliter, vel iure terminentur, ſalua interim cuique parti, ſua, quam obtinet poſſesſione.* Quid ſuper hac compoſitione in ipſis Pacis Tractatibus fuerit actum, exponit PVFENDORF *rer. Suec. lib. XXVI.* §. *XII.* CORTREIVS §. *VII-XIV.* THEATR. EVR. *Tom. VI. p.* 386. Scriptum ex Cancellaria Moguntina ſuper intellectu horum verborum conceſſum, extat apud LONDORPIVM *Tom. VI. p.* 429.

64) *Sect. ſuper.* §. *XLIII.*

65) *Sect. ſuper.* §. *XLIV.*

66) CORTREIVS §. *XXXV.*

67) Molimina vtriusque partis in Comitiis, exponit CORTREIVS §. *XXXVI. LXXIV.* A parte Danorum adhuc, dum iſti Bremenſem Archiepiſcopatum poſſiderent, prodiit *Aſſertio iurium Archiepiſcopalium & Superioritatis*, 1639. 4. & *Fürſtl. Ertz-Biſchœfflicher Bremiſcher Nachtrab* 1641. 4. *Prodromus Bremenſis & Archiepiſcopi epidromus contra prodromum* 1641. HEINRICI KREFFTINGII *Expoſitio iurium archiepiſcopalium contra Bremenſes* 1642. 4. Suecorum ſcripta ſunt *Gründlicher Bericht von der Landesfürſtlichen Ertzbiſchœflichen Hoch und Gerechtigkeit über die Stadt Bremen* 1652. 4. *Abdruck der von den Kœniglichen Schwediſchen Plenipotentiarien, bey ihrem Abzug der Stadt Bremen den* 15. *Iulii* 1651. *hinterlaſſenen Remonſtration,* 1652. 4. *kurtze Erlauterung der von der Stadt Bremen de facto unternommenen Reichs-Sesſion und Voti* 1652. *Index, und kurtzer Bericht auf den von der Stadt Bremen wegen ihres affectirten Reichs-Stadtiſchen Prädicats eingeſchobenen Abdruck etlicher Documenten und vermeintlich beſchehenen Remonſtration* 1653. *Gründliche Deduction Rechtmasſiger Befugnüs, ſo ihre Kœnigl. Maieſt. und die Crone Schweden an die Stadt Bremen haben*, 1666. 4. A parte Ciuitatis prodiit *breuis adumbratio Status Ciuitatis Bremenſis ante, ſub, & poſt pacificationem Osnabrugenſem*, *Bremen* 1653. 4. & cum Appendice 1663. 4. *Der Rœm. Kayſerl. Maieſt. der Stadt Bremen ertheiltes Protectorium und andere Mandaten, Bremen* 1654. 4. *Index libera Imperialis Ciuitatis Bremenſis*, *Bremen* 1654. 4. *Wechſelſchreiben zwiſchen der Kœniglichen Regierung und dem Rath, Acta und ſcripta in puncto der Huldigung und Grauaminum von ſeythen Kœnigl. Maieſt. in Schweden und der Stadt Bremen. Grund-Riſs der Schwediſchen Vngründlichen Deduction* 1660. 4. *Abdruck verſchiedener Kayſerlicher Schreiben, Churfürſtl. Gutachten und Reichs-Schlüſſe, in Sachen Bremen contra Schweden von anno* 1661. *biſs* 1666. *incluſiue.* Prouocabant potiſſimum Sueci ad homagium Epiſcopis ſemper præſtitum, quod Bremenſes in Comitiis Prouincialibus comparuerint, ſub matricula Epiſcopatus comprehendantur, & a Comitiis per ſeculum & vltra abfuerint. Reſpondebant iſti, ſe homagium, non vrbis, ſed territorii ratione præſtitiſſe, eiusdemque ratione Comitiis Prouincialibus interfuiſſe, in matricula ſæpius diſtinctos, & quod per tempus aliquod ad Imperii Comitia non venerint, ipſis fraudi minime fore, cum & olim adfuerint, & nunc ad eadem reſtituti. Extant varia etiam ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. IX. p.* 387. & in appendice *Tom. XIII. XIV. parte II.* DIARII EVROPAEI *Acta Suecico-Bremenſia.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Februario* 1700. *p.* 91.

68) CORTREIVS §. *LXXIV. LXXV.* LONDORP *Tom. IX. p.* 443.

69) CORTREIVS §. *LXXVII-LXXXV.* HAPPEL *p.* 768. ALPEN *lib. VI.* §. *I.*

70) RINCK *p.* 611.

71) COR-

quod Imperio Bremenſis Ducatus deberet, quartam decimam partem ipſi penderent: Liberæ ciuitatis titulo ad Sueciæ Regem, ac Regios Præfectos; vti finitis iſtis Comitiis Seſſione in Imperii comitiis, vsque ad ſeculi XVII. exitum ſaluo tamen iure, ſaluaque poſſeſſione abſtineat, ſub initium vero ſeculi XVIII. illa vti liberum fore, interim omnes ceſſent hoſtiles actiones, & controuerſiæ amicabili compoſitione vel via Iuris terminarentur. 71) Dum vero Comitia iſta adhuc durent, ſeſſionem & Votum Ciuitas ſemper retinuit.

§. XVII. Eodem anno 1666. Fridericus Guilielmus, Brandenburgicus Elector, Magdeburgum vrbem, homagium Auguſto Adminiſtratori, cui ad dies vitæ Præſulatus erat relictus, denegantem, atque Ottonis M. priuilegia obtendentem, ab obſequium redigit, eoque adigit, vt, poſtquam XXVIII. Maii in Monaſterio Bergenſi conueniſſet, poſtera die præſidium Brandenburgicum admitterent, quod in Electoris iuxta ac Adminiſtratoris verba iuraret, atque homagium præſtaret, quod equidem Capitulum vna cum Principibus recipere cupiebant, his tamen recuſantibus. 72) Eodem anno, per Receſſum Cliuiæ VI. Septembris ſubſcriptum, omnis controuerſia de ſucceſſione Iuliacenſi, inter Electorem Brandenburgicum & Philippum Guilielmum, Palatinum Neoburgicum in perpetuum fuit compoſita, ita, vt Brandenburgico Cliuenſis Ducatus vna cum Comitatu Marcano & Rauensberg; Palatino Iuliacenſis Ducatus & Bergenſis relinqueretur: Rauenſteinenſia ſucceſſio per Compromiſſum definiretur: iura Imperii atque Circuli vtrique parti eſſent communia. 73)

§. XVIII. Eodem tempore, poſtquam XIX. Iunii 1667. Antonius Güntherus Oldenburgicam ſtirpem directam terminaret, grauis de ſucceſſione in Comitatum Oldenburg & Delmenhorſt ſuborta fuit conttouerſia. Adpetebat eundem Fridericus III. Danorum Rex, Chriſtiannus Albertus Dux Gottorpienſis, & Ioachimus Erneſtus, Dux Holſato-Plœnenſis. 74) Iſti equidem ad ſimultaneam inueſtituram prouocabant, quam ſibi ab antiquo reſeruauerint, 75) & expectatiuam, quam Maximilianus II. Friderico II. Regi, & Adolpho Holſatiæ Duci a. 1570. conceſſiſſet, 76) atque pactum Rendsburgi a. 1649. cum vltimo defuncto Comite Antonio Günthero initum, eiusdemque Teſtamentum, dum vtraque ſucceſſio ipſis fuiſſet adſignata. Dux vero Plœnenſis ad ſanguinis proximitatem prouocabat, dum gradu reliquis eſſet propior, 77) cui iuri nec per pacta contraria, nec per teſtamentum adſerri poſſit præiudicium. Expectatiuam etiam ab Imp. Ferdinando III. a. 1642. 78) & Leopoldo a. 1664. in ipſum fuiſſe extenſam. 79) Primi tamen poſſeſſionem adprehendebant Rex Daniæ & Dux Gottorpienſis per Antonium Comitem Altenburgicum, filium Antonii Güntheri legitimatum, cui per pactum Rendsburgenſe vicaria poteſtas in Comitatibus fuerat adſignata. Plœnenſis vero cauſſam ad Cæſarem deferebat, qui miſſo a. 1668. Hamburgum legato, adhibitis etiam Ducum Lüneburgenſium & Landgrauii Haſſo-Caſſellani legatis, cauſſam iſtam examinari facit, & compoſitionem fruſtra tentabat: Daniæ equidem Rex a. 1671. de parte Comitatus dimidia, quam ipſe occupauerat, cum Plœnenſi Duce tranſigebat, eandemque ceſſis ipſi aliis præfectutis & iuribus retinuit. Gottorpienſis vero, dum litem coram iudicio aulico proſequeretur, per ſententiam a. 1676. latam, ad reſtituendam alteram Comitatus partem cum fructibus perceptis & percipiendis adigebatur, quæ etiam eodem adhuc anno executioni fuit maudata, ipſeque Dux in ditionum iſtarum poſſeſſionem immiſſus, qui tamen ad Communionis incommoda vitanda, eandem etiam partem, accepta pecuniæ ſumma, & quibuſdam in Holſatiæ & Sleſuicenſi Ducatu locis, ac iuribus Daniæ Regi ceſſit. 80) Multa quoque de Ieuerana dynaſtia fuit controuerſia, in qua ex Teſtamento Anto-

71) CORTREIVS §. *LXXXVI-LXXXVII.* LONDORP *Tom. IX. p.* 459. PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. IX. §. LXXXII.* HAPPEL *p.* 774. RECVEIL *Tom. IV. p.* 181.

72) PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. I. §. LXXXIII.* RINCK *p.* 612. DIAR. EVROP. *Tom. XV. p.* 303. 407.

73) Extat Receſſus apud LONDORPIVM *Tom. IX. p.* 465. DIAR. EVR. *Tom. XIV. app. p. III. p.* 1. in RECVEIL *Tom. IV. p.* 167.

74) IMHOF *Not. Procerum lib. IX. §. X.* RINCK *p.* 614.

75) Sic Chriſtiaous I. Daojæ Rex in ceſſiooe Mauritio & Gerhardo Comitibus. 1458. facta, ſibi reſeruat *die treue Hand.* LVNIG *p. ſpec. Continuationis ſecundæ Contin. II. p.* 9.

76) Extaot hæ litteræ Expectatiuæ apud LVNIGIVM *c. l. p.* 39.

77) Schema ſucceſſioois tale:

Theodoricus Fortunatus,
Comes Oldenburgicus

lin. Danica — *lin. Oldenburgica*

lin. Danica			*lin. Oldenburgica*
Chriſtianus I.			Gerhardus Bellicoſus
Fridericus I.			Iohannes XIV.
Chriſtianus III.		Adolphus	Iohannes XV.
Fridericus II.	Iohannes Iunior	Io. Adolphus	Iohannes XVI.
Chriſtiaous IV.	Ioachimus Erneſtus Dux Plonenſis	Fridericus III.	Antonius Guntherus
Fridericus III.		Chriſtianus Albertus Dux Gottorpienſis	

78) Extat apud LVNIGIVM *p.* 79.

79) LVNIG *p.* 171.

80) Varia hac in cootrouerſia ſcripta prodierunt, quæ potiſſimum in DIARIO EVROPAEO reperiun-

Antonii Güntheri ſuccedebat Iohannes Princeps Anhaltinus, ex ſorore ipſius Magdalena prognatus. Aſt XX. Septembris 1683. Daniæ Rex hanc dynaſtiam occupabat, iura a Galliæ Rege ſibi ceſſa prætexens, qui Dominii directi iura, tanquam Burgundiæ Dux in d; ‵ ın dynaſtiam prætendebat, Cæſaris autem & Saxonis atque Brandenburgici Electorum interventu, Haſniæ XVI. Iulii 1689. conuenit, vt Princeps Anhaltinus omnibus prædiis & allodiis, quæ io Comitatu Oldenburgico poſſideret, cederet, centum Ioachimicorum millia Daniæ Regi ſolueret, atque dictam dynaſtiam libere poſſideret. 81)

§. XIX. Circa esdem tempora, cum poſt mortem Sigismuodi Franciſci, Auſtriæ ArchiDucis, qui vltimus erat lineæ Tirolenſis, 82) Leopoldus vnicus factus fuiſſet hæres domus Auſtriacæ, de matrimonio cogitabat, quod concluſum XXV. Aprilis 1666. Madriti, per legatum, cum Margaretha Thereſia, Philippi IV. filia ſecundogenita, Viennæ XXV. Nouembris ſt. v. magna cum ſolenoitate ludorum ſpectaculorumque adparatu fuit conſummatum. 83) Annus erat 1668. cum Vngari contra Cæſarem grauem excitarent conſpirationem. Anſam dederat Franciſcus Nadaſti, Supremus Vngariæ Iudex, qui ob denegatam Palatini dignitatem, quod munus Regibus inuiſum, Imp. plane aotiquare ſtatuerat, ipſi infenſus, 84) & Petrus Serini Comes, Bannus Croatiæ, quibus poſtea Eraſmus Comes a Tettenbach, Stiriæ Præfectus, Franciſcus Frangipani aliique accedebant. Accedebat religioois Euangelicæ ſuppreſſio, & quod Vogarorum munimenta præſidiis Germanicis fuiſſent firmata. Proceres igitur quidam Vngariæ, facta Zemblini ſocietate, deputatos ad Cæſarem mittunt, de Germano milite abducendo. Et licet parum abnueret Imp. Emmericus tamen ex Franciſcanis patribus, ipſum contra Vngaros, tanquam perfidos coocitabat. 85) His irritati Vngari, multos Germanorum occidunt, Proteſtantes etiam in arce S. Iuan de religionis & regni libertate militeque Germano eiiciendo, fœdus inuicem concludunt. 86) Varie Cæſar veneno tentatur, aliaque nefaria conſilia contra ipſum agitantur, 87) tandem vniuerſa conſpiratio mira Dei prouidentia a. 1670. per vnum ex famulis Tettenbachii, quem furti inſimulatum in publicos carceres abripi iuſſerat, detegitur, Tettenbachius XXII. Martii Græcii fit captiuus. 88) Proteſtantes interea Caſſouiæ conuentum agunt, & facta inter tredecim Comitatus ſocietate, copias colligunt, quibus Ragotzium præficiunt, qui Tockaium & Mongatzium fruſtra tentat. 89) Exhibebant etiam Vngari Grauamina ſua Imp. petentes eccleſiarum reſtitutionem, & Germani militis abductionem, dum interea Cæſar Serinium, Nadaſtium & Frangipanium in captiuitatem duci iuberet. 90) Prætendebant equidem Vngari, ipſorum iuris eſſe, vt Comites iſti ipſis traderentur diiudicandi, quod Cæſar tamen abnuebat, & conſtituto iudicio delegato, adhibito conſilio Iureconſultorum, Cameræ Spirenſis, Lipſienſis, Tübingenſis atque Ingolſtadtieuſis, Academiarum, reos iſtos criminis vel per ipſorum litteras, vel confeſſionem conuictos, ad mortem condemnsuit, quæ ſententia in Serinio, Nadaſtio, Fraogipanio XXX. Aprilis ſt. n. Viennæ executioni fuit mandata, 91) in Tettenbachio vero Græcii XXI. Nouembris. 92) Et licet Imp. Poſonium Comitia indiceret, Vngari tamen, niſi omnia per amneſtiam generalem plane fuiſſent abolita, comparere nolebant. His motus Imp. Exercitum triginta millium ad Vngariam domandam mittebat. 93) Turbas equidem adhuc mouebat Franciſcus Ragotzius, matris tamen, quæ Serinii vidua, interuentu, Cæſari ſe ſubiiciebat, & militem Cæſareum in præſidia ſua recipiebat. 94)

periuntur. Sic in appendice *Tomi XVII. XVIII. Tom. XX. p. 3. Tom. XXII. Tomo XXIII. pag. 68. Tom. XXVII. p. 1. Tom. XXVIII. p. 65.* reperiuntur ACTA HOLSATO-PLOENENSIA. IMHOF *cit. loc.*

81) In Appendice DIARII EVROPAEI *p. XLIII.* reperiuur ſcriptum, cui titulus: *Bericht von demienigen, was zwiſchen denen Oldenburgiſchen Lehensfolgern, eines, und denen Allodial-Erben des letzten Grafens andern Theils vorgebe.* Plenius vero hanc controuerſiam declarat, ipſumque Receſſum exhibet BECMANN *Hiſtoria Anhaltina lib. III. c. III. §. XI.* THEATR. EVROP. *Tom. XII. pag.* 580.

82) *Supra §. XII.*

83) In DIARII EVROPAEI *XIV. Tomo* ſub finem appendicis deſcribitur introitus ſolennis Viennam. In Tomo XV. prima Appendicis parte omnes feſtiuitates prolixe deſcribuntur. RINCK *pag.* 567. WAGNER *lib. III. p.* 202. qui addit: *a peractis nuptiis, per annum fere integrum, edita ſunt eius magnificentiæ & ſumptuum ſpectacula, vt diu Europa nihil ſimile ſpectârit. Præcipuæ admirationi, ac voluptati fuêre, equi, compoſitis ad Muſices modulos greſſibus, veluti ratione ſaltitantes: nunc in gyrum, alias in lineam flecti; vario ordine, ac figura, nunc conſiſtere, nunc deduci, biennali labore condocefacti. Res miraculum, hodieque ſuperſtitum vocibus celebratur. Extant de iis ludis libri complures conſcripti, mihi tetigiſſe ſatis fuerit, ad alia properanti. In eam rem Prouinciæ decies centena millia contulère, longe amplius ex ærario depromptum eſt.*

84) WAGNER *lib. III. p.* 206.

85) RINCK *pag.* 623. BVCHER-CABINET *p. III. p.* 560.

86) RINCK *p.* 631. 646.

87) De his vberius WAGNER *p.* 107.

88) RINCK *p.* 644. WAGNER *p.* 232. 241.

89) RINCK *p.* 646. WAGNER *p.* 239.

90) RINCK *p.* 654. WAGNER *p.* 254.

91) DIAR. EVROP. *Tom. XXII. p.* 289. *Tom. XXIII. p.* 650. THEATR. EVR. *Tom. X. p. II. p.* 260. MEM. de CHAVAGNAC *pag.* 276. RINCK *pag.* 661.

92) DIAR. EVR. *Tom. XXIV. p.* 9. RINCK *p.* 663. qui etiam *p.* 667. tradit, qua ratione Galli eosdem excuſent, quod nihil contra Iura regni egerint, potius Cæſarei Miniſtri ipſorum bonis inhiauerint. THEATR. EVR. *Tom. X. p. II. p.* 403.

93) RINCK *p.* 669.

94) BVCHER CABINET *p. III. p.* 562.

§. XX. Interea, dum hæc in aula Cæſaris peragerentur, controuerſia de caſtro & oppido Borckloh Geldriæ, IX. Aprilis 1666. componebatur. Adpetebat enim Chriſtophorus Bernhardus, Monaſterienſis Epiſcopus hanc dynaſtiam, extincto a. 1553. Iodoco Brunckhorſtio, ſuæ gentis vltimo, iure dominii directi Præſulatui apertam. 95) Dum autem Belgæ hanc dynaſtiam a. 1616. occupaſſent, repetebat illam dictus Epiſcopus, Belgii prouincias inuadebat, multas Tranſiſalanæ vrbes, atque inter has, ipſam Borckeloam occupabat, 96) quæ tamen per dictam pacem, interuentu potiſſimum Friderici Guilielmi Brandenburgici, qui concluſo cum Belgis fœdere, pacem vrgebat, Belgis ſingula reſtituuntur. 97) Huxaria Weſtphaliæ Ciuitas, protectione primum Ducum Brunſuico Lüneburgenſium contra Monaſterienſem Præſulem vſa, ipſius poteſtati ſe a. 1674. ſubmittit. 98) Brunſuicum vrbem XVIII. Maii ſt. v. 1671. facto cum reliquis Ducibus Lüneburgenſibus fœdere, infeſtabat Rudolphus Auguſtus, Dux Brunſuico-Lüneburgenſis, quæ, dum puluere pyrio atque adpatatu militari eſſet deſtituta, XII. Iunii ad deditionem atque homagium fuit compulſa. 99)

§. XXI. Anno 1670. controuerſia feruebat inter vrbem & Electorem Colonienſem, Maximilianum Henricum. 100) Cauſſa erat, quod Magiſtratus Colonienſis quosdam milites delinquentes fuſtibus cædi feciſſet, cum tamen ipſis Criminalis Iurisdictio haut competeret: quod ipſi ex militari iure Statuum Imperii defendebant. Potiſſimum erat, quod Vrbs iſta libertati ſuæ metuens, ingenio Architecti a Batauis ſumti, muniretur, Pamphieldius admitteretur Batauorum Chiliarcha, qui & ære Batauo legionem iſtio conſcribebat. Improbabat hoc Elector, tanquam Iuris Electoralis & territorii violationem: exprobabat Ciuitati Monaſterienſis Epiſcopus, tanquam Director Circuli Weſtphalici; nec enim Vrbi opus eſſe externa armorum ſocietate, quæ virium ſatis a Circuli Weſtphalici Proceribus poſſit expectare. Aſt neutrum audiunt Colonienſes: quin potius indies augetur miles Batauus, feſtinantur munimenta, armatur tota Archidiœceſis. Vt controuerſiam extinguat Imp. deſcendit primum Marchio de Grana; dein Moguntinus, Treuirenſis, Brandenburgicus Electores Commiſſarii nominantur. Nec eo contenti Principes Circuli Weſtphalici Directores, menſe Iunio Comitia Circuli Bilefeldiam indicuntur. Feruebat exinde negotiatio Colonienſis. Armantur iuxta ac animantur e Gallia Elector, vrbi inhians, a Batauis Ciuitas. Interuentu tandem Chriſtophori Bernhardi Epiſcopi Monaſterienſis II. Ianuarii 1672. tranſigitur, vt externus miles ex Vrbe emittatur, in cuius locum Circularis miles ſuccedat. Pergat vrbs in cœptis munitionibus, facta tamen obligatione, quod ſi locus aut fundus, in quo munitio extrui cœpta, territorii eſſe Electoralis iudicetur, omnia in priſtinum reſtituantur. Reliquæ controuerſiæ coram dicaſterio Imperii expediantur. 1)

§. XXII. Ludouicus inter hæc, Gallorum Rex, Belgio æque atque Germaniæ inhiabat. 2) Mortuo enim a. 1665. Hiſpaniarum Rege, Philippo IV. Belgium inuadebat, Belgi-

95) Controuerſiæ rationem prolixius exponit Io. ab ALPEN *lib. I. §. XXXII. ſqq.* In appendice vero tertia Tomi XVI. DIARII EVROPAEI p. 15. reperitur Deductio, qua Ducatus Geldriæ Ius territorii in dictam dynaſtiam demonſtratur.

96) ALPEN *lib. V. n. LXXV.*

97) ALPEN *lib. V. §. XCVII.* Scripta hac in parte reperiuntur apud LONDORPIVM *Tom. VIII. p. 920. Tom. IX. p. 324. 416.* Ipſe Receſſus vero extat *p.* 481. & in RECVEIL *Tom. IV. p.* 156. PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. X. §. XIV. XV. XVI. XVII.* THEATR. EVR. *Tom. X. p.* 338.

98) RINCK *p.* 672. Extant ſcripta in hac controuerſia apud LONDORPIVM *Tom. IX. p.* 737. 768. *in App. Tom. XXII.* DIARII EVROPAEI. ALPEN *lib. VI. §. XLV. lib. VIII. §. LX.*

99) Quid in controuerſia Brunſuicenſi olim factum, expoſui *Sect. VII. §. XXVIII. Sect. VIII. §. VI.* Occupatio vrbis vna cum deditionis articulis deſcribitur apud RINCKIVM *p.* 673. LONDORP *Tom. IX. p.* 769. DIAR. EVR. *Tom. XXIII. app. p. I.* THEATR. EVROP. *Tom. X. p. II. p.* 407. du MONT *Noueau Recueil de Traités de Paix, Tom. I. p.* 195. ALPEN *lib. VI. §. LIII.*

100) Multæ iam olim inter Electores & vrbem Colonienſem controuerſiæ. Facta enim poſt mortem Theodorici Archiepiſcopi a. 1463. Vnio Prouincialis, a Capitulo & Statibus Colonienſibus, quo iura Electorum definiuntur atque limitantur, dicta *Erblandes Vereinigung*, quam poſtea omnes Electores, potiſſimum Adolphus a. 1550. Io. Gebhardus a. 1553. Erneſtus a. 1593. Ferdinandus a. 1614. Maximilianus Henricus a. 1650. iuramento confirmaverant, prout ſingula hæc ſcripta apud LVNIGIVM reperiuntur *p. ſpec. p.* 435. *ſqq.* Sub medium huius ſeculi, ratione iurisdictionis, controuerſiæ oriebantur inter Maximilianum Henricum & Colonienſes, Gallis potiſſimum ſufflaminantibus, qui vrbi inhiabant. Publicabatur ab Electore Manifeſtum, cui vrbs opponebat *einen Gegenbericht.* Ab Electore vero publicabatur *Apologia des Ertzſtiffts Coelln, wieder Bürgemeiſter und Rhat deſſen Haupt-ſtadt Coellen auf das Churfürſtliche Manifeſt abgangenen vermeinten Gegenberichts, Bonn* 1658. *f.* quæ ſatis prolixa eſt, multis adiectis documentis. Huic a parte Ciuitatis VI. Iulii 1659. oppoſita eſt Proteſtatio, qua demonſtratur, dictam Apologiam contrariari Colonienſium Priuilegiis & Vnioni Prouinciali, quam exhibet GASTELIVS *de Statu Publico Europæ. c. XXXII. p.* 919.

1) Quid in hac controuerſia actum & publicatum, exponitur apud IO. ALPEN *vita Chriſt. Bernhardi lib. VII. ineunte*, qui etiam §. *IV.* Receſſum exhibet. PVFENDORF *de reb. Friderici Guilielmi lib. XI. §. XX.* expoit conſilia Electoris & Gallorum hac in cauſſa. DIAR. EVR. *Tom. XXVII. p.* 435. Extat Receſſus apud GASTELIVM *c. l.* in RECVEIL *Tom. IV. p.* 289.

2) Tam temerarii Galli erant, vt in ipſum Imperium Regis prætenſiones extenderent, prout teſtatur ſcriptum: *des iuſtes pretenſions du Roy ſur l'Empire par le Sr.* AVBERY *à Paris* 1667. 12. Huic HENRICVS KIPPINGIVS notas adiecit ſcripto oppoſitas. Sic etiam ipſi oppoſita fuerunt *Axiomata Politica Gallicana* & NICOLAI MARTINI *Libertas Aquilæ triumphantis.*

 3) Viſita-

Belgicas prouincias ex iure deuolutionis petens. 3) Dum igitur Rege adhuc minorenne, miſer Belgii eſſet ſtatus, & belli adparatus, dum Hiſpanis non niſi duodecim peditum eſſent millia, equitum quaterna, eademque e Nobilium famulis conflata, nec in iisdem caſtris; & ſtipendiorum defectu, crebris inter ſe ſeditionibus & cum Prouincialibus colliſi. Aerarii vltima egeſtas; fundis plerisque, & vectigalibus, praua Gubernatorum adminiſtratione oppignoratis. Deſtituebantur Hiſpani a vicinis, dum Carolus II. M. Britanniæ Rex ab ipſis eſſet alienus, Batavi inter ſe eſſent diuiſi, varii Germaniæ Principes auro Gallico corrupti. 4) Galli vero lectiſſimis copiis inſtructi a. 1667. Belgium inuadunt, Tornacum, Duacum, Caroloregium, Inſulas, Aldenardam, Athum, Tornacum, Cortracum, Furnas, Armentarias occupant. Sæuiente hyeme Burgundiæ Comitatum, decem ac quatuor dierum interuallo, vno victoriarum curſu, Condæo Duce percurrunt potius, quam ſubigunt, Locorum Præfectis plerisque iamdudum auro expugnatis. Hyeme inter paciſcendum fruſtra exacta, 5) poſtquam pro conſeruando Belgio d. 23. Ianuarii 1668. inter Anglos, Belgasque, atque Weſtmonaſterii fœdus tripartitum *die triple Aliance* inter Anglos, Suecos, Belgasque d. 25. Aprilis 1668. de eodem fuiſſet concluſum. 6) Ad Iunii initium fiunt induciæ; per quas deliberarent Hiſpani: occupatas vrbes, an earum loco, rem æqui pretii, Lucemburgum, Cameracum, Ariam, Audomari Fanum perdere mallet. 7) Aquisgrani demum d. II. Maii 1668. ſemeſtri bello indecora pacificatione finis ſuit impoſitus, memoratæ vrbes iuratis pactis in Galliæ ius adſcriptæ; Burgundia tamen reddita, quam nec Heluetos in Galli poteſtate paſſuros, falſo tum credebatur. 8) Huius Aquisgranenſis pacis Guarantiam etiam dicti Fœderati Hagæ Comitum d. 7. Maii 1669. ſingulari fœdere ſuſceperunt. 9) Nec vero tuta Gallorum fides. Hi enim Belgis Fœderatis infenſi, quod de Belgio Hiſpanico conſeruando ſolliciti, 10) eosdemque ſcriptis quibusdam iniurioſis irritauerant, ad bellum contra eosdem ſe præparabant, 11) concluſo etiam cum Anglis, Suecis, 12) Colonienſi 13)

3) Vſitatum hoc erat in Brabantiæ Ducatu, vt diſſoluto matrimonio, bona ſuperſtitis Parentis ad eiusdem thori liberos deuoluantur, exclusis his, qui ex ſecundo matrimonio fuerint geniti, idque vocabatur *Ius deuolutionis*, de quo ſingulari Tractatu egit PETRVS STOCKMANNVS, qui cum declaratione vtriusque partis extat *in appendice Tomi XVI.* DIARII EVROPAEI, & pars ſecunda *in appendice Tomi XVII.* Dum igitur Galliæ Regis vxor Maria Tereſia ex primo coniugio Philippi IV. cum Iſabella Henrici IV. Regis filia fuiſſet nata, ex eodem capite ſucceſſionem petebat in prouincias. Pro iure Gallico, ANDREAS AVBERIVS edidit *Traité des droits de la Reine tres chretienne ſur diuers Eſtats de la Monarchie d' Eſpagne, à Paris* 1667. 12. quod ſcriptum etiam latino ſermone extat in *appendice* DIARII EVROPAEI *Tomi XV.* & germanice *in appendice Tomi XVI.* Contra hunc prodiit *Dialogue ſur les droits de la Reyne Tres-Chreſtienne, atque Deductio, ex qua clariſſimis argumentis probatur contra Gallos, non eſſe ius deuolutionis in Ducatu Brabantia*, quæ extat *in appendice Tom. XV.* DIARII EVROPAEI. Ad vtraque ſcripta tamen reſpondetur per *Remarques pour ſeruir de Reponſe a deux Ecrits imprimez à Bruxelles* 1667. 12. Contra has iniquas Gallorum Prætenſiones, facit etiam *Bouclier d' Eſtat & de Iuſtice, contre le deſſein manifeſtement découuert de la Monarchie Vniuerſelle, ſous le vain pretexte des pretenſions de la Reyne de France*, 1667. in dicta appendice. In *Appendice* vero *Tomi XVIII. La Verité defendue des Sofimes de la France.* Omnium curaa ſuperat PETRI GONTZALES de SALCEDO *Examen de la Verité ou Reſponſe aux Traitez publiez en faueur des Droits de la Reyne Tres-Chreſtienne, ſur diuers Eſtats de la Monarchie d' Eſpagne, a Bruxelles* 1673. *f.* ex Hiſpanico in Gallicum ſermonem translatum, cui tamen reſpondet GEORG ARVSSON *dans la Defenſe du droit de Marie Thereſie d' Autriche, Reine de France, à la ſucceſſion des couronnes d' Eſpague* 1674. 12. Obiiciebatur etiam Gallis Mariæ Thereſiæ renuntiatio, quam eo tempore iam inualidam reddere conabantur, de quo varia ſcripta *in appendice Tom. XV.* DIARII EVROPAEI. Extat ibidem p. 219. ROBERTI de GRAVEL, legati Gallici *Memoriale in Comitiis exhibitum*, vna cum IACOBI SPRIDELII, Legati Burgundici ſubſtitui Memoriali, quo demonſtratur, Status Imperii teneri ſuccurrere Belgii prouinciis. Extant etiam hæc Memorialia & alia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. IX. p.* 524. 551. *in appendice* DIARII EVROPAEI *Tom. XVI. p.* 6. *ſqq.* PVFENDORF *de reb. Fred. Guil. lib. X. §. XXVIII.* WAGNER *lib. III. pag.* 210.

4) Hæc ſingula vberius exponit VVAGNER *lib. III. p.* 211.

5) THEATR. EVR. *Tom. X. p.* 681. 688. VVAGNER *p.* 210.

6) HISTOIRE DES TRAITES DE PAIX *Tom. I. pag.* 24.

7) VVAGNER *lib. III. p.* 21.

8) Extat pax Aquisgranenſis in THEATR. EVR. *Tom. X. p.* 762. *Appendice* DIARII EVROPAEI *Tom. XVII.* VVAGNER *p.* 217. Faciunt ad hanc hiſtoriam, Lettres de Mr. le Cheualier TEMPLE, *à la Haye* 1700. 8. *& du Comte d'* ARLINGTON *au Cheualier Temple, à Vtrecht* 1701. 8. RECVEIL *Tom. IV. p.* 258. Promouerat eandem Tractatus, Gallos inter, Anglos atque Belgas in fano S. Germani 15. Aprilis 1668. pro communi orbis Chriſtiani quiete concluſus *pag.* 257. VVAGNER *pag.* 219.

9) HISTOIRE DES TRAITES DE PAIX *T. I. pag.* 25.

10) LONDORP *Tom. IX. p.* 653. in RECVEIL *Tom. IV. p.* 239. DIAR. EVR. *Tom. XIX. p.* 229. THEATR. EVR. *Tom. X. p.* 844. HISTOIRE DE TRAITES DE PAIX *Tom. I. p.* 24.

11) PVFENDORF *lib. XI. §. I. & IV. V.*

12) Concluſum iam antea fuerat fœdus Gallos inter atque Suecos, Fontisbellaqui 22. Sept. 1661. RECVEIL *Tom. IV. p.* 17. Holmiæ 3. Ianuarii 1663. RECVEIL *Tom. IV. p.* 70. Poſtea vero 6. Maii ſt. v. 1668. Holmiæ de fœdere conuenit inter Cæſarem & Carolum XI. Suecorum Regem pro tuenda pace VVeſtphalica, quod reperitur in *appendice* DIARII EVROPAEI *Tom. XVIII. p.* 97. Verum, cum Suecorum in aula Cæſarea legatus Eſaias Pufendorf efficere non poſſet, vt fœdus hoc firmaretur, prout PVFENDORF tradit *p.* 779. 14. Aprilis 1672.

fœdus

Digitized by Google

ſi 13) & Monaſterienſi fœdere magis ſe firmabant.

§. XXIII. Nec Belgio ſolum inhiabat Gallorum Rex, ſed Germaniæ etiam prouinciis, atque inter has Lotharingiam adpetebat. Dum enim improlis eſſet Carolus IV. Dux Lotharingiæ, primo Vaudemontium ex impare matrimonio filium, ſcribere volebat heredem. Verum, dum hæc minus procederent, inuiſum ipſi reddebant Galli, Nicolai Franciſci, qui frater ipſius erat, filium Carolum V. eundemque perſuadebant, vt accepta magna pecuniæ ſumma, & ſeptingentis librarum millibus annuis, terras ſuas Regi per Tractatus Pariſiis XI. Februarii 1662. concluſos, cederet, hoc ſimul adiecto, vt Duces Lotharingiæ inter Principes ſanguinis recepti, ſucceſſionis poſt familiam Borboniam eſſent capaces. 14) Carolus V. igitur, qui ex ſanguinis iure ſuccedere debebat, ne ceſſioni adquieſcere videretur, in Germaniam abiit, vt Cæſaris niteretur patrocinio. Et licet Ducem poſtea factæ ceſſionis pœniteret, idcoque Marſalii deditionem inſequenti anno detrectaret, iſta tamen vrbs Auguſto menſe an. 1663. armis ad deditionem fuit compulſa. 15) Dum autem Lotharingius Dux ob cauſſam Wildſangiatus copias aleret, in triplex fœdus admitti cuperet, variisque ſœderibus necteretur, hoc contra pacta fieri Galli adlegabant, miſſoque ex improuiſo milite a. 1668. Nanceium, Spinale, Chatteam, immo totam regionem breui tempore occupabant, & parum abfuiſſet, quin ipſum Ducem intercepiſſent, qui pernicibus equis ſuga ſalutem quærere fuit coactus, Coloniæ inde commoratus. Et licet Cæſar miſſo Pariſios Windiſchgrætzio Comite, Ducis reſtitutionem vrgeret, Galli tamen Comitis petita varie eludebant. 16)

§. XXIV. Mortuo XIV. Aprilis 1672. Friderico Guilielmo, Saxoniæ Duce, lineæ Altenburgenſis vltimo, controuerſia oriebatur de ſucceſſione in terras Altenburgenſes, & Coburgenſes. Ducea enim Saxoniæ Fratres, lineæ Vinarienſis, hæreditatem ſecundum lineas cerni volebant, quam Erneſtus Pius, Gothanus, eo quod reliquia gradu eſſet proximior, ſolus petebat. Bernhardus Ienæ ſedem habens, Altenburgi vrbis atque præfecturæ poſſeſſionem ipſe adprehendebat, reliquæ præfecturæ vel a Vinarienſibus vel Gothanis occupabantur. Tandem vero mediante Io. Georgio II. Saxoniæ Electore, Altenburgi VI. Maii 1672. inter vtroſque conuenit, vt quarta hæreditatis pars Vinarienſibus, reliquæ terræ Erneſto Gothano ſoli obuenirent. Adſignantur igitur Vinarienſibus Dornburgum cum arce & præfectura, Alſtedtum vna cum caſtro & præfectura, Roſla cum vrbe, Sultza, ſalinis exceptis, quæ Gothanis relictæ, Bürgelia, vrbs arx & præfectura, præfectura Heusdorſenſis, quarta pars redituum iuris conductus Erfurtenſis, ius ſupremum in dynaſtiam Remhdenſem & oppidum Apoldenſe, quorum dominio vtili gaudet Academia Ienenſis, præfectura Hardisleben cum prædio Schwabsdorf, dimidia pars præfecturæ Krainbergenſis. Votum Iſenacenſe, quod ad dimidiam partem, antea penes Gothanum fuerat, & quarta pars iurium circa Academiam & Collegia Ienenſia, quæ ideo inter vtramque lineam pari iure ſunt diuiſa. 17)

§. XXV. Dum

fœdus cum Gallo concludit, quo inter articulos ſecretos Art. IV. continetur: *cum itaque Imperator, aut quilibet alius in Imperio Elector aut Princeps copias auxiliares aduerſus Chriſt. Regem eiusque ſocios Foederatis Ordinibus mittere, aut dictam Ser. Mtem Chriſt. eiusue in Imperio ſocios aggredi decreuerit, tum Ser. Suecia Rex, cum tempeſtiue a Rege Chriſt. requiſitus, & præmonitus fuerit, nimirum tres ante menſes, promittit, ſe exercitum X. millium peditum, equitum vero ſex millibus conſtantem, ac omni apparatu bellico inſtructum in Ducatum Bremenſem, aut Pomeraniam eſſe miſſurum. Qui autem exercitus Imperatorem, aliosque ipſi coniunctos Imperii Principes, qui auxilia Foederati Belgii Ordinibus ſubminiſtrare, Regique Chriſt. eiusque ſociis damnum creare inſtituiſſent, vi aperta aggredietur, omnique via, ne vlla copia auxiliares Foederatis Ordinibus ſubſidio ex Imperio contra Gallia Regem mittantur, quoad poterit, armis impediet; nec prius ab armis deſiſtet Ser. Sueciæ Rex, quam Imperator, aut alii ſupradicti Principes ab incepto deſtiterint.* PVFENDORF *lib. XI. §. XXXV.* LONDORP *Tom. IX. p.* 804. RECVEIL *Tom. IV. p.* 296.

13) Fœdus cum Colonienſi 16. Februarii 1669. concluſum, extat in RECVEIL *Tom. IV. pag. 264.* De fœdere Colonienſi & Monaſterienſi ALPEN *lib. VIII. §. IX. XII.* Fœdus cum Anglis apud LONDORPIVM *Tom. IX. p. 808.* Denuntiatio belli Monaſterienſis Belgis facta *p. 811.*

14) THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 788.* vbi etiam ipſi Tractatus exhibentur. Extant iſti etiam in RECVEIL *Tom. IV. p. 32.* DIAR. EVR. *Tom. VIII. pag. 84.* HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tom. I. p. 405.*

15) THEATR. EVR. *Tom. IX. p. 1054.* DIAR. EVROP. *Tom. VIII. p. 102.*

16) De hoc plenius agunt LES MEMOIRES de Marquis de BEAVVAV, *pour ſervir à l' hiſtoire de Charles IV. Duc de Lorraine & de Bar.* THEATR. EVR. *Tom. X. p. II. p. 346.* RINCK *p. 655.* Conqueſtus deſuper Dux in Comitiis, ad quæ tamen reſpondet Gallorum legatus. LONDORP *Tomo IX. pag. 756.* DIAR. EVR. *App. Tom. XII.* Gallorum ius in Lotharingiam euertit BORCLERVS *Excerptis ſuis ex Actis Senatus in Parnaſſo.* Carolus V. poſtea in Cæſaris partes magis adlectus, ducta Eleonora Maria, Cæſaris ſorore, Michaelis, Poloniæ Regis vidua, cui Cæſar Tirolenſis Comitatus Reditus ceſſit, ipſeque Cæſareo Exercitui pleno iure fuit præfectus. VVAGNER *lib. VI. p. 440.*

17) MVLLER *Ann. Saxon. p. 498.* RYDING Vita *Erneſti Pii c. XXVII.* Tractatibus interfuerunt nomine Erneſti, filius ipſius Primogenitus Fridericus; a Vinarienſibus adfuerunt Io. Georgius & Bernhardus, mandato etiam Io. Erneſti, fratris natu Senioris inſtructi. Receſſus Altenburgenſis extat apud GASTELIVM *de Statu Publico Europæ cap. XIX. p. 589.* & LVNIGIVM *p. ſpec. ſ. IV. p. 201.*

§. XXV. Dum igitut Belgii conſeruatio Germaniæ intereſſet, varia de eadem erant conſilia. Bileſeldiæ equidem dum de Gallorum molíminibus vatiæ eſſent ſuſpiciones, inter Directores Circuli Weſtphalici, Electorem Brandenburgicum, Neoburgicum & Monaſterienſem VII. Aprilis 1671. fœdus defenſiuum ſubſcribebatur, quo ipſo Gallorum in Belgium irruptionem auertere cogitabant, 18) nihilominus Brandenburgicus, reliquique Principes ſuper Neutralitate ſollicitabantut. 19) Dum autem Galli magis ſe ad bellum præpatarent, Belgæ Fœderati XXVI. Aprilis 1672. Coloniæ ad Spream nouum fœdus cum Electore Brandeburgico pangunt, quo ſeſe Elector ad XX. militum millia in Belgarum auxilium obligat, 20) ad quod Cæſar ſtatim inuitabatut. 21) Hic, licet ab initio tergiuerſaretur, ob fœdus Kl. Nouembris 1671. cum Gallo concluſum, 22) tamen XIII. Iulii ſt. v. fœdus defenſiuum pro firmanda pace Weſtphalica, Pyrenæa & Aquisgranenſi, atque congregandis ab vttaque parte XXV. militum millibus, fuit ſubſignatum. 23) Interea Galli, ipſo Rege præſente, Belgii fœderati ptouincias a. 1672. ſubito inuadunt, & dum munimenta male eſſent firmata, prouiſaque, idoneis etiam Præſectis deſtituerentur, Vltraiectinam, Tranſiſalanamque prouinciam, magnamque Geldriæ ac Batauiæ partem primo impetu capiunt, Cliuenſem etiam Ducatum, cuius potiores vrbes Belgæ, ex pacto præſidiis firmauerant. 24) Petutilis Gallis erat cum Colonienſi Electore & Monaſterienſi Epiſcopo contracta ſocietas, qui non ſolum Batauorum terras inuadebant, ſed etiam Gallorum copias in terras ſuas recipiebant. 25)

§. XXVI. His Gallorum ſucceſſibus, dum ad incitas fete redacta fuiſſet Belgarum fœderatorum Reſpublica, Brandenburgicus Elector, poſtquam cauſſas expeditionis ſuæ publicis ſcriptis expoſuiſſet, 26) Cæſareo militi ſub duce Montecuculio Halberſtadti iunctus, pet Weſtphaliam Belgis ſubuenire tentabat, ſed Montecuculio ſuadente, vel tergiuerſante potius, ob fœdus Cæſaris cum Ludouico, vt ſuperato Rheno ac Moſella, ac intetcepta annonæ ſubuectione, Galli inopia atterantur, 27) de Rheni ttanſitu cum Moguntino, Treuirenſi atque Palatino (dum Gallo fauerent atque bello implicari nollent,) fruſtra agebatur. 28) Dum autem omnia apud Nierſteinum infra Moguntiam Palatinæ ditionis, ad Rheni tranſitum eſſent parata, occurrente cum exercitu Turennio, qui cum Condæo ſe iunxerat, in Weſtphaliam ſe vertunt, vbi Monaſterienſis, qui in Comitatum Marcarum irruperat, Lunam, Vnnam, Rhedam aliaque oppida parum munita occupauerat, 29)

Schema ſucceſſionis tale eſt:

Io. Fridericus Elector

lin. Altenburgenſis — Io. Guilielmus — *linea Vinarienſis*

Fridericus Guilielmus | Iohannes

lin. Vinarienſis | *lin. Gothana*

Frider. Guilielmus II. | Wilhelmus | Erneſtus

Frider. Guilielmus III. † 1672. | Io. Erneſtus. | Io. Georgius. Bernhardus.

18) PVFENDORF *de reb. Frid. Guil. lib. XI. §. XX.* antea iamdum Brunſuici 22. Auguſti 1667. inter Colonienſes & Brandeburgicus Electores, Duces Bruoſuico-Luneburgenſes & domum Haſſo-Caſſellanam fœdus defenſiuum fuerat confectum, quod reperitur in RECVEIL *Tom. IV. p. 226.*

19) PVFENDORF *lib. I. §. XXI.* Concluſum etiam iam ante a. 1664. fuerat fœdus cum Brandenburgico, RECVEIL *Tom. IV. p. 92.*

20) PVFENDORF *lib. XI. §. XLVIII.* RECVEIL *Tom. IV. p. 303.* LONDORP *Tom. IX. p. 817.* Concluſum iam ante fuerat Cliuiæ 16. Febr. 1666. fœdus defenſiuum inter Belgas Fœderatos & Electorem, quo etiam ius præſidii in Cliuenſibus munimentis ipſis relinquitur. RECVEIL *Tom. IV. p. 133.*

21) PVFENDORF *lib. XI. §. XLIX. L.*

22) RECVEIL *Tom. IV. p. 286.* quo ſe obligauerat Cæſar, ſe Belgis Fœderatis contra Gallorum Regem in auxilio haut futurum. LONDORP *Tomo IX. p. 820.*

23) PVFENDORF *§. LI.* RECVEIL *Tom. IV. p. 308.* THEATR. EVR. *Tom. XI. p. 32.* VVAGNER *lib. IV. p. 282.* qui etiam ſub initium libri quarti vberius exponit, quæ animi tunc ſenſus fuerint Regum Europæ & Germaniæ Principum. Quid ſuper his fœderibus ſenſerint Galli, LONDORPIVS *Tom. IX. p. 825.* vna cum variis ſcriptis huc facientibus, exponit, ALPEN *lib. VIII. §. II.*

24) Hunc Belgii ſtatum breuiter deſcribit PVFENDORF §. LIV. *Belgarum Reſpublica interim in periculoſiſſimum ſtatum præter omnium opinionem prolapſa erat, intra vnius menſis ſpatium tribus prouinciis a Gallo & fœderatis Colonienſi ac Monaſterienſi occupatis, Geldria, Tranſiſalania, & Vltraiecto, vna cum oppidis, quas Belgæ in Colonienſi præſulatu, & Cliuia inſederant. Et omnes quidem vrbes languida, aut nulla defenſione oppoſita malignis legibus dedita; niſi quod ſolum Neomagum nonnihil vigoris oſtendit, ac demum Groninga acerrime in ſui defenſionem connixa, Monaſterienſis oppugnationem cum gloria ſuſtinuit, ac obſidium re infecta ſoluere coegit. Quin iam in ipſa Hollandia interiora penetrabatur, ac tantum non in conſpectu Amſtelodamum erat, ni perruptis aggeribus ſuperfuſa terris aqua Gallorum impetum ſtitiſſent.* De his progreſſibus:

Vna dies Lotharos; Burgundos hebdomas vna
Vna domat Batauos Luna, quid annus erit?

THEATR. EVROP. *Tom. XI. p. 270. ſqq.* ALPEN *lib. VII. §. XXIV. ſqq.* PETRI VALCKENIERS *verwirrtes Europa, der Verunruhigte Holländiſche Læwe.* In Tomo XXVIII. DIARII EVROPAEI varia ſcripta reperiuntur, quæ huc faciunt. In Tomo XXVII. DIARII EVROPAEI reperitur *der Erſchütterte Læwe,* quo geſta belli Belgici ab anno 1671. ad 1673. continentur. *Memoires de ce, que s' eſt paſſe dans la Chreſtienté depuis le commencement de la Guerre l' an 1672. iusques à la Paix concluë en 1679. par le Chevalier* TEMPLE, *à Amſterdam 1708. 8.*

25) VVAGNER *lib. IV. p. 283.*

26) PVFENDORF *lib. XI. §. LXIX.* 10. ab ALPEN *lib. VIII. §. XXIV.* LONDORP *Tom. IX. p. 890. Tom. X. p. 1. ſqq.*

27) PVFENDORF *lib. XI. §. LXI.*

28) PVFENDORF *§. LXII. LXIII. LXIV.* Pontis Argentoratenſis Rhenani quoque pars ideo a Gallis comburebatur, ne iſthac Germani tranſirent, de quo LONDORP *Tom. X. p. 42.* VVAGNER *lib. IV. p. 299.*

29) PVFEN-

Google

rat, 29) repellitur, alias hac expeditione nihil memoratu diguum fuit geſtum, Montecuculio Lobcouitii mandatis impedito, ne quid vel minimum aleæ habens, tentaret. 30) Et licet Bornonuillius, qui Montecuculio ab exercitu diſcedente ſucceſſerat, ineunte anno 1673. 31) de ſumma rerum prœlio certare conſtituiſſet, Brandenburgicus etiam Elector, in loco Marcani Comitatus, *der Birckenbaum* dicto, idem tentaret, Turennio tamen ſe ſubducente, nihil actum. 32) Concludebatur equidem XII. Septembris 1672. fœdus inter Cæſarem, Danum, Brandenburgicum, Cellenſem, Guelferbytanum, Caſſellenſem, quod tamen ad defenſionem ſaltim ditionum Fœderatarum ſpectabat. 33) Dum autem Brandenburgicus exercitus in Marchiam, Cæſareus in Bohemiam reuerteretur, terræ Brandenburgici Weſtphalicæ Turennii & Munaſterienſis inuaſioni erant expoſitæ, quod Electorem, inſtante Monaſterienſi & Neoburgico, permouit, vt XVI. Iunii 1673. in caſtris Turennii Voſſemenſibus prope Louanium, pacem cum Gallo ſubſcriberet, his conditionibus, vt miles Gallicus e Cliuia aliisque Electoris ditionibus abduceretur, cædemque, Weſalia & Reſa exceptis, quæ ad finem vsque belli Regi relinquuntur poſſidenda, Electori reſtituantur, nec Regiis tranſitus concedatur ſine Electoris conſenſu, hoc tamen adiecto, ne quid contra Imperium fiat. Per articulos ſeparatos promiſſa fuerunt Electori octingenta librarum Gallicarum millia, Anglorum etiam Rege ad Gallorum inſtantiam hanc pacem ſubſignante. 34) Tametſi Rex Galliæ has pacis conditiones non antea quam in caſtris ad Moſæ Traiectum adprobaret.

§. XXVII. Inter hæc, poſtquam Hagæ Comitum XXX. Augusti 1673. fœdus arctius cum Leopoldo Imp. & Hiſpaniarum Rege Carolo II. Belgæ Fœderati pacti fuiſſent, 35) Cæſar, luſtrato Egræ exercitu, cauſſas ſuſceptæ in Gallos expeditionis, in Comitiis Ratisbonenſibus exponit, licet & Bauarus & Brandenburgicus diſſuaderent. 36) Hinc e Bohemia in Germaniam, Rhenum verſus, duce Montecuculio mouent Cæſareani, quibus obuiam iturus Turennius, cum exercitu ſuo æque in Germaniam penetrat, Aſchaffenburgum ad Mœnum & Fridburgum Wetterauiæ occupat. Tum ad Rhenum Decem Alſatiæ Ciuitates Imperiales, 37) ad Moſellam Treuiri intercipiuntur. Cæſareani Turennio oppoſiti, haut procul a Mœno aliquamdiu conſiſtunt, neutra parte vim magnam machinante, & licet prope Ochſenfurtum Franconiæ ventum ad manus fuiſſet, plurimum etiam damni a Cæſareanorum machinis Galli caperent, permoueri tamen non poterat Montecuculius, vt vniuerſis viribus congrederetur, dum litteris a Lobkouitio miſſis, pugnare vetaretur. Fremente paſſim milite, in manibus infringi palmam, vſus tenebris, pugnantiumque tumultu Turennius, in colles ac Werthemium euaſit, Montecuculius vero ſuos feliciter ad Rhenum ducebat, 38) in Vbiis Arauſionenſi ſe iungens. Hinc Bonnam XIII. Nouembris, aliaque Archiepiſcopatus loca intercipiunt; tum in his, ac Weſtphalia, Iuliacenſi, Montium Ducatu, ad Eiffelam & Wetterauiam hyberna eligunt Cæſareani. Batavi vero in Vbiis graues, domum regrediuntur. 39) Hoc Cæſareanorum aduentu Galli poſtquam XXX. Iulii 1673. Traiectum ad Moſam deditione cepiſſent, 40) licet operoſa ipſis fuerit oppugnatio, quotidie arctiores, permultas Belgii Fœderati vrbes relinquunt, non niſi Traiecto & Grauio, ſibi ſeruatis. 41)

§. XXVIII. Inter hæc belli conſilia, de pace quoque agebatur. Non enim Belgæ ſolum in Regis Gallorum caſtra legatos iam an. 1672. miſerant, quibus duræ admodum conditiones proponebantur: 42) nihilominus pleræque Hollandiæ vrbes, ac quatuor prouinciæ, Geldria, Hollandia, Vltraiectum & Tranſiſalania cnnſentiebant, vt legatis facultas concludendi mitteretur, ea lege, vt ſeptem prouinciis libertas & iura priſtina ſalua parſi-

29) PVFENDORF §. *LXVII.* IO. ab ALPEN *lib. VIII. §. VIII. XIV.* THEATR. EVROP. *Tomo XI. p. 602.*

30) PVFENDORF §. *LXXXII.*

31) PVFENDORF §. *LXXXII.* IO. ab ALPEN *lib. VIII. §. XIV.*

32) PVFENDORF *c. l.* ALPEN §. *XVI.*

33) PVFENDORF §. *LXXI.* LONDORP *Tomo IX. p. 822.* DV MONT *Memoires Tom. II. p. 75.*

34) PVFENDORF *lib. XI. §. XCV.* ALPEN §. *XXI. XXII.* RECVEIL *Tom. IV. p. 319.* De hoc pacis negotio SAMSON *Hiſt. de Guillaume III. Tom. III. p. 67. ſqq.* Qua ratione Brandeburgicus Elector deſuper ſe excuſauerit, exponit WAGNER *lib. II. p. 305.*

35) IO. ab ALPEN *lib. VIII. p. 365.* THEATR. EVR. *Tom. XI. p. 514.* VALCKENIER §. *LXXXVIII.* LONDORP *Tom. X. p. 91.* RECVEIL *Tom. IV. p. 321.* ACTES & MEM. *Tom. III. p. 573. 580.* SAMSON *Hiſt. de Guillaume III. Tom. III. p. 179.* Promittebat Imp. Belgis ſe in auxilium triginta hominum millia eſſe miſſurum, acceptis per menſes quadraginta quinque Ioachimicorum millibus.

36) IO. ab ALPEN *lib. VIII. §. XXX. XXXI.* PVFENDORF *lib. XII. §. XI.* LONDORP *Tom. X. p. 74.* DIAR. EVR. *Tom. XXVII. pag. 505.* RINCK *p. 689.* VALCKENIER *Verwirrt Europa* §. *LXXXI.* WAGNER *p. 365.*

37) De harum querelis ad Comitia delatis LAGVILLE *Hiſt. d' Alſace Tom. II. p. 219. ſqq.*

38) THEATR. EVR. *Tom. XI. p. 375.* DIAR. EVR. *Tom. XXVII. pag. 594.* VALCKENIER §. *LXXXI.* IO. ab ALPEN *lib. VIII. §. XXXIII.* RINCK *p. 694.* WAGNER *lib. IV. p. 313. 319. 321.*

39) IO. ab ALPEN *lib. VIII. §. XXXIX.* WAGNER *p. 322.* SAMSON *Hiſt. de Guillaume III. Tom. III. p. 2.*

40) Extat *Iournal Fidele de tout ce qui s' eſt paſſé au Siege de Maſtricht, à Amſterdam 1674. 8.* SAMSON *Hiſt. de Guillaume III. Tom. III. pag. 85.* qui auctor eſt, Gallos in hac obſidione amiſiſſe nouem hominum millia.

41) IO. ab ALPEN *lib. VIII. §. XL.*

42) Extant iſtæ ap. PVFENDORFIVM *lib. XI. §. LV.* & in RECVEIL *Tom. IV. p. 309.* ALPEN *lib. VII. §. XLVII.*

43) PVFEN-

perſiſterent, quidquid extra easdem, in Flandria potiſſimum & Brabantia poſſiderent. Gallis cederetur, quibus Amſtelodamum fortiſſime contradicebat, vt & Zelandia, Friſia & Gröninga. Conuerſis tamen Belgarum rebus, hæc negotiatio abrumpebatur. 43) Poſtquam Cæſarei Belgis accederent, Sueciæ legari in omnium partium aulis, & in Germania, Moguntinus, Bauerus, Brandenburgicus Electores, de armiſtitio laborabant, ſed fruſtra. 44) Interuentu tandem Caroli XI. Suecorum Regis, de pace agi cœptum. In ipſo limine, ſtudioſius ambages quæri, quam pacem, oſtendit ſterilis de loco, & diuturna controuerſia. Galliæ Rex, & Angliæ Dunkerckam optabant. In eos carceres nemo fœderatorum, ſolo Gallicæ fidei præſidio compingi lubens volebat. Ergo octo vrbes ad delectum Regibus nominant; Hamburgum, Francofurtum, Brunſuicum, Dortmundam, Coloniam, Aquisgranum, Osnabrugam, Antwerpiam. Colonia primum placuerat, iamque pars Legarorum eo aduenerat cum Dominatrice Lutetia eliæ Leges afferuntur: Colloquium Aquisgranum edicitur, eo obtenru; quod Granæ Cæſarea legio inruram faceret Coloniam. Fortaſſe, quia felix Aquisgranum ſibl nupera pace experti, loci omen ſequebantur. Euicit tamen Præſul, & Magiſtratus Colonienſis, vt ſuæ vrbi id honoris obtingeret. Granæ legio vrbi fidem Sacramento iurauit. Adſuere e Gallia Legati, Chaunius Dux, Armoricæ Prætor, cum Courtino & Barillonico, nulla nota inſignitus. Ab Anglica Ienckinus, & Williamſonius; ab ſingulis Batauorum Prouinciis, ſinguli; cum Fagelio Penſionario, Beuerningio & Harreno; Monaſterienſis denique, eliorumque Principum Oratores. Perſecto Cæſarem inter & Hiſpanos fœdere, Inſulanus Baro, & Königſeggius ab Cæſare, & Emanuel Lyra, Hiſpanus acceſſere. Petrus Sparrhius, & Eduardus Ehrenſteinius, Conciliatorum perſonam, Sueciæ nomine geſsêre. Tractatus initio Iunii anni LXXIII. cœpti, ad Februarium enni ſequentis, ſpe ſucceſſuque vario & ed belli fortuita attemperato tenuêre. Prima Conciliatorum cura fuit: Inducias obtrudere partibus, cum ed tutiorem vtrinque Nunciorum commeatum; rum vt tranquillioribus, neque per mutuas clades irritatis enimis, ſuſciperetur Pacificatio. Conſilium ambabus vlnis amplexi Gallus, & Anglus; Bataui conſtanter reſpuêre. Poſt multas altercationes, & varias ab arbitris propoſitas pacificationis formulas, integra Pacificatio partim ob immodica Gallnrum poſtulata, partim ob Lotharingi & Fürſtenbergii cauſam fuit abrupta. Lotharingi, fœderati Ducis cauſam, Cæſar, Batauique ſuam fecerant. Negabanr Galli, Ducis Legarum pro Legato ſe habituros; aut ad Conuentum omnino admiſſuros. 45) Guilielmus vero Egon Fürſtenbergius Gallia nimium fauens, peculiarem transactionem inter Cæſarem & Colonienſem impedierat, & in hoc congreſſu legatus Colonienſis haberi volebat. Hunc IV. Februarii 1674. inclinato in veſperam die, a Comitiſſa Marcana, cuius conuerſatione delectabatur, regrediens, in loco minus frequente, quadraginte milites e legione Marchionis Granæ immiſſi inuadunt, ac cæſis aut ſauciatis comitibus, extra portam abreptum, traiecto Rheno, Tuitium, inde Siburgum, ac demum Bonnam abducunt. Conquerebantur Galli ac Colonienſis, Sueci etiam tanquam ſequeſtres, Viennæ & Ratisbonæ de violato gentium iure, quibus tamen a Cæſare reſponſum: ſibi non conſtare, Fürſtenbergium legati dignatione fuiſſe præditum, potius ipſi tanquam Imperii & domus Auſtriacæ vaſallo haut licuiſſe nefaria facinora & conſilia contra Cæſarem & Imperium agitare, legionis quoque Gallicæ, nulla auocetorii edicti cura, tribunum agere. Iuſte igitur ipſum in cuſtodiam fuiſſe datum, ne ei emplius liceat, exitiabilem conſiliorum telam in perniciem Cæſaris ac Germaniæ pertexere. Licet Sueci regererent, eum ab omnibus aliis pro legato habirum, conſiliarium intimum Electoris Colonienſis, fidelitatis iuramentum Cæſari nunquam præſtitiſſe, bonorum expectationi in fratrum ſuorum gratiam renuntiaſſe; durantibus tractatibus tribuni functionem non geſſiſſe, nec ab executione proceſſum fuiſſe incoandum; ideoque eius reſtitutionem fruſtra petebanr. 46) Accedebat, quod carruce cum vaſculis aliquor, vti venditabatur, eduſti vini plenis, Noueſium deſtinate, in porta eb excubiis attineretur, atque ad ædes Kilmanſeci, militiæ præfecti duceretur. Recluſa mox vaſcula præter nitratum puluerem, imperiales prodebant quadragies mille, deſignatum Noueſiano, vicinisque Gallorum præſidiis ſtipendium. Quod cum fruſtra repetarent Gallorum legati, abitum palam & vindictam comminanrur. 47) Dum hæc fierent, pax inter Anglos & Belgas IX. Februarii ſt. v. 1674. Weſtmonaſterii per Fresnium Marchionem paucas intra horas, concluſa fuit, dum Parlamentum amplius ferre nollet, bellum

43) PVFENDORF *c. l.*

44) IO. ab ALPEN *lib. VIII. §. XXXIV.* LONDORP *Tom. X. p. 56.*

45) Hæc verbis WAGNERI ſcribo *lib. IV. p. 327.* PVFENDORF *lib. XII. ineunte.* Extant de hoc varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. X. p. 53. ſqq.* RINCK *p. 697.* Galli equidem & Sueci conuentum Aquisgranum transferri volebant, eo quod Colonia legionem Imperialem ſub Marchione de Grana recepiſſet SAMSON *Hiſt. de Guillaume III. Tom. III. p. 79.*

46) PVFENDORF *lib. XII. §. IX.* IO. ab ALPEN *lib. VIII. §. XLIV.* LAGVILLE *Hiſt. d'Alſace Tom. II. p. 931.* Varia ſcripta de hoc negotio extant apud LONDORPIVM *Tom. X. pag. 131.* vbi etiam *p. 139.* inſerta eſt *Guilielmi Principis Fürſtenbergii detentio, ad Cæſaris authoritatem, ad Tranquillitatem Imperii, ad pacis promotionem, iuſta, perutilis, neceſſaria*, quæ antea an. 1674. ſeparatim prodierat, DIAR. EVROP. *Tom. XXIX. app. pag. 1.* THEATR. EVR. *Tom. XI. p. 564.* RINCK *p. 702.* WAGNER *p. 330.*

47) ALPEN *lib. VIII. §. XLIV.* Extat Memoriale Gallicorum legatorum ſub diſceſſum relictum

bellum tam exitiale contra peculiares Angliæ rationes, & publicas Europæ continuari. 48) Depactum eſt ad Bredanæ pacificationis formulam. Batauis octingenties mille Imperiales imperati, quos per certa interualla perſoluerent. 49) Sequebatur Coloniæ II. Aprilis 1674. pax cum Monaſterienſi 50) & II. Maii 1674. pax cum Colonienſi Antiſtite, reſtitutis vtrinque ablatis. 51) Poſt ſolutos iſtos Tractatus, Hagæ Comitum equidem per Suecorum Legatum Eduardum Ehrenſtein denuo de pace agebatur, 52) ſic etiam Viennæ per Suecorum legatum, Benedictum Ochſenſtierna, 53) ſed omnia fuerunt fruſtranea.

§. XXIX. Finita igitur Colonienſi tractatione, de bello Gallis ab Imperio decernendo agebatur, quod Grauelius Gallorum legatus fruſtra impedire conatur, 54) qui tamen a Cæſare Ratisbona & Imperio XXIX. Aprilis exire iuſſus. 55) Dum autem Gallorum non ſolum præſidium Philipsburgenſe ſubditos Palatinos, obtentu fœderis Cæſarem inter & Palatinum initi, licet ad finem perductum haut fuerit, 56) varie infeſtaret, præfecturam etiam Germersheimenſem deſuper fruſtra conquerente Palatino, vrbemque Spiram occuparet, 57) auxilia non ſolum a Circulo Franconico, Sueuico & Rhenano, 58) ſed etiam bellum ab Imperio contra Gallum 59) decernitur, contranitente licet Gallo Suecoque. Vniuerſis Imperii copiis Fridericus Durlaci Marchio; Legati nomine, Erneſtus Haſſus, Equitatui Maximilianus Bauarus, Peditatui Würtenbergi Dux præficitur. 60) Coloniæ ad Spream XXI. Iunii 1674. fœdus inter Cæſarem, Hiſpanum, Brandenburgicum ac Belgas concluditur, de bello contra Gallos continuando. 61) Idem Cellis XX. Iunii a 1674. factum cum Georgio Guilielmo & Rudolpho Auguſto Brunſuico-Lüneburgenſibus Ducibus 62) & Hagæ Comitum X. Iulii 1674. cum Chriſtiano V. Danorum Rege 63) Monaſterienſi Præſule multa armatorum millia Cæſari ſuppetias mittente. 64) Matureſcente igitur æſtate, Galli tripartito agebant. Rex initio ſtatim Burgundiam ingreſſus, atque Heluetis otioſe ſpectantibus, expugnatisque paucas intra ſeptimanas arcibus, oppidisque omnibus, toti mox Comitatui, antequam vllus in campo eſſet fœderatorum miles dominabatur. 65) Alios Condæus in Belgio, Turennius in Germania exercitus ducebat. Turennio Palatinatum diuaſtante, Fridericus Guilielmus Elector Brandenburgicus, qui exercitum viginti millium ducebat, Cellenſis ac Guelferbytanus Duces, duodecim armatorum

ctum, in quo diſceſſus ſui cauſſas exponunt apud LONDORPIVM *Tom. X. p.161.* In DIARIO EVROPAEO *Tom.XXIX.* reperiuntur varia ſcripta huc facientia. VVAGNER *p.333.*

48) VVAGNER lib.IV. p.333. *Angliæ Regem peculiares morbi premebant. Plebs Gallicano nomini, ab omni æuo infeſta, in belli ſumptus, ne aſſem conferebat; quia belli ſuaſores, Arlingtonum, Lauerdalium, Bukingamium, perduellionis arceſſebat. Grauis in ipſorum caput coibat procella, ut populares tempeſtatis minas Parlamenti auxilio, ac feſtinata pace diſcuterent. Et offenderat Regem, fruſtrata per Gallorum perfidiam, ſuperioris anni expeditio; magno Anglicanæ gentis dedecore, cui de nauali gloria haud parum detractum. Batani precibus, modeſtia, obſequio delinire Regem, Hiſpania Regina, hortatu, minis, officiis incitare dubitantem.*

49) PVFENDORF *lib. XII. §. X.* LONDORP *Tom. X. p.149.* RECVEIL *Tom. IV. p.330.* 10. ab ALPEN *lib. VIII. §.XLII.* ACTES & MEM. *Tomo I. p.606.*

50) ALPEN *lib. VIII. §. XLVIII.* RECVEIL *Tom. IV. p.332.* LONDORP *Tom. X. p.160.* VVAGNER lib. IV. p.334. *porro amiſſa, ac per irritam oppugnationem, retentata Couerda; Rabenhauptius cum exercitu imminens Weſtphaliæ; inde minas intentans Sporkius, inuito pacem, ac fœdus Gallicum excuſſere. Batauis reddita omnia, neque præter belli voluptatem, lucrum e bello aliud retulit.*

51) ALPEN *lib. VIII. §. LIV.* RECVEIL *Tomo IV. p.334.* LONDORP *Tom. X. pag.169.* VVAGNER lib. IV. p.334. *Colonienſis, ne vnice a Furſtenbergii conſiliis pependiſſe videretur, diutius reſtitit. Bonnam a Cæſareis, Rheinbergam, ac Meurſium, a Batauis, liberumque in Tranſiſalania, Catholicorum ſacrorum cultum repetebat. Poſt in has conditiones conuentum eſt. Ternas, quas ſub ſignis habebat, legiones fœderatis permitteret; tres e Conſiliariis, aula, locoque moueat; iis ſurrogatis, qui Cæſari placuerint; Bonnæ præſidiarii fidem ipſi iurarent; viciſſim a Batauis Rhenobergam reciperet. Pax iſthæc, in cuius prope, ab Argentoratenſi præfocata eſt. Præſulis legiones, aduerſus pacta Gallis tradiderat. Hærebatque negotium, ni terras alias foederatorum vſibus ſuo ſe ære conſcripturum recepiſſet.* HISTOIRE DES TRAITTES DE PAIX *Tomo. I. pag. 371.*

52) Acta hæc exhibet LONDORP *Tom. X. p.187.*

53) Acta exhibet LONDORPIVS *Tomo X. pag. 222.*

54) PVFENDORF *lib. XII. §. XI.*

55) Extat decretum Imperiale apud LONDORPIVM *Tom. X. pag. 274.* PVFENDORF *lib. XII. §. XXX.* Sic etiam Agens Gallicus Perſode Francofurto abire iuſſus, prout ſcripta reperiuntur in DIAR. EVR. *Prodr. p. II.*

56) VVAGNER lib. IV. p. 325. *Reuera actum Viennæ de ſocietate, Cæſarque Philippoburgum, ſuis ſumptibus recuperandum, ac Hagenoæ Præfecturam, fiduciario iure Palatino conferendam pollicitus fuerat. Ea Conſultatio (neque enim ad exitum perducta eſt) quum mox ad Gallos affluxit. Nihil enim tum Viennæ arcanum; & perinde fore dicebat Montecuculus: Lutetiam, an ad ipſum perſcriberentur literæ.*

57) PVFENDORF *lib. XII. §. XXX.* LONDORP *Tom. X. p.151. 154. 265.*

58) Extat de eo Receſſus Circuli Franconici, Windsheimi 6. Martii 1674. concluſus apud LONDORPIVM *Tom. X. p.152.* De Conuentu Circuli Sueuici Vlmenſi, 18. Iulii 1674. & Tureonii ad eum litteris, apud LONDORPIVM *Tom. X. pag. 173. 186.* Receſſus Circuli Rhenani Superioris Francofurti 22. Iunii concluſus *p.174.*

59) ALPEN *lib. VIII. §. LVII.*

60) VVAGNER *lib. V. ineunte.*

61) ACTES & MEM. *Tom. I. p.655.* PVFENDORF *lib. XII. §. XXXV.* RECVEIL *Tom. IV. p.339.* VVAGNER *lib. V. p.346.*

62) RECVEIL *Tom. IV. pag. 336.* ACTES & MEM. *Tom. I. p.640.*

63) RECVEIL *Tom. IV. pag. 341.* ACTES & MEM. *Tom. I. p.680.*

64) ALPEN *lib. VIII. §. LVII.* ACTES & MEM. *Tom. I. p.729.*

65) VVAGNER *lib. V. p.346.*

rum millia duce Chauetio, cum Bourneuillio Cæſareanorum Duce ſe iungunt, & Turennio obuiam tendunt. Alius Exercitus Condæo in Belgio oppouebatur ex Cæſireanis, Hiſpanis & Batauis. Præerat Cæſareanis Comes Souchius, Hiſpanis Dux de Villa Hermoſa, Batauis Auriacus Princeps, qui & primatum obtendebat, diffitente tamen hoc Souchio, qui etiam corruptæ expeditionis reus agebatur, vt cui nullum conſilium diſpliceret magis quam quum reliquis, Batauorum Hiſpanorumque Ducibus maxime placeret. 66) Dum fruſtra Condæum obſeruant, ſuis ſe munimentis continentem, Aldenardæ obſidionem decernunt. Eo caſtra ſub Auguſtum mouentibus, Condæus a tergo eſt, & ad Seneffam Brabantiæ pagum Kl. Auguſti ſt. v. acerrime pugnatur, plurimis vtrinque ſauciis ac deſideratis, cadentibus etiam Ducibus plerisque vtraque parte, vti ſolet in re dubia, victoriam ſibi adſciſcente. 67) Inde Aldenardæ obſidio a fœderatis fuit cœpta. Dum autem ſupplementis ab Humierio auctus Condæus, ad liberandam Aldenardam contenderet, hac prœliandi occaſione vltro oblata lætiſſimi Duces, quantis opus erat ad operum cuſtodiam relictis, educunt exercitum, diſponunt aciem, pugnam in alteram diem, alacerrimo militi indicunt. Vnus præter exſpectationem Souchius conſilio non interceſſit modo, ſed ſilenti nocte, nemine commonito, aliam a fœderatis viam ingreſſus eſt, relictis etiam, feſtinandi ſtudio, tormentis aliquot, ægre a Batauo milite Gandauum remiſſis. Inopinati diſceſſus cauſſam per internuntium ſignificat: quem ad pugnam delegiſſent, locum, iniquum ſibi videri. Conſecutus Souchium Arauſionenſis, vno ab Aldenarda milliari, hoſtem in acie, diem integrum præſtolatur. Profunda admodum foſſa exercitum vtrumque diuidebat, quam cum neutra pars ſine periculo ſuperatura, nec volente Souchio dimicatum iri videretur, Gandauum denique, denſas inter pluuias retroceſſum eſt. Licet Souchius deſuper admodum male audiret. Grauiter inde Viennæ accuſatus, Sporckio tradere exercitum, & in ſuis, quos in Morauia tenebat, fundis exulare iuſſus, Cæſaris gratiam, Turcico iam bello deperditam nunquam deinceps recuperaturus. 68) Inde Grauiam mouet Auriacus, a Rabenhauptio ab Idibus Iulii fruſtra oppugnatam, quam Kl. Nouembris deditione capit. 69)

§. XXX, Dum interim Turennius crudeliter in Palatinatu ageret, ad certamen ſingulare ipſum Elector Palatinus prouocabat. 70) Poſtquam vero Cæſarei eidem obuiam irent, fit VI. Iunii ſt. v. 1674. ad Sinsheimum, ſub Carolo Lotharingiæ Duce prœlium, qui tamen ancipiti licet victoria, metuens, ne a tergo circumſunderetur, receptui ſignum dedit. 71) Inde, dum Turennius verſus exercitum Cæſareum prope Ladenburgum properaret, iſte copiis longe inferior, Francofurtum recedit, Dunewaldo Tribuno extremum agmen egregie defendente. 72) Poſtquam autem Bournouillius, Cæſareanorum præfectus, per Lüneburgicas aliasque copias plurimum fuiſſet firmatus, Turennium fruſtra adgredi tentabat, qui ſe inter Weiſſenburgum & Lauterburgum nimium firmauerat. 73) Sed, dum Fœderati Argentoratum verſus pergerent, & Turennius eosdem ſequeretur, fit XXIV. Septembris ſt. v. ad Holtzheimum & Enſisheimum atrox prœlium, in quo nox inter-

66) WAGNER *lib. V. p. 360.*

67) WAGNER p. 361. *fuit hac pugna, ſi vnquam alia, multiplex, varia, cruenta; Gallis primum ſecunda; anceps deinde; ad extremum exitioſa. Pars vtraque victoriam, ſupplicationibus, publicis gaudiis, celebrauit. Condæus, fortis, prouidique Ducis, & qui occaſione vti noſſet, laudem, ab omnibus abſtulit. Nec Arauſionenſis minus laudatus, qui e locis, pugnandique genere, impeditiſſimis ſalutem, & tantum non victorem exercitum eduxerit. Gallorum haud paulo plures caſus, ſcriptoribus omnibus etſi catera diſſentientibus conuenit. Numerum quidam ad ſex millia augent. E fœderatis interfecti ter mille, totidem capti, prater impedimenta pleraque, aut hoſti relicta, aut ne eidem obuenirent, combuſta.*

68) Verba ſunt WAGNERI *p. 363.*

69) ALPEN *lib. VIII. §. LXII.* THEATR. EVROP. *p. 711.* RINCK *p. 710.* Apud PVFENDORFIVM *lib. XII. §. LI.* omnis culpa belli non ex voto geſti, in Souchium reiicitur. Id quod etiam Les MEMOIRES de CHAVAGNAC produnt *p. 371. ſqq.* quem tamen ideo excuſare conatur BAYLE *Dictionaire voce Souches.* Gratia igitur Cæſaris Souchius excidit, quod factum etiam Lobcouitius Princeps fuit expertus, de quo PVFENDORF c. l. *credebatur Furſtenbergio, ſubinde per occultas notas ſcripſiſſe, & quia Caſari ſpes prolis maſcula tunc non erat, de Imperio in Gallum aut Bauarum transferendo agitaſſe. Sane tanta tunc Vienna erat ſecretorum proditio, vt Montecuculus ſuperiore anno Caſari ſcriberet: ſatius fore, vt curſores non ad ſe, ſed recta Lutetiam tendant.* RINCK *p. 714.* De eiusdem Lobcouitii caſu extat in appendice Tomi XXX. DIARII EVROPAEI *p. 250. Relation aus dem Parnaſſo des Traiani Boccalini an den Aulum Gallionem.*

70) PVFENDORF *lib. XXI. §. XXX.* RINCK *p. 506.* WAGNER lib. X. p. 352. *nullum auaritia, aut crudelitatis genus pratermiſſum non tributa modo impatientiſſime exacta; ſed incendiis fœdata pulcherrima, fertiliſſimaque Germania regio. Tadet minutim aggerere ſauitia exempla, hodie non vt olim, infrequentia; cum Chriſtianorum bella, ab Turcarum, barbarorumque latrociniis, multum diſcriminis habeant. Adeo fœda populatio fuit, vt doloris impotens Palatinus miſſa tabella, ad ſingulare certamen euocaret Turennium, cuius credo, triſtique ingenio potius quam regiis mandatis ſua regionis calamitatem tribuebat. Turennius reſponſo, irritati Principis dolorem vtcunque deliniat.*

71) THEATR. EVR. *Tom. XI. p. 580.* RINCK *p. 707.* Relatio de hoc prœlio extat in DIAR. EVR. *Tom. XXIX. p. 101. 232. Mart. Schauplatz des Rheinſtroms c. XLIV.* Hanc pugnam accurate deſcribit WAGNER *lib. V. p. 350.* locum ſic deſcribens: *Eſt Sinzhemium, vile, & ante hanc pugnam ignobile oppidulum, aquo fere interuallo, Heidelberga, Heilbronna, Spira diſtans; in campo non admodum patente, crebrisque collibus interſtincto ſitum.*

72) RINCK *p. 707.*

73) RINCK *p. 708.*

74) ALPEN

interuenieos dubiam fecit victoriam. 74) Licet non deſint, qui culpam in Bournouillium reiiciant, tanquam dum Lüneburgici certarent, otioſe inſpectantem. 75) Paucos poſt dies cum exercitu viginti fere millium oumerum explente, acceſſit Fridericus Guilielmus, Brandenburgicus Elector, 76) Claudebatur, ipſo licet contradicente, 77) Philippoburgum, traiecto, Octobris duodecima, Rheno, ad Bleshemium ingens exercitus, atque, ſi vna anima regeretur, magna effecturus, conuenit, Turennius aduerſus tantam tempeſtatem, ſe ad Lotharingiæ montes ſubducit, caſtris prope inuictis incluſus, verum ob multiplicium capitum diſcordiam, nihil fuit effectum. Hinc reiecto trans Rhenum Turennio, laboranti defectu annonæ Briſaco imminebant. Huic cum ſollicite Turennius ſubuenire niteretur, ventum fere ad manus fuiſſet, dum Fœderati copiis longe eſſent ſuperiores. Verum, Bournouillius omnes oon ſolum rei bene gerendæ occaſiones eludebat, ſed etiam miſſo in hoſtium caſtra tubicine, Fœderatorum conatus patebant, vt Turennius caſtris motis, in Lotharingiam abiret, fœderatorum cateruis inſequentibus, ac mulros captiuos intercipientibus. Tunc igitur copiis licet ſuperiores, re infecta, in hyberna ceſſerunt Fœderati. 78) Interim rogante legato Hiſpanico, Elector ſex militum millia de ſuo exerciru ſub Auguſto Holſatiæ Duce in Burgundiam mittere inſtituebat, cui Cæſareorum manus erat adiungenda; vbi multa nobilium & agreſtium millia in armis erant, qui noſtros magno cum deſiderio expectabant, & Gallos, quacunque poterant, trucidabant. Sed, cum Electorales iam Bedfortum veniſſent, Cæſarei nusquam comparebant. Turennius vero decem e Belgio millibus, præter alias ſuppetias auctus, e latibulis rigida licet hyeme coortus, in ſecuros ac deſides irruit. Occupatis in Lotharingia, Spinalio, ac Ramirimoore, Bedfortum vndeuigeſima Decembris appellit. Elector, hoc intellecto, Holſatiæ Ducem protinus Bedforto retro vertere iubet, & dum comperiſſet, Turennium Mulhuſium Alſatiæ tendere, ipſi ſe opponit. Acre certamen ibidem committitur. Galli primum ſtrenue repreſſi, ſed nouis identidem feſſos excipientibus, haud parum clades illata Cæſareis. Interfecti prærer alios, equires ducenti; vexilla duodecim, bina tympana amiſſa. Monaſterienſium præcipue culpa, qui ob negata ſtipendia, in ſeditionem proni, media pugna ſocios, per ſummum flagitium deſtituerant. Grauior iactura fuit Portiana legione, vna cum impedimentis, in caſtello quodam intercepra. Ruffacum etiam & qui inerant quadringentos præſidiarios in dedirionem accepit Turennius. 79) Dum igitur Kaiſersbergam Turenoius tenderet, Fœderatos inter & Gallos per tres amplius horas acri ad Colmariam certamine fuit concurſum, donec ingruens nox pugnantes dirimeret, Gallorum tamen duo millia occubuere. 80) Dum autem Turennius magna virium parte auctus, Alſatiæ ſeſe irerum inſunderet, nec fœderatis progrediendi amplius erat facultas; nec in Alſatia ſubſiſtere, anoonæ pabulique inopia patiebatur, itaque in hyberna cis Rheoum concedere fuerunt coacti, quæ Cæſarei per Briſgouiam, Lotharingi per Herciniæ vallem, per Sueuiam Lüneburgici, Brandenburgici per Franconiam capiebant, 81) Alſatia Turennio cedit.

§. XXXI. Gallus interea, vt Brandenburgieum Electorem ab Exercitu Imperiali abſtraheret, Carolum XI. Suecorum Regem Gardiana factione inductum, aliis licet contradicentibus, in ipſum concitabat. 82) Hic igitur, concluſo licet Coloniæ ad Spream Kl. Decem-

74) ALPEN *lib. VIII. p. 63.* RINCK *cit. loc.* THEATR. EVR. *Tom. XI. p. 580.* In DIAR. *Tomo XXX. p. 229.* reperitur Relatio de hoc prœlio *Tom. XXXI. p. 272. Tom. XXXII. pag. 228.* WAGNER *p. 354.*

75) PVFENDORF *lib. XII. §. XLVI.*

76) PVFENDORF *cit. loc.*

77) WAGNERVS *lib. V. p. 356.* parum æque de hoc Electore iudicat: *Reuera non is erat, qui alienis commodis, ardua oppugnatione atteret ſuum militem, in quo authoritatem, ſpesque ſuas omnes repoſitas haberet. Eadem cauſa neque in Belgium, vti fœdere conuenerat, duxit, aſperam militiam detrectans, e qua integrum referre militem nequaquam liceret.*

78) De hoc late PVFENDORF *lib. XII. §. XLVII.* WAGNER lib. V. p. 358. *Nec enim iam in campo miles, nec Alſatia hyberna retiueri poterant. Si vel ad famam ſe obmunirent Turenniani, aut Argentoratenſem pontem præſidio occuparent; in medio deprehenſi in vltimo anguſtias noſtri conicie-bantur. Vnde enim in regione vini, quam tritici fertiliore, & hoſtibus magnam partem inſeſſa, panis peteretur? quam tormentis; impedimentis, agris Sleſtadii in naues impoſitis, grandi præſidio Argentoratum iniecto, Rhenum denique remetiuntur; ingenti cum dedecore, relictis in hoſtium manibus, ter mille captiuis, haud paucioribus per varia prælia, abſumptis.* Sic etiam omnem culpam in Bournouillium de fide ſuſpectum reiicit auctor libri *L' Empereur & L' Empire traby* & germ. *durch wen der Kayſer und das Reich verrathen.* Auctor libri dicitur Comes de S. PAVL, de quo & ipſius fatis ratione dicti libri agitur in MEM. de la GVERRE *Tom. I. p. 316.* Sic etiam WAGNER p. 358. *Infauſtæ expeditionis inuidiam, in Borrouillium præcipue contorſit Brandenburgus Elector, voce, ſcriptisque, præuaricatorem, proditorem appellans, qui omnibus in rebus aduerſarius, ſaluberrimo Dærfflingii conſilio ſpreto, multa inconſultis Ducibus friuole ſuſceperit, quoties caſtra mouerentur, aut villa incendio; aut alias ſublatis igne ſignum hoſtibus dederit, Turckemium præter belli leges non occuparit; pridie quam Bleshemio mouerretur, tubicinem ad Turenium, ſpecie permutandorum captiuorum allegárit, anſamque dederit in Lotharingiam ſe ſuffurandi. Certe Dünewaldus quoque, ac Caprara imperium hominis exoſi, tali Duce ſe deinceps militaturos pernegarant.* Idem tamen dicit, quod Viennæ fuerit abſolutus.

79) WAGNER *lib. V. p. 357.*

80) PVFENDORF *lib. XII. §. XLIX.* WAGNER *lib. V. p. 358.*

81) PVFENDORF *lib. XIII. §. I. II.* WAGNER *p. 308.*

82) PVFENDORF *lib. XII. §. LIII. LIV.* Legi meretur Votum in Senato Regio Holmenſi 18. Sept. an. 1671.

Decembris 1673. cum Electote ſœdere, de pace Weſtphalica ſeruanda, 83) cui etiam fœdus cum Ferdinando Maria, Bauatiæ Electore Monachii IX. Martii 1675. innitebatur, 84) Exercitum in Pomeraniam mittit, qui dehortante licet Cæſare & Belgis, 85) vniuerſæ Marchiæ, Wrangelio Duce, Decembri menſe 1674. ſe infundit, 86) Brandenburgicum apud Imperii Ordines increpans. 87) Sueci ſub initium præ ſe ferebant, Regi non eſſe in animo, Electoris ptouinciam hoſtiliter habere, qnamdiu nil violenti opponatur, ſaltim pacem velle ptomouete, & exercitum conſeruare, qui exiguam Pomeraniam plane exhauſerit, quæ tamen facile emendari queant, ſi Electot cum exercitu ſe a fœderatis ſeiungat. 88) Cauſæ etiam inuaſionis ſcriptis edebat, violatam ab Electore per Alſaticam expeditionem Pacem Weſtphalicam æque ac Voſſemenſem, quarum ſe vindicem præſtitemque Carolus ſecerit; ſuccurrendum prætetea Galliæ tot hoſtibus obrutæ, qua ſuccumbente, conclamatum eſſe de Proteſtantium ſacris, occupaturos veterem dominatum Auſtriacos, conſtaret. Singulis tamen a Brandenburgicis abunde fuit reſponſum. 89) Elector vero ſumtis pet Franconiam hybernis, de fœdere cum Belgis, contta Suecos agebat, quod, Amſtelodamenſibus primum ob commetciorum difficultatem impedientibus, Electore Hagam propetante, VII. Maii conſummatum fuit, atque V. Iunii 1675. a Belgis Suecis bellum fuit indictum. 90) Inuitabantur etiam Cæſarei, Dani ac Lüneburgenſes Duces, teliquique Imperii Otdines, qui tamen adhuc cunctabantut. 91) Elector autem Maio menſe copiis ex hybernis Franconicis eductis, Magdeburgum verſus properat, quo XI. Iunii delatus, omnes vrbis portas clauſas tenuit, ne de ſuo inſtituto poſſet innoteſcere. Inde hota nona veſpertina omnes equites & dimachos cum decem machinis trilibres globos eiaculantibus pontem Albis tranſire iubet, quos mille ſelecti pedites ſequebantut, centum quadraginta ſex cutribus impoſiti, quotum quilibet cymbam quoque vehebat. 92) Hoc adparatu, Hauela cymbis ſuperata, Suecos admodum ſecutos, & Duce ſuo Wrangelio deſtitutos, XV. Iunii Ratenauiæ primo diluculo adgreditur, eosdem ptofligat, vrbem occupat. Intercepta Ratenauia, peditatum Magdeburgo euocabat, Suecorum exercitum oppreſſurus, dum Wrangelius cum valida manu ac multis præfectis Hauelbergæ ageret, ab exercitu ad Brandenburgum metante interclusus. Cum itaque hoſtis perſpiceret, ſe citra pugnam trans Hauelam euadere non poſſe, horæ ſpatio ab iſto oppido apud vicum Hackelbergam legiones cum machinis diſponunt. Licet autem Elector peditatu adhuc eſſet deſtitutus, ſuos tamen in hoſtem ducit, quem poſt ancipitem pugnam in fugam conicit, mille quingentis hotum amiſſis, reliqui Fehrbellini noctu taptim reparatum pontem tranſeunt, quem ſtatim poſt ſe flamma conſumunt. Repatato ponte Elector cum equitatu inſequebatur: ſed Sueci per Ruppinum, & Witſtockium ita ptopere ſe ſubduxerunt, vt non amplius eos adſequi daretur. 93) Hac Electoris victoria teliqui excitati, fœderi ſenſim accedebant, Ordines Imperii, facto XV. Auguſti decreto, Suecum Imperii hoſtem declatant. 94) Hinc in Pomeraniam irrumpit Electot III. Octobris Wollinum expu-

an. 1671. exhibitum, de fœdere cum Gallis, quod PVFENDORFII Tractatui de fœderibus inter Sueciam & Galliam adiectum eſt.

83) Quid circa hoc fœdus actum, vna cum ipſo fœdere exponit PVFENDORF *lib. XII. §. XIII.* ALPEN *lib. VIII. §. LXVIII.* DIAR. EVROP. *Tomo XXX. App. p. 172.* ibidem varia ſcripta huc facientia.

84) ALPEN *lib. VIII. §. LXV.* RECVEIL *Tom. IV. p. 352.*

85) LONDORP *Tom. X. p. 236.*

86) PVFENDORF *§. LXV.* Vrangelium tamen, teſte VVAGNERO *lib. V. p. 368. manibus pedibusque captum (vt iocabantur quidam) podagra Stettini retinebat.* Extat de eo *Motus animorum circa motum armorum Suecicorum in Germaniam a. 1675. 4. Eines Schwediſchen Reichsgenoſſen von dem gegenwärtigen Zuſtand ſeines Vaterlandes Vrtheil 1675. 4. Teutſchlandes Intereſſe bey ietzigen Coniuncturen 1675. 4. Proiect der eræffneten Schwediſchen Rathſtube 1675. 4. Eræffnete Frantzæſiſche geheime Raths-Stube 1675. 4.*

87) ALPEN *lib. VIII. §. LXVIII. LXIX.* LONDORP *Tom. X. p. 240.* Qua ratione etiam Sueci Brandenburgicos in Conuentu Statuum Circuli Saxoniæ inferioris increpauerint, patet ex ſcripto exhibito ap. LONDORPIVM *Tom. X. p. 289.* Prodiit de eo *Wahrhaftiger und Ausführlicher Bericht, alles deſſen was ſich zeithero zwiſchen der Crone Schweden und Chur Brandenburg zugetragen, beſtehend aus einer Summariſchen Information, Gegen Information und unterſchiedlichen Beylagen 1675. 4.* Varia ſcripta quoque huc facientia reperiuntur in DIARIO EVROPAEO *Tom. XXXI. XXXII.* appendice, alia recenſet GRYPHIVS *de Script. Sec. XVII. p. 150.*

88) PVFENDORF *lib. XII. §. LXV.* VVAGNER *lib. V. p. 367.*

89) VVAGNER *c. l.*

90) PVFENDORF *lib. XIII. §. IX. X.* ALPEN *lib. VIII. §. LXX.* VVAGNER pag. 368. *perſuaſum fuerat Gallis, Brandeburgum vel ad ſolam Vrangelii, ac Suecicarum copiarum famam, e Franconia Statiuis, ad recipiendas pacis leges affore. Reſtitit tamen ille ſex ipſos, ab Suecica irruptione, menſes; diſponenda defenſioni, nectendis fœderibus, Francofurti intentas.* Inde vberius enarrat, qua ratione fœdera fuerint pacta.

91) PVFENDORF *lib. XIII. §. XI. XV. XVI. XVIII.*

92) PVFENDORF *lib. XIII. §. XXXVII.*

93) PVFENDORF *lib. XIII. §. XXXIV. XXXV. XXXVI.* Varii in hoc prœlium cuſi fuerunt nummi, inter quos Ioachimicus eſt, cum hac inſcriptione *ob ſubditos ſeruatos. R. Iuſtum Suecorum Exercitum Marchiam Pomeraniamque, dum ipſe alibi oppreſſis adeſt, vaſtantem prope Febrbellinum die 18. Iunii Ao. 1675. nactus ſolo cum equitatu ſuo, imo vero ſola Dei ope fretus, cadit, fundit, ſeptimeſtres pradones ſeptem diebus terris ſuis eiicit.* VVAGNER *p. 398.*

94) PVFENDORF *lib. XIII. §. XXXIX.* Decretum Imperii 8. Iulii a. 1675. publicatum, LONDORP *Tom. X. p. 360.* VVAGNER *p. 370.*

95) PV-

expugnat & V. Nouembris Wolgaſtum cum Vſedomia inſula. 95)

§. XXXII. Facto Ordinum Imperii decreto, Monaſterienſis Epiſcopus, 96) & Daniæ Rex 97) accedunt. Danus autem, antequam fœdus adhuc ſignaret, Chriſtianum Albertum, Gottorpienſem Ducem in ordinem prius redigere cogitabat, ne Suecis accedens, prouinciis Danicis damnum inſerret. Licet autem paullo ante per pactum Glückſtadienſe XII. Octobris 1667. erectum, vnionem & communionem Ducatus Holſatici, pactum etiam cum Capitulo Lubecenſi VI. Iulii 1647. de Epiſcopatu Lubecenſi per ſex ſucceſſiones in familia Gottorpienſi conſeruando, 98) confirmaſſet, eum tamen nunc ad ſe Rensburgum amica ſpe inuitatum, cum omnibus conſiliariis in cuſtodiam dabat: inde proponebat, quo ſibi longius progreſſuro tergum tutum ſit, vt Gottorpienſem arcem, caſtellum Stapelholmenſe, ac Tönningam tradat; quidquid eſſet militum ſibi tranſcribat, Danicis copiis hoſpitia, & alimenta præbeat; denique concedat, vt Rex Oldenburgi & Delmenhorſti defenſioni proſpiciat, aut pactum antea Hafniæ concluſum adprobet, acceptis pro actione ſua in eos Comitatus centum quinquaginta vncialium millibus. Et licet Dux initio iſta reſpueret, ſed dum intra caſſes ſe teneri conſideraret, tandem litteris manu propria ſcriptis, omnia in Regia placitum confert, Tönningam tradi iubet, in qua inuſitata armorum, adparatusque bellici vis fuit reperta, ac nonaginta amplius machinæ æneæ, manifeſto indicio, a Duce altiora fuiſſe agitata. Omnes quoque Ducis milites ſacramento Regis addicti. Ipſe Dux ſupremo Imperio in Sleſuicenſem ditionem, & omnibus per pacem Rotſchildenſem pactis renunciat, redhibito diplomate, quod antea eo nomine a Friderico III. acceperat. 99) Tandem igitur Dani mari hoſtiliter agere cœperunt, ac exercitus Holſatia Mecklenburgiam verſus mouebat, ſed lento admodum itinere. Congreſſus tamen Rex III. Septembris Gadebuſchi cum Electore, omnia ſinceræ amicitiæ edit ſpecimina. 100) Hinc Damgardiam aliaque loca occupat, & ipſam tandem, vtut obſtinatam pertinacemque Wismariam, ob ſerius aduentantem Suecorum claſſem XIV. Decembris deditione ſubigit. Obtulerat Elector Regi Daniæ Rugiam inſulam, quam hic poſt captam Wismariam, inuadere parabat. Sed ſuadebat Greiſenſeldius Hafniam potius redeundum, quod Sueci Selandiæ minitentur: qui & malebat a Rege in Scania rem geri, quo ipſe ſemper eius lateri poſſet hærere. 1)

§. XXXIII. Sic etiam Monaſterienſis Præſul Septembri menſe copias ſuas Duce Barone Wedelio, per Comitatum Lippienſem Viſurgim verſus ducit, Wildeshuſam intercipit, redditque & oppidum & præfecturam Diœceſi ſuæ, a qua poſt pacem Weſtphalicam triginta prope annos fuerat auulſa. Inde per Vechtenſem Satrapiam & Comitatum Hoianum ad Viſurgim digreſſus, & Brandenburgicis iunctus, arcem Tedinghuſam capit. 2) Cogitur hic paucos dies ſubſiſtere, quod ſublatis vndique pontonibus, & aduerſam amnis ripam obſeruantibus Suecis, Viſurgim tranſmittendi creſceret difficultas, dum Hornius apud Bremenſes Suecorum ductor, cum agmine trium millium vniuerſam late oram inſideret, & Brema Ciuitas, quem Suecis ante, nunc Monaſterienſibus, tranſitum pernegabat, id demum a Bremenſibus extorquent, vt rei tormentariæ tranſitum per vrbem concedant; nauigia vero a ſubornato Monaſterienſi milite clam ſolui permittant, & aduerſo flumine ad Wiham pagum trahi, ad quem tranſitur. 3) Superato nunc amne, mox Languela & Burgum Verda, Rotenburgum, Ottersberga capiuntur. 4) Licet autem Io. Friderico Hannouerano Neutralitas fuiſſet conceſſa, 5) Georgius Guilielmus tamen & Rudolphus Auguſtus, Duces Brunſuico-Lüneburgenſes, copias ſuas a Moſella & Rheno omnes Luneburgum ocyus traducunt & facto cum Monaſterienſi IV. Octobris 1675. fœdere, 6) vnitis viribus, Buxtehudam, oppidum munitiſſimum obſident, atque immiſſi ignis ope, opinione citius ad deditionem cogunt. Inde Bremaſurda capta, in hyberna cædunt. 7) Spreta tam hyemis aſperitate, Caroloſtadium obſeſſum, quod ob annonæ defectum VII. Idus

95) PVFENDORF *lib. XIII. §. LV. LVI.* WAGNER *p. 399.*

96) PVFENDORF *lib. XIII. §. XXI.* ALPEN *lib. IX. §. I.*

97) ALPEN *lib. IX. §. I.* Fœdus hoc extat apud PVFENDORFIVM *lib. XIV. §. XXXIX. XL.*

98) Extat pactum illud apud du MONT *Tomo I. p. 149.*

99) PVFENDORF *lib. XIII. §. XLII.* Extat *kurtzer, doch wahrhaftiger Bericht, was zu Rendsburg zwiſchen Kœnigl. Mai. zu Dennemarcken &c. und zu Sleswig Hollſtein &c. mit regierenden Hochfürſtl. Durchl. reſpectiue dero beygehabten Miniſtris vom 22. Iunii bis den 15. Iulii dieſes 1675ſten Iahrs paſſirt. Im Iahr 1675. 4.* quod ſcriptum poſtea fuit continuatum. Extat Tranſactio Rendsburgenſis in RECVEIL *Tom. IV. p. 356.* apud LONDORPIVM *Tom. XII. p. 323.*

100) PVFENDORF *lib. XIII. §. XLV.*

1) PVFENDORF *lib. XIII. §. LVI.* ALPEN *lib. IX. p. 466.*

2) PVFENDORF *lib. XIII. §. XLIX.* ALPEN *lib. IX. §. III.*

3) PVFENDORF. ALPEN *c. l.*

4) ALPEN *§. IV.*

5) Quæ cum Io. Friderico acta, exponit PVFENDORF *lib. XIII. §. XVIII. XIX. XX. XLVI. XLVII.* ALPEN *lib. IX. §. II.* Tractatus Eiusdem Neutralitatis cum Gallorum Rege Linsburgi 18. Octobris 1675. concluſus, extat in RECVEIL *Tomo IV. p. 366.* cum Fœderatis Hannoueræ an. 1675. apud LONDORPIVM *Tom. X. p. 336.*

6) ALPEN *lib. IX. §. V. Monaſterienſis Rotenburgi, Lunæburgici Walsroda ſubſiſtebant, & fecit Miniſtrorum vltro citroque commeantium ſolertia, vt breui Principes conuenerint.* Sequitur ipſe Tractatus.

7) ALPEN *lib. IX. §. VI.* WAGNER *p. 400.*

Idus Ianuarii 1676. ſe dedit. 8) Sequitur Caſtellum Zwingerianum, & Stada primum laxius, poſt arctius obſeſſa, pridie Idus Auguſti ad deditionem compulſa. 9) Occupata igitur omni Bremenſi atque Verdenſi ditione, mediante Cæſare, in Conuentu Bremenſi diuiſio placuit. Chriſtophorus Bernhardus, poſt Wildeshuſam elegit, tenuitque totum Verdenſem Epiſcopatum, & in Ducatu Bremenſi Burgum, Bremæfurdam, Ottersbergam, Tedinghuſam, aliosque plures, & eo pertinentes diſtrictus: pars reliqua tripartito Cellenſi, Hannouerano & Guelferbytano Ducibus ceſſit, inſtrumento partitionis Cloppenburgi, vbi Monaſterienſis conſederat X. Auguſti; Horneburgi vero vbi Lüneburgici Duces erant, XII. Auguſti confecto, ſignatoque 10) arctiori poſtea fœdere Stadenæ XIX. Auguſti an. 1676. inter ſe concluſo. 11)

§. XXXIV. Dum hæc ad Viadrum & Viſurgim agerentur, Galli ad Moſam exeunte Martio 1675. arcem Leodienſem interceperant, Gubernatore loci præſidium mille & quingentorum ſub noctem haud inuito excipiente. Rex menſe Maio e Galliis profectus, exercitui Belgico Condæum præficiebat, Crecquium vero & Humierium priuatorum agminum Duces creat. Huium, Dinantum, ac denique Limburgum expugnat, Auriaco & Duce de Villa-Hermoſa ſerius auxilia parantibus. Poſthabitis Fœderatorum viribus, haud procul Louanio & Bruxellis caſtra locat, non ſine vtriusque Ciuitatis trepidatione. Sub Iulium, relicto apud Belgas Condæo, ipſe in Galliam reuertitur. 12) Ad Rhenum Galli Dachſteinium proditione capiunt, atque Cæſareos ex Alſatia pellunt, id quod Argentoratenſes ad acceptandam neutralitatem coëgit. 13) In Alſatia autem agebant Montecuculius, Badenſis, Sporckius, Cæſareanorum Duces, Turennio infeſti, quem haud ſemel in caſtris adgredi tentabant. Dum igitur XVII. Iulii ſt. v. prope Argentoratum ad Saſpacum pugna denuo inſtruitur, & Turennius cum Cæſarea caſtra ſpeculatum iret, glande campeſtri machina traiectus cadit, magno Gallorum mœrore. Dum Lorgius cum Gallorum exercitu ſe recipit, inſtante Montecuculio, Galli multis ſuorum amiſſis, trans Rhenum pelluntur. 14) Argentoratum poſthæc patet Cæſareis, Montecuculius Hagenoam & Tabernas tentat, ſed vtrasque deſerit. 15) Brunſuico-Lüneburgenſes Duces, Georgius Guilielmus & Erneſtus Auguſtus, firmato iterum cum Cæſare, Belgis ac Hiſpanis fœdere, 16) nunc Lotharingicis, nunc Auriaco & Hiſpanis ſociandi, vt iunctum ſe Gallorum viribus obiectarent. A Moſa igitur verſus Moſellam mouent, & poſtquam Monaſterienſibus & Lotharingicis copiis fuiſſent iuncti, quibus Marchio de Grana e vicinis præſidiis Cæſareanos, Vaudemontius Hiſpanos adducebat, ineunte Auguſto, Treuiros obſident, Crecquius obſidionem ſoluturus, ad Saram amnem exercitum colligit, & infra Theonis villam caſtra ponit. Confœderati, relicto ad inſiſtendum obſidioni æquo copiarum numero, in Crecqulum nihil iſtiusmodi opinantem, improuiſo mouent, & occupato feliciter tranſitu ad Saram, ad pontem Conſæ exercitum hoſtilem Kl. Auguſti ſt. v. adoriuntur, cædunt, fugant: inſigni clade Gallis illata. Cæſi, captique feruntur ter mille. Quidquid impedimentorum & apparatus bellici erat, in poteſtatem victorum deuenit. Pauciſſimi Ordinum Ductores euaſere. Ipſe Crecquius cum equitibus ſeptem ægerrime dilapſus, vicinioris tandem ſyluæ beneficio effugiens, Treuiros intrauit, cuius obſidio illico reſumitur. Tandem vero oppugnationibus fracta ciuitas, fruſtra Crecquio præſidiarios diutius animante, Nonis Septembribus dedita eſt. Tam militiæ Præfecti, quam gregarii ſolo cum gladio exire permiſſi, Crecquius factus fuit captiuus. 17)

§. XXXV. Inter

8) ALPEN *lib. IX. §. X.*

9) ALPEN *lib. IX. §. XII.* THEATR. EVROP. *Tom. XI. p. 836. 986.*

10) ALPEN *lib. IX. §. XIII.* qui etiam dicit: *quanquam enim ex pacto anni præcedentis triens debebatur Monaſterienſi, præplacuit tamen terras nunc quadrifariam diſtribui, & quadrantem vnum, ceu ſocio, aſſignari Catholico Duci Hannouerano.* Conſilia circa hanc diuiſionem exponit PVFENDORF *lib. XIV. c. XXVI. XXIX. XXX. XXXI.*

11) Extat illud apud ALPEN *lib. IX. p. 475.* WAGNER *p. 402.*

12) ALPEN *lib. VIII. §. LXXI.*

13) RINCK *p. 724.* WAGNER *p. 379.*

14) ALPEN *cit. loc.* PVFENDORF *lib. XIII. §. XXXVIII. Martial. Schauplatz c. XLVI.* DIAR. EVR. *Tom. XXXI. p. 155. 168. Tom. XXXII. p. 527.* THEATR. EVROP. *Tom. XI. pag. 775.* MEM. de CHAVAGNAC *p. 419.* du BVISSON *de la Vie du Vicomte de Turenne pag. 387. Hiſt. de Prince Conde lib. V. p. 557.* WAGNER p. 386. *Speculatum pro more progreſſus, dum San-Hilario, locum ad extruendum ſuggeſtum commonſtrat; tormenti glande in pectus impacta equo deiectus; nullo edito verbo, in veſtigio animam agit. Eadem glande San-Hilario brachium auellitur. Fortnitam pilam alii fuiſſe volunt; alii moniium a Badenſi machinatorem, vt in eum, qui candido equo veheretur, ictu collinearet.* Inde Turennii laudes prædicat LAGVILLE *Hiſt. d' Alſace Tom. II. p. 248.* De Turennii morte.

TVrennVs perIIt torMentI gLanDIne ICtVs.

15) VVAGNER *p. 389. 390.*

16) Extat fœdus Hagæ Comitum 26. Ianuarii a. 1675. concluſum in RECVEIL *Tom. IV. p. 348.*

17) ALPEN *lib. VIII. §. LXXII.* PVFENDORF *lib. XIII. §. XXXVIII.* RINCK *pag. 728.* THEATR. EVR. *Tom. XI. p. 792.* DIAR. EVROP. *Tom. XXXII. p. 595.* Vocatur *die Schlacht an der Conzer Brücke.* VVAGNER *p. 391.* qui etiam *p. 393.* addit: *Ab Crequio dupliciter peccatum aiunt: Primum, quod Saram tranſeunti hoſti ſe non oppoſuerat. Alterum, quod nullo opera pretio, e ſuperioris loci opportunitate in locum minus aquum detrahi ſe ſiuiſſet.*

18) De

§. XXXV. Inter iſtos armorum ſucceſſus nondum liquida pacis ſpes alluceſcebat. Poſt ſeparatam cum Belgis pacem, Angliæ Rex Carolus II. ſequeſtrem ſe partibus obtulerat; cui officio Veneti quoque paratos ſe oſtendebant; quos vna cum Anglo admitti Cæſar vehementer cupiebat. Sed Belgæ publico expedire iudicabant, vt Veneti, miſſo eo officio, omnia integra retinerent, quod bellum breui in Italiam transferendum videretur. Gallus Suecos retinere volebat, contranitente tamen Electore Brandenburgico. Hiſpani pontificem in partem officii admitti volebant, Belgis tamen improbantibus. Petrum etiam Luſitaniæ Principem & Clementem X. Papam Fœderati reiiciebant. Et licet Angliæ Parlamentum ſe pronum erogandis pecuniis oſtenderet, ſi Rex Gallo bellum vellet indicere, & poſtularet, vt Rex Anglos Gallo militantes reuocaret, Rex tamen Gallico fauore imbutus, Parlamentum, ne longius tenderet, diſſoluebat, ipſe nihilominus ſequeſter probabatur. Super loco Tractatus Neomagum placebat, dum Galli ob factum Colonienſe omnes Germaniæ vrbes abnuerent, potius clandeſtina cum multis Hollandiæ ciuitatibus, ac hominibus ſibi addictis commercia alerent, Belgis in fraudem fœderatorum ad peculiarem pacem permouendis. 18) Conceſſa igitur vrbi & agro vicino fuit Neutralitas. 19)

§. XXXVI. Ineunte anno 1676. arx Leodienſis & plura alia Caſtella in ea diœceſi a Gallis euertuntur, oblato Leodienſibus neutrarum partium beneficio, ipſe Rex Condatum obſidet, & inſpectante hoſtili exercitu, ſub finem Aprilis expugnat. Paullo poſt, dum ipſe hoſti intendit, ductu fratris, Bochanium pariter ſubigit. 20) Dum etiam Neoburgicus arctiori fœdere Imp. fuiſſet innexus, 21) Galli Iuliacenſes terras ingreſſi, Sittardum oppidum occupant, ſed euerſis mœnibus iterum deſerunt, imperatis tamen Iuliacenſibus, Cliuenſibus & Geldricis terris tributis ingentibus, Rege autem ſub Iulium e Belgio in Galliam redeunte, Princeps Auriacus Traiectum a Moſam obſidere cœperat; quam Caluus, notæ virtutis miles, acerrime defendebat. Accurrit tandem Regis iuſſu, Schombergius Comes, qui XXVIII. Auguſti 1676. plurium iam hebdomadum obſidionem ſoluit: Auriaco cum exercitu & impedimentis ſecunda Moſa deſcendente. Galli interea, ductu Humierii, Arium Arteſiæ interea obſident & occupant. 22) Fortunatior fuit confœderatorum ſors in Germania. Nam Philippiburgum ab exordio menſis Maii a Cæſareanis arctiſſime obſeſſum, & acerrime oppugnatum, Gallis aliquoties fruſtra liberationem tentantibus, XXX. Auguſti ſt. v. Cæſari & Imperio ſe ſubmiſerat. Galli e contrario Brisgouiam populantur, Mompelgardium intercipiunt. 23) Georgius Guilielmus, Cellenſis Dux etiam coniunctos iterum Exercitus in confinia Lotharingiæ traducebat. Sed potiore autumno itineribus conſumpto, & mœnibus Saræpontanis fruſtra tentatis, menſe Nouembri apud Wetterauos & Weſterwaldios in hyberna ſunt diſpoſiti. 24)

§. XXXVII. In Pomerania vero initio anni 1676. Sueci Wolgaſtum hyberna tempeſtate, Mardefeldio Duce, recuperare inſtituerant. Is primo in Vſedomum inſulam traiiciens, ibique caſtellum ad oſtium Swinæ fluminis ſitum, Brandenburgico milite inſeſſum, poſt nouem dierum oppugnationem, deditione capit. Inde ad obſidendum Wolgaſtum magna machinarum vi vſus, & dum acri frigore omnes circum aquæ firma glacie conſtitiſſent, vt explicatis cohortibus, ad arcem accedi poſſet, datur V. Ianuarii hora poſt meridiem prima, magno impetu adſultus, centum amplius ſcalis vallo admotis, ſed cuius adſcenſum difficillimum glacies reddebat, qua id totum ſuperfuſis aquis erat obductum. Strenue reſiſtebat Hallardus tribunus, vt Sueci quadringentis amplius deſideratis, recedere fuiſſent coacti. Et licet Mardeſeldius denuo fortunam tentare vellet, impeditus tamen fuit a Bogislao Suerino, ex vlteriore Pomerania per glaciem Vſedomum inuadente, & Wolgaſtum recenti milite, aliisque neceſſariis inſtruente. 25) Iunio menſe ipſe Elector in Pomeraniam expeditionem ſuſcipiebat, & dum Sueciæ copiæ omiſſo Wolgaſto, in Electorem vertuntur, Suerinus in Vſedomum inſulam erumpens, caſtellum ad Suinæ oſtium iterum expugnat, quod Peenemunda ſequebatur. Inde contracto toto exercitu, quem a Cæſare ſubmiſſæ auxiliares copiæ augebant, Elector Anclamo obſidium circumponit, idemque XIX. Auguſti deditione capit. 26) Hoc expugnato, Elector partem exercitus ſui ſub Auguſto, Holſatiæ Duce, ad obſidendum Demminum mittit, cui Cæſareæ, Lüneburgicæ & Mo-

18) De his pacis conſultationibus PVFENDORF *lib. XIII. §. LXII. LXIII. lib. XVI. §. XXXVIII. XXXIX.* ACTES & MEM. *Tom. I. p. 131. 547.* ALPEN *lib. IX. §. XXXIII.* ACTES & MEMOIRES DE LA PAIX DE NIMEGVE *Tomo I. p. 1. - 25.* vbi per Gallos etiam Breda fuerat propoſita *p. 2.* Ibidem *p. 25.* exhibentur ſcripta, quæſitam liberationem Guilhelmi Furſtenbergii concernentia, de quo etiam PVFENDORF *lib. XIII. §. LXIV.* LONDORP *Tom. X. p. 343. 369. 500.* ALPEN *lib. IX. §. XX.* WAGNER *lib. V. pag. 403. lib. VI. p. 427.*

19) ACTES & MEM. *Tom. I. p. 476.*

20) ALPEN *lib. IX. §. XI.* VVAGNER *p. 420.*

21) Extat hoc fœdus Hagæ Comitum 26. Martii 1676. concluſum in RECVEIL *Tom. IV. p. 372.*

22) ALPEN *lib. IX. §. XVI.*

23) ALPEN *c. l.* THEATR. EVR. *Tom. XI. pag. 987.* In appendice DIARII EVROPAEI *Tomo XXXIII.* reperitur *Relatio des Verlauffs bey Eroberung der Philipsburger Rheinſchantz.* MEM. de Comte de CHAVAGNAC *pag. 441.* RINCK *p. 739.* VVAGNER *lib. VI. p. 412. 418.*

24) ALPEN *lib. IX. §. XV.* RINCK *p. 738. 739. Martial. Schauplatz c. XLVII. XLVIII. XLIX.*

25) PVFENDORF *lib. XIV. §. XLV.* VVAGNER *lib. VI. pag. 421.*

26) PVFENDORF *lib. XIV. §. XLVI. XLVII.* VVAGNER *p. 428.*

27) PVFEN-

& Monaſterienſes copiæ auxiliares ſe adiungebant. Ipſe cum reliquis Viadrum verſus progreditur, ac Löckenitium arcem ad deditionem cogit, Dammum ab hoſte deſertum iterum munit, Demmino etiam ob annonæ penuriam XXX. Septembris ſe dedente. Stettinum quidem Elector, inuadere ardebat, quod tamen ingruente hyeme intermittebat. 27) Rex Daniæ eodem anno, ductu Archithalaſſi Comitis Trompii, Suecis inſigni naumachia deuictis, Helſingburgo oppido & arce trans ſinum Codanum, Landscrona, Carolino portu, aliisque locis ad mare Balthicum feliciter expugnatis, Gothlandiam inſulam & integram fere Scaniam armis ſuis ſubiugarat, ſed binis prœliis ad Londinum & Malmogiam deuictus, pleraque relinquere iterum cogitur. 28)

§. XXXVIII. Anni 1677. primordia Gallorum immanitas funeſtauit. In Alſatia namque Dachsburgum proditione capiunt, hoc, & in Mompelgardenſi Ducatu loca paſſim munitiora funditus euertunt. Exeunte menſe Februario, magna Rex Ducum ac militum corona cinctus, e Gallia in Belgium diſcedit, Valentianas obſidet, & firmato vix obſidionis exordio, expugnat. Dum enim propugnaculum, quod opus cornutum vocant, Galli adoriuntur, eoque præſidiarios eiiciunt, oppugnantes defenſoribus immixti, ſine ordine fugientes, in ipſa Ciuitatis interiora perſequuntur, eodemque impetu XVII. Martii valla occupant, tormentisque ocyus in vrbem conuerſis, deditionem extorquent, ad arbitrium victoris. Rex ipſe propior confeſtim aduolans, ab incolarum cæde militem continet, XVIII. Martii a ciuibus fidelitatis excipit ſacramentum. Inde præmiſſo Cameracum Lüxenburgio, Frater Regis, Dux Aurelianenſis S. Audemari fanum obſidione cingit. Ipſe luſtrato XXII. Martii, Cameraci ſitu, diſtributoque circum vrbem exercitu, ſtationem prætoriam ad Scaldim figit. Incredibili feruore obſidio cœpta eſt, adeo, vt Ciues deſperata defenſione, Nonis Aprilis vrbem regiæ poteſtati tradiderint, Gubernatore cum præſidiariis in arcem recedente. Hanc, dum pari feſtinatione Rex premit, nunciatur, Auriacus cum exercitu Batauo properare, vt S. Audomari fanum periculo eximat. Dux igitur Aurelianenſis deſignato ad obſidium æquo militum numero, cum reliquis ipſe, relictis tantiſper caſtris, Auriaco obuiam procedit. Ad Mont-Caſſelium Principi occurrit, iamque non paucis etiam Legionibus fortior, quas Cameraco Rex ocyus ſubmiſerat, Batauorum caſtra adgreſſus, commiſſo XI. Aprilis prœlio, inſignem ab iis victoriam reportauit. Hinc XVII. Aprilis arx Cameracenſis Regi, & quatriduo poſt S. Audomari Fanum fratri Duci eſt dedita. 29) Ob felices hoſce Gallorum progreſſus, Hiſpani ſuppetias Monaſterienſis ſollicitant, & concluſo Bruxellis XXII. Aprilis 1677. fœdere, a Præſule nouem millia impetrant. Hi poſtquam Hiſpanis, Luneburgicis & Belgicis copiis ſub Principe Arauſionenſi eſſent iuncti, Caroloregium obſident, ſed, cum Luxenburgius, Fœderatos commeatu intercludere conaretur, obſidionem ſoluunt. 30)

§. XXXIX. In Germania, Carolus Lotharingiæ Dux, cum Exercitu Cæſareano a Moſella ad Confœderatos in Belgium feſtinabat. Vt primum vero litteris Auriaci, coniunctionem excuſantis, fit certior, deſerto nunc Caroloregio ſocios receſſiſſe; vtut Saræpontanam vrbem, aliaque ad Saram fluuium loca interceperat, & ipſum cumprimis Maſſonium, ratus ex eo felicius per Lotharingiam, Campaniam infeſtare: Io. Georgium Ducem Saxo-Iſenacenſem volens aditum ferro in Burgundiam quærere. Aſt impatiens animi, fruſtratusque ob annonæ defectum rerum magnarum ſpe, Germaniam repetiit, 31) iunxitque ſe exercitui ex Imperii milite collecto, quem Io. Georgius Saxo-Iſenacenſis Dux ducebat. Is ad Rhenum obſeruatis aliquamdiu Gallorum conatibus, occupato licet Hunningenſi munimento, & conſerta non ſemel cum hoſte manu, decreuerat Bedforto, conſueta in Burgundiam ianua, ſubire, ſed in Rheni inſula a Gallis incluſus, liberatus tamen ſub ipſa Argentinæ mœnia retrocedere fuit coactus. 32) Iuncti vero exercitus, poſt datas aliquoties, acceptasque clades, & ipſi paullatim hybernatum abiere. 33) Aſt, hybernantibus in Germania Cæſaris, in Belgio Confœderatorum exercitibus, Crecquius transmiſſo ad Briſacum Rheno V. Nouembris Friburgum Brisgouiæ, & Humierius paucorum etiam dierum interuallo, S. Gisleni Fanum in Hannonia expugnant, Confœderatis vtrobique ſerius auxilia parantibus. 34)

§. XL. In Scania, Sueci anno præcedenti ſuperiores, poſt occupatum portum Carolinum & Helſingburgum, an. 1677. Chriſtianopolim obſidebant. Danorum vero Rex Monaſterienſium auxiliis fortior, in Suecos mouet, qui relictis obſidioni Chriſtianopolitanæ aliquot duntaxat millibus, haud procul Landscrona, loco admodum tuto, caſtra muniuerant, a paludibus quoque, fluuiis ac montibus vndique contecta. At Suecis prœlium detrectantibus, obſidione Rex Chriſtianopolim liberat: & Iuellius Daniæ Archithalaſſus naues aliquot Suecorum capit. Hinc XIX. Iunii Malmogii obſidionem cœpit, eadem-

27) PVFENDORF *§. XLVIII.*

28) ALPEN *lib. IX. §. XVI.* VVAGNER *lib. VI. p. 423.*

29) ALPEN *lib. IX. §. XXIV.* PVFENDORF *lib. XV. §. XIX.* RINCK *p. 753. Martial. Schauplatz p. 113.* EVR. MERCVRIVS *ad a. 1677. p. 13.* VVAGNER *p. 437*

30) ALPEN *lib. IX. §. XXV.* VVAGNER *p. 438.*

31) VVAGNER *lib. VI. p. 430.*

32) VVAGNER *p. 434.*

33) ALPEN *lib. IX. §. XXVIII.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *cap. LII.* EVR. MERCVRIVS *ad a. 1677. p. 160.*

34) ALPEN *lib. IX. §. XXXVI.* RINCK *p. 750.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *c. LVII.*

eademque feliciter procedit, adeo, vt mœnia iam Dani poſſiderent. Aſt, dum pons, cuius beneficio ſuperata nunc foſſa vallum conſcenderant, irruentium mole frangitur, obſeſſi reſumptis animis, armisque oppugnantes eos, qui iam tranſierant, nouo cum impetu adoriuntur, plerisque aut cæſis aut captis. Ea Rex aduerſitate commotus; & quoniam non claſſis ſola; ſed liberandæ etiam Vrbi hoſtilis exercitus aduentare nunciabatur, obſidionem ſoluit. Deſerto Malmogio, dum contra Suecos pergeret rex, fit XXIV. Iulii 1677. ad Landscronam acre prœlium, in quo Sueci victores, ob loci non ſolum opportunitatem, quam præoccupauerant, ſed etiam cæſo ſub prælii exordium Walthero, Danici Equitatus Ductore, ob Danorum ignauiam, neutro Ducum, quos Rex deſignauerat in Imperio, ante agmen ſuccedente. Sed cladem terra acceptam, per idem tempus mari meliorem Danus reddidit. Iuellius namque Danicæ claſſis Præfectus, acceſſu Trompii, marinisque auxiliis Batauorum auctior, claſſem Suecicam adortus. pugna nauali triumphârat; nauibus facile viginti partim captis, partim incenſis, demerſisque. Poſt hanc victoriam, ad Rugiam Inſulam adpellentes Dani, commiſſo prœlio, poſt deuictum, eiectumque Konigsmarckium, Transmarini Succorum Exercitus Ducem, breui interuallo totam Inſulam ſuæ poteſtati ſubiiciunt. 35)

§. XLI. In Saxonia inferiori, Ianuario menſe 1677. Conuentus Bremæ inſtituebatur, vt de fœderatorum ſatisfactione ageretur, qui tamen ſine fructu ſoluebatur. Elector vero Brandenburgicus, licet a Fœderatis auxiliis deſtitueretur, magno animo obſidium Stettini, exeunte Iunio ſuſcipit. Maximo conatu per ſemeſtre ſpatium fuit laboratum, vrbe nimium lacerata, plebe ad defenſionem pro concione confirmata, vsque dum XVI. Decembris honeſtis adhuc dederetur conditionibus. 36)

§. XLII. Februario menſe 1678. inter Fœderatos Hagæ Comitum fuit decretum, æſtiua expeditione triſariam Gallos adoriri. Cæſareani ad Rhenum; Monaſterienſes, Lotharingi, ac Luneburgici ad Moſellam, Bataui cum Hiſpanis in Belgio hoſti occurrant. Præter hos, Brandenburgenſis ac Neoburgicus miles exercitum componat ad Moſam, quo Traiectenſium depopulationes arceantur. At vero Ludouicus Rex, ante Calendas Martias caſtra, non vna, quaquauerſum mouens, Hagenſe conſilium facile interturbauit. Simulata verſus Moſellam profectione, aliquamdiu & Luxenburgo, & Argentinæ timebatur. Sed Humierio, qui paratus apud Belgas ſtabat, cum equitibus decem mille præire iuſſo, Rex ipſe cum Regina ac Gynæcæo Metas vsque progreſſus, mutatis de via, feſtinatisque itineribus in Belgium flexit; & Gandauum, Flandriæ metropolim, ſub initium Martii, inexpectata obſidione clauſit; tantoque mox ardore oppugnare cœpit, vt nona menſis iſtius die, Vrbs & triduo poſt, Arx, deditionem pactæ, ſe Regis Imperio ſubmiſerint. Inde paucorum dierum interuallo, Ipras conuerſus, ſub diem Martii vigeſimum ſextum eam quoque Ciuitatem ſubiugauit. Vix mouentis famam cognouerat Auriacus, quin relicta extemplo Comitiş Haga, in Brabantiam euolaret; ſed necdum Mechliniam ingreſſo, tinctum iam Gandauum nunciatur. Et quanquam accito ocyus milite, compoſitoque ex Hiſpanis, Brandenburgicis, Batauis ac Luneburgicis exercitu, Vrbi liberandæ ſollicitus intenderet, quod tamen tum viribus longe ſuperior Rex eſſet, non potuit armorum Franciæ in Belgio Dominatum, impar præpedire. Iſtorum nuncio progreſſuum conſternati Britones, illico militem in Belgium tranſmittunt, exceptum Oſtendæ, ac Brugis, aliasque per Vrbes Flandriæ diſtributum. 37) Anſam hæc inopinata Gallorum expeditio conuentui Coloniæ Agrippinæ inſtituto dabat, vbi de nouo corpore armatorum triginta millium creando, hoſtique ad Moſam cumprimis obiiciendo, conſultabatur. Et licet Brandenburgicus, Monaſterienſis ac Neoburgicus de octodecim millibus facile conuenirent, 38) Bataui tamen, oblata a Gallis Traiecti, aliorumque locorum reſtitutione, in pacem facile conſentiebant. 39) Inter hæc pacis conſilia, Montes Hannoniæ ſic circumſidebat Luxenburgicus Dux, nihil vt annonæ potuerit importari, & niſi ſuprema iam rerum cum omnium egeſtate luctandi, præpropere Fœderati ſuccurrerent, deditio in horas timeretur. Auriacus igitur collectis vndique copiis, iuſtum iam exercitum pridie Idus Auguſti in hoſtem ducit. Eminus quidem motum Auriaci proſpectat Luxemburgicus; ſed quod ipſe de pace iam certior, parem Neomago crederet nuncium Fœderatos accepiſſe, nihil hoſtile ſuſpi-

35) ALPEN *lib. IX. §. XXVII.* PVFENDORF *lib. XV. §. XVII.* EVR. MERCVRIVS *ad a. 1677. p. 14. 231.* Hoc bellum Dano-Suecicum plenius deſcribitur in *Hiſtor. Einleitung zum Nord. Krieg p. 164.* VVAGNER *p. 439.*

36) PVFENDORF *lib. XV. §. XVIII.* ALPEN *lib. IX. §. XXXVII.* EVR. MERCVRIVS *ad a. 1677. pag. 238.* Vide *Beſchreibung der Stadt und Veſtung Alten Stettin* & *anderer Pommeriſcher Kriegs-Poſtiſion von Belagerung und Eroberung Stettin, Leipzig 1678.* VVAGNER *lib. VI. pag. 439. Brandenburgus hac æſtate vires opesque omnes ad Stettini oppugnationem, non laboris magis, quam quæſtus & gloriæ plenam connertit. Sex ipſis menſibus in mediam hyemem extracta eſt, diutius trahenda, niſi profligata ab Danis claſſis Succica, ſpem ſuppetiarum vna profligaſſet, Ciues mutati adeo fidem non mutauere, vt adeundis periculis faciendo opere, fida ad extremum, fortique opera cum Succis ipſis certare viderentur. Contra prædam tam nobilem omni impendio, ac contentione dignam reputabat Elector; nec vnquam in vita, ſpectaculo lætiore eſt vſus, ac dum candida deditionis ſigna, e Stettini muris volitare conſpiceret.*

37) ALPEN *lib. IX. §. XLII.* PVFENDORF *lib. XVI. §. XI.* VVAGNER *p. 447.*

38) ALPEN *lib. IX. §. XLVI.*

39) ALPEN *lib. IX. §. XLVIII.*

ſuſpicatur. At vero, dum impreſſionem faciunt Fœderatorum turmæ, vtrinque concurſum eſt, & prior Gallorum ſtatio tandem occupata, euerſaque. Progreſſum nox diramit. Poſtero mane Luxenburgico ſignificat Auriacus ſub noctem aduolaſſe nuncium, qui pacem compoſitam, ſignatamque confirmarit: nec idcirco mutata ſic rerum facie, ſibi nunc relinqui dubium, quin liceat Fœderatis Montes ingredi & inſerre commeatum. Quod etſi Rege inconſulto, adhuc dum negabat Luxemburgicus, quia tamen poſtridie noua e Galliis iuſſa perferuntur, non ſolum perieulo ſubtracti Montes, ſed & omnis miles Gallicus e Belgio Hiſpano abductus, immo, nec multo poſt, ſublatis, quæ finem aliquantiſper retardabant, obſtaculis, inter vtrumque Regem pax conciliata eſt, perfectaque. 40)

§. XLIII. Varia hoc anno de gerendo bello, Danorum erant conſilia. Nam & Gothoburgum opprimere animus erat, ac incurſione in Weſtrogothiam facta, omnem late regionem incendiis vaſtare: tum & octo militum millia, dum Suecicus exercitus in Scania hæreret, non procul Holmia in terram exponere, eamque vrbem prius direptam inflammare. Sed quæ deſtinata, quod non ſatis digeſta eſſent, in irritum cadebant. Nec minus Bahuſii obſidionem Sueci liberabant. 41) In Pomerania vero Königsmarckius Comes, Stralſundenſium hortatu, ex militibus ciuibusque agmen componit, equitum ac peditum circiter quinquies mille, iisque ſub Idus Ianuarias in Rugiam Inſulam ex voto traductis expoſitisque, Danos, tametſi numero ſuperiores, inuadit. Qui, dum initio fortiter adgreſſores excipiunt, Danorum ductor pila traiectus, occumbit. Cumque Succeſſori in Imperio, haud omnium par eſſet militum obſequium, turbatis ſenſim Ordinibus, fugam capeſſunt, ab inſequente Königsmarckio, cæſis vix ſupra ducentis, cæteri, qui nauigiorum beneficio non euaſêre, capti omnes. 42) Elector vero oſtio Penæ egreſſus XIII. Septembris, in Wittouia pedem figens, inſulam recuperat, Königsmarckio Stralſundam ſe recipiente. Hinc Stralſunda tentatur, cui Elector, committente Cæſare, ſtatum Immediatarum Imperii Ciuitatum offert. Sed, cum nihil proficeretur, & vergente in hyemem anno, iuſta obſidio vrbi operibus & milite munitiſſimæ, circumponi non poſſet, compendio vti placuit. Ita prope ſub munitionibus vrbis tribus locis ſuggeſtus extructi; in Denholmia, ante Franconicam portam, & inter hanc atque Tribſeenſem portam, quorum duo ita propinqui vallo erant, vt milites vtrinque e Stationibus ſeſe exaudire poſſent. Omnibus ita paratis, Elector X. Octobris hora decima veſpertina ex octoginta maioribus machinis, viginti duobus mortariis & L. machinis lato ore, quas Haubicios vocant, moderante Erneſto Weilero, fulminari iuſſit; vnde poſt ſemihoram media vrbe ignis orri conſpectus, qui ſucceſſu temporis & continuis globorum iactibus ita augebatur, vt oriente luce, dimidia prope vrbis pars flammis inuoluta conſpiceretur. Poſt ſextam horam matutinam, e mœnibus ac turribus tria vexilla albo colore cernebantur; ſed, dum obſeſſi non niſi tempus quærerent igni reſtinguendo, verberatio inſtaurabatur, vsque dum, vrbs ad deditionem fuerit compulſa, honeſtis conditionis legibus XV. Octobris conceſſis. 43) Grypswalda iisdem ictibus VI. Nouembris ad deditionem fuit coacta, quæ ſola adhuc Suecis in Germania ſupererat. 44) Sueci equidem exeunte hoc anno, Hornio Duce, e Liuonia in Boruſſiam irrumpunt, ſed aduentante ſuis in auxilium Electore, Ianuario menſe 1679. pedites ſuos trahis imponens, retrocedunt, dum hoſtes fugientes non ſine ipſorum clade inſequitur Elector. 45)

§. XLIV. Ad ſuperiorem vero Rhenum, Galli ſyluestres vrbes, Rheinfeldam præcipue, indeque in Sueuiam irrumpere tentabant, ab Heluetis impediti. Munimentum tamen Kehl, vna cum aliis Rheno adiacentibus Crecquius occupabat, & arce Lichtenberg, Offenburgo etiam inſidiabatur, ipſa Argentina trepidante, dum interea Cæſarei ſub Duce Carolo Lotharingo, inedia pene conſumerentur. His igitur & diuerſis velitationibus, in quibus virtute potiſſimum Ludouici Badenſis, Germani ſuperiores, annus agebatur. 46)

§. XLV. Inter has belli actiones, Pacis Tractatus promouebantur. Poſtquam enim Nouiomagum iisdem iam a. 1675. fuiſſet deſtinatum, 47) plures ſub initium ſcrupuli oriebantur de ſalui conductus litteris, 48) de cæremoniis Legatorum Electoralium, dum easdem peterent, quæ Osnabrugæ fuerant obſeruatæ. 49) Principum etiam legati pari ratione haberi vellent cum Electoralibus: 50) Circa Diploma Lotharingi difficultas mouebatur, quod Galliæ Rex ipſum non Ducem Lotharingiæ & fratrem, ſed tantum Principem

40) ALPEN *lib. X. §. XVII.* PVFENDORF *lib. XVI. §. LXX,* RINCK *p. 763.*

41) PVFENDORF *lib. XVI. §. LVIII.*

42) ALPEN *lib. IX. §. XL.*

43) PVFENDORF *lib. XVI. §. LXI. LXII.* qui etiam p. 1035. addit: *ita tanti momenti vrbs, hucusque inuicta opinione nobilis, poſt ſedecim non amplius horarum iaculationem, haut notabili Electoris iactura ad deditionem compulſa eſt, poſtquam ignis dimidiam eius partem abſumſiſſet vna cum annona & molendinis, ac ni deditio properata fuiſſet, reliqua etiam parte peritura.* RINCK *pag. 763.* WAGNER *lib. VI. p. 447.*

44) PVFENDORF *lib. XVI. §. LXIII.*

45) PVFENDORF *lib. XVI. §. LXVIII. LXIX. lib. XVII. ineunte.*

46) RINCK *p. 756.* ALPEN *lib. X. §. XIV.* WAGNER *lib. VI. p. 443.*

47) Vide *ſupra §. XXXV.*

48) ACTES & MEM. *Tom. I. p. 76. ſqq.*

49) PVFENDORF *lib. XIV. §. LVII.* WAGNER *lib. VI. p. 425.*

50) PVFENDORF *§. LVIII.*

51) PV-

by Google

pem Lotharingiæ & cognatum nominaret. 51) Nondum tamen ſopitis hiſce ſcrupulis, Leolinus Ienckinns, legatus Anglicus Maio menſe 1676. primus Neomagum ſe contulit, quem protinus Hieronymus Beuerningius ſequebatur, & IV. Iunii Colbertus Croiſſius ac Memmius Auauxius, Gallorum legati, Anglis poſtea accedebat Guilielmus Templius, Gallis Godefridus Marchio d' Eſtrades. 52) Subſequebantur Somnicius & Blaſpielius, legati Brandenburgici. 53) Succedebant demum legati Cæſarei, Iohannes Epiſcopus Gurcenſis, Franciſcus Vdalricus Comes Kinskius, & Henricus Stratmannus, legati Hiſpanici, aliorumque, quorum intererat. 54) Dum Principum Germaniæ legati ſenſim aduentarent, ſcrupulus mouebatur, an ipſis Ius legatos primi Ordinis mittendi, atque Titulus Excellentiæ, cum priore loco in domo aliena, eædemque Cæremoniæ ac Electoralibus competant, id quod remoras dabat Pacis Tractatibus non paucas: dum autem Principes pacis negotium, niſi his conceſſis, ingredi nollent, adnuebant reliqui. 55) Interim Ratisbonæ Bauarus & Saxo delegatos nomine vniuerſorum Ordinum Neomagum mittendos, contendebant. Sed Moguntinus, Treuirenſis, Colonienſis & Brandenburgicus contradicebant, pacis negotium ſecundum Inſtrumentum Pacis Weſtphalicæ ſuſcipi volentes: Nec Cæſareis id placebat, nec Collegio Electorali. Plures igitur peruicere, ea miſſione ſuperſedendum, ac Ratisbonæ ſuper negotio pacis deliberandum, id quod decreto Imperii XXXI. Martii 1677. fuit confirmatum. Cæſare viciſſim pollicente, omnia bona fide communicatum iri, nec citra Ordinum conſenſum, circa primarium negotium quid definiendum. 56)

§. XLVI. His circa Præliminaria abſolutis, Fœderati XX. & XXI. Februarii 1678 ſuas propoſitiones exhibebant, quibus Galli Suecique ſuas ſubmittebant, de quibus inuicem agebatur. 57) Interea M. Britanniæ Rex, Carolus II. qui Gallorum hucusque partibus fauerat, Gallis maiora potentiæ incrementa quærentibus, cauſſæ communi, concluſo XXX. Decembris 1677. cum Belgis fœdere ad pacem promouendam, accedere videbatur, 58) ad bellum tamen contra Gallos, licet Parlamento haut abnuente, permoueri ſe non patiebatur, rem non ſerio agens, dum a Gallorum Rege poſſideretur, 59) Cæſar a pace primum erat alienus, Belgæ tamen, dum Galli omnia occupata illis reſtituere promitterent, & Hiſpani ob pecuniæ inopiam & malam prouinciarum adminiſtrationem in pacem magis ferebantur. Dum igitur in Belgio omnia ſecus cederent, Belgæ III. Maii inducias cum Gallis proponebant, 60) quæ licet non acceptæ, ipſi tamen inſtantibus Amſtelodamenſibus, 61) ad pacem properabant. Iam Gallus de Hollandorum voluntatibus, deque Angliæ colluſione certus, facultatem ſibi tempusque oblatum exiſtimabat, quo magnæ Europæ parti, ceu victæ leges imponeret. Die quinto decimo Aprilis ergo pacis leges ſingulis dictat, quibus addiderant diſerte legati Gallici, illas aut præciſe reiiciendas, aut nullo medio ad vnguem explendas: conſultari aliud, aut in deliberationem vocari non licere. Tricenus non amplius dies ab quinta decima Aprilis concedi, intra quod ſpatium, qui reſpondere diſtuliſſent, bellum, omniaque belli mala habituros. Poſtremum hoc tanto intolerabilius accidebat, quod per deſcripti temporis anguſtias ne peruenire quidem Madritum nuncii; Vienna, Haffnia, Berolino, ægre redire poſſent, ad conſilium vero de tantis rebus capiendum pauculæ ſcilicet horæ ſupererant. 62) Nihilominus proteſtantibus deſuper & Fœderatis, potiſſimum Electore Brandenburgico, pax cum Belgis X. Auguſti a. 1678. ſignabatur, 63) quos Hiſpani ſtatim ſequebantur, pace

51) PVFENDORF §. *LX.*

52) PVFENDORF §. *LXVI.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. I. p. 620.*

53) PVFENDORF §. *LXVIII. LXXI.*

54) ALPEN *lib. IX. §. XXXIV.*

55) PVFENDORF *lib. XV. §. XXXIV.* ACTES & MEMOIRES *Tom. I. pag. 311.* LETTRES d' ESTRADES *Tom. I. p. 14.* Durantibus pacis Tractatibus, Principum Iura defendit CAESARINVS FVRSTENERIVS, ſiue potius GODEFRIDVS GVILIELMVS LEIBNITIVS *de Iure Suprematus ac Legationis Principum Germaniæ.* Quid vero Cæſarei de hoc ſcripto ſtatuerint, docet PVFENDORF *lib. XIV. §. LVIII.* Faciunt huc etiam varia ſcripta in THVCELII *Electis Iuris Publici c. VII.*

56) PVFENDORF *lib. XIV. §. LXIII. lib. XV. §. XXXVII.* LVDEVVIG *de Iure adlegandi Ordinum Imperii p. 187.*

57) PVFENDORF *lib. XV. §. XLIII. ſqq.* ACTES & MEM. *Tom. II. ſub initium.* VVAGNER *pag. 439.*

58) PVFENDORF *lib. XVI. §. I. II.* ALPEN *lib. IX. §. XLI.* LONDORF *Tom. X. pag. 458. 476.* VVAGNER *p. 463.*

59) PVFENDORF *lib. XVI. §. X. XII. XVII. XXI. XXII. XL.* De hoc negotio ACTES & MEM. *Tom. II. p. 271.* vbi *p. 280.* Memoriale Parlamenti exhibetur, quo ſe ad præſtanda ſexcenta libratum Sterlingorum millia obligat, ſi foederatis accedat. Nouus tamen foederis Tractatus inter Anglos Belgasque 26. Iulii a. 1678. fuit concluſus. ACTES & MEM. *Tom. II. p. 547.* RECVEIL *T. IV. p. 379. 383.* PVFENDORF *lib. XVI. §. XLI.* WAGNER *lib. VI. pag. 454.* qui arcana Regis M. Britanniæ conſilia prodit.

60) PVFENDORF *lib. XVI. §. XIX. XX.*

61) PVFENDORF *lib. XVI. §. XXXIV.* ALPEN *lib. X. §. XLVIII.*

62) De his vberius WAGNER *lib. VI. p. 468. ſqq.*

63) PVFENDORF §. *XLVI. XLVII. XLVIII.* ACTES & MEMOIRES *Tom. II. p. 590.* RECVEIL *Tom. IV. p. 384.* RINCK *p. 764.* Quæ foederatorum fuerint conſilia Pacis, vberius exponit WAGNER *lib. VI. p. 462.*

pace cum Gallis XIX. Septembris an. 1678. concluſa. 64) Pax vero Suecos inter & Belgas XI. Octobris anno 1679. fuit ſecuta. 65)

§. XLVII. Concluſa cum Belgis & Hiſpanis pace, Cæſar ad pacem magis inclinabat. Et licet Brandenburgicus cum Fœderatis Cæſari auxilia offerret, 66) gliſcebat tamen Viennæ metus, quod præmatura Gallorum expeditio metueretur, ac ne fœderati euictionem locorum Suecis ereptorum ſibi vellent ſtipulari. 67) Quo plus autem timoris Cæſarei oſtendebant, eo magis aduerſæ partis ferocia gliſcebat. Proponebant igitur Galli, ſe optare, vt ante diem V. Ianuarii ſt. v. pax ſit perfecta, ne conditiones deinceps intendantur. Nec facultatem Dano atque Brandenburgico præbere volebant, vt ſuos quoque Tractatus coniunctim cum Cæſare poſſent perſequi. Ienckinus nomine Gallorum, Dano denuntiabat; ni pax inter Daniam, & Sueciam ante finem menſis Ianuarii ſit concluſa, Gallum non amplius conditionibus eſſe ſtaturum, quas alias cum Daniæ Rege fuerat conuenturus. Sed & Cæſareis Galli ſignificabant; Belgarum interceſſione terminum acceptandæ pacis ſe a die V. Ianuarii ad extremum eius menſis diem prorogaſſe, intra quem ni Cæſarei pacem occupent, ſe præter Friburgum, etiam demolitionem Philipsburgi exacturos. Sed ſi totum menſem Februarii elabi patiantur, totam inſuper Brisgouiam reparandis expenſis poſtulaturos. 68) Tandem vero ob motus Vngaricos & quod Brandenburgici Electoris incrementa potentiæ ad mare Balthicum metuerent, d. V. Februarii a. 1679. ipſis Gallis mirantibus, quod Cæſarei in omnia Gallorum poſtulata conſenſerint, pax inter Cæſarem & Gallos fuit ſignata, XXXVI. articulis comprehenſa, qua firmatur pax Monaſterienſis, ita tamen, vt Galli præſidii iure in Philipsburgum, Cæſarei Friburgo cum tribus ad illud pertinentibus pagis cedant. Reſtitutio quoque Lotharingiæ Ducis in Ducatum ſuum decernitur, ita tamen, vt Nanceium Coronæ Gallicæ vnitum maneat, vna cum Territorio dimidiæ Leucæ Lotharingicæ, & præfectura Longwicenſi, cuius loco Tullum vrbem cum omni dominio Galli cedebant. Reſtituuntur Franciſcus Egon & Wilhelmus Egon fratres, Principes Fürſtenbergii. Bullionenſis controuerſia inter Ducem Bullionenſem & Epiſcopum Leodienſem amicabili via componatur; & nulla contra hanc pacem ab Imperio exhibita proteſtatio recipiatur. 69) Eodem die cum Suecis quoque ſignata pax fuit, qua Osnabrugenſis confirmatur, Cæſarque promittit, vt pax inter Suecos & contra ipſum confœderatos reliquos promoueatur, & Gottorpienſi Duci iura ſua ſarta tecta conſeruentur. 70) Communicabant inde Cæſarei Ordinibus pacem, addita excuſatione, ob iniquitatem temporum, inconſultis Ordinibus eam fuiſſe abſoluendam, ac Cæſarem eo facto Capitulationi, iuribusque Ordinum pace Weſtphalica firmatis præiudicium adferre nolle, nec id in exemplum trahendum. Qua modeſtia quosdam Ordinum ei auſo indignantium demulcere ſtudebant. Etſi plerique pro ea pace Cæſari gratias agerent, ac modum agendi Neomagi adhibitum probarent 71) per decretum etiam Comitiale XIII. Martii anno 1679. pacis Inſtrumentum confirmarent. 72) Licet contra iſtam pacem Dani, Brandenburgici & Lüneburgici admodum proteſtarentur. 73) Inſecutus fuit XVII. Iulii a. 1679.

64) Induciæ primum cum Hiſpanis 19. Auguſti 1678. ſignabantur. ACTES & MEM. *Tom. II. p. 672.* Ipſa pax *p. 694.* RECVAIL *Tom. IV. p. 397.* RINCK *c. l.* WAGNER *p. 475.*

65) ACTES & MEM. *Tom. IV. pag. 651.* RECVEIL *Tom. IV. p. 452.*

66) PVFENDORF *lib. XVII. §. X.*

67) PVFENDORF *lib. XVII. §. XI.*

68) PVFENDORF *lib. XVII. §. XI*.

69) Extat pacis Inſtrumentum apud PVFENDORFIVM *lib. XVII. §. XXIV.* qui etiam §. *XXIII.* ordinem & modum pacem ſubſignandi deſcribit. In ACTES & MEMOIRES *Tom. III. pag. 405.* vbi etiam *pag. 439.* Relatio, qua ratione Tractatus iſte fuerit ſubſignatus, extat in RECVEIL *Tom. IV. p. 475.* Addit PVFENDORFIVS iudicium de hac pace: *Galli poſt dicebant; cum Belgis ſe artificioſam pacem feciſſe, cum Hiſpanis artificioſam & vtilem; cum Cæſare artificioſam, vtilem, & valde glorioſam: vltro inſultantes, quos illuſerant.* Immo, nec in Aula Cæſarea iudicia ſatis æqua de hac pace, de quo PVFENDORFIVS lib. XVII. §. XXXV. *Iudicia quoque aulæ ſuper hac pace in diuerſum abibant. Ipſe Cæſar ob eandem ſingulari dolore perfuſus fuerat: ac omnibus, qui de iſta ipſi gratulabantur, ſilentio, aut aſpero obtutu reſpondebat. Idem in conſilio dicebat, nunquam ſe tanto terrore perculſum, quam cum Comitem Roſenbergium conſpiceret; qui Neomagi moratus fuerat, vt Pacis inſtrumentum adferret. Hunc Kœnigseckius hiſce verbis exceperat, dolere ſe, ipſum hoc facto orbi innoteſcere, quod Cæſari tam turpem pacem adferat. Plerique in legatos inuehebantur, qui inter tractatus quinquies noua mandata petierint, nunquam tamen ea expectarint, ſed ſemper ſuo arbitrio rem deciderint, antequam mandata adferri poſſent. Quod & nunc contigerit. Vnde Viennæ credi non potuiſſe eos concluſuros; quod non ſolum interdictum ipſis fuerit, etſi tunc literæ nondum Neomagum allatæ forent, ſed & antehac mandata non habuerint ad eiusmodi leges admittendas.* ALPEN *lib. X. §. LV.* LVNIG *p. Gen. p. 1020.* THEATR. EVROP. *Tom. XI.* DIAR. EVROP. *Tomo XXXVIII.* WAGNER *p. 485.*

70) PVFENDORF *lib. XVII. §. XXVIII.* ACTES & MEMOIRES *Tom. III. p. 441.* RECVEIL *Tom. IV. p. 412.* RINCK *pag. 775.* LVNIG *p. Gen. p. 1034.* cum variis ſcripta.

71) PVFENDORF *lib. XVII. §. XXVI. XXXIX.*

72) Extat Decretum in RECVEIL *Tom. IV. p. 410.* ACTES & MEMOIRES *Tom. III. pag. 490.* Vid. *Diſcurs von der Reichs-Deputation p. 10.* LONDORP *Tom. X. p. 660.*

73) PVFENDORF *lib. XVII. §. XXVI. XXVII. XLI.* ACTES & MEMOIRES *Tom. III. p. 464. 495.* Acta ratificationis extant *p. 519.* Ad pacis Nouiomagenſis hiſtoriam facit *Hiſtoire des Negotiations de la paix de Nimegue, par le Sr. de S.* DISDIER, *à Paris 1680. 12. Actes & Memoires des negotiations de la Paix de Nimegue, à la Haye 1679. 12. Lettres de Marechal d'* ESTRADES *à la Haye 1710. 12.* Commentari in eandem fuerunt AHASVERVS FRITSCHIVS & ADAMVS CORTREIVS. Facit huc etiam CVRIACI LENTVLI *meditatio Politica de pace Neomagenſi, &* VERIMVNDI DEVTSCHMANNI *Iudicium de hac pace, 1681.*

74) ACTES

Digitized by Google

a. 1679. Tractatus Executionis. 74)

§. XLVIII. Licet autem Brandenburgicus Elector pacis ratihabitionem impedire conaretur, 75) ſruſtra tamen hoc ſuit, dum Bauari & Saxones ad pacem promouendam fœdus inter ſe pangerent. 76) Primi ex Fœderatis cum Gallis Suecisque paciſcuntur Lüneburgenſes Duces, qui facta XXVI. Februarii ſt. v. 1679. Cellis pace, Ducatus Bremenſis reſtitutionem promittunt, præſecturam Dowern & Tedinghauſen vna cum trecentis vncialium millibus ſibi ſtipulantes. 77) Sequitur Ferdinandus, Monaſterienſis Epiſcopus, qui Chriſtophoro Bernhardo 1678. defuncto ſucceſſerat, concluſa XXIX. Martii 1679. pace, qua ipſi a Suecis centum Thalerorum millia, & vsque dum iſta ſoluantur, hypothecæ loco præfectura Wildshauſen relinquitur. 78) Paulo ante, dum Galli Cliuenſes terras inuaderent, illud proficiebant, vt XXI. Martii cum Brandenburgico Electore induciæ concluderentur, a Kl. Aprilis ad Kl. Maii interim omnes motus hoſtiles atque exactiones ceſſarent, 79) quæ Xantis ad quindecim adhuc dies ſuerunt prorogatæ, tradita interim Gallis Veſalia & Lippſtadtio. 80) Denuo Martio menſe Meinderſius in Galliam mittebatur, 81) & licet Stettino inhæreret, quod Sueci antea promiſerant, Suecis tamen Galliſque nunc hoc denegantibus, tandem neceſſitati erat parendum, atque pax XIX. Iunii 1679. in ſano S. Germani ſuit concluſa, per quam loca in Pomerania occupata Suecis reſtituuntur, niſi quod vrbes & terræ trans Viadrum Electori Brandenburgico cum omnibus iuribus atque adnexis relinquantur, Dammo excepto & Golnouia, iſta tamen pignoris loco, vsque dum quinquaginta thalerorum millia ſuerint ſoluta, retineantur. Sueci diuiſioni vectigalium in portu Colbergenſi & oris Pomeraniæ trans Viadrum renuntiant, Galli Electori trecenta millia vncialium ſoluant. 82) Et licet de pace adhuc dubitaret Daniæ Rex, iſta tamen cum Gallorum Rege Fontisbellaqui II. Septembris a. 1679. & mediante Io. Georgio II. Saxoniæ Electore, cum Suecis Lundini XXVI. Septembris fuit ſignata, qua loca vtrinque ablata reſtituuntur, pax Rotſchildenſis & Haſnianſis confirmatur. 83)

§. XLIX. Vix tanti belli flamma vtcunque conſederat, cum in Saxonia nouum incendium videbatur ſurrecturum, tentato per Regem Daniæ Hamburgo, dum viginti militum millia in Holſatia haberet parata, ad Gallorum impetum, ſi forte ingruerent, ſiſtendum. Interuentu autem Brandenburgicorum & Lüneburgicorum legatorum, Pinnebergæ Kl. Nouembris 1679. negotium componitur, hia conditionibus, vt controuerſia ſuper homagio, quod Rex vrgebat, ad ſuturam deciſionem iudicialem, aut amicam compoſitionem reiiciatur, temporaria conuentione interpoſita, qua vtriusque partis iura reſeruabantur. Hamburgenſes quoque per delegatos, Regi Pinnebergæ ſubmiſſionem aliquam, absque tamen ſolennitate teſtaturi erant, cuius ſormula tunc adornabatur. In ſatisfactionis vicem Ciuitas Regi CL. vncialium millia iam obtulerat. 84) Mortuo a. 1680. Augusto, Magdeburgici Ducatus Adminiſtratore, plenam eiusdem Ducatus, per Weſtphalicam Pacem ſeculo addicti poſſeſſionem, nemine contradicente adprehendebat Brandenburgicus Legatus. Godoſredus etiam a Iena proximum locum a Bauaro in Comitiis in ſcamno ſeculari capeſſerat, nemine præter Palatinum contradicente, qui ipſum in ſcamno transuerſo conſidere malebat: nec minus Directorium Proteſtantium in Senatu Principum ab iſto tempore exercuit. 85)

§. L. Inter hæc Nouiomagenſis pax ſuneſtos ſructus proferre cœperat. Quippe Gallus concepta libidine, tractum Germaniæ transrhenanum abſorbendi, ſupremum ſibi dominium in vtramque Alſatiam, nec minus in vaſallos trium Lotharingiæ Præſulatuum compe-

74) ACTES & MEM. *Tom. III. pag. 553.* RECVEIL *Tom. IV. p. 437.* PVFENDORF *lib. XVII. §. LI.* LVNIG *p. Gen. p. 1054.*

75) PVFENDORF *lib. XVII. §. XXXIII. ſqq.* WAGNER *p. 485.*

76) PVFENDORF *§. XXXVII.* Saxo enim Iuliacenſibus terris inhiabat. PVFENDORF *§. LXXVI.*

77) Extat in ACTES & MEMOIRES *Tomo III. p. 567.* & in RECVEIL *Tom. IV. pag. 416.* LONDORP *Tom. X. p. 661.* WAGNER *p. 486.*

78) IO. ab ALPEN *lib. X. §. LVI.* PVFENDORF *lib. XVII. §. LV.* ACTES & MEM. *Tom. IV. p. 379.* RECVEIL *Tom. IV. p. 424.*

79) PVFENDORF *lib. XVII. §. LIV.* RECVEIL *Tom. IV. p. 429.*

80) PVFENDORF *lib. XXII. §. LX.* ACTES & MEMOIRES *Tom. IV. p. 468.* RECVEIL *Tomo IV. p. 432.*

81) Miſſus iam ante fuerat XII. Decembris 1678. in Galliam, nunc denuo mittitur. PVFENDORF *lib. XVII. §. LXVI. LXXII.*

82) PVFENDORF *lib. XVII. §. LXXVIII. LXXIX. LXXX.* RECVEIL *Tom. IV. p. 433.* ACTES & MEMOIRES *Tom. IV. p. 490.* Cæſarei etiam & Hiſpani Pomeraniæ reſtitutionem tacite promouebant, quod ipſi nollent Regem Vandalorum habere. PVFENDORF *lib. XVIII. §. I.* Ab Electore Brandenburgico poſtmodum ſatisfactio ab Imp. petebatur, eo quod ob auxilia Imperio præſtita, tot damna fuerit expertus. Petebat autem Tremoniam, Muhlhuſam, Northuſam, Ciuitates Imperii, cum Ioachimicorum myriade, Expectatiua in feudum aliquod Imperii inſigne, prout Acta docent apud LONDORPIVM *Tom. XIII. cap. XXVI. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XXXIX.* Ineunte a. 1716. denuo hanc ſatisfactionem petit Fridericus Guilielmus Rex Boruſſiæ, prout ELECTA IVR. PVBL. *Tom. IX. p. 5. p. 70.* docent.

83) Acta huius Pacis extant inter reliqua Acta *Tom. IV. p. 551.* RECVEIL *Tom. IV. pag. 432. 440.* PVFENDORF *lib. XVII. §. LXXXVIII. LXXXIX. XC. Hiſt. Einleitung zum Nord. Krieg p. 183.*

84) PVFENDORF *lib. XVII. ineunte.* Extant Tractatus Pinnebergenſes in RECVEIL *Tom. IV. p. 462.* LVNIG *II. Cont. II. Fortſ. p. 214.*

85) PVFENDORF *lib. XVIII. §. XII.*

 86) PVFEN-

competere fingebat. 86) Poſt pacem enim Weſtphalicam, Galli iura in decem Ciuitates Alſatiæ Imperiales ſenſim conabantur extendere. 87) Conſtitutis an. 1658. Enſisheimi Conſilio Regis Supremo, eædem iurisdictioni criminali æque ac Ciuili per edictum Regium ſubiiciuntur. Dum autem Ciuitatum iſtarum Immunitati & Iuribus per Capitulationem Leopoldinam fuiſſet perſpectum, 88) X. Martii 1665. de Gallorum attentatis Ciuitates iſtæ apud Imperium fuerunt conqueſtæ, a quo Arbitrium proponitur, Rege conſentiente, atque Electorem Moguntinum & Colonienſem, Regem Sueciæ, tanquam Palatinum Bipontinum, & Landgrauium Haſſo-Caſſellanum denominante, quibus ab Imperio Saxoniæ Elector, Epiſcopus Eichſtatenſis & Conſtantienſis & Ciuitas Imperii Ratisbonenſis adduntur. Conſtitutio Arbitrii XIII. Septembris 1667. ſollenni actu publicatur, ſcripto coram Arbitris agebatur, atque declarabatur, præfecturam iſtam non in iſtis decem Ciuitatibus, ſed partim in Pagis XL. & vltra ad eandem pertinentibus, Præfectorialibus dictis, partim in quibusdam certo modo a Præfectura dependentibus Iuribus ab iisdem Ciuitatibus præſtandis, conſiſtere. Dum autem Galli, Turennio Duce, Auguſto menſe 1673. Decem iſtas Ciuitates occuparent, Arbitrium illud diſſoluebatur. In Proiecto quidem Pacis Cæſareo-Gallicæ deciſio controuerſiarum Alſaticarum per Arbitros finiri intendebatur, per ipſam Pacem tamen non niſi generatim Pax Monaſterienſis confirmatur. 89) Coram iisdem quoque Imperii ſubdelegatis, cauſſa feudorum trium iſtorum Præſulatuum pertractatur. 90) Aſt a. 1680. Metenſis, Tullenſis ac Virodunenſis Præſules apud Gallum querelam deferebant, Vaſallos ſuorum Præſulatuum fere intra ſeculum feudorum ſuorum renouationes haut quæſiuiſſe; quo ipſo eadem in commiſſum cecidiſſe. Conſtituto igitur Metis iudicio, protinus deſignati, qui ſuper iis cauſſis cognoſcerent. Nec minus Briſaci conſtituebantur, inquiſituri in ea, quæ ad Alſatiam vtramque & præfecturam Hagenouienſem, aliaque loca Regi tradita pertinerent, ac ab aliis nullo idoneo titulo poſſideri arguebantur. In quos nec auditos, neque conuictos ſententiæ pronuntiabantur: ſi qui defenſionem per Procuratores tentabant, inſolenter reiecti. Velandæ violentiæ vocabulum reunionum fingebatur, atque ex Lege Salica fundamenta petebantur, cuius hæc ſit ſententia; quidquid vnquam in ius dominiumque Franciæ, quouis pacto accreuerit, id inſolubili vinculo Coronæ ita agglutinari, vt nullo æuo auelli, contra ab quouis velut alienæ rei poſſeſſore vindicari poſſit. 91) Hac ratione Palatino præfectura Germersheim cum multis aliis locis, velut ab Alſatia dependentia, adimebantur, Lauterburgum Epiſcopo Spirenſi; Sueco Ducatus Bipontinus; Palatinis Comitatus Veldentinus, Homburgenſis & Bitſch; Naſſouiis Saræpontum. Sic etiam integer Hunnorum tractus vna cum multis ditionibus Comitum Hanouicorum & Leiningenſium petebantur. Nec minus Mumpelgardo Dux eiiciebatur, cum Mumpelgardenſe oppidum, cum arce, feudum Burgundiæ eſſe dicebatur, quædam vero præfecturæ ad ſupremum Alſatiæ Dominium ſpectent. Mittebat Cæſar Henricum Franciſcum Mansfeldium Comitem in Galliam, quo & Palatinus Eckium Baronem ablegauerat, ſed reſpondebatur: Regem non aliud Tribunal adgnoſcere poſſe, quam

86) PVFENDORF lib. XVIII. §. XIII. qui etiam, quid hac in cauſſa circa Tractatus pacis VVeſtphalicæ fuerit actum, altius repetit. Argumenta equidem circa feuda Metenſia Galli ſumebant ex Pace Monaſterienſi §. *LXX.* quod *ſupremum Dominium, Iura Superioritatis, aliaque omnia in Epiſcopatus Metenſem, Thullenſem, & Virodunenſem, Vrbisque cognomines eorumque Epiſcopatuum diſtrictus, & nominatim Moyenuicum, eo modo, quo hactenus ad Romanum ſpectabant Imperium, impoſterum ad Coronam Galliæ ſpectare, eique incorporari debeant in perpetuum & irreuocabiliter, reſeruato tamen iure Metropolitano ad Archiepiſcopatum Treuirenſem pertinente.* Et licet Imperii Ordines hæc ad ea, quæ in ſeculari ipſorum territorii diſtrictu continentur, reſtringi vellent, nihil tamen obtinebant. Ex antiquo etiam Lotharingici atque Auſtraſiæ regni iure argumenta ſumebantur, quæ tamen refelluntur in FRANCOPOLITAE *Wahren Bericht von dem alten Kœnigreich Lotharingen und Auſtraſien* 1682. 4. & 1708. 8. RINCK *pag.* 780. Varia POLYDORI VVAHREMVNDI, POLYDORI VERIMVNDI ſcripta circa iudicium hoc Gallorum recuperatorium recenſet GRYPHIVS *de Script. Sec. XVII. p.* 152.

87) Proſpectum enim harum libertati per Pacem Monaſterienſem §. LXXXVII. *Teneatur Rex Chriſtianiſſimus non ſolum Epiſcopos Argentinenſem & Baſilienſem, cum Ciuitate Argentinenſi, ſed etiam reliquos per vtramque Alſatiam Romano Imperio immediate ſubiectos Ordines, Abbates Murbacenſem & Luderenſem, Abbatiſſam Andlauienſem, Monaſterium in Valle S. Gregorii Benedictini Ordinis, Palatinos de Lutzelſtein, Comites & Barones de Hanaw Fleckenſtein, Oberſtein, totiusque Inferioris Alſatiæ Nobilitatem, Item prædictas decem Ciuitates Imperiales, quæ Præfecturam Hagenoenſem agnoſcunt, in ea libertate & poſſeſſione Immedietatis erga Imperium Romanum, qua hactenus gauiſa ſunt, relinquere: Ita vt nullam vlterius in eos Regiam ſuperioritatem prætendere poſſit, ſed iis iuribus contentus maneat, quæcunque ad Domum Auſtriacam ſpectabant, & per hunc Pacificationis Tractatum, Coronæ Galliæ ceduntur.* Addi quidem volebant Ordines Comites de Leiningen, Rixingen, VVeiterburg, Dachsburg, tum alios, qui in iſto tractu poſſeſſionem vel quaſi immedietatis erga R. Imperium habeant, ſed nihil obtinebant, prout PVFENDORF nos docet *cit. loc.* VVAGNER *lib. VII. pag.* 505.

88) *Art. VIII.*

89) Hæc ſingula per rationes & argumenta illuſtrantur, ſub titulo: *Nullitas iniquitasque Reunionis Alſaticæ* 1708. 4. Circa Tractatus Pacis VVeſtphalicæ iam exhibebatur *Summariſche iedoch grundliche Ausfuhrung des Heil. Rœm. Reichs Landuogthey Hagenau*, 1647. 4. qua demonſtratur, decem iſtas Ciuitates Imperiali Præfecto nunquam fuiſſe ſubiectos.

90) De hoc varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. X. p.* 695. *Tom. XI. p.* 12. Acta Ratisbonenſia *Tom. XI. p.* 44. 279. *ſqq.*

91) VVAGNER *lib. VII. p.* 503.

92) PV-

quam quod Briſaci erectum ſit, cui de ipſius patrimonio iudicandi facultas competat. Interpoſitionem Cæſaris aut Imperii sdmitti non poſſe; præſcriptionem etiam longiſſimi temporis locum non habere in rebus ſummi Imperii iura ſpectantibus. 92) Et licet Palatinus copias Circulsres ſibi auxilio mitti peteret, plerique tamen Ststus in Comitiis Ratisbonenſibus cenſebant, Gallum diſſociatis Ordinum animis, non eſſe irritsndum, potius litteræ hac de cauſſa ad ipſum & Magnæ 93) Britanniæ Regem decernuntur. Ab Argentoratenſibus etiam Galliæ Rex poſtulabat, vt vinculo, quo Imperio teneantur, ſeſe exſoluant, ac ipſius protectioni ſe ſubmittsnt. Cæſsrei equidem miniſtri per ſemeſtre amplius ſpatium cum ea Ciuitate egerant, vt Cæſareas copias præſidio reciperet, quod tamen ob Gallorum minas abnuebat. 94) Interim Msnsſeldius Pariſiis inſtabat, vt vel omnis poſt pacem innouats reſtituantur, vel ſaltim graſſstiones Cameræ Metenſis ac Briſacenſis ſiſtantur. Sed patuo cum fructu. Hoc ſaltim Rex per Verium Ratisbonæ offerebat, ſe congreſſu delegstorum inſtituto, querimonias & reliquas prætenſiones compoſiturum: qui tsmen Spiræ, Wormstiæ, aut Francofurti ad Mœnum, non sutem Argentorati ſit hsbendus. Id quod ab Ordinibus auide srreptum, modo vt Gsllus interim reunionibus ſuperſederet. 95) Et quidem tempeſtiuum hoc Gsllis eſſe videbatur, dum Cæſar ex conſilio Emerici, Epiſcopi Viennenſis, Alberti Sinzendorfii, Aersrii Præfecto, & Abelæi, ex intempeſtiua parſimonia, veteranos miſſione domsret. 96)

§. LI. Aſt Gsllus, cum deſtinata ſua in Argentorstenſem vrbem iam executioni eſſet daturus, per Croiſſium Mansſeldio vltro denuntiabat; ſibi propoſitum, Argentoratenſes in verba ſua adigere. Imparata igitur vrbe & præſidio admodum patuo, quingentorum militum munita, accedente quorundam proditione, XVII. Septembris, 1681. veſperi per tenebras Galli modica mauu sd csſtellum Rheno adſitum, vbi vectigal exigi ſolet, sccedunt. E quibus, cum ſequenti mane cauſſa acceſſus quæreretur, hi reſpondebant: Cæſaress copias ſex millium in itinere eſſe, ad iſthæc Rheni clauſtra occupanda. Ex interceptis quoque a ſe Cæſaris literis sdparere hunc omni ſtudio circa prorogandsm cum Turca pacem ſatagere. Quo obtento, bellum in Galliam iam eſſe decretum: igitur iſta deſtinata ſibi fuiſſe præuertenda. Cæterum vrbi nil noxæ inferendum, sc eam potius aduerſus omnem moleſtiam tegendam. 97) Sed & Monclaſius Gunzero Secretario ex vrbe euocato denuntisbst; Regis voluntatem eſſe, vt vrbs ſe dedat; ac ſe miſſum sd ea iuſſa executioni mandanda, ni vltro pareatur. Poſtera die Luuoiſius Ilkircham veniebat, ad quem delegati ex vrbe accedebant, cauſam inuaſionis cognituri. Is ſolita cum ferocia proponebat, cum tota Alſatia Regi pace Weſtphalica & Nouiomagenſi attributa ſit, ſolum iam Argentoratum ſupereſſe, cuius nunc deditio facienda. Igitur adhuc ea veſpera hora quints liquido reſponderent, num Regis ſe arbitrio citrs exceptionem dedere velint. Demum magno labore obtentum, vt reſponſum ad ſubſequentis diei horam ſeptimam matutinam differretur. Addebatur, ſi vel vnum telum emittstur, a ciuitate exſoluendum, quantum XXXV. millia militum, & res tormentaris, dursn-

92) PVFENDORF *lib. XVIII.* §. *XIV.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *p. II. c. VIII. IX. X.*

93) PVFENDORF §. *XVI. XVII.* VVAGNER *pag.* 517.

94) PVFENDORF §. *XIV. XXII.*

95) PVFENDORF §. *XXII.*

96) VVAGNER *lib. VII. p.* 516.

97) De hoc plurimum adhuc dubitatur, an circa Vrbis deditionem aliqua interceſſerit proditio. PVFENDORFIVS de eo *p.* 1404. haut abſone: *Erat iam conuentio de tradenda vrbe per paucos quosdam a magiſtratu Lutetia adornata, Gunzero ciuitatis Secretario ſingularem operam nauante; in quam proditionem diſponendam a Gallo trecentu vncialium millia impenſa fuerant. Ne ciues ſe opponere auderent, Rex minabatur; dies centenis vncialium millibus a ciuitate luendos: ac XL. millia bellatorum in procinctu ſtare iis in ordinem redigendis. Ac proditores iam ante diſpoſuerant, ne qua in vrbe facultas foret. Non niſi quingenti milites præſidio ibi erant, reliquis ante ſex ſeptimanas exauctoratis. Armatorum ciuium vix tria millia in vrbe reſtabant, reliquis ad mercatum Francofurtenſem, & alio digreſſis.* Sic etiam VVAGNERVS *lib. III. p.* 520. *erat proditio tota venuſtiſſime diſpoſita; Fürſtenbergio Epiſcopo, Dietriebio Prætore, Gunzero vrbis Syndico, in exitium patriæ, omni cura diligentiaque intentis. Louiſius totius molitionis author idem ac Miniſter præcipuus; aula tota, quo diueniſſet, ignara, in Alſatiam clam profectus duas legiones Friburgo Briſacum, veluti in Delphinatum profecturas euocat. Alias per Alſatiam, Lotharingiam, Burgundiam, velut ad reficiendas munitiones late ſparſas, ad quinque ac triginta millia cogit. Farinam Pariſiis, ciſtis prægrandibus, quis inſtrumenta bellica vehi dicebant, procurat Decima ſeptima Septembris die. Monclaſſius Keblenſem, Rhenanam, Vectigalem, ita dictas munitiones, ex improuiſo occupat; aditus omnes arctiſſime occludit. Biduo poſt, Louiſius cum re tormentaria, atque exercitu toto euocatis Illkircham Magiſtratibus, deditionem præciſe imperat. Adeſſe ſe, vt Cæſareorum euocata ab ciuibus ſex millia præuerteret; vrbem, quam e Monaſterienſi ac Neomagenſi pace, ſuam Rex cenſeret, in fidem reciperet; nullum relinqui conſulendi locum; ni pareant, rebellium ciuium inſtar tractandos; ſi vel pilam vnam tormento excutiant, tantum æris fore repetendum, quanti tanta vrbis iuſta oppugnatio æſtimaretur: celeri obſequio habituros, quas vellent, honeſtiſſimas conditiones; velle autem Regem, vt vigeſima Septembris qua ipſa die Caſalis præſidium Francicum receptura ſit, deditio fieret. In extrema rerum omnium deſperatione, nocte ad conſulendum vnica conceſſa, Gunzerus, ac Ditericbius palam in ſenatu ad plebem: adeſſe diem vltimam libertatis; cedendum neceſſitati; amentes, qui de defenſione, cogitarent; vnicum ſupereſſe ad deliberandum: natura deditione redimere vrbis priuilegia, an funditus euerſa vellent.* LAQVILLE *Hiſt. d' Alſace Tom. II. p.* 265. dicit: *Tous conclurent vnanimement qu' il falloit ſe ſoumettre; & on ne vit qu' vn ſeul tailleur petit homme de ſoixante & dix ans, qui fut d' aduis de ſe deſen-*

durante obſidione conſtiterit. Ita deditio XX. Septembris Anno 1681. fiebat, ac Rex vrbi, quas petebat conditiones concedebat, niſi quod iſte cathedralem ædem, velut a maioribus ſuis extructam, ſimul portas, & armamentarium ſibi depoſceret. In hoc repertæ machinæ, & armorum adparatus ſeptem millionibus taxabatur. Ipſe Rex vrbem ingreſſus, ædem cathedralem Romano ritu imbui curabat. 98)

§. LII. Licet autem hoc factum Galliæ Regis Legati tum apud Cæſarem, tum Ratisbonæ excuſare conarcotur, quod bellum in Alſatiam, irruptionem in Galliam metuiſſet, Argentinum ipſi cum Alſatia per P. W. fuiſſe ceſſam, Ciues volentes ſe ſubdidiſſe, Cæſar tamen Gallis iratior, licet multis difficultatibus obſeſſus, bellum tamen parabat, dum Brandenburgicus Elector, Gallo fœderat, Cæſaris conſilia oppugnaret. 99) Ad ſiſtendas igitur has Gallorum aſſociatiooes facere videbatur coniunctio inter Suecos & Belgas, ad tuendam pacem Weſtphalicam & Nouiomagenſem inita, dum Suecus odio erga Gallum flagraret, ob bellum infeliciter geſtum, & Ducatum Bipontinum ipſi ereptum. Accedebat Holmiæ XII. Octobris 1682. fœdus inter Leopoldum & Carolum XI. pro tuenda eadem pace concluſum. 100) Gallus interea Tractatui ſe ſuper interpretatione pacis offerebat, qui Spiræ, Wormatiæ, aut Francofurti ſit ſuſcipiendus, interim omnia in ſtatu præſenti manſura. Iſta propoſitio a Cæſare & Imperio acceptata, ac in Francoſurtum fuit conſenſum. Huic conuentui obeundo a Cæſare deſtinatus Wolfgangus Aodreas Roſenbergius Comes & Stratemannus. E Collegio Electorali Moguntinus & Saxo; e Principibus Auſtriacus, Bambergenſis, Bauarus, Lauterenſis, Vinarienſis, & Brunſuicenſis; e ciuitatibus Ratisbona & Colonia. Galliæ Rex San Romanum & Harlæum Legatos miſerc. Verum, circa conuentum adornandum, multæ difficultates mouebantur, Cæſarei enim legati ſoli cum Gallis tractare cupiebant. Galli Antonium Schottum legatum Saxonicum, Colmariæ natum admitti nolebant, Cæſarei Electoralibus, neque priorem in ſuis ædibus locum, nec Excellentiæ titulum; Nec tunc Priocipum legati Electoralibus concedere volebant, vt peculiarem conſtituerent Senatum, ſed vt in eadem cum Principum Oratoribus Curia ſederent. Et cum Galli XXVI. Decembris 1681. primum ſcriptum exhiberent, San-Germani XV. Decembris lingua Gallica datum, de idiomate quoque controuerſia erat, dum Galli proprio ſermone vterentur, contradicentibus Germanis. Tandem vero Galli Argentoratum, aliaque Loca ſine ratione occupata reddere nolebant, hac declaratione, ſe iis quæ iam occuparant, contentos eſſe velle, nec amplius quid petituros, Friburgum etiam, detractis munirionibus Cæſari reddituros, ſi hic Philipsburgum itidem munitionibus exutum Spirenſi Præſuli reſtituat. Fructu igitur hic Conuentus fuit deſtitutus, negotio Ratisbonam remiſſo, Gallis omoem culpam in Germanos reiicientibus. 101)

§. LIII. Interim Galli varia ad Rhenum fortalitia extruunt, arcem Argentoratenſi vrbi imponunt; Fortalitium Ludouici erigunt. 1) Anno 1682. Gallus tripartito exercitu Belgium inuadebat, Luxemburgum quidem tentabat, ſed vt bello præcaueret, ſtatim iterum deſiſtebat. Inſequenti an. 1683. nouus fit Gallorum impetus, dum ex pace Nouiomagenſi plures Belgii vrbes tanquam ceſſarum appendices, prætenderet: Humierius equidem Cortracenſem Ciuitatem obſidet atque capit, & poſt eam Dixmudam, dum interea Crecquius exeunte anno Luxenburgum obſideret, quod demum nullo auxilio adueniente, Kl. Iunii 1684. in Gallorum cedit poteſtatem. 2)

§. LIV. Durante hoc bello Gallico, dum Vngaris graues eſſent Cæſarei, varii oriebantur motus, idque ob ſacrorum libertatem ereptam, templa Proteſtantibus adempta, ſacerdotes & ſcholarum magiſtros eiectos, partim etiam ad triremes damnatos, officium

ſe defendre iusqu' à la mort. Licet Argentoratenſes defendantur in ſcripto, cui titulus: *Vnpartheyiſche Defenſion des Heil. Reichs-Stadt Strasburg, ſamt einer ausfuhrlichen Relation, wie es mit Occupirung dieſer Stadt hergangen* 1697. 4. Extant de hoc negotio varia ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. XI. pag.* 16. 142. RINCK *pag.* 805. MARTIAL. SCHAVPLATZ *p. II. c. XI-XV.* THEATR. EVR. *Tom. XII. p.* 274.

98) PVFENDORF *lib. XVIII. §. XXI.* qui addit: *Epiſcopo Fürſtenbergio inter alloquium hac quoque verba adhibente: ſe iam cum Simeone libenter in pace ad ſuperos diſceſſurum, poſtquam oculi ſui tam ſalutare opus viderint.* Sermonem integrum exhibet LONDORP *Tom. XI. p.* 131. qui etiam *p.* 332. ſcriptum Argentoratenſium exhibet de fortalitiis ſuis a Gallis occupatis. Articuli Pacis reperiuntur inter Adiuncta Nullitatis Reunionis Alſaticæ *p.* 108. & in RECVEL *Tom. IV. p.* 473. Adde HISTOIRE DE TRAITTES DE PAIX *Tom. I. pag.* 538.

99) PVFENDORF *lib. XVIII. §. XXIII.* WAGNER *lib. VII. p.* 523.

100) Extat Fœdus apud LONDORPIVM *Tom. XI. p.* 133. & RECVEIL *Tom. IV. p.* 479.

101) De hoc Conuentu egerunt MVLTZIVS *p. II. c. VIII. p.* 386. *ſqq.* PVFENDORF *lib. XVIII. §. XXXIII. XLV. LI.* Quid circa hunc conuentum in Comitiis decretum, expooit LONDORP *Tom. XI. p.* 307. *ſqq.* 475. *ſqq.* Acta huius conuentus extant apud LONDORPIVM *Tom. XI. pag.* 353. *ſqq.* & in alio libro, cui titulus: *Wahrhafter Teutſcher Friedens-Rath, welcher in der Conferentz zu Francfurt eræfnet und publiciret worden* 1682. 4. & in alio: *Apollo conſulirt in dem Parnaſſo über die Conferentz-Tractaten zu Francfurt* 1683. 4. LVDEWIG *de Iure adlegandi p.* 138. *ſqq.* WAGNER lib. VII. p. 527. ait: *Temporis pars maxima cæremoniarum rituumque faſtidiis contrita. Quæ cauſa erat conuentum, ad eam, vt ne accederetur quidem, ab aduerſa parte eſt effectum.*

1) RINCK *pag.* 814. MART. SCHAVPLATZ *pag.* 201.

2) MARTIAL. SCHAVPLATZ *p.* 179. 182.

3) Im-

ficium Palatini abolitum, plures cum eſſent, qui libertatem ferro eſſe defendendam cenſerent. 3) Initium motuum factum iamdum fuit a. 1665. Duce poriſſimum Weſſelino Comite, tunc Vngariæ Palatino, cuius inſtinctu primum oblaræ Ordinum nomine querelæ, quod neque conſciis, minus probanribus Vngaris, cum Turca pax eſſer tranſacta. Sine Regni aſſenſu, tantum negotium confici non debuiſſe; ſiquidem legibus, in quas Rex iuraſſet, ſtandum videretur. Preces adiiciebant, vr ipſis Germani militis intolerabili petulantia liberaris, Regni cuſtodia permitteretur, ſtrenuitate, nec fide ſe Germanis quidquam eſſe conceſſuros. His per Lobkouicium fuit reſponſum, eadem quæ inita ſint Pacis capira Poſonienſibus in Comitiis, ad ipſos fuiſſe relata, adprobataque: ſeueriſſimis edictis coëcitum iri militarem licenriam: rebus vero nondum plane compoſiris, immaturum fore, nunc de dimitrendis copiis agi. Interim, dum inter Franciſcum Ragotzium & Catharinam, vnicam Nicolai Zerinii filiam, amplarum item facultatum hæredem in aquis Trenſchinienſibus nuptiæ magna celebritate peragerenrur, eodemque Veſſelinus, Zerinius etiam & Ragorzius eiusdemque Marer conueniſſet, omnia Conſilia de vindicanda Vngariæ libertare fuerunr agitara. 4) Accedebat a. 1674. Windmilii, nobilis Vngari e familia Nadaſti conſpirario, & Turcarum concitatio. 5) Dum etiam Proreſtanres templa ſua reſtiruere iuberentur, & remplum Gymnaſiumque Poſonienſe ipſis armata manu adimeretur, & Ieſuiris concederetur, fit Poſonii & Caſſouiæ tumultus, plures condemnantur, Proteſtantium ſacerdotes expelluntur. Religionis odio agitari miſeri, carceres, triremes, necem, inſanda perſerunt. Erumpir multis partibus rebellio, quæ tamen ſuppliciis coercetur, 6) Defuncto Weſſelino, a. 1678. Dux eligirur, Emericus Töckelius, qui collecto milire vrbes Vngariæ montanas, Schemnirium, Cremnirium, Neoſolium occupabar, inſigni aureorum ſumma ibidem poritus. 7) Et licet Tyrnauiæ, aliisque in locis, de pace quandoque ageretur, ob nimias tamen Cæſareorum in Vngaros inuectiuas, omnia erant fruſtranea 8) Anno 1678. vlterius progreſſus Töckelius, multas vrbes occupabat, Lesleum Comirem profligabat. 9) Et licet eodem anno Edenburgi de pace irerum per Schwartzenbergium tractarerur, neque hoc tamen proualuit. 10) Anno 1680. in Morauiam irrumpere rentabar Tockelius, quem ramen Stahrenbergius Comes, qui conrra ipſum miſſus fuerar, impediebat. 11) Poſt varios Tirnauiæ atque Leutſchii inſtiruros Conuentus, 12) Edenburgi Comiria a Cæſare a. 1681. indicta incoabantur. Aderat Cæſaris nomine Schwartzenbergius Princeps, licet & Maio menſe, ipſe Imp. eo veniret, ad Vngarorum petira Paulum Eſterhaſium Palatinum conſtitueret, Proteſtantibus remplorum reſtirurionem promitteret, aliisque poſtulatis ſarisfaceret. 13) Tertia eriam Cæſaris Coniux Eleonora Magdalena, Vngariæ Regina IX. Decembris coronatur, 14) arque ſic iſta Comiria XXI. Decembris felicirer finiunrur. 15) Töckelius autem ductà XIV. Iunii 1681. in matrimonium Franciſci Ragotzii vidua, a Cæſare ipſi denegata, Mongarſchium aliasque Ragotziorum arces munitas occupabat, 16) Vngariæ Princeps a Budenſi Vezirio creatur. 17)

§. LV. Turcæ interea ad bellum ſe præparabant non ſolum, ſed etiam Vngariam varie infeſtabant. Er licer Imp. Albertum Caprarani legatum, Conſtanrinopolim pro induciis prorogandis mirreret; ob iniqua tamen Turcarum poſtulata, nihil proficiebatur, dum Vngariæ ſtatum in illum, qui anno 1663. fuerit, reſtitui, tributum quinquaginta millium Ioachimicorum annuorum, Leopoldinæ vrbis, & Gracii demolitionem, terras inrra Tibiſcum & Wagam fluuios ſitas vna cum ciuitatibus monranis, & quidquid trans Tibiscum ſirum; inrer quæ Zarmaria, Calloa, Caſſouia & Tockaium, ſibi tradi, bona Töckelio ablata reddi vrgerent, 18) hoc inrerea in certas conditiones cum Turcis conueniente, vt; ſolutis quadraginta millibus annuis, Turca Vngariæ protectionem ſuſcipe-

3) Imputabatur enim Proteſtantibus, quaſi ipſi conſpirationis contra Cæſarem fuiſſent ſocii, cum tamen iſtius capita Religioni Catholicæ addicti. Cleri imputationibus hæc tribuit Saxoniæ Elector, in litteris ad Imp. *durch des Cleri ungleiche und übelgegrundete Vorſtellungen.* THEATR. EVR. *Tom. XII. pag.* 656. DIARII EVROPAEI *Tomo XXVII.* acceſſit ERINMVNDI RIMANDI *Presburger Kirchen- und Schul-Verluſt.* RINCK *p.* 685.

4) Has Vngaticorum motuum cauſas vna cum Vngarorum indole ample exponit WAGNER *lib. III. ineunte* & *lib. IV. p.* 335. *ſqq.* vbi etiam ſic ſcribit: *eorum origo, progreſſusque tumultuum e publici iudicii tabulis e vulgatis publica fide chartis: tanto curatius recenſenda veniunt, quanto iniudicſius tradita ab exteris, velut Viennenſis aula imprudentia; præpoſterum Religionis aduerſa odium Collonitſii tyrannis; eius ſatellitum Ieſuitarum inſania, miſeris denique patientiam omnem rupiſſet.*

5) WAGNER *lib. IV. p.* 335. *ſqq.*

6) WAGNER *lib. IV. p.* 338. *ſqq.*

7) RINCK *p.* 767.

8) RINCK *p.* 733. 755. 767.

9) RINCK *p.* 769.

10) RINCK *p.* 770. WAGNER *p.* 565.

11) RINCK *p.* 787. SIGISM. von BIRCKEN *Donauſtrand p.* 196.

12) RINCK *p.* 791.

13) RINCK *p.* 798. Extant Acta horum Comitiorum apud LONDORPIVM *Tom. XI. pag.* 150. *ſqq.*

14) Extat ſeries Coronationis Auguſtæ apud LONDORPIVM *Tom. XI. p.* 227. RINCK *p.* 802.

15) Extant Articuli in his Comitiis confirmati apud LONDORPIVM *Tom. XI. p.* 233.

16) EVCHER-CABINET *p. III. p.* 564. WAGNER *lib. VIII. p.* 562. 571.

17) WAGNER *p.* 371.

18) RINCK *p.* 811. PVFENDORF *lib. XVIII. §. LIX. LXII.*

ſuſciperet. 19) Dum igitur Turcæ ab vna parte, Töckelius ab altera inſtaret, Zatmariam, Fillekum, Caſſouiam, Eperies, Zendram, Tockaium occuparet, 20) Imp. de fœderibus ſollicitus, cum Bauariæ Electore Ferdinando Maria XXVI. Ianuarii 1683. 21) & Polonorum Rege Ioanne Sobieskio XXVIII. Aprilis 1683. offenſionis fœdus atque defenſionis paciſcitur, 22) a Saxonicis etiam, Lüneburgenſibus atque aliis Imperii Statibus auxilia impetrat. 23) Turcæ autem magno collecto milite IV. Februarii 1683. Scythorum Inſulam infeſtant, hanc vna cum tractu ad Rabam poſtulantes, quam cum Cæſar cedere abnueret, iam ſolenniter a Turca bellum decernebatur. 24) Carolus Lotharingiæ Dux Neuheuſelium oppugnat, quod tamen aduentante cum exercitu magno Vezierio, relinquere iterum fuit coactus. 25)

§. LVI. His ſucceſſibus elati Turcæ, Auſtriam verſus tendunt. Huius mali ea cauſſa videbatur, quod Turcica potentia nimis contemtim haberetur, vt etiam aliquot legiones in Bohemia & Sueuia relictæ forent, cum fœderatis ſe aduerſus Gallos iuncturæ. Nec deerant, qui non minimam confuſionis cauſſam in diſſidium Lotharingiæ Ducis & Hermanni, Marchionis Badenſis, qui collegio militari præſidebat, referrent. In recepto quoque a Waga flumine, a quinque millibus Tartarorum ingens damnum illatum erat, interceptis Cæſarei Exercitus impedimentis. Tartaris igitur repente ad vicina Viennæ prorumpentibus, tanta conſternatio in vrbe exorta eſt, vt ipſe Cæſar, ea raptim deſerta, inter multa itineris incommoda, 26) Lincium, inde Paſſauium ſe conferret, terrore vsque adeo diffuſo, vt multi quoque Ratisbonæ iam fugam circumſpicerent. Suaſerat legatus Hiſpanicus, vt Cæſar Viennæ maneret, ac pacem a Turca toto Hungariæ Regno ceſſo, redimeret. Sed quod conſilium merito reiectum eſt. 27) Accedebat magnus Vezirius, qui Viennam cum exercitu ducentorum & ſeptuaginta millium XIV. Iulii magna vi obſidere cœpit. Fortuna fuit Germaniæ, quod hoſtes ad vrbem tendentes, non impediuere, ne peditatus Cæſaris ſub Carolo Lotharingo in altera ripa, præueniret, pedemque figeret. Pridie quam hoſtis adueniret, Leslæus duodecim peditum millia ab altero Danubii latere introduxit. His ſi mille ducentos ſtatos præſidiarios, Septena alia millia ex Academicis ciuibus, aulicis, mercatoribus, variis hominum ordinibus accerſens; vicenis millibus conſtabat præſidium. 28) Et licet Turcæ ignitis globulis, foſſionibus & adſultibus vrbem nimium angerent, fortiter tamen eandem defendebat Erneſtus Rüdigerus, Stahrenbergius Comes. Durante obſidione, Poſonium Vngari capiunt, a Lotharingo receptum, & Turcæ ab altero Danubii littore arcentur. 29) Accedebant autem laboranti vrbi in auxilium Ioannes, Rex Poloniæ; Maximilianus Emanuel Bauariæ & Io. Georgius III. Saxoniæ Electores, quisque cum inſtructo exercitu, opportuno tempore, cum vrbs vltra octo dies defendi amplius non poſſet. Hi vna cum Cæſareo, quem Lotharingus ducebat, & miſſo a circulis Imperii, cui Waldecenſis Princeps præfectus erat, 11. Septembris ſt. v. tam auſpicato hoſtes, poſtquam montem Cæſium Calenberg dictum, haut ſine difficultate ſuperaſſent, adgrediuntur, vt Turcæ nimio metu perculſi, 30) relictis caſtris, & immenſo adparatu fuga præcipiti ſe ſubducerent, vel ſeptuaginta illorum millibus cæſis, 31) Chriſtiani etiam, Poloni potiſſimum, qui primi in caſtra irruperant, ingenti fuerunt præda potiti. 32) Dum Fœderatorum

19) RINCK *pag.* 812. Extant hæc capita in RECVEIL *Tom. IV. p.* 482. VVAGNER *p.* 575.

20) RINCK *p.* 817.

21) RINCK *p.* 817. Extat fœdus apud LONDORPIVM *Tom. XI. p.* 537. THEATR. EVROP. *Tom. XII. p.* 507. DIAR. EVROP. *Tom. XLV. p.* 301. *App.*

22) Poloniæ Rex iamdum Iulio menſe 1680. Imp. ad fœdus contra Turcas inuitauerat, hoc illud tunc abnuente RINCK *p.* 783. Extat Fœdus illud apud LONDORPIVM *Tom. XI. p.* 543. DIAR. EVROP. *Tom. XLV. p.* 25. & 26. *Append.* THEATR. EVROP. *Tom. XII. p.* 525. LVNIG *Sylloge Negot. Publ. Tom. I. p.* 829. in RECVEIL *Tom. IV. p.* 481. quo inter alia Imp. Diploma electionis ſe redditurum promittit, de quo ſupra dictum §. *VI.* RINCK *p.* 818. VVAGNER *p.* 577.

23) RINCK *pag.* 817. Extat Conſilium de hoc bello inter LVNIGII *Scripta illuſtria p.* 91.

24) PVFENDORF *lib. XVIII.* §. *XCIV.*

25) RINCK *pag.* 823. Hæc belli initia deſcribuntur im LEBEN EVGENII *pag.* 13. *ſqq.* VVAGNER *p.* 583.

26) Hæc enarrat VVAGNER *lib. VIII. p.* 588.

27) PVFENDORF *lib. I.* §. *XCVI.*

28) VVAGNER *p.* 590.

29) VVAGNER *p.* 599.

30) VVAGNER p. 612. *Acies omnis latiſſime expanſa, in decliui fere conſiſtere debuit. Vt adeo ſinguli diſtincte diſcerni poſſent, maioremque quam pro armatorum numero, ſpeciem praeberent. Turcarum oculos animosque ita metus coecauerat, vt mundum omnem Chriſtianum in hunc montem confluxiſſe crederent; Vezirius perditum ſe, ac hominem infeliciſſimum muliebriter conclamaret, ſuisque timoribus ſuos afflaret.*

31) De hoc VVAGNER lib. XVIII. pag. 618. *porro, vt nec id praetermittamus, e Veziris tabulario compertum eſt: ab quarta decima Iulii ad Septembris ſeptimum duodequinquaginta millia, quingentos interiiſſe, Baſſarum Principes tres, Ianitſarorum Tribunos (Ciorbagos vocant) omnino quindecim. Queis ſi adnumeres, qui poſtea cecidere, ſeptuaginta millibus oppugnationem omnem ſtetiſſe conficias. Ex obſeſſis, ſeptem millia ferrum; morbus haud paulo plures ſuſtulit.*

32) PVFENDORF *lib. XVIII.* §. *XCVI.* de Ioanne Rege: *qui ea expeditione magnam gloriam adſecutus eſt non ſolum ſtrenua in hoſtem pugna, qua primus in Turcarum caſtra irrupit, eoque maxima praeda quatuor millionibus taxata potitus eſt; ſed etiam quia per occultos nuntios cum Tartarorum Hano conuenerat, vt is triduo ante quam Chriſtianorum exercitus Turcis ad Viennam ingrueret, cum popularibus ſuis ſe ſubduceret, ſic vt nemo Tartarorum pugnae ad Viennam intereſſet.* Litteræ Poloniæ Regis

torum exercitus per aliquot dies quieti indulſiſſet, hoſtes perſequitur, iisdemque cæſis X. Octobris Barcanum occupat, ſequitur XXVII. Octobris Strigonium, & II. Nouembris Nouigradum, vna cum Vacio & arcibus permultis. 33) Kara Muſtapha Vezierius infauſti conſilii pœnas Belgradi morte ſua luit, eius opes duodecim millionibus æſtimatæ in fiſcum ſunt redactæ. 34)

§. LVII. Conſuetis inter hæc artibus agebant Galli, Romanam etiam coronam pro Delphino ſuo adfectabant, eidemque Bohemiæ Regnum Auſtriacis detractum, adſignabant. 35) Hæc dum Cæſari ignota non eſſent, Neoburgici etiam & plures alii bellum in Gallos ſuaderent, Laxenburgi, XVIII. Iunii 1682. ſatagente Georgio Friderico Waldeccæ Principe, cum Superiorum Germaniæ Circulorum Ordinibus fœdus pangitur, 36) Acceſſere Lüneburgici, Haſſo-Caſſellanus Landgrauius, Saxo, & Bauarus Electores. Expeditionis ordo in hunc modum eſt deſignatus. Hanoueranus e ſuis, Saxonicisque copiis viginti millium exercitum, ad inferum Rhenum, qua in Belgium influit, haberet. Ad ſuperum, præter Bauaros, ac Suecos vicena Cæſareorum millia; ad Rheni medium Haſſus, ſuo ac Vinarienſi cum milite conſiſteret; niſi vt res ferret, alterutri coniungendus videretur. Reliqua de Ducibus bellico ac annonario apparatu, ſtipendiis ſtatiuis explicatius in fœdere digeſta. Iamque & Hiſpani dederant nomen; & Batauos exemplo incitatum iri, certa ſe ſpes dabat. Cæſar Electores, vere tertio ac octogeſimi anni Ratisbonam conſilii cauſa euocat, Bauarus, & Saxo affuturos ſe recipiunt; excuſant cœteri vanis ſub prætextibus. 37) Brandenburgicus Elector, Gallis fœderatus, per legatum ſuum, Fridericum de Iena, Gallorum potentiam nimium efferebat. 38) Hunc etiam Galli impediebant, ne Viennæ liberandæ auxilia ſubmitteret, 39) cum Turcis colludebant, iisdemque Viennæ obſidium ſuaſerant, ipſi quoque ad Germaniæ fines cum ſexaginta militum millibus præſto erant, deſperatis Germaniæ rebus, ipſorum auxilia imploratum iri, rati. 40) Dum interim in Comitiis Ratisbonenſibus Galli de retinendo per pacem perpetuam Argentorato, laborarent, hoc autem minus placeret, inducias tandem longiores proponebant, quas plurimum promouebat Elector Brandenburgicus, in easdemque plerique Statuum inclinabant. 41) Concluſo etiam inter circulum Franconicum & Bauaricum XXVIII. Martii 1683. defenſionis fœdere. 42) Poſtquam igitur Batau & Hiſpani cum Gallo inducias feciſſent, Luxeoburgo Gallis relicto, Imp. licet ægre conſentiente, concluditur Ratisbonæ XV. Auguſti 1684. armiſtitium vicennale, quo durante, Argentoratum cum omni territorio & ſortalitiis adiacentibus, Gallis relinquitur, vna cum omnibus terris, quas ante Kl. Auguſti 1681. occupauerant, reliquis reſtituendis. 43)

§. LVIII. Dum hæc in Imperio agerentur, de bello contra Turcas promouendo ſollicitus Imp. VI. Nouembris 1683. nouum cum Polonis fœdus contra eosdem concludit,

Regis ad Reginam de hac liberatione extant apud LONDORPIVM *Tom. XI. p. 562. Tom. XII. p. 64.* LEBEN EVGENII *p. 29. ſqq.* THEATR. EVROP. *Tom. XII. p.* 530. DIARIVM *der Wienerischen Belagerung*, quod etiam apud VVAGNERVM *lib. VIII. p. 591. ſqq.* reperitur. *La Vie de Charles V. Duc de Lorraine p.* 273. IO. VALENT. MERBIZ *de liberatione Viennæ ab obſidione Turcica* apud LVNIGIVM *Syll. negot. publ. Tom. I. pag.* 1282. RIECKENS *Donauſtrand p.* 200. MENCKENII *vita Leopoldi p.* 272. RINCKS *Leben Leopolds p.* 836. DAN. SVTTINGERI *glorioſa Viennæ liberatio, Dresdæ* 1688. *f.* qui liberationem, cui ipſe interfuit, plenius deſcribit. Diarium obſidionis exhibuit IO. PETRVS a VOLCKERN *in Vienna a Turcis obſeſſa, a Chriſtianis liberata, Bruxellis* 1684. 12. Sic etiam NICOLAI. ISTHVANFII Hiſtoriæ Hungaricæ, editioni Colonienſi 1685. acceſſit *Vienna Auſtriæ barbare oppugnata, glorioſe a Chriſtianis defenſa.*

33) RINCK *p.* 861. LEBEN EVGENII *p.* 81. VVAGNER *p. 623. ſqq.*

34) VVAGNER *lib. VIII. exeunte.*

35) PVFENDORF *lib. XVIII. §. LIX.* RINCK *p.* 792.

36) PVFENDORF *lib. XVIII. §. LVIII.* VVAGNER *p.* 537. Extat Fœdus ipſum apud LONDORPIVM *Tom. XI. p.* 430.

37) WAGNER *p.* 537.

38) PVFENDORF *lib. XVIII. §. LVIII.* VVAGNER *lib. VII. p.* 529. 538.

39) PVFENDORF *lib. XVIII. §. XCVI.*

40) PVFENDORF *c. l.* hic addit: *cum tamen Gallicas fraudes animaduertere debuiſſent, quæ collusiones Galli cum Turca vsque adeo ignota non erant, vt Tekelii Secretarius Viennæ detexerit, inter Gallum, Turcam, atque Tekelium conueniſſe, vt hi duo omnes Cæſareas prouincias ipſa cum Vienna haberent; excepto Regno Bohemiæ cum Morauia, & Sileſia quod Romanorum Regi quam dignitatem Gallus Delphino deſtinarat, reſeruandum ſit. Vlterius nec Turcam, nec Gallum arma Germaniæ illaturum.* Idem p. 1477. *In caſtris Turcarum inter Vezieri ſcripta reperta quoque fuerunt literæ Galliæ Regis ad Vezierum, quibus huic obſidium Viennæ ſuadebat, ac rationem demonſtrabat, qua breui ea vrbe potiri poſſit, promittens, ſe breui eidem LX. M. aureorum miſſurum.* Et paullo poſt: *cæterum nuntio liberata Vienna in Galliam allato Croiſſius quidem dicebat: bonum eſſe, a Turca tanti momenti vrbem haut captam. Sed reuera adeo ingratus iſte nuntius in Gallia fuerat, vt miniſtri de eo Regi non niſi obliqua via inſinuare auderent. Qui & per triduum in publicum non prodiit, febriles acceſſus cauſatus, vel ficte, vel quia tam votis contraria animum iuxta ac corpus alterauerant.*

41) PVFENDORF *lib. XVIII. §. CIII.* Quid de eo in diuerſis Circulorum Conuentibus fuerit actum, patet ex LONDORPII *Tomo XII.*

42) Extat illud apud LONDORPIVM *Tom. XI. p.* 545.

43) PVFENDORF *§. CXXX. ſqq. vbi §. CXXXIV.* ipſas induciarum tabulas inſeruit. RECVEIL *Tom. IV. p.* 490. LVNIG *p. Gen. p.* 1063. DIAR. EVROP. *Tom. XII. p.* 630. RINCK *p.* 868. MART. SCHAVPLATZ *pag.* 183. VVAGNER *lib. VII. exeunte.* LVNIG *Syll. negot. publ. Tom. I. p.* 863. Commentatus in has tabulas fuit AHASVERVS FRITSCHIVS.

44) Ex.

cludit, 44) cui poſtea Venetorum Reſpublica XI. Septembris 1684. accedebat. 45) Innocentius XI. etiam Papa non copias ſolum, ſed etiam magnam pecuniæ ſummam Imp. mittebat, nec minus aliam ex monaſteriis ipſi adſignabat. 46) Hinc Vngariam ingreditur miles Cæſareus, Duce Carolo Lotharingo, cui adſiſtebant Ludouicus Badenſis Marchio, Ludouicus Palatinus Neoburgicus & Maximilianus Stahrenbergius: Hi XIX. Iunii 1684. Vicegradum capiunt, & profligatis XXVII. Iunii Turcis, Vaciam, Lesleo etiam XXIV. Iulii Vertonizam arcem occupante. 47) Hinc profligatis ad S. Andreæ pagum X. Iulii Turcis, Buda obſidetur, quam tamen Cæſarei vel viginti quinque ſuorum amiſſis, exeunte Octobre relinquere fuerunt coacti. Cauſſæ obſidionis ſolutæ tribuuntur, præter pertinacem Turcarum defenſionem, & munimenta fortiſſima, importunum admodum tempus, defectus annonæ atque foſſorum, & inuidia erga Lotharingum concepta, ne partis ſemper victoriis nimium creſceret. 48) Neuheuſelium tamen arctius includitur, XXVII. Iunii 1685. obſidetur, atque XIX. Auguſti adſultu capitur. 49) Cum antea XIV. Auguſti Lotharingus inſignem de Turcis victoriam ad Strigonium, quod obſidebant, fuiſſet adeptus, cæſis vel ſeptem millibus illorum, caſtrisque occupatis, paucis ſuorum amiſſis, 50) inde Nouigradum capit 51) dum interea Turcæ Vicegradum recuperarent; 52) Lesleus quidem Eſſeckum Croatiæ tentabat, ſed, non niſi pontis parte conflagrata, infecta re diſcedit. 53) Schultzius vero Eperium proditione capit. 54) Caprara XV. Octobris Caſſouiam; dum interea Erlauiæ Turcarum Præfectus Tökelium captiuum Adrianopolim mitteret, qui tamen ineunte anno 1686. iterum liberatur. 55) Concluſo cum El. Brandenburgico fœdere, 56) nouisque Bauari, Saxonis atque Brandenburgici Electoris copiis firmatus Imp. Buda VIII. Iunii denuo obſidetur. Hanc acerrime licet a Turcis defenſam, poſt tentata ſæpius auxilia, Carolus Lotharingus II. Septembris adſultu capit, cum antea XXIII. Auguſti arx adſultu etiam a Bauaris fuiſſet capta. 57) Segedinum poſt cæſos Turcorum auxiliares XXIII. Octobris ſequitur & Quinque eccleſiæ. 58) Anno 1687. equidem Turcæ pacem petebant, quæ tamen, dum Cæſarei omnium locorum, quæ Turcæ adhuc in Vngaria poſſiderent, reſtitutionem, damnorum in Cæſaris prouinciis illatorum compenſationem, & Tockelii traditionem peterent, irrita fuit. 59) Et licet Töckelio conſpirante, pleraque ſuperiora Vngariæ loca, vna cum Buda, per proditores Turcis eſſent tradenda, detecta tamen conſpiratione, conſcii meritis ſuppliciis fuerunt adfecti. 60) Lotharingus autem a Bauaro, Ludouico Badenſi atque Eugenio Principe adiutus, ad Drauum accedebat, dum Eſſeckum tentare vellet, a Turcis, qui ibidem ſe firmauerant, fuit impeditus, vt Drauum iterum tranſire neceſſum haberet. Fit igitur II. Auguſti 1687. ad Mohaczium atrox prœlium, in quo exercitus Cæſareus inſignem de Turcis adeptus fuit victoriam; vt vel decem ſuorum millibus, & vltra amiſſis, caſtra cum largiſſimo adparatu relinquere cogerentur. Fructus tantæ victoriæ fuit, vt omnis Sclauonia in Cæſaris redigeretur poteſtatem: 61) Erla etiam per aliquot menſes incluſa, ad deditionem fuit compulſa, 62) atque Abaſſius Tranſyluaniæ Princeps in id fuit adactus, vt facta pactione, Cæſaris militem in hyberna reciperet, eidemque de neceſſariis prouideret. 63) Cum etiam anno 1686. Imp. conſenſu Comitiali L. menſes ſecundum Matriculæ ratam, ab Imperii Statibus fuiſſent decreti, nunc XXII. Septembris 1687. denuo C. menſes 64) adſignantur.

§. LIX. Inter hos Cæſaris felices progreſſus, Imp. IV. Iulii 1687. Paulum Eſterhaſium, Vngariæ Palatinum vna cum Magnatibus Viennam euocat, iisdemque de Ioſepho filio ſuo primogenito in Regem Vngariæ promouendo, atque abolendo edicto Andreæ

44) Extat illud apud LONDORPIVM *Tom. XI. p.* 567. in RECVEIL *Tom. IV. p.* 481. RINCK *pag.* 865.

45) Extat Fœdus in RECVEIL *Tom. IV. pag.* 500. RINCK *p.* 865. VVAGNER *lib. IX. ineunte.*

46) RINCK *p.* 867. Vocatur ideo Liga ſancta. THEATR. EVROP. *Tom. XII. p.* 665.

47) RINCK *p.* 871. LEBEN EVGENII *p. I. pag.* 87.

48) BIRCKEN *p.* 236. RINCK *p.* 874. LEBEN EVGENII *p.* 92. VVAGNER *lib. X. p.* 647.

49) BIRCKEN *p.* 269. RINCK *p.* 879. 894. LEBEN EVGENII *p.* 112. THEATR. EVR. *Tom. XII. p.* 797. *La Vie de Charles de Lorraine p.* 322. VVAGNER *p.* 654. 663.

50) BIRCKEN *pag.* 264. RINCK *pag.* 891. THEATR. EVR. *Tom. VII. pag.* 823. LEBEN EVGENII *p.* 115. THEATR. EVR. *Tom. XII. p.* 818. LONDORP *Tom. XII. p.* 486. VVAGNER *p.* 659.

51) VVAGNER *p.* 665.

52) RINCK *p.* 896 VVAGNER *p.* 657.

53) RINCK *p.* 897. VVAGNER *p.* 670.

54) RINCK *p.* 900. VVAGNER *p.* 668.

55) RINCK *p.* 902. 912. VVAGNER *p.* 678.

56) VVAGNER *pag.* 679. Fœdus extat apud LONDORPIVM *Tom. XII. p.* 253.

57) PVFENDORF *lib. XIX. §. XXVI.* THEATR. EVROP. *Tom. XII. p.* 1012. *La Vie de Charles p.* 340. RINCK *p.* 914. BIRCKEN *pag.* 285. LONDORP *Tom. XII. p.* 542. LEBEN EVGENII *p.* 138. VVAGNER *pag.* 686. hanc obſidionem late deſcribit.

58) BIRCKEN *p.* 310. RINCK *p.* 932. LEBEN EVGENII *p.* 178. VVAGNER *p.* 728.

59) RINCK *p.* 949. VVAGNER *p.* 723.

60) RINCK *p.* 949. LEBEN EVGENII *pag.* 187.

61) BIRCKEN *p.* 315. RINCK *p.* 954. LEBEN EVGENII *p.* 203. THEATR. EVROP. *Tom. XIII. p.* 20.

62) BIRCKEN *p.* 326. RINCK *pag.* 669. LEBEN EVGENII *p.* 231.

63) BIRCKEN *p.* 325. RINCK *p.* 965. LEBEN EVGENII *p.* 225.

64) Extant Acta apud LONDORPIVM *Tom. XIII. c. X.*

65) Edi-

dreæ II. a. 1222. dato 65) proponit, quod cum ab iisdem adprobaretur, Comitia Poſonii inſtituebantur, facta a Cæſare XXXI. Octobris 1687. eadem propoſitione. Habita igitur deliberatione, fit decretum, quo ſucceſſio hæreditaria maſculis Leopoldi deſcendentibus definitur, ſecundum Ius Primogenituræ, atque his deficientibus, ad Carolum II. Regem Hiſpaniæ ſucceſſio extenditur: nulla vero ex vtraque linea prole maſcula exiſtente, tunc ad Ordines redeat liberum ius electionis: Licet non deeſſent, inter eosdemque Töckelius cum adſeclis, qui decretum hoc impedirent, vel eidem contradicerent. Hoc concluſo, Ioſephus IX. Decembris 1687. præſtito prius iuramento, de ſeruandis regni legibus iuribusque ab Archiepiſcopo Strigonienſi coronatur. 66) In iisdem Comitiis religionis libertas confirmatur, ius præſidii in Vngariæ munimentis Imp. decernitur, & facultas conceditur adprehendendi contra ipſum delinquentes. 67)

§. LX. Nec minori felicitate annus 1688. apud Cæſareos agebatur. Ineunte equidem anno, IV. Ianuarii ſt. v. Mongatſchium arx Tockelii montana munitiſſima in Vngariæ & Tranſyluaniæ confiniis ſita, per triennium latiori obſidione cincta, poſtquam extremum famia fuiſſet perpeſſa, ad deditionem XVII. Ianuarii per Töckelii coniugem factam, fuit compulſa. In eadem reperta fuit rerum omnium copia; gatza inprimis Töckelii, Principatus etiam inſignia, cum quibus de prouincia iſta fuerat inueſtitus. 68) Hinc Walachiæ Princeps, & Tranſyluaniæ Status ſingulari diplomate IX. Maii 1688. Cæſaris ſe protectioni ſubmittunt. 69) Alba Regalis VII. Maii poſt diuturnam ſub Caraffa obſidionem latiorem, fame ad deditionem fuit compulſa. 70) Stephansburgum, Lippa vi ad deditionem adiguntur. 71) Bauariæ Elector Maximilianus Emanuel, qui ſuos ipſe adducebat, & nunc ob morbum Lotharingi, exercitui præerat, XXI. Auguſti Taurinum ſeu Belgradum obſidebat, & muro licet longa concuſſione labefactato, ſuperato, noua tamen foſſa, noua reperiebantur munimenta, quæ VI. Septembris intra binarum horarum ſpatium tranſcendebantur, totaque vrbs capiebatur. Hac vrbe occupata, Cæſarea arma vltra Vngariam, per Seruiam & Bulgariam protendebantur. 72) Ludouicus interea Badenſis ad ea, quæ Turcæ adhuc per Bosniam & Slauoniam poſſidebant, recuperanda miſſus, poſtquam Vernam tranſiiſſet, Turcas in auxilium Belgrado tendentes, licet copiis longe inferior, ad Termandum Bosniæ XXIV. Auguſti ſt. v. adoritur, & inſigni potitur victoria, quinque Turcarum millibus cæſis, duobus millibus cum triginta duobus vexillis militaribus captis. 73)

§. LXI. In Germania vero, varii inter hæc motus. Anno 1685. ſiquidem oriebatur controuerſia de ſucceſſione in Electoratum & terras Palatinas, vltimo Electore Carolo, Simmerenſis lineæ, XVI. Maii a. 1685. ſine hæredibus defuncto, Electoratum adfectabant Philippus Guilielmus Neoburgicus, & Leopoldus Ludouicus Palatinus Veldentinus, iſte iuxta lineam propior, per Receſſum etiam XXII. Maii 1685. cum Carolo Electore Halæ Sueuorum initum, iamdum ſucceſſor declaratus, 74) hic gradu erat proximior. 75) Vtrique ſcriptis agebant, ſed præualebat Neoburgicus, Imp. & Collegio Electorali

65) Edictum hoc inter alia Andreæ II. a STEPHANO WERBENZIO Tripartito Operi Iuris Hungarici inſerta *Tom. II. p. 42. art. XXXI.* repetitur his verbis: *quod ſi vero nos, vel aliquis ſucceſſorum noſtrorum aliquo vnquam tempore, huic diſpoſitioni noſtræ contraire voluerit, liberam habeant harum authoritate, ſine nota alicuius infidelitatis tam Epiſcopi, quam alii Iobagiones, ac Nobiles Regni vniverſi & ſinguli, præſentes & futuri, poſterique reſiſtendi & contradicendi nobis, & noſtris ſucceſſoribus in perpetuum facultatem.*

66) Acta huc facientia, vna cum Articulis decretis reperiuntur in LONDORPII *Tom. XIII. p. 255.* BIRCKEN *p. 328.* RINCK *p. 970.* RINCKS *Leben Ioſephi p. I. p. 153.* Acta coronationis deſcribuntur in THEATR. EVROP. *Tom. XIII. pag. 105.* RINCK *Leben Ioſephi p. I. p. 153.* BVCHER - CABINET *p. III. p. 672.* Licet hæc decreta fruſtra infringere conetur Auctor *de la Vie du Prince Ragotzi p. 14.* dicens, præſentes in his Comitiis vel metu vel auro fuiſſe corruptos.

67) BVCHER - CABINET *p. III. p. 569.*

68) BIRCKEN *pag. 328.* RINCK *pag. 979.* THEATR. EVR. *Tom. XII. p. 833. 837.* LEBEN EVGENII *p. 239.* BVCHER - CABINET *p. III. p. 565.*

69) RINCK *c. l.* Extat diploma in RECVEIL *Tom. IV. p. 533.* EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 94.* THEATR. EVR. *Tom. XIII. p. 259.* *La Vie du Duc de Lorraine. p. 389.*

70) BIRCKEN *p. 331.* RINCK *p. 980.* LEBEN EVGENII *p. 246.* EVR. HIST. *Tom. I. p. 44. 52. 76.*

71) RINCK *p. 981.* LEBEN EVGENII *p. 251.* EVROP. HISTORICVS *Tomo I. pag. 99.*

72) BIRCKEN *p. 335.* RINCK *p. 982.* LEBEN EVGENII *pag. 265.* EVR. HISTORICVS *Tomo I. p. 159. 230.*

73) BIRCKEN *p. 341.* RINCK *p. 994.* LEBEN EVGENII *p. 290.* EVROP. HIST. *Tom. I. pag. 605.*

74) Extat iſte Receſſus Halenſis in MARTIAL. SCHAVPLATZ *p. 189.* in quo etiam libertati Religionis Lutheranæ & Reformatæ proſpicitur. *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. XI. §. IX. ſqq.* LVNIG *Reichs-Archiv p. Spec. pag. 734.* THVCELIVS *Actis Publicis Tom. I. p. 116.*

75) PVFENDORF *lib. XIX. §. XIII. XIV.*

Schema ſucceſſionis tale erat:

lin. Simmerenſis	Stephanus	*lin. Bipontina*
Fridericus		Ludouicus Niger
Ioannes I.	*lin. Neoburg.*	Alexander *lin. Veldent.*
Ioannes II.	Ludouicus	Rupertus
Fridericus III.	Wolfgangus	Georgius Iohannes
Ludouicus VI.	Philippus Ludouicus	Georg Guſtav
Fridericus IV.	Wolfgangus Guilielmus	Leopoldus Ludouicus
Fridericus V.	Philippus Guilielmus	
Carolus Ludouicus		
Carolus		

76) Extant

ctorali ipſum pro legitimo Electore, ſecundum ſucceſſionem linealem adgnaticam A. B. definitam, adgnoſcentibus. 76) Eliſabetha vero Carolotta, defuncti Electoris ſoror vnica Philippo Aurelianenſi Duci nupta, connubialibus pactis omni iuri ſucceſſionis in omnia bona feudalia paterna, ac materna, in Germania ſita renuntiarat, ac tantum ius in feuda extra Imperium & allodialis ſibi reſeruarat. Accedebat Teſtamentum Caroli Ludouici de die IV. Aprilis 1670. quo Duciſſa Aurelisnenſis Carolo fratri, ſi ſine liberis fuerit extinctus, in bona allodialia vniuerſa ſubſtituitur. 77) Aſt, nunc iſta ab inteſtato petebat, non ſolum omnia mobilia, ſub quibus machinas quoque bellicas comprehendi volebat, ſed & oppignorationes Imperii, feuda oblata & emta, quæ Electores Palatini adquiſiuerant, ac nominetenus Oppenheimum, Ducatum Lauterenſem & Simmerenſem, ac partem Comitatus Spanheimenſis; quæ ditiones penes Palatinos ſint, partim iure vxorio, tanquam recens adquiſita; adducto inter alia exemplo Iuliacenſis ſucceſſionis. Ac mox Verius, Gallorum legatus, contra poſſeſſionem earum ditionum a nouo Electore adprehenſam proteſtabatur. Mittebatur quoque Heidelbergam Morellius Abbas, qui pacta familiæ, litteras inueſtitursrum & alis documenta autogrspha inſpicere cupiebat. Id quod nouus Elector abnuebat. Obiiciebatur conſtitutio Srephani, a quo omnes, qui nunc ſunt Palatini, ſanguinem trahunt, anno 1444. condita, per quam omnes filiæ ab hæreditate ditionum excludantur; quæ & vim legis in familia Palatina ſemper habuerit & fuerit obſeruata. Obiiciebatur Priuilegium Maximiliani I. de an. 1495. quo omnia bona oppignorata pro feudalibus declarantur, & Caroli teſtamentum, quod Electori Brandenburgico cuſtodiendum fuerat traditum, executione eidem, atque Hannouerano, & Caſſellenſi commiſſa. Prouocabant Galli ad Pontificis arbitrium, quod, dum in præiudicium Imperii vergere videbatur, Cæſar abnuebat, Palatinus ad Imperium & Leges Imperii prouocabat. Et licet Elector cum Duciſſa Aurelianenſi ſuper allodialibus mobilibus de certa ſumma conuenerit, eandemque ſoluerit, terris tamen, quas pro allodialibus haberi volebant Galli, adhuc inhisbant. 78)

§. LXII. Eodem anno 1685. exoriebantur turbæ Hamburgenſes, quibus anſam dabat Meurerus conſul, valida in Senatu factione, ac Cellenſi aulæ innixus. Ei conſuli in ordinem redigendo, ſimul reparando ærario, factio inter ciues inualuerat, vehementi impetu agens. Meurerus, cui plures adhuc fauebant, ex aula Cæſarea reſcripta obtinuerat, quorum executio Georgio Guilielmo, Cellenſi Duci deſerebatur. Cui cum Ciuitas parere nollet, a mercibus Hamburgenſium per prouinciam ſuam transeuntibus manum iniicit, occupata quoque vna & altera inſula in Albi, per quam nauigatio eius fluminis impediri poterat. 79) Inſtabat quidem Brandenburgicus Elector, vt omnia in priſtinum reſtituantur, ſed dum Cellenſis Dux poſtularet, vt Hieronymus Snitgerus & Conradus Iaſtramus debita pœna adficiantur, ſumtus in Commiſſionem facti reſtituantur, ac aliqua honoris indicia ſibi exhibeantur, hoc autem Ciuitas abnueret, nihil fuit effectum. 80) Aſt, dum quidam ex Luneburgicis præfectis militaribus Snitgerum extra vrbem curru vectum in Luneburgicam ditionem rapere tentant, deprehenſi, nouem numero capite plexi, plebis animum in immenſum efferauerant. 81) Inter hos motus, Dano animus erat, Hamburgum a. 1686. ſubita inuaſione opprimendi, sut ſi id non ſuccedat, globos ignivomos in eandem iacere; quo fine & Danici præfecti militares magno numero in vrbem confluebant, ſingulari cum Iaſtramo & Snitgero familiaritate contracta. Circa idem tempus, vna quoque porta cum transuerſa trabe totam per noctem patuerat, plusquam dimi-

dia

76) Extant de eo ſcripta apud LONDDRPIVM *Tom. XII. p. 215. ſqq. 232. 235. 482.* Cauſſam Neoburgici, ideoque ſucceſſionem linealem defendit ſingulari diſſertatione IO. VVOLGANG. TEXTOR, cui reſpondet IO. SCHILTERVS, Veldentini cauſſam defendens *ad II. F. L. de natura ſucceſſionis Feudalis*, quæ acceſſit ipſius Codici Iuris Feudalis Alemannici. Inde variis ſcriptis inter ſe egerunt, quæ adnexa ſunt SCHILTERI Tractatui *de Paragio.* A parte Veldentini etiam prodiit *Erlæuterung des Pfaltz Veldentziſchen Succeſſions-Rechtens, zu der letzt erledigten Pfaltziſchen Chur- und angehærigen Landen, Strasburg 1688. 4.* EVROP. HEROLD *p. I. p. 292.* Pluribus de hac controuerſia egit KVLPISIVS *Comment. ad Montzambano cap. II. §. V.* PFEFFINGER *ad Vitriarium lib. I. Tit. XIV. §. XIII.* FABER *Tom. IV. p. 318.*

77) Extat Teſtamentum illud in du MONT Nouueau Recueil de Traitez de Paix *Tom. I. p. 191. en premier lieu, que tous nos bijoux, peintures, ſtatues, chevaux, armes, armures, bibliothéque & tous nos autres meubles, qui nous ſont venus de ſucceſſion, ou que nous avons aquis de quelqu' autre maniére que ce ſoit, de quelque eſpéce qu'ils ſoient, & de quelque nom qu'ils puiſſent etre appellez, à l' exception de ceux dont nous avons deia diſposé, ou dont nous nous reſervons la liberté de diſpoſer ci-aprés, ſoient delivrez à nòtre tres cher fils, et héritier Electoral, & poſsédez à titre ſucceſſif par ſes heritiers: & où ils viendroient à manquer, à notre tres chére fille Eliſabeth Charlotte, laquelle & ſes héritiers les auront & poſsederont à toûjours, excepte la Bibliotheque & les armes & armures qui demaureront à la Maiſon Electorale.*

78) Extat Receſſus inter Deputatos Electorales Palatinos & Deputatum Aurelianenſem Heidelbergæ an. 1687. initus, apud LONDORPIVM *Tomo XIII. c. XXII.* PVFENDORF *lib. XIX. §. XV.* Vtriusque partis Fundamenta reperiuntur in *Premitiis Actorum Compromiſſi Francofurtenſis 1700. 4.* editis, quæ etiam Memoriis de pace Ryſvvicenſi acceſſerunt. In his documenta, ad quæ prouocatur, reperiuntur. RINCK *p. 905.* qui etiam auctor eſt, Gallos Comites Lovvenſteinenſes ad formandum prætenſionem concitaſſe, qui ex Friderici Victorioſi matrimonio ad Morganaticam fuerant orti.

79) PVFENDORF *lib. XIX. §. XXI.*

80) PVFENDORF *§. XXII.*

81) PVFENDORF *§. XXIII.*

92) PV-

dia præſidii parte, inſcio Gubernatore, per triginta viros contra Luneburgicas copias, extra vrbem emiſſa. Dum vero Chriſtianus V. Daniæ Rex exercitum XVII. M. ſpecie exercendorum contraheret, ac legiones paullatim Hamburgum verſus moueret, Brandenburgicus Elector & Lüneburgici copias ſuas pro vrbis defenſione mittebat. Aſt, dato in cuſtodiam Snitgero ac Iaſtramo, tota conſpirationis ſcena detecta fuit, ex qua vrbs ad diem XXV. Auguſti Dano tradenda fuerat, cum non niſi pridie eius diei Cellenſes copiæ in hanc perueniſſent. 82) Exercitum equidem vrbi admouebat Daniæ Rex, munimentum, quod a ſtella nomen habet, adgrediebatur, idemque adſultu capere tentabat, repulſus tamen fuit, non ſine ſuorum clade. Interuentu igitur Electoris Brandenburgici, totum negotium VIII. Octobris 1686. componitur, hoc modo, vt Rex omni indignatione depoſita, Hamburgenſium naues, merces ac nomina relaxet, Piunebergenſi interim pacto ſtaretur. 83) Snitgerus autem & Iaſtramus merita pœna adficiuntur. 84)

§. LXIII. Succedebant motus Danici aduerſus Ducem Gottorpienſem. Hic enim pace Gallica fuerat reſtitutus, & pax Rotſchildenſis confirmata. Aſt eo tempore, Danus, fœdere Gallico ſubnixus, Ducem denuo ad Rendaburgenſis pacti conditionem redigere inſtituit. Eo fine Rex non ſolum dimidiam contributionis partem in Slesuicenſi Ducatu a communibus Prælatis, & Equeſtri Ordine conferri ſolitæ, Duci ſubtractum ſibi vindicabat; ſed & idem tributi genus a peculiaribus Ducis oppidis, atque præfecturis exigebat: ſub hoc colore, quod hoc tributum ad communis patriæ defenſionem ſit inſtitutum, & Regi ſoli onus alendæ militiæ incumbat: nec concedere volebat Rex, vt Tönninga a Duce inſtauraretur, aut alius locus operibus firmaretur. Suecos etiam atque Lüneburgenſes Duces, qui Gottorpienſis cauſſam ſuſcipiebant, Danus reiiciebat, eo quod cauſa ſit domeſtica, cui exteri male immiſceantur. 85) Et licet quidem Cæſar per Commiſſarios cauſſam componere tentaret, hanc tamen Daniæ Rex ideo reiiciebat, quod iſta Ducatum Slesuicenſem concerneret, qui extra territorium ſit Imperii. 86) Quin potius, cum Dux ad Regis nutum omnibus nexibus cum extraneis renuntiare nollet, ipſum Slesuicenſi Ducatu exuebat, & per Holſatiam Ducalem contributiones extorquebat. 87) Placuerunt tandem ſequeſtri, Cæſar, Electores Brandenburgicus & Saxonicus, quorum delegati Altonæ conuenientes, indefeſſa opera eo rem deduxerunt, vt XVI. Maii 1689. inuicem conuenirent, vt Dux in Ducatum Slesuicenſem reſtitueretur cum pleno iure iuxta pacem Rotſchildenſem & Fontisbellaquenſem, Vnionis iura ſecundum pacta familiæ reſtituerentur, & de contributionum rata adhuc ſuperſint controuerſiæ, dum Daniæ Rex duas tertias peteret, Dux vero dimidium, ſecundum mores antiquos ſaltim concederet, ad arbitrium Imp. & Regis Anglorum reiicerentur. 88)

§. LXIV. Dum autem Galli Cæſari per Vngariam progreſſus inuiderent, & parum tuta illorum fides eſſet, Cæſar VIII. Aprilis 1686. cum Brandenburgico Electore fœdus pangit, de mutuis auxiliis contra quoscunque & transmittendis octo militum millibus. 89) Dum etiam Galli pergerent munimenta Germaniæ vicina opponere, Montem Regium ad Moſellam, Hüningam & Landauium ad Rhenum, Saarlouis ad Saaram, & varia contra inducias patrarent, quorum longum Catalogum Palatinus Ratisbonæ exhibebat; ac Proteſtantium in Saarwerdenſi & Saarbrucenſi Comitatu querelæ audirentur, 90) viſum fuit Imp. aduerſus Gallos circa ſucceſſionem potiſſimum Palatinam molientes, arctiori fœdere ſe innectere. Inuitabat igitur potentiores Germaniæ Status Imp. Auguſtam Vindelicorum, vt de Germaniæ ſecuritate deliberaretur, & fœdus pangeretur. Concluſum etiam ibidem fuit IX. Iulii 1686. fœdus, conciliante Ludouico Guſtauo, Comite Hohenloico, inter Cæſarem, qui ad Germaniæ defenſionem XVI. millia, Hiſpanum, ratione Circuli Burgun-

82) PVFENDORF §. *XXXVI.*

83) PVFENDORF §. *XLII.*

84) RINCK *p. 949.* Apud LONDORPIVM *Tom. XII. p. 535.* reperiuntur varia ſcripta, præſertim etiam Deductio Hamburgenſium in hac cauſſa *p. 568.* Dum etiam Rex homagium ab vrbe peteret, prodiit *in Iure & facto Wohlgegründete Remonſtration, was es mit der von Kœnigl. Maieſt. zu Dennemarck prætendirten Huldigung in der Stadt Hamburg für eine Bewandnüs habe, 1686. 4.* cui Regii oppoſuerunt *Summariſche Wiederlegung.* De his motibus ſeparatim extat *Wahrhaftig abbildender Aufruhr- und Empurungs-Spiegel, Friedberg 1687. 4. Der Hamburger Grosmüthigkeit nebſt deren eræfneten Augen, 1686. 4. Kurtzes Geſprach zwiſchen einem reiſenden Hamburger und einem andern Paſſagier nahmens Aletophilo 1687. Documenta ad Ciuitatis Hamburgenſis immedietatem pertinentia 1686. 4. Theatrum laniena Hamburgenſis 1686.* IACOBI HENRICI PAVLI *Clypeus veritatis contra Hamburgenſes. Gluckſtadii 1686.* HENRICI POHLMANNI *Apologia Tom. XIII. cap. XVII. XXXV.* FABER *Tomo IV. p. 236.*

85) PVFENDORF *lib. XIX. §. LXII.*

86) PVFENDORF §. *LXIV. LXVIII.*

87) PVFENDORF §. *LXVI.*

88) PVFENDORF §. *LXIX. LXXXIII.* Prodierunt in hac cauſſa *des Hochfürſtl. Hauſes Sleswig Holſtein Gottorp In denen Erbtheilungs, Vnions, Defenſions, auch andern Receſſen, Lehenbriefen, Friedens Inſtrumenten und Vertragen gegründete Gerechtſame 1683. 4.* Huic opponitur *Nachricht von ihrer Kœnigl. Mai. zu Dennemarck wieder den Hertzog zu Sleswig annoch habenden rechtmaſigen Beſchwerden, 1683. 4.* In LONDORPII *Tom. XII. p. 267. ſqq. & Tom. XIII. cap. XXIX.* plura ſcripta reperiuntur, RINCK *p. 1051.* EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 57. 349. Einleitung zur Hiſtorie des Nord. Krieges p. 197.*

89) PVFENDORF *lib. XIX. §. XXV.* VVAGNER *p. 679.* RECVEIL *Tom. IV. p. 525.*

90) PVFENDORF §. *XXIX. XXXI.* de munimentis ad Trarbacum, PVFENDORF *lib. II. §. LVI.* LONDORP *Tom. XIII. c. XXXIII.*

91) PV-

Burgundiei, qui VI. M. Suecum, ob Germanieas prouincias, ſumma non expreſſa, Bauarum, qui VIII. M. pro Circulo II. M, Franconicum Circulum, qui IV. M. Domum Duealem Saxonicam quæ II. M. & Superiorem Rhenanum qui IV. M. promittebat. Copiarum Duces decernuntur Maximilianus Emanuel Bauariæ Elector, Georgius Fridericus, Waldecciæ Princeps, Chriſtianus Erneſtus, Marchio Baruthinus & Ioannes Carolus Tungius. De adparatu etiam, machinis & ærario militari diſponebatur. 91) Gallo licet contra hoc fœdus queritante. 92)

§. LXV. Anno 1687. Ianuario menſe, per nuntium Papalem, Viennæ poſtulabant Galli, vt induciæ viceonales in æternam pacem commutentur, loca occupata ipſis pleno iure relinquantur, nec Grauamina vlterius exhibeantur, id quidem ante finem menſis Martii fiat, quod alias ſibi neceſſum ſit, alia conſilia capeſſere. Accedebat cauſſa Colonienſis. 93) Galliæ enim Rex apud Maximilianum Henricum, Colonienſem Archiepiſcopum tantum promouerat, vt Wilhelmum Fürſtenbergium ſibi Coadiutorem vellet ſurrogari, & hunc in finem electionem, velut ex improuiſo Capitulo indixerat, cui & Wilhelmum expreſſe commendabat, quod adgnatum Clementem Bauarum tenera ætas inhabilem redderet. Plerique Canonici Fürſtenbergio erant cognati, aut clientes ipſius, aut per dona & promiſſa emti. 94) Huius tamen electioni, Cæſar, Bauarus, Palatinus & Brandenburgicus acriter ſe opponebant. Arauſionenſis pecuniam offerebat, ſi electio poſſet impediri. Ipſe Papa tecte contra nitebatur. Nihilominus VII. Ianuarii a. 1688. Fürſtenbergius octodecim ſuffragiis; quod ſex abſentes eſſent, Coadiutor dicebatur, inuito Cæſare, ac vniuerſa Germania. Contra eam electionem proteſtabantur Franciſcus Ludouicus Epiſcopus Vratiſlauienſis, Marchio Badenſis, & Königseckius Comes, ac ad Nuntium Apoſtolicum prouocabant. 95) Poſtquam autem Maximilianus Henricus Elector III. Iunii 1688. fuiſſet defunctus, 96) nouæ electioni dies XIX. Iulii fuit conſtitutus. Bini erant Candidati, quorum habenda ratio. Ioſephus Clemens, Bauariæ Princeps, & Wilhelmus Egon Fürſtenbergius. Vtrique inter poſtulandos ſaltim erant referendi, eo quod Bauarus eſſet Epiſcopus Ratisbonenſis & Friſingenſis: Fürſtenbergius Epiſcopus Argentoratenſis. Diſpenſauerat tamen Innocentius XI. Papa per diploma XIX. Iunii 1688. de Bauaro, non ratione ætatis ſolum, ob annum decimum ſeptimum ad Epiſcopatum, ſecundum Canones nondum maturo, ſed etiam quod non obſtantibus, quibus præerat Epiſcopatibus, eligi, & tanquam eligendus conſiderari poſſit. 97) Die electioni dicta, viginti quatuor aderant Canonici; Bauarus per nouem vota eligebatur, Fürſtenbergius autem per tredecim vota poſtulabatur. Vtraque factio electionem vel poſtulationem ſuam Papæ, Imp. & Imperio ſignificabat. Verum, dum Papa electionem Fürſtenbergii in Coadiutorem nunquam confirmaſſet, Fürſtenbergius tanquam poſtulandus, ſecundum Innocentii III. decretum non vota duplo maiora fuiſſet adeptus, 98) Bauarus ipſi tanquam eligendus præferebatur, a Imp. & Papa confirmabatur, in Collegium Electorale recipiebatur. 99)

§. LXVI. Prætextu igitur cauſſæ Palatinæ & Colonienſis, prout publicis ſcriptis proponebant; 100) Galli Argentorato tranſeuntes, vicinas ditiones, Badenſem inprimis ac Wür-

91) PVFENDORF §. *XXXI.* Extat fœdus in RECVEIL *Tom. IV. p. 521.* LONDORP *Tom. XII. p. 522. 533. ſqq.* THEATR. EVR. *Tom. XII. p. 979.* prodierunt a Gallorum parte *Conſiderations ſur la Ligue d' Augsbourg*, de quo ſcripto iudicant LETTRES HISTORIQVES *Mars 1692. p. 287.*

92) PVFENDORF §. *XXXII.*

93) PVFENDORF *lib. XIX.* §. *XLV. LII.* Extant ſcripta apud LONDORPIVM *Tom. XIII. c. VIII.*

94) PVFENDORF *lib. XIX.* §. *LIX.* qui addit: *equidem Granellus ablegatus Gallicus negabat, a Rege ſuo vel teruncium eo nomine cuiquam donatum. Reuera tamen is Canonicis cauerat, ſi quid eam ob cauſſam damni patiantur, a Rege ſextuplum ipſis penſatum iri.*

95) PVFENDORF §. *LIX. LX.*

96) Mortem Electoris & ingentem theſaurum quem reliquit, deſcribit EVROP. HISTORICVS *Tom. I. p. 123.* Teſtamentum reperitur in MART. SCHAVPLATZ *p. 203.*

97) Patet enim ex *c. III. diſt. LIV.* & Titulo Decretalium *de Poſtulatione Prælatorum*, præſertim *c. vlt.* Epiſcopum alius Eccleſiæ alteri per electionem præfici non poſſe; ob coniugium ſpirituale, quod cum priore Eccleſia creditur contraxiſſe. Extat decretum eligibilitatis apud LONDORPIVM *Tomo XIII. p. 601.*

98) Hoc enim requirit c. *Scriptum eſt, de electione & electi poteſtate, vt ſi hic concurrat cum poſtulando, vota duplo maiora habere debeat, ſi præualere velit.*

99) Extant de hoc negotio varia ſcripta apud LVNIGIVM *Sylloge Negotiorum Publicorum ad a. 1688. p. 973. ſqq.* ex quo hauſit PFEFFINGER Vitriario illuſtrato *lib. I. Tit. XIV. §. V.* Plenius vero vtriusque partis ſcripta exhibentur in LONDORPII *Tomo XIII. c. XLVI.* Pro cauſſa Bauari prodiit *Innocentius III. Papa Romanus Cardinali Fürſtenbergio propter Archiepiſcopatum Colonienſem, cui auide inhiat, valde aduerſus, Coloniæ 1688. 4.* Proteſtatio contra electionem Ioſephi Clementis extat in RECVEIL *Tom. IV. p. 549.* Electionem deſcribit EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 128. 209.* THEATR. EVR. *Tom. XIII. pag. 307.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *pag. 206. 251.* Varia alia ſcripta recenſentur apud GRVPHIVM *p. 153.*

100) Extat Manifeſtum Galliæ Regis, de dato Verſailles 24. Septembris 1688. in RECVEIL *Tomo IV. p. 542.* quo binæ iſtæ cauſſæ, tanquam prægnantes proponuntur: hoc tamen adiecto; quod ſi Fürſtenbergius in Colonienſi Electoratu confirmetur; Duci Aurelianenſi argento ſatisfiat, ſe publicam quietem reſtituturum, Friburgum, poſtquam munimenta fuiſſent deſtructa, Imp. redditurum: nec tamen vltra menſem Ianuarii 1689. ſe obligari velle. Adiicitur Cæſaris reſponſio *p. 545.* MART. SCHAV-PLATZ

ac Würtenbergenſem inuadentes, ferro, flammisque ſæuientes, in Palatinatum procedunt. Offenburgo, Neoſtadio, Lutera Cæſarea, Altzeia, Spira, Wormatia, Heilbrunna, Treuiris, Oppenheimo, aliisque locis occupatis, Philipsburgum etiam male prouiſum, poſt trium hebdomadum obſidionem, Kalend. Nouembris anno 1688. deditione capiunt, ipſo Delphino in caſtris præſente, 1) Moguntiam quoque, Anshelmo Franciſco Moguntino Electore ipſis fauente, occupant, nouo præſidio & munimentis firmant. 2) Heidelberga XXV. Octobris ipſis deditur, 3) quam X. Octobris Manheimium, & paulo poſt Franckenthalia ſequebatur. 4) Confluentiam tamen Galli fruſtra tentabant, ſed inde recedentes, Circulo Sueuico & Franconico graues erant, ferro, flammis & exactionibus nimium ſæuientes. 5) Solum Schorndorfium Würtenbergenſis ditionis oppidum Gallos eludebat, licet iterata vice illud Ianuario menſe 1689. tentarent. Stutgardiam tamen poſtquam reſtitiſſet, Galli occupant & deuaſtant, licet aduentantibus Germanorum copiis, iterum relinquerent. 6) Cæſar autem concluſo Viennæ XII. Maii an. 1689. cum Belgis fœdere, 7) cui poſtea Angliæ Rex Guilielmus III. & Carolus II. Hiſpaniæ Rex acceſſit, Galloque hoſte Imperii declarato, magnum collegit exercitum, Carolo Lotharingo Duce, cui accedebat Saxonicus, Haſſo-Caſſellanus miles, cum reliquis Imperii copiis, vt exercitus ſexaginta millium conficeretur. Moguntia, prout in conuentu Francofurtenſi concluſum, XXII. Iulii 1689. obſidebatur, præſidio decem millium ſub Marchione d' Vxelles munita, eademque poſt acerrimam defenſionem, varias velitationes & adſultus, cum pridie exteriora vrbis munimenta ingenti tum obſidentium tum obſeſſorum ſanguine fuiſſent expugnata, XI. Septembris ſt. n. ad deditionis leges fuit compulſa. 8) Dum igitur Cæſarei vlterius inſtarent, Galli Heidelbergæ arce diruta, vrbe direpta, ponte ad Nicrum, multisque ædificiis deſtructis, hanc iterum deſerunt; Spiram & Wormatiam fere ſolo æquant, & reliquis vrbibus circa Rhenum, mœnia euertunt, easdemque contra datam fidem, flammis delent, vaſtato incenſoque omni regionis tractu, qui ab Argentorato vltra Moguntiam extenditur nullo fere crudelitatis genere omiſſo, quin & in templa & ſepulchra impii, arboribus quoque & vinetis ſucciſis, flammis potiſſimum Melaco ſæuiente. 9)

§. LXVII. Poſtquam etiam Galli, obſtetricante Fürſtenbergio, Colonienſes vrbes præſidiis firmaſſent, ad liberandum Rheni tranſitum nouus Brandenburgicus Elector Fridericus III. qui Friderico Guilielmo patri XXV. Aprilis 1688. defuncto, ſucceſſerat, 10) cum ſuis, Monaſterienſibus & Weſtphalicis copiis, poſtquam Galli in conflictu ad Nusſiam fuiſſent deuicti, & Lintium occupaſſet, 11) Rheinbergam etiam VI. Maii ſt. v. 12) & Cæſaris Inſulam poſt breuem obſidionem XVI. Iunii recuperat, 13) hinc Bonnam igni-
uomis

PLATZ *p. 212.* EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 190. 226. 252. 261. 287. 295.* RINCK *pag. 991.* THEATR. EVR. *Tom. XIII. p. 675.*

1) LAGVILLE *Hiſt. d'Alſace Tom. II. p. 284.*

2) EVROP. HISTORICVS *Tom. I. pag. 287.* licet Elector de eo ſe apud Cæſarem excuſare conaretur. MARTIAL. SCHAVPLATZ *p. 253.*

3) EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 298.* MART. SCHAVPLATZ *p. 257.*

4) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag. 243. 349.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *p. 261.*

5) EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 351.* MART. SCHAVPLATZ *p. 264.*

6) EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 356. 404.*

7) RINCK *Leben Ioſephi p. I. p. 224.* ACTES & MEMOIRES *de la Paix de Ryſwic Tom. I. ſub initium.* RINCK *p. 1002.* qui etiam ipſum fœdus exhibet, & RECVEIL *Tom. IV. p. 596.* Acceſſit fœderi hic Articulus ſecretus: *poſtquam ex parte Galliæ in variis locis & Aulis palam diuulgatum eſt, quod non obſtante renunciatione ſolemniſſima, Succeſſionem in Monarchiam Hiſpanicam, caſu quo Rex Catholicus ſine prole legitima e viuis decederet, pro Delphino indeſinenter prætendat vi & armis aſſerendum, nec obſcure etiam collimet, vt prædictus Delphinus in Regem Romanorum euehatur: Domini Status Generales Fœderati Belgii mature conſiderantes quantam Status publici colliſionem & quantum præiudicium publicæ rei & tranquillitati tam vna quam altera prætenſio afferre poſſit, promittunt hiſce ſeparatis Articulis, non minus ac ſi Fœderi principali verbotenus inſerti eſſent, valituris; Primo caſu quo modernus Hiſpaniarum Rex e vita decederet, non relictis legitimis deſcendentibus, (quem caſum Deus clementer auertere velit) ſe Cæſaream Maieſtatem eiusue hæredes ad Succeſſionem eiusdem Domini legitime competentem in Monarchiam Hiſpanicam, & eius Regna, Prouincias, Ditiones & iura eaerundem adipiſcendam & aſſerendam, quin etiam poſſeſſionem contra Gallos eiusque adhærentes, qui ſe huic ſucceſſioni directe vel indirecte opponere vellent, omnibus viribus adiutaturos & in contrarium attentantium vim vi repulſuros. Deinde etiam apud Dominos Principes Electores Imperii Fœderatos ſuos omnia ſtudia & officia collaturos, vt quanto citius Sereniſſimus Hungariæ Rex Ioſephus, Sacr. Cæſ. Maieſtat. Primogenitus in Regem Romanorum eligatur: & ſi ex parte Galliæ hæc Electio minis aut Armis impediretur, ſe pro eadem tuenda & auertenda omnibus pariter viribus Sacr. Cæſar. Mai. opem laturos.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *pag. 244.* Varia ſcripta ad hoc bellum facientia recenſentur apud GRYPHIVM *p. 154.* LVNIG *Tom. II. Negot. Publ. pag. 336.*

8) RINCK *pag. 1009.* MART. SCHAVPLATZ *p. 314.* EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 539. 561. 578.* THEATR. EVROP. *Tom. XIII. p. 723.*

9) RINCK *p. 1014.* Crudelitates Gallorum hinc inde exercitæ deſcribuntur in EVROPAEISCHEN Hiſtorico *Tom. I. p. 406. ſqq. 477. 490. 528. 537. 569. 628. 688. 771. 783. 960.* THEATR. EVR. *Tom. XIII. p. 771.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *p. 277. 290.*

10) PVFENDORF *lib. XIX. §. C.* EVROP. HISTORICVS *Tom. I. p. 73. & p. 103.* vbi reperitur Declaratio belli contra Gallos.

11) EVROP. HISTORICVS *Tom. I. pag. 473.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *p. 282.*

12) EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 527.*

13) RINCK *p. 1009.* EVR. HISTORICVS *Tomo I. p. 528.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *p. 299.*

uomis globis vexat, præſidio interim Gallico, vrbe nondum circumſeſſa, extra vrbem hærente, iſta tamen vrbs, aduentante demum Lotharingo, poſt aliquot hebdomadum obſidionem XII. Octobris ad deditionem fuit compulſa, dum interea Bouflerius Cochemum occuparet, mille ſexcentis Brandenburgicorum vel captis vel occiſis. 14)

§. LXVIII. Turcæ vero, ob acceptas clades, belli pertæſi, Effendium & Alexandrum Maurum Cordatum a. 1689. Viennam ablegant, de pace acturos. Sed, dum quædam oppida a Cæſareis occupata repeterent, vna cum tributo annuo, ratione Principatus Tranſyluaniæ, Imp. omnem Vngariam, Tartarorum ſuppreſſionem, 6. Myriades (*millionen*) pro belli expenſis, & duas myriades annuas poſtulante, hi Tractatus effectu deſtituebantur. 15) Lotharingus equidem pacem ſuadebat, vt contra Gallos bellum eo felicius promoueretur, cui tamen Ludouicus Badenſis contrariabatur. 16) Turcas ad belli continuationem Galli concitabant, iisdemque tormenta, ductores, artifices ſubmittebant. Ineunte hoc anno V. Ianuarii ſt. v. Sigethum ſe dedebat, 17) Töckelio interea Nouigradum Seruiæ occupante. 18) Ludouicus Badenſis autem, qui Exercitui Cæſareo præerat, poſtquam Turcas XXIX. Auguſti ad Reſſauam flumen, prope Niſſam Seruiæ fudiſſet, vlterius progreditur, & dum victoriam perſequitur, Turcis denuo ad Morauam fuſis, eosdem, dum ſe ad Niſſam firmaſſent, XIV. Septembris ſt. v. in caſtris ſuis probe munitis adoritur, profligat, Niſſam occupat, atque inſigni præda potitur. Denuo eosdem ad Widdinum profligat, eademque arce & Scopia, cæſis iterum Turcis, potitur. 19) Et licet Ludouicus Badenſis maiora adhuc auxilia peteret, quo ad Hæmum muntem vsque progrederetur, Cæſar tamen bello Gallico impediebatur. 20) Ineunte anno 1690. Tartari Seruiam inuadentes, Cæſareos Kl. Ianuarii ad Kazianeck cædunt, ipſo Hannouerano Principe Carolo Philippo in eodem conflictu occiſo. 21) Caniſia vero, poſtquam per biennium fuiſſet incluſa, III. Aprilis fame ad deditionem fuit compulſa. 22) Dum autem Ludouicus Badenſis Viennæ adhuc hæreret, Turcæ interea Niſſam & Widinum, Semendriam etiam recuperant, Töckelius, cæſo Heuslero, Tranſyluania potitur, 23) quem tamen Ludouicus Badenſis paullo poſt inde fugat. 24) Kal. Octobris Turcæ Belgradum obſident, munimentis a priori obſidione nondum reparatis, idemque poſt octidui obſidionem VIII. Octobris vi expugnant, dum globus igniuomus in turrim puluere pyrio refertam decidens, ignem ederet, & magnam murorum ruinam cauſſaretur. Quo improuiſo impetu obſeſſi territi, fugam circumſpicientes, nauibus ſe cum Croyiaco, aliisque Ducibus primariis ſubducere conantur, vix tamen trecenti incolumes euaſerunt. 25) Capto Taurino, Turcæ, ſuperato Danubio, Waradino maiori ſuppetias ferunt, Eſſeckum oppugnant, quod, quo minus expugnarent, Dux Croyiacus tubarum & tympanorum ſtrepitu ſecus Drauum excitato, aduentantis exercitus ſpeciem ſimulante, impediebat, dum caſtris motis. Turcæ inde diſcederent. Tum fortius Eſſeckum & Peterwaradinum muniuntur, & fluuiali claſſe, inuento nouo, ripenſis ora defenſatur. 26)

§. LXIX. Hæc dum in Vngaria agerentur, Imp. ab Anſelmo Franciſco, Electore Moguntino impetrauerat, vt Collegium Electorale ad XIX. Septembris 1689. Auguſtam Vindelicorum conuocaret. Poſtquam tardius Electores adueniſſent, poſt varias deliberationes, amicas conuerſationes fit demum XI. Decembris ſt. v. Propoſitio ab ipſo Cæſare de Imperii ſecuritate, eligendoque Rege Romanorum, Ioſephum filium primogenitum ad hoc commendans. Aderant, præter Moguntinum, Electores Io. Hugo, Treuirenſis, Ioſephus Clemens, Colonienſis, 27) Philippus Guilielmus, Palatinus, Maximilianus Emanuel, Bauarus, Saxonis Io. Georgii III. legatus, Nicolaus Baro de Gersdorf, Friderici III. Brandenburgici vero, Sylueſter Iacobus de Danckelmann. Hi inuicem de materiis propoſitis & Capitulatione deliberantes, demum XIV. Ianuarii ſt. v. Ioſephum in Regem Romanorum eligunt, plurimum hoc promouentibus Anglis Belgisque, dum interim Eleonora

14) RINCK *p. 1012.* EVR. HISTORICVS *Tomo I. p. 565. 589. 640.* THEATR. EVROP. *Tom. XIII. p. 747.* MARTIAL. SCHAVPLATZ *p. 311.*

15) RINCK *p. 1018.* Extat conſilium de eo, an bellum ſit continuandum, an pax facienda apud LVNIGIVM *Scriptis illuſtr. p. 94.*

16) BVCHER-CABINET *Tom. XXI. p. 49.*

17) BIRCKEN *p. 341.* RINCK *p. 1022.*

18) BIRCKEN *p. 340. 345.*

19) BIRCKEN *p. 341. ſqq.* RINCK *p. 1023. ſqq.*

20) RINCK *p. 1091.* BVCHER-CABINET *Tomo XXI. p. 27.*

21) RINCK *p. 1093.* BIRCKEN *p. 356.* EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 767.*

22) BIRCKEN *p. 356.* RINCK *p. 1095.* EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 808.*

23) BIRCKEN *p. 361.* RINCK *p. 1099.* EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 916.*

24) RINCK *pag. 1100.* BVCHER-CABINET *Tom. XXI. p. 51.*

25) BIRCKEN *p. 363.* RINCK *pag. 1103.* EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 915. 929.* LETTRES HIST. Sept. 93. p. 287. *Les Turcs l' aſſiegerent de nouueau le premier d' Octobre de l' an 1690. & la prirent le huitiéme de méme mois par aſſaut, les vns diſent par la faute du Comte d' Aſpremont qui y commandoit & s' eſt néanmoins iuſtifié depuis, & les autres par malheur tombee dans la magazin des poudres y mit le feu, fit ſauter vne partie de la Ville & des fortifications, & tua vn bon nombre des Soldats de la garniſon.*

26) BIRCKEN *p. 365.* RINCK *p. 1111.*

27) De hoc B. de LYNCKER Obſ. ad A. B. p. 29. *zu Augſpurg als zu der ietzigen Kayſerl. Mai. (Ioſephi,) Wahl die Churfürſten nach S. Vlrich ritten, hatte der damalige Churfürſt zu Cœlln, Ioſeph Clemens das Vnglück, daß er, durch Aufbaumen des Pferds herunter fiele, daß Peruque und Hut auf der Erden lag, er aber ſonſt ohne Schaden bliebe.*

28) Actum

nora Magdalena IX. Ianuarii in Auguſtam: ipſe vero Ioſephus XVI. Ianuarii ſolenni ritu in Regem Romanorum coronaretur. 28) Renouato etiam fœdere Auguſtano, de bello contra Turcas, Galloſque acriter promouendo ibidem fuit actum.

§. LXX. Dum etiam ſæuientibus Gallis, Spira a. 1689. in cineres fuiſſet redacta, perſonæ Camerales vna cum Actis Cameralibus, quantum quidem transferre poterant, Francofurtum ſecedebant. Delibetabatur igitur in Comitiis de nouo loco iudicio Camerali deſtinando. Et licet Francofurtum, Suinfurtum, Hanouia, Erfurtum, pluresque vrbes proponerentur, iſtis tamen receptionem deprecantibus, placuit tandem Wetzlaria, vbi prima ſeſſio d. XXXI. Ianuarii 1691. fuit habita. 29) Et licet de eodem iudicio in alium locum transferendo a. 1698. ageretur, deſuper conqueſtus fuit Magiſtratus Wetzlarienſis, ex hac quidem ratione, quod non ſolum hoc reſpectu Reformatis, atque Catholicis liberum Religionis Exercitum fuerit conceſſum, ſed etiam plures impenſæ factæ, vt eodem in loco adhuc ſubſiſtant. 30) Licet etiam finito bello, Spirenſes eandem reſtitutionem petierint. 31)

§. LXXI. Anno 1690. controuerſia oriebatur de ſucceſſione Saxo-Lauenburgica, dum iſta domus in Iulio Franciſco XIX. Septembris 1689. extincto, finem haberet. Plures erant, qui in Ducatum prætenderent. Io. Georgius III. equidem Elector, per Salomonem Zapfium XXVI. Septembris poſſeſſionem adprehendebat. Nitebatur iſte litteris expectatiuæ a Maximiliano I. in Comitiis Conſtantienſibus a. 1507. Friderico Sapienti Electori, eiusdemque fratri, Iohanni, conceſſis atque a. 1687. a Leopoldo Imp. confirmatis. Accedebat pactum ſucceſſorium, quod cum Duce vltimo defuncto an. 1671. fuerat erectum, ab eodemque Imp. Leopoldo confirmarum. 32) Dum veto dicta Expectatiua a Maximiliano I. Friderico Sapienti & Ioanni Conſtanti conceſſa, ex cuius progenie hodierni Duces Saxoniæ lineæ Erneſtinæ ſuborti, hi potius exinde Iura ſua repetebant, quæ tanquam lineæ propria, vna cum Electoratu minime fuiſſent translata. 33) Anhaltina vero domus ad ius ſanguinis prouocabat, dum communem haberet ſtipitem cum Lauenburgenſibus, ipſis etiam fuerir conceſſa, atque in litteris inueſtiruræ ſæpius confirmata, 34) maxime, dum Viennæ XV. Martii 1678. cum Duce vltimo defuncto anteriora ſucceſſionis pacta denuo fuiſſent confirmata. 35) Georgius aurem Guilielmus, Cellenſis Dux, non ſolum XXX. Septembris Ratzeburgum armata manu occupabat, ſed etiam Saxonica inſignia hinc inde adpenſa deiiciebar, idque primum ſequeſtri inſtar, dum ipſe Circulo Saxoniæ Inferioris eſſet Præfectus. Inde, dum ab Henrico Leone ſanguinem duceret, cuius iſtæ olim fuerant terræ, in easdem prætendebat, ad pacta etiam cum Vulratho, Iulio Henrico & Franciſco Iulio inita prouocabat. Mecklenburgica domus pacto nitebatur ſucceſſorio a. 1431. inter Bernhardum Lauenburgenſem & Henricum atque Iohannem Megapolitanos confecto. Defuncti Ducis vero filiæ, Anna Maria Franciſca, Philippo Guilielmo Palatino Neoburgico nupra, & Franciſca Sibylla Auguſta, Ludouici Badenſis coniux terram Hadeln tanquam allodium prætendebant. Ex eodem iure Eleonora Charlotta Holſatica, Franciſci Henrici Saxo-Lauenburgenſis filia, eandem rerram petebat. In Comitiis equidem cauſſa agebatur, ſingulis iura ſua ſcriptis defendentibus. Poſtquam vero Auguſtus, Poloniæ Rex prætenſioni ſuæ, acceptis a Cellenſi Duce ſexcentis Ioachimicorum millibus renuntiaſſet, Saxonica domus cauſſam ſuam in aula Cæſarea adhuc agit. Sueci interea circuli Saxonici Inferioris nomine, terram Hadeln in ſequeſtrum ſuſceperunt, accedente etiam

28) Actum hunc electionis atque coronationis C. L. THVCELIVS, in *Auguſti Corona Auguſtiſſima Auguſtæ Coronata* deſcribit *Auguſta 1690. f.* & SIGISMVNDVS SCHMIDT *im Eroͤffneten Teutſchen Audientz-Saal, Franckfurt 1697. 4.* AVCHER-CABINET *p.IV. p.687.* RINCK *p.1059.* EVROP. HISTORICVS *Tom. I. p.709. ſqq.* THEATR. EVROP. *Tom. XIII. p.1122.* RINCK *Leben Ioſephi p.I. p. 224.* ZSCHACKWITZ *p. 7.* In Capitulationis Proœmio, nouo Exemplo mentio fit Legati Bohemici. Qua ratione etiam Principes contra hanc Capitulationem, eo quod cum ipſis non fuerit communicata, proteſtati fuerint, docet MVLDENERVS *Capit. Har. p. 209.* & in Præfatione.

29) CASSANDER THVCELIVS *Electis Iuris Publ. cap. IX.* THEATR. EVROP. *Tom. XIV. pag. 492.*

30) FABRI STAATS-CANTZELLEY *Tomo IV. p.621.*

31) FABRI STAATS-CANTZELLEY *Tomo XVI. cap.III.* SYNT. IVR. PVBL. *cap. XXIV. §.LXVI.*

32) Extant apud LVNIGIVM *p. ſpec. ſ. III. pag. 223.* & apud LEVIN von AMBEER *pag. 40.*

33) Extant fundamenta lineæ Albertinæ apud LEVINVM von AMBEER *p.89.*

34) Habent tamen in hoc Anhaltini ro. SCHILTERVM ſibi contradicentem in diſſertatione *de Inueſtitura Principum Imperii ſimultanea*, quæ ipſius Codici Iuris Feudalis Alemannici acceſſit. Anhaltini etiam d. 11. Februarii 1728. nouo in Comitiis exhibito ſcripto, cauſſam ſuam iterum defenderunt, quod extat *Reichs-Fama Tom. III. p. 245.* FABRVM *Tom. LII. c. XV.*

35) Extat illud ap. LVNIGIVM *p. ſpec. Cont. II. ſ. IV. Cont. II. p. 356.* Separatim pro Cauſſa Anhaltina prodierunt *Iuſtitia cauſſa Anhaltinæ in ſucceſſione Lauenburgica 1695. f.* Et *Gruͤndliche Vorſtellung, daß die Lauenburgiſche Succeſſion dem Hauſe Anhalt zuſtehe, nebſt Daniel Muͤhofens Anhaltiſcher Genealogie 1694. f. Anderweitige Handlung in der Sache des Lauenburgiſchen Succeſſions Sache des Hauſes Anhalt.* Iura quoque Anhaltina & quid in hac cauſſa actum, defendit BECMANN *Hiſt. Anhaltina p. V. lib. I. cap. VIII. IX.* LVNIGS *Gerechtſame p. II. pag. 384.*

 36) Quid

etiam milite Cæſareo, vsque dum per occupationem nuperam Ducatus Bremenſis a. 1715. inde ſuiſſent deiecti. 36)

§. LXXII. Sic etiam extincto IV. Nouembris 1690. variolorum morbo Io. Guilielmo, Principe Iuuentutis Ienenſi, controuerſia oriebatur de ſucceſſione. Ius cernendæ hæreditatis habebant Guilielmus Erneſtus Vinarienſis, & Io. Georgius Iſenacenſis, vtrique pari conſanguinitatis iure defunctum attingentes: aſt ſcrupulum dabat pactum XXVI. Februarii 1683. inter Io. Erneſtum Saxo-Vinarieoſem & Io. Georgium Saxo-Iſenacenſem Ducem, horum patres initum, quo decretum, vt dicto Principe, paciſcentibus adhuc viuis, defuncto, hæreditas ex æquo diuideretur. Quod ſi vero caſus exiſtat, vno ex iisdem deſuncto, ſuperſtiti duæ hæreditatis tertiæ cedant, alterius paciſcentis defuncti filiis vna ſaltim. Quod ſi autem Princeps iſte Ienenſis vtrisque iamdum defunctis, mortuus ſuerit, Vinarienſibus tertia ſaltim pars, binæ Iſenacenſibus nbueniant. Vtrisque paciſcentibus defunctis, inter illorum filios, Guilielmum Erneſtum, & Io. Erneſtum Vinarienſes: Io. Georgium & Io. Wilhelmum Iſenaceuſes VII. Iulii 1685. dictus Receſſus confirmatur. Mortuo igitur dicto Principe Ienenſi, Vinarienſes poſſeſſionem ſtatim adprehendunt, contradicente licet Io. Georgio Iſenacenſi, qui tuas tertias ex pacto petebat. Agebatur de hac coutrouerſia in congreſſu Erſurtenſi XXVII. Decembris inſtituto, & licet IV. Ianuarii 1691. ibidem a Deputatis certus Tractatus vsque ad ratihabitionem Ducum formaretur, iſtum tamen Iſenacenſes non adprobabant. Tandem XII. Iulii 1691. conuenit, vt ex Ienenſi hæreditate Vinarienſibus Dornburgum cum arce & præfectura, Bürgelia vrbs & præfectura, præfecturæ Capellendorſenſis & Hausdorſenſis, Magdala & Gebſtedt, vrbs Buttelſtadt, Döbritſchen, Wiegendorſſ, dominium ſupremum. Apoldanum, cum iuribus quibusdam obucnirent. Iſenacenſibus vero relinquuntur vrbs cum arce & præfectura Ienenſi, Alſtedtum cum arce & præfectura, tractus Zilpach cum foreſto, dominium ſupremum Rembdanum cum quibusdam prædiis Cameralibus. Binis Vioarienſis lineæ votis Comitialibus inter vtramque domum diuiſis. 37)

§. LXXIII. Imp. interea poſt Belgicum, etiam cum Carolo II. Hiſpanorum, Guilielmo III. Magnæ Britanniæ Rege, & Victore Amadæo Sabaudiæ Duce concluſo fœdere, bellum contra Gallos ſtrenue promouebat, formato Hagæ Comitum Fœderatorum conuentu. Quinque igitur belli Theatra aperiuntur: in Gerioania, Belgio, Catalonia, Italia atque maritimum. In Germania 38) equidem mortuo XVIII. Aprilis 1690. Carolo, Lotharingiæ Duce, ſupremum Exercitus Imperialis curam ſuſcipiebat Maximilianus Emanuel Bauariæ Elector, aduentante etiam cum copiis ſuis Io. Georgio III. Saxooiæ Electore. 39) Accedebant copiæ Lüneburgenſes ac Haſſiacæ, quibus Exercitus Imperialis plurimum augebatur. Conuenerat equidem inter Duces militares, vt Bauariæ Elector cum exercitus parte in Burgundiæ Comitatum irrumperet, dum interea Rheni limites defenderet Saxoniæ Elector. Sed, dum cæſis Fœderatis ad Floriacum Brabantiæ, illis in ſubſidium venire neceſſum haberent, Delphino 40) cum magno exercitu in Germaniam properanti vix reſiſtere audebant, Marchione 41) d' Vxelles Brisgouiam deuaſtante. Inſequenti anno 1691. Saxoniæ Elector præter ſuas, etiam Franconicis atque Sueuicis copiis ſtipatus, ad Sandhouam Rhenum equidem transibat, Gallis vero retrocedentibus, nihil memoria dignum agebatur, Gallis interea omnia cis Rhenum, atque inter hæc Pſortzhemum diripientibus. Tandem morbis in exercitu inualeſcentibus, cis Rhenum regredi coguntur Imperiales, ipſo Electore II. Septembris 1691. Tubingæ, quo æger delatus fuerat, moriente. Et licet Galli Moguotiam proditione capere auderent, hac tamen detecta, irritus fuit conatus. 42) Anno 1692. exercitum ducebat Chriſtianus Erneſtus Brandenburgicus Marchio, cui Carolus Haſſiæ Landgrauius accedebat. Poſtquam iſti prope Manhemium Rhenum transgreſſi, Gallos copiis inferiores adoriri cogitabant, qui tamen probe

36) Quid in hac cauſſa actum, vna cum ſingulorum Prætenſionibus, plenius declarat LEVINVS von AMBEER, ſiue potius IMMANVEL WEBER *im Sachſen Lauenburgiſchen Streitigen Landes Anfall Hamburg 1690. 4.* THEATR. EVR. *Tom. XIII. p. 821.* EVCHAR-CABINET *Tom. XXI. pag. 41.* LVNIGS *Gerechtſame p. II. p. 172. 183.* LONDORP *Tom. XIII. c. II. III.* ELECTA IVR. PVBL. *Tomo IX. p. 388.*

37) Fuerat iam antea controuerſia de tutela Principis, inter Vinarienſem & Iſenacenſem, de qua ſcriptis agebatur: a parte Iſenacenſis quidem prodibat *Grundmesſiger Vnterricht und Vorſtellung das Herrn Hertzog Iohann Georgens zu Sachſen-Eiſenach Hoch Fürſtl. Durchl. die Mit-Vormundſchafft über den Vnmündigen Printzen und Lande gebühre, Eiſenach 1687. f.* In hoc ſcripto etiam inter adiuncta Lit. K. & L. dicti Receſſus Prouiſionales occurrunt. De hac controuerſia agit MVLLER *Ann. Sax. p. 596. 597. 598.* Ipſe Receſſus hæreditarius extat in LVNIGII *p. ſpec. Cont. II. p. 680.* Prodiit etiam huius controuerſiæ occaſione IO. PHILIPPI RINGLERI *de pactis illuſtrium ſucceſſoriis, Commentatio Iuridica.* LONDORP *Tom. XVII. c. IV.*

38) In RECVEIL *Tom. IV. p. 583.* extat declaratio belli a Ludouico XIV. Belgis 16. Nouembris 1688. facta. Eadem 15. Aprilis 1689. Hiſpanis facta *p. 593.* Tractatus vero inter Carolum II. & Victorem Amadeum *p. 607.* inter Leopoldum & eundem p. 608. Fœdus hoc, quod *die groſſe Allianz* vocari ſolet, apud du MONT *Tom. I. p. 274. ſqq.*

39) RINCK *p. 1084.* EVROP. HISTORICVS *Tom. I. p. 833.*

40) RINCK *p. 1086.*

41) RINCK *c. l.*

42) RINCK *p. 1115.* EVR. HISTORICVS *Tomo I. p. 1037. 1047. 1067.*

43) RINCK

prope Spiram caſtra admodum firmauerant. 43) Poſtquam autem Caſſellanus ad oppugnationem caſtri Ebernburgenſis abiiſſet, Galli ad ſortalitium Ludouici Rhenum transeuntes, Fridericum Carolum Würtenbergici Ducatus Adminiſtratorem contra ipſos cum quatuor militum millibus miſſum profligant, ipſumque Ducem, copiis ipſius vel cæſis vel captis, captiuum Pariſios ducunt. 44) Exeunte equidem anno Rheinfelſam arcem Tallardo Duce Galli oppugnabant, ſed, dum Rheni tranſitum Fœderatis atque acceſſum ad ſubiacens oppidum S. Goari non impedirent, obſeſſi nouis inſuper copiis & belli neceſſariis firmati, acriter reſiſtebant, vt aduentantibus in auxilium Haſſis, cedere tandem Galli fuiſſent coacti. 45)

§. LXXIV. Anno 1692. nonus Electoratus Collegio Electorali accedebat. Agebatur de eodem iam Auguſtæ 1690. dum Erneſtus Auguſtus hanc dignitatem ſcripto peteret, negotium plurimum promouente Guilielmo III. Magnæ Britanniæ Rege. Imp. enim de eodem, Collegio Electorali propoſuerat, nihil tamen tunc fuit concluſum. 46) Aſt, initis XII. Martii 1692. Viennæ cum Imp. pactis, Electoratus iſte his conditionibus confirmabatur, atque Erneſtus Auguſtus inueſtiebatur, combinatis Cellenſis & Hannoueranæ ditionis terris, ſecundum ius Primogenituræ ſucceſſio in Electoratum ad deſcendentes ſaltim Erneſti Auguſti, primi adquirentis deuolueretur. E contrario nouus Elector Imp. ad bellum Turcicum per biennium ſex militum millia, & hoc finito, vsque ad finem belli duo millia, totidem etiam ad bellum Gallicum promittit, vna cum quingentis Ioachimicorum millibus, & voto ſemper in electione Imp. vel Regis Romanorum domui Auſtriacæ concedendo, adiecto officio Archiuexilliferi Imperii. 47) His pactis, Imp. ſingulis Electoribus hoc XXVII. Maii 1692. ſignificat. 48) Moguntinus, Bauarus, Saxo & Brandenburgicus Electoratum quidem adprobabant, non æque modum, dum conceſſio Electoratus a ſolo Imp. facta. Contradicebant plane Treuirenſis, Colonienſis & Palatinus Elector, qui ſolius Cæſaris hoc minime eſſe proponebant, contrariari nouum hunc Electoratum A. B. & quod ipſi tanquam Catholici potiſſimum vrgebant, augeri numerum Proteſtantium. In Principum Collegio plures erant, qui nouo Electoratui ſe opponerent, inter quos præcipue Epiſcopus Herbipolitanus, Monaſterienſis, Hildesheimenſis, Dux Saxo Gothanus, Guelferbytanus, Marchio Badenſis, Landgrauius Haſſo-Caſſellanus, Rex Daniæ tanquam Dux Holſatiæ, & Megapolitanus, qui nouum hunc Electoratum A. B. & potiſſimum Paci Weſtphalicæ dicerent eſſe contrarium, eundem anſam dare oligarchiæ Electorum, ſi potentiores ex Principum Collegio in Electorale transferantur. Potiſſimum Antonius Vlricus Guelferbytanus ſe opponebat, hac ratione iura Maioratus in domo Brunſuico-Lüneburgenſi hucusque vſitata, euerti, ſibi potius tanquam Familiæ Seniori hunc Electoratum deberi, immo lineam Guelferbytanam a ſucceſſione plane eſſe excluſam. Exinde factum, vt dicti Principes Ratisbonæ XVI. Ianuarii 1693. contra hunc nouum Electoratum Vnionem inirent, quæ Francofurti ad Mœnum 1695. fuit confirmata. Hac ipſa Electoratum plane euertere conabantur, ipſi etiam contradicentes dicti *die wieder die neundte Chur correſpondirende Fürſten.* 49) Nec deerant motus in ipſa domo Hannouerana, Maximiliano Principe ſecundo-genito contra Teſtamentum paternum, quo combinato Ducatu Cellenſi & Hannouerano Ius Primogenituræ introducebatur, idemque ab Ordinibus Prouincialibus iuramento confirmabatur, proteſtante. 50)

§. LXXV. Neque tamen de ſolo Electoratu erat controuerſia, ſed etiam de Officio Electoratui adnexo. Inueſtitus enim nouus Elector inſimul de officio Archiuexilliferi Imperii, ita, vt in ſolenni Curia Imp. vexillum Imperii maius, *des Reichs Ertzfahne* præferret. Huic officio non adeo contradicebat Saxoniæ Elector, qui hoc tanquam Imperii Archi-Mareſchallus ſibi vindicabat, eo quod Nouus Elector declararet, ſe officio Saxonico, quod bellicum ſit, nullum adlaturum eſſe præiudicium, ſed aulicum ſaltim officium petere, quod non niſi in ſolenni Curia præſtandum, dum Saxo Imp. gladium præferret. 51) Proteſtabatur tamen de eodem Dux Würtenbergenſis, qui munus hoc Archivexilliferi Imperii, ratione caſtri Gröningenſis ſibi vindicabat, cui quidem opponebatur, Vexillum Gröningenſe non eſſe maius Imperii, ſed vel vexillum Sueuicum Prouinciale, vel

43) RINCK *p. 1137.* AVR. HISTORICVS *Tomo II. p. 1269.* LETTRES HIST. *Dec. 92. p. 668.*

44) RINCK *p. 1138.*

45) THEATR. EVROP. *Tom. XIV. pag. 503.* RINCK *p. 1139.* EVROP. HISTORICVS *Tom. II. p. 1295.* LETTRES HIST. *Ianu. 93. p. 112.*

46) RINCK *p. 1148.*

47) Extat illud im EVR. HEROLD *p. I. p. 313.* & in LVNIGII *Teutſchen Reichs-Archiu p. ſpec. ſect. I. p. 167.* ZSCHACKWITZ *p. 185.* RINCK *p. 1152.* Ceremoniæ inueſtituræ deſcribuntur in LETTRES HIST. *Ianv 93. p. 108. Fevr. 93. p. 127. 189.*

48) RINCK *p. 1158.*

49) Rationes contra Electoratum late exponit AVR. HEROLD *p. I. p. 315.* CASSANDER THVCELIVS *Electis Iur. Publici cap. II. III.* FABRI STAATS-CANTZELLEY *Tom. V. c. VI. pag. 239.* THEATR. EVR. *Tom. XIV. p. 313.* ZSCHACKWITZ *p. 185.* LETTRES HISTOR. *Nou 92. p. 548.* Guelferbytani Proteſtatio extat apud LVNIGIVM *Reichs-Archiu p. ſpec. ſ. IV. p. 162.* Vnio vero Francofurtenſis de a. 1695. *ſ. I. p. 361.* Facit huc etiam *Entretien d' Imperial & d' Eugene ſur l' affaire du Neuvienne Electorat, 1695. 8.* Inter ADAMI CORTREII Opera Tomo IV. reperiuntur *obſeruata Hiſtorico-Politica de Nono Electoratu.*

50) LETTRES HISTOR. *Ianv. 1692. pag. 103. Fevr. p. 227. Août p. 211. May 93.* p. 513. *Iuill. 93. p. 70.* FABER *Tom. V. p. 205. 641. Tom. VI. p. 260.*

51) EVR. HEROLD *p. I. p. 253.*

52) Scripta

vel vexillum in motibus ſubitaneis geri ſolitum, *des Reichs Sturmfahne*, cui vexillum Imperiale a Summn Officiali in coronatione Imp. gerendum, nullum adferat præiudicium. 52) Manſit tamen hoc officium in ſuſpenſo, vsque dum Palatinus in locum priſtinum & munus Archidapiferatus fuiſſet reſtitutus, tunc enim & Architheſaurarii Officium Electori Brunſuico Lüneburgenſi ceſſit, ad quod communi concluſo Comitiali XIII. Ianuatii 1710. fuit conſtitutus, 53) idque vna cum ipſo Electoratu nupera Capitulatione Carolina 54) confirmatum. Reſtituto tamen in priſtinum Bauaro, hoc Arcbitheſauarii munus Palatino itetum obuenit, licet Brunſuicenſis Electot hoc titulo adhuc vtatur, proteſtante deſuper Palatino.

§. LXXVI. Sequentibus annis, in Belgio maiori feruote bellum gerebatur quam in Getmania. Anno 1693. dum Ludouicus Badenſis ad Heilbtunnam conſideret, Galli Heidelbergam XIII. Maii ſt. v. vel proditione vel inſigni negligentia Heidersdorfii, qui præetat, ideoque meritis pœnis adficiebatur, 55) ſubito capiunt, in ipſa hac vrbe & vniuerſo Palatinatu nimium ſæuientes, nec ſepulchris parcentes, indeque Darmſtadtienſes & Würtenbergenſes terras diripiunt, Ftancoſurtum tettent. 56) Anno 1694. Ludouicus Badenſis maiotes longe Gallorum copias ſub Lorgio Mareſchallo, accedente etiam Delphino ipſum inuadentes, magna fortitudine detinebat, ne perrumpetent. 57) Poſtea Ludouicus Rhenum tranſiens, Alſatiæ grauis erat. 58) Nec felicior annus erat 1695. dum Ludouicus Princeps Haſſiacis copiis in Belgio, & Saxonicis in Vngatia agentibus, eſſet deſtitutus. Anno 1696. concluſo inter ſex Circulos Superiores, Rhenanos vtrosque, Franconicum, Weſtphalicum, Sueuicum & Bauaticum Francoſurti fœdere, exercitum ſexaginta millium colligebant, 59) & Ludouicus Badenſis Rhenum ad Moguntiam tranſiens, Gallorum caſtra tormentis conquaſſabat. 60) Vltimum belli in Germania erat occupatio atcis Ebernburg XXVII. Septembris 1697. facta. 61)

§. LXXVII. Durante hoc bello, noui pet Saxoniam inferiorem motus. Dum enim Georgius Guilielmus Dux Cellenſis ad defendendas terras Lauenburgenſes noua Ratzeburgo munimenta ptæduceret, in ptæiudicium hoc ſibi fote ratus Chriſtianus V. Daniæ Rex, Ratzeburgum munimentis nondum ſatis perfectis, adoriebatur, & vi armats oppugnabat. Interuentu tamen Imp. Regum Angliæ, Sueciæ, Belgarum & Electoris Brandenburgici, Hamburgi XXIX. Septembris an. 1693. negotium componitur, vt noua Ratzeburgi munimenta ſolo itetum æquarentur. 62)

§. LXXVIII. Mortuo Kl. Februarii 1694. Io. Ludouico Batone d' Eltern, Epiſcopo Leodienſi, bini erant Candidati, qui Epiſcopatum adpetebant, Ioſephus Clemens Coloniæ Electot, & Ludouicus Antonius, Magnus Ordinis Teutonici Magiſtet, ex domo Palatina. Quadraginta ſex aderant Canonici, quotum facta XX. Aprilis electione, viginti quatuot votum dabant Colonienſi, qui ab Innocentio XI. Papa breue eligibilitatis fuerat adeptus, reliqui viginti duo, quotum præcipuus erat Decanus de Mean fauebant Magiſtro Ordinis Teutonici. Iſti proclamari faciebant Colonienſem, campanis pulſatis, ſonantibus tormentis, Belgarum legato ipſi deſupet gratulante. Reliqui viginti duo vero contra hanc electionem non ſolum ptoteſtabantur, ſed etiam in domum Decani

52) Scripta de eo contraria extant in CASSANDRI THVCELII *Electis Iures Publici cap. IV.* & in *Wechſelſchriften vom Reichs-Bannier, Hannouer 1695. 4.* Hannouerana Leibnitium; Würtenbergenſia Kulpiſium adgnoſcunt auctorem. IO. MICH. WEINRICH *de vexillis & vexilliferis.* RINCK *p. 1160.* De hac controuerſia & vexillorum Imperii differentiis videri poteſt SYNT. IVR. PVBL. *cap. XXIII. §. VIII. ſqq.*

53) FABRI STAATS-CANTZELLEY *Tomo XV. cap. XII.*

54) *Artic. III.*

55) RINCK *p. 1170.* EVROP. HISTORICVS *Tom. II. pag. 1339.* LETTRES HISTOR. *Iuin. 93. p. 631.* & *Iuill. p. 73.* vbi etiam executio contra Heidersdorfium exponitur.

56) EVROP. HISTORICVS *Tom. II. p. 1373.* EVCHER-CABINET *Tom. XXII. p. 205.* THEATR. EVROP. *Tom. XIV. p. 448.*

57) RINCK *pag. 1191.* EVCHER-CABINET *p. XXII. p. 213.* LETTRES HISTOR. *Iuill. 93. p. 77.*

58) RINCK *pag. 1192.* LETTRES HISTOR. *Août. 93. pag. 150. pag. 164. Oct. 94. pag. 415.* & *pag. 417.* Litteræ ex caſtris Germanorum deſuper ſcriptæ inſeruntur, in quibus: *nous avous changé de camp pluſieurs foic; le Prince de Bade a quitté l' Armée, pour s' aller promener, & l' on ne ſavoit qu'en dire. On voyoit cependant des preparatifs mais on n' en concevoit pas bonne opinion, parceque tantôt on y remarquois beaucoup d' empreſſement, & tantôt on n' en parloit plus; outre que nous ſavions que le Prince de Bade avoit fait diverſes fois des inſtances infructueuſes, & que ſes bonnes intentions trouvoient ſouvent des achopemens.*

59) De hoc Francofurtenſi congreſſu FABER *Staats-Cantzelley Tom. II. p. 505.* vbi etiam Litteræ ad Belgii Ordines, in quibus: *& concluſum iam eſt inter hos Circulos, arctius quoddam fœdus in tempora belli aque ac Pacis pro Defenſione mutua perpetuandum, cuius virtute Electores, Principes ac Status in eo comprehenſi, ad inſtruendum Exercitum ſexagenta millium militum bene exercitatorum, quo proxima aſtate, tuenda patria vterentur, ſeſe inuicem obligarunt.*

60) RINCK *pag. 1225.* EVCHER-CABINET *p. 217.* LETTRES HIST. Oct. 96. p. 449. *Avr. 97. pag. 399.*

61) EVROP. HISTORICVS *Tom. II. p. 1878.* EVCHER-CABINET *p. XXII. pag. 219.* LETTRES HISTOR. *Oct. 97. p. 468.*

62) RINCK *p. 1185.* Extat ipſa Compoſitio in RECVEIL *Tom. IV. p. 630.* LVNIG *p. ſpec. ſ. IV. p. 163.* LETTRES HISTOR. *Sept. 93. p. 318.* Capitulatio *Nou. 93. p. 511.* FABER *Tom. V. pag. 456.* MONATHL. STAATS SPIEGEL *Iulius 1700. p. 20.*

63) LET-

Google

cani abeuntes XXI. Aprilis vnanimi ore Magiſtrum Ordinis Teutonici Epiſcopum eligunt, & dum Cathedrali Eccleſia prohiberentur, campanas plurium Eccleſiarum aliarum pulſari faciebant, ipſi etiam plures ex præfectis deſuper gratulabantur. Cauſſa ad Comitia atque ad Papam deferebatur. 63) Et licet mortuo IV. Maii Magno Magiſtro, Canonici ipſi deuoti, nouam electionem fieri vellent, Ludouicum Neoburgicum Epiſcopum Vratislauienſem deſignantes: contradicebant tamen reliqui, eo quod Colonienſis electio iamdum legitime fuiſſet facta. 64) Proteſtabatur Galliæ Rex contra modum procedendi in hac electione per Cardinalem de Bouillon binis vicibus IX. & XX. Aprilis 65) quod ab Electione fuerit reiectus. Inſtituta ſuper hoc negotio Cardinalium Congregatione, Colonienſis non ab Imperio ſolum, ſed a Papa etiam in hoc Epiſcopatu fuit confirmatus. 66)

§. LXXIX. Mortuo Argentorati XXIX. Septembris 1694. Leopoldo Ludouico Comite Palatino, lineæ Veldentinæ vltimo, controuerſia oriebatur de ſucceſſione. Prætendebat eandem Chriſtianus, Comes Palatinus lineæ Birckenfeldenſis cum fratre Io. Carolo, & Chriſtianus Auguſtus Sultzbacenſis, tanquam proximi adgnati, pari adgnationis gradu; 67) Carolus Suecorum Rex, tanquam Palatinus Bipontinus, eo quod linea Veldentina cum Bipontina communi ſtipite gauderet, & Comitatus Lützelſteinenſis communc ſemper fuerit lineæ Bipontinæ apanagium: maxime vero, quod teſtamento vltimo defuncti hæres fuerit ſcriptus vniuerſalis. Palatinus Elector ius Primogenituræ adlegabat, quod ipſe caput ſit familiæ, atque Comitatus iſte Fideicommiſſo ſubiaceat. Chriſtianus primum Birckenfeldenſis Comitatus Lüzelſteinenſis poſſeſſionem adprehendebat, atque ab Epiſcopo Argentoratenſi Franciſco Egone Fürſtenbergio inueſtituram petebat, qui tamen feudum hoc tanquam apertum, in Curia feudali, nec citatis nec auditis adgnatis, declarabat, & Gallorum ope eiusdem poſſeſſionem adprehendebat. Contradicebat etiam Birckenfeldenſi Regimen Bipontinum, & contra eiusdem poſſeſſionem proteſtabatur. Chriſtianus autem in Camera Briſacenſi contra Epiſcopum agebat, decernebatur Proceſſus, partes citabantur, & per ſententiam XXIV. Septembris 1695. Chriſtiano Birckenfeldenſi poſſeſſio Comitatus Lützelſteinenſis decernebatur, idemque in poſſeſſionem mittebatur. Palatinus vero Elector Lützelſteinenſem arcem vna cum Comitatu militari manu occupabat, exinde a Gallis deiectus. Per pacem Ryswicenſem reſtituebatur iſte Comitatus, ſaluis tamen prætendentium iuribus. 68) Aſt XXVII. Decembris 1697. Palatinus Elector Comitatus eiusdem poſſeſſionem denuo adprehendebat, 69) proteſtante deſuper & Birckenfeldenſi & Suecorum Rege, qui etiam de Palatino, tanquam pacis publicæ turbatore & ſpoliatore conquerebatur, cum ipſe iam antea poſſeſſionem adprehenderit. Palatini etiam armata manu ipſius ditiones pertranſiiſſent. In Colmarienſi tamen Tribunali per ſententiam XXV. Februarii 1699. hic Comitatus Palatino Birckenfeldenſi fuit adſignatus, deſuper proteſtante in Gomitiis Germanicis Electore Palatino. 70) Dum interim Lützelſteinenſis arx cum Comitatu a Birckenfeldenſi, Veldentina vero ab Electore Palatino poſſideatur, controuerſia iſta nondum plane compoſita coram Iudicio Aulico adhuc ventilatur. 71)

§. LXXX. Alterum belli Theatrum a. 1690. in Belgio aperiebatur. Declarato enim

63) LETTRES HIST. *Fevr.* 94. *p.* 153. *Avr.* 94. *p.* 418.

64) Controuerſia hæc pleoius exponitur in LITTRES HISTOR. Mai 94. pag. 524. pag. 583. *Iun* p. 585.

65) LETTRES HIST. May p. 544. Iuin pag. 586.

66) Extat decretum Congregationis, Romæ XVIII. Septembris 1694. in LETTRES HISTOR. Oct. 94. p. 429.

67) LETTRES HIST. *Ianv.* 95. *p.* 66. *Mars* 97. *p.* 266. Schema adgnationis tale eſt:

lin. Bipontina — Alexander — *lin. Veldentina*

Ludouicus — Rupertus
Wolfgangus — Georgius Iohannes

Neuburg — *Bipont.* — *Birckenfeld*
Philippus Ludouicus — Iohannes — Carolus — Georgius Guſtauus
Sultzbac.
Wolfgangus Guilielmus — Auguſtus — Io. Caſimirus — Chriſtianus I. — Leopoldus Ludouicus † 1694.

Phil. Guilielmus — Chriſtianus Auguſtus — Carolus — Guſtauus — Adolphus — Chriſtianus II.
Iohannes
Io. Guilielmus *El. Palatinus* — Carolus XI. *Rex Suecia* — Guſtauus Samuel *Palatinus in Zweybruck*

68) Art X. *quantum ad Principatum Veldenzia & quæ ſub nomine dicti Principatus aut Lautereccenſis defunctus Princeps Leopoldus Ludouicus Comes Palatinus Rheni poſſederat, reſtituentur iuxta §. quartum & indicem a Legatione Gallica exhibitum, ſaluis cuiuscunque prætendentium tam in poſſeſſorio quam petitorio iuribus.*

69) LETTR. HIST. *Fevr.* 98. *p.* 187.

70) Acta hæc extant in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. V. c. VIII.*

71) Singula vberius exponuntur in *Formula Succeſſionis Palatinæ Sect. III. §. XI. ſqq.* Quid nouiter in eadem fuerit actum, exponit FABER *Tom. XLVI. c. XIV. Tom. XLVII. c. XI.*

72) In

enim contra Gallos bello, 72) Luxenburgicus Gallicum exercitum ducebat, & traiecto in Namurcenſi prouincia Sabi fluuio, repulſis, qui tranſitum ipſi prohiberent, acie cum Hiſpanis Belgisque ſub Georgio Friderico Waldecciæ Principe prope Floriacum Brabantiæ, exeunte Iunio, confligit, eosdemque poſt acerrimam victoriam deuincit, ſex illorum millibua cæſis, multia captis, ipſia etiam caſtris, Waldeccio Exercitus reliquias Bruxellas ducente. 73) Inſequenti anno 1691. Ianuario menſe, Guilielmus III. Magnæ Britanniæ Rex, ex Anglia Hagam Comitum ſe conſerebat, vt bellum contra Gallos promoueret. Aſt, dum tempus adhuc conſultationibua Fœderati tererent, XXII. Martii Montes Hannoniæ ipſe obſidebat Gallorum Rex, exercitu ſexaginta ſex hominum ſtipatus. 74) Guilielmus equidem copias ex hybernis educebat, vrbi ſubuenturua, dum autem Galli indiea magia adhuc fuiſſent firmati, accedente etiam clerici cuiusdam proditione, vrbs, VI. Aprilis 1691. ad deditionem fuit compulſa, inſpectante Fœderatorum exercitu. 75) Inde exeunte Maio, Leodium per triduum ignitis globis tentatur, ſed aduentante in auxilium Fœdcratorum exercitu, iterum relinquitur. 76) Luxenburgicus etiam Dux IX. Septembris ſt. v. 1691. Fœderatorum exercitum, ad Leuſam Brabantiæ inuadebat, his tamen victoribua. 77) Poſtquam exeunte hoc anno, Bauariæ Elector Belgii Hiſpanici Pro-Rex conſtitutua fuiſſet, 78) Maio menſe 1692. ipſe præſens Gallorum Rex Namurcum obſidet, atque vrbem ineunte Iunio, poſt trium hebdomadum ſpatium, arcem XXVIII. Iunii capit. 79) Fœderatorum exercitu inſpectante, & ſuppetiaa ferre ob Gallorum potentiam nimiam haut auſo. Poſt hæc III. Auguſti Guilielmua Rex vna cum Bauaro, Luxenburgicum Ducem ad Stenkerckam Hannoniæ adoriebatur. Sed Galloa per proditorem Bauarum monitos, paratos inueniebat. Et licet primo impetu Gallorum Otdiues perrupiſſent Fœderati, iniquo tamen loco conſtituti erant, vt equitea ſuos accerſere minime poſſent: hoc ipſo Galli incitati, victores repellunt, campum recipiunt, vt Fœderati ſe ſenſim ſubducere cogerentur. Iſtis tamen cruenta fuit victoria, vt plures ſuorum deſiderarent, quam fœderati. 80) Bouſſlerius poſthæc VIII. Octobris ſt. v. Caroloregium & Huium ignitis globulis fruſtra rentabat. 81) Exeunte hoc anno Galli Furnaa & Dixmudam parum reſiſtentes, capiunt. 82) Anno 1693. dum Fœderati magno collecto exercitu Gallis ſe opponerent, hi, vt ipſorum vires diſtraherent, Huium inuadebant, & variorum locorum, Leodii inprimia, obſidionem ſimulabant, vt Guilielmus illia ſeruandia copias ſubmitteret. His igitur debilitatus, Luxenburgicua Dux eundem XXIX. Iulii ſt. n. ad Tirlemontium, Brabantiæ oppidum, ſiue Landam inopine adgreditur, & licet Galli, occupatia Fœderatorum tormentis, prœlii aream retinerent, multos tamen præfectos & ſortiores milites e ſuis deſiderabant. 83) Poſt hanc victoriam, Ludouicus Rex Fœderatis pacem offerebat, quam tamen iſti ob iniquas conditiones reiiciebant. Inde Caroloregium Namurcenſia Comitatua, a Villaregio Mareſchallo ab Idibus Septembria obſeſſum atque igne nimium anguſtatum, poſt quam ſatis iam fuiſſet dirutum, XI. Octobris Gallis deditur, 84) Fœderati vero Huium & Dixmudam occupant. Anno 1695. dum Namurcum obſiderent Fœderati, Villaregius Dixmudam, præfectorum, Ellenbergeri potiſſimum, negligentia capit, qui ideo meritis pœnis

72) In RECVEIL *Tom. IV. p.* 593. reperitur Gallorum declaratio belli contra Hiſpanos, de dato 15. Aprilis 1689. Declaratio vero Hiſpanica Bruxellis III. Maii 1689. in EVROPAEISCHEN HISTORICO *Tom. I. p.* 524.

73) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 884. MEM. de LA GVERRE DE FLANDRE Tom. I. p. 98. *il y eut ſix mille hommes tuez de Ennemis, ſept mille priſonniers, & parmi ces derniers on comptoit neuf cens Officiers. Cette victoire fut fort diſputée & ſi elle fut glorieuſe a la France, elle luy couta bien cher. L' Infanterie Hollandoiſe fit des prodiges de valeur, de ſorte, que ſi elle auoit été ſoutenue par la Cavalerie, le Duc de Luxembourg couroit risque de perdre la Bataille non obſtant ſa grande ſuperiorité.*

74) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 995. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 108. qui etiam addit: *tandis que l' Artillerie ioüoit ſur cette Place, & que les Soldats montoient la tranchée, les Généraux tenoient le Bal dans leurs Tentes avec les Dames de la Cour, qui avoient ſuivi l' Armée.*

75) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 1005. THEATR. EVR. *Tom. XIV. p.* 51.

76) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 1013.

77) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 1068. inter *Chevres & Blicby*, Gallis extremum agmen *die Arriere Garde* inuadentibus. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 109.

78) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 1154. RINCK *p.* 1130. LETTRES HISTOR. *Ianv.* 1692. *pag.* 87.

79) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1197. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 125. THEATR. EVROP. *Tom. XIV. p.* 268. LETTRES HISTOR. *Iuin.* 1692. *p.* 629. 681. *Iuill. p.* 684.

80) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1231. MEM. DE LA GVERRE Tom. I. p. 134. proditorem vocant Millevois, Muſicum Bauaricum, ſed addunt: *Cependant, on n' a point fait façon de publier dans le monde, que Son Alteſſe Electorale avoit la connoiſſance de tout ce que faiſoit Millevoys: & dans la ſuite on a attribué tous les mauvais ſucces que le Roi d' Angleterre avoit eu dans ſes entrepriſes, aux intelligences ſecrétes que ce Prince entretenoit avec la Cour de France.* LETTR. HISTOR. *Aoùt.* 1692. *p.* 225. *Sept. p.* 301. 348.

81) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1280. 1293. LETTRES HIST. *Nov.* 92. *p.* 586.

82) EVR. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1293.

83) THEATR. EVROP. *Tom. XIV. pag.* 464. LETTRES HISTOR. *Aoùt* 93. *p.* 210. EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1385. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 137.

84) THEATR. EVR. *Tom. XIV. p.* 171. EVROP. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1417. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 154. LETTR. HIST. *Oct.* 93. *p.* 451. Capitulatio *p.* 542.

85) LET-

pœnis fuerunt ſubiecti. 85) Bruxellarum vero vrbem Brabantiæ & Metropolim, innumero fere ignitorum globulorum immiſſione vexat, 86) hoc ipſo Namurci obſidionem impediturus: aſt conſtantes in propoſito Fœderati, IV. Auguſti vrbem, & 11. Septembris arcem, poſt acetrimam Bouſflerii defenſionem, vel decem ſuorum millibus amiſſis, Villaregio cum immenſo exercitu inſpectante, & auxilium fruſtra tentante, deditione capiunt. Licet autem honeſtis conditionibus milites præſidiarii egreſſum fuiſſent pacti, Dux tamen illorum Bouſflerius detentus, & Traiectum miſſus fuit, eo quod Dixmudæ & Furnarum præſidia Galli, contra datam fidem detinuiſſent. His tamen liberatis, & Bouſflarius dimiſſus eſt. 87) His ita peractis, pacis potius quam belli conſilia ſeruebant, niſi quod Athum adhuc a Gallis VI. Iunii occuparetur. 88)

§. LXXXI. Tertium Theatrum in Italia erat. Sabaudiæ enim Dux, Victor Amadæus, poſtquam Fœderatis acceſſiſſet, 89) & milite Hiſpanico fuiſſet firmatus, contra Gallos agebat, Mareſchallo da Catinat, qui copiis longe inferior erat, retrocedente. Poſt aliquot conflictus XVIII. Auguſti 1690. prœlium ad Staffordam, prope Salucium conſerebatur, vbi Dux non expectata Germanorum, quos Eugenius adducebat, aduentu, fortiter licet pugnans, Galloſque primo impetu retundens, tandem profligatur, vt parum abfuiſſet, quin totus ipſius exercitus deleretur; Occiſi fuerunt bis mille, ſexcenti & vltra capti, cum omnibus impedimentis. 90) Hac victoria parta, Galli Salucium, Sauilianum Foſſanum, Chamberium & pleraſque Ducatus Sabaudici vrbes partim ſine ſanguine recipiunt. 91) Suſa etiam XI. Nouembris ſt. n. 1690. ſe dedit. 92) Martio menſe 1691. Niceam in Liguriæ finibus ſitam Galli obſidebant, eandemque, globo igniuomo in turrim nitrato puluere plenam illapſo, huiuſque copia obſeſſos priuante, vna cum arce in ſuam redigunt poteſtatem, Iunio menſe, Auelliana, oppido in Subalpinis, Galli potiuntur, & Villa Franca, Carmaniolam etiam poſt breuem obſidionem recipiunt. 93) Cunei tamen obſidionem non ſine ſuorum damno relinquere iterum fuerunt coacti, Eugenio Principe cum Fœderatorum exercitu obſeſſis in auxilium veniente. 94) Dum etiam Bauariæ Elector Sabaudiæ Duci ſe iunxiſſet, Carmaniolam hic recuperat, magna inibi reperta Commeatus copia, Galli etiam Salutium, Sauilianum, Foſſanum deſerunt. 95) In Sabaudia vero Galli XXI. Decembris Montmolianum per quatuordecim menſes laxius incluſum, poſtquam per triginta ſeptem dies arctius fuiſſet obſeſſum, dum globus ignitus forte fortuna in foſſas ſubterraneas puluere nitrato repletas incidens, vallum euértiſſet, inter aſperrima hyemis incommoda, ad deditionem cogitur, quod vnicum adhuc fuerat Ducis in Sabaudia propugnaculum. 96) Waldenſibus tamen, Gallis plurimum damni inferentibus. Anno 1692. equidem Galliæ Rex varie tentabat, qua ratione vel Sabaudiæ Ducem a Fœderatis abſtraheret, vel contra Imp. Italiæ Principum Fœdus firmaret, miſſo ad ipſum Chanlæo. Pacem equidem Dux haut abnuebat, ſi Rex ablata omnia reſtitueret, munimenta Caſalio & Pinarolio prædučta, deſtrueret, ſed Rege hæc concedere nolente, 97) Dux Auguſto menſe in Delphinatum irrumpit, Ebrodunum, vulgo Ambrun, poſt decem dierum obſidionem, Vapincum aliaque oppida capit, omnem prouinciam terrore implet, ita vt Lugduno etiam & Gratianopoli metueretur, ob inopinatum tamen aduerſæ valetudinis caſum, ipſe multis tributis impoſitis, & oppidis quibusdam igne deletis, in Pedemontium regreditur, non ſine ſuſpicione factæ iamdum cum Gallis pacis arcanæ. 98) Inſequenti anno 1693. Fœderati, poſt vaſtatam Peruſinam vallem, atque expugnatam S. Brigittæ arcem, Pinarolium ignitorum globulorum immiſſione fru-

85) LETTR. HIST. *Août.* 95. *p.* 219. Sententiæ mortis contra ipſum Gandaui IV. Nouembris 1695. pronuntiata, extat in LETTRES HIST. *Dec.* 95. *p.* 669.

86) LETTR. HIST. *Sept.* 95. *p.* 306. EVR. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1668.

87) LETTR. HIST. *Sept.* 95. *pag.* 328. 436. EVR. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1641. 1661. 1672. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 162. qui etiam tradit, Coehornium deditionem plurimum promouiſſe. LETTRES HIST. *Oct.* 94. *p.* 433. *Août.* 95. *pag.* 183.

88) THEATR. EVR. *Tom. XIV. p.* 763. EVR. HISTORICVS *pag.* 1827. 1846. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 188. LETTR. HIST. *Iuin.* 97. *pag.* 673.

89) THEATR. EVR. *Tom. XIII. pag.* 1066. RINCK *p.* 1087. LEBEN EVGENII *p.* 311. Extat fœdus Leopoldi cum Victore Amadeo Duce Sabaudiæ Auguſtæ Taurinorum IV. Iunii 1690. concluſum, in RECVEIL *Tom. IV. p.* 608. EVR. HISTORICVS *Tom. I. p.* 859. LONDORP *Tom. XVII. c. XXIII.*

90) RINCK *pag.* 1090. EVR. HISTORICVS *Tom. I. p.* 902. LEBEN EVGENII *p.* 321.

91) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 906. LEBEN EVGENII *p.* 323.

92) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 952. LEBEN EVGENII *p.* 329.

93) EVR. HISTORICVS *Tom. I. p.* 997. 1003. RINCK *p.* 1116. LEBEN EVGENII *p.* 338.

94) LEBEN EVGENII *p.* 350. RINCK *p.* 1117. EVR. HISTORICVS *Tom. I. p.* 1020.

95) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 1071. LEBEN EVGENII *p.* 353.

96) THEATR. EVR. *Tom. XIV. p.* 68. EVR. HISTORICVS *Tom. I. p.* 977. 1049. 1114. RINCK *p.* 1117. LEBEN EVGENII *pag.* 372. LETTRES HISTOR. *Ianv.* 1692. *p.* 41.

97) RINCK *p.* 1140. LEBEN EVGENII *p.* 380. Quid Chanlæus Auguſtæ Taurinorum propoſuerit, extat in ACTES & MEMOIRES DE LA PAIX DE RYSWIC *Tom. I. p.* 27. LETTRES HISTOR. *Avr.* 1692. *p.* 386. *Fevr.* 93. *p.* 144.

98) LEBEN EVGENII *p.* 391. EVR. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1243. RINCK *p.* 1141. LETTR. HISTOR.

fruſtra vexant, 99) & poſtquam Catinatus Mareſchallus nouis viribus firmatus, ipſis obuiam iuiſſet, fit ad Marſagliam ſiue Orbaſanum, territorii Sauiliani in Pedemontio, inſtante Duce, contradicentibus licet Hiſpanorum præfectis, IV. Octobris atrox prœlium, in quo victores Galli, cruenta tamen victoria, Principe Eugenio licet, qui aciei medium ducebat, fortiter reſiſtente. 100) Galli igitur, loca quædam Taurino vicina incendunt, Cunei obſidionem fruſtra moliuntur. Anno 1695. Kl. Iulii ſt. v. poſt viginti ſex dierum obſidionem, Caſalium Montisferratenſis Marchionatus munitiſſimum oppidum Fœderatis deditur, his legibus, prout iam ante cum Duce conuenerat, vt arx non ſolum, ſed etiam munimenta ſolo æquentur, Ciuitas muro ſaltim cincta, Mantuano Duci Domino ſuo anteriori reſtituatur. 1) Tandem vero, renouato licet cum Leopoldo & Belgis Fœderatis XXXI. Septembris 1695. fœdere, 2) conciliante potiſſimum Innocentio XII. Papa, Sabaudiæ Dux Lauretti cum Gallorum legatis pacem concludebat arcanam. Poſtquam enim partim ob ſecretos Belgarum Tractatus, Bruxellis & Gandaui inſtitutos, ſuſpicionem caperet; partim etiam Guilielmus III. M. Britanniæ Rex in Pinarolii reſtitutionem conſentire nollet, meliores pacis conditiones a Gallis, quam procurantibus Fœderatis, ſperabat, quam litteris ſuis ad Aurelianenſem ſcriptis, Ducifſa plurimum promouebat. 3) Et licet ineunte anno 1696. omnia ad bellum pararentur, ipſe Dux nil tamen aliud quærebat, quam qua ratione Germanorum militem præſidiarium, ex munimentis ſuis eliceret. Hoc tanquam ad ſingularem expeditionem facto, in caſtris ſuis XII. Iunii inducias facit publicari, 4) demum XXIX. Auguſti Auguſtæ Taurinorum pax, de qua iam pridem conuenerat, fuit ſignata, his conditionibus, vt Duci omnia loca oblata, Pinarolium etiam, ſed deſtructis munimentis, reſtituantur, Maria Adelheid, Ducis Primogenita, Burgundiæ Duci collocaretur, conceſſis ipſi quatuor myriadibus librarum Gallicarum. Male equidem hæc pax habebat Fœderatos, qui deſuper proteſtabantur, ſed, dum elapſis induciis vsque ad XV. Septembris conceſſis, ipſe Dux, cum Gallorum exercitu Valentiam Mediolanenſis Ducatus vrbem obſideret, 5) promouebat hoc Italiæ Neutralitatem, quam plurimum Galli adpetebant, Vigeuani VII. Octobris 1696. concluſam. Fœderatorum copiæ acceptis ingentibus pecuniæ ſummis, quas Italiæ Principes præſtabant, Italiam relinquunt. 6)

§. LXXXII. Quartum belli Theatrum Catalonia monſtrabat, in quam Iulio menſe 1691. Galli irrumpentes, Vrgellam poſt octidui obſidionem capiunt, 7) Rhoda vero, detecta proditione, excluduntur. 8) Claſſe ad Hiſpaniæ littora adducta, Barcinonem & Alicantum igniuomis globis miſere vaſtant. Anno 1692. Rhoda obſidetur, atque IX. Iunii ſt. n. deditione capitur. 9) Anno 1694. XXVI. Maii Noailljus Gallorum Dux Hiſpanos ad fluuium Ter prope Palamum internecione cædit, Palamum vrbem, Gerundam & Oſtalricum capit. 10) Barcellona etiam, acriter licet eam defendente Georgio Darmſtadtienſi Principe, a Gallis VIII. Auguſti 1697. capitur, profligato a Gallis Velaſquio Prouinciæ Prorege, qui in auxilium vrbi venerat: ſed pace paullo poſt publicata, reſtituitur. 11)

§. LXXXIII. Sic mari etiam certabatur. Sub belli equidem initium ſæpius victores

HISTOR. *Sept.* 1692. *p.* 280. *Aſt, p.* 405. aliæ rationes exponuntur expeditionis male ſuccedentis (1.) quod claſſis Hiſpanica ſtato tempore ad Prouinciæ oras haut adpulerit, (2.) copiæ Hiſpanicæ Sabaudiæ Duci debitum haut præſtiterint obſequium (3.) morbus Sabaudiæ Ducis (4.) eximia cura Mareſchalli de Catinat.

99) LEBEN EVGENII *p.* 412. EVR. HISTORICVS *p.* 1380. RINCK *p.* 1175. LETTR. HIST. *Aout* 63. *p.* 238.

100) THEATR. EVROP. *Tom. XIV. pag.* 477. LEBEN EVGENII *p.* 437. EVROP. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1419. RINCK *p.* 1175. LETTR. HIST. *Nov.* 93 *p.* 554. & p. 555. *La perte des Alliez, apres la reveuë de toutes les Nations tant en Cavalerie, Infanterie, que Dragons, a cinq mille cinq cens hommes morts, bleſſez ou priſonniers.* Et paullo poſt: *Celle des François de leur aveu & ſelon le raport de divers Deſerteurs & des Officiers Priſonniers, qu' ils ont renvoyez, eſt d' environ ſix à ſept mille hommes hors de combat Dec.* 93. *p.* 599.

1) THEATR. EVR. *Tom. XIV. p.* 779. EVR. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1579. 1630. 1631. 1645. LEBEN EVGENII *p.* 464. RINCK *p.* 1221. LETTRES HISTOR. *Aout* 95. *p.* 122. vbi etiam locus iſte exacte deſcribitur. *Sept.* 255.

2) Extat illud in RECVEIL *Tom. IV. p.* 646.

3) MEMOIRES HISTORIQVES *f.* 17. EVR. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1759. LETTR. HISTOR. *Iuill.* 96. *p.* 17. *Aout pag.* 124. LEBEN EVGENII *p.* 488. RINCK *p.* 1232.

4) Scripta circa hanc pacem extant in ACTES & MEMOIRES *Tom. I. pag.* 167. In RECVEIL *Tom. IV. p.* 651. FABRI STAATS-CANTZELLEY *Tom. III. p.* 806. EVR. HISTORICVS *pag.* 1777. ACTES & MEMOIRES *Tom. I. p.* 196. THEATR. EVR. *Tom. XV. p.* 24. de hac pace etiam LETTR. HIST. *Sept.* 96. *p.* 239. *Oct. p.* 388.

5) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1773. RINCK *p.* 1235. LEBEN EVGENII *p.* 498. LETTR. HIST. *Oct.* 96. *p.* 478. *Nou. p.* 472.

6) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1780. RINCK *p.* 123. LEBEN EVGENII *p.* 502. Extat in RECVEIL *Tom. IV. pag.* 653. ACTES & MEMOIRES *Tom. I. pag.* 213. LETTR. HISTOR. *Nov.* 96. *p.* 482. *Dec.* 96. *p.* 590.

7) EVR. HISTORICVS *Tom. I. p.* 1022.

8) EVROP. THEATR. *Tom. XIV. pag.* 470. EVR. HISTORICVS *l. l.* LETTRES HISTORIQVES *Iuil.* 93. *p.* 198.

9) EVROP. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1367.

10) EVR. HISTORICVS *Tom. I. pag.* 1485. 1508. 1525. THEATR. EVROP. *Tom. XIV. pag.* 603. LETTRES HISTOR. *Iuin* 94. *p.* 675. *Iuillet p.* 51. 69. *Aout. p.* 171. *Oct. p.* 467.

11) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1855. LETTRES HISTOR. *Iuill.* 97. *p.* 87. *Aout. p.* 210. *Sept. pag.* 326.

12) EVR.

ctores Galli. Siquidem XXXI. Iunii ſt. v. 1690. nauali prœlio in freto Calctano pugnabatur, ſed, dum Angli, Duce Herberto, Torringtonii Comite, Belgis non ſubuenirent, horum claſſis vincitur, Torringtonio in Tameſin recedente, qui tamen ex decreto Parlamenti, tanquam proditionis reus, captiuus ducebatur. 12) Nouus XXIX. Maii ſt. n. 1692. conflictus naualis in Normanniæ oris ad la Hogue, dum Ryſſelius Supremus Fœderatorum claſſis maritimæ præfectus, ſubmotis, qui Gallis & Iacobo fauere videbantur, nauium Præfectis, aliisque ſubſtitutis, Toruillium cum Gallorum claſſe cruento prœlio per triduum durante, vincit, multis illorum nauibus incenſis vel ſubmerſis. 13) Ab hoc tempore, nunquam mari reſiſtere auſi fuerunt Galli, piratis tamen illorum, potiſſimum Dünckerckenſibus, Anglorum Belgarumque nauibus, quaſi ex ſpecula inhiantes, multum illorum commerciis detrimenti attulerunt. Anno 1693. XXX. Iunii Galli, Toruillio Duce, Anglorum Belgarumque claſſem in Ægeum mare tendentem, adoriuntur, multis illorum nauibus, quarum vel ducentæ erant, captis vel incenſis, reliquis in portus Hiſpaniæ diſſipatis. Hanc iniuriam vlturi Fœderati, instructa claſſe Iulio & Augusto menſe 1695. Galliæ oras infeſtant, Dieppam, Gratiæ Portum, Caletum, Granuillam & Maclouiæ oppidum aliasque vrbes maritimas ignitis globulis delent, multumque adferunt detrimenti: neque quod tentabant, vſpiam adpellere licebat. 14)

§. LXXXIV. Dum autem Gallorum Regis vires ob bellum continuum attererentur, ipſe etiam Hiſpanicam ſucceſſionem in animo haberet, de pace ſerio cogitabat. 15) Anno 1690. ſiquidem iamdum Carolus XI. Suecorum Rex a Gallis per Marchionem de Bethune ſollicitatus, Viennæ & Hagæ Comitum, pacem ſe inter vtrasque partes belligerentes conciliaturum offerebat. 16) Innocentius XII. etiam a Gallorum legato, Comite de Rebenac ſollicitatus, Imp. & Hiſpanos ad pacem hortabatur. 17) Noua Pacis capita in aula Holmienſi a. 1693. proponebat Comes d' Auaux, Suecorum Regi quingenta Ioachimicorum millia, & per aliquot annos trecenta millia offerens, ſi ipſi pacem procuret. Capita, quæ proponebat, erant, vt armiſtitium in pacem perpetuam mutetur, dum Galli loco Argentorati, Friburgum & Philipsburgum reſtituerent, Munimenta fortalitii Ludouici, Montis Regii, Trarbaci & Huningæ deſtruerentur, 18) eademque Manifeſto ad Rhenum publicato, exhibebantur: ſed nec iſta minus probabantur, potius Suecorum Rex cum Belgis a. 1695. fœdus concludebat, ſe eo cum ipſis adlaboraturum, vt pax futura pacis Weſtphalicæ fundamento niteretur. 19) Eodem anno Iohannes, Poloniæ Rex Molium, qui apud Amſtelodamenſes hucusque Reſidentis nomine negotia ipſius geſſerat, in Galliam mittit, qui, poſtquam a Belgis Fœderatis, Galliæ Regis legatis, Harlæo & Domino de Callieres litteras ſalui conductus impetraſſet, eosdem, prout conuenerat, Traiectum ad Moſam conducit, vbi cum Belgarum delegato Dyckſeldo de pace agebatur, ſed Gallis parum concedentibus, Belgis Argentorati reſtitutionem poſtulantibus, conatu fruſtraneo, ita vt Galli Pariſios reuerterentur. 20) Finitis belli actionibus anno 1695. Auauxius Comes in aula Holmienſi, Gallorum legatus apud Heluetos noua capita proponebant, atque inter hæc Argentorati reſtitutionem, deſtructis tamen munimentis & Luxenburgi, denuo etiam per Dyckfeldum

12) EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. p.* 850.

13) THEATR. EVR. *Tom. XIV. p.* 288. 615. EVR. HISTORICVS *Tom. II. p.* 1219. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 129.

14) THEATR. EVROP. *Tom. XIV. p.* 487. 615. EVR. HSTORICVS *Tom. II. p.* 1440. 1507. 1521. 1690. 1761. de S. Malo LETTR. HIST. *Ianv.* 94. *p.* 74. *Iuill. p.* 96. Dieppæ *Aout p.* 222. 331. Dunckercka *Sept.* 85. *p.* 277. Caleti *Oct.* 95. *pag.* 415.

15) Quid Gallum ad pacem petendam permouerit, traditur in MEMOIRES concernant *la Negotiation de la Paix de Ryswick* ſub initium *Tom. I. ſ.* 37. MEM. DE LA GVERRE Tom. I. p. 206. *l' ay dit que la principale raiſon qui avoit porté le Roi a conclure promptement la Paix, étoit la mort prochaine du Roi d' Eſpagne. Il étoit de l' intérêt de Sa Maieſté de deſunir tant de Puiſſances Alliées, dont la concurrence, par l' Vnion de leurs armes auroit été fatale à ſes deſſeins ſi Sa Maieſté Catholique eut décédé dans le tems de la Négotiation de cette Paix, comme l' Experience l' a fait voir.* Varia circa Pacis Præparatoria reperiuntur apud FABRVM *Tom. II. pag.* 417.

16) ACTES & MEM. *Tom. I. p.* 1. *ſqq.* SAL. FABER *Leben Caroli XII. Tom. I. c. VIII.*

17) Extant literæ Innocentii XII. in ACTES & MEMOIRES *Tom. I. pag.* 13. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. I. p.* 490. Qua ratione Galli illum ſollicitauerint, tradunt LETTRES HISTOR. *Nov.* 1692. *p.* 487. *Dec. p.* 598. & per Ianſonium cardinalem *Ianv.* 95. *p.* 41.

18) Extant iſtæ Propoſitiones in ACTES & MEMOIRES *Tom. I. p.* 33. Examinantur iſtæ atque refelluntur in *Reponſe à l' Ecrit de M. le Comte d' Avaux touchant les Propoſitions de Paix, que la France fuit aux Alliez* 1694. 4. Similia fere Galli per legatum ſuum Bonrepos in aula Danica propoſuerant *pag.* 41. 51. FABER *Tom. I. c. X.* EVROP. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1331. 1474. 1554. LETTRES HIST. *Aout.* 93. *p.* 169. *Sept. p.* 271. *Ianv.* 94. *p.* 107. *Fevr. p.* 127. 216. *Iuin. p.* 619. *Mars.* 96. *p.* 264. *Aout p.* 195. de Harlæi negotiis LETTRES HIST. Dec. 94. p. 659. *mais il eſt encore plus, que ce Miniſtre s' eſt effectivement rendu ſur les frontiéres du côté de Liege accompagné du Comte de Crecy Verius, habile homme dans les negotiations. L' Abbé Morel autre habile politique n' étoit pas avec eux. Il agiſſoit en même tems du côté d' Allemagne. Ces deux premiers Miniſtres avoient ordre de faire quelque Offres aux Alliez; mais comme ces Offres étoient infiniment au deſſous, de ce qu' on peut legitimement prétendre, tous les Alliez les ont vnanimement reiettées.*

19) ACTES & MEMOIRES *Tom. I. p.* 76.

20) MEMOIRES HISTORIQVES *ſ.* 13. 14.

feldum petebant, vt Domino de Callieres in Belgium veniundi poteſtas concederetur. Hic igitur litteris ſalui conductus ſub ficta mercatoris ſpecie impetratis, Gandauum concedebat, cum Borelio, Conſule Amſtelodamenſi ad id negotium deſtinato, agens. 21) Secretis licet inſtitutis congreſſibus, ſuſpicio tamen apud Fœderatos reliquos oriebatur. Inclinabat etiam ſenſim in Gallorum partes Sabaudiæ Dux, qui ſacta pace particulari, vniuerſalem haut parum promouebat. 22) Accedebat interim tractatibus Gandauenſibus Dyckſeldus, qui XVII. Auguſti 1696. Hagæ Comitum in congreſſu non ſolum Ordinum, ſed etiam Legatis Imperatoris & Hiſpanicis, quid hactenus actum fuerat, narrabat. 23) Dum autem Belgæ magis ad pacem inclinarent, Kl. Septembris in congreſſu Fœderatorum, per Heinſium exponebant, quid circa pacis negotium hucusque fuerit tractatum, legatis hæc ad referendum acceptantibus. 24) Interim Dominus de Callieres Vorburgum Hagæ Comitum vicinum, atque demum Delfos acceſſerat, vbi tractatus continuabantur. 25) Varia autem erant Fœderatorum conſilia. Imp. pacem ad fundamentum Weſtphalicæ conſtitui volebat, Hiſpanus eam plane reprobabat. Sueciæ Rex ex fœdere ſex militum millia nfferebat, ad bellum continuandum. 26) Inter hæc Papa, Rex Luſitaniæ, Venetorum Reſpublica, Sabaudiæ Dux, pacis ſe fore conciliatores offerebant, 27) quod tamen nec Galliæ Rex, nec Fœderati acceptabant. Poſt quam autem de Callieres nomine Regis ſui ad certa capita, tanquam futuræ pacis fundamenta X. Februarii 1697. ſe obligaſſet, de reſtituendo Argentorato in eo ſtatu, quo capta fuerat, & Luxenburgo, Belgii & Cataloniæ locis poſt pacem Nouinmagenſem captis, Lotharingia etiam, caſſandis vnionibus, idemque coram legato Mediatore ad Protocollum declaraſſet, 28) adgnoſcendo etiam M. Britanniæ Rege: in Fœderatorum congreſſu Hagæ Comitum IV. Februarii 1697. mediatio legato Suecico Lilienroth offerebatur. 29) Agebatur inde de loco congreſſus. Imp. Auguſtam prnponebat, Coloniam, Francoſurtum, Aquisgranum, vel Baſileam. Hiſpanus Antwerpiam, Belgæ vna cum Magnæ Britanniæ Rege Neomagum, Traiectum ad Moſam, Bredam, Syluam Ducis, Delſos vel Hagam Comitum. Alii Leodium, Hamburgum vel Holmiam. 30) In Comitiis etiam Imperii, poſtquam Imp. de accepta a Sueco mediatione III. Martii 1697. propoſuiſſet, 31) agebatur, an deputatio Imperii nomine ad locum congreſſus ſit mittenda, an vero, prout in Tractatibus Pacis Nouiomagenſibus ſactum, Imp. pacis negotium relinquendum: Primum, contranitente licet Imp. placuit, ſacto deſuper XXX. Maii 1697. decreto, atque ex ſingulis Imperii Collegiis, quatuor ex Electoribus, quatuor viginti ex Principibus, inter quos Deputatus Prælatorum Sueuicorum & Comitum Wetterauicorum, & quatuor ex Ciuitatibus, pares numero vtriusque Religionis decernebantur, qui dirigente Moguntino pacis negotio adſint, 32) ididemque ſubdelegatotum nomine vterentur, ad euitandos Cæremoniarum ſcrupulos. 33)

§. LXXXV. His ita diſpoſitis, Ryswicum placebat, vicus inter Hagam Comitum, vbi Fœderatorum commorabantur legati, & Delſos, Gallicorum ſedem, intermedius, & quidem in adiacente palatio Arauſionenſis Principis, *Neuburg* adpellato, 34) Con-

21) MEM. HIST. *f.* 16. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. pag.* 185. LETTRES HISTOR. *Nov.* 1696. *p.* 501.

22) MEM. HISTOR. *f.* 17. 18.

23) MEM. HIST. *f.* 19.

24) MEM. HIST. *f.* 19. 20. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. II. p.* 474.

25) MEM. HIST. *f.* 22.

26) MEM. HIST. *f.* 27. 30.

27) MEM. HISTOR. *f.* 26. 27. 28.

28) Extant hæc pacis Præliminaria ACTES & MEM. *Tom. I. pag.* 302. 383. MEM. HISTOR. *pag.* 45.

29) MEM. HIST. *f.* 38. In Conſeſſu Ordinum Belgii Fœderati hæc mediatio iamdum 3. Septembris 1696. fuerat decreta. ACTES & MEM. *Tom. I. p.* 229. 280.

30) MEM. HISTOR. *f.* 53. Varia decreta hac in parte in conſeſſu Ordinum Belgii Fœderati facta, extant in ACTES & MEMOIRES *Tom. I. pag.* 229. *ſqq.*

31) Extat Propoſitio Cæſaris *Tom. I. p.* 349.

32) MEM. HISTOR. *f.* 32. Quid in hoc negotio geſtum, plenius exponit LVDEVVIG *de Iure Adlegandi p.* 159. *ſqq.* & *Diſcurs von der Reichs Deputation zu Friedenſchluſſen p.* 14. Acta Comitialia exhibet FABER *Tom. III. pag.* 188. *ſqq.* Deputati Imperii erant ex Collegio Electorali Moguntinus, Bauarus, Saxo & Brandenburgicus. Ex ſcamno Principum Eccleſiaſticorum Auſtriacus, Salisburgenſis, Magiſter Ordinis Teutonici, Herbipolenſis, Spirenſis, Conſtantienſis, Hildesheimenſis, Leodienſis, Monaſterienſis. Ex ſcamno Principum ſecularium Magdeburgenſis, Bremenſis, Palatino-Neoburgicus, Saxo-Gothanus, Saxo-Coburgenſis, Culmbacenſis, Cellenſis, Guelferbytanus, Caſſellanus, VVürtenbergenſis, Glückſtadienſis, Badenſis, Anhaltinus, Prælati Sueuici, Comites VVetterauici. Ex Ciuitatibus Imperialibus Colonia, Auguſta, Francofurtum & Noriberga. EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1882. LVDEVVIG *pag.* 170.

33) LVDEVVIG *pag.* 171.

34) Locus iſte in ACTES & MEMOIRES ſub initium *Tom. II. p.* 1. ſic deſcribitur: *on tomba enfin d' accord que les Ambaſſadeurs des Hauts Alliez qui etoient déia à la Haye y reſteroient, & que les autres s' y rendoient inceſſamment; que les Ambaſſadeurs de France, qui étoient déia arrivez à Delft y reſteroient auſſi, & que les Conférences ſe tiendroient dans vne Maiſon du Roi d' Angleterre nommée la Maiſon de Neubourg; parce qu' vn Duc de Neubourg y mit la premiere pierre, lors que la Prince d' Orange Frideric Henri la fit batir. On diroit qu' elle a été faite exprés pour y traiter la Paix, tant elle eſt propre pour cela: elle eſt ſituée entre Delft & la Haye à la portée du mousquet du Village de Ryswick.* Hoc palatium inde plenius deſcribitur. LETTRES HISTOR. *Fevr.* 91. *pag.* 236. *Iuill. pag.* 102.

35) ACTES

Conuentus inſtituebantur. Diſponebatur primum de variis cæremoniis, 35) atque his compoſitis, varie agebatur de Adlegatorum Imperii admiſſione. Et licet inter hæc Carolus XI. Suecorum Rex V. Aprilis ſt. v. 1697. fato defungeretur, & Chriſtianus V. Daniæ Rex interea miſſa ſolenni legatione, Mediationem adfectaret, iſta tamen ſub tutela Hedwigis Eleonoræ, auiæ Caroli XII. Principis adhuc minorennis, continuabatur. 36) Dum primus Congreſſus IX. Maii 1697. Ryſuici inſtitueretur, aderant Legati, Boiicus, Saxonicus, Brandeburgicus, qui ad eundem admittebantur, a Cæſareis vltro inuitati, dum in fœdere magno comprehenſi, nondum adhuc ab Imperio decreta adlegatione. 37) Poſtquam autem Imperii adlegati Hagam acceſſiſſent, dubitabatur, an iſti quoque ad Conuentum admittendi. Dubitabat Hiſpanicus legatus, ſed adnuentibus Cæſareis, ad ſolennes Fœderatorum Conuentus admittebantur; dum autem hi cum Gallis congrederentur, adlegatos admitti nolebant, infra Cæſaris dignitatem rati, ſi membra cum capite pari ratione concurrerent. Quoties etiam ſoli erant Cæſarei, Adlegati ipſi congreſſionem declinabant, eo quod Cæſarei illis honores legatis debitos concedere nollent. Placuit igitur, Emanuelem Willium, conceſſis ipſi mandati, fideique formulis, inſtruere, qui a Cæſareis perciperet, quid in ſingulis cum Gallis congreſſibus fuiſſet tractatum, idemque Adlegatis in Conclaui Moguntino congregatis ſignificaret. 38) Et licet Cæſarei pleraque, quæ in congreſſu cum Gallis proponerent, cum adlegatis communicarent, horumque ſuffragia expectarent, ipſam quoque pacis formulam ab ipſis propoſitam iisdem exhiberent, & monitorum, quæ ab ipſis facta fuerant, rationem haberent: quædam tamen & ipſis inconſultis proponebant, de quibus in congreſſu non ſolum, ſed etiam exhibitis litteris, conqueſti fuerunt adlegati. 39) In Seſſione V. XXII. Maii exhibebantur Mediatori, Imperii Adlegatorum & Hiſpani Poſtulata, 40) dum Angli, Belgæque ſecretos cum Gallis inſtituerent congreſſus. 41) Et licet de armiſtitio Galli proponerent, Belgæ etiam haut abnuerent, illud tamen, reprobante Magnæ Britanniæ Rege, ad effectum minime ducebatur, potius Gallorum tanta ratio haut habebatur. 42) Dum igitur tardius procederent pacis Tractatus, Gallis modo Argentoratum, in ſtatu quo capta fuerat, modo in compenſationem eiusdem, alias vrbes offerentibus, 43) Proteſtantes etiam grauamina religionis nimia exhiberent, omnia in priſtinum reſtitui volentes, ideoque inter ipſos Fœderatos non ſatis conueniret, Angli Belgæque belli diuturni pertæſi, ad pacem adſpirabant. Habito igitur IX. Iulii Bruckomi prope Halsm Brabantiæ, inter Comitem de Portland & Boufflerium Mareſchallum conuentu, de pacis capitibus inter Anglos Belgasque & Gallos conuenit, quibus Hiſpani facile accedebant. 44) Magnæ Britanniæ igitur Rex vna cum Belgis Germanos adhortabatur, vt oblatas a Gallis conditiones acciperent, dum ipſi bellorum onera ſuſtinere amplius non valentes, ad pacem inclinarent. Galli tamen non niſi ad finem Auguſti vsque, ad Argentorati reſtitutionem obligari ſe velle proponebant, 45) dum tempore tam breui Germani de eo conuenire nondum poſſent. Tempore iſto præterlapſo, Friburgum & Briſacum in Argentorati compenſationem offerebant, neque tamen hoc promiſſo

35) ACTES & MEMOIRES *Tom. I. p.* 405. Legatorum nomina, qui adfuerunt Pacis Tractatibus, recenſent ACTES & MEMOIRES *Tom. IV. pag.* 484. RINCK *pag.* 1261. LETTR. HISTOR. *Avr.* 97. *p.* 471. *Mai pag.* 578. LETTR. HISTOR. *Sept.* 97. *p.* 348.

36) MEM. HISTORIQVES *Tom. II. f.* 37. mandatum nouum Lilienrothio conceſſum extat in ACTES & MEM. *Tom. II. p.* 1. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. III. p.* 328. LVNIGS *Reichs-Archiv Tom. I. p.* 1100.

37) MEM. HISTOR. *Tom. I. f.* 8.

38) Hæc late exponit LVDEVVIG *p.* 182. *ſqq.* ACTES & MEM. *Tom. I. p.* 409. LETTRES HISTOR. *Sept.* 97. *p.* 348.

39) Auctor quidem eſt LVDEVVIG *pag.* 189. quod nihil neque litteris, neque ſermone concluſerint, niſi adlegatorum ſuffragiis idem fuiſſet adprobatum. Contrarium tamen docent Acta Pacis Tractatuum. Sic 10. Aprilis 1697. petunt Ordines, vt omnia cum ipſis communicentur *Tom. I. pag.* 395. In MEMOIRES HISTORIQVES *Tom. II. f.* 25. idem traditur, quod legati Cæſarei octo capita ſuis poſtulatis adiecerint, Statibus inconſultis. De controuerſiis ratione honorum legatis debitorum MEM. HISTOR. *p.* 16. Sic etiam 22. Maii 1697. Imperii ſubdelegati poſtulabant, vt ipſorum in litteris mandati fiat mentio *Tom. II. p.* 55. In cauſſa Religionis contra quædam capita proteſtabantur. MEM. HISTOR. *f.* 53.

40) Extant hæ Propoſitiones in ACTES & MEM. *Tom. II. p.* 34. Obſeruationes Imperii ſubdelegatorum ad ea *p.* 61. quæ ſequuntur, alia poſtulata Fœderum ſpecialia. LETTRES HISTOR. *Août* 97. *p.* 231.

41) MEM. HISTOR. *Tom. II. f.* 35. 42. 45. 55.

42) MEM. HISTOR. *Tom. II. f.* 29. De hoc enim primus inter Gallorum Plenipotentiarios in litteris ad Regem conqueritur: MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 198. *nous avons même été ſurpris de la reponſe ſiere que nous a fait la deſſus M. le Plenipotentiaire des Etats; ſçavoir, que ſi nous étions ſi preſſez, on donneroit ordre qu' on tint de Paſſeports prêts pour nôtre retour.* Sed ſi eidem auctori fides eſt habenda, pacem multum promouit inſigne donum vxori cuiusdam legati ab ipſo oblatum, de quo *p.* 201.

43) Hæc alternatiua continetur in Proiecto Gallorum 20. Iulii 1697. Mediatori exhibito *art. VI.*

44) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag.* 1885. LETTRES HISTOR. *Iuillet* 1697. *pag.* 101. M. *le Comte de Portlant eut vne conference le 9 de ce mois avec le Marechal de Boufflers, qui l' avoit demandée à ce qu' on écrit. L' entretien ſe fit dans vn Chatteau qui eſt dans la plaine de Brukom en deça de Hall.* Vocatur etiam *la Conference de Tubiſe.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. pag.* 190. LETTRES HIST. *Oct.* 97. *p.* 489.

45) Extat de eo declaratio Gallorum 20. Iulii 1697. Mediatori exhibita in ACTES & MEM. *Tom. II. p.* 236.

miſſo vltra XX. Septembris teneri volebant. 46) Tandem cum Anglis, Belgis atque Hiſpanis Pax XX. Septembris ſt. n. ſignatur. 47) Cum Belgis equidem, vt ablata vtrinque & Comes d' Auuergne in Comitatum Bergen ob Zoom reſtituatur, fuit pactum, & Tractatus commerciorum confectus. M. Britanniæ Regem pro legitimo adgnoſcebat Galliæ Rex, cum hac obligatione, ſe nulla ratione illis adſiſtere velle, qui eundem in hac regnorum poſſeſſione turbare conentur. Hiſpaniæ vero Regi præter loca, durante hoc bello in Catalonia & Belgio ablata, Luxenburgum cum omni ditione reſtituitur.

§. LXXXVI. Facta hac pace, XXII. Septembris 1697. Armiſtitium ad Kl. Nouembris vsque concluditur, conſentientibus etiam Imperii ſubdelegatis. 48) Pacis interim Tractatus continuabatur, & licet Rhenani, Sueuici & Franconici Circuli Status, de compenſandis damnis ſollicitarent, 49) Germani Argentorati reſtitutionem vrgerent, 50) Proteſtantes de religione Euangelica in priſtinum reſtituenda eſſent ſolliciti, nihil tamen hæc præualuerunt, Galli potius pacis concluſionem, grauiora minantes, nimium vrgebant. Poſtquam autem nouus Suecorum legatus Comes de Bonde IX. Octobris 1697. aduentaſſet, 51) huius deinde ſtudio pax fuit promota. Poſtquam de pacis formula conueniſſet, iſtaque a notariis eſſet deſcribenda, Galli extremo temporis momento, quarto articulo, vbi de reſtitutione locorum a Gallis occupatorum agitur, clauſulam addi volebant, de conſeruanda in dictis locis Religione Catholica, a Gallis, durante bello, introducta. 52) Proteſtabantur equidem contra hanc clauſulam adlegati Proteſtantes plerique, modo etiam vel cum Imp. vel cum Mediatoris legatis deſuper agebant, ſed dum Galli inſtarent, Catholici facile adſentirentur, nihil effecerunt. 53) Tandem XXX. Octobris ſt. n. dum in vno conclaui omnes & Cæſarei & Ordinum legati eſſent congregati, in horum corona, pacis formulam latino idiomate conſcriptam dimidia ex parte Cæſarei, reliqua Gallici legati claris verbis publice, apertis foribus recitabant. Hoc facto, Cæſarei Gallorumque legati iureiurando in animam Principis ſui illam confirmabant. 54) Tum collatis per tertium Cæſareanorum legatum, Seyletum, & Dominum de Callieres exemplaribus, a ſingulis ſubſcriptio rogabatur, quam Cæſarei & Galli vna cum Catholicorum Statuum legatis, poſt mediam demum noctem facile faciebant, 55) tergiuerſabantur adhuc Proteſtantes, ob Clauſulam quarto articulo adiectam, rationibus ſuis ſcripto IV. Nouembris exhibito, expoſitis, eo quod mandato ſubdelegatis ab Imperio conceſſo contrarietur, ad ea ſaltim directo, quæ congrua eſſent paci Weſtphalicæ in ſacris & profanis: paci etiam religioſæ, Weſtphalicæ, Capitulationi Cæſareæ, quibus tamen ſingulis hæc ipſa pax nitatur. 56) Galli equidem iisdem ſex hebdomadum ſpatium ad deliberandum concedebant, 57) nihilominus Würtenbergicus, Wetterauicorum Comitum & Francofurtenſis Ciuitatis Adlegatus pacis iſtam formulam ſubſcribebant, 58) reliquis Proteſtantium ablegatis abitum maturantibus. Acceſſit tandem, vrgentibus Gallis, Imperii ratificatio, licet cum proteſtatione Statuum Euangelicorum contra hanc clauſulam, eademque in ædibus Bondei, cum Gallorum ratificatione XIII. Decembris fuit commutata. 59)

§. LXXXVII.

46) Declaratio Legatorum Gallicorum extat ACTES & MEMOIRES *Tom. III. p. 48.*

47) Extat Tractatus cum Belgis in ACTES & MEM. *Tom. III. p. 103.* LETTR. HIST. *Nov. 97. p. 503.* cum Anglis *p. 17.* LETTR. HIST. *Nov. 97. p. 579.* cum Hiſpanis *pag. 219.* & in RECVEIL *Tomo IV. p. 654. ſqq.* EVR. HISTORICVS *Tom. II. p. 1887.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. pag. 205.* LETTRES HIST. *Dec. 97. p. 679.* Vide Hiſtoriam Pacis apud LAGVILLE *Hiſtor. d' Alſace Tomo II. pag. 286. ſqq.*

48) ACTES & MEM. *Tom. III. p. 275.* RECVEIL *Tom. IV. p. 684.*

49) Extant in FABRI STAATS-CANTZELLEY *Tom. II. faſciculo III.* varia ſcripta vel in Fœderatorum congreſſu, vel in Comitiis exhibita.

50) Extant varia ſcripta in FABRI STAATS-CANTZELLEY *Tom. I. p. 529.*

51) Extat Mandatum ipſius in ACTES & MEMOIRES *Tom. IV. p. 2.* SCHMAVS *Leben Caroli XII. I. Abth. §. IV.*

52) Clauſula eſt: *religione tamen Catholica Romana in locis ſic reſtitutis, in ſtatu quo nunc eſt, remanente.* Quid anſam dederit, clauſulam ſub extremum demum tempus inſerendi, variæ ſunt ſuſpiciones: Partim etiam Electori Palatino tribuebatur, quod is per literas Gallos mouerit. Aliis vel S. I. Patres, vel Romanum Pontificem facti incuſant. Plures vel in ipſos Proteſtantes omnem culpam reiiciunt, quod iſti Sileſiorum ac Hugonottarum cauſam tanta vehementia ſuſceperint, atque Argentinæ ritus ſacrorum in priſtinum reſtituere, de quibus LVDEWIG *de Iure Adlegandi p. 192.* Facile crediderim, ſingulas hic cauſſas concurrere. Qua ratione Mediatores omnem culpam a ſe auertere conati fuerint, docet illorum Declaratio XXX. Octobris facta in ACTES & MEM. Tom. IV. p. 8. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. III. p. 717.*

53) EVR. HISTORICVS *Tom. II. p. 1897.*

54) LVDEWIG *de iure adlegandi p. 191.*

55) ACTES & MEM. *Tom. IV. p. 12.*

56) Extat hoc ſcriptum in ACTES *Tomo IV. pag. 143.*

57) ACTES & MEM. *Tom. IV. p. 11.* LVDEWIG *p. 193.*

58) Singuli, exhibitis Mediatori ſcriptis, cauſſas ſubſignatæ pacis deducebant ACTES & MEM. *Tom. IV. p. 107. 141. 156.* LVDEWIG *p. 194.*

59) Extat de eo placitum Imperii de XXVI. Nouembris in ACTES & MEMOIRES *Tom. IV. p. 195.* cui tamen acceſſit Votum Commune Euangelicorum, quo contra dictam Clauſulam proteſtantur. Ipſæ vero Ratificationes *Tom. IV. p. 214.* In FABRI *Staats-Cantzelley Tom. III. pag. 308. 717.* LVDEWIG *p. 198. ſqq.* EVROP. HISTORICVS *Tomo II. pag. 1919.* Adde *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden Tom. II. cap. II. §. XXXVIII. ſqq.* CORTREIVS *p. 135.*

60) Extant

§. LXXXVII. Contenta Pacis hæc erant, vt nitatur pace Weſtphalica & Nouiomagenſi, niſi in quantum iſtis fuerit derogatum, ceſſent omnes vniones, atque reuniones, reſtituantur omnia loca per iſtas, ſiue per vim occupata, potiſſimum vero Electori Treuirenſi & Palatino loca ablata reſtituenda decernuntur. De prætenſionibus Duciſſæ Aurelianenſis conuenit, vt negotium iſtud ſecundum formulam compromiſſi, a Cæſare & Galliæ Rege, tanquam arbitris, ſecundum leges Imperii decidatur: illis vero in ſententia diſcordibus, Papæ, tanquam ſupremo arbitro decidendæ deferuntur. Interim, vsque dum hoc negotium finem accipiat, ſumma centenorum millium florenorum annuorum Duciſſæ ſoluatur. Reſtituatur etiam Ducatus Bipontinus & Veldentinus; Reſtituantur Magno Magiſtro Ordinis Teutonici & Epiſcopo Wormatienſi, Electori Colonienſi, loca ablata, & præcipue ipſi, tanquam Epiſcopo Leodienſi caſtrum & oppidum Dinantenſe; Duci Würtenbergico Principatus Mompelgartenſis, Marchiones Badenſes, Principes & Comites Naſſouici, Leiningenſes, aliique quibus terræ fuerant ablatæ. Argentoratum vero pleno iure Gallicæ coronæ relinquitur, reſtituto tamen Imperio monumento Kehl. In compenſationem eiusdem, Auſtriacæ domui ceditur Friburgum & Briſacum, Philipsburgum redditur, deſtructo munimento in ſiniſtra Rheni ripa facto, vna cum munimentis e regione Hunningæ in dextra ripa & in Rheni inſula extructis, & munimento in dextra parte Rheni, e regione Fortlouis, munimentis etiam caſtro Trarbacenſi poſt pacem Nouiomagenſem additis, Fortalitio Montroyal ad Moſellam, & munimentis arci Kirburgenſi & Ebernburgenſi adiectis. Decernitur reſtitutio Lotharingiæ Ducis, deſtructis tamen munimentis Nanceio nouo præductis, relicto Gallorum Regi Fortalitio Saarlouis, cum dimidia leuca in circuitu, vrbe quoque & præfectura Longwicenſi. Promittitur quoque reſtitutio Fürſtenbergii Cardinalis in Epiſcopatum Argentoratenſem & Abbatiam Stabloenſem, Landgrauiorum lineæ Rheinfelſenſis, in arcem Rheinfels & Comitatum Inferiorem Cattimellenbocenſem. 60)

§. LXXXVIII. Durantibus Pacis Tractatibus non ſolum, ſed etiam concluſa Pace hac Ryswicenſi, plures exhibebantur Proteſtationes. Vrgebantur enim prætenſiones Aurelianenſes, 61) proteſtabantur Principes Correſpondentes contra nonum Electoratum, 62) Colonienſis, ratione Ducatus Bullionenſis, 63) Dux Guelferbytanus, ratione duorum Canonicatuum in Epiſcopatu Argentinenſi, 64) Tremouillius Dux contra Hiſpanorum poſſeſſionem Regni Neapolitani. 65) Potiſſimum contra clauſulam articuli quarti pacis Ryswicenſis proteſtabantur Status Euangelici, eandemque plane aboleri cupiebant, & licet de hoc ſæpius in Comitiis fuiſſet actum, etiam decretum, vt per ſex vtriusque religionis delegatos cauſſa illa examinaretur & decideretur, dum autem Catholicos inter & Euangelicos non conueniret, ſecundum quam normam controuerſia iſta ſit decidenda, Proteſtantibus pacem Weſtphalicam pro fundamento haberi volentibus, omnia conſilia fuerunt fruſtranea, ita tamen, vt dum Catholici in dictis locis a Gallis reſtitutis, poſſeſſionem retinuerint & religionis exercitium magis magisque extenderint, Proteſtantibus non niſi Grauamina fuerint relicta. 66)

§. LXXXIX. Supererat cauſſa Palatina, ex Art. VIII. per compromiſſum decidenda. Ad hoc formandum Fridericus Binderus, Conſiliarius Imperii Aulicus a Cæſare, a Galliæ Rege Vlricus Obrechtus, Prætor Regius Argentoratenſis fuerunt conſtituti, qui tanquam arbitri ſubdelegati iudicio Francofurti conſtituto, vtriusque partis cauſſam examinarent. Coram his Abbas de Theſut a parte Philippi Aurelianenſis, atque a parte Electoris

60) Extat pacis Inſtrumentum cum mandatis legatorum in ACTES & MEMOIRES *Tom. IV. p. 13.* in RECVEIL *Tom. IV. p. 684.* EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag. 1891.* LETTRES HISTORIQVES *Nov. 97. p. 528.* Prodierunt etiam Tabulæ pacis Ryswicenſis cum notis AHASVERI FRITSCHII *Francofurti 1699. 4.* ADAMI CORTREII *obſeruationes in pacificationem Francofurti 1707. f.* in quibus varia ad hiſtoriam pacis continentur. Iudicia de hac pace apud RINCK *pag. 1269.* inter hæc ſequens diſtichon:

Infauſta Imperii periens mæſtiſſima dura
Pax Nex Nix Nox Nux
det meliora Deus.

61) Duciſſæ Aurelianenſis ſcriptum XXII. Iulii 1697. Mediatori exhibitum, reperitur in ACTES & MEM. *Tom. II. p. 240.* Reſponſio vero Palatinorum *Tom. III. p. 61.*

62) Extat hæc proteſtatio in ACTES & MEMOIRES *Tom. III. p. 90.*

63) ACTES & MEM. *Tom. IV. p. 110. 161. 193.* In art. XXVIII. enim Pacis Nouiomagenſis Dux Bullionæus in poſſeſſione manere debet Ducatus, vsque dum amicabiliter fuerit transactum. Declarabat igitur Colonienſis legatum ſuum, vt Deputatum ſubſcribere, cum proteſtatione tamen contra hunc articulum.

64) Debebantur iſti ex Inſtrumento pacis Oſnabrugenſis *art. XIII. §. XI. & XII.* ACTES & MEM. *Tom. II. p. 126.*

65) Extant hæc ſcripta in ACTES & MEM. *Tom. III. p. 319.*

66) Quid in Comitiis ſuper hoc negotio fuerit actum, exponitur in FABRI *Staats-Cantzelley Tomo III. p. 717. Tom. IV. cap. X. p. 507.* LETTRES HISTOR. *Avril 98. pag. 405. May pag. 524. Ianv. 99. p. 81. Fevr. pag. 162. Avr. p. 548. Iuillet pag. 48.* HENRICVS HENHIGES hanc clauſulam de ſimultaneo cultu putat eſſe intelligendam, ſaluis eccleſiis atque iuribus Proteſtantium. Grauamina Proteſtantium contra Electorem Palatinum reperiuntur in CASSANDRI THVCELII *Actis Publicis Tomo I. cap. I. & Tom. II. c. I.* Commentatus etiam fuit in clauſulam ADAMVS CORTREIVS. *Hiſtorie der Religions-Beſchwerden Tom. II. lib. II. §. XL. ſqq.*

67) Scripta

ctoris Palatini, Guilielmus Fuchſius, & Io. Richardus Zachmannus, Conſiliarii Palatini cauſſam agebant, tribus inuicem ſcriptis exhibitis. Facta vtriusque partis conelusione, Arbitri ſubdelegati, præſtito prius XXI. Aprilis 1701. iuramento, ſententiam XXVI. Aprilis 1701. pronuntiarunt plane difformem, dum Binderus Palatinum plane abſolueret, Obrechtus varo pleniorem Inuentarii exhibitionem, & dimidiæ partis Ducatus Simmerenſis, Lauterenſis & Comitatus Spanheimenſis Aurelianenſi Duciſſæ reſtitutionem, tanquam ad hæreditatem allodialem facientem, decerneret. 67) Cauſſa igitur ad Papam delata, in congregatione Auditorum Rotæ deſuper inſtituta, ſententia XVII. Februarii a. 1702. fuit pronuntiata, per quam Palatinus Elector ab vlteriori prætenſione fuit abſolutus, ſolutis Aurelianenſi Duciſſæ trecentis Ioachimicorum millibus, in quam ſummam, quidquid a tempore Pacis Ryswicenſis fuiſſet ſolutum, compenſetur. 68)

§. XC. Circa pacis equidem executionem, varii adhuc oriebantur ſcrupuli. Diſputabatur enim de milite præſidiario Philipsburgo imponendo, & decernebatur præſidium ſex millium ex Cæſareo, Rhenano Superiore & Franconico milite conſtans. 69) De Rheinfelſa etiam diſceptabatut, an Carolo & Wilhelmo Erneſti Haſſiæ Landgrauii filiis ſit reſtituenda. Prouocabant iſti ad pacem Ryswicenſem, 70) ſecundum quam teſtitui debeanr. Carolus vero Landgtauius Haſſo-Caſſellanus ad iura Superioritatis, vi cuius, præſidii ius in caſtro Rheinſels atque huic oppoſito caſtro Katz petebat, tanto magis, quod totius Imperii interſit, hoc caſtrum conſeruari, quod tamen Landgrauii iſti lineæ Rheinſelſanæ defendere nequitent. Hi vero aperturæ ſaltim ius concedere volebant, non æque præſidii. Præſidio Cæſareo primo munitum caſtrum erat, ſed dum iſti ſubſidia ab Haſſis denegarentur, caſtrum cum ſubiacente oppido S. Goar Haſſiæ Landgrauius, dimiſſis Cæſareis, occupabat. Et licet varia Grauamina a dictis Landgrauiis fuiſſent exhibita, 71) Carolo tamen Landgrauio Haſſo-Caſſellano ius præſidii non ſolum in Pacis Præliminatibus, 72) ſed etiam per pacem Traiectenſem Belgicam 73) fuit relictum, hac conditione, ſi dictis Landgrauiis debite ſatisfecerit. Licet in pace Germanica de eodem nihil fuerit decretum. Tergiuerſabantur etiam Galli in reſtituendis, quas promiſerant vrbibus. Primum erat munimentum Kehl, 74) cuius territorium ex Imperii decreto Ludouico Badenſi adſignabatur. 75) Sequebatur Friburgum & Philipsburgum. Circa Briſacum vero reſtituendum Galli ſub vario prætextu plurimum tergiuerſabantut. 76) vsque dum extructo ab altera Rheni ripa Briſaco nouo, XI. Aptilis 1700. demum Cæſareis ttaderetur. 77)

§. XCI. Alte-

67) Scripta ſingula reperiuntur in ACTIS COMPROMISSI FRANCOFVRTENSIS, *Francofurti 1700.* 4. & plenius adhuc in *Continuation des Actes & Memoires des Negotiations de la Paix de Ryswick à la Haye 1707. 12.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. V. p. 318.* Galli autem per Marchionem d' Vxelles ſuſcepta militari manu executione in terras Palatinas, centum iſta florenorum millia exegerunt. LETTR. HIST. *Sept. 99. pag. 288. Iuin 1701. p. 663. Avril 1702. p. 356.* Adde MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Oct. 1699. p. 4. Nov. 1699. p. 3.* LAGVILLE *Hiſt. d' Alſace Tom. II. p. 298.*

68) EVR. HEROLD *p. I. p. 202. ſqq.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VI. p. 824. ſqq.* MONATHL. STAATS SPIEGEL *1702. m. Maio p. 104.* LEBEN CLEMENTIS XI. *Tom. I. p. 332.*

69) LETTRES HIST. *Fevr. 98. p. 188. Avril pag. 401.*

70) Artic. XLV. *amneſtia quoque comprehenduntur ſpecialiter Landgrauii Haſſiæ Reinfelſenſes & in eum Statum, quoad Arcem Rheinfels totumque Comitatum inferiorem Cattimelibocenſem cum omnibus iuribus ac dependentiis reponantur, in quo eorum Pater Landgrauius Erneſtus ante initium huius belli extitit, ſaluis tamen vbiuis iuribus Domino Landgrauio Haſſo-Caſſellano competentibus.*

71) Extant de hoc varia ſcripta in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. V. c. IX. Tom. VI. c. XI. Tomo XII. p. 575. 691. 924. Tom. XIV. p. 595. 735. 949. Tom. XV. pag. 101. 193. 321. 610. 899. 1017. Tom. XVI. p. 262. 364. 317. 915.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XII. p. 376. 661. 924. Tom. XIII. p. 99. 158. 369. 518. 559. 762. 849. 987.* Prodiit hac in cauſſa IO. HENR. LOMBARDI *Trutina trium Quæſtionum controuerſarum, vbi exponitur quæſtio, an Comitatus Inferior Catimelibocenſis Sereniſſ. Principibus Haſſo-Rheinfelſenſibus in paragium vel apanagium datus ſit.* Cui tamen HERTIVS & THVLEMARIVS reſponderunt.

72) Art. XII. *que la Ville & Forteresse de Rheinfels avec ce qui en dépend demeurera au Landgrave de Heſſe-Caſſel, iusques à ce qu' il en ſoit conuenu autrement.*

73) Pax Traiectenſis cum Belgis concluſa art. XXXIV. *Sa Maieſté Trés-Chrêtienne conſent auſſi que dans le meſme traité avec l' Empire, la Forteresse de Rhinſels & la Ville de St. Goar, avec tout ce qui en depend, demeurent au Landgrave de Heſſe-Caſſel, & à ſes Succeſſeurs, moyennant vn équivalent raiſonnable à payer aux Princes de Heſſe-Rhinſels: a condition que la Religion Catholique Romaine de la maniere quelle s' y trouve etablie, y ſoit exercée ſans aucune alteration.*

74) LETTRES HIST. *Fevr. 98. p. 186. Mars 203. Aout 98. p. 169.*

75) LETTR. HIST. *May 98. p. 528.* Extant Acta in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. IV. p. 482.*

76) LETTRES HIST. Mars 99. p. 356. *ie viens de recevoir des lettres à ce moment par les quelles on me mande que le Roi T. C. a declaré qu' il ne rendroit point Briſac, & qu' il en allegue pour raiſons la garniſon que l' Empereur à miſe dans Rhynfeld, l' Inueſtiture du neuviéme Electorat donnée depuis peu au nouveau Duc de Hannover; & l' inſulte faite à ſon Miniſtre à Vienne. Avril p. 476. Mai. p. 542.* Cauſſa vero Villarſii hæc erat, quod ipſe a Lichtenſteinio Principe ab Antecamera Caroli Archi-Ducis reiectus fuiſſet, ideo, quod dictum Principem nondum debitis cæremoniis, viſitauerat, de quo *Mars 99. p. 297. Avril 99. p. 456.* Compoſitio exponitur *Iuin 99. p. 659.*

77) LETTR. HIST. *Mai. 1700. p. 540.* De nouo Briſaco *Dec. 99. p. 642.*

78) RINCK

§. XCI. Alterum adhuc ſupererat bellum, Turcicum. Hi enim, poſt Gallorum victorias, nouis quaſi viribus aucti, pacem amplius non ambiebant, quin potius Töckelius Tartarorum ope adiutus, ineunte anno 1691. in Tranſyluaniam irrumperet, & Fridericum Auguſtum Principem Hannoueranum X. Ianuarii ſt. o. cum copiis ſuis deleret, ipſo Principe, 78) fortiſſime licet pugnante, occiſo. In ſuperiori vero Vngaria Ludouicus Badenſis Turcas XIX. Auguſti ſt. v. in caſtris ſuis ad Salanckemen prope Danubium probe munitis adgreditur, atque inſigni potitur victoria, viginti quinque Turcarum millibus, & inter hæc magno Vezirio cæſis, multis captiuis. In caſtris 154. tormenta bellica vna cum præcipuo Vezirii vexillo, magnus adpararus militaris, & iumentorum numerus magnus victori prædæ ceſſerunt. 79) Poſt hanc victoriam, per Capraram Lippa, per Croyiacum Ducem Broda fuerunt recuperata. Inſequenti anno 1692. claſſem in Danubio, nouo exemplo Cæſarei parant, vt ſecundo flumine, quidquid eſſet bellici adparatus ſuis adportarent, Præfecto conſtituto Marchione Floriaco, qui gente erat ſubalpinus. 80) Maio menſe Varadinum maius ſuperiore anno iamdum circumſeſſum ab Auersbergio Comite, poſtquam famis extrema fuiſſet perpeſſum, V. Iunii ad deditionem cogitur. 81) Anoo 1693. Croyacus Dux Ienoa occupata, 82) Belgradum per aliquot hebdomadas obſidebat, tentato adſultu, ſed deficiente commeatu & bellico adparatu, illud iterum relinquere cogebarur, morbis potiſſimum in ipſius exerciru inualeſcentibus. 83) Anno 1694. Caprara exercirum Cæſareum ducebat, cuius caſtra ad Peterwaradinum Gallis ductoribus vſi, Turca Septembri menſe per aliquot dies, fruſtraneo cum ſucceſſu infeſtabant. 84) Inde XXVII. Decembris Cæſarei Giulam deditione capiebant. 85) Anno 1695. ſupremam Exercitus Cæſarei in Vngaria curam ſuſceperat Fridericus Auguſtus, Saxoniæ Elector, concluſo XXIII. Mai 1694. cum Leopoldo fœdere, per quod ſeſe ad duodecim militum millia obligauerat, 86) qui tamen impedire haut potuit, quo minus Turcæ VII. Septembris Lippam adſultu caperent, tardius in auxilium aduentante Chriſtianorum exercitu. 87) Vlrerius progredientes Turcæ, Veteranium in Tranſyluaniæ confiniis ad Lugozium cum ſeptem ſuorum millibus, copiis longe ſuperiores, ad internecionem delent, ipſo Veteranio occiſo. 89) Anno 1696. Fridericus Auguſtus Temeswariam obſidet, quam tamen aduentante Turcarum exercitu, iterum relinquit, 88) atque XXVI. Auguſti Turcas ad Olaſch cruenta victoria cædit. 90)

§. XCII. Dum autem Ryswici de pace ageretur, fœdus cum Ruſſorum Monarcha Cæſar concludebat, atque cum Venetis fœdus ad triennium renouabat. 91) Inde ſopita noua Vngarorum rebellione a. 1697. exorta, 92) finito bello Italico, Eugenius Princeps in Vngariam mittebatur, qui, vt Segedinum, Cæſareanorum horreum, ſeruaret, quod Turcæ adgredi conabantur, Turcas ad Zentham Vngariæ Superioris XI. Septembris in caſtris ſuis munitis, iniuſſus licet, adgrediebatur, eosdemque magna clade adficiebat, ita, vt viginti Turcarum millia & vltra cæderentur, atque inter hos viginti ſeptem Purpurati, vna cum magno Vezirio, decem millia ficrent captiui, Chriſtiani caſtris & præda inſigni potiebantur. Poſt hanc victoriam, Eugenius Princeps diuerſa caſtra occupabat. 93) Concluſa vero cum Gallis pace, mediantibus Anglorum in Aula Conſtantinopolitana legato, Guilielmo Pageto, & Belgarum Iacobo Colierio, de tractanda pace conueniebat, ita, vt publicatis Belgradi XVI. Octobris & Peterwaradini XVII. Octobris induciis, Carlouitii ad Sirmi-

78) RINCK *p. 1118.*

79) THEATR. EVR. *Tom. XIV. pag. 6. 151.* MERC. HIST. *Tom. X. p. 376.* EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 1050.* EVCHER-CABINET *Tom. XXI. p. 59.* BIRCKEN *p. 372.* RINCK *p. 1120.*

80) RINCK *p. 1142.*

81) EVR. HISTORICVS *Tom. I. p. 1086. Tomo II. p. 1178.* BIRCKEN *p. 378.* RINCK *pag. 1142.* LETTRES HISTOR. *Fevr. 1692. p. 222. Mars p. 332. Iuin p. 637. Iuillet p. 69.* THEATR. EVR. *Tom. XVI. p. 235.* MERC. HIST. *Tom. XII. p. 663. Tom. XIII. pag. 31.*

82) EVROP. HISTORICVS *Tom. II. p. 1358.* BIRCKEN *p. 382.* RINCK *p. 1176.* LETTRES HIST. *Iuillet 93. p. 62.*

83) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag. 1403.* BIRCKEN *p. 383.* RINCK *p. 1177.* LETTRES HIST. *Sept. 93. p. 286. Oct. p. 379.*

84) EVR. HISTORICVS *Tom. II. p. 1547.* qui etiam auctor eſt, Turcas Gallorum Duce Longueuillio in hac expeditione fuiſſe vſos. RINCK *p. 1194.* BIRCKEN *p. 388.*

85) RINCK *p. 1196.* BIRCKEN *p. 391.* EVR. HISTORICVS *Tom. II. p. 1561.* LETTRES HIST. *Ianv. 95. p. 57.*

86) EVROP. HISTORICVS *Tom. II. p. 1481.* RINCK *p. 1200.* RECVEIL *Tom. IV. p. 638.* LETTRES HIST. *Iuin 95. p. 666.*

87) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag. 1699.* RINCK *p. 1217.* LETTR. HIST. *Oct. 95. p. 386.*

88) EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag. 1705.* RINCK *p. 1218.* BIRCKEN *p. 396.* LETTR. HIST. *Nov. 95. p. 506.*

89) RINCK *p. 1217.* LETTR. HIST. *Sept. 97. pag. 282.*

90) THEATR. EVROP. *Tom. XV. p. 5.* RINCK *p. 1228.* EVR. HISTORICVS *Tom. II. p. 1765.* BIRCKEN *p. 400.* LETTR. HISTOR. *Oct. 96. p. 439. & p. 442. on ne peut pas dire préciſément quelle à été la perte des Turcs dans cette occaſion; mais vne marque qu' ils ne croyent point avoir eu l' avantage, c' eſt qu' ils n' en ont fait aucune réiouiſſance. On croit qu' ils ont perdu ſix où ſept mille hommes du côté des Imperiaux il y en à eu environ quatre mille de tués.*

91) RINCK *p. 1271.*

92) BIRCKEN *p. 402.* RINCK *c. l.*

93) THEATR. EVROP. *Tom. XV. pag. 119.* BIRCKEN *p. 405.* RINCK *p. 1273.* EVR. HISTORICVS *Tom. II. pag. 1869.* LEBEN EVGENII *p. I. p. 517.* vbi etiam *p. 548.* traditur, quod Principis aduerſarii ipſum iudicio militari ſubiici voluerint, quod iniuſſu Cæſaris pugnauerit. LETTRES HISTOR. *Oct. 97. p. 445.*

Sirmium in confiniis terrarum Cæſarearum atque Turcicarum, ſingulare palatium ſubitaneo opere fuiſſet extructum, in quo de pace agebatur, quæ tandem XXVI. Ianuarii 1699. fuit ſignata, his conditionibus, vt Tranſyluania & Sclauonia Imp. relinqueretur, vna cum terris inter Danubium & Tibiſcum ſitis, certi etiam Commiſſarii limitibus definiendis conſtituerentur, Temeswarium vna cum ditione penes Turcas maneret. Pax iſta IX. Martii fuit ratihabita & limites inter Bosniam atque Croatiam, per Aloyſium Ferdinandum Comitem Marſigli a parte Cæſaris, atque Maurum Cordatum a Turcarum parte, fuerunt conſtituti. 94) Venetis Peloponneſus & Dalmatia, Polonia Caminicum fuit reſtitutum. 95)

§. XCIII. Inter hos bellorum ſtrepitus, noua apud Germanos oriebatur Controuerſia de ſucceſſione Megapolitana. Extincto enim a. 1695. Guſtauo Adolpho, Duce Guſtrouienſi, Fridericus Guilielmus ſupererat, lineæ Grabouienſis, & Adolphus Fridericus lineæ Strelitzenſis, qui in hæreditatem prætendebant. Iſte quidem ad Ius primogenituræ prouocabat, atque inde profluentem lineæ proximitatem: hic ex æquo ſuccedere contendebat ex recepta conſuetudine, quæ per teſtamentum Adolphi Friderici Suerinenſis a. 1654. fuerat confirmata, gradus etiam adlegans proximitatem. 96) Ex decreto Imp. poſſeſſionem adprehendebat Fridericus Guilielmus Grabouienſis, in eandem a Cæſaris legato Chriſtiano, Comite ab Eck XVI. Ianuarii 1697. immiſſus, contra licet proteſtante Adolpho Friderico. 97) Quæſtio hinc oriebatur, an Imp. ſolus Executionem in terras Imperii, poſthabitis Circuli Directoribus, decernere poſſit. 98) Negabant hoc iſti, Fridericum Guilielmum adhortantes, vt poſſeſſionem adprehenſam iterum relinquat, 99) ſed hoc renuente, per militem Circuli Directorum, ducente illum Klinckenſtromio Tribuno, Guſtrouienſe oppidum & arx armata manu occupabatur, ipſe Comes ab Eck, qui in Arce commorabatur, dum ſponte abire nollet, in ſella ex arce deportabatur, vrbemque cum Duce relinquere cogebatur. Cæſar hanc ſibi illatam iniuriam ratus, de violato non Gentium ſolum iure, ſed auctoritate etiam Imp. conqueſtus, aula prohibebat legatos Sueciæ Regis, Brandeburgici Electoris & Cellenſis Ducis, Viennæ commorantes, vsque dum ipſi fuerit ſatisfactum. Interpoſitione demum Anglorum, Belgarumque eo res deuenit, vt non ſolum Circuli Directores factum hoc litteris ad Imp. XXVIII. Sept. 1698. datis excuſarent, quaſi ipſis inſciis factum, ſed etiam ipſe Klinckenſtromius, qui ideo captiuus factus, penes Comitem ab Eck de hoc attentato deprecaretur, atque ſic lis iſta finem acciperet. 100) Tandem vero interuentu legatorum Imp. Daniæ Regis, Epiſcopi Lubecenſis & Ducis Guelferbytani, per Tractatus Hamburgenſes omnis controuerſia VIII. Martii 1701. plene fuit compoſita, ita, vt Fridericus Guilielmus Ducatum Güſtrouienſem & Suerinenſem cum ſeſſione & voto in Comitiis, Comitatum Suerinenſem, & dynaſtiam Roſtochienſem obtineret. Adolphus Fridericus autem Ratzeburgenſem Principatum cum ſeſſione & voto in Comitiis, dynaſtiam Stargardienſem, Commendas Mirow & Nemerow, atque

94) Anſam hoc dedit dicto Comiti Marſigli, vt primo *prodromum Operis Danubialis* euulgaret. Secutus inde Eiusdem *Danubius Pannonico, Myſicus, obſeruationibus geographicis, aſtronomicis, hydrographicis, hiſtoricis, phyſicis perluſtratus, Hagæ Comitum 1726. 6. Vol. fol.*

95) EVROP. HISTORICVS *Tom. II. p. 2042. 2115. 2132. 2141.* RINCKEN *p. 409.* LETTR. HIST. *Fevr. 99. pag. 175.* Locus palatii iſtius poſtea ceſſit Patribus Franciſcanis, qui extructo ibidem Monaſterio & Templo ſub nomine Maria del Pace fruuntur. RINCKEN *pag. 411.* LESSN EVGENII *p. I. p. 564.* THEATR. EVR. *Tom. XV. p. 518.* LETTR. HISTOR. *Ianv. 99. p. 87. Fevr. p. 248. Iuin pag. 662.* Edictum pro plenaria pacis executione reperitur in LETTR. HISTOR. *Iuillet 1701. p. 49.*

96) Schema tale erat:

lin. Suerinenſis Iohannes IV. *lin. Güſtrouienſis*

Adolphus Fridericus			Io. Albertus Guſtauus
Chriſtiaous Ludouicus. Suerinenſis † Hagæ Comitum XXI. Iunii 692. ſine liberis	Fridericus Grabouienſis	Adolphus Frider. II. Strelitzenſis	Adolphus † XXVI. Octobris 1695. ſine liberis

THEATR. EVR. *Tom. XV. p. 60.* Faciunt huc a parte Grabouienſis *Facti Species, worin das im Fürſtl. Hauſe Mecklenburg introducirte Ius Primogenitura, und davon dependirende Linealis Succeſſio kürtzlich und gründlich deduciret und vorgeſtellet wird. Vorlaufige Enucleatio Quæſtionis, ob in caſum der Erledigung des Güſtrowiſchen Theils des Herrn Hertzog Fridrich Wilhelms Hochfürſtl. Durchl. für Herrn Hertzog Adolphs Fridrichs Hochfürſtl. Durchl. zur ſucceſſion zu admittiren ſey.* Prodiit in hac cauſſa *Reſponſum Facultatis Iuridicæ Ingolſtadtienſis. Rechtliches Bedencken, in welchem des Fürſtlichen Hauſes Mecklenburg Primogenitur Recht gründlich aſſeriret und erwieſen wird. Deductio Iuris Primogenituræ.* LETTR. HIST. *Dec. 95. p. 626.*

97) Extant de eo ſcripta in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. II. p. 737. Tom. III. p. 1.* RINCK *pag. 1285.*

98) Extat de eo apud FABRVM Tom. III. p. 91. *diſſertation von der Crays-auſſchreibenden Fürſten und Oberſten Ambt bey Vollziehung der Vrtheil,* cujus IACOBVM BERNHARDVM MVLTZIVM faciunt auctorem, cui tamen CHRISTIANVS THOMASIVS ſingulari diſſertatione reſpondet *de officio Directorum in executione ſententiarum.* Hanc inſecutum Schediaſma ſub titulo: *de Iure exequendi ſententias Camerales, Directoribus circulorum competente 1698. 4.* Id quod *Gründliche Behauptung des Reichs und der Krayſe Gerechtigkeit die Volziehung der Vrtheil betreffend 1698. 4.* vernaculo ſermone prodiit.

99) Extat hoc ſcriptum apud FABRVM *Tomo III. p. 60.*

100) RINCK *pag. 1285.* LETTRES HISTOR. *Avr. 97. p. 383. Ianv. 99. p. 79.* THEATR. EVROP. *Tom. XV. p. 460.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Ian. 1699. p. 11.*

l) Extant

atque ad compenſandam ſummam quadraginta millium annuorum redituum, nouem millia annua ex relonio Boitzenburgenſi, introducto etiam eodem Transactionis pacto in familiam Megapolitanam Iure Primogenituræ, & ſucceſſione lineali. 1)

§. XCIV. Altera controuerſia eſt de ſucceſſione Saxo-Coburgenſi. Erneſtus Pius enim Dux Saxo-Gothanus XXXI. Auguſti 1654. XXII. Februarii 1671. IX. Februarii 1672. XXIV. Auguſti 1674. XXII. Octobris 1674. Teſtamento non ſolum cauerat, ſed etiam Regimen conſtituerat, quale poſt ipſius mortem gerendum, vt ſeptem illius filii Fridericus, Albertus, Bernhardus, Henricus, Chriſtianus, Erneſtus & Iohannes Erneſtus ipſi in Ducatu Coburgenſi, Altenburgenſi & Gothano ex æquo hæredes eſſent, atque tantiſper in communione viuerent, vsque dum Caſus quidam extiterint, ita tamen, vt Senior ſemper qui fuerit, Regimen nomine omnium gerat, conceſſo ipſi ex reditibus præcipuo, reliqui vel ex Camera annua argenti ſumma, vel adſignatis ipſis certis præfecturis fruerentur. Mortuo ipſo XXVI. Martii 1675. hæc diſpoſitio paterna II. Iulii 1675. inter filios ipſius confirmatur: poſtquam autem iuniores quatuor fratres cum Seniore VIII. Martii 1679. pacti fuiſſent, vt relictis ipſi hæreditario iure terris, ipſis certas præfecturas adſignaret, cum maioribus annuis reditibus, quam hucusque fuerant gauiſi, vnio iſta diſſoluebatur, & licet Albertus atque Bernhardus, quibus ſpes in Senioratu ſuccedendi proxima erat, contradicerent, tandem vero, poſtquam Alberto XIII. Nouembris 1679. conceſſus fuisſet Ducatus Coburgenſis, qui ſeptimam hæreditatis partem conſtitueret, inter ipſum & Seniorem Fratrem Fridericum plene conuenit, quem IX. Februarii 1680. accepta Comitatus Hennebergici parte & ſede Meinungenſi, ſecutus fuit Bernhardus. Vtrique Ducatus ſuos cum plena Superioritate obtinebant. Secutus igitur Gothæ in arce Friedenſtein XXIV. Februarii 1680. Receſſus vniuerſalis, dictus *Fürſt-Brüderlicher Haupt-Erb-Vergleichungs-Receß*, quo non ſolum priora pacta cum Alberto & Bernhardo inita confirmantur, ſed etiam Quartus ex fratribus Römhildenſem, Chriſtianus Eiſenbergenſem, Erneſtus Hildburghuſanum, Ioannes Erneſtus Salfeldenſem portionem, cum certis præfecturis, & omni iurisdictione, ciuili atque eccleſiaſtica obtinebat, reſeruatis tamen Seniori Gothano iuribus Circuli & Imperii, & in vim commiſſionis perpetuæ, ſublimibus Iuribus in terris quatuor Iuniorum, conceſſis etiam ſingulis certis reditibus annuis in ſubſidium, *die Brüderliche Nachſchuß-Gelder*, Salfeldenſi præcipue 5642. florenis. Acceſſit hoc pactum, vt ſi ex ſeptem iſtis lineis hac ratione ſubortis, vna ſine prole virili extinguatur, terræ quidem ex æquo diuidantur, ita tamen, vt Duci Saxo Gothano binæ portiones obueniant, idque in compenſationem onerum publicorum, quæ ab ipſo præſtanda. Idemque Receſſus a Leopoldo Viennæ IV. Decembris 1686. fuit confirmatus. 2) Anno 1687. XXVII. Iunii Bernhardus Meinungenſis Dux cum Friderico paciſcebatur, vt Alberto Coburgenſi ſine prole maſcula extincto, Bernhardo cedat Ducatus iſte Coburgenſis, ita tamen, vt confirmata Gothana duplici portione, ſingulis, pro rata aliis præfecturis ſatisfiat. Poſtea XVIII. Octobris 1695. per pactum inter Fridericum Gothanum atque Io. Erneſtum Salfeldienſem Ducem initum, conuenit, vt exiſtente caſu, reditus iſti ſubſidiarii terris compenſentur. Mortuo a. 1691. Friderico Gothano ſuccedebat filius primogenitus Fridericus. Dum vero Albertus Coburgenſis, qui ſine prole erat, ægrotaret, Coburgi conuenerunt ſingulorum Ducum legati, de ſucceſſione inuicem acturi. Inter hos etiam VI. Aprilis 1699. ipſo Alberto conſentiente, Receſſus fuit initus, his conditionibus, vt extincto Alberto, Coburgenſis Ducatus Meinungenſi, poſt Alberti mortem pleno iure, cum omnibus Superioritatis, Circuli & Imperii Iuribus cedat, ita tamen, vt Römhildenſi & Hildburghuſenſi Duci ſatisfiat terris Hennebergicis, Gothano vero, qui Eiſenbergenſi ſatisfacturum ſe promiſerat, præfecturis vicinis. Conceditur etiam Bernhardo, vt extincto Alberto, poſſeſſionem communi nomine adprehendat, & Ducatum iſtum adminiſtret, ſaluo tamen ſingulorum retentionis iure, vsque dum ipſis ſatisfactum. Adprehenſio vero poſſeſſionis in Ducatu Römhildenſi & Eiſenbergenſi, quorum Principes æque ſine prole maſcula erant, caſu exiſtente, Gothano conceditur, ita tamen, vt reliquis vel præfecturis vel pecunia ſatisfaciat. Subſcribebatur iſte Receſſus a ſingulorum Ducum legatis, ſpeciali mandato ad id inſtructis, ſolo Salfeldienſi excepto, qui ſubſcriptionem denegabat. Ratam etiam candem ſinguli Duces habebant, Hildburghuſano excepto, ob controuerſias cum Duce Gothano ſuper Superioritate nondum finitas. Mortuo igitur VI. Auguſti 1699. Alberto Duce, controuerſia hæc de ſucceſſione oriebatur. Hanc Bernhardus Meinungenſis Dux petebat, ex pacto cum Duce Gothano inito, & Receſſu iſto Coburgenſi, poſſeſſionem etiam adprehendebat, contradicente, atque cauſſam iſtam ad aulam Imperialem deferente Erneſto Hildburghuſenſi & Ioanne Erneſto Salfeldenſi. Inter hos tamen X. Nouembris 1699. de poſſeſſione ſingulis communi, ſingulati Receſſu fuit decretum. 3)

Inter

1) Extat ipſe Tractatus in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VI. p. 243.* Recruduit quidem controuerſia, ob denegata ex telonio Boitzenburgenſi nouem Ioachimicorum millia annua, Duci Strelitzenſi præſtanda, quæ tamen ſtatim iterum fuit compoſita. Extant Acta in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. X. p. 244.* BUCHER-CABINET *p. IV. p. 762.* Acta reperiuntur in CASSANDRI THUCELII *Actis Publicis Tom. II. c. VI.*

2) Extat iſte apud LUNIGIUM *p. ſpec. Cont. II. pag. 616.*

3) Extat apud LUNIGIUM *p. ſpec. ſ. IV. p. 244.*

Gggggggg 2

4) Extat

Inter Gothanum equidem & Meinungenſem XVIII. Aprilis 1702. pactum inibatur, qua iſte Meinungenſi ratam ſuam & Eiſenbergenſem, quam ex pacto adquiſiuerat, in Ducatu Coburgenſi plane cedit, promiſſis in compenſationem præfecturis Waſungen, Sand, Frauenbreitungen, Saltzungen, quod, contradicente licet Hildburgenſi & Salſeldienſi per decretum Iudicii Aulici XXV. Auguſti 1703. confirmatur. Poſtquam autem Erneſtus Hildburgenſis, accepta per Receſſum XXII. Iulii 1705. præfectura Sonnenſeld, iuri ſuo renuntiaſſet, ſolus ſupererat Io. Erneſtus Dux Salfeldenſis, qui prætendebat, vt ipſi non ſolum Coburgenſis Ducatus rata, ſed etiam reliquæ portiones quæ Gothano ſuerint ceſſæ, tanquam Seniori, poſt mortem Bernhardi a. 1706. inſecutam, competant, de reditibus etiam ipſi in ſubſidium promiſſis per terras Coburgenſes ſatisfiat. Accedebat poſtea an. 1707. mors Chriſtiani Eiſenbergenſis Ducis, cuius terras Dux Saxo-Gothanus occupabat, atque a. 1700. mors Henrici Römhildenſis, cuius terras ſub Sequeſtri lege, Circuli Franconici milea occupabat. Dum igitur poſt varios inſtitutos congreſſus, inter Duces lineæ Gothanæ de ſucceſſione hac in terras Coburgenſes, Eiſenbergenſes & Römhildenſes non conueniret. Decreta primum ſuit per Ioſephum Imp. VII. Nouembris 1710. & XXVII. Februarii 1711. Salſeldenſi ſimultanea poſſeſſione atque adminiſtratione, poſt XXV. Aprilis a. 1714. adprobante Carolo VI. Cæſare, ſententia in Iudicio aulico publicatur, per quam Receſſus iſte vniuerſalis de a. 1680. cum pactis adiectis confirmatur, Coburgenſis vero de a. 1699. eo quod non a ſingulis confirmatus, aboletur, atque decernitur, vt Io. Erneſto Salfeldenſi Duci pro rata ipſi ex ſucceſſione Coburgenſi & Eiſenbergenſi debita, vna cum duabus tertiis redituum ſubſidiariorum *Brüderlicher Nachſchuß-Gelder* ex Coburgenſi Ducatu, pro reditibus etiam terris adſignatis, ſatisfiat: ex Römhildenſi vero Ducatu ratam ſuam vna cum tertia dictorum redituum parte capiat, ſaluo Duci Gothano præcipuo portionis virilis, & iure ſublimi territorii. Erneſto vero Ludouico Meinungenſi, qui Bernhardo patri ſucceſſerat, rata ex Coburgenſi, Eiſenbergenſi & Römhildenſi ſucceſſione, cum pleno iure & ſine detractione portionis Gothanæ præcipuæ, decernitur, ita tamen, vt ratione Eiſenbergenſis Ducatus, qui Gothano Duci integer conceditur, hic pro rata Meinungenſi Duci ſatisfaciat. 4) Licet autem Dux Salfeldenſis ſecundum ſententiam in redituum perceptionem ſuerit admiſſus, Meinungenſes tamen per remedium Supplicationis eiusdem effectum ſuſpenderunt, 5) licet dicta ſententia d. 14. Maii 1725. denuo ſuerit confirmata, conceſſo Salſeldenſi Duci in terris ipſi ex Coburgenſi Ducatu conceſſis iure ſublimi Territorii. Duci Saxo-Meinungenſi vero dimidium Voti Imperialis ratione Ducatus Coburgenſis conceditur, ita tamen, vt cum Duce Salfeldenſi atque Hildburghuſano ad illud concurrentibus, conueniat, vel Cæſaris ſeutentiæ illud relinquatur. 6) Poſtquam igitur Dux Saxo-Gothanus facto cum Duce Saxo-Salſeldenſi d. VI. Septembris a. 1717. Receſſu, huic ſecundum ſententiam Cæſareas ratas ſuas de Ducatu Römhildenſi atque Eiſenbergenſi reſignaſſet, d. IV. Octobris 1717. deſuper proteſtabatur Dux Saxo Meinungenſis, 7) immo cauſſam d. XIX. Octobris 1717. ad Comitia deſerebat, contra dictum Receſſum proteſtabatur, caſſari eundem, ſin ſecus, ad Votum Altenburgenſe atque Gothanum admitti petens, cui tamen d. XXVIII. Februarii 1718. ſcriptum contrarium oppoſuit. 8) Communi tamen Regimine terras adhuc adminiſtrante, ſingulis pro rata reditibus adſignatis, de ordinando melius dicto Ducatu, terrarum iuriumque ſecundum dictam ſententiam, hactenus fuit deliberatum.

§. XCV. Continuabatur inter hæc Controuerſia de Nono Electoratu. Ceſſabant enim non ſolum deliberationes Comitiales, dum Principes Correſpondentes iisdem, niſi finita cauſſa Noni Electoratus, intereſſe nollent, niſi quod inſtante Cæſare, vrgente pacis negotio, de iſta ſaltim ageretur, ſed etiam contradicebant adhuc multi Principes. Treuirenſis equidem Elector, Colonienſis & Palatinus adſentiebantur, ſi hæc cauſſa in Collegio Electorali ab Imp. denuo proponeretur, Bohemus ad votum Electorale iterum admitteretur. Aſt Principes Correſpondentes Goslariæ V. Februarii ſt. v. 1700. deputationem, ad quam Monaſterienſis & Guelferbytanus deſtinabantur, ad Cæſarem decernunt, quæ Grauamina ad ipſum deſerat. Interim legati ipſorum, nullis Imperii deliberationibus intereſſe debeant, & ſi quæ inſtituantur, easdem proteſtatione ſua irritas reddant. Si tamen Cæſar ipſorum Grauaminibus nullam adſerat medelam, ipſis licitum eſſe, de ſecuritate ſua ſibi proſpicere, de eodemque nouo Conuentu Noribergæ inſtituendo, eſſe acturos.

4) Extat de hac controuerſia Facti Species in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. II. pag. 663. Tomo III. p. 307. 449. Tom. VI. p. 6. Tom. XVII. p. 611.* BVCHER-CABINET *p. X. p. 860.* Separatim prodiit *Grundlich und Summariſch verfaſte Vorſtellung worauf es in der Coburgiſchen Succeſſions-Sache, welche annoch zwiſchen dem Fürſtl. Hauſe S. Saalfeld an einem, und dem Fürſtl. Hauſe S. Meiningen und Conſorten am andern Theile in lite verhangen, dermahlen hauptſachlich ankomme, und was zur Behaupt. und Wiederlegung der S. Salfeldiſchen Anſpruche an beſagtes Fürſtenthum Coburg vor fundamenta hinc inde angefuhret worden, entworffen im Iahre 1711. f.* Sic, etiam prodierunt *Acta Sachſen Hildburghauſen contra Sachſen Friedenſtein*, aliaque. ZSCHACKWITZ *p. 910.*

5) Extat ſententia apud FABRVM *Tom. XLVI. c. XVIII.* ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XI. p. 975.*

6) Extat libellus Grauatorialis in ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XII. p. 83.*

7) ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XII. p. 333.*

8) Extat ſcriptum in ELECTIS *Tom. XII. p. 611.* Reliqua vide *Tom. XIII. p. 827. 943. Reichs-Fama Tom. III. p. 472.*

9) Acta

actūros. Interim ſe quidem conceſſuros, vt cauſſa hæc noni Electoratus in Comitiis de nouo proponatur, ſed non niſi ſecundum vnanimia decernatur, & votorum Electoralium in Collegio Principali hac in cauſſa nulla habeatur ratio. Præter hæc, Grauamen etiam ad Cæſarem deferendum, quod Collegium Electorale certas ſibi prærogatiuas in negotiis Imperii & legatorum ſuorum diſtinctione vindicet, quod Viſitationes Iudicii aulici & Cameralis per I. P. & Receſſum Imperii nouiſſimum decretæ ad effectum nondum ductæ, quod Cæſar in tributis indicendis & hoſpitationibus militum inſtituendis, multa pro arbitrio agat. Nouus atiam ad diem XV. Aprilis Noribergam Conuentus indicitur. Miſſa igitur ad Cæſarem Deputatione, Conuentus iſte Noribergæ inſtituitur, in eodemque XIX. Iulii 1700. Vnio erigitur, qua ſe Principes Correſpondentes ad mutuam defenſionem obligant, in hunc finem viginti quatuor militum millia congregaturi, qui numerus tamen vrgente neceſſitate poſſit augeri. Fundamenti loco eſſe debeant pax Weſtphalica, Nouiomagenſis, Ryswicenſis & Leges Imperii. Mittebantur atiam ad Gallorum Regem legati, qui ipſum ad adſiſtendum in hac cauſſa & Guarantiam, quæ dicitur, Pacis Weſtphalicæ inuitarent. Ludouicus eandem Guarantiam facile ſuſcipiebat. Nouus Maio menſe a. 1701. inſtituebatur Correſpondentium Congreſſus Francofurti, quo de fœdere cum Gallis ageretur. Mittebat eo Cæſar & Galliæ Rex legatos ſuos. Iſte quidem per Conſiliarium aulicum Binderum proponi faciebat, ſe eo eſſe adlaboraturum, vt Statuum iura hac in cauſſa illæſa ſeruarentur, ideoque deliberationes Comitiales, quibus omnia eſſent componenda, eſſe redintegrandas. Facto menſe Iulio 1701. Receſſu, concludunt, ſe hanc Cæſaris declarationem quidem acceptare, ita tamen, vt compoſitio fiat ſecundum Receſſum Goslarienſem & Francofurtenſem. Interim ſe in cauſſa ſucceſſionis Hiſpanicæ neutrarum adhuc partium fore, vsque dum commune Imperii decretum fuiſſet factum. 9)

§. XCVI. Circa finem ſeculi decimi ſeptimi cum Chriſtiano Alberto, Holſatiæ Duce anno 1694. fatis ſublato, ſuccederet filius Fridericus IV. Suecorum fœdere ſuffultus, ius armorum exercebat, milites conducebat, & munimenta quædam pro terrarum ſuarum defenſione, erigebat. Hoc non ægre ſolum ferebat Danorum Rex Chriſtianus V. ſed etiam communicationem Teſtamenti paterni, vt pateret, qua ratione de Sleſuicenſi ſucceſſione fuerit diſpoſitum, & renouationem vnionis hæreditariæ toties confirmatæ, petebat, quæ mutato regimine fieri debeat, hanc vnionem etiam Ducem ab omni cum exteris fœdere inito abſtrahere 10) debere adſerens. Et licet Dux Vnionem haut abnueret, in extruendis tamen munimentis pergebat, quæ Daniæ Rex inuadebat, & ſolo æquari iubebat. Nouo matrimonio cum Hedwige Sophia, Caroli XII. Suecorum Monarchæ ſorore, contracto, Dux ab ipſo ſupremam Pomeraniæ & Germaniæ Prouinciarum adminiſtrationem, vna cum caractere Supremi Præfecti militaris obtinebat. Dux etiam milite Suecico munitus, Tonningam nouis munimentis firmabat, diuerſa fortalitia ad Eidoram, Huſumum & alibi denuo erigebat. 11) Mortuo inter hæc a. 1699. Danorum Rege, Chriſtiano V. magis adhuc ſe firmabat Dux Holſatiæ, Suecica præſidia recipiebat. Fridericus IV. tamen Daniæ Rex, conſtituto Regimine, munimenta nouiter erecta tolli volebat, militem exterum abduci. Mediatores equidem pactorum Altonauienſium cauſſam ſuſcipiebant, atque vt mi-

9) Acta huc facientia extant in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. IV. c. VI. & XV. Tom. VI. c. IV.* THVCELII *Actis Publ. Tom. I. c. VII.* LETTRES HISTOR. *Oct. 1700. p. 383. Ils ont écrit au Roi de France pour lui demander ſon apuy comme Garand de la Paix de Weſtphalie, laquelle ils pretendent etre enfreinte par l' Erection du neuviéme. Electorat. Cette Lettre fut delivrée à Mr. de Chamois à Ratisbonne le ſeptieme du mois paſſe, & le lendemain 8. ſon Secretaire partit en Poſte pour la porter a la Cour. Il fut de retour quinze iours aprés avec la reponſe du Roi, laquelle Monſieur de Chamois rendit auſſi-tôt publique par un Memoire qu'il preſenta le 26. au Directoire de Mayence contenant en ſubſtance. Que le Roi ſon Maître ne s' étoit point voulu meler iusqu' à cette heure de l' affaire du neufiéme Electorat, iugeant qu'elle ne concernoit que les Droits des Etats de l' Empire, mais que les principaux de ceux cy l' ayant prié comme Garand de la Paix de Weſtphalie de vouloir en prendre connoiſſance, de les aſſiſter en cette occaſion, & de faire de leur cauſe la ſienne propre, Sa Maieſté n' a pû ſe diſpenſer de leur accorder cette demande. Qu' ainſi elle ſe declare contre cette Erection. Qu'elle a donné à connoitre aux Confederez qu'ils ne feroient pas mal de s' adreſſer auſſi au Roi de Suede qui eſt pareillement Garand de la Paix de Weſtphalie, afin qu'il employât auſſi ſes bons offices & tout ce qui eſt en ſon pouvoir pour leur procurer la ſatisfaction qu'ils demandent; Que Sa Maieſté a envoyé ordre au Marquis de Villart ſon Miniſtre à la Cour de Vienne de communiquer cette Reſolution à l' Empereur; Que Monſieur d' Iberville ſon Envoyé anprés de l' Electeur de Mayence en doit auſſi faire part à ce Prince & aux autres Electeurs du Rhin; Et qu'il leur declara au même tems que ſi non obſtant cela ils viennent à pouſſer l' affaire du neufviéme Electorat, Sa Maieſté regardera ce procedé comme une atteinte à ſa qualité de Garand du Traité de Weſtphalie, & ſçaura bien leur en temoigner ſon reſſentiment en tems & lieu.*

10) Extat de hoc negotio *l' etat preſent des differens nouvellement ſurvenus entre le Roy de Danemark & le Duc de Holſtein Gottorp, à Amſterdam 1700. 12.* Ad hoc ſcriptum prodierunt *Remarques*, quibus opponitur *Refutation Preliminaire, à Amſterdam 1700. 12.* Facit huc etiam *Information ſur les Different entre Sa Maieſté le Roy de Danemarc & Son Alteſſe le Duc de Sleſwic-Holſtein Gottorp. 1700. 12. Status controuerſia, ſiue Vnio & Communio ad oppreſſionem Sereniſſimæ Domus Sleſuico-Holſatica Gottorpienſis, a Dania inique detorta, & per hoſtiles inſultus euidenter fœdata, Lugduni Batauorum 1700.* LETTR. HISTOR. *Ianv. 1700. p. 76. Fevr. p. 151.*

11) FABER *Leben Caroli XII. p. I. ſ. I. c. I.-V.* LETTRES HIST. *Iuill 97. p. 38. Dec. 99. pag. 607.* THEATR. EVR. *Tom. XV. p. 265. 460. ſqq. 609.*

12) FABER

vt miles vtrinque abduceretur, & Tractatus intra breue tempus abſoluerentur, inſtabant. Conſentiebat Dux Holſatiæ cum Suecis, abnuebat Rex Daniæ, 12) & Martio menſe 1702. Holſaticas præfecturas Rheinbeck, Trittau, Trembsbüttel & Steinhorſt, ipſum etiam Sleſuicum atque Aprili menſe munimenta nouiter erecta 13) armata manu occupabat, Tönningam XXVI. Aprilis ſub Würtenbergico Duce obſidebat, vrbem igne ferroque nimium anguſtante, exteriora etiam munimenta occupante, Banerio licet ſumma cum fortitudine vrbem defendente. Aduenìente in caſtra Danorum Rege, adſultus quidem tentabatur, ſortiter tamen ab obſeſſis repulſus, vt Dani, aduentante laboranti vrbi in ſubſidium Fœderatorum exercitu, ex Suecico & Lüneburgico milite conſtante, Duce Georgio Guilielmo Cellenſi, obſidionem relinquere cogerentur. 14) Caſtra caſtris ad Trauam opponebantur, & fere ventum ad manus fuiſſet. Sed, dum Anglorum Belgarumque claſſis Suecicæ accederet, & Haſniæ portum clauderet, eandem etiam ignitis globulis ſine damno tamen, tentaret, ipſe Suecorum Monarcha, Carolus XII. in Selandiam inſulam cum exercitu irrumperet, & copiæ Saxonicæ, octo millibus conſtantes, quas Daniæ Rex ſuſceperat, dum ex tractu Islebienſi per terras Hannoueranas perrumpere tentarent, reiicerentur, & nunc pars claſſis Fœderatorum Gluckſtadtii expectaretur, ipſum 15) Regem incluſura, Daniæ Rex de pace cogitare cœpit, quæ, poſtquam Oldesloæ XVIII. Iulii de induciis & præliminaribus quibusdam conuenìſſet, Trauenthalii, Ducis Holſato-Plönenſis palatio æſtiuo XVIII. Auguſti fuit concluſa, qua pacta anteriora, vnio atque communio Prælatorum Ordinis equeſtris, & quorundam locorum hactenus recepta, confirmantur, plenum Ius Armandiæ, Fœderum & Fortalitiorum Duci conceditur: pactum Gluckſtadtienſe de Coadiutoris munere in familia Gottorpienſi confirmatur; & Duci in compenſationem damnorum ducenta ſexaginta Ioachimicorum millia promittuntur. 16) Hunc fructum ex hoc bello tulit Dux Cellenſis, vt durante iſto, noua Ratzeburgo munimenta præducerent. 17)

§. XCVII. Ineunte ſeculo, XVIII. Ianuarii 1701. Fridericus III. Brandenburgicus, conſentiente Leopoldo, Boruſſiæ coronam ſibi antiquo iure imponebat, adplaudentibus Germaniæ Statibus, & plerisque Europæ Regibus & Rebuspublicis, 18) quibus demum nupera pace Traiectenſi Gallus etiam acceſſit. In Saxonia vero Inferiori noua de Coadiutore Epiſcopatus Lubecenſis eligendo a. 1710. oriebatur controuerſia. Petebat hoc Carolus, Daniæ Princeps, & Chriſtianus Auguſtus, Holſatiæ Dux, eo quod per Receſſum cum Capitulo 1647. concluſum, ſucceſſio in Epiſcopatu Lubecenſi ad domum Gottorpienſem per ſex ſucceſsiones fuerit reſtricta, id quod per Tractatum Glückſtadtienſem a. 1667. & pacem Trauenthalenſem, per Reſcriptum etiam Imp. a. 1701. fuerat confirmatum. Opponebant Dani, pactum illud anni 1647. iuri Canonico & liberæ electioni eſſe contrarium, nec etiam ad ſolam lineam Gottorpienſem debere reſtringi; ſed ad vniuerſam domum Holſaticam, nec etiam de fide eiusdem non ſatis conſtare, cum deſit primum, & quod vocatur, Originale Exemplar. Nihilominus XII. Martii 1701. facta electione, per maiora præferebatur Chriſtianus Auguſtus. Et licet Daniæ Rex confirmationem in Aula Imperiali varie impedire conaretur, interuenientibus tamen Anglis, mortuo Auguſto Friderico Epiſcopo, Chriſtianus Auguſtus Epiſcopatum obtinuit, atque Gottorpienſis ſucceſsio per conuentionem Alt-Ranſtedtienſem denuo fuit confirmata. 19)

§. XCVIII. Ad finem properabat ſeculum decimum ſeptimum, dum Faſti, Mathematicorum conſilio varie emendarentur. Erhardus Weigelius, noſtræ olim Academiæ

fidus

12) FABER *p. I. ſ. II. cap. VI. XI. Einleitung zur Hiſtorie Nordiſch. Kriegs pag. 200.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Septemb. 1699. p. 131. December p. 81. Ienner 1700. p. 79. Februarius p. 87. Auguſt. pag. 78.*

13) Dicebatur die *Huſumer, Schwabſtædter, Storcker, Fridrichſtædter Schantz, Einleitung p. 201.* FABER *p. I. ſ. II. c. XI. XII.* EVR. HISTORICVS *Tom. II. p. 2200.* LETTRES HISTOR. *Mars p. 272. 278.* THEATR. EVROP. *Tom. XV. p. 566. ſqq.*

14) LETTRES HISTOR. *Iuin 1700. pag. 630.* FABER *p. I. ſ. I. c. XIII.* EVROP. HISTORICVS *Tom. II. pag. 2215.* THEATR. EVROP. *Tom. XV. pag. 767.* MONATHL. STAATS SPIEGEL *Iunio 1700. p. 573.*

15) FABER *p. I. ſ. II. c. XIV. XX. Einleitung p. 201.* EVR. HISTORICVS *Tom. IV. p. 2219.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Iulius 1700. p. 64.* LETTRES HISTOR. *Iuillet 1700. pag. 34-43. Août p. 158.* De hoc bello vberius SCHMAVS *Leben Caroli XII. I. Abth. §. XV.* Adde *Acta Publica der Sleswig Holſteiniſchen Affairen* Faſciculis X. conſtantia.

16) Extat apud FABRVM *c. XXI. cap. XXII. Einleitung p. 204.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. V. p. 693.* EVR. HISTORICVS *Tom. II. p. 2222.* RINCK *p. 1402.* vtrique Tractatus & Oldesloenſis & Trauenthalenſis reperiuntur apud du MONT *Nouv. Recueil Tom. II. p. 118.* LETTRES HIST. *Iuin. 1700. p. 637. Sept. 252.* Guarantia etiam huius Tractatus a Galliæ Rege fuit petita *Decemb. 1700. p. 588.* Extant *Actorum Publicorum der Schleſwig Holſteiniſchen Affairen* Faſciculi decem, quibus ſcripta hanc controuerſiam concernentia, & varia conſilia & conſultationes politicæ circa hoc negotium continentur. THEATR. EVR. *Tom. XV. p. 772. ſqq.* MERC. HIST. *Sept. 1700. p. 322. ſqq.* ESPRIT DES COVRS *de l'Europe Sept. 1700. p. 346.*

17) Hoc binis ſcriptis defenditur in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. V. p. 436.*

18) LETTRES HISTOR. *Mars 1701.* Pacta vero cum Cæſare inita *Avril 1701. p. 414.* Vid. CELLARII Panegyricus Friderico, Boruſſorum Regi dictus, & Acta coronationis ſeparatim edita. Grauamen deſuper in Comitiis exhibebat Magnus Ordinis Teutonici Magiſter, cui tamen LVDEWIG reſpondet *im Vertheidigten Preuſſen.*

19) Acta extant in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. II. pag. 65. p. X. cap. XIV.* ZSCHACKWITZ *Leben Ioſephi pag. 156.* LETTRES HISTOR. *Mars 1700. p. 311.*

20) Scripta

ſidus, in diuerſis non ſolum Proteſtantium aulis, Suecica potiſſimum & Danica, ſed etiam in Comitiis Ratisbonenſibus, IV. Octobris ſt. v. 1699. Calendarii emendationem proponebat, modo ſimul exhibito, qua ratione fieri poſſit. Agebatur de hoc negotio a Corpore Euangelicorum, conſultabantur alii Mathematici, horumque rationibus auditis XXIII. Septembris 1699. concluſum Corporis Euangelicorum fuit factum, vt vndecim dies poſt XVIII. Februarium ſt. v. ſequentes, ex anno 1700. eiicerentur, celebratio Paſchatos, neque iuxta Cyclum Dionyſianum in Iuliano Calendario receptum: ſed ſecundum Calculum Aſtronomicum, vti Concilii Nicæni tempore factum, inſtituatur, atque abuſus Aſtrologiæ iudiciariæ ex Calendariis tollantur. Marhematici de reliquis impoſterum inter ſe conferant. Publicabatur ex eo nouum Calendarium *der verbeſſerte Calender*, cuius adhuc vſus eſt apud Germanos Proteſtantes. 20)

§. XCIX. Tandem vero funeſtum illud bellum, quod de ſucceſſione Hiſpanica geſtum fuit, ſcribere adgredior. Tempore enim ſuperioris belli, dum Hiſpaniæ Rex Carolus II. valetudine haut adeo firma vteretur, Galli Hiſpaniæ regnis inhiabant, pacemque ideo properabant, vt diſtracto fœdere, ipſi ad inuadenda hæc regna magis eſſent parati. Plures erant, qui viuo adhuc Carolo II. ſucceſſionem adpeterent, non Leopoldus ſolum & Galliæ Delphinus, vtrique matre Hiſpanica nati, ſed etiam Bauariæ Elector Maximilianus Emanuel, pro filio primogeniro, Ioſepho Ferdinando, ex Leopoldi filia Maria Antonia, quæ matrem habuerat Margaretham Thereſiam Hiſpanicam, prognatus, quæ tamen poſt deſponſationem omni ſucceſſioni renuntiauerat, 21) & Luſitaniæ Rex Petrus, qui genus maternum a Ferdinando Catholico non ſolum ducebat, ſed etiam quod Luſitani cum Hiſpanis vno ſub climate nati, iisdem legibus, moribus & inſtitutis vterentur, adlegabat. 22) Vrgebatur Carolus II. de ſucceſſore declarando, quod arduum ratus, indies differebat, vsque dum a. 1698. Ioſephum Ferdinandum, Bauariæ Principem, facto Teſtamento ſibi ſucceſſorem declararet, deſuper proteſtante & Leopoldo & Ludouico XIV. 23) Proponente tamen apud Gallos Tallardo, primus Tractatus partitionis Hagæ Comitum XI. Octobris 1698. inter Gallos, Anglos, Belgasque fuit confectus, tali modo, vt Bauariæ Princeps Hiſpaniæ regnum cum America, Delphinus vtriusque Siciliæ regnum, cum Guipoſcoa Prouincia & portubus in Statu Præſidii ſitis, Carolus Archi-Dux Mediolanenſem Ducatum nanciſceretur. 24) Poſtquam autem Bauariæ Princeps VI. Februarii ſt. v. 1699. Bruxellis, non ſine ſuſpicione veneni, fuiſſet extinctus, 25) noua de ſucceſſione paranda conſilia agebant Galli, in id ſolliciti, vt Angli, Belgæque, a partibus Auſtriscis abſtraherentur. Dum de nouo Tractatu iſto in aula Anglicana conſulraretur, idemque fere eſſet concluſus, Gallorum legatus in aula Hiſpanica, Marchio de Harcourt arte ſua auroque promouere ſtudebat, vt Hiſpaniæ Rex Galliæ Principem teſtamento hæredem declararet. Hoc cum ægre ferret Magnæ Britanniæ Rex, parum aberat, quin Tractarus iſte ad finem fere perductus, abrumperetur. Gallis tamen ſe excuſantibus, inſcio Rege hæc a legato fuiſſe facta, 26) tandem III. Martii 1700. Tractatus iſte Parritionis (*Partage-Tractat*) Londini fuit ſignatus. Eodem Hiſpania, vna cum America & Belgii prouinciis Carolo, Auſtriæ Archi-Duci: vtriusque Siciliæ regnum vna cum Italiæ portubus Galliæ Delphino, Mediolanenſis Ducatus Lotharingiæ Duci, ceſſo tamen Gallis Ducatu auito, Guipiſcoa etiam prouincia ad Galliæ fines ſita, Gallis relinqueretur: hac adiecta conditione, ne Auſtriæ Archidux Carolus, viuo adhuc Carolo II. Rege, nec in Hiſpaniam veniret, nec Mediolanum. 27) Et licet eundem inter ſecreta haberi, fuiſſet concluſum, Galli tamen hunc Tractatum ſtatim publicabant. Nec Cæſari nec Hiſpano iſte placebat, quin potius Hiſpani legatus in aula Londinenſi Marchio de Canales verbis admodum acerbis de eodem quereretur, quo ipſo hoc promeruit, vt aula prohiberetur, auocato etiam Angliæ legato Stanhopio, ex aula Hiſpanica. 28) Et licet Helueti & Status Italiæ ad probandum iſtum Tracta-

20) Scripta huc facientia reperiuntur in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. IV. p. 744.* THEATR. EVR. *Tom. XV. p. 691.* Facit huc etiam IACOBI BRVNNEMANNI *diſſertatio de Iure vndecim dierum Calendario ſubtractarum.* RINCK *p. 1350.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Febr. 1699. p. 45. Martius p. 44. April p. 20. May p. 30. Iunius 1699. p. 27. Iulius p. 48. October 1699. p. 36. Nouember 1699. p. 25. December p. 10. 1700. Ienner p. 39. Februarius p. 9. 78. 106. 120. Martius p. 59. Aprilis p. 49. May p. 47. Iulius p. 56.*

21) Adlegat hanc renunciationem de la *Torre Memoires p. 4. 24.* dicens tamen hanc apud Hiſpanos plane fuiſſe ignotam.

22) LEBEN CAROLI III. *p. I. ſub initium* Reſponſio legato Gallico data LETTRES HISTOR. *Mai 99. p. 355.*

23) LEBEN CAROLI III. *p. I. p. 39.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p. 207.* LETTRES HIST. *Ianv. 99. p. 97. Fevr. p. 236.*

24) Extant ap. du MONT *nouveau Recueil T. II. pag. 52.*

25) MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p. 212. ſi cette mort prematurée fut naturelle ou violente i' en laiſſe la deciſion aux faiſeurs d' horoſcope.*

26) MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. pag. 213.* LETTRES HISTOR. *Fevr. p. 238.* LEBEN CAROLI III. *p. I. p. 43.* SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 25.*

27) Extat Tractatus iſte im LEBEN CAROLI III. *p. I. p. 57.* apud du MONT *Tom. II. p. 104.* LETTRES HISTOR. *Iuin 1700. p. 658. Aoùt p. 138.* in CASIANDRI THVCELII *Actis Publicis Tomo I. c. IV. p. 279.* SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 37.* SCHAVPLATZ DES KRIEGES *in Italien pag. 752.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p. 221.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Iulio 1700. p. 74. Septembr. p. 61.*

28) MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p. 235.* LEBEN CAROLI III. *p. I. p. 75.* LETTRES HIST. *Dec. 99. p. 1600.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Decembr. 1699. p. 54.*

29) Quid

Tractatum ſollicitarentur, renuebant ramen ſinguli. 29) Dum igitur Hiſpaniæ Rex ægre ferret, exteroa de hæreditate ipſius adhuc viui paciſci, Galli omnem culpam in Angloa Belgaaque, vt ipſos eo magia inuiſoa redderent, reiiciebant, Clerum in partea ſuas rrahebant, vtque Gallorum Rex Zelum ſuum erga Religionem Catholicam demonſtraret, atque Hiſpanis tanto magis acceptum ſe ferret, nouo edicto illud de a. 1685. per quod Edictum Nannetenſe fuerit reuocatum confirmatum, Archiepiſcopum potiſſimum Toleranum, Hiſpaniæ Primatem, Cardinalem Porto Carero, auroque diuerſos Proceres, atque inter hos Ducem de Medina Celi ſibi conciliabanr, artibus etiam ſuis id curabant, vr, qui Auſtriacæ domui ſauerent Proceres, ſub vario prætextu ex aula dimitterentur. 30) His ita præparatis, Teſtamentum a Gallis ſubornatum, Cardinalis Portocarero promouebat. Licet enim Carolus, decumbens adhuc, Auſtriacæ domui ſaueret, Ducem etiam de Moles Viennam miſiſſet, qui Cæſari poteſtatem traderet, viuo adhuc ipſo, Mediolanenſem Ducatum occupandi. 31) Cardinalis tamen Regem vel ſuperſtitione, vel ne Hiſpanica Monarchia diſtraheretur, motum, ad ſubſignandum teſtamentum, II. Octobris ipſi propoſitum, adigebat, 32) Conſtat illud LIX. articulia, inter quos decimus quartus & quintus ſucceſſionem Duci Andegauenſi definit, hac tamen conditione adiecta, ne Hiſpania vnquam cum Gallia coniungeretur. Andegauenſi vero ſine poſteris extincto, ſucceſſio ad Ducem Biturícenſem, & poſt hunc, eiusdemque poſteritatem, ad Carolum Auſtriacum deuolueretur, ſubſtituto huic Sabaudiæ Duces. 33)

§. C. Deſuncto igitur Kl. Nouembris 1700. Carolo II. Teſtamentum Regis ſtatim aperiebatur publicabaturque, & Conſilium formabatur, Iunta dictum, quod Regimini vsque ad Andegauenſis in Hiſpaniam aduentum, præſit. Conſtituebant illud Regina vidua, Emanuel Arias Senatus Caſtiliæ Præſes, Dux de Montalto Senatus Arragonici Præſes, Archiepiſcopus Toletanus, Balthaſar Mendoza Inquiſitor Generalia, vnus ex Hiſpaniæ Magnatibua & Conſiliariis Status, Rodericus Manuel Manrique de Lara Comes de Beneuento, qui datia ad Galliæ Regem litteris, ipſi ſignificabant: Andegauenſem Ducem declaratum fuiſſe Regem ſucceſſorem, quem ad acceptandam ſucceſſionem inuitabant. 34) Et licet in Senatu Gallicano non deeſſent, qui a concluſo iamdum Tractatu Partitionis reſiliri non poſſe iudicarent, rem etiam eſſe inuidiæ plenam, ſi Rex omnem adpeteret Hiſpaniam, quo ipſo vniuerſam contra ſe concitaret Europam. Præualuit tamen, obſtetricante potiſſimum Delphino, & de Maintenon, Gallorum dominandi cupido, Teſtamentum acceptabatur, Partitionis Tractatu amplius ſe haut teneri rati, eo quod a Cæſare non fuerit ſubſcriptus. Declarabat igitur Galliæ Rex in Procerum Conuentu, Philippum Andegauenſem Hiſpaniæ Regem, 35) & concluſo cum ipſo arctiſſimo fœdere, ſibi Du-

29) Quid cum Heluetis hoc in negotio fuerit actum, patet ex ſcriptis apud CASSANDRVM THVCELIVM *Actis Publicis Tom. I. p. 288. ſqq. & p. 296.* LETTRES HIST. *Ianv. 1701. p. 45.* ſcriptum Galliæ legatorum in conuentu Sueuicorum Vlmenſi exhibitum, LEBEN CAROLI III. *p. I. pag. 71.* Quid cum Italis LETTR. HIST. *Sept. 1700. p. 240.*

30) LEBEN CAROLI III. *p. I. pag. 73.* SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 40.* Varias Gallorum artes & conſilia apud Hiſpanos, in Gallia & Romæ ſuper hac ſucceſſione agitata exponunt Mr. de la TORRE *Memoires & Negotiations Secretes de diverſes Cours de l' Europe à la Haye 1721. 12.*

31) MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p. 239.* CASSANDRI THVCELII *Acta Publ. Tom. II. p. 171.* LEBEN CAROLI III. *p. II. p. 54.* Manifeſtum Ducis de eo reperitur apud THVCELIVM *Tom. II. p. 171.* LETTRES HIST. *Aout 1700. p. 178. ainſi tout ce que vous aurez de moi, c' eſt que le Duc de Moles Ambaſſadeur d' Eſpagne arrivâ le 9. Iuillet à Vienne, qu' il a eu depuis diverſes audiences de l' Empereur, & diverſes conferences avec ſes Miniſtres. Que le Comte Auerſperg ci-devant Envoyé extraordinaire de ſa Maieſte Imperiale en Angleterre, à receu ordre de ſe rendre en qualité d' Ambaſſadeur à Madrid pour y relever le ieune Comte d' Harrach, & que le Prince Fondi doit aller die-on dans peu en Italie avec vne Commiſſion ſecrete concernant certaine Ligue, qui ſe traite en ce pais-la contre l' execution du Traité de partage.* Oct. p. 440. *on a d' vn autre côte nommé divers Miniſtres pour aller dans les Cours etrangeres tant en Italie qu' en Suede & en Dannemarc, pour y faire des repreſentations ſur l' état des affaires & porter s' il ſe peut tous les Princes de l' Europe a ſe liguer enſemble contre le Traité de partage. On avoit auſſi proposé de recevoir quelque Troupes Imperiales à Naples, en Sicile, à Milan & même dans le Corps d' Eſpagne, mais les trois Puiſſances Alliées en ayant été averties, & iugeant, que par ce moyen au lieu d' vn partage paiſible il en faudroit faire vn l' epée à la main, ce qu' elles ont eu en veüe d' eviter, elles ont fait preſenter par leurs Miniſtres des Memoires là deſſus au Roy.* Sequitur ſcriptum de Blecourt, qui legatus Gallorum erat extraordinarius. Manifeſtum Ducis exhibetur *Avril 1703. p. 379.*

32) LEBEN CAROLI III. *p. I. p. 94.* BVDDEVS *de Teſtamento Caroli II. c. II. §. I. II.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p. 246.* Teſtantur de Teſtamento ſuppoſito litteræ Admirantis Caſtiliæ ad Clementem XI. Papam ſcriptæ LETTRES HISTOR. *a. 1704. p. 370.* LEBEN CAROLI III. *p. II. p. 190.* EVR. FAMA *p. XXIX. p. 298.* LEBEN CLEMENTIS XI. *Tom. I. p. 622.*

33) Extat Teſtamentum illud in MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. pag. 253.* LEBEN CAROLI III. *p. I. p. 95.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. V. p. 735.* CASSANDRI THVCELII *Acta Publica Tom. V. c. V. p. 299.*

34) Extant hæc ſcripta in LEBEN CAROLI III. *p. I. p. 171.* HISTORIE SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 16. 45.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. V. p. 734. 782. Tom. VIII. p. 501.* LETTR. HIST. *Dec. 1700. p. 600. 634.* CASSANDRI THVCELII *Acta Publica Tom. I. pag. 510.* EVR. HISTORICVS *Tom. II. p. 2262.* THEATR. EVR. *Tom. XV. p. 825.* du MONT *nouveau Recueil Tom. II. pag. 412.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p. 273.*

35) MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p. 278.* LEBEN CAROLI III. *p. I. p. 176.*

36) LEBEN

bi Ducatum Mediolanenſem, Belgium & Guipiſcoam prouinciam, vna cum iure Commerciorum Indiæ Occidentalis ſtipulabatur. 36) Omnes igitur Hiſpanicæ prouinciæ harum Præſidibus pretio conductis, Andegauenſi ſe ſubiiciebant, & licet non deeſſent, qui Cæſaris adhuc partes ſouerent in Hiſpania, atque inter hos ipſa Regina, & qui Cæſari fuerat a Confeſſionibus de las Torres, Teſtamentum Regi fuiſſe ſuppoſitum, tradens, iſti tamen a maiori parte victi, vix contradicere audebant, vt vel regno vel aula excederent. 37) Accedebat Gallis Bauariæ Elector, vel odio erga Belgas Fœderatos, vel alia de cauſſa Gallis ex fœdere fauens, vel etiam maiora moliens. Quem ſequebatur Vaudemontius Princeps auro Gallico conductus, aliique Prouinciarum Præſides, vt Galli integram Monarchiam Hiſpanicam ſine ſanguine intra paucarum hebdomadum ſpatium nanciſcerentur. 38) Imp. nihil tunc ſupererat, quam vt Ludouicus Comes de Harrach non ſolum poſt publicatum teſtamentum, ſed ante diſceſſum ſuum Madriti XXVII. Ianuarii 1701. contra Teſtamentum proteſtaretur. 39) Apud Gallos vero Aurelianenſis Dux Philippus matre Hiſpana natus, contra Teſtamentum proteſtabatur. 40)

§. CI. His ita præparatis, Philippus Andegauenſis, poſtquam apud Hiſpanos XIV. Nouembris in Regem eſſet proclamatus 41) Galliæque Rex publico ſcripto ipſi ſucceſſionem regni Gallicani reſeruaſſet, 42) IV. Decembris 1700. ex Gallia in Hiſpaniam tendebat, atque XIV. Aprilis 1701. Madritum, magna ſolennitate intrabat, & præſtito iuramento homagium ſolenniter ſuſcipiebat. 43) Neque tamen iniuſte occupatam eſſe Hiſpaniæ Monarchiam Galli prætexebant, quin potius cauſſam ſuam diuerſis coloribus defenderent. 44) Nitebantur iſti ſucceſſione lineali cognatica, apud Hiſpanos recepta, quæ extinctis eiusdem lineæ maſculis, fœminis ſecundum natiuitatis ordinem, harumque hæredibus ſuccedendi ius deferat. Philippi III. autem filia primogenita, Anna Maria, Ludouico XIII. fuerat nupta, ex eademque Ludouicus XIV. prognatus. Caroli II. Regis vltimo defuncti ſoror primogenita Maria Thereſia, extinctis maſculis, ſucceſſionis ordine ad Delphinum hæreditatem detuliſſe dicebatur, & hoc renuntiante, ad ipſius poſteros. 45) Alterum ius ex Teſtamento erat Regis vltimo defuncti. Tertium ex vocationis iure, ab Hiſpaniæ Proceribus factæ, & quæ exinde certa fuerat regni poſſeſſio. Aſt, regerebant Cæſarei, ſucceſſionem linealem cognaticam ſe in Hiſpaniæ quidem ſucceſſiune adgnoſcere, legibus exemplisque firmatam, excludi tamen Hiſpanorum primogenitas ob factam renuntiationem. Dum enim Anna a. 1612. Ludouico XIII. nuptui

36) LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 192. 210.

37) LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 184. 211. SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 79. Qua ratione in vrbes Belgicas fuerint recepti, deſcribitur in LETTRES HIST. *Fevr.* 1701. *p.* 241.

38) Electorem Belgas ideo odio habuiſſe, tradunt MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. pag.* 298. quod argenti ſummas, quas poſtulauerat, mutuo concedere denegarent Amſtelodamenſes. LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 191. SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 51. Vaudemontius qua ratione Gallis acceſſerit, exponitur LETTR. HIST. *Ianv.* 1701. *p.* 41. *Fevr. p.* 157.

39) LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 183. 215. SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 47. 87. THVCELIVS *pag.* 314. LETTR. HISTOR. *Mars* 1701. *p.* 314.

40) MERC. HIST. *Tom. XXXI.* LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 190. 558. SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 91. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 285. LETTRES HIST. *Iuin* 1701. *p.* 684.

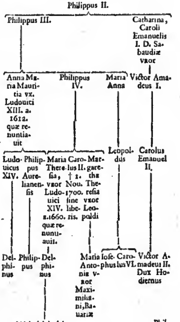
41) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 50.

42) Extat iſtud in LETTRES HIST. *Mars.* 1701. *p.* 308.

43) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 73. *ſqq.* LETTRES HIST. *Ianv.* 1701. *p.* 70. *Fev. p.* 178. *Mars p.* 293. *Avril p.* 474. *Mai* 1701. *p.* 582. *Iuin* 1701. *p.* 719.

44) A Gallorum quidem partibus faciunt AVBERIVS, GEORGIVS ABVSSON, aliique ſcriptores, ſupra iamdum §. *XXII.* adlegati, qui poſt mortem Philippi IV. iura ſucceſſionis Gallorum in Hiſpaniæ prouincias demonſtrare voluerunt. Quibus accedunt VLRICI OBRECHTI *Excerpta Hiſtorica & Iuridica de natura ſucceſſionis Hiſpanicæ in Monarchiam Hiſpaniæ* 1700. 4. Accedit *Iniuſtitia Belli Auſtriaci contra Catholicum Hiſpaniarum Regem Philippum II. Neapoli* 1705.

45) Ordo ſucceſſionis ex hoc ſchemate patet:

pti collocaretur, iſta ſolenni Inſtrumento, pro ſe ac ſucceſſoribus omni iure in ſucceſſionem Hiſpanicam renuntiat, promiſſis in compenſationem quingentis millibus aureorum. 46) Hæc renuntiatio etiam a Philippo III, inſtantibus Proceribus a. 1618. publica lege fuit confirmata. 47) Eadem ratio habita fuit, dum Maria Thereſia, poſt pacem Pyrenæam a. 1661. Ludouico XIV. iungeretur; Maria enim iam annum ætatis vigeſimum agens vna cum Ludouico non ſolum per conuentionem matrimonialem VII. Nouembris 1659. erectam, atque a Galliarum Rege ratihabitam, 48) omni ſucceſſionis iuri renuntiat, ſed etiam antequam adhuc in Galliam reduceretur, publicum renuntiationis Inſtrumentum in vrbe Fontis Rapidi II. Iunii 1660. in præſentia Hiſpaniæ Procerum, ſolenni iuramento firmat, 49) ad eandemque Conuentionem matrimonialem, iamdum in Pace Pyrenæa a Ludouico XIV. & Philippo IV. prouocatur, quod eandem vim habere debeat, quam ipſa pax iuramento firmata. 50) Obiciunt equidem Galli, renuntiationem in Hiſpauia locum non habere, vbi maioratus moribus legibusque recepti, contra quas renuntiationes non valeant. Et ſi vel maxime Anna & Maria pro ſe renuntiare valuerint, hoc tamen poſteris illorum, ius quæſitum ad ſucceſſionem ex ſanguinis iure habentibus, præiudicium nullum poſſe adferre, immo dictam renuntiationem, prout tamen pactum fuerat, tempore nuptiarum, nec a Rege Chriſtianiſſimo, nec ab Infante Maria Thereſia fuiſſe ratam habitam, & iuramento confirmatam, nec, prout conuenerat, actis Senatus Pariſienſis inſertam, quid quod, dotem quingentorum millium aureorum in renuntiationis compenſationem promiſſam, non fuiſſe ſolutam. Et ceſſare nunc excluſionis Gallorum rationem, ob vitandam Galliæ cum Hiſpania vnionem, quæ per teſtamentum Caroli II. in perpetuum ſeiunguntur. Verum, renuntiationes non ſolum in Hiſpania, ſed etiam Gentium Iure eſſe validas, Doctores adſerunt. 51) Et licet hæredibus iamdum natis præiudicium per renuntiationem parentum adferri nequeat, aliud tamen eſſe circa hæredes naſcituros, qui, dum tempore renuntiationis nondum exiſtant, tunc demum nati, poſtquam parentes iure ſuo iamdum excidiſſent, nullo iure vti poſſent, quod non niſi per parentes ad iſtos deuoluendum. 52) Nec omiſſam tempore nuptiarum confirmationem quidpiam facere, cum in prima conventione a Rege Chriſtianiſſimo ratihabita, expreſſis verbis prouiſum ſit, ne talis omiſſio ſi contigiſſet, detrimenti quid pactis adferret. 53) Dotem autem ob omiſſam dictam ratihabitionem, non fuiſſe ſolutam, prout ſingulari ſcripto deſuper proteſtatus fuit Philippus IV. 54) Nec Gallos ad vitandam ſaltim vnionem fuiſſe excluſos, ſed etiam ob bonum publicum, ad ſeruandam æqualitatem

|	Electoris
Philippus Andegauenſis	| Ioſephus Ferdinandus † 6. Febr. 1699.

46) Inſerta ſunt hæc pacta dotalia Iuri Auſtriaco in ſucceſſionem Hiſpanicam apud CASSANDRVM THVCELIVM *Actis Publicis* Tom. I. pag. 426. *namque in omnibus iſtis caſibus dicta Domna Anna infans ait & declarat eſſe ſe & manere bene & debite excluſam vnaque ſimul omnes illius liberos deſcendentes mares & fœminas, licet dicant, aut dicere vel prætendere queant, quod in illorum perſonis locum non inueniant nec conſiderari debeant aut poſſint rationes cauſa publica aliæue, ſuper quibus fundari poſſit hæc excluſio.* THVCELIVS *p.* 419.

47) THVCELIVS *p.* 435.

48) Extat Inſtrumentum apud THVCELIVM *p.* 436. hæc autem renuntiatio iisdem verbis, eodem tenore fuit facta, ac prior Ratihabitio Gallica Toloſæ XXIV. Nouembris 1689. extat apud THVCELIVM *p.* 459.

49) THVCELIVS *p.* 443.

50) Art. XXXIII. *quo pax iſta, fraternitas & bona amicitia iuxta votum firmior, durabilior & indiſſolubilior maneat, conuentum & ſtabilitum fuit nomine dictorum Dominorum Regum, vt ſua Maieſtas Chriſtianisſima vxorem ducat Infantem Dominam Mariam Thereſiam filiam maiorem ſuæ Maieſtatis Catholicæ, in quem finem dicti Miniſtri Comes Dux de Oliuarcia & Cardinalis Dux Mazarinus vi mandati ſpecialis, quo muniti ſunt, inierunt eodem die, qui & huic tractatui ſubnotatus eſt, alium tractatum particularem ſuper conditionibus dicti matrimonii & tempore celebrationis, prout illic expreſſum eſt, qui quidem tractatus, etſi ſeparatus a præſenti tractatu pacis ſit, eiusdem nihilominus cum hoc roboris & vigoris eſt tanquam eiusdem pars principalior illiusque ſecuritatis & durationis pretioſiſſima arrha.*

51) Renuntiationes enim in Hiſpaniæ Maioratibus valere, late demonſtrauit PELETZ a MERES de *Maioratibus Hiſpaniæ p. III. qu. XVIII. n.* 13. *ſqq.* BVDDEVS de *Teſtamento Caroli II. cap. II. §. XI.*

52) GROTIVS de I. B. & Pacis c. IV. §. X. *Sciendum eſt, nullum eſſe ſicut nec vlla ſunt accidentia rei non exiſtentis, quare ſi populus, a cuius voluntate ius regnandi proficiſcitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati ſunt, vt quibus ius quæſitum nondum eſt, nullam facit iniuriam.* Hæc BVDDEVS *cap. II. §. XVII. XVIII.* ad præſentem caſum egregie adplicat.

53) THVCELIVS *p.* 461.

54) Extat iſta declaratio apud THVCELIVM p. 461. *per aliam clauſulam dictæ capitulationis obtuli pro dote dictæ Infanti meæ filiæ quingenta millia coronatorum ſolis, incluſis ſeu comprehenſis legitimis, paterna & materna, & aliis quibuscunque iuribus, idque factum eſt ſub pacto & conditione approbandi & ratam habendi vna cum Rege Chriſtianiſſimo ſtatim atque illius nuptiæ celebrarentur, dictam renunciationem cum iureiurando ac clauſulis neceſſariis, & vt acceptaretur a Parlamento Pariſienſi forma & vigore ſolitis, documentaque mihi aut meo ſucceſſori transmitterentur; id vero hactenus a Rege Chriſtianiſſimo & dicta Infante mea filia impletum non eſt, quare liber fui & ſum ab obligatione ſoluenda dotis, quam obtuli.*

55) Hæc

tem Europæ, & Statum vtriusque nationis diuerſum, Auſtiacæ etiam Domus potentiam conſeruandam. 55) Nec ex Teſtamento Gallis ius accedere potuit, dum illud pro valido haberi nequeat, eo quod, Regis conſenſus defuiſſe videatur, teſtamentum etiam fideicommiſſo Philippi III. & IV. Legibus Hiſpanicis, & iuri Auſtiaco tot pactis firmato repugnet. Immo, ſi vel maxime validum, circa Belgium Hiſpanicum & Ducatum Mediolanenſem minime valeat, de quibus ſeudales leges ſine domini directi conſenſu diſponere prohibeant. 56) Nec poſſeſſionis iura mala fide adteptæ hic queant adlegari.

§. CII. Potius igitur Auſtriacæ domui iura in Hiſpaniam eſſe integra, Leges & pacta Hiſpanica indicant. Excluſis enim ob dictam renuntiationem Hiſpaniæ Infantibus, Galliæ Regibus matrimonio iunctis, iuſta ſuccedendi ratio ad reliquas deuoluitur. Philippi III. igitur ſecundo genita Maria Anna, Ferdinando III. fuit iuncta. Philippi IV. ſecundogenita, Margaretha Thereſia Leopoldo, qui non ſolum matre Hiſpanica natus, ipſe ius habebat cernendi hæreditatem, ſed etiam ob matrimonium Hiſpanicum ſuccedendi ius ad poſteros deuoluerat. Accedebant pacta dotalia inter Ferdinandum II. & Philippum IV. pro Ferdinando III. Vngariæ & Bohemiæ Rege, & infante Maria, a. 1628. inita. 57) Confirmat eandem ſucceſſionem Teſtamentum Philippi III. XXX. Martii 1621. conditum, per quod ſucceſſio in dictam Mariam, ſi Philippus IV. ſine poſteris fuerit extinctus, eiusdemque poſteros definitur. 58) Confirmat illud Teſtamentum Philippi IV. qui non ſolum dictas renuntiationes adprobat, ſed etiam extinctis poſteris maſculis, hæredem inſtituit Margaretham, filiam ſecundo genitam illiusque filios & filias deſcendentes, mares & fœminas, iisdemque non extantibus, inſtituit Mariæ Annæ Ferdinando III. nuptæ, poſteros, atque his deficientibus, Catharinæ, Sabaudiæ Duciſſæ poſteritatem. 59) Vltimum domus Auſtriacæ Ius pactis inter Carolum V. & Ferdinandum I. a. 1521. initis nititur, quibus de mutua ſucceſſione, extincta vna linea, fuit cautum, 60) ita, vt extincta Maximiliani II. poſteritate maſcula, Hiſpaniæ Rex, cui ob matrimonium cum Anna Maximiliani II. filia, ius in ſucceſſionem fuerat enatum, per ſpeciale pactum VI. Iunii 1617. ſucceſſioni in Regnum Vngariæ atque Bohemiæ renuntiare neceſſum haberet. 61) Ex hoc pacto Auſtriæ Archi-Duces ex iure adgnationis in Regnum Hiſpaniæ ſuccedunt.

§. CIII. Cæſar igitur pro vindicando iure ſuo non militem ſolum colligebat, ſed etiam

55) Hoc in ſcripto cui titulus *La Defenſe du droit de La Maiſon d' Autriche à la ſucceſſion d' Eſpagne* plenius declaratur. BVDDEVS *de teſtamento Caroli II. cap. II. §. XXI. XXII. XXIII.*

56) Vtraque modo adlegata ſcripta, Teſtamentum illud pro inualido eſſe habeodum, firmis ſane rationibus declarant. Sic etiam in THVCELII *Tomo I. p.* 331. ſcriptum reperitur, quo demonſtratur, Ducatum Mediolanenſem eſſe feudum Imperii maſculum, cum Caroli V. Aurea Bulla de iure ſucceſſionis in Ducatum Mediolanenſem.

57) Inter CASSANDRI THVCELII *Acta publica Tom. I.* integrum Caput quintum huc facit, in quo, præter diuerſa Acta Publica reperiuntur *Synopſis quorundam Iurium Auſtriacorum in ſucceſſionem Hiſpanicam. Ius Auſtriacum in Monarchiam Hiſpanicam aſſertum. Ius Hiſpano-Auſtriacum aſſertum. Conſiderations & Remarques ſur la ſucceſſion du Duc d' Anjou.* In Tomo II. cap. IV. extat *Excerptorum Hiſtoricorum & Iuridicorum Continuatio I. II. III. Reflexions ſur divers Ecrits, concernants la Succeſſion à la Monarchie d' Eſpagne. Iuſtitia Auguſta Domus Auſtriacæ in regna & prouincias Hiſpanicas, veris rerum argumentis illuſtrata.* Separatim prodiit IO. ALVARES de COSTA *Aquila Auguſta, triſulco obarmata fulmine, ſeu Carolus Tertius Auſtriacus, Rex Hiſpaniarum aſſertus, Amſtelodami* 1705. *f.* Facit huc etiam IO. FRANCISCI BVDDEI *diſſertatio de Teſtamentis ſummorum Imperantium, ſpeciatim Caroli II. Hiſpania Regis, Hala* 1701. 4. & dum Autores Diarii litterariorum Treuoltienſis breuibus contradicerent, anſam dabant nouo ſcripto, quod hoc titulo prodiit: *vlterior diſquiſitio de iure gentis Auſtriacæ in ſucceſſionem Hiſpanicam.* IO. CHRISTIANI MEISSII *Diſſertatio de Succeſſione Hiſpanica, Lipſiæ* 1709. 4. Præter hæc extant *Trois lettres ſur la ſucceſſion d' Eſpagne. Iudicium Poeticum ſuper controuerſia ſucceſſionis Hiſpanica, Praga* 1702. *f. La Iuſtice encouragée contre les chicanes & les menaces d' un Partiſan de Bourbons. La Partage de Lion. Claſſicum belli Hiſpano Gallici. Staats-Anmerckungen uber die Succeſſion des Hertzogs von Anjou. Grillen über den ietzigen Zuſtand der Monarchie Spanien. Curiöſe Staatsfrage, wer in dem groſſen Monarchiſchen Kænigreich Spanien der rechtmæſſige Succeſſor ſeyn ſol, Cölln* 1700. 4. Diſſ. *de Renuntiatione ſucceſſionis linealis cognaticæ* 1711. 4. Adde *Nichts-gültige Franzæſiſche Renuntiation* in DIARII EVROPAEI *Appendice Tomi XV.* LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 231. LETTR. HISTOR. *May* 1701. *p.* 541. *Sept. p.* 493.

58) Dictum de eo iam *Sect. ſuper. §. vlt.*

59) Ius Auſtriacum apud THVCELIVM *pag.* 464. poſtquam de renuntiatione Annæ fuiſſet dictum, in Teſtamento confirmatur verbis: *hic hinc conſequens eſt, vt pro ſtatu preſente remanſerit ceu filia mea maior & vnica in caſibus enunciatis in dictis capitulationibus matrimonialibus infans domna Maria, quam cum omni progenie legitima & non legitimata poſt extinctas perſonas & deſcendentes dictorum Principis Domini Philippi, Infantumque Domni Caroli & Domni Ferdinandi eorumque deſcendentium ſuccedere debere in iſtis Regnis & Dominis declaro & iubeo.*

60) THVCELIVS p. 465. *ſive dictum eſt, princeps deceſſerit, quod Deus prohibeat, non relictis liberis aut deſcendentibus maribus aut fœminis legitimis & ex legitimo matrimonio genitis, aut ſi Deus pluribus me filiis maribus ex hoc vel alio matrimonio auxerit, illique mortui fuerint liberis aut deſcendentibus non relictis, prout dictum eſt, in defectu ipſorum, hæredem vniverſalem omnium dictorum meorum Regnorum, Statuum & Dominiorum inſtituo Infantem Domnam Margaritam filiam meam & Reginæ Domnæ Maria Annæ coniugis meæ chariſſimæ & amatiſſimæ, illiusque filios & filias deſcendentes mares & fœminas, legitimos & ex legitimo matrimonio prognatos, quot Deus illi dederit.*

61) Vide ſupra *Sect. VIII. §. VII.* Demonſtratur

etiam de fœderibus ſibi proſpiciebat, nec Galli circa eadem vacabant. Collegerat enim viuo adhuc Carolo, Galliæ Rex militem octodecim millium in Hiſpaniæ confiniis, ſub prætextu tuendæ partitionis, qui nunc ad Regni occupationem, ſi opus foret, præſto eſſent. 62) Cum Gallo arcanum fœdus concludebat Bauarus & Colonienſis Elector, maiora molientes. 63) Helueti etiam Catholici Andegauenſem pro Hiſpaniæ Rege adgnoſcebant, fruſtra licet eos ſollicitante Trautmansdorfio Comite, qui Cæſaris apud ipſos legationem obibat, 64) & Luſitaniæ Rex pacto cum Gallis fœdere. 65) Fœderati Belgæ ſibi copiisque ſuis metuentes, quarum duodecim millia ex pacto cum Carolo II. inito, in præſidiis Belgii Hiſpanici detinebantur, quaa Galli non niſi adgnito pro Rege Andegauenſi dimittere volebant, quo ipſo moti, Andegauenſem pro Rege adgnoſcunt, his tamen conditionibua, vt ipſis de ſecuritate proſpiceretur. 66) Dum interim Belgæ fœderati non ſolum fœdus Traiectenſe, quo ipſorum nititur Reſpublica, denuo iuramento confirmarent, 67) . ſed etiam Guilielmo III. ſecreto ſignificarent, quid ipſos ad adgnoſcendum Andegauenſem permouerit. Guilielmus III. vero M. Britanniæ Rex eluſum ſe ſentiens, conuocato Parlamento, arma in Gallos meditabatur. Et licet inter Proceres, membraque Parlamenti non deeſſent, qui artibua auroque Gallico inducti, potius diſſidia inter Regem & Parlamentum diſſeminarent, cauſſam Tractatus Partitionis examinarent, Regis Miniſtros, qui eundem conſulerant, ad reddendam rationem inuitarent, ortis tamen exinde variia turbis, Rex ad diſſoluendum hoc Parlamentum, nouumque conuocandum commouebatur. Dum autem mortuo apud Gallos Iacobo II, qui ex Angliæ regno ſuerat daiectus, Galli Principem Walliæ ſuppoſititium ſub Iacobi III. nomine, pro Rege declararent, idque pace Ryswicenſi aduerſaratur, 68) concitabat hoc Parlamentum, vt ſubſidia Regi ad bellum contra Gallos decernerent: Belgæ interim cum Gallis, vt ipſis de limitum ſecuritate proſpiciatur, agentes, Anglicum etiam legatum ad hos Tractatus admitti volebant, ægre conſentiente Gallorum legato, Comite Auauxio. Inſtitutis igitur congreſſibus, Angliæ legatus XXII. Martii 1701. Gallia certa capita proponebat, vt de ſatisfactione domus Auſtriacæ ageretur, Galliæ Rex præſidium ex oppidis deduceret, quæ ſaltim præſidiis Hiſpanicis & Belgicis firmarentur, Anglis in ſecuritatem Oſtenda & Nouua Portus traderetur, nulla Hiſpanicæ Monarchiæ prouincia Gallis vnquam traderetur, pacta inter Anglos Galloſque confirmarentur, Anglis libertas Commerciorum in America concederetur. His conceſſia, Guilielmus ſe Philippum pro Rege eſſe adgniturum, declarabat. Accedebant hiſce poſtulatis Belgæ, ius præſidii in Geldriæ oppidis Venloa, Ruremonda, Stephani inſula, Luxenburgo, Namurco, Caroloregio, Montibus, Teneramunda, in finium ſuorum ſecuritatem prætendentes. Sed dum Auauxius declararet, Regem ſuum ex Hiſpanica ſucceſſione ne pagum quidem eſſa ceſſurum, nec Anglis Belgiſque concedere vellet, quæ poſtulabant, Tractatus abrumpebantur, legatus auocabatur. 69) Fœdus igitur XVII. Septembris 1701. inter Imp. Anglos,

ſtratur hoc plenius in Iure Auſtriaco vindicato *pag.* 31. Adgnationis autem ſchema tale eſt:

Philippus, Auſtriæ Archidux

Carolus V.				Ferdinandus I.
Philippus II.	Maximilianus II.		Ferdinandus	Carolus
Philippus III.	Rudolphus II.	Mathias	Albertus	Ferdinandus II.
Philippus IV.				Ferdinandus III.
Carolus II.				Leopoldus
				Ioſephus. Carolus

62) LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 82.

63) De fœdere cum Gallis plenius agitur in MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. p.* 304. in quo etiam *art. VI.* continetur de Imp. throno Imperiali priuando, qui Baoaro dein deferendus. SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 55.

64) Quid apud Heluetos actum, ſcripta docent apud THVCELIVM *Tom. I. pag.* 327. 374. *Tom. II. c. V.* LETTERS HISTOR. *May* 1701. *p.* 525. SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 58. LEBEN CAROLI *p. I. p.* 394. 892. 938.

65) SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 59. LEBEN CAROLI *p. I. p.* 432. Extat fœdus in LETTRES HIST. *Dec.* 1701. *p.* 700.

66) Quam humaniter, & quibus artibus, Belgas Fœderatos in partes ſuas pellicere conatus fuerit Rex Gallorum, traditur im LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 194. LETTRES HISTOR. *Ianv.* 1701. *p.* 113. *Mars p.* 337. *Avril.* 1701. *p.* 487. Belgarum Conſilia *p.* 337. Promouebant hæc artes Gallorum poſt pacem Rysvvicenſem, quibus promotum, vt pleræque copiæ dimitterentur, ne excreſceret nimis potentia Arauſionenſis. Quid in Belgarum congreſſu generali decretum, exponit THVCELIVS *Actis Publicis Tom. I. p.* 319. 329. 361. 364. SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 60. MEM. DE LA GVERRE *Tom. I. pag.* 321. LEBEN CAROLI *p. I. p.* 346. RINCK *p.* 1438. LETTR. HISTOR. *Ianv.* 1702. *p.* 74.

67) De hoc LETTRES HISTOR. *May* 1702. *pag.* 580.

68) MEM. DE LA GVERRE Tom. I. p. 195. *Car, le Roy Iaques étant venu a mourir, il reconnût tout auſſitôt le ieune Prince de Galles pour Roi d' Angleterre, & deſavoüa par là tout ce qu' avoit le Maréchal de Bouflers avec le Comte de Portland dans cette célébre entreuüe qu' ils eurent a Tubiſe. Comme la Cour de France avoit trésbien prévû ce qui venoit d' arriver, elle eut ſoin en reconnoiſſant le Prince d' Orange pour Roi, de faire publier au Roi Iaques vne proteſtation contre tout ce qui ſe feroit à la Paix de Ryswik au préiudice de ſes intérêts ſuivant ce plan, le Prince d' Orange ne fut proprement reconnu pour Roi que pour faire la Paix, la quelle étant faite, la Scene changea.*

69) Extant hæc poſtulata in THVCELII *Actis Publicis Tom. I. p.* 370. LEBEN CAROLI *p. I. p.* 444. LET-

glos, Belgasque, promouente illud potiſſimum Marlborogio, concludebatur, de bello communibus viribus contra Gallos & Andegauenſem promouendo, vsque dum Auſtriacæ domui circa ſucceſſionem Hiſpanicam ſatisfiat, Anglis Belgisque relinquatur, quidquid in America occupauerint, & ſicuti bellum, nonniſi communi conſilio gerendum, ſic etiam pax non ſine omnium conſenſu concludenda. 70)

§. CIV. Inter hæc, in Comitiis Germanicis, Cæſar de bello Gallis ſociisque inferendo, proponebat. Dum autem Germani ob Gallorum artes tergiuerſarentur, nec etiam fœdus adhuc cum Anglis Belgisque eſſet concluſum, in Italiam bellum transferre cogitabat, Ducatum Mediolanenſem vindicaturus: Varie ſiquidem tentabantur Iralorum animi. Gallis equidem, ne Cæſaris potentia apud Italos excreſceret nimium, ſauebat Clemens XI. Papa, Andegauenſem etiam pro Rege adgnoſcebat, licet neutralitatem præ ſe ferret, 71) ideoque neutri, petitam licet regni Neapolitani inueſtituram, concedere vellet, 72) & Dux Sabaudiæ, cuius filiam alteram Ludouicam Gabrielem in matrimonium duxerat Andegauenſis. Hinc concluſo cum Gallis fœdere, his tranſitum non ſolum concedebat in Ducatum Mediolanenſem, ſed etiam copias ſuas decem millium & vltra, Gallicis iungebat, conceſſa ipſi Gallici exercitus ſuprema præfectura. 73 Citabatur tamen ideo ad iudicium Aulicum, ad videndum ſe priuari ſeudis Imperii, vaſalli etiam & ſubditi de non parendo ipſi publicis edictis admonebantur. 74) Accedebat, contradicenre licet Cæſaris Legato, Comite de Caſtelbarco, qui Ducem hactenus ſollicitauerat, Gallorum partibus Ferdinandus Carolus Mantuæ Dux, qui Gallos in vrbem, arcem, & terras ſuas recipiebat, 75) ab Iudicio aulico feloniæ reus iudicatus. 76) Mirandulæ eriam Duciſſa Vaudemontio Duci vrbem & arcem cedebat. 77) Veneti, Florentini, Mutinæ & Parmæ Dux ab vtraque parte ſollicitabantur, ſed Neutralitatem quam vocant, amplectebantur. 78)

§. CV. His ita præparatis, miles Cæſareus in Italiæ finibus Roueredi congregatur, & per ardua, Alpes fere inuias, cum tormentis & adparatu bellico, quæ mira arte, per rupes deuias ferebantur, tranſcendens in Italiam, Eugenio Duce, Maio menſe 1701. cui Vaudemontius Iunior & Commereius Princeps aderant, irrumpir, 79) publicato Manifeſto, 80) Addam trauſit, & ſimulans, quaſi Padum tranſire vellet, ex improuiſo Gallos ad Carpium, Mutinenſis Ducatus, IX. Iulii adoritur, eosdemque profligat. 81) Inde, poſtquam Cæſarei Mincium ſine impedimento tranſiuiſſent, caſtellum Gothofredi, Caſtilionum occupanr. Mantuana tamen proditione non ſuccedente. 82) Fit Kl. Septembris ad Clarium, Brixienſis Territorii Veneti, prœlium, in quo Gallorum tria millia cæduntur, paucis Cæſareanorum amiſſis. 83) Inde Canettum deditione capit Eugenius,

444. LETTR. HIST. *Avril* 1701. *pag.* 491. *Août pag.* 222.

70) Extat illud Tomo I. Actorum Pacis Traiectenſis præmiſſum & in SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 246. LEBEN CAROLI *p. I. p.* 573. du MONT *noveau Recueil Tom. II. p.* 193. SCHAVPLATZ DES KRIEGES *p.* 782. in MVLLERI *Leben del Hertz. von Marlbourough p.* 30. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VI. p.* 434. THVCELII *Acta Publica Tom. I. p.* 652. RINCK *p.* 1435.

71) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 57. Extant litteræ Imp. ad Papam, im LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 224. quo iura domus Auſtriacæ declarantur. Litteræ Papæ, quibus Andegauenſi de corona gratulatur, apud THVCELIVM *Tom. I. p.* 363. LETTRES HISTOR. *Avr.* 1701. *p.* 384. Conſilia Papæ, ne Cæſarei Ferraram occuparent, LETTRES HIST. *Iuillet* 1701. *p.* 4. LEBEN CAROLI *p.* 388.

72) Quid in hac cauſſa fuerit actum, publicis ſcriptis exponit THVCELIVS *Tom. I. cap. VI.* qui etiam litteras ſuper petita Inueſtitura Papali exhibet, ad quas animaduerſiones dedit VLRICVS OBRECHTVS. Contra easdem prodiit ROLANDI de OVRINCK *epiſtola antianimaduerſoria Animaduerſionum, quas Vlricus Obrechtus, Argentoratenſium quondam Prætor Regius vulgari fecerat. Francofurti ad Mœnum* 1710. 4. SCHAVPLATZ DES KRIEGES in Italien *p.* 774. Ridicula præſentatio equi a legato Hiſpanico cum petita inueſtitura facta repræſentatur im SPANISCHEN SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 241. LEBEN CAROLI *p. I. p.* 544. LETTRES HIST. *Août* 1701. *pag.* 112. Adde LEBEN CLEMENTIS XI. *III. Abth.* §. *XIII. XIV.*

73) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 57. 89. LEBEN EVGENII *p. I, p.* 373. LETTR. HISTOR. *May* 1701. *p.* 524.

74) FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VI. p.* 631. CASS. THVCELII *Acta Publica Tom. II. c. XII.* RINCK *p.* 1420. LETTR. HISTOR. *May* 1701. *pag.* 514.

75) SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 95. SCHAVPLATZ DES KRIEGES *p.* 778. LEBEN CAROLI *p. I. pag.* 365.

76) SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 106. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VI. p.* 615. CASS. THVCELII *lib. II. c. XII.* LETTRES HISTOR. *Août.* 1701. *p.* 169. LEBEN CAROLI *p. I. p.* 502.

77) LETTR. HIST. *May* 1701. *pag.* 522.

78) SCHAVPLATZ DES KRIEGES *p.* 779. LETTR. HIST. *May* 1701. *p.* 518.

79) SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 113. LEBEN EVGENII *p. II. p.* 7. LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 363. SCHAVPLATZ DES KRIEGES *pag.* 794. Miles Cæſareus deſcribitur in LETTR. HIST. *Fevr* 1701. *p.* 164. *Intll. p.* 17.

80) Extat im SPANISCHEN SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 130. RINCK *p.* 1421.

81) SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 145. LEBEN EVGENII *p. II. p.* 23. LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 379. SCHAVPLATZ *p.* 818. RINCK *p.* 1426. LETTR. HIST. *Août* 1701. *p.* 143. 180.

82) SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 156. 160. LEBEN EVGENII *p. II. p.* 34. 37. LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 517. SCHAVPLATZ *pag.* 833. RINCK *p.* 1430. LETTR. HISTOR. *Sept.* 1701. *pag.* 269.

83) SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 171. LEBEN EVGENII *p. II. p.* 47. LEBEN CAROLI III. *p. I. p.* 519. SCHAVPLATZ *p.* 845. LETTR. HIST. *Oct.* 1701. *p.* 400.

nius, Marcariam & Borgoforum. 84) Et dum Mirandulæ Ducisſa, Gallorum præfectos militares in arcem inuitatos captiuos feciſſet, id quod ciues de militibus in vrbe commorantibus fecerant, vrbs iſta XXII. Decembris Cæſareum recipit præſidium. 85) Mediolani non ſolum plures erant, qui Cæſari fauebant, ſed etiam in vrbe Neapolitana, facta conſpiratione, quæ XXII. Septembris executioni eſſet mandata, Proregem Ducem de Medina Celi Neapolitanum occidere, Caſtellum nouum occupare, & Cæſari vrbem ſubiicere tentabant, ſed detecta licet conſpiratione, huius capita populum concitantes, Templum S. Laurentii & S. Claræ occupant. Verum, dum plerique Proceres ac Nobiles cum Prorege facerent, hic etiam militem contra ſeditioſos mitteret, & Carolus Sangrone, atque Laurentius Baro de Saſſinet, qui olim in aula fuerant Imperatoris, eſſent capti, reliqui diſſipantur, capti vero poſtea in fide erga Cæſarem ad mortem vsque perdurantes, capite plectuntur. 86)

§. CVI. Ineunte anno 1702. Mutinenſis Dux, adpropinquante milite Cæſareo eo adigebatur, vt Brixellum Cæſareis V. Ianuarii dedi iuberet. 87) Hinc Eugenius Mantuam arctius includit 88) & II. Februarii Cremonam tentat, vbi magnam annonæ & bellici adparatus copiam Galli congeſſerant, immiſſis primo mane per aquæductum, 89) quem Coſolius Parochus S. Mariæ Nouæ in cella ſua Eugenio Principi indicauerat, trecentis gregariis. Ipſe Princeps, effracta porta S. Margarethæ, vrbem cum aliquot legionibus ingreditur, Villaregium ſomno excuſſo, ſuis in auxilium venientem, capit. Sed capta licet pleraque vrbis parte, dum Scherzerus Baro, Mercio, qui ad Padi portam pedem firmauerat, tardius ob varia impedimenta ſubueniret, binæ legiones Hibernicæ eundem retro cedere cogerant, quas Cæſarei equidem varie tentabant, ſed in fide Gallorum manentes, Cæſareos non ſine clade repellunt. Accedebat, quod Valdemontius iunior ab altera Padi ripa ob itineris incommoda tardius adueniret, nec, deficientibus nauigiis, Padum tranſire valeret. Senatus equidem conuocabatur, apud quem Princeps inſtabat, vt iſte vna cum Ciuibus Cæſareis contra Gallos adſiſteret, ſed hoc tergiuerſante, Gallis noua auxilia expectantibus, Eugenius Princeps copiis inferior, pedem retro figere cogebatur, abducto Villaregio, & ſeptuaginta vel octoginta præfectis militaribus captiuis, vna cum quadringentis gregariis, licet etiam Cæſareorum vel quadringenti in vrbe remanſerint captiui. 90) Hic tamen exinde fructus, vt Galli multa ad Oglium loca, quæ hucusque tenuerant, ſtatim relinquerent. 91) Poſtquam autem Gallicus Exercitus nouo milite & Vindocinenſi Duce fuiſſet firmatus, Mantuam liberare tentabat, quam tamen arctius adhuc includebat Eugenius, vnamque ex portis exterioribus capiebat. 92) Aſt Galli Kl. Iunii a. 1702. Caſtilionum recuperabant, 93) caſtra Eugenii XV. Iunii ignitis globulis infeſtabant, 94) & tres legiones ad Pedum, Viſcontio Duce prope Caſale maius locatas, ne Galli Brixellum inuaderent, magna vi XXVI. Iulii adgrediuntur, quas non ſine ſuorum clade

84) SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 207. 215.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 80.* SCHAVPLATZ *p. 871.*

85) SVCCESSIONS-KRIEG *p. 221.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 92.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 232.* SCHAVPLATZ *p. 881.* LETTRES HISTOR. *Fevr. 1703. pag. 141.*

86) SVCCESSIONS-KRIEG *p. 224.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 535.* In THVCELII *Actis Publicis Tom. I. p. 607.* reperiuntur *Relation de la Conjuration mal reuſsue à Napels la nuit du 22. au 23. Sept. 1701.* in qua capita conſpirationis nominentur *Le Prince Macchia, Quinta Corta; le Duc Thelese Grimaldi, le Duc de Caſtellucceia Spinelli, le Duc Tiberio Caraffa, Don Malizio Caraffa, Dion Gioſeppe Capecei, & Don Carlos Sangroue, tous Cavaliers Neapolitains.* LETTRES HISTOR. *Nov. 1701. p. 493. Dec. p. 620.*

87) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 174.* LEEEN EVGENII *p. II. pag. 96.* SCHEVPLATZ *pag. 884.*

88) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 177.* LEBEN EVGENII *p. II. pag. 99.* SCHAVPLATZ *pag. 887.*

89) Sic Vienna Burgundiæ eadem ratione capta. GEBGDRIVSTVEONENSIS *lib. II. c. XXXIII. quo facto, expulſus eſt inter ceteros artifex ille ab vrbe, cui de aquæductu cura manebat. Ille vero indignans, quod fuerat eiectus ab vrbe cum ceteris, ad Gundobadum furibundus vadit, indicans qualiter ciuitatem irrumpens, vltionem exerceret in fratrem. Illo quoque duce, exercitu per aquæductum directo, multis cum ferreis vectibus præcedentibus (erat autem ſpiraculum illius lapide magno concluſum,) quo cum vectibus illis per magiſterium artificis repulſo, ciuitatem introeunt.* Sic & de Neapolis occupatione PAND. COLLENVTIVS Hiſtor. Neap. lib. VI. p. 441. *ceterum voluit Anellus, Alfonſum inſtructa acie paratisque ſcalis promptum eſſe accedendi ad murum, poſtquam ſignum daretur, ipſe vero ducentos pedites fortiſſimos viros ſibi attributos, ſe per Aquaductum quendam ſequi in vrbem imperauit. Ii ergo noctis ſilentio ingreſſi ſunt, & eorum quadraginta ſoli etiam Aquæductus via egreſſi in caſulam cuiusdam vetula peruenerunt: quæ ſola ibi cum filiola habitabat, & ipſa fuiſſe putabatur, quæ Anellum, ad Regem, monſtrandi huius aquaductus cauſa, miſiſſet.*

90) Hæc expeditio plenius deſcribitur in SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 279.* vbi etiam dicterium Villaregii ante hanc expeditionem adducitur, *er wolte dieſes Carnevall die drey Printzen dantzend machen.* SCHAVPLATZ DES KRIEGS *p. 890.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 100.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 585.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 26.* RINCK *p. 1458.* LETTRES HISTOR. *Mars 1702. p. 243. May p. 487.*

91) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag 305.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 125.*

92) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 325.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 133.* LETTRES HIST. *Iuillet 1702. p. 31.*

93) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 345.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 150.*

94) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 347.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 152.*

95) SPAN.

clade cedere cogunt. 95) Motus hoc ipſo Eugenius Princeps, vt, dum Galli copiis longe eſſent ſuperiores, Mantuam relinqueret. 96) Hinc XVI. Auguſti Gallos ad Lutzaram adgrediebatur, eosdemque plane profligaſſet, ni equitatus per continuss foſſas impeditus fuerit, prœlii tamen campum & Gallorum caſtra obtinuit. Aderat prœlio ipſe Andegauenſis, e turri prope ſita de eodem teſtis. Commercius Princeps fortiſſimus in eodem occidebatur. 97) Cæſarei equidem, facta ſexcentorum militum excurſione, & occupata XXVI. Septembris porta, Mediolanum intrant, & poſt fauſtas Cæſari acclamationes, cum præda inſigni reuertuntur. 98) Galli autem milite indies firmati, Guaſtallam II. Septembris occupant, 99) & XVII. Nouembris Borgofortum. 100)

§. CVII. Dum hæc in Italia aguntur, cœpit bellum Belgicum. Ineunte ſtatim anno 1702. belli oriebantur prædudia, dum Galli prouincias Belgii Hiſpanici aggeribus includerent, eosdemque ad Belgarum fines vsque extenderent, nouo Selſati munimento prope Aggerem Gandauenſem (*Sas von Gent*) erecto, quod Batiui ex ipſo hoc Aggere infeſtantes, iterum diruebant. 1) Hinc caſtra Roſendaliæ locantes, bina equitum millia, tanquam Cæſarei eſſent, ad mœnia vsque Antwerpiæ excurrunt, aliquor inde captiuos abducunt. 2) Metuebatur equidem rerum immutatio, dum Guilielmus III. XIX. Martii a. 1702. fato fuiſſet defunctus, 3) ſed conſtantes in propoſito Angli, ſub Anna Regina, Batauique, vna cum Imp. XV. Maii 1702, Gallis bellum declarant. 4) Primus impetus in terras Colonienſes fiebat, quas Elector Colonienſis, Gallis accedens, milite Gallico ſub prætextu copiarum Burgundicarum, firmauerat, 5) vt liberum pateſieret Belgis inter Germanosque commercium. Cæſaris inſulam Belgicus & Borusſicus miles cum Principe Naſſouio Saræpontano XVI. Aprilis infeſtat. Acerrime non ſolum per Blainuillium defendebatur, ſed etiam Tallardus, poſtquam Düſſeldorpium fruſtra tentaſſet, ad alteram Rheni ripam pedem figens, Fœderatis non ſolum multum damni inferebat, ſed etiam nouum ſemper militem, & quæ eſſent neceſſaria, ſubmittebat. Nihilominus occupata Inſula, in Rheni alueo ſita, vrbs iſta, non ſine Fœderatorum clade XVI. Iunii ad deditionem fuit compulſa: 6) munimenta ſolo æquata, vrbem, proteſtante licet Capitulo Colonienſi, occupante Electore Palatino. Poſtquam autem Burgundiæ Dux in Belgium veniſſet, vna cum Boufflerio Nouiomagum, facta cum ciuibus quibusdam conſpiratione, XII. Iunii ex improuiſo pergebat, Comitem d' Athlone, qui exercitum Belgicum ducebat, vna cum Tillio & Duce Würtenbergico cum Danicis copiis ad vrbis defenſionem properantibus. Male equidem in vrbe omnia erant præparata, ſed aduentante exercitu, omnem operam ciues adhibebant, tormenta in vallum ducuntur, Galli repelluntur, qui videntes, conſpirationem ſuam haut procedere, non ſine ſuorum clade recedunt. Fatalis ſane Batauis fuiſſet

95) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 354.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 159.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 723.* RINCK *p. 1478.* LETTRES HISTOR. *Sept. 1702. p. 233.* Vocatur *Le combat de San Vittoria.*

96) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 356.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 161.*

97) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 357.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. pag. 61.* LETTR. HIST. *Sept. 1702. p. 294.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 162.* LEBEN CAROLI *p. I. pag. 744.* RINCK *p. 1480.*

98) HIST. DV PRINCE D' ORANGE p. I. p. 61. *Prince Eugene détacha vn corps de 5. ou 6. cens hommes, pour faire vne courſe dans le Milanois, ce parti trouva le moyen de paſſer par tout, & arriva le 26. Septembres devant Milan, ſe ſaiſit d' vne des portes, & y mit vne bonne garde. Cent Cavaliers avancent dans la Ville en criant; Vive l' Empereur; & apres avoir fait vn butin conſiderable, tout le parti revint heureuſement au Camp.* LEBEN CAROLI *p. III. pag. 753.* SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 373.*

99) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 369.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 172.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 752.* LETTRES HIST. *Oct. 1702. p. 489.*

100) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 379.* LEBEN EVGENII *p. II. pag. 182.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 926.*

1) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 107.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 563.* LETTRES HIST. *Janv. 1702. p. 103.*

2) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 420.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 23.*

3) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 410.* HISTOIRE DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 22.* LETTRES HIST. *Avril 1702. p. 395.*

4) MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. pag. 2.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 33.* LETTRES HISTOR. *May 1702. p. 595. Iuin p. 656. 696.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 681.* MVLLERS LEBEN MARLBOVROVGHS *p. 67.* SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 496.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VII. p. 634.* RINCK *p. 1502.*

5) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 263.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 551.* Electori enim cum Statibus prouincialibus multæ erant controuerſiæ, de quibus FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VI. c. VIII.* CASSANDRI THVCELII *Acta Publica Tom. II. c. VIII.* Qua ratione Colonienſi vrbi eadẽ cauſſa fuerit proſpectum, traditur in LETTR. HIST. *Iuill. 1701. p. 55. Dec. p. 645. Fevr. 1702. p. 177.* Cæſaris mandata Coloniæ adfixa exhibentur *Mart 1702. p. 305. Avril 1702. p. 384.*

6) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 421.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 13. & p. 15.* de Tallardo *celui-ci ne ſe voyant pas en état d' executer ſon projet, quitta Duſſeldorp, & vint poſter avec ſon Camp volant devant Keyſerswaart, fit dreſſer plufieurs batteries de Canon ſur le bord du Rhin, & s' en ſervoit avec tant de ſucces, que les Aſſiégans malgré leurs retranchemens en étoient extrêmement incommodez, & avoient d' alleurs le déplaiſir de voir aller & venir du Camp ennemi aux Aſſiegez tous les ſecours de Troupes, de Munitions, & de rafraichiſſemens qui leur etoient néceſſaires pour ſoutenir vn long Siege; & voilà ce qui fut cauſe que le Siege de cette Place traina en longueur.* RINCK *p. 1500.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 705.* LETTRES HIST. *May 1702. p. 533. Iuin p. 666. Iuillet p. 70.*

7) SPAN.

fuiſſet Neomagi occupatio, dum per hanc ipſas Belgii Fœderati prouincias inuadere, & Batauos vel ad pacem, vel Neutralitatem promouere Gallis datum fuiſſet. 7) Poſtquam Anglorum copiæ, ducente eas Marlborougio, adhuc Comite, ſe Fœderatis Iulio menſe iunxiſſent, occupatis variis fortalitiis, 8) XXIX. Auguſti Venloam Geldriæ inuadunt, & XXII. Septembris deditione capiunt. 9) Sequebatur II. Octobris Stephani Inſula & VI. Octobris Ruremonda, poſtquam per nouem horarum ſpatium ignitis globulis fuiſſet infeſtata. 10) Hoc facto, Gallorum exercitus ſub Boufflerio, ſe intra aggeres nouiter factos includit. 11) Fœderati autem Leodium a Gallis deſertum præſidio firmant, arcium vnam XXIII. Octobris adſultu, alteram deditione capiunt. 12) Rheinberga etiam XXIII. Octobr. obſeſſa, ſed ob hyemis incommoda arctius incluſa, demum IX. Februarii 1703. ad deditionem fuit compulſa. 13) Dum interea Marchio de Bedmar, Belgii Hiſpanici Gubernator Hulſtam fruſtra tentaret. 14) Tallardus tamen interea Coloniam ad accipiendam Neutralitatem cogit, XXV. Octobris Auguſtam Treuirorum & VIII. Nouembris Greifenbergam arcem Trarbaco adiacentem, occupat. 15)

§. CVIII. In Germania interim Imp. non ſolum copias colligebat, ſed etiam Imperii Status ad bellum contra Gallos concitare conabatur. Ardua ſub initium res videbatur, Bauaro non ſolum omnia turbante, ſed etiam Correſpondentibus Principibus Cæſari ob nouum Electoratum infenſis, vt, accedentibus potiſſimum Gallorum auro artibusque, variæ in Imperio turbæ metuerentur. Nec Circuli etiam Gallis finitimi ad bellum inclinabant, horum incurſiones metuentes, cauſſam hanc ſucceſſionis Hiſpanicæ Imperium minime concernere rati. Franconicus equidem & Sueuicus Circulus per Receſſum Heidenheimenſem XXIII. Nouembris 1700. ſocietatem inuicem inibant, de pace ſeruanda & mutua defenſione, & hanc in cauſſam colligendis quatuordecim millibus ducentis militibus. Hunc Receſſum Heidenheimenſem Circulus Franconicus in Conuentu Noribergenſi: Sueuicus in Conuentu Vlmenſi VI. Maii 1701. denuo confirmabant, adiecto articulo ſeparato de augendo ad triplum vsque militum numero. Vterque etiam Circulus Cæſari ſignificabat, ſe in cauſſam ſucceſſionis Hiſpanicæ implicari nolle, ſed neutrarum partium fore. Inuitabantur XXXI. Martii 1701. ad eandem ſocietatem Heidenheimenſem Circulus Rhenanus Electoralis, Bauaricus, Rhenanus Superior, inſtitutusque legatorum Directorum horum quinque Circulorum Conuentus XVII. Auguſti Heilbrunnæ, & proteſtante licet Löwenſteinio Comite, Cæſaris legato, Bauariæ Elector, Gallis nimium fauens, vna cum Circulo Bauarico, prout in Conuentu Waſſerburgenſi XXVIII. Aprilis inſtituto, iam fuerat concluſum 16) & vtrique Rhenani Societati Heidenheimenſi accedunt, Franconico Circulo hunc Receſſum ad ratificandum, Sueuico ad referendum acceptante. 17) Inſtabat igitur Bauariæ Elector, vt ratus habeatur iſte Receſſus, ipſeque in Societatem Heidenheimenſem recipiatur, ſed, dum Imp. plerique Status fauerent, in Conuentu Nördlingenſi Franconicus & Sueuicus Circulus denuo inter ſe conuentionem faciebant, cui Auſtriacus Circulus accedebat, ſedecim militum millia promittens. Factus igitur accedentibus Circulis, vtroque Rhenano XX. Martii 1702. nouus Receſſus Nördlingenſis, ſocietatem quinque Circulorum complectitur. Hoc facto, quinque iſti Circuli magno Fœderi inter Imp. Anglos Belgasque inito accedebant. 18)

§. CIX. Dum

7) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 494.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 19.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 41.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 707.* LETTR. HIST. *Iuin 1702. p. 735. Iuil. let p. 125.* qua ratione Capitulum Colonienſe contra Electoris Palatini occupationem fuerit proteſtatum, docent LETTR. HIST. *Août p. 1702. p. 179.*

8) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 434.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 46.*

9) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 439.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 23.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 51.* vbi additur: *elle ſe rendit auſſi le 22. par vn evenement aſſez ſingulier. Les Aſſiegans ayant reçu la nouvelle que Landau s'étoit rendu aux Alliez, ſe mirent en bataille pour faire trois decharges de l'Artillerie & de la mouſqueterie, ſelon la coûtume; les Aſſiegez qui ſe voyoient déja preſſez, croyant qu'on alloit donner l'aſſaut general, firent battre la chamade, & les ôtages donnez de part & a autre, la Capitulation fut ſignee le 23. & la garniſon conduite à Anvers.* MVLLERI *Leben Marlboroughs pag. 75.* LETTR. HIST. *Oct. 1702. pag. 47.*

10) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 443.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 25.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 53.* MVLLERI *Leben Marlboroughs p. 76.* LETTR. HIST. Oct. 1702. pag. 495.

11) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 444.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 54.*

12) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 445.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 26.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 54.* MVLLER *Leben Marlboroughs p. 79.*

13) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 447.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 919. p. II. p. 137.* LETTR. HIST. *Nov. 1702. p. 621.*

14) MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 28. 76.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. pag. 52. 100.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 917*

15) MVLLERS *Leben Marlborough pag. 86.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 60.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 915.*

16) Quid in conuentu Waſſerburgenſi tractatum fuerit & concluſum, exponit THVCELIVS *Tom. I. c. IX.* & FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VI. cap V.*

17) Vocatur *Heidenheimiſcher Aſſociations-Receß*, cuius Acta exponit FABER *in Staats-Cantzelley Tom. VI. c. VII.*

18) De hoc FABER *Staats-Cantzelley Tomo VII. c. X.* THVCELII *Acta Publica c. X. XI.* Facit huc etiam *Hiſtoriſche Anzeige des Chur-Bayeriſchen von der Aſſociations-Handlung mit dem Franck- und Schwabiſchen Creys genommenen Vorwands, Cœlln 1706. 8.* RINCK *p. 1490.* THVCELII *Acta Publica Tom. II. c. XV. XVI. XVII.*

19) FABRI

§. CIX. Dum autem Antonius Vlricus Dux Guelferbytanus Gallorum, diuerſorumque Germaniæ Principum fœdere & pecunia ſuffultus, magno numero militem conduceret, parum ſecuritatis ab eo expectabat Elector Hannoueranus, qui auctoritate Cæſarea munitus, vna cum copiis Brandeburgicis, Directorum Circuli Saxoniæ Inferioris poteſtate, terras Guelferbytanas XX. Martii 1702. inuadebant, Brunſuicum terrebant, plures equites Guelferbytanos captiuos abducentes. In Comitiis non ſolum, ſed etiam publicis ſcriptis de eo conquerebatur Antonius Vlricus, ſed dum frater natu maior Rudolphus Auguſtus XVIII. Aprilis conſentiret, vt, ex copiis Brunſuicenſibus bis mille quadringenti pedites octingenti equites Cæſari traderentur, non niſi quatuor mille pedites quingenti equites in prouincia Guelferbytana remanerent, pactum hoc, ægre licet, adprobabat Antonius Vlricus. 19)

§. CX. Tandem vero, poſtquam legato Burgundico de la Neuveforge a Cæſare mandatum fuiſſet, vt intra triduum Ratisbonam, & intra tres hebdomadas Germaniam relinqueret, 20) ex decreto Imperii XXX. Septembris 1702. Galliæ Rex vna cum Andegauenſi Duce plurimum licet contranitente Bauaro Electore, 21) Imperii hoſtis declaratur, facta VI. Octobris belli declaratione, 22) decreto etiam milite Imperiali ſecundum triplum quanti matricularis. Hac declaratione nondum facta, Exercitus Cæſareus Ludouico Badenſi Duce, 23) Rhenum XX. Aprilis tranſiens, poſitis ad Langencandel caſtris, occupato Lauterburgo, Cronweiſſenburgo, aliisque locis, Landauium includebat, idemque XVI. Iunii obſidebat, aduentante in caſtra Ioſepho, Romanorum Rege. Catinatus equidem Gallorum Dux militaris, Druſenheimum verſus cum exercitu tendebat, ſed animaduerſo Cæſareorum adparatu, retrocedebat. Occupatis VI. Auguſti munimentis exterioribus, IX. Septembris arx adſultu capiebatur, fortitudine potiſſimum & conſiliis Thüngii Comitis, eo ipſo Gallorum Præfectus Melac ad deditionem X. Septembris honeſtis adhuc conditionibus fuit compulſus. 24) Bauariæ interea Elector, varie ab Imp. tentabatur, vt ipſi accederet, nec abnuere videbatur, ſed, dum poſtulata ipſius nimia Cæſar haut adprobaret, 25) VIII. Septembris ex improuiſo Vlmam aſtu militari, Beckmanno ſubtribuno, Duce capit, qui tamen antequam vrbem adhuc ingrederetur, fuit occiſus. 26) Memmingam poſtea capit, hoſtilem animum inde prodens, licet propriam ſaltim prætexeret ſecuritatem, ideoque pro imperii hoſte fuit declaratus. 27) Dum igitur Galli, occupato Neoburgo, coniunctionem cum Bauaris tentarent, 28) Ludouicus Badenſis, eandem impediturus, ad Fridlingam; prope Hünningam XIV. Octobris ad manus venit cum Gallis, pari fere victoria, dum Cæſareus equitatus a Gallis fugaretur, Gallorum vero peditatus a Cæſareis. Poſt hoc prœlium tamen Galli Rhenum iterum tranſibant. 29) Interim

19) FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VII. c. V.* RINCK *p. 1494.* LETTR. HIST. *Avril 1702. p. 384. May pag. 530.*

20) Extant Cæſaris mandata apud FABRVM *Staats-Cantzelley Tom. VI. p. 803.* RINCK *p. 1455.* LETTR. HIST. *Sept. 1701. p. 293. Oct. p. 426.*

21) Scripta Bauari extant in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VII. c. XII.*

22) FABRI *Staats-Cantzelley pag. 640. 707.* Quid circa triplum exercitus Imperialis actum *p. 740.* RINCK *p. 1492.* LEBEN CAROLI *p. I. pag. 825.* LETTR. HIST. *Oct. 1702. p. 420. Nov. p. 561.* THVCELII *Acta Publica Tom. II. c. XVIII.*

23) Pacta Cæſarem inter & Ludouicum Badenſem deſcribuntur in LETTRES HISTOR. *May 1701. pag. 570.*

24) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 476.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE p. I. p. 59. *en Allemagne le Prince de Bade inueſtit Laudau le 26. de Iuin, & cette place ne ſe rendit que le 10. Septembre ſuivant. Le Roi des Romains arriva aſſez a temps pour la voir prendre.* RINCK LEBEN LEOPOLDI *p. 1506.* LEBEN IOSEPHI *p. I. p. 412.* LEBEN CAROLI *p. I. pag. 812.* LETTR. HIST. *Iuillet 1702. p. 88. Août p. 183. Sept. p. 351. Oct. p. 423.*

25) Poſtulabat Elector dotem ſibi dari ex connubio cum Imp. filia, trecenta florenorum millia annua, in compenſationem præfecturæ Belgicæ, triginta duo myriades in bellum Vngaricum impenſas, vt ipſi circa prætenſiones, quas contra Circulum Franconicum & Sueuicum, ſuper armatura ſecerat, haut impediatur, circa prætenſionem in Comitatum Burgundiæ ipſi ſatisfiat, ablata reſtituantur, & Elector Colonienſis; Comitatus Ortenburgenſis ipſi concedatur. SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 480.* LEBEN CAROLI *p. I. pag. 844.* RINCK *p. 1522.*

26) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 481.* MEM. DE LA GVERRE *p. I. p. 31.* RINCK *p. 1510.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 839.* LETTR. HIST. *Oct. 1702. p. 407.*

27) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 483.* Quid in Comitiis deſuper geſtum, exponit FABER *Tom. VII. p. 645.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 281.*

28) Varia ſcripta hanc coniunctionem concernentia, exſtant in FABRI *Staats-Cantzelley Tomo VII. p. 72.* LEBEN CAROLI *Tom. I. pag. 874.* LETTRES HIST. *Oct. 1702. pag. 419.* THVCELII *Acta Publica Tom. II. c. XIV.*

29) MEM. DE LA GVERRE Tom. II. p. 36. *cependant les Impériaux étant de beaucoup plus foibles que les François, & apprehendans que le ſecours du Comte de Guiscard n' arrivât, iugérent à propos de ſe retirer, & laiſsérent le Maréchal de Villars Maître du Champ de Bataille, quoi que celui-ci eut perdu beaucoup plus de monde que les Impériaux.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE p. I. p. 60. *Le 13. d' Octobre le Marquis de Villars paſſa le Rhin, a Huningue, dans le deſſein de tomber ſur l' armée du Prince de Bade, qui marchoit pour aller du côté de Neubourg. Le lendemain il ſe donna vn ſanglant combat pres' de Huningue, dont les deux partis s' attribuerent la Victoire, & on fit chanter des Te Deum a Paris & a Vienne. Les François reconnoiſſent eux mêmes, dans vne relation qu'ils donnerent au public, que la fin de cette bataille ne leur fut pas ſi favorable que le commencement, que leurs troupes plierent à leur tour, apres' l' arrivée du Prince de Bade, qui étoit abſent au commencement, & qu'elles ne pûrent ôter aux ennemis le moyen de faire leur retraite. Ce qu'il*

Interim Nanceium Kl. Decembris, 1702. inopinato adgrediuntur, Ducem, hanc metropolim ſuam relinquere cogunt, eandemque contra Ryswicenſem pacem, præſidio muniunt. 30)

§. CXI. Eodem anno 1702. initium belli maritimi. Poſtquam enim Kal. Auguſti Fœderatorum claſſis, ductu Roockii Anglorum, & Allemondii, Belgarum Admiralis, ex inſula S. Helenæ, ſolutis anchoris, mari ſe dediſſet, prope Gades Hiſpaniæ XXI. Auguſti adpellebat, vbi copiæ ſub Ormondio Duce exponebantur, qui publicato manifeſto, incolas non ſolum ſed etiam præfectum Gadium, Marchionem de Villadarias ſollicitat vt ſe ſubiiciat. Hoc tamen in Gallorum fide perſiſtente, Rota vrbs vna cum ſortalitio, S. Catharinæ & Mariæ occupatur, ſed, dum fortalitium Mattagordæ occupare non valerent, atque ob ſolum lutoſum parum proficerent, vrbem tandem relinquere coguntur. 31) Dum reditum parant Fœderati, claſſem Hiſpanicam argento onuſtam ex America reducem in Galliciæ portum Vigos adpuliſſe nuntiatur. Tendunt igitur eo cum claſſe ſua Fœderati, & XXII. Octobris munimenta perrumpunt, fortalitia in littore poſita occupant, multas naues vel capiunt vel comburunt, & licet Hiſpani iamdum magnam argenti partem ex nauibus eduxiſſent, permultis tamen diuitiis adhuc potiuntur, magna Hiſpanorum conſternatione. 32)

§. CXII. Circa eadem tempora, exardeſcebant magis controuerſiæ Cæſarem inter & Innocentium XII. Papam. Exorta enim iamdum a. 1696. inter Cæſaris legatum, qui reuocato Lichtenſteinio ſucceſſerat, Comitem de Martinitz & Gubernatorem Romæ controuerſia fuerat de Præcedentia. 33) Idem Comes IX. Aprilis 1697. Edictum Imp. Romæ publicabat, per quod omnes Imperii vaſalli, quorum plures hucusque Papa ſibi vindicauerat, citantur, vt intra trimeſtre ſpatium iuramentum fidelitatis præſtent, atque titulos poſſeſſionis ſuæ exhibeant. Hoc decretum vero in Congregatione Cardinalium deſuper inſtituta, Papa per aliud decretum XVII. Iunii pro nullo declarabat, omnibus vaſallis ſuis mandans, ne eidem pareant, nouas etiam copias conducebat, vrbes ſuas munitas præſidio firmans. 34) Accedebat, quod Martinitz captiuum quendam, quem in palatio ſuo detinebat, in manus iuſtitiæ tradere recuſaret. 35) Reuocabatur Martinizius, cui Papa aditum, quem petebat, denegabat 36) & Lambergius in ipſius locum ſubſtituebatur, quo præſente, nouæ oriebantur turbæ. Clemens XI. enim, qui Innocentio XII. XXVII. Septembris 1700. defuncto ſucceſſerat, per legatum a latere non ſolum Andegauenſi de Hiſpaniæ regno fuerat gratulatus, 37) ſed etiam Marchionem del Vaſto, quem Cæſar Generalem ſuum locum tenentem declarauerat, eo quod Cæſari adhærens, Galliæ, & imprimis Fourbinio Cardinali nimium eſſet infeſtus, ad mortem condemnauerat, bonis ipſius fiſco addictis. 38) Hoc ipſum Cæſarem permouebat, vt Lambergium Comitem Roma reuocaret, qui tamen XIII. Iunii reuerſus, poſtulabat, vt decretum contra Marchionem aboleretur, potius ipſius innocentia publicis ſcriptis declararetur, Cardinalis Pauluccius & Gubernator Romæ, Pallauicini, qui Marchioni potiſſimum fuerat contrarius, dimitteretur. Papa tamen ſingula hæc

qu'il y a de certain c' eſt que cette bataille coûta beaucoup de braves gens de part & d' autre, qu'elle ne décida rien, & que les François furent contrains de repaſſer le Rhin. RINCK *p. 1525.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 858.* LETTR. HISTOR. *Nov. 1702. pag. 573.*

30) LETTRES HISTOR. *Ianv. 1703. p. 59.*

31) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 451.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 64. Le Duc d' Ormond détacha enſuite le Baron de Spar avec un corps de 4000. hommes, pour attaquer le Puntal de Mattagorda, ſur la pointe de la petite Ile de Cadix. Mais le terrain y etoit ſi mouvant & ſi marécageux, qu' on eut beaucoup de peine à s' y loger, & plus encore a y dreſſer des batteries. On n' en put faire qu' vne de deux piéces de canon, qui s' enfoncerent apres avoir tiré quelques coups. Ainſi les Alliez ne pouvant, ni ſe couvrir contre le grand feu des ennemis ni les arrêter par leur canon, furent obligez de quitter cette entrepriſe. La ſaiſon étoit déia avancée, les vivres commençoient à manquer, & les maladies à augmenter l' impatience des Equipages, pour s' en retourner. Ainſi le Duc d' Ormont fit embarquer les troupes vers le milieu de Septembre, & ſe rétira en bon ordre apres quelques legeres eſcarmouches avec les Eſpagnols. Tout le monde crût alors qu' on auroit mieux reüſſi dans cette Expedition, ſi les ſoldats, au lieu de piller quelques Egliſes, contre la déſenſe des Génèraux, avoient conſervé exactement tout ce qui regardoit la Religion d' vn Peuple, qui en eſt extremement ialoux, & on diſoit qu' on auroit mieux gagné les Eſpagnols en leur préſentant des Chapelets, qu' en renverſant leurs Images.* Hoc ipſum fuit, quo populum magis contra Cæſarem Clerici concitarent, pro Cathedra proponentes, Hæreticos ſacra profanare. MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 38.* vbi etiam hæc expeditio latius deſcribitur LEBEN CAROLI *p. I. pag. 769.* LETTRES HISTOR. *Oct. 1702. p. 459. Nov. p. 617.*

32) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 462.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 65.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 46.* LEBEN MARLBOROVGHS *p. 90.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 795.* LETTRES HIST. *Nov. 1702. p. 648. Dec. p. 741.*

33) LETTRES HIST. *Août 96. pag. 157. Sept. p. 265. Iuillet 97. p. 3.*

34) LETTRES HISTOR. *Août 97. p. 124.* hæc latius exponunt & *Sept. p. 257. L' affaire des Fiefs n' eſt point encore terminée : on dit même qu'elle a donné lieu â une eſpéce de Ligue entre les Princes d' Italie pour ſe tirer hors de Page, & faire que leurs Etats ne relévent plus de perſonne. Nov. p. 495.* Tentabatur equidem a. 1698. compoſitio, ſed irrito conatu. LETTRES HISTOR. *Oct. 98. pag. 355.* de la TORRE *Memoire p. 148.*

35) LETTRES HIST. *Nov. 98. p. 478. Ianv. 99. pag. 41.*

36) LETTRES HISTOR. *Mai. 1710. p. 484. Iuin p. 603.*

37) Extat hæc gratulatio im LEBEN P. CLEMENTIS XI. *III. Abth. §. 4.*

38) LETTR. HISTOR. *a. 1702. p. 354. 463. 507.* MONATHL. STAATS SPIEGEL *April 1702. p. 102.* LEBEN P. CLEMENTIS *Tom. I. p. 343.*

39) SPAN.

hæc renuente. 39) Ingrediebatur equidem miles Cæſareus rerras Ferrarienſes, ſed breui tempore in iisdèm commorantes ad Padum ducebantur. 40)

§. CXIII. Anno 1703. in Italia, Galli Brixellum Ianuatio menſe infeſtabant, dum in Germaniam reuerſo Eugenio Principe, Cæſareas copias Stahrenbergius Comes ſtrenue duceret, & licet ad Bondanellam cladem ſuiſſent perpeſſi, Brixellum tamen XXVI. Iunii, ob annonæ defectum, deditione capiunt. 41) Albergottius, dum Mirandulam infeſtare veller, a Stahrenbergio cæditur. 42) Irrumpente vero in Tyrolenſem Comitatum Bauaro, Vindocinenſis Dux in agrum Tridentinum tendebat, ipſi ſe iuncturus, & diuerſis caſtris occupatis, Tridentum ignitis globulis tentabat, ſed Heiſtero in auxilium veniente, in Italiam retrocedit, arcibus quibusdam dirutis. 43) Nouæ Cæſareis accedebant vires, dum Sabaudiæ Dux, elapſo fœderis tempore, quod per triennium cum Gallis concluſerat, Fœderaris accederet. Promouerat illud Auersbergicus Comes, qui per menſes aliquot apud Marchionem de Prié, Auguſtæ Taurinorum delituerat. Ægre hoc ferens Galliarum Rex, Ducem dehortari non ſolum conabatur, in ſecuritatem, Nicæam, Suſam & Vercellas petens, ſed etiam copias ipſius, ter mille & vltra, quotquot in Ducatu Mediolanenſi repetiebantur, armis exui iubebat, Duce hæc compenſante, dum Gallorum legatum Philippeaux, horum naues Nicææ & Villæ-Franciæ repertas, vna cum legione equeſtri caperet. Poſtquam igitur bellum Gallorum Regi declaraſſet, varie ab Anglis Belgisque non promiſſa pecunia ſolum, ſed etiam a Cæſare copiis ſuit ſuffultus. Stahrenbergio Comite cum ſedecim millibus, poſtquam Gallorum munimenta ad Stradellam perrupiſſet, Albergottium ad Lentzam flumen ipſi tranſitum prohibere conantem profligaſſet, ipſi demum XIII. Ianuarii 1704. accedente. Waldenſibus etiam arma fuerunt imperata, qui Gallis plurimum nocuerunt. 44)

§. CXIV. Occupata eodem anno 1703. IX. Februarii Rheinberga, quæ hucusque arctius fuerat incluſa, primus in Bonnam impetus, probe licet munitam, quæ XXIV. Aprilis obſeſſa, & occupato munimento ad Rhenum erecto, per Coehornium igne nimium anguſtata, XIV. Maii ad deditionem ſuit compulſa. 45) Durante obſidione quidem, Galli Belgarum Exercitum ad Traiectum poſitum inuadere tentabant, ſed non niſi Tongriam capiebant. 46) Poſt Bonnæ deditionem, Coehornius Antwerpiam verſus rendens, Gallorum aggeres ad Stocken, & in terra Waſenſi perrumpit, 47) Deminuto his copiis Belgarum exercitu, qui ad Eckeram Brabantiæ, Duce Obdamio, conſiſtebat, Galli XXX. Iunii has copias ſubito inuadunt, & dum ſuperiores longe eſſent, Obdamius etiam ab Exercitu intercluderetur, Balgas, poſt ſtrenuam Schlangenburgii defenſionem, retrocedere cogunt. 48)

Et licet

39) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 406.* RINCK *p. 1531.* LEBEN CAROLI *p. I. p. 605. 712.-755.* EVR. FAMA *Tom. XXXVII. §. VI.* LETTRES HISTOR. *Mars 1702. p. 236.* vbi etiam diploma Cæſareum continetur Marchioni conceſſum. Sententia mortis vero *May p. 507.* Erat autem Marchio del Vaſto, Cæſar d' Avalos, quem poſtea Cæſar conſtituit magnum Regni Neapolitani Camerarium & perpetuum Gubernatorem Iſciæ Inſulæ. LA CLEF *Août 1708. pag. 110.* LEBEN P. CLEMENTIS XI. *Tomo I. pag. 381.*

40) LEBEN CLEMENTIS XI. *c. l. §. XVII.*

41) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 503.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 481.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 116.* LETTRES HISTOR. *Fevr. 1703. p. 135.*

42) HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 116.* RINCK *p. 1574.*

43) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 518.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 191.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 117.* LETTRES HISTOR. *Sept. 1703. p. 285. Oct. 1703. p. 386.*

44) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 519. 730.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 200.* HISTOR. DV PRINCE D' ORANGE p. I. p. 159. *Le Genéral Visconti & le Comte de Staremberg enſuite, avoient trouvé le moyen de faire paſſer vn corps conſiderable de Troupes dans le Piémont, vers la fin de l' année précedente, le Comte de Staremberg s' étoit mis en marche avec plus de 20. mille hommes, & vn Train d' Artillerie le 26. de Décembre & ayant forcé tous les poſtes des François qui s' oppoſoient à leur paſſage, & rendu toute la vigilance & les efforts du Duc de Vendome inutiles ils joignirent le Duc de Savoye le 13. de Ianvier pres' de Nice de la Paille, apres' vne marche des mieux concertées & des plus penibles.*

RINCK *p. 1576. 1638.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 476. p. III. p. 56.* LETTR. HIST. *Nov. 1703. pag. 504. Dec. 1703. p. 616.* Declaratio belli contra Sabandiæ Ducem *Janv. 1704. p. 65. Fevr. 1724. p. 127.* Litteræ Regis deſuper ad Papam ſcriptæ *Avril 1704. p. 377.* ZSCHACKWITZ *Leben Caroli VI. p. 66.*

45) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 595.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 39.* RINCK *p. 1572.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 69.* MVLLERI *Leben Marlbouroughs p. 100.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 77.* LETTRES HIST. *Mars 1703. p. 284. May pag. 555. 627.* FABER *Tom. VI. pag. 444.*

46) HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. pag. 69.* MVLLERI *Leben Marlbouroughs pag. 104.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 78.*

47) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 540.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *Tom. I. p. 77.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 80.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 144.*

48) Im SPANISCHEN SVCCESSIONS-KRIEG *p. 542. ſqq.* reperiuntur Gallorum & Belgarum Relationes de hoc prœlio. HIST. DV PRINCE D' ORANGE p. I. p. 80. *Le combat dura depuis trois heures jusqu' à la nuit avec vn terrible carnage; & il faut avoüer que la grande ſuperiorité des François leur donna d' abord de l' avantage ſur les Alliez & qu' ils les mirent tellement en deſordre que le Genéral d' Obdam ſe trouva coupé de ſon Armée, & qu' apres les efforts inutiles pour la rejoindre, il fut contraint de ſe retirer a Breda. Mais il eſt certain auſſi que la fin ne répondit pas à ces commencement & que le Genéral Slangenbourg, qui pris le commandement des Troupes, rétablit ſi bien les choſes par ſa prudence & par ſon Courage, qu' il fit des merveilles dans cette occaſion; que manquant de poudre, il força la bayonnette aut bout du fuſil, le poſte du Village d'*

Et licet Marlborugius prœlio cum Gallis decertare vellet, hi tamen intra munimenta cedebant. 49) Hinc Moſam verſus tendit Marlborugius, Huium obſidet, idemque occupatis munimentis exterioribus, XXV. eiusdem menſis ad deditionem compellitur, præſidiariis captiuitati mandatis. 50) Et licet Marlbourougius Gallos intra munimenta ſua adgredi cuperet, res tamen periculi plena viſa ſuit Belgarum Deputatis. 51) Limburgum XXVII. Septembris deditur 52). & XIV. Decembris Geldria. 53) arctius hucusque incluſa.

§. CXV. Eodem anno, in Germania Veldentia arx XXXI. Ianuarii a Fœderatis capitur. 54) Haſſiæ Princeps vero Trarbacum XX. Ianuarii obſeſſum, aduentante cum viginti quinque militum millibus in auxilium Tallardo, XXV. Martii iterum relinquit. 55) Interea, Germaniam Bauarus magis magisque turbabat. Amice equidem cum ipſo adhuc agebat Leopoldus, litteris ad ipſum ſcriptis, Electorem dehortatus, 56) verum publicato ab ipſo Manifeſto, quo, dum medium ſe inter belligerantes gerere voluiſſet, ſibi a Cæſare fuiſſe metuendum, officia Cæſari in Vngaria præſtita, parum compenſata, dotem non ſolutam, & quæuis alia prætexebat. 57) Occupato igitur ineunte ſtatim anno a Bauaro Neuburgo ad Danubium, 58) mittebatur Schlickius Comes cum milite Cæſareo in Bauariam, Styrumbius in Palatinatum Superiorem, qui IV. Martii Bauaros ad Dietfortum vincebat. 59) Cæſarei etiam vna cum copiis Franconicis in Palatinatu Superiori Neumarcum, Rotenbergam, aliaque caſtra occupant. 60) Tentabatur interim Bauari coniunctio cum Gallis, hanc vt faciliorem redderet Gallicus Exercitus, Duce Villarſio Rhenum tranſiens, Munimentum Kehl parum prouiſum XIX. Februarii obſidet & IX. Martii deditione capit. 61) Inde per ſyluam nigram tranſitum tentans, Kintzingam capit. 62) Bauariæ vero Elector, Schlickio Comite ad Paſſauii defenſionem properante, relictum ad Oenum equitatum XI. Martii cædebat, 63) Fit etiam ad Emhouam in Palatinatu Superiori XXVIII. Martii conflictus, in quo Bauari equidem inferiores diſcedebant, Georgius Fridericus tamen, Anſpacenſis Marchio, ex vulnere accepto, inſequenti die in pago Kütteuſe defunctus. 64) Dum interim Ratisbonæ de ſecuritate Ciuitatis & Comitiorum ageretur, nihilominus Elector Ciuitatem IX. Aprilis eo adigit, vt ipſi pontem & portam Danubianam in poſſeſſionem traderent. Electore Ciuitati non ſolum, ſed etiam Imperii Legatis nihilominus ſecuritatem promittente. 65) Galli Germanorum munimenta ad Stolhofiam producta, defendente eadem Ludouico Badenſi, perrumpere non valebant, qui potius tribus ſuorum millibus amiſſis repellebantur. 66) Tandem vero triginta Gallorum millia vallem ſub Villarſio Kintzingenſem perrumpentes, & Rotwilam transeuntes,

ge d' Oeteren, qu' il le conſerva malgré tous les efforts des Ennemis pour le reprendre, & qu' il s' ouvrit vn paſſage aſſeuré pour ſe retirer vers Lillo, ce qu' il fit le lendemain; & les François bien loin de le pourſuivre, ſe retirerent auſſi dans leurs Lignes. MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 83.* vbi demum p. 95. auctor fatetur: *ie dirai ſeulement pour finir l' affaire d' Ekeren, que le Marechal de Bouflers ne fit rien qui vaille, & que nous fumes contraints d' abandonner le champ de bataille aux Ennemis.* LETTRES HISTOR. *Iuill. 1703. p. 100.* Hoc ipſum prœlium famam Obdamii nimium læſit, quaſi fugam præproperam cepiſſet, vt ipſe defendere ſe neceſſum haberet. SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 560.* LETTR. HISTOR. *Iuillet 1703. p. 100. Aout p. 181.* MVLLERS *Leben Marlbouroughs pag. 106.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 147.*

49) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 571.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 86.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 97.*

50) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 569.* MVLLERS *Leben Marlbouroughs pag. 109.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 89.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 173.* LETTRES HISTOR. *Août 1703. p. 124. Sept. p. 370.*

51) HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 93.* MVLLERS *Leben Marlbouroughs p. 107.*

52) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 571.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 98.* MVLLERS *Leben Marlbouroughs p. 111.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 176.* LETTR. HIST. *Oct. 1703. p. 470.*

53) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 575.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. pag. 98.* LETTRES HIST. *Sept. 1703. pag. 375. Ianv. 1704. pag. 114.*

54) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 576.*

55) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 578.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 99.* LETTRES HIST. *Fevr. 1703. p. 158.*

56) Litteræ Cæſaris ad Bauarum vna cum Electoris reſponſione reperiuntur apud RINCKIVM *p. 1513.*

57) Manifeſtum eius *Luxenburgi* publicatum eſt 1703. 8. RINCK *p. 1520.* Scripta pro & contra publicata in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VIII. pag. 1.*

58) De hac occupatione ſcripta extant in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VIII. c. III.* LETTR. HISTOR. *Mars 1703. p. 270.*

59) RINCK *pag. 1546.* LETTRES HISTOR. *Avril 1703. p. 398.*

60) FABRI *Staats* Cantzelley *Tom. VIII. c. IV.* & dum Rotenburgenſis arx ſolo æquaretur, deſuper proteſtatum fuit Regimen Arobergenſe *c. V.*

61) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 577.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. II. pag. 101.* RINCK *p. 1551.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 16.* LETTRES HISTOR. *Mars 1703. p. 279. Avril pag. 412.*

62) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 579.*

63) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 580.* RINCK *p. 1547.* MEM. DE LA GVERRE *Tomo II. p. 58.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 106.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 24.*

64) MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. pag. 63.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 310.* RINCK *p. 1548.*

65) RINCK *p. 1550.* Quid circa hanc ſecuritatem Comitiorum fuerit actum, exponit FABER in *Staats-Cantzelley Tom. VII. p. 745. ſqq. & Tomo VIII. c. II. Tom. IX. cap. VI. VII.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 32.* LETTRES HISTOR. *May. 1703. pag. 533.*

66) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 583.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 107.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 29.*

67) SPAN.

euntes, Danubium verſus properant, ſe cum Electore prope Dutlingam coniungentes. 67)

§. CVI. Bauariæ interim Elector Circulo Franconico iam ſatia proſpectum eſſe ſentiena, vt perrumpere haut auderet, Tirolenſem inuadebat Comitatum, eo animo, vt irrumpente ab altera parte Duce Vindocinenſi, communicarionem inter Exercitum Bauaricum & Gallorum Italicum tentarent, Cæſaris in Italia exercitum plane intercluderent. Introiiſſe Bauaro victoria erat. Poſtquam enim Kufſteinium infeſtaſſet, Comes de Wolckenſtein, qui vrbi præerat, ſuburbia incendit, ſed dum vento exorto, ignia etiam vrbem arcemque inusderet, & turrim puluere nitrato refertam, ipſe relicta hac vrbe, Rotenbergam ſecedit, quam XXIII. Iunii Elector capit. Inde progreſſus, Oenipontum, Halam, Scharnitzium, Cluſas Ehrenbergenſes capir. Vlterius pergentem ruſtici potiſſimum, & Venatores, qui ſe militi Cæſareo ſub Gutenſteinio præfecto militari iunxerant, impediuere, qui montium ſumma fauceſque occupantes, per montem Brenner tranſituroa Bauaros trabibus & magnia lapidibua, quaa ex montibus deuoluebant, tormentis etiam ex arboribus factia, vſi, magna clade adficiunt, & occupatis pleriſque caſtris, Bauaros ſolo Kufſteinio retento, pedem retrofigere cogunt. 68)

§. CXVII. Ad Danubium interea Galli, poſtquam Vlmam, Ingolſtadtium & Braunauiam, ſuia etiam copiia, inuiro licet Electore, firmaſſent, 69) prope Dillingam ſe munientes, vt Ludouicus Badenſis adgredi ipſos haut auderet. 70) Miſſo tamen Munderckingam Præfecto militari de la Tour, vt Gallorum cum Helueticis terris communicationem impediret, quem Galli XXXI. Auguſti adgrediuntur fugantque, Chriſtiano, Hannouerano Principe infimul occiſo. 71) Poſtquam autem Ludouicus Badenſis Danubium tranſiiſſet, Auguſtam a Bauaria tentatam ſeruaturus, 72) Styrumbium Comitem cum exercitu viginti millium prope Danubium reliquerat, qui Gallos arctius includeret. Hi iſti ad Höchſtadtium ſub Bauaro Electore & Villarſio XX. Septembris occurrentes, Fœderatos vtrinque adgredientes, magna clade sdficiunt, caſtriaque illorum potiuntur. 73) Ad Rhenum Superiorem Burgundiæ Dux Friburgum ſe adgreſſurum eſſe ſimulabat, Briſacenſibua eo militem cum adparatu militari mittenribus, qui hoc ipſo debilitari, Gallia Briſacum XXII. Auguſti infeſtanribua, parum reſiſtentea, vrbem cum arcibus VI. Septembria vi maiori nondum admota, dedunt, 74) præproperæ condirionis eulpa in Comitem de Arco & Marſilium, qui vrbi præerant, reiecta. 75) Medio Octobris Tallardus Landauium oppugnat, a Friſio Comite oprime defenſam. Mittebantur ex Belgio, ductu Principia Haſſiaci auxilia, qui Palatino & Germanico militi iuncti, Spiram vſque pergebant, ſubſidium vrbi laboranti laturi, ſed, dum nimium ſecuri eſſent Fœderati, Galli nouis per Precontalium copiis ſuffulti, eosdem XIII. Nouembris prope Speierbach adoriuntur, & magna clade adficiunt. 76) Fructus victoriæ erat Landauii deditio XIX. Nouembris facta. 77)

67) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 584.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 65.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 40.* LETTRES HIST. *May 1703. pag. 545.*

68) Hunc Bauari irritum conatum deſcribit SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 584.* qui etiam ruſticorum ductores indicat *Chriſtoph Kindel von Iochberg & Iohann Auffchneider, Poſtmeiſter von Watterich*, qui etiam ideo ab Imp. ſingulari gratia adficiebantur. HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 108.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 181.* LETTR. HISTOR. *Sept. 1703. p. 313.*

69) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 584.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 65.*

70) RINCK *pag. 1556.* LETTRES HISTOR. *Sept. 1703. p. 320.*

71) Vocatur etiam prœlium ad Ehingam, SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 589.* RINCK *p. 1556.*

72) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 952.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. pag. 69.* RINCK *p. 1558.* LETTR. HIST. *Oct. 1703. p. 404.*

73) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 592.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. pag. 70.* vocat le *Combat de Schwemmingen* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 108.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 331.* RINCK *p. 1559.* LETTR. HIST. *Oct. 1703. p. 408.*

74) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag 591.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 102.* vbi dicitur: *Les François avoient manqué de ſurprendre cette ville dans le mois de Decembre de l' année précedente, par le moyen de deux hommes qui devoient mettre le feu aux magaſins. L' vn d' eux avoit déia ſaiſi la Sentinelle au colet; mais elle trouva le moyen de ſe dégager & de donner d' allarme, ce qui fit manquer leur coup, & obligea vn corps de François, qui étoit prêt à paſſer de Rhin, de s' en retourner à leur garniſon.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 327.*

75) HIST. DV PRINCE D' ORANGE p. I. p. 103. *il eſt vrai que les François avoient deia perdu beaucoup de monde pendant ce temps la; mais comme la Place fut rendue ſans avoir ſouffert aucun aſſaut, & ſans qu'elle manquât des choſes neceſſaires, le Comte d' Arco fut accusé de l' avoir mal defendue, l' Empereur lui fit faire ſon procès il fut damné à perdre la tête & la ſentence fut executée le 18. Feurier de l' année ſuivante. Le Comte Marſigli, & les autres Officiers furent auſſi caſſez avec infamie.* Idem dicunt MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 72.* RINCK *p. 1566. 1606.* LETTRES HIST. *Oct. 1703. p. 421. Avril 1705. p. 371.* Iudicium in eosdem exponitur.

76) LAGVILLE *Hiſt. d' Alſace Tom. II. p. 317. Les alliez perdirent dans cette iournée, cinq à ſix mille morts, trois mille priſonniers, les munitions & tous les bagages, avec trente pieces de Canon. Si on en croit la letre que le Maréſchal de Tallard écrivit au Roy, les François y prirent plus de drapeaux qu' ils ne perdirent de ſimples Soldats. L' expreſſion eſt vive, mais elle doit ſe pardonner, à vn vainqueur tout occupé de ſes ſucces, & qui ne compte pas à quel prix il a acheté la victoire. La perte des François fut en effet mediocre, mais ils regretterent beaucoup le Marquis de Pracontal tüe des la premiere décharge, le Marquis de Beaumanoir, le Comté de Caluc, vn Prince de Croy, le Marquis de Meuze & le Marquis de Puy-guion. On dit que le ſeul Regiment du Roy perdit vingt huit Officiers.*

ͼta. 77) Exeunte anno, Auguſtam Vindelicorum oppugnabat Bauariæ Elector, præſidio ſeptem millium ſub Barone de Bibra munitam, quæ poſt aliquot dierum obſidionem, XIV. Decembris, inuitis licet Ciuibus, fuit dedita. 78)

§. CXVIII. Eodem anno 1703. poſtquam Caſtiliæ Admirandus ſub prætextu legationis Gallicæ ipſi delatæ, Liſabonam ſeceſſiſſet, 79) Luſitaniæ Rex Petrus in Fœderatorum partes magis inclinabat, irritatus, quod Philippus Andegauenſis inſignia Luſitanica Hiſpanicis iunxerat. Poſtquam igitur claſſis Fœderatorum in portum Liſabonæ aduentaſſet, ipſe magis firmatus, fœdus XVI. Maii 1703. ſubſignabat, quo ſe, accepta pecunia annua, ad viginti militum millia obligabat, quibus Fœderati duodecim adderent, bellum Caroli III. nomine gereretur, qui propediem Hiſpaniam petere deberet. 80) Dum igitur Luſitaniæ Rex bellum, non niſi aduenienre in Hiſpaniam Carolo, incoandum eſſe iudicaret, hoc potiſſimum per Caſtiliæ Admirandum vrgebatur, ægre licer concedente Imp. eo quod res non ſolum eſſet periculi plena, ſed etiam ob defectum ſtirpis Auſtriacæ. 81) Indicto tandem Viennæ XII. Septembris 1705. ſolenni actu, Imp. in præſentia ſummorum Aulæ Miniſtrorum, vna cum Ioſepho iura ſua in ſucceſſionem Hiſpanicam, certis priua conſtitutis pactis, Carolo cedit, quam ipſe acceptar, ceſſionis inde inſtrumento a Leopoldo Ioſepho & Carolo iuramento confirmato, Carolus III. publice Rex declaratus. 82) Conſtituto die XIX. Septembris Carolus III. Viennam relinquebat, 83) per Saxoniam Superiorem & Inferiorem Duſſeldorpium, indeque Hagam Comitum adueniebat. Et licet XX. Nouembris ex Belgio ſolueret, ventum tamen contrarium expertus, Hagam Comitum, indeque Roterodamum regredi fuit coactus. Ineunte anno 1704. denuo ſoluens VI. Ianuarii Portsmuthum adpellit, indeque Londinum ductus, ab Anna Regina benigne exceptus. Ex Anglia XI. Februarii cum claſſe Fœderatorum ſoluebat, ſed vento contrario ad Angliæ oras fuit repulſus. Denuo XXI. Februarii ſoluens VII. Martii in portum Liſabonæ feliciter adpulit, ibidemque magna ſolennitate fuit receptus. 84)

§. CXIX. Publicato igitur Aprili menſe 1704. a Carolo III. & Petro, Luſiraniæ Rege Manifeſto, bellum io Hiſpania incoatur. 85) Luſitanis tamen nec dum ſatis præparatis, primus Ducis Andegauenſis impetus in Luſiraniam, qui Gallicia copiis ſuffultus, VII. Maii Saluarerram, Seguram, & Montſortium occupabat: Tillius Aronchium capiebat, quod tamen ſtatim iterum reliquit. Variis conflictibus pugnabatur, Hiſpani equidem ad Caſtelbranco XXVII. Maii victores, Luſitani XI. Iunii ad Montem ſanctum. 86) Exeunte Maio, Georgius Darmſtadtius cum Fœderatorum claſſe Barcellonam rentabat, eandem per conſpiratos, qui in vrbe erant, occupare ratus, ſed poſtquam vrbem per biduum ignitis globulis infeſtaſſet, detecta conſpiratione, retro cedit. 87) Felicior in vrbem

77) SPAN. SVCCESIIONS-KRIEG *pag. 605.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 104.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 73.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. pag. 111.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 348.* RINCK *p. 1567.* LETTRES HISTOR. *Dec. 1703. p. 667.*

78) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 611.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 113.* RINCK *p. 1564.* LETTRES HISTOR. *Ian. 1704. p. 57.*

79) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 448.* LEBEN CAROLI III. *p. I. p. 766. 785.*

80) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 612.*

81) Rationes in ſcripto Admirandi Caſtiliæ plenius exponuntur in SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 615.* LEBEN CAROLI *p. II. pag. 250.* LETTRES HISTOR *Août 1703. p. 226.*

82) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. 624.* Hæc plenius exponuntur in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VIII. c. VIII. n. 1.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 114.* LEBEN CAROLI *p. II. pag. 218.* RINCK *p. 1598.*

83) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 591.* RINCK *p. 1594.* LEBEN IOSEPHI *p. I. pag. 459.* LETTR. HIST. *Oct. 1703. p. 397.*

84) De ſingulis hiſce SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 635. ſqq.* FABRI *Staats-Cantzelley Tomo VIII. c. II. n. 2. 3.* LEBEN MARLBOVROVGS *c. XXXII. XXXIII.* LEBEN CAROLI *p. II. p. 244. p. III. ineunte.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 158.* RINCK *p. 1634.* LETTRES HISTOR. *Avril. 1704. p. 485.*

85) Extant im SPANISCHEN SVCCESSIONS-KRIEG *p. 662.* LEBEN CAROLI *p. III. pag. 24.* LETTRES HIST. *Avril. 1704. pag. 453. Iuin pag. 684.*

86) Hæc ſingula deſcribuntur im SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 671. ſqq.* LEBEN CAROLI *p. I. p.* 145. Hæ expeditiones in HISTOR. DV PRINCE d'ORANGE *p. I. p.* 158. tali modo deſcribuntur, *peu de temps apres les deux Rois ſe rendirent a l'Armée Portugaiſe, vers Almeida, accompaguez d'Amirante de Caſtille, qui s'étoit déclare pour le Roy Charles, & de Milord Galloway. Il ne ſe paſſa rien de déciſif dans les Armées Eſpagnols & Portugaiſe. On occupa de part & d'autre quelques places peu importantes ſur les frontieres, & il y eut quelques recontres, dont la principale fut le combat qui ſe donna près de Monſanto ſur les Frontieres de Caſtille, le* 9 *de Iuin dans lequel le Marquis Das Minas Général des Troupes Portugaiſes ayant aſſamblé vn corps de* 15. *mille hommes, tomba ſur les Eſpagnols & les François, les mit en déroute, & remporta ſur eux vn avantage conſidérable, & repara ainſi la perte de* 2. *Regimens Hollandois qu'ils avoient ſurpris vn peu auparavant & faits priſonniers de Guerre.* LETTR. HIST. *Iuin* 1704. *p.* 681. *Iuillet p.* 107. 114. *Août p.* 219. RINCK *p.* 636.

87) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 682. LEBEN CAROLI *p. III. p.* 157. HISTOR. DV PRINCE d'ORANGE p. I. p. 164. *Les Alliez, qui avoient quelque intelligence dans Barcelone s'aprocherent de cette place avec une Escadre le* 30. *May, & ils débarquerent quelques troupes le lende main; mais ceux qui devoient favoriſer ce deſſein ayant eté découverts, & arrêtez, on ſe contenta de la bombarder; apres quoi la Flotte Alliée ſe retira.* LETTR. HIST. *Iuillet* 1704. *p.* 110.

88) SPAN.

vrbem Gibraltar expeditio, quæ terra marique III. Auguſti 1704. obſeſſa, & ignitis globulis nimium vexata, V. Auguſti ad deditionem per eundem Darmſtadtienſem Principem fuit compulſa. 88) Adueniente autem Gallorum claſſe, fit XXIV. Auguſti in mari Mediterraneo ad Malagam prœlium nauale, in quo pari ſortuna fuit dimicatum. 89) Nihilominus Galli IV. Octobris vrbem Gibraltar iterum terra marique obſident, obſidionem vrgente Gallotum præfecto Theſſio. 90) Hanc, licet Georgius Darmſtadtienſis ſtrenue defenderet, aduentante tamen in auxilium Fœderatorum claſſe, indeque XXIII. Martii Gallorum claſſem amiſſis tribus nauibus fugant, Theſſius etiam cum terreſtribus copiis, amiſſis ſuorum vel octo millibus XXIII. Aprilis vrbem relinquit. 91)

§. CXX. Maximus illo anno belli impetus in Germaniam. Ineunte ſtatim anno Paſſauium occupabat Bauariæ Elector. 92) Inde ad ſyluam nigram pergens, nouam Gallorum ſub Tallardo aduenientium coniunctionem quærens, quam Germanicus miles impedire quouis modo conabatur. Maior enim exercitus pars ſub Marchione Baruthino, Duce Würtenbergenſi & Styrumio Heidenheimi Würtenbergenſes terras tuebatur, dum interea Thungius Comes aditus ſyluæ nigræ obſideret, ſed Bauariæ Electore aduerſus eum tendente, iſte Rotwilam retrocedebat, vt Würtenbergico Duci & Stirumio iungeretur, & Bauaris ſe opponeret, dum interea Tallardus commeatu fere deſtitutus, vallem S. Petri perrumpens, Danubium verſus properabat, fruſtra illum proſequente Ludouico Badenſi. 93) Marlborougius equidem cum Anglorum Belgarumque exercitu, expeditionem ad Moſellam ſimulabat, ſed poſtquam ad Confluentiam Rhenum, ad Moguntiam Mœnum, ad Ladeburgum Nicrum tranſiiſſet, ad Danubium pergebat, ſe XXII. Iunii eum triginta millium exercitu, militi Cæſareo iungens, dum interea Eugenius Princeps eum Boruſſicis & Weſtphalicis copiis ad Rhenum opponeretur. 94) Bauariæ igitur Elector, tanto Fœderatorum Exercitui parem ſe haut videns, caſtris munitis ſe continebat. Ipſe quidem cum potiore exercitus parte, in caſtris ad Dillingam & Lauingam, alteram prope Donawertham ad montem, Schellenberg dictum, variis circumductis munimentis, poſuerat, vt Fœderatorum irruptionem in Bauariam impediret. Hanc autem dum Fœderati tentarent, fit 11. Iulii 1704. ad dictum montem, contradicente licet Ludouico Badenſi, rem periculi eſſe plenam, arguente, prœlium. Primum impetum faciebant Angli, quibus Germanus miles ſubueniebat: tandem circa noctem munimenta perrumpunt, Gallos Bauarosque fugant, vt plerique vel cæderentur, vel Danubio mergerentur, licet non ſine Fœderatorum clade. 95) Poſt hanc victoriam, Donawertha & Danubii tranſitus Fœderatis patebat, & fere vniuerſa Bauaria, Aicha, Raina, Dillinga aliæque vrbes occupabantur. 96) Varie interim ad compoſitionem Elector tentabatur, hic etiam Fœderatis accedere ſe velle ſimulabat, vsque dum Tallardus nouas copias ipſi in auxilium adduceret. 97) Hic enim, poſtquam Villingam XVI. Iulii per quinque dies fruſtra tentaſſet, ſenſim Danubium verſus tendebat, indeque prope Auguſtam ſe Bauaro iunge-

88) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG p. 684. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE p. I. p. 163. LETTRES HISTOR. *Sept.* 1704. p. 334.

89) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG p. 689. LETTRES HIST. *Oct.* 1704. p. 429. 443. *Nov.* p. 551. *Janv.* 1705. p. 117. *Fevr. pag.* 236. *Mars* p. 338. *Avril pag.* 464. LEBEN CAROLI p. III. p. 159. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE p. I. p. 366. Qua ratione Galli ſibi tribuerint victoriam, patet ex MEM. DE LA GVERRE p. II. pag. 176.

90) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG. p. 701. LEBEN CAROLI p. III. pag. 162. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE p. I. p. 312. LETTRES HISTOR. *Dec.* 1704. p. 689.

91) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG p. 771. LEBEN CAROLI p. III. p. 179. 328. 338. Facta liberatio per Admiral Leacke RINCK *pag.* 1675. LETTR. HISTOR. *May* 1705. p. 552. 571.

92) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG p. 706. MEM. DE LA GVERRE *Tom. II.* p. 114. culpa modo in Gronsfeldium, ducem Cæſareum, modo in Epiſcopum reiiciebatur. Extant hæc ſcripta in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. IX. cap. V.* RINCK *pag.* 1706. LETTR. HISTOR. *Fevr.* 1704. p. 176.

93) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG p. 706. MEM. DE LA GVERRE *Tom. II.* p. 116. *mais celui ci aiant reçu les Troupes que le Duc de Wirtemberg & le Comte de Stirum lui amenèrent, ſe mit à la tête d' un Corps d' Armée composé de cent dix-ſept Escadrons, & de quarante huit Bataillons reſolu à ſon tour de venir attaquer l' Electeur & Marſin, & s' oppoſer par là à la jonction de nos Armées. Comme les Généraux de l' Empereur étoient ſur le point d' éxécuter leur projet; ils recûrent ordre du Prince de Bade qui étoit abſent de différer le Combat jusques à ſon arrivée; Ordre qui fut fatal, & qui leur fit perdre l' occaſion de battre l' Electeur & Marſin, & favoriſa en même tems le paſſage de l' Armée Françoiſe en Baviére. Cependant le Maréchal de Tallard ſans perdre le tems, fit paſſer ſon Armée ſur un pont au deſſus de Strasbourg, & aiant marché par le Hohlengraben, & le Kaltherberg nous nous rendîmes a Willingen, où la jonction de nos Troupes ſe fit le 17. de Mai avec l' Armée de l' Electeur.* RINCK p. 1609. LETTR. HISTOR. *Juin* 1704. p. 663.

94) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG p. 700. LEBEN MARLBOROVGHS c. *XXXIV. XXXV.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II.* p. 120. LETTR. HISTOR. *Juin* 1704. p. 668.

95) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG p. 710. MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. pag.* 122. HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. I. p. 139. RINCK p. 1612. LEBEN EVGENII p. II. p. 224. LEBEN CAROLI p. III. p. 205. LETTRES HISTOR. *Juillet* 1704. *pag.* 70.

96) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG p. 712. MEM. DE LA GVERRE *Tom. II.* p. 130. LEBEN MARLBOROVGHS c. *XXXVIII.* HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. I. p. 147. LETTR. HISTOR. *Aout* 1704. p. 189.

97) MEM. de LA GVERRE *Tom. II.* p. 134. RINCK p. 1614.

97) SPAN.

iungebat, Eugenio Principe, qui copiis erat inſerior, æque Fœderatis accedente. 98) Hi antea iamdum Fridburgum vſque tendebant, vt Gallos Bauaroſque in caſtris ſuis prope Auguſtam adorirentur. Verum, dum eadem ſecuro munitoque loco collocata reperirent, 99) omnem Bauariam ſibi ſubiicere tentabant, & dum VII. Auguſti Ingolſtadtium, dirigente Ludouico Badenſi obſiderent, Galli Bauarique hæc impedire conantes, relictis caſtris ſuis munitis, ad Höchſtadtium prope Danubium caſtra locant. His dum obuiam eunt Fœderati, fit XIII. Auguſti 1704. cruentum prœlium Höchſtadtienſe. Difficilis ſub initium Fœderatis per terram lutoſam erat acceſſus, vt Gallorum tormenta plurimum detrimenti ipſis adferrent, & dubia plane videretur victoria, aſt, diſſipato Gallorum equitatu, horum acies magis magiſque inclinabat, vt demum in fugam verteretur, Tallardus per Boineburgium caperetur, & Principi Haſſiæ hæreditario traderetur. Peditatus quidem Gallorum in pago Bleinheim adhuc ſupererat intra munimenta ſubitanea, qui adhuc reſiſtebat, tandem etiam ſe dedebat. Dextra equidem ala, cui Eugenius præerat, poſt Bauarorum acerrimam defenſionem, & ſuperatas multas difficultates, hos etiam in fugam coniicit, vt Gallorum Bauarorumque cladea triginta hominum millia excederet, qui in prœlio cæſi fuerunt vel captiui, tanta victoria, qualis per hominum memoriam haut fuerat reportata. 100)

§. CXXI. Fructus tantæ victoriæ fuit, vt Galli Bauarique, timidi nimium & fugientibus ſimiles, Memmingam, Biberacum, Auguſtam, aliasque Sueuiæ vrbea, immo Danubium relinquerent, Rhenumque tranſirent. 1) Sola Vlma ſupererat, quæ Thungio dirigente, obſidetur & XIII. Septembris deditione capitur. 2) Et paulo poſt Straubinga, Paſſauium & Kehlheimum. 3) Major interea Exercitus XIV. Septembris Landauium expugnat, Villaregio cum reliquiis Gallici exercitus Hagenouiam verſus recedente. Accedebat obſidioni Ioſephus, Romanorum Rex, quo dirigente, XXVI. Nouembris vrbs Fœderatis deditur. 4) Marlborugius autem cum parte exercitus XX. Octobris Auguſtam Treuirorum occupat, 5) & hoc Londinum diſcedente, Sarburgum a Belgis, Trarbacum a Principe Haſſiaco, poſt ſex hebdomadum obſidionem XVII. Decembris capitur. 6) Briſacum etiam, per Stratagema fruſtra tentatur. 7) Tanti progreſſus Bauariæ Electorem eo adigebant, vt Coniux ipſius XVII. Nouembris, facta in caſtris ante Landauium, Ilbesheimi capitulatione, Bauariam vna cum Kufſteino Imp. cederet; Monachio ſaltem cum theſauro Electorali & præfectura eiuadem ipſi relicto. 8)

§. CXXII. Dum bellum hoc in Germania ſerueret, in Belgio arma fere ceſſabant. Ineunte tamen anno Comes de Noyelles, collecto exercitu, Gallorum aggeres in Brabantia ſolo æquabat, 9) quos licet reſtituerent, Ouerkerckius tamen eosdem paullo poſt

fruſtra

98) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG p. 713. HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. I. pag. 147. LEBEN EVGENII p. II. p. 231. LEBEN CAROLI p. III. pag. 225. LETTRES HISTOR. Aoùt. 1704. pag. 195.

99) MEM. DE LA GVERRE Tom. II. p. 132.

100) Vocatur etiam *prælium ad Pleyntheym.* SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG p. 717. LEBEN MARLBOVROVGHS c. XXXIX.-XLIII. MEM. DE LA GVERRE Tom. II. p. 1, 7. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE p. I. p. 148. RINCK pag. 1616. LEBEN EVGENII pag. II. p. 236. LEBEN CAROLI p. III. p. 229. LETTR. HISTOR. Sept. 1704. p. 276. 307. 343. Nov. pag. 541. Inſcriptio quæ loco prœlii deſtinata, extat in LETTR. HIST. Ianv. 1705. p. 43. Fevr. p. 173. ZSCHACKWITZ Leben Caroli VI. p. 128.

1) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG pag. 728. LEBEN EVGENII p. II. pag. 255. MEM. DE LA GVERRE Tom. II. pag. 165. LEBEN MARLBOROVGHS p. 189. HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. I. p. 56. *en vn mot par cette furieuſe Bataille l' Electeur de Baviére, perdit ſes Etats, & les François chaſſez de l' Allemagne, furent contraints de repaſſer le Rhin, apres avoir perdû cinquante mille hommes ſur le Danube; en joignant les morts, les bleſſez, les priſonniers & les déſerteurs ſelon le calcul que quelques Auteurs en ont fait.* RINCK p. 1628.

2) LEBEN EVGENII p. II. p. 258. MVLLERS Leben Marlbouroughs p. 190. LETTRES HISTOR. Oct. 1704. p. 411.

3) LEBEN EVGENII p. II. p. 262. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE p. I. p. 155. LETTRES HISTOR. Nov. 1704. p. 52.

4) LEBEN EVGENII p. II. p. 262. MVLLERS *Leben Marlboroughs* p. 195. LETTRES HISTOR. Oct. 1704. p. 420. Nov. p. 526. RINCK *Leben Ioſephi* p. I. p. 497. Vid. *die zu ihrem Vngluck und des Reichs Nachtheil fortificirte Stadt Landau,* 1704. 4. Præfectus vrbis fuerat Mr. de Laubanie, hanc ſtrenue defendens. MEM. DE LA GVERRE Tom. II. pag. 167. RINCK p. 1630. LEBEN IOSEPHI p. I. p. 485.

5) LEBEN EVGENII p. II. p. 293. MVLLERS Leben Marlbouroughs p. 191. LETTR. HISTOR. Nov. 1704. p. 535.

6) LEBEN EVGENII p. II. p. 295. RINCK p. 1632. LEBEN CAROLI p. III. p. 304. LETTR. HIST. Dec. 1704. p. 605. Ianv. 1705. p. 60. 124.

7) LEBEN EVGENII p. II. p. 300. RINCK p. 1633. LEBEN CAROLI p. III. p. 308. LETTR. HISTOR. Dec. 1704. p. 662.

8) LEBEN EVGENII p. II. pag. 303. MEM. DE LA GVERRE p. II. p. 166. *L' Electrice pris le Gouvernement de toutes les affaires, elle envoia abord le Pere Smacker Ieſuite au Prince de Bade, pour lui faire des propoſitions d' accommodement, qui avoient pour but de délivrer le Peuple de la deſolation, & du pillage.* Hoc bellum Bauaricum ſingulari libro deſcribitur per CAESAREM AQVILINIVM, & in BVCHER-CABINET p. XI. XIII. XIV. XV. in vita Bavariæ Electoris, Conditiones vero reperiuntur p. 205. LEBEN CAROLI p. III. p. 298. ELECTA IVRIS PVBLICI Tom. V. p. 632. LETTRES HIST. Ianv. 1705. p. 57. RINCK p. 1635. LEBEN IOSEPHI p. I. p. 500. Hi ſunt Tractatus iſti Ilbesheimenſes, de quibus Galli in Pacis Traiectenſis Tractatibus tantas turbas mouebant.

9) HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. I. pag. 520.

10) HIST.

fruſtra tentabat, 10) Galli munimenta Creuecœur & Dole fruſtra obſidebant. 11) Iulio menſe Fœderati Namurcum per triduum ignitis globulis fruſtra inſeſtant. 12) In Flandria Munimentum S. Iſabellæ XXXI. Iulii deditione capitur. 13)

§. CXXIII. In Italia vero, bellum in terras Sabaudicas tranaſerebatur. Galli enim, occupata pleraque Sabaudiæ parte, nouo milite firmati, Fœderatis ſuperiorea, Aſtium, Villamnouam, Suſam, Feuilladio Duce, XII. Iunii occupanr. 14) Sequebantur in Montisferratenſi Marchionatu XX. Iunii Vercellæ, 15) & Iurea, licet probe defenſæ. 16) Vindocinenſis Dux XIV. Octobris Veruam, Pedemontani Ducatus, obſidebat, quam Baro de Freyſingen vſque ad VII. Aprilis 1705. mira fortitudine, multa cum Gallorum clade defendebat. Poſtquam autem Galli liberum ipſi cum milite præſidiario exitum nollent concedere, ipſe igne ſuppoſito, deſtructis munimentis, demum ſe gratiæ obſidentium reliquit. 17) Sequebatur paulo poſt Villa Franca. 18) In Lombardia vero, Galli ſub Magno Priore Vindocinenſi copiis longe ſuperiores, Cæſareos ſenſim cedere cogebant, vt demum Oſtiglia, Serrauallæ, aliisque locis relictis, circa Lacum Gardæ hærerent, per quem ipſis commeatua aduehebatur, licet Galli eundem ſenſim intercludere conatentur. 19) Mirandulæ etiam Dux Gallia plene accedebat. 20)

§. CXXIV. Durante cum Gallis bello, Vngari ab iisdem concitati, rebellionem mouebant. Ragotziua enim, poſtquam Mongatſchium a Töckelii coniuge a. 1688. Cæſari fuiſſet deditum, Viennam fuerat abductus, ibidemque educatua. Sed adultior factus, ob denegatam ipſi Principis Imperii dignitatem, non ſolum irritatus; ſed etiam Tranſyluaniæ Principatum & bona atceſque Ragotziorum, aliasque, quas Töckelius ipſi donauerat, a Cæſareis hucusque detenta, adſectabat. 21) Hoc vt eo faciliua perficeret, facta cum Beretſchiny & Sirmay & octuaginta duobus Vngariæ & Tranſyluaniæ Magnatibus conſpiratione, Cæſarem, dum verno tempore Laxenburgi commoraretur, cum omni familia Cæſarea occidere tentabant, inde Vngariam pro regno libero declarare. Tanto felicius hoc proceſſurum eſſe putabatur, dum Vngari quatuotdecim legiones Cæſari in auxilium conducendas, offerrent. In partes conſilii Galliæ Rex ſumebatur, miſſo in Galliam Longueuallio, equite Lotharingo, Centurione Cæſareo. Hic autem in fide erga Cæſarem conſtans, omnia ipſi aperiebat, litteras etiam hinc inde miſſas exhibebat. 22) Detecta igitur hac ratione conſpiratione, Ragotzius vna cum Barone Sirmay ex arce prope Tockaium captiui XXIX. Maii 1701. Neuſtadtium ducebantur, Iudicio delegato ad cauſſam huius conſpirationis examinandam formato, quod Cardinalis Collonitſch, Comes Oettingenſis præſes Iudicii aulici, Iörgerus, Traunius & Bucelini Comites conſtituebant. Qui, facto XIX. Iunii initio, Ragotzium non ſolum per Longueuallium, ſed etiam per litteras, propria ipſius manu ſcriptas, conuincebant. 23) Dum in eo eſſet, vt ad perpetuos carcerea condemnaretur, perfidia Godeſridi Lehmanni centurionis, VI. Nouembria 1701. liberatur, vt in Poloniam abiret, Lehmannus vero ideo meritas capitis pœnsa luit. 24) Continuabatur nihilominus Iudicium illud delegatum, pretium de ipſo vel viuo vel mortuo exhibendo in ipſum ſtatuitur, & XXX. Aprilia mortis ſententia contra ipſum publicatur, bonis ipſius fiſco addictis. 25) Varie equidem Ragotzius Turcaa ſollicitabat, qui tamen ipſi accedere nolebanr. Sed in Vngariam ſuperiorem delatus, publicato ibidem maniſeſto, pro regni libertate iuribusque, quæ pro-

10) HISTOR. DV PRINCE d'ORANGE *p. I. p. 127.*

11) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 728.* HIST. DV PRINCE d'ORANGE *p. I. p. 121.*

12) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 729.* HIST. DV PRINCE d'ORANGE *p. I. p. 134.* MEM. DE LA GVERRE *p. II. p. 169.* LEBEN CAROLI *p. III. p. 324.*

13) HIST. DV PRINCE d'ORANGE *p. I. p. 136.*

14) SPANISCH. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 740.* HIST. DV PRINCE d'ORANGE *p. I. p. 160.* LEBEN CAROLI *p. III. p. 185.*

15) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *cit. loc.* HIST. DV PRINCE d'ORANGE *p. I. pag. 161.* LETTR. HIST. *Iuillet* 1704. *pag. 13. Août pag. 139.* Capitulatio *Sept. pag. 249.*

16) SPANISCH. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 744.* HIST. DV PRINCE d'ORANGE *p. I. p. 163.* RINCK *p. 1643.* LETTR. HISTOR. *Nov. 1704. p. 489.*

17) SPANISCH. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 745.* HIST. DV PRINCE d'ORANGE p. I. p. 204. *Pluſieurs choſes ont concouru pour rendre ce ſiége long & difficile: la ſituation de la Place, ſes fortifications ſes mines dedans & dehors; la valeur & la conduite du Baron de Freiſing qui en étoit Gouverneur, le courage & la conſtance de la Garniſon, ſes vigoureuſes ſorties, qui ont ruiné pluſieurs fois les tranchées & les batteries des Aſſiégans, la communication que les Aſſiégez conſerverent long-tems avec le Camp du Duc de Savoye a Creſcentin, & enfin la rigueur de la ſaiſon & les pluies. Tout cela a rendu ce ſiége un des plus mémorables de cette guerre; & les François y perdirent tant de monde, que ie ſuis perſuadé qu'ils ne voudroient pas acheter beaucoup de Places à ce prix-la.* LETTR. HIST. *Dec. 1704. p. 615. Ianv. 1705. p. 13. Fevr. p. 141. Mars p. 258. Avril pag. 359. May. p. 476.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 216.* RINCK *p. 1674.* LEBEN CAROLI *p. III. p. 360.*

18) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 748.* HIST. DV PRINCE d'ORANGE *p. I. pag. 205.* RINCK *p. 1675.* LETTR. HIST. *Avr. 1705. p. 365. May p. 485.*

19) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 741. 748.* RINCK *p. 1640. 1642.*

20) Extat Manifeſtum illius in LETTRES HIST. *[illegible]in p. 634.*

21) Faciunt huc potiſſimum *La Vie du Teckeli, à Cologne 1693. 12.* ZACHARIAE ZVVANTZIGS *Malcontanter Fürſt Ragoczy, Cœlln 1704. 4. Sendſchreiben von einem Polniſchen Miniſtre an einen Kayſerlichen, wegen der Vngariſchen Affairen, Regensburg 1711. 4. Hiſtoire du Prince Ragotzi, à Paris 1711. 12.* Ex hiſce deprompta eſt Vita Ragotzii, quæ habetur *im* EVCHER-CABINET *p. III. n. X.*

22) LETTR. HIST. *Iuin 1701. p. 659.* RINCK *Leben Leopolds p. 1440.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 204.* EVCHER-CABINET *p. III. p. 572.*

23) RINCK *p. 1441.* EVCHER-CABINET *p. 573.* LEBEN IOSEPHI *p. I. p. 377.* LETTR. *Août 1701. pag. 166.*

24) RINCK *p. 1447.* EVCHER-CABINET *p. III. pag. 574.* LEBEN IOSEPHI *p. I. pag. 382.* LETTR. HIST. *Dec. 1701. p. 642.*

25) RINCK *p. 1578.* EVCHER-CABINET *p. III. p. 576.* LEBEN IOSEPHI *p. I. p. 465.*

propugnare ſe velle videri volebat. 26) Berezini ipſi iungitur, & Caroli Comes, ægre ferens, ſe a Cæſare de damno, quod ob amiſſa inter has turbas bona, fuerat perpeſſus, ipſi non ſatisfieret. Augebatur ſenſim Vngarorum, qui Malecontenti dicebantur, numerus, ad viginti millia vsque, qui licet Giulam fruſtra tentaſſent, Zollnockium tamen, Barcanum & Lippam, vrbes montanas, aliasque capiunt, vbi multo auro potiebantur ad Auſtriæ vsque fines peruagantes. Obuiam ipſis mittebatur Schlickius Comes, qui tamen parem ſe ipſis haut ſentiens, retrocedebat. 27) Vlterius Poſonium pergebant, vt Imp. coronam & Regni inſignia Viennam abduci iuberet, atque aggeres præduci faceret tuendis Auſtriæ finibus. 28) Mittebatur equidem Eugenius Princeps Poſonium, qui Vngaris Amneſtiam vniuerſalem offerebat, ſed in propoſito permanentes, poſtulabant, vt Vngaria in ſtatum priſtinum, templa, conſiſtoria, bona & iura, Ragotzio etiam bona ablata reſtituerentur, Ieſuitæ eiicerentur, tributa in quindenos annos ceſſarent, reliqua in Comitiis decernerentur, quæ tamen a Cæſare haut adprobabantur. 29) Fatalis videbatur annus 1704. dum Vngari ab vna, Bauari Gallique ab altera, Cæſaris prouincias infeſtarent, & iam conſilia agerentur, qua ratione poſſint coniungi. 30) Ineunte eſto anno, rebelles XXXI. Ianuarii Quinque eccleſias occupant, Caroli etiam Viennam vsque vagatur, ſed, poſtquam cum multa præda reuerterentur, ad S. Nicolai fanum inter Rabam & Danubium ab Heiſterio binis vicibus funduntur, qua clade adſecti, plures Cæſari iterum ſe ſubiiciebant, 31) & poſtquam interuentu Anglorum legati Stepneii, & Belgarum Bruininxii, Cæſar reſtitutionem iurium & religionis Vngaris promiſiſſet, Comitiaque ad tollenda grauamina indicenda, armiſtitium tandem vsque ad finem Septembris publicatur, quo poſtea prorogato, congreſſus Schemnicii inſtituitur, dum Fœderati delegatos ſuos Viennam vel Poſonium mittere denegarent. Verum, nimia erant Vngarorum poſtulata, vt Vngaria regnum eſſet electitium, Berezini regni Palatinus conſtitueretur, Andreæ II. Priuilegium reſtitueretur, Rex Poſonii vel Budæ ſedem haberet, quouis triennio Comitia celebrarentur, Germani omnes ab officiis regni Hungarici remouerentur, Proteſtantibus Religionis libertas concederetur, Ieſuitæ ex regno eiicerentur, Ragotzius Tranſyluaniæ Princeps declararetur. 32) Diſſoluto igitur congreſſu, bellum continuabatur. Heiſterius equidem ad Scythorum Inſulam Forgatſchium Comitem profligabat, vt vel tria millia cæderentur, qui tamen, viribus iterum collectis, Caſſouiam occupabat. In Tranſyluania etiam non deerant, qui Ragotzium Principem declarabant, licet Rabutiuus Rebelles ad Clauſenburgum profligaret. Exeunte vero Nouembri, Ragotzius Neuheuſelium Vngarorum quorundam proditione capiebat, ſed dum Leopoldi vrbem obſideret, in prœlio ad Tyrnauiam XXVI. Decembris ab Heiſterio vincitur, tribus ſuorum millibus amiſſis. Poſtquam autem Vngari per Gallorum legatum des Alleurs, milite, præfectis militaribus & argento fuiſſent ſuffulti, Ragotzius a. 1705. in Superiori Vngaria Tockaium, Zatmariam, Eperies & Agriam occupabat, vbi Aprili menſe noui Tractatus, fruſtraneo tamen conatu ſuſcipiebantur. 33)

§. CXXV. Decernebatur in Comitiis 15. Aug. 1700. Viſitatio Cameralis extra ordinem, nam præter litem inter Epiſcopum Wurceburgenſem & Wigandum Adſeſſorem, 34) variæ iam dudum exortæ erant rationes, cur Auguſtiſſimus Cæſar, & plerique Status Imperii cum Solmenſi Præſide & nonnullis Adſeſſoribus viſitationem contra Leges Camerales diu intermiſſam, maxime neceſſariam, & unicum remedium tantorum malorum iudicarent. Inprimis Cæſar indigne ferebat, Baronem Auwium a ſe præſentatum, licet ordine priorem, Comiti Nytzio, Electoris Bauarici præſentato eſſe poſtpoſitum, contra ſententiam Solmenſis & dimidiæ partis Adſeſſorum. Is præterea Solmenſis in litteris ad Cæſarem & Iudicem Cameræ Electorem Treuirenſem dolebat, ſummam iniuſtitiam, partiumque ſtudium regnare in hocce iudicio; cui malo eo minus ſe poſſe mederi confirmabat, cum a Collega Barone Ingelheimio tanquam Seniore abſentis Iudicis vices gerente, directorio plane ſit excluſus, nec conſiliorum votorumque ſuorum vlla haberetur ratio, ſed multifariis potius ipſe adficeretur contumeliis tam a Collega & quibusdam Adſeſſoribus, quam officialibus Cameralibus inferioris ordinis; idcirco a Cæſare petebat diſpenſationem exeundi munere ante definitum ſex annorum tempus, & idem in litteris ad pleroſque Imperii Status datis vrgebat, quod vero Cæſar clementiſſimis verbis negabat,

26) Extat Manifeſtum apud RINCKIVM *p. 1582.* qui etiam *p. 1586.* auctor eſt, Ragotzium in alio Manifeſto, quod prius hoc fuit inſecutum, hoc titulo fuiſſe vſum: *Franciſcus II. Dei Gratia, ſacri Romani Imperii & Tranſyluaniæ Princeps Ragotzy, Partium Regni Hungariæ Dominus, Siculorum Comes, & Pater Patriæ, pro libertate Confœderati Regni Hungariæ Statuum nec non Monkazienſis & Makowizienſis Dux, perpetuus Comes de Saaros, Dominus hæreditarius in Saaros, Pataz, Tokai, Regez, Eſed, Somlyo, Lednize, Szerenes, Onod.* In vexillis vero vtebatur verbis: *pro Deo, patria & libertate.* In monetis: *pro Libertate.* BVCHER-CABINET *p. III. p. 578.* LETTR. HIST. *Janv. 1704. p. 49. Fevr. p. 173.*

27) BVCHER-CABINET *p. III. p. 579.* RINCK *p. 1587.* Vocabantur rebelles *die Corutzen*, quod idem eſt ac Malcontenten.

28) LEBEN EVGENII *p. II. p. 206.* LETTR. HISTOR. *Sept. 1703. p. 309.*

29) LEBEN EVGENII *p. II. p. 207.* RINCK *Leben Joſephi p. I. p. 506.*

30) Patet hoc ex litteris Marechalli de Marſin ad Ragotzium ſcriptis interceptis, LEBEN CAROLI *p. III. p. 202.* LETTR. HISTOR. *Août 1704. p. 175.*

31) LEBEN EVGENII *p. 210.* LETTR. HISTOR. *Avril.* 1704. *p. 461. May p. 469.*

32) RINCK *p. 1644.* BVCHER-CABINET *p. III. p. 582.* LETTR. HIST. *Nov.* 1704. *p. 516. Dec. p. 645.*

33) RINCK *p. 1646.* BVCHER-CABINET *p. III. p. 586.* LEBEN IOSEPHI *p. I. p. 511.* LETTR. HIST. *Janv.* 1705. *p. 45. Fevr. p. 177. Mars p. 279.*

34) De hac FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VII. c. III. Tom. IX. c. IV.* BVCHER-CABINET *p. V. p. 190. Würtzburgiſche Acten-maſſige Vorſtellung*, LVNIGS *Reichs-Cantzelley Tom. V. n. 120. 121. 159. 203.*

35) De

bat, & ſtatus abdicationem diſſuadebant, viſitationis petitæ maturandæ multam ſpem facientes. Accedebat Sueuici circuli Adſeſſor Pyrckius, qui verbis & ſcriptis aculeatis Ingelheimium Præſidem & aliquos Adſeſſores nimium inſultauerat, atque hac de re inſtituta inquiſitione contumaciæ damnatus ab Ingelheimio & maiori parte Adſeſſorum præſentium XVI. Ian. 1703. ab officio ſuſpendebatur. Pyrckius autem præ ſe ferebat, ea tantum ex ratione iſtos ſe habere inimicos, quod Cæſaris iura atque auctoritatem ſeruare ſtuduerit. Huius reſtitutionem dum poſt aliquod tempus Solmenſis ſuadet, Treuirenſis iubet, præuidentes, quod euenit poſtea, ſed incaſſum; Pyrckius 13. Decembris 1703. mandatum Cæſaris obtinet ad Treuirenſem, & ſi ille hanc ſpartam declinaret, ad Solmenſem, vt reſtitueretur cum omni cauſa. Treuirenſi itaque recuſante mandata facere, minime autem Solmenſi ne faceret, diſſuadente, hic demum illud executioni mandat 7. Aprilis 1704. ſubdelegatos autem miſerant Wetslariam Electores Brandenburgicus & Palatinus, vt Solmenſis ſine periculo mandata facere poſſet, cui ſe tutelares a Cæſare conſtitui paſſi erant ambo Electores. Præfatam reſtitutionem vti Ingelheimius & plerique Adſeſſores præter ſuam voluntatem fieri haud debuiſſe exiſtimabant: ita ille cum Adſeſſoribus haud benè ſibi conſciis metuebant, ne Cæſar ipſos ab officio ſuſpendi curaret, licet Solmenſis Collegam certiorem feciſſet, ipſum non habere, quod metueret. Secedebant ergo Ingelheimius, & maior pars Adſeſſorum, ſub prætextu, quod Pyrckium Collegam habere non poſſent, nec Solmenſem idoneum Commiſſarium agnoſcere volebant, cum reſtitui Pyrckius inſciis Imperii Statibus haud debuiſſet. Poſthæc vtraque pars priuatos inſtituebant congreſſus, Solmenſis cum 4. dein cum 3. Adſeſſoribus in loco conſueto, Ingelheimius cum ceteris extra locum conſuetum conuenientes vtraque parte collegium repræſentare contendente. Quod cum Solmenſis ad Cæſarem & Comitia referret, inculabatur ab illis in Comitiis per procuratorem quendam Cameræ eximium Rabulam & impotentis animi virum, quod eodem quo Adſeſſores cum eo conſueto modo ad Senatum venientes nouaturiendi & contradicendi agitaretur ſtudio. Sed paulo poſt iubente Ingelheimio, Cancellaria & lectura, vt vocant, claudebantur, & idem ſingulis officialibus Cameræ minoribus vetabat, ne Solmenſi amplius dicto ſint audientes; infelix igitur oriebatur iuſtitium, omneſque proceſſus ceſſabant, cum extraiudiciales hactenus expediri feciſſet Solmenſis. In Comitiis equidem de inſtituenda extra ordinem Cameræ viſitatione iterum decernebatur 15. Octobris 1704; ſed dum de deputandis inter Catholicos & Proteſtantes non conueniret, num iſti per maiora, an ſecundum religionis paritatem ſint ſeligendi; Pyrckius etiam ſcriptis iniurioſis Ingelheimium & adſeſſores aliquos non modo, ſed etiam directorium Moguntinum in comitiis acerbe notaret, variæ exinde ortæ fuerunt remoræ, non niſi poſt Leopoldi mortem remouendæ. 35)

§. CXXVI. Nec minus illuſtre eſt Regimen Leopoldi, creando nouos Principes. In hanc enim dignitatem XVII. Februarii 1662. euexit Io. Ferdinandum, Comitem de Porcia, quem XVIII. Aprilis in eadem dignitate ſecutus fuit Georgius Chriſtianus, Friſiæ Orientalis Comes, & paullo poſt Philippus de Croy. Sic VI. Maii 1664. Principum caractere inſigniuntur Georgius Fridericus, Comes Naſſouio Siegenſis, & huius ex fratre Henrico nepotes, Wilhelmus Mauritius & Fridericus. Secuti fuerunt XII. Maii Franciſcus Egon, Hermannus Egon & Guilielmus, fratres Fürſtenbergii. Hinc XIV. Iulii 1670. in Principum claſſem euectus Ioannes Adolphus, Comes Schwartzenbergicus. Poſtea X. Octobris 1674. in Principum dignitatem euehitur Albertus Erneſtus, Comes Oettingenſis A. 1678. XXII. Martii Raymundum Montecuculi dignitate Principis Amalfitani auget Leopoldus. A. 1682. XVII. Iunii Principis inſignia largitur Georgio Friderico, Comiti Waldeccenſi. A. 1686. priuilegia & honores Principis concedit Eugenio Alexandro, Comiti de Taſſis. A. 1688. IV. Auguſti hac dignitate auget Volradum, Comitem Naſſouio-Vſingenſem, einſdemque adgnatos, Georgium Auguſtum Samuelem, Naſſouio-Idſteinenſem, & Io. Erneſtum, Weilburgenſem. A. 1689. euehit Leopoldum Philippum, Comitem Montecuculi, & Don Liuio Odeſchalci, Ducem Ceri. A. 1696. in Principum numerum euehit Philippum Reinhardum, Comitem Hanouienſem. A. 1697. III. Septembris Chriſtianum Guilielmum, Comitem Schwartzburgicum, lineæ Sondershuſanæ, in Principum euehit dignitatem. 36)

§. CXXVII. Fatalis tandem dies erat V. Maii 1705. qua Imp. poſtquam a XV. Aprilis die ægrotaſſet, moriebatur in Capucinorum templo ſepultus. 37) Tres ipſius erant vxores. Prima Margaretha Thereſia, Philippi IV. Hiſpaniarum Regis filia, quam a. 1666. duxit, 38) quæ XII. Martii 1673. fuit defuncta. 39) Altera Claudia Felicitas, Ferdinandi Caroli, Auſtriæ Archi-Ducis,

35) De his LVNIGS *Reichs-Archiv P. Gen. Tom. I. p. 268.* LVNIGS *Reichs-Cantzelley Tom. V. p. 189. Tom. V. n. 209. 210. 276. 278. 288 - 309. Tom. VI. n. 17. 26. 58. 93. 94. 96. 98. 99. 116. 120. 121. Tom. VII, n. 287. p. 961. 975.* Status Controuerſiæ breuiter deſcribitur im BVCHER-CABINET *p. V. p. 864.* ſed non ſatis accurate, dum noſtra Relatio ex ipſis Actis fuerit deſumpta. Acta exſtant in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. X. c. III.* De Controuerſiis deſuper in Comitiis motis *Tom. XI. c. V.* Solmenſis equidem ſingulari ſcripto demonſtrare voluit. Collegium adhuc per ipſum continuum, cuius contenta exhibentur in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. I. p. 118.* Potiſſimum huc facit *Series Hiſtorica, ſo ſich am Kayſerl. und Reichs-Cammer-Gericht zu Zeiten des Præſidenten, Grafen zu Solms, zugetragen.*

36) PFEFFINGER *ad Vitriarium p. 769.* in his recenſendis dignitatibus totus eſt. Breuiter has recenſet RINCK *p. 1627.*

37) RINCK *Leben Leopoldi pag. 1677. ſqq.* LETTRES HIST. *Iuin 1705. p. 629.*

38) *Supra §. XIX.*

39) WAGNER *lib. IV. p. 317. mortis cauſas* deſcribit, dicens: *Enata e poſtremi partus doloribus, virium debilitas, in leuem, ſed pertinacem febriculam degenerat. Accedentibus ſubinde gutturis accenſi doloribus,*

Ducis, lineæ Tyrolenſis, filia, ipſi XV. Octobris 1673. Græcii iuncta 40) & VIII. Aprilis 1676. extincta. 41) Tertia Eleonora Magdalena, Philippi Guilielmi, Comitis Palatini Neoburgici & poſtea Electoris filia, natu maxima, ipſi a. 1676. copulata, 42) quæ poſt ipſius mortem d. XIX. Ianuarii 1720. fuit defuncta. 43) Ex primo coniugio Ferdinandus Wenceslaus Ioſephus Michael Elcarius XXVIII. Septembris 1667. fuit natus, XIII. Ianuarii 1668. iterum extinctus. Maria Antonia Ioſepha Benedicta Roſalia Petronella, Maximiliano Emanueli Bauariæ Electori a. 1685. nupta, 44) ſed XXIV. Decembris 1694. extincta. Ioannes Ioſephus natus XX. Februarii 1670. ſed ſtatim iterum extinctus. Maria Ioſepha Antonia Apollonia Scholaſtica IX. Februarii 1672. nata, ſed ſtatim iterum extincta. Ex altero Connubio erant Anna Maria Ioſepha Thereſia Antonia Dominica Xaueria Dorothea XI. Sept. a. 1674. nata & XXII. Decembris defuncta. Maria Ioſepha Clementia Anna Gabrielis Antonia Franciſca Dominica Thereſia Eua Placida XI. Octobris 1675. nata & XI. Iulii 1676. extincta. Ex tertia coniuge ipſi fuerunt prognati Ioſephus & Carolus Imperatores. Maria Eliſabetha Lucia Thereſia Ioſepha, nata XIII. Septembris 1680. nunc Belgii Gubernatrix, Leopoldus Ioſephus Wilhelminus Antonius Franciſcus Eraſmus natus XII. Iunii 1682. denatus III. Auguſti 1684. Maria Anna Ioſepha Antonia Regina, nata VII. Septembris 1683. collocata a. 1708. Iohanni V. Portugalliæ Regi. Maria Thereſia Ioſepha Antonia Xaueria XXII. Auguſti 1684. nata, a. 1696. denata. Maria Ioſepha Coletta Antonia VI. Martii 1687. nata atque a. 1702. denata. Maria Magdalena Ioſepha Antonia Gabrielis XXVI. Martii 1689. nata. Maria Margaretha Magdalena Gabrielis Ioſepha Antonia nata XXII. Iulii 1690. denata XXII. Aprilis 1691. 45)

altisque ex interuallo, malis, extremis admoueri cœpit.

40) RINCK *p. 700.* WAGNER *lib. IV. p. 318.*

41) RINCK *p. 746.* WAGNER *p. 409.*

42) WAGNER *lib. VI. ineunte*, dicens, *corpore viuaci fœmina, ſucci ſpirituumque pleno, multa exercitatione, venatu, virilibus ſtudiis lata, concitatione immodica, vitiaſſe pulmones, hecticam, qua oppetiit, febriculam ſibi acceſſiſſe credita eſt.*

43) Extat de eadem *Leben und Tugenden Eleonora Magdalena Thereſia, Rœmiſchen Kayſerin, von einem der Geſellſch. Ieſu Prieſtern zuſammen getragen Wien 1721. 8.* De Eiusdem Exequiis ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVIII. p. 533.*

44) WAGNER *lib. X. p. 676.*

45) Hanc Cæſaris familiam prolixius deſcribit RINCK *p. 355.* PFEFFINGER *Vitr. Illuſtr. p. 767.*

SECTIO DVODECIMA DE IOSEPHO.

§. I. Ioſephi Natiuitas & Mores. §. II. Geſta, antequam fieret Imp. §. III. Vlma, Landauium, Donawerda in priſtinum ſtatum Ciuitatum Imperii reſtituuntur. Marlborugius fit Princeps Imperii. §. IV. G. in Italia. Eugenius Addam tranſit. Prælium ad Caſſanum. Galli Auguſtam Taurinorum fruſtra tentant, Soncinum, Montmelianum, Nicæam occupant. §. V. Luſitanorum progreſſus. Prælium ad Badaioz. Barcellona occupatur. Catalonia, Valentia & Arragonia pleraque oppida Carolo ſe ſubiiciunt. §. VI. Conatus Fœderatorum ad Mofellam impeditur. Huium captum & recuperatum, cum aliquot Brabantiæ locis. §. VII. Galli Germanorum aggeres prope Cron-Weiſſenburg perrumpunt. Ludouicus Badenſis Hagenoiam occupat. Bauarorum conſilia & tumultus. §. VIII. Galli a. 1706. Germanos fugant. §. IX. Colonienſis Elector dignitatibus Imperii priuatur. Bauariæ Elector Banno notatur. Controuerſia de Epiſcopatu Monaſterienſi. §. X. Suecorum irruptio in Saxoniam. Pax Alt-Ranſtedtenſis. §. XI. Galli Barcellonam relinquere coguntur. Luſitani Madritum verſus pergunt. Andegauenſis eo redit, varias vrbes recuperat. §. XII. Galli ad Calcinatum victores. Auguſta Taurinorum liberatur. Eugenius pleraque Mediolanenſis Ducatus oppida occupat. §. XIII. Prælium ad Ramilliacum. Galli Brabantiam relinquunt. Oſtenda, Menena, Teneramunda, Athum occupantur. §. XIV. Gallorum impetus a. 1707. in Germaniam. Victoria Mercii ad Offenburgum. §. XV. Conuentio Alt-Ranſtedtienſis cum Cæſare. Sileſiorum libertas religionis. §. XVI. Viſitatio Cameralis decreta. §. XVII. G. in Belgio a. 1707. Galli per Capitulationem Generalem Italiam cedunt. §. XVIII. Expeditio in regnum Neapolitanum. Caſtra in Statu Præſidii tentantur. §. XIX. Expeditio fruſtranea in Telonem Martium. Suſam Eugenius capit. §. XX. G. in Hiſpania a. 1707. Prælium ad Almantzam. §. XXI. Tortoſam Galli capiunt. Angli Sardiniam & Minorcam. Aduentus Auguſtæ Barcellonam. Denia, Alicanta a Gallis capiuntur. §. XXII. Controuerſia Cæſaris cum Papa. Controuerſia de Precibus Cæſaris primariis. §. XXIII. Eugenius Marlborugio accedit. Prælium ad Aldenardam. Picardiæ ora tentantur. Inſularum vrbis occupatio. Bruxellas Bauarus tentat. §. XXIV. Palatinus Elector de priſtino Electoratu, & munere archidapiferi inueſtitur. Hannoueranus & Bohemus in Collegium Electorale introducuntur. Noua Vota in Comitiis quæruntur. Leuchtenbergius Landgrauiatus Lambergio ceditur. Dux Manthuanus banno notatur. Motus Hamburgenſes & Colonienſes. §. XXV. G. belli in Germania a. 1708. §. XXVI. Tornacum capitur & Montes Hannoniæ. Prælium ad Blaugium. §. XXVII. Germani pecuniam & militem colligunt. Elector Hannoueranus militi Germanico præeſt. Mercius ad Rummersheimium vapulat. §. XXVIII. Hiſpani Principi Aſturiæ homagium præſtant. Prælium ad Gudinam. Geſta a. 1709. §. XXIX. Controuerſia inter Cæſarem & Sabaudum de feudis Langarum. Prælium ad Conſtantiam Sabaudiæ. §. XXX. Hannoueranus inueſtitur de munere Archi-Theſaurarii. Mirandula Mutinenſi conceditur. Ad Pomeraniæ fines miles Neutralitatis conſtituitur. §. XXXI. Duacum, Bethunam, S. Venantii caſtrum, Ariam, Fœderati capiunt. Galli Louanium fruſtra tentant. §. XXXII. Prælium ad Almenaram, & Cæſar-Auguſtam. Carolus Madritum intrat. Prælium ad Villam-Vitioſam. Galli Gironnam capiunt. Expeditio Fœderatorum fruſtranea in Settam, portum Languedocenſem. §. XXXIII. Galli pacem petunt: huius Præliminaria. §. XXXIV. Noui Congreſſus Mordici & Gertrudenbergi. §. XXXV. Motus Anglicani per Sacheuerellium. Marlborugius cum omni Familia aula mouetur. §. XXXVI. Bellum & Pax Vngarica. §. XXXVII. Iudicium Camerale iterum aperitur. §. XXXVIII. Controuerſia Hildeſienſis cum Electore Hannouerano. §. XXXIX. Mors & Familia Ioſephi.

§. I.

LEopoldi filius erat tertius natu, Ioſephus I. Iacobus Ignatius Iohannes Antonius Euſtachius, natus ex Eleonora Magdalena Thereſia, Auguſta, Leopoldi III. Coniuge

iuge XVI. Iulii ſt. v. 1678. 1) Princeps in regnandi artibus, hiſtoria, linguarum cultura, ſub directione Salmenſis Principis ad ardua quæuis eruditus, vt de eiusdem Regimine plura fuiſſent ſperanda, ſi magis fuiſſet diuturnum. Inter has regnandi curas Muſicam amabat & potiſſimum venationes. 2)

§. II. Qua ratione Ioſephus a. 1687. in Vngariæ Regem, 3) a. 1690. in Regem Romanorum electus fuerit atque coronatus, 4) dictum fuit ſectione ſuperiori. Anno 1702. primæ obſidioni Landauienſi intererat, 5) quam a. 1705. ſecunda ſequebatur. 6) Mortuo vero Leopoldo, datis Electorali Collegio pro more Reuerſalibus de ſeruanda capitulatione, 7) homagium ab Imperii non ſolum vrbibus per legatos, ſed etiam Auſtriacis Statibus ſtatim recipiebat. 8)

§. III. Sub initium ſtatim Regiminis, Vlma, Landauium, Donawertha, in priſtinum Statum Imperii Ciuitatum ſingulari decreto Imperiali a. 1705. reſtituuntur. 9) Sequebatur dignitas Principis Imperii, Ioanni Marlborugio Duci, conſentiente Anna Regina, 10) a Ioſepho XIV. Nouembris 1705. conceſſa, vna cum dynaſtia Mindelheimenſi, quæ Bauariæ olim fuerat Electoris, in Principatum euecta. 11) Id quod communi Collegii Electoralis & Principum conſenſu, in Comitiis XIII. Septembris 1706. fuit confirmatum, idemque XXII. Nouembris ſolenni ritu in Principum Collegium fuit introductus. 12)

§. IV. Belli vero negotia ſub Regimine Ioſephi felicius adhuc procedebant. Licet enim Cæſareis in Italia admodum debilitatis, Mirandola XI. Maii 1705. Gallis fuiſſet dedita. 13) Eugenius tamen milite Boruſſico & Palatino firmatus, in Italiam veniens, dum Mirandulæ, eo quod Mincii tranſitu prohiberetur, ſubuenire non audet, Gallis ſe opponit. 14) Dum autem Vindocinenſis Dux occupatis plerisque Pedemontani Ducatus vrbibus, Auguſtam Taurinorum adgredi vellet, Eugenius, ex improuiſo Addam tranſiens, Magnum Priorem, qui illud impedire voluerat, præueniebat, in Ducatum Mediolanenſem pergebat, & poſt varios conflictus, Gallos XVI. Auguſti ad Caſſanum profligabat, aſt copiis inferior, impedire non potuit, quo minus Galli Soncinum ab Eugenio paulo ante occupatum, recuperarent. 15) Er licet Feuilladius occupato Chiuazzo, Auguſtam Taurinorum obſidere tentaret, ab inſtituto tamen, ſe imparem videns, deſtitit. 16) Nihilominus Galli Montmelianum XVII. Decembris & Nicæam IV. Ianuarii 1706. occupabant. 17)

§. V. Eodem anno 1705. Luſitani Saluaterram & Sarcas, Valentiam d' Alcantara & Albuquerckam occupant, 18) dum interea Fœderatorum claſſis in Cataloniæ oris Septembri menſe adpelleret, ipſo Carolo III. præſente, cui publicato Manifeſto, Vich, Figuera

1) RINCK *Leben Ioſephi p. I. p.* 10. ZSCHACKWITZ *p.* 2. LEBEN IOSEPHI *im Bucher-Cabinet p. IV. n. XI. p.* 654. WAGNER *vita Leopoldi lib. VI. pag.* 448.

2) Educationem ipſius & virtutes deſcribunt RINCK *p. I. pag.* 20. *ſqq.* BVCHER-CABINET *p. IV. p.* 656. Mr. de la TORRE Memoires p. 120. ita de eodem p. 121. iudicant: *Pour le Roi des Romains, il eſt d' vn tres bon naturel. Il a aſſez de connoiſſance dans les affaires. Ses ſentimens ſont ſolides & ſon iugement eſt au deſſus de ſon age; enfin il a de très belles qualités; mais ſes débordemens & ſes favoris, qui l' accompagnent dans ſes débauches, donnent lieu de craindre que ſon Régne ne reſſemble pas, aux précédens, & encore moins à celui d' à préſent. Il eſt certain que les Miniſtres ne ſeront ſons lui, ni ſi abſolus, ni ſi puiſſans. Il leur tient tête en toutes les occaſions, quoi qu' il voye bien que l' Empereur ne laiſſera pas de ſuivre leurs avis.*

3) *Sect. ſuper. §. LIX.*

4) *Sect. ſuper. §. LXIX.*

5) *Sect. ſuper. §. CX.*

6) *Sect. ſuper. §. CXXI.*

7) RINCK *Leben Ioſephi p. II. p.* 4. ZSCHACKWITZ *Leben Ioſephi p.* 16.

8) RINCK *Leben Ioſephi p. II. p.* 8. BVCHER-CABINET *p. IV. p.* 736.

9) RINCK *Leben Ioſephi p. II. p.* 31. BVCHER-CABINET *p. IV. p.* 738. ZSCHACKWITZ *p.* 22. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. X. c. VII.*

10) Extant Litteræ Leopoldi XXVIII. Auguſti 1704. ad Marlborugium ſcriptæ apud MVLLERVM *c. XLI.* conſenſus Annæ *c. XLII.* LETTR. HISTOR. *Oct.* 1704 *p.* 403.

11) RINCK *Leben Ioſephi p. II. p.* 41. MVLLER *c. LIV-LIX.*

12) Quid in Comitiis deſuper actum, ipſaque Acta latius exponit MVLLER *c. LX-LXIV.* Excludebantur Ciuitates Imperiales, quæ æque circa hæc vota concurrere cupiebant *c. LXV.* Ipſa vero Introductio deſcribitur *c. LXXIV. LXXV.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XI. c. VIII.* Hæc etiam Acta coniunctim extant in Libro cui titulus: *die Erhebung in Reichs-Fürſtenſtand und Introduction in das Reichs-Fürſten-Raths-Collegium Herrn Iohannſen, Hertzogs zu Marlebourough, Franckfurt* 1707. 4. quod TOBIAM PFANNERVM habet auctorem.

13) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 749. LEBEN EVGENII *p. II. p.* 318. RINCK *p. II. pag.* 63. LETTRES HISTOR. *Iuin.* 1705. *pag.* 611.

14) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 749. LEBEN EVGENII *p. II. p.* 320. LEBEN CAROLI *p. III. p.* 373.

15) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 754. LEBEN EVGENII *p. II. pag.* 327. RINCK *p. II. p.* 68. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. I. pag.* 207. LEBEN CAROLI *p. III. pag.* 532. LETTR. HIST. *Sept.* 1705. *p.* 283.

16) LEBEN EVGENII *p. II. p.* 357. SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 367. RINCK *p. II. p.* 75. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. pag.* 211. LETTR. HIST. *Sept.* 1705. *p.* 299.

17) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 769. LEBEN EVGENII *p. II. pag.* 364. MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. pag.* 231. LETTRES HIST. *Dec.* 1705. *p.* 660.

18) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 774. LEBEN CAROLI *p. III. p.* 346. LETTR. HIST. *Iuin* 1705. *pag.* 671. *Iuillet pag.* 99. *Dec. pag.* 710.

gnera & aliquot Cataloniæ oppida, quæ Ilerda poſtmodum ſequebatur, & Denia Valentiæ, ſe ſubiiciebant. Barcellona quoque obſidebatur, & poſtquam XVII. Septembris munimentum in monte Iouis adſultu fuiſſet captum, quo tamen Georgius Darmſtadtienſis fuit occiſus, IX. Octobris ad deditionem fuit compulſa. 19) Sequebatur Gironna & Tarragona, multæque Arragoniæ vrbes, quæ Caroli III. poteſtati ſe ſubmittebant: 20) exeunte anno, Gandia Xatiua, Altea, Oliua regni Valentiæ, immo ipſa prouinciæ metropolis. 21) Luſitani interea Pacem Augusti (*Badaioz*) obſidebant, cui dum Theſſius Mareſchallus ſuccurrit, fit conflictus, in quo Hiſpani ſuperiores, Anglorum Dux militaris Galloway, dextro brachio priuatur. 22)

§. VI. Primo vere, expeditio ad Moſellam erat ſuſcipienda, quæ omnium animos occupabat, Marlborougius etiam vna cum ſelecto milite exercitum ibidem colligebat, Ouerkerckio ad Moſam relicto. Sed, dum Mareſchallus de Villars ipſum præueniſſet, & cum magno exercitu ad Königsmachern ſe muniuiſſet, Fœderatorum in Galliam irruptionem impediturus, commeatus deficeret. 23) Bauariæ Elector Huium occupaſſet, & nunc etiam Leodium obſideret, 24) Germani tardius aduentarent, Fœderati terris Belgicis metuentes, relicta Moſella & Auguſta Treuirorum, ad Moſam retrogredi coguntur. Marlborugius igitur Huium recuperat, 25) XVIII Iulii Gallorum aggeres in Brabantia, ſine ſanguine perrumpit, 26) Gallorum caſtra prope Louanium poſita inuadere cogitans Belgarum tamen Deputatis contranitentibus. 27) Inde V. Septembris caſtrum Sout-Leuw capit, 28) Gallorum aggeres prope Arſchot XVIII. Septembris perrumpit, demum XXIX. Octobris caſtrum Sandvliet occupat. 29)

§. VII. In Germania quidem, Galli, dirigente Villarſio, IV. Iulii 1705. aggeres Germanorum prope Cronweiſſenburg perrumpunt, idem etiam cum Lauterburgo tentant, ſed fruſtra, defendente eosdem Thüngio, 30) huic cum ſe Ludouicus Badenſis iunxiſſet, exeunte Septembri, Gallorum aggeres prope Hagenouiam Germani perrumpunt, Druſenheimum XXIV. Septembris & Hagenouiam VI. Octobris, poſtquam a Gallis nocte fuiſſet derelictum, occupant, Fortalitium Ludouici in Rheno ſitum, arctius includunt. 31) In Bauaria autem Elector per Baronem de Lier ruſticos & milites dimiſſos concitare conabatur, vt arma contra Cæſarem caperent, bellum in Sueuiam ſe reducturum ſperans. Fouebantur igitur per Neuſonnerum arcana conſilia, varia arma & tormen-

19) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 778.* LEBEN CAROLI *p. III. pag. 470.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 221.* RINCK *p. II. p. 57.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 215.*

20) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 782. 786.* LETTR. HIST. *Nov. 1705. p. 604. Ianv. 1706. p. 91.* vbi Capitulatio extat.

21) SPAN. SVCCESSIONS KRIEG *p. 789.*

22) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 789.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 217.* LEBEN CAROLI *p. III. p. 511.* LETTR. HIST. *Nov. 1705. p. 609. Dec. p. 723. Ianv. 1706. pag. 87. Fevr. pag. 222.*

23) MVLLERS *Leben Marlboroughs cap. XLVIII.* RINCK. *Leben Ioſephi p. II. p. 47.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 171.* MEM. DE LA GVERRE *p. II. p. 206.* LEBEN CAROLI *p. III. p. 408.* Situm caſtrorum Gallicorum ſic deſcribunt LETTR. HIST. Iuillet 1705. p. 55. *Le 4. l'Armée fit une longue marche entre la Saar & la Moſelle, & vint ſe poſter le ſoir, à Eſeſſt à demi lieüe de Sirk ayant la Droite à Perle, & la gauche a Hollendorf. Cette marche hardie fit croire qu'il y auroit Bataille le lendemain, mais quoique l'Armée des Ennemis fut plus forte en nombre que celle des Alliez, le Marechal de Villars ne jugea point à propos de hazarder le combat, & n'eut pas plutôt apercû la tête de la premiere Ligue, qu'il abandonna Sirk ou il etoit campé, & ſe retira un peu plus loin dans un Poſte où il avoit en front des defilés d'un tres difficile accés un grand Bois à la droite, la Moſelle à la gauche, & Coningxmachern avec un Ruiſſeau à dos.*

24) MVLLERS *Leben Marlbouroughs p. 208.* RINCK *Leben Ioſephi p. II. pag. 52.* HISTOR. DV PRINCE D'ORANGE *pag. 172.* MEM. DE LA GVERRE *p. II. p. 208.* LETTR. HIST. *Iuin 1705. p. 675. Iuillet p. 60.*

25) MVLLERS *Leben Marlbouroughs p. 208.* RINCK *p. 54.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 175.* SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 790.*

26) MVLLERS *Leben Marlbouroughs c. XLIX.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 177.* Simulauerat enim Dux, quaſi verſus fluuium la Mehaigne perrumpere vellet, quo etiam pleraſque copias Galli ducebant, cum tamen plane aliis locis milite fere deſtitutis id fieret. RINCK *p. 54.* LETTR. HIST. *Août 1705. p. 250.* SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 790.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. pag. 212.*

27) MVLLER *Leben Marlbouroughs cap. L.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 182.* vbi caſtra Gallorum deſcribuntur *entre Over-Yſche & Neer-Yſche.* MEM. DE LA GVERRE Tom. II. p. 219. *L'Armee Françoiſe, étoit pour lors poſtée ſi avantageuſement qu'elle avoit le Bois de Soignies à ſa droite, la petite Riviére de Yſche à ſon front, & la Dyle du coté de Neer-Yſche à ſa gauche ſans compter les Retranchemens qu'on avoit fait de tous côtez pour la couvrir.* Quam ægre autem hoc Dux tulerit, patet ex litteris ipſius deſuper ad Belgii Status Fœderatos ſcriptis.

28) MVLLERS *Leben Marlbourough cap. LI.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. pag. 194.* SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 799.* MVLLERS *Leben Marlbourough c. LII.* HISTOR. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 199.* SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 799.*

29) MVLLERS *Leben Marlbourough c. LIII.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. pag. 197.* SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 799.*

30) RINCK *Leben Ioſephi p. II. p. 49.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 201.* LETTRES HISTOR. *Aout 1705. p. 215.* LAGVILLE *Hiſtor. d'Alſace Tom. II. p. 323.*

31) RINCK *pag. 50.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. 202.* LETTR. HIST. *Nov. 1705. p. 554.*

32) RINCK

tormenta arcanis locis parata tenebantur, Auguſta & Ratisbona die Aſcenſionis incendio erant delenda. Interceptis autem litteris, tota conſpiratio, vix octiduo, ante quam hæc ſingula executioni eſſent mandanda, patebant, Monachium præſidio Cæſareo firmabatur, Ciues Bauari armis priuabantur, Baro de Lier & Neuſonnerus captiui ducebantur, Electrici, quæ Venetias conceſſerat, reditus in Bauaria relicti denegabantur, filii Electoris Oenipontum ducebantur, Iuſtitiæ Tribunalia in Cæſaris poteſtatem redigebantur, Theſaurus & Cimelia Electoralia in Cæſaris veniebant poteſtatem. 32) Oriebatur tamen exeunte hoc anno Tumultus, dum ſeditioſi quidam, turba collecta, arcem Vilsburg, Burghauſen, Waſſerburgum, Braunouiam, Schardingam, Kehlheimum aliasque vrbes occupant, numero illorum ad triginta millia & vltra, excurrente. Sed, poſtquam a Kriechbaumio, Duce militari Cæſareo XXVI. Decembris ad Monachium, inde ad Aydenbach eſſent deuicti, vrbes recuperantur, ſeditioſorum duces capiuntur, iisdemque capite plexis, Amneſtia vniuerſalis publicatur. 33)

§. VIII. Vix autem Ver annum 1706. aperuerat, cum Galli, Villarſio Duce, Aprili menſe, Germanos, copiis longe inferiores & male præparatos, ad Druſenheimum adgrederentur, & a Germanis relicto Fortalitio Ludouici, quod ob annonæ defectum deditioni proximum erat, nouo commeatu in vrbe Seltz reperto, proſpicerent, Hagenouiam adgrederentur, idemque cum bis mille præſidiarlis & multo tormentorum adparatu caperent. Inde Galli Landauium vsque vagabantur, Palatinis terris ob nimias exactiones graues erant, Germanos inſulas Selingen & Dalhund relinquere, & cis Rhenum redire cogunt. Et licet Villarſius per copias in Belgium miſſas fuiſſet debilitatus, Thungius tamen, Septembri menſe, Rhenum prope Philippi caſtrum tranſiens, Gallos adgredi haut audebat. 34)

§. IX. Eodem anno 1706. XXIX. Aprilis ſententia banni contra Bauariæ Electorem, Maximilianum Emanuelem, & priuationis contra Colonienſem, Ioſephum Clementem, Viennæ, & poſthæc Ratisbonæ, Electoralis Collegii conſenſu, ſolenni ritu publicabatur. 35) Licet etiam Principes Grauamina ſua deſuper exhiberent, ipſorum conſenſum circa hanc Banni declarationem non fuiſſe adhibitum. 36) Variæ etiam Bauari terræ, aliis concedebantur. 37) Eodem anno, defuncto VIII. Maii 1706. Friderico Chriſtiano de Plettenberg, Epiſcopo Monaſterienſi, controuerſia oriebatur de ſucceſſione in Epiſcopatum. Bini erant Candidati, Carolus Ioſephus Ignatius, Epiſcopus Osnabrugenſis, ex domo Lotharingica, & Franciſcus Arnoldus, Baro de Metternicht, Epiſcopus Paderbornenſis. Vtrique ex Indultu Papali non poſtulandi erant, ſed eligendi. Iſti Cæſar fauebat, huic Belgæ Fœderati, ne Cæſaris partes per Weſtphaliam nimium creſcerent. Vtrique nihil antehabebant, quam vt maiora vota in ſuas partes traherent. Indictus electioni dies XXIX. Iulii per Bullam Papalem, a Cæſare impetratam, per menſem adhuc prorogabatur, ægre licet pleraque Canonicorum parte conſentiente. Et licet Cæſar Lotharingi electionem vrgeret, hoc etiam, quod Metternichtius ante iam ſe Lotharingi electionem eſſe promoturum, promiſerat, & Capitulo per litteras declararet, nec ſe, nec Papam Metternichtii electionem eſſe adprobaturum: hic nihilominus XXX. Auguſti per XXI. vota eligebatur, non niſi XVI. Canonicis pro Lotharingo facientibus, & contra dictam electionem proteſtantibus. Hi etiam, XXX. Septembris nouo inſtituto congreſſu, Osnabrugenſem eligunt. Vtraque pars Epiſcopum ſuum tuebatur. Agebatur de hac controuerſia in aula Papali, ſed, dum Belgæ eandem etiam promouerent, in Congregatione Cardinalium XXIII. Decembris inſtituta, electio Paderbornenſis legitima declarabatur, eademque per bullam Papalem Monaſterii XVII. Iulii 1707. publicatam, confirmabatur, vt Cæſar demum conſentire neceſſum haberet. 38)

§. X. Fatalis

32) RINCK pag. 43. LEBEN CAROLI p.III. p.40. LETTR. HISTOR. Iuillet 1705. p.51.

33) RINCK pag. 91. MONATHL. STAATS-SPIEGEL 1705. p.78. ſqq. Varia edicta publicabant Bauari ſub nomine einer verſammleten Landes-Defenſions Congreſſ Gemeinde MONATHL. STAATS-SPIEGEL Ianuario 1706. p. 32. EVCHER-CABINET p.IV. p.773. LETTR. HIST. Ianv. 1706. p.49. Fevr. pag. 170. Sigillatim prodiit der Bayriſche Bauernkrieg.

34) RINCK p. II. p. 147. HIST. DV PRINCE D'ORANGE p. I. p. 238. LETTR. HISTOR. May 1706. p. 515. Iuin. p. 706.

35) RINCK Leben Ioſephi p. II. p. 106. EVCHER-CABINET p.IV. pag. 802. ZSCHACKWITZ pag. 47. Acta huius Banni reperiuntur in FABRI Staats-Cantzelley Tom. XI. c. XI. Elector autem Bauariæ Banno notabatur, Colonienſis vero, tanquam Eccleſiaſticus, ſaltim dignitate Electorali & terris priuabatur, eo quod Eccleſiaſtici Catholici in perſonalibus non Imp. ſed Papæ ſubiiciantur vid. STRVV. IVRIS PVBL. cap. XXIV. §. X.

36) Reperiuntur hæc Acta præcipue Principum Proteſtatio XVII. Ianuarii 1707. in FABRI Staats-Cantzelley Tom. XII. c. XI. ELECTA IVRIS PVBLICI Tom. I. p. 591. Tom. XIV. c. V ZSCHACKWITZ p. 139. STRVV. IVRIS PVBLICI diſſ. XXIV. §. IX. MONATHL. STAATS-SPIEGEL Aug. 1706. Iannar. 1707. ELECTA IVRIS PVBLICI Tom. II. p. 595. EVCHER-CABINET p. IV. p. 821.

37) Reperitur hæc deſignatio in ELECTIS IVRIS PVBLICI Tom. II. pag. 65. EVCHER-CABINET p. IV. p. 806.

38) RINCK Leben Ioſephi p. II. pag. 140. EVCHER-CABINET p. V. pag. 828. MONATHL. STAATS-SPIEGEL Auguſto 1706. Febr. & Iunio 1707. FABRI Staats-Cantzelley Tom. XI. c. XIII. ZSCHACKWITZ p. 240. Separatim prodiit Wahrhafftige Relation deſſen, was ſich zu Münſter wegen der Wahl des ietzigen Biſchoffs zugetragen, nebſt einigen Anmerckungen, aus dem Frantzœſiſchen ins Hoch-

§. X. Fatalis idem annus erat Saxoniæ. Carolus XII. enim Suecorum Monarcha, prœlio ad Frauenſtadtium Poloniæ, XIII. Februarii 1706. Saxonum, qui in Poloniam tranſire tentabant, per Rheinſchildium victor, 39) circa Sileſiorum confinia aliquamdiu hærens, vsque dum a vicinia ſe haut impediri videns, vltra Viadrum in Saxonicas pergeret prouincias, in quas, exeunte Auguſto cum exercitu veniebat, Lipſiam, Wittebergam, immo omnem Saxoniam, Dresda excepta, & quibusdam arcibus montanis, occupabat, atque a Saxonibus ſexcenta viginti quinque Ioachimicorum millia exigebat. 40) Tranſitus hic pacem promouebat in pago Alt-Ranſtedt, prope Lipſiam XXIV. Septembris a. 1706. concluſam, per quam Polonicæ Coronæ Auguſtus renuntiat, Suecis in terris ſuis hyberna concedit. 41) Pace vix concluſa, nec dum tamen publicata, XXIX. Octobris a. 1706. prœlium ad vrbem Kaliſch Auguſto Regi feliciter ceſſit, 42) pace nihilominus firmata.

§. XI. In Hiſpania vero, Galli per Arragoniam & Cataloniam ſæuientes, demum Barcellonam X. Februarii 1706. terra marique obſidebant, & Montem Iouis occupabant, ipſo Carolo III. in vrbe præſente. Vallo iamdum perrupto, ad extremum redacta vrbs, dum claſſis Fœderatorum VIII. Maii cum multis copiis aduentaret, quo ipſo territi Galli, obſidionem tantis ſumptibus cœptam, XII. Maii, ipſo tempore magnæ iſtius eclipſeos, relinquunt, tormentis permultis & bellico adparatu in caſtris relictis. 43) Luſitani etiam XIV. Aprilis Alcantaram obſidione capiebant, quo ipſo aliæ Caſtiliæ vrbes, Croia, Placentia & Caſuella motæ, Carolo III. ſe ſubmittunt. Idem XXX. Maii Ciuitatem Rodrigenſem & VII. Iunii Salmanticam a Berwickio Hiſpanorum Duce relictam, capit. 44) Dum igitur ab altera parte Arragoniæ Regnum Carolo III. ſe ſubieciſſet, idemque XXV. Iunii pro Rege fuiſſet proclamatus, ipſique Proceres homagium præſtitiſſent, & nunc vlterius Caſtiliam verſus pergeret, Luſitani Madritum verſus properarent, Philippus Andegauenſis adſumtis ſecum Regni Corona & Cleinodiis, vna cum regia familia, Pampelonam verſus redibat, Præſidem vna cum duobus Membris ſingulorum Collegiorum ſecum ducens. 45) Tandem, Anglorum Dux militaris, Galloway cum Luſitanis XXVII. Iunii Madritum intrabat, vbi Carolus III. II. Iulii pro Rege proclamabatur. 46) Licet autem Rex a Gallowaio, miſſis curſoribus, iteratis vicibus inuitaretur, vt ipſe quoque cum exercitu ſuo ipſi iungeretur, tardius tamen iter perſequebatur Carolus, in Monteferrato, Tarracona & Ilerda operibus religioſis vacans, vt non niſi lentis itineribus Exercitus ipſius pergeret. Demum XVII. Iulii Cæſar Auguſtam ingrediebatur, ibidemque magno adplauſu recipiebatur. 47) Deficiente vero apud vtrumque exercitum commeatu, Ducibus milita-

Hochteutſche überſetzt, *Mayntz* ſiue potius *Leipzig 1706. 4.* LETTRES HIST. *Iuin 1709. pag. 619.* BVCHER-CABINET *p. V. p. 828.* LEBEN P. CLEMENTIS XI. *Tom. I. p. 929. 937. 948. 977. 987. 1001.*

39) FABRI *Leben Carols XII. Tom. V. p. 482. Tom. VI. c. II.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. pag. 288.*

40) Hic Suecorum Tranſitus a FABRO deſcribitur in *Leben Carl des XII. Tom. VI. ſ. III.* VOGELII *Annales Lipſienſes p. 982.* Exactiones vero Suecorum in Saxonia deſcribuntur in *Schwediſcher und Sachſ. Staats-Cantzelley*, *Cœlln 1708. 8.* LETTRES HIST. *Oct. 1706. p. 423. Nov. p. 551.*

41) De pace hac FABER *Tom. VI. ſ. III. c. VII. p. 332.* Licet Miniſtri Saxonici Pfingſt & Imhof, qui pacis potiſſimum fuerant auctores, poſtea Auguſti mandato, captiuitati traderentur. FABER *Tom. VII. p. 172.* Extat etiam Pacis Inſtrumentum in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XI. cap. XII.* LETTRES HIST. *Dec. 1706. p. 636. 688. 702. Dec. 1707. pag. 443.* *Ruhe des ietzt lebenden Europa p. IV. n. III.*

42) FABRI *Leben Tom. VI. p. 191.* LETTRES HIST. *Dec. 1706. p. 626.*

43) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. ſub initium.* RINCK *Leben Ioſephi p. II. pag. 152.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 237.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE p. I. p. 280. *Et le 12. de grand matin le Roi Philippe leva entierement le ſiege avec beaucoup de précipitation, aprés avoir abandonné 106. pieces de Canon, 26. Mortiers, ſes Munitions, ſes proviſions, perdu beaucoup de monde, & laiſſé prés de deux mille malades ou bleſſez. Comme le Roi de France a pris le Soleil pour ſa deviſe, on remarqua que ſon petit Fils leva ce ſiége dans le temps d'une Eclipſe de cét Aſtre, & nous avons crû que ce même Roi, perdit la fameuſe Bataille de Ramilliers, le iour de la fête du S. Eſprit dont Henri III. donna le nom vénérable au plus grand Ordre de ſon Royaume.* LETTRES HIST. *Mars 1706. p. 321. Avril p. 446. May p. 545. Iuin p. 632.* vbi etiam longa relatio ſolutæ obſidionis reperitur.

44) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 23.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. pag. 234.* LETTRES HISTOR. *May 1706. p. 464. Iuillet p. 96.*

45) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 28.* LETTR. HIST. *Août 1706. p. 225. Sept. p. 303.*

46) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 30.* LETTR. HIST. *Dec. 1706. p. 678.*

47) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 32.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. I. p. 249. Le Roi Charles étoit dans le Royaume de Valence lors qu'il reçût cette agreable nouvelle; & ſoit que les Troupes, qu'il vouloit mener avec lui ne fuſſent pas prêtes, ſoit pour d'autres raiſons qui me ſont inconnues il marcha ſi lentement pour ioindre l'Armée Portugaiſe, qu'il donna le temps au Roi Philippe de ſe reconnoitre l'aſſembler des Troupes, & de rendre Maître de nouveau, de la Ville de Madrit.* Non deerant tamen, qui Comiti de Peterbourough imputarent, quaſi ipſe in cauſſa fuerit ſucceſſus eiusdem infelicis. Prodiit igitur *Relation de ce qui s'eſt paſſé en Eſpagne ſous la conduite de Milord Comte de Peterbourough*, quo ſcripto auctor omnem ab eo culpam remouere conatur, cuius epitomen exhibet LA CLEF *Mai 1708. pag. 317.* Qua ratione cauſſa iſta coram Parlamento fuerit agitata, exponitur LETTR. HIST. *Fevr. 1708. p. 206. Fevr. 1711. pag. 223.* Potius iſte omnem culpam in Galloway reiiciebat, quod is Berwickium non perſecutus fuerit. Cauſſa iſta XVI. Ianuarii 1711. in Parlamento Anglicano examinabatur, Comes de Peterbourough abſoluebatur. LA CLEF *Mars 1711. p. 194.* MERC. HIST. *Fevr. 1711. pag. 188.* BVCHER-CABINET *p. XXV. p. 877.*

Google

militaribus inter ſe diſſidentibus, Gallorum Exercitu nouo milite firmato, iisdemque omnes aditus iterum occupantibus, difficilis videbatur Luſitanorum cum Caroli exercitu coniunctio, vt & Luſitani Madritum, Carolus vero Caſtiliam iterum relinquere cogeretur. Madritum igitur Andegauenſis XXII. Septembris iterum ingrediebatur. Sæuiebatur nimium contra illos, qui Auſtriacæ domui fuerant addicti, 48) Concha recuperabatur, Caſtiliæ vrbs, Villa Regia Arragoniæ, Carthagena Murciæ, a Fœderatorum claſſe antehac occupata, aliæque vrbes, 49) dum interea Marchio de Bay in Luſitaniæ finibus Alcantaram recuperaret. 50) Interea claſſis Fœderatorum IV. Septembris Alicantam, XVI. Septembris Iuicam Inſulam, XXIV. Septembris Maiorcam capiebat. 51)

§. XII. In Italis, Galli inter Calcinatum & Montem Clarium XIX. Aprilis 1706. ſuperiores, caſtris Fœderatorum potiuntur, qui bis mille trecentis amiſſis, reiiciuntur. 52) Aſt dum Feuilladius Dux Auguſtam Taurinorum II. Iunii magno facto adparatu obſideret, 53) Eugenius Princeps laboranti vrbi in auxilium properans, poſtquam Addam, quod fruſtra impedire conabatur Vindocinenſis, & Padum tranſiiſſet, Reggium occupabat, 54) & licet Haſſiæ Princeps ad Caſtilionum cæderetur, 55) exercitum ſuum Sabaudico IV. Septembris feliciter iungebat. Hoc facto, caſtra Gallorum, quibus Philippus Aurelianenſis cum magna copiarum parte acceſſerat, licet munitiſſima, ad Auguſtam Taurinorum VII. Septembris 1706. felici omine adgrediuntur Fœderati. Taurinorum regia ob pulueris pyrii aliorumque defectum ad extrema iamdum redacta, liberatur, magna Gallorum ſtrage edita. Gallorum in hoc prœlio tria millia fuerunt cæſa, quinque millia & vltra capta, caſtraque illorum cum ingenti & magno tormentorum occupata. 56) Tanta victoria potitus Eugenius, vlterius pergit, Chiuas occupat, Iuream, Nouaram, ipſamque metropolim Mediolanum deditione capit, Papiam, Laudem Pompeiam, Pizzighitonum, Tortonam, Alexandriam, Caſalium, aliasque vrbes, licet Caſtellum Mediolanenſe adhuc reſiſteret. In ſuperiori Italia quoque Mutinam Cæſarei III. Nouembris improuiſo adſultu capiunt. 57)

§. XIII. In Belgio, Marlborugius, poſtquam per hyemem, Viennæ, Berolini, & Hannouaræ, noua de futuri anni expeditione cum Fœderatis contuliſſet conſilia, ineunte vere 1706. exercitum congregabat, atque XXIII. Maii acerrimo prœlio ad Ramilliacum Brabantiæ cum Gallis decertabat, in quo Galli magna ſtrage deuicti, quinque hominum millibus & vltra amiſſis, totidem captis, quinquaginta tormenta bellica, caſtra cum magno adparatu Fœderatis relinquunt. 58) Tantum hæc clades Gallos adflixerat, vt eodem anno, Fœderatis exercitum opponere haut amplius valerent, quin potius Louanium, Bruxellas, Mechlinium, Gandauum, Brugas, Aldenardum, immo omnem Brabantiam, cum Flandriæ parte relinquerent, quæ, publicato a Marlborugio Manifeſto, Regi ſuo legitimo Carolo III. ſe ſubiiciebant. 59) Sequebatur Oſtenda, quæ ignitis globulis anguſtata, poſt

48) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 45.* LETTR. HIST. *Sept. 1706. p. 321. Oct. p. 461. Fevr. p. 217.*

49) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 46.* LETTR. HIST. *Nov. 1706. p. 583.*

50) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 51.*

51) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 52.* LETTR. HISTOR. *Nov. 1706. p. 587.*

52) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 57.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 374.* RINCK *p. II. pag. 165.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. II. p. 249.* LETTR. HIST. *May p. 478.*

53) LEBEN EVGENII *p. II. p. 401.* quantus ad hanc obſidionem belli fuerit adparatus, deſcribitur in MEM. DE LA GVERRE Tom. II. pag. 281. *cette Ville devoit être ſaccagée & détruite comme le fue l' ancienne Ieruſalem. Temoin l' ordre qu' on trouva ſur le Maréchal de Marcin apres ſa mort: cet ordre étoit cacheté, & ce Maréchal ne le devoit ouvrir qu' apres la priſe de Turin. Il portoit qu'il falloit piller cette Place; qu'il falloit en raſer les Fortifications & enfin épuiſer le Piémont & la Savoye par des contributions. On y devoit employer cent trente trois pièces de Canons, ſoixante quatre Mortiers, depuis deux cens iusques a cenq cens péſant; cinquante trois mille deux cens boulets de Canon, dix-ſept milliers de bombes; ſept cens milliers de poudre, outre ce qui étoit dans le Magazin de Suſe ſix Compagnies de Bombardiers, ſix de Ouvriers pour l' Artillerie, ſix cent Mineurs, ſix cens Canoniers; huit cens Pionniers; & trois Brigades d' Ingenieurs & qui plus eſt tout cela dévoit être ſoûtenu par une Armée de pres de quatre vingt mille hommes.* LETTRES HIST. *Iuillet 1706. p. 14.*

54) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 60.* LEBEN EVGENII *p. II. pag. 378.* RINCK *p. 168.* LETTR. HIST. *Aout p. 126. Sept. p. 244.*

55) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 67.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 399.*

56) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 69.* LEBEN EVGENII *p. II. pag. 412.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 240. Iournal Hiſtorique du ſiége de la Ville & de la Citadelle de Turin.* RINCK *p. 171.* LETTR. HIST. *Sept. 1706. pag. 255. Oct. p. 365.*

57) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 80.* LEBEN EVGENII *p. II. pag. 429.* vbi etiam Capitulatio deditionis vrbis *p. 433.* extat, RINCK *p. 183.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 247.* LETTR. HIST. *Nov. 1706. p. 493. Dec. p. 610. Ianv. 1707. p. 11. Fevr. p. 29.*

58) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 94.* MVLLERS *Leben Marlboroughs c. LXVI.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. pag. 220.* MEM. DE LA GVERRE *p. II. p. 247.* RINK *Leben Ioſephi p. II. p. 159.* LETTR. HIST. *Iuin p. 659.*

59) Extat Manifeſtum in MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 267.* & in MVLLERI *Leben Marlboroughs c. LXVII.* RINCK *p. 161.* HISTOIRE DV PRINCE D' ORANGE *p. II. p. 226.* SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. pag. 100.* LETTRES HIST. *Iuin 1706. p. 677. Iuill. p. 101.*

poſt tredecim dierum obſidionem, Fœderatis ſe dedebat. 60) Menena IV. Auguſti obſeſſa XXII. eiusdem menſis ad deditionem fuit compulſa. 61) Sequebatur V. Septembris Tenersmunda 62) & paullo poſt Athum. 63) Hi felices Fœderatorum Progreſſus Gallos ad pacis conſilia adigebant, quam per Bauarum, licet vt videtur, non ſerio, petebant. 64)

§. XIV. Annus 1707. Gallis primum fauere videbatur. In Germania equidem, mortuo Ludouico Badenſi, Germanicum exercitum ducebat Chriſtianus Erneſtus, Marchio Brandenburgico-Baruthinus. Aſt, Galli XXII. Maii aggeres Germanorum prope Stolhofiam male defenſos perrumpunt, eosdem ſolo æquantes, per æſtatem Franconiæ & Sueuiæ graues, ingentes argenti ſummas exigunt. 65) Vlterius in ipſam Bauariam feciſſent progreſſus, ni virtute Georgii Ludouici Hannouerani Electoris, qui exercitui præficiebatur, fuiſſent reiecti, 66) qui etiam per Mercium Comitem Gallos ad Offenburgum XXIV. Septembris clade adficiebat, mille quindenis illorum occiſis. 67)

§. XV. Accedebat a Suecis metus, qui in Saxonia adhuc hærentes, a Cæſare varia poſtulabant, vt Sileſiæ metueretur. Agebatur potiſſimum de libero religionis exercitio apud Sileſios, ſecundum pacem Weſtphalicam 68) reſtituendo, quod, ne bello cum Suecis Cæſar implicaretur, interuenientibus Anglis Belgisque, Marlboroughio deſuper ad Suecorum Regem delegato, 69) per Conuentionem, in caſtris Suecorum Ranſtedii veteri XXII. Auguſti, ægre licet, Cæſar concedebat. 70) Addebatur confirmatio pacti Glückſtadtienſis Capituli Lubecenſis, cum domo Holſatica an. 1647. de epiſcopatu Lubecenſi per ſex ſucceſſiones in eadem familia continuando, 71) & Zoborio Comite, qui in Suecorum Monarcham verbis fuerat iniurius, ad vindictam extradendo, promiſſum. 72) Dum igitur Sueci, hæc, quæ de Sileſiorum libertate Cæſar promiſerat, executioni vellent mandari, deputabatur Stralenheimius, qui hæc procuraret. Reſtituebantur Proteſtantibus centum & viginti templa. Et licet Catholici hæc impedire conarentur, Ieſuitæ etiam templum Iohannis Lignicenſe vario ſub prætextu retinere vellent, inſtante tamen Stralenheimio, ſingula fuerunt reſtituta, conceſſum etiam Proteſtantibus Conſiſtorium, ſub Præſide tamen Catholico. Et licet Boruſſiæ Rex eandem pro Reformatis peteret libertatem, hoc tamen ipſi denegabatur. 73) Oppidis Teſchen, Hirſchberg, Landshut, Freyſtadt, Sagan & Militſch totidem noua templa fuerunt conceſſa. Dum igitur Proteſtantium apud Sileſios Proceres de reſtitutione ſecundum conuentionem facta teſtarentur, Stralenheimius publico teſtato Vratislauiæ VIII. Februarii 1709. hoc declarauit. 74) Anno 1708. pueri puellæque in diuerſis partibus, motu quodam ſingulari inducti, vel Suecorum exemplo moti, ſub dio conueniebant, orantes, hymnosque canentes, præcentore conſtituto, ita, vt nec magiſtratus, nec parentum minis auerti potuiſſent, vsque dum hic Zelus, qui per annum fere durauerat, iterum deficeret. 75)

§. XVI. Eo-

60) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 102.* MVLLERS *Leben Marlbouroughs c. LXIX.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 229.* LETTRES HIST. *Iuill. 1706. p. 107.*

61) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 103.* RINCK *pag. 163.* MVLLERS *Leben Marlbouroughs c. LXX.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. I. p. 223.* LETTRES HISTOR. *Sept. 1706. p. 333.*

62) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 104.* MVLLER *c. LXXI.* RINCK *p. 163.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. II. p. 228. 234.*

63) RINCK *p. 163.* MVLLERS *Leben Marlboroughs c. LXXII.* LETTR. HISTOR. *Sept. 1706. pag. 351. Oct. p. 472.*

64) RINCK *p. 163.* de hoc infra §. *XXXIII.*

65) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 106.* RINCK *p. II. p. 284.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. II. p. 14.* MEM. DE LA GVERRE *p. II. p. 371.* LETTRES HISTOR. *Iuin 1707. p. 669. Iuillet p. 67.*

66) RINCK *p. 291.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *p. II. p. 15.* LETTRES HISTOR. *Août 1707. p. 178.*

67) RINCK *p. 293.*

68) Art. V. §. XIII. *Sileſia autem Principes Auguſtanæ Confeſſioni addicti, Duces ſcilicet in Brieg, Münſterberg & Oels, itemque Ciuitas Wratislauienſis, in libero ſuorum ante bellum obtentorum iurium & priuilegiorum, nec non Auguſtanæ confeſſionis exercitio, ex gratia Cæſarea & regia ipſis conceſſo manutenebuntur.* Vid. & *der Euangeliſchen Schleſier bisheriges ſehnliches Seufzen und Flehen, Freyburg 1707. f.* LETTRES HIST. *Août 1707. pag. 159.*

69) MVLLERS *Leben Marlboroughs c. LXXVIII.*

70) RINCK *Leben Ioſephi p. II. pag. 244.* BVCHER-CABINET *p. V. p. 910.* DV MONT *nouveau Recueil Tom. II. p. 392.* LETTRES HIST. *Oct. 1707. p. 417.* ZSCHACKWITZ *p. 385. Ruhe der ietztlebenden Europa p. IV. n. III.*

71) Vide *Sect. ſuper.* §. *XCVII.*

72) Dixerat enim Zoborius præſente Stralenheimio, in conuiuio, quod Vngariæ rebellibus Rex faueret, ideoque ab Stralenheimio alapa ipſi infligebatur, qui tamen ab aula Cæſarea reuocabatur. RINCK *p. II. pag. 239.* BVCHER-CABINET *p. V. pag. 929.*

73) Extant Acta in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. I. p. 160.*

74) De hoc Sileſiorum Statu plenius agitur in *Schleſiſcher Kirchen-Hiſtorie Leipzig 1708. 8.* RINCK *p. II. p. 240. ſqq.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tomo I. pag. 160. 387. 649.* STAATS-CANTZELLEY *Tom. XII. p. 67. Tom. XII. cap. I. Tom. XIII. c. IV. & p. 819. Tom. XXII. c. II.* LETTR. HIST. *Mars 1709. p. 285.*

75) EVROP. FAMA *Tom. LXXIV. pag. 117.* BVCHER-CABINET *p. V. pag. 925.* Simile fere exemplum GODEFRIDVS MONACHVS refert ad a. 1212. *ipſo etiam anno ex omni Francia & Teutonica pueri diuerſæ ætatis & conditionis cruce ſignati, ad ſubuentionem ſanctæ terræ, Hieroſolymam proficiſci diuinitus ſibi imperatum affirmabant. Quorum exemplo multitudo iuuenum & mulierum Cruce ſe ſignantes cum eis ire diſponunt. Quibus etiam quidam maligni homines admixti ea quæ extulerant & a fidelibus quotidie accipiebant, nequiter & furtive ſubtrahentes occulte receſſerunt: quorum vnus Colon. a*

compre-

§. XVI. Eodem anno 1707. decreta tandem fuit nouo concluſo Imperii, viſitatio Cameralis, deputatis ad eandem ex Collegio Electorali Moguntino, Palatino, Saxone & Brandenburgico. Ex Priocipum Collegio, Catholicorum quidem, Salisburgenſis, Auſtriacus, Bambergenſis, Spireoſis, Hildesheimenſis, Osnabrügenſis, Monaſterieoſis, Badenſis, Prælati Sueuici. Euangelicorum Magdeburgeoſis, Bremenſis, Saxo-Vinarienſis, Brandenburgo-Culmbacenſis, Brunſuico-Cellenſis, Würteobergenſis, Haſſo-Caſſellanus, Mecklenburgico Suerinenſis, Comites Wetterauici. Ex Ciuitatum Imperialium Collegio, Aquisgranum, Colonia, Noriberga, Francofurtum, prout iamdum a. 1706. ad hoc negotium fuerant deſtinati, qui Wetzlariam miſſi, Cæſaris partes gerente Caiopidonenſi Abbate, & Conſiliario Imperii aulico Zimmermanno, publicata illorum Commiſſione, XX. Octobris 1707. primam inſtituerunt ſeſſionem, Cameræ defectibus fere inueteratis medelam adlaturi. 76)

§. XVII. In Belgium nimius iterum Gallorum ducebatur exercitus, cui Marlboroughius ſe opponebat. Verum, dum Germanorum res admodum eſſent adflictæ, vt iisdem reſtituendis, copiæ ex Belgio in Germaniam eſſent mittendæ, nihil memoratu dignum an. 1707. fuit geſtum. 77) Feliciores Fœderatorum res per Italiam. Exercitus Cæſareus in Parmenſibus terris hyberna ſumebat; Papa licet contradicente. Florentini, Genuenſes, Lucenſes ad ſoluenda tributa adigebantur. 78) Ineunte vero anno 1707. Carolus III. XIII. Ianuarii magna ſolennitate Hiſpaniæ Rex proclamabatur. 79) Hinc IV. Februarii arx Mutinenſis, quæ huc vsque reſtiterat, deditione capitur. 80) Arx Mediolanenſis etiam per menſem obſeſſa deditur. Verenres enim Galli, ne copiæ illorum per ſuperiorem Italiam hinc inde adhuc diſperſæ intercluderentur, per Capitulationem Generalem XIII. Martii cooclusam, omnes Mediolanenſis & Mantuani Ducatus vrbes, quas per ſuperiorem Italiam hucusque vſurpauerant, vrbibus in Statu præſidii exceptis, Cæſari cedunt, liberum ſaltim copiis ſuis abitum pacti. 81)

§. XVIII. Superioris Italiæ bello finito, expeditio in regnum Neapolitanum ſuſcipiebatur, dum Daunius Comes exercitum quatuordecim millium iu regnum illud duceret. Et licet regni Prorex, Dux d' Eſcalona nihil omitteret, quod ad regni requirebatur defenſionem, plerique tamen Proceres, & incolæ domui Auſtriacæ fauentes; ſub primum ſtatim introitum ſe Carolo ſubiiciebant: Capua, Auerſa, ipſa Metropolis, cum arcibus ſuis IX. Iulii in poteſtatem legitimi Regis ſui ſe dedebat, Caieta XXX. Septembris adſultu capitur, Dux de Eſcalona, qui ibidem ſe incluſerat, abducirur captiuus, omneque regnum in Caroli redigitur poteſtatem. 82) Animus hinc erat Cæſareis, vt quæ in Tuſciæ oris adhuc ſupererant caſtra, occuparent. Inter hæc Orbitellum exeunte hoc anno Cæſareis adhuc ceſſit, 83) qui tamen a. 1708. Portum longum, facta obſeſſorum eruptione, relinquare iterum coguntur. 84) Piombinum autem & caſtrum S. Stephani deduntur. 85)

§. XIX. Eugenius interaa Princeps vna cum Sabaudiæ Duce, Guilielmo Saxo-Gothano & Friderico, Hæreditario Haſſiæ Principe, cum exercitu triginta quinque millium, ſuperatis montibus, poſtquam Varum fluuium tranſiuiſſent, Gallis licet tranſitum impedire conantibus, in Prouinciam irrumpunt, & poſtquam Fœderatorum claſſe fuiſſent ſuffulti, Telonem Martium Gallorum oauale, XIX. Iulii obſident. Ardua ſub initium videbatur obſidio, eo quod portus non ſolum egregie munitus, difficilem claſſi præberet aditum, ſed etiam Theſſius paulo ante, iotra munimenta vrbi præducta, cum milite copioſo ſe incluſiſſet. Eugenius igitur ſuadebat, vt relicto Telone, alio in loco Fœderati ſe munirent, vlterius in Galliam incurſuri. Verum, inſtabat Sabaudiæ Dux, vt vindictam obſeſſæ Taurinorum ſedis exerceret. Occupabantur equidem munimenta quædam exteriora, atque inter hæc munimentum Catharinæ, ſed dum Galli idem recuperarent, fortis-

comprehenſus ſuſpendio vitam finiuit. Multi etiam illorum in ſyluis & deſertis locis æſtu, fame & ſiti perierunt: alii alpes transgreſſi mox vt Italiam intrauerunt, a Longobardis ſpoliati & repulſi cum ignominia redierunt. Sic etiam ALBERTVS ARGENT. *p.150.* ducentorum puerorum duodecim annorum a. 1349. ſeſe flagellantium exemplum refert.

76) RVCHER-CABINET *p.V. p.874.* Acta extant in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. IX. p.121. Tom. X. c. III. Tom. XI. c. V. Tom. XIV. pag. 257.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. III. pag. 242.* ZSCHACKWITZ *p.592.*

77) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 104.* RINCK *p. II. p. 296.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. II. p. 3.* LEBEN MARLBOROVGHS *cap. LXXIX.*

78) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. pag. 109.*

79) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 110.* RINCK *p. 304-322.*

80) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 112.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 476.*

81) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 114.* Mediolani hæc Capitulatio fuit concluſa, ſed Mantuæ XV. Martii confirmata. du MONT *noveau Recueil Tom. II. p. 316.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. II. p. 16.* MEM. DE LA GVERRE *p. II. p. 310.* RINCK *pag. 306.* LEBEN EVGENII *p. II. pag. 479.* LETTRES HISTOR. *Avril 1707. p. 376. May p. 508.*

82) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 143.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. II. p. 17.* MEM. DE LA GVERRE *p. II. pag. 393.* RINCK *p. 325.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 537.* LETTRES HISTOR. *Août 1707. p. 111. Oct. 1707. p. 363. Nov. pag. 481.*

83) LA CLEF *Mars 1708. p. 170.*

84) LA CLEF *Iuillet 1708. p. 23. Août pag. 109.* LETTR. HISTOR. *Mars 1708. p. 241.*

85) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. 213.*

 86) SPAN

fortiſſimus Saxoniæ Princeps Io. Guilielmus, XV. Auguſti globo traiiciebatur. Dum vero annona, & reliqua neceſſaria deficerent, Gallorum ruſticis hæc denegantibus, potius multa clade Fœderatos adficientibus, obſeſſi pertinaciter reſiſterent, ſoluitur XXI. Auguſti obſidio, poſtquam vrbs iniectis globulis ignitis quam plurimis fuiſſet nimium infeſtata. 86) In reditu Eugenius Suſam, poſt trium hebdomadum obſidionem III. Octobris deditione capit. 87)

§. XX. Idem annus apud Hiſpanos Fœderatis parum erat felix. Licet enim Carolns nouis copiis fuiſſet firmatus, ſuperiores tamen adhuc erant Galli, quibus Philippus præerat Aurelianenſis. Et licet Anglorum Dux militaris Galloway ex Valentiæ regno in Caſtiliam denuo pergere vellet, auxiliis tamen, quæ ex Catalonia expectabat, deſtitutus, Gallos ſupariores longe, vt Valentiæ regnum ab ipſorum inuaſione defenderet, XXV. Aprilis 1707. ad Almanzam Caſtiliæ nouæ oppidum, adgreditur, ſed ad internecionem cæditur, plerisque vel captis vel occiſis, vt ipſe cum reliquiis exercitus vix in Cataloniam euaderet. 88) Fatalis iſta clades Andegauenſis Regimen in Hiſpania firmabat. Valentiæ & Arragoniæ regnum in poteſtatem Andegauenſis iterum rediguntur, horum priuilegiis plane abolitis: ſola ſupererat Denia atque Alicanta. Ipſa Ilerda Cataloniæ XIII. Octobris adſultu; arx vero XIV. Nouembris poſt fortem defenſionem deditione capitur. 89) Nec Luſitanis hic annus felix erat, qui Serpam, Mouram, Alcantaram, Ciuitatem Rodriganſem aliasque vrbes amittebant. 90)

§. XXI. Nec felicior Fœderatis annus 1708. erat. Aurelianenſis enim XII. Iunii Tortoſam obſidebat, & licet commeatus, qui ex portu Telonis Martii mari adducebatur, in Fœderatorum manus incidiſſet, obſidio nihilominus continuatur, vrbsque XI. Iulii deditione capitur. 91) Hoc compenſantes Angli, Sardiniam inſulam, capta XVII. Auguſti Calari metropoli, Caroli III. nomine occupant. 92) Sequebatur XIV. Septembris Minorca, quam tutandis Maris mediterranei commerciis, Angli ſibi vindicabant. 93) Dum interim Eliſabeths Chriſtina Guelferbytana, Caroli ſponſa Kal. Auguſti Barcellonam intraret. 94) Exeunte hoc anno XII. Nouembris Denia 95) & X. Decembris Alicanta per Aſfeldum Equitem capitur, 96) Caſtello ad XVIII. Aprilis 1709. vsque ſe defendente. 97)

§. XXII. In Italia, eodem anno, Sabaudiæ Dux in Delphinatum irrumpens, ad Sezanam licet a Villarſio cæſus munimenta quædam in finibus ſita, Peruſam, Exilles, Feneſtrelles occupat. 98) Nouæ eodem anno cum Clemente XI. Papa oriebantur turbæ. Gliſcentibus adhuc cum Papa controuerſiis, Marchioni d' Auia nuntio Papali, ſtatim poſt Leopoldi mortem reuocato Lambergio Cæſaris legato, aula imperiali interdicebatur, Caunitiu Rotæ Romanæ Auditore, qui Cæſaris partes agebat, ſatisfactionem de iniuriis Cæſari illatis, atque vt Carolum pro Hiſpanorum Rege adgnoſceret, poſtulante. 99)

Dum

86) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 165.* RINCK *p. II. p. 335.* Cauſſas infelicis ſucceſſus adlegat HIST. DV PRINCE D'ORANGE p. II. p. 18. *quoi que l'expedition du Comte de Thaun eut ſi bien reüſſi, elle retarda celle qu'on avoit projettée pour entrer en France, diminua les forces qu'on y devoit employer, & donna aux François, tout le tems néceſſaire pour s'y oppoſer, & la rendre inutile.* Idem p. 23. *ces ſuccez des Aſſiégans n'empêchoient pas les François de ſe fortifier de iour en iour. Ils faiſoient marcher de Troupes de tous côtez pour venir au ſecours de Toulon. Ils avoient déja dans leur Camps 70. Batallons, il devoit y en avoir bien-tôt iusqu' à cent, & il étoit impoſſible d'empécher la communication des Aſſiegez avec leur Armée. De plus, tout le Pays étoit en armes contre las Alliez, les fourages & les convois devenoient tous les iours plus rares, & plus difficiles à conduire au Camp. Ainſi le Duc de Savoye, & le Prince Eugene, voyant qu'ils ne pouvoient plus eſperer de reüſſir dans leur entrepriſe, & que la diſproportion des forces étoit trop grande, on tint Conſeil de guerre, & on reſolut de lever le Siége apres avoir fait ſauter les Forts qu'on avoit pris.* RINCK *p. 333.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 577.* LETTRES HISTOR. *Sept. 1707. p. 255. Oct. p. 373.*

87) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 167.* RINCK *pag. 337.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. II. pag. 27.* MEM. DE LA GVERRE *p. 412.* RINCK *pag. 337.* LEBEN EVGENII *p. II. p. 597.* LETTRES HISTOR. *Nov. 1707. p. 486.*

88) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 168.* RINCK *p. II. p. 298.* MEM. DE LA GVERRE *p. II. p. 381.* LETTRES HIST. *May 1707. p. 587.*

89) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 181.* LA CLEF *Août 1708. p. 88. Sept. pag. 167.* RINCK *p. 301.* LETTRES HISTOR. *Iuillet 1707. p. 89. Oct. p. 460. Dec. p. 638.*

90) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 191.* LETTRES HISTOR. *Iuin 1707. p. 713.*

91) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 195.* RINCK *p. 424.* LETTR. HISTOR. *Iuillet 1708. p. 83. Aoùt p. 241.*

92) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 200.* HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. II. pag. 133.* LETTR. HISTOR. *Nov. 1708. p. 546.*

93) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 201.* RINCK *p. 404.*

94) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag. 205.* LETTRES HIST. *Aout 1708. p. 265. Sept. p. 361.*

95) LA CLEF *Ianv. 1709. pag. 28.* LETTRES HIST. *Ianv. 1700. p. 84.*

96) LA CLEF *Fevr. 1709. pag. 80.* LETTRES HISTOR. *May 1708. p. 592.*

97) LA CLEF *May 1709. p. 306. Iuin p. 372. Iuillet p. 13.* HISTOIR. DV PRINCE D'ORANGE *p. II. p. 132.*

98) HIST. DV PRINCE D'ORANGE *p. II. p. 135.* LA CLEF *Oct. 1708. p. 267. Nov. p. 352.* LETTRES HISTOR. *Sept. 1708. p. 289. Oct. p. 426.* LEBEN P. CLEMENTIS *Tom. I. p. 754.*

99) De granaminibus contra ſedem Papalem iam *Sect. ſuper. §. CXII.* fuit dictum. Accedebat, quod Papa in Ferratienſi terra Gallis potius faueret quam Cæſari. BVCHER-CABINET *p. VI. pag. 75.* Suborta etiam fuerat noua controuerſia, dum Ioſephus litteris XIX. Iunii a. 1705. datis, Ferdinando

Raet-

Dum vero Papa ſingula hæc denegaret, poſt felicem Auguſtæ Taurinorum liberationem, Germani in terris Ferrarienſibus, Parmenſibus atque Placentinis hyberna capiebant. Hoc ægre ferens Papa, Litteris ad Imp. III. Ianuarii 1707. ſcriptis, 100) de eo non ſolum queritur, ſed etiam, Eugenium de eo monet, Duces militares, ni terras haſce relinquant, ſingulari bulla a. 1707. banno notat. Hac tamen parum proficiente, II. Iunii 1708. litteras ad ipſum Imp. mittit, quibus ipſum monet, vt deſiſtat a propoſito terras Papales inuadendi. Verum, nec dum deſiſtente milite Cæſareo, grauiorem paullo poſt XVI. Iulii contra ipſum Cæſarem bullam publicat, quem dignum banno cenſet. Licet Cæſar ſingulari ſcripto non ſolum teſtaretur, cauſſam hanc ſecularem eſſe, quæ ſpiritualibus armis non ſit diſceptanda, quin etiam Imp. dominium directum in Ducatum Parmenſem potius competat, quam Papæ, 1) ſed etiam Maio menſe 1708. Cæſareus miles, vna cum Mutinenſi in Ferrarienſem Ducatum irrumpit, Comacium occupat, idemque operibus munit, & præſidio: vtrumque, tanquam antiquum Ateſtinorum Ducum patrimonium prætendit Dux Mutinenſis. 2) Papa vero non Ferrariam ſolum vrbem præſidio ſatis amplo firmat, ſed etiam conſtituto Ferdinando Marſilio Comite Duce militari, nouas copias conducit, 3) ſubmiſſis ipſi ex Gallia præfectis militaribus, reliquos etiam Italiæ Principes ad fœdus contra Cæſarem concitat, quod, a Gallis miſſus Theſſius Mareſchallus, promouere conabatur. Aſt, dum Fœderatorum claſſis in Italiæ oris conſiſteret, fuit hoc ſine fructu. 4) Papa etiam Riuarolium Abbatem conſpirationis cum Cæſareis reum, ad mortem condemnat. 5) Deficiente vero rerum gerendarum neruo, Papa ex ſanctiori Sixti V. ærario, 6) non niſi in extre-

Raesfeld, eccleſiæ Mindenſis Canonico, preces primarias ad obtinendum in Cathedralis eccleſiæ Hildeſienſis Capitulo locum conceſſiſſet. Papalis vero nuntius, qui Coloniæ commorabatur, datis XVII. Nouembris ad Capitulum Hildeſienſe litteris, preces Cæſareas ſine Papalis ſedis indultu, tanquam inualidas reiiciebat. Ipſe etiam Papa VI. Martii anno 1706. Capitulo Hildeſienſi interdicebat, ne Imp. precibus ſatisfacerent. Iura Pontificis defendebat IVSTVS FONTANINVS, ſiue potius CONRADVS OLIGENIVS. Contrarium demonſtratur in SYNT. IVR. PVBL. *cap. X. §. XXXII.* BVCHER-CABINET *p. VI. p. 78.* LETTRES HISTOR. *Janv. 1706. p. 7.* Poſtulata Cæſari extant in LETTRES HIST. *Oct. 1715. p. 367.*

100) Extant in LETTR. HIST. *Mars 1707. p. 242.* LVNIGII *Litteris Proc. p. III. p. 957.* LEBEN P. CLEMENTIS XI. *p. 960.*

1) In prima equidem ad Imp. epiſtola hæc verba: *noli, chariſſime fili noſter (nomine Domini Ieſu Chriſti, cuius vices indigne gerimus, poſtremo te alloquimur) noli primitias florentis ætatis tuæ totius populi Chriſtiani ſcandalo maculare, & ab Eccleſia, quæ Chriſti ſponſa, Apoſtolorum eius iniuria Imperii tui primordia auſpicari: quod quidem vt plane intelligas, & meliora, Deo fauente, ſapias, Maieſtati Tuæ Apoſtolicam benedictionem amantiſſime impertimur.* In altera vero epiſtola bullata ad Cæſarem ſic ſcribit: *deſiſte, fili, & ad reuerentiam Eccleſiæ debitam etiamnum animam Tuam reuoca: obliuiſcemur Nos iniuriarum, ac Te tanquam primogenitum Filium diligemus: ſed ſi perſtabit in tanta intemperantia conſilii, abiiciemus Patris clementiam, & in Te, tanquam rebellem filium, excommunicatione & armis, ſi opus fuerit, animaduertemus.* Singulas has bullas vna cum Cæſaris deductione exhibet FABER in *Staats-Cantzelley Tom. XIII. cap. XVI.* LETTRES HIST. *Aout p. 145.* ZSCHACKWITZ *Leben Ioſephi p. 545.* RINCK *p. 361.* Defenſionem vero Auguſtiſſimi Imp. contra has bullas inſtituit IO. WOLFGANGVS IAEGERVS, *Tubingæ 1708. 4.* RINCK *p. 302. 363.* LA CLEF DV CABINET DE PRINCE *Oct. 1708. p. 258.* vbi etiam Litteræ Cardinalis Grimani exhibentur in regno Neapolitano publicatæ, quibus dominium directum dicti regni Papæ denegatur, Comitatus Aueníonenſis tanquam Neapolitani regni adnexum repetitur, Epiſcopatus regni liberæ regis diſpoſitioni relinquuntur. Prodibant tunc *Animaduerſiones ad Scripturam, quæ dicitur vulgata Romæ die 1. Auguſti 1707. Cuius titulus eſt: Declaratio Nullitatis Chriſtianæ Concordiæ in Sedis Apoſtolicæ & Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Præiudicium initæ ſuper hybernis Stationibus, quas milites Germani in Ducatu Parmæ & Placentiæ locarunt.* Iura etiam Imperii in Parmenſem & Placentinum Ducatum ſingularibus tunc ſcriptis demonſtrarunt GOTTFRIDVS RVHLMANNVS & SIMON HENRICVS MVSAEVS, quibus addi poteſt *Diſſertatio præliminaris* Syntagmati Iuris Publici præfixa, *de Iure Imperii in Ducatum Parmenſem & Placentinum.* Dum etiam Dux Parmenſis cum Ducibus Cæſaris militaribus d. 24. Decembris 1706. ſuper hybernis fuiſſet pactus, contra hæc pacta Papa Declarationem Nullitatis publicabat, quæ extat apud LVNIGIVM *Reichs-Archiv p. Spec. II. Cont. III. Forſ. IV. Abth. p. 682.* FABRVM *Tom. XIII. c. XVI.* LEBEN CAROLI III. *p. IV. p. 626.* LEBEN P. CLEMENTIS XI. *Tom. I. p. 1045. Tom. II. p. 61. ſqq.* Adde IO. FRANC. FERRO *Hiſtoriam Comacenſem, Ferraria 1701. 4.*

2) Papa hunc Ducatum ex prætenſo iure donationis Mathildianæ tenet, & licet dominium vtile Bonifacii Tuſciæ Comitis poſteris fuerit relictum, hoc tamen, extincto a. 1597. ſine hæredibus Alfonſo II. Clemens VIII. Papa æque ſibi vindicauit, excluſo Cæſare Ateſtino. Comacium vero ex donationibus veterum Impp. Ludouici pontiſſimi Pii, & Ottonis M. Papa prætendit. Quid de iisdem ſentiendum, patet ex *Sect. VIII. §. IV. Sect. XII. §. XXV.* Scripta de hac controuerſia coniunctim prodierunt, ſub titulo: *Il Dominio temporale della ſede Apoſtolica, ſopra la Città di Commachio, in Roma 1709. f.* Iura Imperii vero vindicantur in ſcripto, cui titulus: *Les Droits de l'Empire ſur Etat eccleſiaſtique, à Vtrecht 1713. 4.* LA CLEF *Oct. 1708. p. 259.* LETTR. HIST. *Iuillet 1708. p. 5. Aout 1708. p. 140.*

3) LA CLEF *Aout 1708. p. 148. Nov. pag. 354.* RINCK *p. 407.* LEBEN P. CLEMENTIS XI. *Tomo II. p. 117.*

4) LA CLEF *Dec. 1708. p. 438.* RINCK *p. 417.* LETTRES HISTOR. *Sept. 1708. p. 279.* LEBEN P. CLEMENTIS XI. *p. 169.*

5) LA CLEF *Oct. 1708. p. 263.* SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 210.* LETTR. HIST. *Sept. 1708. pag. 283.* LEBEN P. CLEMENTIS XI. *Tom. II. p. 121.*

6) Quæ ratio huius ærarii ſit, exponit GREG. LETI in Vita Sixti V. p. II. p. 279. LA CLEF *Dec. 1708. p. 438. Ce Treſor que Sixte V. mit en dépôt au Château St. Ange peu avant ſa mort, qui arriva le 27. Aout 1590. étoit de ſept millions d'or: on pretend qu'il n'y a plus que cinq millions d'or, les autres deux ayant été depenſez ſous les Pontificats des Papes Gregoire XIV. Clement VIII. Paul. V. & Vrbain VIII.* LEBEN P. CLEMENTIS XI. *Tom. II. p. 159.*

in extremam belli, paſtis vel famis neceſſitatem reſeruato, Cardinalium plerorumque, Gallis fauentium conſenſu, quingenta aureorum millia pro belli adparatu depromit, facto deſuper publico inſtrumento. 7) Inſtante demum Cæſaris legato, Marchione de Priè, exercituque Cæſareo ab vtraque parte Romam verſus tendente, terrasque Papales hoſtiliter invadente, tandem anxius Papa, fruſtra inſtitutis proceſſionibus, Gallis licet contradicentibus, præfixo termino XV. Ianuarii 1709. nocte, Tractatus ſubſcribit, atque in has conditiones conſentit, vt Carolum III. Hiſpaniæ Regem & Neapolitanum adgnoſceret, copias ad quinque millia vsque dimitteret, fœderi Gallico renuntiaret, Cæſareo militi tranſitum non denegaret, noua munimenta deſtrueret: controuerſia vero cum Mutinenſi, de ciuitate Comacio & prætenſionibus Imperii in dominium directum Ducatus Parmenſis & Placentini per Commiſſarios amice componeretur. Hoc facto, Cæſarei Ferraria atque Vrbani munimentis, quæ ioclуſa tenebant, reliquis etiam terris Papalibus relictis, Comacium cum diſtrictu ſuo ſibi ſaltim ſeruabant. 8) Vrgente autem Cæſare, vt Carolum protinus adgnoſceret, ſollicitum hoc Papam adhuc reddebat, eo quod eosdem honores & Regis Hiſpaniæ titulum Andegauenſi iamdum conceſſerat. Varia erant in Collegio Cardinalium conſilia, & licet primum Carolum Regem Catholicum in Hiſpania ſiſtim adpellaret, his tamen reiectis, inſtante Cæſaris legato, atque ad pacta prouocante, Carolo Regi Hiſpaniæ Catholico, proteſtantibus licet Gallis, gratulatur. 9)

§. XXIII. In Belgio, Gallos, caſtra ad Parckum prope Louanium, ipſamque hanc vrbem ſimul occupare conantes, Marlborugius præcipitato itinere III. Iunii 1708. præuenit, 10) dum interea Eugenius exercitum triginta millium ex milite Cæſareo, Palatino & Haſſiaco conſtantem, ad Moſellam colligeret, eoque ipſo Gallos ſollicitos redderet, aſt, ex improuiſo verſus Moſam mouet, Marlborugio ſe iuncturus, 11) dum interim Galli V. Iunii Gandauum aſtu & dolo caperent. 12) Sequebatur VI. Iunii Bruga præſidio deſtituta, & caſtrum Plaſſendal. 13) Aſt, dum Galli Fœderatorum exercitum, cui Eugenius Princeps cum vnica ſaltim legione acceſſerat, a tranſitu Scaldis prohibere conarentur, fit ad Aldenardam X. Iulii atrox prœlium, in quo victores Fœderati, tribus Gallorum millibus occiſis, ſeptem millibus captis. 14) Inde, poſtquam Gallorum munimenta ad Yperam XIII. Iulii noctu fuiſſent perrupta, exinde miles in Arteſiam & Picardiam miſſus, multos obſides ſecum reducebat. 15) Et licet claſſis Anglicana etiam Picardiæ oras infeſtaret, omnia tamen ad ſtrenuam defenſionem præparata videus, in Angliam reuerti fuit coacta. 16) Poſtquam Galli munimentis ſibi proſpexiſſent, XII. Auguſti Inſularum vrbs obſidetur, Auguſto, Polonorum Rege, Carolo Haſſiæ Landgrauio in caſtris præſente, Eugenio vero obſidionem dirigente. Galli in defendendo, dirigente Bouſlerio, pertinaces, liberare hanc vrbem quauis ratione tentabant, 17) id potiſſimum agentes, vt commeatum Fœderatis redderent difficiliorem. Sed, poſtquam ad Wie-

7) LA CLEF *c. l.*

8) LA CLEF *Avril* 1709. *p.* 255. *Mai* 1709. *p.* 318. RINCK *p. II. pag.* 437. du MONT *noueau Recueil Tom. II. p.* 351. LETTR. HISTOR. *Janv.* 1709. *p.* 3. *Fevr.* 1709. *p.* 119. *Mars p.* 237. & *p.* 258. exhibentur litteræ Theſii, quibus contra hanc transactionem proteſtatur.

9) LEBEN P. CLEMENS XI. *Tom. III. pag.* 179. LA CLEF *May* 1709. *p.* 329. *Iuill. p.* 27. *Dec. p.* 222. *Oct.* 1710. *p.* 254. LETTR. HISTOR. *Oct.* 1707. *p.* 403. BVCHER-CABINET *p. VI. p.* 94. RINCK *p.* 419. 436. ZSCHACKWITZ *p g.* 545. LETTRES HIST. *Avril.* 1709. *p.* 359. *May. p.*487. *Août p.* 135. *Sept. p.* 255. LEBEN CLEMENTIS XI. *Tom. II. p.* 265. 284.

10) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. pag.* 221. MVLLERS *Leben Marlbouroughs c. LXXXIII.*

11) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 222. MVLLER *c. LXXXIV.* HISTOR. OV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 128. RINCK *p.* 386.

12) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 224. HISTOR. OV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 39. *Le Détachement François arriva pres de Gand le 5. Le Lieutenant Géneral Grimaldi, qui le commandoit, envoya dix Soldats qui feignant d' être des Déserteurs, amuſerent la Garde Bourgeoiſe, composée de cinq ou ſix hommes ſeulement, & donnerent par vn Stratageme, que pluſieurs habitans favoriſoient le temps au Brigadier de la Faillé, qui avoit ete Grand Baillı de la Ville, d' arriver avec.* 50. *hommes, & de ſe rendre maître d' vne porte ſi mal gardée, par laquelle il fit auſſitot entrer le reſte des Troupes.* Aix tamen VII. Iunii ſe dedebat *p.* 40. LEBEN EVGENII *p. II. p.* 617. LETTR. HISTOR. *Iuillet* 1708. *pag.* 93.

13) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 228. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 41. LETTRES HISTOR. *Iuillet* 1708. *p.* 96.

14) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 229. HIST. OV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 41. MVLLER *c. LXXXV.* LETTRES HISTOR. *Iuillet* 1708. *p.* 99. *Août p.* 215. RINCK *pag.* 389. LEBEN EVGENII *p. II. p.* 622.

15) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 239. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 62. MVLLER *c. LXXXVI. LXXXVII.* LETTR. HISTOR. *Août* 1708. *p.* 245.

16) LA CLEF *Oct.* 1708. *p.* 254. 295.

17) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 242. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 66. qui etiam *pag.* 73. addit: *Le lendemain le Prince Eugéne reçut deux lettres par la poſte, dans l' vne des quelles il ne trouva qu' vn papier gras & ſale ſous l' envelope, il le jetta auſſitot par terre ſans aucune émotion; mais Monſieur Tob, qui voulut le ramaſſer, s' en trouva incommodé, & comme on ſoubçonna, qu' il y avoit du poiſon, on l' attacha au cou d' vn chien, auquel on en fit prendre vne partie, dont il mourut peu de temps apres. Pluſieurs de ceux qui etoient autour du Prince paroiſſant ſurpris de cet accident, il leur dit, ne vous étonnez pas de cela, Meſſieurs, j' ay reçu d[illegible] pluſieurs fois en ma vie de pareilles lettres.* RINCK *p.* 393. LEBEN EVGENII *p. II. pag.* 636. LETTERS HISTOR. *Août.* 1708. *p.*253. *Sept. pag.* 369. *Oct. pag.* 483.

18) SPAN.

Wienendal fuiſſent profligati, 18) Leffinga nihilominus occupata, 19) terram circumiacentem inundabant, vt nauibus Fœderati neceſſaria aduehi curarent. Luxenburgius etiam eques, cum nouo milite & puluere pyrio caſtra Fœderatorum perrumpere conabatur, qui tamen non ſine cæde, igne in pyrium puluerem illato, repellebantur, vt non niſi trecenti vrbem intrarent. 20) Adueniebat cum vniuerſo exercitu Dux Vindocinenſis, vt vrbi ſubueniret, cui tamen Marlborugius opponebatur, ſed tormentis inuicem explofis diſcedebatur. 21) Dum omnia ad adſultum eſſent præparata, tandem XXIV. Octobris Bouflerius vrbem dedit. 22) Arx adhuc ſupererat, cuius obſidio continuabatur. Bauariæ interim Elector Bruxellas XXVIII. Nouembris adgreſſus, munimenta exteriora nouem adſultibus tentabat, his tamen virtute Paſcalii præfecti reiectis, dum Marlborugius cum exercitu ex improuiſo ad liberandam vrbem Scaldim tranſiret, quod fruſtra impedire Galli conabantur, Bauarus eandem non ſine clade relinquere cogitur: 23) Sequitur Caſtelli Inſularum deditio IX. Decembris. 24) Inde Gandauum adgrediuntur Fœderati, quod XXX. Decembris deditione capitur, Brugæ vero, Plaſſendael & Leffinga a Gallis relicta. ab iisdem occupatur. 25)

§. XXIV. In Germania, Io. Guilielmus Elector Palatinus XXIII. Iunii 1708. de Electoratu priſtino, vna cum munere Archidapiferi adnexo, quem Bauarus ab anno 1623. poſſederat, & Palatinatu Superiore inueſtiebatur, nulla tamen nec Succeſſorum, nec fratrum facta mentione. 26) Sequebatur introductio Georgii Ludouici Hannouerani in Collegium Electorale. Poſtquam enim hoc negotium in Comitiis per Commiſſarium Imp. principalem denuo fuiſſet propoſitum, de eodemque in ſingulis Collegiis deliberatum, ſequebatur XXX. Iunii 1708. Concluſum Trium Collegiorum, his conditionibus, vt Hannoueranus in Electoratu, communi conſenſu confirmaretur, ita tamen, vt cum deſcendentibus maſculis Erneſti Auguſti deſineret, & ſi durante eodem, Palatinus Electoratus ad Proteſtantes deuolueretur, Catholicis votum ſupernumerarium ſit concedendum, idemque a primo Electore Catholico præſtandum. 27) Decretum etiam, vt Bohemiæ Elector, cuius hucusque in electione Imp. ſaltim partes fuerant, in Collegium Electorale iterum introduceretur, atque ad omnia negotia Imperii admitteretur. 28) Poſtquam igitur per concluſum Imperii VII. Septembris 1708. vtriusque introductio fuiſſet decreta, iſta etiam XII. Septembris fuit facta. 29) Plures erant, qui in Principum Collegio noua vota quærebant, quæ tamen, proteſtantibus reliquis, non obtinuerunt. 30) De Leuchtenbergico Landgrauiatu, qui poſt mortem Maximiliani Philippi, Bauariæ Principis

18) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG p. 246. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 95. MVLLER c. XCI. RINCK p. 396. LEBEN EVGENII p. II. p. 643. LETTR. HISTOR. Oct. 1708. p. 505.

19) HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. pag. 105.

20) HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE p. 93. car ayant détaché de la garniſon de Doüai 14. Eſcadrons avec de la poudre, ſous les ordres du Chevalier de Luxenburg, ils avancerent iusqu' aux retranchemens des Aſſiegans vers vne heure apres minuit, & ſurprirent la Garde, & la Barriere; 4. ou 5. Eſcadrons avec quelque peu de poudre avoient déja paſſée & couroient à toute bride vers la Ville, lorsque les Dragons Palatins de Witgenſtein, ayant découvert les premiers la ſurpriſe donnerent l' allarme, ſortirent en chémiſe des tentes avec leurs carabines chargerent vigoureuſement les Ennemis & repouſſerent ceux qui ſe preſentoient encore pour paſſer: Le feu qui prit en même tems à leur poudre, & qui fit ſauter en l' air vne partie de leurs hommes & de leurs cheveaux, augmenta tellement le deſordre, que le reſte s' enfuit avec vne extrême précipitation par la chauſſée vers Doüai doù ils étoient venus. RINCK p. 399. LETTRES HIST. Oct. 1708. p. 496. Nov. pag. 666.

21) HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 86. Le Duc de Vendome fit en même temps mettre 40. piéces de Canon en Batterie, qui tirerent avec beaucoup de violence ſur les Retranchemens des Alliez pendant tout le 12. de Septembre. Il fit même avancer quelques Eſcadrons, & quelques Bataillons, de ſorte qu' on crût qu' il vouloit enfin hazarder vne bataille, & les Alliez s' étoient déja mis en poſture de le bien recevoir. Mais il ne trouva pas à propos de rien risquer, il ſe contenta d' avoir fait entendre ſon Canon avec peu d' effet, & il ne ſongea plus qu' à ſe trancher à ſon tour dans ſon Camp. MVLLER c. LXXXIX.

22) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG p. 250. MVLLER c. LXXXVIII. HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 102. qui addit: ſelon la Liſte des Alliez, ils avoient eu devant Lille 3632. morts & 8322. bleſſez, depuis le 14. Aouſt, iusqu' aux 22. d' Octobre. RINCK p. 400. LEBEN EVGENII p. II. p. 647. LETTR. HIST. Nov. 1708. pag. 624.

23) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG p. 255. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE pag. 113. MVLLER c. XCIII. LEBEN EVGENII p. II. pag. 655.

24) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG. p. 256. MVLLER c. XCII. HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 109. LETTRES HISTOR. Dec. 1708. p. 745. RINCK p. 401.

25) SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG p. 257. MVLLER c. XCIV. XCV. HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 124. LETTRES HISTOR. Ianv. 1709. pag. 90.

26) RINCK p. II. p. 360. Extant Acta apud FABRVM Staats-Cantzelley Tom. XIII. cap. X. BVCHER-CABINET p. VIII. pag. 365.

27) Acta extant in FABRI Staats-Cantzelley Tom. XIII. c. IX. ELECTA IVRIS PVBLICI Tom. I. n. I. BVCHER-CABINET p. VIII. pag. 368. SCHACKVVITZ p. 85.

28) FABER c. l. IO. PET. LVDEVVIG de Iure ſuffragii Regis Bohemiæ, Halæ 1709. 4. IO. NIC. HERTIVS de Renouato R. G. Imperii, & Regni Bohemiæ nexu, Gieſſæ 1709. 4.

29) RINCK p. 375. ELECTA IVRIS PVBLICI Tom. I. p. 28.

30) Enumerantur iſti in ELECTIS IVR. PVBL. Tom. I. p. 29. Tom. II. p. 1088. & in Vnmasgeblichen Gedancken über die von verſchiedenen Teutſchen Fürſten

cipis fuerat apertus, contradicente licet Mecklenburgica domo, Leopoldus, Lambergius Princeps inueſtiebatur. 31) Eodem tempore XXX. Iunii Viennæ ſolenni ritu banno notabatur Carolus Ferdinandus, Dux Mantuanus, qui paulo poſt V. Iulii Patauii moriebatur, de Montisferratenſi vero Marchionatu & territorio Alexandrino VII. Iulii Sabaudiæ Dux inueſtiebatur. 32) Nec reticendi ſunt motus & Hamburgenſes & Colonienſes eiusdem anni. Hamburgenſes equidem mouerat Chriſtianus Krumbholtzius D. Petri paſtor, qui, dum Senatus ſcripta iniurioſa, quæ Bartholdus Feindius contra ipſum euulgauerat, ipſumque auctorem condemnare nollet, ciues contra Magiſtratum concitabat, incentore Balthaſaro Stilken. Hi igitur multos Senatores, qui ipſis erant contrarii, ab officio remouebant, Senatum reddendarum rationum poſtulabant, vt exinde Tumultus orirentur & turbæ inteſtinæ, quæ, non niſi aduentante in vrbem, inuitis licet Hamburgenſibus, Circuli Saxoniæ Inferioris milite, poterant ſopiri. Tandem per Cæſaris & Principum Circuli Saxoniæ Inferioris legatos, Krumbholtzio ad perpetuos carceres condemnato, Harburgum, inde Dannebergam abducto, controuerſiæ inter Senatum atque Ciues ſingulari Receſſu fuerunt compoſitæ. 33) Tumultus vero Colonienſis ipſo Paſchatos feſto XXX. Aprilis 1708. fuit motus. Dum enim Coloniæ præſidiario milite Circuli Weſtphalici fuiſſet prouiſum, atque inter hos plures eſſent Boruſſici, in curia Cliuenſi, quam Boruſſiæ Reſidens incolebat, publicum Reformatæ Religionis inſtituebatur exercitium, multa ſtudioſorum atque ciuium multitudine in domum irrumpente, quam etiam euertiſſent, ni a magiſtratu immiſſo milite, fuiſſent impediti. Boruſſorum interim Rex debitam violati Gentium iuris ſatisfactionem petebat. Agebatur igitur de Congreſſu, in quo hæc componeretur controuerſia: interuentu tandem Palatini Electoris & Monaſterienſis Epiſcopi Circuli Weſtphalici Directorum, XVI. Ianuarii 1709. ita conuenit, vt, vsque dum bellum duraret, Proteſtantibus in vrbe liberum Religionis exercitium concederetur, damna in domo facta repararentur, & Magiſtratus coram Rege ſe debite excuſaret, quod etiam proteſtante licet Papali nuntio, fuit confirmatum. 34)

§. XXV. In bello vero a. 1708. poſt varia Imperii de milite Germanico concluſa, 35) parum proficiebatur, Freyburgum equidem ineunte anno Galli conſpirationa in ſuam redigere poteſtatem putabant, hoc vt promoueret, Villarſius Argentoratum tendebat: hac tamen detecta, in Galliam reuertebatur. Et licet Hannoueranus Elector, qui Exercitui præerat, habito ineunte Iunio cum Eugenio Principe Francofurti congreſſu Rhenum tranſire conaretur, nihil tamen fuit actum, dum ob continuas pluuias Rhenus intumeſceret, Gallorum copias Bauariæ Elector ducebat. 36)

§. XXVI. Sub initium anni 1709. pacis conſilia apud Belgas agebantur, & cum Gallorum legatis, Marchione de Torci & Rouillio, de pacis Præliminaribus tractabatur, quæ etiam a Fœderatis XXVIII. Maii 1709. ſubſcribebantur. 37) Et licet Galli primum ſe iisdem adſenſuros eſſe ſpem feciſſent, fucus tamen paulo poſt patebat, dum poſthæc omnia abnuentes, hoc ſaltim intenderent, vt ſerius belli expeditiones ſuſciperentur. 38) Abruptis igitur Tractatibus, Tornacum VII. Iulii obſidebatur, vrbs etiam XXVIII. menſis eiusdem ad deditionem fuit compulſa, quam poſt ſtrenuam Suruillii defenſio-

Fürſten geſuchte neue Vota, in dem Reichs-Fürſten-Rath: inſonderheit aber über die von Kœnigt Auguſti May. als Churfürſten von Sachſen geſuchte Vier neue Vota, in quo ſcripto hæc ſingula plenius examinantur. Vid. etiam FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XIII. c. XI.* BVCHER-CABINET *p. VI. pag.* 100.

31) RINCK *pag.* 368. FABER *Tom. XIII. c. XII.* Prætenſiones vero Megapolitanæ exinde oriuntur, quod Maximilianus I. Imp. Henrico I. a. 1502. expectatiuam in dictum Landgrauiatum conceſſiſſet. BVCHER-CABINET *p. VII. p.* 340. vbi etiam Lambergicæ Domus Genealogia reperitur. RINCK *p.* 453. ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. I. pag.* 352.

32) RINCK *pag.* 361. BVCHER CABINET *p. VI. p.* 95. hæc autem ex pacto cum Sabaudiæ Duce ob fœdus initum debebantur. Extat Publicatio Banni in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XIII. p.* 670. *Tom. XIV. c. V.* Qua ratione Lotharingiæ Dux in Montisferratenſem Marchionatum prætenderet, docent ELECTA IVR. PVBL. *Tom. IV. pag.* 1043.

33) RINCK *p.* 376. & plenius BVCHER-CABINET *p. VII. pag.* 227. vbi etiam *p.* 259. ſcripta recenſentur hac in cauſſa edita. LA CLEF *Avril.* 1711. *p.* 260. ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. II. p.* 963. LETTRES HISTOR. *Iuin* 1708. *p.* 607.

34) LA CLEF *Iuin* 1608. *p.* 433 LA CLEF *Nov.* 1708. *p.* 357. *Decemb. p.* 437. *Mars* 1709. *p.* 189. *Avr. p.* 263. 329. RINCK *p.* 461. BVCHER-CABINET *p. VII. p.* 270. ELECTA IVR. PVBL. *Tom. I. pag.* 366. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XIV. c. II.* RINCK *pag.* 461. ZSCHACKWITZ *p.* 820. LEBEN P. CLEMENTIS XI. *Tom. II. p.* 146. Licet contra transactionem Nuntius Papalis, Io. Baptiſta, Archiepiſcopus Tarſenſis proteſtaretur. Extat iſta Proteſtatio apud FABRVM *Tom. XIV. p.* 242. & BOHMERVM *Iure Eccleſ. Tom. I. lib. I. Tit. XXX. §. XIV. p.* 696. Scripſit hac occaſione BOHMERVS diſſertationem *de priuatis legatorum ſacris*, qua iura Boruſſica grauibus argumentis defendit.

35) Extant varia ſcripta in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XII. p.* 378. *Tom. XX. cap. VIII.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. I. p.* 131. LETTR. HISTOR. *Fevr.* 1709. *p.* 167.

36) RINCK *p.* 381.

37) De hoc infra in pacis hiſtoria §. XXXIII.

38) HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 144. *quoi qu' il en ſoit, la France gagna du temps par ces Négociations, ce qui aparemment étoit le but principal qu' elle s' y propoſoit. Ainſi comme elle contoit fort peu ſur la Paix qu' elle demandoit, elle s' y propoſoit. Ainſi comme elle contoit fort peu ſur la Paix qu' elle demandoit, elle penſoit bien moins à en ratifier les Articles préliminaires qu' a continuer la guerre; & a déſarmer les alliez, qu' à les deſunir,*

ſenſionem, III. Septembris arx ſequebatur. 39) Hinc, dum Montes Hannoniæ adgredi vellent Fœderati atque longius a caſtris ſuis receſſerant, Galli ipſis ſe obiiciebant, eosdem commeatu intercluſuri. Fit igitur XI. Septembris ad Blaugium ſeu Malplacquetum, prœlium ſanguinolentum, quo Fœderati Gallos, intra caſtra triplici vallo munita ſe continentes, adoriuntur, & dubia ſub Initium videbatur victoria, vsque dum Eugenius Princeps, iniectis maioribus globis ignitis, hoſtium caſtra perrumperet, idemque in fugam coniiceretur, ita, vt penes Fœderatos cruenta maneret victoria. 40) Primus victoriæ Fructus ex Montium obſidione paucos poſt dies ſuſcepta, quæ etiam XXIII. Octobris ad deditionem fuerunt compulſæ. 41)

§. XXVII. In Germania, nouis Annæ Reginæ & Belgarum litteris 42) excitati Imperii Status, præter decreta iamdum trecentena millia, nunc decentena Ioachimicorum millia ad vſum belli in ærarium militare conferenda, vna cum exercitu octoginta millium pro Circulorum rata conferendo, decernunt. 43) Tardius tamen conueniente milite Germanico, multis etiam Statuum, nec militem, nec argentum, prout debebant, mittentibus, parum fructuoſi efficiebatur, quin potius Mareſchallus de Harcourt Rhenum tranſiret, & quidquid frumenti vel annonæ cis Rhenum reperiebat, conſumeret. Increſcentibus autem Rheni vndis, trans Rhenum redit. 44) Poſtquam Elector Brunſuicenſis aduentaſſet, Mercium Comitem, Auguſto menſe, vna cum Comite la Tour per territorium Baſileenſe in Alſatiam mittit, qui, poſtquam Rhenum prope Neuburgum tranſiiſſet, vlterius, occupato Neuburgo, in Burgundiam tendit. Galli autem collecto duodecim millium milite, ſub Comite du Bourg Mercio ſe opponunt. Ventum XXI. Auguſti prope Rumersheimium ad manus, in quo dubia ſub initium victoria: Germani demum, occiſo Breunero Comite, vulnerato Mercio profligantur, mille ducentis illorum occiſis, mille quingentis captis. 45) Elector equidem in procinctu erat, vt Mercium ſe-

nir, ou arrêter le cours de leurs victoires. Ce que je viens de dire eſt ſi vraiſemblable, que dans le temps même qu' on travailloit aux négociations de la Paix à la Haye, le Maréchal de Villars aſſembloit ſes Troupes, près de la Baſſée & de Lens, vers le commencement du mois de Iuin. MVLLER *c. XCVII.*

39) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 261. MVLLER *c. XCIX.* HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. pag.* 146. & *p.* 159. *Je dirai ſeulement, que le Siége de cette Fortereſſe a eu ceci de particulier, qu' on la attaquée par deſſus & par deſſous, qu' on évanta pluſieurs Mines des Aſſiégez, qu' ils en firent ſauter pluſieurs autres avec des effets différens, qu' il ſe donna pluſieurs petits combats ſouterrains entre les Mineurs, qui n' avoient pour toutes armes que des Pêtes, les Grenades, & des Piſtolets, que les Travailleurs des Aſſiégeans avoient à ſe defendre contre les Mines & contre l' eau qu' ils rencontroient en grande abondance dans de certains endroits & qu' ils ne pouvoient faire écouler qu' avec beaucoup de peine.* RINCK *p.* 489. LETTRES HISTOR. *Iuillet* 1709. *p.* 124. *Août pag.* 241. *Sept. pag.* 338.

40) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 279. MVLLER *c. C.* HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 165. *on crût même que les Alliez auoient pû attaquer ce iour la (IX. de Septembre) les François avec moins de difficultez & plus d' avantage, qu' ils n' en trouvérent dans la ſuite, s' ils n' avoient pas jugé à propos d' attendre les Troupes qui venoient de Tournai, & qui n' arriverent que la nuit du* 10. *à l'* 11. *Cela donna le temps au Maréchal de Villars de ſe poſter avantageuſement, faire de grands abatis de bois, & d' élever juſqu' à trois Retranchemens l' vn ſur l' autre, dans les endroits les plus foibles. Dans cette diſpoſition les Alliez apprirent, comme vn prélude de leur victoire, que le* 10. *au ſoir, le Général Dédum avoit emporté St. Guillain, l' épée à la main & fait la Garniſon priſonniere.* Et p. 166. *Iamais on n' a vû d' Action plus vive de part & d' autre, ni de plus horrible carnage; le Combat fut long & les François défendirent le Terrain avec tant d' opiniatreté, que la victoire ne ſe déclara entierement pour les Alliez, que vers le* 3. *heures après midy.* Sequuntur inde variæ de hoc prœlio relationes, demum *pag.* 182. additur: *elle leur a couté pluſieurs Généraux, Officiers, & Perſonnes de diſtinction, outre vn grand nombre de Soldats. Selon les Liſtes qui furent publiées, les ſeuls Hollandois, dont les Troupes furent le plus expoſées au feu des Ennemis, eurent* 8. *a* 10. *mille hommes tuez ou bleſſez, & tous les Alliez enſemble,* 5547. *morts, &* 12806. *bleſſez.* Vocatur hoc prœlium etiam *la Bataille de Tanieres, Malplaquet, St. Aunoi, Blaugies*, quæ loca circumiacentia. LA CLEF *Oct.* 1709. *pag.* 324. *Nov.* 1709. *pag.* 393. RINCK *p.* 493. LETTR. HIST. *Oct.* 1709. *p.* 451. 500. *Dec. p.* 753.

41) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 282. MVLLER *c. CI.* HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 196. LA CLEF *Nov.* 1709. *p.* 397. 413. *Decembre pag.* 463. RINCK *pag.* 503. LETTR. HIST. *Nov.* 1709. *p.* 664.

42) Extant litteræ Britannicæ apud MVLLERVM *Leben Marlboroughs c. XCVI. XCVIII.*

43) RINCK *p.* 457. Extant Acta in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XII. c. VII.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. I. p.* 687. 928. 1071.

44) RINCK *pag.* 468.

45) RINCK *pag.* 469. Hanc Germanorum cladem optime deſcribit HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. pag. 203. *L' Electeur de Hanovre, qui commandoit l' Armée de l' Empire, ayant fait pluſieurs mouvement pour attirer les François au Combat avoit détaché le Général Merci avec environ* 7000. *hommes, pour tâcher de pénétrer ſur les Terres de la France. Ce Général étant paſſé ſur le Territoire de Bâle, entra dans la Haute Alſace, & vint à Neubourg ſur le Rhin, où il fut joint par le Général de la Tour avec vn Corps de Dragons, & d' Infanterie. Mais les François ayant été avertis de ces mouvemens, firent vn gros Détachement de leur Armée ſous les ordres du Comte du Bourg, qui attaqua le Général Merci avant qu' il eut eu le temps de ſe retrancher, le défit entierement, diſperſa ſes Troupes, & fit vn bon nombre de Priſonniers, outre près de* 1000. *hommes qui reſtérent ſur la Place. Le Général Brenner même y fut tué en combattant.* LAGVILLE Hiſt. d' Alſace Tom. II. p. 335. nimium extollit hanc victoriam, inter alia ſcribens: *Les Imperiaux perdirent dans cette journée deux mille hommes tuez ſur la place, & deux mille ſix cens priſonniers, quatre pieces de canon, en quoy conſiſtoit toute leur Artillerie, tous leurs Bagages, leur pont de bate-*

um ſequeretur, aſt, audita hac clade, illud potiſſimum agebat, vt hoſtium conatus infringeret. 46)

§. XXVIII. In Hiſpaniæ poſſeſſione Galli, licet circa relinquendum hoc regnum, per Tractatus Hagæ Comitum inſtitutos, ſpem facerent, magis ſe firmare conabantur, dum Aſturiæ Principi, Andegauenſis gnato, VII. Aprilis in die Quaſimodogeniti ab Hiſpaniæ Proceribus iuramentum præſtari vellent. 47) Eodem anno, dum Hiſpani Oliuentzam fruſtra obſiderent, Luſitani Pacem Auguſti tentant, ſed ab Hiſpanis ad Gudinam Cayæ fluuio propinquam VII. Maii magna clade cæduntur. 48) In Arragonia vero, dum Galli Benaſcum tentant, vrbe iamdum occupata, a Stahrenbergio Comite ab arcis oppugnatione repelluntur. Eidem Balaguer ad Segram amnem cedere coguntur. 49)

§. XXIX. In Sabaudia, ob controuerſias, quæ inter Cæſarem & Sabaudum fuerant ſubortæ, bellum hærebat. Licet enim fœdus cum Sabaudo ab anno 1703. ſingulis trienniis fuiſſet renouatum, territorium etiam Alexandrinum vna cum Montisferratenſi Marchionatu ipſi fuiſſet ceſſum, 50) territorium tamen adhuc Vigeuanenſe, & Nouarenſe ipſe ex fœdere cum Leopoldo adhuc petebat, vna cum iure in feuda Landarum, 51) quæ cum Cæſar concedere nollet, 52) tardior erat in iſto tractu belli adparatus, Dauhnius, qui Cæſaris copias ducebat, Sabaudicis minime ſuffultus, Gallis ſe imparem videbat. Pace vero cum Papa concluſa, nouus ipſi miles Cæſareus accedebat, hinc Gallos in Sabaudia prope Conſtantiam adgreditur, eosdemque cædit, Annecy aliaque loca recuperat, ſed ingruente hyeme, in Pedemontanum Ducatum reuertitur. 53)

§. XXX. Sub initium anni 1710. facto XIII. Iunii decreto Comitiali, architheſaurarii munus Electori Hannouerano confertur, de quo XII. Aprilis a Cæſare inueſtitur. 54) Mirandula etiam, ſolutis ſeptingentis millibus aureis, Mutinenſi Duci conceditur. 55) Hinc, dum Sueci, Craſſouio Duce, ex Polonia in Pomeraniam tranſirent, Saxones inuaſionem verebantur. Imp. igitur cum Anglis Belgisque metuens, ne Dani & Saxones copias ſuas ex Belgio reuocarent, de milite medio, vulgo *Neutralitæts-Armee* componendo, conſilia capiebat, qui id agerent, ne ab vtraque parte Germanicæ prouinciæ infeſtarentur. Singulari pacto hoc Hagæ Comitum XXXI. Martii 1710. fuit concluſum, & licet Boruſſicæ atque Hannoueranæ copiæ iam præſto eſſent, effectu tamen totum negotium deſtituebantur, partim quod Sueci eandem acceptare nollent, tanquam

de bateaux, pluſieurs drapeaux, etendarts & tabliers du Timbale que le Comte du Bourg envoya aux Roy. On remonta des Regimens entiers avec les chevaux pris dans cette action.

46) RINCK *p.* 471.

47) LA CLEF *Mai* 1709. *p.* 306. *Iuin p.* 371. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 207.

48) RINCK *p.* 506. SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 238. LA CLEF *Iuillet* 1709. *p.* 5. *Août p.* 108. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. pag.* 208. *outre cela, les Portugais furent battus le 7. de May, entre Fuente Maior, & Badaios, à l' occaſion d' vn fourrage que les François firent faire à deſſein de les attirer au Combat. Les Alliez étoient commandez par le Marquis de Frontera, & par Milord Gallowai, qui fit des merueilles dans cette Action, quoi qu' il n' eut pas été d' avis de donner la Bataille. Le Marquis de Bai qui commandoit l' Armée du Roi Philippe ayant attaqué celle des Portugais, mit en déroute leur Cavallerie, fit trois Regimens d' Infanterie Priſonniers, & le reſte s' étant formé en vn Bataillon quarré, ne ſe ſauva qu' avec peine a Campo Maior.* LETTRES HISTOR. *Iuin* 1709. *pag.* 678. vbi vocatur *La Bataille d' Atalaya.*

49) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 289. RINCK *pag.* 506. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 208. *Les Alliez ſe dedomagérent vn peu de ces pertes, en obligeant les Troupes du Roi Philippe, de léver le Siége d' Olivença, & ſe rendans maitres en ſuite de Balaguer qu' ils avoient aſſiégé, & dont ils firent la Garniſon Priſonniére de guerre. Outre cela la Flóte des Alliez prit dans la Mediterranée vn grand Nombre de Bateaux chargez de grains, dont on avoit grand beſoin non ſeulement en France, mais auſſi en Eſpagne.*

50) *Vide ſupra* §. *XXIV.*

51) Feuda Langharum ſiue Landæ in locis deſertis Montisferratenſis Marchionatus conſiſtentes a flumine Tanagri ad flumen Orbæ, & ad litus maris. Feuda hæc ab antiquo erant Imperii, verum conceſſerat Leopoldus per ſingulare diploma VIII. Februarii 1690. vt Sabaudiæ Dux eadem tanquam Imperii ſubfeuda teneret, eademque per fœdus cum Sabaudo a. 1702. initum, eidem confirmauerat. Verum, cum Marchio Carretanus & reliqui poſſeſſores feudorum Langarum demonſtrarent, illa eſſe feuda Imperii, per ſingulare decretum Ioſephi XXX. Decembris 1708. omnes conceſſiones Sabaudo deſuper factæ, plane abolentur, & per aliud diploma Ioſephi XXIX. Iolii 1709. pro feudis Imperii declarantur. Dum autem deſuper proteſtaretur Sabaudiæ Dux, inſtantibus Anglis Belgisque, per decretum Ioſephi XIX. Aprilis 1710. quædam feuda ſecundum §. XCV. pacis Monaſterienſis ipſi adſignantur. Sed nec his contentus Dux, hæc feuda per conſtitutos Cæſaris Commiſſarios XXVIII. Martii 1711. Duci ex iure Marchionatus Montisferratenſis addicuntur. Mortuo tamen paullo poſt Ioſepho, hoc decretum executioni non fuit mandatum. Collegio Electorali Francofurti congregato, dum circa conficiendam Capitulationem eſſent ſolliciti, vtraque pars iura ſua ſcriptis deducebat, petens, vt per Capitulationem controuerſia componeretur, ſed nihil obtinuerunt, potius *art.* X. Capitulationis Carolinæ decernitur, cauſſam feudorum Italicorum probe eſſe examinandam. Vid. ZECHS *gegenwärtige Verfaſſung der Kayſerl. Regierung in Teutſchland p.* 268. *ſqq.* HISTORIE RASTADTISCHEN FRIEDENS *p.* 129.

52) Quid circa hanc controuerſiam actum, exponitur in LA CLEF *Sept.* 1709. *p.* 29. & HISTORIE RASTADTISCHEN FRIEDENS *p.* 125.

53) RINCK *p.* 509. LA CLEF *Octobre* 1709. *p.* 281. *Novembre p.* 370.

54) RINCK *p.* 522. ELECTA IVRIS PVBL. *Tom. II. pag.* 55. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XII. c. XV.*

55) RINCK *p.* 523.

56) RINCK

quam ſibi minus fauentem, partim etiam, quod mortuo interim Ioſepho, durante Interregno, Septentrionales Fœderati Suecorum in Germania prouincias inuaderent. 56) In Bellicis vero negotiis hoc anno, dum Gronsfeldius Comes militi Germano præerat, ab vtraque parte nihil tentabatur. 57)

§. XXXI. In Belgio a. 1710. poſtquam Fœderati XXI. Aprilis Gallorum munimenta limitanea ad Dylam perrupiſſent, 58) caſtrum Mortaigne occupant, Duacum obſident, idemque XXVII. Iunii deditione capiunt. 59) Inde XXIX. Auguſti Bethunam occupant, 60) & poſt hæc XXX. Septembris S. Venantii caſtrum, 61) quod poſt bimeſtrem obſidionem & octo millium cædem IX. Nouembris Aria ſequebatur. 62) Et licet V. Auguſti Galli ex improuiſo Louanium adorirentur, idemque intrarent, a Ciuibus tamen mira fortitudine iterum fuerunt eiecti 63) Dum vero poſt Ioſephi mortem maior exercitus pars ad ſuperiorem Rhenum hæreret, pro defendenda contra Gallorum inſultus Germania, parum a. 1711. in Belgio proficiebatur.

§. XXXII. In Hiſpania felix hic annus erat Fœderatis. Poſtquam enim Philippus Andegauenſis ob Segræ inundationes, & annonæ defectum, obſidionem Balaguer XVIII. Maii ſoluere fuiſſet coactus, 64) obuiam ipſi procedebat Carolus. nouis copiis firmatus, de ipſo primum ad Almenaram Arragoniæ, in Cataloniæ confiniis victor, 65) poſt XX. Auguſti ad Cæſaris Auguſtam, Arragoniæ Metropolim, inſignem victoriam adeptus. 66) Hanc proſecuturus Carolus III. cum exercitu Caſtiliam intrat, & Madritum vsque pergit, Andegauenſi Duce cum Magnatibus ipſi fauentibus Valliſoletum, inde Victoriam Biſcsiæ, cum regni inſignibus & regia familia fugiente. Facile fuiſſet, omnem Hiſpaniam Carolo ſubiicere, ſi Luſitani exercitum ſuum iungere voluiſſent. Dum vero iſti hoc recuſarent, Galli nouis copiis augerentur, atque Fœderatis victus neceſſaria deficerent, Caſtiliam relinquere fuerunt coacti. 67) In reditu, exercitus ob commeatus rationem, ſe ſeparabat. Galli igitur Anglorum copias cum Duce ſuo militari, Stanhopio in vrbe Brihegua includunt. Et licet Stahrenbergius ipſis in auxilium properaret, a Gallis tamen iam ante Stahrenbergii aduentum, IX. Decembris ad deditionem fuerant compulſi. 68) Sequitur inſequenti die ad Villam vitioſam prœlium, quo Galli primum ſuperiores, poſt, recuperatis viribus, Stahrenbergius prœlii campum obtinet, Galloſque fugat. Hi tamen, dum copiis longe eſſent ſuperiores, ipſe demum, annona & reliquo

56) RINCK *pag.* 527. vbi etiam pactum de hac Neutralitate extat. *Ruhe des ietzlebenden Europa p. IV. n. I.* ZSCHACKWITZ *Leben Ioſephi p.* 771. LA CLEF *Iuillet* 1711. *p.* 61. *Oct. pag.* 268. ELECTA IVR. PVBLICI *Tom. II. p.* 306. 1011. *Tom. III. p.* 390. EVCHER-CABINET *p. IX. p.* 707. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XV. cap. IX. Tom. XXIX. c. III.*

57) RINCK *p.* 544.

58) RINCK *p.* 562. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. pag.* 217. SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p.* 298.

59) RINCK *pag.* 564. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. pag.* 217. Idem p. 223. *ſelon les Liſtes la Guarniſon eut* 4000. *hommes tuez ou bleſſez; & les Aſſiegeans,* 2142. *morts, &* 5465. *bleſſez, outre les Ingenieurs, les Mineurs, & les gens d' Artillerie. On peut iuger par là que le Siége fut ſanglant & difficile, & ſi le Ciel, par vne ſechereſſe preſque continuelle, n' avoit pas favoriſé les Alliez, il leur en auroit coûté bien d' avantage.* LA CLEF *Iuin* 1710. *pag.* 411. *Août pag.* 121. SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 301. LETTR. HISTOR. *Iuin* 1710. *pag.* 669. *Iuillet pag.* 83. *Sept. pag.* 349.

60) RINCK *pag.* 566. HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 229. LA CLEF *Sept.* 1710. *p.* 213. *Oct. p.* 271. *Nov. p.* 301. SPAN. SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 306. LETTR. HIST. *Août* 1710. *p.* 177.

61) HISTOR. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 239. LETTR. HISTOR. *Oct.* 1710. *p.* 441.

62) RINCK *p.* 567. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p.* 243. LETTRES HISTOR. *Oct.* 1710. *p.* 450. *Nov. p.* 591.

63) LETTRES HISTOR. *Août* 1710. *p.* 184. *Oct.* 1710. *p.* 461. Ob hanc fidem igitur, a Senatu Regiminis Belgici claue aurea fuerunt donati.

64) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. pag.* 308. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 354.

65) RINCK *p.* 568. SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *pag.* 309. HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 255. *Ce ne fut là qu' vn Combat de Cavallerie; mais il ſe donna dans le mois ſuivant vne Bataille en forme, qui auroit pu decider la querelle entre les deux Rivaux de la Couronne d' Eſpagne, ſi l' Armée Portugaiſe avoit ioint celle du Roi Charles.* LA CLEF *Oct.* 1710. *p.* 229. LETTR. HISTOR. *Sept.* 1710. *p.* 312.

66) RINCK *p.* 570. HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 255. & *p.* 256. *Le plus grand effort de l' Armée du Roi Charles tomba ſur l' Infanterie du Roi Philippe qui fut ou ruinée, ou faite Priſonniere. On faiſoit monter le nombre de Morts à* 6000. *& celui des Priſonniers autant, outre* 15. *Etendarts* 72. *Drapeaux,* 22. *pieces de Canon, & tout le Bagage, qui furent pris.* LA CLEF *Octob.* 1710. *p.* 234. *Nov. pag.* 301. LETTRES HISTOR. *Sept.* 1710. *p.* 283. 339. *Oct. p.* 379.

67) RINCK *p.* 571. HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 263. *cependant le Roi Charles s' avança vers Madrid qui luy ouvrit ſes Portes, il y entra, il y fut reçu avec de grands aplaudiſſements, & ſes Troupes s' emparerent auſſi de Tolede. Mais ces grands ſuccès furent tout à coup arrêtez & rendus preſque inutiles, par le refus que la Cour de Lisbonne fit de ioindre l' Armée Portugaiſe à celle du Roi Charles, malgré toutes les inſtances que ce Prince fit pour cela de ſorte que ſon Armé diminuant tous les iours, pendant que le Roi Philippe recevoit de nouvelles troupes de tous côtez le Roi Charles fut contraint d' abandonner toute la Caſtille, au mois de Decembre & le Roi Philippe revint à Madrid peu de temps après:* LA CLEF *Nov.* 1710. *pag.* 318. LETTR. HISTOR. *Oct.* 1710. *p.* 433.

68) LA CLEF *Fevr.* 1711. *pag.* 154. RINCK *pag.* 573.

liquo adparatu deficiente, in Cataloniam ſe recipere fuit coactus. 69) Inde Cataloniæ Gironna XV. Decembris a Gallis fuit obſeſſa & XXV. Ianuarii 1711. capta, 70) vt Cæſareis præter Barcellonam & Tarraconam nihil ſupereſſet. Mortuo interim Ioſepho Imp. Carolus in Germaniam, inuitis licet Catalonis, regrediebatur, relicto apud eosdem Stahrenbergio, qui, dum Galli copiis longe eſſent ſuperiores, ægre Cæſaris reliquias contra Gallorum inſultus ſeruauit. Sardiniam Galli & Orbitellum hoc anno fruſtra tentabant. 71) A Fœderatis interea quærebatur, qua ratione Galliæ bellum eſſet inferendum. Hinc XXV. Iulii ad Settam & Agdam Languedoci cum claſſe iſti adpellentes, mille ſexcentos homines exponebant, eo potiſſimum fine, vt qui adhuc in Galliis reliqui Proteſtantes ipſis accederent. Verum, contra ipſos ex Catalonia properante Noaillio, pedem retro figere, & copias ſuas nauibus iterum imponere coguntur. Licet hæc Fœderatorum expeditio ad victorias Caroli Hiſpanicas haut parum momenti attulerit. 72)

§. XXXIII. Antequam hoc bellum finiamus, exponendum adhuc erit, quid Ioſepho imperante, circa Pacis negotium fuerit geſtum. Primus Gallorum de pace conatus poſt prœlium ad Caſſanum erat, dum a. 1705. per nuntium Papalem, Viennæ, Hiſpanicæ Monarchiæ partem Auſtriacæ domui offerrent, Cæſare tamen hæc recuſante. 73) Noua pacis conſilia, per Marchionem d' Alegre, qui perrumpendo Brabantiæ aggeres captiuus factus, Belgis proponebantur, quibus Carolo Neapolis & Siciliæ regnum, vna cum Ducatu Mediolanenſi, & pro reliquo pecuniæ ſummam, Belgium Electori Bauariæ offerebant,

69) Dubiæ ſunt relationes, vtraque parte victoriam ſibi tribuente. Gallis hanc plene tribuit LA CLEF Fevr. 1711. *quant à ſa* (du Comte Stahrenberg) *retraite, il la fit du côté de Siguenca avec tant de précipitation, qu' outre le Champ de Bataille, les Drapeaux & les Etendars, en fort grand nombre il laiſſa au Vainqueur tous lés Bagages, Equipages d' Artillerie,* 20. *piéces de Canon, deux Mortiers &* 8000. *fuſils des morts, priſonniers ou fuyards. Il reſta* 4000. *hommes ſur le Champ de Bataille, trois mille furent faits priſonniers dans l' action, parmi leſquels ſont pluſieurs Officiers Generaux & entr' autres le Général de Belcaſtel, Commandant des Troupes Auxiliaires d' Hollande, & le Maior Géneral de St. Amand. Mr. Valeio, qui ne ſe trouva point à la Bataille avec ſon detachement, (non plus que pluſieres autres, qui battoient l' eſtrade) ayant ioint la nuit Mr. de Staremberg dans ſa retraite lui enleva encore* 2300. *hommes la plupart Cavalerie; de ſorte que le nombre des priſonniers que les Eſpagnols firent ce iour là ou le iour précedant a Brihegua, montoit déia à environ neuf mille hommes, ſans y comprendre les deux Regimens de Cavalerie Portugais & Allemands, dont on à parlé plus haut.* Verum hoc eſt, Cæſareos tormenta & propria & a Gallis capta in campo, ob equorum defectum relinquere coactos fuiſſe, quod anſam dedit credendi, quaſi caſtris ipſorum Galli fuiſſent potiti. Sed alia eſt relatio in HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. p. 268. *La Letre que le Comte de Staremberg écrivit au Roi Charles aprés la Bataille, parle plus nettement, & contredit les Rélations Françoiſes à pluſieurs égars. Il reconnoit que les Eſpagnols l' attaquérent, & qu'ils l' attaquerent ſi vigoureuſement, que l' Aile gauche de ſon Armée fut d' abord miſe en déroute &* 7. *Bataillons avec* 13. *Eſcadrons des Alliez défaits au commencement de l' Action. Mais il aioute que ſes Troupes s' étant raliées auſſitôt, les Eſpagnols, quoi que fort ſuperieurs, furent pouſſez à leur tour, Droite & leur Gauche miſe en déroute, qu' il les pourſuivit vne demilieüe, que le Carnage devint ſi grand que plus de* 6000. *hommes des Ennemis reſtérent ſur la Place: qu' outre beaucoup de Drapeaux & d' Etendars, on prit leur Artillerie, quoi que faute de Chevaux il ne fut pas poſſible de l' emmener non plus que la ſienne, & qu' il ne ſe retira du Champ de Bataille que le lendemain du Combat. Ainſi le Roi Charles prétendit avoir gagné la Victoire, auſſi bien que le Roi de France, & on en chanta le Te Deum a Barcellonne & à Vienne, de même qu' à Paris.* Idem dicit RINCK *p.* 573. Licet his relationibus contradicat LA CLEF *Mars* 1711. *pag.* 154. LETTRES HISTOR. *Ianv.* 1711. *pag.* 87.

70) HIST. DV PRINCE d' ORANGE *p. II. p.* 269. LA CLEF *Mars* 1711. *p.* 153. LETTRES HIST. *Fevr.* 1711. *p.* 239. *Mars p.* 339.

71) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p.* 294. RINCK *p.* 575.

72) Hanc expeditionem tali modo deſcribit HIST. DV PRINCE d' ORANGE p. II. pag. 252. *Vne Eſcadre des Alliez forte de* 16. *Vaiſſaux de Guerre, & de trois Brulois, ayant debarqué quelques Troupes pour la Catalogne croiſe pendant quelques iours le longe des côtés du Languedoc pour y donner l' allarme & le* 25. *de Iuillet, elle mit à terre* 15. *à* 1600. *hommes entre le Cap de Cette, & celui d' Agde, qui s' étant avancez vers le Fort de Cette, ils s' en emparerent. Mais ayant apris que les Milices du Pays s' avançoient, & que le Duc de Noailles étoit arrivé avec vn détachemens de l' Armée de Catalogne, ils rembarquerent promptement leur monde* 3. *iours aprés à la faveur du Canon de leurs Vaiſſeaux; Mais comme les François étoient presque ſur eux, ils ne purent ſauver* 50. *ou* 60. *hommes, qu' ils avoient laiſſé dans le Fort de Cette, pour aſſurer leur Retraite, & qui furent faits Priſonniers, non plus que* 30. *ou* 40. *autres, qui s' étoient éloignez, pour lever des Contributions. Le but principal de cette Expédition étoit de faire vne diverſion en faveur du Roi Charles, & on peut dire qu' à cet egard elle réüſſit, puisqu' elle obliges le Duc de Noailles, de quitter le Lampourdan, & de ſcourir au ſecours du Languedoc.* LA CLEF *Sept.* 1710. *p.* 169. LETTR. HIST. *Sept.* 1710. *p.* 283.

73) Patet hoc ex litteris Gallorum Regis ad Papam ſcriptis: *Lorsque nous remîmes à l' Arbitrage de Vôtre Sainteté de régler les droits de l' Empereur par vne compenſation ſur les Etats de la Monarchie d' Eſpagne, les Miniſtres de Vôtre Beatitude furent chargez du ſoin d' en faire la propoſition à ce Prince, mais avec quelle honteur ne la-t-il pas reiettée, ayant dit des choſes exorbitantes & demandé avec fierté le rapel de nôtre Petit-Fils. Qui auroit cru, Tres-Saint Pére; qu'il ſeroit vne Réponſe ſi orgueilleuſe à vn Roi inſulté, au Miniſtre de Vôtre Sainteté & a nôtre amour pour la Paix? Car la conionctûre bien loin d' être favorable à la Maiſon d' Autriche, ſembloit alors la menacer, par la ſuperiorité de nos forces & par le gain de la Bataille de Caſſano.* LETTR. HIST. *Avril* 1707. *p.* 453.

74) BVCHER-

bant, ſed & hæc Belgæ Fœderati reiiciebant. 74) Noua pacis conſilia, licet nondum feria ferebant poſt prœlium ad Ramilliacum. Galli enim, poſt tot acceptas clades, Fœderatis ſe impares videntes, id potiſſimum agebant, vt illos inuicem diuiderent, inter eosdemque æmulationem excitarent, probe conſiderantes, niſi diuiſis Fœderatis, conditiones ſe parum æquas obtenturos. Hinc per Bauarum Belgia non ſolum, ſed etiam Marlborugio pax offerebatur, vtrisque reſpondentibus, ni Galliæ Rex conditiones Fœderatis æquas proponeret, nihil eſſe ſperandum. 75) Inſequenti anno 1707. a Papa petebat Gallorum Rex, vt medium ſe gereret inter partes litigantes. Offerebarur Belgis finium ſecuritas, domui Auſtriacæ Regnum Neapolitanum & Siciliæ, vna cum Inſulis maris Mediterranei & Ducatu Mediolanenſi, reliquis arbitrio Papæ relictis. Sed, neque hæc Cæſari ſufficere videbantur. 76) Tandem vero a Belgis id obtinuit Gallorum Rex, vt Halæ Brabantiæ prope Bruxellas, Belgarum legati Renswoudius & Bergius cum Rouillio a Gallis miſſo, & Comite de Bergheick Hiſpanorum deputato, Martio menſe 1709. de capitibus, quæ Prælimiuaria dicuntur, agerent, 77) idque Rouillius obtineret, vt ipſi Antwerpiam venire concederetur, Gallis ipſi adhuc Voiſinum adiungentibus. 78) Ibidem cum Belgarum legaris ſolummodo agebatur, id quod Cæſarem potiſſimum, Anglos etiam commouere videbarur. Poſtquam autem Torcius Marchio cum Rouillio præſide, Maio menſe Hagam Comitum veniſſet, accedebant a Cæſaris parte Eugenius Princeps, vna cum Sintzendorfio Comite, ab Anglis Marlborugius & Townſendius, 79) qui poſtquam de certis conditionibus inter ſe conueniſſent, quæ fundamenti loco eſſe poſſent ad pacem futuram, easdem, tanquam pacia Præliminaria, quæ XL. articulis conſtant, XXVIII. Maii ſignabant. 80) Tenor illorum erat, vt omnis Hiſpania cum prouinciis ſubiectis Carolo III. intra bimeſtre ſpatium cedat, & ſi Andegauenſis renuat, ipſe Gallorum Rex armata manu illum eiiciat. Argentoratum cum ſingulis ſnrtalitiis & Briſacum Imperatori tradatur, reliqua Alſatia Gallis, ſecundum pacem Weſtphalicam relinquatur; Rheinſelſa, Haſſo-Caſſellano adſignetur, de abolenda clauſula IV. articuli Pacis Ryswicenſis agatur. Anglorum Reginam pro legitima Galli, & ſucceſſionem Proteſtantium adgnoſcant, Terram nouam Anglis cedant, Dunckerkæ munimenta ſolo æquentur, Prætendenti in Angliam, Gallis interdicatur, Portugalliæ Regi cedatur, quidquid illi a Fœderatis fuerat promiſſum. Boruſſiæ Rex pro tali agnoſcatur, atque in legitima poſſeſſione Principatus Noui Caſtrenſis confirmetur. Belgium Hiſpanicum Carolo III. reſtituatur, ita tamen, vt Furnæ, Inſulæ, Tornacum, Condatum, aliaque munita oppida Belgis Fœderatis in ſecuritatem cedantur. Nonus Electoratus in Imperio adgnoſcatur, Sabaudiæ Dux in integrum reſtituatur, conceſſis ipſi munimentis Exilles, Feneſtrelles & Chaumont. De reſtituendo Electore Colonienſi & Bauaro in Tractatione Pacis Generalis agatur, in hac etiam ſingulis liberum ſit, poſtulata ſua proponere. Armiſtitium interim publicetur, dum Galli in pacis ſecuritatem ante diem XV. Iunii Namurcum, Montes, Caroloregium, inde poſt quatuordecim dies, Luxemburgum, Condatum, Tornacum & Malobogium, atque ante XV. Iulii Nieuportum, Furnas & Yperam reſtituant. Reſtituta Hiſpania omni, armiſtitium duret vsque ad Pacem generalem concluſam. Dum autem Torcius ſe ad duras hasce conditiones ſubſignandas inſtructum haut eſſe declararet, hæc Præliminaria ad Regem ſuum deferebat, relicto Hagæ Comitum Rouillio. Sed reiiciebantur iſta a Rege, licet Rouillius adhuc declararet, ſi capita quædam ratione Alſatiæ, Sabaudiæ Ducis, & potiſſimum art. XXXVII. ratione reſtitutionis Hiſpaniæ mitigarentur, 81) Regem facile eſſe aſſen-

74) BVCHER-CABINET *p. XV. p. 824.*

75) Extant hæ litteræ in ACTES & MEM. DE LA PAIX D' VTRECHT *Tom. I. pag. 1.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 298.* LETTRES SVR LA CONDVITE DE LA PRESENTE GVERRE *Tom. I. p. 21.* & vernaculo ſermone apud MVLLERVM *Leben Marlboroughs c. LXXIII.* HIST. DV CONGRES D' VTRECHT *p. 81.* LETTR. HISTOR. *Dec. 1706. pag. 688.*

76) Extat hæc Papæ Epiſtola in ACTES & MEM. DE LA PAIX D' VTRECHT *Tom. I. p. 13.* LETTRES SVR LA CONDVITE DE LA GVERRE *p. I. p. 33.* MEM. DE LA GVERRE *Tom. II. p. 308.* in quibus hæc verba: *L' Empereur donc peut ſeul s' expliquer à preſent, il dépendra de ce Prince, que le Milanez, Naples & Sicile, avec les autres Isles de la Mediterranée dependantes d' Eſpagne, ſoient iamais réunies dans ſa Maiſon. On conviendroit aiſement d' vne Barrière pour la Republique des Provinces-Vnies, & les deux prétextes de la Guerre étant ainſi levez, il ſeroit facile de mettre fin aux malheurs dont l' Europe eſt depuis ſi long-tems accablée.* HIST. DV CONGRES *p. 86.*

77) LA CLEF *Avril 1709. p. 302.*

78) LA CLEF *May 1709. p. 348. Iuin p. 411.*

79) LA CLEF *Iuin 1709. pag. 412.* HIST. DV CONGRES *p. 98.* LARREY *Hiſtor. de Louis XIV. Tom. IX. p. 239.*

80) LA CLEF *Iuill. 1709. p. 54. Aout pag. 92.* LETTRES *ſur la Conduite de la preſente Guerre Tom I. p. 156.* ACTES & MEM. *Tom. I. pag. 77.* HIST. DV CONGRES *p. 103.* HIST. DV PRINCE D' ORANGE *Tom. II. p. 141.* ELECTA IVR. PVBLICI *Tom. I. p. 502.* FABRI *Staats-Canzelley Tom. XIV. pag. 749.* BVCHER-CABINET *p. VIII. p. 433. p. XII. p. 327.* LETTR. HISTOR. *Iuin 1709. p. 605.* RINCK *Leben Ioſephi p. II. p. 472.* ZSCHACKWITZ *pag. 620.* Faciunt huc ELEVTHERII PATRIOPHILI *Contemplationes ſuper inchoato nuper, ſed mox rupto vniuerſalis Pacis negotio 1709. 4.* quibus hi pacis Articuli examinantur, & varia ſcripta hoc negotium concernentia, adiiciuntur.

81) *Art XXXVII.* talis eſt: *Et en cas que le Roi Très-Chrêtien execute tout ce qui à été dit ci-deſſus, & que toute la Monarchie d' Eſpagne ſoit rendue & cedée au dit Roi Charles III. comme il eſt accordé pars ces Articles, dans le terme ſtipulé, on a accordé que la Ceſſation d' Armes entre les Armees*

aſſenſurum, cum durum potiſſimum videretur, vt Rex nepotem ſuum, Ducem Andegauenſem ipſe de throno turbaret. Sed, dum parum obtineret, ipſe Rouillius reuocabatur. 82) Quam parum autem Gallis & Andegauenſi hæc pacis negotia, Hiſpaniæ maxime ceſſio cordi fuerit, ex eo patet, quod non eodem ſolum tempore, quo hæc Hagæ Comitum fierent, Primogenitum ſuum in regno Hiſpaniæ ſucceſſorem declarari faceret, 83) ſed etiam contra Tractatus iſtos cum Fœderatis publico Manifeſto proteſtaretur. 84)

§. XXXIV. Belgæ autem Anglique perſpicientes, quantum momenti in ipſorum coniunctione ſitum, XXIX. Octobris 1709. Fœdus inter ſe concludunt, de ſecuritate limitum Belgii & firmanda ſucceſſione in linea Proteſtantium. 85) Quatuor Circuli etiam Fœderati per Receſſum Heilbrunnenſem XV. Maii 1709. inuicem conueniunt, vt omnis cura adhibeatur de Circulis iisdem in priſtinum reſtituendis. 86) Torcius autem per litteras Pettecumium, Holſatorum Ducis Hagæ Comitum Reſidentem, vrgebat, vt a Belgis ſalui conductus litteras impetraret, pro nouis legatis, qui circa explicationem articuli XXXVII. agerent. Concedebatur ipſi, vt in Galliam abiret, nouas propoſitiones ibidem auditurus, quæ ſaltim in eo conſtabant, Regem Præliminaria iſta ob XXXVII. potiſſimum articulum acceptare non poſſe, conſentire tamen, vt per hyemem denuo de pace agatur. 87) Verum, dum hæc declaratio Fœderatis haut ſufficere videratur, de bello continuando concludebatur. Hinc II. Ianuarii 1710. nouum pacis proiectum Torcius ad Pettecumium mittebat, de adgnoſcendo Carolo III. pro Hiſpaniarum Rege, & copiis ſuis ex Hiſpania educendis, nec vllo auxilio amplius ferendo, in cuius ſecuritatem quatuor Flandriæ, Alſatiæ vel Hiſpaniæ Ciuitates offerebat, reſtituendo Argentorato & Briſaco, adgnoſcenda Anna, Magnæ Britanniæ Regina; munimentis Dunckerkæ ſolo æquandis, concedenda Anglis Terra Noua, cedendo Belgis & Sabaudis, quidquid per Præliminaria fuerit decretum. 88) Sed neque hæc Fœderatis acceptantibus. Torcius denuo Pettecumio declarabat, Regem Præliminaria pure acceptare, circa articulum XXXVII. ſaltim hærere, petere igitur, vt nouus inſtituatur Conuentus. 89) Acceptis ſalui conductus litteris, Mordicum veniebant Marchio d' Vxelles & Abbas de Polignac, cum quibus Belgarum delegati Buiſius & van der Duſſen IX. Martii prima vice in naui conferebant. 90) Poſtea per Martium & Aprilem menſem noui congreſſus erant Gertrudenbergi, quibus Gallorum legati, Hiſpaniæ quidem regno ſe ceſſuros declarabant, ita tamen, vt vel Arragoniæ regnum vel Neapolitanum & Siciliæ Philippo relinqueretur. Tandem ſolum Regnum Neapolitanum & Sardiniæ poſtulabant. Et licet Fœderati hæc facile conceſſiſſent, Galli tamen de Philippi conſenſu ſpondere nolebant, certam ſaltim argenti ſummam offerebant, ad bellum contra Philippum continuandum, dum Fœderati pacem vellent vniuerſalem, facile ſibi perſuadentes, Gallos Philippum in retinenda Hiſpania quauis ope eſſe ſuffultutos, & pacem nulla alia ratione petere, quam vt a finibus ſuis bellum auerterent. Habito igitur XXXI. Iunii vltimo congreſſu Tractatus iſti Gertrudenbergenſes, ægre licet hæc Gallis ferentibus, abrumpebantur, dum Gallorum artes in diuidendis Fœderatis ſatis aperte paterent. 91)

§. XXXV. Dum

mees des Hantes Parties en Guerre, contiauera iasques à la Concluſion & à la Ratification des Traitez de Paix à faire.

82) LA CLEF *Iuillet 1709. p. 21. 47. 60. 84. 92.* HIST. OV CONGRES *p. 128.* LETTR. HISTOR. *Iuillet 1709. p. 59.*

83) *Vide ſupra §. XXVIII.*

84) LA CLEF *Nov. 1709. p. 347. 423.*

85) Reperitur in ACTES & MEMOIRES *Tomo I. p. 36.* MERC. HIST. *Mars 1712. p. 300.* vocatur, *der Barriere Tractat*, in cuius VI. articulo hæc verba: *qu' à cette fin L. H. P. poarront mettre & avoir Guarniſon, comme ils le ſugeront à propos, dans les Places ſuivans à ſçavoir, Neuport, Furnes avec le Fort de Knocke, Ypres, Menin, la Ville & ſa Cidatelle de Lille, Tournay & ſa Citadelle, Condé, Valenciennes, & les Places qui on pourra conqaerir encore ſur la France; Maubenge, Charleroi, Namur & ſa Citadelle, Lierre, Hale a fortifier, les Forts la Perle, Philippe, Damme le Château de Gand & Dendermonde le Fort de St. Thomas etant attache aux Fortifications de l' Ecluſe, & y étant entierement incorporé, demeurera & ſera cedé en proprieté à l' Etat, le Fort de Rodenhuyſen en deça de Gand ſera raté.* Aſt, quantum ab his Belgæ remiſerint, patebit ex inſequentibus. HIST. DV CONGRES D' VTRECHT *pag. 35.*

86) Extant hæc Acta in FABRI *Staats-Canzelley Tom. XIV. cap. VIII.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. III. p. 1051.*

87) LETTRES SVR LES NEGOCIATIONS DE PAIX *pag. 264. 282.* HIST. DV CONGRES D' VTRECHT *p. 135.* LETTR. HIST. *Ianv. 1710. p. 109.*

88) LETTRES SVR LES NEGOCIATIONS DE PAIX *pag. 265. 293.* HIST. DV CONGRES D' VTRECHT *p. 141.* ACTES & MEMOIRES *Tom. I. p. 62.* LETTRES HISTOR. *Fevr. 1710. p. 183.*

89) LETTRES SVR LES NEGOCIATIONS DE PAIX *p. 301.* LETTR. HIST. *Mars 1710. p. 303.*

90) LETTRES ET NEGOCIATIONS *p. 301.* HIST. OV CONGRES *p. 149.*

91) HIST. DV PRINCE D' ORANGE p. II. p. 214. *ainſi poar gagner du temps, & pour d' autres vues qu' il n' eſt pas difficile de deviner, il a encore recours aux Negociations, & il obtient des Conferences. Pour les commencer au platôt, le Maréchal d' Vxelles, & l' Abbe de Polignac, qui peu de temps aprés fut fait Cardinal, partirent de la Coar de France, & arrivérent le 8. de Mars au Moerdyk. Ils eurent dans le Iacht vne Conference avec Mr. Buys, & Mr. Vander Duſſen, Deputez des Etats Généraux, après laquelle ils ſe rendirent à Gertruydenberg, où ils eurent encore pluſieurs Conférences avec les mêmes Députez. Mais elles n' eurent pas vn meilleur ſuccez que les précedentes. Les François qui avoient leurs vues & leurs raiſons, les firent trainer iusqu' au mois de Iuillet qu' elles furent rompuës, ſelon les ordres que les Plenipotentiaires en avoient recu de la Cour. La deſſus les Alliez prirent la Reſolution de demeurer étroitement unis & de faire de nouveaux efforts,*

§. XXXV. Dum igitur Gallorum artes apud Belgas parum proficerent, ſecreti Tractatus cum aiiis Fœdcratis, maxime cum Boruſſorum Rege agebantur de ſubducendo milite ſuo ex Belgio, qui tamen, dum Galli Principatus Arauſionenſis reſtitutionem concedere nollent, abrumpebantur. 92) Intetea Tallardus, qui apud Anglos erat captiuus, magna tamen vtebatur libertate, cauſſam ſuſcipiebat. Hic, poſtquam auro Gallicano varios Anglorum Proceres, atque inter hos potiſſimum Harlæum Status Secretarium, poſtea factum magnum Theſaurarium & Oxonii Comitem, Bullingbrockium, antea dictum S. Iean, in ſuas pattes traxiſſet, 93) in id intentus erat, vt Marlborugium, aliosque Aulæ Proceres, qui bellum eousque continuari ſuadebant, vsque dum Galli ad incitas redacti, in Pacis Præliminaria conſentirent, ab Aula remoueret. Facilis oriebatur occaſio, dum Henticus Sacheuerellius, Eccleſiæ Anglicanæ Presbytet, binis ſermonibus publicis, 94) adminiſtrationem Eccleſiæ Anglicanæ periculoſam admodum eſſe profitebatur, falſis quibusdam, quos adpellabat, fratribus, Eccleſiæ quietem turbare conantibus. Maxime vero ſtatui regni Anglicani conuenire dicebat, vt Regibus ſine vlla limitatione obedientia exhibeatur. Licet autem conciones iſtæ per lictores fuiſſent combuſtæ, ipſeque Sacheuerellius per triennium ſuggeſtu prohibitus, plures tamen erant ex Proceribus, qui ipſi fauebant, ex populo permulti. 95) Diuerſi inde Anglotum motus, binis teſtauratis factionibus, rigidorum ſiue Epiſcopalium, qui ſtrictam regi obedientiam fieti debere profitebantur, iſtique *Torris* adpellari ſolent; & mitiorum, ſiue Presbyterianorum, qui vulgo *Wighs* vocantur: 96) Hi potiores in regimine partes adhuc tenebanr, Marlborugio cum reliqua familia atque amicis has partes fouentibus. Contrariæ factionis Duces artibus ſuis tantum proficiebant, vt Reginæ per Mashamiam, primæ apud eandem dignitatis fœminam perſuaderent, mitiores bellum prorogando non niſi propria quærere commoda, magno cum Reipublicæ diſpendio, 97) dum rigidorum factio Reginæ plurimum eſſet deuota. His perſuaſionibus mota Regina, Marlborugium cum omni familia & mitiorum factione aula mouet, rigidorum factione omnia aulæ & militiæ officia occupante, Ormondio Duce, Marlborugio in ducendo exercitu ſubſtituto. Hi igitur omnia negotia diſpo-

efforts, pour pouſſer la guerre avec viguer, & obtenir par ce moyen une Paix ſure & honorable. Quid in his congreſſibus actum, latius expooitur in HIST. DV CONGRES D' VTRECHT *p. 150. ſqq. & p. 168.* exhibentur ſcripta hinc inde publicata, vtraque parte culpam abruptorum Tractatuum in alteram reiiciente. Galli demum XXV. Iulii Gertrudenbergo diſcedunt LETTRES *p. 302.* LA CLEF *Avr. 1710. p. 271. Mai p. 350. Iuin p. 413. Iuillet p. 41. Août p. 108. Sept. 196.* RINCK *Leben Ioſephi p. II. p. 552.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XV. c. VIII. Tom. XVIII. p. 649. ſqq.* LETTRES HIST. *Août 1710. p. 191.*

92) LARREY *Hiſt. de France Tom. IX. p. 417.* totum huc negotium inter Lauernium, nobilem Gallum & legatum Boruſſicum geſtum, deſcribit, addique: *Ils convinrent que moiennant vn ſubſide de douze cents mille écus, Sa Maieſté Pruſſienne retireroit toutes les Troupes qu' elle avoit au ſervice des Alliez, excepté le contingent dont elle ne pouvoit ſe diſpenſer. Ce Traité etoit à la veille d' être conclu; mais le Roi de Pruſſe démandoit la Reſtitution de la Principauté d' Orange; & la Cour de France vouloit n' en accorder que le petitoire, exigeant que celle de Berlin envoiat des Procureurs pour iuſtifier ſon droit devant les tribunaux; ce que celle-ci trouvoit contraire à la Souveraineté, & à l' independance de cette Principauté.* Hoc anſam dabat Tractatus abrumpendi.

93) HISTOIR. DV CONGRES D' VTRECHT *Mons. Harley avoit déia été Secretaire d' Etat, mais il s' etoit demis lui-même de cette charge au commencement de l' an 1706. quand le Roi de France avoit envoyé une flotte, avec laquelle le prétendu Prince de Galles, ou le Chevalier de St. George eſperoit de faire deſcente en Ecoſſe, où l' on avoit fait entendre au Roi, qu' il avoit un puiſſant parti. Cette demiſſion volontaire, auſſi bien que celle que quelques autres firent à cette occaſion, ou leſquels on demit de leurs emplois laiſſoit naturellement une impreſſion peu favorable à la reputation des ces Meſſieurs, par raport au grand reſpect du à S. M. puiſque la tentative du Pretendant n' avoit pour but, que de ſe faire recevoir en Angleterre, & par conſequent d' exclure la Reine.*

94) Primus ſermo in publico conſeſſu Derbienſi XXVI. Auguſti 1709. fuit habitus, alter XVI. Nouembris Londini. LA CLEF *Fevr. 1710. p. 124.*

95) Quid in Parlamento cum Sacheuerellio fuerit actum, docet ſcriptum, *Les Avocats pour & contre le Dr. Sacheverell, à Amſterdam 1711. 8.* LA CLEF *Fevr. 1710. p. 124. Mars 1710. pag. 206 Avr. p. 264. Mai p. 334. Iuin pag. 399.* HIST. DV CONGRES D' VTRECHT *p. 216.* Facit huc etiam *Hiſtoire Secrete des intrigues de la France à Londres 1713. 8.* tribus tomis. *Fautes de deux Cotes.* LETTR. HIST. *Fevr. 1710. p. 198. Mars p. 307. Avril p. 432. Mai 1710. p. 547. Iuin p. 639. Iuillet 1710. p. 68. Aout p. 164. Sept. 1710. p. 296.*

96) Imputabatur Marlborugio, quod ipſe immenſas pecuniæ ſummas magno cum Reip. diſpendio corraſerit, & quod ex Centenis Ioachimicis, quos pro comparanda annona acceperit, duos cum dimidio in proprios vſus detraxerit. Hinc diuerſa ſcripta contra ipſum fuerunt publicata, vtpote *La Lettre à l' Autheur de l' Examinateur. Hiſtoire ſecrete, d' Arlus & d' Ordolphus.* His & reliquis reſpondent *Lettres & Memoires ſur la Conduite de la preſente Guerre, & ſur les negociations de Paix, à la Haye 1712. 8.* quod etiam in vernaculum translatum fuit ſermonem. Defendit quoque Marlborugium *La Conduite de Son Alteſſe le Prince & Duc de Marlborough, dans la preſente Guerre, à Amſterdam 1712. 8.* Contra factionem illorum, qui Wighs dicuntur, prodiit: *La Conduite des Alliez & du dernier Miniſtére dans la preſente Guerre.* Ad quod reſpondet: *La defenſe des hauts Alliez & du dernier Miniſtere de la Grande Bretagne contre la France & ſes Partiſans. Hiſtoire de la Reine Sarah.* Quid cum Marlborugii familia apud Anglos fuerit actum, docet LA CLEF *Aout 1711. p. 130. Mars 1712. p. 190. Avril p. 268. Oct. p. 276.* Variæ artes poſtea detectæ fuerunt in *Rapport du Comitté Secret nommé par la Chambre Baſſe du Parlement de la Grande Bretagne, par Robert Walpole, à Amſterdam 1715. 8.*

97) BVCHER-CABINET *p. XVI. p. 154.*

98) Leben

diſponentes, accedente potiſſimum Ioſephi morte, dum potentiæ Auſtriacæ metuendum oſſe prætexerent, animos ſecundum Gallorum nutum ad pacem inclinabant, quæ funeſto demum conſilio Traiecti fuit concluſa. 98)

§. XXXVI. Alterum quod ſupereſt bellum, poſt Leopoldi mortem cum Hungariæ rebellibus fuit continuatum. Licet enim Ioſephus poſt initium ſtatim Regiminis, Vngaros ad pacem fuiſſet hortatus, 99) iſti tamen in propoſito conſtantes, Ioſephum quidem pro Rege ſe adgnituros eſſe declarabant, ita tamen vt Vngaria regnum impoſterum eſſet electitium, & ipſorum Grauaminibus medela adferatur. Herbeuillius interim, poſtquam Waradino maiori de commeatu proſpexiſſet, Rabutinium ab hoſtibus incluſum liberat, Tranſyluanos etiam ad obſequium reducit, ita, vt factam a. 1703. Ragotzii in Tranſyluaniæ Principem electionem publico edicto II. Augusti a. 1705. reuocarent. 100) Noui equidem Septembri menſe 1705. Tyrnauiæ inſtituebantur Tractatus, mediantibus Anglis, Belgisque, cui ab Hungarorum parte Berezini & Caroli intererant, ſed nihil proficiebatur, quin potius Vngari excurſionibus ſuis Auſtriam terrerent atque Morauiam. 1) Poſtquam autem Ragotzius XI. Auguſti ad Wagam ab Herbeuillio & poſtea XI. Decembris ad Karik in Tranſyluaniæ finibus, fuiſſet profligatus, omni plane eiicitur Tranſyluania. 2) Ineunte anno 1706. Edenburgum obſident rebelles, regionem iſtam nimium vaſtantes, vrbemque ignitis globulis ad deditionem adigere conati. Aſt ciuibus in Cæſaris fide permanentibus, vrbemque ſtrenue defendentibus, re infecta diſcedunt. 3) Induciæ quidem bimeſtres Poſonii VIII. Maii 1706. concluduntur, inde mediantibus Anglis, Belgisque, Tyrnauiæ de pace denuo agitur, quæ tamen ob nimia Vngarorum poſtulata, effectum haut fuit ſortita. 4) Finitis induciis, Strigonium Ragotzius occupabat, a Stahrenbergio paulo poſt recuperatum. 5) Inſtituto Kl. Iunii 1707. rebellium conuentu Onothi, Ragotzius Tranſyluaniæ Princeps denuntiabatur atque Vngariæ interregnum publicabatur. Hinc in Tranſyluaniam pergens, Weiſſenburgi Princeps proclamabatur, 6) poſtquam vero Rabutinius cum exercitu Cæſareo Tranſyluaniam iterum attigiſſet, iſta ſtatim ad obſequium veri domini reducebatur. 7) Interim annus conflictibus ſaltim agebatur, niſi quod Leopoldinum a Ragotzio obſeſſum Stahrenbergius, qui ad Auſtriæ fines ſe continebat, liberaret. Conuocabantur Aprili menſe 1708. Vngariæ Proceres ad Regni Comitia Poſonium, ad eademque Ragotzius etiam cum ſociis inuitabatur, 8) qui comparere nolens, alium conuentum Caſſouiæ, & poſt hæc Agriæ indicebat. Petebat equidem Ragotzius trimeſtres inducias, quas Cæſar ipſi denegabat. 9) Eodem anno III. Auguſti Cæſarei, Heiſterio Duce, de rebellibus inſignem ad Trentſchinum reportabant victoriam, quam occupatio Neutræ fuit inſecuta. Hæc victoria pacem haut parum promouebat, dum ex rebellibus multi Cæſari ſe ſubiicerent, 10) Heiſterius etiam Neuheuſelium obſideret, quod Gallorum ductu, nouis munimentis fuerat adauctum, relicta tamen obſidione, arctius includit, montanas vrbes, Schamnitium, Cremnitium & Neuſolium recuperat, multi Comitatus Cæſaris arbitrio ſe ſubmittunt. 11) Anno 1709. Heiſterius Iunio menſe Veſprinum, & plures arces vna cum terra Zipſenſi recuperat. 12) Poſt hoſce Cæſareanorum progreſſus, Ragotzius & Berezinius criminis læſæ Maieſtatis rei condemnantur, bona illorum fiſco addicuntur, partim etiam Cæſareis Miniſtris, Illershaſio Vngariæ cancellario, Palfio Comiti, Croatiæ Banno, Wratislauio Comiti; dynaſtia Mongatſch Lambergio Principi conceditur. 13) Anno 1710. XXII. Ianuarii rebelles ad Sadock profligantur, 14) XXIII. Septembris Neuheuſelium deditur. 15) Sequebantur Octobri menſe Hatwanum, Zolnockum, XXIX. Nouembris Agria, & X. Decembris Eperies. Dum igitur oppidis & arcibus eſſent deiecti, Caſſouia arctius includeretur, 16) in dies in deterius cedebant Vngarorum res, maxime, dum Ragotzius & Berezinus ad Ruſſos abirent.

Caroli

98) BUCHER - CABINET *c. l.*

99) Leben Ragotzi im BUCHER - CABINET *p. III. p. 590.* Extant Eſterhaſii Principis Vngariæ Palatini Circulares poſt Leopoldi mortem, apud RINCK *p. I. p. 78.* LETTR. HISTOR. *Iuillet 1708. pag. 41.*

100) BUCHER-CABINET *pag. 892.* RINCK *p. II. p. 85.*

1) BUCHER - CABINET *pag. 593.* RINCK *pag. 86.*

2) BUCHER-CABINET *p. 594.* RINCK *p. 87.* LETTR. HIST. *Sept. 1705. p. 333. Ianv. 1706. p. 41.*

3) BUCHER-CABINET *p. 544.* RINCK *p. 193.* Extant iſta LETTR. HISTOR. *Iuillet 1706. p. 139.* cum reſponſione ad eaſdem *Aout p. 160.*

4) BUCHER-CABINET *p. 594.* RINCK *p. 194.* Vtraque poſtulata proliæ exponunt. Tabulæ Induciarum extant in *Rube des ietztlebenden Europa p. III. n. VIII.*

5) BUCHER - CABINET *p. 606.* RINCK *p. 218.*

6) RINCK *pag. 339.* BUCHER - CABINET *p. IV. p. 609.*

7) RINCK *pag. 345.* BUCHER - CABINET *p. IV. p. 606.*

8) RINCK *p. 422.* BUCHER-CABINET *p. 616.* LETTR. HIST. *May 1707. pag. 554. Iuillet pag. 42. Aoùt p. 163.*

9) RINCK *p. 429.* BUCHER-CABINET *p. 617.* LETTER. HIST. *Sept. 1708. p. 317.*

10) RINCK *p. 431.* BUCHER-CABINET *p. 618.*

11) RINCK *p. 434.* BUCHER-CABINET *p. 618.*

12) RINCK *p. 512.* BUCHER-CABINET *p. 629.*

13) RINCK *p. 520.* BUCHER-CABINET *p. 630.*

14) RINCK *p. 578.* BUCHER-CABINET *p. 630.*

15) RINCK *p. 581.* BUCHER-CABINET *p. 632.* LETTR. HIST. *Nov. 1710. p. 525.*

16) RINCK *p. 583.* BUCHER-CABINET *p. 632.*

17) RINCK

Caroli Comes, qui ex illorum capitibus ſupererat, poſt Varios Debrecini & Zatmariæ inſtitutos congreſſus, hoc vltimo loco XXIX. Aprilis 1711. ſuo & reliquorum nomine Ioſepho Imp. ſe ſubiicit, generalem amneſtiam omnibus, ipſi etiam Ragotzio pactus, qui iuramentum fidelitatis præſtare velint. Promittitur etiam a Cæſare tribus religionibus libertas publica, ſecundum leges Regni, reſtitutio bonorum, iis exceptis, quæ iam fuerant alienata. Hæc pacta, interueniente Ioſephi morte, mater Auguſta, & qui ipſi ſucceſſit Carolus VI. rata habuit, cui omnes Vngari ſe ſubiiciebant, Ragotzio excepto, qui ex Ruſſia in Galliam abiit, Regis Ludouici protectione fuit vſus. 17)

§. XXXVII. Ineunte anno 1711. Iudicium Camerale, quod durante Viſitatione, adhuc clauſum manſerat, iterum aperitur. Poſtquam enim XII. Octobris 1709. a Viſitatoribus ſententia contra Pyrckium fuiſſet pronuntiata, vt ipſe loco moueretur, ſcriptum ipſius *Echo* aboleretur, ipſeque litteris ſcriptis ſeſe obligaret, de adhibenda inpoſterum erga Moguntinum aliosque Imperii Status, horumque legatos, maiori reuerentia, 18) licet a Cæſare inter Conſiliarios Adpellationum curiæ Bohemicæ a. 1710. reciperetur: 19) nunc agebatur de aperiendo iterum Iudicio Camerali, quod per Placitum Imperii iam XXVIII. Aprilis 1708. fuerat conſtitutum, idemque XIV. Iunii 1710. ab Imp. confirmatum. 20) Aſt, dum inter Catholicos atque Euangelicæ Religionis Viſitatores de modo, quo nouiter præſentandi ſint recipiendi, non ſtatim conueniret, tandem vero compoſitione facta, ſub directione Principis Naſſouii in Hadamar, Iudicium hoc Camerale XXVIII. Ianuarii 1711. ſolenni more iterum aperitur. 21) Demum Receſſus Viſitationis Wetzlariæ XVIII. Decembris 1713. fuit publicatus.

§. XXXVIII. In Epiſcopatu Hildeſienſi noui motus ſuboriebantur. Poſtquam enim Iodocus Edmundus, Epiſcopus Hildeſienſis, XIII. Auguſti 1702. fuiſſet defunctus, & Colonienſis Elector, qui Coadiutor erat, ob ſocietatem Gallicanam haut admitteretur, Capitulum Hildeſienſe, ſede vacante, Epiſcopatus Regimen exercebat. Aſt, dum Catholici non ceſſarent Euangelicis graues eſſe, atque Receſſui inter Epiſcopum & Duces Brunſuicenſes de libero exercitio religionis & iuribus Ciuium a. 1643. concluſo, 22) per pacem Weſtphalicam 23) & Receſſum Conſiſtorialem anni 1651. confirmato 24) contrauenirent, nec mandatis Cameralibus obſequerentur, Elector Hannoueranus reditus Capituli Hildeſienſis ex terris ipſius percipiendos a. 1703. ſequeſtri iuri ſubiicit, de quo Capitulum Iunio menſe 1705. apud Cæſarem non ſolum, ſed etiam in Comitiis conquerebatur. Poſtquam autem Capitulum Hildeſienſe de tollendis Religionis Grauaminibus promiſiſſet, perceptio iſtorum redituum Capitulo conceditur. 25) Verum, dum Capitulum nihilominus pergeret Proteſtantes turbare, immo Receſſum iſtum Conſiſtorialem, per quem Religionis libertati Proteſtantium proſpectum, euertere plane conaretur, iidem reditus non ſolum denuo ſequeſtri iuri ſubiiciebantur, ſed etiam Electorales copiæ Hildesheimum & Peinam vna cum præfecturis Capituli Hildeſienſis occupant. Conquerebatur equidem Capitulum in Comitiis de turbata pace publica, Electore factum ſuum ex pace Weſtphalica & Receſſibus, publicis ſcriptis defendente. 26) Totum vero negotium per Receſſum Hildesheimenſem XI. Iulii 1711. fuit compoſitum, hac ratione, vt Receſſus anni 1643. obſeruaretur, ita tamen, vt ſimul termini decretorii ſecundum ſtatum, qui anno 1624. fuerit, ratio haberetur. Inſtrumentum Pacis pro norma habeatur, niſi in quantum per Receſſum Conſiſtorialem de a. 1651. e termino iſto decretorio fuerit receſſum. Iurisdictio Eccleſiaſtica ſalua maneat Euangelicis, hi etiam Templa ſua retineant, & in iisdem liberum

17) RINCK *p. 591.* BVCHER-CABINET *p. 633.* Extat ipſum Inſtrumentum in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. III. pag. 753.* ZSCHACKWITZ *p. 1096. Ruhe des ietztlebenden Europa p. III. n. IX.*

18) Extat ſententia cum Actis in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. I. p. 907.* BVCHER-CABINET *p. X. p. 844.*

19) Extat diploma in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. III. p. 83.*

20) ELECTA *Tom. I. p. 915.* BVCHER-CABINET *pag. 849.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XV. cap. III.*

21) Solennia ſingulari ſcripto fuerunt expoſita, quod etiam in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tomo III. p. 262.* reperitur. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XV. c. III. Tom. XVII. c. X. Tom. XVIII. c. V. Tom. XX. c. V. Tom. XXI. c. III.*

22) De hoc dictum *Super. Sect. X. §. XXII.*

23) *Art. V. §. XXXIII.* vbi confirmantur pacta de religione inita, demum additur: *& inter illa, quæ Epiſcopus Hildeſienſis & Duces Brunſuico-Luneburgenſes de Religione eiusque Exercitio Statuum & Subditorum Epiſcopatus Hildeſienſis nonnullis pactis Anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo tertio tranſegerunt. Excipiantur vero dicto termino, & Catholicis reſeruentur nouem Monaſteria in Epiſcopatu Hildeſienſi ſita, quibus Duces Brunſuicenſes certis conditionibus eodem anno ceſſerant.*

24) Extat Receſſus Conſiſtorialis in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. III. p. 31.*

25) In cauſſa Euangelicorum prodierunt *Antivindicia Statuum Epiſcopatus Hildeſienſis Euangelicorum, Hildesheim 1703. f.* FABRI *Staats-Cantzeley Tom. VIII. c. XII. XIII.* LONDORP *Tom. XVII. c. XII.* LVNIGS *Gerechtſame p. I. p. 639. 697. Tomo XVII. c. III.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Iulio 1705. p. 51. Auguſto p. 11.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XV. p. 757.* BVCHER-CABINET *p. V. p. 740.* ZSCHACKWITZ *p. 977.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. III. p. 187. 357. 401. 433. 612.*

26) Extant Acta in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. I. p. 1. ſqq.* vna cum ſpecie facti BVCHER-CABINET *p. X. p. 864.*

liberum Religionis exercitium, prout Catholici, ita tamen, vt ab his noua templa & monaſteria non extruantur, præter ea quæ anno 1624. fuerunt. 27)

§. XXXIX. Tandem vero fatalis dies erat XVII. Aprilis 1711. quo variolorum morbo Ioſephus Imp. moriebatur, & XX. Aprilis ſepulturæ mandabatur. 28) Vxor ipſius erat Wilhelmina Amalia, 29) Io. Friderici Brunſuicenſis Ducis filia, nata XXVI. Aprilis 1673. ſeptimo cognationis gradu ipſi iuncta, 30) Papa tamen diſpenſante. Iſta per procuratorem primum, Raynaldum Ducem Mutinenſem XV. Ianuarii 1699. ab Epiſcopo Reggienſe ipſi fuerat copulata, 31) quod XXIV. Februarii in Templo Auguſtinianorum Viennæ per Nuntium Papalem Santa Croce denuo fuit confirmatum. 32) Liberi ipſius, Maria Ioſepha Benedicta Antonia Thereſia Xaueria Philippina nata VIII. Decembris 1699, Friderico Auguſto, Principi Electorali Saxonico Viennæ d. XX. Auguſti a. 1719. ſolenni more matrimonio iuncta. 33) Leopoldus Ioſephus Ioannes Thadæus Narciſſus Antonius Ignatius Xauerius Philippus natus XXVIII. Octobris 1700. denatus IV. Auguſti 1701. 34) & Maria Amalia Anna Thereſia Ioſepha nata XXII. Octobris 1701. Carolo Alberto Bauariæ nunc Electori copulata. 35)

27) ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. II. p. 656.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XVI. pag. 791. Tomo XVII. c. XIII.* BVCHAR-CABINET *p. 866.*

28) RINCK *Leben Ioſephi p. II. pag. 599.* BVCHAR-CABINET *p. X. pag. 872.* ESCACKWITZ *p. 1087.* in mortem ipſius, quam Medici quidam præcipitaſſe dicuntur, hæc ex OVIDIO *de Rem. Amoris lib. I. v. 91.* adplicantur:

prInCIpIIs obſta ſero MeDICInaparatVr.

29) De aliis quoque deliberabatur. Sophia Hedwige Danica, Wilhelmina Charlotta Anſpacenſi, ſed religio obſtabat, & Maria Iſabella Guaſtallenſi: ſed præferebatur Hannouerana.

30) Ludouicus V.
Haſſiæ Landgrauius
Darmſtadt.

Anna Eleonora
Georgii D. Brunſuico-
Luneburgi vxor
|
Io. Fridericus
|
Wilhelmina Amalia

Georgius II.
Darmſtadtienſis
|
Eliſabetha Amalia
vx. Philippi Guilielmi Palatini
Neoburgenſis
|
Eleonora Magdalena, Ioſephi mater
|
Ioſephus

31) RINCK *Leben Leopoldi p. 1331.* LEBEN IOSEPHI *p. 331.* BVCHAR-CABINET *p. IV. p. 696.* LETTR. HIST. *Ianv. 99. p. 81. Fevr 99. p. 159. Mars p. 284. Avril p. 446.*

32) RINCK *p. 347.* Quo comitatu Viennæ fuerit excepta, exponit MONATHL. STAATSPIEGEL *Ianuarius* 1699. *p. 34. Febr. pag. 42. Martius p. 16.*

33) RINCK *p. 357.* LETTRES HIST. *Ianv.* 1700. *p. 52.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *Dec. p. 34.* Solennitates deſcribuntur in ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XIII. p. 148.*

34) RINCK *p. 367. 369.* EVROP. HISTOR. *pag. 2225.* LETTR. HISTOR. *Dec.* 1700. *p. 592.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *November p. 3.*

35) RINCK *p. 387.* LETTR. HISTOR. *Nov. 1701. p. 548.*

SECTIO DECIMA TERTIA
DE
CAROLO VI.

§. I. Caroli natiuitas. §. II. Educatio. §. III. Matrimonium & geſta anteriora. §. IV. Vicariatus poſt mortem Ioſephi. §. V. Controuerſia inter ducem Saxo Vinarienſem & Schwarzburgicos. §. VI. Caroli VI. Electio & coronatio. Controuerſia Aquisgranenſium & Noribergenſium de adſeruandis Imperii inſignibus. §. VII. Galli electionis negotium turbare fruſtra conantur. Marlborugius Arletum & Buchanium occupat. Geſta in Delphinatu & Hiſpania. §. IIX. Albemarlius Gallorum ſæui horreum comburit. Eugenius Quercetum occupat, Laudrecium obſidet. Angli a fœderatis diſcedunt. Prælium ad Decaninum. Galli varias vrbes occupant. §. IX. Præliminaria pacis apud Anglos. §. X. Initia Tractatuum Traiectenſium interrumpuntur per negotium cum domeſticis Meuagerii. §. XI. Angli, Belgæ, Luſitani, Boruſſi, Sabaudi pacem ſignant. Gallorum propoſitiones Cæſari factæ. Cæſar proteſtatur. §. XII. Continuatio belli in Germania. Galli Landauium & Friburgum capiunt. §. XIII. Pax Raſtadienſis. §. XIV. Quid in Imperio deſuper actum. Pax Badenſis. §. XV. Continuatio belli in Catalonia. §. XVI. Fœderati Septentrionales Suecorum prouincias in Germania inuadunt. §. XVII. Progreſſus belli in Holſatia. Sueci ad deditionem compelluntur & Tænninga. §. XVIII. Stetinum Boruſſiæ regi ſub ſequeſtri lege traditur. §. XIX. Congreſſus Brunſuicenſis. Suecorum rex Stralſundam redit. Tractatus cum Boruſſicis. §. XX. Victoria Danorum naualis. Stralſunda occupatur. §. XXI. Princeps Lichtenſteinius in Comitiis introducitur. Comitia Auguſtam transferuntur. §. XXII. Controuerſia de ſucceſſione Limburgenſi. §. XXIII. Tractatus de la Barriere Cum Belgis. §. XXIV. Cæſaris Controuerſia cum Genuenſibus. §. XXV. Controuerſia de reſtitutione Rheinfelſæ inter Landgrauium Haſſo-Caſſellanum & Landgrauios lineæ Rheinfelſenſis. §. XXVI. Turcæ Moream inuadunt, in Vngariam tendunt. §. XXVII. Clades Turcarum ad Peterwaradinum, occupatio Temeswari. Turcæ Belgrado obſeſſo veniunt in ſubſidium. Occupatio Belgradi. §. XXVIII. Pax Paſſarouicenſis cum Turcis. §. XXIX. Initium Motuum Megapolenſium. §. XXX. Commiſſio Cæſarea decernitur, huius Progreſſus. §. XXXI. Controuerſia inter Cæſarem atque Papam. Nuntius Papalibus Vienna atque Bruxellis interdicitur. §. XXXII. Princeps Electoralis Saxonicus mutat religionem. De Directorio inter Euangelicos diſquiritur. §. XXXIII. Mutatio Religionis Ducis Saxo-Numburgenſis. §. XXXIV. Iubilæum Euangelicum a. 1717. Controuerſia in Palatinatu de Templo Spiritus Sancti & Catechiſmo Heidelbergenſi. §. XXXV. Templa Catholicorum in Proteſtantium terris clauduntur. Quod inter Cæſarem atque Proteſtantes ſuper Iure Repreſſaliorum fuerit actum. Decretum Commiſſionis Cæſareæ d. 12. Aprilis an. 1720. Aliud d. 30. Iunii 1722. Quid circa Commiſſionem circa Religionis Grauamina fuerit actum. §. XXXVI. De cele-

De celebrando Paſchato a. 1724. conſilia. §. *XXXVIII. Philippus Hiſpaniæ Rex Sardiniam atque Siciliam inuadit. Bellum Siculum.* §. *XXIX. Conſenſus Imperii circa ſucceſſionem Florentinam & Parmenſem.* §. *XL. Fœdus Quadripartitum Londinenſe. Galli Hiſpanos accedere nolentes inuadunt.* §. *XLI. Gallorum Progreſſus in Hiſpania.* §. *XLII. Hiſpaniæ Rex fœderi Quadripartito accedit.* §. *XLIII. Controuerſia de Succeſſione in Ducatu Bipontino.* §. *XLIV. Progreſſus huius Controuerſiæ.* §. *XLV. Controuerſia inter Principem atque ſubditos Friſiæ Orientalis.* §. *XLVI. Controuerſia de Iure Societatis Oſtendanæ.* §. *XLVII. Imp. de Regno Neapolitano a Papa inueſtitur.* §. *XLVIII. Imp. Pragæ in R. Bohemiæ coronatur. Sanctio Pragmatica ſuper ſucceſſione in terras Auſtriacas.* §. *XLIX. Controuerſia de ſucceſſione Mompelgartenſi.* §. *L. Controuerſia de oppignoratione Ciuitatis Gelnhuſæ.* §. *LI. Tractatus Pacis Cameracenſis.* §. *LII. Pax Viennenſis.* §. *LIII. Fœdus Hannoueranum. Controuerſia inter Cæſarem & M. Britanniæ Regem. Huius legato Imperio interdicitur.* §. *LIV. Congreſſus Sueſſionenſis.* §. *LV. Controuerſia de ſucceſſione Holſato-Plœnenſi.* §. *LVI. Deliberationes de nouo Officio Electori Brunſuicenſi deferendo.* §. *LVII. Controuerſia Zwingenbergenſis.* §. *LVIII. Viennenſis Epiſcopatus in Archiepiſcopatum euehitur. Paſſauienſis a iure Archiepiſcopi Salisburgenſis eximitur. Imp. legatos ſuos de terris ſuis Imperii inueſtit.* §. *LIX. Lotharius Franciſcus El. Moguntinus moritur. Succedit ipſi Franciſcus Ludouicus. El. Treuirenſis Controuerſia de Directorio in Comitiis.*

§. I.

SUccedebat Ioſepho CAROLVS VI. hodiernus Imperator auguſtiſſimus, parentibus Leopoldo Imperatore, atque Eleonora Magdalena Kl. Octobris 1685. natus, nomenque adeptus Carolus Franciſcus; Ioſephus, Wenceslaus, Balthaſar, Ioannes, Antonius Ignatius, 1) princeps prudentiſſimus.

§. II. Ingenium auguſtiſſimi huius principis, natique ad Imperium magnum multa cum cura formauere Lauignius 2) vir emendatiſſimi exempli, & Antonius de Lichtenſtein 3) princeps eruditionis curioſiſſimæ. Expectationem non ſolum impleuit, ſed etiam ſuperauit virtutum, quæ ſceptra ornare debent, documentis.

§. III. Ordinem aurei velleris adeptus 1697. Hiſpaniæ rex declaratus 1703. vbi illa ſumma cum laude geſſit, quæ ſuperius explicauimus. Matrimonium iniit cum Eliſabetha Chriſtiana, Ludouici Rudolphi Ducis Guelpherbytani in Blanckenburg primogenita, quæ poſtquam Bambergæ Kl. Maii 1707. Dominicain albis, catholicam fidem coram Lothario Franciſco, Archiepiſcopo Moguntino fuit profeſſa, Viennæ XVI. Octobris pro ſponſa Caroli fuit declarata, atque XXIII. Aprilis 1708. in templo Mariæ Hizingen, peregrinationibus ſacris celebrato, Carolo, munus ipſius gerente Ioſepho Imperatore fuit 4) copulata, indeque in Hiſpaniam profecta Kal. Auguſti Barcellonam 5) feliciter intrauit. Ex ipſa feria paſchatos ſecunda d. XIII. Aprilis 1716. prognatus 6) fuit Leopoldus Iohannes Ioſephus Antonius Franciſcus de Paulo, Ermengildus, Rudolphus, Ignatius, Balthaſar, per Spinolam nuncium papalem baptizatus, verum d. IV. Nouembris 1716. iterum 7) defunctus. Die XIII. Martii 1717. nata fuit Maria Thereſia Walburgis Amalia 8) d. XIV. Septembr. 1718. nata fuit Maria Anna Eleonora Wilhelmina 9) Ioſepha, Chriſtina. Kl. Aprilis 1724. nata Maria Amalia 10) Carolina.

§. IV. Mortuo Ioſepho, Auſtriacarum prouinciarum regimen ſuſcipiebat Eleonora Magdalena, Ioſephi mater, ad Caroli vſque Aduentum, dum interea Vicariatus Regimen, ſecundum Imperii leges ſuſciperent Palatinus & Saxo. 11) Durante hoc Vicariatu, Comi-

1) RINCK *Leben Leopoldi p. 357.*

2) MEMOIRES de la TORRE laudant Lauignium p. 123. his verbis: *Celui-ci eſt vn eſcleſiaſtique d' vne vertu exemplaire. Il a beaucoup de capacité & de lecture, & eſt extremement attaché a l' etude des belles lettres.*

3) TORRIVS laudibus huius principis multum adſpergit fuliginis: finit tamen ita: *cependans il faut lui rendre cette iuſtice, qu'il s' applique ſerieuſement a l' education de ce ieune prince. Il faut avouer auſſi, qu'il eſt très heureux d'avoir trouvé vn ſi beau naturel.* p. 123.

4) RINCK *Leben Ioſephi p. II. p. 349.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XII. p. 582. Tom. XIII. cap. XV.* BVCHER-CABINET *p. VI. p. 67.*

5) SPANISCHER SVCCESSIONS-KRIEG *p. II. p. 203.*

6) LETTRES HISTOR. 1716. Avril. p. 478. *La Ioye vniverſelle, qu' a cauſée la naiſſance du nouvel Archiduc, dont l' imperatrice accoucha fort heureuſement Lundi, ſecond iour de Pâques, à 7. heures du ſoir, eſt inexprimable. La ceremonie du bapiême ſe fit le 14. entre 8. & 9. heures du ſoir, avec vne grande pompe & ſolennité, en preſence de leurs maieſtez imperiales, des quatre ſereniſſimes Archiducheſſes, des Chevaliers de l' ordre de la toiſon d' or en habits de ceremonie, du Cardinal de Saxezeits, de l' Ambaſſader de Veniſe & d' vn grand concours de nobleſſe. Le ieune prince Archiduc d' Autriche & Prince des Aſturies, qui etoit porté par le prince Antoine de Lichtenſtein, fut preſenté ſur les fonds par le prince Maximilien d' Hanover, frere du Roy de la grande Bretagne, au nom du Roi de Portugal, & des imperatrices Dovairieres, Eleonore & Amelie: il fut nommé Leopold, Iean, Ioſeph, Antoine, François de Paule, Ermenegilde, Rodolphe, Ignace, Balthaſar. La fonction du bapême ſe fit par Mr. Spinola, Nonce apoſtolique aſſiſté de 24. Archevêques, Evêques, prélats &c. Après la ceremonie du bapême, le prince Eugene de Savoye porta le ſereniſſime Archiduc a l' Empereur, qui lui confera avec les ceremonies accoutumées l' ordre de la toiſon d'or, après quoi on chanta le Te Deum, au bruit des ſalvos de l' artillerie.* Quid in Comitiis ſuper hac natiuitate fuerit actum, proponit FABER *Tom. XXVII. c. XIII.*

7) LETTRES HISTOR. *Novemb. 1716. p. 517.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. X. p. 478.*

8) LETTRES HISTOR. *Iuin. 1717. pag. 675.* FABER *Tom. XXXII. c. VII.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XI. p. 13.*

9) ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XIV. pag. 87. Tom. XV. p. 807.* FABER *Tom. XXIX. c. IV.*

10) FABER *Tom. XLIV. c. XX.*

11) Extant Edicta Vicariatus in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. III. p. 421.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XVII. c. XI.*

12) Extat

Comitis Imperii continuabantur equidem, ita tamen vt Statuum Imperii Legati, quoties a Moguntino euocati, extra ordinem ſaltim conuenirent. Agebatur in deliberationibus Comitialibus de Capitulatione perpetua, de eademque IV. VI. VII. Iulii inter Collegium Electorale & Principum conuenit, vt norma eſſet futuræ Capitulationis, ita tamen, vt capita nonnulla ſupereſſent, de quibus nondum conuenerat. 12) Viſitatio etiam Cameralis continuabatur, dum Cæſaris legatis ad eandem conſtitutis, Abbati Campidonenſi & Zimmermanno, Conſiliario aulico, nouis mandatis deſuper ab Imperii Vicariis proſpiceretur. 13)

§. V. Durante hoc interregno, exardeſcebant magis controuerſiæ inter domum Saxo-Vinarienſem & Principem Schwartzburgicum, Arnſtadti ſedem habentem. Princeps enim Arnſtadtienſis feudi lege a Vinarienſi Duce tenet Dynaſtiam Arnſtadtienſem, præfecturam Kefernburgenſem & oppidum Plauen, terras dominio directo, & ſuperioritati territorii Saxonicæ ſubiectas. Circa medium ſeculi XV. autem controuerſia oriebatur, an Schwartzburgicis ius ſubditos ſuos dictarum terrarum collectandi competat, quod Saxoniæ Duces quantum ad præſtationes Imperii & Circulares non vltra, conniuendo potius quam concedendo, tolerauerant, de quo lis in iudicio Camerali adhuc continuatur. Poſtquam autem Antonius Güntherus a Leopoldo Principis dignitate fuiſſet honoratus, eundemque titulum a. 1709. adſumſiſſet, copias conduceret, nouum Regimen formaret, contradicebant Vinarienſes, ad Ius Landſaſſiatus Thuringici prouocantes, vi cuius omnes Vaſalli etiam ſint ſubditi, nec noua Principis dignitas iuri Vinarienſi præiudicium adferre poſſit, quod ex legibus Imperii, Capitulatione Cæſarea, & Cæſaris potiſſimum declaratione ſatis conſtaret, & dum Schwartzburgici Superioritatis & Landſaſſiatus iuri ſe ſubducere conarentur, Vinarienſes per immiſſos milites Prouinciales IX. Iulii 1711. Arnſtadtum occupant, ibidemque mandata adfigunt, quibus iubent, ne ſubditi Commiſſioni Saxonicæ ſeſe opponant, potius Ducem Vinarienſem Dominum Superiorem adgnoſcant. Cancellarius Arnſtadtienſis abducitur captiuus, milites Vinarienſes ex prædiis Schwartzburgicis annonam aliaque depromunt neceſſaria, Saxoniæ Electore, tanquam Imperii Vicario hæc ſingula adprobante. Ægre hoc ferens Princeps, ad Camerale iudicium cauſſam defert, & Mandatum ſine Clauſula impetrat de relaxandis captiuis, reſtituendis ablatis, quo Vinarienſes quidem moti, copias ſuas reducunt, cauſſam ſuam tamen publicis ſcriptis defendentes. 14)

§. VI. Indicitur interim a Moguntino ad diem XX. Auguſti 1711. Electioni dies Francofurtum. Conuenerant ibidem ipſi Electores præſentes, Lotharius Franciſcus Moguntinus, Carolus Ioſephus Treuirenſis, Io. Guilielmus Palatinus, vna cum Ioanne Erneſto Friderico Comite de Windiſch-Grætz legato Caroli III. tanquam Bohemiæ Regis, Ottone Henrico L. B. de Frieſen legato Saxonico, Chriſtophoro Burggrauio de Dohna & Friderico Guilielmo L. B. de Schlitz, dicto Görtz, legato Brunſuicenſi. Admitti etiam volebant Colonienſis & Bauariæ Elector, quorum cauſſam Papalis Nuntius Albani ſtrenue gerebat, ſed dum Collegium hoc abnueret, iſti publicis ſcriptis deſuper proteſtabantur. 15)

Fit

12) Extat hæc Capitulatio perpetua in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XVII. cap. XII. Tom. XIX. c. IV.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. II. p. 583. Tom. III. p. 802.* ZSCHACKWITZ *Leben Ioſephi p. 705.* SYNT. IVRIS PVBLICI *Sect. VI. §. XXVI.* BVCHER-CABINET *p. IX. p. 622.*

13) Im BVCHER-CABINET *p. XXII.* reperitur Hiſtoria Interregni. Vicariorum Confirmatio Viſitationis Cameralis extat in ELECTIS *Tom. III. p. 1065.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XIII. c. X. pag. 583.*

14) Quid in hac controuerſia actum, exponitur in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. I. p. 959. 1105. Tom. III. p. 691. 786. 1077. Tom. IV. p. 661. 739. 819. 905. Tomo V. p. 553. Tom. VI. p. 6.* Prodierunt hac in cauſſa plura ſcripta: Vinarienſium eſt *Conſilium Hiſtorico-Iuridicum in cauſa Sachſen* contra *Schwartzburg 1710.* quod tamen cum Obſeruationibus Schwartzburgicorum denuo prodiit. Horum eſt *Grundlicher Beweis, daß das Fürſtliche Haus Schwartzburg ein uralter, freyer, unmittelbahrer Reichſtand und zum voto virili im Reichs-Fürſten-Rath genugſam qualificiret ſ. y, 1710.* cuius tenor exhibetur in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tomo III. pag. 692.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XVII. c. VIII.* Vinarienſes ediderunt *Vorlauffige Facti Speciem, in Sachen Sachſen-Weimar contra Schwartzburg-Arnſtadt 1711. f.* cuius tenor in ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. III. p. 786.* qua Executio in vrbem & terras Arnſtadtienſes legitimatur. Schwartzburgici oppoſuerunt *Grundliche Beantwortung der ſogenandten Vorlauffigen Facti Speciei 1712. f.* Hinc Vinarienſes prolixo ſcripto cum multis adiunctis cauſſam ſuam defendunt, ſub titulo: *Deductio Iuris & Facti in Sachen Sachſen-Weimar contra Schwartzburg-Arnſtadt 1712. f.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. IV. pag. 661. 739. 995.* Schwartzburgicorum poſtea ſcriptum eſt: *Quæſtio Homagii in cauſſa Schwartzburg Arnſtadt contra Sachſen-Weimar Actenmaſig vorgeſtellet 1712. f.* per quod ſe ab omni homagio liberare conantur. ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. IV. p. 764.* Scripta hac in cauſſa acta proponuntur in ELECTIS *Tom. V. p. 553.* vbi etiam de controuerſia agitur ratione tituli Principalis, quem Vinarienſes antea denegauerant. Hi etiam denuo contra Schwartzburgicorum ſcripta & attentata egerunt, ſub titulo: *Abgemuſſigte Erleuterungen in Sachen Sachſen-Weimar contra Schwartzburg-Arnſtadt 1715. f.* quo non ſolum Quæſtio Homagialis, ſed etiam Reſponſio ad facti Speciem diſcutitur. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XV. c. V. Tom. XVII. cap. IX. Tomo XVIII. c. IV. Tom. XX. c. IV.* BVCHER-CABINET *p. XXII. p. 299.*

15) Quid cum Nuntio Papali, Albani fuerit actum, exponit LABAN P. CLEMENTIS XI. *Tomo II. p. 538. ſqq.* Adde GOTTFRIED BVHLMANNS *Unterſuchung, ob es zuträglich, daß Cölln und Bayern zur Wahl zu beruffen.*

16) Facit

Fit XXV. Auguſti in Curia Francofurtenſi Propoſitio, atque inſtituuntur primum deliberationes de Capitulatione, quibus prima vice Bohemiæ legatus intereſt. Confecta Capitulatione, dies XII. Octobris electioni definitur, eademque ritu ſolenni Carolus VI. Imp. eligitur, proclamatur, idemque per litteras Collegii Electoralis, quas Carolus Philippus Palatinus Neoburgicus, Cæſari nouo Mediolani offerebat, ſignificabatur. Poſtquam Electus Imperator XIX. Decembris Francofurtum intraſſet, in Conclaui Electorali Capitulationem, quam eo vſque ſecretam habuerant Electores, iuramento firmat, atque demum coronatio XXII. Decembris ſolenni ritu peragitur. 16) Eodem coronationis tempore Aquisgranenſes petebant, vt ipſis adſeruatio Inſignium Imperialium committeretur, de quo tamen Noribergenſes proteſtabantur. 17) Hanc de ſe factam electionem Imp. per legatum ſuum ordinarium Marchionem de Prie Romæ d. XVI. Februarii 1714. in præſentia VI. Cardinalium ſignificari fecit, obſeruantiam promittens, omniaque ea, quæ obedientiſſimum Eccleſiæ Romanæ filium, ſtrenuumque eius Aduocatum & Defenſorem, deceant, re ipſa velle præſtare, rogans vt quidquid Papæ Prædeceſſores in Rei Imperialia & Auſtriacæ commodum & Incrementum quouis modo contulerunt, ac deinceps conferendum eſſet, id quoque Papa Cæſareæ Maieſtati Auguſtæque Domui Auſtriacæ liberaliter velit impertiri. Hanc filialis Obſeruantiæ ſignificationem beneuole Papa accepit, omnia illi viciſſim, quæ Romani Pontifices Prædeceſſores erga Romanorum Reges ſeu Imperatores, iuxta veterem eiusdem Sedis morem peragere conſueuerunt cumulate ac pleniſſime reddit. 18)

§. VII. Hoc interregnum Gallos in Germaniam inuitabat, ad turbandum electionis negotium, dum Eugenius Princeps cum exercitu Germanico Gallorum inuaſionibus reſiſteret. In Belgio vero, Fœderati VI. Iulii 1711. Arletum capiunt, Duaco vicinum, quod, dum maiori cura muniunt, Comes de Gaſſion ipſis XII. Iulii aliquam cladem infert, indeque Galli XXIII. Iulii Arletum recuperant, 19) Fœderati vero Bouchanium poſt trium hebdomadum obſidionem XII. Septembris capiunt. 20) In Italia Sabaudi fides admodum erat ſuſpecta, vt Fœderati iam Cuneum, Suſam atque Yvream in fidei ſecuritatem peterent. 21) Renouato tamen fœdere, ipſe Dux Iulio menſe exercitum ſuper montes ducit, atque Sabaudia ſibi iterum vindicata, irruptionem tentat in Delphinatum, ſed fruſtraneo cum conatu, Galliæ fines defendente Berwickio Mareſchallo, 22) nec Sabaudiæ Duce, prout Fœderati contendebant, Gallos adgredi volente. 23) In Hiſpania vero Stahrenbergius ægre Cataloniæ reliquias contra Gallorum, qui copiis ipſi erant ſuperiores, defendit, Tortoſam, Cerueram & Gironnam fruſtra tentat. 24)

§. VIII. Subſequenti anno 1712. ante veris adhuc initium II. Martii Albemarlius Comes fœni horreum, quod Galli Atrebati comparauerant, incendio abſumit. 25) Poſtquam autem eodem anno Marlborugio ſuffectus fuiſſet Ormondius Dux, hic quidem belli continuationem primum præ ſe ferebat, aſt, dum Eugenius Gallos adoriri tentaret, declarabat, ſibi iniunctum eſſe, ne hoſtili modo contra eosdem ageret, ideoque Angli ad pacem

16) Facit huc *Gegenwartige Verfaſſung der Kayſerlichen Regierung in Teutſchland, wie ſolche enthalten in Kayſer Carl des VI. Wahl-Capitulation 4. 1713.* cui non ſolum notæ, ſed etiam variæ documenta ſcriptorum, durantibus de Capitulatione deliberationibus exhibitorum, fuerunt adiectæ. Singulæ ſolennitates vna cum ſcriptis huc facientibus, deſcribuntur in *Diario Electionis & coronationis Caroli VI. Francofurti 1712. f.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XVIII. cap. VI.* BVCHER-CABINET *p. XXVI. p. 942.* Capitulatio extat in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. IV. p. 187.* Ratificatio & Reuerſales *p. 289.* Hanc electionem Angli, Belgæque plurimum promouerunt, prout horum ſcripta teſtantur in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. II. p. 998.* Proteſtatio Bauari & Colonienſis *Tom. III. p. 998.* LEBEN IOSEPHI *p. 1117.* Facit huc etiam *eines Staatsmannes curieuſer Diſcours über die ietzige Wahl-Capitulation Franckfurt 1711. 4.*

17) Aquisgranenſes enim publicabant *kurtzen Bericht über des Kænigl. Stuhls und des Heil. Ræm. Reichs freyer Stadt Aachen, bey denen Crænungen der Ræmiſchen Kænigen und Kayſern habenden Prærogativa und Gerechtſam.* Quod ſcriptum adiectum eſt Diario Electionis Carolinæ. Cui Noribergenſes oppoſuerunt *kurtzen doch beſt-gegründeten Gegenbericht, der Læblichen Reichs-Stadt Aachen gantz neuerlich anmaſſenden Anſpruch an die Kayſerliche und Reichs Kleinodien, ſo von der Stadt Nürnberg verwahret werden, betreffend.* Vtraque ſcripta reperiuntur in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XX. c. VI.* Noribergenſium etiam cauſſam ſuſcepit IO. PETRVS LVDEWIG *in Norberga Inſignium Imperialium Tutelari, Halæ 1713. 4.*

18) Integer Actus deſcribitur MERCVRE HISTORIQVE *Mars 1714. pag. 247.* LA CLEF *Mars 1714. p. 336.* Propoſitio Legati cum Papæ reſponſione extat in ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. VI. p. 955.* LEBEN P. CLEMENTIS XI. *Tom. III. p. 45.*

19) LA CLEF *Iuillet 1711. p. 70. Aout pag. 145. Sept. p. 199.*

20) LA CLEF *Sept. 1711. p. 233. Octobr. p. 286. 304.* HIST. DV CONGRES D' VTRECHT p. 237. *Le Duc de Marlborough ne laiſſa pas d' aſſieger Bouchain ſur l' Eſcaut. Cette place ouvre le chemin de Cambrai (qui n' eſt éloignée que de quelques petites lieües) la derniere de toutes celles que la France a de fortifiées ſur cette frontiere laquelle par conſequent demeuroit ouverte aux Alliez. Comme les eſprits étoient déia aigris en Angleterre, on y fit peu de cas de cette expedition, & bien loin d' en remercier le Duc, comme on avoit fait les années precedentes, on ne fit que rire de ſa conquête l' appellant par ſobriquet la priſe d' vn colombier.*

21) LA CLEF *Octobr. 1710. p. 247.*

22) LA CLEF *Sept. 1711. p. 174.*

23) LA CLEF *Octobr. 1711. p. 253.*

24) LA CLEF *Ianv. 1712. p. 32. Aoüt pag. 88. Ianv. 1713. p. 39.*

25) LA CLEF *Avr. 1712. pag. 287.* HIST. DV CONGRES *p. 339.*

 26) HIST.

ecm magis magisque inclinabant. 26) Nihilominus Quercetum Iunio menſe obſidebat Eugenius Princeps, idemque poſt quindecim dierum obſidionem IV. Iulii deditione capit. 27) Groueſteinius interea eodem menſe, cum tribus millibus, per Galliæ tractum Rhemenſem mittebatur, qui poſt villarum direptiones, variasque exactiones cum multis obſidibus Trorbacum redit. Hoc compenſaturi Galli, Paſtorio Duce, in Selandiam inſulam irrumpunt. 28) Sed, poſtquam Angli a Fœderatis plane diſceſſiſſent, armorumque ſuſpenſionem XVII. Iulii in caſtris ſuis publicari feciſſent, Germanorum copiæ, quæ Anglis hucusque militauerant, Eugenio accedebant, exceptis Holſatis. 29) Landrecium proximum erat, quod Eugenius obſidione cingebat, vt hoc capto, aditum ſibi ad antiquos Gallorum fines pararet, 30) dum interea Galli Dunckerckam, tanquam fidei pignus, Anglis præſidio firmandam relinquerent. Hi etiam Gandauum, Brugas & Nieuportum, tanquam medii inter partes litigantes, præſidio adhuc tenebant. 31) Dum autem Eugenius Princeps in Landrecii obſidione hæreret, XXIV. Iulii feralem cladem ad Denaniam accipiebant Fœderati. Albemarlius enim Comes cum parte copiarum ob commeatus ſecuritatem ibidem collocatus, a Gallis, prodente Fœderatorum conſilia Ormondio, qui cum integro exercitu ipſum adoriebantur, ferali clade fuit adfectus, Eugenio Principe tardius ipſi in auxilium cum exercitu veniente, & fracto in Scaldim ponte, cum multis ſuorum millibus fuit captus. Hinc S. Amandi caſtrum, Marchiennes, aliaque loca Fœderatorum præſidiis firmata Galli occupant, multa millia in captiuitatem adducunt. 32) Hoc ferale prœlium non ſolum Eugenium Principem ad ſoluendam obſidionem adigit, ſed etiam pacem cum Belgis promouet. Galli enim hac victoria vtentes, Duacum obſidione cingunt, idemque VIII. Septembris capiunt, 33) quod paulo poſt IV. Octobris Quercetum fuit inſecutum, 34) atque demum Bouchanium, 35) dum interim Belgæ Knockium caſtrum ſubito occuparent. 36) In Italia vero Maio menſe 1712. Cæſarei portum Herculis capiunt. 37)

§. IX. Dum autem per Miniſtros nouiter conſtitutos, Anglorum, Annæ potiſſimum Reginæ animi ad pacem eſſent præparati, Priorius ineunte Iulio 1711. in Galliam mittebatur; 38) Menagerius vero & Abbas du Bois in Angliam, cum quibus Oxonii Comes ſecreto congrediebatur 39) Menagerius XXVII. Septembris ſt. v. 1711. proponebat Septem articulos Præliminares generales, a prioribus iſtis a. 1709. immo ipſis Gallorum oblatis ante iamdum factis, plane differentes, quibus Rex Galliæ promittit, ſe Annam pro Regina legitima eſſe agniturum, conceſſurum, vt Gallia atque Hiſpania in perpetuum ab inuicem ſeparentur, ſingulis in magno fœdere comprehenſis ſatisfiat, Belgii Fœderati & Germaniæ libertati proſpiciatur, Dunckerckæ munimenta ſolo æquentur. 40) Et licet Cæſareus legatus, Comes de Galias hiſce attentatis ſeſe opponeret, ipſe tamen aula prohibebatur. 41) Straffordius Comes cum iisdem propoſitionibus in Belgium mittebatur, hoc ſimul conſilio, vt loco quædam ad pacis Tractatus proponeret, 42) dum e contrario Imp. amplis ad Belgas litteris ſcriptis, eosdem dehortaretur. 43) Mittebant equidem Belgæ legatum ſuum de Buis in Angliam, qui Anglos in viam iterum duceret. 44) Elector Hannoueranus idem per Baronem de Bothmar, ſcripto IX Decembris 1711. exhibito, agebat. Sed ſurdis hæc narrabantur, 45) Regina coram Parlamento aſſerebat, ſe pacem facturam haud eſſe, niſi reſtituta domui Auſtriacæ Hiſpania & India. Parlamentum nouis creatis Paribus, Reginæ deuotis, paci adplaudebat. 46) Et dum Regina Aquisgranum,

Leo.

26) HIST. DV CONGRES *p. 312.*

27) LA CLEF *Aout 1712. pag. 145.* HIST. DV CONGRES *p. 341.*

28) LA CLEF *Oct. 1712. p. 282.*

29) LA CLEF *Sept. 1712. p. 166.*

30) LA CLEF *Aout 1712. pag. 157. Sept. 1712. p. 166. 199. 201.*

31) LA CLEF *Sept. 1712. p. 199.*

32) LA CLEF *Sept. 1712. p. 202.*

33) LA CLEF *Oct. 1712. p. 295. Nov. p. 362.*

34) LA CLEF *Nov. 1712. p. 362.*

35) LA CLEF *Nov. 367. Dec. p. 419.*

36) LA CLEF *Nov. p. 367.*

37) LA CLEF *Iuillet 1712. p. 25.*

28) LA CLEF *Nov. 1711. p. 351. Dec. pag. 411. Lettre a vn Seigneur touchant l' Etat & le Progres de la preſente Negociation de Paix.* MERCVRE GALANT *Nov. 1711. p. 80.* MERCVRE HISTOR. *Sept. 1711. p. 300.* SVCHER-CABINET *p. XVI. p. 157.* HIST. DV CONGRES D' VTRECHT *p. 225.* Extat etiam ſcriptum ſingulare ſub titulo: *Voyage de Mr. Prior d' Angleterre en France.*

39) Qua ratione populus per Menagerii aduentum Londini fuerit concitatus, traditur in MERC. HISTOR. *Octobr. 1711. p. 439.*

40) MERC. HISTOR. *Nov. 1711. p. 528.* MERCVRE GALANT *Nov. 1711. p. 816.* ACTES & MEMOIRES *Tom. I. p. 131.* HIST. RASTADT. FRIEDENS *p. 16.* EVCHER-CABINET *p. XVI. p. 159.* HIST. DV CONGRES *p. 226.* LA CLEF *Decembr. a. 1711. p. 412.* Extant cum Reflexionibus in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. IV. p. 117.*

41) HIST. DV CONGRES *p. 230.*

42) BVCHER-CABINET *p. XVI. p. 122.*

43) Extant hæ litteræ in ACTES & MEMOIRES *de la Paix d' Vtrecht Tom. I. p. 134.* MERC. HISTOR. *Ianv. 1712. pag. 49.* MERC. GALANT *Novemb. 1711. p. 818.* BVCHER-CABINET *p. XVI. pag. 163.*

44) HIST. DV CONGRES *p. 232.*

45) ACTES & MEM. *de la Paix d' Vtrecht Tom. I. p. 174.* LA CLEF *Mars 1712. p. 207.* MERC. HISTOR. *Ianv. 1712. p. 69.* MERCVRE GALANT *Ianv. 1712. p. 125.* BVCHER-CABINET *pag. 168.* HIST. DV CONGRES *pag. 234.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. IV. p. 131. 281. 463.*

46) Quid in negocio Pacis in Parlamento factum, exponitur in LA CLEF *Fevr. 1712. pag. 122.* HIST. DV CONGRES *p. 234. La Reine ayant enfin (apreè pluſieurs prorogations) aſſemblé ſon Parlement*

Leodium, Neomagum & Traiectum ad Congreſſus locum propoſuiſſet, vltimus placebat, atque ad Congreſſuum initium XII. Ianuarii 1712. deſtinabatur, 47) Cæſare deſuper proteſtante 48) Eugenium etiam in Angliam mittente. 49)

§. X. Ianuario menſe 1712. Legati Fœderatorum ſenſim Traiectum veniebant. 50) Et poſtquam XXVIII. Ianuarii ſuper certis articulis ratione cæremoniarum conueniſſent inuicem, 51) fit XXIX. Ianuarii initium Pacis Tractatuum, quibus Anglici ſaltim, Belgici & Sabaudici legati intererant, quo, commutatis inuicem legitimationibus, Epiſcopus Briſtolienſis de pacis negotio præfatur, cui per Abbatem de Polignac reſpondebatur. 52) In tertio congreſſu III. Februarii inſtituto, de Protocollo deliberabatur, & licet Angli per vnum ſuæ gentis hoc geri vellent, contradicentibus tamen reliquis, nouo more, concludebatur, vt cuilibet integrum eſſet, ſeparato vti Protocollo. 53) Petebatur etiam, vt Philippi Andegauenſis legati admitterentur, quod tamen haut concedebatur. 54) Nondum aderat Cæſaris legatus, qui ægre licet a Cæſare eo fuit miſſus, dum Gallorum legati declararent, Capita iſta Londini propoſita minime tanquam pacis fundamentum debere conſiderari. 55) His præmiſſis, inſtantibus Fœderatis, Galli VI. Februarii Capita Pacis proponebant, quæ Anglis quidem poſtulata ſua concedebant, Imp. vero Regnum ſaltim Neapolis & Sardiniæ vna cum Ducatu Mediolanenſi offerebant. 56) Aſt, V. Martii ſinguli Fœderati Poſtulata ſua ſeparatim erga Gallos proponebant, quæ ſane erant nimia, 57) & licet XXX. Martii fixus eſſet, quo ad ea Galli reſponderent, hi tamen ſtato tempore habito congreſſu, id ſaltim declarabant, ſe nunc inſtructos eſſe, vt cum

ment le 18. de Decembre, elle y declara d' avoir fixé le tems & le lieu d' on Congrès, ou l' on trasteroit de la Paix generale, non-obſtant les artifices de ceux qui ſe plaiſoient dans la guerre.

47) MERC. HISTOR. *Dec.* 1711. *pag.* 656. ACTES & MEMOIRES *de la Paix d' Vtrecht Tom. I. p.* 188. LA CLEF *Ianv.* 1712. *p.* 68.

48) HIST. DV CONGRES *p.* 239.

49) MERC. HIST. *Dec.* 1711. *pag.* 685.

50) Legati, qui adfuerunt, recenſentur in ACTES & MEMOIRES *Tom. I.* BVCHER - CABINET *p. XVI. p.* 182. HIST. DV CONGRES *p.* 241. LETTRES HISTOR. & GALANTES *Tomo ſexto.* A parte Imp. aderat Comes Sintzendorf & Conſbruchius, atque hoc mortuo, Baro de Kitchner, a parte Gallorum Marchio d' Vaelles, Abbas de Polignac & Menagerius: a parte Anglorum, Epiſcopus Briſtolienſis & Comes de Strafford.

51) ACTES & MEM. *Tom. I. p.* 193. MERC. HISTOR. *Fevr.* 1712. *p.* 221. LA CLEF DV CABINET *Mars* 1712. *p.* 211. BVCHER · CABINET *p. XVIII. p.* 371. Prodierunt poſtea *Lettres de Mr.* FILZ MORITZ *ſur les Affaires du Tems Pariſiis, inde Amſtelodami* 1718. 12. in quibus R. Hiſpaniæ Iura, non obſtante ipſius renuntiatione, defenduntur. Contra has prodiit *Conference d' vn Anglois & d' vn Allemand ſur les Lettres de* FILZ MORITZ *a Cambrai* 1722. 12. in quibus p. 3. priorum litterarum Auctor detegitur *L' Abbe* BRIGAVLT *a près qu' il a été à la Baſtille pour la Conſpiration de l' Ambaſſadeur d' Eſpagne.* Inde vero abunde demonſtrant, Philippi V. renuntiationem omnino eſſe validam, atque per eandem ipſum, eiusdemque poſteros a ſucceſſione in Regnum Galliæ repelli.

52) MERC. HISTOR. *Fevr.* 1712. *pag.* 225. LA CLEF *Mars* 1712. *p.* 217. BVCHER - CABINET *p. XVIII. p.* 357. HISTOR. OV CONGRES *pag.* 246.

53) HISTOR. DV CONGRES p. 245. *outre cela on propoſa de nommer vn Protocolliſte, qui pût tenir le Regitre de tout ce qui ſeroit traité, attendu qu' il n' y avoit point de Mediateur; les Anglois en preſenterent vn de leur Nation, mais il fut refusé par la plus part des autres, qui en ayant proposé à leur tour, ceux ci ne plurent point aux Anglois. Ainſi il fut reſolu, que chacune des Nations ſeroit & garderoit ſon protocolle à part: quoique avec cet inconvenient que comme l' interêt particulier pouvoit rendre ſuſpecte la fidelité des relations & des regîtres, on ne ſçauroit obliger perſonne à y aiouter foi.*

54) HISTOR. DV CONGRES *p.* 248.

55) HISTOR. DV CONGRES pag. 249. *Le iour d' après ce fut le 4. de Fevrier après dinè, les Alliez eurent entr' eux one autre conference, qui dura iusque fort avant dans la nuit; il y fut traité des moyens de diſpoſer le Comte de Sinzendorf (qui étoit a la Haie) a venir au Congres. Pour cet effêt on conclut de s' en tenir a la declaration verbale, que les Plenipotentiaires de France avoient donnée, ſçavoir, que les Preliminaires portez a Londres ne pouvoient, ni devoient être conſiderez, que comme de ſimples projéts qui n' obligeoient perſonne a y deferer, & que chacun pouvoit parler & agir, comme ſi rien n' avoit été arreté & conclu.* Et p. 254. *quelque repugnance que l' Empereur eut d' entrer en vne negotiation, qu' il voyoit bien devoir tourner entierement a ſon preiudice: il étoit cependant ſi fort preſsé de le faire, qu' il avoit enfin envoyé les ordres au Comte de Sinzendorf, de ſe porter a Vtrecht, où il parut le ſoir du 9. C' eſt a dire 3. iours après que les François eurent fait leurs propoſitions; deſquelles on va parler. Il y vint avec Mons. de Conſbrug ſeul, que l' Empereur avoit nommé ſon troiſiéme Plenipotentiaire: le Comte de Goes Miniſtre Ordinaire de Sa M. Imp. après des Etats Generaux (qui avoit été nommé le ſecond) n' ayant pas voulu accepter cet emploi, ſons pretexte, que comme il étoit le plus ancien Conſeiller de l' Empereur, il auroit dû être le premier des Plenipotentiaires de S. M. Imp.*

56) Titulus erat: *Explication ſpecifique des ôfres de la France pour la Paix Génerale, a la ſatiſfaction de tous les Intereſſez dans la Guerre preſente.* HISTOR. OV CONGRES *p.* 254. LA CLEF *Avril* 1712. *p.* 281. ACTES & MEM. *de la* Paix *Tom. I. p.* 198. MERCVRE GALANT *Fevr.* 1712. *p.* 257. MERC. HISTOR. *Fevr.* 1712. *p.* 228. Diem equidem hæc ſcripta definiunt XI. Februarii: Verum, ſequimur Hiſtoriam Congreſſus Traiecti impreſſam, quæ dies probe diſtinguit, & hanc propoſitionem ante Cæſareorum aduentum factam adſerit.

57) ACTES & MEM. *de la Paix Tom. I. pag.* 203. MERC. HISTOR. *Mars* 1712. *p.* 331. MERC. GALANT *Mars* 1712. *p.* 376. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XIX. c. IX.* LA CLEF *Mars* 1712. *p.* 314. HISTOR. OV CONGRES *p.* 265. vbi *p.* 296. additur: *ſi les propoſitions où offres du Roi T. C. avoient parû bien petits & s' étendre à peu de choſes les demandes des Alliez, du moins de quelques vns en particulier, parurent d' autant plus amples & étenduës: en ſorte que l' eſperance de trouver des temperamens pour reprocher les eſprits, n' étoit pas fort grande. Entre les reflexions qu' on fit ſur la maniere de proceder des vns & des autres, il parut, que les Alliez avoient donné vn grand champ aux Fran-*

vt cum ſingulis conferant, 58) ita tamen, vt non ſcripto, ſed ore ſaltim agatur. 59) inter haſce Pacis agitationes varii oriebantur motus. Vt enim Angli eo certiorem haberent occaſionem a Fœderatis diſcedendi, XVI. Februarii 1712. in Parlamento inferiori proponebatur, nec Cæſarem, nec Luſitanos, nec Belgas potiſſimum, fœderi & officio ſuo ſatisfeciſſe, Angloſque maiores ac iſtos, feciſſe impenſas, contra Tractatum Securitatis etiam agebatur, licet Belgæ publicis ſcriptis ſe deſuper defenderent. 60) Anglorum vero Regina VI. Iunii Parlamento ſuo nouum Pacis Proiectum proponebat, quid ſingulis Fœderatis in hac pace ſperandum, quod aucto Parium numero, hiſque a Reginæ partibus ſtantibus, ſingula adprobabat. 61) Philippus Andegauenſis, adprobante hoc Gallorum Rege, ſub initium anni 1712. Bauariæ Electori omne Belgium Hiſpanicum concedit, qui etiam Luxenburgi & Namurci, accepto homagio, poſſeſſionem adripit. 62) In Germaniæ vero Comitiis XIII. Martii 1712. decernebatur, vt Imperii adlegati ad pacis Tractatus mitterentur, & quidem ex Collegio Electorali Moguntinus & Saxo, ex Principum collegio Auſtriacus, Palatino-Neoburgicus, Magdeburgenſis & Bremenſis. Ex Ciuitatibus, Auguſta & Lubeca, dum autem ſuper mandato Imperii delegatis concedendo non conueniret, Euangelicis poſtulantibus, vt ad normam Pacis Weſtphalicæ dirigeretur, contradicentibus Catholicis, qui ſtatum præſentem in Eccleſiaſticis ſeruari vellent, adlegatio plane ceſſauit. 63) Miſſi tamen Traiectum legati circulorum Aſſociatorum, qui licet in Fœdere cum Anglis ac Belgis comprehenſi, Fœdus etiam inter circulos aſſociatos Francofurti ad Mœnum XXXI. Auguſti 1711. accedentibus Anglis Belgiſque, fuiſſet confirmatum, 64) ad ipſos tamen pacis Congreſſus admiſſi non fuerunt, 65) licet cum Anglorum legatis de compenſandis Circulorum damnis, & abolenda clauſula quarti

François, de travailler à leur deſunion: chacun ayant proposé ſes pretenſions à part, au lieu d' avoir dit ne faire qu' on corps de toutes demandes, afin qu' on ne les pût pas deſunir; mais puisque chacun d' eux fit les ſiennes à part; on donnoit lieu aux François de traiter avec chacun en particulier, dans une eſperance d' autant mieux fondée de les deſunir, que comme quelques Alliez demandoient peu de choſes pour eux-mêmes il étoit facile au Roi de France de les contenter, & ainſi de les detacher de l' Alliance. Priuatis curis prodiit *Memoire contenant les Vſurpations de la France, pendant le Regne du Roi Louis XIV.* in ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. I. p.* 670.

58) HIST. DV CONGRES p. 299. Gallorum reſponſio ad Protocollum data, hæc erat: *Comme on s' eſt donné de part & d' autre des propoſitions reciproques par écrit, nous croyons être preſentement en etat, d' entrer en negotiation avec tous les Alliez, ſuivant les formes uſitées dans les precedens Congrés.* BVCHER-CABINET *p. XVIII. p.* 934. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XVIII. c. VIII.*

59) HIST. DV CONGRES *p.* 301. BVCNER-CABINET *p. XVIII. p.* 335.

60) LA CLEF 1712. *p.* 270. *on mit en deliberation le 15. Fevrier ſi la Maiſon d' Autriche, les Hollandois, & le Roi de Portugal avoient rempli les conditions & les engagemens de leurs Traitez: mais la negative l' emporta de 237. voix contre* 90. MERC. HISTOR. *Mars* 1712. *p.* 296. *Avril* 1712. *p.* 414. Sed contra hæc prodiit *Reſolution de L. H. P. Memoires & Documents ſervant a montrer, que l' eſt a tort que les Etats Generaux ſont chargez par les Reſolutions de la Chambre des Communes du Parlement de la Grande Bretagne.* Acta & ſcripta hac in re reperiuntur in ACTES & MEMOIRES *de la Paix d' Vtrecht Tom. I. p.* 342. In BVCHER-CABINET *p. X. pag.* 895. reperitur *Nachricht von denen allerneuſten Streitigkeiten zwiſchen dem Parlament in Engelland, und denen Herren General-Staaten.* Facit huc etiam *Diſcours ſur la Barriere des Hollandois, a Roterdam* 1712. 12. HISTOR. DV CONGRES *pag.* 303.

61) LA CLEF *Aout* 1712. *p.* 126. HIST. DV CONGRES *p.* 331. Facit huc etiam *Hiſtoire ſuccincte du dernier Parlement de la Grande Bretagne* 1713. 8. & *Les Soupirs de l' Europe a la veuë du Proiet de Paix* 1712. 12. vbi ſingula hæc examinantur. Litteræ vero Belgarum, quibus Angliæ Reginam a Pace ſeparata dehortari conantur, reperiuntur in MERC. HISTOR. *Iuin* 1712. *pag.* 662. MERCVRE GALANT *Iuin* 1712. *p.* 271. ACTES & MEMOIRES *de la Paix Tom. I. p.* 502. Miniſterii vero Anglicani artes deſcribuntur in *Rapport du Comité Secret par* ROBERT WALPOLE. HIST. DV CONGRES *p.* 314.

62) Promiſſio iamdum VII. Nouembris 1702. a Gallorum Rege fuerat facta. Poſtquam autem de pace agi cœptum, Belgii Hiſpanici prouinciæ Electori cedebantur, conceſſo deſuper diplomate Madriti II. Ianuarii 1712. quod extat ſub finem Tomi primi ACTES & MEMOIRES *de la Paix d' Vtrecht.* Hoc tamen ſub certis ſaltim conditionibus fuit factum, quæ reperiuntur *Tom II. p.* 313. LA CLEF *Ianv.* 1713. *p.* 88.

63) Poſt Pacis Præliminaria, Hagæ Comitum ſignata, Imp. iamdum per Commiſſionis, vt dicitur, Decretum XVIII. Iulii 1709. illud de pace tractanda Statibus in Comitiis ſignificauerat. Repetebatur hoc ſub initium Tractatuum Traiectenſium Kl. Martii 1712. Controuerſias vero & deliberationes in Comitiis ſuper hoc negotio recenſent ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. III. p.* 91. & *Tom. IV. p.* 474. Prodiit hac in cauſſa *Unvorgreifliches Bedencken über der Concurrentz der Fürſten des Reichs bey der bevorſtehenden Abhandlung des Friedens* 1709. 4. quod auctorem adgnoſcit perilluſtrem Dominum de RHEINBABEN. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XIV. pag.* 860 ELECTA IVR. PVBL. *Tom. III. p.* 387.

64) Extat in ELECTIS IVR. PVBLICI *Tom. III. p.* 1051. Denuo etiam Anglis Belgiſque accedentibus. Extant Acta huius renouati fœderis in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XVIII. cap. VII.*

65) Quid in hac materia in cauſſa Circulorum Aſſociatorum fuerit factum, exponitur in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XIV. c. VIII.* Hi Circuli etiam cauſſas poſtulatorum ſuorum ſingulari ſcripto declarabant, ſub titulo: *Diſcours ſur la demande, que les Cercles de l' Empire, compris dans la grande Alliance, ont fait au Congres pour la Paix, touchant la Reſtitution de ce qui a été cedé a la France par la Paix de Münſter & les Traités ſuivans.* Extat in ACTES & MEM. *Tom. I. p.* 244. Nitebantur Circuli iſti potiſſimum verbis fœderis cum Anglis Belgiſque concluſi art. VIII. *ſtipulatur ſibi, vt inter alia praprimis etiam Redintegrationis ſuperiorum Imperii Circulorum mediante Reſtitutione tot ab iis auulſorum Commembrorum, Ciuitatum terrarum-*

quarti Articuli plurimum agerent. 66) Angli interea haut tecte de pace cum Gallis iamdum facta teſtabantur, dum non ſolum, contra quod promiſerant, copias ſuas, publicato armiſtitio, a Fœderatis ſeiungerent, ſed etiam Bullingbrockium in Galliam mitterent, qui armiſtitium publicum cum Gallis XIX. Auguſti Pariſiis concluderet, a XXII. Auguſti ad XXII. Decembris duraturum. 67) Mittebatur etiam Lexingtonius in Hiſpaniam, quo præſente, Andegauenſis VII. Nouembris non ſolum iuri in ſucceſſionem Gallicam renuntiabat, Sabaudiæ Ducem hæredem declarans, extincta ſua poſteritate, ſed etiam Dux Bituricenſis & Aurelianenſis iuri ſucceſſionis in Hiſpaniam, ſperantes pacem hoc, omni vnione Hiſpaniam inter & Galliam ſublata, promoturum. 68) Immo, poſtquam Dunkerckam tradentibus Gallis, Minorcam inſulam Cæſaris nomine hactenus poſſeſſam, nunc proprio nomine Angli occuparent, 69) aperte declarabant, Reginam, dum pacis negotium parum procedere viderent, ſeparatam cum Gallis eſſe concluſuram: 70) Turbabant interim pacis negotium iniuriæ a domeſticis Menagerii domeſticis Comitis a Rechtern verbis ſignisque XXVII. Iulii illatæ, poſtquam de Fœderatorum clade ad Denainum increbuiſſet. His dum Menagerius haut ſatisfaceret, potius Comitis a Rechtern domeſtici propriam vindictam exercent, Galli pacis negotium tantiſper abrumpebant, vsque dum ipſis ſatis fuerat factum. 71) Interim Rex Galliæ, promiſſis Suecorum Regi per

rumque, in priſtinum ſtatum & iura quo ante annlhinem ab Imperio gauiſi ſunt, cura ratioque habeatur, nullumque mediorum ad eam obtinendam conducentium omittatur, propterea que ſeparatos inire tractatus fas non ſit, ſed vt de pace coniunctim tractetur, eaque non aliter niſi obtenta prius, in quantum poſſibile, Redintegratione ſupra memoratorum Circulorum omni meliori quo fieri poteſt & tutiori quam hactenus modo ſatis ſuperque proſpectum fuerit, concludatur. Dilucidius hoc in articulo ſeparato renouati a. 1711. fœderis Nordlingenſis explicatur, in quo hæc verba: *quandoquidem potiſſimum aſſociatorum Circulorum belli ſcopus fuerit, vt pro maiori ſecuritate, diuino fauente Numine, vi armorum aſſociatorum aut futura pace, contra continuas Coronæ Gallicæ pacis transgreſſiones meliorem obicem & repagulum obtinerent, hucusque ab vna quidem parte compertum ſit, a Sereniſſima & Potentiſſima Magna Brittannia Regina, & Dominis vnitis Belgii Ordinibus Generalibus nihil neglectum fuiſſe, quod ad obtinendum finem tam ſalutarem inſeruire potuerit, ab altera tamen parte videatur, vix talem ſecuritatem obtineri niſi recuperandis auulſa Imperii (ſc. vniuerſa Alſatia, Sunigouia & Briſgouia, nec non trium Epiſcopatuum, Metenſis, Tulonenſis & Verodunenſis, Ducatus quoque Lotharingiæ ratio habeatur. Spondent itaque Domini Fœderati, ſeſe tam vi armorum, quam futura pace pro virili omni cura & opera conaturos, vt prædicti ſtatus auulſi, ſi poſſibile ſit, imperio reuniantur, & Sereniſſimus quoque Lotharingiæ Dux æquam & conuenientem ſatisfactionem obtineat.* Dum autem Angli, horum Circulorum cura plane nulla habita, de pace agerent, ſinguları ſcripto de XXX. Decembris 1712. deſuper Circuli conquerebantur, quod extat in ACTES & MEM. *Tom. I. p.* 423.

66) FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XV. c. II.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. II. p.* 477. ZSCHACKWVITZ *p.* 323. In Præliminaribus quidem Pacis art. XIII. inſertum: *La Reyne de la Grande Bretagne & les Seigneurs Etats Generaux, ſoutennant que la clauſe inſerée dans l' article IV. du Traité de Ryswick, touchant la Religion, eſt contre la teneur de la Paix Weſtphalie, & que conſéquemment elle devoit être revoquée, il à trouvé bon que cette affaire ſera remiſe à la Négotiation de la Paix generale.* Hac de cauſſa etiam Traiecti varii inſtituti Congreſſus III. Martii 1712. præſente Briſtolienſi Epiſcopo & Sintzendorfio Comite, DIARIVM PACIS TRAIECT. *p.* 83. & alius VII. Aprilis *p.* 282. Inter Poſtulata etiam Anglorum Reginæ V. Martii 1712. exhibita, erat, vt hæc Clauſula aboleretur. ACTES & MEM. *de la Paix Tom. I. p.* 213. & prolixius adhuc in poſtulatis Belgarum *p.* 234. Sic etiam pro Reformatis Sileſiæ ſollicitabatur ACTES & MEM. *Tom. III. p.* 559. & pro Hugonottis *Tom. IV. p.* 416. Sed quam contrarius fuerit Papa, patet ex litteris illius ad Patrem le Tellier, Regi a confeſſionibus ſacris *Tom. I. pag.* 534. *ainſi que nous vous exhortons par toutes les plus vives expreſſions de nôtre amour Paternel, & vous coniurons que vous ſollicitiez puiſſamment, & animez par vos Conſeils le Roi Tres Chrêtien & ſes Miniſtres, a s' oppoſer dans vne circonſtance ſi preſſante, aux efforts des aduerſaires des Catholiques, avec vigueur & fermeté, afin que dans les ſusdites Negotiations, il ne ſe paſſe rien au preiudice de la Sainte Religion, & de ceux, qui en procurent l' auancement.* In pace cum Boruſſorum Rege concluſa art. VI. Galli promittunt: *Dominus Rex Chriſtianiſſimus hanc ſibi mentem eſſe declarat, vt prædicta Pax Weſtphalica tam in ſacris quam in profanis ſarta tutaque permaneat, perinde ac ſi hic ad verbum inſerta eſſet.* Idem dicitur in pace Anglicana *art. XXI.* Belgica *art. XXIII.* quæ tamen a Gallis parum fuerunt ſeruata.

67) LA CLEF *Sept.* 1712. *p.* 198. *Oct. p.* 247. BVCHEE-CABINET *p. XVIII. p.* 440. MERC. HISTOR. *Sept.* 1712. *p.* 311. ACTES & MEM. *de la Paix Tom. II. p.* 323. MERC. GALANT *Sept.* 1711. *p.* 91.

68) HISTOR. DV CONGRES *pag.* 349. LA CLEF *Sept.* 1712. *p.* 161. Extant renuntiationis litteræ in ACTES & MEMOIRES *de la Paix d' Vtrecht Tom. II. p.* 329. 364. *ſqq.* LA CLEF *Ianv.* 1713. *pag.* 61. *Mai. p.* 314.

69) HISTOR. DV CONGRES *p.* 343.

70) HIST. DV CONGRES p. 346. *Enfin La Reine vouloit terminer la guerre, à quelque prix que ce fut, & pour contraindre les Alliez à la Paix, elle donna non ſeulement ordre a ce que toutes ſes Troupes en Eſpagne & en Portugal, fuſſent promtement retirées dans ſon Royaume mais auſſi elle caſſa vne ſeule fois trente-deux Regimens de ſes Troupes, & fit ceſſer le travail de tous le Ouvriers ſurnumeraires, qu' on avoit été obligé d' occuper a Chattam, pendant la Guerre, a la conſtruction des vaiſſeaux.*

71) Cauſſam ſic exponit HISTOR. DV CONGRES p. 357. *Le Comte de Rechteren vn des Deputez au Congrès de la part de la Province de Over-Yſſel, paſſa en caroſſe le 27. de Iuillet (iour de la nouvelle de la défaite près de Denain) devant l' Hôtel de Mons. Ménager: quelques Laquais de celui-ci ſe trouvans à la porte, firent quelques geſtes de main, comme s' ils avoient voulu inſulter & ſe moquer des Domeſtiques & des Laquais du Comte, qui etoient ſur le derriere de ſon caroſſe. Quelques iours après le Comte ayant pris dans ſon caroſſe Mons. de Mærmont, Plenipotentiaire de la Province de Zelande, paſſa*

per menſem centum Ioachimicorum millibus, vt ni Pax fuerit inſecuta, Miſniam, Sileſiamque inuadat, quod fœdus Benderiæ Kl. Septembris 1712. fuit ſubſcriptum. 72)

§. XI. Dum igitur Angli plane a Fœderatis diſcederent, Belgæ Fœderati metuentes, ne belli onera, maxime ratione ſubſidiorum, ad ipſos ſolos deuoluerentur, æque ad pacem adſpirabant, ſollicitante eosdem Straffordio. 73) Hic etiam tantum apud eosdem promouit, vt cum Anglis XXIX. Ianuarii 1713. nouum de ſecuritate Limitum concluderent Tractatum. 74) Lite etiam cum Comite de Rechtern compoſita, Pacis Tractatus redintegrantur. Imp. licet paci vniuerſali haut accederet, ſe claſſe deſtitutum videns, de Catalonia relinquenda atque Italiæ Neutralitate XIV. Martii 1713. paciſcebatur: 75) Anglorum claſſe militem Cæſareum transferente, licet Cataloni bellum adhuc contra Gallos ſtrenue continuarent. Poſtquam autem Fœderati reliqui armiſtitio ſubſcripſiſſent, pacis conditiones cum iisdem componebantur, vt, dum ſolus adhuc supereſſet Imp. cui cum Gallis non conueniret, hi XI. Aprilis 1713. noua capita proponebant, quibus Galli declarabant, pacem Ryswicenſem baſem futuram pacis cum Imperio, qua ratione ſe obligabant ad Briſacum reſtituendum cum munimento Kehl, ſolo æquandis munimentis cis Rhenum extructis, Fortalitio etiam Ludouici, relinquendum Imp. Landauium, regnum Neapolitanum, Ducatum Mediolanenſem, portus in Statu Præſidii ſitos, Belgium Hiſpanicum, ita tamen, vt Boruſſiæ Regi quidquid in Geldria poſſideat, vna cum præfectura Keſſel cedatur, atque pro Vrſina Principe Principatus triginta millium redituum annuorum. Præter hoc poſtulabant, vt Colonienſis Elector pleno iure reſtitueretur, Bauariæ Elector ſingulas terras, excepto Palatinatu ſuperiori, vna cum nono Electoratu reciperet, omnia damna ipſi illata, & quidquid contra Ilbesheimenſes Tractatus 76) Imp. ex Monachienſi Præfectura percepiſſet, compenſetur, facta etiam reſtitutione pretioſorum, machinarum abductarum & rerum mobilium, Sardiniæ regnum ipſi concedatur. 77) Belgis præſidii ius in arce Leodienſi, vrbe & arce Huienſi concedatur, munimenta Bonnæ ſolo æquentur. Bauariæ Elector tantiſper Luxenburgenſi & Namurcenſi prouincia gaudeat, vsque dum ipſi de ſingulis fuerit ſatisfactum. Duci etiam S. Petri ratione Principatus Sabionetæ, aliarumque prætenſionum ſatisfiat. 78) Licet autem hæc Imp. minus probarentur, reliqui tamen Fœderati, Angli, Luſitani, Boruſſi, Sabaudiæ Dux, Belgæ, eodem die adhuc pacem ſignabant. 79) Anglis promittitur, Regem ſucceſſionem Proteſtantium adgnoſcere, nec illis, qui eam turbare vellent, vnquam auxilium laturum, Galliam cum Hiſpania nunquam vnitam iri, Dunckerckæ munimenta ſolo æquanda, Sinus & Fretum Hudſon, Inſula Sancti Chriſtophori, Noua Scotia, Terra

de, paſſa encore devant l' Hôtel du dit Miniſtre de France, & les mêmes laquais en firent a peu près autant que la premiere fois, ſes moquant des gens du Comte, par des geſtes de main & ſignes de mépris. Acta huc facientia reperiuntur in ACTES & MEM. *de la Paix Tom. II. p.* 262. ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. V. pag.* 3. RVCHER-CABINET *p. XVIII. p.* 459.

72) Extat hoc fœdus in ZINCKII *Ruhe des ietzlebenden Europa p. IV. p.* 102.

73) HISTOR. DV CONGRES *p.* 374.

74) Extat in HISTOR. DV CONGRES *p.* 399. ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. V. pag.* 194.

75) Extat in LA CLEF *Mai* 1713. *pag.* 306. HIST. DV CONGRES *p.* 407. 450. ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. V. p.* 269.

76) Præfectura enim Monachienſis per Tractatus Ilbesheimenſes, quibus Bauaria Imp. cedebatur, Electoris Coniugi pleno iure fuerat relicta, prout ſupra dictum. Sed, cum Bauari, conſcio Electore, nefaria contra Cæſareos conſilia fouerent, hi etiam Monachium occupabant XVI. Maii 1705. eiusdemque ditionis reditibus libere poſtmodum fruebantur, quorum reſtitutionem Galli petebant. Vide ſupra *Sect. XII. §. VII.* Cæſar tamen ſingulari deductione demonſtrauit, Bauaros potius dictos infregiſſe Tractatus, quam ipſum, quæ extat in ELECTIS *Tom. V. p.* 641. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXI. p.* 631. In pace quidem cum Belgis *art. IX.* hæc inſeruntur: *on eſt auſſi convenu que l' Electeur de Baviere conſervera la Souverainité & les revenus de la Ville & Duché de Luxembourg & de leurs appartenances dependances, annexes & enclavemens iusqu' a ce qu' il ait eſté dedommagé de ſes pretenſions a l' égard du Traité d' Ilmersheim: & l' on eſt convenu que ce dedommagement ſera reglé par les arbitres, dont on conviendra & du nombre desquels la Reyne de la Grande Bretagne a conſenti d' eſtre. Et ce reglement ſe fera par les dits Arbitres le plutôt qu' il ſera poſſible.* His etiam Raſtadii inſtabat Villarſius: verum a Cæſare plane reiiciebatur, Vid. HISTOR. RASTADT. FRIEDENS *p.* 181. ELECTA IVRIS PVBL. *Tom. V. p.* 631.

77) Huic etiam Galli inſtabant, ad idemque Belgas *art IX.* obligauerunt. Prodiit hac in cauſſa *La Sardaigne Paranymphe de la Paix aux Souverains de l' Europe a Boulogne* 1714. 8. quo ſcripto auctor ſuadet, vt loco Sardiniæ Cæſar adminiſtrationem hæreditariam Belgii Hiſpanici Bauaro cedat. Sed deſiſtebant tandem Galli Raſtadii ab hoc poſtulato.

78) HISTOR. DV CONGRES *p.* 425. ELECTA IVR. PVBL. *Tom. V. p.* 431.

79) HISTOR. DV CONGRES *p.* 429. Poſtquam Gallorum articulos Cæſareis legatis propoſitos exhibuiſſet, addit: *En pleine foi de ce que ces Articles étoient ceux que le Roi de France propoſoit, les Miniſtres de la Reine d' Angleterre les ſouscrivirent en les communiquant au Comte de Sinzendorff & à ſon Collegue, qui ne trouvans pas que leurs Plein-pouvoirs les authoriſaſſent à les accepter, refuſerent d' y donner leur conſentement: ce qui n' empêcha pas que les Miniſtres des Puiſſances qui étoient convenus de leurs Traitez particuliers, ne les ſignaſſent le même iour. Les Plenipotentiaires de France s' étant trouvez à deux heures après midi chez l' Evêque de Briſtol (ou le Comte de Strafford ſe rendit auſſi) y ſignerent les Traitez de Paix & de Commerce entre la Grande Bretagne & la France; & comme les Miniſtres de Savoie y étoient ſurvenus, ils ſignerent en même tems celui de Son Alteſſe Royale avec la France. Le Comte de Straffort ayant ce iour la invité a diner les Miniſtres des Rois de Portugal & de Pruſſe, avec ceux de Etats Generaux, & ayant*

Google

Terra Noua Anglis, cum libertate commerciorum & ſeruorum, Aſſiento dicto, 80) relinquuntur in perpetuum poſſidenda: Sabaudiæ Duci reſtitutio terrarum, Vallis Pragelas, cum munimentis Exilles & Feneſtrelles, aliisque vallibus Pedemonto vicinis, vna cum regno Siciliæ ceduntur, ceſſiones a Leopoldo Imp. in Ducatu Mediolanenſi factæ confirmantur. Luſitaniæ Regi terræ quædam Americanæ inter Fluuium Amazonum & Iapoc conceduntur. Boruſſiæ Regi conceditur pars Geldriæ Hiſpanicæ, quam copiis ipſius occupatam tenebat, vna cum tractu Keſſelano & præfectura Krieckenbec. Confirmatur etiam poſſeſſio Principatus Nouicaſtri, ita vt Boruſſorum Rex cedat iuri ſuo in Principatum Arauſionenſem, titulo tamen retento. Belgæ reſtituunt Regi Inſulas, Ariam, Bethunam, caſtrum S. Venantii, in cuius vicem Galli reſtitutionem Belgii Hiſpanici in fauorem domus Auſtriacæ pollicentur. 81) Cæſaris vero Legati ante diſceſſum ſuum, publicis ſcriptis exponebant rationes denegatæ ſubſcriptionis. 82)

§. XII. Bellum igitur in Germania continuabatur, dum Cæſar copiis ex Hiſpania atque Italia eductis, milite Germano ſuffultus, exercitum, Eugenio Duce, ad Rhenum mitteret, decreto etiam in Comitiis quatuor Myriadum (*Millionen*) auxilio. 83) Aſt Galli copiis longe ſuperiores XXIV. Iunii Landauium, licet nouis munimentis inſtructum, gubernante illud Alexandro Würtenbergico, obſident, qui, licet vrbem ſtrenue defenderet, demum XX. Auguſti ad deditionem fuit compulſus. 84) Exeunte Auguſto, noua ab Imp. contra Gallos, Bauarum & Colonienſem publicabatur belli declaratio. 85) Villarſius vero Gallorum Dux, poſtquam Rhenum tranſiiſſet, improuiſo Germanorum aggeres Friburgo præductos, & a Vaubonnio defenſos, perrumpit, 86) Friburgum XVI. Septembris obſidet, idemque per Harſchium ſtrenue defenſum, cum arcibus ſuis XVI. Nouembris capit. 87) Et licet Eugenius vtrique oppido ſubuenire vellet, illud tamen, dum copiis longe eſſet inferior, equitatu potius præualeret, & ſubmiſſæ a Germaniæ Principibus copiæ ad nutum ipſius haut agerent, illud tentare non fuit auſus. 88)

§. XIII.

ayant pris avec ſoi ceux qui ſe trouvoient chez l' Evêque avec Evêque même, tous allerent à l' Hôtel du Comte. Perſonne ne ſçait ni ce qui s' étoit paſſé chez l' Evêque, ni ce qu' on alloit faire chez le Comte. Le Public conſidere ce repas comme vn de ceux que les Miniſtres avoient coutume de ſe donner mutuellement chez eux, & perſonne n' avoit entendu dire que la Paix fut ſi prête à être ſignée. Cependant elle le fût par ceux qui s' étoient trouvez chez l' Evêque de Briſtol & par les autres après le diné chez le Comte de Strafford. Les Portugais la ſignerent ſur les 8. heures du ſoir & les Miniſtres du Roi de Pruſſe à 11. heures. Mais comme ceux des Etats Generaux avoient à collationner deux Traitez ſorts longs & étendus ſçavoir celui de Paix & celui de Commerce, leur ſignature ne ſe fit qu' a 2. heures après minuit dans le meme lieu.

80) Quid Aſſiento notet, plenius expoonitur in BVCHER. CABINET *p. XIV. p.* 612.

81) Singula hæc Pacis Inſtrumenta reperiuntur in ACTES & MEMOIRES *touchant la Paix d' Vtrecht Tom. IV.* ELECT. IVR. PVBL. *Tom. V. p.* 355. 435. 605. 697. 819. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXII. c. XII. Rube des ietzlebenden Europa p. I. & II.* vbi cum ſingulis adnexis, aliisque adpertinentibus reperiuntur.

82) Extat enim *Deduction des raiſons, pour leſquelles S. M. I. ne pouvoit point ſouſcrire à cette Paix, & des preiudice qu' elle Lui cauſoit*, & quidem ſub forma litterarum Eugenii Principis ad Miniſtrum Status Anglicanum; cuius contenta breuiter exhibentur in HISTOR. DV CONGRES *p.* 439. Potiſſimum autem hæ rationes in eo conſtabant, quod Pax iſta Traiectenſis magno fœderi ſit contraria, in cuius art. II. hæc verba: *Sacra Sua Cæſarea Maieſtas, Sacra Regia Maieſtas Magnæ Britanniæ & Domini Ordines Generales cum nulla res ipſis magis cordi ſit, quam Pax & tranquillitas generalis totius Europæ, iudicanerunt, ad eam ſtabiliendam nihil efficacius futurum quam procurando Cæſareæ Suæ Maieſtati, ratione prætenſionis ſuæ in Succeſſionem Hiſpanicam, ſatiſfactionem æquam & rationi conuenientem, & vt Rex Magnæ Britanniæ & Domini Ordines Generales ſecuritatem particularem & ſufficientem, pro Regnis, Prouinciis, ditionibus ſuis, & pro nauigatione & commerciis ſubditorum ſuorum adipiſcantur.* & art. VIII. *neutri partium fas ſit bello ſemel ſuſcepto de pace cum hoſte tractare, niſi coniunctim & communicatis conſiliis cum altera parte, nec pax ineatur niſi adepta prius pro Cæſarea ſua Maieſtate ſatisfactione æqua & rationi conueniente, & pro Regia Sua Maieſtate Magnæ Britanniæ & Dominis Ordinibus Generalibus ſecuritate particulari Regnorum, Prouinciarum, ditionum, Nauigationis & Commerciorum ſuorum.* Contraria iſta erat Præliminaribus Pacis, promiſſis Reginæ coram Parlamento ſæpius iteratis, ſe a bello non ceſſaturam, vsque dum Hiſpania atque India in domum Auſtriacam fuerint translata, & quod pacis conditiones plane ſint exorbitantes. Vid. etiam *Plan des Vtrechtiſchen parforce Friedens* in ELECTIS IVRIS PVBL. *Tom. V. p.* 186.

83) ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. V. pag.* 876. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXI. cap. X. Tom. XXII. cap. XI.*

84) LA CLEF *Aoùt* 1713. *p.* 105. *Sept.* 177. *Oct. p.* 261. HISTOR. DV CONGRES *pag.* 465. LAGVILLE *Hiſt. d' Alſace Tom. II. p.* 242.

85) LA CLEF *Nov.* 1713. *p.* 303. ELECTA IVR. PVBL. *Tom. V. p.* 836.

86) LA CLEF *Nov.* 1713. *p.* 339.

87) LA CLEF *Nov.* 1713. *p.* 345. *Dec. p.* 383. *Ianv.* 1714. *p.* 45. LAGVILLE *p.* 347.

88) Status hic exercitus Germanici probe deſcribitur in HISTOR. DV CONGRES *p.* 465. *Il y auroit peutêtre dequoi s' étonner de ce que le Prince Eugéne ne tenta point le ſecours ni de l' vne ni de l' autre place, ſi on ne ſçavoit, qu' il étoit non-ſeulement de beaucoup inferieur en monde au Maréchal, mais auſſi qu' vne grande partie de la Cavalerie de quelques Princes d' Allemagne ne put ou ne voulue point agir de concert avec le reſte de l' Armée, ſuivant vn ordre contraire de leurs Maîtres qui pour prix de leur ſecours avoit pretendu a S. M. Imp. des graces qu' elle ne crut pas leur devoir accorder. C' eſt le deſtin de ce grand Corps de l' Empire d' ailleurs ſi redoutable, d' être deſuni & brouillé dans les beſoins les plus preſſans, par des interêts & des vûes differentes de ſe Membres, qui ſouvent à contre-tems ſe prevalant de leur independance & immunitê particuliere, ſont les difficiles à fournir leur contingent, & retardent ainſi le bien & l' Interêt public. Je ne*

 des

§. XIII. Licet autem continuatio belli in Comitiis, exeunte anno 1713. iamdum, ad eandemque Quinque Myriades XXII. Decembris denuo fuiſſent decreta, 89) Gallus tamen æque ac Imperator ad pacem adſpirabant. Iſte modo per Papam, modo Moguntino & Palatino noua capita proponebat pacis in Imperio ineundæ; Tandem obſtetricante Piazza Cardinale, 89) & Hundheimio Barone, poſt varios ipſius cum Gallis, Metis atque Argentorati inſtitutos congreſſus, Raſtadti XXVI. Nouembris 1713. conuenerunt Eugenius Princeps & Dux de Villars. 90) Difficiles ſub initium videbantur Pacis Tractatus, dum Galli non ſolum de Hiſpaniæ ſucceſſione omnem cauſſam definiri vellent, ſed etiam præter Landauium & Ludouici Fortalitium, quæ tamen Traiecti Imp. conceſſerant, poſtularent, vt Bauariæ Elector non ſolum in integrum reſtitueretur, ſed etiam damna illata reſarcirentur, Briſaei munimenta ſolo æquarentur: Præfectura Germersheim & Seltz Gallis cederetur: ceſſio Siciliæ Sabaudiæ Duci facta, confirmaretur. Dum autem, Eugenius hæc concedere nollet, 91) iam in eo erat, vt pacis Tractatus abrumperentur. Conuenerat equidem inter vtroſque de certo Proiecto, 92) quod tamen Gallorum Rex reiiciebat. Dum interim Eugenius Princeps Stutgardiam, Villarſius Argentoratum ſecederet, Rege tandem Cæſaris conditiones adprobante, Raſtadti iterum conuenerunt, ibidemque pacis Inſtrumentum plane adornabant, cuius articuli quidam ſeparati VI. Martii, ipſum vero Inſtrumentum VII. inter horam tertiam & quartam matutinam fuit ſubſcriptum. 93) Conſtat illud XXXVII. Articulis, & quidem fundamenti loco ponuntur pax Weſtphalica, Nouiomagenſis & Ryswicenſis. Hinc Briſacum & Friburgum vna cum munimento Kehl, caſtrum etiam Bitſch & Homburg reſtituuntur, munimenta Gallorum cis Rhenum deſtrui promittuntur, Landauium vero cum pagis Nusdorf, Dannheim & Queichheim Gallis relinquuntur. Conſentit Rex Galliæ in nonum Electoratum. Promittitur reſtitutio Bauariæ & Colonienſis Electoris pleno iure, cum omnibus mobilibus & pretioſis ipſi ablatis. In Bonna Imperio ſit ius præſidii. Imp. promittitur reſtitutio Belgii Hiſpanici, vna cum Menena & Tornaco, ita tamen, vt quæ Boruſſorum Regi per pacem Traiectenſem fuerint ceſſa, penes ipſum maneant. Conceduntur Imp. Regnum Neapolitanum, & Sardiniæ vna cum vrbibus & portubus in Statu Præſidii ſitis. Hæ autem conditiones per pacem Generalem in loco medio confirmari debeant, atque ab Imperio adprobari. Adiecti ſunt tres Articuli ſeparati, quorum primus Titulos Imp. Hiſpanicos concernit, quod exinde nullum alteri præiudicium poſſit accedere. Alter idioma Gallicum, quod contra morem alias receptum, neque hoc in præiudicium poſſit adduci. Tertio loca Generalis Pacis decernuntur Schafhuſa, Bada Ergouiæ, & Frauenfelda, optione Gallorum Regi relicta. 95)

§. XIV. Dum varo ſecundum Imperii leges, ad pacem ineundam, huius etiam Conſenſus eſſet neceſſarius, de eodemque procurando Cæſar promiſiſſet, Cæſar pacem hanc concluſam per Commiſſionis Decretum, cum Imperio XXIV. Martii 1714. communicat, 96) vrgentem neceſſitatem adlegans, quod tempore tam breui, Imperii conſenſus non fuerit requiſitus, nihil tamen ſine conſilio & conſenſu Moguntini, atque Statuum potentiorum, qui legatos ſuos Viennæ haberent, fuiſſe actum. Interim, dum hæc

dis rien des ordres que les Troupes particuliérement celles des Cercles, reçoivent ſouvent immédiatement, de ne ſe point laiſſer ſeparer, on de ne poins avancer au delà de sel ou tel Diſtrict, quelque beſoin ou quelle convenance qu' il y ait, d' agir autrement. Vn tel ménage rompe ou retarde ſouvent les meſures des Generaux, ou grand preiudice de la Cauſe commune.

89) Extat Decretum Comitiale, Auguſtæ Vindelicorum XXII. Decembris 1713. in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXII. p.* 588.

90) LA CLEF Ianv. 1714. *on prétend que cette negotiation fut menagée par Mr. le Cardinal Piazza, par ordre du Pape, qui comme Pere commun ſouhaitoit de voir la Paix rétablie entre les Princes Chrêtiens.*

91) Quid Raſtadii actum, exponitur in LA CLEF *Ianv.* 1714. *p.* 52. *Fevr.* 1714. *p.* 127. ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. I. p.* 29. HISTORIE RASTADTISCHEN FRIEDENS *p.* 23. HIST. DV CONGRES pag. 468. *ce fut après la priſe de Fribourg & ſur la fin du mois de Novembre, que le Baron de Hundheim Miniſtre de S. A. E. Palatine & Mons. de la Houſſaye Intendant de l' Alſace, aprés quelques pourparles & après quelques allées & venues auprès des Generaux des deux Armées le Prince Eugéne & le Maréchal de Villars, avoient fait ſi bien, que ceux-ci ſe rendirent tous deux en même tems à Raſtadt (Château ou lieu de l' ancienne Reſidence des Princes de Bade) où ils commencerent à conferer ſur les moyens de faire la Paix.*

92) Patet hoc ex litteris Eugenii Principis ad Lövvenſteinium Principem, Cæſaris in Comitiis Commiſſarium, in HISTOR. RASTADTISCHEN FRIEDENS *p.* 29. & ad Circulos aſſociatos *p.* 30. HISTOR. DV CONGRES p. 469. *Le Prince Eugéne inſiſtoit ſur ce qu' on cedât à l' Empereur non ſeulement tout ce qu' on lui avoit offert dans les Conferences d' Vtrecht, mais encore d' autres choſes qui étoient de ſa convenance & neceſſaires pour la ſureté de le Empire. Le Maréchal au contraire vouloit rabatre beaucoup des premiéres propoſitions ſous le nom de nouvelles conquetes, qu' il avoit fait, & en dedommagemens des dépenſes que le Roi T. C. auroit du faire dans la pourſuite de la guerre.* HIST. RASTADT. FRIEDENS *p.* 63. 124.

93) Exhibetur illud in HISTOR. RASTADT. FRIEDENS *p.* 52.

94) HISTOR. RASTADT. FRIEDENS *p.* 39. LA CLEF *Avril* 1714. *p.* 267. *Mai p.* 342.

95) Extat Inſtrumentum Integrum in HISTORIE RASTADT. FRIEDENS *pag.* 140. ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. VI. pag.* 319. LA CLEF *Iuin* 1714. *p.* 399. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXII. c. XIII.* & in Tractatu *Ruhe des ietzlebenden Europa Tom. I. c. XI.*

96) Extat illud in HISTOR. RASTADT. FRIEDENS *p.* 41.

97) Acta

hæc in exemplum non ſint trahenda, poſtular ab Imperii Statibus, vt vel Imp. Pacis negotium in Conuentu vniuerſali Badæ inſtituendo, nomine Imperii committant, vel decretam iamdum Imperii deputationem ad locum iſtum mittant. Catholici equidem Status Imp. integrum Pacis negotium committendum eſſe arbitrabantur; Euangelici vero per Votum Commune, a Magdeburgico prolatum, decretam iamdum Deputationem Imperii adornari malebant, inſimul explicationem Articuli tertii ad abolendam potiſſimum clauſulam quarti articuli Pacis Ryawicenſis, petebant. Poſtquam autem XXI. Aprilis cauſſa hæc in Principum Collegio denuo ſuiſſet agitata, Euangelici Principes conſentiebant equidem, vt Imp. pacis negotium committeretur, ita tamen, vt rationem habeat explicationis dicti tettii Articuli ſecundum Pacem Weſtphalicam, ad abolendam clauſulam quarti atticuli Pacis Ryſwicenſis. Factum de eo XXIII. Aprilis placitum Imperii, cui non ſolum hæc Euangelicorum poſtulata inſerebantur, ſed etiam, vt Cæſar reſarcitionem damnorum a Gallis poſt pacem Raſtadrienſem illatorum, peteret. Nouo igitur IV. Maii 1714. facto placito, negotiuin Pacis Imp. quidem libere committitur, iſta tamen bina Capita per Poſtſcriptum ſuerunt adiecta. Hoc igitur Imperii mandato munitus ſolus Cæſar, cum Gallia per legatos Badæ egit. 97) Fit X. Iunii Congreſſus initium. Plures equidem Europæ Status eo legatos ſuos mittebant, qui tamen ad Congreſſus non admittebantur, præter Bauariæ & Colonienſis Electorum Commiſſarios, qui tamen legati dignitate ſub initium non gaudebant. Euangelici quoque abolitionem dictæ clauſulæ quartæ fruſtra petebant. Aduentantibus tandem Badam Eugenio Principe & Villarſio, etiam hæc Pax Badenſis VII. Septembris 1714. ſubſignatur, Raſtadtienſi conformis, niſi quod Colonienſis atque Bauari reſtitutio plenius fuiſſet declarata. 98) Eademque ab Imperio d. IX. Octobris 1714. ratihabita. 99)

§. XV. Pace hac licet concluſa, dum pro Catalonia, licet Raſtadti non ſolum, 100) ſed etiam Belgæ inſtarent, & libertatem impetrare non poſſent, hi tamen in propoſito nihilominus conſtantes, poſt Cæſareorum ex Catalonia diſceſſum, auctore potiſſimum Epiſcopo Barcellonenſi, & Neboth Tribuno, Collegium Deputationis formant, quod Prouinciæ Regimen gerat. Ab hoc Barcellona, aliæque arces præſidio firmantur, defenſio contra Gallorum Hiſpanorumque ioſultus paratur. 1) Varia equidem Galli tentabant pro Catalonis ad obſequium Philippi reducendis, ipſi tamen ſine reſtitutione atque confirmatione iurium ac priuilegiorum ſuorum hoc conſtantiſſime denegabant. Quod cum Galli recuſarent, atque aditus omnes ad Barcellonam per menſes aliquot præcluſiſſent, tandem Maio menſe, vrba obſidione fuit cincta. 2) Multam autem in vrbe hac defendenda fortitudinis famam ciues ſuerunt adepti, ipſo clero populum non ſolum ad reſiſtendum inuitante, ſed etiam inter milites fortiſſime dimicante. 3) Aſt, poſt quadrimeſtrem obſidionem, eandemque duriſſimam, omni auxilio deſtituti, XII. Septembris a. 1714. vrbem Gallis victoribus, qui muros iamdum adſultu occupauerant,

97) Acta in Comitiis exhibentur in DISCVRS VON REICHS-DEPVTATIONEN *zu Friedenſchlüſſen p.* 47. FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXIII. c. IX-XV. Tom. XXIV. c. XI. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden Tom. II. cap. III. §. LXIII. ſqq.*

98) Breuem huius Pacis hiſtoriam exhibet HISTOR. DV CONGRES *de la Paix d' Vtrecht pag.* 476. his verbis: *les Conferences commencerent en effét le* 10. *de Iuin entre les Plenipotentiaires deputez de la part de Sa Mai. Imp. les Comtes de Goes & de Seilern, & le Comte du Luc & Mons. de St. Conteſt, Plenipotentiaires de France. Comme on avoit long tems attendu ces Miniſtres car il falut avoir la Ratification de ce qui avoit été conclu à Raſtadt, il s' en trouva beaucoup d' autres dés le commencements des Conferences, qui n' ayant pu obtenir à Vtrecht ni à Raſtadt, qu' on mit les interêts de leurs Maitres ſur le tapis, venoient inſiſter ſur la même choſe. Cependant ils n' eurent point lieu d' etre plus ſatisfaits à Bade, qu' ils avoient été ailleurs: ils n' y firent que perdre leurs pas & peine. Ces Miniſtres étoient ceux du Papes, du Duc de Lorraine & de quelques Princes d' Italie, des pretenſions desquels on parlera ci aprés & Le Baron de Miniſtre de l' Electeur de Cologne, & le Bar. de Malknecht de la part de celui de Baviere ne furent admis au Congrès de Bade, non plus que les precedens, & encore moins le Comte Berett qui venoit de la part du Roi Philipe. Ce Miniſtre ſe tint toujours incognito, pour des raiſons qu' il n' eſt pas difficile de deviner. Ces Meſſieurs ayant cependant toute liberté de traiter avec les Plenipotentiaires de France, le défaut de leurs perſonnes dans les Conferences Gener. ne retarda point la Negociation, laquelle dura prés de trois mois entiers en bien d' altercations & de diſputes: non-obſtant qu' on eut renvoyé quantité de matieres qui s' étoient preſentées au Congrès, pour y être traitées. Quoique la Reine d' Angleterre eut reſolu, auſſi bien que d' autres Puiſſances d' envoyer pareillement des Miniſtres à Bade, & que meme le bruit eut couru que le Comte de Straffort qui étoit à Vtrecht, s' y rendroit de la part de cette Princeſſe. Cependant comme l' Empereur avoit fait connoitre, qu' il ne ſouhaitoit nullement, que ſes differens avec la France fuſſent traitez par d' autres mains, que par celles de ſes propres Miniſtres, cet envoi n' eut point de lieu, non plus que celui d' autres Miniſtres qui devoient venir de la part de la Suede, de la Hollande, de Savoie & d' autres puiſſances qui faiſoient état d' envoyer pareillement leurs Miniſtres à Bade.* Integrum Inſtrumentum cum Plenipotentiis reperitur in Tract. *Ruhe des ietzlebendem Europa Tom I. n. XII.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. VII. pag.* 123.

99) ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. VII. pag.* 232.

100) Patet hoc ex primo Pacis Raſtadiienſis Proiecto *art. XVIII.* in HISTORIA RASTADT. FRIEDENS *pag.* 72.

1) LA CLEF *Avril* 1713. *pag.* 298. *Mai pag.* 306.

2) LA CLEF *Iuillet* 1714. *pag.* 24. *Aout pag.* 88.

3) LA CLEF *Sept. p.* 151.

 4) LA

uerant, dedunt, vitæ ſaltim & bonorum libertatem paciſcentes. 4) Maiorca ſupererat, quæ Gallorum primum arma eludebat, ad defenſionem æque ſortem parata, ſed inſequenti anno, aſtu magis & proditione, quam atmis Gallorum fuit occupata. 5)

§. XVI. Vltimum adhuc bellum ſupereſt, apud Germanos, in Holſatia & Pomerania geſtum. Poſtquam enim Fridericus IV. Daniæ Rex ex Italia redux factus, XXVI. Maii 1709. Dresdam aduentaſſet, feſtiuos inter adparatus, ludorumque ſolennia, de bello reſtaurando cnnſultabatur, 6) ipſo & Auguſto poſtmodum cum Boruſſorum Rege Potsdami conuenientibus. 7) Renouato igitur fœdere, Polonorum Rex Auguſtus, non ſolum Auguſto menſe 1709. Poloniam iterum intrat, 8) cauſſis ſuis publico ſcripto expoſitis, 9) ſed etiam Daniæ Rex Scaniam iuuadit, licet, poſtquam ad Helſingburgum inſigni clade Dani fuiſſent adfecti, inde iterum reiectus fuetit. 10) Dum autem Sueci in exercitum Neutralitatis conſentire nollent, 11) mortuo anno 1711. Ioſepho, Auguſtus Rex Fœderatorum copiis ſuffultus, Suecorum in Germania prouincias inuadit, idemque ſui iuris eſſe, publicis ſcriptis proponebat, vt tanquam Imperii Vicarius ſecuritati Circuli Saxoniæ Inferioris proſpiceret. 12) Primus impetus Auguſto menſe factus fuit in Pomeraniam, & poſtquam Sueci Damgartum, vbi Danos a Rebnitiæ amnis traiectu retinere cogitabant, relinquere fuiſſent coacti, reliquam Pomeraniam, Stettino atque Stralſunda excepta, deſerebant. 13) Accedebat Danis & Saxonibus, ex fœdere Ruſſorum miles, exhibita deſuper in Comitiis declaratione. 14) Hi inſimul Stralſundam XXVI. Septembris 1711. obſident, Penamundam capiunt, inſulam Vſedom a Suecis relictam, occupant. Verum deficiente belli adparatu, Dückero ſe intra munimenta Stralſundæ præducta, ſtrenue defendente, vrbs iſta XVII. Ianuarii 1712. relinquitur. 15) Præter Pomeraniam, belli quoque theatrum in Megapolitanis terris aperiebatur, Danis Wismariam arctius includentibus. Exinde Sueci V. Decembtis 1711. in Danorum caſtra infeliciter erumpentes, clade fuerunt adfecti, vt ex tribus millibus pauciores Wismariam reuerterentur, Danis eosdem ad portas vsque perſequentibus. 16) Et licet Wismaria poſt hanc cladem ignitis globulis infeſtaretur, exiguo tamen factum damno illato, 17) Megapolitanas inter hæc terras variis incurſionibus, exactionibus & militari tranſitu Sueci æque ac Fœderati vexabant, deſuper Duce in Comitiis diuerſis ſcriptis conquerente, ſed exiguo cum fructu. 18)

§. XVII. Inſequens annus 1712. deficiente belli adparatu, accedentibus inter Fœderatos diſſidiis, ſine ſingulari apud Pomeranos facto agebatur. In Rugiam equidem inſulam XX. Auguſti Fœderatorum, ipſo Rege Auguſto & Ruſſorum Monarcha præſente, copiæ traducebantur, quos tamen Steinbockius reiiciebat, vt nauibus ſe imponere iterum cogerentur. 19) Auguſto menſe Stada obſidione cincta, atque fame peſteque preſſa VII. Septembris deditione fuit capta. 20) Ducatus inde Bremenſis terris occupatis, ſubditi in verba Danorum Regis iurare fuerunt coacti, quem poſtea Hannouerano Electori, ſolutis ſexcentis Ioachimicorum millibus, ceſſit. Steinbockius tamen, nouis ex Suecia ſubſi-

4) LA CLEF *Nov. p.* 307. ZVSTAND VON EVROPA 5. *Quart. p.* 710.

5) LA CLEF *Mars* 1715. *p.* 174. *Iuin p.* 410. Quid ſuper pacis ratificatione in Comitiis fuerit actum, exponitur in FABRI *Staats-Cantzley Tom. XXIV. c. X.*

6) LA CLEF *Iuillet* 1709. *p.* 40. *Oct. p.* 305.

7) LA CLEF *Aoûe p.* 148.

8) Manifeſtum Dresdæ publicatum fuit VIII. Auguſti 1709. Singulari etiam libello, qui Gallico ſermone prodiit, factum hoc pro legitimo declaratur LA CLEF *Octobr.* 1709. *pag.* 311.

9) Extat Manifeſtum hoc in HISTOR. EINLEITVNG ZV DEM NORDIſCHEN KRIEG *pag.* 612. ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. I. p.* 1101. cui acceſſerunt *Vnvorgreiſliche Gedancken eines Schwediſchen Vnterthanen über das iüngſt heraus gegebene Daniſche Manifeſt*, 1710. 4. cuius tenorem exhibent ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. II. p.* 37. LA CLEF *Ianv.* 1710. *p.* 48. LETTR. HISTOR. *Nov.* 1709. *p.* 559.

10) Quid in Scania geſtum, exponitur in *Hiſtor. Einleitung zu dem Nordiſchen Krieg* exeunte, LA CLEF *Ianv.* 1710. *pag.* 55. *Mars pag.* 181. *Mai p.* 318.

11) *Vide ſupra* §. XXX.

12) Extat Manifeſtum in *Hiſtor. Nachricht vom Nord. Krieg p. I. p.* 21. *ſqq.* AVLANDERS *Relation vom Kœnig von Schweden p. I. p.* 139. Adiecta ſunt Manifeſta Daniæ Regis & Ruſſorum Monarchæ. ELECTA IVR. PVBL. *Tom. III. p.* 987. LETTR. HISTOR. *Dec.* 1709. *pag.* 716.

13) LA CLEF *Octor.* 1711. *p.* 271.

14) Extat hæc declaratio in ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. II. p.* 29. *Tom. III. pag.* 980. *Hiſtor. Nachricht vom Nord. Krieg p. I. p.* 58. hac potiſſimum ratione vtitur Ruſſorum Monarcha, quod Suecorum Rex Neutralitatis Tractatibus ſubſcribere noluiſſet.

15) AVLANDER *p. I. p.* 159. 174. LA CLEF *Nov.* 1711. *p.* 348. *Dec. p.* 407. *Fevr.* 1712. *p.* 119. *Mars p.* 191.

16) *Nachricht vom Nord. Krieg. p. I. p.* 120. AVLANDER *p. I. p.* 165.

17) AVLANDER *p. I. p.* 170.

18) Varia Acta ſcripta in Comitiis exhibita reperiuntur in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. II. p.* 423. *Tom. IV. p.* 915. *Tom. VII. pag.* 66. 129. 494. *p.* 372. 568. *Tom. X. p.* 642. 914. *Tom. VIII. p.* 393. 858. *Tom. XI. p.* 24. 241. 425. 776. *Tom. XII. p.* 47. *Contin. I. Hiſtor. des Nord. Krieges p.* 48. *ſqq.* FABRI *Staats-Cantzelley Tom. VI. c. V. Tom. XX. c. V. VI. VII. Tom. XXII. c. VIII. Tom. XXIII. c. V. Tom. XXIV. c. VII. Tom. XXVIII. c. IV. Tom. XXIX. c. II.*

19) LA CLEF *Nov.* 1712. *p.* 349. *Dec. pag.* 411. AVLANDER *p.* 192.

20) LA CLEF *Oct.* 1712. *p.* 273. *Nov. pag.* 345. NACHRICHT VOM NORD. KRIEG *p. I. p.* 169. AVLANDER *p.* 169.

21) LA

ſubſidiis firmatus, perruptis Saxonum munimentis, ad Rebnitiam amnem extructis, Megapolitanas terras inuadebat, Danosque eo adigebat, vt Roſtochium, caſtraque ad Wismariam relinquere cogerentur, 21) & publice propoſito ſcripto, 22) quaſi in Poloniam tranſire vellet, Danos ſecuros reddens, tanto magis, quod factis ad quindecim dies induciis, pacem præ ſe ferebat. 23) Aſt, finitis iisdem, Danos XX. Decembris a. 1712. Saxonum licet auxiliis firmatos, ad Megapolitani tractus vrbem Gadebuſch ſubito adoriebatur, inſigni potitus victoria, tribus Danorum millibus occiſis, quatuor millibus captis. 24) Hac vt vteretur Steinbockius, Trauam tranſibat, in regiam Holſatiam cum exercitu Suecico irrumpens, 25) Altonauiam Hamburgo vicinam, Danorum horreum, IX. Ianuarii 1713. malo exemplo, incendio deleri iubens, quod dum alii deteſtarentur, Steinbockius variis litteris excuſare conabatur. 26) Et licet Steinbockius illud potiſſimum in animo haberet, vt, poſtquam exercitui ſuo de pecunia & equis ex Holſatia proſpexiſſet, fatale tamen ipſi fuit, vlterius in Holſatiam perrexiſſe, quam grauiter exactionibus nimium vexabat. Poſtquam enim Fœderati Ruſſorum milite eſſent firmati, pedetentim Suecos ſequebantur, atque Eidoram tranſientes, Fridrichſtadtum occupant, inde Suecos in campis primum Gardingenſibus, & poſtquam Chriſtiano Auguſto Holſatiæ Adminiſtratore, Holſatisque fauentibus, in Tönningam vrbem fuiſſent recepti, in eodem includebant, 27) atque deficientibus victus neceſſariis ad incitas redigebant, vt tandem, dum vrbs obſidione cingeretur, XVI. Maii 1713. ſe dedere cogerentur. 28) Holſatis quidem vrbs fuit relicta, ſed arctius a Danis cincta, quæ, cum victus neceſſariis deſtitueretur, Holſati omnem adhibebant operam, qua ratione ex Belgio eadem adueherent, aſt, Danis omnes vias præcludentibus, tandem VII. Februarii 1714. ad deditionem fuit coacta, & poſt aliquot menſes munimentis deſtituta. 29) Tönninga igitur in Danorum poteſtatem redacta, omnem poſtea Holſatiam vna cum Eutinenſi Epiſcopatu occupabat Danorum Rex, maxime quod Holſatorum ope, Tönninga Suecis fuerit aperta, licet de eo reſtituendo, in Comitiis, & apud pleroſque Europæ Status potentiores varie laboraret Holſatiæ Adminiſtrator. 30) Sola ſupererat inſula Heiligland, quam etiam, poſtquam per aliquot menſes fuiſſet cincta, Dani demum capiunt. 31)

§. XVIII. Rebus ſic in Holſatia compoſitis, in Pomeraniam pergebant Fœderati, hanc ſibi ſubiicere, Suecosque e Germania eiicere cupientes. Stettinum eorum impetum primum experiebatur, quod Iulio menſe 1713. obſidione cingebant, & vel tertia vrbis parte per ignitos globulos conſumta, tandem conuenit, vt Suecis, vrbe relicta, ſecurus tranſitus pateret Stralſundam, præſidium Boruſſicum & Holſaticum imponeretur, his conditionibus, vt poſtquam Ruſſis ſumtus eſſent ſoluti, quos in obſidionem impenderunt, Boruſſorum Rex vna cum Holſatiæ Adminiſtratore, vrbem tanquam ſequeſtri, durante bello, tenerent, pace vero firmata, poſtquam ipſis fuerit ſatisfactum, reſtituerent, hac autem conditione adiecta, ne Sueci ex Pomerania in Poloniam tranſirent, idque ſi tentarent, a Boruſſico milite impedirentur, ideoque etiam integrum Tractum a Viadro vsque ad Panim, ad pacem vsque tanquam Sequeſtri tenerent. Fœderati e contrario, ex Pomerania abitum paciſcebantur. Solutis igitur Ruſſis pro ſumtibus in hanc expeditionem quadringentis Ioachimicorum millibus, tradita vrbs fuit IV. Octobris 1713. ipſo Boruſſorum Rege in illam aduentante. Eadem ratione de Wismaria atque Stralſunda ſequeſtris tradenda agebatur, Suecis tamen hoc plane denegantibus. 32)

§. XIX. An-

21) LA CLEF *Ianv. 1713. p. 6.* AVLANDER *pag. 194.*

22) Extat illud in NACHRICHT VOM NORD. KRIEG *p. I. p. 174.*

23) LA CLEF *Ianv. 1713. p. 57.* AVLANDER *pag. 199.*

24) LA CLEF *Fevr. 1713. pag. 122. 123.* NACHRICHT VOM NORD. KRIEG *p. I. p. 195.* AVLANDER *p. 203.*

25) LA CLEF *Fevr. 1713. p. 126.*

26) LA CLEF *Fevr. 1713. p. 126. 155.* AVLANDER *p. 206.* Scripta hac in parte extant in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. V. p. 71. 128. Tom. VI. p. 428. 521.*

27) LA CLEF *Avril 1713. p. 256. Mai p. 340.* AVLANDER *pag. 223.* ELECTA IVR. PVBLICI *Tom. VII. p. 651.*

28) LA CLEF *Iuillet 1713. p. 52.* AVLANDER *p. I. p. 229.* Acta inter Danos atque Holſatos repeRiuntur in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXIV. cap. VIII. & IX.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. VII. p. 43. Tom. VIII. p. 213. 311.*

29) HISTOR. NACHRICHT VOM NORD. KRIEG *p. 339. ſqq. Contin. I. p. 248.* AVLANDER *p. I. pag. 270.*

30) Sub initium equidem omnem a ſe culpam Holſati auertere conabantur: aſt Dani ex ſcriptis, quæ in vrbe occupata fuerunt reperta, contrarium demonſtrabant. Extat de eo *Wahrhaffte und gründliche Nachricht von demienigen, ſo vor und nach der am 14. Febr. 1713. beſchehenen Einraumung der Veſtung Tønningen an den Kœnigl. Schwediſchen Feld-Marſchall ſich zugetragen.* A parte Holſatorum vero extat ſcriptum: *ſuccincte Deduction das Seine Kœnigl. Maieſtat von Dennemarck des Hochfürſtl. Hauſes Gottorf Aggreſſor ſeyn, 1714. 4.* Cui tamen ſingulari ſcripto Dani reſpondent. Vid. etiam *Contin. I. Hiſt. des Nord. Krieges p. 160.* vbi vtriusque partis ſcripta reperiuntur. FABRI *Staats-Cantzeley Tom. XXII. c. II. Tom. XXIII. cap. IV. VI. Tomo XXIV. c. IX. Tom. XXV. c. VII. Tom. XXVII. c. VII.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. VII. pag. 43. Tom. VIII. p. 213. 311. 441. 693. Tom. X. pag. 43. 337. Tom. XI. pag. 253. 476. 744. 539. 999. Tom. XVIII. p. 983. Tom. XXX. p. 29.* vbi Relatio extat omnium negotiorum a parte Czaris circa pacem ab a. 1715. ad 1718. geſtarum.

31) AVLANDER *p. I. p. 272.*

32) LA CLEF *Novemb. 1713. p. 349. Decembr. 1713. p. 425.* CONTIN. I. NORD. KRIEGES *p. 128.*

33) AV-

§. XIX. Anno 1714. ceſſabant Fœderatorum arma in Pomerania; Imp. vero in Comitiis & per legatos ſuos hoc potiſſimum agebat, vt partes litigantes inuicem componeret. Communi etiam Imperii conſenſu de pace agebatur, Suecis non niſi ægre legatos ſuos Brunſuicum mittentibus. Poſt varia impedimenta, demum XVII. Martii 1714. fit Congresſus initium, ſed, dum Sueci omnia, quæ ipſis ablata, vellent reſtitui, ſine fructu fuerunt conſultationes. 33) Nomine Suecorum Regis etiam publico ſcripto in Comitiis rationes proponebantur, cur Brunſuicenſem congreſſum minus probaret. 34) Suecorum vero Monarcha, vt collapſas res reſtitueret, XXII. Nouembris improuiſo, ex Bendera, vbi per quinquennium hæſerat, Stralſundæ, magno cum ſubditorum gaudio aduenit. 35) Poſtquam vero Boruſſiæ Rex dimiſſo milite Holſatico, ſibi ſoli Stettinum vindicaret, 36) inſtituebantur cum Schlippenbachio Comite, Boruſſorum Regis legato, de reſtituendo Stettino tractationes, aſt ſine effectu. Offerebant Sueci, Haſſiæ Landgrauii interuentu, quadringenta Ioachimicorum millia, atque his ſolutis, Stettinum reddi poſtulabant. Dum vero Sueci reliquas conditiones non adprobarent nihil actum, Boruſſiæ Rege inſtante, vi pacti ſe ad retinendum Stettinum ad pacem vsque teneri. 37)

§. XX. Dum vero pacis Tractatus parum proficerent, Suecorum Rex non ſolum ad bellum magis magisque ſe præparabat, Stralſundam nouis operibus & aggeribus circumductis muniebat, ſed etiam Fœderati illud audebant, vt Suecos ex omni eiicerent Germania. Dani interim XXIII. Aprilis 1715. nauali prœlio ad Fridrichsort victores, multis Suecorum nauibus captis & ſubmerſis. 38) Concluſo autem inter Polonorum, Danorum, Boruſſorum & Ruſſorum Reges fœdere, Suecorum Rege Stettinenſi Tractatu teneri nolente, Fœderati aperto Marte Pomeraniam ingrediuntur, facto interim XXIII. Maii 1715. Circuli Weſtphalici decreto pro defenſione terrarum Cliuenſium. 39) Primus a Suecorum parte impetus, qui Aprili menſe Boruſſos ex inſula Vſedom & caſtro Penamundæ eiiciunt, 40) quo facto, ipſe Boruſſorum Rex, publicato Manifeſto, litteris etiam ad Imp. ſcriptis hoſtiliter contra Suecos agit, Holſatorum milites in vrbe Stettino captiuos facit, hanc vrbem ſibi vindicat: cui Saxonicæ & Danicæ copiæ ſe iungunt. 41) Dum interim Suecorum Rex pedem retro figit, atque intra munimenta, Sundæ vrbi præducta, ſe includit. Et licet Gallorum legatus Croisſius compoſitionem tentaret, Suecis tamen hic magis fauebat, quam Fœderatis. 42) Hinc, dum Fœderati Stralſundam obſiderent, Sueci ab XVIII. Iulii ad XXIV. Danorum claſſem minorem inter Rugiam inſulam & terram continentem adgrediuntur, eandemque plane euertere conantur: Sehſtedtius tamen claſſis Danicæ præfectus, eorum conatus eludebat, dum Sueci maioribus ſuis nauibus Danicas attingere haut valerent, easdem tamen globis ignitis varie infeſtantes arctius includunt. 43) Liberatur tandem claſſis, occupato Wolgaſto vrbe & arce, quam Suecis, licet ipſo Rege præſente, acerrime reſiſtentibus, XXXI. Iulii inſula Vſedom ſequebatur, ex qua Sueci per piratas ſuos, Fœderatorum commeatum hucusque impediuerant. 44) Sueci equidem intra Penamundæ caſtrum ſe coniiciebant, ipſumque adhuc ſtrenue defendebant, illud tamen XXII. Auguſti ad deditionem fuit compulſum, 45) dum interim VIII. Auguſti vtræque claſſes maiores inter Iasmuth & Perth prœlio nauali decernerent, quo prœlio Dani equidem victoriam, non ſine clade tamen fuerunt adepti, ita, vt Suecorum claſſis Carlscronam, Danorum Hafniam rediret. 46) Sehſtedtius igitur cum claſſe minori Suecorum piratas inter Rudenam & Rugiam in mari, *das Nieuwe Diep* dicto, hærentes fugat, atque Suecos in Rudena inſula includit. 47) Accedebat demum Fœderatis Georgius Ludouicus, tanquam Elector Hannoueranus, inito cum Danis pacto, quo ipſi Bremenſis ceditur Ducatus. 48) Tandem vero aduentante denuo Danorum claſſe maiore

AVLANDER *p. I. p. 253.* Receſſus ideo inter Boruſſiæ Regem & Adminiſtratorem Holſaticum de ſequeſtratione Pomeranica initus, vna cum variis ſcriptis extat in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tomo VI. p. 35. 375. 441. Tom. VII. p. 34. Tom. VIII. p. 4. 441. 590. 698. 959. Tom. IX. p. 169.* FABRI *Tomo XXVII. c. VI.*

33) LA CLEF *Mars 1713. p. 201.* Quid inter Fœderatos in hoc congreſſu actum, exponitur in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. V. pag. 211. Tomo IX. p. 26.*

34) Extat in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XI. p. 61.*

35) AVLANDER *p. I. p. 280.*

36) Extant ſcripta deſuper in KERNCHRONIC *an. 1715. p. 95.*

37) AVLANDER *p. I. p. 283.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. IX. p. 26.*

38) AVLANDER *p. II. p. 35.* HISTOR. KERN-CHRONIC *a. 1715. p. 90.* hoc prœlium late deſcribit.

39) Extat in MERC. HISTOR. *Iull. 1715. p. 66.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. VIII. p. 553. 604. 844. Tom. XII. p. 286.* Refutatio Suecicæ Declarationis belli Regis Boruſſiæ extat in ELECT. IVR. PVBLICI *Tom. IX. p. 169. Tom. X. p. 81.*

40) AVLANDER *p. II. p. 46.*

41) AVLANDER *p. II. p. 41. 92.*

42) AVLANDER *p. 61.* Litteræ Croisſii extant in MERC. HIST. *Iull. 1715. p. 27. Aout pag. 133.* Adde FABRVM *Tom. XXVII. c. VI. Tom. XXVIII. cap. III.* LETTRES HIST. *Janv. 1716. p. 27.*

43) AVLANDER *p. 109.*

44) AVLANDER *pag. 118.* KERN-CHRONIC *1715. p. 135.*

45) AVLANDER *p. 125. 155.* LA CLEF *Oct. 1715. p. 283.* MERC. HIST. *1715. pag. 262* KERN-CHRONIC *p. 165.*

46) AVLANDER *p. 130.* LA CLEF *Oct. 1715. p. 284.* MERC. HIST. *Sept. 1715. p. 259.*

47) AVLANDER *pag. 154. 180.* MERC. HIST. *Oct. 1715. p. 376.* KERN-CHRONIC *p. 199.*

48) AVLANDER *p. 163. 185.* LA CLEF *Oct. 1715. p. 281.* MERC. HIST. *Nov. 1715. p. 495.*

49) AVLAN

maiore, 49) XV. Nouembris prope pagum Strehſoh, ad Rugiam inſulam adpellunt Fœderati, loco, Suecorum milite haut munito. Et licet Suecorum Monarcha matutino tempore ſequenti Fœderatos adoriretur, cum ſuorum tamen clade fuit repulſus, vt vix Stralſundam elaberetur. Quidquid Suecorum in inſula adhuc erat reliqui, victorum arbitrio XVIII. Nouembris ſe ſubmittit. 50) Rugia occupata, Rudenam inſulam Succi relinquunt, a Fœderatis ſtatim occupatam. 51) Antea iamdum Suecorum munimenta extra vrbem Sundenſem, per Saxonum præfectum militarem Wackerbarthium V. Nouembris improuiſo occupantur, multis Suecorum factis captiuis, & fere cum fugientibus portas Fœderati intraſſent, in tempore adhuc recluſas. 52) Hinc, poſtquam exteriora vrbis munimenta Decembri menſe adſultu fuiſſent capta, 53) Suecorum Rex amplius ſe ſecurum haut ſentiens, relicta XXI. Decembris vrbe, in Sueciam tendit, quam, Danis ipſum proſequentibus, vix attingit. Dum igitur foſſæ glacie eſſent obductæ, murus vrbis perruptus, Duces militares vrbem, poſt operoſam hanc obſidionem, XXIV. Decembris Fœderatis dedunt, militem horum arbitrio relinquentes, mille Suecis exceptis, qui primo vere in Sueciam eſſent ducendi. 54) Wismaria igitur per Fœderatos, quibus etiam Hannouerani acceſſerunt, arctius adhuc incluſa tenebatur, 55) indeque obſidebatur, 56) atque d. XIX. Aprilis 1716. ad deditionem adigebatur, militibus præſidiariis factis captiuis, exceptis mille Suecis, qui in Succiam transportabantur. 57) Munimenta vrbi prædicta, vna cum munimento maritimo, Walfiſch dicto, Fœderatorum iuſſu a. 1718. deſuper licet in Comitiis proteſtante legato Suecico deſtruebantur. 58) Licet autem in Comitiis ſuper hoc inter belligerantes Septentrionales ſæpius fuiſſet deliberatum, Congreſſus etiam Brunſuicenſis inſtitutus, nihil tamen fuit actum, vsque dum poſt Caroli XII. Suecorum Regis mortem, ſinguli cum Suecorum Rege Friderico & Regina Vlrica Eleonora ſeparatim pacem facerent. 59)

§. XXI. In Germaniæ negotiis, Antonius Florianus, Princeps Lichtenſteinius ad Cæſaris commendationem, XV. Februarii 1713. inter Imperii Principes in Comitiis ſolenni ritu introducebatur, ita tamen, vt ſibi de bonis Principe dignis proſpiciat, id vero antiquis Ducum Principumue familiis minime vergat in præiudicium. 60) Increſcente vero apud Germanos, Ratisbonæ potiſſimum, contagionis metu, in Comitiis XXIII. Augusti 1713. decretum, vt Comitia Auguſtam translocarentur, quo etiam Legati, Cæſare adprobante, ſenſim ſeceſſerunt, 61) quæ tamen ceſſante contagione, anno 1715. Ratisbonam iterum fuerunt redacta. 62) Auguſtæ vero per decretum Imperiale, Viennæ XXXI. Ianuarii 1714. ſcriptum, Comiti de Bolgaro, legato Sabaudico, omnis Germania interdicebatur. 63)

§. XXII. Anno 1713. exoriebatur controuerſia ratione ſucceſſionis Limburgenſis. Extincto enim XIX. Auguſti Volratho, ſuæ gentis vltimo, Fridericus Guilielmus, Boruſſorum Rex, ex iure expectatiuæ Friderico I. a Leopoldo an. 1695. conceſſæ, feuda Limburgenſium non ſolum Imperii adpetebat, ſed etiam ex pacto cum defuncti fratre, Georgio Eberhardo a. 1699. inito, dimidium allodii, vna cum Voto in Comitiis Imperii & Circuli petebat. Feuda equidem Imperii defuncti Comitis filiæ Boruſſorum Regi non denegabant, hæc tamen in iure Banni ſaltim & Regalibus conſiſtere demonſtrabant, terras eſſe allodiales, ſeparationem igitur allodii a feudo quærebant, nec pactum illud cum Georgio Eberhardo ipſis præiudicio eſſe poſſe, adlegantes; Votum etiam ipſis per Receſſum Geilndorffenſem a. 1690. in Comitiis Imperii & Circuli, extincta linea maſcula, fuiſſe reſeruatum. Et licet Boruſſorum Rex Comitatus poſſeſſionem adprehenderet, eandem tamen ex decreto iudicii aulici iterum reliquit, terris, tanquam allodialibus, a Iuliana Dorothea

49) AVLANDER *p. 165.*

50) AVLANDER *p. 195.* LA CLEF *Ianv. 1716. p. 54. Fevr. 1716. p. 131.* KERN-CHRONIC *p. 241.*

51) AVLANDER *p. 211.*

52) AVLANDER *p. 228.* KERN-CHRONIC *p. 225. 233.*

53) AVLANDER *pag. 246.* MERC. HISTOR. *Ianv. 1716. p. 40.* LETTR. HIST. *Ianv. 1716. pag. 31.* KERN-CHRONIC *p. 258. 273.*

54) AVLANDER *pag. 275.* MERC. HISTOR. *Ianv. 1716. p. 44.* LETTR. HIST. *Ianv. 1716. p. 33.* vbi extat Capitulatio & KERN-CHRONIC *p. 274.* Plura de hoc bello ELECTA IVR. PVBL. *Tom. VII. p. 34. 651. Tom. VIII. p. 3. 590. 698. 844. 929. Tom. X. p. 81. 691.* FABER *Tom. XXVIII. p. 284.* LA CLEF *Fevr. 1716. p. 139.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. X. p. 108. 307. 425.*

55) LETTRES HIST. *Mars 1716. p. 257.*

56) LETTRES HIST. *Avr. 1716. p. 380.*

57) LETTR. HIST. Avr. 1716. p. 475. *I' apprends dans ce moment que là Siege de Wismar eſt fini, par la priſe de cette Place là dont la Garniſon s' eſt renduë Priſonière de Guerre le 23. de ce mois, excepté 1000. Suedois, avec leurs Officiers, qui doivent être transportez en Suède, conformement à la Capitulation, dont voici le precis. Le Baron de Schûtz, Gouverneur de la Place, c' eſt enfin rendu par Capitulation: Elle fut ſignée le 19.* KERN-CHRONIC *a. 1716. p. 25.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. X. p. 115.*

58) KERN-CHRONIC *1718. p. 7.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. IX. p. 639. Tom. XII. p. 259. 548.* Illud iamdum an. 1717. fuiſſe decretum, teſtantur LETTR. HIST. *Nov. 1717. p. 548.* Proteſtatio extat apud FABRVM *Tom. XXX. c. XI.*

59) Vide Acta apud FABRVM *Tom. XXIX. cap. II. III.*

60) FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXII. c. V.*

61) FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXII. c. IX. X. Tom. XXIII. c. III.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. V. p. 715. 854. 979.*

62) FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXII. cap. V.*

63) FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXIII. c. VIII.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. VI. p. 194.*

rothea Wurmbrandi Comite, & Wilhelmina Chriſtina Solmenſi, defuncti filiabus adhuc poſſeſſis. 64)

§. XXIII. Tandem etiam poſt varios Congreſſus Antwerpiæ, Cæſaris nomine per Ioſephum Lotharium Königseckium Comitem & Belgarum Fœderatorum delegatos, inſtitutos, XV. Nouembris 1715. Tractatus ſecuritatis limitum *de Barriére* dictus, fuit concluſus, XXIX. articulis conſtans, per quem Belgium Hiſpanicum ante dictum, nunc Auſtriacum, a Fœderatis hucusque poſſeſſum, Imp. ceditur, his conditionibus, vt Auſtriacæ familiæ ſemper maneat innexum, nec vlla ratione vel omnes vel ſingulæ prouinciæ ab iſta queant diuelli. Imp. triginta militum millia minimum, ad eiusdem defenſionem ſemper habeat parata, Belgis in Namurco, Tornaco, Menena, Furnis, Warneton, Ypera, & munimento Knocque præſidium plene relinquatur; in Teneramunda vero vtriusque partis præſidium teneatur, conceſſis etiam ad præſidii ſuſtentationem Belgis, quingentis Ioachimicorum millibus annuis. Imp. Belgis cedit territorium quoddam in Flandria, a Scaldi vsque ad mare, Venloam, Stephanswerth, vna cum quibusdam præfecturis, Solutionem etiam debitorum, quæ Carolus II. contraxerat, promittit. Cum tamen ſuper XVII. articulo dicti Tractatus ratione limitum Flandriæ adhuc variæ orirentur difficultates, tandem etiam iſtæ fuerunt ſopitæ, & loco dicti XVII. articuli nouem alii fuerunt formati atque 1719. ſubſcripti. 65) Controuerſia equidem mouebatur de Limburgenſi Ducatu, Io. Guilielmo, Electori Palatino in compenſationem Palatinatus Superioris ceſſo, contra quod in iſto Tractatu fuerat ab Imp. promiſſum, in quam tamen ceſſionem Belgæ demum conſenſerunt. 66) Controuerſia etiam oriebatur de milite Belgarum Huii & Bonnæ præſidiarin, qui, poſtquam Colonienſis Elector, XVI. Nouembris 1715. ipſe copias ſuas in vrbem iſtam introduxerat, eandem relinquere fuerat coactus, 67) dum Belgæ munimenta vrbis ſecundum tenorem pacis Traiectenſis 68) ſolo æquari vellent, Cæſare tamen & Electore Colonienſe Imperii etiam Statibus hæc abnuentibus.

§. XXIV. Exeunte etiam anno 1715. Genuenſes Cæſarem irritabant, quod Genuenſes Catalonis in eandem vrbem venientibus gladii vſum prohiberent, dum iſtum Caſtilianis concederent, ideoque præfectum quendam militarem captiuum facerent, & Conſiliarius Terrari iniurias in Cæſarem euomuerit. Mittebant equidem Genuenſes legatum ſuum Viennam, qui hæc excuſaret, iſte tamen non admittebatur, maiorem potius ſatisfactionem Cæſar petebat, vt Genuæ Dux ipſe Viennam excuſatum veniat, & iſti, qui præfectum militarem captiuum fecerat, ad remiges condemnarentur. 69) Dum hanc non ſtatim concederent, ex Cæſaris mandato Viſcontius cum ſex militum millibus Genuenſes terras inuadebat, eosque eo adigebat, vt Cæſari ſexaginta millia monetæ aureæ (*piſtolen*) ſoluenda, quatuor naues militares ad bellum Turcicum per legatum de iniuriis ſe eſſe ſatisfacturos, Catalonis gladiis vſum, & liberum ſalis tranſitum in Ducatum Mediolanenſem conceſſuros eſſe promitterent. 70)

§. XXV. Con-

64) Ante mortem Volrathi iamdum prodiit *In Iure & facto beſtgegründete Deduction und Vorſtellung, die Separation der Limburgiſchen Reichs-Lehen von dem Allodio betreffend* in FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XVIII. c. I. T. XXVI. c. X.* Reliqua ſcripta extant in *Tomo XXIII. c. XVI.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. VI. p. 147. 466.*

65) Extant KERN-CHRONIC 1720. *pag. 149.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XIX. p. 816.* HIST. DV CARD. ALBERONI *Tom. II. pag. 893.*

66) Extat Tractatus in LA CLEF *Fevr. 1716. p. 194.* MERC. HIST. *Fevr. 1716. p. 204.* LA CLEF *Ianv. 1716. p. 68. 70.* LETTRES HIST. *Fevr. 1716. p. 194. Avril 1716. p. 242.* KERN-CHRONIC *a. 1716. ineunte.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. VIII. p. 787. Ruhe des ietztlebenden Europa Tom. I. u. XIV.*

67) LA CLEF *Ianv. 1716. p. 69. 77.* LETTRES HISTOR. *Fevr. 1716. p. 192.* MERC. HIST. *Ianv. 1716. p. 63. Fevr. p. 149.* KERN-CHRONIC *an. 1715. p. 245.* FABRI *Tom. VI. cap. IV.* ELECTA *Tomo VII. p. 392. 721. Tom. VIII. p. 334. Tom. IX. p. 249. 472. 647. 938. Tom. X. p. 691. Tom. XII. p. 19.*

68) In Pacis Præliminaribus art. XXX. definitur. *Et pour ce qui regarde les Garniſons, qui ſe trouvent, où ſe trouveront ci-après de la part des Etats Generaux, dans la Ville de Huy, la Citadelle de Liege, & dans la Ville de Bonn, elles y reſteront iusques à ce qu'il ſoit convenu autrement avec Sa Maieſté Imperiale & l'Empire.* In Pace Traiectenſi cum Belgis definitur art. XXVI. *Et ſadite Maieſté ſera auſſi en ſorte que toutes les Fortifications de la Ville de Bonn ſoyent ratées trois mois après le retabliſſement dudit Electeur.* Huic etiam in Proiecto Pacis Traiectenſis *art. XII.* inſiſtebant Galli.

69) Cauſſæ exponuntur in MERCVR. HIST. *Ianv. 1716. p. 16. que le Senat de Gênes a fait publier vne Ordonnance par laquelle il eſt deffendu aux Barcellonnois où à tous autres partiſans d' Autriche de porter l' Epée, pendant que cela eſt permis aux Caſtillans établi à Genes. Que là deſſus il etoit arrivé qu' vn certain Capitaine, qui a ſervi fort fidélement l' Empereur, ayant été trouvé l' epée au côté, avoit été arrêté, quoi qu' il eût fait voir ſa Commiſſion de S. M. Imperiale. Que le Iuge, au lieu de reſpecter cette Commiſſion, & d' avoir égard aux proteſtations que faiſoit l' Officier en vertu d'icelle l' avoit déchirée en diſant que pour 30. ou 40. Ecus on avoit de telles Commiſſions tant qu' on vouloit.* LETTRES HISTOR. *Ianv. 1716. p. 11. Mars 1716. p. 252.* LA CLEF DV CABINET Avril 1716. p. 276. *On vient d' apprendre que le 14. Fevrier ce demêle fut reglé à l' amiable par des Commiſſaires authoriſez de part & d' autre; les Genois ayant accordé le libre paſſage ſur les terres de leurs Republique aux ſels que les Milanois tireront de Sardaigne & d' ailleurs: On eſt auſſi convenu des autres conditions par le libre Commerce entre les deux Etats.*

70) LETTR. HISTOR. May 1716. pag. 514. *Les Differens entre cet Auguſte Monarque & la République de Genes ſont trainez, à des Conditions dont on aſſure que les principales ſont que cette Republique là payera 60. mille Piſtoles a S. M. Qu'elle fournira 4. Vaiſſeaux de Guerre pour agir contre les Turcs: Que les Officiers de Iuſtice, qui ont inſulté les Officiers Imperiaux, ſeront condamnez aux Galéres: Que les Conſeillers qui ont eu part à cette* Affaire

§. XXV. Concluſa pace Badenſi, oriebatur controuerſia Rheinfelſenſis. Licet enim Rheinfelſa Carolo Landgrauio Haſſo-Caſſellano non ſolum in Pacis Præliminaribus a. 1709. ſed etiam per Pacem Traiectenſem Belgicam a. 1713. fuiſſet relicta, ita tamen vt Landgrauiis lineæ Rheinfelſenſis ſatisfaceret, 71) Landgrauius etiam Haſſo-Caſſellanus eo plurimum adlaboraret, vt in Pace Badenſi illud æque obtineret, fruſtranea tamen fuerunt ipſius conſilia, quin potius dum hoc caſtrum reſtituere tergiuerſaretur, Imp. datis ad Landgrauium Luxenburgi d. XVII. Maii 1715. litteris, ipſum de eo admoneret, dum illud pace Ryswicenſi ſit decretum, cui Badenſis Pax innitatur. Ad haſce tamen d. XV. Iunii a. 1715. reſpondebat Haſſo-Caſſellanus, ſe ſemper paratum fuiſſe ad ſatisfaciendum Landgrauiis lineæ Rheinfelſenſis, ipſos vero ſemper abnuiſſe, potius Imperio intereſſe, vt hoc caſtrum, quod contra Gallos ſit propugnaculum, ipſi relinquatur, dum Landgrauii Rheinfelſenſis lineæ illud defendere nequeant, huius reſtitutio per pacem Badenſem non ſigillatim fuerit decreta. Malsburgium etiam legatum Viennam mittebat, qui ipſius cauſſam in Aula Cæſarea ageret. 72) Verum, hoc non obſtante, poſt iteratas adhortatorias de reſtitutione, Executio d. XXIV. Iulii 1716. Circulo Rhenano Superiori demandabatur, adiunctis ad Circulum Franconicum, Electoralem Rhenenſem, Weſtphalicum & Saxonicum Superiorem auxiliatoriis, vt Circulo Rhenano, ſi requirantur ad hanc executionem, ſint in auxiliis, adiecto mandato ad omnes Duces atque præfectos militares Haſſo-Caſſellanos ne mandatæ Executioni reſiſtant. Directnres etiam Circuli Rhenenſis Superioris hanc Executionem ipſis fuiſſe factam, Landgrauio Haſſo-Caſſellano ſignificabant, atque dicti caſtri reſtitutionem poſtulabant, qui tamen adhuc moram nectebat. Accedebat d. III. Martii 1717. Monitorium ad dictum Landgrauium & Excitatorium ad Circulum Rhenanum. Dum vero Landgrauius contractis Copiis aditus Prouinciæ ſuæ defendere cogitaret, limites etiam ſublicis & munimentis firmaret, Belgæ quoque pro ipſo intercederent, Circulus Rhenanus Superior a Francnnico petebat, vt ipſi adſiſteret. Inſtituebatur igitur Auguſto menſe inter Circuli Electoralis Rhenani, Franconici & Weſtphalici Directorum legatos Francofurti Conuentus, vt inuicem de modo Executionis deliberarent, coram quo cauſſam Landgrauii defendebat Conſiliarius ipſius Schäferus, rem non ita dilucide fuiſſe deciſam, prætexens, vt Executio iuſte poſſit promoueri. Nihilominus a dictis legatis dies XXIV. Septembris 1717. ad parendum ipſi Terminus præfigitur, idemque ad menſis ſpatium extenditur. Diſtributo equidem in Comitiis Scripto ius ſuum defendere conabatur Haſſo-Caſſellanus Landgrauius, ad quod tamen Rheinfelſani reſpondebant. Varie hæc cauſſa interim ſcriptis agebatur, vrgebat Cæſar per iterata Reſcripta ad Circulos Executionem, huius vero ſuſpenſionem ab iisdem petebat Landgrauius, intercedebant Rex Magnæ Britanniæ, Galliæ atque Boruſſiæ apud Cæſarem non ſolum, ſed etiam Circulos, nihil tamen efficiebant. 73) Dum igitur poſt iterata Cæſaris mandata, dictorum Circulorum copiæ ſenſim colligerentur, atque d. XXIII. Iulii 1718. Haſſo-Caſſellanas terras intrarent, ſudibus & milite munitas, atque Hſſſi illud impedire conarentur, d. XXVII. Iulii in pagum Erckelsdorf fere ad conflictum veniſſet, niſi Duces militares illud inhibuiſſent. 74) Landgrauii Haſſo-Caſſellani legatus Malsburgius in Aula Cæſarea declarabat, ſe Rheinfelſam cum eo pertinentibus velle reſtituere, idemque Electoris Palatini Duci militari Iſelbachio ſignificari faciebat. Tardius tamen adhuc omnia procedebant. Tandem vero medio Octobris 1718. ex Rheinfelſa & arcibus pertinentibus præſidium ſuum educebat Landgrauius Haſſo-Caſſellanus cum apparatu militari, quem ipſe comparauerat, & d. XXII. Decembris vrbem S. Goar relinquebat, dum e contrario, Rheinfelſam & in dictas arces milites Cæſarei, Palatini, aliique, qui Landgrauiis fide adſtringebantur, immitterentur. 75) Hoc tamen Landgrauii Rheinfelſani minime contenti, ſed ſatisfactionem ratione deficientis Inuentarii, reſtitutionem redituum ex ipſorum terris de a. 1693. vsque ad 1697. ab Haſſo-Caſſellano perceptorum adhuc petebant, hinc Commiſſarii Cæſarei ſubdelegati Landgrauios Rheinfelſanos in Iura & reditus Haſſo-Caſſellanos inferioris Comitatus Catimelinbocenſis immittebant, vsque dum Rheinfelſanis fuerit ſatisfactum, 76) qui etiam Officiales Caſſellanos deponebant, nouos ſubſtituebant, E contrario, Landgrauius Haſſo-Caſſellanus Commiſſarios ſuos Rotenburgum, Eſchwegam, Witzen-

Affaire, ſeront démis de leurs Charges; & que d'autres Conſeillers ſeront envoyez pour faire des Execu- ſes à Sa Maieſté.

71) Vide ſupra *Sect. XI. §. XC.*

72) Extant Acta in ELECTIS IVR. PVBLICI *Tom. XII. p. 375.*

73) ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XVI. p. 317.* Statum controuerſiæ qualis tunc fuit declarat *Schreiben eines Bayriſchen von Adel über den ietzigen Zuſtand von Rheifels* 1718. in quo cauſſæ Caſſellani fauet.

74) Vid. Scripta huc facientia apud FABRVM *Tom. XXXI. c. V. Tom. XXXII. c. V.* KERN-CHRONIC 1718. *p. 245. 262.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XII. p. 574. 691. 924. Tom. XIII. p. 100. 158. 369. Tom. XIV. p. 518. 559. 762. 849. 987. Tom. XIV. p. 53. 420. 595. 736. 949. Tom. XV. p. 101. 193. 321. 610. 899. 1017. Tom. XVI. p. 262. Tom. XVII. p. 73.*

75) KERN-CHRONIC 1718. *p. 263.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XVIII. p. 34.* Mandatum de euacuanda Rheifelſa Landgrauij Haſſo-Caſſellani exſtat in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XVI. p. 610. Tom. XVII. p. 281. Tom. XVIII. p. 174.*

76) Scripta vtriusque partis de hac prætenſione extant apud FABRVM *Tom. XXXIII. cap. IV.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVII. p. 672. 915. Tomo XVII. p. 684. 869. Tom. XVIII. p. 275.*

Witzenhuſam, Wanfridum mittebat, qui præfectos illorum locorum iuramento ad fidem adſtringebant, illos, qui hoc abnuerent, dimitterent, rationes huius facti publico ſcripto exponens. 77) D. XIV. Aprilis an. 1719. quatuor legiones Haſſo-Caſſellanæ in terras Rheinfelſenſes cedebant, Landgrauius etiam Cummiſſarios ſubdelegatos inculpabat, quod contra Cæſaris mandata immiſſionem in ipſius Reſeruata decreuerint, 78) rationesque ſuas ſcriptis defendebat, quibus tamen Rheinſelſani alia opponebant. 79)

§. XXVI. Poſtquam Turcæ a. 1715. Moream Venetorum tunc ditionis, priori bello occupatam, inuaſiſſent, eandemque totam occupaſſent, deſuper Imp. apud Sultanum conquerebatur Imp. eo quod contra pacem eſſet Carlouicenſem, cui ſeruandæ Imp. eſſet obligatus, & dum reſponſum parum æquum obtineret, omnia ad bellum præparabantur. 80) Licet Sultanus videri vellet, ſe cum Imp. pacem velle conſeruare. 81) Poſtquam igitur Papa Imp. decimas redituum Eccleſiaſticorum ex Prouinciis ſuis Hæreditariis conceſſiſſet, 82) & concluſo cum Venetis Martio menſe a. 1716. fœdere, 83) Exercitus Cæſareus in Vngaria cum Ducibus militaribus deſtinatis colligebatur, 84) auxilia etiam ab Imperio petebantur, 85) eadem promittebantur, atque per placitum Imperii d. XXXI. Auguſti 1716. L. menſes *Rœmer-Monathe*, quæ ſumma in ipſo Comitiorum loco ſoluenda, decernebantur. 86) Dum igitur Turcæ ad Vngariæ confinia ſe magis magisque firmarent, Eugenius Dux exercitum in Vngaria ſormabat. 87) Poſtquam iſte Croatiæ Bannum, Palſium Comitem cum aliquot legionibus ad obſeruandos Turcas delegaſſet, iſteque Carlouitium verſus veniſſet, Turcæ ipſum in Territorio Imperiali primi adgrediebantur, qui, dum copiis eſſet inferior, licet fortiter pugnans, ſubducere ſe cogebatur. 88)

§. XXVII. Poſtquam igitur Eugenius Danubium ſuiſſet transgreſſus, inter Petriwaradinum & Carlouitium caſtra locans, cum Turcæ d. IV. Auguſti in ipſius conſpectum veniſſent, caſtra ſua munire tentantes, quod dum impedire conaretur Eugenius, d. V. Auguſti 1716. ventum ad manus, fit atrox prœlium, Turcæ vel triginta ſuurum millibus & vltra amiſſis, magna clade adficiuntur, caſtris ſuis exuuntur, Cæſareorum quater millia perierunt. 89) Hæc ipſa etiam victoria liberatiooem vrbis Curſa, a Turcis acerrime oppugnatæ, a Schulenburgo ſtrenue defenſæ, procurauit. 90) Hac victoria parta, XXVI. Auguſti Temeswariæ obſidionem ſuſcipit Eugenius, 91) & poſtquam poſt acerrimam defenſionem & reiecta Turcarum auxilia, ſuburbium munitum, dictum *Palancka* adſultu fuiſſet captum, tandem ipſa vrbs cum arce d. XIII. Octobris a. 1716. ad deditionem fuit compulſa. 92) Poſt haſce victorias Papa Eugenio Duci gladium & pileum benedictum Iaurinum mittebat. 93) Inde Mercius Comes d. XI. Nouembris Banſouam & paullo-poſt, d. XVI Nouembris Vipalanckam per deditionem Cæſari ſubiicicbat, 94) dum interea tempore hyberno aliæ copiæ Cæſareæ in Moldauiam, Walachiamque irrumperent. 95) Ineunte Maio 1717. prœlium nauale in Danubio fuit decertatum, in quo plures Turcarum naues fuerunt ſubmerſæ. 96) Poſtquam Exercitus Cæſareus ad Futack ſuiſſet collectus, vlterius cum eodem progreditur Eugenius Princeps, atque d. XX. Iunii Belgradum obſidet. 97) Licet autem Turcæ omnem lapidem mouerent, qua ratione hanc obſidionem redde-

77) KERN-CHRONIC 1719. *p. 34.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVIII. p. 397.*

78) KERNCHRONIC 1719. *p. 106.*

79) Extant apud FABRVM *Tom. XXXIV. c. X. Tom. XXXIX. cap. XI.* ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XVIII. p. 581. 631.*

80) LETTRES HISTOR. *Fevr. 1716. pag. 146. Avril p. 404.*

81) LETTR. HISTOR. *Août p. 152.*

82) LETTR. HISTOR. *Mars p. 243.*

83) LETTR. HISTOR. *May p. 496. Iuin p. 615.* De Cæſaris Præparatoriis ELECTA IVR. PVBL. *Tom. VIII. p. 578.*

84) LETTR. HISTOR. *Avril 1716. pag. 402. May p. 512. Iuin p. 642.*

85) LETTR. HISTOR. *Iuin p. 646.* FABER *Tom. XXVII. c. XIV.*

86) Extant ſingula Acta apud FABRVM *Tomo XXVIII. cap. IX.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. X. p. 801. Tom. XI. p. 548. 780. 919. 1013.*

87) LETTR. HISTOR. *Août 1716. p. 158. D' abord que Son Alteſſe y fut arrivée, elle raſſembla tous les differens corps de Troupes & en forma vne ſeule Armée conſiſtant en 122780. Hommes, outre les Troupes qui ſont en Tranſilvanie.* Inde legiones recenſentur.

88) LETTR. HISTOR. Août 1716. p. 159. 160. *Mais comme la partie n' étoit pas égale, le Général Palſi, qui avoit eu deux Chevaux tuez ſous lui, iugea à propos de faire ſa retraite, ce qu'il executa heureuſement, n' ayant perdu que 400. Hommes: Les Turcs y ont perdu beaucoup plus de monde, & entr' autres quelques Officiers de remarque. Le Général Hauben a tué vn Bacha d' vn coup de Piſtolet. De nôtre côté, le Colonel Comte de Breuner étant tombé de Cheval, eut le malheur d' être pris. Le Général Hauben, & Mrs Schelling & Contrecourt furent bleſſez.*

89) LETTR. HISTOR. *Août 1716. pag. 161.* & plenior relatio *p. 187. 223. Sept. pag. 261.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. X. p. 466.* Litanias Turcarum poſt hanc cladem exhibent LETTR. HISTOR. *Oct. p. 430.* & Cæſaris literas ad Belgas Fœderatos *p. 433.* KERN-CHRONIC *a. 1716. p. 136.*

90) LETTR. HISTOR. *Ianv. p. 8.*

91) LETTRES HISTOR. *Sept. 1716. pag. 272.* KERN-CHRONIC *1716. p. 173.*

92) Extat Capitulatio in LETTR. HISTOR. *Nov. 1716. p. 509.* KERN-CHRONIC *1716. p. 184. 227.*

93) LETTR. HISTOR. *Oct. 1716. p. 350. Dec. 1716. p. 172.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. X. pag. 657.*

94) LETTR. HISTOR. *Ianv. 1717. p. 64. 68.* KERN-CHRONIC *1716. p. 234.*

95) LETTR. HISTOR. *Ianv. 1717. p. 71.*

96) LETTR. HISTOR. *1717. p. 680.*

97) LETTR. HISTOR. *Iuillet 1717. p. 65.* vbi etiam Diarium obſidionis reperitur, & Août *p. 183.*

Copiæ

Google

redderent difficiliorem, Cæſareos a Sauo retinerent, Semlini ſedem figentes, ipſisque communicationem cum Danubio præſcindere conarentur, immo Magnus Vezirius cum numeroſo admodum exercitu, ad liberandam vrbem in conſpectu Cæſareornm caſtra locaret, eosdemque in caſtris ſuis adgredi tenraret, eademque fere concluderet, & globis ignitis Cæſareos plurimum diuexaret, ſingulas tamen hasce difficultates feliciter emenſus fuit Dux 98) Eugenius, dum d. XVI. Auguſti 1717. primo mane e caſtris ſuis egreſſus, mediante nebula, Turcarum munimenta ipſorum caſtris præducta adoriretur, hisque ſeparatis, in eadem irrumperet, vt Turcæ poſt fugam præcipitem, vel triginta ſuorum millibus amiſſis, caſtra ſua cum pleno adparatu Cæſareis relinquere cogerentur. 99) Obſeſſi ad extremum iamdum redacti, arbitrio victorum ſe relinquunt, vrbemque d. XVIII. Octobris dedunt. 100) Sequebatur Orſoua, 1) & Belgradi munimenta magis magisque firmabantur. 2)

§. XXVIII. Poſt tantas clades, de pace Turcæ cogitabant, quæ tamen difficilior primum videbatur, dum Belgradi reſtitutionem ſub initium peterent, 3) dum e contratio Cæſar, non niſi conceſſis præliminaribus, ad normam vti poſſidetis, atque, vt Veneti etiam admitterenrur, Pacis congreſſum fieri vellet. 4) Licet autem Hiſpani tunc Sardiniam, Siciliamque inuadentes, per legatum ſuum hanc pacem plurimum impedire conarentur, 5) Turcæ tamen, vrgente potiſſimum populo, ad pacem magis adſpirabant, iſtam demum normam acceptabant. 6) Mediante igitur Sultano, legato Britannico, & Colierio, legato Belgico ad portam Ottomannicam, de loco congreſſus prope Paſſarouitium in confiniis conuenit, eiecto ſubitaneo opere Palatio, (*Conferentzhaus*) in quo congreſſus inſtirueretur. A Cæſare ad hanc pacis tractationem deſtinabantur Vlrmondius Comes & Baro de Dahlmann, antea Reſidens Cæſareus in Aula Turcica, a Venetis Nobilis Ruzzini. 7) Initio Iunii 1718. ſinguli legati in Paſſarouitii confiniis conueniebant, aſt, dum per mediatores legitimationes eſſent exhibendæ, 8) ſcrupulus circa Turcicas legitimationes oriebatur, quæ a Magno Vezirio ſaltim erant ſubſcriptæ, & Venetorum in iisdem nulla facta fuerat mentio, quas ideo acceptare nolebant Cæſarei. Poſtquam vero Sultanus ipſe legitimationem ſubſcripſiſſet, atque in eadem Veneti etiam fuiſſent comprehenſi, 9) fit congreſſus initium d. IV. Iunii 1718. 10) quo tamen durante, belli actiones continuabantur, dum Cæſarei Semlini collecti de ſuſcipienda expeditione cogitarent, Turcæ etiam ſub Eſterhaſio Comite, in Tranſyluaniam irrumperent. 11) Sub initium ſtatim Congreſſus, limites Neutralitatis loci & Territorii Congreſſus ad quatuor milliaria definiebantur. 12) D. XVI. Iunii Venetorum legatus Ruzzini admittebatur. 13) Difficilior ſub initium videbatur Pacis Tractatio, dum Cæſar præter poſſeſſionis normam, etiam Walachiam, Moldauiam, Seruiam, Boſniam & Croatiæ reliquam partem vna cum Albaniæ portu Drino peteret, quæ tamen Turcæ plane denegabant. 14) Poſt varias deliberationes, demum inſigni mediatorum cura, pax iſta d. XXI. Iulii 1718. fuit concluſa, ſignataque, 15) his conditionibus, vt ſecundum poſſeſſionis normam, termini verſus Moldauiam, Walachiam & Tranſyluaniam ſtatuerentur, ita, vt Belgradum atque Temeswaria, vna cum terris ad Sauum Cæſari relinquanrur, Aluta fluuius pro termino ſtatuatur, Croatiæ limites ſecundum pacem Carlouicenſem dirigantur, & Commiſſarii ab vtraque parte denominentur, qui intra duos menſes limites definiant. Chriſtiana religio in terris Ottomannicis in priſtina relinquatur libertate, liberumque ſit Cæſaris legato in Aula Otto-

Copiæ Turcicæ recenſentur *Iuillet p.53.* Cæſareæ *p. 70.* & *Aoûs pag. 184.* KERN-CHRONIC *1717. p. 156. 185.*

98) Diarium obſidionis a die 2. Auguſti vsque ad 16. Auguſti reperitur in LETTR. HIST. *Sept. 1717. pag. 280.*

99) LETTR. HISTOR. *Aoüt 1717. p. 239.* Qua ratione Eugenius Dux circa adgreſſum omnia diſpoſuerit, docet Relatio Sept. *p. 287.* Relationes variæ de hoc prœlio *p. 292. ſqq.* KERN-CHRONIC 1717. *p. 190. 197.* Relatio de hac victoria in Comitiis facta, vna cum Cæſaris Monitorio ratione reſiduorum ad bellum Turcicum præſtandorum, extant apud FABRVM *Tom. XXX. cap. VI.* ELECTIS IVRIS PVBL. *Tom. XII. p. 181.*

100) Capitulatio extat LETTRES HISTOR. *Sept. 1717. p. 303.* KERN-CHRONIC *1717. p. 22.*

1) LETTR. HISTOR. *Nov. 1717. p. 435.*

2) LETTR. HISTOR. *c. l.*

3) LETTR. HISTOR. *Mars 1718. p. 307.*

4) LETTR. HISTOR. *Mars 1718. p. 317.* Literæ Magni Vezirii ad Principem Eugenium reperiuntur *Avril 1718. p. 425.*

5) Extant literæ Sultani ad Philippum V. in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XII. p. 571.* Licet Hiſpani nullum inter vtrosque fœdus fuiſſe contendant. ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XIV. p. 762.*

6) LETTR. HISTOR. *Avril 1718. p. 435. 440.*

7) LETTR. HISTOR. *May 1718. p. 545.*

8) Aduentus legatorum, & quæ Congreſſus initium præceſſerint, deſcribuntur in LETTR. HISTOR. *Iuin 1718. p. 655.*

9) LETTR. HISTOR. *Iuillet 1718. p. 57.* vbi etiam dicitur: *Le Sultan y avoit même econté ces mots en Latin, Articulis in hac mea perfecta Plenipotentia contentis & ſpecificatis conſenſus meus intoger Imperialis conceſſus eſt*, iuxta eius tenorem concedatur. KERN-CHRONIC 1718. *p. 174.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XIII. p. 451.*

10) Extat Diarium LETTR. HISTOR. *Iuillet 1718. p. 54.* KERN-CHRONIC 1718. *p. 174.* Cæremoniæ circa aperturam deſcribuntur ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XIII. p. 451.*

11) LETTR. HISTOR. *Iuin 1718. p. 650.* Diſpoſitio Exercitus Cæſarei deſcribitur LETTR. HISTOR. *Iuillet 1718. p. 65.*

12) Eſprimuntur in LETTR. HISTOR. *Iuillet 1718. p. 60.* KERN-CHRONIC 1718. *p. 134.*

13) *c. l. pag. 61.*

14) *cit. loc. p. 58.*

15) Solennitates circa ſubſcriptionem vide in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XIII. p. 704.*

 16) Extat

Ottomannica Chriſtianorum in Oriente cauſſam ſuſcipere. Captiui ab vtraque parte liberentur, Ragotzki, Berezini, Eſterhaſi, aliique Vngarorum rebelles e Turcarum finibus dimittantur, Commerciorum libertas iterum ſtabiliatur, iſtaque pax ad viginti quatuor annos debeat durare, interea vtrique parti hunc terminum prolongare maneat integrum. Ad magis ſtabiliendam hanc amicitiam legati primi Ordinis vtrinque mittantur, qui cum debita ſolennitate, ſecundum morem conſuetum recipiantur. 16) Inſequenti die XXVII. Iulii inter Fleiſchmannum a parte Cæſaris & Turcarum Plenipotentiarios etiam Tractatus Commerciorum ſuit concluſus, 17) per quem Imp. nauibus plena libertas conceditur per omnes ditiones Turcicas nauigandi atque commercia agendi, ſoluto ſaltim trium Ioachimicorum pretio, pro mercibus valoris centum Ioachimicorum. 18) Inde, prout decretum, miſſis ab vtraque parte legati primi Ordinis, a Cæſare quidem Virmondius Comes, iſtique ad confinia prope Niſſam d. XV. Iunii 1719. inuicem fuerunt commutati. 19)

§. XXIX. Anno 1715. initium Motuum Megapolenſium, dum inſtante Fiſcali Ducali Kohlio, Carolus Leopoldus, hodiernus Dux Megapolitanus d. XII. Februarii tres Conſules Roſtochienſes vna cum diuerſis Senatoribus cuſtodiæ mandaret, cauſſatus, ipſos iniuſſu Ducis Acciſiam introduxiſſe, exindeque magnas argenti ſummas percepiſſe, quæ tamen ſoli Territorii Domino competeret. Ciuitas Roſtochienſis cauſſam ad Iudicium Aulicum deſerebat, quod Mandatum relaxatorium, reſtitutorium, caſſatorium & inhibitorium d. IX. Martii 1715. S. C. decernebat. Dum etiam Dux contra Statuum Prouincialium Priuilegia ageret, iſti coram Iudicio Aulico Grauamina ſua exhibebant, atque ab eodem Kl. Auguſti 1715. Protectorium & Conſeruatorium ad El. Brandenburgicum, Brunſuicenſem & Ducem Guelſerbytanum obtinebant. 20) Accedebat noua Controuerſia ratione præſidii Roſtochienſi vrbi impoſiti, Venationis, aliorumque Grauaminum, & quod Dux vltra Prouinciæ vires copioſo delecto milite ſe armaret, 21) Statuum Prouincialium Priuilegia 22) violaret, dum Status Prouinciales ad Matriculam Cameralem, ſumptus præſi-

16) Extat Tractatus in LETTRES HISTOR. *Août 1718. p. 186.* KERN-CHRONIC *ad finem anni 1718.* apud FABRVM *Tom. XXXI. c. VIII.* EVHE DES IEZTLEBENDEN EVROPA *p. III. u. ſ.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XIII. pag. 715.* Cæſaris Ratificatio *p. 994.* Pacis Inſtrumentum cum Venetis extat ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XV. p. 625.*

17) LETTRES HISTOR. *Août 1718. pag. 189.* Ipſe Tractatus reperitur in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XIV. p. 151.* LETTRES HISTOR. *Oct. p. 418. 447.*

18) LETTR. HISTOR. Sept. 1718. pag. 305. *Vn Aga Turc etant arrivé à Paſſarowitz avec la Ratification du Traité de Commerce dans le tems que Fleiſchmann y avoit aporté celle de l' Empereur, on en fit pareillement l'echange. Ce Traité qui fut enſuite aporté a Vienne parle même miniſtre, contient en ſubſtance, que tous les Vaiſſeaux & Batimens portant Pavillon Imperial & munis des documens neceſſaires, pourront naviger dans toutes les Mers, Rivieres, & vers les Places de Turquie; qu'ils ne payeront, que 3. pour cent de leurs marchandiſes, pour les Droits d' entrée & de ſortie; qu' ils ne ſeront pas troublez dans leur Navigation, ſous quelque pretexte que ce ſoit: Qu'on envoyera de part & d' autre des Conſuls ou Agens, pourciller aux interets du Commerce, qu' on ne ſera pas obligé de faire des preſens aux Miniſtres de la Porte Ottomane, & que les ſuiets de l' Empereur auront la liberté, d' aller viſiter le S. Sepulcre à Ieruſalem &c.*

19) Cæremoniæ deſcribuntur in KERN-CHRONIC *1719. p. 150.* Introitus Virmondii Conſtantinopolim p. 194. Turcici Viennæ *pag. 209.* Separatim prodiit *Hiſtoriſche Beſchreibung der letzten Geſandſchafft an den Türckiſchen Sultan, durch Herrn Damian, Hugo Grafen von Virmond.*

20) Extant Acta apud FABRVM *Tom. XXVIII. c. VII.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. IX. p. 921.*

21) Acta extant apud FABRVM *Tom. XXIX. cap. X.*

22) Inſignia ſunt Statuum Prouincialium, maxime Equitum Megapolenſium Priuilegia. Tales ſunt Aſſecurationes & Reuerſales Io. Alberti & Vlrici Ducum d. 2. & 4. Iulii 1572. conceſſa, quibus Statuum Prouincialium Iura antiqua conſeruantur apud LVNIGIVM *Fortſ. der II. Cont. p. 519.* Potiſſimum vero ad Iura Statuum facit Adolphi Friderici & Io. Alberti Aſſecuratio Guſtrouiæ d. 23. Februarii 1621. apud LVNIGIVM *p. 523.* vbi decernitur, quod Contributiones non niſi in Comitiis, quæ vel Malchimi vel Sternbergæ habenda, cum Statuum conſenſu debeant imponi, Statibus ſecundum §. *VIII.* competere debeat directio Ciſtæ Prouincialis *(des Landkaſtens)* in quam Contributiones inferendæ, & §. *XXII.* quod in negotiis Prouinciæ ſine conſilio & conſenſu Conſiliariorum & Præfectorum Prouinciæ nihil poſſit decerni. Potiſſimum vero §. *XXXVII.* Statibus fauet, per quem Dux ſe obligat, ſe Conſiliariorum Prouinciæ, *der Land-Rathe*, conſenſum aſſe adhibiturum, ſi confœderationem inire vellet, ad quam Statuum contributio requiratur. Singulæ iſtæ Aſſecurationes, prout Status poſtulauerant, a Ferdinando II. Imp. d. 17. Februarii 1626. confirmantur, ſub pœna 50. librarum auri, ſi quis contra eadem quidpiam attentauerit. Sub Chriſtiano Ludouico & Guſtauo Adolpho, Ducibus Megapolitanis nouæ oriebantur controuerſiæ ſuper oneribus Imperii & Circuli, ſumptibus legationum atque deputationum, quos a Statibus Prouincialibus Dux poſtulabat, prouocans ad R. S. de a. 1654. & Leopoldi Imp. Decretum de a. 1670. de quibus SYNT. IVR. PVBL. *cap. XXVI. §. LXXVII.* dum e contrario Status ad priores iſtas aſſecurationes & Reuerſales prouocarent, & quod in poſſeſſione vel quaſi libertatis atque exemptionis ſint conſtituti, dum Duces eiusmodi onera ſemper ex domaniis ſuis præſtiterint. Leopoldus Imp. per Commiſſarios cauſſam examinari pertractarique volebat, coram quibus etiam a. 1680. ſuper ſumptibus ad militiam atque munimenta præſtandis controuertebatur, neque tamen per dictos Commiſſarios hæc controuerſia definiebatur. Hinc coram Iudicio Aulico hæc cauſa agebatur, quod etiam d. 7. Iulii 1698. per ſententiam pro Duce decernebat, quod Status Prouinciales ad onera Imperii, Circuli, ſumptus munimentorum, præſidiorum atque Legationum contribuere teneantur. Contra hanc ſententiam Remedium Reuiſionis Status opponebant. Imp. vero Io. Martinum Geſchwind de Peckſtein, Ducem militarem Auſtriæ anterioris, Commiſſarium conſtituebat, eius ope d. 16. Iulii 1701. omnis controuerſia inter Frideri-

cum

præſidiorum, legationum, ſecundum Receſſum Suerinenſem d. XVI. Iulii an. 1701. vltra centum viginti Ioachimicorum millia per annum præſtanda, Duci non tenerentur, plures Contributiones ſine Statuum conſenſu imponeret, easdemque militari manu exigeret, atque repudiata priore vxore, Sophia Hedwige, Naſſouia, ductaque Catharina Iaunowan fœdere Ruſſico firmatus, militem Ruſſicum in terras ſuas recipiebat, contra nobiles ipſi contrarios executionem decernebat, ipſos etiam per Ruſſos cuſtodiæ mancipari iubebat, 23) vt plures ſecuros ſe non videntes, ſua prædia, ipſasque terras Megapolitanas relinquerent, quorum prædia inde vi occupabantur. Roſtochienſes equidem factæ cum Nobilibus vnioni & Proceſſui coram Iudicio Aulico renuntiabant, ſe etiam ad ſumptus munitionis Warnemundæ ex parte obligabant, 24) diuerſi tamen erant ex ordine Equeſtri Megapolitano, qui in aula Boruſſica atque Hannouerana inter primi Ordinis Miniſtros locum habebant, eandemque cauſſam agebant, quorum conſilio iſta ad Cæſarem deſerebantur. Dux equidem Carolus Leopoldus d. XI. Auguſti 1716. Status Prouinciales ad d. XVI. Auguſti Sternbergam, maxime illos, qui ſucceſſerant, ſub graui comminatione conuocabat, qui tamen ſe deſuper excuſabant, exceptionem loci non tuti obiicientes, potius ad ipſorum inſtantiam, Imp. de dato Viennæ XVI. Septembris an. 1716. Duci mandabat, eademque Comitia inhibebat. Hoc non obſtante, d. XVII. Iulii & XIII. Auguſti 1717. iteratæ fiebant conuocationes ad audiendam Ducis Propoſitionem, quod tamen Status Prouinciales ſemper deprecabantur. Dum igitur Status ad Comitia Prouincialia euocati comparere nollent, Dux d. III. Septembris 1717. grauiſſimam declarationem multis minis cenſurisque refertam, contra Conſiliarios Prouinciales & Status *des engern Ausſchuſſes* vbique in terris ſuis publicari faciebat, ſe contra ipſos graui cenſura eſſe acturum, comminatus, ni redeant ad obſequium, & præſtent præſtanda. Deputati vero Nobilitatis Ratzeburgi extra Territorium conuentus iuſtituebant, conſilia capientes, quos ideo Dux rebelles declarabat. Hoc igitur Grauamen Status Prouinciales libello ſupplici ad Cæſarem deſerebant. Hic vero d. XX. Octobris 1716. per dehortatorium Duci mandat, vt Roſtochienſes atque Nobiles vlterius prægrauari deſinat. Inde XXII. Octobris a. 1717. conſeruatoria decernebat ad Electorem Brunſuicenſem atque Ducem Guelferbytanum, Duci mandans, vt horum cognitioni atque Executioni ſe ſubmittat. Dum vero Dux milite Ruſſico ſubnixus, Cæſareis ſe nollet ſubiicere, potius obiiceret, in Legibus Imperii atque Capitulationibus 25) prouiſum eſſe, vt ſi ſubditi contra Dominos ſuos Territorii iudicio experiri vellent, iſti a limine iuſtitiæ reiici debeant, nihil ſe egiſſe contra Leges Imperii, ideoque nec Cæſari in hac cauſa ius cognoſcendi atque iudicandi competere, nec ipſum ad pacta Maiorum teneri. 26) Imp. per Commiſſionis Decretum cauſſam d. XVII. Nouembris 1717. ad Comitia deſerebat, vt conſilia caperent Status Imperii, quid faciendum, ſi Dux Cæſareis mandatis pergeret reniti. Non deerant Status Duci fauentes, communis eſſe vtilitatis iudicantes, ne Status Prouinciales Dominis Territorii ſe opponant. Ipſe etiam Dux ſingulari ſcripto, Cæſari non ſolum, ſed etiam Directorio Moguntino exhibito, cauſſam ſuam iuſtam reddere, Principes atque Status Imperii in ſuas partes trahere conabatur. Rex Boruſſiæ atque Elector Colonienſis ipſius cauſſam plurimum promouebant. 27) Variis inde ſcriptis inter Duces atque Status Prouinciales agebatur.

§. XXX. Dum

cum Guilielmum Ducem, atque vtriosque Ducatus Suerinenſis & Guſtrouienſis Status Prouinciales fuit compoſita, vt hi ad Matriculam Cameralem, ſumptus etiam præſidiorum, Legationum, præter centena viginti millia Ioachimicorum annua, vlterius non teneantur, nec vltra ab illis poſſe poſtulari, ſi vel maxime miles augeatur, noua munimenta erigantur, maior apparatus militaris ſit neceſſarius. Tales etiam adiectæ fuerunt conditiones, vt Dux ipſe ad hanc ſummam, pro rata domaniorum, quæ in vtroque poſſidet Ducatu, concurrat, & ſi ad ſumptus Imperii atque Circuli, vltra centum menſes Romanos, (*Ræmer-Monathe*) ſint præſtanda, id quod ſupereſt, a dicta ſumma Duci ſoluenda, ſit detrahendum, ratione modi contribuendi in Comitiis Prouincialibus, quæ alternatim Malchimi vel Sternbergæ habenda, ſit agendum. Hic Receſſus a Leopoldo Imp. d. 2. Iunii 1702. fuit confirmatus, hoc adiecto: *Gebieten - - darauf inſonderheit aber Wir ſeiner des Hertzog Friedrich Wilhelms zu Mecklenburg Lbden, wie auch Ritter, und Landſchafft des Hertzogthums Mecklenburg, Schwerin und Guſtrowiſchen Antheils ingeſambt, und einen ieden derſelben inſonderheit deren Erben und Nachkommen, daß Sie auch Ihres Orts obſtehenden Vergleich in allen Puncten, Articulen, Clauſulen, Innhalt, Mein- und Begreiffungen, geſtracks nachkommen, und erleben, darwieder nichts thun, handeln oder furnehmen, noch das iemand andern zu thun geſtatten, in keinerley Weiß noch Weg, als lieb einen ieden ſey, unſer Kayſerliche Vngnad und Straff und darzu eine Poen, nehmlich funffzig Marck læthigen Goldes zu vermeiden.* Extat iſte Receſſus apud LVNIGIVM *Fortſ. der II. Contin. p. 601.* Hunc Receſſum licet plerique Status atque Nobiles adprobarent, non deerant tamen, qui iſti contradicerent, inter quos potiſſimum erant duodecim, contra quos Dux d. 23. Iulii 1701. Declarationem euulgabat, eosdem Amneſtiæ in dicto Receſſu contentæ, omnium beneficiorum, priuilegiorum atque immunitatum declarans eſſe indignos. Extat apud LVNIGIVM *p. 608.*

23) In *Hiſtor. Archiv p. III. p. 307.* reperiuntur cauſſæ publicatæ, cur Ruſſicus Cæſar quosdam ex Megapolitana nobilitate captiuos fieri voluerit.

24) Extat Receſſus in *Hiſtor. Archiv p. III. pag. 303.*

25) R. I. Nouiſſ. §. *CLXXX.* CAPIT. CAROLINA *art. XIX.* KERN-CHRONIC *1719. p. 9.*

26) LETTA. HISTOR. *May 1718. p. 534.*

27) Extant ſingula ſcripta apud FABRVM *Tom. XXXIII. cap. II.*

28) LETTR.

§. XXX. Dum vero Dux ad iterata Cæſaris mandata prædia nobilium vi capta reſtituere nollet, nec reliquis Grauaminibus medelam adferre, Executio a Cæſare iamdum ſæpius Electori Brunſuicenſi atque Duci Guelſerbytano demandata, denuo decernitur. Poſtquam igitur horum Exercitus dictus (*die Executions-Trouppen*) Bulouio Duce militari d. XXVI. Februarii 1719. Albim tranſiuiſſet, Boitzenburgum occupabat, ibidemque mandata Cæſarea affigi faceret, Dux ſub initium ſe Cæſaris mandatis velle obſequi promiſerat, verum, dum vlterius Suerinum pergeret Bülouius, binis abinde milliaribus ipſi obuiam fiebant Copiæ Megapolitanæ Duce Schwerino, qui ipſi ſe ad Waldsmuhl opponebat, ventum etiam d. VI. Martii 1719. ad manus, vt ab vtraque parte quædam militum centena perirent. Bülouius vltra progreſſus, d. XI. Martii a. 1719. Suerinum, 28) d. XV. Martii Guſtrouiam, & d. XX. Roſtochium a Megapolitanis relictum, occupabat. Dux equidem Pacis conditiones proponebat, quas tamen Bülouius, niſi Ruſſi terras Megapolitanas dereliquiſſent, audire nolebat. 29) Dum vero Ruſſicus miles in Pomeraniam ſeceſſiſſet, ſequebatur d. XXXI. Martii 1719. Cæſaris decretum, vt Copiæ Executionis vsque ad duodecies centena educantur, quæ Roſtochii & in vicinia commorarentur, Duci Dömitium relinquatur, Suerinum reſtituatur, Commiſſarii Cæſarei per ſubdelegatos probe examinari faciunt, quænam damna a Duce nobilibus & ſubditis fuerint illata. 30) Ab Electore igitur Brunſuicenſi ad hnc negotium delegabatur Baro de Sporck & Dominus ab Alvensleben, a Duce Guelſerbytano Conſiliarius intimus de Herimburg & Conſiliarius Aulicus de Steinberg, qui nobiles atque deputatos Prouinciales & vrbium ad d. VI. Iunii Roſtochium conuocabant, idemque Ducis Conſiliario Aulico de Pettecum ſignificabant, vt coram ipſis ſubdelegatis Commiſſariis controuerſiæ inter Ducem, & ipſos ſubortæ examinentur. 31) Iſta vero Commiſſio demum d. XXII. Iunii 1719. aperiebatur. Nomine Ducis comparebat ipſius Conſiliarius intimus Baro ab Eichholtz, cui Reſcripta Cæſaris atque Conſeruatoria prælegebantur, idem poſtea fiebat Deputatis nobilium atque vrbium, poſtulantes, vt omnia ſcriptis agerentur Inde poſtquam 5. legiones Copiarum Circuli ex terris Megapolitanis fuiſſent abductæ, initium Reſtitutionis fiebat ab vrbe Roſtochienſi, cui Acciſia in illo, quo fuerat a. 1620. ius venandi æque in ſylua Roſtochienſi & ciſta Prouincialis in priſtinum ſtatum reſtituebatur. 32) Pergebant ſubdelegati Commiſſarii & Quæſtores in vtroque Ducatu Suerinenſi atque Guſtrouienſi iuramento adigebant, vt omnes Contributiones in ciſtam Prouincialem Roſtochienſem deferant. Poſtquam ex ſingulis Præfecturis omnium rationum atque damnorum illatorum rationes fuiſſent exhibitæ, iſtæ cum Ducis Conſiliario, Domino de Pettecum communicabantur atque Ducis exceptiones expectabantur. Excipiebat equidem Dux contra dictos Commiſſarios, verum a Cæſare ad parendum obligabatur. 33) Pergebant igitur ſubdelegati, Ducique ſignificabant, vt declararet, qua ratione nobilibus atque ſubditis ratione damnorum illatorum, quæ ad vndena florenorum millia decernebantur, ſatisfaceret, tunc Commiſſioni finem fore, & reliquas Executionis copias ex terris Megapolitanis eſſe abducendas, ſin ſecus, executionem fieri debere, aſt nihil ad hæc Dux, nec vlla ratione ad ſatisfaciendum erat paratus. 34) Adolphus etiam Fridericus Dux Strelitzenſis a Cæſare non ſolum, ſed etiam in Comitiis petebat, vt ipſi reſtitutio fiat omnium damnorum a Ruſſis ipſius terris illatorum. 35) Cauſſa interea in Iudicio Aulico continuabatur, & variis ſcriptis agebatur, partim in dicto Iudicio, partim in Comitiis exhibitis, partim ad varios Germaniæ Principes miſſis, quibus cauſſam ſuam Dux commendabat. 36) Tandem vero hoc ipſo, quo hæc ſcribo, anno

28) LETTR. HIST. *Mars 1719. p. 275.* KERN-CHRONIC *1719. p. 59.*

29) KERN-CHRONIC *1719. p. 59. 101.* LETTR. HIST. *1719. p. 433.*

30) Extant ſingula ſcripta huc facientia apud FABRVM *Tom. XXXIII. c. II.*

31) KERN-CHRONIC *1719. p. 114.*

32) KERN-CHRONIC *1719. p. 163.* LETTR. HISTOR. *Mai 1719. p. 533. 544. Iuin 653.*

33) KERN-CHRONIC *1719. p. 213.*

34) MOSERS *Reichs Fama Tom. III. pag. 93.* vbi breuis Relatio huius controuerſiæ. LETTRES HISTOR. *Nov. 1719. p. 540.*

35) Extant ſcripta atque Decreta Iudicii Aulici apud FABRVM *Tom. XXVIII. c. IV. Tom. XXIX. c. IV. Tom. XXXIII. c. II.*

36) Talia extant apud FABRVM *Tom. XXXIV. c. X. Tom. XXXVIII. c. XII. Tom. XLIV. c. XVIII. Tom. XLV. c. IX. Tom. XLVI. c. XX. Tom. XLVII. c. XIV. Tom. XLVIII. c. XIII. Tom. XLIX. cap. X. Tom. L. c. XII. Tom. LI. c. XIII. Tom. LII. c. XI. Tom. LIII. cap. XV. XVI.* MOSERS *Reichs-Fama Tom. I. p. 506.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XII. p. 139. 297. 415. 511. 649. 771. 912. Tom. XIII. p. 3. 238. 457. 600. 774. Tom. XIV. pag. 99. 545. 751. 1017. Tomo XV. p. 146. 309. 423. 627. 869. Tom. XVI. pag. 120. 179. 355. 517. 837. 1101. Tom. XVII. p. 123. 311. 443. 523. 699. 875. Tom. XVIII. p. 179. 355. 624. 683. 807. 958. Tom XIX. p. 258. 404. 512. 592. 663. 847.* Faciunt huc etiam COLLECTANEA MEKLENBVRGICA, eiusmodi Scripta concernentia, quorum Faſciculi IV. prodierunt 1717. 1718. Inde Conſiliarii atque Deputati Prouinciales publicari fecerunt *Hœchſtgemüßigten, Hiſtoriſchen, Actenmaſſigen Bericht, von dem, was von Anfang der im Monath Auguſto 1713. angetrettenen Regierung H. Carl Leopolds biß zu der im Monath Martio und April 1719. ergangenen Kayſerlichen Execution von dem Fürſtl. Mecklenburgiſchen Miniſterio, wieder die Mecklenburgiſche Ritterſchafft und Stadt Roſtock ſonders beſchwerlich und unjuſtificirlich vorgenommen worden 1719. f.* in quo integer Status cauſæ prolixe cum omnibus Documentis proponitur. Nouiter prodierunt *Iuſtiſſima Deciſiones Imperiales* in cauſis Mecklenburgicis 1728. f. vbi omnia Decreta Imperialia & Concluſa Iudicii Aulici ab a. 1679. ad noſtram ætatem vsque videmus collecta.

37) Verba

anno 1729. per ſententiam Cæſaream, quæ hactenus Electori Brunſuicenſi atque Duci Guelferbytano demandata fuerat Commiſſio, tollitur, atque Regi Boruſſiæ tanquam Magdeburgenſi Duci demandatur, Caroli Leopoldi vero regentis Ducis Megapolitani Regimen terrarum plane ſiſtitur, 37) illudque Ducis fratri Chriſtiano Ludouico conceditur, tali ratione, vt illud nomine Auguſtiſſimi Imp. ſub titulo Adminiſtratoris Cæſarei gerat, ipſi præter ſolitum Apanagium, viginti quinque Ioachimicorum millia ex terris Megapolitanis, Carolo Leopoldo vero quadraginta Ioachimicorum millia annua adſignantur. Regi Boruſſiæ committitur, vt a Chriſtiano Ludouico Duce, ſuper dicta Adminiſtratione iuramentum ſuſcipiat, idemque Inuentarium iuſtum terrarum Megapolenſium, atque rationes annuas ſuper earum reditibus Cæſari exhibere teneatur. Commiſſioni vero Cæſareæ, Electori Brunſuicenſi atque Duci Guelferbytano ex terris Megapolitanis ſatisfieri debere. D. XIII. Iunii 1729. Decretum Commiſſionis Imp. in Comitiis publicari faciebat, vt Status Imperii per Placitum Imperii definiant, qua ratione Grauaminibus Megapolitanis medela adferri, in iisdemque terris ſtatus quietus poſſit reduci. Non deerant equidem Status, qui vel cauſſam Ducis ſuſciperent, vel quibus modus Adminiſtrationis Cæſareæ minime placeret, 38) Rex etiam Boruſſiæ demandatam ipſi a Cæſare Commiſſionem ſuſcipiebat, vtque copiæ Brunſuico-Lüneburgenſes e terris Megapolitanis educerentur, agebatur, quæ tamen ius retentionis exercent, vsque dum ipſis ſuper ſumptibus Executionis fuiſſet ſatisfactum. Ipſo etiam Duce Chriſtiano Ludouico adhuc dubio hærente, dicta Adminiſtratio ad effectum nondum fuit deducta.

§. XXXI. Anno 1717. dum Clemens XI. Papa Hiſpanis nimium faueret, &, ipſo licet contradicente, Cardinalem Alberoni Archiepiſcopum Hiſpalenſem confirmaſſet, Cæſari etiam nec decimas redituum de bonis Eccleſiaſticis nec ſubſidia ad bellum Turcicum concedere, nec fœdus inire contra Hiſpaniæ Regem vellet, 39) per legatum ſuum Comitem de Gallas Papæ proponi faciebat, vt deſiſteret a prætenſo Iure Inueſtituræ Regni Neapolitani, Ducatus Beneuentanus Regno Neapolitano reſtitueretur, Imp. ſoli collatio viginti quatuor Epiſcopatuum Regni competere deberet, ſoli Epiſcopi ius habeant conferendi beneficia ſuis Diœceſanis, ita, vt Dataria Papalis alternatiuam exercere nequeat, nec ſibi referuare certas penſiones de beneficiis Eccleſiaſticis, Epiſcopatus atque Beneficia Regni Neapolitani ſint exempta ab annatis, Laici ex Regno non amplius Romam citentur, Tribunal Papale in Regno Neapolitano plane aboleatur, Alberoni dignitas Cardinalis iterum adimatur, eo quod ipſe & legatus Gallicus apud Hiſpanos, Princeps de Cellamare nefaria tulerit conſilia, & ſecreta negotia cum Turcis geſſerit contra Imp. id quod ſingulari ſcripto detexit. 40) Dum autem Papa hiſce poſtulatis non adnueret, non ſolum Papali Nuntio Viennæ indicebatur, vt Aulam Cæſaream relinqueret, ſed etiam idem Nuntio Neapolitano Vicentio atque Internuntio Bruxellenſi mandabatur, idemque ad effectum deducebatur. Licet autem Cardinalis Alberoni de dictis inculpationibus ſe apud Papam excuſaret, idemque faceret Princeps de Cellamare, qui datis ad Cardinalem de Aquauiua litteris contra Conitis de Gallas inculpationes ſe defendebat, conſtans tamen in propoſito erat Imperator. Licet iſta controuerſia demum an. 1721. fuiſſet compoſita, atque Imp. de Regno Neapolitano inueſtitus.

§. XXXII. Poſtquam Princeps Electoralis Saxonicus an. 1712. relicta Religione Euangelica, Catholicam fuiſſet amplexus, idemque demum an. 1717. fuiſſet publicatum, atque à legato Electorali Saxonico, Kl. Nouembris 1717. legatis Euangelicorum Statuum in Comitiis fuiſſet ſignificatum, cum promiſſo, ſe in negotiis Imperii Votum inter Euangelicos atque Directorium conſtanter velle continuare. 41) Plurimum de Directorio inter Euangelicos controuertebatur, an illud Saxoniæ Electori ſit relinquendum. Mota hæc controuerſia iamdum fuerat, cum Potentiſſimus Rex Poloniarum Auguſtus Religionem commutaſſet, nec tamen ob inſecutam Regis declarationem, ſe in cauſſa Religionis, circa negotia Imperii, Circuli vel Territorii nihil eſſe immutatorum, potius pro Euangelico Electore velle haberi; quo ipſo contenti erant Euangelici. Tunc vero diſquirebatur, an Saxoniæ Electori hoc ius in perpetuum conueniat? An in Domo Saxonica ſit radicatum? An pro-

37) Verba Concluſi Cæſarei. *Es wird nunmehro von Kayſerl. Maieſtat Krafft obhabenden allerhœchſten Kayſerl. Obriſt-Richterlichen Amts, aus triſſtigen Reichskündigen Vrſachen, die ſonſten Herren H. Carl Leopold zu Mecklenburg gehœrige vællige Landes-Regierung ſiſtiret, und Selbige Dero Bruder, Herrn Hertzog Chriſtian Ludwig zu Mecklenburg als Agnato proximo, biß auf weitere Kayſerl. Verordnung und auf folgende Maſſe aufgetragen, als daß 1) ermeldter Herr Hertzog Chriſtian Ludwig angeregte Landes-Regierung in allerhœchſten Namen Ihro Kayſerl. Maieſt. antretten, und biß zu Kayſerl. Verordnung fuhren ſolle. 2) Die Bedienten, Militz und Vnterthanen Ihrer vorigen Pflicht erlaſſen, und in Pflicht Ihrer Kayſerl. Maieſtat, und Kayſerl. Adminiſtratoris genommen werden.*

38) Prodiit in hac cauſſa. *Kurtze Anzeige des Vngrundes der vorgeſchützten Beſchwerden aller Reichs-Stande über des Reich-Hof-Raths Verfahren gegen den Hertzog von Mecklenburg.* Huic opponebantur *Einige Puncte, worüber von Herrn Verfaſſer des rubricirten Vngrundes der vorgeſchützten Beſchwerden in cauſa Mecklenburgica mehrere Erlauterung erfordert werden mœgte.*

39) LEBEN P. CLEMENTIS XI. *p. III. p. 668.*

40) HIST. DV CARD. ALBERONI *Tom. I. pag. 186.*

41) ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XII. pag. 359.*

An proximo poſt Saxonem inter Euangelicos? An vero ex Statuum delatione competat? An vni ſaltim illud, & quidem per maiora ſit deferendum? Cum non deeſſent, qui vel Brandenburgico vel Brunſuicenſi Electori hoc deferendum eſſe iudicarent. Plurimum ſuper hac controuerſia ſcriptis agebatur. 42) Saxone vero docente, quantum inde præiudicii Corpori Euangelico accederet, ſi alius Director conſtitueretur, dum enim alterius Directorio ſe ſubiicere non poſſet, neceſſe fore, etiam in negotiis Imperii Catholicorum partibus accederet, continuatur adhuc ipſius Directorium, maxime, poſtquam Auguſtiſſimus Rex data Statibus ſuis Prouincialibus d. XXIII. Octobris 1717. ſingulari Aſſecuratione declaraſſet, quod Status Religionis, qui ante ipſius mutationem fuerat, in priſtino debeat conſeruari. 43) Idemque d. VI. Maii 1718. 44) atque IX. Iulii 1718. per legatum ſuum in Comitiis 45) repetiit.

§. XXXIII. Dominica Iubilate 1717. Mauritius Guilielmus Dux Saxoniæ Adminiſtrator Epiſcopatus Numburgenſis relicta Euangelica, Lipſiæ, Catholicam amplectebatur Religionem, quo ipſo moti Capitulares Numburgenſes, Auguſti, Poloniarum Regis atque Saxoniæ Electoris ſuffulti præſidio, ex iure Reſeruati Eccleſiaſtici, ſedem Epiſcopalem Numburgenſem pro vacante declarabant, Ducemque obligabant, vt relicta Epiſcopatus adminiſtratione, Weidam Oſterlandiæ in terris hæreditariis ſedem ſuam transferret, 46) Aſt, poſtquam dictus Dux Mauritius Guilielmus d. XVI. Octobris 1718. ad Euangelicam Religionem rediiſſet, 47) repetebat Epiſcopatus adminiſtrationem, dum Religio atque Reſeruatum Eccleſiaſticum non amplius obſtarent. Eiusdem etiam cauſſam promouere tentabat Rex Boruſſiæ, contradicebat tamen Rex Poloniarum Auguſtus, dum interim Mauritius Guilielmus Kl. Auguſti 1718. morbillis defungeretur. Hoc defuncto, dictus Rex Potentiſſimus ex iure Aduocatiæ & Protectionis, Electoribus, tanquam Thuringiæ Landgrauiis & Miſniæ Marchionibus ab antiquo competentis, hunc Epiſcopatum terris Electoralibus adiici volebat, varie ſuper hoc negotio cum Capitularibus agens, dum e contrario diuerſis ſcriptis demonſtraretur, publici intereſſe, Euangelicæ non ſolum ſed Catholicæ Religioni, vt Status dicti Epiſcopatus conſeruaretur, nouusque Adminiſtrator eligeretur, quibus tamen Electorales alia opponebant. 48) Prouocabant Electorales ad Iura Protectionis Saxonicæ Electoribus ab antiquo competentia, dum iamdum Auguſti Electoris temporibus ipſi Epiſcopatus Adminiſtratio fuiſſet delata, hanc igitur etiam nunc Saxoniæ Elector petebat, Euangelicis tamen legatis in Comitiis plurimum contradicentibus, 49) nec concedere volentibus, vt ſtatus Numburgenſis Epiſcopatus alteretur, dum e contrario Rex atque Elector Auguſtus hanc, tanquam rem domeſticam, in Comitiis minime debere ventilari regereret. Tandem vero eo deuenit, vt mediante Capitulatione, Auguſto Regi Poloniarum atque Saxoniæ, dicti Epiſcopatus Adminiſtratio menſe Aprili a. 1726. ſub titulo *Auftrag der Adminiſtration*, Electori, a Capitulo concederetur, atque tali ratione Auguſto d. IV. Iunii 1726. Citzæ homagium præſtaretur, idemque hactenus in quieta dictæ Adminiſtrationis manſit poſſeſſione. 50)

§. XXIV. Eodem anno 1717. ſecundum Iubilæum Euangelicum d. XXXI. Octobris in Terris Euangelicorum, etiam licet Papa fruſtra hoc impedire conaretur, in terris Electoralibus Saxonicis multa cum ſolennitate celebrabatur. 51) Fatalis Reformatis erat annus 1719. dum nouus Elector Palatinus, Carolus Philippus, qui fratri Io. Guilielmo d. VIII. Iunii an. 1716. in Electoratu ſucceſſerat, 52) qui publico edicto d. XXIV. Aprilis a. 1719.

42) Extant iſta ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XII. p. 464. 750. Tom. XIII. p. 48. 195. 304. 428. 487. 575. 679. 983. Tom. XIV. p. 713. Tom. XV. p. 49. 75. 139.* FABER *Tom. XXX. pag. 535. Tom. XXXI. c. V. Tom. XXXII. c. V.* Potiſſimum huc facit *Faſciculus etlicher Schrifften, welche bey Gelegenheit der Religions-Veranderung Ihro Hoheit des Chur-Printzens von Sachſen, über die Frage: Ob das Directorium inter Evangelicos bey Chur-Sachſen zu laſſen oder nicht? auf den Reichs-Tage zu Regensburg unter der Hand communiciret worden 1718.* & quidem tales VII. Faſciculi prodierunt.

43) Extat in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tomo XII. p. 156.*

44) Extat noua hæc Aſſecuratio ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XIV. p. 253.*

45) ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XIV. p. 721. Tom. XV. p. 75. 638.*

46) ELECTA IVR. PVBL. *Tom. VI. pag. 209. Tom. X. p. 209.* extat conſultatio, ro iſta ſedes vacans locum habeat.

47) Extat Relatio KERN-CHRONIC 1718. *p. 263.* FABER *Tom. XXXIII. pag. 479.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XV. p. 179.* Sigillatim prodiit *Leben H. Moritz Wilhelms, Francfurt 1720. 8.* vbi ſingula vberius exponuntur.

48) Extant talia ſcripta apud FABRVM *Tomo XXXIII. c. VII. Tom. XXXIV. cap. XI. Tomo XXXV. cap. V.*

49) Extant Acta & ſcripta apud FABRVM *Tom. XLVIII. c. XVI. Tom. LI. c. XIV.* Varia ſcripta ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XV. p. 266. 433. 979. Tom. XVI. p. 83. 436.*

50) Prodiit tamen PHARAMVNDI CHLODOVAEI *Vnſchuldige rechtliche Nachricht von der Naumburg Zeiziſchen vom Iahr 1717. unterlaſſenen Poſtulation und endlich im Iahr 1726. geſchehenen Vberbringung der Landes Regierung 1726.* in qua varia contra hanc demandatam adminiſtrationem adducuntur.

51) LETTRES HISTOR. *Nov. 1717. pag. 542.* Singulas ſingulis in regnis & Prouinciis Europæ factas ſolennitates deſcriptas videmus in Celeberrimi Viri, ERNESTI SALOMONIS CYPRIANI *Hilariis Evangelicis*, quæ prodierunt *Gotha 1719.* Adde FABRI *Staats-Cantzelley Tom. XXX. cap. VIII.* IO. PETRVS A LVDEWIO tamen *dicam Iubilæorum* ſcripſerat, per quam ritus & cæremonias dehortatur.

52) *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. XIV.*

53) Hæc

a. 1719. vt in Catechiſmo Heidelbergenſi Reformatis vſitato, non ſolum titulus mutaretur, & verba *auf Befehl Sr. Churfürſtl. Durchl. & cum priuilegiis Sr. Churfürſtl. Durchl.* delerentur, ſed etiam quæſtio octogeſima, qua de abuſibus Miſſæ agitur, 53) aliaque, quæ Catholicis ſcandalum præbere poſſint, abolerentur, iuſſit, & ſingula Exemplaria cum dicta Quæſtione fiſco addicuntur. Idem d. II. Maii 1719. Reformatorum Conſilio Eccleſiaſtico mandatur, vt hæc intra tres hebdomades mandent executioni. 54) Interea noua Catechiſmi Heidelbergenſis editio per Bibliopolam Catholicum, cum omiſſis iſtis procuratur. 55) Licet autem illud apud Electorem deſuper conquereretur, vt edictum reuocaretur, ore & ſcriptis ſupplices peterent, nihil tamen obtinebant. 56) Rex etiam Boruſſiæ Reformatorum cauſſam ſuſciperet. Accedebat, quod ipſis d. XXIX. Auguſti a. 1719. per Præſidem Baronem de Hildesheim iniungeretur, vt Templum S. Spiritus, 57) cuius Chorum ab a. 1705. Catholici, Nauem vero Reformati a Io. Caſimiri temporibus poſſederant, Catholicis concederent, eo quod Templum illud a Ruperto Imp. fundatum, ſit Aulicum, atque Electorum Sepulturæ deſtinatum, dum e contrario Elector ipſis offerret, vt aliud Templum eiusdem magnitudinis in loco ipſis commodo ipſius ſumptibus extrueretur, vel ad id extruendum, ſe ipſis præter locum, omnem adparatum eſſe conceſſurum, hoc addito, dum Chorus Templi S. Spiritus non ſufficiens ſit Eccleſiæ Catholicæ, ni Reformati conſentire vellent, dictam Nauem ipſis nihilominus adimi debere. 58) Dum vero Conſilium Eccleſiaſticum Reformatorum in hanc ceſſionem conſentire nollet, eo quod in ipſorum poteſtate minime ſit, Templa alienare, Catholici d. IV. Septembris murum inter Chorum & Nauem deſtruunt, Templum occupant, &, licet Reformati Ciues Electorem Schwetzingæ ſupplices adirent, nihil tamen obtinuerunt, quin potius iuſſu Electoris hoc factum per ſingulare ſcriptum d. XXVI. Septembris 1719. defenderetur. 59) Anſam hoc dabat diuerſis Reformatorum Grauaminibus, quæ in Comitiis proponebantur. 60) Reformati etiam Principes Reformatorum cauſam ſuſcipiebant, pro iisdemque grauiter intercedebant. Landgrauius equidem Haſſo-Caſſellanus, datis ad Electorem Palatinum d. XV. Iunii 1719. litteris. 61) Mittebat ad El. Palatinum Rex Boruſſiæ legatum ſuum Hechtium, qui facta d. XX. Octobris 1719. Propoſitione, medelam omnibus Reformatorum Grauaminibus adferri volebat, idemque diuerſis ſcriptis, 62) atque in Aula Cæſarea Vindobonenſi vrgebat. 63) Accedebat Dörnbergius legatus Haſſo-Caſſellanus, 64) atque Haldane

53) Hæc Quæſtio octogeſima primæ editioni huius Catechiſmi a. 1562. non fuerat inſerta, ſed demum ſecundæ editioni an. 1563. prout ALTINGIVS *Hiſt. eccleſ. Palatina pag. 191.* tradit: *Cum in prima editione Catechiſmi non haberetur Quæſtio Octuageſima, quatenus explicatur diſcrepantia Cœnæ Domini & Miſſæ papiſticæ, ſtatim altera editione huius anni 1563. ex ſpeciali Electoris mandato addita & ſuo loco inſerta fuerat. Abſque dubio vt abominanda corruptio Cœnæ Dominicæ, quæ in Miſſa fit, deregeretur & hoc veluti characteriſmo Eccleſia Reformata a papiſticis diſcerneretur.* Ipſa vero Quæſtio ſic ſe habet. *Was iſt für ein Vnterſcheidt zwiſchen dem Abendmahl des Herren und der Pabſtiſchen Meſſ? R. Das Abendmahl bezenget uns, daß wir vollkommene Vergebung aller unſerer Sünden haben, durch das einige Opfer Ieſu Chriſti, ſo er ſelbſt einmahl am Creutz vollbracht hat, und daß wir durch den Heil. Geiſt Chriſto werden einverleibet, der ietzt und mit ſeinen wahren Leib im Himmel zur rechten des Vaters iſt, und daſelbſt will angebetet werden. Die Meſſ aber lehret, daß die Lebendigen und die Toden, nicht durch das Leiden Chriſti, Vergebung der Sünden haben, et ſey dann: daß Chriſtus noch täglich für ſie von den Meſſ-Prieſter geopfert werde, und das Chriſtus Leiblich unter der Geſtalt Brodts und Weins ſey, und derhalben darinnen ſoll angebetet werden. Vnd iſt alſo die Meſſ in Grund nichts anders, dann eine Verleugnung der ewigen Opfers und Leidens Ieſu Chriſti und eine vermaledeyte Abgœttercy.*

54) ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XV. p. 652. Tom. XVII. p. 775. Tom. XVIII. p. 706.* FABER *Tom. XXXIV. p. 158. Tom. XXXV. p. 249. Religions-Beſchwerden no. XX. Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. XIV. §. IV. VI.*

55) LETTR. HISTOR. *Sept. 1719. p. 32.*

56) FABER *Tom. XXXIV. p. 159. Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie §. VII.* LETTR. HIST. *Sept. 1719. pag. 312.*

57) Hoc Templum cum Collegio Canonicorum a Ruperto Imp. fuerat fundatum, in cuius choro etiam fuit ſepultus, eiusdemque monumentum ſepulcrale adhuc ibidem conſpicitur. DAN. PAREVS *Hiſt. Palatina p. 174.* Ludouicus Elector a. 1577. illud Templum Lutheranis conceſſerat. Io. Caſimirus vero, dum durante minorennitate Friderici IV. Regiminis adminiſtrationem gereret, hoc Templum vna cum reliquis, Lutheranis adimebat, atque a. 1583. Reformatis concedebat. *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie VII. Cap. §. II.* Iſti etiam ab hoc tempore Templum illud continuo poſſederunt, vsque dum per Transactionem d. 21. Nouembris an. 1705. Chorus Templi a Naui per murum diſtinctus, Catholicis cederetur, nauis vero Reformatis relinqueretur. *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. XIII. p. 1118.*

58) *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. XIV. §. VIII.* FABER *Tom. XXXIV. cap. VI.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVI. p. 958. Tom. XVIII. p. 974. Religions-Beſchwerden n. II.* KERN-CHRONIC *1719. p. 215.* LETTR. HIST. *Oct. 1719. p. 433.*

59) Extat apud FABRVM *Tom. XXXIV. p. 148.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XVIII. pag. 55. 622. 798. Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. XIV. §. X. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. II. cap. IV. §. XXXII.*

60) FABER *Tom. XXXIV. p. 140. Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie §. XI.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XVI. p. 958. Tom. XIX. p. 604.*

61) FABER *Tom. XXXIV. p. 166.* ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XV. p. 657. Tom. XIX. p. 247. Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie §. XII.*

62) Ipſius Propoſitio, & reliqua ſcripta Electori exhibita cum iſtius reſponſionibus extant apud FABRVM *Tom. XXXV. c. II.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XVIII. p. 931. Tom. XIX. p. 121. Pfaltziſche Kirchen Hiſtorie cap. XIV. §. XIII. ſqq.*

63) LETTR. HISTOR. *Nov. 1719. n. 549.* ELECTA IVR. PVBL. *T. XVIII. p. 932. T. XIX. p. 765.*

64) *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. XIV. pag. 1408.*

dane legatus Britannicus, 65) qui coniunctis viribus, Reformatorum cauſam agebant, & diuerſis cum Miniſtris Electoralibus habitis congreſſibus, de abolendis hiſce Grauaminibus tractabant. 66) Corpus etiam Euangelicum Grauamina hæc ad Commiſſarium Principalem deſerebat æque ac legatum Palatinum. 67) Poſtquam igitur Reformati Principes Ius Repreſſaliarum exercerent, Rex Boruſſiæ 68) ſingulari mandato d. XXIII. Septembris 1719. iuſſit, vt Templa & Monaſteria in terris ſuis Germanicis clauderentur, & cultus Religionis Catholicæ ſuſpenderetur, reditus ſequeſtro addicerentur, Monachi Hamerslebienſes in Principatu Halberſtadtienſi ex Monaſterio ſuo eiicerentur, Elector etiam Brunſuicenſis & Landgrauius Haſſo-Caſſellanus Templa & Monaſteria Catholicorum in terris ſuis claudi feciſſet, 69) horumque legati ſæpius Electorem de abolendis Grauaminibus adiiſſent, nec Reformati eo adigi potuiſſent, vt Templum S. Spiritus Electori ex compacto cederent, licet iſte ſedem ſuam Heidelberga aliunde transferre, minaretur, 70) nec legati Proteſtantium Heidelbergæ præſentes, præter Pacem Weſtphalicam, aliam normam, quam anni 1705. vellent adgnoſcere, Elector tandem d. XIX. Februarii 1720. Templum S. Spiritus Reformatis eſſe reſtituendum, atque, vt omnia Catholicorum ornamenta Eccleſiaſtica ex dicto Templo remouerentur, decreuit, 71) Catechiſmum etiam ipſis ſub certa conditione eſſe concedendum. 72) Catholici equidem adhuc tergiuerſabantur, verum, dum etiam Imp. per litteras d. XIX. Martii 1720. conceſſionem Catechiſmi atque abolitionem Grauaminum iniungeret, 73) quod d. XXV. Martii 1720. arctius Mandatum inſequebatur, 74) vt Reformatis intra quatuor hebdomades nauis Templi S. Spiritus reſtituatur, ratione Catechiſmi, Conſiliarii Eccleſiaſtici aliique docti viri de moderandis durioribus locutionibus conueniant. Licet autem Reformatis hoc Elector iniungeret, iſti tamen ſeſe excuſabant, quod ipſorum conſcientiis iugum imponi nequeat. 75) Catholici equidem cogitabant, qua ratione in dicto Templo Simultaneum introducerent, ideoque murum ſeparationis inter chorum atque nauim reſtituere tergiuerſabantur, 76) aſt, poſt iterata Cæſaris mandata, eundem reſtituendi Aprili menſe 1720. initium faciebant, quare inſtinctu legatorum, Nauem dicti Templi iterum occupabant Reformati, eandemque per paſtorem Meerenſcheid denuo faciebant conſecrari, 77) licet murus iſte demum XI. Maii perficeretur. Inde Elector ſingulari edicto Schwetzingæ d. XVI, Maii 1720. Catechiſmum Heidelbergenſem denuo edi conceſſit, ita, vt dicta Quæſtio octogeſima moderate ſine Catholicorum iniuria tractetur, & hæc declaratio Electoralis nouis Catechiſmi editionibus adiiciatur. 78) Reſtituto Templo S. Spiritus, varia non a Reformatis ſolum, ſed etiam Lutheranis 79) Electori æque ac Corpori Euangelico in Comitiis exhibebantur Grauamina, de quibus abolendis, in Comitiis non ſolum de Corpore ad Corpus inter Euangelicos atque Catholicos, ſed etiam in Aula Cæſarea fuit actum. Conquerebantur maxime Reformati, quod Catholici in Palatinatu centum triginta Templa ſoli poſſiderent, in centum triginta Templis ſimultaneum induxerint, plura bona eccleſiaſtica Reformatis competentia ſibi vindicauerint, quorum ſingulorum reſtitutionem Proteſtantium legati præſentes vrgebant. 80) Poſtquam etiam Elector in Comitiis declaraſſet, ſe d. II. Decembris 1720. Commiſſarios nominaſſe, qui intra ſpatium ſex menſium Statum Religionis, ad normam, prout tempore Pacis Badenſis fuerit, ordinarent, mittebat Corpus Euangelicum Iohannem de Reck, Conſiliarium Hannoueranum ad Electorem, 81) qui ipſi non ſolum deſuper grates ageret, ſed etiam curaret, vt omnia ſecundum dictam normam executioni mandarentur, qui tamen non niſi ægre fuit admiſſus. 82) Licet autem ad Cæſaris æque atque Electoris mandatum, vt omnia ſecundum normam Pacis Badenſis reſtituerentur, 83) reſtitutio diuerſis in locis fuerit facta, manet tamen adhuc Simultaneum, plura

65) *c. l. cap. XIV. §. XIV.*

66) Scripta & relationes, quid in congreſſibus fuerit actum, exhibentur *c. l.* §. *XIV. XV.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVIII. p. 974. Tom. XIX. p. 746.* LETTR. HIST. *1719. p. 645.* FABER *Tom. XXIV. c. II. n. XVI. ſqq.*

67) FABER *Tom. XXXV. cap. II. n. 9. Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie c. XIV. §. XXIII.*

68) Exibi edictum KERN-CHRONIC *1719. pag. 48.*

69) KERN-CHRONIC *1719. p. 259. 268. 1720. p. 15.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XIX. pag. 255. 347. 548.*

70) *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie* §. *XXVI.*

71) PFAELTZISCHE KIRCHEN-HISTORIE §. *XXVII.* KERN-CHRONIC *1720. p. 43.*

72) FABER *Tom. XXXV. c. II. n. XXVII. ſqq.*

73) PFAELTZISCHE KIRCHEN-HISTORIE §. *XXX.*

74) PFAELTZISCHE KIRCHEN-HISTORIE §. *XXXIII.*

75) Extat libellus ſupplex in *Pfaltziſcher Kirchen-Hiſtorie cap. XIV.* §. *XXXVII.*

76) *c. l.* §. *XXXI.*

77) *cit. loc.* §. *XXXVIII.* Textus ex *Pſalmo LXVIII. v. 25.*

78) *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie cap. XIV.* §. *XLI. XLIX.*

79) Horum grauamina vide *l. c.* §. *XLIII. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. II. c. IV.* §. *XXXVIII.*

80) *cit. loc.* §. *XLV. XLIX.*

81) *c. l.* §. *LV. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden p. II. c. IV.* §. *XXXVIII.*

82) *Pfaltziſche Kirchen-Hiſtorie c. l. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden* §. *LXXV. ſqq.* Acta cum Reckio extant apud FABRVM *Tom. XXXVIII. c. IX. Tom. XXXIX. c. VII. VIII. Tom. XL. c. VIII. IX. Tom. XLI. c. VI. VII. Tom. XLII. cap. VI. VII. VIII. Tom. XLIII. c. VI. VII. VIII. Tom. XLIV. c. I. ſqq. Tom. XLV. c. V. ſqq. Tom. XLVI. c. VII. ſqq. Tom. XLVII. c. VI. VII. Tom. XLVIII. c. IX.*

83) ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XIX. p. 430.*

84) Cæſa-

plura bona eccleſiaſtica ſunt reſtituenda. De commisſione ad locum etiam per Catholicos atque Proteſtantes adornanda, quo omnia tanto citius reſtituantur, ſæpius ſuit deliberatum. Dum vero Catholici adhuc tergiuerſarentur, de ſumptibus impendendis & Commisſionis modo adhuc controuertatur, ab Auguſtisſimi Imperatoris noſtri æquisſimo iudicio deciſio adhuc erit expectanda.

§. XXXV. Poſtquam vero Reformati Principes in terris ſuis Catholicorum templa claudi feciſſent, male hæc habebant Imp. qui ipſis mandabat, priusquam hæc reſtitutio fuerit facta, & Io. Reckius ab Aula Palatina fuiſſet reuocatus, ipſorum Grauaminibus medelam ſe adferre non poſſe. 84) Iſti e contrario Grauaminum abolitionem prius fieri volebant. Inde Imp. ſingulare Commiſſionis, vt vocari ſolet, Decretum d. XII. Aprilis a. 1720. in Comitiis fecit publicari contra Exercitium Iuris Repreſſaliatum in cauſſis Religionis potiſſimum directum; nec concedi volebat, vt in Comitiis ſingulare Corpus formarent Proteſtantes, Corporis Euangelicorum Acta pro nullis declarantur, Placitum vero Imperii d. XI. Martii 1714. adprobatur, quod Religionis Grauamina per Deputationem Imperii extraordinariam examinari debeant atque diiudicari. 85) Contra hoc Commiſſionis Decretum Euangelici d. VIII. Decembris 1720. per Reſidentem Electoralem Saxonicum ſingulare ſcriptum exhiberi faciebant, quo ad ſingula capita reſpondent atque iura ſua defendunt. 86) Ceſſabant interea Conuentus Comitiales, dum Euangelici eosdem detrectarent, quantiſper ad deliberationes de Commiſſionis Decreto d. XII. Aprilis fuerit indictum. 87) Poſtquam vero d. IX. Februarii 1721. Imp. per nouum Commisſionis Decretum declaraſſet, ſe ad medelam Proteſtantium Grauaminibus adferendam eſſe pronum, nec per dictum Commiſſionis Decretum aliud quid intendiſſe, Euangelici Status ſe Conuentibus Imperialibus inpoſterum interſuturos ſtatuerunt. 88) D. XXVIII. Februarii 1722. inter Lutheranos atque Reformatos Vnio placuit politica, 89) cui tamen a quibusdam Principibus æque atque Theologis fuit contradictum. D. XXII. Auguſti 1722. Imp. per nouum Edictum Electori Palatino mandat de abolendis Grauaminibus. 90) Nouum Commiſſionis Deeretum d. XXX. Iunii 1722. publicabatur, quod tamen Euangelicis parum placebat. Inde variis ſcriptis agebatur, varia etiam a Cæſare decernebantur, ita tamen, vt pleraque Euangelicorum Grauamina adhuc ſint reliqua. 91) Circa Pacis Cameracenſis Tractationem Quæſtio oriebatur, an Statui Euangelicorum magis ſit proficuum, vt cauſſæ Religionis in Congreſſu Cameracenſi communi paciſeentium & fideiubentium ope decidantur, an vero Cæſaris diiudicationi iſtæ ſint relinquendæ. 92) Dum vero iſte Congreſſus ceſſaret, d. XXXI. Martii 1727. Corpus Euangelicum de Commiſſione ad locum grauatorum decernenda, Cæſarem petebat. 93)

§. XXXVI. De celebrando Paſchate anni 1724. oriebatur controuerſia, an illud cum Catholicis d. XVI. Aprilis ſecundum Cyelum Dionyſianum atque Gregorianum ſit celebrandum, an vero ſecundum verum calculum Aſtronomicum, prout in Concilio Niceno fit decretum. Prolata igitur Societatis Scientiarum & variorum Mathematicorum ſententia, concluſum fuit in Conferentia Euangelicorum d. XXX. Ianuarii 1724. vt non ſolum Calendarium emendatum in Proteſtantium terris conſeruetur, ſed etiam Paſchatos feſtum a. 1724. d. IX. Aprilis ſecundum verum calculum Aſtronomicum celebretur, idemque a. 1744. 1778. & 1798. quibus annis terminus Paſchatos ab illo Catholicorum differat, obſeruandum, probeque cauendum, ne Paſcha Chriſtianorum cum Iudæorum Paſchate coincidat. 94)

§. XXXVIII. Durante adhuc bello Turcieo, Rex Hiſpaniæ Philippus, conſiliis Cardinalis Alberoni perſuaſus, cum claſſe ſua, quam contra Turcas inſtruxerat, ideoque a Papa decimas bonorum eccleſiaſticorum obtinuerat, licet antea Papæ promiſiſſet, 95) ſe con-

84) Cæſaris litteræ ad Regem Boruſſiæ ratione Monaſterii Hamersleben, vna cum Regis reſponſo extant in KERN-CHRONIC *1720. p. 15. ſqq.*

85) KERN-CHRONIC *1720. p. 67.* Contenta vide in *Hiſtorie der Religions - Beſchwerden p. II. c. IV. §. LX. ſqq.*

86) Contenta *der allerunterthänigſten Vorſtellungs-Schrifft* recenſentor *Hiſtorie der Religions - Beſchwerden p. II. c. IV. §. LXVIII.* Adde FABRVM *Tom. XXXVIII. c. X.*

87) KERN-CHRONIC *1721. pag. 21.* FABER *Tom. XXXVII. pag. 470. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden §. LXIX.*

88) KERN-CHRONIC *1721. p. 45.*

89) KERN-CHRONIC *1722. p. 84.* Adprobationem Georgii Guilielmi Marchionis Brandenburgici vide *p. 115.* FABER *c. l. p. 477. Hiſtorie der Religions-Beſchwerden §. LXX.* Varia ſcripta extant apud FABRVM *Tom. XLI. c. IX. Tom. XLII. c. IX. Tom. XLIV. c. XII. Tom. XLVI. c. X. Tom. XLVII. c. X.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XI. p. 815.*

90) KERN-CHRONIC *1722. p. 299.*

91) KERN-CHRONIC *1722. p. 154.*

92) Extat ſcriptum ſuper hac Quæſtione in MOSERS *Reichsfama Tom. II. p. 644.*

93) Extat ſcriptum apud FABRVM *Tomo XLVIII. cap. IX.* MOSERS *Reichsfama Tom. III. pag. 395.*

94) Extant Acta apud FABRVM *Tom. XLI. c. X. Tom. XLII. c. X. Tom. XLIII. cap. XII. Tomo XLIV. c. XIV. Tom. XLV. c. VIII. Tom. XLVI. c. XI. Tom. XLVII. c. X. Tom. XLVIII. cap. VIII.* Facit huc Collegæ noſtri honoratiſſimi, IO. BERNHARDI WIDEBVRGII diſſertatio *de imperfectione Calendarii Gregoriani, eiusdemque anno cIↄ Iↄ cc xxiv. diſcrepancia a Calendario correcto Ienæ 1724. 4.* atque VLRICI IVNII Schediaſma *de Paſchate Proteſtantium a. 1724. celebrando, Lipſiæ 1723. 4.*

95) LETTRES HISTOR. *Août 1717. pag. 234. Sept. 1717. p. 349.*

 96) LETTR.

ſe contra terras Imp. quouſque bellum duraret, nihil eſſe tentaturum, d. XXII. Auguſti menſe 1717. Sardiniam inſulam a Cæſareis poſſeſſam inuadebat, 96) publicato Manifeſto, in quo cauſas ſuæ expeditionis exponit, quod Cæſar integro Regis Hiſpanisrum titulo vtatur, Principi ſuo nouiter nato Principis Aſturiæ titulum conceſſerit, Molines, qui ad officium Inquiſitoris in Hiſpaniam fuerit euocatus, in Mediolanenſi Ducatu fecerit captiuum, ipſi etiam competere prouincias a Regno Hiſpanico auulſas iterum vindicare. Licet autem Papa Philippum V. ab hoc propoſito per litteras d. XXV. Auguſti a. 1717. ſcriptas reuocare tentaret, iſte tamen non ſolum per Marchionem de Grimaldo legatis ſuis apud exteros facti rationem exponit, idemque legitimare conatur, 97) ſed etiam pergens in propoſito, metropolem Cagliari d. XXIII. Auguſti obſideri faciebat, quod d. XXXI. Septembris ſe dedebat. 98) Inde Marchio Rubi, qui Cæſaris nomine huic inſulæ præerat, ſe cum milite ſuo ex eadem ſubducebat. 99) Parum hæc expeditio placebat Principibus Europæ, Papa etiam Hiſpaniæ Regem dehortabatur, eandemque publicato Manifeſto defendere conabatur. 100) Licet autem Rex Galliæ atque Magnæ Britanniæ Mediationem ſuam ad terminandas inter Cæſarem & Philippum V. lites offerrent, iſtam etiam Cæſar acceptaret, & ſub certis conditionibus Hiſpaniæ ſe velle renuntiare, declararet, 1) nihilominus Philippus V. in claſſe inſtruenda pergebat, de inuadendis Cæſaris terris in Italia agebat, qui etiam exercitum in terris Pedemontanis colligebat, ita, vt de terris Mediolanenſibus atque Neapolitanis metueretur, quod inuaſioni ſorent obnoxiæ. Dum igitur omnia ad earum inuaſionem præpararentur, Rex Hiſpaniæ per Marchionem de Lede Siciliæ regnum, licet fœdere atque amicitia adhuc Sabaudiæ Duci, qui huic regno tunc imperabat, iunctus, 2) cum claſſe inſigni ex improuiſo inuadebat, 3) ſub prætextu ſecretos inter Cæſarem atque Sabaudum interfuiſſe Tractatus, de cedendo Cæſari hoc regno, 4) dum Comes de Maffei, vrbi Panormitanæ præfectus, nihil hoſtile metueret, Hiſpanosque in portum admitteret, ſeque, poſtquam Hiſpani hoſtes ſe gererent, defenſioni parem non videns, arce ſaltim præſidio munita, Meſſinam ſe ſubduceret. Hiſpani igitur d. IX. Iulii 1719. Panormum occupabant, & poſtquam d. XIII. Iulii arx etiam Panormitana victoris arbitrio ſe permiſiſſet, & Catanenſes Sabaudos eieciſſent, 5) Hiſpani Meſſinam verſus properabant, dum interea Sabaudiæ Dux binos Miniſtros Viennam miſſos, nullo tamen caractere munitos, a Cæſare contra Hiſpanos peteret auxilia. 6) Dum igitur Hiſpani vniuerſum Siciliæ regnum ſub ſuam redigere poteſtatem tentarent, immo, cum Ragotzkio & Turcis ſecretos Tractatus fouerent, 7) non ſolum inter Cæſarem atque Sabaudiæ Ducem, per Marchionem de S. Thomas ex Sabaudiæ Ducis Miniſtris de cedendo ipſi Siciliæ regno conueniebat, 8) dum Cæſar non ſolum Sabaudiæ Duci ad obtinendum Sardiniæ Regnum eſſet in auxiliis, ſed etiam concluſo cum Magnæ Britanniæ Rege fœdere, claſſis Britannica Kl. Auguſti 1718. in portum Neapolitanum ſub Bingio Admirale aduentabat, qui ſtatim per litteras aduentum ſuum Cardinali Alberoni ſignificabat, quod ex Regis ſui mandato, Cæſari deberet eſſe in auxiliis, ad quæ tamen iſte ſuperbe ſatis

96) LETTR. HIST. *Oct. 1717. p. 377.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XI. p. 661.*

97) Extant Eiusdem litteræ in LETTR. HISTOR. *Oct. 1717. p. 386.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XI. pag. 665.* Extat etiam ſcriptum legati Hiſpanici Marchionis, Beretti Landi apud Belgas exhibitum *p. 475.* & ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tomo XI. p. 830.* Litteræ Marchionis de Grimaldo ad Principem de Cellamare, legatum Hiſpanicum in Gallia; extant in LETTRES HISTOR. *Nov. 1717. pag. 570.* HIST. DV CARD. ALBERONI *Tom. II. p. 26.* Ad Beretti Landi vero litteras reſpondetur LETTR. HISTOR. *Ianv. 1719. p. 38.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. X. p. 945.*

98) LETTR. HISTOR. *Nov. 1717. p. 531. 590. Dec. p. 647.* Quid Cæſaris legatus, Gallaſius Comes Papæ atque Cardinalibus propoſuerit, exponitur *Avril 1718. p. 427.*

99) LETTR. HISTOR. *Dec. 1717. pag. 651.* KERN-CHRONIC *1717. p. 217.* Hanc inuaſionem abunde deſcribit HISTOIRE DV CARDINAL ALBERONI *Tom. II. p. 140. 172.* ELECTA IVR. PVBLICI *Tom. XII. p. 147.*

100) Hæc omnia HISTOIRE DV CARD. ALBERONI *p. 150.* deſcribit vberius.

1) LETTR. HISTOR. *Avril 1718. p. 451. 469. Iuillet 1718. p. 9.*

2) LETTR. HISTOR. *Août 1718. pag. 154.* dicunt, Sabaudiæ Ducem primum promiſiſſe, ſe cum viginti militum millibus cum Hiſpanis velle coniungere, atque terras Imperiales inuadere, in fidei etiam pignus promiſiſſe, ſe filium ſuum Ducem Carignanum in Hiſpaniam eſſe miſſurum, dum vero fuiſſet tergiuerſatus, Hiſpanos regnum Siciliæ inuaſiſſe. Qua ratione inter Hiſpaniæ & Sardiniæ Regem, de fœdere fuiſſet actum, tradit HISTOIRE DV CARD. ALBERONI *Tom. I. p. 180.*

3) Claſſis Hiſpanica deſcribitur in LETTRES HISTOR. *Sept. 1718. p. 263.*

4) HISTOIRE DV CARDINAL ALBERONI p. 132. *En effet, on venoit de recevoir avis de France & d' Angleterre, que Sa Maieſté Sicilienne étoit en Traité avec l' Empereur, pour lui ceder le Roiaume de Sicile. Alberoni avoit eu quelques ſoupçons de cette negociation, comme on l' a deia remarqué ci-deſſus, mais il fut aſſuré par l' avis que lui en donnerent les Miniſtres de ces deux Couronnes, par ordre exprés de leurs Maîtres.*

5) LETTRES HISTOR. *Août 1718. pag. 157. Sept. 1718. p. 265.*

6) LETTR. HISTOR. *Août 1718. p. 193.*

7) Prout legatus Cæſareus Romæ in Collegio Cardinalium d. 16. Martii 1718. ſingula indicauit. ELECTA IVRIS PVBLICI *Tom. XIII. pag. 298.* Qua ratione etiam Turcas & Ragotzkium per miſſum ad ipſum legatum contra Cæſarem animare voluerit Rex Hiſpaniæ, docent LETTRES HISTOR. *Sept. 1718. p. 298.*

8) LETTR. HISTOR. *Oct. 1718. p. 428.*

9) LETTR.

Digitized by Google

ſatis reſpondebat. 9) His igitur ſubſidiis munitus Auguſtiſſimus noſter Imperator, copias ſuas ex regno Neapolitano in Regnum Siciliæ transportari faciebat. Britannica vero claſſis verſus Hiſpanicam tendebat, dum Hiſpani interea d. XXIII. Iulii Meſſinam inuaderent, quæ ſtatim ſe dedebat, Sabaudis in atcem ſe ſubducentibus. 10) Dum igitur Hiſpani omnem Siciliam, excepta dicta arce, Drepanio, Termini & Melazzo occupaſſent, claſſis Britannica Hiſpanicam d. XI. Auguſti 1718. fuit adgreſſa, eandemque, licet nauibus ſuperiorem, ita defecit, vt capto ipſo Admirali Caſtagneda, ex triginta nauibus & vtra, non niſi quindecim aufugerent, quatuordecim illarum captis, ſex concrematis, dum Angli ne vnicum quidem perdidiſſent. 11) Pergebant tamen Hiſpani non ſolum in obſidenda arce Meſſanenſi, quam d. XXIX. Septembris deditione capiebant, 12) ſed etiam Melazzo, quod milite Cæſareo fuerat munitum, obſidebant. Huic, dum in auxilium Cæſarei venirent, d. XV. Octobris 1718. ventum ad manus, vbi Cæſarei primum victorea vt Hiſpanorum munimenta irrumperent, ſed, dum longius progrederentur, iterum fuerunt repulſi, vt in caſtra ſua reuerterentur. 13) Continuabatur igitur obſidio vrbis Melazzo ſtrenue. 14) Interea temporis, Dux Exercitus Hiſpani, Marchio de Lede cum Comite de Seckendorf agebat, vt armiſtitium fieret, quod, dum Cæſarei concedere nollent, petebat, vt ipſi naues concederentur ad educendum ex Siciliæ Regno exercitum Hiſpanum cum armis, munitionibus & omni ſuppellectile, quod Cæſari ſignificabatur. 15) Hiſpani etiam, poſtquam Cæſarei nouis ſubſidiis fuiſſent inſtructi, Melazzo relinquere cogebantur. 16) E contrario Cæſarei, Mercio Duce, Hiſpanos, quibus magna ruſticorum para, Cæſareis infenſi, ſe iunxerat, perſequebantur, & poſtquam eosdem fuiſſent adſecuti, fit d. XX. & XXI. Iulii 1719. ad Francouillam atrox prœlium, in quo Hiſpani equidem primum ſuperiores facti, Cæſareos repellerent, ideoque ſibi tribuebant victoriam, 17) demum Cæſarei facti ſuperiores, licet victoria ipſis fuerit cruenta. D. XXVIII. Iunii Cæſarei tormentis bellicis ſuperiores, Hiſpanis per ignitos globulos multum damni inferebant. 18) Cæſarei igitur Hiſpanos ab vrbe Meſſina præcludere cogitantes

9) LETTR. HISTOR. Sept. 1718. pag. 257. *on fut en ſuite informé que le Cardinal Alberoni avoit fait vne réponſe fort fiere à la Lettre que l' Amiral Bing lui avoit écrite, pour notifier à ſa Em. les ordres qu' il avoit recûs du Roi ſon Maître, & l' on a publié que ce Cardinal avoit répondu ſur le même ſuiet au Colonel Stanhope. Mon Souverain m' a commandé de dire, que l' Amiral Bing peut executer les ordres, qu' il a de Roy ſon Maître, a quoy le Prélat avoit aiouté, que le Roi Philippe perdroit plûtôt toute l' Eſpagne, que d' abandonner la Sicile.* KERN CHRONIC *1718. p.188.* Diuerſæ litteræ inter Hiſpanos Angloſque extant in ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XIV. p.901. Tom. XV. p.597. 944. Tom. XVI. p.215. 266.*

10) LETTR. HISTOR. *Sept. 1718. p.267.*

11) Extat de hoc prœlio nauali relatio ipſius Admiralii Bingii in LETTR. HISTOR. *Sept. 1718. p.268. Sept. 1718. p.344.* HIST. DV CARD. ALBERONI *Tom. I. p.282.* Hiſpanorum Relatio extat LETTR. HISTOR. *Oct. p.390.* KERN-CHRONIC *1719. p.489.*

12) Extat Capitulatio LETTRES HISTOR. *Nov. 1718. p.527. Dec. p.6.42.* KERN-CHRONIC *1718. p.235.* ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. XV. pag. 251.*

13) LETTRES HISTOR. *Nov. 1718. pag. 519.* prolixa Hiſpanorum Relatio extat *Dec. p.643.* HISTOIRE DV CARD. ALBERONI Tom. II. p.276. *La maniere dont les Allemans traitoient les Liparotes dont ils mirent toute l' Isle à feu & a ſang, & la vengeance qu' ils tirerent d'un Village a quelques milles de Malazzo, qu' ils ſacagerent, parce qu' ils en avoient ſurpris les habitans ſous les armes, fit revolter tout le plat païs, de ſorte que tous les paiſans, non ſeulement de la Vallée de Demona, mais encore de celle de Noto, prirent les armes & ſe rendirent par troupes au Camp des Eſpagnols où ils portérent en meme tems toutes ſortes de vivres en abondance, les Eſprits étoient encore dans cette aigreur lorsque l' Armée Imperiale apres vne marche des plus penibles à travers des montagnes vint ataquer celle d' Eſpagne mais quoique les Allemans euſſent à leur tête quatre habiles Generaux, Merci, Zumiungen, Wallis & Seckendorf, l' emporta ſur toute la valeur & l' adreſſe des autres, & les Imperiaux furent obligez de ſe retirer apres vne perte tres conſiderable & dont iuſqu' à préſens on n' a pû ſavoir la verité, mais qui cauſa dans leur Camp vne telle conſternation que ſi pendant l' abatement & la fatigue ou ils etoient, & la premiere fureur des Siciliens, le General Eſpagnol étoit ſorti vaillament de ſes retranchemens, il y a bien de l' apparence que c' étoit fait de l' Armée Imperiale qui etoit fatiguée, & qui ne voioit encore aucun moien d' etablir vne communication avec la Mer de Calabre ; mais ce General, en temporiſant, donna le temps à ſes Ennemis de s' emparer de quelques poſtes, & aux Paiſans de moderer leur premier feu.*

14) Reperitur Diarium obſidionis a d. 9. Decembris vsque ad 15. LETTR. HISTOR. *Fevrier 1719. p.135.* aliud Diarium d. 7. Ianuaris vsque ad 28. Mars *p.263.* Aliud vsque ad 27. Februarii *Avril p.391.* HIST. DV CARD. ALBERONI *Tom. II. p.31.*

15) LETTR. HISTOR. *Mars 1719. p.267.*

16) LETTR. HISTOR. *Iuillet 1719. p.15.*

17) LETTR. HISTOR. *Iuillet 1719. p.119. Aout p.132. 235.* KERN-CHRONIC *1719. p.156.*

18) Extat Diarium rerum in Sicilia geſtarum a d. 17. Iunii vsque ad 30. eiuſdem menſis in LETTRES HISTOR. *Aout 1719. p.137. ſqq.* quod ſingulas actiones accurate deſcribit. Idemque confirmant Litteræ Admiralis Bingii *p.144.* in quibus de priori prœlio: *Le General Merci a attaqué le 20. Iuin les Retranchemens des Eſpagnol à Francaville. Le Combat a eté fort rude depuis vne heure après midy iusqu' à la nuit. Le 21. Ce General ayant attaque de nouveau les Ennemis, il les obligea à quitter leur poſte, & à ſe retirer dans d' autres Retranchemens.* Sic etiam litteræ Centurionis Saunders p.146. *Le 20. de ce mois, l' Armée Imperiale commandée par le General de Merci attaqua les Eſpagnols dans leur Camp de Francavilla, & les chaſſa de pluſiers hauteurs & poſtes avantageux, avec vne perte conſiderable.* In aliis litteris Cæſarei quatuor hominum millia amiſiſſe dicuntur, licet maiori cum Hiſpanorum damno. ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVIII. pag. 850.*

19) LETTR.

tantes Kl. Iulii 1719. Taorminum, & paullo poſt, Scalettam occupabant. 19) Inde Meſſinam verſus pergabant, quæ etiam vna cum caſtris vicinis, ſola arce excepta, d. XIX. Auguſti 1719. ſe dedebat. 20) Hanc igitur arcem Cæſarei arcta obſidione cingebant, 21) quæ demum d. XVIII. Octobris 1719. ad deditionem ſuit compulſa. 22) Hiſpani igitur Panormum regrediebantur, quos Cæſarei perſequebantur, atque d. XXVIII. Aprilis 1720. ipſorum munimenta adgrediebantur: ipſi quidem ſe primum defendebant, verum d. II. Maii Marchio de Lede armiſtitium petebat, ſe Siciliæ atque Sardiniæ Regnum iuſſu Regis velle relinquere, de quo etiam d. VI. Maii conuenit. 23) Hinc, poſtquam exercitus Hiſpanus in Hiſpaniam fuiſſet reductus & Rex Philippus fœderi quadripartito ſubſcripſiſſet, Funtarabia etiam & Munimentum S. Sebaſtiani d. XXV. Auguſti 1721. a Gallis fuerunt relicta. 24)

§. XXXIX. De Pace igitur vniuerſali dum eſſet agendum, ad locum Congreſſus Cameracum placebat. Dum autem de modo Congreſſus, Cæremoniis, litteris ſalui Conductus, aliiſque Præliminaribus adhuc ageretur, Imp. per Decretum Commiſſionis d. IX. Septembris hoc Statibus in Comitiis ſignificabat, poſtulans, vt ratione ſucceſſionis Florentinæ atque Parmenſis, & quod iſta tanquam feuda Imperii maſcula Carolo Hiſpaniæ Infanti debeant obuenire, conſenſum ſuum præberent, liberum Statibus relinquens, quidquid velint monendi, atque an Pacis negotium Imp. relinquere, vel ad locum Congreſſus Imperii Deputatos velint mittere. Hac cauſa igitur in ſingulis Collegiis propoſita, atque examinata, fit d. IX. Decembris 1722. placitum Imperii, per quod Status in dictam ſucceſſionem, prout in articulo V. Fœderis Quadripartiti fuerit expreſſa, non ſolum conſentiunt, ſed etiam Cæſari liberum relinquunt, ſecundum eiusdem articuli normam, pacem etiam nomine Imperii concludendi. 25)

§. XL. Dum enim Magnæ Britanniæ & Galliæ Reges dictis motibus obuiam irent, & de reſtituenda inter Cæſarem atque Hiſpaniæ Regem pace cogitarent, inter ipſos primum & fœderatos Belgas Hagæ Comitum d. IV. Ianuarii 1717. fœdus tripartitum de pace in Europa reſtituenda, conſeruandaque concludebatur, quod fundamentum præbuit fœderi Quadripartito. 26) Tractabantur varia, potiſſimum, vt Cæſar Hiſpaniæ Regno renuntiaret, dum ipſi quieta & hæreditaria poſſeſſio Prouinciarum Italicarum & Belgii vna cum Regno Siciliæ offerreretur. 27) Hæc itaque poſtquam Cæſar cum reliquis conditionibus, itemque mediationem Britannicam atque Gallicam acceptaſſet, 28) tractabatur de iisdem tam Pariſiis, quam Londini & d. XVIII. Iulii 1718. poſt varias difficultates, quas legatus M. Britanniæ R. Stanhopius feliciter ſuperauerat, inter M. Britanniæ & Galliæ Reges de certo Pacis Proiecto Pariſiis conueniebat, idemque ab iisdem ſignabatur. 29) Hoc cum Cæſari placuiſſet, d. XXII. Iulii 1718. inter ipſum, M. Britanniæ & Galliæ Reges celabratiſſimum illud fœdus Quadripartitum fuit concluſum, ſic dictum, quod etiam ad Belgas Fœderatos illud inſimul fuiſſet directum, licet iſti, metuentes, ne a Commerciis Hiſpanis excluderentur, adhuc tergiuerſarentur. Idem fœdus per legatos concluſum poſtea a Cæſare, M. Britanniæ & Galliæ Rege fuit ratihabitum. 30) Conditiones erant, vt Hiſpaniæ Rex intra duos menſes Cæſari reſtituat in plenam proprietatem Regnum Sardiniæ, in ſtatu, quo fuerat tempore occupationis. Hiſpaniæ atque Galliæ Regnum, prout in Congregatione Statuum Hiſpanicorum, *Les Cortes* dictorum, d. IX. Nouembris 1712. atque per pacem Traiectenſem fuerat concluſum, nunquam coniungantur, hac conditione Imp. omnibus iuribus ſuis in Regnum Hiſpaniæ & reliqua regna atque prouincias Philippo V. per pacem Traiectenſem relictas, omneſque ipſius hæredes, maſculos & fœminas, pro legitimo Rege Hiſpa-

19) LETTR. HIST. *Août 1719. p. 193.*

20) LETTR. HISTOR. *Sept. 1719. pag. 300.* KERN-CHRONIC *1719. p. 105.*

21) LETTR. HIST. *Oct. 1719. pag. 376.* extat Diarium obſidionis a d. 19. Auguſti vsque ad d. 27.

22) Extat Diarium obſidionis a. d. 19. Sept. ad d. 2. Oct. 1719. LETTR. HISTOR. *Nov. 1719. p. 499.* Capitulatio *p. 504. 547.* Aliud Diarium vsque ad d. 19. Octobris *Dec. 1719. p. 249.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVIII. p. 249.*

23) Extant Conuentionis Capita KERN-CHRONIC *1720. p. 78.*

24) KERN-CHRONIC *1721. p. 190.* ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XIX. p. 577. 869.*

25) KERN-CHRONIC *Dec. 1722. p. 325.* Acta Comitialia adiecta ſunt *Vortrab des Cambriſchen Friedens.* Extant etiam apud FABRVM *Tom. XLI. c. XII. Tom. XLII. c. XII.*

26) Patet hoc ex Manifeſto Gallico LETTRES HISTOR. Ianv. 1719. p. 67. *L' Abbé du Bois fut envoyé alors à Hannouer, pour y traiter cette affaire avec le Roi de la Grande Bretagne; Et c' eſt là que furent arrêtez les Articles qui ont ſervi de fondement au Traité de la Triple Alliance, ſigné à la Haye le 4. Ianvier 1717. après que le Roi de la Grande-Bretagne lui même en avoit donné part inutilement au Roi d' Eſpagne.* KERN-CHRONIC *1717. p. 9.* Vide de eodem LETTR. HISTOR. *Avril 1717. pag. 493. Août 1718. p. 227.* Ipſum Fœdus extat ELECTIS IVRIS PVBLICI *Tom. X. pag. 899.* RVHE DES IETZTLEBENDEN EVROPA *Tom. I. n. XVIII.*

27) LETTR. HISTOR. *Mars 1718. p. 314.*

28) LETTR. HISTOR. *Avril p. 442. 451. 469. Iuin pag. 666.*

29) LETTR. HISTOR. *Août 1718. p. 230. Sept. p. 354.* KERN-CHRONIC *1718. p. 54.*

30) LETTR. HISTOR. *Oct. 1718. p. 471.* Extat etiam *Vortrab des Cambriſchen Friedens in ſich faſſend die Quadruple Allianz, Iena 1723. 4.* LETTR. HISTOR. *Fevrier 1719. p. 181. Mars p. 303.* KERN-CHRONIC *1718. pag. 194. 1719. p. 40.* RVHE DES IETZTLEBENDEN EVROPA *Tom. I. p. 827.* ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XIV. pag. 275.* MVLLERS *Juriſtiſch-Politiſche Electa Tom. II. p. 50.*

Hiſpaniarum cum adnexis Regnis atque Prouinciis adgnoſcit. Iſte vero Philippus e contrario pro ſe ac hæredibus ſuis maſculis atque fœminis, renuntiat omnibus Iuribus in terras Cæſaris Italicas, Marchionatum etiam Finalienſem Genuenſibus a. 1718. ceſſum, & Belgicas. Renuntiat item Iuri ſuo ipſi per pacem Traiectenſem reſeruato, vt extinctis maſculis, Siciliæ Regnum ad Hiſpanos debeat reuerti. Ad præueniendas de ſucceſſione Florentina atque Parmenſi lites decernitur, vt extincta Florentinorum Megn. Ducum & Parmenſium Ducum familia, vtraque terra ſub iure feudi maſculi dominium directum Imperii adgnoſcentis, filio primogenito hodiernæ Reginæ Hiſpanicæ Carolo, eiusdemque ſucceſſoribus maſculis, hisque extinctis, ſecundo genito, eiusdemque ſucceſſoribus maſculis, & ſic porro, deueniant. Imp. etiam de conſenſu Imperii deſuper procurando & concedendo Decreto Euentualis Inueſtituræ ſpondet. Portus Liburnus in perpetuum manere debet portus liber. Rex Hiſpaniæ etiam caſu ſucceſſionis exiſtente, cedat ſucceſſori in dictis terris Portum longum, & quidquid in inſula Elua poſſidet, hac conditione adiecta, quod dictæ terræ nunquam ab eo, qui inſimul ſit Rex Hiſpaniæ, poſſint poſſideri, nec etiam iſte vnquam tutor eſſe poſſit. Hoc etiam conuenit, quod, quousque Florentini Magni Duces & Parmenſes Duces viuerent, nec Imp. nec Regibus Galliæ atque Hiſpaniæ, nec dicto ſucceſſori liberum ſit, militem, cuiuscunque fuerit nationis, nec proprium nec alienum in dictas terras introducere, vel locis munitis præſidia imponere. Vt autem deſtinato ſucceſſori ſucceſſio iſta eo certius obueniret, decretum, vt Portus Liburnus, Portoſereio, Parma atque Placentia ſex Heluetorum millia, nec vltra, ſumtibus partium contrahentium Mediatorum reciperent. Rex Hiſpaniæ cedit Cæſari Regnum Siciliæ cum renuntiatione reuerſionis ad Regnum Hiſpaniæ, quod Cæſar æque ratione Regni Sardiniæ promittit. Imp. atque Rex Hiſpaniæ promittunt ſibi inuicem guarantiam ſingulorum Regnorum atque Prouinciarum, quas poſſident. Ratificationes huius fœderis intra timeſtre ſpatium eſſe mutuo exhibendas, de reliquis adhuc conditionibus ſingulari congreſſu eſſe agendum. Generalis etiam Amniſtia omnibus atque ſingulis officialibus atque adſeclis, cuiuscunque fuerint conditionis, promittitur. Dux Sabaudiæ pro ſe ac hæredibus ſuis maſculis atque fœminis, cedit Imp. Regnum Siciliæ pleno iure, Cæſar vero Duci Sabaudiæ cedit Regnum Sardiniæ, cum conditione tamen, vt extinctis maſculis, ad Hiſpaniæ Regnum reuertatur, prout per pacem Traiectenſem de Regno Siciliæ fuerat concluſum. Confirmat Imp. omnes ceſſiones Duci per Tractatum Auguſtæ Taurinorum d. 8. Nouembris 1703. factas, non ſolum ratione Marchionatus Montiſferratenſis, ſed etiam terrarum Ducatus Mediolanenſis, ea tamen conditione, vt Dux omnibus Prætenſionibus, ex dicto Tractatu ipſi competentibus, renuntiet. Adgnoſcit æque Imp. Ius ſuccedendi Ducis Sabaudiæ in Regnum Hiſpaniæ, Philippo V. eiusdemque poſteris extinctis, ea ratione, prout in renuntiatione Regia Hiſpaniæ, Ducis Bituricenſis atque Aurelianenſis fuerit expreſſum, & per pacem Traiectenſem confirmatum, nec clam nec palam contra iturum ſe promittens, ea tamen conditione, ne is, qui in Hiſpania ſuccedit, terras Italicas poſſit poſſidere. Imp. & Dux Sabaudiæ ſibi inuicem guarantiam promittunt de terris, quas in Italia poſſident. Ratificationes intra bimeſtre ſpatium mutuo eſſe exhibendas. Ad has conditiones vero adimplendas conſeruandasque, M. Britanniæ atque Galliæ Reges vna cum Belgis Fœderatis in mutuum fœdus coeunt, quod Tractatus Traiectenſes atque Badenſes, niſi in his, quæ boni publici cauſa fuerint alterata; in ſuo tenore maneant, prout etiam Tractatus inter Cæſarem atque M. Britanniæ Regem Londini d. 25. Maii 1716. atque inter M. Britanniæ & Galliæ Reges, Belgasque d. 4. Ianuarii 1717. concluſus. Omnes partes contrahentes ſibi inuicem mutua auxilia ad defendendas ipſorum prouincias, nec alterius ſubditos rebelles ſe eſſe recepturos, promittunt. Imp. M. Britanniæ Rex & Belgæ Fœderati pro ſe & ſucceſſoribus ſuis, ſeſe obligant ius ſuccedendi in Regnum Galliæ, prout in Regis Hiſpaniæ d. 5. Nouembris facta renuntiatione, & per pacem Traiectenſem fuerit confirmatum, eſſe conſeruaturos. Imp. etiam, Rex Galliæ & Belgæ Fœderati promittunt, pro ſe ius Succeſſionis in Regnum M. Britanniæ ſecundum Leges Regni, & prout ad Georgium Regem, eiusdemque ſucceſſores fuerit definitum, eſſe defenſuros, nec Prætendenti nec aliis rebellibus auxilia laturos, vel receptum eſſe conceſſuros. Sic etiam Belgis auxilia pro defenſione terrarum promittuntur. Si quis vero his conditionibus nolit adquieſcere, Imp. Rex M. Britanniæ, Rex Galliæ ſinguli ad duodecim militum millia, Belgæ ad ſex millia præſtanda ſe obligant, quo communibus viribus contra ipſum agere atque ad acceptandas pacis conditiones poſſint adigere. Comprehenduntur hoc Tractatu omnes, qui eidem vellent ſubſcribere; potiſſimum vero Rex Portugalliæ. Adiiciuntur tres articuli ſeparati, quorum vnus declarat, quod ſi Belgæ huic Tractatui accedere nolint, Rex Hiſpaniæ ad ſumptus in præſidia terrarum Florentinarum & Parmenſium impendendos, ipſorum loco debeat concurrere, alter concernit titulos Regis Hiſpaniæ atque Siciliæ, quos Cæſar non adgnoſcit, tertius titulos Cæſaris Hiſpanicos, quos Galliæ Rex non adgnoſcit. Dictis articulis publici Iuris factis, adiecti eadem die fuerunt Articuli ſeparati & ſecreti duodecim, quibus continetur, Regibus Hiſpaniæ atque Sardiniæ tempus trimeſtre eſſe ſtatuendum, intra quod ſe declararent, an iſti Tractatui vellent ſubſcribere. Quod ſi vero hoc facere recuſarent, contrahentes partes promittunt, ſe Imp. fore in auxiliis, vsque dum in

quietam Regni Siciliæ poſſeſſionem mitteretur, atque in quieta poſſeſſione reliquarum terrarum Italicarum confirmaretur. Primus huic fœderi d. 25. Octobris 1718. accedebat Rex Sardiniæ, 31) dum interim Hiſpaniæ Rex, miſſo licet ad eundem Stanhopio Anglo, qui illum perſuaderet, 32) illud recuſaret pertinaciſſime, potius Siciliam atque Sardiniam Hiſpaniæ Regno in perpetuum necti; atque vt Imp. Sabaudiæ Duci deſuper ſatisfaceret, poſtularet, atque per legatum ſuum Principem de Cellamare varia contra Aurelianenſem Ducem, tunc apud Gallos Regentem, machinaretur, 33) qui ideo apud eosdem cuſtodiæ mandabatur. Hoc ipſo motus Dux Aurelianenſis, Galliæ Regens, Manifeſtum exeunte anno 1718. contra Hiſpaniæ Regem publicabat, 34) eidemque d. 9. Ianuarii 1719. ſingulari Manifeſto 35) bellum declarabat, id quod a Magnæ Britanniæ Rege iamdum d. 27. Decembris 1718. fuerat factum. 36) Rex Hiſpaniæ e contrario declarationem faciebat publicari, per quam Gallos inuitabat, vt ipſi accedant, hoc tamen addito, ſi quid hoſtile contra Hiſpanos attentauerint, ſe ipſos, tanquam Galliæ Regis rebelles, eſſe puniturum, 37) quod ſcriptum ex Parlamenti Pariſienſis decreto d. 16. Ianuarii 1719. fuit ſuppreſſum, 38) & iuſſu Regis, a Berwickio ad illud fuit reſponſum. 39) Poſtea vero d. 23. Februarii 1719. nouum Manifeſtum, Hiſpaniæ Rex publicabat, per quod omnem belli culpam a ſe volebat declinari. 40) Poſtquam igitur Exercitus Gallicanus ſub Mareſchallo de Berwick Aprili menſe 1719. Hiſpaniam intraſſet, 41) d. 16. Maii Fontarabiam inuadebat, idemque poſt obſidionem menſtruam d. 16. Iunii 1719. ad deditionem fuit compulſum. 42) Vlterius Galli pergebant ad S. Sebaſtiani munimentum, 43), idemque d. 20. Iulii obſidebant, vrbs etiam Kl. Auguſti 1719. ſe dedebat, 44) quam d. 17. Auguſti 1719. Toloſa, Guipiſcoæ metropolis, ſequebatur. 45) Hoc moti Status dictæ Prouinciæ miſſis ad Berwickium legatis, Regi ſe Chriſtianiſſimo ſubiiciebant. 46)

§. XLI. Parem autem Gallis ſe non videns Rex Hiſpaniæ, de pace cogitabat, atque datis ad Principem de Conti litteris, quibus plurimum de amicitia ergo Gallos conteſtabatur, proponebat, ſe Imp. Regnum Neapolitanum & Ducatum Mediolanenſem velle relinquere, ita tamen, vt Mantuæ Ducatum reſtituat, & Comacium Papæ. Terras Florentinas, Parmenſes & Placentinas cedi debere Infanti Hiſpanico Carolo ex ſecundo matrimonio, ſine nexu tamen feudali Imperii. Dux Aurelianenſis Regens ſit Regni Gallicani, ita tamen, vt defuncto Rege minorenni, vnus ex filiis Philippi II. ſuccedat. Rex Georgius retineat Angliæ Regnum, Philippo vero de ipſius claſſe apud Siculos deſtructa ſatisfaciat, Prætendenti Scotiæ atque Hiberniæ Regnum reſtituat. Iſtæ tamen conditiones parum conuenientes merito fuerunt reiectæ. 47) Die 17. Auguſti etiam arx S. Sebaſtiani ſe Gallis dedebat. 48) Inde in Cataloniam pergebat Dux Berwickius, Vrgellam occupabat, Rhedam obſidebat 49) Interea Claſſis Britannica Octobri menſe Gallicium inuadebat, Vigos obſidebat, quæ vrbs cum arce d. 19. Octobris 1719. ſe dedebat. 50)

§. XLII. Motus hiſce Rex Hiſpaniæ, remoto ex Aula ſua Alberoni Cardinale, huius belli ſuſcitatore, per Abbatem Lundi Parmenſis Ducis legatum apud Gallos primum declarabat, ſe fœderi quadripartito ſub certis conditionibus velle accedere, dum vero iſtæ

reiice-

31) LETTR. HISTOR. *Nov.* 1718. *pag.* 598. *Ianuar.* 1719. *p.* 53. 87. 113.

32) KERN-CHRONIC. 1718. *p.* 198. Quid Stanhopius apud Hiſpanos egerit, exponunt ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XV. pag.* 83. HISTOIRE DV CARD. ALBERONI *Tom. I. p.* 259. *ſeqq.*

33) Quid cum legato Cellamare fuerit actum docent LETTR. HIST. *Dec.* 1718. *p.* 738. *Ian.* 1719. *p.* 59. KERN-CHRONIC 1728. *p.* 283. ELECTOR. IVR. PVBL. *Tom. XV. p.* 689. 934. HIST. DV CARD. ALBERONII *Tom. II. pag.* 134.

34) Manifeſtum hoc extat LETTR. HISTOR *Ianuar.* 1719. *p.* 61. in quo, quid a tempore Pacis Traiectenſis cum Rege Hiſpaniæ pro Pace tenenda fuerit actum, & qua ratione Pacis conſilia reiecerit, prolixe recenſetur. Auctor Manifeſti *pag.* 83. dicitur Mr. de Fontenelle KERN-CHRONIC. 1719. *p.* 16.

35) extat LETTR. HISTOR. *Ianuar.* 1719. *p.* 84. KERN-CHRONIC. 1718. *p.* 295.

36) LETTR. HISTOR. *Ianuar.* 1719. *p.* 99. Ipſa Declaratio extat *pag.* 102. ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XVI. p.* 979. HIST. DV CARD. ALBERONI *Tom. II. pag.* 146. Singulare Proiectum, quod in ſecreto M. Britanniæ Regi exhibitum fuiſſe dicitur, quis inde fructus redundare poſſit, vt Prouinciæ Americanæ inter Fœderatos diuiderentur, patet ex HISTOIR. DV CARD. ALBERONI *Tom. II. pag.* 294.

37) extat LETTR. HISTOR. *Ianuar.* 1719. *p.* 115. ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XVI. p.* 899.

38) extat decretum LETTR. HISTOR. *Feurier* 1719. *p.* 173. Noua Regis Hiſpaniæ declaratio per decretum Parlamenti d. 27. Aprilis 1719. fuit ſuppreſſa. LETTR. HISTOR. *Iuin.* 1719. *pag.* 677. HIST. DV CARD. ALBERONI *Tom. II. p.* 263.

39) hæc reſponſio extat in ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XVII. p.* 619.

40) HIST. DV CARD. ALBERONI *Tom. II. pag.* 194.

41) LETTR. HISTOR. *Maii* 1719. *p.* 589.

42) extat Diarium a. d. 30. Maii vsque ad deditionem, cum Capitulatione LETTR. HISTOR. *Iuillet* 1719. *pag.* 53. ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVIII. p.* 23.

43) LETTR. HISTOR. *Iuillet* 1719. *p.* 113. ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVIII. p.* 477. HIST. DV CARD. ALBERONI *Tom. II. p.* 271.

44) extat Diarium obſidionis in LETTR. HISTOR. *Août* 1719. *p.* 217. KERN-CHRONIC. 1719. *p.* 200.

45) ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XVIII. p.* 857.

46) LETTR. HISTOR. *Août.* 1719. *p.* 221.

47) LETTR. HISTOR. *Août* 1719. *p.* 223.

48) Diarium obſidionis arcis vna cum Capitulatione reperitur LETTR. HIST. *Sept.* 1719. *p.* 311. KERN-CHRONIC. 1719. *p.* 245

49 LETTR. HIST. *Nou.* 1716. *p.* 576. *Dec. pag.* 670.

50) extat Capitulatio LETTR. HISTOR. *Nou.* 1719. *p.* 595. ELECTA IVR. PVBL. *Tom. XIX. p.* 169.

51) ex-

reiicerentur, tandem d. 17. Februarii 1720 per Marchionem de Beretti Landi legatum ſuum ad Belgas ſingulari mandato inſtructum, Hagæ Comitum illud fœdus ſubſcripſit. 51) Licet autem ſingulari oratione d. 10. Ianuarii 1719. coram Belgis Fœderatis habita illos ad ſeruandam 52) Neutralitatem adhortari tentaſſet, Papæ etiam huic definitæ ſucceſſioni Ducatus Parmenſis tanquam iuri ſuo Dominii Directi contrariæ plurimum contradicit & Magnus 53) Dux Florentinus, ex Supremo, quod in terras ſuas prætendit, Iure, ſibi potius, ius definiendi ſucceſſorem competere contendit.

§. XLIII. Defuncto a. 1718. Carolo XII. Suecorum Rege a. 1718. in obſidione Fridrichshallenſi, ipſius morte comperta, L. B. de Hiersheim Regiminis Heidelbergenſis Præſes, Electorali mandato inſtructus, ad prætendendam poſſeſſionem Bipontum fuit miſſus, ſed a Duce hodierno, Guſtauo Samuele Leopoldo proximiore adgnato, qui tum temporis ibidem commorabatur, fuit præuentus, qui ex Teſtamento Wolfgangi, ius ſuum contra prætenſiones Electorales in aula Cæſarea demonſtrabat, atque inſecuta Inueſtitura Cæſarea, ſtabiliebat. Dum autem hac occaſione legatus Electoralis Viennæ degens, contra futuram ſucceſſionem in hoc Ducatu Bipontino, Principis Birckenſeldenſis, tanquam proximioris adgnati proteſtaretur; potius ex Iure lineæ primogenialis & tanquam Caput Familiæ ſucceſſionem adfectans, ſcriptis primum agebatur, in Comitiis exhibitis, 54) vsque dum Chriſtianus Dux Birckenſeldenſis de dato Biſchweileræ d. 9. Iunii 1724. facti ſpeciem 55) ad Imp. mitteret, in qua Iura ſua demonſtrabat, a Cæſarea Maieſtate petens, vt Electori atque Duci Bipontino, qui in partes Electoris inclinabat, reſcribatur, vt nihil in ipſius præiudicium agatur, & ſi caſus exſtiterit, ipſi non ſit impedimento, atque officialibus & ſubditis Bipontinis iniungatur, quo in iſtum caſum, vi Teſtamenti Wolfgangi, & confirmationis Cæſareæ, nemini, quam Duci Birckenſeldenſi homagium præſtent, atque ad Electorem Moguntinum & Landgrauium Haſſo-Darmſtadinum Conſeruatoria decernat. Inde in Iudicio Aulico de hac cauſſa agebatur. Elector equidem Proceſſum hunc declinare volebat, d. 16. Nouembris 1714. declarans, petitum Ducis Birckenſeldenſis locum habere non poſſe, cum Dux Bipontinus mediocris adhuc ſit ætatis, firmi corporis, ſe cauſſam, caſu exiſtente, Cæſaris deciſioni relinquere, petens, vt Dux Birckenſeldenſis cum petito ſuo non audiatur. Ad hæc vero d. 8. Ianuarii 1725. decernebatur, Electoris Palatini exceptionem, pro circumſtantiarum ratione, locum non habere, & terminus ipſi duorum menſium præfigebatur ad deducenda fundamenta ſua in cauſſa Principali.

§. XLIX. Dum vero hodiernus Dux Bipontinus ſub finem anni 1724. ægrotaret, atque Elector copias ſuas contraheret, vt in caſum mortis Ducis Ducatus poſſeſſionem adprehenderet, d. 10. Decembris 1724. deſuper conquerebatur Dux Birckenſeldenſis, ſupplicans pro clementiſſime decernendo Reſcripto dehortatorio. Dux Bipontinus e contrario petebat, vt Dux Birckenſeldenſis vsque ad caſum exiſtentem remittatur. Dum vero d. 26. Decembris 1724. ſexcenti milites Electorales ſub prætextu tumultus ciuium, in vrbem Bipontinam fuiſſent admiſſi, iidemque, caſſatis militibus Bipontinis, fidem Duci feciſſent iuratam, hoc Cæſari ſignificabat Dux Birckenſeldenſis atque petebat, vt in contumaciam, ab initio petita Reſcripta Cæſarea, caſſatis omnibus hactenus commiſſis attentatis, decernatur. Hinc etiam d. 23. Ianuarii 1725. cauſam ad Comitia deferebat, contra attentata Electoris proteſtabatur, atque, vt pro impetrando conſeruatorio Status apud Imp. intercederent, petebat. Ad hæc, d. 5. Februarii Dux Bipontinus ſupplicabat, pro repellendo partem impetrantem a limine iudicii, & nihil in præiudicium decernendo. Elector vero Palatinus ſupplicabat pro denegatione reuocationis attentatorum ſeu euentuali communicatione partis aduerſæ exhibitorum, & interim in præiudicium nihil ſtatuendo. Dum vero etiam vlterior terminus ad excipiendum Electori præfixus præterlaberetur, Dux Birckenſeldenſis d. 8. Martii 1725. ſupplicabat, vt in contumaciam procedatur, vel etiam reiectis exceptionibus forſan exhibitis, ab initio petita Reſcripta Cæſarea, atque votum maturare petebat. E contrario, Elector per procuratorem ſuum d. eodem declarationem & reſponſionem ad facti ſpeciem exhiberi faciebat, cum hac tamen proteſtatione, ſe, actione nondum nata, ad conteſtandam litem non eſſe obligatum. A iudicio Aulico vero d. 12. Martii exceptiones dilatoriæ Electoris denuo reiiciebantur, eiusdemque declaratio loco exceptionum ad replicandum ſub termino duorum menſium Birkenſel-

51) extant Acta huc facientia in ELECTIS IVR. PVBLICI *Tom. XIX. p.* 18.

52) extat in ELECTIS IVR. PVBLIC. *Tom. XVII. p.* 428.

53) extat ſcriptum Vincentii Pucci Secretarii Florentini ſuper hac ſucceſſione in ELECTIS IVR. PVBL. *Tom. XIX. p.* 921.

54) Extractus Teſtamenti Wolfgangi cum Schemate Genealogico prodibat in Comitiis 1720. Inde *Copia Schreibens an einen Miniſtrum eines Fürſtlichen Hoffes ſub dato Strasburg den 26. Ianuarii 1722. des Chur- und Fürſtlichen Hauſes der Pfaltz Succeſſion überhaupt inſonderheit aber die künfftige Erbfolge im Fürſtenthum Zweybrücken betreffend.*

55) Titulus eſt: *Kurtze in Actis & Factis des Chur- und Fürſtlichen Hauſes der Pfaltz auch darüber ertheilten Kayſerl. Confirmationen und gegründeter Facti Species des Durchlauchtigſten Fürſten und Herrn, Herrn Chriſtiani III. Pfaltzgraffen bey Rhein &c. und Dero Hoch-Fürſtlichen Stammes wahres Succeſſions-Recht an das Fürſtenthums Zweybrücken vorſtellend*

56) Pala-

kenfeldenſi communicabatur. 56) Inde d. 30. Aprilis 1725. a Iudicio Aulico abductio, militis Electoralis ex vrbe Biponto decernebatur. D. 18. Maii a. 1723. a Iudicio aulico, vt amicabilis compoſitio tentetur, concludebatur, ad eandemque L. Baro de Hartig & Nobilis Dominus a Berger denominabantur. Iſta etiam Octobri menſe 1725. tentabatur atque a delegatis Commiſſariis d. 7. Octobris proponebatur, vt Veldentinæ atque Bipontinæ terræ in vnam cauſſam coniicerentur, atque inde ex æquo diuiderentur, quod tamen Birckenfeldenſis abnuebat. 57) Varie igitur hæc cauſſa non ſolum in Iudicio Aulico ſed etiam diuerſis ſcriptis in hanc vel illam partem fuit ventilata, 58) neque tamen adhuc dum deciſa, vix etiam ſperandum, eam ante caſum exiſtentem iri deciſam.

§. XLV. Anno 1720. magis inualuerunt controuerſiæ inter Principem Friſiæ Orientalis & Status ipſius Prouinciales, potiſſimum Ciuitatem Embdanam. A multis retro temporibus hæ lites continuarunt, dum Principatus iſte ex diuerſis Dynaſtiis conflatus, plures ſub ſe comprehenderet nobiles atque Dynaſtias potentiores, 59) qui ad priuilegia ſua prouocantes, non in omnibus Principi ſuo ſubiici volebant. Contradicebat potiſſimum Ciuitas Embdana, immunitatem prætendens. Licet autem ſuper hac cauſſa plurimum iamdum fuerit actum, 60) recruduit tamen controuerſia a. 1720. dum Ciuitas Emdana militem Brandenburgicum reciperet, Status Prouinciales liberam Collectarum Prouincialium diſpoſitionem ſibi vindicarent, Epiſcopo Monaſterienſi ſub prætextu Conſeruatorii a Leopoldo Cæſare a. 1681. obtenti, pro eodem continuando, ipſisque aſſiſtendo, aliquot Ioachimicorum millia annua præſtarent. Motus inde Princeps d. 14. Maii 1720. cauſſam ad Cæſarem deferebat, militis peregrini abductionem, caſſationem pactorum cum exteris, & Conſeruatorii Monaſterienſis, vt Status Prouinciales a petendis ab exteris auxiliis abſtineant, Statibus Prouincialibus vt Principi ſuo ſecundum pacta antiqua & Leges Imperii obediant, iniungatur, in controuerſiis cum Principe ſuo ſolius Cæſaris mandatis adquieſcant. Hunc primum libellum ſupplicem plures alii ſequebantur, collectas Prouinciales potiſſimum concernentes, petente Principe, vt ſuper his Status Prouinciales iuſtas exhibeant rationes, & dum Dux ad præſtationes Imperii atque Circuli concurrat, vt reſtituantur ipſi, quæ hactenus pro ſubſidiis, milite extero, vel alias per præuaricationem iniuſte fuerint impenſa, atque ad certas præſtationes annuas Principi obligentur. Ad Principis igitur inſtantiam, d. 28. Auguſt. 1726. ſequebatur Cæſaris ſententia, per quam Status Prouinciales atque Ciuitas Embdana ad obſequia Principi ſua præſtanda adiguntur, vtque pacta cum Principe aliter non, niſi ſecundum leges moresque Germaniæ intelligantur, Principique ſupremam Collectarum Prouincialium Directionem relinquant, atque omnes rationes Prouinciales ab a. 1693. coram Principis Commiſſario examinentur, nullæ impoſterum pro iuſtis habeantur, niſi a Principis Commiſſario fuerint ſubſcriptæ, reliqua capita vlteriori examini atque inquiſitioni relinquuntur. Ciuitati vero Embdanæ mandatur, vt Principi ſuo Immediato tanquam Ciuitas Municipalis ſe ſubiiciat, Priuilegia ſine ipſius conſenſu non impertiatur, in cauſſis Principis Iura concernentibus ipſius mandata Principalia adgnoſcat, eidemque ad reddendas rationes teneatur, ipſius Cancellariæ iuriſdictionem adgnoſcat, ipſis non competat pacta publica pro arbitrio interpretari, in controuerſiis cum Principe neminem niſi Imp. pro iudice adgnoſcant, a noua Societate Commerciorum cauſſa formata, deſiſtat. Hoc decretum dum Embdæ, Nordæ

56) Palatini Scriptum hunc titulum præ ſe fert *Chur-Pfaltziſche der Furſtl. Pfaltz Birckenfeld entgegen geſetzte Facti Species, das Succeſſions-Recht auf das Hertzogthum Zweybrücken betreffend*, cuius contenta exhibentur in *Formula Succeſſionis Palatinæ Sect. III. §. XXXVII.* vbi etiam hæc, quæ ſcripſi exponuntur. Adde FABRVM *Tom. XLVII. c. XI. Tom. XLVIII. c. XII.* MONATHL. STAATS-SPIEGEL *April* 1700. *p.* 3. Potiſſimum, dum Elector Palatinus fundamentum ſucceſſionis in linea Primogeniali poneret, quæ in Conſtitutione Rupertina de a. 1395. ſit firmata, Birckenfeldenſes ad hoc euertendum publicabant *Abgenœthigte Acten- und Geſchichtmæſſige grundliche Vnterſuchung einer ſo genannten Rupertiniſchen Conſtitution de Anno* 1395. *woraus erhellet, daß dieſelbe entweder ein nouum ſuppoſitum, oder allen Falls in dem Chur- und Fürſtlichen Hauß der Pfaltz für ein authentiſches und gultiges Statutum & Pactum Domus nicht zuhalten, noch auch iemahls dafur gehalten worden ſey.* MOSERS *Reichs-Fama Tom. II. p.* 3.

57) *Formula Succeſſionis Palatinæ Sect. III. §. XXXVIII. XXXIX.*

58) Elector Palatinus d. 8. Iulii 1728. in Aula Cæſarea exhibebat Scriptum ſub hac Rubrica: *Grundliche Deduction des Ihro Churfurſtliche Durchl. zu Pfaltz auf die Euentual-Succeſſion in das Fürſtenthum Zweybrücken zuſtehenden Primogenitur- und Conſolidations-Rechts* cum adiectis multis documentis. Huic vero ſcripto opponebatur *Status Cauſſæ nebſt Rechtlicher Ausfuhrung die dem Durchlauchtigſten Fürſten und Herrn, Herrn Chriſtian dem III. Pfaltzgraffen beym Rhein, und Dero Hoch-Furſtlichen Hauſſe, auf die nach Gottes willen bevorſtehende Succeſſion in dem Hertzogthum Zweybrücken competirenden Gerechtſame* 1729. In huius priori parte Status controuerſiæ proponitur, atque Iura Birckenfeldenſia defenduntur, in parte vero altera Scriptum Electorale denuo exhibetur, atque per adiectas obſeruationes refutatur.

59) SVNV. IVR. PVBL. *cap. III. §. XXXIII.*

60) Edidit etiam IO. ALTHVSIVS Syndicus Emdanus *Oſtfrieſiſches Accordsbuch*, licet ipſi imputetur, quod partes duas priores potioribus documentis truncauerit & partitionibus ineptis & Notis in margine adiectis, ſenſum plane contrarium elicere fuerit conatus. Inde prodiit *Hagiſch en Embdiſch Verjelyck over de Gravamina tuſſchen den Doorluchtigen Hochgebooren Vorſt en Heere, Heere Georg Chriſtian Vorſt tot Oſtvrieslandt, Heere tot Eſens, Stedesdorp ende Witmont. Emden* 1665. 4. Potiſſimum vero VBBO EMMIVS *Rerum Friſic-*

Nordæ atque Auriei ſuiſſet adfixum, non deerant, qui eidem ſe ſubiicerent; plures tamen sdhuc ſe opponebant, cauſſam ſuam coram Cæſare defendere conati. Princeps igitur nouis libellis ſupplieibus Grauamina ſua apud Cæſarem exhibebat, præter alia queſtus, quod Collectas Prouinciales ad aggerum maritimorum reparationem ad alia quæuis Status impenderint, & Cæſaris mandatis obſequi renuant, particulares conuentus inſtituant, Principi ſuo reſiſtere pergant, in Comitiis Prouincialibus honorem ipſi debitum denegent, de negotiis Prouincialibus ſine ipſius conuentu deliberent, Principem in ſeligendis Officialibus ad Ius Indigenatus velint obligare, Leges Prouinciales pro arbitrio interpretentur, nec Principi quidpiam per annos contribuant, Iuri Sequelæ ſe opponant. Contra Ciuitatem vero Embdanam ſigillatim conquerebatur, quod Paſtores ſuos a Principe confirmari nolint, nec dies ſupplicatorios a Principe indictos ſeruare, Lutheranis exercitium Religionis denegent, Iurisdictionem in Principis officiales in arce commorantes exercere velint, mulctas pro dimidia parte Principi competentes, ſibi retineant, Principales reditus non iuſto tempore ſuluant, rationes de reditibus vrbis Principi reddere, & telonium in vrbe ipſi competens denegent, ipſius etiam Commiſſarium ad rationes Prouinciales examinandas nolint admittere, vigeſimam partem hæreditatis collateralibus competentis exigant, per militem Brandenburgicum contributiones exigant. Pergebat Dux contra Status Prouinciales, quod omnia Onera, Acciſiam, aliasque contributiones etiam a Principis Officialibus exigant, dum e contrario Adminiſtratores redituum Prouincialium ab iisdem ſint immunes, ipſi ſibi ſumant, viros bene meritos, eo quod Cæſaris decretis ſe ſubiiciant, ex illorum conuentibus remouendi. Nec deerant Grauamina, quod Status Prouinciales Adſeſſores Iudicii Aulici corrumpant, qui ideo in fauorem Statuum Prouincialium decidant, & ſuper conductu Iudæorum in Ciuitate Embdana, quem ſibi Ciuitas vindicabat. Hæc ſingula, licet Status Prouinciales & Ciuitas Embdana coram Iudicio Aulico Cæſareo elidere tentarent, ſequebatur tamen d. XVIII. Auguſti 1722. prioris ſententiæ Cæſareæ confirmatoria, & mandatum pœnale, vt ſub pœna quinquaginta marcarum auri puri intra bimeſtre ſpatium priori ſententiæ ſatisfaciant. 61) Pergebant nihilominus Status Prouinciales, contra Cæſaris Saluaguardiam per Executionem militarem a Principis Officialibus contributiones exigebant. Decernebatur igitur a Cæſare Commiſſio, eademque Poloniarum Regr, tanquam Saxoniæ Electori, atque Auguſto Guilielmo, Duci Brunſuicenſi demandabatur, quam tamen Status Prouinciales & Ciuitas Embdana, oblato Perhorreſcentiæ Iuramento, plurimum deprecabatur, atque a ſubdelegatis Commiſſariis appellabant, plenos Adpellationis Proceſſus concedi petentes. Verum per publicatam d. XVII. Auguſti 1724. ſententiam, hæ tanquam dilatoriæ exceptiones reiiciebantur, Adminiſtratores redituum Prouincialium, horumque ſocii de obſequio admonentur, ipſorum Deductio pro demonſtrando iure ſuo de habendis citra Principis conſenſum Conuentibus, firmandis fœderibus atque conuentionibus, cum reprehenſione repudiatur. Iudicio Friſiæ Aulico mandatur ne in hac cauſſa, ad Cæſarem delata, Proceſſus decernant. Dum igitur Rex Poloniarum atque Dux Brunſuicenſis per ſubdelegatos ſuos in Friſiam miſſos, Commiſſionis initium facerent, ventum fuit ad arma, dum Status Prouinciales renitentes Principales copias adorirentur, easdemque plerumque delerent, atque in diuerſis pagis hoſtilia exercerent. 62) Graue igitur d. IX. Iunii 1726. ſequebatur Cæſaris mandatum, per quod refractarii grauiſſimis pœnis priori Reſcripto indictis ſubiiciuntur, omnesque Imperii Status atque Magiſtratus admonentur, vt ad ſopiendam hanc rebellionem prompta referant auxilia. 63) Cuntra Executinnem etiam Saxoniæ Electori atque Guelferbytano Duci demandatum proteſtabantur Rex Boruſſiæ, Elector Palatinus atque Epiſcopus Monaſterienſis, Circuli Weſtphalici Directores, eo quod ipſis hæc Executio ſecundum Leges Imp. 64) fuiſſet demandanda. Licet autem exciperetur, Boruſſiæ Regem ob militem Embdæ immiſſum, Monaſterienſem Epiſcopum ob accepta a Statibus Prouincialibus ſubſidia, iuſte fuiſſe præteritum, nihilnminus caſſata priore Commiſſione, dictis Circuli Directoribus a. 1727. Commiſſio fuit decreta, Status vero Prouinciales ad M. Britanniæ Regem, Electorem Brunſuicenſem, atque Belgas Fœderatos prouocabant, quiod iſti per Compoſitionem Delfzielanam a. 1595. Receſſum Prouincialem a. 1606. Pactum Oſterhuſanum a. 1611. Receſſum Hagenſem atque Embdanum de a. 1653. & 1662. Guarantiam ipſorum Iurium ſuſceperint, & licet Princeps ſingulari ſcripto 65) declararet, qualis iſtius

Friſicarum Hiſtoria Cluitatis Embdanæ cauſſam defendit. Huic tamen vberrime reſpondet, atque Principis cauſſam ſuſcepit ipſius Cancellarius, ENNO RVDOLPHVS BRENNEISEN *Oſt-Frieſiſcher Hiſtorie und Landes-Verfaſſung*, *Aurich* 1720. 2. *Vol.* vbi præter præfationem, in qua de Scriptoribus agitur, Hiſtoriam atque Ius Publicum Friſiæ Orientalis, adiectis ipſis documentis exacte exponit, & Principis ſui iura egregie defendit.

61) Species facti & Relatio ſingulorum geſtorum proponitur a BRENNEISENIO, quem ſequitur MVLLERVS *Juriſtiſch. Hiſtoriſchen Electis Tom. I. p.* 87. vbi etiam decreta Cæſarea reperiuntur.

62) Relatio extat apud FABRVM *Tom. XLIX. pag.* 780.

63) etant hæe Acta apud FABRVM *Tom. XLIX. c. XX.*

64) ORD. CAMER. *a.* 1522. *Tit. I. de a.* 1553. *p. III. Tit. XLVIII. §. XVI. Tit. XLIX. §. III.* CAPIT. CAROLI VI. *art. XX.*

65) ſub titulo: *Fürſtliche Oſt-Friſiſche kurtze Anweiſung eines mit der von der Stadt Emden und ihren*

iſtius Guarantiæ ſit Status. Fœderati tamen Belgæ Ciuitati Embdanæ præſidium imponebant, eiusdemque defenſionem adhuc ſuſcipiunt, vt ideo Cæſarea Reſcripta ad effectum nondum fuerint deducta.

§. XLVI. Ab anno 1720. inualuit controuerſia ſuper Societate Oſtendana. Dum enim in vrbe Flandriæ Oſtenda iſta Societas ſenſim fuiſſet ſtabilita, quæ inſtructas naues in Chinam, aliasque partes Orientales mitteret, quæ mercibus Orientalibus onuſtæ ditiſſimæ redibant, iſta demum magis firmabatur impetratis d. XIX. Decembris 1712. a Cæſare priuilegiis, Directores etiam Belgii Gubernatori Marchioni de Prié iuramentum præſtabant. 66) Grauiter hæc ferebant Directores Societatis Indiæ Orientalis apud Belgas Fœderatos, qui d. XX. Februarii 1720. apud Belgii Status libellum ſupplicem exhibebant, 67) quo demonſtrare conabantur, per hanc ſocietatem Oſtendæ erectam ipſorum commerciis graue adferri præiudicium. Prouocabant iſti ad articulum quintum & ſextum Pacis Monaſterienſis, 68) quibus ipſis Commerciorum libertas Indiæ Orientalis a Capite Bonæ Spei, & ad littora Africana vsque ad Chinam, Inſulas Moluccas atque Iapan, cum excluſione omnium ſubditorum cuiuſuis Prouinciæ Hiſpanicæ, exceptis Caſtilianis ſolitarie atque in perpetuum fuerint ceſſa. E contrario Belgæ Fœderati Hiſpanis ceſſerint liberam Commerciorum atque Nauigationis libertatem in illis Indiæ partibus, quæ per Fretum Magellanicum verſus Mare Meridionale, verſus Manillas Inſulas ſe extendat: Prouocant igitur ad titulum vti poſſidetis, & quod ſecundum hanc normam Reges Hiſpaniæ ſubditos ſuos a nauigationibus atque commerciis in Indiam Orientalem ſemper prohibuerint. Inde omnes Hiſpaniæ Reges ſucceſſores hiſce teneri prætexebant. Hoc ſcriptum Directorum Viennam non ſolum, ſed etiam Bruxellas mittebatur a Belgis Fœderatis, qui inſuper petebant, vt Societas iſta Oſtendana diſſoluatur. Dum vero iſta nihilominus pergeret, atque per Cæſaris priuilegia eſſet firmanda, alterum Memoriale d. XXIV. Iulii 1721. Statibus Belgii Fœderati exhibebat Societas Indiæ Orientalis, petentes, vt illud impedirent, aſt iterum ſine effectu. Tertium igitur Memoriale d. XXXI. Iulii 1722. exhibebant, priora repetentes, in eodemque iura ſua vberius declarabant. Dum vero Societas Oſtendana, non obſtante Belgarum Fœderatorum grauiſſima contradictione, magis magisque firmaretur, quartum d. XV. Martii 1723. exhibebant Memoriale. Sequebatur d. XXIX. Iulii 1723. quintum & d. IX. Auguſti 1723. ſextum, quibus priora repetebant, atque ſignificabant, ſe Gubernatoribus Indiæ Belgicæ mandaſſe, vt huic Nauigationi ſe quouis modo opponerent. 69) Plurimum ſuper hoc negotio

ihren Anhängern, vorgegebenen Garantie, reſpective der Cron Engelland, Sr. Churfürſtl. Durchl. zu Braunſchweig, Luneburg, und der Herrn General-Staaten über die Oſt-Frieſiſche Landes Verträge, vor eine Beſchaffenheit habe 1726. in MVLLERI *Iuriſtiſch. Hiſtoriſchen Electis Tom. II. pag.* 172. Adde *Tom. III.*

66) extat Priuilegium KERN. CHRONIC 1723. *p.* 135. Originem atque Progreſſum huius Societatis ſingulari Tractatu expoſuit Eques Scotus IOHN KER von KERSLAND, qui ex Anglico in vernaculum fuit translatus 1727. atque multa Hiſpanorum conſilia arcana prodit.

67) extat KERN. CHRONIC 1723. *pag.* 147.

68) *Art. V. Nauigationes & Commercia in vtraque India, tum Orientali, tum Occidentali iuxta priuilegia eum in finem conceſſa vel Impoſterum concedenda, integra cuique Parti reſeruabuntur; quorum ſecuritati, præſens Tractatus eiusdemque Ratihabitio ab vtraque parte exhibenda inſeruiet. Atque in præſentem Pacis Tractatum omnes Reges, Principes, Reſpublica, Nationes, quibuscumque præpotentibus Dn. Dn. Ordinibus General. vel India vtriusque tum Orientalis tum Occidentalis ſocietati intra Priuilegii ſui limites ac terminos Amicitia ſeu Fœdus quodcunque intercedit, adſciſcentur. Porro etiam ſumme dictus Rex Hiſpaniarum, atque vnitarum Belgii Prouinciarum Præpotentes Domini, Dn. ordines General. eiusmodi Dominia, oppida, Caſtella, Fortalicia, eum ad modum propria retinebunt, atque ad vtramque Indiam tum Orient. tum Occident. in Agrum Braſilienſem, atque Oras Aſiæ, Africæ & Americæ maritimas Nauigationes & Commercia cum omni Securitate inſtituent, quemadmodum ſupra dicta loca ab vtraque parte iam nunc retinentur ac poſſidentur, & Nauigationes inſtituuntur, commerciaque exercentur. Eiusmodi autem locis, cuiusmodi Portugalli ab Anno* 1641. *Præpotentibus Dom. Dn. Ordinibus General. ſine dolo eripuerunt, ſiue quæ ſumme memorati Præpotentium Dom. Dn. Ordinum General. dehinc, Pacis Tractatu Saluo occupabunt atque expugnabunt, hoc Tractatu comprehenſis. Similiter quoque Indiæ vtriusque tum Orientalis tum Occident. Societatis adminiſtratoribus ac Præfectis ſuperioribus atque inferioribus, militibus, nauarchis, Sociisque naualibus, quorum opera vtraque Societas hactenus vſa fuit, ſiue inpoſterum alicubi vtetur, ad omnia & ſingula Regis Hiſpaniarum Regna, Inſulas, Ditiones ac Prouincias, Nauigationes non minore cum ſecuritate inſtituere, ibidemque commorari & Commercia ſua exercere, haud minus quam reliquis Præpotentium Dom. Dom. Ordinum General. Incolis ſubditisque licebit. Inſuper etiam conuentum ac ſtipulatum eſt, vt Regis Hiſpaniarum Incolæ, ſubditique Nauigationes ſuas ad Indiam Orientalem, abſque vlla tamen extenſione, eum ad modum continuent, quemadmodum hactenus easdem continuarunt, ibidemque Commercia ſua exercuerunt, ac vice verſa Præpotenti. Dom. Dn. General. Incolæ ſubditique omni Nauigatione, ad loca Regi Hiſpaniarum in India Orientali ſubiecta, prorſus abſtineant. Art. VI. Quantum autem ad Indias Occidentales attinet, Regnorum, Prouinciarum ac Regionum, quæ Regis Hiſpan. & Præpotent. Dom. Dn. Ordinum General. Imperio obtemperant, Incolæ ſubditique omnibus Commerciis ac Nauigationibus in portus & loca quæcunque, in quibus alterutra Pars Fortalicia Teguria (vulgo Logien) Caſtella aut alia, quæ vis poſſidet, inſtituendis abſtinebunt: Nimirum, Regis Hiſpaniæ ſubditi atque Incolæ nullas Nauigationes inſtituent aut Commercia exercebunt, quæ Rex Hiſp. poſſidet: Sub locis autem illis, quæ Præpotentes Dom. Dn. Ordines General. tenent, omnia illa comprehendentur quæ, Portugalli inde ab anno milleſimo Sexcenteſimo quadrageſimo & primo, a Præpotent. Dom. Dn. Ordinibus Gener. ceperunt, quin etiam omnia illa loca, quam diu Portugallorum Imperio obtempera-*

gotio a Belgis Fœderatis cum Anglis agebatur, 70) conſilia capiebantur, qua ratione huic nauigationi ſe opponerent, nec deerant, qui vel Societatis Oſtendanæ libertatem Commerciorum, vel Belgarum cauſſam ſcriptis defenderent. 71) Iſti quidem demonſtrabant, Priuilegium Societatis Indicæ minime eo eſſe directum, vt in illa loca nauigationes inſtituat, in quibus Anglorum Belgarumque Commercia iamdum ſint ſtabilita, ſed in terras plerumque Chinenſes & Magni Mogolis. Diſputabatur æque, an Imperium teneatur Societatis Oſtendanæ cauſſam ſuſcipere. A parte Auſtriacorum proponebatur, 72) prouincias Belgii vi Transactionis ſub Carolo V. Imp. in Comitiis Auguſtanis a. 1548. initæ, eſſe partem Circuli Burgundici, qui ſecundum pacem Monaſterienſem, ſit maneatque membrum Imperii, Imperium vi Pacis Badenſis atque Viennenſis ad idem teneri, Imp. per Capitulationes ad promouenda Commercia obligari. Hiſce argumentis opponebatur, dictam Transactionem Auguſtanam nunquam vere ad effectum fuiſſe deductam, nec ab Imperio adgnitam, potius illi tanquam Imperio inutilem, iuribus Imperii contrariam, fuiſſe contradictum. 73) Immo, ipſum Philippum II. declaraſſe; 74) *Electores & Principes falli, ſi crederent, Flandriam & reliquas prouincias ſibi ſubiectas habere aliquid commune cum Imperio. Etſi enim Pater ipſius Carolus V. qui earum Dominus itemque Imperator fuiſſet, olim prouincias illas adſtrinxiſſet ad auxilia ſubminiſtranda Imperio, quod viciſſim etiam ad reciproca auxilia neceſſitate exigente teneretur, tamen hanc obligationem in effectu neutram partem efficaciter hinc inde obſtringere atque Imperium eo iure excidiſſe.* Pacem Monaſterienſem 75) equidem velle, Circulum Burgundicum eſſe membrum Imperii, hoc tamen adiecto: *bellis in Circulo Burgundico vertentibus nec Imperator nec vllus Imperii Status ſe immiſceat.* Hinc etiam Leopoldus Imp. per Capitulationem obligatur, quod bello, quod tunc Gallos inter atque Hiſpanos gerebatur, nec ratione Circuli Burgundici implicari nolit, quod fieri facile non potuiſſet, ſi Imp. ad defenſionem Circuli fuiſſet obligatus. Neque per Pacem Badenſem atque Vindobonenſem Imperium teneri, dum nulla in iisdem Societatis Oſtendanæ facta fuerit mentio, nec iſtam Imperii conſenſu fuiſſe erectam, ideoque illud ad eandem conſeruandam minime obligari, maxime, dum ratione Belgii ad Imperii onera nihil contribuat. Et licet de Intereſſe Imperii ſit, vt Belgii defenſio ſuſcipiatur, hic vero non de eiusdem conſeruatione, ſaltim agi de Societate Oſtendana ſuſtinenda, maxime, dum iſta a Cæſare, tanquam Auſtriæ Archi-Duce minime tanquam Cæſare fuerit erecta. 76) Cauſſam Belgarum Fœderatorum, etiam ſuſcipiebant M. Britaniæ, Galliæque Reges, eo quod etiam Societas Oſtendana ipſorum Commerciis vtilitatique minime conueniret. Licet eandem Philippus V. Hiſpaniæ Rex per Pacem Vindobonenſem promoueret. Tandem vero interuenientibus M. Britanniæ atque Galliæ Regibus pro obtinenda in Europa generali Pacificatione ſeptem Articuli Præliminares placuerunt, quibus Imp. nauigationes Societatis Oſtendanæ ad ſeptem annos ſuſpendit. 77)

§. XLVII. Poſtquam Auguſtiſſimus Imp. Inueſtituram de Regno Neapolitano ſæpius

temperabunt, ea lege, ne præcedens Articulus præſenti quidquam derogaturus ſit.

69) KERN-CHRONIC. 1729. *pag.* 149. FABER *Tom. XLIII. c. IX.* vbi ſingula ſcripta extant.

70) KERN-CHRONIC. 1723. *p.* 182.

71) Pro Cæſaris iure prodibat FRIDRICH LVDEWIG, *Edlen Herrn von* AERGER *Gründliche Beweiſung, das Ihro Ræmiſch. Kayſerl. Maieſt. in Dero Oeſterreichiſchen Niederlanden, nach allerhœchſten Belieben Commercia zu ſtabiliren und zu Aufrichtung einer Oſt- und Weſtindiſchen Compagnie behærige Allergnædigſte Priuilegia zu ertheilen, berechtiget*, apud FABRVM *Tom. XLIII. p.* 515. *Vindiciæ luculenti iuris ac Priuilegii in Indias atque Africam nauigandi, ibique Commercia colendi, Belgii Auſtria Incolis nouiſſime conceſſi, ſiue ſolida confutatio argumentorum, qua Batauorum Reſpublica eiusque Societates Indica pro tuenda facultate quadam priuatiua & excluſiua, ex variis Pacis & publicarum Conuentionum tabulis documentisque adhuc arceſſiuerunt Lipſiæ* 1724. 4. *Refutation des Argument avancez de la part de Mrs. les Directeurs des Compagnies d' Occident des Prouinces Unies contre la liberté du Commerce des Habitans des Pays-Bas ſujets Autrichiens de S. M. Imp. & Cath. dans les Climats eloignez à pretexte des Articles V. & VI. du Traité de Münſter.* Cuius contenta exhibentur LETTR. HISTOR. *Dec.* 1723. *p.* 703. *La Verité de Fait, du Droit, & de l' Interêt de tout ce qui concerne le Commerce des Indes, etabli aux Paisbas Autrichiens par Octroi de Sa Maieſté Imper. & Catholique* 1726. 4. Pro Iure Belgarum Directoribus Societatis Oſtendanæ fuit exhibita *Diſſertatio de Iure, quod competit Societati Priuilegiata Fœderati Belgii ad Nauigationem & Commercia Indiarum Orientalium aduerſus incolas Belgii Hiſpanici hodie Auſtriaci, Amſtelodami* 1723. quæ etiam dictis Vindiciis eſt adiecta, & reperitur apud FABRVM *Tom. XLIII. p.* 474. Extractus vero in LETTR. HISTOR. *Oct.* 1723. *p.* 458. Huic tamen Diſſertationi a Fiſcali Cæſareo Nenni fuit reſponſum LETTR. HISTOR. *Oct.* 1723. *p.* 597. LETTR. HISTOR. *Oct.* 1723. *p.* 461. IEAN de BARBEYRAC *defenſe du droit de la Compagnie Hollandoiſe des Indes orientales, contre les pretenſions des habitans des Pais-Bas Autrichiens à la Haye* 1725. 4.

72) Faciunt huc *Conſiderationes bey der Oſtendiſchen Commercien-Compagnie zu Oſtende reſpectu des Ræmiſchen Reichs.* Reſpondet Anonymus ſub titulo, *Gründlich erwieſene Richtigkeit derjenigen Conſiderationen.* Vtriusque ſcripti contenta exhibet MOSER *Reichs-Fama Tom. II. p.* 87.

73) Docet hoc ADRIAN GYLMANN *Tom. VI. Symphor. c. II. §. 2.* SPEIDELIVS, qui ipſe legatus Burgundicus in Comitiis, *Thes. Pract. voce Burgund.* ANDLER *Corp. Conſtit. Imperii voce Burgund.*

74) proue tradit IO. BAPT. ADRIANVS *Hiſt. ſui temporis tit. II. f.* 1471. apud LONDORPIVM *Tom. IX. p.* 566.

75) *Art. III.*

76) MOSERS *Reichs-Fama Tom. II. p.* 88.

77) Extant apud MOSER *Reichs-Fama Tom. I. p.* 724.

78) KERN-

pius fruſtra quæſiuiſſet, tandem, poſt varias deliberationes, Hiſpanorum atque Gallorum contradictiones, adnuit tandem Innocentius XIII. Papa, conceſſa deſuper a. 1721. Bulla Cardinali de Althan, Cæſaris legato, 78) Dictus etiam Cardinalis d. IX. Iunii 1722. in Quirinali in Congregatione Generali Cardinalium, coram Tribunali Cameræ Papalis, præſentibus Protonotariis, Cæſaris, tanquam Regis Neapolitani, nomine, iuramentum fidelitatis præſtitit, atque a Papa de dicto Regno accepit Inueſtituram, confecto ſuper hoc actu a Protonotariis ſolenni Inſtrumento. Oblatio vero Equi Neapolitani cum cenſu ſeptem mille ſcutatorum aureorum demum d. XXVIII. Iunii 1722. per Magnum Stabuli Comitem de Colonna ſolenni pompa fiebat. 79) Eademque ſolennis Inueſtitura hactenus ſingulis annis fuit continuata.

§. XLVIII. Anno 1723. poſtquam Auguſtiſſimus Imp. vna cum Auguſta Pragam ſolenni cum pompa fuiſſet ingreſſus, Bohemiæ res cœpit ordinare. 80) Inde, poſtquam d. IV. Septembris a Bohemiæ Statibus Homagium accepiſſet, & Comitia Prouincialia, facta Propoſitione, aperuiſſet, inſequenti d. V. Septembris ipſe magna cum pompa atque ſolennitate, a Ferdinando Archiepiſcopo Pragenſi e Comitibus de Khünburg, fuit coronatus. 81) Hunc actum d. VIII. Septembris inſecuta fuit ſolennis Coronatio Auguſtæ. 82) Finitis vero Comitiis Prouincialibus, Imp. d. IX. Nouembris Praga Viennam diſceſſit. Dum etiam Auguſtiſſimus Imp. d. VI. Decembris 1724. ſanctionem Pragmaticam feciſſet, per eandemque filiam primogenitam Mariam Thereſiam, Archi-Ducem, natam XIII. Maii 1717. omnium Regnorum & Prouinciarum Hæreditariarum, ſi ſine hæredibus maſculis fuerit extinctus, ſtatuiſſet hæredem, idemque Statibus Regnorum atque Prouinciarum ſignificaſſet, vt hunc ſucceſſionis ordinem obſeruarent, Vngari miſſa ſolenni legatione, quorum caput erat Cardinalis Czacki, in hanc Succeſſionis normam d. II. Iulii 1722. ſolenni more conſentiebant. 83) Eadem in Concilio Statuum Brabantiæ d. VI. Iulii 1723. proponebatur, & poſt aliquot dierum deliberationes, ab iiſdem, tanquam Sanctio Pragmatica in Belgio acceptabatur. 84) Eadem a Flandriæ Statibus d. XXII. Auguſti fuit adprobata. 85)

§. XLIX. Leopoldo Eberhardo, vltimo Duce Mompelgartenſi d. XXV. Martii 1723.

78) KERN-CHRONIC 1721. *p.* 263.

79) KERN-CHRONIC 1722. *p.* 154. vbi ſolennis hic Actus his verbis deſcribitur. *Nach dennahlen die Sache Ihro Rœm. Kayſ. Maj. wegen der Inneſtitur des Kœnigsreichs Neapolis am Pabſtl. Hofe ungeachtet aller Gegen-Bemuhung des Spaniſchen Miniſters, zum gewünſchten Ende gediehen, ſo fuhr der Cardinal von Althan, als Kayſ. Ambaſſadeur zu Rom am 9. huius nach dem Quirinal, und erſchien daſelbſt in der angeſtellten General-Congregation des Collegii der Cardinale, um den gewœhnlichen Eyd deswegen an den Pabſtl. Stuhl abzulegen und die Inueſtitur zu empfangen, in Aſſiſtence des Tribunals der Apoſtoliſchen Kammer und derer Protonotarien, welche den gantzen Belehnungs-Actum ſchriffilich verfaſſeten. Worauf Se. Eminentz ſich vom Pabſte beurlaubete, um als Vice-Roi nach Neapolis abzugeben. Die Praſentirung aber des bey ſothaner Belehnung gewuhnlichen Zelters und Zinſes geſchahe erſt den 28. huius mit folgenden Solennitaten. An dieſem Tage des Nachmittags begaben ſich die Pabſtl. Nepoten Don Carlo und Don Marc Antonio Conti mit 54. Cauallieren zu Pferde, nebſt der Schweitzeriſchen Guarde und leichten Reuterey, aus ihren Pallaſt nach dem vom Groſs-Conteſtabile Colonna, welcher, in vorhergehung einer zahlreichen Cavalcade von Edel-Bedienten der Cardinale und einiger Cavaliers, wie auch Nachfolgung der Herren Petra und Caraffa, nebſt andern Neapolitaniſchen und Maylandiſchen Biſchœffe und Pralaten, unter Begleitung gedachter Pabſtlichen Nepoten und Guarden, nach der Vaticaniſchen Kirche ſich verfugte, und daſelbſt zwiſchen den beyden Heil. Waſſern dem Pabſt, der mit dem Collegio der Cardinale, und den Pralaten der Apoſtoliſchen Cammer umgeben, auf den Pabſtl. Thron ſaſs, den Neapolitaniſchen Zelter nebſt der Zinſe von 7000. Guldenen Scuds im Nahmen des Kayſers, als Sr. Majeſt. Extraordinair Ambaſſadeur zu dieſer Function vermittelſt einer wohlgeſtellten Lateiniſchen Anrede praſentirte, worbey der Pratendent und ſeine Gemahlin, durch den Pabſtlichen Hoffmeiſter del Giudice bedienet, von einem Balchet zuſahen. Der Conteſtabile lieſs bey dieſer Gelegenheit eine ſchœne und koſtbahre Liverey von feinem mit Silber Bordirten Scharlach und einen vortreflichen Train von Caroſſen ſehen, auch 2. Abend nach einander ſehr ſchune Kunſt Feuer-Machinen abbrennen, imgleichen Illuminationen machen und Wein Fontainen ſpringen. Dieſe Function, welche ſonſt Iahrlich zu geſchehen pflegte, iſt von Anfang des Spaniſchen Succeſſions-Krieges zwiſchen dem Kayſer und Franckreich in 21. Iahren nichs vor ſich gangen. Man hat bey ſolcher Solennitat 2. Vorfalle angemercket; denn erſtlich ſtranchelte das Pferd des Groſs-Conteſtable auf der Straſſe mit einem Hinter-Fuſs, ſo daſs derſelbe ab- und wieder aufſteigen muſte; zum andern ſchlug das Pferd des Don Marc Antonio Conti auf dem Vatican Platz hinten aus, und obligirte einen Schweitzer ſich Seitwerts zu retiriren, wobey derſelbe gedachten Don Marc Antonio mit ſeiner Hellebard zwiſchen der Stirn und dem Auge etwas bleſſirte, und Sr. Excell. ſich alſobald heim zu begeben genœthiget ward. Des Abends ereignete ſich bey Anſteckung des Kunſt-Feuers ein anderer Vnfall, indem ein Balchet auf dem Platz der Heil. Apoſtel herunter fiel, wobey der Hoffmeiſter des Cardinals Gualtieri tods, auch viele verletzet und verlahmet geblieben.*

80) KERN-CHRONIC 1723. *p.* 131.

81) KERN-CHRONIC 1723. *p.* 198. vbi exacta reperitur deſcriptio. FABER *Tom. XLII. c. X.* Actus Coronationis ſigillatim fuit deſcriptus, *Vienna* 1723. Prodiit hac occaſione Friderici Ludouici N. D. de BRAGER *ſuccincta Commentatio de Iure conſecrandi atque coronandi Regem & Reginam Bœmia, Lipſia* 1723. 4. qua illud ius Archiepiſcopo Pragenſi tribuitur.

82) Extat ipſa conſtitutio in ZINCKII *Supplement der Ruhe des immerlebenden Europa p.* 3.

83) KERN-CHRONIC 1722. *p.* 159. ſolennem actum deſcribit.

84) KERN-CHRONIC 1723. *p.* 154.

85) KERN-CHRONIC *pag.* 185. vbi etiam Cæſaris mandatum, Marchioni de Prié deſuper conceſſum, extat.

86) Ex-

1723. defuncto, ſuper Succeſſione oriebatur controuerſia, dum eandem Eberhardus Ludouicus, hodiernus Dux Würtenbergenſis æque ac Fridericus & Chriſtianus Vlricus, Duces Würtenbergenſes lineæ Oelsnenſis, atque defuncti filius primogenitus ex priori coniuge Anna Sabina, Io. Georgii de Hedwiger, Senatoris Olauienſis filia, quam Comitiſſam de Sponeck declarare fecerat, Georgius Leopoldus, Comes de Sponeck adpetebat. Hi etiam non ſolum, ſed etiam altera Coniux Eliſabetha Carolotta, libera Domina de l'Eſperance pro ſe & liberis Ducalem dignitatem adfectabat, titulumque gerebat. Cauſſa primum ſcriptis agebatur, a Duce Würtenbergenſi demonſtrabatur, quis Status Coniugum fuerit defuncti Ducis, & quod non ſolum defunctus Dux Mompelgartenſis iamdum a. 1715. declarauerit, ipſos nec ad Ducalem dignitatem, nec ad Succeſſionem admitti debere, idemque a Georgio Leopoldo Comite & dicta altera coniuge de l' Eſperance pro ſe & ipſorum liberis d. XXIX. Iulii 1715. iuramento fuiſſe confirmatum, a dicto Comite de Sponeck d. XVIII. Octobris 1715. iteratum. Exinde, dum iamdum d. VIII. Nouembris 1721. Succeſſionis inhabiles fuerint declarati, per ſententiam Cæſaris d. VIII. April 1703. non ſolum ipſorum adfectata dignitas plane caſſatur, ſed etiam denuo pro ſucceſſionis inhabilibus declarabantur. Et dum vlterius inſtaret Comes de Sponeck, relaxationem etiam a iuramento præſtito peteret, atque Inueſtituram de Principatu, poſſeſſionem etiam adprehendiſſet, atque a ſubditis homagium ſibi præſtari vellet, d. XVI. Aprilis 1721. noua ſequebatur Reſolutio Cæſarea, per quam ipſius adprehenſio poſſeſſionis pro nulla declaratur, potius pro Duce Würtenbergenſi Regente in Summariſſimo decernitur, datis tamen Reuerſalibus & Decreto Cæſaris ſaluatorio pro linea Oelsnenſi, ipſisque iniungitur, vt cauſſam ſuam tam in poſſeſſorio ordinario, quam in petitorio in cauſſa Principali coram Cæſare prorinus agant. Hinc etiam omnibus Officialibus atque ſubditis mandatur, vt Duci Würtembergenſi præſtent homagium, ſaluo tamen iure tertii. Electori etiam Bauariæ atque Duci Guelſerbytano, tanquam Cæſaris Commiſſariis iniungitur, vt ſingula hæc mandent executioni. Dum igitur iſte dicti Principatus poſſeſſionem adprehendiſſet, d. XIV. Maii 1723. prius iſtud Decretum confirmatur, dicta Commiſſio vero caſſatur. 86) Dum vero vidua Mompelgartenſis, atque vtriusque coniugii liberi Ducali titulo atque inſignibus nihilominus vterentur, inſequebatur d. VII. Nouembris 1724. nouum Cæſaris decretum, per quod liberis defuncti Ducis denuo iniungitur, vt abſtineant a titulo Ducali, alias ipſos dignitatibus, quas a Cæſare fuerint adepti, priuatum iri. Mandatum etiam reſtitutorium S. C. decernitur, vt Archiuum, vaſa argentea, aliaque, quæ detineant pretioſa, intra duorum menſium ſpatium reſtituant, alias ipſos alimentis, aliisque prætenſionibus excidere. Dum igitur Dux Regens Würtenbergenſis cum Chriſtiano Vlrico, Duce Oelſnenſi d. XXIII. Nouembris 1722. & cum Duce Carolo Friderico d. VIII. & XIII. Iulii 1723. fuiſſet pactus, vt dicti Duces ſucceſſioni Mompelgartenſi renuntiarent, ſuaque ipſi Iura cederent, eadem pacta in dicto decreto confirmantur. D. VI. Februarii 1725. nouum ſequebatur Concluſum Iudicii Aulicii, per quod Georgio Ludouico Comiti de Sponeck adhuc ex officio terminus bimeſtris ad docendum de plena paritione ſtatuitur, cum comminatione declarationis in pœnam Caſſationis Mandato inhibitorio inſertam. D. XV. Decembris 1724. decernitur Inueſtitura Ducis de dicto Principatu, quæ etiam Kl. Februarii 1725. legato Würtenbergico, Baroni de Schültz, ſolenni ritu fuit conceſſa. 87) Inde ſequebatur d. XXVII. Februarii 1725. confirmatio omnium Priuilegiorum. 88)

§. L. Noua a. 1724. oriebatur controuerſia ſuper oppignoratione Ciuitatis Imperialis Gelnhuſæ, in Weterauia ſitæ. Ciuitas iſta Imperialis Carolo IV. Imp. præter alias ciuitates Günthero Schwartzburgico pro renuntiatione Iuris atque dignitatis Imperialis 89) fuerat oppignorata, ita, vt quinque Marcarum millia pro hac Ciuitate fuerint computata. Conſenſerant in hanc oppignorationem Henricus atque Gerlacus Moguntinus, Carolus, tanquam Rex Bohemiæ, Rudolphus Palatinus, atque Rudolphus Saxo, Ludouicus Brandenburgicus. Immo, eodem anno, die Veneris poſt diem corporis Chriſti 1349. Schwartzburgici Comites in Burgum atque vrbem Gelnhuſanam fuerunt immiſſi. Anno 1431. die Veneris poſt diem decem millium equitum Henricus Erneſtus atque Eldiger, fratres, Comites de Hohnſtein Henrico Schwartzburgico partem ſuam dictæ oppignorationis vendiderunt, quos inſequenti anno ſecuti fuerunt Henricus Comes de Hohnſtein, eiusdemque vxor Margaretha, qui ideo dictæ oppignorationis factus eſt dominus, quam vero a. 1435. Ludouico Palatino & Reinhardo Hanouienſi Comiti a. 1435. ſub reſeruata tamen reluitione vendidit, confirmante contractum Sigismundo Imp. A. 1496. vero Güntherus atque Henricus, iuniores Comites de Schwartzburg, Reinhardo, Hanouienſi Comiti, omnem hanc oppignorationem in dotem conceſſerunt, cum plena renuntiatione iurium ſuorum. A. 1499. Maximilianus Imp. oppignorationis ſummam acceptis ſex millibus florenorum Rhenenſium adauxit. Ab iſto tempore quoties nouus Elector Palatinus vel Comes Hanouienſis ſucceſſerit, poſſeſſionem per Actus homagiales publicos atque ſolennes exercuerunt. Præterea vtrique Domini Præfectum atque Scultetum

86) extant hæc Acta apud FABRVM *Tom. XLII. c. XII.*

87) FABER *Tom. XLV. c. XXIV.*

88) extant Acta apud FABRVM *Tom. XLV. c. XX.* LVNIGII *Scripta Selecta p.* 1088.

89) vide ſupra *Per. IX. Sect. VI. §. XII.*

90) Sic

tetum ibidem impoſuerunt. Vrgent igitur oppignorationis domini Carolum IV. cum Electorum conſenſu Günthero Schwartzburgico oppignoraſſe non ſaltim collectas Imperii & ius conſtituendi præfectum, ſed vrbem Gelnhuſam cum Burgo, iuribus, amolumentis atque pertinentiis,90) Cæſaris autem contractum immotum eſſe debere, Imperii vero oppignorationes nihil aliud eſſe, quam emptionem venditionem cum pacto de retrouendendo, ideoque vsque ad reluitionem dominium fuiſſe translatum, idemque ab ipſa vrbe per homagium, litteras & facta, a Cæſareo etiam Fiſcali, ipſorum etiam confeſſione, cuius plura ab ipſis exempla adlegantur, adgnitum. Quin quod etiam Ciuitas Ius Sequelæ, Conducendi, Iuriſdictionem, ius eligendi & conſtituendi Præfectos & Sculteros ipſis concedat. E contrario Ciuitas prouocat ad priorom Impp. Priuilegia, a Ioſepho Imp. a. 1708. confirmata, ex quibus pateat, hanc Ciuitatem ſemper, etiam poſt oppignorationem, ſine medio Imperio ſubfuiſſe, Impp. ipſis titulum conceſſiſſe *Vnſern und des Reichs lieben Getreuen*, ipſorum priuilegia confirmaſſe. Prouocat ad Priuilegia Wilhelmi de a. 1254. & Richerdi da a. 1257. quod hæc Ciuitas ab Imperio non debeat alienari vel ſeparari. Prouocat ad Priuilegium Ludouici Bauari, ex quo pateat, Ludouico, præter paucas Imperii Collectas, in hac Ciuitate nihil competiiſſe. Prouocat ad vnionem inter Comites Hanouienſes atque Ciuitatem Gelnhuſanam, de a. 1397. ex quibus pateat, Hanouienſes Ciuitati Protectionem atque examptionem bonorum pro duodecies centenis florenis aurais vendidiſſe. Ad litteras Caroli IV. vero oppignorationis reſpondet, illas in Originali nondum fuiſſe productas, præterea datas in caſtris ad Altuel anno tertio quidem Regni Bohemiei, quo vero nondum fuerit Rex Romanorum. In iisdem vero ſub initium ſtatim conſenſus Electorum fieri mentionem, in fine tamen addatur, quod Electorum conſenſus demum procurari debeat. In hac oppignoratione etiam Northuſam, Goslariam, Francofurtum, Mühlhuſam comprehendi, quæ tamen adhuc ſint Ciuitates immediatæ Imperii, hanc adiectam fuiſſe clauſulam, ſaluo Iure Imperii, *unentgolten des Reichs-Rechten*, ipſorum etiam Iuribus atque Priuilegiis ſigillatim fuiſſe prouiſum. In ipſis litteris contineri, Carolum IV. ſaltim oppignoraſſe præſtationes annuas, & licet adlegetur, in litteris oppignorationis dici vrbem cum Iuriſdictione *mit denen Gerichten* fuiſſe oppignoratam, illud tamen de pagis Imperii ad Burgum pertinentibus eſſe intelligendum, qui tamen in aliorum manus peruenerint, ideoque in homagio hoc fuiſſe omiſſum. Pergunt, ipſum Carolum IV. ſub iure obſtagii oppignorationem intra annum reluere promiſiſſe, ipſumque promiſiſſe, hanc vrbem inpoſterum haud amplius oppignoratum iri, in hac vrbe etiam vna cum aliis Ciuitatibus Imperialibus Electori Colonienſi conductum fuiſſe adſignatum nouis Impp. illam ſemper homagium præſtitiſſe, ad Comitia, tanquam Ciuitatem Imperii immediatam, ad Conuentus Circuli Rhenani Electorales illam fuiſſe conuocatam, in Imperii matricula comprehenſam, ad Onera Imperii & bellum Turcicum contribuiſſe, Imperio ſemper ſine medio manſiſſe ſubiectam, Sigismundi Imp. conſenſum ſine Electorum conſenſu fuiſſe factum, ipſum potius Ciuitatis Priuilegia confirmaſſe, ipſos præter collectas Imperii ordinarias dominis oppignorationis nihil præſtitiſſe, confeſſiones iudiciales, ad quas ipſi prouocent, eſſe erroneas vel extortas, vel ad complacendum prolatas, ipſos Ciuitatem pro immediata Imperii adgnouiſſe, contra prouocationes atque adpellationes, contra ipſos Mandata S. C. decreta, ideoque iſtos præter ſummam oppignorationis octo millium florenorum nihil prætendere poſſe, quæ tamen iam dudum, & vltra, ſoluta, homagium vero præſtitum non fuiſſe ſubiectionis homagium. Licet ad hæc argumenta ſingula Palatinus atque Hanouius reſponderint. Inualuit ſuperiori ſeculo controuerſia, dum Domini Oppignorationis Ciuitati ſuper immediato Imperii Iure litem mouerent, quæ tamen per mandata 91) Cameralia poenalia de reuocando attentato & lite pendente non amplius oſſendendo ſe defendit. A. 1708. Domini oppignorationia vrbem obſidebant, quam tamen poſt quinque hebdomadee iterum relinquebant. Menſe Octobris 1723. ducenti ipſorum milites portis partim aſtu, partim vi apertis, vrbem occupabant, & præſidium imponebant, ad inſtantiam tamen ciuitatis, Mandatum decernebatur de abducendo milite, deſiſtendo ab omni violentia, quod d. XXIII. Decembris paritoria ſequebatur. Ad Ciuitatis igitur inſtantiam, Collegium Ciuitatum Imperialium apud Cæſarem pro eadem intercedebat. 92) Dum atiam Senatus a Ciuibus, qui Magiſtratui parum fauentes ad Palatinum Electorem potius prouocabant, inculparetur, quod Templum S. Petri Catholicis vellent concedere, ipſi ſe deſuper excuſant, per ſingulare etiam concluſum in Conſeſſu Euangelicorum d. XIV. Nouembris 1722. admonentur, vt nihil plane concedant, quod Statui Religionis vel termini decretorii ſit contrarium. 93)

§. LI.

90) Sic enim in dictis litteris: *Die Stadt zu Geilnhauſen mit der Burg und allen Gülden, Nutzen, Steuren, Dienſten, Gerichten, Geuellen und mit allen Zugehörungen die wir und das Reich daſelbſt haben.*

91) huc facit *Nachricht von der wahren Beſchaffenheit der Reichs-Pfandſchafft Gelnhauſen.*

92) extant hæc ſcripta apud FABRVM *Tom. XLVI. c. XII.*

93) extant hæc Acta apud FABRVM *Tom. XLVI. c. XIII.*

94) KERN-

§. LI. Inter hæc, Cameracum conueniebant Cæſaris, Gallici, Britannici & Hiſpanici legati, neque tamen Hiſpanici Congreſſus initium fieri volebant, vsque dum litteras Inueſtituræ & Expectatiuæ ſuper ſucceſſione Florentina, Parmenſi & Placentina pro Carolo accepiſſent. Has, cum d. XXIV. Ianuarii 1724. Cæſarei legati Hiſpanicis exhibuiſſent, fit die XXVI. Ianuarii ſolenni more Congreſſus Initium. 94) D. XXII. Februarii legati Gallici atque Britannici Cæſareis exhibebant Ratificationes Guarantiæ ſuper Prouinciis Cæſari de Monarchia Hiſpanica ceſſis. 95) Poſtquam igitur 96) inter legatos de Cæremoniis conueniſſet, d. XXI. Aprilis 1724. mandata inter legatos ſuerunt commutata. 97) Tardius tamen procedebant Pacis Tractatus atque deliberationes, dum non ſolum ſuper Expectatiua Caroli, Hiſpaniæ Infantis, de qua tandem conuenit, ſed etiam diuerſis conditionibus plurimum controuerteretur. Maxime vero Hiſpanus ab Anglis reſtitutionem Gibraltaris atque Minorcæ inſulæ poſtulabant, 98) in quod iſti plane conſeutire nolebant.

§. LII. Durantibus Cameraci hiſce tractatibus, Philippus Rex Hiſpaniæ Io. Guilielmum Baronem de Ripperda, poſtea ab ipſo Ducem factum, Viennam ablegabat, qui, dum Cæſari æquas conditiones Regis nomine offerret, Eugenius Princeps, Philippus Ludouicus Sintzendorfius & Gundaccarus Thomas Stahrenbergius Comes deſtinabantur, qui cum ipſo agerent. Concluſum igitur primum, d. XXX. Aprilis 1725. Viennæ fuit Fœdus amicitiæ & defenſiuum inter Imp. & Regem Hiſpaniæ, per quod ex parte Sacræ Cæſareæ Catholicæque Maieſtatis declaratur reſtitutioni Gibraltaris, ſi amicabiliter fieret, ſeſe non oppoſituram, & vbi vtile videbitur, omnia bona officia & ſi partes id deſiderarent, etiam mediationem adhibituram eſſe. Inde libertas Commerciorum per omnem Hiſpaniam Cæſareis nauibus, vtque ipſis omnes portus pateant, conceditur. Mutua promittuntur auxilia, ſi naues ſubditorum Cæſareæ vel Catholicæ Maieſtatis a quoquam tam cis, quam citra lineam hoſtiliter impetantur. Inde definiuntur præſtanda auxilia, & quidem ſi Cæſaris terræ inuadantur, promittit Rex Hiſpaniæ quindecim naues maiores cum viginti militum millibus, ſi vero Hiſpanicæ Prouinciæ hoſtili manu inuadantur, promittit Cæſar triginta militum millia. 99) Hoc Fœdus inſecutum fuit Viennæ d. VII. Iunii 1725. Inſtrumentum Pacis inter Sacram Cæſareo-Catholicam & Sacram Regio-Catholicam Maieſtatem art. VI. conſtans, per quod Ducatus Hetruriæ, Parmæ atque Placentiæ, ſi eos defectu poſteritatis maſculæ vacare contigerit, tanquam indubia Imperii feuda, iuxta datas iam litteras Exſpectatiuæ, euentualem Inueſtituram continentis, filio Hiſpaniarum Regis ex Regina viuente, nata Principe Parmenſi, Primogenito promittuntur. Dum autem hoc Pacis Inſtrumento etiam Imperium fuiſſet comprehenſum, illud Imp. d. XX. Iunii 1725. per Commiſſionis Decretum ad Comitia deferebat, Imperii petens conſenſum. Deliberationibus in ſingulis Collegiis inſtitutis, ex Concluſis Trium Collegiorum formabatur d. XX. Iulii 1725. Concluſum commune, proteſtantibus licet deſuper in Principum Collegio legato Magdeburgico & Cellenſi, qui vota ſua ad Protocollum dabant, inconſuetum eſſe adlegantes, vt legati in negotiis Imperii Concluſum forment, antequam deſuper a Principalibus ſuis fuerint inſtructi. 100) Illud Placitum Imperii a Cæſare die XII. Septembris 1725. adprobatur. Licet Papa contra conceſſam Carolo Hiſpaniæ Infanti Inueſtituram Euentualem Ducatus Parmenſis atque Placentini proteſtaretur. 1)

§. LIII. Diſplicebat hoc fœdus & pax inter Auguſtiſſimum Imp. atque Hiſpaniæ Regem concluſa Magnæ Britanniæ Regi Georgio, quo potiſſimum promouente, inter ipſum, Galliæ & Boruſſiæ Regem d. 3. Septembris 1725. Hannoueræ fœdus fuit concluſum de ſibi inuicem mutuis auxiliis præſtandis, defendendisque ipſorum Regnis atque Prouinciis, idque ad quindecim annos duraturum. Addebatur articulus ſeparatus, cauſſam Thorunienſem concernens, fœderatos curare velle, vt omnia ſecundum Pacem Oliuenſem reſtituerentur. 2) Dum autem hoc Fœdus Hannoueranum Vindobonenſi plane eſſet contrarium, reliqui Reges Principesque ſollicitabantur ab vtraque parte, vt ipſorum fœderi accederent. Landgrauius etiam Haſſo-Caſſellanus per ſingularem tractatum d. XII. Martii 1726. ad ſuſtinenda duodecim militum millia Anglicis ſubſidiis ſe obligarat; immo etiam Suecorum Rex accedebat, 3) vt vniuerſa fere Europa Germaniaque in bina hæc fœdera eſſet diuiſa. Licet Angli videri vellent, hoc fœdus ſaltim publicæ tranquillitatis ergo fuiſſe concluſum. 4) Obiiciebatur Auguſtiſſimo Imp. a Magnæ Britanniæ Rege, quaſi

94) KERN-CHRONIC. 1724. *p.* 27.

95) KERN-CHRONIC 1724. *p.* 46.

96) KERN-CHRONIC 1724. *p.* 46. 79.

97) KERN-CHRONIC 1724. *p.* 29.

98) extat ſcriptum ſuper hac reſtitutione in MOSERS *Reichs-Fama Tom. II. p.* 543.

99) extat in ZINCKENS *Ruhe von Europa Suppl. p.* 115. Iuſtitia Pacis ac Fœderis Viennenſis defenditur in ſingulari ſcripto in quo continentur *Propoſitiones quædam de cauſſis ac diſſidiis ſummorum aliquot Europæ Principum & de horum amicabili compoſitione & ſolida Pacis reſtauratione in futuro Congreſſu Cameracenſi perficienda* 1728. 4.

100) extant hæc Acta apud FABRVM *Tom. XLVI. c. XXI.*

1) FABER *Tom. XLVII. c. XVI.*

2) Extat Fœdus Hannoueranum apud FABRVM *Tom. XLVII. c. XVII.*

3) Extat apud FABRVM *Tom. L. p.* 575. *c. l. p.* 582. MOSERS *Reichs-Fama Tom. I. p.* 401.

4) extant varia ſcripta apud FABRVM *Tom. XLVII. c. XVII. Tom. L. c. XIV.*

 5) Tale

quaſi ſecretis pactis ſeſe ad promouendam etiam armis, Gibraltaris reſtitutionem atque Prætendentem Throno Britannico reſtituendum, obligaſſet, idque ſolenni non ſolum oratione e throno Regio coram Parlamento habita, ſed etiam publicis 5) in Parlamento diſtributis ſcriptis diuulgaretur, Anglorum animi plurimum commouebantur, vt omnia ad bellum præpararentur, accedente maxime Societatis Oſtendanæ negotio, quam Angli tolli plane volebant. Dum autem legatus Anglicanus le Heup exhibitis ſin Comitiis ſcriptis, Imp. deſuper inculparet, Imp. hæc grauiter ferens, non ſolum per Reſidentem ſuum D. de Palm d. XXVIII. Ianuarii 1727. coram M. Britanniæ Rege ſe ab hiſce inculpationibus eſſe liberum, declararbat, 6) ſed etiam per Commiſſionis Decretum d. XVII. Martii 1727. Statibus Imperii per Commiſſarium ſuum Principalem Frobenium Ferdinandum, Principem Fürſtenbergium declarari faciebat, ſe ab hiſce inculpationibus eſſe immunem, Status adhortabatur, vt, dum Angli Gallique varia machinarentur, qua ratione diſſidia inter Imp. atque Status diſſeminarent, fouerentque, potius ſe indies magis armarent, Cæſariſque prouincias Auſtriacas inuaſioni eſſe obnoxias, ne ſe a Cæſare diuelli patiantur, potius coniunctis viribus cum ipſo agerent, vt pax & Tranquillitas publica in Imperio conſeruaretur, atque prouinciæ Germaniei Imperii defenderentur. 7) Dum vero legatus Britannicua, le Heup, libellum Memorialem Moguntino exhiberet, in quo declarabat, Regis ſui bellicos apparatus ſaltim pro ſecuritate ſua fieri, ſi quidem articuli quinti & ſexti Pacis Monaſterienſis tutelam in Belgii Fœderati Ordinum gratiam ac commodum in ſe recepiſſet & duriores quædam locutiones in iſto libello occurrerent, decernebatur, hunc per Secretarium Moguntinum ipſi eſſe reddendum, miſſus etiam d. II. Aprilis 1727. ad legatum fuit Secretarius Moguntinus, qui illum redderet, quem vero acceptare noluit. Dum autem d. IX. Aprilis denuo in hunc finem ab ipſo mitteretur, non admiſſus fuit, ſed per Secretarium legationis ex litteris ipſi fuit prælectum atque ſignificatum, Legatum hunc libellum nolle recipere. Poſtquam autem d. X. Aprilis Cæſar mandaſſet, vt dictus legatus le Heup intra duarum dierum ſpatium Ratisbona, atque intra quindecim dies Imperii Germanici finibus excedat, idque mandatum ipſi per Conſiliarium Mareſchallatus d. XIII. Aprilis 1727. fuiſſet inſinuatum, poſtera die exceſſit. 8)

§. LIV. Poſtquam autem inter Cæſarem, Hiſpanum, Gallum atque Britannum ſuper quibusdam articulis Præliminaribus conueniſſet, 9) quibus potiſſimum Nauigationes Societatis Oſtendanæ ad ſeptem annos ſuſpendebantur, placuit tandem ad vniuerſalem pacem tractandam Congreſſus, qui primum Aquisgranum, poſtea Cameracum deſtinabatur, vsque dum Auguſta Sueſſionum, in Inſula Franciæ ſita, placeret, maxime, dum Cardinalis de Fleury conſiliis atque prudentiæ plurimum ad conciliandam pacem tribueretur. Decernebantur ad hunc congreſſum a Cæſaris parte Philippus Ludouicus, Comes de Sintzendorf, Io. Leopoldus Victorinus, Comes de Windiſchgrætz, & Chriſtophorus Baro de Bentenrieder, qui tamen durantibus Tractatibus fuit immortuus, quibus ex Cæſaris conceſſione accedebant duo Deputati Statuum Brabantiæ atque Flandriæ, Patinus & Proly, qui ſocietatis Oſtendanæ cauſſam ibidem agerent. A parte Galliæ Regis Cardinalis de Fleury, Marchio de Fenelon & Comes de Rothenburg. A parte Hiſpaniæ Regis Dux Bournonuillius, Marchio di S. Croce Mazzenade & Ioachimus Ignatius de Barenchea. A parte Magnæ Britanniæ Regis Guilielmus Stanhope, Præfectus militaris, Horatius Walpole, & Stephanus Points. A parte Belgarum, Cornelius Hop, Fridericus Adrianus, Baro de Rheede, in cuius tamen locum poſtmodum Dominus de Hugronie ſubſtituebatur, & Sicco de Goslinga. Præter hoſce paciſcentes, a Ruſſorum Monarcha, Galloſſkyn Comes, a Danorum Rege, Conſiliarius intimus de Seheſtædt, a Succorum Rege,

5) Tale potiſſimum eſt *Recherche des Motifs ſur les quels eſt fondée la Conduite de la Grande-Bretagne par rapport aux Affaires de l' Eſtat preſent de l' Europe*, quod etiam in vernaculum fuit translatum. *Remarques ſur l' Analyſe du Traitté d' Haunouer Lettre d' vn Miniſtre à on des membres du Parlament de la Grande Bretagne au ſuiet des Memoires des 18. & 19. Ianuier 1727.* Faciunt huc etiam *Lettres & Memoires que les Miniſtres des Cours de la Grande-Bretagne, de France & d' Eſpagne ſe ſont de puis quelques mois ecrits, & envoyes reciproquement ſur la ſituation préſente des Affaires de l' Europe, à la Haye* 1727. 4. Contra hæc tamen Prodierunt *Suite de quelques Remarques ſur La Conduite du Miniſtere Britannique dans la ſituation preſente des Affaires de l' Europe* 1727. Et *Reſponſe aux Remarques ſur l' Analyſe du Traité de Hanouer.*

6) Extat apud FABRVM *Tom. L. p.* 630. in qua: *altera huius poſitionis pars adſtruit Articulos Decretos, in fauorem Pratendentis confectos, quorum certa, eaque fida indicia ſibi adeſſe, aſſerit Maieſtas Veſtra, quibus conuentum eſſet, eundem Pratendentem ad Solium Magna Britannia euehere. Qua vero mente, qua de cauſſa & conſilio iſta falſiſſimis rumoribus innixa Populo Britannico expoſita fuerint, facile a quouis e vulgo nedum a Sua Sacra Cæſarea Catholica Maieſtate intelligitur.* Porro pergit: *Quæ ſubinde hic de Gibraltar addita ſiniſtra interpretatione adduccuntur, ad eius Obſidionem ſuſcipiendam, hoſtilia in Indiis, inuitis Tractatibus ac alibi, aduerſus Regem Hiſpaniarum perpetrata notoria facta atque aggreſſiones iuſtiſſimam cauſſam dediſſe videntur. Qua autem Sua Maieſtatis Cæſarea Catholica hoc ſuper Articulo Mens & Conuentio fuerit, ex ſupradicto communicato Tractatu diſpicere licet.*

7) extat apud FABRVM *Tom. L. pag.* 611. *Reichs-Fama Tom. I. p.* 377.

8) extant ſingula hæc Acta apud FABRVM *Tom. L. c. XIV.* MOSERS *Reichs-Fama Tom. I. pag.* 481.

9) extant in MOSARA *Reichs-Fama Tom. I. p.* 724. *Tom. II. p.* 19.

10) Ex-

Rege, Baro de Sparr, ab Holſatiæ Duce, Comes de Baſſewitz eo mittebantur, qui Dominorum ſuorum cauſſam ibidem agerent. In Comitiis hæc Quæſtio ventilabatur, an etiam Imperii nomine certi Status deputandi, qui per Subdelegatos ſuos Imperii cauſſam ſuſciperent, maxime Euangelici volebant, vt ipſorum Grauamina in eodem Congreſſu deciderentur, licet nihil adhuc deſuper fuit concluſum; hoc tamen a parte Gallorum fuit poſtulatum, vt etiam primus Cæſaris Plenipotentiarius Imperii nomine ſe legitimaret. Fiebat ſuperiori anno 1728. Congreſſus initium, & Statim certa capita ratione Cæremoniarum inter legatos placebant. Inde capita hactenus controuerſa proponebantur, Galli, Angli, Belgæque tolli plane volunt Societatem Oſtendanam, prohiberi eiusdem nauigationes, pro qua tamen ſub certis conditionibus conſeruanda Cæſarei laborant. Hiſpani e contrario præter ſucceſſionem Florentinam atque Parmenſem reſtitutionem Gibraltaris, 10) & Portus Mahonis, oblato prætio æquum valente atque ſatisfactionem ratione nauium Hiſpanicarum ab Anglis in Americæ Porto Bello obſeſſarum petebant. E contrario Angli reſtitutionem nauium Anglicarum ab Hiſpanis in America captarum, atque ratione abducti Ducis de Ripperda ex palatio Legati Anglici, Madriti, diſtributionem etiam mercium a claſſe Hiſpanica ex America aduectarum poſtulabant. Dum autem circa ſingula hæc tergiuerſarentur Hiſpani, neque conditiones a Gallis, Anglisque propoſitas acceptare vellent, ideoque inter paciſcentes nondum conuenerit, tardius hactenus dicti Tractatus proceſſerunt. De eo vero iamdum agitur, vt, ſi Hiſpaniæ Rex conditiones ipſi propoſitas acceptauerit, Carolus, Hiſpaniæ Infans, per claſſem Britannicam atque Belgicam, quæ in portum Spithead eſt parata, transportaretur. 11)

§. LV. Defuncto d. 25. Ianuarii 1725. Ioachimo Friderico Duce Holſato-Plœnenſi ſine hæredibus maſculis, de ſucceſſione in ipſius Ducatum inter Fridericum Carolum Dominum de Carlſtein & Io. Erneſtum Ducem in Rethwiſch Religioni Catholicæ addictum oriebatur controuerſia. Petebat ſucceſſionem Fridericus Carolus, quod defuncti Ducis fratris Chriſtiani Caroli eſſet filius, ideoque in Succeſſione feudali proximior. Obiiciebatur illi, quod ex matrimonio inæquali, matre Dorothea Chriſtiana ab Aichelberg fuiſſet natus, ad quæ tamen reſpondebat, matrimonium licet fuerit inæquale, non tamen ad Morganaticam, & licet per Receſſum inter Ioachimum Fridericum Plœnenſem ipſiusque fratrem Carolum Chriſtianum Nordburgi d. XXIV. Nouembris 1702. conuenerit, vt quousque Ioachimus Fridericus atque eiusdem ſucceſſores maſculi viuerent, huius Caroli Chriſtiani ſucceſſores a titulo Ducali abſtinerent. Idemque titulo ſaltim Dominorum de Carlſtein fuerint vſi; in iſtum tamen caſum, ſi Ioachimus Fridericus ſine hæredibus maſculis fuerit extinctus, ipſis ius ſuccedendi ſaluum manſiſſe. 12) Hoc etiam pactum a Friderico IV. Danorum Rege d. V. Decembris 1702. fuit confirmatum. Idemque d. XVIII. Decembris 1722. dictum Fridericum Carolum, eiusdemque ſororem Wilhelminam Auguſtam pro Duce Holſato Nordburgenſi & Principibus ſanguinis agnouit. 13) Cauſſa ad Cæſarem deferebatur, qui per Concluſum Iudicii Aulici d. XVI. Iunii 1723. defuncti Ducis Plœnenſis Ioachimi Erneſti filiabus ex officio Ducem Brunſuico-Guelſerbytanum Tutorem conſtituebat. Io. Ferdinandum vero Ducem de Rethwiſch in adprehenſa poſſeſſione confirmabat, & per conſtitutos Commiſſarios plenius immitti volebat, Executionem etiam d. 12. Iunii 1723. Magnæ Britanniæ Regi, tanquam Electori Brunſuico-Lüneburgenſi & Duci Brunſuico-Guelſerbytano demandabat. Carlſteinio vero ipſius Memoriale ob vſurpatum Ducis titulum, redditur. Dum etiam Fridericus IV. Daniæ Rex Carlſteinii cauſſam defenderet, eundemque in terras Plœnenſes immiſiſſet, eadem die a Cæſare ad ipſum reſcribebatur, vt militem ex hiſce terris, feudis Imperii abduci faciat, ni velit, contra ipſum tanquam Ducem Holſato-Glückſtadtienſem ſecundum Leges Imperii atque ordinem Executionis procedi debere. 14) Carlſteinius equidem exhibito apud Cæſarem libello d. XVI. Auguſti 1723. ipſum ſucceſſorem decerni petebat, ſe ex matrimonio legitimo prognatum adlegans; prouocans ad exemplum liberorum Io. Caroli Palatini ex Maria Eſther Witzlebia, qui etiam dignitatis atque ſucceſſionis habiles ex decreto Iudicii Aulici d. XV. Aprilis 1715. fuerint declarati, ipſi in pacto fraterno d. a. 1702. ius ſuccedendi reſeruatum, ipſeque a Rege Daniæ Dux Holſato-Nordburgenſis fuerit declaratus, nihil tamen obtinuit. 15)

§. LVI.

10) extat in MOSERS *Reichs-Fama Tom. II. p.* 543. *Relatio Actorum in cauſſa Regis Catholici contra Regem Magnæ Britanniæ, prætenſa Reſtitutionis vrbis & arcis Gibraltar.*

11) Faciunt huc potiſſimum *Freymüthige und unpartheyiſche Betrachtungen über dem gegenwärtigen Friedens-Congreſſ zu Soiſſons und über dasienige, was auf Selbigen abgehandelt oder angebracht werden mœchte.* 1728. 8.

12) Sic enim in dicto Receſſu: *Soll dieſer Vergleich nicht weiter, als auf Ihro Durchlaucht Hertzogen Ioachim Friederich, und Dero Leibes-Lehns Erben ſich erſtrecken, und bleibet das Ius Succeſſionis vor Ihro Durchlaucht Hertzogen Chriſtian Carls männlichen Erben in dem Fürſtlichen Lehen undecidirt ausgeſetzt, biſs nach kurtz oder lang der Caſus ſich zutrüge, daſs Ihro Durchlaucht Hertzog Ioachim Friederich, Dero Leibes Lehns Erben, ausſterben ſolten.* Extat apud FABRVM *Tom. XLIII. pag.* 773.

13) Extat hæc declaratio cum Specie facti pro Carlſteinio, eiusdemque Genealogia a parte matris apud LVNIGIVM Selectis Scriptis Illuſtribus *n. CXVIII. CXIX. CXX.*

14) extant hæc Acta apud FABRVM *Tom. XLIII. c. XIV.*

15) extat apud FABRVM *Tom. LXV. c. X.*

16) Su-

§. LVI. Reſtituto per Badenſem Pacem Electore Bauaro in priſtinum Electoratus locum & cum hoc connexum Archi-Dapiſeratus Officium, hoc etiam cedebat Palatinus Elector, qui illud hactenus ex dacreto Comitiali d. XXIII. Iunii 1708. 16) geſſerat. Iſto vero officium Archi-Theſaurarii, quod Brunſuicenſi Electori fuerat ceſſum, repetente, recuſabat hoc Brunſuicenſis, vsque dum ipſi de alio Imperii Officio fuiſſet proſpectum, Auguſtiſſimus igitur Imp. per Decretum Commiſſionis d. XXVI. Iunii 1718. proponebat, 17) vt Electori Brunſuicenſi de alio officio prouideretur. Deliberabatur igitur de Officio Archi-Stabularii Imperii Electori Brunſuicenſi conferendo, idemque in Collegio Electorali decernebatur. Verum proteſtabatur contra illud Elector, Ducesque Saxoniæ, eo quod hoc officium ad Archi-Mareſchallatum Imperii ſpectaret, Iuribus ſingulorum etiam per maiora in Comitiis nullum adſerri poſſe præiudicium, potius officium Archi-Magiſtri Poſtarum proponebant. 18) Et licet in Comitiis ſuper hoc officio varie fuiſſet agitatum, diuerſa etiam officia alia in deliberationem venirent, 19) manſit tamen hæc res adhuc indeciſa.

§. LVII. Anno 1726. controuerſia Zwingenbergenſis tractabatur. Philippus Ingenuus Elector Palatinus caſtrum Zwingenberg in Craichgouia ſitum, quod Otto Palatinus ab Hirſchhorniis redemerat, Ioanni ab Hirſchhorn ſoluto pretio duodecim millium & centenorum florenorum a. 1501. pro ſe & filiis, his etiam extinctis, filiabus iterum conceſſerat. Huic a. 1515. defuncto ſucceſſit Engelhardus, huic a. 1562. Iohannes ab Hirſchhorn. Poſt huius mortem, filii ipſius Ludouicus & Philippus ab Hirſchhorn a. 1569. & 1577. ſoli, excluſa ipſorum ſorore Maria ab Hirſchhorn, atque a. 1585. horum filii impuberes Ludouicus & Fridericus de hoc caſtro cum pertinentiis fuerunt inueſtiti. Poſtquam autem Ludouicus d. XXVII. Martii 1618. ſine hæredibus maſculis fuiſſet extinctus, relicta ſaltim filia Maria Eliſabetha, Ludouico ab Eltz nuptui collocata, Fridericus ab Hirſchhorn a. 1620. de nouo de hoc caſtro fuir inueſtitus, idemque d. XXII. Septembris 1632. ſine hæredibus fuit extinctus. Hoc defuncto, Fridericus V. Palatinus, per Officialem ſuum Heidelbergenſem hoc feudum, tanquam ipſi apertum d. II. Octobris 1632. iuſſit occupari. Iſto vero paullo poſt Moguntiæ defuncto, dictæ Mariæ Hirſchhorniæ filius, Engelhard Gœhler de Rauenſpurg a Sueciæ Cancellario, Ochſenſtirno obtinuit, vt, ſi dicti Friderici Hirſchornii viduæ, ratione Eponematum ſatisfeciſſet, ipſe in feudum immitteretur, quod etiam per Suecicum Officialem de Gemmingen, ſaluis iuribus Palatinis, d. V. Aprilis 1633. fuit factum, ipſeque Gœhlerus a ſubditis homagium ſumſit. Poſtquam vero Sueci menſe Iunio 1633. terras Palatinas Ludouico Philippo Palatino, Electoratus Adminiſtratori plane ceſſiſſent, iſte Gœhlerum per ſingulare Reſcriptum d. XVII. Iulii 1633. admonuit, vt ab hoc feudo plane deſiſtat, quod Palatino Electori tanquam apertum vindicabat, ſi quid tamen iuris ipſi ſit, vt cauſſam ſuam coram Iudicio Feudali Palatino agat, praſcribit, maxime, dum Mariæ Eliſabethæ Hirſchhorniæ Iacobo Lothario ab Els nuptæ, hæredes eandem ſucceſſionem petant. Poſt prœlium Nordlingenſe, cum Maximilianus Bauariæ Elector terras Palatinas occupaſſet, idem factum cum hoc caſtro, & licet Gœhlerus ad decretum Suecicum prouocaret; Regimen tamen Heidelbergenſe hanc cauſſam coram Indicio Feudali eſſe examinandam, decreuit. Reſtituto Carolo Ludouico, ab ipſo huius caſtri reſtitutionem petebat Gœhlerus, ſed per ſententiam d. XII. Decembris 1649. latam, ipſi, vt cauſſam ſuam coram Iudicio Feudali agat, fuit iniunctum. Gœhlerus igitur cauſſam ad Imperii Deputatos Norībergæ congregatos deferebat, hi etiam Leopoldo Guilielmo Archi-Duci & Magno Magiſtro Teutonico atque Eberhardo Duci Würtenbergenſi demandabant, vt in factum poſſeſſionis inquirerent, & cauſſam ſecundum I. P. Receſſum Executionis, Edicta Executionis Cæſarea atque arctiorem modum exequendi deciderent. Hi igitur, poſtquam d. VII. Decembris 1680. Electorem Palatinum citaſſent, deſuper conquerebatur Carolus Ludouicus Elector, dum hæc cauſſa coram Iudicio Feudali iamdum prauenta, ad reſtituenda ex capite Amneſtiæ trahi non poſſet. Verum, ſecundum art. XI. P. W. ad Curiam Feudalem, tanquam forum competens, remittenda. Hoc non atrento, ſequebatur d. XI. Februarii 1651. ſententia in contumaciam, dum Gœhlerus factum poſſeſſionis demonſtrauerit, ipſum in eum ſtatum, quo ante deſtitutionem militarem Bauaricam fuerit, eſſe reſtituendum. 20) Super hac ſententia apud Cæſarem conquerebatur Carolus Ludouicus Elector, excipiens, hanc cauſſam coram Iudicio feudali iamdum pendentem ad reſtituenda ex Capite Amneſtiæ plane referri, & coram Deputaris tractari non poſſe, ſed ſecundum art. XI. P. W. ad Curiam Feudalem, tanquam forum competens, eſſe remittendam. Petebat igitur d. 16. Februarii 1651. a Ferdinando III. Imp. per legatum ſuum D. Miegium, vt ſententia iſta per

16) Supra *Sect. XII. §. XXIV.*

17) extat apud FABRVM *Tom. XXXIII. pag.* 675.

18) extant ſcripta apud FABRVM *Tom. XXXIII. c. IX. Tom. XXXIV. c. XII. Tom. XLIII. cap. XV.*

19) diuerſa officia in deliberationem ducenda proponit Dominus a LVDEVVIG *Erleuterung der Güldenen Bulle Tom. II. p.* 650.

20) Sic enim tenor ſententiæ: *Im Reichs-Commiſſions-Sachen Engelhardt Gœhlers von Ravensburg des Aeltern, Klagern, eines: wieder Se. Churfürſtl. Durchl. Herrn Pfaltz-Graf Carl Ludwigen zu Heidelberg, Beklagten, andern Theils, des Zwin.*

per Deputatos Imperii poſt lapſum termini incompetenter & nulliter lata, caſſetur, atque d. 3. Iunii 1651. decernebatur Commiſſariis relationem eſſe iniungendam. Gœhlerus vero d. XXII. Auguſti 1652. decretum obtinebat, ipſum reſtituendum eſſe in ea, quæ ipſi ex P. W. competant. Dum vero Gœhlerus executionem ſententiæ Deputatorum vrgeret, Elector vero Palatinus hanc cauſſam a Deputatis Imperii decidi non poſſe, opponeret, d. XXXI. Septembris 1652. a Iudicio Aulico decernebatur, vt Commiſſarii ad perita Palatini reſpiciant. Anno 1724. Guilielmus Fridericus ab Horneck, de Hornberg, Pleickhard Theodericus de Gemmingen & Eberhard Fridericus Gœhler de Rauenspurg vxorum vel liberorum nomine agentes, per amicam compoſitionem hanc dynaſtiam ab Electore hodierno Palatino Carolo Philippo & Comite Ferdinando Andres de Wieſer, qui illam ex Electoris beneficio tenebat, petebant, quæ tamen fuit fruſtranea. Hinc a. 1725. a Cæſare executionem petebant, atque d. XVII. Aprilis 1725. Concluſum obtinebant, vt ſecundum ſententiam Commiſſariorum Deputatorum Imperii d. XI. Februarii 1651. latam ipſis dynaſtia Zwingenberg reſtituatur. Licet autem Elector opponeret, hanc cauſſam ad reſtituenda ex capite Amneſtiæ referri non poſſe, ſequebatur tamen d. XXII. Ianuarii 1726. Concluſum, per quod Electori Palatino atque Comiti de VVieſer terminus duorum menſium ad reſtitutionem dynaſtiæ ſtatuitur, ſecus Executionem fieri debere. Hæc tamen executio ad iteratam Electoris inſtantiam, per nouum Concluſum d. VIII. Auguſti 1726. fuit ſuſpenſa, vsque dum petentes ſententiam vel in Originali vel in Copia vidimata ex Cancellaria vel Iudicii Aulici vel Moguntina produxerint. Recurrebat igitur Elector Palatinus d. XV. Decembris 1726. ad Comitia, hoc potiſſimum fundamento nixus, cauſſam hanc ad reſtituenda ex Capite Amneſtiæ minime poſſe referri, cum ad iſta ſaltim ſint referenda, quæ ex factis bellicis trahunt originem, & quod dicti hæredes demum poſt terminum trium menſium in Receſſu Executionis d. XXX. præfixum, reſtitutionem a Commiſſariis petierint. 21) Licet hæredes Hirſchhornii Recurſum ad Comitia in hac cauſſa locum habere non poſſe, ſingulari ſcripto demonſtrarent. 22) Hoc non obſtante, priores ſententiæ a Iudicio Aulico fuerunt confirmatæ, atque Executio Epiſcopo Conſtantienſi & Duci VVürtenbergico, Circuli Sueuici primis, eo quod hæc Dynaſtia in Craichgoia, quæ Circulo Sueuico ſubeſt, fuerit ſita, demandata, quam ſæpius impedire conatus fuit Elector, datis etiam ad diuerſos Status litteris, eos in partes ſuas trahere, 23) idque obtinuit, vt per Cæſaris Reſcriptum d. VIII. Auguſti 1726. Executio ſuſpenderetur. Controuertebatur interim in Comitiis, an Recurſus iſte ad Comitia habeat locum. Dum d. XXVI. Septembris 1727. vota ſuper hac materia in Comitiis colligerentur, Catholici pro admittendo Recurſu vota ferebant, & quidam Euangelicorum. Hi vero a Principalibus ſuis melius inſtructi, vnanimi conſilio ius eundi in partes exercebant, d. III. Octobris 1727. per Votum Commune declarabant, Recurſum hunc ad Comitia plane locum habere non poſſe, niſi reſtitutis prius hæredibus Hirſchhorniis ſecundum ſententiam Deputatorum Imperii, eo quod ſententia a Deputatis Imperii ad executionem P. VV. ſiue in contumaciam, ſiue cum cauſæ cognitione lata, antequam ad effectum fuerit deducta, vlteriori inquiſitioni non poſſit ſubiici, ideoque Imp. implorandus, vt decretam Commiſſionem promoueat, idemque d. X. Octobris 1727. iterabant. Saliſburgenſis vero d. XVII. Octobris 1727. in Circulo proponebat, quod, dum Euangelici d. 26. Septembris ad factam in Collegio Principum Propoſitionem, vota ſua ad Protocollum ſinguli dederint, & nonnulli eorum Palatini Recurſum ad Comitia adprobauerint, dum e contrario Catholicorum quidam illum locum non habere iudicauerint, haud ipſis nunc licere, vota ſua retractare, & ius eundi in partes exercere, maxime, dum cauſſa Zwingenbergenſis non ſit cauſſa Religionis, ſed cauſſa iuſtitiæ, ideoque ſecundum maiora eſſe decidendam, petebat igitur, vt in hac cauſſa a iure eundi in partes, quod ſecundum Imperii Leges in hoc caſu locum habere nequeat, deſiſtant, & maioribus locum relinquant. Controuertebatur igitur inter Catholicos atque Euangelicos, an ius eundi in partes in hac cauſſa locum habeat, & præter hæc, an Elector Treuirenſis & Magnus Magiſter Ordinis Teutonici, vtrique Electoris Palatini fratres in hac cauſſa ob nexum adgnationis vota ferre poſſint, qui tamen contra hanc excluſionem proteſtabantur. Per Saliſburgenſem etiam

Zwingenbergiſchen eingezogen Erb-Lehn betreffend, erkennen die Subdelegirte Commiſſarien, den exhibirten Glaubwürdigen Urkunden, und allen Vorbringen nach hirmit zu recht, daſs vorbenannter Klager das geklagte Grauamen ad Inſtrumentum Pacis zur Gnüge qualificiret, wie auch das Factum poſſeſſionis erwieſen hab; und derowegen in den Stand, wie er ſich vor der Chur-Bayeriſchen militariſchen Deſtitution ſo wohl in Eccleſiaſticis als Politicis befunden und benamtlich in die Poſſeſſion des Hauſſes und Guttes Zwingeberg und deſſen Pertinentien zu reſtituiren ſey; wie man dann Ihme hirmit und in Krafft dieſer obhabenden Reichs-Commiſſion mit dem Anhang reſtituire, daſs Ihme des Herrn Beklagte Churfürſtl. Durchl. die wegen derſelben zum andernmahl verurſachte Unkoſten ſalua moderatione zu bezahlen ſchuldig ſeyn ſolle; Idque in contumaciam. Publiciret Heilbron den $\frac{1}{12}$ Febr. An. 1651.

21) extant Acta apud FABRVM *Tom. L. c. X.* MOSERS *Reichs-Fama* 1727. *Tom. I. p.* 42. 157. 271.

22) extat apud FABRVM *c. l. p.* 45. MOSER *p.* 133. Hoc deinde varia ſcripta contraria ſequebantur.

23) extant ſcripta apud FABRVM *Tom. LI. c. VIII. Tom. LII. c. IX.* MOSERS *Reichs-Fama Tom. I. p.* 618. 667. *ſqq. Tom. II. p.* 128. *p.* 359. 451. *Tom.*

etiam d. 27. Octobris 1727. Concluſum Collegii Principalis quaſi per maiora factum publicabatur, quod Electoris Palatini Recurſus ad Comitia locum habuerit, quod tamen Euangelici minime adprobabant. Dum igitur ob hanc litem deliberationes Comitiales ceſſarent, Imp. per Decretum Commiſſionis d. 27. Ianuarii 1728. volebat, vt omnia tanquam non acta conſiderentur, aboleanturque, deliberationes Comitiales reſtituerentur. 24) Interim Auguſtiſſimus Imp. remoram Executioni amplius dari nolens, per Reſcriptum Viennæ d. 7. Octobris 1727. eandem intra duos menſes ſine vlteriori mora, perficiendam (*ohne Anſtandt und Rückfrage*) Epiſcopo Conſtantienſi atque VVürtenbergenſi Duci denuo demandabat. 25) Hanc, licet datis ad vtrosque Executores litteris, auertere conaretur Elector Palatinus, mittebant tamen iſti ſubdelegatos ſuos Heilbrunnam, qui Commiſſionem ſuam, facta ad vtrasque partes Citatione d. 7. Maii ibidem incoabant, ſolis tamen comparentibus hæredibus Hirſchhorniis. Mittebant ſubdelegati Notarium Heidelbergenſem debito mandato inſtructum cum litteris ad Comitem VVieſerum, ipſius Officiales & ſubditos Zwingenbergenſes, vt ipſis terminum Immiſſionis d. 11. Maii præfigerant, qui tamen in caſtrum Zwingenberg non admittebatur, nec litteræ accipiebantur, quas muro impoſitas relinquebat. D. 11. Maii ipſi Subdelegati eo pergebant, ſed poſtquam in Territorium Palatinum perueniſſent, per obuiam miſſos milites, vt retrocederent, compellebantur. Catholici equidem a Cæſare non ſolum, ſed etiam Principali Commiſſario in Comitiis Executionis dilationem petebant, nihil vero obtinebant. Interea Catholicos inter atque Euangelicos variis ſcriptis agebatur, an Recurſus Electoris Palatini ad Comitia locum habere debeat, Elector vero datis ad Conſtantienſem Epiſcopum atque Ducem VVürtenbergicum d. X. Iunii 1728. litteris, Executionis dilationem, vsque dum hæc cauſſa melius adbuc fuerit examinata, petebat, qui tamen d. 31. Auguſti reſpondebant, cauſſam in eo verſari, vt Executio ipſis demandata amplius differri nequeat, potius ad eandem dies 4. Nouembris præfigebatur. 26) Horum igitur atque Euangelicorum conſtantia motus Elector d. 11. Octobris ſe ad parendum eſſe paratum Cæſari offerebat, ſi modo ipſi ad euacuandam Dynaſtiam adhuc aliquod tempus concedatur, atque Comiti de VVieſer ſuper Meliorationibus ſatiafiat. Ad hæc Cæſar d. 27. Octobris 1727. reſpondebat, ſi modo Executio peracta, caſtrum Zwingenberg ratione meliorationum cum clauſulia executionis, & conſtituto poſſeſſorio cum conſenſu Electoris tanquam Domini Directi hypothecæ debere ſubiici, cauſſam etiam coram Paribus Curiæ feudalis eſſe pertractandam, atque per Collegia Ictorum, paritate tamen Religionis obſeruata, ſumptu communi decidenda. Tandem, poſt varios circa legitimationem Hæredum Hornecki habitos congreſſus, ex mandato Electoris, ipſius Præfectus Dreyſig præſente Comitis de VVieſer Mandatario, d. 2. Decembris 1728. ſubditis in Zwingenberg & locis eo pertinantibus VVillbach, Kotzenbach, Stämpſelbronn, VVeisbach, Meilwar, VVachenſchwend, Balſpach, Raben, Ferdinandsdorſ & Friderichsdorſ. d. 2. Decembris fidem iuramenti reliquit, eosdemque dictorum hæredum dominio reliquit reſeruata tamen Electori Palatino Superioritate Territorii, Dominio directo, Iure centenæ & Aperturæ & Comiti de VVieſer ratione meliorationum, conſtituto poſſeſſorio & hypotheca, aliquot tamen præſidiariis adhuc in arce relictis. Gœhlerus igitur huius dynaſtiæ poſſeſſionem adprehendebat, ſub reſeruatione tamen reſeruandorum, atque homagium a ſubditis recipiebat. Dum vero iſte vlterius inſtaret, d. 13. Aprilis 1729. Elector Palatinus Duci ſuo militari Baroni ab Iſſelbach mandabat, vt militem ex hac arce atque Dynaſtia plane abduceret, licet plenaria reſtitutio nondum fuerit facta, de quo Gœhlerus adhuc conqueritur, nec ratione meliorationum adhuc fuit definitum. 27)

§. LVIII. Anno 1719. Auguſtiſſimus Imperator noſter de euehendo in Archi-epiſcopatum Vindobonenſi Epiſcopatu cogitabat, cauſſam etiam ad Papam deferebat. Huic primum Archi-epiſcopus Salisburgenſis atque Paſſauienſis Epiſcopus ſe opponebant, dum iſtius Iuri Metropolitanus Viennenſis hactenus fuerit ſubiectus, huic vero Ius Diœceſanum in terris Auſtriacis competeret. 28) Hoc tamen non obſtante, adnuit tandem Clemens XI. Papa, d. 6. Martii a. 1721. vt Epiſcopatus Viennenſis in Archi-epiſcopatum eueheretur. Dum vero dictus Papa paullo poſt demoreretur, res ad effectum non plene fuit deducta, vsque dum Kl. Iunii 1722. ab ipſius ſucceſſore Innocentio XIII. in Conſiſtorio ſecreto Romæ denuo decerneretur. Obtinuit tandem nouus Archi-epiſcopus a dicto Papa pallium Archi-epiſcopale, quo ipſe etiam d. 24. Februarii 1723. præſente Imp. & diuerſis Aulæ Proceribus atque vniuerſo Clero fuit inueſtitus. Inde deliberatum fuit, qua ratione nouo Archi-epiſcopo ſuffraganei Epiſcopi ſubiicerentur, atque ab Imp. Præpoſitus Neuburgenſis ad illud fuit denominatus, inde Epiſcopo Neuſtadtienſi, atque Abbate

451. *Tom. III. p.* 36. MVLLERS *Iuriſtiſch. Politiſche Electa Tom. III. c. VI.*

24) Singula hæc Acta reperiuntur apud FABRVM *Tom. LII. c. IX.* MOSERS *Reichs-Fama Tom. II. p.* 359. 364. 481. 615. 624.

25) Extat Reſcriptum in MOSERS *Reichs-Fama Tom. II. p.* 615.

26) Extant Acta in MOSERS *Reichs-Fama Tom. III. p.* 36. *ſqq. ſuppl. p.* 588.

27) de hiſce vide FABRVM *Tom. LIII. c. XII.* MOSERS *Reichs-Fama Tom. IV. p.* 58.

28) LETTR. HISTOR. Oct. 1720. pag. 430. *On a de vers le* 18. *du paſſé que M. Albani avoit reçû ordre du Pape declarer à l' Empereur, que la Cour,*

Abbate Mellicenſi Ordinis Benedictini fuit deliberatum, & varii reditus de diuerſis Abbatiis atque Prælaturis ipſi fuerunt adſignati. Adnuit tandem Paſſauienſis Epiſcopus, poſtquam procurante Imp. Pallium Archi-epiſcopale ipſi a Papa fuiſſet conceſſum, atque ex Diœceſi ſua nouo Archi-epiſcopo certum diſtrictum atque in hoc Monaſterium Neuburgenſe S. Crucis & Marienzellenſe ceſſit, contradicente tamen adhuc Archi-epiſcopo Salisburgenſi ob ius Metropolitanum Romæ, Viennæ, atque in Comitiis. D. 16. Martii 1728. ab Auguſtiſſimo Imperatore conſtituti Commiſſarii Sigismundus, Rudolphus & Philippus Ludouicus, e Comitibus de Sinzendorf, Gundaccarus, Comes a Starenberg vt & Ioſephus a Silua Marcheſius de Villaſſor renouationem inueſtiturarum, atque confirmationem omnium priuilegiorum ad eandem pertinentium pro omnibus ſeudis Imperii Hiſpaniarum, Regis Caroli VI, tam in Italia, quam in Circulo Burgundico ſitis, nunc ad Auguſtiſſimam domum Auſtriacam deuolutis, humillime petebant. Dum hæc a Iudicio Aulico cum Voto ad Imp. fuerint delata, atque ab Auguſtiſſimo Imp. illud fuiſſet adprobatum, ita vt hæc feuda vna cum Auſtriacis vno actu ab ipſo Imp. concederentur, ipſe actus Inueſtituræ d. 9. Aprilis 1728. in præſentia ſaltim quorundam Principum, 30) fuit peractus, atque dicti Commiſſarii de omnibus ſeudis Auſtriacis non ſolum, ſed etiam Italiæ & Circuli Burgundici ab ipſo Imp. fuerunt inueſtiti. 31)

§. LIX. Hoc ipſo, quo hæc ſcribo, anno d. 30. Ianuarii 1729. moriebatur Lotharius Franciſcus, Elector Moguntinus, ex gente Schœnbornia, cui in Electoratu & Archiepiſcopatu Moguntino ſucceſſit Franciſcus Ludouicus, antea Elector Treuirenſis, in cuius locum Franciſcus Georgius, e gente Schœnbornia, antea Præpoſitus d. 2. Maii fuit electus. Dum autem interea Directorium Moguntinum in Comitiis vacaret, varii illud adpetebant. Saxoniæ enim Elector per litteras, Anſage-Zettul d. 17. Februarii ad Seſſionem indixit, *hat zu Rath anſagen laſſen*, quas etiam Euangelici acceptarunt. Treuirenſis, atque Colonienſis idem fecerunt, quorum tamen litteræ acceptæ non fuerunt. Legatus Moguntinus circa noctem indicari fecit, poſtera die Seſſionem non futuram, cum proteſtatione contra aliorum Iura prætenſa, & reſeruatione Iurium Archi-epiſcopatus. Interim die 18. Februarii legati Electorales comparuerunt, Moguntino atque Bohemico excepto; ex Ducalibus, Guelferbytanus & Pomeranus, ex Ciuitatenſibus Regensburg. D. 20. Februarii 1729. a Saxone, Treuirenſi, Colonienſi & Moguntino iterum ad ſeſſiones fuit indictum, Electorales etiam, Moguntino & Bohemo excepto, comparuerunt, ex Ducali Collegio Guelferbytanus, Pomeranus, Glückſtadtienſis. Dum autem Moguntinus legatus a nouo Electore, Franciſco Ludouico ſe legitimaret, ceſſauit iterum controuerſia. 32)

Cour, de Rome étoit diſpoſée à accorder l' erection de l' Evéché de Vienne en Arche-véché, non obſtant les oppoſitions de l' Archevêque de Saltzbourg & de l' Evêque de Paſſau.

29) EVROP. FAMA 277. *Th. p.* 77. 317. *Th. pag.* 430.

30) Hos nominat MOSER *Reichs-Fama Tom. III. p.* 333. Ducem Antonium Vlricum Saxo-Meiningenſem, Ferdinandum Albertum, Ducem Brunſuico-Beuerenſem, Leopoldum Ducem Holſato-Wiſenburgenſem, Eugenium Principem, Principem Adamum Franciſcum Schvvartzenbergicum, Principem Ioſephum Lichtenſteinium, Iudicii Aulici Præſidem, Comitem de Wurmbrand, & Vice-cancellarium Imperii, Comitem de Schœnborn.

31) De hoc Inueſtituræ actu FABER *Tom. LII. c. XVII.* MOSERS *Reichs-Fama Tom. III. n. XXVIII.* Ferdinandus I, antequam adhuc fieret Rex Romanorum, in Comitiis Auguſtanis d. 5. Septembris 1530. prope Wellenburgum ad ædiculam S. Rhædæ in Marchionatu Burgouienſi, territorio proprio, de Auſtriæ Archi-Ducatu & Ducatu Würtenbergico, equo inſidens, cum maxima feſtiuitate fuit inueſtitus, ſecundum ACHILLEM PIRMINIVM GASSARVM *Ann. Augſpburg p.* 1789. Rudolphus II. a. 1599. per legatos de terris Auſtriacis ſolenniter fuit inueſtitus. Quid circa Imp. inueſtituram obtineat, docet MVLLER *Maximiliano II. Vorſt. c. LII.*

32) Quid in hac cauſa fuerit actum, exponit FABER *Tom. LIII. c. XXII.*

FINIS.

INDEX I. GENERALIS

CONTINENS PERIODOS ET SECTIONES EARUMQUE PAGINAS

PROLEGOMENA.

Sectio I. de Germanorum origine, nomine & finibus. pag. 1
Sectio II. de diis Germanorum & Cultu Sacrorum. 15
Sectio III. de Statu Ciuili, Militari, Oeconomico vett. Germanor. 35

PERIODVS I.

Germania Libera. 49

PERIODVS II.

Germania a Romanis tentata. 56

PERIODVS III.

Germania ſub Francis. 84

PERIODVS IV. GERMANIA CAROLINGICA.

Sectio I. de Carolo M. 118
Sectio II. de Ludouico pio, & diſſenſionibus filiorum. 149
Sectio III. de Lothario. 167
Sectio IV. de Ludouico II. 169
Sectio V. de Carolo Caluo. 179
Sectio VI. de Ludouico Balbo. 186
Sectio VII. de Ludouico Germanico, Carolomanno, Ludouico Iun. Carolo Craſſo. 189
Sectio VIII. de Arnolpho. 201
Sectio IX. de Ludouico Infante. 207
Sectio X. de Conrado I. 210

PERIODVS V. GERMANIA SAXONICA.

Sectio I. de Henrico Aucupe. 216
Sectio II. de Ottone Magno. 232
Sectio III. de Ottone II. 255
Sectio IV. de Ottone III. 262
Sectio V. de Henrico II. 270

PERIODVS VI. GERMANIA FRANCICA.

Sectio I. de Conrado II. Salico. 283
Sectio II. de Henrico III. 295
Sectio III. de Henrico IV. 303
Sectio IV. de Henrico V. 341
Sectio V. de Lothario II. 355

PERIODVS VII. GERMANIA SVEVICA.

Sectio I. de Conrado III. 367
Sectio II. de Friderico Barbaroſſa. 376
Sectio III. de Henrico VI. 417
Sectio IV. de Philippo Sueuo. 417
Sectio V. de Ottone IV. 440
Sectio VI. de Friderico II. 448
Sectio VII. de Conrado IV. 480
Sectio VIII. de Henrico Raſpone, & Guilielmo Batauo. 493

PERIODVS VIII. DE INTERREGNO MAGNO.

500

PERIODVS IX. AVSTRIACO-LVXENBVRGICA.

Sectio I. de Rudolpho Habsburgico. 512
Sectio II. de Adolpho Naſſouico. 535
Sectio III. de Alberto Auſtriaco. 544
Sectio IV. de Henrico VII. Luzenb. 551
Sectio V. de Ludouico Bauaro & Friderico Auſtriaco. 576
Sectio VI. de Carolo IV. & Günthero Schwartzburgico. 614
Sectio VII. de Wenceslao. 645
Sectio VIII. de Ruperto. 661
Sectio IX. de Sigismundo. 678

PERIODVS X. AVSTRIACA.

Sectio I. de Alberto II. 716
Sectio II. de Friderico III. 719

TOMVS. II.

PERIODVS X. AVSTRIACA

Sectio. III. de Maximiliano I. 912
Sectio IV. de Carolo V. 975
Sectio V. de Ferdinando I. 1082
Sectio VI. de Maximiliano II. 1093
Sectio VII. de Rudolpho II. 2010
Sectio VIII. de Matthia. 2046
Sectio IX. de Ferdinando II. 2056
Sectio X. de Ferdinando III. 3036
Sectio XI. de Leopoldo. 3062
Sectio XII. de Ioſepho. 4052
Sectio XIII. de CAROLO VI. 4074

INDEX II.

INDEX II.

RERUM ET VERBORUM CORPORIS HISTORIÆ GERMANICÆ

P.R. PROLEGOMENA DENOTAT; PRIOR NVMERVS ROMANVS PERIODVM, ALTER EIVS SECTIONEM, TERTIVS PARAGRAPHVM, QVARTVS PAGINAM; LITTERA VERO N. ADIECTA, NOTAS SIGNIFICAT.

A.

Abaffius (Michael) I. a Turcis loco Keminii Tranſyluaniæ Princeps conſtituitur. X. XI. 8, 3070. a Cæſareis ceditur. ibid.

Abaffius (Michael) II. Tranſyluaniæ Princeps, Cæſareos in hyberna recipit X. XI. 58. 4004.

Abdicationis Imperatoriæ inconſultis Electoribus factæ exemplum. IX. V. 23, 600

Abdua ſuperatur. X. III. 44, 969

Abotritos deuincit Ludouicus Germanicus. IV. VII. 4, 190

cum iisdem B. gerit Otto M. V. II. 19, 242

eorum Regio vaſtatur ab Ottone III. V. IV. 3, 264

Abſolutio per ſtolam quid? VII. IV. 3, 433. n. 24

Academia Bononienſis Ludouicum IV. defendit IX. V. 16, 591.

Erfurtenſis quando condita. IX. VI. 35, 642. n. 99.

eiusdem incrementa ex Pragenſi Academia IX. IX. 9, 685. n. 57.

Academia Heidelbergenſis IX. IX. 9, 685.

eius incrementa ibid.

Ingolſtadienſis quando condita. IX. IX. 9, 685. n. 57

Roſtochienſis, Cracouienſis quando condita ibid.

Königsbergenſis inſtituitur X. IV. 49, 1021

Lipſienſis a Friderico Bellicoſo ad normam Pragenſis erigitur. IX. IX. 9, 685. n. 57

Neapolitana a Friderico II. inſtituta VII. VI. 2. 450

Pariſienſis Ludouicum IV. defendit IX. V. 16. 591

Pragenſis a quo condita? IX. VI. 35, 642

eius fata & decrementa tempore Io. Huſſi IX. IX. 9, 685

Tigurina a Carolo M. dicitur fuiſſe inſtituta IV. I. 10, 226.

Academia Viadrina a Ioachimo I. Brandenburgico fundata X. III. 2, 924

Wittebergenſis a Friderico Sapiente fundata. ibid.

Acies Germanorum Veterum. Pr. III. 25, 44

Acrpmerus Cattorum Princeps. Pr. III. 12, 41

Acta Publica in eis vernaculus ſermo a Rudolphi I. temporibus inualuit. IX. I. 27, 529

Adelbertus in Italiam reuocatur. V. II. 26, 249

Adalgiſus Beneuentanorum Dux, bellum gerit cum Ludouico IV. IV. 5, 172

Adamus & Tuiſto iidem. Pr. I. 3, 2

Adamitæ in Huſſiticis Turbis qui? IX. IX. 22, 702.

Adelbero Maieſtatis reus in exilium mittitur VI. I. 9, 291

Adelbertus Berengarii filius fit ſupplex Ottoni M. V. II. 22, 246

S. Adelberti ad limina venit Otto III. V, IV. 6, n. 267

Adelbertus Bremenſis Archiepiſcopus ſub Henrico IV. omnia turbat. VI. III. 9, 309

eiicitur e regis curia. ibid. 20, 310

Adelbertus fit Dux Lotharingiæ VI. II. 7, 300

Adelgodus Archiepiſcopus Magdeburgenſis inueſtitur ab Henrico V. VI. IV. 3, 344

Adelheidam Caroli Calui Vxorem Papa non vult coronare IV. VI. 3, 188

Adelheida Ottonem M. in Italiam vocat, & ab ipſo liberatur V. II. 20, 244

fit eius Vxor. ibid. 21, 254

Adelheida Ottonis II. filia, Abbatiſſa Quedlinburgenſis VI. VIII. 8, 261

Adelheida Henrici III. filia, Abbatiſſa Quedlinburgenſis VI. II. 12, 303.

Adelheida Vxor Friderici Barbaroſſæ repudiata VII. II. 9, 384. 41, 415.

Adelheida Vxor Henrici IV. VI. III 50, 340

Adelheida Soror Henrici IV. eius nuptias petit Egbertus VI. III. 45, 353

Adelingi Germanorum. Pr. III. 14, 41

Adlegationis Ius in Pace Ryswicenſi exercitum, & controuerſiæ de eodem X. XI. 85, 4021

Adlegati Imperii ad Pacem Traiectenſem decernuntur X. XIII. 10, 4080

ab Euangelicis Statibus ad Pacem Badenſem poſtulantur. X. XIII. 15, 4085

Admiralis Cæſarei Exemplum. IX. IV. 15, 567

Admirandus Caſtiliæ in Luſitaniam ſecedit X. XI. 118, 4046

ADOLPHVS Naſſouius Imp. eius parentes & mores. IX. II. 1, 536

exigui erat patrimonii ib.

Rex Germaniæ eligitur annitente Moguntino ib. 2, 536

Adolphus ei contrarius eſt Albertus Auſtriacus ib.
qui tamen Feuda ab eodem recipit, a Colonienſi coronatur ib.
der Pfaffen-Kœnig cur fuerit dictus? ib.
in Alſatia Præfectos Imperiales & multa alia conſtituit IX. II. 3, 536.
qui tamen expelluntur ib.
Columbarienſes obſequium recuſantes obſidet, ib.
Epiſcopus Argentoratenſis, Comites, Ciuitates Sueuiæ & Alſatiæ nonnullæ eidem ſe opponunt. ibid. n. 19
ab Alberto degenere Thuringiam emit. IX. II. 4. 537
Mulhuſii ſere opprimitur ibid.
Terram Orientalem Miſneoſem inuadit, vaſtat. ib. 538
non incorporauit Imperio has Prouincias, ſed familiæ ſuæ proſpicere voluit ibid. n. 32
Pacem Publicam & Sueuiæ firmat ibid. 10, 543
De Inſulis in Rheno natis conſtitutionem publicat. ibid.
Arelatenſe Regnum vindicare conatur IX. II. 5, 539
cum Eduardo Angliæ Rege fœdus facit contra Gallos, inſignem pecuniam accipit ib.
quam emeodæ Thuringiæ male impendit ibid. 540
contra eum Moguntinus & quidam Electores Pragæ conſpirant. ibid. 6, 540
ad voluntatem Electorum ſe haud componens, odium incurrit ibid. 7, 540
ad Curiam Francofurtenſem euocatur. ib. 541
adnuente Papa deponitur, ib.
cauſſæ depoſitionis quænam? an iuſtæ fuerint? ibid. 8, 541
Ciuitates & quidam Principes fidem ei ſeruant 9, 542
Prœlium cum Alberto committit, in quo ab eodem occiditur ib. n. 58
ab Henrico Lutzelburgico Spiræ iuxta Albertum ſepelitur ibid.
Vxor & Liberi, Ibid. 11, 543
Adolphus Cliuiæ Comes, fit Dux per Sigismundum Imp. IX. IX. 31, 710
fit Archi-Epiſcopus Colonienſis X. II. 16. 701
ſucceſſionem petit in ducatum Iuliacenſem & Geldriæ X. II. 45, 761. n. 53
Adolphus Colonienſis fauet Philippo Sueuo. VII. IV. 9, 436
Adolphus Fridericus Dux Strelicenſis reſtitutionem damnorum a Ruſſis ipſi illatorum petit X. XIII. 30, 4096
Adolphus Holſatiæ Comes pellitur. VII. I. 3, 369
Adolphus Naſſouius Archi-Epiſcopus Moguntinus vna cum Diethero diſſidioſa electione eligitur. X. II. 34, 747
a Friderico Victorioſo Palatino ad Heidelbergam cæditur. ibid. 36, 749
Moguntiam capit. ibid.
cum aduerſario paci citur ibid.
Adolphus de Schauenburg, conceditur ei Comitatus Holſatiæ VI. IV. 12, 350
Adpellatio ad Concilium Generale Impp. aduerſus Papæ remedium. IX. V. 16, 591
Adrianus vide Hadrianus.
Aduocatia Sedis Romanæ quid? IV. I. 25, 136
Imperialis, eius iure ſibi vindicant ciuitates Imperiales tempore Interregni VIII. 14, 511
Sueuiæ Ciuitatum dubia redditur Eberhardo Wurtenbergico, IX. VI. 21, 636
eadem abdicare ſe coguntur Comites Wurtenbergici ibid.
Cœnobii Werthinenſis Ciuienſibus obuenit IX. V. 6, 581. n. 29
Aduocati Alſatiæ varii IX. II. 3, 536
graues ſunt Argentinenſi Epiſcopo & Comitibus Sueuiæ & Alſatiæ, ideo ab hiſce expelluntur ibid.
Colonienſis Eccleſiæ conſtituitur Carolus Audax. X. II. 47, 763
Prouinciales varii IX. IV. 5, 6, 557
Sueuiæ fit Fridericus Palatinus. IX. VI. 32, 639
Aegidius Rex a Francis adſciſcitur III. 28, 104
Aegyptii originem ſuam ab Iſide trahebant, Pr. I. 1, 1
Aeneas Syluius vid. Syluius.
Aerario publico proſpicitur X. IV. 81, 1056
Aetas legitima Electorum ad eligendum Imperatorem a Sigismuodo Imp. definita IX. IX. 7, 684
Aetius Clodionem cædit III. 26, 103
Africana Expeditio Caroli V. prior X. IV. 53, 1024. Altera Infeliciter ſuſcepta 59, 1030
Agilolfingica familia apud Bauaros, III. 41, 116
Agnes Vxor Henrici III. coronatur Auguſta VI. II. 4, 298. 12, 303
poſt eius mortem regimen Imperii gerit VI. III. 2. 305
Henricus IV. ipſi ſubducitur VI. III. 6, 308. moritur ibid.
Agnes Friderici II. Vxor, coronatur Aquisgrani VII. VI. 7, 453
Agnes Friderici Auſtriaci ſoror. VIII. 10, 509
Agnes Rudolphi I. filia Alberto Saxoni deſpondetur IX. I. 11, 517. fit eius vxor IX. I. 31. 535
Agnes Rudolphi Habspurgici vxor IX. I. 31, 533
Agria a Ferdinando I. in fidem recipitur X. V. 6, 1085
iterum recuperatur X. XII. 36, 472
ibidem Conuentus Vngarorum ibid.
Cæſareis deditur X. XI. 58, 4004
Aichelſtein quid? II. 11, 62
Aiſtadium capitur X. XI. 61
Alba Græca ab Amurathe Turco fruſtra obſeſſa X. II. 13, 729
Alba Regalis a Cæſareis occupatur. X. XI. 60, 4005
ALBERTVS I. Auſtriacus Imp. corporis habitus & mores IX. X. 20
fit Vicarius *Auſtriæ* 525. ibid.
inueſtitur vna cum fratre de eadem ibid.
a parente viuo, in ſucceſſorem irrito conatu commendatur IX. I. 30, 532
Albertus multos habet poſt patris mortem fauentes IX. II. 2, 536
qui ei coronam ſpondent ib.
hac ſpe fruſtratus, Feuda, ab Adolpho Naſſouio recipit ib.
filiam tamen Adolphi filio, vxorem dare renuit. ibid.
Philippi Pulchri R. G. partes contra Adolphum ſequitur IX. II. 5, 540
inoitatur ad regnom acceptandum IX. II. 7, 540
Moguntiæ Imp. eligitur 7. 540
Prælium cum Adolpho committit eundemque ſua manu obtruncat ibid. 9, 542
reſignata prima electione, iterum eligitur IX. III. 1, 544
coronatur a Colonienſi ib.
Regionem ad Anaſum bello a Bauaris repetere conatur ibid. 53, 544
cum Vngaris ob fines bella gerit ibid.
itemque cum Salisburgenſi ibid. 4, 544
Stirienſes Miniſteriales contra eum inſurgunt, ſubmittunt ſe tamen ibid. 4. 445
Veneno, cibo ſumpto, vitæ periculum adit, oculam amittit ibid. 5, 545
Sueuos maxime amat, ideo Auſtriis inuiſus ibid.

Alber-

Albertus cum Philippo Pulchro G. R. ſocietatem init. ibid. 6, 545
Comitia Norimbergæ a. 1299 frequentia celebrat IX. III. 7, 546
Filium Rudolphum Principem facit eidemque Auſtriacas Prouincias confert ib.
Vxorem Auguſtam coronari facit ibid.
Leges de Pace publica promulgat ibid. n. 30
Bohemiæ Regibus, vt Imperii officium non coronati præſtarent, indulget ibid. 547
Controuerſiam inter Eyſtatenſem & Wormatienſem de Proedria componit ibid.
Comitia Francofurti 1299. celebrat ib.
Hollandiam & Selandiam Imperio vindicare conatur IX. III. 8, 547
& Telonia ad Rhenum ib.
Graues cum Wenceslao II. R. Bohemiæ exercet controuerſias. ib. 9, 548
Rudolphum filium ſuum Regem Bohem. facit ibid.
eo mortuo Fridericum F. ſufficere fruſtra conatur ib.
Papa Electionem eius confirmare recuſat, cur? IX. III. 10, 548
cum Pontifice Bonifacio VIII. conciliatur. ib.
qui eidem Regnum Franciæ & alia adiudicat,
Vxor eius cur Papæ fuerit exoſa? ib.
Imperium Electione non Papæ Coronatione conferri, maſcule demonſtrat ib. n. 47
Thuringiam Friderico & Dicemanno præripere conatur, infelici euentu IX. III. 11, 549
ab Stephano Duce Bauariæ fugatur, ib.
Principatum in Heluetia affectat ib. 12, 550
per præfectos Tyrannos Fœderi Heluetico occaſionem præbet ib.
Bellum in Heluetos facturus, occiditur. IX. III. 13, 551
cauſa violentæ mortis? percuſſores? ib.
eorum pœna ib.
eius Vxor quænam? liberi quot? & deſcendentes ex liberis ib. 14. 551
poſt eius mortem Translatio Imperii in Gallos adfectatur IX. IV. 1, 553
ALBERTVS II. Imp.
eius Parentes, Mores, Doctorum Mæcenas X. I. 1, 716
a moribundo ſocero, præſentibus Hungariæ Bohemiæque Proceribus, Succeſſor deſignatur IX. IX. 34. 714
inde ſtatim Rex ſalutatur ib.
Tutela eius inter adgnatos controuerſa X. I. 2, 716
Auſtriæ regimen adgreditur ib.
Pacem per Auſtriam reſtituit, latronibus infeſtus ib.
cum vxore Eliſabetha Sigismundi filia Morauiæ vrbes in Dotem accipit. ib.
eandem contra Huſſitas defendit. ib.
Rex Vngariæ eligitur & coronatur X. I. 3, 716
eodem anno Rex Bohemiæ ib.
cum Polonis tamen de hoc regno certat ibid. 717
ex gradu prolapſus grauiter læditur, inde claudus ib.
Rex Rom. eligitur & coronatur. 4, 717
in Comitiis Noribergenſibus d. an. 1438. diffidationes abolet, Auſtregas ordinat, Germaniam in IV. Circulos diuidit, Executores Circulorum conſtituit X. I. 5, 717. 718
in Vngariam contra Turcas mouens, moritur ib. 6, 718
Vxor, quæ? eam grauidam relinquit filius Ladislaus poſtumus filiæ quæ? 7, 719
Albertus Auſtrius Sigismundo Imp. in Expeditione Huſſitica adſiſtit IX. IX. 19, 700
Albertus IV. Auſtriæ Dux, Mirabilia Mundi dictus. X. I. 1, 716
Albertus V. Prodigus Auſtriæ Dux, cum fratre Friderico III. Imp. ſpem ſuccedendi in Auſtria accipit X. II. 3, 722
ob controuerſam hereditatis Diuiſionem Bellum cum fratre gerit. 6, 724
Albertus V. Sueuia & vicinæ Heluetiis terræ cum pecuniæ ſumma ipſi conceduntur ib.
Vxorem ducit, ib.
cum fratre Romam proficiſcitur, fit Eques in Ponte Tiberino X. II. 21, 740. n. 45
cum eodem de hereditate contendit, Auſtria ſuper Anaſum ei cedit ib. 30, 746
cum Ludouico Bauaro denuo fratrem adgreditur, cur? X. II. 40, 752
iterum oppugnat eundem ib. 41, 753
proſcribitur & excommunicatur. ib.
Albertus Bauariæ Dux, pro Ladislao Poſtumo Rex Bohemiæ eligitur? quod tamen recuſat, X. II. 15, 731
Ratisbonam occupat, reſtituit tamen X. II. 60, 779. 780. n. 32
Albertus Achilles Marchio Brandenburgicus, iudicium Campani de eo. X. II. 19, 735
IX. prœlia cum Noribergenſibus committit. ib.
cum Vdalrico Wurtenbergico aliis graue bellum cum ciuitatibus Imperii gerit ibid.
Pacem iniquam iisdem extorquet. ib.
Militiæ Imperialis Præfectus contra Ludouicum Bauarum conſtituitur X. II. 40, 752
Albertus Brandenburgicus in Expeditione Friderici III. contra Carolum Burgundum verſatur X. II. 48, 765
de Ducatu Stetinenſi inueſtitur. X. II. 63, 786. n. 72
Dominium directum eius Ducatus acquirit ib.
Albertus Alcibiades Marchio Brandenburgicus a Cæſare, Mauritio auxilio miſſus capitur X. IV. 72, 1043
turbas in Imperio mouet. 95, 1069
multum damni paſſim infert ib.
Carolo V. reconciliatur 97, 1071
nouas turbas mouet. 99, 1073
eidem per Germaniam ſæuienti, bellum indicunt, fœdere iuncti. ib. 1074
profligatus, Brunſuicum fugit ib.
a Cæſare & Camera Imperiali proſcribitur ib.
in Galliam confugit, cum aduerſariis, vt experiretur lege, Pfortzheimum veniens, moritur. ib. 1075
Albertus Vrſus Saxoniam ſibi vindicat. VII. I. 3, 369
in Ducatu confirmatur ib.
ab Henrico Superbo ex Saxonia eiicitur. ib. 4, 369
inter eundem & Henricum Leonem controuerſia de Terris Winzenburgenſibus VII. II. 4. 380
Albertus Moguntinus contra Henricum V. turbas mouet VI. IV. 4, 351
Saxones concitat 15, 352
Electio Imp. ipſi relinquitur. VI. V. 2, 357
Albertus Moguntinus fit Cardinalis X. III. 46, 971
Albertus II. Aſcanius Dux Saxoniæ, qua ratione Ius, & votum Electorale adquiſiuerit IX. I. 28, 530. IV. V. 5, 579. n. 22
Succeſſionem Lüneburgicam adfectat contra Magnum Torquatum IX. VI. 27, 636
Ordines Prouinciales ei fauent ib.
Albertus III. Saxoniæ Elector, vltimus Gentis Aſcaniæ. IX. IX. 31, 710
Lites de eius ſucceſſione ib.
Albertus Dux Saxoniæ in Coronatione Alberti I. opprimitur IX. III. 1, 544
Albertus Animoſus Dux Saxoniæ, vna cum fratre a Conrado a Kauffungum rapitur. X. II. 64, 487
in Expeditione contra Carolum Burgundum Vexillo Imperiali præfectus. X. II. 48, 765

Albertus Animoſus
contra Matthiam Coruinum miſſus Pacem cum eo & Friderico III. procurat. X. II. 56, 774
Belgii fit Gubernator, rebelles Maximiliano I. domat ib. 59, 776
Expectatiuam in Iuliacenſem & Montenſem Succeſſionem accipit X. II. 63, 786
fit Præfectus Militiæ Imperialis X. III. 5, 929
fit Friſiæ Præfectus X. III. 9, 936
Albertus Coburgenſem Ducatum adipiſcitur X. XI. 94, 4027. moritur 1821. ib.
Albertus Degener Thuringiæ Landgrauius hæres Auſtriæ VIII. 10. 509
ex paterna diuiſione ei obuenit Thuringia IX. II. 4. 587
Vxor Margaretha Friderici II. Imp. filia: concubina quænam? ib.
graues cum filiis controuerſias habet ib.
eos exhæredare cogitat ib.
Apicio filio illegitimo multa caſtra concedit ib.
a Friderico filio capitur, ib.
eundem cum filiis componere conatur Rudolphus Habsburgicus IX. I. 27, 529
Thuringiæ plura bona vendit IX. II. 4, 537
& tandem omnem prouinciam Adolpho Regi ib.
Albertus Babenbergenſis Comes Conradum Ludouici Regis fratrem occidit IV. IX. 3, 209
capitur & capite plectitur ib.
Albertus Senior *Goritiæ* Comes auguſtæ dignitatis Candidatus. IX. I. 10, 516
Albertus Habsburgicus Argentoratenſium militiæ præfectus IX. I. 7, 515
Albuquerckam Luſitani occupant. X. XII. 5, 4053
Alcantaram Luſitani occupant X. XII. 5, 4053
amittunt ib. 20, 4060
ab Hiſpanis recuperatur 11, 4056
Alcis nomine Caſtor & Pollux apud Germanos culti Pr. II. 21, 24
vox quid denotet? ib.
Alcoranus, ſuper eo Pacem iuramento firmant Turcæ X. II. 13, 730
Aldenardam Cæſarei obſident X. XI. 29, 3086
eius obſidio ſoluta ib.
d' Alegre Marchio de Pace proponit. X. XII. 33, 4068
Alemanni de eorum nomine ſententiæ variæ Pr. I. 21, 8
ab Allerley Mann deducendum. 23, 9
ex Gallis Sueuisque mixti 24, 9
Francis ſunt antiquiores ib.
Sedes ipſorum veræ. ib.
a Romanis Francisque ſubinde deuicti 25, 9
inter quinque Germaniæ Populos numerantur 26, 10
rectius tamen Sueui potiſſimum ib.
Alemanni ſub eorum nomine ſæpius omnes Germani intelliguntur Pr. I. 26, 10
a Clodouæo vincuntur III. 29, 106
item ab aliis IV. 32, 115
eorum Migrationes II. 36, 844
Alemannia Pars regni Teutonici Pr. I. 31, 12
Alemanniæ Ducatum adipiſcitur Ludolphus V. II. 28, 251.
eundem vaſtant Hungari. IV. I. 8, 214
eundem obtinet Hermannus Iunior V. V. 9, 279
adipiſcitur Otto Marchio Sueinfurtenſis a. 1048. VI. II. 9, 301
Alemannus an Rex Germanorum fuerit Pr. II. 20, 23
eidem Boiorum dux Theodolucum & montem dicanit ib.
Alexander Seuerus occiditur II. 27, 75
Alexander I. fit Papa VI. III. 5, 306. n. 13
Alexander III. reprobatur a Synodo Leonenſi. VII. II. 24, 396
Fridericum Barbaroſſam excommunicat VII. II. 28. 400
an pedibus conculcauerit Fridericum Barbaroſſam 33, 404. n. 19, 20
pacificitur cum eodem ib.
Alexander V. Papa Piſanus Schiſma auget IX. VIII. 10, 675
Alexandriam Mediolanenſes extruunt. VII. II. 31, 402
obſidetur a Friderico Barbaroſſa, ib.
Alexandrinum Territorium Sabaudiæ Duci ceditur X. XII. 24, 29. 3085
Alffer vox quid denotet? Pr. II. 21, 24
Alicante tentatur X. XI. 82, 4018
a Fœderatis occupatur X. XII. 11. 4057
a Gallis capitur. 20, 4060
Alienatio Prouinciarum Imperii ei obſiſtunt Electores IX. VII. 17, 654
bonorum Imperii ei obſiſtunt ciuitates Sueciæ IX. VI. 32, 639
eam euitare in Italia conatur Fridericus III. Imp. X. II. 22, n. 54
Almericus coronatur Rex Cypri VII. III. 7, 424
Almona Franciæ non Sueuiæ fluuius Pr. I. 22, 16
Alodes III. 17, 96 diſtinctio inter Alodem & Terram Salicam ib.
Allianz-Rath Fœderis Rhenanorum Principum d. an. 1658. X. XI. 5, 3067
Allodia Sileſiæ Ioanni Luzelburgico in Feudum oblata IX. VI. 35, 642.
Guelphica Henrico Leoni relinquuntur VII. II. 35, 410. n. 56
de Alliaco, Petrus, Reformationem Eccleſiæ in Concilio Conſtantienſi vrget IX. IX. 11, 688. n. 72
Allmende Paſcuæ nomen, vnde? Pr. I. 23, 9
Almone Franciæ non Sueuiæ fluuius Pr. I. 22. 8
Alphonſus Caſtiliæ Rex
Romanorum Rex eligitur VIII. 2, 501
tanquam Philoſophus latitudinem Imperii Romani ſpernit. ib. 4, 504. n. 22
eius Contentiones cum Richardo Anglo de Imperio ib. 4, 508
motibus Saracenorum implicatur 5, 506
nihil contra Richardum efficere poteſt. ib. 5, 506
num Iuri ſuo renunciauerit? 6, 507
electo Rudolpho Habsburgico Imperium denuum petit, renunciat tamen IX. I. 12, 518. n. 42
Alphonſus Rex Neapolitanus
eius Iura in Ducatum Mediolanenſem, extincta Galeatiorum Familia X. II. 18, 734
in eius Aula contractus matrimonii Friderici III. Imp. cum Leonora Luſitana ſinitur ib. 20, 737
eundem Imp. inuiſit ibid. 22, 740
Alruna Mulieres fatidicæ, vnde nomen? Pr. II. 26, 27
Alſatia vaſtatur ab Hungaris,
Landgrauiatus iure vxorio ad Habsburgicos delatus VIII. 9, 509. IX. I. 1, 514
Alſatiæ Landgrauius Rudolphus filius a parente Rudolpho Habsburgico constituitur. IX. I. 31, 534
Aduocati varii graves iidem Argentoratenſi Epiſcopo, & Comitibus Alſatiæ, ideo expelluntur. IX. II. 3. 536
Præfectus fit Comes de Ochſenſtein ib.
eius res ordinat Adolphus Naſſouius Imp. varios Præfectos & Aduocatos conſtituit ib.
Comitatus in Dotalitium Blancæ Gallicæ conſtitutus IX. III. 6, 545
ſub Carolo IV. vaſtatur ab Arnaldo de Seruola IX. VI. 24, 633
in eadem Fridericus III. Imp. Gallis in auxilium ipſi contra Heluetos venientibus hyberna promittit. X. II. 10, 726
an iam tum de ea rapienda cogitauerint Galli? ib. n. 49
ab Arminiacis in Bello, dem Armen Iecken-Kriege vulgo dicto diripitur ib.
eandem relinquunt ib. 11, 728

Alſa-

Google

Alſatia Carolo Burgundo oppignorata *X. II.* 47, 764 n. 70
a Cæſareis petitur, hos Sueci inſequuntur *X. IX.* 56. 350
Gallis ceditur 73, 328
eiusdem X. Ciuitates Imperiales a Turennio intercipiuntur. *X. XI.* 28, 3084
eædem a Gallis ſubingantur *X. XI.* 50, 398
totam vicinasque ditiones Gallus ſubiugare nititur 50, ibid.
Apoſtoli Amandus & ArbogaſtusII, 34, 63
Altaich cœnobii Origines, nomen Pr. *II.* 28, n. 24
Altaria Germanorum, quo modo comparata? Pr. *II.* 29, 29
reliquiæ vbi inueniendæ? ib. 30, n. 33. 34
in montibus & collibus potiſſimum extructa ibid.
Altenburgi Comites parentes Gentis Habsburgo-Auſtriacæ. *IX. I.* 1, 513
Altenburgum Oſterlandiæ Ciuitas Imperialis *IX. III.* 11, 549. n. 57
Friderico Admorſo oppignoratur *IX. V.* 8, 558
Altenburgi Burggrauiatus Miſnenſibus cedit *IX. I.* 28, 530
Altenburgenſes, & Coburgenſes in Terras Succeſſio controuerſa *X. XI.* 24, 3081
Alternatio Electotatus Palatini, quando cœperit? *IX. VI.* 20, 627
eadem ſublata a Carolo ib.
Altiſſiodorenſis terra Margarethæ Maximiliani I. filiæ in Dotem conſtituitur. *X. II.* 53, 772
Altranſtadtenſis Pax. *X. XII.* 10, 4056
Altouaniæ incendium a Suecis factum. *X. XIII.* 17, 4087
Altſtedium Vinarienſes obtinent *X. XI.* 24, 3081. 72, 4012
Alata fluuius in Hungaria protermino in Carolum VI. & Turcas ſtatuitur *X. XIII.* 28
Alzeiam ad Rhenum Cæſareani capiunt *X. XI.* 11, 3072
Amadeus VIII. Sabaudiæ Comes, a Sigismundo Imp. Dux creatur *IX. IX.* 31, 710
fit Papa ſub Felicis V. nomine ib. 29, 708
dominio ſuo priuatur, idque ad Regem Franciæ deuoluitur *X. II.* 17, 734
Amalphi reperitur Codex Pandectarum *VI. V.* 9. 364
Amandus Alſatorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
S. Amandi Caſtrum Galli recuperant. *X. XII.* 8, 4078
Ambiorix Germanorum Rex Pr. *III.* 12, 40
Ambrun Sabaudiæ Dux capit. *X. XI.* 81; 4017
Amurathes Turcarum Imperator eius geſta tempora Alberti Imp. *X. I.* 6, 718
tempore Friderici III. *X. II.* 13, 729 ſeqq.
Anabaptiſta Monaſterii Weſtphaliæ ſedes ſuas figunt, *X. IX.* 52, 1023
Anaſtaſius adſertor Iurium Papalium. *IV. II.* 4 154
Anclamum deditione capitur *X. XI.* 37, 3091
Ancona deditur Friderico Barbaroſſæ. *VII. II.* 28, 399
Andernacenſes Conuentus d. an. 1474. *X. II.* 47
Andreas Vngariæ Rex cum Alberto I. pacem facit *IX. III.* 3, 544
Andreæ II. Priuilegium in Vngaria aboletur *X. XI.* 59, 4005
Anglia, in eandem Saxones Coloniam ducunt. *II.* 34, 82
Angli cum Gallis auxilio veniunt Friderico III. Imp. contra Heluetos *X. II.* 10, 726
cum Belgis in Piccardiam irrumpunt *X. IV.* 22, 990
eorum motus *X. XII.* 35, 4071
a Fœderatis plane ſecedunt *X. XIII.* 8, 4078
Angli pacem arcanam cum Gallis faciunt *X. XIII.* 10, 4085
Anglicanum Parlamentum Belgas de non præſtito ſufficienti auxilio inculpat ib.
Angriuarii Francorum populi *III.* 18, 98
Anhaltinis Principibus Alberto & Waldemaro Expectatiua in Marchionatum Brandenburgenſem conceſſa *IX. VI.* 8, 620. n. 41
in Protectionem Regis Sueciæ ſe dederunt *X. IX.* 47, 3011
in Succeſſionem Lauenburgenſem prætendunt *X. XI.* 71, 4015
Anna Britannica cum Maximiliano I. per Aurantium Principem matrimonium contrahit *X. II.* 62, 781
eiusdem Bellum cum Carolo VIII. Rege Galliæ ibid.
ab eodem rapitur, in vxorem ducitur ib. 782
Anna Hohenbergica Rudolphi I. vxor *IX. I.* 4, 514
Anna Caroli IV. vxor a Colonienſi coronatur. *IX. VI.* 15, 622
Anna, Maximiliani II. filia maior natu Philippo II. deſtinata in Belgium abducitur *X. VI.* 12, 2008
Annales Fuldenſes emendantur. *III.* 33, 108. n. 14
Annatas Papæ non ſoluens Dietherus Moguntinus deponitur *X. II.* 36, 748
Annis Chriſti primus in Diplomatibus vtitur Carolus Craſſus *IV. VII.* 25, 198
Anno Colonienſis Archi-Epiſcopus Henricum IV. matri ſubducit *VI. III.* 6, 308
Germaniæ regnum adminiſtrat. ibid. 7. 308. 10, 311. n. 49
Annulus pronubus, in illuſtrium ſponſaliis vſitatus olim *X. II.* 20, 736. n. 25
Ansburgum quæ vrbs? *IV. IX.* 2, 208. n. 11
Ansgard vxor Caroli Calui *IV. VI.* 5, 189
Ansgarius Saxonum Apoſtolus Pr. *II.* 34, 34
Antonius Pius Germanos per legatos vincit *II.* 25, 72
Antonius Vlricus Dux Guelferbytanus contradicit IX. Electoratui *X. XI.* 74, 4013
fœderi Gallico renunciat 109
Antwerpiæ de pace agitur *X. XII.* 33, 4069
de Apertura Iure in caſtro Rheinfels controuerſia *X. XI.* 90, 4024
Aphrodiſium a Carolo V. capitur noui B. Turcici occaſionem præbet *X. IV.* 85, 1060
Apitius illegitimus filius Alberti Degeneris. *IX. II.* 4, 538
multa a Patre caſtra accipit ibid.
Appellatio a Cæſare male informato ad melius informandum *X. VII.* 34, 2037
Apoſtoli Germanorum, quinam? Pr. II. 34, 34
Apuliam & Calabriam ad Imperium Romanum transferre conatur Otto *V. III.* 6, 259
eandem Imperio vindicat Henricus II. *V. V.* 6, 277
Normannis adſignatur a Conrado II. *VI. I.* 6, 289
Apulia Apuliæ Ducatus Reginaldo conceditur *VI. V.* 8, 363
eum Imperio vult reſtitui Otto IV. *VII. V.* 7, 444. 8, 445
eam ſibi ſubiicit Fridericus II. *VII. VI.* 6, 452
per *Aquaductum* Cremona, aliæ vrbes, capiuntur *X. XI.* 106, 4038
Aquila Romanæ a Germanis captæ *II.* 15, 66. n. 86
Aquisgranum, Aquisgranenſes.
an Caroli M. locus natalis? *IV. I.* 4, 121
Sedes ejusdem *IV. I.* 10, 127
ibi fit diuiſio Regni Lotharingici *IV. V.* 3, 182 n. 20
inteſtina Ottonis III. ſepeliuntur. *V. IV.* 8, 269
Regni ſtatum ordinat Conradus II. *VI. I.* 3, 285
Rupertum Imperatorem admittere recuſat, cur? proſcribitur *IX. VIII.* 3, 664
num Inſignium Imperialium tutelaris. *IX. IX.* 33, 714. n. 78

Aquiſgranum
pestis grauiſſime vexat *X. IV.* 7, 973
motus. *X. VII.* 5, 2012. recrudeſcunt ib. 12, 2019
tanquam contomaces ſententia condemnantur 21, 2027
noui motus 39. 2044
banno notari, *X. VIII.* 5, 2050
Inſignium Imperii adſeruationem petunt *X. XIII.* 6, 4077
Aquitani Ludouicum Germanicum inuitant *IV. VII.* 4, 190
Aquitanicum Bellum Caroli M. *IV. I.* 13, 128
Arbitri illuſtres in Controuerſiis Rudolphi Habsburgici & Epiſcopi Baſileenſis *IX. I.* 9, 516
in diuidendo Palatinatu inter Ruperti Imp. filios *IX. VIII.* 13, 677
ad illos prouocat Fridericus III. Imperator in controuerſia cum Heluetiis, *X. II.* 9, 725
Comptomiſſarii in Cauſſa Wildfangiatus, conſtituuntur Galliæ & Sueciæ Reges *X. XI.* 15, 3075
Arbogaſtus Alſatorum Apoſtolus Pr. *II.* 34, 34
Arbogaſtus Dux Francorum *III.* 24, 102
Arborum Cultus apud Germanos Pr. *II.* 27, 28
legibus puſtea prohibitus ib. 29.
Arelatenſe Regnum.
obtinet Fridericus Barbaroſſa. *VII. II.* 29, 401
a Benedicto XII. poſtulat Galliæ Rex *IX. V.* 23, 600
obtinet Henricus III. *VI. II.* 1, 295
ad Germanos deuolutum *IX. I.* 25, 527
Franci rapiunt, conniuente Rudolpho I. ib.
ſub Adolpho Naſſouio repetitum a Germanis *IX. II.* 5, 539
quale ſub Carolo IV. *IX. VI.* 24, 632
an Gallis ceſſerit & diſſipauerit? ib. 634. n. 33
in varios Principatus & Comitatus diuiſum, Imperii dominium directum adgnoſcit ib. 632
eius Vicarius, Tutor & Archi-Cancellarius quis? ibid. 633
Archi-Camerarii officium domui Brandenb. reſeruatum *IX. VI.* 23, 631
Archi-Cancellarii Imperii per Regnum Arelatenſe Treuirenſes quando facti? *IX. VI.* 24, 633
Auguſtæ Abbas Fuldenſis *IX. VI.* 34, 641
Archi-Cancellariatus Iuribus conuentus Deputatorum Imperii Indictionem ab Imperatore factam, contrariam eſſe putat Moguntinus *X. XI.* 5, 3067
Archi-Dapiferatus Imperii Palatinæ Domui a Sigiſmundo per A. B. confirmatur *IX. IX.* 7. 684
Archi-Ducis Auſtriæ titulus quando cœperit? *X. II.* 63, 786
Archi Mareſchallus Ius habet Vexillum Imperii ferendi *X. XI.* 75, 4013
Archi-Mareſchallatus officium in Marchiones Miſnenſes transfertur. *IX. IX.* 31. 712
Archi-Pincernatus Officium ab ipſo Rege Bohemiæ adminiſtratum, quo habitu? *XI. I.* 28, 530
Officium Regi Bohemiæ a Rudolpho I. confirmatum *IX. I.* 28, 530
Archi-Theſaurarii munus obtinet Elector Hannoueranus *X. X,* 75, 4014 *X. XII.* 30, 4066
Archi-Vexilliferi munus *X. XI.* 74, 75, 4013
Argentina, Argentoratum.
Caput Ducatus Alemannici. Pt. I. 26, 10
ibi Hercules ſub nomine Krüzmanni cultus *II.* 20, 23
Fœdus concluditur inter Lotharium & Carolum. *IV. II.* 23, 166
diſſidia cum Walthero Geroltſeggio Epiſcopo. *IX. I.* 7, 515
militiæ Præfectus Rudolphus Habsburgicos ib.
an iam adpetierit Carolus VII. in dem Armen Iecken-Kriege *X. II.* 10, 726. n. 49
Pons a Gallis ad impediendum Cæſareanorum tranſitum combuſtus *X. XI.* 26, n. 28, 3082
Argentina
ad Neutralitatem acceptandam cogitur *X. XI.* 34, 3090
vt a vinculo Imperii ſe liberent, & Gallis ſe ſubmittant, iubentur. *X. XI.* 50, 3098
Galli ad deditionem compellunt 51, 3099
vrbi Arx imponitur. 53, 4000
de reſtitutione eius diſceptatur. 85, 86, 4022
Gallis per Pacem Ryswicenſem ceditur. 87, 4023
Argentinenſem Epiſcopatum Io. Georgius certis conditionibus Lotharingo Carolo cedit. *X. VII.* 11, 2018
Arigiſus Beneuentanus Dux ſe Carolo M. ſubiicit. *IV. I.* 24, 136
Ariouiſtus Rex Germanorum, Aeduos vincit. Pr. *III.* 12, 40. *II.* 1, 56
ad euodem Cæſaris Legatio ib.
a Cæſare prœlio vincitur ibid.
Arium Arteſiæ Galli occupant *X. XI.* 36, 3091
Arletum Fœderati capiunt, Galli recuperant *X. XIII.* 7, 4077
Arma ſumere apud Germanos cui licitum? Pr. *III.* 16, 43
Germanorum Veterum Pr. *III.* 23, 43
d' *Armigniac*, Ioannes, Comes Dux Gallorum militaris, ab eo Galli milites Arminiacken *Armalecken* dicti, *X. II.* 7, 727. n. 55
Arminius
Dux Cheruſcorum Pr. *III.* 12, 41
Varum deuincit *II.* 15, 66
eiusdem cum Segeſte diſcordiæ. *II.* 19, 68
funditur a Germanico ib.
profligato Marobodno dolo propinquorum cadit *II.* 22, 70
Sedes. ibid.
Statua & Cultus Pr. *II.* 15, 21
Armiſtitium inter Gallos & Anglos d. an. 1712. *X. XIII.* 10, 4081
vicennale cum Gallis. *X. XI.* 57, 4003
Arnoldus Cancellarius Friderici Barbaroſſæ Moguntinus Archi-Epiſcopus conſtituitur. *VII. II.* 6, 380
Arnoldus Bauariæ Dux *IV. X.* 4, 212
Brixienſis turbas Romæ mouet. *VII. I.* 11, 373
Moguntinus Archi-Epiſcopus conſtituitur *VII. II.* 25, 397
Arnoldus Moguntinus, eius cum Hermanno Palatino Comite controuerſia a Friderico Barbaroſſa componitur *VII. II.* 8, 384
Arnoldus Egmondanus Geldriæ Ducatum Carolo Audaci vendit *X. II.* 45, 761. n. 53
Arnolphus Imp.
Nothus Carolomanni *IV. VII.* 14, 194
contra Carolum Craſſum agit. *IV. VIII.* 27, 199
Regnum Teutonicum adipiſcitur ib. 2, 202
Zuendeboldo regnum Bohemiæ cedit. ibid. 3, 202
Lotharingiæ regnum ſibi vindicare conatur *IV. VIII.* 3, 203
de Normannis triumphet ibid.
Iura in Regnum Galliæ ibid.
Slauos deuincit ibid. 6, 205
eius Bellum Italicum ibid.
fit Imperator: inuiatur Romam ib. coronatur a Pontifice ib. 5, 205 tertia vice Italiam ingreditur. 6, 205 moritur ib. 6. 206
Vxor & liberi ib. Epitaph. ib. 206. n. 39
Arnolphus Bauariæ Dux contra Conradum I. rebellis *IV. X.* 6, 214
bellum gerit cum Henrico Aucupe *V. I.* 5, 220
obit. *V. II.* 6, 235
eius filiis Succeſſio denegatur. ib. rebelles facti coguntur. ibid.
Arnſtadt vide *Schwarzburg.*
Arragonia quædam loca Carolus III. occupat *X. XII.* 5, 4053. ſqq.
regnum Carolo III. homagium præſtat ibid. 11, 4056
redit in poteſtatem Philippi Andegauenſis 20, 4060

Arteſia

Arteſia Comitatus Margarethæ Maximiliani I. filiæ in Dotem conſtituitur *X. II.* 53, 772
in eandem Fœderatorum irruptio *X. XII.* 23, 4062
Artognus ICtus, Friderici III. Imp. Legatus ad Mediolanenſes. *X. II.* 18, 735
Aſtaricus, Regaiſus, Francorum Reges beſtiis obiiciuntur *III.* 23, 101. n. 49
Aſcanii Duces & Electores Saxoniæ cum Lauenburgicis de Iure & Voto Electorali contendunt *IX. V.* 5, 579. n. 22
Aſcania Gens in Electoratu Saxonico emortua *IX. IX.* 31, 710
Aſcaniam Konigsmarckius occupat. *X. X.* 18, 3046
Aſchaffenburgum Turennius capit *X. XI.* 27, 3083
Askenas an Germanorum Pater? Pr. *I.* 4, 2
Askenakim Iudæorum an Germani ibid.
Aſellorum factio in Hollandia quæ? *X. II.* 53, 771 ſublata a Maximiliano *I.* ibid.
Aſeburg Caſtellum reſtaurat Henricus *IV. VI. III.* 25, 318
Aſſociatio quinque Circulorum *X. XI.* 108, 4042
Aſſeſſores Iudicii Cameralis a Friderico III. conſtituti, omnes ſunt Doctores *X. II.* 46. 763. n. 65
Aſſecurationes & Reuerſales ſtatibus Megapolitanis conceſſa *X. XIII.* 29, n. 22. 4094
Aſyli Ius Lucis conſecratis tribuunt Germani. Pr. *II.* 28, 28
Atheus an fuerit Fridericus II. *VI. VII.* 13, 460 n. 78
Athum Galli occupant *X. XI.* 80, 4017
Fœderati capiunt *X. XII.* 13, 4058
Atlantica Platonis an pro America habenda? *X. II.* 64, n. 77
Atrebatenſis Pax d. an. 1482. *X. II.* 53, 771
Horreum Gallorum ab Albemarlio comburitur *X. XIII.* 8, 4077
Attiniaci VVittikindus baptizatur *IV. I.* 20, 130
Attuagii Francorum Populus *III.* 18, 97
Attuatici Tungris adſcripti, eorum migratio, fata. Pr. *I.* 18, 7
Auares vide Hunni *IV. I.* 30, 142
S. Audomari fanum a Gallis obſeſſum & captum *X. XI.* 38, 3092
Auelliana Galli potiuntur. *X. XI.* 81, 4017
Auenionenſem Pontificis Sedem Romani ægre ferunt. *IX. V.* 19, 594
is, Ciuitas Papæ venditur *IX. VI.* 24. 633
id Carolus IV. confirmat ib.
Auguſta Taurinorum a Gallis obſidetur a Fœderatis liberatur *X. XII.* 12, 4057
Auguſta Treuirorum a Tallardo occupata *X. XI.* 107, 4040
recuperatur 121, 4048
Auguſta Vindelicorum.
eius Origines, nomen vetuſtum. Pr. *II.* 19, 23. n. 58
capta ab Henrico IV. *VI. II.* 42, 533
ibidem inteſtina Ottonis III. ſepeliuntur *V. IV.* 8, 269
publico religonis Lutheranæ exercitio priuatur *X. IX.* 36, 2099
Suecus potitur 52, 3014
per extremam famem ad deditionem compulſa. *X. IX.* 77, 3031
ibidem 1686. Foedus pangitur inter Imperatorem & Germanos Principes *X. XI.* 64, 4007
Cæſaris Coniux & Ioſephus coronantur 69, 4011
eam Elector Bauariæ occupat 117, 3045
eo Imperii Comitia transferuntur. *X. XIII.* 21, 4089
Auguſtana Confeſſio publice prælegitur. *X. IV.* 43, 1015
eiusdem auctores ib. n. 53, 1018
inuatiata cur dicatur? ib. n. 54
refutatur 44, 1016
illius Apologia ib. 1287. ib. 1017
Auguſtanæ Confeſſioni addicti pro Reformatis in Comitiis Auguſtanis d. an. 1594. intercedunt *X. VII.* 12, 2026
de Auguſta, *Vlricus IX. V.* 27, 607
Auguſtu Coronatio *IX. VI.* 15, 622
Archi-Cancellarius Abbas Fuldenſis ibid. 34, 641
in Coronatione eius, quid muneris eidem? ib.
Auguſtus Imp. Rom. eius ob Varianam Cladem metus *II.* 16, 67
Auguſtus Mauritii frater, Elector ſalutatur *X. IV.* 100, 1075
de terris ſuis inueſtitur *X. VI.* 6, 1098
eidem de Expeditione Gothana ſatisfit 9, 2006
in Cæſaris partes relictis, Suecis tranſit. *X. X.* 16, 3045
Auguſtus II. Rex Poloniæ
Ius ſuum in Succeſſionem Lauenburgicam Lüneburgicis cedit *X. XI.* 71, 4011
concluſo cum Leopoldo fœdere exercitum Cæſareum in Vngaria ducit *X. XI.* 91, 4025
Temesvvarium fruſtra obſidet. ibid.
pacem Altranſtadtenſem facit. *X. XII.* 10, 4056
in Caſtris Fœderatorum ad Inſulas verſatur. *X. XII.* 23, 4062
Poloniam denuo intrat. *X. XIII.* 16, 4086
Suecorum Prouincias Germanicas inuadit ib.
Auiſamenta Conſtantienſia d. an. 1416. *IX. IX.* 33, 613
Moguntina d. an. 1417. ib.
d. an. 1441. *X. II.* 5. 723. n. 27
Aulicum Iudicium vide *Iudicium.*
Aumalius Dux capitur *X. IV.* 97
Arauſionis Princeps cum Anna Britannica, nomine Maximiliani I. decumbit armatus *X. II.* 62, 781
pacem Senliſenſem procurat. ib. 785
occiditur. *X. IV.* 36, 1571
Aurea Bulla Caroli IV. Imp. *IX. VI.* 20, 628
an cum conſenſu Galliæ Ordinum Metis ſtabilita ib. n. 88
Sigismundi Imp. quid contineat? *IX. IX.* 7, 684. 33, 714
Friderici III. Imp. ſuper Ducatu Holſatiæ, Stormatiæ Chriſtiano I. Daniæ Regi conceſſa. *X. II.* 46, 762
Friderici II. *VII. VI.* 26, 476
M. Aurelius felix in Germanos. *II.* 25, 72
bellum Marcomannicum feliciter tranſigit ib.
Aurelianus II. 28, 76
Dux, Gallus moritur *X. IV.* 63, 1036
Aurelianenſis Dux, ducatum Mediolanenſem petit, quo argumento? *X. II.* 18, 734
Aurelianenſis Duciſſa Eliſabetha Charlotta petit Succeſſionem Allodialem Palatinam. *X. XI.* 61, 4006
Prætenſiones eius, quid de iis in Pace Ryſvvicenſi actum *X. XI.* 87, 4023
Proteſtatio in Pace Ryſvvicenſi 88. ibid.
cauſſa Francofurti diſceptatur ib. 89
Iudicium in ea ibid.
de Auria (Doria) Ianuenſium Admiratus *IX. IV.* 15, 567. n. 85
Andreas, deſerto Franciſco I. ad Carolum V. ſe confert *X. IV.* 96, 1070
Aurinia fatidica mulier, Deæ loco culta Pr. *II.* 26, 27.
Auſſig vrbs Miſnenſibus Marchionibus a Sigismundo oppignorata *IX. IX.* 23, 703
prœlium cruentum ad eam & excidium ibid.
Auſtregæ a quonam conſtituta? *VIII.* 14, 511. *X. I.* 5, 717

Auſpicia obſeruant Germani? Pr. *II.* 33, 32
Auſtraſia quale regnum *III.* 34, 109
Auſtria
fit Ducatus *VII. II.* 6, 380 ſeqq.
Regalem dignitatem ei concedit Fridericus *VII. VI.* 15, 463
Ius Primogenituræ & alia Priuilegia idem concedit, ibid.
Stirps deficit, eius hæres fit Albertus Degener *VIII.* 10, 509
Auſtrio-Habsburgica gens vnde Originem trahat, diuerſæ opiniones *IX. I.* 1, 513. n. 1.
Salinas a Salzburgenſis demolitur *IX. III.* 5, 545
hæredibus ex Rudolpho Alberti I. filio & Blanca Gallica deſcendentibus deſtinatur ibid. 6, 545
Legati de tyrannide Ottocari conqueruntur *IX. I.* 14, 521
Regiones repetuntur ab eodem. ib. 522
eam inuadit Rudolphus I. *IX. I.* 16, 522
ab Ottocaro liberantur ibid. 18, 524
de ea inueſtitur Rudolphus filius Rudolphi Habsburgici *IX. I.* 31, 534
eam inuadit Ioannes Comes Hungariæ *IX. III.* 3, 544
Alberti I. filiis eripere ſtudet Henricus VII. *IX. IV.* 7, 558
Vicarius fit Albertus I. *IX. I.* 20, 525
de eadem vna cum fratre inueſtitur ibid.
Duces, Bauariam inferiorem repetere conantur infelici ſucceſſu. *IX. V.* 3. 577
Mareſchallus, Pilichiorſerus auctor pacis, inter Fridericum Auſtriacum & Ludouicum Bauarum *IX. V.* 12, 586. n. 59
Principes proſcribuntur, eorum Bona Heluetica Imperio addicuntur *IX. V.* 8, 583
Proceres quidam, Vaſalli Burggrauii Noribergenſis facti, qua occaſione? ibid. 11, 586
cum Bauaris ad Imperatoriam dignitatem adſpirare non debent, ibid. 12, 587. n. 63.
Iura confirmantur a Ludouico IV. *IX. V.* 14, 589
Carinthia, Carniola accedunt, ibid. 22, 599
Tirolenſis Comitatus donatione Maultaſchiæ & Confirmatione Caroli IV. accedit *IX. VI.* 23, 631
Protectioni, quædam Sueuicæ Ciuitates ſe commendant. *IX. VI.* 32, 639. n. 69
Ditiones, in Heluetia Sueuiaque proſcripto Friderico diripiuntur. *IX. IX.* 2, 689. n. 81, 690. n. 88, 692. n. 97
pacatam eam reddit Albertus II. adhuc iuuenis *IX. I.* 2, 716
in diuiſione Circulorum ab Alberto II. inſtituta, omittitur. *X. I.* 5, 717
Cilienſis Comitatus ipſi accedit, *X. II.* 28, 745
Gubernationem & ſuccedendi ſpem accipit Fridericus III. Imp. *X. II.* 3, 722
bello Friderici III. Imp. cum fratre latrociniis repletur, purgatur tamen *X. II.* 6, 724
motus in eadem pro Ladislao Poſtumo e tutela Friderici III. Imp. liberando *X. II.* 14, 731. 24, 741
Status, mortuo Ladislao poſthumo, Imperatore Friderico III. cum fratre & Patruele de eadem decertante *X. II.* 30, 746
Duces, ex veteri pacto, Ius in Bohemiæ regnum prætendunt *X. II.* 31, 746. *X. III.* 43, 967
iidem Ius Succeſſionis in Hungariæ regnum accipiunt ibid.
de Priuilegiorum violatione contra Fridericum III. conqueruntur *X. II.* 40, 752
Status, ſub Friderico III. Imp. in bello cum fratre Alberto ibid. 31, 753 ſq.
a Matthia Coruina bello petita *X. II.* 51, 769

Auſtria
Status, in Bellis Matthiæ Coruini cum Friderico III. Imp. *X. II.* 55, 773
eam inuadit Ludouicus XI. G. R. *X. II.* 52, 769
Domus æmuli Bauari ſub Friderico III. *X. II.* 60, 778
Prærogatiuæ ibid. 63, 786. n. 68
quando Archiducalem titulum acceperit? ibid.
Domus priuilegia confirmantur. *X. IV.* 9, 976
Terræ Ferdinando relinquuntur a Carolo V. *X. IV.* 44, 1017. *V.* 3, 1083
Auſtriaci religionis libertatem Impetrant *X. VI.* 9, 2006. hæc mortuo Maximiliano, rurſus reſtricta ibid.
liberum religionis exercitium conſequitur *X. VII.* 32, 2036
ſupra Anaſum deficit, *X. VIII.* 10, 2053
in eam Turrius Comes irrumpit 13, 2055
Bohemis fœdere iuncta a Ferdinando II. deficit. *X. IX.* 4, 2060
potentiæ cohibendæ cauſſa multæ copiæ in Germania congeruntur. *X. IX.* 7, 2066
inferioris Ordines Ferdinandum iuuant: ſuperioris idem recuſant. 9, 2067
eam cum Ligæ exercitu petit Bauarus 11, 2069
eiusdem prouinciæ reformantur a Ferdinando II. *X. IX.* 36, 2098
in terras Torſtenſohnius irrumpit *X. X.* 28, 3049
Regens fit Leopoldus Imp. *X. XI.* 2, 3067
de Auſtriaca Domo conqueruntur in Conuentu Francofurtenſi d. an. 1658. Reges Galliæ & Sueciæ 5, 3067
Iura in Succeſſionem Hiſpanicam 102, 4035
Auſtriacarum prouinciarum Regimen poſt mortem Ioanni ſuſcipit Eleonora Magdalena Auguſta *X. XIII.* 14, 4057
Azo Vice-Comes Mediolanenſis Carolo IV. inſidias ſtruit *IX. XI.* 3, 616

B.

Babenberg vide *Bamberg*
Badajoz Luſitani obſident, ſed profligantur *X. XII.* 5, 4054
Badenſis Marchia ad Rudolphum I. hereditate deuoluitur *IX. I.* 1, 514
Badenſes Marchiones plura per interregnum occupant *IX. I.* 15, 522
quæ tamen reddere per Rudolphum Habsburgicum coguntur. ibid.
Ditiones fruſtra repoſcuntur ab Imp. Sigismundo *IX. IX.* 13, 693
Badenſis Philippus Ferdinandi vicarius *X. IV.* 20, 987
Baduhenna Friſiorum femina fatidica pro Dea culta II. Pr. 27, 28
eius nomen an principium denotet? ibid.
Baiazethes Turcarum Imperator
eius progreſſus in Aſia Sigismundum Imp. ad Nicopolim cædit. *IX. IX.* 3, 680
Baioarii vide Bauari.
Balaguer Carolo III. cedit *X. XII.* 28, 4066
eius obſidio ab Andegauenſi ſoluitur. 32, 4067
Balduinus Flandriæ Comes bellum gerit contra Henricum II. *V. V.* 7, 278
Balduinus Flandriæ Comes contra Henricum III. rebellat *V. V.* 7, 278. *VI. II.* 7, 299
Treuirenſis Archiepiſcopus Ludouico Bauaro fauet *IX. V.* 11. 583
pacem publicam in Rheni tractu procurat. *IX. V.* 21, 559
de exauctorando Ludouico IV. conſilia init. ibid. 27, 608. 28, 609
fit Archi-Cancellarius & Vicarius Regni Arelatenſis *IX. VI.* 24, 633
Balneatores priuilegiis ornati, aliis opificibus æquales facti, a quonam? *IX. VII.* 20, 658

Balthaſar Landgrau. Thuring. Foedus contra Guntherum Schwartzburg. facit *IX. VI.* 8, 620
Bambergenſis Epiſcopatus fundatur ab Henrico *II. V. V.* 10, 280
Bambergenſia Officia ibid.
Bamberga ſepelitur Henricus *II. V. V.* 12, 282
Conradus *III. VII. I.* 13, 375
Epiſcopus Alberto oppida & præfecturas ſuæ ditionis dare cogitur *X. IV.* 95, 1069
eam Bernhardus occupat *X. IX.* 61, 3080
Banerius Virmondi Victor *X. IX.* 49, 3012
Banerii geſta per Saxoniam, Thuringiam & Pomeraniam *X. X.* 2, 3031
idem Gartzium, Loitium aliaque loca recuperat 5, 3038
Comitia Ratisbonæ turbare conatur 16, 3044
Halberſtadii extinctus 16, 3045
a *Banno* abſoluitur Henricus *IV. VI. III.* 31, 324
Bannum Papale decrementum capit *IX. IV.* 24, 604
Aquisgranenſium *X. VIII.* 5, 2050
Imperii, Principes ſuo conſenſu decerni volunt *X. XII.* 9, 4055.
Banſona urbs a Mercio comite occupatur *X. XIII.* 27, 4092.
Barbara Sigismundi Vxor, ex qua gente? *IX. IX.* 5, 680.
Marito mortui vicino, de retinendo regno ſollicita, matrimonium Regis Poloniæ ambit *IX. IX.* 34, 714.
captiuitati traditur ib.
libertati reſtituitur, quibus conditionibus? ib. 35, 715.
mores eius ibid.
Barcellona an. 1704. a Fœderatis tentatur *X. XI.* 119. 4046
a. 1705. a Carolo VI. capitur *X. XII.* 5, 4054
a Gallis fruſtra obſeſſa, qui ad eandem profligantur ibid. 11, 4056
a Gallis capitur *X. XII.* 82, 4018.
Barcſchai inuitis Ordinibus, deiecto Ragotzio, a Turcis Transyluaniæ Princeps imponitur *X. XI.* 8, 3069
idem captus capite plectitur ibid. 3070
reſeruato annuo reditu Principatum Transyluaniæ cedit ibid. 3069
Bardenicum Vrbs a quo condita? Pt. II. 32, 32
ab Henrico Leone expugnatur *VII. III.* 3, 419.
Bardi a Druydibus diſtincti, Pt. II. 32, 32
Barenſis Conuentus de an. 1375. *IX. V.* 17, 592
Barienſis ad Sequanam Terra Margarethæ Maximiliani I. filiæ in Dotem conſtituitur *X. II.* 13, 771
Barnabo Mediolanenſis ciuitatis Vicarius deponitur a Carolo IV. *IX. VI.* 25, 635
Barraſona Sardiniæ Rex conſtituitur a Friderico Barbaroſſa *VII. II.* 26, 397
Barrenſis Comitatus fit per Carolum IV. Ducatus *IX. VI.* 33, 640
cum *Barri* Comite Rainaldo bellum gerit Henricus V. *VI. IV.* 16, 353
Barriere Tractatus inter Belgas & Anglos *X. XIII.* 23, 4090. *X. XIII.* 11, 4082.
Barritus Germanorum vnde originem trahat? Pt. II. 32, 32
Baſilea factionibus agitatur *IX. I.* 9, 515
Baſilienſis Epiſcopi negotia cum Rudolpho Habsburgico
e Concilium, eius acta *IX. IX.* 26, 706
Concilium diſſoluitur *X. XI.* 10, 727
Baſilius Imperator Conſtantinopolitanus controuerſiam mouet Ludovico II. de titulo Imperatoris *IV. IV.* 6, 172
Legatio eius ad Ludouicum Germanicum *IV. VII.* 11, 193
Banno notatur Carolus Dux Mantuæ *X. XII.* 24, 4064
Baſina Childericum in Franciam ſequitur *III.* 18, 104

Bathori (Sigismundus) Tranſylvaniæ Princeps a Turcis deficit *X. VII.* 13, 2021
cum Rudolpho foedus init. 15, 2023
de Barra (Claudius) cum Maximiliano congreditur *X. III.* 5, 931
Bauaria, *Bauari*
a Clodoueo vincuntur *III.* 30, 107
Duces, in Familia Agilolfingica hereditarii *III.* 41, 116
Comitibus traditur regenda *VI. I.* 29, 142
commendatur Ottoni, Ludolphi filio *V. III.* 2, 256
Dux Arnoldus *IV. X.* 4, 212
Ducatus, conceditur Henrico Lucemburgenſi *V. V.* 9, 279
Ducatus Succeſſio ſub Conrado *VI. I.* 9, 292
inuaſa a Stephano Hungariæ Rege *VI. I.* 10, 292
Ducatus traditur Conrado *VI. II.* 9, 301
Dux Otto, Rempublicam Germaniæ adminiſtrat *VI. III.* 7, 308
eadem Otto priuatur, eademque Welfo conceditur ibid. 13, 312
Henricus Superbus priuatur *VII. I.* 3, 369
obtinet Leopoldus iunior ibid. 4, 369
Ducatus, per ſeptem vexilla reſignatur *VII. II.* 6, 331
Ducatus adſignatus Henrico Leoni *VII. II.* 8, 384
conceditur Ottoni Wittelsbachio *VII. II.* 35, 409
Duces, de Electoratu ſub Rudolpho Habsburgico contendunt *IX. I.* 28, 530.
Inferiorem, Auſtriæ Duces rapere conantur infelici ſucceſſu *IX. V.* 3, 577
Ducibus Imperium offertur ibid. 4, 577
ius cedere debent Auſtriaci, ad Imperium competitores *IX. V.* 12. n. 64, 588
Ludouico IV. cedit in Pacto Ticinenſi *IX. V.* 20, 598
Inferioris Diuiſio inter fratres facta *IX. V.* 21, 599
quinam Comitatus ſub Ludouico IV. acceſſerint? *IX. V.* a. n. 8, 577
Inferior, Ludouico IV. cedit *IX. V.* 28, 606
Domus, Genealogica quædam *IX. V.* 34, 613 *X. III.* 19. n. 98, 945
Diuiſio inter filios Ludouici IV. quomodo facta? *IX. V.* 34, 614. n. 90
Iura Alternationis in Electoratu Palatino adimuntur *IX. VI.* 20, 627
inferior a Carolo IV. devaſtata *IX. VI.* 25, 629. *IX. V.* 30, 610. *IX. VI.* 4, 617
eius tutela controverſa *IX. VI.* 23, 631
Duces, Tirolenſem Comitatum donatione Maultaſchiæ & ſententia Caroli IV. amittunt IX. VI. 23, 631
quasdam tantum ex eo ciuitates accipiunt ib.
Principum & Ciuitatum foedus d. an. 1387. IX. VII. 8, 650
Duces vnioni Electorali contra Wenceslaum accedunt IX. VII. 17, 654
ab Huſſitis vaſtata IX. IX. 23, 703.
Ducatum Alberti II. genero ſuo adminiſtrandum relinquit Sigismundus Imp. IX. IX. 32, 713
Dux Albertus pro Ladislao Poſthumo Rex Bohemiæ eligitur, quod tamen recuſat X. XI. 15, 731
Vaſtatur ab Alberto Achille Brandenburgico X. XI. 40, 752
Ludouicus dives Bavariæ dux maieſtatis reus declaratus X. XI. 40, 752
Dux Albertus Ratisbonam occupat, reſtituit tamen X. XI. 60, 779. 780. n. 32
Duces, ſub Friderico III. Imper. Auſtriæ Domus æmuli X. XI. 60, 778

Bauaria Bauari
- Belli initia X. III. 19, 945
- Terminorum Diuiſio & Pax. 21, 947
- Electoralem Dignitatem accipit X. IX. 20, 2082
- Neutralitatem quærit X. IX. 52, 3013
- Rex Sueciæ ex ea diſcedit 55, 3015
- Gallos magna clade afficiuor ad Mergentheimium X. X. 29, 3050
- reiectis Vlmenſibus inducíis, cum Cæſare nouos tractatus Elector init. X. X. 36, 3052
- in eadem & Sueuia quædam geſta 37, 3053
- Vicariatum, Saxo & Camera Imperialis agnoſcunt X. XI. 2, 3065
- Bauariæ Princeps Ioſephus Ferdinandus deſtinatur Hiſpaniæ ſucceſſor X. XI. 99, 4031
- moritur 100, 4033
- per Tractatus Ilbesheimenſes Leopoldo traditur X. XI. 121, 4048
- Tumultus An. 1705. X. XII. 7, 4054
- Electori conceditur Belgium Hiſpanicum X. XIII. 10, 4080
- Electorem, ſecundum Ilbesheimenſes Tractatus reſtitui volunt Galli 11, 4082
- Elector per Pacem Raſtadtienſem reſtituitur. 14, 4085
- vid. etiam *Maximilianus Emanuel.*

Beatrix Tuſciæ Comes, iungitur Gothofredo Lotharingiæ Duci VI. II. 8, 300
- Vxor Friderici Barbaroſſæ VII. II. 28, 399. VII. II. 41, 416
- Abbatiſſa Quedlinburgenſis Friderici Barbaroſſæ filia VI. II. 4, 417
- Abbatiſſa Quedlinburgenſis, Henrici III. filia VI. II. 12, 303. n. 76.
- Ottonis IV. Vxor VII. IV. 12, 440. V. 3, 441. 12, 447
- Vxor Ludouici IV. Imp. IX. V. 34. 613

Bedon vox arabica quid denotet? Pr. II. 27, 28

Behaimb (Martinus) an nouum orbem quæſiuerit? X. II. 64. n. 77, 778

Belbock Deus Slauorum Pr. II. 23, 25.

Belenus Noricorum, an pro Sole habendus? Pr. II. 3, 15. n. 78

Belgium, Belgæ
- eius regimen ſuſcipit Maximilianus I. X. XI. 53, 771
- Turbæ in eo X. III. 9, 935
- Princeps fit Carolus Auſtriacus X. III. 43, 967
- Prouinciæ Imperio ſubiiciuntur X. IV. 12, 1059
- easdem Philippo concedit Carolus ibid. 98, 1072
- Philippo Hiſpaniæ Regi obſequium denegant X. VII. 3, 2011
- ad eos Legatos mittit Rudolphus II. ibid.
- eorum nomine Imperii opem contra Hiſpanos implorat Philippus Marnixius ib.
- eorum commercia in mari Balthico euertere ſatagunt Cæſarei X. IX. 33, 2095
- prouincias Galli ex Iure Deuolutionis petunt X. XI. 22, 3080
- Foederati Prouincias, Galli, ipſo Rege præſente, inuadunt X. XI. 28, 3082
- ibidem quid Foederati ad Gallorum aduentum egerint X. XI. 42, 3093. ſq.
- Foedus faciunt cum Leopoldo 73, 4012
- Philippum Andegauenſem Hiſpaniæ Regem adgnoſcunt 103, 4036
- cum Anglis nouum faciunt Barriere-Tractatum X. XIII. 11, 4082
- cum iisdem Carolus VI. de limitum ſecuritate paciſcitur X. XIII. 23, 4090
- Hiſpanicum, Carolo VI. reſtituitur Pace Raſtadienſi XIII. 13, 4084
- cum Anglis conſilia capiunt de opprimenda Oſtendana ſocietate X. XIII. 46, 4111

Belgradum Cæſarei capiunt X. XI. 60, 4005

Belgradum
- Turcæ occupant ib. X. XI. 63. 4010
- a Croyaco fruſtra obſidetur ib. 91, 4025
- ab Eugenio occupatur XIII. 27, 492

Bellum
- Albert. I. Imp. d. a. 1306. IX. III. 11, 549
- Anabaptiſticum X. IV. 52, 1023
- Aquitanicum Caroli M. IV. I. 13, 128
- Arioviſti & Cæſaris II. 2, 57
- Arminiacum in Alſatia, vulgo *der Armen Iecken Krieg* X. II. 11, 727
- Auſtriacum pro liberando Ladislao Poſthumo X. XI. 14, 731
- Baioaricum Caroli M. IV. II. 29, 140
- Bauaricum Alberti I. IX. III. 3, 544
- Bauaricum X. III. 19, 945
- aliud ſub Leopoldo Imp. X. XI. 115, 4044
- Belgicum Bellum d. ao. 1702. incoatur X. XI. 107, 4039
- Belgicum Maximiliani I. de an. 1483. IX. XI. 59, 777
- Beneuentanum VI. I. 28, 140
- Bohemicum Caroli M. IV. I. 32, 144
  - Ottonis M. Imp. cum Boleslao V. II. 15, 239
  - Lotharii VI. V. 3, 358
  - Conradi III. VII. I. 6, 371
  - Rudolphi I. cum Ottocaro IX. I. 13, 251
  - Alberti I. d. an. 1302. IX. III. 9, 543
- Boiaricum Caroli M. VI. I. 29, 140
- Brabantinum d. an. 1356. IX. VI. 21, 629
- Britannicum VI. I. 28, 140
- Brunſuicenſe X. IV. 66, 1037
- Buſconis Munſterbergenſis ducis contra Carolum IV. IX. VI. 3, 616
- Burgundicum, Rudolphi Habsburgici d. an. 1287. IX. I. 25, 527
  - & Geldricum X. III. 9. ſeq. 935
- Cæſaris & Arioviſti II. 2, 57
- Ciuile inter Maroboduum & Arminium II. 22, 70
- Colonienſe cum Carolo Burgundo d. an. 1474. X. II. 47, 763. X. VII. 8, 2015.
- Dano-Suecicum X. XI. 40, 3092
- Gallicum X. XI. 25, 3082
- Gallico-Sabaudicum X. IV. 54, 1025
- Geldricum X. III. 23, 948. X. IV. 62, 1033
- Gothanum X. VI. 8, 2001
- Helueticum Albert. I. de a. 1309. IX. III. 13, 550
- Helueticum ſ. Tigurinum ſub Friderico III. Imp. d. ao. 1443. X. II. 9, 725. ibid. 10, 726
- aliud X. III. 9, 936
- Hildeſienſe & variæ eiusdem cauſæ ac euentus X. IV. 8, 974
- Hiſpanicum Caroli M. IV. I, 27, 140.
- Hollando-Selandicum Alberti I. IX. III. 8, 547
- Hunnicum Caroli M. IV. I. 30, 142
- Huſſiticum IX. IX. 18, 700
- Italicum IX. IV. 23, 990
- Luſitanicum X. XI. 119, 4046
- Longobardicum Caroli M. IV. I. 23. 134
- Leodienſe Maximiliani I. d. an. 1482. X. II. 54, 772
- Lotharingicum V. I. 7, 223
- Magdeburgicum & ſcriptores de eodem. X. IV. 88, 1063
- Mantuanum X. IX. 38, 3002
- Mediolanenſe & Italicum Ruperti Imp. d. an. 1402. IX. VIII. 5, 667
- Nordmannicum Caroli M. IV. I. 32, 144
- Parmenſe Octavii Farneſii contra Carolum V. X. IV. 87, 1062

Bellum

Placentarum, *der Fladen-Krieg*, unde dictum? X. IV. 65, 1037
Polonicum Friderici Barbaroſſæ de anno 1157. VII. II. 11, 385
Ragotzii. X. X. 25, 3049. X. XI. 124, 4049
Sabaudicum. X. XI. 123, 4049
Salisburgenſe Alberti I. d. an. 1289. IX. III. 4, 544
Saracenicum Ludovici II. IV. IV. 4, 171
Saxonicum Caroli M. IV. I. 14, 128. aliud X. IV. 75, 1047
Henrici IV. VI. III. 10, 315. ibid. 25, 318
Senenſe X. IV. 96, 1070
Smalcaldicum X. IV. 74, 1046
Sueco-Danicum X. X. 23, 30418
Tranſyluanicum X. VII. 23, 2028
Trevirenſe Henrici VII. IX. IV. 3, 557. aliud X. VI. 10, 2006
Thuringicum Alberti Degeneris & Adolphi Naſſouii IX. II. 4, 538
Alberti I. Imp. d. an. 1306. IX. III. 11, 549
Henrici Illuſtris cum Brabantinis de anno 1253. VIII. 8, 508
Tunetanum. X. IV. 53, 1024. X. IV. 53, 1024
Turcicum X. II. 13, 730. 14, 731. X. V. 6, 1085. X. III. 46, 971. X. IV. 38. 1009. X. VI. 4, 1096. ibid. 6, 1097. X. VII. 13, 2020. ibid. 16, 2023. X. XI. 55, 4001
Venetum X. III. 27, 28, 951. ſqq. X. IX. 2, 2057
Vngaricum d. an. 1237. IX. III. 3, 544. X. d. an. 1440. X. II. 12, 729. X. IV. 5, 1084. X. VI. 7, 2000.
d. an. 1445. X. II. 14, 751.
Matthiæ Coruini & Friderici III. d. anno 1480. X. II. 55, 773
d. an. 1598. 1599. X. VII. 19, 2026
Ragotzii X. X. 25, 3049. X. XI. 24, 4049
Wirtenbergicum de a. 1309. IX. IV. 6, 557. d. a. 1460. IX. VI. 21, 630
aliud X. IV. 51, 1022
Alberti I. cum Electoribus Rhenanis ob Telonia IX. III. 8, 547
cum Epiſcopo Baſileenſi ibid. 13, 551
Brandenburgici & aliorum Principum Germaniæ cum Ciuitatibus Imperialibus d. a. 1449. X. II. 19, 735
Auſtriaci & Ludouici Bauari cum Friderico III. Imp. d. an. 1461. X. II. 40, 752
alterum eiusd. Alberti contra Fratrem ibid. 41, 753
Caroli IV. contra Buſconem Münſterbergenſem Ducem, Comitem Goritiæ & Lithuanos IX. VI. 3, 616
contra Vice-Comites Mediolanenſes IX. VI. 25, 634.
Audacis cum Lotharingis atque Heluetiis d. an. 1476. X. II. 50, 767
VIII. R. G. cum Anna Britannica X. II. 62, 781
Caroli V. Imp. contra Gallum d. anno 1522. 1523. X. IV. 16, 984. ib. 32, 1003. ib. 93, 1068
Dietheri Moguntini cum Friderico Victorioſo Palatino X. II. 35, 748
cum Alberto fratre d. a. 1441. X. II. 6, 724
Friderici III. Imp. bellum Gallicum de a. 1444. X. II. 11, 728
cum Matthia Coruino, X. II. 31, 746
aliud d. an. 1477. X. II. 51, 768
Henrici VII. Imp. contra Robertum Siculum IX. IV. 15, 567

Bellum

contra Eberhardum Würtenbergicum *IX. IV.* 6, 557
Anglorum R. cum Carolo VIII. G. R. *X. II.* 62, 784
Imperii contra Ludouicum Bauarum, Donawertham rapientem *X. II.* 32, 747
Imperii contra Carolum Audacem Burgundiæ ducem d. an. 1475. *X. II.* 48, 765
Ioannis Luzelburgici B. R. cum Auſtriacis ob Carinthiam &c. d. an. 1335. *IX. V.* 22, 599
Leopoldi Auſtriaci cum Heluetiis de an. 1315. *IX. V.* 8, 582. *IX. VII.* 10, 652
Ludouici Bauari, cum Auſtriæ Ducibus d. an. 1313. *IX. V.* 3, 577
cum Roberto Apuliæ Rege de a. 1327. *IX. V.* 20, 597
inter eundem & Henricum Bauarum *IX. V.* 22, 599
Maximiliani I. cum Gallis *X. II.* 53, 771
Roberti Siculi cum Piſanis *IX. IV.* 15, 567
Rudolphi Habsburgici cum Hugone de Tieffenſtein *IX. I.* 5, 514
cum Rudolpho & Gotfrido de Lauffenberg ib.
cum Hartmanno Kyburgenſi ib.
cum Argentoratenſium Epiſcopo Walthero Geroltſeggio ibid. 7, 515
cum Henrico Epiſcopo Baſileenſi ib. 9, 515
cum Eberhardo Wirtenbergenſi aliisque ib. 15, 525. 23, 526
cum Ottocaro, ib. 16, 522
ſecundum ib. 18, 523
cum Henrico Bauaro & Comite Sabaudiæ ib. 19, 525
cum Abbate S. Galli ibid. 24, 526
a Sickingen (Franciſci) cum Electore Treuirenſi *X. IV.* 17, 985
Sueuiæ Ciuitatum cum Comitibus VVürtenbergicis d. an. 1377. *IX. VI.* 22, 640. *IX. VII.* 8, 649
alterum d. a. 1388. *IX. VII.* 8, 650. de an. 1450. *X. II.* 19, 735.
Belgium, eius regimen ſuſcipit Maximilianus I. *X. II.* 53, 771
Beltrandus Cardinalis Legatus Io. *XXII.* in Lombardia *X. V.* 15, 589
a *Benaſco* reiiciuntur Galli *X. XII.* 28, 4066
Benedictus Papa reiicitur *VI. III.* 4, 306. P. R. *IX. V.* 23, 600
ab eo iniqua poſtulat Galliæ Rex *X. V.* 23, 600
ab eodem impeditus, Ludouicum IV. abſoluere banno non poteſt ib. 601. 25. 606. n. 47
fauet tamen Ludouico IV. ibid. 23, 601
fulmina contra Electorum decreta, de coronatione & confirmatione Imp. Romana vibrat ibid. 24, 604
moritur ibid. 27, 607
Benedictus XIII. P. R, *IX. VIII.* 10, 674
deponitur in Concilio Piſano ib. 675
Legatos ad Concilium Conſtantienſe mittit, Cæſaris colloquium expoſcit *IX. IX.* 13, 693
fruſtra ad ſubmiſſionem a Cæſare impellitur ib. 694
a Concilio publice citatur, anathematizatur, deponitur ibid. 695
Beneficium quid ſit? *VII. II.* 13, 387
Beneficia Eccleſiaſtica in Concilio Conſtantienſi concedit Sigiſmundus Imp. *IX. IX.* 13, 692
quibus eorum collatio in Germania competat, Concordatis Nationis Germanicæ definitum *X. II.* 17, 733
Beneuenti Dux Adalgiſus Bellum gerit cum Ludouico II. *IV. IV.* 5, 172

Beneuenti
vrbem inuadit Otto II. *V. III.* 7, 260
nec non Fridericus II. *VII. VI.* 14, 462
ana terra ab Henrico II. Normannis confirmata *VI. II.* 4, 298
Berengarius Dux Foro Iulii *IV. V.* 7, 184
Regoum Italiæ adfectat *IV. VIII.* 1, 201. 4, 203
Arnolpho ſe ſubmitttit ibid. 2, 202.
fugat illum Guido dux Spoleti *IV. VIII.* 4, 204
Italiam poſſidet a Papa coronatus *V. I.* 4, 219
II. in Italia turbas mouet *V. II.* 20. 244.
fit ſupplex Ottoni ibid. 245.
turbas iterum mouet & Italia expellitur *V. II.* 21, 245
vincitur ab Ottone *V. II.* 22, 245
mittitur in exilium Bambergam ibid. 23, 247
moritur ibid.
Beretzeni Ragotzio accedit *X. XI.* 124, 4049
e Turcarum finibus dimittitur *X. XIII.* 28, 4094
Bergenſis Ducatus, de eo inueſtitur Guilielmus Iunior *X. II.* 57, 775
Bergſtraſſe quid? Palatinatui accedit, quibus conditionibus? *X. II.* 36, 749. o. 40
S. Bernhardus, repetitionem Inueſtiturarum Epiſcopalium Lothario diſuadet *VI. V.* 8, 361
Expeditiooem Cruciatam autem ſuadet *VII. I.* 9, 372
Bernhardus, contra Ludouicom Pium rebellat *IV. II.* 6, 155
Dux Barcinonenſium occiditur *IV. V.* 2, 180
Caroli Craſſi Nothus, Heres ab ipſo declaratur *IV. VII.* 27, 199
Aſcanius adipiſcitur Saxoniæ Ducatum *VII. II.* 35, 409
cum eodem de Saxoniæ Ducatu contendit Henticus Leo *VII. II.* 38, 413
Carinthiæ Dux, Auguſtæ digoitatis Candidatus *IX. I.* 10, 516
Marchio Badenſis contra eum arma mouet Rupertus Imp. *IX. VIII.* 8, 672
Dux Vinarienſis poſt Guſtaui Adolphi obitum ſummum in exercitu imperium obtinet. *X. IX.* 59, 3018
eiusdem progreſſus ad Rhenum *X. X.* 6, 3038. ſq.
eiusdem moneta Saxonicis & Briſacenſibus Inſignibus ootata ib. 9, 3040
eiusdem progreſſus, ad Danubium & Iſaram *X. IX.* 61, 3020. ſq.
eiusdem mors veneno creditur procurata, Teſtamentum *X. X.* 9, 3040
Dux Meiningenſis Ducatum adipiſcitur *X. XI.* 94, 4027
eidem Coburgenſis Ducatus deſtinatur ibid.
Bertha Caroli Magni mater *IV. I.* 2, 119
Henrici IV. vxor. *VI. III.* 50, 340
Bertholdus Sueuiæ Ducatum adfectat & obtinet *VI. III.* 3, 330. ibid. 47, 336
Heonebergicus Comes fit Princeps Imperii *IX. IV.* 9, 569
anctor Pacis inter Ludooicum IV. & Fridericum Auſtriacum *IX. V.* 12, 587. n. 63
Zaringiæ Dux Imperator eligitur *VII. IV.* 3, 430
Argentinenſis Epiſcopus contra Ludouicum IV. agit *IX. V.* 14, 589
Archiepiſcopus Moguntinus ſuaſor Fœderis Sueuici *X. II.* 60. 778
Bertoldus Dux Carentioorum contra Henricum IV. conſpirat *VI. III.* 28, 323
Bervvickius dux Gallorum varias in Catalonia occupat vrbes *X. XIII.* 41, 4106
Beſſarion Cardinalis Legatus Pii II. in Germaniam *X. II.* 38, 751
Betlenus Gabor Vngariæ Princeps declaratur *X. IX.* 5, 2063
idem cum Cæſare Niclasburgi pacem concludit 16, 2077
reſtaurat bellum, hooeſtam pacem conſequitur ; ib. 22. 2086
Bethuna a Fœderatis capta *X. XII.* 31, 4067
Bicoca villa ad tertium a Mediolano lapidem *X. IV.* 16, 984
Bipontinus Dux hodiernus poſt obitum Caroli XII. Inueſtituram Cæſaream obtinet *X. XIII.* 43, 4107
de Succeſſiooe cootrouerſia ibid. 4108.
Binder Fridericus, in cauſſa Aurelianenſi Iudex *X. IX.* 89, 4023
Biſuntina Comitia de an. 1157. *VII. II.* 13, 386
Vrbs, Hiſpanis loco Franckenthalii ceſſa *X. X.* 43, 3059
Blancus (Hugo) Cardinalis contra Gregorium VII. agit *VI. III.* 27, 320
Blanca Margaretha uxor Caroli IV. *IX. VI.* 37, 644
de *Blaſphemis* pœnæ ſtatutæ *X. III.* 5, 931
Bleſenſis & Hagenoenſis, Tractatus inter Maximilianum I. & Ludouicum XII. *X. III.* 22, 947
Bock (Nicolaus) procurator Waldemari Brandenburgici, an contra maodatum elegerit Ludouicum Bauarum *IX. V.* 5, 578. n. 16
Bodinus Io. notatur Pr. I. 7, 3.
Bohemi Bohemia, Bellum Caroli M. *IV. I.* 32, 144
hos deuincit Ludouicus Germanicus *IV. VII.* 4, 190
Ducatus Zvvendeboldo ceſſus *IV. VIII.* 3, 202
Bellum gerit Henricus Auceps *V. I.* 12, 226
Germanis ſubiicitur, cur nulli Circulo Germaoiæ adſcripta *V. II.* 15, 240. n. 63
ſunt tributarii *V. V.* 4, 275
Dux *Boleslaus* ab Henrico II. deficit ibid.
Expeditio Henrici III. *VI. II.* 2, 296
agnoſcunt poteſtatem Henrici IV. *VI. III.* 14, 313
Dux reducitur ab Heurico V, *VI. IV.* 13, 351
eam adfectat Otto Morauiæ Marchio *VI. V.* 3, 358
nec ooo Conradus Morauiæ Marchio *VII. I.* 6, 371
Rex creatur Labetzlaus *VII. II.* 14, 388
Regnum Premislau auferre ſtudet Philippus *VII. IV.* 7, 434
Regnum abiudicatur Odoacro *VII. V.* 9, 445
cum eorum Rege Wenceslao III. negooum Friderici II. *VII. VI.* 12, 458
iis grauis eſt Ottocarus *IX. I.* 14, 521
Pax Rudolphi Habsburgici cum Ottocaro Bohemiæ Rege *IX. I.* 16, 522
Albertus I. Imp. indulget Bohemiæ Regibus *IX. III.* 7, 547
in eadem Pacta de Succeſſione facta Auſtriacæ Domui ſub Rudolpho Habsburgico *IX. I.* 18, 524
Rex Wenceslaus per Moguntinum coronatur *IX. II.* 6, 540
Reges noo coronati Officium Imperii præſtant *IX. III.* 7, 547
Bohemiæ fata varia ſub Alberto I. Imp. & Wenceslao II. Rege *IX. III.* 9, 548
ad Teutonicos translata a qoonam? ibid.
Proceres eligunt Henricum Carinthium Regem *IX. IV.* 8, 558
qui tamen ab Henrico VII. expellitur ibid.
fortunam, maxime auget Carolus IV. *IX. VI.* 2, 616
Regis Electionem extincta Familia Regia, Statibus confirmat Carolus IV. Imp. *IX. VI.* 34, 641. ibid. 35, 642
Electoratum & Priuilegium Rudolphi Habsburgici, idem confirmat ibid.

Bohemia

Bohemia
Sileſia in perpetuum iungitur, a quonam? IX. VI. 35,642
Superioris Palatinatus Vrbes quædam accedunt. ibid.
Huſſi condemnationem deteſtatur, inde Bella IX. IX. 16, 698. 17,699
Huſſiticis motibus concuſſa IX. IX. 18. 700. ſq.
Terra promiſſionis ab Huſſiticis dicta IX. IX. 22, 702
Nobilitas in turbis Huſſiticis prævalet, legationem ad Concilium Baſileenſe decernit IX. IX. 26,706
Eccleſiarum diſponendarum facultas Pontifici oblata IX. IX. 28, 707
Procurator Henricus Plavienſis, Fridericum III. Imp. eligit X. II. 4, 723
quem primum haud admittunt Electores, cur? ibid. n. 21
Ladiſlaum poſtumum, fruſtra a Friderico III. Imperatore poſtulant ibid. 14, 731
eos Legatione placat, ibid.
Fridericum III. Imp. & Albertum Bauarum Reges eligunt, his recuſantibus Ladislaum poſtumum X. II. 15,731
Vicarios Regni conſtituunt. ibid.
Regnum prætenduot Auſtriaci Duces ex veteri pacto X. II. 31, 746. X. III. 43,967
Status, mortuo Ladislao Poſtumo a Campano deſcriptus X. II. 30,746
an ſibi Fridericus III. Imp. in votiua peregrinatiooe Iura ſucceſſionis in eandem, a Pontifice confirmari curauerit? X. II. 43, 758. n. 20
Succeſſio mortuo Podiebradio controuerſa, ventilatur, vbi? ibid. 44, 760
Electoratus tempore Vladislai confirmatus, quomodo? X. II. 46, 763. 61,780
Legatus reiecto Polono ad Comitia admiſſus X. IV. 4, 970
iis Litteræ Maieſtatis conceduntur X. VII. 33, 2036
Regni & Imperii Succeſſionem ambit Leopoldus Auſtriacus ib. 38, 2043
Motuum initia X. VIII. 9, 205
eorundem continuatio ibid. 10, 2053
aduerſus admiſſionem Ferdinandi II. ad Electionem proteſtantur X. IX. 3, 2058
Rex eligitur Fridericos Palatinus, Pragæ cum Vxore coronatur 4. u. 57, 2063
ii Ferdinandum Regem adgnoſcere detrectant ibid.
Proceres a Palatino alienaotur 12, 2070
omnes res peſſum eunt ibid. 2072
Belli Scriptores X. IX. 13. n. 40, 2074
Arnheimium cum exercitu immittit Saxo, illius ibidem geſta X. IX. 50, 3012
eam Wallenſteinius petit, exinde capta Praga Saxones pellit X. IX. 54, 3014
in eadem Cæſarei multa loca occupant X. X. 11, 3042
Regis, Legati prima mentio in Capitulatione X. XI. 69, 4011. n. 28
Rex, in collegium Electorale iterum introducitur X. XII. 24, 4063
Legatus, de Capitulatione deliberationibus, in Caroli VI. electione intereſt X. XIII. 6, 4076
Boitzenburgium a Bülouio occupatur X. XIII. 30, 4096
Boleslaus Bohemiæ Dux Ottoni II. ſe ſubiicit V. III. 3, 257
Bohemiæ Rex fratrem occidit, cuius mortem vlciſcitur Otto M. Imp. V. II. 15, 239. ſq.
ab Ottone II. Imp. honorifice excipitur V. III. 3, 257
Boleslaus
Dux Polonorum, Slauos & Boruſſos facit tributarios V. IV. 6, 267
idem coronatur Rex ibid.
Dux Poloniæ regium ſibi nomen ſumit VI. I. 4, 286. VI. III. 14, 313. ibid. 34, 327
III. Dux Poloniæ, io ordinem redigitur ab Henrico V. VI. IV. 13, 351
Poloniæ Dux, iterum in ordinem redigitur a Lotharin Imp. VI. V. 3, 359
Boiemus, Michael, notatur IV. II. 20, 131. n. 3
Bolgero Legato Sabaudico omnis Germania interdicitur X. XIII. 21, 4089
Bolonienſis terra Margarethæ Maximiliani I. filiæ in dotem conſtituitur X. II. 53, 772
Bombardarum igniuomarum quis inuentor? IX. VI. 38, 645
antiquæ quo modo comparatæ? ibid. n. 25
de Bonde Comes, Suecorum Legatus, Ryswicum ad Pacem concludeodam aduenit X. XI. 86, 4022
Bona Eccleſiaſtica, an in iisdem Proprietatem habeant Clerici IX. V. 19, 596. n. 2.
a Iurisdictiooe Seculari exemta IX. VI, 34, 641
in Bohemia a Sigismundo Imp. Iure pignoris relinquuntur IX. IX. 28, 707
Bonorum Imperii Alienatio ab Electoribus ſiſtitur X. II. 16, 732
de *Bonacoſſa* Paſſerious Præfectus Mantuæ IX. V. 15, 590
Bonifacius Thuringorum Apoſtolus Pr. II. 34, n. 80
religionem Chriſtianam in Germaniam introducit III. 35, 111
VIII. diſſidia habet cum Philippo Pulcro IX. III. 10, 548
Alberto I. Imp. Franciæ regnum adiudicat ib.
eius oſſa cremari cur voluerit Philippus Pulcher IX. IV. 1, 556. n. 13
IX. depoſitioni Wenceslai Imp. adſentitur IX. VII. 18, 656
ipſi Electio Ruperti Palatini denunciatur IX. VIII. 1, 662
eam ad probat ibid. 5, 665
Rupertum ad Imperium inuitat, decimas Cleri ipſi offert IX. VIII. 5, 667
Iubilæum iodicit, quod anſam præbet cauſſæ Huſſiticæ IX. IX. 9, 685
Bonna a Cæſareis capta X. XI. 27, 3083. 67, 4009. 114, 4043
præſidii Ius Imperio tribuitur per Pacem Raſtadnenſem X. XIII. 13, 4084
de Præſidio controuerſia cum Belgis X. XIII. 23, 4090
Bononia Bononienſis.
deuiocit Fridericus II. VII, VI. 14, 461
a Rudolpho I. Pontifici ceſſa IX. I. 12, 520
Libertas vendita IX. I. 29. 532
Henrico VII. rebellis IX. IV. 12. 562
Acadamia Ludouicum IV. defendit IX. V. 16, 591
Borbonius (Petrus) pacem Senliſenſem procurat. X. II. 62, 785
de *Borckloh* Caſtro & oppido Controuerſia componitur X. XI. 20, 3079
Borelius Conſul Amſtelodamenſis Gandaui de pace agit cum Callieres X. XI. 84, 4020
Borgia (Cæſar) Piſaurum, Arminium, & alia loca occupat X. III. 15, 9041
Borſius Eſtenſis, Mutinæ, Ferrariæ, Rhegiique Dux creatur a Friderico III. quibus conditionibus? X. II. 23, 741
Boruſſia eius Ciuitates & Nobiles Ordini Teutonico ſe ſubducunt, Polonis ſubiiciunt X. II. 25, 743
per Bohemos & Saxones eos ſub Ordioem reducere fruſtra cogitat Imp. Fridericus III. ibid. 16, 744
Boruſſica controverſia X. IV. 49, 1021. ſq.

Boruſſica
causa denuo magna contentione agitur 82, 1059
eam Sueci inuadunt, ſtatim tamen relinquunt X. XI. 43, 3094
Rex in eadem primus coronatur X. XI. 97, 4030
Rex, ob violatam Reſidentis domum a Colonienſibus ſatisfactionem petit X. XII. 24, 4064
& accipit ibid.
Rex Stettinum ſequeſtri lege obtinet X. XIII. 18, 4087
Boſo Regnum Prouinciæ adipiſcitur IV. VIII. 1, 201
Burguodiæ Rex omnia turbat. V. I. 7, 222
Boſonem, Guidonem, Berengarium duces facit Carolus Caluus IV. V. 7, 184
Bothfeldi ægrotat Henricus Auceps V. I. 16, 229
ibidem obiit Henricus III. VI. II. 11, 302
Bouchanium ſubigitur X. XI. 36, 3091
idem Fœderati capiunt X. XIII. 7, 4077
Galli recuperant ibid.
Boufflerius fit captiuus X. XI. 80, 4017
idem cum Comite de Portland de pace conuenit ibid. 85, 4021
Inſulas probe defendit X. XII. 23, 4062
Bourneuillius Montecucullio ab exercitu diſcedente ſuccedit X. XI. 29, 3083
idem fœderatorum conatus prodit Gallis ibid. 30, 3087
Brabantia, Brabantini.
adpetunt Thuringiam VIII. 8, 508
ducem cum Flandriæ Comite componit Carolus IV. IX. VI. 21, 629
eius Dux VVenceslaus, Eniem Imperatori præferre ſe debere cum Electore Saxoniæ contendit IX. VI. 30, 638
Bulla a quo conceſſa, quid contineat? ibid. 34, 641
Ducatum, Imperio vindicare debet Rupertus Imperator IX. VIII. 1, 662. 7, 672
iidem cum Flandris bellum gerunt ob tutelam Philippi ad Maximilianum I. delatam X. II. 59, 776
eandem inuadit Carolus Egmondanus X. III. 26, 951. ibid. 37, 962
Galli relinquunt X. XII. 13, 4057
Brandenburgum Vrbs vide *Brennaburgum.*
Brandenburgenſis Epiſcopatus a quo fundatus? V. II. 29, 253. n. 64
Brandenburgi Marchiones duo concurrunt ad Electionem Henrici VII. Imp. IX. IV. 1, 555
iidem Vaſallos multos in Auſtria habent IX. V. 11, 586
Electoratus Ludouico Bauaro conceditur IX. V. 13, 588
eum Rudolphus Saxoniæ Elector petit. ibid. 588
in Marchionatum, Anhaltinis Principibus Alberto & Waldemaro expectatiua conceſſa IX. VI. 8, 620. n. 41
Marchiones vbi ſceptrum regale præferant? de eodem controverſiam cum Iuliacenſibus habent IX. VI. 15, 622
Marchiam turbat Pſeudo-Waldemarus IX. VI. 16, 622
Marchionatus a Ludouico ſen. fratribus Ludouico Romano & Ottoni ceditur IX. V. 34, 614. X. VI. 23, 631
ab Ottone Carolo IV. venditur ibid
Sigismundo donatur ibid.
de eo Ludouicus Romanus a Carolo IV. inueſtitur IX. VI. 21, 629
Marchiones, Sigismundo in expeditione Huſſitica adſiſtunt IX. IX. 23, 703. 24, 703
Marchia & Electoratu vendito reluendi ius ſibi ſeruat Sigismundus Imp. IX. IX. 31, 709. n. 45
Brandenburgi
domui Brandenburgicæ ſucceſſio in terras Megapolitanas confirmata X. II. 63, 786
vid. *Fridericus I. Marchio Brandenburgicus.*
Brandenburgici eius Cauſſam contra Franconicos Epiſcopos definit Ferdinandus I. X. V. 8, 1086. ſq.
Caſimiro poſt electionem Caroli V. reipublicæ adminiſtratio in Imperio concredita X. IV. 5, 972.
Georgius Guilielmus El. eo adigitur, vt Bauarum Collegam adgnoſcat X. IX. 30, 2093
ditiones a Suecis petitæ ibid. 41, 3005
Legatus Brandenburgicus Gothofredus a Iena Directorium Proteſtantium in ſenatu Principum exercet X. XI. 49, 3097
Brauneck arx obſeſſa X. II. 37, 750
Braunfelſam Henricus Ludouicus Naſſouiæ, Comes intercipit X. IX. 77, 3031
Bredericus Dux Orecitarum in Huſſiticis turbis IX. IX. 22, 702
Brema, proteſtante Archi-Epiſcopo ad Comitia admittitur X. X. 13, 3043
Monaſterienſibus tranſitum pernegat X. XI. 33, 3089
eam Konigsmarckius fruſtra adgreditur X. X. 44, 3060
Bremenſi Archiepiſcopo dominium temporale & ſpirituale in ſe competere Dithmarſi profitentur X. II. 46, 762
Bremenſes in bannum declarantur X. X. 41, 3058
proſcriptiona ſoluti 43, 3060
eos inter & Suecos diſſidia componuntur 44. ib.
Præſulatus Friderico Daniæ Regis Filio conceditur X. IX. 77, 3032
controuerſia continuatur X. XI. 16, 3076
qua ratione compoſita ib.
& Verdenſis Ditionis Diuiſio X. XI. 53, 3090
Ducatus, ceditur Electuri Hannouerano X. XIII. 17, 4086
Bremafurda capitur X. XI. 33, 3089
Brena Comitatus Rudolpho I. Miſnenſi cedit IX. I. 28, 531
Comites emortui ibid.
de Comitatu inueſtitur a Sigismundo I. Imp. Fridericus Bellicoſus IX. IX. 31, 712
Brennaburgum capitur ab Henrico Aucupe V. I. 12, 226
traditur Ottoni M. V. II. 19, 242
occupat Otto III. V. IV. 3, 264
Brega occupatur X. IX. 65, 3022
S. Brigitta arcem Galli occupant X. XI. 81. 4017
ad *Bribeguam* Anglorum copiæ includuntur X. XII. 32, 4067
Brinio Dux Caninefatum Pr. III. 12, 41
Briſacum ſe dedit Ottoni M. *V. II.* 12, 237
de eodem controuerſiæ inter Rudolphum Habsburgicum & Epiſcopum Baſileenſem *IX. I.* 9, 515
Fridericus II. ex beneficio Epiſcopi Baſileenſis habet ibid. n. 24
Galli ſibi vindicare conantur *X. II.* 11, 728
fame ad deditionem compulſum X. X. 6, 3039
de eodem Gallis non tradendo Hugonis Grotii conſilium *X. X.* 9, 3040
de eiusdem Poſſeſſione diſcordia inter Bernhardum & Gallos ibid.
in Gallorum venit poteſtatem ibid. 3041
Imperatori redditur *X. XI.* 87, 4023
de eodem reſtituendo Galli tergiverſantur *X. XI.* 90, 4024
Gallis præpropere deditur *X. XI.* 117, 4045
per Stratagema fruſtra tentatur 121. 4048
per Pacem Raſtadrienſem Imperatori reſtituitur *X. XIII.* 13. 4084
Briſgouiam Marchio d' Vxelles vaſtat *X. XI.* 37, 4012
Britanniæ minoris Status ſub Anna Maximiliani *I.* deſponſata *X. II.* 62, 780

Briaſ-

Brixellum Cæſareis deditur X. XI. 106, 4038.
Galli infeſtant 113, 4043
Brixienſis Epiſcopatus, ſucceſſio in eum controverſa X. II. 37, 750
clades Venetorum X. III. 36, 961
arx a Wrangelio ad deditionem compulſa X. X. 32, 3051
Brutcomi Comes de Portland & Bouflerius de Pace conueniunt X. XI. 85, 4021
Brodam Cæſarei recuperant X. XI. 91, 4025
Bructers Francorum Populus III. 18, 79
Brugas Galli occupant X. XII. 23, 4063
Fœderati recuperant ib.
Brugenſes Maximilianum I. captivum faciunt X. II. 59, 777
Brundrut Baſileenſium Epiſcoporum ſedes IX. VI. 25, 528. n. 14
Brunna, ibi conuentum habet Sigismundus Imp. Pragenſibus veniam dat IX. IX. 18, 700
Bruno Epiſcopus Auguſtenſis rebellat contra Henricum II. V. V. 3, 274
Archi-Epiſcopus Colonienſis Henrici Aucupis filius V. I. 17, 231
fit Dux Lotharingiæ V. II. 29, 252
Saxoniæ Dux ad Viſurgim, adfectat Imperium V. V. 2, 272
fit Archi-Epiſcopus Colonienſis VII. IV. 9, 436
Brunſuicum obſidet Fridericus Barbaroſſa VII. II. 35, 410
obſidet Philippus VII. IV. 7, 434
Brunſuicum Vrbem Henricus Iulius adgreditur, mox eandem relinquere cogitur X. VII. 28, 2032
Brunſuicenſes proſcribuntur X. VII. 39, 2044
eorum Conuentio Stedernburgenſis X. VIII. 6, 2051
a Rudolpho Auguſto ad deditionem & homagium compelluntur X. XI. 20, 3079
Brunſuicenſis congreſſus de Pace cum Suecis X. XIII. 19, 4088
Brunſuicenſis Ducatus Origo VII. II. 35, 411
a Friderico II. erigitur VII. VI. 11, 457
Domui Fridericus III. Imp. omnia Iura & Priuilegia confirmat X. II. 63, 786
terris ſequeſter datur X. IV. 67, 1039
Cauſſa X. VII. 28, 2032
Duces Monaſterienſibus & Lotharingicis copiis iuncti cum Cæſareanis Treuiros obſident X. XI. 34, 3090
Elector officium Archi-Theſaurarii relinquere recuſat X. XIII. 56, 4118
Bruxellæ a Villaregio occupantur X. XI. 80, 4017
Bulgaria Pace Segedinenſi d. an. 1444. Turcis cedit X. II. 13, 730
der *Bundſchuh* dictus Tumultus Ruſticorum Spirenſium X. III. 17, 944
Buchauium vide Boucharium
Bucheimius Comes capitur X. X. 8, 3040
Buda a Turcis capta X. IV. 64, 1036
a Turcis ſingulari artificio capitur X. V. 5, 1084
an. 1684. a Cæſareis fruſtra obſidetur X. XI. 58, 4004
an. 1686. adſultu capitur ibid.
Budiſſinam Saxo recuperat X. X. 8, 3040
Bugenhagii ſcriptum pro ſua erga Electurem fide probanda X. IV. 78. n. 59, 1051
Bullæ Papales non debent recipi ſine conſenſu Diœceſani X. V. 24, 604
Bulla Brabantina a quo conceſſa, quid contineat IX. VI. 34, 641
declaratur X. X. 15, 3044
Bullingbrockius in Gallorum partes trahitur X. XII. 35, 4071
de *Bullonenſi* Ducatu proteſtatur Colonienſis X. XI. 88, 4023
Bulonius dux exercitus copiarum executionis in cauſa Megapolitana X. XIII. 30, 4096
Burcardus Aichſtadtienſis Epiſcopus deponitur VII. II. 6, 381
Burcardus Sueuiæ Dux IV. X. 4, 212
Bellum gerit cum Henrico Aucupe V. I. 5, 220
mittitur in Italiam V. II. 26, 249
Burdinus Braccarenſis Epiſcopus fit Papa VI. IV. 8, 347
moritur 9, 349
Bürgeliam Vinarienſes obtinent X. XI. 24, 3081. 72, 4012
Burggrauiatus Noribergenſis, de eo inueſtitur Fridericus Zolleranus IX. I. 11, 517
Altenburgenſis Miſnenſibus cedit IX. I. 28, 530
Noribergenſis de eo inueſtitur Fridericus Burggrauius IX. I. 28, 530
Burggraui Noribergenſes multos Vaſallos in Auſtria habent, qua ratione acceperint? IX. V. 11, 575. n. 56
Carolo IV. fauent IX. VI. 4, 617. n. 21.
Principes fiunt per Carolum IV. ibid. 33, 641
Fridericus Zolleranus Burggrauius ad Comitia Francof. a Sigismundo Imp. mittitur IX. IX. 6, 683
Iura ſua in vrbe Noribergenſi cum Burgo vendunt, an ſolum ædificium? IX. IX. 31, 709
Burggrauius Miſniæ Henricus de Plauen Princeps Imperii IX. IX. 31, 713
Burgundiones ab Alemannis victi in Sequanos tranſeunt II. 33, 82
vincit Clodnuæus III. 31, 107
Burgundiæ Regnum ſubiicitur Ottoni M. V. II. 12, 237
Henrico II. donat Rudolphus Rex V. V. 7, 279
de Succeſſione in eodem Pacta renouat Henricus III. VI. I. 7, 290
Regnum obtinet Conradus II. ibid. 8, 290
in eam Expeditio Henrici III. VI. II. 6, 299
Principatum adipiſcitur Conradus Zæringiæ Dux VI. V. 10, 366
Comitatum adipiſcitur Fridericus Barbaroſſa VII. II. 9, 384
Epiſcopi & Principes fidelitatem iurant Friderico VII. II. 13, 387
adipiſcitur Fridericus Barbaroſſa ibid. 29, 401
Iura, à Rudolpho Habsburgico vindicata IX. I. 25, 527
Comites, Gallis quam Germanis addictiores ibid.
Comes Palatinus Otto fit Vaſallus Gallorum IX. II. 5, 539. n. 53
opem ab Adolpho Naſſouico Imp. contra Gallos petit IX. II. 5, 540
Regnum varie diſſipatum, qua ratione Imperio vindicare voluerit Sigismundus Imp. IX. IX. 30, 709
Dux Philippus Bonus, capta Conſtantinopoli Expeditionem contra Turcas promovere conatur X. II. 25, 743
Ducis Legati cum Electoribus de prima Seſſione contendunt X. II. 44, 759
Rex declarari, per Fridericum III. Imp. fruſtra petit Carolus Audax ibid. 45, 761
Regnum quale erigere cogitauerit Carolus Audax ibid.
tempore Caroli Audacis ab Heluetis inuaſum X. II. 48, 765
a Ludouico XI. captum, cur? X. II. 52, 769
Comitatus, Margarethæ Maximiliani I. filiæ in dotem conſtituitur X. II. 63, 772
in eandem Heluetii Anglicis ſtipendiis conducti ducuntur X. III. 41, 966

Burgun-

Burgundia
Ducatus repetendi Ius & Actio Carolo V. confirmantur X. IV. 35, 1006
Legatus proteſtationem aduerſus Pacem Monaſterienſem publicat X. X. 38, 3055
Comitatus reſtituitur X. XI. 22, 3080
in eadem Nobiles atque Agreſtes contra Gallos arma ſumunt X. XI. 30, 3087
Legato Neuveſorge Imperio interdicitur X. XI. 110, 4041
Busbequius Byzantio impetrata pace Viennam redit X. VI. 4, 1096
Buſtrich Idolum eius forma Pr. II. 11, 18
Buxtehuda ad deditionem cogitur X. XI. 33, 3089
cum *Byzantinis* paciſcitur Conradus III. VII. I. 10, 373

C.

Caſaris ad Ariouiſtum legatio II. 2, 57
de Ariouiſto victoria ib. bellum aduerſus Vſipetes & Tencteros ibid. 4, 59. ponte Rhenum traiecto bellum in Sicambros, ibid. 5, 59 bellum cum Treuiris & Sueuis ibid. 6, 59. Turris in ponte Rheni ibid.
Cæſaris Inſula vide Kaylerswerth.
Caietanus Cardinalis Maximiliano gladium & pileum conſecratum offert X. III. 46, 971
culloquium eius cum Luthero X. IV. 11, 979
Calabriam & Apuliam ad Imperium Romanum transferre conatur Otto II. V. III. 6, 259
ſubiugat Henricus VI. VII. III. 69, 423
Calendarii emendator Aloyſius Lilius X. VII. 6, 2013
Gregoriaoum Proteſtantes reiiciunt ibid. Catholici recipiunt ibid.
ad Europæ Principes & Academias celebriores mittitur ib.
eiusdem emendatio X. XI. 98, 4031
Caletum infeſtatur a Fœderatorum claſſe X. XI. 83, 4019
Calicis vſum Auſtriacis & Bauaris petit Maximilianus II. X. VI. 5, 1097
Caligula, quid apud Germanos egerit? II. 23, 71
Calixtini in Huſſiticis turbis qui? IX. IX. 22, 702
Calixtus II. Papa conſtituitur VI. IV. 9, 348
idem obtinet inueſtituram Epiſcoporum 10, 349
III. Cooſtantinopolis recuperationem vouet, ideo in expeditionem contra Turcas intentus X. II. 25, 745
eidem Fridericus Imp. obedientiam præſtat contra nitentibus Electoribus ibid.
de *Callieres* in Belgium mittitur ad pacem procurandam X. XI. 84, 4020
Caluus Traiectum ad Moſam ſtrenue defendit X. XI. 36, 3091
Cameracum a Philippo Valeſio R. G. capitur IX. V. 25, 604
Epiſcopus Ioannes, depoſito Iacobo Treuirenſi per Eugenium IV. fit Archi-Epiſcopus Treuirenſis X. II. 16, 732
Congreſſus inter legatos Cæſaris, Gallicos, Britanicos & Hiſpanicos X. XIII. 51, 4115
Gallis deditum X. XI. 38, 3092
Camerale Iudicium Aulicum, ab Imperatore Friderico III. quale fuerit conſtitutum, eius Præſes Moguntinus ib. Adſeſſores a Friderico III. inſtituti omnes ſunt Doctores ib. de eodem conſtituendo in Comitiis Colonienſibus d. an. 1457. deliberat Fridericus III. Imp. X. II. 58, 776
incrementa d. an. 1489. ibid. 61, 780
Iudicium, de quo ſub Friderico III. iam actum, decernitur, eiusque locus X. III. 5, 929
primus Præſes Eitel Fridericus a Zollern ib. n. 55
de eius Translatione actum X. III. 8, 935
Noribergam translatum, de eodem varia Grauamina X. III. 18, 944
Ratiſbonenſe ibid.

Camerale
reſtituitur X. IV. 9, 976
Spira eidem locus deſtinatur X. IV. 44, 1017
eius Viſitatio decreta ib. 1058
Ordinatio reoouata publicatur 101, 1077
ad illud admittendi Auguſtanæ Confeſſioni addicti 94, 1069
Albertum Brandenburgicum proſcribit 99, 1073
eius Emendatio X. VI. 6, 1097
de eodem Francofurtum transferendo deliberatur, Magiſtratu Vrbis hoc deprecante X. X. 13, 3043
Wezlariam transfertur X. XI. 70, 4011
eius Turbæ X. XI. 125, 4050. ſq.
Viſitatio decernitur ibid.
eiusdem Viſitatio d. an. 1707. iterum decernitur X. XII. 16, 4059
aperitur denuo ibid. 37, 4073
eius Viſitatio ſub Vicariatu continuatur X. XIII. 4, 4076
Campania a Maria Auſtriaca vaſtata X. IV. 92, 1068
Campobaſſanus (Nicolaus,) in prœlio ad Nanceium, derelicto Carolo Audace ad hoſtes transfugit X. II. 50, 768
Campi Roncalii, vide *Roncalii*
Campus Martius apud Germanos quid? *III.* 39, 115
de *Canales* Marchio Aula Londinenſi prohibetur *X. XI.* 99, 4031
Cancellarius Imperialis Conradus de Scharffenegg. *VII. V.* 3, 441
Imperii, Otto Præpoſitus S. Guidonis Spirenſis *IX. I.* 12, 518.
Rudolphi Habsburgici, Rodolphus Hohenecius ibid. 29, 531
alius, Henricus Baſileenſis Antiſtes ibid.
Imperii Hermannus Lichtenbergius ſub Rudolpho I. *IX. V.* 19, 593. n. 94
Populi Romani, Ludouicum IV. coronat ibid. 19, 595
Treuirenſis quando factus? *IX. VI.* 24, 633
Candelburgii fratres qui? Papalem faſtum per figuras indicant, *IX. IX.* 10, 686
Cauettum capit Eugenius *X. XI.* 105, 4037
Canum portatio vide *κυνοφορία.*
Canuſii ſe tenet Gregorius VII. *VI. III.* 31, 324
cum *Canuto* Danorum Rege Conradi II. Bellum *VI. I.* 11, 292
Capellendorff Vinarienſes obtinent *X. XI.* 72, 4012
Capiſtranus Ioannes, Crucem prædicat *X. II.* 26, 744
Capitatio quando cœperit in Imperio? *X. II.* 44, 759
Capitis Cenſus decernitur *X. III.* 46, 971
Capitularia Regum Francor. *III.* 39, 116
Capitulatio, eius Origo, an a Rudolphi Sueui temporibus petenda? *VI. III.* 35, 326
Ruperti Imp. qualis? an inde Origo Capitulationum? *IX. VIII.* 1, 662. n. 4
inter Philippum Colonienſem & Freigrauios *X. III.* 38, 963
prima conditur *X. IV.* 4, 971
Ius conficiendi ſoli Electores ſibi ſumunt *X. X.* 42, 3059
de perpetua actum in Comitiis *X. XI.* 11, 3072. *X. XIII.* 4, 4076
in eadem Regis Bohemiæ Legati prima mentio *X. XI.* 69, 4010
& prima vice deliberationibus de eadem conficienda intereſt *X. XIII.* 6, 4077
Caprara quid geſſerit in Vngaria? *X. XI.* 91, 4025
Caracalla geſta in Germania *II.* 27, 75
Carauſius, eius geſta *II.* 28, 77
idem contra Francos & Saxones agit *III.* 33, 100
Cardinales in factiones diſtracti *IX. IV.* 13, 563
de Coronatione Imp. abſente Papa cui competat? contendunt ibid.

Cardinales
quem honorem acceperint ab Imp. nondum coronato ibid. n. 68.
Oſtienſes Imperatores Romæ coronant *IX. VI.* 29, 626
Imp. Romam aduentanti obuiam procedunt *X. II.* 21, 738
Principes, ante Regem Vngariæ ſedem capiunt, inde querelæ? *X. II.* 27, 744. n. 87
Electores præcedunt, inde querelæ? ibid.
a Iulio II. diſcedentes Schiſma faciunt *X. III.* 38, 962
Carinthia Ducatu priuatur Carolomannus *IV. VII.* 6, 191
Auſtriacis confertur a quonam? *IX. V.* 22, 599
Carionalda Dux Batauorum Pr. III. 12, 41
in *Cariſiaco* conuentum habet Ludouicus Pius *IV. II.* 14, 162
Carmaniola Galli potiuntur *X. XI.* 81, 4017
a Sabaudiæ Duce recuperatur ib.
Carmanni Aſiæ populus, a Turcis debellatus *X. II.* 13, 730
Carmina Bardorum pro Annalibus habita *II.* 32, 32
antiqua reſtitui iubet Carolus M. *IV. I.* 16, 126
Carniola Auſtriacis conceditur *IX. V.* 21, 599
in eandem prima vice irrumpunt Turcæ *X. II.* 44, 758
Carolatenſis Terra Margarethæ Maximiliani I. filiæ in dotem conſtituitur *X. II.* 53, 772
Caroloburgum an Caroli M. locus natalis *IV. I.* 4, 121
Caroloregium fruſtra Fœderati obſident *X. XI.* 38, 3092
a Boufflerio capitur ibid. 80, 4016
Carolſtadii Andreæ Turbæ *X. IV.* 15, 984
Caroloſtadium obſeſſum, captum *X. XI.* 33, 3089
Carolowizenſe Palatium deſcribitur *X. XI.* 92, 4025. ſq.
Pax ibid.
Carolomannus Saxones rebelles ad obſequium cogit *III.* 33, 109
Italiam intrat *IV. V.* 4, 181. 8, 185
Mores & geſta ibid.
res nouas molitur, Ducatu Carentano priuatur *IV. VII.* 6, 191
ei Regnum ſuum tradit Zwendibaldus *IV. VII.* 9, 191
Italiam ingreditur contra Carolum Caluum *IV. VII.* 14, 194
Rex Bauariæ & Italiæ ibid. 17, 196
Iunior, excæcatus iuſſu Ludouici Balbi *IV. V.* 9, 186
CAROLVS M. Imp. Parentes eius *IV. I.* 2, 119
natiuitas ibid. 3, 120
locus natiuitatis ibid. 4, 120
eius Statura 5, 121
Vxores 6, 122
Concubinæ & liberi ibid.
Imma num eius filia fuerit? 7, 124
eius religio 9, 125
iuſtitia & literarum ſtudium 10, 125
cur Aquisgrani ſedem habuerit? ibid. 127
quo iure Regnum Francicum adeptus 11, 127
itemque Germaniam, Hiſpaniam & Romanum Imperium? 12, 128
B. Aquitanicum 13, 128
B. Saxonicum 14, 128
B. Longobardicum 23, 134
B. Hiſpanicum 27, 140
B. Britannicum 28, 140
B. Beneuentanum ibid.
B. Baioaricum 29, 140
B. cum Slauis 31, 143
B. cum Hunnis 30, 142
B. cum Bohemis & Danis 32, 144
Aduocatia Romanæ Sedis ei offertur 25, 136
fit Patricius Romanorum 26, 137
Imperator Romanorum 33, 144
CAROLVS M. Imp.
quo Iure Imperii dignitatem fuerit adeptus 35, 145
eius geſta civilia 36, 146
conſpirationes contra ipſum 37, 147
Regnum inter filios partitur 38, 148
obit, ibid.
eius oſſa ſub Ottone III. effoſſa *V. IV.* 7, 268
in Numerum Sanctorum refertur *VII. II.* 27, 399
CAROLVS CALVVS
fit Rex Gallorum *IV. V.* 1, 180
Aquitaniam adfectat ibid. 2, 180
Bernhardum Barcinonenſem Ducem occidit ib.
Bellum Britannicum gerit ibid.
Regnum Lotharienſe inuadit 3, 180
Ludouico Germanico dignitatem Imperii præripit 4, 181
eius ſuperbi mores & tituli 5, 183
Germaniam adfectat, ſed a Ludouici Germanici filiis, ad Andernacum vincitur 6, 184
Boſonem, Guidonem, Berengarium, Duces facit 7, 184
Vxores & liberi 8, 185
Mors 9, 186
CAROLVS CRASSVS vnde dictus? *IV. VII.* 19, 196
Magnus adpellatus, eius Mores 20, 196
Imperator eligitur & coronatur 21, 197
in Germania ſuccedit 22, 197
eius Bellum contra Normannos 23, 197
negotia Italica 24, 198
Regnum Francicum adipiſcitur 25, 198
annis Chriſti primus in Diplomatibus vtitur ib.
Pacem facit cum Widone 26, 199
Bellum cum Normannis ibid.
eius negotia domeſtica 27, 199
deponitur, ibid.
moritur 29, 200
epitaphium, ibid n. 100
eius conſtitutio de Expeditione Romana 30, 200
CAROLVS IV. Imp.
Parentes & natiuitas *IX. VI.* 1, 615
ei pater, Vicarius Italiæ factus, regnum quærere conatur *IX. V.* 27, 608
fit Marchio Morauiæ 22, 599. n. 17
contra Ludouicum IV. a quibusd. eligitur 28, 609
electio eius an iuſta fuerit ibid. n. 62
a Papa adprobatur, coronatur, Epiſcopos inueſtit ibid.
cur nomen *des Pfaffen - Kayſers* ipſi tributum 30, 610
cum Ludouico Bauaro de imperio contendit ib.
Bauariam inferiorem deuaſtat ibid.
ei Marchia Brandeburgenſis venditur 34, 614
nomen ipſius cur mutatum *IX. VI.* 1, 615
in Gallia pueritiam peragit ibid. 3, 616
mores, eruditio, peritia linguar. 2, 615
cur Vitricus Imp. dicatur? ibid. 616. n. 9
iudicium Maximiliani I. de eius regimine ibid.
Vicarius Italiæ a patre conſtitutus vitæ periculum adit *IX. VI.* 3, 616
viuo Patre Bohemiæ Regnum in meliorem ſtatum redigit ibid
Bella contra Munſterbergenſem Ducem, & Goritiæ Comitem gerit ibid.
contra Lithuanos absque ſucceſſu agit ibid.
geſta eius in Italia antequam Imp. ibid.
Pragenſem Epiſcopum Archiepiſcopum facit, varia Iura eidem concedit ib. 617
Bauariam inferiorem vaſtat ibid.
Noribergæ recipitur & rurſus eiicitur ibid.
a Francis & Sueuis recipitur ibid.
Henricus de Virnenburg Archi Epiſcopus Moguntinus, Imp. ei opponere ſtagit. ibid.

CAROLVS IV. Imp.
Electio eius irrita declaratur, a quibusnam? *IX. VI.* 5, 618
Eduardus A. R. & Fridericus Severus Miſnenſes contra eum eliguntur ib.
Wormatiæ a Lanione, cui carnis pretium non ſoluerat, detinetur 6, 619
Rotenburgi in ludis equeſtribus ſuccumbit ib.
Sueuiæ Ciuitates in fidem recipit ibid.
Ludouici Brandenb. inſidias ægre euadit ib.
Guntherus Schwartzburgicus contra eum eligitur ibid.
cum Friderico Miſnenſi, Landgrauiis Thuringiæ & Treuirenſi Fœdus contra Gunther. Schwarzburg. facit 8, 620
artibus magis, quam armis contra eundem valet 9, 620
Rudolphi Palatini filiam ducit cur? ib.
Spiram Principes conuocat, quos? ibid.
an veneno ſuſtulerit Güntherum? 10, 621
ablatas Francofurtenſibus nundinas Moguntinis confert cur? 11, 621
cum Ludouico Brandenburgenſi amice congreditur ei Tirolim concedit & confirmationem coniugii cum Maultaſchia promittit 12, 621
eo mediatore ſe cum Gunthero componit, quibus conditionibus? ibid.
Gunthero & heredibus ciuitates varias Imperii in pignus tradit ib.
Rhenanis Principibus noua Telonia concedit, ciuitatibus inuiſa ideoque ſublata 14, 622
in coronatione Vxoris, controuerſiam de Sceptro præferendo, inter Brandenb. & Iuliacenſem componit 15, 622
Pſeudo-Waldemato, cum aliis Principibus fauet cur? 16, 622
Inſignia Imperii a Ludouico accipit, eadem contra fidem Pragam perducit ib. 623
de Pace Generali in Sueuia & ad Rhenum tractat, quæ & ſancita 17, 624
Nouam Curiam caſtrum latronum ad Rhenum deſtruit ib.
in Ciuitatibus Imperii hinc inde vagatur ibid.
Eberhardum Wurtenbergicum Præſidem Sueuiæ ad iurandam Pacem cogit ib.
Gerlacum Naſſouicum Moguntinis Archi-Epiſcopum imponit, mortuo aduerſario ib.
Albertum Auſtriacum absque ſucceſſu contra Tigurinos iuuat, qui tamen poſtea ſe ſubiiciunt ib. 625
Rupertum Palatinum Germaniæ Vicarium conſtituit 17, 625
Italiam ingreditur, Vice-Comites Mediolanenſes confirmat, Mediolani coronatur ib.
omnia Dominis Lombardiæ auro vendit ib.
cum Venetis Pacem facit, quænam Venetis reliquerit? ib.
Piſani & Senenſes ſe ipſi ſubjiciunt *IX. VI.* 19, 626
Romæ a Cardinali Oſtienſi coronatur: ſolennia Coronationis ibid.
Piſis Gambocortorum conſpirationem ægre effugit ibid.
Alternationem Electoratus Palatini euertit, eundem Ruperto Palatino, excluſis Bauaris, vnice concedit ibid. 20, 627
Ludouicum Romanum de Marchia Brandenburgenſi inueſtit ib.
Auream Bullam in Comitiis Norimbergenſibus & Metenſibus promulgat, ib. 628
Carolus Delphinus auxilium ab eo contra Eduardum Anglum petit ib.
B. Brabantinum componit, ib. 21, 629
a Liuoniæ Rege deſiderium ſuſcipiendi Baptiſmatis ſimulante eluditur ib.
Legatum Papalem pecuniam a Clero Germanico petentem acriter perſtringit ib. 630

CAROLVS IV. Imp.
Vlricum & Eberhardum Comites Wurtenbergicos Sueuiæ ciuitatibus graues in ordinem redigit ib.
Wenceslai filii natiuitate exhilaratus, Curiam feſtinam Norimbergæ celebrat, Inſignia Imperialia publice exponit 22, 630. 631
Marchionatum Brandenburgenſ. ab Ottone Boio emit, filio Sigismundo donat. 23, 631
Comitatum Tirolenſem Auſtriacis adiudicat, conceſſis aliquot vrbibus Boiis ib. 632
Treuirenſem Archi-Cancellarium, Tutorem & Vicarium Regni Arelatenſis conſtituit 24, 632
corona Regni Arelatenſis redimitur ib.
in Gallia commorans, lante accipitur, ib. 634
Emptionem Ciuitatis Auenionenſis a Papa factam confirmat ib. 633
Carolum Delphinum, Vicarium Regni Arelatenſis ad vitæ tantum tempus conſtituit ib. 634. n. 33
Vice-Comites Mediolanenſes cum Papa bello petit *IX. VI.* 15, 634
Italiæ varias vrbes capit, pecunia emungit, Romæ cum Papa colloquitur ib.
Vrbanus V. illum deponere cogitat ibid. 635
Lubecæ Ius dicit 26, 636
in controuerſiis de Succeſſione Luneburg. Alberto & WVenceslao Sax. Elect. fauet, contra Magnum Torquatum pronunciat 27, 636
a Gregorio XI. fruſtra ad Expeditionem cruciatam excitatur 28, 636
iudicium eius de his Expeditionibus ib.
Wenceslai filii electionem multis largitionibus procurat 30, 637
Oppida & Vectigalia Imperii multa pignori dat Electoribus, quænam? ib.
Succeſſionem Linealem in controuerſa Saxoniæ Succeſſione confirmat 31, 639
Fœdus Sueuiæ Ciuitatum ob Oppignorationes ipſius factum, Vlmæ obſidione diſſoluere fruſtra conatur 32, 639
earundem cum Comitibus Wurtenbergicis bellum componit 640
Fridericum Palatinum aduocatum Prouincialem Sueuiæ conſtituit ibid.
multas dignitates illuſtres confert quas? 33, 640
Leges & Conſtitutiones eius 34, 641
Bohemis extincta Familia regia concedit Ius nouum Regem eligendi ibid.
Electoratum Bohemiæ confirmat ib. Ioanni Brabantino Bullam concedit ib.
Abbatem Fuldenſem, Archi-Cancellarium Auguſtæ, & in eiusd. Coronatione Iura, confirmat ib.
Bona Eccleſiaſtica a Iurisdictione Seculari eximit ibid.
WVittekindi M. Angariæ monumentum reparari iubet ib.
Sedem Pragæ habet, lepidum reſponſum Principibus Mutationem flagitantibus datum 35, 642
Pragam & omnem Bohemiam inſigniter amplificat ib
Eccleſiam Pragenſem in Metropolitanam erigit ibid.
Academiam Pragenſem inſtituit ibid.
Marchionatum Brandenburgenſem emit ibid.
multas ſuperioris Palatinatus vrbes obtinet ibid.
Sileſiam Bohemiæ in perpetuum iungit, Epitaphium eius ib.
moritur 36, 643
eius epitaphium ibid. n. 8
Vxores quænam? liberi? 37, 644
CAROLVS QVINTVS
quibus parentibus, ubi & quando natus? *X. IV.* 1, 976

CAROLVS QVINTVS
Infantiam Mechliniæ tranſigit ibid.
præceptorem habet Adrianum Florentii Vltraiectinum, ephorum Guilielmum Croyiacum ibid.
Eiusdem virtutes ciuiles atque militares, iisdemque oppoſita vitia 2, 967
ſtatura & conſtitutio corporis ibid. o. 7.
de eiusdem nævis politicis ſcripta allegantur ib. n. 8.
Emancipatus a Maximiliano Belgii regimen ſuſcipit 3, 968
Friſiam occidentalem a Saxoniæ Ducibus reluit ibid.
Ex teſtamento Ferdinandi Catholici huic in Hiſpaniæ regno ſuccedit ibid.
Imperator præſcripta capitulatione, eligitur ib. 4, 969
An appropinquans Francofurto Caroli exercitus Electorum animos perculerit, ut in eius partes diſcederent? dubitatur ib. n. 26
electio nuntiatur 5, 972
Rebelles Auſtriacos & Hiſpanos ad obſequium redigit 6, 973
Comitia Wormatienſia indicit, & Iudicium Cameræ & Regimentum Imperii, denuo conſtituit 9, 976
Ad eadem Friderici ſuaſu Lutherum euocat 13, 981
Lutherum cum ſociis ſe proſcriptutum minatur 14, 982
eundem publico edicto proſcribit 15, 983
cum Galliæ rege bellum gerit in Nauarra, Hiſpaniæ finibus & Belgio 16, 984
Bello Franciſci a Sickingen aduerſus Treuirenſem conniuet 17, 985
Noribergæ Comitia celebrat 18, 986
in Angliam proficiſcitur, ad Henricum VIII. qui filiam ſuam Mariam eidem deſpondet 19. ib.
in Hiſpaniam veniens certis legibus Hiſpanos in gratiam recipit ib.
Legatum ad Comitia Noriberg. mittit. 21, 987
ob factum decretum Status increpat. ibid.
cum Franciſco bellum continuat 22, 990
admirabilis moderatio animi poſt nunciatam victoriam & Franciſci captiuitatem in Carolo deprehenditur 23, 996
Veniam ducendi Eliſabetham Portugalliæ, a Pontifice per legatum expetit. ibid.
Pacem cum Franciſco I. concludit ib.
omnem lapidem mouet, ut illatam ſibi dolo Franciſci iniuriam vindicet 29, 999
per Hiſpaniam omnem Pontificis autoritatem abolet 30, 1001
Pontifici certis conditionibus pacem concedit 31, 1002
a Franciſco I. & Henrico VIII. ad ſingulare certamen prouocatur 32, 1003. ſq.
cum Papa Barcinon, cum Franciſco I. & reliquis confœderatis Cameraci pacem facit 34, 35. 1006
ex Hiſpania Genuam venit, hinc Bononiam proficiſcitur, ubi Papa præſente, cum Venetis tranſigit 36, 1007
Bononiæ cum papa, Ferdinando, Regibus Galliæ & Angliæ atque Statibus Italiæ Fœdus ſanctiſſimum concludit 37, 1008
Corona Longobardica & Romana ibidem decoratur ibid.
Litteris Toleti datis, conuentum Auguſtam indicit 39, 1010
conuentum Spiræ indicit 41, 1012
Proteſtantium legatos durius tractat ibid.
Auguſtana Comitia indicit 43, 1014
Auguſtam ipſe Carolus V. venit ibid.
in Hiſpaniam concedit ibid.

CAROLVS QVINTVS
Neapoli Romam venit, ibidemque in frequenti Cardinalium cœtu, præſente pontifice grauem contra Gallum conceptam orationem recitat 54, 1025. ſe ad duellum paratum eſſe dicit ib.
cum Franciſco denuo bellum gerit ibid.
Niceam veniens cum Franciſco ſuaſu Pontificis inducias decennales pangit ibid.
Lutetiam ingreſſus a Franciſco & filiis honorificentiſſime excipitur 56, 1028
Gandauenſes tumultuantes coercet ibid.
ipſe Algieram appellit aduerſus Turcas, ſed re infecta Hiſpaniam 59, 1030
Filium Philippum Regem Hiſpaniæ deſignat 61, 1032
cum Papa colloquitur ibid.
cum Henrico VIII. fœdus init contra Gallum ibid.
Geldricum bellum conficit 62, 1033
Luxenburgenſis ducatus urbes recipit, & fere Pariſios usque mouet 63, 1035
Aureliano Franciſci filio in pace Creſpiscenſi filiam Mariam, natu maiorem, aut Ferdinandi fratris filiam deſpondet ibid.
Spiram ad Comitia venit 67, 1039
cum Chriſtierno rege Danorum pacem facit ib.
cum Euangelicis inita concordia ſuam contra Pontificem & Gallum Maieſtatem munire geſtit 68, 1040
idem occulte bellum moliri fertur 69, 1041
Ratisbonenſia comitia celebrat 72, 1043
aduerſus Proteſtantes bellum præparat ibid.
ſecretum fœdus facit cum Mauritio Saxone ib.
cum Pontifice contra Proteſtantes fœdus concludit 73, 1044
eiusdem caſtra ad Landshutum 74, 1045
ad Ingolſtadium caſtra. Eidem Burenſis ſe iungit ibid.
Danubii poſſeſſionem adipiſcitur 75, 1047
ad Miſenam cum exercitu venit 77, 1047
Albim effecto ponte cum ſuis tranſit, ad ſyluam Lochanam Saxonem offendit, prælio vincit, & capit ibid.
Wittebergam petit, Ioannem Fridericum capitis damnat 78, 1050
Brandenburgici Electoris interuentu ſententiam mutat, certis conditionibus vitam Io. Friderico concedit ibid.
Auguſtam venit cum Saxone captiuo; de reformando iudicio Camerali tractat, cum Ferdinando fratre agit; ut renunciata Imp. dignitate hanc filio ſuo Philippo cederet 80, 1053
Aerarium publicum procurat, continuationem concilii Tridentini promittit, Belgii prouincias Imperio ſubiicit 81, 1054. ſq.
in Belgium proficiſcitur per Flandriam, Hannoniam & Atrebates filium circumducit 83, 1059
Comitia Auguſtana celebrat 84, 1060
Pontificem de Concilio interpellat. ibid.
a Mauritio Oenipoote Villacum fugere cogitur 90, 1065
Transactionem facit Paſſauienſem 92, 1067
Vrbem Metenſem obſidione cingit ibid.
Albertum Brandenburgicum in gratiam recipit 97, 1070. ſq.
Obſidionem Metenſem ſoluit ib. n. 10
Philippo filio Belgii prouincias concedit 98, 1072
Inducias cum Henrico II. paciſcitur ibid.
Philippo filio poſſeſſionem principatus Mediolanenſis tradi iubet 101, 1076. ſq.
articulari morbo oppreſſus rerum mundanarum pertæſus, de Imperio deponendo conſilia capit 102, 1078

CAROLVS QVINTVS
Regna hæreditaria Philippo concedit ibid. n. 68
Ad Ferdinandum I. legatos mittit, eidem Imperium commendat. Cameræ & Electoribus ſuam renunciationem ſolenniter ſignificat 103, 1079
in Hiſpaniam delatus in Monaſterio D. Iuſti, habitationem eligit, meditationibus ſacris vacat, ante biennium plene elapſum 1558. moritur, eiusdem morbus, Teſtamentum, ſepultura, exequiæ ib. 104, 1080
Caroli vxor, liberi legitimi & naturales 105, 1081
ſcriptores ad hiſtoriam Caroli pertinentes ibid.
CAROLVS VI. Imp.
eius natiuitas X. XI. 127, 4052
Rex Hiſpaniæ Viennæ declaratur, eo pergit 118, 4046
Cataloniam occupat X. XII. 5, 4053. ſq.
Arragoniæ quædam loca & Valentiæ regnum occupat ibid.
Arragoniæ Regnum ei homagium præſtat 11, 4056
Madriti Rex proclamatur ibid.
in Monte Serrato operibus religioſis vacat ibid.
Sarragoſſam intrat ib.
Caſtiliam intrat, ſed iterum relinquit ibid.
in Italia Rex Hiſpaniæ proclamatur 17, 4059
Vxor Eliſabetha Chriſtina Barcellonam venit 20, 4060
à Papa Rex Hiſpaniæ adgnoſcitur 22, 4062
Madritum intrat 32, 4067
in Cataloniam redit ibid.
eligitur Imp. & coronatur X. XIII. 6, 4076. ſq.
Bellum contra Gallos continuat 7, 4077
Pacis Tractatibus Traiectenſibus accedit 10, 4079
de Neutralitate Cataloniæ & Italiæ paciſcitur 12, 4083
Pacem Traiectenſem non amplectitur ibid.
Bellum in Germania continuat 13, 4084
Pacem facit Raſtadii cum Gallis 14, 4085
Pacem facit Badenſem 15, 4086
Lichtenſteinium inter Principes Imperii recipi facit 22, 4089
Comitia Auguſtam Vindelicorum transferri iubet ibid.
cum Belgis *de la Barriere* paciſcitur 23, 4090
Controuerſia cum Genuenſibus 24, ibid.
Turcas ad Petervvaradinum profligat 28, 4093
Temesvvarium occupat ibid.
Pacem Paſſarouicenſem cum Turcis facit 29, 4094
in motibus Megapolitanis Commiſſionem decernit 30, 4096
eius controuerſia cum Papa 32, 4097
controuerſiæ Proteſtantium de Iure Repreſſaliorum 36, 4101
Commiſſionem circa religionis grauamina decernit ibid.
bellum gerit cum Philippo Hiſpaniæ Rege de Sardinia & Sicilia 38, 4102
fœderi quatripartito Londinenſi accedit 40, 4104
eius controuerſia de Iure Societatis Oſtendanæ 46, 4110
de Regno Neapolitano a Papa inueſtitur 47, 4112
Pragæ in Regem Bohemiæ coronatur 48, 4113
Sanctionem pragmaticam ſuper ſucceſſione in Terras Auſtriacas facit ibid.
Pacem Viennenſem cum Philippo R. H. facit 52, 4115
Controuerſia inter Cæſarem & Georgium Ludovicum M. Britanniæ Regem 53, 4116
congreſſum Sueſſionenſem promouet 54, 4117
CAROLVS VI. Imp.
Viennenſem Epiſcopatum in Archi-Epiſcopatum euehit 58, 4120
Legatos ſuos de terris ſuis Imperii inveſtit ibid.
Carolus II. Rex Hiſpaniæ Fœdus facit cum Leopoldo X. XI. 73, 4012
Succeſſorem declarat Ioſephum Ferdinandum Bauariæ Principem 99, 4031
Teſtamentum ibid.
Mors ib.
Teſtamentum publicatur ib.
Carolus Martellus Saxones deuincit III. 33, 108
Carolus Simplex Galliæ Rex IV. VI. 5, 189
Henrico Aucupi ſe ſubmittit V. I. 6, 222.
Carolus VII. Galliæ Rex ad Comitia Moguntina tollendi Schiſmatis Papalis cauſſa conſtituta inuitatur X. II. 5, 723
per Delphinum Friderico III. Imp. auxilia contra Heluetios mittit 10, 725
an iis copiis Iura Franciæ ad Rhenum prætenſa vindicare voluerit? ibid. 726. n. 49
pro filio Bohemiæ Regnum petit X. II. 31, 746
Carolus VIII. Rex Galliæ, eidem Maria Burgundica deſpondetur X. II. 52, 769
eidem Margaretha Maximiliani I. filia 53, 772
Flandris Maximiliano I. rebellantibus auxilia mittit 59, 776
Annam Britannicam Maximiliano I. deſponſatam rapit 62, 780
mori X. III. 3, 925
Italiam inuadit X. III. 5, 927
Imperialem dignitatem adiectam dicebatur X. XIII. 6, 932
Carolum IX. inter & Eliſabetham Maximiliani II. filiam ſponſalia celebrantur X. VI, 12, 2008
Carolus XI. Sueciæ a R. Gallo contra Brandenburgicum concitatur X. XI. 31, 3087
perit Succeſſionem Veldentiæ 79, 4015
a Gallis ad Pacem ſollicitatur 84, 4019
Carolus XII. Suecorum Rex in Saxoniam irrumpit X. XII. 10, 4056
Stralſundam ex Benderia venit X. XIII. 19, 4088
cum Boruſſorum Rege fruſtra tractat ibid.
Stralſundam ſtrenue defendit 20. ibid.
in Sueciam abit ibid.
Carolus Daniæ Princeps petit Epiſcopatum Lubecenſem X. XI. 97, 4030
Carolus Rex Prouinciæ IV. IV. 15, 179
Carolus Andegauenſis in Regnum Siciliæ & Neapolitanum evocatur VII. VII. 7, 487
Carolus Parvus Rex Neapolitanus, Vngariæ Regnum adfectat IX. IX. 2, 679
Carolus Ioſephus Epiſcopus Oſnabrugenſis petit Epiſcopatum Monaſterienſem X. XII. 9, 4055
Carolus Rex Vngariæ Fridericum Auſtriacum in prœlio ad Muhldorff iuuat IX. V. 21, 584
Carolus Dux *Aurelianenſis* Mediolanenſem Ducatum petit, quo argumento? X. II. 18, 734
Carolus Audax, Burgundiæ Dux, cum Friderico III. Imp. Treuiris congreditur X. II. 45, 761
Burgundiæ Rex & Vicarius Imp. declarari fruſtra optat ib.
Aulæ ipſius ſplendor. n. 52
Mariam filiam Maximiliano I. deſpondet ibid.
a Rudolpho Bauaro Aduocatus Eccleſiæ Colonienſis conſtituitur X. II. 47, 763
eundem in Archi-Epiſcopatu contra Hermannum Haſſum defendit ibid.
ab Imperio bellum contra eum decernitur 765
ab Heluetiis in Burgundia petitur ibid.
Pacem & fœdus cum Friderico III. facit, deſponſationem filiæ confirmat 49, 766
Renatum Lotharingiæ Ducem Prouincia exuit 50, 767
Heluetios adoritur, duobus prœliis ab iis vincitur ibid.

Caro-

Carolus Audax, Cimelia eius & Mors 768
Carolus Palatinus Elector Lineæ Simmerenſis ultimus X. XI. 61, 4005
Carolus Philippus Palatinus Neoburgicus Carolo VI. diploma Electionis defert X. XIII. 6, 4077
Carolus Philippus Princeps Hannoueranus in conflictu cum Turcis perit X. XI. 68, 4010
Carolus Haſſiæ Landgrauius Ebernburgenſe caſtrum obſidet X. XI. 73, 4012
Rheinfelſam obtinet 90, 4024
controuerſiam habet cum Landgrauiis lineæ Rheinfelſenſis de reſtitutione Rheinfeldæ X. XIII. 25, 4091
Carolus Lotharingus Cardinalis Epiſcopus Argentinenſis eligitur X. VII. 11, 2018
Carolus V. Lotharingus Ceſſioni Patrui obſiſtit X. XI. 23, 3081
Cæſaris ſororem Eleonoram Mariam Vxorem ducit, Tirolenſis Comitatus reditus eidem conceſſi, ipſe exercitui Cæſareo pleno iure præfectus, ibid. n. 16
Turcas ad Strigonium profligat X. XI. 58, 4004
Budam 1684. fruſtra obſidet ibid.
eam capit, Turcas ad Mohatz profligat ibid.
moritur 73, 4012
Carolus Borbonius a Franciſco I. deficit X. IV. 23, 991
idem Galliam Narbonenſem inuadit ib. 27, 995
Carolus Leopoldus Dux Megapolitanus varias controuerſias habet cum ſtatibus Prouincialibus X. XIII. 29, 4094. ſq.
vxorem repudiat ib.
Status Prouinciales Sternbergam vocat ibid.
Carolus Hiſpaniæ Infans per claſſem Britannicam & Belgicam quibus conditionibus debeat transportari in Italiam X. XIII. 54, 4117
Carolus Mantuæ Dux Gallis accedit X. XI. 103, 4037
banno notatur X. XII. 24, 4064
Carolus Comes Flandriæ Candidatus eſt Imperii VI. V. 2, 357
Carniola in eam prima vice irrumpunt Turcæ X. II. 44, 758
Carthagena Murciæ ab Hiſpanis recuperatur X. XII. 11, 4057
de *Caſali* (Vbertinus) Ludouicu IV. Imp. depoſitionem Ioannis XXII. ſuadet IX. V. 19, 596. n. 2
Caſatium ex inſidiis Galli capiunt X. IV. 98, 1072
Fœderati occupant X. XI. 81, 4018
Caſimirus Magnus Lithuaniæ Dux Auſtriacis affinitatibus innectitur X. II. 12, 729
Caſimirus Poloniæ Rex defuncto Ladislao Poſtumo Regnum Bohemiæ ambit X. II. 31, 746
Caſimiro Brandenburgico, poſt Electionem Caroli V. Reipublicæ adminiſtratio in Imperio credita X. IV. 5, 972
Caſſoviam Cæſarei capiunt X. XI. 58, 4004
ibi Conuentus Vngarorum d. an. 1708. X. XII. 36, 4072
Caſtella & Burga in Germania magna ſerius extructa Pr. III. 8, 38
iuxta Albim extruuntur V. VI. 3, 264
munitiſſima in Saxonia & Thuringia extruit Henricus IV. VI. III. 15, 313
vetuſta reſtaurat ibid. 28, 323
Caſtellæ Gubernatio certis pactis inter Maximilianum I. & Ferdinandum Catholicum definitur X. III. 31, 956
Caſtelbarco Leopoldi nomine Italos ſollicitat X. XI. 104, 4037
Caſtillionum Galli recuperant X. XI. 105, 4037
Caſtor & Pollux ſub Alcis nomine culti Pr. II. 21, 24
a Germanis pro Geniis habiti ib.
Caſtra Germanorum Veterum Pr. III. 25, 44.
Caſtriota Georgius quis? eius fata & geſta, vitæ eius Scriptores X. II. 13, 730. n. 74
Caſtrucius Præfectus Lucæ IX. V. 15, 590
Caſtrucius
fit Vicarius Lucenſis & Piſtorienſis 18, 592
fit Comes Palatinus Lateranenſis 19, 593
fit Senator Romanus, Dux Romanorum, Vexillifer Imperii 20, 598
moritur ibid.
Cataloniæ Bellum X. XI. 82, 4018
eam Carolus III. occupat X. XII. 5, 4053. ſq.
Imp. relinquit X. XIII. 11, 4082
Bellum contra Gallos continuatum 15, 4085
Catharina Iuanowna vxor Caroli Leopoldi ducis Megapolitani X. XIII. 29, 4095
Catechiſmus Heidelbergenſis mutatur a Catholicis X. XIII. 34, 4099. ſq.
maxima inde oritur controuerſia ibid.
Catholici in Comitiis Spirenſibus d. a. 1529. decretum in Præiudicium Proteſtantium componunt X. IV. 41, 1015
eidem Principes nonnulli atque Ciuitates ſe opponunt ibid.
Colloquium Doctorum recuſant 57, 1029
eorum Stratagema in Colloquio Wormatienſi X. V. 7, 1086
eorum de turbata Religione aduerſus Proteſtantes Grauamina X. VIII 4, 2049
Herbipoli conueniunt X. IX. 6, 2065
Catti Francorum Populi III. 18, 98
eor. Migrationes I. 13, 55
Princeps Acrumerus Pr. III. 12, 41
Cathualda Germanorum Rex Pr. III. 12, 40
eius fatum II. 22, 76
de *Catzenellenbogen* Comes fit Præfectus Alſatiæ IX. II. 3, 536
Comitatum, tanquam Feudum apertum vindicare conatur Fridericus III. Imp. X. II. 58, 776
Controuerſia per Principes interceſſores Francofurti amice compoſita X. V. 7, 1086
in eum executio fit contra Landgrauium Haſſo-Caſellanum X. XIII. 25, 4091
Cellenſis de Succeſſione controuerſia, quomodo compoſita? X. XI. 13, 3072
Celtarum nomen amplum Pr. I. 7, 3
Celtes, Conradus, primus in Germania Poëta declaratus X. II. 58, 776
Cent, Vocis origo Pr. III. 3, 36. n. 7
Centena, quid? ibid.
Centenarii qui? III. 42, 117
Centeni qui Pr. III. 3, 36. 13, 41
Centgerichte, eorum origo apud Germ. Pr. III. 3, 36. n. 9
Cera rubræ ius accipiunt a Sigismundo Imp. Thaboritæ IX. IX. 28, 707
idem Friderico Bellicoſo concedit Sigismundus Imp. IX. IX 31, 711. n. 52
de *Chabillone* Domini, vnde originem trahant? IX. III. 14, 552
Chamaui Francorum populus III. 18 97
Chanaan an ſub Thuiſtone lateat? Pr. I. 2, 2
Chananæi an primi in Germania incolæ Pr. I. 5, 3
Chanleus Galli legatus Sabaudiæ Ducem tentat X. XI. 81, 4017
Charites cum Venere a Germanis cultæ Pr. II. 8, 18
Chemnitium Ciuitas imperialis IX. III. 11, 549
Childeberti conſtitutio de abolendis reliquiis idololatriæ III. 35, 111
Childerici fata & mors III. 28, 104
eius monumentum ibid. in Thuringiam fugit ibid. 105
Chriſtianiſmi initia apud Germanos Pr. II. 34, 33
Chriſtianiſſimi titulus in Anglum a Papa transfertur X. III. 40, 965
Chriſtianopolin Sueci fruſtra tentant X. XI. 40, 3092
Chriſtianus I. Danorum Rex fit Dux Holſatiæ, Stormariæ & Dithmarſiæ X. II. 46, 762
Fridericum III. Imp. cum Carolo Burgundo conciliare conatur 47, 765

Chriſtianus V. Daniæ R. Ratzeburgi munimenta inhibet X. XI. 77, 4014
pacis Ryſvvicenſis mediationem ambit ibid. 85, 4020. ſq.
Chriſtianus Anhaltinus cum Friderico Palatino proſcribitur X. IX. 14, 2074
cum Cæſare in gratiam redit 20, 2084
Chriſtianus Erneſtus Marchio Brandenburgicus Exercitum Imperii ducit X. XI. 37, 4012
male rem gerit X. XII. 14, 4058
Chriſtianus Brunſuicenſis moritur X. IX. 27, 2091
nummus 17, n. 71, 2078
Chriſtianus Hannoueranus Princeps occiditur X. XI. 117, 4045
Chriſtianus Auguſtus Holſatiæ Adminiſtrator Suecos Tonningæ recipit X. XIII. 17, 4087
Chriſtianus Albertus Holſatiæ Dux moritur X. XI. 96, 4029
Chriſtianus Palatinus Sultzbacenſis petit ſucceſſionem Veldentinam X. XI. 79, 4015
Chriſtianus Saxo-Eiſenbergenſis Dux moritur X. XI. 94, 4028
Chriſtophorus Daniæ Rex Ludouicum IV. defendit IX. V. 16, 592
Chronica Rythmica vnde originem trahant Pr. II. 32, 32
Cilia Comes Sigismundo Imp. ſororem in matrimonium tradit IX. IX. 5, 680
Vdalricus, Ladislai Poſtumi partes in Vngaria defendit X. II. 12, 729
Cilienſis Comitatus Auſtriæ accedit X. II. 28, 745
eum adfectat Ladislaus Poſthumus ibid.
Cimbri Legationem ad Marium mittunt Pr. I. 15, 7. n. 72
cor. Migrationes & Clades I. 6, 50
Cinglani vide Zvvinghani
Circulos Germaniæ quis primum diſpoſuerit? IX. VII. 8, 650
quot primum extiterint? ibid.
inſtituti a Maximiliano I. X. III. 13, 940
Circuli Inferioris Saxoniæ Conuentus X. IX. 6, 2064. 24, 2088
Directores, ſoli ſibi Executionem vindicant, excluſo Imperatore X. XI. 93, 4026
controuerſia de eadem inter Imp. & Circuli Inferioris Saxoniæ Directores componitur ibid.
Circuli Aſſociati Fœdus ſuum Francofurti confirmant X. XIII. 10, 4080
vt illor. in Pacis tractatibus ratio habeatur, petunt ibid.
Circuli Weſtphalici Decretum de Clivenſium Terrarum defenſione X. XIII. 20, 4088
Ciſtercienſium habitu ſepultus Fridericus II. VII. VI. 25, 475
Ciſationis illuſtris exemplum IX. IV. 14, 567
Ciuitas apud Germanos Veteres quid? Pr. III. 3, 35
Ciuitatum Diuiſio Pr. III. 3, 36
& Nobilium æmulatio ſub Wenceslao Imp. & inde orta Fœdera & Bella IX. VII. 8, 649. ſqq.
Ciuitates Heluéticæ quando ſe in libertatem vindicauerint IX. III. 12, 550
Neutrales, in diſſidiis Ludouicum IV. inter & Fridericum Auſtriacum IX. V. 6, 582
Hetruſcæ, Henrico VII. ſe opponunt IX. IV. 12, 562
Ciuitatum Imperialium incrementa VIII. 14, 51t
habent Votum deciſiuum IX. V. 27, 603. n. 54
fauent Ludouico IV. 30, 610
graui bello ab Vdalrico Würtenbergico & Alberto Achille Brandenburgico petuntur X. II. 19, 735
communis denarii exactioni obſiſtunt X. II. 44, 759
in Comitiis a Principibus ſeparatæ X. II. 61, 780
iis admiſſio ad Re- & Correlationem denegatur X. X. 43, 3059
Ciuitates Italiæ libertatem emunt a Rudolpho Habsburg. IX. I. 29, 532
multæ contra Henricum VII. rebellant IX. IV. 12, 562
Ciuitates Rheni, earum Conuentus Wormatienſis IX. I. 22, 526
inferioris Ludouico Bauaro adhærent IX. V. 6, 581
Pacem publicam inter ſe faciunt IX. V. 21, 599
Ciuitates Sueuiæ quædam Imperiales mœnibus cinctæ a Rudolpho Habsburgico IX. I. 23, 526
invadit Eberhardus Wurtenbergicus IX. IV. 6, 557
fœdus inter ſeſe faciunt IX. VI. 17, 625
pacem publicam inuicem conſtituunt IX. V. 13, 588
Carolo IV. fidem faciunt IX. IV. 6, 619
& Rheni, fœdus contra Sueuiæ & Bauariæ Duces faciunt IX. VII. 8, 649
Ciuitates Municipales per fœdera poteſtati Dominorum ſe ſubducunt ib.
Ciza Sueuorum Dea Pr. II. 19, 23
Auguſtæ Vindelicorum culta ib. n. 58
an eadem cum Iſide? ib.
Claſſis Danubiana X. XI. 91, 4025
Claudius Imp. quid apud Germanos egerit? II. 23, 71
Clauſenburgum a Turcis expugnatur X. XI. 8, 3069
Clauſula commiſſaria Capitulationis capita augeri volunt Galli X. XII. 4, 3066
Clauſula IV. Articuli, quid circa eam Ryſvvici actum X. XI. 56, 4022
quid anſam Clauſulæ dederit? ib.
eam aboleri volunt Proteſtantes 88, 4023
de eadem Traiecti agitur X. XIII. 14, 4085
Clemens II. Papa conſtituitur VI. II. 4, 297. n. 22.
Clemens III. Papa conſtituitur VI. III. 40, 331
Clemens IV. P. R. Auenionenſem Ciuitatem ab Ioanna Neapolitana emit, a Carolo IV. confirmationem petit IX. VI. 24, 633
Clemens VI. P. R. Electoribus tempus electionis præſcribit IX. V. 28, 608
Ludouicum IV. Auenionem citat IX. V. 27, 607
graues Articulos eidem proponit, quos Principes Germaniæ reiiciunt ibid.
duriſſime eundem excommunicat ibid.
Electores ad eligendum Carolum IV. excitat, Moguntinum proſcribit ibid.
Electionem Caroli IV. adprobat IX. VI. 4, 618
Clemens VII. Anti Papa in Schiſmate Magno a Gallis eligitur *IX. VII.* 5, 648
Clemens VII. Franciſcum I. ab Obligatione de non diminuendo Coronæ domanio abſoluit X. IV. 35, 1007. n. 87
eidem mortuo Paullus III. ſuccedit 53, 1024
Clemens XI. P. R. Gallis fauet X. XI. 104, 4037
eius literæ ad Ioſephum X. XII. 22, 4061
cum Ioſepho paciſcitur ibid.
Carolo VI. Imp. decimas redituum Eccleſiaſticorum ex prouinciis ſuis hæreditariis concedit X. XIII. 26, 4092
poſt victoriam ad Peteruvaradinum Eugenio Principi & gladium & pileum benedictum mittit 27, ibid.
nimium fauet Hiſpanis X. XIII. 21, 4097
Cleſelii (Melchioris) fata ſingularia X. VIII. 12, 2054
Clerici Seculares inuiſi Carolo IV. IX. V. 30, 610. n. 66
Clerus Gallicanus Concilia ſupra Papam eſſe confirmat IX. IX. 13, n. 21. 695
Cleri mores corruptos corrigi optat Carolus IV. IX. VI. 21, 630
taxat Io. Huſs IX. IX. 9, 685
Clero & populo Electio Imp. publicatur IX. V. 5, 578. n. 19
Cliuia Comiti Theodorico duo Telonia erigenda permittuntur IX. V. 6, 581. n. 29
Vicariatus Weſtphaliæ, & Aduocatia Cœnobii Werthinenſis ei conceditur ibid.

Digitized by Google

Cliuiæ Comitatus fit per Sigiſmundum Imp. Ducatus IX. IX. 31, 710
Principi a Friderico III. Imp. Marcæ & Gennapiæ Inſignia attributa X. II. 57, 775
Dux, Adolphus, depoſito per Eugenium IV. Theodorico fit Archi-Epiſcopus Colonienſis X. II. 16, 732
Duces, Mariam Burgundicam fruſtra petunt X. II. 52, 769
eorum & Saxoniæ Electorum Pacta de Succesſione in illius Ditionibus confirmantur X. IV. 67, 1039. ſq.
Ducatus competitores & ſcripta eo facientia X. VII. 34. n. 33, 2038
controuerſia continuatur, eiusdemque occaſione varii Conuentus celebrantur 35, 2039
Tractatus X. X. 42, 3058
Ducatus a Gallis occupatur X. XI. 25, 3082
de eius defenſione Circuli Weſtphalici decretum X. XIII. 20, 4088
Clodionis res geſtæ III. 26, 103
Clodouæus Franciam & Thuringiam ſibi ſubiicit III. 29, 105
Alemannos vincit ib.
fit Chriſtianus ib.
Boios deuincit III. 30, 107.
itemque Burgundiones Gothosque 31, 107
ab Anaſtaſio Imperatore Auguſtus appellatur ibid.
eius Sedes Pariſiis ibid.
Francorum Monarcha obiit ibid.
Clotaris geſta III. 32, 108
idem Bertoaldum Saxonum Ducem deuincit ib.
Coburgenſes & Altenburgenſes controuerſiæ quo modo definitæ? X. XI. 24, 3081
Receſſus 94, 4027. ſq.
de eadem cauſſa Iudicii Aulici Decretum ibid.
Cochemum Boufflerius occupat X. XI. 67, 4010
Codex Pandectarum Amalphi repertus VI. V. 9, 364
num Ius Iuſtinianeum in ſcholas & fora introduxerit Lotharius II. ibid. n. 69
Cælibatus Clericorum introducitur VI. III. 27, 319 n. 11
Colierius Iacobus, Belgarum nomine pacem Carlouitzenſem promouet X. XI. 92, 4025
pacem Paſſarouicenſem promouet X. XIII. 28, 4093
Collecta Imperii ſecundum communem Denarium inſtitutæ X. II. 44, 760
Collegia tria Imperii ſeparata, quando? X. II. 61, 780
Colles ſacri apud Germanos Pr. II. 28, 29
Colloquium Lipſienſe X. IV. 12, 980
Lugdunenſe d. an. 1449. X. II. 17, 734
Ratisbonenſe X. IV. 58, 1029
Ratisbonenſe incoatur 69, 1041
effectu deſtituitur, quare? ibid.
denuo inſtituitur X. VII. 22. n. 66. 1028
ad Vaucouleur inſtitui vult Fridericus II. VII. VI. 13, 459
Wormatienſe d. an. 1540. X. IV. 57, 1029
alterum X. V. 7, 1085
Colmaria Rudolpho Habsburgico ſe opponit IX. I. 22, 526
ibidem pactum cum Gallis ineunt Bernhardi Vinarienſis Triboni X. X. 9, 3041
Colonia Agrippina vnde nomen? II. 7, 60
liberatur III. 24, 101
eam ad obſequium redigit Henricus V. VII. IV. 1, 342
Philippo Sueuo ſe ſubiicit ibid. 9, 436
Motus ſub Gebhardo Truchſeſio X. VII. 7, 2013. ſqq.
inter Vrbem & Electorem controuerſia quomodo orta & compoſita X. XI. 21, 3079
Colonia Agrippina
aliæ quoque eorundem controuerſiæ recenſentur ibid.
Tractatus Caroli XI. ibi inſtituuntur absque fructu X. XI. 28, 3084
neutralitatem amplectitur X. XI. 107, 4039
Tumultus & violatio Sacrorum Reformatorum X. XII. 24, 4064
Colonienſis Archi-Epiſcopatus de eandem controuerſiam definit Fridericus Barbaroſſa VII. II. 6, 382
Archi-Epiſcopus, ei cedit Abbas Fuldenſis præcedentiam VII. II. 36, 412
Archi-Epiſcopus, eidem Vicariatus Weſtphaliæ & Aduocatia Cœnobii Werthinenſis admittur IX. V. 6. n. 29. 581
Epiſcopi a Ruperto Imp. varia accipiunt priuilegia IX. VIII. 12, 676
de eo contendunt Rupertus Bauarus & Hermannus Haſſus X. II. 47, 763
in Archi-Epiſcopatu Coadiutor fit Guilielmus Furſtenbergius X. XI. 65, 4008
controuerſiæ de electione Colonienſi ibid.
Vrbes, Galli præſidiis muniunt 67, 4009
terra recuperantur X. XI. 107, 4039. ſq.
Columbanus Heluetorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
Columbaria Alſatiæ Adolpho Naſſouico Imp. reſiſtit IX. II. 3, 536
Columbus Chriſtophorus, an ipſi Noui orbis inuentio adſcribenda? II. 64, 787
Columna Serra Præfectus Vrbi Romæ Ludouicum IV. coronat IX. V. 19, 595
eius gentis inſignia cum corona aucta ibid.
Columnæ ſumtuoſiſſimæ Viennæ a Leopoldo erectæ tres X. XI. 1. n. 8. 3064
Colup, Tilo, Pſeudo-Fridericus VII. VI. 30, 480. n. 98
Commachium eſt inter eas ciuitates, quas Nicolaus III. pleno iure ſibi vindicare conatur IX. I. 12, 520
Cæſarei recuperant X. XII. 22, 4062.
Iura Imperii in eam vrbem ib. n. 2
Comites qui apud Germanos veteres III. 42, 117
Friburgenſes, Neoburgenſes IX. I. 15, 522
plura per interregnum occupant, quæ reddere coguntur ibid.
ægre ferunt Rudolphi Habsburgici electionem ib.
eorum fœdus ad defendendas res Interregni tempore occupatas ibid.
Comes Palatinus Burgundiæ Otto, fit Vaſallus Gallorum IX. II. 5. n. 33. 539
Palatinus Lateranenſis fit Caſtrucius, eius dignitas in coronatione Imp. IX. V. 19. n. 100. 595
Cominæus, Philippus, Pacem Senliſenſem promouet X. II. 62, 785
legatus Caroli VII. G. R. X. III. 6, 932
Comitia Palatinus Saxonici de eadem Albertus II. inueſtitur IX. I. 28, 530
Comites Syluestres IX. II. 9. n. 58. 543
Comites Franconici ad Votum Curiatum iterum admiſſi X. X. 13, 3043
Comitia Germanorum Veterum Pr. III. 18, 42
Francorum III. 39, 115. ſq.
Comitiis Germanicis etiam exteri Reges quandoque adſunt X. II. 25, 743
Comitiales Deliberationes ob Controuerſiam Noni Electoratus ceſſant X. XI. 95, 4028
Comitia Circulorum Erfurtenſia X. VI. 6, 1097
Comitia Correſpondentium Principum Noribergenſia d. an. 1619. X. IX. 6, 2064
Comitia Deputatorum Francofurtenſia d. an. 1569. X. VI. 12, 2007
Francofurtenſia d. an. 1643. X. X. 23, 3047
Francofurtenſia d. an. 1655 45, 3060
de an. 1658. X. XI. 5, 3067
d. an. 1577. X. VII. 3, 2011
Spirenſia d. an. 1600. 22, 2027
Wormatienſia d. an. 1586. 9, 2018

Comitia Electoralia vide Conuentos.
Comitia Imperii vniuerſalia
Altenburgenſia d. an. 1208. VII. IV. 4, 442
Andernacenſia 1474. X. II. 47, 765
Aquisgranenſia Caroli M. d. an. 814. IV. II. 2, 151
d. an. 1000. V. IV. 7, 268
d. an. 1227. VII. VI. 7, 453
d. an. 1380. IX. VII. 20, 658
Auguſtana,
d. an. 952. V. II. 20, 245
d. an. 1158. VII. II. 15, 388
d. an. 1208. VII. V. 6, 443
d. an. 1275. IX. I. 14, 521. 28, 530
d. an. 1283. IX. I. 21, 525
d. an. 1309. VII. V. 6, 443
d. an. 1474. X. II. 46, 762. X. II. 44, 760. 46, 763. 47, 765
d. an. 1500. X. III. 13, 939
d. ao. 1510. X. III. 32, 956
d. an. 1518. X. III. 46, 970
d. an. 1525. X. IV. 39, 1009
d. an. 1530. X. IV. 43, 1014
d. an. 1548. X. IV. 80, 1053
d. an. 1550. X. IV. 84, 1060
d. an. 1555. X. IV. 101, 1076
d. an. 1559. X. V. 11, 1088
d. an. 1566. X. VI. 6, 1097
d. an. 1582. X. VII. 6, 2013.
d. an. 1714. X. XIII. 21. 4089
Bambergenſia d. an. 1164. VII. II. 26, 398
d. an. 1169. ibid. 29, 401
Biſuntina d. an. 1157. VII. II. 13, 386
d. an. 1162. VII. II. 24, 396
Colonienſia d. an. 1292. IX. II. 10, 543
d. an. 1475. X. II. 49, 766
d. an. 1487. X. II. 58, 776. X. III. 5. n. 54
d. an. 1488. X. II. 59, 777
d. an. 1492. X. II. 62, 783
d. an. 1504. X. III. 21, 947
d. an. 1507. X. III. 25, 949
d. an. 1512. X. III. 28, 962
Confluentia 1138. celebrata VII. I. 1, 368
d. an. 1492. X. II. 62, 783
Egrana d. an. 1289. IX. I. 27, 529
d. an. 1389. IX. VII. 8, 651
d. an. 1430. IX. IX. 24, 703
d. an. 1437. IX. IX. 33. 714
Erfurtenſia d. an. 1183. VII. III. 2, 418
d. an. 1290. IX. I. 27, 529. IX. II. 4, 538
Eslingenſia d. an. 1293. IX. II. 10, 543
d. an. 1293. IX. II. 10, 543
d. an. 1459. X. II. 32, 747
d. an. 1526. X. IV. 39, 1010
Forchemenſia d. an. 872. IV. VII. 11, 193
Francofurtenſia d. an 1168. VII. II. 29, 401
d. an. 1208. VII. V. 3, 441
d. an. 1220. VII. VI. 5, 452
d. an. 1225. VII. VI. 7, 453
d. an. 1247. IX. I. 11, 518
d. an. 1295. IX. I. 10, 516
d. an. 1290. IX. I. 30, 532
d. an. 1299. IX. III. 7, 546
d. an. 1310. IX. IV. 9, 559
d. an. 1338. IX. V. 24, 602
d. an. 1339. IX. V. 33, 612
d. an. 1344. IX. V. 27, 608
d. an. 1351. IX. VI. 14, 622
d. an. 1376. IX. VI. 30, 638
d. an. 1378. IX. VII. 3, 647
d. an. 1379. IX. VII. 5, 648
d. an. 1393. IX. VII. 14, 653
d. an. 1400. IX. VIII. 4, 666
d. an. 1409. IX. VIII. 10, 675
d. an. 1411. IX. IX. 6, 684
d. an. 1434. IX. IX. 28, 707
d. an. 1435. IX. IX. 33, 613

Comitia Imperii vniuerſalia
Francofurtenſia d. an. 1439. X. I. 5, 718
d. an. 1440. X. II. 4, 723
d. an. 1442. X. II. 7, 724. 63, 786
d. an. 1454. *X. II.* 65, 788
d. an. 1457. *X. II.* 28, 744
d. an. 1462. *X. II.* 39, 751
d. an. 1474. *X. II.* 47, 765
d. an. 1486. *X. II.* 54, 772. 57, 775
d. an. 1489. *X. III.* 3, 925. *X. III.* 5, 929. n. 54
d. an. 1489. *X. II.* 59, 778
d. an. 1492. *X. II.* 62, 783
d. an. 1503. *X. III.* 19, 946
Friburgenſia *X. III.* 8, 935
Goslarienſia d. an. 1218. *VII. VI.* 5, 452
d. an. 1062. 1063. *VI. III.* 7, 308
Hagenonienſia d. an. 1209. *VII. V.* 5, 442 *X. IV.* 57, 1029
Halberſtadtienſia d. an. 1208. *VII. V.* 3, 441
Herbipolenſia d. an. 1121. *VI. IV.* 10, 349
d. an. 1152. *VII. II.* 6, 380
d. an. 1165. *VII. II.* 27, 498
d. an. 1168. *VII. II.* 29, 401
d. an. 1180. *VII. II.* 35, 40
d. an. 1209. *VII. V.* 5, 442
d. an. 1274. *IX. I.* 13, 521
d. an. 1285. *IX. I.* 26, 528
d. an. 1287. *IX. I.* 27, 529
d. an. 1366. *IX. VI.* 23, 641
d. an. 1474. *X. II.* 47, 765
Landshutana d. an. 1467. *X. II.* 42, 757
Lindauienſia; d. an. 1496. *X. III.* 8, 934. ſq.
Merſeburgenſia d. an. 1135. *VI. V.* 3, 359
d. an. 1152. *VII. II.* 4, 379
Metenſia d. an. 1354. *IX. VI.* 23, 641
d. an. 1356. *IX. VI.* 20, 628
d. an. 1492. *X. II.* 62, 783
Moguntina d. an. 1163. *VII. II.* 25, 397
d. an. 1184. *VII. II.* 36, 411
d. an. 1188. *VII. II.* 39, 413
d. an. 1212. *VII. VI.* 4, 451
d. an. 1235. *VII. VI.* 11, 457
d. an. 1348. *IX. VI.* 24, 633
d. a. 1359. *IX. VI.* 21, 630
d. a. 1405. *IX. VIII.* 9, 674
d. an. 1439. *X. I.* 5, 718
d. ao. 1440. *X. II.* 5, 720
d. an. 1441. *X. II.* 4, 723
d. an. 1444. *X. II.* 11, 728
d. an. 1474 *X. II.* 47, 765
d. an. 1503. *X. III.* 18, 944
Neoſtadtienſia d. an. 1455. *X. II.* 27, 744
d. an. 1467. *X. II.* 42, 756
Nurdlingenſia d. an. 1466. *X. II.* 42, 755
Nordhuſana d. an. 1223. *VII. VI.* 7, 453
Noribergenſia d. an. 1209. *VII. IV.* 4, 442
d. an. 1212. *VII. V.* 9, 445
d. an. 1299. *IX. III.* 7. 546
d. an. 1274. *IX. I.* 13, 521
d. an. 1293. *IX. II.* 10, 543
d. an. 1299. *IX. III.* 7, 546
d. an. 1316. *IX. V.* 8, 583
d. an. 1323. *IX. V.* 13, 588
d. an. 1348. *IX. VI.* 24, 633
d. an. 1356. *IX. VI.* 16, 623
d. an. 1356. *IX. VI.* 20, 627
d. an. 1361. *IX. VI.* 22, 631
d. an. 1378. *IX. VI.* 32, 640
d. an. 1379. *IX. VII.* 5, 648
d. an. 1400. *IX. VII.* 17, 654
d. an. 1412. *IX. IX.* 8, 684
d. an. 1422. *IX. IX.* 20, 701
d. an. 1431. *IX. IX.* 24, 703
d. an. 1438. *X. I.* 5, 717
d. an. 1440. *X. II.* 5, 723
d. an. 1444. *X. II.* 11, 727

Comitia Imperii vniuerſalia
Noribergenſia d. an. 1459. *X. II.* 32, 747
d. an. 1460. *X. II.* 38, 751
d. an. 1461. *X. II.* 39, 751. 40, 752
d. an. 1463. *X. II.* 41, 754
d. an. 1466. *X. II.* 42, 755
d. an. 1467. *X. III.* 5. n. 54. 929
d. an. 1470. *X. II.* 44, 758
d. an. 1471. *X. II.* 44, 760
d. an. 1474. *X. II.* 46, 763
d. an. 1481. *X. II.* 55, 773
d. an. 1482. *X. II.* 55, 773
d. an. 1487. *X. III.* 5. n. 54. 929
d. an. 1491. *X. II.* 56, 774. 60, 780
d. an. 1501. *X. III.* 17. n. 84. 943
d. an. 1522. *X. IV.* 18, 986. *X. IV.* 20, 987
d. an. 1523. *X. IV.* 20, 987
d. an. 1524. *X. IV.* 49, 1021
d. an. 1542. 1543. *X. IV.* 66, 1038
Nouiomagenſia d. an. 821. *IV. II.* 9, 157
Paderbornenſia d. an. 777. *IV. I.* 17, 129
Pragenſia d. an. 1567. *X. VI.* 9, 2006
d. an. 1609. *X. VII.* 23, 2036
d. an. 1616. *X. VIII.* 7, 2051
d. an. 1620. *X. IX.* 10, 2067
d. an. 1657. *X. XI.* 8, 3069
Ratisbonenſia d. an. 1153. *VII. II.* 6, 381
d. an. 1156. *VII. II.* 8, 384
d. an. 1158. *VII. II.* 14, 387
d. an. 1189. *V. II.* 40, 414
d. an. 1212. *VII. VI.* 4, 452
d. an. 1324. *IX. V.* 16, 591
d. an. 1434. *IX. IX.* 28, 707
d. an. 1446. *X. II.* 14, 731
d. an. 1454. *X. II.* 26, 743
d. an. 1463. *X. II.* 41, 755
d. an. 1471. *X. II.* 44, 758
d. an. 1527. *X. IV.* 40, 1011
d. an. 1541. *X. IV.* 58, 1029
d. an. 1546. *X. IV.* 72, 1042
d. an. 1557. *X. V.* 7, 1085
d. an. 1574. *X. VI.* 11, 2007
d. an. 1594. *X. VII.* 14, 2022
d. an. 1603. *X. VII.* 24, 2029
d. an. 1608. *X. VII.* 30, 2034
d. an. 1612. *X. VIII.* 4, 2048
d. an. 1622. *X. IX.* 20, 2082
d. an. 1640. *X. X.* 12, 3042. 15, 3044
d. an. 1662. *X. XI.* 11, 3072
ſub Vicariatu continuata *X. XIII.* 4, 4075. ſq.
Rodenburgenſia d. an. 1474. *X. II.* 76, 762
Renſenſia d. an. 1338. *IX. V.* 24, 602
Spirenſia d. an. 1153. *VII. II.* 6, 381
d. an. 1194. *VII. III.* 5, 422
d. an. 1291. *IX. I.* 27, 529
d. an. 1309. *IX. IV.* 6, 557
d. an. 1326. *IX. V.* 18, 592.
d. an. 1346. *IX. V.* 30, 610
d. an. 1356. *IX. VI.* 17, 624
d. an. 1444. *X. II.* 11, 728.
d. an. 1526. *X. IV.* 39, 1010
d. an. 1529. *X. IV.* 41, 1012
d. an. 1542. *X. IV.* 60, 1036
d. an. 1544. *X. IV.* 60, 1038
d. an. 1557. *X. V.* 7, 1086
Strelenſia d. an. 942. *V. II.* 28. 250
Treuirenſia d. an. 1512. *X. III.* 38, 962
Triburienſia d. an. 1053. *VI. II.* 10, 301
d. an. 1065. *VI. III.* 10, 310
Comitia Veronenſia d. an. 983. *V. III.* 7, 260
Viennenſia d. an. 1424. *IX. IX.* 23, 702
d. an. 1460. *X. II.* 38, 751
d. an. 1470. *X. II.* 44, 758
Vinarienſia d. an. 975. *V. III.* 3, 257
Vlmenſia d. an. 1325. *IX. V.* 12, 586
d. an. 1466. *X. II.* 42, 755
d. an. 1547. *X. IV.* 80, 1053
Comitia Wormatienſia d. an. 772. *VI. I.* 14, 129
d. an. 776. *IV. I.* 16, 129
d. an. 882. *IV. VII.* 22, 197
d. an. 962. *V. II.* 22, 246
d. an. 963, *V. II.* 26, 249
d. an. 1069. *VI. III.* 11, 311
d. an. 1153. *VII. II.* 6, 380
d. an. 1156. *VII. II.* 8, 384
d. an. 1173. *VII. II.* 30, 401
d. an. 1545. *X. IV.* 67, 1040
d. an. 1478. *X. III.* 5, 927
d. an. 1495. *X. III.* 5, 927
d. an. 1497. *X. III.* 8, 934
d. an. 1519. *X. III.* 30, 955
d. an. 1521. *X. IV.* 9, 976
Comitia Vngarica Edenburgenſia d. an. 1622. *X. IX.* 19, 2081
d. an. 1625. *X. IX.* 25, 2089
d. an. 1681. *X. XI.* 53, 4001
Poſonienſia d. an. 1566. *X. VI.* 7, 1099
d. an. 1567. *X. VI.* 9, 2006
X. VII. 31, 2035
X. VIII. 11, 2054
d. an. 1659. *X. XI.* 8, 3069
d. an. 1662. *X. XI.* 9, 3078
d. an. 1687. *X. XI.* 59, 4005
Commendonum Legatum Papa ad Comitia mittit, vt ſi de religione ageretur, publice proteſtaretur *X. VI.* 6, 1098
Commerciorum Tractatus inter Cæſarem & Turcas concluditur a. 1718. *X. XIII.* 28, 4093
Commiſſio Cæſarea in cauſſa Megapolenſi *X. XIII.* 29, 4094
Commodus Pacem Germanis concedit. *II.* 25, 72
Comnent (*Io. & Michael*) Impp. Byzantini Legatos mittunt ad Conradum III. *VII. I.* 10, 373
Communio ſub vtraque defenditur a Petro Dresdenſi *IX. IX.* 10, 686
Bohemis ſub certis conditionibus in Concilio Baſileenſi conceſſa. *IX. IX.* 28, 707
Ferdinandus I. eam Auſtriæ Ordinibus indulget *X. V.* 7, 1086
idem eam vrget, Papa concedit *X. V.* 15, 1091
Compoſitions-Tag quid? *X. IX.* 46, 3009
Compromiſſum illuſtre in controuerſiis Rudolphi Habsburgici & Epiſcopi Baſileenſis *IX. I.* 9, 516
aliud in Electione Rudolphi Habsburgici ibid.
Palatino Principi per compromiſſum delatæ Imperatorem deſignandi poteſtatis exemplum *IX. IV.* 1, 554
in cauſſa Wildfangiatus *X. XI.* 15, 3075
Concilium Generale ad illud adpellat Ludouicus IV. *IX. V.* 16, 591. iterum, 19, 597. n. 38
an ſit ſupra Papam ibid.
Electores ab Eugenio IV. poſtulant *X. II.* 16, 702
quis poſſit conuocare? *IX. IX.* 11, 687
horum Protectores quinam? *IX. IX.* 12, 689
eſſe ſupra Papam, vbi demonſtratum? *IX. IX.* 13. 695. n. 21.
idem decretum in Concilio Baſileenſi *IX. IX.* 29, 708
in libero res Religionis componendæ *X. IV.* 21, 988
Concilium Baſileenſe d. an. 1431. *IX. IX.* 25, 704. 29, 708. ſq. *X. II.* 8, 725. 11, 727
a Gallis diſturbatur *X. II.* 10, 726
eius Auiſamenta *X. II.* 16, 733
eius diſſolutionem tribus Edictis mandat Fridericus III. Imp. *X. II.* 17, 734
Lauſannam transfertur, ſoluitur *X. II.* 17, 734
Bononienſe, contra quod tanquam Conciliabulum proteſtatur Carolus V. *X. IV.* 68, 1041
Conſtantienſe, eius Acta *IX. VI.* 34, 641. *IX. IX.* 11, 687
Ferrarienſe, *IX. IX.* 29, 708
Florentinum *IX. IX.* 29, 708

Concilium Lateranenſe & Viennenſe d. 1112. 1116. *VI. IV.* 6, 346
Lateranenſe ſecundum Piſano a Papa oppoſitum *X. III.* 35, 961
Lauſannenſe *X. II.* 17, 734.
Leodienſe d. an. 1134. *VI. V.* 4, 360
Lugdunenſe, in quo abdicatus Fridericus II. *VII. VI.* 18, 467
Lugdunenſe d. an. 1274. *IX. I.* 12, 518
Mantuanum d. an. 1459. *X. II.* 37, 750. *X. IV.* 55, 1027
Oecumenicum, quænam eius vera requiſita ex mente Proteſtantium *X. V.* 11, 1088
Papienſe *IX. IX.* 26, 706
Piſanum d. an. 1409. *IX. VII.* 19, 658. *IX. VIII.* 10, 675. *X. III.* 35, 960.
Mediolanum transfertur *X. III.* 34, 961
eius decreta damnat Pontifex ib.
Senenſe *IX. IX.* 26, 706
Tridentinum, eius initium *X. IV.* 68, 1040
arcana conſilia, eius Titulus ib.
continuatio 82, 1058
diſſipatur 86, 1062
ad illud Proteſtantes a Cæſare invitantur *X. V.* 12, 1090
eius reſtauratio & finis, eiusdem concluſa, & Proteſtantium de eodem ſententiæ ib. 13, 1090
Papa illud vult promulgari *X. VI.* 5, 1097
Viennenſe *IX. IV.* 19, 575
Würtzburgenſe *IX. I.* 27, 529
Concordata Narbonnenſia inter Sigismundum Imp. & Ferdinandum Aragonium de tollendo Schismate Papali *IX. IX.* 15, 694
Nationis Germanicæ inter quos inita, quid contineant? *X. II.* 17, 733
Condatum a Ludouico XIV. expugnatur *X. XI.* 36, 3091
Conducendi Ius in Territorio Norihergenſi ſibi reſeruat Fridericus Burggrauius, Elector Brandenburgicus *IX. IX.* 31, 709
Confeſſiones peculiares, nonnullæ Ciuitates Imperatori offerunt *X. IV.* 44, 1016
Confirmatio apud Pontificios ſancta *IX. VI.* 1, 615. n. 5.
Confluentiæ paciſcuntur filii Ludouici Pii, *IV. II.* 23, 166
Pacta *IV. V.* 3, 180. *IV. VII.* 5, 191
hanc Galli fruſtra tentant *X. XI.* 66, 4009
Confraternitatis Pactum inter Saxonicam, Brandenburgicam & Haſſiacam, familias renouatur *X. IV.* 100, 1076
alia eiusd. Confirmatio Numburgi facta *X. VIII.* 5, 2049
Coniugium Sacerdotum fouet Ferdinandus I. *X. V.* 15, 1091
a Papa flagitat Maximilianus II. *X. VI.* 5, 1097
Congreſſus Cameracenſis, vtrum in eo cauſſæ religionis Proteſtantium decidendæ ſint, quæritur *X. XIII.* 35, 4101
Sueſſionenſis, eius Legati, atque capita controuerſa X. XIII. 54, 4116. ſq.
Cono Præneſtinus Epiſcopus Henricum V. denuo excommunicat *VI. IV.* 8, 348
Conradinus filius Conradi IV. *VII. VII.* 6, 484
in Italiam euocatur 8, 489
Italiam intrat 9, 490
vincitur & capite truncatur 10, 490. 492
Pſeudo-Conradinus 11, 493
cum eo extinguuntur Sueuiæ duces & Franconiæ *VIII.* 9, 508
Vindices mortis eius Comites Nigri Piſani *IX. IV.* 17. n. 7. 572
CONRADVS I. eius genus & parentes *IV. X.* 1, 210
contra Lotharienſes Comites a Patre mittitur 2, 211
CONRADVS I.
Conſilio Ottonis Saxonici, Rex Rom. eligitur 3, 211
num fuerit Imperator? ibid.
eius mores ibid.
ab eo Germaniæ Duces deficiunt 4, 212
Bellum cum Henrico Saxoniæ Duce 5, 212
an cum Henrico Saxoniæ Duce in gratiam redierit, 213. n. 18
Bellum Lotharingicum & Alemannicum 6, 213
Germanis dignitates hereditarias concedere cogitur 7, 214
Bellum cum Vngaris 8, 214
deſignat Succeſſorem Henricum 9, 214
moritur ibid.
CONRADVS II. parentes, ortus & mores *VI. I.* 1, 283
cur Salicus dicatur? ibid. 284
eligitur in Regem Germanorum 2, 284
coronatur ibid.
ab Italis in Regem accipitur 3, 285
Bellum Polonicum 4, 286
Erneſtus Dux Alemannus contra eum conſpirat, ſed in gratiam recipitur 5, 287
Principes rebelles ad officium redire cogit ibid.
Geſta in Italia 6, 288
coronatur in Imp. ibid.
renouat Pacta Regni Burgundici 7, 290
Burgundiam obtinet 8, 290
Conradum Ducem in gratiam recipit 9, 291
filium ſuum coronari facit in Regem Germanorum ibid. 292
Expeditiones in Vngariam & contra Slauos 10, 292
Pacem facit cum Canuto Daniæ Rege, Danis Sleſuicum tradit 11, 292
Conſtitutiones & Leges eius 12, 293
Epiſcopatum Spirenſem inchoat, moritur & viſcera eius Trajecti conduntur 13, 293
eius uxor & liberi 14, 294
CONRADVS III. eius Parentes *VII. I.* 1, 368
naſcitur, Rex eligitur ibid.
eum Saxones & Henricus Superbus non adgnoſcunt Regem, hunc ad tria Comitia vocat, demum proſcribit 2, 368
Saxoniam Alberto Vrſo, Bauariam Leopoldo Iuniori tradit 3, 369
Guelphum ad Winsberg deuincit 4, 370
Pacem facit cum Saxonibus 5, 371
Henrico Auſtriæ Marchioni Bauariam concedit ibid.
Bellum contra Bohemos gerit 6, 371
Bellum cum Hungaris & Slauis 8, 371
Expeditio cruciata 9, 372
Foedus cum Byzantinis 10, 373
a Romanis inuitatur 11, 373
Rotweilenſe Iudicium conſtituit 12, 374
Conſtitutio ipſi tribuitur de expeditione Romana ibid.
Imperator non factus, titulum tamen gerit 13, 375
moritur ibid.
Vxor & liberi 14, 375
CONRADVS IV. declaratur Patri ſucceſſor *VII. VI.* 9, 457
eius natiuitas & electio *VII. VII.* 1, 480
contra Henricum Raſponem mittitur 2, 481
Italiam intrat, varias conſpirationes vix euadit, ab Innocentio IV. excommunicatur 3, 481
controuerſia cum Papa 5, 482
veneno extinguitur 5, 482
Vxor & familia *VII. VII.* 6, 483
Conradus Sueuus Dux declaratur Succeſſor Henrici II. *V. V.* 12, 281
conceditur ei Franconiæ ducatus *VI. IV.* 12, 350. n. 71
filius Friderici Barbaroſſæ *VII. II.* 41, 416

Conra-

Conradus Franciæ Dux fauet Henrico V. *VI. IV.* 14, 351
Conradus Dux *Franconiæ* contra Conradum II. conſpirat *VI. I.* 5, 287
a Conrado II. in gratiam recipitur 9, 291
Conradus Dux declaratur Succeſſor Henrici IV. *VI. III.* 44, 334
Conradus contra Henricum IV. patrem arma capit *VI. III.* 47, 336
obit 337
Conradus Henrici V. nepos ex ſorore, coronatur Rex Italiæ *VI. V.* 6, 362
Conradus in gratiam recipitur a Lothario II. *VI. V.* 4, 360
Conradus Franconiæ Dux, Ducatum Sueuiæ adipiſcitur *VII. II.* 41, 417
Conradus Zaringiæ Dux Burgundiæ Principatum adipiſcitur *VI. V.* 10, 366
Conradus Comes *Wettinenſis*, conceditur ei Miſniæ Marchionatus *VI. V.* 10, 365
Conſilium formatum Francofurti congregatum diſſoluitur *X. IX.* 78, 2032
Conſtantia Henrico VI. Imp. copulata *VII. III.* 11, 427
an vetula fuerit? ibid. n. 59
Conſtantia Vxor Friderici II. *VII. VI.* 27, 476
Conſtantinopolis a Turcis capta *X. II.* 25, 742
Conſtantinus M. Germanos vincit *II.* 28, 78
Francos deuicit *III.* 23, 101
Conſtantinus Chlorus Germanos cædit *II.* 28, 77. *III.* 23, 101
Conuentus varii Proteſtantium *X. IV.* 42, 1013. *X. VII.* 22, 2027
varii Religionis diſſidiis componendis ab Auguſto Electore inſtituti *X. VII.* 4, 2011. ſq.
varii occaſione Colonienſis Belli celebrati *X. VII.* 8, 2015. ſqq.
Agriæ Vngarorum *X. XII.* 36, 4072
Andernacenſis d. an. 1474. *X. II.* 47, 765
Arnſtadienſis Proteſtantium & Smalcaldicus d. an. 1539. *X. IV.* 57, 1028
Aſchaffenburgenſis d. an. 1447. *X. II.* 17, 733
Aſchuſanus Correſpondentium d. an. 1608. *X. VII.* 30, 2034
Auguſtanus d. an. 1510. *X. III.* 33, 958
Auguſtanus d. an. 1473. *X. II.* 44, 760
Bacharacenſis d. an. 1344. *IX. V.* 27, 608. n. 57
Barenſis d. an. 1325. *IX. V.* 17, 592
ad S. Berchtolds vicum d. 1439. *X. II.* 3, 722
Baſileenſis d. an. 1444. *X. II.* 10, 726
Bremenſis *X. XI.* 41, 3093
Brunenſis a. 1419. *IX. IX.* 18, 700
Brunnſuicenſis 1625. Ordinum Saxoniæ Inferioris *X. IX.* 24, 2088.
Chambenſis d. an. 1348. *IX. VI.* 5, 618
Colmarienſis d. an. 1627. *X. IX.* 31, 2095
Colonienſis d. an. 1344. *IX. V.* 27, 608
d. an. 1475. *X. II.* 49, 766
d. an. 1505. *X. III.* 21, 947. *X. XI.* 42, 3093
Colonienſis d. an. 1636. *X. IX.* 81, 3034
d. an. 1637. *X. X.* 4, 3038
Dunckelſpühlenſis Ligæ. *X. IX.* 42, 3006.
Egranus d. an. 1461. *X. II.* 30, 751
pacis cauſſa *X. VIII.* 13, 2055
Electorum Chadanenſis d. an. 1297. *IX. II.* 6, 540
Confluentinus d. an. 1606. *X. VII.* 27, 2032
Francofurtenſis d. an. 1258. *IX. I.* 10, 516
d. an. 128. *IX. I.* 20, 526
d. an. 1298. *IX. II.* 7, 541
Secretus Francofurtenſis *IX. VII.* 17, 654
d. an. 1400. *IX. VII.* 17, 655
d. an. 1446. *X. II.* 16, 732
d. an. 1457. *X. II.* 28, 744
d. an. 1519. *X. IV.* 4, 969
d. an. 1562. *X. V.* 13, 1090
Conuentus
Electorum d. an. 1657. *X. XI.* 4, 3065
Fuldenſis d. an. 1606. *X. VII.* 27, 2032
Gelnhuſanus d. an. 1502. *X. III.* 18, 944
Landshutanus d. an. 1467. *X. II.* 42, 757
Lanſteinenſis d. an. 1348. *IX. VI.* 5, 618
Mülhuſinus d. an. 1620. *X. IX.* 9, 2066
Noribergenſis d. an. 1442. *X. II.* 8, 725
d. an. 1456. *X. II.* 28, 744
d. an. 1611. *X. VII.* 41, 2045. *X. X.* 13, 3043
Pragenſis d. an. 1297. *IX. II.* 6, 540
Rhenenſium an. 1457. *X. II.* 29, 745
Viennenſis d. an. 128. *IX. II.* 7, 540
Conuentus Eslingenſis d. an. 1487. 1488. *X. II.* 60, 779
Forcheimenſis d. an. 1077. *VI. III.* 33, 325
Francofurtenſis d. an. 1393. *IX. VII.* 14, 653
d. an. 1400. 17, 654
d. an. 1442. *X. II.* 5, 723
d. an. 1454. *X. II.* 26, 743
d. an. 1462. *X. II.* 29, 751
Ciuitatum d. an. 1471. *X. II.* 44, 760
d. an. 1539. *X. IV.* 62, 1033
Proteſtantium de an. 1546. 69, 1041
d. an. 1558. *X. V.* 7, 1086
d. an. 1631. *X. IX.* 46, 3009
d. an. 1634. *X. IX.* 70, 3025
Fridbergenſis d. an. 1601. *X. VII.* 22, 2028
Friſingenſis d. an. 1478. *X. II.* 55, 773
Furonenſis d. an. 878. *IV. VI.* 4, 188.
Gelnhuſanus d. an. 1633. *X. IX.* 65, 3022
Haga-Comitum d. an. 1625. *X. IX.* 26, 2090
Halberſtadtienſis d. an. 1634. *X. IX.* 67, 3023
Heidelbergenſis d. an. 1603. *X. VII.* 23, 1029
Ligæ Sociorum d. a. 1629. *X. IX.* 37, 3000
Heilbrunnenſis Correſpondentium d. an. 1621. *X. IX.* 14, 2075
de an. 1633. 60, 3019
Herbipolenſis d. an. 1488. *X. II.* 59, 777
Catholicorum d. an. 1627. *X. IX.* 31, 2094
Ichtershuſanus d. an. 1546. *X. IV.* 73. n. 94. 1044
Landshutanus d. an. 1478. *X. II.* 55, 773
Laudenſis d. an. 1413. *IX. IX.* 11, 686.
Linzienſis d. an. 1293. *IX. III.* 3, 545
d. an. 1465. *X. II.* 41, 755
d. an. 1335. *IX. V.* 22, 599. *X. II.* 41, 1072
Lipſienſis d. an. 1631. *X. IX.* 42, 3006
Louanienſis d. an. 1482. *X. II.* 59, 772
Luneburgenſis d. an. 1638. *X. X.* 7, 3039
alius d. a. 1639. 10, 3042
Mantuanus d. an. 1459. *X. II.* 33, 747
Marpurgenſis d. an. 1400. *IX. VII.* 18, 654
Merſeburgenſis d. an. 1659. *VI. III.* 3, 306
Mechlinienſis d. an. 1488. *X. II.* 59. 777
Moguntinus d. an. 1400. *IX. VII.* 18, 654
d. an. 1474. *X. II.* 47, 765
Neapolitanus in Auſtria d. an. 1472. *X. II.* 44, 760
Neoburgenſis d. an. 1462. *X. II.* 41, 754
Neoſtadienſis d. an. 1335. *IX. V.* 22, 599
Noribergenſis d. an. 1442. *X. II.* 8, 725
d. an. 1460. *X. II.* 38, 751
d. an. 1461. *X. II.* 39, 751
d. an. 1462. *X. II.* 40, 753
d. an. 1479. 1480. *X. II.* 55, 773
d. an. 1480. *X. II.* 55, 773
d. an. 1487. *X. II.* 58, 776
Vnitorum Statuum d. an. 1615. *X. VIII.* 6, 2050
d. an. 1650. *X. X.* 41, 3085
Numburgenſis Proteſtantium d. an. 1561. *X. V.* 12, 1089
Pragenſis d. an. 1463. *X. II.* 40, 753
Reccolsburgenſis d. an. 1446. *X. II.* 14, 731

Conuentus
Ratiſbonenſis d. an. 1462. *X. II.* 41. 754
d. an. 1471. *X. II.* 44. 758
Rarzeburgenſis d. an. 1717. *X. XIII.* 29, 4095
Renſenſis d. an. 1308. *IX. IV.* 1, 554
d. an. 1344. *IX. V.* 27. 608.
d. an. 1346. *IX. V.* 28, 609.
d. an. 1376. *IX. VI.* 30, 638
Rotenburgenſis d. an. 1610. *X. VII.* 40, 2045
Segebergenſis d. an. 1621. *X. IX.* 14, 2075
Schmalcaldicus Proteſtantium d. an. 1540. *X. IV.* 57, 1028.
Spirenſis d. an. 1336. *IX. X.* 13, 601
d. an. 1349 *IX. VI.* 9, 621
d. an. 1444. *X. II.* 11, 728
in cauſſa Wildfangiatus *X. XI.* 15, 3075
Sternbergenſis ſtatuum Prouincialium Megapol. ab Imp. Carolo VI. inhibitus *X. XIII.* 29, 4095
Treuirenſis d. an. 1445. *X. II.* 11, 728
Tridentinus d. an. 1,27. *IX. V.* 18, 593.
Viennenſis Regum trium d. an. 1515 *X. III.* 43, 967
d. an. 1452. *X. II.* 24, 742
Viennenſis d. an. 1298. *IX. II.* 7, 540.
d. an. 1442. *X. II.* 24, 742
d. an. 1460. *X. II.* 38, 751
d. an. 1470. *X. II.* 44, 758
Vlmenſis d. an. 1076. *VI. III.* 29, 323
d. an. 1325. *IX. V.* 12, 586
d. an. 1462. *X. II.* 40, 752
Vrceenſis d. an. 1327. *IX. V.* 18, 594
Wisbadenſis d. an. 1474. *X. II.* 47. 765
Wormatienſis d. an. 1460. *X. II.* 38, 751
d. an. 1633. *X. IX.* 70, 3025
Ordinum Circuli Rhenani Superioris *X. X.* 7, 3039
Conuiuium Hildeſienſe *X. X.* 16, 3045
Romanum Ottonis II. *V. III.* 4, 258
Salfeldenſe Henrici Iunioris *V. II.* 9, 236
de *Corbario* Petrus fit Papa *IX. V.* 19, 596
Pontificatu ſe abdicat & ſubmittit Ioanni XXII. ibid. 597. n. 2
Corbeia, an ibi Irmenſula adhuc ſuperſit? Pr. II. 17, 22
Corbulo Chaucos reprimit *II.* 23, 71
Croia Carolo III. ſe ſubiicit *X. XII.* 11, 4056
Corona aurea coronatur Otto M. *V. II.* 4, 234
ferrea Italica *IX. IV.* 10, 561. n. 58.
Germanica, in Coronatione Romana Friderici III. adhibita *X. II.* 21, 739. n. 47
Mediolanenſis in coronatione Friderici III. Imp. primum adhibita *X. II.* 21, 738
Corona Imperatoris Henrici VI. an pedibus fuerit deiecta *VII. III.* 4, 419. n. 17
eam Capiti Imp. imponere ac præferre Duces Geldriæ debeat *IX. V.* 33, 612
Vngariæ, per Coruinum pecunia a Friderico III. redimitur *X. II.* 31, 746
Coronati in Comitiis incedebant Impp. *VII. II.* 3. n. 11, 379
ſedebant etiam in Curiis ſolennibus *IX. III.* 7, 546. n. 27
Coronatio Ottonis M. qua ſolennitate celebrata *V. II.* 4, 233
Conradi III. fit a Cardinale *VII. I.* 1, 368
Rudolphi I. facta a Colonienſi *IX. I.* 11, 517
Henrici VII. a Colonienſi facta *IX. IV.* 1, 555
Sigismundi in regem Bohemiæ *IX. IX.* 19, 701
Sigismundi Romana *IX. IX.* 25, 704
Maximiliani I. in Regem Romanorum *X. II.* 57, 776
Imperatoria locus iuſtus *X. V.* 28, 609. n. 62
controuerſia de eadem inter Moguntinum & Colonienſem quomodo ſopita *X. XI.* 3, 3065
ſcripta huc facientia ibid. n. 20
Coronatio
Auguſta, quid in ea muneris Abbatis Fuldenſis *IX. VI.* 24, 641
Wenceslai Imp. a Colonienſi facta *IX. VI.* 30, 638
Wenceslai Bohemiæ Regis a Moguntino facta *IX. II.* 6, 540
Italica Ludouici IV. *IX. V.* 18, 593. n. 94
ubi peragi ſolita? *IX. IV.* 10, 561. n. 49
eius Solennitates ſub Henrico VII. ibid. 13, 565. n. 69
Caroli IV. Romæ facta *IX. VI.* 15, 635
Friderici III. Romæ peracta, cur? quibus cærimoniis? *X. II.* 21, 739
proteſtantur deſuper Mediolanenſes ibid. n. 49
Romana Henrici II. *X. V.* 7, 277
cui Epiſcopo, abſente Papa competat *IX. IV.* 13, 565
quo in Templo fieri debeat? ibid.
in eadem qualia veſtimenta adhibita ibid.
an Imp. demum faciat, lepide negatum *IX. III.* 10, 548. n. 47
Ludouici IV. abſente Papa facta, an legitima? *IX. V.* 19, 595. n. 1
an ea Romanis competat? ibid.
Impp. inutilis declarata *IX. V.* 24, 602
eius Cæremoniæ in Friderici III. memorabiles admodum *X. II.* 21, 739. ſq.
Corpora Trium Regum vnde Coloniam Agripp. delata? *VII. II.* 21, 393
Correſpondirende dicuntur Euangelici Status de Religionis Grauaminibus mutuis inter ſe literis agentes *X. VII.* 37, 2041
Correſpondentium Deliberationes Heilbrunnenſes ob Ferdinandi II. Electionem in Regem Bohemiæ *X. VIII.* 7, 251
Conuentus Heilbrunnenſis *X. IX.* 14, 2075
Correſpondentium Principum in nono Electoratu Deputatio ad Cæſarem *X. XI.* 95, 4028
Goslariæ & Noribergæ conueniunt ibid.
item Francofurti ibid.
Corſica a Francis & Turcis capta, Auxia aduentante liberatur *X. IV.* 97, 1070
Coruinus Matthias Vngariæ Rex, Vladislao electo Vngariæ Regi adſiſtit *X. II.* 12, 729
tribus prœliis de Turcis Victor, Pacem iis extorquet *X. II.* 13, 730
cæſo Vladislao Vngariæ R. fit Vicarius Regni *X. II.* 14, 731.
Bellum eius contra Fridericum III. Auſtriam vaſtat *X. II.* 14, 731
Rex eligitur *X. II.* 31, 746
Coronam Vngaricam repetit: neganti Friderico III. bellum denunciat & infert ibid.
eam tandem pecunia redimit ibid.
fœdus cum Friderico III. Imp. *X. II.* 41, 755
Bohemiam contra Vladislaum Polonum adpetit 44, 760
Fridericum III. Imp. Vladislaum Bohemia inueſtientem bello adgreditur *X. II.* 51, 768. ſq.
pacem tamen admittit ibid.
an ipſi Cæſar titulum Regis Bohemici tribuerit? 769
Fridericum III. denuo bello adgreditur an. 1480. cur? *X. II.* 55, 773
Inducias cum Cæſare facit ibid.
nouam in Auſtriam Expeditionem ſuſcipit ibid.
Imperium Bellum contra eundem decernit ib.
Viennam & omnem Auſtriam capit ibid.
cum Alberto Saxone contra ipſum miſſo Inducias facit 56, 774
Maximiliano I. fauet ibid.
Budæ cum Cæſare Pacem facit ibid.
moritur ibid.
Coſmus Medices Ioannam Franciſci I. filiam ducit, ei Magni Ducis Titulus a Pontifice ceditur, a Cæſare confirmatur *X. VI.* 11, 2007

Cæthena

Cathena an ſub Kietni intelligatur. *V. I.* 12, 226. n. 77
Cottarum Familia Cæremoniis coronationis Mediolanenſis olim adhibita *IX. IX.* 25, n. 7
Cracouia ab Hazfeldio capta *X. XI.* 6, 3068
Credentiales literas an corruperit in Electione Ludouici IV. Nicolaus Bock *IX. V.* 5, 578. n. 16
Crema vrbs, a Friderico Barbaroſſa diruitur *VII. II.* 21, 392
Cremonenſis Expeditio Eugenii *X. XI.* 106, 4038
Crecquium ex improuiſo Fœderati adoriuntur, fugant & capiunt *X. XI.* 34, 3090
Creſcentis maritum ſupplicium *V. IV.* 4, 265
  Caſtrum quid? ibid.
  Vidua Ottonem III. veneno necat *V. IV.* 8, 268
Criminales ordinatio poblicata *X. IV.* 47, 1020
Crodo Deus Saxonum Pr. II. 12, 19
  in Hattesburg cultus ibid.
  forma ibid.
  idem ac Saturnus ibid. n. 15
  ſeptimus Dies eidem ſacer. ibid.
Croiſſius Compoſitionem teotat Suecum inter & Boruſſum Reges *X. XIII.* 20, 4088
Croyiacus Turcas Effecko fugat *X. XI.* 68, 4010.
  geſta alia in Hungaria 90, 4025
de *Croix* Philippus in Principum dignitatem euehitur *X. XI.* 126, 4051
Cruce ſignatur Fridericus II. *VII. VI.* 4, 451
Crucenacum Cæſarei capiunt *X. X.* 16, 3045
Cruciata Expeditio
  vide *expeditio.*
Cruoris libatio Sacerdotibus Germanis uſitata Pr. II. 30, 30
Crux Sceptri loco eſt Rudolpho Habsburgico *IX. I.* 11, 517
  per Io. Capiſtranum miro effectu prædicata *X. II.* 26, 744
Cunichildis prima Vxor Henrici III. *VI. II.* 12, 302
Cunigunda Eccardi I. uxor coronatur Regina *V. V.* 2, 274
  Henrici II. uxor, innocentiam ſuam probat ibid. 13, 282
  refertur in numerum Sanctarum ibid. 283
Cunigunda de Yſenberg Concubina Alberti Degeneris *IX. II.* 4, 537
Cunei obſidionem Galli ſoluunt *X. XI.* 81, 4018
Cuno vide Conradus
Curia feſtiuæ quomodo celebratæ? *IX. VI.* 20, 628. n. 94, 95
  Solenoes Impp. qoo apparatu? quibus cærimoniis celebratæ? *IX. III.* 7, 546
  in eis officia Imperii peracta *IX. VI.* 20, 628
  Controuerſiatum ob proedriam plerumque plenæ ibid. 8, 547
Curſa vrbs a Turcis obſeſſa a Schulenburgio liberata *X. XIII.* 27, 4092
Cuſanus (Nicolaus) Cardinalis *X. II.* 37, 750

D.

Dachsburgum Galli capiunt *X. XI.* 38, 3092
Dachſteinum Galli proditione capiunt *X. XI.* 34, 3090
Dagoberti bellum cum Saxonibus *III.* 33, 108
de *Dahlmann* Comes legatus Cæſareus ad pacem Paſſarouicenſem *X. XIII.* 28, 4093
Daleminci quinam fuerint *V. I.* 2, 217. n. 10.
  bellum gerunt cum Henrico Aucupe 12, 226
Dalmates vincit Ludouicus Germanicus *IV. VII.* 5, 190
Damaſus II. fit Papa *VI. II.* 5, 298
Damgardia occupatur *X. XI.* 32, 3089
Damiani, Petrus, Pontificis Legatus *X. V.* 11, 429
Dania bellum Caroli M. *IV. I.* 32, 144
  diuiſio *V. II.* 18, 242
  regnum Ottoni M. ſubiicitur ibid.
  Sleſuicum accedit VI. I. 11, 292
Dania
  Reges inueſtiuntur a Friderico Barbaroſſa VII. II. 4, 379
  Rex Magnus, fit Lotharii Imp. Vaſallus VI. V. 10, 365
  Rex Waldemarus, ſe ſubiicit Friderico Barbaroſſæ VII. II. 15, 388
  & inueſtitur ab eodem ibid
  Reges, Imp. Romano ſe ſubducunt VII. 7, 508
  Regibus Dithmarſi ſe ſubmittere recuſant X. II. 46, 762
  Rex Chriſtianus IV. Hamelæ in foſſam præcipitatur X. IX. 24, 2089
  ad Lutteram vincitur a Tillio X. IX. 28, 2090
  terras ſuas recipit 35, 2097
  Lubecæ cum Cæſare paciſcitur ibid.
  Chriſtianus V. eius propoſitiones Holſatiæ Duci factæ X. XI. 32, 3089
  pro continuando bello conſilia X. XI. 43, 3094
  Hamburgum inuadit X. XI. 62, 4006
  infeſtat Holſatiæ Ducem 63, 4007
  Fridericus IV. Scaniam inuadit ſed profligatur X. XIII. 16, 4086
Dapiferi officium tempore Ottoonm penes Palatinos V. II. 15, 240. n. 63
Daubmus Comes in Regnum Neapolitanum expeditionem ſuſcipit X. XIII. 18, 4059
Decani veterum Germanorum III. 42, 117
Decima Moguntino per Thuringiam adſignantur ab Henrico IV. VI. III. 11, 311. 12, 312
  an a laicis poſſint poſſideri VII. II. 37, 412
  in Germania fruſtra petuntur a Pootificibus IX. I. 26, 528
  denegantur Alberto I. in Bohemia IX. III. 9, 548
  per decenoium poſcuntur a Philippo Pulchro Gall. Rege IX. V. 23, 600. n. 23
  Cleri offeruntur Wenceslao Imp. a Bonifacio IX. Papa IX. VII. 6, 648
  nec non Ruperto Imp. IX. VIII. 5, 668
  bonorum Eccleſiaſticorum io Germania Sigismundo Imp. conceduntur IX. IX. 14, 696
  controuerſia de eis ſub Maximiliano I. X. III. 13, 939. ſqq.
  redituum Eccleſiaſticorum Carolo VI. Imp. ex prouinciis hereditariis a Papa conceduntur X. XIII. 26, 4092
Decretales a Luthero comburuntur X. IV. 13, 981
Dedo Marchio Saxonicus cootra Henricum V. arma capit VI. III. 11, 312
Delfis Gallorum legati ad pacem hærent X. XI. 84, 4029
Delphinatus ab Humberto Gallis ceditur IX. VI. 24, 632
  de eo Carolus IV. inueſtituram concedit ibid.
  in hunc Sabaudiæ Dux incurrit X. XI. 81, 4017 X. XII. 4, 4053
Delphinus Galliæ Regis Primogenitus vnde nomen? IX. VI. 24, 632
  Carolus contra Eduardum Anglum a Carolo IV. auxilia petit IX. VI. 20, 628
  per illum Carolus VII. Galliæ Rex auxilia contra Heluetos mittit Friderico III. Imp. X. II. 10, 725
  a Galliæ Rege Rex Romanorum Germanis commendatur X. XI. 57, 4003
  Viennenſis Humbertus legatus Ludouici IV. Imp. ad Papam IX. V. 27, 607
Demetrius Ruſſorum Princeps auxilia Henrici IV. implorat VI. III. 24, 317
Demminum oppugnatur X. XI. 37, 3092
Denarius communis ad B. Huſſiticum IX. IX. 24, 703
  quid fuerit? X. II. 44, 759. X. III. 5, 927. ſqq.
Deniam Valentiæ Carolus III. occupat X. XII. 5, 4054
  Galli capiunt 21, 4060

Depoſitio Ludouici Pii IV. II. 9, 157
Adolphi Naſſouii IX. II. 7, 541
Wenceslai IX. VII. 18, 656
conſilia Papæ de Carolo V. deponendo X. IV. 33, 1005
duorum Electorum ab Eugenio IV. X. II. 16, 731
Deputatio Imperii ad pacem Rysvvicenſem decernitur X. XI. 84, 4019
Deſiderius Longobardorum Rex a Carolo M. deuincitur IV. I. 23, 134
Deuolutionis Ius quid ſit? X. XI. 22. n. 3.
Diana, an ſub Iechæ nomine culta Pr. II. 11, 19
Dicemannus, Alberti degeneris filius IX. II. 4, 537
ſuccedit in Marchionatu Landsbergenſi & Orientali ibid.
bellum gerit cum Alberto IX. III. 11, 549
Dictatus Hildebrandinus VI. III. 27, 319. n. 13
Dieppa infeſtatur a Fœderatorum claſſe X. XI. 83, 4019
Dies a Diis nomen accipiunt Pr. II. 2, 15
cur a planetis dicti? Pr. II. 10, 18
Dietericus Marchio de Landsberg & Orientalis IX. II. 4, 537.
Iſenburgicus cum Adolpho Naſſouio eligitur Archiepiſcopus Moguntinus X. II. 34, 747
cum Friderico Victorioſo Palatino bellum male gerit X. II. 35, 748
a Pio II. deponitur & ad Concilium prouocat 36, 748
epiſcopatu cedit 749
mortuo Adolpho denuo eligitur ibid.
Diffidationes ab Alberto II. abolitæ X. I. 5, 717
a Maximiliano I. abolitæ X. III. 5, 927. ſqq.
a Friderico III. X. II. 7, 724
litteras Principes per Heroldos ſibi inuicem mittunt X. II. 48, 765
Dignitates hæreditariæ ſub Conrado I. apud Germanos ortæ IV. X. 7, 214
Dii gentium auctores habiti Pr. I. 1, 1
Germanorum an communes cum Gothis? Pr. I. 6, 3
Germanorum omnibus populis communes Pr. II. 2, 15
Particulares Pr. II. 11, 18
Saxonum Pr. II. 12, 19
Thuringorum ibid.
Slauorum Pr. II. 22, 24
Sueuorum Pr. II. 19, 23
iis ſeptem hebdomadis dies dedicati Pr. II. 10, 18
ad *Dillingam* Galli ſe muniunt X. XI. 117, 4045
Dilsberga capitur X. IX. 63, 3021
Dinantum pace Ryſwicenſi reſtituitur X. XI. 87, 4023
Ding quid ſignificet Pr. II. 5, 16. n. 91
Dinſtag vnde nomen? ibid.
Diocletianus contra Germanos bellum gerit II. 28, 77
ipſi Druidæ Germanicæ Imperium prædicunt II. 32, 31. n. 48
Dionyſii Martyris manus mittitur a Carolo Simplice Henrico Aucupi V. I. 6, 222
Diploma in iis vernaculus ſermo a Rudolphi I. temporibus inualuit IX. I. 27, 529
in illis annis Chriſti primus vtitur Carolus Craſſus IV. VII. 25, 198
Diſpargum quæ vrbs Pr. I. 14, 5
Francorum caſtrum Pr. III. 8, 39
Clodionis ſedes III. 26, 103
Dithmarſi Chriſtiano I. Danorum Regi in dominium conceduntur a Friderico III. X. II. 46, 762
dominium temporale & ſpirituale Bremenſi Archiepiſcopo concedunt ibid. n. 60.
Diuiſio filiorum Ludouici Pii IV. II. 8, 156
filiorum Ludouici Germanici IV. VII. 13, 193
terræ Miſnenſes inter filios Henrici illuſtris patre viuo IX. II. 4, 537
Bauariæ IX. V. 21, 599. n. 14
Diuortium cum vxore intendit Henricus IV. VI. III. 11, 311
inter Io. Bohemum & Margaretham Maultaſchiam IX. V. 33, 612
Dixmudam Galli capiunt X. XI. 80, 4016
fœderati recuperant ibid.
Doctores ſunt Aſſeſſores Iudicii Cameralis X. II. 46, 763. n. 65
Dominicani veneni Henrico VII. dati ſuſpicione laborant X. IV. 16, 569. n. 97
Domitiani expeditio in Germaniam II. 25, 72.
Donatio Conſtantini M. redarguitur ab Ottone II. V. IV. 5, 267
Ludouici Pii Papæ facta IV. II. 4, 154. n. 70
Ottonis M. V. II. 25, 249
Donavvertha a Ludouico Bauaro capta, ſed reſtituta X. II. 32, 747
per Farneſium occupata X. IV. 74, 1046
a Bauaro occupata X. VII. 29, 2033
eam reſtitui volunt Proteſtantes X. VII. 37, 2041
X. IX. 6, 2064
a Suecis capitur X. IX. 52, 3014
in priſtinum ſtatum Imperii reſtituitur X. XII. 3, 4053
Donnerstag vnde nomen? Pr. II. 7, 17. n. 99
Dornburg, Thuringiæ vrbs, vnde nomen? Pr. II. 7, 17. n. 100
Vinarienſes obtinent X. XI. 24, 3081. 72, 4012
Dotalitii illuſtris exemplum IX. III. 6, 545
Dewina, Slauorum Ciuitas IV. VII. 7, 191
Dracula Walachiæ Princeps Vladislao expeditionem contra Turcas diſſuadet X. II. 13, 730
Dresdenſis Præfectura cedit Friderico Admorſo IX. II. 4, 537
Petrus, quis? IX. IX. 10, 686
Druſenheim Ludouicus Badenſis occupat X. XII. 7, 4054
Druſus eius in Germania progreſſus II. 9, 61
terror Germanorum ibid. 10, 61
obit in Germania 11, 61
tumulus prope Moguntiacum II. 11, 62. n. 50
Druydes quid notent Pr. II. 32, 31
an Germani habuerint? ibid.
Duacum Fœderati occupant X. XII. 31, 4067
Galli recuperant X. XIII. 8, 4078
Duces Germanorum qua ratione olim electi Pr. III. 12, 40
an duodecim olim ſub ſe Comites habuerint III. 41, 117
Rectores Prouinciæ apud Francos III. 41, 116
quinque olim Germaniæ IV. X. 4, 212
ſub Conrado I. propriam adipiſcuntur poteſtatem IV. X. 7, 214
vacuum Ducis nomen obtinet Bertholdus VI. III. 38, 331
ad *Duellum* prouocat Henricum Galliæ R. Henricus III. Imp. VII. II. 8, 300
Duisburgum Cliuiæ Comitibus oppignoratur IX. V. 6, 581. n. 29
Dulgubini Francorum populi III. 18, 98
Dunckerkam infeſtat Fœderatorum claſſis X. XI. 83, 4019
Anglis Galli ſecuritatis gratia tradunt X. XIII. 8, 4078
Durlacenſis Marchio terris priuatur X. IX. 17, 2078
Düſſeldorpium fruſtra Tallardus tentat X. XI. 107, 4039
Dyckfeldius de pace cum Gallis agit X. XI. 84, 40[illegible]

E.

Eberhardus Rixoſus, Würtenbergicus multa loca Interregni tempore occupat IX. I. 15, 522
debellatur a Rudolpho Habsburgico ibid.
Ciuitates Imperiales inuadit 23, 526
Præſes Sueuiæ ægre pacem Generalem iurat IX. VI. 17, 624. n. 72
& Vlricus Comites Würtenbergici graues Sueuiæ Ciuitatibus IX. VI. 21, 630

Eber-

Eberhardus &c.
in ordinem rediguntur a Carolo IV. ibid.
Barbatus Würtenbergicus Dux creatur X. III. 5, 930
vide etiam *Euerhardus*
Ebernburgum a. 1697. occupatur X. XI. 76, 4014
de *Ebrietate* conſtitutio X. III. 38, 963
Eccardus Miſniæ Marchio regnum Germaniæ adfectat V. V. 2, 274
Eccius, Ioannes, cum Carlſtadio & Luthero Lipſiæ diſputat X. IV. 12, 980
cum Melanchthone colloquitur X. IV. 57, 1029
Eccleſia Bohemicæ Regimen Pontifici oblatum IX. IX. 28, 707
de Eccleſiæ libertate Leges Friderici II. VII. VI. 26, 476
Leges Caroli IV. IX. VI. 34, 641
Reformatio contra Paparum attentata propoſita a Sigismundo Imp. IX. IX. 33, 713
Reformatio a Friderico III. Imp. fruſtra propopoſita X. II. 5, 723. 7, 724
ab *Eck* Chriſtianus Comes e Guſtrouia dimittitur X. XI. 93, 4026
Edenburgum rebelles obſident X. XII. 36, 4072
Edictum de bonorum eccleſiaſticorum reſtitutione publicatur X. IX. 36, 2098. ſq.
Saxo vult abrogari 37, 3000
Editha Ottonis M. Vxor V. II. 31, 254
Edmundus Anglus in Siciliam euocatur VII. VII. 7, 484. n. 25
Eduardus Angliæ Rex cum Philippo Pulchro R. Gallorum controuertit IX. II. 5, 539
fœdus facit cum Adolpho Naſſouio Imp. ibid.
fœdus cum Ludouico IV. facit contra Philippum Valeſium IX. V. 25, 604
fit Vicarius Generalis per Germaniam ibid.
eius Vicariatum per Germaniam reuocat Ludouicus Bauarus IX. V. 25, 606
Imperium contra Carolum IV. oblatum, recuſat IX. VI. 5, 618
arma capit contra Carolum Audacem X. II. 47, 764
Egbertus contra Henricum IV. Imp. regnum adfectat VI. III. 45, 335
perit inſidiis Adelheidis ibid.
Egmondanus in Belgio turbas mouet X. III. 26, 951
Arnoldus, a filio capitur, Carolo Audaci Geldriæ Ducatum vendit *X. III.* 4, 926. n. 31
Brabantiæ finis an. 1511. depopulatur *X. III.* 37
Ehrenbreitſteinum a Treuirenſi Gallis ceditur *X. IX.* 56, 3015
Ehrenburgenſia clauſtra occupantur *X. IV.* 91, 1066
Ehresburgum vnde nomen? Pr. II. 14, 20. n. 27
an domicilium Irmenſulæ Pr. II. 16, 21
euertit Carolus M. Pr. II. 17, 22
capit Thancmarus *V. II.* 7, 235
ab *Eichholtz* Baro Commiſſarius Megapolitanus *X. XIII.* 30, 4096
Eidora, Germaniæ terminus verſus Daniam *IV. I.* 32, 144
Electio Archiepiſcopalis a Papa examinata *X. II.* 34, 747
Argentinenſis Epiſcopi admodum controuerſa *X. VII.* 11, 2018
Rudolphi Habsburgici a quonam promota *IX. I.* 10, 516
Imp. arcanis conſiliis Papæ maturata *IX. IV.* 1, 553
ab ea Principes excluſi 554. n. 7
Imp. ſede vacante futuro Papæ nuntiatur *IX. V.* 5, 578
Imp. diſſidioſæ exemplum *X. IV.* 4, 969. 6, 581
Imp. publicatio *IX. V.* 5, 579. n. 19
an viuo Imp. Rex Romanorum poſſit eligi *IX. VI.* 30, 638. n. 59
Electio
ad Electionem Imp. quæ ætas legitima in Electoribus *IX. IX.* 7, 684
Regis Romanorum mortuo Imp. fieri poteſt *X. II.* 28, 744
in electione Imp. Pontificis auctoritas quæ? *X. IV.* 4, 969. n. 24
Caroli VI. *X. XIII.* 6, 4076
Electorum origo male ab Ottone III. ducitur? *V. IV.* 5, 266. ſq.
quænam vera *VIII.* 15, 511
Officia Bambergenſi Epiſcopo exhibenda *V. V.* 10, 281
Electionem Imp. non ſtatim excluſis Principibus, obtinent *IX. I.* 10, 516
horum officia in Curiis ſolennibus peracta *IX. VI.* 20, 628
Rhenani Imperii telonia capiunt fruſtra ab Alberto I. repetita *IX. III.* 8, 547
ſollicite ad electionem Imp. vocandi *IX. V.* 5, 578
imprimis Eccleſiaſticos ad noui Regis electionem ſtimulat Ioannes XXII. P. R. *IX. V.* 17, 592
electionis publicatio quomodo fiat 579. n. 19
horum Iura in Comitiis Renſenſibus & Francofurtenſibus adſerta *IX. V.* 24, 603
his tempus electionis præſcribit Clemens VI. 28, 608
Conuocandi Ius cui vacante ſede Moguntina, competat 609. n. 62
rite vocati an ius habeant amplius *IX. VI.* 7, 619
eorum iura per auream Bullam ſtabilita *IX. VI.* 20, 628
in elegendo Wenceslau Imp. largitionibus Caroli IV. corrumpuntur *IX. VI.* 30, 638
de eius liberatione ſunt ſolliciti *IX. VII.* 14, 653
contra illum confœderationes ineunt *IX. VII.* 17, 654
priuilegia eorum a Ruperto Imp. confirmata *IX. VIII.* 1, 662.
quando maiorennes fiant *IX. IX.* 7, 684
in Schismate Papali ſub Friderico III. medios ſe gerunt *X. II.* 5, 723
a Papa non contemnendi *X. II.* 16, 732
fœdus contra Eugenium IV. faciunt ibid.
iura ipſorum inſigniter confirmata ibid.
quinque vniones recenſentur ibid.
de proedria cum Legatis Regiis & Papalibus contendunt *X. II.* 27, 744
quam in conſtituendo Rege Romanorum poteſtatem habeant 28, 744
obedientiam ab Imp. Papæ præſtitam ægre ferunt *X. II.* 29, 745
nec Regibus apud Cæſarem cedere volunt *X. II.* 44, 759. n. 32
cum Burgundicis legatis de Proedria contendunt ibid.
eorum conſenſus ad declarationem Regis ab Imp. requiritur *X. II.* 61, 780
ad electionem Imp. non vocati quamnam ſatisfactionem petere queant *X. II.* 45, 761
in partes diſcedunt in Comitiis Ratisbonenſibus *X. IV.* 72, 1043
ſoli ſibi ſumunt ius conficiendi Capitulationem *X. X.* 42, 3059
in Collegium Electorum, iterum introductus Bohemus *X. XII.* 24, 4063
Electorum Vnio de an. 1399. ſub Wenceslao *IX. VII.* 17, 654
ad Schisma Papale tollendum de a. 1438. *IX. IX.* 29, 708. *X. I.* 4, 717
d. an. 1440. *X. II.* 5, 723
d. an. 1446. *X. II.* 16, 732
& pax publica tempore Concilii Baſileenſis conſtituitur *X. I.* 5, 717

Electorum Vnio
iura ipſorom inſigniter confirmat *X. II.* 16,732
quinque vniones recenſentur ibid.
noua *X. IX.* 18, 2080
confirmatur *X. X.* 42,3059
Electoratus Ius terris quibusdam adnexum *IX. VI.* 5, 618. n. 29
Ruperto Palatino adſcribitur *IX. VI.* 20,627
Bauarus ortus *X. IX.* 20, 2084
Bohemiæ eius Regi confirmatur *X. II.* 46,763
Brandenburgicus controuerſus electione Ludouici IV. & Friderici Pulchri *IX. V.* 5,580
Ludouico Bauaro conceditur 13,588
Ludouico Ludouici IV. Imp. filio conceditur 34,614
Electoratus Hannoueranus conſtituitur *X. XI.* 74, 4013
contra eum proteſtatur Antonius Vlricus, Dux Guelferbytanus ib. & Principes Correſpondentes 88, 4023. 95,4028
in Comitiis decernitur *X. XII.* 24, 4063
Palatinus, de eodem controuerſia a Rudolpho Habsburgico ſopitur *IX. I.* 28, 530
ad alternatiuam cum domo Bauarica reducitur *IX. V.* 20, 598
Ius in eum Ruperto ſen. Carolus IV. confirmat *IX. VI.* 34, 641
nouus Carolo Ludouico conſtitutus *X. X.* 39, 3056
Saxoniæ controuerſus *IX. V.* 5,578
Princeps Catholicam amplectitur religionem *X. XIII.* 32, 4097
oritur inde controuerſia de directorio inter Euangelicos in Comitiis ibid.
Eleonora Luſitanica, eam vxorem ducit Fridericus III. Imp. *X. II.* 20,736
Caroli V. ſoror quando mortua *X. IV.* 104, 1081
Ferdinandi Vxor Regina Bohemiæ coronatur *X. IX.* 32,2095
Auguſta coronatur ibid. 3001
Ferdinandi III. Vxor coronatur *X. X.* 44,3060
Eleonora Magdalena Leopuldi Vxor coronatur Vngariæ Regina X. XI. 54,4001
Auguſta coronatur X. XI. 69, 4011
poſt Ioſephi mortem prouinciarum Regimen ſuſcipit X. XIII. 4,4075
Eliſabetha canonizatur VII. VI. 12,458
Ottonis Bauariæ Ducis filia, Vxor Conradi IV. VII. VII. 6, 483
Ottonis pueri filia, Guilielmi Batauí Vxor VII. VIII. 7, 500
vxor Alberti I. IX. III. 7,546. 14, 551
Regina Vngariæ Alberti II. Imp. vxor ad Fridericum III. Imp. cum corona Vngarica fugit X. II. 12,729
Hiſpaniæ Regina moritur. X. III. 23,948
Eliſabetha Chriſtina, Caroli VI. Vxor Barcellonam aduenit X. XII. 21,4060
Carolo VI. iungitur X. XIII. 3,4075
Ellicurtum Burgundiæ oppidum ab Heluetis obſeſſum X. II. 48, 765
Emda Comitibus Friſiæ in feudum conceſſa X. II. 63,786. n. 74
controuerſia inter illam & comitem Friſiæ orientalis X. VII. 24,2029
Emeranus Boiorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
Emicho Comes Leiningenſis proſcriptus X. III. 38, 963
Emma vide Imma.
Engelberga, Vxor Ludouici II. IV. IV. 4, 171
Engelbertus Petrus, Maximiliani I. Præceptor X. III. 2, 923
Enſem Imp. præfert Magous, Danorum Rex VI. V. 10,365
an Saxoni, an vero Brabantino hoc competat IX. VI. 30, 638
Enſius Friderici II. nothus in Italiam mittitur VII. VI. 16, 465
a Bononienſibus capitur VII. VI. 24,473
Eoſtra Saxonum dea Pr. II. 18, 22
Eoſter-Monath quisnam? Pr. II. 18,22. n. 47
Eperies Cæſareani proditione capiunt X. XI. 58,4004
recuperatur X. XII. 36, 4072
Epiſcoporum ſtudia circa adquirendam poteſtatem ſecularem V. II. 29, 253
ſummam rerum gerunt ſub Henrico IV. VI. III. 10,310
cedere debent terris & regalibus VI. IV. 4,344
in eos iura exercet Henricus VI. VII. III. 8,424
Pontificibus circa decimas reſiſtunt X. I. 26,528
horum inueſtitura *vide inueſtitura*.
Equi Germanorum veterum Pr. III. 24,44
horum præſagia obſeruabant Germani Pr. II. 31, 33
Equites creati in Romana coronatione X. II. 21,740
Eraſmus Roterodamus, de ſtudiis Ferdinandi I. regendis conſulitur X. V. 2,1583
Erchangerus, Alemanniæ Comes contra Conradum I. arma capit IV. X. 6, 213
Erdmnndſtreat via militaris Pr. II. 14,28. n. 27
Erfurti Comitia habet Henricus Auceps V. I. 16,230
Caſus ſingularis domus ibi multos Principes obruit VII. III. 2,418
obſidetur ab Hermanno Thuringiæ Landgrauio VII. IV. 8,435
cum Alberto degenere facit IX. II. 4,537
Academia quando condita? IX. VI. 35,642. n. 99
Academia incrementa accipit ex Pragenſi IX. IX. 9,685. n. 56
ciuitas a ruſticis ſpoliata X. IV. 26,994
Regi Sueciæ ſe dedit X. IX. 48, 3012
Turbæ, proſcriptio & deditio Moguntino facta X. XI. 14, 3073. ſq.
Ergonia ab Heluetis adimitur Auſtriacis IX. IX. 12, 690. n. 88
fruſtra repoſcitur a Sigismnndo Imp. 13,693
Erichtag quis dies? Pr. II. 5. 16. n. 91
Ericus Saxoniæ Dux Ius Electoratus Saxonici poſcit IX. VI. 5,618
Caroli IV. Electionem irritam declarat ibid.
Güntherum Schwartzburgicum eligit 7,619
Ericus V. Dux Saxo-Lauenburgicus ſucceſſionem petit in Electoratu Saxonico IX. IX. 31, 710
Erla, vide *Agria*.
Erlango, Epiſcopo Herbipolenſi poteſtas ſecularis abrogatur VI. IV. 12, 350. n. 71
Erneſtus, Dux Alemanniæ contra Conradum II. conſpirat VI. I. 5, 287
ſed in gratiam recipitur ibid.
vxor Giſela VI. II. 14, 294
Erneſtus Bauarus in locum Gebhardi eligitur Archiepiſcopus Colonienſis X. VII. 8, 2016
Erneſtus Brunſuicenſis captus X. IV. 77, 1048. ſq.
Erneſtus Colonienſis inueſtitur X. VII. 14,2022
Erneſtus atque Albertus Friderici Placidi filii per Conradum de Kauffungen rapti X. II. 64, 787
Pius, Dux Saxoniæ facit Teſtamentum X. XI. 94, 4027
Hildburghuſanus Dux, de Coburgenſi ſucceſſione paciſcitur ibid.
Erneſtus Auguſtus Dux Brunſuico-Luneburgenſis fit Elector X. XI. 74,4013
vid. etiam *Electoratus nonus*.
Erneſtus Lupoldi Auſtriæ Marchionis filius rebellat contra Henricum II. V. V. 3, 274
Erpacenſes Comites an ab Imma Caroli M. filia oriundi IV. I. 7,124
d' *Eſcalona* dux captiuus X. XII. 18,4059.
Eſlinga mœnibus cingitur a Rudolpho Habsburgico IX. I. 23,526
oppugnatur a Friderico Auſtriaco IX. V. 9,583
Eſſeckum Cæſarei fruſtra tentant X. XI. 58, 4004

Eſſeckum
Turcæ oppugnant, ſed ſtratagemate Croyiaci Ducis inde fugantur 68, 4010
Eſtenſes Marchiones Raynaldus & Oppizo Ludouicum IV. Imp. euocant IX. V. 18, 593
Mutinæ, Ferrariæ, Rhegiique Ducatus a Friderico III. Imp. accipiunt X. II. 23, 741
Cæſar Eſtenſis Princeps Imperii creatur X. VII. 17, 2025
Eſterhaſius Comes in Tranſyluaniam irrumpit a Turcarum finibus dimittitur ibid.
Etruria, eius Vicariatum a Carolo Siciliæ Rege Rudolphus I. accipit IX. I. 12, 520
Regem conſtituere cogitat Nicolaus III. Papa ibid.
Euangelici Iubilæum celebrant X. XIII. 28, 4093. X. VIII. 8, 2052.
reſtitutionem ſacrorum & eccleſiarum in Vngaria petunt X. XI. 9, 3070
Grauamina ſua Ryſvvici proponunt 86, 4022
Euangelium Impp. Romæ decantant X. II. 43, 757
Eucharistia firmandæ pacis cauſſa ſumpta IX. V. 12, 587. X. II. 13, 730. n. 77
Euerhardus, Franciæ Comes IV. X. 4, 212
Euerhardus Comes Palatinus bellum mouet contra Ottonem M. V. II. 5, 234. 8, 235
occiditur ibid. 12, 237
Eugenius IV. Papa Concilium Baſileenſe initio confirmat, deinde reuocat IX. IX. 25, 704
Sigismundum coronat ibid. 705
a Concilio Baſileenſi deponitur IX. IX. 29, 708
legatos mittit ad Comitia Moguntina d. an. 1440. X. II. 5, 723
a Friderico nec adprobatur, nec reprobatur X. II. 9, 725
an Gallos ad diſturbandum Concilium Baſileenſe excitauerit X. II. 10, 726. n. 49
ad Comitia Noribergenſia 1444. legatos mittit de ſchismate componendo 11, 727
per Æneam Syluium Imp. ab eo nouum Concilium poſcit ibid.
per Iulianum Cardinalem controuerſias Vladislai Poloni, & Ladislai poſthumi de Regno Vngariæ componit 12, 729
Vladislaum Vngariæ Regem ad pacem cum Turcis iuratam frangendam impellit 13, 730
Colonienſem & Treuirenſem Electores deponit 16, 731
Electores contra eum fœdus faciunt ibid. 732
artibus Aeneæ Syluii legitimus Papa a Germanis adgnoſcitur Ibid.
moritur 17, 733
Eugenius Princeps Turcas ad Zentham profligat X. XI. 92, 4025
in Italiam irrumpit X. XI. 105, 4037
Mantuam includit 106, 4038
Cremonam occupat, ſed iterum relinquit ibid.
Gallos ad Luzzaram profligat ibid.
mittitur in Vngariam ad motus componendos X. XI. 124, 4050
in Italiam redit & Gallos ad Caſſanum profligat X. XII. 4, 4053
Auguſtam Taurinorum liberat X. XII. 12, 4057
Mediolanenſem Ducatum occupat ibid.
Telonem Martium obſidet X. XII. 19, 4059
Marlborugio in Belgio an. 1708. ſe iungit 23, 4062
obſidionem Inſularum dirigit ibid.
prœlium ad Blaugium promouet X. XII. 26, 4065
Quercetum occupat X. XIII. 8, 4078
Landrecium obſidet ibid
bellum in Germania gerit 12, 4083
Raſtadti cum Villarſio congreditur 13, 4084
in Vngaria exercitum Cæſareum format contra Turcas X. XIII. 26, 4092
Eugenius
Turcas ad Peterwaradinum an. 1716. magna clade adficit 27, 4092
gladium & pileum benedictum accipit a Papa ibid.
Temesvvariam & Belgradum occupat ibid.
Turcas denuo ad Belgradum profligat ibid. 4093
Eugenius Alexander, Comes de Taſſis fit Princeps Imperii X. XI. 126, 4051
Examen per ferrum candens II. 23, 50.
Exarchatus Italiæ Pontificibus a quoquam ceſſus IX. I. 12, 520. 29, 532. n. 48
Excellentiæ titulus, adfectant eum legati Electorales X. X. 31, 3051
an Principum Germaniæ legatis competat X. XI. 45, 3095
Excommunicatio Henrici IV. nouo exemplo a Gregorio VII. facta VI. III. 27, 320
Executio in cauſſa Megapolenſi decernitur, eius exercitus, die Executions-Trouppen X. XIII. 30, 4096
Exilles a Sabaudiæ Duce occupatur X. XII. 27, 4060
Expectatiua in Marchiam Brandenburgenſem Anhaltinis conceſſa X. IX. 8, 2066
in Iuliacenſem & Montenſem ſucceſſionem domui Saxonicæ conceſſa X. II. 63, 786
in Pomeraniam Brandenburgicis conceditur ib.
Expeditionum Cruciatarum initium VI. III. 51, 341
de iisdem Caroli IV. iudicium IX. VI. 28, 636
talem molitur Fridericus III. Imp. X. II. 25, 742
Germanis excuſæ X. II. 26, 743
in multis Comitiis de iisdem reſtituendis agitur X. II. 33, 747. 38, 751. 42, 755
Expeditio Romana, an de ea conſtitutionem fecerit Carolus Craſſus IV. VII. 30, 201
an Conradus II. VI. I. 12, 293. n. 94
a Friderico Barbaroſſa indicitur VII. II. 15, 388
ab Ottone IV. indicitur VII. V. 5, 442
ab Henrico VII. indicitur X. IV. 6, 557
ab eodem ſuſcipitur 9, 559
eam ſuſcipit Ludouicus IV. IX. V. 18, 593
a Friderico III. Imp. ſuſcipitur X. II. 43, 757
auxilia ad eandem Maximiliano I. decreta X. III. 25, 950
Eyſtadtenſis Epiſcopus cum Wormatienſi de prœdria contendit IX. III. 7, 546. n. 26
Eyzingerus, Vdalricus, motuum Auſtriacorum ſub Friderico III. Imp. incentor X. II. 24, 741. n. 63
Ezoni, Comiti Palatino, Germanici regni dignitatem deferre vult Heribertus Colonienſis V. V. 2, 272

F.

Factio Aſellorum & Hamatorum in Hollandia ſublata X. II. 53, 771
Stellingerorum & Pſittacorum Baſileæ IX. I. 9, 315
Familia multæ emortuæ exitiales fuerunt Imperio Romano VIII. 8, 508
Faramundus vide *Pharamundus*.
Farneſius, Octauius Regem Henricum, contra Cæſarem in auxilium vocat X. IV. 87, 1062
Idem a Iulio III. Pontifice citatur Romam & proſcribitur, Cæſari tamen mox reconciliatur ibid.
Faſtrada Caroli M. vxor IV. I. 6, 122. ſq.
Fecialis Gallus reiicitur a Carolo V. in Comitiis Spirenſibus 1544. X. IV. 67, 1039
a Friderico III. Pontificiali honore adficitur quidem, ſed non adprobatur X. II. 9, 725
Felix V. P. M.
filiam cum ampliſſima dote Imp. fruſtra offert ibid.
ad Comitia Noribergenſia legatos mittit de ſchiſmate componendo 11, 727.
a Nicolao V. Sabaudiæ dominio priuatur 17, 734
dignitati papali renunciat ibid.

ex Femera Inſula & Ecklenfurto Cæſarei eiicinntur *X. IX.* 35, 2097

FERDINANDVS I. Imp.

- natus Compluti apud Hiſpanos, eius patentes, præceptores, mores deſcribuntur *X. V.* 1, 1082. ſq.
- educatio in Hiſpania, vnde in Belgium mittitur 2, 1083
- nuptias celebrat cum Anna Hnngarica, pro hæreditaria portione Auſtriacæ in Germania ditiones eidem conceduntur 3. ibid.
- Caroli V. in Imperio eſt locum tenens *X. IV.* 20, 987
- Rex Bohemiæ inauguratur ibid. 4
- Rex Hungariæ coronatur, 4. de Würtenbergenſi ducatu inueſtiiur ibid.
- Rex Romanorum eligitut *X. IV.* 46, 1019. *X. V.* 4, 1083
- pactum cum Iohanne Sepuſienſi 5, 1084
- quibus Comitiis præfuerit? ibid.
- aliaque eius geſta ibid.
- Catimelenbocenſis Controuerſia per Principes intetceſſores ſub eodem amice componitut ibid.
- eligitur Imp. *X. IV.* 20, 987
- Iudicium pro conſeruanda pace publica in cauſſa Brandenburgica 8, 1086. ſq.
- Legatum ad Papam Paulum IV. mittit, qui cum Imperatorem non agnoſcit 10, 1087
- Eius electio a Pio IV. Pauli ſucceſſore rata habetur, qui & legatos Imperatoris perhonorifice ſuſcipit ibid. 1088
- Concilium Oecumenicum procurare contendit 11, 1088
- Grumbachium proſcribit 14, 1091
- Communionem ſub utraque & coniugium ſacerdotum pro Auſtriaris vrget, religionis conciliationem molitur, moritur. Eius ætas, exequiæ, ſepultura 15, 1091. ſq.
- Ex Anna Vngarica XV. liberos relinquit 16, 1093

FERDINANDVS II. Imp.

- eius natiuitas, parentes, mores *X. IX.* 1, 2057 n. 2.
- in Styria patri ſuccedit 2, ibid.
- Bellis Vngaricis intereſt ibid.
- Rex Vngariæ & Bohemiæ coronatur *X. VIII.* 7, 2051. *X. IX.* 2, 2058
- Francofurtum ad Comitia electoralia proficiſcitur 3. ibid.
- Imperator eligitur, coronatur ib.
- Regnorum & regionum Auſtriacarum adminiſtrationem adgreditur, Hungaros, Bohemos cum prouinciis coniunctis & Auſtriæ Archiducatu ad homagium hortatur 4, 2060
- Legatum ad Comitia Noribergeuſia principum Correſpondentium mittit, ad pacem hortatur, de Bohemorum Iniuriis conqueritur 6, 2064
- cum Vngaris inducias facit 7, 2065
- denuo Ordinibus Mulhuſii congregatis vt quieſcant, imperat, Auſtriæ inferioris ordines in fidem recipit 9, 2066
- Bellum Bohemicum feliciter gerit 10, 2067. ſq.
- Fridericum Palatinum cum ſociis proſcribit 14, 2074
- cum Betlenn Niclasburgi paciſcitur, eidemque præter alia, Principis Imperii titulum concedit 16, 2077
- Mansfeldium proſcribit 17, 2079
- Palatinatum Bauaro promittit 17, 2080
- Electoralem dignitatem in Bauarum transfert 20, 2083
- Wilhelmum & Fridericum Duces Saxoniæ liberos ex captiuitate dimittit 20, 2084
- Chriſtianum Anhaltinum in gratiam recipit ib.

FERDINANDVS II. Imp.

- Betleno denuo honeſtis conditionibus pacem dat 22, 2086
- Pacem cum Turcis prorogat 23, 2086
- Tirolenſis Comitatus & Alſatiæ Landgrauiatus, quomodo ſub eodem diuiſi ibid.
- Catholicam religionem ubique reducit 24, 2087
- Præter Tillium, Wallenſteinium aduerſus Danum & Saxoniæ Inferioris Ordines cum exercitu mittit ib. 2088
- Comitia Edenburgi celebrat. Ferdinandum III. Regem Vngariæ ibidem renuntiari facit 25, 2089
- Partis in Brunſuicenſi bello victoriis, varia Eccleſiaſtica bona reſtitui iubet 30, 2093
- In conuentu Electorali Mulhuſino proponit primus ibid. 31, 2094. ſq.
- Eius filius Ferdinandus III. & Eleonora Pragæ coronantur 32, 2095
- Eiusdem de Belgarum Commerciis in mari Balthico euertendis conſilia 33. ibid.
- Auſtriacas terras reformat 36, 2098
- Eiusdem conſilia de reducenda religione Catholica in Germaniam ibid.
- Leopoldum Guilielmum filium Halberſtadienſis Epiſcopatus & Abbatiæ Hirſchfeldenſis Adminiſtratorem renunciari curat ibid.
- Edictum de reſtituendis bonis Eccleſiaſticis promulgat ibid. n. 31
- Conuentum Electorum Ratisbonæ celebrat 37, 3000
- Wallenſteinium ſua poteſtate exuit ibid.
- Ducatum Mantuæ cum Montisferatenſi Marchionatu in depoſitum exigit 38, 3002. ſq.
- per mandata auocatoria omnes & ſingulos, vt fœderi Suecico renuntient, hortatur 42, 3006
- Ad procurandam pacem, Daniæ Regi, tanquam mediatori ampliſſimam remunerationem promittit 60, 3029
- Ratisbonam conuentum Electorum indicit 81, 3034
- Viennam reuerſus moritur. Eiusdem vxores & liberi 82. n. 13. 3036

FERDINANDVS III.

- Natiuitas & geſta, antequam fieret Imp. *X. X.* 1, 3037
- Edenburgi in Comitiis Rex Vngariæ renunciatur & coronatur *X. IX.* 25, 2089. ſq.
- Rex Bohemiæ coronatus *X. IX.* 32, 2095
- fit Cæſarei exercitus Dux *X. IX.* 72, 3026
- Rex Romanorum eligitur & coronatur cum Maria vxore *X. IX.* 81, 3035
- Romam, miſſo Io. Antonio Eggenbergio Papæ obedientiam promittit *X. X.* 1, 3037
- Cum Haſſis Moguntiæ tractat 6, 3039
- Hos vero tractatus non ratihabet, 10, 3042
- Comitia Electoralia Norībergæ celebrat 12, 3042
- Conuentum omnium Ordinum Ratisbonam indicit ibid.
- ad Danum mittit pecuniæ mutuo petendæ cauſa 20, 3046
- ſententiam in cauſſa Palatina pronunciat ibid.
- cum Luneburgico tractat 22, 3047
- Receſſum ſecundarium ad Controuerſiam Hildeſienſem ſpectantem confirmat 9. ibid.
- Georgium ab Eberſtein in Galliam mittit 23, 3048
- nuntio Cladis ad Iancouiam conſternatus Praga Ratisbonam, unde Viennam properat 27, 3049
- filium primogenitum Ferdinandum Regem Bohemiæ & Vngariæ facit coronari 33, 3051
- ad Egram fere captus ſed poſtea ad Tubelam Suecos vincit 35, 4052
- Leopoldum Regem Vngariæ & Bohemiæ coronari curat 46, 3061

FERDINANDVS III.
Carolum Mantuæ Ducem Imperii Vicatium conſtituit ibid.
Eius mors & familia 48, 3061. ſq.
FERDINANDVS IV.
Rex Bohemiæ & Vngariæ coronatur *X. X.* 33, 3051
in Regem Romanorum eligitur, a Moguntino coronatur 42, 3055
moritur ibid.
Ferdinandus Archidux Auſtriæ ſenior moritur *X. VII.* 15, 2023
Rex Neapolitanus Mariam Burgundicam fruſtra petit *X. II.* 52, 769. n. 20
Neapolitani Regis obitus *X. III.* 7, 934
Arragoniæ Rex, Benedictum XIII. in Schiſmate tuetur *IX. IX.* 13, 692
cum Sigismundo Imp. eius cauſſa congreditur ibid. 693
idem pacem inter Cæſarem & Venetos tentat *X. III.* 34, 958
idem moritur ibid.
Feria Dux in Germaniam venit XXXV. *X. IX.* 61, 3020
Ferrarienſes Marchiones Carolo IV. ſe ſubiiciunt *IX. VI.* 18, 625
Ferrariæ Dux fit Borſius Eſtenſis *X. II.* 23, 741
Dux vectigalium ſaliſque Comacienſis cauſſa bellum gerit aduerſus Papam *X. III.* 32, 957
Ferrarienſis & Florentini de dignitatis prærogatiua controuerſia *X. VI.* 11, 2006
& Mutinenſis Ducatus a Cæſare Eſtenſi occupatus, contradicente Pontifice, quomodo hæc res compoſita? *X. VII.* 17, 2025
in *Ferrarienſes* terras Cæſarei irrumpunt *X. XII.* 22, 4061
Ferrum probationis Pr. II. 23, 25. n. 87
Feſtum armorum Chriſti ab Innocentio VI. quem in finem inſtitutum? *IX. VI.* 16, 623
Caroli M. in Eccleſia Aquiſgranenſi celebratur *IX. VI.* 34, 641
Feudorum leges Conradi II *VI. I.* 12, 293. n. 95
Lotharii *VI. V.* 10, 366
conſuetudines Longobardicæ quando probabiliter inualuerint? *IX. VIII.* 12, 676
Feuda eorum, qui in expeditione Romana emanſerunt, abiudicantur *VII. II.* 7, 382
libri auſpicia Friderico II. tribuuntur *VII. VI.* 26, 476
Regalis per Vexilla exemplum *IX. I.* 17, 523
Imperii, quale ius in iis habeat Imp. defunctis maſculis *IX. V.* 22, 599
an vacantia Imperio ſint, quomodo olim iudicatum? 33, 613
Feminea; in Hollandiæ comitatu defunctis maſculis ſoror ſenior ſuccedit ibid.
Regalia, de his controuerſiæ cuius iudicio terminandæ, contra attentata Concilii Baſileenſis demonſtrat Sigismundus Imperator *IX. IX.* 31, 712
aperta quæ tempore Friderici III. Imp. *X. II.* 58, 776
Feuilladius Gallorum dux Auguſtam Taurinorum fruſtra obſidet *X. XII.* 12, 4057
Finalienſis controuerſia definitur *X. VI.* 6, 1097
Flagellantes ſua numeroſitate Carolum IV. Aquisgrano excludunt *IX. VI.* 15. n. 60
Flandriæ Comes Balduinus contra Henricum III. rebellat *VI. II.* 7, 299. ſq.
Flandri Maximiliano I. turbas mouent *X. II.* 59, 776
Fleiſchmannus Tractatum Commerciorum inter Cæſarem & Sultanum concludit *X. XIII.* 28, 4094
Flinna Saxonum Dea Pr. II. 18, 22
Florentinis libertas vendita, qualis vero? *X. I.* 29, 532
Florentia ciuitas contra Henricum VII. rebellat *IX. IV.* 12, 562
Florentia
Carolum IV. recipere recuſat *IX. VI.* 19, 626
fruſtra obſeſſa *X. IV.* 36, 1107
Florentini Henrico VII. contrarii *X. IV.* 9, 560
tempore Henrici VII. Roberto Siculo in quinquennium ſe committunt *IX. IV.* 17, 572
mortuo Henrico VII. liberos ſe gerunt, multas ciuitates in ſocietatem adſciſcunt *IX. V.* 15, 590
eis fidelitatis formulam præſcribit Carolus IV. *IX. VI.* 25, 635
ſub Ruperto Imp. vrbes multas rapiunt *IX. VIII.* 5, 670. n. 66
Sigismundo Imp. Iter Romanum præcludunt, ab eo cæduntur *IX. IX.* 25, 704
reditum Caroli in Italiam expetunt *X. III.* 6, 933
belli finis XXXII. 44, 1289. ope Cæſaris Caroli V. a Mediceis ſubiugantur *X. IV.* 45, 1018
Cæſari tributa ſoluunt *X. XII.* 17, 4059
Florentinum inter & Ferrarienſem de prærogatiua diſputatur *X. VI.* 11, 2006
caſtrum, locus mortis Friderici II. *VII. VI.* 5, 474. n. 51
Florentinus Hullandiæ Comes filius Guilielmi Bataui *VII. VIII.* 7, 500
Florentius Alſatorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
Fodrum per Italiam colligit Fridericus *VII. II.* 19, 391
Fœdera omnia reprobat Wenceslaus Imp. *IX. VII.* 8, 649
Fœdus Adolphi Naſſouici cum Eduardo Angliæ Rege a. 1296. *IX. II.* 5, 539
inter Albertum I. Imp. & Philippum Pulchrum G. R. an. 1299. *IX. III.* 6, 545
Alfonſi Neapolitani cum Ludouico Sabaudo d. an. 1449. *X. II.* 18, 735
cum Anglis, Suecis, Colonienſi & Monaſterienſi Galli ineunt a. 1670. *X. XI.* 22, 3080. ſq.
inter Auſtriacos & Vngaros concluſum a. 1608. *X. VII.* 31, 2035
nouum Belgæ fœderati Coloniæ ad Spream cum Brandenburgico El. & Cæſare pangunt an. 1672. *X. XI.* 25, 3082
inter Belgas & Brandenburgicum Hagæ confirmatur an. 1673 *X. XI.* 29, 3084
inter Belgas & Anglos *de la Barriere* a. 1709. *X. XII.* 34, 4070
Bleſeoſe a. 1510. *X. III.* 32, 957
Brandenburgico præter Ordines Imperii, Monaſterienſis Epiſcopos & Daniæ Rex a. 1675. accedunt *X. XI.* 32, 3089
inter Bremenſem Archiepiſcopum Georgium Fridericum, Vlricum, Chriſtianum Brunſuicenſes & Regem Sueciæ a. 1632. *X. IX.* 49, 3012
cum Georgio Guilielmo & Rudolpho Auguſto Ducibus Brunſuico-Luneburg. Cellis a. 1674. concluſum *X. XI.* 28
inter Duces Brunſuico-Luneburgicos & Monaſterienſem a. 1675 *X. XI.* 32, 3084
Bruxellis inter Hiſpanum & Monaſterienſem a. 1677. concluſum *X. XI.* 38, 3092
Cameracenſe contra Venetos d. an. 1508. *X. III.* 29, 953. ſq.
Caroli IV. cum Venetis *IX. VI.* 3, 616
cum Friderico Miſnenſi, Landgrauiis Thuringiæ & aliis contra Guntherum Schvvartzburg. d. an. 1349. *IX. VI.* 8, 620
inter eundem & Ioannem Gallum a. 1347. *IX. VI.* 24, 632
inter Carolum V. & Henricum VIII. Angliæ Regem a. 1520. *X. IV.* 9, 976
inter eundem & Leonem X. a. 1521. *X. IV.* 9, 979
inter eundem Papam, & Italiæ Principes an. 1532. 50, 1021

eiusdem, cum Henrico VII. Angliæ R. contra Galſum 1543. 61, 1032. ſq.
cum Mauricio Saxone a. 1546. *X. IV.* 72, 1043
Chamborticum, inter Henricum II. Regem Galliæ & Mauricium contra Cæſarem a. 1552. *X. IV.* 89, 1065
ciuitatum Argentorati, Wormatiæ & Spiræ d. an. 1365. *IX. VI.* 26, 635
Ciuitatum, Rheni & Sueuiæ contra Sueuiæ & Bauariæ Duces an. 1381. *IX. VII.* 8, 649
Clementinum ſiue ſacrum contra Carolum V. a. 1526. *X. IV.* 29, 1000
Cliuiæ ducum ac Iuliæ cum Maximiliano I. Imp. an. 1497. *X. III.* 9, 936
Correſpondentium cum Belgis fœderatis an. 1614. *X. VIII.* 6, 2050
cum Chriſtiano V. Daniæ Rege Monaſterienſi præſule a. 1674. Hagæ Comitum concluditur *X. XI.* 28, 3084. ſq.
Electorum & Principum contra Ludouicum IV. Imp. an. 1344. *IX. V.* 27, 608. n. 57
contra Weneeslaum Imp. *IX. VII.* 17, 654
contra Eugenium IV. ob depoſitos Electores, Treuirenſem & Colonienſem a. 1446. *X. II.* 16, 732
ioter Daniæ, Angliæ, Sueciæ Reges & Hollandos a. 1627. *X. IX.* 35, 2097
Euangelicorum per ſuperiorem Germaniam penitus extinctum 77, 3031
inter Ferdinandum Catholieum & Ludouicum XII. a. 1500. *X. III.* 16, 943
Ferdinandi III. cum Polonis an. 1657. *X. X.* 48, 3061
Franciſcum inter & Venetos *X. III.* 43, 967
Franconiæ Principum & Ciuitatum an. 1387. *IX. VII.* 8, 650
quo Francones epiſcopi & Noribergenſes ſe contra Albertum an. 1552. muniunt *X. IV.* 95, 1069
Friderici III. Imp. cum Bohemorum Rege d. anoo 1459. *X. II.* 39, 751
cum Matthia Vngariæ Rege d. an. 1463. 41, 756
Friderici III. & Imperii cum Ludouico XI. Galliæ Rege contra Carolum Audacem a. 1474. *X. II.* 47, 765. 48, 766
eiusdem cum Imperii Principibus contra Carolum Burgundum an. 1475. 49, 766
inter Galliæ Regem, Vrbanum VIII. Venetos & Mantuæ Ducem contra Auſtriacos a. 1629. *X. IX.* 38, 3002
inter Gallos & Suecos Bemvvaldæ an. 1631. *X. IX.* 41, 3005
cum Galliæ legato a. 1633. renouatum 60, 3020
cum Gallis denuo formatur ibid. 73, 3028
inter Guſtauum Adolphum & Electorem Saxoniæ a. 1631. ſeq. *X. IX.* 47, 3010. ſq.
inter Haſſos & Lunæburgicos an. 1640. *X. X.* 10, 3042
Heluetiсum quando cœperit? *IX. III.* 12, 550
idem ſit perpetuum a. 1315. *X. V.* 8, 582
inter Heluetos & Gallum eootra Cæſarem an. 1499. *X. III.* 12, 937
Henrici Anglorum R. cum Ludouica Sabauda an. 1525. *X. IV.* 28, 997
Italiæ Principum contra Cæſarem ſollicitant Galli *X. XII.* 22, 4062
arctius, cum Leopoldo & Carolo II. Hiſpaniæ R. Belgæ fœderati panguot a. 1673. *X. XI.* 27, 3083
Leonis X. cum Carolo V. aduerſus Gallum a. 1521. *X. IV.* 18, 986
Leopoldi & Elect. Brandenburgici an. 1686. *X. XI.* 64, 4007
eiusdem cum diuerſis Germaniæ Statibus ibid.
eiusdem cum Keminio aduerſus Turcas a. 1660. *X. XI.* 8, 3069
eiusdem cum Dano, Brandenburgico, Cellenſi, Guelferbytano & Caſſeleoſi a. 1672. *X. XI.* 26, 3083
cum Hiſpano & Belgis contra Gallos a. 1674. *X. XI.* 28, 3084
cum Bauaro & Polono contra Turcas a. 1683. *X. XI.* 28, 55, 4002. 58, 4003
contra Gallos a. 1688. *X. XI.* 66. 4009
cum Carolo II. Rege Hiſp. Guilelmo III. Angliæ R. Belgis & Sabaudis a. 1688. *X. XI.* 73, 4012
cum Friderico Auguſto Saxoni Electori a. 1694. *X. XI.* 91, 4025
cum Ruſſis & Venetis contra Turcas a. 1697. *X. XI.* 92, 4025
cum Belgis & Anglis an. 1701. *X. XI.* 103. 4036
Ludouici Imp. cum Electoribus & Principibus contra attentata Paparum a. 1338. *IX. V.* 24, 602
cum Eduardo Angliæ Rege cootra Philippum Valeſium G. R. *IX. V.* 25, 604
Ludouici XII. cum Maximiliano I. a. 1554. *X. III.* 22, 948
Laxenburgenſe cum diuerſis Germaniæ circulis an. 1683. *X. XI.* 57, 4003
Marbacenſe d. anno 1405. *IX. VIII.* 8. 674
Marcani (Roberti) cum Franco a. 1521 *X. IV.* 16, 985
Maximiliani I. cum Henrico VII. d. ao. 1490. *X. II.* 59, 778
cum Belgis de an. 1483. *X. II.* 59, 777
cum Papa Iulio a. 1512. *X. III.* 38, 963
cum Ludouico XII. a. 1500. *X. III.* 16, 942
cum Ferdinando Catholicu de Caſtellæ gubernatione *X. III.* 31, 956
cum Anglo a. 1547. renouatum *X. III.* 45, 970
cum Arragoniæ R. & Mediolanenſis Principis legatis ad Italiæ defenſionem an 1515. percutum cum Heluetis *X. III.* 44, 969
Noribergenſe Smalcaldico contrarium, dictum ſanctum *X. IV.* 55, 1027
Polonorum & Danorum cum Elect. Brandenb. a. 1657. *X. XI.* 6, 3068
Proteſtantium inter ſe a. 1529. *X. IV.* 42, 1013
Pariſiis ad imminnendam Auſtriacorum potentiam an. 1624. concluſum *X. IX.* 24, 2087
Pontificis & Cæſaris cum Hiſpano, Venetis ac Mediolanenſi contra Gallos a. 1495. *X. III.* 6, 932
Rhenanum a. 1255. *VII. VIII.* 5, 498
Rhenenſe Electorale *X. IV.* 4, 969
Rheni Principum, *Rheiniſche Furſten-Allíantz* dictum a. 1658. *X. XI.* 5, 3067
Richardi Treuirenſis Epiſcopi cum Palatino Ludouico & Haſſo aduerſus Franc. a Sickingen an. 1522. *X. IV.* 17, 985
Fœdus Rudolphi II. cum Sigismundo Bathori a. 1594. *X. VII.* 15, 2023
ſanctiſſimum inter Papam, Carolum V. Ferdinandum Reges Galliæ, & Angliæ atque Status Italiæ 1529. *X. IV.* 41, 1012
arcanum Saxoniæ inferioris Principum a. 1623. *X. IX.* 21, 2084
Saxonum & Bauarorum ad promouendam pacem an. 1679. *X. XI.* 48, 3097
Smalcaldicum *X. IV.* 46, 1018
Smalcaldicum ad decennium prorogatur an. 1537. 55, 1027
Regis Sueciæ cum Germaniæ Proteſtantibus an. 1632. *X. IX.* 52, 3013
Sueciæ cum quibusdam Imp. Statibus a. 1633. *X. IX.* 40, 3005

Fœdus
Suecorum cum Gallis an. 1636. *X. IX.* 79, 3033
aliud a. 1638. *X. X.* 5, 3038
eorundem cum Gallis & Georgio Ragotzio an. 1643. *X. X.* 23, 3047
cum Belgis & Leopoldo an. 1682. *X. XI.* 51, 3099
Sueuicorum Comitum an. 1276. pro defendendis in interregno occupatis *IX. I.* 15, 522
Sueuicarum Ciuitatum an. 1356. *IX. VI.* 17, 625
earundem contra oppignorationes Impp. an. 1376. *IX. VI.* 32, 639
earundem cum Comitibus Palatinis & Bauariæ Ducibus ad V. annos a. 1381. *IX. VII.* 8, 650
Sueuicum pro tuenda pace publica ſub Friderico III. a. 1488. *X. II.* 60, 779
Sueuicum ad triennium prorogatur *X. III.* 5, 929
Sueuicum denuo confirmatur 38, 963
Sueuicum ad annos vndecim renouatum *X. IV.* 18, 986
Tigurinum cum Friderico Imp. d. an. 1443. *X. II.* 10, 726
Tridentinum inter Maximilianum I. & Ludouicum XII. anno 1501. *X. III.* 16, 942. ſq.
Venetorum cum Carolo V. Ferdinando & Franciſco Sfortia an. 1523. *X. IV.* 23, 990
Venetorum cum Carolo VI. Imp. contra Turcas an. 1716. *X. XIII.* 26, 4092
Weſtphalicum contra latrones d. a. 1370. 1374 *IX. VI.* 26, 635
contra Iudicium Vehmicum d. an. 1461. *X. II.* 65, 788
Weſtphalicum defenſiuum inter Directores d. an. 1671. *X. XI.* 25, 3082
Hungarorum & Bohemorum contra Ferdinandum II. a. 1620. *X. IX.* 5, 2063. ſq.
Hungarorum Proteſtantium in arce S. Iuan. a. 1668. *X. XI.* 19, 3078
Tripartitum inter M. Britanniæ & Galliæ Reges & fœderatos Belgas *X. XIII.* 40, 4104
Quatripartitum inter Cæſarem, M. Britanniæ & Galliæ Reges & fœderatos Belgas *X. XIII.* 40, 4104. ſq.
eius conditiones valde notabiles ibid.
Amicitiæ inter Cæſarem & Philippum R. H. per ducem de Ripperda X. *XIII.* 52, 4115.
Hannoueranum inter Angliæ, Galliæ & Boruſſiæ Regem de an. 1725. *X. XIII.* 13, 4115. ſq.
Vindobonenſi plane eſt contrarium ibid.
Feminis ſanctum quid ineſſe putant Germani, earum conſilia obſeruant Pr. II. 27, 28
Feminarum vſus in prœliis Pr. III. 25, 45.
Feminæ illuſtres Franciæ abſque Regis conſenſu an nuptias contrahere poſſint? *X. II.* 52, 770
Fontarabia a Cæſareanis capitur *X. IV.* 23, 990
Fontes ſacri apud Germanos Pr. II. 28, 29
Forchemenſis Germanorum Principum conuentus *VI. III.* 33, 325
Forgatſchius Comes ad Barckanum profligatur *X. XI.* 9, 3070
Formoſus Papa Arnolphum Romam inuitat *IV. VIII.* 4, 204
Formula Concordiæ publicatur *X. VII.* 4, 2011
Foro-Iulii ambiguum bellum *X. III.* 32, 957
Fortalitium Ludouici erigitur *X. XI.* 53, 4000.
Franci per victorias Germaniæ Chriſtianiſmum adferunt Pr. II. 34, 34
Francorum Diuiſio Pr. I. 30, 12
Origo, nomen & migrationes III. 1. 84. n. 1
an ex Troianis deſcendant? 2, 85. ſeq.
num ex Pannonia venerint? 4, 86.
an eorum ſedes ad mare Balthicum ſint quærendæ? 5, 87
triplex eorum ſedes ex Leibnitii ſententia ibid.
Francorum ſedes
num in terris in littore maris Balthici iacentibus quærendæ? 6, 87
num in terra Bremenſi quærendæ? 7, 87
primæ ſedes in Belgio & Weſtphalia 8, 88
maritimus populus ibid.
plures populos eorum reſpublica complectitur 9, 89
diſtinctio in Salios & Ripuarios 10, 89
ſuam libertatem tuentur aduerſus Romanos 19, 98
num Cicero meminerit? ibid. n. 28
Duces, dicti etiam Reges ſubreguli 20, 99
eorum prima mentio ſub Valeriano Imp. 21, 100
ab Aurelio & Probo victi ibid.
eorum Reges beſtiis obiiciuntur 23, 101. n. 49
iisdem in Gallia Belgica ſedes aſſignantur ibid.
Rhenum ſub Pharamundo tranſeunt 25, 103
Ægidium Regem adſciſcunt 28, 104
Paganiſmus & Chriſtianiſmus 35, 110
Regnum eſt hæreditarium 36, 111
monarchicum ibid. 37, 114
Francici Imperatores *VI. I.* 1, 283. ſqq.
Francorum Reges criniti *III.* 25, 103
Regni diuiſio poſt mortem Clodouæi ibid. 32, 108
Regni Ordines, Comitia, Duces, Comites ib. 38, 115. ſqq.
Franci & Saxones dicuntur elegiſſe Regem Germanorum *IV. X.* 3, 211. n. 8.
Francia Orientalis & Occidentalis Pr. I. 30, 12. III. 34, 109
Franciſcus I. Ludouico XII. ſuccedit *X. III.* 43. 967
dignitatem Imperatoriam ambit *X. IV.* 4, 969
capitur ibid. 27, 995
in Hiſpaniam ducitur ib. 28. 996
coram notario & teſtibus ante pactum Madritenſe proteſtatur ibid.
ex captiuitate liberatus, omnia ſua pacta reuocat ibid. 29, 999.
de nouo fœdere Carolum ſollicitat 63, 1036
Franciſcus Carolus Dux Lauenburgicus Razeburgi a Suecis capitur *X. IX.* 40, 3005
Franciſcus Ludouicus Elector Treuirenſis, Electori ſuccedit Moguntino *X. XIII.* 59, 4121
Franciſcus Georgius e gente Schœnbornia fit Elector Treuirenſis *X. XIII.* 59, 4121
Franckenthaliam Galli occupant *X. XI.* 66, 4009
Francofurtum locus eligendi Imperatoris ſolitus *IX. V.* 28, 609. n. 62
Nundinas ſuas amittit, quas Carolus IV. Moguntinis confert, *X. VI.* 11, 621
reſtituitur ibid. 14, 622
an & quo tempore quaue ratione intromittatur ibi Rex Roman. *IX. VI.* 9, 620
per ſex hebdomadas tres dies ab nouiter electis Regibus obſidetur ex veteri conſuetudine ibid. *X. VIII.* 3, 664
apertis portis Suecos admittit *X. IX.* 48, 3012
eodem Camerale Iudicium transferendum, ciues deprecantur *X. X.* 13, 3043
Francofurtenſis conuentus de compoſitione inter Gallos & Germanos *X. XI.* 52, 4000
fœdus inter ſex circulos Germaniæ ſuperioris 76, 4014
Franconia num prima ſedes Francorum, *III.* 8, 88
Ducatum Conrado ex ſorore nepoti concedit Henricus V. *VI. IV.* 12, 350. n. 71
Ducum ſtirps cum Henrico V. extinguitur 19, 355
Ducatus diuiſus *VIII.* 9, 509
diſſipatur; Ducis titulum gerit Epiſcopus Herbipolitanus ibid.
Principum & Ciuitatum fœdus a. 1387. *IX. VII.* 8, 650
ab Huſſitis vaſtata *IX. IX.* 23, 703

Fredegarius Scriptor notatur *III.* 3, 86
Freytag, *Friedag* dies vnde dictus Pr. II. 8, 18. n. 5
Freyen quid denotet? ibid.
Friburgenſes Comites multa per interregnum occupant, quæ reddere coguntur *IX. I.* 15, 522
Comitatus in dotalitium Blancæ Gallicæ datus *IX. III.* 6, 545
Friburgum Briſgouiæ Gallis ceditur, poſt paucorum dierum obſidionem *X. XI.* 39, 3092
Bernhardus capit *X. X.* 6, 3039
a Gallis fruſtra oppugnatur *X. X.* 16, 3045
per pacem Ryſvvic. Imp. redditur *X. XI.* 81, 4023
Galli reſtituunt 90, 4024
proditione capere fruſtra tentant *X. XII.* 25, 4064
Galli occupant *X. XIII.* 12, 4083
Carolo VI. reſtituitor 13, 4084
Fridbergum caſtrum Gunthero Schvvartzburgico oppignoratur *IX. VI.* 12, 622
Fridburgum Wetterauiæ a Turennio occupatur *X. XI.* 27, 3083
FRIDERICVS BARBAROSSA Imp. eius parentes & mores *VII. II.* 1, 377
educatio ib. 2, 377
contra Comitem Henr. de Wolfrateshauſen agit ibid.
patri in Sueuia & Alſatia ſuccedit ibid.
expeditionis cruciatæ ſocius ibid.
Imperator eligitur 3, 378
Aquisgrani & Ratisbonæ coronatur ibid.
Vngaros ad Imperium reducere conatur ibid. 379
de Daniæ Succeſſione controuerſiam dirimit & Suenonem de regno inueſtit ibid.
Curiam Merſeburgi celebrat ibid.
controuerſiam inter Henricum Leonem & Albertum Vrſum de Winceburgenſi hæreditate componit 4, 380
Controuerſiam de Archi-Epiſcopatu Magdeburgenſi definit 5, 380
varia Comitia habet 6, 380
de Bauariæ Ducatu Controuerſiam definit, inter Henricum Auſtriæ Marchionem & Henricum Leonem ibid.
Henricum Moguntinum deponit ibid.
de Colonienſi Archi-Epiſcopatu controuerſiam definit 6, 381
Expeditio eius prima in Italiam 7, 382
Romæ coronatur ibid.
Romanam rebellionem ſedat ibid.
Comitia Ratisbonæ & Wormatiæ celebrat 8, 384
Leges de Pace tenenda ibid.
controuerſiam inter Arnoldum Moguntinum & Hermannum Palatinum componit ibid.
Adelheidam Coniugem repudiat 9, 384
Beatricem Burgundam Vxorem ducit ibid.
cum eadem Burgundiæ Regnum adquirit ib.
cum Græcis negotia 10, 385
eius bellum Polonicum 11, 385
Legati Exterorum Regum multi ad eum mittuntur 12, 386
Curiam Biſuntii celebrat 13, 386
a Burgundis fidelitatis Iuramentum accipit ib. 387
controuerſia eius cum Papa Imperium pro ſuo Beneficio venditantis ibid.
Maieſtatem in varios populos exercet 14, 387
a Geiſa Vngariæ Rege imploratur ibid.
ei VValdemarus Daniæ Rex ſe ſubmittit 15, 388
eius expeditio Longobardica ibid.
Legatos in Italiam mittit 16, 388
eius altera expeditio Italica 17, 389
Mediolanenſes ad deditionem cogit ibid.
FRIDERICVS BARBAROSSA Imp.
Conuentum habet in Campis Roncaliis, iudicium exercet & Regalia ſibi vindicat 18, 390
Fodrum per Italiam exigit 19, 391
terras Mathildianas ſibi vindicat ibid.
Iura in Papam exercet & ſuum nomen Papali præponit ibid.
Mediolanum expugnat, funditus euertit 21, 391
cum Adriano IV. Papa controuertit 22, 394
Ius exercet in conſtituendo Papa 23, 394
Victorem Papam adprobat ibid. 395
Comitia Leonæ in Burgundia celebrat de Schiſmate Papali 24, 396
Moguntina Comitia celebrat, Archi-Epiſcopum Moguntinum conſtituit 25, 397
eius tertia expeditio in Italiam 26, 397
Barraſonam Regem Sardiniæ conſtituit ibid.
Curiam Herbipoli celebrat anno 1165. & Paſchalem III. Papam confirmat 27, 398
Carolum M. in numerum Sanctorum facit referri ib.
quarta Expeditio in Italiam 28, 399
a Paſchali Papa coronatur ibid. 400
varias terras acquirit ibid. 29, 400
Regnum Burgundiæ adquirit, filium Succeſſorem facit declarari ibid. 401
expeditio eius Polonica & Saxonica 30, 401
quinta Expeditio in Italiam 31, 401
flexis genubus ab Henrico Leone auxilium petit, deſeritur tamen ab eo 32, 403
cum Alexandro Papa & Longobardis ſe componit 33, 403
Alexander III. Papa, an eum pedibus conculcauerit? ibid. 404. n. 19. 20
Henricum Leonem Ducatibus priuat 35, 408
eius cum Papa controverſia de terris Mathildianis 37, 412
Sexta Expeditio in Italiam 39, 413
an Henricus Anglorum Rex Ipſi ſe ſubiecerit? 39, 413. n. 83
Pacem firmat in Imperio ibid.
Controuerſia de Regalibus cum Papa ibid.
Expeditionem Cruciatam ſuſcipit 40, 414
moritur ibid. 415.
Vxores & Familia 41, 415. ſq.
FRIDERICVS II. Imp. eius Parentes & Natiuitas *VII. VI.* 1, 449
mores & potentia 2, 449
triplex Electio & Coronatio 3, 451
Siciliæ Rex coronatur ibid.
Cruce ſignatur, Coloniæ pacem præcipit ibid. 4, 451
Henricum Saxoniæ Ducem proſcribit ibid.
Inſignia Imperii ſuſcipit, Romæ coronatur 5, 452
in Siciliam proficiſcitur, filium ſuum Henricum VII. declarari facit ſucceſſorem 6, 453
duos Comites Ananiæ vincit ibid.
offertur eius filio Henrico in matrimonium Regis Angliæ ſoror 7, 453
Comitia Nordhuſæ, Cremonæ, Aquisgrani celebrat ibid.
a Gregorio IX. excommunicatur 9, 454
in terram ſanctam proficiſcitur, & Hieroſolymas intrat ibid.
Papa contra ipſum in Italia turbas mouet ibid. 455
abſoluitur a Papa ibid.
Henricum filium rebellem facit captiuum, & Conradum ſibi declarat Succeſſorem 10, 457
an. 1235. Curiam Moguntinam celebrat, Ottonem Puerum de Brunſuicenſi Ducatu inueſtit 11, 457
negotium cum VVenceslao III. Bohemiæ Rege 12, 458
Eliſabetham in numerum Sanctarum referri vult ibid.
Italos in ordinem redigit 13, 459

FRI-

FRIDERICVS II. Imp.
Mediolanenſes vincit ibid.
a Gregorio IX. tanquam Atheus excommunicatur ibid.
Sardiniam occupat, Terras Papales inuadit, Clericos Romanos iniuria adficit 14, 462
contra Fridericum Bellicoſum Auſtriæ Ducem agit 14, 463
eidem Imperium abiudicat Gregorius IX. 16, 464
Romam obſidet ibid.
Controuerſiam habet cum Innocentio IV. 17, 465
abdicatur in Concilio Lugdunenſi 18, 467
Italiæ negotia ordinat 19, 469
contra eum eligitur Henricus Raſpo ibid.
cum Papa vult componi 20, 470
Vngariam Imperio ſubiicit 21, 470
Coniuratio contra ipſum; denuo excommunicatur 22, 471
contra eum Guilielmus Bauarus eligitur ibid.
Henricum filium ſuum Regem Sardiniæ facit ibid.
cum Parmenſibus Bellum gerit 23, 471
Petrus de Vineis contra ipſum conſpirat 24, 473
moritur in Apulia 25, 474
variæ Leges & Conſtitutiones, Feudorum Libri ipſius Auſpiciis tribuuntur 26, 476
Vxores 27, 476
Liberi legitimi 28, 477
Liberi naturales 29, 478
Pſeudo Friderici 30, 479
Stirps eius Pontificibus exoſa IX. III. 10, 548
FRIDERICVS AVSTRIACVS ſ. Pulcher Imp.
Parentes eius IX. V. 1, 576
Pulchritudo, ortum inde nomen, potentia 4, 577
cum fratribus Bellum aduerſus Ludouicum Bauarum, nondum Imp. infeliciter gerit? 3, 577
Imperium ambit, fautores inter Electores quinam? & aduerſarii ibid.
quænam remoræ obiectæ? ibid.
cum exercitu ad Francofurtum pergit 578. n. 15
diſſidioſa electione a minori parte eligitur, vbi? 5, 578
a Colonienſi Bonnæ coronatur ib.
ipſi Ciuitates Rheni Superioris adhærent 6, 568
filiam Regis Aragonum vxorem ducit ib.
Eſlingam obſidet, congreditur incerta victoria 9, 583
cum fratre Bauariam vaſtat 10, 583
ad Müldorfium vincitur & capitur 11, 584
eius adiutores in prælio? ib.
an per Dæmonem liberare eum voluerit frater? 12, 586
Electioni & Imperio renunciat? ibid.
Nomen ac Titulum Reg. Rom. omnino retinuit a. 844. forſan titulum nudum adſumpſit 587. n. 64
ipſi Taruiſini & Patauini ſe dedunt cur? 15, 590
a Papa in Italiam euocatus mittit Fratrem Henricum ibid.
moritur, an Philtro extinctus fuerit? 14, 588
electioni & Imperio renunciat X. II. 1, 720. n. 1.
FRIDERICVS III. Imp.
eius Parentes X. II. 1, 720
Tertius dicendus, non IV. aut V. ibid.
mores, virtutes, vitia 2, 721
Litteras A. E. I. O. V. pro ſigno habet, earum explicatio ibid. 722. n. 13
adhuc adoleſcens Vngaros precibus ad conſenſum in Electionem Imperatoriam ab Alberto II. acceptandam perducit X. I. 4, 717
FRIDERICVS III. Imp.
Terram ſanctam iouiſit X. II. 3, 722
Monaſteria extruit & dotat ib.
Terrarum ſuarum Regimen, & Ladislai Auſtriaci & Sigismudi Tirolenſis Tutelam ſuſcipit ibid.
Imperator eligitur 4, 722
accipit electionem, ad coronationem tamen ſtatim adduci non poteſt ib. 723
prima ipſius Comitia Noribergenſia d. a. 1440. effecto deſtituta 5, 723
de tollendo Schiſmate ſollicitus, Reformationem fruſtra proponit, Grauamina Nationis Germ. ipſi offeruntur ib.
Bellum cum fratre Alberto Prodigo gerit? 6, 724
Auſtriam latrociniis plenam ab iisdem liberat ibid.
Aquisgrani per Colonienſem coronatur 7, 724
Conſtitutionem de Pace Publica promulgat ib.
abuſus Iudicii Weſtphalici emendat ib.
Pacta inter Megapolitanos & Brandenburgicos Succeſſoria confirmat ib.
cum Megapolitanis de ſucceſſione in eorum terras paciſcitur X. II. 7, 724
Principes Vandalorum ſtirpis Megapolitanæ ſe ipſi Vaſallos ſubiiciunt, ſucceſſionem promittunt X. II. 7, 724. n. 38
de nouo Concilio Generali, antiquato Baſileenſi, Norbergæ fruſtra conſultat 8, 725
Tigurinis belligerantibus contra Heluetos adhæret, horum Priuilegia confirmare renuit, Auſtriacis ablata ab iisdem repoſcit 9, 725
in Sabaudiam Burgundiam proficiſcitur cum Felice V. congreditur, qui ipſi filiam offert ib.
Baſileæ magnifice excipitur ib.
in Schiſmate Papali medium ſe gerit ib.
in controuerſiis cum Heluetis ad Principum arbitrium, vel Comitis Palatini Iudicium prouocat ibid.
Tigurino Bello fruſtra ab Imperio auxilia contra Heluetos petit, quæ a Carolo VII. R. Galliæ accipit 10, 725
Schiſma Papale per arbitros componere conatur 11, 727
ab Eugenio IV. nouum Concilium fruſtra petit ib. 728
Expeditionem contra Gallos decernit ibid.
Pacem tamen facit ib.
Vladislao Polono, Vngariæ Rege electo, Eliſabetha cum Ladislao Poſthumo ad eum confugit 12, 729
apud Papam de reducenda Vngariæ quiete agit ibid.
poſt cladem Varnenſem, Expeditionem contra Turcas ſuſcipere conatur, abſque effectu 13, 731
Ladislaum Vngaris Bohemisque non tradens, bello petitur 14, 731
Imperii auxilia fruſtra ſibi expetit ib.
a Bohemis Rex eligitur, quod recuſat 15, 731
Vicarius Bohemiæ deſignat? ib.
ab Electoribus ad Fœdus contra Papam inuitatur, quod renuit 16, 731
Aeneam Syluium Romam mittit moniturum Papam ne Electores contemneret ib. 732
Eugenio IV. morituro per Legatos obedientiam præſtat ibid.
Nicolaum V. Papam comprobat, cum eo Concordata Nationis Germanicæ init 17, 733
tribus edictis Diſſolutionam Concilii Baſileenſis mandat, ſub banni pœna ib. 734
Papale Schiſma componit ib.
Mediolanum extincta Galeatiorum familia Imperio apertum fruſtra vindicare conatur 18, 735
de Eleonora Luſitana ducenda Neapoli per Aeneam tractat 20, 736

FRIDERICVS III. Imp.
Sponſalia per Legatos Vlyſſiponæ celebrat ib.
Italiam ingreditur, a Venetis & ubique hooorifice excipitur 737
Senis ſponſam primum amplectitur ib.
Legatis Papalibus, ante ingreſſum in Patrimonium Petri Iuramentum præſtat 21, 737
non pomus id præſtitit cootra Syluium ibid. n. 34
per noctem ante Romam maoet, Romanis Libertatem Iuramento confirmat ib. 738
ingreditur Vrbem, a Papa excipitur, quo modn Longobardiæ Coronam Romæ ſuſceperit ibid.
a Pontifice cum Eleonora copulatur, & Imp. coronatur ib. 739
in Ponte Tiberino Equites creat ib. 740
Alphooſum Neapolitanum inuiſit, magoifice excipitur, matrimonium cooſummat 22, 740
per Aeneam Syluiom auxilia a Papa contra Turcas petit 23, 741
Borſium Ferrariæ, Mutinæ, Regii, Ducem creat ibid.
Fraociſcum Sfortiam de Ducatu Mediolanenſi inueſtire recuſat, cur? ib.
Vrſiois Plumbini Principatum concedit ibid.
Venetis ſplendide exceptus, in Germaniam reuertitur ibid.
Neoſtadiii ab Vngaris & Auſtriacis obſidetur 24, 742
capta Conſtantinopoli Expeditiooem contra Turcas molitur 25, 742
Philippum Bonum Burgundum, ad ſe noo admittit ib.
Ordo Teutonicus, contra nobiles & Ciuitates Boruſſiæ, Poloniæ Regi ſe ſubiicientes, auxilium eius implorat ib.
Conuentu Francofurtenſi 1454. per Legatos de Expeditione Turcica, Boruſſia ſub poteſtatem Ordinis Teutonici reducenda, agit 26, 743
idem in Comitiis Neoſtadtienſibus molitur 27, 744
Electores ob negligentiam ipſi Regem Romanorum adiuogere volunt quod ægre fert 28, 744
Calixto III. obedientiam præſtat, quod ægre feruot Electores 29, 745
mortuo Ladislao, cum fratre & patruele de Hereditate conteodit, Auſtria inferior ei cedit 30, 746
regnum Bohemiæ fratri aut patrueli fruſtra petit 31, 746
Coruinus ab eo coronam Vogariæ repetit neganti bellum denunciat ibid.
an Vogariæ Rex creatus fuerit? ib.
cum Coruino paciſcitur, Regni Hungariæ titulum & ſucceſſionem ſibi reſeruat ib.
Ludouicum Bauarum Donavvertham capientem ad reſtitutionem cogit 32, 747
Generalis Capitaneus Exercitus Chriſtiani contra Turcas eligitur 33, 747
Dietherum Moguntioum, aliosque aduerſus Fridericum Victorioſum Palatinum, concitat? 34, 747
ante geoua legati Apoſtolici procidit 37, 750
a Pio II. per Beſſarionem ad Expeditiooem Turcicam denuo excitatur 38, 751
Podiebradius ipſum inutilem Imperio dicit: ipſe Imperium ambit 39, 751
ab Electoribus ad Francofurtanum conuentum inoitatur, quod tamen recuſat ib.
cum Alberto Auſtriaco & Ludouico Bauaro bellum gerit 40, 752
interueniente Podiebradio compoſitionem admittit ib. 753
ſtatim tamen recrudeſcit, Viennæ obſidetur 41, 753

FRIDERICVS III. Imp.
a Georgio Podiebradio liberatur Ibid. 754
diuerſis Comitiis de Pace Publica & Expeditione Turcica agit 42, 755
Votiuam profectionem Romam inſtituit 43, 757
liberaliter admodum a Papa Paulo II. habetur ib. n. 16
Regimen abſens Friderico Palatino Vicario relinquit ib. 758
diuerſis Comitiis de Expeditinoe in Turcas fruſtra agit, Pacem Publicam temporariam ſancit, Collectas Imperii ſecundum communem deoarium introducit 44, 758
de ipſo exauctorando Electores conſilia agunt ib. n. 29
cum Carolo Burgnodo congreditur, Regem eum declarare recuſat, cur? 45, 761
Chriſtiaoum I. Daoiæ Regem Holſatiæ & Stormariæ Ducem facit 46, 762
Vladislaum Polonum, Bohemiæ Regem reprobato Coruioo, confirmat ib. 763
Iodicium Camerale Aulicum conſtituit ib.
Fridericum Victorioſum Regalia accipere oegligentem proſcribit ibid.
Expeditionem contra Carolum Burgundum, Colonienſem Archi-Epiſcopatum turbantem, decernit 47, 763
Auguſtæ ab opificibus eius currus equique detinentur 765
contra Carolum Burgundum cum Alberto Saxone mouet, Heluetios etiam in eundem excitat 48, 765
Pacem tamen & fœdus cum eodem facit, quibus condirionibus? 49, 766
Vladislaum de Bohemiæ regno inueſtit, a Coruino iden bello petitur, qui tamen Pacem admittit 51, 769
an Cæſar Iuri & Titulo in Hungariam renunciarit & Coruioo Titulum Bohemici regis tribuerit? ib. o. 13
Legatos ad Belgas mittit, conſummationem matrimonii Mariæ Burgundicæ cum filio petituros 52, 769
bello petitur a Matthia Coruino, Auſtria ipſi eripitur, fruſtra Imperii auxilia expectat 55, 773
Inducias cum Matthia & Pacem facit, Vngariæ Regnum ſibi aut Maximiliano I. procurare cunatur 56, 774
Coloniæ diuerſos Principes inueſtit 7, 775
Electionem filii in Regem Romanorum procurat, Pacem Publicam ad decennium promulgat ib.
Comitatum Ziegenhaynenſem ſibi vindicare coqatur 58, 776
Fridericum Saxoniæ Electnrem & Ioannem Brandenb. inueſtit ibid.
io Belgium ad liberaodum filium a Burgenſibus captum cum Exercitu deſcendit 59, 777
a Bauariæ Ducibus contemnitur 60, 778
Fœdus Sueuicum ad firmandam pacem publicam procurat ib.
in Comitiis Francof. de an. 1489. Status Imperii ſeparare iocipit in tria Collegia X. II. 61, 780
Auſtriæ Archi-Ducalem Titulum coocedit 63, 785
Alberto Animoſo Saxoni expectatiuam in Iuliacenſem & Montenſem Succeſſionem ib. 786
Brandenburgicis Iura ſucceſſionis io terras Megapolitanas confirmat ib.
item Domui Brunſuico-Lüneburgenſi omnia Iura & Priuilegia ib.
Vlricum Friſiæ Orientalis Dominum, Comitem Imperii creat ibid.

FRIDE-

FRIDERICVS III. Imp.
ad Iudicium Vehmicum citatur, 65,787
moritur, vltima eius verba quæ? 66, 789
Symbolum eius quale X. II. 55,773
Vxor, liberi X. II. 67,790
Fridericus Guilielmus Rex Boruſſiæ adpetit Succeſſionem Limburgenſem X. XIII. 22,4089
cauſſam Caroli Leopoldi ducis Megapolitani plurimum promouet X. XIII. 29, 4094. ſq.
Fridericus IV. Daniæ Rex Holſatiam inuadit X. XI. 96,4029
Dresdam venit X. XIII. 16,4086
Fridericus Regno Neapolitano eiicitur X. III. 16, 942
Fridericus Siciliæ Rex ſubſidia Henrico VII. mittit IX. IV. 14,566
Claſſis Præfectus ab eodem pronunciatur 15, 567
eius filio Henricus VII. filiam ſuam deſpondet 15, 568
mortuom Henrici VII. corpus veneratur IX. IV. 17, 571
Imperium a Piſanis oblatum repudiat ibid.
Fridericus Bellicoſus Auſtriæ Dux, arma mouet contra Fridericum VII. VI. 15,462
reconciliatur ei ibid.
Fridericus Auſtriacus Ioannis XXIII. fautor IX. IX. 12, 689
Conſiliarius & Capitaneus Generalis Exercitus Papalibus ib.
fugientem Papam ſequitur ibid.
citatus non comparens proſcribitur, ſe tamen excuſat ibid.
ditionibus exuitur ibid. 690
ope Ludouici Palatini Cæſari conciliatur, de terris iterum inueſtitur, ibid. n. 89
Fridericus Badenſis Marchio, cum eo deficit ſtirps Auſtriaca VIII. 10, 510
Ludouico Bauaro fauet IX. V. 11, 583
Fridericus I. antequam Electoratum adeptus, Burggrauius Noribergenſis, inſidiis Ludouico IV. victoriam Müldorffenſem procurat X. V. 11,585
eius fidei ſe permittit Fridericus Auſtriacus captiuus ibid. n. 53
dominium directum ſuper multa Fenda Auſtriæ accipit 586. n. 56
Vnioni Electorali contra Wenceslaum accedit IX. VII. 17, 654
eundem Concilium Conſtantienſe Protectorem optat IX. IX. 13,693. n. 7
Franconicum exercitum contra Bohemos ducit 23, 703
Dux Belli contra Huſſitas conſtituitur 24, 703
Sigismundi Procuratorem in Marchia Brandenburgenſi agit 31, 709
fit in Concilio Conſtantienſi, Elector Brandenburgenſis, ibid.
Noribergenſibus Burgum & alia vendit, Iura & territorium Burggrauiatus retinet ibid.
Electoratum Saxoniæ pro filio Io. Alchimyſta fruſtra petit ibid. 710
cum Megapolitanis de Succeſſione in eorum terras paciſcitur X. II. 7,724
Principes Vandalorum ſtirpis Megapolitanæ ſe ipſi Vaſallos ſubiiciunt, Succeſſionem promittunt ibid. n. 38
Podiebradio Imperium ambienti obſiſtit 39,751
defuncto Ottoni III. Stetinenſi Duce Pomeranicam Succeſſionem petit 63,786. n. 72
Fridericus Guilielmus El. Brandenburgicus Magdeburgum ad obſequium redigit X. XI. 17,3077
eidem Chiuenſis Ducatus vna cum Comitatu Marcano & Rauensberg per Receſſum Cliuenſem relinquuntur ibid.
eiusdem interuentu controuerſia inter Monaſterienſem epiſcopum & Belgas componitur 20, 3079
Fridericus I. &c.
de armiſtitio cum aliis Electoribus fruſtra laborat 28, 3084
exercitum viginti millium ad Rhenum ducit 29,3085
Briſaco imminet 30, 3087
in eundem Gallus Suecum concitat, cuius exercitus Pomeraniam inuadit 31, 3087. ſq.
cum Belgis fœdus concludit ibid. 3088
Ratenauiæ Suecos adgreditur & profligat ibid.
eosdem ad Hauelbergam denuo in fugam coniicit ibid.
hinc Imperii Ordines eidem fœderi ſe iungunt ibid.
in Pomeraniam irrumpens, Wollinum, Wolgaſtum cum Vſedomia occupat ibid.
Anclamum obſidet & capit ib. 37,3091
Stettinum obſidione cingit, quod eidem ſe dedit 41, 3093
Stralſundam adgreditur & ad deditionem compellit 43, 3094
Grypsvvaldam ſubigit ibid.
aduerſus pacem inter Suecos & Belgas proteſtatur 46, 3095
pacem in Fano S. Germani in Gallia per legatum cum Gallis & Suecis concludit 48, 3097
fœdus Ordinum ſuperiorum Germaniæ Circulorum cum Georgio Waldecciæ Principe improbat 57, 4003
inducias cum Gallis promouet ibid.
Hamburgenſes turbas compooit 62,4006
inter Regem Daniæ & Ducem Gottorpienſem ſequeſtri vices obtinet 63, 4007
moritur a. 1688. 67, 4009
adpetit ſucceſſionem Limburgenſem X. XIII. 22, 4089
Fridericus III. Elector Brandenburgicus X. XI. 67, 4009
Colonienſes Vrbes occupat ib.
Fridericus Brunſuicenſis deſignatus Imp. eius genus & parentes IX. VII. 23,660
ab Electoribus ad Comitia Francofurtenſia inuitatur, ad Imperium deſtinatur ibid. 18,655
trucidatur ad Fridslariam ibid.
non poteſt dici Imperator ibid. 23, 661. X. II. 1, 720. n. 1
Fridericus Auguſtus Hannoueranus occiditur X. XI. 91, 4025
Fridericus IV. Holſatiæ Dux controuerſias habet cum Rege Daniæ X. XI. 96,4029. ſq.
Fridericus Dux Lotharingiæ, contra Conradum II. conſpirat VI. I. 5, 287
Fridericus Admorſus Miſniæ Marchio eius fata negoſſa cum Patre IX. II. 4, 538
in Miſnia ſuccedit X. IV. 8, 558
ei Terra Miſnenſis oppignoratur ibid.
negotia cum Alberto I. Imp. ob Thuringiam IX. III. 11, 549
Ciuitates Imperiales terræ Pliſnenſis occupat ibid.
Fridericus Seuerus Miſniæ Marchio Imperium contra Carolum IV. oblatum repudiat IX. VI. 5,618
Fridericus Bellicoſus Miſniæ Marchio fit per Sigismundum Elector Saxoniæ IX. IX. 31,711
Friderico Brandenburgico, pro filii prætenſionibus ſatisfacit ibid.
eidem priuilegium de non euocando, Ius Ceræ rubræ concedit Sigismundus Imp. ib.
Academiam Lipſienſem erigit IX. IX, 9,685
Fridericus Moguntinus Archiepiſcopus Arma capit contra Ottonem M. V. II. 14,238
Fridericus Palatinus Victorioſus Regalia accipere negligens a Friderico III. proſcribitur X. II. 46, 763
Philippi Fratris filii Tutelam gerit ibid. n. 66
Electoris titulum adſumit ibid.

Fridericus Palatinus
Bellum cum Diethero Moguntino & aliis feliciter gerit X. II. 35, 748
Diethen Socius excommunicatur, ibid. 36, 748
Adolphum Naſſouium ad internecionem cædit ib. 749
alia eius geſta 39, 751
Fridericus Palatinus abſente Imp. Friderico III. Vicariatum exercet, ex quo Iure? X. II. 43, 758. n. 24
Fridericus III. Elector Palatinus de terris ſuis inueſtitur in Comitiis Auguſtanis X. V. 11, 1089
Electoratu cedere iuſſus, niſi Caluinianos Paſtores ſua ditione excluderet X. VI. 6, 1098
Fridericus IV. Palatinus moritur X. VII. 36, 2040
Friderici Palatini El. aduerſus electionem Ferdinandi II. conatus X. VIII. 8, 2052
Fridericus Palatinus Rex Bohemiæ eligitur, Pragæ vna cum vxore coronam Bohemicam ſuſcipit X. IX. IV. n. 39, 2061
eiusdem electio irrita declaratur X. IX. 7, 2065
Homagium in Bohemia ſuſcipit 10, 2077
Comitia Pragæ de rebus ſuis conſtituendis celebrat ibid.
proſcribitur ibid. 14, 2074
ignotus ad Mansfeldium peruenit ib.
Fridericus Placidus Saxoniæ El. contra vſurpatum Concilii Baſileenſis de Electoratu Saxonico iudicium proteſtatur IX. IX. 31, 712
Fridericum III. Imp. eligit X. II. 4, 722
Fridericus Sapiens Elector Saxoniæ cum fratre Iohanne a Friderico III. Imp. inueſtitur X. II. 58, 776
conſtituitur Vicarius Imperii X. III. 14, 941
Imperium delatum recuſat X. IV. 4, 971
eidem per Carolum Miltitium Leo X. auream roſam offert ibid. 12, 980
mortem obit ib. 26, 994
impetrat expectatiuam in terras Lauenburg. X. XI. 71, 4011
Fridericus III. Saxoniæ Elector conſtituitur Vicarius Imperii X. III. 14, 941
Fridericus Auguſtus El. Saxoniæ, vide *Auguſtus.*
Fridericus Sueuia Dux fauet Henrico V. VI. IV. 14, 351
Candidatus eſt Imperii VI. V. 2, 357
arma capit contra Lotharium Imp. VI. V. 4, 359
Friderici Barbaroſſæ filius VII. II. 41, 416
Fridericus Sueuia Dux Conradi III. filius gladio militari accingitur VII. II. 12, 386
Fridericus Landgrauius Thuringiæ fœdus cum Carolo IV. contra Guntherum Schvvartab. facit IX. VI. 8, 620
Fridericus Carolus, Ducatus Würtenbergici Adminiſtrator profligatur & capitur X. XI. 73, 4013
Fridericus de Rotenburg filius Conradi III. VII. I. 14, 376
eius poſſeſſiones adquirit Fridericus Barbaroſſa VII. II. 29, 400
Pſeudo-Friderici VII. VI. 29. 478
Frico pacis voluptatisque Deus Pr. II. 8, 18
Frea Dea quæ? Pr. II. 8, 18
Frilingi apud Germanos Pr. III. 14, 41
Fridlandius vide *Wallenſtein.*
Friſlarienſis conuentus Ottonis M. V. II. 14, 238
Friedens-Execution Haupt-Receſs, quinam dicatur? X. X. 41, 3058
Friegrauii Iudicii Weſtphalici, qui? Imp. Fridericum III. abuſus eorum reformantem ad ſe citant X. II. 65, 788
Friſia occidentalis, an ſit feudum Imperii X. II. 63, 786
eius Dominus Vlricus, fit per Fridericum III. Comes Imperii ibid.
Friſia occidentalis,
Eidem Populos inter Amaſim & Viſurgim ſubiicit ſub feudali lege ib.
Comites in Principum dignitatem euehuntur X. XI. 126, 4051
Fuldenſem Abbatem inter & Hildeſienſem Epiſcopum de præcedentia controuerſia VI. III. 7, 308
ei Archi-Cancellariatum Auguſtæ & alia Priuilegia confirmat Carolus IV. IX. VI. 34, 641
Furnas Galli capiunt X. XI. 80, 4016
Furonenſis Conuentus IV. VI. 4, 188
Furſtenbergius (Egon) cum Sueuiæ ciuitatibus componitur IX. I. 21, 526
Henricus Præfectus Romaniolæ IX. I. 12, 520. n. 56
(*Guilielmus Egon*) captiuus Bonnam abducitur X. XI. 28, 3084
eiusdem reſtitutio in epiſcopatum Argentinenſem per pacem Ryſvvic. decernitur 87, 4023
Fürſtenbergii in Principum dignitatem euehuntur X. XI. 126, 4051

G.

Gadebuſchi an Radegaſtus fuerit cultus? Pr. II. 25, 26. ſeq.
Gadebuſchi Rex Daniæ & Elector Brandenburgicus congrediuntur X. XI. 32, 3089
Dani vincuntur X. XIII. 17, 4087
Gades fœderatorum claſſis a. 1702. fruſtra inuadit X. XI. 110, 4041
Gaieta vel *Caieta* adſultu capitur X. XII. 18, 4059
a Galen (Chriſtophorus Bernhardus) in Epiſcopum Monaſterienſem eligitur X. XI. 7, 3069
Galeatus Vice Comes in Carcerem truditur IX. V. 18, 593. 594. n. 96.
Galeatius Vice-Comes Mediolanenſis confirmatur IX. V. 18, 594
cum ceteris Vicariis Ludouicum IV. euocat 18, 593
Galeatius Iuannes ex Vice Comite Dux Mediolanenſis IX. VII. 16, 653
Galeatiorum Familia extincta X. II. 18, 734
Gallaſius in Sileſiam & Bohemiam concedit X. X. 5, 3038
idem Viennæ moritur 34, 3052
Gallienus cum Francis paciſcitur III. 22. 100
Galli Germanis moribus & victu olim ſimiles inde fratres dicti Pr. I. 15, 6
eos deuincit Otto M. V. II. 17, 241
eorum regnum Alberto I. adiudicatur IX. III. 10, 548. n. 49
Imperii in ſe Translationem adfectant IX. IV. 1, 553. n. 1
eis Sabaudiæ ducatum adiudicat Nicolaus V. P. R. X. II. 18, 734
Friderico III. Imp. contra Heluetos auxilio veniunt X. II. 10, 726
Heluetos ad Baſileam cædunt ibid.
in Alſatiam irrumpunt Bello *dem armen Gecken-Krieg* ibid. 727
Italiam inuadunt X. III. 5, 927
fœdus contra eos X. III. 6, 932
auxilia contra eos petit Maximilianus I. Imp. X. III. 8, 934. ſq.
a Papa proſcripti 36, 962
Papæ conciliantur 40, 965
ab Anglis cæſi XXXI. 41, 966
contra eos ſubitanea auxilia decernuntur X. III. 5, 928
eis Alſatia ceditur X. IX. 73, 3027
ad Diedenhofam profligantur X. X. 9, 3042
Bauaros ad Allersheimium cædunt X. X. 29, 3050
eos Bauari magna clade adficiunt ad Mergentheimium ibid.
eorum Rex Germaniæ & Lotharingiæ inhiat X. XI. 22, 3079. ſq.

Galli
ad Bellum ſe præparant ibid.
eorum Progreſſus eleganti Diſticho exprimuntur 25, n. 24. 3082
Burgundiam occupant 28, 3084
contra eosdem ab Imperio bellum decernitur ibid. 29, 3085
eorum Rex ipſe caſtra petit & varios Duces creat 34, 3090
trans Rhenum pelluntur ibid.
eorum Clades ſub Crequio ibid.
eorum immanitas 38, 3092
in Belgium inopinato mouent 42, 3093
Reunionum Cameram inſtituunt 50, 3098
eorum Machinationes contra Imperium X. XI. 57, 4003
noua munimenta Imperio vicina erigunt 64, 4007
Inducias virennales in Pacem perpetuam mutari volunt 65, 4008
in Germania nimium ſæuiunt 66, 4009
eorum Bellum an. 1688. ſeqq. geſtum 73, 4012
eorum Portus a Fœderatorum Claſſe infeſtantur 83, 4019
eorum Rex Pacem ambit 84, 4019
eorum Iura prætenſa in ſucceſſionem Hiſpanicam 100, 4032. ſq.
an. 1707. aggeres Germanorum ad Stolhofiam perrumpunt X. XII. 14, 4058
inter eos & Hiſpanos Vnio remouetur X. XIII. 9, 4078
eorum de pace conatus X. XII. 33, 34. 4068. ſqq.
Galliæ regnum adquirit Carolus Craſſus IV. VII. 25, 198
rex Carolus inueſtitur ab Arnolpho IV. VIII. 3, 203
S. Galli Abbas dominium directum in Comitatum Kyburgenſem poſtulat, quod Rudolphus Habsburg. negat. IX. I. 9, 516
a Rudolpho I. proſcribitur & debellatur 24, 526
Gallus Heluetorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
Galloway prælio ad Badaioz dextro brachio priuatur X. XII. 5, 4054
tanquam cauſſa infelicis Expeditionis Hiſpanicæ inculpatur 11, 4056
a Gallis ad Almanzam profligatur X. XII. 20, 4060
Gandauenſes Maximiliano I. infeſti X. II. 59, 777
Seditionem tempore Caroli V. mouent X. IV. 56, 1028
Galliæ Regi ſe ſubmittunt X. XI. 42, 3093
Borellius Conſul Amſtelodamenſis ibi de Pace agit cum Callieres X. XI. 84, 4020
Gadauum inuadit Henricus II. V. V. 7, 278
Galli occupant X. XII. 23, 4062
Fœderati recuperant ibid.
Gandersheimenſis Abbatiſſa Sophia, Ottonis II. filia V. III. 8, 261
Ganerbinatus Pacta eorum Origo VIII. 13, 510
Ganna fatidica mulier Deæ loco culta Pr. II. 26, 27
Gaſconia olim Anglorum IX. II. 5, 539
Gaſtaldi ſub Principibus, qui? Pr. III. 13, 41
Gaſto Foiſſeus Francorum Dux ab Hiſpanis occiſus X. III. 36, 961
Gaw quid? Pr. III. 3, 36, n. 6
Gebhardus Archi-Epiſcopus Coloonienſis a Pontifice banno notatur X. VII. 7, 2013. ſqq.
idem cæſis ſuis, in fugam conijcitur ibid.
Geiſa Vngariæ Rex, Friderici Barbaroſſæ auxilium implorat VII. II. 14, 387
Gelaſius II. fit Papa VI. IV. 8, 347
Geldria ex Comitatu fit Ducatus IX. V. 33, 612
Duces, Imperatores veſtitu olim induebant, Coronam imponebant ibid.
quatuor præfectis hereditariis, iure monetandi, vti poſſunt ibid.

Geldria
de eadem inueſtiuntur a Carolo IV. Iuliacenſes IX. VI. 32, 641
de eadem inueſtitur Carolus Audax X. II. 45. n. 51. 761
eandem Maximilianus I. petit X. III. 4, 927
Controuerſia de eadem ib. n. 30. 926
eiusdem cauſſa in Comitiis Wormatienſibus agitata X. III. 5, 930
in eadem nouos motus ſuſcitat Carolus Egmondanus ibid. 23, 948
eadem per teſtamentum Caroli Egmoodani Guilielmo Cliuenſi relinquitur, inde bellum Geldricum X. IV. 62, 1033. ſq.
eandem Fœderati capiunt X. XI. 124, 4044
Genealogias illuſtrium familiarum primus ex Germaniæ principibus Maximilianus I. in lucem proferri curauit X. III. 2. 923
Gennapia inſignia a Friderico III. Imp. Cliuenſi Principi attributa X. II. 67, 775
Genuenſes, eos in ordinem redigit Fridericus Barbaroſſa VII. II. 26, 398
libertas illis vendita IX. I. 29, 532
iidem ſub Ruperto multas Imperii terras rapiunt IX. VIII. 6, 672
nauibus Turcis contra Chriſtianos inſeruiunt X. II. 13, 730. n. 79
ex vrbe Franci eiiciuntur X. IV. 32, 1005
Cæſari tributa ſoluunt X. XII. 17, 4059
cum iis Caroli VI. Imp. controuerſia X. XIII. 24, 4090
S. Georgen Schilds-Geſellſchafft X. II. 60, 779
Georgius diues Bauariæ Dux, Sueuicæ ciuitates diuexat X. II. 60, 778
eidem a Sueuico fœdere bellum denuntiatur, omnia vi adepta reſtituit ibid. 779
eiusdem terræ Landshutanæ per iudicium feudale agnatis adſignantur X. III. 19, 945
Georgius Fridericus Marchio Anſpacenſis perit X. XI. 115, 4044
Georgius Fridericus, Marchio Durlacenſis partes Rheni inuadit, ſed a Leopoldo Archi-Duce repellitur X. IX. 29, 2093
Georgius Haſſiæ Landgrauius cum Sueco conuentionem init X. IX. 48, 3012.
Georgius Luneb. Dux ob aduerſos Suecorum ſucceſſus nutat X. IX. 77, 3032
Ducis mors X. X. 16, 3045
Teſtamentum X. XI. 12. n. 22. 3072
Georgius Darmſtadtienſis Cataloniam ſtrenue defendit X. XI. 119, 4046
Georgius Guilielmus Cellenſis Dux, Succeſſionem Lauenburgici Ducatus adprehendit X. XI. 71, 4011
Razeburgum munit 77, 4014
contra Danos agit 96, 4030
Georgius Ludouicus, Elector Hannoueranus exercitui præficitur X. XII. 14, 4058
in Collegium Electorum introducitur X. XII. 24, 4063
Georgius Deſpota ſub Tutela Regum Hungariæ viuit X. I. 6, 718
a Turcis bello petitur ibid.
Georgius ab Eberſtein a Cæſare in Galliam mittitur X. X. 23, 3048
Georgius Fridericus Hohenloicus cum Friderico Palatino proſcriptus X. IX. 14, 2074
Gerardus Florentinus Epiſcopus fit Papa VI. III. 4, 306
Gerbertus Papa conſtituitur V. IV. 5, 266
Gerhardus Archi-Epiſcopus Moguntinus contra Adolphum Naſſouicum conſpirat IX. II. 6, 540
Gerhardus Iuliacenſis Carolo Audaci ſtudet X. II. 48, 765
Cæſari reconciliatur ibid.
Germania ea Græcis Scythia dicta Pr. I. 9, 4. n. 42
in quinque populos diuiſa Pr. I. 30, 12

Germania
in Francos & Saxones diviſa ibid.
variæ aliæ diuiſiones Pr. I. 35, 14
in Circulos primum eam diuidit Albertus II. X. I. 5, 717
& Maximilianus I. X. III. 13, 940
a Romanis nunquam ſubacta II. 31, 80
in quinque Populos diuiſa II. 31, 81
ſeparatum Regnum factum IV. II. 24, 167
quinque Duces habet IV. X. 4, 212
cum Imperio Romano in perpetuum coniuncta V. II. 24, 248. V. IV. 5, 266
Status eius turbulentus tempore Interregni VIII. 7, 507
Germanorum
Acies Pr. III. 25, 44
Aedificia Pr. III. 4, 37. n. 10
Agri Pr. III. 27, 45
Altaria Pr. II. 29, 29
Amicitia & Inimicitia communis Pr. III. 37, 48
Arma Pr. III. 23, 43
Auſpicia, Sortes Pr. II. 33, 32. ſeq.
Bella
inter Arminium & Segeſtem II. 20, 69
ſub Claudio & Caligula II. 23, 71
Metus Romanorum de Germanis II. 31, 80
Caſtra Pr. III. 25, 44
Chriſtianiſmus Pr. II. 34, 33. ſeq.
Cibus, Potus, & Conuiuia Pr. III. 30, 46
Ciuium Claſſes Pr. III. 14, 41
Commercia Pr. III. 38, 48
Comitia Pr. III. 38, 42
Cultus Sacrorum, Luci, Colles, Fontes &c. Pr. II. 28, 28
Dii & Deæ
Generales Pr. II. 2, 15
Speciales ibid.
Saxonum Pr. II. 12, 19
Slauorum Pr. II. 22, 24
Sueuorum Pr. II. 19, 23
Thuringorum Pr. II. 11, 18
Dies, certo Deo dedicati Pr. II. 10, 18
Diſcordia I. 3, 49. 4, 50
Duces, eorum Electio Pr. III. 12, 40
Educatio Pr. III. 26, 45
Eligendi Ius & modus IV. VIII. 2, 208
Equites Pr. III. 24, 44
Exercitia Militaria ib.
Fides Pr. III. 32, 46
Fines antiqui, medio ævo mutati Pr. I. 33, 13
Fœdera IV. 3, 94
Funera Pr. III. 39, 48
Gentes Pr. III. 2, 35. n. 1
Hæreditatis ratio Pr. III. 36, 48
Hoſpitalitas & munera Pr. III. 32, 46
Ingenuorum Status Pr. III. 16, 41
Inſignia Pr. III. 23, 43
Iudicia Pr. III. 20, 42
Lauandi mos & Capitis Ornatus Pr. III. 28, 46
Leges Pr. III. 19, 42
Liberti Pr. III. 17, 42
Lingua Pr. I. 9, 4
Scythicæ in multis conueniens ibid.
Theotiſca vnde nomen acceperit? Pr. I. 29, 11
eius Grammaticam facit Carolus M. IV. I. 10, 126
quis eius vſum publice in Imperio introduxerit? IX. I. 27, 529
eius vſus a Sigismundo Imp. in Principum Comitiis commendatus IX. IX. 33, 713
Matrimonium & Dos III. 34, 90
Migrationes I. 4, 50
earum cauſſæ ibid.
in Hiſpaniam II. 28, 76
Militia & latrocinia Pr. III. 21, 42
Mores & Victus Pr. I. 15, 6
Mulieres in præliis præſentes Pr. III. 25, 44
Germanorum
Mulieres fatidicæ in Dearum numero habitæ Pr. II. 26, 27
Nandi peritia Pr. III. 31, 46
Nobilitas Pr. III. 15, 41
Nomen Pr. I. 10, 4. 11, 4. 12, 8. 13, 5. 15, 6. 19, 7. 16, 7. 26, 10. 28, 10. 30, 11. ſeq.
Origo an a Tuiſtone & Manno ducenda? Pr. I. 2, 2
an indigenæ? Pr. I. 8, 3
ex Aſia a Scythis repetenda Pr. I. 9, 4
Philoſophi Druydæ & Bardi Pr. II. 32, 31
Pœna Pr. III. 20, 42
Principes Pr. III. 13, 41
Pudicitia Pr. III. 35, 47
Reges Pr. III. 12, 40. I. 5, 50
Reſpublica Pr. III. 2, 35
earum Forma, Scopus Pr. III. 11, 40
Sacerdotes Pr. II. 31, 30
Sacrificia Pr. II. 30, 30
Ritus in iisdem obſeruati ibid.
Serui Pr. III. 17, 41
Spectacula & Ludi Pr. III. 38, 48
Status Ciuilis Pr. III. 1, 35
ſub Claudio & Caligula II. 23, 71
ſub Nerone II. 24, 71
ſub Alexandro Seuero & Maximino II. 26, 72
Domitiano, Antoninis, Commodo 25, 72
Gallieno, Aureliano, Probo & Diocletiano 28, 75
Nerone II. 24, 71
Studia Pr. III. 33, 47
Terra Conſtitutio & Natura Pr. III. 10, 39
Templa Pr. II. 28, 28
Venationes Pr. III. 31, 46
Venus Pr. III. 34, 47
Veſtitus Pr. III. 29, 46
Germanicus contra Germanos mittitur II. 17, 68
Marſos ex improuiſo adoritur & vincit ibid. 18, 68
in eosdem furor ibid.
Cattos vincit 19, 63
Mattium incendit ib. 69
cæſis Romanis Tumulum ponit 20, 69
Arminium fundit ibid.
a Tiberio e Germania euocatur 21, 69
eius triumphus & mors ibid.
Gero Comes obtinet hereditatem Sigfridi V. II. 6, 235
Gero Luſatiæ Marchio, Redarios vincit V. II. 19, 234
Geroldus Comes rebellat contra Henricum III. VI. II. 6, 299
Geroltſeggius (Walterus) Epiſcopus Argentoratenſis eius diſſidia cum ciuibus IX. I. 7, 515
de *Geroldſek* Comes Aduocatus Alſatiæ IX. II. 3, 537. n. 19
Gerſon (Ioannes) Reformationem Eccleſiæ in Concilio Conſtantienſi vrget IX. IX. 11, 688. n. 72
Gerſtungenſis Conuentus VI. III. 20, 316. 25, 318
d. anno 1085. VI. III. 42. 333
Gertius (Ioannes) Sigismundi Imp. Protonotarius, Fridericum III. Imp. exoſum reddere conatur X. II. 4, 723
Gertrudis Lotharii Imp. filia, Henrici Superbi Vxor VI. V. 12, 367
Gertrudis Vxor Conradi III. VII. I. 14, 375
Gertrudenbergi de Pace Conuentus X. XII. 34, 4070
Gerunda vide *Gironna*.
Gibellini vide *Guelſi*.
Gibraltar Fœderati occupant, Galli fruſtra recuperare tentant X. XI. 119, 4047
Gironnam Carolus III. occupat X. XII. 5, 4054
a Gallis recuperatur X. XII. 32, 4068
Giſela Soror Vngariæ Regis, eius auxilio vniuerſa natio ad fidem Chriſtianam conuertitur V. V. 9, 279

Giſela Conradi II. Coniux coronatur VI. I. 7, 290. 14, 294
pactum de ſucceſſione Burgundica promouet ibid.
Giſelbertus Dux Lotharingiæ IV. X. 4, 212
contra Conradum bellum mouet 6, 213
contra Henricum Aucupem bellum gerit V. I. 6, 221
fit Gener Henrici Aucupis ibid. 222
Ottoni M. rebellis V. II. 9, 236. 11, 236
occiditur 12, 237
S. Gisleni fanum in Hannonia capitur X. XI. 39, 3092
Giulam Cæſarei capiunt X. XI. 91, 4025
Gladii Electorales Saxonici, iisdem vtuntur Laoenburgici IX. IX. 31, 711. n. 50
Gladius Caroli M. qua occaſione eidem Leonem Bohemicum inſculpſerit Carolus IV. IX. VI. 16, 623. n. 63
de *Gleisberg* Comites contra Henricum IV. agunt VI. III. 3, 306
Glockenthaler quinam dicantur? X. X. 22, n. 42. 3047
Gluckſtadtienſe Pactum de ſucceſſione in Epiſcopatu Lubecenſi X. XI. 32, 3089
per Trauenthalenſe confirmatur 96, 4030
iterum per Conuentionem Altranſtadienſem confirmatur X. XII. 15, 4058
Gneſnenſis Archi-Epiſcopatus fundatio V. IV. 6, 767
Godan quis? Pr. II. 6, 17. n. 93
Godefridus Danorum Rex bellum contra Carolum M. molitur IV. I. 32, 144
Godefridus Bullionenſis Rex Hieroſolymarum VI. II. 51, 341
Goblerus de Rauensburg immittitur in caſtrum Zwingenberg X. XIII. 57, 4118. ſq.
Gœzius occiditur X. X. 27, 3049
Gonzaga (Ioan. Francisc.) fit per Sigismundum Imp. Mantuæ Marchio & Imperii Vicarius IX. IX. 31, 713
Goricius (Henricus) pacem inter Ludouicum IV. & Fridericum Auſtriacum procurat IX. V. 12, 586
Gormo Rex Daniæ, eius Vxor V. I. 13, 227
num Chriſtianus factus ibid. 228. n. 88
Gosd vox Slauica quid denotet? Pr. II. 25, 26
Goslaria conditur V. I. 10, 225
natalem Domini ibidem celebrat Henricus III. VI. II. 11, 302
Templum Simonis & Iudæ fundat Henricus III. ibid.
Comitia an. 1075. VI. III. 25, 318
abiudicantur ibidem Ducatus Conrado III. VII. I. 2, 368
eam ſibi expetit Henricus Leo 32, 403
Günthero Schvvarzburgico oppignoratur IX. VI. 12, 622
Goslarienſes venæ Metallicæ detectæ V. II. 28, 253
turbæ inter Epiſcopum Hildesheimenſem & Abbatem Fuldenſem VI. III. 7, 308
Comitia an. 1062. 1063. ibid.
Tractatus X. X. 14, 3043
Gothi originem ſuam a Godan ſiue Mercurio trahebant Pr. I. 1, 1
ex Germania in Septentrionem pulſi Pr. I. 6, 3
an a Germanis orti? Pr. I. 6, 3
eor. Deus præcipuus Mars Pr. II. 5, 16
Gothana Arx per Lazarum Schvvendium diruitur X. IV. 78, 1051
ex Cæſaris conceſſione rurſus munitur ibid.
Gotha per Auguſtum obſeſſa, X. VI. 8, 2005. ſqq.
Nummi in eam obſidionem cuſi ibid. n. 87. 2005
per Ciues & Præſidiarios deditur Auguſto ib.
Gothelo Dux, ei concedit Conradus II. Moſallanorum ducatum VI. I. 11, 293
Gothofredus Bullionenſis dextram Rudolpho Sueuo amputat VI. III. 38, 330
Gothofredus Bullionaus Rex Hieroſolymarum VI. III. 51, 341
Gott ſ. God voces unde originem habeant? Pr. II. 6, 17
Goua Germanorum quid? Pr. III. 3, 36. n. 6
Græci cum Ottone M. bellum gerunt V. II. 27, 249. ſq.
cum Ottone II. V. III. 6, 259
eorum negotia cum Friderico Barbaroſſa VII. II. 10, 385
ad eundem Legatos cum muneribus mittunt 12, 386
Granſcius (Otto) Epiſcopus Baſileenſis bellum gerit cum Alberto I. Imp. IX. III. 13, 550
Grauen Geſürſtete fiunt Comites Naſſouici Weilburgenſes & Saræpotani IX. VI. 33, 641
de *Graispach* Comitatus IX. V. 34, 614
Grammatica Teutonicæ Caroli M. mentio Pr. I. 29, 11. n. 44
Gratia cum Venere a Germanis cultæ Pr. II. 8, 18
Grauamina Nationis Germanicæ contra Attentata Pontificum Sigismundo Imp. exhibita, quot? IX. IX. 33, 713
quid ad ea in Concilio Baſileenſi reſponſum ib.
Friderico III. Imp. in Comitus Moguntinis oblata X. II. 5, 723
ab Electoribus Rhenenſibus a. 1457. collecta 29, 745
centum X. III. 33, 958
Grauamina Gallorum & Suecorum contra Ferdinandum II. & Domum Auſtriacam X. XI. 5, 3067
Grauamina Statuum Megapolenſium aduerſus ducem Carolum Leopoldum X. XIII. 29. 4094
Grauia ab Auriaco capta X. XI. 29, 3086
Grauelius Gallorum Legatus Ratisbona & Imperio exire iuſſus X. XI. 29, 3085
Gregorii Turonenſis Locus de Thuringis explicatus Pr. I. 14, 5
editio Ruinarti commendata ibid.
Gregorius V. Papa conſtituitur, ab Ottone III. V. IV. 4, 265
Georgius VI. Papa deponitur VI. II. 4, 297
Gregorius VII. fit pontifex VI. III. 16, 314
Cœlibatum Clericorum introducit 27, 319. n. 51
Simoniacos Epiſcopos remouet ibid.
Henricum IV. & quosdam epiſcopos excommunicat 27, 322
Rudolphum Sueuum in Imperio confirmat 35, 328
Iudex eſſe vult in controuerſia Henrici IV. cum Saxonibus 22, 317
cum Mathilde dicitur habuiſſe prauam conſuetudinem 31, 324
Canuſii ſe tenet ibid.
Simoniacam Promotionem elidere conatur ib. 325
ab Henrico IV. deponitur 37, 329
moritur 43, 333
Gregorius VIII. fit Papa VI. IV. 8, 347
moritur 9, 349
Gregorius IX. Fridericum II. excommunicat VII. VI. 9. 454. n. 53. 13, 459. n. 77
Gregorius X. Papa Electionem Regis Rom. mandat Electoribus IX. I. 10, 516
Rudolphum I. excommunicat IX. I. 12, 520 n. 52
Gregorius XI. fruſtra Carolum IV. Imp. ad expeditionem Cruciatam cohortatur IX. VI. 28, 636
conſenſus eius ad Electionem Wenceslai requiritur 30, 737. n. 55
Sedem Auenione Romam transfert IX. VII. 5, 647
Gregorius XII. ipſi fauet Rupertus Imp. contra Concilium Piſanum IX. VIII. 10, 676
in Concilio Conſtantienſi Papatui renunciat IX. IX. 13, 692
Grislerus tyrannide occaſionem Fœderi Heluetico dat IX. III. 12, 550
Grodo, Deus Saxonum Pr. II. 12, 19

Grodo in Harteſburg cultus Pr. II. 12, 19
forma ibid.
idem ac Saturnus ibid.
ſeptimus dies eidem ſacer ibid.
Groiſca caſtrum, eius rudera apud Peganiam VI. IV. 15, 353
Grœningen caſtum officio Vexilliferi adiunctum X. XI. 75, 4013
Grœninga Alberto Saxonico Vicario Imperii ſe ſubiicere recuſat, proſcribitur X. III. 21, 947
Grona quæ Vrbs? IV. X. 5, 212
Grotius (Hugo) Legatus Suecicus in Galliam X. IX 76, 3031
Grouenſteinius in Galliam irrumpit X. XIII. 8, 4078
Grumbach. (Wilhelm) eius iuſſu *Zobelius* Epiſcop. Würzburg. occiſus X. V. 9, 1087
eius turbæ 14, 1091
Herbipolim diripit, cum Canonicis tranſigit, proſcribitur ib.
denuo proſcribitur X. VI. 6, 1097
eius Literæ ad Erneſtum de Mandelsloh X. VI. 8. n. 65. 2001. ſq.
eius & Sociorum ſupplicium Gothæ ibid.
eius adſeclæ reliqui 9, 2006
Gryphiswalda a Suecis capta X. IX. 45, 3009
fruſtra obſidetur X. XI. 6, 3068
a Brandenburgicis occupatur 43, 3094
Guaſtalla a Gallis capta X. XI. 106, 4039
Guebriani & Haſſorum geſta ad Rhenum inferiorem X. X. 19, 3046
moritur 21, 3047
Guelfus II. fit Carinthiæ Dux VI. III. 9, 301
Guelfus V. ei Bauariæ Ducatus conceditur 13, 312
eius terras inuadit Henricus IV. VI. III. 46, 335. 47, 636
Guelfus VI. contra Conradum III. arma capit VII. I. 4, 370
Bauariæ Ducatum adfectat. 5, 371
terras ſuas cedit Friderico Barbaroſſæ VII. II. 29, 400
eaſdem Henrico VI. Imp. legat VII. III. 7, 423
Guelforum & Gibellinorum factio; eorum nomina unde originem traxerint VII. I. 4, 370. n. 25
factio inualeſcens, Henricum VII. ad expeditionem Romanam mouet IX. IV. 9, 560
depreſſi eiusdem morte Gibellini 17, 571
inde grauiſſime inter ſe decertant IX. V. 15, 590
item ſub Ludouico IV. 18, 592. ſq.
Guelficum Patrimonium Henrici Leonis poſteris relinquitur VII. II. 35, 410. n. 56
Guelferbytum deſtructum X. IV. 66, 1039
eiusdem obſidio ſoluitur X. IX. 56, 3015
cum aliis Auguſto reſtitutum X. X. 22, 3047
Guelferbytanæ terræ inuaſæ a milite Circuli Saxoniæ Inferioris X. XI. 109, 4041
Guibertus Papa conſtituitur VI. III. 40, 331
Guibertus Rauennatenſis ab Henrico IV. Papa eligitur VI. III. 37, 329
Roma eiicitur 43, 333
ab Henrico IV. reſtituitur 46, 336
denuo Roma eiicitur 47, 337
Guido fit Papa Spoleti IV. V. 7, 184
Guido fit Dux Spoleti IV. V. 7, 184
exauctoratur a Carolo Craſſo IV. VII. 24, 198
adfectat regnum Italiæ IV. VIII. 1, 201
Berengarium fugat 4, 204
Guido Cremenſis Epiſcopus fit Papa VII. II. 27, 398
Guido Archi Epiſcopus Viennenſis fit Papa VI. IV. 9, 348
Guilielmus Batauus eligitur & coronatur VII. VIII. 3, 496. n. 18
cum Margaretha Hollandiæ Comitiſſa bellum gerit ibid. 4, 498
geſta eius ibid. 5, 498
moritur apud Friſones 6, 499
eius familia ibid. 7, 500
Guilielmus Nothus Rex Anglorum in Germaniam irrumpere tentat VI. III. 23, 317
Guilielmus III. M. Britanniæ Rex fœdus facit cum Leopoldo X. XI. 73, 4012
arma parat contra Gallos, quid a Gallis poſtulauerit 103, 4036
moritur 107, 4039
Guilielmus Rogerii filius turbas mouet in Italia VII. II. 16, 388
Guilielmus II. Siciliam inuadit VII. III. 4, 428
Guilielmus Badenſis Marchio in cauſſa Wildfangiatus a Cæſare Commiſſarius conſtituitur X. XI. 15, 3075
Guilielmus Bauarus Concilii Baſileenſis Protector IX. IX. 16, 706
Guilielmus iunior, eum de Iuliacenſi & Bergenſi ducatu inueſtit Fridericus III. Imp. X. II. 57, 575
Guilielmus Cliuia Dux Geldria pellitur X. IV. 62, 1033
Guilielmi Haſſi exercitus contra Philippum Palatinum X. IV. 20, 987
Guilielmus Haſſiæ Landgrauius Sueco accedit X. IX. 45, 3009
idem Suecis ſe iungit 80, 3034
moritur X. X. 3, 3037
Guilielmus Moguntinus Archiepiſcopus Ottonis M. filius V. II. 31, 155
Guilielmus Saxoniæ Dux defuncto Ladislao Poſthumo, Bohemiæ Regnum ambit X. II. 31, 746
Guilielmus Vinarienſis Dux cum fratribus Alberto, Erneſto, Bernhardo fœdere Regis Sueciæ ſe illigant X. IX. 48, 3012
Guilielmus Erneſtus Vinarienſis Dux petit ſucceſſionem Ienenſem X. XI. 72, 4012
Guilielmus Fürſtenbergius fit Coadiutor Colonienſis X. XI. 65, 4008
Guilielmus Marchianus a Ludouico Borbonio, Leodienſi Epiſcopo in exilium mittitur X. II. 54, 772
eundem trucidat, Leodienſem ciuitatem occupat ibid.
a Leodienſibus deſeritur ibid.
Guiſcardus (Robertus) Dux Normannorum Romam inuadit VI. III. 40, 332
Gundobadus a Clodouæo vincitur III. 31, 107
GVNTHERVS SCHWARZBVRGICVS Imp.
Genus, Parentes, Mores cur Iunior dictus? IX. VI. 7, 619
eſt in miniſterio Henrici Moguntini & Ludouici IV. ib.
contra Carolum IV. Imperator eligitur, quibus conditionibus Imp. acceperit? ib.
Francofurtum per ſex hebdomadas ex antiqua conſuetudine obſidet 9, 620
varia edicta & priuilegia promulgat ib.
exercitum colligit, ludos equeſtres in Caroli IV. ignominiam celebrat ib. 621
a medico venenum accipit 10, 621
ægre compoſitionem, mediatore Ludouico Brandenburg. admittit, quæ conditiones? 12, 621
ipſi & hæredibus quæ Oppignorationes factæ? ib.
moritur, ubi & qua ratione ſepultus? 12, 621
vxor, liberi ibid.
Gurcenſis Epiſcopus Cæſaris ad Papam legatus X. III. 39, 963
Cæſaris nomine cum Papa paciſcitur ib. 964
nouo pontifici obſequium Cæſaris nomine promittere iuſſus 40, 965
Guſtauus Adolphus in Germaniam expeditionem ſuſcipit X. IX. 39, 3004
Pomeraniam ſibi ſubiicit & cum Duce paciſcitur 40, 3005. 45, 3008
cum Electore Brandenburgico paciſcitur 41, 3005. 43, 3007

Guſtauus

Guſtauus Adolphus
cum Saxoniæ Electore paciſcitur 47, 3010
in prælio Lipſienſi victor ibid.
per Thuringicos ſaltus in Franconiam, inde in Palatinatum felicibus armis pergit 48, 3012
ad Danubium pergit, Auguſta potitur & Bauaria 52, 5013. ſq.
caſtra Wallenſteinii prope Noribergam oppugnat 55, 3015
in prælio ad Lutzeoam perit 58. n. 5. 3017
Corpus eius in Sueciam translatum ibid.
nummi in eius mortem cuſi ib. n. 5, 3018
Guſtrouienſis Succeſſionis controuerſia *X. XI.* 93, 4026
Guſtrouium a Bulouio occupatur *X. XIII.* 30, 4096
Gutenberg (Ioannes) inuentor Artis Typographicæ *X. II.* 64, 786
Gymnaſium Tigurinum an a Carolo M. conditum? *IV. I.* 10, 126
Oſnabrugenſe itidem ibid.

H.

Habsburgo-Auſtriaca Gens unde Originem trahat; diuerſæ opiniones? *IX. I.* 1, 513. n. 1
Hacon Noruegiæ Regi Imperium deſertur *VII. VIII.* 3, 495
Hadel terram Ducis Saxo-Lauenburgenſis filiæ petunt *X. XI.* 71, 4011
eius poſſeſſionem Sueci adprehendunt ibid.
Hadrianus IV. Papa Imperium pro beneficio ſuo vult haberi *VII. II.* 13, 387
cum eodem controuertit Fridericus Barbaroſſa 19, 391. 22, 394
Hadrianus Derthuſienſis Epiſcopus Hiſpaniæ Gubernator *X. IV.* 7, 973
Leoni X. ſuccedit ib. 984
Principes Imperii contra Turcas & Lutherum concitat 18, 986
Hadrianus VI. Papa ad Comitia Norimbergenſia Legatum mittit, eiusdem Acta 21, 987
ei ſuccedit Clemens 23, 991
Hæreticis an fides ſeruanda? *IX. IX.* 15, 697. n. 38
Hafniam Sueci inuadunt *X. XI.* 96, 4030
Hagenouiam Ludouicus Badenſis occupat *X. XII.* 7, 4054
Galli recuperant *X. XII.* 8, 4055
Hala Brabantiæ de Pace conuentus *X. XII.* 33, 4069
de *Hals* Comites *IX. V.* 23, 600. n. 20
Hama Saxonum Dea Pr. II. 18, 22
Hamatorum Factio in Hollandia quæ? ſublata a Maximiliano I. *X. II.* 53, 771
Hamburgum Vrbs unde nomen? Pr. II. 7, 17
an Iouis templum ibi exiterit? ibid.
ad Comitia, Seſſionem & Votum vocatur, proteſtantibus Holſatis non admiſſa *X. X.* 13, 3043
ibidem de Præliminaribus Pacis conuenit 14, 3044
Rex Daniæ tentat, compoſitio huius cauſſæ *X. XI.* 49, 3097
Hamburgenſes cum Holſatiæ Ducibus de Dominio Vrbis & Exemptione diſputant *X. VI.* 12, 2008
motus, an. 1685. 1686. *X. XI.* 62, 4006
motus a Krumbholzio excitati *X. XII.* 24, 4064
Hamelenſis Fabulæ Origo inueſtigata *II.* 34, 83. *IX. I.* 32, 535
ad *Hameliam* Guilielmus Saxoniæ Dux Legionem Hoſtium opprimit *X. IX.* 53, 3014
Hamme vox quid denotet? Pr. II. 18, 22
Hammerſtein caſtrum, ibi Inſignia Imperii adſeruata *VI. IV.* 18, 354. n. 5
Hangenor (Vlricus) Auguſtanus, Cancellarius Ludouici IV. Imp. *IX. V.* 15. n. 73
an doloſe Iohannis XXII. Papæ odium in herum ſuum excitauerit? ibid.
Hannonia Comes Ioannes Hollandiam & Selandiam occupat *IX. III.* 8, 547
Hannonia eas ab Imp. in Feudum accipit ibid.
Hannonia Comitatus, eius Dominus a Carolo IV. conſtituitur Albertus Bauariæ Dux *IX. VI.* 33, 641
a Suecis intercipitur *X. IX.* 48, 3012
Hannoueranus Elector Archi Theſaurarii munus obtinet *X. XI.* 75, 4014. *X. XII.* 30, 4066
Hanonia ſingulari Tranſactione Comiti reſtituitur *X. X.* 2, 3047
Hanonienſis Comes Philippus Bernhardus fit Princeps Imperii *X. XI.* 126, 4051
Hanſa Teutonicæ Origo & incrementa *VIII.* 12, 510
Hanſeatica Ciuitates contra Huſſitas militant *IX.* 23, 703
Haraldus Daniæ Rex fit Chriſtianus *V. II.* 18, 242
ab Ottone II. vincitur *V. III.* 3, 256
Hardeuicus Ratiſbonenſium Epiſcopus a Friderico Barbaroſſa mulctatur *VII. II.* 8, 384
Harduinus Eporædenſis Marchio creatur Rex Italiæ *V. V.* 5, 276
Harlæus Oxonienſis Comes in Gallorum partes trahitur *X. XII.* 36, 4071
de *Harrach* Comes Ludouicus, contra Teſtamentum poteſtatur *X. XI.* 100, 4033
Hartesburg fanum Crodonis Pr. II. 9, 18
extruit Henricus IV. *VI. III.* 15, 313
ab Henrico IV. reſtauratur 25, 318
Haſelbachius Thomas, Theologus Viennenſis Friderici III. Imp. legatus ad Papam *X. II.* 11, 727. n. 58
de rebus Auſtriæ ſcripſit, Friderico III. Imp. infeſtus 24, 742. n. 73
Haſeluna, ad eam Cæſarei cæſi *X. XI.* 58, 4004
Haſſaciani quinam? *VII. III.* 5, 422
Haſſia Brabantinis obuenit *VIII.* 8, 508
Landgrauio Ludouico III. Pacifico, poſt mortem Alberti II. Imperium offertur, quod tamen recuſat *X. II.* 4, 723
in eam iterum venit Philippus ex captiuitate dimiſſus *X. IV.* 97, 1070
Pappenheimii Progreſſus in eadem *X. IX.* 56, 3015
eius adminiſtrationem Georgius II. Darmſtadienſis, depoſcit *X. X.* 3, 3037
turbatur poſt mortem Guilielmi V. *X. X.* 3, 3037
in eadem Acta nonnulla 36, 3052
inter Landgrauios de reſtitutione Rheinfelſæ controuertitur *X. XIII.* 25, 4091
executio circuli Rhenani ſuperioris in terras Haſſo-Caſſellanas ibid.
Hatto Archi-Epiſcopus Moguntinus, Tutor Ludouici Infantis *IV. IX.* 1, 208
eius perfidia in Albertum Comitem Bambergenſem 3, 209
Hatwanum recuperatur *X. XII.* 36, 4072
Hatburgis Henrici Aucupis Vxor *V. I.* 17, 230
Hauelbergenſis Epiſcopatus a quo fundatus? *V. II.* 29, 253. n. 64
Hazfeldius capitur *X. X.* 27, 3049
ſupremi Iuris Dux declaratur *X. XI.* 6, 3068
Haupt-Recht quid? Pr. III. 17, 42. n. 84
Hazan Baſſa magna clade adfectus, perit *X. VII.* 13, 2020
Hayn vox quid denotet locis adiecta Pr. II. 28, 29
Hedwigis Lotharii Imp. filia Ludouico III. Landgrauio Thuringiæ deſponſatur *VI. V.* 12, 367
Hedwigis vxor Henrici II. *V. V.* 13, 282
Hedwigis Rudolphi I. filia Ottoni Brandenburgenſi deſpondetur *IX. I.* 11, 517
Hergewette Saxonicæ Origo *V. I.* 11, 225
Heidelbergenſis arcis initia Pr. II. 26, 27. n. 11
Academia, quando condita? *IX. VI.* 35, 642. n. 99
incrementa accipit a Pragenſi *IX. IX.* 9, 685
Bibliotheca Romam transfertur *X. IX.* 18, 2081

Heidelberga occupatur *X. IX.* 18, 2080. ibid. 63, 3025
eandem Galli capiunt & diruunt *X. XI.* 66, 4009. 67, 4014
Heidersdorfii in dedenda Heidelberga negligentia *X. XI.* 76, 4054
Heilbronna Ludouico IV. fauet *IX. V.* 9, 583
Heilbronnenſis Receſſus Circulorum Aſſociatorum *X. XII.* 34, 4070
Heldenbucher unde originem? Pr. II. 32, 32. n. 62
Helena deſponſatur Ottoni III. *V. IV.* 9, 269
Helfenſteinius Comes Maximiliani II. ad Papam legatus *X. VI.* 3, 1095
Heluetii illorum Apoſtoli Gallus & Columbanus Pr. II. 34, 34
quando ſe in libertatem vindicauerint? *IX. III.* 12, 550
Priuilegia eorum confirmat Henricus VII. *IX. IV.* 5, 557
Præfectum Imperialem conſtituunt ibid.
horum Fœderis Confirmatio *IX. V.* 8, 583
Belli Cauſſæ & Initia *X. III.* 10, 936
proſcriptio Friderico Auſtriaco, Ergouiam & alia loca capiunt *IX. IX.* 12, 690. n. 88
cum Tigurinis de Iuribus Comitatus Toggenburgici bellum gerunt *X. II.* 9, 725
eorum Priuilegia confirmare renuit Fridericus III. Imp. ibid.
ab iis, Auſtriacis adempta repetit ibid.
ad Baſileam a Gallis furiter pugnantes ad internecionem cæduntur 10, 726. n. 52
conciliantur cum Tigurinis 11, 729
ad Comitia inuitantur & onera Imperii ferre iubentur *X. II.* 44, 760
Carolum Audacem in Burgundia adgrediuntur 48, 765
tribus prœliis vincunt 50, 767
ab iis auxilia petit Maximilianus *X. III.* 5, 929. 25, 950
de iis ad obſequium reducendis ubi actum 25, 950
eos fruſtra ad commune Fœdus Pappenheimius inuitat *X. IX.* 60, 3019
cum iis de Teſtamento Hiſpanico quid actum *X. XI.* 99, 4031. ſq.
Hennebergici Comites fiunt Principes Imperii *IX. IV.* 9, 559
fauent Ludouico *IX. V.* 11, 583. ſq.
HENRICVS AVCEPS, eius parentes *V. I.* 1, 216
vrbes condit Pr. III. 9, 39. *V. I.* 10, 225. n. 65
cur Auceps nominatus? *V. I.* 1, 216
eius mores ibid. n. 9
fit Dux Saxoniæ *IV. X.* 4, 212
contra Conradum arma capit 5, 212
an in gratiam redierit cum Conrado 213. n. 18
Succeſſor a Conrado I. declaratur 9, 214
eius Bellum contra Dalemincios 2, 217
Rex Germaniæ eligitur, & regnum ad familiam transfert 3, 218
non fuit Imperator 4, 218
eius Bella ciuilia 5, 220
contra Burcardum Alemanniæ & Arnolphum Bauariæ Duces bellum gerit 5, 220
Carolus Simplex Galliæ Rex eidem ſe ſubmittit 6, 222
Bellum Lotharingicum 7, 223
Bellum Burgundicum ibid.
Bellum cum Hunnis 8, 223
an auctor Ludorum Equeſtrium? 9, 223
Diſciplina & exercitium militare ab eo ordinatum 11, 225
Bella cum Heuellis & Slauis 12, 226
cum Bohemis & Redariis ib.
Bellum cum Milcenis & Danis 13, 227
Vngaros fugat & de iis triumphat 14, 228
ideo Imperator ab Exercitu adpellatur ib. 229
HENRICVS AVCEPS,
varia Monaſteria fundat 15, 229
moritur ib. 16, 229
Vxor Hatburgis, Liberi 17, 230
HENRICVS II. Imp. Genus & Parentes *V. V.* 1, 271
eius virtutes & vitia ib.
dicitur Claudus, cur? ib. n. 5
electio in Romanorum Regem & Coronatio 2, 272
eius Bellum cum Germanis Principibus 3, 274
eius Bella cum Slauis 4, 275
creatur Rex Italiæ ib.
Expeditiones Italicæ 5, 276
Bohemos tributarios facit 4, 275
coronatur Imperator 6, 277
Boleslaum Bohemiæ Ducem deponit, alium in ipſius locum ſubſtituit ib.
Bellum cum Balduino Flandriæ 7, 278
eius bellum cum Theodorico Comite 8, 278
Metenſem Vrbem occupat ibid.
Rudolphus Regnum Burgundiæ ipſi donat ib. 279
eius conuentio cum Francorum rege ibid.
varios confert Ducatus 9, 279
plures Epiſcopatus & inprimis Bambergenſem fundat & ditat ibid.
Monachus vult fieri 11, 281
Succeſſorem deſignat & moritur 12, 281
eius Vxor laudatur ob caſtitatem ſingularem 13, 282
HENRICVS III. eius nomen & parentes, falſo dicitur Lupoldi Comitis filius *VI. II.* 1, 295
Rex deſignatur & coronatur *VI. I.* 9, 292. *VI. II.* 1, 295
Bellum cum Bohemis 2, 296
Geſta in Hungaria 3, 296
Expeditiones in Italiam 4, 297
Iura in Papam exercet, & Normannis Beneuentanam terram confirmat ibid.
Clementem II. Papam confirmat ab eodem coronatur ibid. 298
Damaſum II. Leonem IX. Victorem II. Papas conſtituit 5, 298
Expeditio eius in Burgundiam 6, 299
Lotharingiam & Belgium ordinat 7, 299
Pacem facit cum Henrico Galliæ Rege 8, 300
eundem ad Duellum prouocat ibid.
Italiam ingreditur ib.
diuerſos confert Ducatus 9, 301
eius bellum Polonicum & cum Luticiis ibid.
filium Succeſſorem deſignat & eum coronari facit 10, 301
Eccleſiam Simonis & Iudæ Goslariæ fundat 11, 302
moritur ibid.
Vxores & Familia 12, 302
HENRICVS IV. Parentes, natiuitas *VI. III.* 1, 304
Patri ſuccedit ſub Tutela Agnetis matris 2, 305
ei turbas mouet Otto Saxoniæ Dux 3, 305
Nicolaum II. Pontificem deſignat 4, 306
matri ſubducitur 6, 308
mores eius & vitia 9, 309
armis militaribus accingitur 10, 310
nuptias celebrat 11, 311
negotium cum Thuringis 12, 312
cum Ottone Bauariæ Duce 13, 312
Maieſtatem in Polonos & Bohemos exercet 14, 313
varia caſtella in Saxonia & Thuringia extruit 15, 313
decimas in Thuringiam introducit ibid.
Saxones coercere conatur ib.
Hildebrandum Papam conſtituit? 16, 314
Saxones quæ ab eo poſtulauerint 19, 315
Bellum cum iisdem 20, 315

HENRICVS IV.
cum iisdem paciſcitur, Saxones eius caſtella diruunt 21, 316
Papam contra Saxones interpellat 22, 317
Bellum Vngaricum 23, 317
Demetrio Ruſſorum Regi auxilia promittit 24, 317
in Saxones ſæuus, qui tamen ſe ipſi ſubmittunt 25, 318
Conradum filium in Comitiis Goslarienſibus an. 1075. conſtituit ſucceſſorem ibid.
a Papa Romam citatur & poſtea eacommunicatur 27, 320
Saxonibus grauis eſt, qui in eum conſpirant 28, 323
cum iisdem denuo paciſcitur 29, 323
Papæ cognitioni ſe ſubmittit ibid.
in Italiam proficiſcitur 30, 324
abſoluitur a banno 31, 324
contra Papam iterum inſurgit 32, 325
contra eum Rudolphus Sueuus eligitur ibid. 326
eius bellum cum Boleslao Polonorum Duce 34, 327
diuerſis præliis a Rudolpho vincitur 35, 328
denuo excommunicatur 37, 329
Gregorium VII. ipſe deponit, Guibertum Papam eligit ibid.
Rudolphum Sueuum vincit & Friderico Henſtaufio Ducatum Sueuiæ confert 38, 330
Filium Saxonibus Regem commendat, qui reiicitur 39, 331
Romam capit 40, 331
Romæ Imperator coronatur ib.
contra Hermannum Lotharingum mouet 41, 232
Expeditio in Sueuiam 42, 333
Iterum excommunicatur ib.
ad Herbipolim profligatur 44, 334
Saxoniam inuadit ib.
recipitur a Saxonibus ib.
Egbertum contra ſe electum inſidiis ſororis trucidari facit 45, 335
ab Vrbano Papa excommunicatur, Mathildianas terras inuadit, Guibertum reſtituit 46, 335
filius Conradus contra ipſum rebellis 47, 336
a Paſchali iterum excommunicatur ibid.
priuatus Leodii miſere viuit 48, 339
eidem multi Principes adhuc fauent 49, 339
Præbendam fruſtra petit ab Epiſcopo Spirenſi ibid.
moritur & cœmiterio eiicitur ibid.
Vxores & Liberi 50, 340
HENRICVS V. Imp. Parentes & natiuitas *VI. IV.* 1, 342
a Patre rex deſignatur *VI. III.* 48, 337
contra Patrem rebellat ibid. 338
Patri Imperium præripit, Inſignia Regni extorquet ib.
Rex Germaniæ a Proceribus creatur ibid.
cum Paſchali II. de Inueſtitura Epiſcoporum contendit *VI. IV.* 3, 343
cum eodem de inueſtitura Epiſcoporum paciſcitur 4, 344
Imperator coronatur, Paſchalem captiuum facit 5, 345
eacommunicatur in Lateranenſi Concilio 6, 346
Terras Mathildianas occupat 7, 347
Gregorium VIII. Papam conſtituit 8, 347 n. 50
cedit Calixto II. Papæ Epiſcoporum Inueſtituras 10, 349
Henricum Lotharingiæ Ducem terris priuat 11, 350
Saxoniæ, Franconiæ, Sueuiæ Ducatus confert 12, 351
Robertum Flandriæ Comitem ſubiugat 13, 351
HENRICVS V. Imp.
Bohemiæ Ducem reſtituit, expeditionem in Hungariam & Poloniam ſuſcipit ib.
nuptias celebrat cum Mathilde 14, 351
turbæ cum Principibus Germaniæ ibid.
Bellum Saxonicum, Prælium ad Welphesholz 15, 352
Bellum cum Rainaldo Barri Comite 16, 353
contra Vangiones, Ludouicum Gallorum Regem, & Petronellam Batauam Expeditionem ſuſcipit 17, 354
Germaniam ſibi vectigalem facere conatur 18, 354
Traiecti moritur ib.
Pſeudo Henrici ib.
Vxor & Familia 19, 355
HENRICVS VI. parentes, natiuitas, mores *VII. III.* 1, 418
cum Conſtantia Sicula nuptias contrahit *VII. II.* 39, 413
Thuringiam ſibi ſubiicere tentat *VII. III.* 2, 418
Negotium cum Henrico Leone & Henrico Iuniore 3, 419
Imperator coronatur 4, 419
an Papa pedibus coronam ipſius a capite deiecerit ib. n. 17
Expeditio in Siciliam contra Tancredum, vxor eius capitur ib. 420
Richardum Angliæ captiuum tenet 5, 421
Apuliam, Calabriam, Neapolim & Siciliam ſubiugat 6, 423
Pœnam de Italiæ Principibus rebellibus ſumit ibid.
varios in Germania Duces & Regem Cypri conſtituit 7, 423
a Guelpho Heres terrarum ſuarum conſtituitur ibid.
Iura in Epiſcopos exercet 8, 424
Expeditionem Cruciatam meditatur 9, 424
Imperium reddere vult hereditarium & Græcum Imperium adfectat 10, 425
Fridericum filium ſuum Regem vult conſtitui ibid.
Græcum Imperium adfectat ibid.
moritur 11, 425
Vxor Conſtantia, an fuerit vetula? filius 11, 427. n. 59
HENRICVS VII. Rex Romanorum Friderici II. Imp. filius declaratur ſucceſſor *VII. VI.* 6, 453. 28, 477
varia habet Comitia 7, 453
offertur ipſi in matrimonium Regis Angliæ Soror ibid.
fit rebellis & captiuus 10, 457
HENRICVS VII. Luzelburgicus Imp. eius Parentes, Mores *IX. IV.* 2, 556
Papa adiuuante eligitur 1, 553
cur Papa Electionem eius maturandam ſuaſerit? ibid. n. 3
a Colonienſi cum vxore coronatur vbi? 555
cur a Colonienſi? ibid. n. 10
Papæ per Iuramentum obedientiam promittit, ab eodem confirmatur ibid. n. 11
Bellum gerit cum Treuirenſibus 3, 557
Fratrem Treuirenſi ſedi præfici curat ib.
Colonienſium Priuilegia confirmat *IX. IV.* 4, 557
Treuirenſi Eccleſiæ priuilegium telonii indulget ibid.
Treuirenſibus priuilegium nundinarum indulget ibid.
Heluetorum Priuilegia confirmat 5, 557
Spiræ comitia celebrat an. 1309. *X. IV.* 6, 557
Bellum contra Eberhardum Würtenbergicum decernit cur? ibid.
Capitis Sententiam contra Ioannem Parricidam pronunciat ib. 6, 558

HENRICVS VII.
- Ioannem filium Ducem Luxenburgenſem facit 7, 558
- Auſtriam a filiis Alberti I. repetit, poſtea tamen ægre licet, eosdem de eodem inueſtit ibid.
- Ioanni Filio Eliſabetham Bœmam & Regnum Bœmiæ procurat 8, 558
- Henricum Carinthium Bohemia expellit ib.
- Comitia Francofurti a. 1310. celebrat 9, 559
- Expeditionem Romanam iodicit & ſuſcipit ib.
- Heonebergicum Principem facit ibid.
- Filium Vicarium Imperii conſtituit ib. 560
- Florentini ei obſiſtunt ibid.
- Varios Italis Præfectos conſtituit, Mediolaoum capit, ferrea ibi corona Rex Italiæ coronatur 10, 561
- Mediolanenſes Exules reſtituit 11, 562
- Italiam omnem excepta Bononia & Padua ſibi ſubiicit ibid.
- Multæ Ciuitates eius Præfectos eiiciunt, cur? ib.
- Italiæ Ciuitates multæ ipſi rebellant 12, 562
- a Papa prorogationem Termini ad coronatiònem conſtituti obtioet 13, 562
- Romam venit, in Laterano coronatur ib. 564
- in vrbe cum aduerſariis infeliciter pugnat ib.
- hi coronatiooem eius turbant ibid.
- ob commeatus inopiam Roma excedit 14, 566
- per Tiburim diminuto exercitu Piſas venit ib.
- Robertum Siculum proſcribit ib. 567
- ad Bellum contra eundem omni modo ſe præparat 15, 567
- Patauioos proſcribit ib.
- magna claſſe Robertum adgredi conatur ibid.
- filiam ſuam Friderici Siculi filio deſpondet ib.
- auxilia ab eodem accipit ib.
- moritur 16, 568
- Mortis cauſſæ quænam? ib.
- ao a Dominicano Monacho veoenum acceperit? 569
- turbæ in Italia poſt ipſius mortem 17, 571
- Guelphis mors ipſius læta ib.
- poſt eandem a Papa declaratur periurus cur? ibid.
- Vxor & liberi 18, 572
- turbulentus Italiæ ſtatus poſt eius mortem IX. V. 15, 589

HENRICVS RASPO Rex Germanorum contra Fridericum II. eligitur VII. VI. 19, 469. VII. VIII. 1, 494
- prælio ad Francofurtom victor, contra Conradum VII. VI. 20, 470. n. 53. VII. VII. 2, 481. VII. VIII. 2, 494
- Rex Clericorum dicitur 9. ibid.
- Comitia eius ibid.
- moritur, cum eo Familia Thuringiæ Landgrauiorum extinguitur ibid. 495
- Vxores ibid.

HENRICVS VII. Angliæ Rex cum Maximiliano I. fœdus facit contra Gallos X. II. 59, 778
- cum Carolo VIII. Rege Galliæ bellum gerit 62, 784

HENRICVS VIII. Angliæ Rex fœderi Clementino ſe iungit X. IV. 29, 1000
- Teroanam Merinorum vrbem obſidet X. III. 41, 966

HENRICVS Galliæ Rex, eum ad duellum prouocat Henricus III. Imp. VI. II. 8, 300

HENRICVS II. Galliæ Rex, limites Galliæ ad Rhenum vsque proferre conatur X. IV. 92, 1068

HENRICVS II. Auſtriæ Dux Bauariæ Ducatum obtinet VII. II. 6, 380

HENRICVS II. Comes Lutzenburgenſis pater Henrici VII. Imp. IX. IV. 2, 556
- eidem Bauariæ Ducatus abiudicatur ibid. 381

HENRICVS AVSTRIACVS fit captiuus Ioannis Regis Bohemiæ, liberatur IX. V. 12, 586

HENRICVS RIXOSVS Henrici Aucupis filius V. I. 17, 231
- bellum contra Ottonem fratrem ſuſcipit V. III. 2, 256
- adpetit Regnum Germaniæ V. II. 3, 233
- in exilium mittitur 7, 235
- a Tancmaro capitur ibid.
- fit Dux Lotharienſium & Bauariæ V. II. 13, 237. V. III. 7, 260
- eius fata & conſpiratio contra Ottooem M. ibid.

Henricus Henrici Rixoſi filius, contra Ottonem III. Quedlinburgi Rex eligitur V. IV. 1, 263

Henricus, Bertholdi filius rebellat contra Heoricum II. V. V. 3, 274. n. 35

HENRICVS BAVARIAE Dux Electiooem Rudolphi Habsburgici impugnat IX. I. 13, 521
- ad Comitia Norbergenſia & Herbipolenſia citatur ib.
- ad Auguſtana d. an. 1275. 14, 521
- Legatum mittit defenſorem ibid.
- Hoſtis Imperii declaratur ibid.
- ſe ſubmittit, eius filio Cæſaris filia vxor datur 15, 522

Henricus Noricorum Dux Alemanniam ioſeſtat VI. V. 4, 360

Henricus Superbus Dux Bauariæ adipiſcitur Ducatum Saxoniæ VI. V. 10, 365
- Conradum III. pro Imp. non adgooſcit VII. I. 2, 368
- cum Alberto Vrſo de Saxoniæ Ducatu contendit 3, 369

HENRICVS BAVARVS in eum Imperatoriam dignitatem transferre conatur Ludouicus IV. IX. V. 23, 600

HENRICVS BRABANTIAE Dux, ei a Papa Imperium defertur VII. VIII. 3, 495

HENRICVS LEO Patri ſuccedit VII. I. 4, 370
- in Saxoniæ Ducatum reſtituitur 5, 371
- petit Bauariæ Ducatum 9, 372
- inter eum & Albertum Vrſum, de terris quibusdam controuerſia VII. II. 4, 380
- eidem Bauariæ Ducatus adſignatur 6, 381. 8, 384
- io Terram Sanctam proficiſcitur VII. II. 30, 401
- Fridericum Barbaroſſam deſerit VII. II. 32, 403
- ad trina Comitia citatur & Feudis priuatur 35, 408
- in terras ſuas vult reſtitui, ſed iterum per triennium in exilium abit VII. II. 38, 413
- ipſe & filius Terras Brunſuicenſes recuperare conatur VII. III. 3, 418

HENRICVS BRVNSVICENSIS Proteſtantes varie vexat, Ferdinandum I. ſpernit, terris exoitur X. IV. 66, 1037
- Smalcaldicis litem mouet 83, 1059
- in locum Mauritii ſuffectus a Confœderatis cootra Albertum Brandenb. 99, 1075

HENRICVS CARINTHIVS Bohemia ab Henrico VII. expellitur IX. IV. 8, 558
- Fœdus cum Friderico Auſtriaco facit IX. V. 4, 577
- idem Fridericum Auſtriacum eligit IX. V. 5, 579
- Bohemiæ Regoum adfectat 11, 583
- moritur 22, 599
- Controuerſiæ de Succeſſione ipſius ibid.

HENRICVS ILLVSTRIS Miſniæ Marchio adpetit Thuringiam VIII. 8, 508
- terras inter filios diuidit IX. II. 4, 537

HENRICVS Haſſiæ Landgrauius, emit Comitatum Cazenellenbocenſem X. II. 41, 754. n. 90

HENRICVS OPVLENTVS Miſnenſis Thuringiam & Altenburgum adquirit IX. I. 28, 530

HENRICVS MOGVNTINVS deponitur a Friderico Barbaroſſa VII. II. 6, 381

HENRICVS de VIRNENBVRG Archi-Epiſcopus Moguntinus excommunicatur IX. V. 28, 609

HEN-

By Google

HENRICVS de VIRNENBVRG Carolo IV. ſe opponit IX. VI. 4, 617
HENRICVS COMES PALATINVS Rheni ad Imperium deſtinatur VI. II. 10, 301
HENRICVS Saxoniæ Dux ei Bauariæ Ducatus adiudicatur VII. II. 6, 381
fit candidatus Imperii 19, 391
HENRICVS IVNIOR Dux Saxoniæ de Palatinatu inueſtitur VII. III. 7, 424
proſcribitur a friderico II. VII. VI. 4, 452
HENRICVS SENIOR Dominus de Plauen Miſniæ fit Burggrauius & S. R. I. Princeps IX. IX. 31, 713
Bohemorum nomine Fridericum III. Imp. eligit X. II. 4, 722
Henricus Goritiæ Comes Vicarius Italiæ IX. V. 15, 590
Henricus Mindenſis Epiſcopus deponitur VII. II. 6, 381
Henricus Papenheimius Imperii Mareſchallus Electionem Rudolphi I. nunciat IX. I. 10, 517
Henricus a Wolfratesbauſen, contra eundem agit Fridericus Barbaroſſa VII. II. 2, 377
Hentius filius Friderici II. nothus VII. VI. 29, 478
Herbipolis vide *Wurzburg*.
Herculis Portum & arcem Cæſareani occupant X. IV. 96, 1070
Hercules Aegyptius an Germanorum Pater Pr. I. 5, 3
ſub Krutmanni nomine apud Argentoratenſes cultus Pr. II. 20, 23
Alemannus an Rex Germanorum fuerit, eidem Boiorum Dux Theodo, lucum & montem dicauit ibid.
Heribertus Archiepiſcopus Colonienſis, Ezonem Comitem Palatinum Germanor. Regem vult coronari V. V. 2, 272
de *Herimburg* Conſiliarius intimus Commiſſarius Cæſareus in cauſſa Megapolenſi X. XIII. 30, 4096
Hermannus Alemanniæ Dux, ei defertur Imperium V. V. 2, 272
Hermannus Bilingus Saxoniæ adminiſtrationem obtinet V. II. 28, 251
Hermannus Haſſus Vnioni Electorali contra Wenceslaum accedit
cum Ruperto Bauaro de Archiepiſcopatu Colonienſi contendit X. II. 47, 763
ei Fridericus III. Imp. Regal. confert 57, 775
Hermannus Iunior, ei conceditur Alemanniæ Ducatus, V. V. 9, 279
Hermannus Badenſis ad biennium condemnatur IX. VI. 17, 624
Hermannus Cilia Comes ſocer Sigismundi Imp. IX. IX. 35, 715
Hermannus Lotharingius contra Henricum IV. Rex eligitur VI. III. 41, 332
vnde Knuffloch dictus ibid. n. 2.
moritur 44, 334
Hermannus Palatinus Comes Rheni ad portationem Canis condemnatur VII. II. 8, 384
Hermannus Thuringiæ Landgrauius inuaditur a Philippo Sueuo, ab Ottone IV. VII. IV. 7, 435
Herminonis Templum Pr. II. 14, 20. n. 28
Hermundurorum & Catiorum ciuile Bellum II. 22, 70
Heroldi litteras Diffidationis Friderici III. Imp. Carolo Burgundo deferunt X. II. 48, 765
Hesdinum captum & dirutum X. IV. 98, 1072
Hertha Sueuorum Dea Pr. II. 19, 23
eadem cum Cybele ibid.
ſingulares ritus in ipſius cultu 30, 30
Hetruria Vicariatus Rudolpho Habsburgico ceditur IX. I. 2, 520
Regem conſtituere cogitat Nicolaus III. Papa ibid.
pleræque vrbes mortuo Henrico VII. Guelphos ſequuntur IX. IV. 17, 571
ciuitates Henrico VII. ſe opponunt IX. IV. 12, 562
Heuelli, eorum regio deuaſtatur ab Ottone III. V. IV. 3, 264
le *Heup* Legatus Britannicus Carolum VI. Imp. grauiter inculpat X. XIII. 53, 4116
Hieronymus Pragenſis, quis fuerit, verum cognomen? doctrinæ? IX. IX. 9, 685
ad Concilium Conſtantienſe euocatur IX. IX. 15, 696
audita captiuitate eo ſe confert 17, 699
ſaluum Conductum petit, eo non impetrato in Bohemiam redit ib.
capitur, publice examinatur, reuocat ib.
pœnitens tamen, ſumma conſtantia comburitur ib.
Hieroſolymarum Vrbs occupatur à Friderico Barbaroſſa VII. II. 40, 414
eam intrat Fridericus II. VII. VI. 9, 455
Hildebrandus vid. Gregorius VII.
Hildegardis Caroli M. vxor IV. I. 6, 123
Hildesheimis vrbs a quo condita, vnde nomen? Pr. II. 17, 22
Hildeſienſium Conuinium X. X. 16, 3045
Controuerſia componitur 22, 3047
turbæ cum Electore Hannouerano X. XII. 38, 4073
Hincmarus Rhemenſis Archi-Epiſcopus, Diadema Lotharienſe imponit Carolo Caluo IV. V. 3, 180
Hiſpanica Succeſſio, de eadem Auſtriis procuranda promittunt Belgæ X. XI. 60. n. 7. 4009
in eius controuerſia neutrarum partium eſſe volunt Principes Correſpondentes X. XI. 99, 4031. ſq.
competitores in eandem qui? ibid.
Iura Gallicana in eandem 100, 4032
Iura Auſtriaca 102, 4035
Hiſpanica Prouinciæ Philippo Andegauenſi ſe ſubiiciunt X. XI. 99, 4031. ſq.
Hiſpani Aſturiæ Principi Homagium præſtant X. XII. 28, 4066
Hiſtoria Germanica ſecundum ſeriem Impp. tractanda V. II. 1, 232
Hochbergenſes Marchiones IX. VII. 10, 652
Hochſtadtium ad illos Sueui Boios a. 1081. vincunt VI. III. 41, 332. n. 3
ad illud Styrumbius profligatur X. XI. 117, 4045
inſigni victoria potiuntur an. 1704. Fœderati 120, 4048
Hohenloici Comites Ludouico Bauaro fauent IX. V. 11, 583
Adolpho Naſſouico ſe opponunt IX. II. 3, 537. n. 19
Hohenſtaufica Gens Sueuiæ Ducatum adipiſcitur VI. III. 38, 330
cum Conradino defecit VII. VIII. 11, 493. n. 79
Hohenſteinenſis Comes Henricus Fœdus contra Schvvarzburgicum facit IX. VI. 8, 620
iisdem quæ oppignorationes Imperii a Carolo IV. factæ 12, 621
Hohenzolleranus (*Io. Georgius*) in Principum numerum cooptatus X. IX. 20, 2084
Holckius Lipſiam capit X. IX. 65, 3022
moritur ib.
Hollandia Comitatus Feudum Imperii IX. III. 8, 547
eam vindicare Imperio conatur Albertus I. Imp. ib.
occupatur a Ioanne Hannouiæ Comite ibid.
in Feudum tamen eum accipit ib.
a Carolo M. Comite Theodorico conceditur in Feudum ibid. n. 33
Feudum Imperii, extinctis maſculis, ad Imperium deuoluitur, vxori Ludouici IV. conceditur IX. V. 33, 613
eam Geldri ingrediuntur, turbas ibi mouent X. III. 45, 970

Hollandia
Comitatus, factione Aſellorum & Hamatorum turbarus a Maximiliano I. pacatus X. II. 53,771
eius dominus a Carolo IV. conſtituitur Albertus Bauarus IX. VI. 33,641
Holſatia Comitatus conceditur Adolpho de Schauenburg VI. IV. 12, 350
Comes Adolphus pellitur VII. I. 3, 369
Comitatus ab Imp. Friderico III. in Ducatum euectus, Chriſtiano I. Daniæ Regi conceditur X. II. 46,762
geſta quædam in eadem X. X. 24,3048
Duces, ſupremi Iuris in Ducatu Slesvvicenſi facti X. XI. 6,4068
Controuerſiæ an. 1699. & 1700. X. XI. 96, 4029. ſq.
Holſato-Gottorpienſis Dux Chriſtianus Albertus a Daniæ Rege Rendsburgi in cuſtodiam datur X. XI. 32,3089
a Danis infeſtatur 63,4007
Holtzſchuch Pſeudo-Fridericus VII. VI. 30, 479
Honorius pacem facit cum Francis III. 24, 102
Honorius fit Papa VI. III. 5,306
Honorius IV. Papa fruſtra Decimas in Germania petit IX. I. 26,528
Vicarium Italiæ conſtituit 29, 531
Hora Planetis adſcriptæ Pr. II. 10, 18
Horum Progreſſus ad Rhenum & in Sueuia X. IX. 62,3021
Horologius comparandis totas dies deſtinat Rudolphus II. X. VII. 1,2010
Hogerus Mansfeldiæ Comes, deſtinatur ab Henrico V. ad Saxoniæ Ducatum VI. IV. 15, 352
occiditur in prœlio ad Welpheſholz ibid.
Huobbouckinum Hamburgum Pr. III. 8,39
Hugo Magnus Pariſiorum Comes, bellum gerit contra Ottonem M. V. II. 17,241
Hugo Italiæ Regnum occupat V. I. 4,219
Huium a Fœderatis captum X. XI. 80, 4016. 114, 4044
a Bauariæ Electore occupatum, ſed recuperatum X. XII. 6,4054
Hulſſe eylende quid? X. II. 61,780. X. III. 5, n. 57. 928
Humbertus Delphinatus Princeps, eundem Philippo Valeſio cedit IX. VI. 24,632
fit Cardinalis & Patriarcha ib.
Humbertus Delphinus Viennenſis IX. V. 27, 607
Hundreda Germanorum quid? Pr. III. 3,36. n. 7
Hundhemius Baro, Pacem Raſtadtienſem promouet X. XIII. 13,4084
Hungari vide Vngari
Hunibaldus Scriptor fabuloſus Pr. I. 7, 3. III. 1, 84. n. 1
Hunniades vide Coruinus.
Hunnicum Bellum Caroli M. IV. I. 30, 142
Hunningenſe munimentum Cæſarei capiunt X. XI. 39,3092
Huſs Ioannes, quis fuerit, vnde nomen? IX. IX. 9, 685
contra Indulgentias inſurgit ibid.
Wiclefi doctrinam amplectitur ibid.
decertationes cum Teutonicis in Academia Pragenſi ib.
Wenceslaum Imp. donis fauentem reddit ib.
Rector Vniuerſitatis Pragenſis eligitur ib. 686
in templo Bethlehem, Paſtor contra Papatum prædicat 10,686
Romam citatur, excommunicatur ibid.
a Papa ad Tribunal Chriſti prouocat ib.
Conſtantiam euocatur, capitur 15,696
poſt iniquiſſimum Proceſſum comburitur 16, 698
an ante mortem dixerit: *Hodie* anſerem uritis &c. ib. n. 50
Huſſita iis fauet Wenceslaus IX. VII. 20,658
Huſſita
eorum motuum Cauſſæ, Origines & Progreſſus IX. IX. 9,685. 10,686
condemnantur 16,698. 17,699
arma capiunt ibid.
de nouo Rege creando deliberant ibid.
eorum geſta, crudelitas victoriæ 18, 700. ſqq.
diuiduntur in Factiones 22,702
variis artibus a Sigismundo tentantur 26,706
ad Concilium Baſileenſe inuitantur ibid.
mittunt eo Legatos, & IV. Magiſtros qui doctrinas defendant ib.
eos ad obſequium reducere conatur Iulianus Cardinalis ibid.
conuentiones inteſtinæ Procerum & Populi 27, 706
paciſcuntur cum Sigismundo, conceſſa Communione ſub vtraque 28,707
Huxaria Monaſterienſi Præſuli ſe ſubmittit X. XI. 20, 3079

I.

Iacobus Treuirenſis Archi-Epiſcopus Fridericum III. Imp. eligit X. II. 4, 723
Iacobus Treuirenſis Elector a Papa Eugenio IV. deponitur X. II. 16,731
Iacobus IV. Scotorum Rex Angliam bello adgreditur X. III. 41,966
Iagen, vox vnde? Pr. II. 21, 19
Ianſonius Cardinalis pacem ſollicitat X. XI. 84,4019. n. 17
Iaphet Pater Germanorum Pr. I. 4, 2
Idioma Imperii quodnam? IX. I. 27, 529
Linguam Germanicam decernit Sigismundus Imp. IX. IX. 33, 713
Gallicum in Pace Raſtadtienſi adhibitum præiudicio non debet eſſe X. XIII. 13, 4084
Idolum, eius forma quæ? Pr. II. 3, 15. n. 97. 4, 16. n. 84
Idololatria dediti Vngari conuertuntur V. V. 9,279. n. 85
Iecha Thuringorum Idolum a Bonifacio deſtruitur Pr. II. 11, 19
an Romanorum Diana? ib.
Iecheburgum arx vnde nomen? Pr. II. 11,19
ad illud Vngari victi male dicuntur V. I. 14, 229. n. 98
Iena direpta X. IX. 47, 3010. X. X. 2,3037
Ienoam Cæſarei occupant X. XI. 91,4025
Ieſuitæ ex Bohemia proſcripti X. VIII. 9, 2052. IX. 4, 2060
in eandem reducuntur 15, 2076
ſcriptis Bellum Tricennale ſufflammant 7. n. 81. 2065
Ignes Sacrilegi prohibentur III. 35, 111
Ietta mulier fatidica pro Dea culta Pr. II. 26,27
Ilbesheimenſes Tractatus qui? X. XIII. 11. n. 76. 4082
Ilerda a Carolo III. occupatur X. XII. 9,4054
a Gallis recuperatur 20, 4060
Illegitimi Filii in Feudis illuſtribus legitimis Adgnatis prælati exemplum X. II. 23,741
Imagines Teſtes Veritatis IX. IX. 10, 686
& Statuas ex templis eiicit Caroloſtadtius X. IV. 15. n. 31. 984
Imma, num Caroli M. filia fuerit? IV. I. 7, 124
Imagina Vxor Adolphi Naſſouici IX. II. 11, 543
Immiſſionis illuſtris in Ducatum Lüneburgenſem exemplum IX. VII. 23. n. 20. 660
Imperator Romano-Germanicus verus, quis? ex Decretis Reuſenſibus & Francofurtenſibus IX. V. 19, 595
eius Dignitas transfertur in Germanos V. II. 24,247
eadem cum Italia eſt nexa VIII. 21, 225
eandem quo Iure Carolus M. obtinuerit? IV. I. 35, 145

Imperator
eius Iudex Palatinus in quibus cauſſis? IX. III. 8, 547. n. 37
idem Iudex a Friderico III. agnitus X. II. 9, 725
Ius in Papam Romanum V. II. 24, 247. VI. II. 5, 298. ſq.
an neceſſario a Papa vnctus, conſecratus & ordinatus eſſe debeat? IX. V. 34, 602
Succeſſorem an inconſultis Electoribus ſibi adſciſcere queat IX. V. 23, 600
cui æmulus Imperii, poſt ſex hebdomadum obſidionem Francofurtii ex antiqua conſuetudine intromittitur IX. VI. 9, 620. n. 42
Imperatores Romam aduenıantes quomodo excepti X. II. 21. n. 35. 738. 43. n. 16. 757
coronandi vna nocte, ante Romam manet, cur? 21. n. 38. 738
ad Vrbem accedentes Libertatem Romanis iuramento confirmant ib.
Papæ Palafredum conſcendenti dextratoris officium præſtant 740
Patrimonium Petri ingreſſuri, quid Pontificibus iurent? 738
eorum ſedes vbi olim? hereditatias quisnam primus introduxerit? IX. V. 32, 611
Titulo hoc a quo tempore ſtatim poſt electionem vti cœperint? X. III. 27. n. 63. 952
Imperatorum Teutonum Periodus, ab Ottone M. deducta V. II. 1, 232
Imperium Romanum eius Maieſtas quando conciderit VIII. 7, 508
Carolingi hæreditario iure poſſederunt VI. I. 8, 217. ſq.
Abdicationis ab eodem inconſultis Electoribus factæ Exemplum IX. V. 23, 600
eius Decretum contra Gallos X. XII. 27, 4065
Translatio in Gallos tentata, ſed impedita IX. IV. 1, 553
Interregnum, annis XIX. VIII. 1, 500
Iura confirmat Otto III. V. IV. 5, 266
Induciæ inter Ioannem Lüzelburgicum Reg. Boh. & Auſtriacos IX. V. 22, 599
inter Auſtriacos & Vngaros d. an. 1446. X. II. 14, 731
Nouennales inter Ludouicum XI. Galliæ Regem & Carolum Pugnacem 15, 769
inter Maximilianum I. & Ludouicum XI. an. 1478. 52, 771
inter eundem & Ludouicum XII. de an. 1500. X. III. 15, 941
Margendorffenſes inter Fridericum III. Imp. & Coruinum Vngariæ Regem d. an. 1487. 56, 774
cum Venetis X. III. 29, 953. ſq.
de induciis fruſtra cum Venetis actum 34, 958. ſq.
pacem petunt 32, 956
inter Maximilianum I. & Venetos ad X. dies 36, 961
Caroli V. cum Papa X. IV. 31, 1001
Caroli V. cum Henrico II. 98, 1072. ſq.
cum Turcis quinquennales Ferdinandi X. V. 6, 1085
earundem prorogatio X. VII. 9, 2017
Brunſuicenſes cum Cæſare X. IX. 26, 2090
inter Guſtauum Adolphum & Polonos X. IX. 39, 3004
Stumsdorffenſes 79, 3033
inter Suecos, Gallos, Colonienſem ac Bauarum, Vlmæ concluſæ X. X. 34, 3052
a Turcis fruſtra ab Imp. Leopoldo expetitæ X. XI. 8, 3070
Indulgentiæ, inſignia Imperii videntibus conceduntur Magnæ IX. VI. 22, 631
a Io. Huſs impugnatæ IX. IX. 9, 685
Innocentius II. Papa conſtituitur, auxilium petit a Lothario Imp. VI. V. 6, 362
Innocentius III. P. R. Sueuicæ Domui eſt infeſtus VII. IV. 3, 429. n. 14
Innocentius IV. P. R. eum eodem controuerſiæ Friderici II. Imp. VII. VI. 17, 465
Innocentius V. Rudolphum Habsburgicum Italia arcet IX. I. 2, 520
Innocentius VI. P. R. Feſtum Armorum Chriſti in Germania conſtituit IX. VI. 16, 623
a Clero Germanico pecuniæ ſubſidia fruſtra petit 21, 630
inſignia Imperii videntibus indulgentias concedit 22, 631
Innocentius VIII. P. R. varia Gravamina contra eum in Comitiis Noribergenſibus d. an. 1487. proferuntur X. II. 58, 776
Innocentius X. eius Nullitatum declaratio X. X. 38, 3055
Innocentius XII. pacem ſollicitat X. XI. 84 4019
Ingelheimum an Caroli M. locus natalis IV. I. 4, 121
Ingi vox notat poſteritatem Pr. II. 7, 17
Ingolſtadtienſis Academia quando condita? IX. IX. 9, 685. n. 57
Inſignium Germanicorum Origo Pr. III. 23, 41. ſq.
Inſignia Imperii Henrico Aucupi oblata IV. X. 9, 214
Conrado II. VI. I. 2, 284
in arce Hammerſtein adſeruata VI. IV. 18, 354. n. 5
extorqoentur Henrico Superbo VII. I. 2, 368
fratri committit Otto IV. VII. V. 11, 447
ea Leopoldus II. Ludouico Bauaro tradit IX. V. 12, 586
a Ludouico Brandenburgenſi accipit Carolus IV. ea in Bohemiam transfert IX. VI. 16, 623
in eorum memoriam Innocentius V. feſtum Armorum Chriſti inſtituit ibid.
quænam? 22, 631. n. 6
eadem magna ſolennitate publice oſtendit Carolus IV. ibid.
per Wenceslaum Imp. in arcem Carlſteinenſem deducuntur IX. VII. 20, 658
Sigismundus in Hungariam, inde Noribergam cum conſenſu transfert IX. IX. 33
eorundem Tutelam prætendunt Aquisgranenſes, eandemque publicis ſcriptis defendunt X. XIII. 6, 4077
Inſpiratorum Secta apud Germanos oritur X. IV. 26, 993
Inſtrumentum Oſnabrugenſe cum Suecis, & Monaſterienſe cum Gallis Pacis Weſtphalicæ nomine veniunt X. X. 39, 3056
capita iisdem comprehenſa ibid.
Inſulæ in Rheno natæ cui competant IX. II. 10, 543
Inſularum (Caſtelli) Obſidio & Occupatio X. XII. 23, 4063
Interim conſtitutio, a quibus compoſita, Papæ ad eandem Animaduerſiones, publice recitatur, conſultationes de eadem recipienda X. IV. 81, 1054
ob eandem non receptam plures Sacerdotes ex Sueuia eiiciuntur ibid. 1057
ob eandem Conſtantienſes & Magdeburgenſes proſcribuntur ibid.
occaſione eiusdem Controuerſiæ Adiaphoriſticæ ortæ ib.
Interregnum Germaniæ Magnum *VIII.* 1, 500. ſqq.
eius initium ibid.
durauit XIX. annos, multorum malorum cauſſa 2, 501
turbulentus ſtatus eius tempore 7, 507
Terræ eiusdem tempore occupatæ reſignantur Rudolpho Habsburgico *IX. I.* 13, 521
V. menſium poſt mortem Maximiliani I. *X. IV.* 4, 969. ſqq.
eo durante multa per Sueuiæ Comites occupantur, quæ reddere coacti ſunt ab eodem ib.

de *Inueſtitura* Epiſcoporum controuerſia oritur *VI. IV.* 3, 343
hanc Paſchali II. certo Pacto cedit Henricus 3, 343
ceditur Calixto II. Papæ 10, 349
eandem repetere volens Lotharius Imp. a Bernhardo prohibetur *VI. V.* 5, 361
eandem repetit Otto IV. *VII. V.* 7, 444
eam in Electione diſſidioſa ſibi ſeruant Impp. *VII. II.* 5, 380
Inueſtitura Simultanea a Lauenburgicis neglecta Succeſſionem in Electoratu Saxonico ipſis eripit *IX. IX.* 31, 710
an in Feudis Regalibus locum habeat? *X. XI.* 71, 4011
Feudorum Regalium cæremonia, in Friderici Electuris Brandenburgici Inueſtitura, Conſtantiæ facta obſeruatæ *IX. IX.* 31, 710. n. 50
eam negligentes Principes proſcripti olim *X. II.* 46, 763
Ioachimici cum Inſcriptione BESS. LAND. VND LVD. VLORN. ALS EN FALSCH AID GESCHWORN. an a Philippo Haſſo cuſi? *X. IV.* 79. n. 64. 1053
in Guſtaui Adolphi mortem cuſi *X. IX.* 58, n. 5. 3018
cum Inſcriptione in victoriam Brandenburgici ad Fehrbelinum cuſi *X. XI.* 31. n. 93. 3088
Ioanna Regina Neapolis Clementi IV. Auenioneoſem Ciuitatem vendit *IX. VI.* 24, 633
Ioanna Sabaudiæ duciſſa Fridericum III. Imp. cum Carolo Audace conciliare conatur *X. II.* 47, 765
Ioannes Bohemiæ Rex Parentes eius & vxor *IX. IV.* 18, 572. ſq.
fit Rex Bohemiæ, iure vxorio *IX. IV.* 8, 558
coronatur a Moguntino ibid.
Vicarius Imperii a Patre conſtituitur 9, 560
Electinni Friderici Auſtriaci obſiſtit *IX. V.* 4, 577
Ludouicum IV. in prœlio ad Muhldorfium iuuat 11, 583
Henricum Auſtriacum captiuum dimittit 585. ſq.
inter Ludouicum IV. & Ottonem Auſtrium Pacem conciliat *X. V.* 14, 589
Vicatium Italiæ agit, eandem ſibi ſubiicere tentat *X. V.* 21, 599
Carolo IV. filio Imperium quærit, indignante Ludouico IV. ibid.
eidem tamen iterum reconciliatur ibid.
Carinthiam præterito filio Auſtriacis conceſſam vindicare conatur 22, 599
Iuratus hoſtis Ludouici IV. fit ibid.
Character eius animi 23, 600. ſqq.
genero Henrico Bauaro contra Ludouicum IV. adſiſtit ibid.
de exauctorando Ludouico IV. cogitat 27, 608
nouam eiusdem Excommunicationem procurat 28, 608
ei Sileſiæ Proceres & Nobiles Allodia ſua in Feudum offerunt *IX. VI.* 35, 642
in Creſpiacenſi prœlio occumbit *IX. VI.* 1, 615
liberi *X. V.* 22, 599. ſq.
Ioannes Io. R. Bohemiæ Filius, præteritur a Ludouico *IV.* in ſucceſſione Henrici Carinthii *IX. V.* 22, 599
per diuortium ipſi Maultaſchia vxor eripitur 33, 612
Ioannes Alchymiſta Friderici Brandenburgenſis filius iure vxorio Electoratum Saxoniæ fruſtra petit *IX. IX.* 31, 710
Ioannes Brandenburgicus Dominium Directum in Ducatum Stettinenſem remittit, Ius Succeſſionis autem reſeruat *X. II.* 63, 786. n. 72
Ioannes Princeps *Burgundiæ* infenſus Turcarum hoſtis *IX. IX.* 3, 680
ad Nicopolim ab iisdem capitur ibid.
Ioannes Cameracenſis Epiſcopus, depoſito Iacobo Treuirenſi fit ibidem Archi-Epiſcopus *X. II.* 16, 732
Ioannes Archi-Epiſcopus *Moguntinus* an cædis Friderici Brunſuicenſis auctor *IX. VII.* 23, 660. n. 20
Ioannes XII. P. R. iuramentum præſtat Imp. *V. II.* 22, 246
rebellis deponitur 23, 247
Ioannes XVIII. Fundationem Epiſcopatus Bambergenſis confirmat V. V. 10, 280
Ioannes XXI. P. R. eius negotia cum Rudolpho Habsburgico *IX. I.* 12, 520
Ioannes XXII.
primum Roberti Siculi Cancellarius *IX. V.* 51, 589. n. 71
compromiſſo in ipſum facto ſeipſum eligit ib.
vacante Imperio iurisdictionem ad Papam deuolutam aſſeris ib.
eandem per Legatum exercere adſectat ibid.
Ludouicum Bauarum confirmare recuſat ibid.
cauſſa odii in Imp. ſingularis ib. n. 73
per Legatum ſuum Mediolanenſes vexat. 16, 590
Ludouico mandat vt Imperio ſe abdicet. ibid.
eundem excommunicat ibid. 591
Philippum Pulchrum Imp. facere conatur 171, 592
Electores in primis Eccleſiaſticos ad noui Reg. Electionem ſtimulat ibid.
Romam inuitatus redire recuſat ibid. 19, 594
in Synodo Romana deponitur, & Hæreticus declaratur ib. 595. n. 1
in effigie comburitur ibid. 596. n. 2
ipſi ſe ſubmittit Nicolaus V. a Ludouico Papa conſtitutus ibid. 597. n. 2
eidem pacem offert Ludouicus IV. hoc abnuente 23, 600
moritur ibid.
eius Acta in comitiis Renſenſibus d. a. 1338. annullantur 24, 603
Ioannes XXIII. Io. Huſſum Romam citat. *IX. IX.* 10, 686
Iuri ſuo Papali renunciat 12, 688. n. 74
ſub ſerui perſona Schaffhuſiam elabitur ſe tamen excuſat ibid. 689
miſſa legatione reuocatur ibid.
Conſtantiæ promiſſa omnia reuocat ib. 690
qua ſolennitate? ibid. n. 84
capitur 691. n. 90
ob horrenda crimina deponitur ib. n. 91
carceri mancipatur, liberaliter tamen habitus a Ludouico Palatino ib. n. 93
fit Cardinalis Tuſculanus ib. 692
Ioannes Parricida quis? *IX. I.* 31, 534. *IX. III.* 13, 550. *IX. IV.* 6, 558
Ioannes Dux Saxoniæ Inferioris, Votum Electorale Saxonicum poſtulat *IX. V.* 5, 578
Ioannes Dux Gœrlicenſis titulo Marchionis Brandenburgici fuit vſus *IX. VI.* 23, 632
Ioannes Saxoniæ Princeps Carolum Burgundum Friderico III. Imp. conciliare ſtudet *X. II.* 48, 765
Ioannes Erneſtus, Dux Vinarienſis, eius geſta in Sileſia & Mors *X. IX.* 29, 2093
Io. Erneſtus Dux Salfeldenſis in Coburgenſes terras prætendit *X. XI.* 94, 4028
Ioannes Fridericus, Elector Saxoniæ a Cæſare victus capitur *X. IV.* 77, 1048
mortis ſententiam imperterritus accipit 78, 1050
ceros conditionibus vitam redimit, conſtantem in Religione ſe exhibet ibid.
Interim reiicit 81, 1057
poſt quinquennalem captiuitatem liberatus 91, 1067
in Saxoniam liber dimiſſus 97, 1070
Electoralem dignitatem ſibi reſtitui petit 100, 1075

Ioannes

Ioannes Fridericus Saxoniæ Dux Grumbachium recipit, pro eodem intercedit *X. VI.* 8, 2001. ſqq.
Grumbachio & adſeclis ſe ſociat ibid.
admonetur a multis ib.
eius ſubditi Io. Guilielmo, fidem præſtare iubentur 9, 2005. ſq.
Viennam abducitur, moritur ibid.
Ioannes Georgius Marchio Iægerndorffius cum Friderico Palatino proſcriptus *X. IX.* 14, 2074
Io. Georgius I. Saxoniæ Elector, de eo in Bohemorum Regem eligendo deliberatur *X. IX.* 4, 2061
Conuentum a. 1620. Lipſiam indicit 8, 2066
Luſatiam pro Cæſare recuperat 11, 2069
contra translationem Electoratus Palatini proteſtatur 20, 2082
Luſatiam fiduciario iure obtinet ibid.
inducias inter Cæſarem & Danum promouere ſtudet 26, 2090
ad conuentum Ratisbonenſem a. 1630. venire recuſat 37, 3000
Proteſtantium Conuentum a. 1631. Lipſiæ celebrat 42, 3006
neutrius partis ſe inter Cæſarem & Suecos declarat ibid.
Suecorum Regi ſe iungit 47, 3010. ſq.
Lipſienſi prœlio intereſt ib.
multas Bohemiæ vrbes inuadit 50, 3012
e Bohemia eiicitur 54, 3014
a Cæſareis vexatus Guſtaui Adolphi opem implorat 57, 3016
prœlio ad Lützenam intereſt. 58, 3017
terras ſuas recuperat 59, 3018
Proteſtantium nouum conuentum meditatur 60, 3019
cum Electore Brandenburgico agit ibid.
cum Cæſare bellum continuat 65, 3022
Suecorum directorium ægre fert 70, 3025
pacem Pragenſem a. 1635. facit 75, 3029
Luſatiam pleno iure adipiſcitur ib.
contra Suecos mouet 78, 3032
Magdeburgum occupat 79, 3033
ad Wittſtockium a Suecis vincitur ibid.
Ferdinandi III. electionem impedire conatur 81, 3034. ſq.
a Suecis vexatur *X. X.* 8, 3039
Luſatiam a Suecis purgat 16, 3044. ſq.
prœlio ad Lipſiam a. 1642. a Suecis vincitur 18, 3046
inducias cum Suecis pangit 30, 3050
eius Mors & Teſtamentum 47, 3061
Ioannes Georgius III. Saxoniæ Elector, in Succeſſionem Saxo-Lauenburgenſem prætendit, & poſſeſſionem adprehendit *X. XI.* 71, 4011
contra Gallos ducit, moritur 73, 4012
Ioannes Georgius Iſenacenſis, Dux Imperialis Exercitus *X. XI.* 39, 3092
Iunior, petit Succeſſionem Ienenſem 72, 4012
Ioannes Guilielmus Dux Iuliacenſis, Cliuenſis ac Bergenſis ſine heredibus extinctus *X. VII.* 34, 2037
Ioannes Guilielmus Palatinus Elector Veldentini Ducatus Poſſeſſionem adprehendit *X. XI.* 79, 4015
de loco Electoratus priſtino inueſtitur *X. XII.* 24, 4063
Ioannes Guilielmus Dux Saxo-Gothanus in obſidione Telonis Martii occiditur *X. XII.* 19, 4059
Ioannes Guilielmus Princeps Ienenſis moritur, controuerſia de ipſius ſucceſſione *X. XI.* 72, 4012
Ioannes Sigismundus Brandenburgicus Elector fit Reformatus *X. VIII.* 5, 2050
Ioannes Sigismundus Tranſyluaniæ Princeps regio titulo renunciat, Tranſyluania iure hæreditario ei relinquitur *X. VI.* 12, 2007
Iodocus fit Marchio Morauiæ *IX. VI.* 36, 643
Vicarius Italiæ a Wenceslao Imp. conſtituitur *IX. VII.* 5, 648
Iodocus
Wenceslaum Imp. captiuum facit 15, 653
depoſito Wenceslao a quibusdam Rex eligitur *IX. VIII.* 1, 663. n. 13
contra Sigismundum a duobus eligitur, moritur *IX. IX.* 6, 681
an eius electio legitima fuerit? *IX. IX.* 6, 684. n. 43
Iodutte Saxonum dea, vnde originem habeat Pr. II. 18, 22. n. 52
Iolanta Friderici II. vxor *VII. VI.* 9, 454. 27, 477
Iordanus Comes Siciliæ Regnum adſectat, punitur ab Henrico VI. *VII. III.* 6, 423
IOSEPHVS Imp. eius natiuitas, & mores *X. XII.* 1, 4052
Fit Rex Vngariæ & Romanorum, Landauii obſidioni intereſt 2, 4053. *X. XI.* 59, 4005. 121. 4048
Vlmam, Donawertham & Landauium in priſtinum ſtatum Imperii reſtituit. Marlbroughium Principem facit Imperii *X. XII.* 3, 4053
Bellum cum Gallis continuat 4, ibid.
Expeditio ad Moſellam & Mosam 6, 4054
Bauariæ Electorem banno notat, Colonienſem Electorali dignitate priuat, 9, 4055
Bellum contra Gallos continuat 11, 4056
Conuentionem facit Altranſtadtienſem cum Suecis 15, 4058
Cameralis Iudicii Viſitationem decernit 16, 4059
ipſi per Capitulationem Mediolanenſem Galli Italiam cedunt 17. ibid.
cum Papa Controuerſias habet 22, 4060. ſq.
cum Papa paciſcitur ibid.
cum Sabaudiæ Duce controuerſiæ ibid.
de Exercitu Neutralitatis in Pomerania ſollicitus 30. ibid.
de Pace conſilia 33, 4068. ſq.
bellum Vngaricum continuat 36, 4072
Pacem cum Vngaris facit ib.
Camerale Iudicium aperit 37, 4073
mors & familia 39, 4074
Ioſephus Clemens eligitur Archi-Epiſcopus Colonienſis *X. XI.* 65, 4008
fit Epiſcopus Leodienſis 78, 4014
dignitate Electorali & terris priuatur *X. XII.* 9, 4055
Ipra a Gallis captæ *X. XI.* 42, 3093
Irene vxor Philippi Sueui *VII. IV.* 12, 439
Irmengarda Ludouici Pii Vxor, eius fata *IV. II.* 7, 156. n. 88
Irmengardis Vxor Lotharii *IV. III.* 2, 167
Irmentrudis Caroli Calui Vxor *IV. V.* 9, 186
Irmenſula præcipuum Saxonum Idolum Pr. II. 13, 19. ſq.
deſtruitur *IV. I.* 14, 129
Irmin vocabulum Pr. II. 15, 21
Irnerius primus priuata auctoritate Ius Iuſtinianeum prælegit *VI. V.* 9, 364
Iſabella Vxor Friderici II. *VII. VI.* 27, 477
Iſenacum Regno Romano ſubditum *IX. III.* 11, 549
Iſis Sueuorum Dea Pr. II. 19, 23
Italia eius ſtatus tempore Ottonis M. *V. II.* 20, 243. n. 94
eius Proceres Conrado II. fidem promittunt *VI. I.* 3, 285
Principes de Henrici IV. ſubmiſſione Papæ facta non contenti *VI. III.* 32, 325
eam ſubigit Lotharius *VI. V.* 7, 363
eius Regalia ſibi vindicat Fridericus Barbaroſſa *VII. II.* 18, 390
eius Proceres ſubiectionem promittunt Ottoni IV. *VII. IV.* 4, 442
eam in ordinem redigit Fridericus II. 13, 459. 19, 469
Imperio Romano ſe ſubducit *VIII.* 7, 508

Italia
ab eadem Rudolphum I. expeditione cruciata auertere conatur Papa *IX. I.* 12,519. n. 48
eius multas ciuitates Rudolphus I. Papæ cedit *IX. I.* 12, 520
ab eadem Rudolphum I. expeditione cruciata auertere conatur Papa 12, 519. n. 48
eius Ciuitatibus Libertatem vendidit Rudolphus Habsburgicus 29, 532
eius multæ ciuitates Henrico VII. rebellant *IX. IV.* 52, 562
eadem poſt Henrici VII. mortem turbata 17, 571
eius ſtatus turbulentus, defuncto eodem ſub Ioanne XXII. Papa *IX. V.* 15, 589
eius varias vrbes capit Carolus IV. *IX. VI.* 25,635
eam relinquit Carolus VIII. Galliæ Rex *X. III.* 6, 932
eius oras infeſtant Franci & Turcæ *X. IV.* 90, 1065
in eam an. 1701. irrumpit Eugenius *X. XI.* 105, 4037
eius Feuda repetit Leopoldus *X. XI.* 112,4042
eam Galli Cæſareis dedunt *X. XII.* 17, 4045
Iubilaum Bonifacii IX. d. an. 1400. *IX. IX.* 9,685
Euangelicorum I. *X. VIII.* 8, 2052
Euangelicorum II. *X. XIII.* 34, 4098
Iudai Francofurti cremantur *IX. VI.* 14, 622
Index Imperatoris Palatinus *IX. III.* 8, 547. n. 37
a Friderico III. Imp. agnitus *IX. II.* 9, 725
Indices Pacis Publicæ conſeruatores, qua ratione conſtituti *IX. VI.* 17, 624
Iudicii Aul ci Conſtitutio *X. III.* 38, 962
de eodem Proteſtantium querelæ *X. VII.* 24, 2029
eius Nouæ ordinationis Proiectum *X. VIII.* 6, 2050. ſq.
Iudicium Camerale Aulicum a Friderico III. Imp. conſtitutum *X. II.* 46, 763
Iudicium Feudale ad quos in Imperio Romano pertineat? *IX. IX.* 31, 712. n. 60
Iudicia Germanorum Veterum Pr. III. 20, 42.
Iudicium Gladiatorum *V. II.* 28, 250
Iudicium Imperiale, de eo ad tuendam Pacem publicam formando, ſub Friderico III. Imp. deliberatur *X. II.* 42, 756
Iudicium Mortis Marti a Gentilibus tributum Pr. II. 5, 16. n. 91
Iudicium Reuiſorium in Camera decernitur *X. VII.* 27, 2032
Iudicium Sanguinis Pragæ formatur *X. IX.* 15, 2076
Iudicium Vehmicum, de eo reformando conſultat Sigismundus Imp. *IX. IX.* 33, 613
Iudicium Vomerum Ignitorum ad illud prouocat Richardis *IV. VII.* 27, 199
in Cunigunda Henrici II. Vxore *V. V.* 13, 283
Iudicium Weſtphalicum, eius abuſus emendare conatur Fridericus III. *X. II.* 7, 724
eius Reformatio *X. III.* 5, 931. 38, 963
Iudicialis tertia dies olim conceſſa *VII. II.* 35, 409. n. 42
Iuditha in monaſterium detruditur *IV. II.* 7, 156
ex eo in exilium mittitur 12, 160
Iuditho Henrici III. filia Boleslao Polonorum Duci nupta *VI. II.* 52, 303
Iuica Inſula a Fœderatis occupata *X. XII.* 11, 4057
Iuliacenſes Marchiones cum Brandeburgicis de Sceptri Regalis geſtatione contendunt *IX. V.* 15, 622
Iuliacenſis Marchionatus fit per Carolum IV. Ducatus *IX. VI.* 15, 622
Dux Guilielmus de Geldriæ Ducatu inueſtitur ab eodem ibid.
de Iuliacenſi Ducatu inueſtitur Guilielmus Iunior *X. II.* 57, 775
Succeſſio, Alberto Animoſo, Saxoniæ Duci a a Friderico III. promittitur 63, 786
Iuliacenſis Marchionatus de eadem Controuerſia inſignis *X. VII.* 34, 2037. ſq. *X. X.* 42, 3058
ea componitur ibid. *X. XI.* 17, 3077
Iuliacenſibus & adiunctis Terris Galli tributa imperant *X. XI.* 36, 3091
Iulianus Imp. Francos vincit *II.* 28, 78
Iulianus Cardinalis Oratione Huſſitas ad obſequium reducere conatur *IX. IX.* 26, 706
Eugenii IV. legatus Vladislai Poloni & Ladislai poſthumi de Regno Vngariæ controuerſias componit *X. II.* 12, 729
Vladislaum & Vngaros a præſtito iuramento abſoluit & ad pacem cum Turcis frangendam excitat 13, 730
Iulius II. Papa rupto Cameracenſi fœdere nouum cum Venetis pangit *X. III.* 32, 956
moritur 40, 963
Iulius III. P. R. conſtituitur *X. IV.* 86, 1061
Concilium Tridentinum reſtaurat ibid.
Iulius Franciſcus vltimus Dux Saxo Lauenburgicus moritur *X. XI.* 71, 4011
Iuncta (*Giunta*) ſ. Vnio Hiſpanorum aduerſus Carolum V. *X. IV.* 6, 973
Iunta poſt mortem Caroli II. Hiſpan. Regis formatur *X. XI.* 100. 4032
Iupiter Deaſtrorum præcipuus Pr. II. 7, 17
Iuoi cur ei ſextus dies dedicatus 10, 18
Lotharingiæ vrbs *VI. II.* 8, 300. n. 50
Iuramentum Procuratoris Rudolphi I. apud Papam in ipſius animam *IX. I.* 52, 518
Procuratorum Henrici VII. in ipſius animam *IX. IV.* 1, 555. n. 11
ab Impp. an Pontificibus præſtandum? *IX. V.* 24, 602. n. 32
eo a cædis Friderici Brunſuicenſis ſuſpicione ſe purgat Moguntinus *IX. VII.* 23, 660. n. 20
iuramenta Pontificibus ab Impp. præſtita renouat Sigismundus Imp. *IX. IX.* 25, 705. n. 12
per Euchariſtiam, ab Vladislao Vngariæ Rege, firmandæ paci poſtulant Turcæ quod negatur *X. II.* 13, 730 n. 77
Impp. Pontificibus præſtant, Patrimonium Petri ingreſſuri *X. II.* 21, 737. n. 34
per illud Romanis libertatem confirmat Fridericus III. Imp. *X. II.* 21, 738
quod Franciſcus I. Madriti præſtiterat Papa relaxat *X. IV.* 29, 1000
Carolus V. præſtitit Papæ Legatis 37, 1007
Obedientiæ, poſtulat Pius IV. a Maximiliano II. ſed fruſtra *X. VI.* 3, 1095
Ius Conducendi in Territorio Noribergenſi ſibi reſeruat Fridericus Burggrauius Elector Brandenburgicus *IX. IX.* 31, 709
Electorum iura in eligendo Imp. adſerta *IX. V.* 24, 602
Feudale Longobardicum quando in Germania inualuerit? *IX. VIII.* 12, 676
Gentium adlegat Sigismundus Imp. dum a Bohemis paternum regnum poſcit *IX. IX.* 28, 707
Germanicum, ſecundum illud Principum negotia componenda eſſe vult Sigismundus *IX. IX.* 33, 613
Imperatoris in Italiam, conceſſis a Rudolpho Habsburgico libertatibus, non plane abolitum *IX. I.* 29, 532
Impp. contra attentata Pontificum quinam defenderint Eruditi *IX. V.* 16, 591
Iuſtinianeum, an Lotharius in Forum & Scholas introduxerit? *VI. V.* 9, 364. n. 69
Monetandi, tempore Interregni vſurpatum reuocatur *IX. I.* 27, 529
idem Marchioni Montisferrati & aliis Italis conceſſum *IX. IV.* 14, 567. n. 82
Manuarium, eius Origo *VI. III.* 9, 310

Ius

Ius
Publicum in Germania quibus fundamentis nitatur *V. II.* 24, 248
Seculare adfectant Epiſcopi *XII.* 29, 348
Iurisdictio Secularis, ab eadem per Carolum IV. Imp. eximuntur Bona Eccleſiaſtica *IX. VI.* 34, 641
Iurisdictionem in cauſa Feudali illuſtri ſibi adrogat Concilium Baſileenſe, proteſtante Sigismundo Imp. *IX. IX.* 31, 712
Iurea a Gallis capta *X. XI.* 123, 4049
Iuſtiniani (Antonius) Venetorum Legatus ad Maximilianum I. eius oratio ſupplex *X. III.* 30, 955. n. 86
Iutta filia Rudolphi I. vxor Wenceslai Bohemiæ Regis *IX. I.* 31, 535.

K.

de *Kauffungen* (Conradus) Erneſtum & Albertum Saxoniæ Principes Altenburgi rapit *X. II.* 64, 787
Kayſerswerth, olim S. Suiberti Inſula *VI. III.* 6, 308. n. 27
occupatur *X. XI.* 66, 409
a Fœderatis recuperatur 107, 4039
Kehl per Crecquium occupatur *X. XI.* 44, 3094
reſtituitur, & Ludouico Badenſi adſignatur *X. XI.* 90, 4024
Galli recuperant 119, 4044
Imperio reſtituitur *X. XII.* 5, 4053
Keminius (Ioannes) nouus Tranſyluaniæ Princeps eligitur *X. XI.* 8, 3069
idem reiectus occiditur a Turcis ibid.
Kiburgenſis Comitatus ad Rudolphum I. hæreditate deuoluitur *IX. I.* 1, 514
Kilianus Francorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
Kipper vnd *Wipper-Zeit*, vnde nomen? *X. IX.* 20, 2084
Knock caſtrum a Belgis captum *X. XIII.* 8, 4078
Knufflock Hermannus, quis? *VI. III.* 41, 332. n. 2.
Kœnigsberg corrupte dicitur Keuſchberg *V. I.* 14, 229. n. 97
Kœnigsbergenſis Academia inſtituta *X. IV.* 49, 1021
Kœnigshouia a Suecis capta *X. IX.* 48, 3012
Kopff-Steuer quando cœperit? *X. II.* 44, 759. n. 35
Krodo execrationis formula apud Saxones Pr. II. 12, 19
Krutzmann nomen quid denotet? ſub hoc nomine Hercules apud Argentoratenſes cultus Pr. II. 20, 23
Kuffſteinium cum aliis vrbibus Maximiliano I. relictum *X. III.* 20, 946
occupat Bauariæ Elector *X. XI.* 116, 4045
Künigsfeld cœnobium, qua occaſione conditum? *IX. III.* 17, 550
conditorium Domus Auſtriacæ 14, 551
Kunigundis Ottocari Vxor, mulier ferox *IX. I.* 18, 523
Kynophoria, Portatio Canum, pœna Saxonibus & Germanis Veteribus vſitata *V. II.* 5, 234

L.

Labezlaus Dux Bohemorum Rex creatur *V. II.* 14, 388
Ladenburg Moguntinus occupat, occaſione controuerſiæ de Iure Wildfangiatus *X. XI.* 15, 3075
Ladislaus Poſthumus, F. Alberti II. Imp. Rex Vngariæ & Bohemiæ
poſt Patris mortem Vngariæ Palatino præſente natus *X. I.* 7, 719
quadrimeſtris ab Archi-Epiſcopo Strigonienſi coronatur *IX. II.* 12, 729
contra eundem Vladislaus Polonus Vngariæ Rex eligitur ibid.
cum matre & corona Vngarica ad Fridericum Imp. in Auſtriam coadit ib.
interuentu Papæ pro eo Vladislaus tutorio nomine Vngariam regit ib.
cæſo Vladislao Rex Vngariæ eligitur 14, 731
Vngari legatione eundem ab Imp fruſtra expetunt, poſtea bello extorquere conantur ibid.
quod & per Legatos Bohemi faciunt ibid.
Ladislaus Poſthumus,
in Italiam ab Imp. ducitur, Vngari & Auſtriaci Romæ clam eum abripere conantur 22, 740
Ciliæ Comiti traditur 24, 742
regimen prouinciarum ipſi traditur ibid.
cum Imp. de Cilienſi Hereditate contendit 28, 745
moritur, contentio de eius hereditate 30, 746
Ladislaus Caroli Parui Filius ad Regnum Hungariæ contra Sigismundum Imp. inuitatur *IX. IX.* 4, 680
capto Sigismundo, Rex proclamatur, in Italiam reuertitur 5. ibid.
Laici ad miniſterium Altaris vt ordinati poſſint, Principes petunt a Papa *X. V.* 21, 1097
Lambergius de Leuchtenbergenſi Landgraviatu inueſtitur *X. XII.* 24, 4063
Cæſaris Legatus Roma reuocatur *X. XI.* 112. 4042
Lambertus Guidonis filius coronatur Imperator *IV. VIII.* 4, 204
Italiam occupat *V. I.* 4, 219
Lancea Conſtantini M. traditur Henrico Aucupi *V. I.* 7, 223
Sacræ ibid. n. 54
S. Mauritii inſigne Regni Burgundici *V. I.* 8, 219
Lanckmann (Nicolaus) Legatus Friderici III. Imp. in Luſitaniam ad celebranda Sponſalia cum Eleonora *X. II.* 20, 736. n. 25
Landauium capit Ioſephus Rex Romanorum *X. XI.* 110, 4041. *X. XII.* 2, 4053
Galli recuperant 117, 4045
Fœderati recuperant 121, 4048
in priſtinum ſtatum Imperii reſtituitur *X. XII.* 3, 4053
Galli denuo capiunt *X. XIII.* 12, 4083
Gallis pace Raſtadtienſi relinquitur 14, 4085
Landarum Feuda, quid? *X. XII.* 29. n. 51. 4066
Landsberg Marchionatus *IX. II.* 4, 538
Landfride der Kœnigliche zu Worms *X. III.* 5, 928
Landreſium capitur atque munitur *X. IV.* 60, 1032
Eugenius fruſtra obſidet *X. XIII.* 8, 4078
Landſaſſiatus in Thuringia obtinet *X. XIII.* 5, 4076
Landrecht Helueticum quid? *X. II.* 9, 725. n. 42
Landsknechte nouum militum genus a Maximiliano I. inuentum *X. III.* 2, 924
de *Landskron* Fridericus, Sigismundi conſiliarius Reformationem componit *IX. IX.* 33, 713
de *Landuno* (Ioannes) Ludouicum IV. contra Papam defendit *IX. V.* 16, 591
Lanicua Pariſienſis *X. VI.* 13, 2008
Lapides in circulum poſiti locum ſacrum indicant Pr. II. 29, 30
Latina Lingua in negotiis Imperii vſus reſtringitur *IX. I.* 27, 529
Latine in ſe dicentem Epiſcopum ægre fert Rudolphus Habsburgicus *IX III.* 14, 521
Latrocinia Germanorum Veterum Pr. III. 21, 42
crebra in Germania extincta *IX. I.* 27, 530.
Fœdera contra eadem ſub Carolo IV. *IX. VI.* 26, 653
Lauenburgenſes Duces Electioni Henrici VII. intereſſe volunt *IX. IV.* 1, 554. n. 7
votum ſuum Waldemaro Brandenburgico committunt, Papæ Electionem ſignificant ibid.
eorum Genealogia *IX. V.* 5, 579. n. 22
cum Agnatis de Electoratu Saxonico contendunt ibid.
Succeſſionem in Electoratu Saxoniæ a Sigismundo petunt *IX. IX.* 31, 710
contra Tranſlationem in Miſnenſes proteſtantur, gladiis Electoralibus vtuntur 711. n. 50
ad Papam & Concilium Baſileenſe fruſtra prouocant 712

Lauenburgenſes
a Soecis oppreſſus Dux capitur *X. IX.* 40, 3005
Succeſſionem extincta familia prætendunt Anhaltini Principes aliique *X. XI.* 71, 4011
in eandem Ius ſuum Auguſtus Rex cedit Luneburgicis ibid.
Lauignins præceptor Caroli VI. *X. XIII.* 2, 4075
Lauffenburgum a Gallis occupatum *X. II.* 11, 728
Bernhardus Vinarienſis capit *X. X.* 6, 3038
Lauresbamenſe Monaſterium, in eo ſepultus Ludouicus Germanicus *IV. VII.* 12, 192
& Hugo nothus Ludouici Iunioris 16, 195
Ludouicus Iunior 18, 195
Lauſanna Colloquium ibi inſtituitur inter Rudolphum II. & Gregorium X. *IX. I.* 12, 518
eo Concilium transfertur Baſileenſe *X. II.* 17, 734
Legati ob linguæ ferociam ferme violati exemplum *IX. I.* 14, 521
Huſſitarum, ad concilium Baſileenſe *IX. IX.* 26, 706
Burgundiæ Ducis cum Electoribus de prima ſeſſione contendunt *X. II.* 44, 759. n. 32
inter legatos regios locantur ibid.
Legatus natus in Germania Archiepiſcopus Pragenſis *IX. VI.* 35, 642
Legatus Pontificis cum Treuirenſi de ſeſſione ad dextrum latus Imp. contendit *X. II.* 27, 744. n. 87
Alphonſi, ſupra Electorum legatos in conſeſſu Imperii locum petit ibid.
in *Legatis* ſuis ius Gentium violatum eſſe queritur Franciſcus I. *X. IV.* 60, 1031
Legatus Gallicus (Heppius) ad Comitia Noribergenſia electoralia, quia legationis ſuæ fidem idoneam facere non poterat, vrbe faceſſere iubetur *X. X.* 12, 3042
Legatos primi ordinis mittendi ius, an Principibus Germaniæ competat? diſputatur *X. XI.* 45, 3095
Imperii debiti honores *X. XI.* 85. n. 39. 4021
Circuli Saxoniæ Inferioris Directorum Aula Viennenſi prohibentur *X. XI.* 93, 4026
Legato Bolgaro Sabaudico Comitiis interdicitur *X. XIII.* 21, 4089
Leges veterum Germanorum Pr. III. 19, 42
Legiſta, eorum origo *VII. V.* 7, 445
Legitimationis in Domo Saxonica illuſtris exemplum *IX. I.* 28, 531
Lentienſes populus Alemannorum deuictus *III.* 24, 102
Lenzburgenſis Comitatus ad Rudolphum I. hereditate deuoluitur *IX. I.* 1, 514
Leo III. Carolum M. Imp. coronat *IV. I.* 33, 144
Leo VIII. pontifex ab Ottone M. conſtituitur in Italia *V. II.* 23, 247
Ottoni concedit omnes poſſeſſiones Italiæ ib.
Leo IX. fit Papa *VI. II.* 5, 298. n. 28
Leo X. Papa eligitur *X. III.* 40, 965
libros Lutheri condemnat, & ſub excommunicationis pœna aboleri iubet *X. IV.* 13, 981
idem moritur 16, 984
Leodienſe bellum d. an. 1482. *X. II.* 54, 772
arcem ibi Galli intercipiunt *X. XI.* 34, 3090
eadem cum aliis locis euerſa a Gallis 36, 3091
Leodienſis Epiſcopatus de eiusdem Succeſſione controuerſia *X. XI.* 78, 4014
Leodium a Fœderatis occupatum *X. XI.* 107, 4040
a Bauariæ Electore obſeſſum *X. XII.* 6, 4054
Leodium a Carolo Audace occupatum *X. II.* 47, 763
a Gallis tentatur an. 1691. *X. XI.* 80, 4017
Leopoldinum Stahrenbergius liberat *X. XII.* 36, 4072
Leopoldus Marchio Auſtriæ Candidatus Imperii *VI. V.* 2, 357
Leopoldus Iunior adipiſcitur Bauariæ Ducatum *VII I.* 3, 4, 309
Leopoldus I. Alberti I. filius *IX. III.* 14, 552

LEOPOLDVS I. Imp. eius natiuitas, parentes & mores *X. XI.* 1, 3064
ſacro ordini deſtinatur ibid.
Auſtriæ regens Vngariæ Bohemiæque Rex declaratus ibid. 2, 3065
inter diſſidia electorum Imperator eligitur 4, ibid.
Bellum in Polonia, Holſatia & Pomerania gerit 6, 3068
in cauſſa Monaſterienſi pro Epiſcopo decernit 7, ibid.
Comitia regni Bohemici & Vngarici celebrat 8, 3069
auxilia petit & impetrat ab Imperii Statibus 9, 3070
Pacem Turcis concedit 10, 3071
Erfurtenſes Banno notat 13, 3072
in cauſſa Wildfangiatus Palatini Commiſſarium conſtituit 14, 3073
Poſt mortem Sigismundi Franciſci Auſtriæ Archiducis, Vnicus fit hæres domus Auſtriacæ. Matrimonium cum Maria Thereſia init 19, 3078
contra eum Vngari grauem conſpirationem excitant ibid.
Lotharingiæ Ducis reſtitutionem Pariſiis per legatos vrget 23, 3081
ad defenſionem Belgii fœderati fœdus init 25, 3082
arctius fœdus cum Hiſpaniarum Rege & foederatis Belgis contrahit 27, 3083
Egræ exercitum luſtrat 28, 3084
expeditionis in Gallos cauſſas in Comitiis exponit ibid.
Legatos, qui de pace cum Gallis tractarent Neomagiam mittit 45, 3094. ſq.
Pacem Neomagenſem concludit inconſultis ordinibus 46, 3095
Edenburgi Comitia celebrat 54, 4001
Proteſtantibus Vngaris templorum reſtitutionem promittit ibid.
Tertia eius vxor Eleonora Vngariæ Regina coronatur ibid.
Albertum Capraram legatum Conſtantinopolim pro induciis prorogandis mittit 55, 4001
cum Electore Bauariæ & Poloniæ Rege aduerſus Turcas foedus paciſcitur ibid.
contra Turcas bellum decernit ibid.
ob metum Turcarum ad Viennæ obſidionem accelerantium, hac deſerta, Lincium, inde Paſſauium ſe confert 56, 4002
Laxenburgi cum ſuperiorum Germaniæ Circulorum Ordinibus foedus contra Gallos pangit 57, 4003
Nouum cum Polonis foedus contra Turcas concludit, cui etiam Veneti accedunt 58, 4003
Bellum Turcicum continuat ibid.
Ioſephum Regem Vngariæ in Comitiis Poſonienſibus facit coronari 59, 4005
Cum Brandenburgico El. a. 1686. foedus pangit de mutuis auxiliis contra quoscunque 64, 4007
Foedus Auguſtanum concludit ib.
Ioſephum Clementem Bauariæ Principem in Electoratu Colonienſi confirmat 65, 4008
cum Belgis a. 1689. foedus concludit, cui poſtea Angliæ & Hiſpaniæ Reges acceſſerunt 66, 4009
Gallum hoſtem Imperii declarat ibid.
Bellum Turcicum continuat 68, 4010
Ioſephum in Comitiis Electoralibus Auguſtanis Regem Romanorum eligi & coronari procurat 69, 4010
poſt concluſa foedera bellum contra Gallos promouet 73, 4012
Erneſtum Auguſtum Hannoueranum nouum Electorem inueſtit & confirmat 74, 4013

LEOPOLDVS I. Imp.
Ryſuicenſem pacem cum Gallis concludit 85, 4021
Cum Friderico Auguſto Saxoniæ El. a. 1694. foedus contra Turcas init 90, 4024
Cum Ruſſorum Monarcha foedus concludir ib.
Pacem Carlouicenſem concludit cum Turcis 91, 4025
Ad conuentum Noribergenſem propter nonum Electoratum inſtitutum legatum mittit 95, 4029
Coronationi Boruſſorum Regis conſentit 97, 4030
aduerſus teſtamentum primum Caroli II. proteſtatur 99, 4031
eidem Carolus II. Hiſpaniæ R. fauet, & poteſtatem tradit Mediolanenſem Ducatum occupandi ibid.
contra alterum Caroli II. teſtamentum quo Philippo Andegauenſi ſucceſſio defertur, proteſtatur ib.
Eiusdem ius in ſucceſſionem Hiſpanicam 102, 4035
pro vindicando iure ſuo in Hiſpaniam militem colligit, fœdera pangit ibid.
Fœdus cum Anglis & Belgis contra Gallos concludit 103, 4036. ſq.
in Comitiis de bello Gallis ſociisque inferendo proponit ibid.
Bellum gerit in Italia 105, 4037
Imperii Status ad bellum contra Gallos concitat 108, 4040
Eidem quinque Circuli aſſuciantur ibid.
ab Antonio Vlrico Duce Guelferbytano militem ſtipulatur 109, 4041
Legatum Burgundicum de la Neuue forge Ratisbona & Germania exire iubet 110, 4041
Galliæ Regem cum Andegauenſi Duce hoſtes Imperii declarat ibid.
Bauariæ Electorem hoſtem Imperii declarat ib.
Eius controuerſia cum Papa 112, 4042
Sabaudiæ Ducem fœderatis accedentem copiis adiuuat 113, 4043
Bellum gerit cum Bauaro 115, 4044
eidem Petrus Luſitaniæ Rex ſucdere contra Gallum ſe iungit 118, 4046
Eidem per Capitulationem Ilbesheimenſem Bauariæ Electoris coniux Bauariam cum Kufſteino cedit 121, 4048
Vngarici motus ſub Ragotzio contra Eundem 124, 4049
Principes nouos, quos creauerit 126, 4051
Mors & familia Leopoldi 127, 4051
Leopoldus II. paternæ necis vindex IX. III. 13, 551
filiam Comitis Sabaudiæ Vxorem ducit IX. V. 6, 582
bellum contra Ludouicum IV. ſuſcipit, Bauariam vaſtat 8, 583
cum Heluetis infeliciter bellum gerit ib.
ad Moregartam ab Heluetis cæditur ib.
Comitis Montfortii agros vaſtat, cunctatur, fratre interim infeliciter pugnante 11, 584
omni conatu Fratrem liberare ſuſtinet 12, 586
an id per Dæmonem efficere cogitauerit? ibid. n. 59
Inſignia Imp. ægre Ludouico IV. tradit ib.
Burgouiam a Ludouico obſeſſam liberat ibid.
eundem ad proelium euocat, quod tamen pace dirimitur ib.
moritur 14, 588
Leopoldus III. ab Heluetis ad Sempach cæditur IX. VII. 10, 652
Leopoldus V. eius copiæ in Paſſauienſi & Argentoratenſi Epiſcopatibus X. VII. 37, 2043
Succeſſionem in Imperio & Regno Bohemiæ ambit 38, ibid.
Leopoldus Guilielmus Ferdinandi II. filius Halberſtadtienſis Epiſcopatus & Abbatiæ Hirſchfeldenſis Adminiſtrator deſignatur, eidemque alii Epiſcopatus deſtinati X. IX. 36, 2089. ſq.
Leopoldus Ludouicus Veldentinus adpetit Electoratum Palatinum X. XI. 61, 4005
moritur 79, 4015
Leubin (Henricus) Pontificii Iuris Doctor, tempore Friderici III. Imp. X. II. 20. n. 32. 737
Leges Germanorum vide Germani
Leges de Pace tenenda VII. II. 8, 384
Lex num vnica tantum fuerit communis Francorum III. 15, 93
Salica eius Origo III. 16, 94
eius Auctor ibid.
Saxonum crudeliſſima quid? VI. I. 12, 293. n. 96
Libertas Eccleſiaſtica de ea leges fert Fridericus II. VII. VI. 26, 476
a Carolo IV. adſerta IX. VI. 34, 641
Liburni expugnatio aduerſa tempeſtate impedita X. III. 7, 934
de *Lichtenberg* (Conradus) Epiſcopus Argentinenſis Adolpho Naſſouico contrarius IX. II. 3, 537
Lichtenberg Gallis cedit X. XI. 44, 3094
Lichtenſteinius (Antonius Florianus) in Comitiis introducitur X. XIII. 21, 4089
Liga Catholicæ prima fundamenta X. VII. 30, 2034. 37, 2041
pro eiusdem defenſione Paulus V. ingentem pecuniæ Summam confert, exercitum in auxilium mittit X. IX. 7, 2066
eam inter & Vnionem amicabilis Compoſitio X. VII. 37, 2041
eius Conuentus Auguſtanus X. IX. 14, 2075
Ligiſtæ Neutralitatem fruſtra ambiunt X. IX. 52, 3013
Ligeris fluuius non Galliæ ſed Belgii III. 13, 91
Lignitii templum Diui Ioannis Euangelicis reſtituitur X. XII. 15, 4058
Lilienroth Suecorum Legatus, circa Pacem agit X. XI. 84, 4020
Limburgum expugnatur X. XI. 34, 3090
Foederati capiunt 114, 4044
Limburgenſis Dynaſtiæ mentio IX. II. 11, 543
de *Limburgenſi* Succeſſione Controuerſia X. XIII. 22, 4089
Lingua Germanorum vide Germani
Latinam in negotiis publicis adhibitam ægre fert Rudolphus Habsburgicus IX. I. 14, 521
eius Vſus in negotiis Imperii reſtringitur 27, 529
Germanica Principum negotia componi debent ex Sigismundi Imp. conſtitutione IX. IX. 33, 615
Linguarum peritia laudatur in Carolo IV. IX. VI. 2, 615
in Sigismondo IX. IX. 1, 678. n. 2
in Carolo V. X. IV. 2, 977
Linealis Succeſſio in Electoratu Saxonico confirmata IX. VI. 31, 639
Lippam Cæſarei capiunt X. XI. 60, 4005. 91, 4205
Turcæ recuperant X. XI. 91, 4025
Lipſienſis Academia a Friderico Bellicoſo ad normam Pragenſis erigitur IX. IX. 9, 685
Lipſia a Io. Friderico Electore oppugnata X. IV. 76, 1046
an ob perfidiam Ducum Electoris non fuerit capta ib. n. 38
ad eam Victoria X. IX. 47, 3011
a Tyllio ad deditionem compulſa ibid.
denuo expugnata X. X. 18, 3046
Liuonia Rex deſiderium ſuſcipiendi Baptiſmatis ſimulans, eludit Carolum IV. IX. VI. 21, 629
Lockenitium ad deditionem compulſum X. XI. 37, 3092
Lollius a Germanis vincitur II. 8, 60

Lombardia Regnum conſtituere cogitat Nicolaus III. IX. I. 12, 521
ad *Landinum* Scaniæ & Malmogiam Dani viocuntur X. XI. 37, 3092
Longobardi Pannoniam iogrediuntur II. 33, 82
a Narſete in auxilium vocantur ibid. n. 62
regnum in Italia conſtituunt ibid.
a Carolo M. vineuntur IV. I. 33, 134
Longueuillius, Gallnrum Dux, Turcam adiuuat X. XI. 91. n. 84. 4025
LOTHARIVS Imperator eius natiuitas & mores IV. III. 1, 167
Vxor & liberi 2, 167
eius geſta ante quam fieret Imperator 3, 168
a Luduuico Pio deſignatur Succeſſor IV. II. 8, 156
arma contra Patrem mouet 13, 161
omnes Terras ad ſe trahere conatur 19, 163
Carolum fratrem ſubigere tentat 20, 164
contra vtrosque fratres arma mouet 21, 164
nouas turbas excitat 22, 165
Ius in Papam exercet IV. III. 4, 168
facit diuiſionem imperii inter filios & ſecedit in monaſterium 5, 168
LOTHARIVS II. Imp. eius Pareores, mores VI. V. 1, 356
Rex eligiur & coronatur 2, 357
Bellum cum Bohemis 3, 358
Boleslaum Poloniæ Ducem io ordinem redigit 3, 359
cum Friderieo & Conrado Francooiæ & Sueuiæ Ducibus contendit 4, 359
Innocentium III. Papam reſtituit 5, 361
Imperator ab eodem eoronatur ibid.
Imago ignominioſa de eius coronatione ibid.
Longobardos ſubigit 7, 363
Rogerium vincit 8, 363
Reginaldo vna cum Papa, Apuliam in Feudum confert ibid.
Codex Pandectarum Amalphi repertus 9, 364
oum Ius Iuſtinianeum in forum & Scholas introduxerit? 16. n. 69
varias Dignitates cooferr 10, 365
Ludouicum generum Landgrauium Thoringiæ, Conradum Wettinenſem Miſniæ Marchionem, Canutum Obotritorum Regem, Conradum Zæringiæ Ducem Burgundiæ principem facit ibid.
Magnus Daoiæ Rex ipſi fit vaſallus ibid.
moritur, eius liberi 11, 366. n. 82
Epitaphium ibid. n. 86
Lotharius Rex Lotharienſis IV. IV. 8, 173
controuerſia ipſius de Thietbergæ divortio ib.
Lotharius Francorum Rex, Lotharingiam iouadit V. IV. 2, 364
Lotharius Comes Supplinburgicus fit Dux Saxooiæ VI. IV. 12, 350
contra Heuricum V. inſurgit VI. IV. 15, 352
Lotharius Franciſcus, Archi-Epiſcopus Moguntinus, ex gente Schoenbornia, moritur X. XIII. 59, 4121
Lotharingia Germaniæ accedit 1, 34. 26
fit partim Iuris Germanici, partim Iuris Gallici IV. V. 3, 181
eius diuiſio Aquisgraoi facta ibid.
de eadem Pacta ibid.
diuiſio alia IV. VII. 9, 191
ei præficitur Zvvendeboldus Arnolphi filius IV. VIII. 3, 203
eam Csrolus Simplex inuadit IV. X. 6, 213
ab Henrico Aucupe Germaniæ vindicata V. I. 6, 222
occupatur ab Ottone M. V. II. 12, 236
ab eodem Conrado conceditur 28, 251
de eadem controuerſia cum Lothario Francorum Rege V. III. 5, 258
ſub Ottone III. a Lothario Gallotum Rege inuaſa V. IV. 2, 264
Lotharingia
Ducatus conceditur Godefrido Arduennæ Comitis filio V. V. 9, 279
in eam expeditionem ſuſcipit Henricus III. VI. II. 7, 299
Ducatus, Adelberto conceditur ibid.
Ducatus, ceditur ab Henrico V. Godefredo VI. III. 47, 336. VI. IV. 11, 350
conceditur Godefrido Barbato VII. I. 12, 374
a Carolo Audace, eiecto Renato occupata, recepta tamen X. II. 50, 767
Ducatus, pro libero declaratur cum aliqua reſtrictione X. IV. 66, 1038
ab Henrico II. Galliarum Rege inuaſa X. IV. 92, 1077
per Tractatus Pariſienſes a Carolo IV. Duce Regi Galliæ ceſſa X. XI. 23, 3081
Duces inter regii ſanguinis Principes a Galliæ Rege recepti ibid.
Ducis Caroli V. Reſtitutio per Pacem Rysvvicenſem decernitur 87, 4023
Louanium a Gallis obſeſſum, fortiter defenſum X. XII. 31, 4067
Lubecenſis Epiſcopatus, de eodem cootrouerſia X. XI. 97, 4030
Lubeca ciuitas capitur a Friderico Barbaroſſa & fit vrbs Imperii VII. II. 35, 410
Luca Henrico VII. obſiſtit IX. IV. 12, 562. 14, 566. 15, 567
Caſtrucium Vicarium accipit IX. V. 18, 592. 20, 598
Piſanis a Carolo IV. adimitur IX. IV. 25, 634
Lucenſibus libertas vendita a Rudolpho Habsb. qualis vero? IX. I. 29, 532
ii Cæſari tributa ſoluunt X. XII. 17, 4059
Lucernenſes, eorum foedus eum Toggenburgenſibus X. II. 9, 725. n. 42
Lucos Diis conſecrant Germani Pr. II. 28, 28
in iis poſtea Templa extructa ibid.
Ludolfus Carentinorum Dux, Imperium contra Henricum IV. adfectat VI. III. 45, 335
Ludorum Equeſtrium Origo, auctor? V. I. 9, 223
infauſti Carolo IV. IX. VI. 6, 619
Leges quædam in iis obſeruatæ ibid.
in Caroli IV. ignominiam Caſtelli habiti 9, 620
quando ceſſauerint X. II. 64, 787
Ludolphus Ottonis M. filius eum exercitu mittitur in Italiam V. II. 21, 245
arma mouet contra fratrem Ottonem V. II. 14, 238
Ludolphus Sueuiæ Ducatum obtinet V. II. 28, 251
Ottooi iterum ſubiicitur ibid.
LVDOVICVS PIVS Imp. eius natiuitas, ſtatura, mores, pietas IV. II. 1, 149
ſuperſtitioſus 150
vngitur Imperator 2, 151
Iura & poteſtatem in Papam exercet 3, 152
Donatio eius Papæ facta qualis? 4, 153
Bella eum Exteris 5, 154
Vxores & liberi 7, 156
diuiſio prima inter liberos ooxia 8, 156
filium ſocium Imperii conſtituit ibid.
noua diuiſio in Conuentu Wormatienſi 9, 157
deponitur ibid.
reſtituitur 11, 159
a filiis cuſtodiæ mandatur, ſed reſtituitur 12, 159
Carolo filio Franciam tradit 14, 162
Wormatiæ a. 837. nouam facit diuiſionem 15, 162
Ludouicus filius contra eum arma mouet 17, 162
moritur 18, 163
LVDOVICVS II. Imp. eius geſta antequam fieret Imperator IV. IV. 1, 169
mores & negotia cum Papa 2, 170

LVDOVICVS II. Imp.
Pacem Confluentinam cum Ludouico Germanico & Carolo Caluo facit 3, 171
Bella cum Saracenis & Beneuentanis gerit 4, 171, 5, 172
Controuerſia ipſius cum Baſilio Macedone Imperatore Græco de titulo Imperatoris 6, 172
Mors eius & familia 7, 172
LVDOVICVS BALBVS Imp. eius nomen & mores IV. VI. 1, 186
Pacem facit cum Ludouico Iuniore 2, 187
an fuerit Imperator? 3, 187
a Papa coronatur ibid.
Gonuentionem Turonenſem & Marsnenſem cum Ludouico Iuniore init 4, 188
mors & Familia 5, 189
LVDOVICVS GERMANICVS, eius familia IV. VII. 1, 189
Parentes, mores 2, 190
contra Patrem arma capit ibid.
diuiſio cum fratribus 3, 190
Bohemos, Sorabos, Slauos deuincit, Lotharienſibus regem concedit 4, 190
Dalmatas & Bohemos vincit, cum Carolo Caluo & Lothario Imp. pacem facit Confluentinam 5, 190
Negotium cum Carlomanno filio 6, 191
Bella cum Slauis, Fœdus Tuſſiacenſe & negotium cum Ludouico iuniore 7, 191
Bellum Sorabicum 8, 191
Diuiſio regni Lotharienſis & negotia cum filiis Ludouico & Carolo 9, 191
bella eius cum Normannis 10, 192
Legatos Baſilii Imp. Græci abſoluit, regna inter filios diuidit 11, 193
Bellum cum Carolo Caluo 12, 193
moritur ibid.
eius Diuiſio regni 13, 193
Ludouicus Iunior Ludouici Germanici filius, Bauariam adipiſcitur IV. VII. 15, 194
Lotharienſe regnum adipiſcitur & Normannos deuincit 16, 194
Bellum Normannicum 17, 195
moritur 18, 195
LVDOVICVS INFANS Parentes, Tutores IV. IX. 1, 208
Patri ſuccedit an Imp. dici poſſit? ibid.
Bellum ipſius cum Hunnis 2, 208
Albertum Comitem Bambergenſem capite plecti iubet 3, 209
moritur, vltimus ex Linea Carolingica 4, 210
LVDOVICVS IV. Bauarus Imp.
an legitimus Imperator IX. V. 19, 595. n. 1
Parentes eius 1, 576
dotes animi & corporis, 2, 576
an Latinam Linguam ignorauerit 15, 589. n. 73
ſub tutela matris educatur 2, 576
ſupellectilem eius tanquam ſacra venerantur Monachi ibid.
Poſſeſſiones eius ibid.
Bauariæ Inferioris Ducum tutor bellum cum Ducibus Auſtriæ habet, eos deuincit 3, 577
opem in Electione Friderico Auſtriaco promittit 4, 577. n. 11
ipſe Imperator eligitur a maiori parte 5, 578
a Moguntino & Treuirenſi Aquisgrani coronatur ibid.
ipſi Ciuitates Rheni Inferioris adhærent 6, 581
item Epiſcopi ac Comites Weſtphaliæ, quos priuilegiis cumulat, in primis Cliuenſem ib.
inſidias vitæ ſtructas effugit 7, 582. n. 34
Rudolphum fratrem fugat, eiusque ditiones occupat ib.
Bello petitur a Lupoldo Auſtriaco 8, 582
Auſtriæ Principes proſcribit, Fœdus Helueticum confirmat ib. 583

LVDOVICVS IV Bauarus Imp.
cum Friderico ad Eslingam incerta victoria pugnat 9, 583
Fridericum in prælio ad Mühldorfium vincit, & capit 11, 585
multæ ciuitates ipſi accedunt 12, 586
a Leopoldo Auſtriaco Inſignia Imperii tandem accipit ib.
Fridericum capite plectere cogitat n. 61.
duris conditionibus libertati reſtituit ibid.
quænam cauſſæ ad dimittendum eum impulerint? ib.
Electoratum Brandanburgicum filio concedit 13, 588
cum Ottone Auſtriaco turbas mouente ſe componit 14, 589
ab Iobanne XXII. Papa confirmationem petit, reiicitur 15, 589
Galeatium Vicecomitem Mediolanenſem confirmat 16, 590
eundem contra vim Papalis Legati defendit ib.
vt imperio ſe addicet, ipſi a Papa mandatur, Auenionem citatur 591
legatos mittit, defenſionis ſpatium petituros ib.
a Papa ad Concilium adpellat ib.
excommunicatur, ab Academiis autem & ICtis defenditur ibid.
altera appellatione Papæ Tyrannidem depingit ibid.
Caſtrucio Vicariatum Lucenſem concedit 18, 592
a Vicariis Longobardicis ob Papæ Tyrannidem euocatur ib. 593
cum Friderico Auſtriaco in itinere colloquitur ibid. n. 91
Tridenti conuentum Italorum agit, Italiam intrat ib.
Mediolani coronatur ib.
Galeatium Vice-Comitem in carcerem trudit ibid.
Præfectum Germanum, & Senatum Mediolani conſtituit ib. 594
Romæ a Præfecto Vrbi & Cancellario P. R. coronatur 19, 595
An hæc Coronatio legitima? ibid. n. 1
Synodum ibi celebrat, Ioannem XXII. deponit, Nicolaum V. Papam facit ibid. 596
quibus cauſſis & a quibusnam motus, hoc fecerit? ib. n. 2
Bellum in Robertum Apulum parat, ſine ſucceſſu 20, 597
Caſtrucium Ducem Lucanorum & Vexilliferum Imp. facit ibid.
Rebellione Romanorum, Tuſcorum & annonæ caritate motus, Romam & Italiam relinquit ib. 598
Mediolanum infeliciter obſidet ib.
Rudolphi fratris filus Ticinenſi Pacto Palatinatum reſtituit ib.
Alternationem Electoratus eius introducit ibid.
mortuo Friderico Auſtriaco Electionem nouam metuens, in Germaniam reuertitur 21, 599
Bauariæ Inferioris Duces diſſidantes componit, terrasque inter eos diuidit ibid.
inter Ciuitates Rheni pacem publicam procurat ibid.
eandem in Rheni Tractu omni promulgat ib.
Carinthiam & adiacentes Regionas Auſtriacis concedit 22, 599
Ioanni Luzelburgico Auſtrios ideo infeſtanti obſiſtit ib. 600
per Varios Legatos Ioanni XXII. pacem offert 23, 600
Imperatoriam dignitatem in Henricum Bauarum transferre cogitat, recuſantibus Electoribus ib.
renunciat tamen ibid.

LVDOVICVS IV. Bauarus Imp.
a Benedicto XII. abſolutionem quater fruſtra petit 23, 60. 24, 602
Papa ipſi fauet, ſed impeditur. Conuentum Spiræ cum Epiſcopis Diœceſis Moguntinæ celebrat 601
Henricum Bauarum in ordinem redigit ib.
Papæ plane renunciat, ab Electoribus electum verum Imp. eſſe decernit 24, 602
ipſe Apologetico contra Papam ſe defendit ibid. 603
cum Eduardo Angl. Rege contra Philippum Valeſium fœdus facit 25, 604
iterum tamen Pacem facit, agnitus Imperator ibid.
Ioanni defuncto in Bauaria inferiori ſuccedit 26, 606
Clemens VI. eum Auenionem citat 27, 607
per legatos hæreſes conſiietur iniquo modo ſe & Imp. Papæ permittit ibid.
ipſi propoſitos a Papa Articulos Status Germ. reiiciunt ibid. 608
inſtinctu Io. Boh. denuo duriſſime excommunicatur 28, 608
Carolus IV. a quibusdam contra eum eligitur ib. 609
Excommunicatio tamen non ab omnibus recipitur 30, 610
Multi Principes & Ciuitates Imperiales ipſi fauent ibid.
de Imperio cum Carolo IV. contendit ib.
colloquium ſecretum cum Alberto Auſtriaco inſtituit ibid.
moritur, an per Duciſſam Auſtriæ veneno ſublatus fuerit? 31, 611. n. 71
multis male audit cur? ib. n. 72
primus in terris ſuis hæreditariis ſedem ponit 32, 611
Rainoldum ex Comite Ducem Geldriæ facit, priuilegiis ornat 33, 622
Pacem publicam promulgat ibid.
Diuortii ſententiam inter Io. Bohemum & Maultaſchiam pronunciat, eandem filio Ludouico collocat ibid.
Comitatum Hollandiæ Vxori Margarethæ concedit ib. 613
Vxores & Liberi 34, 613
Ludouicus VI. Gallorum Rex, contra eum agit Henricus V. VI. IV. 17, 354
Ludouicus VII. G. R. Socius Expeditionis Cruciatæ VII. I. 9, 372
Ludouicus IX. G. R. Prouinciam rapit IX. I. 25, 527
Ludouicus XI. G. R. viuo Friderico III. Imp. Imperium ambit X. II. 39, 751
Fridericum III. a propoſito, Carolum Audacem Regem declarandi auertit 45, 702
eundem & Imperium ſpe auxiliorum contra Carolum Audacem eludit 48, 765. ſq.
Burgundiam, Arteſiam, Piccardiam inuadit, mortuo Carolo Pugnace Mariam filio ſuo depoſcit 52, 769
Legatis nuptias Maximiliani I. cum Maria impedire conatur 770
Ludouicus XII. adhuc Delphinus, Heluetos ad Baſileam cædit X. II. 10, 726. n. 52
in Alſatiam irrumpit 11, 727
a Friderico III. ſe euocatum probat ib. 728
multa ſororis nomine ab eodem poſtulat ibid.
Mediolanum occupat X. III. 13, 939. ſq.
idem Papam in ſuas partes trahit 15, 941
conſilia eius de occupanda Italia & Imperio X. III. 16. n. 74. 942
eius varia Pacta cum Imperatore ib.
Italiam denuo petit 25, 949
eandem relinquit ibid.
eiusdem ad Cæſarem Legatio 36, 961
Ludouicus XII.
priuatur regia dignitate ab Iulio II. Papa 40, 963
moritur 43, 967
Ludouicus XIII. G. R. moritur X. X. 23, 3048
Ludouicus XIV. G. R. patri ſuccedit X. X. 23, 3048
Imperialem dignitatem adfectat X. XI. 4, 3066
Ludouicus Vngariæ Rex, Socer Sigismundi Imp. IX. IX. 2, 679. 35, 715
Ludouicus Vngariæ Rex ſine cute naſcitur X. III. 24, 949
auxilia contra Turcas petit X. IV. 18, 986
ad Mohatz miſere petit, eius ſucceſſio a Ferdinando I. petita 38. 1009
Ludouicus Badenſis Turcas ad Termandum Bosniæ an. 1688. profligat X. XI. 60, 4005
Exercitui Cæſareo in Hungaria præeſt X. XI. 68, 4010
Turcas ad Morauam & Niſſam profligat ibid.
eosdem ad Widinum profligat ib.
Gallis ad Heilbronnam ſe opponit 76, 4014
Turcas an. 1691. ad Salankemen profligat 91, 4025
Druſenheimum & Hagenoam occupat X. XII. 7, 4054
ad Fridlingam cum Gallis confligit X. XI. 110, 4041
Ludouicus Barbatus Landgrauius Thuringiæ conſtituitur VI. I. 11, 292
Imperii Vicarius occiditur VII. VI. 8, 453. n. 41
Ludouicus Bauariæ Dux Donavvertham Imperio ſubducit X. II. 32, 747
Bellum Imperii contra eundem declaratur ib.
Ludouicus Diues Bauariæ Dux, contra Albertum Achillem ſtrenue ſe defendit, eumque vincit X. II. 35, 748
eius controuerſia cum Alberto Achille Brandenburgico mediante Bohemorum Rege componitur X. II. 39, 751
Friderici III. Imp. litteras lacerat, inde ab Imperio bello petitur 40, 752
Ludouicus Bauariæ Dux, eidem Maria, vice Maximiliani I. copulatur X. II. 52, 770
Ludouicus Borbonius Præſul Leodienſis a Guilielmo Marcano trucidatur X. II. 54, 772
Ludouicus Boſonis filius Italiam tenet IV. X. 1, 208
Ludouicus Burgundus a Berengario vincitur V. I. 4, 219
Ludouicus Ludouici IV. Imp. filius, Elector Brandenburgenſis IX. V. 33, 612. n. 77
a Patre Tyrolenſem comitatum accipit ibid.
ei Margaretha Maultaſchia nuptum collocatur ibid.
a Patre Marchiam Brandenburgenſem accipit 34, 614
a Noribergenſibus contra Carolum IV. recipitur IX. VI. 4, 617
cum aliis eius Electionem irritam declarat 5, 618
inſidias ſtruit Carolo IV. 6, 619
cum Carolo IV. in gratiam redit, Comitatum Tirolenſem accipit, & promiſſionem de obtinenda confirmatione coniugii cum Maultaſchia 12, 621
eidem inſignia Imperii exhibet, Noribergenſibus Ius tutelare ſeruat 16, 623
fratribus Ludouico Romano & Ottoni Marchiam tradit, Bauariam ſuperiorem cum Voto Electorali ſuſcipit 23, 631
moritur ibid.
Ludouicus Romanus Marchio Brandenburgenſis, vnde ipſi nomen? IX. V. 34, 614
Marchiam Brandenb. a fratre accipit absque voto Electorali tamen IX. VI. 16, 624
de eadem a Carolo IV. inueſtitur 20, 627
improlis moritur 23, 631

Ludouicus

Ludouicus III. Pacificus Haſſiæ Landgrauius, poſt mortem Alberti II. Imp. eligitur X. II. 4, 723
recuſat tamen ibid.
Ludouicus Palatinus Fridericum III. Imp. eligit X. II. 4, 722
Ludouicus V. Haſſiæ Landgrauius eius Teſtamentum X. VII. 26, 2032
Ludouicus Antonius Magnus Magiſter Ordinis Teutonici X. XI. 78, 4014
Ludouicus Cæcus ſ. *Barbatus* Elector Palatinus IX. VIII. 13, 677
quid in diuiſione Palatinatus ipſi obuenerit ib.
Iura Electoratus & Archi-Dapiferatus, Aurea Bulla per Sigismundum ipſi confirmatur IX. IX. 7, 684
abſente Sigismundo, Concilii Conſtantienſis fit Protector IX. IX. 13, 693
ab eodem Electoratum Saxoniæ pro filio fruſtra petit 31, 711
fit Militiæ Imperialis præfectus contra Gallos X. II. 11, 728
eiusdem ope Pax reſtituitur ibid.
Ludouicus Sabaudia Dux Vicariatum Imperii in partibus Pedemontium a Sigismundo Imp. obtinet IX. IX. 31, 709
titulo perpetui Vicarii vltra conceſſionem vtitur ibid. n. 44
extincta Galeatiorum familia, & controuerſa hæreditate, Mediolanenſes quasdam vrbes rapit X. II. 18, 735
Ludouicus Sfortia captiuus X. III. 13, 939
Ludouicus Landgrauius Thuringiæ conſtituitur VI. V. 10, 365
Ludouicus Landgrauius Thuringiæ fœdus contra Güntherum Schvvartzburgicum facit IX. VI. 8, 620
Ludouicus Comes de Thuringia contra Henricum V. inſurgit VI. IV. 15, 352
Ludouicus Baro d' Eltern, Epiſcopus Leodienſis moritur X. XI. 78, 4014
Lues Venerea in Francorum caſtris ad Neapolim graſſatur X. IV. 33, 1005
Luitgardis Caroli M. vxor IV. I. 6, 123
Luitgardis vxor Ludouici Iunioris IV. VII. 18, 196
Luitizii vincuntur ab Henrico III. VI. II. 9, 301
Luitprandus Legatus Conſtantinopolim V. II. 27, 249
Luitvvardus Vercellenſis Epiſcopus ab Aula Caroli Craſſi remouetur IV. VII. 27, 199
vindictam contra eundem meditatur 200
Luna inter Germanorum Deos relata Pr. II. 4, 16
Luneburgi maximus eius cultus, Idoli forma, eam obſeruabant curate Germani ibid. n. 84. 33, 33
cur ipſi quartus dies adſcriptus Pr. II. 10, 18
ante nouam Lunam prælium non ineunt Pr. II. 33, 33
Luneburgi Vrbis nomen vnde? Pr. II. 4, 16
Luneburgenſis Succeſſio inter Magnum Torquatum & Albertum & Wenceslaum Saxones controuerſa IX. VI. 27, 636
Ducatus in Iura prætendunt Comites Waldeccii IX. VII. 23, 659
Lupilla an Caroli M. locus natalis? IV. I. 4, 121. n. 19
Lupoldus Dux Auſtriæ arma mouet contra Ludouicum Bauarum IX. V. 8, 582
Luſatia Marchia conceditur Conrado Wettinenſi VI. V. 10, 365
conceditur Ioann. filio Caroli IV. IX. VI. 36, 643
eam Ioannes Georg. I. Elector. Sax. ſubigit X. IX. 13, 2073
inuaſa poſt Lipſienſe prœlium 50, 3012
Electori Saxoni pleno Iure ceditur 75, 3031
in eandem Cæſarei irrumpunt 57, 3016
eam Saxones recuperant X. X. 16, 3045
Luſitani Salmanticam occupant X. XII. 11, 4056
Luſitani
Saluaterram, Sarcas, Valentiam, Alcantaram, Albuquerquam capiunt X. XII. 5, 4053
Madritum intrant 11, 4056
idem relinquunt 12, 4057
Carolo III. ſe nolunt iungere 32, 4067
Lutherus, eius parentes, natiuitas, fata iuuentutis X. IV. 10, 976
aduerſus indulgentias Theſes proponit ibid. 11, 978
Romæ accuſatur, eo citatur, cum Caietano colloquitur ibid. 979
a Papa ad Concilium prouocat 13, 981
Decretales & Papalem Bullam comburit ibid. 982
Wormatiæ cauſſam dicit ibid.
proſcribitur 15, 983
Io. Frid. El. iuſſu Wartburgum abducitur ibid.
Ruſticos tumultuantes, a violentia dehortatur 25, 993
Mansfeldios Comites componere conatur 71, 2042
Islebii moritur, Wittebergæ honorifice humatur ibid.
Lutherani ex Morauia & Carinthia eiiciuntur X. IX. 15, 2077
iidem ex Bohemia ibid.
Lutheranorum atque *Reformatorum* Vnio politica fruſtra tentata X. XIII. 35, 4101
Lutheraniſmi ſuſpicio, cauſſa Remotionis trium in Camera Imperiali Aduocatorum X. IV. 83, 1059
Lutter Monaſterium, a Lothario extructum; conditorium illuſtre VI. V. 11, 366. n. 85
ibi ſepelitur Henricus Superbus VII. I. 4, 369
Lützelſteinenſis Comitatus per Cameram Briſacenſem Chriſtiano Brickenfeldio adſignatur X. XI. 79, 4015
Lützenburgenſis Domus Genealogia ex recenſione Caroli IV. IX. VI. 1, 615. n. 1
alia eiusd. Genealogia 37, 643
Comites X. IV. 2, 556. n. 16
vectigalia & Xenia a Treuirenſibus accipiunt 3, 557
Comitatus quando & a quo Ducatus fuerit factus IX. IV. 7, 558. IX. VI. 20, 629
Officia Ducum apud Imperatorem in bello & accubitu IX. VI. 23, 640
Lützenburgum deditione capit Aurelianus, a Renoro recipitur X. IV. 60, 1032
a Cæſareanis captum ib. 63, 1035
a Gallis occupatum 91, 168. X. XI. 35, 4000
Lützenburgicus Dux Gallicarum in Belgio copiarum X. XI. 80, 4016
Fœderatos ad Floriacum cedit ibid.
Lützena prœlium ad eam cruentum X. IX. 58, 3017

M.

Machtildis Rudolphi I. filia Ludouico Palatino deſpondetur IX. I. 11, 517. 131, 535
Madritum Gallovvay intrat X. XII. 11, 4056
Carolus III. intrat 32, 4067
Magdeburgenſis Archi-Epiſcopatus ab Ottone M. fundatus & dotatus V. II. 29, 252
de eodem controuerſia VII. II. 5, 380
Magdeburgici Ducatus poſſeſſionem adprehendit Brandenburgicus Elector X. XI. 49, 3097
Magdeburgenſis Comes (Michael) Legatus Friderici III. Imp. X. II. 21, 737. n. 30
Magdeburgum Vrbs, ibi ſepelitur Otto M. V. II. 30, 253
eius Senatus & Populus, ab Ordinibus apud Cæſarem accuſatur X. IV. 88, 1063
ob rejectum Interim proſcripta ibid.
a Cæſareis obſeſſam liberare meditatur Suecus X. IX. 43, 3007
Excidium eiusdemque cauſſa 44, 3007
a Banerio inſtauratur X. IX. 53, 3014

Magdeburgum, Saxoni deditur 79, 3033
- per Fridericum Guilielmum ad obſequium redigitur X. XI. 17, 3077

Magellanicum Fretum quis inuenerit? X. IV. 3, 969
Magnentius Franeus Imperium arripit II. 28, 78
Magnus Danorum Rex fit Vaſallus Lotharii Imp. VI. V. 10, 365
Magnus Saxoniæ Dux, ex Billinganis vltimus, moritur VI. IV. 12, 350
Magnus Dux Florentinus ius definiendi ſucceſſorem competere ſibi contendit X. XIII. 42, 4107
Magnus Torquatus de Succeſſione Lüneburgenſicum Saxoniæ Ducibus Aſcaniis decertat IX. VI. 27, 636
Magni Ducis Titulus Coſmo, a Pontifice conceſſus, a Cæſare confirmatur X. VI. 11, 2007
Magum vel *Magus* quid notet? Pr. III. 5, 37
Maieſtatis reus in exilium mittitur Adelbero VI. I. 9, 291
- Literæ Bohemis a Rudolpho II. conceſſæ X. VII. 33, 2036
- declaratur Ludouicus diues Bauariæ Dux X. II. 40, 752

Mainardus Marehio Brandenburgicus & Dux Bauariæ, eius Tutela controuerſa IX. VI. 23, 631. n. 9
Mainardus Comes Tirolenſis Comitiis Electoralibus intereſt IX. I. 10, 516
- eius conſilium de Rege eligendo ibid.
- Rudolpho Habsburgico fauet ibid.
- fit Dux Carinthiæ 11, 518
- de eadem & Taruiſio inueſtitur 21, 526

Mainardus Huſſitieæ Nobilitatis Dux IX. IX. 26, 706
- Procopium cum plebe cædit 27, 706
- captiuos Thaboritas & Orphanos comburit ibid.
- pro Ladislao Poſthumo fit Vicarius Regni Bohemiæ X. II. 15, 731

Maiorca a Fœderatis occupata X. XII. 11, 4056
Maiorennitas Electorum quo anno contingat? IX. IX. 7, 684
Mallinckrotius (Bernhardus) aduerſus Electionem Chriſtophori Bernhardi a Galen fruſtra proteſtatur X. XI. 7, 3068
Malmogium obſeſſum fatali pontis effractione liberatur X. XI. 40, 3093
Malsburgius legatus Haſſo-Caſſellanus ad Imp. Carolum VI. X. XIII. 25, 4091
Mandati Legato Rudolphi Habsburgici, obſequium Pontifici iuranti dati formula IX. I. 12, 518. n. 43
Manderſcheidius Comes Ioannes, Epiſcopus Argentinenſis X. VII. 11, 2078
Manegoldus Comes vincit Erneſtum ducem Alemanniæ VI. I. 5, 288
Manfredus filius Friderici II. nothus VII. VI. 29, 479
- Regnum Neapolitanum in ſuam redigit poteſtatem VII. VII. 2, 481
- ei adhærent optimates Germaniæ VII. VII. 5, 483
- ei ſe Siculi & Neapolitani ſubiiciunt ibid. 7, 484

Manheimum Galli occupant X. XI. 66, 4009
Mannus an idem cum Noacho? Pr. I. 3, 2
Mann vox non eſt Teutonica Pr. I. 20, 8. n. 88
Mansfeldus a Matthia Imp. proſcriptus X. VIII. 13, 2055
- eius Geſta X. IX. 14, 2076
- fata & Expeditiones contra Brunſuicenſes 27, 2091

Mansfelda in Suecorum venit poteſtatem X. X. 8, 3040
Mantua ab Henrico IV. occupata VI. III. 46, 335
- arctius incluſa ab Eugenio X. XI. 106, 4038
- eandem relinquit ibid. 4039
- Marchio fit Gonzaga & Imperii Vicarius IX. IX. 31, 713

Mantuana de Succeſſione Controuerſia X. IX. 34, 2096
- io Comitiis agitur 38, 3002

Mantuanum Concilium d. an. 1459. X. II. 37, 750
Mantuanus Conuentus X. III. 39, 963
Mantuanum bellum X. IX. 38, 3002
Manus mortua Ius repetit Papa VII. II. 34, 412
Marcana Telonia Duſſeldorpii abrogata, cur? IX. VII. 5, 648
Marcanus (Guilielmus) Ludouicum Borbonium Præſulem Leodienſem trucidat X. II. 54. 772
Marcanus (Robertus) a Carolo V. deficit X. IV. 16, 985
- Comitatus inuaſus a Monaſterienſi X. XI. 26, 3082

Marcha Inſignia a Friderico III. Imp. Clivenſi Principi attributa X. II. 57, 775
Marchiones an tempore Carolingico? III. 38, 115
- eorum Origo V. I. 11, 226. n. 71
- conſtituti ab Henrico II. contra Bohemos ad Albim V. V. 4, 275

Marcoaldus de Annevveil conſtituitur Dux Ravennæ VII. III. 7, 424
Marcomanni ducti in Italiam II. 33, 81
Marcomannicum Bellum II. 22, 70. 26, 72
Mareſchallatus Imperii Saxonicus an prælationem Enſis Imperatorii coniunctam habeat litigatum IX. VI. 30, 638
Margaretha Maximiliani I. filia Carolo VIII. Gallo deſponſatur X. II. 53, 772. X. III. 48, 973
- parenti remittitur intacta X. II. 62, 782

Margaretha Alberti Degeneris Vxor Friderici II. filia VII. VI. 28, 478
Margaretha Hollandiæ Comitiſſa, bellum Guilielmus Batauus gerit cum eadem VII. VIII. 4, 498
Margaretha Belgarum Gubernatrix X. V. 34, 613 X. III. 37, 962
Maria Ottonis III. vxor an adultera? V. IV. 9, 270
Maria Ononis IV. vxor VII. V. 12, 447
Maria Hungariæ Regina, vxor Sigismundi Imp. eius fata acerba IX. IX. 2, 679
Maria Burgundica Maximiliano I. deſpondetur X. II. 45, 761. X. III. 48, 973
- vt & Carolo VIII. Delphino X. II. 52, 769
- eius Proci recenſentur ibid. n. 20

Maria Caroli V. vxor moritur X. IV. 105, 1081
Maris Balthici Imperium tentant Cæſarei X. IX. 33, 2095
Marius Germanos ex Italia repellit I. 9, 52
Marlboroughius (Ioannes) Geldriæ Ducatum occupat X. XI. 114, 4040
- in Belgio an. 1703. varias vrbes occupat X. XI. 114, 4044
- prœlio ad Hoechſtadrium intereſt 120, 4048
- Auguſtam Treuirorum occupat 121, 4048
- fit Princeps Imperii X. XII. 3, 4053
- ad Moſellam Expeditionem ſuſcipit X. XII. 6, 4054
- idem Gallorum Aggeres prope Louanium & prope Arſchot perrumpit ibid.
- prœlio ad Ramilliacum Gallos cædit 13, 4057
- ad Suecorum Regem Altranſtadrium venit ib.
- an. 1707. in Belgio Gallorum conatibus ſe opponit 17, 4059
- Gallos in caſtris ad Parcum præuenit X. XII. 23, 4062
- Inſularum obſidionem tegit ibid.
- Bellum continuari ſuadet 35, 4071. ſq.
- cum omni Familia ab officio remouetur ibid.
- quid ipſi fuerit imputatum? ib. n. 96

Marnix (Philippus) nomine Belgarum Imperii opem contra Hiſpanos implorat X. VII. 3, 2011
Maroboduus Germaniæ Regnum adfectat Pr. III. 11, 40
- ab Arminio profligatur II. 22, 70
- ad Cæſarem fugit ibid.

Marpur-

Marpurgum nomen vnde? Pr. II. 5, 16. n. 88
ibi monumentum S. Eliſabethæ VII. VI. 12, 458
ibi reformata religio introducitur, X. VII. 26, 3032
Marpurgenſem Ditionem Haſſo-Caſſellani occupant X. X. 29, 3050
Mars præcipuus Deorum apud Germanos Pr. II. 5, 16
ei ſeptimus dies adſcriptus 10, 18
an Irmus dictus 14, 20. n. 27
eidem humanæ hoſtiæ immolatæ 30, 30
Marſalium Galli armis ad deditionem compellunt X. XI. 23, 3081
Marſi Francorum populi III. 18, 98
Marſilius Patauinus Ludouicum IV. defendit IX. V. 16, 591
idem Ludouico IV. Ioannis XXII. depoſitionem ſuadet 19, 596. n. 2.
Marſigli Aloyſius (Ferdinandus) Comes limites definit cum Turcis X. XI. 92, 4026
colpa præproperæ deditionis Briſacenſis in ipſum reiicitur 117, 4045
copiis Papalibus præficitur X. XII. 22, 4061
Martlande vnde nomen habeant? Pr. II. 5, 16. n. 89
Marsuenſe Pactum Filiorum Ludouici Pii IV. VI. 4, 188
alia Pacta ibidem facta IV. V. 3, 181. n. 21
de *Martiniz* Comes Cæſaris Romæ Legatus multas habet controuerſias X. XI. 112, 4042
Martinus IV. P. R. fruſtra in Germania Decimas petit IX. I. 26, 528
Martinus V. conſentiente Sigismundo Imp. in concilio Conſtantienſi eligitur IX. IX. 14, 695
Reformationis Collegium adornat ibid.
Decimas de bonis quibusdam Eccleſiaſticis Imp. concedit. ibid. 696
Legato in Germaniam contra Huſſitas miſſo Principes ad Expeditionem concitat 23, 703
Senenſe Concilium diſſoluit 26, 707
pro Erico V. Succeſſionem Electoratus Saxonici petente fruſtra intercedit 31, 712
in Translationem Inſignium Imperii Noribergam conſentit 33, 710
Martisburgum vide *Merſeburgum.*
Martyres Germaniæ Vtriusque Sexus Pr. II. 34, 33
Masham fax & tuba Turbarum apud Anglos X. XII. 35, 35, 4071
S. Maternus an Germanorum Apoſtolus? Pr. II. 34, 33
MATTHIAS Imp.
Maximiliani II. & Mariæ Caroli V. filiæ natus X. VIII. 1, 2047
ad Belgii præfecturam vocatus ibid.
Domus Auſtriæ caput declaratur X. VII. 31, 2035
Bohemiæ & Vngariæ Rex coronatur 31, 2035. 38, 2044
Imperator Romanorum ſalutatur & cum vxore coronatur ibid. X. VIII. 3, 2048
Ratisbonam Comitia indicit ibid. 4, 2048
nouam Iudicii aulici ordinationem proponit ibid. 6, 2050. ſq.
Improlis Ferdinandum adoptat futurum Imperii ſucceſſorem ibid. 7, 2051
Eiusdem conſilia de Ferdinando in Regem Romanorum & Hungariæ eligendo ibid. 8, 2052
Pacis conſilia cum Bohemis habet ibid. 13, 2055
Mansfeldium proſcribit ibid.
moritur ibid. 14, 2055
eiusdem ſepultura, exequiæ & Vxor ib.
Mathilda Henrici Aucupis Vxor V. I. 17, 230
Mathilda Ottonis M. filia, Abbatiſſa Quedlinburgenſis V. II. 31, 254. n. 76
Mathilda Conradi II. Filia VI. I. 14, 294
Mathildis Henrici III. filia Rudolpho Sueuo nupta VI. II. 12, 303
Mathildis Vxor Henrici V. VI. IV. 19, 355
Mathilda Guntzelonis vidua pro Henrico IV. intercedit VI. III. 31, 324
Mathilda Thuſciæ Comitiſſa Welfoni Bauariæ Duci nubit VI. III. 46, 335
moritur VI. IV. 7, 347
Mathildianas terras occupat Henricus IV. VI. III. 40, 331. 46, 335
item Henricus V. VI. IV. 7, 347
concedit illas Papa Lothario II. VI. V. 5, 361
reditus ex iis colligit Fridericus Barbaroſſa VII. II. 19, 391
controuerſia ſuper eis Friderici Barbaroſſæ cum Papa 37, 412
eas Eccleſiæ Romanæ reſignat Fridericus II. VII. VI. 5, 452
repetit eas Papa ibid.
adipiſcitur Philippus VII. IV. 1, 428
earum reſtitutionem Otto IV. promittit Papæ 8, 435
eas repetit Otto IV. VII. V. 7, 444
Matiſconenſis Terra Margarethæ Maximiliani I. filiæ in Dotem conſtituitur X. II. 53, 772
Matricula antiquiſſima quæ? IX. IX. 20, 702
de nimiis eius Oneribus Ciuitates conqueruntur ſub Friderico III. X. II. 42, 756
in præſtatione communis denarii obſeruanda 44, 760
Imperii d. an. 1480. 1481. 55, 773
Imperii d. an 1489. 61, 780
Imperii d. an. 1491 62, 780
noua conficitur X. III. 25, 950
de eadem in Comitiis agitur X. VI. 12, 2007
Matrimoniales Cauſſæ olim ab Impp. ventilatæ IX. V. 33, 612
Matrimonii inæqualis Regii exemplum IX. III. 14, 552. n. 76
illuſtris conſummati cærimoniæ X. II. 22, 740 n. 51
Matrimonium Maximiliani I. cum Anna Brittanica an verum fuerit? X. II. 62, 781. n. 45
Matthæus Vice-Comes Mediolanenſis magnæ in Longobardia auctoritatis eum damnat & bellum petit Ioannes XXII. IX. V. 15, 16, 590
Matthias Coruinus Rex Vngariæ vide *Coruinus.*
Maulbrunnenſis Formula Theologorum Wurtenbergenſium X. VII. 4, 2011
Maultaſchia Margaretha, vnde nomen habeat? poſt Patris mortem Tirolenſem ditionem accipit IX. V. 22. 599
per Diuortium a Ioanne Bohemo ſeparata, Ludouico Brandenburgico collocatur 33, 612
eiusdem coniugii a Papa confirmationem promittit Carolus IV. IX. VI. 12, 621
Tirolenſem ditionem Auſtriæ Ducibus concedit 23, 631
nunquam Rudolpho Auſtriæ nupſit ib. n. 10
Mauringia regio III. 5, 87
Mauritius Saxoniæ Elector, varias Io. Frid. El. vrbes capit X. IV. 75, 1046. ſq.
ab Electore ipſi plura oppida adimuntur ibid.
quænam præſtare debuerit Io. Frid. El. coniugi & liberis? 78. 1050
de Electoratu & terris, publice inueſtitur 80, 1554
eius de Concilio ſententia 84, 1060
Magdeburgicos in fidem recipit 88, 1063
Fœdus Chamborticum cum Henrico II. facit 89, 1065
de Socero Haſſo liberando conſilium init ibid.
contra Carolum V. Expeditionem ſuſcipit 91, 1066
eius Belli iuſtitia defenſa ib. n. 65
ſocialis exercitus contra Henricum Brunſuicenſem Dux, ad Siuershuſam occiditur 99, 1073

Matritius (Guilielmus) Adminiſtrator Epiſcopatus Numburgenſis mutat religionem X. XIII. 331 4098
de nono huius Epiſcopatus Adminiſtratore controuerſia ibid.
MAXIMILIANVS I.
Eius nauuitas & ſtatus corporis X. III. 1, 912
in nonum pene ætaos annum elinguis 2, 912
eius præceptor Petrus Engelbertus ibid.
eiusdem virtutes & characteres 2, 913. n. 8
Genealogias illuſtrium familiarum in lucem proferri primus ex Germaniæ principibus curauit ibid.
eius ingenium, diſcendi cupiditas & memoria ibid.
in armis tractandis eius dexteritas 2, 924
eiusdem noua inuenta Lanceæ, & die Landsknechte ibid.
Venationis nimio ſtudio quanta pericula ſuſtinuerit ibid.
eius liberalitas, comitas, grauitas, ſed etiam inconſtantia adlegantur 925. n. 16
Opuſcula Maximiliani germanica & latina 923. n. 8
ei Maria Burgundica deſpondetur X. II. 45, 761
ab eadem pecunia iuuatur 52, 769
cum eadem Matrimonium conſummat ibid.
Regimen Belgii ſuſcipit, cum Gallis bellum gerit, filiam Margaretham Carolo Delphino deſpondet 53, 771
mortua Maria, fit liberorum ſuorum Tutor ibid. 772
Guilielmum Marcanum Epiſcopi Leodienſis Borbonii percuſſorem bello perſequitur, Leodienſes in ſuam tutelam ſuſcipit 54, 772.
cum Matthia Coruino de Pace tractat, ab eo diligitur 56, 774
ad Regnum Vngariæ adſpirat, illud occupat, cedit tamen Vladislao Bohemiæ Regi, reſeruato Titulo & Succeſſione ibid.
Romanorum Rex eligitur, Aquisgrani coronatur 57, 776. X. III. 3, 925
Belgis eſt inuiſus, Flandri ei rebellant, ipſi tamen iterum reconciliantur 59, 777
Burgenſes eum captiuum faciunt. ib.
a patre liberatur, eius animum Belgis infenſum placat ibid.
Georgium Diuitem Bauarum cum fœdere Sueuico componit 60, 780
Comitiis Francofurtenſibus an. 1489. præeſt, cum Anna Britanica matrimonium per Aurantiæ Principem contrahit 62, 781. X. III. 3, 925
quæ ipſi, remiſſa Filia, a Carolo VIII. eripitur ib. 782
apud Principes Imperii de iniuriis conqueritur, auxilia fruſtra flagitat ibid. 783
item ab Heluetis ib. 784
Eius bella cum Gallis X. III. 3, 925
Eius Electio in Regem Romanorum, a Brugenſibus captus, iterum liberatur X. III. 3, 925
a Sigismundo adoptatur ibid.
Comitiis Francofurtenſibus præſidet ibid.
de Vngaria tranſigit ibid.
Senliſenſem pacem cum Carolo VIII. init ib.
fit Imperator X. III. 4, 925
contra Turcas in Auſtriam ibid.
Oeniponti nuptias celebrat ibid.
pacem cum Vladislao Vngariæ Rege facit ib.
Geldriæ Ducatum petit ibid.
Ruremondenſes ad deditionem cogit ibid.
Wormatienſia Comitia celebrat 5, 928
pacem publicam ſtatuit ib.
de ducatu Burgundico a patre inueſtitur ibid. 5, 930
cum Claudio de Batre congreditur 931

MAXIMILIANVS I.
cum Ludouico Mediolanenſi colloquitur de expeditione in Italiam 7, 934
Sigismundo Archiduci ſuccedit ibid.
in Italiam Romanæ coronationis cauſſa proficiſcitur ibid.
Eius conſilia de regno Neapolitano in generum transferendo ibid.
in Tirolum reuertitur ibid.
Imperium in Circulos diſtinguit 13, 940
cum Ludouico Gallorum Rege inducias confirmat 15, 941
Societatem S. Georgii aduerſus Turcas confirmat ibid. 18, 944
Bellum Bauaricum gerit ibid. 19, 945
pacem mortuo Ruperto in Imp. indicit 21, 947
Brabantiis auxilia fert, res Geldricas diſponit, Coloniam reuertitur 23, 949
In Hungariam cum exercitu mouet, a Venetis tranſitum in Italiam fruſtra petit 24, 949
in Belgium proficiſcitur Egmondani turbas, tacta Cameraci pace, componit 26, 951
Eius aduentus in Italiam, Imperatoris titulum adſumit 27. n. 59. 951
Venetos in Comitiis Wurmatienſibus proſcribit 30, 954
pecuniæ inopia preſſus in Germaniam regreditur ibid.
papatum ambit 39, 963
Conuentum in oppido Inſpruck celebrat, ibidemque, quid ſe mortuo fieri velit, diſponit 46, 970
in Comitiis Auguſtanis conſultat de Romanorum Rege eligendo ibid
Eiusd, morbus, mors, exequiæ 47, 972
præſagia mortis Maximiliani ibid.
Eiusdem familia ibid. 48, 973
& nothi ibid. n. 56. 975
MAXIMILIANVS II. Imp. Natus Viennæ, educatus in Hiſpania, eius virtutes X. VI. 1, 1093. ſq.
Bohemiæ R. ſalutatur Pragæ 2, 1094. ſq.
Romanorum, Vngariæ R. coronatus ib.
Parenti in Imperio ſuccedit ibid.
Legatum Romam mittit 3, 195
Inducias cum Turcis firmat ib.
pro Calice & Coniugio ſacerdotum apud pontificem intercedit 5, 1097
Comitia Auguſtana celebrat 6, 1097
Vngaricum bellum conficit 7, 1099
Grumbachianas turbas ſiſtit 8, 2001. ſq.
Treuirenſe bellum eius interuentu finitum 10, 2006
Coſmum Magnum Hetruriæ Ducem agnoſcit 11, 2007
Tranſyluaniam Io. Sigismundo relinquit 12, 2007. ſq.
Annam filiam natu maiorem Philippo II. deſtinatam in Belgium mittit ibid.
Eliſabetham Carolo IX. Galliæ Regi iungit ib.
Pariſienſem lanienam deteſtatur 13, 2008. n. 15
Rudolphum filium Vngariæ Regem inaugurari facit ibid.
Rex Poloniæ eligitur 14, 2008
moritur in Comitiis Ratisbonenſibua 15, 2009
Eiusdem Vxor & liberi ib. 16, 2009
Maximilianus Rudolphi II. frater inter diſſidia Rex Poloniæ electus a Zamoſcio victus capitur, liberatus regno renunciat X. VII. 10, 2018
Maximilianus Bauarus Imperatori Ferdinando fœdedere iunctus Catholicorum exercitus ſupremus Dux X. IX. 7, 2065
Maximiliano Bauariæ Duci Electoratum confert Ferdinandus II. X. IX. 20, 2082. n. 5
Maximilianus Hannoueranus proteſtatur contra ius primogenituræ X. XI. 74, 4013

Maximi-

Maximilianus Henricus Archiepiſcopus Colonienſis Coadiutorem creari curat Guil. Furſtenbergium ibid.
moritur X. XI. 65, 4008
Maximilianus Emanuel Bauariæ Elector Belgradum cocupat X. XI. 60, 4005
Budæ obſidioni intereſt X. XI. 60, 4005
Exercitum ducit contra Gallos X. XI. 73, 4012
Gallis accedit 100, 4033
omnia in Imperio turbat 108, 4040
in Societatem Heidenheimenſem recipi cupit ibid.
Vlmam capit X. XI. 110, 4041
Poſtulata a Cæſare ibid. n. 25
Bellum gerit in Imperio 115, 4044
ſe cum Villarſio iungit ibid.
in Tyrolenſem Comitatum irrumpit, ſed iterum reiicitur 116, 4045
Auguſtam occupat 117, 4046
Paſſauium occupat 120, 4047
Tallardius ſe ipſi iungit ibid.
ad Hœchſtadtium profligatur ibid.
Germaniam relinquit 121, 4048
Huium occupat, Leodium obſidet X. XII. 6, 4054
Elector Bauariæ banno notatur X. XII. 9, 4055
Bruxellas fruſtra adgreditur 23, 4063
Maximinus, eius Progreſſus in Germania II. 27, 75
Mediatores Paci Ryſvvicenſi ſe offerunt X. XI. 84, 4019. ſq.
Mediolanum ibi coronatur Conradus II. VI. I. 6, 288
a Friderico Barbaroſſa ad deditionem cogitur VII. II. 17, 389
diruitur VII. II. 21, 391
reædificatur 31, 401
capitur ab Henrico VII. IX. IV. 10, 560
fruſtra obſidetur a Ludouico Bauaro IX. V. 20, 598
ibi coronatur Carolus IV. IX. VI. 18, 625
Cæſarei intrant, capiunt X. XI. 106, 4039. X. XII. 12, 4057
eius Arx Cæſareis deditur 17, 4059
Mediolanenſes contra Fridericum Barbaroſſam rebellant VII. II. 16, 388. 20, 391
de Germanis an. 1176. victores 31, 401
banno notantur ab eodem 28, 400
a Ludouico IV. deficiunt IX. V. 20, 598. n. 9
contra Fridericum II. rebellant VII. VI. 10, 457
ad curiam nouam vincit Fridericus II. VII. VI. 13, 458. 14, 461
in ordinem redigit Fridericus II. ibid.
Vice-Comites gradu moti a Ludouico IV. IX. V. 18, 594. o. 95
perpetuos Italiæ Vicarios facit Carolus IV. IX. VI. 18, 625
Duces fiunt per Wenceslaum Imp. IX. VII. 16, 653
turbæ inde ſecutæ 18, 655
a Carolo IV. & Vrbano V. bello petuntur IX. VI. 25, 634
eorum Præfecti varii IX. V. 15, 590
extincta Galeatiorum Familia ad libertatem adſpirant X. II. 18, 734
Mediolanenſem Ducatum vindicare Imperio a Galeatiis fruſtra conatur Rupertus IX. VIII. 5, 667.
extincta Galeatiorum Familia tanquam Feudum apertum Imperio vindicare conatur Fridericus III. X. II. 18, 734
Galli pro Aurelianenſi Duce petunt, quo argumento? ibid.
Franciſcus Sfortia occupat ibid. 735
de eodem Sfortiam inueſtire conatur Fridericus III. 23, 741
Mediolanenſis
controuerſia de eiusdem Inueſtitura ab Electoribus componitur 28, 745
Ludouicus Sfortia eundem accipit X. III. 5, 930
Ludouicus XII. Gall. R. de eodem inueſtitur 12, 948. 29, 954
Galli eundem relinquunt 39, 963. ſq.
Franciſcus I. adfectat 43, 966
Franciſco Sfortiæ reſtituitur X. IV. 16, 984. 27. 995
Philippo II. confertur 54, 1025. 101, 1076
Mediolanenſis Capitulatio, qua Galli Italiam cedunt X. XII. 17, 4059
Megapolitani Comites, Duces fiunt per Carolum IV. IX. VI. 33, 640
Duces, cum Brandenburgicis de Succeſſione in Terras Megapolitanas paciſcuntur X. II. 7, 724
Ducatus oppida per Daniæ Regem occupantur, a Cæſare ditione exuti Duces X. IX. 28, 2093
Duces in Succeſſionem Lauenburgicam prætendunt X. XI. 71, 4011
Duces in Marggrauiatum Leuchtenberg prætendunt X. XII. 24, 4064. n. 31
Megapolitanus Georgius, capitur a Magdeburgicis X. IV. 88, 1063
Ducatus pleno Feudi iure in Wallenſteinium confertur, Ducibus contra proteſtantibus X. IX. 33, 2096
Megapolitanas terras inuadunt Fœderati Septentrionales X. XIII. 16, 4086.
Megapolitana Succeſſionis controuerſia X. XI. 93, 4026
Megapolenſium motuum initium d. an. 1715. X. XIII. 29, 4094. ſq.
in eis Commiſſio Cæſarea decernitur, huius progreſſus 30, 4096
executio contra ducem denuo decernitur, etiam mittitur ibid.
Megapolenſes equites inſignia habent priuilegia 4094. n. 22
conuentus extra territorium inſtituunt deputati Nobilitatis Ratzeburgi, quos ideo rebelles declarat Dux 4095
Mainardus vide *Meinhardus*.
Meiſterſanger vnde originem? Pr. II. 32, 32
Melitenſis Obſidio fruſtranea X. VI. 4, 1096
Melander Holtzapfel, fit Comes, exercitui Cæſareo præficitur X. X. 34, 3052
Memleba moritur Henricus Auceps V. I. 16, 230. V. II. 30, 253
Memminga a Bauariæ Electore capta X. XI. 110, 4041
Menagerius in Anglia Pacam promouet X. XIII. 9, 4078
Menelandi Ius ducibus Geldriæ conceſſum IX. V. 33, 612
Mentenſis Guilielmus a Wenceslao Dux factus IX. VII. 20, 658
Merania Duces olim Comites de Andechs dicti extinguuntur VIII. 11, 510
Mercius Comes Gallos ad Offenburgum profligat X. XII. 14, 4058
a Gallis profligatur ibid.
Banſouam & Vipalanckam per deditionem Cæſari ſubiicit. X. XIII. 27, 4092
Mercurius Germanorum Deus Pr. II. 6, 17
quartus Dies ipſi adſcriptus 10, 18
Merouæi geſta III. 27, 103
Merſeburgum vnde nomen habeat? Pr. II. 5, 16. n. 88
an Domicilium Irmenſulæ Pr. II. 16, 21. n. 98
mœnibus cingitur a quonam? V. I. 10, 225. n. 65
obſidet Otto M. V. II. 10, 236

Merſeburgum
- Saxonum conuentus VI. III. 3, 306
- ibidem moritur & ſepelitur Rudolphus Sueuus 38, 330
- a Tillio occupatur X. IX. 47, 3010

Merſeburgenſem Epiſcopatum fundat Otto M. V. II. 29, 253
- Epiſcopi controuerſia cum Friderico Marchione Landisbergenſi IX. II. 4, 538. n. 25

Meſſana vrbs a Friderico II. direpta VII. VI. 9, 456
Metalla Germanis ignota Pr. III. 10, 40. 33, 47
Metis vrbs a Renato Duce Lotharingiæ occupatur X. II. 11, 727
- occupatur a Gallis X. IV. 92, 1007
- obſidione cincta ibid.

de *Metternicht* (Franciſcus Arnoldus) Epiſcopus Paderbornenſis, obtinet Epiſcopatum Monaſterienſem X. XII. 9, 4055
Metrius (Iacobus) Legatus Friderici III. Imp. in Luſitaniam ad celebranda ſponſalia cum Eleonora X. II. 20, 736
Meurerus Conſul turbas Hamburgi mouet X. XI. 62, 4006
Migrationes gentium an claſſibus factæ? Pr. I. 8, 3
- terreſtres maritimis vſitatiores ibid.
- earum cauſſæ I. 4, 50
- in iisdem Germaniæ populi ſe fratres invicem adpellarunt Pr. I. 15, 6.

Migrationes Alemannorum I. 15, 55
- Burgundionum ibid.
- Cimbrorum & Teutonum in Italiam I. 6, 50
- Germanorum in Galliam & Caledoniam 13, 55
- Quadorum & Longobardorum ibid.
- Sueuorum II. 32, 81
- Vandalorum 33, 81
- Saxonum 34, 81
- variæ aliæ ibid.

Milcenos deuincit Henricus Auceps V. I. 13, 227
Militaris Dignitatis ſingulari ratione acceptæ exemplum IX. IV. 17, 572. n. 7
Militia Imperialis Præfectus Ludouicus Palatinus X. II. 11, 728
- Albertus Achilles Brandenburgicus 32, 747. 39, 751
- fit Albertus Animoſus Dux Saxoniæ X. III. 5, 929

Milites Germanorum primus in certas legiones diuiſit Maximilianus I. X. III. 2, 922
- ſtipendiarios alit Vdalricus Würtenbergicus X. II. 19, 735
- Germanorum in addicenda exteris opera libertas reſtricta X. VI. 12, 2007

Militia Germanorum Veterum Pr. III. 21, 42
Miltitius cum Luthero tractat Altenburgi X. IV. 12, 9080
Minda a Suecis occupata X. IX. 80, 3034
Mindenſi Eccleſiæ Regalia conceduntur ab Ottone M. V. II. 29, 253
Mindelheimenſis Principatus Marlboroughio conceditur X. XII. 3, 4053
Minorcam Angli ſibi vindicant X. XII. 21, 4060
Minorita in adſtruendis Imperatoris Iuribus laborant X. V. 28, 602
Mirandola ab ipſo Papa obſeſſa X. III. 32, 956. ſq.
- Cæſareis deditur X. XI. 104, 4037
- item Gallis 103. 1840 X. XII. 4, 4053
- ceditur Duci Munnenſi 30, 4066

Mirandulanus Dux Gallis accedit X. XI. 123, 4049
Miſnea Vrbs, vide *Miſnia.*
Miſico Slauorum Dux Ottoni III. ſe ſubiicit V. IV. 3, 264
Miſico Polonus contra Conradum II. rebellis VI. I. 4, 286
Miſnia Vrbs eius Origo V. I. 10, 225
- ab Huſſitis vaſtata IX. IX. 23, 703

Miſnia Burggrauius fit Henricus de Plauen & Princeps Imperii *IX. IX.* 31, 713
Miſnenſis Epiſcopatus fundatur ab Ottone M. *V. II.* 29, 253
Miſnia Marchia a Lothario Imp. conceditur Conrado Wettinenſi *VI. V.* 10, 365
- ab Adolpho Naſſonio vaſtata *IX. II.* 4, 538
- Marchionatus Friderico Admorſo reſtituitur *IX. IV.* 8, 558
- ab Huſſitis vaſtata *IX. IX.* 23, 703

Miſnia a Cæſareis vaſtata *X. IX.* 57, 3016
- Sueci eam inuadunt 79, 3033
- in eandem Banerius tendit *X. X.* 11, 3042
- Königsmarckii & Torſtenſohnii Geſta per eandem 18, 3046

Mittvvoche vnde nomen? Pr. II. 6, 17. n. 95
Modoitia eam præſidio tenet Ludouicus IV. *IX. V.* 20, 598. n. 9
- Imperio vindicat Fridericus Barbaroſſa *VII. II.* 18, 391

Moguntia ſe ſubmittit Ludolpho XII. *V. II.* 14, 238
- capitur ab Adolpho Naſſouico *X. II.* 36, 749
- ibi Typographiæ Ars cultior inuenta. *X. II.* 64, 786
- Suecis deditur *X. IX.* 43, 3012
- ibi tractatur inter Cæſarem & Haſſos *X. X.* 6, 3039
- a. 1689. a Fœderatis recuperatur *X. XI.* 66, 4009
- eam proditione capere tentant Galli *X. XI.* 73, 4012

Moguntinus Archi-Epiſcopus Director Sacrorum apud Veteres Germanos *III.* 39, 116
- curam habet Imperii *VI. III.* 10, 311
- Albertus, contra Henricum V. turbas mouet *VI. IV.* 14, 351
- Saxones concitat 15, 352
- eidem Electio Imperatoris defertur *VI. V.* 2, 357
- Archi-Epiſcopus conſtituitur Chriſtianus *VII. II.* 25, 397
- eius officium quando in Electione Imp. abſentes quidam Electores *IX. V.* 5, 578
- eidem Pragenſis Epiſcopus Suffraganeus Ius coronandi Reges Bohemiæ eripit *IX. VI.* 3, 617. n. 19
- eidem Pius II. Comitia Electoralia & conuentus cogendi poteſtatem, reſtringere conatur *X. II.* 34, 747
- Præſes Iudicii Aulici Cameralis ſub Friderico III. Imp. *X. II.* 26, 763
- ſolenniter inueſtitur *X. IX.* 20, 2084
- Ferdinandum IV. proteſtante Colonienſi coronat *X. X.* 42, 3059
- Auguſtam coronat 43, 3060
- indictionem Conuentus Deputatorum Imperii ab Imperatore factam, Iuribus Archi-Cancellariatus contrariam eſſe, putat *X. XI.* 5, 3067
- Erfurtum occupat 14, 3075

Moguntina in Eccleſia an. 1199. Schiſma *VII. IV.* 6, 434
de *Moles* Dux Viennam mittitur *X. XI.* 99, 4032
Molius Polonorum Reſidens Pacem ſollicitat *X. XI.* 84, 4019
Moldauia in eam irrumpunt Cæſarei *X. XIII.* 28, 4093
Mompelgardicus ager Regi Galliæ oppignoratus *X. IV.* 51, 1022.
- Ducatus loca munitiora Galli euertunt *X. XI.* 36, 3091
- Pace Ryſvvicenſi reſtituitur 87. 428

Mompelgardum vrbs a Gallis occupatur *X. II.* 11, 727
Mompelgardenſis controuerſia inter Eberhardum Ludouicum & Georgium Leopoldum Comitem de Sponek *X. XIII.* 49, 4113

Monachi-

Google

Monachium Sueci occupant, magnum Theſaurum inde exportant *X. IX.* 52, 3014
Monaſteria Germaniæ a quonam primum inſtituta? Pr. II. 34, 34. n. 81
Carolus M. munit Pr. III. 9, 39
Regum Sepulcra *IX. II.* 9, 543. n. 58
Huſſitæ diruunt *IX. IX.* 18, 700
in Bohemia a Sigismundo reſtituuntur *IX. IX.* 28, 707
Monaſterium Hanſeatica ciuitas, pro immediata Imperii vult declarari *X. XI.* 7, 3068
ibidem Anabaptiſtæ ſedes ſuas figunt, huius Occupationis occaſio, obſidio, tumultuantium ſupplicia *X. IV.* 52, 1023
ibidem Pax concluditur *X. X.* 15, 3044
Epiſcopo ſe ſubmittit *X. XI.* 7, 3068
Monaſterienſe Inſtrumentum Pacis *X. X.* 40, 3057
Monaſterienſis Epiſcopatus de eodem controuerſia *X. XII.* 9, 4055
Moneta Interregni tempore cuſa prohibetur *IX. I.* 27, 529
eius Reformationem intendit Fridericus III. Imp. *X. II.* 7, 724
Emendatio *X. VI.* 12, 2008
eius peruerſus ſtatus in Germania *X. IX.* 20, 2084
Monetandi Ius tempore Interregni a variis vſurpatum, reuocatur *IX. I.* 27, 529. n. 27
Monetandi Ius Marchioni Montisferratenſi & aliis Italis conceſſum *IX. IV.* 14, 567. n. 82
Mongatſchum Cæſareis deditur *X. XI.* 60, 4005
Montag vnde nomen? Pr. II. 4, 16
Montecuculi Raymundus Belli Dux Arauſionenſi ſe iungit *X. XI.* 26, 3082
in Principis Dignitatem euehitur 126, 4051
Montenſia Telonia Düſſeldorpii abrogata *IX. VII.* 5, 648
Montenſis Guilielmus, a Wenceslao Dux factus vel confirmatus *IX. VII.* 20, 658
Adolphus, eius lites cum Dieterico Colonienſi componit Sigismundus Imp. *IX. IX.* 13, 694
Succeſſio Alberto Animoſo Saxoniæ Duci a Friderico III. promittitur *X. II.* 63, 786
Montes Diis ſacri apud Germanos qui? Pr. II. 28, 29. n. 31
Montes Hanoniæ occupat Galliæ Rex *X. XI.* 80, 4060
deduntur Fœderatis *X. XII.* 26, 4065
de *Monfort* Comes Mediolani præfectus *IX. V.* 18, 584. n. 95
Montisferratenſem Ditionem Carolus V. Gonzagæ adiudicat *X. IV.* 54, 1026
vaſtant Galli 98, 1072
Montisferratenſis Controuerſia *X. VI.* 6, 1098. n. 39
Marchionatus, de eodem Sabaudiæ Dux inueſtitur *X. XII.* 24, 4064
Montmelianum Galli occupant *X. XI.* 81, 4017. *X. XII.* 4, 4053
Montroyal munimenta per Pacem Ryſwicenſem deſtrui decernuntur *X. XI.* 87, 4023
Morauia quædam Loca traduntur Ioanni Luzelburgico Regi Bohemiæ *IX. V.* 11, 584
Marchio fit Carolus IV. *IX. VI.* 3, 616
Marchionem, Ioannem fratrem, Carolus IV. facit 35, 642
eandem Huſſitæ depopulantur *IX. IX.* 22, 702
in ea pax publica Sigismondi Imp. artibus procurata *IX. IX.* 28, 707
inſigniores Vrbes Alberto II. in Dotem cedunt *X. I.* 2, 716
Morani ad Ferdinandi II. obſequium redeunt *X. IX.* 13, 2073
Morbus Neapolitanus quando innoteſcere cœperit? *X. III.* 6, 933. n. 83
Mordicæ de Pace Conuentus *X. XII.* 34, 4070
Moream Turcæ occupant *X. XIII.* 26, 4092
Mortaigne Fœderati occupant *X. XII.* 31, 4067
Moſellana Expeditio *X. XII.* 6, 4054
Motzius (Iacobus) Legatus Friderici III. Imp. in Luſitaniam ad celebranda ſponſalia cum Eleonora *X. II.* 20, 736
Mülhuſium Vrbs Imperialis, geſta notabiliora ibidem *IX. II.* 4, 538
Gunthero Schwarzburgico oppignoratur *IX. VI.* 12, 621
Mulieres fatidicæ a Germanis in Dearum numero habitæ Pr. II. 26, 27
Mullerus Leopoldi Imp. Præceptor *X. XI.* 1, 3064
Municipales Ciuitates per Fœdera ſe Dominorum poteſtati ſubducunt *IX. VII.* 8, 649
Münſterbergenſis Dux Buſco Vaſallus Ioannis Lüzelburgici Bohemiæ Regis *IX. VI.* 3, 616
Münzerus (Thomas) eius ortus, doctrina, fata & tumultus ab eodem concitatus *X. IV.* 26, 994. ſq.
gladio percutitur ibid.
Mutina Dux fit Borſius Eſtenſis *X. II.* 23, 741
Mutinam obſidetur a Carolo IV. *IX. VI.* 25, 634
Cæſarei capiunt *X. XII.* 12, 4057
eius Arx Cæſareis deditur 17, 4059

N.

Naharuali quinam Pr. II. 21, 24
Namurcum Galli occupant *X. XI.* 80, 4016
Fœderati recuperant ibid.
Fœderati infeſtant 122, 4049
Nanceium Galli occupant *X. XI.* 23, 3080
Narciſſus, Martyr Germanicus Pr. II. 34, 33
Naſſouica gentis Genealogia quædam *IX. II.* 1, 536
Gerlacus Naſſouius, Archiepiſcopus Moguntinus, in locum excommunicati de Virnenburg eligitur *IX. V.* 28, 609
diem electionis Caroli IV. præfigit ibid.
Comites, fiunt Principes *IX. VI.* 33, 641. *X. XI.* 126, 4051
Natiuitas Friderici II. in præſentia Cardinalium & Epiſcoporum facta *VII. VI.* 1, 449
Wenceslai Imp. magna ſolennitate celebratur a Carolo IV. *IX. VI.* 22, 630. n. 5
Ladislai Poſthumi fit Vngariæ Palatino præſente *X. I.* 7, 719
Naues ſolutiles quis inuenerit? *IX. I.* 9, 516. n. 26
Neapolis Auſtriæ, ſedes Friderici III. oppugnatur *X. II.* 14, 731
a Matthia Coruino capta 55, 773
Neapolitanum regnum inuadit Henricus VI. *VII. III.* 4, 420
idemque ſubiugat 6, 423
adquirit Fridericus II. *VII. VI.* 6, 452
occupat Manfredus Friderici II. nothus *VII. VII.* 2, 481
eidem Gallis inhiant *X. III.* 44, 968
Reges, ex pacto cum Clemente IV. ab Imperio Romano arcentur *X. IV.* 4, 969
a Gallis inuaditur *X. III.* 32, 956
a Gallis liberatur 33, 958
de eiusdem Inueſtitura, quid poſt Caroli II. mortem actum *X. XI.* 104, 4036. n. 72
in eodem contra Gallos conſpiratio 105, 4037
occupatur a Ioſepho Imp. *X. XIII.* 18, 4059
Carolo VI. Imp. relinquitur *X. XIII.* 19, 4084
eius Inueſtituram ab Innocentio XIII. accipit Carolus VI. Imp. *X. XIII.* 47, 4112
Nedfri prohibetur *III.* 35, 111
Nellenburgum caſtrum expugnatur *IX. III.* 3, 544
Comitatus *IX. III.* 3, 544
Nemedes Germani dicti Pr. I. 32, 13
Nemetenſe Colloquium *VI. III.* 44, 334
Neronis geſta in Germania *II.* 24, 71
Neoſtadium ab Vngaris & Auſtriacis obſidetur *X. II.* 24, 742
Neuburgum Imperio addictum *IX. I.* 10, 517

Neuburgum Bauarus occupat *X. XI.* 115, 4044
Bauaro in dotem datur 19, 525
Neuburgenſis lineæ Palatinæ origo *IX. VIII.* 13, 677
Electoratum Palatinum ſub Leopoldo obtinet *X. XI.* 61, 4005
Neuburgenſes Comites Interregni tempore multa loca occupant, quæ reddere coguntur *IX. I.* 15, 522
Neubeuſelium Turcæ capiunt *X. XI.* 9, 3070
Cæſarei a. 1685. capiunt *X. XI.* 58, 4004
Ragutzkius occupat 124, 4049
Heiſterus capit *X. XII.* 36, 4072
Neueforge Burgundicus legatus Germania interdicitur *X. XI.* 110, 4041
Neuſtria, quæ prouincia? *III.* 34, 109. n. 20
Neutra Cæſareis deditur *X. XII.* 36, 3091
Neutralitas Italiæ a. 1696. *X. XI.* 81, 4017
hanc Veneti circa ſucceſſionem Hiſpanicam amplectuntur 104, 4037
Armée in Pomerania *X. XII.* 30, 4066
hanc Sueci acceptare nolunt *X. XIII.* 16, 4059
Nicaenſes induciæ a. 1338. *X. IV.* 54, 1026
Nicaea a Turcis & Gallis diripitur ib. 61, 1032
a Gallis occupatur *X. XI.* 81, 4017
Nicephorus, Græcorum Imp. legatos mittit ad Ottonem M. *V. II.* 27, 249
Niclsburgi Bethlen Gabor cum Cæſare pacem concludit *X. IX.* 16, 2077
Nicolaus II. fit Papa *VI. III.* 4, 306
Nicolaus III. Lombardiæ & Hetruriæ Reges conſtituere cogitat *IX. I.* 12, 520
Controuerſiam de Prouincia interuentu ſuo compuuit 25, 527
Nicolaus V. P. R. a Luduuico Bauaro conſtituitur *IX. V.* 19, 596. n. 2
alius V. genus, mores, litterarum amans *X. II.* 17, 733
a Germanis pro vero Papa adgnoſcitur ib.
cum Friderico Imp. Concordata Nationis Germanicæ concludit ibid.
Felicem V. ſ. Amadeum Sabaudum, Sabaudiæ Dominio priuat ib. 734
cum eo Concordata Nationis Germanicæ init Fridericus III. Imp. *X. II.* 17, 732
denuo a Concilii Baſileenſis Patribus eligitur, coronat Fridericum III. Imp. eundemque cum Eleonora Sponſa coniungit 21, 739
auxilia contra Turcas ab eo petuntur 23, 741
capta Conſtantinopoli, ea promouere conatur 25, 742
crucem in Germania facit prædicari *X. II.* 26, 744
morte Expeditionem Turcicam interrumpit 27, 744
Niddanum Comitatum tanquam feudum apertum ſibi vindicare conatur Fridericus III. *X. II.* 58, 776
Nidhardus, Leopoldi Imp. Præceptor *X. XI.* 1, 3064
Niger, Comes Piſanus, Vindex mortis Conradini *IX. IV.* 17, 572. n. 7
Noachus & Mannus iidem Pr. I. 3, 2
Noallius Gallorum Dux in Catalonia *X. XI.* 82, 4018
Nobilitas Germanorum quæ? Pr. III. 15, 41
Nobilitatis Immediatæ incrementa tempore Interregni *VIII.* 14, 511
Nobiles Imperii interſunt Comitiis *IX. III.* 7, 546
Rhenani, Sueuiæ, VVetterauiæ in varias ſocietates coeunt *IX. VII.* 8, 649
horum & Ciuitatum æmulatio ſub VVenceslao ibid. 650
Nomenoius, Brittonum Dux *IV. V.* 2, 180
Nördlingenſe fœdus quinque Circulorum adſociatorum *X. XI.* 108, 4040
Noriberga contra Carolum IV. tumultuatur *IX. VI.* 4, 617
Inſignium Imperialium tutelaris 16, 623. *IX. IX.* 33, 714
Controuerſia deſuper cum Aquisgranenſibus *X. XIII.* 6, 4077
ſacramenti remiſſionem obtinet a VVenceslao *IX. VII.* 19, 657
a Friderico Burggrauio Burgum obtinet *IX. IX.* 31, 709
Controuerſia deſuper 710. ſqq.
IX. prœliis cum Alberto Achille decertat *X. II.* 19, 735
Iudicium Camerale recipit *X. III.* 14, 941
contra Philippum Palatinum facit 20, 946
ibidem caſtra Cæſarea Suecis opponuntur *X. IX.* 55, 3015
pacem Pragenſem amplectitur 77, 3031
pacis executio ibidem a. 1650 *X. X.* 41, 3058
Normanni Galliam denuo inuadunt, Pariſios obſident, regionem vltra Sequanam adipiſcuntur *IV. VII.* 26, 199
cæduntur a Ludouico Iuniore *IV. VII.* 16, 1094
Galliam iterum inuadunt 17, 195. n. 62
vincuntur ab Arnolpho *IV. VIII.* 3, 203
his terræ partem concedit Henricus II. *V. V.* 6, 277
his Apulia adſignatur a Conrado II. *VI. I.* 6, 289
his Beneuentana terra confirmatur *VI. II.* 4, 298
Romam inuadunt *VI. III.* 40, 332
Northuſa Gunthero Schvvartzburgico oppignoratur *IX. VI.* 12, 622
Northuſenſis Conuentus Epiſcoporum *VI. III.* 48, 338
Notarii qua lingua vti debeant *IX. I.* 27, 529
de iisdem Ordinatio publicatur *X. III.* 38, 962
Nouarenſe Territorium Sabaudiæ Dux petit *X. XII.* 29, 4066
Nouigradum a Töckelio occupatur *X. XI.* 68, 4010
Nouiomagum fruſtra Galli tentant *X. XI.* 106, 4038
paci tractandæ deſtinatur *X. XI.* 35, 3091
Nouus orbis a quo inuentus? *X. II.* 64, 787
Numburgenſem Epiſcopatum fundat Otto M. *V. II.* 29, 253
Epiſcopi controuerſia cum Friderico, Marchione Landsbergenſi *IX. II.* 4, 538. n. 25
Epiſcopatus controuerſia inter Amsdorfium & Pflugkium *X. IV.* 65, 1036
Numburgenſis Transactio inter Auguſtum & Io. Fridericum Saxones de a. 1554. *X. IV.* 100, 1075. ſq.
Proteſtantium Conuentus an. 1561. *X. V.* 12, 1089
Nundina, priuilegium illarum indulget Treuirenſibus Henricus VII. *IX. IV.* 4, 557
Nuſſia a Carolo Audace obſeſſa *X. II.* 47, 764

O

Obdamius ad Eckeram profligatur *X. XI.* 114, 4043
Obedientia ab Imp. Friderico III. Eugenio IV. præſtita *X. II.* 16, 732
quod ægre ferunt Electores 29, 745
Obotritorum Rex creatur Canutus *VI. V.* 10, 365. n. 74
Obrechtus Vlr. in controuerſia Aurelianenſi Iudex *X. XI.* 89, 4023
Obſtagii iure premuntur Nobiles *IX. VII.* 8, 649
de *Ochſenſtein* Comes fit Præfectus Alſatiæ *IX. II.* 3, 536
vexillifer Alberti Imp. calore in proelio extinctus *IX. II.* 9, 543. n. 58
Comites qui *IX. V.* 5, 579. n. 22
Ockam Guilielmus Ludouicum Bauarum defendit *IX. V.* 16, 591. n. 82

Ottm-

Oettingenſes in Principum numerum euehuntur X. XI. 126,405
Oexelius Bauaricus legatus controuerſias habet cum Carolo Ludouico El. Palat. *X. XI.* 2,3065. n. 16
Officia Imperii in Coronatione Ottonis M. exhibentur *V. II.* 4,234. n. 9.
  in Comitiis Moguntinis a. 1184. non niſi Reges & Principes præſtant *VII. II.* 36,411.
  in Curiis ſolennibus quomodo peracta *IX. III.* 7,546. *IX. VI.* 20,628. n. 96
  Bohemiæ Regei oon coronati præſtant *IX. III.* 7,547
Oldenburgicus Comes Antonius de Comitatu ſuo inueſtitur *X. VI.* 6,1098
  in hoc Comitatu ſucceſſionem petit Fridericus Daniæ Rex ibid.
  & Holſatiæ Duces ibid.
  ſucceſſionis controuerſia *X. XI.* 18,3077
Omina Io. Friderici, Saxoniæ Electoris cladem antecedentia *X. IV.* 77,1049. n. 48
Onotbi Vngarorum Conuentus *X. XII.* 36,4072
Ophir Salomonis an nouus Orbis? *X. II.* 64,787. n. 77
Oppenheimenſis Conuentus *VI. III.* 20,316
  Colloquium *VI. III.* 44,334
Oppignorationes Imperii *IX. V.* 14,589
  a Carolo IV. factæ *IX. VI.* 12,621. ſq. 30,637
  ſiſtuntur per fœdus magnum Ciuitatum 32,639
Opitionis ius in diuiſione Bauariæ & Palatinatus *IX. V.* 20,598. n. 10
  in domo Luneburgica *X. XI.* 13,3072
Oracula mulierum fatidicarum Germanis ſancta Pr. II. 33,33
Orbitellium Cæſarei capiunt *X. XII.* 18,4059
Ordinatio Cameralis renouata publicatur *X. IV.* 101,1077
  Criminalis publicatur 47,1020
  Politia publicatur *X. VII.* 3,2011
  Veſtiaria *X. III.* 8,934
  de Notariis ordinatio publicata *X. III.* 38,963
  de vinis ibid.
Ordo Equeſtris nouus a Pio II. contra Turcas inſtitutus *X. II.* 33,747
  Templariorum deletur *IX. IV.* 19,573
  Teutonicus Friderici III. Imp. opem contra Polonos implorat *X. II.* 25,743
  Orebita in Huſſiticis turbis quinam *IX. IX.* 22,702
Origines gentium incertæ Pr. I. 1,1
  mundi a paganis traditæ Pr. I. 3,2
  Germanorum vide Germani
Ormondius exercitui Anglicano præficitur *X. XII.* 35,4071
Orphani in Huſſiticis turbis quinam *IX. IX.* 22,702
  eorum Dux Procopius Minor ibid.
  legationem ad Concilium Baſileenſe denegant 26,706
  victi miſere occiduntur 27,706
Ortenburgenſis Comes Mainhardus *IX. V.* 18,593 n. 94
Oſculum vxori ab Epiſcopo datum indigne fert Rudolphus Habsburgicus *IX. I.* 31,534. n. 55
Osnabruga Gymnaſium erigit Carolus M. *IV. I.* 10,126
  ad pacem tractandam deſignatur *X. X.* 15,3044
Oſorius Aluarus, Ferdinandi I. Præceptor *X. V.* 12,1082
Oſtalricum Cataloniæ capitur *X. XI.* 82,4018
Oſtendam Fœderati capiunt *X. XII.* 13,4057. ſq.
Oſtendana Societas, ſuper illa controuerſia *X. XIII.* 46,4110
  de opprimenda hac Societate Belgarum cum Anglis conſilia ibid.
Oſtendana Societas, illam per VII. annos Carolus VI. Imp. ſuſpendit ibid. 4111
Oſtenreich quid Pr. I. 30,12
Oſterlandia cedit Dieterico Miſnenſi ex paterna diuiſione *IX. II.* 4,537
Oſtienſis Cardinalis Imp. Romæ coronat *IX. VI.* 19,626
OTTO MAGNVS
  natiuitas *V. II.* 2,232
  habitus corporis & mores ibid.
  virtutes & pietas ibid. 233
  controuerſiam habet de ſucceſſione cum Henrico fratre 3,233
  coronatur Aquisgrani 4,233. n. 9
  bellum gerit cum Eberhardo Comite Palatino 5,234. ſqq.
  bellum gerit cum Arnolphi, Bauariæ D. filiis & Thancmaro 6,235. ſqq.
  bellum cum Giſelberto Lotharingo 11,236
  cum Henrico fratre 9,236. 13,237
  cum Ludolpho filio 14,238
  Bohemicum 15,239
  Vngaricum 16,240
  Gallicum 77,241
OTTO I. Danicum 18,242
  cum Abotritis & Slauis 19,242
  expeditiones Italicæ 20,243
  altera expeditio contra Berengarium 21,245
  tertia 22,245
  natale Chriſti Romæ celebrat 23,247
  Imp. dignitatem transfert ad Teutonicos 24,247. n. 31
  eius donatio 25,248
  Ioannem XII. Papam facit 26,249
  controuerſia cum Græcis 27,249
  ius repræſentationis nepotum definit, Lotharingiam Conrado concedit, Saxoniam Hermanno Billingo; Ludolpho Alemanniam 28,251
  Epiſcopis poteſtatem ſecularem concedit; Epiſcopatus fundat 29,252
  moritur & Magdeburgi ſepelitur 30,253
  vxores & liberi 31,254
OTTO II. parentes & nomina *V. III.* 1,255
  bellum eius cum Henrico Rixoſo 2,256
  mittitur a patre in Italiam *V. II.* 22,246
  deſtinatur patris ſucceſſor ibid.
  coronatur 26,249
  contra Haraldum Daniæ Regem agit *V. III.* 3,256
  bellum Italicum 4,257
  conuiuium Romanum ibid. 258
  cum Lothario Francorum Rege ſuper Lotharingia contendit 5,258
  cum Græcis & Saracenis, ab iisdem capitur, ſed euadit 6,259
  in Italia bellum gerit, Pontificem conſtituit & moritur 7,260
  vxor & liberi 8,261
OTTO III. electio & coronatio *V. IV.* 1,262
  mirabilia mundi dictus ibid
  primum eius bellum cum Gallorum Rege Lothario 2,264
  B. cum Slauis 3,264
  cum Creſcentio bellum 4,264
  coronatur Rex Italiæ & Imp. ibid. 265
  conſtituit pontifices 5,266
  in Poloniam venit & Archiepiſcopatum Gneſnenſem fundat 6,267
  Comitia varia celebrat 7,268
  Caroli M. oſſa effodi iubet ibid.
  expeditio in Italiam 8,268
  mores ibid.
  mors ibid.
  vxor 9,269
OTTO IV. quis fuerit & mores *VII. V.* 1,440
  eligitur & coronatur Imp. *VII. IV.* 3,431

OTTO IV.
Iuramentum præſtat Innocentio III. ibid.
bellum cum Philippo gerit 5, 434
Iuramentum præſtat Innocentio III. *VII. IV.* 8, 435
cum Philippo pacem facere conatur 10, 437
Fit Comes Pictauienſis *VII. V.* 2, 441
terras paternas cum fratribus diuidit ibid.
denuo eligitur Imp. 3, 441
Philippi filiam ducit vxorem ibid.
Sueuicæ domus diuitias adipiſcitur ibid.
varia celebrat Comitia 4, 442
Theodoricum Colonienſem confirmat ib.
Ottonem de VVittelsbach proſcribit ibid.
patrimonium Comitis Rabbodonis acquirit ib.
Italiam ingreditur & Romæ coronatur 6, 443
in Italiæ iura inquirit, ideoque a Papa excommunicatur 7, 444
Italiam ſibi ſubiicit 8, 445
a Sigfrido excommunicatur, eum etiam deponi volunt quidam Germanici Principes ib.
contra Hermannum Thuringiæ Landgrauium mouet 9, 445
negotium cum Galliæ Rege Philippo 10, 446
eius pœnitentia & mors 11, 446
vxores & familia 12, 447
Ottoni Wittelsbachio Bauaria conceditur *VII. II.* 35, 409
Ottocarus Bohemiæ Rex ei Imperium Germanicum defertur *VIII.* 6, 507
Auſtriam adpetit 10, 509
in concilio Lugdunenſi Imperium petit *IX. I.* 12, 518
eidem origo Slauica exprobratur ibid.
Electionem Rudolphi Habsburg. impugnat 13, 521
ideo ad Comitia Noribergenſia & Herbipolenſia citatur ibid.
machinationibus ſuis conſilia pacis ibi agitata impedit ibid.
citatur ad Comitia Auguſtana d. an. 1275. 14, 521
Legatos mittit ibid.
de eius Tyrannide conqueruntur Auſtriæ legati eumque accuſant ibid.
Accuſationis capita ibid.
ferociter ſe per Legatum defendit, Electionem Rudolphi improbat ibid.
Legatis Cæſaris ignominioſe reſpondet ibid.
hoſtis Imperii declaratur ibid.
Bohemis ſuis grauis eſt ibid.
a Cæſare bello petitus, pacem facit 16, 522
in Cambergi Danubii inſula inueſtitur 17, 523
vbi ſuperbia eius eluditur ibid.
male accipitur ab vxore Kunegunde 18, 523
bellum reſtaurat, vincitur, trucidatur ibid.
controuerſia eius cum fratribus a Rudolpho I. componitur 28, 530
Otto fit Rex Galliæ *IV. VIII.* 1, 201
Otto dux Auſtriæ arma, Papæ inſtinctu, contra Ludouicum Bauarum capit *IX. V.* 14, 589
Otto Bambergenſis, Pomeranorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
Otto D. Bauariæ Germaniæ regnum adminiſtrat *VI. III.* 7, 308
infeſtus illi Henricus IV. 13, 312
in gratiam ab eo recipitur 26, 319
Otto Marchio Brandenburgenſis Tutor conſtituitur VVenceslai Bohemiæ R. *IX. I.* 18, 524
Otto de Ballenſtadt ei Ducatus Saxoniæ committitur *VI. IV.* 15, 352
Otto Marchio Morauiæ Ducatum Bohemiæ adfectat *VI. V.* 3, 358
Otto Bauarus fit Marchio Brandenburgenſis *IX. VI.* 23, 631
Otto Bauarus Marchiam Brandenburgenſem Carolo IV. vendit 34, 614
Otto Carentanus ad Imperium deſtinatur *V. V.* 2, 272
Otto de Lüneburg fit Dux *VII. VI.* 11, 457
Otto Saxoniæ Marchio turbas mouet contra Henricum IV. *VI. III.* 3, 305
Otto Saxoniæ Dux tutor Ludouici Infantis *IV. IX.* 1, 208
Otto Campaniæ Comes adfectat R. Burgundiæ *VI. I.* 8, 290
Otto Saxoniæ Dux moritur *VI. III.* 41, 332
ipſi Germaniæ regnum defertur *IV. X.* 3, 211
Otto, Suinfurtenſis Marchio fit Dux Alemanniæ *VI. II.* 9, 301
Otto, Præpoſitus S. Guidonis Spirenſis fit Imperii Cancellarius *IX. I.* 12, 518
Otto Rex Vngariæ conſtituitur *VI. II.* 3, 296
Oxenſtirna poſt Guſtaui Adolphi mortem cum Saxone agit & Brandenburgico *X. IX.* 60, 3019. 67, 3022

P.

Pacciani Motus *X. IV.* 40, 1011
Paderbornenſis Epiſcopatus oppida, Guilielmus Haſſus, ad obſequium reducit *X. IX.* 53, 3014
Pagetus (Guilielmus) Anglorum nomine Pacem Carlovvicenſem promouet *X. XI.* 92, 4025
Pagus quid notet? Pr. III. 3, 36. n. 5
Palæologus (Ioannes) Græcorum Imp. Vladislaum V. R. contra Turcas in Aſia bellantes excitat *X. II.* 13, 730
Palamos Cataloniæ Vrbs capitur *X. XI.* 82, 4018
Palatinæ Vrbes olim Sedes Impp. *X. V.* 32, 611
in Ducum poteſtatem veniunt ibid.
Palatinatus Rheni a Ludouico IV. fratris filiis reſtituitur *IX. V.* 20, 598
Diuiſio per arbitros in filios Ruperti Imp. facta *IX. VIII.* 13, 677
eidem loca quædam Moguntina pignoris iure acceduot *X. II.* 35, 748
Inferior, ab Alberto Auſtriaco occupatur *X. IX.* 14, 2076
ab Hiſpanis occupatus *X. IX.* 14, 2076
ab Ambroſio Spinola ſubiugatus *X. IX.* 11, 2069
Superior & Inferior a Bauaro inuaditur 19, 2081
ab Hiſpanis inuaſis, fugantur inde 55, 3015
a Suecis occupatus 56, 3015
a Turennio deuaſtatus *X. XI.* 28, 3084
Palatinatus Electoratus confirmatio *IX. I.* 10, 516
eius Iura, excluſis Bauaris, ſolis Palatinis, conceduntur *IX. VI.* 20, 627
a Sigismundo Imp. Aurea Bulla Ludouico Barbato, vna cum Archi-Dapiferatu & Succeſſione Lineali Adgnatica confirmatur *IX. IX.* 7, 684
de Succeſſione in eodem controuerſia *X. XI.* 61, 4005
Palatinus Comes Iudex Impp. in quibus cauſſis? *IX. III.* 8, 547. n. 37
adgnoſcitur a Friderico III. qua in cauſſa? *X. II.* 9, 725
Palatino Principi per Compromiſſum delatæ Imperatorem deſignandi poteſtatis exemplum *IX. IV.* 1, 553
Comitum Genealogiæ pars *IX. V.* 20, 598. n. 10. *X. XI.* 78, 4015. n. 67
quando illis competat Ius conuocandi Electores *IX. V.* 30, 610
iis Vicariatus Ius ab antiquo competit *IX. VIII.* 12, 676. *X. II.* 43, 758. o. 24
Tutor, Ioannes Bipontinus mortuo Rudolpho II. Vicariatum gerit *X. VII.* 36, 2040. *X. VIII.* 3, 2048

Palatinus Comes
Friderico Palatino, Imp. nullo modo Pacem concedere vult, niſi Bohemia abdicata X. *II.* 11, 2069
multi in eius rebus reſtituendis laborant 17, 2077. ſq. 37, 3000
eius vidua reſtitutionem Palatinatus petit 60, 3019
filius Carolus Ludouicus Palatinus Ius ſuum in Palatinatum tuetur 81, 3035. n. 2
idem de fœdere cum Suecis agit X. X. 7, 3039
eiusdem cauſſa Viennæ agitur 15, 3044. 20, 3046
Architheſaurarii munus Palatino confirmatur 43, 3059
Ioannes Wilhelmus Palatinus Elector a prætenſione Aurelianenſi Romæ abſoluitur X. XI. 89, 4024
Palatinatus Saxonicus deficit VIII. 8, 508
Alberto II. conceditur IX. I. 28, 531
Palatinatus Superioris Vrbes multæ Bohemiæ accedunt IX. VI. 35, 642
Bauaro ceditur X. IX. 32, 2094
Vrbes occupantur X. XI. 115, 4044
Palffius Comes infeliciter aduerſus Turcas pugnat an. 1716. X. XIII. 26, 4092
de *Palma* (Vdalricus) occiſor Alberti I. Imp. IX. III. 13, 553
Pandectarum Codex Amalphi repetitur VI. V. 9, 364
Pannonia Imperio Romano ſubiicitur V. V. 9, 279
Papa in eum Iura exercet Ludouicus Pius IV. II. 3, 152
vt & Lotharius IV. III. 4, 168
item Otto II. V. III. 7, 260
Lotharius II. VI. V. 5, 361
Iuramentum fidelitatis præſtat Ludouico Pio IV. II. 3, 152
Ius eius in coronandis Impp. IV. V. 4, 183
Iuramentum præſtat Lotharius VI. V. 5, 361
item Otto IV. VII. IV. 3, 43. 8, 435
Imperium pro beneficio vult haberi VII. II. 13, 387
de eiusdem Electione controuerſiam dirimit Fridericus Barbaroſſa VII. II. 23, 394
in eo conſtituendo ius exercet Fridericus Barbaroſſa 23, 396
an habeat Ius deponendi Imperatorem? VII. VI. 18, 467. n. 23. 26. 27
multa cum eo negotia habet Rudolphus I. qui eum Italia arcere conatur IX. I. 12, 520
Pragæ oppugnatur VII. II. 13, 387
de eius iugo excutiendo conueniunt Principes Imperii IX. VI. 4, 618
eidem Aueniononſis Ciuitas venditur, quod Carolus IV. confirmat. IX. VI. 24, 633
an eius conſenſus in Electione Regis Romani viuente Imperatore neceſſarius 30, 637. ſq.
ei obedientiam præſtat Fridericus III. Imp. X. II. 16, 732
ei iuramentum præſtant Impp. patrimonium Petri ingreſſuri X. II. 21, 737
Imp. Romæ commorantem humaniter tractantis exemplum X. II. 43, 757
contumaciæ accuſatur X. III. 35, 961
ambitum de Papatu Lege publica damnat 39, 963
cum Gallo paciſcitur 43, 967
in anguſtias redactus cum Cæſare tranſigit X. IV. 31, 1001
Ferdinandi I. legatum, non audire, nec ipſum pro legitimo Imperatore agnoſcere vult X. V. 10, 1088
eius in conuocando Concilio anctoritatem Proteſtantes nolunt adgnoſcere 12, 1089. ſq.

Papa
Ferratienſis & Florentini controuerſiam de Dignitatis Prærogatiua ad ſe pertinere contendit, Coſmum Magnum Etruriæ Ducem creat X. VI. 11, 2006. ſq.
cum eodem Controuerſia Leopoldi X. XI. 112, 4042
Ioſephi Controuerſiæ X. XII. 22, 4061
Papales Litteræ non debent recipi ſine conſenſu Diœceſani IX. V. 24, 604
Papia antiquum Regum Longobardorum palatium VII. II. 7, 383
vi expugnatur X. IV. 33
Papienſe Concilium VII. II. 23, 395
Pappenheimius Magdeburgum deſerit X. IX. 53, 3014
Paragium Ludouici Pii IV. II. 8, 156
Pares Curiæ eorum Iudicio Controuerſia de Saxonum Electoratu examinata IX. IX. 31, 712
Pariſienſis Academia Ludouicum IV. defendit IX. V. 16, 591
Parmenſes, cum iis Bellum gerit Fridericus II. VII. VI. 23, 471
Parmam capit Fridericus II. VII. VI. 24, 473
a Venetis obſeſſam liberat Carolus IV. IX. VI. 3, 616
Gallis eripitur X. IV. 16, 984
Parmam & Placentiam, tanquam Feuda Imperii Carolus V. a Papa petit X. IV. 37, 1007
Parmenſibus in terris Cæſarei hyberna capiunt X. XII. 17, 4059
Partage-Tractatus de Succeſſione Hiſpanica primus X. XI, 99, 4031
ſecundus ibid.
Galli eos reiiciunt 100, 4032
Paſchalis Papa, Iuramentum præſtat Ludouico Pio IV. II. 3, 152
Paſchalis II. fit Papa VI. III. 47, 337
Henricum IV. excommunicat VI. III. 47, 337
cum eodem controuertit Henricus V. de inueſtitura Epiſcoporum VI. IV. 3, 343
ab Henrico V. fit captiuus 5, 345
Paſchalis III. fit Papa VII. II. 27, 398
Paſchatis celebratio, an cum Catholicis inſtituenda, controuerſia X. XIII. 36, 4101
Paſſagium quid? vt indicet Nicolaus V. P. R. petit Fridericus III. Imp. X. II. 22, 740
Paſſarouicenſis Pax cum Turcis an. 1718. X. XIII. 28, 4093
Paſſauienſis Transactio X. IV. 94, 1068
eam Albertus Brandenb. reiicit 95, 1069
Patauini ab Henrico VII. proſcribuntur IX. IV. 15, 567
Patriciorum in Germania origo? V. I. 10, 225
Patriciatus Romanorum quid? IV. I. 25, 136. n. 46
Carolo M. defertur ibid.
Henricus IV. declaratur VI. III. 5, 306
Iordano datur VII. I. 11, 374
Paulus II. Pontif. R. Bellum contra Turcas ſuadet X. II. 42, 755
Podiebradium Hæreticum damnat, contra eum Fridericum Imp. concitat ibid. 756
quomodo Fridericum III. Imp. Romam votiua peregrinatione accedentem exceperit 43, 757
Status ad Expeditionem contra Turcas in Comitiis Ratisbonenſibus commouere conatur 44, 758
Paullus V. Victoriam Pragenſem ſolenniter celebrat X. IX. 13, 2074
Paupertas Seruatoris controuerſa inter Ordines Minorum & Prædicatorum IX. V. 19, 596. n. 2
Pax eius amantes Germani, ſub cultu Herthæ Pr. II. 30, 30. n. 39
in *Alemannia* generalis a Carolo IV. procurata IX. VI. 14, 622
Altranſtadtenſis a. 1706. X. XII. 10, 4056
cum Cæſare 15, 4058

Henrici VII. Anglorum R. cum Carolo VIII. Gall. R. d. an. 1492. X. II. 62, 785
cum Ludouico Gall. R. d. an. 1514. X. III. 40, 965
Aquisgranenſis a. 1668. X. XI. 22, 3080
Atrebatenſis, inter Maximiliaoum I. & Gallos a. 1482. X. II. 53, 771
Badenſis a. 1714. concluſa, negotium eius Imp. relinquitur X. XIII. 14, 4085
Alberti I. cum Archi-Epiſcopo Salisburgenſi & Duce *Bauariæ* d. a. 1293. IX. III. 3. 4, 544
Friderici Auſtriaci & Ludouici Bauati d. a. 1325. IX. V. 12, 586
Friderici III. Imp. & Ludouici Bauari, a. 1463. X. II. 41, 755
Bauarica a. 1504. X. III. 21, 947
Belgarum cum Colonienſi a. 1674. X. XI. 28, 3084
Bleſenſis & Hagenoenſis inter Maximilianum I. & Ludouicum XII. a. 1505. X. III. 22, 947
Bohemica Rudolphi Habsburgici cum Ottucaro IX. I. 16, 522
Ludouici IV. cum Auſtriacis & Ioanne Lüzelburgico Bohemiæ Rege d. an. 1335. IX. V. 22, 599
Rudolphi Habsb. cum Wenceslao Ottocari filio an. 1278. IX. I. 18, 524
Vniverſalis in Bohemia Sigismundi Imp. attibus an. 1433. procurata IX. IX. 28, 707
inter Maximilianum I. & Vladislaum Bohemiæ & Vngariæ Regem d. an. 1491. X. II. 56, 774
Bromſenbroenſis inter Danos & Succos a. 1645. X. X. 23, 3048
inter Fridericum III. Imp. & Carolum Audacem Burgundiæ Ducem, d. an. 1475. X. II. 49, 766
Cadamenſis d. an. 1534. X. IV. 51, 1022
Cameracenſis an. 1529. X. IV. 35, 1006
a. 1722. eius Præliminaria X. XIII. 39, 4104
Cambreſienſis a. 1559. X. IV. 98, 1073
Alberti Achillis Brandenburgici, Vdalrici Wurtenbergici, cum *Ciuitatibus Imperial.* an. 1450 X. II. 19, 735
Carolouicenſis a Turcis frangitur X. XIII. 26, 4092
Claracenſis & Ratisbonenſis an. 1630. & 1631. X. IX. 38, 3002
Conſtantienſis an. 1183. VII. II. 36, 411. n. 60
Creſpiacenſis an. 1544. X. IV. 63, 1035
inter Maximilianum I. & Flandros d. an. 1485. X. II. 59, 778
inter eundem & Gallos d. an. 1489. X. II. 59, 778
Egrana Wenceslai Imp. d. an. 1389. IX. VII. 8, 600
S. Germanenſis inter Brandenburgicum, Gallos & Suecum a. 1679. X. XI. 48, 3097
Hafnienſis an. 1659. X. XI. 6, 3068
Hagenouienſis inter Ludouicum IV. & Ottonem Auſtrium an. 1330. IX. V. 14, 589
inter Heluetos & Gallos de an. 1445. X. II. 11, 728
Heluetica an. 1499. cum Maximiliano I. X. III. 12, 937
Sigismundi Imp. cum *Italis* d. an. 1433. IX. IX. 25, 705
Lubecenſis a. 1629. X. IX. 35, 2097
Madritenſis Caroli V. cum Francifco an. 1520. X. IV. 27, 995
Miſnenſis Generalis an. 1308. a Friderico Admorſo & ſuis iurata IX. III. 11, 550
Niclasburgi a. 1622. inter Ferdinandum II. & Betlen Gabor concluditur X. IX. 16, 2077

Nouiomagenſis præliminaria X. XI. 45, 3094. ſq.
cum Cæſare & Gallis an. 1679. concluditur, eiusdem acta & concluſiones X. XI. 47, 3096
contra eandem Dani, Bandenburgici & Luneburgici proteſtantur ibid.
eadem per Decretum Comitiale confirmatur ibid.
Monaſterienſem inter & Suecum an. 1679. X. XI. 48, 3097
Nouiodunenſis eiusdemque conditiones a. 1516. X. III. 44, 969
Oliuenſis an. 1660. X. XI. 6. 3068
inter Papam & Carolum Barcinonæ an. 1529. concluſa X. IV. 34, 1006
ad Beutenam inter Maximilianum Rudolphi II. fratrem & Sigismundum Sueciæ principem an. 1589. concluſa X. VII. 10, 2018
Præliminaria Pacis Hagæ an. 1709. ſignantur X. XII. 33, 4069
a Gallis reiecta ibid.
Pacis Articuli IX. a Gallis in Anglia propoſiti X. XIII. 9, 4078
Præliminaria alia Hagæ comitum propoſita X. XII. 26, 4064
Paſſarouicenſis cum Turcis d. an. 1718. X. XIII. 28, 2093
Pragenſis an. 1635. X. IX. 75, 3029
de *Pace publica* tenenda leges Friderici I. VII. II. 8, 384
eaodem in Imperio idem firmat Fridericus Barbaroſſa 39, 413
eadem in Imperio firmatur ſub Ottone IV. VII. V. 3, 442
de ſeruanda eadem conſtitutio Friderici II. VII. VI. 26. 476
publica eius quædam initia IX. I. 13, 521
de eadem conſtituenda in diuerſis comitiis ſollicitus Rudolphus Habsburg. 27, 529
ab Adolpho Naſſouico confirmata IX. II. 10, 543
eius confirmatio & argumenta ſub Alberto I. Imp. X. III. 7, 546. n. 30
in tractu Rhenenſi de a. 1332. IX. V. 21, 599
Vrbium Sueuicarum IX. V. 13, 588
eius Iudices qua ratione inſtituti? IX. VI. 17, 625
eius conſeruandæ cauſſa facta fœdera 26, 635
promulgata a Wenceslao Imp. IX. VII. 5, 648
de eadem reformanda conſultat Sigismundus Imp. IX. IX. 8, 684. 33, 714
quibus remediis eam promouerit Albertus II. Imp. X. I. 5, 717
eam inter ſe tempore Concilii Baſileenſis conſtituunt Electores ibid. 718
de eadem Conſtitutionem promulgat Fridericus III. Imp. X. II. 7, 724
eam in diuerſis Comitiis promouere conatur Fridericus III. Imp. X. II. 42, 755
in Comitiis Ratisbonenſibus de an. 1471. ad quadriennium facta X. II. 44, 758
Campani iudicium de pace publica Germaniæ ibid. 760. n. 38
in Comitiis Auguſtanis de an. 1474. in ſexennium ſtatuta X. II. 46, 762
ad decennium a Friderico III. conſtituta an. 1486. 57, 775
eius incrementa d. an. 1489. 61, 780
Francofurtenſis in decennium prorogata, in triennium adhuc dilatatur X. III. 5, 928. n. 47
conſtituta tandem ib. 6, 932. n. 71
confirmata X. IV. 80, 1053
profana confirmatur X. IV. 101, 1076
Pyrenaa an. 1659. X. XI. 6, 3068

Pax
Raſtadtienſis a. 1714. X. XIII. 13, 4084
proponitur in Comitiis 14, 4085
Religionis Suinfurti & Noribergæ publicata X. IV. 47, 1020
eadem ſtabilita X. IV. 101. 1077
inter Albertum & Electores Rhenanos IX. III. 8, 548
Rhenarum ciuitatum Publica a Ludouico IV. procurata IX. V. 21, 599
Rotſchildenſis a. 1658. X. XI. 6, 3068
Ryſwicenſis a. 1697. pacis præliminaria X. XI. 84, 4020
ipſa Pax cum Belgis, Anglis & Hiſpanis 85, 4021
cum Imperio 86, 87, 4022. ſq.
Sabaudi cum Gallis de an. 1696. X. XI. 81, 4017
Senliſenſis inter Maximilianum I. & Carolum VIII. Reg. d. an. 1493. X. III. 3, 925
Sueuia Generalis a Ludouico IV. procurata IX. V. 33, 612
Sueuicarum Ciuitatum Publica IX. V. 13, 588
Sueuia Generalis a Carolo IV. procurata IX. VI. 17, 624
Traiectenſis eius initia X. XIII. 9, 4078
Fœderati poſtulata ſua proferunt 10, 4079
Gallorum reſponſa ibid. n. 55
Legati qui adfuerint? ib. n. 58
Propoſitiones a Gallis Cæſari factæ 13, 4084
cum Anglis, Belgis, Luſitanis, Boruſſis concluſa ibid.
vide etiam voc. Præliminaria.
Tranſyluanica a. 1606. X. VII. 25, 2031
Trauenthalenſis an. 1700. X. XI. 96, 4030
Turcarum cum Ladislao d. an. 1444. X. II. 13, 730
Turcica an. 1606. X. VII. 25, 2031
Venetos inter & Carolum IV. IX. VI. 18, 625
Venetos inter & Maximilianum I. X. III. 41, 966
Venetos inter & Carolum V. 1521 X. IV. 9, 976
Veneta a. 1521. cum Ferdinando II. an. 1618. X. IX. 2, 2058
Vlmenſis a. 1325. inter Ludouicum IV. & Fridericum Auſtriacum IX. V. 12, 586
Vngarica inter Albertum I. & Andream Regem Vngariæ a. 1291. IX. III. 3, 544
inter Fridericum III. & Matthiam Corvinum a. 1465 X. II. 31, 746
inter eosdem alia d. an. 1477. X. II. 51, 768
Budenſis inter vtrosque d. an. 1489 56, 774
inter Maximilianum I. & Vladislaum Vngariæ Reg. a. 1491. X. III. 4, 925
ad Erdodium Vngariæ, cum Sigismundo Tranſyluaniæ Principe an. 1568. X. VI. 4, 1096
ad Pagum Wismar cum Turcis concluſa a. 1664. X. XI. 10, 3071
Carlouicenſis d. an. 1700. X. XI. 92, 4026.
Vngarica alia d. an. 1714. X. XII. 36, 4072
Voſſemenſis Brandenburgici cum Gallo a. 1673. in caſtris Turennii a Brandenburgico facta X. XI. 26, 3083
inter Cæſarem & Suecos varie quæſita ſed fruſtra X. IX. 60, 3019
eandem Daniæ Rex promouere conatur ibid.
de eadem varii Conuentus 75, 3029
de eadem varia Conſilia X. X. 4, 3038
de eadem Acta in Comitiis Ratisbonenſibus 13, 3043
ſecreti Tractatus Cæſareorum de eadem 12, 3042
eius tractandæ cauſſa Legati Monaſterii & Oſnabrugam contendunt 26, 3049
ratificatio Cæſaris 23, 3048

Pax
initia Pacis & admiſſio Statuum quo modo facta 31, 3050
VVeſtphalica demum perficitur 38, 3053
Legatus Papalis aduerſus Suecicam proteſtatur ibid. 3055. n. 47
Executio eius 41, 3058
Ratihabitiones ibid.
Pecoris Veterum Germanorum conditio Pr. III. 10, 40
Pedemontium Vicariatus Sabaudiæ Ducibus conceditur IX. IX. 31, 709
Peenamunda a Brandenburgicis occupara X. XI. 37, 3011
Peregrinatio Votiua ad Aedem Apoſtolorum Romam a Friderico III. Imp. ſuſcepta X. II. 43, 757. n. 16
de *Peterbourough* Comes tanquam cauſſa infelicis Expeditionis Hiſpanicæ inculpatur X. XII. 11, 4056 n. 47
Petronella Comes Hollandiæ contra eandem Expeditionem ſuſcipit Henricus V. VI. IV. 17, 254
Petrus Luſitaniæ Rex adpetit Succeſſionem Hiſpanicam X. XI. 101, 4033
fœderi contra Gallos accedit 118, 4046
Petrus de [illegible] contra Fridericum II. conſpirat VII. VI. 24, [illegible]73
Petrus ex Vngariæ Regno eiicitur VI. II. 3, 296
Petrus Dreſdenſis quis? Huſſo accedit, Communionem ſub Vtraque defendit IX. IX. 10, 686
Petriwaradinum proelium ad eam cruentum 1716. X. XIII. 27, 4092
Pettecumius circa Pacem agit X. XII. 34, 4070
Pfeunig Gemeiner quid? X. III. 5, 930. n. 60
Peucerus (Caſpar) captiuus factus ob negatam ſubſcriptionem Artic. Torgenſium X. VII. 4, 2011
Pfaffenhouia ad eandem Lotharingus profligatur X. IX. 63, 3021
Pfaffen-Kenig quis ita dictus? IX. II. 12, 536
Pfaffen-Kayſer quis? IX. V, 30, 610
Pfalburgeri, eorum mentio IX. VI. 20, 627. n. 38
Pfaltz die iunge, quid X. III. 21, 947
Pforzheimium Galli diripiunt X. XI. 73, 4012
Pharamundus primus Francorum Rex III. 25, 102
Pfeiferus Munzeri Socius capite plectitur X. IV. 23, 995
Philipsburgum Galli fruſtra tentant X. IX. 56, 3016
per foſſam glacie ſolidatam, a Cæſareis capitur X. IX. 56, 3031
alia vice ab iiſdem captum X. XI. 36, 3091
an. 1688. a Gallis occupatur 66, 4009
Imperio redditur 87, 4023
Præſidium eiusd. definitum 90, 4024
Galli reſtituunt ibid.
Philippus filius Henrici VI. fit Dux Sueuiæ VII. III. 7, 424
PHILIPPVS SVEVVS Imp. quis fuerit, mores VII. IV. 1, 428
Regni adminiſtratio poſt mortem Henrici VI. ei committitur 2, 428
a potiori parte eligitur & coronatur 3, 432. n. 23
Principes Germaniæ, minis, donis in partes adlicit 4, 433
Premislaum Bohemiæ Regem facit ibid.
Sueuiæ Ducatum diſſipat ibid.
controuerſia ipſius cum Ottone IV. cum quo ad Moſellam confligit 5, 434
Brunſuicum obſidet 7, 434
Premislaum Bohemiæ regno priuat ibid.
contra Hermannum Thuringiæ Landgrauium mouet 435
a Legato Papali excommunicatur 8, 435
Coloniæ iterum coronatur 9, 436
cum Ottone Pacem facere conatur 10, 437
a Philippo Wittelsbachio, trucidatur 11, 438
vxor & familia 12, 439

Philippus Galliæ R. Bellum gerit cum Ottone IV. VII. V. 10, 446
Philippus Pulcher Galliæ Rex, eius cum Eduardo Angliæ Rege controuerſiæ IX. II. 5, 539
eum Alberto I. Imp. ſocietatem init, IX. III. 6, 545
grauiſſimas cum Bonifacio VIII. habet controuerſias IX. III. 10, 548
occiſo Alberto I. Imperium pro fratre ambit, quod Pontifex impedit IX. IV. 553
annitente Pontifice denuo, ad Imperium adſpirat IX. V. 17, 592
Templariorum Ordinem extirpat IX. VI. 19, 773
multa iniqua a Benedicto XII. interdicit ibid.
Philippus Valeſius G. R. Arelatenſe Regnum adfectat IX. V. 24, 604
contra eum cum Eduardo Anglo Fœdus facit Ludouicus IV. ibid.
cum eodem pacem init ibid. 605
Delphinatum adquirit IX. VI. 24, 632
Philippus I. Maximiliani I. filius, quis eius iuuentutem rexerit X. II. 59, 776
Patris a Burgenſibus capti liberationem vrget ib. ſq.
Receptionem in Collegium Electorale fruſtra petit X. III. 18, 944
cum Ioanna Vxore Rex Caſtelliæ proclamatur 23, 948
Philippus IV. H. R. moritur X. XI. 22, 3079
Philippus Andegauenſis deſtinatur Succeſſor in Regno Hiſpaniæ X. XI. 99, 4031
ipſi Hiſpanicæ Prouinciæ ſe ſubiiciunt ib. 100, 4032
ab Hiſpanis recipitur ibid.
hoſtis Imperii declaratur 100, 4041
Madritum relinquit X. XII. 11, 4056
iterum intrat ibid.
renunciat Succeſſioni Gallicæ X. XIII. 10, 4081
Philippus Bonus Burgundiæ Dux in ordinem redigitur a Sigismundo Imp. IX. IX. 30, 709
Turcis infeſtiſſimus X. II. 25, 742
ab Imp. Friderico III. non admittitur, Cæſaris puſillanimitatem accuſat ibid.
Philippus Cliuenſis Dux Belli Leodienſis d. an. 1482 X. II. 54, 772
Philippus Haſſiæ Landgrauius Carolo V. fit ſupplex, captiuus in Belgium ducitur X. IV. 79, 1052
liberatur 94, 1068
Philippus Maria Dux Mediolanenſis, vltimus Galeatiorum X. II. 18, 734
Succeſſio eius controuerſa ibid.
Philippus Palatinus a Cæſare in gratiam recipitur X. III. 21, 947
Philippus V. Hiſpaniæ Rex Sardiniam Siciliamque inuadit X. XIII. 28
pacem Paſſarouicenſem impedire conatur ibid.
bellum eius cum Cæſareis ob inuaſionem inſulæ Sardiniæ X. XIII. 38, 4102. ſq.
eius conditiones pacis parum conuenientes reiiciuntur X. XIII. 41, 4106
fœdus quattipartitum Hagæ Comitum ſubſcribit 42, 4107
Philippus Guilielmus Neoburgicus fit Elector Palatinus X. XI. 61, 4005. ſq.
Phiretarum Comes fit Aduocatus Alſatiæ IX. II. 3, 537
Piazza Cardinalis Pacem Raſtadtienſem promouet X. XIII. 13, 4084
Picardi in Huſſiticis turbis qui? IX. IX. 22, 702
Picardiam Fœderati irrumpere tentant X. XII. 23, 4062
Picturæ ornamentis Rudolphus II. nimium indulget X. VII. 1, 2010
Pignarolium Sabaudiæ Dux tentat X. XI. 81, 4017
Pilichtorferus (Dietericus) Auſtriæ Mareſchallus IX. V. 12, 586
Piombinum Cæſarei capiunt X. XII. 18, 4059
Piombinum Principatus Vrſinis cedit X. II. 28, 741
Pipinus Caroli M. Pater Saxonibus tributum imponit III. 33, 110. IV. I. 2, 119
fit Rex Francorum IV. I. 11, 127
Pipinus contra Ludouicum Pium arma mouet IV. II. 12, 159
Pirnenſes Tractatus X. IX. 75, 3029 ſq.
Pirna Suecis cedit X. X. 6, 3039
Piſani Henrico VII. ſubſidia pecuniæ mittunt IX. IV. 9, 560. n. 45
eorum Reipublicæ fata, mortuo Henrico IX. IV. 17, 571.
Vgotionem Faiolam ſibi præficiunt ibid.
Carolo IV. ſe ſubiiciunt IX. VI. 19, 626
Fœderatorum auxilia implorant X. III. 6, 932. ſq.
Suæ ciuitatis Patrocinium Venetis offerunt ib.
Pius II. Papa vid. Syluius.
Placentia Vrbs diruitur VII. II. 21, 392
Planetæ diebus nomina dant, cur? Pr. II. 10, 18
prima diei hora dominari creduntur ibid.
Plenipotentiarius Rudolphi Habsburgici, Otto Præpoſitus S. Guidonis Spirenſis IX. I. 12, 518
Podiebradius (Georgius) Comitiis Bohemicis creando Regi indictis præſidet X. II. 14, 731
fit Vicarius Bohemiæ, Meinhardum collegam in vincula conicit, eius character animi 15, ibid.
per Legatos Ladislaum poſthumum ab Imp. Friderico III. fruſtra poſcit ibid.
Rex Bohemiæ eligitur 31, 746
in conuentu Egrano Imperium ambit, Fridericum inutilem dicit 39, 751
Albertum Auſtriacum & Ludouicum Bauarum cum Friderico III. Imp. componit 40, 752
Cæſarem Viennæ obſeſſum liberat 41, 754
a Paulo II. Hæreticus declaratur 42, 756
Pœna Germanorum veterum Pr. III. 20, 42
Polede occiſus Eccardus I. V. V. 2, 274
πόλις, quid ſignificet? Pr. III. 6, 38
Polignac Abbas, in Belgio de Pace agit X. XII. 34, 4070
Politia Imperii Reformata X. IV. 82, 1058. ſq.
Polonia tributaria Imperio a tempore Ottonis M. vsque ad Fridericum II. V. IV. 6, 268. n. 43
in tres partes diuiſa VI. I. 4, 286
agnoſcit poteſtatem Henrici IV. VI. III. 14, 313
Henrico V. tributaria VI. IV. 13, 351
in eadem Bellum gerit Fridericus Barbaroſſa VII. II. 30, 301
Imperio Romano ſe ſubducit VIII. 7, 508
Rex Sigismundum Imp. fieri exoptat IX. IX. 2, 679
eidem accedunt Nobiles & Ciuitates Boruſſiæ, Ordini Teutonico ſe ſubducentes X. II. 25, 743
eiusdem Rex Stephanus Bathori fit X. VI. 14, 2008
ad Strelenam profligantur Poloni X. IX. 65, 3022
eam Auguſtus Rex denuo intrat X. XIII. 16, 4086
Pomerania eius vrbes antiquæ Pr. III. 8, 38
de Succeſſione in eadem Pacta X. IX. 33, 2096
a Cæſareano milite premitur ibid.
in eandem venit Guſtauus Adolphus, eandem occupat, cum Duce paciſcitur 40, 3005
in eadem progreſſus Cæſareanorum X. X. 5, 3038
eandem Sueci recuperant 8, 3040
in eadem varia loca occupat Montecuculi X. XI. 6, 3068
eandem Suecus denuo inuadit X. XI. 30, 3087
in eandem Brandenburgicus El. irrumpit ib.

Pom-

Pomerania eandem Fœderati Septentrionales inuadunt X. XIII. 16, 4086
Pomerania Ducum origo VII. II. 36, 411
Genealogica quædam X. II. 63, 786. n. 72
Dux vltimus Bogislaus XIV. moritur ſine prole X. X. 4, 3038
de cuius ſucceſſione Sueci & Brandenburgicus diſputant ibid.
Ponickauiorum illuſtris proſapia & merita X. IX. 80, 3034. n. 93
Pontifex vide *Papa.*
Pontis Moncionis Comitatum, Marchionatum facit Carolus IV. IX. VI. 33, 640
de *Porcia* Comites in Principum dignitatem euecti X. XI. 126, 4051
Porto Carero Gallis fauet X. XI. 99, 4032
Carolum II. ad Teſtamentum ſubſignandum adigit ibid.
Porcia, Ioh. Ferdinandus, Comes, Leopoldi morum præfectus X. XI. 1, 3064
Porcuthus Deus Slauorum Pr. II. 22, 25
Porenutius Deus Slauorum ibid.
Portolongonem Cæſarei relinquunt X. XII. 18, 4059
Porto-Hercole Cæſarei capiunt X. XIII. 8, 4073
Portugalli vide *Luſitani.*
Poſtnam Hatzfeldius capit X. XI. 6, 3068
Praberdam fruſtra petit ab Epiſcopo Spirenſi Henricus IV. VI. III. 49, 339
Pracedentia vide *Prædria.*
Praconſultationes Electorum ante Electionem Imp. vbi inſtitui ſoliti IX. IV. 1, 554. n. 5. IX. VI. 30, 638
Prædicatorum controuerſia de paupertate Seruatoris IX. V. 19, 596. n. 2
Pradonum receptacula dirui iubet Fridericus Barbaroſſa VII. II. 8, 384
Præfecti varii in Alſatia conſtituuntur ab Adolpho Naſſouico IX. II. 3, 536
varios Italis conſtituit Henricus VII. I. IV. 9, 560
Imperatorii in Heluetia Tyrannide occaſionem fœderi Heluetico dant IX. III. 12, 550
Hæreditarii, *Erb-Aemter* iisdem vti poſſunt Geldriæ Duces IX. V. 33, 612
Præliminaria pacis Cameracenſis X. XIII. 39, 4104
Pragenſis Academia inſtituta, fata ac decrementa IX. VI. 35, 642
Eccleſia in Metropolitanam euecta ibid.
Epiſcopus ſuffraganeus, fit Metropolitanus & Archi-Epiſcopus, Ius coronandi Reges Bohemiæ accipit IX. VI. 3, 617
fit Legatus Natus S. R. ibid.
Praga a Carolo IV. amplificata IX. VI. 16, 623. 35, 642
Stratagemate capta X. VII. 19, 2026
ibidem Cæſaris legati de feneſtra præcipitantur X. VIII. 9, 2052
Bauariæ Duci Cæſaris nomine fidem præſtat X. IX. 12, 2073
ibidem Pax concluditur X. IX. 75, 3029
minor a Königsmarckio capitur & diripitur X. X. 37, 3053
Carolus Guſtauus ſupremus Suecorum Dux Pragam oppugnat fruſtra ibid.
Praxedis Vxor Henrici IV. VI. III. 50, 340
Preces Primarias in Concilio Conſtantienſi exercet Sigismundus Imp. IX. IX. 12, 689. ſq.
earum Ius Imperatori denegat Papa X. XII. 22, 4060. ſq. n. 99
Premislaus fit Rex Bohemiæ VII. IV. 4, 433
Priamus quidam regnat in Francia, dicitur antiquiſſimus Rex Francorum III. 3, 86
de *Prie* Marchio tractatum cum Papa promouet X. X. XII. 22, 4062
Primatus Papæ a fratribus Candelburgiis Pragæ oppugnatur IX. IX. 10, 686
Primogenitura prærogatiua, Friderico III. Imp. exprobratur a fratre X. II. 30, 746
Primogenitura
Ius introducitur in Electoratu Hannouerano X. XI. 74, 4013
in Terris Megapolitanis introducitur 93, 4026
Principes Germanorum Vett. quis? Pr. III. 13, 41
Principes non ſtatim omnes ab Electione Imp. excluſi IX. I. 10, 516. ſq.
Imperii liberum Concilium expetunt X. IV. 21, 988
eorum Collegium an & quo modo Paci Oſnabrugenſi intereſſe debeat quæſitum X. X. 23, 3047
noui in Collegium Principale admiſſi 43, 3059
eorum Iura defenſa X. XI. 46, 3095. n. 55
in eorum Collegio plures noua Vota quærunt X. XII. 24, 4063
Priuilegia omnia Pontificibus data confirmat Rudolphus Habsburg. IX. I. 12, 518
Priuilegium de non euocando Friderico Bellicoſo concedit Sigismundus Imp. IX. IX. 31, 711. n. 52
Probatio per Ferrum candens apud Wagrios maxime vſitata Pr. II. 23, 25. n. 87
Probus Galliam recuperat II. 28, 76
tranſit in Germaniam, Germanos cædit ib.
Prædria Archi-Epiſcopi Colonienſis & Abbatis Fuldenſis controuerſa VII. II. 36, 412
inter Epiſcopum Eyſtadtenſem & Wormatienſem IX. III. 7, 546
item inter Moguntinum & Colonienſem IX. IV. 7, 38. n. 35
inter Electores in Conſeſſibus Imperii & Legatos Papales & Regios X. II. 27, 744
contentiones de eadem in Comitiis obuiæ X. II. 44, 758
de eadem Electores & eorum Legati atque Burgundici contendunt ibid. n. 32
Procopius fit Marchio Morauiæ IX. VI. 36, 643
Procopius Magnus S. Raſus Thaboritarum Dux, eius Geſta IX. IX. 22, 702
eſt inter Legatos Bohemorum ad Concilium Baſileenſe 26, 706
cadit in prœlio 27, 706
Procopius minor, Dux Orphanorum IX. IX. 22, 702
prœlio cadit 27, 706
Procopius Rabenſteinius Legatus Friderici III. Imp. ad Papam X. II. 16, 732
Prælia ante nouam Lunam ægre ſuſcipiebant Germani cur? Pr. II. 33, 33. III. 25, 45
Prælium ad
Adarnam Caroli M. cum Saxonibus an. 778. IV. I. 18, 130
Aldenardam 1708. X. XII. 23, 4062
Allersheimium a. 1645. X. X. 29, 3050
Almanzam a. 1707. X. XII. 20, 4060
Almenaram Hiſpaniæ an. 1710. X. XII. 32, 4067
Athesin X. III. 12, 938
Andernacum an. 876. IV. V. 6, 184
Argentariam I. 25, 9
Arrhabonem a. 1664. X. XI. 10, 3071
Auſcam a. 1420. IX. IX. 19, 700.
Auſſig a. 1426. IX. IX. 23, 709
Badaioz a. 1705. X. XII. 5, 4054
Baſileam a. 1444. X. II. 10, 726. n. 52
a. 1499. X. III. 933
Belgradum an. 1717. X. XIII. 27, 4093
Benacum lacum a. 1402. IX. VIII. 5, 670.
Beneuentum a. 1266. VII. VII. 7, 488
Bicocam a. 1522. X. IV. 26, 984
Blaugium a. 1709. X. XII. 26, 4065
Bouinas a. 1214. VII. V. 10, 446
Breitenfeldam prope Lipſiam a. 1642. X. X. 18, 3046
Brodam Bohemicam & Burim IX. IX. 27, 706

Prælium ad
Burgum Zutphaniæ a. 1584. *X. VII.* 8, 2017
Cæſar-Auguſtam a. 1710. *X. XII.* 32, 4067
Calcinatum a. 1706. *X. XII.* 11, 4056
Cameracum a. 1677. *X. XI.* 38, 3092
Carpium a. 1701. *X. XI.* 105, 4037
Caſale maius a. 1702. 106, 4038
Caſſano a. 1705. *X. XII.* 4, 4053
Caſtelbranco a. 1704. *X. XI.* 119. 4046
Caſtilionum a. 1706. *X. XII.* 12, 4057
Catinum montem *IX. IV.* 17, 572. n. 7
Cereſolam an. 1544. *X. IV.* 63, 1035
Chemnitium a. 1639. *X. X.* 8, 3040
Clarium a. 1701. *X. XI.* 105, 4037
Conſtantiam a. 1709. *X. XII.* 29, 4066
a. 1498. *X. III.* 12, 937
Coutzer-Brücke a. 1675. *X. XI.* 35, 3090
Curiam Nouam a. 1237. *VII. VI.* 13, 459
Denaniam a. 1711 *X. XIII.* 8, 4077. ſq.
Dorlanum a. 1553. *X. IV.* 98, 1072
Dorneck a. 1499. *X. III.* 12, 938
Eckern a. 1703. *X. XI.* 114, 4043
Einbouam a. 1704. 115, 4044
Elyſtrum a. 1080. *VI. III.* 38, 329
Eslingam a. 1316. *X. X.* 9, 3040
alterum a. 1450. *X. II.* 19, 735
Febrbellinum a. 1675. *X. XI.* 31, 3088
Fladenheim a. 1078. *V. III.* 36, 329
Floriacum primum a. 1622. *X. IX.* 17, 2078
Floriacum alterum a. 1690. *X. XI.* 80, 4016
Foggiam a. 1256. *VII. VII.* 7, 484
Fontanidicum a. 841. *IV. II.* 21, 164
Francofurtum a. 1246. *VII. VI.* 20, 470. *VII. VII.* 2, 481
Francobuſium, a. 1524. *X. IV.* 26, 995
ad *Fraſtentiam* an. 1498. *X. III.* 12, 938
Frauenſtadt a. 1706. *X. XII.* 10, 4056
Fridlingam a. 1702. *X. XI.* 110, 4041
Fridrichsort a. 1715. *X. XIII.* 20, 4088
Fucinum lacum a. 1268. *VII. VII.* 10, 490. n. 73
Gadebuſch a. 1712. *X. XIII.* 17, 4086
Gameldorf a. 1313. *IX. V.* 3, 577
Geraddam a. 1509. *X. III.* 30, 954
Gingam a. 1562. *X. II.* 40, 752
Granſciam a. 1476. *X. II.* 50, 767
Gudinam a. 1709. *X. XII.* 28, 4066
Guelferbytum a. 1641. *X. X.* 16, 3044
Guinegatum a. 1678. *X. II.* 53, 771
Hannoueram a. 1624. *X. IX.* 24, 2089
Haulongam a. 1483. *X. II.* 54, 772
Heidelbergam a. 1462. *X. II.* 36, 749
Herbipolim a. 1087. *VI. III.* 44, 334
Hæchſt a. 1622. *X. IX.* 17, 2079
Hoechſtadtium a. 1081. *VI. III.* 41, 332
cum Styrumb. a. 1703. *X. XI.* 117, 4045
cruentum a. 1704. *X. XI.* 120, 4047
la *Hogue* in freto Caletano Prælium Navale a. 1702. *X. XI.* 83, 4019
Horſedal a. 954. *V. II.* 14, 239
Hohenburgum a. 1075. *VI. III.* 25, 318
Holzheimium & Enſisheimium a. 1673. *X. XI.* 30, 3086
Iancouiam a. 1645. *X. X.* 27, 3049
Iasmuth nauale a. 1715. *X. XIII.* 20, 4088
Kaliſch a. 1706. *X. XII.* 10, 4056
Kayſersbergam a. 1703. *X. XI.* 30, 7087
Kermendum a. 1464. *X. II.* 31, 746
Kurick Tranſyluaniæ a. 1705. *X. XII.* 36, 4072
Landen a. 1693. *X. XI.* 80, 4016
Landrianum a. 1529. *X. IV.* 34, 1006
Landskronam a. 1677. *X. XI.* 40, 3092
Leuham a. 1482. *X. II.* 55, 773
Lemgouiam a. 1638. *X. X.* 6, 3039
Leuſam Brabantiæ a. 1691. *X. X.* 88, 4016

Proelium ad
Lignicium a. 1634. *X. IX.* 71, 3026
Lingonas Pr. I. 25, 9
Lipſiam a. 1631. *X. IX.* 47, 3011
alterum a. 1642. *X. X.* 18, 3046
Lochauiam ſylnam a. 1547. *X. IV.* 77, 1047
Londinum Scaniæ a. 1676. *X. XI.* 37, 3092
Luccam a. 1307. *IX. III.* 11, 549
Lutteram a. 1626. *X. IX.* 28, 2092
Luzzaram a. 1702. *X. XI.* 106, 4039
Lüzenam a. 1632. *X. IX.* 58, 3017
Malagam nauale a. 1704. *X. XI.* 119, 4047
Malmogiam a. 1676. *X. XI.* 37, 3092
Münderkingam a. 1703. *X. XI.* 117, 4045
Marchfeld a. 1278. *IX. I.* 18, 513
Marinianum a. 1515. *X. III.* 44, 968
Marſaglium a. 1693. *X. XI.* 81, 4018
Medinam de Campo a. 1520. *X. IV.* 6, 973
Mellerſtadium a. 1078. *VI. III.* 36, 328
Mergentheimium a. 1645. *X. X.* 29, 3050
Mohaz a. 1626. *X. IV.* 38, 1009
alterum a. 1687. *X. XI.* 58, 4004
Montcaſſelium a. 1677. *X. XI.* 38, 3092
Montem ſanctum *X. XI.* 119, 4046
Hemum Montem a. 1444. *X. II.* 13, 730. n. 76
Morawam a. 1443. *X. II.* 13, 730
Moregartam montem a. 1315. *IX. V.* 8, 582
Moſam a. 1106. *V. III.* 49, 339
Muhlbergam *X. IV.* 77, 1047
Müldorfum a. 1322. *IX. V.* 11, 584
Murten a. 1476. *X. II.* 50, 767
Nanceium a. 1476. *X. II.* 50, 768
Nauale in Danubio a. 1717. *X. XIII.* 27, 4092
Neapolim Auſtriæ a. 1463. *X. II.* 41, 755
Nicopolim ad Iſtrum a. 1396. *IX. IX.* 3, 680
Nordlingam a. 1634. *X. IX.* 72, 3026
Nouaram a. 1513. *X. XIII.* 40, 965
Noueſium a. 1475. *X. II.* 49, 766
Offenburgum a. 1707. *X. XII.* 14, 4058
Oldendorpium a. 1633. *X. IX.* 64, 3021
Papiam a. 1525. *X. IV.* 27, 995
Peterwaradinum cruentum a. 1716. *X. XIII.* 27, 4092
Pragam a. 1620. *X. IX.* 12, 2071
Ramilliacum a. 1706. *X. XII.* 13, 4057
Ratenauiam a. 1675. *X. XI.* 31, 3088
Ratisbonam a. 1504. *X. III.* 20, 946
Rauennam a. 1512. *X. III.* 961
Rheinfeldam a. 1638. *X. X.* 6, 3039
Rutlingam a. 1377. *IX. VI.* 32, 640
Rummersbayn a. 1709. *X. XII.* 27, 4065
Salankemen a. 1691. *X. XI.* 91, 4025
Sadock a. 1708. *X. XII.* 36, 4072
Schellenberg a. 1704. *X. XI.* 120, 4047
Seckenheim a. 1462. *X. II.* 40, 752
Sempach a. 1386. *IX. VII.* 10, 652
Seneff a. 1674. *X. XI.* 29, 3085. ſq.
Sinzheimium a. 1673. *X. XI.* 30, 3080
Sutardum a. 1543. *X. IV.* 62, 1034
Stuerthauſen a. 1553. *X. IV.* 99, 1074
Speirbach a. 1703. *X. XI.* 117, 4045
Stadtloam a. 1623. *X. IX.* 21, 2085
Staffordam a. 1690. *X. XI.* 81, 4017
Steenkerken a. 1692. *X. XI.* 80, 4016
Strigonium a. 1685. *X. XI.* 58, 4004
Schweidnizium a. 1642. *X. X.* 17, 3045
Tarrum amnem a. 1495. *X. XIII.* 6, 432
Termandum Boſniæ a. 1688. *X. XI.* 60, 4005
Thietmelle (Detmoldam) & fluuium Haſam *IV. II.* 19, 130
Tigurum a. 1444. *X. II.* 10, 727
Tirlemontium a. 1693. *X. XI.* 80, 4016
Trentſchinum a. 1708. *X. XII.* 36, 4072
Tockayum a. 1526. *X. IV.* 38, 1009
Tolbiacum a. 496. Pr. I. 25, 9. III. 29, 106

Proelium

Prœlium ad
Varnam a. 1444. *X. II.* 13, 73n
Vaſcapum Tranſylvaniæ a. 1444. *X. II.* 13, 730. n. 76
Viennam a. 1278. *IX. I.* 18, 523
Vigoi nauale a. 1702. *X. XI.* 111, 30, 4042
Waldmuhl a. 1719. *X. XIII.* 30, 4096
VVarvveilam a. 1634. *X. IX.* 69, 3025
VVelphesholtz a. 1115. *VI. IV.* 15, 353
VViddinum a. 1689. *X. XI.* 68, 4010
VVienendal a. 1708. *X. XII.* 23, 4063
Villam vitioſam a. 1700. *X. XII.* 32, 4067
VVilam a. 1388. *IX. VII.* 8, 650
VVimpinam a. 1622. *X. IX.* 17, 2078
VVinſperg a. 1140. *VII. I.* 4, 370.
VViſelochium a. 1622. *X. IX.* 17, 2078
alterum a. 1632. *X. IX.* 56, 3015
VVittſtockium a. 1626. *X. IX.* 79, 3033
VVittevveiram a. 1636. *X. X.* 6, 3039
VVormatiam a. 1298. *IX. II.* 9, 542
alterum a. 1388. *IX. VII.* 8, 650
Zendreuiam Albaniæ a. 1443. *X. II.* 13, 73n
Zentham a. 1697. *X. XI.* 92, 4028
Philippi V. R. H. cum Carolo VI. Imp. in Italia ob inuaſionem inſulæ Sardiniæ *X. XIII.* 38, 4102. ſq.
Prono Deus Obotritorum Pr. II. 23, 25
Proſcriptionis illuſtria exemplum *IX. IV.* 14, 567. n. 82
Auſtriæ Principum *IX. V.* 8, 583
has ab Impp. factas reuocant Papæ 17, 571. n. 6
Franciſci a Sickingen *X. IV.* 17, 985
Alberti Brandenburgici 49, 1021
Grumbachii & ſociorum, & receptatorum *X. V.* 14, 1091
Chriſtophori Kretſeri *X. V.* 9, 1087
Mansfeldii *X. VIII.* 13, 2054
Friderici Palatini *X. IX.* 14, 2074. ſq.
Ruperti Palatini, Philippi Iogcoui & adiutorum *X. III.* 20, 946
Venetorum ibid.
Proteſtantes eius nominis origo *X. IV.* 41, 1012
iidem Fridevvaldæ deliberant 39, 1010. n. 16
appellant ad Carolum V. Imp. 41, 1012
eorum varii Conuentus 42, 1013. ſq.
contra Cæſarem bellum decernunt in Tyrolenſem agrum irrumpunt, proſcribuntur *X. IV.* 74, 1045. n. 13
contra Catholicorum Decreta coram Notario & Teſtibus proteſtantur *X. VIII.* 4, 2048
in Sueci Societatem & Protectionem ſe conferunt *X. IX.* 48, 3012
de *Protocollo* in Pacis Tractatibus diſceptatur *X. XIII.* 10, 4079
Prouincia Iura vindicat Rudolphus I. *IX. I.* 25, 527
eam ſibi Ludouicus IX. Francorum Rex vindicat, conniuente tantum Rudolpho *IX. I.* 25, 527
item Carolus Rex Siciliæ, ibid.
Comitatum, ſub Adolpho Naſſouio repetere conantur Germani *IX. II.* 5, 539
in eam Fœderati irrumpunt *X. XII.* 19, 4059
in *Prumienſe* Monaſterium ſecedit Lotharius *IV. III.* 5, 169
Abbatia Treuirenſi pignori datur a Carolo IV. Imp. *IX. VI.* 30, 637
Pſeudo-Fridericus II. quis? *IX. I.* 14, 526
Pſeudo-Henricus V. *VI. IV.* 18. 354
Pſeudo-VValdemarus Marchiam Brandenburgenſem turbat *IX. VI.* 8, 620. n. 41
Pſittacorum Factio Baſileæ *IX. I.* 9, 515
Puluis pyrius eius Inuentio cuinam adſcribenda? *IX. VI.* 38, 645
Purgatio cum quinquaginta Prælatis *IX. V.* 15, 589. n. 73
Purgatio per Iuramentum in inculpatione cædis, exemplum illuſtre *IX. VIII.* 23, 660
Pyrckius Adſeſſor Cameræ loco mouetur *X. XII* 37, 4073

Q.

Quadi Panoniam ingrediuntur *II.* 33, 82
Quedlinburgum conditur *V. I.* 10, 225
Parthenonis ibi Fundatio *V. I.* 15, 229
ibi ſepultus Henricus Auceps 16, 230
Quedlinburgenſis prima Abbatiſſa quæ? *V. I.* 17, 231
Abbatiſſa Adelheidis & Mathildis *V. II.* 31, 254. *V. III.* 8, 261
Synodus *VI. III.* 42, 333
Abbatiſſa Beatrix *VII. II.* 41, 417
Quercetum Eugenius capit *X. XIII.* 8, 4078
Galli obſident ibid.
Querfurtum Kœnigsmarckius capit *X. X.* 18, 3046
Quinque Eccleſias Cæſarei capiunt *X. XI.* 58, 4004

R.

Rabbodonis Comitis patrimonium adipiſcitur Otto IV. *VII. V.* 4, 442
Radgaſtus Obotritorum Deus, Gadebuſchi cultus Pr. II. 25, 26
Ragotzkius (Georgius) II. bellum mouet contra Polonos *X. X.* 25, 3049
relictis Suecis peculiarem cum Polonis pacem facit 28, 3049
ad ignobiles pacis conditiones a Polonis adigitur *X. XI.* 6, 3068
ad Clauſeoburgum vulneratus Waradini moritur 8, 3069
Ragotzkius (Franciſcus) Proteſtantium in Vngaria copiis præficitur *X. XI.* 19, 3078
Cæſari ſe ſubiicit ib.
Ragotzkius (Franciſcus) Iunior contra Leopoldum conſpirat *X. XI.* 124, 4048
fit captiuus, ſed elabitur ibid.
in Principem Tranſyluaniæ eligitur, quod reuocatur *X. XII.* 36, 4072
bellum gerit contra Leopoldum & Ioſephum *X. XI.* 124, 4049
Tranſyluaniæ Princeps proclamatur *X. XII.* 36, 4048
Criminis læſæ maieſtatis reus condemnatur ib.
in Galliam abit ibid.
Rainoldus Colonienſis Archi-Epiſcopus fit Italiæ Archi-Cancellarius *VII. II.* 21, 393
Rainoldus Comes Geldriæ fit Dux *IX. V.* 33, 612
de *Randeck* Marquardus, Orator Ludouici IV. ad Benedictum Papam *IX. V.* 23, 600
de *Rappolſtein* Dominus *IX. II.* 3, 536
Raſtices, Slauorum Dux cum Ludouico Germanico bellum gerit *IV. VII.* 7, 191
ad *Ratenauiam* Sueci profligantur *X. XI.* 31, 3088
Ratisbona, Tiberii monimentum Pr. III. 8, 39
capitur a Ludolpho *V. II.* 14, 239
ab Alberto Bauaro capitur *X. II.* 60, 778
reſtituitur 780. n. 32
capitur a Bernhardo *X. IX.* 61, 3020
capitur a Ferdinando III. *X. IX.* 72, 3026
capitur a Bauariæ Electore *X. XI.* 115 4044
ob *Ratzeburgi* munimenta controuerſiæ *X. XI.* 77, 4014
munitur a Duce Cellenſi 96, 4030
Raubſchlöſſer iuſſu Rudolphi Habsburgici diruuntur *IX. I.* 24, 526. 27, 530
de *Rauensberg* Comes in ordinem redigitur a Ruperto Imp. *IX. VIII.* 8, 673
Rauenſteinius (Philippus) banno Imperii notatur *X. II.* 59, 778
Rauenſteinius (Adolphus) Philippi, Maximiliani I. filii educationi præfectus *X. II.* 59, 776
Raynaldus & Obitzo, Marchiones Eſtenſes *IX. V.* 18, 593. n. 92

Rabenac Comes pacem ſollicitat *X. XI.* 84, 4019
Receſſus Imperii Teutonico ſermone primus a. 1235. publicatur *VII. VI.* 11, 457. *IX. I.* 27, 529
Auguſtanus a. 1530. publicatur *X. IV.* 44, 1017
Hildeſienſis Conſiſtorialis an. 1651. *X. X.* 22, 3047
Imperii nouiſſimus a. 1654. 43, 3060. n. 38
Lipſienſis a. 1665. in cauſſa Erfurtenſi *X. XI.* 14, 3075
Cliuenſis Iuliacenſi controuerſiæ finem impoſuit *X. XI.* 17, 3077
Heidenheimenſis a. 1700. *X. XI.* 108, 4040
Suerinenſis de an. 1701. *X. XIII.* 29, 4095
Viſitationis Cameralis an. 1713. *X. XII.* 37, 4073
a *Rechtern* Comes controuerſiam habet cum Menagerio, componitur *X. XIII.* 10, 4081
Redarii vincuntur ab Henrico Aucupe *V. II.* 19, 243
ab Ottone M. *V. II.* 19, 243
Reformati, an Pacis Religionis ſint capaces *X. VI.* 6, 1099. n. 41
Reformati pro iis in Comitiis Auguſtanis an. 1594. intercedunt Auguſtanæ Confeſſionis ſocii *X. VII.* 12, 2020
in Sileſia religionis exercitium non obtinent *X. XII.* 15, 4058
Principes exercent Ius Repreſſaliarum in cauſſis Religionis *X. XIII.* 35, 4101
illorum cum Imp. hac de re controuerſia ib.
grauamina in cauſſa mutati Catechiſmi Heidelbergenſis, aliisque cauſſis *X. XIII.* 34, 4099. ſqq.
votoPolitica cum Lutheranis fruſtra tentata 35, 4101
Reformatio Eccleſiæ in Concilio Conſtantienſi absque fructu propoſita *IX. IX.* 14, 695
cui competat, ex decreto Concilii Baſileenſis *IX. IX.* 29, 708. n. 32
Eccleſiaſtico-Politica contra Paparum attentata propoſita a Sigismundo Imp. 33, 713
Friderici III. Imp. fruſtra propoſita *X. II.* 5, 723. 7, 724
Politiæ in Comitiis Auguſtanis a. 1530. publicata *X. IV.* 44, 1017
Regensbergicus Vlrici, negotia cum Tigurinis *IX. I.* 8, 515
de *Regimento* Imperii conſilia *X. III.* 5, 929
eius ordinatio ib. 14, 941
denuo conſtituitur, publicata eiusdem ordinatione *X. IV.* 9, 971
eius declaratio nomine Caroli V. publicata in Comitiis Noribergenſibus 20, 987
aboleri vult Fridericus Palatinus ibid.
a. 1531 ceſſat 44, 1018
Reginaldo conceditur Apuliæ Ducatus *VI. V.* 8, 363
Regna per gladium conferuotur *VII. II.* 4, 379
Rebbock (Iacobus,) Waldemarum Brandenburgicum mentitur *IX. VI.* 16, 622,
Religio motibus ruſticanis obducta cauſſa *X. IV.* 25, 992. ſq.
Proteſtantium armis coërcenda 37, 1007
eius declaratio dicta Interim 81, 1054
eius conciliationem per Georgium Caſſandrum tentat Ferdinandus I. *X. V.* 15, 1092
turbæ poſt Lutheri mortem Wittebergæ *X. VIII.* 4, 2011. ſq.
Religionis Catholicæ in Germaniam reducendæ Ferdinandi II. conſilia *X. IX.* 30, 2093
Chriſtiana in terris Ottomannicis in priſtina relinquitur libertate *X. XIII.* 28, 4093
Renatus, Lotharingiæ Dux, Rex Neapolitanus Metim, Tulum occupat *X. II.* 11, 727
an legitimus Rex fuerit ibid. n. 56
Caroli Audacis terras iouadit? *X. II.* 50, 767
Renſa vbi ſita? *IX. IV.* 1, 554. n. 5
Renunciationes ſucceſſionis an validæ? *X. XI.* 100, 4032
Repræſentationis Ius nepotibus concedit Otto M. *V. II.* 28, 250
Reſeruatum eccleſiaſticum, quid? *X. IV.* 101, 1077
Reſignationis Imperatoriæ in tertium factæ, exemplum *IX. V.* 23, 600
Rethro Metropolis Slauorum Pr. II. 25, 26. n. 96
Reutlinga mœnibus cingitur a Rudolpho Habsburgico *IX. I.* 23, 526
Rex apud Germanos quid? Pr. III. 12, 40
Reges quomodo creati ibid. n. 62
antiquiſſimi qui? *I.* 5, 50
criniti *III.* 25, 103
Rhabdomantia Germanorum quid Pr. II. 33, 33
Rhætia, pars regni Teutonici P. I. 31, 12
ad Epiſcopum Curienſem & diuerſos Comites venit *VIII.* 9, 509
Rhegii Dux fit Borſius Eſtenſis *X. II.* 23, 741
Rhegium cum arce occupatur & incenditur *X. IV.* 61, 1032
Rheinberga recuperatur *X. XI.* 114, 4043
Rheinfelda ad deditionem compellitur *X. X.* 6, 3039
a Tallardo fruſtra oppugnatur *X. XI.* 73, 4012
reſtituitur per pacem Rysvvicenſem *X. XI.* 87, 4023
eiusdem præſidium petit Landgrauius Haſſo-Caſſellanus *X. XI.* 90, 4024
controuerſia de Reſtitutione Rheinfelſæ inter Landgrauium Haſſo-Caſſellanum & Landgrauios Lineæ Rheinfelſenſis *X. XIII.* 25
Rheingrauii progreſſus ad Rhenum & in Sueuia *X. IX.* 62, 3021
Rhingoa a Suecis occupata *X. IX.* 48, 3012
Rhenenſe Fœdus *VIII.* 12, 510. *X. IV.* 4, 926
Rhoda, Cataloniæ vrbs occupatur *X. XI.* 82, 4018
Richardis Caroli Craſſi vxor *IV. VII.* 27, 199
de adulterio inculpata innocentiam ſuam declarare cupit ibid.
Richardus Anglus tempore Interregni in Imp. eligitur *VIII.* 2, 501.
an pro legitimo Imp. ſit habendus *VIII.* 2, 502
coronatur 3, 503
contendit cum Alfonſo Caſtiliæ R. de Imperio 4, 504
exhaurit theſauros ſuos 5, 506
in Angliam redit inglorius ibid.
rogatur, vt Imperium recipiat ibid.
moritur ibid.
Richardus, Rex Aoglorum ab Henrico VI. captiuus detinetur *VII. III.* 5, 421
Richentza, vxor Lotharii *VI. V.* 2, 358. 12, 367
Rindmaulius Fridericum Auſtriacum capit *IX. V.* 11, 585
Ripuarii gens Francorum *III.* 10, 89
homo Ripuarius quid? 90. n. 57
illorum ſedes *III.* 11, 90
de *Ripperda* Dux, fœdus pangit amicitiæ inter Philippum V. R. H. & Carolum VI. Imp. *X. XIII.* 51, 4115
Riuarolius Abbas conſpirationis reus, condemnatur *X. XII.* 22, 4061
Robertus Flandriæ Comes contra Henricum V. inſurgit *VI. IV.* 13, 351
Roberto Gallorum Regis fratri Imperium offertur a Gregorio IX. *VII. VI.* 16, 463
Robertus Siculus fit Comes Romandiolæ *IX. IV.* 9, 560
eum adgredi conatur Henricus VII. Imp. 15, 568
proſcribitur 17, 571
fugam in Galliam meditatur *IX. V.* 20, 597
Ludouici Bauari abſolutionem impedit *IX. V.* 23, 601
Rochetzanus Ioannes Pragenſium legatus ad Concilium Baſileenſe *IX. IX.* 26, 706
ei Archi-Epiſcopatus Pragenſis promittitur 28, 707

Rocberzanus nomine Cleri Huſſitici, obedientiam Romanæ Eccleſiæ præſtat ibid.
Pontificios ritus reducentibus, obloquitur ib.
Eccleſiæ Romanæ ſe non ſubiiciens eiicitur ibid. 708
Rogerius, Apuliæ Dux Anacleto Papæ fauet *VI. V.* 7, 363
in Regem Italiæ & Siciliæ inauguratur ibid.
vincitur a Lothario 8, 363
turbas mouet in Apulia *VII. I.* 7, 371
confirmatur in Apuliæ Ducatu ibid.
primus gerit Siciliæ Regis nomen ibid.
Rolandus M. num Caroli M. frater? *IV. I.* 8, 124
Rolandina ſtatuæ ibid.
Rodriquetz Ciuitatem Luſitani occupant *X. XII.* 11, 4056
iterum amittunt 20, 4060
Roma occupatur ab Henrico IV. *VI. III.* 40, 331
obſidetur a Friderico II. *VII. VI.* 16, 464
ſingulari arte capta per Columnam & Hugonem Moncadam *X. IV.* 30, 1001
denuo a Caroli V. milite capitur & diripitur 31. ibid.
Romani, illorum origo a Venere ducta Pr. I. 1, 1
in Germania Cis-Rhenana faciunt progreſſus Pr. III. 7, 38
an in Thuringiam venerint? *II.* 15, 67. n. 87
legionum in clade Variana tumulus *II.* 20, 69
rebelles Ottoni M. *V. II.* 23, 247. n. 28
in ordinem rediguntur *V. II.* 26, 249
contra Ottonem III. conſpirant *V. IV.* 8, 268
contra Conradum II. rebelles *VI. I.* 6, 288
iurant Henrico III. ſe ſine ipſius conſenſu Papam non eſſe facturos *VII. II.* 4, 298. n. 24
fidem Henrico IV. promittunt *VI. III.* 4, 306
munera ſubmittunt 5, 307
quæ a Friderico Barbaroſſa poſtulauerint *VII. II.* 22, 394
contra ipſum rebelles ibid.
ipſi obſequium iurant *VII. II.* 28, 399
eos inuadit Fridericus II. Imp. *VII. VI.* 14, 462
ſedem Auenionem translatam ægre ferunt *IX. V.* 19, 594
eos a Ludouico IV. auertere conatur Ioannes XXII. ibid. 595
Romana Eccleſia Aduocatia quid? *IV. I.* 25, 137
multa confert Fridericus II. *VII. VI.* 5, 452
Romanum Imperium cum Germaniæ Regno coniunctum *V. II.* 24, 248
eius territorium primum & ſecundum *IV. I.* 34, 145
Romanorum Rex ante eum, ſedem capit Papæ Vice-Cancellarius *X. II.* 27, 744. n. 87
inuito Imp. eligi poteſt. 28, 744. ſq.
de eo eligendo Maximiliani I. conſilia *X. III.* 46, 970
Romaniola Iura Pontifici ceſſa *IX. I.* 29, 532
Comes, fit Robertus Siculus *IX. IV.* 9, 560
in *Roncaliis* campis conuentus *V. III.* 4, 258
Friderici Barbaroſſæ *VII. II.* 7, 282
Roſa aurea Fridericum Sapientem Leo donat *X. IV.* 12, 980
Roſenthal Cœnobium, quale? *IX. II.* 9, 543. n. 59
Roſtochium Suecis deditione accedit *X. IX.* 49, 3012
tres conſules Roſtochienſis cuſtodiæ mandantur *X. XIII.* 29
cauſſam ad Iudicium Aulicum defert ibid.
noua eius controuerſia cum duce Megapolitano ratione præſidii venationis ibid.
vnioni cum Nobilibus & proceſſus coram Iudicio Aulico renunciat a Büluuio occupatur ibid.
Academia quando condita *IX. IX.* 9, 685
Rotgaudus rebellat contra Carolum M. *IV. I.* 24, 136
Rotela a Bernhardo capitur *X. X.* 6, 3039
Rotenberga Maximiliano I. conceſſa *X. III.* 20, 946
Rotvvilenſe iudicium in hac vrbe conſtitutum a Conrado III. *VII. I.* 12, 374
Rouigii Comitatus a Friderico III. erectus *X. II.* 23, 741
Rouillius, Gallorum legatus de pace tractat *X. XII.* 26, 4064. 33, 4070
Rubertus Epiſcopus Bambergenſis a Gregorio VII. excommunicatur *VI. III.* 27, 322
Rudenam inſulam Sueci relinquunt *X. XIII.* 20, 4088
RVDOLPHVS I. Habsburgicus Auſtriacorum Primus.
Genus, natiuitas *IX. I.* 1, 513
parentes ibid.
ſuſceptor eius Fridericus II. Imp. ibid.
non fuit exilis Comes ſed magnus & opulentus ibid.
Alſatiæ Landgrauiatum iure vxorio obtinet ibid. 514.
ab Hartmanno auunculo tres Comitatus hereditate accipit ibid.
eius Statura & mores, virtutes 2, 514
facetiæ ibid.
in Aula Friderici II. educatus, magnam auctoritatem ſibi conciliat 3, 514
Vaticinium de imperio accipit ibid.
Annam Hohenbergicam ducit 4, 514
equeſtrem dignitatem accipit ibid.
eius ſtudia de finibus prolatandis 5, 514
bellum cum Hugone de Tieffenſtein a. 1242. ibid.
aliud cum Rudolpho & Gottfrido de Lauffenberg ibid.
B. cum Hartmanno Kyburgenſi ib.
Toggenburgicos Comites deuincit ibid. 515
ſuburbium Baſileenſe diripit ibid.
cenſura eccleſiaſtica notatur ibid.
in Aula Ottocari fit Curiæ Magiſter 6, 515
in Boruſſiam abit & contra Vngaros militat ib.
cum Argentoratenſes Ducem militiæ faciunt, quos contra Epiſcopum defendit 7, 515
eidem ſtatuam equeſtrem excitant ibid.
Tigurinorum præfectus militiæ fit 8, 515
contra Regensbergium agit eumque deuincit ibid.
negotia cum Epiſcopo Baſileenſi de Briſaco & aliis 9, 515
inimicitias gerit cum Eggone Toggenburgenſi ibid.
Abbati S. Galli Dominium directum in Comitatum Kyburgenſem negat ibid.
naues ſolutiles inuenit ibid. 516. n. 25
Baſileam obſidet, inducias tamen cum Epiſcopo facit & controuerſias arbitris permittit ibid.
a Mainardo Tirolenſi & Wernero Archi-Epiſcopo Moguntino ad auguſtam dignitatem commendatur 10, 516
Cæſar eligitur, electionem accipit, cum Epiſcopo Baſileenſi pacem facit ibid. 517
Regalia Moguntiæ accipit 11, 517. n. 36
Aquisgrani coronatur a Colonienſi ibid.
Principes prudenter ad Sacramentum compellit ibid.
filias diuerſis Principibus nuptum collocat ib.
cruciatam expeditionem vouet, Papæ promittit, nec tamen ſuſcipit *IX. I.* 12, 517. n. 48
Fridericum Zolleranum de Burggrauiatu Norimbergenſi inueſtit ibid.
Meinhardum Tirolenſem Ducem Carinthiæ facit ibid
ad Lugdunenſe Concilium legatum mittit 12, 518
in eodem a Papa confirmatur ibid. n. 43
ipſe Pontifici Priuilegia per nuncium confirmat ibid. n. 44

RVDOLPHVS I.

Lauſannæ cum Gregorio X. Papa colloquitur, denuo confirmatur, cruce ſignatur ib. 519
per legatos in Italia & Romaniola præſertim iuramentum fidelitatis exigit ibid.
hinc excommunicatur 520. n. 52.
multa cum Pontificibus habet negotia, qui eum Italia arcent ib.
inprimis Nicolaus III. vrget, vt multas ciuitates pleno iure Eccleſiæ cedat ib.
Etruriæ Vicariatum a Carolo Siciliæ R. accipit ibid.
Romaniolam & Exarchatum Pontifici cedit ib.
Papa eidem duos in Italia Reges opponere cogitat ibid.
terras interregni tempore occupatas recipit 13, 521
Ottocarus R. B. & Henricus Dux Baoariæ Electioni eius repugoant ibid.
qui ad Comitia Norībergæ & Herbipoli indicta euocantur ibid.
iterum eosdem Auguſtam Vindelicorum citat 14, 521
Legatos ad Ottocarum mittit repetituros Auſtriam &c. ibid.
Bellum cum Eberhardo Würtenbergico, Marchionibus Badenſibus, comitibus Sueuiæ & Henrici Bauaro gerit 15, 522
Ottocarum adgreditur, compoſitionem tameo mittit 16, 522
eundem inueſtit, ſuperbiamque eius eludit 17, 523
an in actu inueſtituræ viliori amictu indutus fuerit? ibid. n. 69
Bellum cum Ottocaro reſtaurat 18, 523
inſidias ipſi ſtructas ægre euadit 524. n. 27
eundem ad Viennam deuincit ibid.
trucidato Ottocaro cum Wenceslao filio pacem facit ibid.
Auſtriæ & Stiriæ res ordinat 19, 525
Henricum Bauarum & Sabaudum ad obſequium reducit ibid.
Albertum filium Auſtriæ conſtituit vicarium 20, 525
Latronum caſtra diruit ibid.
Pacem inter ciuitates facit ibid.
Albertum & Rudolphum filios de Auſtria inueſtit 21, 525
varias Statuum controuerſias componit, ib.
Ciuitates Rheni & Colmarienſes in obſequio firmat IX. I. 22, 526
Eberhardum Würtenbergicum tumultuaotem bello petit 23, 526
Sueuiæ Imperiales ciuitates quasdam mœnibus cingit ibid.
Abbatem S. Galli proſcribit, & in eum bellum mouet 24, 526
ablata Portoria & Imperii iura reſtituere conatur ibid.
Pſeudo-Fridericum comburi facit ibid.
Comitatum Prouinciæ & Folcaquerii Carolo Siculo fiduciario iure concedit 25, 526
in Burgundia bellum gerit iuraque Imperii vindicat ibid. 527
Veſontinos obſidet, iisque Iura Imperii confirmat ibid.
Pontificibus Decimas in Germaoia petentibus eas denegat 26, 528
Pacem publicam conſtituere ſatagit 27, 529
Vſum Linguæ Germanicæ an lege decreverit, cur? ibid.
Multa circa Telonia & Monetam decernit ib.
Albertum degenerem, eum filiis componere conatur ibid.
dignitates Imperii varias concedit ac controuerſias illuſtres componit 28, 530
in primis eam de Electoratu Palatino ib.
Henrico Miſnenſi Thuringiam & Altenburgi Burggraniatum concedit ibid.
Italiam cur nunquam adierit? 29, 531
Vicarium tamen in Italiam miſit ibid.
Romandiolam & Exarchatum Papæ coocedit, Ciuitatibus Italiæ libertatem vendit ibid.
Albertum filium commendat Succeſſorem 30, 532
morte opprimitur, quam ſibi prædixit ib.
vxores eius & liberi 31, 533
Hamelenſium liberorum fabuloſus exitus ſub eo factus fuiſſe dicitur 32, 535

RVDOLPHVS II. eius natiuitas, ſtatuta, mores X. VII. 1, 2010
naturalium rerum inueſtigationi & picturis magis quam Imperio ſtudet, ob metum inſidiarum io arce Pragenſi perpetuo delitescit ib.
Hungariæ Rex coronatur, Bohemiæ Rex inauguratur, Ratisbonæ in Comitiis Romanorum Rex eligitur & coronatur, patri ſuccedit X. VI. 13, 2008. X. VII. 2, 2011
Belgicos motus componere nititur 3, 204
Aquisgranenſes ſolam pontificiam religionem tueri iubet 5, 2012
Comitia Auguſtana celebrat 6, 2013
Pontificis bannum contra Gebhardum Colonienſem Archi-Ep. confirmat 8, 2015. ſq.
Inducias Turcicas prorogat 9, 2018
ſententiam contra reformatos Aquisgranenſes pronunciat 12, 2020
Comitia Ratisbonæ celebrat 14, & n. ibid.
cum Sigismundo Bathori fœdus init 15, 2023
Comitatus Tirolenſis & coniunctarum in Sueuia & Rheni tractatu Auſtriacarum regionum gubernatio ad eundem venit ibid.
Eiusdem varia pacta & oegotia cum Sigismundo Tranſyluaniæ principe 20, 2027
ſenex, valde moroſus in penetralibus ſeceſſibus ſe continet, ægrotat, cœlebs ſine prole decedit 42, 2046
Funus Cæſareum ibid.

Rudolphus I. regnum Burgundiæ adipiſcitur IV. VIII. 1, 201
Rudolphus II. bellum gerit cum Henrico Aucupe IV. X. 16, 215
Rudolphus III. regnum ſuum donat Henrico II. Imp. V. V. 8, 279
cum Conrado II. de regno paciſcitur VI. I. 7, 290
Rudolphus, Conſtantienſis Epiſcopus, contra Ludouicum IV. agit IX. V. 14, 589
Rudolphus, Comes Palatinus, Fridericum Auſtriacum eligit Imp. X. V. 5, 579
eius filiis reſtituitur Palatinatus cum Electoratus alternatiua IX. V. 20, 588
Rudolphus Rex Bohemiæ filius Alberti Imp. IX. III. 14, 551
Rudolphus Iunior Guntherum Schvvartzburgicum eligit IX. VI. 7, 619
Rudolphus, Saxoniæ Elector, Friderico Auſtriaco fauet IX. V. 4, 577. 2, 578
controuerſiam habet cum Lauenburgenſibus de voto Electorali 5, 578
Electoratum Brandenburgicum petit IX. V. 13, 588
Carolum IV. eligit IX. V. 28, 609
Rudolphus Sueuus, Dux exercitus Cæſarei contra Saxones VI. III. 25, 318
contra Henricum IV. conſpirat 28, 323
eligitur contra Henricum IV. 33, 326
in regno confirmatur & coronatur ibid.
Germaniæ regnum ſibi ſubiugare conatur 35, 328
a Papa confirmatur ibid. n. 74
bellum gerit cum Henrico IV. ibid.
in prœlio ad Elyſtrum ipſi dextra amputatur 38, 330. n. 87
moritur & ſepelitur Merſeburgi ibid. n. 88

Rugiam

Rugiam Inſulam electo Königsmarckio, Dani ſuæ poteſtati ſubiiciunt X. XI. 40, 3093
Konigsmarckius recuperat, a Brandenburgico Electore ſtatim iterum deiectus X. XI. 43, 3094
a Rugia Inſula Fœderati reiiciuntur X. XIII. 17, 4087
a Fœderatis occupatur 20, 4088
Rugieuithus, Slauorum deus Pr. II. 22, 25
RVPERTVS PALATINVS Imp. Genus & parentes IX. VIII. 2, 663
cognomina quæ ipſi indita ib.
captiuo Wenceſlao Vicarius Imperii conſtituitur IX. VII. 14, 603
per Maiora Renſæ eligitur IX. VIII. 1, 661. n. 1
quæ Electoribus promiſerit? an inde capitulationum origo deducenda? 662. n. 4
quæ Electores Eccleſiaſtici ipſi promiſerint 3, 664
Percuſſores Friderici Brunſuicenſis punit, ibid.
Francofurtum per ſex hebdomadas, tres dies, ex more veteri obſidet, tandem ſolenniter intrat ibid.
Ciuitates Rheni & Principes in fidem accipit 3, 664
Aquisgranenſes eum admittere nolunt, niſi poſt ſimilem Francofurtanæ obſidionem, proſcribuntur. ibid.
a Colonienſi Coloniæ coronatur ib.
a Pontifice Bonifacio IX. adprobatur ib.
Io. Galeatio Mediolanenſi Bellum indicit, Italiam intrat, rem ibi infeliciter gerit, conſtituto Vicario redit 5, 668
Brabantiam Imperio vindicare conatur 7, 672
bellum mouet contra Bernhardum Badenſem Marchionem 8, 672
Adolphum Comitem de Raueuſtein in ordinem redigit ibid.
in Schiſmate Gregorio XII. fauet, Concilium Piſanum reprobat 10, 676
Imperii ſtatibus fit exoſus 11, 676
Ludouicum Filium Vicarium in Germania, Gallia & Regno Arelatenſi conſtituit, quo iure? 12, 676
Ius Feudale Alemannicum, an ipſius æuo in Germania inualuerit? ibid.
Archiepiſcopis Colonienſibus varia concedit Priuilegia, quæ? ib.
per arbitros Palatinatus terras inter filios diuidit 13. 677
moritur, Vxores, Liberi 13, 676
Rupertus, Boiorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
Rupertus Bauariæ Dux cum Hermanno Haſſiæ Landgrauio de ArchiepiſcopatuColonienſi contendit X. II. 47, 763
Rupertus Rufus El. Palatinus, electionem Caroli IV. irritam declarat IX. VI. 5, 618
Guntherum Schvvarzburgicum eligit 7, 619
ei Iura Electoratus, excluſo Bauaro conceduntur IX. VI. 20, 627
Rupertus II. ei ius Carolus IV. in Electoratum Palatinum confirmat IX. VI. 34, 641
multas Palatinatus Superioris vrbes Carolo IV. dedit IX. VI. 35, 642
capitur a Rudolpho Saxone 643. n. 6
Rupertus Virtuoſus proſcribitur X. III. 20, 946
mors 21, 947
Ruremonda capitur X. III. 4, 927. X. XI. 107, 4039
Ruſſ… ærarii præfectus poſt Rudolphi II. mortem captiuus, laqueo vitam finit X. VII. 21, 2026
Ruſſorum Regi Demetrio auxilia defert Henricus IV. VI. III. 24, 317
Ruſtico militia Dux Megapolitanos Carolus Leopoldus ſubmittitur X. XIII. 29, 4095
in Pomeraniam ſecedit 30, 4096
Ruſticorum Spirenſium Tumultus X. III. 17, 944
Ruſticorum poſtulata 25, 950
in Sueuia, Franconia & Thuringia ibid.
in Auſtria Superiori X. IX. 29, 2093
Ruthenus Henricus Senior Miſniæ fit Burggrauius & Princeps Imperii IX. IX. 23, 713
Henricus II. Bohemorum nomine Fridericum III. eligit X. II. 4, 722
Ruzzini Venetorum ad pacem Paſſarouicenſem legatus X. XIII. 28, 4094
Ryſſel vide *Inſula*.
Ryswicum paci tractandæ deſtinatur X. XI. 85, 4020
Rythmi Germanici vnde originem trahant Pr. II. 32, 32

S

Sabaudia Ducibus Vicariatus in terris Pedemontanis conceditur, an iure hæreditario? IX. IX. 31, 709
Comites per Sigiſmundum Imp. fiunt Duces 33, 710
Dux Amadæus ſub Felicis V. nomine Papa eligitur 29, 708. ſq.
idem Sabaudiæ Dominio priuatur, idque ad Regem Franciæ deuoluitur a Nicolao V. P. R. X. II. 17, 734
Mediolanenſes quædam Ciuitates extincta Galeatiorum familia accedunt 18, 734
Dux cum Imp. Fœdus renouat X. XI. 81, 4017. ſq.
Pacem facit cum Gallis ibid.
Dux Victor Amadæus Bellum gerit contra Gallos ib.
Ducatus a Gallis occupatur ibid.
Ducem Galli tentant ib.
Dux in Delphinatum irrumpit ibid. X. XI. 22, 3080
idem cum Cæſare Fœdus pangit 113, 4043
Montisferratenſem Marchionatum adipiſcitur X. XII. 24, 4064
Alexandrinum Territorium ceditur X. XII. 29, 4066
Idem Sabaudiam recuperat ibid.
eius Fides Fœderatis fit ſuſpecta X. XIII. 7, 4077
Sacerdotes Germani in ſacris, ciuilibus & criminalibus magnæ auctoritatis Pr. II. 31, 30
Sacheuerillus (Henrici) motus apud Anglos X. XII. 35, 4071
Sacrificia Germanor. vide *Germani.*
Salfeldia quinam locus? IV. IX. 4, 269
ibi conueniunt Ludouici Pii filii & terras diuidunt IV. VII. 13, 193
ibi conuiuium paratur ab Henrico Iuniore V. II. 9, 236
ibi Ludolphus Ottoni ſe ſubiicit 14, 239
ad eandem Cæſareorum caſtra X. X. 11, 3042
Salienſis terra Margarethæ Auſtriacæ in dotem conſtituitur X. II. 53, 772
Sali gens Francica III. 10, 89
eorum prima ſedes & migrationes 12, 99
nobiliſſimi Francorum 14, 92
Salica terra III. 13, 91
eius fines ibid.
quomodo ab Alode differat III. 17, 96
Salica Lex quid? III. 15, 92
quis eius auctor? III. 16, 94
Salicus nomen vnde? III. 14, 92. VI. I. 1, 284
Salici nobiliſſimi Francorum III. 14, 92
Salinæ Auſtriacæ a Salzburgenſi turbantur IX. III. 5, 545
Salisburgenſis Epiſcopus Bauaris contrarius IX. III. 3, 544
bello petitur ab Alberto I. Imp. ob caſtrum deſtructum 4. 545
Fridericum Auſtriacum in prœlio ad Mühldorff iuuat IX. V. 11, 584

Salomo Rex Hungariæ a Iolade bello impetitur VI. III. 23, 317
Saluaterra a Gallis occupata X. XI. 119, 4046
Sanduliet Fœderati capiunt X. XII. 6, 4054
Saraceni Francos vincunt IV. I. 21, 132
Sarapontani Naſſouici Comites fiunt *Geſurſtete Grafen* IX. VI. 33, 641
Sarepontanam Vrbem Carolus Lotharingius capit X. XI. 39, 3092
Sarcas Luſitani occupant X. XII. 5, 4053
Sardinia Regem conſtituit Fridericus Barbaroſſa VII. II. 26, 397
eam occupat Fridericus II. VII. VI. 14, 462
Regem facit Henſium filium ſuum Fridericus 22, 471
eam Angli occupant X. XII. 21, 4060
eam Galli fruſtra tentant 32, 4067
Regnum Galli Bauariæ Electori tradi volunt X. XIII. 11, 4082
Philippus V. inuadit 38, 4102
Sadertag quis? Pr. II. 9, 18. 12, 19
Saterburg caſtellum Pr. II. 12, 19
Satur Deus quis? Pr. II. 9, 18
Saturnus Occidentalium Populorum Deus Pr. II. 9, 18
ipſi vltimus Deus ſacer ibid.
ſub Crodonis nomine in arce Hartesburg cultus ibid
ei quintus dies dedicatus Pr. II. 10, 18
Saxones eorum Apoſtolus Ansgrauius Pr. II. 34, 34
Caſtella Pr. III. 8, 39
Migrationes in Britanniam & Tranſyluaniam II. 34, 82
fiunt Francis tributarii III. 32, 108
a Dagoberto & Carolo Martello vincuntur 33, 109
a Carolo M. vincuntur IV. I. 14, 129
magna pars baptizatur 17, 130. 18, 130
rebellant 22, 132
Trans-Albiani transferuntur ibid.
eorum Iura ſub Carolo M. 22, 133
iis Ius paternæ hæreditatis reſtituitur IV. II. 3, 152
Eeuerhardum concitant contra Ottonem V. II. 5, 234
turbas mouent contra Henricum VI. III. 3, 305
eorum Conuentus Merſeburgi habitus ib. 306
iis graues ſunt Henrici IV. copiæ 18, 315
eorum poſtulata ab Henrico IV. VI. III. 19, 315
accuſantur ab eodem 22, 317
Henrico IV. ſe dedunt & deportantur 25, 318
eos coërcere cupit Henricus IV. 27, 322
Henricum IV. recipiunt 44, 334
contra Henricum V. inſurgunt VI. IV. 15, 352
Conrado III. rebelles VII. I. 4, 369
Saxonicum Bellum Caroli M. IV. I. 14, 128
Henrici V. VI. IV. 15, 352
Saxonia quomodo ſub Car. M. recta? IV. I. 20, 131
eius vrbes ſe ſubiiciunt Ottoni V. II. 10, 236
eidem Caſtella imponit Henricus IV. VI. III. 15, 313
Principes contra Henricum IV. conſpirant 17, 314. 28, 323
hanc inuadit Henricus IV. 25, 317
eam adfectat Fridericus Barbar. VII. II. 30, 401
Mauritius atque Ferdinandus inuadunt X. IV. 75, 1046. ſq.
Rex Sueciæ ingreditur X. IX. 57, 3016
Carolus XII. S. R. eandem inuadit X. XII. 10, 4056
Saxoniæ Superioris Circuli Status conueniunt pro ſua defenſione deliberaturi, in cauſſa Bohemica ad neutram partem inclinatur X. IX. 8, 2066
Ducatus adminiſtratio Hermanno Billingo committitur V. II. 28, 251. n. 51
Ottoni de Ballenſtadt committitur VI. IV. 15, 352
eodem priuatur Henricus Superbus VII. I. 3, 369
hanc adpetit & adipiſcitur Albertus Vrſus ib.
eandem adipiſcitur Bernhardus Aſcanius VII. II. 35, 409
Saxoniæ Superioris de eodem cum Bernhardo Aſcanio contendit Henricus Leo 38, 413
Saxoniæ Duces Aſcanii, ſucceſſionem Luneburgenſem contra Magnum Torquatum petunt IX. VI. 27, 636
Sigismundo in expeditionibus Huſſiticis aſſiſtunt IX. IX. 14, 700
iisdem expectatiua in Iuliacenſem & Montenſem ſucceſſionem conceditur a Friderico III. X. II. 63, 786
Saxoniæ Duces lineæ Gothanæ inter ſe regiones diuidunt X. XI. 94, 4027
eorundem in Cliuenſes terras expectatiua X. VII. 34, 2039
Wilhelmus & Fridericus Vinarienſes captiui liberantur X. IX. 20, 2084
eorundem protectionis in ciuitate Erfurtenſi iuſtitia X. XI. 14, 3074
de Coburgenſi ſucceſſione controuerſia X. XI. 49, 4027. ſq.
Saxo Ienenſis ſucceſſio controuerſa X. XI. 72, 4012
Saxoniæ Electoratus de eo controuerſia in Electione Henrici VII. IX. IV. 1, 553
idem controuerſus, argumenta quædam vtriusque partis IX. V. 5, 578
de ſucceſſione in eodem controuerſia mortuo Rudolpho II. Aſcanio Linealis confirmatur IX. VI. 31, 639
idem extinctis Aſcaniis ad Miſnenſes defertur fruſtra protellantibus Lauenburgicis IX. IX. 31, 711. n. 50
Saxoniæ Electores, iis ius præferendi Imp. gladium confirmatum in concilio Conſtantienſi IX. IX. 33, 713
Saxonia inferior eius Circuli conuentus X. VIII. 5, 2050
eius Ordines Chriſtianum Brunſuicenſem Ducem aduerſus Cæſareos eligunt, qui a Tillio ad Stadloam vincitur X. IX. 21, 2084
eius Circuli Dux eligitur Chriſtianus IV. Daniæ Rex 24, 2088
per eandem tempore belli Suecici non multa geſta 53, 3014
in eadem Dux Luneburgenſis & Baudiſius aduerſus Pappenheimium militant 56, 3015. ſq.
in eadem obſidiones variæ & Expeditiones 64, 3021. ſq.
alia geſta in eadem 71, 3025
Saxo-Lauenburgenſis Succeſſio controuerſa X. XI. 71, 4011
in eandem prætendunt Saxoniæ Duces Lineæ Erneſtinæ ibid.
Scabini Veterum Germanorum III. 42, 118
Scaliger (Canis) Præfectus Veronæ IX. V. 5, 590
Taruiſinos & Patauinos vexat ibid.
Scanderberg quis? nomen quid notet? eius geſta X. II. 13, 730. n. 74
Scandinauia an Germanorum ſedes? Pr. I. 6, 3
Sceptri loco crucem adhibet Rudolphus Habsburgicus IX. I. 11, 517
Sceptrum quis in Coronatione Regis Romanorum & in Inueſtitura Feudorum Regalium teneat IX. VI. 15, 622
Scharſſeneck (Conradus) Cancellarius Imperialis VII. V. 3, 441
Schemnitium a Cæſareis recuperatur X. XII. 36, 4072
Schidinga Thuringiæ Vrbs Pr. III. 8, 39
Schiſma Papale tempore Lotharii Imp. IV. III. 4, 168
inter Benedictum, Syluestrem & Gregorium VI. II. 4, 297
aliud inter Innocentium II. & Anacletum VI. V. 5, 460
inter Victorem & Alexandrum VII. II. 23, 394. 24, 396
inter Vrbanum VI. & Clementem VII. IX. VI. 29, 636. IX. VII. 5, 648
Magnum a. 1376. eius cauſſæ quæ? IX. VII. 5, 647

Schiſma an. 1409. IX. VIII. 10, 674
in Concilio Piſano augetur ibid. 675
ſupprimere conatur in Concilio Conſtantienſi Sigismundus Imp. IX. IX. 12, 689
aliud depoſitione Eugenii IV. & electione Felicis V. in Concilio Baſileenſi exortum 29,708
Fridericus III. Imp. ſtuſtra in Comitiis Moguntinis ſopire conatur, in eo ſe medios gerunt Electores X. II. 5,723. 7, 724
illud per arbitros componere conatur Fridericus III. Imp. X. II. 7,727
in Concilio Lauſannenſi de eodem tollendo agitur 17,734
componitur tandem ibid.
Schlickius(Caſpar) trium Impp. Cancellarius IX.IX. 34,714
Schlüſſelburgii Comites Vexilliferi Imperii IX. V. 11,583
Schorndorfium Gallos eludit X.XI. 66
Schulenburgius Comes Curſam a Turcis obſeſſam ſtrenue defendit X. XIII. 27, 4092
Schvvarzius (Bartholdus) quis fuerit? IX.VI. 38,645
an inuentor bombardarum ibid.
Schvvarzburgicus (Io. Adolphus) fit Princeps Imperii X. XI. 126,4051
Schvvarzburgenſium Comitum Genealogica quædam IX. VI. 7,619. 13, 622
in eam gentem Auguſta Dignitas infertur ib.
Guntherus Senior & Henricus fœdus cum Carolo IV. aduerſus Güntherum Imp. faciunt 8,620
a Carolo IV. Ius mutuæ Succeſſionis & Viarum publicarum accipiunt ibid.
in terras Hereditarias Schvvarzburgenſes Guntherus Imp. quibus Ius promiſerit? 9,621
quæ ipſis Oppignorationes factæ a Carolo IV. 12, 621
fiunt Principes X. XI. 126,4051
eorum Controuerſiæ cum Duce Saxo-Vinarienſi X. XIII. 5,4076
Schvveppermann (Seyfried) Dux Militiæ Ludouici Bauari IX. V. 11, 585
Stratagema ipſius ibid. n. 52
Sclauonia in Cæſaris venit poteſtatem X.XI.58,4004
Scoti originis Germanicæ I. 13,56
Sculteti Francufurtenſis & Columbarienſis auctoritas IX. II. 3,536
Scythia Græcis Germaniam denotat Pr. I. 9, 4. n.42
Scythica Lingua Germaniæ matrix ibid. n. 43
Seckingam Bernhardus Vinarienſis capit X. X. 6,3038
Sekingen a Gallis occupatur X. II. 11,728
Segedinum Cæſarei capiunt X. XI. 58,4004
Segeſtes a Romanis in partes trahitur II. 13,63
Selandia Feudum Imperii, eam vindicare conatur Albertus I. IX. III. 8,547
eam occupat Ioannes Hannoniæ Comes ib.
eius dominus conſtituitur Albertus Dux Bauariæ a Carolo IV. IX. VI. 33, 641
in eam Galli Paſtorio Duce irrumpunt X. XIII. 8, 4078
Senarum Vrbs fame ad deditionem compulſa X.IV. 96,1070
Duno & Tuſcia in Cæſaris poteſtatem concedit ib.
Galliæ Regis impulſu in libertatem ſe vindicat ib.
Senenſe Concilium IX. IX. 26,706
Bellum X. IV. 96,1070
Senenſes Carolo IV. ſe ſubiiciunt IX. VI. 19, 626
Senioratus Ius ex eo Duces Saxo-Lauenburgenſes Electoratum Saxoniæ poſtulant IX.V.5,579.580.n.22
ob eundem Henricus Bauariæ Dux ſolus ſucceſſorem ſibi adrogat. 21,599. n.14
Senliſenſis Pax d. an. 1493. X. II. 62, 785
Sepulchra Regum Monaſteria IX. II. 9,543
Sepultura Impp. Spiræ definitur VI. I. 13,294
Sepuſius Waivvoda Tranſyluanus ad Tockayum ab Auſtriacis victus, ſe & regnum in Turcarum fidem dat X. IV. 38,1009
Serinvvarium Turcæ capiunt & ſolo æquant X. XI. 9,3071
Seruatius Tungrorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
Serui apud Germanos eorum conditio Pr. III. 17,41
Settam in Languedoc Anglorum Claſſis adpellit X. XII. 32, 4068
Seuerinus Noricorum Apoſtolus Pr. II. 34, 34
Sfortia (Franciſcus) Mediolanenſem Ducatum, extincta Galeatiorum Familia, occupat X. II. 18, 735
eum de Ducatu eodem inveſtire recuſat Fridericus III. Imp. 23, 741
a Maximiliano I. de eodem inueſtitur X. III. 5, 930
Sfortia (Franciſco) Ducatus Mediolanenſis reſtituitur iuſſu Caroli V. X. IV. 27,995
idem ob coniurationem eodem priuatur ibid. 28, 997
eius mors 54, 1024
Sfortia (Ludouicus) Dux Mediolanenſis fit captiuus X. III. 13,939
Siba Saxonum Dea Pr. II. 18,22
Sicariorum Pœna ex Lege Francorum quænam IX. V. 7,582. n. 34
Sicilia Regis nomen primus gerit Rogerius Normannus VII. I. 7,371
ad Hohenſtauficam gentem transfertur VII. II. 39,413
ea Ottoni IV. ſe ſubiicere vult VII. V. 8, 445
Rex coronatur Fridericus II. VII. VI. 3, 451
eam ſibi vindicat 6, 451
Henrico III. Anglorum Regi a Papa oblata VII. VII. 4, 482
de eius ſucceſſione poſt Caroli II. mortem controuerſia IX. IV. 9,559. n. 37
Sabaudiæ Duci per pacem Traiectenſem adſignatur X. XIII. 11, 4082
eam Philippus V. inuadit X. XIII. 28, 4093
Sicambrorum Bellum cum Cæſare II. 5, 59
a *Sckingen* (Franciſcus) ab Imperii Regimento proſcribitur X. IV. 17, 985
vulneratus moritur ibid.
Sigeburgum Saxonum Caſtellum a Carolo M. occupatum IV. I. 15,129
Sigethum a Cæſareis occupatur X. XI. 68, 4010
Sigfridus Saxoniæ Comes Palatinus arma mouet contra Henricum V. VI. IV. 15,352
Sigfridus Moguntinus Archi-Epiſcopus eius conſiliis Henricus IV. Imp. matri ſubducitur VI. III. 6,308
a Gregorio VII. excommunicatur 27,322
Ottonem IV. excommunicat & deponere tentat VII. V. 8, 445
Sigillum Ceſſionis Rudolphinæ ſuper Exarchatu an genuinum IX. I. 12, 520. n. 60
SIGISMVNDVS Imp. eius natiuitas, character animi, dignitas corporis, ſcientia Linguarum IX. IX. 1, 678
religionis Pontificiæ augendæ ſtudium ib.
Sedem habet in Bohemia & Vngaria cur? ibid.
ei Marchionatum Brandenb. donat Pater IX. VI. 23, 632. IX. VI. 35, 642. 36, 643. IX. IX. 2, 679
Enſem Imperialem Patri præfert IX.VI.30,638
Maria Ludouici Hung. Reg. filia ipſi deſpondetur IX. IX. 2, 679
ad Poloniæ Regnum adſpirat ibid.
Vxorem captiuam liberat ibid.
fit Rex Vngariæ, triginta duos Vngariæ Proceres capite plecti iubet ibid.
Walachiam inuadit, ad Nicopolim a Turcis miſere cæditur 3, 680
male habitus ab Hungaris tandem captiuitati traditur 4, 680
liberatus, Barbaram Ciliæ Comitis ſororem ducit, Vngariam Bohemorum ope recuperat 5, 680
Stephanum Waivvodam Slauoniæ interfici iubet ibid.
diſſidioſa Electione cum Iodoco Morauiæ Marchione Imp. eligitur, 6, 680
non ſibimet ipſi in Electione votum dedit, ſed per legatum Burggrauium Norib. ibid. 681. n. 31

SIGISMVNDVS Imp.
a Colonienſi Aquiſgrani coronatur 7, 684
A. Bulla Palatinæ Domui, Electoratum, & Succeſſionem Linealem adgnaticam confirmat ib.
Legitimam ætatem Electorum quantum ad Imp. Electionem, definit ibid.
de pace publica eſt ſollicitus 8, 684
Sub regiminis eius auſpicio, Huſſitica cauſa incrementa capit 9, 685
Subincom Archi-Epiſcopo Pragenſi contra Huſſum opem pollicetur 10, 686
peregrinatione per omnem fere Europam ſuſcepta, Nationes ad Concilium Conſtantienſe contrahit 11, 687
magnam in eo auctoritatem habet ibid. n. 68
Fugam Papæ Ioannis XXIII. quouis modo impedire conatur 12, 689
protectionem Concilii promittit ibid.
Fridericum Auſtriacum Papæ fautorem duabus vicibus proſcribit, reconciliatum denuo inueſtit ibid.
multas Ciuitates Auſtriacas pignori dat, vel datis diplomatibus liberas Imperiales eſſe iubet 692. n. 97
in Concilio diuerſa Beneficia Eccleſiaſtica concedit 13, 692
iter in Galliam ſuſcipit, cum Ferdinando Aragonio colloquitur, Benedicti XIII. ſubmiſſionem vrget ibid.
Concilii Protectorem Ludouicum Palatinum conſtituit 693
Pacem inter Galliæ & Angliæ Reges facere, eosdemque ad Saracenicum Bellum concitare fruſtra conatur ibid. 694
Colonienſis & Montenſis Ducis lites in reditu componit ibid. 695
eo conſentiente Martinus V. Papa eligitur 14, 695
et ob immenſos ſumtus, decimæ Bonor. quorundam Eccleſiaſt. conceduntur ibid. 696
eo contradicente Concilium Conſtantienſe diſſoluitur ibid.
Io. Huſſum Conſtantiam euocat, eidem Saluum Conductum concedit 15, 696
quem tamen fregit, ideo ab Huſſo in ruborem datus 16, 697
combuſtionem eius tamen improbat ib. 698
in Turcas mouet, interim Bohemiam Huſſiticis tumultibus concuſſam fere amittit 18, 700
Brunnæ Conuentum habet, Pragenſibus veniam dat ibid.
Bohemi ab eo plene deficiunt, grauia ipſi obiiciunt ibid.
in Regem Bohemiæ coronatur 19, 701
ab omni Bohemia fugatur 20, 701
Electoribus diem ſtatuit, ab iiſdem contra Huſſitas opem petit ibid.
a Ziska cum exercitu Imperii funditur ibid.
ſex expeditionibus contra Huſſitas infelix 20, 702. 23, 703
amplis promiſſis Ziſcam conciliare ſibi ſtudet 21, 702
Mediolani & Romæ coronatur 25, 704
Baſileenſis Concilii confirmationem ab Eugenio IV. poſtulat ibid.
Venetos & Florentinos iter Romam verſus præcludentes, vincit, eorum inſidias effugit ibid.
Concilium Baſileenſe ad reducendos Huſſitas inſtituit 26, 706
cum Bohemis paciſcitur 28, 707
Eugenii IV. P. R. Depoſitioni a C. B. factæ obſiſtit 29, 708
eius negotium cum Philippo Burgundiæ duce 30, 709
varias concedit Imperii dignitates 31, 709
Ludouico Sabaudiæ Duci Pedemontii Vicariatum confert ibid.
Friderico Noribergenſi Burggrauio, Marchionatum & Electoratum Brandenburgenſem concedit ibid.

SIGISMVNDVS Imp.
per tempus tamen Titulum Brandenburgenſem ſeruat ibid. 710. n. 46
Amadæum VIII. Sabaudiæ Comitem Ducem facit ibid.
eo ipſo, Burgundiæ regnum varie diſſipatum vindicare Imp. voluit ibid.
Adolphum Cliuiæ Comitem Ducem creat ib.
Electoratum Saxoniæ Imperio apertum Friderico Bellicoſo concedit ibid. 711
contra vſurpatum Concilii Baſileenſis de Electoratu Saxoniæ iudicium proteſtatur ibid. 712
in Comitiis Francofurtanis d. an. 1434. hanc cauſſam denuo per Colonienſem examinat ibid. 713
Henricum Seniorem, Dominum de Plauen Miſniæ Burggrauium conſtituit & S. R. I. Principem facit 31, 713
Io. Franciſc. Gonzagam Mantuæ Marchionem & Imperii Vicarium renunciat. ib.
controuerſias in Ducatu Bauariæ componit 32, 713
Reformationem eccleſiaſticam & politicam contra Papæ iura, abſque euentu proponit 33, 713
Saxoniæ Electoribus Ius præferendi Imp. gladium confirmat ib.
Principum negotia lingua Germanica & ſecundum Iura Germanica componenda eſſe decernit ibid.
Ludouicum ducem Bauariæ in ordinem redigit ibid.
Receſſum Imperii ſub nomine Aureæ Bullæ promulgat 714
de reformanda Pace publica conſultat ibid.
Inſignia Imperii ex Vngaria conſenſu Papæ Norimbergam transfert ibid.
moribundus, præſentibus Hungariæ Bohemiæque Proceribus, Albertum Auſtriacum generum ſucceſſorem deſignat 34, 714
Teſtamentum ib.
Sepultura, Mors ib.
Scriptores vitæ 715. n. 82
Vxores, Liberi 35, 715
Sigismundus Auſtriacus Lin. Tirolenſis eius Tutelam ſuſcipit Fridericus III. Imp. quibus conditionibus? X. II. 3, 722
cum eodem de hæreditate Ladislai Poſtumi contendit, ſuperior Carinthia ei cedit 30, 746
eius controuerſiæ cum Papa ratione Epiſcopatus Brixienſis 37, 750
ad Concilium Mantuanum venit ibid.
caſtrum Brauneck obſidet ibid.
cum Gregorio Heinburgenſi Papa excommunicatur ibid.
tertiam Auſtriæ partem Friderico III. donat 41, 755
Maximilianum I. hæredem omnium ſuarum ditionum inſtituit X. III. 3, 925
moritur X. III. 7, 934
Sigismundus Franciſcus Auſtriæ Archi-Dux moritur X. XI. 19, 3078
Sigismundus Bathori Rex Poloniæ eligitur, Pace Beuthinenſi confirmatur X. VII. 10, 3039
Signa Germanorum Vett. militaria Pr. III. 24, 44
Signis ſimulatis procuratæ Victoriæ exemplum IX. V. 11, 584
Sileſia Bohemiæ in perpetuum iungitur IX. VI. 35, 642
eius Proceres Allodia ſua Ioanni Luzelburgico in Feuda offerunt ibid.
eius Duces Sigismundo Imp. in Expeditionibus Huſſiticis adſiſtunt IX. IX. 19, 700
ab Huſſitis deuaſtatur 22, 702
Diplomate de Libertate Religionis cauetur X. VII. 32, 2036
Ferdinandum II. deſtituit X. IX. 5, 2064
Saxonis pollicitationibus illecta ad Cæſarem redit 13, 2073. n. 39

Sileſia turbatur a Io. Georgio Marchione Iægerndorfſio 16, 2076
eius Libertati Religionis per Conuentionem Altranſtadtienſem proſpicitur X. XII. 15, 4058
in eadem Pueri & Puellæ precatores ibid.
Syluani iugum Auſtriacum ſubire detrectant IX. III. 12, 550
Simmerenſis Linea Palatina X. XI. 61, 4005
Siſſeckum fruſtra a Turcis obſidetur X. VII. 13, 2020
Sittardum oppidum Galli occupant X. XI. 36, 3091
Siwa Polaborum Dea, ſub ea Venus culta Pr. II. 24, 26
Sixtus IV. P. R. Expeditionem contra Turcas in Germania fruſtra vrget X. II. 44, 760
Sixti V. theſaurus aperitur X. XII. 22, 4061
Slaomirum Obotritorum Regem vincit Ludouicus Pius IV. II. 5, 154
Slaui Bellum cum Carolo M. gerunt IV. I. 31, 143
ab Ottone M. vincuntur V. II. 19, 243
cum iis bellum gerit Otto II. V. III. 3, 256
cum illis bellum gerit Otto III. V. IV. 3, 264
bellum gerunt cum Henrico II. V. V. 4, 275
contra Conradum II. rebellant VI. I. 10, 292
Slauica Origo Ottocaro Imperium ambienti a Papa exprobratur IX. I. 12, 528. n. 42
Sleswicum Saxonum Colonia V. I. 13, 228
cedit Regno Daniæ VI. I. 11, 292
Sleswicenſis Marchionatus Germanis confirmatur V. II. 18, 242
Sleswicenſis Ducatus de eodem controuerſia X. XI. 63, 4007
Smalcaldicum Fœdus X. IV. 55, 1027
Smalcaldici Articuli ibid.
Smalcaldici Socii ad Giengam in caſtris deliberant, pacis mentionem ad Cæſarem faciunt X. IV. 75, 1047
Sniſgeri & Iaſtrami motus Hamburgenſes X. XI. 62, 4006
Societates variæ nobilium ſub Wenceslao Imp. ortæ IX. VII. 8, 649
Leonina vnde ſic dicta ibid. 650. n. 37
S. Georgii ibid.
S. Wilhelmi ibid.
Cornutorum ibid.
Societas Oſtendana ſuper illa controuerſia X. XIII. 46, 4110
illam per VII. annos ſuſpendit Carolus VI. Imp. 4111
eam opprimere ſtudent Angli atque Belgæ ibid.
Societas S. Georgii aduerſus Turcas inſtituta X. III. 18, 944
Sol antiquiſſimus Deorum Pr. II. 3, 15
eius cultus ex Oriente ad Germanos peruenit Pr. II. 3, 15. n. 77
Idoli huius forma quæ? Pr. II. 3, 15. n. 79
cur eidem primus dies dedicatus Pr. II. 10, 18
Soltwedel an ibi Solis fanum fuerit? Pr. II. 3, 15
Soncinum Galli occupant X. XII. 4, 4053
Sonnenbergius (Vlricus) Friderici III. Imp. Legatus ad Papam X. II. 11, 727. n. 58
Sontag primus dies vnde nomen? Pr. II. 3, 15
Sophia Hedwiga vxor Caroli Leopoldi ducis Megapolitani repudiatur X. XIII. 29, 4095
Sophia Henrici III. filia Salomoni Vngariæ Rege nupta VI. II. 12, 403
Sorabos compeſcit Ludouicus Pius IV. II. 154
Sorabos eos deuincit Ludouicus Germanicus IV. VII. 4, 190
Sortes apud Germanos vſitatæ Pr. II. 33, 32
qui modus? quæ perſonæ conſulentes? ibid.
Sout-leuw Marlboroughius occupat X. XII. 6, 4045
Spinola Exules Genuæ reſtituuntur IX. IV. 18, 572. n. 11
Spirenſis Epiſcopatus incoatur a Conrado II. VI. I. 13, 294
Templum conſummatum per Henricum III. VI. II. 11, 302
Spira ſepelitur Henricus IV. VI. III. 49, 340
Henricus V. VI. IV. 18, 354
Rudolphus I. IX. I. 30, 533. n. 51
Spira obſidetur a Lothario Imp. VI. V. 4, 359

Spira eius fata ſub Ludouico Bauaro IX. V. 8, 582. 10, 583
Iudicii Cameralis Sedes deſtinata X. IV. 44, 1017
Cæſarei potiuntur X. IX. 77, 3031
a Gallis capitur X. XI. 29, 3085
eam miſere diruunt 66, 4009
Sponſalia de præſenti, Formula illuſtrium eiusmodi Sponſaliorum X. II. 20, 724. n. 25
per Procuratorem celebrata, quo modo? ib.
de *Spörck* Baro Cæſareus Commiſſarius in cauſſa Megapolenſi X. XIII. 30, 4096
Stada ad deditionem compellitur X. XI. 33, 3089
eam Dani capiunt X. XIII. 17, 4086
Stadtberg an vetus Eresburgum, an domicilium Irmenſulæ Pr. II, 16, 21
Stahrenbergius Comes in Italia Albergottium cædit X. XI. 113, 4043
Sabaudiæ Duci accedit ibid.
in Hiſpania relinquitur X. XII. 32, 4067
Cataloniam ægre defendit X. XIII. 7, 4078
Stanhopius a Gallis capitur X. XII. 32, 4067
Statuas Deorum nullas habent primi Germani Pr. II. 28, 28
Status Prouinciales Tutelam Principis ſui adfectant IX. IV. 23, 631
Imperii in tria Collegia ſeparantur X. II, 61, 780
Megapolenſes inſignia habent priuilegia X. XIII. 29, 4095
Steinbockius Danos ad Gadebuſch profligat X. XIII. 16, 4086
in Holſatiam irrumpit ibid.
Tonningæ incluſus captiuum ſe dedit cum Exercitu ib.
de *Steinberg* Commiſſarius Cæſareus in cauſſa Megapolenſi X. XIII. 30, 4096
Stelligerorum Factio Baſileæ IX. I. 9, 515
Stephanus Fibulatus Bauariæ Dux, ei Alternatio in Palatino Electoratu adimitur IX. V. 34, 614. IX. VI. 20, 627
Geotis is eſt Bauaricæ ſator IX. V. 34, 614
Stephanus Papa Iuramentum poſtulat a Ludouico IV. II. 3, 154
Stephanus Bathori Polon. R. moritur X. VII. 10, 2018
Stephanus Vngariæ Rex primus Chriſtianus V. V. 9, 279
auxilium Friderici Barbaroſſæ implorat VII. II. 14, 387
Bauariam inuadit VI. I. 10, 292
Stephansburgum Cæſarei capiunt X. XI. 60, 4005
S. Stephani Inſulam Fœderati occupant X. XI. 107, 4039
Sternbergenſem conuentum ſtatuum Prouincialium Megapolenſium Carolus VI. Imp. inhibet X. XIII. 29
Stettinum a Suecis occupatur X. IX. 40, 3005
fruſtra obſidetur X. XI. 6, 3068
Sueco reſtituitur 40, 3093
Boruſſiæ Rex ſequeſtri lege obtinet X. XIII. 18, 4087
ex eodem Holſati milites eiiciuntur 20, 4088. ſq.
Stettinenſis Tractatus X. X. 20, 3046
Receſſus Limitaneus inter Suecos & Brandenburgicos 42, 3059
Stettinenſis Linea Ducum Pomeranorum emortua X. II. 63, 786. n. 72
Ducatus inter Electores Brandenburgicos & Duces Pomeranos Lineæ Wolgaſtenſis controuerſus ibid.
de eodem inueſtitur Albertus Elector Brandenburgicus ibid.
Stiriæ Miniſteriales quidam Alberto Imp. ſe opponunt IX. III. 4, 545
ſe ſubmittunt ibid.
Stormaria Comitatus a Friderico III. in Ducatum erigitur & Chriſtiano I. Daniæ Regi conceditur X. II. 46, 762
Strahlenheimius Sileſiorum Religionis Exercitium promouet X. XII. 15, 4058
Stralſunda a Cæſareis fruſtra obſidetur X. IX. 33, 3007
igne a Friderico Guilielmo ad deditionem cogitur X. XI. 43, 3094

Stralſunda Fœderati Septentrionales eam obſident, X. XIII. 16
Carolus XII. eo ex Bendera veniens eam fortiter defendit X. XIII. 16, 4086
occupatur ibid.
de *Strasberg* Comites IX. V. 5, 579. n. 21
Straſa Montenſis Palatinis Iure Reluitionis traditur X. II. 36, 749. n. 40
Stratagemata Bellica IX. V. 11, 584
Ziskæ Huſſitarum Ducis IX. IX. 19, 700.
Streblenſis Dux Adolphus Fridericus reſtitutionem damnorum a Ruſſis ipſi illatorum petit X. XIII. 30
Strigonium Ragotzius occupat, Stahrenbergius recuperat X. XIII. 36, 4072
Sturm-Fahne quid? IX. VI. 17, 624
Stutgardiam Galli occupant & deuaſtant X. XI. 66, 4009
Suabacenſes articuli XVII. X. IV. 42, 1013
Suantiborus Stettinenſis Dux, Legatus Wenceslai Imperatoris IX. VII. 17, 654
Subſidien-Gelder accepiſſe Impp. exprobratum olim, cur? IX. II. 5, 540. n. 37. IX. III. 8, 547. n. 38
Succesſio in Bauariam inferiorem controuerſa IX. V. 26, 606
Succesſionis in Bohemiam & Vngariam confirmandæ a Pontifice cauſſa, an Fridericus III. Imp. votiuam peregrinationem Romam ſuſceperit X. II. 43, 758
Succesſio Bohemica mortuo Georgio Podiebradio ventilatur ubi? inter quos controuerſa X. II. 44, 760
Succesſio Brandenburgica in Terras Megapolitanas confirmata X. II. 63, 786
Succesſio Linealis in Electoratibus confirmata a Carolo IV. IX. VI. 31, 639
eadem a Sigismundo Imp. comprobata IX. IX. 7, 684
cognatica in Hiſpania uſitata X. XI. 100, 4032. ſq.
in Regnum Hungariæ Auſtriacis ſub Maximiliano I. confirmata X. II. 56, 774
in Sicula ſucceſſione an nepos patruo præferendus, diſputatur IX. IV. 9, 559
in Marchionatum Brandenburgenſem controuerſa IX. VI. 23, 632
in Ducatum Lüneburgenſem controuerſa 27, 636
in terras Megapolitanas pacta de ea inter Brandenburgicos & Megapolitanos confirmata X. II. 7, 724
Suecia Legati a Traiectatione Pacis Lübecenſis excluſi X. IX. 35, 2098
Sueci cæduntur ad Steinauiam X. IX. 65, 3022
ad Nordlingam inſigni clade adficiuntur X. IX. 72, 3026
exterorum auxilia implorant 73, 3027
eorum progreſſus 78, 3032
a plerisque Statibus Proteſtantibus relinquuntur ibid.
eorum progreſſus a. 1639. X. X. 8. 3039. ſq.
in Sileſiam irrumpunt ibid.
geſta ibidem a. 1642. 17, 3044
Holſatia pelluntur a Montecuculi X. XI. 6, 3068
eorum aduerſus Bremenſium Immedietatem conatus 15, 3075
Imperii hoſtes declarantur 31, 3088
ad Hauelbergam victi ibid.
Naumachia a Dano vincuntur 37, 3092
eorum Claſſis tota ſuperatur a Danis 40, 3093
eorum Prouincias Germanicas Auguſtus Rex inuadit X. XIII. 16, 4086
Tönningæ incluſi deditionem compelluntur 17, 4087
Sueno Daniæ Rex inueſtitur a Friderico Barbaroſſa Imp. VII. II, 4, 379. n. 14
Sueſſionenſis Congreſſus d. an. 1728. X. XIII. 54, 4116. ſq.
eius Legati ibid.
capita controuerſa ibid.
Tractatus in eo tardius procedunt ibid.
Sueui Maris Balthici accolæ Pr. I. 24, 9
eorum Migrationes II. 32, 81
Sueui Regnum in Hiſpania ibid.
Bellum cum Cæſare II. 6, 59
Herbipolim capiunt VI. III. 44, 334
ab Alberto I. Imp. maxime amati IX. III. 5, 545
Thuringiam vaſtant IX. III. 11, 549
ad Luccam cæduntur, inde prouerbium ib.
de malitia eorum prouerbium ibid. n. 55
Sueuiam inuadit Henricus IV. VI. III. 42, 333
diſſipatur tempore Interregni VIII. 4, 508
latronum caſtris liberata IX. I. 27, 536
in eadem Pax Generalis d. a. 1353. IX. V. 33, 612. IX. VI. 17, 624
Præſes fit Eberhardus VVürtenbergicus ib.
Aduocatus Prouincialis Dominus de Windsberg IX. IV. 6, 557
Superioris & Inferioris Aduocatus Prouincialis fit Fridericus Palatinus IX. VI. 32, 640
a Friderico III. Imp. Alberto VI. fratri ad ſex annos conceditur X. II. 6, 724
eiusdem Statuum Conuentus Vlmenſis & Reutlingenſis 60, 779
geſta in eadem a. 1631. X. IX. 46, 3009
poſt prœlium Nordlingenſe vaſtata X. IX. 74, 3029
Sueuia Ciuitates quasdam Imperiales mœnibus cingit Rudolphus Habsburgicus IX. I. 23, 526
Ciuitates Imperiales infeſtantur ab Eberhardo Würtenbergico IX. IV. 6, 557
earum fœdus d. an. 1356. IX. VI. 17, 625
Ciuitates Pacem publicam faciunt IX. V. 13, 588
in fidem recipiuntur a Carolo IV. IX. VI. 6, 629
Ciuitates Imperiales contra Huſſitas militant IX. IX. 23, 703
Ciuitatum Aduocatia Eberhardo Würtenbergico dubia redditur IX. VII. 8, 649
Ciuitatum cum Rhenanis Fœdus contra Duces Sueuiæ & Bauariæ d. a. 1381. IX. VII. 8, 650
Ciuitatibus graues Comites Würtenbergici Aduocatiæ earum iidem renunciant IX. VI. 21, 630
Ciuitates Imperiales contra Oppignorationes Caroli IV. Fœdus Magnum faciunt 32, 639
Ciuitates Imperiales quædam ſe Protectioni Auſtriacæ commendant ibid. n. 69
bellum cum Wurtenbergicis feliciter gerunt ib. 640
Ciuitatum Fœdus cum Ducibus Bauariæ & Palatinis ad V. annos IX. VII. 8, 649
Ciuitates depoſito Wenceslao adhærent IX. VII. 19, 657
easdem diuexat Comes Vdalricus Wurtenbergicus *X. II.* 19, 735
vincuntur ad Eslingam ibid.
ad iniquam Pacem adiguntur ibid.
Ciuitates ſibi vicinas infeſtat Georgius Diues Bauariæ Dux *X. II.* 60, 779
earundem fœdus ad tuendam Pacem publicam procurat Fridericus III. Imp. ibid.
Sueuia Ducatus Hohenſtaufio conceditur *VI. III.* 38, 330
eum Fridericus monoculus obtinet *VI. IV.* 12, 351
adipiſcitur Fridericus Barbaroſſa *VII. II.* 2, 377
Conrado fratri ſuo confert Henricus VI. *VII. III.* 7, 423
eum adipiſcitur Philippus ibid.
diſſipatur a Philippo Sueuo *VII. IV.* 4, 433
eiusdem diuitias obtinet Otto IV. *VII. V.* 3, 441
Ducatus familia extinguitur *VIII.* 9, 508
Suina Oſtium Brandenburgici occupant *X. XI.* 37, 3091
Suinfurtum ſe Regi Sueciæ permittit *X. IX.* 48, 3012. *X. X.* 35, 3052
Suiones monarchice reguntur Pr. III. 11, 40
Suitii cum Friderico Toggenburgico Comite de Comitatu paciſcuntur *X. II.* 9, 725. n. 42
cum Tigurinis de eodem contendunt ibid.
Suitii iugum Auſtriacorum ſubire detrectant *IX. III.* 12, 550
Suicerorum nomen commune quando cœperit *IX. V.* 8, 582

S. Suiberti

S. Suiberti Inſula nunc Kayſersvverth *VI. III.* 6, 308
Suidegerus Bambergenſis Epiſcopus Papa conſtituitur *VI. II.* 4, 297. n. 22
Suidnicenſis Ducatus Ioanni filio Caroli IV. ex paterna diuiſione obuenit *IX. VI.* 36, 643
Sulzbachiana Lineæ Origo, Conditor quis? *IX. VIII.* 13, 677
Superioritatem in Imperium Romano-Germanicum ubi adfectet Papa? *IX. IV.* 17, 571. n. 6.
Suſam Galli occupant *X. XI.* 81, 4016
iterum 123, 4049
Suſenburgii Comites Ludouico Bauaro fauent *IX. V.* 11, 584
Syagrius a Clodouæo vincitur *III.* 29, 105
Syluæ Hercyniæ deſcriptio Pr. III. 10, 40
Syluanectenſis Pax de an. 1493. *X. II.* 62, 785.
Syluanii iugum Auſtriacorum ſubire detrectant *IX. III.* 12, 550
Syluester II. fit Papa *V. IV.* 5, 266
Syluestres Vrbes Galli tentant, eas Heluetii defendunt *X. XI.* 44, 3094
Syluius (Aeneas) Friderici III. Imp. Legatus ab Eugenio IV. nouum Concilium fruſtra poſcit *X. II.* 11, 727
arbiter eligitur in Schiſmate Papali componendo ibid. n. 38
Legatus ad Bohemos, eos oratione placat *X. II.* 14, 731
Legatus Imp. Eugenium IV. monet, ne Electores Imp. contemnat, depoſitosque reſtituat *X. II.* 16, 732
artibus Germanos ad Obedientiam huic præſtandam adducit ibid. n. 96
eius inſtinctu Concordata Nationis Germanicæ concluduntur *X. II.* 17, 733
Mediolanenſes ad Cæſaris dominium perducere conatur 18, 735
ap. Alphonſum Neapolitanum R. Cæſaris matrimonium cum Eleonora Luſitana contrahit 20, 736
Friderico III. aditum in Italiam parat ibid.
oratione a Nicolao V. P. R. auxilia contra Turcas petit 23, 741
in diuerſis Comitiis Conuentibusque Cæſaris Oratorem agit 25, 742. 26, 743
Eloquentiæ eius ſpecimen & vis ib. n. 82
Imp. ad obedientiam Calixto III. præſtandam inducit 29, 745
Grauaminibus Nationis Germanicæ ſe opponit ib.
fit Papa Pius II. ibid.
inter Imp. & Coruinum V. R. concordiam conciliare conatur 31, 746
Nouam militiam in Turcas conſtituit 33, 747
Conuentum Mantuæ omnium Europæ Regum agit, de expeditione contra Turcas ib.
Electionem Moguntinam diſſidioſam inter Dietherum Iſenburgicum & Adolphum Naſſouicum examinat 34, 747
Dietherum deponit 36, 748
Fridericum III. Imp. excommunicat *X. II.* 36, 749
Sigismundum Auſtriacum cum Gregorio Heimburgenſi excommunicat 37, 750
per Beſſarionem, Expeditionem Turcicam in Germania vrget 68, 751
Georgium Podiebradium Imperium ambientem dehortatur 39, 751
Philippum Burgundum contra Fridericum Victorioſum Palatinum concitare conatur 40, 753
Albertum Auſtriacum excommunicat, cur? 41, 754
moritur 42, 755
Synodus Beneuentana a. 1108. *VI. IV.* 3, 343
Brixienſis anno 1080. *VI. III.* 37, 329
Compendienſis *IV. II.* 12, 166
Francica *III.* 35, 111
Francofurtenſis ibid.
alia a. 794. *IV. I.* 9, 125
alia an. 1007. *V. V.* 10, 280
Guaſtallenſis *VI. IV.* 3, 342
Liptinenſis *III.* 35, 111. n. 38
Moguntina a. 1049. *V. II.* 9, 301
a. 1080. *VI. III.* 37, 329
an. 1088. 42, 333

Synodus Papienſis *VI. II.* 4, 297
Quedlinburgenſis *VI. III.* 42, 333
Romana a. 1059. *VI. III.* 4, 306
alia a. 1074. 27, 319
a. 1080. 37, 329
a. 1328. *IX. V.* 19, 595.
Ticinenſis *IV. V.* 4, 182
Treuenſis a. 1128. *IX. IV.* 19, 573
Tremonienſis a. 1005. *V. V.* 11, 281
vide etiam *Concilium.*

T.

Tabernas Bernhardus Vinarienſis occupat *X. IX.* 80, 2034
Tacitus notatur Pr. I. 8, 3. V. 3, 123
Talenta Germanorum quæ? *V. II.* 5, 234. n. 14.
Tallardus per ſyluam nigram rumpens Bauaro ſe iungit *X. XI.* 120, 4047. ſq.
capitur 4048
pacem apud Anglos promouet *X. XII.* 35, 4071
Tancredus in Siciliam mittitur *VII. III.* 4, 420
Tanfana Marſorum Mulier fatidica pro Dea culta Pr. II. 27, 27
nomen an principium rerum denotet? ibid.
eius Templum ſolo æquatum *II.* 18, 68
Taran Iupiter dictus Pr. II. 7, 17
Taurinum a Gallis occupatur *X. IV.* 54, 1025
a Feuilladio Duce fruſtra tentatum *X. XII.* 4, 4053
Tedinghuſa occupatur *X. XI.* 33, 3089
Teckenſis Dux Ludouicus *IX. V.* 18, 593. n. 94
Telo Martius a Fœderatis fruſtra obſeſſus *X. XII.* 19, 4059
Telonia noua prohibita *IX. I.* 27, 529. *IX. VII.* 3, 647
ad Rhenum vindicare conatur Albertus I. Imp. inde turbæ *IX. III.* 8, 547
noua Rhenanis Principibus a Carolo IV. conceſſa, Ciuitatibus inprimis, Argentinenſibus inuiſa *IX. VI.* 14, 622
Imperii varia pro Electione Wenceslai, Electoribus Carolus IV. concedit *IX. V.* 30, 637
Moorenſia & Marcana Duſſeldorpii abrogat Wenceslaus Imp. *IX. VII.* 5, 648
Temeswarium fruſtra obſidet Auguſtus *X. XI.* 91, 4025
ab Eugenio an. 1716. obſidetur & occupatur *X. XIII.* 27, 4092
Templa antiquiſſimi Germani nulla habebant, cur? Pr. II. 28, 28
Templarii Equites quando cœperint? *IX. IV.* 19, 573
fata varia ibid.
Habitus 574
diuitiæ ibid.
cui primum ſubiecti? ibid. n. 20
Proceſſus contra eos, Accuſationis capita ibid.
pœna quænam? ibid.
eorum bona ad quos peruenerint? 575
iuſtene an iniuria delati fuerint? ibid. n. 30
Tencteri cum Cæſare Bellum gerunt *II.* 4, 59
Francorum Populi *III.* 18, 97
Teneramundam Fœderati capiunt *X. XII.* 13, 4058
Territorii Iura tempore Interregni adquirunt Germaniæ Principes *VIII.* 14, 511
Terroanam Henricus VIII. obſidet *X. III.* 41, 966
capitur *X. IV.* 98, 1672
Teſtamentum Caroli II. Galli acceptant *X. XI.* 100, 4032
Proteſtatio Aurelianenſis contra illud 1831. & Cæſaris ibid. 4033
Ferdinandi Catholici, ex quo Hiſpaniæ regno ſuccedit Carolus V. Imp. *X. IV.* 3, 968
Teſtes Veritatis Minoritæ ubi? *IX. V.* 24, 603. n. 35
Teutoburgenſis Saltus, ubi? *II.* 5, 67. n. 87
Teutones Gens Danica, eorum ſedes, migrationes, fata Pr. I. 27, 10
eorum Migrationes & Clades *I.* 6, 50
der Teutſchen Appellatio vnde? variæ ſententiæ Pr. I. 25, 10
Tezelius (Io.) Indulgentias venales circumfert *X. IV.* 11, 978
Thabor ciuitas a Ziska condita *IX. IX.* 19, 700

 Thabo-

Thaborita qui? *IX. IX.* 22, 702
eorum Dux Procopius Magnus ibid.
Nobilibus ſunt infenſi 27, 706
Legationem ad Concilium Baſileenſe denegant 26, 706
victi, capti, miſere comburuntur 27, 706
ſuperſtites in gratiam recepti Liberum Religionis exercitium ad quinquennium obtinent 28, 707
Thancmarus cogitur ab Ottone M. *V. II.* 7, 235
Thaſſilo contra Carolum M. rebellat *IV. I.* 29, 140
Theodemer Rex Francorum *III.* 26, 103
Theodora Græca Vxor petitur Ottoni II. *V. II.* 27, 250
Theodoricus Romæ imperat *III.* 32, 108
Thuringos vincit ibid.
Theodoricus contra Henricum II. rebellat *V. V.* 8, 278
Theodoricus Marchio Landsbergi & Orientalis *IX. II.* 4, 537
Theodoricus Moguntinus Archi-Epiſcopus Fridericum III. Imp. eligit *X. II.* 4, 722
Theodoricus Colonienſis Elector a Papa Eugenio IV. deponitur cur? *X. II.* 16, 731
Theologorum clamores reprimere rogatur Elector Saxonicus *X. VIII.* 12, 2054
Theophania Vxor Ottonis II. *V. II.* 27, 250. *V. III.* 8, 261
Theotisca Germanorum lingua vnde nomen acceperit Pr. I. 29, 11
Thermæ Aquisgranenſes *IV. I.* 10, 127
Theut, Thudde voces quid ſignificent? Pr. I. 28, 10
Theurdanck Liber Pr. II. 32. n. 62. *X. III.* 2, 923. n. 8
Thies quid ſignificet? Pr. II. 5, 16
Thogarma an Germanorum Pater Pr. I. 5, 2
Thor Iupiter gentibus Septentrionalibus dictus Pr. II. 7, 17. n. 98
Thornburg Thuringiæ Templum Iouis famoſiſſimum Pr. II. 7, 17
Thortag quis dies? Pr. II. 7, 17. n. 99
Thorunium occupatur *X. XI.* 6, 3068
Thuringi Rheno finitimi Pr. I. 14, 5
eorum origo a Thore ſiue Ioue petita Pr. I. 1, 2. Pr. II. 7, 17
eos ad Decimas Moguntino ſoluendas cogere vult Henricus IV. *VI. III.* 11, 311
eorum motus ſub Henrico 12, 312
in eos arma mouet Henricus IV. ibid.
Thuringia eam ſibi ſubiicere tentat Henricus *VII. III.* 2, 418
eandem inuadit Philippus Sueuus *VII. IV.* 9, 435
Latronum caſtris liberatur *IX. I.* 27, 530
Henrico Miſnenſi a Rudolpho I. conceditur 28, 530
eius Ciuitates aliquot Imperio ſe ſubiiciunt *IX. III.* 11, 549
Infeſtantur a Friderico Admorſo ibid.
Thuringiæ Ducatum an Guilielmus Archi-Epiſcopus Moguntinus obtinuerit? *V. II.* 31, 255. n. 77
Landgrauius reſtituitur *VI. V.* 10, 365
Landgrauiorum Familia extinguitur cum Henrico Raſpone *VII. VIII.* 2, 495
tempore Interregni *VIII.* 8, 508
in eodem Controuerſia de Succeſſione ibid.
eundem adpetunt Brabantini ibid.
Henrico illuſtri Miſnenſi obuenit ibid.
in diuiſione paterna Alberto degeneri obuenit *IX. II.* 4, 537
ab eodem venditur ibid.
eius plurima bona vendit ibid.
ab Adolphi Naſſouii milite miſere vaſtatur ib. 538
Friderico Admorſo reſtituitur *IX. IV.* 8, 558
Landgrauii, Vnioni Electorali contra Wenceslaum accedunt *IX. VII.* 17, 654
Tiberius aduerſus Germanos mittitur *II.* 9, 61
eosdem deficientes ad obſequium reducit *II.* 12, 63
ſecundum in Germaniam mittitur 17, 68
Tiberinus Pons in eo faciunt Impp. milites in Coronatione Romana *IX. VI.* 19, 626
Ticinenſe Pactum Ludouici IV. cum Fratris filiis *IX. V.* 20, 598
Ticinenſe Pactum ſublatum a Carolo IV. *IX. VI.* 19, 626
Tigurini vincunt Romanos *I.* 7, 51
a Romanis cæſi *I.* 12, 55
Rudolphum Habsburgicum ſuæ militiæ præficiunt *IX. I.* 8, 515
eius ope Vlricum Regensbergium vincunt & Clientem faciunt ibid.
Carolo IV. ſe ſubiiciunt *IX. VI.* 17, 624
cum Friderico III. Imp. Fœdus aduerſus Suitenſes in cauſſa Toggenburgica faciunt *X. II.* 9, 725
obſidentur inde, ſed liberantur 10, 726
Fœderi Auſtriaco renunciare coguntur 11, 729
conciliantur cum Heluetiis ibid.
Tigurina Academia a Carolo M. dicitur inſtituta *IV. I.* 10, 126
Tillius Saxoniam inuadit *X. IX.* 47, 3010
vulneratus, moritur 52, 3014
Tockeli (Emericus) turbas mouet in Vngaria *X. XI.* 54, 4001
Franciſci Ragozii viduam ducit ibid.
in Tranſyluaniam irrumpit 91, 4025
Tranſyluania potitur 68, 4010
Proditio eius in Vngaria a. 1687. 58, 4004
Turcæ eum captiuum faciunt ibid.
Toenninga Danis conceditur *X. XI.* 32, 3089
a Danis obſidetur *X. XI.* 96, 4030
a Danis denuo obſidetur & occupatur *X. XIII.* 17, 4087
Toggenburgici Comites a Rudolpho I. deuicti *IX. I.* 5, 515
aliæ eius cum Eggone Toggenburgico inimicitiæ ibid. 9, 515
Toggenburgenſis Comitatus inter Tigurinos & Suitenſes controuerſus, inde Bellum & priorum Fœdus cum Friderico III. Imp. *X. II.* 9, 725. n. 42
Toggenburgenſium in fraudem arcem Ibergam tradere recuſat *IX. I.* 24, 526
a Lucernenſibus in fœdus ſuſcipiuntur *X. II.* 9, 725. n. 42
Tockayum a Schwendio capitur *X. VI.* 4, 1096
Tolbiacenſe prœlium *III.* 29, 106
Tonans Iupiter Pr. II. 7, 17
Tongri vide *Tungri.*
Torcy Marchio de Pace tractat *X. XII.* 26, 4064
Hagam Comitum ad Pacem procurandam mittitur 33, 4069
Pacem vrget 34, 4070
Torga capitur *X. X.* 2, 3037
Torgenſes Articuli *X. VII.* 4, 2011
Torgauienſis Conuentus Saxonis & Brandenburgici Electorum *X. XI.* 54, 4001
Tornacum Flandri deditione recipiunt *X. IV.* 16, 985
a Gallis capitur *X. XI.* 22, 3080
obſidetur & occupatur *X. XII.* 26, 4064
Torneamentorum Origo *V. I.* 9, 224
vltima Ratisbonæ & Wormatiæ celebrata a. 1487. cur ceſſerint? *X. II.* 64, 787
Toruillius Gallorum Admiralis vincitur *X. XI.* 83, 4019
de las Torres Carolo II. a confeſſionibus, Aula Hiſpanica eiicitur *X. XI.* 100, 4033
Torringtonius Fœderatorum Claſſem prodit *X. XI.* 83, 4019
Torrys & *WVyghs* Factiones apud Anglos *X. XII.* 35, 4071
Torſtenſohnius Ragotzio iungitur *X. X.* 28, 3049
Tortoſam Philippus Aurelianenſis occupat *X. XII.* 21, 4060
Tortura impiæ exemplum *IX. IV.* 19, 575. n. 27
Tractatus Bruxellenſis *X. IX.* 17, 2079
Bancrium inter & Osvvaldum in Bohemia *X. X.* 10, 3042
ſecreti de Pace inter Curtium & Saluium ibid.
inter Cæſarem & Luneburgicum abſoluti 22, 3047
Executionis Neomagenſis *X. XI.* 47, 3096. ſq.
Traiectum ad Moſam Galli deditione capiunt *X. XI.* 27, 3083

Traiectum

Traiectum ibi Conuentus de Pace 84, 4029
Translatio Imperii in Gallos tentata *IX. IV.* 1, 553. n. 1
Tranſyluani Saxonum Coloni *II.* 24, 83
cum iis & Turcis bellum *X. VII.* 26, 2029
ad obſequium reducuntur *X. XII.* 36, 4072
Tranſiluania, eam Sigismundus Rudolpho II. Imp. certis conditionibus cedit, eandem tamen recipit *X. VII.* 20, 2027
Rudolpho Imp. denuo conceſſa 23, 2028
in eadem noui motus 25, 2029
eius Princeps Moſes Siculus contra Cæſarem conſtitutus profligatus, occiditur ibid.
Princeps Abaffius Cæſareos in hyberna recipit *X. XI.* 58, 4004
Status ſe Cæſarei ſubiiciunt 60, 4005
per Rabutinium ad obſequium reducitur *X. XII.* 36, 4072
in eam irrumpunt Turcæ Eſterhaſio duce *X. XIII.* 28, 4093
Trarbacum Galli occupant *X. XI.* 107, 4040
iterum capitur 121, 4048
Haſſiæ Princeps fruſtra obſidet 115, 4044
Trausnitz Caſtrum Bauariæ *IX. V.* 11, 585
Treboccorum migrationes *I.* 13, 55
Tremonia ab Ottone M. capta *V. II.* 9, 236
Tremoullius Dux in Regnum Neapolitanum prætendit *X. XI.* 88, 4023
Treuirorum bellum cum Cæſare *II.* 6, 59
Treuirenſes eorum bellum cum Henrico VII. Imp. *IX. IV.* 3, 557
Luxenburgenſibus ad vectigalia & Xenia obſtricti ibid.
illis Henricus VII. priuilegium nundinarum indulget *IX. IV.* 4, 557
idem Eccleſiæ Treuirenſi priuilegium Telonii indulget ibid.
Treuirenſis Ciuitas propter obſequium Archi-Epiſcopo ſuo denegatum obſeſſa *X. VI.* 10, 2006
cum eodem tranſigit ibid.
Treuirenſis Clerus Hiſpanorum in vrbem recipit præſidium *X. IX.* 56, 3015
dein Hiſpanis eiecti Electori & Gallis per Homium reſtituta ibid.
Vrbs ab Hiſpanis capta 77, 3032
a Fœderatis denuo occupata *X. XI.* 34, 3090
Treuirenſis Archi-Epiſcopus foedus facit contra Guntherum Schvvartzburgicum *IX. VI.* 8, 620
Archi-Epiſcopi Archi-Cancellarii & Vicarii Regni Arelatenſis quando facti? *IX. VI.* 24, 633
Elector de loco ad dextrum Cæſaris latus cum Legatis Regiis & Papalibus contendit *X. II.* 27, 744. n. 87
Elector captiuus abducitur *X. IX.* 77, 3032
Triburiæ Nuptias celebrat Henricus IV. *V. III.* 11, 311. 50, 340
Triburienſis Conuentus an. 1053. *VII. II.* 10, 301
Tributum in ſingula capita in Imperio imperatum *X. III.* 5, 929
Tridentinum Pactum inter Maximilianum I. & Ludouicum XII. *X. III.* 16, 943
Tridentum Galli fruſtra tentant *IX. VIII.* 5, 670. n. 65
Tridentinum Concilium vide *Concilium.*
Trinitas an a Germanis ſub ſole Luna & Vulcano culta Pr. II. 2, 15
Tripolis ſingulari arte a Turcis capta *X. IV.* 90, 1065
Troiani an ab iis origo Germanorum petenda Pr. I. 7, 3
eorum reliquiæ quæ loca occupauerint poſt excisam Vrbem *III.* 2, 85
ab iisdem perperam petitur Origo Francorum *III.* 3, 85
Troz-Kayſer arx vbi & a quo extructa? *X. II.* 35, 748
Truchſeſſius de *VValdpurg* a Sueuici Foederis ſociis Dux conſtituitur ad compeſcendos ruſticanos tumultus *X. IV.* 25, 993
Truthin vox quid notet? Pr. II. 32, 31
de *Tubingen* Domini *IX. VI.* 22, 640. n. 71
Tübingenſem Arcem Turennius capit *X. X.* 34, 3052
Tuiſto an Mercurius Pr. I. 2, 2.
an primus Rex Germanorum Pr. I. 3, 2
Tuiſto
idem cum Adamo, pro Deo cultus ibid.
Idolum eius forma Pr. II. 5, 16. n. 91
Tullum ac *Verdunum* Mommorantius capit *X. IV.* 92, 1067
Tungri quinam? Pr. I. 17, 7
ab iidem cum Thuringis Pr. I. 13, 5
an primum Rhenum transgreſſi ibid.
in commune dicti Atuatici, Eburones, Condruſi, Cæreſi, Pœmani 18, 7
eorum Migrationes I. 13, 55
de *Tungrenſi* Epiſcopo conſtituendo controuerſia *V. I.* 6, 221
Turcho ab eo orti Turcæ *III.* 1, 85
Turcarum Progreſſus in Aſia ſub Sigismundo *IX. IX.* 3, 679
Victores ad Nicopolim ibid.
Imperator Amurathes, Vngariam ſub Friderico III. inuadit *X. II.* 13, 730
pacem cum Vladislao iurat ibid.
Carmannos bello petit ibid.
fracta ab Vladislao pace, eius vitionem à Deo poſcens eundem ad Varnam miſere cædit ibid.
Geſta in Vngaria aliisque locis ſub Friderico III. Imp. 730. ſqq.
Conſtantinopolin capiunt *X. II.* 25, 742
quando prima vice Germaniam inuaſerint *X. II.* 44, 758
Maris Adriatici litus infeſtant in Forum Iulii excurſionem faciunt 51, 769
Croatiam inuadunt *X. III.* 5, 927
Solymannus Vngariam & Auſtriam inuadit *X. IV.* 38, 1009
incurſiones in Terras Auſtriacas 48, 1020
Franciſco I. in auxilio ſunt aduerſus Carolum V. 61, 1032
eorum Claſſis Neapolitani Regni Oram circumnauigat 96, 1070
Cæſaris Claſſem ſub Andrea Auria vincit ibid.
ad Bobatſcium vincuntur *X. V.* 6, 1085
arcem Walpo cum aliis capiunt ibid.
triginta aureorum millia, pro induciis concedendis, a Cæſare poſtulant *X. VI.* 4, 1096
Tocayi reſtitutionem vrgent 1415. ibid.
Erdodiam capiunt ibid.
Chriſtianos ad VVihitzium & Carlſtadium cædunt *X. VII.* 13, 2020
Amurathes Imp. contra Rudolphum II. bellum decernit ibid.
ad Albam Regalem cæduntur ibid.
denuo ad Zolnockum & in VValachia inferiori ib.
iisdem induciæ Vicennales dantur *X. VIII.* 6, 2051
in Tranſyluaniam irrumpunt *X. XI.* 8, 3069. ſq.
in Morauiam irrumpunt & Hungariam 9, 3070
ad Comorrham cæduntur ibid.
Vngariam inuadunt *X. XI.* 55, 4001
Viennam obſidens 56, 4002
Pacem an. 1687. petunt 58, 4004
iterum petunt 68, 4010
Moream inuadunt, in Vngariam tendunt *X. XIII.* 26, 4092
eorum clades ad Petrivvaradinum anno 1716. ibid. 27.
Belgrado obſeſſo veniunt in ſubſidium ibid.
pacem faciunt Paſſarovvicenſem 28, 4093
Turcicum Bellum a. 1691. continuatur *X. XI.* 91, 4025
Turegum obſidetur *IX. III.* 3, 544
Turennius a Palatino ad certamen ſingulare prouocatur *X. XI.* 30, 3050
ad Soßbacum cum caſtra ſpeculatum iret, glande traiectus cadit 34, 3052
Turrius a Rege Daniæ in Sileſiam miſſus *X. IX.* 29, 2093
Tuſiacenſis Conuentus *IV. V.* 3, 180
Foedus *IV. VII.* 7, 191
Tutela Alberti II. Auſtriaci Imp. inter Agnatos controuerſa *X. I.* 2, 716

de *Tutela* Electorali controuerſia, & Scriptores eandem illuſtrantes *X. VII.* 36, 2040
Ladislai Auſtriaci Friderico III. Imp. confertur *X. II.* 3, 722
Materna illuſtris *IX. V.* 2, 576
Datiua 3, 577
Meinhardi Ducis Bauariæ Comitis Tirolis Ludou. Brandenb. filii controuerſa *IX. VI.* 23, 631
Status prouinciales eam adpetont ibid.
Sigismundi Tyrolenſis a Friderico III. Imp. ſuſcipitur *X. II.* 3, 722
Teſtamentariæ in Bauaria exemplum *IX. V.* 26, 606
Tycho de Brahe de propinquorum inſidiis vitandis Rudolphum II. admonet *X. VII.* 42, 2046
Typographia ars, quando, vbi & a quo adinuenta? *X. II.* 64, 786
Tyrnauia Conuentus de Pace Vngaria *X. XII.* 36, 4072
Tyrolenſis Henricus, Pacem inter Ludouicum IV. & Fridericum Auſtriacum procurat *IX. V.* 12, 586
Comitatus Margarethæ Maultaſchiæ relinquitur *IX. V.* 22, 599. *X. III.* 7, 934
idem Ioanni Io. Lüzelburgici R. B. filio vna cum Vxore eripitur *IX. V.* 27, 608
Comitatus, de eo concertationes inter Ludouicum IV. Imp. & Carolum IV. *IX. V.* 30, 610
Ludouico Brandenburgenſi a Patre conceditur 33, 612
eidem a Carolo IV. confirmatur *IX. VI.* 12, 621
a Maultaſchia Auſtriæ Ducibus ceditur 3, 631
vrbes quædam Bauaris cedunt ibid.
in eundem Elector Bauariæ irrumpit, ſed iterum eiicitur 116, 4045
Tyrolenſibus Fridericus III. Imp. Priuilegia & Immunitates confirmat *X. II.* 3, 722

V.

Valentia regnum Carolus III. occupat *X. XII.* 5, 4053
idem redit in poteſtatem Philippi Andegau. *X. XII.* 20, 4060
Valentiam & Alcantaram Luſitani occupant *X. XII.* 5, 4054
Sabaudiæ Dux obſidet *X. XI.* 81, 4016
Valentiana Balduino Flandriæ Comiti in Feudum conceduntur *V. V.* 7, 278
eas Rex Galliæ capit *X. XI.* 38, 3092
Vandalorum aduentus in Hiſpaniam *II.* 33, 823
Principes Friderico I. Elect. Brandenb. Vaſallos ſe ſubiiciunt, eidem ſucceſſionem promittunt *X. II.* 7, 724. n. 38
Vangiones ob rebellionem multantur ab Imp. *VI. IV.* 17. 354
Vannius regno pellitur *II.* 23, 71
Varadinum maius Cæſarei recuperant *X. XI.* 91, 4025
Vargela an Caroli M. locus natalis? *IV. I.* 4, 121
Varianam ob cladem Auguſti metus *II.* 16, 67
Varus Quinctilius in Germaniam mittitur *II.* 15, 65
a Germanis magna clade adfectus ibid.
locus cladis Varianæ 67. n. 87
Vaſalli Burggrauii Noribergenſis in Auſtria *IX. V.* 11, 586
del *Vaſto* Marchio proſcribitur a Papa *X. XI.* 112, 4042
Vaudemontius Princeps Gallis accedit *X. XI.* 100, 4033
Vbiorum migrationes *I.* 13, 56
Vdalricus Comes de Würtenberg grauia bella cum Ciuitatibus Imperii, inprimis Sueuiæ gerit *X. II.* 19, 735
eas vincit, ad iniquam pacem compellit ibid.
Vdalricus VVurtenbergenſis Dux ſe Palatinorum hoſtem declarat *X. III.* 20, 946
Vdalricus Cilliæ Comes Iunior Auſtriacis Ladislaum poſthumum petentibus adeſt *X. III.* 24, 741
eundem ab Imp. extorquet ibid.
Vdenheimium deſtruitur *X. VIII.* 10, 2053
Vectigalia Imperii vindicare conatur Rudolphus Habsburg. *IX. I.* 24, 526
noua prohibita 27, 529.
multa Carolus IV. pignori dat Electoribus, cur? *IX. VI.* 30, 637. n. 56
vide etiam *Telonia*.
Vectigal nouum in Albi Glurkſtadii pro Rege Daniæ erectum iterum finitur *X. XI.* 35, 3098. n. 18.
Veblauienſia pacta *X. XI.* 6, 3068
Vehmicum iudicium reformare adgreditur Sigismundus Imp. *IX. IX.* 33. 613
nec non Fridericus III. Imp. *X. II.* 65, 778
eius abuſus, reformationem iudices adgnoſcere nolunt, Imperatorem ad iudicium ſuum citant ib.
Veldentia Comitis exercitus contra Palatinos *X. III.* 20, 946
de *Veldentina* Succeſſione controuerſia *X. XI.* 79, 4015
Veldentiam Fœderati capiunt *X. XI.* 115, 4044
Velleda fatidica mulier apud Germanos Deæ loco culta Pr. II. 26, 27
S. Venatii caſtrum fœderati occupant *X. XII.* 31, 4067
Venationis nimium ſtudium in quæ pericula coniecerit Maximilianum I. *X. III.* 2, 924
Venedorum Vrbes Pr. III. 8, 39
Veneti cum Carolo IV. pacem faciunt, quæ loca ab eo acceperint? *IX. VI.* 18, 625
Imperii terras multas ſub Ruperto rapiunt *IX. VIII.* 6, 672. n. 80
Sigismundi Imp. iter Romanum impedientes ab eo cæduntur *IX. IX.* 25, 704
extincta Galeatiorum familia, & controuerſa hereditare, Mediolanenſes quasdam vrbes rapiunt *X. II.* 18, 735
Fridericum III. Imp. in Italiam aduentantem comiter excipiunt 20, 737. 23, 741
Cæſari tranſitum in Italiam denegant *X. III.* 24, 949
iisdem ob denegatum tranſitum bellum infertur 27, 951
in bannum declarantur ibid. 952
hæreditarias Cæſaris Ditiones inuadunt 28, 952
eosdem inter & Cæſareos geſta ibid. 953
iisdem bellum indicit Ludouicus XII. 30, 959
a Pontifice proſcribuntur ibid.
pacem petunt *X. IV.* 33, 1005
cum iis de pace agitur 39, 1010
cum iisdem pax Bonouiæ concluſa *X. IV.* 36, 1007
cum Carolo VI. fœdus faciunt contra Turcas anno 1716. *X. XIII.* 26, 4092
pacem faciunt Paſſarouicenſem cum Turcis ibid. 28, 4093
Venia ætatis Gallico Principi ab Imperatore conceſſa *IX. VI.* 24, 634
Venloam Fœderati occupant *X. XI.* 107, 4040
Venus apud Saxones Magdeburgi maxime culta Pr. II. 8, 18.
a Razeburgenſibus Slauis ſub Sivva culta Pr. II. 24, 26
Vercellas Galli occupant *X. XI.* 123, 4049
Veronenſes Domini Carolo IV. ſe ſubiiciunt *IX. VI.* 18, 625
Veronam Galli poſt deſperatam defenſionem occupant *X. XI.* 123, 4049
Veſontinos obſidet, iisque iura Imperii confirmat Rudolphus I. Imp. *IX. I.* 25, 527
Veſprinum ab Heiſterio recuperatur *X. XII.* 36, 4072
Veſtes Germanorum veterum Pr. III. 29, 46
Veſtes Impp. induunt Geldriæ Duces *IX. V.* 33, 612
Veteranium Turcæ in Tranſylvania profligant *X. XI.* 91, 4025
Vexilla in inueſtituris principum vſitata *IX. IX.* 31, 710
Vexillifer Imp. fit Caſtrucius Dux Lucanor. *IX. V.* 20, 598
Vexillum Imperii Schluſſelburgio Comiti, tum caſtro Groningen confertur *IX. V.* 11, 358
VVurtenbergenſe an eine Sturm-Fahne? *IX. VI.* 17, 624. n. 68
Imperiale Alberto Saxoni in expeditione aduerſus Carolum Burgundum demandatum *X. II.* 48, 765

Vexillum Imperii ferendi ius habet Archi-Mareſchallus X. XI. 75, 4013. ſq.
de eodem Controuerſia ibid.
Vicarius Imperii conſtituitur Henricus Raſpo VII. VIII. 1, 493. ſq.
a Patre conſtitutus Io. Lüzelburgicus IX. IV. 9, 560
Generalis per Germaniam fit Eduardus Anglus IX. V. 25, 605
Generalis Germaniæ Rupertus Palatinus IX. VI. 18, 625
a patre conſtituitur Wenceslaus Imp. IX. VI. 33, 641
fit Primislaus Dux Terchinenſis ibid.
captiuo Wenceslao conſtituitur Rupertus II. Palatinus IX. VII. 14, 653
talem per Germaniam, Galliam & Regnum Arelatenſe Rupertus Imp. filium Ludouicum facit, quo iure? IX. VIII. 12, 676
conſtituitur Moguntinus Archi-Epiſcopus IX. IX. 20, 702
fit Gonzaga Mantuæ Marchio IX. IX. 32, 713
Imperii per Fridericum III. fieri optat Carolus Audax X. II. 45, 761
Vicarius Vngariæ fit Corvinus Rex X. II. 14, 731
Bohemiæ conſtituitur Mainhardus loco Ladislai Poſthumi 15, 731
Vicariatus Imperii, eum Papa adfectat IX. V. 15, 583
eiusdem ius ab antiquo Palatinis Rheni competit X. VII. 14, 653. n. 64
in Pedemontium partibus Ludouico Sabaudo a Sigismundo Imp. conceditur IX. IX. 31, 709
eundem ex iure Palatinatus exercet abſente Imp. Fridericus Palatinus X. II. 43, 758. n. 24
Palatinus agnitus ab Electoribus ibid.
Friderici Sapientis X. III. 14, 4041
Ioh. Georgii I. X. VIII. 3, 1048
Palatinus tutelaris Iohannis Bipontini ibid.
eum adfectant Palatinus & Bauarus X. XI. 2, 3065
Bauari a Saxoniæ Electore & Camera Imperiali agnoſcitur ib.
eius regimen poſt Ioſephi mortem X. XIII. 4, 4075
ſub eodem Comitia Imperii continuantur ibid.
Vicariatus Hetruriæ Rudolpho Habsburgico ceditur IX. I. 12, 520
Vicarii Italiæ cum ab Impp. tum Papis conſtituti IX. I. 29, 532. n. 44
poſt mortem Henrici VII. talis fieri adfectat Papa IX. V. 15, 589. n. 73
mortuo Henrico VII. fit Henricus Goritiæ Comes 15, 590
talem agit Ioannes Rex Boëmiæ 21, 599
eundem a Papa poſcit Philippus G. R. 23, 600
Carolus IV. conſtituitur a patre IX. VI. 3, 616
Mediolanenſes Vice-Comites Carolus IV. perpetuos facit IX. VI. 18, 625
Senis conſtituit Carolus IV. IX. VI. 19, 626
Iodocus Marchio Morauiæ a Wenceslao Imp. conſtituitur IX. VII. 5, 648
fit Carolus Mantuanus X. X. 36, 3061
Vicariatus regni *Arelatenſis* quando cum Treuirenſibus obtinuerit IX. VI. 24, 633
Vicariatus Lucenſis Caſtrucio cedit IX. V. 18, 592
Vicariatus Weſtphaliæ Cliuenſibus obuenit IX. V. 6, 581. n. 29
Vice-Comites Italicarum vrbium varii IX. V. 15, 590
Vice-Comites Mediolanenſes a Ludouico IV. gradu moti IX. V. 18, 594. n. 95
perpetuos Italiæ Vicarios facit Carolus IV. IX. VI. 18, 625
iidem ab Vrbano V. & Carolo IV. Imp. bello petuntur IX. VI. 25, 634
Vicegradum a Turcis occupatur X. V. 6, 1085. X. XI. 58, 4004
Vicentia capta diripitur X. III. 32, 957
Victor II. fit Papa VI. II. 5, 299
Victor III. fit Papa VI. III. 43, 333
Victor Papa adprobatur a Friderico Barbaroſſa VII. II. 23, 396
moritur 26, 398
Victor Amadaus Sabaudiæ Dux fœdus facit cum Leopoldo X. XI. 73, 4012
Gallis accedit 104, 4037
Victoria noua ciuitas a Friderico II. extructa VII. VI. 23, 472. n. 41
Victorinus filius Podiebradi Bohemorum Regis X. II. 41, 755
Vicus ſiue Vici Germanorum Pr. III. 4, 37
Vienna Imperialis vrbs creatur VII. VI. 15, 463
Rudolpho Habsburgico deditur IX. I. 16, 522
a Matthia Coruino capta X. II. 55, 773
per menſem a Turcis fruſtra obſeſſa X. IV. 38, 1009
a Turcis obſidetur, ſed liberatur X. XI. 56, 4002
Viennenſes Fridericum III. in arce obſident X. II. 41, 754
Vigeuanenſe territorium Dux Sabaudiæ petit X. XII. 29, 4066
Villa Franca Galli potiuntur X. XI. 81, 4017. 123, 4049
Villa Regia ab Hiſpanis recuperatur X. XII. 11, 4057
Villarſius aggeres Germanorum ad Cronvveiſſenburg perrumpit X. XII. 7, 4054
a. 1706. Germanos Rhenum retrogredi cogit 8, 4055
ſe Bauaro iungit X. XI. 155, 4044
Villeroy Cremonæ capitur X. XI. 106, 4038
Vinarienſium fratrum Legati inueſtituram accipiunt X. VI. 6, 1098
de antecedentia controuerſia ibid. & ſq.
de ea actum in Comitiis X. X. 13, 3043
Vinarienſes Alſtedtum obtinent X. XI. 72, 4012
Vindobonenſis Epiſcopatus in Archi-Epiſcopatum euehitur X. XIII. 58, 4120
de *Vineis* Petrus conſpirat contra Fridericum II. VII. VI. 24, 473
Virdunenſes contra Rainaldum Comitem conqueſti VI. IV. 16, 353
Virgo quid notet? V. V. 13, 282. n. 9
Virmondius comes legatus ad pacem Paſſarouicenſem X. XIII. 28, 4093
de *Virnenburg* Henricus Archi-Epiſcopus Moguntinus IX. V. 23, 601,
excommunicatur 28, 609
a Papa Clemente VI. deponitur IX. VI. 4, 617
cum oppoſito ſibi Gerlaco Naſſouico fruſtra pacem agit ibid.
de opponendo Carolo IV. Imp. cogitat ibid.
electionem Caroli IV. irritam declarat 5, 618
Guntherum Schvvartzburgicum eligit 7, 619
eidem inſidias ſtruit 9, 620. ſq.
Guntherum Schvvarzburgicum eligit IX. VI. 7, 619
Virodunenſe pactum inter filios Ludouici Pii IV. II. 23, 166
Virricus Imperii quis? *IX. VI.* 2, 616
Vladislaus Poſtumus Rex Vngariæ & Bohemiæ vide *Ladislaus.*
Vladislaus Polonus Vngariæ Rex contra Ladislaum poſthumum eligitur X. II. 12, 729
Vladislaus Poloniæ & Vngariæ Rex Pacem cum Turcis Segedini firmat iuramento X. II. 13, 730
pacem reſcindit ibid.
ad Varnam miſere cæditur ibid.
Vladislaus Caſimiri Poloniæ Regis filius Rex Bohemiæ eligitur X. II. 44, 760
reprobato Coruino, ab Imperio agnoſcitur 46, 763
Vladislaus de Bohemiæ Regno inueſtitur X. II. 51, 768
fit Rex Vngariæ 56, 774
ad electionem Maximiliani I. non vocatus, grauiter id fert 61, 780
cum eo Maximilianus I. Imp. tranſigit X. III. 3, 925
Vlma, eandem obſidet Henricus Raſpo VII. VIII. 2, 494
obſidetur a Carolo IV. IX. VI. 32, 640
Pragenſem Pacem amplectitur X. IX. 75, 3019. ſq.
capitur a Bauariæ Electore X. XI. 110, 4041
a Fœderatis recuperatur 121, 4048
in priſtinum ſtatum Imperii reſtituitur X. XII. 3, 4053

Vlmenſis Conuentus Saxonum an. 1076. VI. III. 29, 323
Vlricus & *Eberhardus* comites Wurtenbergici grauez Sueuiæ ciuitatibus IX. VI. 21, 630
in ordinem rediguntur a Carolo IV. ibid.
Vlyſſes num adierit Germaniam? III. 3, 86
Vngaris via aperitur in Germaniam IV. VIII. 3, 202
Vngari ſub Ludouico Infante io Germaniam irrumpunt IV. IX. 2, 208
ſub Conrado Germaniam inuadunt IV. X. 8, 214
cum Henrico Aucupe ballum gerunt V. I. 8. 223
prope Merſeburgum vincuntur ab Henrico Aucupe 14, 229
eorundem ſtrages grauiſſima prope Auguſtam V. II. 16, 240
ad fidem Chriſtianam conuertuntur V. V. 9, 279
Subiectionem promittunt Henrico III. Imp. VI. II. 3, 296
eos ad Imperii apicem reducere conatur Fridericus Barbaroſſa VII. II. 3, 379
a Ferdinando deficiunt X. IX. 5, 2063. ſq.
filio Iohannis Sepuſiani mortui coronam imponunt, eundemque Stephanum nominanz X. V. 5, 1084
inducias violant X. IX. 12, 2070
perduelles conſtituto iudicio delegato, ad mortem condemnantur X. XI. 19, 3078
eorum poſtulata 120, 4049
Auſtriam terrent X. XII. 36, 4072
eosdem Heiſterus ad Trenſchinum profligat ibid.
Vngaria ad fidem Chriſtianam ducitur V. V. 9, 279
in eandem expeditio Henrici III. VI. II. 3, 295
eiusdem Regem conſtituit Henricus IV. VI. III. 7, 309
bellum Henrici IV. in Vngaria 23, 317
in eandem Henrici V. expeditio VI. IV. 13, 351
eam Imperio ſubiicit Fridericus II. VII. VI. 21, 470
eius Rex Andreas cum Alberto I. Imp. pacem facit IX. III. 3, 544
eius Comes Iohannes Auſtriam inuadit ibid.
eiuz Statuz ſub Maria & Sigismundo Imp. IX. IX. 2, 679
eiusdem Proceres Regem ſuum Albertum Imperatorem ſimul eſſe ægre ferunt X. I. 4, 717
eiuz corona ab Eliſabetha Regina Alberti II. Vxore clam ſurripitur X. I. 6, 718
a quonam aſſeruata olim? ibid.
eius Palatinuz parturientibus Reginiz præſeos 7, 719
eiusdem Statuz ſub infantia Ladizlai poſtumi X. II. 12, 729
contra hunc Vladizlaus Polonuz Rex eligitur ibid.
Coronam Eliſabetha R. aſtu ſubducit ibid.
a Friderico III. Imp. Ladislaum Poſthumum & coronam fruſtra poſcunt 14, 731
hoc neganti bellum inferunt ibid.
modus in eodem pro Ladislao Poſthumo e tutela Friderici III. Imp. liberando X. II. 24, 741
eius Rex cæſo Vladislao eligitur Ladislaus poſthumus 14, 731
Vicarius fit Coruinuz ibid.
in eandem Auſtriaci ſpem ſuccedendi a Coruino & Proceribus accipiunt X. II. 31, 746. X. III. 43, 967
an confirmationem ſucceſſionis in eandem Fridericus III. Imp. in votiua ſua profectione a Pontifice confirmari petierit X. II. 43, 758
an iuri ſuo in regno Vngariæ renunciauerit Fridericuz III. Imp. X. II. 51, 769
eius ſucceſſio & titulus conceditur Maximiliano I. 56, 774
eius multam partem occupat Maximilianus I. Imp. X. III. 3, 925
cum nouo Vngarorum Rege Vladislao tranſigit ib.
eiusdem regnum adſectat Stephanus Tranſyluaniæ Regulus X. III. 24, 948
bellum initis cum Turca induciis finit X. VI. 7, 1099
Vngaria eius ordines tumultuantur contra Rudolphum II. X. VII. 31, 2035
a Bethleno turbata X. IX. 16, 2077
eius Regina Eleonora Cæſaris coniux ſolenni ritu coronatur X. IX. 19, 2081
eiusdem conſpiratio aduerſus Cæſarem X. XI. 19, 3078
hæreditarium ius domus Auſtriacæ in ea definitur 59, 4005
in eadem priuilegium Andreæ II. aboletur ibid.
eius interregnum publicatur X. XII. 36, 4072
eius Comitia an. 1708. Poſonii inſtituta ibid.
in ea exercitium Cæſareum formaz Eugenius Princeps an. 1716. X. XIII. 26, 4092
Vnio Electorum ad vindicanda Imperii Iura contra Papam a. 1338. IX. V. 24, 602
ad Schiſma Papale tollendum d. an. 1438. IX. IX. 29, 708. X. I. 4, 717
d. an. 1440. X. II. 5, 723
d. an. 1446. X. II. 16, 732
tempore Ludouici Bauari contra Benedicti XII. attentata ibid.
altera de anno 1399. ibid. n. 92
tertia d. an. 1424. ibid.
quarta d. an. 1438. ob Schiſma Papale ibid.
d. an. 1457. X. II. 28, 744
Vnionis Euangelicæ prima fundamenta X. VII. 18, 2025. 30, 2034
Vnionem inter & Ligam Vlmenſiz Tractatus X. IX. 10, 2068
Vnionis exercitus ſub Ioachimo Erneſto Anſpacenſi, qui auro Hiſpanico corruptus fertur, otioſuz X. IX. 11, 2069
per pactum Moguntinum diſſoluitur 14, 2075
Vnirten Stænde vocari volunt membra vnionis euangelicæ X. VII. 37, 2041
Vogtlandia ab Huſſitis vaſtata IX. IX. 23, 703
in illam Bohemi irrumpunt X. IV. 76, 1047
Vota maiora in Electione an habuerit Ludouicus IV. IX. V. 6, 538. n. 28
Vota in Comitiis quomodo olim collecta X. II. 61, 780 n. 38
Votiua peregrinatio ad ædem Apoſtolorum Romanam a Friderico III. ſuſcepta X. II. 43, 757
Votum deciſiuum habent Ciuitates Imperii, quando? IX. V. 27, 608. n. 54
Vranis iugum Auſtriacum ſubire detrectant IX. III. 12, 550
Vratislauienſis Conuentuz X. IX. 13, 2079
Vrbanus II. fit Papa VI. III. 43, 334
Henricum IV. Imp. excommunicat VI. III. 46, 335
multos ad primam Expeditionem Cruciatam inſtigat VI. III. 51, 341
Vrbanus V. P. R. Carolum IV. Imp. deponere cogitat IX. VI. 25, 635
Vrbanus VI. in Schiſmate magno eligitur a Romanis, a Wenceslao Imp. adprobatur IX. VI. 29, 636. IX. VII. 5, 648
Vrbes earum in Germania origo III. 6, 38. 9, 39
numerus 7, 38
earundem incrementa ſub Henrico Aucupe V. I. 10, 225
& inſtituta ibid.
Vrgella Cataloniæ occupatur X. XI. 82, 4018
Vrſini a Friderico III. Imp. Plumbini Principatum obtinent X. II. 23, 741
Vſedomiam Inſulam Fœderati capiunt X. XIII. 16, 4086
ex eadem inſula Boruſſi eiiciuntur 20, 4088
a Boruſſiz eadem recuperatur ibid.
Vſtoci Venerorum nauibus interceptis mare infeſtant X. IX. 2, 2057. ſq.
Vſipetes cum Cæſare bellum gerunt Pr. II. 4, 59
Francorum populi III. 18, 98
d' *Vxelles* Marchio in Belgium mittitur ad pacem procurandam *X. XII.* 34, 4070

W.

Walachia Princeps Cæſari ſe ſubiicit X. XI. 60, 4005

Google

VValachia in eam irrumpunt Cæſarei X. XIII. 27, 4092
VValchria Inſula Balduino Flandriæ Comiti in Feudum conceditur V. V. 7, 278. n. 74
VValdeccius Comes Henricus occiſionis Friderici Brunſuicenſis reus IX. VII. 23, 660
Georgius Fridericus fit Princeps Imperii X. XI. 126, 4051
VValdeccii Comites Ius in Ducatum Lüneburgenſem quale habuerint? IX. VII. 23, 660. n. 20
VValdemarus Rex Daniæ inueſtitur VII. II. 24, 397
cum eius filia deſponſatur Friderici Barbaroſſæ filius VII. II. 35, 410
Ottoni eſt in auxiliis VII. IV. 11, 438
a Comite Suerinenſi cæditur VII. VI. 7, 453
abſolutionem petit a Friderico II. ibid.
VValdemarus Elector Brandenburgenſis Friderico Auſtriaco fauet IX. IV. 4, 577
an Electioni Ludouici Bauati ipſe, an per procuratorem Nicolaum Bock adfuerit 5, 578
an duo Waldemari fuerint eo tempore ibid.
moritur IX. V. 39, 614
VValdemarus & *Ioannes* Electores Brandenburgici Stirpis Aſcaniæ IX. V. 13, 588
VValdemarus de Iuliaco Colonienſis Archi-Epiſcopus IX. V. 28, 609
VValdemarus Impoſtor quis? Marchiam Brandenburgenſem turbat IX. V. 18, 588. n. 66. IX. VI. 8, 620. n. 41
eius fautores quinam? ipſe Carolus ibid. 16, 623
VValdenſes Gallis multum damni inferunt X. XI. 81, 4017
VValleniſteinii fata X. IX. 33, 2096. n. 10
ſupremus Maris Balthici Præfectus conſtituitur ibid.
eidem Mecklenburgicus Ducatus confertur a Cæſare ibid.
eius Abdicatio 37, 3001. n. 43
reſtitutio 51, 3013
eius artes, quibus rebus ſuis in Sileſia conſuluit X. IX. 65, 3022
fata & mors 68, 3024
VValler ſl.ba vrbs Saxoniæ V. I. 12, 226
VVardis Vngariæ Rex turbas mouet VII. I. 8, 371
VVarthurgum a Friderico Admorſo captum IX. III. 11, 549
de *VVarth* (Rudolphus) Albertum I. Imp. occidit IX. III. 13, 551
VVaſſerburgenſis Conuentus Circuli Bauarici X. XI. 108, 4040
VVeigelius (Erhardus) Calendarii Emendationem promouet X. XI. 98, 4030
VVeilburgi ſepultus Conradus I. IV. X. 9, 215. n. 34
VVeilburgenſes Naſſouici Comites fiunt *Geſurſtete Grafen* IX. VI. 33, 641
VVeiſmeyerus (Leonhardus) fit Epiſcopus Brixienſis X. II. 37, 750
VVelfusComes Sueuigenſ. fit Dux Carentanus VII. II. 9, 301
conceditur ei Ducatus Bauariæ VI. III. 13, 312
VVelfus Dux Boiariorum contra Henricum IV. conſpirat VI. III. 28, 323
VVelpbesbolz ſylua Pr. II. 18, 23. n. 52
prœlium ad eam habitum ibid.
VVENCESLAVS Imp. aquam baptiſmalem lotio reſpergit IX. VII. 1, 646
naſcitur, ubi? IX. VI. 22, 630. IX. VII. 1, 646
natalitia eius magna ſolennitate celebrat pater ib. n. 5.
bimulus Boh. Rex coronatur, fimo aram coinquinat ibid.
ab Electoribus paterna largitione corruptis, eligitur IX. VI. 30, 638. IX. VII. 1, 646
a Colonienſi Aquisgrani coronatur ib.
Mores eius corrupti, Sanguinarius 2, 646
Regimen in Imperio ſuſcipit 3, 647
crudelitatis exempla ibid. n. 7
Regimen Bohemiæ male auſpicatur, inde latrocinia 4, 647
Vrbanum VI. in ſchiſmate Papali adprobat 5, 648
Telonia Marcana & Montenſia a Patre promiſſa abrogat ibid.
VVENCESLAVS Imp.
Aquisgrani per tempus ſedem habet ibid.
per Ciuitatum Sueuiæ ac Rheni fœdus potentiam Sueuiæ ac Bauariæ Ducum infringere cogitat 8, 650
variæ Societates ſub eo ortæ ibid. 649
Ciuitates deſerit, Principibus accedit ib. 651
Fœdera omnia reprobat, Pacem publicam pronunciat ibid.
fruſtra in Germaniam inuitatur 11, 652
reſponſum inuitantibus Principibus datum ibid.
Securitati ſuæ proſpiciens, diuerſas arces condit 12, 652
a Bohemis captiuitati mandatur 13, 652
a Suſanna ambubaia liberatur ibid.
Electores de eius liberatione ſolliciti 14, 653
denuo a fratre Sigismundo & Iodoco patrueli capitur, Viennam abducitur, liberatur tamen per piſcatorem 15, 653
Bauariæ Ducis Ioannis filiam Sophiam vxorem ducit, cur? ibid.
Ioannem Galeatium Vice-Comitem Ducem Mediolanenſem facit, quæ cauſſa? 16, 653
quod male accipitur ibid.
Guilielmum Montenſem Comitem Ducem vel facit, vel confirmat ibid.
Electores contra eum Confœderationes ineunt 17, 654
per Legatos ſe apud Electores excuſat ibid.
Conuentum eorundem ſe inſcio factum improbat, Lanſteinium ab Electoribus Rhenenſibus inuitatur 18, 655
poſt varios Electorum, Principumque Conuentus deponitur, per quos? quæ cauſſa? ibid. 656
electo Ruperto, Electores Principes quidam & Ciuitates ipſi fauent, in primis Sueuicæ 19, 657
Pacem publicam ad decennium conſtituit 20, 658
Balneatores conceſſo priuilegio aliis opificibus æquales facit ibid.
Inſignia Imperii Praga in arcem Carlſteinenſem defert ibid.
Huſſitis fauet, ideo inuiſus ibid.
vitam in Bohemia inglorius ducit, a Sigismundo fratre capitur, quæ cauſſa mortis 21, 659
Vxores 22, 659
VVenceslaus Elector Saxoniæ Aſcanius ſucceſſionem Lüneburgenſem adpetit IX. VI. 27, 636
cum Wenceslao Brabantino de præferendo Enſe Imperiali contendit 30, 638
cum fratris filio de Succeſſione contendit 31, 639
VVenceslaus II. Rex Bohemiæ contra Adolphum Naſſouicum conſpirat IX. II. 6, 540
eius controuerſiæ cum Alberto I. IX. III. 9, 548
VVenceslaus III. Bohemorum Rex eius negotium cum Friderico III. Imp. VII. VI. 12, 458
VVernerus Comes Imperium regit ſub Henrico IV. VI. III. 8, 309
VVernerus Archi-Epiſcopus Moguntinus Rudolphum I. ad Auguſtam dignitatem commendat IX. I. 10, 516
VVerthmenſis Cœnobii Aduocatia Cliuenſibus obuenit IX. V. 6, 581. n. 29
VVeſtenreich quid? Pr. I. 30, 12
VVeſtphalia Ducatus conceditur Philippo Colonienſi Archi-Epiſcopo VII. II. 35, 409
Epiſcopi & Comites Ludouico IV. adhærent, eosdem Priuilegiis idem ornat IX. V. 6, 581
per eam geſta quædam X. IX. 64, 3021
eam Palatinus Elector fruſtra tentat X. X. 6, 3039
Turennii inuaſioni expoſita X. XI. 25, 3082
Iudicii ſecreti Abuſus qui? eos emendat, Fridericus III. Imp. X. II. 7, 724
eiusdem noua Reformatio X. III. 5, 931
VVetterauia ibi ſocietas Leonina initur IX. VII. 8, 650
in eadem Suecorum geſta X. IX. 52, 3013
in eandem Fridericus Mansfeldius irrumpit 74, 3029
in eandem Bernhardus Vinarienſis irrumpit 77, 3031
VVettinenſis Comitatus Rudolpho I. Miſnenſi cedit IX. I. 28, 531. n. 38
VVezlariam Camerale Iudicium transfertur X. XI. 70, 4011

VVicleff (Ioannes) eius libri in Germaniam per Hieronymum Pragenſem adducuntur, ſeguntur ab Io. Huſſo IX. IX. 9, 685
VVido vide *Guido.*
VVigbertus Comes Groicenſis arma capit contra Henricum V. VI. IV. 15, 252
VVibiz a Turcis capitur X. VII. 13, 2020
VVidesbuſs a Monaſterienſi capitur X. XI. 33, 3089
VVildfangiatus Iuris origo Pr. III. 17, 41. n. 84
de eodem Controuerſia inter Palauoum & vicinos X. XI. 15, 3075
Arbitri Compromiſſarii in hac cauſſa conſtituti Galliæ & Sueciæ Reges ibid.
Laudum eorum ib.
VVilhelmina Amalia Vxor Ioſephi X. XII. 39, 4074
VVilhelmus Epiſcopus Traiectenſis a Gregorio VII. excommunicatur VI. III. 27, 322
VVilhelmus Comes Hollandiæ, eius Comitatum Ludouicus IV. Imp. filio ſuo Ludouico concedit IX. V. 33, 613
VVilla Berengarii vxor fit Monialis V. II. 23, 247
VVillegiſus Archi-Epiſcopus Moguntinus magnam in Imperio habet auctoritatem V. IV, 1, 264
VVillius (Emanuel) in Pace Rysuicenſi Imperii Adlegatorum Interpres X. XI. 85, 4021
VVindeck (Eberhardus) Scriptor vitæ Sigismundi Imp. IX. IX. 34, 714. ſq. n. 82
VVindiſchgrazius Comes Ducis Lotharingiæ Reſtitutionem fruſtra quærit a Gallis X. XI. 23, 3030
VVineta Vrbs deſtructa Pr. II. 25, 27. n. 4
VVinsberg occupatur a Conrado III. VII. I. 4, 370
de *VVinsberg* Dominus, Sueuiæ Aduocatus Prouincialis IX. IV. 6, 557
de *VVinzenburg* Comitis Hereditate controuerſia VII. II. 4, 380
VVirbina Caſtrum contra Slauos extruitur VI. I. 10, 242
Wisbadenſis Conuentus d. a. 1474. X. II. 47, 765
Wismaria a Suecis capitur X. IX. 49, 3012
iterum occupatur X. XI. 32, 3089
Dani eam arctius includunt X. XIII. 16, 4086
Witteberga Mauritio traditur X. IV. 78, 1050
Academia a Friderico Sapiente fundata X. III. 2, 924
Wittelsbachius Comes Philippum Imp. interficit VII. IV. 11, 438
proſcribitur & occiditur VII. V. 4, 442
Wittikindus Saxones contra Carolum M. concitat IV. I. 18, 130. 19, 130
Carolo ſe ſubmittit & baptizatur 20, 130
an Rex fuerit? 131. n. 4
eius munimentum reparat Carolus IV. Imp. IX. VI. 34, 641
Wodan Germanorum Mercurius Pr. II. 6, 17. n. 92
Wodans-Tag Dies quis? ibid.
Wolffgangus Guilielmus Palatinus Catholicam Religionem amplectitur X. VIII. 5, 2050
Wolgaſtum Sueci fruſtra obſident X. XI. 37, 3091
Wormatienſis Magna Diæta, dicuntur Comitia a Maximiliano I. conuocata X. III. 5, 928. n. 46
Pax publica ibidem conſtitura ibid.
Wormatienſis Epiſcopus cum Eyſtattenſi de Proedria contendit IX. III. 7, 546. n. 26
Wormatienſe Cameræ Iudicium quando conſtitutum? X. III. 5, 929. n. 54
Wormatia ab Alberto Brandenburgico in poteſtatem redacta X. IV. 95, 1069
eam Galli diruunt X. XI. 66, 4009
Wrangelii geſta per Thuringiam, Haſtiam, Bauariam X. X. 32, 3051
ad Egram Cæſarem Ferdinandum III. adgreditur & ferme capit 35, 3052
Wratislaus Dux Bohemiæ ab Henrico IV. Bohemiæ & Poloniæ præficitur VI. III. 42, 333
Würtenbergici Comites Vdalricus & Eberhardus graues Ciuitatibus Sueuiæ IX. VI. 21, 630
bello petuntur a Carolo IV. ibid.
Aduocatia Sueuiæ ciuitatum ſe abdicare coguntur ibid.
Bona Imperii oppignorata reſtituunt ibid.
Comes Eberhardus infeliciter cum Sueuiæ Ciuitatibus bellum gerit 32, 640
fiunt Duces X. III. 5, 930
Wurtenbergici agri poſſeſſores Ferdinandi I. fiunt beneficiarii X. IV. 51, 1022
Fridericus Inueſtituram quærit, ac ab Auſtriacæ Domus Dominio directo liberatur X. VII. 14, 2022
Würtenbergicus Dux munus Archi-Vexilliferatus prætendit X. XI. 75, 4013
Würzburgicus Epiſcopus Alberto Brandenburgico pecuniæ ſummam pendet X. IV. 40, 1011
Würzburgum Caſtellum Pr. III. 8, 39
Saxones capiunt VI. III. 44, 334
cum inſigni præda a Suecis captum X. IX. 48, 3012
Wurzena ciuitas, in ea Ius collectandi controuerſium inter Frider. El. & Mauritium X. IV. 65, 1036

X.

Xantenſis Compoſitio in cauſa Iuliacenſi X. VIII. 5, 2049
Ximenius (Franciſcus) Regni Hiſpanici Gubernator X. IV. 3, 969

Z.

de *Zabarellis* (Franciſcus) Cardinalis ad cauſſam Huſſi examinandam delegatus IX. IX. 10, 686
Zedut ſ. Ioduite Saxonum Dea, cultus eius vnde Originem ſumſerit? Pr. II. 18, 22. n. 52
Zernebock Deus Slauorum Pr. II. 23, 25
Ziegenhainenſem Comitatum ſibi vindicare conatur Fridericus III. Imp. tanquam Feudum Imperii apertum X. II. 58, 776
Zipenſis Comes Vngariæ, Regnum adfectat X. III. 21, 947
Terra ab Heiſtero recuperatur X. XII. 36, 4072
Ziska (Ioannes) Huſſitarum Dux eius geſta IX. IX. 18, 700. 19, 700. 20, 701
magnificis promiſſis tentatur a Sigismundo Imp. an adnuerit? 21, 702
moritur, quæ de ſepultura diſpoſuerit? ibid.
Zizenberg collis, vbi? vnde nomen? Pr. II. 19, 23. n. 58
Zobelius (Melchior) Epiſcopus Wurzburgenſis a quindecim ſicariis trucidatur X. V. 9, 1087
cædis cauſſa & auctor quis? ibid.
Zabor Comes Suecis traditur X. XII. 15, 4058
a *Zollern* (Eitel Fridericus) Comes Iudicii Cameralis primus Præſes X. III. 5, 929. n. 55
Zolnockium recuperatur X. XII. 36, 4072
Zvantewithus præcipuus Slauorum Deus Pr. II. 22, 24
eius forma, ſacerdotes eius maxime honorati ibid.
S. Vitus ſub eo cultus ibid. 25
Zvvickauia Ciuitas Imperialis IX. III. 11, 549
Zutibure Deus Slauorum Pr. II. 23, 25
Zutphania Comitatus Burgundiæ quomodo acceſſerit? X. II. 44, 759
Zvvendibaldus Carolo M. regnum ſuum tradit IV. VII. 9, 191
Zvvendebaldus ab Arnolpho in ordinem redigitur IV. VIII. 3, 202
cedit ipſi Arnolphus regnum Bohemiæ ibid.
Zvvingenbergenſis controuerſia d. an. 1726. X. XIII. 57, 4118
Zvvingerianum caſtellum ſuperatur X. XI. 33, 3090
de *Zvveybrücken* Comites Adolpho Naſſouio ſe opponunt IX. II. 3, 537. n. 19
Zvvinglius apud Heluetos Samſoni Mediolanenſi Franciſcano, Indulgentias vendenti ſeſe opponit, vnde Reformationis Helueticæ initia X. IV. 12, 981
Zvvingliani & aliæ Sectæ, ab Auguſtana Confeſſione ſeparantur X. V. 7, 1086

ADDENDA ET EMENDANDA.

AD PROLEGOMENA *Sect. I. §. V.* de Germanorum prima origine, & an etiam ante diluuium Germania fuerit inhabitata, diſputas LVDEWIG *Vorbereitung Würtzburg. Geſchichtſchreiber pag. 4. ſeq.*

Ad PROLEGOMENA *Sect. I. §. XIV.* Varia de Diſpargo coniectatur IO. GEORGIVS ECCARDVS *ad L. Salicam p.* 5. dum ita ſcribit: *Wirogeue autem pagus extenſus fuit inter Saloghene & Windoghene, in utraque Werralripa, ubi poſtea partim Comitatus Hennebergicus exſurrexit. Finibus Thuringiæ comprehenſum fuiſſe veroſimile eſt. In eodem hoc pago, ut & hæc obiter addam, Diſpargum Clodionis Regis ſedem, a Gregorio Turonenſi commemoratam, ſtetiſſe, conicias. Iis enim, qui apud Turonenſem pro Toringia, Tongria legunt, vetuſtiſſimi Codices repugnant, a Ruinardo conſulti. Unde neque Dieſta vel Dieſthemium Brabantiæ, neque Duisburgum Cliviæ, neque Doesburgum Zutphaniæ, multominus Deſenberga Weſtphaliæ huc quadrant, licet magni nominis autores in ea loca inclinaverint apud* SAGITTARIVM *in Antiq. Regni Thuringici lib. II. cap. 2. videndi.* BROWERVS *etiam nullis argumentis iuvatur dum Dietesburgum Sylvæ Buchoniæ olim Diſpargum fuiſſe, coniicit. Gregorius dicit, illud ſitum fuiſſe in termino Toringorum, hoc eſt, fuiſſe finibus Thuringorum incluſum, ita enim vocem termini in inferioris latinitatis authoribus vſurpatum eſſe, vel ex locis a Cangio adductis apparet. Wirogeue autem ſive Werrogau, ut diximus, ad Thuringiam pertinuit. Et invenit in eius tractu Ioh. Wilh. Dietmarus notabilia admodum Diſpargi veſtigia, quæ in Programmate anno MDCCIX. publicato, eruditis indicavit. Si, inquit, & mihi conicere licitum eſt, dicerem, apud Turonenſem intelligi Diſpargum, die Diſpurg, in Hennebergia ſitum. Eſt mons altiſſimus longe lateque conſpicuus, in cacumine magnam planitiem, raris arboribus continet, lateribus inhærent nemora, radices circumiacent agri culti cum vicis & pagis Helmertshauſen, Wohlmuthhauſen, Erbenhauſen, Aſchenhauſen, Oberkatza. A ſylva Thuringiaca diſtat tertio lapide interiectis urbibus Schmalcaldia, Waſunga, aliisque & amne Vierra. Hunc montem Caſtello ornatum fuiſſe probabile reddit non tam rumor accolentium, ex quibus quidam ſecundum maiorum tradita locum putei monſtrare volunt, quam genus vocis: non enim vocatur der Dieſsberg, ſed die Diſpurg, Conſilio autem, non ſermonis vitio in fœminino genere pronunciatur. Nam alii montes illius regionis vocantur, der Hirſchberg, der Windsberg, der Wolfsberg &c. contra montes, ubi arces vel olim fuerunt vel hodie ſunt, dicuntur v. g. in Oberkatza die Burg, die Helmerswort & haud procul ab Oſtheim die Lichtenburg. Huic autem ſententiæ, cum nomen & ſitus congruant, ego meum calculum lubens adiicio.*

Ad PROLEG. *Sect. I. §. XX.* Licet a Germanis ipſis hoc nomen fuiſſe ortum, velit CLVVERVS *Germania Ant. lib. II. c. V.* Adde LVDEWIG *Vorbereitung Würtzburg. Geſchichtſchreiber p. 9.*

Ad §. XXIX. Teutonum nomen AVENTINVS *Annal. Boiorum lib. V.* ſub initium a Saxonicis Impp. primum ortum fuiſſe autumat, ſcribens: *Cimbrorum Teutonumque ſobolem eſſe reperio. Habitarunt ad ceruicem peninſulæ Cimbricæ, pulſos a Danis eſſe volunt, ad Albisque oſtia utrinque. Quamobrem ſicut a Regibus Franciæ oriundis, Franci, & Germania Francica dicta fuit, ita ab Imperatoribus Saxoniæ progenitis, a Teutonis originem trahentibus, Teutones nuncupantur, & nationis nomen, non gentis, paulatim eualuit. Apud rerum ſcriptores Teutonicarum regnum Franco ſucceſſiſſe; & in iure pontificio Ottonem tertium Teutonum primum regem, hoc eſt, Saxonum.* Sed perperam, cum Teutonum nomen longe fuerit antiquius. De lingua Theotiſca adde ECCAROVM *ad L. Salicam p. 38.*

Ad §. XXXIII. de finibus Germaniæ prolixe LVDEWIG *p. 13. ſeq.*

Ad PROLEG. *§. XXXV. n.* 69. Trans-Rhenanorum etiam mentionem facit TACITVS *IV. Hiſt. c. LXXVI.* ſcribens: *Ciuilis dicitur opperiendas Transrhenanorum gentes cenſuiſſe.* Huius diuiſionis etiam adhuc mentionem facit CLAVDIVS MAMERTINVS *Genethl. Maximiliani c. VII. & c. XVI.* Adde Perill. HENRICVM a BÜNAV *teutſche Reichs Hiſtorie lib. I. c. I.*

Ad n. 70. Hinc Viſellius Varro TACITO *Ann. III. c. XLI.* inferioris Germaniæ legatus dicitur. Idem *Auct. lib. IV. c. XLI. LXXIII.* ait: *quod ubi L. Apronio inferioris Germaniæ Proprætori cognitum, vexilla legionum e ſuperiore prouincia, peditumque & equitum auxiliarium delectos acciuit; ac ſimul utrumque exercitum Rheno devectum, Friſiis intulit.* Eadem diuiſio etiam poſteriori ætate fuit cognita. SVETONIVS enim *Vitellio c. VII.* ait: *a Gallia in inferiorem Germaniam contra opinionem miſſus.* Idem *Domitiano c. VI. Bellum ciuile, motum a L. Antonio, ſuperioris Germaniæ Præſide, confecit abſens felicitate mira.* Hinc, dum in Marmoribus antiquis duarum Germaniarum vel utriusque Germaniæ fit mentio, hæc ipſa Superior atque Inferior intelligitur. Talis Inſcriptio occurrit apud GRVTERVM *p. 373. n. 1.* PROC. A RATIONIBVS PROVINCIARVM BELGICAE ET DVARVM GERMANIAE. Et *p. 481. n. 4.* PROCVR. PROVINC. BELGICAE ET VTRIVSQVE GERMANIAE. Adde IO. PETRI a LVDEWIG *Vorbereitung Würtzburg. Geſchichtſchreiber cap. I. p.* 18. 19. & potiſſimum *cap. II. p. 22. ſqq.*

Ad *Prolegomena Sect. II. §. XI.* de Beleno, aliisque diis PETRVS PITHOEVS *Adverſ. Subceſ. lib. I. c. III. IV.*

§. XXXII. Adde PETRVM PITHOEVM *e. l. c. V.*

Ad *Proleg. Sect. III. §. 2. n. 3.* Potiores Germaniæ populos, horumque regiones determinat LVDEWIG *c. l. cap. II. p. 26. ſqq.* Adde etiam Caput Tertium & Perill. HENRICVM a BÜNAV *teutſcher Reichs Hiſtorie p. I. lib. I.*

§. III. de Centenariis prolixe ECCARD *ad L. Salicam p. 87.*

Ad *Periodum IV.* S. *I. §. II.* Genealogia Caroli M. nectitur in d'ACHERY *Spicilegio Tom. II. p.* 492.

Ad *Periodum IV. Sect. I. §. XXVII.* IO. SCHILTERI *Tomo ſecundo Antiquitatum Teutonicarum* inſertus eſt STRICKERI *Rhytmus antiquus Germanicus de Caroli M. expeditione, Hiſpanice, tunc primum* luce publica donatus, Romanenſium more conſcriptus. Subiectum eſt *Anonymi Fragmentum de Bello Caroli M. contra Saracenos, verſibus antiquis Germanicis conſtans, notis Schilteri illuſtratum.*

Ad *Periodum IV.* S. *II. §. VIII.* In Chronico Beſuenſi apud d'ACHERY *Spicilegio Tom. II. p.* 405. occurrit etiam diploma, dicto Monaſterio conceſſum, cum hoc titulo: *Hludowicus & Hlotarius diuina ordinante prouidentia Imperatores Auguſti.*

§. XXIII. CHRONICON CENTVLENSE ſiue S. Richarii apud d'ACHERY *Tom. II. p.* 313. hanc diuiſionem tali ratione deſcribit: *poſt illud, quod ſupra*

diximus, cruentiſſimum prælium, pace inter fratres facta, diuiſerunt ſibi ipſi Francorum Imperium. Et Lotharius quidem accepit Regnum Romanorum, & totam Italiam, & partem Franciæ Orientalem, quæ ab eodem mutuato nomine Hlotharingia vocatur, totamque Prouinciam. Porro hic Hlotharius ante patris ſui obitum decem & octo annos unctus fuerat ad Imperatorem. Hludouicus vero præter Noricam, quam habebat, tenuit Alemanniam, Toringiam, Auſtraſiam, Saxoniam, Hunorumque Regnum. Karolus vero medietatem Franciæ ab Occidente, & totam Neuſtriam, Britanniam, & maximam partem Burgundiæ, Gothiam, Guaſconiam & Aquitaniam.

Ad *Period. IV. Sect. VII. §. VII.* de his contra Raſticen, eiusdemque filium Zuentibaldum bellis atque victoriis ANNALES FVLDENSES *ad an.* 869. *Menſe vero Auguſto Rex Hludouicus collectis copiis in tres partes diuiſit exercitum. Aequiuocum ſuum cum Thuringis & Saxonibus ad comprimendam Sorabum audaciam deſtinauit: Baiuarios vero Karlmanno in adiutorium fore præcepit, contra Zuentibaldum nepotem Raſtici dimicare volentem: Ipſe autem Francos & Alamannos ſecum retinuit aduerſus Raſtizen pugnaturus. Cumque iam proficiſcendum eſſet, ægrotare cœpit. Vnde neceſſitate compulſus, Carolum filiorum ſuorum vltimum eidem exercitui præfecit. Domino exitum rei commendans. Qui, dum cum exercitu ſibi commiſſo in illam ineffabilem Raſticii munitionem, & omnibus antiquiſſimis diſſimilem veniſſet, diuino auxilio fretus, omnia mœnia regionis illius cremauit incendio, & abſcondita quæque in ſiluis vel defoſſa in agris reperiens, cum ſuis diripuit, omnesque ſibi congredientes fugere compulit vel interfecit. Nec minus Carlmanno regnum Zuentibaldi, nepotis Raſtici, igne & gladio depopulatur, vaſtataque omni regione Carlus & Carlmannus fratres conueniunt, de victoria ſibi cælitus data gratulantes.* Pergunt Annales atque tradunt, qua ratione Zuentibaldus ſe Carlmanno vna cum Regno ſuo tradiderit ad a. 870. ſcribentes: *Zuentibald nepos Raſtici propriis vtilitatibus conſulens, ſe Carlmanno vna cum regno, quod tenebat, tradidit. Vnde Raſtiz vehementer iratus, nepoti occulte poſuit inſidias & eum in conuiuio nihil mali ſuſpicatum, iugulare diſponit, ſed gratia Dei a periculo mortis liberatus eſt. Nam antequam illi, qui eum necaturi erant, domum intrarent, ſurrexit de loco conuiuii, annuente ſibi quodam eiusdem fraudis conſcio; & quaſi cum falconibus ludum exercens, præparatus deuitauit inſidias. Raſtiz autem videns denudatum conſilium ſuum, nepotem cum militibus quaſi comprehenſurus inſequitur: ſed iuſto iudicio Dei captus eſt laqueo, quem tetendit: Nam ab eodem nepote ſuo comprehenditur, ligatur & Karlmanno præſentatur, a quo ſub militibus illum ne elaberetur obſeruantibus, in Baioariam miſſus, vsque ad præſentiam Regis ſeruandus in ergaſtulum retruditur. Carlmannus vero regnum illius nullo reſiſtente ingreſſus, cunctas ciuitates & caſtella in deditionem accepit, & ordinato regno atque per ſuos diſpoſito, ditatusque gaza regia reuertitur.* Pergunt Annales ad a. 871. *Zuentibald nepos Raſtici apud Carlmannum infidelitatis crimine inſimulatus, in cuſtodiam miſſus eſt.* Pergunt dicti Annales: *Interea Zuentibald cum nullus crimina, quæ ei obiecta fuerant, probare potuiſſet, a Carolomanno dimiſſus, & muneribus regiis honoratus in regnum ſuum redit, ducens ſecum Carlmanni exercitum, quaſi Sclagamarum expugnaturus, ſic enim per dolum Carlmanno promiſerat, ſi ei ad patriam reditus concederetur. Sed ſicut ſolet incautos & de ſe præſumentes ſequi ignominia, ſic illi contigit exercitui. Nam Zuentibald cæteris caſtra metantibus, vrbem antiquam Raſtizi ingreſſus eſt ſtatimque Sclauiſco more fidem mentitus, & iuramenti ſui oblitus, non ad expugnandum Sclagamarum, ſed ad vleiſcendam contumeliam a Carlmanno ſibi illatam vires ſtudiumque conuertit. Denique Baioarios nihil mali ſuſpicantes, & minus ſe obſeruantes, cum magno exercitu in caſtris aggreſſus eſt, & multos ex eis viuos comprehendit, cæteris pene omnibus occiſis, exceptis his, qui prius ſe prudenter de caſtris ſubtraxerant, omnisque Noricorum lætitia de multis retro Victoriis conuerſa eſt in luctum & lamentationem. Quibus auditis Carlmannus de exercitus ſui interitu nimium conſternatus eſt, & neceſſitate compulſus omnes obſides, qui in ſuo regno erant, iuſſit colligi, & Zuentibaldo reddi; vixque vnum virum nomine Ratbodonem inde ſeminecem recepit.*

Vlterius dicti Annales ad a. 872. *Sed cum Carlmannus cædes & incendia in Marahenſibus exercuiſſet, Zuentibald miſſo clam exercitu copioſo, Baioarios, qui ad tuendas naues in littore Hiſtri fluminis relicti fuerunt, occupauit, & alios occidit, alios necauit in flumine, alios vero duxit captiuos; nullusque inde niſi Embrico Radasbonæ ciuitatis epiſcopus, cum paucis euaſit.* Qua ratione vero de facienda iterum ſubiectione Zuentibaldus legatos miſerit, iidem Annales docent ad a. 873. *Quidam etiam de Alamannia nomine Berthrammus, qui ſuperiori anno in Marahenſibus Sclauis fuerat comprehenſus, a Zuentibaldo dimiſſus, venit ad Regem, & legationem ſibi ab eodem duce iniunctam retulit, ſicut prius iuramento conſtrictus, ſe facturum eſſe pollicitus eſt.* Ipſa etiam ſubiectio poſtmodum a. 874. fuit inſecuta, de qua dicti Annales. *Indeque rediens cum Karlmanno & Hludouuico filiis ſuis in Villa Foraheim locutus eſt, ibique legatos Zuentibaldi pacem petentes & fidelitatem promittentes ſuſcepit. Cuius legationis princeps erat Iohannes presbyter de Venetiis, qui etiam, ut ei Rex omni ambiguitate remota crederet, quicquid verbis dicebat, ſacramento firmabat, videlicet ut Zuentibald Regi fidelis permaneret cunctis diebus vitæ ſuæ, & cenſum a Rege conſtitutum per annos ſingulos ſolueret, ſi ei tantummodo quiete & pacifice a Rege viuere concederetur. Behemorum quoque nuntios Rex audiuit & abſoluit, & poſt hæc in Baioariam ſe recepit.* Adde GVNDLINGIANA *p. XI. p.* 46. vbi varia ſingularia de magno Regno Marahenſi occurrunt.

Ad Period. IV. Sect. II. §. XVIII. ERM. NIGELLI, Albatis, vt videtur, Anianenſis, & AVCTORIS SYNCHRONI *de rebus geſtis Ludouici die Auguſti ab a. 781. ad* 826. *Carmen elegiacum* ex vetuſtiſſimo Codice Bibliothecæ Cæſareæ primus rerum Italicarum Scriptoribus inſeruit MVRATORIVS *Tom II. p. II. p.* 1.

Ad Period. IV. Sect. V. §. IV. n. 29. Auctiora huius Acta Concilii Ticinenſis ex Mſcto Bibliothecæ Ambroſianæ edidit IOSEPHVS ANTONIVS SAXIVS, eius Bibliothecæ præfectus, eademque Scriptoribus Rerum Italicarum Tomo II. p. II. p. 141. inſeruit.

Ad Period. IV. Sect. VII. §. XVII. *Ἐπινίκιον Rhytmo Teutonico Ludouico Regi acclamatum, cum Normannos viciſſet, ex Codice Mſcto Monaſterii Elnonenſis, S. S. Amandi in Belgio* primus edidit IO. SCHILTERVS interpretatione latina, & commentatione Hiſtorica illuſtrauit, quod poſtea Tomo ſecundo ipſius Antiquitatum Teutonicarum fuit inſertum.

§. XVIII. n. 68. pro §. XII. lege XVI.

Ad Period. IV. Sect. VIII. §. II. qua ratione Galli cum conſenſu Arnolphi Imp. Odonem Regem conſtituerint, vberius tradit WITTICHINDVS *lib. I. Annalium p.* 637. ſcribens: *Lotharius enim erat filius Lothowici Imperatoris a Magno Carolo nati: huic erant fratres Carolus & Ludouicus. Carolo Aquitaniæ & Waſconorum ceſſere regiones, terminum habens ab occidente Barcinonam Hiſpaniæ vrbem: ab Aquilone Britannicum mare: & ad meridiem iuga Alpium; ad orientem vero Moſam fluuium. Inter Moſam vero fluuium & Rhenum Lothario regnum ceſſit. Lothowico autem a Rheno vſque ad fines Illyrici & Pannoniæ, ad oram alii Oderam quoque fluuium & terminos Danorum imperium erat.*

Sub

Sub his fratribus bellum famoſum actum eſt in ſou-nuith, ante quam hac diuiſio regni fieret. Poſtea vero facta inuiolabiliter manſit, quouſque iure hereditario hac regna omnia cederent Carolo huius Lodouici proauo, de quo ſupra mentionem fecimus. Hinc quidam ex orientalibus Francis audiens, nomine Odo, vir fortis & prudens, egitque conſilio ſuo, ut eum Danis bene pugnaretur, qui iam multis annis Caroli regnum vexabant, vnaque die ex eis ad centum millia caderentur. Ex hoc ille Odo clarus & inſignis habitus, & a Rege ſecundus ſignificatus; cum ad eum venerit vno tantum ſeruulo comite contentus. Moriens autem Carolus iuſſit Odonem memorem beneficii ſui fore, & miſericordiam ſibi praſtitam, filio, ſi naſceretur, non negaret. Nam filius ei tunc non erat, ſed regina pragnans fuit, cumque poſt mortem patris filius naſceretur, Odo eum & regno pariter & nomine paterno declarauit. Sed Arnulfus Imperator, qui Seniorem Carolum Germania expulit, poſt mortem eius omne regnum ipſius ſibi vendicauit. Huic Odo diadema & ſceptrum & catera regalia ornamenta obtulit, imperiumque domini ſui gratia Imperatoris Arnulfi obtinuit, vnde vsque hodie certamen eſt de regno Carolorum ſtirpi & poſteris Odonis, concertatio quoque regibus Carolorum & orientalium Francorum ſuper regno Lotharii. Ob quod Henricus rex mouit Caſtra contra Carolum eiusque ſapius fudit exercitum, inuiſque virum fortem fortuna. Nam Hugo, cuius pater Rodbertus filius Odonis ab exercitu Caroli occiſus eſt; miſit, & dolo eum cepit poſuitque in cuſtodia publica, donec vitam finiret.

§. III. fin. Quare in diplomate Eccleſiæ Traiectenſi a. 890. conceſſo, hoc titulo vtitur. *Zuentibaldus gratia diuina Rex* apud GVIL. HEDAM *Hiſt. Traiectenſi p.* 63.

§. VI. de morte Arnolphi Hatto Moguntinus, Archiepiſcopus ad Ioannem IX. papam ſic ſcribit apud GOLDASTVM *de Regno Bohemiæ p.* 4. & BOHVSLAVM BALBINVM Miſcellaneis Regni Bohemici, *veſtra clementia innoteſcimus, ſeniorem noſtrum Arnolphum Imperatorem de huius vita exilio migraſſe. Sed quod, quam diu in hoc mundo ſubſiſtimus, per incerta ferimur neſcientes, vbi quorundam anima poſt hanc lucem manſionem recipiant, veſtris quaſi prouoluti veſtigiis ſubnixe poſcimus, ut animam ipſius veſtra authoritatis poteſtate a vinculis peccatorum abſoluatis, quia quacunque ſolueritis ſuper terram erunt ſoluta in cælo. Tali vero Domino Rectore & gubernatore amiſſo in noſtris partibus vacillauit nauis Eccleſia. Quem regem eligeres, paruo tempore inſtia manſit: & quia timor magnus aderat, ne ſolidum regnum in partes ſe ſcinderet, diuino, ut credimus, inſtinctu factum eſt, ut filius ſenioris noſtri quamuis paruiſſimus, communi conſilio Principum & totius populi conſenſu in Regem eleuaretur, & quia Reges Francorum ſemper ex vno genere procedebant, maluimus priſtinum morem ſeruare, quam noua inſtitutione inſidere.*

Ad Period. V. Sect. I. §. V. de Widone, Italiæ Rege. Synodus Ticinenſis pro electione ſeu confirmatione Widonis in Regem Italiæ inſerta eſt MVRATORII *Scriptoribus Rerum Italicarum Tom. II. p. I. p.* 416. Ibidem etiam reperitur Widonis Præceptum pro Monaſterio S. Mariæ Theodotæ Ticinenſis.

§. VI. Qua ratione etiam Henricus Iuſtitiam exerceri fecerit apud Lotharienſes, docet FRODORADVS *ad a.* 926. ſcribens: *Ebrardus TransRhenenſis in regnum Lotharii mittitur ab Henrico, Iuſtitiam faciendi cauſſa, & Lotharienſes inter ſe pace conſociat.* HERMANNVS CONTRACTVS *Contin. Regionis ad an.* 931.

§. VIII. Eundem Henricum etiam a. 927. Hunnos ad Tremoniam fudiſſe, docet IO. GEORG IOCH *de Synodo Tremonienſi §. XV.* Prope eandem vrbem adhuc monſtratur *die Hunentrancke* & *die Streitheyde*, varia etiam arma antiqua ibidem effodiuntur.

Ad. Period. V. Sect. II. §. XX. n. 7. Adde AVCTOREM ANONYMVM *Vitæ Mathildis cap. I. II.* apud MVRATORIVM *Script. Rer. Ital. Tom. V. p.* 389.

§. XXI. n. 13. Adde dictum AVCTOREM ANONYMVM *cap. III.*

Sect. III. §. V. Optime hoc negotium deſcribit RICHARDVS WASSENBVRG *Antiquitatibus Gallo-Belgicis* ſcribens: *Imperator Otto II, filios Reginerii quondam Montis Hannonia Comitis paterna ditione pene per Brunonem Archiepiſcopum Colonienſem & Ducem regni Lotharii pridem exutos, affinitate atque opibus Regum Occidentalis Francia ſubnixos, agre quieſcere poſſe nomen etiam regni Lotharii, quod occidentalis Francia Reges, Caroli magni adhuc poſteritas, auito iure ſibi vendicabant perpetuam diſſidiorum fomitem fore aſtimans; atque ideo penitus delere conſultum ducens, Reginerii filiis paternam ditionem inter Scaldem & Moſam reſtituit. Carolo vero Lotharii regis fratri (mater eorum Gerberga fuit Imperatoris Ottonis magni ſoror, primum Giſelberti Ducis, poſtea Ludouici occidentalis Francia Regis vxor) regionem, quam ſuo iure dotalitio Gerberga mater tanquam Giſelberti quondam Ducis hareditatem poſſederat, nimirum inter Moſam & Rhenum flumina, circa vrbes Metim, Tullum, Nanceium, & Alſatia confinia cum titulo Ducatus Lotharingia tribuit, redditis in idem nomen prafecturis locisque, qua Carolus iam tum ſuo iure hareditario tenebat, nempe Bruxellas totumque tractum finitimum, vbi nunc Brabantia. Diſtincta tamen iuxta ſitum ipſa appellatio: ſiquidem prior regio ſuperior Lotharingia dicta eſt, altera inferior.*

Sect. V. §. II. Vide etiam GVNDLINGIANA *p. XVII. p.* 272.

Ad Period. VI. Sect. III. §. XVI. n. 83. Cardinalis Arragonius apud MVRATORIVM *Script. Rer. Ital. Tom. III. p.* 304. dicit, Hildebrandum Imp. conſenſum ſtatim impetraſſe.

§. XXVII. PANDVLPHVS PISANVS Vita Gregorii VII. apud MVRATORIVM *Script. Rer. Ital. Tom. III. p.* 305. *Quid vero mali commiſerit, quas facultates compoſuerit, quam diſcordiam inter Regnum & Sacerdotium fecerit, & ad vltimum ſuo inſtinctu vsque in finem perduxerit, in ſequentibus, prout melius potero, explicare curabo.*

§. XXXI. De his vberius PANDVLPHVS PISANVS, apud MVRATORIVM *Tom. III. p.* 307.

n. 43. de Bonifacio Mathildis Patre, & Beatrice, Matre, fama Comitiſſæ Mathildæ, eiusdemdemque Maritis, AVCTOR ANONYMVS *Vita Mathildis c. V. VI. VII.* apud MVRATORIVM *Tom. V. p.* 391.

n. 45. de Imp. ſubmiſſione, Canuſii facta, dictus AVCTOR ANONYMVS *c. VIII.*

§. XXXIII. Qua ratione Rudolphus Sueuus omne hæreditarium ius in Imperio Romano-Germanico abnegauerit, docet PAVLVS BERNRIEDENSIS in vita Gregorii VII. c. XXXIX. ſcribens: *Principes itaque Regni, ut liberi homines Rudolphum Ducem Sueuorum, fruſtra multum renitentem, fruſtraque vel vnius hora inducias ad conſulendum petentem, Regia dignitate ſublimauerunt, virum ſane in humilitate pracipuum, Regio honori, atate, & moribus idoneum; eique ſe debito fidelitatis ſacramento ſubdiderunt, qui vtique regnum, non ut proprium, ſed pro diſpoſitione ſibi creditum reputans, omne hereditarium ius in eo repudiauit, & vel filio ſuo ſe hoc adoptaturum fore penitus abnegauit: iuſtiſſime in arbitrio Principum eſſe decernens, ut poſt mortem eius libere, non magis filium eius, quam alium eligerent, niſi quem ad id culminis atate & morum grauitate dignum inueniſſent. Hunc igitur Rudolphum tam legitime electum, Archiepiſcopi Moguntinus & Magdeburgenſis cum eorum ſuffraganeis, Legatis ſedis Apoſtolica praſentibus & Regni Principibus regali inunctione conſecrarunt. Electus eſt autem ab Archiepiſcopis, Epiſcopis, Ducibus, Comitibus, maioribus*

atque minoribus in conuentu apud Forcheim A. Dominica incarnationis MLXXVII. anno IV. venerabilis Papa Gregorii in hoc nomine ſeptimi, indictione XV. Idibus Martii. Poſtea die duodecimo apud Moguntiam conſecratus eſt, id eſt VII. Kal. April. vbi tunc medium quadrageſima occurrit.

§. XXXVIII. de Gothofredo Bullionæo vulnus Rudolpho Sueuo infligente GVILIELMVS TYRIVS *Hiſt. B. Sacri lib. IV. p. 766. Saxonum populus, inter Germanicas nationes ferocisſimus, Romani Imperii iuga ferre detrectans & liberioribus habenis excuſſa diſciplina regnia, vagari cupiens, a domino Imperatore Henrico defecerat: inque ſua adeo erat obſtinatus proteruia, ut contra prædictum Auguſtum, regem ſibi crearet quendam comitem Radulphum nomine, virum nobilem de eodem Populo. Hac iniuria permotus Imperator vniuerſos Imperii Principes ad ſe generaliter fecit euocari. Quibus ante ſe conſiſtentis, iniuriam omnibus tamen notam, pandit, ad vltionem inuitat. Illi vero omnes Imperii gloriam æmulantes & Saxonum enorme delictum nimis ægre ferentes certatim ſe ipſos exponunt: vires compromittunt; non eſſe diſſimulandam tantam contra Romanum imperium aſſerunt iniuriam, ſed plectendum morte tam piaculare flagitium, & læſæ crimen Maieſtatis, vltore gladio feriendam decernunt. Ex condicto igitur, & domini Imperatoris mandato ad locum deſtinatum, die præfixa, infinita millia ſecum trahentes, adſunt de vniuerſis imperii finibus tam Eccleſiaſtici, quam cæteri Principes, Saxonum regionem violenter ingreſſuri, & exacturi de tantis iniuriis vindictam. Cumque congreſſionis dies immineret, & ordinatis legionibus vterque exercitus in procinctu ſe haberet præliandi, conuocatis ad ſe principibus Imperator, quærit, cui tute poſſit imperiale committere vexillum, & tantorum exercituum conſtituere primicerium? cui de communi conſilio datum eſt reſponſum: Dominum ducem Lotharingiæ Godefridum præ omnibus ad id oneris idoneum & ſufficientem eſſe. Cui, tanquam viro a tot millibus electo, & ſingulariter omnium iudicio excellenti, tradidit Aquilam multum inuito & renitenti. Contigit autem illa die, quod confligentibus inter ſe hinc inde exercitibus, & hoſtiliter nimis ad inuicem gladiis inſtantibus, Dux cum Aquila præcedens Imperatorem, verſus aciem, cui præerat pſeudo rex Radulphus, contendens illuc aciem, cui praerat Imperator, direxit: ad quam perueniens confracta & diſſoluta acie Regis, præſente Imperatore & de Principibus aliquot, vexillum, quod geſtabat, Regi per vitalia pectoris immerſit, & eo transuerberato, ad terram deiecit exanimem: denuo ſignum, licet cruentatum, erigens Imperiale. Videntes autem Saxones, regem ſuum defeciſſe, defecerunt & ipſi, domino Imperatori ſe dedentes, & ſatisfactione iniuncta pro delicti modo, receptis munitionibus & obſidibus, quorum interuentu ſe obligauerunt, ne aliquando ſimile attentarent, in gratiam reuerſi ſunt. Hæc autem idcirco interſeruimus, ut quantus eſſet apud maximos orbis terrarum Principes hic, de quo agimus, vir inclytus, inſinuetur.*

§. *XLVI.* Adde AVCTOREM ANONYMVM *Vita Mathildis* apud MVRATORIVM *Tom. V. p.* 394.

§. XLVII. n. 90. dictus Auctor *c. l. p.* 395.

Sect. IV. §. V. pro *Paſchali I.* leg. *Paſchali II.* De huius Papæ compoſitione cum Henrico V. Imp. CARD. ARRAGONII *Vita Paſchalis II.* apud MVRATORIVM *Tom. 3. p.* 360. Adde LANDVLPHVM MEDIOLANENSEM *Hiſt. Mediolaneuſi c. XVIII.* apud MVRATORIVM *Tom. V. p.* 488. HARDVINVM *Tom. VI. Concil. p. II.* & 10. ADOLPHVM HARTMANNVM *Vita Paſchalis II.* qui hanc controuerſiam exponit vberius.

§. VII. de Mathilde ſedem Romanam hæredem ſcribente AVCTOR ANONYMVS *Vita Mathildis* apud MVRATORIVM *Script. Rer. Ital. Tom. V. p.* 397. *c. XVIII. Hæc etiam comitiſſa, ut ſcribitur in Chronicis, cum ampliſſimis abundaret poſſeſſionibus, & filio hærede careret, totum Patrimonium ſuum ſuper altare S. Petri obtulit, & Dei Eccleſiam ſanctumque Petrum ſibi fecit hæredem. Quod Patrimonium hodie dicitur Patrimonium S. Petri, quod eſt a Radicaſano ad Cenarum.*

§. VIII. de Gregorio VIII. ſedi Romanæ impoſito LANDVLPHVS *Hiſt. Mediol. c. XXXIII.* apud MVRATORIVM *Script. Rer. Ital. Tom. V. p.* 502.

§. X. de compoſitione Henrici V. Imp. cum Calixto II. CARDINALIS ARRAGONIVS *Tom. III. p.* 420.

Sect. V. §. II. Lotharii electionem per omnes Principes fuiſſe factam, ſatis nos docet ORDARICVS VITALIS *ad a.* 1125. ſcribens: *Eodem anno in hebdomada Pentecoſtes Henricus V. Imperator mortuus eſt, & Spiræ Metropoli Germaniæ ſepultus eſt. Imperii vero inſignia moriens Cæſar imperatrici Mathildi dimiſit, quibus poſtmodum, quia nulla Soboles illi ſuperſuit, Lotharius Dux Saxonum generali plebis Edicto inthronizatus ſucceſſit. Moguntinus enim Archiepiſcopus* (Adalbertus) *qui potentia & ſtrenuitate pollebat, prouidentiaque ſua ne ſciſma vel inordinata ſurreptio imperii fieret, præcauebat, Epiſcopos & proceres totius regni cum exercitibus ſuis conuocauit, cum quibus vna collectis de imperatore conſtituendo tractauit. Inſignia ſiquidem ab Imperatrice procurauerat ornamenta Imperii, antequam de tanto præſumſiſſet negotio fari. Excellentiſſimi, inquit, Barones, qui adſiſtitis in hac planicie, me, quæſo, ſolertes audite, & prudenter intendentes his, quæ dicam, obedite. Pro commoditate omnium veſtrum, & plurimorum, qui non adſunt, laboro, & nocte dieque anxius cogito. Multis ſermonibus hic modo non opus eſt. Bene noſtis, Imperator noſter ſine prole defunctus eſt. Cui Deo fidelis & deuotus, Eccleſiæque filius vtiliſſimus ſucceſſor ſapienter inquirendus eſt.* Non igitur eſt, ut VVelberto adſentiamur, qui Lotharium ſaltim per primates fuiſſe electum, ſcribit: *mortuo Henrico Rege valde multi Principes ex toto regno congregati ſunt in Moguntinenſi vrbe, vbi de Electione noui Regis magnus erat tractatus. Initio in magna curia collecti erant omnes, qui ibi fuerunt, ſeculares & ſpirituales principes, quorum plerique nude & ſimpliciter nominabant, quem optabant per alios colligi, & tamen ipſi non eligebant, quia non habebant voces ſuffragiorum realium. Cum igitur nominauerunt Lutherarium, dixerunt: huic promti ſumus obedire; ſi vos eum inthronizabitis in Regnum, veſtris annuentibus votis ac beneplacito nulla diſcordia erit. Pauci autem ſpirituales & temporales primates, examinantes perſonam Lutherarii & bellicoſa facta, & merita erga Chriſti ſeruos & vniuerſam Eccleſiam eum votiue elegerunt, cum eum magnopere commendaſſet, Albertus Epiſcopus Moguntinus, magnates Sueuorum capitali odio perſequebatur. Alii Principes, qui nulla dabant ſuffragia, libenter eum amplexati ſunt ſuo fauore & habuerunt eum pro Rege.* Qua ratione vero Legati pro Imp. confirmando Romam fuerint miſſi, docet OODERCHINVS *ad an.* 1123. & quidem Gerhardus Cardinalis, Cameracenſis & Virdunenſis, Epiſcopi.

§. V. n. 42. ARNVLPHI SAGIENSIS etiam Tractatus reperitur apud MVRATORIVM *Tom. III. p.* 423.

Ad Period. VII. Sect. I. §. XI. p. 374. lin. 15. pro *Ciſterizenſis* leg. *Ciſtercienſis.*

Sect. II. §. XXIII. de morte Adriani Papæ ROMVALDI Chronicon apud MVRATORIVM *Script. Rer. Ital. Tom. VII. p.* 200. *Interea Hadrianus Papa apud Anagniam mortuus eſt, anno Pontificatus ſui quinto, menſe octauo, die ſexto, anno vero Dominicæ Incarnat. MCLX. Ind. VIII. primo die Februarii Corpus vero eius Romam ductum eſt, & in Eccleſia B. Petri cum honore ſepultum. Omnes autem Cardinales cum Epiſcopis in eadem Eccleſia congregati, primo vnanimiter conuenerunt*

Google

runt in electione Rolandi Romanæ Eccleſiæ Cancellarii, & Cardinalis Sancti Marci, qui religioſus, & timens Deum, conſiderans tanti honoris ſarcinam pro poſſe reſtitit, & repugnauit. Epiſcopi vero, & Cardinales attendentes indignum fore ſacerdotio, niſi fueris ordinatus inuitus, prædictum Cancellarium humiliter repugnantem elegerunt, & Papam Alexandrum tertium nominarunt. Epiſcopus vero Tuſculanus cum Iohanne Piſano Cardinale S. Martini, & Guidone Cremenſi, auxilio quorumdam Laicorum, & Falſagraui, & Comitis Bladratenſis Nunciorum Imperatoris, qui tunc Romæ erant, Octauianum Cardinalem Sanctæ Ceciliæ elegerunt, & eum Papam Victorem vocauerunt. Alexander autem cum reliquis Cardinalibus & Epiſcopis, in Turrim Beati Petri ſe recepit. Octauianus interim cæpit pecuniam multam per Vrbem expendere, & Senatores, & Populum ad ſuum prouocare. Alexander vero auxilio Oddonis Fraiapane, & aliorum Nobilium cum Cardinalibus, & Epiſcopis Vrbem egreſſus, Nymphas venit, & ibi ab Vbaldo Oſtienſi Epiſcopo, & reliquis Epiſcopis & Cardinalibus eſt ſolemniter conſecratus, & poſtea Terracinam venit. Octauianus vero in Vrbe aliquantulum demoratus, quum in ea parum poſſet proficere, Campaniam venit, & apud Signiam manſit. Rex autem Guilelmus, audita promotione Papæ Alexandri, nuncios ad eum miſit, & eum in Patrem & Dominum cum ſuo regno recepit.

§. XXIII. de conſtitutione Victoris Papæ ROMVALDVS *p.* 203. *dehinc Imperator Epiſcoporum conuentu apud Papiam ſolenniter congregato, Octauianum, qui Victor dicebatur, in Catholicum Papam recepit, promittens publice & legaliter, quod nec ipſe nec ſucceſſores eius Alexandro, vel ſucceſſoribus eius vbirius obedirent.*

§. XXV. de Conrado, conſtituto Archiepiſcopo Moguntino ROMVALDVS p. 204. *Eo tempore Conradus quidam nobilis Clericus Alamanniæ, & Imperatoris conſanguineus, qui in Moguntina Eccleſia erat electus, nolens Octauiano & Imperatoris Schiſmati conſentire, Eccleſiam ſuam deſerens, ignorante Imperatore, ad Alexandrum Papam in Franciam aduenit, quem Papa ſatis benigne recipiens, poſtmodum ſecum Romam vſque adduxit. Deinde in Cardinalem & Sabinenſem Epiſcopum promouit, poſtremo in Moguntinum Archiepiſcopum ſublimauit. Quo audito Imperator ira commotus, Chriſtianum Cancellarium in Moguntina Eccleſia fecit eligi & a ſuis ſuffraganeis conſecrari.*

§. XXVII. de Guidonis Cremenſis ſucceſſione in Papatu ROMVALDVS p. 204. *Dum autem Alexander Papa decoraretur in Francia, & in Eccleſiis Dei Eccleſiaſtica iura diſponeret, Octauianus Lucæ mortuus eſt. Cui Guido Cremenſis auctoritate Raynaldi Cancellarii Imperatoris ſucceſſit, & a ſuis Paſchalis eſt appellatus.*

§. XXVIII. MAGISTRI BONCOMPAGNI Florentini Liber *de obſidione Anconæ a copiis Friderici I.* nunc primum prodiit ex MSto Codice Philippi Argelati, Bononienſis, apud MVRATORIVM *Tom. I. Script. Rer. Ital. p.* 917.

§. XXXI. de Succeſſione Calixti Papæ ROMVALDVS *p.* 210.

§. XXXI. de ſoluta obſidione Mediolanenſi ROMVALDVS *p.* 212. 213.

§. XXXIII. de compoſitione Friderici I. Imp. cum Alexandro III. Papa, idem ROMVALDVS. *Tunc vero manifeſte Dei ſibi repugnare potentiam, eius Eccleſiam, & miniſtros perſequi non ceſſabat, cognoſcens; ad cor rediens, habito ſaniori conſilio, Magdeburgenſem Archiepiſcopum, Electum Guarmatienſem & Protonotarium ſuum cum Chriſtiano Cancellario, qui in partibus illis, erat ad Alexandrum Papam pro conſequenda pace Anagniam direxit. Qui quum aliquantis diebus circa Papam & eius Curiam morem feciſſent, habito cum eo, & paucis Cardinalibus, ſecreto ni-*
mis & priuato, de modo & forma pacis, conſilio, ac lege & conditione propoſita, diſceſſerunt. Papa quidem Alexander, vtpote vir religioſus, & ſanctus, pacem Eccleſiæ affectuoſe deſiderans, imitatus eum, qui ea, quæ in cælis, & quæ in terris ſunt, ſui ſanguinis effuſione placauit, dignitatem ſui officii, & laborem ſui corporis pro bono pacis & commodo non attendens, promiſit per mare vſque Rauennam, vel Venetiam pergere, & habito Lombardorum conſilio, colloquium cum Imperatore de bono pacis habere.

§. XXXIII. de ſubmiſſione Imp. Papæ facta, ROMVALDVS *p.* 231. & CARDINALIS ARAGONIVS *Vita Alexandri III.* apud MVRATORIVM *Tom. III. p.* 448. nihil vero iſti de pedis conculcatione.

§. XXXIII. fin. de ſubmiſſione Calixti Alexandro III. facta ROMVALDVS *Anno MCLXXVII. menſe Auguſti, Indict. XI. quarta die ſtante eiuſdem menſis, videlicet in Feſto decollationis B. Ioannis Baptiſtæ, Ioannis de Struma, qui & a ſuis Calliſtus appellatus eſt, reatum ſuum agnoſcens, Montem Albanum deſeruit. Et apud Tuſculanum ad pedes Papæ Alexandri cum quibuſdam de ſuis Clericis, humilis & deuotus acceſſit. In conſpectu Cardinalium & multorum ſe peccaſſe, publice confeſſus eſt.*

Sect. III. §. XII. Facit ad Conſtantiæ genus GAVFRIDI MALATERRAE, Monachi Benedictini *Hiſtoria Sicula* a IO. BAPTISTA CANISIO edita, inter MVRATORII *Scrips. Rer. Ital. Tom. V. p.* 537.

Sect. VI. §. II. NIC. de IAMSILLA *Hiſtoria de Rebus Geſtis Friderici II. Imp. eiuſque filiorum Conradi & Manfredi Apuliæ & Siciliæ Regum p.* 495. *Vir quidam fuit magni cordis, ſed magnanimitatem ſuam multa, quæ in eo fuit, ſapientia temperauit, vt nequaquam impetus eum ad aliquid faciendum impelleret, ſed ad omnia cum rationis maturitate procederet; multoque ſane feciſſe maiora, quouiam fecit ſe cordis ſui motibus poſſe abſque freno Philoſophico moderamini obtemperaſſe, vtpote qui Philoſophiæ ſtudioſus erat, & quam, & ipſe in ſe coluit, & in regno ſuo propagari ordinauit. Tunc quidem ipſius felici tempore in Regno Siciliæ erant Litterati pauci, vel nulli; ipſe vero Imperator Liberalium Artium & omnis approbatæ Scientiæ Scholas in Regno ipſo conſtituit, Doctoribus ex diuerſis Mundi partibus per præmiorum liberalitatem accitis, conſtitutoque tam eis ſalario, quam pauperibus auditoribus, ſumtum de ſui ærarii largitate, vt omnis conditionis & fortunæ homines nullius occaſione indigentiæ a Philoſophiæ ſtudio retraherentur. Ipſe quoque Imperator de ingenii ſui perſpicuitate, quæ præcipue circa Scientiam Naturalem vigebat, Librum compoſuit de Natura, & Cura Auium: in quo manifeſte patet, in quantum ipſe Imperator ſtudioſus fuerit Philoſophiæ. Iuſtitiam quoque ſic dilexit & coluit, vt nemini vetitum eſſet etiam cum ipſo Imperatore de ſuo iure contendere, nec ſuffragaretur ſibi fauoris Imperialis eminentia, quominus ei eum concederet & iuſtitia eſſet æqualis. Nullus aduocatus contra ſe alicuius quantumcumque pauperis aſſumere patrocinium dubitaret, cum & ipſe etiam Imperator hoc licitum fore ſtatuerit, gratius reputans ſeruari etiam contra ſe iuſtitiam, quam habere de iure victoriam.*

§. XVI. NIC. de IAMSILLA c. I. p. 496. *Iuſtitiam autem ſic coluit, vt tamen rigorem ipſius nonnunquam clementia temperaret: nam cum prædictus Papa Gregorius Concilium contra eum in Vrbe congregare vellet, ad quod omnes fere Prælati Vltramontani vocati per mare cum ſtolo Ianuenſium præmunitiſſime veniebant; Admirans Imperatoris, qui deputatus erat, ad cuſtodiendos tranſitus maris nauali bello naues Ianuenſium expugnauit, omneſque Prælatos cum duobus Cardinalibus Legatis Apoſtolicæ ſedis, qui Prælatos ipſos ad Concilium euocauerant, cepit, & vinculatos in Regnum duxit.*

§. XXII. de conſpirationibus contra Fridericum

II. Imp.

II. Imp. NIC. de IAMSILLA c. I. *Proinde ipſum variis hinc inde aduerſitatibus ex æmulorum ſuorum ſtudio concuſſum, ſed nullo modo deiectum, ſola virtus ſagacitatis protraxit; & licet eum quandoque aliquorum domeſticorum ſuorum ſtudio concuſſum, perfidia ſurrexiſſet coram conſpiratione iam publicata, etiam in ipſius necem familiaris ſe gladius emiſiſſet: licet etiam in ipſius necem exſortium Lombardorum coaduuatum, magnitudini cordis eius incomparabilis improuiſum obieciſſet victoria ſua caſum: ipſe tamen vsque ad vltimum fati ſui diem, glorioſus, & per totum Orbem Terrarum admirabiliter vixit, & qui omnibus fuerat inſuperabilis, ſolius mortis lege ſuccubuit.*

§. XXV. de morte Friderici II. Imp. NIC. de IAMSILLA c. I. *Mortuus eſt autem ipſe Imperator apud Florentinum in Capitanatu Apuliæ, die menſis Decembris nona Indictionis, ſuperſtitibus ſibi Conrado, quem ex Hieroſolymitana, Manfredo quem ex Italica, & Henrico minore, quem ex Anglica conſorte ſuſceperat: conſtituitque ſibi heredem memoratum Conradum, Romanorum in Regem electum, qui præmortuo Henrico maiore in Calabria, primogenitus remanſerat inter fratres. Ipſi autem Conrado haredi inſtituto tam in Imperio, quam in Regno, minores fratres, videlicet Manfredum, & Henricum ſubſtituit.*

§. XXIX. Manfredi laudes maxime prædicat NIC. de IAMSILLA *de rebus geſtis Friderici Tom. VIII. p.* 497. 498.

Sect. VII. §. V. de morte Conradi NIC. de IAMSILLA Hiſt. Friderici II. apud MVRATORIVM Tom. VIII. p. 507. *mortuus eſt autem idem Rex* (Conradus) *die* 21. *menſis Maii, Anno Domini* 1254. *duodecima Indictionis, ſuperſtite ſibi filio nomine Couradino, duorum iam annorum, Eliſabeth Reginæ ſuſcepto, cuius pueri Baiulatum prænominatus Bertholdus Honebruch per magnam ſui aſtutiam procurauit ſibi a Rege committi propter fauorem Theutonicorum, quos omnes ratione communis nationis, & munerum adlectione, adeo ſibi deuinxerat, quod de eis omne ſuum beneplacitum facere poterat.* De Io. Moro NIC. de IAMSILLA *c. l. p.* 522. Facit etiam ad hæc tempora BARTHOLOMAEVS de NEOCASTRO *Hiſtoria Sicula a morte Friderici II.* apud MVRATORIVM *Tom. XIII. p.* 1007.

§. VI. p. 484. lin. 2. pro *Conradus II.* lege *Conradus IV.*

§. VII. n. 26. Adde NIC. de IAMILLA *p.* 510.

Ad Periodum IX. Sect. IV. §. LX. 10. de CERMENATE *Hiſtoria de ſitu, Origine Ambroſianæ Vrbis, ac de Mediolanenſium geſtis ſub Imperio Henrici VII. ab a.* 1307. *ad* 1313. apud MVRATORIVM *Tom. X. p.* 1223. NICOLAI *Epiſcopi* BOTRONTIENSIS *Relatio de Itinere Italico Henrici VII.* extat apud MVRATORIVM *Tom. IX. p.* 288.

§. XVI. de morte Henrici VII. ex veneno BONINCONTRIVS MORIGIA *Chron. Modoet. lib. II. c. XVIII.* apud MVRATORIVM *Tom. XII. p.* 1110. *Sed hoc anno Domini MCCCCXIII. ipſe Imperator noſter in Tuſcia ad Bonconuentum infirmatur, prout refertur; alii dicunt, per fluxum ventris, alii ex veneno a quadam Religioſo cum Euchariſtia ſibi dato, die X. Kalendas Septembris ſpiritum Deo reddidit.*

Sect. V. §. I. Adde IO. GEORG SCNERTZ *diſſ. de turbis Imperii R. Germanici, ex electione Ludouici Bauari & Friderici Auſtriaci, Argentorati* 1717.

§. XVIII. Vitam Caſtrucii Antelminelli, Lucenſis D. ab a. 1301. ad 1328. ſcripſit NICOLAVS TEGRIMVS, Ictus Lucenſis, quam antea editam accuratiore cura recuſam ſub finem Tomi IX. Scriptorum Rerum Italicarum inſeruit MVRATORIVS.

§. XXXIII. de hac ſententia diuortii BONINCONTRIVS MORIGIA *Chron. Modoetienſe* apud MVRATORIVM *Tom. XII. p.* 1177.

Ad Periodum IX. Sect. VI. §. 11. n. 9. hinc PAVLVS IOVIVS *Vita Magni Sfortiæ* ipſum vocat auaritia infamem.

Ad Periodum X. Sect. III. §. II. hanc tamen ſententiam de Academiis fundatis refellit RINCK *de Imp. Academiæ auctore p.* 28.

Sect. IV. §. LXXVII. THVANVS lib. XLIII. p. 521. *Sicuti noſtra memoria euenerat, cum Carolus V. Albi ad Mulbergam ſuperato, Ioannem Fridericum Saxonem VIlvirum debellauit, ſed fatigatos & adhuc ab aqua madentes colligere & caſtris munitis continere ſat magnum pretium viſum fuit.*

§. CIV. n. 80. de Inquiſitione contra Carolum V. L'ABBE de St. REAL *Don Carlos p.* 128. *Entre les bruits qui avoient couru dans le monde ſur la retraite de l'Empereur, le plus étrange fut, que le commerce continuel qu'il avoit eu avec les Proteſtans d'Allemagne, lui avoit donne quelque inclination pour leur Sentiments, & qu'il s'étoit caché dans une ſolitude, pour avoir la liberté de finir ſes jours dans des exercises de piété, conformes à ſes diſpoſitions ſecretes. On diſoit, qu'il ne pouvoit ſe pardonner à lui même le mauvais traitement, qu'il avoit fait aux braves Princes de ce Païs, que le ſort des armes mit ſous ſa puiſſance. Leur vertu, qui dans leur malheur faiſoit honte à ſa fortune, avoit fait naître inſenſiblement dans ſon ame quelque ſorte d'eſtime pour leur opinions. Il n'oſa plus coudamner une Religion, à qui de ſi grands perſonnages faiſoient gloire de ſacrifier tout ce que les hommes ont de plus précieux. Cette eſtime parût par le choix qu'il fit des perſonnes toutes ſuſpectes d'hereſie pour ſa conduite ſpirituelle, comme du Docteur Cacalla ſon Predicateur, de l'Archevêque de Tolede, & ſur tout de Conſtantin Ponce Evêque de Droſſe, & ſon Directeur. On a ſeu depuis, que la Cellule, où il mourut à S. Iuſt, etoit remplie de tous cotez d'ecriteaux faits de ſa main, ſur la juſtification & ſur la grace, qui n'étoient pas fort éloignez de la Doctrine des Novateurs. Mais rien ne confirma tant cette opinion que ſon Teſtament. Il n'y avoit preſque point de legz pieux, ni de fondation pour des prieres, & il étoit fait d'une maniere ſi differente de ceux des Catholiques Zelez, que l'Inquiſition d'Eſpagne crût avoir droit de s'en formaliſer. Elle n'oſa pourtant éclater avant l'arrivée du Roi: mais ce Prince ayant ſignale ſon abord en ce païs, par le ſupplice de tous les partiſans de la Nouvelle opinion, l'Inquiſition devenue plus hardie par ſon exemple attaqua premierement l'Arebevêque de Tolede, puis le Predicateur de l'Empereur, & enfin Conſtantin Ponce. Le Roi les ayant laiſſé empriſonner tous trois, le peuple regarda ſa patience, comme le chef d'oeuvre de ſon Zele pour la veritable Religion: Mais tout le reſte de l'Europe vit avec horreur, le Confeſſeur de l'Empereur Charles, entre les bras duquel ce Prince etoit mort, & qui avoit comme reçû dans ſon ſein cette grande ame, livré au plus cruel & au plus honteux des ſupplices, par les mains même du Roi ſon fils. En effet, dans la ſuite de l'inſtruction du Procez, l'Inquiſition s'etant aviſée d'accuſer ces trois perſonnages d'avoir eu part au Teſtament de l'Empereur, elle eut l'audace de les condamner au feu, avec ce Teſtament. Le Roi ſe réveilla à cette ſentence, comme à un coup de tonnere. D'abord la jalouſie qu'il avoit pour la gloire de ſon pere, lui fit trouver quelque plaiſir à voir ſa memoire expoſée à cet affront, mais depuis, ayant conſideré les conſequences de cet attentat, il en empecha l'effet, par les voyes les plus douces, & les plus ſecretes qu'il put choiſir, afin de ſauver l'honneur du S. Office, & de ne faire aucune breche à l'autorité de ce Tribunal. Pour Dom Carlos, au premieres nouvelles qu'il aprit de cette affaire, il traitta la choſe de raillerie; mais voyant que l'inquiſition continuoit ſa pourſuite, il en conçût une indignation proportionnée a ce qu'il devoit à la memoire de l'Empereur.*

Ad Periodum X. Sect. X. §. XXXVIII. n. 74.

Ad

Ad Pacis Weſtphalicæ Præparatoria, ipſamque Tractationem, faciunt potiſſimum *Negociacions Secretes touchant la Paix de Munſter & d'Oſnabrug; ou Recueil General des Preliminaires, Inſtructions, Lettres, Memoires &c. concernant ces Négociations, depuis leur commencement en 1642. iusqu' à leur concluſion en 1648. Avec les Depeches de Mr. de Vautorte, & autres Piéces au ſuiet du même Traité iusqu' en 1654. incluſivement le tout tiré des Manuſcrits les plus authentiques à la Haye 1725.*

Sect. XI. §. LXXXI. LAMBERTI *Memoires Tom. I.* ineunte, quibus artibus ad hanc pacem concludendam inductus fuerit Dux Sabaudiæ, memorat, ſcribens: *Déja le Duc de Savoie avoit fait ſa Paix particuliere avec la France. L'on crût que c'étoit de la part de celle-ci qu'il fût repandu dans le public, que le pretexte en avoit eté quelque declaration faite par le Roi Guillaume au Comte de la Tour, ſon Envoyé Extraordinaire, qu'on ne s'aheurteroit pas à faire avoir au Duc l'importante forteresse de Pignerol. Cette inſinuation dans le public étoit pour pallier le veritable reſſort de cette paix particuliere, qui ne fut negociée que par ſurpriſe. La grande conſpiration faite contre la vie du Roi Guillaume en 1696. etoit tenue d'un ſuccess ſi infallible, que pour le tems qu'elle devoit etre executée, la Cour de France dépecha une perſonne de conſideration vers le Duc de Savoie. Elle fit repreſenter à ce Prince que le Roi Guillaume venoit d'etre tué. Qu'il ſavoit que ce Roi etoit l'arc boutant ou l'appuis de la Grande Alliance, la quelle alloit être par la entierement renverſée, & qu'ainſi le Duc devoit ſonger à ſoi. Que la France avoit de la conſideration pour le Duc & qu'elle vouloit bien lui accorder des conditions de Paix avantageuſes. Le Duc fut ſurpris de cette nouvelle. L'Emiſſaire s'en apercût. C'eſt pourqui il declara d'un air mâle & aſſuré, qu'il faloit qu'il eut la deſſus une reponſe prompte & preciſe. Le Duc demanda une demi heure de tems pour repondre. Sa demande lui fut accordée. Il ſe promena la deſſus dans ſon Cabinet, & le tems s'etant écoulé, il accepta les offres de la France. Des que le Roi Guillaume aprit cette nouvelle, il fut arreter des lettres de Change, tirées ſur Livourne & ſur Gênes à l'ordre du Duc. Elles montoient a trente mille livres Sterlinge. C'etoit à compte de cent mille, que l'Angleterre devoit au Duc pour des arrerages du ſubſide. Peu de tems après le Comte de la Tour, Envoié du Duc, fit rapport de cette ſurpriſe, par laquelle on avoit attiré ſon Maître dans le piege. Le Roi Guillaume modera à ce recit ſa colere contre le Duc, & lui fut toucher une bonne partie des lettres de Changes. Pour prouver la ſurpriſe, le Comte de la Tour allegua que ſi le Duc ſon Maître avoit donné les mains à la Paix, par quelque connivence de mauvaiſe foi, il auroit attendu de le faire, qu'il eut reçû la valeur des lettres de Change.*

Ad §. LXXXIV. de Propoſitione Comitis d' Avaux apud Suecorum Regem, extat ipſius Memoire apud LAMBERTI *Tom. I. p.* 3. Adiicitur *p.* 4. Deduction *'Pour faire voir que ſur les conditions offertes par la France, le répos peut étre rétabli dans la Chrêtienté ſur un pied iuſte; raiſonnable & de durée.*

Ad §. LXXXIV. n. 21. LAMBERTI *Tom. I. p.* 10. *C'eſt là deſſus* (ſuper propoſitionibus Pacis,) *que la France envoia une perſonne à la Haie, qui fut fort ſecrétement introduite auprés de quelques Membres des Etats Généraux par un nommé Mollo, Marchand d'Amſterdam, homme d'intrigue & de capacité. On convint qu'on admettroit à Maeſtricht, Cailleres, pour convenir autentiquement des Preliminaires avec Mr. de Dyckvelk.*

Ad §. LXXXVI. LAMBERTI p. 11. *Aprés pluſieurs conferences la Paix y fut concluë, premierement avec l'Angleterre & la Hollande. Quelque jours aprés on fit celle avec l'Eſpagne. Celle de l'Empereur & de l'Empire traina quelque tems. C'etoit par la multiplicité des interêts & par l'indolence des Membres du Corps Germanique. Il falut pourtant dans la ſuite la conclurre à la hâte. C'étoit parceque la France, étant venue à bout de faire brêche à l'Alliance, la preſſoit, la foudre des menaces à la main, en y preſcrivant le tems. Elle ne heſita point de rendre pluſieurs Places, ainſi qu' Elle n'avoit pas fait difficulté de reſtituer pluſieurs Villes des Pais-Bas Eſpagnols, qui formoient la fameuſe Barriere, pour la ſureté des Provinces Unies. Elle ne s'etoit pas même reſervé l'importante Forteresse de Luxembourg. Le Miniſtre Eſpagnol avoit inſiſté ſur la reddition, même contre les ordres de ſa Cour, qui alarmée de la perte de Barcellonne n' aſpiroit qu' a la Paix. L'on jugea que la France, étant informée, de l'état infirme de Charles II. ſes vuës tournoient ſur cette Monarchie enervée. Ainſi elle ne deſeſperoit pas que ce qu'elle rendoit ne revint bien tot avec uſure a ſa maiſon.*

Ad §. LXXXVI. de clauſula quarti Articuli LAMBERTI c. l. *Pour en eloigner les obſtacles elle prit des ce tems-là des meſures. Elle commença par profiter du Zéle hors de faiſon d' un Prince Catholique de l'Empire qui avoit ſuccedé à un Etat Proteſtant. Par des Negociations ſecretes avec le Prince menagées par des Miniſtres dans une Village, ſous le pretexte des contributions, elle fit inſerer dans le Traité de Paix avec l'Empire le quatriéme Article. C'etoit pour étre une ſource de deſunion entre les Princes d'Allemagne. La vuë en étoit d'empecher une autre fois leur ligue, qui venoit de ſe rompre. Pour y parvenir elle faiſoit ſous main aigrir les Princes Proteſtants, pendant qu'elle faiſoit roidir les Princes Catholiques au ſujet de cet Article. Pour animer les premiers on faiſoit prôner le Traité de Weſtphalie qui étoit le Bouclier de leurs libertez, & contre le quel cet Article tendoit. On faiſoit en même tems inſpirer aux Catholiques que le même Traité avoit été trop avantageux aux Proteſtans. Ainſi qu'il faloit ſoutenir l' Article IV. de celui de Ryswick. On tira même de l'avantage de ce que tous ces Traitez qu'on venoit de faire, n'avoint pas eté faits conjointement entre tous les Alliez.*

Ad §. XCVI. fin. Pax Trauenthalenſis extat etiam apud LAMBERTI *Tom. I. p.* 52. accedunt variæ litteræ huius Pacis Guarantinn ab Anglis Belgisque concernentes.

Ad §. XCVII. Varia hanc coronationem concernentia, & quid in Comitiis Varſovienſibus deſuper fuerit actum, exponit LAMBERTI *Tom. I. p.* 380.

Ad §. XCIX. de priori Partitionis Tractatu LAMBERTI Tom. II. p. 12. *L'on a tenu que le Comte de Portland, qui avoit eu des entretiés avec Bouflers lors qu' en ſortant de Namur, il fût arrêté par Mr. Dyckvelt, avoit ietté les fondemens du premier Traité de Partage, qui fut enſuite fait en faveur du même Prince Electoral.* Inde inſequitur ipſe Tractatus, pergit LAMBERTI p. 20. *Il eſt à remarquer que le Dauphin de France donna de même que le Roi Tres-Chretien ſon Pere, pouvoir, avec renonciation expreſſe à la Couronne d' Eſpagne, de ſigner tout ce premier Traité de partage, que les Articles ſecrets. D' ailleurs que le Roi Tres-Chretien autoriſa le Dauphin à donner tous les Actes néceſſaires pour la même fin. Tous les dits Actes étant datez du 19. d'Août 1698. Les Ratifications furent auſſi données en date du 24. Octobre 1678.*

Ad d. Paragraphum de morte Bavariæ Principis Idem c. l. *Ce Traité ne ſubſiſta pas fort long tems. Ce fût par la mort inopinement arrivée à ce jeune Prince, non ſans ſoupçon qu'elle avoit eu quelque violente ſource étrangére. Pour detacher l'Electeur de Baviere des Interets de la Maiſon d'Autriche, on tacha de lui perſuader, qu' offenſée par ce Traité de Partage, elle avoit eu part clandeſtinement à cette mort prematurée. L'Electeur en a paru ſi perſuadé qu'il n' à pas heſité de le donner à connôitre*

 dans

dans un Manifeſte qu'il publia quelque tems aprés, Savoir en 1704. Ainſi qu'on le raportera en ſon lieu. Cependant bien des gens penetrans, qui ne trouvoient pas la Maiſon d'Autriche de la Branche d'Allemagne, capable d'un ſi noir attentat, attribuerent plûtot ce coup d'Etat à une Cour plus voiſine de Bruxelles, que celle de Vienne. La mort du Prince Electoral diſpenſa la Cour Imperiale, & celles des autres Puiſſances, qu'on avoit invitées à accepter & à garantir ce Traité, de ſe declarer la deſſus.

Ad d. Paragraphum. Idem pergit c. l. *On prit cependant d'autres meſures, & le Comte de Portland jetta pendant ſa ſomptueuſe Ambaſſade en France, les premiers fondemens du ſecond Traité de Partage. La Negociation de ce Traité ne reſta pas ſecrete. On la ſût à la Cour de Madrit, par les inſinuations, à ce qu'on crût de la France, qui travailloit á aigrir les Eſpagnols par un tel Partage. Auſſi cette Cour la envoia-elle des ordres a ſes Ambaſſadeurs en Angleterre & en Hollande de s'en plaindre dans les termes les plus forts. Le Marquis de Canales preſenta pour cela un Memoire à la Regence en l'abſence du Roi Guillaume, qui avoit paſſé la Mer, & ſe trouvoit à Loo, pour prendre le divertiſſement de la Chaſſe. La Regence lui depêcha d'abord un exprés pour lui porter ce Memoire, qui fût trouvé exceder tout devoir.* Sequitur inde Marchionis de Canales ad Proceres tunc in Anglia Regentes exhibitum ſcriptum. Secundus Partitionis Tractatus vero extat apud LAMBERTI *Tom. I. p. 97.* Quid ad hunc Tractatum M. Britanniæ Regem permouerit, idem docet p. 108. ſcribens: *Il y eut des gens qui ſe piquoient d'être clairvoians, qui crûrent que ce qui avoit le plus porté le Roi d'Angleterre à faire ſigner ce Traité, étoit qu'il avoit quelque entêtement, que la France n'auroit pas oſé y contrevenir. Cet entêtement diſoient-ils, procedoit de quelque idée d'Héroiſme, que les heureux ſucces de la Révolution d'Angleterre, & la récente & glorieuſe priſe de Namur, apuiez de la flaterie de quelques-uns de ſes intimes Courtiſans, lui avoient imprimée. Quoi qu'il en ſoit, ce Traité fut ratifié peu de tems aprés.* Inde variæ M. Britanniæ, Franciæ & Statuum Fœderatorum Litteræ ſequuntur, quibus hunc Tractatum Imp. Regi Hiſpaniæ, aliiſque Regibus ſignificant, eosdemque, vt accedant, inuitant. Qua ratione hic Tractatus apud Hiſpanos fuerit acceptus, idem docet *p. 114.* ſcribens: *Parmi les Eſpagnols il ſe forma des Partis. L'on prit à tâche de faire courir le bruit, que la Reine d'Eſpagne étoit groſſe. Le Comte de Briord en debita même la nouvelle. En ce tems la un certain Avanturier, qui ſe faiſoit apeller le Chevalier des Tournelles, faiſoit les Gazettes Françoiſes à la Haie. Il inſera un jour dans ſon Suplement des expreſſions injurieuſes à cette Reine, la faiſant ſoupçoner de mêler un Sang impur au Sang d'Autriche. L'Envoié de l'Empereur preſenta un Memoire la deſſus aux Etats Généraux, demandant la punition de ce Gazettier. Don Bernardo de Quiros, qui étoit abſent, en écrivoit de groſſes plaintes au Conſeiller Penſionaire. Le Gazettier ſe transporta ailleurs. Il voulût dire pour ſa juſtification qu'il avoit reçû ces expreſſions d'un Garde-Marine de ſa connoiſſance. On voulut aprofondir l'affaire qui ſe trouva veritablement ſuggerée par un tel homme. L'on ſût cependant, que c'etoit un Commis du Bureau du Marquis de Torci, qui l'avoit donné par ecrit à ce Garde-Marine. Après quelques bruits, tout s'évanouit. Cependant, bien loin que la Reine fut groſſe, un parti d'Eſpagnols forma le deſſein de porter leur Roi à répudier la Reine, & à paſſer à de troiſiémes Nôces. On n'eut pas le tems de pouſſer ce deſſein à bout, qui étoit pourtant regardé comme pouvant être un remede contre le partage de la Succeſſion. Il y avoit un autre parti, qui n'aimoit pas le Gouvernement des Païs Bas Eſpagnols entre les mains de l'Electeur de Baviére. Ce parti fit un Projet de faire transporter ce Gouvernement a l'Electeur Palatin, & cela ou à vie, ou à perpetuité. C'eſt d'autant plus, que n'ajant point d'enfans, l'on ne devoit pas avoir de l'aprehenſion pour la derniere. D'ailleurs, la vûe en etoit de chagriner les Etats Généraux par l'etabliſſement du Commerce en ce Païs-la & les obliger, pour ſe deſiſter d'un tel etabliſſement, à ſe détacher du traité de Partage. Don Bernardo de Quiros étoit presque le principal Promoteur de ſe Projet. Il aimoit les Païs Bas Eſpagnols, & avoit de l'averſion pour l'Electeur de Baviere, parce que, ſelon lui, ce Prince uſoit de violence envers les Peuples. Il n'oſoit cependant pas témoiguer ouvertement ſes ſentimens. Il fit ſous main porter les communes de Bruxelles, qu'on apelle les Nations, qui ſont les corps de Métiers d'Orfévres, Drapiers, Potiers, d'étain, Charpentiers ou Menuiſiers, Bouchers, Serruriers, Braſſeurs, Cordonniers & Savetiers, à dreſſer quelques plaintes, pour être redreſſées à la Cour d'Eſpagne. Ces Communes adreſſérent ces plaintes à Don Bernardo de Quiros, qui, pour detourner le ſoupçon qu'il y eut part, les refuſa, & conſeilla en public aux communes de les adreſſer à l'Electeur de Baviére. Il fit même plus, car il écrivit une lettre à l'Electeur, dans laquelle il lui diſoit ſes ſentimens ſur la maniére que ces plaintes devoient être redreſſées, Mais l'Electeur lui renvoia ſa Lettre toute cachetée, ſans vouloir la lire. Ces plaintes fûrent cependant envoiées à la Cour d'Eſpagne où le Comte de Monterei, Préſident de la Chambre de Flandres, Ami de Don Bernardo, & Protecteur des Communes, les fit valoir. On ajoûta à ces plaintes d'autres ſecretes contre l'Electeur, le depeignant indirectement comme un Prince, qui ne donnoit les Charges & Emplois qu'à ceux, aux quels il débauchoit les filles où les femmes. Il fut la-deſſus propoſé au Conſeil d'Eſpagne de donner le Gouvernement des Païs Bas à un Eſpagnol; mais le credit de la Reine prévalut, & l'on réſolut de laiſſer le Gouvernement à l'Electeur tout autant qu'il voudroit y reſter. Cette reſolution étonna, il eſt vrai, ceux qui avoient pris à tâche de faire changer le Gouvernement; mais, ne les rebuta pas. Ils crûrent que pour y reüſſir, on devoit entiérement broüiller les Peuples avec l'Electeur. On fit courir pour cet effet ſous main un Traité, qu'on ſupoſoit avoir été précédemment fait entre l'Electeur, & Mr. Dyckveld de la part des Etats Généraux, pour aſſurer la Souveraineté des Païs Bas Eſpagnols au Prince Electoral de Baviére & cela avant le premier Traité des Partage & la mort prématurée de ce Prince. Il y avoit dans ce Traité des articles préjudiciables aux intérêts des Peuples, capables d'inſpirer de l'averſion pour les Contractans.* Sequitur inde ipſe Tractatus. Inde pergit LAMBERTI: *Il étoit cependant aiſé de voir la fauſſeté de ce Traité, parce qu'on ſupoſoit, qu'il avoit été ſigné par Mr. Dyckvelde ſous ce nom. Il eſt cependant conſtant, que ce grand miniſtre á toujours ſigné tous les Traitez ſous ſon nom & ſurnom de famille, qui étoit Everard de Weede. On fit même plus, car l'on en fit courir un autre en Allemand, qui étoit encore plus fort. L'Electeur fit bruler l'un & l'autre, par le Bourreau. Il fit même promettre dans les Nouvelles publiques trois mille piſtoles à qui découvriroit l'Auteur de ces pernicieux Ecrits. L'Envoié de cet Electeur préſenta auſſi aux Etats Généraux un Memoire, pour les inviter de la part de ſon Maitre à concourir avec lui à cette découverte par les moiens les plus efficaces, puis qu'ils y étoient mêlez, à fin d'en faire une punition auſſi exemplaire que le méritoient des Ecrits ſi deteſtables. On afficha auſſi des Paſquinades contre Prel Meyer, Miniſtre Allemand de l'Electeur, le nommant par deriſion, Bachelier de l'une & l'autre Loi. On en afficha auſſi contre le Comte de Bergeick, le traitant d'abominable. On fit des diſcours odieux contre celui ci, le faiſant deſcendre de*

la

La femme d'un Peintre, qui aiant peint une nudité ſur l'original de ſa femme qui étoit fort belle, l'a porta en Eſpague à Philippe IV. qui par la devint amoureux de l'original, & la voulut avoir. Le peintre etant mort, Philippe la maria à un petit Gentilhomme des Païs Bas, nomme Bergeick, homme de peu de renommee deſtitué des dons de la fortune, & qui ſe la procura par cette voie, eſtimée honteuſe parmi les Eſpagnols.

Ad §. XCIX. de Expeditione Ducis de Moles ipſe teſtatur in Manifeſto ſuo, poſtquam ad Cæſaris partes tranſiiſſet, Viennæ d. 19. Martii 1703. publicato *p.* 630.

Ad §. C. Litteræ Reginæ & Iontæ ad Galliæ Regem & Ducem Andegauenſem pro Teſtamento acceptando extant apud LAMAERTI *Tom. I. p.* 229. Galli etiam publicari faciebant litteras d. 29. Decembris 1700. Antwerpiæ ſcriptas, quibus defenditur Teſtameotum, eædemque extant *p.* 242.

Ad §. C. Teſtatus fuit de Rege ad ſubſignandum Teſtamentum inducto le Pere de las Torres, qui ipſi fuerat a Confeſſiooibus, & dum etiam Regina ipſi accederet, ipſa cum dicto Patre ab aula fuit remota, de quo LAMAARTI *p.* 421. *La Reine recût cette Lettre par les Régens, avec ordre de ſe retirer dans ſix Iours. Elle demanda quelque delai pour ſon depart, qui lui fut accordé, & Elle choiſit la Ville de Tolede pour ſa Retraite. Comme elle alloit ſe mettre en chemin, vn nouvel Exprés porta des ordres d'eloigner auſſi de la Cour l'Inquiſiteur General, & de le renvoier comme l'on fit à ſon Evêché de Segovye. Le Pere de las Torres qui avoit été le confeſſeur du feu Roi, fut auſſi renvoie à ſon Convent. Pour éclaircir ſuccinctement la cauſe de la Diſgrace de cette Reine on ſut que ledit Pere de las Torres avoit dit a pluſieurs que le Roi en mourant lui avoit declaré qu'on l'avoit forcé à ſigner ſon Teſtament. Quelques Grands prirent de la occaſion de prendre des meſures en faveur de l'Empereur. La Reine entra dans leurs ſentimens, & ſe mit à leur tête, comme la plus élevée en Dignité & la plus intereſſée au ſuccés. On tint que la Decouverte s'en fit par des paquets que l'exprés du Comte de Manchester apportoit d'Eſpagne, & qu'on trouva moien de faire noier ces Exprés à un Paſſage d'une Riviere a fin d'avoir ces Paquets. La-deſſus le Cardinal Porto Carrero depêcha un Courrier au nouveau Roi, pour lui donner avis de tout. Cet Exprés le trouva à Tartas, & ce fut ſur cet avis que ce Prince réſolut de faire eloigner la Reine.* Admirandi Caſtiliæ de Caroli II. Teſtamento ſuppoſititio literæ extant *Tom. III. p.* 146.

Ad §. CI. Poſtquam legatus Cæſareus Comes de Goes Hagæ Comitum a. 1701. Manifeſtum publicaſſet, legatus Hiſpanicus Don Beroardo de Quiros ibidem imprimi fecit. *Mouvemens de l'Empereur, au ſujet de la ſucceſſion d'un Prince de France à la Monarchie d'Eſpagne avec une Démonſtration, de la Nullité de ſes Prétenſions ſur les Eſpagnes, Milan & le Pays-Bas*, quæ extant apud LAMABRTI *p.* 405.

Ad d. §. Proteſtatio Comitis de Harrach extat apud LAMAARTI *p.* 367.

Ad §. CII. Ad Domus Auſtriacæ Iura facit potiſſimum Manifeſtum, quod legatus Cæſareus a. 1701. in Belgia imprimi fecit apud LAMBERTI *p.* 549.

Ad §. CIII. fin. Quid inter Anglos Belgasque fuerit actum, vberius exponit LAMBERTI *Tom. I. p.* 456. *ſeqq.* Quid inter vtrosque & Comitem Auauxium fuerit tractatum *p.* 473. *ſqq.*

Ad §. CIII. Quid per Gallos, Hiſpanosque cum Heluetis fuerit actum, prolixe exponit LAMBERTI *p.* 440. *ſqq.*

Ad d. §. Qoid apud Anglos cum diſſolutione, & conſtitutione noui Parlamenti fuerit actum, exponit LAMBERTI *p.* 252. 400. 440. *Tom. II. p.* 567.

Ad d. §. Quid cum Belgis fuerit actum exponitur *p.* 370.

Ad d. §. Fœdus inter Gallos, Hiſpanos atque Luſitanos concluſum, exhibet LAMBERTI *Tom. I. p.* 547.

Ad d. §. Qua ratione Galliæ Rex Prætendentem pro M. Britanniæ Rege adgnouerit, docet LAMAARTI *p.* 689. 698.

Ad d. §. De occupatione Venlo, Ruremonda, Stephanswerth & Leodii, LAMBBBTI *Tom. II. p.* 226.

Ad finem §. CIII. Fœdus ioter Imp. Anglos Belgasque VII. Septembris 1701. concluſum, exhibet LAMAERTI *p.* 620. Qua ratione Imp. Regem Sueciæ, Daniæ atque Poloniæ de auxiliis ipſi ferendis tentauerit, docet LAMAARTI *p.* 629.

Ad §. CIV. Quid Cæſaris legatus Caſtelbarco apud Principem Valdemontium, Mediolanenſem Gubernatorem egerit, exponit LAMBBRTI *Tom. I. p.* 365.

Ad d. §. Belgarum Propoſitiones Comiti Auauxio factæ reperiuntur *p.* 403. Quid vero Idem reſponderit, exponitur *p.* 408. *Le Comte d'Avaux, aprés la Lecture de ces Demandes, ſe recria ſur leur contenu, & dit que le Roi ſon Maitre, a l'âge où il étoit, ne voudroit pas fletrir ſa Reputation, en donnant les mains à un ſemblable Démembrement de la Monarchie Eſpagnole, qu'aſſûrement ces Propoſitions n'étoient pas raiſonables. On lui repondit, que ce n'étoit pas un Démembrement qu'on demandoit, mais ſeulement d'avoir les places dont on faiſoit mention, en pure garde, ainſi qu'on avoit fait depuis un long cours d'années. Le Comte repliqua qu'il n'étoit venu, que pour entendre ce qu'on auroit à lui propoſer, & qu'ainſi il n'étoit point inſtruit ſur d'autres choſes & qu'il en feroit part au Roi ſon Maître pour ſavoir ſes intentions, & avoir des inſtructions.* Qua ratione dictus Comes fuerit reuocatus, exponitur *p.* 483.

Ad d. §. CIV. Qua ratione Papa per Nuntium ſuum Dauia Compoſitionis media Viennæ propoſuerit, & quam nefaria ipſius fuerint conſilia, exponit LAMAERTI *p.* 412. *Avant que de raporter l'Extrait du Bref du Pape à l'Empereur, il eſt à propos d'en toucher le fondement. Le Nonce Dauia etant arrivé à Vienne s'y tint incognito iusques au 3. de Fevrier, qu'il fit ſon Entrée publique. Ce Miniſtre de la Cour de Rome, aprés avoir eu ſon Audience publique de l'Empereur le 5. offrit à ſa Maieſté Imperiale la Médiation du ſaint Pere pour un Accommodement au ſujet de la ſucceſſion de la Monarchie d'Eſpagne. On avoit ſuggeré au Pape, que pour porter l'Empereur à ſe departir de ſes Prétenſions, il pouvoit lui offrir de mettre l'Archiduc Charles en Poſſeſſion des Provinces - Vnies des Païs. Qu'on aideroit ſa Maieſté Imperiale à ſe mettre en Poſſeſſion de ce que le Turc poſſedoit en Europe en rendant l'Empire Héreditaire à ſa Maiſon, & ſoumettant à ſon pouvoir, non ſeulement les Villes Imperiales qui iouiſſoient encore de quelque liberté, mais même la plus part des Princes du Corps Germanique, & ſur tout des Proteſtants. Le Nonce s'aquitta de la Commiſſion qui lui avoit été donnée avec beaucoup d'inſtance. C'eſt d'autant plus que la Cour de Rome auroit trouvé ſon conte dans l'extenſion de ſon Autorité dans pluſieurs Provinces & Etats où elle avoit été abolie. Ces offres avoient pour préliminaire, que l'Empereur n'envoiat point de Troupes en Italie. On repondit à ce Nonce ſeulement ſur cette derniere propoſition; car, on regarda tout le reſte, comme un leurre groſſier, qui ne tendoit qu'à ſemer de la Zizanie & de la jalouſie. La Reponſe portoit que ſa Maieſté Imperiale étoit prête d'accepter la Mediation propoſée, & de ne point envoier des Troupes en Italie. C'étoit pourvû que la France voulût en faire de même, & de retirer celles qu'elle avoit deja envoiées dans le Duché de Milan.*

L'on ajoûta auſſi que la France eût à mettre en ſequeſtre jusques à l'iſſüe de la Mediation, tant ledit Duché de Milan, que les Rojaumes de Naples & de Sicile. Le Nonce Davia depécha par un Expres à Rome cette Déclaration. Il n'en eſperoit cependant pas du ſucces. C'eſt ſur ce qu'en aiant conferé avec le Marquis de Villars Envoié Extraordinaire de la France à la Cour de Vienne, ce Miniſtre lui avoit dit qu'il étoit inutile de demander un pareil ſequeſtre. C'eſt puis que le Roi Très Chrétien n'y conſentiroit jamais, & que tout ce qu'il pourroit faire, ſeroit de retirer ſes Troupes de l'Etat de Milan pourvû que l'Empereur promît & s'engageat de ſon côté à n'y en point envoier.

L'Empereur trouva même à propos d'en écrire a droiture du Pape. La Lettre lui fut remiſe par le Comte de Lamberg Ambaſſadeur de l'Empereur le ſoir du 6. du mois de Mars, & la nuit même le Pontife y fit la Réponſe de ſa propre main, a fin de pouvoir l'envoier le lendemain matin, par un autre Courier que le Comte tenoit prêt. Le precis de cette Lettre n'etoit pas d'un air menaçant, ainſi, qu'on l'avoit proné en France, & ainſi qu'on va le voir. Qua ratione etiam reliqui Europæ Reges, Status Italiæ & Respublica Veneta, fuerint tentati ad accedendum Gallis, Idem LAMBERTI docet *p. 413.*

Ad d. §. CIV. Qua ratione Dux Mantuanus Gallos receperit, tradit LAMBERTI *p. 450.* Monitorium Cæsaris super hoc extat *p. 536.*

Ad §. CV. Cæsareanorum introitum in Italiam tali ratione describit LAMBERTI *p. 545. On inſinuoit cépendant, que l'occupation de Mantoüe avoit été faite par une approbation tacite de la Republique de Veniſe. Celle ci la deſavoüoit. Le Comte de Bercka, qui y étoit Ambaſſadeur de la part de l'Empereur, maltraita l'Agent du Duc qui étoit le Comte de Cremona. Il alla vers cet Ambaſſadeur pour excuſer ſon Maître. Ce Miniſtre démanda à l'Agent ſi le Duc avoit encore quelque choſe à vendre, & enſuite le maltraita & le chaſſa de ſa préſence. Il en fit autant à un Gentil homme de Mantoüe. Comme il alla pour faire une viſite au Comte, celui ci lui fit dire que s'il oſoit s'aprocher de ſa maiſon, il le féroit jetter par les fenêtres. L'Empereur même dit qu'il feroit une haute vengeance du Duc de Mantoüe. Comme ſa Majeſté Imperiale envoia une nombreuſe Armée en Italie. Elle ne doutoit point que ſes Troupes ne fuſſent en état de s'en vanger. Elles avancérent par des chemins fort difficiles. Les François, pour les empecher d'entrer en Italie, allérent ſe camper vers Peſchiera ſur le Lac de Garde. Ils s'étendirent vers Rivoli & au Fort de la Chuiſa, Place forte près de la Riviere de l'Adige. Le Prince Eugene arriva le 18. Maj: à Roveredo pour commander les Imperiaux. En y arrivant, il en donna part par un Exprès à Veniſe. Le Sénat prit cette Démarche en bonne part. Le Général Palſi, après avoir eſſuié de grandes peines pour paſſer le Mont Bertola, deſcendit dans le Vicentin & étendit même ſes Quartiers dans le Padoüan. C'étoit avec la Cavallerie. L'Infanterie marcha par Montebello. Le Prince Eugene avoit mis ſes Quartiers dans la vallée de Polliſelli, dans le Veronois. Il trouva enſuite moien de faire un Pont ſur l'Adige qu'il paſſa ſur la difficulté de la penible marche des Imperiaux, on fit ce Diſtique:*

Alpibus Italiam penetrat Germania fractis:
Cæſarea incaſſum, Galle, reſiſtis Aui.

Il y avoit bien des Italiens, qui par la haine des Affaires courantes, & par le deſir de quelque Changement, ſe réjoüiſſoient de leurs propres Perils; ce qui flattoit les Imperiaux. Adde *p. 693.*

Ad d. Paragraphum CV. De conspiratione Neapolitana LAMBERTI *Tom. II. p. 1. L'Année 1702. commença par un trait aſſez ſingulier. C'eſt le Deſſein que le Roi Philippe forma d'aller en perſonne en Italie. Ce qui y donna lieu étoit qu'il y avoit eu un ſoulévement à Naples en faveur de l'Empereur. La nuit du 22. au 23. Septembr. précedent, environ ſept cent Cavaliers s'attroupérent & marchérent par les rües criant Vive l'Empereur & l'Archiduc Charles. Ils ſe ſaiſirent de divers Poſtes. Le lendemain, ils en furent chaſſez & furent enſuite diſperſez. On prit dans le Couvent de St. Laurens, le Baron de Chaſſignet. Celui ci avoit autrefois été Sécrétaire de l'Ambaſſade à Rome pour le ſervice de l'Empereur. C'étoit lui, qui avoit formé le plan de ce ſoulévement. Le Prince Eugene avoit pris ſon parti & célui des Adhérens de l'Empereur & menaça de Repréſſailles, ſi l'on attentoit contre le Baron & les autres. Il le fit, ſur un ordre de l'Empereur, par une lettre qu'il écrivit au Prince de Vandemont, Gouverneur de l'Etat de Milan, dans les termes ſuivans, & en date du dix de Novembre 1701.*

Ad d. Paragraphum. De itinere Philippi V. in Italiam & Imp. Manifesto in Regno Neapolitano atque Protestatione contra ipsius Acta LAMBERTI *Tom. II. p. 188.*

Ad §. CVI. De prœlio ad Luzzaram LAMBERTI *Tom. II. p. 201.*

Ad §. CVII. LAMBERTI *Tom. I. p. 693. On avoit cependant plus de lieu d'imputer à la France & à l'Eſpagne des Demarches d'hoſtilité. On avoit de leur part, ainſi qu'on l'a déja dit, fait des lignes à quelque diſtance d'Anvers. D'ailleurs, on faiſoit fortifier, à un Camp que les François avoient formé à Richelles, quelques Villages, qui appartiennent aux Etats Généraux en vertu du VIII. Article du Traité de Nimegue, & qui ſont connus ſous le nom de Redemption. Les Etats Généraux en firent faire des Plaintes, à la Cour de France. Elle ne donna autre réponſe, ſi non qu'Elle féroit examiner ces Plaintes au Conſeil de Brabant. Celui-ci, qui prénoit ſes Inſpirations de cette Cour-là, trouva une Diſtinction, pareille à celle de l'Eſprit & de la Lettre, alléguant une différence de Iuridiction & de Terrain. On decouvrit que ce Camp de Richelles étoit pour favoriſer, & profiter d'une Conſpiration, formée pour livrer la Ville de Maeſtricht aux François. Le Général Dopſf, qui commandoit en cette Ville là, en avoit bien eu quelque vent. Cependant il n'en fût certain que le 26. de Septemb. Ce fût à l'occaſion de deux Barils de Poudre qui ſautérent près de la porte de Bruxelles. Le Général Dopſf fit là deſſus arrêter quelques Soldats, dont il ſe défioit. Ils furent interrogez, & en chargérent d'autres. Pluſieurs hors des fers & des tourmens, avoüérent la conſpiration. Le nombre de ces ſcélérats alloit à deux cent & cinquante. Ce Parti étoit la plus part de Soldats de la Garniſon, & ſeduits à ces éffêts par des gens qui ſe diſoient envoiéz & autoriſez par le Mareſchal de Bouſſleurs. Ces conſpirateurs devoient s'aſſembler derriere les Egliſes de la Place d'Armes. De-la ils devoient marcher ſous la conduite d'un nommé La Violette & d'un Cadet,*

det,

doe, auparavant Officier en France, pour ſe ſaiſir de la perte de Tengret, en y maſſacraut la Garde, & la livrer aux François. Quelques autres du même Parti devoient encloüer le Canon, & metre le feu au Quartier du Général Dopſt, afin d'y attirer la Garniſon, & de faciliter par la l'Entrée des François. Cetto decouverte ſauva cette Place. Les Chefs de ces deſeſpérez furent en divers tems roüez & écartelez, aprés une ingenüe Confeſſion qu'ils en firent au tems de leur Execution. L'Examen & la Confeſſion de ces malheurenx, auſſi bien que leur Sentence, ſurent imprimez en 1703. dans un Livre, ſous le Titre de Recherche modeſto des Cauſes de la preſente Guerre.

Ad d. §. CVII. De morte Guilielmi III. M. Britanniæ Regis LAMBERTI *Tom. II. p. 65.*

Ad d. §. CVII. Manifeſtum Belgicum extat apud LAMBERTI *Tom. II. p. 107.* Anglicum *p. 113.*

Ad §. CVIII. Quæ ratione Imp. per Comitem de Lœwenſtein cum Circulis egerit, declarat, & variæ Acta exhibet LAMBERTI *Tom. I. p. 422.* Pergit Idem p. 436. *Le Cercle de Suabe entra dans l'Aſſociation; &, conjointement avec celui de Franconie, ils invitérent les autres Cercles & Princes de l'Empire de ſe joindre à eux. Cela fit que les Electeurs Eccleſiaſtiques, ajant tenu une Aſſemblée à Lockenſtein reſolurent de s'y joindre. Deſalleurs Envoïé de France ſe jetta ſur le Rhin pour y porter les Etats à la même Neutralité & Aſſociation. Il ſe rendit à Cologne, où il eut une Audience du Magiſtrat, & il lui remit une lettre obligante du Roi ſon Maitre, qui aſſüreit que moiennant l'acceſſion à cette Aſſociation, l'on n'avoit rien à craindre des armes de France.*

L'Empereur ne négligeoit cependant rien de ſon côté pour detruire les inſinuations de la France. Il écrivit a toüs les Electeurs, Princes, & Etats du Corps Germanique pour les porter à favoriſer ſes interêts. Le Roi de Pruſſe envoia la Copie de celle qu'il en avoit reçû, à ſon Envoïé à la Haie pour la communiquer, ainſi qu'il fit, au Conſeiller Penſionaire. Il envoia d'ailleurs le Comte de Schlik vers pluſieurs Princes. Celui ci ſe rendit à Bonn auprès de l'Electeur de Cologne. Il lui fit de fortes Repreſentations. Il n'en reçût cependant qu'une Reponſe entierement opoſée.

Ad d. §. CVIII. De obſidione atque deditione Kayſerswerth LAMBERTI *Tom. II. p. 117.*

Ad d. §. CVIII. Qua ratione Elector Colonienſis ſe geſſerit, & diſſidia ipſius cum Capitulo, docet LAMBERTI *p. 663.*

Ad §. CVIII. Qua ratione Circuli aſſociati magno Fœderi acceſſerint, docet LAMBERTI *Tom. II. p. 67.* Iisdem Quinque Circulis aſſociatis acceſſit etiam Weſtphalicus LAMBERTI *Tom. II. p. 209.*

Ad §. CIX. de negotio cum Antonio Vlrico, Guelpherbytano Duce, LAMBERTI *Tom. II. p. 105. Pendant le Cours de ce Siége, on travailla à rompre les Engagemens des Ducs de Wolfenbüttel avec la France. L'Empereur leur avoit fait intimer un Mandement pour leur ordonner de changer de Conduite, & de renoncer à une alliance qui étoit ſi préiudiciable à l'interet de tout le Corps Germanique. Outre l'Envoié d'Angleterre Creſcet, le Conſeiller d'Etat Fuchs travailla de la part du Roi de Pruſſe à un Accommodement. Ce fut inutilement au commencement; ce qui obligéa les Troupes de Hannover & de Zell d'envahir le Païs de Wolfenbüttel où l'on s'empara de quelques Places, l'on exigea des Contributions, & l'on bloqua même la Ville de Brunſvig. On convint cependant d'une Treve, qui devoit durer Juſques au 15. d'Apr. Trois jours après qu'elle fut expirée, ſavoir le 19. on convint d'un Accommodement avec le Duc Rudolphe Auguſte, qui etoit le Régent naturel du Païs, comme étant l'aîné. On lui rendit par la Convention trente mille Ecûs qu'on avoit tiré des contributions. On lui permis de garder trois mille & cinq cens Hommes, & il promit de donner le reſte des Troupes levées avec l'argent de France, aux Hauts Alliez. Le Duc Antoine Ulric le cadet ne voulut pas y donner les mains & ſe retira dans le Païs de Saxe Gotha. L'Envoié de France, d'Uſſon, qui étoit à cette Cour-la, trouva à propos de s'en retirer.*

Ad §. CX. Capitulatio Landavii extat apud LAMBERTI *Tom. II. p. 202.*

Ad §. CX. Relatio ſingularis de occupatione Vlmæ extat apud LAMBERTI *Tom. II. p. 204.*

Ad §. CX. Manifeſtum Regis Galliæ & Declaratio Imperii extant apud LAMBERTI *Tom. II. p. 208. ſqq.* Quid in Comitiis Imperii de Exercitu Imperii, eiusdemque numero fuerit actum, docet LAMBERTI *Tom. II. p. 295.* De Prœlio ad Fridlingam *p. 217.*

Ad §. CXI. Qua ratione Gades fuerint tentatæ, refert LAMBERTI *Tom. II. p. 249. ſqq.* Et *p.* 252. extat Relatio de claſſe Hiſpanorum ad Vigos intercepta, vbi etiam verſus ſuper hac expeditione exhibentur:

Cum nimia intumuit Victrix Hiſpania faſtu,
Olim infracta armis ceſſit, Eliza, tuis.
Immodica ambitio, mundique capacia Vota,
Ex illo ingentem dedidicere ſitim.
Tu quoque ſenſiſti combuſtis vana carinis,
Gallia, fœminea quid potuere manus.
Nonne vides ut adhuc in littore fumat Ibero,
Claſſis & ad Britonas India tota fluit?
I nunc & ritu Salico muliebria temne,
Imperia, Angliaca fulmina paſſa Dea.

Ad §. CXII. de negotio cum Marchione del Vaſto LAMBERTI *Tom. II. p. 193.*

Ad §. CXIII. LAMBERTI *Tom. II. p. 546. On étoit auſſi parmi les Alliez dans une pareille attente parce qu'on avoit conçû de grandes eſperances pour une avantageuſe ſituation des affaires de la cauſe commune. Cette eſpérance avoit été augmentée par la Déclaration du Duc du Savoie en faveur des Alliez. Il y avoit quelques mois qu'il y avoit eu ſur le tapis une Négociation pour cela entre l'Empereur & ce Duc. On en avoit eu divers avis. Cependant, comme elle traînoit, on s'imaginoit, que le Duc en avoit fait courir le bruit, en veue d'obtênir des avantages conſiderables des deux Couronnes Unies. La verité etoit que la Négociation etoit ſincére. Le Duc etoit piqué de ce que les deux Couronnes ne lui conféroient pas le Commandement de leur Armées en Italie, ainſi qu'elles lui avoient promis. D'ailleurs, les ſubſides ne lui étoient pas ponctuellement paiez, & il prévoioit par la deſcente des Troupes Imperiales en Italie, qu'il pourroit être exposé à de grands périls. Ces conſidérations le portérent à traiter avec Sa Majeſté Imperiale. Le Comte d'Auerſberg arriva à Turin le 15. de Juillet, muni des plein-Pouvoirs pour conclurre un Traité. Pour en garder le ſecret le Comte alla loger chez le Marquis de Prié, où il ſe tenoit caché, & où le Duc de Savoie & le Comte de la Tour eurent avec lui de fréquentes conférences nocturnes. On trouva même à propos de faire aller ce Comte hors de Turin, & aller loger à la Caſſine du Comte de Terini, où le Duc & le Marquis de ſaint Thomas ſe rendirent fort ſouvent. Ces Démarches ne purent pas être ſi ſecretes, que la France n'en pénétrât quelque choſe. La défiance fit prendre la reſolution au Roi très Chrétien de faire deſarmer, & retenir Priſonniers de guerre, les Officiers & les Troupes du Duc, qui étoient dans les Armees des deux Couronnes en Italie. Le Duc de Vendôme éxécuta les ordres de la Cour, le 29. de Septembr. Son Alteſſe Rojale de Savoie en reçût la nouvelle le lendemain. En même tems, la France fit propoſer au Duc de lui rémettre le Fort de Suſe, & l'importante Ville de Vercelli, à fin d'être ſeure de ſa fide-*

té. - Le Duc avoit fait renouveller au Roi Très Chrêtien par ſon Ambaſſadeur le Comte de Verneu ladite fidelité de ſes engagements, dont il ne ſe départiroit jamais. Il avoit donné de pareils ordres à ſon Ambaſſadeur à Madrit pour le Roi d'Eſpagne. Cependant, il rejetta la propoſition de la remiſe de Suſe & de Vercelli. La France fut entiérement éclaircie de la Négociation du Duc avec l'Empereur. Ce fut par une lettre de Comte d'Auersberg adreſſée au Comte de Stuzendorff. Cette lettre datée du 13. Octobr. tomba entre les mains des François. Elle avoit été confiée à un valet de Chambre de Comte pour la porter à Vienne. Celui ci fut pris en chemin, où ſe rendit volontairement aux François, dans l'eſperance de quelque bonne récompenſe. Ce fut là deſſus que le Traité fut ſigné le 25. d'Octobr. en Italien. Inde ſequitur ipſe Tractatus inter Cæſarem atque Sabaudiæ Ducem, & reliqua Acta hanc Confœderationem concernentia. Et p. 575. dicitur: *L'on ſçut par des Lettres de la Cour Imperiale, qui venoient de bonne main, une particularité. Elle conſiſtoit en ce que le Duc de Savoie dévoit ſurprendre pour l'Empereur trois des principales Villes du Milanois. Cependant l'affaire avoit été découverte par la trahiſon d'un Napolitain. Sa Majeſté Impériale avoit confié à ce malheureux des lettres & des Papiers pour les porter au Duc; mais, ce ſcélérat avoit aporté le tout à l'Ambaſſadeur de France à Veniſe. Celui-ci en avoit donné avis au Duc de Vendome. Ce Général François avoit quitté là deſſus le Trentin, & avoit en ſuite deſarmé les Troupes de Savoie. Cependant, quelques Politiques voulurent que cette manœuvre avoit été miſe en uſage exprés pour aigrir la France contre le Duc de Savoie, à fin qu'il le pouſſat à bout. D'ailleurs pour faire retirer le Duc de Vendôme du Trentin, & empêcher ſa jonction avec les Troupes de Baviere, ainſi qu'elle avoit été projectée, & dont on parlera dans les Affaires d'Allemagne.* Galliæ Regis Declaratio belli contra Ducem Sabaudiæ extat *p.* 576.

Ad d. §. Capitulatio Brenſelli reperitur apud LAMBERTI *p.* 605.

Ad § CXIV. Capitulatio Rheinbergæ extat apud LAMBERTI *Tom. II. p.* 417. Capitulatio Bonnæ *p.* 435. De perruptis aggeribus in terra Waſenſi *p.* 444. De prœlio ad Eckeram *p.* 447. Capitulatio Huii *p.* 461. Limburgi *p.* 464. Geldriæ *Tom. III. p.* 4. Et *p.* 10. addit: *La Reddition de cette Place parut d'abord fort importante à cauſe de ſa ſituation, qui eſt une des meilleurs des Pais-Bas. Elle fut cependant dans la ſuite une ſcabreuſe pierre d'achopement. Ce fut tant par raport aux étendues Pretenſions de la Cour de Pruſſe, qui cauſerent bien de l'embarras aux Etats Généraux que relativement au prémier Traité de la Barriere & de la ſucceſſion, fait entre l'Angleterre & ces Etats là en 1709. D'ailleurs elle ſervit d'une fort atraiante amorce au Congrès d'Utrecht, au Miniſtere d'Angleterre d'alors, & au Comte de Straffort pour détacher la Cour de Pruſſe de la grande Alliance, ainſi qu'on en parlera en leurs differens lieux. Ce fut alors qu'on reconnût, mais trop tard, la faute qu'on avoit fait de laiſſer la direction du Blocy de cette Place là aux ſeules, au du moins à la plus conſiderable partie des Troupes de Pruſſe.*

Ad §. CXV. Capitulatio Munimenti Kehl extat *p.* 580. Qua ratione Galli, Villarſio Duce Germanorum munimenta ad Rhenum menſe April. 1703. tentauerint, ab iisdemque fuerint repulſi docet LAMBERTI *p.* 582. *La nuit du 17. au 18. le Prince Louis fut averti que les François s'avançoient vers les Lignes de Stolhoven. Il fit là deſſus venir quelques Troupes Imperiales & celle de Hollande ſous le Général Goor. Le 18. Villars parut devant ces Lignes, On ſe cannona pendant quelques jours juſques au 22. dont le Général Goor fit part aux Etats Généraux par une lettre datée de ce jour là qui n'eſt pas aſſez importante pour être inſerée ici. Sur le ſoir du 23. le Maréchal de Villars fit attaquer un poſte près du Village de Fiutboch, mais ſans ſuccés. Le lendemain il l'attaqua encore avec toute ſon Armée qui avoit été jointe par un Detachement du Maréſchal de Tallard. Mais le François furent repouſſez par cinq fois. Le jour ſuivant 25. après des cannonades les François ſe retirérent la nuit.* Et porro p. 583. *L'Officier qui aporta cette lettre, ajouta de bouche quelques Particularitez. Le 21. dit-il, les François aprochant de prés les lignes, on fit de ſon coté de paralelles, & cannonna avec 70. pieces de gros Canons. Le Prince Loüis n'en avoit que ſix au ſept, dont deux furent d'abord demontées. On cacha le reſte pour le jour de l'Action, qui ſervirent avec ſucés. Le 23. treize Bataillons François s'avancérent. Chaque Fantaſin portoit une faſcine; mais à la troiſiéme décharge des attaqués ils ſe retirérent en deſordre. Le lendemain toute l'Armée attaqua en Bataille; mais, elle fut repouſſée avec grande perte. Le Général Goor avoit la nuit du 22. au 23. fait faire à l'endroit le plus foible un double Retranchement à cent pas du premier. Les attaquans l'aperçevant n'oſerent l'attaquer de ce côté la. Un Capitaine des Huzards, qui avoit deſerté trois ou quatre jours auparavant, avoit donné avis aux François qu'à un éndroit le plus fort des lignes, le foſſé étoit ſec: Sur cet avis, ils attaquerent de ce coté là. Cependant, le Prince Louis y avoit pourvû & y avoit fait couler quantité d'eau. Tout le reſte des lignes juſques ou Rhin étoit inondé & couvert par des Marais. l'Armee du Maréchal de Villars aiant ſi mal réüſſi, ſe retira vers le Fort de Kehl. Elle fut obligée de faire ſix lieües par ce qu'il n'y avoit point de terrain pour pouvoir camper autrement. Il y eût enſuite une grande deſertion. C'etoit parce qu'elle étoit en pitoiable état. Sur tous la Cavallerie, qui avoit manqué de fourage & tous les ſoldats de pain, parceque le Comte Prosper de Staremberg leur interceptoit les convois. Auſſi les attaques ne furent-elles point faites avec vigueur; mais comme par des gens abattus de forces & de courage. Les François retirérent tant de jour que de nuit la plus part de leurs morts. On ne put l'empêcher parce que l'on ne vouloit pas faire des ſorties, à cauſe qu'on étoit trop foible. Le Maréchal de Villars étoit cependant preſſé pour aller joindre l'Electeur de Baviere. Il craignit de ne pas reüſſir aux lignes de Lauterbourg, à cauſe que le Prince Loüis de Baden pouvoit aiſément y jetter des Troupes. Cela le porta à aller s'ouvrir le Paſſage du coté de la Forêt noire & de la Vallée de Kintzig. Auſſi le franchit-il ſans grande réſiſtence & ſe rendit à Willingen, ou l'Electeur lui vint au devant. Ce qui preſſoit cette jonction étoit qu'il y avoit long tems qu'on faiſoit dans l'Empire des préparatifs pour envahir la Baviere, & réduire par la force l'Electeur de ce nom.*

Ad §. CXV. De Cæſareorum irruptione in Bauariam, & qua ratione Bauariæ Elector quasdam legiones ad Schardingam deleuerit, docet LAMBERTI *Tom. II. p.* 585. Qua ratione cum Electore ſuper armiſtitio fuerit tractatum, idem exponit *p.* 587. *ſqq. Tom. III. p.* 21. *ſqq.* Quid in Comitiis ſuper ſecuritate fuerit actum, & conſilio de translocandis Comitiis, vberius exponit LAMBERTI *Tom. II. p.* 590. 597. 607. El. Bauariæ Manifeſtum reperitur *Tom. III. p.* 26.

Ad §. CXVI. LAMBERTI *Tom. II. p.* 596. *Après la Déclaration, dont on à parlé, l'Electeur qui avoit fait diverſes marches, pour en cacher la véritable, prit le chemin du Tirol. Il s'empara là des premiers poſtes, & prit le Château de Kuffſtein qui couvroit l'entrée de cette Comté-là. La Forteresſe de Rotenbourg capitula. Ceux même de la Ville d'Inſprug lui vinrent au devant, & capitulérent de même. Chemin faiſant il fit intimer à l'Archevéque de Saltzbourg de lui paier en deux fois 24. heures*

350.

350. mille florins. Ce Prélat allegna d' être anparavant oblige d' en communiquer avec ſon Chapitre. L'Electenr lui fit repartir, que n'en ajant pas uſe de même lors qu'il avoit paiî nne pareille ſomme à l'Empereur il eut à s'en declarer au tems fixé; & s'il vouloit ſe joindre à lui pour maintenir la liberté Germanique on à l' Emperenr ponr l' oprimer. L'invaſion de cet Electeur dans le Tirol ne dura pas long tems. On eut le tems d'y faire defiler quelques Tronpes. Cellet ci à l'aide de qnelqnes Chaſſeurs & Païſans barcellérent fréqnemment les Bavaroiſes. D'ailleurs le Détachement du Duc de Vendome ne put pas franchir le paſſage ponr ſe joindre à l' Electenr. Ce Duc fut pent-etre preſſe à rebrouſſer chemin ponr aller deſarmer les Troupes du Dnc de Savoie. Quoiqu'il en fut, l' Electeur de Baviere retourna dans ſes Etats avec ſes Tronpes. Il laiſſa une Garniſon à Kuffſtein. Les Impériaux prirent enſuite cette forteresſe.

Ad §. CXVII. Capitulatio Briſaci extat apud LAMBERTI *Tom. III. p. 598.*

Ad d. §. Villarſii Relatio de victoria ipſius ad Hœchſtedium & contra Stirumbium repetitur *p. 601.*

Ad d. §. De prœlio ad Speierbach LAMBERTI *Tom. II. p. 640.* Iſta clades Comiti Naſſovio-Weilburgenſi imputabatur, de qua LAMBERTI *p. 646. Si les gens militaires & les Miniſtres Proteſtans admiroient la Conduite du Prince Héréditaire de Heſſe Caſſel, & etojent hant contre le Comte de Naſſan Weilbourg, les Catholiques étoient fort fachez de ce que ce Comte etoit la Cauſe du mavais ſuccès du Combat. Ce Comte ecrevit bien a la Haie pour ſe iuſtifier. Cela ne ſervit qu' à y exciter du mépris contre ſa perſonne. Car, quelquet uns des Miniſtres Catholiques avouoient à de leurs amis, qu'ils avoient dans leurs lettres pluſieurs circonſtances a la charge de ce Comte. Il diſoient par exemple qu'il avoit trop mépriſé les François. Cela avoit été la cauſe que l'on n'avoit pas profite de l' avantage du terrain ponr bien ſe camper & occuper nn defilé, qui auroit empêché Tallard d'avançer; que le Comte avoit fait camper les Régimens de ſon Aile gauche à trop de diſtance l'un de l'autre, & ſans ordre; qu'il n'avoit pas fait avancer l'Artillerie à la tête de l'Armée; qu'il n'avoit fait ranger aucun des chevaux de Friſe; qu'il avoit mépriſe, l'avis donné par deux Deſertenrs, deux heures avant l'Attaque, de la Marche des Ennemis; qu'il s'étoit logé ponr ſon plus grand aiſe à une heure de l'Armée; & que même, lors de l'Attaque, il étoit échauffé d' une Débanche qu'il venoit de faire à un feſtin. Qnoi qu'il en fut, les Etats Généraux ſur la Relation de leur Député, iis lui remirent une ſomme d'argent pour repartir anx Tronpes du Prince, puis qu'elles avoient ſi bien fait. Ce fut pourtant avec ſecret, a fin qu'en d'autres occaſions les Troupes ne ſouhaitaſſent un mauvais ſuccès pour avoir quelque diſtribution d'argent.*

Ad §. CXVIII. Qua ratione Caſtiliæ Admirandus ex Hiſpania ſe in Luſitaniam ſubduxerit, docet LAMBERTI *Tom. II. p. 752.*

Ad §. CXVIII. Fœdus cum Portugalliæ Rege d. VI. Maii 1703. concluſum extat apud LAMBERTI *p. 501.* De declaratione Caroli IV. in Regem Hiſpaniæ, una cum Ceſſione Regni Hiſpanici ipſi a Leopoldo Imp. facta, extat *p. 510. ſqq.* De itinere ipſius in Luſitaniam *p. 536. ſqq.* Qua ratione in Anglia fuerit receptus. *Tom. III. p. 1.*

Ad §. CXIX. Capitulatio Gibraltariæ extat apud LAMBERTI *Tom. III. p. 127.* De prœlio navali ad Malagam *p. 128.* Manifeſtum Caroli III. extat *p. 248.* Manifeſtum vero Regis Luſitaniæ ſub titulo: *Iuſta Luſitanorum arma pro vindicanda Hiſpanorum libertate p. 125.* Aliud lingua Hiſpanica *p. 288.* Philippi II. Declaratio belli contra Portugalliæ Regem *p. 295.* Philippi II. progreſſus in Luſitania *p. 297.* deſcribuntur.

Ad §. CXX. De occupatione Paſſavii, & qua ratione Gronsfeldius Dux Cæſareus, omnem culpam in Lambergium, Epiſcopum & Cardinalem, conjecerit, docet LAMBERTI *Tom. III. p. 19.*

Ad d. §. De victoria ad montem, dictum Schellenberg LAMBERTI *Tom. III. p. 81. On reſolut d'aller vers Donavert, ponr s'y ouvrir un paſſage par le Danube vers la Baviere. On étoit bien averti que les Bavarois avoient un Corps de Troupes de ce côte-la. Ils étoient retranchez iusqnes aux dents entre la Ville & la Montagne de Schellemberg, le Fleuve de Danube a dos, & les Retranchemens à la tête. On aprit même le premier de Iuillet, que ce Corps retranché avois été renforcée. Le Duc ne laiſſa pas que de pouſſer de ce côté la. Il y arriva le deux vers le ſoir. Il fit attaquer les Retranchemens qu'on emporta. On eut par-la une Victoire complete.* Inde ſequuntur variæ Relationes. Adde etiam *p. 89.*

Ad d. §. Capitulatio Rainæ extat *p. 90.* Qua ratione Bavariæ Elector Cæſaris partibus accedere voluerit, docet LAMBERTI p. 91. *Il eſt vrai que l'Accommodement avoit été bien avancé, du moins en aparance. Le Comte de Wratiſlaw, qui manqua tout d'un coup de l'Armee, étoit allé à un Cloître à peu de diſtance de l'Armée de l'Electeur. Le Comte avoit avec lui le Baron de Heems, & l' Aide de Camp Berlips. On avoit donné les mains à pluſieurs Demandes de ce Prince la. Il eſt vrai, qu'il y en avoit d'un peu exhorbitantes. Celles ci tendoient à avoir le Tirol, la Haute Autriche, & même le Milanois; d'ailleurs, l'Archiducheſſe, Fille du Roi des Romains, pour le Prince Electoral ſon Fils. Il prétendoit qu'elle ſeroit meme envoiée d'abord en Baviere pour y être élevée. Auſſi ne pût on les lui accorder. On lui offrit la reſtitution du Haut Palatinat, & même le Duché de Neubourg, dont l'Empereur dédommageroit l'Electeur Palatin. On lui prometoit de plus le Gouvernement perpetuel des Païs Bas Autrichiens; de gros ſubſides pour les Troupes, que les Alliez prendroient à leur ſervice; le dégagement des bijoux, qu'il avoit donné en gage pour cinque cens mille Ecus, empruntez en Hollande; & enfin une groſſe ſomme comptant. Iusques au payement d'icelle on auroit pû lui laiſſer comme en dépot entre les mains les Villes d'Augsbourg & d'Ulm. Il y avoit quelques autres Conditions avantageuſes. Cette négociation alla ſi loin, qu'on s'attandoit qu'il en ſigneroit l'Ecrit. On ſût même qu'il avoit la plume à la main pour y mettre ſon nom. Mais dans le même tems il reçut un Exprès du Maréchal de Tallard, qui lui promettoit un fort ſecours pour le 24. de ce mois la. L'Electeur qui a le cœur haut, ne pouvoit ſouffrir, qu'on pût dire dans le monde, qu'il auroit ſigné par contrainte, & jetta la plume à terre. Il fit dire au Comte de Wratiſlaw, que ſon honneur & ſa gloire dépendoient d'attendre le ſecours des François. Par la la Negociation fut entiérement rompuë. Le Duc de Marlborong écrivit au Conſeiller Penſionaire, qu'il eſpéroit que l'Electeur s'en repentiroit. Auſſi fit il divers Detachemens pour ravager la Baviere. Il y eut quelques centaines de Villages devorez par les flammes, & réduits en cendres. On n'epargna pas même les belles Braſſeries, qui rendoient de fort gros revenus à l'Electeur. D' autres Corps de Troupes Impériales, y firent auſſi des courſes. Ils y laiſſerent de triſtes traces de la rage du Soldat.*

Ad d. §. De victoria ad Hoechſtedtum LAMBERTI *Tom. III. p. 93. ſqq.* Qui etiam *p.* 100. *Cela cauſa une joye univerſelle. C'etoit d' autant qu'on avoit été dans une grande apprehenſion de quelque mauvais ſuccès. La raiſon en étoit qu' en hazardant une Bataille on hazardoit en même tems le ſalut de l'Empire & même de toute l'Europe. On compara cette Victoire à celle de Pharſale, & à*

,elle de Henri V. Roi d' Anglcterre ſur les François a Agincour.

Ad §. CXXI. de Recuperatione Auguſtæ, Ulmæ, Landavi, tentatione Briſaci, occupatione Auguſtæ, Treuirorum Tractus, Sarburgi, & Tractatibus Ilbesheimenſibus LAMBERTI *Tom. III. p.* 10.

Ad §. CXXII. de fruſtra tentata aggerum perruptione, & qua ratione culpa in Ouerquerckium redundauerit, LAMBERTI *Tom. III. p.* 70.

Ad §. CXXIII. Regis Gallorum litteræ ad Papam contra Ducem Sabaudiæ ſcriptæ, reperiuntur *Tom. III. p.* 134. De Sabaudici legati Marchionis de Bourg negotiis apud Belgas *p.* 134. De occupatione vrbium Pedemontii & Manifeſti Ducis Mirandulani *p.* 157. De Sabaudici legati de Meilarede negotio cum Heluetis & potiſſimum de Sabaudi neutralitate *p.* 151. *ſqq.*

Ad §. CXXIV. de Vngarorum poſtulatis LAMBERTI *Tom. III. p.* 15.

Ad Periodum X. Sect. XII. §. III. Quinam motus poſt mortem Auguſti Friderici Epiſcopi Lubecenſis Kl. Octobris 1705. defuncti, dum Chriſtianus Auguſtus Princeps grandæuus ipſi ſuccederet, fueriot exorti, dum Daniæ Rex fratrem ſuum Carolum, conſentiente Aula Cæſarea, Coadiutorem eligi vellet, ad longum tradit LAMBERTI *Tom. III, p.* 616. *ſqq.* Adde *Tom. IV. p.* 214. *ſqq.* 427.

Ad Periodum X. Sect. XII. §. V. De capta Valentia d' Alcantara LAMBERTI *Tom. III. p.* 517. de capta Alboquerqua *p.* 519. Deliberationes in Luſitania circa expeditiones bellicas factæ, exponuntur *p.* 520. Obſidio Pacis Auguſtæ, *Badaioz p.* 523. *ſqq.* De capta Barcellona, eiusdemque Capitulatione *p.* 529. *ſqq.*

Ad Periodum X. Sect. XIV. §. VI. de Proelio ad Caſſanum & occupatione Soncini Lamberti *Tom. III. p.* 507. Qua ratione vtraque pars ſibi victoriam in proelio ad Caſſanum tribuerit, Idem tradit *p.* 510. *Les François s'attribuerent de leur côté la Victoire. Le Roi de France en fit même chanter le Te Deum. Son Armée en Brabant en fit des rejouiſſances. Le Duc de Marlborough en fit faire autant dans la ſienne. On eut une Liſte exacte de la part du Prince Eugene des Morts & des Bleſſez dans cette Bataille tant d'Imperiaux que des Troupes Auxiliaires. Le nombre ne montoit pas en tout à* 4000. *Par divers avis il paroiſſoit que les François avoient eu* 7500. *morts & cinq mille bleſſez. Le Prince Eugene retourna dans ſon camp. Par une lettre du Prince d'Anhalt, qui commandoit les Pruſſiens, & écrite à l'Envoié de ſa Cour à la Haie en date du* 26. *il y avoit quelque particularité remarquable. Elle conſiſtoit à aſſurer que l'Armée Imperiale avoit été pendant trois heures, tranquille dans le Champ de Bataille. Les ennemis qui en avoient été chaſſez ne s'en emparerent qu' aprés qu'on trouva à propos de ſe retirer au Camp qu'on occupoit avant l'Attaque.*

Ad §. VI. De expeditione ad Moſellam & occupatione Hui, LAMBERTI *Tom. III. p.* 468. 470. De aggeribus in Belgio perruptis *p.* 472. De Sout Leuw capto *p.* 493. De Dieſto capto *p.* 496. Qua ratione Gallici Emiſſarii, Præſes Rouillé atque Heluetius, Medicus Hagam venerint, pro pace in ſecreto tractanda, & varia ſcripta exhibuerunt abunde *p.* 554.

Ad §. VII. De tumultu Bauarico LAMBERTI *Tom. II. p.* 43.

Ad §. X. de Suecorum irruptione in Saxoniam LAMBERTI *Tom. IV. p.* 256. De pace Ranſtedtenſi *p.* 273. Qua ratione inter Suecos Galloſque conſilia contra domum Auſtriacam fuerint agitata, docet LAMBERTI *Tom. IV. p.* 291. ſcribens: *Il y avoit toujours bien d'autres qui n'étoient pas tranquilles ſur ces occurrences là. Cela étoit fondé ſur certaines lettres interceptées, qui donnoient à connoitre quelque deſſein de la Suede en faveur de la France, & nommement contre la Maiſon d' Autriche. Ce n'étoit pas de ces lettres ſeulement qu'on tiroit ces lumieres. On avoit des avis de bonne main de France, qui aſſuroient a cet effet un engagement ſecret. Ce qui augmentoit quelque ſoupçon venoit de ce qu'un nommé Duben, qui étoit le Regiſtrateur dans la Chancellerie du Comte Piper, étoit allé à Paris, & y faiſoit quelque ſejour. Le pretexte en étoit, qu'ayant pris les Eaux a Aix la Chapelle, l'Automne precedent, il avoit demandé permiſſion de paſſer quelque tems en France pour pouvoir retourner aux Eaux. Ce qui faiſoit qu'on avoit l'oeil ſur cet homme, étoit que c'étoit un drôle grand intriguant, & qui avoit ſouvent été emploié par le Comte Piper dans des Correſpondances Secretes. Cependant ceux qui étoient perſuadez de la bonne foi, & de la grandeur d'ame du Roi de Suede, attribuoient ces reſſorts menaçans à la ſoupleſſe de la France, pour faire naître de la meſintelligence entre les Alliez & ſa Majeſté Suedoiſe.*

Ad §. XI. de Gallorum obſidione Barcellonæ, eiusdemque derelictione LAMBERTI *Tom. IV. p.* 145. Conſilia intrandi Caſtiliam, qua ratione fuerint agitata *p.* 152. 159. vbi potiſſimum dicitur: *En attendant l'Armée de Portugal aprocha de Madrie le* 24. *Un Détachement de ſa Cavalerie obligea cette Capitale à ſe ſoumettre. On l'obligea auſſi à proclamer le Roi Charles. Cela eut beaucoup d'influence dans tout le Pais. Pluſieurs Villes ſe ſoûmirent. Celle de Tolede fut la premiere à faire cette démarche. Le Cardinal Porto Carrero écrivit au Marquis das Minas & au Comte de Corſana pour les aſſurer en termes précis de ſon obéïſance au Roi Charles. On envoia le Comte d'Halaya à Tolede y complementer la Reine Douairiere. Le Cardinal lui renouvella les aſſurances, qu'il avoit données par écrit. Les affaires avoient continué un fort bon train. Mais elles déchurent ſur ce que le Roi Charles, bien loin de ſuivre la route de Valence pour ſe rendre à Madrid continua a s'opiniatrer de vouloir y aller par l'Arragon.*

Ad §. XII. De Fœderatorom victoria ad Turinum LAMBERTI *Tom. IV. p.* 165. *Ces renforts étant arrivez en divers tems, le Prince Eugene par differentes marches trouva moien de paſſer avec ſon armée l'Adige, le Canal Bianco; le Tanaro & même le Po. Il falloit être le Prince Eugene pour venir à bout de ces paſſages & cela en ſi peu de tems, & parmi les grandes chaleurs du mois de Iuillet. Il eſt vrai qu' un ſecours pour Turin étoit preſſant. Les François ſous le Duc de la Feuillade étoient arrivez devant cette Capitale là le* 13. *de Maj. Ils n'ouvrirent cependant la Tranchée devant la Place, que la nuit du* 2. *au* 3. *du mois de Iuin. La raiſon de ce retardement étoit que le Duc de la Feuillade avoit emploié le reſte du mois de Mai à élever des Ouvrages, & à des Lignes pour la fureté de ſon Armée. Le Siege paroiſſoit cependant pouſſé avec vigueur Les Aſſiegeans y trouvoient cependant une réſiſtance indicible. La valeur des Aſſiegez & leur vigilance émouſſoient fort celles des Aſſiegeans. Ceux-ci d'ailleurs s'amuſerent à faire des Détachemens, pour ſe ſaiſir de quelques Places, qu'on ne regardoit cependant que comme des Bicoques. La vûe du Duc de la Feuillade dans ces Expeditions étoit de réduire à la derniere extremité Son Alteſſe Rojale de Savoie. Ce grand Prince fut réduit, aprés avoir envoié Madame Roiale, & les Princes ſes Enfans à Genes, à ſe retirer dans la Vallée de Luſerne, dont il fit aſſurer les avenües. Pendant les marches du Prince Eugene, le Duc de Vendome eut ordre d'aller en Flandres, & le Duc d'Orleans fut envoié à ſa place. C'eſt ainſi qu'on l'à dit en parlant des operations militaires aux Païs-Bas. Le Duc d'Orleans ne trouva pas l'Armée de France en Italie dans un état tel qu'il l'auroit ſouhaité. Il demanda quelque renfort de Troupes au Duc de la Feuillade, qui éluda ſa demande,*

mande. Le Prince Eugene toujours ſage, préooiant & ardent, pouſſa tellemene ſa marche, non obſtant une infinité d'obſtacles qu'il paſſa la Bormia au deſſous d'Alexandrie. Le lendemain il paſſa le Tanaro, dont les Ennemis n'oſerent diſputer le paſſage, ainſi qu'ils en avoient le deſſein. Enfin ee Prince ſe joignit auprès d'Aſti au Duc de Savoie qui s'y étoit avancé de Carmagnole avec ſon petit Corps de Troupes. Le Duc d'Orleans ſe joignit auſſi au Duc de la Feuillade. Ces deux Generaux chercherent leur ſureté dans les lignes de contre vallation qu'on avoit faites autour de Turin. Le Duc d'Orleans trouvoit que le meilleur étoit cependant d'aller à la rencontre du Duc de Savoie & du Prince Eugene & de leur livrer Bataille. Le Maréchal de Marſin s'y opoſa. Pour apuier ſon ſentiment il produiſit au Duc d'Orleans un ordre ſecret du Roi de France, qui lui ordonnoit de ſuivre en cas d'Action les avis de Marſin. Les Aſſiegeans ſe tinrent done dans leurs Lignes. L' Armée du Duc de Savoie, & du Prince Eugene, ſe preſenterent le 7. de Septembre devant ces Retranchemens, qu'ils forcerent, & delivrerent la Ville de Turin, après une Victoire des plus completes. Le Lendemain ſon Alteſſe Roiale de Savoie dépécha le Comte de Harach à l'Empereur pour lui faire part de cette glorieuſe Victoire. Elle dépecha en même tems le Baron de Hohendorff à la Reine de la grande Bretagne, aux Etats Generaux, & au Duc de Marlboroug. Ce Baron fut chargé pour eela de lettres de ſa part. Le Prince Eugene lui en donna auſſi de la Sienne. Geſta in Polonia poſt pacem exponuntur *p.* 440.

Ad §. XIII. De Victoria ad Ramilliacum LAMBERTI *Tom. II. p.* 57. de Occupatione Antwerpiæ *p.* 80. Capitulatio Menenæ extat *p.* 91. De Teneramunda atque Acthn capto *p.* 96.

Ad §. XIV. LAMBERTI *Tom. IV. p.* 498. *Le Marechal de Villars paſſa avec ſon Armée, forte de* 38. *mille hommes bien munie, le Rhin au deſſus de Strasbourg la nuit du* 22. *au* 23. *de Mai. Il marcha de là à ces Lignes. Il y entra ſans difficulté. Les Troupes Allemandes qui les gardoient furent diſperſées comme des moutons. Pluſieurs Soldats deſerterent vers ce Marechal. Pour encourager d' autres il leur faiſoit un parti avantageux. Il exigea d' exhorbitantes contributions qu'il étendit fort loian. La crainte & la frayeur porta les gens à accourir pour s'y ſouſtraire.* Qua ratione Elector Brunſuicenſis ſupremam Directionem Exercitus Imperialis ſuſceperit, docet LAMBERTI *p.* 501.

Ad §. XV. de Negotio Zoborii Comitis cum Legato Suecico, Barone de Stralenheim LAMBERTI *p.* 470. *L'on ſe fondoit ſur une avanture. Elle étoit que le Baron de Stralheim Envoié de Suede allant de Vienne en Saxe rencontra des pelotons de* 20. *au* 30. *Moſcovites dans la Boheme. Il ordonna à ſes gens de leur dire qu'il étoit le Comte de Wacherbaert Saxon. Par cette fiction il ſe fit avouer qu'ils s'ethapoient de connivence avec la Cour Imperiale. Cette decouverte veritable ou controuvée avoit irrité le Roi de Suede. Celui ci paroiſſoit ſuſciter de nouvelles difficultez à l'Empereur. L'une étoit ſur quelque inſulte fait a des Suedois de recrues à Breslau, où même un Caporal avoit été tué. Une autre étoit par raport au Comte Zobor. Celui ci s'étant rencontré à un repas chez un des Miniſtres de l'Empereur, où le Baron de Stralheim étoit, s'enfonça dans des diſcours mal digérez. Il y dit qu'il avoit trois marants, qui troubloient l'Europe. Il nomma Ragotzki & Stanislas. Il ne ſpecifia pas le troiſiéme. Cependant par ſes manieres de s'enoncer, on pouvoit ſoupçonner qu'il avoit en vue le Roi de Suede. Il y eut là deſſus des paroles entre ce Comte & le Baron de Stralheim. On en vint iusques à faire entendre de vouloir ſe batre. Le Baron de Stralheim tendit le bras pour ſe faire donner la main du Comte, comme pour accepter le defi tacite. Avant la main du Comte qui étoit vis à vis de lui à la table, d'une tint il la main & de l'autre lui donna un ſoufflet. La Compagnie les empecha d'en venir a des violences. Cependant le Baron fit des plaintes contre le Comte Zobor, & demanda ſatisfaction de l'injure qu'il avoit faire au Roi ſon Maitre. Pour en donner quel qu' une l'Empereur fit arrêter ce Comte & lui fit dreſſer une eſpece de procès. Cela ne radouciſſoit point l' aigreur du Roi de Suede.* De hoc negotio vberius *Tom. VI. p.* 751. Ipſa vero Conventio AltRanſtedtienſis extat *Tom. IV. p.* 438.

Ad §. XVII. Capitulatio Generalis Italiæ extat apud LAMBERTI *p.* 391.

Ad §. XVIII. de expeditione Neapolitana LAMBERTI *p.* 564.

Ad §. XIX. Singularia ſunt, quæ circa obſidionem Telonis Martii tradit LAMBERTI *p.* 567. *L'on ne s'amuſera pas à deduire toutes les circonſtances de la marche. Celle du Marechal de Teſſé prevint l'arrivée des Alliez devant, Toulon. Ce Marechal y arriva le* 24. *Iuillet, & y avoit jetté beaucoup de Troupes. Il en avoit poſte d'autres dans des retranchements qu'on avoit fait à la hate autour de la Place. Les Alliez ne s'aprocherent de cette Ville que le* 26. *On delogea d'abord des poſtes ſur quelques hauteurs des detachemens des François. Le camp de ceux ci étoit ſous le Canon de la Place. Il avoit en front un grand fort; la Ville à la droite, & des hauteurs inacceſſibles à la gauche l'Amiral Shovel mit pied à terre, & ſe rendit au Quartier général. On y tint un Conſeiller du Guerre. Il y fut reſolu d'attaquer une hauteur apellée de ſainte Catharine. Les Ennemis y étoient poſtez en grand nombre. On ne laiſſa pas que de les y attaquer, & de les en deloger. On dreſſa des Batteries du coté de la Mer. L'on pouvoit de là tirer ſur la Ville, & ſur deux Vaiſſeaux, qui étoient dans le Havre, d'ou l'on tiroit ſur les Aſſiegeans. On fit de part & d'autre biens des travaux; les uns étoient pour ſe defendre & les autres pour attaquer. Le Marechal de Teſſe ajant reçû pluſieurs & gros renforts deſcendit des hauteurs, & attaqua divers poſtes des Alliez. Il eut d'abord quelque bon ſuccés. Toute l'Armée des Alliez, qui s'avança, le fit retirer. On y ſoutint avec bravoure l'effort des François à la gauche de l'Armée. C'etoit le* 15. *d'Août la gloire de cette reſiſtance en ce poſte fut due au Prince Héreditaire de Heſſe Caſſel. Ce Prince courageux & intrepide fit deſcendre de cheval deux Regimens de Dragons. Il s'y mit à la tête, & les mena de la ſorte en perſonne au Combat. On regretta parmi les Alliez le Prince de Saxe Gotha, qui fut tué de deux boulets. Le lendemain le Fort de Sainte Marguerite, qu'on avoit attaqué ſe rendit. La Garniſon fut faite priſonniere. On ſe ſaiſit auſſi du Fort Louis. Les Ennemis qui s'etoient aperçûs qu'on alloit y donner l'aſſaut, l'abandonnerent dans le ſilence de la nuit. Ce poſte ſervit utilement a bombarder la Ville. On en fit autant par d'autres Batteries. Le fort Louis ſauta cependant par une Bombe qui tomba dans un Magaſin de poudre. On fit ſauter celui de ſainte Marguerite. On pris la reſolution de lever le Siege, & de repaſſer en Piemont. Cependant on fit avancer la flotte dans la Rade avec diverſes Galiottes à Bombes & Palandes on bombarda la Ville & les Vaiſſeaux. Il y eut un grond embraſement qui dura aſſez long tems. Le* 19. *d'Août on fit rembarquer une bonne partie de l'Artillerie, les Munitions, les Malades & bleſſez. Le lendemain on rebarqua le reſte des Canons & des Munitions. La nuit du* 21. *au* 22. *l'Armée Alliée marcha ſur cinq colonnes avec le meilleur ordre du monde, & avec les precantions neceſſaires, & arriva le lendemain à Cuers. De là après de penibles marches elle arriva le* 8. *de Septembre à Vigone près de Pignerol. Elle y ſejourna pour s'y rafraichir. En attendant, ſon Alteſſe Roiale forma avec le Prince Eugene le Deſſein d'attaquer Suſe. Avant que de*

parler de ce Siege l'on trouve à propos de mettre ici un Anecdote, qui paroit avoir été abſolument inconnu au Public. La France apercevant que la perte de Toulon ſeroit un coup fatal pour elle, envoia des ordres à ſon Miniſtre Benzeval, qui étoit auprès du Roi de Suede en Saxe. C'étoit de faire de fortes repreſentations à ce Roi là. Elles conſiſtoient à tâcher de le faire declarer contre l'Empereur. Le Comte de Monaſterole, qui y étoit auſſi de la part de l'Electeur de Baviere, tâchoit d'engager ce Roi dans le parti de ſon Maitre. On tient que ces deux Miniſtres gagnerent le Comte Piper, qui avoit un grand aſcendant ſur l'eſprit du Roi. Sa Majeſté Suedoiſe qui avoit donné de reiterées promeſſes de ne rien faire contre les Alliez ſe trouvoit embaraſſée. Elle prit cependant le parti de ſe roidir contre l'Empereur. Ce fut par des demandes outrées. Elles étoient apuiées par des menaces d'envahir la Sileſie & la Boheme. L'Empereur conjura l'orage, en acquieſçant aux demandes du Roi de Suede par la negociation & par le Traité qu'on à raporté plus haut, & par d'autres ſatisfactions. Pendant qu'on negocioit celles-ci, le Siege de Toulon fut entrepris. Le Roi de Suede qui ſouhaitoit de pouvoir empecher la perte de ce Port, fit parvenir avec un grand ſecret des inſinuations à ſon Alteſſe Royale de Savoie. Elle vouloient ſur des repreſentations à porter ce Duc à ne pas s'aheurter à prendre Toulon. C'etait parce qu'en cas de ſa priſe, il ſeroit obligé d'entrer dans les Pais hereditaires de l'Empereur. Par là les Affaires des Alliez contre la France pourroient prendre une toute autre face, & rendre inutiles tous les avantages qu'ils avoient remportez. C'étoit d'autant que quelque autre Prince de l'Empire l'auroit apuie &c. Il y avoit ſur tout le point du ſecret, que le Roi de Suede faiſoit exiger de ſon Alteſſe Roiale de Savoie. Ce dernier Prince, qui à une grande penetration, & des lumieres ſi étenduës, qui ont fait briller en toutes occaſions ſes actions, fit de ſages reflexions. Il ſavoit que le Roi de Suede étoit ferme dans ſes intentions. Les ſuccés pleins de bonheur qu'il avoit eu y contribuoient beaucoup. Il ne s'agiſſoit au fond que d'une Place, dont la priſe n'auroit pas eté ſuivie de ſa conſervation. C'etoit parce que le deſſein n'avoit ete que de la demolir. D'ailleurs la perte de la Bataille d'Almanza avoit influe á d'autres deſavantages en Eſpagne. Aux Pais-Bas même la compagne n'etoit pas fort brillante. Ces conſiderations peſees ſelon la grande ſageſſe de ſon Alteſſe Roiale, la porterent par une generoſite ſans exemple à preferer les interêts de la cauſe commune à l'avantage de la priſe de Toulon, & à ſa gloire même. Voilà le reſſort ſecret de la levté du ſiege de cette Place là. Le Public, qui en a demeuré dans l'ignorance pendant pluſieurs annees, pourroit s'imaginer, que cet Anecdote n'eſt qu'une invention. On a cependant pour Garant de cette verité, ſon Alteſſe Roiale même, qui l'a bien voulu declarer à des perſonnes de caractere. L'Armée aprés s'être repoſée à Vigone, le Prince Eugene s'en detacha le 18. de Septembre avec un corps de troupes, pour faire le ſiege de Suſe. On lui envoia de Turin à ſon camp devant cette Place là de l'Artillerie, des Mortiers, & Bombes. Le 20. le Prince Eugene occupa la Ville. Elle avoit été abandonnée par les François, pour ſe retirer au Château. Pour empecher les Ennemis d'y accourir au ſecours, ſon Alteſſe Roiale fit du mouvement vers le fort de la Perouſe. Cette feinte réuſſit, parce que ceux-là marcherent de ce côte-la. Après que les Aſſiegeans eurent pris le 19. l'épée à la main le fort de Catinat, on battit le Château. Le Gouverneur ſe vit forcé à demander de capituler. Il exigeoit d'en ſortir avec les honneurs accutumez. On lui repondit que les Géneraux François avoient établi une autre maniére en Piemont, qui il ne devoit pas ignorer. Sur ſon refus on recommença à tirer, mais le même ſoir qui étoit le 3. d'Octobre il ſe rendit priſonnier de guerre avec toute ſa Garniſon. Medavy qui s'étoit avancé pour ſecourir le château, fut témoin de ſa priſe. Après cela on repartit les troupes dans des Quartiers. Ceux-ci furent differemment dirigez. Car on fit aprocher celles de l'Electeur Palatin vers la Mer, pour pouvoir être tranſportez en Catalogne, ſuivant la reſolution qu'on raportera plus bas, & d'autres furent fixées vers le chemin de leur retour en Allemagne.

Ad §. XX. de diſſidiis Ducum militarium Fœderatorum in Hiſpania, atque prœlio infelici ad Almantzam LAMBERTI *Tom. IV. p. 572. ſqq.*

Ad §. XXI. de Tortoſa a Gallis capta *Tom. V. p. 162.* De Denia & Alicanta *capta p. 164.*

Ad §. XXII. De occupatione variorum Delphinatus caſtrorum a Sabaudis facta *Tom. V. p. 159.* De Cæſaris controuerſia cum Papa. LAMBERTI *Tom. III. p. 84.* Breve Papale ad Imp. reperitur *Tom. V. p. 399.* Compoſitio cum Papa *Tom. V. p. 241. ſqq.* Sed pergit *Tom. V. p. 252. Il y eut cependant des Proteſtations contre ce Traité. Le Duc de Modena en fit contre l'article 9. Il écrivit même à l'Empereur, le peu de juſtice qu'il devoit attendre ſur ſes prétentions, s'il falloit qu'elles fuſſent remiſes à la deciſion d'une Congregation de Cardinaux, où le Pape ſeroit Iuge & Partie. Les autres articles furent cependant executéz. Il ne s'agiſſoit plus que de decider ſur la reconnoiſſance du Roi Charles pour Monarque des Eſpagnes. Il y eut des congregations établies pour cela. On propoſa dans une de lui envoier un Nonce avec un Bref dont la ſuperſcription ſeroit Tibi Carolo Regi Catholico in Hiſpania. Le Marquis de Prié ne pouvoit admettre une telle diſtinction. Il vouloit que ce fut Carolo Regi Hiſpaniarum Catholico. Le Duc d'Uceda, Ambaſſadeur du Roi Philippe envoia à la Datairie une proteſtation de nullité, au cas que l'on reconnut le Roi Charles ſous le Titre de Roi Catholique en Eſpagne: Ce Miniſtre n'avoit point beſoin de proteſter de nullité ſur une affaire que le pape tâchoit d'eluder. Après l'eloignement des troupes Allemandes, il demanda trois choſes à l'Empereur. 1. Que Sa Majeſté Imperiale lui reſtituat Commacchio avec toutes ſes dependances. 2. Qu'elle lui demandât l'abſolution des cenſures qu'elle avoit encouruës. Et 3. Qu'elle lui demandât auſſi une bulle pour la permiſſion d'uſer du droit des premieres Prieres. L'Empereur repondit ſur le 1. qu'il ne pouvoit aliener les fiefs de l'Empire ſans le conſentement de l'Empire même. D'ailleurs qu'il s'agiſſoit de ſavoir ſi Commacchio & ſes Vallées en étoit un, & qu'il falloit terminer ce different avant que de parler de rendre. Sur le 2. qu'il n'avoit donné aucun lieu aux Cenſures & n'en avoit encouru aucune. Par là il ne ſe trouvoit point obligé d'en demander l'abſolution. Sur le 3. que le droit des premieres Prieres lui apartenoit ſi entierement qu'il n'avoit pas beſoin d'obtenir aucune permiſſion de ſa ſainteté pour en jouir.* Sequitur inde Nuntii Papalis Relatio ad Ducem de Medina Celi *p. 254.*

Ad §. XXIII. De Gandauo & Brugis a Gallis occupatis LAMBERTI *Tom. III. p. 104.* De victoria ad Audenardam *p. 106.* De occupatione Inſularum *Tom. III. p. 118. ſqq.* Capitulatio Inſularum *Tom. V. p. 128.* Arcis *Tom. V. p. 148.* De Bruxellarum vrbe a Gallis tentata *Tom. V. p. 145.* Gandauum & Brugæ a Fœderatis recuperantur *Tom. I. p. 155.*

Ad §. XXIV. de Motibus Colonienſibus LAMBERTI *Tom. V. p. 52. 262.* De motibus Hamburgenſibus *p. 181.*

Ad §. XXVI. de Obſidione & Capitulatione Tornaci LAMBERTI *Tom. V. p. 335.* Capitulatio Arcis *p. 356.* De prœlio ad Blaugies *p. 360.* Capitulatio Montium *p. 375.*

Ad §. XXVIII. Capitulatio arcis Alicantæ *Tom. V. p. 391.*

Ad §. XXXI.

Ad §. XXXI. De occupatione Duaci LAMBERTI *Tom. VI. p.* 93. Bethunæ *p.* 112. S. Venant & Ariæ *p.* 128. 129.

Ad §. XXXII. De Prœlio ad Almenaram extant duætiæ Relationes apud LAMBERTI *Tom. VI. p.* 158. Qua ratione & quibus conſiliis Luſitani coniunctionem cum Carolo Hiſpaniarum Rege denegauerint LAMBERTI *p.* 169. De prœlio ad Briheguam *p.* 170. Conſultationes in Belgio poſt prœlium ad Villam Vitioſam *Tom. VI. p.* 560.

Ad §. XXXIII. de Gallorum Pacis propoſitionibus per Pentecutium & Præſidem de Rouille *Tom. V. p.* 263. *La raiſon étoit, parce qu'auparavant la grande Bretagne n'avoit commerce aux Pais Bas que par le canal de la Hollande. La Zelande ſur tout en trembloit parce qu'elle ſe croyoit par là entierement ruinée dans le trafic qu'elle faiſoit avec les Pais-Bas Epagnols. Cela n'etoit cependant pas une grande pierre d'achopement pour deranger la bonne harmonie entre les deux nations. Auſſi a-t-on vû dans la Suite que dans le Traité de la Barriere fait en 1715. entre les deux Puiſſances Maritimes, & le Comte de Koningſec Plenipotentiaire de l'Empereur, cette liberté a été reglée à l'Article XXVI.* Idem *p.* 268. *La Conference des deux Penſionaires avec le Preſident Rouillé fut tenue dans le voiſinage de Woerden. L'on n'en fit pas même un myſtere envers les Miniſtres des principaux Alliés, aux quels on fit part de ce qui s'y étoit paſſé. On leur fit entendre qu'on avoit inſinué à ce Preſident preciſement & ſans déguiſement, qu'il faloit pour le gros, pour Preliminaire de la paix, que celle des Perenées ſervit de fondement à celle qu'on auroit a faire. D'ailleurs qu'on lui avoit fait part de la Declaration que le Duc de Marlborough avoit faite de la part de la Reine. Elle conſiſtoit en ce que cette Princeſſe vouloit la totalité de la Monarchie d'Eſpagne pour le Roi Charles. D'ailleurs une bonne barriere pour la Republic de Hollande; une autre à l'Empire; la demolition de Dunkerque la reconnoiſſance de la Reine & de la Ligue Proteſtance, & l'eloignement du pretendu Prince de Galles le Preſident s'écria fort contre ce dernier article. Il dit que ſa Cour le regarderoit comme une pillule de difficile digeſtion. On lui allegua que ſa cour en avoit uſé autre fois de la ſorte par raport a Charles II. & au Duc d'York ſon frere, du tems de Cromwel. Ce Meſſager de paix ſouhaita qu'on lui donnat le tems d'envoier un Exprès à ſa Cour. Ce qui lui fut accordé, avec même la permiſſion de reſter en attendant dans le païs. On fit cela parce qu'on attendoit l'arrivée du Duc de Marlborough, auſſi bien que celle du Prince Eugene. On avoit depêché a ce dernier un Exprès a Duſſeldorp où il étoit, pour lui faire ſavoir que le Duc alloit s'embarquer pour faire le trajet. Auſſi le Duc arriva-t-il le 19. d'Avril à dix heures du ſoir. Il ſe rendit d'abord chez le Conſeiller Penſionaire, avec qui il demeura juſques paſſé IX minuit. Il alla auſſi quoique tard voir le Prince Eugene, qui étoit arrivé la nuit precedente. Le lendemain il depecha un Exprès a Londres avec d'amples depêches. A ce que ce Duc donna à connoitre confidemment au Miniſtre de Pruſſe, il avoit parlé fortement de la part de la Reine de ne pas ſe preſſer. Le Prince Eugene en fit autant de la pars de la Cour Imperiale. Les gens qui étoient portez pour la paix repondoient malicieuſement qu'il ne faloit pas ſe raporter a ces deux Generaux, parce qu'ils panchojent a la Guerre. Il étoit cependant conſtant, que ceux-ci ne s'eloignoient point de la paix. C'étoit pourvû qu'elle fut conforme au but qu'on s'etoit propoſé ſavoir pour un repos de longue durée pour l'Europe. Comme les Etats de la Province de Hollande s'étoient raſſemblez, on leur fit le raport de ce qui s'etoit paſſé avec le Preſident Rouillé. On aſſeura que ces Etats-la temoignoient une ſage fermeté. On fut juſques-la qu'il y eut ſur le tapis congedier ce Preſident, au cas que la France fit quelque reponſe oblique ou dilatoire. Il faut ajouter a cette louable fermeté la diſpoſition qu'il y eut de publier une defenſe du tranſport de bled, hors de la Republique vers les pais Ennemis, on avoit eu des informations que la France en avoit fait faire de gros achapts, & fait louer des Navires pour le tranſporter. Cela avoit fait hauſſer a un prix exceſſif le bled. Le Roi de Portugal ecrivit des lettres a la Reine de la Grande Bretagne & aux Etats. Il ſe plaignoit a la premiere que d'Angleterre on en fourniſſoit beaucoup aux Ennemis par Cadix. Ce Roi dans la lettre aux Etats, les prioit d'empecher leurs ſujets de ſuivre l'exemple des Anglois, & qu'ils euſſent plûtot a le tranſporter dans ſon païs. La Reine ſur la lettre de ce Roi fit faire des defenſes rigoureuſes pour ces ſortes de tranſports. Elle en écrivit même aux Etats. Elle inſiſta qu'on eut a empecher qu'on n'envoiat depuis le reſſort de la Republique du bled en France. Elle ajoutoit pour raiſon que les aparences d'une furieuſe diſette en ce Royaume-là pourroient autant porter cette Couronne-là aux conditions neceſſaires pour une bonne paix, que pourroit le faire la nombreuſe armée qu'on auroit en Campagne. Les Etats ne publierent cependant pas le placard pour cette defenſe qu'après le refus de la France de ratifier les Preliminaires, dont on parlera bien tôt. Ce fut en date du 17. de Iuin. Cette defenſe portoit une recompenſe de deux mille florins, a qui raporteroit les contrevenans, & dont le nom ſeroit tenu ſecret. On ordonnoit de ne point faire ſortir du bled ni le tranſporter en France, Eſpagne, ou autres pais des ennemis ſous peine de la vie, &c. On renouvella auſſi les Placards touchant les billets de Monnoie de France. Ce fut ſur l'avis du fameux Negociant Huguetan qu'il preſenta aux Etats.* De Bauariæ Electoris Pacis conſiliis LAMBERTI *Tom. V. p.* 301.

Ad §. XXXIV. de Congreſſibus Gertrudenbergi LAMBERTI *Tom. VI. p.* 44 *ſq.*

Ad §. XXXV. de Turbis Anglicanis Capita accuſationis contra Sacheverellium talia erant: *I. Que le Docteur Sacheverel a inſinué & ſoutenu dans ſon ſermon prononcé a St. Paul, que les moyens neceſſaires pour faire réuſſir l'heureuſe Révolution étoient odieux & inſoutenables: Que le Roi, dans ſon Manifeſte tache de prevenir l'accuſation de Réſiſtance; & que d'attribuer la Réſiſtance a la Revolution; c'eſt noircir la Memoire dudit feu Roy & la Revolution. II. Que ledit Docteur inſinue & ſoutient, que la Tolerance accordee par les Loix eſt inſoutenable, & la permiſſion d'icelle deraiſonable: Et qu'il affirme, que celui qui juſtifie la Tolerance, eſt un faux Frere par rapport a Dieu a la Religion, & à l'Egliſe; que la Reine Elizabeth fut abuſée par l'Archevêque Grindal; que c'étoit un faux Frere de l'Egliſe, & un Prélat perfide, en tolerent ceux de Geneve; & qu'il eſt du devoir des Métropolitains de fulminer leurs Anathemes Eccléſiaſtiques contre ceux qui ont droit de jouir de la Tolerance, ſoutenant qu'il n'y a point de Puiſſance ſur la Terre qui ait droit de revoquer de telles ſentences. III. Que ledit Sacheverel inſinuë fauſſement & ſéditieuſement, que l'Egliſe eſt en grand danger ſous le Gouvernement de ſa Majeſté: Et que pour contrecarrer la reſolution des deux Chambres du Parlement aprouvée par ſa Majeſté, il avance que l'Egliſe eſt en danger; & dit par maniere de paralelle, qu'il fut autre fois reſolu que la Perſonne du Roi Charles I. étoit hors de danger, lors même que ſes Aſſaſins conſpiroient contre ſa vie; inſinuant par la méchamment & malicieuſement, que les Membres des deux Chambres qui prirent cette réſolution, conſpiroient alors la ruine de l'Egliſe. IV. Que ledit Sacheverel inſinuë fauſſement, & malitieuſement, que l'adminiſtration de ſa Majeſté dans les affaires Eccléſiaſtiques & Civiles; tend a la ruine de la conſtitution du Gouvernement: & qu'il y a des perſonnes diſtinguées par leur Charactére, & par*

 leurs

leurs Emplois dans l'Egliſe & dans l'Etat, qui ſont de faux Freres; fomentant par là les Partis & les Diviſions, & portant les Sujets de ſa Majeſté à prendre les Armes. Ces articles furent communiquez à l'accuſé. Il y repondit par un Ecrit auſſi long que ſon Sermon. Après cela il écrivit une lettre à la Reine en termes ſoumis & que voici.

Ad §. XXXV. de Turbis Anglicanis per Sacheuerellium *Tom. VI. p. 320. ſeqq.*

Ad §. XXXVI. Articuli Confœderationis ab Vngaris propoſiti LAMBERTI *Tom. IV. p. 102.* De Comitiis Presburgenſibus & Cæſaris publicato Decreto *Tom. V. p. 77.* Adde *p. 385. ſqq. Tom. VI. p. 211.* Compoſitionem cum Vngaris vide *Tom. VI. p. 611.*

Ad §. XXXVIII. de Controuerſia Hildeſienſi *Tom. VI. p. 438.*

Ad Sect. XIII. §. VI. Qua ratione Belgæ Fœderati Caroli VI. electionem promouerint, docet LAMBERTI *Tom. VI. p. 623.* ſcribens: *Les Miniſtres Imperiaux reçûrent la nouvelle de cette mort le Dimanche 26. après midi. Ils en firent quelque miſtere afin de la notifier auparavant aux principaux des Etats. Ils eurent même le lendemain Lundi 27. une conference avec les dits Etats. Ils y firent la notification de cette mort, avec d'autres circonſtances. Là deſſus LL. HH. PP. firent là deſſus une declaration en faveur de la Maiſon d'Autriche pour un ſucceſſeur à l'Empire. L'on trouva, que la Sageſſe des Etats y brilloit d'une maniere admirable. C'étoit que par là ils ôtoient aux Catholiques quelque apprehenſion qu'ils avoient d'abord conçûe. Elle étoit par raport qu'il n'y eût quelque Puiſſance Proteſtante qui s'aviſat d'aſpirer à ce Supreme degré par une alternative d'un Empereur des deux Religions. En même tems on ôta par-là lieu à cette Puiſſance Proteſtante, qui en avoit formé la penſée, de ſe flatter d'être ſoutenue dans une pareille pretenſion. D'ailleurs les Etats apprirent avec plaiſir que le Prince Eugene avoit deja porté l'Electeur de Maience à depêcher ſuivant le paragraphe 18. du premier Chapitre de la Bulle d'or des letres circulaires en date du 20. aux Electeurs pour ſe trouver à Francfort pour une Election. Les Etats écrivirent auſſi là deſſus aux Electeurs pour preſſer cette Election, & ſans conteſtation. On écrivit auſſi à divers Princes & Etats de l'Empire pour faire des efforts pour prevenir toutes les tentatives des Ennemis. Ils écrivirent auſſi à la Reine de la Grande Bretagne, au Roi de Portugal, & à Son Alteſſe Royale de Savoie, pour les exhorter à ſe tenir fermes dans leurs engagement. Ils depêcherent auſſi un Exprès à Gennes pour ordonner aux Amiraux d'obeïr au Roi Charles, au cas qu'il voulut paſſer en Italie. Tout cela étoit conforme à la reſolution qu'on venoit de prendre & que voici avec les repreſentations des Miniſtres Imperaux le tout étant jugé digne de la curioſité publique.* Bauari Proteſtatio ſuper hac electione exhibetur *p. 649.* Clementem XI. tamen Papam ab initio ſtatim in Carolum VI. pronum fuiſſe, docent litteræ ipſius ad Leopoldi viduam Eleonoram Magdalenam Therſiam a. 1711. ſcriptæ, in quibus: *caeterum quando Deo volente ita contigit, ut ad Electionem ſucceſſoris convertenda ſint conſilia nos in ea plane ſententia ſumus, de qua ut credimus, inter omnes qui recte ſentiunt conuenit, nihil tam expedire Univerſæ Chriſtianæ Reipublicæ, quam quod Auſtriaca Domus de ea plurimis titulis probe merita, pergat Imperialis Majeſtatis faſtigium tenere & quod Chariſſimus in Chriſto filius noſter Carolus, Hiſpaniarum Catholicus & Hungariæ ac Bohemiæ Rex illuſtris ad eam dignitatem liberis Electorum ſuffragiis evehatur; quod nos quidem ut eveniat, quo majori poſſumus ſtudio curabimus, quatenus ille majorum ſuorum inclita memoria Regum & Imperatorum exemplo, & ingenita pietatis inſtinctu & ſingularis ſuæ prudentiæ monitu, ita temporalia Imperii adminiſtret ut quæ orthodoxum Religionis bonum & ad verum Dei cultum pertinent, talia promoveat; & Advocati ſanctæ Matris eccleſiæ munus in ſolemni inauguratione dignitatis ei demandandum, non minori alacritate ſuſcipiat, quam Zelo & fortitudine habeat.* Quænam Albani Nontii Papalis tunc in Collegio Electorali Francofurti factæ fuerint Propoſitiones, exponitur *p. 656. En même tems que l'on eut ces pieces, il fut repandu parmi quelques Miniſtres que l'Envoié de Savoie Mellarede avoit à Francfort fait quelques propoſitions de Paix de la part de la France au Comte de Rechteren. On vouloit que ce bruit venoit du canal du Neveu du Pape, Albani. Le Miniſtre de Portugal s'étant d'abord abouché avec le Comte de Sinzendorff, lui en parla. Après avoir bien peſé ces inſinuations, ils y trouverent ſi peu de vrai ſemblance, qu'ils n'y ajoutérent aucune foi. Ce fut ſur tout après en avoir parlé au Conſeiller Penſionnaire, qui aſſura n'avoir rien reçû qui tendit de quelque fondement à une pareille affaire. Auſſi ne pût on s'imaginer à quelle vuë ces inſinuations avoient été faites. C'étoit à moins que ce ne fut en celle de faire valoir quatre demandes extravagantes que ce Papalin avoit faites à Francfort. On les comptoit 1. d'avoir la main ſur les Electeurs comme Neveu du Pape. 2. Qu'on eut à retablir les deux Electeurs qui étoient au Ban de l'Empire. 3. Qu'on eut à élire le Prince Electoral de Saxe pour Roi des Romains. C'etoit ſous la Condition que ſi le Roi Charles venoit à avoir des enfans mâles dans dix ans, le Saxon renonceroit à ſa Royauté des Romains. Et 4. Qu'on eut à rendre à la Cour de Rome Commacchio. Les lettres de Francfort du 27. d'Aout. faiſoient connoitre, qu'on n'avoit le moindre égard à ces demandes. Deux jours auparavant on y avoit commencé les conferences entre les Electeurs ou leurs Ambaſſadeurs, ſur l'Election. Il paroiſſoit qu'elles devoient durer quelque tems. C'étoit ſur ce qu'on y procedoit par deliberation d'article en article ſur la Capitulation. Il y avoit pluſieurs Pretendans tant dans l'Empire qu'en Italie, qui vouloient des inſertions en leur faveur. Par là il s'ouvroit une porte à des longueurs. Auſſi mit on ſur le tapis de renvoier toutes ces prétentions au futur Empereur & à la Diete de l'Empire. On regla cependant à Francfort les deux points, qui faiſoient le plus de peine. L'un étoit, qu'on ne feroit point de Roi des Romains que par le conſentement de l'Empereur. L'autre étoit celui du Vicariat, contre les prétentions des Electeurs Palatin & de Saxe. Le Comte de Peterborough, qui revenant d'Angleterre alloit à Francfort, tout briſé qu'il étoit d'une chûte, avoit deſſein d'y traverſer les menées perilleuſes de la Cour de Rome. Avant cependant*

pendant que de s'y mettre en chemin, il craignit d' être en danger de la vie. Il rendait du ſang par la bouche. Pour en guerir il fit apeller un Medecin fameux de Leide. Celui ci attribua cette indiſpoſition ſanguine à ſa chûte. Elle ne fut pas de durée, & ce Comte partit. On concerta avec lui de faire dire à l'oreille à ce Neveu du Pontiſe, que s'il ne regloit autrement ſa conduite, il pourroit recevoir un affront. Auſſi crut on generalement que c'étoit par une ſage vûe qu'on vouloit qu'il donnat par écrit ce qu'il avoit inſinué debouche. Le Miniſtre de Pruſſe fut auſſi averti que ce Prelat là meditoit de faire des proteſtations contre la Rojauté de Pruſſe, & le neuvieme Electorat. Le Roi de Pruſſe envoia là deſſus des ordres à ſon premier Ambaſſadeur de s'opoſer hautement a tout ce que ce Neveu du Pape pourroit propoſer. Enſuite de lui faire inſinuer que s'il étoit aſſez hardi pour faire la moindre demarche qui pût donner atteinte à la dignité Rojale de Pruſſe, l'on s'en vangeroit. C'étoit en ordonnant aux troupes de ce Roi en Italie d'entrer dans l'Etat Eccleſiaſtique, & d'y mettre autant qu'on pourroit le tout à feu & à ſang. Enfin, que s'il avoit une pareille hardieſſe l'on s'en vangeroit auſſi ſur la propre perſonne d'une maniere, qu'il auroit ſujet de s'en reſentir & de s'en repentir pendant toute ſa vie. Coronationis ritus deſcribitur *p.* 664.

Ad §. IX. De primis Gallorum Pacis Propoſitionibus d. 22. Aprilis 1711. LAMBERTI *Tom. VI. p.* 670. qui addit: *Cependant quelques Miniſtres étrangers eurent des notions que ces correſpondances ſecretes avoient été entamées par le canal d'un certain Eccleſiaſtique nommé Gautier, qui a joüé enſuite fort ſouvent ſon perſonage; & qui avoit été introduit pour cela auprès des Miniſtres Anglois par Mylord Villers ami de ce Prêtre-la.* Pergit inde & ſecretas Pacis negotiationes apud Anglos vberius proponit. Septem Articuli Præliminares d. 27. Septembris 1711. a Gallorum legato Menagerio ſubſignati, tales erant:

Le Roi voulant contribuer de tout ſon pouvoir au retabliſſement de la Paix generale Sa Majeſté declare. I. Qu'elle reconnoitra la Reine de la Grande Bretagne en cette qualité, auſſi bien que la Succeſſion à cette Couronne ſuivant l'etabliſſement preſent. II. Qu'elle conſentira volontairement & de bonne foi à prendre toutes les meſures juſtes & raiſonnables pour empêcher que les Couronnes de France & d'Eſpagne ſoient jamais unies ſur la tête d'un même Prince, Sa Majeſté étant perſuadée que l'excès de Puiſſance ſeroit contraire au bien & au repos général de l'Europe. III. L'intention du Roi eſt que toutes les parties engagées dans la Guerre preſente, ſans en excepter aucune, trouvent une raiſonable ſatisfaction dans le Traité de paix à faire: Que le commerce ſoit retabli, & maintenu deſormais à l'avantage de la grande Bretagne, de la Hollande & des autres Nations qui ſont accoutumées à l'exercer. IV. Comme le Roi veut auſſi maintenir exactement l'obſervation de la Paix lorsqu'elle aura été concluë, & que l'objet que ſa Majeſté ſe propoſe eſt d'aſſurer les frontieres de ſon Rojaume, ſans troubler en quelque maniere que ce ſoit les Etats voiſins, elle promet de convenir par le Traité futur de paix que les Hollandois auront entre leurs mains les. Places fortes qui ſeront ſpecifiées, dans les Païs Bas pour ſervir deſormais comme de Barriere qui aſſûre le repos de la Republique de Hollande contre toute entrepriſe de la part de la France. V. Le Roi conſent auſſi qu'il ſoit formé à l'Empire & à la Maiſon d'Autriche une Barriere ſûre & convenable. VI. Quoique Dunkerque ait couté au Roi de ſommes très grandes, tout pour l'aquerir que pour le fortier, & qu'il ſoit neceſſaire de faire encore une depenſe très conſiderable pour en raſer les ouvrages, Sa Majeſté veut bien toute fois s'engager à les faire demolir immediatement après la concluſion de la paix, à Condition qu'il lui ſera donné pour les fortifications de cette Place un equivalent convenable & dont elle ſoit contente. Et comme l'Angleterre ne peut pas fournir ledit équivalent, la diſcuſſion en ſera remiſe aux conferences qui ſe tiendront pour la negociation de la Paix. VII. Lorsque les Conferences pour la Negotiation de la Paix ſeront formées on y diſcutera de bonne foi & à l'amiable toutes les pretenſions des Princes & Etats engagez dans la preſente Guerre, & rien ne ſera omis pour les regler & pour les terminer à la Satisfaction de toutes les parties. En vertu du Pleinpouvoir du Roi nous ſouſſigné Chevalier de ſon Ordre de St. Michel & Deputé au Conſeil du Commerce avons arrêté au nom de Sa Majeſté les preſens Articles Preliminaires. En foi de quoi nous avons ſigné.

Signé,

(L.S.) Menager.

Fait à Londres le 27. Sept. vieux ſtile & du nouveau le 8. Oct. 1711.

Il ſigna auſſi un Article ſeparé dans les termes ſuivans.

Le Roi promet de rendre au Duc de Savoie les Etats & Territoires qui apartenoient à ce Prince au Commencement de cette Guerre, & dont Sa Majeſté eſt en Poſſeſſion. Le Roi conſentira de plus qu'on cede audit Duc de Savoie en Italie les autres places qu'on jugera convenables du Sens des Traitez, faits entre ce Prince & ſes Alliez. En ſignant cet Article il declara qu'il ſeroit duement executé au cas que l'on ſignât la Paix generale. Qua ratione vero Carolus VI. contra hæc Præliminaria egerit, docent ipſius Litteræ ad Belgas Fœderatos ſcriptæ, quæ extant apud LAMBERTI Tom. VI. p. 705. *Celſi ac Potentes Ordines Generales Fœderati Belgii, amici chariſſimi. Quæ noviſſime Hagæ Comitis allatæ ſunt litteræ, nuntium de reditu Legati Anglici in Belgium veſtrum & aportatos ſecum Londino nonos articulos Pacis præliminares a Gallorum Rege confectos attulerunt, magna arte concinnatos & plane eiusmodi quales ab hoſte exſpectare oportebat. Nihil enim niſi vagum, dubium, anceps; & ſi latebræ eorum probe excutiantur, pro inanibus verbis, nunquam ſatis deplorandam Monarchiæ Hiſpanicæ iacturam, pro qua vna Auguſtæ Domus noſtra ſimul & libertati Europæ aſſerendæ, bellum ſuſceptum, toto decennio decertatum, totque ſanguinis humani effuſum fuit, continere videntur: quo nihil acerbius, nihil luctuoſius Orbi contingere poſſet. Quis enim hoc tantum potentiæ augmentum, ſi hoſtibus vltro adiiciatur, non intelligit turpiſſimam ſingulis belli ſociis ſeruitutem, quam adhuc a ceruicibus noſtris depulſimus imminere? Hoſtem libertatis noſtræ arbitrum conſtitui? Et quas nuper accepit leges, eas intolerabili faſtu intendere, nobis vice ſua imponere? Quod ſi bellum ita gereretur, vt aduerſa fortuna fractus, victor hoſtis nobis inſtaret, ne vel ſic tam iniqua pacis præambula admitti è dignitate foret. Nunc vero quando is aſpectum Exercitus confœderatorum ne quidem ſuſtineat, ac nullis in locis vel intra, vel extra mœnia ſatis tutus, viribus ac ditionibus ſuis indies diminutus, bellum propediem in viſcera regni ſui transferendum formidet, quis non iure ſuccenſeat iis qui præſtigiis Gallicis toties deluſi nouum fidei, quam Gallia promittit ſemper, nunquam ſeruat, triſtiſſimum experimentum facere, hoſtem erigere, fœdera, ſocios, ſe ſe deſerere, denique per victorias certiſſimum jugum poſteris ſuis parare vellent? Sane Rex Gallorum propoſitis hiſce vagis præliminaribus id pro more ſuo agere, vt obtento pacificationis Congreſſu, ſocius à ſociis, ſolitis ſuis artibus, quibus ſemper euaſit, ſe jungat, & diuidat, id ſi homi-*

num

num oculos effugeret; triſtis tamen ſuperiorum temporum recordatio ſat ſuperque faceret teſtatum, quod præcipue cauſa fuit, quod non aliud ſolidius futuræ pacificationis firmamentum ſtatui poſſe vniuerſi ſemper agnouimus, quam per articulos præliminares ita ſtringi ac figi volubilem Galliam debere, ne ſubinde in ipſo pacis Tractatu, elabi amplius poſſit. Qua in ſententia cum vos etiamnum perſtare, conſiliaque veſtra cum noſtris libenter coniungere velle, minime dubitemus, qua ratione Sereniſſima Magnæ Britanniæ Regina permoueri, & ſi opus exorari demum poſſit, vt reiectis hiſce propoſitionibus aut bello, aut ſi quando cum hoſte tractandum erit, prioribus Præliminaribus, ab eo maximam in partem conceptis, immoto inſiſtere; neque comparatam ſibi immortalem gloriam, certiſſimamque populi ſui ſalutem incertis infidisque Gallorum pollicitationibus, quæcunque ea forte eſſent oblata, committere velit. Idcirco magnopere vos atque etiam peramice hortamur, vt Cauſam hanc in tantum diſcrimen adductam pro ſolita veſtra fortitudine alacriter nobiscum defendere, neque Fallacem Galliam per noſtram ſocordiam felicem eſſe, aut noſtris triumphis inſultare, velitis. Nos certe quæcunque demum euentus ſequatur, noua iſthæc Præliminaria prout in præſens ita deinceps conſtantiſſime reiiciemus. Sed & legatis noſtris, vt Tractatibus, qui ſuper illis inſtitui proponuntur, interueniant, nullo vnquam tempore concedemus, quin potius reſtauratis exercitibus noſtris eo inprimis, qui in Catalaunia militat, id opera damus dabimusque, vt vniuerſi intelligant per nos minime ſteriſſe, quo minus confecto feliciter bello, pax ſolida & quæ ſingulis Confœderatis digna ſit, orbi redderetur. Quod ſupereſt &c. &c. Dabantur Mediolani die 8. Nouemb. Anno 1711.

B. G. STRVVII

B. G. STRUVII
OPVSCVLA
AD
HISTORIAM GERMANIAE
SPECTANTIA
ET
QVORVM MENTIO
IN IPSO CORPORE
FACTA.

I.

NOTITIA SVEVIAE ANTIQVAE.

§. I.

GErmania magna a Galliis olim Rhætiisque & Pannoniis Rheno & Danubio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus ſeparabatur, cœtera Oceanus ambiebat, latos ſinus & immenſa ſpatia complectens. 1) Hunc integrum & vaſtiſſimum tractum variæ gentes & innumeri populi inhabitarunt, inter quos celeberrima Sueuorum natio, vel ideo non vltimo ponenda loco, quod omnes reliquos & fide, & animi magnitudine, & bellica virtute, imo & numeroſitate longe ſuperaſſe, ab omnibus, quotquot extant Hiſtoricis, dicitur. 2) Vnde gentis huius origo, res dictu difficilis, omnia enim circa eam incerta & obſcura, ac ſpiſſis nebulis & denſiſſimis tenebris obducta, omnia in ambiguo poſita, omnia innumeris fabulis & inanibus figmentis referta, & tanta denique incertitudine ſuperſtructa, vt verum a falſo, maxima etiam adhibita diligentia, vix poſſit dignoſci. Nec mirum, ſi quis ruditatem priorum temporum & negligentiam in conſignandis rebus memorabilibus adhibitam vel parum perpenderit. Veteres enim Germani vna cum Sueuis, dum gloriam ſuam factis potius, quam dictis, prodere malebant, 3) origines ſuas geſtaque egregia & fortia litteris tradere parum curabant, nec de monumentis ſcriptis, faſtisque & commentariis rerum geſtarum admodum erant ſolliciti, ſed vnicum annalium genus penes eos carmina & rythmi, 4) quibus ante congreſſus præliorum inque publicis & feſtiuis conuentibus maiorum laudes & virtutes celebrabant, eorumque memoriam ad poſteros propagari omnium optime poſſe credebant. Et optandum, ſupereſſent modo adhuc eiusmodi carmina, nec ſpes maiores noſtros fefelliſſet; tunc enim multa circa origines eorum, quæ nos iam fugiunt, ex iis delibari, multaque obſcura procul dubio illuſtrari poſſent: Aſt proh dolor! inuida ætas, quæ omnia conſumit, diræque ruinæ ſubmittit, nec ab iis abſtinuit; omnia enim deperdita ſunt, ac longæ obliuioni tradita, ita, vt præter dulcem co-

rum

1) Ita enim fines Germaniæ magnæ ſiue veteris deſcribit TACITVS *de morib. Germ. c. 1. §. 1.* a quo in tantum abit POMPON. MELA *Lib. III. c. 3.* de ſitu orbis, vt Germaniæ fines ad Alpes vsque & Rheni fontem a meridie extendat; ſed refutat eum & Tacitum defendit B. RHENANVS *Lib. I. pag. 5. rer. Germ.*

2) Sic PLVTARCHVS in vita Cæſaris inquit: *Sueuorum eſt primus inter Germanos locus*, & ipſi CAESARI *Lib. IV. c. 1. de bello Gallic.* dicuntur *gens longe maxima & bellicoſiſſima Germanorum omnium.* STRABONI *Lib. IV. Geogr. p. 194. potentia & hominum frequentia, reliquos antecellent.* FLORO quoque *Lib. IV. c. 12. §. 23. validiſſima natio* audiunt & OROSIVS *Lib. VI. c. 9.* eam vocat *maximam, ferociſſimam validiſſimamque.*

3) Verba ſunt Conradi Salici in conuentu procerum prolata apud WIPPONEM in vita.

4) TACIT. *c. II. §. 3. c. l.* Sic Herculem primum omnium fortium virorum in prælium euntes carminibus celebrarunt. Id *c. II. §. 8. c. l.* & de Arminio ait *Lib. II. Annal. c. 88. §. 5. canitur adhuc barbaras apud gentes:* Conſtituti ad hoc præcipue Bardi, vt fortia virorum illuſtrium facta heroicis compoſita verſibus cum dulcibus lyræ modulis cantarent vid. AMMIANVS *Lib. XV. c. 9. rer. geſt. Rom.* & STRABO *Lib. VII. pag. 197. c. l.*

(A) 2 5) Lau-

rum memoriam nihil plane nobis ſuperſtes remanſerit: quæ enim communiter pro talibus venduntur, 5) aut ab hominibus otioſis excogitata ſunt, aut certa fide laborant, ita vt tuto eis initi non liceat. Neque etiam apud mediæ ætatis ſcriptores, & quando ſcilicet Germani noſtri geſta ſua litteris conſignare cœperant, aliquid ſubſidii, ex quo Sueuicæ gentis origo illuſtrari poſſet, quin potius inepti illi monachi, penes quos omnis tum eruditio reſidebat, pauca, quæ adhuc ſupererant veritatis veſtigia, nouis plane figmentis & fabulis obliterarent, ita, vt Herculeo fere labore opus, ſi quis Augiæ hoc ſtabulum expurgare anniteretur. Dum itaque nihil auxilii penes ſcriptores domeſticos, iam exteri ſunt conſulendi, Græci ſcilicet & Romani, quibus vnice debemus, quicquid in antiquis ſcimus. Sed dolendum, quod & Græci non niſi exilem 6) ſaltim, Romani vero ampliorem quidem, ſed ſeram 7) admodum Germaniæ noſtræ notitiam habuerint; inde enim factum, vt omiſſis antiquis & quæ originem gentis concernunt, non niſi geſta cum eis bella & nec hæc quidem debita ſemper conſignarent fide, ſua tantum extollentes in aliena iniurii; & non raro quoque patriæ dignitate atque amore ducti, liberalius longe & effuſius diſſertiusque in illius laude recenſenda, quam exterorum & hoſtium præſertim rebus glorioſe geſtis perſtiterunt, quod vel innumera teſtantur exempla.

§. II. Inter omnes tamen CORNEL. TACITVS, Galliæ Belgicæ ſub Veſpaſiano rationum procurator & maxime dehinc Traiano imperante florens, 8) vel ſolus extitit, qui in aureo ſuo de ſitu, moribus & populis Germaniæ libello, ſicut de omnium Germanorum, ita etiam de Sueuorum origine, quædam, nec obſcure quidem, conſignauit: celebrant enim, inquit, 9) carminibus antiquis Tuiſtonem Deum, terra editum, & filium Manum, originem gentis conditoremque. Manno tres filios aſſignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingæuones, medii Hermiones, cœteri Iſtæuones vocantur. Imitati itaque veteres Sueui vna cum reliquis Germanis vel alias & pleraſque quidem gentes, 10) quæ quod primordia ſua neſcirent, ſiue gloriæ cupiditate, ſiue odio erga finitimos inflatæ, Deorum ſe prolem, αὐτόχθονας, indigenas, aut terra parente editos, falſo gloriabantur; aut vt aliis 11) placet, lucula quædam de primi hominis creatione & quæ ſub altero mundi parente Noacho geſta fuere, in cordibus eorum remanſit, variis tamen inanium fabularum maculis, creſcente ſuperſtitionis labe, aſperſa, ita, vt ſub Tuiſtone terra edito Adamum, ſub Manno Noachum, ſub eius tandem natis tres Noachi filios, inter quos eorumque poſteros terrarum orbis diuiſus fuit, intellexerint. Vltimum hoc Tacitus, vtpote gentilis, negat, prius vero non affirmat tantum, ſed variis inſuper rationibus defendere conatur, dum ait: 12) ipſos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium aduentibus & hoſpitiis mixtos: quia nec terra olim, ſed claſſibus aduehebantur, qui mutare ſedes quærebant. & immenſus vltra, vtque ſic dixerim, aduerſus oceanus raris ab orbe noſtro nauibus aditur. Quis porro præter periculum horridi & ignoti maris, Aſia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret, informem terris, aſperam cœlo, triſtem cultu, aſpectuque, niſi ſit patria. Aſt infirmo omnes has rationes ſtare talo, quilibet facile videt: Sero enim ars nauigandi eo prouecta, vt claſſibus iretur, ſerius in longinqua nauigatum ſcimus, nec antiquitus nauigationes ad nouas ſedes quærendas inſtitutæ frequentiores erant migrationibus terreſtribus; quem enim præterit expeditio Iudæorum 13) in Palæſtinam ſuſcepta, & quem fugit irruptio a Gallis, Belloueſo Duce, in Italiam 14) facta, ipſi Romanæ vrbi poſtea exitiabilis? quod vel vnicum abſurdi Tacitum conuincere potuiſſet. Situm etiam Germaniæ, ſi curatius conſideraſſet, quid obſtitit, quo minus ex Scythia, Sarmatia & Gallia, vtpote vicinis regionibus, noui in Germaniam incolæ transmitti potuerint? ipſe certe parum

ſibi

5) Laudat eiuſmodi carmina IOH. AVENTINVS *in Annal. Boior. Lib. I. edit. Germ.* tanquam in iis Tuiſtonis, Manni, Hermionis aliorumque Germanicæ gentis conditorum geſta, leges & Statuta comprehenſa in Monaſterio S. Emerani Ratisbonenſi coram perluſtraſſet; & ſi GESNERO in Bibliotheca ſua fides habenda, in Libr. I. Germaniæ, quam meditatus erat, illuſtratæ, agere plane voluit de carminibus antiquis, quibus vſus fuit Tacitus, Carolus M. teſte EGINHARDO *in vita eius c. 29.* auxit, memoriæque mandauit, recentiores vero corrupere. Aſt merito eum carpit & iniuria temporum carmina hæc antiquiſſima veterum Germanorum perdita fuiſſe, teſtatur B. CONRINGIVS *de orig. Iur. Germ. c. 1. pag. 2. & epiſt. ad Sereniſſ. Ducem Brunſ. pag. 43.* editioni eius Taciti de M. G. præmiſſa, conf. etiam B. HERTIVS *in not. veter. Germ. popul. P. I. §. 2. præfat.* vbi docet, ne collecta quidem a Carolo M. carmina adhuc hodie extare.

6) B. CONRING *c. epiſt. p. m. 45.*

7) Idem *c. l. p. m. 47.* adde TACITVM *c. XXXVII. §. 3. de M. G.* vbi: *Sexcenteſimum & quadrageſimum annum vrbs noſtra agebat, cum primum Cimbrorum audita ſunt arma.* & OVIDIVM, ita canentem in conſolat. ad Liuiam v. 391. & 457.

Et modo Germani Romanis cognitus orbis,
Conſul & ignoti victor Germanicus orbi.

8) PLINIVS *Lib. VII. c. 16. in f. hiſt. Nat.* TACITVS *Lib. I. hiſtor. cap. 1. §. 5.*

9) *c. II. §. 3. de M. G.*

10) Sic Romani a Marte Deo origines ſuas mentiebantur LIVIVS *in præfat. ad hiſtor. Athenienſes* ſeſe αὐτόχθονας eſſe gloriabantur, IVSTINVS *Lib. II. c. 6.* & a Dite patre ſeſe prognatos etiam Druidarum opinione prædicarunt Galli. CAESAR *Lib. VI. c. 18. de B. G.*

11) GÜRTLERVS *in origin. mundi Lib. I. c. 18. §. 18.* CLVVERIVS *Lib. I. c. 9. Germ. antiqu.* qui tamen in hoc a Gurtlero recedit, vt Germanos ſub Tuiſtone Deum immortalem intellexiſſe putet.

12) *c. II. §. 1. c. l.*

13) vid. quatuor poſteriores libros MOSIS & librum IOSVAE.

14) LIVIVS *Lib. V. Hiſtor. c. 34.*

15) c.

ſibi conſtans paſſim hoc 15) confitetur: Nec informitas terræ cœlique aſperitas impedire potuere, quo minus noui aduenæ ſedes ibi figerent, neceſſitate aut finium proferendorum cupiditate ad hoc inducti. Neceſſitas enim, quæ euitari haud poſſunt, patienter ferre docet & inſatiabilis hominum habendi cupido nec viliſſimos & abſtruſiſſimos terrarum orbis occupare abhorret angulos, quod vel ipſi Romani, occupationi Germaniæ quam auidiſſime inhiantes, exemplo ſuo luculenter admodum demonſtrarunt. Et ſi paucis dicendum, quod res eſt, Tacitus omnia hæc ex præconcepta aliqua opinione, aut præiudicio, protulit: imbutus enim ſicut & plerique procerum Romanorum principiis Philoſophiæ Epicureæ, omnia in hoc mundo atomorum inſtar confluxiſſe, homineſque in quauis regione, fungorum inſtar, ex gremio terræ propullulaſſe credidit, quod tamen, tanquam S. Scripturæ & ſanæ rationi contrarium, omnino reiicimus.

§. III. Iam ante Taciti ætatem, vt quibusdam placet, BEROSVS CHALDAEVS, 16) ſiue potius, qui ſub eius nomine hominibus illuſit, illoque longe recentior, ANNIVS VITERBIENSIS, originem omnium Germanorum a Tuiſtone quoque deriuare conatus fuit, eoſque alii, magno numero, ſecuti ſunt. Horum ex ſententia Tuiſto ingens erat gigas, Iani, quem & Noachum vocant, filius, 17) vel, vt alii malunt, nepos aut pronepos, 18) cumque, Armeniæ anguſto ſolo creſcentem indies hominum multitudinem 19) non amplius capiente, vna cum ingenti agmine eorum & viginti ducibus 20) a Iano dimiſſum, Anno 131. ab orbe reſtituto in Europam veniſſe, omnemque regionem intra Tanaim Rhenumque occupaſſe, tradunt, ita, vt prædictos duces ſingulos certis regionibus præfecerit, eorumque nomina & terris, & montibus, & fluminibus impoſuerit, quo ſcilicet memoriam rerum ſuarum ad poſteros quoque propagaret. His fundamentis arenoſis feliciter iactis, iam contexendo fabulam vlterius pergunt, & Tuiſtoni Mannum filium ſucceſſiſſe, hunc vero Ingæuon. n, Iſtæuonem & Hermionem, filium, nepotem & pronepotem excepiſſe, fingunt, quibus & ſucceſſoribus eorum, Marſo & Gambriuio quoque mortuis, iam Sueuum, 21) octauum Germanorum Regem, imperium obtinuiſſe, validiſſimæque Sueuicæ genti initia dediſſe, audacter ſatis mentiuntur. Aſt omnia hæc falſa eſſe, a vero aliena, & ſacris litteris & ſanæ rationi contraria, qui rem curatius ponderarunt, iam diu agnouerunt, 22) quorum argumenta repetere hic piget, ne poſt Homerum Iliada canere videar.

§. IV. Dum itaque, vti ex hactenus dictis conſtat, nihil certi ex veterum ſcriptis de origine gentis noſtræ hauriri poteſt, iam fuere nonnulli, qui coniecturis indulgendo in eam inquirerent. Inter hos alii Germanos & cum his Sueuos noſtros a Perſica gente deducere conati fuerunt, ſeducti procul dubio ab Herodoto, 23) qui ſub Perſarum imperio Γερμάνιε quoque populos recenſet. Aſt hunc locum a librariis corruptum & legendum eſſe Καρμάνοι & Καρμάνιοι, qui ſinus Perſici accolæ, iam diu demonſtrauit Cluuerius, 24) vocabulum ſimul Germanici nominis non niſi ſero inuentum, vlterius confirmans. Alii 25) porro Sueuos noſtros reliquias eſſe exercitus Alexandri M. & mari aduectas crediderunt;

15) *c.* enim *XXVIII. §. 1--4. c. l.* ait: Gallos, cum res eorum adhuc validiores fuerint, in Germaniam fuiſſe transgreſſos, & inter Hercyniam ſiluam Rhenumque & Mœnum amnes Heluetios, vlteriora Boios, Gallicam vtramque gentem, tenuiſſe. *c. XLIII. §. 2. c. l.* Gothinos quoque & Oſos inter Sueuiæ populos refert, quos tamen Gallica & Pannonica lingua coarguit, non eſſe Germanos. Et *c. XLV. §. 3. c. l.* Aeſtiis tradit ritus habitusque Sueuorum, linguam vero Britannicæ propiorem fuiſſe.

16) *Lib. IV. antiqu. totius orbis.*

17) Inuentor huius fabulæ de Noacho Tuiſtonis in Armenia poſt Diluuium genitore eſt ipſe ANNIVS VITERBIENSIS in commentario ad Beroſum *c. l.* quem ſequitur AVENTINVS *in Annal. Boior. L. I. c. 3. n. 8.* & FR. IRENICVS *in Exegeſi Germ. Lib. II. pag. 49.* qui & nouis figmentis fabulam Beroſi augent, aſſuentes, Tuiſtonem ad Rhenum conſediſſe, & vicum *Duitſch Deutz*, Coloniæ Agrippinæ e regione ſitum, condidiſſe. HERTZOGIVS *in Chron. Alſat. Lib. I. pag. 2.* & LATZIVS *de migr. gent. Lib. I. c. 16.* dubitant, an Tuiſto poſt diluuium Noacho natus, an Iapheti filius ab eo adoptatus fuerit? hoc tamen certo tradunt, fuiſſe eum Duisburgenſis, Cliuiæ Ducatus ciuitatis, fundatorem.

18) CRVSIVS *in Annal. Sueu. Tom. I. Lib. I. pag. 3.* cui idem audit ac Aſcenatz Moſis. conf. STVMPFIVS *in Chron. Heluet. Lib. II. c. 2. pag. 5.* & ERICHIVS *in Chron. Iuliac. Lib. II. c. 1. pag. 62.*

19) Ne autem quis dubitet, Armeniam iam tum temporis tanta hominum multitudine abundaſſe, vt colonias in exteras regiones emittere neceſſe habuerit, fingunt, ſingulari numinis ſupremi benignitate, geminos ſemper, fratrem & ſororem, coniuges, vno partu editos fuiſſe, neminem interim morte abſumtum. vid. AVENTINVS *Lib. I. c. 3. n. 7. c. l.* HERTZOG *c. l.*

20) Nomina Ducum & quibus regionibus aut populis præfecti fuerint, indicant AVENTINVS *Lib. I. c. 5. n. 2--6. c. l.* HERTZOG *c. l.*

21) AVENTINVS *Lib. I. c. 6. n. 13. c. l.* IODOC. WILLICHIVS *in comment. ad Tacit. de M. Germ. pag. 34.* & ANDR. ALTHAMERVS *in Schol. ad eund.* vterque apud SCHARDIVM *Tom. I. Script. rer. Germ.* vbi ALTHAMERVS inſuper fabuloſe tradit: Sueuum regem Tigurinorum maius oppidum condidiſſe, ibique habitaſſe, cui conſentit NAVCLERVS *in Chron. vol. II. gener. 43. pag. 951.* adde STVMPFIVM *c. l.* IRENICVM *c. l.* & CRVSIVM *c. l.* & *in Paralipom. c. 1. pag. 2.* vbi anno 1686. ante C. N. Sueuum regem vixiſſe, viceſimumque locum ab Adamo, primo homine, habuiſſe aſſerit.

22) conf. Excell. Dn. PRAESES *in Bibl. Hiſtor. c. 2. §. 1. pag. 14.* & *in Diſſ. de Dolis vniuerſitat. rib. §. 25.* adde B. RHENANVM *Lib. III. Rer. Germ. pag. 179.* & *350.* CLVVERIVM *Lib. I. c. 3. p. 38. Germ. antiqu.* & imprimis quoque ROB. SHERINGAMVM *de Anglor. gentis origine c. 5.* vbi ex inſtituto commenta hæc refutat.

23) *Lib. I. Hiſtor. pag. 60.*

24) In *Germ. antiqu.* L. I. c. 3. pag. 38.

25) Vid. THEODOR. ENGELHVSIVS in *Chron.* apud illuſtr. Dn. LEIBNITIVM *Tom. II. Script. Rer. Brunſuic. p. 1005. in med.*

runt; ſed hæc recenſere, eos iam eſt refutare. IOANNES BODINVS 26) homo Gallus, cum veteribus Celtarum tantum nomen cognitum fuiſſe perſpiceret, argumento inde de ſumto, originem omnium Germanorum ab abundanti Gallorum multitudine deriuare voluit; âſt infelici ſucceſſu: cum indulgentia eum magis, quam iudicio vſum fuiſſe, teſtetur Cluuerius. 27) Eodem ſe habent modo tradita eorum, 28) qui Sueuorum initia ex Scantzia vel Scandinauia petierunt, ingenioſius quam verius. Nunquam enim demonſtratum dabunt, nouos ex Aſia aduenas primas in ſeptentrionali illa peninſula, terra informi, cœlo aſpera, ſiluis horrida & montibus vndique repleta, poſthabita Sarmatiæ & Germaniæ continenti, terris longe cultiori, cœlo mitiori, iisque viciniori, difficiles per ambages quæſiuiſſe ſedes, ſed veritati ſimilius videtur, eos Sarmatia & Germania primum occupata, poſtea demum, vi aut neceſſitate compulſos, comparata claſſe, in Scantziam traieciſſe, ibique conſidentes in eiusmodi gentes diffuſos fuiſſe, quæ poſtmodum ſub Scantziæ incolarum nomine terrarum orbi innotuerunt.

§. V. Qui in perſcrutandis gentium originibus ſacras litteras ante oculos ponunt, communiter quidem Iaphetum, 29) Noachi filium natu maximum, omnium Europæorum conditorem appellant, ita ſcilicet, vt aucto mortalium genere poſt diluuium vniuerſale & diſturbatam Babylonicæ turris exſtructionem, inductamque linguarum confuſionem, poſteros eius ex Aſia in Europam veniſſe, ſeque per eam mundi regionem diffudiſſe credant: aſt a quonam deſcendentium eius Germani, & ſic Sueui quoque noſtri originem ſuam duxerint, inter omnes non conuenit. CLVVERIVS 30) ab Aſcenaze, filio Gomeri & Nepote Iapheti, Germanos omnes ortos fuiſſe aſſerit, autoritate ſcilicet Ioſephi 31) & recentiorum quorundam Iudæorum fabulis ſeductus, quorum ille Aſcenazes condidiſſe Aſcenazas, Ῥηγῖνοι Græcis dictos, & quos Rhenenſes, vel Rhenigenas explicat Cluuerius, hi vero Germaniam Aſcenas & Germanos Aſcenazim appellatos fuiſſe tradunt. Aſt præconceptis eum opinionibus vti, vel ideo patet, quod nondum probatum, Ῥηγῖνες Græcorum eſſe Rhenanos, nec nouiorum quorundam Rabbinorum authoritas tanta, quæ in antiquis fidem mereatur. Potius Aſcenazes non Europæ, ſed Aſiæ minoris fuiſſe populos, qui Troiada, Æolidem, Bithyniam, Phrygiam & tractus vicinos habitarunt, 32) ex eo colligi licet, quod in Aſia Aſcania regio, vrbs item, fluuius & palus huius nominis haud incelebres; 33) ipſe quoque Deus apud Ieremiam 34) gentes ad euerſionem Babelis concitans, regni Aſcenazis ciues inter alios euocat, vtpote vicinos, non vero remotiſſimos Germanos, quos in obſidione Babelicæ vrbis Cyro auxilium tuliſſe nemo vnquam veterum prodidit, bene tamen Phrygum equites huic expeditioni interfuiſſe nonnulli tradunt. 35) Hæc itaque obſtacula videntes alii, iam Thogarmam, fratrem Aſcenazis, principem gentis noſtræ faciunt, 36) argumento ſcilicet a conuenientia nominis ſumto: Verum cum Thogarmæ quoque poſteri in ſacris litteris 37) ab Hieroſolyma verſus ſeptentrionem collocentur, equos itidem, equites & mulos Tyriis in negotiationem dediſſe dicantur, Germani e contra magis occidentales, a Tyriis longe diſſiti & mulis plane careant, merito & hanc opinionem reiicimus, eisque accedimus, qui ſub Thogarmæ poſteris Cappadoces 38) intelligunt; hos enim Iudæis ſeptentrionales & Tyriis vicinos fuiſſe, horumque terram mulis

26) In *Method. Hiſtor. c. IX. pag. 359.* de cuius fide etiam exinde iudicare licet, quod *c. IV.* præced. non erubuit talia proferre: *licitum ſibi ſuorum popularium dignitatem honeſto mendacio tueri.*

27) *Lib. I. c. 3. pag. 29.* c. l. vbi in eo confutando totus eſt.

28) Hoc iam olim ſtatuit auctor ANONYMVS de Sueuorum origine *apud* GOLDASTVM *pag. 15. Scriptor. rer. Sueuic.* ſed de fide huius aſſerti exinde iudicare licet, quod *pag. 17. ſeq. ab init.* exitum hunc gentis ex Scanzia ad tempora demum Theodorici, Clodouæi regis Francorum filii, refert. Eandem operam Germanicas gentes, & ſic etiam Sueuos, ex ſæpe laudata inſula accerſentes etiam faciunt plerique Suecici Scriptores, imprimis vero OLAVS RVOBECKIVS in ſua Atlantica, SCHEFFER *in Vpſal. antiqu. c. VI. pag. 61. &* HVGO GROTIVS *in prolegom. ad hiſtor. Goth. pag. 22.* Sed Scandinauiæ incolas Germanis Cisbalthianis, non vero hos illis originem ſuam debere, egregie docet, B. CONRINGIVS *de antiq. Helmſtadt. ſtatu pag. 54.* adde CHRIST. HARTKNOCH. *in Diſſ. de orig. Pomeran. §. 7. & 8.* & TENTZELIVM in *monatl. Vnterredungen* ad An. 1690. qui in refutando RVOBECKIO totus eſt.

29) Iaphetidis Europam cum parte Aſiæ ſeptentrionali obtigiſſe, inter veteres teſtatur IOSEPHVS *Lib. I. c. 7. antiqu. Iud.* Inter recentiores BOCHARTVS *in Phaleg lib. III.* vbi de Iaphetidis agit, ROECLERVS *in hiſtor. vniuerſ. p. 236.* & HACHENBERG *in German. med. Diſſ. I. §. 2.*

30) *Lib. I. c. IV. p. 48. German. antiqu.* eiusque in ſententiam tranſeunt CRVSIVS *Annal. Sueu. P. I. lib. I. pag. 3.* IOH. STVMPFIVS *Lib. II. c. 2. Chron. Heluet.* & LATZIVS *de migrat. gent. Lib. I. c. 1. pag. 14.* qui inſuper Aſciburgum Taciti, Ptolomæi montem eiusdem nominis & Comitatum Aſcanienſem ab eo nomen accepiſſe fabulatur.

31) *Lib. I. c. VII. antiqu. Iudaic.*

32) GERH. IOH. VOSSIVS *de idololatr. gentil. Lib. I. c. 38. p. 277.* P. MERVLA *in Coſmograph. Part. I. Lib. III. c. 14.* ORTELIVS *in theſaur. Geograph. in Aſchanaxi.*

33) conf. IOH. BOCHARTVS *Lib. III. c. 9.* c. l. NIC. GÜRTLERVS *in orig. Mund. lib. I. c. 3. §. 3. p. 24.* GROTIVS *in Comment. ad Ierem. c. 51.* vbi docet, in Aſia eſſe Aſcaniam partem Phrygiæ & Myſiæ.

34) *c. LI. §. 27.*

35) XENOPHON in *Cyropadia Lib. VII. pag. 128.*

36) SVFFRIDVS PETRI *de orig. Friſ. Lib. I. c. 14.*

37) EZECHIEL *c. XXXVIII. §. 6. & c. XXVII. §. 14.*

38) Vid. BOCHARTVS *Lib. III. c. 2.* c. l. inde etiam STRABO *Lib. Geograph. p. 567.* meminit Trocmorum, Cappadociæ populi.

39) STRA-

mulis & equis adeo abundaſſe, vt integras plane greges in alienas terras emittere, Perſis inſuper eiusmodi animalia tributum pendere 39) potuerint, omnino docemur. Vltimo fuerunt, qui 40) Germanos progeniem Gomeri, patris Thogarmæ & Aſcenazis, filii Iapheti, fuiſſe exiſtimarunt; aſt quo minus & huic ſententiæ ſubſcribamus, authoritas Ezechielis 41) prophetæ impedit, cui Gomeri regnum non Europæum, ſed Aſiaticum & Thogarmæ poſteris, ſiue Cappadocibus, vicinum dicitur, manifeſto indicio, Germanos ab eo deriuari quoque haud poſſe, ſed aliunde eſſe deducendos.

§. VI. Nos itaque in tanto Scriptorum de origine gentis noſtræ diuortio ex Aſia eam & quidem per Scythiam poſt exſtructionem Babelicæ turris eamque ſubſecutam linguarum confuſionem gentiumque diſperſionem, ductore Tuiſtione, 42) in has regiones immigraſſe credimus, ita ſcilicet, vt a Iapheti poſteris, Scythis 43) maxime, originem traxiſſe arbitremur. Scythæ enim omnium mortalium antiquiſſima gens, ita, vt cum Ægyptiis plane de vetuſtate generis contenderint, 44) & Græcorum Scriptores vniuerſos Septentrionales Scythas & Celto Scythas appellarunt, 45) quod & de Germanis imprimis teſtatur Plinius. 46) Conueniunt ſimplices & rudes eorum mores, corporis habitus, cultusque, conuenit etiam gentis vtriusque lingua, 47) vel hodienum non niſi dialecto diuerſa; Imo cum Ptolomæus 48) inter Scythicas gentes ad Aſcatancum montem conſidentes etiam Sueborum & Suobenorum meminerit, nihil iam vetat, quo minus antiquam patriam gentis noſtræ agnoſcamus, eorumque vna cum reliquis Germanis initia ex Scythia petamus.

§. VII. Cœterum Germaniæ vt & Sueuiæ populos aliarum gentium aduentibus haud fuiſſe mixtos, ſed propriam ac ſinceram & ſui tantum ſimilem gentem extitiſſe, 49) indicant vel habitus corporis & morum & linguæ in tam numeroſa gente ſimilitudo, quæ vna erat omnium, vel quod populi peregrini in Germania olim conſidentes & antiquam ſuam originem ſeris adhuc temporibus prodidere. De Oſis enim & Gothinis teſtatur Tacitus, 50) illos Gallicam, hos vero Pannociam linguam coarguiſſe, non fuiſſe Germanos, & Æſtiis tradit 51) ritus habitusque Sueuorum, linguam vero Britannicæ propiorem fuiſſe. Merito igitur reiicimus Wolfgangi Latzii 52) fabulas, qui mox Iſmaelis filios per orbem vagantes in Germaniam perueniſſe, Iaphetique poſteris immixtos vna cum eis gentem conſtituiſſe, mox vero reliquiis Troianorum in mari Arctoo vectas ad Rhenum appuliſſe, indeque Germaniæ fines occupaſſe, inepte ſatis nugatur. Commenta enim hæc eſſe, omni fide hiſtorica deſtituta, ſicut & ſomnia Iudæorum, 53) qui odio ducti Germanos noſtros a Cananæis, ſedibus ſuis ab Iſraelitis expulſis, deriuare haud erubeſcunt, quilibet, qui vel aliquo iudicio pollet, facile videt. Nec ii 54) quoque fidem merentur, qui Ægyptios ſub

39) STRABO *Lib. II.* c. l.

40) RVPERTVS *in obſeru. ad Synopſ. Beſold. hiſt. vniuerſ. c. 1. pag. 15.* MELANCHTON *in explicat. vocab.* quæ recenſentur a Tacit. de M. G. apud SCHARDIVM *Tom. I. pag. 77. Script. Rer. Germ.*

41) *Cap. XXXVIII. v. 6.*

42) Inde fabula forſan orta, quam omnes Germani de Tuiſlone credidere, TACITVS vero recenſet *c. II. §. 3. de M. G.* ſed an Tuiſlo hic iam tum ſic dictus, an vero poſtea demum hoc nomen nouiter iouentum & a Germanis noſtris eidem impoſitum fuerit, controuertitur adhuc: & prius quidem aſſerere videtur ill. LEIBNITIVS *ad Tacit. not. (c) c. l. pag. 8.* magnum eum Regem, vel Celto-Scytharum Heroem, qui pleraque Europæ, fortaſſe & magnam Aſiæ partem, tenuit, appellans; Poſterius vero affirmant FR. IVNIVS *in gloſſ. pag. 348.* & M. ALTINGIVS *in deſcript. Germ. veter. inſcr. pag. 76.* ita, vt & ipſus Germanos latiſſime diffuſos & ab initio certo nomine carentes, poſtea propriæ magnitudinis admiratione, aut etiam ambitione & contemtu aliorum motos, hoc nomen Teut, quod popularem vel populum ſignificat, ſibi ſolis ſumſiſſe & quaſi ſoli eſſent populus, viribus & potentia valens, & ſibi, & tandem quoque primario Duci, qui eos ex Aſia in Europam traduxerat, quemque pro Deo coluerunt, impoſuiſſe coniectent.

43) Adſtipulatur nobis GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Goth. pag. 8.* ill. LEIBNITIVS *ad Tacit. not. (a) c. l.* & RVPERTVS *in obſeru. ad Beſold. Hiſt. vniuerſ. c. 1. pag. 15.* Ipſos vero Scythas a Magago filio Iapheti, v. GURTLERVS *Lib. I. c. 18. §. 2. c. l.* aut a nepote eius Chittim deducere conantur vid. GEORG. HORNIVS *in præfat. ad Boxhornii orig. Gallic.* Aſt cum S. litteræ, imprimis ESAIAE *c. 23. v. 1.* & I. MACCAB. *I. v. 1.* Macedoniam & inſulas quaſdam, quas cl. CLERICVS *in pentateuch. ad c. l.* Aegæas interpretatur, a Chittim poſteris inhabitatas fuiſſe, Magog vero EZECHIELIS *c. 38. v. 4.* eum ſuo exercitu expeditionem in Palæſtinam ſuſcepiſſe, tradant, quod tamen de Scythis commode intelligi nequit, merito & hic iudicium noſtrum ſuſpendimus.

44) IVSTINVS *Lib. II. c. 1. hiſtor.*

45) Ita enim STRABO *Lib. XI. pag. 507.* Ἀπάντας μὲν δὴ τοὺς προσβορείους, κοινῶς οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας καὶ Κελτοσκύθας ἐκάλουν. i. e. *veteres Græcorum Scriptores vniuerſos ſeptentrionales Scytharum & Celto-Scytharum nomine affecerunt.* vid. eundem quoque pag. 511. c. l. vbi eadem tradit.

46) Lib. IV. c. 24. Hiſt. nat. *Scytharum nomen vsque quaque tranſit in Sarmatas atque Germanos, nec alios durauit priſca illa appellatio, quam qui extremi gentium harum, ignoti prope cæteris mortalibus, degunt.*

47) GROTIVS *pag. 8. c. l.* illuſtr. LEIBNIT. *c. l.* vid. etiam BVSBEQVIVS *in epiſt. IV. legat. Turcic.* qui ipſe in itinere ſuo ad aulam Turcicam expertus, Scythicam linguam in plurimis cum Germanica conuenire, in dialecto tantum differre.

48) *Lib. VI. Geogr. c. 14. & 15.* conf. etiam GÜRTLERVS *in orig. mund. Lib. II. c. 9. §. 3. pag. 432.*

49) TACITVS *de M. G. c. IV. §. 1. & 2.*

50) *idem c. XLIII. §. 2. c. l.*

51) *cap. XLV. §. 3. c. l.*

52) *Lib. I. c. 1. pag. 16. de Migrat. gent.*

53) inter quos eminet ABEN-EZRA in Abdiam apud BOCHARTVM in Canaan *Lib. I. c. 23.*

54) BOCHARTVS *c. l.* quem ſequitur quodammodo GÜRTLERVS *in orig. mundi Lib. I. c. 3. §. 9. pag. 25.*

55) In-

ſub Hercule ſuo colonias quasdam in Germaniam emiſiſſe autumant. Nondum enim euictum, Ægyptiorum Herculem eundem eſſe cum Hercule Germanico, & quæ vlterius pro ſtabilienda ſua ſententia de Iſide, cui pars Sueuorum litabat, afferunt, non aliud quid probant, quam Sueuis fuiſſe Numen aliquod, cui ob ſimilitudinem cum Iſide ſua Romani huius impoſuere nomen. Veram enim Ægyptiorum Iſidem Sueuos noſtros plane ignoraſſe, ex infra dicendis luculentius patebit.

§. VIII. Inuenta itaque vera origine gentis, iam in nomen eius etiam erit inquirendum. Sueui vnde dicti, diuerſæ ſunt variorum opiniones. Alii enim gentem hanc a Sueuo, octauo Germanorum rege, 55) alii a Seuo 56) monte, rurſus alii a Sueuo fluuio 57) ita appellatam fuiſſe contenderunt. Sed improſpero omnes ſucceſſu. Fraudes enim Beroſi, quem priores ſequuntur, hodie vel lippis & tonſoribus ſunt notæ, & numeroſiſſimam inſuper nationem a monte aut fluuio aliquo vocari, non eſt credibile, cum non flumina & montes gentibus, ſed hæ illis nomina indiderint. Potius maiori ſimilitudine Sueuorum nomen a Germanica vocula *Schvveben*, vel *Schvveiffen*, quod vagari aut pererrare 58) ſignificat, deriuatur. Quod enim de omnibus Germanis refert Tacitus, 59) ingratam fuiſſe quietem & facilius inter ancipitia clareſcere cupiuiſſe, hæc imprimis quoque ad Sueuicam gentem applicari poſſunt. Nihil eis moleſtius longo otio, ſed latius diſcurrere, patriæ fines tranſire, finitimis bella inferre & ſingulis annis aliquot millia 60) armatorum contra eos educere, eorumque ope agros & vicos vaſtare, ſummæ huic genti ſemper fuit voluptati, maxime cum putarent, publice magnam eſſe laudem, quam latiſſime a finibus ſuis vacare agros & hac re ſignificari, magnum numerum ciuitatum vim ſuam ſuſtinere non poſſe; 61) imo non tantum erga finitimos ſemper inquieti, ſed & domi remanentes diutius quieſcere, aut vno in loco conſidere, haud poterant, quin potius & illum facile mutarent, inque caſis 62) vix ad vnius diei vſum exſtructis habitarent. Inde cum conſtantius apud eos perpetua viciſſitudine nihil, & cum continuis latrociniis finitimos vexarent, quid mirum, ſi ab iis, maxime qui primi vim eorum ſenſere, vagantium & ambulatorum nomen, *der Schvvebenden vnd Schvveiffenden*, ipſis impoſitum, & poſtea temporis lapſu in proprium gentis tranſiit, ita tamen, vt Romani, 63) pro more ſuo omnia detorquentes & ad genium linguæ ſuæ efformantes, in *Suiuos*, *Suibos* aut *Sueuos* illud immutarint. Hoc enim & genio linguæ & inſtitutis Germanorum quam optime conuenire, norunt omnes, qui Germanicum ſermonem & veterum mores & conſuetudines, gentibus quibusdam a peculiari vitæ ſuæ deſumta ratione imponendi nomina, non ignorant. §. IX.

55) Inter hos imprimis eminet AVENTINVS *in Annal. Boior. Lib. I. c. 6. §. 13. pag. 18.* C. PEVTINGERVS in *ſermonibus de Germ. pag. 204.* ALTHAMERVS *ad Tacit. de M. G. pag. 5. b.* & IODOC. WILLICHIVS ad eundem *pag. 34.* omnes apud SCHARDIVM *Tom. I. Script. Rer. Germ.* quos ſequitur STVMPFIVS *in Chron. Heluet. Lib. II. c. 2. pag. 8.* & CRVSIVS *in Annal. Sueu. Part. I. Lib. I. pag. 5. n. 20.* ita tamen, vt addat: Sueuum regem nomen habuiſſe a voce *Schweben*, vel *umſchweiffen*, i. e. circumuagari ſiue circum proficiſci, quia ſcilicet regiones regni ſui diligenter obiens omnia bonis legibus & diſciplina temperauerit: Et cum & populi ipſi ſubiecti ſedes ſuas facile mutarent, & hos ab inconſtantia, a voce *Schweiffen*, Sueuos dictos fuiſſe coniectatur.

56) CAROL. STEPHANVS *in diction. Hiſt. Geogr.* voce Sueui, vid. etiam Chronic. ENGELHVSII apud ill. LEIBNITIVM *pag. 1005. c. l.* Sed vbi nam Seuo ille mons, vel, vt alii legunt, Sueuus, cuius PLINIVS meminit *Lib. IV. c. 13. Hiſt. Nat.* & SOLINVS *c. XX. in Polyhiſt.* ſitus ſit, non conuenit inter auctores. FELICI FABRO, Monacho Vlmenſi, *Lib. I. c. 10.* Hiſtoriæ Sueuorum apud GOLDASTVM inter *Scriptores rer. Sueu. pag. 17.* Seuo mons pars dicitur Carpati, eique conſentiunt ALTHAMERVS *pag. 4.* & WILLICHIVS *pag. 34. c. l.* Aſt eum non alium eſſe, quam montium illud continuum iugum, quo hodie Norwegia & Suecia ſeparantur, quam euidentiſſime docent CLVVERIVS *Lib. III. c. 24. pag. 99. & c. 34. pag. 155. Germ. antiqu.* E. CELLARIVS *Lib. II. c. 5. pag. 489. notit. orb. antiqu.* & GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Goth. pag. 7.* cui inſuper ita dictus a ſeptem eminentibus iugis, quomodo & Daciæ pars vulgo latine loquenti Tranſyluania, Germanis Seuenbergia.

57) CLVVERIVS *Lib. III. c. 25. pag. 102. c. l.* MVNSTERVS *in Coſmograph. Lib. III. c. 292.* ſed, quinam hic fluuius, non ſatis apparet, inquit ill. LEIBNITIVS *in not. ad Ptolem. Lib. II. c. 11. Geogr. Tom. I. pag. 16.* S. R. Br. ALTHAMERO quidem *p. 5. c. l.* PIRCKHAIMERO *in locorum per Germ. explic. pag. 92. b.* & MVNSTERO *in deſcript. Germ. p. 242.* a apud Schardium *Tom. I. S. R. G.* STVMPFIO item *in Chronic. Heluet. Lib. II. c. 2. pag. 18.* & FR. IRENICO *in exegeſ. Germ. Lib. IX. pag. 349.* Sueuus dicitur Spreuus, *die Spree*; Aſt CLVVERIVS *Lib. III. c. 25. p. 101.* & CELLARIVS *L. II. c. 5. p. 457. c. l.* rationibus non ſpernendis contra demonſtrant, Spreuum non eſſe Sueuum Ptolomæi, vtpote qui ſe in ſinum Codanum (quod tamen de Sueuo teſtatur Ptolomæus,) non effundit; ſed Sueuum eſſe verum Viadri inter Vſedom & Wollin inſulas oſtium, vulgari vocabulo Suine dictum & accolis forte Suene appellatum, quod Romani, ore ſuo iam incompoſita enunciare haud valentes, in Sueuum poſtea, vti credunt, immutarunt.

58) conf. KIRCHMAIER *in not. ad Tacit. de M. G. c. 38. p. 399.* GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Gothic. p. 24.* & imprimis quoque ill. LEIBNITIVS *not. (c) ad Tacit. c. l. pag. 9.*

59) *c. XIV. §. 4. de M. G.*

60) CAESAR *Lib. IV. c. 1. de B. G.*

61) idem *Lib. IV. c. 2. c. l.*

62) STRABO *Lib. VII. Geogr. p. 291.* Κοινὸν δὲ ἐστὶν ἅπασι τοῖς ταύτῃ, τὸ περὶ τὰς μεταναστάσεις εὐμαρές, διὰ τὴν λιτότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὸ μὴ γεωργεῖν, μηδὲ θησαυρίζειν ἀλλ' ἐν καλυβίοις οἰκεῖν ἐφήμερον ἔχουσι παρασκευήν. i. e. *commune omnium eſt, qui iſtis in locis degunt, facilis & expedita ſoli mutatio, ob tenuitatem victus & quod neque colunt agros, neque fructus recondunt, ſed in caſis habitant, ſtructura in vnum diem conſtantibus.* & paullo poſt: Τὰ οἰκεῖα ταῖς ἁρμαμάξαις ἐπάραντες, ὅποι ἂν δόξῃ τρέπονται μετὰ τῶν βοσκημάτων i. e. *rebus ſuis in currus impoſitis facile cum pecore ſuo abeunt, quo viſum fuerit.*

63) Sic Σόηβοι & Σύηβοι dicuntur STRABONI *c. l. & lib. IV.* PTOLOMAEO *Lib. II. c. 11.* Σύηβοι audiunt, TACITVS vero *c. 38. §. 1.* & PLINIVS *Lib. IV.* H. N. habent Sueuos.

64) CAR-

§. IX. Erat autem Sueuorum populus Germaniæ longe maximus, 64) alios & potentia & hominum frequentia facile antecellens. 65) Neque enim vna eorum gens, vt & aliorum Germaniæ populorum, ſed qui in commune Sueui dicebantur, propriis adhuc nationibus & nominibus erant diſcreti. 66) Horum numerum ad quinquaginta quatuor extendit Aethicus Coſmographus, 67), eique adſtipulatur Oroſius; 68) Tacitus 69) vero, qui omnium accuratiſſime veteris Germaniæ ſtatum & populos conſcripſit, XXVI. tantum recenſet, ita tamen, vt his tres addat populos, cultu & moribus referentes Sueuos, eosque inter habitantes, lingua tamen & quod tributa patiebantur, prodentes, ſe non eſſe Sueuos, ſed aliunde aduenisse, quibus Cluuerius, 70) inter veteris Germaniæ Geographos facile princeps, Carinos inſuper, Seduſios, Harudes, Sidinos, Burgundiones & Scanziam inhabitantes Hilleuiones, Plinio, Cæſari & Ptolomæo gentes notiſſimas adiungere haud dubitat. Nec deſunt, qui & Heluetios 71) & Cattos 72) quoque Sueuis noſtris annumerant; aſt cum Tacitus 73) hos diſerte ab iis ſeparet, illos vero vel omnes Gallicæ originis fuiſſe affirment, 74) merito hic abſtrahimus, & potius, quæ ſingulorum antea memoratorum Sueuiæ populorum ſedes, mores & inſtituta publica ac priuata fuerint, paucis nunc indicare aggredimur.

§. X. Inter omnes Sueuos SEMNONES 75) dicuntur vetuſtiſſimi nobiliſſimique, 76) magna certe natio, 77) quibus ſecundiſſima fortuna tantam adiecit authoritatem, vt ſe Sueuorum caput plane crederent, 78) Nomen gentis inde deducit Lazius, 79) quod agros ſole illuſtratos coluerint, quaſi dicti *die Sonnawer*. Hermundurorum erant finitimi 80) & centum pagis trans Albim, a medio huius amnis, ortum verſus, ad Sueuum vsque fluuium habitabant. 81) Inde Cluuerius 82) terminos eis aſſignat ab occidente Albim amnem, ab aquilone tractum inter Salæ & Viadri Vartæque confluentes, ab oriente dictum Viadrum flumen, a meridie denique iuga montium Bohemicorum, a Marcomannis eos dirimentia, ita tamen, vt anguſto illo tractu ingentem multitudinem gentis non amplius capiente, eam Viadrum tranſiiſſe & ad Vartam vsque coluiſſe, haud dubitet aſſerere. Poſſidebant itaque ſecundum eum Poloniæ minoris partem, Croſſienſem & Sternbergienſem Ducatus Sileſiæ & Marchionatus Brandeburgici portiunculas, Luſatiam, Anhaltini itidem principatus, nec non Saxoniæ ſuperioris & Miſniæ partes; quibus addit illuſtris Leibnitius 83) tractum ad Hauelam & Spream vsque amnes, atque adeo Marchiam transalbinam & Pomeraniæ partem. Neque enim minori ſpatio opus eſſe, vt centum pagis habitaſſe dicantur.

§. XI. LANGOBARDOS, 84) gentem Germana feritate ferociorem 85) etiam Ṣueuos

64) CAESAR *Lib. IV. de B. G. c. I.* OROSIVS *Lib. VI. c. 9. Hiſt.* Inde CLAVDIANVS contra Ruffinum, quo vno verbo fœcunditatem Sueuiæ populorum exprimeret, *Danubii*, inquit, *ripas euomuiſſe gentes, ac in Romanos effudiſſe arctos ſuos*; & AMMIANVS Lib. XXVIII. c. 5. *immanis*, inquit, *natio Alemannorum iam inde ab incunabulis primis varietate caſuum imminuta, ita ſæpius adoleſcit, vt fuiſſe longis Sæculis æſtimetur intacta.* Adde A. VICTOREM, qui de Caracalla ait: Alemannos, gentem populoſam, eum viciſſe, & CASSIODORVM, *Lib. II. var. ep.* 41. penes quem Theodoricus Oſtrogothor. rex ad Clodoueum Francorum regem ſcribit: *innumerabilem nationem* Alemannorum *partim ferro, partim ſeruitio, ſubiugatam.*

65) STRABO *Lib. IV. Geogr. p.* 194.

66) TACIT. *de M. G. c. XXXVIII.* §. 1.

67) *pag.* 58. *edit.* GRONOVII.

68) *Lib. I. c. 2. hiſtor. ſed Lib. VI. c.* 9. hanc ſuam ſententiam rurſus mutare videtur, dum ait: *Sueuorum eſſe centum pagos & populos multi prodidere.* Et hos populos numero LIV. ex Spangenbergio, longa ſerie recenſet CRVSIVS *Lib. I. P. I. c. 3. pag. 8. Annal. Suev.* licet haud paucos eis annumeret parum cognitos & qui nunquam Sueui fuere, ceu Cattorum exemplo & Heluetiorum imprimis patet.

69) a c. XXXVIII. de M. G. ad finem fere vsque libelli

70) *Lib. III. c. 3. 35. 36. & 41. Germ. antiqu.*

71) PEVTINGERVS apud Cruſium P. I. *Lib. II. c. 5. c. l.* & ipſe CRVSIVS c. l.

72) CEVSIVS P. I. *Lib. I. c. 3. c. l.* ſeductus procul dubio a Cæſare, qui ſuo tempore Sueuos Vbiis vicinos commemorat; inde poſteriori æuo non alios iis viciniores Cattis videns mox & hos Sueuos fuiſſe credidit.

73) *c. XXX. de M. G.*

74) CAESAR *Lib. I. c. 1. de B. G.* TACITVS *c. XXVIII. c. l.*

75) Semnones STSARO *Lib. VII. pag.* 190. Geogr. Σέμνονας, PTOLOMASVS *Lib. II. c.* 11. Geogr. Σέμνονας, VELLEIVS vero *Lib II. hiſt. c.* 106. §. 2. Senones vocat, quem vltimum tamen locum a librario imperito corruptum fuiſſe putat CLVVERIVS *Lib. III. c. 25. pag.* 100. *c. l.*

76) TACITVS *c. XXXIX.* §. 1. de M. G. incipit autem hic Tacitus recenſere Sueuiæ populos a media Albis parte eum inter & Viadrum amnes ſeptentrionem verſus habitantes.

77) STRAAO *c. l.*

78) TACITVS *c. l.* §. 5.

79) *lib. VIII. p. 362. de Migrat. gent.*

80) VELLEIVS *lib. II. c.* 106. §. 2. *hiſt. A Rheno vsque ad flumen Albim, qui Senonum Hermundurorumque fines præterfluit, Romanus cum ſignis perductus exercitus.*

81) PTOLOMAEVS c. l. *καὶ τὸ τῶν Συήβων τῶν Σεμνόνων, οἵτινες διήκουσι μετὰ τὸν Ἄλβιν ἀπὸ τοῦ εἰρημένου μέρους πρὸς ἀνατολάς, μέχρι τοῦ Συήβου ποταμοῦ.* i. e. *tum Sueui Semnones, qui habitant poſt Albim a præfata parte* (ſc. media Albis fluminis, qua vsque Anglorum fines in præcedentibus extenderat) *verſus ortum vsque ad Sueuum fluuium.*

82) In Germ. antiqu. c. l. pag. 102. Luſatiam eos inhabitaſſe teſtatur GOLDASTVS *lib. I. c.* 16. *pag. 48. de Reg. Boh.*

83) *Ad Tacit. not.* (1.) *pag. 13. Tom. I. Script. Rer. Brunſ.*

84) In authographis ſemper legi Langobardi, nunquam Longobardi, teſtatur MAAILLON *lib. II. de re diplom. c. 3.* §. 11. & iam ante eum hoc obſeruauit CLVVERIVS *lib. III. c. 26. p. 103. c. l.*

85) VELLEIVS *lib. II. c. 106. Hiſtor.*

Sueuos fuiſſe, præter Tacitum teſtantur Ptolomæus 86) & Strabo. 87) Vnde autem nomen traxerint, varie inter eruditos diſceptatur, aliis a longis bardis, i. e. bipennibus, aliis a longis barbis, rurſus aliis a Germanica voce *Landwarter*, quod cuſtodes regionis denotat, nomen eorum deducentibus. 88) Verum omnium veroſimillima eorum opinio, qui a vocibus, *Bærden*, quod Germanis frugiferum & planum audit agrum & *lang*, quod amplum ſignificat, eos ita dictos fuiſſe autumant, 89) quaſi amplos & frugiferos agros poſſidentes. Populus erat Ciſalbinus, 90) a Lüneburgiis per veterem Marchiam ad Magdeburgenſes vsque porrectus, quod vrbs Bardewic, ex cuius ruinis Lüneburgum creuit, & Bardungau vicina regio, vel adhuc hodie indicat. 91) Ex his terris a Tiberio, ſub auſpiciis Auguſti, bello fracti in vlteriorem ripam conceſſere, 92) vbi plurimis & valentiſſimis nationibus cincti, non per obſequium, ſed præliis & periclitando erant tuti. 93) Vicinos namque a meridie ad confluentem Salæ Semnones habuere, 94) ad occaſum Cheruſcos, a ſeptentrione Hauela, Rinus & Fora flumina a Reudingis & Nuithonibus eos dirimebant, & ab ortu demum Burgundiones occurrebant; vt ſic Marchiam Brandenburgicam, cognomento mediam, & Archi-epiſcopatus Magdeburgenſis partem ad dextram Albis ripam accoluerint. 95) Falſa itaque, quæ de iis fabulatur P. Diaconus, 96) Scanziam inhabitaſſe, inde vero Theodoſio imperante pergreſſos in Germaniam traieciſſe. Nec fidem merentur, qui ex Lingonum Germanica, & Bardorum, Gallica natione, eos commixtos vnam gentem conſtituiſſe ſomniant. 97) Potius certum, eos ſedibus patriis in Marchia & poſt ad Danubium relictis, Audoino Duce, Sec. VI. in Pannoniam migraſſe, ibique victis Gepidis, validiſſima ſtatione, terræ huius inſediſſe tractum, 98) donec precibus Narſetis, aut deliciis Italiæ incitati, Alboini auſpiciis, eodem Seculo, ipſam Italiam peterent, omnibusque ad Apenninos vsque occupatis, celebre Langobardorum regnum conderent, 99) cui ducentos poſt annos finem tandem fecit Carolus M. omni poteſtate & iuribus regni in ſe & poſteros ſuos translatis. 100)

§. XII. Poſt Langobardos Tacitus 1) meminit REVDIGNORVM, 2) AVIORVM, 3) ANOLO-

86) *lib. II. c. 11. Geogr.*

87) *lib. VII. Geograph. p. 290.*

88) *Conf.* HARTKNOCH *in Diſſ. de orig. Pomer. §. 5.*

89) *Illuſtr.* LEIBNITIVS *in not. (n) ad Tacit. p. 13. c. l.* SCHLOPKEN *in Beſchr. der Stadt und des Stiffts Bardewic P. I. c. 3. §. 18. - 24. & §. 27.*

90) PTOLOMAEVS *lib. II. c. 11. c. l.* STRABO *lib. VII. Geogr. p. 290.* μέγιστον μὲν τὸ τῶν Σουήβων ἔθνος, διήκει γὰρ ἀπὸ τοῦ Ῥήνου μέχρι τοῦ Ἄλβιος, μέρος δέ τι αὐτῶν καὶ πέραν τοῦ Ἄλβιος νέμεται, καθάπερ Ἑρμόνδοροι καὶ Λαγκόβαργοι. νῦν δὲ καὶ τελέως εἰς τὴν περαίαν οὗτοί γε ἐκπεπτώκασι φεύγοντες. i. e. *maxima eſt Sueuorum natio, nam & a Rheno ad Albim vsque pertingit, & trans Albim habitat pars eorum, vt Hermunduri & Langobardi; atque nunc quidem hi fuga facta omnino in vlteriorem regionem ſe coniecerunt.*

91) *Il.* LEIBNITIVS *c. l.* MEIBOMIVS *in not. ad Hiſtor. Bardewici Tom. III. Rer. Ger. p. 78.* vbi veſtigia Langobardorum in tractibus *Holtzbarde* & *Hohenbærde*, & in pagis *Bardeleben*, *Ekenbardeleben*, *Bardenbeke &c.* in Ducatu Magdeburgico ſitis, adhuc hodie ſupereſſe, & a dictis *Bærden*, quam vocem terram cultui aptam pag. præced. 56. interpretatus fuerat, nomen eos adeptos fuiſſe tradit. adde cl. ECCARDVM in program. de antiquiſſ. ſtat. Helmſtad. & SCHLOPKEN *cit. loc. §. 24. - 26.*

92) STRABO c. l. cui iunge SVETONIVM in Auguſto, c. 21. vbi: *coercuit & Dacorum incurſiones, Germanos vltra Albim ſummouit*; & VELLEIVM lib. II. c. 106. *fracti Longobardi, gens Germana feritate ferocior.*

93) TACIT. *c. XL. §. I. de M. G.*

94) B. CELLARIVS tamen in tab. Geogr. Germ. antiqu. Langobardis a meridie Spream amnem aſſignat, vid. ipſius *not. orb. antiqu. lib. II. c. 5.* quod conuenit cum iis, quæ de finibus Semnonum tradit ill. LEIBNITIVS c. l. fuiſſe autem Langobardos conterminos Semnonibus, colligi licet ex TACITO *c. l. de M. G. & lib. II. Annal. c. 45. l.*

95) CLVVERIVS *lib. III. c. 26. p. 102. Germ. antiqu.*

96) *lib. I. c. 2. de geſt. Longob.* quem ſequitur GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Goth. p. 26.* neque hunc Strabonis, Taciti & Ptolomæi teſtimonia ab hac ſemel concepta opinione auocare poſſunt, quia potius eos cum Paulo ita conciliare ſtudeat, vt Tacito & reliquis ſub Langobardorum nomine non niſi agmen hominum promiſſis barbis incedentium veniſſe, & eam ob cauſam, propter nouitatem rei, ita appellatum fuiſſe putet. Sed nego Tacitum cum Ptolomæo & Strabone per Langobardos eiusmodi viros intellexiſſe. Certe omnes linguæ Germanicæ erant ignari; & ſic tale nomen eis imponere haud potuerunt; nec ex ſua lingua vernacula id compoſuiſſe veroſimile, vox enim Langobardorum cum Græco nullam plane habet connexionem; nec ex latino deſumta, quod tunc non Langobardos, ſed longas barbas eos appellaſſent: vt taceam fabuloſa eſſe, nec inuicem cohærere, quæ de aduentu gentis in noſtram Germaniam, IORNANDES ſæpe laudatus & P. DIACONVS, ipſe Langobardus, referunt. Hic enim *lib. I. c. 3.* Ibore & Ayone, fratribus & Ducibus, ingenti exercitu poſt N. C. ex Scanzia egreſſos in Germaniam Cis-balthianam veniſſe, ibique conſediſſe tradit; ille vero c. 12. facto diſſidio ex Gepidis eos ortos, & hos rurſus a Gothis deſcendiſſe, ideoque Gepidos appellatos fuiſſe fabulatur, quod cum Gothi ante Troiana tempora ex Scanzia tribus nauibus exiiſſent, pars eorum, tertiæ naui impoſita, tardios aduenerit, & diſſociato poſtea a cœteris gentilibus conſilio, Viſtulæ amnis inſederit inſulam. vide etiam *infr. §. XIX.*

97) C. STEPHANVS *in dictionar. hiſt. Geogr.* voce Langobardi *p.* 1215.

98) PROCOPIVS *lib. IV. hiſt. Goth. p. 462. edit. Grotii.* P. DIACONVS *lib. I. c. 22. de geſt. Langob.*

99) Idem DIACONVS *lib. II. c. 5. ſeqq.*

100) EGINHARDVS in vita Caroli M. *c.* 6. MONACHVS ENGOLISMENSIS ad An. 774.

1) *C. XL. §. 2. de M. G.*

2) CLVVERIVS *lib. III. c. 27. pag. 105. c. l.* legit Reudingi, quod hæc ſcriptio Germanorum vſitatiſſimæ terminationi in ing magis conformis.

3) Hic rurſus legit CLVVERIVS c. l. Cauiones, inductus MAMERTINI Genethliaco II. Maximiano Auguſto inſcripto c. VII. vbi: *hic gens Cauionum Erulorumque deleta transrhenana victoria.* Et in

ANGLORVM, 4) VARINORVM, 5) EVDOSVM, SVARDONVM 6) & NVITNONVM. Hi ſluminibus aut ſiluis muniebantur, nec quicquam notabile in ſingulis, niſi quod in commune Hertham, id eſt, terram matrem, coluerunt, 7) indicio procul dubio arctiſſimæ inter eos contractæ ſocietatis, qua paruæ hæ & per ſe inualidæ nationes in vniuerſum collectæ contra omnes valuere. Certas ſedes vix eis aſſignat Tacitus, 8) niſi quod in ſecretiora Germaniæ eos porrectos & in inſula oceani feſtiuo quodam die numini ſuo dicato conueniſſe affirmet; vnde eos a mari haud longe diſſitos fuiſſe conſtat. Et Ptolomæus 9) Varinorum tantum & Anglorum meminit, quorum hos a ſeptentrione ad medium vsque Albis protenſos Semnonum finitimos facit, illos vero a Chaluſo, qui hodie Traua dicitur, ad Sueuum vsque habitaſſe tradit, quinam vero reliquorum termini, nec hic, nec alii veterum indicant. Inde nec B. Cellarius 10) eos definire audet, & Anglis Varinisque exceptis ſe Auionum, Suardonum, Eudoſum & Nuithonum ſedes ignorare confitetur illuſtris Leibnitius. 11) Has tamen difficultates, coniecturis indulgendo, ſpernere videtur Cluuerius, 12) Reudingis enim in Marchia Brandeburgenſi, vbi oppida Hauelberg, Ruppin & Pruzwalck; Auionibus in eiusdem Marchiæ, qua oppidum Dalmin, Dannebergenſis itidem comitatus & Megapolitani Ducatus portione; Varinis in Ducatus Mecklenburgenſis parte, vbi Roſtock & Guſtrou vrbes, Pomeraniæ itidem, inter amnes Reconitium & Baritium tractu; Eudoſibus vero in Pomeranæ citerioris parte, ad inſulam vsque Vſedom, in mari poſitam, ſedes tribuit; quibus ſubiungit Suardones, Pomeraniæ regionem, qua oppida Stettin, Paſewalek, Vckermünde & Vſedom, Megapolitani etiam Ducatus portionem, inter Tullium lacum & flumen Hauelam ſitam, inhabitantes, Nuithones tandem in Marchiæ & Ducatus Pomeraniæ, Megapolitanique partibus, vbi oppida Prenzlau, Templin, Tangermünde, Nye, Förſtenſee & Garz, collocat. Anglus vero Lüneburgenſis Ducatus partem, dextræ Albis ripæ affixam, Megapolitani itidem occidentalem inſediſſe autumat. Sed coniecturæ ſunt, certis indiciis deſtitutæ, quas approbare vel improbare non eſt animus: Hoc potius certum, omnes has nationes, more veterum Germanorum, antiquas ſedes circa Sueuicum mare, nouis permutaſſe. De Varinis enim conſtat, eos tranſito Albi haud procul a Rheno incoluiſſe, 13) vbi victi a Francis, Childeberti minoris auſpiciis, Francico regno acceſſere. 14) Eandem ſortem iam antea, Maximiano imperante, experti erant Auiones, 15) & Angli quoque, relictis patriis ſedibus, aut motu proprio, aut ab aliis pulſi, in illam Cherſoneſus Cimbricæ regionem inter Sleswigum & Flensburgum conceſſere, 16) quæ adhuc hodie Angelen, vel Anglen vocatur; ibi perpetui Saxonum in bellis ſocii, vna cum eis Sec. V. in Britanniam migrarunt, 17) quo condito nouo regno, nomen eorum vel adhuc hodie celebratur. Nuithones porro vna cum Burgundionibus in Galliam migraſſe, & prouinciæ, quæ adhuc hodie Vehtlandia apud Heluetios dicitur, nomen dediſſe, author eſt B. Rhenanus, 18) ſed vanam hanc eſſe coniecturam, ab aliquali tantum vtriusque nominis conuenientia deſumtam, quilibet facile videt. Maiorem potius veritatis ſpeciem habent tradita Cluuerii, 19) ſcilicet Reudingorum vocabulum ab imperitis Librariis corruptum in Douringorum i. e. Thuringorum mutandum. Certe enim Reudingorum

Et in Panegyrico eidem dicto c. 5. Chaibones, qui iidem cum Cauionibus, Erulis coniungit, tanquam viribus primos barbaros, locis vltimus. Cluuerio adſtipulatur ill. LEIBNITIVS ad *Tacit. noc.* (u.) *pag.* 13.

4) PTOLOMAEO *lib. II. c.* 11. *c. l.* dicuntur Ἄγγιλοι, PROCOPIO vero *lib. IV. c.* 20. de bello Gothico Ἄγγιλοι.

5) Varini etiam PLINIO noti, qui eos partem Vindilorum facit. *lib. IV. c.* 13. *H. N.* PTOLOMAEO *l. II. c.* 11. audiunt Οὐιρῦνοι & Φαροδεινοί. AETHICVS *pag.* 39. *edit.* Gronouii, corrupte eos vocat Varros, PROCOPIVS *lib. IV. c.* 2. *c. l.* eos Οὐάρνοι. CASSIODORVS vero III. var. 3. Guarnos appellat. Veteres leges Germanorum reddunt Wesinos vid. ill. LEIBNITIVS *pag.* 81. *Tom. I. Script. rer. Brunſuic.*

6) Ita dictos fuiſſe a Germanica voce *Sward, Schward, Schwerd*, i. e. gladius, putat IVNCKER *in ſeiner Einl. zur Geogr. Mittl. Zeiten pag.* 115. *P. II. c. l.* aſt CONRINGIO *in not. ad Tacit. p. m.* 51. Suartones & Vithones populari lingua, *Schwarten und Witten*, Nigri & Albi audiunt.

7) *C. XL.* §. 3. *c. l.*

8) *C. XL.* §. 4. *c. l.*

9) *lib. II. c.* 11.

10) *In not. orb. antiqu. lib. II. c.* 5. *pag.* 478.

11) *Ad Tacit. not.* (u.) *c. l. pag.* 13.

12) *lib. III. c.* 27. *p.* 104. *Germ. antiqu.* cique quoad Eudoſes, Suardones, Varinos & Nuithones conſentit HARTKNOCH *Diſſ. de orig. Pomer.* §. 5.

13) PROCOPIVS *lib. IV. c.* 20. *c. l.*

14) FREDEGARIVS *in Chron. ad An.* 595.

15) MAMERTINVS in genethliaco c. l.

16) BEDA lib. I. hiſt. Eccleſ. c. 13. *aduenernut autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, i. e. Saxonibus, Anglis, Vitis --- porro de Anglis, h. e. de illa patria, quæ Anglia dicitur, & ab eo tempore vsque hodie manere deſercus inter prouinciac Vitarum & Saxonum perhibetur, orientales Angli, Mediterranei Angli.* ETHELVVERDVS SAXO: *Anglia vetus ſita eſt inter Saxones & Giotos, habens oppidum capitale, quod Sermone Saxonico Sleswic, ſecundum vero Danos Haithby.*

17) BEDA l. c. *anno ab incarnatione Domini quadringenteſimo nono -- Anglorum ſiue Saxonum gens inuitata a Rege præfato (Vortigerio) in Britanniam tribus longis nauibus aduehitur, & in orientali parte inſulæ, iubente eodem rege, locum manendi, quaſi pro patria pugnatura, re autem vera hanc expugnatura, ſuſcepit.*

18) *lib. III. Rer Germ. p.* 134. & *lib. I. p.* 55. ſed vid. NIC. VIGNIERIVM *in Chron. Burgund. pag.* 9.

19) *Cit. loc.* conf. ill. LEIBNITIVM *ad Procop. de bello Goth. not.* (a.) *Tom. I. Script. rer. Brunſuic. pag.* 51.

 20) Vid.

gorum poſt Tacitum nemo veterum meminit, & cum hi ab eodem Anglis Varinisque iungantur, qui poſtea in veterum Germanorum legibus 20) cognatis Thuringis populis intermixti expreſſe leguntur, vero admodum vicinum eſt, Reudingos Tacito eosdem eſſe, qui poſtea Thuringi dicti fuere; ad minimum Varinorum reliquias partem Thuringorum conſtituiſſe, dicta Legum inſcriptio docet, qua cum ſi iungas, quæ Procopius de Varinis, Wittichindus vero de Thuringis, littora maris olim accolentibus, refert, res paulo erit euidentior. 21)

§. XIII. A Septentrione iam ad partes Sueuiæ meridionales progreditur Tacitus, populos Danubii ripam inſidentes recenſendo. Initium ab HERMVNDVRIS facit, quos ob incorruptam erga Romanos fidem 22) laudare haud neglexit. Proximi erant ſplendidiſſimæ Rhætiarum coloniæ, dulciſſimæ nempe patriæ, vbi commercia cum Romanis exercebant, & ab ortu Albis eorum a Semnonibus terminabat fines, 23) a quo ad Salam vsque & Salinarios fontes protendebantur, quorum ratione perpetuum ipſis cum Cattorum gente negotium. 24) Comprehendebat itaque hic tractus, quem inhabitabant, Anhaltini principatus partem, Ducatusque Saxonici, Miſniam fere totam, Voigtlandiam, Coburgenſis principatus particulam, Brandeburgicæ ditionis oppida Franconica Barreut, Culmbach & Cronach, Franconiæ partem ad læuam Mœni ripam, Palatinatus ſuperioris portionem, Sueuiæ denique tractum, qua oppida Nördlingen & Dünckelſpühl. 25) Dicuntur autem Hermunduri, vt quidam 26) volunt, quaſi *die Erdmænner*, quod Hermionum Germanorum, *der Erd- oder Mittellender*, qui mediterranea Germaniæ inhabitarunt, progenies; vel vt alias 27) placet, *die Waſſermænner*, qui circa flumen habitant, Hermiones ripenſes, quod Albim, vti falſo putant, circumſederint. Sed omnium veroſimillima eorum 28) opinio, qui eos *die Heermænner*, a laude & fortitudine militari, qua reliquis Germanis haud erant inferiores, ita dictos fuiſſe coniiciunt, vltimis tamen Syllabis, Romano more, in *Mænder* vel *Munder* corruptis: Hoc enim & genio linguæ & conſuetudini Germanorum, deſumta ſibi a virtute militari imponendi nomina, quam optime conuenire, certiſſimum eſt.

§. XIV. Medii inter Hermunduros & Marcomannos erant NARISCI, 29) vna cum iis Danubii ripam incolentes, ab Ingolſtadio vrbe ad confluentem vsque Oeni, vbi hodie Palatinatus ſuperior & Landgrauiatus Leuchtenbergenſis, 30) ita tamen, vt hiſce terris alii 31) addant Voigtlandiæ partem, ſimilitudine nominis, quo incolæ Variſci adhuc hodie dicuntur, inducti. Secabantur transuerſe a Nabo fluuio, vnde etiam gen-

tis

20) Vid. inſcriptio L. Angliorum & Werinorum apud ill. LEIBNITIVM c. l. p. 82. vbi: *incipit Lex Angliorum & Werinorum h. e. Thuringorum.* Conf. etiam HACHENBERG in *Germ. med. Diſſ. III.* §. 11.

21) Conf. ill. LEIBNITIVM *c. l. pag.* 82. & *pag.* 51. vbi duo fuiſſe regna Thuringorum putat, vnum Wernorum, i. e. maritimorum, alterum mediterraneorum, quod Franci victo Herminfredo ſubiugarunt.

22) TACIT. c. XL. §. 1. 2. de M. G. *propior (vt quo modo paulo ante Rhenum, ſic nunc Danubium ſequar) Hermundurorum ciuitas, fida Romanis, eoque ſolis Germanorum non in ripa commercium, ſed penitus atque in ſplendidiſſima Rhætiæ prouincia colonia.*

23) VELLEIVS lib. II. c. 106. Hiſtor. *a Rheno vsque ad flumen Albim, qui Semnonum, Hermundurorumque fines præterfluit, Romanus cum ſignis perductus exercitus.* STRABO quidem trans Albim Hermunduros conſediſſe tradit *lib. VII. Georg. p.* 290. Verum maior fides habenda citato Velleio, ipſius coæuo, qui Tiberio Duce in Germania militauit, eosque coram adiit. Neque obſtant verba TACITI §. 3. c. l. *in Hermunduris Albis oritur flumen inclitum & olim notum:* Egræ enim Albisque fontes, antequam miſcentur parum differentes, confundere eum, iam diu obſeruarunt CLVVERIVS *lib. III. c.* 28. *pag.* 109. *c. l.* B. CELLARIVS *lib. II. c.* 5. *pag.* 484. *c. l.* & ill. LEIBNITIVS *not.* (x). *ad Tacit. c. l.*

24) TACITVS lib. 13. Annal c. 57. §. 3. *eadem æſtate inter Hermunduros Cattosque certatum magno prœlio, dum flumen gignendo ſale fœcundum & conterminum vi trahunt.* Hos autem Salinarios fontes eosdem eſſe, qui adhuc hodie Halæ Saxonum florent, conſtans Scriptorum traditio eſt. Vid. B. CELLARIVS *lib. II. c.* 5. *p.* 484. *c. l.* HERTIVS *in not. vet. Germ.* populorum *P. II. c.* 2. §. 19. & qui nuperrime Schediasma *vom Alterthum der Stadt Halle* publicauit Excell. I. P. GVNDLINGIVS §. *IV.*

25) Has ſedes eis tribuit CLVVERIVS *c. l.* B. CELLARIVS *c. l.* & qui hunc ſequitur B. IVNCKERVS *P. I. c.* 1. *p.* 99. *c. l.* Diſſentit vero KIRCHMAIERVS in *not. ad Tacit. c.* 41. *p.* 411. Miſniæ, Thuringiæ & Bohemiæ anguſtis partibus eos includens.

26) Vid. GOLDASTVS *de reg. Bohem. p.* 29.

27) HAGECIVS in proœm. Chron. Bohem. GOLDAST. *c. l.* vbi inſimul ex CAMBDENI deſcript. Britan. probare contendit, Dur veteribus Germanis dictam fuiſſe aquam, & Hermunduros ante Boiorum aduentum Boiohemum inhabitaſſe.

28) KIRCHMAIER *p.* 413. *c. l.* & ill. LEIBNIT. *ad Tacit. not.* (d.) *c. l.* vbi inſuper docet, vnice eos Hermionum, qui genus Germanorum, generale nomen retinuiſſe; hoc enim & Hermundurorum vnam eſſe vocem, nunc latius, nunc anguſtius, ſumtam, vtramque *Heermænner* denotare, & ab hac voce Hermionum, Hermundurorum vel Heermannorum vocabulum quoque Germani deſcendere, litteris initialibus G. & H. ſaltim mutatis.

29) TACIT. c. XLII. de M. G. *iuxta Hermunduros Nariſci -- eaque velut Germaniæ frons eſt, quatenus Danubio pergitur* vid. etiam CAPITOLINVS in vita M. Antonini c. 22. & infra Sudetes montes (qui in Thuringia exſurgentes, effuſis Viſurgi, Sala, Mœno, Egra ac Nauo amnibus, Bohemiæ latus occidentale cingunt ad Danubium) eos habitaſſe tradit PTOLOMAEVS *lib. II. c.* 11. *Geogr.*

30) CLVVERIVS *c. l. lib. III. c.* 29. *p.* 113.

31) IVNCKER *P. II. c.* 1. *pag.* 108. *c. l.* KIRCHMAIER *p.* 417. *c. l.*

32) *pag.*

tis nomen deriuare ſubit Cluuerius, 32) quaſi dicti accolæ Nabi, *thi Nabiſchen*, & a Romanis corrupto ore Nariſci, *thi Nariſche*; quod tamen non concedit Auentinus, 33) a Regione potius, quæ *Nordweg* & *Nordge*, vel contracte a vulgo *Narca* nuncupari ſolet, eos ita dictos fuiſſe augurans. Clarum hoc gentis nomen poſt tempora M. Antonini plane euanuit, & Armalauſii vel Armolai hiſce in locis in tabulis itinerariis occurrunt; inde hos eosdem eſſe cum Nariſcis coniicit ſæpe laudatus Cluuerius. 34)

§. XV. Nariſcis vicini erant MARCOMANNI. 35) Horum nomen varie a variis deriuatur: alii enim a flumine Morauiæ Marca, 36) alii a voce Celtica Mar, 37) quæ equum ſignificat, rurſus alii a Germanico vocabulo Marc, 38) quod limitem audit, alii denique a vocula Marco, 39) i. e. malleo, quaſi ſcilicet viri eſſent, qui virtute ſua bellica omnia mallei inſtar contunderent, eos ita dictos fuiſſe coniiciunt; quibus poſterioribus vel ideo ſubſcribere placet, quod fortitudo eorum incomparabilis vbique celebrata, nec veteribus infrequens erat, deſumta ab ea imponere ſibi nomina, quod vel ipſum Hermundurorum Celticum & Francicum quam luculentiſſime teſtantur. Quemadmodum vero de origine nominis non eadem omnium opinio, ita nec de antiqua patria, quam ſcilicet gens illa, ante expeditionem Bohemicam inhabitauit, inter omnes conuenit, alii enim Transmarcanum tractum, qui hodie Morauia dicitur, eos inſediſſe, indeque Boiohemum imigraſſe tradunt; 40) alii contra, numero potiores, & quidem haud incongrue, ex tractu Mœnum, Rhenum & Danubium inter progreſſus in incinctos Hercyniæ campos irruptionem feciſſe ibique conceſſiſſe contendunt. 41) Et certe accolas Rheni fuiſſe Marcomannos vel exinde ſuſpicari licet, quod Sequanis aliquando contra Aeduos auxilio venere in Galliam. 42) Illi enim procul dubio non remotiſſimos Germaniæ populos, ab extremis eius angulis, ſed proximos & finitimos, vt vel Tribocci, Nemetes & Vangiones, 43) eorum quoque in hoc bello, Ariouiſto Duce, ſocii, teſtantur, euocarunt. Neque auxiliares tantum eorum copias, vt diſſentientes volunt, numero pauciores, tota pene Germania peruagata & emenſa Boiorum, Nariſcorum, Hermundurorumque aliarumque validiſſimarum nationum finibus, hanc expeditionem in gratiam Sequanorum ſuſcepiſſe, facile mihi perſuaderi patior; qui enim ipſi inſatiabili cupiditate Galliæ agris ſemper inhiabant, proximi Germaniæ populi, agminibus a Marcomannis longe diſſitis cæmulis tranſitum ad eos per terras ſuas procul dubio haud permiſiſſent, ipſimet ſibi proximi. Collocandi itaque omnino circa Rheni ripas, in illo forte terræ tractu, quem Heluetii olim poſſederant, 44) vnde poſtea Maraboduo Duce, ſociis HARVDIBVS & SEDVSIIS 45) egreſſi, Auguſto imperante, in Boiohemum 46) conceſſerunt, pulſisque Boiis, priſcis incolis, nouum ibi condidere regnum, quod ad finem vsque ſec. V. non ſine exitiabili Romani imperii detrimento, mira felicitate, conſeruarunt, ceu ex infra dicendis vberius patebit.

§. XVI.

32) *pag.* 113. *c. l.* IVNCKER *c. l.*

33) *lib. I. Annal. Baior. c. II. n.* 1. *pag.* 3.

34) *pag.* 114. *c. l.*

35) TACITVS c. XLII. §. 1. de M. G. *iuxta Hermunduros Nariſci, ac deinde Marcomanni & Quadi agunt; præcipua Marcomannorum gloria viresque atque ipſa etiam ſedes, pulſis olim Boiis, virtute parta.*

36) Ill. LEIBNITIVS not. (y.) ad Tacit. c. 14. c. l.

37) Quaſi præcellentes equitatu vid. ANDR. ALCIATVS *lib. I. parergar. iurid. c.* 27. ſed plus penes peditem roboris eſſe credebant veteres Sueui TACITVS *c. VI.* §. 6. *c. l.*

38) Quaſi eſſent homines limitanei *Grantzmanner* & *Marckmanner*, quibus defenſio finium contra irruptiones hoſtium concredita. ALTHAMERVS ad Tacit. apud SCHARDIVM *Tom. I. Script. rer. Germ. pag.* 16. LAZIVS *de migrat. gent. lib. VIII. pag.* 503. & *p.* 362. CRVSIVS *Annal. Sueu. P. I. lib. III. c.* 3. KIRCHMAIRRVS *pag.* 418. *c. l.* IVNCKER *P. II. c. I. pag.* 102. *c. l.* ſed & aliæ gentes præter Marcomannos in limitibus Germaniæ erant conſtitutæ.

39) GOLDASTVS *de reg. Bohem. lib. I. c.* 5. *pag.* 41. Sic Carolus Pipini I. filius eadem ratione dictus fuit Marcellus ſiue Martellus MEVRSIVS in gloſſ. voce μάρκος, BALBVS in Catholic. verbo Marcus & Marcellus. Et hinc etiam Marcellator, qui & Malleator, i. e. percuſſor.

40) Ill. LEIBNITIVS *c. l.*

41) CLVVERIVS *lib. III. c.* 3. *p.* 5. & *c.* 30. *p.* 117. *c. l.* CELLARIVS *lib. II. c.* 5. *p.* 482. *c. l.* ZEILERVS *in præfat. ad Chron. Sueu.*

42) Hiſtoriam integram habet CAESAR *lib. I. de B. G.* vbi imprimis vide *c.* 51.

43) Egregie hoc præter alios demonſtrat CLVVERIVS *lib. II. c. X. p.* 35. *c. l.*

44) TACITVS c. 28. §. 3. c. l. *igitur inter Hercyniam ſiluam Rhenumque & Mœnum Heluetii.* adde CLVVERIVM *lib. III. c.* 3. *c. l.*

45) Harudes & Seduſios vna cum Marcomannis in Boiohemum traduxiſſe Marabodunm, vel ideo credibile, quod poſtea eorum nomen plane incognitum & STRABO *lib. VII. p.* 290. tradit, eum & alias plures gentes, præter gentiles ſuos Marcomannos, in Boiohemum tranſtuliſſe; quod de Harudibus & Seduſiis quoque intelligunt CLVVERIVS & CELLARIVS *c. l.* accedit, quod Marcomannorum ſocii in expeditione Gallica, Ariouiſti auſpiciis, fuere, quod cum in Boiohemum mouerent iidem, facere procul dubio haud omiſerunt.

46) VELLEIVS lib. II. c. 108. *nihilque erat in Germania, quod vinci poſſet, præter gentem Marcomannorum, quæ Maraboduo Duce excita ſedibus atque in interiora refugiens, incinctos Hercyniæ ſilua campos incolebat.* Conf. eundem *c.* 109. STRABONEM *c. l.* TACITVM *Annal. II. c.* 45. §. 5. *it. c. XXVIII.* §. 4. &*c. XLII.* §. 1. de M. G. Bohemiæ addit CLVVERIVS *c. l.* Auſtriæ inferioris partem, a loco Haſnercella, VIII. millibus paſſuum ſupra Paſſauium ſito, ad oppidum vsque Greim, quia TACITVS *c. l. c.* 42. §. 2. Danubii ripam eos accoluiſſe tradit. Conſentit LAZIVS *lib. VIII. p.* 503. *de migrat. gent.*

§. XVI. Qvadi Germanorum verſus orientem extremi, 47) perpetui fere Marcomannorum in bellis erant ſocii, & in corruptis codicibus nunc Qualli, Squalli & Squadi dicuntur, qui omnibus infeſti, moleſti, & aliorum, maxime hoſtium, praui vexatores & oppreſſores, *die bœſen unverſœhnliche Schwaben*. 48) Hiſce in Sileſia communiter aſſignant ſedes, 49) aſt male, vt egregie demonſtrat Cluuerius, 50) accolas enim Danubii eos fuiſſe & Marcomannos inter Getasque Dacas, ſub Hercynio ſaltu, ad Marum vsque amnem incoluiſſe, conſtans veterum traditio eſt; 51) inde merito fines eorum a ſæpe laudato Cluuerio 52) Danubio, Cluna amne, montibus Bohemicis & Maro, ſeu Moraua flumine, circumſcribuntur, qui tractus hodie omnem fere Morauiam & Auſtriæ inferioris haud exiguam portionem continet. Neque tamen hi fines perpetui, ſed mirum in modum, orientem verſus, protracti. Vnita enim cum Quadorum gente Sueuorum illa manu, quam Maraboduum & Catualdam, fugitiuos Reges, comitantem Romani intra Cuſum Marumque amnes collocauerant, 53) mox dictus fluuius Cuſus, ſiue Waga, limes erat Quadorum regni; & nec illo tractu bellicoſam hanc nationem amplius capiente, iam ad Granuam 54) vsque flumen hi termini extendebantur; vt ſic florentibus ſuis rebus, præter iam dictas Morauiæ & Auſtriæ inferioris prouincias, non exiguam quoque Sarmatiæ, vel Hungariæ ſuperioris partem poſſederint, quam ſcilicet Quanſtad & Quahou oppida, antiquiſſima gentis habitacula, vel adhuc hodie ornare dicuntur. 55)

§. XVII. Marsignos, gothinos, osos, bvrios terga Marcomannorum Quadorumque clauſiſſe annotat porro Tacitus. 56) Omnes hi populi pauca campeſtrium, cœterum ſaltus & vertices montium iugumque inſederunt. 57) Et Gothinos quidem Oſosque Iazigibus Sarmatis & Quadis vicinos facit Cluuerius, 58) quod vtraque gens tanquam alienigenis tributa eis impoſuerit, 59) Gothinos tamen ad Danubium magis extenſos fuiſſe, vel ideo credir, quod ferrum effodiſſe dicantur, quod non alibi in ea regione inuenitur, niſi in Sarmaticis montibus, inter Mari Teiæque confluentem, ad oppidum *Twardoszyn*. Habitarunt itaque ſecundum eum Gothini Morauiæ, Poloniæ & Sileſiæ portiunculam in confinio. Oſos vero Gothinis ſeptentrionaliores reddit, ad vtramque Viadri ripam ſatis late colentes, qui tractus hodie Sileſiæ & Poloniæ partem comprehendit. 60) Gothinos non pauci Boiorum reliquias fuiſſe credunt, quod Gallico ſermone vterentur, ſicut & Oſos Pannonica lingua coarguebat, non eſſe Germanos. 61) Marſingi 62) contra & Burii 63) ore cultuque Sueuos referebant, 64) & illi quidem hanc Sileſiæ partem, vbi Vratislauia vrbs, nec non Comitatus Glacenſis, hi vero eiusdem Ducatus trans Viadrum partem, vbi Dynaſtia Trachenberg, cum vicina Poloniæ portiuncula, inhabitaſſe dicuntur. 65)

§. XVIII.

47) tacitvs *c. XLII. §. 1. de M. G.* cui iunge arrianvm *lib. I. in vita Alexandri M.*

48) goldastvs *lib. I. c. 12. p. 82. de reg. Boh.* adde grotivm *in prolegom. ad Hiſtor. Goth.* cui dicuntur inhumani in hoſpites.

49) Magno numero eos recenſet goldastvs *lib. I. c. 14. pag. 91. c. l.*

50) *Lib. III. c. 31. p. 218. c. l.*

51) tacitvs *c. l.* strabo *lib. VII. Geogr. p. 290.* Πλὴν τά γε τῶν Σοήβων ὡς ἔφην ἔθνη, τὰ μὲν ἐντὸς οἰκεῖ, τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ δρυμοῦ, ὅμορα τοῖς Γέταις. i. e. *Enim vero, Sueuorum, vt ante dixi, alii in ſylua* (Hercynia) *habitabant, alii extra, Getis finitimi*; vbi ſub finitimis intelligit Quados clvverivs *c. l.* nam ptolomaevs *lib. II. c. 11.* inquit: Ὑπὸ δὲ τὸν Ὀρκύνιον δρυμὸν Κουάδοι ὑφ', οὓς τὰ σιδηρωρυχεῖα, καὶ ἡ Λοῦνα ὕλη. i. e. *ſub Hercynio, ſaltu Quadi, ſub quibus ferri ſectura ac luna ſylua.* adde plinivm *lib. IV. Hiſt. Nat. c. 12.* qui *ſuperiora autem*, ait, *inter Danubium & Hercynium ſaltum vsque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorumque ibi confinium, campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes vero & ſaltus, pulſi ab his Daci ad Pathiſſum amnem a Maro, ſiue is Duria eſt, a Sueuis regnoque Vanniano dirimens eos* conf. tacitvm *II. Annal. 63. 7.*

52) Conſentit eidem lambecivs *Tom. I. commenta. Bibl. oth. Vindobon. p. 87.* & *Tom. II. pag. 11.* cellarivs *lib. II. c. 5. pag. 486. c. l.* Morauiam autem eos tantum inhabitaſſe tradit goldast *lib. I. c. 12. p. 82. c. l.*

53) tacit. *lib. II. Annal. c. 63. §. 7.* conf. clvverivs *lib. III. c. 31. c. l.* vbi Marum & Cuſum amnes Morauam & Wagam interpretatur, licet stephano zamosio *in Analectis lapidum veter. in Dacia p. 11.* & b. rhenano *lib. I. pag. 26.* Daciæ flumina, illi Marus & Tiſſus, huic vero Mariſus & Chryſa audiant.

54) Teſtatur hoc m. antoninvs Imper. teſtis huius rei ocularis, qui cruentiſſima cum Quadis in hac regione geſſit bella *lib. I.* ſuæ vitæ, vbi: τὰ ἐν Κουάδοις πρὸς τῷ Γρανούᾳ i. e. *hac in Quadis ad Granuam.*

55) latzivs *lib. VIII. p. 503. de migr. gent.*

56) *De M. G. c. XLIII. §. 1.*

57) Idem *c. l. §. 3.*

58) *Lib. III. c. 32. pag. 124. c. l.*

59) tacitvs *c. l. §. 2.* vbi ſimul indicat, Gothinos, quo magis pudeat, ferrum effodiſſe.

60) Vbi Oppeln, Ratibor, Troppa & Poloniæ oppida *Dlugoszyn*, *Mrzyglod*, *Olsztyn* &c. clvverivs *c. l.* ſed ad dextram tantum Viadri ripam eos ponit b. cellarivs *lib. II. c. 5. in notit. orb. antiqu.* vbi vide tabulam.

61) tacitvs *c. l. §. 2.*

62) Rectius hic legit clvverivs *c. l.* Marſingi, quod melius hoc conuenit Germanicæ terminationi in ing. ptolomaeo *lib. II. c. 11.* dicuntur Μαρσίγγοι. & apud aethicvm. *pag. 39.* edit. Gronouii vitiato vocabulo legi Maroianos putat clvverivs *c. l.*

63) ptolomaeo *lib. II. c. 11.* dicuntur Βοῦροι, ſed male eos inter Lygios, quos Λούγιοι vocat, refert. Buros habet capitolinvs *in vita M. Antonini c. 22.* ſed idem quoque falſo eos Sarmatis annumerat.

64) tacitvs *c. l. §. 1.*

65) clvverivs *c. l.*

66) ta-

§. XVIII. Sueuiam dirimebat ſcindebatque continuum iugum montium, 66) Aſciburgum a Ptolomæo appellatum, 67) & in confinio Sileſiæ hodiernæ Poloniæque ſitum. 68) Vltra hoc plurimæ agebant gentes, ex quibus latiſſime patebat LVGIORVM 69) nomen, qui, vt quidam 70) volunt, a Germanica voce *Lugen, die Luger*, quod in limite Germaniæ poſiti Vendos obſeruarent arcerentque, ne eum turbare poſſent, ita fuerunt dicti. Hos a Sueuis quidem diſtinguit Strabo; 71) aſt turpi errore labitur, alias non raro ſumma imis in Germania miſcens; Tacitus enim diſerte eos Sueuis annumerat, cui vel ideo credere malo, quod omnia Germaniæ curatius perquiſiuit, Strabo contra ipſe fatetur, incognita ſibi quæ trans Albim eſſe. Ingens erat natio & vis innumera, in plures tamen ciuitates diuiſa, inter quas validiſſimæ gentes ARII, HELVECONAE, MANIMI, ELYSII & NAHARVALI. 72) Arii, quos falſo Marcomannorum tribum facit Latzius, 73) a viribus laudantur & quod inſitæ feritati arte ac tempore lenocinari calluerint. 74) De reliquis propemodum ſilent Hiſtorici, niſi quod Elyſios, mutatis priſtinis ſedibus, Sileſiam imigraſſe huicque terræ nomen dediſſe, aliqui recentiorum opinentur. 75) Omnes hi populi inter Aſciburgum montem, vti dictum, & Viſtulam amnem, habitarunt, 76) qui tractus hodie Polonis paret. Dacis vero a Traiano euerſis, Lygios in horum loca ſucceſſiſſe, commotaque omni barbarie Marcomannico bello, ad Euxinum progreſſos Danubium inter & Tanaim Gothorum regna condidiſſe, author eſt illuſtris Leibnitius. 77)

§. XIX. Trans Lygios GOTHONES regnabantur, 78) ad Sueuici maris littora, vt Pytheas 79) Græcus Scriptor refert, legentes ſuccinum, vel vt Tacito, 80) longe recentiori, placet, infra Rugios Lemouiosque, oceani accolas, conſedentes. Hinc Cluuerius 81) in ſiniſtra Viſtulæ ripa eos collocat, vbi hodie Pomerellia, ita tamen, vt antiquitus eos littora oceani inſediſſe, indeque vi aut motu proprio pulſos in interiora conceſſiſſe haud neget. Hos Gothones eosdem eſſe, cum illa Gente, quæ poſtea ſub Gothorum nomine inclaruit, vel omnes conſentiunt, 82) an vero origo gentis ex Scanzia, vel Germania petenda, inter eruditos non conuenit. Primum quidem Iornandes 83) Rauennatenſium Epiſcopus, vel forſan etiam, qui ante eum Gothorum geſta conſignarunt, & ad quos prouocat, Ablabius & Dexippus, ſtatuunt, omnesque Gothos ex Scantzia, vagina illa gentium & officina nationum, repetunt, quos alii ſcriptores magno numero ſequuntur. Aſt fabuloſa hæc eſſe, falſa, nec bene cohærentia, quæ Iornandes de origine Gothorum meminit, non pauci contra aſſerunt, 84) nec absque ratione. Quis enim ante Troiana, Herculeaque 85) tem-

66) TACITVS *c. XLIII. §. 3. de M. G.*

67) *Lib. II. c. 2. Geogr.*

68) CLVVERIVS *lib. III. c. 32. pag. 124.* CELLARIVS *lib. II. c. 5. pag. 461. c. l.*

69) Ita TACITVS *c. l.* PTOLOMAEO *lib. II. c. 11.* Λοῦγοι, STRABONI vero *lib. VII. p. 290. c. l.* Λούιοι audiunt, & Logiones ZOSIMI *lib. I. c. 67.* eosdem eſſe cum Lygiis docet CELLARIVS *c. l.*

70) KIRCHMAIER *ad Tacit. c. 43. p. 424.*

71) *Lib. VII. Geogr. p. 290. c. l.*

72) TACITVS *c. l. §. 4.*

73) *Lib. VIII. pag. 495. de migrat. gent.*

74) TACITVS *c. l. §. 6.*

75) GOLDASTVS *lib. I. c. 14. pag. 91. de regn. Bohem.* vbi eos ita dictos fuiſſe putat, quaſi extra læſionem poſiti, loco & virtute ita muniti, vt inuicti & inſuperabiles haberentur ab hoſtium incurſionibus.

76) CLVVERIVS *c. l.* CELLARIVS *c. l.*

77) *Ad Tacit. not. (y) pag. 14. c. l.*

78) PLINIO *lib. IV. c. 14.* & *lib. XXXVII. c. 7.* H. N. Guthones, STRABONI *lib. VII. Geogr. p. 290.* Βούτωνες, PTOLOMAEO vero *lib. II. c. 11.* Γύθωνες dicuntur, quaſi *die Guten* KIRCHMAIER *pag. 428. c. l.* & ob ſummam in hoſpites lenitatem. GROTIVS *in prolegom. ad hiſt. Goth. pag. 14.*

79) Ad PLINIVM *lib. XXXVII. c. 11. c. l.* qui, PYTHEAS inquit, credidit, *Guttonibus Germaniæ gentibus accoli æſtuarium oceani, Mentonomon nomine, ſpatio ſtadiorum ſex millium; ab hoc diei nauigatione inſulam abeſſe Abalum, illuc vero ſuccinum fluctibus aduehi, & eſſe concreti maris purgamentum, incolas pro ligno ad ignem vti eo, proximisque Teutonibus vendere. Huic & Timæus credidit.* Adde PTOLOMAEVM *lib. II. c. 11.* qui penes Viſtulam ſub Venetis Gythones collocat, non longe a Burgundionibus & Varinis habitantes.

80) Cap. XLIII. §. 7. de M. G. *trans Lygios Gothones regnantur, paulo iam adductius, quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem. Protinus deinde ab oceano Rugii & Lemouii.*

81) *Lib. III. c. 34. pag. 128. c. l.* eique adſtipulatur CELLARIVS *lib. II. c. 5. p. 480. c. l.* HARTKNOCH *§. 5. c. l.*

82) GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Gothic. pag. 18.* D. HERTIVS *not. veter. Germ. pop. P. II. c. 2. §. 18.*

83) c. IV. de reb. Getic. *ex hac igitur Scanzia inſula, quaſi officina gentium, aut certe velut vagina nationum, cum rege ſuo, nomine Berig, Gothi quondam memorantur egreſſi.* vide etiam *c. XVII.* eique præter pleroſque Suecicos Scriptores, in gratiam Suecorum, adſtipulatur GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Goth. p. 14. &c.* quem tamen breuiter, vt alios taceam, refutat MATTHAEVS PRAETORIVS *in orbis Gothici lib. I. c. 4. §. 13.*

84) CLVVERIVS *c. l.* qui in eo demonſtrando totus eſt; cui iungendus HARTKNOCH *c. l. §. 7. & 8.* ANT. BONFINIVS *decad. I. lib. II. Rer. Hungar.* & imprimis CONRINGIVS *de antiqu. Helmſtad. ſtatu pag. 54.* vbi ex ſimilibus oppidorum vicorumque nominibus priusquam Scandinauiam petierint in Cisbalthica Germania, imo in his ipſis terrarum tractibus, quibus Helmſtadium & vicina ibi oppida ditionesque ſita ſunt, Gothos olim conſediſſe probare annititur: quod vltimum tamen negat cl. ECCARDVS *in programmate de antiquiſſimo Helmſtadii ſtatu 1709. publicato*, in reliquis nobis conſentiens.

85) Recenſet enim IORNANDES *c. VII. & VIII.* ortas a Gothis Amazones, contra quas pugnauerat Hercules, quarumque regina Pentheſilea in bello Troiano occubuiſſe dicitur. Sic etiam *c. IX.* Telephi regis eorum meminit, quem filium Herculis & Augis, Priami ſororis, facit, & ex eo natum Eurypilum, in eodem bello Troiano interfectum fuiſſe tradit. Vt taceam & reliqua, dum pleraque, quæ de Scy-

tempora Gothorum illas in Cisbalthianas oras annotauit migrationes, & vnde bis mille circiter poſt annos Iornandi, vel qui ante eum vixere, Ablabio & Dexippo, ea innoteſcere potuere? Certe carmina, ad quæ prouocant, expeditiones tantum Pontum 86) verſus ſuſceptas referunt & tempora natiuitatem Saluatoris noſtri ſubſecuta reſpiciunt, nec ex vnico veterum probari poteſt, Gothos antiquiſſimis temporibus Scanziam incoluiſſe inſulam. Contra ſupra laudatus Pytheas Maſſilienſis, Scriptor fide dignus, & qui CCC. annis ante Chriſtum natum floruit, Gothos non in Scanziam, ipſi haud incognitam, locat, ſed Sueuici maris littora eos accoluiſſe, eo fidentius tradit, quod ipſe ſeptentrionalem Europam vniuerſam perluſtrauit, & curatiorem inſuper huius rei notitiam a gentilibus ſuis habere potuit, quibus haud infrequens, nauibus 87) Oceani ſeptentrionalis oras adire, indeque electrum petere. Ipſe quoque Iornandes 88) negare haud poteſt, Gothos aliquando circa Viſtulæ oſtia egiſſe, & ex his oris, creſcente indies multitudine gentis, eos demum in trans-Balthianas terras colonias quasdam miſiſſe, vel ideo credibile, quod primus tantum Gutarum quoque in Scanzia Ptolomæus 89) meminit. Nec abnuerim, partem eorum temporis lapſu ad ciues ſuos remeaſſe, eamque migrationem anſam dediſſe, primordia gentis ex Scanzia petendi, integram vero nationem ex ſæpius laudata inſula deducere & aliæ cauſæ & ratio migrationum gentium, quæ non ex Scanzia in Germaniam, ſed ex hac in partes ſeptentrionales inſtitutæ fuere, vetant. Derelictis autem his ſedibus circa Viſtulam amnem, Gothi iunctis ſibi vicinis nationibus, maxime Lygiis, 90) orientem verſus, ad Meotidem lacum, Sec. II. migrarunt, inde vero paulo poſt reuerſi ad Boryſthenem & Pontum, 91) vbi Getarum fines, conſederunt, quod procul dubio non paucis anſam dedit, confundendi eos cum Getis, Sarmatarum populis, 92) Hic diuidebantur in Oſtrogothos & Weſtrogothos, i. e. orientales & occidentales. Hi Alarico Duce Sec. V. Italiam inuaſerunt, &, capta ac direpta vrbe Romana, per Gallias in Hiſpaniam vsque penetrarunt, vbi, condito nouo regno, ad Sec. VIII. vsque initium & Saracenorum in Hiſpaniam aduentum varia fortunæ viciſſitudine regnarunt. Illi vero Theodorici auſpiciis ex Illyrico profecti Italiam occuparunt, eamque ſexaginta per annos, mira felicitate, tenuerunt, donec diſſidiis internis eneruati victricibus Græcorum armis, Belliſario & Narſete Ducibus, ita attererentur, vt ſceptra Iuſtiniani Auguſti agnoſcere, ſeque gratiæ ipſius tradere, dura plane forte, neceſſe haberent. 93)

§. XX. Protinus ab oceano RVGII 94) & LEMOVII 95) habitarunt, in Pomeraniæ & citerioris Caſſubiæ littoribus; illi quidem a Viſtula amne ad Viperam vsque flumen, vt non inepte putat Cluuerius, 96) hi vero a vix nominato fluuio ad Viadri vsque oſtium. Lemouiorum enim veſtigia in vrbe *Lebenburg*, vel *Lewenburg*, lacu *Lebe*, flumine *Lewe*, & in pagis *Lebe*, *Lebene*, *Lebine* & *Lebune* adhuc hodie deprehenduntur, 97) & de antiquis Rugiorum ſedibus *Regewalde* & *Rugenwalde* vrbes, *Roge* item fluuius teſtantur. 98) Vnde Lemouii ita dicti, non conſtat, Rugiorum vero nomen vel a *Roge* Pomeraniæ flumine deducunt, 99) vel quod homines hirſuti, i. e. ſetis horridi, fuerunt (*weil ſie rauhe, oder wie*

es

Scythis Scriptores referunt, Gothis ſuis attribuere contendit.

86) Ita enim *c. IV.* loquitur IORNANDES: *Hac igitur pars Gothorum, quæ apud Filimer dicitur in terras Ouim, emenſo amne, tranſpoſita, optatum potita ſolum. Nec mora, ilico ad gentem Spalorum adueniunt, conſertoque prælio, victoriam adipiſcuntur: exindeque iam velut victores ad extremam Scythiæ partem, quæ Pontico mari vicina eſt, properant: quemadmodum & in priſcis eorum carminibus, pene hiſtorico ritu, in commune recolitur: quod & Ablabius, deſcriptor Gothorum gentis egregius, veriſſima atteſtatur hiſtoria.*

87) Germaniæ ſeptentrionem verſus ora veteribus haud incognita fuiſſe, pluribus comprobari poteſt; Sic Carthagienſes, PLINIVS ait *lib. II. c. 67.* H. N. Himilconem miſiſſe, ad extera Europæ, verſus ſeptentrionem ſita, noſcenda; eamque expeditionem carminice exponit FESTVS AVIENVS *in deſcriptione ora maritima*, vbi inter alia:

Tarteſiis in terminos Oeſtrumnidum
negotiando mos erat; Carthaginis
etiam colonis: - - -

Electrum quoque ab Erydano amne, in mare ſeptentrionale excuoti, ad Græcos ſuo iam æuo perlatum fuiſſe, teſtatur HERODOTVS *lib. III. Hiſtor.*

88) c. IV. c. l. *vnde mox promouentes ad ſedes Vlmerugorum, qui tunc Oceani ripas inſidebant, caſtra metati ſunt, eosque commiſſo prælio propriis ſedibus pepulerunt, eorumque vicinos VVandalos iam tunc ſubiugantes, ſuis applicuere victoriis.*

89) *Lib. II. c. 11. c. l.*

90) Ill. LEIBNITIVS *ad Tacit. not. (y) pag. 14.* c. l. Rugiorum & Herulorum quoque partem addit ex Procopii *lib. III. rer. Goth.* CLVVERIVS *lib. III. c. 35. pag. 143.* c. l. quia Rogii Gothica natio expreſſe dicuntur.

91) IORNANDES *c. IV. c. l.* cui conſentit STEPHANVS *in Lexico Geogr.* Γότθοι ἔθνος πάλαι ᾤκουν ἐντὸς τῆς Μαιώτιδος, ὕστερον δὲ εἰς τὴν ἐντὸς Θρᾴκην μετανέστησαν. i. e. *Gothi, gens olim habitans intra Meotim: poſtea vero in interiorem Thraciam transgreſſa.*

92) CLVVERIVS *c. l. pag. 129.*

93) Fata hæc Weſtrogothorum & Oſtrogothorum breuiter, ſed accurate, vt ſolet, deſcribit HERTIVS *in not. vet. Germ. popul. P. III. c. 7. & 8.*

94) Ῥυτίκλιοι corrupte dicuntur PTOLOMAEO *Lib. II. c. 11.*

95) TACITVS *c. XLIII. §. 8. de M. G.*

96) *Lib. III. c. 35. c. l.* eique conſentit HARTKNOCH. *Diſſ. de orig. Pomer. §. 5.* C. CELLARIVS *lib. II. c. 5. p. 479. c. l.* IVNCKER *in Einl. zur Mittl. Geogr. P. II. c. I. p. 112.* & IO. HERTIVS *in not. veter. Germ. pop. P. II. c. II. §. 21. & 30.*

97) MICRAELIVS *lib. I. Chron. Pomer.* IVNCKER *c. l.*

98) IVNCKER *c. l.* HARTKNOCH *§. V. pag. 16. c. l.*

99) CLVVERIVS *c. l.*

100) M.

es die Pommern auſſprechen, ruge Lude àn Kopff und Bærten geweſen) ita appellatos fuiſſe credunt. 109) Dicuntur Vlmerugi a Iornande, 1) ad differentiam Ethelrugorum, quos in Scandiouia ponit idem. Inhabitarunt etiam dictam ab iis inſulam Rugiam, an vero ex hac in Pomeraniæ continentem ante Taciti tempora proceſſerint, aot poſtea ex oris maritimis demum in dictam inſulam migrauerint, dubium eſt. 2) Maiori probabilitate Lemouios poſtea Herulos dictos fuiſſe coniicit Cluuerius, 3) cum poſterioris æui Scriptores Lemouios plane omittant, Herulos contra perpetuos Rugiorum 4) belli ſocios faciant. Hi populi patriis ſedibus relictis Sec. V. Odoacro Duce Italiam inuaſerunt, vbi etiam ad aduentum vsque Oſtrogothorum ſumma rerum potiti ſunt. 5)

§. XXI. Inter Germaniæ populos in continenti commorantes Ptolomæus 6) etiam recenſet SIDINOS, quos Suardonibus finitimos, ad Viadrum amnem, Rugios infra, vel vt eos corrupte vocat Ruticlios, locat. Sedes itaque Cluuerius 7) eis adſcribit Marchiæ partem inter Tragum, Noteſium, Vartam & Sueuum amnes, Pomeraniæ item portionem, qua oppidum Piriz; ſecus ac Hartknochius, 8) qui argumento a ſimilitudine nominis ſumto, eos in hodierno Stetinenſi Ducatu conſediſſe autumat. Nomen Sidinorum a voce *Sitzen* deriuat Grotius, 9) quaſi fuerint ſedentarii, pigri & otium amantes homines. Sueuos autem fuiſſe, vel ideo credibile, quod Sueuicis gentibus vndique cincti, Sueuum flumen accoluerunt & Marabodui etiam in ſe imperium haud dubitarunt agnoſcere. 10) Non longe ab his Plinii 11) CARINOS coluiſſe, multi 12) ſunt, qui exiſtimant, Sueuis inſuper eos annumerantes. Vtriusque autem gentis nomen dictis tantum auctoribus cognitum; inde eos ſuſcepta expeditione in terras peregrinas in alius cuiusdam gentis tranſiiſſe nomen, non inepte coniectat Cluuerius. 13)

§. XXII. Præter iam memoratas gentes Tacitus etiam omittit BVRGVNDIONES, Plinio 14) haud incognitos, & Ptolomæo 15) Buguntas dictos; Rationem non aliam dari poſſe, putat Cluuerius 16) quam quod gens illa tum adhuc exigua, eiusque ciuitas humilis fuerit, ſub alius forte gentis tutela, Lygiorum puta, latens. Agros itaque Poloniæ eos inſediſſe exiſtimat, vbi hodie oppida Gniezno, Wagrowiec, Ragozno, Vſcie, Nakiel, Radzieyowo & lacus Goplo, & quidem non male, cum Ptolomæus 17) Buguntas ſuos poſt Semnones coluiſſe & ad Viſtulam vsque extenſos fuiſſe tradat. VANDALIS communiter accenſentur, 18) ſed & hos ad Sueuicas pertinere gentes, 19) non vna ratione demonſtrari poteſt. Certe qui primus eorum poſt Tacitum mentionem facit Plinius, præter Burgundiones etiam Varinos & Guttones eis adnumerat, quibus alii 20) Lemouios, Rugios, Sidinos, Suardones, Eudoſes, Anglos, Auiones, Reudingos, Nuithones & Langobardos addere haud dubitant; omnes autem has gentes Sueuicæ originis fuiſſe, ex Tacito, vel hactenus dictis, conſtat. In Vandaliis præterea fuit Sueuus, fluuius 21) & Vandali oras Sueuici 22)

maria

100) MICRAELIVS *pag. 55. c. l.*

1) *C. III. de reb. Getic.* quaſi *Holm und Strand-Rugianer, ſo im feſten Land gewohnt.* Holm enim denotat *einen ausgepfahlten Ort*, in paludibus, MICRAELIVS *pag. 35.* Ethelrugi vero ipſi ſunt *die edle Rugianer.*

2) Prius credit BRVTHERVS *ad Taciti Germau. pag. 206.* poſterius ſtatuunt HARTKNOCH & CLVVERIVS *c. l.*

3) *c. l.* quod approbare videtur HERTIVS *c. l.*

4) P. DIACONVS Lib. I. c. I. de geſt. Longob. *Gothi, VVandalique, Rugi, Heruli atque Turcilingi - - e Germania prodierunt.* IORNANDES *de regnor. ſucceſſ. pag. 130. &c.* Odoacrum genere Rogum vocat, & Herulor. ſimul Regem.

5) IORNANDES *c. 46. de reb. Gotic.*

6) Lib. II. c. 11. μετὰ δὲ τοὺς Σάξονας ἀπὸ τοῦ Χαλούσου ποταμοῦ, μέχρι τοῦ Συήβου ποταμοῦ Φαροδεινοί. Εἶτα Σιδινοί, μέχρι τοῦ Ἰαδούα ποταμοῦ. Καὶ ὑπ' αὐτοὺς Ρουτίκλειοι, μέχρι τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ. i. e. *Poſt Saxones vero a Chaluſo fluuio vsque ad Sueuum fluuium tenent Pharodeni. Poſt Sidini vsque ad Viadrum fluuium. Sub ipſis Ruticlii, vsque ad fluuium Viſtulam.* STRABONI *lib. VII. Geogr.* Σιδόνες, PLINIO vero *lib. VI. c. 4.* H. N. Sideni audiunt.

7) *lib. III. c. 35. pag. 145. c. l.*

8) *In Diſſ. de orig. Pomer. §. 5.*

9) *In prolegom. ad Hiſt. Gothi pag. 7.*

10) STRABO *lib. VII. Geogr.*

11) Lib. IV. c. 14. *Germanorum genera quinque, Vindili, quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones.*

12) CLVVERIVS *c. l.* qui eis Poloniæ & Marchiæ portionem aſſignat, inter flumina Tragum & Gudam. HARTKNOCH *c. l.* qui maximam Carinorum partem Poloniæ accenſet, non niſi exiguam Pomeraniæ.

13) *c. l. pag. 145. in f.*

14) Lib. IV. c. 14. H. N. *Germanorum genera quinque Vindili, quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones.*

15) *lib. II. c. 11. Geogr.*

16) *lib. III. c. 26. p. 145. c. l.*

17) *c. l.* καὶ τὸ τῶν Βουγουντῶν τὰ ἐφεξῆς, τῶν μέχρι τοῦ Οὐιστούλα κατεχόντων. i. e. *Præterea qui protenduntur ad Buguntas, qui cætera tenent, quæ inde ſubſequuntur vsque ad Viſtulam.* Conſentiunt CLVVERIO & CELLARIVS *lib. II. c. 5. p. 480. c. l.* HARTKNOCH *§. IV. c. l.* & GOLLVT *lib. II. c. 1. p. 60.* dans ſes memoires hiſtoriques de la republique Sequanoiſe, qui tamen eos Gallos fuiſſe & ex Gallia migrantes tantum ad tempus aliquod circa Viſtulam conſediſſe tradit.

18) D. SCHVBTZFLEISCHIVS *in hiſtor. veter. regni P. Q. Burgundici c. l. §. 1.* CHIFLETIVS *de Veſont. pag. 193.*

19) Conſentiunt CROMERVS *lib. I. c. 5. de rep. Polon.* HERTIVS *P. II. c. 2. §. 1. not. veter. Germ. pop.* HARTKNOCHIVS *§. 3. & 4. c. l.*

20) CLVVERIVS *lib. III. c. 46. p. 205. c. l.* HARTKNOCH *c. l.* Boreales enim gentes Germaniæ veteribus dictos fuiſſe Vandalos ex antiquis martyrologiis, actis Sanctorum, Hincmaro itidem & Flodoardo probat PETR. FR. CHIFFLETIVS *in Paulino illuſtrato P. I. c. 27.*

21) *Vid. ſupra §. VIII. not. (l)*

22) Accolas Sueuici maris dictos fuiſſe Vandalos vel ex vnico teſtimonio conſtat, quod ex Dexip-

 pi

maris accoluerunt, vt ex ſitu mox dictorum populorum apparet; quis autem credat, ingenti mari, aut non ignobili fluuio, eiusmodi nomina ab aliis, quam Sueuicis populis impoſita fuiſſe. Etymon quoque Vandalicæ & Sueuicæ gentis, ſi quis conſiderat, facile deprehendet, eandem pene vtriusque eſſe vim. 23) Sueui enim cum vagabundi audiant, Vandalorum nomen non alios, niſi ambulatores notat, manifeſto forſan indicio, integram nationem antiquitus modo Vandalos, modo Sueuos, duplici eiusdem ſignificationis nomine, fuiſſe appellatam; ita tamen, vt Vandalorum nomen Sueuis tantum maritimis poſtea remanſerit proprium, Sueuorum vero omnibus generale. Hi Vandali ab Oceani oris ad Danubium profecti, 24) primum in veteri Dacia, poſt a Geberico Gothorum rege victi, in Pannoniæ 25) agris, ex permiſſu Conſtantini M. conſederunt; vnde rurſus vna cum Alanis, Gunderico rege, ſub principatu Honorii, egreſſi, in Galliam, poſtea & in Hiſpaniam 26) penetrarunt: Eamque etiam relinquentes & s Bonifacio Patricio euocati, circa A. C. 427. Genſerico Rege, in Africam traiecerunt, 27) vbi condito regno CVII. per annos imperium tenuerunt, donec tandem a Iuſtiniano Auguſto variis præliis ſuperati, omni plane Africa excedere cogerentur. 28) Burgundiones contra, qui pars eorum, occidentem verſus, ad Rhenum, migrationes ſuas inſtituerunt, eumque Honorio & Theodoſio iuniore imperantibus, facili negotio, transeuntes, Galliæ partem ex conceſſione eorum 29) obtinuerunt; aſt mox Belgarum limites, Gundicario rege, turbantes, ab Ætio Romano, ingenti prælio, ſuperati in interiora Galliæ & Sabaudiæ agros translati fuere, 30) vbi creſcentibus opibus & finitimis ſubactis, fines regni latiſſime extenderunt, 31) donec eos inter Francorumque reges grauiſſimo orto bello, ab his deuicti, Franciæ ſeſe ditioni ſubiicere, eorumque imperium circa A. C. 532. agnoſcere cogerentur. 32)

§. XXIII. In dextro maris Sueuici littore ÆSTIORVM gentes alluebantur, quibus ritus habitusque Sueuorum, lingua Britannicæ propior erat. 33) Succinum ibi legerunt, 34) indubio argumento, Boruſſiam & Liuoniæ partem incoluiſſe; 35) in hiſce enim regionibus electrum tantum colligitur. Et Eſtonia, Liuoniæ pars, vel adhuc hodie veterum incolarum nomen ſeruat, quod procul dubio a ſedibus ſuis acceperunt; orientem enim vergebant, & Eſt vel Æſt Germanis orientalem plagam audit; inde Æſtius idem eſt, ac orientalis. 36) Caroli M. ætate priſcam hanc patriam eos adhuc incoluiſſe, ex Eginhardo diſcimus, 37) quo autem poſtea migrauerint, certo dici nequit.

§. XXIV. SVIONVM 38) ciuitas, & quæ ab his porrigebantur SITONVM 39) gentes in ipſo Oceano vel Sueuico 40) mari habitarunt, illa ſcilicet in inſula, vel peninſula potius, quam Plinius 41) Scandinauiam appellat, hodie vero non minimam Suecici & Danici regnorum portionem conſtituere videmus, 42) ita, vt ſecundum quosdam 43) Suiones Scandinauiæ partem orientalem, vbi hodie prouinciæ Scania, Hallandia, Bleckinga, Gothia, Suedia, Botnia occidentalis, Biarnia & Lapponia; Sitones vero occidentalem, vt Nor-

pi hiſtoriis citat IORNANDES *c. 22. de reb. Getic.* vbi: *Vandalos ab Oceano ad Romanum limitem vix anni ſpatio perueniſſe.*

23) Vid. GOLLVT *lib. II. c. 1. p. 60. c. l.* & GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Goth. p. 24.* quorum prior tamen, vti dictum *c. 2. ſeq. p. 62.* originem Burgundionum ex friuolis rationibus a Gallis, poſterior vero ex Scanzia petit.

24) IORNANDES *de reb. Getic. c. l.* DIO CASSIVS *lib. LXXII. hiſtor.*

25) IORNANDES *c. l.* conf. etiam ANT. BONFINIVM *Decad. I. lib. II. p. 39. Hiſtor. Pannon.*

26) PROCOPIVS *lib. I. pag. 9. Vandal. apud Grot. inter Script. Hiſtor. Goth.* & ISIDORVS *in hiſtor. Wandal. apud eundem pag. 732.*

27) Idem PROCOPIVS *lib. I. pag. 11. c. l.*

28) Idem *lib. II. pag. 83. c. l.*

29) P. AQVITANVS *ad An. 415.* & ex eo CASSIODORVS *in Chron. ſub Honorio & Theodoſ. II.* adde GOLLVT *pag. 67. c. l.*

30) P. AQVITANVS *ad An. 438.* VIGNIERIVS *in Chron. Burgund. ad An. 434. pag. 11.*

31) CASSIODORVS *lib. I. epiſt. vlt.*

32) GREGORIVS TVRONENSIS *lib. III. c. 6. hiſt. Franc.* VIGNIERIVS *d. l. p. 21.* HADR. VALESIVS *lib. VII. rer. Franc. pag. 379.*

33) TACITVS *c. XLV. §. 3. de M. G.*

34) *Idem §. 6. c. l.*

35) CLVVERIVS *lib. III. c. 44. p. 188. c. l.* B. CELLARIVS *lib. II. c. 5. p. 488.*

36) GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Goth. p. 3. & pag. 11.* IVNCKER *P. II. c. 1. p. 79. c. l.*

37) In vita Caroli M. *ad latus Auſtrale* Baltici maris *Slaui & Æſti (Æſtiones) & alia diuerſa incolunt nationes.*

38) TACITVS *c. XLIV. de M. G. §. 1.*

39) Idem *c. XLV. §. 11. c. l.*

40) Idem *c. XLV. §. 3. c. l.*

41) Lib. IV. c. 13. H. N. Sinus, *qui Codanus vocatur, refertus inſulis, quarum clariſſima Scandinauia eſt, incomperta magnitudinis; portionem tantum eius, quod ſit notum, Hilleuionum gente quingentis incolente pagis, quæ alterum terrarum orbem eam appellat.* Hæc Scandinauia inſula XENOPHONTI LAMPSACENO *Baltia* dicitur PYTHEA *Baſilia* vid. idem PLINIVS *c. l.* IORNANDES *c. 3. de reb. Getic.* SCANZIAM habet.

42) Vid. CLVVERIVS *lib. III. c. 38.* GROTIVS *in prolegom. ad hiſt. Gothic. p. 2.* B. CELLARIVS *lib. II. c. 5. p. 488. c. l.* aliosque plures. Veteres enim Borealis Germaniæ antiquæ partes, ipſis parum cognitas, ex inſulis conſiſtere & ex ſinu Botnico in oceanum Septentrionalem tranſitum patere, falſo credidere. (Vid. TACITVS *c. 1. §. 2. de M. G.* & PLINIVS *c. l.*) percipientes etiam oras illas freto Danico adiacentes Scandiam appellari, mox & vlteriora eiusdem peninſulæ eodem nomine vocarunt. Ill. LEIBNITIVS *in not. ad Plin. Tom. I. Script. rer. Brunſuic. pag. 7.*

43) CLVVERIVS *lib. III. c. 41. p. 174. c. l.* B. CELLARIVS *pag. 489. c. l.* IVNCKER *P. II. c. 1. pag. 114. & 116. c. l.* GROTIVS *pag. 7. c. l.* a quibus tamen diſſentit VALESIVS *in notit. Galliarum voc. Nortmannia*, Norwegiam eos tantum inhabitaſſe, & ſic Norwegos, non vero Suedos, eorum nomine intelligendos eſſe, tradens *p. 338.*

44) KIRCH-

Norwegiam, Finnomarchiam & Scritofinniam incoluerint, Seuo monte, a faucibus Codani Sinus ad lacum vſque Album, vtramque gentem terminante. Suionum, quos alii 44) a modo dicto monte, vel Sueuo fluuio, aut rurſus alii 45) ab eodem nomine, quo & reliquos Sueuos, maiori veroſimilitudine, dictos fuiſſe putant, vna quidem erat natio, ſed in plures gentes diuiſa, quænam vero illæ nominatim fuerint, non conſtat, niſi quod Plinius 46) HILLEVIONVM, quos quingentos pagos inhabitaſſe tradit, mentionem facit, quibus Ptolomæus 47) CHÆDINOS, PHAVONAS, PHIRÆSOS, GVTAS, DAVCIONES & LEVONOS, obſcuras pleraſque gentes, adiungit. Idem de Sitonibus dicendum, quorum tantum nomen nobis cognitum. Omnes autem hæ gentes Sec. IX. & ſequentibus Normannorum 48) nomine claruerunt, maximamque Germaniæ, Italiæ, Galliæ & Angliæ partem victricibus ſuis armis impleuerunt, ita, vt nec apud ſeros poſteros vnquam memoria eorum intermoritura ſit. Hic Sueuiæ finis. Trans Suiones etenim & Sitones aliud mare pigrum ac plane immotum, glaciale ſcilicet illud, ob frigiditatem concretum, quod hodie Norwegiam & Moſcouiam ambit, quo cingi claudique terrarum orbem veterum plerique crediderunt. 49)

§. XXV. Ex hactenus traditis, quam euidentiſſime patet, Sueuos olim & Taciti imprimis tempore maximam 50) Germaniæ partem poſſediſſe. Quicquid enim a meridie Danubio, ab oriente ducta linea ab vrbe imperiali Nordlinga ad Salæ fontes, hoc amne, Albi & Traua fluminibus, Sinu Codano & mari Germanico; a Septentrione mari glaciali; ab oriente denique Sinu & lacu Albo, Sinu Botnico, mari Codano & Viſtula Maroque fluminibus includitur, Sueuia dicebatur & a Sueuicis populis incolebatur. Qui vaſtiſſimus tractus hodie comprehendit Sueuici circuli portiunculam, vbi Nordlinga & Dünckelſpihla ciuitates, Palatinatum ſuperiorem, Franconiæ partem, vbi Noriberga vrbs, Marchionatus Culmbacenſis & Coburgenſis principatus partem, Terram Aduocatorum, Bauariæ partem, ad ſiniſtram Danubii ripam, Bohemiam, Auſtriam inferiorem, Morauiam, Poloniam Cis-Viſtulanam, Sileſiam, Luſatiam, Miſniam, Saxoniam ſuperiorem, Anhaltinum principatum, Marchionatum Brandeburgicum, excepta ea parte, quæ cis Albim, Pomerelliam, Caſſubiam, Pomeraniam, Ducatum Megapolitanum, & trans Sinum Codanum Suecici regni prouincias, Bleckingam, Scaniam, Hallandiam, Suediam, Botniam occidentalem, Finnomarchiam, Scritofinniam, Lappiam, Biarniam & Norwegiam; 51) quibus etiam maritima in parte huius Sinus Auſtrali addenda, ſcilicet Boruſſiæ & Liuoniæ non leuis portio, 52) vbi Æſtii, ſuccinum colligendo operam dederunt, nec non omnis Hungariæ regio inter Marum & Granuam amnem, quam virtute ſua & lapſu temporis veteri Sueuiæ Quadi adiecerunt. 53) Antiquitus quidem etiam Cis-Albinam Germaniæ partem inſederunt, & Langobardi quidem 54) Borealem, Marcomanni 55) vero & alii Sueui Rhenum vergentem; aſt his in Boiohemum conceſſis, illis vero Tiberio Duce, a Romanis trans Albim pulſis, non niſi Hermunduri in Cis-Albina terra reſtitere, vt ſic merito culpandus Strabo, 56) qui maximam Sueuorum partem Albim inter Rhenumque ſuo tempore habitaſſe fidenter aſſerit, cum non hunc ſed trans Albinum tractum innumeras gentes, Sueuico nomine ſuperbientes, incoluiſſe, ex hactenus dictis certiſſimum ſit.

§. XXVI. Omnis autem Sueuia, ſicut & reliqua Germania, terra erat informis, aſpera cœlo, triſtis cultu aſpectuque 57) & licet aliquando ſpecie differret, in vniuerſum tamen aut paludibus erat fœda, aut horrida ſiluis, 58) inter quas Martiana 59) Luna

44) KIRCHMAIERVS *ad Tacit. c. XLIV. pag.* 432.

45) REINER. REINECCIVS P. III. Syntagm. Heroic. f. 434. *Nec dubitarim de Suedis & Suconibus nomen a Sueuis, ſed prolatione ſiue Sono nonnihil variatum;* conf. etiam GOLDASTVM *de regno Bohem. lib. I. c. 5. pag. 57.* & GROTIVM *pag. 11. c. l.* cui tamen Suecones ſeu Suethi etiam laborioſi dicuntur eisque oppoſiti Sitones, ſiue Sedentarii aut pigri. vid. etiam *pag. 6. in f.*

46) *Lib. IV. c. 13. c. l.*

47) *Lib. II. c. 11. Geogr.*

48) EGINHARDVS in vita Caroli M. *Sinus quidam ab occidentali oceano orientem verſus porrigitur, longitudinis incognitæ, latitudinis, quæ nusquam centum millia paſſuum excedat. Hunc multæ circumſident nationes. Dani ſiquidem ac Suecones, quos Normannos vocamus, & Septentrionale latus & omnes in eo inſulas tenent.* AD. BREMENSIS Lib. I. c. 13. hiſt. Eccleſ. *Dani vero & Sueones, caterique trans Daniam populi ab hiſtoricis Francorum omnes Nortmanni vocantur.* Conf. etiam GROTIVM *p. 7. & 11. in prolegom. ad Hiſt. Goth.* vbi ſimul contra Cluuerium diſputat, ſub Normannis Sitones tantum, vel hodiernos Norwegios veteribus veniſſe, aſſerentem.

49) TACITVS *c. XLV. §. 11. & §. 1. de M. G.*

50) TACITVS *de M. G. c. XXXVIII. §. 1.* ait enim: *maiorem Germaniæ partem obtinent* Sueui.

51) Hactenus conſentiunt CLVVERIVS *lib. III. c. 24. c. l.* KIRCHMAIER *ad Tacit. c. 38. p. 395.* HARTKNOCH *§. 2. c. l.* HENTIVS *in not. veter. Germ. popul. P. II. c. 2. §. 4.* aliique plures.

52) *Supr. §. 23.*

53) *Supr. §. 16.*

54) *Supr. §. 11.*

55) *Supr. §. 15.*

56) *Lib. VII. Geogr. pag. 290.* quem locum integrum ſupra adduximus §. 10. ſed Albim Sueuiæ occidentalem terminum fuiſſe, teſtatur etiam VIBIVS SEQVESTER, dum ait: *Albis Germaniæ fluuius Suenos a Ceruetiis diuidit, mergitur in oceanum.* Et LVCANVS *lib. II. Pharſal. c. 51.* canit:

Fundit ab extremo flauos aquilone Sueuos
Albis.

57) TACITVS *c. II. §. 2. de M. G.* MELA *lib. III. c. 3.* qui, *terra ipſa,* inquit, *multa impedita fluminibus, multis montibus aſpera & magna ex parte ſiluis ac paludibus inuia.*

58) TACITVS *c. V. §. 1. c. l.*

59) Huius imprimis meminit, AMMIANVS *lib. XXI. c. 8.* & eſt eadem ſilua, quam hodie nigram

næ 60) & Hercynia 61) ſilua imprimis erant celebratæ, huiusque tanta vaſtitas, vt plus quam LX. dierum itinere longa, IX. vero dierum itinere lata fuiſſe dicatur. Satis præterea omnis quidem tellus erat ferax, ſed frugiferarum arborum impatiens, 62) non quidem ſua natura, ſed ob culturæ defectum, cum vbertate & amplitudine ſoli labore haud contenderent incolæ, vt pomaria confererent, & prata ſepirent, & hortos rigarent, ſolam terræ ſegetem imperantes. 63) Argentum denique & aurum an propitii aut irati Dii Germaniæ vna cum Sueuia negauerint, determinare dubitat Tacitus; 64) ferrum autem non ſuperfuiſſe ex genere telorum cognoſci poſſe aſſerit. 65) Sed omnia hæc iam hodie eſſe mutata, & Germaniam noſtram eamque regionem, quam Sueui olim incoluerunt, & omni genere metallorum, & ſoli fertilitate omniumque rerum copia quam vberrime abundare, vel omnes, quotquot aliquam eius notitiam habent, quam lubentiſſime fatentur.

§. XXVII. Sicut autem antiqua Sueuia non vt hodierna in certas prouincias, ſed ſecundum ciuitates & populos 66) erat diuiſa, ita hi quoque in certos pagos, 67) Germanis Gaw, Gäw, Gew, Göw, Gouæ, Gowe vel Gobiæ 68) dictos, fuerunt diſterminati, qui non aliud erant, quam integra amplioris alicuius regionis portio, modo maior, modo minor, prout ſcilicet plures vel pauciores ſub ſe contineret vicos. Horum numerum ad centum quidem extendit Cæſar, 69) aſt cum Tacitus, 70) rerum Germanicarum longe peritiſſimus, vel ſolis Semnonibus centum pagos tribuat, & Hilleuiones 71) Scandinauiæ gentes, quingentis plane habitaſſe dicantur, merito in hoc Cæſaris fides nobis ſuſpecta, maxime cum integram & numeroſiſſimam nationem immenſum plane tractum inſedentem in centum tantum pagos diuiſam fuiſſe, vix ſit credibile. Hoc interim certum, Sueuos & Alemannos 72) in Rhætiam, Vindeliciam & Galliam immigrantes; ibique conſidentes, antiquum hunc morem & ibidem obſeruaſſe, pagisque vel a ſe ipſis, vel a fluminibus & vrbibus in eo præcipuis impoſuiſſe nomina, vt vel vocabula Algöwe, Linzgöwe, Rhetigaw, Rheingaw, Donaugaw, Turgow, Argow, Wirngow, Illergow, Kreichgow, Zürichgaw, Breisgaw, Suntgaw, Wasgaw, Klettgaw & innumera alia indicant & adhuc hodie quam manifeſtiſſime teſtantur. 73)

§. XXVIII. Habitarunt autem hiſce in pagis diſcreti ac diuerſi, vt fons, vt campus, vt nemus placuit, 74) diuerſos per vicos. 75) Vrbes enim & oppida, iunctasque ſedes, Tacito teſte, inter ſe haud paſſi fuerunt, 76) cum muros munimenta ſeruitutis, 77) & in genere plus roboris in virtute, quam vrbibus reputarent. Neque in contrari-

gram dicimus vid. CELLARIVS *in not. orb. antiqu. lib. II. c. 5. p.* 463.

60) Lunæ ſiluæ ſitum deſcribit PTOLOMAEVS *lib. II. c.* 11. *Geogr.* & ex ea D. CELLARIVS *c. l.* ad fontes Mari, nunc March, in Morauia, qui contra Carnuntum Danubio inſinuatur.

61) Hanc ſiluam egregie depingit CAESAR *lib. VI. c. 24. de B. G.*

62) TACITVS *c. V.* §. 2. *c. l.*

63) Idem *c. XXVI.* §. 3. *cit. loc.* niſi quod de Aeſtiis *c. XLV.* §. 5. referat, *frumenta, cæterosque fructus patientius, quam pro ſolita Germanorum inertia, laborant.*

64) c. V. §. 4. c. l. addit enim: *nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ venam argentum aurumue gignere, quis enim ſcrutatus eſt?*

65) *c. VI.* §. 1. cum quibus tamen non conueniunt, quæ *c. XLIII.* §. 2. de Gothinis refert: *Gothini, quo magis pudeat, & ferrum effodiunt.*

66) Hoc ex hactenus dictis quam manifeſtiſſime patet, ſemper enim Tacitus Sueuos ſecundum populos diſtingit, nunquam ſecundum prouincias: ita notiſſimi ei Hermunduri, Semnones, Quadi & Lygii, nullibi autem mentionem facit Hermunduriæ, Semnoniæ, Quadiæ & Lygiæ, quod & de aliis authoribus intelligendum. Ciuitatem denique & populum Synonymice hic ſumi, ex eodem TACITO diſci poteſt, cui *cap. XLI.* §. 1. *de M. G.* Hermundurorum *c. XXXVII.* vero §. 1. Cimbrorum ciuitates haud incognitæ, quocum conferri poſſunt, quæ habet CAESAR *lib. VI. c. 23. de B. G.*

67) Horum pagorum meminit CAESAR c. l. *principes regionum,* inquiens, *atque pagorum inter ſuos ius dicunt.* Et TACITVS c. XII. §. 5. *principes, qui iura per pagos vicosque reddunt.*

68) *Conf.* GOLDASTVS *in not. ad Eckard. Iun. c. 2. p.* 111. *Tom. I. Script. rer. Alem.* & SAGITTARIVS *in antiqu. Ducat. Thuring. Lib. IV. c. 2. p.* 203. qui ex Rudbeckii Atlantide vocem pagus a Gothico vocabulo Gioe, quod terram ſiue regionem ſignificat, deducit.

69) lib. IV. de B. G. c. 1. *ii* (Sueui) *centum pagos habere dicuntur.* Eique adſtipulantur OROSIVS l. VI. c. IX. hiſt. dum ait: Sueuorum *eſſe centum pagos & populos multi prodidere.*

70) C. XXXIX. §. 5. *adiicit auctoritatem fortuna Semnonum, centum pagis habitantur.*

71) PLINIVS lib. IV. c. 13. H. N. *Hilleuionum gente quingentis incolente pagis.*

72) Alemannorum pagorum imprimis meminit AMMIANVS l. XV. c. 4. vbi: *Lentienſibus Alemannicis pagis indictum eſt, bellum.* Et lib. XXI. c. 3. *didicit enim Alemannos a pago Vadomarii exorſos, vnde nihil poſt ictum fœdus ſperabatur incommodum, vaſtare confines Rhætiis tractus.* Conf. eundem quoque *lib. XXVII. c. 2. & lib. XXIX. c.* 4.

73) De hiſce Sueuiæ pagis ſpeciali Diſſ. egit HENR. BEBELIVS Iuſtingenſis, quæ extat inter Miſcellanea eius 1510. in fol. edita; & de Creichgouienſi pago peculiarem orationem habuit CHYTRAEVS. Conf. etiam FREHERVS *de orig. Palat. lib. I. c.* 5. vbi Catalogum pagorum ſub Carolingis & inter hos & Sueuiæ exhibet, & H. VALESIVM in not. Galliarum, vbi & Neuſtriæ & Auſtraſiæ pagos recenſet.

74) TACITVS *c. XVI.* §. 1. *de M. G.*

75) Villas vocat AMMIANVS. *lib. XVII. c. l.*

76) TACITVS c. XVI. §. 1. c. l. *nullas,* inquit, *Germanorum populis vrbes habitari, ſatis notum eſt, ne pati quidem inter ſe iunctas ſedes. v. id. c. XII.* §. 5. *c. l.*

77) Ita enim Tencteri Agrippinenſium concilium apud TACITVM *lib. IV. Hiſt. c.* 64. §. 4. alloquun-

Digitized by Google

trarium nos ducit Cæſaris 78) auctoritas, longe ante Tacitum Sueuicos populos oppida incoluiſſe tradentis; negligenter enim, vt multa alia, more ſuo, Sueuis noſtris ea tribuiſſe, quilibet facile videt. Neque qui poſt eius & ipſius Taciti ætatem vixit, Claudius Ptolomæus, 79) quando in opere ſuo Geographico amplius XC. in Germania magna πόλεων nomine recenſet loca, de oppidis & locis munitis intelligendus; quippe vix probabile, omnes has vrbes intra LX. annos poſt Taciti Germaniæ deſcriptionem fuiſſe conditas; quin potius capita tantum ciuitatum & principes locos, in quos ad concilia habenda, quoties negotia publica poſtulabant, vniuerſi conuenerunt, indicare voluiſſe credibile. Vt taceam, neque ἡ πόλις, neque oppidum, locum munitum & muris cinctum ſemper denotare, ſed non raro quoque vicum & locum ſaltim ab hominibus inhabitatum, ceu vel ex vnico Herodiano 80) quam luculentiſſime conſtat. Negari tamen nequit & ex ipſo Tacito liquet, 81) etiam apud Marcomannos & Quados caſtella quædam fuiſſe, quæ procul dubio reges eorum deſpotiam affectantes turbulento rerum ſtatu, exſtrui fecerunt, quo nempe eo melius ſub iugo eos retinere & neceſſitatis tempore ſuffugium habere poſſent; aſt & hæc mutata facie rerum fuiſſe deſtructa, & ſolo æquata, vel exinde colligere licet, quod poſt Taciti tempora nemo Romanorum, prolixe licet expeditiones gentis ſuæ in Germaniam ſuſceptas deſcripſerint, vel vllo verbulo eorum mentionem facit. Acrior nempe Arſacis regno & Germanorum & Sueuiæ gentis libertas; inde loca firmiora vt feræ, quæ circumdatæ retibus buſta declinant, euitabant. 82) Nec odium hocce in prouincias Romanas irruentes depoſuiſſe videbantur; licet enim varias vrbes victricibus ſuis armis expugnarent, ſibique appropriarent, hiſce tamen dirutis atque neglectis, in campis patentibus, more priſco, habitare maluerunt, quam munimentis includi; 83) vnde etiam non niſi feris temporibus a Francicis regibus deſtructa ab eis loca in Germania Cis-Rhenana reſtaurari, in Trans-Rhenana 84) vero ſerius adhuc a Germanicis Impp. muris circumdari ceperunt vici, vt vel hiſtoria eorum quam luculentiſſime teſtatur.

§. XXIX. Hi autem vici veterum Sueuorum non in morem Romanorum, connexis & cohærentibus ædificiis, erant locati, ſed ſuam quisque domum ſpatio circumdabat, ſeu aduerſus caſus ignis remedium, ſeu inſcitia ædificandi. Ipſæ domus ſimplices erant & agreſtes; cœmentorum enim & tegularum apud eos nullus vſus, & materia ad omnia vtebantur informi, & citra ſpeciem aut delectationem. 85) Stramina potius & ceſpites tegularum erant loco, quibus tecta intexebant, & lignis quoque ex arboribus ſuccisis parietes, tabulataque componebant. 86) Quædam loca diligentius illinebant terra, ita pura & ſplendente, vt picturam & lineamenta colorum imitaretur. Solebant & ſubterraneos ſpecus aperire, eosque multo inſuper fimo onerare, ſuffugium hiemi & receptaculum frugibus, quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliebant, & ſi quando hoſtis adueniebat, aperta populabatur, abdita autem & defoſſa ignorabantur, aut eo ipſo fallebant, quod quærenda erant. 87) Hic ſimplex ædificandi modus ad tempora vsque Sec. IV. remanſiſſe videtur, tunc enim iam lautius viuere, & domibus in morem Romanum extructis

loquuntur: *ſed vt amicitia ſocietasque noſtra in æternum rata ſit, poſtulamus a vobis, muros Coloniæ, munimenta ſeruitii, detrahatis. Etiam fera animalia, ſi clauſa teneas, virtutis obliuiſcuntur.*

78) lib. IV. c. 19. de B. G. *Sueuos poſtquam per exploratores pontem fieri comperiſſent, more ſuo conſilio habito, nuntios in omnes partes dimiſiſſe, vti de oppidis demigrarent, liberos, vxores, ſuaque omnia in ſiluas deponerent.*

79) *lib. II. c. 11. Geogr.* Situm horum oppidorum Ptolomæi omnium optime deſcribit & ad ſtatum hodiernum accommodat M. ALTINGIVS peculiari Diſſert. Germaniæ ſuæ veteri inferiori præmiſſa.

80) Hic enim cum ſcripſiſſet in hiſtoria Maximini lib. VII. c. 2. *vicos omnes* (τάς τε κώμας) *incendendos diripiendosque militibus conceſſit*; mox addit: *namque oppida eorum,* (τὰς πόλεις αὐτῶν) *atque ædificia ignis depaſcitur.* Ex quo liquet, τὰς πόλεις Herodiano eſſe idem, quod τὰς κώμας. conf. CONRINGIVS de *vrbib. Germ.* §. 21.

81) *lib. II. Annal. c.* 62. §. 3. vbi de expeditione Catualdæ contra Maraboduum ſuſcepta hæc refert: *Is* Catualda *valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad ſocietatem, irrumpit regiam caſtellumque iuxta ſitum. Veteres illic Sueuorum prædæ - - - reperta. Et lib. XII. Annal. c.* 29. §. 6. tradit: Vannium Quadorum Regem imparem multitudini hoſtium, caſtellis ſeſe defenſare, bellumque ducere ſtatuiſſe.

82) Verba ſunt AMMIANI *lib. XVI. c.* 12. qui hæc de Alemannis refert.

83) Egregie hæc docet FR. GVILLIMANNVS de Epiſc. Argentinenſ. c. 3. *in agriculturam*, inquiens, *relicto deinceps bellandi ex parte ſtudio, conuerſi Alemanni, Francique, vicos incoluere; neque quas recuperarunt vrbes, vel munimenta inſtaurarunt, aut vero habitauere. Siue, ne rurſus illis, vt antea ſæpius, eiicerentur a principio formidarint, aut vetere & ex Germania allata conſuetudine, manendi in aperto.*

84) Loquor ſtilo Romano. Sic BRVSCHIVS in deſcript. monaſterii Campidunenſis recenſet, circa A. C. DCCCC. præter Auguſtam, Pfullendorff & Kempten, paucas aut nullas in Sueuia vrbes fuiſſe, bene tamen vicos ingentes, vt Vlmam, Grunefurt, hodie Memmingam, Biberach, Leutkirch, Isni &c.

85) Verba ſunt TACITI *c. XVI.* §. 2. & 3. *de M. G.* quibus iungenda quæ habet STRABO *lib. VII. Geogr. p.* 291.

86) HERODIANVS *lib. VII. c.* 2. λίθων μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ πλίνθων ὀπτῶν σπάνις· ὗλαι δ' εὔδενδροι ὅθεν ξύλων ὄντος ἀφθονίας συμπηγνύντες αὐτὰ καὶ ἁρμόζοντες σκηνοποιοῦνται. i. e. *rara apud eosdem* (*Germanos*) *ſtructura e lapide ac lateribus coctilibus; denſisque potius ſiluis, quorum confixis coagmentatisque lignis, quædam quaſi tabernacula ædificant.*

87) TACITVS *c. XVI.* §. 4. . . 6.

 88) lib.

extructis habitare cœpiſſe Alemannos, ex Ammiano, 88) teſte huius rei oculari, omnium optime perſpici poteſt.

§. XXX. Hiſce in domibus nudi ac ſordidi agebant, & in illa corpora inque illos artus excreſcebant, quæ mirabantur Romani, 89) multi vero ne Dii quidem immortales pares eſſe poſſe credebant. 90) Omnibus enim procera & gigantea erant corpora, 91) candida cutis, 92) truces & cærulei oculi, 93) rutilæ comæ 94) & horridus ſermo, 95) quibus tantum hoſtibus ſuis incutiebant terrorem, vt vel nudo aſpectu in fugam eos haud raro verterent. 96)

§. XXXI. Terribilem hunc aſpectum non parum auxiſſe videtur horridus eorum veſtitus. Tegumen enim omnibus erat ſagum, 97) fibula, aut ſi deerat, ſpina conſertum, cætera intecti. 98) Locupletiſſimi veſte diſtinguebantur, non fluitante, ſicut Sarmatæ ac Parthi, ſed ſtricta & ſingulos artus exprimente. Gerebant & ferrarum pelles, 99) proximi ripæ Danubii negligenter, vlteriores exquiſitius, vt quibus nullus per commercia cultus. Eligebant feras, & detracta velamina ſpargebant maculis, pellibusque belluarum, quas exterior oceanus atque ignorum mare gignebat. 100) Inſigne præterea ſoliis Sueuicæ gentis obliquare crinem nodoque ſubſtringere: Sic enim a cæteris Germanis, ſic eorum ingenui a ſeruis ſeparabantur. Vſque ad canitiem horrentem hunc capillum retro ſequebantur, ac ſæpe in ipſo ſolo vertice religabant. Principes & ornatiorem habebant. Ea cura formæ, ſed innoxiæ. Neque enim vt amarent amarenturue; in altitudinem quandam & terrorem, adituri bella compti, vt hoſtium oculis, ornabantur. 1) Nec alius fœminis quam viris habitus, niſi quod fœminæ ſæpius lineis amictibus velabantur,

88) lib. XVII. c. 1. *extractisque captiuis, domi illa cuncta, curatius ritu Romano conſtructa, flammis ſubditis vrebat.*

89) TACITVS *c. XX. §. 1. de B. G.*

90) Ita enim legati Tencterorum & Vſipetum apud CAESAREM *lib. IV. c. 7. de B. G.* loquuntur: *ſeſe vnis Sueuis concedere, quibus ne Dii quidem immortales pares eſſe poſſent. Reliquum quidem in terris eſſe neminem, quem non ſuperare poſſint.*

91) TACITVS c. IV. §. 2. c. l. *vnde habitus corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus, truces & carulei oculi, rutila coma, magna corpora.* MELA lib. III. c. 3. de ſitu orb. *immanes animi atque corporibus* eos vocat, FLORO lib. III. c. 10. §. 12. *immania corpora* adduntur. & HERODIANO lib. VI. c. 7. dicuntur *pragrandia corpora.* SIDONIO APOLLINARI carm. V. v. 244. & carm. 12. v. 11. *Septipedum & gigantum* nomine inſigniuntur Burgundiones, & AMMIANVS *lib. XVI. c. 12.* Chnodomarium Alemannorum regem ita deſcribit: *fidens ingenti robore lacertorum.* Idem comparans Alemannos cum Romanis militibus eod. cap. *robuſtos & celſiores, feros & turbidos, grandiſſimisque corporibus fretos* eos dicit. Et VEGETIVS lib. I. c. 1. de re milit. *quid aduerſus Germanorum proceritatem breuitas potuiſſet audere* interrogat? In hanc proceritatis cauſam inquirit CONRINGIVS peculiari Tractatu de habitu corporis Germanorum noui & antiqui cauſis, eamque tribuit, partim feræ Veneri, partim quod aliarum gentium connubiis haud infecti, vna eademque inter omnes victus, viuendique ratio fuerit. conf. etiam CAESAR *lib. IV. c. 1. de B. G.*

92) VITRVVIVS: *ſub Septentrionibus nutriuntur gentes, immanibus corporibus, candidis coloribus, directo capillo & ruſo, caſiis oculis, ſanguine multo.*

93) Ita enim præter iam allegatos de oculis eorum canit IVVENALIS Satyr. XIII.

Carula quis ſtupuit Germani lumina? --

94) CLAVDIANVS lib. I. in Eutrop.

Arduus & flauus ſignabat ſura Sueuis.

Climati hoc tribuit PLINIVS *lib. II. c. 78. H. N.* MARTIALIS vero *lib. VIII.* Spumæ ſeu Saponi, quo vngebant & lauabant capillos hoc adſcribit, dum canit;

Cauſtica Teutonicos accendit Spuma capillos.

95) TACITVS *lib. II. hiſtor. c. 74. §. 3.*

96) Ita enim CAESAR lib. I. c. 39. c. l. *dum paucos dies ad Veſontionem rei frumentaria commeatusque cauſa moratur, ex percunctatione noſtrorum vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque exercitatione in armis eſſe prædicabant, ſæpe numero ſeſe cum iis congreſſos, ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuiſſe; Tantus ſubito timor omnem exercitum occupauit, vt non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret.*

97) MELA lib. III. c. 3. c. l. *viri ſagis velantur a libris arborum, quamuis ſaua hieme.*

98) Inde SENECA de ira c. 11. *Germanis quid induratius ad omnem patientiam, vt quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouiſa ſunt, non ſuffugium aduerſum perpetuum cæli rigorem.* Et AMMIANVS *lib. XV. c. 5.* Alemannis prope Brigantiam a Romanis illatam cladem deſcribens, *corpora,* inquit, *nudantes intecta, gladiorum haſtarumque denſis ictibus truncabantur;* quibus etiam conueniunt tradita OROSII *lib. VI. c. 7.*

99) CAESAR lib. IV. c. 1. de B. G. *in eam ſe conſuetudinem adduxerunt, vt locis frigidiſſimis neque veſtitus, præter pelles, habeant quicquam, quorum propter exiguitatem magna eſt corporis pars aperta.* conf. eundem *lib. VI. c. 21.*

100) Hactenus ſunt verba TACITI *Cap. XVII. §. 1. - 4. de M. G.* circa quæ conf. CLVVERIVS *lib. I. c. 16. c. l.* qui tamen hoc capite magna cautione legendus, dum Germanos veteres nudos admodum deſcripſit, & depingi curauit, vt iam diu annotauit CONRINGIVS *de Rep. antiqu. vet. Germ.* Alemannorum corporis Cultum delineat AGATHIAS *lib. II. hiſt. vid. etiam infr.* §. 58. & pellitos paſſim Gothos vocant CLAVDIANVS, SIDONIVS aliique. Idem SIDONIVS Weſtrogothorum etiam habitum deſcribens, pedes, ait, primos perone ſetoſo talos ad vſque vinctos: genua, crura, ſuras ſine tegmine, veſtem altam, ſtrictam, verſicolorem, vix appropinquantem poplitibus exſertis: manicas ſola brachiorum principia velantes. At Langobardorum veſtes P. DIACONVS *lib. IV. c.* 23. deſcribit laxas & lineas, ornatas inſtitis latioribus vario colore contextis: calceos ad ſummum pollicem pæne apertos & alternatim laqueis corrigiarum retentos. vid. GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Goth. p. 37. &c.*

1) Ita TACITVS *c. XXXVIII. §. 2. - 4. de M. G.* ab hoc tamen more receſſiſſe videntur Langobardi. De his enim ait P. DIACONVS lib. IV. c. 23. *Siquidem ceruicem vſque ad occipitium radentes nudabant, capillos a facie vſque ad os dimiſſos habentes, quos in vtramque partem in frontis diſcrimine diuidebant.*

2) TACI-

bantur, eosque purpura variabant, partemque veſtitus ſuperioris in manicas non extendebant, nudæ brachia & lacertos. Sed & proxima pars pectoris patebat. 2)

§. XXXII. Corporis ob hanc proceritatem & cultum inordinatum feritatis 3) plerumque a Scriptoribus Romanis accuſantur, maxime cum & latrocinia 4) in vicinos exercere, eorumque agros & terras deuaſtare nullo plane modo omitterent. Sed commune hoc omnium bellicoſarum nationum antiquitus erat vitium, a quo cum nec ipſi Romani immunes, nec Sueuia noſtris hoc vitio verti poterat. Ignauiæ porro inertiæ & impatientiæ non deſunt, qui eos arguunt, 5) qui ſomno & otio dediti omne tempus circa ignem & focos conſumſiſſent; aſt non pauci contra ab his criminibus eos non ſolum abſoluunt, ſed exemplum plane omnis induſtriæ & conſtantiæ commendant. 6) Imprimis vero ebrietas eorum & aleæ ſtudium vel ab omnibus notatur, quarum tanta erat conſuetudo, vt diem noctemque continuare potando nulli eſſet probrum, 7) aleam vero ſobri inter ſeria exercerent, tanta lucrandi perdendiue temeritate, vt cum omnia defecerint, extremo ac nouiſſimo iactu de libertate & de corpore contenderent. Nec victus promiſſa retractabat, quin potius voluntariam ſeruitutem adiret, quamuis iunior, quamuis robuſtior, alligari ſe ac venire patiebatur. Tanta in re praua erat pertinacia, ipſi fidem vocabant. 8) Vt autem inter aleam & pocula non raro bella oriri ſolent, ita crebræ quoque inter eos rixæ, quæ raro conuiciis, ſæpius cæde & vulneribus transigebantur. 9) Hæc maxima gentis noſtræ vitia.

§. XXXIII. Inter virtutes vero veterum Sueuorum vel ab omnibus eximius eorum candor primo loco recenſetur. Gens enim erat non aſtuta, nec callida, 10) ſed facile aperiens ſecreta pectoris & ideo fidem ſeruans. 11) Hanc ob rem Romani Impp. cuſtodiæ 12) corporis haud raro eos adhibebant & Hermunduris imprimis adeo fidebant, vt non ſolum in ripa Danubii, ſed penitus atque in ſplendidiſſima Rhætiæ prouinciæ colonia commercia exercere permitterent paſſim & ſine cuſtode transeuntibus; imo cum cæteris gentibus arma modo & caſtra oſtenderent, his domos villasque plane patefacerent,

2) TACITVS *c. XVII.* §. 5. *c. l.* cum quo conferri poſſunt, quæ habet STRABO *lib. VII. p.* 294. de veſtitu fœminarum Cimbricarum, Sueuis vicinarum.

3) AMMIANVS lib. XVI. c. 12. ait: *ductabat autem populos omnes pugnaces & ſæuos Chnodomarius & Serapio.* Et OROSIVS lib. VI. c. 9. *maximam & ferociſſimam gentem* Sueuos vocat; quibus conſentit VELLEIVS *lib. II. c.* 106. §. 2. *Hiſt. Rom.* cum Langobardi ei *gens Germana feritate ferocior* dicuntur. Sed non adeo feroces eos fuiſſe, ex eodem VELLEIO conſtat *lib. II. c.* 108. §. 2. qui Morabaduum Marcomannorum regem *natione magis quam ratione barbarum* vocat. conf. etiam TACITVM *c.* 30. §. 3. *de M. G.*

4) CAESAR *lib. VI. c.* 23. MELA *lib. III. c.* 3. *de ſit. orb.*

5) TACITVS c. IV. §. 3. de M. G. *magna corpora & tantum ad impetum valida, laboris ac operum non eadem patientia, minimeque ſitim æſtumque tolerare, frigora atque inediam cælo ſoloue aſſueuerunt.* Et lib. II. Annal. Cap. 14. §. 5. *corpus ad breuem impetum validum, ſic nulla vulnerum patientia.* Rurſus c. XV. §. 1. de M. G. *quotiens bella non ineunt non multum venatibus, plus per otium tranſigunt, dediti ſomno ciboque.* Et c. XVII. §. 1. c. l. hoc confirmat: *cætera intecti totos dies iuxta focum atque ignem agunt.*

6) Sic ipſe TACITVS dum *c. XII.* §. 2. *de M. G.* torporem ab eis morte punitum tradit; *c. XIV.* §. 1. *c. l.* in præliis ſtrenue eos duces ſuos fuiſſe imitatos; & *lib. II. Annal. c.* 8. §. 1. de Cheruſcis, Sueuorum genti finitimis, teſtatur, eos ab hora quinta diei ad noctem vsque cum Germanico pugnauiſſe, hoc ipſo ſuperius dicta refutare videtur. SENECA porro c. 11. de ira exclamat: *Germani quid curſu acrius, quid induratius ad omnem patientiam!* & VEGETIVS *lib. I.* de re milit. ob id a Septentrione, i. e. Germanis, militem eligendum ſuadet, quod hi ſitis & famis patientes, laborem quemcunque tolerare poſſint. adde CAESAREM lib. VI. c. 21. de B. G. vbi ait: *a paruulis labori ac duritiei ſtudent*, & MELAM *lib. III. c.* 3. *c. l.*

7) Ita TACITVS *c. XXII.* §. 2. *de* M. G. *c. IV.* §. 3. & *c. XXIII.* §. 3. idem vitium eis obiicit SALVIANVS *lib. IV.* de gubernat. Dei, vbi inquit: *numquid tam reprehenſibilis ebrietas Alemanni, quam ebrietas Chriſtiani?* quibus iungi poſſunt, quæ habet B. RHENANVS *lib. I. p. 7. rer. Germ.* qui exinde forſan eſſe, quod adhuc hodie Germani omne negotium potationibus inchoare & claudere ſoleant, coniicit. Licet hoc vitium Germanis non ſolum, ſed omnibus bellicoſis nationibus commune fuiſſe & huius culpam in Septentrionalibus populis cœlo, quod circumfuſo frigore calorem penitus in corpora adigens ſitire cogat, adſcribendam eſſe, tradat GROTIVS *in prolegom. ad Hiſt. Goth. pag.* 19.

8) verba ſunt TACITI *c. XXIV.* §. 3. & 4. de M. G.

9) TACITVS *c. XXVII.* §. 3. *c. l.*

10) TACITVS *c. XXII.* §. 5. de M. G.

11) Inde Friſiorum legati in theatro populi Romani exclamabant apud TACITVM lib. XII. Annal. c. 54. *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos eſſe*, & *lib. eod. Annal. c.* 30. §. 2. Vangionem & Sidonem Sueuorum reges ab egregia erga Romanos laudat fide. SALVIANVS præterea *lib. IV.* de gubernat. Dei: *gens*, inquit, *Alemannorum impudica, ſed minus perfida*, & CLAVDIANVS de laudibus Stiliconis ita canit:

- - quoties ſociare cateruas
orauit, iungique tuis Alemannia ſignis?
Non doluit, contemta tamen ſpretoque receſſit
auxilio, laudata fides.

His tamen non obſtantibus perfidiæ maculam eis aſpergere conatur VELLEIVS *lib. II. c.* 118. *Hiſt. Germanos in ſumma feritate verſutiſſimos, natumque mendacio genus* vocans; & IDACIVS Epiſcopus in Chron. Olympiad. 311. *Sueuos promiſſionum ſuarum vt ſemper fallaces, & perfidos* appellans. Aſt plus odio aduerſus eos, vtpote exteros, ſcriptores hos indulſiſſe, ex ſupra relatis conſtat.

12) Multa exempla huc pertinentia congeſſit FR. IRENICVS *Exegeſ. Germ. lib. IV. p.* 191. quibus vel vnicum HERODIANI de Caracalla teſtimonium addere placet *lib. IV. c.* 7. ἀπάρας δὲ τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τὰς τῆς ὄχθαις τῦ Ἴςρυ γενόμενος - - ᾠκειώσατο δὲ καὶ πάντας τοὺς ἐκεῖνα Γερμανοὺς ἔς τε φιλίαν ἐπηγάγετο, ὡς καὶ συμμάχους παρ' αὐτῶν λαβεῖν καὶ τῦ σώματος ἑαυτῦ φρυρὰς

ſacerent, non concupiſcentibus. 13) Fides hæc ſi iuramento firmanda, per arma ſua, vtpote gens bellica, præſtare hoc ſolebant; 14) neque a pactorum hac religione vllo modo abduci ſeſe permiſerunt, antequam a Romanis amicitiæ & odii conſilia, pront vtilitas & occaſio poſcit, eſſe ineunda, didiciſſent. Egregia porro hac fidei incorruptæ virtute non minor erat larga eorum hoſpitalitas. Conuictibus enim & hoſpitiis non alia gens effuſius indulgebat. Quemcunque mortalium arcere tecto, nefas habebatur. Pro fortuna quisque paratis epulis excipiebat. Cum defecere, qui modo hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitii & comes, proximam domum non inuitati adibant. Nec intererat, pari humauitate accipiebantur. Notum ignotumque, quantum ad ius hoſpitii, nemo diſcernebat. Abeunti, ſi quid poſcebat, concedere moris; & poſcendi inuicem eadem facilitas, 15) Tanta eorum comitas,

§. XXXIV. Laudatur præterea contemtus eorum omnis auaritiæ Generis & voluptatis. Argentum enim & aurum primis temporibus adeo parum curarunt, vt vaſa aurea & argentea, principibus & legatis ſuis a Romanis muneri data, non in alia vtilitate haberent, quam quæ humo figereotur. 16) Et quomodo etiam aurum vel argentum & ex eo conflatam pecuniam impenderent, antiquiſſima mercium permutatinne 17) vtentes, quibus inſuper fœnus agitare & in vſuras extendere ignotum? 18) Poſtea vero vt plura alia, ſic & eiusmodi metalla pecuniamque in prætio habere a Romanis 19) didicerunt, ita, vt iam nulla gens auidior illis inhiaret nummis, ipſisque hoſtibus non raro pacem venderent, vt vel innumeris exemplis quam luculentiſſime demonſtrari poteſt. 20)

§. XXXV. Inprimis autem vitæ eorum caſtimonia quam maxime celebratur. Licet enim nulla apud eos ſexus occultatio & in fluminibus cum fœminæ, tum mares, promiſcue perluerentur, 21) omnia tamen ſepta pudicitia agebant, nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corrupti. Litterarum ſecreta viri pariter ac fœminæ ignorabant. 22) Sera iuuenum Venus, 23) & qui diutiſſime impuberes permanſerant, maximam inter ſuos ferebant laudem, hoc enim ali ſtaturam, ali vires, neruosque confirmari putabant: Intra annum vero XX. fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habebant rebus. 24) Neque virgines feſtinabantur, eadem iuuenta, ſimilis proceritas. Pares validique miſcebantur, ac robora parentum liberi referebant. 25) Dotem non vxor marito, ſed vxori maritus offerebat. Intererant parentes, & propinqui ac munera probabant. Munera non ad delicias muliebres quæſita, nec quibus noua nupta comeretur, ſed boues & frenatum equum, & ſcutum cum framea gladioque. In hæc munera vxor accipiebatur, atque inuicem ipſa armorum aliquid viro afferebat. Hoc maximum vinculum, hæc arcana ſacra, hos coniugales Deos arbitrabantur. Ne ſe mulier quoque extra virtutum cogitationes, extraque bellorum caſus putaret, ipſis incipientis matrimonii auſpiciis admonebatur, venire ſe laborum periculorumque ſociam, idem in pace, idem in bello paſſuram,

φρουρὰς παισάμενος, γενναίους τε καὶ ἀκμαίους ἐπιλεξάμενος. i. e. *igitur Italia decedens ad ripas Danubii peruenit - - Cæterum Germanos ſibi illinc omnes adiunxit, atque in amicitiam conciliauit, ſic, vt ex his ſocios bellorum & cuſtodes corporum validiſſimum quemque & pulcherrimum ſibi adſciuerit.* Hoc autem de Sueuis intelligendum, vel ideo conſtat, quod longum Danubium, in Pannoniam vsque, ooo niſi Sueui inſederunt.

13) TACITVS *de M. G. c. XLI. §. 1. & 2.*

14) Ita de Quadis hæc refert AMMIANVS Lib. XVII. c. 12. *eductis mucronibus, quos pro numinibus colunt, iurauerant* Conſtantio Imp. *ſe permanſuros in fide.* De Alemannis vid. DV FRESNE *in gloſſ.* voce: iurare per arma.

15) TACITVS *c. XXI. §. 3--5.* conſentit CAESAR *lib. VI. c. 23. de B. G.* & MELA *lib. III. c. 3.* Eamdemque liberalitatem erga aduenas ſeptentrionales populos, maxime Suecones, ſuo tempore adhuc exercuiſſe, teſtatur AD. BREMANSIS *libr. de ſitu Dan. apud Grot. inter Script. Goth. p. 102.*

16) Ita TACITVS *c. V. §. 5. de M. G.* inde etiam AD. BREMANSIS *de ſitu Dan. apud Grotium p. 101. c. l.* de Suionibus ait: *omnia enim inſtrumenta vana gloriæ, h. e. aurum, argentum, ſonipedes regios, pelles caſtorum & martnrum, quæ nos admiratione ſui dementes faciunt, illi pro nihilo ducunt.*

17) TACITVS c. l. §. 6. *interius ſimplicius & antiquius permutatione mercium vtuntur.*

18) Idem *c. XXVI. §. 1. c. l.*

19) Ita enim TACITVS c. XV. §. 5. c. l. *iam & pecuniam accipere docuimus.* Conf. eund. *c. V. §. 6. & lib. II. Annal. c. 62. §. 4.*

20) Ita enim HERODIANVS *lib. I. c. 6.* Commodum, refert, barbaros Danubii accolas præmiis magnis magis, quam armis deuiciſſe, addens porro: φύσει γὰρ τὸ βάρβαρον φιλοχρήματον καὶ κινδύνων καταφρονοῦντες ἢ δι᾽ ἐπιδρομῆς καὶ ἐφόδου τὸ χρειῶδες πρὸς τὸν βίον πορίζονται, ἢ μεγάλων μισθῶν τὴν εἰρήνην ἀντικαταλλάσσονται. i. e. *quippe barbari ſuapte natura pecuniæ auidi, periculorum deſpicientes, aut incurſionibus populationibusque victum parent, aut propoſita mercede venalem habent.* Eadem de Alexandro Seuero tradit idem *lib. VI. c. VII.* dum ait: Ἀλέξανδρος μὲν ἐν τούτοις ἦν, πλὴν ἔδοξεν αὐτῷ πρεσβείαν πέμψαι πρὸς αὐτοὺς καὶ περὶ εἰρήνης διαλέγεσθαι, πάντα τε ὑπισχνεῖτο παρέξειν ὅσων δέονται, καὶ χρημάτων ἀφειδῶς ἔχειν. τούτῳ γὰρ μάλιστα Γερμανοὶ πείθονται, φιλάργυροί τε ὄντες καὶ τὴν εἰρήνην ἀεὶ πρὸς Ῥωμαίους χρυσίου καπηλεύοντες. i. e. *Cum in his Alexander verſaretur, decreuit tamen oratores ad illos de pace mittere, qui pollicerentur omnia illis principem Romanum, quorum foret opus, præbiturum, pecuniasque daturum magna copia. Sunt enim Germani pecuniæ imprimis auidi, nunquam non auro pacem Romanis cauponantur.* Adde excerpta DIONIS COCCEIANI, quæ HENR. VALESIVS edidit *pag. 751.* AMMIANVM *lib. XXVI. c. 5.* SALVIANVM *lib. VI. de gubernatione Dei* & CLAVDIANVM *lib. I. Stilic.*

21) CAESAR *lib. VI. c. 21. de B. G.*

22) TACITVS *c. XIX. §. 1. de M. G.* loqui enim hic Tacitum de litteris amatoriis, circumſtantiæ docent, ſecos ac CLVVERIVS *lib. I. c. 19. p. 167. G. A.* putat, qoi de litteris in genere hoc interpretatur.

23) TACITVS *c. XX. §. 4. c. l.* MELA *lib. III. c. 3.*

24) Ita loquitur CAESAR *lib. VI. c. 21. de B. G.*

25) verba ſunt TACITI *c. XX. §. 4. c. l.*

26) Ita

furam, auſuramque. Hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denunciabant. Sic viuendum ſic pereundum; accipere ſe quæ liberis inuiolata ac digna reddat, quæ rurſus accipiant, rurſus ad nepotes referant. 26) Quibusdam in ciuitatibus virgines tantum nubebant, & cum ſpe votoque vxoris ſemel tranſigebatur. Sic vnum accipiebant maritum, quo modo vnum corpus, vnamque vitam, ne vlla cogitatio vltra, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum, ſed tanquam matrimonium ament. 27) Cæterum ipſa matrimonia ſeuera, nec vlla pars morum magis laudanda, quam quod prope ſoli barbarorum ſingulis vxoribus eſſent contenti, exceptis admodum paucis, qui non libidine, ſed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiebantur. 28)

§. XXXVI. Contracto iam ita matrimonio, numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habebatur. 29) Natum ex eo mater vberibus ſuis alebat, nec ancillis ac nutricibus delegabat. Dominus a ſeruis nullis educationis deliciis dignoſcebatur; 30) maximo frigore nudi agebant, antequam puberes fierent, 31) & inter eadem pecora, in eodem humo, degebant, donec ætas ſepararet ingenuos, virtus agnoſceret. 32) Si parum adulti, ſtatim quidem arma tractare docebantur, & in omni arte militari inſtruebantur, 33) ſed ſumere ea, non antea eis moris, quam ciuitas ſuffecturos probauerat. Tum in ipſo concilio, vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus, ſcuto frameaque iuuenem ornabant. Hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: Ante hoc domus pars videbantur, mox reip. 34)

§. XXXVII. Cœterum non ipſi, tanquam gens bellicoſa, negotia domus procurabant viri, ſed omnem curam fœminis ſenibusque & infirmiſſimo cuique ex familia delegabant, 35) Seruis enim non in morem Romanum deſcriptis per familiam miniſteriis vtebantur, ſed ſuam quisque ſedem, ſuos penates regebat. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, vt colono, iniungebat, & ſeruus hactenus parebat; Verberare autem ſeruum, ac vinculis & opere coercere, rarum. Occidere ſolebant, non diſciplina & ſeueritate, ſed impetu, & ira, vt inimicum, niſi quod impune. 36)

§. XXXVIII. Quotidianum victum ſi ſpectes, potui erat humor ex ordeo & frumento in quandam ſimilitudinem vini corruptus. 37) Vinum enim ad ſe omnino non importari ſinebant, quod ea re ad laborem ferendum remolleſcere homines atque effœminari arbitrabantur. 38) Cibi ſimplices, 39) agreſtia poma, recens fera, 40) aut lac concretum, 41) ſine apparatu, ſine blandimentis expellebant famem, lautique cibum capiebant. Separatæ ſingulis ſedes, & ſua cuique erat menſa. Si magna conuiuia inſtituta, armati ad ea procedebant, diemque noctemque potando conſumebant. Inde vero haud raro, vt inter

26) Ita quæ circa matrimonia eorum notatu digna occurrebant, recenſet idem *c. XVIII. §. 2. - 6. c. l.*

27) TACITVS *c. XIX. §. 4. 5. c. l.* & de Varnis plane ait PROCOPIVS Lib. IV. Hiſt. Goth. *tanto honore pudicitia apud barbaros colitur, vt fœmina, de cuius nuptiis actum eſt, etiamſi corpore ſit integro, pro corrupta habeatur.*

28) Hæc rurſus ſæpe laudatus TACSTVS *c. XVIII. §. 1.* Exemplum exercitæ inter eos Polygamiæ præbet Ariouiſtus Sueuorum rex, de quo ita CAESAR Lib. I. c. 53. de B. G. *duæ fuerunt Ariouiſti vxores, vna Sueua natione, quam domo ſecum adduxerat, altera Norica, regis Vocionis ſoror, quam in Gallia duxerat, a fratre miſſam.* Et a priſtino laudabili inſtituto etiam receſſiſſe videntur Suiones, de his enim AD. BREMENSIS de ſitu Dan. pag. 101. c. l. *in ſola*, inquit, *mulierum copula modum neſciunt, quisque ſecundum facultatem virium ſuarum duas, aut tres, vel amplius ſimul habet; diuites & principes absque numero. Nam & filios ex tali coniunctione genitos habent legitimos.* Imo Alemannos poſtea & ipſas caſtitatis Leges transgreſſos paululum fuiſſe, colligi licet ex SALVIANO *lib. IV. c. l.* cui *gens impudica* audiunt.

29) TACITVS *c. XIX. §. 6. de M. G.*

30) Idem *c. XX. §. 2. & 3. c. l.*

31) MELA *lib. III. c. 3. c. l.*

32) TACITVS *c. XX. §. 3. c. l.* memorabile exemplum huius ritus, quo veteres Sueui liberos ſuos palam ad ſe venire haud paſſi fuerunt, antequam ſcilicet heroico facto id meruerint, aut armorum conceſſione in comitiis maiorennes declarati, eſt Alboini, Adoini Langobardorum regis filii, quod exhibet CRANZIVS *lib. III. Dan. c. 3.* & BONFINIVS *in Hiſt. Hungaric. lib. VII. decad. 1.*

33) TACITVS *c. XXIV. §. 1.* SENECA *ep. 63.* vbi: *ſi in Parthia natus eſſet, arcum infans ſtatim tenderet, ſi in Germania, proſinus puer tenerum haſtile vibraret.*

34) Ita ſæpe laudatus TACITVS *c. XIII. §. 2. c. l.*

35) TACITVS *c. XV. §. 2. de M. G.* & *c. XXV. §. 2.* vbi: *cætera domus officia vxor ac liberi exſequuntur.*

36) Idem *c. XXV. §. 1. - 3. c. l.*

37) TACITVS *c. XXIII. §. 2. de M. G.*

38) CAESAR *lib. IV. de B. G. c. 2.*

39) TACITVS *c. l.* CAESAR *lib. IV. c. 1. c. l.* vbi: *neque multum frumento, ſed maximam partem lacte atque pecore viuunt.*

40) Recentem feram CLVVERIVS *lib. I. c. 17. pag. 150.* crudam vel ideo interpretatur, quod MELA *lib. III. c. 3.* victu ita aſperos incultosque fuiſſe Germanos tradat, vt cruda etiam carne veſcerentur, aut recenti, aut cum rigentem in ipſis pecudum ferarumque coriis manibus pedibusque ſubigendo renouarunt. Sed hunc nonnunquam fabuloſas vulgi voculas pro vero referentem reprehendit CONRINGIVS *de habit. corp. Germ. &c. pag. 76.* cocta inſuper & potiſſimum aſſa carne Germanos veteres vſos fuiſſe docens. Adde quæ S. HIERONYMVS refert: quosdam, ſcilicet Sarmatas, Quados, Vandalos & innumerabiles alias gentes, equorum & vulpium carnibus delectatas fuiſſe.

41) Hoc reddit quidem caſeum CAESAR *lib. VI. c. 22.* dum ait: *maiorque pars victus eorum lacte & caſeo & carne conſiſtit:* Aſt cum tacite ab eo diſſentiat TACITVS & PLINIVS inſuper *Lib. XI. c. 41.* & *lib. XXVIII. c. 9. H. N.* caſei dotem barbaris gentibus aut ignotam aut neglectam fuiſſe, tradat, CLVVERIVS *c. l.* ſub lacte concreto haud immerito butyrum deſignari coniicit. Conf. etiam CONRINGIVS *p. 63. c. l.*

ter vinolentos, rixæ, quæ raro conuiciis, ſæpius cæde & vulneribus tranſigebantur. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis affinitatibus, & adſciſcendis principibus, de pace denique ao bello, plerumque in conuiuiis conſultabant, tanquam nullo magis tempore, aut ad ſimplices cogitationes pateret animus, aut ad magnas inualeſceret. 42)

§. XXXIX. Quo autem haberent, quæ menſæ apponerent, integra pecorum alebant agmina, quæ licet improcera, plerumque tamen ſolæ & gratiſſimæ erant opes. 43) Multum quoque in venationibus erant, 44) quo & exinde, quæ ad victum neceſſaria, acquirerent. Nec deerant agri & arua, vnde panem ſumerent, quo tamen, vti dictum, parcius vtebantur. Agriculturæ 45) enim parum ſtudebant, neque quisquam agri modum certum, aut fines proprios habebat, ſed magiſtratus & principes in annos ſingulos gentibus cognationibusque hominum, qui vna coierant, quantum eis, & quo loco viſum erat, attribuebant agri. 46) Hos, aliquot millibus bellandi cauſa quotannis eductis, qui domi remanſerant, colebant, illis vero reuerſis & his ſequenti anno in expeditionem miſſis, priores iam curabant agros, ita, vt nec agricultura, neque vſus belli vnquam intermitteretur. 47) Priuati autem & ſeparati agri vel ideo nihil erat, nec longius anno remanere vno in loco incolendi cauſa permiſſum, ne aſſidua conſuetudine capti ſtudium belli gerendi agricultura commutarent, aut latos fines parare ſtuderent, potentioresque humiliores poſſeſſionibus expellerent, vel accuratius ad frigora æſtusque vitandos ædificarent, denique ne oriretur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones diſſenſionesque naſcuntur, ſed animi æquitate plebs contineretur, quum ſuas quisque opes cum potentiſſimis æquare videret. 48)

§. XL. Reliquum temporis præter agriculturæ, venationis, & pecoris curam, ſtrua licet hieme, in fluminibus tranſigebant, exercendo ſeſe in nando; 49) inde etiam tantum in hac arte habitum ſibi acquirebant, vt maxima quoque flumina tranarent, & ab omnibus nandi peritiſſimi 50) dicerentur. Producebat hoc exercitium & aliud commodum, quod ſcilicet corpora eorum adeo indurata redderentur, vt vel acerbiſſimum frigus 51) tolerare, nec facile ab eo corrumpi poſſent, maxime, cum & omnis luxuriæ & mollitiei adeo eſſent infenſiſſimi hoſtes, vt nec ſpectacula, quibus tamen aliæ gentes & imprimis Romani, impenſe oblectabantur, in pretio haberent, eorumque non niſi innocentiſſimum, & quod in bellis vſum præberet, admitterent. Nudi ſcilicet iuuenes, quibus id ludicrum erat, inter gladios ſe atque infeſtas frameas iaciebant, nec tamen in quæſtum aut mercedem, cum audacis laſciuiæ pretium voluptas ſpectantium eſſet. 52) Hoc vnicum ſpectaculorum genus, hæc vnica omnium delectatio.

§. XLI. Cœterum vti in tota vita ab omni luxu erant alieniſſimi, ita etiam poſt mortem & funerum nulla ambitio. Id ſolum obſeruabatur, vt corpora clarorum virorum certis lignis cremarentur. Struem rogi nec veſtibus, nec odoribus cumulabant; ſua cuique arma, quorundam igni & equus adiiciebatur. Sepulchrum ceſpes erigebat, Monumentorum arduum & operoſum honorem, vt grauem defunctis, aſpernabantur. Lamenta ac lacrymas cito, dolorem & triſtitiam tarde ponebant. Fœminis lugere honeſtum erat, viris meminiſſe. 53) Hæredes ſucceſſoresque ſui cuique liberi & nullum teſtamentum. Si liberi non erant, proximus gradus in poſſeſſione, fratres, patrui, auunculi. Non tamen in bona tantum & iura defuncti, ſed & in inimicitias & amicitias eius ſuccedebant. Has enim ſeu patris, ſeu propinqui ſuſcipere, omnino erat neceſſe. Nec tamen implacabiles

42) Hactenus TACITVS *c. XXII. §. 2.-4. de M. G.* egregium vero exemplum Alemannorum inter epulas de grauioribus rebus deliberantium easque in tertiam vsque vigiliam noctis agitantium exhibet AMMIANVS *lib. XVIII. c. 2.*

43) TACITVS *c. V. §. 1. de M. G.* CAESAR *lib. IV. c. 2. de B. G.*

44) CAESAR *lib. IV. c. 1. c. l. & lib. VI. c. 2.* cum quo conſentit TACITVS *c. XV. §. 1. c. l.*

45) TACITVS c. XIV. §. 7. c. l. *nec arare terram, aut exſpectare annum tam facile perſuaſeris, quam vocare hoſtes, & vulnera mereri.* Huc etiam reſpexiſſe videtur CLAVDIANVS, qui quo magis geſta Romanorum contra Alemannos extolleret, ita canit:

Cornibus infractis adeo miteſcere regis,
ve Sueuus iam rura colat, flexosque Sicambri
in falcem curuent gladios, geminasque viator
cum videat ripas, quæ ſit Romana requirit.

46) Ita CAESAR Lib. VI. c. 22. c. l. & TACITVS c. XXVI. §. 2. & 3. c. l. *agri*, inquit, *pro numero cultorum ab vniuerſis per vicos* (vti legit CLVVERIVS Lib. I. c. 13. pag. 108.) *occupantur, quos mox inter ſe, ſecundum dignationem, partiuntur. Facilitatem partiendi camporum ſpatia præſtant. Arua per annos mutant, & ſupereſt ager.*

47) CAESAR *lib. IV. c. 1. c. l.*

48) Verba ſunt eiusdem CAESARIS *lib. VI. c. 22. c. l.*

49) CAESAR Lib. IV. c. 1. de B. G. *Lauantur in fluminibus* & MELA Lib. III. c. 3. *nandi non tantum patientia illis, ſtudium etiam eſt.*

50) HERODIANVS Lib. VII. c. 2. ſic TACITO Lib. V. Hiſt. c. 14. §. 4. dicuntur *fluminibus ſueti.* & AMMIANVS Lib. XXV. c. 6. *flumina transmeare a prima pueritia eos inſtitutos* fuiſſe ait, cum iam antea Lib. XVI. c. 12. *nandi peritos & nandi ſtrenuos* eos vocaſſet. Adde DIONEM *lib. LX. p. 678.* qui eos ſolitos fuiſſe etiam rapidiſſima flumina in armis tranare refert.

51) TACITVS c. IV. §. 3. de M. G. *frigora atque inediam cælo ſoloue aſſueuerunt.* Conf. etiam CAESAR *lib. IV. c. 1. de B. G.* & AGATHIAS *lib. I. hiſt. Gothic.* qui, Alemannis & Francis, ait, gelida patria natis, familiare & velut cognatum, algere.

52) TACITVS *c. XXIV. §. 1. & 2. c. l.*

53) Verba ſunt TACITI *c. XXVII. §. 1.-4. de M. G.*

54) Idem

Digitized by Google

cabiles durabant, ſed potius vniuerſa domus ſatisfactionem recipiebat, vtiliter in publicum, quia periculoſiores ſunt inimicitiæ iuxta libertatem. 54)

§. XLII. Perluſtratis hoc modo, quæ circa domus, pagos, mores, cultum & victum ipſamque rem œconomicam veterum Sueuorum occurrunt, iam ad ſacra eorum accedimus. Deos enim coluiſſe priſcos Sueuos, eorumque notitiam & ſuſpicionem habuiſſe, vel ideo certum, quod nulla vnquam gens adeo extra leges moresque fuerit proiecta, quæ non aliquos crediderit Deos. 55) Neque in contrarium adducere iuuat verba Cæſaris: 56) Neque Druides habent Germani, qui rebus diuinis præſint, neque ſacrificiis ſtudent; qui enim exinde atheiſmum veterum Germanorum demonſtrare ſatagunt, mala fide, plerumque præterire & diſſimulare ſolent, quæ mox de Diis eorum ſubiungit idem, vt taceam, hunc auctorem & pleraque Germaniæ inſtituta ignoraſſe, vtpote qui in limine eius ſaltim ſubſtitit, neque recte in hoc aſſerto ſibi conſtare; dum enim Deos coluiſſe veteres Germanos ipſe concedit, nec cultum & ſacrificia eis denegare poteſt, maxime cum nulla vnquam gens Deos habuerit ſine cultu, & cultum ſine adminiſtratione ſacerdotum. Hic autem cultus primum quidem videtur fuiſſe ſimpliciſſimus, qualem forte ex Aſia ſecum attulerunt, ita ſcilicet, vt Diis ſuis nullas plane ſtatuas poſuerint, neque ſimulacra fabricauerint. Deos enim nec cohiberi parietibus, nec in vllam humani oris ſpeciem aſſimilari ex magnitudine cœleſtium arbitrabantur, Deorumque nominibus ſecretum illud tantum, quod ſola reuerentia videbant, appellabant. 57) Poſtea vero creſcente indies ſuperſtitione, omniaque in peius vertente, & imagines Deorum eos efformaſſe, & ſub Symbolis quibusdam Numina ſua adoraſſe, eisque diuinos exhibuiſſe honores, vel omnes, quotquot extant vitæ & acta Sanctorum, martyrum & Antiſtitum & Propagatorum religionis in Germania docent, & quæ paſſim in aulis & cimeliarchiis principum adhuc hodie aſſeruantur idola & ſtatuæ Deorum quam manifeſtiſſime teſtantur.

§. XLIII. Hi Dii vero vel generales erant, & omnibus Germaniæ populis communes, vel ſpeciales, a Sueuis tantum culti. Cæſar 58) quidem tria tantum Numina omnibus Germaniæ populis fuiſſe tradit, Solem, ſcilicet Lunam & Vulcanum, ex quo Cluuerius 59) vnum verum & æternum Deum in trinitate eos coluiſſe colligit; aſt in eo fallit, ac fallitur vterque: Hic quidem, quod non perpendit, Cæſarem diſerte tradere, alios Deos non agnoſcere Germanos, quam quos vident; ille vero, quod præcipiti pro more nimis iudicio tres tantum Deos Germanis aſſignat, reliquos ne fama quidem acceptos aſſerens, cum qui poſt eum Germaniam adierunt, eiusque mores & ritus curatius perſpexerunt, qualis imprimis Tacitus, longe plures eis adnumerent. Et primum quidem præter Vulcanum, Solem ac Lunam, quos pleræque gentes, ad naturam prolapſæ, tanquam præcipua & præſtantiſſima inter reliqua elementa & ſidera veneratæ fuerunt, etiam Tuiſtonem eiusque filium Mannum, conditores gentis, pro Diis coluerunt, eorumque memoriam carminibus celebrarunt; 60) Poſtea vero eodem Tacito teſte, nec Herculis, 61) Mercurii 62) ac Martis, 63) Deorum omnibus Germanis communium, nec Caſtoris & Pollucis, 64) Herthæ 65) itidem, matris Deum 66) & Iſidis 67) Sacra, Sueuis tantum peculiaria,

54) Idem *c. XX. §. 6.* & *c. XXI. §. 1. & 2. c. l.*

55) SENACA *ep. 107.* quo cum iungi merentur dicta CICERONIS *Lib. I. De nat. Deor. n. 43.*

56) *Lib. VI. c. 21. de B. G.*

57) TACITVS *c. IX. §. 3. & 4. de M. G.* idem *c. XLIII.* §. 5. de Naharualis ait: *apud eos nulla ſimulacra.* Conf. etiam hic S. R. Dominum MALLINVM in Diſſ. *de Sueuia gentili* 1695. Ienæ habita, vbi a §. 4. ad 10. in eo totus eſt, vt primum ſimpliciſſimum Sueuorum cultum exponat, mox vero quomodo ad idololatriam prolapſi demonſtret.

58) Lib. IV. c. 21. de B. G. *Deorum numero eos ſolos ducunt, quos vident, & quorum opibus iuuantur. Solem & Vulcanum, & lunam, reliquos ne fama quidem acceperunt.*

59) *Lib. I. c. 29.* ſed notatur ea propter a S. R. MALLINO §. 14. *c. l.* vid. etiam WERLHOFF *in notis. S. R. I. Spec. I. Lib. I. c. 2. §. 40. not. (c)*

60) TACIT. c. II. §. 3. de M. G. *celebrant carminibus antiquis Tuiſtonem Deum, terra editum, eiusque filium Mannum, originem gentis, conditoresque.*

61) TACITVS c. II. §. 8. de M. G. *fuiſſe apud eos & Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in prælia canunt.* Idem c. IX. §. 1. c. l.

62) TACITVS c. IX. §. 1. de M. G. *Deorum maxime Mercurium colunt,* & Lib. XIII. Annal. c. 57. §. 3.

63) Idem c. IX. §. 1. *Herculem ac Martem conceſſis animalibus placant.* vid. etiam *Annal. XIII. c. 57. §. 3.* & imprimis *Lib. IV. c. 64. §. 2.* vbi legati Tencterorum ſic alloquuntur Agrippinenſes: *redisſe vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus Deis, ſed præcipue Deorum Marti, grates agimus.*

64) TACITVS c. XLIII. §. 5. de M. G. *apud Nabarualos antiquæ religionis lucus oſtenditur; Præſidet ſacerdos muliebri ornatu, ſed Deos interpretatione Romana Caſtorem, Pollucemque memorant. Eius numinis Alcis nulla ſimulacra, nullum peregrinæ ſuperſtitionis veſtigium, vt fratres tamen vt iuuenes venerantur.*

65) TACITVS c. XL. §. 4. *nec quicquam notabile in ſingulis* (Reudingis, Auionibus, Anglis, Varinis, Eudoſibus, Suardonibus & Nuithonibus) *niſi quod in commune Hertham, i. e. terram matrem colunt, eamque interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur.* Hanc Ingæuonem Tuiſtonis nepotem in numerum Deorum retuliſſe tradit CRVSIVS *P. I. Lib. I. c. 1. Annal. Sueu.* ſed fabuloſe, vt recte obſeruat S. R. MALLINVS *§. cit. c. l.*

66) TACITVS c. XLV. §. 4. (Aeſtii) *matrem Deum venerantur.*

67) Idem c. IX. §. 2. c. l. *Pars Sueuorum & Iſidi ſacrificat; vnde cauſſa & origo peregrino ſacro parum comperi, niſi quod ſignum ipſum, in modum liburnæ figuratum, docet, religionem aduectam.*

 68) Ita

ris, ipſis fuere incognita: Quin & Suiones Thor, Wodan & Fricco pro Diis coluiſſe, Scriptores rerum Septentrionalium vnanimi ore teſtantur. 68)

§. XLIV. Vnde autem hi Dii, quorum Tacitus meminit, eorumque cultus ad Sueuos noſtros, vti & reliquos Germanos, peruenerit, non paucis demonſtratu res eſſe videtur difficilis, maxime cum nomina illa peregrina, latina ſcilicet & Græca, Germanis vero antiquiſſimis cum Latinis & Græcis vel nullum plane, vel exiguum ſaltim, & cum his non niſi maritimum aliquando interceſſerit commercium. Sed facile omnem hanc difficultatem tolli, totumque myſterium ſolui poſſe, quilibet ſtatim intelligit, qui modo conſiderat, Romanos, ſicut & reliquas gentes, Deos cæterorum populorum cum Diis vniuerſi plerumque confudiſſe, & videntes ſingularum idola gentium ſimile aliquid cum ſuis habere, eademque de vtrisque narrari, mox eadem cum ſuis eſſe credidiſſe; Tacitum præterea in libello ſuo de moribus Germanorum in hoc totum eſſe, vt Germanorum cum Romanis contendat moribus, inſtitutis & ritibus, eosque inuicem comparet, vel, ſi opus, interdum quoque perſtringat. Inde audientes Romani Mannum Tuiſtonis filium, vel nepotem eius Irmin, aut Hermionem, inclytæ fortitudinis aut magni animi heroem ab omnibus celebrari laudibus, mox Herculem 69) ſibi concepere animo. Percipientes Tuiſtonem, qui gentem noſtram ex Aſia in Europam traduxiſſe dicitur, etiam Teut a nonnullis appellari, & tanquam parentem gentis, itinerum Ducem, omniumque artium inuentorem ab omnibus coli, mox diuerſum a Tuiſtone Deum ſibi finxere, eumque Mercurium vel ideo appellare non dubitarunt, quod ipſis haud incognitum, etiam Ægyptiis 70) Mercurium dici Teut, eiusque gentis & conditorem, & omnium artium inuentorem laudari: Cernentes denique idem Numen a quibusdam quoque bellis præfici, quod forte olim egregius belli Dux & ſtrenuus bellator fuerit, iam Martem quoque ſe inueniſſe putarunt. Martem enim & Mercurium Germanorum vnum eosdemque eſſe Deos, vel ideo veroſimile, quod vterque deorum dicitur maximus, 71) vterque præpoſitus bellis, 72) vtrique hoſtiæ humanæ 73) immolabantur, vterque tandem ſub Wodan 74) nomine, ſequenti tempore, terrarum orbi innotuit. Confirmant hactenus dicta, quæ porro idem Tacitus de peculiaribus Sueuorum Diis, Alcis maxime, Naharualorum Numine, tradit; hoc enim, quod vt fratres, vt iuuenes venerabantur, interpretatione Romana Caſtorem Pollucemque fuiſſe dictum, expreſſe aſſerit, cum tamen non geminos, ſed genios fuiſſe, Alffer 75) Cimbris dictos, & ex hac

68) Ita enim AD. BREMENSIS *de ſitu Daniæ apud Groe. Script. rer. Goth. p. 104.* de templo Suionum, quod Vbſola dicebatur: *in hoc templo, quod totum ex auro paratum eſt, ſtatuas trium Deorum veneratur populus, ita, vt potentiſſimus eorum Thor in medio ſolum habeat triclinium. Hinc & inde locum poſſident Wodan & Fricco, quorum ſignificationes eiusmodi ſunt. Thor, inquiunt, præſidet in aere, qui tonitrua & fulmina, ventos, imbresque, ſerena & fruges gubernat. Alter Wodan, i. e. fortior, bella regit, hominumque miniſtrat virtutem, contra inimicos. Tertius eſt Fricco, pacem, voluptatemque largiens mortalibus, cuius etiam ſimulacrum fingunt ingenti priapo. Wodanum vero ſculpunt armatum, ſicut noſtri Martem ſculpere ſolent. Thor autem cum ſceptro Iouem videtur exprimere. - - Si peſtis & fames imminet, Thor idolo immolant: Si bellum Wodni; Si nuptiæ celebrandæ ſunt Frícconi.* Ex dictis colligas, præter Thor & Wodan, quos ipſe Adamus Iouem & Martem explicat, Fricconem non aliud eſſe numen, quam quod Romanis Venus dicebatur; hæc enim & voluptatis & nuptiarum erat Dea.

69) Confirmant hæc, quæ habet idem TACITVS *c. XXXIV. §. 3. de M. G.* ait enim: *ipſum quin etiam Oceanum illa tentauimus* (in finibus Friſiorum) *& ſupereſſe adhuc Herculis columnas fama vulgauit, ſiue adiit Hercules, ſiue quicquid vbique magnificum, in claritatem eius referre conſueuimus.* An autem cum Hercule Alemanno, cuius ſimulacrum ab Alemannis cultum antiquitus in Eccleſia Nidercellenſi diuitis Augiæ ſteterat, & circa 1510. glorioſiſſimus Imp. Maximilianus I. Oenipontem transferri curauerat vid. CRVSIVS *in Annal. Sueu. T. III. p. 536.* & STVMPF. *L. II. c. 2. p. 18. c. l.* idem hoc veterum Germanorum numen, quod Tacitus Herculem interpretatur, aſſerere vix audeo, maxime cum Alemannicum nomen non niſi poſtea demum ortum: Niſi quis dicere velit, Numen eſſe antiquiſſimum, ſed Alemannici cognomen recentiori demum ætate additum. Neque Hercules Alemannus XI. Germanorum rex ſub eo intelligendus, vti volunt I. WILLICHIVS *ad Tacit.* apud ACHARDIVM *Tom. I. Script. rer. Germ. p. 45.* & AVANTINVS *Lib. I. c. 3. n. 1. Annal. Boior.* quippe hunc tantum in cerebro Annii Viterbienſis regnaſſe, iam diu demonſtrarunt B. RHENANVS *Lib. III. rer. Germ.* & CLVVERIVS *lib. I. c. 28. c. l.*

70) Mercurium ab Aegyptiis appellari Teut docet CICERO *lib. III. de Diuinat.* Eumque literas & artes apud eosdem inueniſſe, teſtatur PLATO in Philebo & PLVTARCHVS *Lib. IX. Quæſt. 3. conuiual.*

71) TACITVS *c. IX. §. 1. de M. G. & Lib. IV. Hiſt. c. 64. §. 2.*

72) TACITVS *Annal. XIII. c. 57. §. 3.*

73) Idem *c. l. & c. IX. §. 1. de M. G.*

74) Martem Germanis Wodan fuiſſe dictum ex §. præced. not. (68) apparet. Et Mercurium eis quoque Wodan audiſſe, teſtatur P. DIACONVS *lib. I. c. 20. de geſt. Longob.* vbi: *Wodan ſane, quem adiecta littera Godan dixerunt, ipſe eſt, qui apud Romanos Mercurius dicitur, & ab vniuerſis Germaniæ gentibus vt Deus adoratur.* Hisce etiam quam apprime conueniunt, quæ habet GROTIVS in prolegom. ad Hiſt. Goth. p. 22. *alius ab hoc eſt Wodam, a Woden, quod eſt ferocire, creditus Germanis veteribus præſidere paci ac bellis Deus, quem ob duplicem poteſtatem Latinorum alii Mercurium, alii Martem dicere maluerunt.*

75) Hæc ex ADDA refert TROGILVS ARNKIEL *in Cimbr. Heid. Relig. lib. I. c. 16.* eique Alffer idem eſt ac Helffer. VOSSIVS contra *lib. I. Theol. gentil. p. 280.* per duo hæc Numina veteres Sueuos principium vnum boni, alterum mali intellexiſſe exiſtimat; & CHRIST. WAEGEMANN *im Entwurff vom Drudenfuß p. 17.* Naharualos contra expreſſa Taciti verba in Nordgauia collocans, Alcia vocem, *all iſt*, interpretatur, quaſi omnium rerum ſub-

hac voce Alcis deſcendiſſe corruptam, admodum ſit credibile. Herthum poſtea, ſiue vt rectius loqui debuiſſet, Erda, vel Erde, quam Tuiſtonis matrem veteres Germani credebant, & ab Æſtiis, Reudingiis itidem & aliis vicinis populis in inſula Oceani imprimis culta fuit, Deam matrem & terram Matrem, vel ideo interpretatur, quod feſtum eidem dicatum iisdem ferme cæremoniis & ſolennibus, quibus apud Romanos 76) a dictis gentibus celebrari videret, eamque bobus fœminis vehiculo vehi, lacuque ſecreto ablui audiret. Iſidi tandem Ægyptiacæ Sueuorum partem ſacrificaſſe, eiusque ſacra mari aduecta, ex eo colligit Tacitus, quod fœminam quandam, quæ forte variis artibus & ſcientiis eos erudiuerat, cuique multum in œconomicis debebant, ſub ſpecie liburnæ adorari cerneret, Iſidis vero nauigium 77) Romanis haud incognitum, eamque cannabis, lini, oleæ, agriculturæ, vini ac metallorum rationem mortalibus oſtendiſſe, omnino crederet. Sed male eum concludere & diuerſiſſima confundere Numina, vel exinde patet, quod nullum vnquam Sueuis noſtris cum Ægyptiis commercium, & ipſis Romanis vna cum Græcis, a quibus tamen præter illos hunc cultum accipere potuiſſent, non niſi feris admodum temporibus, innotuerunt: quid quod etiam quæ communiter de Iſidis ſuſcepta in Germaniam peregrinatione, 78) eiusque cum Gambriuio rege contracto matrimonio pro ſtabilienda hac ſententia in medium proferri ſolent, nec fidem hisce conciliare, ſed fabulas eſſe & figmenta, iam lippis & tonſoribus notum. Potius Sueuos fœminam quandam, Ciſam, Ilſam vel Itham 79) dictam, cui multa ob accepta beneficia debebant, ſub ſigno nauiculæ coluiſſe, vel, vt Voſſio 80) placet, Euam primam omnium matrem, ſub Numine illo honoraſſe, eiusque nomen Iſcha ex longa traditione Hebræorum retinuiſſe, omnino credibile.

§. XLV. Templa autem veteres Sueui vna cum reliquis Germanis hisce Diis ſuis haud extruxerunt. Parietibus enim Deos non cohiberi ex magnitudine cœleſtium arbitrabantur. 81) Nemora lucique penes eos templorum vicem ſubibant, quos deuota mentis ſubmiſſione Diis ſuis conſecrare ſolebant. Non tamen quoslibet lucos ad hoc eligebant, ſed eos tantum, in quibus vetuſtiſſimæ & maximæ molis quercus & robora floreſcebant; Nihil enim ſacratius iſtis arboribus credebant, nec vlla ſacra ſine hac fronde conficiebant. 82) Luco ſemel certo Deo conſecrato, omne quidem nemus late patens erat ſacrum, in medio tamen eius penetrale, 83) templo inſtar, denſis ſepimentis cinctum, erat exſtructum, quo ſcilicet maior ſanctimonia loco conciliaretur, neque omnibus tam facilis ad interiora pateret aditus. Plura autem genti fuerunt eiusmodi nemora ſacra. In inſula oceani caſtum erat nemus, in quo Reudingi, Auiones, Angli, Varini, Eudoſes, Suardones & Nuithones certo tempore conueniebant, Deamque Herthum in commune colebant. 84) Apud Naharualos antiquæ religionis lucus oſtendebatur; 85) Et Suionibus prope Vbſolam lucus erat tam ſacer, vt ſingulæ arbores eius ex morte vel cibo immolatorum diuinæ crederentur. 86) Maxime autem apud Semnones ſilua cernebatur, auguriis patrum & priſca formidine ſacra, in qua ſtato tempore omnes eiusdem ſanguinis populi legationibus conueniebant, cæſoque publice homine, barbarici ritus horrenda primordia celebrabant. Tanta huic reuerentia, vt nemo, niſi vinculo ligatus, eam ingrederetur, vt minor & poteſtatem numinis præ ſe ferens. Si forte prolapſus, attolli

ſubſtantia, eique Allesheim Nordgouiæ pagum omnino conuenire putat.

76) Veſtam ſeu matrem Deum etiam apud Romanos vehiculo bobus fœminis vectam & flumine ablutam fuiſſe teſtatur OVIDIVS *lib. IV. faſtor.* & AMMIANVS *lib. XXIII. c.* 3.

77) LACTANTIVS lib. I. c. XI. *certus dies habetur in faſtis, qua Iſidis nauigium celebratur.*

78) Fabulam recenſet CRVSIVS *P. I. lib. I. c.* 3. *Annal. Sueu.* ERICHIVS *in Chron. Iuliac. lib. II. c.* 3. *p.* 64. & FR. IRENICVS *lib. II. p.* 49. ſed refutat CRVSIVM S. R. MELLINVS §. 22. *c. l.* in hoc tamen a nobis recedens, quod Iſidem ab Hermunduris Sueuis omnino cultam fuiſſe, eiusque ſacra ad eos a Pannonibus & Græcis, ad hos a Syris, ad Syros vero ab ipſis Aegyptiis manaſſe arbitretur: Secus ac KIRCHMAIERVS ad Tacit. p. 156. qui Semnones eam coluiſſe putat, & CLVVERIVS *lib. I. c.* 27. *p.* 230. qui eandem eſſe cum luna falſo perſuaſus, ex Aſia cum ipſa gente translatam fingit.

79) Coniectura eſt ANONYMI cuiusdam *in ſeinem Antwort Schreiben an einen Preuſsiſchen Edelmann pag.* 50.

80) *vid. ipſius Theolog. gentil. lib. II. c.* 28.

81) TACITVS de M. G. *c. IX.* §. 3. meminit tamen templi apud Suiones AD. BREMENSIS *ſupr. c. l.*

82) PLINIVS *lib. XVI. c.* 44. H. N. conf. etiam AVENTINVS *lib.* 16. *c.* 8. *n.* 24. *Annal. Boior.* qui in ripa Danubii & ora Germaniæ, vbi hodie monaſteria & templa Alteich, duas vetuſtiſſimas quercus, prodigioſæ magnitudinis, olim extitiſſe, gentiliqua ceremonia a populis cultas fuiſſe tradit, & CLAVDIANVS de laudibus Stiliconis *lib. I. v.* 228. de cultu arborum in Hercynia ſilua ſic canit:

Vt procul Hercynia per vaſta ſilentia ſiluæ
venari tuto liceat, lucosque vetuſta
religione truces, & robora numinis inſtar
barbarici noſtra feriant impune ſecures.

83) TACITVS c. XL. §. 4. de M. G. *eſt in inſula oceani caſtum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veſte contectum, attingere vni ſacerdoti permiſſum. Is adeſſe penetrali Deam intelligit.* Hoc penetrale quoque mox templum vocat: *donec idem ſacerdos ſatiatam conuerſatione mortalium Deam templo reddat.*

84) TACITVS paulo ante cit. loc. Hanc inſulam hodiernam inſulam Rugiam eſſe, Pomeraniæ citeriori proximam, multis argumentis docet CLVVERIVS *lib. III. c.* 27. *pag.* 107. *c. l.* HARTKNOCH §. *V. c. l.*

85) TACITVS *c. XLIII.* §. 5. *c. l.*

86) AD. BREMENSIS *de ſit. Dan. c.* 234.

attolli & inſurgere haud licitum. Per humum euoluebantur. Eoque omnis ſuperſtitio reſpiciebat, tanquam inde initia gentis, ibi regnator omnium Deus, cœtera ſubiecta atque parentia. 87) Præter lucos & nemora, flumina quoque, lacus, fontes, ſpecus, colles, montesque excelſos, vel quicquid tandem tacitum & religioſum horrorem animis incutere poterat, ſacra habuerunt, 88) maxime autem locos ſale gignendo fœcundos cœlo propinquare, precesque mortalium a Diis nusquam propius audiri, firmiter erant perſuaſi, prout exemplo Hermundurorum docet teſtis omni exceptione maior C. Tacitus. 89)

§. XLVI. His in lucis aræ 90) ex lapidibus, gramine viridi, vel ceſpitibus, erant exſtructæ, quarum poſteriorum ex medio ſacra quædam quercus in altum ſurgebat, & in quas ſacrificia oblata deponebant. 91) Hæc ſacrificia varia erant. Hoſtias humanas, maxime ab hoſtibus captos, Mercurio præſertim & Marti Deo immolabant, 92) reliquos vero Deos conceſſis animalibus placabant. 93) Ordinarie fiebant ſtatis diebus, 94) vel, neceſſitate ita poſtulante, ante congreſſus præliorum, aut pro exſoluendis votis poſt reportatam ab hoſtibus victoriam. 95) Hominem immolantes, libamine perſuſum gladio feriebant, cæſique ex lapſu, palpitatione membrorum, ſanguinis fluxu, extis itidem, futura diuinabant, tandem pyræ impoſitum cremare, aut arbori ſuſpenſum, aut in ſenticeta & vepres proiectum, direlinquere ſolebant. 96) Eundem pæne morem etiam in animalibus mactandis obſeruabant: hoſtiæ enim liquorem quendam inter media cornua fundebat Sacerdos, mox manu læua capillos eius in vertice comprehendens, flammis altari impoſitis libamina inſtillabat, precesque Diis peragens, victima vel fuſte, vel ferro feriebatur, donec extis inſpectis flammis traderetur, vel arbori quoque ſuſpenderetur. 97) Speciale vero quid, præter hæc, circa cultum Herthæ, occurrit. Huic in inſula oceani caſtum erat nemus dicatum, inque eo vehiculum veſte contectum, attingere vni ſacerdoti conceſſum. Is adeſſe penetrali Deam intelligebat, vectamque bobus fœminis multa cum veneratione proſequebatur. Læti tunc dies, feſta loca quæcumque aduentu hoſpitioque dignabatur. Non bella inibant, non arma ſumebant, clauſum omne ferrum, pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem ſacerdos ſatiatam conuerſatione mortalium Deam templo redderet. Mox vehiculum & veſtes, quemadmodum credebant, numen ipſum ſecreto lacu abluebatur. Serui miniſtrabant, quos ſtatim idem lacus hauriebat. Arcanus hinc terror, ſanctaque ignorantia, quid ſit illud, quod tantum perituri videbant. 98)

§. XLVII.

87) Verba ſunt TACITI *c. XXXIX.* §. 2. - 4. de M. G.

88) Inde de Alemannis hæc refert AGATHIAS lib. I. Hiſt. Gothic. *Arborum illis cultus & amnium, colliumque & vallium. Hac numina placant equis aliisque animalibus, qua deſectis ceruicibus ſacrant.*

89) *lib. XIII. Annal. c.* 57. §. 1. *&* 2.

90) Aras habuiſſe veteres Germanos & ſic & Sueuos ex TACITO conſtat, campum cladis Varianæ deſcribente, lib. I. Annal. c. 61. §. 4. vbi: *lucis propinquis barbara ara, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactauerunt.* conf. etiam PLINIVS *lib. XIX. c.* 46. *Hiſt. Nat.*

91) CLVVERIVS *lib. I. c.* 35. *p.* 293. SCHEDIVS de Diis Germanorum *Syngr. II. c.* 25. *&* 26. ARNKIEL *Cimbr. Heiden Relig. c.* 30. qui figuras eiusmodi ararum æri inciſas exhibet.

92) TACITVS de M. G. c. IX. §. 1. *Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hoſtias litare fas habent.* Idem lib. XIII. Annal. c. 57. §. 3. *Sed bellum Hermunduris proſperum, Cattis exitioſius fuit, quia victor diuerſam aciem Marti ac Mercurio ſacrauerat, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur.* De Semnonibus ſacra ſua homine publice prius interfecto incipientibus, §. præced. egimus & de Suionibus reliquisque Scandinauiæ incolis eadem refert AD. BREMENS. de ſitu Dan. pag. 105. apud Grot. c. 1. dum ait: *ex omni animante, quod maſculinum eſt, nouem capita afferuntur, quorum ſanguine Deos tales placari mos eſt.* conf. etiam PROCOPIVM *lib. II. Hiſt. Goth.*

93) TACITVS de M. G. c. IX. §. 1. *Herculem ac Martem conceſſis animalibus placant.* adde paullo antea allata AD. BREMENSIS de Suionibus.

94) TACITVS *c. IX.* §. 1. *&* *c. XXXIX.* §. 2. de M. G.

95) TACITVS *lib. XIII. Annal. c.* 57. §. 3.

96) DIODOR. SICVLVS *lib. V. Biblioth.* Οὗτοι δὲ διά τε τῆς οἰωνοσκοπίας, καὶ διὰ τῆς τῶν ἱερείων θυσίας τὰ μέλλοντα προλέγουσι, καὶ πᾶν τὸ πλῆθος ἔχουσιν ὑπήκοον. Μάλιστα δ' ὅταν περί τινων μεγάλων ἐπισκέπτωνται, παράδοξον καὶ ἄπιστον ἔχουσι νόμον. ἄνθρωπον γὰρ κατασπείσαντες τύπτουσι μαχαίρᾳ κατὰ τὸν ὑπὲρ τὸ διάφραγμα τόπον, καὶ πεσόντος τοῦ πληγέντος ἐκ τῆς πτώσεως καὶ τοῦ σπαραγμοῦ τῶν μελῶν, ἔτι δὲ τῆς τοῦ αἵματος ῥύσεως τὸ μέλλον νοοῦσι. i. e. *Hi* Sacerdotes *ex auſpiciis & victimarum extis de futuris diuinant, eisque plebs vniuerſa morem gerit, imprimis, vbi de magni momenti rebus conſultatio incidit, mirandum & incredibilem quendam ritum obſeruant. Hominem immolantes ſupra tranſuerſum pectoris ſeptum gladio feriunt, quo caſo prolapſoque e caſu & conuulſione membrorum ſimulque e cruoris fluxu de futuro præſagiunt.* conf. etiam STRABO *lib. VII. &* lib. *IV.* AGATHIAS *lib. I. c. l.* & ADAM. BREMENSIS *c. l.* vbi: de Suionum ſacrorum ritu hæc refert: *corpora autem ſuſpenduntur in lucum, qui proximus eſt templo. Is enim lucus tam ſacer eſt gentilibus, vt ſingulæ arbores eius ex morte vel cibo immolatorum diuinæ credantur. Ibi etiam canes, qui pendent cum hominibus, quorum corpora mixtim ſuſpenſa narrauit mihi quidam Chriſtianorum ſe LXX. vidiſſe.* adde SCHEDIVM *Syngr. II. c.* 31. *c. l.*

97) PLINIVS *lib. XVI. c.* 44. *H. N.* AGATHIAS *lib. I. c. l.* de Alemannis: *numina placant equis aliisque animalibus, quæ deſectis ceruicibus ſacrant.* conf. CLVVERIVS *lib. I. c.* 35. *c. l.*

98) Verba ſunt TACITI *c. XL.* §. 6. de M. G. quibus cum quoad epulas poſt ſacra peracta inſtitutas iungi poſſunt, quæ de diebus feſtis Sueonum habet AD. BREMENSIS de *ſit. regn. ſeptentr. c.* 234. vbi: *ſolet quoque poſt nouem annos communis omnium*

Digitized by Google

§. XLVII. Sacrorum miniſtri Sacerdotes erant. Hi candidis veſtibus induti 99) pedibus nudis, 100) ſacra peragebant. Apud Naharualos vero Sacerdos muliebri ornatu antiquæ religionis luco præſidebat. 1) Tanta horum auctoritas erat, vt in conſortium regiminis plane admitterentur, omniſque magiſtratus ab eorum nuru dependere videretur. Scire enim eos Deorum voluntatem, eorumque iuſſa per Sacerdotes ad mortales perferri, omnino credebant. 2) Hinc Deorum voluntatem in omnibus negotiis ſuſcipiendis per ſacerdotes ſedulo explorabant, 3) neque quicquam eis inconſultis gerebant. Sacerdotes præterea inuiolabiles erant, 4) comitiis intererant, ſilentium in eis imponebant, 5) omniſque penes eos coercendi, inque delinquentes animaduertendi poteſtas, 6) vt ſic omnino maior eorum auctoritas ipſa regum. Varii eorum erant ordines, & inter hos notiſſimi Bardi, Poëtæ ac Muſici, 7) qui fortia virorum illuſtrium facta, bella item domeſtica & cum extraneis geſta, facundia ſua in carmina referre, eaque dulcibus lyræ modulis ante congreſſus præliorum 8) inque publicis & feſtiuis conuentibus 9) cantare ſolebant. His ſecundi erant Druides; Sed an Germani & ſic etiam Sueui noſtri Druides habuerint, controuertitur adhuc, maxime cum Cæſar 10) Druides apud Germanos fuiſſe diſerte neget. Aſt ſalua res eſt, qui enim circa Deos & ſacrificia Germanorum non leuiter errauit, non potuit non circa ſacerdotes eorum enormiter quoque labi. Certe Diogenes Laertius 11) Germanos Druides habuiſſe perſpicue tradit, & ſuperſtitio veterum Sueuorum erga lucos & arbores, vota ibi nuncupata & ſoluta, ramorum quoque frondumque diuinandi cauſſa veneratio, cultum a Druidibus acceptum omnino indicant, 12) qui in eo omne vitæ tempus impendebant, nec quicquam robore ſacratius habebant. 13) Hi Druides ex prima erant nobilitate, 14) & ob Sanctitatem ab omnibus ſeruitiis bellicis & tributis immunes. 15) Sedes ſibi legebant abditas ſiluas & ſpecus; 16) hic, maxime ſub roboribus Diis ſacratis, quæſtionibus diuinarum rerum occulta ac alta ſcrutabantur, 17) de moribus diſputabant, 18) in terræ mundique magnitudinem & formam inquirebant, cœli tandem motus & ſiderum obſeruabant, eorumque ex influxu futura prædicebant. 19) Maxime autem & auditoribus ſuis, quos viginti 20) per annos omni eruditionis genere erudiebant, & reliquæ plebi, perſuadere allaborabant, animas non eſſe mortales, 21) ſed ab aliis poſt mortem ad alios tranſire. Præterea quoque ſacrificiis, vt & alii ſacerdotes, maxime hominibus immolandis, adhibebantur, 22) nec a reliquis negotiis ciuilibus, publicis & priuatis, arcebantur; 23) imo

um Sueoniæ prouinciarum ſolennitas celebrari, ad quam videlicet ſolennitatem nulli præſtatur immunitas; reges & populi omnes & ſinguli dona ad Vpſolam transmittunt.

99) PLINIVS *lib. XVI. c. vlt.* de H. N.

100) Hinc STRABONI *lib. VII. Geogr.* γυμνόποδες *dicuntur.*

1) TACITVS *c. XLIII.* §. 5. de M. G.

2) TACITVS *c. X.* §. 6. *c. l.*

3) Idem *c. X.* §. 2. *c. l.*

4) AMMIANVS *lib. XXVIII. c. 6.*

5) TACITVS c. XI. §. 5. c. l. *Silentium per ſacerdotes, quibus tum & coercendi ius eſt, imperatur.*

6) TACITVS c. VII. §. 2. c. l. *cæterum neque animaduertere, neque vincire, neque verberare quidem, niſi ſacerdotibus, permiſſum, non quaſi in pœnam, nec Ducis iuſſu, ſed velut Deo imperante, quem adeſſe bellantibus credunt.*

7) DIODOR. SICVLVS *lib. V. pag.* 508. *Biblioth.* εἰσὶ καὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς Βάρδους ὀνομάζουσιν. οὗτοι δὲ μετ' ὀργάνων ταῖς λύραις ὁμοίων ᾄδοντες οὓς δὲ βλασφημοῦσι. i. e. *ſunt etiam apud hos carminum Melicorum poetæ, quos Bardos vocant. Hi ad inſtrumenta lyris non diſſimilia aliorum laudes, aliorum vituperationes decantant.* STRABO lib. IV. p. 197. *Bardi hymnos canunt poetæque ſunt.* Vid. etiam AMMIANVS *lib. XV. c. 9. & infr.* §. 61. adde SCHLÖPKEN *Beſchr. der Statt und Stiffts Bardewick P. I. c. 3.*

8) Ex quo forſan Germanorum Barditus originem duxiſſe videtur, quo in prælium ituri animos ſibi accendebant, futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu augurabantur. TACITVS *c. III.* §. 1. de M. G. conf. etiam AMMIANVM *lib. XXXI. c. 7.* & DIODORVM *c. l.*

9) Latius hoc demonſtrauit *Magnif. Dominus* PRAESES *in obſeruat. Halenſ. Tom. III. Obſ. X.* §. 15

10) lib. VI. c. 21. de B. G. *Germani multum ab hac conſuetudine* Gallorum *differunt: nam neque Druides habent, qui rebus diuinis præſint, neque ſacrificiis ſtudent.*

11) In Proëmio ad vitas Philoſophorum: παρά τε Κελτοῖς καὶ Γαλάταις τοὺς καλουμένους Δρυΐδας. i. e. *apud Germanos quoque & Gallos, qui Druidæ appellantur.* Ita enim rectiſſime Celtas interpretatur CLVVERIVS *lib. I. c. 24. c. l.* quos Galatis, ſeu Gallis, hic opponit Diogenes, eique conſentit DIODORVS SICVLVS, Cæſaris coæuus, qui mores Celtarum ad Scythas vſque perquirens, inter eos diſtincte Druidarum meminit *lib. V. Biblioth.* Celtas autem etiam Germanos antiquitus appellatos fuiſſe, fuſius docet CLVVERIVS *L. I. c. 2. de Germ. antiqu.*

12) Præter iam dicta vid. etiam AVENTINVS *lib. II. Annal. Boior. c. VI. n.* 24. & REICHIVS *in Chronic. Iuliac. lib. I. c. 17. p.* 34. qui meminerunt locorum *Alteich*, *Schœneich*, *zun Eichen*, *zu dreyen Eichen*, *zun Hohen-Eichen &c.* vbi veteres Germani ſacra ſua faciebant, poſtea in cœnobia conuerſorum: adde quod ſequenti tempore capitularibus regum Francorum hoc religionis genus grauiſſimis ſub pœnis prohibitum fuerit.

13) PLINIVS *lib. XVI. c. 44. c. l.*

14) MELA *lib. III. c. 2. de ſit. orb.* CAESAR *lib. VI. c.* 13. de B. G.

15) CAESAR *c. l. c.* 14.

16) MELA *c. l.*

17) CAESAR *c. XIV. c. l.*

18) STRABO *lib. IV. Geogr. pag.* 197.

19) CAESAR *c. 14. c. l.* MELA *c. l.*

20) CAESAR & MELA *c. l.*

21) CAESAR & MELA *cit. loc.* AMMIANVS *lib. XV. c. 9.* LVCANVS *lib. I. Pharſal.*

22) CAESAR *c. 13. c. l.* PLINIVS *c. l.* STRABO *cit. loc.*

23) CAESAR *c. 13. c. l.*

24) STRA-

imo in bellis dirimendis & in pace concilianda tanta eorum apud aduerſam iuxta ac ſuorum aciem erat auctoritas, vt non raro, cum iam extra teli iactum ventum, vel omnia ſua facundia componerent. 24)

§. XLVIII. Præter iam dictos viros Sacerdotes Sueui etiam vna cum reliquis Germanis fœminas fatidicas in conſortium ſacrorum admiſere. Hæ tanta apud eos auctoritate pollebant, vt in omnibus belli pacisque negotiis nihil plane eis inconſultis molirentur. Secretiora enim eas cum Diis colloquia agitare, ſacrumque aliquid prouidumque fœminis ineſſe, conſtanti fide putabant. 25) Augebat hanc ſuperſtitionem, vt Deas plane arbitrarentur, quod plerumque a reliquis hominibus ſeiunctæ edita in turri habitabant, nec niſi per nuncios, ex propinquis delectos, conſulentibus reſponſa dabant. 26) Hæc conſilia nec aſpernabantur, nec negligebant; ſi quid etiam diſſidii inter eos ortum, integram cauſſæ deciſionem earum arbitrio committebant. 27) Dabant autem reſponſa non domi tantum, ſed etiam cum exercitu proficiſcentes in expeditionibus 28) bellicis, tunc enim aut Martios heroum animos clamoribus ſuis ad prœlium accendebant, fauſtaque quæuis ominabantur, aut ſi indicia irati numinis aderant, a bello eos reuocabant. Omnium inter has celeberrimæ erant Aurinia 29) & Velleda 30) virgo apud Bructeros, Ietta 31) itidem eodem tempore circa Nicri ripas clara, & quibus haud inferior Ganna, 32) Domitiano imperante in gente ſua magna laude florens, atque imperitans.

§. XLIX. Sortibus, præſagiis & auſpiciis imprimis quoque dediti erant Sueui. Sortium conſuetudo ſimplex: virgam frugiferæ arbori deciſam in ſurculos amputabant, eosque notis quibusdam diſcretos ſuper candidam veſtem temere ac fortuito ſpargebant. Mox, ſi publice conſulebatur, ſacerdos ciuitatis, ſin priuatim, ipſe pater familiæ precatus Deos, cœlumque ſuſpiciens, ter ſingulos tollebat, ſublatos ſecundum impreſſam ante notam interpretabatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem conſultatio, ſin permiſſum, auſpiciorum adhuc fides exigebatur. 33) Nec incognitum apud eos, auium voces volatusque interrogare. 34) Proprium gentis equorum quoque præſagia ac monitus experiri. Publice alebantur in ſupra dictis nemoribus ac lucis candidi & nulla mortali ope contacti, quos preſſos ſacro curru ſacerdos, ac Rex, vel princeps ciuitatis, comitabantur, hinnitusque ac fremitus obſeruabant. Nec vlli auſpicio maior fides, non ſolum apud plebem, ſed apud proceres, apud ſacerdotes: ſe enim miniſtros Deorum, illos conſcios putabant. 35) Si bellum gerendum, cuius exitus incertus, eius gentis, cum qua bellum erat, captiuum, quoque modo interceptum, cum electo popularium ſuorum, patriis quemque armis committebant, victoriamque huius vel illius pro præiudicio accipiebant. 36)

§. L. Hunc

24) STRABO *c. l.* DIODORVS *lib. V. c. l.* conf. etiam de Druidibus omnino ES. PVFENDORFIVS & SCHVRZFLEISCHIVS, qui peculiares de iis conſcripſerunt Diſſertationes.

25) TACITVS *lib. IV. hiſtor. c.* 61. §. 4. *&c. VIII.* §. 3. de M. G.

26) TACITVS *lib. IV. hiſtor. c.* 65. §. 8.

27) Idem *c. l.* §. 7.

28) Eiusmodi fœminæ fatidicæ erant in Exercitu Arioviſti, ait enim PLVTARCHVS in vita Cæſaris: *auxerunt terrorem* Germanorum *vaticinia mulierum ſacrarum, quæ in vortices fluminum inſpicientes, ex ſtrepituque & fluctuatione amnium futura præſagientes, pugnare eos ante nouam lunam vetabant.* Conf. etiam CAESAR *l. I. c.* 50. de B. G. & AGATHIAS *lib. II.* cum ſubſidii Gothis a Francorum rege Theobaldo aduerſus Narſetem miſſi meminerit, *erant*, inquit, *in exercitu vates Alemannicæ, quæ prædicebant incipiendi prælii tempus & euentum.* Et de Sueuorum fœminis etiam P. DIACONVS *lib. III. c.* 7. *de geſt. Longob.* refert: Sueuos, dum contra Saxones, quorum terras occupauerant, pugnare voluerint, fœminas conſuluiſſe, quæ prædixerunt quidem, ſed aliter, quam futurum erat. Conf. hic omnino SCHATENIVS in *hiſt. Weſtph. lib. II. p.* 125. & M. ALTINGIVS *deſcript. Germ. veter. inf. p.* 87. *&* 102.

29) TACITVS de M. G. *c. VIII.* §. 5.

30) Idem *c. VIII.* §. 4. *c. l.*

31) HVB. THOM. LEODIVS in antiqu. Heidelberg. pag. 296. *quo tempore Velleda virgo in Bructeris imperitabat, vetula quædam, cui nomen Ietta, eum collem, vbi nunc eſt arx Heydelbergenſis, & Iettæ collem etiam nomen habet, inhabitabat; vetuſtiſſimumque phanum incolebat, cuius fragmenta adhuc nuper vidimus, dum comes Palatinus Fridericus factus elector egregiam domum conſtruxit, quam nouam aulam appellant. Hæc mulier vaticiniis inclyta & quo venerabilior foret, raro è phano in conſpectum hominum prodiens, volentibus conſilium ab ea petere, de feneſtra, non prodeunte vultu, reſpondebat. Et inter cætera prædixit, vt inconditis verſibus canebat, ſuo colli a fatis eſſe datum, vt futuris temporibus regiis viris, quos nominatim recenſebat, inhabitaretur, coleretur & ornaretur, vallisque ſub ipſa multo populo inhabitaretur, & templis celeberrimis ornaretur.*

32) DIO *lib. LXVII. p.* 761. Μάσυος Σεμνόνων βασιλεὺς καὶ Γάννα παρθένος (ἣ δὲ μετὰ τὴν Βελήδαν ἐν τῇ Κελτικῇ ἐθείαζεν) ἦλθον πρὸς τὸν Δομιτιανὸν i. e. *Maſyus rex Semnonum & Ganna virgo (ea poſt Velledam in Celtica vates oracula reddebat) Domitianum adierunt.*

33) Verba ſunt TACITI *c. X.* §. 1. -- 3. de M. G.

34) Idem §. 4. *c. l.*

35) Idem §. 5. *&.* 6. *c. l.*

36) Idem §. 7. *c. l.* Hæc procul dubio cauſa fuit, quod Alemanni, omiſſo bello, vltro a Conſtantio pacem aliquando petierint, inquit enim AMMIANVS lib. XIV. c. 10. *aſt Barbari ſuſcepto pro inſtantium rerum ratione conſilio, dirimentibus forte auſpiciis, vel congredi prohibente auctoritate ſacrorum mollito vigore, quo fidentius reſiſtebant, optimates miſere, delictorum veniam petituros & pacem.* conf. hic omnino AGATHIAS *lib. II. Hiſt. Goth.*

37) TRE-

§. L. Hunc cultum, hæc ſacra veteres Sueui ad ſeros vſque annos conſeruarunt, nec vllo modo a patriis inſtitutis & moribus ſeſe auocari permiſerunt. Licet enim iam Sec. II. in Germania Cis-Rhenana 37) euangelium de Chriſto prædicaretur, & ſic in finibus haberent, qui ad ſuauiſſimum Chriſti iugum ſubeundum eos allieiebant, antiquæ tamen ſuperſtitionis adeo erant tenaces, vt non ſolum a gentili cultu & falſa religione non diſcederent Chriſtoque nomina darent, ſed inſuper expeditionibus ſuis in Rhætiam & Gallias ſuſceptis ſacra Chriſtiana vndiquaque excinderent, & tam in ipſos homines, quam in templorum parietes & altaria quam immaniſſime ſæuirent. 38) Nec deuictis iam a Chlodouæo Francorum rege pronior erga ſacra Chriſtiana erat animus, licet enim hoc tempore Fridolinus, 39) gente Hibernus, in Heluatia & Alſatia diu verſatus, nomen Chriſti fidemque penes eos multis rebus diuinitus patratis aſſereret, inque ea ſedulo eos erudiret, adeo tamen præfractæ erant mentis, tantasque in cordibus eorum ſuperſtitio vetus radices egerat, vt ab arborum, fontium, collium valliumque cultu nullo plane modo abduci, 40) nec non niſi pauci Chriſtianis ſacris initiari poſſant, quorum tamen fides etiam tantum temporaria erat. Mox enim ad priſtinum paganiſmum prolapſi, ſpurcitie gentili verum Dei cultum contaminarunt. 41) Donec tandem Epiſcopatibus 42) & monaſteriis in Alemannia ſub finem Sec. VI. & initium Sec. VII. a Francorum regibus inſtitutis, reſtauratis, & in loca magis commodiora translatis, iam molior gentis conſuetudo valeret, multique horum antiſtitum & monachorum cura gregi Saluatoris noſtri annumerarentur, quem laborem ſacrum imprimis non parum promouiſſe videntur B. Columbanus & diſcipulus eius Gallus, qui ex Scotia circa A. C. DCXVI. in Alemanniam venientes, miſeræ genti, maxime circa Bodamicum lacum habitanti, veram ad Chriſtum viam indefeſſo ſtudio, ſumma dexteritate, monſtrarunt, eamque reiectis idolis in rectum tramitem duxerunt; 43) & licet non pauca eis ab initio occurrerent obſtacula, dum Gunzo Sueuiæ Dux eos non ſolum aliquando grauiter perſequeretur, ſed inſuper plures ex plebe, ira ac inuidia commoti, eos veluti Sacrorum ſuorum viola-

37) IRENAEVS lib. I. aduerſus hæreſ. c. 3. *nam etſi in mundo loquelæ diſſimiles ſunt, virtus traditionis tamen vna & eadem eſt, & neque hæ, quæ in Germania fundatæ ſunt Eccleſiæ, aliter credunt, aut aliter tradunt.* Conf. etiam TARTVLLIANVS lib. I. aduerſ. Iudæos c. 7. vbi: *Chriſti regnum etiam in Germaniam porrigi.*

38) AMMIANVS *lib. XXVII. c.* 10. Inde paſſim de tyrannide & impietate Alemannorum in Chriſtianos eorumque ædes ſacras exercita conqueritur HIERONYMVS in operibus ſuis, & imprimis ad Geruntiam de Monogamia epiſtola. Conf. etiam AGATHIAM *lib. II. ab init. Hiſt. Gothic.* vbi de expeditione illa Butilini & Leutharis, fratrum & Ducum Alemannorum, in gratiam Gothorum ſuſcepta loquitur, & quam impie ſeſe contra Chriſtianos in ea geſſerint, fuſius demonſtrat.

39) Conf. hic Fridolini incerti authoris hiſtoria apud *Goldaſtum T. I. S. R. A. p.* 254. GVILIMANNVS in *Heluet lib. I. c.* 15. *n.* 4. & COCCIVS in Dagoberto *cap. VI. pag.* 49.

40) Ita enim de Alemannis loquitur AGATHIAS Scriptor Sec. VI. lib. I. c. I. *circa diuina diſcrepant* a Francis: *arborum illis colens, & amnium, colliumque & vallium; hæc numina placant equis, aliisque animalibus, quæ deſectis ceruicibus ſacrant. Verum perpetua cum Francis conſuetudo, ſenſusque beneficiorum prudentiores emollit, trahitque in rectiora, & puto, paulatim vniuerſos euincet. Inſanum enim illud & a ratione abhorrens opinionis, etiam ipſis ſectantibus, ni ſtulti plane ſint, in aperto eſt, vt arbitror, atque deprehenſu, ita extinctu facile; Miſericordia magis ac venia, quam ira eos proſequi par eſt, qui a vero ſunt deuii. Non enim volentes errant labunturque, ſed cum id, quod bonum eſt, expetant, iudicio decepti, inſtant ſemel creditis, quæcunque ſint, pertinaciter.* Et de accolarum lacus Turicini circa aduentum B. Columbani & S. Galli conditione, etiam hæc refert VVALAFRIDVS STRABO lib. I. c. 6. apud GOLDASTVM Tom. I. Script. rer. Alem. *homines ibidem commanentes crudeles erant, & impii, ſimulacra colentes, idola ſacrificiis venerantes, obſeruantes auguria & diuinationes & multa, quæ contraria ſunt cultui diuino, ſuperſtitioſa ſectantes.*

41) confirmant dicta, quæ habet VVALAFRIDVS STRABO *lib. I. c.* 6. in vita S. Galli de templo S. Aureliæ Brigantiæ exſtructo: *repererunt*, inquit, B. Columbanus & S. Gallus *in templo tres imagines æreas deauratas parieti affixas, quas populus, dimiſſo altaris ſacri cultu, adorabat, & oblatis ſacrificiis dicere conſueuit: iſti ſunt Dii veteres, & antiqui huius loci tutores, quorum ſolatio & nos, & noſtra durant vsque in præſens.*

42) Huc pertinet Epiſcopatus Auguſtanus & Conſtantienſis. Illum enim Sec. VII. a Francorum regibus fundatum, eiusque primum Epiſcopum Sozimum circa annum 618. clarum fuiſſe, docent BEATIVS *lib. III. c.* 6. *comment. rer. Germ.* ZEILER *in Chron. Sueu. p.* 2. *& itiner. Germ. c.* 12. Hunc vero Vindoniſſa Conſtantiam, auſpiciis Clotarii II. 570. translatum fuiſſe, communiter quidem tradunt, vid. STVMPFIVS *lib. V. cap.* 11. *Chron. Heluet.* BVCELINVS *P. I. Germ. ſacr.* COCCIVS *c.* 22. *p.* 198. *c. l.* aſt contra omnem fidem hiſtoricam; tum temporis enim in Auſtraſia, cuius Alemannia pars erat, ſumma rerum adhuc potiebatur Sigebertus, cui 575. ſucceſſit filius Childebertus II. quo, eiusque quoque filiis Theodorico & Theoberto An. 613. mortuis, Auſtraſiam demum Clotarius II. vna cum vniuerſa Monarchia Francica obtinuit. Vt taceam, Clotarium ne tum quidem ad clauum regni Sueſſionum ſediſſe, patre Chilperico adhuc viuente. Maiori potius probabilitate ad An. 597. hanc translationem refert, eamque Childeberti II. Auſtraſiæ regis iuſſu factam fuiſſe tradit GVILLIMANNVS *in Habsp. lib. II. pag.* 42. & de rebus *Heluet. l. I. c.* 3. *n.* 18. cui adſtipulatur ZEILER in *Chron. Sueu. pag.* 1. & 2. primum Conſtantiæ Epiſcopum Maximum ſeu Maximinum vocans.

43) VVALAFRIDVS STRABO c. IV. c. I. *Sancti igitur homines cum cæpiſſent inter illos habitare, docebant eos adorare patrem, filium & Spiritum Sanctum & cuſtodire fidei veritatem. B. quoque Gallus, Sancti viri diſcipulus, zelo pietatis armatus, fana, in quibus dæmoniis ſacrificabant, igni ſuccendit, & quæcunque inuenit oblata demerſit in Lacum.* Conf. etiam STVMPFIVS *lib. IV. c. I.* CRVSIVS *Tom. I. pag.* 245. *c. l.* & GVILLIMANNVS *lib. IV. c.* 1. *c. l.*

violatores inſectarentur, conſilioque communi occidere geſtirent; 44) omnes tamen has difficultates, Deo adiuuante, feliciter ſuperarunt, & quæ fauſto omine cœperant, per ſucceſſores, vita ac factis claros, omni modo ad optatum finem perducere allaborarunt. Negari quidem nequit, etiam poſt hæc tempora non exiguas ſuperſtitionum gentilium reliquias in plurimis Alemanniæ partibus remanſiſſe, quæ non minima Wunefrido Anglo, Bonifacio alias dicto, poſtea Archiepiſcopo Moguntino, negotia faceſſere; 45) aſt & hæ in ſynodo Liptinenſi 46) A. C. DCCXLIII. ſub Carolomanno habita & aliorum Franciæ regum capitularibus 47) penitus abrogatæ & grauiſſimis ſub pœnia prohibitæ fuerunt, tantaque Sueuorum, poſteriori tempore, verſus religionem Chriſtianam Zelus inualuit, vt non ſolum deſtructa antea loca ſacra rurſus exſtruerent, ſed nouas plane ex fundamentis erigerent ædes ſacras, cœnobia & collegia, eaque pro more illorum Seculorum, prædiis, agris, fundis & decimis, pro remedio & redemtione animarum ſuarum, quam munificentiſſime donarent, vt vel hodie innumeræ, quæ adhuc extant donationum & fundationum chartæ & monumenta publica, ipſaque monaſteria & loca ſacra, vbiuis obuia, quam manifeſtiſſime teſtantur. 48)

§. LI. Sed a ſacris iam recedimus, publicum nunc conſiderantes ſtatum. Vt vt autem iam ſupra oſtendimus, Sueuicam gentem in plurimos populos fuiſſe diſterminatam, ita iam vlterius tenendum, omnes hos populos non integrum aliquod, aut commune Reip. ſyſtema, ſed quotquot populos, tot ſeparatas & a ſe inuicem independentes Reſp. aut regna conſtituiſſe, quæ commune nihil, in quantum niſi ſpeciali aliquo pacto vel fœdere iunctæ. Cauſſam vniuerſalis huius ſeparationis ſi quæras, forte non alia inueniri poterit, quam nimium libertatis 49) ſtudium, cui plerique Sueuorum adeo erant dediti, vt pro aſſerenda ea nihil non auderent; hanc enim lædi & amitti poſſe, ſi ſeparatæ cuiusque gentis rationes vnirentur, falſo erant perſuaſi; & eodem ex capite dubio procul etiam erat, quod in plerisque ciuitatibus democratica 50) præualeret forma; hanc enim libertatem affectantibus gratiſſimam eſſe, & quouis modo amplecti, nemo non nouit. Quemadmodum autem, vbi gens rudis, auida tamen bellorum, plerumque fieri ſolet, vt pedetentim a pura Politiæ forma recedatur, & non minima poteſtatis pars ad nobiliores & potentiores transferatur; ita etiam plerisque gentis noſtræ democratiis accidit; ſemper enim vel Ariſtocratice & regie erant temperatæ, aut in abſolutam plane degenerarunt Monarchiam. Et vbi quidem popularis forma ariſtocraticæ erat mixta, regimen penes principes 51) erat, ita tamen, vt poteſtas eorum haud abſoluta, ſed reſtricta admodum & adeo limitata, vt non plus iuris in populum, quam hic in illos, haberent. 52) Neque enim hi principes ſub hæreditario aliquo iure in pagos ſuccedebant, neque ex factione aliqua plebis, aut ſtudio priuato, coeco impetu, ſed publica totius Reip. authoritate ex omni nobilitate in comitiis eligebantur, 53) ita tamen, vt dignitas parentum ad liberos 54) eorum haud raro quoque redierit. Horum iam erat iura per

pagos

44) VVALAFRIDVS *c. l.*

45) Vid. OTHLO *in hiſt.* vitæ Bonifacii *l. I. c.* 28. & epiſtola Gregorii P. R. ad Bonifacium, quam inſeruit antiquitatibus gentiliſmi Thuring. SAGITTARIVS *c. III. n.* 4. Inde etiam NOTKERVS Monachus apud STVMPFIVM *lib. IV. c. 4. c. l.* Caroli M. adhuc & Ludouici Pii ætate de pertinacia gentis conqueritur, dum canit:

Dura viris, & dura ſide duriſſima gleba.

46) Canones huius Synodi exhibet BALVZIVS in capitular. pag. 150. & COINTIVS ad An. 744. *n.* 40. *Annal. Franc. Eccl.*

47) Sic in capitulari Caroli M. primo ad An. 769. c. 6. legitur: *decreuimus, vt ſecundum canones vnusquisque Epiſcopus in ſua parrochia ſollicitudinem adhibeat, adiuuante Graphione, qui defenſor Eccleſiæ eſt, vt populus Dei paganias non faciat, ſed vt omnes ſpurcitias gentilitatis abiiciat, & reſpuat, ſiue profana ſacrificia mortuorum, ſiue ſortilegos, vel diuinos, ſiue Phylacteria & auguria, ſiue incantationes, ſiue boſtias immolatitias, quas ſtulti homines iuxta Eccleſias ritu pagano faciunt, ſub nomine ſanctorum martyrum vel confeſſorum Domini, qui potius quam ad miſericordiam ſanctos ſuos ad iracundiam prouocant.*

48) Conf. hic omnino VADIANVS in præfatione ad Farragin. antiqu. apud Goldaſtum *Tom. III. c. l.* & FR. PETRI Sueuia Eccleſiaſtica, vbi numerum monaſteriorum & collegiorum ſacrorum, quæ tantum in hodierno Sueuico circulo conſpiciuntur, ad 628. extendit. Vid. etiam quoad ſtatum Chriſtianiſmi in Sueuia antiquum ſæpe laudatum S. R. MELLINVM in peculiari Diſſ. Ienæ 1695. ſub tit. Sueuia Chriſtiana, habita.

49) De hoc libertatis ſtudio teſtantur tot bella, quæ pro conſeruanda ea cum Rom. geſſerint. Inde IOSEPHO *lib. II. c.* 16. belli Iud. omnes Germani *pro libertate pugnaces* dicuntur, & SENECA lib. II. de ira Germanos *liberas gentes* pronunciat omnes. Sic & AMMIANVS lib. XIX. *libertatis & iugi impatientes* vocat Alemannos, & PROCOPIVS lib. I. *Alemanni*, inquit, *gens valida, habitant liberi omnes.* Huic etiam ſtudio tribuendum, quod Langobardi apud P. DIACONVM lib. I. 10 ſ. Legatis Vandalorum tributum aut bellum poſcentibus reſponderent: *ob libertatem tuendam potius ſe armis res commiſſuros eſſe:* & metu eius amittendæ iam ſæpius inclinantes & laborantes acies reſtitutas fuiſſe, teſtatur TACITVS *cap. VIII.* §. 1. de M. G.

50) TACITVS *c. XI.* de M. G.

51) Idem c. XI. §. 1. *de minoribus rebus principes conſultant, de maioribus omnes.* Hos principes Suenis Grauen h. e. Senes, ſiue ſeniores, a Canitie, quod plerumque homines periti & grandæui huic muneri adhiberentur, dictos fuiſſe, & exinde Grauionum nomen, apud Francos adeo celebre, originem traxiſſe, nullus dubito; vid. omnino B. HERTIVS in *not. veter. Germ. populor. P. I. c. IV.* §. 7.

52) TACITVS *c. XI.* §. 6. de M. G.

53) Idem c. XII. §. 5. *eliguntur in iisdem Comitiis & principes.*

54) Idem c. XIII. §. 4. c. l. *inſignis nobilitas,* aut

Digitized by Google

pagos vicosque reddere, 55) in cauſis ſcilicet minoribus & priuatorum, publica enim & quæ maioria momenri, ad comitia ablegabantur. 56) Certi ſingulis ex plebe aderant Comites, 57) quo in negotiis cuiuslibet pagi & conſilium ipſis & auctoritas eſſet. Hi enim non ſeruilis erant, nec libertini ſanguinis, cum ſerui & liberti nunquam aliquod momentum in Rebusp. liberis facerent, 58) ſed ex numero ingenuorum deſumebantur. Bellum 59) ſi gerendum ciuitatibus iſtis, qui reges non habebant, Duces ex virtute eligebantur, 60) qui non raro quoque & reges dicuntur; 61) Hi exemplo potius, quam imperio, ſi promti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agebant, admiratione præerant. Ceterum neque animaduertere, neque verberare, niſi ſacerdotibus permiſſum, non quaſi in pœnam, nec Ducis iuſſu, ſed velut Deo imperante, quem adeſſe bellantibus credebant. 62)

§. LII. Haud paucioribus porro ciuitatibus, quo illuſtrior ſplendor, & reges fuere. Nobile enim antiquitus apud Marcomannos & Quados Marabodui & Tudri regum genus; clara apud Hermunduros & eosdem Quados Marcomannosque Ariouiſti, Iubilii, Catualdæ, Vannii, Sidonis & Vangionis, regum nomina; nec ignoti porro Gothonum, Rugiorum, Lemouiorum, Suionum & Sitonum aliorumque populorum reges, ſed non omnium erat eadem authoritas & poteſtas. Apud Suiones quidem vnus tantum imperitabat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi; 63) & Sitones 64) in tantum non a libertate, ſed etiam a ſeruitute degenerabant, vt fœminam plane dominari patiebantur; ſed Rugiis & Lemouiis 65) erga Reges ſuos modo obſequium erat; & Gothones 66) licet adductius paulo cœteris Sueuiæ populis regnarentur, nondum tamen & ſupra libertatem regum in eos imperium. Idem quoque de Marcomannorum & Quadorum 67) regibus dicendum: licet enim dignitas eorum ab initio hæreditaria 68) & poſtea quoque extraneos patiebantur reges, quibus vis & potentia ex auctoritate Romana, nunquam tamen perfectam & illimitatam poteſtatem conſequi poterant, quin potius tale quid audentes ab acerrima illa gentis libertate ſtatim oppreſſos, aut extinctos, vel ſaltem pulſos fuiſſe, notiſſima Marabodui, Catualdæ & Vannii regum exempla quam maniſeſtiſſime teſtantur. Neque etiam reliquis Sueuicæ gentis regibus plena erant maieſtatis iura, ſed coarctata admodum & cum plebe quoque communicata; 69) ſolis enim regibus haud licitum, in cauſſis publicis & maioribus decernere, aut certum quid ſtatuere, 70) ipſi non poterant in delinquentes animaduertere 71) & in conciliis quoque auctoritate ſuadendi magis, quam iubendi poteſtate ab omni multitudine audiebantur,

aut magna patrum merita principis dignationem etiam adoleſcentulis aſſignant.

55) TACITVS c. XII. §. 5. *principes, qui iura per pagos vicosque reddunt.* Adde CAESAREM *lib. VI. c.* 23. de B. G.

56) TACITVS *c. XI.* §. 1. *c. l.*

57) Idem c. XII. §. 5. *certi ſingulis ex plebe comites, conſilium ſimul & auctoritas adſunt.*

58) Idem *c. XXV.* §. 4. *c. l.*

59) Tempora enim pacis eiusmodi ciuitatibus Duces non fuiſſe, ex CAESARE lib. VI. c. 23. colligo, vbi ait: *cum bellum ciuitas aut illatum defendit, aut infert, magiſtratus, qui & bello præſint, vt vitæ necisque habeant poteſtatem, deliguntur. In pace nullus communis eſt magiſtratus, ſed principes regionum atque pagorum inter ſuos ius dicunt, controuerſiasque minuunt.*

60) TACITVS c. VII. §. 1. *Duces ex virtute ſumunt.*

61) Teſtatur hoc PROCOPIVS de Bello Goth. lib. I.

62) Verba ſunt TACITI *c. VII.* §. 1. & 2. de M. G. & licet CAESAR *c. l.* ipſis Ducibus hanc animaduertendi poteſtatem tribuat, facile tamen credendum, eos declinandæ inuidiæ cauſſa ope ſacerdotum in puniendis delinquentibus fuiſſe vſos.

63) Ita TACITVS c. XLIV. §. 3. de M. G. qui vlterius addit: *nec arma, vt apud cæteros Germanos, in promiſcuo, ſed clauſa ſub cuſtode, & quidem ſeruo: quia ſubitos hoſtium incurſus prohibet oceanus, otioſa porro armatorum manus facile laſciuiunt. Enimuero neque nobilem, neque ingenuum, ne libertum quidem armis præponere regia vtilitas eſt.* Inde ex hactenus dictis & ſequentibus non incongrue concludit SCHATENIVS *in Hiſt. Weſtph. pag.* 8. accolas maris Balthici & Septentrioni propiores Germaniæ populos magis ad monarchicam publicæ rei formam propendiſſe; quanquam poſtea, huius ſeruitutis pertæſi Suiones ſeſe in priſtinam libertatem vindicarunt, ita vt popularis forma præualuerit regiæ, ceu ex AD. BREMENSI, ſcriptore huius rei ſolertiſſimo, quam luculentiſſime conſtat, vid. ipſius hiſt. Eccleſ. c. 230. & quæ de ſitu Daniæ ſcripſit apud Grot. inter Script. Hiſt. Goth. pag. 102. &c.

64) TACITVS *c. XLV.* §. 11. *c. l.*

65) Idem *c. XLIII.* §. 8. *c. l.*

66) Idem *c. XLIII.* §. 7. *c. l.* Ab hoc obſequio Gothi poſtea receſſiſſe videntur: de iis enim teſtatur AIMOINVS lib. II. Hiſt. Franc. c. 20. *Gothi tam olim vitium hoc in conſuetudinem vertere, vt, dum eis rex proprius diſplicuerit, a ſuis interimatur.* conf. etiam GREGOR. TVRONENSIS *lib. III. c.* 30. *Hiſt. Franc.* Non ſanctior quoque apud Burgundiones, eorum olim vicinos, perſona erat regis, de ea enim ita AMMIANVS Lib. XXVIII. c. 5. *Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos, & ritu veteri poteſtate depoſita remouetur, ſi ſub eo fortuna titubauerit belli, vel ſegetum copiam negauerit terra.*

67) Plures poſteriori tempore Quadis fuiſſe reges, conſtat ex AMMIANI *lib. XVII. c.* 12. vbi de expeditione Conſtantii Imp. contra eos ſuſcepta ſic loquitur: *perrexit in regna Quadorum.*

68) TACIT. c. XLII. §. 3. c. l. *Marcomannis Quadisque vsque ad noſtram memoriam reges manſerunt ex gente ipſorum, nobile Marabodui & Tudri genus: iam & externos patiuntur, ſed vis & potentia regibus ex auctoritate Romana. Raro armis noſtris, ſæpius pecunia iuuantur.* adde VELLEIVM *lib. II. c.* 108. §. 3.

69) TACIT. c. VII. §. 1. *nec regibus infinita aut libera poteſtas.* Quibus iungi poſſunt, quæ habet idem *c. IX. c. l.*

70) Idem *c. XI.* §. 1. *c. l.*

71) Idem *c. VII.* §. 2. *c. l.*

tur, 72) quid quod nec dignitas eorum hæreditaria, 73) ſed facili negotio in alium ex nobilitate transferri poterat, quem ſcilicet plebs ad eam ſuſtinendam iudicabat dignum. Omnis potius eorum poteſtas in eo conſtabat, quod conſultarent de cauſis minoribus. 74) Negotia in comitiis dirigerent 75) & ea quoque, quorum penes plebem arbitrium erat, apud eos prætractarentur. 76) Imprimis vero magna eorum auctoritas 77) in bello, tunc enim multitudinem in finitimorum agros educebant, aut hoſtem quoque a ciuitatis ſuæ limitibus arcebant, & quo eo melius hoc exequi valerent, ſtipati ſemper erant numeroſa Comitum turba, quorum magna æmulatio, quibus primus apud regem ſuum locus, & regum quoque, cui plurimi & acerrimi Comites. Hæc enim dignitas, hæ vires, magno ſemper iuuenum globo circumdari, in pace decus, in bello præſidium. Neque ſolum in ſua gente cuique, ſed apud finitimas quoque ciuitates id nomen, ea gloria erat, ſi numero ac virrute comitatus eminebat, expetebantur enim legationibus, & muneribus, & ipſa plerumque fama bella profligebant. 78) His ex donis & muneribus Comitibus poſtea epulæ, & quamquam incomti, largi tamen apparatus, pro ſtipendio cedebant. 79) Neque etism ipſis regibus certi annui reditus, ſed ciuitatibus mos erat, vltro ac viritim conſerre principibus vel armentorum & frugum aliquid, quod pro honore acceptum, etiam neceſſitatibus ſubueniebat. 80)

§. LIII. Quæ poſtea Sueuorum circa Rhenum habitantium, ſeu vti plerumque dicuntur, Alemannorum Reip. fuerit forma, in tanta ſcriptorum ſterilitate definiri vix poteſt. Reges eos habuiſſe, & quidem vno tempore plures, diuerſis pagis præpoſitos, ex Ammiano 81) conſtat, qui vel ſolius Iuliani Apoſtatæ ætate, plus decem eorum meminit. Horum etiam dignitatem non per electionem, ſed hæreditario iure ad ſucceſſores translatam fuiſſe, exinde colligitur, quod Vithicabius Rex Vadomarii Regis 82) filius diſerte dicitur, nec raro duo fratres 83) reges occurrunt, principes inſuper iuuentutis regales 84) ſemper audiunt, & vel omnibus optimatibus præferuntur. 85) An vero omnium Regum eadem ſemper auctoritas, vel omnium Alemannorum vna tantum Ciuitas, vel ideo dubitare licet, quod Chnodomarius & Serapio reges poteſtate ante alios excelſiores 86) fuiſſe dicuntur, & frequenter admodum regulorum 87) quoque & plurium 88) regnorum fit mentio. Neque aſſerere audeo, regibus hiſce in populos ſuos abſolutum & illimitatum fuiſſe imperium; qui enim pro vindicanda Germaniæ libertate in vnum nomen & fœdus coiuere, cruentiſſima cum Romanis bella geſſere, tot clades accepere aut intulere, & pro conſeruanda ea contra exteros nihil non fuere auſi, hi profecto domeſticæ 89) ſeruituti colla ſua haud ſubdidere; quin potius regiminis partem veteri more plebem ſibi vindicaſſe, & regum quoque poteſtatem valde fuiſſe reſtrictam, omnino

72) Idem *c. XI. §. 6. c. l.* inde etiam AD. BREMENSIS de ſitu Daniæ c. l. de liberis iam Sueonibus ait: *reges habent ex genere antiquos, quorum tamen vis pendet in populi ſententia, quod in commune laudauerint omnes, illum confirmare oportet, niſi eius decretum potius videatur, quod aliquando ſequuntur inuiti.*

73) Ait enim ſæpe laudatus TACITVS c. VII. §. 1. *Reges ex nobilitate ſumunt.*

74) Idem *c. XI. §. 1. c. l.*

75) Idem *c. XI. §. 6. c. l.*

76) Idem *c. XI. §. 1. c. l.*

77) Ait enim AD. BREMENSIS c. l. de Suionibus: *in prælium euntes omnem præbent obedientiam Regi, vel ei, qui doctior ceteris a Rege præfertur.*

78) Verba ſunt TACITI *c. XIII. §. 5. - - 7.* qoibus conferri merentur quæ ſequuntur *c. XV. §. 4.* apud eund.

79) Idem *c. XIV. §. 6. c. l.*

80) Idem *c. XV. §. 3. c. l.*

81) Sic *lib. XVI. c.* 12. Prælium ad Argentoratum inter Iulianum & Alemannos commiſſum deſcribens, *hos* Chnodomarium & Serapionem Reges, inquit, *ſequebantur poteſtate proximi reges numero quinque.* Et lib. XVII. c. 1. ad Iulianum, ait, *tres immaniſſimi venerunt reges.* lib. XIV. c. 16. Conſtantius Imp. ſic alloquitur milites ſuos: *Alemannorum reges & populi formidantes per oratores, quos videtis, ſummiſſis ceruicibus conceſſionem præteritorum poſcunt & pacem.* Et *lib. XVIII. c.* 2. Hortarius, Suomarius, Macrianus, Hariobaudus, Vadomarius, Vrius, Vrſicinus & Veſtralpus reges memorantur. vid. etiam *lib. XVII. c.* 10. & *lib. XX. c.* 10. vbi plura exempla plurium Regum Alemannorum.

82) AMMIANVS lib. XVII. c. 10. *Vithicabius Rex Vadomarii filius - - fraude citerioris vita miniſtri, ſtudio ſollicitante noſtrorum, occubuit.*

83) AMMIANVS lib. XVIII. c. 2. *Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges.* Idem lib. XXI. c. 3. *cum hoc Vadomario & Gundomado eius fratre, itidem rege, Conſtantius firmauerat pacem.* vid. etiam *lib. XIV. c.* 10. & *lib. XVI. c.* 13. vbi Serapio Rex dicitur Mederichi, fratris Chnodomarii regis, filius.

84) AMMIANVS lib. XVI. c. 12. *Regales decem.* & lib. XVIII. c. 2. *omnes reges & regales, & regulos ad conuinium corrogatos retinuit* Hortarius Rex. vid. etiam *lib. XXV. c.* 10. vbi: Randonem quoque Alemannum, qui Moguntiam furto occupauerat atque diripuerat, Regalem appellat. Regales autem olim dictos fuiſſe principes iuuentutis ex veteri *Grammatico* de differentiis vocum conſtat, qui, *inter regem*, inquit, *& regalem hoc intereſt, quod regis puer regalis eſt, Rex qui regnum regit.* conf. annot. VALESII ad d. pr. l. Ammiani & RHENANVM *lib. III. p.* 123. *Rer. Germ.*

85) AMMIANVS lib. XVI. c. 12. *hos ſequebantur poteſtate proximi reges, numero quinque, regales decem, & optimatum ſeries magna.*

86) Idem lib. XVI. c. 12. *Chnodomarius & Serapio poteſtate excelſiores ante alios reges.*

87) AMMIANVS *lib. XVIII. c.* 2.

88) Idem lib. XX. c. 4. *poſt Alemanniæ quædam regna proſtrata.*

89) Confirmant dicta, quæ habet ſæpe laudatus AMMIANVS lib. XIX. dum *libertatis cupidos & iugi impatientes* eos vocat, & PROCOPIVS lib. I. qui *Alemanni*, inquit, *gens valida liberi habitant omnes.*

90) Ita

omnino ſit eredibile. Hoc interim certum, Regibus Alemannorum ſicut & veterum Sueuorum plures fuiſſe comites, 90) qui pro gloria & ſalute ſui principis nihil non tentâre & in bello & pace perpetuo eos comitati ſuere.

§. LIV. Quemadmodum autem in Rep. viuentium ſemper diuerſæ ſunt claſſes, ita etiam qūatuor 91) in Ciuitatibus Sueuorum ſuere ordines, Nobilium ſcilicet, ingenuorum & libertorum. Nobiles erant, quorum maiores principis, Ducis vel regis quoque in Rep. geſſerant dignitatem, & ex his rurſus magiſtratus ſuos deſumere ſolebant. 92) Ingenuis accenſebantur omnes, qui ex parentibus liberis nati. Serui autem duplicis erant conditionis, 93) alii natiuitate tales, alii, qui libertatem alea amiſerant, hos per commercia tradebant, illi vero annuum cenſum Domino ſoluebant. Liberti denique non multum ſupra ſeruos erant, raro aliquid momentum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnabantur; ibi enim & ſupra nobiles & ſupra ingenuos adſcendere ſolebant. 94)

§. LV. Has inter perſonas ſi quid controuerſiæ ortum, tota cauſs pro diuerſitate rerum vel coram iudice priuato, vel in comitiis publicis agebatur. Et ad principes quidem & iudices cuiuslibet pagi res pertinebant minoris momenti, 95) ſeu exigui ſaltim præiudicii. Has diiudicabant ex æquo & bono, pro ratione circumſtantiarum. Nullæ enim veteribus Sueuis, ſicut & reliquis Germanis, leges erant ſcriptæ, ſed plus apud eos valebant boni mores, quam alibi bonæ leges. 96) Ratio proceſſus erat ſimplex, cum nec legum multitudo, nec malitia aduocatorum, neque lucri cupido, eum protelaret; & ipſæ quoque grauiſſimæ lites & inimicitiæ cito tum componebantur. 97) Res publicæ autem & maioris momenti comitiis erant reſeruatæ, quæ duplicia fuiſſe videntur. Maiora ſcilicet & minora. In minoribus principes tantum conſultabant; in maioribus omnes: ita tamen, vt ea quoque, quorum penes plebem arbitrium erat, apud principes prætractarentur. Coibant, niſi quid fortuitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoaretur luna, aut impleretur. Nam agendis rebus hoc auſpicatiſſimum initium credebant. Illud ex libertate vitium, quod non ſimul, nec iuſſi, conuenirent, ſed & alter, & tertius dies cunctatione coëuntium abſumeretur. Vt turbæ placuit conſidebant armati. Silentium per ſacerdotes, quibus tum coercendi ius erat, imperabatur. Mox rex, vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia erat, audiebantur, auctoritate ſuadendi magis, quam iubendi poteſtate. Si diſplicebat ſententia, fremitu aſpernabantur, ſin placebat, frameas concutiebant. Honoratiſſimum enim aſſenſus genus, armis laudare. 98) His in comitiis principes eligebantur, 99) & apud ea quoque licebat accuſare & capitis crimen intendere. 100)

§. LVI. Diſtinctio autem pœnarum ex delicto erat. Proditores & transfugas arboribus ſuſpendebant. Ignauos, imbelles & corpore infames cœno ac palude, iniecta inſuper crate, mergebant. Quæ diuerſitas ſupplicii illuc reſpiciebat, tanquam ſcelera oſtendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abſcondi. 1) Qui in concilio profeſſus, ſe Ducem in bello ſecuturum, nec promiſſis ſteterat, in deſertorum quidem & proditorum numero ducebatur, ſed non eadem ipſi irrogabatur pœna, cum tantum omnium rerum fides ipſi poſtea abrogaretur. 2) Scutum reliquiſſe in prœlio, præcipuum flagitium, nec aut ſacris adeſſe, aut concilium inire ignominioſo fas erat: Multique ſuperſtites bellorum infamiam laqueo finiebant. 3) Adulterii pœna erat præſens, & maritis permiſſa; acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellebat domo maritus, ac per omnem vicum verbere agebat. Publicatæ enim pudicitiæ nulla venia: non forma, non ætate, non opibus maritum inueniebat; nemo enim illic vitia ridebat, nec corrumpere & corrumpi ſeculum vocabatur. 4) Homicidium certo armentorum & pecorum numero luebatur, recipiebatque

90) Ita enim AMMIANVS lib. XVI. c. 12. *quibus viſis compulſus* Chnodomarius *ad vltimos metus, vltro ſe dedit, ſolus egreſſus; comites eius ducenti numero & tres amici iunctiſſimi flagitium arbitrati poſt regem viuere, vel pro rege non mori, ſi ita tulerit caſus, tradidere ſe vinciendos.* Et lib. XVII. c. 2. *quatuor comites eius* (Hortarii) *quorum ope & fide maxime vtebatur, non ante abſoluit* Iulianus, *dum omnes rediere captiui.* vid. etiam lib. XXI. c. 4. vbi: *Vadomarius Rex capitur comitibus eius ad ſua redire compulſis.*

91) Hoc diſcrimen facit TACITVS *c. XXV.* §. 4. & *c. XLIV.* §. 5. de M. G.

92) Idem *c. XIII.* §. 4. iuncto *c. VII.* §. 1. de M. G.

93) vid. ſupra. §. 36. & 37.

94) TACITVS *c. XXV.* §. 4.

95) TACITVS *c. XII.* §. 5. & *c. XI.* §. 1. de M. G.

96) Idem *c. XIX.* §. 6. *c. l.*

97) Idem *c. XXI.* §. 1. & 2. *c. l.*

98) Verba ſunt eiusdem *c. XI. per tot. de M. G.* conf. CLAVDIANVS *de Bello Getico* & SIDONIVS APOLLINARIS *in panegyrico ſocero Auito Auguſto dicto*, qui eadem fere de comitiis Gothorum publicis referunt. adde PROCOPIVM *Lib. II. & III. Hiſt. Gothic.*

99) TACITVS *c. XII.* §. 5. *c. l.*

100) Idem *c. XI.* §. 1. *c. l.*

1) TACITVS *c. XII.* §. 2. & 3. *de M. G.*

2) CAESAR *Lib. VI. c. 23. de B. G.*

3) TACITVS *c. VI.* §. 9. *c. l.*

4) Idem *c. XIX.* §. 2. 3. *c. l.* inde etiam de Suionibus AD. BREMENSIS de ſitu Daniæ apud Grot. inter Script. Hiſt. Goth. p. 101. *capitali vero*, inquit, *mulctatur pœna, ſi quis alterius vxorem cognouerit, aut vi ſuppreſſerit virginem.* Et de Vandalis hæc refert SALVIANVS Lib. VII. de gubernat. Dei: *addiderunt quoque hoc ad libidinem comprimendam, ſeueras pudicitiæ ſanctiones decretorum, gladio impudicitiam coërcentes, vt pudicitiam vtriusque ſexus & do-*

batque ſatisfactionem vniuerſa domus. 5) Qui vero alterum bonis ſuis ſpoliauerat, aut iniuriam fecerat, capitali afficiebatur pœna. 6) Leuioribus denique in delictis pro modo pœnarum equorum pecorumque numero conuicti mulctabantur. Pars vero mulctæ regi, vel ciuitati, pars ipſi, qui vindicabatur, vel propinquis eius, exſoluebatur. 7)

§. LVII. Sicut autem veteres Germani omnem Reip. ſalutem in armis conſiſtere communiter credebant: ita etiam primarius ciuitatum Sueuicarum ſcopus erat bellum. 8) Huic procul dubio anſam dedit commune ſacerdotum eorum dogma, quo animas hominum eſſe immortales 9) & ſtatim poſt corporis mortem in aliud tranſire, nullo non tempore ſimplici plebi perſuadere ſatagebant. Hiſce enim principiis imbuti, quouis modo contemnebant mortem, & in acie quoque verſantes, tanquam glorioſe ac fortiter vita exceſſuri, exultabant, cum qui morte occumbebant, quaſi turpiter & miſere morituri, lamentarentur; imo non tam facile perſuaderi poterant, terram arare & annum exſpectare, quam hoſtes vocare & vulnera mereri, pigrum quin imo & iners videbatur, ſudore acquirere, quod ſanguine poſſis parare. 10) Hinc nec latrocinia vllam habebant infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis fiebant, cum ea iuuentutis exercendæ & deſidiæ minuendæ cauſa fieri prædicarent; 11) & ipſæ quoque bellorum cauſæ ex libidine accerſebantur: 12) vbi enim aliquis ex principibus in comitiis ſe dicebat ducem fore, & vt qui ſequi vellent profiterentur, ſtatim conſurgebant, qui cauſam & hominem probabant, ſuumque auxilium pollicebantur, 13) ita, vt quotannis ſingula millia armatorum ex finibus ſuis 14) educerent, eorumque ope & vicos & agros finitimorum vaſtarent; publice enim maximam putabant eſſe laudem, quam latiſſime a finibus ſuis vacare agros, & hac re ſignificari, magnum numerum ciuitatum vim ſuam ſuſtinere non potuiſſe: 15) imo tantus gentis belli furor, vt ſi ciuitas, in qua orti, longa pace & otio torpebat, plerique nobilium adoleſcentum, vltro eas peterent nationes, quæ tunc bellum aliquod gerebant, quia & ingrata genti quies, & inter ancipitia facilius clareſcebant. 16)

§. LVIII.

& domi connubii ſeruaret affectus, & in publico metus legum: ac ſi dupplici præſidio caſtimonia tueretur, cum & intus eſſet, quod amaretur, & foris, quod timeretur.

5) TACITVS *c. XXI. §. 2. c. l.*

6) Ita de Suionibus AD. BREMENSIS *c. l.*

7) TACITVS *c. XII. §. 4. c. l.*

8) Inde ait CAESAR *Lib. VI. c. 21.* de omnibus Germanis: *vita omnis in ſtudiis rei militaris conſiſtit.* & SENECA Lib. I. c. 10. de ira iudicat: *Germanis quid animoſius, quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur, innutriuntur, quorum vnicum illis cura eſt, in alia negligentibus.* CAESAR porro Lib. IV. c. 1. c. l. inquit: *Sueuorum gens eſt longe maxima & bellicoſiſſima omnium Germanorum* & Lib. I. c. 36. eidem dicuntur *inuicti Germani, exercitatiſſimi in armis, qui intra annos XIV. tectum non ſubiſſent.* Imo incomparabilis hic belli ardor & virtus militaris Sueuicæ genti non tantum priſcis temporibus quaſi innata fuit, ſed ſeros ad vsque poſteros plane propagata. Inde glorioſiſſimus Imperator Rudolphus Habspurgicus, teſte FVGGERO *im Spiegel der Ehren des Hauſes Oeſterreich* Lib. I. c. 16. p. 138. non raro in ore habuit: *Wenn er vier tauſend Helme und vierzig tauſend Fußgaͤnger aus Schwaben bey ſich haͤtte, getraute er ihm in der gantzen Welt mit Sieg zu beſtehen.* Et huic inſuper inuictæ fortitudini tribuendum, quod ipſis in omni expeditione regis Teutonici aciem præcedere & primis quoque prœlium committere, per modum priuilegii, conceſſum; quod ad tempora Caroli M. quidem, & quod ab eo Geroldus, Sueuorum Dux, eo fuerit donatus, refert SPECVLVM SVEVICVM *c. 272.* eiusque authoritate freti vlterius affirmant STVMPFIVS *Lib. VI. c. 19. Chron. Heluet.* HERTZOG *Lib. V. pag. 109. Chron. Alſat.* & CRVSIVS *Tom. II. pag. 14. Annal. Sueu.* alii vero in dubium vocant. Hoc interim certum, antiquiſſimum hoc eſſe priuilegium, ita enim iam illud vocat LAMBERTVS SCHAFFNABVRGENSIS *ad An. 1075. de reb. Germ.* vid. etiam CRVSIVS *Tom. II. p. 233. & 234. c. l.* & poſt Eum canit GOTHOFREDVS VITERBIENSIS:

Iudicio cœli dominantur in orbe Sueui
nunc vbicunque; Geri reſpublica prœlia quærit,
ordine primus erit, gladio vult primus haberi,
moreque ſigniferi primus in hoſte ferit.

adde KOENIGSHOVEN *in Chron. Alſat. c. II. pag. 147. c. V. p. 327.* & *ſupplem. ad eum pag. 434.* LAZIVM *Lib. VIII. p. 360.* GVILLIMANNVM *Lib. V. c. 1. p. 216.* in Habspurg. CRVSIVM *Tom. III. p. 252. c. l.* & LEHMANNVM *in Chron. Spir. Lib. V. c. 29.* vbi plura exempla, quod Sueui noſtri hoc priuilegio in congreſſibus prœliorum vſi fuerint, occurrunt.

9) Sic APPIANVS in Celticis pugnam Cæſaris cum Arioviſto habitam deſcribens, Marcomannos fuiſſe inquit: τοῦ θανάτου καταφρονητὰς δι᾽ ἐλπίδα ἀναβιώσεως, i. e. *mortis contemtores, ſpe reuiuiſcentia.* Et LVCANVS *in Pharſalicis Lib. I. v. 457.* de populis Germaniæ Septentrionalibus, qui maximam partem Sueui, ita canit:

- - Certe populi, quos deſpicit Arctos,
felices errore ſuo; quos ille timorum
maximus haud vrget lethi metus. Inde ruendi
in ferrum mens prona viris, animaque capaces
mortis: & ignauum, reditura parcere vitæ.

10) TACITVS *c. XIV. §. 7. de M. G.* & AMMIANVS *Lib. XVI. c. 2.* cui Alemanni prodigere vitam pro victoria contendentes audiunt.

11) CAESAR *Lib. VI. c. 23. c. l.*

12) MELA *Lib. III. c. 3. c. l.*

13) CAESAR *Lib. VI. c. 23. c. l.*

14) Idem *Lib. IV. c. 1. c. l.*

15) Idem *Lib. IV. c. 2. c. l.*

16) TACITVS *c. XIV. §. 4.* hoc ſtudium, pacis tempore etiam extraneis nationibus, quæ bella gerebant, ſubſidia ferendi, adeo inualerat veterum Sueuorum animos, vt & ſub Romanis, eiuratis plane hoſtibus, ſtipendia merere haud detractarent. Inde Sido & Italicus Sueuorum Reges, cum delectis popularium primori in acie Veſpaſiani, cum Vitellio de imperio contendentis, verſabantur, TACITVS *lib. III. Hiſt. c. 21. §. 4.* & iam antea Iul. Cæſar Germanorum opem & fortitudinem in prœlio Pharſalico contra Pompeium erat expertus, cum præcipue eorum auxilio Pompeianum equitatum ſuperaſſet. FLORVS *lib. IV. c. 2.* Sic Caracalla validiſſimum quemque & pulcherrimum ex Danubianis Sueuis inter corporis cuſtodes ſibi adſciuerat, vt iam ſupra ex

NERO-

§. LVIII. Arma non eadem erant omnibus. Communiter, ſed rari gladiis, aut maioribus lanceis vtebantur, & haſtas quoque, vel ipſorum vocabulo, frameas gerebant, anguſto & breui ferro, ſed ita acri, & ad vſum habili, vt eodem telo, prout ratio poſcebat, vel cominus, vel eminus pugnarent. 17) Porro & miſſilia habebant, quæ pedites, & plura quidem ſinguli, nudi ac ſagulo leues, ſpargebant, & in immenſum vibrabant. 18) Neque deerant ſcuta immenſa, 19) vel tenues & ſucatæ colore tabulæ, 20) non quidem ferro, neruoque firmatæ, ſed viminum textus. 21) Hæc inter ſe ita conſerere, & capita & pectora eorum ope munire callebant, vt integra acies ab hoſtium telis eſſet tuta, nec non niſi curſu inſultantium manibus pedibusque difficili negotio reuelli & proturbari poſſent. 22) Paucis præterea erant loricæ, ſed vix vni alteriue caſſis aut galea; 23) Secus ac Quadis, qui loricas ex cornibus raſis & leuigatis plumarum ſpecie linteis indumentis innexas habebant. 24) Rugiorum Lemouiorumque inſigne erant ſcuta rotunda, breuesque gladii, 25) & Arii ſuper vires truces, inſitæ feritati arte ac tempore lenocinabantur; nigra enim ſcuta, tincta corpora, atras ad prœlia noctes legebant, ipſaque formidine atque vmbra feralis exercitus terrorem inferebant, nullo hoſtium ſuſtinente nouum ac velut infernum aſpectum. 26) Hiſce quoque partim conueniebant, partim diuerſa erant arma & cultus militaris Alemannorum. Loricas enim & tibialia plane ignorabant, intecti caput plerique, pauci galeati, prœliabantur. Pectus & terga nudi lumbos vsque, inde feminalia induebantur ad tibias deſcendentia, e lino alii, nonnulli e corio. Enſis a femore, a ſiniſtro latere clypeus dependebat. Arcus, fundas & quæ alia eminus feriunt, non habebant, ſed ancipites ſecures & angones, maximorum operum inſtrumenta. Et parabilis erat hæc gentis armatura, nec multis opificibus indigens, ſed ab ipſis, quibus geſtabatur, facilis, ſi quid luxatum eſſet, reconcinnabatur. 27)

§. LIX. Hæc arma communia erant peditum. Eques vero ſcuto frameaque contentus 28) hoſtem quærebat. Equi ipſi, proprio ſolo nati, 29) non forma, non velocitate conſpicui, non variare gyrum in morem Romanum docebantur. In rectum, aut vno flexu

HERODIANI *lib. IV. c. 7.* monuimus, & Maximinus quoque auxiliares ex Germania equites ſibi elegit, quos præcipue opponeret hoſtibus: idem *Lib. IV. c. 7.* vt taceam, & Antoninum Philoſophum Marcomannos in ſuo exercitu ſuſtentaſſe, quorum ope Germanos deuicit. SPARTIANVS *in eius vita c. 22.* conf. etiam io genere hic HENR. BEBELIVM *de veter. Germ. encomiis c. 4. pag. 120.* apud SCHARDIVM *Tom. I. c. l.* Neque tamen tantum vt gregarii milites ſigna Romanorum ſecuti ſunt, ſed non raro quoque primarias vices in aulis & caſtris obtinuerunt: Clara enim nomine Latini, domeſticorum Comitis, Agilonis tribuni ſtabuli, & Scudilonis rectoris Scutariorum, qui omnes Alemanni, ſub Conſtantio Imperatore, veluti dextris ſuis Remp. geſtantes, colebantur. AMMIANVS *lib. XIV. c. 10.* ZOSIMVS *lib. II.* nec ignotus Riccimer ex eadem gente, magiſter militum, qui tanta polluit auctoritate, vt mortuo Valentiniano III. pro lubitu de imperio occidentali diſponeret. Vid. CASSIODORVS *in Chronic.* Sic Erocus Alemannorum Rex, captus a Conſtantio Chloro, præcipuus Conſtantino M. author fuit capeſſendi imperium, OROSIVS *Tom. I. pag. 129. c. l.* & Vadomarius quoque Alemannorum Rex, captus a Iuliano Imp. Ducis munere apud Romanos diu fuit functus, eisque vtiles contra Perſas præſtitit operas vid. AMMIANVS *lib. XXIX. c. l.*

17) Verba ſunt TACITI *c. VI. §. 23. de M. G.* eiusmodi prælongas Germanorum haſtas in prœlio Arioviſti cum Cæſare habito appellat DIO *lib. XXXVIII.* κοντοὺς & AMMIANVS *lib. XVII. c. 12.* de Quadis ait: *quibus ad latrocinia magis, quam aperto habilibus Marti, haſtæ ſunt longiores.*

18) TACITVS *c. VI. §. 3. c. l.*

19) Ita ea vocat TACITVS *lib. II. Annal. c. 14. §. 3.*

20) Idem *c. l.* & c. VI. §. 4. de M. G. *Scuta tantum lectiſſimis coloribus diſtinguunt.*

21) Idem *c. XIV. §. 4. lib. II. Annal.*

22) Ita enim CAESAR *lib. I. c. 52. de B. G.* de Arioviſti Marcomannorum regis acie: *Germani celeriter ex conſuetudine ſua, phalange facta, impetus gladiorum exceperunt. Reperti ſunt complures noſtri milites, qui in phalangas inſilirent & ſcuta manibus reuellerent, & deſuper vulnerarent.* Conf. OROSIVS *lib. VI. c. 6.* DIO *lib. XXXVIII.* & AGATHIAS *lib. I. in f.* & *Lib. II. Hiſt. Gothic.* qui de acie Alemannorum & Francorum ſub auſpiciis Butilini Ducis contra Narſetem inſtructa ſic ait: *auerſi enim inter ſe ſtabant, vti hoſtibus aduerſi eſſent, & ex tuto confligerent, ſcutis protecti.*

23) TACITVS *c. VI. §. 4. de M. G.* & *lib. II. Annal. c. 14. §. 4.*

24) AMMIANVS *lib. XVII. c. 12.*

25) TACITVS *c. XLIII. §. 8. de M. G.*

26) Idem *c. XLIII. §. 6. c. l.*

27) Verba ſunt AGATHIAE *lib. II. hiſt. Goth.* qui hoc modo armaturam exercitus Butilini, Ducis Alemannorum, deſcribit. *Sunt autem* eodem teſte *c. l. angones haſtæ, neque magnæ omnino, neque nimium exiguæ, tales, vt & iaci poſſint, & ſi conſerta manu pugnandum ſit, incurſu valida. Pars harum maxima ferro obducta eſt, vix vt haſtile appareat, & id, qua terræ infigitur. In ſummo ad cuſpidis latera ſpicula prominent, hamorum in modum ad inferna ſe inflectentia. Non temere inter pugnandum angonem emittit Francus. Si corpus intrauerit, penetrat cuſpis, nec facile ſe ea liberauerit, qui vulnus accepit. Prohibebant enim vnci inhærentes carni, tantosque excitant cruciatus, vt etiamſi cæterum ictus lethalis non ſuit, dolor ad interitum ſatis ſit. Quod ſi impactus ſit clypeo, dependat, & cum eo circumagitur, parte extima ſolum verrens. Neque potis, qui impetitus eſt, aut euellere haſtam, ſpiculis retinentibus, aut gladio abſcindere, quod ad lignum pertingere nequeat, ferro intercedente. Id ſimul conſpexit Francus, partem angonis infimam inſtans ac premens pede, prægrauatum deducit clypeum, ita vt ferentis cedat manus, caputque eius & pectus nudetur. Sic patentem nactus, nullo negotio interficit, aut ſecuri in frontem adacta, aut haſta alia gulam verberans.*

28) TACITVS *c. VI. §. 3. de M. G.* CLVVERVS *Lib. I. c. 45. p. 364.* gladios quoque eis tribuit, nec temere; ipſe enim TACITVS *c. XVIII. §. 4.* inter munera, quæ dotis loco maritus offerebat vxori, gladium numerat.

29) CAESAR *lib. IV. c. 2. de B. G.*

30) TA-

flexu dextros agebant, ita coniuncto orbe, vt nemo poſterior eſſet. 30) Quadis porro ex vſu plurimi equi erant caſtrati, ne a fœminarum viſu exagitati raptarentur, aut in ſubſidiis ferocientes proderent hinnitu denſiore vectores. 31) Ephippiis non vtebantur; 32) aſt frenis & phaleris, 33) & licet mirifice ex equis pugnarent, 34) in vniuerſum tamen plus penes peditem 35) roboris æſtimabant, eoque mixti 36) prœliabantur, apta & congruente ad equeſtrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuuentute delectos ante aciem locabant. Ipſi etiam equites ſæpius ex equis in prœliis deſiliebant, ac pedibus prœliabantur, equosque eodem veſtigio remanere aſſuefaciebant, ad quos ſe celeriter, cum vſus poſceret, recipiebant. 37) Hæc munera equitum.

§. LX. Neque tamen, vti iam ſupra oſtendimus, integra ciuitas, ſi bellum ortum, in expeditionem proficiſcebatur, ſed definiebatur numerus: Centeni ſingulis ex pagis erant, idque ipſum inter ſuos vocabantur, & quod primo numerus, poſtea nomen & honor erat. 38) Viros ſequebantur mulieres. Hæ vna cum reliquis familia præcipuum fortitudinis incitamentum, cum in prœliis fœminarum vlulatus & infantium vagitus audirentur. Hæ cuique ſanctiſſimi teſtes, hæ maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferebant, nec illæ numerare, aut exſugere plagas pauebant: cibos quoque & hortamina pugnantibus geſtabant; imo memoriæ proditum, quasdam acies inclinatas iam & labentes a fœminis reſtitutas, conſtantia precum, & obiectu pecorum, & monſtrata cominus captiuitate, quam longe impatientius fœminarum ſuarum nomine timebant. 39) Caſtra enim rhedis & plauſtris 40) circumdare ſolebant, ne ſcilicet quis aufugere poſſet, eisque fœminas 41) imponebant, quæ & exeuntium in prœlia animos accendebant, & ſi opus, contra hoſtium incurſus ea quoque defenſabant. Et ne diuino quoque, dum pugnarent, deſtituerentur auxilio, effigies & ſigna quædam detracta lucis in prœlia ferebant, 42) Diisque ſuis diuerſam aciem ſacrabant, quo voto equi, viri, cuncta victa, occidioni dabantur. 43)

§. LXI.

30) TACITVS c. VI. §. 5. c. l. ita etiam AMMIANVS de Quadis Lib. XVII. c. 12. *& per ſpatia discurrunt ampliſſima ſequentes alios, vel ipſi terga vertentes, inſidendo velocibus equis & morigeris, trahentesque ſingulos, interdum & binos, vt permutatio vires foueat iumentorum vigorque otio integretur alterno.*

31) AMMIANVS *Lib. XVII. c. 12.*

32) CAESAR Lib. IV. c. 2. c. l. *neque eorum moribus turpius quidquam, aut inertius habetur, quam ephippiis vti; itaque ad quemuis numerum ephippiatorum equitum, quamuis pauci, adire audeant.*

33) Inde TACITVS *c. XV. §. 4.* inter dona a ciuitatibus finitimis principibus tranſmiſſa refert phaleras; & *c. XVIII. §. 3.* inter munera a ſponſo nouæ nuptæ oblata, frenatum equum; adde CLAVDIANVM in panegyrico III. Honorii conſulat. vbi inter ſpolia Germaniæ recenſet:

- - *frena Sueui.*

34) AVRELIVS VICTOR de Caracalla: *Alemannorum gentem populoſam, ex equo mirifice pugnantem, prope Moenum amnem deuicit.* Et ADAMVS BREMENSIS *de ſitu Dan. pag. 102. c. l.* Suiones vocat: *optimos ex equo bellatores.*

35) TACITVS *c. VI. §. 6. c. l.* quibus concordant, quæ habet AGATHIAS Lib. II. hiſt. Goth. de Alemannis: *equis, niſi pauci admodum, non vtuntur, auito more & educatione ad pedeſtrem pugnam exerciti.* Et de ſuo tempore eadem adhuc refert GVILIELMVS APVLVS *de rebus Normannorum* apud ill. LEIBNITIVM *Tom. I. S. R. Br. p. 592.* incomparabilem inſuper eorum bellicam virtutem laudans:

- - Hæc gens animoſa feroces
fert animos, ſed equos adeo non ducere cautas
Ictibus illorum, quam lancea, plus valet enſis;
nam nec equus docte manibus giratur eorum,
nec validos ictus dat lancea, præminet enſis:
Sunt etenim longi ſpecialiter & peracuti
illorum gladii, percuſſum a vertice corpus
ſcindere ſæpe ſolent, & firmo ſtant pede, poſtquam
deponuntur equis, potius certando perire,
quam dare terga volunt, magis hoc ſunt Marte timendi,
quam dum ſunt equites. - - -

36) Ita enim CAESAR Lib. I. c. 48. de B. G. *Arioviſtus his omnibus diebus exercitum caſtris continuit, equeſtri prœlio contendit. Genus hoc erat pugnæ, quo ſe Germani exercuere equitum millia erant ſex, totidem numero pedites velociſſimi, ac fortiſſimi, quos ex omni copia ſinguli ſingulos, ſuæ ſalutis cauſa delegerant. Cum his in prœlio verſabantur, ad hos ſe equites recipiebant: hi, ſiquid erat durius, concurrebant, ſi qui grauiore vulnere accepto equo deſiderant, circumſiſtebant: ſi quo erat longius prodeundum, aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, vt iubis equorum ſubleuati curſum adæquarent.* Conf. etiam AMMIANVS *lib. XVI. c. 12.* qui Alemannos, ait, ideo pedites immiſcuiſſe Equitibus, quo humi occulte reptantes, latere forato iumenti, incautum rectorem hoſtem præcipitem agere, leuique negotio trucidare poſſent.

37) CAESAR *Lib. IV. c. 2. c. l.*

38) TACITVS *c. VI. §. 7. de M. G.*

39) Ita TACITVS *c. VII. §. 3. & 4.* & *c. VIII. §. 1. de M. G.* adde OROSIVM *Lib. VI. c. 21.* qui Cheruſcorum, Sueuorum & Sicambrorum fœminas tradit in prœlio cum Druſo habito intra plauſtra concluſas, deficientibus telis, paruos filios, colliſos humi, in ora hoſtium proieciſſe. Licet hoc immane factum non his, ſed Alpinis fœminis tribuat FLORVS *Lib. IV. c. XII. §. 5.* & inter cadauera barbarorum, in Marcomannico bello, corpora mulierum armata reperta fuiſſe, teſtatur XIPHILINVS *in Excerpt. Dionis Lib. LXXII. p. 803.*

40) CAESAR *Lib. I. c. 51. de B. G.* teſtatur hoc de exercitu Arioviſti; & de Butilini Alemannor. ducis acie ait AGATHIAS Lib. II. hiſt. Goth. *ſed & rotas curruum, quos habebat plurimos: contiguas inter ſe ſtantes, immerſit ſolo, mediolo tenus, ita, vt pars tantum orbis altera emineret.*

41) CAESAR Lib. I. c. 51. c. l. *aciem ſuam rhedis & carris circumdederunt copiæ* Arioviſti, *ne qua ſpes in fuga relinqueretur. Eo mulieres impoſuerunt, quæ in prœlium proficiſcentes milites paſſis crinibus flentes implorabant, ne ſe in ſeruitutem Romanis traderent.*

42) TACITVS *c. VII. §. 2. de M. G.*

43) Idem *Lib. XIII. Annal. c. 57. §. 3.*

44) CAE-

§. LXI. Prælii tempus ſub initium nouæ 44) lunæ eligebant, quia hoc auſpicatiſſimum rebus gerendis credebant. Acies vero per cuneos componebatur, 45) quos non caſus, nec ſortuita conglobatio, ſed familiæ & propinquitates faciebant, 46) ita, vt ipſi cunei vel turmæ ſecundum nationes quoque diſtinguerentur. 47) Hos ante ipſum prælium dux obequitando ſingulos ad virtutem & facta heroica adhortabatur, 48) & bono animo eſſe iubebat, ſpe potiundæ prædæ. Ipſum prælium per cantus & ingentes clamores auſpicabatur, 49) primum quidem vegis incurſibus, & disiectas per cateruas, poſtea vero longa aduerſus Romanos militia & ſigna ſequi, & ſubſidia firmari, & dicta imperatorum accipere inſueuerunt; 50) ita tamen, vt magna alacritate in hoſtem irent, non placide & compoſito gradu, ſed cum impetu ac violentia, velut illico, quicquid hoſtium erat, diſcerpturi. 51) Manibus iam conſertis, Dux manu, voce, vel vulnere quoque, pugnam ſuſtentabat, & prout ratio poſtulabat, mox has vel illas aciei partes adequitabat. 52) Turpe enim principi, virtute vinci, turpe quoque comitatui, virtutem principis non adæquare: Iam vero infame in omnem vitam & probroſum, ſuperſtitem principi ſuo ex acie receſſiſſe, illum defendere, tueri, ſua quoque fortia facta gloriæ eius aſſignare, præcipuum erat ſacramentum. Principes pro victoria pugnabant, Comites pro principe. 53) Nec minor reliquæ plebis fortitudo: Cedere loco, dum modo inſtes, conſilii potius, quam formidinis arbitrabantur, 54) ſcutum veru reliquiſſe, præcipuum erat flagitium. 55) Hoc enim vltimum in præliis difficilioribus remedium, quo ſe phalange 56) facta,

44) CAESAR Lib. I. c. 50. de B. G. *quum ex captiuis quæreret Cæſar, quamobrem Arioniſtus prælio non decertaret, hanc reperiebat cauſam: quod apud Germanos ea conſuetudo eſſet, vt matres familias eorum ſortibus & vaticinationibus declararent, vtrum prælium committi ex vſu eſſet, nec ne? eas ita dicere; non eſſe fas Germanos ſuperare, ſi ante nouam lunam prælio contendiſſent.* Conf. etiam TACITVS *c. XI. §. 2. de M. G.*

45) TACITVS *c. VI. §. 8. de M. G.* eundem morem, acies per cuneos componendi, ad ſera vsque tempora obſeruarunt Alemanni: ita enim AGATHIAS *Lib. II. c. l.* de prœlio inter Butilinum Alemannorum Ducem & Narſetem, vices Iuſtiniani Imp. ſuſtinentem, in Italia commiſſo: *acies ipſis Alemannis & Francis cunei aut Deltoti in ſpeciem a latitudine in arctum procurrebat, ferme vt caput ſuillum, cuius velut os denſum firmumque ſcutis vallabatur. Latera per ordines cohorteſque in longum porrigebantur, tranſuerſo ferme poſitu, paulatimque magis ac magis deducebantur, vt in fine ampliſſimum occuparent ſpatium, tanta ibi raritate, vt multum loci inanis interponeretur, tergaque hominum aperta conſpicerentur. Stabant auerſi inter ſe, vt recta ſe hoſtibus obiicerent, pugnarentque tutiores ſcutis protecti, terga autem mutuo illo contrapoſitu munita eſſent.*

46) TACITVS *c. VII. §. 3. c. l.*

47) Ita enim CAESAR de exercitu Arioniſti Lib. I. c. 51. de B. G. *tunc demum neceſſario Germani ſuas copias e caſtris eduxerunt, generatimque conſtituerunt, paribus interuallis, Harudes, Marcomannos, Triboccos, Vangiones, Nemetes, Seduſios, Sueuos.*

48) Ita enim TACITVS *Lib. II. Annal. c. 45. §. 4.* de prœlio inter Arminium & Maraboduum commiſſo: *At tunc Arminius equo conluſtrans cuncta, vt quoſque aduectus erat, recuperatam libertatem, trucidatas legiones, ſpolia adhuc & tela Romanis direpta in manibus multorum oſtentabat.* Et mox addit c. ſeq. §. 1. *neque Maraboduus iactantia ſui a probris in hoſtem abſtinebat,* tandem §. 4. *his vocibus inſtinctos exercitus propria quoque cauſa ſtimulabant;* adde quam de Butilino Duce ad Alemannos ſuos & Francos habitam allocutionem refert AGATHIAS *Lib. II. c. l.* & de Chnodomario eorundem Rege AMMIANVS *Lib. XVI. c. 12.*

49) Ita TACITVS c. II. §. 8. & c. III. §. 1. & 2. de M. G. *fuiſſe apud eos & Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem Barditum vocant, accendunt animos futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur. Terrent enim trepidantue prout ſonuit acies. Nec tam voces illæ, quam virtutis concentus videntur. Affectatur præcipue aſperitas ſoni & fractum murmur, obiectis ad os ſcutis, quo plenior & grauior vox repercuſſu intumeſcat.* Hunc cantum quoque egregie deſcribit AMMIANVS *Lib. XVI. c. 12.* dum ait: *barritum ciuere vel maximum, qui clamor ipſo feruore certaminum, a tenui ſuſurro exoriens, paulatimque aduleſcens, ritu extollitur fluctuum cautibus illiſorum.* Adde VEGETIVM *lib. III. c. 18. c. l.* qui *clamor autem,* inquit, *quem barritum vocant, non debet attolli, quam acies vtraque ſe iunxerit.*

50) Verba ſunt TACITI *lib. II. Annal. c. 45. §. 3.* ſic Maraboduus in aula Auguſti educatus, STRABO *lib. VII. pag. 290.* ibi didicit artem militarem, ita, vt exercitum haberet LXXIV. millium in armis ad Rom. militiæ diſciplinam vſumque armorum pene inſtitutum VELLEIVS *lib. II. c. 109.* Et cum Germanicæ iuuentuti inſitum, vltro eas petere nationes, quæ bellum aliquod gerebant, dubio procul ſub Romanis militantes, eorumque diſciplinam artemque militarem condocefacti, in patriam reuertentes, has artes quoque bellandi ſecum retulerunt, eaſque conterraneis ſuis communicarunt, quæ poſtea ipſis Romanis exitio fuere.

51) Verba ſunt AGATHIAE *c. l.* prœlium Narſetem inter & ſæpe laudatum Butilinum in Campania commiſſum recenſentis; Eadem quoque habet AMMIANVS *lib. XVI. c. 12.* pugnam inter Alemannos & Iulianum Cæſarem prope Argentoratum habitam deſcribens, dum ait: *properantes cito, quam conſiderato curſu Germani.* Et in primo cum Caracalla commiſſo prœlio tanta ira incitatos in Romanos irruiſſe Alemannos teſtatur XIPHILINVS *ex Dion. Lib. LXXVII.* vt tela, quibus ab Oſroenis vulnerati erant, dentibus euellerent e corporibus, ne interea manus a cædendis Romanis auerterent.

52) TACITVS *Annal. Lib. II. c. 17. §. 4.* AMMIANVS *L. XVI. c. 12.*

53) Verba ſunt TACITI *c. XIV. §. 1.-3. de M. G.* quibus iungenda AMMIANI *lib. XVI. c. 12.*

54) TACITVS *c. VI. §. 8. de M. G.*

55) Idem *c. VI. §. 9. c. l.*

56) De hac re ita DIO *lib. XXXVIII. p. 83.* in deſcriptione Arioniſti contra Cæſarem inſtructæ aciei: *itaque treceni quique agmine facto, aliquando plures, nonnunquam pauciores, ſcutis vndiquaque ſeſe ſepientes, erectique ſtantes, neque inuadi, quod erant conferti atque concluſi, neque diſturbari, ob denſitatem, poterant. Idcirco neque agebant quicquam, neque patiebantur, atque ita vno loco manentes velut turribus ſepti ſtabant.*

facta, defenderent & inter ſe conſertis ita protegerent, vt nulla pars corporis ab hoſtibus irruentibus facile lædi poſſet. Hoc modo aut moriendum, aut vincendum. In dubiis præliis corpora ſuorum referebant, 57) obtenta vero victoria, feſtis epulis, & læto cantu, dies noctesque conſumebant, 58) diisque ſuis, captiuis mactatis, perſoluebant grates. Neque tamen terreſtribus tantum exercitibus, ſed & claſſibus valebant Sueui, & inter eos imprimis Suiones, 59) quorum nauium talis erat forma, vt vtrimque prora paratam ſemper appulſui frontem ageret, nec velis miniſtraretur, nec remos in ordinem lateribus adiungeret, ſed ſolutum, vt in quibusdam fluminum, & mutabile, vt res poſcebat, hinc vel inde remigium. Hæc de re militari veterum Sueuorum dicta ſufficiant.

§. LXII. Ipſa autem quod attinet gentis bella & facta heroica eaque immortalia, multi 60) quidem, iique doctiſſimi viri, circa antiquiſſima occupati, celebre illud Romanæ vrbis, Brenno duce, a Gallis patratum incendium, expilationem Delphici templi, & quicquid modo egregium & glorioſum a Scythis, Celto-Scythis, Celtis & Gallis in Europa & Aſia geſtum fuit, eidem tribuere & adſcribere ſolent; aſt nos conſilio hæc prætermittimus, vtpote incerta, dubia, & non niſi ambiguis coniecturis ſuperſtructa, inchoantes potius a temporibus natiuitatem Saluatoris noſtri paulo antecedentibus, quibus iam gentis noſtræ migrationes & expeditiones certiores inſtitutæ. Cauſam tunc latius inclareſcendi dederat contentio quædam Sequanos inter & Æduos Gallos agitata. Arar fluuius huius vtriusque gentis fines diſcriminabat: hunc eiusque vectigalia vtraque cum ſibi facilius vindicaret, 61) cruentiſſima exinde orta bella, omnisque Gallia in duas factiones diuiſa fuit, quarum alterius principatum Ædui tenebant, alterius Auerni atque Sequani. Hi cum de imperio vtrimque multos annos contendiſſent, factum, vt ab Auernis, Sequanisque Germani, Sueui maxime, mercede accerſerentur; quibus cum ad CXX. millium numerum Rhenum traiectis Ædui ſeſe eorumque clientes ſemel atque iterum opponerent, ingenti clade facta, omnem nobilitatem, omnem Senatum, omnem equitatum amiſerunt, ita, vt Sequanis obſides dare nobiliſſimos ciuitatis, & iureiurando ciuitatem obſtringere cogerentur, ſeſe neque obſides repetituros, neque auxilium a Populo Romano, eorum amicis, imploraturos, neque recuſaturos, quo minus perpetuo ſub illorum ditione atque imperio eſſent. 62) Miſera itaque hæc gentis conditio, quam vero paulo poſt peior victorum Sequanorum ſubſecuta eſt. Qui enim hactenus pro ſocio ſeſe geſſerat Ariouiſtus, Sueuorum & plurium aliarum Germaniæ gentium rex, iam occupata tertia agri Sequanici parte, mox alteram quoque tertiam pro Harudibus amicis poſtulabat, & victis ad Magetobriam 63) Gallorum copiis prœlio, ſuperbius & crudelius omnibus imperare, obſides nobiliſſimi cuiusque liberos poſcere, & in eos omnia exempla cruciatus edere, ſi qua res non ad nutum aut voluntatem eius facta fuerit, incipiebat. Inde vero & hoſtium & amicorum non parum ab eo alienati animi, ita, vt defectionem plane molirentur, & miſſis ad Cæſarem, tunc victrici cum exercitu Rom. in vicinia commorantem legatis, auxilium eius & precibus & lacrymis implorarent. 64)

§. LXIII. Cæſar iam diu occaſionem aditum ſibi in Galliam pateſaciendi optans, nec vllam accommodatiorem ea, quæ ſe nunc ſub auxilii ſpecie 65) offerebat, videns, Gallos

57) TACITVS *c. VI. §. 9. de M. G.*

58) Idem *Lib. I. Annal. c. 65. §. 1.*

59) Idem *c. XLIV. §. 12. de M. G.* adde AD. BREMENSEM *de ſitu Daniæ pag. 102. c. l.* cui dicuntur *in nauibus optimi bellatores.*

60) Vid. inter veteres GOTFRIDVM VITERBIENSEM *in Chronic. P. IX. circa f.* inter recentiores, N. BEBELIVM *pag. 101. de Laud. Germ. & p. 127. de veter. Germ. encom.* apud SCHARDIVM *Tom. I. S. R. Germ.* AVENTINVM *lib. I. c. IX. Annal. Boi.* qui plane Alexandro M. & Dario Codomanno ſtipendia eos feciſſe ex Arriano & Curtio probare contendit; FR. IRENICVM *in Exegeſ. Germ. L. VI. p. 273.* CRVSIVM *Tom. I. Lib. II. c. 5. c. l.* SCHEDIVM *de Diis Germ. Syngr. I. c. 2. p. 7.* CHIFFLETIVM *in Veſontio P. I. c. 33.* & imprimis ill. COCCEIVM *in prudent. Iur. publ. c. III. Sect. II. §. 17. & prolegom. §. 17.* Sueuis tamen hæc geſta attribui poſſe, negant, maxime quod incendium vrbis Romanæ concernit, B. RHENANVS *lib. I. Rer. Germ.* GVILLIMANNVS *lib. I. c. 6. in Heluet.* & CLVVERIVS *lib. III. c. 25. Germ. antiqu.*

61) STRABO *lib. IV. Geogr. pag. 192.*

62) Hactenus CAESAR *Lib. I. c. 31. & Lib. I. c. 44. de B. G.*

63) Idem *c. l.* In hunc locum, quinam hodie ſit, vbi Ariouiſtus vnico prœlio Gallorum copias fudit, inquirit CHIFFLETIVS *P. I. c. 35. c. l.* & refutatis diſſentientium opinionibus, ſitum eius ſe inueniſſe putat in ipſo agri Sequanici limine, verſus Aeduos, ad Araris ripam, vbi Lignonem fluuium ſuo ſinu excipit, non procul a ponte Gallorum, corrupte, Pontallie, vbi pagus Broye, iuxta quem collis planus ampliſſimus, aptiſſimus prœlio viſitur, latebris & humanis oſſibus ſcatens, quo loco antiquitus vrbem fuiſſe, conſtans incolarum traditio, qui ſpatium illud adhuc hodie, antiquo Magetobriæ nomine tantillum immutato, vocant la moigte de Broye.

64) Hactenus rurſus CAESAR *Lib. I. c. 31. c. l.* conf. etiam FLORVS *lib. III. c. 10. §. 10.* & PLVTARCHVS *in vita Cæſaris pag. 717.*

65) Aliter ipſe CAESAR *lib. I. c. 33. c. l.* cauſas belli refert, dum ait: *multa res eum*, Cæſarem, *hortabantur, quare ſibi eam rem cogitandam & ſuſcipiendam putaret; imprimis, quod Æduos, fratres, conſanguineosque ſæpenumero a ſenatu appellatos, in ſeruitute atque ditione videbat Germanorum teneri, eorumque obſides eſſe apud Ariouiſtum, & Sequanos, intelligebat, quod in tanto imperio populi Romani turpiſſimum ſibi & Reipublicæ eſſe arbitrabatur. Paulatim autem Germanos conſueſcere Rhenum tranſire, & in Galliam magnam eorum multitudinem venire, Populo Romano periculoſum videbat: neque ſibi homines feros ac barbaros temperaturos exiſtimabat, quin cum omnem Galliam occupaſſent, vt ante Cimbri Teutonesque feciſſent, in prouinciam exirent atque inde in Italiam contenderent.* Sed probe SVETONIVS

Gallos bono animo eſſe iubebat, eisque hanc rem ſibi curæ fore pollicens, legatos ad Ariouiſtum regem mittebat, qui ab eo poſtularent, vt aliquem locum medium vtriusque colloquio deligeret, velle ſe de Repub. & de ſummis vtriusque rebus cum eo agere. Ei legationi Ariouiſtus reſpondit: ſi quid ipſi a Cæſare opus eſſet, ſeſe ad eum venturum fuiſſe, ſi quid ille a ſe velit, illum ad ſe venire oportere. Præterea ſibi mirum videri, quid in ſua Gallis, quam bello viciſſet, aut Cæſari, aut omnino populo Romano negotii eſſet. 66) His reſponſis ad Cæſarem relatis, iterum ad eum Cæſar legatos cum his mandatis mittebat: ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliam transduceret, deinde obſides, quos haberet ab Æduis, redderet, Sequanisque permitteret, vt, quos illi haberent, voluntate eius reddere illis liceret, neue Æduos iniuria laceſſeret, neue his, ſociisue eorum bellum inferret, ſin ſecus, ſe Æduorum cæterorumque amicorum populi Rom. iniurias non neglecturum. 67)

§. LXIV. Hisce omnibus cum abnueret Ariouiſtus, bellum iam erat ineuitabile, Cæſar itaque ne ſi noua Sueuorum manus, quam centum pagis, Naſua & Cimberio fratribus & Dueibus, ad Rheni ripam aduenisse, a Treuiris audiuerat, cum veteribus copiis Ariouiſti ſeſe coniunxiſſet, minus facile reſiſti poſſet, ſtatim magnis itineribus ad Ariouiſtum contendebat. Sed tantus in hoc itinere ſubito exercitum eius occupauerat timor, vt milites ex relatione Gallorum mercatorumque ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatione in armis, horrentes, teſtamenta paſſim in caſtris ſcriberent, & non nulli plane renunciarent, non fore dicto audientes, cum caſtra moueri mandarentur. 68) Hæc cum animaduertiſſet Cæſar, conuocato concilio, milites ſuos grauiter incuſabat & exemplis Teutonum & Cimbrorum demonſtrans, poſſe & Germanos vinci, trepidantes eorum animos non parum confirmauit. Quo peracto, a Veſontio, maximo Sequanorum oppido, ad Rhenum verſus proficiſcens, ſeptimo die non intermiſſi itineris, occurrentem habuit Ariouiſtum, a quo quatuor & viginti millibus paſſuum caſtra metabatur. Hic deſiderati nunc quidem colloquii ab Ariouiſto Cæſar copiam fecit, ſed irrito ſucceſſu, Ariouiſto omnem Galliæ poſſeſſionem poſtulante. 69) Nec felicior exitus biduo poſt inſtituti, Ariouiſto Cæſaris legatos in catenas coniiciente. 70) Caſtra itaque iam caſtris opponebantur, & Cæſar quidem per quinque dies continuos copias ſuas pro caſtris eduxit, aciemque inſtructam habuit, vt, ſi vellet Ariouiſtus prælio contendere, ei poteſtas non deeſſet; ſed ille his omnibus diebus exercitum ſuum caſtris continuit, nulla alia ex cauſa, quam quod fatidicæ mulieres pugnam ante nouam lunam prohiberent. 71) Quod audiens Cæſar, triplici acie inſtructa, ad hoſtium vsque caſtra proceſſit, eosque ad certamen prouocans, tum demum neceſſario obuios inuenit. Atrox committitur pugna, Germanis egregie ſe defendentibus; donec poſt multa illata ac accepta vulnera in fugam verſi ad flumen Rhenum, millia paſſuum ex loco circiter prælii quinquaginta, peruenerunt, ibi perpauci, aut viribus confiſi transnatare contenderunt, aut lintribus inuentis ſalutem ſibi petierunt, inter quos & ipſe Ariouiſtus, qui nauiculam deligatam ad ripam nactus, ea profugit. Reliquos omnes equites conſecuti Romani interfecerunt. Occiſæ etiam in hoc prælio duæ Ariouiſti vxores, cum vna filia, altera inter fugientes capta. 72) Ipſe Ariouiſtus cladi huic per breue tempus ſuperuixit, 73) magno Sueuorum dolori, qui iactura hac perterrefacti, a Rheno paululum retrocedere cœperunt. 74)

§. LXV. Cæſar hac victoria potitus, exercitum tum quidem transportare per Rhenum & Germanos Sueuosque in ſuis ſedibus perſequi non fuit auſus, ſatis habens in præſens, victos prœlio Gallia expuliſſe; at victis triennio poſt Tencteris & Vſipetibus, Germanis,

TONIVS *in eius vita c. 24.* Cæſar, inquit, inexplebili gloriæ & proferendi imperii fines cupiditate incenſus, nulla belli occaſione data, nec iniuſte quidem & periculoſe, abſtinuit vnquam, tam fœderatis quam infeſtis ac feris gentibus vltro laceſſitis, adeo, vt ſenatus quondam legatos ad explorandum ſtatum Galliarum mittendos decreuerit, ac nonnulli dedendum eum hoſtibus cenſuerint. Eadem fere tradit Dio *L. XXXVIII. p. 81.*

66) Ita ſucceſſum huius legationis deſcribit CAESAR *Lib. I. c. 34.* FLORVS *c. l. §. 11.* & Dio *L. XXXVIII. p. 81.*

67) CAESAR *c. 35. c. l.*

68) CAESAR *Lib. I. c. 39. de B. G.* PLVTARCHVS *c. l.* FLOR. *Lib. III. c. 10. §. 12.* OROSIVS *Lib. VI. c. 7.* & DIO *Lib. XXXVIII. p. 81.*

69) CAESAR *c. 42. c. l. vsque ad c. 44.* DIO *c. l. p. 90.*

70) CAESAR *c. 47. c. l.*

71) Idem *c. l. c. 49.* & *c. 50.* PLVTARCHVS *c. l.* DIO *c. l.*

72) Hæc tradit CAESAR *c. 51. c. l. vsque ad fin.* vid. etiam PLVTARCH. *c. l.* qui cæſorum LXXX. hominum millia ex parte Germanorum fuiſſe perhibet. DIO CASSIVS *Lib. XXXVIII. p. 81. &c.* OROSIVS *Lib. VI. c. 7.* qui *neque conſici potuit*, inquit, *numerus Germanorum, vel quantus pugnæ affuerit, vel quantus fuerit occiſorum.* Adde CELLARIVM *in Diatribe Hiſtor. de bello Cæſaris aduerſus Ariouiſtum* & AVENTINVM *Lib. I. c. 12. c. l.* Locum prælii deſcribit B. RHENANVS *Lib. I. p. 59. c. l.* dum ait: *Cæſar in Sequanis cum Ariouiſto conflixit, qua pugna ad D. Apollinaris facta putatur, is locus milliario Germanico a Rheno & Baſilea diſtat.* Sed dubia ei mouet CELLARIVS *§. 17. c. l.* & CLVVERIVS *lib. II. c. 8. c. l.* & ex eo CHIFFLETIVS *c. l.* qui locum huius prælii Veſontioni propinquiorem facit, vbi hodie vicus in Burgundiæ comitatu, vulgari vocabulo, Dampierre, quinque millibus paſſuum infra oppidum Montbeillard, ſitus, ad confluentem Dubis & Allii amnis, in Rauracorum confinio ex monte Vogeſo profluentis.

73) CAESAR *Lib. V. c. 29.* vbi Titurius Sabinus refert: *magno eſſe Germanis dolori Ariouiſti mortem.*

74) Idem *Lib. I. c. 54. c. l.*

manis, a Sueuis pulſis, & traiecto Rheno in Galliam Belgicam, maxime in Eburones, magno impetu & numero ſeſe effundentibus, 75) ism anſam hanc arripiens, Rhenum ſibi transeundum eſſe ſtatuit, maxime eum & Vbii, Romani populi amici, quod grauiter a Sueſuis 76) premerentur, suxilium eius magnopere implorarent. Contracto itaque exercitu & ponte ſublicio intra decem dierum ſpatio facto, ipſum iam flumen tranſiit, Sueuis, 77) Sicambrisque omnia mala minitans. Sed hi, quam primum per exploratores pontem fieri comperiſſent, more ſuo conſilio habito, nuncios in omnes partes dimiſerant; vti de oppidis demigrarent, liberos, vxores, ſuaque omnia in ſiluas deponerent, atque omnes, qui arma ferre poſſent, vnum in locum conuenirent; hunc eſſe delectum medium fere regionum earum, quas Sueui obtinerent, ibi Romanorum aduentum exſpectare, atque ibi decertare conſtituiſſe. Quod vbi Cæſar comperit, vicis & ædificiis Sicambrorum incenſis, eorumque frumentis ſuccisis & diebus omnino XVIII. trans Rhenum conſumtis, ſeſe in Galliam recepit, pontemque reſcidit, ſatis & ad laudem, & ad vtilitatem profectum arbitratus, quod Germanis metum inieciſſet, Sicambros vltus, Vbios vero ab obſidione Sueuorum liberaſſet. 78)

§. LXVI. Altero abhinc anno, vrbis ſcilicet conditæ DCC. nouam iam Cæſar in Germaniam expeditionem ſuſcipiebat, dupplici de cauſa, quarum altera erat, quod Germani in communi illa Galliæ aduerſus Romanos conſpiratione, a Treuiris & Eburonibus ſollicitati, ſocialia cum his arma ſumſerant; altera, ne Ambiorix, præcipuus Eburonum belli Dux, receptum ad eos haberet. His enim conſtitutis rebus, paululum ſupra eum locum, quo antea copias traduxerat, pontem facere inſtituit, eoque confecto, omnem exercitum in agrum Vbiorum traduxit, vbi certior factus, Sueuos omnes in vnum locum copias agere, atque iis nationibus, quæ ſub eorum ſunt imperio, denunciare, vt auxilia peditatus equitatusque mittant, primum quidem adoriri eos ſimulauit, ſed mox, mutato conſilio, inopiam frumenti veritus, vel metu potius Germanorum aduentantium adactus, reducto exercitu, vltimam pontis partem, quæ ripas Vbiorum contingebat, in longitudinem pedum ducentorum reſcidit, atque in extremo ponte turri IV. tabulatorum conſtituto, præſidio magnisque eum locum munitionibus firmauit, ne vlterius Germani Galliam inuadendi tam facilem haberent copiam. 79)

§. LXVII. Orto paulo poſt Cæſarem inter & Pompeium de obtinendo in Rep. Romana principatu bello ciuili, Sueui quidem aliquandiu ab armis Romanorum erant liberi, ſed reſtituta per Auguſtum pace, cœptum bellum mox iterum recruduit, maxime cum Auguſtus, gloriæ cupidine & ambitione ductus, omnem Germaniam in prouinciæ 80) formam redigere penes ſe conſtituiſſet. Datum hoc negotium Agrippæ conſuli, ſupremo eius bellorum & conſiliorum moderatori. Hic, quod Germani Gallis denuo Romanis rebellantibus auxilia tulerant, ſubactis Gallis & ponte Rheno ſuperſtrato, cum exercitu, ſecundus Romanorum, eum quidem tranſiit; ſed Germanos in armis eſſe, ſuumque aduentum intrepide exſpectare, ab exploratoribus præmiſſis percipiens, mox inconfectis rebus, ſicut & Cæſar, retroceſſit. 81) Abeuntem Agrippam Sueui Rhenum accolentes inſecuti, illo-

75) Hiſtoriam huius belli fuſius deſcribit CAESAR *Lib. IV. c. 4-15.* DIO CASSIVS *Lib. XXXIX. p. 112.* & PLVTARCHVS *c. l.*

76) CAESAR *Lib. IV. c. 3. & 16.* vbi & alias cauſas adducit, quæ eum commouerunt tranſire Rhenum, Germanosque in propriis ſuis ſedibus adoriri. Scilicet, quod cum videret, Germanos tam facile impelli, vt in Galliam venirent, ſuis quoque rebus eos timere voluit, cum intelligerent, & poſſe & audere populi Romani exercitum Rhenum tranſire. Acceſſerat etiam, quod pars equitatus Vſiperum & Tenchterorum, Galliam antea depopulantium, trans Rhenum ſe in fines Sicambrorum receperat, ſeque cum iis coniunxerat, quorum deditionem a renitentibus Sicambris fruſtra poſtulauerat Cæſar.

77) Quæ CAESAR hic de Sueuis profert, CLVVERIVS *Lib. III. c. 5.* & SCHATENIVS *in Hiſt. Weſtphal. Lib. I. p. 9.* de Chattis dicta intelligunt. Sed malo hic ſubſcribere Cæſari, qui populos agro Coloniæ Agrippinenſis vicinos non Chattos, ſed Sueuos, diſerte appellat, reique huius certitudinem vel ex propria experientia, vel ex relatione Vbiorum, quibus perpetuum fere cum Sueuis negotium fuit, habuit; neque obſtat Chattos a Scriptoribus Cæſarem ſubſecutis in hunc tractum collocari; eos enim a Rheno paululum antea remotos Sueuis demum maximam partem vna cum Maraboduo in Boiohemum conceſſis in his terris ſucceſſiſſe, veritati admodum conſentaneum eſt. Conf. etiam DIO CASSIVS *L. XXXIX. p. 113.* & STRABO *L. VII. p. 194.* qui Sueuos Rheni ripam accoluiſſe diſerte quoque tradunt.

78) Ita hanc expeditionem deſcribit ipſe CAESAR *Lib. IV. c. 17-19.* conf. etiam PLVTARCHVS *c. l. p. 718.* FLORVS *Lib. III. c. 10. §. 14.* OROSIVS *Lib. VI. c. IX.* DIO CASSIVS *Lib. XXXIX. pag. 139.* qui vel ſolum nomen Sueuorum, de quorum aduentu audiuerat, Cæſarem retrocedere coegiſſe tradit. Adde B. CELLARIVM *§. 33. & 34. c. l.* & AVENTINVM *Lib. I. c. 12. n. 23. c. l.* vbi pontem Cæſaris non longe infra eum locum, vbi adhuc hodie Colonia Agrippinenſis ſita, Rheno ſuperſtructum fuiſſe docet.

79) Ita hanc expeditionem deſcribit ſæpe laudatus CAESAR *Lib. VI. c. IX. X. & XXXIX.* cui iungendus FLORVS *Lib. III. c. 10. §. 15.* ſed longe aliter exitum huius belli deſcribunt SVETONIVS *in vita eius c. 25.* EVTROPIVS *Lib. VI. c. 14.* & DIO CASSIVS *Lib. XXXIX.* illi quidem, Cæſarem Germanos trans Rhenum aggreſſum immaniſſimis prœliis viciſſe perhibent; hic vero metu potius Germanorum, quam inopia frumentorum, tunc ipſo teſte *Lib. VI. c. 29.* vbique matureſcentium, trans Rhenum reduxiſſe; cui vel ideo credere lubet, quod Cæſarem a Rheno fugiſſe teſtatur quoque Pompeius apud LVCANVM *in Pharſal. Lib. II.* dum ait:

- - Rhenus gelidis quod fugit abundis.

80) FLORVS *Lib. IV. c. 12. §. 22.*

81) DIO CASSIVS *Lib. XLVIII. p. 398.* adde SCHATENIVM *in Hiſt. Weſtph. L. I. p. 35.* qui expeditio-

illoque amne aliquoties transgreſſi, ſpoliis ac populationibus vicinas Galliæ prouincias incurſauere; nec Auguſtus, bello cum Antonio implicitus, furorem hunc reſtinguere tum potuit, donec tandem a C. Carino, Belgii præſide, profligati, trans Rhenum ſeſe recipere cogerentur. 82) Obtenta hoc modo victoria a Sueuis, Germani quidem ab incurſionibus in Gallias aliquandiu abſtinuerunt, ſed obtruncantes homines Romanos, ipſorum regionem commercii graria ingreſſos, M. Vinicius, Galliarum præſes, iam in proprio ſolo, Rheno traiecto, A.V.C. 729. eos inuiſebat, cædem gentilium ſuorum vlciſcens. 83) Magnopere hæc geſta Vinicii extollere ſolent ſcriprores Romani, eumque magnam de Germanis ſtragem edidiſſe tradunt, adeo, vt triumphi plane honores ea propter Auguſto a Senatu decreti fuerint; ſed rriumpharam etiam hac occaſione Germaniam magis, quam victam fuiſſe, vel exinde patet, quod Vinicius, nulla alia re memorabili in Germania geſta, cum exercitu ſuo in Galliam ſtatim regreſſus, Auguſtus veto vlterius eos laceſſere non fuit auſus, fatis in præſens habens, a Galliæ limite per filium Tiberium, dato ipſi directore Agrippa, 84) eos arcere, ne Gallis ad priſtinam libertatem adſpirantibus iuncti, Romanam rem turbare vel damnum aliquod inferre poſſent. Et Tiberii, imprimis vero Agrippæ auctoritate, etiam factum, vt Gallia Germaniaque aliquod rempus pacata conſeruaretur; aſt his, altero in Rhætiam & Vindeliciam, altero in Hiſpaniam diſceſſis, & M. Lollio legato Galliis impoſito, Germani ad priſtinum morem reuerſi, ſuperato Rheno, prouinciis Romanis iam iterum imminebanr, & vaſtando eas præter opinionem a fugientibus Romanis ad ipſum Lollium præfectum pertracti, hunc quoque prœlio vincebant: quo cladis nuncio Auguſtus excitus, ipſe in Galliam feſtinauir, ad reprimendos hoſtium vlteriores conatus; ſed bellum nullum gerendum ibi inueniens, Germanis iam ad ſua regreſſis, mox demum quoque reuerſus, 85) vindictam ab iis ſumendam in aliud rempus diſtulir.

§. LXVIII. Laceſſitus itaque Auguſtus tot & tam variis a Germanis in Gallias ſuſceptis incurſionibus, & ſentiens, ſe hanc & conterminas prouincias tuto & quiete non poſſe tenere, domitis niſi Germanis, ſimul & in honorem patris ſui Iulii Cæſaris, quem bis transuectum ponte Rhenum bellum quæſiuiſſe ſciebat, propoſitum animo ſemel conceptum iam vlterius exequi, & Germaniam in prouinciæ formam redigere conſtituit. Curam huius negotii Claudio Druſo, priuigno ſuo, demandabat. Hic ingenti cum exercitu in Galliam profectus, rebellantem eam iterum Romanis, quod grauiter ab officialibus tributorum exactione premeretur, 86) ad officium primo reuocauit, & 87) poſtea Rhenum quoque quinquaginta munimentis nouiter extructis firmans, omni modo prohibere ſtuduit, ne Germani, pro veteri prædandi libidine, prouincias Romanas incurſarent. Sed his nihilominus ſuperato ex improuiſo Rheno, Gallias deuaſtantibus, prædatoribus repulſis, hunc quoque pontibus iunctum, ſecundum Batauorum inſulam, tranſiit, A.V.C. 742. & cum exercitu Romano in interiora Germaniæ mouit. Primus impetus in Vſipetes factus, quos primos domuit; inde, Tencteros percurrens, & in Sicambrorum rerram transgreſſus, magnam eorum agri partem vaſtauit, Friſios ſubegit, ac Chaucos quoque aggreſſus eſt, majora moliturus, ni inſtans hyems Romam eum reuocaſſet. 88) Appropinquante autem vere, ad bellum rurſus profectus, altera vice Rhenum ſuperauit, Vſipetes ſubiugauit & Luppiæ ponte quoque ſuperſtrato, in Sicambros irrupit, perque eos in Cheruſcorum regionem, vſque ad Viſurgim, proceſſit, hunc etiam tranſiturus, ni inopia cum alimentorum, ac hiemis propinquitas, præterea examen apum in caſtris viſum deterruiſſet. Retrocedentem proſequentes Germani, per inſidias frequenter lædebant, & anguſto aliquando ac concauo in loco circumdabant, ita, vt haud parum abfuerit, quin roto cum exercitu eum deleuiſſent: Sed temerarie omnes Romanos vno impetu deleri poſſe credentes Germani, &, nullo ordine ſeruato, eos aggredientes, ipſi victi ferociaque ſua fracta diſceſſere, Druſo interim legiones ſuas in ſociorum terris hyemandi cauſa diſponente, & munimenta quædam ad Luppiæ & Aliſonis fluuiorum fontes inque Catris exſtruente, quo hoc modo hoſtiles eorum motus eo melius ſupprimere poſſet. 89) Sequenri anno bellum, quod hucuſque contra Germanos geſſerat, denuo reſumſit Druſus, & Cattis, qui Sicambris ſeſe iunxerant, partim vi, partim maleficiis, victis, maximam eorum partem trans Viſurgim Albimque ſeſe recipere coegit. 90) Sed quarta expeditio iam ipſi Druſo fatalis. Duxerat exercitum Romanum iterum in Cattorum rerras, & obuia quæque non ſine magno labore ſubigendo, congreſſoſque præliis 91) haud incruenta victoria ſuperando, ad Sueuos

peditionem hanc Agrippæ in Germaniam ſuſceptam ad A.V.C.717. & 35. ante C.N. refert.

82) DIO *Lib. LI. §. 459.* incidit autem hoc prœlium Carini cum Sueuis habitum ad A.V.C. 725.

83) DIO *Lib. LIII. p. 514.*

84) DIO *Lib. LIV. p. 525.* SVETONIVS *in vita Tiberii Cap. 9.*

85) DIO *Lib. LIV. p. 535.* VELLEIVS *Lib. II. c. 97.* SVETONIVS *in Auguſt. c. 23.*

86) DIO CASSIVS *lib. LIV. p. 535.*

87) FLORVS *Lib. IV. c. 12. §. 26.*

88) Ita primam hanc Druſi in Germaniam ſuſceptam expeditionem deſcribit DIO CASSIVS *lib. LIV. p. 544.* cui quoad hanc & ſequentes iungendi FLORVS *lib. IV. c. 12. ſ.* VELLEIVS *L. II. c. 97.* & SVETONIVS *in vita Claudii c. 1.*

89) DIO *lib. LIV. p. 544.*

90) Idem *lib. LIV. p. 546.* Adde SCHATENIVM *in Hiſt. Weſtph. L. I. p. 40.*

91) DIO *lib. LV. p. 548.* FLORVS *lib. IV. c. 12. §. 24. &c.* vbi eiuſmodi prœlium Druſum inter, Sicambros, Sueuos & Cheruſcos habitum hoc modo deſcribit: *Inde validiſſimas nationes, Cheruſcos, Sueuosque & Sicambros pariter aggreſſus eſt Druſus, qui* vigenti

uos 92) vsque peruenit, inde in Cheruſcos conuerſo itinere, Viſurgim transgreſſus, omnia ad Albim vsque populando, & hunc ſuperare contendit: ſed vel ſpectro quodam, vel mandato Auguſti, vel etiam ab ipſis Sueuis, trans eum incolentibus, prohibitus, 93) inconfectis rebus, trophæis tantum circa ripas eius extructis, cum exercitu Rhenum verſus remigrauit, in quo itinere equo ſuper crus eius collapſo, triceſimo, quam id acciderat die, magno Romanæ rei detrimento, oppetiit, 94) terror 95) ſane, dum viueret, plurium Germaniæ populorum.

§. LXIX. Mortuo hoc modo Druſo in Germania, moles deinde huius belli in fratrem eius Tiberium Neronem translata fuit. Hic reſumtis viribus, tranſito Rheno, exercitum ſtatim in Sicambros duxit, quos in deditionem accipiens, quadraginta eorum millia in Galliam transtulit, & iuxta Rheni ripam ſedibus aſſignatis collocauit, quo hoc modo Germanos Germanis opponens, Galliam eo melius ab incurſionibus eorum defendere poſſet. Inde ad Viſurgim quoque progreſſus, omnes Germaniæ partes inter hunc & Rhenum perluſtrauit & populis tributo impoſito, victor tandem domum regreſſus, ouans & triumphali habitu Romam vrbem intrauit. 96) Diſceſſum eius armiſtitium Romanos inter Germanosque ad annos aliquot ſequebatur, maxime cum Tiberius paulo poſt in Rhodum inſulam ſecederet, priuatam vitam agens: Sed illo iterum nouis motibus rupto, Tiberius Romam reuocatus, cum legionibus Romanis Germaniam denuo peragrauit & ſubactis Caninefatibus, Bructeris, Angriuariis, receptisque Cheruſcis gentibus, & amne quoque Viſurgi tranſito, in interiora penetrauit, cuncta vaſtans & depopulans. 97) Nec ſequenti anno ab armis aduerſus Germanos abſtinuit, quin potius repetita expeditione ad Albim vsque

perue-

viginti centurionibus incrematis, hoc velut ſacramento ſumpſerant bellum, adeo certa victoria ſpe, vt prædam in anteceſſum pactione diuiſerint. Cheruſci equos, Sueui aurum & argentum, Sicambri captiuos elegerant: Sed omnia retrorſum. Victor namque Druſus equos, pecora, torques eorum, ipſosque, prædæ diuiſit, & vendidit. Quam maſcule vero Germani vna cum Sueuis contra Druſum ſeſe in his expeditionibus geſſerint & non niſi multo effuſo ſanguine in prælus Romanis ceſſerint, teſtatur præter DIONEM *c. l.* etiam TACITVS c. XXXVIII. §. 8. de M. G. *nec impune*, inquiens, *Druſus ac Nero & Germanicus in ſuis eos ſedibus perculerunt:* & CLAVDIANVS ad Honorium Imperatorem, dum canit:

Nobilitant veteres Germanica fœdera Druſos
Marte ſed ancipiti quoque multis cladibus emta.

92) DIO CASSIVS *c. l.* forſan autem hi Sueui, ad quos in hac expeditione cum exercitu perrexit Druſus, fuere Marcomanni, de quorum ſpoliis inſignibus, teſte FLORO *c. l.* editum quendam tumulum in trophæi modum excoluit. Conſenit nobis M. ALTINGIVS *in Commentario ad Ptolomai Tab. Geogr. Germ. deſcriptioni ſuæ German. veter. inſer. præfixo pag. 7.* vbi inſuper locum, in quo trophæa hæc ex ſpoliis Marcomannorum iuxta Albim a Druſo poſita fuere, oſtendit: ſcil. hodiernam Marchiæ veteris Brandeburgicæ metropolim Stendaliam. Stendal enim ipſi diminutiuum a Stender, quod nobis denotat quicquid erectum ſtatuitur, vti hæc trophæa, & hanc rationem nominis huius vrbis eſſe omnino putat.

93) A ſpectro quodam Druſum prohibitum fuiſſe, quo minus Albim traiiceret, aut ad minimum hoc prætextu vſum teſtatur DIO *lib. LV. pag. 548.* dum ait: *etenim mulier quædam humana amplior forma ei obuiam facta, Druſe, inquit, quo tandem nullum cupiditati tuæ modum ſtatuens contendis? non tibi fatis conceſſum, hæc omnia videre: quin tu abi. Iam enim & operum tuorum & vitæ inſtat tibi terminus.* Eedem etiam tradit SVETONIVS *in vit. Claud. c. l.* Sed longe aliter hanc rem refert STRABO Lib. VII. p. 291. *ac fuiſſent*, inquiens, *vt apparet, plures etiam cognitæ* Germaniæ gentes, *ſi Auguſtus militibus permiſiſſet, vt transmiſſo Albi eo rebellantes proſequerentur. Sed protinus cenſuit Auguſtus, ſe bellum, quod erat præ manibus, confecturum, ſi populos vltra Albim ſitos ac nihil mouentes, neque irritatos maleficio ad ſocietatem cum hoſtibus ineundam inuitaret.* Imo & huic mandato Auguſti validiſſimam trans Albim habitantem Sueuorum nationem, Druſum e tranſitu eius arcentem, acceſſiſſe, vel illud potius produxiſſe, facile mihi perſuaderi patior.

94) Ita mortis genus Druſi refert Epitome LIVII *c. 140.* Sed DIONI & SVETONIO *c. l.* morbo dicitur obiiſſe in æſtiuis caſtris, quæ ex eo Scelerata & inter Salam Rhenumque ſita eſſe tradit STRABO *Lib. VII. pag. 291.* Ab omnibus hiſce vero recedit M. MICHOVIVS *lib. I. Aſiæ Sarmatic.* Druſum in prœlio cruentiſſimo cum Sueuis & Burgundis habito, victorem quidem, occubuiſſe contendens: ſed qua fide hæc referat, me fugit.

95) CRVSIVS P. I. Lib. II. pag. 45. Annal. Sueu. *Druſus quoniam magno malo ac terrori Germanis fuerat, ortum ab eo putatur dictum: daß dich die Drus beſtehe, peſtilentesque bubones & tumores hoc nomine appellantur.*

96) SVETONIVS *in Tiber. c. IX.* TACITVS *lib. XII. Annal. c. 39.* DIO *lib. LV. pag. 551.* EVTROPIVS *lib. VII. c. 5. Breuiar.* qui tamen numerum captiuorum & dedititiorum trans Rhenum collocatorum ad CCCC. millia extendit; & VELLEIVS *lib. II. c. 97. §. 4.* qui ſuperbe admodum hanc Tiberii in Germaniam ſuſceptam expeditionem deſcribit, *moles deinde*, inquiens, *eius belli translata in Neronem eſt, quod is ſua & virtute & fortuna adminiſtrauit, peragratusque victor omnes partes Germaniæ ſine vllo detrimento commiſſi exercitus, quod præcipue huic duci ſemper curæ fuit, ſic perdomuit eam, vt in formam pene ſtipendiariæ redigeret prouinciæ.* Licet non impune eum Germanos in ſedibus ſuis perculiſſe tradat TACITVS *c. XXXVII. §. 3. de M. G.* & irritum diſceſſiſſe illum inter Numina dicatum Auguſtum, illum delectum Tiberium, teſtetur in oratione ad ciues ſuos habita Arminius apud eundem *l. I. Annal. c. 39. §. 3.*

97) Hanc expeditionem A. V. C. 758. factam ſuperbis admodum verbis deſcribit VELLEIVS *lib. II. c. 105.* principi ſuo mirum in modum adulans, dum ait: *neque verbis exprimi & fortaſſe vix mereri fidem poteſt, intrata protinus Germania, ſubacti Caninefates, Attuarii, Bructeri, recepti Cheruſci gentes; & amnis, mox noſtra clade nobilis, tranſitus Viſurgis, penetrata vlteriora, cum omnem partem aſperrimi & periculoſiſſimi belli Cæſar vindicaret, in iis, quæ minoris erant diſcriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus eius in Germania fuerat, præfeciſſet. - - - Anni eius æſtiua vsque in menſem Decembrem perducta, immanis emolumentum fecere victoria.*

98) Hanc

Digitized by Google

peruenerit, & fractis Langobardis trans flumen illud eos quoque remouerit. 98) Ipſum autem Albim, inſtructiſſima licet omnibus rebus claſſis ei adſiſteret, ſuperare non fuit auſus, metu Sueuicæ iuuentutis, quam in vlteriori ripa ſtantem & armis inſtructam viderat; Sed variis præliis ab inſequentibus Germanis tentatus, exercitum in hyberna reduxit, 99) triumphator magis, quam domitor Germanorum.

§. LXX. Dum itaque hoc modo Germani vndique pro libertate ſua aſſerenda cum Romanis decertarent, magna Sueuorum pars domeſticis malis eam amiſit. Auctor huius calamitatis Maraboduus erat. Hic genere nobilis, corpore præualens, animo ferox, natione magis, quam ratione barbarus, Romæ, vbi iuuenis & ab Auguſto beneficiis affectus fuit, dominandi artibus imbibitis, in patriam reuerſus, maximo facinore, e priuato ſtatu ad occupandam dominationem ſe contulit, ac præter Marcomannos, gentiles ſuos, ſibi etiam Luios, Butones, Mugilones, Sibinos, gentes iam incognitas, & ex ipſis Sueuis magnam nationem Semnonum ſubiiciens, principatum non fortuitum, neque mobilem, & ex voluntate parentium conſtantem, ſed certum & ſtabile inter eos imperium conſtituit. Hoc modo vim & poteſtatem regiam complexus, ſtatuit, procul auocata a Romanis gente ſua, eo progredi, vbi cum propter poriora arma refugiens ſua faceret potentiſſima. Placuit ad hoc imprimis campos Hercyniæ ſiluæ incinctos, velut ſecurum vallum, legere, quod inde Germaniam ad læuam & in fronte, Pannoniam ad dextram, a tergo ſedium ſuarum haberet Noricos, & tanquam in omnes ſemper venturus, ab omnibus timeretur. 100) Relictis itaque patriis ſedibus ad Rhenum, cum omnibus populis ſibi ſubiectis in Boiohemum immigrauit, 1) & pulſis Boiis, priſcis incolis, celebre ibi Marcomannorum regnum condidit, finitimos omnes aut bello domans, aut conditionibus ſui iuris faciens. 2) Mox corpus quoque ſuum cuſtoditum & imperium perpetuis exercitiis pæne ad Romanæ diſciplinæ formam redactum, breui in eminus & Romano quoque imperio timendum perduxit faſtigium, geſſitque ſe ita aduerſus Romanos, vt neque bello eos laceſſeret, &, ſi laceſſeretur, ſupereſſe ſibi vim ac voluntatem reſiſtendi declararet. Legati, quos mittebat ad Cæſares, interdum vt ſupplicem commendabant, interdum vt pro pari loquebantur. Gentibus, hominibusque a Romanis deſciſcentibus erat apud eum perfugium, totumque ex male diſſimulato agebat æmulum, exercitumque, quem LXX. millium peditum, IV. equitum fecerat, aſſiduis aduerſus finitimos bellis exercendo, maiori, quam quod habebat operi, parabat. Nec ſecuram iam incrementi ſui patiebatur eſſe Italiam, quippe cum a ſummis Alpium iugis, quæ finem Italiæ terminant, initium eius finium haud multo CC. millibus paſſuum abeſſet. 3)

§. LXXI. Hunc itaque formidabilem regem eiusque regionem anno poſt C. N. VIII. Tiberius Cæſar diuerſis e partibus, cum XII. legionibus, 4) aggredi ſtatuit. Sentio Saturnino mandatum, vt per Cattos, exciſis continentibus Hercyniæ ſiluis, legiones Boiohemum duceret. Ipſe Tiberius a Carnunto, qui locus Norici regni proximus ab hac parte

98) Hanc rurſus expeditionem magnificis admodum verbis & nimia adulandi libertate, pro more ſolito, recenſet VELLEIVS *lib. II. c. 106.* dum ait: *proh dii boni, quanti voluminis opera in ſequenti æſtate, ſub Duce Tiberio Cæſare, geſſimus! Perluſtrata armis tota Germania eſt. Victæ gentes pæne nominibus incognitæ. Receptæ Cauchorum nationes, omnis eorum iuuentus, infinita numero, immenſa corporibus, ſitu locorum tutiſſima, traditis armis, vna cum Ducibus ſuis, ſepta fulgenti armatoque militum noſtrorum agmine, ante imperatoris procubuit tribunal. Fracti Langobardi, gens etiam Germana feritate ferocior. Denique, quod nunquam antea ſpe conceptum, nedum opere tentatum erat, quadrageſimum milliarium, a Rheno vsque ad flumen Albim, qui Semnonum Hermundurorumque fines præterfluit, Romanus cum ſignis perductus exercitus: & eodem, mira felicitate & cura Ducis, temporum quoque obſeruantia, claſſis, quæ Oceani circumnauigauerat ſinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi ſubuecta, plurimarum gentium victoria, cum abundantiſſima rerum omnium copia exercitui Cæſarique ſe iunxit.* VALLEIO tamen non conſentit DIO CASSIVS Lib. LV. p. 567. *in Germanos, inquiens, expeditionem cum alii, tum Tiberius fecit, progreſſusque eſt primo ad Viſurgim, deinde ad Albim fluuios: nihil tamen magnopere memorandum actum eſt.*

99) VELLEIVS *lib. II. c. 107.* qui tamen & in hoc Tiberio ſuo perditiſſime adulatur, non hunc, ſed Sueuos, metu eius aduentu, in interiora ſuffugiſſe tradens.

100) Hactenus geſta Marabodui hoc modo narrat VELLEIVS *lib. II. c. 108. & 109.* cui iungendus STRABO *lib. VII. Geogr. pag. 290.*

1) TACITVS c. XLII. §. 1. de M. G. *præcipua Marcomannorum gloria viresque atque ipſa etiam ſedes, pulſis olim Boiis, virtute parta.* Adde VELLEIVM *c. l. c. 108. §. c.* & STRABONEM *c. l.* Valeriam proximam, inter Drauum & Danubium ſitam, eos, relicta terra Rhenenſi, primum occupaſſe, & victos demum a Druſo, Octauii priuigno, pulſis Boiis, in Boiohemum immigraſſe, putat GOLDASTVS *lib. I. c. 5. de regno Bohem.* ſed abſque ſufficienti ratione; cum dicti auctores, de hac re plane ſileant, &, quem ante oculum habuiſſe videtur, SEXTVS AVFVS *in breuiar. c. 8.* de temporibus expeditionem Bohemicam ſubſecutis potius ſit intelligendus. Ipſam migrationem Iulio Cæſare in Gallia adhuc agente ſuſceptam tradit B. RHENANVS *lib. I. rerum Germanicarum*, ſed refutatus ea propter a magno patriæ & orbis litterati decore M. WELSERO *l. II. p. 54. Annal. Boiorum*, qui eam ad VII. annum ante Chriſtum natum refert.

2) Inter hos a TACITO referuntur Langobardi *lib. II. Annal. c. 45. §. 1.* quibus addit SCHATENIVS *lib. I. pag. 58. Hiſt. Weſtph.* Hermunduros & finitimos inter Viſurgim & Albim populos. B. RHENANVS vero *lib. III. c. l.* præter iam memoratos etiam Chattos, Cheruſcos, Bructeros, & vicinas Sueuorum nationes.

3) VELLEIVS *lib. II. c. 109. c. l.*

4) TACITVS *l. II. Annal. c. 46. §. 3.*

5) Ita

parte erat, exercitum, qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orſus eſt. Et iam eo peruentum, vt vterque exercitus non niſi quinque dierum itinere ab hoſtibus Marcomannis abeſſet, cruentaque pugna expectaretur, cum rebellante Pannonia & Dalmatia, præſidum Romanorum auaritia & ſæuitia vexatis, Tiberius, ne vacuam tam propinquo hoſti relinqueret Italiam, omne robur contra has prouincias vertere & pace cum Maraboduo ex æquis conditionibus confirmata, a propoſito concepto deſiſtere cogeretur. 5)

§. LXXII. Dum hæc apud Marcomannos & finitimos Sueuiæ populos, quorum libertati inſidias parabat Maraboduus, gerebantur, Germani Rhenum inter Albimque colentes egregie ſeſe contra arma Romanorum defenſabant. Victo enim Arminii Cheruſcorum Ducis auſpiciis Quintilio Varo, Germaniæ præſide, eoque cum tribus legionibus & omnibus auxiliis in ſaltu Teutoburgenſi ad internecionem cæſo, 6) non ſolum intentatum ipſis a Romanis excutiebant iugum, ſed & ipſum imperium, quod in littore Oceani non ſteterat, in ripa Rheni ſtare 7) cogebant, tanta armorum ſuorum & Arminii gloria, tantoque Romanorum terrore, vt Auguſtus, nunciata hac clade, excubias per vrbem, tanquam hoſte præſente, indiceret; præſidibus prouinciarum, contra inſtituta maiorum, imperium propagaret, vt a peritis & aſſuetis ſocii continerentur; Ioui Opt. Max. magnos ludos, ſi Respubl. in meliorem ſtatum vertiſſet, voueret; & adeo conſternatum ſe gerere, vt per continuos menſes, barba capilloque ſummiſſo, caput interdum ſoribus illideret, vociferans: Quintili Vare! legiones redde. 8) Nec reuocatus ex Pannonia ad patrem Auguſtum & ingenti cum exercitu ab eo in Germaniam dimiſſus Tiberius deſperatam ibi rem Romanorum reſtituere potuit, quin potius inſigni, ne a Germania obrueretur, ſollicitudine in Germaniam penetrans, infamiæ magis abolendæ gratia, ob amiſſum Quintilium Varum, quam cupidine fines imperii proferendi, bellum ibi gereret, & vaſtatis agris, domibusque exuſtis, nulla alia re memorabili geſta, niſi quod & caſtella ad Rhenum præmuniuerit, & discordias inter proceres Germaniæ ſeminauerit, Romam reuerteretur. 9) Tiberio paulo poſt Auguſto, Germanicus quidem ab eo exercitui præfectus ſuſceptum bellum proſecutus, & attritis Marſis, Chattis, Cheruſcis & Agrinariis, ipſum Arminium, cum Segeſto ſocero ſuo tum diſſidentem, adortus fuit, ſed non niſi ambiguis prœliis cum eo decertans, a Tiberio, potentiam eius metuente, in Italiam tandem reuocatus, Germaniam, quam prouinciam Auguſtus facere conſtituerat, indomitam reliquit. 10)

§. LXXIII. Vacui hoc modo per Germanici diſceſſum externo metu Germani, aſſuetudine gentis & gloriæ æmulatione, fortitudinem ſuam domeſticis bellis corrumpere & arma, quæ in Romanos vertenda erant, iuſtigatore Tiberio Auguſto, in propria viſcera detorquere incipiebant. Capita ciuilis huius belli Maraboduus erant atque Arminius. Ille quidem propter affectatam Monarchiam & fœdus cum Romanis initum gentilibus ſuis inuiſus: Hunc vero pro libertate feliciter bellantem fauor habebat. Igitur non modo Chetuſci ſociique eorum, vetus Arminii miles, ſumſere bellum, ſed e regno etiam Maraboduí Sueuæ gentes, Semnones & Langobardi, deſecere ad eum, quibus additis præpollebat, ni Inguiometus cum manu clientum ad Maraboduum perfugiſſet, non aliam ob cauſam, quam quia fratris filio, iuueni, patruus ſenex parere dedignabatur. Hæc belli ex vtraque parte præpararoria: Acie vero congreſſis, nunquam alias maiori mole concurſum, neque ambiguo magis euentu, fuſis vtrimque dextris cornibus. Sperabaturque rurſus pugna, niſi Maraboduus caſtra in colles ſubduxiſſet; id ſignum perculſi fuit, & tranſfugis paulatim nudatus, in Marcomannos conceſſit, miſitque legatos ad Tiberium Cæſarem Auguſtum oraturos auxilia. Reſponſum eſt: non iure eum aduerſus Chetuſcos arma Romana inuocare, qui pugnantes in eundem hoſtem Romanos nulla ope iuuiſſet. 11) Miſſus tamen

5) Ita hiſtoriam huius expeditionis refert ipſius Tiberii in Germania legatus VELLEIVS *lib. II. c. 209. & 210.* conf. etiam TACITVS *c. l. & lib. II. Annal. c. 26. §. 4.* vbi Tiberius in litteris ad Germanicum datis ipſe confitetur, ſe Sueuos & Maraboduum regem conſilio magis & pace inita, quam vi illata, ſibi obſtrinxiſſe.

6) Hanc cladem Varianam fuſius deſcripſerunt VELLEIVS *lib. II. c. 118. & 119.* FLORVS *lib. IV. c. 12. §. 30. &c.* DIO CASSIVS *lib. VI. p. 582.* Annum notat XII. poſt C. N. SCHATENIVS *in Hiſt. Weſtph. lib. I. p. 59.* & campum huius prælii optime Paderbornam, Dethmoldiam & Hornam inter, Weſtphaliæ ciuitates, deſignat sereniſſimus princeps FERD. FVRSTENBERGIVS in monumentis Paderbornenſibus *pag. 19. & pag. 25.* An Sueui quoque huic prælio interfuerint? certo aſſerere non audeo, licet hoc credendi coniecturam præbeant verba TACITI Lib. I. c. 60. Annal. §. 1. *conciti per hoc non modo Cheruſci, ſed & conterminæ gentes.* Sub his enim & Sueuos intelligi poſſe, a Cheruſcis, non niſi Albi flumine ſeparatos, quilibet facile largietur; maxime cum ipſis admodum ſolenne fuerit, tempore pacis finitimas gentes, quibus aliquod bellum, adeundi. Idem *c. XIV. §. 4. de M. G.*

7) Verba ſunt FLORI *l. IV. c. 12. §. 39.*

8) Ita ingentem Auguſti a Germanis metum deſcribit SVETONIVS *in vita c. 23.*

9) Conf. hic DIO CASSIVS *l. LVI. p. 585.* qui hanc Tiberii expeditionem longe maiori fide & candore deſcripſit VELLEIO *lib. II. c. 120.* principi ſuo mirum in modum adulante. adde Dioni TACITVM *lib. I. Annal. c. 54. §. 6.*

10) De hisce Germanici expeditionibus in Germaniam ſuſceptis fuſius agit TACITVS Lib. I. Annal. c. 49. ad 52. & eod. Lib. c. 55-72. Lib. denique II. c. 5. ad 26. qui & in fine huius Libri c. 88. §. 3. de Arminio addit: *dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Romani, ſicut alii reges Ducesque, ſed florentiſſimum imperium laceſſierit, præliis ambiguus, bello non victus.*

11) Hactenus TACITVS *Lib. II. Annal. c. 45. & 46.* cui ex recentioribus iungendi AVENTINVS *lib. II.*

Google

tamen Druſus filius, pacis firmator, qui illiciendis Germanis ad diſcordias non leue decus apud patrem quærebat, vtque fracto iam Maraboduo vsque in exitium eius inſiſteretur. Erat inter Gotones nobilis iuuenis, nomine Catualda, profugus olim vi Marabodui, & tunc dubiis rebus eius vltionem auſus. Is valida manu fines Marcomannorum ingrediebatur, corruptiſque primoribus ad ſocietatem, Regiam irrumpebat, caſtellumque iuxta ſitum deprædabatur. Maraboduo vndique deſerto non aliud ſubſidium, quam miſericordia Romanorum fuit. Transgreſſus itaque Danubium, qua Noricum præterfluit, ſcripſit Tiberio, non vt profugus aut ſupplex, ſed ex memoria prioris fortunæ: multis nationibus clariſſimum quondam regem ad ſe vocantibus, Romanam amicitiam prætuliſſe. Reſponſum a Cæſare: tutam ei honoratamque ſedem in Italia fore, ſi maneret; ſin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide qua veniſſet. Hiſce blanditiis Maraboduus illectus, in Italiam conceſſit, nec vnquam remiſſus, per duo de viginti annos Rauennæ honorate habitus fuit, vt ſi quando inſoleſcerent Sueui, quaſi rediturus in patriam oſtenderetur. 12) Idem Catualdæ caſus, neque aliud perfugium, pulſus haud multo poſt Hermundurorum opibus, Iubillio Duce, receptusque a Romanis, Forum Iulium, Narbonenſis Galliæ coloniam, mittebatur. Germani vtrumque comitati, ne quietas prouincias immixti turbarent, Danubium vltra, inter flumina Marum & Cuſum locabantur, dato Rege Vannio, gentis Quadorum. 13)

§. LXXIV. Lætus hoc rerum ſucceſſu Tiberius Auguſtus, omnam porro co intendebat neruum, vt, occultis artibus diſcordiæ malum inter Germaniæ gentes ſeminans, ad ciuilia bella eos alliceret & inuicem collideret, 14) quo ſic vnam gentem per aliam delens nationem, aut ſingulos diſtrahens, vniuerſis tempore neceſſitatis par eſſe poſſet. Neque ſpes hæc ab initio eum fefellit; accidit enim eodem imperante ingens illa Bructerorum 15) ad Rhenum a vicinis Germaniæ populis facta cædes: aſt omnibus Germanis ad frugem tandem reuerſis, reſumtis animi viribus, Rheno Danubioque traiecto, Gallias, Pannonias & Mœſias iam iterum incurſabant, vicos diripiebant, incendebant, pecora, captiuos abigebant, impune vltro citroque commeabant, & omnia ferro, flamma, præda deuaſtabant, magno dedecore Romani imperii, nec minori diſcrimine. 16) Nec qui Tiberio in imperio ſuccedebat, bellumque contra Germanos ſuſcipiens, Sueuiam ingredi 17) minabatur, C. Caligula, Germanos & Sueuos noſtros coercere potuit, quin potius non expectato eorum aduentu a Rheno aufugerit, ſtatimque vrbem repetierit, triumphum agens, re non alia memorabili geſta, niſi quod Gallias expilauerit, & Germanis ſe deridendum obtulerit, Hiſtrio magis, quam Cæſar. 18)

§. LXXV.

lib. II. c. 7. n. 9. & 10. WELSERVS *l. II. p. 62. c. l.* qui ciuile hoc bellum ad annum poſt C. N. 19. Marabodui fugam vero ad ſequentem XX. refert, GOLDASTVS *lib. I. c. 6. c. l.* & SCHATENIVS *lib. II. pag. 94. c. l.* adde CLVVERIVM *lib. III. c. 28. p. 109. Germ. antiqu.* qui locum prælii inter Maroboduum & Arminium commiſſi eundem eſſe, vbi nunc Zwicke & Chemniz vrbes, & ex eo, amiſſa pugna, in illud montium iugum, quod hodie Miſniam a Bohemia dirimit, ſeſe recepiſſe Maraboduum conicit.

12) Hæc rurſus TACITVS *lib. II. Annal. c. 62. & 63.* vbi inſuper ex oratione Tiberii ad Senatum, de conſiliis, quibus in deſtruendo Maraboduo vſus fuit, habita, hæc refert: *non Philippum Athenienſibus, non Pyrrhum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuiſſe.* Conf. etiam, quoad fugam & detentionem Marabodui Rauennæ SVETONIVM *in vita Tiberii c. 37.* & VALLEIVM *lib. II. c. 129. §. 4.* adde ex recentioribus cit. auctores.

13) Verba ſunt TACITI *lib. II. Annal. c. 63. §. 6. & 7.* qui vlterius *lib. XII. c. 29. §. 1. c. l.* addit: Vannium hunc regem a Druſo impoſitum fuiſſe clientibus Marabodui & Catualdæ. Vnde notandus GOLDASTVS, qui *lib. I. c. 7. pag. 54. c. l.* hanc regis impoſitionem ad integram Quadorum nationem extendit. Hoc tamen certum, Vibilium, quem hic Catualdam regno pepuliſſe tradit TACITVS, eundem eſſe cum Iubillio, Hermundurorum rege, quem poſtea Vannium quoque regno ſuo, ſociis Sidone & Italico regibus, priuaſſe, aſſerit idem *l. XII. c. 29.* Annal. Sed ante eum hoc iam ſuſpicatus eſt WELSERVS *lib. II. pag. 63. c. l.*

14) De ſtudio hoc Tiberii collidendi Germanos inuicem teſtantur ipſius litteræ, quibus reuocat fratris filium Germanicum ab exercitu in Germania, apud TACITVM *Lib. II. Annal. c. 26. §. 4.* in quibus ait: *ſe nouies a Diuo Auguſto in Germaniam miſſum, plura conſilio, quam vi perfeciſſe,* & paulo poſt §. 5. pergit: *poſſe & Cheruſcos cæterasque rebellium gentes, quando Romanæ vltioni conſultum eſt, internis diſcordiis relinqui.* Idem teſtatur SVETONIVS *in vita eius c. 37.* dum ait: *hoſtiles motus, nulla poſtea expeditione ſuſcepta, per legatos compeſcuit - - reges infeſtos ſuſpectosque comminationibus magis & querelis, quam vi repreſſit.*

15) De hac cæde ita teſtatur ſuum gaudium TACITVS c. XXXIII. de M. G. *pulſi Bructeri ac penitus exciſi vicinarum conſenſu nationum, ſeu ſuperbiæ odio, ſeu prædæ dulcedine, ſeu fauore quodam erga nos deorum. Nam ne ſpectaculo quidem prælii inuidere. Super LX. millia non armis, telisque Romanis, ſed quod magnificentius eſt, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat quæſo, duretque gentibus ſi non amor noſtri, at certe odium ſui: quando vrgentibus imperii fatis nihil iam præſtare fortuna maius poteſt, quam hoſtium diſcordiam.*

16) Ita hæc refert SVETONIVS *in vita c. XLI.*

17) Licet enim EVTROPIVS *lib. VII. c. 7.* ipſam Sueuiam Caligulam ingreſſum fuiſſe tradat, malo tamen hic credere GLAREANO *ad h. l.* qui ex SVETONIO *c. 43. in vita Caligulæ* docet, Sueuiæ loco hic ponendam eſſe Batauiam; cum vix veroſimile, Caium in Sueuiam vsque, tunc remotiſſimam Germaniæ prouinciam, penetraſſe, maxime cum DIO *lib. LIX. pag. 656.* tradat: *vltra tranſitum a ſe Rhenum parumper progreſſus, inde ſtatim reuerſus;* & TACITVS *c. XXXVII. §. 8. de M. G.* de hac eius expeditione quoque dicat: *mox ingentes Caii Cæſaris minæ in ludibrium verſa.* Intentare itaque hoc quidem potuit, ſed ſtultitia ſua in Batauis & circa Oceani ripas detentus, mox ingentes eius aduerſus Germaniam conatus fruſtranei fuerunt.

18) Stultitias eius in hac expeditione commiſſas longa ſerie recenſet SVETONIVS *c. l. & c. 44. - 48.* vbi

§. LXXV. Paulo ſecundiori cum fortuna Romanam rem per duces ſuos agebat Claudius imperator. Repreſſis enim Chaucis, prouincias Romanas incurſantibus, & limite Romano reſtituto, Corbulo Dux, qui exercitui Romano in partibus Germaniæ præerat, expeditionem plane in Germaniæ interiora parabat, & caſtra iam in hoſtili ſolo moliens, procul dubio aliquid contra Germanos tentaſſet; niſi reuocatus a Claudio, propoſitum exequi impeditus fuiſſet. Tantus enim animum huius Imperatoris a Germanicis bellis occupauerat horror, vt, ne gentem hanc in ſe concitet, aduerſaque in Rempublicam Romanam caſura mala, omnem vim nouam in Germanias prohiberet, & referri cis Rhenum in Galliæ ripam præſidia copiasque Romanas iuberet, pacem magis, quam bellum, cum Germanis amans. 19) Inde præter dicta, durante ſuo regimine, nihil memoriæ dignum a Romanis cum Germanis fuit geſtum, niſi quod Cheruſcorum genti, amiſſis per interna bella nobilibus, Regem a Claudio petenti, Italum, qui paternum genus a Flauio, fratre Arminii, maternum vero a Catumere, principe Cattorum, ducebat, transmiſerint; cuius aduentus lætus primo Germanis, mox vero potentia eius ipſis ſuſpecta. Erant enim, qui, quod Romæ eſſet educatus, adimi Germaniæ veterem libertatem, dicerent, & Romanas opes inſurgere. Inde ciuile bellum, copiæque vndique cogebantur: Sed magno inter Germanos prælio victor rex. Dehinc ſecunda fortuna ad ſuperbiam prolapſus, pulſusque ac rurſus Langobardorum opibus refectus fuit. Non eadem tum temporis fortuna Vannii ſupra memorati 20) ex Quadorum gente Sueuicis populis, Maraboduum & Catualdam comitantibus, a Romanis pro Rege impoſiti. Prima enim imperii ætate clarus acceptusque popularibus, mox diuturnitate in ſuperbiam mutans, & odio accolarum, ſimul domeſticis diſcordiis circumuentus, Claudio imperante, ſolio deiectus fuit. Auctores fuere Iubillius, Hermundurorum Rex, & Vangio ac Sido, ſorore Vannii geniti, quibus innumera vis Lygii aliæque gentes aduentabant, fama ditis regni, quod Vannius XXX. per annos prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipſi contra manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hoſtium, eoque caſtellis ſe defenſare, bellumque ducere ſtatuerat. Sed Iazyges, obſidionis impatientes, & proximos per campos vagi, neceſſitudinem pugnæ attulere, quia Lygius Hermundurusque illic ingtuerat. Igitur digreſſus caſtellis Vannius funditur prælio, & ad claſſem legionesque Romanas, iuſſu Claudii ſecundum ripas ſubſidio victis & terrori aduerſus victores compoſitas, vna cum clientibus perfugiens, acceptis agris, beneficio Cæſaris, in Pannoniam conceſſit. Regnum victi Vangio ac Sido inter ſe diuiſere, egregia aduerſus Romanos fide 21) & Veſpaſiano imprimis vtiliſſimi in obtinenda imperii dignitate ſocii. 22)

§. LXXVI. Claudium in imperio excepit filius adoptatiuus Domitius Nero. Hic pacem potius quam bellum cum Germanis & Sueuis noſtris habere maluit, eorumque ope in ſubigenda Gallia & Iudæa, ipſi rebellantibus, proſperrimo cum ſucceſſu vſus fuit. 23) Libera itaque gens noſtra ab extraneo hoſte, cupidine gloriæ, arma ſua, pro more conſueto, in ſe ipſam connertebat; imprimis autem Hermunduros inter Chattosque magno prælio certatum, dum flumen gignendo ſale fœcundum & conterminum vi trahebant. Sed bellum Hermunduris proſperum, Chattisque exitioſius fuit, quia victores diuerſam aciem Marti ac Mercurio ſacrauere, quo voto equi, viri, cuncta victa, occidioni dabantur. 24) Mortuo Nerone A. C. 68. & occaſione ciuilium armorum Galbam inter, Othonem, Vitellium & Veſpaſianum toto Rheni limite præſidiis Romanis, excepto Moguntiaco & Vindoniſſa, liberato, Batau quidem, auaritia & luxu Romanorum exagitati, Ciuili Duce, contra eos inſurgebant, & excitata reliqua Germania, Romanæ rei extrema iam in Gallia minabantur. Sed Flauio Veſpaſiano imperium tandem obtinente, & Cerealem Ducem cum filio Domitiano in Germaniam mittente, habito cum Ciuili, cuius amicus Veſpaſianus adhuc priuatus fuerat, colloquio, omnis hic motus compoſitus 25) & Germania impoſterum quieta fuit; maxime cum ſæpe laudatus imperator, datis muneribus & præmiis, animos Germanorum quouis modo ſibi conciliare ſtuderet, & eorum quoque auxiliis, quæ contra Vitellium, vti dictum, Sidone & Vangione regibus Sueuorum magno

ſuo

48. vbi inter alia refert: conuerſum eum ad curam triumphi, præter captiuos & traosfugas Germanos, Galliarum proceriſſimum quemque ac nonnullos ex principibus legiſſe, ac ſepoſuiſſe ad pompam, coëgiſſeque non tantum rutilare, & ſubmittere comam, ſed & ſermonem Germanicum addiſcere & nomina Germanica ferre. Inde etiam de Germanis falſo triumphantem deridet eum PERSIVS *in Satyra vltima v. 43.* ita caoens:

O bone, num ignoras? miſſa eſt a Cæſare laurus
Inſignem ob cladem Germaniæ pubis, & aris
Frigidus excutitur ignis, ac iam poſtibus arma,
Iam chlamydes regum, iam lutea gauſapa captis,
Eſſedaque ingenteſque locat Cæſonia Rhenos.

19) TACITVS *lib. XI. Annal. c. 19. & 20.* vid. etiam *lib. XII. c. 29. §. 3. & 4. s. l.*

20) Hiſtoriam inteſtini huios belli refert TACITVS *lib. XI. Annal. c. 16. & 17.*

21) Hactenus TACITVS *lib. XII. Annal. c. 29. & 30.* cui iungeodus GOLDASTVS *lib. I. c. 13. de regno Bohem.*

22) TACITVS *lib. III. hiſt. c. 5. §. 4. & c. 21. §. 4.*

23) AVENTINVS *lib. III. c. 10. ab init. Annal. Boior.*

24) TACITVS *lib. XIII. Annal. c. 57.* conf. etiam ſupr. §. 13. vbi, quinam locus ille, ſalis prouentu fœcundus, de quo ioter vtramque gentem certatum, indicaui.

25) Hos motus Ciuiles eorumque compoſitionem fuſius deſcribit TACITVS *lib. IV. & V. Hiſtoriar.*

26) Ita

Digitized by Google

ſuo commodo expertus fuetat, contta quoscunque impetii hoſtes vteretut. Eadem quoque pax cum illis culta rerum potiente filio eius Tito. Aſt hoc dolo fratris Domitiani, vt quidam volunt, interemto, Germani vna cum Dacia fœdus cum ſuperioribus obſeruatum rurſus ſoluebant, auaritia Domitiani, quod ſolitis ſtipendiis defraudabantut, commoti, & tranſito Rheno Danubioque Galliam, Vindeliciam, Rhætiam, Noricum, Mœſiam & Pannoniam incurſabant, omnia igne, ferro & præda deuaſtantes. Nec Domitianus cum exercitu contra eos ptofectus vim eorum coërcere potuit, quin potius tot exercitus in hoc bello temeritate eius & ignauia deleti & oppreſſi, tot militares viri cum tot cohortibus expugnati & capti, vt iam non de libertate ſua, ſed de ſeruitute Romanorum Germani certatent, nec de limite imperii & ripa, ſed de hibernis legionum & poſſeſſione dubitatum ſit, ita, vt cum damna damnis continuarentut, atque omnis annus funeribus & cladibus inſignitetut, Domitianus tandem immenſis muneribus pacem ab iis emere & paciſci cogeretur. 26) Nec feliciorem exitum negotium eius cum Marcomannis & Quadis nactum. Hos enim vlturus, quod contra Dacos nulla ſibi ſubſidia miſiſſent, & alteros ipſorum legatos, pacis componendæ cauſa miſſos, contra datam fidem interficiens, ab ipſis quoque victus & in fugam coniectus fuit. 27) Nihilominus tamen quaſi re bene geſta, falſum de Germanis triumphum egit, emtis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum ſpeciem formarentut, & aſſumto Germanici cognomine, Septembrem menſem ex appellatione hac Garmanicum ttansnominauit, imo eo vsque inſaniæ proceſſit, vt nummos plane cudi fecerit, cum ſuperba & ſtolida hac inſcriptione: Germania capta, 28) magno omnibus deriſui & Romanæ rei dedecori.

§. LXXVIII. Domitiano pet Stephanum & teliquos coniuratos A.C. 96. interfecto, Cocceius Nerua, & hoc ſecundo regiminis ſui anno ad plures quoque abeunte, imperii inſignia apud Agrippinam, Galliæ vtbem, cuius tum præſes erat, ſumſit M. Vlpius Traianus. Hic Germania Trans-Rhenana in priſtinum ſtatum reducta, & vtbibus ſubuerſis reparatis, imperii fines in his partibus antiquos conſeruare, quam ampliare maluit. 29) Idem quoque ſtudium Adriano, eius in imperio ſucceſſori, licet enim omnes prouincias Romanas peragrans in Germaniam quoque tranſierit, pacis tamen magis, quam belli cupidus, milites tantum per munimenta diſpoſitos eduxit, & quaſi bellum immineret, exercuit, cæterum amicitiam cum Germanis ſeruans, quos præmiis magis, quam armis vinci poſſe didicerat. 30) Nec alia mens Antonino Pio, quamuis enim hic ſub initio ſui regiminis Dacos & cæteros Germanos, prouincias Romanas inuadere conantes, per præſides & legatos, virtute ſua, contuderit, 31) ſtatim tamen conceſſa pace, auctoritate & æquitate ſua, ad fœdus eos & pacem ineundam illexit, ita vt viginti tres annos, ſine ſanguine ciuili & hoſtili imperauerit, & non niſi pax & quies in imperio Romano viguerit. 32)

§. LXXVIII. Hanc ſummam imperii Romani felicitatem M. Autelio Antonino & L. Aurelio Antonino Vero, fratribus, imperii habenas moderantibus, haud minor poſtea calamitas inſecuta. Germani enim hactenus quieti & præmiis & muneribus Romanotum a vaſtatione prouinciarum tetenti, teſumto veteri etga Romanos odio, a Marcomannis excitati, impetio iam turſus imminebant, & traiecto Iſtro, pulſisque legionibus, Pannoniam, Mœſiam, Illyricum & Italiam igne, ferro & præda vaſtabant, vicos incendebant, vrbes ditipiebant & victticibus ſuis armis Aquileiam vsque penetrabant, 33) tanto Romanorum terroti, vt vndique ſacerdotes acciti, peregrini ritus impleti, Romano ritu lectiſternia pet ſeptem dies celebrata, vrbs omni genere religionum luſtrata, 34) & Ducibus

26) Ita miſerum imperii Romani ſtatum occaſione belli Germanici & Dacici a Domitiano geſti deſcribunt TACITVS *in vita Agricolæ c. XLI. §. 2. & 3.* & PLINIVS *in panegyr. Traian. dicto, c. 11. & 12.* adde OROSIVM *lib. VII. c. 10.* qui, *bellum*, inquit, *aduerſum Germanos & Dacos per legatos geſſit, pari Reip. pernicie.* Et DIONIS fragmenta p. 760. vbi: *Domitianus profectus in Germaniam cum exercitu, hoſte nunquam viſo reuertit.*

27) v. DIONIS *fragment. ex Theodoſ. p. 761. &c.* inde merito deridenda adulatio STATII *lib. II. Siluar.* Domitiani clementiam erga victos Marcomannos prædicantis:

Quæ modo Marcomannos poſt horrida bella vagosque
Sauromatas, Latio non eſt dignata triumpho.

28) Conf. hic TACITVS *in vita Agricolæ c. XXXIX. §. 2. & c. XXXVII. §. 9. de M. G.* SVETONIVS *c. XIII. in vita eius* & MACROBIVS *Saturnal. I. c. 12.* quo reſpexiſſe etiam videtur MARTIALIS *lib. IX. Epigr. 11.* ita canens:

Dum Ianus hiemes, Domitianus autumnos,
Auguſtus annis commodabit æſtates,
Dum grande famuli nomen aſſeret Rheni
Germanicarum magna lux Calendarum.

Adde PLINIVM *c. l.* & IVVENALEM *Satyr. VI.* ad nummos Domitiani, cum inſcriptione Germanici cuſos, ita alludentem:

- - cum lance beata
Dacicus & ſcriptor radiat Germanicus auro.

29) EVTROPIVS *lib. VIII. breuiar. c. 2.* OROSIVS *lib. VII. c. 12.*

30) Conf. hic SPARTIANVS *in eius vita c. 10. & c. 17.* & A. VICTOR *c. 14. in Epitom.*

31) CAPITOLINVS *in vita Antonini Pii c. 5. in f.*

32) A. VICTOR *c. XV. c. l.*

33) CAPITOLINVS *c. 14. in vita Antonini Philoſophi*, XIPHILINI *fragment. Dion. lib. LXXI. pag. 802.* AMMIANVS *lib. XXIX. c. 6.* & LVCIANVS *in Pſeudomant.* qui Aquileiam vrbem a Germanis pene interceptam fuiſſe ait.

34) Ita quam vehementer ſibi Romani a Marcomannis & reliquis Germanis timuerint, & iratos Deos ſuos vario ſacrificiorum genere reconciliare ſibi ſtuduerint, quo furorem horum populorum ab ipſis

bus belli per litteras expreſſe iniunctum, vt quauis arte bellum traherent, & ſuſpenderent, donec finito Parthico cum Vologeſo rege, ambo Imperatores, vt ſumme neceſſarii, Germanico præeſſe poſſent. 35) Parthico itaque bello confecto, ambo Imperatores A. C. 171. contra Germanos proficiſcebantur, Marcomannis omnia conturbantibus, & aliis etiam gentibus ab ipſis pulſis, bellum, niſi reciperentur in ſolo Romano, Romanis minitantibus. Amiſſus eſt Furius Victorinus, præfectus prætorio, atque pars eius exercitus interemtus, & ambo Imperatores Aquileiam iam aduenerant, cum Germani ſeſe retraherent, & per legatos veniam præteritorum peterent, tumultus auctores interemtos, & ſeſe impoſterum pacem cum Romanis ſeruaturos promittentes. Placuit hæc declaratio Lucio Auguſto; aſt Marcus fingere Germanos exiſtimans & fugam & cœtera, quæ deſiderium pacis oſtenderent, ob hoc, ne tanti apparatus mole premerentur, inſtandum eſſe dicebat; Vrgente tamen Lucio, Alpibus prius tranſcenſis & omnibus compoſitis, quæ ad munimen Italiæ atque Illyrici pertinebant, Romam reuertebantur. 36) Sed haud paulo poſt euenere, quæ iam antea iuſto metu ſuſpicatus erat Marcus. Mortuo enim in itinere Lucio apoplexia, omnes gentes ab Illyrici limite vsque in Galliam conſpirabant, vt Marcomanni, Nariſci, Hermunduri & Quadi, Sueui; Sarmatæ, Latringes & Buri, nec non Victouali, Soſibes, Sicobotes, Rhoxolani, Baſtarnæ, Alani, Peucini & Coſtoboni, Slauorum nationes, 37) & Romano imperio grauiſſimum, quantum nulla vnquam memoria exritit, inferebant bellum, Marcomannicum ab omnibus hiſtoricis dictum. 38) Hoc enim quam diu vixit Marcus abſoluere non potuit, 39) integri pene exercitus Romanorum in eo deleti, multi nobiles conſumti, & cum inſuper grauiſſima peſtis Romanas prouincias vexaret, ſerui plane, quemadmodum ſecundo bello Punico acciderat, in militiam conſcripti, gladiatores armati, & Germanorum quoque auxilia contra Germanos empta; imo cum omne ærarium hoc bello exhauſtum eſſet, Marcus denique, pecuniæ inopia ductus, auctionem ornamentorum imperialium in foro D. Traiani inſtituit, propriamque ſuppellectilem vendidit, quo exinde militibus victum parare eorumque neceſſitati ſubuenire poſſet. 40) Primus autem impetus a Romanis in Marcomannos factus, quos Iſtrum tranſeuntes attriuit 41) Marcus; inde Alexandro cuidam, homini impudentiſſimo, de oraculo fidem habens, quod geminos leones Danubio certis ritibus immittenti victoriam pollicebatur, Marcomannis per Danubium eos immiſit; ſed illi beſtias has non ſolum fuſtibus interemerunt, 42) ſed & Romanos nihilominus ingens cædes, cæſis viginti circiter millibus, ſecuta eſt. Varia deinde fortuna ex vtraque parte certatum fuit, donec A. C. 177. Marcus in Quadorum vsque fines cum exercitu progreſſus, a Germanis, fugam ſimulantibus, in tantas inſidias locaque iniqua tractus, & a ſubito irrumpentibus circumuentus fuerit, vt omnis eius exercitus morbo, vulneribus, ardore ſolis ac ſiti defatigatus pene interiiſſet, ni ad inuocationem nominis Chriſtiani, quam ſubito magna fidei conſtantia quidam milites, effuſi in preces, palam fecerunt, tanta vis pluuiæ effuſa, vt Romanos quidem largiſſime & ſine iniuria refecerit, Germanos autem, crebris fulminum ictibus perterritos, præſertim cum plurimi eorum occiderentur, in fugam coëgerit. 43) Tunc Quadi, qui poſtremi in

prælio

ipſis auerterent, ingenue docet CAPITOLINVS *c. XIII. c. l.*

35) CAPITOLINVS *c. XIII. c. l.*

36) Ita primam hanc Marci Antonini cum fratre Lucio Antonino contra Germanos ſuſceptam expeditionem deſcribit CAPITOLINVS *c. XIV. c. l.* cui iungenda XIPHILINI *excerpta Dionis l. LXXI. pag. 802.* & ex recentioribus CRVSIVS *Tom. I. p. 82. Annal. Suev.* & GOLDASTVS *lib. I. c. 8. p. 57. de regn. Bohem.*

37) Ita hos populos, ſocios huius belli, recenſet CAPITOLINVS *c. 22. l. c.*

38) Idem *c. XXIV. in f. c. l.* EVTROPIVS *lib. VIII. c. 6.*

39) Ita XIPHILINI *fragment. Dion. lib. LXXI. p. 802.* Licet enim Marcomannos eum in deditionem, plurimis in Italiam traductis, accepiſſe tradat CAPITOLINVS *c. 22. c. l.* & bellum hocce feliciter confectum afferat idem *c. XVII. c. l.* & EVTROPIVS *c. l.* imo ſubactos plane Marcomannos referant ipſius XIPHILINI *fragmenta p. 805. c. l.* prius tamen tantum de transfugis & captiuis intelligendum eſſe ex ſæpius citatis excerptis XIPHILINI *p. 807.* quam manifeſtiſſime conſtat, & quod ipſam belli confectionem & gentis Marcomannicæ ſub iugum miſſionem attinet, contrarium plane ea fruſtraneo Marci conatu, Marcomanniam & Sarmatiam prouinciam faciendi, cui immortuus, & admonitione eius ad filium Commodum, ne reliquias belli parui pendeat, apparet. Interim, quamuis bellum non confectum, ſumſit tamen Marcus Germanici nomen, & cum filio de deuictis Germanis Romæ triumphum habuit, v. CAPITOLINVS *c. XVII. c. l.* AVRELIVS VICTOR *de Cæſar. c. XVI.* EVTROPIVS *lib. VIII. c. 6.* & XIPHILINI *excerpta Dion. lib. XXXI. pag. 803.*

40) Hæc omnia refert CAPITOLINVS *c. XXII. c. XXI. & c. XVII. c. l.* adde XIPHILINVM *p. 803. c. l.* EVTROPIVM *c. l.* & A. VICTOREM *c. XVI. in Epitom.*

41) CAPITOLINVS *c. XXI. c. l.*

42) LVCIANVS *c. l. & in Alexandr.*

43) Ita impetratam hanc Marci de Marcomannis, Quadis & reliquis Germaniæ & Sarmatiæ populis victoriam precibus Chriſtianorum in ipſius exercitu belligerantium adſcribunt OROSIVS *lib. VII. c. 15.* XIPHILINVS *in excerpt. Dion. lib. LXXI. p. 805.* imprimis vero EVSEBIVS *lib. V. c. 5. Hiſt. Eccleſ. & in Chron. ad An. 177.* qui extare, ait, literas Marci, quibus ipſe Germanicam hanc ſitim Chriſtianorum militum precationibus, impetrato imbre, diſcuſſam conteſtetur; & quo vlterius veritatem huius rei adſtrueret, teſtes quoque adducit APOLLINAREM Græcum & TERTVLLIANVM, pene coæuos; hic enim L. ad Scapulam fin. inquit: *M. Aurelius in Germanica expeditione, Chriſtianorum militum orationibus ad Deum factis, imbres in ſiti illa impetrauit.* Conf. eundem *in Apologet. c. V. & aduerſ. Iudæos c. 7.* IVSTINVM MARTYREM *in Apol. II. & in Dial. cum Tryphon.* IRENAEVM *l. I. c. 3.*

Digitized by Google

prælio reſtiterant, magna clade ab inſequentibus Romanis affecti, pacem a Marco imperatore petierunt eamque etiam facili negotio obtinuerunt, quo ſcilicet a Marcomannis auellerentur, atque etiam quod equos & boues multos, ac transfugas omnes & captiuos, primum ad XIII. millia, dederant, poſt & cæteros ſe reddituros promiſerant. 44) Progreſſus poſtea Marcus contra Marcomannos, & hos armis coërcere & ſibi ſubiicere voluit; ſed nuncio de Caſſii in oriente excitata rebellione perterritus, arma ſua, relicto Sarmatico & Marcomannico bello, contra eum conuertit, 45) quo tamen ſtatim interfecto, ad conficiendum Marcomannicum bellum ſeſe rurſus accinxit, & triennium cum Marcomannis, Quadis & Sarmatis belligerans, omnium horum terras prouincias facere annitebatur; Sed repentina tandem morte in Pannonia præuentus, omnis ipſius conatus, & quem hactenus ad ſubigendos Germanos impenderat labor, irritus & fruſtraneus fuit. 46)

§. LXXIX. Marco in imperio ſucceſſit filius Commodus. Hunc quamuis pater ante obitum ſedulo monuerat, vt bello contra Marcomannos & reliquos Germanos & Sarmatas ſuſcepto ſtrenue inſiſteret, nec reliquias eius contemneret; & amici inſuper monitis paternis conſilia ſua quoque iungerent, validiſſimisque rationibus oſtenderent, indecorum non ſolum, ſed & periculoſum eſſe, inchoatum bellum relinquere, ab aulicis tamen & adulatoribus, crebro ipſi delicias vrbis commemorantibus, corruptus, Sueuis circa Iſtrum accolentibus & diuturno bello ad tantas incitas redactis, vt nec alimenta, nec virorum amplius copiam, ob multitudinem eorum, qui perierunt, & ob agrorum vaſtationem perpetuam haberent, pacem non ſolum conceſſit, ſed ab eis plane, data pecunia, qua maxime abundabat, redemit, regibus Germanorum addictus & ab eis leges ſuſtinens. 47)

§. LXXX. Hac pace cum Commodo inita, Sueui, ab extraneo hoſte liberi, mox vires reſumebant & lapſu temporis nouum quid aduerſus Romanorum terras moliebantur, maxime cum ciuili inter Pertinacem, Iulianum, Peſcennium Nigrum & Seuerum orto bello, illudque ſub huius imperio inſecutis Parthicis & Britannicis motibus, Romanorum opes mirum in modum attritæ & diminutæ fuerint. Quemadmodum autem triſtiſſima experientia hactenus didicerant, ſeſe, dum ſinguli pugnarent, omnes pene victos fuiſſe, & Romanos proſpero cum ſucceſſu debellari non poſſe, coniunctis niſi adorirentur viribus; ita iam varii Germaniæ populi, Rhenum inter, Mœnum & Danubium, 48) in vacuefacta a Marcomannis ſociiſque eorum regione colentes, imprimis vero Sueuicæ nationes ex plagis ſeptentrionalibus ingenti multitudine prorumpentes, Antonino Baſſiano Caracalla imperante, vel paulo ante, in commune aliquod fœdus & perpetuam ſocietatem belli, ſub Alemannorum 49) nomine coibant, quos alii in Germaniæ inferioribus partibus imitantes,

l. I. c. 3. & NICEPHORVM *l. IV. c. 12. hiſt. Eccleſ.* eadem quoque tradentes. Diſſentiunt tamen citati auctores in circumſtantiis, dum EVSEBIVS & OROSIVS *c. l.* impetrationem huius miraculi precibus tantum quorundam militum alicuius legionis attribuit, XIPHILINVS contra c. l. integræ legioni, quam Melitenſem vocat. Sed in hoc rurſus conueniunt, quod dicta legio, pro inſignis facti miraculo, poſtea ab ipſo Marco κεραυνοβόλος, ſeu fulminea dicta fuerit. Idem factum quoque narratur quidem ab hiſtoricis gentilibus, ſed de Chriſtianorum precibus id impetratum fuiſſe, non referunt, quin potius ex inueterato erga Chriſtianos odio vanis ſuperſtitionibus id tribuant. Sic CAPITOLINVS *c. 24. c. l.* Marcum fulmen de cœlo precibus ſuis contra hoſtium machinamentum extorſiſſe ait, ſuis pluuia impetrata, cum ſiti laborarent. Et LAMPRIDIVS *in Eliagabalo c. IX.* carminibus magicis, quæ Marci iuſſu ante congreſſum prælii recitata fuerunt, id tribuit eique conſentit DIO *in fragment. Xiphilin. l. LXXI. pag. 805.* qui Magum plane indicat, Arnuphin Aegyptium, ſed refutatus eapropter a XIPHILINO *c. l.*

44) THEODOSII *fragmenta Dionis lib. LXXI. p. 807.*

45) CAPITOLINVS *c. XXIV. c. l.* THEODOSII *excerpt. Dion. p. 808. c. l.* qui Marcum quidem pacem cum Marcomannis & Sarmatis ante hanc contra Caſſium ſuſceptam expeditionem compoſuiſſe tradit; ſed de armiſtitio potius intelligendum eſſe, quæ ſubſequuntur, docent.

46) CAPITOLINVS *c. XXVII. c. l.* HERODIANVS *lib. I. c. 3.*

47) Conf. circa hactenus dicta HERODIANVS *lib. I. c. 6. Hiſtor.* & LAMPRIDIVS *c. 3. in vita Commodi*, quibus plus credendum puto OROSIO *lib. VII. c. 16.* & A. VICTORE *c. XVII. in Cæſaribus*, feliciter aduerſus Germanos bellum geſſiſſe Commodum aſſerentes, & THEODOSII excerptis DIONIS *lib. LXXII. p. 817.* quæ hisce conditionibus pacem feciſſe cum Germanis aiunt Commodum: vt transfugas & captiuos reſtituerent, & frumentum quoddam certum quotannis penderent. Etiam ab ipſis arma quædam exegiſſe porro referunt, & XIII. millia militum a Quadis, pauciores a Marcomannis, addito mandato, vt neque pluribus in locis regionis ſuæ congregarentur, ſed ſemel duntaxat menſe quolibet, ac vnum in locum, centurione quodam Romano præſente; præterea, ne vel Iazyges, vel Vandilos, vel Buros bello peterent.

48) Primas ſedes Alemannorum inter Mœnum, Rhenum & Danubium fuiſſe, quodammodo colligi licet ex teſtimonio A. VICTORIS mox adducendo, & quæ vlterius id confirmant, tabula Peutingeriana, in qua Alamannia trans Rhenum, iuxta ſiluam Martianam, conſpicitur, & ſaltu Alemannico, Germanis, *der Allmanns-Wald*, circa flumen Craich, non longe ab oppido Bretten ſito. v. quoque B. RHENANVS *lib. I. pag. 40. Rer. Germ.* ALTHAMER *in German. veter. & non. deſcript. pag. 5.* CLVVERIVS *lib. III. c. IV. pag. 10.* VOLBVRGIVS *Tom. I. p. 477. rerum Germanicarum* & B. HARTIVS *P. III. c. 1. §. 3. notit. veter. Germ. populorum.*

49) Primam eamque antiquiſſimam omnium Alemannicæ gentis ſub Caracalla mentionem facit AEL. SPARTIANVS, dum in vita eius c. X. inquit: *Nam cum Germanici & Parthici & Arabici & Alemannici nomen adſcriberet (nam Alemannorum gentem deuicerat)* vbi conf. SALMASIVM & CASAVBONVM. Eadem quoque A. VICTOR *c. XXI. de Cæſaribus* refert, *Caracalla*, inquiens, *Alemannos, gentem populoſam, ex equo mirifice pugnantem, prope Mœnum amnem, deuicit*, quibus adde excerpta DIONIS COCCEIANI ab HENRICO VALESIO edita

tes, ſub aureæ quoque libertatis ſeſe recipiebant vexillum, & ſumto Francorum 50) nomine, communicatoque cum prioribus conſilio, Germaniam non tantum ab intentata ei a Romanis ſeruitute liberarunt, ſed & hiſce in prouinciis & terris propriis ſuperuenientes, victricia ſua arma intulerunt, tanto cum ſucceſſu, vt cæſis pene innumeris exercitibus Romanis, eorumque prouinciis vaſtatis & expilatis haud exiguam tandem imperii occidentalis partem raperent, ſuique iuris facerent, prout ex impoſterum dicendis luculentius patebit.

§. LXXXI. Quanquam vero, quæ hactenus de quorundam Germaniæ, imprimis Sueuicorum populorum, ſub Alemannorum nomine in commune fœdus coëundi occaſione attulimus, ſatis certa, neque ante tempora Caracallæ vllus veterum vel verbulo Alemannorum mentionem fecerit; fuere tamen nonnulli, 51) qui primordia gentis a Manno, Tuiſtonis filio, vel, quem ſibi in cerebro effinxerunt, Hercule Alemanno deducerent, nulla alia ratione ducti, quam quod Beroſum, quem antiquiſſimum & infallibilem credunt, iam Herculis Alemannici mentionem facere & conuenientiam quandam vtrumque nomen intercedere viderent. Verum cum fraudes & impoſturæ 52) Beroſi eiusque commentatoris Annii Viterbienſis hodie in vulgus ſint notæ, merito detecta falſitate fundamenti, omnis quoque machina ei ſuperſtructa corruit. Nec firmiori ſtant talo, quæ de primordiis Alemannorum Cluuerius 53) refert. Hic enim apud Agathiam legens, iam Aſinium Alemannorum meminiſſe, & a Strabone 54) quoque Aſinium citari videns, argumento inde deſumto, vocabulum Alemannicum ante Geographica Strabonis celebratum, & ipſam gentem antiquiſſimam eſſe, exinde collegit. Verum confundere doctiſſimum alias virum Aſinium Quadratum, quem Agathias, de Alemannis diſſerentem, intelligit, cum Aſinio Pollione, cuius Strabo meminit, & quem Rhenum & bina eius oſtia ante ſe iam deſcripſiſſe aſſerit, haud pauci eruditorum 55) ante me iam diu animaduerterunt. Certe hunc ne verbulo Alemannorum meminiſſe, vel exinde etiam colligere licet, quod Strabo in commentariis ſuis tam nobilem gentem omiſit, quod procul dubio non feciſſet, ſi vel vllam eius notitiam ex ſæpe laudati Pollionis libris haurire potuiſſet. Quadratus contra, ad quem prouocat Agathias, ſub Alexandri Seueri, vel Philippi potius Arabis imperio floruit, 56) & hiſtoriam Romanam conſcribens, de Alemannis eorumque origine vel ideo curatam notitiam habere potuit, quod ſuo æuo, vel paulo ante, ceu ſupra oſtendimus, Alemannorum nomen Romanis primum innotuit, & Germanicæ gentes commune hoc fœdus inierunt.

§. LXXXII. Quemadmodum autem, vbi quis ſemel a recto veritatis tramite aberrauit, non raro error errorem comitari ſolet; ita etiam Cluuerio hic accidit. Semel enim Alemannos gentem antiquiſſimam eorumque vocabulum ante Geographica Strabonis notum, falſo ſibi perſuadens, & Alemannos quoque eosdem fines inter Mœnum, Rhenum & Danubium coluiſſe obſeruans, quos Gallos, decumates agros exercentes, ex Tacito poſſediſſe

edita p. 748-756. vbi bella Alemannorum, ſeu vt eos vocat Ἀλαμβανῶν, cum Caracalla geſta, longa ſerie recenſet; & inſcriptionem monumenti, Tubingæ reperti, quam ex HEROLDI de Romanorum in Rhætia littorali ſtationibus libelli *c. 8.* adducit CRVSIVS *T. I. Lib. IV. c. 13. p. 89.* in qua milites, legionis VIII. Antonino Caracallæ tribuunt titulum *Alemannici maximi.* Conſentiunt ex recentioribus nobis, & ex dictis auctoribus primordia Alemannici nominis ad tempora Caracallæ referunt B. RHENANVS *lib. I. pag. 40. rerum Germanicarum* CRVSIVS *Part. I. lib. IV. c. XI. pag. 88. Annal. Sueu.* SCHATENIVS *in Hiſtor. Weſtph. lib. II. pag. 137.* VORBVRGIVS *Tom. I. pag. 473. & Tom. III. pag. 372. c. l.* CELLARIVS *lib. II. c. 5. p. 449.* WERLHOFIVS *in notit. S. R. I. enucleata, Spec. II. lib. I. c. 2. §. 54.* HERTIVS *in notit. veter. Germ. populorum P. III. c. 1. §. 2.* & imprimis Magnif. Dominus Præſes *in Syntagm. I. Publ. Diſſ. III. §. 10.* qui multo ſtudio Alemannorum antiquitatem inueſtigat & primam originem ad tempora Caracallæ refert.

50) Hæc conuertit GOLDASTVS *in præfat. ad Script. Alem.* & Alemannos demum exemplo Francorum permotos in commune fœdus coiuiſſe tradit. Sed cum primus tantum Francorum ſub Valeriano meminerit VOPISCVS *c. VII. in Aurel.* quilibet facile falſitatem huius aſſerti deprehendit. conf. etiam SCHATENIVM *lib. II. p. 138. c. l.*

51) Sub hanc claſſem referri merentur FR. IRENICVS *lib. I. c. 45. exegeſ. Germ.* & H. BEBELIVS *de laudibus Germanor.* apud SCHARDIVM *pag. 102. Tom. I. S. R. G.* qui imprimis de laudibus Sueuorum apud GOLDASTVM *p. 31. Script. Sueuic.* grauiter in eos inuehitur, qui ex Agathia Alemannos gentem aduentitium & ex varia gentium colluuie coortos eſſe tradunt, ſomniatores eos & neſcio quid appellans.

52) Has imprimis, quoad hoc caput detexit B. RHENANVS *lib. III. p. 40. c. l.*

53) *Lib. III. c. IV. Germ. antiq.*

54) HENRICVS & HADRIANVS VALESII *in annotationibus ad Ammiani l. XVI. c. XI. rer. geſt. Rom.* B. CELLARIVS *lib. II. c. 5. p. 449.* WERLHOFIVS *lib. I. c. 2. §. 54. not. (c).* HERTIVS *P. III. c. §. 2. c. l.* imprimis vero PONTANVS *in Sylloge deſcript. Chorograph. præfat. ad lectorem*, qui nimis acerbe Cluuerii errorem ſequenti epigrammate perſtringit:

Qui Pollionem, quem vocat Aſinium Strabo,
Iſtum eſſe Aſinium, qui Quadratus Agathia eſt,
Contendit, ipſe ſit Quadratus Aſinius.

55) *Lib. IV. p. 193. Geograph.* præter Strabonem Aſinii Pollionis etiam meminerunt SVETONIVS *in I. Cæſare c. 30.* & VALERIVS MAXIMVS, cui dicitur *lib. VIII. c. 12.* haud poſtrema pars Romani ſtyli.

56) Aſinium Quadratum ſub Alexandro Seuero & Philippo Imperatoribus floruiſſe, conſtat ex SVIDA & STEPHANO BYZANTINO, voce [illegible], qui ad dictum Alexandrum vsque, aut Philippum potius hiſtoriam ſuam eam perduxiſſe, & ille quidem eam χιλιετηρίδα, hic vero Ῥωμαϊκὴν χιλιάδα idcirco inſcripſiſſe referunt. Laudat eum quoque ZOSIMVS *l. V. c. 27.* ad hiſtoriam eius, quam de Marco Imperatore

diſſe dedicerat; mox omnes Alemannos origine prima Gallos fuiſſe cenſet, 57) quos Romani in dubiæ has poſſeſſionis terras traduxerant & ad tutelam Rheni cum onere ſimul ſoluendi decimas conſtituerant. In qua præconcepta ſemel opinione non parum eum confirmant haud pauca teſtimonia 58) veterum, quos Alemannis noſtris Germanicam originem denegare, falſo arbitratur; imo cum Alemannica gens ex Agathia complures populi in vnum corpus interpretantur congeſſi, iam nouum inde & infallibile pro ſtabilienda ſua ſententia ſe inueniſſe putat argumentum. Verum enim vero iam ſupra oſtendimus, prædicatam adeo a Cluuerio Alemannicæ gentis antiquitatem nonniſi turpi ſuperſtructam eſſe errori, quo debita cura remoto, hæc quoque ipſius ſententia ruit. Certe ſi Alemanni origine Galli, colonique ad tutelam Rheni ſepoſiti, cur tanto furore arma in Romanos induerunt? Fuere quoque in Cis-Rhenana Germania & partibus inferinribus Trans-Rhenanæ, haud procul a dicto fluuio, decumatium agrorum cultores, nec tamen Alemanni dicti. Et Galli, quorum Tacitus in his regionibus meminit, dubio procul non diu ibi commorati; ſed potius a Germanis, continuas expeditiones in Gallias facientibus, ſtatim deletos, aut trans Rhenum in priſtinam patriam pulſos fuiſſe, omnino credibile. Neque etiam patrocinium ipſius cauſæ afferunt, quæ anxie corraſit, veterum Scriptorum teſtimonia; neque enim hi Alemannis Germanicam otiginem denegant, ſed Francis tantum, quos proprie Germanos vocant, opponunt. Et quæ vlterius de etymologia nominis profert, errorem magis produnt, quam ſententiam ſtabiliunt: Neque enim hæc Gallicam, ſed Germanicam potius originem oſtendit, cum Alemanni, viri collectitii, Germanico, nunquam vero Gallico ſermone ſonent, quod nomen certe ſibi non ſumſiſſent, ſi initia ſua habuiſſent a Gallis. Contra omnes veterum, qui vel aliquam Alemannorum mentionem fecere, eos non ſolum Germanos 59) eſſe, ſed plerique ex Sueuicis 60) populis, maximam partem, in vnam gentem coaluiſſe tradunt: quo factum, vt poſterioti ætate nobiliſſimæ huius gentis nomen Germaniæ vniuerſæ eiusque populis inditum, 61) & vel hodie adhuc apud exteras quasdam gentes & Germaniæ & Germanis tribuatur.

§. LXXXIII.

tatore conſcripſerat prooocaos. conf. omnino VOSSIVM *de hiſt. lat. lib. I. c. 17.*

57) *Lib. III. c. 4. c. l.* Cluuerio in omnibus adſtipulatur IO. GVLERVS *lib. IV. pag. 40.* Rhetiæ, Gallos hos ex Sequanis, Rauracis, Heluetiis aliisque a Romanis conſcriptos, & ad Rheni cuſtodiam in dictos agros ſepoſitos fuiſſe tradens, tandemque, quod Hermundurorum finitimi, per errorem quendam, appellatos Sueuos. B. CELLARIVS *lib. II. c. 5. p. 483. not. orb. antiqu.* Alemannos quoque a Gallis, decumates agros exercentibus, initia cepiſſe conicit; & qui omnes anteceſſit Monachus Vlmenſis, FELIX FABER, apud Goldaſtum p. 30. inter Scriptores rerum Sueuicarum, populos iuxta lacum Lemanoum habitantes, cum nimis creſcerent, nec terra circa hunc lacum omnes amplius capere poſſet, collecto grandi exercitu, natali ſolo derelicto, emigraſſe, & vltra Rhenum venientes, in regionibus Rheno & Danubio interclusis conſediſſe & deſerta illa loca colere cœpiſſe tradit, ita vt terra illa, perenni nomine, a priſca ipſorum patria & lacu Lemanno Alemannia fuerit dicta.

58) Hæc, quæ pro confirmanda ſua ſententia adducit veterum teſtimonia, ſequentia ſunt: ex STEPHANO, qui Lexicon Geographicum ex variis auctoribus compilauit: Ἀλαμανοὶ ἔθνος Γερμανοῖς πρόσχωρον, i. e. *Alemanni, gens eſt Germanis finitima.* Ex FL. VOPISCO in vita Probi: *teſtes Germani & Alamanni, longe a Rheni ſubmoti littoribus*, & tandem ex EVSTATHIO in Dionyſium Alexaodrinum: Τοὺς Γερμανούς, οἷς οἱ Ἀλαμανοὶ πρόσχωροι λευκὰ λέγει φῦλα, i. e. *Germanos, quibus Alemanni ſunt contermini, candidas ait eſſe gentes.* Sed omnia hæc de Francis, Alemannorum finitimis, & qui haud raro Scriptoribus Germaoi proprie dicuntur, interpretari poſſe, quilibet, qui vel leuiter ſaltim rem ſcrutatur, facile deprehendet.

59) C. XXIX. §. 5. de M. G. *non numerauerim inter Germaniæ populos, quanquam trans Rhenum Danubiumque conſederint, eos, qui decumates agros exercent. Leuiſſimus quisque Gallorum & inopia audax dubiæ poſſeſſionis ſolum occupauere. Mox limite ducto, promotisque præſidiis, ſinus imperii & pars prouinciæ habentur.*

60) Sic XIPHILINVS ex Dionis *lib. LXXVII.* Alemannos Κελτικὸν ἔθνος, i. e. Celticam gentem, appellat, quo vocabulo in hiſtoriis ſuis conſtanter vbique, ipſo Cluuerio teſte, Germaoos inſignire ſolet. Clarius adhuc hoc explicat VOPISCVS in vita Proculi c. XIII. vbi: *Alemannos*, inquit, *qui tunc adhuc Germani dicebantur, non ſine gloria ſplendore contriuit.* Et licet hic locus & Caſaubonum & Salmaſium mirum in modum torſerit, genuinus tamen ſenſus oon alius eſt, quam, Alemannos, tunc adhuc ſub Germanorum gente comprehenſos, licet proprio nomine vterentur, viciſſe Proculum. AMMIANVS quoque *lib. XXVII. c. X.* quos modo Alemaooos vocauerat, nunc Germanos appellat: *rude horrenda circumſonantibus Alemannis, ad conſilium ratio celeritatis admiſit, vt arctoam montium partem, quam clementer diximus eſſe procliuem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet, fugientes Germanos, ſi ſors ita tuliſſet, leui negotio confoſſurus.* Et *Chronicon Hieroſolymitanum* Lib. I. c. 1. eadem ratione Germanis eos accenſet: *Quæ fiebat Baioariis, Alemannis, cæterisque Teutonicis.* Adde ALTHAMERVM *in German. veter. & nou. deſcript. p. 116.* SCHATENIVM *lib. II. p. 137. c. l.* VORRVRGIVM *Tom. I. pag. 363. c. l.* HERTIVM *Pars. III. c. 1. §. 1.* & WERLHOFIVM *lib. I. c. 2. §. 56. c. l.*

61) Alemannos Sueuos, aut ad minimum maximam eorum partem ex hac gente initia cepiſſe, exinde colligi poteſt, quod promiſcue a Scriptoribus nunc Alemanni, nunc Sueui dicuntur. Sic AVSONIVS in lepidiſſimo illo carmine, quo Danubius Nilum alloquitur & victoriam ipſi Valentiniani patris & Gratiani filii Auguſtorum de Alemannis reportatam annunciat, inter alia ſic canit:

Nuncius Euxino iam nunc volo currere Ponto,
Vt ſciat hac ſuperum cura ſecunda Valens
Cæde, fuga, flammis ſtratos periiſſe Sueuos,
Nec Rhenum Gallis limitis eſſe loco.

Et CLAVDIANVS ad Stiliconem loquit: v. 190.

- - Non Marte Sueuos
Contudimus, queis iura damus. - -

Apud eundem quoque in Europ. L. I. v. 394. Roma gratias agit Honorio Auguſto, ob oppreſſos Francos & Alemannos:

Ante pedes humili Franco triſtique Sueuo
Perfruor & noſtrum video Germanice Rhenum.

Sed

§. LXXXIII. Quemadmodum autem de origine gentis non eadem omnium opinio; ita nec de etymologia nominis inter omnes conuenit. Lepida ſane & ridicula eſt eorum traditio, qui Alemannos ab ala magna, 63) dictos fuiſſe perhibent, quam Romanus quidam feciſſe dicitur Pontifex, Germanos contra Turcas exhortaturus ad bellum. Neque felicius eorum excogitata opinio, qui Alemanniam ab aula 64) magna, & ſic Alemannos quoque ab eadem appellatos fuiſſe ſomniant. Nunquam enim eiusmodi nugatores demonſtrabunt, omnes Alemannos fuiſſe aulicos, eorumque nomen Turcico eſſe recentius. Inde alii iam altius rem repetentes, nomen gentis a Manno, Tuiſtonis filio, aut ab Hercule Alemanno 65) deduxerunt: Sed improſpero quoque ſucceſſu, cum nomen Alemannicum longe recentius, & quæ de Hercule Alemannico referunt, non niſi fabulis & figmentis ſuperſtructa. Alii porro opinati ſunt, Alemanniam dici a copia alimentorum, 66) quaſi alimenta habens immania, i. e. maxima, vel quod eam inhabitantes indigeant magnis & multis alimentis. Sed non niſi luſum in terminis eſſe, quilibet facile videt. Eodem ſe habent modo tradita eorum, qui Alemannorum nomen ab Alanis 67) Scythico populo, vel ab Hebraica voce, Elam, 68) quod adoleſcentem ſignificat, aut a verbo Græco ἀλάομαι, 69) quod Græcis ſignificat vagari atque errare, quaſi Alemanni ſint ἀλήμονες, vagabundi aut errantes, deducere tentarunt. Probe enim obſeruat Strabo Geographus, in appellationibus gentium Barbararum Etymologias Græcas non eſſe quærendas, quod & de Hebræis intellectum volumus. Quid enim Germanis adeo ex Græca, vel

Sed regerit CLVVERIVS *c. l.* Poetæ vſi fuerunt poeſica licentia, ac forte per ignorantiam, quod Sueuia eſſet a tergo Alemanniæ ſimul ac Franciæ, eos ita appellarunt. Itaque iam alia veterum Scriptorum teſtimonia adducenda, quibus Sueuica Alemannorum origo comprobatur. Inquit autem GREGORIVS TVRONENSIS Lib. I. c. 2. *Vandalos ſecuti Sueui, id eſt Alemanni, Galliciam apprehendunt.* Et iam ante eum AMMIANVS *lib. XVI. c. 10.* de Conſtantio Imperatore, quem rumor Alemannorum in Rhætiam irrumpentium Romam coegit relinquere, *cupiens itaque*, inquit, *auguſtiſſima omnium ſede morari diutius imperator, vt otio puriore frueretur & voluptate, aſſiduis nunciis terrebatur, & certis indicantibus, Sueuos Rhatias incurſare.* Porro P. DIACONVS *lib. III. c. 18. de geſt. Longob.* de Droctulfo Longobardorum Duce ſcribens: *iſte*, ait, *ex Sueuorum, hoc eſt, Alemannorum gente oriundus, inter Longobardos creuerat.* & Lib. II. c. XV. c. l. *inter hanc* Liguriam, inquit, *& Suauiam, hoc eſt, Alemannorum patriam, qua verſus Septentrionem eſt poſita, dua prouincia, id eſt Rhatia prima, & Rhetia ſecunda, conſiſtunt.* Nec ab auctoribus iam allegatis diſſentit WALAFRIDVS STRABO de vita B. Galli in præfat. apud GOLDASTVM Tom. I. Script. rer. Alem. p. 143. *igitur*, inquiens, *quia mixti Alamannis Sueui partem Germaniæ vltra Danubium, partem Rhetiæ inter Alpes & Hiſtriam, partemque Galliæ circa Ararim obſederunt, antiquorum vocabulorum veritate ſeruata, ab incolis nomen patriæ deriuemus, & Alamanniam vel Sueuiam nominemus*, quod paulo poſt ita confirmat: *Duo ſunt vocabula vnam gentem ſignificantia.* Eadem fere tradit ANONYMVS RAVENAS, qui circa ſeculum VII. floruit Lib. IV. Geogr. §. 26. *propinqua ipſius Thuringia adſcribitur Sueuorum, qua & Alemannorum patria*, & priſca *tabula Peutingeriana*, quæ beneficio M. WELSERI in lucem edita, Alemanniam quoque Sueuiam interpretatur. Adde quæ habet PROCOPIVS Lib. I. Hiſtor. Goth. *ſuper Thuringos Sueui & Alemanni, nationes validæ, agunt, vetuſtis in finibus ac libertate.* Et imprimis IORNANDES Cap. LIV. de reb. Getic. vbi: *Nam regio illa Sueuorum ab oriente Baiobaros habet, ab occidente Francos, a meridie Burgundiones, a Septentrione Thuringos. Quibus Sueuis tunc iuncti Alemanni etiam aderant.* Confer etiam EGINHARDVM *in vita Caroli M. p. 437.* apud FREHERVM *inter Script. rer. Franc.* Lycum amnem Baioarios ab Alemannis ſeparare referentem, quem tamen Baioariæ & Sueuiæ terminum eſſe, inter omnes conſtare. Et *Chronicon vetus Francorum* ad An. DCCXLI. quod Pipinum primogenito ſuo Carolomanno Sueuiam, quæ nunc Alemannia dicitur, tradidiſſe refert.

62) Hoc imprimis teſtatur MONACHVS ERPHESFORDIENSIS hiſt. Landgrau. Thuring. c. VI. *nota, quod partes viciniores Italicis, ſicut ſunt Bauaria, Sueuia, dicta fuerint, ab Italicis primo Alemannia, & homines dicebantur Alemanni, nota ſecundum Oroſium & Solinum, quod tunc temporis Germania & Alemannia habebantur pro vno & eodem. Nam Vngaria dicebatur Pannonia & ab Vngaria vsque ad Rhenum dicebatur Germania vel Alemannia.* conf. etiam OTTONEM FRISINGENSEM *de Geſt. Frid. Barbaroſſ. c. III.* qui per errorem hoc factum fuiſſe indicat, & GOBELINI PERSONAE *Coſmodrom. ætat. I. c. V.* adde quoque GOLDASTVM *in præfat. ad Script. rer. Alem.*

63) Hanc opinionem refert B. RHENANVS *lib. I. Rer. Germ. p. 40.*

64) Ita IASON apud FR. IRENICVM *in exegeſi German. lib. I. pag. 45.*

65) Occaſionem huic opinioni dedit conſarcinator ANNII, qui apud Tacitum legens, Germanos dicere Herculem apud ſe fuiſſe, cum forte ipſi in conſarcinanda veterum Germaniæ principum Genealogia rex deeſſet, adſcripſit: apud Tuiſcones regnat Hercules Alemannus. Hinc ANNIVS in commentario ſuo ad eundem nugas nugis cumulans, ab eo Alemannos nomen accepiſſe tradit, & ſi Diis placet Etymologiam ea Talmudiſtarum ſcriptis affert. Ale enim Scythice & Alue alueum interpretari, & Mannum eſſe Rhenum, proinde Alemannos dictos fuiſſe, quod ad alueum Rheni habitarunt. Sequuntur Annium FR. IRENICVS *lib. I. p. 45. c. l.* nomen Alemannorum inquiens deducunt *probatiſſimi a Manno, cuius meminit Perottus ſupra Martialem in primo, vel ab Alemanno rege, vt libro II. c. 1. explicabimus.* Et imprimis H. BABELIVS *de laud. Germ.* apud SCHARDIVM *p. 102. Tom. I. S. R. G. & de laudib. Sueuorum* apud GOLDASTVM *inter Script. rer. Sueuic. p. 31.* vbi acerbe nimis in eos inuehitur, qui Alemannicum nomen ab eo, quod ſit gens collectitia, deducunt. Adde ALTHAMERVM *in Schol. ad Tacit. p. 5.* apud SCHARDIVM *c. l.* & qui fabulas has ex inſtituto refutat B. RHENANVM *lib. I. pag. 40. c. l.*

66) Conf. hic FELICEM FABRVM *in Hiſt. Sueuor. lib. I. c. V.* apud GOLDASTVM *c. l.*

67) Refert hæc idem *c. l.* GVLERVS *L. IV. p. 40.* Rhetiæ.

68) Hæc adducit GVLERVS *c. l.*

69) Conf. de hac ſignificatione ab aliis prodita iterum GVLERVM & B. RHENANVM *c. l.*

70) Ha-

vel Hebræa lingua petendum? Aliis porro Alemanni idem audiunt, ac animoſi, 70) viri intrepidi, & magnanimi, qui forti pectore omnia ſuſtinuerunt, & data occaſione nihil non auſi fuerunt. Nec deſunt, qui a Germanica voce *Adelmann* 71) nomen gentis confectum fuiſſe credunt, quaſi omnes eſſent nobiles & ingenui. Sed & hos non leuiter errare, quilibet facile deprehendet, qui modo conſiderat, præter nobiles & ingenuos etiam deterioris conditionis homines, numero non paucos, inter eos habitaſſe. Walafrido 72) teſte, nonnulli quoque fuerunt, quibus Alemannia Altimannia, ab alto ſitu, appellata fuit; vt ſic Alemanni eſſent, qui edita & excelſa loca inhabitant: Quocum conuenit eorum coniectura, qui eos ab Alpibus, 73) quos pars eorum poſtea inhabitauit, nuncupatos putant. Verum hæc quoque non procedere; vel exinde colligi licet, quod Alemannorum nomen longe antea celebratum, antequam in edita hæc loca immigrarunt & perpetuas in Alpibus occuparunt ſedes; quod & obſeruare debuiſſet ab iis, qui a Limago 74) amne, qui e lacu Turegienſi profluit, aut ab Heluetiæ Lemanno 75) lacu nomen gentis deriuare haud dubitarunt. Non enim Lemannus lacus, aut Limagus fluuius in Germania, vbi tamen primum Alemannorum nomen auditum, ſed apud Heluetios & in Gallia conſpiciuntur, quare etiam nec nomen ſuum Alemanni noſtri ab eis accipere potuerunt.

§. LXXXIV. Ingenioſa ſane eſt coniectura B. Schilteri, 76) qui cum Alemanni publicos fundos, agros, ſiluas & lacus, Germanis *Allmænnig* & *Allmende* dictos, poſſederint, nomen eorum ab hoc more profectum fuiſſe auguratur. Verum cum commune hoc omnium 77) Germaniæ gentium inſtitutum fuerit, proprii nihil habere agri, ſed per vices potius occupare, quicquid magiſtratus ac principes in ſingulos annos gentibus cognationibusque hominum, qui coiuerunt, attribuebant agri, non ſine ratione doctiſſimo alias viro ſubſcribere dubitamus, cum hoc modo omnes Germani fuiſſent Alemanni. Haud ita pridem B. Iunckerus 78) Alemannos quoque ab Almona, hodie *Altmühl*, Nordgouiæ fluuio, qui quibusdam 79) auctoribus Alemannus dicitur, deriuare voluit. Verum cum prout iam ſupra de Sueuo flumine oſtendimus, ignobile aliquod flumen nunquam integræ alicui genti, ſed hæc potius illi nomen indiderit, & Annales 80) quoque dictum flumen non Alemannum, ſeu Almonam vocent, merito & hanc ſententiam reiicimus, accedentes potius partim Aſinio Quadrato, 81) ſcriptori probo & rerum Germanicarum exacte gnaro,

70) Habet hæc FR. IRENICVS *c. l.*

71) Hanc opinionem recitat GVLERVS *c. l.*

72) In præfat. ad vitam B. Galli apud GOLDASTVM Tom. I. S. R. A. pag. 142. in f. *inueni ab auctore eiusdem conſcriptionis terram, quam nos Alamanni vel Sueui incolimus, Aleimani ſæpius nominari. Sed ipſius nominis originem quærens, apud nullum Scriptorum, quorum adhuc notitia nos reſperſit, eius reperi mentionem. Niſi fallor enim ab alto ſitu prouincia idem vocabulum a modernis conuictum eſt.*

73) Coniectura eſt LATZII *lib. VIII. pag. 495. de Migr. gent.* qui tamen addit, ſe nec reiicere eorum opinionem, qui *Alemannos* dicunt, quod *omnes viri*.

74) Sic OTTO FRISINGENSIS *de geſt. Frid. I. lib. I. c. VIII.* Tigurinorum ciuitatis iuxta Limagum fluuium, quem tamen vt probe obſeruat STVMPFIVS *lib. VI. c. 14. Chronic. Heluet.* perperam Lemannum vocat, ſitum deſcribens, *a prædicto etiam Lemanno*, inquit, *fluuio vnde Lucanus*:

Deſeruere cauo tentoria fixa Lemanno.

Tota illa prouincia Alemannia vocatur: quare quidam totam Teutonicam terram Alemanniam dictam putant, omnesque Teutonicos Alemannos vocare ſolent, cum illa tantum prouincia, i. e. Sueuia, a Lemanno fluuio vocetur Alemannia, populique eam inhabitantes ſolummodo vocentur Alemanni. Eadem fere habet GVNTHERVS Ligurino *lib. III. v. 305.* notatus quoque eapropter a STVMPFIO *c. l.* adde HADRIAN. VALESII *notit. Galliar. voc. Alamanni.*

75) De ſitu Lacus Lemanni ipſi auctores, qui ab eo nomen Alemannicæ gentis deriuant, diſſentire ſolent. Sic IO. BOEMO AVBANO *in Sueuia p. 24.* & FEL. FABRO *p. 54.* vtrique apud GOLDASTVM *c. l.* idem & recte quidem eſt, qui adhuc hodie Lemannus, Lauſannenſis vel Gebenenſis dicitur. ALBERTVS MAGNVS contra de naturâ locorum, Sueuos Alemannos a lacu Lemanno, magnimo ſtagno, quod ante radices Alpium effunditur & per cuius medium Rhenus tranſit nomen habere dicit: quo ipſo non alium, niſi Bodamicum intelligit. Adde GOBELINI Cosmodr. ætat. I. c. 5. vbi: *iidem dicuntur Alemanni a lacu Lemanno, qui eſt in Sueuia in Diœceſi Auguſtenſi, quia habitantes circa lacum illum inter vtentes lingua Teutonica, Romanis irrumpentibus alpes, primo forte cogniti ſunt, & ſic eos a lacu, quem habitabant, Alemannos Romani nominabant.* Et H. BEBELIVM *de laudib. Sueuor. pag. 31. c. l.* cui inſuper hic lacus ab Hercule Alemanno nomen accepiſſe dicitur.

76) *Exercitat. ad ff. IV. §. XIII.*

77) TACITVS *c. XXVI. de M. G.* CAESAR *l. VI. c. 22. de B. G.*

78) *Part. II. c. 2. p. 126. Seiner Anleitung zur Geograph. mittl. Zeiten.* vbi inſuper Alemannus primas ſedes circa hunc amnem habuiſſe, poſtea demum vero in decumates agros, Mœnum, Rhenum & Danubium inter, immigraſſe, ibique Romanis prima vice innotuiſſe, tradit. Sed non noua hæc opinio eſt Iunckeri; iam ante eum enim idem quoque nonnullos ſtatuiſſe ex GVLERI Rhetia *l. IV. p. 40.* & CRVSII *Annal. Sueuic. P. I. l. I. c. 1. p. 6.* conſtat, ita tamen, vt dictum fluuium ab Hercule Alemanno, ab hoc vero Alemannos noſtros nomen accepiſſe putarint: nec coniectura illa improbabilis quoque viſa IO. ISAAC. PONTANO, cuius conſ. *orig. Francic. l. II. c. 2. in f.*

79) ABR. ORTELIO *in German. veter.* cui iungendi ANDR. ALTHAMERVS *in German. veter. & nou. deſcript. p. 60. & 121.* & C. STEPHANVS *in Diction. Hiſtor. Geograph. voc. Alemannus.*

80) *Annal. Franc. Fuldenſ. ad An. 793.* conf. etiam POETAM SAXONEM *de geſtis Caroli M. l. II. ad An. 793.*

81) Apud AGATHIAM lib. I. Hiſt. Goth. vbi: *Alemanni, ſi Aſinio Quadrato fides, viro Italo & Germanicarum rerum exacto ſcriptori, communes ſunt variis e nationibus collecti, id ipſum apud eos conſignificante vocabulo.* Conſentiunt eidem ex recentioribus B. RHENANVS *l. I. p. 40. rer. Germ.*

gnaro, cui Alemanni gens collectitia, ex variis nationibus commixta, *allerley Mann* audiunt; partim eis, quibus ita a fortitudine, quaſi omnes 82) viri, toti viri, viri fortes, *Al-Mannen, alle Menner*, & propter corporis robur, & animi ferocitatem, quod nulla parte effœminati, dicuntur. Primum enim, ex variis gentibus, Sueuis maximum, in vnum corpus confluxiſſe, & eapropter forte fortuna a vicinis ita appellatos fuiſſet, hactenus dicta, & imprimis ſæpe laudatus Agathias, teſtis σύγχρονος, manifeſte teſtantur. Et, a virtute quoque hoc nomen ſibi ſumſiſſe, vel ideo credibile, quod reliquis Germaniæ gentibus, Hermunduris puta, Marcomannis, poſtea & Francis, ſolenne admodum fuit, deſumta ſibi a virtute militari imponendi nomina, quos imitans hæc turba vndique coeuntium, Alemannos quoque ſeſe appellauit, glorioſo quidem nomine, ſed formidabili conſanguineis populis, & imprimis Romanis, quorum non tantum iugum potentiamque ferre recuſabant, ſed & in propriis terris debellare conſtituerant, omnem hactenus illatam ipſis ab eis iniuriam, vt viros fortes & intrepidos decet, vlturi: quod & eo facilius exequi poterant, quod validiſſima & numeroſiſſima erat ciuitas, in plures gentes diuiſa, quarum notiſſimæ Lentienſes, Bucinobantes & Iuthungi. 83)

§. LXXXV. Primus itaque Imperatorum Romanorum, cui, prout ſupra oſtendimus, negotium aliquod cum Alemannis interceſſit, Antoninus erat Baſſianus Caracalla. Hic enim Rhætiam & Vindeliciam vaſtantes adoriens, turpi dolo, prope Mœnum amnem deuicit, 84) & ſumto eapropter Alemannici cognomine, ſuperbum Romæ de iis egit triumphum. Proficiſcens poſtea quoque ad Danubium, reliquos Sueuos, data pecunia, inſtitutis ludis & ſpectaculis, & quod Germanico haud raro vteretur cultu, ſibi adiunxit, atque auxilia ab eis accipiens, & cuſtodes corporis fortiſſimum & pulcherrimum quemque, in amicitiam conciliauit, 85) exceptis tantum Marcomannis, quos cum Vandalis, amicis antea & ſociis committens, ſeueras ſuæ erga ſe repugnantiæ pœnas dare coegit. 86) Caracalla paulo poſt in Parthica expeditione interfecto, cædis auctor Macrinus in imperio ſucceſſit, & hoc quoque talionis iure, a militibus ſuis, primo regiminis anno, interempto, Heliogabalus quidem, monſtrum illud potius, quam homo, ſolium imperatorium conſcendens, remiſſum hactenus a temporibus Marci Marcomannicum bellum reſumere geſtiebat, quod reſponſum fuiſſe audiuerat, ab Antonino quodam, cuius nomen ſibi ſumſerat, bellum eſſe finiendum; aſt carmina & conſecrationes, quibus per Chaldæos & Magos Antonium Marcum id egiſſe, fama erat, vt Marcomanni populo Romano deuoti ſemper & amici eſſent, metu, ne ea diſſiparet, Senatu ſupprimente, omnis ipſius in ludibrium verſus, vel magno potius exitio Romanæ fuit Reipublicæ conatus. 87) Excitati enim rei huius nuncio Sueui cum Alemannis, tutius fore rati præuenire, quam præueniri, Rheno & Danubio ſuperato, Romanorum prouincias & in ripis diſpoſita præſidia, non ſine vicinæ Italiæ & Illyrici periculo, depopulabantur, & licet, qui Heliogabalo in imperio ſucceſſerat, Alexander Seuerus, mirando apparatu, & ingenti centum & quinquaginta millium contracto exercitu, in eos moueret, & Germanos ad ſua reuerſos, ponte prope Moguntiam facto, trans Rhenum quoque perſequeretur, ſtrenue tamen nihil contra eos geſſit,

ALTHAMERVS *p. 115. c. l.* STVMPFIVS *lib. II. c. 2. p. 19. Chron. Heluet.* GVLERVS *l. IV. p. 40. c. l.* CLVVERIVS *lib. III. c. 4. c. l.* Auctor monumentor. monaſterior. Würtebergenſ. *p. 130. not. (c)* LAMBECIVS *lib. II. Bibl. Vindobonenſ. c. 6. p. 503.* SCHATENIVS *l. II. p. 138.* WEBLNOFIVS *l. IV. c. 2. §. 54. c. l.* & NERTIVS *Part. III. c. 1. §. 2. notit. veter. Germ. populor.* CRVSIVS quidem *P. I. l. IV. c. 11. p. 88. c. l.* his quoque accedit, ſed mox ſententiam ſuam mutans *p. 3.* & *p. 6.* ita dicuntur ei a Manno Tuiſtonis filio, vel Hercule Alemanno, quaſi omnes viri fortes & inuicti.

82) Vid. GOTFRIDVS VITERBIENSIS, qui *P. IX. Chron. p. 192.* ita canit:

Alle, ſonat totum, Man vir, ſi Teuthona lingua
Hac duo coniungat, totum vir littera ſignat,
L. geminata ſatis nomina clara facit.

Adde AVENTINVM *l. II. annal. Boior. c. 38. §. 11.* WILLICHIVM *ad Tacit. p. 44.* apud SCHARDIVM *c. l.* ALTHAMERVM *p. 114. c. l.* GVILLIMANNVM *l. II. c. 3. n. 16. in Heluetic.* & imprimis quoque ill. COCCEIVM *in prudent. Iur. publ. §. 7. prolegom.*

83) De hiſce Alemannorum gentibus vid. AMMIANVM *lib. XV. c. 4. l. XVII. c. 6. l. XXIX. c. 4.* & *l. XXXI. c. 10.* ibique VALESIVM & LINDENBROGIVM *in not.* quibus adde VORBVRGIVM *Tom. II. p. 454. c. l.* CLVVERIVM *c. l.* cui Lentium iſtud, a quo vniuerſus populus Lentienſium nomen habuit, vicus Leitz eſt, in ripa Danubii infra oppidum Friding ſitus, & CRVSIVM *P. I. l. VII. c. 1. p. 156. c. l.* cui Lentienſes populi locum, quem hodie Germanice *das Lintzgaw* appellamus, inhabitaſſe, Iuthungi vero *l. VI. c. 7. p. 149.* gens Italicis tractibus conterminans dicuntur. Quod ita limitat GVLERVS *l. IV. p. 45.* Rhetiæ, vt Lentienſes hunc Rhetiæ pagum, hac demum occupata prouincia inſediſſe, & recte quidem, putet, antea trans Danubium, in ripa eius, vbi laudatus vicus Leitz, habitantes. B. RHENANO vero *l. I. p. 46. c. l.* Iunthungi inſuper, quod Trebellio Pollioni Virtingi dicuntur, Würtenbergicæ hodiernæ ditioni nomen dediſſe videntur. adde infr. dicenda §. 97.

84) A. VICTOR *c. XXI. de Cæſar.* SPARTIANVS *in vita Caracallæ c. V. & c. X.* Doli autem, quo Alemannos vicit, meminerunt excerpta DIONIS COCCEIANI, quæ edidit HENR. VALESIVS *p. 748.* ita, vt, conuocata Alemannorum iuuentute, quaſi eam inter auxilia conſcripturus eſſet, ipſum cum clypeo agmen ducentem, vniuerſam circumdediſſe, & concidiſſe, reliquos circummiſſis equitibus comprehendiſſe, tradant. Quam maſcule vero nihilominus tamen ſeſe defenderint Alemanni, teſtatur XIPHILINVS ex eiuſdem DIONIS *lib. LXXVII.*

85) Ita hæc geſta Caracallæ cum Sueuis refert HERODIANVS *lib. IV. c. 7. hiſtor.*

86) Excerpta DIONIS COCCEIANI *p. 756.*

87) LAMPRIDIVS *in vita eius c. IX.*

geſſit, quin potius pace, quantum poſcerent auro, a Germanis emta, a propriis militibus, hoc factum indignantibus, paulo poſt in caſtris interfectus, reliquum huius belli negotium Maximino, Tyronum præfecto, & cædis auctori, relinquere cogeretur. 88) Hic, ipſe natione Germanus, Alexandri apparatu vſus & multa quoque addens, rupto priori fœdere, protinus Germaniam ingreſſus, CCC. aut CCCC. millia paſſuum longe lateque Germanorum vicos incendit, greges abegit, prædas ſuſtulit, hoſtium plurimos interemit, innumeros cepit, & militem quoque diuitem reduxit, maiora auſurus, ni Germani relictis campis & locis arborum expertibus, in ſiluas ſeſe abdidiſſent, & circa paludes ſe tenentes, grauiſſima ei per inſidias ex locis commodis & ſibi tantum cognitis intuliſſent damna. 89) Tunc igitur reducto exercitu Danubium verſus deſcendens, & in Pannonia in hybernis agens, ad nouam & vernam ſeſe comparabat expeditionem, exciſurum ſubacturumque minitans Oceano tenus omnes Germaniæ nationes: 90) Verum hoſtis paulo poſt a Senatu declaratus, & cum exercitu in Italiam tendens iuxta Aquileiam a militibus in caſtris diſcerptus, omnis ipſius cogitata vna cum ipſo interierunt. Neque etiam, qui Maximino in imperio ſucceſſerunt, certatim illud inuadentes, & alii ſemeſtribus, alii annuis, plerique per biennium, aut ad ſummum per quinquennium imperantes, Balbinus, Pupienus, Gordiani, Philippus Arabs, Decius, Gallus & Voluſianus, ſtrenue aliquid aut memoris dignum, contra Sueuos & reliquos Germanos geſſerunt; quin potius, inteſtinis bellis & ſeditionibus agitati, inuicem ſeſe conſumerent, & alter alterum ſpoliaret vita, ſatis interim ad Germanici nominis affectationem victoriamque reputantes, ſi Rhenum & Danubium imperii limites defenderent, & repulſis Germanis conſeruarent. Solus Gordianus tertius, iuuenis adhuc, cum Gothis, 91) tunc bello primum Romanis innoteſcentibus, pugnauit, & manibus horum Decius quoque, cruentiſſimo prælio, paludis gurgite hauſtus periit: 92) Cæteri timidiores pacem haud raro auro argentoue a Germanis emerunt, & Voluſianus plane, cum patre Gallo, eo vsque formidinis proceſſit, vt non ſolum, pro more, pacem ab eis mercaretur, ſed & tributa 93) quoque, vt quieſcerent, penderet annua, magno Romani nominis dedecore & detrimento apud poſteros relicto.

§. LXXXVI. Hactenus igitur Alemanni & Sueui, pecunia & muneribus illecti, pacem cum Romanis colebant & ab omni erga eos hoſtilitate ſibi temperabant: Aſt Valeriano communi Romani orbis ſuffragio Imperatore facto, &, adſcito ſibi in conſortium regiminis Gallieno filio, immaniſſime admodum in Chriſtianos eorumque cultum ſæuiente, mox omnes Germaniæ aliique populi, permiſſu & vltrice Dei manu excitati, procellæ inſtar, communi conſilio, Romano imperio imminebant, laxatisque habenis in fines eius irrumpebant. Siquidem Sueui Alpibus, Rhætia totaque Italia penetrata, Rauennamque vsque peruenerunt; Alemanni Galliam vaſtantes etiam in Italiam tranſierunt; Perſæ orientem vaſtarunt; Græcia, Macedonia, Pontus, & Aſia Gothorum inundatione deleta; Quadi, Marcomanni & Sarmatæ Pannoniam depopulati; & Franci denique vniuerſam Galliam infeſtis armis peragrarunt. 94) Nec Valerianus, tot malis vndiquaque circumſtantibus, hos motus vnquam componere potuit; quin potius experientiſſimos belli Duces ſingulis occidentis prouinciis, directore Gallieno filio, imponens, & orientem ſibi aduerſus Gothos, Scythas & Perſas tutandum ſumens, paulo poſt a Sapore, Perſarum Rege, dolo circumuentus, & cute detracta fœde laniatus, miſerrima morte interierit. 95) Eadem pene fortuna belli filii ipſius Gallieni. Licet enim hic magno ſtrepitu & ingenti apparatu demandatum ſibi a parte bellum aduerſus Germanos ſuſciperet, nihil tamen aliud egit, quam vt modo tranſitu hoſtes interdum arceret, interdum tranſeuntibus legiones ſuas opponeret. 96) Vltimum, cum ingenti multitudine Germanorum obrueretur, co-

piis

88) De hac facta Sueuorum & Alemannorum in prouincias Romanas irruptione, & inſecuta eam irrita Alexandri contra eos ſuſcepta expeditione vid. LAMPRIDIVS *in vita eius c. LIX.* HERODIANVS *lib. VI. c. 7.* & A. VICTOR *de Cæſaribus c. XXIV.* quibus adde CAPITOLINVM *in vita Maximini c. 7.*

89) Fuſius hanc expeditionem Maximini Germanicam deſcribunt HERODIANVS *lib. VII. c. 2.* & CAPITOLINVS *in vita eius c. XII.* & Maximinum aliquando Germanos perſequentem ingensque ſtagnum equo ingreſſum ab hoſtibus pene interceptum fuiſſe tradunt. Capitolinus inſuper exhibet literas, quibus Senatui populoque Rom. hanc de Sueuis reportatam victoriam indicat, quarum hæc fuit ſententia: *Non poſſumus tantum P. C. loqui, quantum fecimus: Per CCCC. millia Germanorum vicos incendimus, greges abduximus, captiuos abſtraximus, armatos occidimus, in palude pugnauimus. Perueniſſemus ad ſyluas, niſi altitudo paludum nos tranſire non permiſiſſet.* Imo tanta ipſius iactantia & ſuperbia fuit, vt integram huius belli hiſtoriam, maximis imaginibus in tabulis depictam, Romæ ante curiam publicari iuberet, quo non iam audire, quæ geſta forent, quam etiam ſubiicere oculis Romani poſſent. vid. HERODIANVS *c. l.* adde quoque A. VICTOREM *c. XXVI. c. l.* EVTROPIVM *lib. IX. c. I.* & OROSIVM *lib. VII. c. 19.* qui omnes bellum a Maximino proſpere in Germania geſtum fuiſſe tradunt.

90) HERODIANVS *c. l.* CAPITOLINVS *c. XIII. c. l.*

91) CAPITOLINVS *in vita eius c. XXXIV.*

92) A. VICTOR *c. XXIX. c. l.* ZOSIMVS *lib. I. c. 23.*

93) ZOSIMVS *lib. I. c. 24.*

94) vid. de hiſce irruptionibus gentium ſub Valeriano in imperium Romanum factis AVRELIVS VICTOR *c. l.* EVTROPIVS *lib. IX. c. 6.* ZOSIMVS *lib. I. c. 29.* TREBELLIVS Pollio in vita eius *c. III.* OROSIVS *lib. VII. c. 22.* FL. VOPISCVS *in vit. Aurelian. c. VII.*

95) TREBELLIVS POLLIO *in vita eius c. III.*

96) ZOSIMVS *lib. I. c. 30.* Paulo aliter A. VICTOR *c. l.* *Gallienus*, inquiens, *cum a Gallia*

Germa-

piis Romanis impar & in anguſtias redactus, coactus fuit, cum Attalo, Marcomannorum rege, data ipſi Pannoniæ ſuperioris parte & accepta ipſius filia Pipara in vxorem, 97) fœdus & pacem inire, quo minuto ex aliqua parte periculo, auxilio & patrocinio eius reliquos Germanos arceret, ne tam facili negotio tranſirent Rhenum. Et huius etiam principis auctoritas & potentia ad retinendos ad tempus aliquod Germanos, quo minus tranſito, vt conſueuerant, Rheno & Danubio, prouincias vaſtarent, multum valuiſſe videtur. Aſt Gallieno breui poſt in Italiam reuerſo, otio & voluptatibus ſe dante, & libidini, helluationibus & ludibriis vacante, non aliter rempublicam regente, quam cum pueri fingunt, ludi cauſa poteſtates; viliſſimis inſuper hominibus imperii faſces & dignitatem certatim arripientibus: Germani ignauum & in omnem laſciuiam diſſolutum hominem contemnentes, communi conſpiratione facta, prouinciis Romanis iam iterum ſuperueniebant, & Gothi 98) quidem occupatis Thraciis Macedonas, Achæos, Pontum & Aſiæ finitima vaſtabant; Franci 99) Gallias, Hiſpaniam & Africam incurſabant; Alemanni Gallis quoque depopulatis 100) in Italiam penetrabaot; Quadi 1) & Sarmatæ in Pannoniam deprædatum exibant, nullam harum prouinciarum partem immunem relinquentes, & Marcomanni 2) denique loogiſſimis in ſolum Romanum factis irruptionibus, & Theſſalia obſeſſa, ingenti terrore omnem Græciam concutiebant, ita, vt pro auertendis tot & tantis malis Romæ pax Deum quæſita, inſpecti Sybillæ Libri, factum quoque ſalutari Ioui, vt præceptum fuerat, ſacrificium. 3) Et certe, iam tunc finem ſuum Romanum imperium tot malis afflictum attigiſſet, ni Odenatus in oriente, in Gallia vero primum Poſthumius, deinde Lollianus, Victorius deinceps poſtremo Tetricus, omnes inter Tyrannos connumerati, aſſertores Romani nominis exſtitiſſent, & Romanam rem contra irruptiones harum gentium vtcunque ſuſtentaſſent. Hi enim, imprimis Poſthumius, Alemannos & Francos ex Gallia repulerunt, & Rhenum transgreſſi in hoſtili ſolo noua munimenta exſtruxerunt, collapſaque reſtaurarunt, ad comprimendum eorum furorem, & ne vlterius per Rhenum in Gallias irrumperent. 4) Et licet Poſthumio a militibus ſuis occiſo, Alemanni cum Francis, ſubita irruptione facta, caſtella hæc facile expugnarent, deſtruerent & incenderent, mox tamen a Lolliano repreſſis omnia in priſtinum ſtatum reformata & a ſucceſſoribus in tyrannide, Victorino & Tetrico, conſeruata fuerunt. 5)

§. LXXXVII. Gallieno tandem peſte illa Romanæ Reipublicæ a militibus in caſtris ad Mediolanum A. C. 268. interemto, Claudius ex ſententia ipſius deſignatus Cæſar in imperio ſucceſſit. Hic miſera hac rerum Romanarum conditione conſulrans, Germani ne, an Tyranni forent oppugnandi? primum ſibi illos depoſcit, quod Reip. eſſent hoſtes, hi vero duntaxat principum. Gothis igitur eorumque ſociis variis, ſed atrociſſimis prœliis deuictis, victricia ſua arma in Alemannos quoque Italiam populantes conuertebat, eisque non procul a Benaco lacu ſuperueniens, manibus conſertis, tanta affecit clade, vt vix dimidia pars fuga ſibi coosulere triſtemque iacturæ ſuæ nuncium domum perferre poſſet. 6) Eadem fortuna Sueuos quoque & Sarmatas per duces ſuos fuit adortus, & vehementis-

Germanos ſtrenue arceret, in Illyricum properans defendit.

97) A. VICTOR c. XXX. in epitom. *amori diuerſo pellicum deditus, Salonina coniugis, & concubina, quam per pactionem conceſſa parte ſuperioris Pannonia, a patre, Marcomannorum rege, matrimonii ſpecie ſuſceperat, Pipam nomine.* conf. eundem de Cæſarib. cap. XXXIII. vbi Pipæ, vel vt eam TREBELLIVS POLLIO *c. 3.* in vita Salonini Gallieni vocat Piparæ, parentem Attalum appellat. adde ZOSIMVM *c. l.*

98) AVR. VICTOR *de Cæſar. c. XXXIII.* EVTROPIVS *lib. IX. c. 6.* OROSIVS *lib. VII. c. 22.* & imprimis ZOSIMVS *lib. I. c. 31. - - 37.*

99) A. VICTOR *c. XXXIII. de Cæſarib.* qui direpta Galliis Hiſpaniam eos poſſediſſe, vaſtatoque ac pene direpto Tarraconenſium oppido, nactisque nauigiis partem eorum in Africam vsque penetraſſe, ait. adde EVSEBIVM *in Chron. ad An. 266.* OROSIVM *lib. VII. c. 22.* & ex recentioribus SCHATENIVM *lib. III. p. 160. c. l.*

100) A. VICTOR c. XXXIII. de Cæſarib. *Alemannorum tunc equi Italiam - - poſſiderent.* EVTROPIVS *lib. IX. c. 6.* (ὡς Ἀλαμανοὺς, ὑπερβάντας τὴν Γάλλων γῆν, ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐλθεῖν. i. e.) *Alemanni vaſtatis Galliis in Italiam irruperunt.* OROSIVS lib. VII. c. 22. *Alemanni Gallias peruagantes etiam in Italiam tranſeunt.* adde EVSEBIVM *c. l.* ad An. 264. PROSPERVM AQVITANVM *in Chron.* apud LABBEVM *Tom. I. Bibl. nou. p. 37.* GREGORIVM TVRONENSEM *lib. I. hiſt. Franc.* & ex recentioribus AVENTINVM *lib. II. c. 38. §. 3. Annal. Boior.* cui Rege ſuo Chroco Moguntiaci Rhenum traieciſſe & Chabillionem, Arelas, Auguſtam Treuerorum & Mediomatricum Galliæ vrbes in hac expeditione funditus deuaſtaſſe dicuntur. Sed negat hoc & Francis ſuis hæc geſta attribuit SCHATENIVS *p. 160. c. l.* Rhætiam interim temporibus hiſce turbulentis non minori maleficio Galliæ ciuitatibus ab Alemannis & Sueuis affectam fuiſſe, diſcimus ex *Eumenii Panegyrico filio Conſtantini M. dicto*, c. X. vbi inter alia: *principe Gallieno - - amiſſa Rhætia.*

1) EVTROPIVS Lib. IX. c. 6. *Pannonia a Sarmatis Quadisque populata eſt.* vid. etiam EVSEBIVM *c. l.* ad An. 266. & OROSIVM *lib. VII. c. 22.*

2) ZOSIMVS *lib. I. c. 29.* conf. etiam TREBELLIVM POLLIONEM *in vita Gallieni c. 6.*

3) TREBELLIVS POLLIO *c. V. c. l.*

4) Idem in vita Poſthumii *c. 3.* A. VICTOR *c. XXXIII. de Cæſarib.* EVTROPIVS *lib. IX. c. 7.* & EVSEBIVS *in Chron. ad An. 270.*

5) TREBELLIVS POLLIO *de Lolliano c. V.* EVSEBIVS *c. l.*

6) A. VICTOR c. XXXI. in epitom. *receptis legionibus aduerſum aciem Alamannorum haud procul a lacu Benaco dimicans, tantam multitudinem fudit, vt ægre pars dimidia ſuperfuerit.* Conf. hic etiam CRVSIVM *Tom. I. lib. V. c. 4. pag. 111.* qui Benacum lacum, ſtagnum illud, iuxta Veronam ſitum, Germanis hodie Garderſee appellatum interpretatur.

7) Vid.

Digitized by Google

mentiſſime cum iis dimicans, florentiſſimam reportsuit victoriam. 7) Læta igitur ſecundo hoc ſucceſſu rerum Resp. Romsna: Aſt Claudio breui poſt e vita decedente, mox nouus calsmitas hoc gaudium inſecuta. Vix enim Aurelianus, princeps Romanis neceſſarius magis, quam bonus, conſenſu militum, imperii frena ſuſceperat, cum Marcomanni, ruptis imperii limitibus, Vindelico peruagato & Rhetia direpta, ingenti multitudine, Italiam irrumperent, & Mediolanum vsque obuia quæque igne, ferro & præda vaſtantes, tanto omnia terrore ſui nominis complerent, vt tempora Marci & Gallieni rediiſſe non psuci crederent, Aurelianus quoque prælio cum iis congredi non auderet, pacstis niſi Diis. Conſulti itaque iuſſu eius Sibyllini libri, proditi verſus, luſtrata vrbs, cantata carmina, amburbium celebratum, ambarualia promiſſa, stque omnis, quæ in ſummo diſcrimine iubebatur, expleta. Verum dum, ſacris iſtis nondum penitus peractis, Aurelianus, cœco impetu ductus, prope Placentiam, omnibus ſimul exercitus ſui conſtipatione facta concurrere vellet, Marcomanni in ſiluis latentes, & ſub veſperum improuiſe in Romanos irruentes, tanta eos ſtrauerunt clade, vt ea imperium ſolui crederetur. Victi tamen poſtes, mutato fortunæ curſu, Marcomanni, atque omni Italis eiecti, ad ſua rediere. 8) Liberati quoque Vindelici ab obſidione Sueuorum, 9) & Bonoſus, ingens helluo, Rhetico limiti, data ipſi in matrimonium Hunila, Gothicæ gentis virgine regali, sb Aureliano præfectus, quo hoc modo a Gothis cuncta per eum cognoſceret, & ſi quando legati Germaoorum vndecunque gentium veniſſent, ipſis propinaret, eosque inebriando, ſecreta cordis per vinum exploraret. 10)

§. LXXXVIII. Sublato A.C. 275. Aureliano dolo Amicorum, Tscitus & Frater Florianus imperium deguſtarunt, & his quoque snimsm reddentibus, omnium applauſu Aurelius Valerius Probus in principatu ſucceſſit. Hic ſub initium ſtatim ſui regiminis ingenti cum exercitu Gallias petens, quæ omnes occiſo Poſthumio turbatæ fuerant & interfecto Aureliano ab Alemannis & Francis poſſeſſæ, tanta illic prælia feliciter geſſit, vt ab Alemsnnis Franciſque ſexaginta ciuitates reciperet nobiliſſimas. Et cum iam in Romana ripa, imo per omnes Gallias ſecuri vagarentur, cæſis prope quadringentis millibus, qui Romanum occupauerant ſolum, reliquos vltra Nicrum 11) fluuium & Albim remouit, tantum his prædæ tulit, quantum ipſi Romanis abſtulerant. Contra vrbes Romanas & caſtra in ſolo Germsnico poſuit, stque illic milites collocauit. Agros & horrea & domos, annonam Transrhenanis omnibus fecit, iis videlicet, quos in excubiis collocauit: nec ceſſatum eſt vnquam pugnari, quum quotidie ad eum Germanorum capita deferrentur, iam ad ſingulos aureos ſinguls, quamdiu reguli nouem ex diuerſis gentibus venirent, atque ad pedes Probi iacerent: quibus ille primum obſides imperauit, qui ſtatim dati ſunt; deinde frumentum, poſtremo etism vaccas atque oues. Dicitur iuſſiſſe his acrius, vt gladiis non vterentur, Romanam expectaturi defenſionem, ſi forent a quibus vindicandi eſſent. Sed viſum eſt id non poſſe fieri, niſi ſi limes Romanus extenderetur, & fieret Germsnia tota prouincia. Maxime tamen ipſis regibus conſentientibus, in eos vindicatum eſt, qui prædam fideliter non reddiderunt. Accepit præterea ſedecim millia tironum, quos omnes per diuerſas prouincias ſparſit, & compoſitis omnibus rebus, poſt hæc Illyricum petens, Rhætias in tranſitu ſic pscatas reddidit, vt illic nec ſuſpicionem quidem vllius terroris relinqueret. 12) Pacata itaque omnia: aſt Probo paulo poſt a militibus, quos moleſto ſemper

7) Vid. FL. VOPISCVS *in vita Aureliani c. 18.* cuius auſpiciis hæc victoria de Sueuis & Sarmatis fuit obtenta.

8) Conf. hic omnino FL. VOPISCVS *in vita Aureliani c. 18 - - 21.* vbi inter alia: *Quum autem Aurelianus vellet omnibus ſimul facta exercitus ſui conſtipatione concurrere, tanta apud Placentiam clades accepta eſt, vt Romanum pene ſolueretur imperium. Et cauſa quidem huius periculi perfidia & calliditas barbarici fuit motus. Nam quum congredi aperto Marte non poſſent in ſyluas ſe denſiſſimas contulerunt, atque ita noſtros veſpera incumbente turbarunt. Denique niſi diuina ope poſt inſpectionem librorum ſacrificiorumque curas, monſtris quibusdam ſpeciebusque diuinis impliciti eſſent barbari, Romana victoria non fuiſſet.* adde ZOSIMVM *lib. I. c. XLIX.* & A. VICTOREM *c. 35. d. Cæſar.* quibus tamen Marcomanni Alemanni dicuntur.

9) FL. VOPISCVS *c. XXXV. c. l.*

10) Idem in vita Bonoſi *c. XIV. & XV.*

11) Ita emendant textum VOPISCI & loco Nigri Nicer vel Neccarus legunt CASAVBONVS & GRVTERVS in notis ad eundem eisque conſentiunt B. RHENANVS *lib. I. pag. 9. rer. Germ.* AVENTINVS *lib. II. c. 42. n. t. Annal. Boi.* CRVSIVS *P. I. lib. V. c. 6. p. 117. c. l.* & CLVVERIVS *lib. III. c. 4. Germ. antiqu.* Et licet SCHATENIVS *lib. III. p. 169. Hiſt. Weſtph.* ſub Nigro Vopiſci Viſurgim intelligat, VALESIVS vero *lib. V. rer. Francic.* Victum interpretetur, prioribus tamen vel ideo accedere, & Probum in hac expeditione Alemannos trans Nicrum, Francos vero trans Albim remouiſſe credere malo, quod teſte B. RHENANO *c. l.* & LAZIO *lib. I. c. 8. de migr. gent.* mira adhuc in Nicri ripa antiquitatis Romanæ veſtigia cernuntur, a militibus Romanis procul dubio in hac expeditione Probi relicta; & Vopiſcus inſuper indicat, Probum poſt hæc circa Nicrum geſta Illyricum petiiſſe, & priusquam ibi aduenerit, Rhætias ſic pacatas reliquiſſe, vt illic ne ſuſpicionem quidem vllius terroris reliquerit, Rhætia enim Nicro proxima quam ab hoc flumine Illyricum tendens Probus peragrare omnino neceſſe habuit.

12) Hactenus hanc Probi expeditionem contra Francos Alemannosque ſuſceptam verbis FLAVII VOPISCI in vita eius *c. XIII. - - XVI.* recenſuimus. Ipſe etiam Probus tales de hac obtenta victoria ad Senatum dedit Literas: *Ago Diis immortalibus gratias P. C. quia veſtra in me iudicia comprobarunt. Subacta eſt omnis qua tenditur late Germania: nouem reges gentium diuerſarum ad meos pedes, imo ad veſtros, ſupplices ſtratique iacuerunt. Omnes iam barbari vobis arant, vobis iam ſeruunt, & contra interiores gentes militant. Supplicationes igitur*

 veſtro

ſemper fatigaret labore, Sirmii in patria interemto, Alemanni vna cum Francis cognita Probi morte, reſumtis armis & propugnaculis in ſolo ſuo ab eo poſitis ſubuerſis, Gallicas incurſiones repetebant; & licet Carus, tum ſceptro potiens per filium Carinum, adiunctis ipſi fortiſſimis viris, belli Ducibus, aliquoties eos reprimeret, impedire tamen haud potuit, quo minus ſemper redirent, & cuncta igne præda & ferro, omnium terrore, vaſtarent. 13)

§. LXXXIX. Caro in expeditione Perſica fulminis tactu conflagrato eiusque filiis Numeriano & Carino altero dolo ſoceri Apri, altero in prælio cum Domitiano habito interemtis, Diocletianus quidem A. C. 284. imperii inſignia ſumſit, ſed remp. vndique concuſſam, & ſe tantæ molis imparem ratus, Maximianum Herculium adoptans, regiminis ſocium fecit, eique inter alia Germaniam, Galliam & Britanniam pacandam dedit. Prima itaque Maximiano cura, quomodo pacem & tranquillitatem in Gallia, a Bagaudis turbatam, reſtitueret; ſed vix miſerum illum furorem ſopiuerat, cum omnes Germaniæ nationes excidium vniuerſæ Galliæ minarentur, neque ſolum Burgundiones & Alemanni, ſed etiam Chaibones Erulique, viribus primi Germanorum, locis vltimi, præcipiti impetu in has prouincias irruiſſent. Contracto igitur contra eos exercitu, Maximianus Treuiris ad Rhenum proceſſit, & conſilio prius, quam vi bellum gerendum ratus, Burgundiones & Alemannos locis anguſtis interclusos fame & ex fame orta peſtilentia confecit, Chaibones vero Erulosque aperto Marte aggrediens, ingenti ſtrage affecit. 14) Victi itaque Germani aſtutia Maximiani & fortunæ iniquitate, ſed non adeo attriti, quin vulnere hoc ſtimulum addente, vires adhuc ſupereſſent, quibus hanc cladem vlciſcerentur. Rheno enim ſequenti anno glacie congelato, tranſito hoc flumine, Gallias denuo vaſtabant & ipſo die, quo Maximianus Treuiri inter ſolennia ſacra & feſtiuos ludos plauſusque conſulatum inibat, agris ſæpe laudatæ vrbis imminebant. Sed par exitus huius expeditionis priori. Victi namque a Maximiano Alemanni, e Gallia non tantum diſturbati, ſed & inſtanti vere in propriis ſedibus ab ipſo aggreſſi, milite Romano præliis, cædibus, ferro igneque cuncta replente, ſeueriſſimas ſuæ temeritatis dederunt pœnas. 15) Quies hinc ad tempus aliquod prouinciis Romanis ab Alemannis: aſt Diocletiano & Maximiano Iulium Conſtantium Chlorum & Galenium Maximianum Armentarium, creatos Cæſares, in affinitatem & conſortium imperii vocantibus, & priori quidem Britanniam & Rheni limitem contra irruptiones hoſtium tutandum concedentibus, Alemanni, priſtinis cladibus ad iram & vindictam laceſſiti, pace cum Burgundionibus, quibuscum ipſis hactenus negotium fuerat, facta, 16) bellum cum Romanis renouare tentarunt. Superatoque itaque glacia indurato Rheno, in Gallias ſe effundebant, & in Lingones delati, agros eorum non ſolum populabantur, ſed & Conſtantium Cæſarem cum exercitu obuium proſpera acie cædebant, ita vt ipſe ſaucius ex prælio cum exercitu ſuo ad Lingonum vrbem auſugiens, & poſtremum militum agmen ducens, portis metu hoſtili clauſis, in manus eorum viuus deueniſſet, ni fune per mœnia demiſſo, in vrbem fuiſſet ſublatus. Ingens ex hac victoria Alemannis gaudium, ſed eadem, qua obtenta, die, in maiorem dolorem verſum, caſtris enim temere poſitis, cum mox longe lateque prædandi cauſa diuagarentur, & prouidus hoc videret Conſtantius, militibus & ciuibus congregatis, factaque apertis portis, poſt quinque horarum ſpatium, eruptione, incautis ſuperuenit eosque primum in campis Lingonum, poſt & iuxta Vindoniſſam adoriens, non ſolum ingenti clade affecit, ſed & omnem Galliam, dupplici hac deportata victoria, ab vlteriori eorum furore exemit. Cæſa in his præliis ſupra ſexaginta millia Alemannorum memorantur, 17) & quo acrius eorum prædandi caſtigaret

veſtro more decernite. Nam & quadraginta millia hoſtium cæſa ſunt; & ſedecim millia armatorum nobis oblata, & ſeptuaginta vrbes nobiliſſimæ captiuitate hoſtium vindicata. - - Præda omnis recepta eſt, capta etiam alia & quidem maior, quam fuerat ante direpta. Arantur Gallicana rura barbaris bobus, & iuga Germanica captiua præbent noſtris colla victoribus: paſcuntur ad noſtram Alimoniam gentium pecora diuerſarum: equinum pecus noſtro iam fœcundatur equitatui: frumento barbarico plena ſunt horrea. Quid plura? illis ſola relinquimus ſola, nos eorum omnia poſſidemus. Volueramus P. C. Germaniæ nouum præſidem facere, ſed hoc ad pleniora vota diſtulimus. Quod quidem credimus conferre, quum diuina prouidentia noſtras vberius fœcundarit exercitus. Hactenus magnificæ Probi litteræ, quas ex FL. VOPISCI *c. XV. e. l.* exſcribere placuit. conf. etiam de hoc bello EVSEBIVS *in Chron. ad An. 280.* EVTROPIVS *lib. IX. c. 11.* OROSIVS *lib. VII. c. 24.* & ZOSIMVS *lib. I. c. 67. Hiſtor.*

13) Vid. FL. VOPISCVS *in vita Cari c. VII.* A. VICTOR *c. XXXVIII. de Cæſarib.* & EVTROPIVS *lib. IX. c. 12.*

14) MAMERTINVS *in Panegyrico Maximiano dicto c. V.*

15) Idem *c. VI. & VII. e. l.*

16) De hoc Alemannorum cum Burgundionibus ratione finium geſto bello ita MAMERTINVS in Genethliaco Maximiano dicto c. 17. *Burgundiones Alamannorum agros occupauere, ſed ſua quoque clade quæſitos. Alamanni terras amiſere, ſed repetunt.*

17) Hanc Conſtantio ab Alemannis illatam cladem, & reparatis viribus ab ipſo de Alemannis obtentam victoriam omnium optime his verbis deſcribit EVTROPIVS Lib. IX. c. 15. *per idem tempus a Conſtantio Cæſare in Gallia pugnatum eſt circa Lingones: die vna aduerſam & ſecundam fortunam expertus eſt. Nam cum repente barbaris ingruentibus, intra ciuitatem eſſet coactus tam præcipiti neceſſitate, vt clauſis portis in murum funibus tolleretur, vix quinque horis medus aduentante exercitu, ſexaginta fere millia Alamannorum cecidit.* Cui iungendi OROSIVS *lib. VII. c. 25.* EVSEBIVS *ad An. 300. c. l.* CASSIODORVS *in Chron.* & IORNANDES *de regn. & temp. Succeſſ. p. 114.* Alterius vero Conſtantii

ſtigaret licentiam, Conſtantius paulo poſt trans Rhenum quoque aduerſus eos ſuſcepit expeditionem. Capta in ea rex quidam Alemannorum, inter ipſas, quas moliebatur inſidias, ipſa Alemannia a ponte Rheni Moguntiacenſi ad Danubii tranſitum Guntienſem penitus vaſtata atque exhauſta, 18) & limes quoque Germaniæ Rhætiæque ad Danubii vsque caput porrectus: 19) vnicum in hac calamitate afflictis Alemannis ſolatium, ſocios habere malorum, Quados ſcilicet & Marcomannos, quos tunc temporis quoque a Romanis cæſos & profligatos fuiſſe, annales eorum paſſim docent. 20)

§. XC. Mortuo A. C. 306. Conſtantio, & Conſtantino M. filio eius, auxiliis Eroci Alemannorum regis, 21) imperii habenas occupante, Alemanni quidem, ſuaſu & auctoritate huius regis, pacificos ſe & quietos ſub initium eius regiminis Romanos erga gerebant: Aſt Conſtantino paulo poſt præliis aliquot Francorum vires frangente, eorumque reges & reliquos captos, diris, inaudito exemplo, cruciatibus interficiente, & beſtiis quoque ad dilaniendum obiiciente, 22) Alemanni vna cum vicinis populis, diritate horum ſuppliciorum, quibus nemo veterum imperatorum liberam gentem vnquam tractauerat, commoti, & metuentes, ne Francis penitus deletis, iam ordo ipſos quoque tangeret, hæc mala præuertere & deteſtandum hoc facinus vlciſci conſtituerunt. Primum igitur Chamaui, Cheruſci, Vangiones, Tubantes & Alemanni ſigillatim, deinde pariter armati, conſpiratione fœderatæ ſocietatis, Romanis arma inferre tentabant: aſt tranſito nondum ab ipſis Rheno, Conſtantinus de hiſce conſiliis edoctus, & tutius fore ratus, præuenire, quam præueniri, incautis & nec tale quid metuentibus ex improuiſo ſuperuenit, eosque in propriis ſedibus adoriens, tanta affecit clade, vt cæſi pene innumerabiles, capti plurimi, quicquid pecoris fuit, interceptum aut trucidatum, vici omnes igne combuſti, & reges & puberes, qui viui in manus victorum venerant, ad pœnas ſpectaculi dati, ſæuientes beſtias ſua multitudine fatigarent. 23) Attriti itaque hac clade Alemanni, & videntes, ſe rem cum bellicoſo & vigilanti imperatore habere, pacem non ſolum, quam diu vixit Conſtantinus, cum eo coluerunt, ſed & negotium cum Maxentio & Licinio, imperii æmulis, habenti, diſſimulato internecino odio, perpetui adfuere ſocii, 24) domi interim amiſſas vires reparantes, quo maiori impoſterum impetu, data occaſione, Romanos adoriri, & illatas ſibi iniurias vindicare valerent.

§. XCI. Conſtantino igitur A. CCCXXXVII. fatis concedente, & grauiſſima inter filios ipſius Conſtantinum, Conſtantem & Conſtantium de diuiſione imperii orta altercatione, Alemanni commodam hanc occaſionem rati, priſtinas ſibi a Romanis illatas iniurias vindicandi, communi conſilio, vna cum Francis, quaſi claſſico dato ſigno, Rhenanas ripas tranſcenderunt, & hi quidem inferiores, Alemanni vero ſuperiores Galliæ prouincias incurſarunt. 25) Sed nondum aderat fatalis ille terminus, quo Gallia in prædam harum gentium cederet: igitur a Conſtantino victæ & trans Rhenum pulſæ, inconfectis rebus, ad ſua redierunt. Interemto paulo poſt Conſtantino inſidiis fratris Conſtantis, & hoc quoque dolo Maxentii tyranni occiſo, Alemanni cognito horum principum interitu, & omnem Rheni limitem Magnentii cum copiis in Italiam diſceſſu a præſidiis pene nudatum cernentes, expugnationem Galliæ denuo tentarunt, maxime cum ipſe Conſtantius, quo Magnentii in Gallia vires diſtringeret, precibus & muneribus ad bellum hocce ſuſcipiendum eos concitaret. 26) Tranſito igitur Chnodomari regis auſpiciis Rheno, Decentium Cæſarem, a Magnentio ad tuendas Gallias relictum, & a tranſitu eos prohibere

tentaſ-

ſtantii de Alemannis reportatæ victoriæ meminit EVMENIVS in panegyr. Conſtantino dicto: c. VI. *quid commemorem Lingonicam victoriam etiam imperatoris ipſius vulnere glorioſam? quid Vindonis campos, hoſtium ſtrage completos, & adhuc oſſibus repertos?*

18) EVMENIVS *in Panegyrico Conſtantio Cæſari dicto. c. II.* vbi vid. CELLARIVM *in not.* qui tranſitum hunc Guntienſem ad confluentes Guntiæ ponit, quod iam ante eum obſeruarunt B. RHENANVS *lib. I. p. 42. rer. Germ.* cui inſuper lectionem Guntienſem debemus, cum prior Continenſem & Continentem haberet, & WELSERVS *in Annal. Auguſtan. lib. III. p. 216.* hucusque itaque Alemanniæ limes orientalis tum temporis fuit extenſus. Adde de Rege in hac expeditione capto CRVSIVM *Tom. I. lib. V. c. 8. p. 122. c. l.* cui Erocus dicitur, idem ille, cuius auxiliis, A. VICTORE *in epitom. c. 36.* teſte, Conſtantinus M. poſtea imperium cepit.

19) EVMENIVS *c. VII. c. l.* conf. etiam MAMERTINVS *in Panegyrico Maximiano dicto c. IX.* & in Genethliaco eidem Auguſto dicto *c. V.* qui tamen gloriam promoti huius limitis Rhætiæ Maximiano tribuit.

20) A. VICTOR. c. XXXIX. de Cæſarib. *Caſi Marcomanni.* EVMENIVS c. l. c. X. *Quadi, Carpi toties profligati.*

21) A. VICTOR *in epitom. c. XXXVI.*

22) V. NAZARIVS *in Panegyrico Conſtantino M. dicto c. XVI.* & qui hæc fuſius recenſet EVMENIVS *in Panegyrico in honorem eiusdem Auguſti conſcripto c. 21.*

23) NAZARIVS *c. l. c. XVIII.* EVMENIVS *c. l. c. XII.* imprimis vero EVTROPIVS *L. X. c. 2.*

24) ZOSIMVS *lib. II. c. XV.*

25) De ſuſcepta hac Conſtantini iunioris aduerſus Alemannos expeditione obtentaque de iis victoria vid. SCHATENIVS *lib. IV. p. 201. Hiſt. Weſtph.* qui quod priores Ammiani libri, hoc bellum procul dubio referentes, iniuria temporis perierunt, teſtes huius rei adducit Conſtantini nummos percuſſos, in quibus victoriæ huius trophæa, cum laureato titulo: Alemanniæ deuictæ. conf. etiam SPANHEMIVS *de præſtant. & vſu numiſmat. Diſſ. VIII. p. 750.*

26) SOCRATES *in Hiſt. Eccl. lib. II. c. 1.* SOZOMENVS *lib. V. c. 1. & 2. Hiſt. Eccleſ.*

27) ZOSI-

tentantem, æquo marte congreſſi, non ſolum ſuperarunt, 27) ſed & deuicto eo, longe lateque diuagantes, dirutis vrbibus, vicis incenſis, agriſque direptis, non exiguum Galliæ occuparunt tractum, quaſi iure perpetuo poſſidendum. Gratus partim Conſtantio, partim ingratus hic nuncius: debellato itaque Magnentio Victor Galliam intrans, omniaque fœdum in modum ab Alemannis expilata & deuaſtata cognoſcens, bellum contra eos, quos modo in auxilium aduerſus Magnentium euocauerat, decernit. Magna tum temporis Gundomadi & Vadomarii fratrum & regum inter Alemannos auctoritas: hos, quod crebris excurſionibus Gallias vaſtabant, armis primum adoriri, præter alios Conſtantius ſtatuit. Omnibus igitur ad hoc bellum neceſſariis comparatis, exercitum primum prope Rauracos trans Rhenum tentat ducere; verum a reſiſtente multitudine Alemannorum, grandinis inſtar ex vlteriori ripa tela in tranſituros emittente, prohibitus, alio in loco, indice regionum gnaro de vado edoctus, tranſitum nocturno tempore, nullo id opinante hoſte, ſuſcipit; nec Alemanni de hoc commonefacti vndique concurrentes, vlterius illum impedire potuerunt, ſed reges eorum, diſcordiis internis laborantes, dirimentibus quoque ſuſpiciis, vel congredi prohibente auctoritate ſacrorum, miſſis ad Conſtantium legatis, delictorum potius veniam & pacem petierunt eamque facili quoque obtinuerunt negotio, Conſtantio fortunam belli experiri detrectante, quam ſemper aduerſam erat expertus. 28) Rebus itaque ab hac parte compoſitis, Conſtantius Lentienſibus Alemannorum pagis, Rhætiam vaſtantibus, bellum quoque indicebat. Glorioſum hoc ab initio Alemannis; fuſo enim Arbetione, magiſtro equitum, iuxta lacum Brigantinum in loca occulta & iniqua delato, non mediocrem de Romanis reportarunt victoriam: aſt hac, vt fieri ſolet, elati, & ferocibus animis ipſa munimenta Romanorum incaute adorientes, a præſidiariis, eruptionem facientibus, repulſi, partam antea gloriam fœda fuga non parum contaminarunt. 29) His in Alemannia a Conſtantio perpetratis; Mediolanum ad hyberna ouans & lætus reuertit; ſed vix ibi aduenerat, cum omnes Germaniæ, & Sarmatiæ nationes, noua conſpiratione facta, Romanis vbique ſubiectas prouincias iteratis incurſionibus vexarent. Franci enim, Alemanni & Saxones quadraginta ad Rhenum ſitas expugnabant ciuitates, eiſque prorſus deuaſtatis, ciues & incolas, infinitæ multitudinis, cum innumerabili ſpoliorum copia, ſecum abducebant; Quadi cum Sarmatis magna licentia & ſecuritate per Pannonias perque Myſiam ſuperiorem graſſabantur, & Sueui denique Rhætiis moleſti eſſe non deſinebant. 30)

§. XCII. His igitur calamitatibus ad animum reuocatis, & quodnam ipſis remedium adhiberet, Conſtantius ambigens, ſuaſu tandem Euſebiæ Coniugis, Iulianum, patruelem, e Philoſophiæ ſcholis Athenis euocat, eumque Cæſarem & conſortem imperii declarans, Germanico bello in Galliis, dum ipſe in Pannoniam Mœſiamque, ad ſedandas ibi Quadorum 31) Sarmatarumque motus proficiſcitur, præficit. Hic ſuperatis Alpibus ad Gallicas nationes, attributas ſibi, perueniens, Germanos omni licentia graſſari, & obſidioni Auguſtodunenſis vrbis intentos eſſe deprehendit. Contractis igitur copiis Romanis ſub initium veris anni CCCLVI. Auguſtodunum primum, per veteranos milites, felici omine; recipit: aſt poſtea in Alemannos per Decem Pagos mouens, eoſque nubilo cœlo aggrediens, parum abſuit, quin hi, tramite obliquo per eius terga diſcurſo, legiones duas arma cogentes adorti pene deleuiſſent, ſi ſubito concitus clamor ſociorum auxilia non coegiſſet. Hinc maiori cura & prudentia progrediens, & ab exploratoribus edoctus, Argentoratum, Brocomagum, Tabernas, Saliſonem, Nemetas & Vangiones & Moguntiacum ciuitates earumque territoris ab Alemannis habitari, primam omnium Brocomagum occupare decernit, eique iam appropinquanti, cum Alemannorum manus pugnam intentaret, captis nonnullis reliquos in fugam agit. 32) Recuperata poſtea quoque Colonia Agrippinenſi, & licet ſequenti hyeme Germanorum manus Iulianum, apud Sennones commorantem, per triceſimum diem, ſpe capiundi oppidi, oppugnaret, inedia tamen oppreſſi, inconfectis rebus, diſcedere cogebantur. 33) Exacta ſic hyeme & Vere anni 357. redeunte, Iulianus dupplici exercitu contra Alemannos mouebat, quo ſæuientes vltra ſolitum vagantesque ſuſius, multitudine geminata, forcipis ſpecie truſi in anguſtiss, cæderentur. Verum dum hæc meditatur Iulianus, Alemanni, intra vtriusque exercitus caſtra

27) ZOSIMVS *lib. II. c. 45.* AMMIANVS *lib. XVI. c. 12. Rer. geſt. Roman.*

28) De hac Conſtantii aduerſus Alemannos ſuſcepta expeditione vid. AMMIANVS *lib. XIV. c. X. c. l.*

29) De hoc bello Conſtantii cum Alemannis Lentienſibus geſto vid. iterum AMMIANVS *lib. XV. c. 4. c. l.*

30) Deſumta hæc ſunt ex ZOSIMI *lib. III. c. 1.* cui iungendi EVTROPIVS *lib. X. c. 7.* & AMMIANVS *lib. XVI. c. 10. & lib. XV. c. 8.* vbi inter alia refert: *Coloniam Agrippinam, ampli nominis vrbem in ſecunda Germania pertinaci barbarorum obſidione reſeratam magnis viribus & deletam:* adde MAMERTINVM in Panegyrico Iuliano dicto c. IV. vbi: *florentiſſima quondam antiquiſſimaeque vrbes barbari poſſidebant, Gallorum illa celebrata nobilitas aut ferro occiderat, aut immitibus addicta Dominis ſeruiebat.* Ipſum quoque imperium, teſte EVTROPIO *c. l.* dubia iam calamitate nutabat.

31) De hac Conſtantii aduerſus Quados ſuſcepta expeditione fuſius agit AMMIANVS *lib. XVII. c. 12.* fuſos ab ipſo, & ad obſides dandos, & captiuos reddendos, compulſos fuiſſe tradens.

32) Hæc geſta Iuliani refert AMMIANVS *lib. XVI. c. 2.*

33) AMMIANVS *lib. XVI. c. 3. & c. 4.*

34) Ha-

ſtra occulte transgreſſi, Lugdunum inuaſere incautam, eamque populatam niſu valido concremaſſent, ni clauſis aditibus repercuſſi, quicquid extra oppidum potuit inueniri vaſtaſſent. Qua clade cognita, redeuntibus quidem turmas aliquot equitum obuiam miſit Iulianus, aſt non niſi paucis interceptis, reliqui intacti & ingenti præda onuſti, ad ſua redierunt. Nec paulo poſt felicem hunc ex partibus Alemannorum ſucceſſum nouus excepit longe ſecundior. Præerat alteri exercituum Iuliani parti Barbatio magiſter peditum, hunc in terris Alemannorum frumento colligendo operam nauantem, improuiſo impetu pars Alemannorum aggreditur, ſequensque fugientem ad vsque Rauracos, & vltra, quoad potuit, rapta ſarcinarum & iumentorum, cum calonibus parte maxima, redit ad ſuos. 34) Quo nuncio de hac obtenta victoria ad reliquos Alemannos perlato, Reges eorum Chnodomarius, Veſtralpus, Vrius & Vrſicinus, cum Serapione, Suomario, Hortarioque in vnum, robore virium ſuarum omni collato, prope Argentoratum conuenere, extrema iam Romanis in Gallia minantes, eiusque agris Iulianum abſcedere iubentes, quos virtute ſibi & ferro acquiſitos aſſerebant. Hic nihil territus, extrema experiri quam cedere maluit & contracto quoque omni exercitus ſui robore, Alemannis prope Argentoratum prælii copiam fecit. Magno in eo vtrimque furore concurſum, equites Romani, dextrum cornu tenentes, vulnerato rectore, in fugam acti, & iam integra Romanorum acies nutabat, cum Bataui ipſi Germani, celeri concurſu Romanis laborantibus opitulatum concurrerent, & Alemannos vndique Romanorum ordines turbantes, reprimerent, tunc demum tot ærumnis feſſi Alemanni, multitudini hoſtium terga dederunt & ad Rhenum vsque profligati, pars eorum fluctibus ſeſe commiſit. Cæſa dicuntur in hoc prælio ſex Alemannorum millia, plurimis inſuper armorum pondere in Rheno merſis: captus quoque Rex Chnodomarius cum ducentis comitibus & omnis denique Alemannorum turba Gallia eiecta. 35)

§. XCIII. Exultans hac victoria Iulianus, Alemannos iam in propriis ſedibus requirere decernit. Ponte igitur iuxta Moguntiam Rheno inſtrato, exercitu trânsmiſſo, proximas hoſtiles terras petit. Qua re territi Alemanni, primum, ſimulata pacis petitione, miſere legatos, cum verbis compoſitis, quæ denunciarent concordem fœderum firmitatem: aſt mutato conſilio, reſumtis armis & animo acerrimum Romanis minabantur bellum, ni finibus eorum exceſſiſſent. Quo comperto, Iulianus, prima noctis quiete octingentos milites nauigiis quibusdam impoſuit, cum mandato, vt ſecundum Rhenum vecti regionemque hoſtilem ingreſſi, obuia quæque ferro violarent & armis. His mandata exequentibus, cum Alemanni ex incendiis vicorum cognoſceret, perruptas terras a Romanis vaſtari, deſertis inſidiis, quas per arcta loca & tenebroſa ipſis inſtruxerant, trans Mœnum ad opitulandum ſuis neceſſitatibus concurrerunt, & ſiluarum latebris, ſemitisque robore & cæſis abiectibus conſtratis impeditos ab vlteriori populatione retinuerunt. Neque enim amplius quid a Iuliano in hac expeditione geſtum, quam vt munimentum a Traiano quondam conditum, ab Alemannis vero deſtructum, tumultuario ſtudio repararet, & tres Alemannorum Reges, qui apud Argentoratum victis auxilia miſere, per decem menſes in fœdus reciperet, præſtito antea patrio ritu ſacramento, nihil inquietum acturos, ſed fœdera ad præſtitutum vsque diem cum munimento ſeruaturos intacto, frugesque portaturos humeris, ſi deſeciſſe ſibi docuerint deſenſores. His peractis milites trans Rhenum in hyberna reduxit. 36)

§. XCIV. Iuliano ſequenti anno CCCLVIII. bello contra Francos, Germaniam ſecundam populantes, immorante, Iuthungi Alemannorum pars, Italicis conterminans tractibus, Rhætias turbulente vaſtabant, adeo, vt etiam oppidorum tentarent obſidia, præter

34) Hactenus dicta iterum narrat ſæpe laudatus AMMIANVS *lib. XVI. c. 11.*

35) Memorant atrociſſimi huius apud Argentoratum prælii plerique Scriptores Romani, & inter hos imprimis AMMIANVS *lib. XVI. c. 12.* qui omnium accuratiſſime & magnificentiſſime illud deſcribit, LIBANIVS *in oratione funebri de laudibus Iuliani*, EVTROPIVS *lib. X. c. 7.* OROSIVS *lib. VII. c. 29.* & HIERONYMVS *in continuat. Chron. Euſeb. ad A. 361.* addi poſſunt CASSIODORVS *in Chron.* MAMERTINVS *in Panegyrico Iuliano dicto c. IV.* cui viſa hac acie Germania vniuerſa deleta dicitur, vno prælio Alemannia debellata & A. VICTOR *in epit. c. 39.* vbi ſuperbe ſatis, inquit: *iſte Iulianus in campis Argentoratenſibus apud Gallias cum paucis militibus infinitas hoſtium copias delevit. Stabant acervi montium ſimiles, fluebat cruor fluminum modo, captus Rex nobilis Chonodomarius, fuſi omnes optimates, redditus limes Romanæ poſſeſſionis.* De numero cæſorum in hoc prælio Alemannorum Romani ſcriptores non conueniunt, ZOSIMVS enim *lib. III. c. 3.* gloriæ Iuliani plus æquo ſtudens, ſexaginta Alemannorum millia in campo conſtrata, totidemque vi fluminis abſumta fuiſſe tradit, cum contra AMMIANVS *c. l.* non niſi XXXV. millia Alemannorum conueniſſe referat, ex quibus VI. millia corporum inuenta fuiſſe in campo conſtrata, & inæſtimabiles mortuorum aceruos per vndas fluminum ſublatos, quod & LIBANIVS *c. l.* confirmat. Campum prælii prope Argentoratum fuiſſe, omnes ſcriptores vnanimi ore referunt; inde locum non inuenit coniectura CLVVERII *lib. II. c. 12. Germ. antiqu.* tradentis, hanc pugnam Argentoratenſem dictam fuiſſe, non quod ſub ipſis Argentorati mœnibus pugnatum ſit, ſed quod nouiſſima eius tractus vrbs eſſet Argentoratum, quæ tamen XV. millibus inde abfuerit. Contigit autem inſignis hæc Iuliani victoria in campis Argentoratenſibus Conſtantio IX. & Iuliano II. Coſſ. Anno Domini CCCLVII.

36) AMMIANVS *lib. XVII. c. 1.* conf. etiam hic B. RHENANVS *lib. I. p. 45.* qui munimentum Traiani, a Iuliano in hac expeditione reparatum, non procul a Mœno Rhenoque ſitum, & hodiernum Cronburgum eſſe tradit.

ter ſolitum. Miſſus ad eos repellendos cum valida manu Barbatio, qui, licet multos acerrime proſtrauiſſet, 37) reliquos tamen hac clade inflicta longe ferociores reddidit, vt pro ea vindicands, non quiduis non aduerſus Romanorum prouincias machinarentur. Qus re comperta, Iulisnus, præſtare ratus, vt non Romano, ſed Alemannico in ſolo, bellum gereretur, hoſtiles hos conatus præuenire ſtatuit. Deuictis igitur Francis, in ſuperiorem Germaniam cum exercitu mouens, ſuperato Rheno, Alemanniam denuo ingreditur, ibique obuiam habet Suomarium regem, pacem & præteritorum veniam orantem: qua quidem, ea tamen lege, conceſſa, vt captiuos redderet, & ſi opus, militibus aliments præberet, ad Hortarii regis pagos pergit, eisque incenſis, pecoribus abductis, captis obtruncatisque incolis, hunc quoque ad conditiones pacis, paulo difficiliores adegit, ita, vt dimiſſis captiuis, carpenta quoque & materias ex ſuis ſuorumque opibus præbere promitteret, quorum ope oppida & vrbes, priſtinis incurſionibus in Germania prima ſubuerſis, reſtaurare decreuit. 38) Victi hoc modo quidem Suomarius & Hortarius Reges, aſt non cæteri reges & populi vicini: Hos itaque cum vi aperta vincere non auderet Iulianus, Tiberium imitans, dolo adoriri conſtituit. Miſſus ea propter Hsriobaudus, tribunus, ſpecie legationis ad Hortarium regem, vt dictum, iam pacatum, vt inde facilius sd collimitia progreſſus eorum, in quos erant arma protinus commouenda, ſcitari poſſit, quid molirentur, ſermonis Germanici perquam gnarus. Hoc iuſto tempore redeunte, & quæ ſcire deſiderauerat, Iulianum edocente, ipſe cum exercitu Moguntiam verſus mouebat, Rhenum ibi tranſiturus. Aſt Alemanni cognito imminenti periculo, Suomarium regem, amicum Romanorum ex pactione præterita, cuius pagi Rheni ripis adhærebant, monuerunt minaciter, vt a tranſitu Romanos arceret. Quo teſtante, reſiſtere ſolum non poſſe, in vnum cuncta omnis multitudo venit prope Moguntiacum, prohibitura magnis viribus Romanos, ne transmitterent flumen, videns hoc Iulianus, pontem non niſi magno multorum diſcrimine iungi poſſe, aliud conſilium cepit. Iuſſus Lupicinus, trecentis militibus, quadraginta nauibus curſoriis impoſitis, obſcura nocte, per flumen tacite decurrere, & in vlteriorem ripam loco opportuno tranſitum tentare. Accidit tunc forte fortuna, an dolo Iuliani, ignotum, vt Hortarius rex, Reges omnes, & regsles & regulos, ad conuiuium corrogatos, ad vsque vigiliam tertiam huius noctis retineret. His conuiuantibus Romsni milites per flumen deuecti ex improuiſo ſuperueniebant, omnesque pene cepiſſent, ni tenebrarum equorumque sdiumento periculo ſeſe ſubtraxiſſent. Tranſito hoc modo Rheno s parte Romanorum, hoc nuncio perculſi Reges eorumque populi, qui pontem, ne ſterneretur, ſtudio ſeruabant intento, retroceſſerunt & neceſſitudines opesque ſuas transferre longius feſtinantes, Iuliano copiam fecerunt, vt difficultate omni depulſa, ponte conſtrato, cum reliquo exercitu, Alemanniam quoque ingredi poſſet. Tunc miles Romanus longe diuagabatur & vrens rapiensque omnia per medium infeſtorum regum ſolum, ad regionem vsque, cui Capellatii vel Palus nomen eſt, & vbi terminales lapides Alemannorum & Burgundionum confinia diſtinguebant, graſſabatur. Ibi Macrianus & Hariobaudus, fratres & reges, propinquare ſibi perniciem ſentientes, pacem precaturi aduenerunt, eosque ſecutus Rex Vadomarius, pacem quoque pro ſe & pro Vrio Vrſicino & Veſtralpo, regibus, obſecrans, 39) qua conceſſa, cum cœli rigor vlteriors prohiberet, Iulianus Pariſios reuerſus, exercitum quoque trans Rhenum in Gallias in hyberna reduxit. Hic paulo poſt Iuliano a militibus Gallicanis, quos inuitos ipſi Conſtantius detrahi & in orientem aduerſus Perſas transferri iuſſerat, per vim, Auguſto appellato, & nec litteris, nec legationibus Conſtantii, vt in ſtatum priſtinum nomenque reuertatur, commoto, Conſtantius magis magisque dolore ardens, atque talium impatiens, Alemannos mox pacatos, & imprimis Vadomsrium, regem, contra eum denuo concitauit, quo, dum vicina ſibi vexarent collimitia, Iulianus, quem cum exercitu aduerſus ſe moturum audiuerat, hoc metu detentus, nusqusm a tutela Rheni diſcedere poſſet. Commorante igitur vere anni CCCLX. propinqusnte Iuliano, vt diximus, Pariſiis, nuncio inopino diſcit, Alemannos a pago Vadomarii, iuxta Rauracos ſito, egreſſos, confines Rhætiis vaſtare tractus, nihilque ſinere intentatum manus prædatorias fuſius discurrentes. Ingratus hic nuncius Iuliano: hos tamen motus quo celerius ſedaret, Libinonem comitem cum expedita manu contra eos mittit. Hic, cum mature prope oppidum Sanctionem veniſſet, longe viſus ab Alemannis, qui iam certamina meditantes, ſeſe per valles abdiderant, inconſulte eos aggreditur, interque dimicandi initia ipſe primus concidit, & copiæ ipſius ab Alemannis in fugam aguntur. Territus hac clade adhuc magis Iulianus ad priſtinas artes conuerſus, quæ aperto marte non poterat, dolo iam exequi ſtatuit. Inuitatum igitur cis Rhe-

num

37) AMMIANVS *lib. XVII. c. 6.*

38) Idem *lib. XVII. c. 10.* cui quoad pacis conditiones a Iuliano cum Hortario pactas iungi poteſt LIBANIVS *c. l.* eadem fere referens. Adde quoque ZOSIMVM *lib. III. c. 4.* qui tamen principi ſuo mirum in modum adulari videtur, dum ingenti cum Alemannos prælio in hac expeditione ſuperaſſe, & ad ſaltus Hircynios vsque, capto filio Vadomarii Ducis, fugientes perſecutum fuiſſe memorat.

39) AMMIANVS *lib. XVIII. c. 2.* LIBANIVS *c. l.* adde de omnibus hiſce expeditionibus Iuliani Transrhenanis orationem eius ad S. P. Q. Athenienſem habitam, ex qua iudicare licet, an Iulianus plus damni in hac expeditione Alemannis intulerit, an hi illi.

40) AM-

num ad conuiuium Vſdomarium & nil tale quid metuendum comprehendi & ad Hiſpanias mitti iubet; eoque feliciter ex voto peracto, ipſi alto ſilentio noctis Rhenum quoque transgreditur, & incautos ex improuiſo circumueniens Alemannos, quosdam occidit, orantes alios prædamque offerentes dedititios cepit, reliquis, qui remanſere, pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam. 40) Hoc ſucceſſu elatus omnibus in Germania compoſitis, quam iam diu meditatus aduerſus Conſtantium expeditionem, orientem verſus, ſuſcipit, & hoc paulo poſt apoplexia extincto, ipſe totius Imperii Romani moderator, Perſis quoque bellum vltro inferre ſtatuit. Aſt paranti hanc expeditionem, triſtes litteræ 41) Saluſtii, Galliarum præfecti, offeruntur, orantis, ſuſpendi expeditionem in Perſas, obteſtantisque, ne ita intempeſtiue hoc bellum ſuſciperet, ingentem enim Galliis ab Alemannis Francisque imminere procellam, quam niſi præſentia ſua auerteret, prouincias has in prædam harum gentium ceſſuras. Prudens hoc erat monitum, eoque tamen poſthabito, cum Iulianus nihilominus cœptis inſiſteret, & paulo poſt in ipſa hac expeditione extingueretur mox euenere, quæ prouida ſuſpicione Saluſtius prædixerat.

§. XCV. Cognita enim morte Iuliani, Germani, malorum memores, quæ ſub ipſo paſſi fuerant, quaſi claſſico exciti, perruptis limitibus, proximas ſibi vndiquaque prouincias incurſabant, & Sarmatæ quidem Quadique Pannonias, Franci Gallias, Alemanni vero easdem Gallias Rhætiasque ſimul populabantur, 42) hi etiam hac ex cauſa præter iam dicta, ſolito infeſtius moti, quod cum legatis eorum, miſſis ad aulam imperatoriam, certa & præſtituta ex more munera præberi deberent, minora & vilia ſunt attributa, quæ illi furenter agentes, vt indigniſſima, proiecere, tractatique aſperius ab Vrſacio, tunc magiſtro officiorum iracundo, ad ſuos reuerſi, factumque exaggerantes, vt contumelioſe deſpectos gentiles ſuos concitarunt. 43) Vbique itaque imperii limitibus a Germanis perturbatis, Valentinianus, qui poſt exceſſum Iuliani & Iouiani, principatum obtinuerat, tot hoſtibus occurrere ſe ſolum imparem videns, fratrem Valentem in conſortium regiminis adſciſcit, eoque ad tutandum orientalem limitem ordinato, ipſi occidentalem ſibi reſtituendum ſumſit. Miſſus ad hoc Dagalaiphus, militiæ rector, cum expedita militum manu, vt Alemannos, omnium tremendos, primum coerceret: Sed hic vaſtatis longius propinquioribus locis incruentos diſcedere permiſit. 44) Paulo poſt, cum per glaciales tractus hiemis rigidum inhorreſceret ſidus, turmatim egreſſa multitudo Alemannorum licentius per Gallias vagabatur & Charietonem Seuerianumque comites Romanos cum aliquot cohortibus ſibi obuiam euntes nacta, Comitibus cæſis, copias eorum in fœdam quoque agebat fugam. 45) Qua clade cum vltimo mœrore percepta, Valentinianus denuo Dagalaiphum miſit, eoque vero diu cunctante, Iouinum, equitum magiſtrum, aduerſus eos ablegat. Hic Alemannos in tria agmina diuiſos ſecurius agere videns, incautis ex improuiſo ſuperuenit, & primum quidem prope Scarponna locum ad internecionem extinguit; poſt ad alterius globi perniciem mouens, hunc quoque iuxta flumen quoddam, otio & epulis vacantem adoritur & funditus delet; nec tertius cuneus manus ipſius aufugit, maturato enim itinere prope Catalaunos ad congrediendum promtiſſimum inueniens, hunc quoque inuadit, & Alemannis a primo auroræ exortu ad veſperum vsque concertatione protenta, aliquot Romanis cohortibus repulſis, egregie ſe defendentibus, amiſſis IV. millibus ſauciorum & VI. aliis interfectorum, tandem in fugam agit. Captus in hoc prælio rex quidam Alemannorum, &, fœdo Romanæ crudelitatis exemplo, patibulo ſuffixus, quaſi ſuppliciorum acerbitate vincendi, qui virtute bellica plane non vel ſaltim difficile poterant frangi. 46)

§. XCVI. Occupato poſtea A. C. 368. Valentiniano bello contra Francos ſuſcepto, Rando, Regalis quidam, priſtinis cladibus excitatus, easque vlciſci flagrans, Moguntiacum,

40) AMMIANVS *lib. XXI. c. 3. & 4.* LIBANIVS *c. l.* & SOCRATES *lib. II. c. 1.* Hoc Sanctionem vero oppidum, iuxta quod Libino ab Alemannis cæſus, hodiernum oppidum Seckingen, in dextra Rheni ripa, ex aduerſo Rauraci agri ſitum, eſſe, tradit CLVVERIVS *lib. III. c. 4. c. l.* Captus Vadomarius, Dux poſtea Phœniciæ, AMMIANVS *c. l.* vtiles Romanis, Valente imperante, contra Perſas præſtitit operas. Idem *lib. XXIX. c. 1.*

41) AMMIANVS *lib. XXIII. c. 5.*

42) AMMIANVS *lib. XXVI. c. IV.* & ZOSIMVS *lib. IV. c. 3. & 9.*

43) AMMIANVS *lib. XXVI. c. 5.*

44) AMMIANVS *lib. XXVI. c. 5.*

45) AMMIANVS *lib. XXVII. c. 1.* Cladis huius Romanorum meminit quoque ZOSIMVS *lib. IV. c. 9.* inſuper addens: Valentinianum accepto hoc nuncio adeo exarſiſſe, vt Batauorum legionem, quæ prima hoſtibus terga dedit, exauctorare voluerit, exoratum tamen ab amicis ei tandem peperciſſe.

46) De triplici hac accepta clade Alemannorum vid. AMMIANVS *lib. XXVII. c. 2.* & ZOSIMVS *c. l.* qui Victoriam iſtam Batauorum legioni, quam, vt mox indicauimus, Valentinianus exauctorare voluit, imprimis tribuit, nouo argumento, Romanos, non niſi Germanis, Germanos vincere voluiſſe, adde quoque IDATIVM *in faſtis Conſular.* apud LABBEVM *Tom. I. Bibl. nov. Mstorum.* Scarponnæ autem loci, circa quam primam cladem Alemanni acceperunt, meminit itinerarium Antonini Imp. inter Diuidurum - - Tullum & Diuodurum, & in Tabula Peutingeriana conſpicitur in leua Moſellæ ripa, non longe a fontibus huius fluminis, Tullii e regione verſus ortum. Inde ORTELIVS *in theſ. Geogr.* & CHIFFLETIVS *in H. V. cap. 5. p. 47.* illum interpretantur Scarpaigne, caſtrum ad Moſellam olim munitiſſimum nunc vicum Montioni ſeu ponti Montionenſi proximum. Nec incognitus Scarponnenſis pagus ab hoc caſtro ita appellatus, de quo vid. HADR. VALESIVS *in not. Galliar.* h. v. Geſta ſunt hæc omnia A. C. 367.

47) Ha-

cum, eum expedita manu, irrepſit, eamque præſidiis vacuam, per inſidias expugnauit. Miſere hac occaſione in Chriſtianos ſæuitum, quos more ſuo ſolennitatem quandam celebrantes, Alemanni partim iugularunt, partim in duriſſimam ſeruitutem ſecum abduxere. Nec iniuria hac irritatus Valentinianus hos motus ſtatim reprimere potuit, bello, vti diximus, aduerſus Francos adhuc intentus; cognoſcens tamen, Vithicabium regem, Vadomarii regis filium, primarium huius irruptionis eſſe auctorem, & nouos inſuper in Romanos bellicos ardores ſuccendere nunquam non allaborare, hunc ſibi præcipue perdere propoſuit, tentatumque aliquoties, cum nullo genere ſuperari & prodi potuit, fraude tandem alicuius miniſtri enecare curauit. Qua nece patrata, & Francico interim bello confecto, ad ipſam expeditionem in Alemanniam ſuſcipiendam ſeſe quoque accinxit, eamque, neceſſariis omnibus comparatis, tranſito Rheno, cum filio Gratiano ex improuiſo ingrediens, cuncta ibidem non leui terrore compleuit. Exploratis enim acceſſibus, per medias Alemannorum terras exercitum ductabat, & cuncta tectorum ſatorumque per militum manus depopulans, ad locum vsque, cui Solicinio nomen, nemine reſiſtente, penetrabat. Hic demum Alemannos, præruptum & excelſum montem occupantes in armis reperiebat, quos poſtquam cum paucis ſpeculatum aduolaret, parum abfuit, quin viuus in eorum manus veniſſet. Collatis autem poſtea ſignis, cum eos in dicto monte, a fronte & a tergo, per arctoam partem, procliuem admodum, adoriretur, Alemanni, ingenti animi ardore, maſcule diu reſiſtentes, multitudini hoſtium victi tandem ceſſere, & diſperſi per ſiluas, earum latebris ſeſe amandarunt; Nec auſus Valentinianus vlterius eos proſequi, ſed Treuirem reuerſus, exercitum ſuum per hyberna quoque diſpoſuit. 47)

§. XCVII. Edoctus itaque hac expeditione Valentinianus, quam difficile ſit, Alemannos vi aperta in propriis ſedibus debellare, & metuens inſuper, ne, viribus reſumtis, vindictæ cupidine, in Galliam redirent, omnem impoſterum eo intendebat neruum, vt ſecuritati huius proſpiciendo, illos ſimul occultis artibus attereret, & fractos tandem penitus ſubiugaret. Hoc fine Rhenum omnem a Rhætiarum exordio ad vsque Oceanum, magnis molibus communiebat, caſtra extollens altius & caſtella, turresque aſſiduas per habiles locos & opportunos, qua Galliarum extenditur longitudo, nonnunquam etiam vltra flumen ædificiis poſitis ſubradens Germanorum fines, quod imprimis circa Nicri ripas tentauit, vbi, loco commodo occupato, munimentum celſum & tutum exſtruxit. Nec Alemanni conſiliorum eius ignari, id impedire ab initio e re ſua duxerunt; verum cum & in Piri monte nouum moliretur opus, fraudem iam ſuſpicantes, per preces primum & ſupplicationes, poſtea vero, cum nec audirentur, nec quietum aliquid, vel mite, referri ſentirent, per arma quoque illud auertere contenderunt. Romanis itaque a cœpto opere, poſthabitis omnibus precibus, non deſiſtentibus, hoſtilis globus, ex abdito collis propinqui proſiliens, ſuperuenit, nudosque & humum geſtantes milites adoriens, tanta affecit ſtrage, vt cæſis quoque duobus primariis ducibus, ne vnus quidem præter Syagrium notarium, ſuperceſſet, qui cladis huius ad Valentinianum perferret nuncium. 48) Hic mœſtus infelici hoc ſucceſſu rerum, & anxia ſollicitudine agitatus, quibus nouis commentis Alemannos coerceret, & Macriani imprimis regis faſtum frangeret, ſine fine vel modo rem Roma-

47) Hactenus dicta refert AMMIANVS *lib. XXVII. c. 10.* Triumphales vero ludos ob reportatam hanc de Alemannis victoriam Triuiris a Valentiniano inſtitutos, imprimis celebrat AVSONIVS in Moſella, ſub fin. Alemannos inſuper in hac expeditione vltra Nicrum Danubiique fontes remotos fuiſſe docens:

- - Auguſtæ veniens quod mœnibus vrbis
Spectauit iunctos natique patrisque triumphos:
Hoſtibus exactis Nicrum ſuper & Lupodunum,
Et fontem Latiis ignotum annalibus Hiſtri.

Adde B. RHENANVM *lib. I. p. 6.* & LATZIVM *de Rep. Rom. lib. I. c. 8. p. 55.* quibus Lupodunum, vltra quod, ſecundum Auſonium, in hac expeditione Alemannos propulit Valentinianus, eadem eſt arx, non procul a Danubii & Nicri fontibus ſita, quam maiores noſtri Lupffen dixere, & a qua nobiliſſima olim tractus eius comitum familia nomen ſortita, ſecus ac FRENERO, qui *in originib. Palat. Part. I. c. IV. & VII.* & in libro, quem priuatim de Lupoduno conſcripſit, nomen hoc ad oppidum Ladenburg, Nicro amni impoſitum, pertinere contendit. vid. CLVVERIVS *lib. III. cap. IV. Germ. antiqu.* De Solicinio loco etiam inter omnes non conſtat, CRVSIO enim *lib. VII. P. I. c. 2. p. 159. c. l.* dicitur hodiernum Sulz inter Moguntiam & Treuirim ſitum & B. RHENANVS *l. III. c. l.* locum eſſe putat Hercyniæ ſyluæ confinem, nec longe ab Heidelberga remotum, forte Billickeim. Sed omnium veroſimillima opinio CLVVERI, qui *lib. III. c. 4.* oppidum illud Sulz ad Nicrum amnem, olim forte Sulzen dictum interpretatur.

48) De conſiliis hiſce Valentiniani, Alemannos per munimenta, in ſolo eorum exſtructa, coercendi & ſubiugandi, deque illata ipſi epropter ab Alemannis clade, fuſius, pro more, agit AMMIANVS *lib. XXVIII. c. 2. & lib. XXX. c. 8.* Ipſa autem munimenta a Valentiniano in Alemannia exſtructa quod attinet, de eo, quod circa Nicrum condidit, inter auctores non conuenit, WELSERO enim *lib. II. rer. Auguſt. p. 321.* eſt ipſum Lupodunum, haud ita procul a Nicri fontibus ſitum. CRVSIVS *P. I. lib. VIII. c. 3. p. 161.* illud Ladenburg, quod ad dextram huius amnis ripam conſpicitur, interpretatur, & SCHATENIVS plane *lib. IV. pag. 230. Hiſt. Weſtph.* Mannheim habet, ad confluentes Nicri & Rheni poſitum. Aliud vero dicendum de caſtro in Piri monte conſtructo, hoc enim communiter de hodierna Heidelberga interpretantur, vid. FREHERVS *in orig. Palat. Part. I. cap. VIII. & X.* niſi quod HEROLDVS *de ſtat. legion. in veter. Germ. c. 19. de ciuitate* SPIRA, vbi iam S. Guidonis fanum exſtat, illud intelligit, ſed absque ſufficienti ratione, cum AMMIANVS *c. l.* hoc caſtrum non cis Rhenum, in territorio Romano, ſed in ſolo Alemannico, trans Rhenum, a Valentiniano exſtructum fuiſſe, expreſſe tradat.

49) Ha-

Romanam inquietis motibus confundentis, conſilia alia, poſt alis probans, vltimum tandem decreuit, Burgundiones in eorum excitare perniciem, bellicoſos & pubis immenſæ viribus affluentes, ideoque metuendos finitimis vniuerſis. Scripſit proinde frequenter ad eorum reges per taciturnos quosdam & fidos, vt Alemannis tempore ſtatuto ſuperuenirent, pollicitus ipſe quoque tranſito Rheno ſe occurſurum pauidis, pondus armorum vitantibus inſperatum. Gratanter hæ litteræ acceptæ, maxime cum Burgundionibus perpetuæ fere lites ſalinarum finiumque cauſa cum Alemannis intercederent. Miſſæ igitur cateruæ lectiſſimæ, quæ cum antequam milites Romani, exſtruendis munitionibus adhuc intenti, in vnum congregarentur, ad vsque ripas Rheni progreſſi, Romanis ipſis terrori fuere vel maximo. Hic pauliſper morati, cum neque Valentinianus, vt ſpoſponderat, die prædicto aduenisſet, nec promiſſorum aliquid aduerterent factum, ad Romanos miſere legatos, poſcentes adminicula dari ſibi redituris ad ſua, ne nuda hoſtibus exponerent terga. Quod vbi negari per ambages ſentirent & moras, mœſti exinde diſceſſerunt & indignati, Regesque eorum hoc comperto, vt ludibrio habiti, ſæuientes, captiuis omnibus interfectis, genitales terras repetierunt. 49) Alemannos interim, gentis ante dictæ metu diſperſos, aggreſſus per Rhætias Theodoſius, magiſter equitum, plurimisque cæſis, quoscunque cepit, ad Italiam, iuſſu Valentiniani, miſit, vbi fertilibus agris acceptis, tributarii, Padum circumcolere iubebantur. 50)

§. XCVIII. Contuſis hoc modo Alemannis, pax & quies biennio abhinc prouinciis Romanis, aſt, hoc elapſo, Macriano rege caput iterum extollente, iamque in Romanos adultis viribus exſurgente, Valentinianus, his curis diſcruciatus, aut viuum capere, aut per inſidias e medio tollere, denuo tentare conſtituit. Prouiſis itaque omnibus, quæ negotium poſcebat, & ponte occulte, quam maxime potuit, Rheno ſuperſtrato, præmiſſo Seuero, magiſtro militum, cum pedeſtribus copiis, ipſe cum reliquo exercitu Alemanniam quoque ingreditur, & iunctis viribus Mattiacas verſus aquas vlterius pergebat. Hic militibus incendiis & rapinis contra mandatum imperatoris indulgentibus, ignium crepitu diſſonisque clamoribus diſcurſantium ſatellites Macriani exciti, idque quod acciderat, ſuſpecti, carpento veloci impoſitum regem anguſto aditu, circumfractis collibus, abdiderunt. Hac ſuga Valentinianus defraudatus, ad vsque quinquageſimum lapidem terris hoſtilibus inflammatis, Treuiros rediit mœſtus. Hic in Macriani locum Bucinobantibus Alemannis, qui iuxta Moguntiam incolebant, Fraomarium regem ordinauit, Bitheridem vero & Hortarium Reges, Tribunos in militiam conſcripſit, e quibus Hortarius, proditus relatione Florentii, Germaniæ Ducis, contra Remp. Romanam quædam ad Macrianum ſcripſiſſe, Alemannosque optimates, veritate tormentis expreſſa, conflagrauit flamma pœnali. 51)

§. XCIX. Dum autem hæc a Valentiniano contra Alemannos peraguntur, nouus a Quadorum gente, orientem verſus, oritur motus, nec ſine iuſta belli ratione. Iuſſerat Valentinianus nimia, vt iam antea monuimus, muniendorum limitum imperii cupidine incenſus, Romana quædam præſidiaria caſtra, trans flumen Hiſtrum, in ipſis Quadorum terris, quaſi Romano iuri iam vindicatis, ædificari. Hoc cum accolæ, indigne ferentes, precibus & legatione miſſa, impedire haud poſſent, & Gabinius quoque eorum rex, ne quid nouaretur, modeſte petens, a Marcelliano, Valeriæ Duce, vt adſenſuro, humanitate ſimulata, cum aliis ad conuiuium corrogatus inter ipſas epulas, hoſpitalis officii ſanctitate nefarie violata, ſecurus trucidaretur, atrociſſima hac iniuria efferati Quadi & circumpoſitæ Sarmatiæ gentes, in vnum coactæ, prædatorias manus miſere, quæ Danubium transgreſſæ Pannoniam & Mœſiam vaſtarunt, duas legiones Romanas funditus deleuerunt, & multis quoque incolarum trucidatis non paucos domum, cum multitudine varii pecoris, ſecum abduxerunt, quid? quod etiam parum abſuit, quin & in hac expeditione Conſtantii Imperatoris filiam, Gratiano Auguſto nupturam & in Piſtrenſi villa cibum capientem viuam cepiſſent, & Sirmium quoque, Pannoniæ vrbs nobilis, præſidiis nuda, in manus eorum veniſſet, ni hæc Probi, præfecti Prætorio vigilantia conſeruata, illa vero Meſſallæ, prouinciæ rectore, proſpero caſu, periculo fuerit exemta. 52) Nuncio igitur huius cladis ad Valentinianum perlato, grauiſſimis curis tortus, anxius diu hæſit, in quos arma ſua prius conuerteret, Quados an Alemannos, nondum pacatos: poſtremo demum, omnibus probe ponderatis, bellum aduerſus Quados decernit. Ne autem, dum a tutela Rheni diſcederet, Gallia interim in prædam vicinarum gentium, & præcipue Macriani regis cederet, hunc

49) Hactenus AMMIANVS *lib. XXVIII. c. 5.* Numerum vero exercitus Burgundionum exprimit HIERONYMVS in continuat. Chron. Euſeb. ad An. 374. *Burgundionum LXXX. fere millia, quot nunquam ante, ad Rhenum deſcenderunt.* adde CASSIODORVM & PROSPERVM AQVITANVM *in Chron.* ſecundum quos & AMMIANVM accidit hæc Burgundionum aduerſus Alemannos ſuſcepta expeditio Valentiniano & Valente III. Coſſ. i. e. A. C. 370.

50) AMMIANVS *c. l.* cui iungi poteſt L. PACATVS *in Panegyrico Theodoſio Auguſto dicto c. 5.* vbi inter bellicas laudes huius Theodoſii, qui pater erat Auguſti, recenſetur: *Compulſus in ſolitudines auias omnis Alemannus.*

51) Hæc omnia refert ſæpe laudatus AMMIANVS *lib. XXIX. c. IV. & lib. XXX. c. 3.* adde IOHANNIVM *c. l. p. 232.* cui Bucinobantes a fagorum ſilius Buchoniæ incolæ audiunt.

52) AMMIANVS *lib. XXIX. c. 6.*

hunc prope Moguntiam ad colloquium amicum inuitare curat, eoque comparente perpetuum, & quoad viueret Macrianus, firmum cum ipſo pangit fœdus; quo ſolenni ritu conſummato, ipſe Treuitos ad hyberna conuerſus, maiori cura ad expeditionem aduerſus Quados ſuſcipiendam ſeſe accinxit, Macrianus vero in Francia, dum eam interneciue vaſtando perrumperet, paulo poſt vndique Mellobaudis, bellicoſi regis, inſidiis circumuentus, oppetiit. 53) Pubeſcente itaque vere anni CCCLXXV. Valentinianus a Treuiris motus, per oota itinera, celeri gradu, in Quadorum & Sarmatarum tetras contendir ibique adueniens, ſtatim Sarmatas, cladibus aliquot a Theodoſio, Mœſiæ Duce, poſtea imperatote, attritos, pacem & præteritorum veniam, pet legatos orantes, occurrere ſibi vidit, quorum precibus cum annuiſſet, contabulato, celeri ſtudio, ponte, Hiſtrum traiecit, Quadis illaturus bellum; verum his in editoa & dituptos montes ſeſe recipientibus, agris eotum vaſtatis, vicis incenſis, & ætate, quæcunque inueniri poterat, promiſcue iugulata, incolumibus omnibus, quos ſecum duxerat, in hyberna Bregitionem rediit. Ibi cum Quadorum legati, de pace obtinenda acturi, paulo poſt aduениſſent, & inter alia ſuperbius adſeueraſſent: nihil ex communi mente procerum ſuæ gentis delictum in Romanos, ſed per extimos quosdam amnique confines eueniſſe, quæ inciuiliter geſta; etiam id quoque, vt ſufficiens ad facta purganda addentes: munimentum exſtrui cœptum nec iuſte, nec opportune, ad ferociam animos non parum accendiſſe; Imperator ad hæc ira vehementi perculſus, ſanguinis impetu voce amiſſa, ſenſu integer repeote exſpirauit. 54)

§. C. Inopina hæc Valentiniani mors inſignium calamitatum, quæ poſtea Romanum vndique concuſſerunt imperium, fatale fuit primotdium. Vix enim rumor eius ad citcumiacentes Germaniæ & alias gentes peruenerat, cum Hunni, Alani Gothique in oriente, Alemanni vero in occidente arma hactenus ægre ſepoſita, in manus reſumerent, & hi quidem violato fœdere, conſertis globis, ſuperato glacie concreto Rheno in Gallias irruerent, & non niſi prædis onuſti ad ſua redirent. Ibi cum Lentienſes Alemanni a milite Romano, ſuæ gentis, negotio quodam ad lares reuocato, perdiſcetent, arceſſitu Valentis patrui Gratianum, qui cum fratre Valentiniano, patri Valentioiano in impetio ſucceſſetat, orientem verſus mox ſigna moturum, vt duplicatis viribus repellerentut Gothi & alii plagarum vicinarum accolæ, ad Romanorum excidium coniutati; Commodam hanc occaſionem rati, Gallia tota, cui per aliquot Secula auide inhiauerant, potiundi collectis omnium pagorum incolis, ad qoadraginta bellatorum millia, Rhenum prorupetuot & prope Atgentotatum caſtra metati, obuia quæque ſuæ ditioni ſubiicere cœpcrunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuoeatis cohortibus, quas in Pannonias præmiſerat, conuocatisque aliis, quas in Galliis retinuerat, omnibus Nannienum Ducem præfecit, eique Mallebaudem pari poteſtate collegam, regem Francorum, adiunxit. Iamque in conſpectum Alemannorum hi Duces cum exercitu Romano venerant, cum ſubito inter eos orta diſſenſione, milites ad prælium iam inſtructi ab eo retinerentur, hoc alta cupiditate pugnandi accenſo, in hoſtem absque mora ruendum, illo vero bellum trahendum, dum hoſtilis furor langueſcaret, tutius aſſerente. Præualuit tandem intrepidus Mallobaudis atdor, & manibus conſertis, tanta vtrinque virtute pugnatum, vt Alemanni non niſi milite Romano prius diſpetſo, poſtea vero reſumtis vitibus fidentius inſiſtente, in fugam agerentur, ac in hac quoque reſiſtentes, nunquam aliquid vltimæ rationis omittetent. Cæſi itaque maximam partem, ita, vt ex prædicto numero, non plus quam quinque millia, vt æſtimabatur, euadetent, denſitare nemorum tecta, inter plutes alios audaces & fortes, rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Proſpeti hac ſucceſſus fiducia Gratianus erectus, tranſito Rheno, vniuerſam delere ſtatuit turbarum auidam genrem. Sed Lentienſes, vrgentibus aliis ſupet alios nunciis hoc cognito, impetu celeri obſeſſos petiuetunt inuiis cautibus colles, abruptisque per ambitum tupibus inſiſtentes, rebus caritatibusque ſuis, quas ſecum duxerant, omni virium robore propugnabant. Qua difficultate perpenſa, Imperaror quingentos per ſingulas legiones lectos milites hos montes ſcandere iubebat; verum a meridie ad ſummam vsque noctem egregie ſe defendentibus Alemannis, multis quoque Romanorum cæſis & vulneratis, mutato conſilio, circumuallati eos placuit, inedia fatigandos. Sed nec hoc fracti, ſimili pertinacia reſiſtentes, petitique locorum alios muntes petentes, his, quos ante obſederant, altiotes, Gratianus tandem pacem petentibus, cam conceſſit, & oblata iuuentute valida tytociniis Romanis permiſcenda, reliquos ad genitales tettas innoxios ire permiſit. 55)

§. CI.

53) Idem *lib. XXX. c. 10.*

54) De hoc bello Valentiniani cum Quadis geſto fuſius agit modo laudatus AMMIANVS *lib. XXIX. c. 6. & lib. XXX. c. 5. & 6.* cui iungi merentur ZOSIMVS *lib. IV. c. 6.* A. VICTOR *c. 41. in epit.* OROSIVS *lib. VII. c. 32.* SOCRATES *lib. IV. c. 31. Hiſt. Eccleſ.* & HIERONYMVS *in Chron. ad An. 378. & epiſt. V. de contemtu Seculi.*

55) Hactcous dicta deſumta ſunt ex AMMIANI *lib. XXXI. c. 10.* de prælio vero ad Argentariam habito conferri merentur A. VICTOR *in epit. c. 43.* OROSIVS *lib. VII. c. 33.* HIERONYMVS *ad An. 378. c. l.* CASSIODORVS *in Chron.* qui illud ad conſulatum Gratiani IV. & Merobaudis, i. e. ad A. C. 377. refert, & IORNANDES *de regn. & tempor. ſucceſſ. p. 119.* Argentaria autem, iuxta quam hoc prælium commiſſum, & cuius itinerarium Antonini, tabula Peutingeriana & Ptolomæus in Triboccis meminit, hodie Colmar, vrbs clara Alſatiæ, dicitur, vt putat CLVVERIVS *lib. II. c. 12.* vel potius, vti cenſet

F. AMB-

Google

§. CI. His ita feliciter tranſactis, & diſpoſitis omnibus, quæ pro temporum captu per Gallias res rationesque poſcebant, Gratianus exinde digreſſus, ad opitulandum Valenti porrectis itineribus in Pannoniam ire tendebat; verum illo non exſpectato eius aduentu infeliciter cum Gothis dimicante, & in fuga in caſa quadam, igne ab hoſtibus ſuppoſito, concremato, Gratianus, ſe rebus adminiſtrandis cum fratre non ſufficere videns, barbaria nationibus imperio vndique imminentibus, regiminis ſocium Theodoſium delegit, eumque limiti orientali tutando præficiens, ipſe Rhenum, quem ſe abſente Alemannos Francosque denuo tranſiiſſe, & prædabundos in Gallias irruiſſe, per nuncios didicerat, repetiit; quo cum incredibili celeritate aduenisſet, expeditionem ſtatim aduerſus vtramque gentem ſuſcepit, bellumque, incertum qua fortuna ad Annum vsque 483. proſequens, 56) vltimo tandem a propriis militibus, ſe præ Alemannis & aliis Germanis, quorum more aliquando veſtitus incedebat, deſpici ſuſpicatis, & ea propter Maximum tyrannum e Britannia in Gallias euocantibus, proditus & deſertus, prope Lugdunum profugus, iuſſu huius tyranni, violenta morte interiit. Qua cognita, Alemanni Iunthungi Rhætias, aut Maximo impulſore, aut fiducia ciuilium armorum illecti, incurſarunt, eosque vt reprimeret, Valentinianus prudenti & felici Bautonis Franci conſilio, Hunnos eis & Alanos, a fratre in ſubſidium aduerſus Maximum euocatos, oppoſuit, qunrum ope victoria potitus, ea tamen noluit vti, ne Maximo ſuſpicionia anſam præberet, eiusque in ſe concitaret iram. 57) Hic vero non ex dignitate res ſibi ſuccedere putans, ſi ſolis imperaret iis nationibus, quæ Gratiano priua patuerant, de Valentiniano quoque regno deiiciendu cogitabat, deceptisque, inſigni fraude, quos pro firmanda pace Valentinianus ad eum miſerat, legatis, ingenti celeritate, nemine reſiſtente, exercitum ſuum in Italiam ducebat, & ſugato Valentiniano Aquileia quoque potiebatur. Verum ibi commoranti, nec tale quid metuenti, Theodoſius, orientis imperator, precibus Valentiniani excitus, ex improuiſo ſuperuenit, proditumque a militibus ſuis Maximum, capite plecti iuſſit. Qua de tyranno debita ſumta pœna, Valentinianus in patrium imperium reſtitutus, ſumma cum laude per aliquot annoa illud adminiſtrauit, vsque dum A. C. 392. Arbugaſtis, magiſtri militum, cui ob ſummam erga ſe arrogantiam magiſtratum abrogauerat, dolo interemtua, imperium ſimul cum vita amitteret. Subrogatus occiſi in locum, artibua huius Arbogaſtis, Eugenius Grammaticus, qui cum in Italiam progreſſurus, imperium orbis ibi ſtabilire vellet, prius ſibi Alemannorum & Francorum reges per fœdera conciliare ſtuduit, ne, ſe ex Galliis diſcedente, ſuperato Rheno, hoſtiliter eas deuaſtarent; quod cum datis muneribus facile impetraret, 58) multosque ex eorum iuuentute leginnibus ſuis adſcripſiſſet, 59) his viribus auctus, ipſam expeditionem ſuſcepit. Sed par eius, qui Maximi, exitus, victus enim a Theodoſio ad Frigidum flumen & capite truncatus, meritas perfidiæ ſuæ dedit pœnas.

§. CII. Debellato itaque Eugenio tyranno, vniuerſus orbis Romanus iterum in vnius Theodoſii iura conceſſit, quo vero fato quoque A. C. 395. ſungente, voluntate ipſius iterum inter filios eius fuit partitus, ita vt Arcadius ſeptendecim annorum puer orientem, Honoriua vero, decimum annum agens, occidentem regendum obtineret, nomine quidem tenus, reuera autem totius principatus poteſtas per orientem penes Rufinum, Gallum, per occidentem in arbitrio Stiliconis, Vandali, eſſet, quos Theodoſius parens, in teſtamento ſuo, his filiis ſuis minoribus curatores reliquerat. Primum hoc decreſcentis imperii malum, cui mox alterum ſucceſſit, longe funeſtius, diſcordia nempe & æmulatio curatorum eorumque erga minores ſuos perfidia: Cum enim omnia ex libidine ſua gubernarent, diſſidia & diſcordias inter fratres imperatores ſererent, vterque, alius ſibi, alius filio, affectaret imperium, &, quo facilius id obtinerent, certatim hoſtes vel immitterent, vel fouerent, factum, vt imperium, tanto ſanguine hactenus defenſum, in prædam exterarum gentium, communi conſilio illud irruentium, tandem cederet, & ſenſim diſcerperetur. Vix itaque Honorius in occidente regale ſolium conſcenderat, cum primis ſtatim annis ingens exterarum gentium procella immineret; quippe Rufinua, ſtructas ſibi a Stilicone, vtriusque imperii tutelam affectante, inſidias timens, quo eas euitaret, Alaricum Gothorum regem, pecunia ſollicitatum, cum innumeris copiis Gothorum, Quadorum,

a. RHENANVS *lib. I. & III. rer. Germ.* Horburgum hodie eſt vicus non magnus, Ello flumini imminens & agro Colmarienſi finitimus, adde STVMPFIVM *lib. III. c. 48. Chron. Heluet.*

56) Mortuo Valente, Gratianum nouam aduerſus Alemannos Francosque Galliam incurſantes, ſuſcepiſſe expeditionem, conſtat ex AVSONII Panegyrico eidem dicto *c. 37.* hoc etiam bellum ad dictum vsque annum & mortem Gratiani protractum fuiſſe, diſci poteſt ex SOCRATIS *lib. V. c. 11.* & SOZOMENI *lib. VII. c. 13. Hiſt. Eccleſ.* quæ vero ex vtraque parte hoc bello geſta fuere, plane ignoramus, quod Ammianus in his rebus geſtis hiſtoriam ſuam abrumpit, reliqui vero ſcriptores ea quoque alto ſilentio prætereunt.

57) De hac incurſione Rhætiarum ab Alemannis facta, vid. AMBROSIVS *reſp. Sym. relat. & epiſt. 27.* vbi: *in medio Romani imperii ſinu Iuthungi populabantur Rhætias.* Idem auctorem huius incurſionis Maximum appellat in epiſt. ad eundem: *Tu feciſti incurſari Rhætias*; & Valentinianum victoria ſua vti noluiſſe, metu, ne concitaret in ſe Maximum, teſtatur idem *aduerſus Iuthungum Hunnus aſcitus eſt: Idem tamen, quia de finitimo proterebat Alemanniam, etiam de vicinia mali vrgebat Gallias, coactus eſt, triumphos ſuos deſerere, ne tu timeres.*

58) GREGORIVS TVRONENSIS *ex Sulpitii Alexandri Hiſtoria, lib. II. c. 9. Hiſt. Franc.*

59) OROSIVS *lib. VII. c. 35.*

60) Hanc

dorum, Marcomannorum aliorumque in Græciam immiſerat, 60) & Alemanni quoque Francique, cognita Theodoſii morte, perrupto Rheni limite, Rhætias & Gallias incurſabant, hi quidem inferiorea, illi vero ſuperiores poſterioris partes. Igitur tam ſubito vndique imperii ruinæ immioentis nuncio perterritus Honorius, Stiliconem Ducem cum exercitu ad ſedandos hos motus ablegabat, qui per Rhætiam profectus, Rhenum flumen pernauigans, primum Alemannos, poſt & Francos quoque ad petendam pacem, mira felicitate, adegit, 61) & inde in Græciam, ad debellandos Gothos conuerſus, hos quoque armis ſuis coercuiſſet, ni ſubdolis Rufini artibus conſilia eius penitus fuiſſent interuerſa. 62) Qua fraude poſtea cognita, Stilico ea laceſſitus, Rufinum, lateri principis hærentem, per orientales milites, Roma domum redeuntes, interfici curat, 63) & videns inſuper eos, qui Arcadianum imperium adminiſtrabant, animis erga ſe infeſtis eſſe, adiuncto ſibi Alarico, quem Italiam tum vaſtantem, tribus ad Haſtam, Pollentiam & Veronam vicerat prælíis, 64) ſocio, cunctas in Illyriis nationes ab Arcadio auertere, & Honorii regno adiicere cogitat. 65) Verum ea de re cum Alarico contrahenti, & non niſi commodam pacta exequendi exſpectanti occaſionem, inopinus adſertur noncius: Radagaiſum Gothorum regem, adiunctis ſibi ex Tranſiſtrianis & Transrhenanis Germanicis nationibus, ducentis millibus, repentino impetu, Italiam inundaſſe, & deuaſtatis Tuſciæ agris, haud procul Roma, ſpe potiundæ vrbis, caſtra locauiſſe. Igitur abrupto hoc cum Alarico negotio, nouo huic & formidabili hoſti, ſine mora occurrere ſtatuit; ſed ſe ſolum tantæ multitudini imparem videns, Vldin & Sarum, Alanorum & Hunnorum Duces, ingenti mercede conductos, vna cum copiis ſuis in ſocietatem belli traxit, eorumque auxiliis Radagaiſum in aſpero & arido Feſulani montis iugo cum exercitu concluſum, & ſæua fame & ſiti laborantem eo vsque ad incitas redegit, vt ipſo in fuga capto & interfecto, reliqua eius plebs ad internecionem funditus deleretur. 66)

§. CIII. Inflatus hac incruenta victoria Stilico, altiores ſpiritus gerebat, neque contentus, quod ſub imperatore, genero, imperaret, iam Eucherium filium in imperio ſubſtituere, magno perfidiæ ſcelere, nitebatur. Quam ob rem Alaricum non ſolum, cunctamque Gothicam gentem datis magnis muneribus, occulto fœdere fouebat, ſed & Alanoa, Sueuos, Burgundiones & Vandalos, vnde ipſe genus ducebat, magnis quoque donis illectos, clam ad incurſandas Gallias euocabat, ſperans, turbato rerum ſtatu milites neceſſario, a ſceleris conſciis incitatos, contemta Honorii ignauia, filium ſuum Eucherium ad imperium vocaturos, ſeque omnes has gentes vti excitaſſet, ſic in medio armorum curſu facile repreſſurum. 67) Igitur Alani, Reſpendiale Duce, per mediam Germaniam impune

60) Hanc gentium in Græciam & adiacentes prouincias factam irruptionem his verbis conſignat HIERONYMVS, teſtis horum temporum fide dignus epiſt. 3. ad Hel. *viginti & eo amplius anni ſunt, cum inter Conſtantinopolim & Alpes Iulias quotidie Romanus ſanguis effunditur, Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Theſſaliam, Aetiam, Epiros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Vandali, Marcomanni vaſtant, trahunt, rapiunt,* adde ZOSIMVM *lib. V. c. 5. &c.* cui auctor horum malorum & concitator dicitur Rufinus.

61) Sueuos ſub Honorio Rhætiam oppugnaſſe, colligi licet ex CLAVDIANO bellum Geticum deſcribente v. 280.

Non ſi perfidia nacti penetrabile tempus
Irrupere Getæ, noſtras dum Rhætia vires
Occupat - -

Et Alemannos quoque eodem fere tempore Gallias incurſaſſe, poſtea vero Stilicone ibi aduentante ad patrios Lares reuerſos, teſtatur idem de IV. Honorii conſulat. v. 438.

Hunc tamen imprimis populos lenire feroces
Et Rhenum pacare iubes; volat ille citatis
Vectus equis, nullaque latus ſtipante caterua,
Aſpera nubiferas qua Rhætia porrigit Alpes
Pergit, & hoſtiles, tanta eſt fiducia, ripas,
Incomitatus adit. Totum properare per amnem
Attonitos reges humili ceruice videres.
Ante Ducem noſtrum flauam ſparſere Sicambri
Cæſariem, pauidoque orantes murmure Franci
Procubuere ſolo. Iuratur Honorius abſens,
Imploratque tuum ſupplex Alemannia nomen.

conf. eundem *de Laudib. Stilic. lib. I. v. 222.* & in Eutrop. *lib. I. v. 394. ſeqq.* vbi plura de hac Stiliconis victoria, magnificentius licet & inflatius, quam verius, refert.

62) ZOSIMVS *lib. V. c. 7.* CLAVDIANVS *de IV. Honorii conſulat. v. 458. ſeqq.* & IORNANDES *de regnor. & tempor. Succeſſ. p. 121.*

63) ZOSIMVS *lib. V. c. 7.* IORNANDES *c. l.*

64) CLAVDIANVS *de bello Getico.* OROSIVS *lib. VII. c. 37.*

65) ZOSIMVS *lib. V. c. 26.* IORNANDES *c. l.* & P. DIACONVS *lib. XIII. c. l.*

66) De hiſce geſtis Stiliconis conferri poteſt OROSIVS *c. l.* AVGVSTINVS *lib. III. de Ciu. Dei c. 23. & Serm. 29. in Lucam,* IORNANDES *p. 122. c. l.* & P. DIACONVS *in Hiſt. miſc. lib. XIII.* eisque conſentit ZOSIMVS *lib. V. c. 26.* niſi quod numerum exercitus Radagaiſi ad quadringenta millia extendat & Stiliconem, non exſpectato eius in Italiam aduentu, contractis copiis, Iſtroque traiecto, eum nec opinantem adgreſſum & ad internecionem cecidiſſe tradat. Sed probe pro *Ἴστρον* legendum eſſe *Ἄρνον*, cum LEVNCLAVIO obſeruat CELLARIVS *ad h. l.* hoc enim Italiæ flumen non longe a Ticino, Liguriæ vrbe, remotum, qua Stilico cum copiis ſuis aduerſus Radagaiſum, eodem Zoſimo teſte, profectus; & ſic reſtituto hoc textu, reliqua Zoſimi, ſi numerum Radagaiſi exercitus excipias, cum ſupra laudatis auctoribus in omnibus conueniunt. Adde CASSIODORVM & P. AQVITANVM *in Chron.* qui irruptionem Radagaiſi in Italiam ad conſulatum Stiliconis & Aureliani, victoriam vero Stiliconis, ad eius II. & Anthemii, i. e. ad A. C. 400. & 405. referunt.

67) De his artibus & perfidia Stiliconis, quibus plurimas gentes ad excidium imperii Romani concitauit, ita loquitur OROSIVS, ſcriptor probus & fide dignus Lib. VII. cap. 38. *quamobrem Alaricum, cunctamque Gothorum gentem pro pace optima & quibuscunque ſedibus ſuppliciter & ſimpliciter orantem, occulto fœdere fouens, publice autem, & belli & pacis*

Digitized by Google

pune vagantes, adiunctis ſibi partim metu direptionis aut cædis, partim libidine prædæ in belli ſocietatem Quadis, Marcomannis, Alemannis, Gepidis, Burgundionibus, Herulis & Saxonibus aliisque vicinis populis, ad Rhenum perrexerunt, eosque ſecuti Vandali, Godegiſilo rege; qui, cum per Franciam vi tentarent iter, a Francis id prohibentibus, ad internecionem pene deleti fuiſſent, ni Reſpendial, cum agmine ſuo prægreſſus, laborantibus auxilio veniſſet, & profligatis Francis, de ſalute iam deſperantes ab imminenti periculo opportune liberaſſet. 68) Obtenta itaque hac de Francis victoria, nemine amplius reſiſtente, Alani Reſpendiale Rege, Vandali Gunderici, filii Godegiſili in prælio cum Francis cæſi, auſpiciis, Sueui Hermerico Duce & Burgundiones ductu Gundicarii, Rhenum, glacie obduratum, & Stiliconis dolo præſidiis nudatum, pridie Calendas Ianuarias A. C. 406. traiecerunt, & quicquid inter Alpes & Pyrenæum eſt, quidquid Oceano & Rheno clauditur occupantes, vniuerſas Gallias fœdum in modum deuaſtarunt; capta enim Moguntiacum, & multis hominum millibus interfectis, euerſa, Vangiones longa obſidione deleti, Remorum & Rauracorum vrbes præpotentes expugnatæ & exciſæ, Ambiani, Attrebatæ, Morinique, Tornacum, Nemetes & Argentoratum in Germanicam ditionem redactæ, & Aquitanniæ quoque, Nouemque populorum, Lugdunenſis item & Narbonenſis prouinciæ, præter paucas ciuitates, populatæ. 69)

§. CIV. Quemadmodum autem nulla calamitas ſola, ita miſere afflicto imperio iam noua imminebat ab aquilone tempeſtas: Territi enim memorata gentium in Gallias irruptione Britanni milites & veriti, ne iis penitus ſubactis, vlterius progrederentur, concitata ſeditione, quo id ſub Ducis auſpiciis eo facilius auerterent, Marcum primum, & poſt eum Gratianum, Auguſtos ſalutarunt, eisque vero moribus ſuis non reſpondentibus ſtatim enecatis, vltimum demum Conſtantinum, gregarium militem, nudi nominis ominisque cauſa, in imperio ſubſtituerunt. 70) Is ordinatis omnibus, quæ ad ſecuritatem huius inſulæ pertinere videbantur, ea relicta, hoſtili animo in Galliam traiecit, 71) & conciliatis ſibi legionum Gallicarum animis, illectisque in ſocietatem belli Francis Alemannisque, 72) omnes hos populos, Gallias turbantes, eis diſturbare decreuit. Acri itaque

eis copia negata, ad terendam, terreudamque rempublicam reſeruans; præterea gentes alias copiis viribusque intolerabiles, quibus nunc Galliarum, Hiſpaniarumque prouincia premuntur, hoc eſt, Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, ipſoque ſimul motu impulſorum Burgundionum, vltro in arma ſollicitans, deterſo ſimul Romani nominis metu, ſuſcitauit; eas interim Rheni ripas quatere, & pulſare Gallias voluit, ſperans miſer ſub hac neceſſitatis circumſtantia, quia & extorquere imperium genero poſſet in filium, & gentes barbaræ tam facile comprimi, quam commoueri valerent. Oroſio in omnibus conſentit eiusque fere verbis vtitur P. DIACONVS *lib. XIII. c. l.* & qui iam ante hunc claruit IORNANDES *p. 122. c. l.* adde HIERONYMVM *in ep. 11. ad Ageruchiam,* qui, calamitates, quibus ſua ætate imperium Romanum affligebatur, non vitio principum, Honorii & Arcadii, ſed ſcelere ſemibarbi proditoris, vti Stiliconem appellat, accidiſſe tradit.

68) De clade hac Vandalorum a Francis, tranſitum eis per terras ſuas prohibentibus, accepta, ita loquitur RENATVS PROFVTVRVS FRIGERIDVS apud GREGORIVM TVRONENSEM Lib. II. c. 9. *interea Reſpendial Rex Alanorum, Goare ad Romanos transgreſſo, a Rheno agmen ſuorum conuertit, Vandalis Francorum bello laborantibus, Godigiſcle Rege abſumto acie, viginti ferme millibus ferro peremtis, cunctis Vandalis ad internecionem delendis, ni Alanorum vis in tempore ſubueniſſet.* Francos vero poſtea ſuperuentu Alanorum quoque cæſos & fugatos fuiſſe, teſtatur. OROSIVS Lib. VII. c. 40. *interea ante biennium Romanæ irruptionis, excitatæ per Stiliconem gentes Alanorum, vt dixi, Sueuorum, Vandalorum multæque cum his aliæ, Francos proterunt, Rhenum tranſeunt, Gallias inuadunt, directoque impetu Pyrenæum vsque perueniunt, cuius obice ad tempus repulſæ, per circumiacentes prouincias refunduntur.*

69) Hos gentium motus & irruptiones, inſtigante Stilicone, in Gallias inſtitutas, omnium optime deſcribit & Occidentis ſimul ruinam deplorat, HIERONYMVS, teſtis σύγχρονος, cit. epiſt. ad Ageruch. *innumerabiles & ferociſſimæ nationes vniuerſas Gallias occuparunt. Quicquid inter Alpes & Pyrenæum eſt, quod Oceano & Rheno includitur, Quadus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gepides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, & o lugenda Reſpublica! hoſtes Pannonii vaſtarunt. Etenim Aſſur venit cum illis. Maguntiacum nobilis quondam ciuitas capta, atque ſubuerſa eſt, & in Eccleſia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obſidione deleti. Remorum vrbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremique hominum Morini, Tornacum, Nemetæ, Argentoratus, translata in Germaniam. Aquitania, Nouemque populorum, Lugdunenſis & Narbonenſis prouincia, præter paucas vrbes populata ſunt cuncta; quas & ipſas foris gladius, intus vaſtat fames. Non poſſum absque lacrimis Toloſæ facere mentionem, quæ vt hucusque non rueret, ſancti Epiſcopi Exſuperii merita præſtiterunt. Ipſæ Hiſpaniæ iam iamque perituræ, quotidie contremiſcunt, recordantes irruptionis Cimbricæ; & quidquid alii ſemel paſſi ſunt, illæ ſemper timore patiuntur. Olim a mari Pontico vsque ad Alpes Iulias, quæ erant noſtra, non noſtra ſunt: & per annos XXX. fracto Danubii limite in mediis imperii Romani regionibus pugnatur.* Cui iungendus SALVIANVS *lib. VI. & VII. de prouidentia Dei,* qui Vandalos cæterosque barbaros per prouinciam Germaniam, cognomine primam, deinde per Belgicam & Aquitaniam iter feciſſe, hisque regionibus igne & ferro vaſtatis, ſingula Galliarum membra laceraſſe & Moguntiacenſium atque Baſileenſium ciuitates ab eis iam exciſas atque deletas fuiſſe, commemorat, & P. AQVITANVS *in Chron.* qui cum CASSIODORO *c. l.* hanc gentium in Gallias irruptionem ad Conſulatum Arcadii VI. & Probi i. e. ad A. C. 406. refert. adde OROSIVM & P. DIACONVM *c. l.*

70) Vid. ZOSIMVS *lib. VI. c. 3.* OROSIVS *lib. VII. c. 40.* IORNANDES *p. 123. c. l.* & P. DIACONVS *lib. XIII. c. l.* Annum vero cœptæ huius rebellionis indicat P. AQVITANVS *in Chron.* ſcilicet 407. poſt C. N. Honorio VII. & Theodoſio II. conſulibus.

71) ZOSIMVS & OROSIVS *c. l.*

72) SOZOMENES *in hiſt. Eccleſ. lib. IX. c. 13.*

que prælio commiſſo, victoria quidem potitus eſt, ſed quod fugientes non eſſet inſequutus, ſcopum ſuum nullo modo obtiouit. Reſarcita enim, quam acceperant, clade, & collecta noua gentilium multitudine, omnes hi populi mox rurſus Conſtantino pares euaſerunt: 73) quod ille cernens, iam alia via incedendum ratus, quouis modo eos ſibi deuincire contendit; verum incertis ſemper illuſus fœderibus, 74) poſthabita eorum amicitia, vltimo demum ad Hiſpaniarum occupationem ſeſe accinxit, ſperans hac reportata, ſe non ſolum ſtructas ſibi ab Honorio inſidias euaſurum, ſed & vlteriores Germanorum motus maiori impetu repreſſurum. Igitur, liberatus a Valentiæ, qua paulo ante a Ducibus Honorii cingebatur, feliciſſimis Ducum ſuorum Edobinchi & Gerontii auſpiciis, obſidione, 75) dum ipſe Rheni limites Alpiumque clauſtra præſidiis validis munit, 76) filium Conſtantium, habitu Cæſaris indutum, cum barbaris quibusdam, Honorianis cognomine, aduerſus Dydimum & Verinianum, fratres & propinquos Honorii, in Hiſpaniam mittit, qui ambobus in Luſitania acie ſuperatis, captis & interemtis, omnem quidem prouinciam obtinuit, 77) ſed remota ruſticorum fideli & vtili cuſtodia, & temere Honorianis Pyrenæi montis clauſtrorumque concredita cura, cunctis ſimul gentibus, Gallias tunc peruagantibus, commodam occaſionem dedit, eam irruendi & nemine reſiſtente occupandi. Vix enim his peractis a patre euocatus in Galliam redierat, cum milites Honoriani prædæ & rapinis dediti, quo magis ſcelus impunitum foret, atque ipſis ſceleria plus liceret, prodita Pyrenæi cuſtodia clauſtriſque patefactis, Vandalos, Sueuos, Alanosque per Gallias effuſos, inuitarent, vt iunctis ſibi viribus Hiſpaniarum poſſeſſiones inuaderent ſibique vindicarent. 78) Grata his gentibus hæc militum inuitatio; igitur relicta Gallia, ſuperatis ſine mora montibus Pyrenæis auide eam ingrediuntur, & occupatis longe lateque agris eos ita inter ſe diuidunt, vt Sueui & Vandali Bæticam, & Galliciam, Alani vero Luſitaniam cum Carthaginenſi tractu ſortirentur, ſola Tarraconenſi prouincia Romano populo relicta, quæ fortiter defenſa ad breue tempus ægre fuit conſeruata. 79)

§. CV. Hactenus itaque indulgentia & perfidia Stiliconis ſumma imis, ima ſummis vndique in imperio commixta, aſt non diu poſt A. C. 408. proditor ille, iuſto Dei iudicio, debitas luit pœnas. Mortuo enim Arcadio in oriente, cum Honorius eo proficiſci, &, qui Arcadio ſucceſſerat, res Theodoſii conſtituere cuperet, Stilico vero idem illud iter ſuſcipere & quæ ſtabiliendo huius pupilli imperio facerent, ordinare cogitans, ſub vario prætextu, principi ſuo illud diſſuaderet; hic ægre hoc ferens & ab aulicis inſuper, interque

73) ZOSIMVS *lib. VI. cap. 3. c. l.*
74) OROSIVS *lib. VII. c. 40.*
75) ZOSIMVS *lib. VI. c. 2.*
76) ZOSIMVS *lib. VI. c. 3.*

77) De hac Hiſpaniarum occupatione per Conſtantium, filium Conſtantini tyranni, conſulendi ZOSIMVS & OROSIVS *c. l.* eisque iungendus SOZOMENES *c. l.* vbi Franci & Alemanni ſocii eius in hac expeditione expreſſe recenſentur.

78) Ita hanc Hiſpaniarum iacturam imprudentiæ Conſtantii & perfidiæ militum Honorianorum tribuit OROSIVS *lib. VII. c. 40.* ſecus ac ZOSIMVS, qui ne quam Stiliconis ſui memoriæ notam inurat, *lib. VI. c. 5.* vt recte obſeruat VALESIVS *lib. III. rer. Franc. p. 167.* a Gerontio, Conſtantino infenſo, quod alium, quam ſe Ducem, cum Conſtante filio in Hiſpaniam miſiſſet, barbaros Transrhenanos acceſſitos in Galliam, poſt & in Hiſpaniam tranſiiſſe tradit.

79) De hac Hiſpaniarum per Alanos, Vandalos & Sueuos occupatione, præter iam allegatum OROSIVM & ZOSIMVM *c. l.* omnino videndus ISIDORVS HISPALENSIS *in Hiſtoria Vandalorum & Sueuorum* apud LABBEVM *Tom. I. Biblioth. nov. MStarum*, vbi inter alia ad Æram 446. hiſt. Sueu. inquit: *Sueui principe Hermenrica cum Alanis & Vandalis ſimul Spanias ingreſſi ſunt, atque omnem Galliciam cum Wandalis occupant.* Eisque ex veteribus iungendi GREGORIVS TVRONENSIS *lib. II. c. 2. c. l.* P. DIACONVS *lib. XIII. in f. hiſt. miſcell.* CASSIODORVS & P. AQVITANVS *in Chron.* & IDATIVS *in faſc. Conſul.* qui poſteriores omnes hanc irruptionem ad Honorii VIII. & Theodoſii III. conſulatum, i. e. ad A. C. 409. referunt; nec euoluere ex recentioribus pœnitebit ROD. SANCTIVM *P. I. c. 7. & 10. Hiſtor. Hiſp.* ALPH. A CARTHAGENA *in anacephal. Reg. Hiſp. c. VI. p. 253.* L. MARINVM SICVLVM *de reb. Hiſp. memorabil. lib. VI. p. 353.* FR. TARAPHAM *de orig. ac reb. geſt. Reg. Hiſp. ſub Honoria pag. 539.* IO. VASAEVM *in Chron. ad An. 415.* & IO. MARIANAM *lib. V. c. 1.* qui omnes extant inter ſcriptores rerum Hiſpanicarum, qui A. C. 1603. ex bibliotheca ANDR. SCHOTTI Francofurti in IV. Tom. in fol. coniunctim prodierunt. De diuiſione vero terrarum Hiſpanicarum inter has gentes, ita loquitur iam ſemel laudatus ISIDORVS, Aera 449. *tandem barbari ad pacem ineundam Domino miſerante conuerſi, forte in poſſeſſionem ſibi eius prouincias diuidunt. Galliciam enim Sueui occupant, Alani Luſitaniam & Carthaginenſem prouincias, Wandali autem cognomine Silingi Bæticam ſortiuntur. Spani autem per ciuitates & caſtella reſidua plagis afflicti barbarorum dominantium ſe ſeruituti ſubiiciunt.* Quibus iungenda, quæ habet ad æram 446. *Wandalis autem in Africam tranſeuntibus, Galliciam ſoli Sueui ſortiti ſunt.* Cum ex his conſtet, Sueuos non ſtatim ab initio integram Galliciæ prouinciam obtinuiſſe, ſed ad tempus aliquod cum Vandalorum parte, communi fœdere, ibi regnaſſe, vsque dum, his in Africam traiicientibus, reliquis quoque potirentur; his poſtea Rex Rechila virtute ſua Bæticam, nec non Carthaginenſem prouinciam adiecit. ISIDORVS ad æram 470. Quæ vero facta eorum heroica & bella cum Alanis, Vandalis, Romanis & ab his contra eos in Hiſpaniam euocatis Weſigothis geſta attinet, de his, quod longum foret, omnia ſecundum ordinem recenſere, præter iam allegatos auctores conferri merentur, IORNANDES *de rebus Geticis*, R. TOLETANVS *in Hiſt. Alan. Vandal. Siling. Sueuor.* & præcipue *in Hiſt. Oſtrogothor.* MICH. RITIVS *de regib. Hiſpan.* & GARCIAS nec non LAMBERTINVS *in Hiſt. Hiſp.* Hoc tantum adhuc monendum, Sueuorum hunc in Hiſpania dominatum per CLXXVI. annos, ad annum vsque DLXXXV. durasse, quo Leuigildus Gothorum rex eo fuit potitus, atque vltimo eorum rege Audica capto & monaſterio mancipato, omnem poteſtatem & iura tranſtulit in ſuos Gothos.

80) Ita

que eos præcipue Olympio, ſplendido Palatino munere fungente, vndique diuulgantibus: Stiliconem non aliam ob cauſam iter illud in orientem ſibi demandari curaſſe, quam vt Theodoſio minori morte per inſidias ſtructa, regnum Eucherio filio ſuo traderet, excitatus, miſerum Rauennæ commorantem, & Eccleſia, quo conſeruandæ vitæ gratia aufugerat, extractum, per milites ablegatos interfici iuſſit: 80) qua quidem morte auctor & promotor omnis mali, imperium Romanum affligentis, extinctus, ſed non ipſæ quoque calamitates ſublatæ: quippe qui maximam Hiſpaniarum partem ſibi ſubiecerant, Alani, Sueui & Vandali, vaſtationes & neces cruentis excurſibus in reliquas Romanæ ditionis terras continuo exercere non intermittebant, 81) cum interim, qui prioribus annis eorum ſocii ad Rhenum ſubſtiterant, Burgundiones, firmas in ſuperioribus Galliarum partibus ſedes figerent, 82) & qui hactenus eas quoque turbauerat Conſtantinus tyrannus, purpuram plane ac Auguſtalem dignitatem, turpe dictu, Honorio extorqueret. 83) Nec temperabant ſibi antiqui imperii hoſtes, Alemanni Francique in viſcera eius ſæuire: perpetui enim laudati modo tyranni in bellis ſocii, Gallias quoque percurſabant & ruinæ proximis ferales inferebant manus; 84) ipſæ harum prouinciarum & Britannicæ inſulæ incolæ & nationes, non paucæ numero, furori barbarorum a Romanis relictæ, ab ipſis deficiebant, & horum Legibus non amplius obedientes, in priſtinam libertatem ſeſe vindicabant; 85) & ne Italia quoque ab his cladibus intacta maneret, Alaricus, qui hactenus quiete ſe geſſerat, eam non ſolum igne & ferro vaſtabat, ſed & adiunctis ſibi triginta barbarorum millibus, quorum neceſſarios a Stilicone per præſidia Italiæ diſpoſitos, deteſtabili exemplo, contra datam fidem Romani trucidauerant, 86) & capta ac direpta vrbe Romana, 87) quæ totum olim orbem cepit, collocatoque Attalo præfecto huius vrbis in Auguſtali ſolio, purpura coronaque cincto, tantum Honorio, Rauennæ latenti, incuſſit metum, vt ipſe, miſſis legatis, Attalo ſocietatem imperii offerret; hoc vero reſpondente: Honorio niſi priuato, relegatoque in inſulam & manibus & pedibus truncato, vitam ſe non conceſſurum, ad fugam in orientem, relicto occidente, iam capeſſendam ſeſe præpararet, 88) eaque procul dubio ſalutem quæſiuiſſet, ni Heraclianus interim, Africæ præfectus, ipſi tum adhuc fidelis, peſſimam eius rem vtcunque reſtituens & occupatis Africæ portibus, diſpoſitisque in littoribus eius cuſtodiis, frumentum aliasque res ad victum neceſſarias Romanum portum inuehi vetans, Alaricum cum Pſeudo-Auguſto ſuo Attalo fame & inopia laborantes ad tantas anguſtias redegiſſet, vt ille relicta vrbe, Attaloque ante eam imperii inſignia deponere iuſſo, celeri gradu in Campaniam recederet, eaque cum proxima Lucania igne, ferro & præda vaſtata, cum tranſitum in Siciliam meditaretur, Conſentiæ morbo correptus, paulo poſt animam exhalaret. 89)

§. CVI. Extincto itaque Alarico, hoſtium Romanorum omnium maxime tremendo, & Honorio vtcunque in imperio, Heracliani virtute, confirmato, a graui iam, cui hucusque ſumma ſecuritate indulſerat, ſopore excitatus, paulo maiori cura imperium adminiſtrare & deſperatis rebus medelam aliquam adferre incipiebat. Comparatis igitur hoc intuitu omnibus, quæ ad arduum hoc negotium exequendum videbantur neceſſaria, Conſtantium Naiſitanum, rei bellicæ diſciplinæque militaris exercitatiſſimum magnique animi Ducem, exercitui præponit 90) & ſine vlla mora in Galliam ad opprimendum Conſtan-

80) Ita occaſionem mortis Stiliconis recenſet ZOSIMVS *l. V. c. 31 - - 34.* cui quoad genus eius conſentiunt OROSIVS *lib. VII. c. 38.* IORNANDES *pag. 122. de regnor. & tempor. ſucceſſ.* & P. DIACONVS *lib. XIII. p. 421. hiſt.* Annum vero huius necis ad annum XIV. regiminis Honorii, i. e. ad A. C. 408. refert chronicon, quod a plerisque P. AQVITANO, vel alii eiusdem nominis tribuitur, apud LABBEVM *Tom. I. Biblioth. nou. MStor.*

81) ISIDORVS æra 446. *Vandali, Alani & Sueui Spanias occupantes, neces vaſtationesque cruentis diſcurſibus faciunt, vrbes incendunt, ſubſtantiam direptam exhauriunt, ita vt humanæ carnes vi famis deuorarentur a populis, edebant filios ſuos matres, beſtiæ quoque morientium gladio, fame ac peſte cadaueribus adſuetæ, etiam in viuorum efferebantur exitium.* adde auctores §. præced. cit.

82) P. AQVITANVS in Chron. Lucio V. C. Coſ. i. e. A. C. 413. *Burgundiones partem Galliæ propinquam Rheno obtinuerunt.* h. e. partem ſuperioris, ſeu primæ Germaniæ, ripæ fluminis appoſitam. adde CASSIODORVM *in Chron.* eadem tradentem, nec non SIDONIVM APOLLINAREM *lib. II. epiſt.* GREGORIVM TVRONENSEM *lib. II. c. 9. hiſt. Franc.* & ex recentioribus CHIFFLETIVM *P. I. c. 46. p. 192. de Veſontio,* VIGNIERIVM *in Chron. ad An. 413.* & A. SCHVRTZFLEISCHIVM *in hiſt. vet. regn. P. Q. Burgund. c. II. §. 1.*

83) ZOSIMVS *lib. V. c. 43.*

84) SOZOMENVS *lib. IX. c. 13.* adde dicta §. præced. & mox dicenda §. ſubſequenti.

85) ZOSIMVS *lib. VI. c. 5.* vbi inprimis inter alias Galliarum a Romanis deficientes prouincias tractus Armoricorum expreſſe meminit.

86) ZOSIMVS *lib. V. c. 35.*

87) Fuſius hanc obſidionem, qua ſic dicta vrbs æterna ab Alarico cincta fuit, eamque ſubſecutam expugnationem deſcribit ſæpius laudatus ZOSIMVS *lib. VI. c. 6. &c.* cui iungendi OROSIVS *lib. VII. c. 39.* IORNANDES *c. 30. reb. Getic. & de ſucceſſ. regnor. & tempor. p. 123.* PROCOPIVS *lib. I. Hiſt. Vandal. ab init.* & PAVL. DIACONVS *lib. XIII. p. 419. c. l.* Ipſa autem expugnatio ſecundum P. AQVITANVM & CASSIODORVM *in Chron. Flau. Varane V. C. Cos.* & quem hic addit, Tertullo, accidit, vel vt P. DIACONVS *c. l.* ſcribit, anno M CL XIV. V. C. qui annus eſt CCCCX. poſt Chriſtum natum.

88) ZOSIMVS *lib. VI. c. 8.*

89) Hactenus dictorum fides collecta ex ZOSIMO *lib. VI. c. 11. & 12.* OROSIO *lib. VII. c. 42.* PROCOPIO *lib. I. ab init. c. l.* & P. DIACONO *lib. XIII. p. 418.*

90) Factum hoc Theodoſio Aug. IV. conſule, i. e. A. C. 411. colligi licet ex P. AQVITANI chronico.

Conſtantinum tyrannum mittit, quo ſic domeſtico hoc deuicto hoſte, iam exteras quoque gentes, imperii quietem perturbantes, maiori cum ſucceſſu diſturbari & debellari poſſent. Accidit tunc ſorte fortuna, vt Gerontius, Conſtantino antea addictus, & quem filius eius Conſtantius omnibus Hiſpaniis præfecerat, cum valido quoque exercitu Galliam ingrederetur, eiusdem ſibi, clientis ſui, Maximi Anti-Cæſaris nomine, affectans imperium: quod vbi Conſtantino relatum, Edobinchum Francum, a quo ante, fuſo fugatoque circa Valentiam Honorii exercitu, obſidione liberatus fuerat, trans Rhenum ad gentiles ſuos miſit, eorum Alemannorumque rogatum auxilia. Hic dum mandata ſibi exſequitur, Gerontius primum Viennam iuxta caſtra metatur, eaque capta, Conſtanteque filio tyranni ibi deprehenſo, occiſo, iam ipſi Arelatæ, in quam ſalutis cauſa Conſtantinus ſeſe receperat, hoſtilia inſert arma. Acriter hic ab vtraque parte pugnatum, Gerontio ſortiter vrbem oppugnante, Conſtantino vero pari virtute hoſtium inſultus ſuſtinente; Vltimo tamen Gerontius, nuncio de aduentu Conſtantii territus, militibus ſuis vndique diſperſis, inconfectis rebus in Hiſpaniam receſſit, ibique etiam a reliquis ſuis copiis contemtus, deſperata ſalute, violentas ſibi intulit manus. 91) Quo extincto, & Maximo quoque, depoſita purpura, ad Germanos, qui per Hiſpanias effuſi erant, confugiente, hoſtis quidem Conſtantini erat immutatus, ſed non ſimul immutata ſortuna; quippe Conſtantius cum exercitu Honoriano Gallias ingreſſus, Arelatem non ſolum acriter obſidebat, ſed & non quiduis non ad eam expugnandam tentabat. Comperiens itaque Edobinchum cum magnis Francorum Alemannorumque copiis obſeſſis auxilio aduentare, tranſito Rhodano proxime appropinquanti obuiam proceſſit, diuiſoque exercitu & altera præmiſſa eius parte, cui Vlphilam Gothum præfecerat, cum mandato, vt Edobincho progreſſo, cum ipſe a fronte prælium committeret, a tergo eum adoriretur, incautius incedentem & quaſi ſorcipe in anguſtiis inter vtrumque exercitum incluſum, tanta affecit ſtrage, vt eo vix ſolo fuga elapſo, in ea tamen ab hoſpite Ecdicio, violatis hoſpitalitatis priuilegiis, occiſo, reliqua eius plebs vt pecora cæderetur. 92) Nec caruit hæc victoria felicisſimo quoque ſucceſſu, quippe Conſtantinus hac clade ſuorum & morte Edobinchi cognita, vbi per quatuor adhuc menſes obſidionem ſuſtinuiſſet, ſpe omni abiecta, purpuram deponebat, & templum ingreſſus habitum presbyteri induens, tradita vrbe, gratiæ victoris ſeſe committebat, a quo in Italiam deportatus, miſſis ab Honorio obuiam percuſſoribus, iuxta Mincium flumen interfectus, debitas paulo poſt ſuæ tyrannidis ſoluit pœnas. 93)

§. CVII. Extortis hoc modo vigilantia & virtute Conſtantii Galliarum prouinciis e manibus bellicoſiſſimi tyranni, pax quidem & tranquillitas ibi videbantur renaſci, ſed non multo poſt omnia rurſus in priſtinum ſtatum redacta. Quippe hoc tempore adeo fœcundæ tyrannorum Galliæ, vt reſectis aliorum atque aliorum capitibus, vt Hydræ Lernææ, in exitium ſui illico plures renaſcerentur. Vix igitur motus Conſtantini compoſitus, cum repente ex vlteriori Gallia nuncius adferretur: Iouinum, virum nobilem inter Auernos, imperatoris nomen ſumſiſſe, adſcitoque Sebaſtiano fratre ſuo in conſortium regiminis, cum ingentibus Alemannorum, Francorum, Burgundionum & Alanorum copiis Arelatem, ſpe potiundæ eius, aduolare. Perturbatus primum inopino hoc nuncio Conſtantius, mox vero, vt ſubita bella poſcunt, conſilio ex arena captu, ſine mora, cum exercitu ſuo in hoſtem mouere decreuit, ne huius interim cum Ataulfi, qui, relicta Italia, ſpoliis eius & Romanæ vrbis onuſtus, cum Gothis ſuis in Narbonenſem Galliæ prouinciam, ſedium cauſa, migrauerat, 94) viribus iunctis, victoria ſibi difficilior redderetur. Conſertis itaque manibus, Iouinum non ſolum, vndique diffluentibus Alemannis, Francis & Burgundionibus, ad vltima compulſum in ſugam egit, ſed & paulo poſt vtriusque tyranni capita ab Ataulfo, quem Dardanus præfectus Galliæ interim ab eorum amicitia & ſocietate auerterat, in certiſſimum victoriæ ſuæ ſignum transmiſſa accepit, quæ præfixa haſtilibus Rauennam poſtea ad Honorium perferri iuſſit. 95) Grata hæc Ataulfi Romano

91) De hac Gerontii a Conſtantino defectione eamque inter vtrumque ſubſecuto bello, conferri poſſunt OROSIVS *lib. VII. c. 42.* & P. DIACONVS *lib. XIV. p. 422. hiſtor.* imprimis vero RENET. PROFVTVRVS FRIGERIDVS apud GREGORIVM TVRONENSEM *lib. II. c. 8.* SOZOMENES *lib. IX. c. 13.* & NICEPHORVS *lib. XIV. hiſtor.* qui, inter alia, etiam Edobinchum trans Rhenum ad accerſenda Alemannorum Francorumque auxilia a Conſtantino ablegatum fuiſſe, expreſſe referunt. add. P. AQVITANVM *in Chron.* qui hæc geſta ſub Conſulatu Theodoſii Aug. IV. i. e. A. C. 411. recenſet.

92) De clade hac Alemannorum Francorumque, ſub Edobinchi auſpiciis, a Conſtantio accepta, conſulendi SOZOMENES & NICEPHORVS *c. l.*

93) Ita exitum vitæ huius tyranni deſcribunt OROSIVS *c. l.* R. PROFVTVRVS FRIGERIDVS *c. l.* SOZOMENES *c. l.* & P. DIACONVS *lib. XIV. p. 422.* Annum vero, quo hic motus compoſitus, Conſtantinique caput in conto fixum ad Honorium perlatum fuit, indicant IDATIVS *in faſt. conſul.* nec non P. AQVITANVS & MARCELLINVS *in Chron.* ſcilicet A. C. 411. quo Theodoſius Aug. Conſulatum IV. gerebat.

94) Hanc Gothorum in Galliam, Ataulfi auſpiciis, immigrationem ad conſulatum Honorii IX. & Theodoſii V. i. e. ad A. C. 412. refert PROSPER AQVITANVS *in Chron.* cum quo etiam conſentit CASSIODORVS *c. l.* & PROCOPIVS *in Hiſtor. Vandal. lib. I. ab init.*

95) Hanc Iouini rebellionem in Galliis excitatam paucis verbis ita deſcribit R. PROFVTVRVS FRIGERIDVS l. c. *Vix dum quartus obſidionis Conſtantini menſis agebatur, cum repente ex vlteriori Gallia nuncii veniunt, Iouinum aſſumſiſſe ornatus regios & cum Burgundionibus, Alamannis, Francis,*

no populo opera: cum vero ad priſtinas artes couerſus Gallias nihilominus hoſtiliter vaſtaret & Narbone capta, Burdigalaque direpta, Attalum quoque ad imperii inſignia reſumenda inſtigaret, Conſtantius leuiſſimi hominis pertæſus, bellum tandem contra eum quoque decreuit, & Narbonæ incluſum arcta obſidione & exinde orta ſame ita ſatigauit, vt ea cum Gothis ſuis vi expulſus, in Hiſpaniam diſcedere, ibique efferato eius animo Placidiæ, quam ab Alarico Romæ captam, fratris Honorii conſenſu, vxorem duxerat, blanditiis & verbis non parum mitigato, pacem tandem & quietas ſedes per legatos ſuos petere cogeretur. Quibus facile quoque ab Honorio impetratis, cum Barcinone moraretur, a ſuis paulo poſt dolo interemtus, hac ſua morte Romanis ad non breue tempus exoptatum otium a bellis Gothicis fecit: 96) quippe qui poſt obitum eius ſceptrum inter Gothos obtinuit, Segericus, pacem & perpetuam amicitiam cum eis coluit, 97) & licet qui in regno ei ſucceſſerat, Wallia, primis regiminis ſui annis eam iterum tollere & aliquid aduerſus eos in Africa tentare meditaretur, mox tamen damnato hoc conſilio, reddita Placidia apud ſe honeſte habita Honorio fratri, paceque cum eo, datis lectiſſimis obſidibus, pacta, Romanorum in gratiam bellum contra Vandalos, Sueuos Alanoſque, Hiſpaniam tunc adhuc tenentes, ſuſcepit, quos, & Alanos imprimis in Luſitania conſidentes, funditus delens, Vandalos vero in Bætica ad internecionem cædens, vltimum tandem ob egregias has de his gentibus obtentas victorias, præmii loco omnes terras, a Garumna flumine ad oceanum vsque vergentes, h. e. Nouem populos, & prouinciam Aquitaniam, cognomine ſecundam, ac clariſſimam Galliæ Narbonenſis vrbem, Toloſam Tectoſagum, Gothorum poſtea per LXXXVIII. annos regiam, ab Honorio ſibi conceſſas meruit, 98) quas, quam diu vixit, ſocius Romanorum quiete rexit.

§. CVIII. Collapſis itaque Galliarum rebus virtute & induſtria Conſtantii vndique reſtitutis, niſi quod Burgundiones 99) præter Gothos terras quasdam in citeriori Rheni ripa, ex permiſſu eius tenerent, Franci vero, his deterioris conditionis eſſe nolentes, violato Rheni limite, interdum eas incurſarent, & capta exciſaque aliquoties Treuirorum metropoli, ſedes quoque perpetuas ibi figere tentarent, 100) Honorius tot beneficiorum, ſibi & imperio præſtitorum, memor, Conſtantio Placidiam, germanam ſuam, diu promiſſam, matrimonii titulo copulauit, 1) cernensque inſuper, ſe vbique virtute & ingenio eius, ſiue in belli, ſiue in pacis negotiis ſubleuari, cunctis applaudentibus, ſanguine ſibi iunctum tandem quoque in conſortium imperii admiſit. 2) Grati hoc ex parte Honorii luculentum erga Conſtantium animi erat indicium, licet non diu huic ſummæ huius dignitatis fructus percipere licuerit: faſtidiente enim Theodoſio, orientis rectore, imagines eius, vt noui hominis, ad ſe miſſas, & pro more eas accipere recuſante, hac ſibi illata iniuria ira ita excanduit, vt lateris dolore oppreſſus ſeptimum cum vita ſimul regiminis ſui finiret menſem. 3) Grauis hic Conſtantii caſus occidentis imperio, aſt longe fatalior, qui eum A. C. 423. inſecutus, inopinus Honorii interitus; 4) quippe eo in hoc tempus incidente, quo Placidia Auguſta, neſcio quam ob cauſam, a fratre pulſa cum filio paruulo & legitimo eius in his partibus ſucceſſore in oriente morabatur, 5) milites Palatini priſti-

eis, Alanis, omnique exercitu imminere obſidentibus. Diſſentiunt vero ab eo quoad tempus IDATIVS & PROSPER AQVITANVS *c. l.* cum initia huius motus non ad tempora Conſtantini tyranni, ſed potius ad ſecundum poſt obitum eius annum i. e. ad A. C. 413. Lucio conſulatum tenente referant: quibus quoad integram hiſtoriam tumultus etiam iungi poſſunt Chronicon PROSPERI Pithœanum ad XIX. regiminis Honorii annum, apud LABBEVM *Tom. I. Bibl. nou. MStor. p. 58.* OROSIVS *lib. VII. c. 42.* SOZOMENES *lib. IX.* NICEPHORVS *lib. XIV.* IORNANDES *p. 123. de regn. & tempor. ſucceſſ.* & P. DIACONVS *lib. XIV. p. 423. Hiſtor.*

96) Quæ hactenus de geſtis Ataulfi cum Romanis eiusque A. C. 415. ſubſecuta morte narrauimus, deſumta ſunt ex OROSII *lib. VII. c. 43.* ISIDORI *origg. & geſtis Gothorum, ara 448.* IORNANDR *de reb. Get. c. XXXI.* P. DIACONI *lib. XIII. p. 420. hiſtor.* & P. AQVITANI *Chronico*, qui hæc geſta ſub conſulatu Conſtantii, nec non Honorii X. & Theodoſii VI. recenſet.

97) OROSIVS, ISIDORVS & P. DIACONVS *c. l.*

98) De hoc ſtudio pacis Walliæ erga Romanos & eorum nomine aduerſus Germanos, Hiſpaniam inſidentes, ſuſcepto bello, omnino videndi OROSIVS *c. l.* ISIDORVS *ad aram 454. c. l.* & P. DIACONVS *lib. XIII. p. 420. & lib. XIV. p. 424.* Aquitaniæ autem cum eiusdem prouinciæ ciuitatibus vicinis ab Honorio ipſi factæ donationis, præter iam allegatos auctores, meminit PROSPER AQVITANVS *in Chron.* Monoxio & Plinta conſulibus i. e. A. C. 419.

99) *v. ſupr. §. CV. not. 82)*

100) De hiſce Francorum in prouincias Romanas incurſionibus & Treuirorum imprimis quarta vice ab eis capta & direpta metropoli, agit SALVIANVS *lib. VI. de gubernat. Dei.* cui ex recentioribus iungi poſſunt BROWERI *annales Treuirenſes lib. V. p. 282.* VALESII *rer. Franc. lib. III. p. 211. &c.* & SCHATENIVS *in Hiſt. Weſtph. lib. IV. p. 260. &c.*

1) Contractum hoc matrimonium Theodoſio VII. & Palladio conſulibus, i. e. A. C. 416. teſtibus PROSPERO AQVITANO & CASSIODORO *in Chron.*

2) Facta hæc Conſtantii in conſortium imperii admiſſio, teſtibus modo laudatis PROSPERO AQVITANO & CASSIODORO *in Chron.* ſub conſulatu Theodoſii IX. & eiusdem Conſtantii III. i. e. A. C. 420.

3) Agricola & Euſtathio Coſs. i. e. A. C. 421. cit. Chronologi.

4) Mariano & Aſclepiodoro conſulatum gerentibus, i. e. A. C. 423. CASSIODORVS & P. AQVITANVS *c. l.*

5) Cauſam huius diſcordiæ inter Honorium eiusque ſororem Placidiam indicat CASSIODORVS *in Chron.* ſcilicet, ſuſpicionem inuitatorum hoſtium. Ipſa autem eiectio facta, eodem & PROSPERO AQVI-

priſtina ſibi vindicantes iura, commoda hac occaſione arrepta, Iohannem, ſcribarum magiſtrum, Auguſtum appellabant, & purpura coronaque indutum, ceu principem, ſolito ſatellitio comitabantur. Cruentæ hinc vndique in imperio turbæ; Theodoſio enim orientis moderatore, a quo in conſortium imperii ſuſcipi impudenter nimis Iohannes petierat, poſtulata eius generoſo animo reiiciente, &, legatis eius carceri incluſis, in gratiam amitini ſui Valentiniani bellum contra tyrannum declarante, hic ſe viribus eius longe inferiorem videns, Aetium, tum præfectum prætorio, ad Hunnos auxiliares copias petitum, proficiſci iuſſit; quo eas conducente, Theodoſius interim Valentinianum, octo duntaxat annorum natum, Cæſarem renunciatum, cum exercitu ſuo, Ducibus Ardubario & Aſpare, in Italiam mittit, eorumque ope non ſolum Aquileia primo, ſed & breui poſt Rauenna, ibique leui pugna commiſſa, Iohanne ipſo, primo regiminis ſui anno, a ſuis prodito & capto, fuit potitus, cui, Aquileiam poſtea deportato, dextram præcidi & in aſino contumelioſe circumducto caput tandem irata Placidia amputari iuſſit. Ingens hæc Theodoſianorum victoria, ſed reſtabat adhuc Aetius, hoſtium omium formidoloſiſſimus, qui LX. Hunnorum millibus, pecunia conductis, tertio poſt obitum tyranni die in Italiam irruerat, quemque Aſpar poſt commiſſum atrox prœlium iterum aggredi non audebat. Igitur hunc quo ſibi quoque conciliaret, eiusque minas auerteret, Placidia, cui a Theodoſio tutela filii tradita, data venia, ad comitis dignitatem euexit, diſtributaque inter Hunnos ingenti pecunia, his quoque per eundem domum redire perſuaſit, 6) quo remigrantibus, & reliquis tumultus auctoribus pro meritis punitis, omnis quidem a Iohanne excitatus motus quam feliciſſime ſedatus, ſed hac ipſa rerum compoſitione non leuia quoque nouorum malorum ſemina, præter ſpem, vbiuis ſuere relicta.

§. CIX. Vicerat Aetius, in gratiam receptus, Theodoricum, Gothorum regem, Arelas oppidum circumfuſo exercitu prementem, 7) eoque datis legibus fœdere ſibi adſtricto, Francos quoque, Galliarum partem, Rheno proximam, poſſidentes, multis eorum cæſis, trans flumen in priſtinas ſedes repulerat. 8) His ſecundis ſucceſſibus elatior, cum iam antea immodica ambitione parem habere nequiret, ægre ferebat, quod Bonifacio, ſuo æmulo, in remunerationem fidelium aduerſus Iohannem in Africa officiorum præſtitorum, prouinciæ huius cura a Placidia demandaretur. Quo igitur occultis eum e medio tolleret inſidiis, profectum iam in Africam apud tutricem criminari cœpit, vt regni appetitorem, & ipſi & imperatori Africam ereptutum. Neque rem exploratu difficilem; ſi enim Romam Bonifacium vocaret, non venturum. Traditis his fœmina fidem facile adhibens, & Aetii inſuper conſilium ſequens, Bonifacium ex Africa reuocauit. At hunc iam litteris clam ſcriptis Aetius præoccupauerat: matrem imperatoris inſidias in ipſius exitium ſtruere, eiusque rei indicium prædixerat: fore, vt ſine cauſa ſubito ex Africa reuocaretur. His igitur litteris neutiquam ſpretis, Bonifacius negauit, ſe aut imperatori, aut matri eius pariturum, Aetii monita ſilentio premens; quod vbi Placidia intellexit, tam Aetium fideliſſimum principi credidit, quam ſuſpectum Bonifacium habuit. Miſſo itaque Mauortio & Gallione Ducibus cum exercitu in Africam, & his a Bonifacio interemtis, Sigisulto etiam cum nouis copiis eo ablegato, Carthagine commorantem obſidere iubet; quod ille ſentiens, non leue ſibi periculum inſtare, cernensque, ſe imparem eſſe imperatoriæ potentiæ, nec ſalutem ſperans, ſi Romam proficiſceretur, miſſis in Hiſpaniam legatis, Vandalorum opem implorat, eosque LXXX. millibus, Genſerico rege, fretum Gaditanum traiicientes, Africæ immittit. Imprudens hoc & longe pernicioſiſſimum & ipſi Bonifacio & toti imperio factum: igitur vix aſſignatas ſibi in Mauritania ſedes occupauerant, cum huius eum turſus pœniteret, impetrataque commiſſorum, interpoſitis amicorum precibus, a Placidia venia, quos modo, ſub variis promiſſis, ſocios ex Hiſpania in Africam acciuerat, iam ea quoque blanditiis expelli allaborsret. Verum his dicta eius non modo non probantibus, ſed & in contumeliam ſuam interpretantibus, res tandem a verbis ad verbara veniebat. Victus in hoc bello primo ſtatim commiſſo prœlio Bonifacius, & licet transmiſſo ſibi Roma & Byzantio nouo exercitu belli fortunam denuo tentaret, mox tamen iterum ſuperatus, Africa diſcedere, eamque in hatum gentium manibus relinquere fuit coactus. Gratus huius cladis nuncius Aetio, aſt ingratiſſima noua beneuolentiæ declaratio, qua Romam ſeſe recipientem Bonifacium, concesſa ei militum magiſtri dignitate, Placidia ſuſceperat. Dolo igitur & occulta fraude, qua fortunam eius hactenus ſubuertere

AQVITANO teſtibus, Mariano & Aſclepiodoro Coſſ. vide etiam P. DIACONVM *lib. XIV. p. 426.*

6) Quæ hactenus de hoc Iohannis motu eiusque compoſitione dicta, auctoritate PROSPERI AQVITANI *in Chron.* GREGORII TVRONENSIS *in hiſtor. Franc. lib. II. c. 8.* PROCOPII *lib. I. hiſt. Vandal. ab init.* IORNANDIS *p. 124. de regn. & tempor. ſucceſſ.* & PAVLI DIACONI *lib. XIV. p. 427.* nituntur.

7) Accidit hoc ſecundum P. AQVITANVM *in Chron.* Theodoſio XI. & Valentiniano Cæſare Coſſ. i. e. A. C. 425. hiſtoriam vero huius belli referunt ISIDORVS *ad æram 457. de origg. & geſt. Gothor.* & PAVLVS DIACONVS *lib. XIV. pag. 428.*

8) Ita enim in chronico ſuo, vno velut ore, cum P. AQVITANO, CASSIODORVS, Felice & Tauro Coſſ. i. e. A. C. 428. *pars Galliarum propinqua Rheno, quam Franci poſſidendam occupauerant, Aetii comitis armis recepta.* cui etiam iungi poſſunt BROWERVS *lib. V. p. 284.* & VALESIVS *lib. III. p. 126. c. l.*

9) Ha-

uertere fruſtra tentauerat, ſe ei haud nocere poſſe videns, iam vi aperta eum aggredi ſtatuit, aſt pari ruſus, quo prioris conatus, ſucceſſu; victus namque a Bonifacio prœlio commiſſo, nec ſe tutum in ſolo Romano fore putans, ad Rugilam Hunnorum regem aufugit, nec antea in Italiam reuerſus, cognita niſi Bonifacii ex vulnere in hoc prælio accepto morte: Tunc enim in gratiam Placidiæ, mobilis animi fœminæ, denuo admiſſus, priſtinos non ſolum recuperauit honores, ſed & ordini patriciorum adſcriptus, rei militari, ſub militum magiſtri titulo, ab ea fuit præfectus. 9)

§. CX. Dum itaque occidentis, vt dictum, primarii Duces, Aetius & Bonifacius, malo publico ambitione & æmulatione concitati, de primatu obtinendo inuicem certarent, & in exteros hoſtes conuertenda arma in ſe ipſos detorquerent: Hi commoda hac occaſione pro viribus vtentes, dilaceratum iam allas imperium vndique innadebant & veluti Gallieni & Honorii temporibus accidit, obuia quæuis, nemine reſiſtente, in prædam rapiebant. Vandalos enim, Africam vaſtantes, vt taceam, miſera Hiſpania ſub Gothorum Sueuorumque gemebat dominatu, Galliam ciuiles motus & rebelles Bagaudarum, Armoricorumque factiones, conuolantibus ſimul ad arma Gothis, Francis, Alemannis & Burgundionibus affligebant, & Pannonia inſuper a barbaris vexata, Vindelici quoque hoc turbato rerum Romanarum ſtatu iugum eorum ſibi moleſtiſſimum excutiebant, ſeque Alemannis, inito fœdere, iungebant. Permixtis itaque omnibus in imperio ſpoliis & incurſionibus hoſtium & perduellium ſubditorum armis, vnicum aduerſus tot calamitates remedium inopina, vt diximus, mors Bonifacii videbatur; quippe hoc extincto, Aetius ab æmulo, longe ſibi moleſtiſſimo, liber, imperii res, maiori cura, procurare, & omni virium ſuarum neruo, quem hactenus contra illum intenderat, vnice in hoſtes imperii conuerſo, iam longe proſperiori cum ſucceſſu eos debellare & prouinciis vbique diſturbare aggrediebatur. Interceſſerat iam cum Bonifacio adhuc de primatu litiganti, non leue cum Iunthungis, Alemannis, Noricum & ſecundam Rhætiam depopulari ſolitis, negotium, quos vna cum ſociis eorum Noricis & Vindelicis, ab imperio deficientibus, proſperis armis vicit, & ad priſtinam partim obedientiam reduxit. 10) Igitur inita quoque cum Vandalis, conceſſa ipſis non exigua Africæ portione, pace, 11) primum impetum in Burgundiones faciebat, quos non contentos agro prouinciæ Germaniæ primæ, quem ante annos XXII. occupauerant, Rege Guodicario in Belgiæ fines ſeſe inferentes, non ſolum repreſſit, ſed & bis adeo fregit, vt non iam de proferendis finibus, ſed de ſola ſalute cogitarent, miſſisque legatis pacem ſupplices orarent, quam aſſignatis ſibi nouis in Gallia interiori ſedibus, ne Rheno proximi Transrhenanis denuo ſeſe iungerent, & ſic parua ex ſcintilla maius oriretur incendium, facile quoque obtinuerunt. 12) His, vt dictum, debellatis, ordo iam tangebat Bagaudes, quos cum Armoricis rebellibus caſtigandos dedit Euchario Alemannorum regi. Hic magno impetu ad eos exſciodendos raptus, ſine mora imperata feciſſet, ni precibus Germani, Antiſiodorenſium præſulis, motus, miſeris adhuc peperciſſet, & Aetius quoque iam clementior iram ſuam ad pacis fœdera reprimi fuiſſet paſſus. 13) Tunc

9) Hactenus dicta deſumta ſunt imprimis ex PROCOPII *hiſtor. Vandal. lib. I. ab init.* & P. DIACONI *lib. XIV. p. 430. &c. hiſtor.* quibus etiam iungi poſſunt IORNANDES *de reb. Getic. c. XXXIII. & de regnor. & tempor. ſucceſſ. pag. 225.* nec non qui annum inſtitutæ migrationis Vandalorum in Africam ad conſulatum Hierii & Ardaburis i. e. ad A. C. 427. in Chron. ſuis referunt PROSPER AQVITANVS & CASSIODORVS Senator. Durauit autem hoc bellum inteſtinum ad A. C. 432. Aetio & Valerio conſulatum gerentibus, quo in prœlio cum Aetio habito Bonifacius vulneratus vitam cum morte commutauit. c. auctores.

10) Expeditionis huius Aetii aduerſus Iunthungos Alemannos & rebelles Noricos Vindelicosque ſuſceptæ meminit SIDONIVS APOLLINARIS in panegyrico Auito Auguſto Socero dicto, quem comitem in hac expeditione Aetius habuit. verſ. 234.

Nam poſt Iuthungos & Norica bella, ſubacto
Victor Vindelico, Belgam, Burgundio, quem trux
Preſſerat, abſoluit. - -

Nec hanc Alemannorum cladem, licet ſub generali Sueuorum nomine & paulo magnificis verbis, tacere etiam videtur IORNANDES c. XXXIV. de reb. Getic. ſcribens: Aetium *ſuperbiam Sueuorum Francorumque barbariem immenſis cædibus ſeruire Romano imperio coegiſſe.* Annum vero huius expeditionis indicat Chronicon, quod communiter PROSPERO AQVITANO tribuitur apud LABBEVM *c. l. pag. 59.* Scilicet VII. poſt obitum Honorii annum i. e. A. C. 429.

11) Hanc neceſſariam magis, quam vtilem vocat PAVLVS DIACONVS *lib. XIV. p. 432.* adde PROCOPIVM *lib. I. Hiſt. Vandal. ab init.* & qui ſub conſulatu Theodoſii XV. & Valentiniani IV. i. e. A. C. 435. eius quoque mentionem faciunt, PROSPERVM AQVITANVM & CASSIODORVM *in Chronic.*

12) Hæc geſta Aetii cum Burgundionibus ad conſulatum Theodoſii XV. & Valentiniani IV. referunt P. AQVITANVS & CASSIODORVS *c. l.* qui A. C. eſt 435. quibus addi poſſunt IDATIVS *in chronic.* P. DIACONVS *lib. XIV. p. 432.* & ex recentioribus NIC. VIGNIERIVS *in chron. Burgund. ad An. 435.* & B. SCHVETZFLEISCHIVS *in Hiſt. veter. regn. P. Q. Burgund. c. II. §. 2.* qui inſuper ex SOCRATIA *lib. VII.* & NICEPHORI *lib. XIV. hiſt. Eccleſ.* præter iam dicta, deuictis poſtea ab Aetio Hunnos immiſſos, eorumque ope omne pene Burgundionum nomen ac ſtirpem deletam fuiſſe oſtendunt. Annum vero, quo reliquiis eorum in interioribus Galliæ partibus, i. e. Sabaudia, ſedes aſſignatæ, indicat Chronicon PROSPERI Pithœanum apud LABBEVM *c. l.* cum XX. poſt obitum Honorii anno, qui 442. poſt C. N. eſt, dicitur: *Sabaudia Burgundionum reliquiis datur cum indigenis diuidenda.*

13) Cauſas huius Armoricorum & Bagaudarum rebellionis indicat SALVIANVS *lib. VI. de gubernat. Dei.* Scilicet inſatiabilem Romanorum præſidum & magiſtratuum auaritiam & ſuperbiam. Ipſum autem motum auxilio Alemannorum & interuentu

Tunc Tibatone rebellionis huius principe & cæteris eius aſſeclis partim vinctis, partim enecatis, victricia ſua arma Aetius in Gothos conuertit, iunctisque ſibi Hunnorum auxiliis, ad eos coercendos Litorium Comitem cum valida manu ablegauit, qui Aquitaniæ regno non contentos pleraque Romanæ ditionis oppida vicina ſibi occupantes, & Narbonam vrbem longa obſidione fatigantes, primo quidem concurſu non ſine magna eorum clade repulit, mox vero hac inflatus victoria, cum Aetii gloriam ſuperare contendens, regni Gothici caput, Toloſam, obſideret, & haruſpicum fallacibus reſponſis nimium fidens, temere denuo cum pacem petentibus confligeret, ab his quoque fœde cæſus & captus, miſere in vinculis eorum contabuit. Iuſta hæc ſtolidæ huius Ducis temeritatis pœna, aſt non leuis ſimul hac clade Aetii iam partæ gloriæ macula contracta: quippe hac obtenta victoria ad fœdera iam rigidiores Gothi, Gothiæ ſuæ fines in Ligerim Rhodanumque, qua lubitum, proferentes, nec precibus, nec pecunia, inflecti poterant, ad pacem ineundam, vsque dum Auiti, præfecti Prætorio, perpetui Aetii in his expeditionibus ſocii, litteris non parum mitigato regis eorum Theodorici animo, iam proniores ad eam, adeo deſideratum a Romanis fœdus tandem pangerent, & datis dextris, illud confirmarent. 14) Quo facto, hoc ſucceſſu lætus Aetius, nouam contra Francos expeditionem ſuſcepit, quos ſupra dicta ab ipſo apud Rhenum accepta clades adeo non terruit, vt potius reparatis viribus in Gallias rurſus irruerent, captisque Tornaco & Cammeraco oppidis, omnibusque inde ad vsque Suminam flumen perpetuæ poſſeſſionis cauſa occupatis, iam Attrebates quoque ſuæ ditionis facere tentarent. Hos igitur labori huic immorantes tumultuaria quidem vicit pugna, ſed Hunnis interim imperio Romano, interitum minantibus, vt his occurreret, a Valentiniano in Italiam reuocatus, amiſſas ſemel ab eis prouincias recuperare haud potuit, quin potius contentus, quod tranſito Sumina flumine, in interiora Galliæ non penetrabant, pacem cum eis, ante diſceſſum ſuum, fecit, occupatas Galliæ prouincias, ab omni vectigalium onere ſolutas, in manibus eorum relinquens, ea tamen lege, vt quietos impoſterum ſe gererent & aduerſus Hunnos, ſi res poſceret, ſocialia conjungerent arma. 15) Nouum hoc occidentis detrimentum, cui mox aliud ſucceſſit, amiſſio nempe Britanniæ partis ad meridiem vergentis. Cum enim incolæ eius, continuis Pictorum Scotorumque incurſionibus vexati, diu fruſtra a Romanis, aliis bellis implicitis, auxilia petiiſſent, & non niſi reſponſum accepiſſent: ſuis ipſi rebus conſulerent, deligerentque ex gente ſua aut Ducem, aut Regem, qui eos contra iniurias vicinorum defenderet, 16) his miſeriis oppreſſi, deſperata ſalute, Saxones tandem vna cum Anglis Sueuis in ſubſidium vocarunt, qui, læto animo in Britanniam profecti, dictos quidem Pictos Scotosque repreſſerunt, mox vero, neſcio quam cauſam prætendentes, quaſi parce ſibi, ac maligne, depenſum ſtipendium, in Britannos ipſos arma verterunt, totamque pene ab oriente ad occidentem inſulam, igne ferroque vaſtatam, in ſuam poteſtatem redegerunt, 17) luculento poſteris exemplo, quam periculoſum, tempore neceſſitatis, auxilia a potentiori expetere.

§. CXI. Hactenus igitur Valentiniani regimen non niſi continuum cum Germanicis populis bellum; cum præter Sueuos, Burgundiones, Gothos, Francos & Saxones, haud exiguam Hiſpaniæ, Galliæ & Britanniæ portiones vaſtantes, Vandali quoque fracta paulo ante cum eo inita pace Carthaginem A. C. 437. expugnarent, & Siciliam inuadentes, hanc quoque ſibi ſubieciſſent inſulam, ni tranſitu Sebaſtiani Ducis cum exercitu Romano in Africam reuocati, confirmata pace, executionem huius conatus in tempus magis commodum differre fuiſſent coacti. 18) Aſt iam præcedentium tempeſtatis fluctuum

teruentu precum Germani præſulis ſedatum fuiſſe, ex vita beati huius Germani comprobat SCHATENIVS *lib. V. p. 274. hiſt. Weſtph.* cui inſuper addi poteſt Chronicon, quod communiter P. AQVITANO tribuitur *c. l.* vbi compoſitio huius motus ad annum XIV. poſt mortem Honorii, *i. e.* ad A. C. 436. refertur.

14) De hoc bello Gothico ab Aetii II. & Sigisuulti ad Theodoſii XVII. vsque & Feſti conſulatum, i. e. ab A. C. 437. ad 439. per tres annos geſto, videri poſſunt P. AQVITANVS, CASSIODORVS & IDATIVS *in chronic.* imprimis vero SALVIANVS *lib. VII. de gubernat. Dei*, ISIDORVS *de orig. & geſt. Goth. ad aram 457.* P. DIACONVS *lib. XIV. p. 432. & 437. c. l.* & qui omnium elegantiſſime non minus quam vere, quam anxie & humiliter Romani pacem a Gothis popoſcerint, recenſet, SIDONIVS APOLLINARIS *c. l. verſ. 297.*

15) Huius Francorum in Belgium & Galliam, Clodionis regis auſpiciis, ſuſceptæ expeditionis imprimis meminit GREGORIVS TVRONENSIS *lib. II. c. 9.* AIMOINVS *lib. I. c. 5. de geſtis Franc.* MARIANVS SCOTVS *in chron. ad A. C. 438.* & qui hunc ſequitur, SIGEBERTVS GEMBLACENSIS *in chronograph.* niſi quod hæc geſta ad annum demum 445. referat. Victoriam autem Aetii de iis, nuptialibus epulis effuſius ſe hilarantibus, reportatam, Maioriano iam Auguſto gratulatus, carmine celebrauit SIDONIVS APOLLINARIS, *verſ. 212.* cui ex recentioribus iungi poſſunt SCHATENIVS *lib. V. p. 275. c. l.* & H. VALESIVS *lib. III. p. 130. c. l.*

16) PAVLVS DIACONVS *lib. XIV. p. 439. c. l.*

17) De hac Anglorum Saxonumque in Britanniam A. C. 441. migratione, eamque inſecuta maximæ huius inſulæ partis ab eis occupatione, præter iam ſupra ad §. XII. allegatos auctores, conferri poſſunt, GVILIELMVS MALMESBVRIENSIS *lib. I. de geſt. reg. Anglor.* GALFRIDVS MONVMETENSIS *de orig. & geſt. r. g. Britan. lib. VI. c. 15.* ASSERIVS *in Annal. ad An. 449.* NANNIVS *in Hiſt. Britan. c. 42.* ROB. SHERINGAMVS *de Anglor. gent. orig. c. II. p. 14.* H. VALESIVS *lib. III. p. 142. c. l.* & SCHATENIVS *lib. V. p. 282. c. l.*

18) Conf. de hactenus dictis P. DIACONVS *lib. XIV.*

um omnium ei ab Hunnis imminebat maximus. Præbuit materiam huius belli Honoria, ſoror ipſius natu maxima, quæ cum ob aulæ decus ac caſtitatem teneretur metu eius incluſa, vltionis ac licentiæ peccandi cupida, nec dolore minus, quam libidine accenſa, Attilam eorum Regem, tunc cum Bleda fratre orientis deuaſtationi inhærentem, per eunuchum ſibi fidum clanculum inuitauit, vt, ſuperatis Italiæ Alpibus, miſeram ſe a poteſtate fratris liberaret, acceptaque dotis loco occidentis dimidia parte, quam a patre Conſtantio relictam ſibi debitamque crederet, duceret in vxorem. 19) Grata hæc barbaro regi inuitatio, qui proſperis in oriente ſucceſſibus elatior, & ſublato Bleda fratre, ſtructis a ſe inſidiis, opibus quoque & potentia auctior, Scythiæ, Pannoniæ Daciæque terras, præ orbis terrarum imperio, genti ſuæ anguſtos nimis terminns eſſe, iam diu reputauerat. Ambabus igitur eam amplectens manibus, ingentes faciebat armorum apparatus, innumera populorum agmina contrahens, & bello quoque neceſſaria vndique conquirens. Stabant ſiquidem in hoc bello a partibus eius ſubiectæ ei gentes Hunni, Oſtrogothi & Gepides, hi Ardarico Regi, illi Valamiro, Theodomiro & Vindemiro, fratribus & Ducibus, Hunnorum tributariis, parentes: nec qui eiusdem conditionis, Quadi, Marcomanni, Sciri, Eruli, Rugi, Geloni, Neuri, Baſtarnæ, Turcilingi, Alani, Bellonoti & Burgundiones Sarmatæ, ab hac quoque expeditione immunes, quid? quod & in itinere, partim ſpe prædæ opulentiſſimæ, partim odio erga Romanos, partim denique metu adactæ plurimæ Germanicæ gentes ei ſeſe iungerent, & communem facerent cauſam, quas inter Thuringi imprimis & Bructeri cum Francorum parte a ſcriptoribus numerantur. 20) Ingens hæc ferociſſimarum gentium in excidium occidentis excitatarum multitudo: cum vero Attila pro ea, qua pollebat, ſagacitate, nihilominus non ſatis ſibi prouiſum intelligeret, ſi Weſigothi, gens belli gnara, cum Romanis arma iungerent, & coniunctis ſibi reſiſterent viribus, ad dolum conuerſus, omnem impendit operam, vt conſilii fallacia diſſociatos vinceret, quos coniunctos armorum fortitudine aggredi haud audebat. Miſſis itaque duplicibus legatis, altero ad Theodoricum, Gothorum regem, altero ad Valentinianum Auguſtum, huic perſuaderi contendit; non ſibi cum eo, quo cum factam pacem incorrupta fide cuſtodiret, & cui Galliæ Hiſpaniæque prouincias, dudum amiſſas, armis reſtituere pararet, ſed cum Theodorico, communi vtrorumque hoſte, eſſe certamen. Illum vero pari fraudis obtentu admonet, vt quantocyus a Romanorum ſocietate diſcederet, memorque priſtinæ ini iriæ a his ſibi illatæ, tale quid non metuentes in Gallia aggrederetur, ſe eodem tempore in Italiam irrupturum. 21) Solers hæc barbari regis aſtutia, qua cum odiis internis hoſtes ſuos collidere ſtuderet, currenti iam in expeditionem non leue quoque addidere calcar litteræ Genſerici Vandalorum regis & Clodionis regis Francorum filii natu maioris, ſibi transmiſſæ, quibus vterque eum quoque in Galliam inuitaret; hic quidem vt Regnum Franciæ ſibi aſſereret, a quo per Meroueum erat deiectus; ille vero vt aduerſus Theodoricum Veſigothum ſe præmuniret, cuius filiam, Hunnerico filio ſuo nuptam, ob ſuſpicionem parati ab ea veneni, naribus auribusque amputatis, decore naturali ſpoliatam, Toloſam remiſerat, & ne pater puellæ iniuriam vlciſceretur, non immerito timebat. 22)

§. CXII. Tot igitur litteris & nunciis, præter inſignem, qua ipſe occidente potiundi flagrabat cupidinem, inuitatus Attila, neceſſariis omnibus ad tam longam profectionem comparatis, cum exercitu quingentorum, 23) vel vt aliis placet, ſeptingentorum 24) millium, ex Pannonia mouit, diu meditatum iter in Galliam ſuſcipiens. Dubium adhuc, an per Quados, Marcomannos, ſuæ ditionis tunc populos, & inde Thuringorum, Cattorum, Bructerorum, Francorumque agris etiam emenſis, ad Rhenum tenderit, 25) an per Romanas

lib. XIV. Hiſtor. p. 437. & 438. & lib. XV. p. 443. & P. AQVITANVS *in Chron.* qui Carthaginis expugnationem ad Theodoſii XVII. & Feſti, expeditionem Vandalorum in Siciliam, ad Valentiniani V. & Anatolii, pacis vero concluſionem ad Dioſcori & Eudoxii conſulatum, i. e. ad A. C. 439. 440. & 442. refert.

19) IORNANDES *c. XLII. de reb. Getic. in f. & de ſucceſſ. regnor. & tempor. pag. 125.* conf. etiam, qui hunc in omnibus ſequitur, CONRADVM VRSPERGENSEM *in Chron. p. m. 105.*

20) Harum gentium, quibus innumerabilis Attilæ exercitus compoſitus, meminerunt SIDONIVS APOLLINARIS in Panegyrico Auito dicto, *carm. VII. verſ. 319.* P. DIACONVS *lib. XV. p. 443.* IORNANDES *c. 38. c. l.* & qui hunc exſcripſit CONRADVS VRSPERGENSIS *c. l.* quibus inſuper AVENTINVS *lib. II. c. 53. n. 23. Annal. Baior.* Alemannos addit, rege ſuo Gibuldo.

21) IORNANDES *c. XXXVI. c. l.* PAVLVS DIACONVS *pag. 444. c. l.* & CONRADVS VRSPERGENSIS *c. l. p. 103.*

22) Huius inuitationis Genſerici Vandalorum regis & Clodionis regis Francorum filii natu maioris mentionem faciunt IORNANDES *c. XXXVI. c. l.* & PRISCVS PANITES, *in excerptis*, quæ hodie de hiſtoriis eius, in quibus Attilæ geſta omnium optime conſignauit, ſuperſunt.

23) Hunc numerum exercitus Attiliani definiunt IORNANDES *c. 35. c. l.* SIGEBERTVS GEMBLACENSIS *in Chron. ad An. 453.* & CONRADVS VRSPERGENSIS *p. 103. c. l.*

24) Sic numerum Hunnorum & ſocialium populorum, Attila Duce, prouincias Romanas Ciſ-Rhenanas irruentium, extendit P. DIACONVS *lib. XV. p. 443.*

25) Hæc putat CRVSIVS *in Annal. Sueu. Part. I. lib. VII. c. 10. p. 183.* Rhætiæ autem Vindeliciæ & Norici ciuitates, quarum integrum *p. 185. ſeqq.* exhibet catalogum, ab Attila ex Gallia domum redeunte demum vaſtatas & exciſas fuiſſe arbitratur. Conſentiunt ei VALESIVS *lib. IV. p. 158. rer. Franc.* & SCHATENIVS *lib. V. p. 286. hiſt. Weſtph.*

manas prouincias, Noricum, Vindeliciam & Rhætiam ad Lacum Brigantinum & Rauracorum Baſileæque fines iter tenuerit; 26) cum negligentia veterum id nobis ſcire prohibeat, eorum poſteri vero temere hac, illac, qua ſuſpicionum aura impelleret, coniecturis ſint diuagati. Hoc certum, Attilam ad Rhenum perlatum, arboribus ex Hercynia deſectis, 27) & ſingulis ſcapharum inſtar excauatis, hoc flumen, eorum ope, inter initia 28) A.C. 451. traieciſſe, fingensque primum, ſe Valentiniani nomine belli Veſigothis inferendi cauſa in Gallias veniſſe, non paucas quoque earum vrbium, partim dolo & ſimulatione pacis, partim vi, cepiſſe & expugnaſſe. Capta enim Hunnico hoc tumultu Diuodurum Mediomatricum ciuitas, magnaque inde egeſta prius præda, incolis quoque partim in captiuitatem abductis, partim ritu victimarum mactatis, ipſa miſere incenſa tota in fauillis ſuis fuit conſepulta; 29) deſtructum quoque Scarboniæ caſtrum, non longe inde diſſitum & Alemannorum olim clade famoſum, 30) exciſa ac direpta Auguſta Treuirorum, 31) Durocortorum Rhemorum diruta, Aduaca Tungrorum ſolo æquata, eiusque territorium fœde vaſtatum, 32) ac, vt quidam referunt, celeberrimæ Germaniæ primæ ciuitates, Argentoratum, Nemetes, Vangiones, Maguntiacum & Antenacum ſæuitiam Hunnorum ſatis manifeſte etiam fuerunt expertæ, 33) omnisque denique Rhenum inter & Ligerim regio ſpoliis, rapinis, necibus & incendiis repleta, nulli ætati, honori & ſexui parſum & vbique innumera barbaræ feritatis, auaritiæ & libidinis exempla edita, donec in Aurelianos delatus Attila, gradum iam ibi ſiſteret, & oppugnationi huius vrbis inhærens, Romanis interim occaſionem præberet reſpirandi, & de remediis, quomodo prouincias ſuas a tam immani hoſte liberarent, cogitandi.

§. CXIII. Miſſus hoc fine Aetius, columen tunc imperii, cum exercitu Italico in Galliam; qui ibi adueniens, iunctis ſibi Veſigothorum, Theodorico rege, auxiliis, 34) Aurelianos primum ab obſidione liberauit, 35) inde adſcitis ſibi inſuper Francis, Sarmatis, Armoriacis, Litianis, Burgundionibus, Saxonibus, Ripuariis & Brionibus, aliisque Galliæ & Germaniæ nationibus in commilitium, 36) ad communem hoſtem depellendum, auerſum iam ab huius vrbis obſidione Attilam tandem quoque in campis Catalaunicis ingenti prælio ſuperauit. Atrox hoc, immane, multiplex & pertinaciſſimum, cui ſimile nunquam memorat antiquitas, prælium, eiusque initium Gepides inter & Francos factum, qui noctu ante congreſſionem publicam ſibi inuicem occurrentes, adeo pertinaciter

26) Mens hæc AVENTINI eſt *lib. II. c. 53. n. 23. Annal. Baior.* Longe vero ab hac & præcedente opinione recedit WELSERVS *in Annal. Auguſt. lib. VIII. p. 331.* numeroſiſſimas Attilæ copias vtramque Danubii ripas in itinere ſuo oppleuiſſe & ſecundum eas migrationem in Gallias inſtituiſſe, haud incongrue coniiciens. De Romanis enim prouinciis fidem facit PROCOPIVS *de ædif. Iuſtin. lib. IV.* cum Attilam, ait, ſubuertiſſe propugnacula ab Impp. olim huic fluuio impoſita; & Germaniam magnam partem eius exercitus etiam peruagaſſe, teſtantur copiæ eius auxiliares, Thuringi, Catti, Bructeri, Franci &c.

27) SIDONIVS APOLLINARIS *in panegyr. Auito Aug. dicto carm. VII. verſ. 325.*

28) Hanc enim Attilæ irruptionem in Gallias inter initia propemodum Anni 451. contigiſſe, perſuadet, quod GREGORIVS TVRONENSIS *lib. II. c. 6. hiſt.* de excidio Metenſis vrbis narrat: Hunnos *in ipſa Sancta Paſcha vigilia ad Metenſem vrbem, reliqua depopulando, perueniſſe*; & quod hanc Galliæ cladem P. AQVITANVS & CASSIODORVS *in Chron.* ad conſulatum Marciani Auguſti & Adelphii referant, qui incidit in annum Chriſti 451.

29) GREGORIVS TVRONENSIS *c. l.* AIMOINVS *lib. I. c. 6. de geſt. Franc.*

30) P. DIACONVS *in libello de Epiſc. Metenſ. Eccleſ. p. 173.* apud FREHERVM *T. I. Rer. Fr.*

31) AIMOINVS *c. l.*

32) AIMOINVS & SIGEBERTVS *c. l.* adde ROBERTVM, monachum cœnobii S. Mariani, apud ALTISSIODORVM *in Chron.*

33) Tradita hæc ſunt SCHATENII *c. l.* & qui iam ante eum, vt diximus, catalogum exciſarum ab Attila circa Rhenum vrbium compoſuit, CRVSII *c. l.* niſi quod hic iam memoratis adhuc Baſileam, Vindoniſſam, Coloniam Agrippinam, & Victoriacum addat: quæ, ſi Coloniam, ex rationibus, a Schatenio allegatis, excipias, vel ideo veroſimilia, quod SIDONIVS diſerte Attilam *hoſtem Rheni lib.* VII. epiſt. 12. appellat, & IDATIVS quoque in Chron. Attilam Germaniæ primæ non peperciſſe tradit. Confirmant dicta vlterius, quæ de hac prouinciarum Romanarum per Attilam vaſtatione in medium producunt BEDA *in hiſt. Eccleſ. lib. I. c. 13.* & SIGIBERTVS *c. l.* hoc enim teſte, *per totas Gallias per eos*, Hunnos, *tanta efferbuit DEI indignatio, vt nullam omnino ciuitatem, caſtellum, vel oppidum aliqua à furore eorum potuerit tutari munitio.* & ill referente: *adeo intolerabilis reipublicæ remanſit hoſtis*, Attila, *vt totam pæne Europam, exciſis inuaſisque ciuitatibus atque caſtellis corroderet.* Inde iam dictis CHIFFLETIVS quoque *de Veſontio Part. I. c. 5. p. 208.* ex Roberti chronico Veſontium annumerat, qui & ipſe Lingonum & Tulli oppidorum ab Attila euerſorum meminit. Et Würtenbergenſem denique agrum ab eius exercitu, vel in itinere in Galliam, vel in reditu in Pannoniam, conculcatum fuiſſe, haud incongrue coniicit ſæpe laudatus CRVSIVS *p. 183. c. l.* quod & de dulciſſima patria ſcriptores domeſticos vnanimi ore tradere, teſtatur hiſtoriæ eius ſcriptor grauiſſimus, nunquam laudibus ſatis euehendus, VELSERVS *lib. VIII. p. 332. c. l.*

34) SIDONIVS APOLLINARIS *in Panegyrico Auito ſocero dicto verſ. 330.* Huius enim interpoſitione Gothos ſibi adiunxerat Aetius.

35) De hac liberatione Aurelianenſis vrbis ab obſidione Hunnica imprimis videndi ſæpe laudatus SIDONIVS APOLLINARIS *lib. VIII. epiſt. 15.* qui eo tempore viuens has Galliæ calamitates ſenſit, & peculiari inſuper libro hanc obſidionem & reliqua geſta Attilæ conſcribere in animo habuit, ſed magnitudine operis victus, tandem conticuit. GREGORIVS TVRONENSIS *lib. II. c. 7.* AIMOINVS & SIGEBERTVS *c. l.*

36) Ita Aetii copias auxiliares in hac expeditione contra Hunnos recenſet IORNANDES *c. 36. c. l.* & qui eum, vt iam ſæpius monitum, communiter ſequitur, CONRADVS VRSPERGENSIS *c. l.*

37) Hu-

citer pugnarunt, vt XC. Gepidarum & Francorum millia, mutuis vulneribus, conciderint, his pro Romanorum, illis pro Hunnorum parte certantibus. 37) Secuta hunc conflictum altera die ipſa decretoria pugna. Licet enim haruſpices, exta victimarum intuentes, infauſta quæuis Attilæ prædicerent, decertare tamen, quam longius recedere maluit, quod ſimul hoc adderent ſolatii, ſummum hoſtium ductorem de aduerſa parte in hoc prælio caſurum, relictaque victoria ſua morte fœdaturum; quod cum de Aetii nece interpretaretur, quam etiam ſua cum pernicie duceret expetendam, circa nonam diei horam copias ſuas trepidus in prælium eduxit, ſperans, ſi non ſecus cederet, noctem imminentem laboranti ſibi ſubuenturam. 38) Regebat dextrum eius exercitus cornu Ardaricus, rex Gepidarum, & læuo quoque Walamere Gotho præfecto, ipſe mediam cum Hunnis ſuis tenebat aciem. Contra ex parte Romanorum Theodoricus, Rex Gothorum, dextro cornu præerat, & Alanis, cum Sangibano eorum rege, vt ſuſpectis, ne fugere poſſent, in medio agmine conſtitutis, Aetius læuum ſibi ducendum ſumſerat. Erat inter vtramque aciem ſpatioſus collis, quem qui poſſideret, opportunitate loci victor futurus videbatur: Hunc dum a dextra parte Hunnus, a ſiniſtra vero Gothus cum Romano milite ſuperare contenderet, & alter alterum præuenire ſtuderet, res a tumultuaria pugna in apertum legitimumque bellum exarſit, Thoriſmundo, Theodorici regis filio, cacumen montis tandem occupante & præſidio valido firmato, Hunnos eo deiiciente. Tunc Attila exercitum ſuum hac iactura non parum perturbatum videns, habita ad eum oratione, animos militum confirmare ſtudet, datoque ſigno, prælium denuo reſtaurare iubet. Atrox fit concurſus, Hunnis de gloria, Romanis de libertate, multis datis & acceptis inuicem vulneribus, pugnantibus; cadit inter primos Theodoricus Rex Veſigothorum, ordines ſuorum obequitans & ad fortitudinis ſpecimina edenda cohortans; tanta etiam de reliqua plebe ab vtraque parte edita ſtrages, vt integri cadauerum aggeres in medio acierum exporrecti ſtarent, riuulusque, prælii campum ſecans, cruore humano auctus, in modum rapidiſſimi torrentis inundaret, quo ſitis vehementiam non pauci poſtea ſedarunt. Cæſa enim vtrimque fuiſſe referuntur centum octoginta millia hominum, 39) & niſi nox intempeſta cruentum hoc diremiſſet prælium, exitio foret atque internecione copiarum vtrinque certatum. Tunc vero Attila a Viſigothis, ab Alanis ſeſe ſeparantibus, magno impetu aggreſſus & pene trucidatus, deſperans de victoria, receptui cani iuſſit, copiasque ſuas reliquas, in caſtra reducens, ilico intra ea, Germanorum more, rhedis & plauſtris ſeſe communiuit; quæ cum Thoriſmundus, qui cum Aetio collem anticipans hoſtes de ſuperiori loco deturbauerat, ſua ratus, cœca nocte, acceſſiſſet, a ſagittariis, intra ſepta caſtrorum collocatis, crebris ictibus arcitus, & fortiter dimicans a quodam in capite vulneratus equoque deiectus, in manus hoſtium pene viuus veniſſet, ni ſuorum adhuc prouidentia ab hoc eum periculo liberaſſet. Similiter Aetius noctis confuſione diuiſus, cum inter hoſtes medios vagaretur, trepidus, ne quid aduerſi accidiſſet Gothis, inquirens, tandemque ad ſocia caſtra perueniens, ſcutatorum cuſtodiis vndique diſpoſitis, reliquum noctis ſub armis tranſegit. 40) Poſtera die, luce illuceſcente, cum cadaueribus plenos campos adſpicerent Aetius & Thoriſmundus reliquique eorum ſocii, & Hunnos non audere e caſtris ſuis munitis erumpere, tunc demum viciſſe ſe intellexerunt, iuſtisque Theodorico in conſpectu hoſtium perſolutis, filioque eius Toriſmundo in locum eius a ſuis ſurrogato, quid agerent cum ſuperato Attila, armorum ſonitu, tubarumque cantu fiduciam & eruptionis faciendæ conſilium ſimulante, deliberarunt. Placuit Veſigothis Franciſque caſtris incluſum arcta obſidione fatigare, omnique commeatu intercepto, orta inde fame, ad deditionem cogere: Et certe, dubio procul Attilæ ſanguine manibus genitoris ſui parentaſſet Toriſmundus: ferunt enim, eum, deſperatis omnibus, iam pyram ex equinis ſellis conſtrui iuſſiſſe, cui ſe hoſtibus caſtra expugnantibus iniiceret, flammis prius abſumendus, quam in hoſtium poteſtatem ludibriumque veniret. 41) Aſt longe in alia abiit Aetius: veritus enim, ne Hunnis funditus interemtis, remotoque bellicoſiſſimi hoſtis metu, Franci ac Veſigothi æque ac illi imperio pernicioſi forent, vel vt alii volunt, priſtinorum ab Hunnis, cum

37) Huius Gepidarum & Francorum cladis meminit præter alios IORNANDES *c. 41. c. l.*

38) Superſtructa hæc quoque auctoritati IORNANDIS *c. 37. c. l.* & CONRADI VRSPERGENSIS *c. l.*

39) Differunt auctores in numero cæſorum: IORNANDES enim *c. 41.* CLXII. tantum eorum habet millia, cum contra SIGEBERTVS *c. l.* eum ad CLXX. P. DIACONVS vero *lib. XV. p. 445.* ad CLXXX. millia extendant: quibus tamen plus fides habenda IDATIO *in Chron.* & ISIDORO *de orig. & geſt. Goth. ær. 457.* qui CCC. plane interfectorum connumerant; niſi quis dicere velit, eos Gepides ſimul & Francos, qui præcedente nocte, ante initium prælii, mutuis vulneribus conciderunt, ſub hoc numero quoque comprehendiſſe.

40) Quæ hactenus de cruentiſſimo hoc inter Hunnos Romanosque, eorumque confœderatos habito prælio dicta, deſumta ſunt ex IORNANDIS *c. 38. 39. & 40. c. l.* CONRADO VRSPERGENSI & SIGEBERTO *c. l.* P. AQVITANO, *in Chron. Marciano Aug. & Flauio Adelfio Coſſ.* ISIDORO *c. l.* & PAVLO DIACONO *lib. XV. p. 445.* quibus ex recentioribus imprimis iungi poteſt H. VALESIVS *lib. IV. rer. Franc. p. 162. &c.* & in notitia Galliarum, artic. Catalauni, vbi in Campos huius prælii inquirit, eosque olim in prouincia Belgicæ ſecundæ ſitos, hodie non longe ab vrbe, quæ communiter Chalons dicitur, & Campaniæ prouinciæ ciuitas eſt, remotos eſſe fuſius oſtendit.

41) Hactenus IORNANDES *c. XL. XLI. c. l.* & CONRADVS VRSPERGENSIS *c. l.*

42) IDA-

cum ad eos ſeſe recepiſſet, beneficiorum acceptorum memor, eos funditus delere nolens, quo, ſi res poſceret, penes eos ſemper ſibi refugium eſſet, & in imperium receptis Romanos quoque oppugnare poſſet, Toriſmundo perſuaſit, vt ad proprias ſedes remearet, regnumque, quod pater reliquerat, arriperet, ne germani eius, domi relicti, opibus paternis ſumtis, illud prius inuaderent & præoccuparent; 42) idem etiam cum Meroueo, rege Francorum, ſimili agens dolo effecit, vt confeſtim ad ſuos rediret. 43) Ipſe vero, lectis & diſtributis inter milites ſuos ſpoliis, Arelatum rediit, & hoc ſuo diſceſſu Attilæ ſimul occaſionem dedit, ſecure ſeſe ad Rhenum recipiendi, & ab hoc flumine vlterius quoque in Scythiam remigrandi, 44) vnde reparatis viribus mox ipſi Italiæ hoſtilia ſua arma erat oſtenſurus.

§. CXIV. Vix igitur ver, anni pars melior, A. C. 452. redierat, cum Attila copiis ſuis de integro maiorem in modum auctis, accepta Catalaunica clade, ceu fera beſtia, iaculis venatoris vulnerata, longe furentior, traiecto Danubio & Alpibus Iuliis ſuperatis, in Italiam, omnium imperii prouinciarum opibus florentiſſimam, irrumperet, & extrema quæuis minaretur. Primum impetum Aquileia, Venetum metropolis experta, quam captam, direptam, atque incenſam ſolo æquauit, ita, vt vix eius veſtigia reliquerit. Inde victor fulminis inſtar reliqua quoque perrumpens, Veronam, Mantuam, Brixiam, Cremonam, Bergamum, Ticinum & Mediolanum, aliasque Italiæ vrbes, fœda ſtrage attriuit, Aetio interim nunc a tergo, nunc a latere eius hærente, nunquam vero ſummam rei prælio experiri auſo. Poſtremo Attila ad Mincium amnem caſtra ſuit metatus; vbi dum cum ſuis deliberabat, Romæ ne inſeſta inferat ſigna? hi eum ab hoc propoſito ſunt dehortati, Alarici Veſigothorum regis exemplum allegantes, quem ideo tam protinus rebus humanis exceſſiſſe iudicabant, quod æternam vrbem ceperit. Igitur dum hic a ſuperſtitione retentus anceps diu animum in vtramque partem de Romana expeditione verſaret; id ipſum metuens Valentinianus Imp. cui ad prohibendum deerant vires, communi Senatus populique Romani conſilio Leonem, Epiſcopum Romanum, cum Auieno conſulari & Trigetio præfectorio viro, legatos ad eum miſit, qui pacem & fœdus a rege Potentiſſimo precibus & muneribus impetrarent. Non ingratus hic legatorum aduentus Attilæ, maxime quod præter litteras imperatoris etiam munera & pecuniam, quibus vnice vinci poterat, ad ipſum deferebant. Itaque his magis, quam precibus & auctoritate maieſtateque pontificis, animo eius feroci lenito, ſupplicibus pacem conceſſit, ſuosque ab omni cæde & deuaſtatione abſtinere iubens, tandem per eandem, qua venerat viam, in Daciam Transdanubianam receſſit; 45) vbi cum nuptias cum excellentis formæ virgine, Ildico cognomine, celebraret, vino ſomnoque grauatus, animam paulo poſt euomuit, ſanguine, qui e naribus ei largiter effluebat, dum ſupinus iacebat, in fauces delapſo, eumque ſuffocante. 46) Hic miſer vitæ potentiſſimi huius regis, qui ſe ipſum flagellum Dei appellabat, exitus, quem ei turpis temulentia accelerauit, quemque ingentes breui poſt bellici motus & ipſa denique variarum gentium ab Hunnico imperio defectio ſubſecuta. Cum enim filii eius, quos incredibili numeru reliquerat, inuicem de hæreditate acerrime nimis contenderent, & ſubiectas ſibi gentes cum bellicoſiſſimis regibus, ad inſtar familiæ, in ſortem mittere & diuidere conarentur; Hoc ægre ferens Ardaricus, Rex Gepidarum, tot validiſſimas gentes viliſſimorum mancipiorum conditione tractari & ex vſu ſno hoc ciuile Hunnorum bellum fore ratus, primus omnium cum Gepidis ſuis contra eos inſurrexit, mox vero iunctis ſibi Oſtrogothis, Marcomannis, Quadis, Alanis, Erulis, Rugis, Sciris atque aliis gentibus, quæ eodem premebantur ſeruitutis iugo, hos quoque in priſtinum libertatis ſtatum reſtituere tentauit. Atrox inde inter vtramque partem bellum, & variis, iisque grauiſſimis hinc inde datis & acceptis cladibus notabile, quod non niſi cruentiſſima in campis Sicambriæ, ad Danubium, habita pugna decretoria & totali vaſtiſſimi imperii Hunnici interitu tandem ſuit diremtum. Victis enim in hoc prælio Hunnis, & XXX. ſere eorum millibus cum Ellace, filio Attilæ natu maiore, gladio Ardarici & ſociorum interemtis, reliqui, qui ab hac clade ſuperſtites erant, ſe tot hoſtium coadunatis

viribus

42) IORNANDES *c. l.* GREGORIVS TVRONENSIS *lib. II. c. 7. c. l.* & CONRADVS VRSPERGENSIS *c. l.*

43) GREOORIVS TVSONENSIS *c. l.*

44) IORNANDES & CONRADVS VRSPERGENSIS *c. l.*

45) Ita hanc Attilæ in Italiam ſuſceptam expeditionem deſcribunt IORNANDES *c. 42.* P. AQVITANVS *in Chron. Herculano & Sporatio Coſſ.* PROCOPIVS *lib. I. hiſt. Vandal. ab init. p. m. 15.* P. DIACONVS *lib. XV. p. 445.* GREGORIVS TVRONENSIS *lib. II. c. 7.* SIGEBERTVS GEMBLACENSIS *ad An. 454.* & CONRADVS VRSPERGENSIS *p. 104. c. l.* omnes vero dicere puduit, Romanos pacem ab Hunnis pacto ſtipendii penſionis emiſſe, vnicum ſi excipias IORNANDEM; apud hunc enim *c. 49.* equites Hunni in exequiis Attilæ cantu funereo eius laudes ita celebrant: *præcipuus Hunnorum rex Attila, Patre genitus Mundzucco, fortiſſimarum gentium Dominus, qui inaudita ante ſe potentia ſolus Scythica & Germanica regna poſſedit, nec non vtraque Romana vrbis imperia captis ciuitatibus terruit, & ne præda reliqua ſubderent, placatus precibus, annuum vectigal, accepit.* adde ex recentioribus H. VALESIVM *lib. IV. p. 166. c. l.*

46) IORNANDES *c. 49.* CONRADVS VRSPERGENSIS *c. l.* & qui annum emortualem indicat, P. AQVITANVM *in Chron. Opilione Coſſ.* qui A. C. eſt 453. Quæ IORNANDES *c. XLIII. c. l.* de altera Attilæ in Galliam aduerſus Alanos ſuſceptam expeditionem refert, conſulto omiſimus, ex rationibus a VALESIO allegatis *lib. IV. p. 171. c. l.*

47) De

viribus impoſterum reſiſtere impares videntes, relictis ſedibus Iſtrisnis, celeri fuga, ad littora maris Pontici ſeſe receperunt, ibique priſtinas Oſtrogothorum ſedes occupantes, his interim & ſupra laudatis populis hoc ſuo diſceſſu commodam occaſionem dedere, quæ feliciſſimis Ardarici auſpiciis ceperant, ad optatum tandem perducendi finem, & penitus excuſſo importuno iugo Hunnico, in priſtinæ ſeſe libertatis ſplendorem vindicandi, 47) quam maiores eorum adeo adamarunt, & pro ea aſſerenda non quiduis non ſemper fuere auſi.

§. CXV. Mortuo ſic Attila, terrore orbis Romani, eiusque vaſtiſſimo regno in varias, vt diximus, partes diſtracto, qui ſolus rem Romanam hactenus aduerſus eum, aliasque barbaras gentes, vtcunque ſuſtentauerat Aetius, occidentalis imperii ſalus, & ſingularis ſpes populi Romani, 48) nec diu quoque ſuperſtes vixit, ſed eodem dolo, quo in Bonifacium Comitem peccauerat, punitus, debita naturæ, cruenta morte, A. C. 454. exſoluit. Cauſa huius cædis, præter falſam Heraclii Spadonis delationem, ingens vindictæ cupiditas Maximi, Senatoris primi ordinis, & indomita ipſius Valentiniani imperatoris libido. Cum enim hic amore illius coniugis, excellentis formæ fœminæ, turpiter exardeſceret, & inſigni dolo in palatium ſuum inuitatam vi ſtupraſſet, Maximus atroci hac illata ſibi excitatus iniuria animum ſtatim in ipſius Cæſaris exitium induxit; ſed videns, ſe Aetio, ſummo Duce, viuo, ſcopum ſuum nullo modo obtinere poſſe, hunc prius quoque e medio tollere ſtatuit, fretusque ſpadonum aulæ in ſe beneuolentia, eorum & Heraclii imprimis artibus imperatori perſuaſit, Aetium nouis rebus intentum Galliæ dominatum affectare. Nec quicquam magis Valentinianum mouit, vt crimini fidem haberet, quam inuidia eius gloriæ; itaque in palatium venire iuſſum propria manu & circumſtantium gladiis non ſolum interemit, ſed & amicos eius pari ſæuitia crudeli morte mulctauit. 49) Sapientiſſime tunc percunctanti Imperatori, an non recte feciſſet, quod Aetium e vita ſuſtuliſſet, a Romano quodam reſponſum: rectene id factum eſſet, nec ne, ſibi ignarum, id certum ſibi, Imperatorem eo facto manum ſibimet dextram altera manu abſcidiſſe. 50) Præterquam enim quod ipſe Valentinianus dolo Maximi, ab amicis Aetii, quos imprudenter ſibi cuſtodes corporis legerat, in campo Martio trucidatus alterum annum non ſuperuixerit, 51) omnis quoque Romana fortitudo & felicitas cum Aetio videbatur ſepulta, cum poſt mortem eius occidentis imperium, quod ab Auguſto inde ſteterat, iam funditus corrueret & vbique variis malis afflicta miſere tandem diſcerperetur. Inteſtina enim bella & arma pluſquam ciuilia vt taceam, quibus vmbræ illæ Cæſarum, qui poſt obitum Valentiniani, nouem numero, paucorum menſium vel annorum ſcenam egere, & quorum vires non multum vltra Italiæ regnum porrectæ, ſe ipſos inuicem conficiebant, ferociſſimæ quoque gentes, veluti repagulo ſolutæ, imperium certatim irruebant & ad ſpolia eius vndique concurrentes obuia quæque armorum vi rapiebant. Siquidem præter Britanniam Scotos inter & Anglo-Saxones partitam & Hiſpaniam ſub Sueuorum Gothorumque dominatu iam diu gemiſcentem, Vandali ex Africa, ab Eudoxia Auguſta, Maximo infeſta & commiſſum facinus in Valentinianum vlciſci cupida, in Italiam inuitati, Romam diripiebant, Campaniam vaſtabant & in reditu in Africam ipſam Auguſtam ſecum abducebant. 52) Saxones totum illud Armoricæ & occidentalis Galliæ littus occupabant, Franci, Gothi & Burgundiones reliquas Galliarum, Germaniæ ſecundæ & vtriusque Belgii prouincias inter ſe diuidebant, & vt alias gentes in imperii viſcera ſæuientes omittam, qui de confirmandis opibus ſuis & finibus, aliarum gentium exemplo, proferendis æque ſolliciti Alemanni, perrupto Rheni limite, Germaniam primam, Maximam Sequanorum & vicinos ad caput huius fluminis tractus, 53) antea ſæpe tentatos, ſibi quoque vindicabant, & cum latiſ-

47) De hac inter filios Attilæ de ſucceſſione in regna orta contentione, eamque inſecuta variarum gentium, & imprimis Marcomannorum Quadorumque, defectione, Hunnorumque ad littora maris Pontici fuga, inter alios videndi IORNANDES *c. 50.* P. AQVITANVS *c. l.* ISIDORVS *ad ær. 457. de orig. & geſt. Goth.* SIGEBERTVS GEMBLACENSIS *ad An. 456.* & CONRADVS VRSPERGENSIS *c. l.* adde CAROLI STEPHANI *dict. Hiſt. Geogr. voce Sicambria*, vbi Sicambriam, circa quam dictum prælium decretorium commiſſum, Buda vetus, ex Lazio, interpretatur, ita appellatam a legione Sicambrorum, quæ hic præſidio collocata, hanc vrbem ædificauit, & a ſuo nomine Sicambriam vocauit, vti apparet ex lapide antiquo, tempore Matthiæ regis in Buda veteri effoſſo, cum fundamenta ædium Beatricis reginæ iacerentur.

48) Hiſce elogiis virtutem Aetii prædicant MARCELLINVS *in Chron.* P. DIACONVS *lib. XV. p. 445.*

49) De hac cæde Aetii vid. PROCOPIVS *lib. I. hiſt. Vandal. ab init.* GREGORIVS TVRONENSIS *lib. II. c. 8.* P. AQVITANVS & CASSIODORVS *in Chron.* Aetio & Studio Coſs. SIDONIVS *carm. VII. p. 359.* & IORNANDES *de ſucceſſ. regn. & tempor. p. 127.*

50) Vid. modo de cæde Aetii allegati auctores, quibus addi poteſt NICEPHORVS *lib. XV. c. l.*

51) PROCOPIVS *lib. I. p. 15. c. l.*

52) Vid. PROCOPIVS *lib. I. p. 16. c. l.* ISIDORVS *in hiſt. Vandal. æra 467.* IORNANDES *p. 127. c. l.* SIDONIVS *in Panegyr. Maiorano dicto v. 385.* P. DIACONVS *lib. XV. pag. 446.* & qui hanc Romanæ vrbis per Vandalos expilationem ad A. C. 455. Valentiniano VIII. & Anthemio Coſs. referunt P. AQVITANVS & CASSIODORVS *in Chron.*

53) Alemannos iam ſub Honorii principatu ſedes fixas in Cis-Rhenano, maxime Heluetico agro, habuiſſe, putat quidem H. VALESIVS *lib. V. p. 257. rer. Franc.* auctoritate *Seruii Mauri Honorati Grammatici*, Honorii coæui, ſeductus, qui lib. IV. verſ. 278. Georgic. *populos, habitantes iuxta Lemannum fluuium* (quem lacum dicere debuerat) *Alemannos vocari*, tradit. Verum cum SOZOMENES *lib. IX.*

latiſſima Rhætiæ primæ, 54) ab Oeni fluminis ortu ad Danubii fontes vſque, parte, perpetuo iure poſſidenda, nemine id prohibente, ſumebant. Prima hæc, quantum ex illius ſeculi caligine compertum, Alemannorum trans Danubium & Rhenum fixarum ſedium fundamenta, quos impotentia Romanorum imposterum expellere haud potuit. Quamuis enim Mæcilius Auitus, peditum equitumque magiſter, a Maximo Auguſto laborantibus Galliæ prouinciis ſuppetias ire iuſſus Alemannos Cis-Rhenanos vel ſola nominis ſui fama, vt Sidonius, ipſius gener, more poetarum, magnifice nimis loquitur, ad pacis conditiones accipiendas adegerit; 55) & Burto quoque, quem Maioranus ante ſumtam purpuram, militum adhue magiſter, in Rhætiam, ad coercendos Alemannorum motus, miſerat, Caninam eius regionem occulte populantes repreſſerit; 56) nunquam tamen eos ab vllo horum

rum

lib. IX. c. 13. qui breui interuallo poſt Honoratum, ſcilicet ſub Valentiniano III. vixit, Conſtantinum tyrannum, Honorio rebellantem, Edobinchum Francum trans-Rhenum, ad imploranda Francorum Alemannorumque auxilia miſiſſe, expreſſe referat; quod non opus habuiſſet, ſi iam hoc tempore in Gallia ſedulati: & Honoratus inſuper Alanos, Goare Duce, ſub Honorii imperio, in Galliam transgreſſos & poſtea in agro Valentino ad Rhodanum ſedem figentes (vid. Chron. PROSPERI Pithœanum ad Annum XVII. poſt obitum Honorii) cum Alemannis confundere videatur, merito hoc caſu Honorati fides nobis ſuſpecta, & a Valeſio recedentes, SIDONIO APOLLINARI potius ſubſcribimus, qui omnium ſui æui Galliarum calamitatum teſtis oculatus, hanc Galliæ tractus circa ripas Rheni per Alemannos occupationem, in Panegyrico Auito Auguſto dicto, ſtatim cum Aetii morte, nec non initio regiminis Maximi, ceu temporum ordine proximam, coniungit, & veluti rem nouam & antea inauditam commemorat, quando verſ. 359. ita canit:

Aetium placidus mactauit ſemiuir amens,
Vixque tuo impoſitum capiti diadema Petroni,
Ilico barbaries: nec non ſibi capta videri
Roma Getis, tellusque ſuo ceſſura furori,
Raptores ceu forte lupi, queis nare ſagaci
Monſtrat odor pinguem clauſis ab ouilibus auram:
Irritant, acuuntque famem, portantque rapina
In vultu ſpeciem, patulo ieiunia rictu
Fallentes. Iamiamque tener ſpe frangitur agnus,
Atque abſens auido crepitat iam præda palato.
Quin & Aremoricus piratam Saxona tractus
Sperabat, cui pelle ſalum ſulcare Britannum
Ludus & aſſuto glaucum mare findere lembo.
Francus Germanum primum, Belgamque ſecundum
Sternebat: Rhenumque ferox Alemanne bibebas
Romanis ripis, & vtroque ſuperbus in agro
Vel ciuis, vel victor eras. - -

Inde etiam B. RHENANVS *lib. I. rer. Germ. p. 116.* hæc verba Sidonii explicans, poſtquam antea migrationes Francorum in Gallias inſtitutas recenſuiſſet, rectiſſime concludit: *Nec Alemanni cunctantur, poſteriores minime laturi, vbi de imperio Galliarum diuidendo ageretur. Mors Aetii certam & duraturam prouinciarum poſſeſſionem ſpondebat. Igitur ruinas vrbium verius, quam vrbes, quas ſæpe ſuis ipſi manibus, ſed poſt Attilam funditus exciderant, occupare pergunt. Transgreſſi Rhenum Germaniam primam inuadunt & Maxima Sequanorum partem vsque ad Burgundiones, qui prius tranſcenderant: item ſuperiores ad Rhenum agros, & Turgautam ac vallem Pœninam, quam Valeſiam vulgus nominat. Trans Danubium vero latiſſimam illam Rhætiam primam, & hanc ante ſæpe tentatam, nunc tandem ſibi vindicant.* Et GVILLIMANNVS c. III. de Epiſc. Argent. inquit: *ſed ab hoc ſane tempore* (Attilianæ ſcil. Galliarum vaſtatione) *& interfecto etiam Valentiniano III. Imp. easdem quoque prouincias & vrbes* (Cis Rhenum) *retinuere, inferiores Franci, Alemanni ſuperiores.* Licet hanc ſuam ſententiam mutaſſe videatur *lib. II. c. V. n. 8. p. 81. de reb. Helueticis,* primam originem Dominatus Alemannici in Heluetia ad tempora Gratiani Imp. referens, quem captiuos ex hac gente in Heluetiam & Rauracos traduxiſſe, agrisque conſignatis terram colere, riparum curam tenere & vacua complere iuſſiſſe tradit. adde BVCHERIVM *lib. XIX. c. 11. Belg. Rom.* vbi eum Galliarum tractum, qui Auentico ad orientem obtenditur, nec non omnem Triboccorum agrum, Argentoratum fere vsque, Alemannos ſtatim poſt Attilæ in Gallias irruptionem occupauiſſe, ſibique perpetuo iure poſſidendos vindicaſſe ſcribit.

54) Alemannis breui poſt obitum Aetii Valentinianique interuallo haud exiguam Rhætiæ primæ portionem paruiſſe, omnium luculentiſſime ex IORNANDE *de reb. Getic. c. 55.* conſtat. Hic enim cum Sueuos, Leone in oriente (ab A. C. 457. ad 476.) regnante a Theodemito Oſtro-Gothorum rege cruento bello victos fuiſſe commemoret, hos eis quodammodo ditionis ſuæ fines aſſignat: *regio illa Sueuorum, ab oriente Baiobaros habet, ab occidente Francos a meridie Burgundiones, a ſeptentrione Thuringos, quibus Sueuis tum iuncti Alemanni etiam aderant, ipſique alpes erectas omnino regentes, vnde nonnulla fluenta Danubio influunt, nimio cum ſono vergentia.* Nec dictu difficile, quænam illa regio, quam Rhætiam irruentes Alemanni primum inſederunt: Scilicet omnis illa a fontibus Danubii, ſecundum Brigantinum lacum ad Oeni vsque ortum latiſſime patens tractus. Ex hoc enim nonnulla flumina, quæ inter ipſe Oenus, Lycus & Ilarus nobiliſſimi ſunt, profluere & tandem Danubio immergi, in Geographicis docemur. Et ex his etiam iudicare licet de coniectura GOLDASTI *lib. I. c. 8. p. 65. de reg. Bœb.* quaſi ſcil. Theodoricus, Oſtro-Gothorum rex, ſubiectos ſibi Marcomannos & Quadorum gentem in ſocietatem belli, aduerſus Odoacrum, Herulorum in Italia regem, traxerit, & bene merentibus tandem iam laudatas in Rhætia ſedes, præ ſuis Bohemicis, per Hunnos & Gothos miſerrime vaſtatis atque euerſis, præmii loco incolendas conceſſerit. Sicut enim, quæ de obſequio harum gentium erga Gothos ex Iornande, Bonfinio, Cuſpiniano, Velſero adducit, aut nihil plane probant, aut non niſi de Alemannorum parte, poſt prælium Tolbiacenſe ad Theodoricum aufugiente, intelligenda, ita e contra ex allegato Iornandis teſtimonio Alemannos non demum a Theodorico, præmii loco, in ſæpe laudatas Rhætiarum ſedes immiſſos, ſed iam antea, ſub parente eius Theodomiro, eas poſſediſſe, omnino conſtat.

55) SIDONIVS APOLLINARIS c. I. verſ. 375.

- - *Sed perdita cernens*
Terrarum ſpatia, princeps iam maximus, vnum
Quod ſuit in rebus peditum equitumque magiſtrum
Te ſibi Auite legit. - -

Et paucis interiectis v. 318. pergit:

Vt primum ingeſti ſuſcepit pondus honoris,
Legas, qui veniam poſcant, Alemanne, furori.

56) SIDONIVS APOLLINARIS in Panegyrico Maiorano Auguſto dicto verſ. 373.

- - *Conſcenderat Alpes,*
Rhætorumque iugo per longa ſilentia ductus,
Romano exierat populato trux Alemannus.

Perque

rum Ducum prouinciis his, quas bello ceperant, penitus eiectos & trans Rhenum Danubiumque ad priſtinas ſedes remeare compulſos fuiſſe, vel ideo credibile, quod quo minus ad extrema eos Romam adigerent, multis aliis implicabantur bellis, & Auitus quoque, relicta Gallia, mox Romam remigrabat, ad capeſſendum imperium, quod per obitum Maximi rectore carere, fama vbique vulgauerat.

§. CXVI. Miſeræ itaque Germania prima, Maxima Sequanorum & vicini tractus Alemannici furoris & crudelitatis ſcenæ. Vix enim in cis Rhenano agro noui hi hoſpites nidos locauerant, cum veriti, ne rurſus occupatis ſedibus, vt antea ſæpius, redintegratis Romanorum viribus, eiicerentur, & ne repulſis forte æque difficilis impoſterum tranſitus redderetur, obuia quæque Romanorum caſtra & munimenta, quæ rabies immaniſſimi illius Rheni hoſtis Attilæ intacta reliquerat, funditus ſubuerterent & dirutis mœnibus ſolo vndique æquarent. 57) Nec melior quoque Rhætiarum conditio: quippe qui a borea eas attingebant & non niſi Danubio diſterminabantur Alemanni, regum ſuorum Gibuldi & Hunnimundi auſpiciis Rhætiam ſecundam, ad Quintana vsque & Bataua, continuis incurſionibus vexabant, oppida pleraque capiebant, capta diripiebant & vbique barbaræ ſuæ crudelitatis ſpecimina edebant: 58) & licet de Rhætiæ primæ calamitatibus in tantis priſcorum monumentorum tenebris certum & diſtinctum quid definiri haud poſſit, vix tamen credibile, eam, & tractum imprimis circa Auguſtam coloniam, ab his miſeriis penitus fuiſſe immunem, cum quos modo circa lacum Brigantinum ſedes fixiſſe memorauimus Alemanni quotidie inde proſerperent, & omnem cis Lycum amnem prouinciam poſtea fuerint adepti. 59) Hoc certum, Auguſtulo, vltimo occidentis imperatore, vel rege potius, A.C. 476. ab Herulis deuicto, & Italiæ regno ad horum regem Odoacrum, qui ſe omnium Germanorum Romanorum regem in Italia primus dicebat delato, Alemannos cum Rhæticis Noricisque populationibus haud contenti Italiam quoque inuaderent, & obuia quæque deuaſtarent, ab hoc, adiuncto ſibi Childerico, Francorum rege, belli ſocio, graui clade affectos & ad ſua quoque fuiſſe repreſſos. 60)

§. CXVII. Iam ante hæc geſta atrox quoque Oſtrogothos inter & Transiſtrianos Sueuos interceſſerat bellum, quod non niſi exitiabili horum pernicie tandem fuit finitum. Auctor & incentor eius rex Hunnimundus, quem paulo ante rem Romanam in Rhætia ſecunda quoque turbaſſe diximus. Hunc magnum armenti Gothici ex Pannonia numerum abigentem Theodomir, Walameri, Gothorum regis, frater, circa Pelſodis lacum haud leui pugna victum, cum omni exercitu ſuo, in poteſtatem ſuam redegerat, ſed mox clementia motus ſibi prius in filium adoptatum cum omnibus captiuis ad ſua remiſerat, 61) ſperans, ſe hoc beneficii genere ferocem eius erga ſe animum non parum mitigaturum & ad pacis quoque ſtudia compulſurum. Verum hic gratiæ huius immemor, & infamiæ acceptæ cladis abolendæ cupidine flagrans, omnem contra Gothos Scyrorum gentem, Danubium iuxta conſidentem, ad arma concitabat, eorumque ope ſecuros, nec tale quid metuentes, ex improuiſo denuo adoriebatur. Cruentum itaque inter vtramque partem committitur prœlium; cæſus in eo Walamir, rex Gothorum, dum ante aciem, equo vectus,

Perque cani quondam dictos de nomine campos,
In prædam centum nouies dimiſeras hoſtes.
Iamque magiſter eras, Burconem dirigis illo
Exigua comitante manu: ſed ſufficit iſtud,
Cum puguare iubes, certa eſt victoria noſtris
Te mandaſſe acies; peragit fortuna triumphum,
Non populo, ſed amore tuo.

Adde CELLARIVM *in notit. orb. antiqu. lib. II. c. VII. p. 533. & c. IX. p. 677.* qui dubitat, an campi illi Canini, per quos Alemanni prouincias Romanas inuadere conſueuerant, in finibus Rhætiæ & Mediolanenſis agri iuxta flumen Ticinum & Verbanum lacum, cum Cluuerio, Sirmondo & Iac. Gothofredo, qui hoc auctoritate Gregorii Turonenſis ſubnixi ſtatuunt, ſint quærendi, an cum aliis, qui hoc ex Ammiani Marcellini *lib. XV. c. 6.* demonſtrare ſatagunt, Griſonibus dandi, & non longe a ciuitate Curia ponendi, quod vltimum inter alios exiſtimat indeque etiam Griſones *Granpündter* dictos fuiſſe, conicit CRVSIVS *Part. I. lib. VI. c. 4. pag. 139. c. I.*

57) Ita enim B. RHENANVS lib. III. p. 264. c. I. *Itaque quum primum Alemanni labente iam imperio Romano, dictas regiones ad Gallicam Rheni ripam vergentes inuaſiſſent, quicquid erat munimentorum, & quicquid erat vrbium, exciderunt, veriti, ne redintegratis viribus reuerterentur Romani, & ipſos depellerent, quod ante ſæpiſſime contigerat, receptatisque arcibus & oppidis, terras eas rurſus facerent inexpugnabiles. Tum igitur concordia munimentum Romanorum, & alterum cui Tribonis nomen fuit, in tractu Argentoratenſi, Argentoratum Saletio, Brocomagus, Elcebus, Argentuaria Vindoniſſa, Forum Tiberii, Auenticum & iſta noſtra Auguſta (ſc. Rauracorum) ſed & interiores aliquot vrbes, vt Diuodurum in Mediomatricis, Tullum & Naſium in Leucis & ſimiles euerſa ſunt; præcipuam tamen violentiam ea experta, quæ in ripa Rheni, vel proximis Rheno locis ſita erant, quo ipſis per vim Romanorum repulſis facilior in futurum eſſet tranſitus.* adde STVMPFIVM *lib. IV. c. 26. Chron. Heluet.* & GVILLIMANNVM *de Episc. Argent. c. 3.* eadem fere tradentes; licet negandum non ſit, multarum vrbium excidium, quod his Alemannis tribuit Rhenanus ab aliis Attilæ populatori adſcribi. *vid. ſupr. §. 113. not.*

58) EVGIPPIVS *in vita S. Seuerini*, quam ex MSto bibliothecæ S. Emerani Reginoburg. primum edidit VELSERVS *c. 19. 22. 25. 27. 31.*

59) Coniectura hæc eſt ſæpius laudati VELSERI *lib. VIII. Annal. Auguſt. p. 335.*

60) GREGORIVS TVRONENSIS Lib. II. c. 19. *Adoacrius cum Childerico fœdus iniit, Alemannosque, qui partem Italiæ peruaſerant, ſubiugarunt.*

61) IORNANDES *Cap. LIII.* SIGEBERTVS GEMBLACENSIS *in Chron. ad An. 459.* Pelſo autem lacus, iuxta quem hoc prœlium commiſſum, idem eſt, quem hodie dicimus *den Neuſiedler-See.* CELLARIVS *in not. orb. antiqu. lib. II. c. VIII. p. 558.*

62) IOR-

ctus, cuncta conluſtrans, ſuos ad edenda ſortia ſpecimina factis potius quam verbis adhortaretur: ad vltimum tamen Scyri ſunditus deleti, vt vix ex tota gente remanſerint, qui cum dedecore gererent nomen. 62) Quod videntes Sueui, & eadem quoque ſata a Gothis metuenres, Sarmatarum reges, Beugam & Babain ſibi conciliarunt, & reliquiis Scyrorum, vindictæ cupidine, Edico & Vulſo Ducibus, iam acrius pugnaturis, cum ingenti Gepidarum, Rugorum, aliarumque gentium multitudine, ſibi quoque adiunctis, caſtra regum ſuorum, Hunnimundi & Alarici, auſpiciis ad Bolliam amnem in Pannoniis ſunt metati, extrema, his ſtipatis auxiliis, hoſtibus ſuis, Gothis, iam minantes. Hi deſuncto, vt diximus, Walemire, fratrem eius Theodemir regem ſibi elegerant, qui licet dudum cum fratribus regnaret, tamen iam auctioris poteſtatis inſignia ſumens, belli curas cum Widemire fratre ſuit partitus, & neceſſariis cunctis ad hanc expeditionem comparatis, tandem quoque ad arma proſiliit. Conſerto itaque prœlio, ſuperior extitit Gothus, tanta de Sueuis eorumque ſociis edita ſtrage, vt campus cæſorum ſanguine madeſactus, rubrumque pelagus appareret, & armorum cadauerumque colles extruerentur, eorum plus decem millibus cæſis 63) Tunc appropinquante hyemali frigore & glacie, vtramque Danubii ripam iungente, Theodemir, victoria parta vſus cum pedeſtri exercitu ipſasquoque Sueuorum ſedes perluſtrauit, & cuncta depopulans, magnam eorum partem ſuæ ditioni pene ſubiecisſet, 64) ni a ſuis, ſumma interim omnium rerum inopia laborantibus, reuocatus, derelicto hoc bello, nouum aduerſus Romanos, quo ſuis ex raptu viuentibus victum pararet, decreuiſſet, ſibi longe vtilius. 65) Hoc feliciter quoque finito, Theodemirus fatali tandem ægritudine occupatus, regnum Theodorico filio reliquit, qui Zenonis, orientis imperatoris, auctoritate adiutus, relicta Pannonia, poſtea cum omni ſuo populo Italiam immigrauit, victoque & interemto Odoacro Herulorum ibi rege, omnem eius poſſeſſionem ſibi vindicauit, & ſub regio titulo cum ſucceſſoribus ſuis per LX. fere annos tenuit. 66) Tunc Slauis Sarmatiæ populis, Zeccho Duce in Germania interiore inualeſcentibus & cuncta ſibi ſubiicientibus, Marcomanni, cum ſociis populis Hercyniæ campos cum adiacenti tractu incolentes, ab his quoque pulſi, & relictis his ſedibus ad partes magis occidentales, & agros, Rheno Danubioque vicinos conceſſiſſe videntur; quo vero hæc accidit migratio tempore, accurate definiri nequit, cum nobis ſcriptorum negligentia huius rei ſcientiam inuiderit. 67)

§. CXVIII. His igitur nouis aduenis aucti Alemanni in cis-Rhenano & Rhætico tractu confidentes, terras Romanis ſemel ereptas continuis acceſſionibus quotidie augere, & ſuæ ditionis terminos mirum in modum quaqua verſum extendere pergebant. Licet autem ob frequentes eorum migrationibus limitum mutationes nihil ſere perpetuum in finium ratione conſtitui poſſit, videntur tamen ex communi ills occidentis præda ante infelix illud ad Tolbiacum prœlium omnem ſere illum ad ſe rapuiſſe tractum & florentibus rebus ſuis poſſediſſe, quem Vangiones olim, Nimetes, Mediomatrices, Tribocci, Sequani, Leuci, Lingones & Heluetii inhabitarunt, & linea a Vangionum 68) ciuitate per oppida Altzey & Kirn 69) ad Theodonis villam 70) vaque & inde rurſus per Nanceium

62) IORNANDES *c. l.* SIGEBERTVS *ad An. 461.*

63) IORNANDES *c. LIV. c. l.* SIGEBERTVS *ad An. 462.*

64) IORNANDES *c. LV.* SIGEBERTVS *ad An. 463. c. l.*

65) IORNANDES *c. LVI. c. l.*

66) IORNANDES *c. LVII. c. l. & de ſucceſſ. regnor. & tempor. p. 132.* PROCOPIVS *lib. I. de Hiſt. Gothic.* P. DIACONVS *lib. XV. p. 447.* & CASSIODORVS *in Chron.* qui initia expeditionis Theodorici ad conſulatum Probini & Euſebii, mortem Odoacri vero ad conſulatum Albini i. e. ad A. C. 489. & 493. refert.

67) Inde mirum in modum litigant auctores, quo tempure hæc Slauorum in Boiohemum irruptio, & Sueuorum contra in partes Germaniæ occidentaliores acciderit migratio? Ad Attilæ enim tempora eas referunt CROMERVS *lib. I. c. vlt. rer. Pol.* SPANGENBERG *cap. 50. in Chron. Saxon.* & qui hiſce ſubſcribunt, WELSERVS *lib. II. p. 66. rer. Boicar.* & GOLDASTVS *lib. I. c. IX. §. 3. pag. 69. de Regno Bohem.* ita tamen, vt nec eorum opinionem reprobent, qui Attila demum mortuo, quum vnios regni interitu multa paſſim orirentur, Sarmaticis primum in Germaniam irruptionibus viam patuiſſe malunt, quod imprimis ſtatuit AVENTINVS *lib. III. c. 1. p. 214. Annal. Boi.* dum hanc Slauorum in Boiohemum expeditionem ſtatim poſt Attilæ mortem eamque ſubſecuta Sueuos inter & Oſtrogothos diſſidia & bella recenſet, ſecus ac MACHIAVELLVS, *in tractat. de migrat. popul. Septentr. & ruina Rom. imperii;* & qui eum ſequitur P. ALBINVS *in Chron. Miſnenſ. tit. VI. f. 70.* aut conſentiunt B. RHENANVS *lib. I. p. 149. rer. Germ.* LAZIVS *lib. VIII. p. 506. de Migrat. gent.* & D. CHYTRAEVS *in Saxon. lib. I. f. 32.* qui omnes hæc geſta ſub Mauritio, aut Heraclio Impp. circa finem ſec. VI. aut initium VII. contigiſſe affirmant. Et certe, ſi dicendum, quod res eſt, ſententia Auentini omnium eſt veroſimillima, poſt Attilæ enim mortem ſec. V. Sueuos adhuc Boiohemum incoluiſſe, docent, quæ paulo ante de bello Theodemirum, Gothorum regem, inter & Hunnimundum Alaricumque, Sueuorum reges, geſto, diximus. Ante finem autem huius ſeculi, relictis his ſedibus, ad interiora magis Germaniæ iam receſſiſſe, nomen eorum poſthæc in Boiohemo funditus extinctum, nec vnquam renatum, luculenter oſtendit.

68) Hanc vltimam Alemannorum ad Rheni ripam in confinio Francorum fuiſſe ciuitatem, docet ANONYMVS RAVENNATENSIS *lib. IV. §. 26. Geograph.* dum ait: *Item iuxta ſupra ſcriptum Rhenum ſunt ciuitates, i. e. Gormetia, quæ confinalis eſt cum prænominata Moguntia ciuitate Francorum.*

69) Has conterminales vrbes cum Francis Alemannis quoque attribuit modo laudatus ANONYMVS RAVENNATENSIS *p. infr.*

70) Hanc Theodoricopolim ANONYMI RAVENNA-

ium 71) ad Lingones 72) & Ararim 73) vsque ducta, hoc ipſo flumine, Rhodano 74) & lacu Leman-

VENNATENSIS eſſe, quousque etiam ab hac parte Alemannorum fines extendit, infra oſtendemus.

71) Ita idem auctor Nanceium, Lotharingiæ metropolim, Alemannis quoque, labente occidentis imperio, in prædam ceſſiſſe, affirmat. *v. infr. not.*

72) Horum quoque ciuitatem, Langres hodie dictam, Alemannis, patriam eorum deſcribens, attribuit, modo citatus ANONYMVS.

73) Ab hoc enim flumine non multum diſtat Veſontium, quam Alemannos quoque poſſediſſe ea auctore hactenus allegato diſcimus. Inde cum Dubis amnis, ad quem hæc vrbs ædificata, poſtea infra eam Arati, hodie Saone dicto, immergatur, facile credibile, Alemannos ſecundum eum progreſſos, quicquid inter vtrumque flumen, ſibi quoque vindicaſſe, & ad Araris vsque inferiores partes ditionis ſuæ terminos promouiſſe, maxime cum & in ſuperioribus partibus hoc flumen tranſgreſſi Lingonum ciuitatem ſibi quoque ſubiicerent, & per aliquot tempus potirentur.

74) Alemannos prouincias Romanorum cis-Rhenanas, maxime Heluetiam irruentes, in his partibus meridiem verſus ſuæ ditionis terminos ad Rhodanum vsque protuliſſe, omnium optime ea iis patet, quæ ſupra de ſedibus, Burgundionibus ab Aetio in Sabaudia aſſignatis, obſeruauimus, & quæ IORNANDES, Rauennatenſium Epiſcopus, ſub Theodorici, Oſtrogothorum regis, principatu in Italia florens de finibus Sueuorum & vicinis eorum populis *c. LV. de reb. Getic.* refert: *regio illa Sueuorum, inquiens, ab oriente Baiobaros habet, ab occidente Francos a meridie Burgundiones, a Septentrione Thuringos.* Cum enim ſecundum hunc Burgundiones Sueuorum finitimi, & Sabaudia, quam inhabitabant Burgundiones, Rhodanum Septentrionem verſus attingat, neceſſe eſt, Sueuos eo vsque ſe extendiſſe. Hoc iam olim obſeruaſſe videtur A. AHANANVS *lib. II. pag. 152.* cum ab Alemannis omnem Heluetiam occupatam tradat, cuius fines meridiem verſus Rhodano & lacu Lemanno a CAESARE *lib. I. c. 1. de B. G.* terminantur: & haud ita pridem eadem quoque B. HERTIVS *P. III. cap. 1. §. 3. in notit. veter. Germ. pop.* A. IVNCKERVS *in ſeiner Anl. zur mittl. Geograph. Part. II. c. 3. p. 155.* & OVIL. TVRCKIVS *in Diſp. de Geogr. med. æu. §. 21.* docuerunt. Poſtea vero Sueuorum in his partibus potentia & auctoritas non parum fuit imminuta: Inualeſcentibus enim Burgundionibus & ditionis ſuæ pomœria quaqua verſum amplificare annitentibus, omnis ille tractus, qui Rhodano, Iura Monte, Rheno, Arola & Vrſa amnibus includitur, in horum prædam ceſſit & ab ipſis fuit occupatus. Iuræ enim deſerta ſuo æuo Alemanniam & Burgundiam diſterminaſſe, diſertis verbis aſſerit GREGORIVS TVRONENSIS, dum in vitis patrum c. 1. de Lupicino & Romano fratribus in eremo iuxta hunc montem tria monaſteria exſtruentibus inter alia inquit: *Hi communi conſenſu eremum petunt & accedentes ſimul inter illa Iurenſis deſerti ſecreta, quæ inter Burgundiam Alemanniamque ſita Auentica adiacent ciuitati tabernacula figunt.* Conf. hic quoque FREDEGARIVM *in Chron. lib. V. c. 37.* & Arolam quoque, vbi Rheno immergitur, limitem occidentalem, Burgundiones verſus, conſtituiſſe, WALAFRIDVS STRABO *in præfat. ad vit. B. Galli* apud GOLDASTVM *T. I. S. R. A. p. 143.* teſtatur, *partemque*, inquiens, *Galliæ circa Ararim* (melius dixiſſet Arolam, Germanice *die Aar*) *obſederunt Alemanni.* Sic Vindoniſſam porro, nobilem olim ad confluentem Vrſæ ciuitatem, ambitu Burgundiæ poſtea comprehenſam & ab Alemannia auulſam fuiſſe, patet ex catalogo Epiſcoporum, qui concilio Epaonenſi A. C. DXVII. ſub Sigiſmundo penultimo, Burgundionum rege, ſubſcripſerunt, horum enim numero Bubulcus, Vindoniſſenſis Epiſcopus, etiam comprehendebatur; v. VALESIVS *in notit. Galliar. voce Vindoniſſa. p. 612.* Et ipſum denique amnem Vrſam hunc Comitem inde Alemannos inter & Burgundiones continuaſſe, ex variis monaſterio Murenſi ab Impp. conceſſis priuilegiis & diplomatibus, quæ STVMPFIVS *lib. IV. c. 25. 26. & 54. Chron. Heluet.* & GVILLIMANNVS *lib. IV. c. 3. p. 195. & lib. V. c. 3. pag. 262.* Habſpurgic. paſſim adducunt, facile liquet: Cum in his omnibus comitatus Rote, qui Vrſæ flumini proxime adiacet, in pago Argoia, & prouincia Burgundiæ expreſſe ponatur. Conf. VALESIVM *c. l. voce Alemanni pag. 8. & voce Heluetia p. 244.* nec non B. VARGIZERVM *c. III. pag. 16. in Teutſchen Regent- und Ehren-Spiegel*, qui etiam poſteriori tempore Vrſam amnem Burgundiones inter & Alemannos terminum ſtatuunt. Et ab hac migratione Burgundionum deriuandum, quod incolæ Vrſam inter & Iuram montem a Francis Tranſiurani aut Vltraiurani, ipſa vero regio Burgundia Tranſiurenſis, aut Burgundia minor dicerentur v. STVMPFIVS *lib. IV. c. 26. c. l.* IODOC. COCCIVS *in Dagoberto c. VII. p. 67.* & VALESIVS *voce Heluetia c. l.* Quo autem caſu, & quo tempore hunc tractum obtinuerint, & regioni ſuæ adiunxerint, in tanto Scriptorum ſilentio res dictu difficilis. STVMPFIVS quidem *c. l.* per modum ceſſionis, inito inter vtramque gentem fœdere, has terras ad Burgundiones deuolutas fuiſſe refert, ſed vnde hæc hauſerit, non addit. Inde longe veroſimilius, deuictis ad Tolbiacum a Clodouæo Alemannis, & magna eorum parte, derelictis ſedibus ſuis, ad Theodoricum, Oſtrogothorum regem, in Italiam concedente, Burgundiones commoda hac occaſione vtentes, vacuas has terras occupauiſſe, ſibique aſſeruiſſe. Hoc interim certum, iam Agapeto Cos. i. e. A. C. DXVII. non ſolum ſæpe nominatam regionem, ſed & omnem ſimul inter Iuram montem & Ararim tractum Burgundiones tenuiſſe. Numerantur enim in actis ſupra laudati concilii Epaonenſis, ſub Sigiſmundo, penultimo Rege Burgundionum, habiti, inter XXVIII. ciuitates, quæ tunc regnum Burgundicum conſtituebant, expreſſe quoque Vindoniſſa, Aenticum, Baſilea, Veſontium & Lingonum ciuitates, & ab omni Alemannorum eximuntur poteſtate. vid. VALESIVS *voc. Burgundia c. l.* Relictum igitur ab omni Heluetiæ præda Alemannis non niſi exiguum ſegmentum, pagi ſcilicet Tigurinus & Turgouienſis, quos Rheno & Vrſa amne circumfluis videmus, & quorum in medio æuo in diplomatibus antiquis, ſub communi Turgouiæ nomine, (quod vt probe obſeruat STVMPFIVS *lib. IV. cap. 54. c. l.* omnis illa a Rheno ad Vrſam vsque tractus vulgari vocabulo ita quoque appellatus fuit) frequens fit mentio, ita tamen, vt ſimul ducatui Alemannico annumerentur. Sic in litteris, quibus Ludouicus, Germaniæ rex, Turegum & Vraniam Hildegardi filiæ ſuæ donat, inter alia inquit: *Curtem noſtram Turegum, in ducatu Alemannico, in pago Turgaugenſi, & pagellum Vraniæ - tradimus - dilectiſſimæ filiæ noſtræ Hildegardæ* v. GVILLIMANNVS *lib. I. p. 119. c. l.* & in diplomate Gynecæo Tigurino ab eodem Ludouico dato, dicitur; *noſtram iuriſdictionem & præfecturam in Turego, in Ducatu Sueuiæ ſeu Alemanniæ, quæ eſt in circuitu Turgoiæ - - donauimus dominarum monaſterio* v. CRVSIVS *lib. II. Part. II. c. 7. pag. 46.* & STVMPFIVS *lib. IV. c. 54. c. l.* Tigurum inſuper caſtrum Ducum aliquando Sueuiæ ſedes & reſidentia erat, GOLDASTVS *lib. I. c. VIII. p. 66. §. 25. de regn. Bohem.* Lacus, cui adiacet hæc vrbs, a WALAFRIDO *lib. I. c. 11. c. l.* in Alemannia po-

Lemanno, 75) Alpibus Penninis 76) ad fontes vsque Rheni protenſis, & ipſo denique hoc flumine circumdatum fuiſſe docemur. Quæ regio hodie Palatinatus Rhenani imprimis Ducatus Bipontini, Epiſcopatuum Spirenſis & Wormatienſis, Lotharingiæ item haud leues portiones, nec non integram Alſatiam 77) & Campaniæ portiunculam, qua oppidum Langres, cum maxima comitatus Burgundici & Heluetiæ omnis fere parte comprehendit. His ex ſpoliis Rhætiæ ingens quoque ille ab ortu Danubii ad Oeni vsque fontes accedebat tractus, 78) qui hodie Comitatum Bondorfenſem, Landgrauiatus Sultz & Nellenburg, partem ditionis Fürſtenbergicæ & Epiſcopatus Conſtantienſis, terras aduocatiæ Auſtriacæ, comitatum Montfortenſem, particulam Epiſcopatus Auguſtani, nec non comitatus Tyrolenſis & Griſonum rerum publicarum haud leues portiones conſtituere ſolet. Vltra quod & in Germania magna quicquid Danubio, Rheno, Lona 79) amne, monte, qui dicitur

nitur, & ipſe denique Limagus fluuius GVILLIMANNO *lib. IV. c. 1. n. 6.* roter Alemanniæ partes dicitur ſitus. Adde AIMOINVM *lib. I. c. 5. de geſt. Franc.* & HVGONAM FLORIACANSEM *in Chron.* qui Heluetiorum pagum ab Alemannis inhabitari quoque tradunt: quod recte non de tota Heluetia, ſed de parte tantum eius nimirum de Tigurioo & Turgouienſi pago interpretatur ſæpe laudatus GVILLIMANNVS *lib. I. c. 2. c. l.*

75) Hunc lacum Alemannis quidem meridiem verſus terminum quoque aſſignat ISIDORVS *lib. IX. in orig.* verum cum Honoratum Grammaticum exſcripſiſſe videatur, quem ſupra Alemannos cum Alanis confudiſſe oſtendimus, conſulto eius teſtimonium not. præc. allegare omiſimus.

76) Hucusque nimirum Alemannorum fines extendit WALAFRIDVS STRABO pag. 143. c. l. *nam iuxta ſcriptores authenticos*, inquiens, *pars Alemanniæ vel Sueniæ inter Alpes Penninas & meridianum litus Danubii Retia dicitur.* Quæ verba GOLDASTVS, qui integrum ad hunc locum de Alemannia commentarium promiſit, *in præfat. ad ſcript. rer. Alem.* ita illuſtrat: *Alemanniam his finibus circumſcribunt ac definiunt: quacunque regiones ab vtroque Rheni latere Alpibus includuntur, ab ortu eius, vsque ad Rauracos, comprehenſis ad Acronis dextram Alpigouia & in Rheni defluxu continentibus terris, qua parte ſeſe Briſgouia extendit ac finit: ad ſiniſtram vero pleraque Heluetia & bona Burgundiæ parte.*

77) Alſatiam Alemannos quoque labente occidentis imperio ad ſe rapuiſſe, extra omnem controuerſiam poſitum. Satis enim hoc innuunt Sidonii verba, ſupra a nobis allata, quibus Alemannos vtramque Rheni ripam, cui cohæret Alſatia, inſediſſe, expreſſe teſtatur: præterea quæ paulo infra de ciuitatibus, ab ipſis in agro cis-Rhenano poſſeſſis, dicturi ſumus, hanc rem vlterius declarabunt. Hæc prouincia cum Tigurino & Turgouienſi pago vnica poſtea fuit, quæ deuictis ad Tolbiacum a Clodouæo Alemannis ex cis-Rhenanis Romanorum prouinciis ſub Merouingis regibus Ducatui Alemannico fuit adſcripta, reliquis, quæ circum circa Alemannis quoque parebant, terris penitus ab ipſis auulſis & partim Burgundiæ, partim Franciæ attributis. Inde etiam WILLALMO BRITTONI *in lib. X. Philippid.* Alſatia Alemannia vocatur hoc verſu:

Lingones & Vageſos tangens Alemannia fines.

Et licet ſub Carolingio a Sueuia ſeparata peculiares rationes habuerit, mox tamen poſt horum diſceſſum cum Alemanniæ ſeu Sueuiæ Ducatu iterum vnitam & perpetuo ad fatalem vsque familiæ Hohenſtauſſicæ interitum fuiſſe coniunctam, fuſius docet rerum Alſaticarum callentiſſimus ſcriptor VLRIC. OBRECHTVS *vol. I. c. X. p. 207. &c. prodrom. rer. Alſatic.*

78) Præter iam dicta Alemannis quoque omnem illum a Rauracis & fontibus Danubii ad Oeni vsque fontes paruiſſe tractum, ex iis, quæ ſupra de primis eorum in Rhætia ſedibus retulimus, liquido patet, & ex ſitu vrbium *(Bracantia, Brara, Duchon, Puzinit, Turigoberga, Aſcapha & Vburzu)* quas ipſis GEOGRAPHVS RAVENNATENSIS, attribuit, nos vero *Bragantz, Pfullindorff, Fuſſen, Rezuns, Turberg, Schaffhauſen und Vberlingen* reddidimus, pago itidem *Algœw* vel *Almansgœw*, ab ipſis dicto, & vicis *Allmannsbach & Allmannsdorff*, non procul ab inſula Meinau iacentibus, vlterius comprobatur. Reliquæ autem Rhætiarum prouinciæ, ceu clauſtra & propugnacula Italiæ, Gothi, Theodorico rege, tenebant, ſibique vindicabant; quod imprimis ex laudati regis & ſucceſſoris eius Athalarici ad Rhætiæ Duces datis litteris apud CASSIODORVM *lib. I. ep. 21. lib. VII. ep. 4. & lib. IX. epiſt. 8. & 9.* variar. apparet: vsque dum Gothis Italici belli cum Iuſtiniano Imp. cura præpeditis, Transalpinis prouinciis animum adiicere non valentibus, Alemanni, exoptatiſſima hac occaſione vtentes, omnem quoque, quæ cis Lycum prouinciam eſt, tanquam vacuam poſſeſſionem arriperent & poſtea quiete poſſiderent, ceu hoc egregie, vt ſolet, ex monumentis hiſtoricis deducit VELSERVS *lib. VIII. p. 337. &c. rer. Auguſtan.* conſ. etiam GVLERVM *p. 62.* Rhætiæ.

79) Septentrionale Alemannorum latus ex parte Franci tegebant: vbi, vtrum Mœnus, an Nicer, an Luna amnis, limites fuerint? inter auctores adhuc controuertitur. Prius ſtatuit B. RHENANVS *lib. II. p. 152.* Nicrum autem Alemannis terminum aſſignant, & eo vsque vel ad Hercyniam plane ſiluam Francorum vel Bructerorum ſedes ſec. IV. extendunt CONRINGIVS *de fin. imp. c. II. & de orig. Iur. Germ. c. VII. p. 24.* FREHERVS *in orig. Palat. P. II. c. 3. p. 9.* & M. ALTINGIVS *in deſcript. Germ. veter. infer. p. 21. p. 69. & 70.* his ſcilicet rationibus inducti: quod, primo, Bructeri hoc ſitu in Tabula Peutingeriana litteris pedalibus conſpiciuntur, ſecundo, apud CLAVDIANVM Honorii IV. conſulatu.

- accola ſilua
Bructerus Hercynia. - -

dicitur. Tertio, SIDONIO, Auernorum Epiſcopo *carm. VII. v. 325.* Nicri accolarum nomine expreſſe veniunt:

Bructerus vluoſa vel quem Nicer abluit vnda
Prorumpit Francus - -

quarto, Probus Imperator in iis paludibus proſtratos Francos, teſtante VOPISCO *in Aurel.* Tacito & Probo, & vltra Nicrum & Albim remouit. Quinto, Gratianus Alemannos quoque circa eiusdem Nicri ripas deuicit, vbi ſecundum AVSONIVM, eandem victoriam in precatione conſulari deſcribentem, Francorum Alemannorum confinia:

Hoſtibus edomitis, qua Francia mixta Sueuis.

Sexto, AGATHIAS *lib. I. hiſtor. Francorum* mentionem faciens, eos vtrinque Rhenum accolentes Italiæ finitimos facit. Et ſeptimo denique, HIERONYMVS in vita Hilarionis Monachi inquit: *inter Saxones & Alemannos gens extat non tam lata, quam valida, apud hiſtoricos Germania, nunc vero Francia vocatur.* Ex his itaque & ex vltimo imprimis adducto loco FREHERVS concludit: quicquid gentium, ne Hermunduris quoque & Noriſcis exceptis, Oceanum inter, quem Saxones accolebant,

& Rha-

Digitized by Google

citur *der Vogels-Berg*, 80) indeque linea ad Werræ & Salæ vsque fontes 81) ducta, montibus

& Rhætiis imminentes Alemannos, in Francorum tranſiiſſe nomen, & ad Nicrum vsque ſuæ ditionis protuliſſe fines. Tempus, quo hoc factum, definit ALTINGIVS, ſcilicet non poſt Maximi in Germaniam transrhenanam ſuſceptam expeditionem, inſuper in mappa Geographica, vbi Bructeros a Luppia flumine ad Martianam ſiluam vsque habitantes depingi curauit, addens: *Bructeri Francorum anteſignani, Alemannis, Mattiacis, Vſipiis, Tencterisque eiectis.* Verum ſi dicendum, quod nobis videtur: falſum primo, Bructeros hoc ſitu in Tabula Peutingeriana reperiri; qui enim laudatam mappam vel leui ſaltim inſpicit oculo, facile deprehendit, Bructeros ibi non Nicro terminari, ſed ſedes eorum non vltra Moſelæ confluentem extendi. Secundo, Hercynia ſilua olim non tam anguſtis limitibus circumſcripta, vt illum tantum comprehenderit tractum, quem hodie Hercyniam dicimus, ſed CAESARE *lib. VI. c. 11. de B. G.* teſte, tanta vbique eiusdem vaſtitas, vt longitudo plusquam LX. dierum iter, latitudo vero IX. dierum expleuerit ſpatium. Igitur nil impedit, quo minus Bructeri ſiluæ huius ſint accolæ, etiamſi, & recte quidem in Tencterorum, Cattorumque derelictis collocentur agris. Tertio iam olim VALESIVS *lib. V. rer. Francic.* & NERTIVS *c. l. §. IV. in not. veter. Franc. regn.* probe obſeruauerunt, locum ex Sidonio allegatum librariorum incuria corruptum & pro Nicer, Vicer eſſe legendum, qui Franciæ trans-Rhenanæ amnis, & oppidum ſui nominis attingens, tandem in Oceani ingentem ſinum, ſiue æſtuarium, vulgo Zugderſee, hoc eſt Paludem auſtrinam, dictum, influit, & Vectus hodie nuncupatur. Quarto, iam ſupra oſtendimus, duplex Probo cum Germanis interceſſiſſe bellum, alterum cum Francis, alterum cum Germanis; hos trans Nicrum, illos vero trans-Albim remouiſſe, circumſtantiæ docent. Quæ quinto ex Auſonio afferuntur, integra adduci, nec mutilata proferri debuiſſent, quæ enim ſequuntur verba: *certat ad obſequium Latiis vt militet armis*, ſatis maniſeſte indicant, poetam non dicere voluiſſe, hoſtes fuiſſe edomitos, vbi Francia miſcetur Sueuis, ſed vt probe monet CLVVERIVS *lib. III. c. 20. c. l.* poſtquam hoſtes edomiti, certaſſe Francos cum finitimis Sueuis ad eius obſequium, vel vt placet SCHATENIO *lib. IV. p. 237. c. l.* Gratianum moribus vtriusque gentis captum & Francos & Alemannos in caſtra & aulam recepiſſe, inque intimam familiaritatem admiſſos, militiæ adſcripſiſſe. Quæ porro ſeato ex Agathia, Francos vtrinque Rhenum accolentes Italiæ fuiſſe proximos in medium producuntur, de temporibus infelix ad Tolbiacum prœlium ſubſecutis intelligenda, quibus Alemanniæ fines mirum quantum mutati & ipſa Alemannica gens, haud raro quoque ſcriptoribus ſub Francorum nomine venit. Hieronymi denique verba generalia admodum ſunt, & non niſi Alemannos Saxonesque antiquæ Franciæ vicinos fuiſſe oſtendunt. Ex dictis itaque luculentiſſime patet, quam falſo Francorum fines Sec. IV. ad Nicrum vsque extendantur, cum contra ex AMMIANO MARCELLINO, ſcriptore graui, & qui ipſe in his oris hoc æuo militauit, conſtet, Alemannos non ad Nicrum modo, ſed ad ipſum Mœnum, & vltra hunc quoque ad Lonam vsque amnem, vti egregie hoc docet CLVVERIVS *lib. III. c. 20. p. 84. c. l.* incoluiſſe. Primo etiam AMMIANVS *lib. XVIII. c. 2.* Suomarii Alemannorum regis meminit, cuius pagos ripis vlterioribus Rheni, e regione Moguntiæ, adhæſiſſe dicit. Deinde bella Iuliani cum Alemannis geſta deſcribens *lib. XVII. c. 1.* munimentum Traiani in prima eius expeditione reparatum refert, quod, vti ſupra ad §. 93. oſtendimus, communiter de Cronburgo, non procul a Mœno Rhenoque ſito intelligunt. Hinc poſtea alteram expeditionem *lib. XVIII. cap. 2.* ſubiungit, qua ponte iuxta Moguntiam Rheno inſtrato, Iulianus quidem denuo in Alemanniam tranſire conſtituit, ſed ab Alemannis prohibitus, cogitata prius exſequi non potuit, præmiſſis niſi ſecundum flumen militibus nauibus impoſitis, & his clanculum in hoſtilem ripam penetrantibus. Tunc Iulianus hoc tranſitu territos, ad regionem vsque, cui Capellatii vel Palas nomen erat, & vbi terminales Burgundionum & Alemannorum lapides, fuit perſecutus, & victor tandem ad ſua trans-Rhenum receſſit. Vbi autem terminalis hic lapis, cuius nomen a Germanica voce Palantz, Palatium, CLVVERIVS *lib. III. c. 36. p. 149. c. l.* a Palis vero Germanis termini regionum dictis recte deriuat SCHATENIVS *lib. IV. pag. 220. c. l.* ſitus? auctores adhuc litigant: a. RHENANO enim *lib. III. pag. 235.* CRVSIO *P. I. lib. VI. cap. 8. p. 151.* aliisque Palatinatus, Heidelberga, & via montana dicitur, cum contra Capellatium, vbi hodie oppidum Steina, CLVVERIVS *c. l.* & recte quidem, collocet. Trans Mœnum enim ſitum eius eſſe quærendum, non ſolum allatæ circumſtantiæ docent, ſed & quæ idem AMMIANVS *lib. XXVIII. cap. 5.* de eodem Burgundionum Alemannorumque confinio refert, hanc rem vlterius declarant. Scilicet in hoc conſpiciebantur quoque Salinarii fontes, quorum ratione perpetuæ lites vtramque gentem intercedebant, & quos CLVVERIVS *c. l.* & CHIFFLETIVS *de Veſont. P. I. c. 46. p. 195.* ad Salam amnem, qui in Mœnum ſeſe exonerat, ponunt, vbi hodie vicus Saltz, ſub *Vogelsberg* monte. Adde SCHVARTZFLEISCHIVM *in Hiſt. veter. Regn. P. Q. Burgund. c. I. §. 4. not. f.* qui Salæ quoque hos fontes proximos facit. Nec multum quoque inde aberant Matthiacæ aquæ, quo vsque, AMMIANO *lib. XXIX. c. IV.* teſte, Valentinianus Imp. aduerſus Macrianum, Alemannorum regem, mouens cum exercitu penetrauit, quasque hodiernum Weisbaden, ex aduerſo Moguntiaci eſſe, CLVVERIVS *lib. III. c. VII. pag. 25.* fuſius docet. Eodem Valentiniano imperante, Bucinobantes quoque Alemannorum gens e regione Moguntiæ collocantur a ſæpe laudato AMMIANO *c. l.* & Iouino denique iuxta vix nominatam vrbem tyrannidem ſub finem imperii Honorii occupanti ſtudium operamque præter alios Germanos etiam Alemannos vicinos attuliſſe, ab OLYMPIODORO apud PHOTIVM *in excerptis p. 183.* & RENATO PROFVTVRO FRIGERIDO apud GREGORIVM TVRONENSEM *lib. I. c. IX.* docemur. Quæ omnia hactenus dicta manifeſte ſatis oſtendunt, Alemannos florentibus ſuis rebus non ad Mœnum tantum, ſed ad Lonam plane vsque fluuium, qui in Haſſiæ ſuperioris parte oriens, a Rheno ſupra Confluentem abſorbetur, ſuæ ditionis pomœria protuliſſe, quod præter allegatum CLVVERIVM iam olim quoque agnouerunt CHIFFLETIVS *P. I. c. 46. p. 195. c. l.* SCHATENIVS *lib. IV. p. 216. c. l.* VALESIVS *in notit. Galliar. voc. Francia, p. 200.* & haud ita pridem HERTIVS *P. III. c. 1. §. 3. notit. veter. Germ. pop.* & Cl. TVECKIVS *in Geograph. Germ. med. aui §. 32.*

80) Sub hoc enim monte in Haſſia fontes Salæ, & iuxta eos vicus Salz conſpicitur, vbi Salinarii fontes, de quibus ſitiumque cauſa Burgundiones Alemannosque ſæpius inuicem iurgaſſe, vix antea diximus. Conf. NERTIVS *in notit. veter. Germ. pop. lib. III. c. 1. §. 3. in not.*

81) Hos terminos ideo Alemannis noſtris Septentrionem verſus aſſignamus, quod teſte IORNANDE *c. LV. de reb. Getic.* regio eorum a Septentrione Thuringos habebat & referente PROCOPIO *lib. I. hiſt. Goth. p. m. 174.* ſuper Thuringos Sueui &

tibus denique Bohemicis & Naba 82) flumine includitur, antiquas ſedes, poſſidebant, vbi hodie præter reliquam circuli Sueuici, læuæ Danubii ripæ connexam partem, & omnem fere Franconiam, 83) etiam Electoratus Moguntini, Landgrauiatus Haſſiaci, comitatuum Naſſouienſis & Hanouienſis, Abbatiæ Fuldenſis, ducatus Neoburgici & Palatinatus ſuperioris haud exiguas partes florere videmus: quæ omnia de potentia & incredibili amplitudine Sueuicæ gentis ſatis manifeſte teſtantur; quemadmodum gloriam bellicam iam diu partam, non parum quoque auxiſſe videntur innumera caſtra & ciuitates Romanis vi armorum extortæ, quas inter ab ipſis poſtea poſſeſſas, Lingones 84) imprimis, Bizuntia, 85) Nantes, 86) Mandroda, Gormetia, 87) Altripe, 88) Sphira, 89) Porca, 90) Argentaria,

Alemanni, nationes validæ, agunt, vetuſtis in finibus ac libertate. Quod & GEOGRAPHVS RAVENNATENSIS *lib. IV. §. 24. pag. 68.* vlterius affirmat: iterum propinqua ipſius Thuringiæ adſcribitur patria Sueuorum, quæ & Alemannurum patria, confinalis exiſtit Italiæ. Thuringia autem meridionalis olim omnenı illum comprehendit tractum, qnem dicti amnes cum fluuio Vnſtrut, docente IVNCKERO *P. II. c. V. p. 285. c. l.* circumfluunt, vel vt SAGITTARIVS *lib. II. c. 12. §. 29. de antiqu. regn. Thuring.* loquitur: hndiernam Thuringiam appellamus, cum parte fortaſſis Franconiæ adiacente, quam Cl. TVECKIVS *§. 48. c. l.* Hennebergicum comitatum fuiſſe coniicit.

82) Limes Alemanniæ orientalis omnium obſcuriſſimus. Ante irruptionem Slauorum in Boiohemum, & ſubſecutam Sueuorum in partes Germaniæ occidentaliores, Rhenum & Danubium verſus, migrationem, hunc limitem adhuc extra Boiohemum ſe extendiſſe, quæ ſupra de prœlio Theodoricum Gothum inter & Hunnimundum Sueuorum regem, a Dalmatica vaſtatione reditum in patriam parantem, iuxta Peſoldem lacum (hodie *Neuſiedler-See*) in Pannonia commiſſo retulimus, nos credare mouent; quis autem poſtea terminus eorum orientalis, æque difficile dictu, ac habitationes Boiorum deſtiture, quos quidem IORNANDES *c. LV. de reb. Getic.* Sueuis finitimos facit, VELSERVS vero, inter Boiorum ſcriptores facile Princeps, *lib. II. p. 73.* quos de eorum rebus geſtis conſcripſit, vtrum ſub finem ſeculi V. adhuc in Hercyniæ campit, ab ipſis iam olim cognominibus, quærere, an a Slauis cum Marcomannis hac ſilua iam eiectos ad Danubium, qua inferiorem Rhætiæ partem, Noricumque præterfluit, & vbi hodie Transdanubiana Bauaria conſpicitur, collocare debeat, non ſine ratione ambigit. Videtur tamen, ſi coniecturis indulgendum, poſterior ſententia, quod & ipſe VELSERVS *c. l.* obſeruat, vel ideo veritati propior, quod Boiorum ſors, irruentibus in Boiohemum Slauis, dubio procul Marcomannorum, ſub quibus, eodem teſte, per aliquod tempus latuerunt, furtuna haud fuit melior, & illorum inſuper in Noricum & Rhætiam, mortuo Theodorico Oſtrogothorum rege, inſtitutæ migrationes, eos non longe a Danubio remotos fuiſſe teſtantur. His igitur rationibus inducti, Alemannis Nabam amnem, orientem verſus terminum poſuimus, quod eo vsque aut Boios habitaſſe, aut his in Noricum & Rhætiam concedentibus, Thuringos aliquando tractum inter Nabam & Regam amnes incoluiſſe credimus, inquit enim ſæpe laudatus GEOGRAPHVS RAVENNATENSIS *§. 25. c. l.* quem ſupra quoqne Alemannos Thuringis vicinos feciſſe oſtendimus: *per quam Thuringorum patriam transeunt plurima flumina, inter cætera qua dicuntur Bac & Reganum, qua in Danubium merguntur.* Ex Bae Nabam, Reganum vero Regen flumina, quæ non procul a Ratisbona Danubio influunt, interpretatur HERTIVS, quem conſ. *in not. veter. Germ. pop. P. III. c. IV. §. 2. in not.*

83) Ex iis, quæ not. (79) de confiniis Thuringorum Alemannorumque Septentrionem verſus diſſeruimus, præter iam dicta facile quoque colligere licet, quam infirmo ſtet talo, & omni plane hiſtoricæ veritati eorum repugnet opinio, qui cum TRITHEMIO *in orig. gent. Franc.* apud SCHARDIVM *Tom. I. ſcript. rer. Germ. p. 151.* ex ſpuriis iſtius Hunnibaldi commentis aliis perſuadere volunt, Francos aduerſus Sueuos a Thuringis in auxilium euocatos, iam Sec. IV. ab his præmii loco illum obtinuiſſe tractum, quem hodie Franconiam appellamus, & circulum Imperii conſtituere videmus. Nunquam enim aiusmodi homines ex vllo ſcriptore probo fideque digno comprobabunt, Franconiæ vocabulum, ante famoſum illud ad Tolbiacom prælium, eodem ſenſu fuiſſe notum, vt illam comprehenderit regionem, quæ hodie ſub Franconiæ nomine nobis venit: Sed veritati longe ſimilius, Alemannos a Clodouæo deuictos ad demulcendum victorem, abiecto proprio nomine, ſe poſtea Francos dixiſſe, vid. HERTIVS *P. III. c. I. §. 4. in not. veter. Franc. regn.* vbi citat HACHENBERGII *colleg. hiſtor. diſſ. III. §. 10.* aut, vt malunt VALESIVS *in not. Galliar. voc. Francia p. 208. in f.* & WERLHOFIVS *lib. I. c. 2. §. 85. not. (t) in notit. S. R. I.* prouinciæ huic circa vtramque Mœni ripam nomen impoſitum a Francicis coloniis, eo deductis, in quibus eminuit Franconofurdum, aut Francofordia, originem ſuam vel vna appellatione præſerens, villa regia, ad Mœnis ripas poſita; adde quoque GVIL. TVECKIVM *§. 32. c. l.* eadem referentem, & SCHATENIVM, qui Lib. III. pag. 149. H. W. *Sero tandem*, inquit, *cum Francia orientali id nomen* Franconiæ *inualuit, ex quo prouincia illa in Francorum poteſtatem conceſſit, quod vel Honorio Imperatore factum volunt, quando perrupto Rheni limite Franci vna cum Vandalis ac cæteris barbaris Germaniam interiorem inuaſerunt, vel quod veri ſimilius eſt, Clodouæi auo poſt victoriam ad Tolbiacum cæſis Alemannis, qua clade tributarii facti perhibentur, ceſſiſſeque in partem Francici regni; vel quod multo certius reperio, a Theodorico, Clodouæi filio, Francorum rege, id nomen vna cum armis importatum eſt, quando ille circa annum 524. ſubacta Thuringia eam deſertam Alemannia regionem inter Mœnum & Nicrum nouis Francia incolis impleuiſſe fertur. Vt vel inde in D. Kiliani vita Franconia regio noua Francia appelletur. Ab illis demum ſæculis Francia orientalis & pars eius Franconia, Francofurtum, Franckendalium, ſimiliaque nomina a victoribus Francis inualuerunt.*

84) Hodie Langres, vrbs Campaniæ Gallicæ, ferme in confinio comitatus Burgundici ſita. vid. VALESIVS *in not. Galliar. voc. Lingones p. 278.*

85) Veſontium, metropolis comitatus Burgundici v. CHIFFLETIVS *in peculiari tractatu de hac ciuitate Lugduni 1618. in IV. edito.*

86) Hodie Nancy, primaria ciuitas Ducis Lotharingiæ. VALESIVS *in not. Galliar. voc. Nanceium p. 368.*

87) Hodie Worms, ciuitas imperialis v. VALESIVS *c. l. voc. Borbetomagus p. 92.*

88) Alta ripa, hodie Altrip, vrbs paulo infra confluentem Nicri, inter Spiram & Wormatiam poſita v. CELLARIVS *in not. orb. antiq. Lib. II. c. 3. p. 311.*

89) Hodie Speier, vrbs imperialis, cuius hiſtoriam & antiquitates in elegantiſſimo opere, Chronico Spirenſi explicat C. LEHMANNVS.

Digitized by Google

ria, 91) Brececha, 92) Bazela, 93) Auguſta, 94) Carſtena, Caſſangita, Wreacha, 95) Conſtantia, 96) Rugium, Bodungo, 97) Arbor felix, 98) Bracantia, 99) Alaia, 100) Choruſt, 1) Ziaberna, 2) Frincina, 3) Aon, 4) Laguirion, Brara, 5) Albiſo, 6) Ziurichi, 7) Duebon, 8) Crino, 9) Stafulon, 10) Cariolon, Theodoricopolis, 11) Vermegaton, 12) Auguſta noua, Rizinis, 13) Turigoberga, 14) Aſcis, Aſcapha, 15) Vburzis 16) & Soliſt 17) memorantur. 18)

§. CXIX.

90) Hodie Pfortzheim, vrbs Marchionatus Badeoſis.

91) Hanc ANONYMVS RAVENNATENSIS falſo Strasburgum interpretatur, dum ait: *Argentaria, qua modo Stracisburgo dicitur.* Strasburgum enim Romanis non Argentariam, quæ teſte CLVVERIO *lib. II. c. 8. p. 31. Germ. antiqu.* hodierna Colmaria, vel vt mauult B. RHENANVS, *lib. III. p. 283. rer. Germ.* Horburgum eſt, vicus non adeo magnus, Ello flumini imminens, ſed Argeotoratum dictum fuiſſe, certo certius. conf. VALESIVM *voc. Argentouaria & Argentoratum p. 41. c. l.*

92) Forſan Briſach, ſortalitium munitiſſimum, ad dextram Rheni ripam ſitum, veteribus mons Briſiacus dictus, quæ coniectura eſt B. HERTII *Part. III. c. 1. §. 5. in not. veter. Germ. pop.* licet vir alias doctiſſimus Braccum Saccum ibidem, caſtrum in tractu Andegauenſi Galliæ, vulgo Briſſac nuncupatum, cum monte Briſiaco confundere videatur. conf. VALESIVS *voc. Braccum Saccum p. 93. & Mons Briſiacus p. 345. c. l.*

93) Baſilea, *Baſel*, vrbs præpotens, ad læuam Rheni ripam, quæ hodie fœderi Heluetico adſcripta.

94) Hodie Augſt, vicus exiguus, infra Baſileam, ad læuam Rheni ripam ſitus, olim ſub Auguſtæ Rauracorum titulo vrbs celeberrima. v. VALESIVS *voc. Rauraci, pag. 466. c. l.*

95) Hæc dicitur HERTIO *c. l.* Aurach, oppidum & caſtrum ditionis Wurtebergicæ.

96) Hodie Conſtantia, Coſtantz, Auſtriacæ ditionis vrbs, ad lacum Bodamicum.

97) Forſan Potamum, Bodmen, iuxta modo laudatum lacum ſitum. Vrbs olim imperatoria tempore Carolingorum. v. GOLDASTVS *Tom. I. ſcriptor. rer. Alem. in not. pag. 108.*

98) Hodie Arbon, ad lacum Brigantinum poſita. B. RHENANVS *lib. III. pag. 244.* & GVILLIMANNVS *lib. I. c. XI. n. 12. p. 41. de reb. Heluet.*

99) Brigantium Bregentz, quæ ripæ huius lacus quoque adiacet, eique inſuper nomen dedit. GVILLIMANNVS *lib. I. c. XI. n. 10. p. 41.*

100) Hodie Altzen, vel Altzus, HERTIVS *c. l.* quod oppidum cum caſtro non longe a Wormatio ſitum paret Electori Palatioo.

1) HERTIO *c. l.* dicitur Kirn.

2) Hodie Elſas-Zabern, olim reſidentia Epiſcopi Argentoratenſis.

3) Hodie Freinsheim io Palatinatu, HERTIVS *c. l.*

4) Forſan Aw, ad dextram Rheni ripam inter Lauterburg & Hagenbach.

5) Forſan Bragodurum Romanorum; quam BILLIB. PIRCKHEYMAR *in deſcript. Germ. Pfullendorff.* interpretatur; conf. etiam mappam Geographicam, quam Annal. ſuis Auguſtanis inſeri curauit VELSERVS, vbi & io eodem regionis tractu, vbi hodie Pfullindorff floret, Bragodurum collocat.

6) Hodie Albich, non procul Altzin, HERTIVS *c. l.*

7) Hodie Tigurum, Zürich, VALESIVS *voc. Tigurini p. 553. c. l.*

8) Forſan Abudiacum, quæ hodierna vrbs Füſſen, Lyco appoſita. CLVVERIVS *in Vindelic. & Noric. p. 16.* & ZEILER *p. 268. in Schwab. Oertber. Beſchr.*

9) Hanc Grünſtad interpretatur HERTIVS *c. l.* quod oppidum ad illuſtriſſimos comites de Leiningen ſpectat, & paulo infra Wormatiam, ſiniſtram verſus ſitum.

10) Hanc Paozenheim reddit GVILLIMANNVS *lib. II. c. 6. p. 71. Habspurg.* dum ait: *Panzenheim, nunc prope Othmarsheim, a Cambete (Kemps) P. M. VIII. via militari. Ibi, ſi vertatur ſolum, antiquitatis plura monumenta reperiri cernique dicuntur, ſarcophagi etiam erui lapidei & marmoris barbari. Obſeruatum, loca Romanos ad deuertendum maxime idonea, ſtabula, aut ad ſtabula, vocauiſſe, qualia in Rhætia, Vindelicia, Gallia, Italia quoque recenſet plura idem itinerarii auctor.*

11) Hodie Diedenhofen, ciuitas munitiſſima ad Moſellam VALESIVS *p. 551. voc. Theodonis villa.*

12) An Germersheim? HERTIVS *cit. loc.*

13) Forſan Rezuns, caſtrum Rhætiæ, quod integræ familiæ Dynaſtarum nomen dedit. STVMPFIVS *lib. X. Chron. Heluet.*

14) Forſan Turberg in Turgouia, a qua olim Barones de Turberg dicti. STVMPF. *lib. V. c. l.*

15) Forſan Scaphuſia, Schaffhauſen, ciuitas, hodie in fœdus Helueticum recepta.

16) Forſan Vberlingen, ad lacum Podamicum, ciuitas imperialis, olim ſedes Ducum Sueuiæ. CRVSIVS *Part. I. lib. IX. c. 2. p. 291.*

17) Forſan Selz, ciuitas Alſatiæ, inter fortalitium Ludouici & Lauterburgum ſita.

18) Omnium harum ciuitatum meminit GEOGRAPHVS RAVENNATENSIS, Scriptor Gothus, qui Sec. VII. floruit & ſua, maximam partem, ex ſcriptis Anaridi & Eldebaldi, Gothorum Philoſophorum, vt ipſe fatetur, hauſit Lib. IV. §. 24. *Iterum propinqua ipſius Turingia adſcribitur patria Suauorum, quæ & Alamannorum patria, confinalis exiſtit Italiæ. Quam Alamannorum patriam plurimi deſcripſerunt Philoſophi, ex quibus ego legi prænominatos Anaridum & Eldebaldum, Gothorum Philoſophos; ſed non æqualiter præfatam deſignauerunt patriam, ſed & alius dixit aliter, alius vero alio modo. Ego autem ſecundum præfatum Anaridum prænominatæ patriæ ciuitates nominaui. In qua patria plurimas ciuitates fuiſſe legimus, ex quibus aliquantas deſignare volumus, i. e. Ligonas, Bizuntia, Nantes, Mandroda. Item iuxta ſupra ſcriptum Rhenum ſunt ciuitates, i. e. Gormetia, quæ confinalis eſt cum prænominata Moguntia ciuitate Francorum. Item ciuitate Altripe, Sphira, Porca, Argentaria, quæ modo Stratiburgo dicitur, Braeacha, Bazela, Auguſta, Carſtena, Caſſangita, Wreacha, Conſtantia, Rugium, Bodung, Arbor felix, Bracontia. Item iuxta ſupra ſcriptam ciuitatem Stratisburgo, i. e. ciuitas, quæ dicitur Alaia, Choruſt, Ziaberna, Frincina, Aon, Laguirion, Brara, Albiſi, Ziurichi, Duebon, Crino, Stafulon, Cariolon, Theodoricopolis, Vermegaton. Item ad aliam partem ſunt ciuitates, i. e. Auguſta noua, Rizinis, Turigoberga, Aſcit, Aſcapha, Vburzis, Soliſt ex Almannorum patria.* Hunc Anonymum primus in lucem ex MSto regio edidit notisque illuſtrauit PLACIDVS PORCHERON 1688. in 8. & deinde cum MSto Lugdunenſi collatum editioni ſuæ P. Melæ 1696. in 8. adiecit IAC. GRONOVIVS. Licet autem egregia multa, quæ Geographiæ mediæ ætatis non parum lucis affundunt, afferat, ea tamen a pleriſque, qui Geographicæ rei illuſtrandæ operam dederunt, B. Hertio excepto, hactenus neglecta fuiſſe, probe obſeruauit CL. TVRCKIVS *c. l. §. 15. n. (e.)*

§. CXIX. Hactenus itaque Alemannis omnia ex voto cedebant, vt, quocunque modo victricia ſua arma vertebant, victores ſemper diſcederent, & obuia quæque virtute ſua ſubiugarent. Aſt quemadmodum res humanæ perpetuæ ſemper viciſſitudini ſubiectæ, & nimiam felicitatem haud minor calamitas plerumque excipere ſolet, ita ſecundas has Alemannorum res breui poſt atrociſſimum cum vicinis Francis ſubſecutum bellum, quod non niſi ſubuerſione integræ illorum Reipublicæ formæ tandem fuit determinatum. Ipſi vtrum ſua culpa hoc malum ſibi contraxerint, an Franci, de quibus prouerbium illud iam olim inualuit: Francum amicum habeas, non vicinum; primi aggreſſores? res valde dubia, 19) cum ſcriptores huius æui hoc annotare omiſerint: id certum, amicitiam eorum vel ideo quoque diu ſtabilem eſſe haud potuiſſe, quod idem vtriusque gentis Reipublicæ ſcopus, arma ſcilicet & bellum, & ſuæ ditionis fines quaqua verſum quam latiſſime proferendi. His igitur rationibus inducti, aut a Francis antea laceſſiti Alemanni, 20) bellum aduerſus eos decernebant & tutius fore rati copias in hoſtilem terram educere, quam aduentum hoſtis domi exſpectare, arma primum in Sigebertum, Agrippinenſium regulum conuerterunt, 21) quo hoc deuicto, iam liberior ipſis aditus ad Franciæ interiora pateret. Præerat huic tunc temporis Clodouæus, princeps quidem iuuenis, ſed natura ferox, & deletis tum Romanorum in Gallia reliquiis, tum Thuringis quoque victis, animo adhuc elatior. Hic vix nuncium de Alemannorum in Franciam irruptione acceperat, cum coactis vndique copiis, euocatisque ad ſe Sigeberto & reliquis Francorum proceribus, magna celeritate, confeſtim ad hoſtem contenderet, huic, ſi non recuſaret, pugnandi copiam facturus; quod cum Alemanni quoque eadem animi alacritate expeterent, caſtris ad Tolbiacum, 22) quod Vbiorum non incelebre oppidum eſt, poſitis, res tandem

19) Alemannos primos in hoc bello aggreſſores fuiſſe, plerique rerum Francicarum ſcriptores, & inter hos imprimis VALESIVS *lib. V. p. 256. Rer. Franc.* & P. G. DANIEL, *dans ſon hiſtoire de France, ſous Clovis, pag. 16.* exiſtimant, hac ſcilicet ratione inducti, quod apud CASSIODORVM *lib. II. var. ep. 41.* Alemannorum regem perfidiæ notari deprehendunt. Exinde enim colligunt, Alemannos fœdus antea cum Clodouæo initum rupiſſe, & violata fide prouincias Francorum irruiſſe. Contra alii, maxime AVENTINVS *lib. III. cap. 1. n. 5. & 6. Annal. Boi.* & BROWERVS *lib. V. p. 303.* Alemannos a Clodouæo in ſedibus ſuis armis primum appetitos, mox vero vindictæ cupidine copias ſuas Francorum terris immiſiſſe ſtatuunt. Et nec hoc quidem absque ratione: quanta enim inſatiabili regnandi, cunctaque ad ſe rapiendi libidine Clodouæus flagrauerit, ita, vt omnem occaſionem promouendorum imperii finium, quamuis iniuſtam, auide ſemper arripuerit, ex ſcriptoribus mediæ ætatis, qui geſta eius ſcriptis conſignarunt, ſatis manifeſte apparet. Nec defuiſſe quoque putat B. RHENANVS *lib. II. p. 153. rer. Germ.* qui frigidam ſuffunderent, quibus publice & priuatim expedire videbatur, alterutram gentem exſcindi; & inter hos imprimis magiſtratus Romanorum, qui inſignes aliquot in Gallia vrbes adhuc defendebant, nondum ſpe omni amiſſa reſtituendi imperii Romani: quod & a Burgundionibus & Gothis quoque clanculum factum fuiſſe conicit.

20) Alemannis ſocios in bello Boios quoque cum AVENTINO *lib. III. c. 1. num. 5. 6. c. l.* adiungunt plurimi Iuris publici Scriptores, & hos amiſſo Adalgerione ſuo rege in prælio Tolbiacenſi, perpetuum quoque fœdus ſocietatemque cum Francis feciſſe, tradunt. Sed vtrumque, quod ſcriptores antiqui ne verbulo quidem vlla ex parte id attingant, rectiſſime negat ANDR. BRVNNERVS *in lib. IV. Annal. Boior.* inſuper addens: Boios *victricium Francia armorum admiratione, vel eorundem, cum proximus arderet paries, prudenti metu poſt Theodorici Gothi mortem rebus ſuis voluntaria deditione conſilium iuiſſe, cumque in Theodorici ſucceſſoribus nihil ſpei eſſet, maluiſſe orientem fortuna Francica ſolem, quam Gothicum, iam in occaſum vergentem, adorare; cum præſertim haud quaquam conquieturi Franci viderentur, quam diu ſupereſſet, quod vincerent, facile inuenta cauſa, quæ bellum amantibus ſemper eſt obuia.* Conf. etiam VELSERVM, hæc tradita Auentini *lib. II. p. 73. rer. Boic.* ex inſtituto refutantem.

21) Alemannos decreto aduerſus Francos bello, Sigeberto regi arma prius, quam Clodouæo, intuliſſe, indicat Tolbiacum, pugnæ locus, quod a Colonia Agrippina XVI. tantum leugas aberat, cuius regulus tum temporis hic Sigebertus. GREGORIVS TVRONENSIS *lib. II. c. 42. Hiſt. Franc.*

22) Locus, iuxta quem celebre hoc prœlium commiſſum, Tolbiacum erat, vt diximus, in finibus Vbiorum, ab horum metropoli, Colonia Agrippinenſi, XVI. leugas, ſiue XXIV. paſſuum millibus, diſtans: hodie Zulpich, Zullich, vel contracto nomine Zulg, & Zulck dictum, in Ducatu Iuliaco, & regiuncula Eflia vel Eiflia, *die Eifel*, non procul a flumine Rura, ſitum. Et hæc hactenus communis opinio fuit, tot teſtimoniis veterum ſuperſtructa, qui hiſtoriam huius prœlii deſcripſerunt. Aſt in alia longe ſuperiore ſeculo abiit OLIVARIVS VREDVS Ictus Brugenſis, in ſua Flandria Chriſtiana, vbi p. 2. ita inquit: *Tulbiacum illud, quidem ſcriptores interpretantur Zullich, vicum, aut pagum, non procul a Rheno, atque vrbe Bonna, inter Moſam & Moſellam, prope fontem Rura, quod nulla ratione poteſt ſubſiſtere, cum clare oppidum nominet Gregorius, Zullich vero non ſit, niſi pagus. Deinde Alemanni Rhenum transgreſſi, non poterant attingere Tulbiacum (ſi Züllich ita fuerit vnquam appellatum) cum longe ſuperius ſedes ſuas habuerint, intra Rhenum videlicet, Danubium & Mœnum, vt conſtat apud omnes autores. Præterea cum certum ſit, victoria obtenta Clodoueum ſtatim Tullum aduenisſe, atque inde properaſſe Rhemos, ad ſuſcipiendum baptiſma, non potuit id fieri a Tulbiaco ad fontem Rura, quod Rhemis propius abeſt, quam Tullo.* Proinde in Gregorio Turonenſi legendum putat, apud Tulliacenſe aut Tullenſe oppidum, quo ſcilicet tranſito Rheno inter Nemetes & Triboccos Alemanni peruenerint. Sed ſi dicendum, quod res eſt: primum argumentum Vredi vel ideo nil probat, quod modo oppidum vocat Tolbiacum Gregorius, Æthicus Coſmographus, mox vicum appellat (v. VALESIVS *voc. Tulbiacum in not. Gall.*) communi Veteribus loquendi modo, quo vicus ipſis aut oppidum haud raro pro Synonymis veniebant. Secundo, Alemanni iam ante hanc pugnam anguſtis illis inter Mœnum, Rhenum & Danubium ſedibus non amplius continebantur, ſed fines ſuæ ditionis, vti ex ſuperioribus patet, vltra Rhenum, mirum quantum quoque extende-

tandem ad decretorium & cruentiſſimum, quo ſæuioris nulla vnquam hiſtoria meminit, prælium deuenit. 23) Acriter illo inter duas has bellicoſiſſimas & potentiſſimas nationes certatum, & primo quidem pari animo, æquaque ſpe vincendi, donec multis vtrinque cæſis, feſſo iam & langueſcente exercitus ardore, & Sigeberto quoque, quem Clodouæus peditatui præfecerat, grauiter in genu vulnerato, 24) ex quo vulnere poſtea ſemper claudus fuit, & inde quoque nomen ſortitus, peditatus Francorum, impetum Alemannorum haud amplius ſuſtinere valens, loco tandem cedere & hoc fugato, reliqua quoque acies inclinare cœpit. Tum Alemannis tergo fugientium hærentibus & latiſſime hoſtes ſuos cædentibus & fundentibus, Clodouæus ſalutem nullam nec in armis, nec in fuga eſſe videns, fidei Clotildæ vxori olim in pactionem nuptiarum datæ, & monitorum eiusdem quoque, quibus ſæpius, fruſtra tamen, ad veritatem Chriſtianam amplectendam ipſum exhortata fuerat, memor, oculis in cœlum ſublatis, lacrymabundus in acie vouiſſe dicitur, ſe, ſi victoriam ab hoſte reportaſſet, cum vniuerſo ſuo populo fidem Chriſtianam, quam hactenus reſpuerat, ſuſcepturum, quoniam Deos ſuos patrios fruſtra inuocaſſet; ſtatimque exauditæ ſunt ſupplicis preces, nam & Francis rediit animus, & diſperſis conglobatis, ordinibusque reſtitutis, reiterata, Ducum cohortatione, de integro pugna, Alemanni, re noua attoniti, & inſeſto quaſi fulmine percuſſi, primum conſtitere, mox vero priori cæde fatigati, & fortuna quoque ſe deſtitutos videntes, Francis tandem terga dedere, 25) maxi-

tenderunt, & licet ii Tolbiacum non attingerent, in ipſas tamen Francorum terras fuerunt progreſſi. Tertium denique argumentum, Clodouæum poſt obtentam victoriam Tullum veniſſe, etiam nil probat, niſi quod Tullum primum a loco, quo vsque Alemannos fugitiuos perſecutus fuit, palatium fuerit. Hinc omnibus, quæ pro ſtabilienda ſua ſententia Vredus adducit, poſtpoſitis, communi potius ſubſcribimus opinioni.

23) De tempore cruentiſſimi huius prælii inter auctores non conuenit; BARONIVS enim *Tom. VI. Annal. Eccleſ.* & cum eo VELSERVS *lib. II. p. 75. rer. Boic.* CRVSIVS *P. I. L. VIII. c. IX. p. 210.* LEHMANNVS *in Chron. Spir. lib. III. c. 2. p. 181.* & CONRINGIVS *de ciuit. imp. th. 22.* illud ad A. C. 499. referunt, quæ opinio hactenus communis fuit: aſt ab ea longe recedit P. G. DANIEL *p. 16. c. l.* vbi A. C. 495. ponit, & iam ante eum DIONYSIVS PETAVIVS *P. I. lib. VII. c. 2. Rat. temp.* BROWERVS *lib. V. p. 303. Annal. Treuirenſ.* VALESIVS *lib. VI. p. 255. Rer. Franc.* SCHATENIVS *lib. V. p. 294.* & WERLHOF *lib. I. c. 2. §. 85. not. S. R. I. Spec. I.* & HERTIVS *not. vetr. Franc. Regn. c. I. §. 12.* inter geſta anni 496. poſt C. N. & rectiſſime illud recenſuerunt. Commiſſum enim fuit, vti ex GREGORIO TVRONENSI *lib. II. c. 30. hiſt. Franc. p. 287. geſtis Francor. c. XV. p. 701.* & *fragmentis de reg. Franc. reb. pie geſtis, ex vita S. Remigii, Remorum ciuitatis Epiſcopi pag. 524.* apud du CHESNEVM *inter ſcript. hiſt. Franc.* apparet, anno XV. regiminis Clodouæi, & ſi, vti ex Valeſio, Labbeo, Cointio & Mabillonio obſeruat HERTIVS *c. VII. §. 6. c. l.* Clodouæus A. C. 511. cum XXX. annos imperaſſet, ex hac vita migrauit, neceſſe eſt, hoc prælium in annum Chriſti 496. incidiſſe.

24) Ita enim GREGORIVS TVRONENSIS Lib. II. c. 37. c. l. *Hic Sigebertus pugnans contra Alemannos apud Tulbiacenſe oppidum percuſſus in geniculo claudicabat.*

25) Hiſtoriam atrociſſimi huius prælii GREGORIVS TVRONENSIS, fideliſſimus Francorum hiſtoricus, qui Turonenſem cathedram A. C. 572. conſcendit, & A. C. 596. e vita exceſſit, hoc eſt, iuſto ſeculo poſt reportatam Francorum ab Alemannis victoriam, *lib. II. c. 30. Hiſt. Franc. p. 82.* editionis optimæ, doctiſſimi Benedictini Monachi Galli, *Theoderici Ruinarti*, ita deſcribit: *factum eſt autem, vt confligenſe vtroque exercitu vehementer caderentur, atque exercitus Chlodouechi valde ad internecionem ruere cœpit. Quod ille videns, eleuatis ad cœlum oculis compunctus corde, commotus in lacrymis, ait: Ieſu-Chriſte, quem Chrotechildis prædicat eſſe filium DEI viui, qui dare auxilium laborantibus, victoriamque in te ſperantibus tribuere diceris, tuæ opis gloriam deuotus efflagito, vt ſi mihi victoriam ſuper hos hoſtes indulſeris, & expertus fuero illam virtutem, quam de ſe populus ſuo nomini dicatus probaſſe ſe prædicat, credam tibi & in nomine tuo baptizer. Inuocaui enim Deos meos, ſed, vt experior elongati ſunt ab auxilio meo. Vnde credo, eos nullius eſſe poteſtatis præditos, qui ſibi obedientibus non occurrunt. Te nunc inuoco, & tibi credere deſidero; tantum vt eruar ab aduerſariis meis. Cumque hæc diceret, Alamanni terga vertentes, in fugam labi cœperunt. Cumque regem ſuum cernerent interemsum, Chlodouechi ſe ditionibus ſubdunt, dicentes: Ne amplius, quæſumus, pereat populus: iam tui ſumus. At ille prohibito bello, coarctatoque populo, cum pace regreſſus, narrauit reginæ, qualiter per inuocationem nominis Chriſti, victoriam meruit obtinere.* Aliter paulo rem narrat Gregorii Epitomator FREDEGARIVS SCHOLASTICVS cap. 21. *Cumque bellum contra Alamannos Chlodoueus rex moueret, ſuadente regina, vouit, ſi victoriam obtineret, efficeretur Chriſtianus. Cumque vtraque phalanges certamina iungerent, & ſtrages ingentes eſſent, dixit Chlodoueus: DEVM inuoco, quem Chrotechildis regina colit: ſi me iuuaret in hoc prælio, vt vincam hos aduerſarios meos, ero illi fidelis. Alamanni terga vertentes in fugam lapſi ſunt. Cumque regem ſuum cernerent interemsum, nouem annis exſules a ſedibus eorum, nec vllam potuerunt gentem comperire, quæ eis contra Francos auxiliaret, tandem ſe in ditionem Chlodoueo tradunt.* Sed generaliter hæc nimis dicta, & de parte tantum Alemannorum, ad Theodoricum, Oſtrogothorum regem, in Italiam perfugientium, intelligenda, infra videbimus. Gregorio contra in omnibus adſtipulatur ANONYMVS, Theodorico II. coæuus c. XV. cuius geſta regum Francorum ad hunc regem vsque perducta extant apud du CHESNEVM *p. 701. c. l.* & iisdem fere verbis vtitur, niſi quod Clodouæum, monitu amici ſui Aureliani, in prælio opem Chriſti imploraſſe tradat & circa finem quoque hæc verba addat: *Tunc iuſſit rex imminentem plagam ceſſare; Alemannos cepit, ipſos terramque eorum ſub iugo tributarios conſtituit.* Eadem quoque habent & iisdem inſuper verbis hanc rem referunt fragmenta, quæ ex vita MSta ſancti Remigii, Remorum ciuitatis Epiſcopi, quam partim ex vetuſtiſſima hiſtoria de ortu ac vita & virtutibus illius, quæ & a Gregorio Turonenſi Epiſcopo citatur, partim ex aliis hiſtoriis, pitatiolis, ac viſitata præcedentium relatione, Hincmarus eiusdem ciuitatis Epiſcopus, ſe deſcripſiſſe teſtatur, inter fragmenta *de reg. Franc. reb. pie geſt. ſcriptoribus Hiſtor. Franc. Tom. I.* inſeruit ſæpe laudatus du CHESNEVS *p. 526.* ibi enim in fine: *Tunc iuſſit Rex imminentem plagam ceſſare & Alemannos*

maxime cum & rex 26) eorum cæſus caderet, & hac ſua morte terrorem adaugeret. Tunc Clodoueus hac parta victoria vtens, fugitiuos hoſtes in Alemanniam vsque fuit perſecutus, & cuncta depopulans, cædibus quoque non prius abſtinuit, quam Theodoricus, Oſtrogothorum in Italia Rex, ad quem ingens Alemannorum multitudo profugerat, 27) pro victis intercederet, 28) & ne totam hanc gentem exſcinderet, per litteras eum admoneret. Hiſce enim exaſperato eius aduerſus Alemannos animo aliquatenus lenito, & ipſis Alemannis

mannis

mannos cepit, ipſosque at terram eorum ſub iugo tributarios conſtituit. Nec contrariantur, imo dicta potius confirmant, quæ de Chlodoueo I. ex antiqua & rudi vita MS. ſancti Vedaſti, Atrabatenſis Epiſcopi & confeſſoris, quam poſtea Alcuinus, petente Radone abbate, emendauit, apud modo nominatum du CHESNAVM extant p. 523. c. l. *euenit, vt quodam tempore inter incendia bellorum aduerſum Alamannos gentem ferocem bellaturus pergeret* Clodoueus. *Quo cum veniſſet ab vtroque acies, & niſi obuiam hoſtem habuiſſet Rheni, tam Franci, quam Alamanni ad mutuam cædem inhiarent: commiſſo prælio, ita vehemens terror Chlodouei animum obrepſerat, vt in ea pugna ſe viuendi finem horrenda anxietate trucinaret. Cumque ergo ſuos pene ad internecionem opprimi cerneret, tandem diuino fultus auxilio in animo, oculosque in cælum eleuatos attollis: vnice, inquit, poteſtatis ac maieſtatis DEVS, quem Chrotildis collaterranea mea confitetur, quemque humili prece die noctuque ſupplicare non ceſſat, tu mihi hodie de his hoſtibus concede victoriam: vt & ego te deinceps corde credendo teneam, & adorem. Cumque his huiusmodi precibus rerum auctorem pulſaret, ceſſit tandem hoſtis, terga vertendo, victoriam Chlodoueo. Victor deinde Alamannos cum rege in ditione cepit, ouansque ad patriam ſiſtmut rediens, ad Tullum oppidum venit. Rorico* etiam monachus, in geſtis Francorum, ab ipſius gentis origine, ad obitum vsque Clodouæi I. Regis *lib. II.* poſtquam votum Clodouæi iisdem fere verbis, quibus Anonymus, ſub Theodorico II. viuens, recenſuiſſet, hæc ſubnectit: *Et cum hæc ita peroraſſet, ac nomen Domini cum interno rugitu cordis inclamaſſet, defectis viribus terga dederunt Alamanni, vitæ ſpem fuga credentis. Sed cum & Regem ſuum cernerent interfectum, retrouerſi Clodouæo ſupplicant, vt tantam ſtragem ceſſare præciperet, ſua omnia, ſeque dedentes. Qui cum imminentem plagam ceſſare feciſſet, terras eorum nimia populatione vaſtauit, & eos ſub tributo conſtituit.* Et auctor excerptarum Chronici veteris ab init. regn. Franc. ad An. 819. apud eundem du CHESNAVM *p. 132. Tom. IV. c. l.* inquit: *Similiter* Clodoueus *Alamannos tributarios fecit.* Adde etiam AIMOINVM, qui *lib. I. c. XV. de geſt. Franc.* inquit: *verum rege in infidelitate permanente, tandem commouetur exercitus: bellumque a Francis & Alamannis, totis regnorum viribus excitur. Tunc vero Clodouæus, ſigno ſuis dato, bellum aggredi imperat. Sed inter præliandum ſuos grauiter hoſtium mucrone ſterni conſpiciens, in hanc vocem prorupit: Chriſte inquit, potentiſſime DEVS, quem Crothildis coniux mea colit pura mente, trophæum mea tibi voueo fides, tribuas ſi his ex hoſtibus triumphum victoriæ. His peroratis Alamannos inuadit timor: Francos accendit virtutis ardor. Igitur hoſtes terga vertentes victoriam Clodouæo relinquunt: demum regem ſuum gladio caſum conſpicientes iure tributario Francis ſe fore ſeruituros libentiſſime ſpondent.* Et RHEGINONEM *in Chron. ſub An. 421.* vbi: *Clodouæus Alemannos tributarios fecit.* Quibus ex recentioribus iungi poſſunt: BROWERVS *lib. V. p. 303.* SCHATENIVS *lib. V. p. 294.* DANIEL *p. 16.* & VALESIVS *lib. VI. p. 255. c. l.* Hæc autem ſcriptorum teſtimonia, maximam partem integra vel ideo adducere placuit, quo ex iis falſi & abſurditatis illi eo melius conuinci poſſent, qui originem ſeruitutis in Sueuia a prælio hoc Tolbiacenſi deducere fuerunt conati, cum tamen ſcriptores, qui proxime ab his temporibus vixerunt, ne verbulo quidem mentionem hac de re faciant.

26) Cecidiſſe in hoc prælio Alemannorum regem, ex teſtimoniis ſcriptorum modo adductis luculentiſſime apparet; quodnam vero illius nomen? non prodiderunt. Alaricum quidem eum vocat AVENTINVS *lib. III. c. 1. n. 6. c. l.* ſed, vnde hæc hauſerit, non addit. Inde longe veroſimilior coniectura v. DANIELIS *c. l.* cui idem Sibuldus eſt, cuius meminit EVGIPPIVS *in vita Seuerini c. 19.* Idem etiam *c. 22.* mentionem facit Chunnimundi, quem Hunimundum, Sueuorum Regem, IORNANDES *c. 53. de rebus Getic.* appellat, & de quo, ſicut & de Sibuldo, quædam quoque retulimus ſupra §. CX. Sed an hic vel ille in hoc prælio occubuerit, definire non audet HERTIVS *in not. veter. Germ. pop. P. III. c. 1. §. 7. in not.*

27) Magnum Alemannorum numerum, imperium Francorum auerſantes, poſt infelix ad Tolbiacum prælium ad Theodoricum, Oſtrogothorum regem, in Italiam profugiſſe, ex iis, quæ not. 25) ex FREDEGARIO adduximus, & quæ AGATHIAS *lib. I. hiſt. Goth.* habet, ſatis manifeſte apparet, inquit enim hic poſterior: *Hos*, Alemannos, *quondam Theuderichus, Gothorum rex, cum omnem Italiam teneret, in obſequio habuerat, ſub tributi lege.* Et licet hi ſcriptores infinite hoc de omnibus ſcripſerint, finite tamen id intelligi debere, quæ ſupra eodem loco de geſtis Clodouæi poſt reportatam victoriam recenſuimus, & infra quoque ex Procopio monebimus, ſatis luculenter oſtendunt. Tenuerunt in hac ſua fuga per Noricum iter v. CASSIODORVS *lib. III. var. ep. 50.* & amice primum a Gothis recepti, & in Rhætia, quæ confinalis eſt Italiæ, vti putat VALESIVS *c. l.* collocati, mox vero hoſtiles in terras eorum impreſſiones facientes, ab his bello victi, Gothico iugo colla ſua ſubdere fuerunt coacti v. CASSIODORVS lib. XII. var. ep. 9. qui, *additur*, inquit, *Alemannorum nuper fugata ſurreptio, quæ inprimis conatibus ſuis ſic probatur oppreſſa, vt ſimul aduentum ſuum iunxiſſet, & exitum, quaſi ſalutaris ferri executione purgata: quatenus & male præſumentium vindicaretur exceſſus, & ſubiectorum non omnino graſſaretur interitus.* Et ANONYMVS in panegyrico, vbi: *quidquod a te Alemanniæ generalitas intra Italiæ terminos ſine detrimento Romanæ poſſeſſionis incluſa eſt? cui euenit habere Regem, poſtquam meruit perdidiſſe. Facta eſt Latiaris cuſtos imperii ſemper noſtrorum populatione graſſata. Cui feliciter ceſſit, fugiſſe patriam ſuam, nam ſic adepta eſt ſoli noſtri opulentiam, adquiſita eſt iis, quæ nouerit, ligonibus tellus adquieſcere.* Paruerunt itaque Gothis per XL. annos, Theodorico, Athalarico, Theodato & Vitige regibus, vsque dum hic aut adulando Francis, vt eorum auxiliis, contra Iuſtinianum Imp. quocum ipſi atrociſſimum interceſſerat bellum, adiuuaretur, aut quod eos amplius defendere, aut ſub poteſtate ſua retinere haud poterat, omnes tandem domum remitteret, & Theodeberto, Francorum regi, Clodouæi nepoti, traderet, eius impoſterum imperio cum reliquis populatibus parituros. AGATHIAS & FREDEGARIVS *c. l.* conf. etiam omnino hic VELSERVM *lib. VIII. p. 337.*

28) Hæ litteræ extant apud CASSIODORVM *lib. II. var.* earumque tenor ita ſe habet: *glorioſi quidem veſtræ virtutis affinitate gratulamur, quod gentem Francorum priſca ætate reſidem, feliciter in*

noua

mannis enixe quoque gratiam eius implorantibus, miſeris tandem pepercit, & conceſſa eis pace, maximam 29) eorum ditionis terræ partem, ſub promiſſione annui tributi, 30) in verba ſua iurare coegit. Et hoc modo vnico fatali prælio priſca Alemannorum gloria & virtus, ipſi Imperio Romano olim formidabilis, concidit. Quæ vero poſt initam hanc pacem, quoad reliqua, Sueuiæ ſub Francis conditio, & vtrum abrogatis legibus patriis & magiſtratibus propriis, fiſco regio immediate adſcripta, an per Duces a Francorum regibus conſtitutos recta fuerit? an Seruitutis quoque origo ab hoc tempore in Sueuis petenda? vti plerique ſcriptores hactenus falſo crediderunt, & quæ ſunt alia, de his, quod formulam Sueuiæ liberæ, de qua in præſenti nobis tantum ſermo erat, non concernunt, ſed potius ſtatum Sueuorum ſub Francis, de quo peculiari Diſſertatione agere conſtituimus, plura nunc addere ſuperſedemus. Deo interim T. O. M. gratias, quas poſſumus, humillimas agimus, quod hucusque vires vitamque nobis conceſſerit, quo, quæ de ſtatu Sueuiæ liberæ dicenda nobis propoſueramus, ad finem tandem perducere potuerimus; ſaxit ſummum Numen, vt omnis hæc cedant in ſui nominis gloriam, proximi commodum, noſtrum denique proprium emolumentum.

noua prælia concitaſtis, & Alemannicos populos, cauſis fortioribus inclinatos, victrici dextra ſubdidiſtis. Sed quoniam ſemper in auctoribus perfidiæ reſecabilis videtur exceſſus motus veſtros in feſſas reliquias temperate: quia iure gratiæ merentur euadere, quos ad parentum veſtrorum defenſionem reſpicitis confugiſſe. Eſtote illis remiſſi, qui noſtris finibus celantur exterriti. Memorabilis triumphus eſt, Alamannum acerrimum ſic expauiſſe, vt tibi eum cogas de vita munere ſupplicare. Sufficiat, illum regem cum gentis ſuæ ſuperbia cecidiſſe. Sufficiat innumerabilem nationem partim ferro, partim ſeruitio ſubiugatam. Nam ſi cum reliquis confligis, adhuc cunctos ſuperaſſe non crederis. &c.

29) Veritas dictorum luculenter apparet ex iis, quæ not. (25) diſſeruimus.

30) Non integrum Sueuorum populum poſt reportatam hanc victoriam Clodouæum ſibi ſubiecisse, ex iis, quæ ſupra not. (27) de migratione non minimæ huius gentis partis ad Theodoricum, Oſtrogothorum in Italiam regem, diſſeruimus, & PROCOPIVS *lib. I. Hiſt. Goth.* vlterius refert: *Super Thuringos Sueui, & Alemanni, nationes validæ, agunt vetuſtis in finibus ac libertate*, luculenter ſatis apparet. Inde etiam his rationibus procul dubio inductus OBRECHTVS *c. X. prodrom. rer. Alſat.* Gregorii verba ſupra a nobis allegata, adducens, in margine addit: *omnes Alemannos ſubactos hinc non recte concludunt vulgo*, & VELSERVS quoque *lib. VIII. pag. 336.* tria Alemannorum genera ſtatuit, dum inquit: *Neque tamen, quod plerique Gregorium parum caute interpretati exiſtimant, victoria Alemannos omnes ceſſiſſe, ex Procopio quippe vidimus, Alemannos adhuc Iuſtiniani ætate liberos, & vt huic quantum quisque volet, tribuat, illud certis teſtibus compertum, quod paulo poſt ex Agathia viſuri, Theodorico quosdam fuiſſe ſubditos. Nam quamuis tam Procopius, quam Agathias de omnibus infinite ſcripſerint, (niſi interpretes fallunt) rerum tamen diuerſiſſimarum natura cogit vtrumque finite de aliquibus accipere. Theodorico paruere, qui Rhætiam incolebant, & in vicinia fortaſſe, qui Danubium prætexebant nonnulli: Clodouæo ſunt ii, qui cis Rhenum in Gallia Argentoratenſem tractum occupauerant (cuius rei multa ſunt indicia) tum, ſi quid coniecturæ in rebus dubiis licet, qui proximam Thuringis oram tenebant, quam Franconia eo nomen accepiſſe credimus.*

II.

SYNODVS FRANCICA,

A. DCCXLII.

SVB

CAROLOMANNO

HABITA.

PRAEFATIO.

APud Gallos ſuperiori anno viuere deſiit IOHANNES MABILLONVS, Vir, ob ſummam, qua excellebat, eruditionem nunquam ſatis laudatus, & qui doctiſſimis ſuis ſcriptis permagnam nominis celebritatem non in Gallia ſolum, ſed & in Germania, quin in vniuerſo literatorum orbe, ex merito eſt adeptus. Sane excellentiſſimo Opere, quo *Rem Diplomaticam*, quanta par fuit diligentia enodauit pariter atque illuſtrauit, de orbe erudito ita eſt promeritus, vt nihil ſupra poſſit eſſe. Vnde & doctorum quisque huius *Mabilloniani* libri non ſine encomio meminiſſe ſolet, tantoque magis mihi probantur ſummi Viri verba, quibus in eo de *Francofurto*, patria mea exoptatiſſima, *lib. IV § LX. f. 283.* vtitur, ſcribendo: *Francofurtum ſeu Franconofurt ad Mœnum inter vetuſtiſſima Regum Francorum palatia numerandum puto, tametſi nulla eius mentio fiat apud rerum noſtrarum Scriptores antiquos ante annum 794. quo tempore celebris hoc loco ſynodus Epiſcoporum habita eſt.* Equidem ſi *Bartholomæi Germonii*, ſocietatis, quæ *Ignatium Loiolam* auctorem patremque agnoſcit, haud indocti ſodalis, auctoritati plus iuſto tribuerem, iſte *Mabillonii* liber, adeo-

quæ illa etiam, quæ ex eo modo adduxi, tanti abs me non eſſent facienda; quando is ante paucos annos *Mabillonio* in Gallia vehementer eſt aduerſatus, & quæ Celeberrimus Vir de *Re Diplomatum Veterum*, cum inſigni eruditorum applauſu, edidit, publicatis aduerſus illum ſcriptis, ſubruere & conuellere eſt conatus, de qua literaria controuerſia inter *Mabillonium & Germonium*, atque illius Aduocatos, & huius aſſeclas legi cumprimis merentur, quæ Celeberrimus Belgarum BERNARDVS collegit, edendo *les Nouvelles de la Republique des lettres* A. 1706. *Nouembr.* p. 589. ſſ. & A. 1707. *Mars* p. 335. *Avril* p. 364. ſſ. *Mai* p. 499. ſſ. *Septembr.* p. 244. ſſ. & *Octobr.* p. 363. ſſ. Gallicam linguam, qui non callet, Latinis verbis informari, de toto hoc negotio poteſt ex *Actis Eruditor. Lipſienſ.* A. 1707. menſ. *Iulio* p. 290. ſſ. A. 1708. menſ. *Iulio* p. 335. ſeq. & cumprimis menſe *Auguſto* A. 1708. legi meretur elegantiſſimum epitaphium, quod *Mabilloniano* honori *Guilhelmus Rouſſel*, eiusdem cum demortuo *Mabillonio* Congregationis ſodalis, erexit. Eius quicquid ſit, manet manebitque ſua laus libro *Mabilloniano*, quem ea propter merito concelebrat Excellentiſſimus Diſſertationis huius Præſes, DN. STRVVIVS, *in Actis literariis ex MSS. erutis Faſcic. I. p. 3.* & ante eum Celeberrimus Gieſſenſium IC. HERTIVS *in parte II. Commentationum & Opuſculorum p. 589.* Minimum de veritate aſſerti *Mabilloniani* in præclaro illo opere: *nullam Francofordienſis ciuitatis apud rerum Francicarum* (forte non peccabis, ſi addes, *in vniuerſum omnes Veteres*) *ſcriptores mentionem fieri ante A. 794. quo tempore celebris ibi ſynodus Epiſcoporum eſt habita*, haud eſt quod dubites, dicas quin potius, ſpectare ad vulgi errores & absque auctoritate Veterum hinc inde a recentioribus Scriptoribus de *Francofurto* commemorari, quaſi multo ante dictum tempus notum fuerit, & prinsquam hoc nomine inſigniretur, vel *Helenopolis* audierit, vel ex aliorum pariter ſaſſa traditione *Teutoburgum*. Quam autem prioribus octo poſt Chriſtum natum ſeculis *Francofurtanæ* ciuitatis hiſtoria pauper admodum eſt atque inops, tam conſtat certiſſime, quod inſecuto tempore *Francofurtum* magis magisque inclaruerit, & inprimis varia ibi Concilia ac Comitia fuerint habita, quæ DN. LERSNERVS *in Chronic. Francofurt. lib. I. c. XXIII. f. 315. & lib. II. c. IV. ſ. 11.* diligenter ſatis recenſuit. Illa inter Concilia *Francofurtenſia* vt primum, ſic & præcipuum fuit iſtud, in quo an. 794. *Carolus M.* auctoritate ſua effecit, vt congregati tum Epiſcopi, quæ de imaginum cultu ad verbi diuini normam ſtituenda eſſent, publica ſanctione edicerent. Quod illuſtre *Francofurtenſe Concilium* tanto pluris omnino eſt faciendum, quanto certiores de eius veritate ſumus, quantoque minus fides illis eſt habenda, qui eius Acta, vna cum libris, ſeu *Capitularibus Carolinis de non adorandis imaginibus*, incerta reddere ne quicquam ſunt conati. Quibus poſt alios Venerandus meus ex Matre Auus, *Ioh. Grambſius*, Vir haud exigui nominis, & cuius merita etiamnum ſuos habent cultores atque æſtimatores, ſatisfecit, dum an. 1650. Argentorati ſub præſidio ſoceri ſui, *D. Dorſchei*, at quanti Theologi! *Concilium* iſtud *Francofordienſe* in Diſputatione ſolemni aſſeruit ac defendit. Meum quidem non eſt, iſtum *Dorſcheo-Grambſianum* laborem hac in re cæteriſque prædicare, ceu alios doctos Viros voce ſcriptisque poſt *Dorſcheanam*, *Grambſianam* quoque virtutem ac diligentiam laudibus extuliſſe inuenio, ſicut inter alios fecere IOAN. FRANCVS *de Papiſtar. Indicibus libror. prohibitorum*, cum in præfatione, tum *p. 733.* nec non IOH. SERPILIVS, Verbi Diuini apud Ratisbonenſes Miniſter celeberrimus, *in denen zufælligen Lieder-Gedancken p. 23.* Id tamen mearum partium eſſe autumo, vt ad exemplum illius mei laudatiſſimi Aui in inquirenda atque excolenda patriæ hiſtoria, maxime quod res ſacras concernit, nonnihil laboris ac ſtudii impendam. Quam ob rem mecum conſtitui, hac diſſertatione pro ingenii viribus oſtendere, *ante iſtam celebratiſſimam vexatiſſimamque ſynodum aliam Francofurti non fuiſſe habitam, ceu quidem nonnullis placuit aſſerere, inſtitutam ibidem an. 742. ſynodum, in eademque ſpeciatim veterum Germanorum ignes, communi voce Nodfyr dictos, fuiſſe damnatos ac reprobatos.* Et quidem in *prima ſectione* monſtrabo, tum temporis omnino celebratum fuiſſe in Germania Epiſcoporum conuentum, in quo præter alia de nominatis modo ignibus *Nedfri* tractatio inſtituta; negabo tamen, & pernegabo in *ſecunda ſectione*, factum id omne eſſe in vrbe *Francofurto*, cuius alias ſalutem ciues mecum omnes repetitis ſemper votis a DEO exoptabunt. *Beneuolus Lector*, vt ſpero rogoque, laborem hunc meum exiguum, induſtriæ Academicæ ſpecimen benigne interpretabitur, & quæ minus erudite abs me elaborata putabit, adoleſcentiæ meæ, cumque ea coniunctæ ingenii imbecillitati hoc potius tribuet, quam vt rei veritati quidpiam inde detrahatur. Si non quod debui, feci tamen per ſummi Numinis gratiam, quod potui. Neque diffiteor, ſed honori mihi duco, me *Ampliſſimi Dn. Præſidis* ſcholis præclaris hæc & illa debere: Tum & *optimi Parentis mei* ſchedis atque collectaneis in nonnullis ſingulariter fui adiutus, queis ſine Diſputatio hæc inprimis citatione quorundam rariorum auctorum fuiſſet caritura. DEVS T. O. M. cœpta mea per Spiritum ſuum S. velit ſecundare quam clementiſſime!

SECTIO

SECTIO PRIMA.

SVMMARIA.

§. I. Synodus ſub Carolomanno 742. celebrata. §. II. Probatur hoc ex actis Conciliorum. §. III. Probatur ex epiſtolis Bonifacii & Papæ Zachariæ. §. IV. Probatur ex ſtatu illorum temporum. §. V. Bonifacii Zelus pro religione Chriſtiana. §. VI. Ignes pagani modo Nedfratres modo Nedfri dicuntur. §. VII. Iſta ſynodus a Liptinenſi a. 743. celebrata probe diſtinguenda. §. VIII. In ſynodi iſtius indiculo varie ſcribitur Nedfri. §. IX. Variæ ſententiæ Eruditorum de ſignificatione Nodſyr. §. X. Originem debet Gentiliſmo cultus ignium Nedfri. §. XI. Reliquias oſtendit huius ignis in hodierno igne Nedfri, igne Paſchali & Iohannæo. §. XII. Deſcriptionem ignis Nodſyr continet. §. XIII. Laudat ſynodum Francicam, quod ignes illos vetuerit.

§. I.

CErtiſſimum eſt, & pro veritatis hiſtoricæ ratione certo certius, Anno poſt Seruatoris noſtri natiuitatem DCCXLII. ſynodum in Germania habitam fuiſſe atque coactam, in qua cum alia, quibus Chriſtianæ religionis commoda promouerentur, fuerunt propoſita, tum præcipue cultus ſuperſtitioſus ignium ſacrilegorum, *Nedfri* tunc vocatorum, a Patribus iſtius Concilii damnatus eſt atque reprobatus. Vnde Ieſuita BROWERVS *lib. I. Fuldenſ. Antiq. p. 11.* non abs re illam vocat *celebrem Germaniæ ſynodum*, vbi & ex temporum calculis apte & conuenienter oſtendit, alium quam quadrageſimum ſecundum annum ſupra ſeptingenteſimum ei non eſſe aſſignandum; quocum tranſigit CAROLVS LE COINTE, qui *in Annal. Eccleſ. Tom. V. ad an. 742. n. 2. f. 59.* mendum credit irrepſiſſe in chronologicos ſynodi characteres, adeoque pro Anno 742. ſubſtitui debere Annum 743. Neque dubito in Magni HERMANNI CONRINGII *Supplementa Antiqq. Academ. p. 290.* typothetæ incuria mendum irrepſiſſe, quando illic legitur: *Ducem Auſtraſiæ Carolomannum An. DCCLII. ſynodum Franciæ coëgiſſe.* Quam enim facilis lapſus inter numeros DCCLIII. & DCCXLII. contingere poſſit, nemo non videt.

§. II. Dubitare nos de habita iſta ſynodo non ſinunt *Acta* illius, quæ eruditiſſimi Conciliorum Collectores ſummo ſtudio collegerunt, quæque aſſenſum tamdiu merentur, donec reperientur, qui fidem iſtorum Collectorum in hoc capite audeant ex vero reddere dubiam. Cur enim non eodem iure, quo aliarum ſynodorum acta, etiam huius ſynodi recipiemus collectionem? maxime cum hiſtoria illorum temporum doceat, Papam *Gregorium III.* (qui habendarum hinc inde ſynodorum auctor ſemper ſuaſorque extitit, ceu epiſtolæ eius ad *Siagrium*, Auguſtodunenſem Epiſcopum, nec minus *Brunichildam*, Francorum Reginam, aliosque Franciæ Reges apud ANDR. DV CHESNE *Tom. I. Scriptor. hiſt. Franc. f. 901. 902. 907. & 908.* indicare poſſunt) Bauariæ Sueuiæque Epiſcopos fuiſſe adhortatum, vt, quo illis loco *Bonifacius* ad celebranda concilia conuenire mandaret, pro nomine Chriſti parati reperirentur, prout hæ literæ *Tom VI. Conciliorum*, a LABBEO & COSSARTIO editorum *f. 1472.* & apud BARONIVM *Tom. IX. Annal Eccleſ. ad an. 738. n. 5. f. 136.* nec non WELSERVM *lib. 5. Rerum Boicar. ab* Arnoldo *editarum f. 141.* exhibentur.

§. III. Ipſe etiam *Bonifacius*, Concilii ſummus Promotor, paulo poſt in literis ad Anglorum Epiſcopum *Guthbertum* de eiusmodi habita ſynodo expreſſe & ſigillatim commemorauit, quæ eius epiſtola apud SVRIVM *in Epiſtol. Bonifacian. n. 105.* & BARONIVM *l. c. ad an. 740. n. 4. f. 142.* legentium oculis expoſita reperitur. Vt taceam mandatum Principis *Carolomanni*, quod de habenda ſynodo iam dicto *Bonifacio* ſignificauit, cuius hic expreſſam apud ZACHARIAM, *Gregorii III.* in Pontificatu ſucceſſorem fecit mentionem, quando ad eum ſcribit: *Notum ſimiliter ſit paternitati Veſtræ, quod Carolomannus, Dux Francorum, me accerſitum ad ſe rogauit, vt in parte regni Francorum, quæ in ſua eſt poteſtate, faciam ſynodum congregari, & promiſit, ſe de Eccleſiaſtica religione, quæ iam longo tempore, i. e. non minus, quam per 60. vel 70. annos calcata & diſſipata fuit, aliquid corrigere & emendare velle*, vid. SAGITTARII *Antiqq. Gentiliſm. & Chriſtianiſm. Thuringic. lib. 3. c. 20. n. 2. p. 268.* vbi & *pag. ſeq.* ZACHARIAE reſponſum *Bonifacio* hanc in rem datum reperitur. Quæ ſane argumenta omnem nobis de hac re dubitandi adimunt rationem, perſuadentque contra, ad credendum certiſſime: an. 742. iuſſu atque auctoritate *Carolomanni* ſynodum in *Germania* fuiſſe coactam.

§. IV. Tum & obſeruari meretur, quod peſſima illorum temporum ratio omnino exegerit, vti piorum ac doctorum Epiſcoporum conuentus aliquis in *Germania* exiſteret, in quo de Eccleſiæ Chriſti ſalute prudenter conſultaretur. Res enim Chriſtiana apud Germanos permultas hinc inde patiebatur aduerſitates, nec, qui gregi Seruatoris noſtri præerant, curæ ſibi ac cordi eſſe ſinebant, vt malis, ceu debebant, mederentur; inordinato contra ac peſſimo vitæ exemplo iidem ſuis præibant auditoribus, atque ſic reliquias, quæ ex paganiſmo paſſim in pagis vicisque cum magna ſummi Numinis contumelia reperiebantur, extirpare ſusque deque habebant. Vno verbo: Tum temporis ita erant omnia deprauata in Eccleſia Chriſti, vt lacrymæ non ſufficerent, quæ ea ſatis deplorarent. Vid.

ex *Mezeræo* SPANHEMIVM *Hiſtor. Eccleſ. p. 656.* & ex vtroque ARNOLDVM *in der Kirchen- und Ketzer-Hiſtorie part. I. lib. IIX. c. II. f. 293.* Qua rei peruerſitate, & inprimis ſacerdotum ſocordia permotus fuit Rex, 31) ſeu Dux Francorum, *Carolomannus*, vt illo tempore, defuncto Patre *Carolo Martello*, & partitis inter ipſum & fratrem *Pipinum* prouinciis (ex quibus *Auſtraſia*, *Alemannia* ac *Touringia* illi obtigerat, vid. GERVASIVS Tilberienſis *Otiis Imper. dec. 2. n. 18. p. 940. ed. Leibnit.*) velut Medicus morbo medicinam pararet, eorumque nihil omitteret, quæ facere ipſi viderentur ad rem Chriſtianam purgandam, ſtabiliendam, ac promouendam. Quo nomine a MATTHAEO RADERO, Ieſuita in Antiquitatibus Eccleſiaſticis ſatis verſato, *Vol. II. Bauar. Sanct. f. 72.* impenſe laudatur *Carolomannus*, quin & titulo *Sancti* honoratur, *qui merito in cenſum Bauariæ Sanctæ veniat*, vt verba *Raderi* ibi ſonant: adde, quæ in laudem *Carolomanni* ſcripſit Ieſuita BROWERVS, *Antiqq. Fuldenſ. lib. I. c. IV. p. 19.* quod *Princeps religioſiſſimus iure connumeratus ſit inter Beatos.*

§. V. Qui illo tempore vixit *S. Bonifacius*, dictus antea *Vinfridus*, vel *Bonefridus* & *Wunefridus* (vid. CHRISTOPH. PHILIP. *de* WALDENFELS *in Antiqq. ſelect. lib. 12. c. 27. p. 449.*) ex Anglia in Germaniam veniens, *Francos*, *Thuringos*, vt *Heſſos*, populos *Francofurto* vicinos, & cum illis, vt non dubito, *Francofurtanæ* etiam ditionis incolas (quippe qui etiam annumerandi ſunt illi Germaniæ genti, *quæ Orientalem Rheni ripam adcolit*, quamque *Bonifacio* ſacrorum emendstionem debere ex antiquis documentis ELIAS MARTIN. EYRINGIVS in diſſertatione *de Ortu & progreſſu Religionis Chriſtianæ in Francia Orientali* euicit, quæ habetur ſub finem vitæ *Erneſti Pii*, ab eodem An. 1704. Lipſiæ editæ p. 241.) doctrina ſanctiore emendauit, ac proinde *Germanorum Apoſtolus* communi omnium voce vocatur, quo de *Bonifacii* titulo lege MICHAEL. HERTZII *Bibliothec. German. part. I. ſect. X.* & obſerua, quod MORNAEVS *lib. I. de Euchariſt. c. IIX. p. 224.* *Bonifacium* iſto titulo plane indignum indicet, eiusque loco p. 245. ipſum nominet: *inſignem nugarum Romanarum apud Germanos præconem.* Iſte *Bonifacius*, ſicut alias religionem Chriſtianam ſummo ſtudio promouere cupiebat, 32) de quo tot, quibus præfuit, ſynodi, tantus infidelium,

31) *Maiores* enim *domus Francorum*, tametſi regia dignitate reuera non fuerint gauiſi, tamen ob exercitium regiæ poteſtatis paſſim apud Scriptores *Reges* audiunt. vid. CHIFFLETIVS *in Origin. Auſtriac. illuſtrat. p. 51.* it. TOLNERVS *in Hiſtor. Palatin. c. 4. p. 109.* Quin & *Imperatores* fuerunt vocati. Loca collegit GOLDASTVS *in Replicat. pro Imperio c. 31. p. 321.* MABILLON. *lib. 2. c. 3. §. 7. f. 72.* duo exhibet diplomata, vbi *Carolomannus* ſemetipſum vocat *gratia DEI*, *Regem Francorum*, *Virum Inluſtrem.* Inprimis notari merentur verba IOHAN. A LEIDIS *in Chronic. Belgic. lib. 3. c. 5. f. 42.* (apud FRANCISC. SWERTIVM *Tom. I. Annal. Rer. Belgic. Francofurt. 1620. edit.*) vbi ita ſcribit: *nam & opes & potentia regni penes palatii præfectos, qui Maiores domus dicebantur, & ad quos ſumma Imperii pertinebat, tenebantur. Nam Regi nihil aliud relinquebatur, quam vt Regio tantum nomine contentus, crine profuſo, barba prolixa, ſolio reſideret, ac ſpeciem dominantis effingeret, legatos vndecunque venientes audiret, eisque abeuntibus reſponſa, qua erat edoctus, vel etiam iuſſus, ex ſua velut poteſtate redderet.*

32) Non tamen negandum eſt, eum *Papiſtarum* ſuperſtitionibus nimis fuiſſe deditum, quas proinde ſummo propagare ſtuduit labore. Id quod B. D. MISLERVM, celebrem ſuo tempore Gieſſæ Theologum, mouit, vt *in ſpeculo Anti-Ieſuitico* c. II. ſect. VI. p. 187. de *Bonifacio* ſcriberet: *eum eccleſias iam pridem conuerſas plus deformaſſe, quam reformaſſe: Romanas ceremonias & ſplendidas ineptias inſtituendo, ſuperſtitiones confirmando, & doctrinæ corruptelas propagando, ſingulis ſub velamine pietatis & vtilitatis peractis.* Scilicet iusiurandum, quod Papæ *Gregorio II.* præſtitit, aliter eum agere non permiſit. Exhibet illud poſt alios PHIL. MORNAEVS *in Myſter. Iniquitat. p. 137.* his verbis: *Promitto ego Bonifacius, gratia DEI Epiſcopus, Vobis beato Petro, Apoſtolorum Principi, vicarioque tuo beato Gregorio ſecundo &c. fidem & puritatem meam, atque concurſum Tibi & vtilitatibus Tuæ eccleſiæ &c. Et ſi agnouero, Antiſtites contra inſtituta antiqua ſanctorum conuerſari, cum eis nullam habere coniunctionem aut communionem: Quodſi contra huius promiſſionis ſeriem aliquid facere quodlibet modo vel occaſione tentauero, reus inueniar in æterno iudicio, vltionem Ananiæ & Saphiræ incurram.* Ineptus fuit ſane, ridiculam quæſtionem Pontifici proponendo, *an & quando Germanis lardum eſſet comedendum?* cui *Zacharias* Papa apud BARONIVM *ad an. 751. n. 12. T. IX. Annal. f. 218.* reſpondit. Ob hæc & alia, cumprimis ſuſpectum amorem cum Moniali *Lieba*, paſſim nec immerito *Bonifacius* vapulat, vt apud GOTHOFRED. ARNOLDVM *in der Kirchen- und Ketzer-Hiſtorie part. I. lib. IIX. c. 1. §. 7. f. 291. ſſ.* legere eſt, qui eum mox vocat: *den Anti-Chriſtiſchen Pfaffen*, item *den beſchrieenen Land-Betrieger, den offtgedachten Leut-Betrieger, und Idioten, den groſſen Apoſtel, oder vielmehr Ertz-Ignoranten &c.* vnde nec dignatus eum eſt, in libro illo referre, quando & quo mortis genere obierit; quod hiſtoriæ membrum, quo illuſtrius eſt, & calamum Hiſtoricorum ſigillatim ſolet occupare, eo magis mirum, quod ARNOLDVS illud ſilentio præterierit, perinde vt & *lib. cit. c. IV. f. 299. & 300.* in commemoratione Conciliorum, tum temporis Eccleſiæ bono habitorum, de ſynodo noſtra atque actis in illa obliuioni ſtuduit, quem omnino decuiſſet, in tam inſigni Hiſtoriarum opere huius rei meminiſſe. Quando inſuper *& in hoſte virtus laudanda eſt*, nemo *Bonifacium* iure priuabit laude, qua eum alias noſtræ partis Theologi & Hiſtorici mactant, quos inter DAV. CHYTRAEVS, Theologus ob pietatem atque eruditionem bonis omnibus commendatiſſimus, haud ſibi duxit religioni *in oratione de Weſtphalia*, (quæ cum aliis opuſculis *de Weſtphalia* A. 1668. a *Ioh. Goes*, Weſtphalo, Helmſtadii edita, & cum notis illuſtrata eſt.) p. 11. *Bonifacium* appellare *Germanorum Euangeliſtam & Apoſtolum, qui Euangelium docuerit in Bauaria, Franconia, Thuringia, Haſſia, Friſio.* Paria cum *Chytræo* facit SCHVRZFLEISCHIVS, Vir non minore laude de bonis literis meritus, *in Volum. Diſput.* n. IIX. §. XI. *Bonifacius, antea Winfridus, non ſolum Francos, Thuringos & Heſſos, ſed etiam Saxones doctrina ſanctiori emendauit, quem non immerito Germanorum Apoſtolum dicimus.* adde num. X. p. 43. & n. XVII. §. IV. vbi hæc leguntur: *De religione Thuringorum Heſſorumque labora-*

delium, ab eo conuerſorum, numerus, nec pauci, quos exterminauit, teſtantur hæretici. Vid. IOH. *de* POLDA *in Chron. Eccleſ. Hamelenſ.* apud MEIBOMIVM *T.2. Rer. German. ſ.513.* ſic & præcipue hac in parte ſuum pro grege Dei Zelum omnibus manifeſtauit: Non enim ſatis habebat, quod an. 741. per literas apud *Zachariam* Papam de luxu Epiſcoporum & Presbyterorum Galliæ eſſet queſtus (vnde Pontifex iſte eum Biſontinæ aliisque Gallicis Eccleſiis luſtrandis, cauſisque Epiſcoporum & Clericorum auctoritate Apoſtolica præfecit, eique Apoſtolici per Gallias legati munus detulit; vid. IOH. IACOB. CHIFFLETIVS *P. 2. Veſontion. p.168.*) ſed & poſtea eodem modo de corruptis Clericorum moribus, & frequenti diuinarum humanarumque rerum abuſu atque inſcitia ad *Carolomannum* retulit. Quibus hic permotus, communicato cum *Bonifacio* conſilio, Epiſcopos iuſſit in ſynodum coire, vt, quam poſſent mature, laboranti rei Chriſtianæ opem adferrent. Quod a congregatis Epiſcopis præclare factum eſſe, cum Concilii Acta quam certiſſime teſtentur, ſpeciatim, ferente ſic occaſione, nonnulla de illis ignibus hic proferam, qui ſub nomine *Nodſyr* vel *Nedſri* in iſta ſynodo ex numero reliquarum paganarum ſuperſtitionum cumprimis fuere allegati atque damnati.

§. VI. Varia vocis illius eſt ſcriptura, & varia eius origo ab eruditis annotatur. Sub notione *Nedſry* inuenitur in CAROLI DV FRESNE *Gloſſario T. II. ſ. 734.* quamuis *Doctiſſimus Vir ſ.744.* etiam proponat vocabulum *Nodſyr*, pro quo forte legendum *Nodſyr*, quemadmodum hac voce in Germanico idiomate vtitur SCHOTTELIVS, *de Singularibus quibusdam & antiquis in Germania Iuribus & obſeruatis c. XIV. §.6. p.339.* dum ſcribit *Nothfeur*, *Nothfur*, & paulo poſt *Nodſyrs*. In dicta *ſynodo Francica*, quæ primam huius facit mentionem, legitur, *Nedfratres*; ſic enim habent verba: *ſiue illos ſacrilegos ignes, quos Nedfratres vocant, ſiue omnes, quæcunque ſunt, paganorum obſeruationes diligenter prohibeant.* vid. BALVZIVS *T. 1. Capitular. ſ. 148.* Idemque in *collectione Anſegiſi libro V. Capit. c. 2.* repetitur apud BALVZIVM *ſ. 825.* Reiicit vero hanc vocis ſcriptionem FRIDER. LINDENBROGIVS *in Gloſſar. ad Codicem LL. Antiqq ſ. 1445. a. edit. Francoſ. 1613.* monetque, quæ ſequuntur: *Male* (*pro* Nodſyrs) *in aliis libris legitur: Nedfratres ignes. In tomis Conciliorum, vita B. Bonifacii, & Burchardo: ſiue illos ſacrilegos ignes, quos Nedſri vocant.* Vbi ſilentio præterire nequeo, quod SERARIVS *lib. III. Rerum Moguntiac. c. XLII. p. 364.* ſynodum dictam ſecundum omnia decreta exhibeat, omiſſis autem modo citatis verbis: *ſiue illos ſacrilegos ignes, quos nedfratres vocant*; ſed qui collationem inter *Serarii* recenſionem inſtituet cum iis, quæ apud *Baluzium* l.c. nec minus apud *Collectores Conciliorum* inueniuntur, multum diſcriminis deprehendet, quando apud *Serarium* dictæ ſynodo, vel adiecta quædam reperiuntur, vel in illa omiſſa. Præferimus igitur *Serario* illos, qui ex antiquis & non fucatis codicibus verba iſta retulerunt. Idem dicendum ſtatuendumque, quando in *Othloni Fuldenſis Vita S. Bonifacii Tom IV. Antiqq. Lection.* HENRIC. CANISII *lib. I. p.436. ſſ.* habentur: *Karolomanni ſtatuta Conuentus ſynodalis A 742. XI. Cal. Maii edita,* nulla tamen mentione facta ignium *Nedſri*. Scilicet rari nihil eſt, ſed ſæpiſſime accidit, codices MSS. veteres in permultis variare, atque ab inuicem diſcrepare, vbi cum plures codices conferuntur, quid deſit, quidue legendum, plerumque pateſcere ſolet. Inde etiam deriuo, quod GVILIELM. CAVE *in Hiſtoria Literar. Scriptor. Eccleſ part. II. ſecul. IIX. ſ. 150.* memorat; Canones, qui in Concilio, ſub *Carolomanno* A.742. habito, conditi ſunt, extare apud OTHLONVM Presbyterum *in Vita S. Bonifacii lib. 1. c. 42.* & notis eruditis illuſtrari apud CAROLVM LE COINTE *Annal.* ad An. DCCXLIII. n. XXXIV. Tom. V. ſ. 92. *qui vero tria poſtrema capitula ab Othlono memorata prætermiſerit*; cuius rari libri *Cointiani* vſus, nuper beneficio *Ampliſſimi mei Præſidis* ex diuite *Bibliotheca Buddeana*, mihi ad aliquot dierum ſpacium factus eſt, inuenique vera eſſe, quæ de eo *Caueus* prædicauit.

§. VII. Similiter dignum notatu eſt, quod An 743. apud *Liptinas* in Gallia, vel, vt quidam malunt, in Germania inferiori, (vid HADRIAN. VALESIVS *notit. Gall. p. 281.* & SCHILTERVS *de Libert. Eccleſ. Germ. lib. 2. c. 8. § 8. p. 187.*) alia ſynodus a *Carolomanno* fuerit habita, in qua *Germanica*, quæ A. 742. præceſſit, fuit confirmata, eiusque canones communi omnium conſenſu recepti fuere atque approbati, ſicut apud SIRMONDVM *Tom. I. Concil. Gall ſ. 539.* videre eſt, apud quem propterea eadem vox *Nedfratres* repetita inuenitur, qui & in ſubiectis notis ſ. 621. monet, *duo ſub Karolomanno Concilia extitiſſe, quæ probe diſtinguenda ſint, vnum in Germania, cuius locus non prodatur, celebratum Anno 742, alterum anno ſequenti apud Liptinas in Gallia.* Has *Sirmondi* notas vide repertas apud BALVZIVM *Tom. II. Capitular. ſ. 749.* Meminit cæteroquin eiusdem *Liptinenſis* ſynodi HINCMARVS, Carolo M. coæuus, *Oper. Tom. I. p. 657.* BLONDEL *de la primauté en l'egliſe ſ. 755. & 758.* FRIDER. LINDENBROGIVS *lib. V. Capitul. Karoli & Ludou. Impp. §. II. & III. Codic. LL. An-*

laborauit & optime meritus eſt Bonifacius, Præſul animi ſanctitate præſtantiſſimus; tamen etſi ſimul vi veritatis adacti haudquaquam inficiamur, cætera *Bonifacium* quædam docuiſſe atque egiſſe, quæ probari nunquam poſſunt. Vide, qui de vtroque Lectorem plenius informauit, D. SAGITTARIVM *in Antiqq. Gentiliſm. & Chriſtianiſm. Thuring. lib. II. c. 1. p. 33.* & *p. VI. p. 60. ſſ.* Inde excuſandus eſt celeberrimus apud Belgas IC. atque Hiſtoricus, VLRIC. HVBERVS, quod in *Hiſtor. Ciuil. part. 1. lib. 4. ſect. 5. c. 6. p. 140.* nonnulla in laudem *Bonifacii* ſcripſit, contra atque Auctori videtur nuper admodum Germanico idiomate editæ *Hiſtoriæ Sileſiorum Eccleſiaſtica c. III. p. 94.*

LL. Antiqq. f. 925. PETRVS *de* MARCA *de Concord. ſacerdot. & Imper. Tom. 2. lib. 6. c. 24. f. 259. b.* MATTHIAS CHESNEVX *in Speculo Chronograph. Eccleſ. Catholic. poſt natum Chriſtum Part. I. ſec. 8. c. 4. f. 360.* FRANCISC. LONGVS a CORIOLANO *in Summa Concilior. f. 380.* SIMON STAROVOLSCIVS *in Epitom. Concilior. f. 143.* MATTHAEVS RADERVS *Vol. II. Bauar. Sanctæ f. 72.* IOACHIMVS IOHANN. MADERVS *in præfat. ad Chronic. montis Sereni pag. 7.* aliique docti viri, & cumprimis Conciliorum editores. Cuius perperam obliuiſcuntur, qui duas haſce ſynodos confundunt, ex iisque vnam faciunt, quod miror feciſſe doctiſſimum MABILLONIVM *de Re Diplomat. lib. 2. c. 24. f. 187.* vbi *Liptinenſis ſeu Germanicæ* ſynodi velut vnius eiuſdemque meminit. Perinde audiendus non eſt DANIEL PAPEBROCH, Vir cæteroquin præter morem ſuorum ſodalium cordatus & accuratus, qui *in Prolegomen. ad Tom. 2. April. de Actis Sanctorum f. 7.* Acta horum duorum Conciliorum pro genuinis non agnoſcit, & leuibus admodum argumentis ea deſtruere conatur, quæ vero nullius momenti eſſe oſtendit Vir ſummus STEPHANVS BALVZIVS in notis *ad Capitular. Reg. Franc. f. 1200.*

§. VIII. Modo dictæ *Synodo Liptinenſi* inuenitur inſertus *Indiculus ſuperſtitionum & paganiarum*, a quibus populus Epiſcoporum ſolicitudine ſit reuocsndus. Vetuſtiſſimum illud Germanicæ antiquitatis monumentum, IX. ſecula ſuperans, ex antiquo MS. codice Palatino Bibliothecæ Vaticanæ bona fide erutum Romæ publicauit Eminentiſſimus Paderbornenſis Epiſcopus, & Princeps in literis abſque pari, FERDINANDVS FVRSTENBERGIVS, in ſecunda editione *Monumentorum Paderbornenſium p. 336.* In illo *Indiculo* §. XV. hæc habentur verba: *de igne fricato de ligno i. e. Nodſyr.* SIMON PAVLLI *in Miſcellis Antiquæ Lectionis*, publicatis Argentorati A. 1670. eundem *Indiculum* edidit, *p. 72.* cum hac præfatione: *In alio vetuſto MS. Palatino ſubiungitur Concilio Liſtinenſi Anni DCCXLIII. abrenuntiatio Diaboli operumque eius, & breuis profeſſio fidei, veteri lingua Teotiſca, cum Indiculo ſuperſtitionum, a quibus populum Epiſcoporum ſollicitudine reuocandum ſynodus illa ſtatuit, parte I. can. 5. quo vix vllum antiquitatis Germanicæ monumentum vetuſtius extat: annos enim ſuperat DCCC.* Idem editor autem præced. *p. 55.* videtur indicare, quod hic *Indiculus paganarum ſuperſtitionum* primam lucem aſpexerit, *edente ſummo Viro Luça Holſtenio.* Quod & innuit FRIDER. SPANHEMIVS *in Hiſtor. Eccleſ. ſec. 8. Tom. 1. Opp. f. 1323.* ſcribens: *In his editus eſt ex antiquiſſimo Codice MS. Palatino, de quo Lucas Holſtenius, Indiculus Superſtitionum & Paganiarum.* Alia eſt editio, cuius CAROL. LE COINTE *Tom. V. Annal. Eccleſ. ad an. 744. f. 107. n. 8.* meminit, quando ibi exhibet *Indiculum ſuperſtitionum & paganiarum*, prout a PETRO *de la* LANDE inter *ſupplementa Conciliorum Antiquorum Galliæ* A. 1666. editus eſt. Ieſuita LABBEVS cum ſocio COSSARTIO *Tom. VI. Concilior.* ad marginem *Synodi Germanicæ f. 1535.* adnotat, codicem Palatinum pro *Nedſratres* legere *Niedfyr.* BALVZIVS *Tom. II. Capitular.* ſubiecit FRANC. PITHOEI *Gloſſarium ad libros Capitular.* vbi *f. 733.* ignes iſti triplici exprimuntur nomine, *neſratres ignes, nedſri, & nedſres.* Celeberrimus SAGITTARIVS *in Antiqq. Gentiliſm. & Chriſtianiſm. Thuringic. lib. 1. c. 3. §. 5. p. 22.* ex *Othloni* vita *Bonifacii* allegat vocem *Niedfeer*, & ex *Bonifacii* Epiſtolis *Rietfeuer.* Qui BARONII *Annal. Eccleſiaſt. Tom. IX. ad an. 742. §. XXIV. f. 166.* euoluerit, item IOH. PHILIPP. VORBVRG. *Hiſtoriar. Volum. IX. f. 395. b.* inueniet vocem *Metfres.* Tam varie hoc vocabulum apud Scriptores legitur expreſſum.

§. IX. Sicut autem varie vox illa ſcribi ſolet, ita etiam circa eius originem in diuerſas Viri eruditi abeunt ſententias. FRIDER. LINDENBROGIVS, haud infimum Germaniæ decus, hanc de eius natalibus tulit ſententiam, in paulo ante citato *Gloſſario ad LL. Antiqq. f. 1445.* Ignes illos vocari Germanico idiomate *das Nothfeuer*, quaſi *neceſſarius ignis*, eo quod Germani eiuſmodi ignes quam maxime neceſſarios credant ad mala nonnulla propellenda. Eodem modo VOSSIVS *de Vitiis Sermon. lib. 2. c. 13 p. 262.* ſentit, ſcribens: *plane adſentio doctiſſimis Viris, qui NEDFYRS vel NODFYRS legunt. Id notat neceſſarium ignem, a nood, ſiue vt Anglicana profert Dialectus, need, i. e. neceſſitas, & fier, hoc eſt, ignis.* Adde CAROL. DV FRESNE *Tom. 2. Gloſſar. f. 734.* qui ex *Spelmanno* memorat, vocem *Nedfri* apud Saxones Anglicos non eſſe omnino alienam ab iſta ſignificatione; *ned* enim *neceſſarium* ſonare, & *fri, ignem;* quamuis SPELMANNVS *in Gloſſar. f. 428.* aliam voci originem tribuat, ductam a priſco Saxonum *neod*, quod *obſequium* denotat, putatque *Nodfier ignes* eſſe, in *obſequium* numinum ethnicorum accenſos; ſed recte ſubiecit DV FRESNE l. c. *hæc ſane omnia valde incerta ſunt.* Similia habet MATTH. MARTINIVS *in Lexic. philol. ſub voce Nedfri.* Apud MARTIN. LIPENIVM *in Hiſtor. ſtrenar. ciuilium cap. 2. ætat. 4. §. 41. p. 113. ſ.* duplicem eius inuenies originationem: Primo enim putat, voce *Nedfri* poſſe ſignificari innoxiam ſeu *illæſam ſalitionem* per ignem, ex *not* ſeu Thuringica dialecto *net*, & *frey*, ſeu *frei*, quia ſuper eos ignes ſaliebant illæſi & innoxii (quanquam non ſaltatio illa innocua, ſed rogus, ſeu ignis ipſe *Netfri* ſit dictus.) Trahit eo decretum, quod in *Quini-Sexta Synodo Trullana* can. 65. ita eſt definitum: *Qui in nouiluniis a quibuſdam ante ſuas officinas & domos accenduntur, rogos, ſuper quos etiam antiqua quadam conſuetudine ſalire inepte ac delire ſolent, iubemus deinceps ceſſare.* Quem canonem dum MONTACVTIVS *Part. prior. Origin. Eccleſiaſt. f. 130.* refert, hæc addit verba: *Quos nos Angli Bonefires appellamus, & in publica lætitia & gaudiis adhibemus, non obſtante iſto canone.* Deinde exiſtimat *Lipenius*, ignem illum *nedfri* poſſe etiam dici quaſi *nœd-fier*, i. e. *ein genœthigtes*

und

und erbetenes Feuer, moris enim olim fuiſſe, vt quisque domi ſuæ ignem accenderet, & cuique petenti focum de domo ſua concederet.

§. X. Statuat quisque quod volet de ſcriptura atque originatione vocis *Nodfyr* & *Nedfri*, id a nemine in dubium vocari poterit, ignes illos, hac voce ſignificatos, veteri Gentiliſmo ſuos debere natales, in quo, poſt *Perſas* aliasque gentes, *Germani* etiam ignem in maximo & tantum non diuino habuere pretio. Poſt alios eruditiſſimus VOSSIVS *in Theolog. Gentil. lib. II. c. 64. 65. & 66. p. 648. ſſ.* id more ſuo quam ſolidiſſime probauit, qui inſtar omnium hic eſſe poteſt. Adde tamen ſi lubet KORTHOLTVM *de calumniis Paganor. c. II. §. 13. p. 25.* HACHENBERGIVM diſſert. IIX. *de Germ. med. n. 17. p. 271.* ARNKIEL *de Cimbrorum religione lib. I. c. XVIII. p. 150. ſeqq.* Plures auctores congerere ſuperuacuum duco. Non poſſum tamen non monere, ritum colendi ignis vltimato ab Hebræis deriuandum, nec aliunde, ſi primum eius initium repetas, arceſſendum eſſe. Scilicet Diabolus, vaferrimus generis humani hoſtis, omni ſtudio in id incubuit ſemper, vt leges de ritibus ſacris diuinitus latas improba æmulatione imitaretur, quem ea propter DEI ſimiam non inepte dixeris; conferendo cætera, qui plurihus hoc executus eſt, DESIDERIVM HERALDVM, *ad Apologet. Tertull. p. 260. ſſ.* Vere igitur aduerſus *Apionem* prædicat *Ioſephus*, cum alios ritus pleroſque a Iudæis accepiſſe gentes propemodum vniuerſas, tum maxime *λύχνων ἀνακαύσεως* libro II. *contra Apionem*, ad quem *Ioſephi* locum illuſtrandum faciunt egregie, quæ ex variarum gentium ſcriptoribus congeſſit PETR. DAN. HVETIVS in doctiſſimo opere *Demonſtrationis Euangelicæ*, *Propoſ. IV. c V §. II p. m. 138.* quem & confer *lib. II. Alnetan. Quæſt c XII. §. 21. p. 215.* vbi, quæ de ignibus a DEO ſæpe e cœlo ſuperne delapſis, in codice S. legimus, eleganter oſtendit, gentes a DEO alienas praue ſibi vendicaſſe, indeque diuinum ac religioſum ignis cultum ad poſteros impie propagaſſe. Ex Theologis noſtris Veterum Germanorum deteſtandam idolomaniam pluribus & oſtendit & deplorauit Dn. D. DORSCHEVS *in ſeptenario Admirandor. Chriſti p. 14*

§. XI. Vtinam vero ſacrilegus illorum ignium vſus penes ſolos remanſiſſet Gentiles, cumque Paganiſmo poſtea inter Chriſtianos penitus fuiſſet extinctus! Aſt, proh dolor! ſuperſtitioſus ille peruerſiſſimusque cultus hinc inde adhuc in Germania apud falſos Chriſtianos cum ſumma diuini Numinis contumelia ſuperſtes inuenitur. Imo quod mireris, apud illos quoque eiusmodi ſuperſtitioſus atque impius ignis cultus reperitur, qui cæteroqui Euangelici volunt audire, & præ aliis ab omni falſa Numinis veneratione eſſe alieniores. Reprehendimus ideo omni merito & iure inculpamus Pontificios, quod in multis ritibus cum gentilium conueniant ſuperſtitione, de quo IOH. VALCKENIER *in Roma Paganizante*, *B. Hunnii Apoſtaſia Eccleſ Roman.* hac in materia c. 4. §. 434. & PFEFFERKORN *in denen merckwürdigen und auserleſenen Geſchichten von Thüringen c. 12. p. 65. ſſ.* aliique euolui merentur. Et hinc tanto magis noſtræ Eccleſiæ membra gentiliſmum in his atque cæteris odiſſe deberent, quanto remotiora a Papatu eiusque abominationibus eſſe volunt debentque. Sed & hic locum habet querela MAGNI GEIERI, qui *in Diſquiſit. Theol. de ſuperſtitione c. 2. §. 18.* ſcribit: *Vti a Papiſtis ad noſtrates dimanauerunt quamplurima, ita non negauerim æque multa ad eosdem ex gentilium profluxiſſe inſtitutis.* Sic gentilis Veterum Germanorum mos, quo ignes *Nedfri* accenderunt, in nonnullis Germaniæ locis id multi agrum colentes, vt adhuc hodie præter ignem *Nedfri*, vel vt Germanice ſonat, *Nothfeuer*, *ignem Paſchalem*, *das Oſter-Feuer*, atque *ignem Iohannæum*, *das S. Iohannis Feuer*, in deliciis habeant, & maximopere venerentur. Diſcrimen, quod inter triplicem iſtum ignem verſatur, peculiari de eo A. 1696. edito libello ſatis erudite oſtendit *Ioh Reiskius*, Scholæ Guelpherbytanæ Rector clariſſimus. Titulus libri eſt: *Vnterſuchung des beym alten Teutſchen gebræuchlichen Heydniſchen Nodſyrs, und des daher aufgekommenen heutigen Noth Feuers, ingleichen des Oſter- und Iohannes-Feuers.* Miror tamen, *Virum doctiſſimum* in iſta commentatiuncula ſynodi Germanicæ, A. DCCXLII. coactæ, de qua hæc mea agit diſſertatio, nullam plane inieciſſe mentionem, cum tamen in illius decretis primum vox *Nedſratres* vel *Nodſry* occurrat. Addi poſſunt, quæ celeberrimus Polyhiſtor PAVLLINI *Part. I. derer Philoſoph. Luſt-Stunden §. XXXI. p. 224.* ad collationem ignium a Pſeudo-Chriſtianis peruerſe cultorum, cum iis, qui ab impiis & non Chriſtianis gentibus olim religioſo cultu affecti fuerunt, diligenter admodum congeſſit.

§. XII. Ad pleniorem definitionem ſeu deſcriptionem in ſynodo noſtra Francica damnati ignis *nedſri* faciunt, quæ Cl. REISKIVS in ante commemorato libello *p. 6.* docet, eſſe ſcilicet eiusmodi idolomaniæ ſpeciem, qua ſuperſtitioſa ruſticantium plebs ignem ex piloſa vel ſulphurea quadam materia vi torqueat, per quem armenta cum gregibus tertia vice traducant, vt a rabido morbo, *das wilde Feuer* vocant, liberentur; neque hoc ſatis, ſed igne extincto titionem quisque præſepi imponit, vt ſtabulum quoque a peſſima iſta lue purgetur. O inanem hominum ſuperſtitionem! Sane, niſi quotidiana experientia teſtis huius rei nobis exiſteret, nemo piæ mentis, cuique vera cordi eſt religio, perſuadere ſibi poterit ad credendum, homines, quos Chriſtus ſanguine ſuo redemit, quique ab eius nomine Chriſtiani vocantur, & verum religionis cultum iactitant, in tam deteſtandam prolabi poſſe ſuperſtitionem, hacque peſſimos Gentilium fieri imitatores: Ab his enim idololatricum ignium cultum recte deriuari, iam §. X. monui. Speciatim vero cum ignibus iſtis conuenit mira quædam gentilibus vſurpata, ignis eliciendi ratio, quam FESTVS his

addu-

adducit verbis: *Mos erat, tabulam felicis materiæ tamdiu terebrare, quouſque exceptum ignem cribro æneo virgo in ædem ferret.* Nec diſcrepant verba SIMPLICII, veteris in *Ariſtotelem* commentatoris, quæ ita ſe habent: ἀπὸ ξύλων δὲ πῦρ ἐκβάλλουσι, θάτερον τῶν ξύλων, ὡς τέρετρον, ἐν θατέρῳ περιστρέφοντες, *ignem e lignis excutiunt, alterum lignorum, tanquam terebram, in altero circumuertentes.* Vid. LIPSII *ſyntagma de Veſta & Veſtalibus c. IIX. p. m. 25.* Notari etiam merentur verba B. THEOD. THVMMII, qui in tractatu *de Feſtis Iudæor. & Chriſtianor. p. 145. de feſto S. Iohan.* ita ſcribit: *Solent in quibusdam locis pueri oſſa & immunda aliqua colligere, & igne cremare, vt fumus magnus excitetur. Manauit hic mos procul dubio a Gentilibus. Antiquitus enim Dracones hoc tempore ad libidinem propter calorem excitati, volando per aërem prurientes in puteos ſemen demittebant, vnde aqua inficiebatur, & ex hac bibentes non ſine ſummo vitæ diſcrimine diſcedebant. Hoc igitur animaduertentes Medici, ignes iuſſerunt hinc inde circa fontes fieri, quo per nimium oſſium fætorem & fumum abigerentur Dracones. Hunc morem etiamnum hodie hinc inde per vrbes & pagos eſſe videmus. Accenduntur enim hinc inde per plateas ignes, hos circumcirca ſaltatur, cantatur, ſicut apud Romanos in palatiis.* Pro qua voce typographus forſan ponere debuit *palilis:* Nam ſane videtur, ignem *Nedſridi* omnino conuenire cum Gentilium igne, qui apud Romanos in *Palilium* feſto accendebatur, perque cuius medias flammas populus ſalire ſolebat ad ſuperos colendos, & morbos a pecore pellendos. Vid. DIONYSIVS HALICARNASSENS. *Antiqq. Roman. lib. 1. f. 41.* LYL. GREGOR. GYRALDVS *in Hiſtor. Deor. ſyntagm. XVII. f. 562.* Egregie hac de re canit PROPERTIVS *lib. 4. eleg. 4. v. 73. ſſ.*

Vrbi feſtus erat, dixere Palilia Patres,
  Hic primus cœpit mœnibus eſſe dies.
Annua paſtorum conuiuia, luſus in vrbe,
  Quum pagana madent fercula diuitiis.
Quumque ſuper raros fœni flammantis aceruos,
  Traiicit immundas ebria turba dapes.

TIBVLLVS quoque *lib. II. eleg. 5. v 87.*

At madidus Baccho ſua feſta Palilia paſtor
  Concinet. a ſtabulis tunc procul eſte lupi.
Ille leuis ſtipulæ ſolenneis potus aceruos
  Accendet, flammas tranſilietque ſacras.

Robur huic meæ ſententiæ addit CASAVBONVS, qui *in notis ad Tibulli loc. cit.* in editione ex muſeo *Simonis Abbes Gabbema*, Traiecti ad Rhenum 1659. procurata, p. 342. expreſſe ignem hunc, in *Palilium* feſto accenſum, cum *igne Iohannæo* (qui parum ab igne *Nedſri* diſcrepat) confert. Poſtquam enim *p. 341.* THEODORITI ſequentia verba ex *Glycæ Annalibus* attuliſſet: ἐγὼ οἶμαι, τὸ μέχρις ἡμῶν φθάσαι τῆς πλάνης εἶδος τὸν λόγον αἰνίττεσθαι· εἶδον γὰρ ἔν τισι πόλεσιν ἅπαξ τοῦ ἔτους ἐν ταῖς πλατείαις ἁπτομένας πυράς, καὶ ταύτας τινὰς ὑπεραλλομένους καὶ πηδῶντας, οὐ μόνον παῖδας, ἀλλὰ καὶ ἄνδρας· τὰ δέ γε βρέφη παρὰ τῶν μητέρων φερόμενα διὰ τῆς φλογός· ἐδόκει δ' ἀποτροπιασμός τις εἶναι κάθαρσις; (quæ verba paulo aliter habentur in editione *Annalium* MICH. GLYCAE *P. 2. f. 192.* quæ Pariſiis 1660. prodiit, quamque ex *ſplendida bibliotheca Danziana* videre nuper mihi licuit) tandem hæc ſubiungit: *Sed & hos* (chriſtianos) *morem illum πατροπαράδοτον vſurpaſſe conſtat, atque vt Palilium catharmi exeunte vere, aut ineunte æſtate agitabantur a Ruſticis Romanis: Sic iſti Iunii die XXIII. aut XXIV. in quam Ioannis Baptiſtæ natalis incidit, ignem e fœno excitatum tranſiliebant.* Plura de Paliliis vide in Cl. PRAESIDIS *Synt. antiqq. c. IX. p. 435.*

§. XIII. Quanto igitur magis patet, ignes illos ſuam ex gentiliſmo trahere originem, tanto etiam magis laudanda erit ſæpius allegata *Synodus Francica*, quod *præ aliis paganorum ſuperſtitionibus* (ita habent verba ſynodi) *ignes illos ſacrilegos, quod Nedfratres vocant*, præcipue vetuerit, quos procul dubio præ aliis paganorum ſuperſtitionibus inter Germanos tum cumprimis viguiſſe ac obtinuiſſe, Patres ſynodi obſeruauerunt. Vnde factum eſſe arbitror, quod in *Concilio Francofurtenſi* an. 794. celebrato, *Capitul.* XLI. arbores & luci & omnes paganæ ſuperſtitionis reliquiæ præcipiantur deſtrui. Vbi non eſt de nihilo, quod magnus BALVZIVS *in Capitularib. Reg. Francor. Tom. I. f. 259.* obſeruat, iſtud *Francofordienſis Concilii* capitulum reſpicere Capitulare Caroli M. *Aquisgranenſe*, quod an. 789. publicatum eſt, vbi cap. LXIII. hæc continentur verba: *Item de arboribus vel petris vel fontibus, vbi aliqui ſtulti luminaria vel alias obſeruationes faciunt, omnino mandamus, vt iſte peſſimus vſus & Deo execrabilis, vbicunque inuenitur, tollatur & deſtruatur.* Hinc mirari ſatis non poſſum, quod TIMEVS apud *Reiskium lib. cit. p. 101.* dicat, *ignem paſchalem* tempore *Caroli M.* qui idola Saxonum deſtruxit, exortum fuiſſe atque cultum, cum tamen ex iam dictis pateat, *Carolum M.* omnes paganæ ſuperſtitionis reliquias deſtruendas curaſſe; inſuper etiam paulo ante tempora *Caroli M.* cultus ignium *Nedſri*, quibuscum ignis *Nedſri* eiusdem eſt originis, in *ſynodo Francica* fuerit damnatus.

SECTIO SECVNDA.

SVMMARIA.

§. *I. Synodum Francofurti habitam non fuiſſe probat ſilentium Veterum Scriptorum.* §. *II Probatur ex epiſtola Gregorii III.* §. *III. refutat eos, qui Moguntiæ ſynodum habitam eſſe dicunt.* §. *IV. Quidam Auguſtam Vindelicorum Concilii ſedem faciunt.* §. *V. Alii Ratisbonam.* §. *VI. Nonnulli in genere Germanicam ſynodum vocant.* §. *VII. Coniectura de origine erroris, quod Francofurti ſynodus ſit habita.* §. *VIII. Alios ſynodi titulos refert.* §. *IX. Francofurtum olim Teutoburgum vel Helenopolim audiiſſe negat.*

§. I.

SVfficere iſta, quæ in priori ſectione adduxi, poſſe video, vt certi reddamur, reuera A. 742. habitam eſſe a *Carolomanno* in Germania Synodum, qua cumprimis ignes Veterum Germanorum ſacrilegi, *Nedfri* dicti, fuerint condemnati. Sequitur nunc, vt promiſſi memor, haud dubiis argumentis euincam, falli eos & fallere plurimum, qui falſo ſibi perſuadent, iſtam Epiſcoporum congregationem 33) *Francofurti* Anno 742. fuiſſe celebratam. Et primo quidem ante omnia confidenter prouoco ad conſtans ſilentium Veterum Scriptorum, ex quibus, quotquot iſtius ſynodi meminerunt, id fecere absque vlla additione *vrbis Francofurtenſis*. Quæ autem & quanta argumenti vis ſit in hiſtoricis, quod a ſilentio eorum auctorum deſumitur, qui illo aut mox inſecuto tempore vixerunt, quo aliquid contigit, quique rem noſſe poterunt, & ad poſteros propagare omnino debuerunt, nemo eruditorum eſt, qui neſciat. Præter alios id docet SCHOOCKIVS *de Fabul. Hamelenſ. P. III. c. 1. p. 178. ſſ.* & quem primo loco nominare debuiſſem, *Optimus Parens meus* in commentatione *de morte Henrici VII. Imp. ſect. II. p 153 164. & 244.*

§. II. Neque hoc tantum, ſed quod magis adhuc obſeruari meretur, ſilent non modo Auctores ad teſtandum de hac re idonei, verum etiam eius contrarium inde fit veroſimile, quod Papa *Gregorius III.* in Epiſtola, qua Bauariæ & Sueuiæ Epiſcopos ad celebrandum Concilium inuitat, expreſſis verbis dicit, quod vrbs Epiſcoporum congregationi ad Concilium dicata ad Danubium ſita eſſe debeat. Vide Epiſtolam apud BARONIVM *in Annal. Eccleſiaſt. Tom. IX. ad an. 738. n. 5. f. 136.* & inter *Concilia* a LABBEO & COSSARTIO publicata *Tom. VI. f. 1472.* Perinde vt idem *Gregorius* ſcribens ad *Bonifacium*, Concilium vt *iuxta ripam Danubii celebrandum* depinxit. Vid. SIRMONDI *Concilia Galliæ Tom. I. f. 523.* Quis autem vnquam ſanæ mentis in dubium vocauit, *Francofurtum Mæno* non vero *Danubio* allui. Præterea videtur hæc cauſa fuiſſe, cur præciſe *Bauariæ* & *Sueuiæ* Epiſcopi Concilio iſti intereſſe iuſſi fuerint, quandoquidem hi *Danubio* aliis erant viciniores, & tanto facilius

33) Huc referendi etiam illi, qui apud FLORIANVM *Chronic. Francof. P. I. p. 11. & 227.* haud verentur aſſerere, quod *Pipinus*, Pater *Caroli M.* A. 753. *Francofurti* comitia celebrauerit, eodemque tempore ibi templum honori *Seruatoris* extruxerit, quod poſtmodum nomen a *S. Bartholomæo* adeptum. Aſt nullum idoneum auctorem ex veteribus Scriptoribus, quique hoc expreſſis verbis referat, teſtem allegant, adeoque renentur aſſerto huic ſuo maiorem fidem atque auctoritatem conciliare. Quod ſibi quoque dictum putet FRIDER. LVCAE *in dem vhralten Fürſten-Saal des Heil. Ræmiſchen Reichs pag. 246.* eodem aſſerto eruditis moleſtus. Quæ ædem *D. Bartholomæo* ſacram *Francofurti* ſpectant, referrem ego, ſecutus antiqua diplomata, quorum SERARIVS *de Reb. Mogunt. lib. I. c. XXIX. p. 100. & lib. IV. p. 663.* meminit, ad *Ludouicum Germanicum*, eiusque filium *Carolum Craſſum*; Num vero antea *Francofurti* templum aliquod extiterit, in quo ſacra Chriſti fuerint peracta, vt facile quidem crediderim, tamen ad id probandum haud potuerim ſcriptorem illius temporis allegare. Et de *Ludouico Germanico* interpretor quoque verba MONACHI SANGALLENSIS *lib. II. de rebus geſtis Caroli M. ad Carolum Craſſum ſcriptis §. XVI. f. 128.* (apud ANDR. DV CHESNE *Tom. II. ſcriptor. hiſtor. Francic. edit. Pariſ. an. 1636.* & HENR. CANISIVM *Tom. I. Antiq. Lection. p. 410.*) quod *oratoria noua ad Frankenofurd & Regenespurg admirabili opere conſtruxerit*, tametſi MABILLONIVS in ſæpius citato libro *de Re Diplomatica lib. IV. f. 283.* hæc de *Carolo M.* intellexerit. Mihi ſufficit, non extare indicium ſatis exploratum atque extra omne dubium poſitum, quod ante celebre *Concilium Francofordienſe* A. 794. habitum de *Francofurto* quicquam fide dignum reperiatur. Id quod me etiam mouet, vt, quæ in *Codice MS.* illuſtris *Iungiana Bibliotheca Francofurti* aſſeruato, & in Chronico FLORIANI *p. 270.* vt & DN. LERSNERI *Chronic. Francofurtenſ. lib. I. c. II. f. 3.* memorato, contrariari reperiuntur, non attendam, quando de codicis illius cum antiquitate tum fide certo non conſtat. Quod certis documentis euinci nequit, id ſicut non auſim præpropere & cum temeritate affirmare, ita nolim etiam præfracte ac pertinaciter inficiari, propterea, quod multa olim contigerunt, quæ vel literis non fuere mandata, vel ſaltem poſteris non innotuere. Quoad interea hæc ſufficienter probentur, eadem facilitate negantur, qua affirmantur. Quod non obſeruauit CASPAR ENS, quando *in Deliciis Apodemicis per Germaniam p. 138.* de *Francofurto* dicit, non vero probat, *quod conſtet etiam ante Caroli M. tempus iam olim Francofurti nomen obtinuiſſe.* Nec meliori nititur fundamento HENRIC. AMMERSBACH. *in Chronico der alten Marck edit. Magdeburg. A. 1684. p. 51.* ſcribens: *hoc tempore conditum Francfurtum An. 774. ad Mænum, da Sachſenhauſen gegen über zuvor gebauet geweſen.* Stat manetque firma *Mabillonii* in præloquio huius diſſertationis allegata ſententia: nihil de *Francofurto* certi apud Scriptores Veteres ante Annum 794. reperiri, & concidunt adeo, quæ hinc inde a recentioribus ſcriptoribus referuntur, ante iſtud tempus *Francofurti* contigiſſe.

cilius in vrbe, *Danubio* adiacenti, congregari poterant; *Francofurtum* autem Epiſcopi cumprimis vocandi fuiſſent, qui ſuas ad *Rhenum Mœnumque* haberent diœceſes.

§. III. Niſi ex hiſtoria illorum temporum certum eſſet, Anno 745. (adeoque tertio poſt habitam ſynodum) demum *Bonifacium* Archi-Epiſcopatui Moguntinæ Eccleſiæ fuiſſe præfectum, dicerem, eum, cuius in ſynodo iſta maximæ fuerunt partes, *Moguntiam* ſuam *Francofurto* omnino fuiſſe prælaturum, ſi quidem in hac vicinia Concilium fuiſſet habendum. Confer quæ aduerſus *Trithemium* & *Bruſchium* de tempore, quo Archi-Epiſcopatus Moguntinus cœpit, diſputat NIC. SERARIVS *Rer. Mogunt. lib. I. c. XXII. p. 77.* vbi ſignat annum 746. & *lib. III. p. 579.* vbi ponit annum 745. qui poſterior etiam hac in re placet SCHILTERO *de Libertat. Eccleſ. German. lib. II. c. IIX. §. XII. p. 190.* Fallitur inde CHRISTOPH. LEHMANN, quando in *Chronico Spirenſi lib. II. c. XXXIII. p. m. 127. it. 137. 168.* Synodum noſtram vocat *den Synodum zu Mainz.* Sane ſi Moguntiæ fuiſſet habita iſthæc ſynodus, modo memoratus SERARIVS *lib. cit. c. XXXIII.* vbi Moguntina Concilia recenſuit, eiusdem omnino feciſſet mentionem. Aſt primum Concilium Moguntinenſe, cuius SERARIVS ibi meminit, habitum eſt A. 813. ſub *Richolpho* Archi-Epiſcopo, & imperio *Caroli M.* vbi tamen adde, quæ SERARIVS poſt *lib. III. p. 508. & 509.* huc facientia monuit; & nota ſimul, quam imperite ANGELOCRATOR *in Epitome Concil. p. 43. ſynodum Moguntinam* allegauerit, quam *A. D. 723. Bonifacius orthodoxæ religionis corruptor & hypocrita Moguntiæ celebrauerit, idque auctoritate Pontificis Romani & armis Caroli Martelli munitus, eo fine, vt Principes ac Epiſcopos Germaniæ & Galliæ ab Imperatoris fide abductos, tyrannidi & ritibus Romanæ ſedis ſubiiceret, ſub eo autem nomine ac ſpecie, ac ſi populos iſtos a paganiſmo ad Chriſtianiſmum conuerteret.* Quod ſi doctiſſimi Ieſuitæ *Iohannis Gamanſii* promiſſæ notæ atque obſeruationes cum ſupplemento ad *Serarii* Moguntiaca prodiiſſent in publicum, vel poſthac prodirent, forſitan exinde lucis nonnihil huic rei affulgeret: Minimum gente atque eruditione illuſtris *Boineburgius*, dum in literis ad *Dieterichium* huius *Gamanſiani* ſcripti meminit, præclare admodum de eo ſenſit. Vide 34) *Epiſtolas Boineburgii ad Dietericum exaratas*, editasque Norimbergæ A. 1703. p. 185. Et *Leibnizius*, non minore gloria apud eruditos notus, poſtquam in præfatione ad *Mantiſſam Codicis Iuris Gentium Diplomatici*, Hannoueræ A. 1700. editam, conqueſtus eſſet, neminem adhuc *Germaniæ Concilia* coniunctim edidiſſe, ſigillatim de Moguntia, & quæ *Gamanſius* illi illuſtrandæ meditatus eſt, hæc profert: *Vel ſola Metropolis Moguntina (quam inſigni collecto apparatu illuſtrare voluerat optimus & diligentiſſimus Vir, Ioh. Gamanſius, ex Soc. Ieſu, mihi olim amicus) quam multa daret, digna quæ ab interitu vindicentur.* Quæ *Gamanſii* mors orbi erudito inuidit, forte vita Excellentiſſimi apud Treuirenſes Antiquarii atque Archiatri *Ioh. Craft. Hiegelli* reddet. TENZELIVS enim *in denen monatl. Vnterredungen A. 1698. menſ. Iul. p. 648.* de eo refert, ipſi ſimiliter propoſitum eſſe, *Serarii* Res Moguntiacas & continuare, & præſertim numis atque inſcriptionibus illuſtrare. Qua occaſione non poſſum non monere, quod doctiſſimus TENZELIVS lapſus memoria ſit, dum *lib. cit. p. 693.* Manuſcriptum Hiſtoriæ Moguntinæ memorat, cuius poſſeſſor laudatus modo *Hiegellus* ſit, & auctorem agnoſcat *F. Martinum Dieſſenbach*, qui illud A. 1603. ſub titulo: *Epitome Chronicorum antiquiſſimæ Ciuitatis Moguntinæ*, conſcripſerit: Nam *Dn. D. Hiegell.* ope inſignis cuiusdam amici, a *Parente meo* ob nominis ſimilitudinem hac de re conſultus, ſignificauit verum nomen iſti Moguntino Hiſtorico eſſe *Matthiam* non vero *Martinum Dieſſenbach;* Idem amicus paulo poſt Moguntia ex monaſterio Ordinis *S. Benedicti*, quod ibidem in monte *S. Iacobi* exiſtit, edoctus eſt, iſtum *Matthiam Dieſſenbach* (ortum Vilmaria non procul Limburgo) Sub-Priorem & Cantorem in dicto Monaſterio fuiſſe, ibidemque A. 1635. d. X. Octobr. vita deceſſiſſe. Quæ cum notitiæ Auctorum & MSS. codicum inſeruiant, nolui hæc prætermittere.

§. IV. Non eſt de nihilo, quod plerique eruditorum malint *Auguſtam Vindelicorum* vel *Ratisbonam*, locum & ſedem iſtius in Germania habiti Concilii allegare, ſicut pro *Auguſta* quidam apud BARONIVM *Tom. IX. Annal. ad An. 740. n. 11. f. 141.* pronuntiant, quam & ſententiam CAROLVS STANGELIVS *in Commentar. Rer. Auguſtan. Vindelic. P. II. c. 5. n. 1. p. 64.* fouet, dum ſcribit: *Bonifacium Synodum Auguſtæ in Baſilica S. Afræ iuſſu Zachariæ Papæ celebraſſe;* item F. MATTHIAS CHAFNEVX, *in Speculo Chronographico eccleſ. catholic. poſt Chriſtum natum P. I. ſec. 8. c. 4. f. 360. Auguſtanum* (Concilium) *in Vindelicia ſub S. Bonifacio Germaniæ Apoſtolo & Archiepiſcopo ad mores recte componendos.* Quibus omnibus præiuit LVITPRANDVS, qui *in Chronico ſuo ad An. 732. f. 399.* ſynodum noſtrum dixit *collectam Auguſtæ in Germania a S. Bonifacio.* Sic & M. IOH. BOTTIGER *in Iſagoge hiſtorica lib. I. ſect. 3. period. 2. cent. 8. p. 253.* Concilium *Auguſtanum* vocat, in eo tamen lapſus, quod ſynodum *Francicam* & *Auguſtanam* pro diuerſis habeat, quæ tamen pro vna eademque eſt habenda. Pari errore IOH. STVMPFF *in Chronic. Heluetic. lib. 2. c. 12. f. 35. a.* Synodum *Francicam* & *Auguſtanam* pro diuerſis habuit, ſcribit enim: *Bonifacius hat zu Augſpurg einen Synodum gebal-*

34) Nobiliſſimus in Gieſſenſi Academia Antecеſſor I. NICOL. HERTIVS produxit quoque epiſtolam a *Boineburgio ad Dietericum* perſcriptam, in qua iſtius *Gamanſiani* operis mentio fit. vid. HERTII *Comment. & opuſcula T. II. p. 46.* Aſt qui vtriusque epiſtolæ editionem conferet, toto fere cœlo alteram ab altera inueniet differre; vtra autem editio rectior ſit, me fugit.

gehalten; & paulo poſt: *er hielt auch auff begeren des Künigs von Franckreich Carolomanni, Pipini Bruders, ein Synodum in Gallia:* quamuis etiam dici poſſit, *Stumpfium* hic *Synodum Liptinenſem* indigitare, quæ apud *Liptinas* in Gallia A. 743. fuit habita, & de qua ſupra in Sect. I. §. VII. a nobis actum eſt. Eadem reprehenſione dignus eſt LVDOV. AVREL. PERVSINVS, qui *in Epitom Annal. Baron. lib. 9. p. 597. ad an. 740.* dicit, *Bonifacium* ex *Gregorii* præſcripto Synodum *Auguſtæ Vindelicorum* coëgiſſe; & p. 600. ad an. 742. tradit, celebratam fuiſſe apud *Germaniam* ſynodum a *Bonifacio.* Nec minus in reprehenſionis notam incurrit RICCIOLVS, qui *in Chronologia Reformata Tom. 2. f. 104. b. ad an. 742. & Tom. 3. f. 140. b.* ad eundem annum meminit *Synodi Germanicæ* ſeu *Francicæ; Tom. 3.* tamen *f. 140. ad an. 740.* refert *Germanicum Concilium Auguſtæ, vt creditur, a S. Bonifacio celebratum.* Quaſi vero hoc peculiare & ab illo diuerſum ſit Concilium. Ceu etiam inter ſynodos iſtas male diſtinxit DAN. ANGELOCRATOR *in Epitom. Concil. p. 44.* vbi prius *Auguſtanæ* a *Bonifacio* auctoritate *Gregorii III.* & poſt *Francicæ* a *Carolomanno* iuſſione Apoſtolica per *Bonifacium* habitæ mentionem fecit.

§. V. Contra *Serarius* Ieſuita non minus doctus ac celebris in erudita ſua de *S. Kiliano* commentatione c. 9. & in notis ad vitam *Bonifacii* n. 31. item *lib. 3. Rer. Mogunt. notation. XXXI. p. 506.* aliquot adductis rationibus firmare ſtuduit, *Ratisbonæ*, vbi nunc Comitia Imperii celebrantur, Concilium iſtud vendicandum eſſe, quam & ſententiam ſuo approbauit calculo SAGITTARIVS, excellens quondam apud nos Hiſtoricus ac Theologus, *in Antiqq. Gentiliſm. & Chriſtianiſm. Thuring. lib. 3. c. 20. p. 267.* non obſtante ſcrupulo, quem ex SERARIO *lib. cit. p. 509.* CAROL. LE COINTE *in Annal. Eccleſ. Tom. V. ad an. 743. n. 36. f. 93.* mouit, ob abſentiam quorundam tum viuentium Boioariæ Epiſcoporum, videlicet *Gowiboldi* Epiſcopi Ratisbonenſis, *Iohannis* Epiſcopi Salisburgenſis, *Erimberti* Friſingenſis, & *Wiuilonis* Paſſauienſis Epiſcoporum. Scilicet variæ potuerunt eſſe cauſæ, cur Concilio iſti tum non interfuerint; neque ſatis conſtat, illos non interfuiſſe, tametſi non reperiuntur ſubſcripſiſſe ſynodo, cuius omiſſæ ſubſcriptionis non minus atque abſentiæ variæ potuerunt eſſe cauſæ. Vt taceam, quam facile fieri potuerit, vt vnum atque alterum nomen olim a ſcribis librorum & hodie a typographis omitteretur. Cæterum eadem mens de *Ratisbona* eſt RADERO *in Bauar. Sanct. Volum. II. f. 72.* item SIMONI STAROVOLSCIO, qui *in Epitom. Concil. lib. 12. f. 142.* ſynodo iſti hanc concedit inſcriptionem: *Primum Concilium ſub Zacharia Papa Ratisbonenſe, Authoritate S. Bonifacii celebratum, permiſſu Carolomanni Regis;* item ARNOLD. BVCHELIO *in not. ad Iohan. de Beka de Epiſcopis Vltraiectin. f. 17.* COELESTINO *in Mauſoleo S Emmerani c. 26. p. 97.* (qui & addit, interfuiſſe ſynodo *S. Wilibaldum* & *Wunibaldum*, *S. Burcardum*, primum Epiſcopum Herbipolitanum, *S. Viuilum* Epiſcopum Lorcenſem) & tandem ita opinatur AVBERT. MIRAEVS *in Auctar. Scriptor. Eccleſ. f. 222.* Sunt & quidam, vt VRSINVS *de Origin. German. lib. I. c. XI. n. 8. p. 105.* item FRANCISC. LONGVS *a* CORIOLANO *in ſumma Concilior. f. 380. a.* qui vtramque ciuitatem, *Auguſtam Vindelicorum* & *Ratisbonam* hac in re ita coniungunt, vt incertum relinquant, vtra harum expreſſe & præ altera ſit nominanda. Cuius & ſententiæ videtur fuiſſe P. BERTIVS ſcribens *Commentar. Rer. Germ. lib. I. c. 17. p. 80. Auguſtæ vel alibi ad Danubium totius Boioariæ & Alemanniæ Epiſcoporum Synodum fuiſſe celebratam.* Adde E. O. KORTHOLTVM, qui *in Hiſtor. Eccleſ. N. T.* nuper ab eius Filio edita *ſec. 8. ſect. 2. c. 3. §. 2. p. 306.* meminit *ſynodi Germanicæ, a Bonifacio vel Auguſtæ Vindelicorum vel Ratisbonæ an. DCCXLII. habitæ, quæ multa ad Eccleſiæ morumque reformationem ſpectantia ſancuerit.*

§. VI. Plures locum Concilii aliter non definiunt, quam quod in genere *Germaniam* allegant, eoque fine *ſynodum* iſtam vocant *Germanicam*, quod certum ſit in vrbe aliqua *Germaniæ* eam eſſe habitam, tametſi non ſatis pateat, quæ *Germaniæ* vrbs ſigillatim hic veniat nominanda. Ita IOHAN. SCHILTERVS, Vir ſi quisquam Veteris Germanorum & linguæ & hiſtoriæ probe gnarus, in eruditiſſima ſua *de Libertate Eccleſiar. German.* tractatione *lib. II. c. IIX. §. VII. p. 186.* iſti ſynodo titulum *Germanicæ* tribuit. Similiter CAROL. LE COINTE *Tom. V. Annal. Eccleſ. ad an. 743. f. 93. n. 63.* ſcribit: *Omnium igitur rectiſſime loquuntur, qui concilium hoc, quoniam loci nomen non proditur, nec Ratisponenſe, nec Auguſtanum, ſed Germanicum vocant.* Neque aliter hac in re opinatur, qui nunc ex ordine Dominicanorum in Sorbona Pariſienſi excellit NATALIS ALEXANDER, *in Hiſtor. Eccleſ. Tom. V. ſec. IIX. c. IV. f. 689. a. edit. in fol.* vbi ſic loquitur: *Hanc ſynodum quidam Ratisbonæ, alii Auguſtæ Vindelicorum habitam coniiciunt, ſed cum loci nomen in vita Bonifacii ab Othlono ſcripta, in epiſtolis Zachariæ, in Capitularibus, aut alibi non prodatur, rectius appellatur Germanica.* Vocatur etiam *Concilium Germanicum I.* in inſcriptione, quæ Tom. VI. *Concilior.* a LABBEO & COSSARTIO Ieſuitis Lutetiæ Pariſior. A. 1671. procurata eſt, *f. 1533.* Perinde vt celeberrimus Anglus GVIL. CAVE *Part. II. hiſtor. literar. Scriptor. Eccleſiaſt. ſec. IIX. f. 19.* ſcribit: *Germanicum I. Ratisponæ an Auguſtæ Vindelicorum, Wormaciæ, vel vbicunque alibi loco ſane incerto A. 742. celebratum.* Eodem modo GABR. BVCELINVS *in Aquila Imperii Benedictina p. 115.* tradit, *Gregorium III. S. Bonifacium Concilio Germanico* intereſſe iuſſiſſe: itidem PETR. *de* MARCA *de Concord. Sacerdot. & Imper. Tom. II. lib 8. c. XI. f. 401. b.* dicit, *Carolomannum concilium coegiſſe in Germania, præſente Bonifacio legato Papæ.* Mutatis contra atque inuerſis nonnihil verbis HENRIC. SPONDANVS *in Epitom. Annal. Baron. ad an. 72. f. 148.* dicit: *Bonifacium A. 742. XI. Cal. Mai. ſynodum celebrauiſſe præſente Carolomanno.*

lomanno. Scilicet *Spondanus* auſpicium ac præſidium iſtius Concilii mauult *Bonifacio* Papæ Legato tribuere, quam *Carolomanno* Duci ſeu Pari Franciæ, cuius contra auctoritatem hic PETRVS *de* MARCA iure præfert. De cætero BLONDEL quoque *de la primauté en l' egliſe f. 758.* noſtram ſynodum vocat *le Concile de Germanie.* Eodem nomine ornat FRIDER. SPANNEMIVS in *Hiſtor. Eccleſ. c. 9. Tom. 1. opp. f. 1318.* RICCIOLVS in *Chronolog. Reformat. ad an 742. Tom. 2. f. 104. b.* PHILIPPVS LABBE in *Abregé chronologique de l' hiſtoire ſacrée & profane Tom. 3. p. 511.* qui ſcribit: *Concile tenu en quelque endroit de l' Allemagne.* Tandem notari meretur, quod in Tomo 2. *Concilior.* Coloniæ an. 1538. apud P. QVENTEL excuſorum *f. CXI.* absque vlla additione aut mentione terræ vrbisue hæc, generaliſſima ſane, habeatur inſcriptio: *Synodus quædam ſub Zacharia Papa iuſſione Apoſtolica a ſancto Bonifacio & Francorum epiſcopis ſub Carolomanno Duce habita anno incarnationis Domini DCCXLII.* Adde, qui eodem generali modo hac de re loquitur, ELIAM MARTIN. EYRINGIVM in Appendic. *Vitæ Erneſti Pii* §. XVII. p. 253. *Nec minorem pietatem Carolomannus Dux Francorum A C. DCCXLII. omnibus bonis declarauit, cum Præſules ſacros, Epiſcopos ac Presbyteros ad ſynodum conuocauit, vt conſultarent, quomodo diuinæ legis auctoritas, cultusque purior reſtitueretur, & Chriſtianorum vera æternaque ſalus procuraretur.* Et ex antiquioribus euolue, quæ *Wilibaldus* & *Othlonus Fuldenſis* apud CANISIVM *Tom. IV. Antiq. Lection. p. 373. & 436.* huc ſpectantia nobis reliquere, quo poſteriore loco absque vlla loci ſignificatione habentur; *Karolomanni ſtatuta conuentus ſynodalis A. 742. XI. Kal. Maii edita.*

§. VII. Qui euoluerit Tom. II. *Conciliorum* Coloniæ A. 1551. editorum f. 456. ſynodo illi hanc deprehendet præmiſſam epigraphen: *Synodus Francica ſub Zacharia Papa iuſſione Apoſtolica a S. Bonifacio & Francorum Epiſcopis ſub Carolomanno Duce habita Anno incarnationis Domini DCCXLII.* quæ iisdem verbis occurrit in Tom. III. *Concil.* Venetiis an. 1585. editorum f. 437. Priorem illum librum dum allego, venit mihi in mentem ſuſpicari, annon erroris, quem hac refuto diſſertatione, origo ex libri illius praua & ſuperficiaria inſpectione peti debeat, dum vocabulum *Francica* pro *Francofurtenſis* 35) videtur fuiſſe lectum, ſicut errare ab hominibus nullo modo eſt alienum, & *παροράματα* non raro doctiſſimis inter homines obuenire ſolent. Sane PETR. GREGOR. THOLOSANVS, ICtus alias magni nominis, & quem primum inuenio *Francofurtenſis* vrbis in hac re meminiſſe, *in Syntagm. Iuris lib. I. c. 7. n. 3. p. 6. a.* expreſſe & conceptis verbis Lectorem ad modo citatum Tom. II. Conciliorum Coloniæ editorum ablegat, quaſi ibi dicatur: *Carolum M. An. 742. Francofurti Concilium habuiſſe*, quo tamen *παροράματι* duplicem commiſit errorem, dum pro voce *Francica* ſubſtituit *Francofurtum*, & quando vice *Carolomanni* legit *Carolum Magnum*, ceu & poſuiſſe deprehendo E. CHEMNITIVM in *Examin. Concil. Trident. Part. 3. ſeſſion. 8. de cœlibatu ſacerdotum f. m. 508. b.* Quadrat in iſtam *Tholoſani* citationem iudicium, quod de illo eius ciuis GABR. NAVDAEVS in *Bibliogr. polit. p. 63.* tulit: *Tholoſanus omnia ingerit, & pauca digerit.* Quod iuriſperitiam ſpectat, Illuſtris BOINEBVRGIVS in *Epiſtolis ad Dietericum* p. 126. *Tholoſani Petri Gregorii Syntagma iuris vniuerſi omnibus ex æquo commodare* iudicat, non item ſic exiſtimabit, quæ in illo hiſtoriarum ſtudium concernunt. Interim doctiſſimi illius Viri aſſertum absque iuſto examine arripuit, ſeque eo decipi paſſus eſt *Henric. Petrei. Herdeſianus*, Vir alioquin non ignotus, & Gymnaſii *Francofurtenſis* 160. ab hinc annis Rector bene meritus, niſi quod *Flacii Illyrici* (cuius defuncti vxorem duxerat) erroribus nimis fuit deditus. Is enim in Biographia *Iohan. Fichardi*, Patritii nobilis, & Syndici *Francofurtenſis* longe meritiſſimi, huius *Francofurti* A. 1590. editis *Conſiliis* præfixa, *Francofurtum* tanto magis ab antiquitate commendaturus, expreſſe commemorat: *Sane & antequam Carolus ad Imperatoriam dignitatem eueheretur, præcipuæ erat exiſtimationis illud Francorum vadum, & (vt refert* PETR. GREGOR. THOLOSANVS *IC. in ſyntagm. Iur. Vniu. Part. I. lib. 1. c. 7. ex Tom. 2. Concil. A. 1551. Coloniæ edit.) ſub Zacharia Pontifice A. 742. ſynodus ibidem habita eſt, & damnati ſunt, qui vetitis artibus & ſuſurris magicis elementa turbare niterentur, & ignes facerent ſacrilegos, quos Nedfri vocabant.* Inconſideratius autem egit vir alias doctus, quod infirma nitatur *Tholoſani* auctoritate, nec conſideret, alios eosque longe vetuſtiores auctores fuiſſe hic allegandos, quorum fides non ſic atque *Tholoſani* in dubium potuiſſet vocari. Quod & dictum ſibi putent MARTIN. ZEILERVS *in Topograph. Haſſiæ, f. 50.* & pſeudonymus GENNARO. FLORIAN. *in Chronic. Franco-*

furt

35) Apud HINCMARVM Rhemenſem Archiepiſcopum in *opuſculis & epiſtolis a Iacobo Sirmondo Lutetiæ Pariſior. A. 1645.* publicatis, *opuſc. LV. capit. XX. p. 457. concilium Francofordienſe A. 794.* habitum nonniſi ſub nomine *generalis ſynodi in Francia celebrata* intimatur; neque fallit Ieſuita VASQVEZ, dum *Tom. I. in III. part.* THOMAE *Diſp. CVII. c. III. f. 817. b.* HINCMARI *ex Alano* citatis verbis: *tempore Caroli M. Imperatoris generalis ſynodus in Francia celebrata*, ſequentem explicationem ſubdit: *cum inquit Hincmarus concilium in Francia congregatum, plane intelligit Francofordienſe: Francofurtum enim ciuitas eſt in orientali Francia ſita.* Fortaſſis eodem modo *Petr. Gregor. Tholoſanus* arbitratus eſt exponi debere verba *ſynodus Francica* pro *ſynodus Francofurtenſis.* Aſt, quam *Hincmarus* dixit in Francia eſſe celebratam ſynodum, hanc apud alios *Hincmaro* æquales ſcriptores expreſſis verbis reperimus *Francofurti* fuiſſe habitam; quale quid ſi de *ſynodo* iſta *Francica* apud Veteres Hiſtoricos ac Chronologos eeretur, faciles quoque foremus per *Francicam ſynodum* eam intelligere, quæ *Francofurti* habita ſit ac celebrata.

furt. P. 1. *p.* 13. Vterque enim eodem errore *Tholoſanum* incaute de iſta re citat & ſequitur FRIDER. LVCAE *in dem vhralten Fürſten-Sahl des H. Rom. Reichs p.* 245. tametſi *Tholoſanum* non citet, tamen eius errorem hac in re ſuum fecit, ſcribendo: *A.* 742. *ſtellte Papſt Zacharias in Franckfurt einen Synodum an, und verdammte die heidniſche Vberbleibſel vom Aberglauben, inſonderheit alles Zauberweſen.*

§. VIII. Cautius egit LVC. OSIANDER, qui in *Epitom. Hiſt. Eccleſ. Cent. IIX. lib. II. c.* 7. *p.* 70. generali deſcriptione *ſynodum Francicam* appellauit, addiditque *eam a Carolomanno in Francorum prouincia celebratam fuiſſe*, hoc vno lapſus, quod annum numerat 743. pro quo ponere debuiſſet 742. Similis lapſus occurrit apud auctorem *compilationis Chronologic.* a PISTORIO inter *Scriptor. Rer. Germ.* A. 1613. Francofurti editæ, ſcribentem f. 728. ad ann. Chriſti 744: *Sanctus Bonifacius cum Carolomanno Rege magnam ſynodum celebrauit.* Sed ſolenne eſt, dicto auctori *compilationis chronologic.* in numerandis annis errare; ſicut id in alia etiam hiſtoriæ parte obſeruatum eſt a E. SAGITTARIO in *Antiqq. Gentiliſm. & Chriſtianiſm. Thuring. l.* 3 *c.* 19. *p.* 265. Rectius igitur LAMBERT. SCHAFNABVRGENSIS in eod. *Piſtorii* Tom. f. 152. ad ann 742. ponit ſcribitque: *Sanctus Bonifacius cum Carolomanno magnam ſynodum habuit.* IOH. NAVCLERVS *Vol.* 2. *chronograph. generatione* 25. *f.* 603. in margine appellat: *concilium prouinciale ſub Bonifacio.* PHIL. MORNAEVS *in myſter. iniquit. p.* 137. vocat *generale Carolomanni ditionum ſynodum*, & in margine dicit: *Synodus Francica ſub Carolomanno Anno* 742. Eodem titulo meminit iſtius Concilii IOACH. IOH. MADERVS in præfat. *ad Chronic. Montis Sereni p.* 6. RICCIOLVS *in chronolog. reform. Tom.* 3. *f.* 140. *b. ad an.* 742. ALSTEDIVS *in Theſaur. Chronol. p.* 364. vid. quoque H. MVTIVS *in Chron. Germ. lib.* 7. *f.* 50. apud PISTORIVM *Tom. alter. Scriptor. Germanicor. Gallus* quidam ANONYMVS *in l'eſtat de l'egliſe auec le diſcours des temps* (edit. an. 1581.) *p.* 195. ad An. 742. & OAN. ANGELOCRATOR *in Epit. Concil. p* 44. vbi hæc habet: *CAROLOMANNVS Dux iuſſione Apoſtolica per Bonifacium ſynodum habuit II. Cal. Maii anno Chriſti* 742. *Hic omnium primum in Tomis Concilior. annus ab incarnatione Chriſti reperitur.*

§. IX. Et ſic habes, *Lector Beneuole*, quæ ad *ſynodum Francicam A.* 742. *ſub Carolomanno habitam & minus recte Francofurtenſem dictam*, conferenda exiſtimaui. Sufficit mihi hac in re illud, licet incertum ſit, nec inter eruditos adhuc conueniat, vbi locorum in Germania, & in qua ſpeciatim eius ciuitate, *ſynodus* noſtra *Francica* fuerit congregata, multo tamen incertius eſſe, & temere adeo fieri, quando abſque vlla dubitatione *Francofurtum* illius ſedes eſſe ſcribitur, & ſic in re admodum dubia certi quid, abſque vllo veteris Scriptoris teſtimonio, definitur. Sine idoneo teſte in hiſtoricis aſſeri non debet, quod ſine eiuſmodi teſte ſciri nequit. Repeto igitur præclarum MABILLONII aſſertum in præfatione huius Diſſertationis plenius firmatum atque enucleatum: *nullam Francofurti & ſimul rerum illic geſtarum mentionem apud Veteres ſcriptores, maxime rerum Francicarum, fieri ante A.* 794. *quo primum tempore celebris ibi ſynodus Epiſcoporum eſt habita.* Et ſicut l. c. illorum traditionem paucis reieci, qui multo ante ſeculum IIX. *Francofurtum* ſub *Helenopoleos & Teutoburgi* nomine innotuiſſe ſcripſerunt magis quam probarunt, ita hic, quaſi coronidis loco, prolixius quædam adiicere operæ puto precium, queis traditio illa falſitatis omnino arguitur. Nomine *Helenopoleos* inſigniunt *Francofurtum*, qui *Helenum*, Sicambrorum Regulum, eius conditorem facere ſolent; ſed, quis ille *Helenus* fuerit, & quo idem vixerit tempore, demonſtrare nondum valuerunt. Alii ab *Helena*, matre *Conſtantini M.* nomen iſtud deriuant, quaſi illa vrbem exædificarit, nomineque ſuo condecorarit. Hæc qui dicunt, audiendi ante non ſunt, quam oſtenderint, *Helenam* illam ex Græcia in hanc Germaniæ partem ad Moganum veniſſe, atque aliquamdiu hic eſſe commoratam. IOH. IAC. CHIFFLETIVS quidem *P.* 2. *Veſontionis p.* 34. 35. dicit, *Helenam* Veſontione fuiſſe, atque ingentem pecuniæ vim ad auguſtioris atque amplioris baſilicæ in honorem *S. Stephani* extructæ, ædificium contuliſſe, nuſpiam autem legi, eam in iſtas Germaniæ oras veniſſe. Perinde, vt *Helenam* nonnulli perperam tradunt *Treuiris* in Germania fuiſſe natam, meliora docendi a Celeberrimo 36) SCHVRZFLEISCHIO, qui in diſſertatione, quam *Venerandus meus Parens* ſub illius Præſidio A. 1679. *de primi Chriſtianorum Imperatoris Antiquitatibus* Wittenbergæ defendit, & quæ in præſtantiſſimo *Volumine Diſputationum Schurzfleiſchianarum* num. LXIII. exhibetur, p. 12. ſuis nixus teſtimoniis euicit, ex Anglia eam ortum traxiſſe. Conſentiunt cum *Schurzfleiſchio* AEGIDIVS BVCHERIVS *in Belgio Romano lib.* 6. *c.* 15. *f.* 213. & RICHARD. SMITHEVS *in floribus hiſtor. eccleſ. Anglican. lib.* 2. *c.* 7. *ſect.* 3. *f.* 136. Cauſas item prius allegent neceſſe eſt, cur ad Mœnum *Helena* vrbem ex-

36) Excellens *Schurzfleiſchii* nomen dum modo allegaui, ab *optimo meo Parente* erga illud in me deriuata Veneratio mihi imperat, vt illis me omnino aſſociem, qui nuperum tanti Viri e vita deceſſum feriis lacrymis deplorant. Sane in Schurzfleiſchio euentu non caruit, quod Illuſtris *Baro de Boineburg* in epiſtola quadam ad Gieſſenſem Profeſſorem *Dietericum* exarata, de eo, quum Gieſſæ adhuc huius informatione fruebatur, quaſi vaticinatus eſt, ſcribendo: *Ecquid Schurzfleiſchius tuus, Waldecens ille? Eſt egregius Iuuenis ac magnæ ſpei. Te duce ſine dubio maſcule perget in Antiquitatum ſtudio, quod eius ingenio videtur optime reſpondere. Poſt fata noſtra magnum aliquando in literarum dignitate tuebitur nomen.* Vid. *Epiſtolas* BOINEBVRGII *ad Dietericum a Meelführero* A. 1703. Norimbergæ vno faſciculo editas, num. LXXXI. p. 296.

extrui ſecerit, tanto ſpacio ab vrbe *Byzantina*, vbi illa alias vixit, remotam? In Aſia quidem *Helenopolis* olim extitit, ſicut LIPSIVS *Opp.* Tom. III. l. IV. *de Magnitudine Romana c. XI. p. 212.* itemque FERRARIVS *in Lexic. Geograph.* T. I. f. 342. *Helenopolim* allegant, vrbem Bithyniæ, apud oram Propontidis & oſtia Draconis fluuii, ſic a *Conſtantino M. in Helenæ* matris honorem dictam; de vrbe vero, quæ in Germania nomine *Helenopoleos* appellata ſit, altiſſimum apud Veteres Hiſtoricos & Geographos ſilentium. Idem dicendum, quod *Teutoburgum* ſpectat, quando ANDR. ALTHAMERVS in Comment. ad *Tacitum de morib. Germ.* p. 40. vrbis Hungaricæ ſub hoc nomine mentionem facit, quæ nunc vocetur *Erdet;* vel vt apud BERTIVM *in Comment. Rer. Germ. lib. 1. p. 126. 158.* quidam opinantur, *eſſe oppidulum Quinqueccleſienſe, Fünffkirchen.* Similiter *Teutoburgi* apud Veteres Cheruſcos meminit PHIL. CLVVERIVS, *in German. Antiq. lib. 3. c. 15. p. 556.* & *c. 19. p. 580.* hoc autem nomine *Francofurtum* intelligi poſſe vel debere, quis ſanæ mentis vnquam dixerit? Auctoribus igitur ſuis hæc relinquuntur defendenda, quæ ſane multis impediuntur difficultatibus. Recte hinc de *Francofurto* IOHAN. FRIDER. FAVST *ab* ASCHAFFENBVRG, doctus quondam *Francofurtenſis* Patricius ſcribit & iudicat, in *MS. Chronico Francofurtenſi: Francofurtum antea Helenopolim dictam, quidam, vt Münſterus & eius aſſecla, aſſerunt, nullis autem & rationibus & cauſis additis.* Ante *Fauſtum ab Aſchaffenburg Francofurti* vixit atque obiit IOHAN. LATOMVS, Ædis D. Bartholomæi Decanus, qui non minus ac ille 37) MS. quoddam de vrbe *Francofurto* reliquit, in quo haud procul ab initio, hæc quoque verba leguntur: *Aliud neſcio quis Græciſmus Helenopoleos nomen illi* (Francofurto) *affingit, nec dum auctorem aliquem hac de re citant.* Silere extremo non poſſum, ad profligandam *Helenopoleos* in Germania appellationem, doctam obſeruationem B. SAGITTARII *in Antiqq. Gentiliſm. & Chriſtianiſm. Thuring. lib. 3. c. 7. p. 143.* Veteres Germanos villis atque oppidis ſuis nulla indidiſſe Latina nomina, multo minus Græca. Peruidit hæc P. BERTIVS *Comment. Rer. Germ. lib. 3.* vnde *p. 531.* non immerito his verbis vtitur: *Neſcio quid viris bonis in mentem venerit, vt putarint, Francofordiam vnquam vocatam Helenopolim; & tamen in hac credulitate video etiam fuiſſe Henr. Stephanum.* Eadem peruidere debuiſſet PAVLLINI *part. 3. Amœnitas. Curioſ. §. 35. p. 255.* neque ceu ibi fecit, in dubio relinquere, an ab *Heleno*, Sicambrorum Regulo, an vero *Helena*, *Conſtantini M.* matre, *Francofordia* dicta olim fuerit *Helenopolis.* Et ſic hiſce finio, ſummo atque æterno Numini Diſſertationis huius ſucceſſum euentumque, perinde, vt me meaque in vniuerſum ſtudia ſeriis ac deuotiſſimis precibus commendans. Ei ſit laus, nunc & in omne æuum!

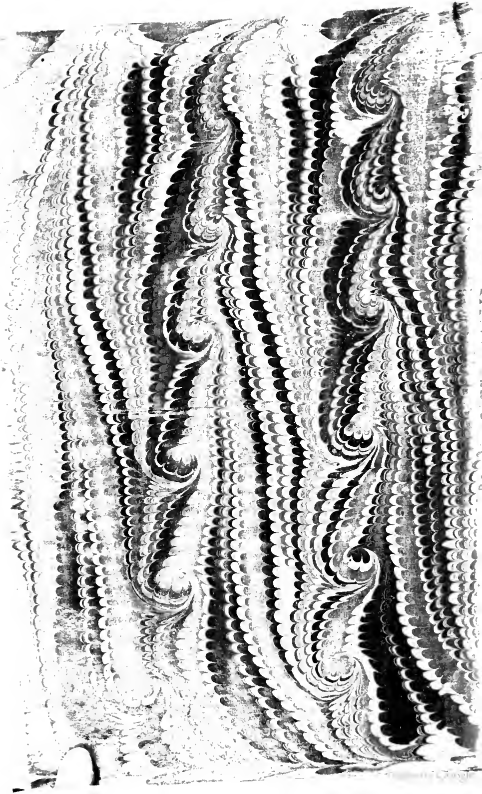
37) Hæc duo MSS. cum multis notis atque additamentis patriam hiſtoriam illuſtrantibus, *Venerandus Parens meus* in Bibliotheca ſua aſſeruat, vnde illa ſum mutuatus. Poſterius MS. typis vulgatum exhibet GEBHARD FLORIANI *Chronic. der Weit-berühmten freyen Reichs- Wahl- und Handels-Stadt Franckfurt am Mayn, P. 1. p. 220. ſſ.* Suſpicor autem, hoc nonniſi compendium eſſe maioris operis, cuius HENNING WITTE *Tom. 2. Diar. Biogr. p. 3.* mentionem iniecit, quando ait: *Ioh. Latomum Francofurtanum* (quem neſcio, quo innixus fundamento, ibi *Eccleſiaſten in patria* vocat, forte quia eum Euangelicæ Religioni addictum fuiſſe credidit, qui tamen Pontificiæ Eccleſiæ ſacra profitebatur) *an. 1600. ætat. 76. offic. 50. diem ſuum obiiſſe, & præter alia MSS. reliquiſſe Antiquitates Francofurdia in commentaria redactas.* Adde PAVL. FREHERI *Theatr. Viror. nobil. P. I. ſect. 3. f. 311.* & nota, quod etiam GOLDASTVS *in Polit. Imp. p. 360.* Annales Francofurtenſes MSS. IOH. LATOMI, Decani ad D. Bartholom. allegent; apud quem quoque in *Rationali Conſtitution. Imperial. P. I. p. 17.* inuenio mentionem *Phil. Schurgii*, Canonici Francofurtenſis, qui *collectanea de vrbe Francofurtenſi* ſcripſerit, mihi nondum viſa. Perinde, vt nec noti mihi ſunt *VII. libri*, quos de *Francofordia Eutrandus, quidam Diaconus*, teſte FRANCISC. IRENICO *in Exegeſi Germaniæ lib. XI. p. 392. edit. Francof. 1570.* ſcripſit, quosque *Irenicus* ſe in monaſterio quodam vidiſſe teſtatur. Ad extremum neceſſe habeo commemorare, quod quoque VOSSIVS *de ſcient. Mathem. c. XXI. p. 91.* & ante eum SPELMANNVS *in Gloſſar. ſub voce Frigdora f. 249. Petri Herp*, Dominicani Monachi, *Chronicon MS. Francofordienſe* allegent; dubium tamen lectorem relinquunt, ſpectetne eius argumentum *Francofurtum ad Oderam*, an ſuauiſſimam meam patriam *Francofurtum ad Mœnum.* Aſt dubio omni priuatus mihi videor, quando in DN. LERSNERI *Chronic. Francofurtenſ. lib. II. c. XLV. p. 127.* vbi Catalogum *Priorum* Monaſterii Dominicanorum, quod *Francofurti* eſt, exhibet, etiam adducitur *Petrus Herpp*, Sub-Prior, qui A. 1515. vita exceſſerit.

FINIS.

Notitia Sueuiæ antiquæ, Ortum & Progreſſum Sueuorum ad tempora infelicis cum Francis ad Tolbiacum commiſſi prælii exhibens 3
Synodus Francica, A. 742. ſub Carolomanno habita 97

Digitized by Google

005669402

Digitized by Google

Digitized by Google